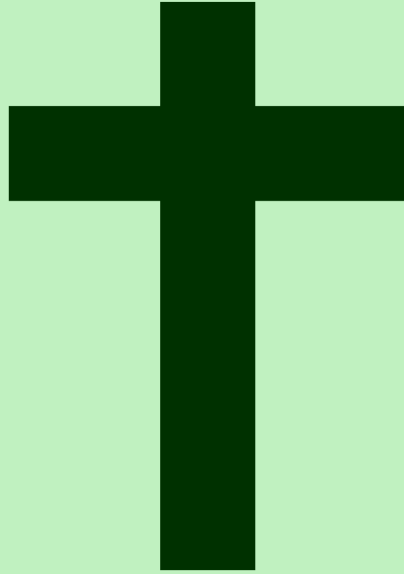

Ụ'dụkọ Múké Múngú
vé rị

Keliko: Ụ'dụkọ Múké Múngú vé rị New Testament+

Ụ'dúkọ Múké Múngú vé rị
Keliko: Ụ'dúkọ Múké Múngú vé rị New Testament+

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Keliko)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
14717198-957a-524c-b31f-2c3197945b20

Contents

Í'dóngará	1
Wũngará	72
Rútã	101
Yónã	106
Mátáyo	109
Márakõ	164
Lúkã	201
Yũwání	258
Èzì	300
Rómã	354
1 Kõrínító	377
2 Kõrínító	398
Gálãtíyã	412
Èfésõ	420
Pìlípóyì	428
Kõlõsayĩ	434
1 Tēsālõníkē	440
2 Tēsālõníkē	445
1 Tĩmõtáyõ	448
2 Tĩmõtáyõ	454
Títõ	459
Fìlímónã	462
Èbérē	464
Yõkóbũ	482
1 Pétēró	488
2 Pétēró	494
1 Yũwání	498
2 Yũwání	504
3 Yũwání	505
Yúdã	506
I'dangará	509

Búkū Í'dóngará vé rī Tā búkū rī vé rī ā ūlūngará

Búkū 'dīri lū ngá rī pi vé í'dóngará ā tā. Lū tā Múngú ní 'bū pi gbizú vū be rī, āzini ĩri ní ngá 'a ni gé rī pi gbizú rī, agaápi rá rī, lū tā ĩri ní 'bá gbizú, ĩri ní 'bá rī 'bāzú adrizú ngá rī pi drīgé 'bá āmbúgú rú rī. Búkū 'dīri lū kpá ūnjīkānyā vé í'dóngará, ĩzāngā nyangará, āzini drāngará vé í'dóngará ā tā. Lū tī āndīāndí rī pi vé tā, āzini sūrú rī pi vé í'dóngará ā tā, lū kpá tā Múngú ní Ābūrāmā ri ĩpēzú ívé úyú Yāhūdī rī pi be, kōpi ā adrikí rī 'bá ívé ni rī vé tā, 'i i'da rī 'i ngúlúpí kōpi ní, kōpi ē i'dakí rī ívé ūkpō, āzini tā áda rī 'bá uringo ní.

Cápītā 12-50 ūlū 'bá Ābūrāmā vé 'bētī āsámvú gé rī pi vé tā, mvōpī Īsákā vé tā, Īsákā mvōpī Yōkóbū vé tā, āzini ūlū Yōkóbū vé anjī mūdri drī ni ĩrī rī pi vé tā, agaápi rá rī, ūlū tā Yōsépā vé rī. Kōpi ā adrikí dō ngúlúmū mādānjā drāāāsīyā, āzini 'bá Múngú túngú túngú rī pi ĩnjī 'bá rī pi ā trakí dō kōpi ā gārā kūrū drāāāsīyā, Múngú mba ívé 'bá 'dī'bée ā tā rá. Ūlū kpá kīnī, Múngú lē 'bá ívé rī pi ā 'dukí ívé tā ngaá, kōpi ā 'okí tā pīrī, ē ĩnjīkí rī 'i ānī.

Búkū Í'dóngará vé rī, Wūngará vé rī, Lēvītīkā vé rī, Kālāfe vé rī, āzini Dētōrōnómē vé rī, Yāhūdī rī pi zīkí búkū 'dī'bée Búkū Tāimbī vé ni, dōku Búkū Mósē vé Tāimbī vé rī.

'Bū pi vé gbingará vū be rī

¹ Í'dóngará gá 'dāá, Múngú gbi 'bū pi vū be. ² Vū rī adri kú kána, ngá āzi 'a ni gé 'dāáyo, yīī dabaya rī ē drī bī nī kuú cīcī, Índrī Múngú vé rī ri écī yīī rī drīgé sī.

³ Múngú ní 'yozú kīnī, “Lē ūtúná ā adri anigé.” Ūtúná ní dīzú āngū ĩngbērēzú. ⁴ Múngú ndre ūtúná rī ĩndré 'i mī gé 'dāá múké, ĩri ní ūtúná pi āsámvú acozú āngū bīpi nīpi cīcī rī be. ⁵ Múngú ní ūtúná rī zīzú “Ūtú āngbáraká” ĩri ní āngū bīpi nīpi cīcī rī zīzú “ĭnīnjá.” Ūndrēnjá ní ícázú, āngū rī ní ówúzú, 'dīri ú'dú ālu rī.

⁶ Múngú ní 'yozú kīnī, “Lē āngū mgbo ā adri uring 'dāá yīī rī pi āsámvú gé, ā aco rī yīī 'bū gé rī pi āsámvú yīī vū drīgé rī be.” ⁷ Múngú ní āngū mgbo uring rī gbizú, ā aco rī yīī 'bū gé rī pi āsámvú yīī vū drīgé rī be. ĩri ní 'i ngazú sū Múngú ní 'yoó rī tīnī. ⁸ Múngú ní āngū mgbo uring rī zīzú “'bū.” Ūndrēnjá ní ícázú, āngū rī ní ówúzú, 'dīri ú'dú ĩrī rī.

⁹ Múngú ní 'yozú kīnī, “Lē yīī 'bū ndūgé rī ā úmú 'i vūrā ālu gé, āngū ā'wí ē ĩndré.” ĩri ní 'i ngazú sū Múngú ní 'yoó rī tīnī. ¹⁰ Múngú ní āngū ā'wí rī zīzú “nyōókú”, ĩri ní yīī ĩ úmú 'bá vūrā ālu gé rī zīzú “yīī tafu”. Múngú ndre 'i mī gé 'dāá ĩndré múké.

¹¹ Múngú ní 'yozú kīnī, “Lē ngá rī pi ē ĩfūkí dujú nyōókú drīgé, ngá úri be ni pi, āzini pētī ū'a be ni pi, ívé ósūkā vú sī āndīāndí.” ĩri ní 'i ngazú sū Múngú ní 'yoó rī tīnī. ¹² Ngá rī pi ní ĩfūzú 'dujú nyōókú drīgé, ngá úri be ni pi, āzini pētī ū'a be ni pi ĩfūkí dujú ívé ósūkā vú sī āndīāndí. Múngú ndre kōpi 'i mī gé 'dāá ĩndrékí múké. ¹³ Ūndrēnjá ní ícázú, āngū rī ní ówúzú, 'dīri ú'dú na rī.

¹⁴ Múngú ní 'yozú kīnī, “Lē ngá dī'bée āngū ĩngbērē'bée ni pi ē ĩndrékí 'bū gé 'dāá, ā aco rī ūtúná pi āsámvú ĩnīnjá be, kōpi ē i'dakí rī lókí rī pi ā vúgú, ú'dú rī pi ā vúgú, āzini ílī rī pi ā vúgú, ¹⁵ kōpi ā dīkí rī āngū ĩngbērēé 'bū gé 'dāásī ímú vū drīgé nōó.” ĩri ní 'i ngazú sū Múngú ní 'yoó rī tīnī. ¹⁶ Múngú ní ngá ambugu dī'bée āngū ĩngbērē'bée ni pi gbizú

ĩrĩ. Āmbúgú agaápi rá rĩ, ā dī rí āngũ ĩmgbērēé ỳtúná sī, mādāná rĩ, ā dī rí āngũ ĩmgbērēé ịnịná sī. Īri ní kpá línýā rĩ pi gbizú. ¹⁷ Múngú 'bā kòpi 'bũ gé 'dāá, kòpi ā dīkí rí āngũ ĩmgbērēé vũ drĩgé nōgó, ¹⁸ ỳtú rĩ ā dī rí āngũ ĩmgbērēé ỳtúná sī, mbāá rĩ ā dī rí āngũ ĩmgbērēé ịnịná sī, ā aco rí ỳtúná pi āsámvú ịnịná be. Múngú ndre kòpi 'í mị gé 'dāá índrékí múké. ¹⁹ Ỗndréná ní ícázú, āngũ rĩ ní ọwúzú, 'dĩri ỳ'dụ sụ rĩ.

²⁰ Múngú ní 'yozú kīnī, "Lē ngá ídri be ni pi ā adrikí yīi agá 'dāá, āzini lē āríná rĩ pi ā ungakí āngũ mgbọ 'bũ pi āsámvú vũ be rĩ gé sī." ²¹ Kúru Múngú ní ngá ambugu ambugu yīi tafu agá ídri be rĩ pi gbizú ngá céré ídri be ẹcị'ba ẹcịẹcị rĩ pi be, āríná rĩ pi be ìvé ọsũkā vú sī āndiāndí. Múngú ndre kòpi 'í mị gé 'dāá índrékí múké. ²² Múngú sē kòpi ní tākiri, ĩri ní 'yozú kīnī, "Īmi tīkí, ĩmivé kālāfe ā ga tré yīi tafu rĩ agá 'dāá, āríná rĩ pi vé kālāfe ā ga tré vũ drĩgé nōgó." ²³ Ỗndréná ní ícázú, āngũ rĩ ní ọwúzú, 'dĩri ỳ'dụ tówú rĩ.

²⁴ Múngú ní 'yozú kīnī, "Lē ānyāpá rĩ pi, ngá nyíríná ídri be ẹcị'ba vũ drĩgé sī rĩ pi, āzini ā'á rĩ pi ā adrikí vũ drĩgé nōgó anigé ìvé ọsũkā vú sī āndiāndí." Īri ní 'i ngazú sũ Múngú ní 'yoó rĩ tịni. ²⁵ Múngú gbi ā'á rĩ pi ānyāpá rĩ pi be ìvé ọsũkā vú sī āndiāndí, āzini gbi ngá ídri be ẹcị'ba nyọọkú drĩgé sī rĩ pi ìvé ọsũkā vú sī āndiāndí. Múngú ndre kòpi 'í mị gé 'dāá índrékí múké.

²⁶ Kúru Múngú ní 'yozú kīnī, "Lē 'bā gbikí 'bá sũj ỳ 'bá tịni, kòpi ā adrikí rí āmbúgú ỳ'bị yīi tafu agá rĩ pi drĩgé, āríná rĩ pi drĩgé, ānyāpá rĩ pi drĩgé, ā'á rĩ pi drĩgé, āzini ngá ídri be ẹcị'ba nyọọkú drĩgé sī rĩ pi drĩgé."

²⁷ Kúru Múngú ní 'bá gbizú sũ 'í tịni,

Múngú gbi ĩri sũ 'í tịni,
gbi kòpi ágó pi ỳkú be.

²⁸ Múngú ní tākiri 'bāzú kòpi drĩgé, ĩri ní 'yozú kīnī, "Īmi tīkí, ĩmi ízúkí ízúzũ, ĩmivé kālāfe ā ga tré vũ drĩgé nōgó, ĩmi adrikí āmbúgú nyọọkú rĩ drĩgé. Lē ĩmi adrikí āmbúgú ỳ'bị yīi tafu agá rĩ pi drĩgé, āríná rĩ pi drĩgé, ngá ídri be ẹcị'ba nyọọkú drĩgé sī rĩ pi drĩgé."

²⁹ Kúru Múngú ní 'yozú 'bá rĩ ní kīnī, "Ngá úri be vũ drĩgé rĩ pi, peṭi 'a'bée 'a'a úri be agá rĩ pi ārēvú céré, á sē kòpi mí ní. Kòpi adri ānyāngā mívé ni. ³⁰ Á sē ngá ĩfũ'ba dụ'ba nyọọkú drĩgé rĩ pi ārēvú céré ā'á rĩ pi ní, āríná rĩ pi ní, ngá ídri be ẹcị'ba nyọọkú drĩgé sī rĩ pi ní ānyāngā rú."

³¹ Múngú ndre ngá 'í ní gbií rĩ pi ārēvú céré índrékí 'í mị gé 'dāá múké múké. Ỗndréná ní ícázú, āngũ rĩ ní ọwúzú, 'dĩri ỳ'dụ áziyá rĩ.

2

¹ Kúru 'bũ pi vé gbingará vũ be, ngá céré 'a ni gé rĩ pi be rĩ ní 'i dezú.

² Kúru ká muj caá ỳ'dụ ẹzĩrĩ gé, ịsụ Múngú de ìvé ẹzị rĩ ā ngangará gí, kúru ỳ'dụ ẹzĩrĩ gé, ĩri ní uvuzú.

³ Múngú ní tākiri 'bāzú ỳ'dụ ẹzĩrĩ rĩ drĩgé, 'bā ỳ'dụ 'dĩri adrií uletere,* ā'diātāsīyā ỳ'dụ 'dĩri ĩri ní uvuzú rĩ, ịsụ de ìvé ẹzị ngá rĩ pi gbizú rĩ gí.

Múngú gbi Ādámā pi Évā be

⁴ 'Bũ pi vé gbingará vũ be rĩ ĩri 'dĩni.

Úpí† Múngú ká 'bũ pi gbií vũ be gí, ⁵ ásé, peṭi, dōku ngá āzi ĩfũ dụj vũ rĩ drĩgé kuyé, ā'diātāsīyā Úpí Múngú sē drī yīigó 'dij vũ rĩ drĩgé kuyé, 'bá ọmvú 'āápi ni 'dāáyo, ⁶ ẹndrīlígó ri 'aá nyọọkú rĩ ẹ drī ỳndrīi nĩ. ⁷ Úpí Múngú ní ỳtrētrē ỳtízú, ĩri ní gbizú

* **2:3** 2:3 Ỗ'dụ uletere: Ỗ'dụ uletere 'dĩri vé ífífí, Múngú 'bā ỳ'dụ 'dĩri adrií túngú uvuzú ni. † **2:4** 2:4 Úpí: Ẹbéré tị sī, Múngú zị 'í rụ Yáwē, ífífí ni, Múngú adriípi mujuzú 'dāni'dāni rĩ 'i. Kẹlĩkọ tị sī, 'bá Yáwē ri zị Úpí. Ī ịsụ lā Búkū Í'dóngará vé rĩ agá, Wũngará vé rĩ agá, Rútā vé rĩ agá, āzini Yónā vé rĩ agá.

ufuzú 'bá ágó rú, ìri ní èvīvī ídri vé rī vuzú ùmvu ni gé, ágó rī gō ícá ídri rú.

⁸ Úpí Múngú ní ngá sazú ómvú Èdénē vé rī agá, wōókō ùtú ní ìfūzú rī gé, ìri ní ágó 'í ní gbií rī jìzú 'bāzú ómvú rī agá. ⁹ Úpí Múngú sa peṭi ùnyī be ũ'a be ì ní nyaá íní'bá íníní ni pi ómvú rī agá 'dāá ìvé òsūkā vú sī àndiándí. Ómvú rī ā ágáná gá 'dāá, sa peṭi ídri sēepi rī, āzini peṭi tā múké pi nīzú tā ùnjí be rī.

¹⁰ Yīí āzi ídì ìfūú ómvú Èdénē vé rī agá 'dāá, rí ómvú rī ùsūú nī, yīí rī aco 'i caá sù. ¹¹ Yīí ālu rī ā rú Pīsónā, dī elīi mužú āngū Hāvilā vé dábū be rī agásī. ¹² Dábū āngū 'dāri vé rī múké, peṭi sù be ngūṭpi ndrīndrī rī 'dālé anigé, āzini írā ùnyī be ì ní zī ònīkī rī pi 'dālé anigé. ¹³ Yīí ìrī rī ā rú Gīyónā, dī elīi mužú āngū Kúsī vé rī agásī. ¹⁴ Yīí na rī ā rú Tīgīrīsī, dī elīi mužú āngū Āsírīyā vé rī agásī, ùtú ní ìfūngará gálésīla. Yīí sù rī ā rú Yūfērētā.

¹⁵ Úpí Múngú ní ágó rī jìzú 'bāzú ómvú Èdénē vé rī agá, ā 'ā rí ómvú rī, āzini ā ùtē rí ómvú rī. ¹⁶ Úpí Múngú ní 'yozú ágó rī ní kīnī, “Mí ícó peṭi ómvú agá rī pi vé ũ'a nya rá, ¹⁷ 'bo lē mí nya peṭi ì ní tā múké nīzú tā ùnjí be rī ku, 'í nya dō gí, ádarú mí drā rá.”

¹⁸ Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Ágó rī adri dō ó'dúkúle, adri múké ku. Ma 'bá ìri ē ìzā koópi ni gbi ìri ní rá.”

¹⁹ Kúru Úpí Múngú ní ùtrētrē ìtīzú, ìri ní gbizú ufuzú ānyāpá rú, ā'á rī pi rú, āzini āríná rī pi rú. Ìri ní kōpi jìzú ágó rī vúgá 'dāá, ā ndre rí kōpi, ā 'da rí kōpi ā rú, ágó rī ní kōpi ā rú 'dazú ìvé òsūkā vú sī àndiándí. ²⁰ Kúru ágó rī ní ānyāpá rī pi vé rú 'dazú, āríná rī pi be, ā'á rī pi be cére. 'Bo 'bá Ādámā ē ìzā koópi ni 'dāayo.

²¹ Kúru Úpí Múngú ní ágó rī sēzú ú'dú kozú kpílíkpílí. Ágó rī ká ríi

ú'dú rī koó, Úpí Múngú ní ìrivé gārāfā ālu ìnjézú, ìri ní vūrā ni òzūzú gōzú ũzi. ²² Kúru Úpí Múngú ní gārāfā ágó rī vé 'í ní ìnjé rī gbizú ufuzú ũkú rú, ìri ní jìzú ágó rī vúgá 'dāá.

²³ Ágó rī ní 'yozú kīnī, “'Bá nōri vé fā sù mávé rī tīnī, ìrivé zāá sù mávé rī tīnī, ì rú ni zī 'ūkú',[‡] ā'diātāsīyā íbíkí ìri ìnjé mā rú'bá gá.”

²⁴ Tā 'dīri sī, 'bá ágó rí ívé étēpi ku, ìri ívé èndrēpi ku, kōpi ì úmú ũkú ni be, kōpi adri rú'bá ālu.

²⁵ Ágó rī pi ũkú ni be ìrītró pílíli rú, 'bo kōpi adrikí kú drīnjá ākó.

3

Ūnjīkānyā ágó rī pi ní 'oó ũkú ni be rī

¹ Ā'á Úpí Múngú ní gbií rī pi āsámvú gé, ìnī rí ā'á rípi mī ũ'bāapi agaapi rá ni. Ú'dú ālu, ìri ní ũkú rī zìzú kīnī, “Èndēpi Múngú 'yo nyo kīnī ìmi nyakí peṭi ũ'a ómvú agá 'dī'bée ku 'dīni rá?”

² Ūkú rī ní újázú ìnī rī ní kīnī, “Múngú kīnī, 'bá ícó peṭi ómvú agá 'dī'bée vé ũ'a nya rá, ³ 'bo Múngú kīnī, 'Peṭi ómvú ágáná gá 'dāri vé ũ'a, lē ìmi nyakí ku, dōku ìmi úlókí ku, ìmi nyakí dō gí, ìmi ícó ũdrā rá.'”

⁴ Ìnī rī ní újázú ũkú rī ní kīnī, “Ìmi ícókí ũdrāá ku. ⁵ Múngú nī rá 'yozú kīnī, ìmi nyakí dō peṭi rī vé ũ'a gí, ìmī mī rí 'i zī tā nīzú ámázú rá, ìmi adri sù Múngú tīnī, ìmi tā múké pi nī tā ùnjí be rá.”

⁶ Ūkú rī ká ndreé peṭi rī vé ũ'a índré 'í mī gé 'dāá múké, ì ícó nya rá, āzini ì tā múké pi nī āní tā ùnjí be rá, ìri ní peṭi rī vé ũ'a ìtīzú nyazú, ìri ní urukō ni sēzú ágó ni adriipi 'í gārā gá rī ní, ágó ni ní é'yìzú nyazú. ⁷ Koro kōpi ē mī ní 'i zìzú, kōpi nīkí amá ì nóni pílíli rú. Kúru kōpi ní ìbìbì nōzú údézú ì rú'bá òzūzú āní.

[‡] 2:23 2:23 Ūkú: Ūkú vé ífífí Èbérē tī sī, ìnjékí ìri ágó rú'bá gá.

8 Ûndréná 'dāri sī, ágó rī pi ũkú rī be yíkí Úpí Múngú vé kúbí, ĩri ri ẹcì ọmvú rī agásī, kọpi ápákí Úpí Múngú sī muú ĩ zǔú pẹti rī pi ասմվú gé 'dāá. 9 Úpí Múngú ní kọpi zizú kīnī, “Īmi íngölé?”

10 Ágó rī ní újázú kīnī, “Á yì mí kúbí ọmvú agá 'dāá, sē má ní ũrī, ā'diātāsīyā ma pílílí rú, má ní ma zǔzú ānī.”

11 Múngú ní ĩri zizú kīnī, “Ā'di lū mí ní kīnī mi pílílí rú nī? Mí nya pẹti rī vé ũ'a má ní 'yoó mí nya ku rī gí?”

12 Ágó rī ní 'yozú kīnī, “Ūkú mí ní sēé má ní rī, sē má ní pẹti rī ā ũ'a, á nya gí.”

13 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, “Mí 'o 'díní āsī?”

Ūkú rī ní 'yozú kīnī, “Īnī ũ'bā mā mì nī, má ní pẹti ũ'a rī nyazú ānī.”

Múngú lì tā kọpi drīgé

14 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú ĩnī rī ní kīnī, “Tā mí ní 'oó 'dīri sī, “Ānyāpá rī pi ասմվú gé ā'á rī pi be, á tri mi gí!

Mi ímú mi use bēdrī sī,
mí ímú fúrúndí mvū cīmgbá cazú ụ'dụ céré mí ní adrízú rī gé.

15 Ma sē ĩmivé ասմվú ũkú rī be rī adri ũnjí,
anjíná mívé rī pi ĩrivé rī be, kọpi ասմվú rī adri ũnjí.

Īrivé mvá ágó rī ímú mi gbā drīgé,
mí ímú mvá ágó rī ga pá gá.”

16 Múngú ní 'yozú ũkú rī ní kīnī,
“Sā mí ní mvá tīzú rī gé, ma sē mi ĩzāngā nya ambamba.

Mí kādō mvá tīí, āzó ni ri ásó ambamba.
Mi áwí ẹsì 'bā ku mí ágó ni drīgé,
'bo ĩri adri āmbúgú mí drīlé gá nī.”

17 Múngú ní 'yozú Ādámā ní kīnī,
“Mí ní mívé ũkú ě tì yìí, āzini mí ní pẹti ũ'a má ní 'yoó, 'Mí nya ku' rī nyaá rī sī,

“Á tri nyọ́kú rī gí, mí tā sī.

Sā mí ní adrízú ídri rú rī gé,
mí ọmvú 'ā ũkpō sī, úrúndẹ be,
mí íbí ngá nya ndō.

18 Ūcékúcé ri ĩfū dụ nyọ́kú rī agá,
mí ngá ĩfū'bá dụ'bá nyọ́kú drīgé rī pi nya.

19 Mi ọmvú 'ā ũkpō sī, úrúndẹ be,
mí íbí ngá nya ndō,
cīmgbá mí ní fizú gōzú nyọ́kú agá rī gé,

ĭtīkí nyọ́kú ĩ ní mi gbizú ānī,
mí gō fi nyọ́kú agá ũzi.”

20 Ādámā 'da 'í ũkú ni ā rú Évā* 'i,
ā'diātāsīyā ĩri adri ẹndrẹpì 'bá ídri rú rī pi vé ni céré.

21 Kúru Úpí Múngú ní lā' bú údézú,
ĩri ní Ādámā pi ā rú'bá ọzǔzú ānī ũkú ni Évā be.

22 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī,
“Nóni 'bá 'dī'bée ícákí sū 'bá tīnī,
kọpi nīkí tā múké pi tā ũnjí be gí.
Ícókí kọpi ā'yíí pẹti ídri sēepi rī nyaá ku, ā'diātāsīyā kọpi ā adrikí rí muzú nyonyo ku.” 23 Kúru Úpí Múngú ní kọpi drozú ọmvú Ēdénē vé rī agásī,
kọpi ā mukí ọmvú 'āá nyọ́kú 'í ní ĩtīí kọpi gbizú rī agá. 24 Múngú ká kọpi droó fūú ọmvú Ēdénē vé rī agásí gí, ĩri ní mālāyíkā rī pi† 'bāzú ọmvú rī vé wọ́kọ ụtú ní ĩfūngará gálé rú rī gé, āzini ĩri ní ĩlì āco sí be dīipi lẹwǔ lẹwǔ ācì rú ni 'bāzú, ĩri ẹcì ọmvú rī agásí kúrǔ, ā ũtē rí lẹtì muǔpi pẹti ídri sēepi rī gé rī.

4

Káyīnā pi ẹdrìpì Ēbélē be

1 Ādámā pi ní lazú ũkú ni Évā be,
Évā ní 'a ịsúzú, ĩri ní Káyīnā* rī tizú.
Īri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú ko mā ĩzā, á tì mvá ágó gí.” 2 Vùdrī ni gé,
ĩri ní Ēbélē rī tizú.

Ēbélē ri 'bá kābīlō úcépi ni,
Káyīnā ri 'bá ọmvú 'āápi ni. 3 Ụ'dụ ālu, Káyīnā ĩkūnā ívé ānyāngā, í'dụ

* 3:20 3:20 Évā: Évā vé íffí ídri. † 3:24 3:24 Mālāyíkā rī pi: Mālāyíkā rī pi Ēbérē tì sī, ĩ kọpi zì Kērúbímū. Kọpi 'bū gé 'dāá ídri rú Úpí be trú. * 4:1 4:1 Káyīnā: Káyīnā vé íffí, má ịsú mvá gí.

uruko ni íjì sèé Úpí Múngú ní.
 4 Èbélè íjì ívé rī kábīlō mvá káyú rī
 vé zāá úsō be ni sèé Úpí Múngú ní.
 Úpí Múngú ã'yī Èbélè ri rá, ã'yī kpá
 ngá ìri ní sèé rī rá. 5 'Bo Úpí Múngú
 ã'yī Káyīnā ri kuyé, ã'yī kpá ngá ìri
 ní sèé rī kuyé. Sē Káyīnā ã 'a ve
 ambamba, ẹndrẹti ni adri kú ìtrí.

6 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Káyīnā
 ní kīnī, “Ngá mí 'a ní vezú rī ã'di? Mí
 ẹndrẹti adri kú ìtrí 'díní ãsī? 7 Mí 'o
 dō tā pìrì, ícókí té mí ã'yī ku? 'Bo
 mí ã'yī dō tā pìrì 'oó ku, ùnjīkānyā
 fi mí ẹsì agá gí, lè mí izaá, 'bo lè mí
 ndē ùnjīkānyā vé ùkpō rá.”

8 Káyīnā ní 'yozú ẹdrípì ní kīnī,
 “Bá mụkí ẹcì be ásé agá.” Kòpì ká
 mụú caá ásé agá 'dālè, Káyīnā ní
 í'dózú ẹdrípì Èbélè ri fuzú, ìri 'dizú
 drāzú rá.

9 Kúru Úpí Múngú ní Káyīnā
 ri zizú kīnī, “Mí ẹdrípì Èbélè ri
 íngāá?”

Káyīnā ní újázú kīnī, “Á nī kuyé.
 Mí ùsù ma 'bá riipi má ẹdrípì ri
 ùtēepi ni?”

10 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Mí 'o
 'díní ãsī? 'Í ndre drī ká! Mí ẹdrípì vé
 ãrí dāápi nyòókú agá rī ngo ícá má
 vúgá nōó gí. 11 Á tri mí gí, á dro mí
 fūú nyòókú mí ẹdrípì mí ní 'dì rī vé
 ãrí ní dāá 'a ní gé rī agásī ãmvé gí.
 12 Mí kādō nyòókú rī 'áá, ãnyāngā
 ka mí ní 'a ní gé ku. Í'dózú ãndrū
 mụzú drīdrī, mí adri 'bẹtì ãkó, mí
 ẹcì ngalanji ãngū rī pi agásī.”

13 Káyīnā ní 'yozú Úpí Múngú ní
 kīnī, “Tā mí ní ma ìrīñázú 'dīri
 ambamba, má ícá ãní bā ku. 14 Nóni
 'í dro ma fūú nyòókú rī agásī gí, má
 ícá índré mí ẹndrẹti gé ãdì ku, ma
 nóni 'bẹtì ãkó, ma ẹcì mụzú ngalanji
 ãngū rī pi agásī. 'Bá rī ìsú dō ma, ìri
 ma 'dì drā rá.”

15 Úpí Múngú ní 'yozú ìri ní kīnī,
 “Adri 'díní kuyé, 'bá ãzi 'dì dō mí,
 ma mí ãrígó ùfè vú be ẹzìrì.” Kúru

Úpí Múngú ní bìlẹmì 'bāzú Káyīnā
 ã rú'ba gá, 'bá ãzi ìsú dō ìri, ã 'dì
 rī ìri ku. 16 Káyīnā ní kúru ngazú
 Úpí Múngú ã gārā gá sī, ìri ní mụzú
 adrízú ãngū Nódì† vé rī gé, Èdénè vé
 wòókò ùtù ní ìfūngará gálé rú rī gé.

Úyú Káyīnā vé rī

17 Káyīnā pi ní lazú ùkú ni be,
 ùkú rī ní 'a ìsúzú, ìri ní Ènókā
 ri tizú. Káyīnā ní kūrú sizú, ìri
 ní kūrú rī ã rú 'dazú 'ì mvòpì
 Ènókā ã rú sī. 18 Ènókā tì Èrādì ri,
 Èrādì tì Mēhūjāélè ri, Mēhūjāélè tì
 Mētūsāélè ri, Mētūsāélè ní Lēmékè
 ri tizú.

19 Lēmékè je ùkú ìrì, ùkú káyú rī
 ã rú Ádá 'i, ãzi rī ã rú Zílā 'i. 20 Ádá
 ní Jābālā ri tizú. Jābālā ri ẹtẹpì
 'bá adri'ba gākū agá, ri'ba ãnyāpá
 úcé'ba rī pi vé ni. 21 Jābālā vé ẹdrípì
 Jūbālā 'i. Jūbālā ri ẹtẹpì 'bá ri'ba
 kù'dì co'ba, ãzini jēlégú vu'ba rī pi
 vé nī. 22 Lēmékè vé ùkú rī ãzi Zílā 'i,
 Zílā ní kpá mvá ágó tizú, mvá gá rī ã
 rú Tūbālī-Káyīnā 'i, ìri ùndógó ngá
 ẹzì ngazú rī pi údẹpi ni, ãzini riipi
 aya mālámālā, ãzini aya ẹzì ngazú
 rī ãrìpi ni. Tūbālī-Káyīnā vé ómvúpì
 ã rú Nāámā 'i.

23 Lēmékè ní 'yozú 'ì ùkúpì ní
 kīnī,
 “Ádá, ìmi Zílā be, ìmi yìkí drī ma ká,
 mà ùkúpì, ìmi yìkí mávé
 átángá.

Kẹrìmvá ãzi ìpēñā ma,
 á 'dì ìri drāá gí.

24 Dō ùfèkí Káyīnā vé ãrígó vú be
 ẹzìrì,
 ma Lēmékè 'i, ì mávé rī ùfè vú
 be pùkú ẹzìrì drī ni ẹzìrì.”

Sètè pi mvòpì Ènósā be

25 Ádámā pi ní gōzú lazú ùkú ni
 be ãdì, ùkú rī ní mvá ágó tizú, ìri ní
 rú ni 'dazú Sètè‡ 'i, ìri ní 'yozú kīnī,
 “Múngú sē má ní mvá ágóná Èbélè
 Káyīnā ní 'dì rī ã ãrígó gí.” 26 Sètè ní

† 4:16 4:16 Nódì: Nódì vé ífífí, ẹcìngará ngalanji rī. ‡ 4:25 4:25 Sètè: Sètè vé ífífí, Múngú sē nī.

kpá mvá ágó tizú, ìri ní rú ni 'dazú Ënósã 'i.

Sâ 'dâri gé, 'bá rĩ pi ní í'dózá Úpí Múngú ã rú zizú, ãzini Ìri Ìnjizú.

5

Úyú Ādámā vé rĩ

¹ Úyú ĩ ní tã ni sī 'dĩri Ādámā vé rĩ.

Múngú kã 'bá ri gbií, gbi Ìri sũú 'í tĩni. ² Gbi kòpi ágó pi ùkú be, sē kòpi ní tākĩri, Ìri ní kòpi zizú "bá."

³ Ādámā kã adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãlu pũkú na (130), Ìri ní mvá ágó tizú sũ 'í tĩni. Ìri ní rú ni 'dazú Sétē 'i. ⁴ Kã Sétē ri tĩ, vudrĩ ni gé, Ādámā gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō (800), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ⁵ Ādámā adri caá ílí be mūdūrũlũ úrōmĩ pũkú na (930), Ìri ní kúru drãzú.

⁶ Sétē kã adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãlu drĩ ni tōwú (105), Ìri ní Ënósã ri tizú. ⁷ Kã Ënósã ri tĩ, vudrĩ ni gé, Sétē gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō drĩ ni ézĩrĩ (807), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ⁸ Sétē adri caá ílí be mūdūrũlũ úrōmĩ mūdri drĩ ni Ìrĩ (912), Ìri ní kúru drãzú.

⁹ Ënósã kã adrií caá ílí be pũkú úrōmĩ (90), Ìri ní Kēnánã ri tizú.

¹⁰ Kã Kēnánã ri tĩ, vudrĩ ni gé, Ënósã gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō mūdri drĩ ni tōwú (815), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ¹¹ Ënósã adri caá ílí be mūdūrũlũ úrōmĩ drĩ ni tōwú (905), Ìri ní kúru drãzú.

¹² Kēnánã kã adrií caá ílí be pũkú ézĩrĩ (70), Ìri ní Māhālálélĩ ri tizú. ¹³ Kã Māhālálélĩ ri tĩ, vudrĩ ni gé, Kēnánã gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō pũkú sũ (840), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ¹⁴ Kēnánã kã caá ílí be mūdūrũlũ úrōmĩ mūdri (910), Ìri ní kúru drãzú.

¹⁵ Māhālálélĩ kã adrií caá ílí be pũkú ázĩyá drĩ ni tōwú (65), Ìri ní Yāredē ri tizú. ¹⁶ Kã Yāredē ri tĩ, vudrĩ ni gé, Māhālálélĩ gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō pũkú na (830), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ¹⁷ Māhālálélĩ adri caá ílí be mūdūrũlũ ãrō pũkú úrōmĩ drĩ ni tōwú (895), Ìri ní kúru drãzú.

¹⁸ Yāredē kã adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãlu pũkú ázĩyá drĩ ni Ìrĩ (162), Ìri ní Ënókã ri tizú. ¹⁹ Kã Ënókã ri tĩ, vudrĩ ni gé, Yāredē gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō (800), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ²⁰ Yāredē adri caá ílí be mūdūrũlũ úrōmĩ pũkú ázĩyá drĩ ni Ìrĩ (962), Ìri ní kúru drãzú.

²¹ Ënókã kã adrií caá ílí be pũkú ázĩyá drĩ ni tōwú (65), Ìri ní Mētūsélã ri tizú. ²² Kã Mētūsélã ri tĩ, vudrĩ ni gé, Ënókã gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãrō (300), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. Ënókã ri tã 'oó pĩri Múngú ẹndrẹtĩ gé, ²³ Ënókã adri caá ílí be mūdūrũlũ na pũkú ázĩyá drĩ ni tōwú (365). ²⁴ Ënókã ní tã 'oó pĩri Múngú ẹndrẹtĩ gé rĩ sī, gō índrē dđĩ kuyé, ã'diātāsĩyã Múngú 'dũ Ìri muzú ídri rú.

²⁵ Mētūsélã kã adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãlu pũkú ãrō drĩ ni ézĩrĩ (187), Ìri ní Lēmékē ri tizú. ²⁶ Kã Lēmékē ri tĩ, vudrĩ ni gé, Mētūsélã gō adrií caá ílí be mūdūrũlũ ézĩrĩ pũkú ãrō drĩ ni Ìrĩ (782), tĩ anji ãgō urukọ'bée anji ùkú pi be ílí 'dĩ'bée agá rá. ²⁷ Mētūsélã adri caá ílí be mūdūrũlũ úrōmĩ pũkú ázĩyá drĩ ni úrōmĩ (969), Ìri ní kúru drãzú.

²⁸ Lēmékē kã adrií caá ílí be mūdūrũlũ ãlu pũkú ãrō drĩ ni Ìrĩ (182), Ìri ní mvá ágó tizú. ²⁹ Ìri ní rú ni 'dazú Núwã* 'i, Ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Mvã nōri ímú 'bã Ìzã ko Ìzãngã 'bã ní rii nyaá ẹzĩ 'bã ní rii ngaá drĩ sī nyọkú Úpí Múngú ní trií gĩ nōri agá nĩ." ³⁰ Lēmékē kã Núwã ri tĩ, vudrĩ ni gé, Lēmékē gō adri caá ílí

* 5:29 5:29 Núwã: Núwã vé ífífí, 'bá riipi Ìzã koopi Ìzãngã agásĩ ni.

be mūdūrūlū tōwú pūkú úrōmī drī ni tōwú (595), tị anji āgō ụrụkọ'béé anji ūkú pi be ílī 'dī'béé agá rá. ³¹ Lēmékē adrii caá ílī be mūdūrūlū ézīrī pūkú ézīrī drī ni ézīrī (777), ĩri ní kúru drāzú.

³² Núwā kā adrii caá ílī be mūdūrūlū tōwú (500), vūdrī ni gé, ĩri ní Sémē pi tịzú Ámā be, Yāpētē sī.

6

Yī tị āngū ĩmūlū

¹ 'Bá rī pi ká í'dó ízú vū drīgé nōgó, kōpi tīkí anji ūkú rá. ² Anji Múngú vé rī pi ká ndree anji ūkú 'bá rī pi ní tị rī pi ũnyī be ambamba, kōpi jekí ụrụkọ'béé ĩ ní lēé rī pi ĩ ní ūkú rú. ³ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Má ícọ 'bá rī pi ā'yī adrii ídri rú muzú nyonyo ku, ā'diātāsīyā kōpi 'bá ũdrā'béé ũdrādrā ni pi, kōpi 'yéná adri ílī mūdūrūlū ālu pūkú ĩrī.”

⁴ Anji Múngú vé rī pi ká anji ūkú 'bá rī pi vé rī jeé, kōpi tīkí anji ūkú rī pi be rá. Anji kōpivé 'dī'béé zikí kōpi Nēfilímū, sá 'dāri gé, kōpi rikí adrii vū drīgé nōgó. Vūdrī ni gé, kōpi gōkí kpá adrii rá. Kōpi ẹ'dí 'dịngará gá ũkpō be, kōpi ā rú kụkụ.

⁵ Úpí Múngú ká ndree ũnjīkānyā 'bá rī pi vé rī ga vū drīgé nōgó ambamba, tā kōpi ní rií ũsūy sá 'dāri gé rī pi cére ũnjí, ⁶ tā 'dīri sē Úpí Múngú ní ĩzāngā ambamba 'í ní 'bá gbií vū drīgé nōgó rī sī. ⁷ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Vū drīgé nōgó, á lē 'bá má ní gbií rī pi vé úri 'beé āvī 'dīisī rá, í'dózú 'bá rī pi, ā'á rī pi, ānyāpá rī pi, ngá ídri be ẹcī'ba nyōkú drīgé sī rī pi, āríná rī pi, ma kōpivé úri 'be āvī 'dīisī rá, ā'diātāsīyā ma ĩzāngā sī má ní kōpi gbií rī sī.” ⁸ 'Bo Úpí Múngú 'bā ẹsị múké Núwā ní.

⁹ Ú'dógú'dógú Núwā vé rī, ĩri 'dīni. Núwā ri 'bá tā 'oópi pịrị ni, 'bá lókí 'dāri gé rī pi āsámvú gé, ịsúkí tā ũnjí rú'ba ni gé kuyé, Núwā 'du tā Múngú ní 'yoó 'í ní rī ngáá rá.

¹⁰ Núwā tị anji āgō na, Sémē 'i, Ámā 'i, Yāpētē sī.

¹¹ Tā 'bá rī pi ní 'oó vū drīgé nōgó rī ũnjīkānyākānyā Múngú ẹndrētí gé, kōpi ri tā 'du nga ẹsị ũká ũká sī.

¹² Múngú ndre ũnjīkānyā 'bá rī pi ní 'oó vū drīgé nōgó rī rá, ā'diātāsīyā kōpi ri nóni ũnjīkānyā 'o. ¹³ Kúru Múngú ní 'yozú Núwā ní kīnī, “Á lē 'bá rī pi ú'dí ũdrāá cére 'dīisī rá, ā'diātāsīyā ũnjīkānyā ga vū drīgé nōgó ambamba. Ádarú á lē 'bá rī pi ú'dí ũdrāá rá, āzini á lē vū rī izaá rá.

¹⁴ “Í pa párángi, mí údé mí ní kúlúmgbá mōngú ānī, mí aco 'a ni āndiāndí, mí ũmbī 'a ni pi úgóró ni be gámū sī. ¹⁵ Mí údé kúlúmgbá mōngú rī 'dīni. Áco ni ā adri pá ágélé mūdūrūlū sụ pūkú tōwú (450), ẹpị ni ā adri pá ágélé pūkú ézīrī drī ni tōwú (75), ngangará ni ụrulé rī ā adri pá ágélé pūkú sụ drī ni tōwú (45). ¹⁶ Mí údé ácí 'bāá drīgé ni gé, āsámvú ni adri mgbọ, ā 'bekí caá drī ā 'a na. Mí údé kẹtị kúlúmgbá mōngú rī vé wōkō āzi rī gé, mí aco kúlúmgbá mōngú rī ā 'a caá na, í'dózú vūgá, ágágá, āzi rī ā adri ụrụgégélésīla.

¹⁷ “Ma ímú yī sē tị nyōkú rī ẹ drī ĩmūlū cére ngá ídri be rī pi ú'dí ũdrā 'dīisī rá, ngá vū drīgé ídri be rī pi cére ímú ũdrā rá. ¹⁸ 'Bo ma ímú ũndī rụ mí be, mí ímú fi kúlúmgbá mōngú rī agá, ūkú mívé rī be, anji āgō mívé rī pi be, ūkú ĩvé rī pi be. ¹⁹ Mí ngá ídri be rī pi jị kúlúmgbá rī agá 'dāá, ágó ni pi ūkú ni be, kōpi ā adrikí rí ídri rú. ²⁰ Lē mī jị āríná rī pi ịrī ịrī ĩvé ọsūkā vú sī āndiāndí, ānyāpá rī pi be, ā'á rī pi be ĩvé ọsūkā vú sī āndiāndí, ngá nyíríná ídri be ẹcī'ba nyōkú drīgé sī rī pi be ĩvé ọsūkā vú sī āndiāndí, kōpi ā mukí rí adrii ídri rú. ²¹ 'Í 'du ānyāngā nyaanya ni pi jị 'bāá kúlúmgbá agá 'dālē ĩmi ní, āzini ngá ídri be rī pi ní.”

²² Núwā 'du tā rī pi ārēvú ngáá cére, sụ Múngú ní lūú 'í ní rī tịni.

7

1 Úpí Múngú ní 'yozú Núwā ní kīnī, “Í fi kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá 'dāá mívé 'bá 'bẹ̀tí ǎsámvú gé rī pi be céré, ǎ'diātāsīyā á ndre mī 'bá tā 'oópi pìrì ni 'bá nóni adri'bá vū drìgè rī pi ǎsámvú gé. 2 Í 'dú ǎnyāpá, ǎzini ǎ'á ule ule rī pi* ìrì ìrì caá ézìrì, ágó ni pi ùkú ni be. 'Í 'dú ǎnyāpá, ǎzini ǎ'á ǎzāvū rú rī pi† ìrì ìrì, ágó ni pi ùkú ni be, ìvé ọ̀sũkǎ vú sī ǎndiǎndí. 3 Í 'dú kpá ǎríná rī pi ìrì ìrì caá ézìrì, ágó ni pi ùkú ni be, ìvé ọ̀sũkǎ vú sī ǎndiǎndí, kọ̀pi ǎ adrikí rí idri rú vū drìgè nọ̀gó. 4 Í 'dózú ǎndrū sī, kǎdō muṣú caá ú'dú ézìrì ni gé, ma ímú yìgọ̀ sē 'dì nyọ̀ókú drìgè nọ̀gó ỳtúná pũkú sù, ìníná pũkú sù, ma ngá má ní gbíí idri be écì'bá nyọ̀ókú drìgè sī rī pi ú'dì ùdrǎ céré 'dīisí rá.”

5 Núwā 'dú tā Úpí Múngú ní ezìí 'í ní 'dì'bée ǎrèvú ngaá céré rá.

6 Sà yìí rī ní tìzú vū drìgè rī gé, ísú Núwā vé ílí ca mǔdǔrǔlǔ ázìyá gí. 7 Núwā pi ní fizú kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá 'dǎlé ùkú ni be, ìvé anjì ǎgō rī pi be, anjì ǎgō rī pi vé ùkú pi be, sū Múngú ní lūú ìrì ní rī tìní, yìí tìpì rī ẽ ìmǔlǔ rí ì ku. 8 Kọ̀pi fikí ǎnyāpá, ǎzini ǎ'á ule ule rī pi be, ǎnyāpá, ǎzini ǎ'á ǎzāvū rú ìrì ìrì rī pi be, ǎríná ìrì ìrì rī pi be, ngá idri be écì'bá nyọ̀ókú drìgè sī ìrì ìrì rī pi be. 9 Kọ̀pi fikí muṣú Núwā vú sī kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá 'dāá, ágó ni pi ùkú ni be, sū Múngú ní ezìí Núwā ní rī tìní. 10 Ú'dú ézìrì ǎ vǔdrì gé, yìí ní í'dózú tìzú nyọ̀ókú rī ẽ drì ìmǔlǔzú.

11 Núwā vé ílí kǎ caá mǔdǔrǔlǔ ázìyá, mbǎá ú'dú muṣrì drì ni ézìrì, mbǎá ìrì ni gé, yìí nyọ̀ókú agá rī í'dó ríí ikpú ímúzú ǎmvé nọ̀o ùkpō be, ǎzini yìígọ̀ í'dó ríí 'dìí ùkpō be. 12 Yìígọ̀ rī 'dì ỳtúná pũkú sù, ìníná pũkú sù.

* 7:2 7:2 ǎ'á ule ule ni pi: Múngú lū Núwā ní kīnī, Núwā ẽ ìjì ngá idri be ule ule ni pi ìrì ìrì caá ézìrì, ǎ'diātāsīyā ngá 'dì'bée múké ì ícọ̀ nya rá, ǎzini ì ícọ̀ zǎ rọ̀bọ̀nọ̀ rú rá. † 7:2 7:2 ǎ'á ǎzāvū rú ni pi: ǎzini lē Núwā ẽ ìjì ngá idri be ǎzāvū rú ni pi 'yéná ìrì ìrì, ǎ'diātāsīyā ngá idri be ǎzāvū rú rī pi ícókí nyaá ku, ǎzini ícókí zǎá rọ̀bọ̀nọ̀ rú ku.

13 Ú'dú 'dāri gé, ísú Núwā pi ùkú ni be, ìvé anjì ǎgō Sémē be, ǎmǎ be, Yǎpētē be, ìvé anjì ǎgō rī pi vé ùkú pi be, fikí kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá 'dāá gí. 14 Kọ̀pi fikí ǎ'á rī pi be, ǎnyāpá rī pi be ìvé ọ̀sũkǎ vú sī ǎndiǎndí, ngá idri be écì'bá nyọ̀ókú drìgè sī rī pi be ìvé ọ̀sũkǎ vú sī ǎndiǎndí, ǎríná rī pi be ìvé ọ̀sũkǎ vú sī ǎndiǎndí. 15 Ngá idri be rī pi fikí kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá 'dāá Núwā vú sī muṣú ìrì ìrì. 16 Ngá idri be rī pi fikí kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá 'dāá, ágó ni pi ùkú ni be, ìvé ọ̀sũkǎ vú sī ǎndiǎndí, sū Úpí Múngú ní ezìí Núwā ní rī tìní. Múngú ní kúru kẹ̀tì rī ỳpìzú.

17 Yìígọ̀ rī 'dì caá ú'dú pũkú sù, yìí rī tì nyọ̀ókú rī ẽ drì ìmǔlǔ céré. Kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī nga kú yìí rī drìgè. 18 Yìí rī tì nyọ̀ókú rī ẽ drì ìmǔlǔ ambamba, sē kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī nga kú yìí rī drìgè. 19 Yìí rī tì muṣú ambamba, ọ̀zǔ ìrǎ zō'bá ǎcoco rī pi ẽ drì céré. 20 Yìí rī tì ìrǎ zō'bá ǎcoco rī pi ẽ drì ọ̀zǔ céré, kungará ni í'dózú ìrǎ drìgè 'dǎgá, tuzú muṣú uru 'dāá, ìrì pá ágélé pũkú ìrì. 21 Ngá écì'bá nyọ̀ókú drìgè sī rī pi ǎrèvú céré ùdrǎkí rá. ǎríná rī pi, ǎnyāpá rī pi, ǎ'á rī pi, ngá nyíriná idri be écì'bá nyọ̀ókú drìgè sī rī pi, 'bá rī pi be ùdrǎkí céré. 22 Ngá idri be nyọ̀ókú drìgè rī pi ǎrèvú ùdrǎkí céré. 23 Múngú ní ngá idri be vū drìgè rī pi ú'dìzú ùdrǎzú céré 'dīisí rá. ǎnyāpá rī pi, ǎ'á rī pi, ngá nyíriná écì'bá vǔgá sī rī pi, ǎríná rī pi be, yìí tìpì rī ú'dì kọ̀pi ùdrǎá céré. Núwā pi ídríkí ngá fi'bá kúlúmgbá mọ̀ǹgú rī agá rī pi be 'yéná nī.

24 Ú'dú mǔdǔrǔlǔ ǎlu pũkú tọ̀wú ǎ vǔdrì gé, yìí rī ní í'dózú njuzú.

8

Yìí tìpì rī vé njungará

1 Núwā pi ā'á rī pi be, ānyāpá rī pi be kúlúmgbā mọ́ǹgú agá 'dǎá, Múngú ri kọpi ā tā ígá. Múngú ní ũlí sēzú vızú vū drīgé nōgó, yīi rī ní kúru njuzú. 2 Múngú uga yīi riipi íkpúpi nyọ́ókú agá vūgá 'dǎásī rī, āzini uga yīigó riipi 'diipi rī, yīigó rī ní ātızú. 3 Yīi rī ní njuzú muzú vūgá 'dǎá mǎdǎ, 'du caá ú'dú mǔdǔrǔlǔ ālu pǔkú tǔwú. 4 Kúru mbǎá ú'dú mǔdrǐ drī ni ézǐrǐ, mbǎá ézǐrǐ rī gé, kúlúmgbā mọ́ǹgú rī ní ímúzá pá tuzú írā Ārārátā drīgé. 5 Yīi rī ri njuú muzú mǎdǎ. Mbǎá mǔdrǐ vé ú'dú ālu rī gé, írā rī pi ē drī ní 'bázú índrészú.

6 Ú'dú pǔkú sū ā vǔdrǐ gé, Núwā ní sǔbā kúlúmgbā mọ́ǹgú rī vé rī zǐzú. 7 Īri ní pǔpú ri pēzú muzú āmvé 'dǎá, pǔpú rī áwí rií ungaá Ƴrųgégé sī, cǐmgbá sǎ yīi rī ní njuzú rī gé. Újǎ 'i gōó Núwā vúgá 'dǎá kuyé. 8 Vǔdrǐ ni gé, Īri ní kpá āmámǔ pēzú, ā mǔ rí ndreé dō yīi rī nju nyọ́ókú rī drīgé sī gí. 9 Āmámǔ rī ndǎ vǔrǎ 'dezú ni tí, ā'diātāsīyǎ yīi rī ní njuú deé kuyé rī sī. Īri ní 'i újǎzú gōzú Núwā vú kúlúmgbā agá 'dǎá ũzi. Núwā ní 'i drǐ suzú, Īri ní āmámǔ rī ruzú 'bázú gōzú kúlúmgbā mọ́ǹgú rī agá 'dǎá vulé.

10 Ú'dú ézǐrǐ ā vǔdrǐ gé, Īri ní kpá gōzú āmámǔ rī pēzú dǐi. 11 Āmámǔ rī mvi caá Núwā vú 'dǎá ũndré sī, ce ĩbǐbǐ úbǔrǔ ólívē* vé ni muzú 'i tí gé ĩndǐ! Kúru Núwā ní nǐzú amázú 'yozú kǐnǐ, yīi rī nju nyọ́ókú rī drīgé sī cére gí. 12 Núwā tē caá ú'dú ézǐrǐ, Īri ní kpá āmámǔ rī pēzú dǐi, 'bo sǎ 'dǐri gé, āmámǔ rī mvi gōó Núwā vúgá 'dǎlé dǐi kuyé.

13 Núwā vé ílí kǎ muú caá mǔdǔrǔlǔ ázıyá drī ni ālu, ú'dú ālu mbǎá ālu vé rī gé, ísú ākǔdē yīi rī nju nyọ́ókú rī drīgé sī cére gí. Núwā ní kúlúmgbā mọ́ǹgú rī ē drī unjezú, kǎ muú āngǔ ndreé vūgá 'dǎá, ísú yīi rī nju nyọ́ókú rī drīgé

sī gí. 14 Mbǎá ú'dú pǔkú ĩrǐ drī ni ézǐrǐ, mbǎá ĩrǐ ni gé, ísú nyọ́ókú rī 'wi deé gí.

15 Kúru Múngú ní 'yozú Núwā ní kǐnǐ, 16 “Īmi ĩfǔkǐ kúlúmgbā mọ́ǹgú rī agásī āmvé, ĩmi ĩfǔkǐ mǐ ũkú ni be, mí ẹnjipǐi be, kọpivé ũkú pi be. 17 Ngá ídri be rī pi ē ĩfǔkǐ ímúzá mí vúgá sī āmvé nōó ĩndǐ, ĩvé ọsǔkǎ vú sī āndiāndǐ, ārǐnǎ rī pi, ānyāpá rī pi be, ā'á rī pi be, ngá ídri be éci'ba nyọ́ókú drīgé sī rī pi be cére. Lē kọpi ā tǐkǐ ízú, kọpivé kǎlǎfe ā ga nyọ́ókú drīgé nōgó tré.”

18 Kúru Núwā pi ní ĩfǔzú ũkú ni be, ẹnjipǐi be, ẹnjipǐi vé ũkú pi be, 19 ānyāpá rī pi be, ā'á rī pi be, ngá ídri be éci'ba nyọ́ókú drīgé rī pi be cére, ārǐnǎ rī pi be, kọpi ĩfǔkǐ kúlúmgbā mọ́ǹgú rī agásī ĩvé ọsǔkǎ vú sī cére.

20 Núwā ní kúru vǔrǎ rọbọńọ zǎzú ni sızú Úpí Múngú ri ĩnjızú ānǐ, Núwā í'dú ānyāpá Ƴrųkọ ule ule rī pi, ārǐnǎ Ƴrųkọ ule ule rī pi be, zǎ Úpí Múngú ní rọbọńọ rú. 21 Rọbọńọ Núwā ní zǎá ri vé ẹjǐ vǐ caá Úpí Múngú vúgá 'dǎá múké, sē ĩri ní āyǐkō. Īri ní 'yozú kǐnǐ, “Mǎ ícọ gōó nyọ́ókú rī trii dǐi ku 'bá rī pi vé tā sī. 'Bá nyọ́ókú drīgé rī pi ā 'okǐ dō ũnjǐkǎnyǎ drǎáāsīyǎ, á gō kọpi ú'dǐ sǔ má ní kọpi ú'dǐ drǐdrǐ rī tǐnǐ ku.

22 “Ílí cére vū drīgé nōgó, ngá sangará ri adri anigé, ngá ĩkǔnāngará ri adri anigé, āngǔ vé igbengará ri adri anigé, āngǔ vé kongará ri adri anigé, ílí ri adri anigé, ẹézǔ ri kpá adri anigé, útúnǎ de ku, ınǐnǎ de ku.”

9

Múngú rų ũndǐ Núwā be

1 Múngú sē tǎkǐri Núwā pi ní ẹnjipǐi be kǐnǐ, “Īmi tǐkǐ anjǐ, ĩmivé kǎlǎfe ā ga tré vū drīgé nōgó.

* 8:11 8:11 Ólívē: Pẹtǐ ólívē vé rǐ, ĩri 'a ũ'a be, ĩ ícọ nya rá, ĩ ĩrivé ũ'a zo ũdu rú, 'bá rǐ pi ri tǐbǐ á'dǐ ũdu rǐ sǐ, āzini kọpi ri tō lǎmbǎ agá, ācǐ 'yǔzú ānǐ.

2 Anyāpá rĩ pi, ā'á rĩ pi, āriṅá rĩ pi, ì'bì rĩ pi, ngá nyírĩṅá ídri be écí'ba nyòókú drìgé sī rĩ pi be céré 'o mí sī ùrĩ sī. Kòpi adri mí pálé gá. 3 Ngá ídri be 'dĩ'bée ārēvú céré, á sē kòpi mí ní, 'í nya kòpi nyanya, sū ándúrú má ní ngá ómvú agá rĩ pi sēé mí ní rĩ tĩni.

4 "Bo lē mí nya zāá ārí be agá rĩ ku, ā'diātāsīyā ārí ri ídri sē nī. 5 'Bá āzi 'dì dō 'bá drāá, ì kpá ìri 'dì drā rá. Ā'á 'dì dō 'bá drāá, ì kpá ìri 'dì drā rá.

6 "Bá āzi 'dì dō 'bá drāá, ì kpá ìri 'dì drā rá, ā'diātāsīyā Múngú gbi 'bá ri sū 'í tĩni.

7 Mi mívé anjĩṅá rĩ pi be, lē ìmi tĩkí anjĩ, ìmivé kālāfe ā ga tré vū drìgé nōgó, ìmi írēkí rí ìmi adrii vū drìgé sī céré."

8 Múngú ní 'yozú Núwā pi ní enjipìi be kīnī, 9 "Á lē nóni ùndī ruú mí be, āzini mívé úyú rĩ pi be, 10 ānyāpá rĩ pi be, ā'á rĩ pi be, āriṅá rĩ pi be, ngá ídri be ìfù'ba mí be kúlúmgbā mōṅgú rĩ agásī rĩ pi be céré. 11 Ùndī má ní ruú mí be rĩ sī, á gō yīi sēé tīi ngá céré ídri be rĩ pi ú'dì ùdrāá dīi ku, á gō yīi sēé tīi vū rĩ izaá dīi ku."

12 Múngú ní 'yozú kīnī, "Ùndī má ní lēé ruú mí be, ngá adri'ba ídri be rĩ pi be, āzini úyú mívé rĩ pi be rĩ, ngá tā ni i'daápi rĩ, ìri adri 'dīni. 13 Á 'bā gérì kuú ìrìbìtì agá 'dĩ, ìri ùndī má ní ruú mí be rĩ vé tā i'da, āzini vū rĩ vé rĩ i'da. 14 Má kādō ìrìbìtì ìpēé vū drìgé nōó, gérì rĩ kādō ìndrē ìrìbìtì agá 'dāá, 15 ma kúru ùndī má ní ruú mí be, āzini ngá ídri be écí'ba nyòókú drìgé sī rĩ pi be rĩ vé tā ígá āní. Yīi gō tīi ngá ídri be rĩ pi ú'dì ùdrāá dīi ku. 16 Á ndre dō gérì ìrìbìtì agá 'dāá, ma ùndī má ní ruú ngá ídri be rĩ pi be vū drìgé nōgó adriipi mužú nyonyo rĩ vé tā ígá."

17 Kúru Múngú ní 'yozú Núwā ní kīnī, "Gérì 'dīri, ìri ùndī má ní ruú ngá ídri be vū drìgé nōgó rĩ pi be rĩ vé tā i'da."

Núwā pi ívé anjĩ āgō rĩ pi be

18 Núwā vé anjĩ āgō rĩ pi Sémē 'i, Ámā 'i, Yāpētē sī, kòpi ìfùkí céré ídri rú kúlúmgbā mōṅgú rĩ agá 'dāásī. (Ámā gō mvá ágó tīi, 'da rú ni Kānānā 'i.) 19 Anjĩ Núwā vé na 'dĩ'bée gōkí anjĩ tīi ízú ayíi vū drìgé sī céré.

20 Yīi tīipi rĩ ā vūdrī gé, Núwā gō ómvú 'āá, sa pētì vīnyō vé rĩ pi ómvú rĩ agá. 21 U'dú ālu, Núwā mvú vīnyō ìmērēzú āní ambamba, la kú ívé gākū agá 'dāá pílílí rú. 22 Kānānā étēpi Ámā ndre 'í étēpi Núwā la kú pílílí rú, ìri ní fūzú āmvé 'dāá, lūzú 'í édrìpìi ní. 23 Sémē pi édrìpìi Yāpētē be, kòpi ní bōngó 'ídúzú ingazú ì kídì drìgé uru, kòpi ní fizú mužú gākū agá 'dāá úgóró sī, kòpi ní ì étēpi ā rú'ba òzūzú cí, kòpi jakí ì endrētì gārā gá, ā'diātāsīyā ì ndrēkí rí ì étēpi vé rú'ba pílílí rú rĩ ku.

24 Vīnyō rĩ ká ātīi Núwā mī gé sī, ìri ní tā 'i mvòpi Ámā ní 'oó 'í ní 'dīri nīzú ámázú, 25 ìri ní 'yozú Ámā ní kīnī,

"Á tri Kānānā ri gí!

Ìri adri túgērì ā ùdū édrìpìi vé ni."

26 Ìri ní kpá gōzú 'yozú kīnī,

"Úpí Múngú ā sē Sémē ní tākíri!

Kānānā ā adri túgērì Sémē vé ni.

27 Múngú ā sē Yāpētē vé āngū adrizú rĩ ā adri āmbúgú.

Lē Yāpētē pi ā adrikí Sémē be trú vūrā ālu gé,

lē Kānānā ā adri túgērì Yāpētē vé ni."

28 Yīi tīipi rĩ ā vūdrī gé, Núwā gō adrii caá ílì mūdūrūlū na pūkú tōwú (350). 29 Núwā adri caá ílì be mūdūrūlū úrōmī pūkú tōwú (950), ìri ní kúru drāzú.

10

Úyú Núwā enjipìi vé rĩ

1 Yīi tīipi rĩ ā vūdrī gé, Núwā vé anjĩ Sémē pi Ámā be, Yāpētē sī, kòpi gōkí anjĩ tīi ízú kárákará.

Úyú Yāpētē vé rī

- ² Yāpētē vé anji rī pi Gōmērī 'i, Māgógī 'i, Mādáyī 'i, Yāvánā 'i, Tūbálā 'i, Mēsékā 'i, Tírásā sī.
³ Anji Gōmērī vé rī pi, Āsikēnázī pi Rīfátā be, Tōgārimā sī.
⁴ Anji Yāvánā vé rī pi, Ēlísā 'i, Tārāsísā 'i, 'bá Kītímū vé rī pi, āzini 'bá Rōdānīmū vé rī pi. ⁵ ('Bá 'dī'bée vé úyú ri 'bá éci' 'bá kúlúmgbā sī rī pi, kōpi ayikí mužú āngū rī pi agāsī céré, ívé sūrú rī pi vú sī, sūrú ālu ālu rikí átá ívé tì sī.)

Úyú Ámā vé rī

- ⁶ Anji Ámā vé rī pi, Kūsī 'i, Ējēpētō* 'i, Pútū 'i, Kānānā sī.
⁷ Anji Kūsī vé rī pi, Sébā 'i, Hāvilā 'i, Sābūtā 'i, Rāāmā 'i, Sābītékā sī.
 Anji Rāāmā vé rī pi, Sébā pi Dēdānā be.
⁸ Kūsī vé mvá āzi rī ā rú Nīmīródā 'i. Nīmīródā ri ūkpō be ẹ'dí 'dīpi ni vū drīgē nōgó. ⁹ Īri 'bá zāá mbāápi ni Úpí Múngú ẹndrētì gé, sēzú 'bá rī pi ní rizú 'yozú, "Mí sū Nīmīródā ūkpō be riipi zāá mbāápi Múngú ẹndrētì gé rī tìni" āní. ¹⁰ Kūrú drīdrī Nīmīródā ní ídózú ívé mālūngā ruzú rī, Bābēlōnā, Ērēkē, Ākádā, āzini Kālānā, kūrú 'dī'bée céré āngū Sīnārī† vé rī agá. ¹¹ Nīmīródā gō ngaá āngū 'dāri agāsī mužú Āsírīyā gá, Īri ní ídózú kūrú Nīnēwē vé rī sīzú, Rēhōbótī Īrī vé rī sīzú, Kālāhā vé rī sīzú, ¹² āzini Īri ní kūrú Rēsēnī vé rī sīzú. Kūrú Rēsēnī vé rī, Īri āsāmvú Nīnēwē pi vé Kālāhā be rī gé, kūrú 'dīri Īri āmbúgú.

- ¹³ Ējēpētō ri ẹ'bīpi Lūdīmū rī pi vé ni, Ānāmīmū rī pi vé ni, Lēhābīmū rī pi vé ni, Nāfātūhīmū rī pi vé ni, ¹⁴ Pātūrūsīmū rī pi vé ni, Kāsūlūhīmū rī pi vé ni,

āzini Kāpētōrīmū rī pi vé ni, Fēlēsētē rī pi íbíkí ífūú úyú 'dī'bée agá.

- ¹⁵ Kānānā ri ẹ'bīpi Sīdōnā vé ni, Sīdōnā ri Īrivé mvá kāyú.
 Kānānā ri kpá ẹ'bīpi Hītī rī pi vé ni, ¹⁶ Jēbúsī rī pi vé ni, Āmórā rī pi vé ni, Gīrīgāsī rī pi vé ni, ¹⁷ Hívī rī pi vé ni, Ārīkā rī pi vé ni, Sínā rī pi vé ni, ¹⁸ Ārīvādā rī pi vé ni, Zēmārā rī pi vé ni, Hāmátā rī pi vé ni.
 Vūdrī ni gé, úyú Kānānā vé rī pi ayikí mužú ¹⁹ āngū Kānānā gārā gá rī pi agāsī céré, í'dó Sīdōnā gá, cazú Gērārī gé, Gázā gá, Sōdómō gá, Gōmórā gá, Ādīmā gá, Zēbōyīmū gé, āzini Lāsā gá.
²⁰ Anji 'dī'bée Ámā vé rī pi, kōpi sūrú ívé rī pi vú sī, tì ívé rī pi vú sī, kōpi ri adri vūrā ívé rī pi gé sī, āzini kōpi ri adri āngū ívé rī pi agāsī.

Úyú Sémē vé rī

- ²¹ Sémē mvá kāyú Yāpētē ẹdrīpi tì anji āgō rá, Sémē ri ẹ'bīpi Ēbērē rī pi vé ni.
²² Sémē vé anji āgō rī pi Ēlāmā 'i, Āsūrā 'i, Ārīpākāsádā 'i, Lúdī 'i, Ārāmā sī.
²³ Ārāmā vé anji āgō rī pi, Ūzī 'i, Ūlū 'i, Gētērī 'i, Mēsékā sī.
²⁴ Ārīpākāsádā ri Sélā vé ẹtēpi, Sélā ri Ēbērē vé ẹtēpi.
²⁵ Ēbērē vé anji āgō rī pi Īrī, kāyú rī 'dakí rú ni Pēlégē 'i, † ā'diātāsīyā lókí Ēbērē vé rī gé, 'bá rī pi acokí Ī āndiāndí ívé tì vú sī, 'dakí Pēlégē vé ẹdrīpi ā rú Yōkītānā 'i.
²⁶ Yōkītānā vé anji rī pi, Ālīmōdódā 'i, Sēlэфā 'i, Āzārīmāvātā 'i, Jērā 'i, ²⁷ Ādōrāmū 'i, Ūzālā 'i, Díkīlā 'i, ²⁸ Ōbālā 'i, Ābēmāélē 'i, Sébā 'i, ²⁹ Ōfirī 'i, Hāvilā 'i, Jōbābū 'i. Anji āgō 'dī'bée céré Yōkītānā vé ni.

* **10:6** 10:6 Ējēpētō: Ējēpētō vé rú āzi rī Mīzīrāyīmū. † **10:10** 10:10 Sīnārī: Sīnārī vé rú āzi rī Bābēlōnā. ‡ **10:25** 10:25 Pēlégē: Pēlégē vé ífífí acongará.

30 Vūrā kōpi ní adrizú rī í'dó Mésá gá, cazú Sēfārī gé, āngū ánga rú wōókō ỳtú ní ìfūzú rī gé.

31 Anji 'dī'bée Sémē vé rī pi, ī kōpi nī áamá sūrú ìvé rī sī, tị ìvé rī sī, vūrā ìvé rī sī, āzini āngū ìvé rī sī.

32 Sūrú 'dī'bée ìfū'bá anji Núwā vé rī pi ā rú'bá gá rī pi, yī tịpi rī ā vūdrī gé, kōpivé sūrú gō ayií mụzú āngū rī pi agásī, vū drīgé sī céré.

11

Sìkí lágáráka Bābēlā gá

1 Sā 'dāri gé, 'bá rī pi céré ri átá tị ālu ni sī. 2 'Bá rī pi ní 'dezú mụzú wōókō ỳtú ní ìfūzú rī gé, kōpi cakí āngū kpākpā ni ìsú āngū Sīnārī vé rī agá, kōpi áwíkí adrií āngū rī agá.

3 Kōpi ní átázú ī āsámvú gé sī kīnī, “Lē 'bā gbākí bīrīkī, 'bā zākí ācí sī, ā adri rí ũkpó ũkpó.” Kōpi rikí lágáráka rī sị bīrīkī sī, kōpi sịkí írā sī kuyé. Kōpi sịkí lágáráka rī ỳrúté sī. 4 Kúru kōpi ní 'yozú kīnī, “Ími ímúkí 'bā sịkí 'bá ní kūrú lágáráka be āco caá cīngbá 'bụ gé 'dāá, 'bá rú ā kụ rí āní kụkụ, 'bā írékí rí 'bá mụzú vū drīgé sī céré ku.”

5 'Bo Úpí Múngú ní ímúzú vūgá nōlé kūrú kōpi ní rii sị rī ndrezú lágáráka rī be. 6 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “'Bá nō'bée sūrú ālu, kōpi ri átá tị ālu ni sī, kōpi í'dókí tā rī ngaá 'dīri tịni, vúlé 'dīgé kōpi ỳtịkí dō tā āzi, kōpi lēkí dō 'duyú ngaá, ícọ kōpi ndēé ku. 7 Ími ímúkí, 'bá mụkí vūgá 'dālé kōpivé tị usaá, 'bá ālu ālu ā yị rí ógúpì vé tị ku.”

8 Kúru Úpí Múngú ní kōpi írészú kpélékpélé vū drīgé sī céré. Kūrú rī vé sịngará tu pá rá. 9 Tā 'dīri sē ī ní āngū rī ā rú 'dazú Bābēlā* āní, ā'diātāsīyā Úpí Múngú usa tị rī vūrā 'dāri gé, āzini íré 'bá rī pi mụzú vū drīgé sī vūrā 'dāri gé.

Úyú Sémē vé rī

10 Úyú 'dī'bée Sémē vé rī.

Yī tịpi rī ā vūdrī kā caá ílī ìrī, ìsú ākūdē Sémē vé ílī ca mūdūrūlū ālu (100), ìri ní kúru Ārīpākāsádā ri tịzú. 11 Sémē kā Ārīpākāsádā ri tị, gō adrií ílī mūdūrūlū tōwú (500), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

12 Ārīpākāsádā kā adrií caá ílī be pūkú na drī ni tōwú (35), ìri ní Sélā ri tịzú. 13 Ārīpākāsádā kā Sélā ri tị, gō adrií ílī mūdūrūlū sụ drī ni na (403), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

14 Sélā kā adrií caá ílī be pūkú na (30), ìri ní Ēbérē ri tịzú. 15 Sélā kā Ēbérē ri tị, gō adrií caá ílī mūdūrūlū sụ drī ni na (403), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

16 Ēbérē kā adrií caá ílī be pūkú na drī ni sụ (34), ìri ní Pēlégē ri tịzú. 17 Ēbérē kā Pēlégē ri tị, gō adrií caá ílī mūdūrūlū sụ pūkú na (430), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

18 Pēlégē kā adrií caá ílī be pūkú na (30), ìri ní Réwū ri tịzú. 19 Pēlégē kā Réwū ri tị, gō adrií ílī mūdūrūlū ìrī drī ni úrōmī (209), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

20 Réwū kā adrií caá ílī be pūkú na drī ni ìrī (32), ìri ní Sērúgā ri tịzú.

21 Réwū kā Sērúgā ri tị, gō adrií ílī mūdūrūlū ìrī drī ni ézìrī (207), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

22 Sērúgā kā adrií caá ílī be pūkú na (30), ìri ní Nāhórā ri tịzú.

23 Sērúgā kā Nāhórā ri tị, gō adrií caá ílī mūdūrūlū ìrī (200), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

24 Nāhórā kā adrií caá ílī be pūkú ìrī drī ni úrōmī (29), ìri ní Tērā ri tịzú. 25 Nāhórā kā Tērā ri tị, gō adrií caá ílī mūdūrūlū ālu mụdrī drī ni úrōmī (119), tị anji āgō ụrụkọ'bée anji ũkú pi be ílī 'dī'bée agá rá.

* 11:9 11:9 Bābēlā: Bābēlā vé ífífí, tị vé acongára. Bābēlā vé rú āzi rī Bābēlónā.

26 Tērã kã adrií caá ílí be pũkũ ézĩrĩ (70), ĩri ní Ábrãmũ pi tizú Nāhórã be, Hāránã sī.

27 Ú'dógú'dógú Tērã vé rĩ 'dini.

Tērã tị Ábrãmũ pi Nāhórã be, Hāránã sī. Hāránã tị Lótõ ri. 28 Hāránã drã kũrũ Ʋrũ vé rĩ agá, āngũ Kālédéyã vé rĩ agá, vũrã ĩ ní ĩri tizú rĩ gé, ĩsũ ākũdē étépĩ Tērã ri drĩ idri rú. 29 Ábrãmũ pi Nāhórã be ĩrĩtrõ jekĩ ũkũ rá. Ábrãmũ vé ũkũ ā rũ Sāráyĩ 'i. Nāhórã vé rĩ ā rũ Mĩlékã 'i. Mĩlékã pi Ísĩkã be, kòpi anji Hāránã vé ni. 30 Sāráyĩ adri caá úndó rú ílí be kárakarã, tị mvã kuyé.

31 Tērã ní 'i mvõpĩ Ábrãmũ pi 'duzũ 'í édrĩpĩ Hāránã vé mvã Lótõ be, 'i mvõpĩ Ábrãmũ vé ũkũ Sāráyĩ sī. Kòpi ngakĩ fũũ kũrũ Ʋrũ vé rĩ agásĩ, Ʋrũ ri āngũ Kālédéyã vé rĩ agá, kòpi lēkĩ kòdõ muũ Kānánã gá. 'Bo kòpi kã muũ caá Hāránã gá, kòpi áwĩkĩ adrií 'dãgã.

32 Tērã adri caá ílí be mũdũrũlũ ĩrĩ drĩ ni tõwũ (205), ĩri ní kũru drãzũ Hāránã gá 'dãgã.

12

Úpí Múngú zị Ábrãmũ ri

1 Úpí Múngú ní 'yozũ Ábrãmũ ní kĩnĩ, "Í ku āngũ ĩmivé rĩ, 'í ku māríté mívé rĩ pi, 'í ku 'bã mí étépĩ vé jó āsámvũ gé rĩ pi, 'í mu adrií āngũ má ní úmvúlēsĩ lēé lũú mí ní rĩ gé.

2 "Ma ímũ sē mívé sũrũ ri adri āmbúgũ.

Ma sē mí ímũ tākĩri ĩsũ rá, ma ímũ sē mí rũ ri kũkũ, mí tã sī, ma ímũ tākĩri sē 'bã urũkõ'bée ní rá.

3 Ma ímũ tākĩri sē 'bã tākĩri sē 'bã mí ní rĩ pi ní,

'bã mí wã 'bã rĩ pi, ma ímũ kòpi wã rá,

'bã céré vũ drĩgé nõgó rĩ pi, ma ímũ kòpi ní tākĩri sē mí tã sī."

4 Kũru Ábrãmũ ní 'dezũ muũzũ sũ Úpí Múngú ní lũũ ĩri ní rĩ tĩnĩ. Lótõ pi 'dekĩ muũ ĩri be trũ. Ábrãmũ ní ngazũ fũzũ Hāránã agásĩ rĩ gé, ĩsũ ākũdē ĩri ílí be pũkũ ézĩrĩ drĩ ni tõwũ. 5 Ábrãmũ jĩ ívé ũkũ Sāráyĩ ri, 'í édrĩpĩ vé mvã Lótõ ri, ā'bũ kòpi ní ĩsũ rĩ pi, tũgẽrĩ kòpi ní ĩsũ Hāránã gá 'dãlé rĩ pi be muũzũ ĩndĩ. Kòpi ní ngazũ muũzũ, kòpi ní cazũ āngũ Kānánã vé rĩ gé 'dãlé.

6 Kòpi kã muũ caá Kānánã gá 'dãlé, Ábrãmũ ní éczũ āngũ rĩ agásĩ, ĩri ní muũzũ cazũ pẽtĩ āmbúgũ vũrã Mórē vé rĩ agá rĩ gé, kũrũ Sēkémē vé rĩ agá. Lókĩ 'dãri gé, 'bã Kānánã vé rĩ pi āngũ rĩ agá anigé.

7 Úpí Múngú ní 'i 'i'dazũ Ábrãmũ ní, ĩri ní 'yozũ kĩnĩ, "Ma úmvúlēsĩ āngũ nõri sē mvã mívé úyũ agá ni ní." Kũru Ábrãmũ ní vũrã rõbõõzũ zãzũ ni sũzũ Úpí 'i 'i'dãpi 'í ní rĩ ní.

8 Kũru ĩri ní 'dezũ muũzũ vũrã ánga rú rĩ gé, Bêtélē vé wõókõ ũtũ ní ĩfũzũ rĩ gé, ĩri ní ívé gākũ sũzũ Bêtélē pi vé āsámvũ Áyĩ be rĩ gé, Bêtélē ri ũtũ ní 'dengárã gálé rú, Áyĩ ri ũtũ ní ĩfũngárã gálé rú. ĩri ní kpã vũrã rõbõõzũ zãzũ ní sũzũ vũrã 'dãri gé, Úpí Múngú ri ĩnjĩzũ ānĩ. 9 Kũru Ábrãmũ ní gõzũ 'dezũ muũzũ ándrélé rú Nēgévē gá.

Ábrãmũ mu adrií Ējēpētõ gá

10 Lókĩ 'dãri gé, ẽbĩrĩ 'de āngũ rĩ agá ũnjĩ ũnjĩ, sē Ábrãmũ mu adrií tēē āngũ Ējēpētõ vé rĩ agá 'dãlé ũkõlõ. 11 Ábrãmũ kã caá ĩnyĩnã Ējēpētõ gá 'dãá, ĩri ní 'yozũ 'i ũkũ ni Sāráyĩ ní kĩnĩ, "Á nĩ rá mí ũnyĩ be ambamba. 12 'Bã Ējēpētõ vé rĩ pi kãdõ mí ndrēé, kòpi 'yo kĩnĩ, mí ũkũ mávé ni. Kòpi ma 'dĩ rá, kòpi mí ku adri idri rú. 13 'Í 'yo kòpi ní, mí má õmvũpĩ. Mĩ tã sī, kòpi 'okĩ ma ũnjĩ ku, kòpi ma ku adri idri rú."

14 Ábrãmũ pi kã caá 'i ũkũ ni Sāráyĩ be Ējēpētõ gá 'dãlé, 'bã Ējēpētõ vé rĩ pi ndrēkĩ Sāráyĩ ri ũnyĩ

be ambamba. ¹⁵ 'Bāgú Ējēpētō vé rī vé ũgalaku rī pi kâ ĩri ndreeé, kôpi mukí ũlũú 'bāgú rī ní kīnī, mvá ũkú āzi 'dāá'dā ũnyĩ be ambamba. Kúru kôpi ní ĩri jizú 'bāgú rī vé kání agá 'dāá. ¹⁶ Sāráyī ā tā sī, 'bāgú rī 'o Ábrāmū ri múké, sē Ábrāmū ní, kâbīlō, tī, dōngí āgō, dōngí ũkú, ātī'bá āgō rú ni pi, ātī'bá ũkú rú ni pi be, kāmīlō pi be.

¹⁷ 'Bo Ábrāmū ũkú ni Sāráyī ā tā sī, Úpí Múngú pē drā ũnjí 'bāgú Ējēpētō vé rī drīgē, ĩrivé 'bá jó āsámvú gé rī pi be. ¹⁸ 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní 'bá pēzú mužú Ábrāmū ri bīzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Mí 'o ma 'dīni āsī? Mí lū má ní 'yozú kīnī, Sāráyī ri ũkú mívé ni kuyé āsī? ¹⁹ Mí kīnī, 'Īri mívé ómvúpi āsī?' Mí 'yo tā rī 'dīni, mā 'dụ rí ĩri má ní ũkú rú āní? Mívé ũkú rī 'dī. 'Í 'dụ ĩri, ĩmi 'deki mužú!" ²⁰ Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī ní 'yozú ívé āngáráwá rī pi ní, lē kôpi ā pēkí Ábrāmū pi ũkú ni Sāráyī be mužú 'dīisī rá. Ángáráwá rī pi ní kôpi pēzú mužú ũkú ni be, ngá ĩrivé rī pi be céré.

13

Ábrāmū pi acokí ĩ Lótō be

¹ Kúru Ábrāmū pi ní ngazú fūzú āngū Ējēpētō vé rī agásī ũkú ni be, ngá ívé rī pi be, kôpi ní mužú Nēgévē gá, Lótō pi mukí ĩri be trú. ² Ábrāmū ri ā'bú be kárakará, ĩri tī be, kâbīlō be, ndrījī be, aya ógú'bá ógúogū ni pi be, dábū be.

³ Īri ní ngazú Nēgévē gá 'dāásī, ĩri ní éczú mužú āngū rī pi agásī, ĩri ní cazú Bētélē gá, vūrā ĩri ní ándúru ívé gākū sızú Bētélē pi āsámvú Áyī be rī gé. ⁴ Vūrā 'dāri ándúru Ábrāmū ní vūrā rōbōņō zázú rī sızú rī. Ábrāmū ní Úpí Múngú ri ĩnjizú vūrā 'dāri gé.

⁵ Lótō mužúpi Ábrāmū be rī, ĩri kpá kâbīlō be, ndrījī be, tī be, 'bá ívé 'bētī āsámvú gé rī pi be, túgērī rī pi

be. ⁶ 'Bo vūrā rī ca kôpi ní adrizú trú ku, ā'diātāsīyā kôpi ānyāpá be ambamba, ícô kôpi ní adrizú trú ku.

⁷ 'Bá Ábrāmū vé ānyāpá úcé'bá rī pi í'dókí rīi āwāá ĩ āsámvú gé sī Lótō vé 'bá ānyāpá úcé'bá rī pi be. Sā 'dāri gé, 'bá Kānānā vé rī pi Pērízī vé rī pi be ri adri āngū 'dāri agá.

⁸ Kúru Ábrāmū ní 'yozú Lótō ní kīnī, "Lē 'bā rikí āwāá mí be ku, dōku mívé 'bá ānyāpá úcé'bá rī pi ā rikí āwāá mávé 'bá ānyāpá úcé'bá rī pi be ku, ā'diātāsīyā 'bā mí be maríté. ⁹ Āngū rī āmbúgú, adri 'dīni kuyé? Lē 'bā acokí 'bā adrii āndiāndí. 'Í muž dō drī ĩjī géle rú, ma muž drī ĩndépī géle rú, 'Í muž dō drī ĩndépī géle rú, ma muž drī ĩjī géle rú."

¹⁰ Lótō ní 'í drī ingazú āngū rī ndrezú, ndre í'būná Yáridénī vé rī múké, yījī be ambamba, sū ómvú Úpí Múngú vé rī tīnī, sū āngū Ējēpētō vé mužúpi Zōará gálé rú rī tīnī. (Tā 'dīri 'o 'i ísú ākūdē Úpí Múngú zā drī Sōdómō pi Gōmórā be kuyé.)

¹¹ Kúru Lótō ní ívé rī í'būná Yáridénī vé rī ā vúgú ĩpēzú céré, ĩri ní 'dezú mužú ũtú ní ĩfūngará gálé rú. Lótō pi ní ĩ acozú Ábrāmū be. ¹² Ábrāmū áwí ívé rī adrii āngū Kānānā vé rī agá, Lótō muž adrii í'būná rī gé kūrú rī pi āsámvú gé, sī gākū ívé rī pi ĩnyīnāná Sōdómō gārā gá. ¹³ 'Bá Sōdómō vé rī pi rī tā ũnjí 'o, kôpi ri ũnjīkānyā 'o Úpí Múngú ĩndrētī gé ambamba.

Ábrāmū muž adrii Hēbērónā gá

¹⁴ Lótō kâ mužú gí, Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmū ní kīnī, "Í ndre āngū úrúlé rú, ándrelé rú, ũtú ní ĩfūngará gálé rú, āzini ũtú ní 'dengará gálé rú. ¹⁵ Āngū mí ní ndreeé 'dāri ā vúgú ma sē céré mí ní, āzini mvá mívé úyú agá ni ní mužú nyonyo. ¹⁶ Ma ímú sē mívé úyú ri ízú tré, sū cínýáfā vūgá 'dīri tīnī, ícókí lāá bā ku. ¹⁷ 'Í muž, mí éczí āngū rī agásī, ā'diātāsīyā ma āngū rī sē mí ní."

18 Kúru Ábrāmū ní ívé gākū 'duzú muzú sızú ìnyinà peṭi ãmbúgú Māmúrē vé rī ã jélé gá, vūrā Hēbērónā vé rī gé, ìri ní vūrā rōbōṅṅō zāzú ni sızú Úpí Múngú ri ìnjizú ãní.

14

Ábrāmū ípá Lótō ri

1 Sâ 'dāri gé, 'bāgú Āmērāpélā Sīnārī vé rī, 'bāgú Ārīyókī Ēlēsārā vé rī, 'bāgú Kēdōrōlāómā Ēlámā vé rī, āzini 'bāgú Tīdālā Gōyímū vé rī pi ² úmúkí ì ẹ'dí 'dij 'bāgú Bērā Sōdómō vé rī be, 'bāgú Bīrīsā Gōmórā vé rī be, 'bāgú Sīnábā Ādímā vé rī be, 'bāgú Sēmēbērī Zēbōyímū vé rī be, āzini 'bāgú Bēlā vé rī be. (Bēlā ri ì kpá zì Zōárā.) ³ 'Bāgú vúlé tōwú 'dī'béé úmúkí ìvé āngáráwá rī pi muṣú adrií 'būṅá Sīdímū vé rī agá (ì'būṅá 'dīri ì nóni zì yī tafu ẹ'yí rú ni).* ⁴ 'Bāgú tōwú 'dī'béé adriki Kēdōrōlāómā ã pálé gá ílí muṣurí drī ni ìrī. 'Bo ílí muṣurí drī ni na ni gé, kōpi ní wazú ìri ní ari'ba rú.

⁵ Ílí muṣurí drī ni sū ni gé, Kēdōrōlāómā pi 'bāgú na rī pi be, kōpi úmúkí ì muṣú ẹ'dí 'dij Rēfāyímū adri'ba Āsītērótā-Kārīnāyímū agá rī pi be, Zūzímū adri'ba kūrú Ámā vé rī agá rī pi be, Ēmímū adri'ba Sávē Kīrītāyímū agá rī pi be, ⁶ āzini Hórī adri'ba āngū ángá rú Sēyírī agá rī pi be, kōpi 'díkí ẹ'dí rī cīmgbá cazú āngū Ēlī-Pārānā gá, ìnyināná āngū ā'wí cínýáfā rú rī gé. ⁷ Kúru kōpi ní ì újázú gōzú vúlé, kōpi ní cazú Ēnī-Mīsīpātā gá. (Āngū 'dīri ì zì Kādésā.) Kōpi ruḳí āngū Āmālékē vé rī ã vúgú céré, kōpi ndēkí kpá 'bā Āmórā vé adri'ba āngū Hāzāzónā Tāmārā agá rī pi rá, kōpi ruḳí āngū rī ã vúgú céré.

⁸ Kúru 'bāgú Sōdómō vé rī, 'bāgú Gōmórā vé rī, 'bāgú Ādímā vé rī, 'bāgú Zēbōyímū vé rī, āzini 'bāgú Bēlā vé (ì ní zì Zōárā) rī sī, kōpi ní 'dezú muzú ẹ'dí 'dijgárá gá, kōpi muḳí ì tī ì'būṅá Sīdímū vé rī agá. ⁹ Kōpi lēkí ẹ'dí 'dij 'bāgú Kēdōrōlāómā Ēlámā vé rī be, 'bāgú Tīdālā Gōyímū vé rī be, 'bāgú Āmērāpélā Sīnārī vé rī be, 'bāgú Ārīyókī Ēlēsārā vé rī be. 'Bāgú tōwú rī pi 'díkí ẹ'dí 'bāgú sū rī pi be. ¹⁰ Ì'būṅá Sīdímū vé rī gé 'dāá, 'bū ūrūtē gazú rī pi kárakarā. 'Bāgú Sōdómō vé rī pi Gōmórā vé rī be, kōpi ká lēé ápá, kōpivé 'bá uruḳo u'dekí 'bū rī pi agá, uruḳo'béé ápákí muzú āngū ángá rú rī pi drīgē. ¹¹ 'Bāgú sū rī pi u'dukí ngá Sōdómō agá rī pi, āzini ngá Gōmórā agá rī pi ārēvú céré, kōpi u'dukí ānyāngā rī pi muzú ìndī, kōpi ní kúru 'dezú muzú. ¹² Kōpi ìsúkí Ábrāmū ẹdrīpi vé mvá Lótō ri Sōdómō agá 'dālē, kōpi ruḳí ìri jī muzú ìndī, āzini kōpi u'dukí ìrivé ngá muzú ìndī.

¹³ Ágō āzi ápápi ẹ'dí gé 'dāásī rī ní ìmúzú tā rī ūlūzú Ábrāmū Ēbérégú† rī ní. Ábrāmū ri adrií peṭi ãmbúgú Māmúrē Āmórāgú rī vé rī pi ã gārā gá. Māmúrē pi ẹdrīpi Ēsīkólā be, Ānērī sī, kōpi ūndī Ábrāmū vé ni.

¹⁴ Ábrāmū ká yī kīnī ruḳí 'í ẹdrīpi vé mvá Lótō rī gí, ìri ní āgō mūdūrūlū na muṣurí drī ni ārō (318) ì ní tī ìrivé āngá, ì ní ímbá múké múké ẹ'dí vé tā sī gí rī pi úmúzú céré vūrā ālu gé. Kōpi ní Kēdōrōlāómā vé āngáráwá rī pi drozú cīmgbá cazú kūrú Dánā vé rī gé. ¹⁵ Ká muṣú adrií ìnīná rī sī, Ábrāmū ní ívé āgō 'dī'béé acozú, kōpi ní 'dózá ẹ'dí 'dizú ari'ba rī pi be. Kōpi drokí ari'ba rī pi cīmgbá cazú Hóbā gá, Dāmāsékē vé wōḳḳo úrúlé rú rī gé.

* **14:3** 14:3 Yī bālālā ẹ'yí rú rī: Yī bālālā ẹ'yí rú rī vé rú āzi, yī bālālā drāápi gí ni, ā'diātāsīyā ngá ídri be ni ícò adrií 'a ni gé ku. † **14:13** 14:13 Ēbérégú: Ābūrāmā ri Ēbérégú. Īrivé mvá vé mvá Yōkóbū ri gōkí zì Īsērélē, sá āzi sī ìrivé úyú rī pi ì ri zì Ēbérē, sá āzi sī ì kpá zì anjī Īsērélē vé rī pi. Sā Yēsū vé rī gé, ì ri kōpi zì Yāhūdī.

16 Ábrāmū íjī ngá ĩ ní alií rī pi ārēvú céré ĩgōó vúlé. Íjī édrípi vé mvá Lótō ri ímúzú ĩndī, íjī kpá ngá ĩrivé rī pi, ũkú rī pi be, 'bá ụrụkọ'bée be ímúzú ĩndī.

17 Ábrāmū pi ká Kēdōrōlāómā pi ndēé ĩrivé 'bāgú rī pi be, ĩri ní ímvízú ĩgōzú. Kúru 'bāgú Sōdómō vé rī ní mužú Ábrāmū vúgá í'bụná Sāvéyī vé rī agá 'dāá. (Í'bụná 'dīri, ĩri 'bāgú rī vé ni.)

18 Kúru Mēlēkīzēdékē 'bāgú Sālēmū vé rī ní pánga íjízú vinyō be sēzú Ábrāmū ní. Mēlēkīzēdékē ri átálágú Múngú āmbúgú 'bá drīgē céré rī vé ni. 19 ĩri ní tākiri sēzú Ábrāmū ní, ĩri ní 'yozú kīnī,

“Múngú adriipi āmbúgú 'bá drīgē céré
'bū pi gbiipi vū be rī ā sē mí ní tākiri.

20 Ē íngúkí Múngú adriipi āmbúgú 'bá drīgē céré rī,
ĩri ní sēé mí ní ari'ba rī pi ndēé rī sī.”

Ngá Ábrāmū ní ísú rī pi agá, ngá mụdrī agá, í'dú ālu ni sēé Mēlēkīzēdékē ní.

21 'Bāgú Sōdómō vé rī ní 'yozú Ábrāmū ní kīnī, “Í sē má ní 'bá mávé ĩ ní urụy rī pi ĩgōó vúlé, 'í 'dú ngá rī pi ārēvú céré mí ní.”

22 'Bo Ábrāmū ní újázú 'bāgú Sōdómō vé rī ní kīnī, “Á sō ũyō Úpí Múngú āmbúgú 'bá drīgē céré 'bū pi gbiipi vū be rī ẹndrẹtị gé,
23 má ícọ ngá mívé rī 'dụy āluṅáni ku, kėtī, dōku ngá pá gá ā bāákú, á 'dụ āluṅáni ku, mí 'yo rí kīnī, ‘Á sē Ábrāmū ri adrii ā'bú be nī 'dini ku.’ 24 Má ā'yī ngá āzi āluṅáni ku. Ngá má ní ā'yī rī, ĩri 'yéná ānyāngā 'bá mávé rī pi ní nyaá rī. 'Bo Ānérī pi Ēsíkólā be, Māmúrē sī, kọpi mụkí má vúgá sī ĩndī, ngá 'bá ní íjī gōó vúlé 'dī'bée, 'í sē kọpivé rī ā vúgú kọpi ní.”

15

Múngú rụ ũndī Ábrāmū be

1 Tā 'dīri ā vūdrī gé, Úpí Múngú ní átázú Ábrāmū ní urobí agá, ĩri ní 'yozú kīnī,

“Ábrāmū, 'í 'o ũrī sī ku.

Ma mí ũtē rá,
ma mí ní āndēma sē āmbúgú.”

2 'Bo Ábrāmū ní újázú ĩri ní kīnī, “Úpí Múngú Ūkpō 'Dípa, sū má ní adrii mvá ākó nōri tịni, ngá mí ní lēé sēé má ní rī ā'di? 'Bá úmvúlésī mávé ā'bú rụy rī, ĩri adri Ēlizerē Dāmāsékēgú rī 'i. 3 'Í sē má ní anjíná kuyé, mávé átí'ba nōri úmvúlésī mávé ā'bú rụ nī.”

4 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmū ní kīnī, “Mívé átí'ba 'dīri rụ úmvúlésī mívé ā'bú nī ku. Mí úmvúlésī ímụ mvá ágó tị rá, ĩri úmvúlésī mívé ā'bú rụ nī.” 5 Úpí Múngú ní Ábrāmū ri jízú fúzú āmvé, ĩri ní 'yozú kīnī, “'Í ndre āngū ụrụ 'dāá, 'í lā línýā rī pi, mí dō ícọ kọpi lā bā rá. Mívé úyú ri ímụ ízú kárákara sū 'dīri tịni.”

6 Ábrāmū ẹ'yī Úpí Múngú ri rá, Múngú ā'yī ĩri adrii 'bá pịrị 'í ẹndrẹtị gé.

7 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmū ní kīnī, “Ma Úpí Múngú 'i, má íjī mí ífūú Ụrū agá 'dāásī, íngázú āngū Kālédéyā vé rī agá, ma āngū nōri sē mí ní, ĩri adri mívé ni.”

8 'Bo Ábrāmū ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú, má ícọ nī ngóni 'yozú kīnī, āngū rī adri mávé ní?”

9 Úpí Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mí íjī má ní tị ũkú, ndrī ũkú, āzini kābīlō ágó céré ílī be na na ni pi, āmāmū āzini ũ'bōlōgú adriipi cōrō ni.”

10 Ábrāmū ní ānyāpá rī pi íjízú Múngú ní, ĩri ní kọpi ā 'a āsízú céré ĩrī ĩrī, ĩri ní kọpi ũ'bāzú vūgá 'dīgē ílébe ílébe, āsī āríná rī pi ā 'a kuyé. 11 Lógúnū rī pi ní u'dezú zāá rī pi drīgē, 'bo Ábrāmū údró kọpi rá.

12 Ụtụ rī ká rií 'deé, Ábrāmū ní ú'dú kozú kpílíkplí, āngū rī bī nị kuú cịcị Ábrāmū ā gārā gá sī, sē

ĩri ní ỳrĩ ambamba. ¹³ Úpí Múngú ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnĩ, “Lě mí nĩ múké 'yozú kīnĩ, úyú mívé rĩ pi úmvúlésĩ mu adri jākā rú āngũ āzi gé, kòpi adri túgērĩ rú, ĩ kòpi ọcũ ca ílĩ mụdđūrũlũ su. ¹⁴ 'Bo ma ímụ 'bá āngũ rĩ agá kòpi 'bā'bée ẹzĩ nga'bá túgērĩ rú rĩ pi ĩrĩnā rá. Vúdrĩ ni gé, kòpi úmvúlésĩ ĩfũ āngũ rĩ agásĩ ngá be ambamba. ¹⁵ 'Bo mi úmvúlésĩ ímụ adri ílĩ be āco, mi ímụ drā tā be kírĩ, ịsụ ākūdē mi ārākā rú, ĩ kúru mi sī. ¹⁶ ĩri adri ca úyú su, vúdrĩ ni gé, úyú mívé rĩ pi úmvúlésĩ ĩgō ímụ āngũ nōri ru nĩ, ā'diātāsīyā sā 'dāri gé, ịsụ 'bá Āmórā vé rĩ pi vé ỳnjĩkānyā ga ambamba, ma kòpi ĩrĩnā úyú mívé rĩ pi ā tā sī, ma kòpivé āngũ sē úyú mívé rĩ pi ní.”

¹⁷ Ụtụ rĩ kā 'deé gí, āngũ rĩ kā nị, ācígā ní ngazú vūrā ĩ ní ācĩ ũdēzú rĩ gé sī, āzini ācĩ ní đizú āngũ ĩngbērēzú, ẹlizú mụzú zāá ĩ ní ũ'bāá ílébe ílébe 'dĩ'bée āsámvú gé sī. ¹⁸ Ụ'dụ 'dāri gé, Úpí Múngú ní ũndĩ ruzú Ábrāmũ be, ĩri ní 'yozú kīnĩ, “Á sē āngũ nōri úyú mívé rĩ pi ní, í'dózú yĩ Ẹjẹpétō vé rĩ gé, cazú yĩ āmbúgú dīpi dīdī Yūfērētā vé rĩ gé, ¹⁹ āngũ Kénĩ rĩ pi vé rĩ, āngũ Kénĩzĩ rĩ pi vé rĩ, āngũ Kādīmónĩ rĩ pi vé rĩ, ²⁰ āngũ Hífĩ rĩ pi vé rĩ, āngũ Pērízĩ rĩ pi vé rĩ, āngũ Rēfāyímũ rĩ pi vé rĩ, ²¹ āngũ Āmórā rĩ pi vé rĩ, āngũ Kānānā rĩ pi vé rĩ, āngũ Gīrīgásĩ rĩ pi vé rĩ, āngũ Jēbúsĩ rĩ pi vé rĩ, á sē kòpi cére úyú mívé rĩ pi ní.”

16

Īsīmāélē vé tịngará

¹ Ábrāmũ ũkú ni Sāráyĩ tị ĩri ní anjĩ kuyé. 'Bo Sāráyĩ ri ātí'bá be Ẹjẹpétōzĩ, rú ni Āgárā 'i. ² Kúru Sāráyĩ ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnĩ, “Úpí Múngú uga má ní mvá tịngará sī. 'Í mu laá ātí'bázĩ mávé rĩ be, sā āzi sī, ĩri ícọ mvá tị rá, mvá rĩ adri mávé ni.”

* **16:7** 16:7 Mālāyíkā Úpí Múngú vé rĩ: ĩri Úpí Múngú 'i. 'Í lā Í'dóngará 16:13. † **16:11** 16:11 Īsīmāélē: Īsīmāélē vé íffí, Múngú yị ma gí.

Ábrāmũ ā'yĩ tā Sāráyĩ ní 'yoó rĩ rá. ³ Ábrāmũ kā adrii Kānānā gá 'dāá caá ílĩ mụdrĩ, ũkú ni Sāráyĩ ní ívé ātí'bá Āgárā ri sēzú ĩri ní ũkú rú. ⁴ Ábrāmũ pi ní lazú Āgárā be, Āgárā ní 'a ịsúzú.

Āgárā kā nị á má 'i 'a be gí, ĩri ní í'dózú Sāráyĩ ri idezú. ⁵ Kúru Sāráyĩ ní 'yozú Ábrāmũ ní kīnĩ, “Tā má ní rizú ĩzāngā nyazú nōri, tā ni ā adri mí drīgé. Á sē mávé ātí'bá mí ní ũkú rú, 'bo nóni kā nị á má 'i 'a be gí, ĩri nóni ri ma idede. Lě Úpí Múngú ā aco 'bávé tā āsámvú mí be nĩ, ā'di ri dō ũnjĩ nĩ.”

⁶ Ábrāmũ ní 'yozú kīnĩ, “Āgárā ri mívé ātí'bá, 'í 'o tā mí ní lēé 'oó ĩri ní rĩ.” Kúru Sāráyĩ ní í'dózú Āgárā ri 'ozú ũnjĩ. Āgárā ní ngazú ápázú mụzú 'dīisĩ rá.

⁷ Mālāyíkā Úpí Múngú vé rĩ* ịsụ Āgárā ri ĩnyinā kídĩ adriipi āngũ ā'wí cínyáfā rú rĩ agá rĩ ā gārā gá. Kídĩ rĩ létĩ mụpĩ Súrũ gé rĩ ā jēlé gá. ⁸ Mālāyíkā rĩ ní 'yozú kīnĩ, “Āgárā, Sāráyĩ vé ātí'bá, mí ímụ íngōósila, mi ri mu ngōlé?”

Āgárā ní újázú ĩri ní kīnĩ, “Má íbĩ ápá ímụ mávé āmbúgú Sāráyĩ vúgálésĩ.”

⁹ Kúru mālāyíkā Úpí Múngú vé rĩ ní 'yozú ĩri ní kīnĩ, “'Í gō mívé āmbúgú rĩ vúgá 'dālé vulé, 'í mu mi 'bāá vúgá ĩri ā pálé gá.” ¹⁰ Mālāyíkā rĩ ní gōzú 'yozú ĩri ní kīnĩ, “Ma sē mívé úyú ízú kárákará, ícókí lāá bā ku.”

¹¹ Mālāyíkā Úpí Múngú vé rĩ ní kpá 'yozú ĩri ní kīnĩ,

“Mí nóni 'a be,
mí ímụ mvá ágó tị rá,

mí rú ni 'da Īsīmāélē 'i,†

ā'diātāsīyā Úpí Múngú yị mívé
ngongará ĩzāngā ĩzāngā rú rĩ
gí.

¹² Mívé mvá 'dĩri, ĩri adri sū dōngí
ásé agá ọjọgọ ọjọgọ rĩ tịni,

ĩri 'bá rĩ pi fufu,
'bá rĩ pi kpá ĩri fufu,
ĩrivé ẹsị ri adri ũká ũká
ívé máríté rĩ pi ní."

¹³ Āgārā kīnī "Á ndre nóni Úpí Múngú riipi má tã mbaápi rĩ gí." ĩri ní Múngú átápi 'í ní rĩ vé rú 'dazú, "Múngú riipi ma ndreépi rĩ 'i." ¹⁴ 'Bá rĩ pi ní kídí rĩ ã rú 'dazú Bērē Lāyī Róyī: † ǎní, kídí 'dĩri anigé Kādésā pi vé ǎsámví Bērédĩ be rĩ gé.

¹⁵ Kúru Āgārā ní Ábrāmū ní mvá ágó tizú, Ábrāmū ní mváná rĩ ã rú 'dazú Īsīmāélē. ¹⁶ Āgārā ní Ábrāmū ní mvá ágó Īsīmāélē ri tizú rĩ gé, ịsụ ǎkūdē Ábrāmū vé ílí ca pūkú ǎrō drĩ ni áziyá.

17

Ūndĩ ĩ ní rụú ágélé ẹ tị lizú rĩ

¹ Ábrāmū vé ílí kǎ caá pūkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ, Úpí Múngú ní 'i 'dazú ĩri ní, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ma Múngú Ūkpō 'Dípa 'i. Lē mí 'dụ mávé tã ngaá, mí 'o tã pịrị. ² Ma ũndĩ rụ mí be, mi anji tị ịzú kárakará."

³ Ábrāmū ní kūmūcí ũtịzú, 'i drĩ sịzú vūgá, Múngú ri ịnjịzú. Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, ⁴ "Ūndĩ má ní lēé rụú mí be rĩ, ĩri 'dĩni, ma sē mi adri ẹtẹpi súrú kárakará pi vé ni. ⁵ Mívé rú gōkí zị Ābrāmū ku, ĩ gō zị Ābūrámā,* ǎ 'diātāsīyā á 'bā mi adri ẹtẹpi súrú kárakará pi vé ni. ⁶ Ma sē mi anji tị ịzú kárakará, mi adri súrú be kárakará, 'bāgú rĩ pi kpá ímụ ịfũ mí rụ 'bá gá.

⁷ "Ma sē ũndĩ má ní rụú mí be rĩ adri mụzú nyonyo, cazú úyú mí vùdrĩ gé rĩ pi vúgá, cìmgbá cazú úyú kòpivé rĩ pi vúgá. Ma adri Múngú mívé ni, ǎzini Múngú úyú mí vùdrĩ gé rĩ pi vé ni. ⁸ Nyōókú Kánánā vé mí ní nóni adrizú 'a ní gé jākā rú nōri, ma ímụ sē cére ĩmi ní mívé úyú

mí vùdrĩ gé rĩ pi be mụzú nyonyo, ma adri Múngú kòpivé ni."

⁹ Kúru Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, "Mí mívé úyú mí vùdrĩ gé rĩ pi be, lē ĩmi 'dúkí ũndĩ má ní rụú mí be 'dĩri vé tã ngaंगा. ¹⁰ Ūndĩ má ní rụú mí be, ǎzini mívé úyú mí vùdrĩ gé rĩ pi be, má ní 'yoó ĩmi 'dúkí tã ní ngaंगा rĩ, ĩri 'dĩni, ǎgō ĩmi ǎsámví gé rĩ pi ǎrēvú cére, lē ã úlìkí kòpi ã ágélé ẹ tị rá. ¹¹ Lē ã úlìkí ĩmí ágélé ẹ tị rá, ĩri ũndĩ má ní rụú mí be rĩ vé tã 'da. ¹² Anji ǎgō úmvúlésĩ ĩ ní ímụ tị úyú vulé 'dīlé rĩ gé rĩ pi, mváná rĩ ca dō ú'dú be ǎrō gí, lē ã lịkí ágélé ni ẹ tị rá. Lē ã úlìkí kpá ǎnji ǎgō ĩ ní tị mívé 'bētị ǎsámví gé rĩ pi ã ágélé ẹ tị rá, ǎzini ã úlìkí ǎgō ĩ ní jeé mūfēngā sī jākā rĩ pi drigé rĩ pi ã ágélé ẹ tị rá. ¹³ Dō tịkí anji ǎgō ĩmívé 'bētị ǎsámví gé yā, dōku jekí mūfēngā sī yā, lē ã úlìkí kòpi ã ágélé ẹ tị rá. Ūndĩ má ní rụú ágélé ẹ tị lizú 'dĩri, ĩri lū 'yozú kīnī, ũndĩ 'dĩri adri mụzú nyonyo. ¹⁴ 'Bá ágó ĩ ní ágélé ni ẹ tị lị kuyé rĩ, ĩ ĩri gū ǎmvé mávé 'bá rĩ pi ǎsámví gé sī, ǎ'diātāsīyā nō ũndĩ má ní rụú rĩ vé tã gí."

¹⁵ Múngú ní kpá 'yozú Ābūrámā ní kīnī, "Mívé ũkú Sāráyī ri, lē mí zị ĩrivé rú Sāráyī ku, mí zị ĩrivé rú Sārā. ¹⁶ Ma ĩri ní tākiri sē, ĩri mí ní mvá ágó tị rá. Ma ĩri ní tākiri sē, ĩri ímụ adri ẹndrẹpi súrú kárakará rĩ pi vé ni. 'Bāgú rĩ pi kpá ímụ ịfũ ĩrivé úyú agá."

¹⁷ Ābūrámā ní kūmūcí ũtịzú, 'i drĩ sịzú vūgá Múngú ri ịnjịzú. ĩri ní guzú, ụsụ 'í ẹsị agá 'dǎlé kīnī, "'Bá ágó ílí be caápi mụdđrũlũ ǎlu ní nyo ícó mvá tị rá? Sārā vé ílí ca pūkú úrōmĩ, ĩri nyo ícó mvá tị rá?" ¹⁸ Ābūrámā ní 'yozú Múngú ní kīnī, "Mí sē dō tākiri rĩ 'yéná Īsīmāélē ní, ĩri adri múké."

¹⁹ Kúru Múngú ní 'yozú kīnī, "Adri 'dĩni kuyé, mívé ũkú Sārā ri ímụ mí

† 16:14 16:14 Bērē Lāyī Róyī: Bērē Lāyī Róyī vé ífífí, kídí Múngú ịdri rú riipi ma ndreépi rĩ vé rĩ.

* 17:5 17:5 Ābūrámā: Ābūrámā vé ífífí, ẹtẹpi súrú kárakará pi vé ni.

ní mvá ágó tị rá, mi rụ ni 'da Ísákā 'i. Ûndĩ má ní rụyú rĩ adri Ísákā be mužú nyonyo, ìri ca úyú Ísákā ã vùdrị gé rĩ pi vùgá. ²⁰ Á yị tã mí ní zị Ísīmāélē ã tã sī rĩ gí, ma ìri ní tākiri sē rá. Ma sē ìri anji tị ízú kárakará. Ìri adri étèpị anji mụdrị drị ni ìrị ãngū rụ'ba rĩ pi vé ni, ma sē ìri adri sùrụ be kárakará. ²¹ Ûndĩ má ní rụyú mí be rĩ, ma kpá rụ Ísákā Sárā ní úmvúlésī ímụ tị mí ní rĩ be. Ìri ímụ tị sã ãndrū nōri tịni rĩ gé, ílì drị rĩ agá." ²² Múngú kã átángá rĩ átá deę Ābūrámā ní gí, ìri ní Ābūrámā ri kuzú, ìri ní 'dezú mužú.

²³ Ụ'dụ 'dāri gé, Ābūrámā ní ívé mvá ágó Ísīmāélē ri 'duzú, ãgō ì ní tị ívé 'bētị ãsámvú gé rĩ pi be, āzini 'bá 'í ní jeé mūfēngā sī rĩ pi be, ìri ní kōpivé ágélé ē tị úlìzú rá, sū Múngú ní 'yoó 'í ní rĩ tịni. ²⁴ Ì ní Ābūrámā ã ágélé ē tị lizú rĩ gé, ísụ ãkūdē ìrivé ílì ca pūkú úrōmī drị ni úrōmī, ²⁵ mvọpị Ísīmāélē vé ílì ca mụdrị drị ni na. ²⁶ Ābūrámā pi mvọpị Ísīmāélē be, úlìkí kōpi ã ágélé ē tị ụ'dụ ãlu 'dāri gé. ²⁷ Āgō Ābūrámā vé 'bētị ãsámvú gé rĩ pi, ãgō ì ní tị ìrivé 'bētị ãsámvú gé rĩ pi be, dōku ì ní jeé mūfēngā sī jākā rĩ pi drigé rĩ pi be, kōpi ãrēvú céré, úlìkí kōpi ã ágélé ē tị Ābūrámā pi be trú.

18

Ābūrámā é'yì ùmụ na ívé ãngá

¹ Úpí Múngú i'da 'i Ābūrámā ní pētị ãmbúgú Māmúrē vé rĩ ã jēlé gá, ísụ ãkūdē Ābūrámā úrí kuú ívé gākū rĩ vé kēētìlé gá ùtụ mgbímgbi gé 'dīgé. ² Ābūrámā kã 'i drị ingá ãngū ndrezú, ndre ãgō na tukí pá kuú 'i ẹndrētị gé. Kã kōpi ndreé, koro ìri ní njuzú mužú kōpi vùgá 'dāá, ìri ní kūmūcì ùtìzú, 'i drị sịzú vùgá kōpi ẹndrētị gé.

³ Ìri ní 'yozú kīnī, "Āmbúgú mávé rĩ, 'i ndre dō tã má ní 'oó rĩ sē mí ní ãyīkō rá, ma átì'ba mívé ni, lē mí

aga má gārā gá sī ku. ⁴ Lē ìmi uvukí pētị nōri ã ndúgé nōgō, ē íjìkí ìmi ní yīi, ìmi ùjìkí rí ìmi pá ãní. ⁵ Mā á'dí ìmi ní ínyá, ìmi nyakí rí, ã sē rí ìmi ní ùkpō, ìmi tukí rí ẹcì rĩ mužú ãní, ã'diātāsīyā ìmi ícákí átì'ba ìmivé rĩ vùgá gí."

Kōpi ní 'yozú kīnī, "Múké, 'bá ã'yīkí rá, mí 'o sū mí ní 'yoó rĩ tịni."

⁶ Ābūrámā ní njuzú fizú gākū agá Sárā vùgá 'dālé. Ìri ní 'yozú Sárā ní kīnī, "Mí í'dụ jūrú, mí ìyī fúndru mīnīmīni ni 'a ní gé mbēlē, mí únjó fúndru rĩ, 'i 'bã á'dí pánga rú."

⁷ Kúru Ābūrámā ní njuzú mužú tị rĩ pi ãsámvú gé 'dāá, ìri ní tị kājóná rụ'ba be múké ni ìpēzú, ìri ní sēzú ívé átì'ba rĩ drigé, átì'ba rĩ ní lizú, ìri ní 'bázú á'dízú mbēlējá. ⁸ Kã ínyá rĩ á'dí deę gí, Ābūrámā ní lé kūupi gí ni í'dúzú lé ì ní zoó ú'dí rú ni be, āzini ìri ní tị zāá á'dípí gí rĩ í'dúzú, ìri ní jizú 'bázú ùmụ rĩ pi ẹndrētị gé. Kōpi kã ríí ínyá rĩ nyaá, Ābūrámā áwí pá tuú kuú kōpi ã jēlé gá pētị ã ndúgé 'dāá.

⁹ Ụmụ rĩ pi ní Ābūrámā ri zizú kīnī, "Mí ùkú ni Sárā ri íngáá?"

Ābūrámā ní újázú kīnī, "Ìri gākū agá 'dāá'dā."

¹⁰ Kúru Úpí ní 'yozú kīnī, "Ílì drị rĩ agá, ma ìgō mí vùgá nōlé sã má ní ícázú mí vùgá ãndrū nōri tịni rĩ gé, mí ùkú ni Sárā ri ímụ mvá ágó tị rá."

Sárā ri átángá rĩ yīi gākū Ābūrámā úgóró gá rĩ vé kēētìlé gá.

¹¹ Ābūrámā pi Sárā be ìrìtrọ ãrākā rú, kōpivé ílì ãmbúgú, Sárā vé ílì mvá tizú rĩ aga gí. ¹² Sárā ní guzú, ùsụ 'i ẹsị agá 'dāá kīnī, "Á dē gí, má ágó ni dē kpá gí, ma nyo gō mvá tị ãyīkō ísúzú rá?"

¹³ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, "Sárā gụgụ ãsī? Sárā kīnī, 'i dē gí, 'i nyo ícò mvá tị rá yā, 'yo 'dínì ãsī? ¹⁴ Ngá āzi ùkpó ùkpó Úpí Múngú ri ndēepi ni nyo anigé? Ma ímụ ìgō sã nōri tịni rĩ gé,

Íl drũ rĩ agá, Sárã ri ímũ mvá ágó tí rá.”

15 Sárã 'o ũrĩ sĩ, úlĩ ùnjõ kĩnĩ, “Á gũ kuyé.”

Úpí Múngú kĩnĩ, “Ádarú, 'í gũ rá.”

Ābūrámā mā Múngú ri Sōdómō vé tã sĩ

16 Āgō na rĩ pi kã lēé 'deé mužú, kōpi ríkĩ āngũ ndree mužú Sōdómō gálé rú. Ābūrámā mu kōpi be trũ, jĩ kōpi kuú lētĩ gé. 17 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Má ícõ tã má ní lēé 'oó rĩ úcĩ Ābūrámā ní ku. 18 Ābūrámā vé úyú ri ímũ ízú tré, kōpi adri ũkpō be āngũ rĩ agá, súrũ āngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ārevú céré tākĩri ísú ĩri ã tã sĩ.

19 Ā'diātāsīyã má ĩpē ĩri, ē ĩmbá rĩ ívé anjĩ rĩ pi ívé 'bá 'bētĩ āsámvũ gé rĩ pi be, kōpi ã 'dukĩ rĩ tã Úpí Múngú vé rĩ ngaá, kōpi ã 'okĩ rĩ tã pĩrĩ, āzini kōpi ã 'okĩ rĩ tã múké. Kúru ma sē Ābūrámā vé úyú ri ízú tré, sũ má ní eziĩ rĩ tĩnĩ.”

20 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kĩnĩ, “Ūnjĩkãnyã 'bá Sōdómō vé rĩ pi ní 'oó, āzini Gōmórã vé rĩ pi ní 'oó rĩ vé tã íkũ ícã má vugá nōlé gĩ, kōpi vé ũnjĩkãnyã 'oó rĩ aga rá. 21 Á lē sũ mužú vugá 'dãá, á lē mužú ndree, dō ũnjĩkãnyã kōpi ní 'oó rĩ, ĩri adri sũ íkũpi ícãpi má vugá nōlé rĩ tĩnĩ. Dō adri 'dĩni kuyé, á lē nĩĩ.”

22 Kúru āgō ĩrĩ rĩ pi ní 'dezú mužú Sōdómō gá 'dãá, 'bo Ābūrámā pi áwĩkĩ pá tuú kuú Úpí Múngú be.

23 Ābūrámā ní 'i útrúzú Úpí Múngú vugá 'dãá, ĩri ní Úpí Múngú ri zizú kĩnĩ, “Úpí, mi dō 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi ú'dĩ, mi nyo 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi ú'dĩ ĩndĩ rá? 24 Dō 'bá tã 'o'bá pĩrĩ ni pi pũkũ tōwũ kũrũ rĩ agá 'dãlé, mi nyo kũrũ rĩ iza céré? Mĩ ícõ kũrũ rĩ kuú 'bá pũkũ tōwũ tã 'o'bá pĩrĩ 'dĩ'bée ã tã sĩ ku? 25 Ádarú lē mí ú'dĩ 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi be trũ ku. Ngá mí ní lēzú 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi ú'dizú 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi be trũ rĩ ã'di?

Lē mí 'o 'dĩni ku! Mĩ ri 'bá vũ drĩgē nōgó rĩ pi vé tã lĩ nĩ, mi ri tã lĩ pĩrĩ.”

26 Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Má ísú dō 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi pũkũ tōwũ kũrũ Sōdómō vé rĩ agá 'dãlé rá, má iza kũrũ rĩ ku kōpi ã tã sĩ.”

27 Ābūrámā ní gōzú átázú dđĩ kĩnĩ, “Úpí Múngú, mâ adri dō 'bá áda drãápi drãdrã ni drããsīyã, lē mí ã'yĩ ma, mâ átá átángá rĩ mužú.

28 'Bo dō 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi pũkũ sũ drĩ ni tōwũ, cakĩ pũkũ tōwũ kuyé, mi nyo kũrũ rĩ iza 'bá tōwũ 'dãáyo rĩ pi ã tã sĩ rá?”

Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Dō má ísú 'bá rĩ pi 'dãlé pũkũ sũ drĩ ni tōwũ, má iza kũrũ rĩ ku.”

29 Ābūrámā ní gōzú átázú dđĩ kĩnĩ, “Dō mí ísú 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi 'yéńá pũkũ sũ, mi nyo iza rá?”

Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Dō 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi pũkũ sũ, má iza kũrũ rĩ ku.”

30 Ābūrámā ní 'yozú kĩnĩ, “Úpí Múngú, mí 'a ã ve má ní ku fō, lē mí ã'yĩ ma, mâ átá átángá rĩ. 'Bo dō mí ísú 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi 'dãlé 'yéńá pũkũ na, mi 'o íngóni?”

Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Dō má ísú 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi pũkũ na, má iza kũrũ rĩ ku.”

31 Ābūrámā ní 'yozú kĩnĩ, “Úpí Múngú, lē mí ã'yĩ ma, mâ átá átángá rĩ mužú, mí ísú dō 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi 'dãlé 'yéńá pũkũ ĩrĩ, mi 'o íngóni?”

Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “'Bá pũkũ ĩrĩ tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi ã tã sĩ, má iza kũrũ rĩ ku.”

32 Ābūrámā ní 'yozú kĩnĩ, “Úpí Múngú, mí 'a ã ve má ní ku, mâ gō átá vú sĩ ãlu. Mĩ ísú dō 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi 'yéńá 'dãlé mužrĩ, mi 'o íngóni?”

Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “'Bá mužrĩ tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi ã tã sĩ, má iza kũrũ rĩ ku.”

³³ Úpí Múngú kã átángá rĩ átá deę Ābūrámã be gí, ĩri ní 'dezú mužú, Ābūrámã ní 'i újázú gōzú 'bẹtí.

19

Zākí kūrú Sōdómō vé rĩ, āzini Gōmōrã vé rĩ

¹ Mālāyikã ĩrĩ rĩ pi* cakí Sōdómō gá 'dǎlé ũndréná sī, ĩsú ākūdē Lótō úrí kuú kūrú Sōdómō vé rĩ ā kẹtílé gá. Lótō kã kōpi ndreé, ĩri ní ngazú uru, ĩri ní mužú kōpi vúgá 'dǎá. ĩri ní kũmúci ũtĩzú, 'i drĩ sǐzú vūgá kōpi ęndrẹtí gé. ² ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Ambugu mávé rĩ pi, ĩmi ímúkí mávé āngá nōó. ĩmi ũjĩkí rí ĩmĩ pá, ĩmi lakí rí mávé jó agá, ĩmi fúkí rí mužú ũ'bútĩná sī ęcĩ ĩmi ní lēé mužú rĩ gé 'dǎá.”

Kōpi ní újázú kĩnĩ, “Kuyé, 'bã lakí mívé jó agá ku, 'bã mu kūrú rĩ agá 'dǎá, 'bã la āmvé.”

³ 'Bo Lótō ní kōpi sizú ũkpō sī, kōpi ní mužú Lótō pi be trú, kōpi ní fizú ĩrivé jó agá 'dǎá. Lótō ní ngá nyanya á'dízú kōpi ní, á'dí pángá rĩ ākúfĩ ākó, kōpi ní nyazú. ⁴ Ūmú rĩ pi ní drĩ lazú vūgá kuyé rĩ gé, āgō kūrú Sōdómō vé rĩ agá rĩ pi ārėvú cére ímúkí jó rĩ ā gārã ceé kūrú, 'bã 'dĩ'bée kẹriani rĩ pi 'bã ambugu rĩ pi be. ⁵ Kōpi ní Lótō ri zizú ũ'dúkó be uru 'dǎá kĩnĩ, “Āgō ímú'bã mí vúgá nōgó ĩnĩná sī rĩ pi íngǎá? Mí íjĩ kōpi ĩfũú 'bã vúgá āmvé nōó, 'bã lėkí laá kōpi sī.”

⁶ Lótō ní fuzú mužú kōpi vúgá āmvé 'dǎá, ĩri ní kẹtí rĩ ũpĩzú cí. ⁷ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Má ędrĩpi, á mã ĩmi drĩ ĩrĩ sī, lē ĩmi 'okí ũnjikānyā 'dĩri tĩnĩ ku! ⁸ ĩmi ndrekí drĩ ká, ma anjĩ ũkú be ĩrĩ anigé, kōpi drĩ kácáná rú. Lē mã íjĩ kōpi ĩfũú āmvé ĩmi vúgá nōlé, ĩmi ícó tã ĩmi ní lēé 'oó kōpi be rĩ 'o rá. Lē ĩmi 'okí tã ũnjĩ āgō 'dĩ'bée be ku, kōpi ũmú mávé ni, ma ri kōpi ũtē nĩ.”

⁹ 'Bo kōpi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Í deę mi 'dĩsĩ rá, mi 'bã ímúpi ímúmũ ni, 'i lē tã 'bã ní lēé 'oó rĩ lĩú 'bã ní nĩ! 'Bã ícó mi 'o ũnjĩ kōpivé rĩ ndē.” Kōpi ní Lótō ri zezú, kōpi ní mužú kẹtí rĩ nōzú.

¹⁰ 'Bo āgō ĩrĩ jó agá rĩ pi ní ĩfuzú āmvé nōlé, kōpi ní Lótō ri ruzú sezú jó agá 'dǎá, kẹtí rĩ ũpĩzú cí. ¹¹ Kōpi ní kẹriani, āzini 'bã ambugu adri'bã kẹtílé gá rĩ pi ĩ mĩ sazú ọzuzú rá, kōpi ā nĩkí rí kẹtí rĩ áamá ku.

¹² Āgō ĩrĩ 'dĩ'bée ní 'yozú Lótō ní kĩnĩ, “Mĩ dō anjĩ āgō be, dōku anjĩ ũkú be, dōku āgō mívé anjĩ ũkú je'bã ni pi be kūrú rĩ agá nōgó anigé, 'i jĩ kōpi fũú nōósĩ rá, ¹³ ā'diātāsīyā 'bã kūrú nōri iza 'dĩsĩ rá. Úpí Múngú yĩ tã ĩ ní rií átá kárakará ũnjikānyā 'bã Sōdómō vé rĩ pi ní rií 'oó rĩ ā tã sī rĩ gí, ĩpē 'bã ímú kūrú rĩ izangará gá.”

¹⁴ Kuru Lótō ní mužú āgō lē'bã ívé anjĩ ũkú je'bã rĩ pi vúgá 'dǎá. ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “ĩmi fúkí kūrú nōri agásĩ mbėlē, ā'diātāsīyā Úpí Múngú lē kūrú rĩ izaá 'dĩsĩ rá!” 'Bo āgō lē'bã ĩrivé anjĩ ũkú je'bã rĩ pi ũsúkí kĩnĩ, tã Lótō ní átá 'dĩri tã áví vé ni.

¹⁵ Kã muú adrií drũ ũ'bútĩ kũnjikũnĩ, mālāyikã rĩ pi ní 'yozú Lótō ní kĩnĩ, “Í 'dũ mívé ũkú, mívé anjĩ ũkú ĩrĩ 'dĩ'bée be mbėlē! ĩmi fúkí kūrú nōri agásĩ āmvé, kádō kūrú nōri izaá, ā ú'dĩkí rí ĩmi drǎá ku.”

¹⁶ 'Bo Lótō mu mbėlēná kuyé. Āgō 'dĩ'bée ní Lótō ĩ drĩ ruzú, ũkú ni ĩ drĩ ruzú, āzini ĩrivé anjĩ ũkú ĩrĩ rĩ pi ĩ drĩ ruzú, kōpi ní 'bã 'dĩ'bée jizú fuzú kūrú rĩ agásĩ āmvé, ā'diātāsīyā Úpí Múngú 'bã ęsĩ ĩdríkídri kōpi ní. ¹⁷ Āgō 'dĩ'bée kã 'bã 'dĩ'bée jĩ fũú āmvé 'dǎá, ālu ni ní 'yozú kĩnĩ, “ĩmi ápákí mužú nōósĩ rá, ĩmi adrikí rí idri rú! Ā ndrekí āngũ vulé ku, ā tukí pá ĩ'bũná agá 'dǎá ku!

* 19:1 19:1 Mālāyikã ĩrĩ rĩ pi: Āgō ĩrĩ Ābūrámã ri ku'bã mu'bã Sōdómō gá rĩ pi mālāyikã.

Ìmi ápákí mužú írã drìgé 'dǎá, ìmi adrikí rí ídri rú."

¹⁸ Lótõ ní kòpì mǎzú drì ìrì sǐ kǐnǐ, "Kuyé fô, Úpí mávé rǐ! ¹⁹ Ma àtí'bá ìmivé ni, ìmi 'bákí ẹsì múké ma ídrízú, ìmi 'bákí ẹsì ìdríkídri má ní rá. 'Bo má ícò ápa caá írã gá 'dǎá bǎ ku, ǎngũ rǐ 'i iza ịsụ ǎkũdē ma drì lẹtì gé, 'bǎ ụdrǎ ǎní rá. ²⁰ 'Í ndre, kǔrú ǎzi mǎdǎnǎnǎ ìnyinǎ 'dǎ. Ìri vǔrǎ mǎdǎnǎnǎ ni, mí ǎ'yí dō ma mužú 'a ni gé 'dǎlé rá, ma 'bá mávé 'bẹtì ǎsámvú gé rǐ pi be, 'bǎ ídrí rá."

²¹ Mǎlǎyíkǎ rǐ ní 'yozú Lótõ ní kǐnǐ, "Ìri múké, tǎ mí ní zìjì 'dǐri, má ǎ'yí rá. Kǔrú mí ní ríi tǎ ni 'yoó 'dǐri, má iza ku. ²² 'Í nju mužú kǔrú rǐ agá 'dǎá mbělē, má ícò drì tǎ ǎzi 'oó ku, 'í ca dō 'dǎlé gí ká." (Lótõ ní 'yoó kǔrú rǐ mǎdǎnǎnǎ rǐ sǐ, ì ní kǔrú rǐ ǎ rú zìzú Zōárǎ ǎní.)

²³ Lótõ ca Zōárǎ gá 'dǎlé, ịsụ ǎkũdē ụtù rǐ ìfũ gí. ²⁴ Úpí Múngú ní ǎcíkúlúlú ìpēzú 'bũ gé 'dǎásì lǔzú kǔrú Sōdómō vé rǐ agá, ǎzini Gōmórǎ vé rǐ agá. ²⁵ Ìri ní kǔrú rǐ pi zǎzú, ǎngũ ì'bùjǎ rú rǐ, 'bá adri'ba kǔrú rǐ pi agá 'dǎlé rǐ pi, ngá du'ba nyọọkú drìgé rǐ pi be, ngá 'dǐ'bée ǎrēvú céré vekí rá. ²⁶ 'Bo Lótõ ụkú ni ndre ǎngũ gōzú vúlé, gō 'i újǎ ufuú troó sũ ẹ'yì ní troó rǐ tịnì.

²⁷ Kǎ mužú adrii drũ ụ'bútì, ǎbūrámǎ ní 'i újǎzú gōzú vǔrǎ ǎndúrú 'í ní pá tuzú Úpí Múngú ẹndrẹtì gé rǐ gé 'dǎá. ²⁸ Ìri ní ǎngũ ndrezú mužú Sōdómō gá, Gōmórǎ gá, ǎzini ǎngũ ì'bùjǎ rú rǐ gé 'dǎá. Ndre ǎcígǎ ọzụ ǎngũ rǐ ẹ drì céré, ǎcígǎ rǐ ni kú cịcì.

²⁹ 'Bo Múngú kǎ kǔrú rǐ pi zǎá ì'bùjǎ rǐ be gí, ígá tǎ ǎndúrú ǎbūrámǎ ní zìjì 'dǎri, ípá Lótõ rǐ ǎcì kǔrú rǐ zǎápi ú'bùpi rǐ agásì rá.

Lótõ pi ívé anjì ụkú rǐ pi be

³⁰ Lótõ pi ívé anjì ụkú ìrì rǐ pi be, kòpì fúkì ǎngũ Zōárǎ vé rǐ agásì, mukí adrii írã rǐ pi ǎsámvú gé,

ǎ'diātāsìyǎ 'o ụrì sǐ adringará Zōárǎ gá 'dǎlé rǐ sǐ. Lótõ pi ívé anjì ụkú ìrì 'dǐ'bée be, kòpì fikí mužú adrii ụjì agá. ³¹ Ụ'dú ǎlu, mvá ụkú kǎyú rǐ ní 'yozú ọmvụpì ní kǐnǐ, "'Bá ẹtẹpì rǐ nóni ǎrǎkǎ rú, vǔrǎ nōri agá, ǎgō 'bǎ je'ba ni pi 'dǎáyo. ³² Mí ímú, 'bá sẹkí 'bá ẹtẹpì ní vinyọ mvụ ịmērēzú ǎní, 'bǎ lakí rí ìri be, ǎ tì rí 'bá ní anjì bēsìnì."

³³ Ìnịjǎ 'dǎri sǐ, kòpì ní vinyọ sēzú mvuzú ì ẹtẹpì ní, mvá ụkú kǎyú rǐ ní mužú lazú ẹtẹpì be trụ. Ẹtẹpì nǐ ámá 'yozú kǐnǐ, mvá ụkú rǐ la 'í gǎrǎ gá yǎ, dōku nga mužú gí yǎ 'dínì kuyé.

³⁴ Kǎ mužú adrii drũ 'dínì, mvá ụkú kǎyú rǐ ní ụlǔzú 'í ọmvụpì ụdú rǐ ní kǐnǐ, "Ìnịjǎ ájée rǐ sǐ, 'bá lakí má ẹtẹpì be trụ. Lē 'bǎ sẹkí ìri ní vinyọ mvụ dǐ ìnịjǎ nōri sǐ, 'í la rí ìri be, mí ẹtẹpì ǎ tì rí mí ní mvá bēsìnì."

³⁵ Kúru ìnịjǎ 'dǎri sǐ, kòpì ní ìri ní vinyọ sēzú mvuzú. Mvǎ ụdú rǐ ní mužú lazú ẹtẹpì be trụ, Ẹtẹpì nǐ ámá 'yozú kǐnǐ, mvá ụkú rǐ la 'í gǎrǎ gá yǎ, dōku nga mužú gí yǎ 'dínì kuyé.

³⁶ Lótõ ní laá ívé anjì ụkú ìrì 'dǐ'bée sǐ rǐ sǐ, kòpì ịsúkì 'a rá. ³⁷ Mvǎ ụkú kǎyú rǐ ní mvǎ ágónǎ tịzú, ìri ní rú ni 'dazú Mōábǎ† 'i. Ìri ẹ'bípì 'bá Mōábǎ gá rǐ pi vé ni cǐngbǎ ícázú ǎndrũ sǐ. ³⁸ Mvǎ ụdú rǐ ní kpá mvǎ ágónǎ tịzú, ìri ní rú ni 'dazú Bēnámǐ‡ 'i. Ìri ẹ'bípì 'bá ǎmónǎ vé rǐ pi vé ni cǐngbǎ ícázú ǎndrũ sǐ.

20

ǎbūrámǎ pi ǎbūmēlékē be

¹ ǎbūrámǎ ní ngazú vǔrǎ 'dǎri gé sǐ, ìri ní 'dezú mužú adrízú ǎngũ Nēgévē vé rǐ gé, kǔrú Kǎdēsǎ vé rǐ pi ǎsámvú gé kǔrú Súrũ vé rǐ be. Ìri ní gōzú mužú adrízú Gērǎrǐ gé. Kǎ ríi adrii 'dǎlé, ² ụlũ 'bá rǐ pi ní kǐnǐ, 'í ụkú ni Sárǎ rǐ 'í ọmvụpì. Kúru 'bǎgú ǎbūmēlékē Gērǎrǐ vé rǐ ní 'bá pēzú mužú Sárǎ rǐ ìjǐzú 'í ní ụkú rú.

† 19:37 19:37 Mōábǎ: Mōábǎ vé ífífí, ìfũ ẹtẹpì ǎ rú'ba gá. ‡ 19:38 19:38 Bēnámǐ: Bēnámǐ vé ífífí, mvǎ ágó má ẹ'dípǎa vé ni.

³ Kā muṣú adrií ìnìṅá rī sī, Múngú ní ímúzá átázú Ābūmēlékē ní urobí agá kīnī, “Mí ímú drā rá, ā'diātāsīyā ūkú mí ní 'duṣú 'dīri, ìri ágó be.”

⁴ 'Bo Ābūmēlékē pi lakí ūkú rī be kuyé. Kúru Ābūmēlékē ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú, mí nyo 'bá ūnjīkānyā ākó rī pi ú'dí ūdrā rá?

⁵ Ābūrámā 'yo nyo má ní kīnī, Sárā rī 'í ómvúpi 'díní kuyé? Sárā 'yo kpá Ābūrámā rī 'í édrīpi 'díní kuyé? Á lē kōdō tā ūnjī 'oó ku, mā ūsū déna tā má ní 'oó rī pīrī.”

⁶ Kúru Múngú ní 'yozú ìri ní urobí agá kīnī, “È, á nī rá 'í 'o tā ūnjī kuyé, má uga mí, sē 'í 'o ūnjīkānyā má èndrēṭi gé kuyé. Sē má ní mí ugazú, mí ní lazú ūkú rī be kuyé ānī. ⁷ Lē mí újá ágó rī vé ūkú gōó vú ní gé 'dāá vúlé, ā'diātāsīyā ìri nēbī, ā zī rí ma mí ní, mí drā rí ku. 'Bo mí újá dō ūkú rī gōó kuyé, mí 'bá mívé rī pi be, ìmi cére ímú ūdrā rá.”

⁸ Kā muṣú adrií drū ū'búti, Ābūmēlékē ní ívé ūgalaku rī pi zizú ímúzá cére, ìri ní tā 'í 'oópi 'dīri ūlúzá kōpi ní. Sē ūrī fū kōpi ānī ambamba. ⁹ Kúru Ābūmēlékē ní Ābūrámā rī zizú ímúzá, ìri ní 'yozú kīnī, “'Í 'o 'bā 'díní āsī? Tā ūnjī má ní 'oó mí ní rī ā'di sēzú mí ní tā ūnjī íjizú má drīgé, āzini mávé 'bá má ní ruṣú rī pi drīgé? Tā mí ní 'oó má ní 'dīri, ì ní kōdō ícó 'oó ku ní.”

¹⁰ Ābūmēlékē ní Ābūrámā rī zizú kīnī, “Ngá sēépi mí ní tā 'dīri 'ozú 'díní rī ā'di?”

¹¹ Ābūrámā ní újázú kīnī, “Má ūsū, 'Vūrā nōri gé, 'bá rī pi rukí Múngú rī ku, kōpi ma 'dī ūkú mávé rī ā tā sī rá.’ ¹² Ádarú ìri mávé ómvúpi, 'bā ìri be étēpi ālu, 'bávé èndrēpi rī pi āndíāndí. Á je ìri má ní ūkú rú. ¹³ Múngú ká ándúrú 'yoó má ku má étēpi vé 'bētí, má 'de muṣú āngū āzi gé, á 'yo Sárā ní, má kīnī, “'Í lē dō ma rá, vūrā 'bá ní éczú rī pi agásí, 'í lū 'yozú kīnī, ma mí édrīpi.’ ”

¹⁴ Kúru Ābūmēlékē ní Sárā rī újázú gōzú Ābūrámā ní vúlé. Ìri ní kábīlō 'í'dúzá, tī pi be, túgērī āgō rú ní pi be, túgērī ūkú rú ní pi be sēzú Ābūrámā ní. ¹⁵ Ābūmēlékē ní 'yozú kīnī, “Nyōókú mávé rī, ìri mí èndrēṭi gé 'dā. 'Í muṣú adrií vūrā mí ní ìpēé rī gé.”

¹⁶ Ìri ní 'yozú Sárā ní kīnī, “Ma mí édrīpi ní mūfēngā fífí* sē élifū ālu (1,000), ē 'í'da rí 'bá rī pi èndrēṭi gé nōgó lūzá kīnī, á 'o ūnjīkānyā mí ní, 'bo mí 'o ūnjīkānyā kuyé.”

¹⁷ Kúru Ābūrámā ní Múngú rī zizú Ābūmēlékē ní, Múngú ní ìri ídrízú, Múngú ní kpá ūkú ní rī ídrízú anjī ūkú túgērī rú rī pi be, kōpi ā gōkí rí anjī tī dī, ¹⁸ ā'diātāsīyā Úpí Múngú ōzū ūkú adri' 'bá Ābūmēlékē vé 'bētí āsámvu gé rī pi vé mvá vūrā rá, Ābūrámā vé ūkú Sárā ā tā sī.

21

Ìsákā vé tìngará

¹ Úpí Múngú ní drī tizú Sárā rú' 'bá gá, sū ìri ní ándúrú 'yoó rī tīnī.

² Sárā ní 'a ísúzá, ìri ní Ābūrámā ní mvá ágó tizú, ísú ākūdē Ābūrámā rī ārākā rú. Tīkí mváná rī sá Múngú ní 'yoó ì mváná rī tī rī gé. ³ Ābūrámā ní mváná rī ā rú 'dazú Ísákā 'í. ⁴ Ísákā ká adrií caá 'ú'dú be ārō, Ābūrámā ní ágélé ní ē tī lizú, sū Múngú ní eziṣi rī tīnī. ⁵ Tīkí Ísákā rī ākūdē Ābūrámā rī ílī be mūdūrūlū ālu.

⁶ Sárā ní 'yozú kīnī, “Múngú sē á gu āyīkō be éṣi agá, 'bá tā 'dīri yī' 'bá rī pi cére ímú gu, sū má ní guṣú rī tīnī.” ⁷ Sárā ní gōzú 'yozú kīnī, “'Á'di rī ícó 'yo kīnī, 'bá mvá tī Ābūrámā be rá nī? 'Bo á tī ìri ní mvá ágóná, ísú ākūdē ìri ārākā rú.”

Drokí Āgárā pi Ísīmāélē be

⁸ Mváná rī ká mbaá, ká bā ndrungará kuú gí, Ābūrámā ní ūmū 'bázú āmbúgu 'ú'dú Ísákā ní bā ndrungará kuzú 'dīri ìnjizú ānī.

* **20:16** 20:16 Mūfēngā fífí: Mūfēngā fífí 'dīri lókí 'dāri gé ènjīnjī.

9 Sárā kā ndree Āgārā Ējēpétōzī rī vé mvá ĩri ní tị Ābūrámā ní rī ri gu Īsákā sī, 10 Sárā ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Í dro ũkú túgērī rú 'dīri ívé mváná rī be rá, ĩrivé mváná rī ā rụ rí ā'bú mí ní ímụ kuú mávé mvá Īsákā ní rī ē tị ku.”

11 Tā 'dīri sē Ābūrámā ní ĩzāngā ambamba, ā'diātāsīyā Īsīmāélē rī mvá Ābūrámā vé ni. 12 'Bo Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Mvá rī vé tā, āzini mívé túgērī rī vé tā, ā sē mí ní ĩzāngā 'dīni ku. Lē mí yị tā Sárā ní 'yoó mí ní rī, ā'diātāsīyā úyú mívé rī pi ímụ ĩfū Īsákā rụ'bá gá. 13 Ma kpá sē mívé túgērīzị rī vé mvá rī ímụ tị ízú kárakarā, ĩrivé úyú rī ímụ adri súrú āmbúgú, ā'diātāsīyā ĩri mvá mívé ni.”

14 Kā muụ adrii drụ ũ'búti, Ābūrámā í'dú ínyá, āzini tō yị kŭlŭkú agá tré, ĩri ní 'duzú 'bázú Āgārā ā kídí gé. ĩri ní kúru kōpi pēzú muzú mvōpị Īsīmāélē be. Āgārā ní 'dezú muzú, ĩri ní rizú éçizú āngū ā'wí cínyáfā rú Bērīsébā vé rī agāsī.

15 Yị kŭlŭkú agá rī kā deę, ĩri ní mváná rī jizú 'bázú peṭi amuúpi rī vé índrī gé. 16 ĩri ní ngazú mváná rī ā gārā gá sī, muzú úrizú mváná rī be āsámvú sī, ā'diātāsīyā rī ũsŭtú kīnī, “Á lē mváná rī vé drāngárā ndree ku.” Kā ríí úrí 'dālé, ĩri ní í'dózú ngozú.

17 Múngú kā yị mváná rī ri ngongo, mālāyíkā Múngú vé rī ní Āgārā rī zizú 'bŭ gé 'dāásī kīnī, “Āgārā, ngá ũnjí rī ā'di? Lē mí 'o ũrī sī ku. Mváná rī la kú 'dā, Múngú yị ĩrivé ngongárā gí. 18 'Í mu mváná rī í'dú rụđ drīgé, ma sē mváná rī ímụ tị ízú kárakarā, ĩrivé úyú rī ímụ adri súrú āmbúgú.”

19 Kúru Múngú ní Āgārā ē mị zizú, ĩri ní kídí ndrezú. ĩri ní kúru muzú yị tōzú kŭlŭkú rī agá tré, ĩri ní sēzú mvuzú mváná rī ní.

20 Mváná rī kā rií mbaá, Múngú rī ĩri ütēé nī. Mváná rī ri adrii āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá, nī zāá 'bungárā ũsŭ sī rī ambamba. 21 Mvá ágó rī kā rií adrii āngū ā'wí cínyáfā rú Pāránā vé rī agá 'dāá, éndrēpị ĩsŭ ĩri ní ũkú íngázú āngū Ējēpétō vé rī agá.

Ābūrámā pi sōkí ũyō ĩ āsámvú gé sī Ābūmēlékē be

22 Sā 'dāri gé, Ābūmēlékē pi 'dekí muụ ívé ũgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé Píkólā be Ābūrámā vúgá 'dāá, kōpi ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, “Tā cére mí ní 'oó rī agá, Múngú rī mí ĩzā ko rá. 23 Lē mí sō ũyō Múngú éndrēṭi gé nōgó 'yozú kīnī, mí ícó má mị ũ'bāá ku, dōku mávé anjíná rī pi ē mị ũ'bāá ku, dōku mávé úyú rī pi ē mị ũ'bāá ku. Á 'bā éṣi múké mí ní, lē mí 'bā kpá éṣi múké má ní, āzini mí 'bā éṣi múké āngū mí ní adrizú jākā rú nōri drīgé.”

24 Ābūrámā ní 'yozú kīnī, “Á sō ũyō rī Múngú éndrēṭi gé gí, sŭ mí ní 'yoó rī tịni.”

25 Kúru Ābūrámā ní unuzú Ābūmēlékē éndrēṭi gé Ābūmēlékē vé kídí átí'bá rī pi ní éři rī vé tā sī.

26 Ābūmēlékē ní 'yozú kīnī, “Á nī kuyé dō ā'di 'o tā 'dīri nī. 'Í lū má ní tā 'dīri kuyé, á yị tā 'dīri āndrū sī.”

27 Kúru Ābūrámā ní kābīlō uruko í'dúzú, āzini tị uruko í'dúzú sēzú Ābūmēlékē ní. Kúru 'bá ĩrī 'dī'bée ní ũndī ruzú ĩ āsámvú gé sī.

28 Ābūrámā ní kābīlō mba'bá fōlō ũkú rú ni pi ũpēzú ézīrī, 'bázú túngú. 29 Ābūmēlékē ní Ābūrámā rī zizú kīnī, “Mí ũpē kābīlō ũkú rú mba'bá fōlō ézīrī 'dī'bée 'bāá kuú túngú āsī?”

30 Ābūrámā ní újázú ĩri ní kīnī, “Mí é'yị kābīlō mba'bá fōlō ézīrī 'dī'bée, ā lū rí 'yozú kīnī, á ga kídí rī nī.”

* 21:31 21:31 Bērīsébā: Bērīsébā vé ífífí, kídí ĩ ní ũyō sōzú ānī rī.

³¹ Kúru ĩ ní vūrã 'dãri ã rú zizú Bērīsébã*, ã'diātāsīyã 'bá ĩrĩ pi sōkí ũyō vūrã 'dãri gé.

³² Kōpi ní ũndĩ rĩ ruzú ĩ ãsámvú gé sī Bērīsébã gá 'dãlé rĩ ã vūdrĩ gé, Ābūrámã pi ní ĩ újázú gōzú ívé ũgalaku āmbúgú āngáráwá rĩ pi vé Píkólã be āngū Fēlēsētē vé rĩ gé 'dãlé. ³³ Ābūrámã ní ĩtĩ sazú Bērīsébã gá 'dãlé, ĩri ní Úpí Múngú adriipi mužú 'dáni'dáni rĩ ĩnjĩzú vūrã 'dãri gé. ³⁴ Ābūrámã adri āngū Fēlēsētē vé rĩ gé 'dãlé lókí be āco.

22

Múngú ũ'bĩ Ābūrámã ri

¹ Kã mužú adrii sã āzi ã vūdrĩ gé, Múngú ní Ābūrámã ri ũ'bĩzú. ĩri ní Ābūrámã ri zizú kĩnĩ, “Ābūrámã!”

Ābūrámã ní ã'yĩzú kĩnĩ, “Ma nō!”

² Kúru Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Í 'du mívé mváŋá ālukúta Īsákã mí ní lēé ambamba rĩ, 'í mu āngū Mōriyã vé rĩ gé. Ma mí ní írã āzi lū írã rĩ pi ãsámvú gé 'dãá, 'í zã má ní mváŋá rĩ rōbōŋō rú írã rĩ drĩgé 'dãá.”

³ Kã mužú adrii drĩ 'dĩni, Ābūrámã ní fūzú ũ'būtĩ, ĩri ní íjã úlízú, ĩri ní íjã rĩ ũdrōzú ngá urukō'bée be dōngí rĩ ã úgóró gá, kōpi ní 'dezú mužú 'ĩ mvōpĩ Īsákã be, ívé átí'bá urukō ĩrĩ rĩ pi be vūrã Múngú ní lūú ĩri ní rĩ gé 'dãá. ⁴ Kã adrii ú'dú na ni gé, Ābūrámã ní 'ĩ drĩ ingazú āngū ndrezú, ndre āngū rĩ rará rú. ⁵ ĩri ní 'yozú ívé átí'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Īmi tēkí 'bã dōngí rĩ be nōgó, 'bã mu mváŋá rĩ be 'dãlé Múngú ri zĩ. 'Bã kúru ĩgō ĩmi vúgá nōlé ndō.”

⁶ Ābūrámã ní íjã rōbōŋō zázú rĩ 'duzú 'bázú 'ĩ mvōpĩ Īsákã drĩgé, Ābūrámã 'du ívé rĩ ācí, āzini ĩlĩ. 'Bá ĩrĩ 'dĩ'bée kã rií 'deé mužú trũ ālu, ⁷ Īsákã ní 'ĩ étēpĩ Ābūrámã ri zizú kĩnĩ, “Má étēpĩ.”

Ābūrámã ní ã'yĩzú kĩnĩ, “Ē, mã mvá rĩ.”

Īsákã ní étēpĩ ri zizú kĩnĩ, “Ācí rĩ pi íjã rĩ be nō, 'bo kãbĩlō mvá ĩ ní mužú zãá rōbōŋō rú rĩ íngãá?”

⁸ Ābūrámã ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Mã mvá rĩ, Múngú ri kãbĩlō mvá ĩ ní mužú zãá rōbōŋō rú rĩ sē rá.” Ābūrámã pi ní 'dezú mužú mvōpĩ Īsákã be trũ.

⁹ Kōpi kã mužú caá vūrã Múngú ní ándúru lūú ĩri ní rĩ gé 'dãá, Ābūrámã ní vūrã rōbōŋō zázú ni sızú, ĩri ní íjã rĩ pi u'duzú ũ'bázú drĩ ni gé. ĩri ní ívé mvá Īsákã ri ũdrōzú, ĩri ní 'duzú 'bázú vūrã rōbōŋō zázú rĩ drĩgé íjã rĩ drĩgé 'dãá. ¹⁰ ĩri ní ĩlĩ í'duzú lēzú ívé mváŋá rĩ lizú āni.

¹¹ 'Bo mālāyíkã Úpí Múngú vé rĩ ní ĩri zizú 'bũ gé 'dãásĩ, “Ābūrámã! Ābūrámã!”

Ābūrámã ní ã'yĩzú kĩnĩ, “Ma nō.”

¹² Mālāyíkã rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Lē mĩ lĩ mváŋá rĩ ku, ã 'okí tã āzi ũnjĩ rú'bá ni gé ku. Á nĩ rá 'yozú kĩnĩ mí ĩnjĩ Múngú ri rá, ã'diātāsīyã mí ã'yĩ mívé mváŋá ālukúta 'dĩri sēé ĩri ní rá.”

¹³ Ābūrámã ní 'ĩ drĩ ingazú āngū ndrezú, ĩri ní kãbĩlō ágó ndrezú, ú'yú ni ã'yĩ kú pētĩ duúpi kũmvũ rĩ ãsámvú gé. ĩri ní mužú kãbĩlō rĩ ruzú, ĩri ní zázú rōbōŋō rú 'ĩ mvōpĩ ã vūrã gá. ¹⁴ Kúru Ābūrámã ní vūrã rĩ ã rú zizú, “Úpí Múngú ri sē rá.” Cĩngbá ú'dú āndrũ rĩ gé, 'bá rĩ pi ri 'yo, “Úpí Múngú vé írã drĩgé, Úpí ri sē rá.”

¹⁵ Mālāyíkã Úpí Múngú vé rĩ ní Ābūrámã ri zizú 'bũ gé 'dãásĩ dījĩ, ¹⁶ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Úpí Múngú kĩnĩ, mí ní mávé tã 'dujĩ ngaá rá, āzini mí ní mívé mvá ālukúta rĩ ã'yĩ sēé Úpí ní rá rĩ sī, á sō ũyō 'yozú kĩnĩ, ¹⁷ ádarú ma mí ní tãkĩri sē rá, ma sē mívé úyú ri úmvúlēsĩ ízú sũ lĩnyã 'bũ gé rĩ pi tĩnĩ, āzini cĩnyáfã yĩ tafu gārã gá rĩ tĩnĩ. Mívé úyú rĩ pi úmvúlēsĩ kũrũ ari'ba rĩ pi vé rĩ éřĩ kōpi drĩgé sī rá. ¹⁸ 'Bá āngū rĩ pi agásĩ rĩ pi ārēvú céré

úm vúlési tákiri ísú úyú mívé rĩ pi vúgá, ã'diátãsiyã 'í 'du tá mávé rĩ ngaá rá.”

¹⁹ Kúru Ābūrámā pi ní ĩ újázú gōzú ívé átí'bán rĩ pi vúgá 'dálé, kōpi ní 'dezú mužú trú Bērīsébā gá 'dāá. Ābūrámā ní rizú adrizú Bērīsébā gá 'dálé.

Anji Nāhórā vé rĩ pi

²⁰ Kā mužú adrii vudrĩ ni gé, ũlūki Ābūrámā ní kīnī, Ābūrámā édrīpi Nāhórā vé ũkú Mílékā tĩ anji āgō ārō Nāhórā ní. ²¹ Mvā kāyú rĩ Ūzĩ 'i, 'deépi vú ni gé sī rĩ Búzĩ 'i, 'deépi 'dĩri vú sī rĩ Kēmūélē 'i, (Kēmūélē ri Ārámā vé étépi), ²² ĩri ní 'dezú Kēsédē 'i, Ázō 'i, Pīlídásā 'i, Jīdīláfā 'i, Bētūwélē sī. ²³ Bētūwélē ri Rēbékā vé étépi. Mílékā tĩ anji āgō ārō 'dī'bée Ābūrámā vé édrīpi Nāhórā ní. ²⁴ Nāhórā vé ũkú rĩ āzi ā rú Rēúmā 'i, tĩ kpá anji āgō rá, anji rĩ pi, Tébā 'i, Gāhámā 'i, Tāhásā 'i, Mākā sī.

23

Sárā vé drāngará

¹ Sárā adri caá íli mūdūrũlũ ālu pūkú ĩrĩ drĩ ni ézĩrĩ (127). ² Sárā drā Kīrīyátā-Ārābā (nóni ĩ ní zĩ Hēbērónā) rĩ gé, āngũ Kānánā vé rĩ agá. Ābūrámā ní fizú Sárā ri ngozú gākũ agá 'dāá.

³ Ābūrámā ní ngazú āvũ rĩ ā jēlé gá sī, ĩri ní átázú 'bá Hītĩ vé rĩ pi be, ĩri ní 'yozú kīnī, ⁴ “Ma jākā ĩmi āsámvú gé nōgó, ĩmi sēkí má ní vūrā jeé, mâ sī rĩ má ũkú ni vé āvũ vūrā rĩ agá.”

⁵ 'Bá Hītĩ vé rĩ pi ní újázú Ābūrámā ní kīnī, ⁶ “Āmbúgú 'bávé rĩ, mí yĩ drĩ 'bā ká. Mí 'bá āmbúgú ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ ni 'bā āsámvú gé nōgó. Mí ĩpē vūrā mí ní ndreé múké ni, 'í sī āvũ rĩ 'a ni gé. 'Bá āsámvú gé nōgó, 'bá āzi ícú ívé vūrā āvũ sīzú rĩ ugaá mí ní ku.”

⁷ Kúru Ābūrámā ní íngázú ōvũzú 'í drĩ sīzú vūgá 'bá Hītĩ vé rĩ pi endrētĩ gé. ⁸ ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī,

“Īmi ā'yīkí dō rá, mâ sī mávé ũkú āngũ Hītĩ vé rĩ agá nōgó, ĩmi zĩkí má ní Ēfōrónā Zōhārā mvōpĩ ri, ⁹ ā sē rĩ má ní ívé ũjĩ Mākāpélā gá, ívé nyōókú rĩ vé ũdũ gé rĩ jeé. Īmi zĩkí ĩri, ā sē rĩ jeé má ní ājē ĩmi ní lēé rĩ sī, ā adri rĩ vūrā mávé ni āvũ sīzú ni.”

¹⁰ Ísú ākūdē Ēfōrónā Hītĩgú rĩ úri kuú ívé 'bá rĩ pi āsámvú gé 'dāá, ĩri ní újázú Ābūrámā ní, ĩrivé 'bá Hītĩ vé ímũ'bá kūrú rĩ vé kání tĩ gé rĩ pi ārēvú céré yĩkí tā ĩri ní újā rĩ rá, ¹¹ ĩri ní 'yozú kīnī, “Āmbúgú mávé rĩ, adri 'dĩni kuyé, mí yĩ drĩ ma ká, ma vūrā rĩ sē mí ní ũjĩ 'a ni gé rĩ be má é'dípáa endrētĩ gé sī, mí sī rĩ mí ũkú ni drāápi rĩ vé āvũ ānī.”

¹² Ābūrámā ní gōzú ōvũzú 'í drĩ sīzú vūgá vūrā rĩ vé é'dípáa endrētĩ gé dījĩ. ¹³ ĩri ní 'yozú Ēfōrónā ní, vūrā é'dípáa yĩkí rá kīnī, “Mí yĩ drĩ ma ká, dō ícú rá, mí ā'yī má ní. Ma vūrā rĩ vé ājē mí ní lĩjĩ rĩ ũfē mí ní rá, mâ sī rĩ mávé ũkú drāápi rĩ vūrā rĩ agá.”

¹⁴ Ēfōrónā ní újázú Ābūrámā ní kīnī, ¹⁵ “Āmbúgú mávé rĩ, mí yĩ drĩ ma ká, mūfēngā 'dĩri vé tā adri āmbúgú ku, vūrā rĩ vé ājē mūfēngā fífĩ mūdūrũlũ sũ (400). 'Í sī mívé āvũ rĩ ĩyĩ.”

¹⁶ Ābūrámā ā'yī tā Ēfōrónā vé rĩ rá. ĩri ní mūfēngā fífĩ rĩ lāzú sēzú Ēfōrónā ní, sũ ĩri ní 'yoó rĩ tĩnĩ, Hītĩ rĩ pi yĩkí rá. 'Í'dú mūfēngā fífĩ rĩ, lā caá mūdūrũlũ sũ.

¹⁷ Ābūrámā ní nyōókú Ēfōrónā vé adriipi Mākāpélā gá ĩnyĩnā Māmúrē be rĩ jezú. Je nyōókú rĩ ũjĩ 'a ni gé rĩ be, āzini pētĩ 'a ni gé rĩ pi be céré. ¹⁸ Sēkí nyōókú rĩ jeé Ābūrámā ní, ā adri rĩ ĩrivé ní mužú nyonyo, sēkí ĩri ní nyōókú rĩ 'bá ambugu Hītĩ vé ĩ úmũ'bá kūrú rĩ vé kání tĩ gé rĩ pi andregá sī. ¹⁹ Vudrĩ ni gé, Ābūrámā ní ũkú ni Sárā vé āvũ sīzú ũjĩ Mākāpélā vé rĩ agá, ĩnyĩnā Māmúrē be, (Māmúrē ri Hēbērónā gé) ĩri āngũ Kānánā vé rĩ

agá. ²⁰ Āngū ándúru adriípi Hĩtĩ rĩ pi vé yĩjĩ be rĩ, sēkĩ ĩri Ābūrámā ní rizú āvũ s̄zú.

24

Īsákā vé ūkú ā jengará

¹ Ābūrámā adri caá ílí be āco, dē ícá ārākā rú, Úpí Múngú sē ĩri ní tākĩri létĩ be āndiāndí. ² Ọ'dú ālu, Ābūrámā ní 'yozú ívé átí'ba āmbúgú riipi ívé ngá 'bětĩ āsámví gé rĩ ūtēepi rĩ ní kĩnĩ, "Í sō ūyō má ẹnđrētĩ gé nōgó. ³ Á lē mĩ sō ūyō Úpí Múngú 'bũ pi gbiípi vũ be rĩ ā rú s̄i, lūzú kĩnĩ, mĩ ícá mvá ūkú Kānānā vé ni ĩpēe jeé mā mvọpĩ Īsákā ní ūkú rú 'bá má ní adrii kọpi āsámví gé rĩ pi āsámví gé nōgó ku. ⁴ 'Í mụ ūkú rĩ jeé mā mvọpĩ Īsákā ní āngū 'bávė rĩ agá, mávé mārítė rĩ pi āsámví gé."

⁵ Ātí'ba rĩ ní ĩri zizú kĩnĩ, "Bo ūkú rĩ gā dō ímúgá má be s̄i āngū nōri gé, mā 'o íngóni? Mā jĩ rĩ mĩ mvọpĩ Īsákā ri mụzú āngū mívé mĩ ní ĩfūzú rĩ gé 'dāá?"

⁶ Ābūrámā ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "Lē mĩ jĩ mā mvọpĩ ri 'dālė ku! ⁷ Úpí Múngú adriípi 'bũ gé, ma zĩipi ĩfūúpi má étėpi vé 'bětĩ āsámví gé s̄i, āngū má é'dípáa vé rĩ agásĩ, átápi má ní, tã rĩ eziipi má ní 'yoopi, 'Ma úmvúlėsĩ āngū nōri sē mvá mívé úyú agá ni ní rĩ,' ĩri ívé mālāyíkā pē 'de mí ẹnđrētĩ gé s̄i drĩdrĩ, mĩ mụ rĩ ūkú ĩsú mā mvọpĩ ní 'dālė. ⁸ Mvá ūkú rĩ gā dō ímúgá mĩ be s̄i, mĩ ọyú mĩ ūyō mĩ ní sōó má ẹnđrētĩ gé rĩ agásĩ gĩ. Lē mĩ jĩ mā mvọpĩ ri 'dālė ku." ⁹ Kúru átí'ba rĩ ní ūyō sōzú Ābūrámā ẹnđrētĩ gé, s̄i Ābūrámā ní 'yoó ĩri ní rĩ tĩnĩ.

¹⁰ Kúru átí'ba rĩ ní ívé āmbúgú rĩ vé kámĩlō rĩ pi í'dúzú mụdrĩ, ngá múké múké ni pi be, ĩri ní 'dezú mụzú. 'De mụyú āngū ĩ ní zĩjĩ Ārámā Nāhārāyímũ* rĩ gé, ĩri ní gōzú cazú kūrú Nāhórā vé rĩ gé. ¹¹ Ātí'ba rĩ

kā mụyú caá 'dālė, ĩri ní kámĩlō rĩ pi sēzú ulazú vūgá kídĩ rĩ ā jėlė gá, kídĩ rĩ kūrú rĩ gé āmvélėsĩ. Sā 'dāri ūndrėjā, ūkú rĩ pi ní mụzú yĩjĩ ĩbēzú ni.

¹² ĩri ní kúru Múngú ri zizú kĩnĩ, "Á Úpí, Múngú mávé āmbúgú Ābūrámā vé rĩ, lē mĩ sē má ní drĩlė múké āndrũ s̄i, 'í 'bā ėsĩ múké mávé āmbúgú Ābūrámā ní. ¹³ 'Í ndre, á tu pá kuú kídĩ rĩ ā jėlė gá nō, anji ūkú kūrú agá rĩ pi ri ímú yĩjĩ ĩbēngará gá, ¹⁴ á zĩ dō ālu ni, á 'yo dō, 'Mĩ ọ'dú mívé ūdrĩ vūgá, 'í sē má ní yĩjĩ mvụyú,' sē dō má ní yĩjĩ rĩ mvụyú rá, āzini ā'yĩ dō yĩjĩ sēe mvụyú mávé kámĩlō rĩ pi ní rá, mvá ūkú mĩ ní ĩpēe Īsákā ní rĩ ĩri adriípi 'dĩ. Tã rĩ nga dō 'í 'dĩni, ma nĩ áamá 'yozú kĩnĩ 'í 'bā ėsĩ múké mávé āmbúgú rĩ ní gĩ."

¹⁵ Ātí'ba rĩ kã drĩ Múngú ri zĩjĩ deę kuyė, koro Rēbėkã ní ícázú ūdrĩ yĩjĩ ĩbēzú ni be 'í kídĩ gé. Rēbėkã ri Bětũwėlė vé mvá ūkú, Bětũwėlė ri Mĩlėkã vé mvá, Mĩlėkã ri Ābūrámā ẹnđrĩpĩ Nāhórā vé ūkú. ¹⁶ Mvá ūkú rĩ ūnyĩ be ambamba, ĩri drĩ kácąjā rú, 'bā āzi la drĩ ĩri be kuyė. Mvá ūkú rĩ ní úlúzú mụzú kídĩ rĩ gé 'dāá, ĩri ní yĩjĩ ĩbēzú ívé ūdrĩ rĩ agá trė, ĩri ní ĩgōzú ímúzú átí'ba rĩ vúgá nōó.

¹⁷ Ātí'ba rĩ ní njuzú mụzú mvá ūkú rĩ vú 'dāá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Mĩ ĩbē má ní yĩjĩ mívé ūdrĩ agá 'dĩri sēe mvụyú."

¹⁸ Mvá ūkú rĩ ní 'yozú kĩnĩ, "Úpí mávé rĩ, mĩ é'yĩ yĩjĩ rĩ mvụyú." Koro mvá ūkú rĩ ní ūdrĩ rĩ ọ'dúzú 'í kídĩ gé s̄i 'bázú vūgá, ĩri ní yĩjĩ rĩ ĩbēzú sēzú mvụzú átí'ba rĩ ní.

¹⁹ Mvá ūkú rĩ kã yĩjĩ rĩ sēe mvụyú átí'ba rĩ ní, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ma kpá mụ yĩjĩ ĩbē sē mvụ mívé kámĩlō rĩ pi ní cérė." ²⁰ Kúru ĩri ní yĩjĩ ūdrĩ agá rĩ dāzú 'bũ ānyāpá rĩ pi ní rizú yĩjĩ mvụzú rĩ agá, ĩri ní njuzú mụzú vúlė kídĩ rĩ gé 'dāá yĩjĩ āzi ĩbēzú dĩjĩ, ęcĩ yĩjĩ rĩ ūbē, kámĩlō rĩ pi ārėvú cérė

* 24:10 24:10 Ārámā Nāhārāyímũ: Ārámā Nāhārāyímũ ri Mēsōpōtāmīyā vé āngū agá.

mvúkí yī rī caá rá. ²¹ Ātí'ba rī újī kuú kírī, tē rīí tã Rēbékã ní rīí 'oó 'dīri ndree, lē nīí áamá dō mvá ũkú Úpí Múngú ní ĩpēé rī adriipi 'dī.

²² Kámīlō rī pi kã yīí rī mvúú deę gí, ātí'ba rī ní mǎpí dábū rú ājē be āmbúgú ni í'dúzá suzá mvá ũkú rī ā ũmvu gé, ĩri ní ímvē dábū rú ājē be āmbúgú ni pi í'dúzá ĩrī, ũ'yīzú mvá ũkú rī drígé. ²³ Ātí'ba rī ní mvá ũkú rī zízú kīnī, “Í lū má ní, mi ā'di ā mvá? Mí étēpī vé jó agá 'dǎá, vūrã 'bá ní mužú lazú ĩnīná nōri sí mávé āgō nō'bée be ni anigé?”

²⁴ Mvã ũkú rī ní újázú kīnī, “Ma Bētūwélē ā mvá, Bētūwélē vé éndrēpī Mīlékã 'i, ĩrivé étēpī Nāhórã 'i.” ²⁵ ĩri ní kpá gōzú 'yozú kīnī, “Vūrã ĩmi ní lazú mívé 'bá rī pi be ĩnīná rī sí ni anigé, ásé, āzini ānyāngã ā fífí kámīlō rī pi úcézú ni anigé.”

²⁶ Kúru ātí'ba rī ní kūmūcí ũtīzú 'í drī sīzú vūgá, ĩri ní Úpí Múngú ri ĩnjīzú, ²⁷ ĩri ní 'yozú kīnī, “Ē íngúkí Úpí Múngú mávé āmbúgú Ābūrámã vé rī íngúngū, Úpí Múngú 'bã lēngará, āzini 'du tã 'í ní lēé 'oó mávé āmbúgú ní rī ngaá gí, ā'diātāsīyã ĩjī ma ícá mávé āmbúgú rī vé máríté rī pi vé jó āsámví gé gí.”

²⁸ Rēbékã ní njuzú mužú tã 'dīri ũlūzú 'bá ri'ba adri'ba éndrēpī vé 'bētī āsámví gé rī pi ní. ²⁹ Rēbékã vé édrīpī ā rú Lābánã 'i, Lābánã ní njuzú mužú ātí'ba rī vúgá kídí gé 'dǎá. ³⁰ Lābánã kã mǎpí ómvúpī ā ũmvu gé rī ndree, āzini ímvē ĩri drígé rī ndree, kã tã ātí'ba rī ní átá, Rēbékã ní ũlūú 'í ní rī yīí, ĩri ní 'dezú mužú ágó rī vúgá 'dǎá, ĩsú tu pá kuú ívé kámīlō rī pi be kídí rī ā gārã gá.

³¹ Lābánã ní 'yozú kīnī, “Mí ímú, Úpí Múngú sē mí ní tākírí gí, ngá mí ní pá tuzú kuú āmvé nōgó rī ā'di? Má údé mí ní vūrã jó agá 'dǎá gí, āzini má údé kpá vūrã mívé kámīlō rī pi ní gí.”

³² Kúru ātí'ba rī ní 'dezú mužú Lābánã vé āngá 'dǎá, Lābánã vé ātí'ba rī pi ní oḡu kámīlō rī pi ā úgóró gá rī pi oḡuzú. Kōpi ní ásé, āzini ānyāngã ā fífí ĩjīzú sēzú kámīlō rī pi ní, āzini kōpi ní yīí ĩjīzú sēzú ātí'ba rī ní, āzini ĩrivé 'bá rī pi ní, kōpi ā ũjīkí rí ĩ pá ānī. ³³ Kúru ĩ ní ínyá ĩjīzú 'bázú kōpi éndrēpī gé, 'bo ātí'ba rī ní 'yozú kīnī, “Má ũlū dō tã má ní ímúzá rī kuyé, má ícó drī ā'yīí ínyá nyaá ku.”

Lābánã ní 'yozú kīnī, “Mí ũlū 'bá ní tã rī.”

³⁴ Ágó rī ní 'yozú kīnī, “Ma ātí'ba Ābūrámã vé ni. ³⁵ Úpí Múngú sē tākírí mávé āmbúgú rī ní ambamba, ĩri 'bá ā'bú be ni. Úpí Múngú sē ĩri ní kábīlō, ndrīí, tī, kámīlō, dōngí, dábū, aya oḡú'ba oḡúoḡú ni pi, ātí'ba āgō rú ni pi, ātí'ba ũkú rú ni pi be. ³⁶ Mávé āmbúgú rī vé ũkú Sárã tī ĩri ní mvá ágó, ĩsú ākūdē ĩri ārākã rú, āmbúgú mávé rī sē ívé ngá ārēvú céré ívé mvá ágóná rī ní.

³⁷ Āmbúgú mávé rī sē ma ũyō sōó 'í éndrēpī gé kīnī, 'Lē mí je má mvópī ní ũkú āngū Kānánã vé má ní adriízú nōri agá ku. ³⁸ 'Í mụ ũkú rī jeé má mvópī ní máríté mávé rī pi āsámví gé, má étēpī vé 'bētī āsámví gé.’

³⁹ “Má ní mávé āmbúgú ri zízú, má kīnī, 'Mvã ũkú rī gã dō ímúgá má be sí, má 'o rí íngóni?”

⁴⁰ “Ābūrámã ní újázú má ní kīnī, 'Úpí Múngú má ní rīí ĩrivé tã 'duú ngaá rī, ĩri ívé mālāyíkã ĩpē ímú mí ĩzã ko rá, mí mụ rí ũkú jeé má mvópī ní mávé máríté rī pi āsámví gé, má étēpī vé 'bētī āsámví gé. ⁴¹ 'Í mụ dō mávé máríté rī pi āsámví gé 'dǎlé rá, kōpi gākí dō ũkú sēgá má mvópī ní sí, ma mí oḡu ũyō mí ní sōó má éndrēpī gé rī agásī rá.’

⁴² “Āndrū má kã té ícá kídí rī tī gé 'dǎá, á zī Múngú ri, má kīnī, 'Á Úpí Múngú mávé āmbúgú Ābūrámã vé rī, dō ícó rá, lē mí sē mávé ēcī nōri ā adri drīlé múké rú. ⁴³ 'Í ndre, á tu pá kuú kídí rī ā gārã gá nō. Mvã

ũkú āzi ímụ dō yīi ìbēé, ma 'yo ìri ní, "Mí ìbē má ní yīi mívé ũdrí agá 'dīri sēé mvụú," ⁴⁴ mvá ũkú rī 'yo dō má ní, "Mí é'yí yīi rī mvụú, ma kpá yīi ũbē sē mívé kámīlō rī pi ní rá," Úpí Múngú, mvá ũkú 'dīri ā adri ũkú mí ní ìpēé mávé āmbúgú rī vé mvá ní rī.'

⁴⁵ "Má ká drī Múngú ri zīi deé éśíśílé sī kuyé, koro Rēbékā ní ícázú ũdrí be 'í kídí gé. Ìri ní úlúzá mụzú kídí rī gé 'dāá, ìri ní yīi ìbēzú. Má ní 'yozú ìri ní, "Í sē má ní yīi mvụú.'

⁴⁶ "Koro mvá ũkú rī ní ívé ũdrí ó'dúzá 'í kídí gé sī vūgá, ìri ní 'yozú kīnī, 'Mí é'yí yīi rī mvụú, ma kpá yīi sē mvụ mívé kámīlō rī pi ní ìndī.' Má ní kúru yīi rī é'yízú mvụzú, ìri ní kpá yīi sēzú mvụzú kámīlō rī pi ní.

⁴⁷ "Má ní mvá ũkú rī zízú, 'Mí ā'di ā mvá?'

"Ìri ní 'yozú kīnī, 'Ma Bētūwélē ā mvá, Bētūwélē ri Nāhórā ā mvá, ìrivé éndrēpī Mīlékā 'i.'

"Má ní kúru mǎpí í'dúzá suzú ũmvụ ní gé, āzini má ní ímvē í'dúzá ìrī ũ'yízú drī ní gé. ⁴⁸ Kúru má ní kūmūcí ũtīzú mǎ drī sīzú vūgá, Úpí Múngú ri ìnjīzú. Má ní Úpí Múngú mávé āmbúgú Ābūrámā vé rī íngúzú, ā'diātāsīyā ìjī ma pīrī ícá ũkú ísú mávé āmbúgú rī vé mvá ní, mvá ũkú rī ìri mávé āmbúgú Ābūrámā édrīpī Nāhórā mvōpī vé mvá. ⁴⁹ Mí dō éśí múké 'bā mávé āmbúgú rī ní rá, āzini mí dō tā mí ní lēé 'oó mávé āmbúgú ní rī 'du nga rá, 'í lū má ní, dō 'dīni kuyé, 'í lū má ní, mǎ ndā rí lētī āzi tā má ní lēé rī 'ozú."

⁵⁰ Lābānā pi Bētūwélē be, kōpi ní újázú kīnī, "Tā 'dīri íngá Úpí Múngú vúgá, tā āzi 'bá ní 'yoó tūngú ní 'dāáyo. ⁵¹ Rēbékā ri 'dī, 'í jī ìri mụzú mívé āmbúgú rī vé mvá ní ũkú rú, sū Úpí Múngú ní 'yoó rī tīnī."

⁵² Ābūrámā vé ātí'bá rī kǎ tā kōpi ní 'yoó 'dīri yīi, ìri ní kūmūcí ũtīzú, òvūzú 'í drī sīzú vūgá, Úpí Múngú ri ìnjīzú. ⁵³ Ìri ní kúru ngá ì ní rīi

ũ'yīi rụ'bá gá ì ní údé dábū sī, āzini ì ní údé aya ógụ'bá ógụògụ ní sī rī pi í'dúzá, āzini bōngó ùnyī be ni pi í'dúzá sēzú Rēbékā ní. Ìri ní kpá ngá ājē be āmbúgú ni pi í'dúzá sēzú Rēbékā édrīpī ní, āzini éndrēpī ní fēfē rú. ⁵⁴ Kúru ātí'bá rī, āgō adri'bá ìri be trū rī pi be, kōpi ní ínyá nyazú, āzini ngá mvụzú, kōpi áwíkí adrii 'dālé ìnī be rā.

Ká mụú adrii drū ũ'bútī, Ābūrámā vé ātí'bá rī ní 'yozú kīnī, "Ìmi oyukí ma, lē mǎ gō mávé āmbúgú rī vúgá 'dāá."

⁵⁵ 'Bo Rēbékā édrīpī pi éndrēpī be, kōpi ní újázú kīnī, "Lē mvá ũkú rī ā adri caá 'bá be nōgó ụ'dú be mụdrī, ìri ìbí mụ ndō."

⁵⁶ 'Bo ātí'bá rī ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Lē ìmi ugakí ma ku. Ècī mávé nōri agá, Úpí Múngú sē má ní drīlé múké gí. Ìmi oyukí ma, á lē gōó vulé mávé āmbúgú rī vúgá 'dāá."

⁵⁷ Kōpi ní 'yozú kīnī, "Lē 'bá zīkí Rēbékā ri, ìri dō 'yo 'bá ní íngóni."

⁵⁸ Kōpi ní Rēbékā ri zízú ímúzú, kōpi ní ìri zízú kīnī, "Mí ā'yī mụú ágó 'dīri be sǎná nōri sī rá?"

Rēbékā ní 'yozú kīnī, "Ma mụ rá."

⁵⁹ Kúru kōpi ní ì ómvúpī Rēbékā pi oyuzú ívé ātí'bá ũkú rú ní be, ātí'bá Ābūrámā vé rī be, āgō adri'bá ìri be trū rī pi be. ⁶⁰ Kōpi ní Rēbékā ní tākíri sēzú, kōpi ní 'yozú kīnī,

"'Bá ómvúpī, lē mí tī

ízú kárakará,

lē anjī mívé rī pi ā ndēkí

ívé ari'ba rī pi vé ũkpō rá."

⁶¹ Kúru Rēbékā pi ívé ātí'bá ũkú rú rī pi be, kōpi ní útúzá ívé kámīlō rī pi drīgé, kōpi ní 'dezú mụzú ātí'bá rī vúgá sī. Ābūrámā vé ātí'bá rī jī Rēbékā ri mụzú ìndī.

⁶² Sā 'dāri gé, Ísákā ìbí ímụ kídí ì ní zīi Bērē Lāyī Róyī gélésīla, ā'diātāsīyā ri adrii Nēgévē gá.

⁶³ Ũndrējá āzi sī, Ísákā 'de mụú ásé agá 'dāá Múngú ri zīi, kǎ mụú 'í drī ingáá āngū ndrēé, ndrē kámīlō urukò'bée ri ímụ 'í vúgá

nóo. ⁶⁴ Rēbékā ní kpá 'í drī ingazú uru, ĩri ní Ísákā ri ndrezú. ĩri ní ísízú ívé kámílō drīgé sī vūgá. ⁶⁵ ĩri ní ívé átí'bá rī zizú kīnī, “Ágó ásé agá riipi ímupi 'bá vūgá nóo 'dāri ā'di 'i?”

Átí'bá rī ní újázú kīnī, “Ágó 'dāri, ĩri mávé āmbúgú.” Rēbékā ní kúru ívé bōngó í'dúzú 'í ęndreṭi ọzúzú ānī.

⁶⁶ Átí'bá rī ní tā 'í ní 'oó rī ũlúzú Ísákā ní céré. ⁶⁷ Ísákā ní Rēbékā ri jizú fizú gākū ęndreṭi Sárā ní ándúru adrizú rī agá 'dāá 'í ní ũkú rú. Ísákā lē Rēbékā ri ambamba, Ísákā ęndreṭi Sárā ā drā dō gí drāāsīyā, Rēbékā ā tā sī, sē ĩzāngā Ísákā ē ęsī agá rī dę rá.

25

Ābūrámā vé drāngará

¹ Ābūrámā gō ũkú āzi jeé rá, ũkú rī ā rú Kētúrā 'i. ² ũkú rī tī ĩri ní Zīmīránī ri, Jōkīsánā ri, Mēdánā ri, Mīdīyánā ri, Ísībákā ri, Súwā sī. ³ Jōkīsánā tī Sébā pi Dēdánā be. Úyú Dēdánā vé rī pi Āsūrímū rī pi, Lētūsímū rī pi, āzini Lēūmímū rī pi. ⁴ Anji āgō Mīdīyánā vé rī pi ā rú, Éfā 'i, Éfērē 'i, Ēnókā 'i, Ābídā 'i, Ēlédā sī. Úyú 'dī'bée céré Kētúrā vé rī.

⁵ Ābūrámā ęzi ngá ívé rī pi ārēvú céré Ísákā ní. ⁶ Ābūrámā ní drī adrizú ídri rú rī gé, í'dú ngá sēé fēfē rú ívé anji āgō ũkú vúlé rī pi ní tī rī pi ní, pē ívé anji āgō 'dī'bée Ísákā ā gārā gá sī muṣ adrii wōókō ũtú ní ĩfúzú rī gé.

⁷ Ābūrámā adri caá ílī be mūdūrūlū ālu pūkú ęzīrī drī ní tōwú (175). ⁸ Ābūrámā drā, ísú ākūdē dē ícā ārākā rú gí, adri caá ílī be āco. ĩrivé ídri kā fūú, índri ĩrivé rī mu adrii ĩrivé 'bá ũdrā'bá gí rī pi be trū. ⁹ ĩrivé anji āgō Ísákā pi Ísīmāélē be, kōpi ní ĩrivé āvū jizú sīzú ũjī agá Mākāpélā gá, ĩnyinā Māmūrē be, nyōókú Ēfōrónā Zōhārā mvōpī vé rī agá, Zōhārā ri Hītīgú. ¹⁰ Ābūrámā

je ándúru nyōókú rī 'bá Hītī vé rī pi drīgé. Sīkí Ābūrámā pi ũkú ní Sárā be nyōókú rī agá. ¹¹ Ābūrámā kā drāá, Múngú sē mvōpī Ísákā ní tākíri rá. Ísákā ri adrii ĩnyinā Bērē Lāyī Róyī be.

Úyú Ísīmāélē vé rī

¹² Ísīmāélē ri mvā Ābūrámā vé ni, Sárā vé átí'bá Āgārā Ējēpētōzī rī tī ĩri nī.

¹³ Anji Ísīmāélē ní tī rī pi ā rú 'dī, sīkí kōpi ā rú tīngará ívé rī vú sī. Mvā kāyú rī Nēbāyótī 'i, 'de'bá vūdrī ni gé rī pi, Kēdārā 'i, Ādībélā 'i, Mībīsámā 'i, ¹⁴ Mīsímā 'i, Dúmā 'i, Másā 'i, ¹⁵ Hādádī 'i, Témā 'i, Jētúrā 'i, Nāpísā 'i, Kēdémā sī. ¹⁶ Anji Ísīmāélē vé mūdri drī ni ĩrī 'dī'bée, kōpi rúkí sūrú mūdri drī ni ĩrī rī pi nī. 'Dakí vūrā kōpi ní adrizú rī pi kōpi ā rú sī. ¹⁷ Ísīmāélē adri caá ílī be mūdūrūlū ālu pūkú na drī ní ęzīrī (137), ĩri ní kúru drāzú, ĩri ní mūzú adrizú 'bá ívé ũdrā'bá gí rī pi āsámvú gé. ¹⁸ Úyú Ísīmāélē vé rī pi írékí ĩ mūzú āngū rī pi agásī āndiāndí, í'dózú Hāvīlā gá, cazú Sūrū gé, cazú ĩnyināgá Ējēpētō ā wōókō ũtú ní ĩfúzú rī gé, wōókō Āsīrīyā vé rī gé. Kōpi rikí adrii ĩ ędrīpī be ĩnyinā ĩnyinā.

Yōkóbū pi vé tīngará Ísōwū be rī

¹⁹ Ú'dógú'dógú Ísákā vé rī ĩri 'dīni, Ísákā ri mvā Ābūrámā vé ni. ²⁰ Ísákā ní Rēbékā ri jezú rī gé, ísú ākūdē Ísákā ri ílī be pūkú sū. Rēbékā ri Bētūwélē Ārámāgú rī vé mvā, āngū Pādānā Ārámā vé rī agá, ĩri Lābánā Ārámāgú rī vé ọmvūpī.

²¹ Rēbékā ní drī mvā tī kuyé rī sī, Ísákā zī Úpí Múngú ri, Úpí Múngú ā'yī ĩrivé zīngará rá, ĩrivé ũkú Rēbékā ísú 'a rá. ²² Anjinā rī pi rikí ĩ úgbú Rēbékā agá 'dāá. Rēbékā ní Úpí Múngú ri zizú kīnī, “Tā nōri 'i 'o má be nóni āsī?”

²³ Úpí Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Anji mí 'a gá rī pi ĩrī,

anji ìrĩ 'dĩ'bée ímú ĩ aco adri súrú be ìrĩ, súrú àzi rĩ vé ùkpõ ri ímú àzi rĩ vé rĩ ndě rá, mvá kâyú rĩ ímú ẹzị nga mvá ùdú rĩ ní.”

²⁴ Rēbékā vé sâ tīngará vé rĩ kã ícò, tị anji rĩ pi ẹtị rú. ²⁵ Mvā ìfũúpi drīdrī rĩ ika, rụ'ba ni céré 'bí rú, kúru kòpi ní ìri ã rụ 'dazú Ìsòwũ 'i.* ²⁶ Kúru ẹdrīpi ní ìfũzú, rụ ẹdrīpi Ìsòwũ ã pá ẹdēkēdē cí, kúru ĩ ní ìri ã rụ 'dazú Yòkóbũ† 'i. Rēbékā ní anji 'dĩ'bée tizú rĩ gé, ìsú àkūdē Ìsákā ri ílì be pũkú áziyá.

Ìsòwũ ụzị ívé kâyú ẹdrīpi Yòkóbũ ní

²⁷ Anji rĩ pi kã mbaá ícá ãmbúgú gí, Ìsòwũ ícá 'bá riipi zāá mbāapi ni, lē ẹcī ásé vé rĩ ã tã ambamba. Yòkóbũ ri ívé rĩ 'bá adriipi tã be kiri ni, ìri ri adri 'bētī, ri ãnyāpá úcé. ²⁸ Ìsákā lē Ìsòwũ ri, ã'diātāsīyā ìri ní rii zāá ú'dị ìjị nyaá 'í ní rĩ ã tã sī, 'bo Rēbékā lē ívé rĩ Yòkóbũ ri.

²⁹ Ụ'dú àlu, Yòkóbũ ri tībũ á'dí, tībũ rĩ ã sụ ika. Ìsòwũ ímú ásé agá 'dāásī, ẹbírì fụ ìri káyī, àndē ambamba. ³⁰ Ìri ní 'yozú Yòkóbũ ní kīnī, “Èbírì fụ ma drāá káyī gí! 'Í sē má ní tībũ mí ní á'dí sụ be ika 'dīri nyaá!” (Tã 'dīri sī, gōkí Ìsòwũ ã rụ 'daá Èdómā.)‡

³¹ Yòkóbũ ní újázú ìri ní kīnī, “Mí mvá kâyú, mí ụzị mívé kâyú má ní.”

³² Ìsòwũ ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Í ndre drī ká, ẹbírì fụ ma káyī gí, á lē drāá àní drādrā! Ì tìkí dō ma kâyú drāāsīyā, tã múké má ní ìsú 'a ní gé 'dīgē rĩ ã'di?”

³³ Yòkóbũ ní 'yozú ìri ní kīnī, “Drīdrī ni, 'í sō ùyō má ẹndrētì gé.” Kúru Ìsòwũ ní ùyō sòzú Yòkóbũ ẹndrētì gé, ìri ní ívé kâyú ụzizú Yòkóbũ ní.

³⁴ Kúru Yòkóbũ ní pánga í'dúzú tībũ 'í ní á'dí rĩ be, ìri ní sèzú Ìsòwũ ní, Ìsòwũ ní nyazú, ìri ní

kpá ngá mvuzú, ìri ní kúru ngazú muzú. Ìsòwũ 'dụ ívé kâyú ã tã 'bāá mādānjá, ụsụ drī ni gé kuyé.

26

Ìsákā pi Ābūmēlékē be

¹ Èbírì ní 'dezú àngū rĩ agá ùnjí ùnjí, sū ìri ní ọtú 'deé lókí Ābūrámā vé rĩ gé rĩ tịni. Ìsákā ní 'dezú muzú Ābūmēlékē vúgá, Ābūmēlékē ri 'bāgú Fēlēsētē rĩ pi vé ni, àngū Gērārī vé rĩ agá.

² Úpí Múngú ní 'i i'dazú Ìsákā ẹndrētì gé, ìri ní 'yozú kīnī, “Lē mí mụ Èjēpētō gá 'dāá ku, mí adri vūrā má ní lēé lūú mí ní rĩ gé. ³ Mí adri vūrā 'dīri agá ùkōlō. Ma adri mí be trú, ma mí ní tākiri sē rá. Ma àngū 'dīri sē céré mí ní, àzini úyú mívé rĩ pi ní, sū má ní ọtú ùyō ni sōó mí ẹtēpì Ābūrámā ní rĩ tịni. ⁴ Ma sē mívé úyú ri ízú kárakarà, kòpi adri sū línýā 'bū gé rĩ pi tịni. Ma àngū 'dīri sē céré kòpi ní. 'Bá vū drīgē rĩ pi céré tākiri ìsú úyú mívé rĩ pi ã tã sī, ⁵ ã'diātāsīyā Ābūrámā ìnjì ma ìnjìnjì, 'dụ tã má ní lūú 'í ní rĩ ngaá rá, 'dụ tã má ní ẹzị rĩ ngaá rá, àzini 'dụ tãmbì mávé rĩ ngaá rá.” ⁶ Kúru Ìsákā ní adrízú àngū Gērārī vé rĩ agá 'dāá.

⁷ Àgō àngū 'dāri agá rĩ pi kã ìri zị ìrivé ùkú ã tã sī, 'yo kòpi ní kīnī, ùkú rĩ 'í ọmvúpì, gā lūgá sī 'yozú kīnī ùkú rĩ ívé ni, ã'diātāsīyā 'o ùrì sī. Ụsụ kīnī àgō 'dĩ'bée 'i 'dị rá Rēbékā ã tã sī, ã'diātāsīyā Rēbékā ri ùnyī be ambamba.

⁸ Ìsákā kã adrii caá 'dāá sã be ãco, Ābūmēlékē 'bāgú Fēlēsētē rĩ pi vé rĩ ri àngū ndreé sūbā gá sī, ndre Ìsákā u'de ùkú ni Rēbékā ri ẹzị bēdrī sī, ri tị ni ndrúú.

⁹ Ābūmēlékē ní Ìsákā ri zizú ímúzú, ìri ní 'yozú kīnī, “Mí kīnī, Rēbékā ri mí ọmvúpì ã'diātāsī? Ìsúzú àkūdē ìri mívé ùkú!”

* **25:25** 25:25 Ìsòwũ: Ìsòwũ vé íffí, rụ'ba ni dụ céré 'bí rú. † **25:26** 25:26 Yòkóbũ: Yòkóbũ vé íffí, rụ pá ẹdēkēdē cí, ìri 'bá mị ù'bāapi ni. ‡ **25:30** 25:30 Èdómā: Èdómā vé íffí, ìri ngá ika ni.

Ísákā ní újázú ìri ní kīnī, “Má ũsū déna 'bá āzi ri ícò ma 'dì Rēbékā ā tā sī rá.”

¹⁰ Ābūmēlékē ní 'yozú kīnī, “Ngá mí ní 'oó 'bá ní 'dīnī rī ā'dī? 'Bá āzi rī té ícò la mívé ũkú sī, ìri té tā ũnjí ìjì 'bá drīgé.”

¹¹ Kúru Ābūmēlékē ní tāimbì sēzú 'bá rī pi ní céré kīnī, “'Bá āzi 'o dō Ísákā ri ũnjí, dōku uló dō Rēbékā ā rú'bá, ì ìri 'dì drā 'dīisī rá.”

¹² Ílì 'dāri agá, Ísákā 'ā ómvú, sa úri 'a ni gé, ānyāngā rī ka ambamba, ā'diātāsīyā Úpí Múngú sē ìri ní tākíri gí. ¹³ Ísákā gō ícá 'bá ā'bú be ni, ìrivé ā'bú ízú ambamba. ¹⁴ Ìri kābīlō be, ndrījì be, tì be, ātí'bá be kárakará. 'Bá Fēlēsētē vé rī pi 'bākí ìri ní éšì ũnjí ānyāpá 'dī'bée ā tā sī.

¹⁵ Kídí ātí'bá Ābūrámā vé rī pi ní gaá sá 'dāri gé rī pi, 'bá Fēlēsētē vé rī pi gákí nyōòkú úmvú dāá kídí rī ótúzú ānì 'dīisī rá.

¹⁶ Kúru Ābūmēlékē ní 'yozú Ísákā ní kīnī, “Mívé ũkpó nóni ambamba, 'í nga 'bá gārā gá sī, 'í mụ adrii vūrā āzi gé.”

¹⁷ Kúru Ísákā ní ngazú mụzú adrizú ì'búná Gērārī vé rī gé. ¹⁸ Kídí ótú ì ní gaá lókí Ísákā étépi Ābūrámā vé rī gé, Fēlēsētē rī pi ní nyōòkú gaá ótúzú lókí Ābūrámā ní drāzú gí rī ā vùdrī gé 'dā'bée, Ísákā gō nyōòkú rī úvá kòpi agásī āmvé. Ísákā gō rú ālu ālu ótú Ābūrámā ní 'daá kídí rī pi ní 'dā'bée 'daá kídí rī pi ní.

¹⁹ Ísákā vé ātí'bá rī pi gákí kídí ì'búná rī agá 'dāá, kídí rī vé yījì uletere. ²⁰ 'Bá kābīlō úcé'bá Gērārī vé rī pi rikí āgátá gāá Ísákā vé 'bá kābīlō úcé'bá rī pi be, kòpi kīnī, yījì rī ìvé ni. Kúru Ísákā ní yījì rī ā rú 'dazú Èsékē. (Èsékē vé ífífí āgátá.)

²¹ Ísákā vé ātí'bá rī pi ní kpá kídí āzi gazú, kòpi gōkí kpá āgátá gāá 'bá Gērārī vé rī pi be. Kúru Ísákā ní kídí rī ā rú 'dazú Sítīnā.* ²² Ísákā gō ngaá 'dāásī mụzú vūrā āzi gé, kòpi

gōkí kpá kídí āzi gaá, 'bá āzi gō āgátá gāá yījì rī ā tā sī kuyé. Ísákā ní kídí rī ā rú 'dazú Rēbótō. (Rēbótō vé ífífí, vūrā adriipi wālā ni.) Ìri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú sē 'bá ní vūrā wālā ni gí, 'bá ícò drīlé múké ìsú vūrā nōri agá rá.”

²³ Ísákā ní ngazú vūrā 'dāri gé sī, ìri ní 'dezú mụzú Bērīsébā gá. ²⁴ Kā mụzú caá ìnjá rī sī, Úpí Múngú 'i da 'i ìri èndrētì gé, ìri ní 'yozú kīnī, “Ma Múngú mí étépi Ābūrámā vé rī 'i. Mí adri ũrī sī ku, ā'diātāsīyā ma mí be trú. Ma tākíri sē mí ní rá, ma sē mívé úyú ri ízú kárakará mávé ātí'bá Ābūrámā ā tā sī.”

²⁵ Ísákā ní vūrā rōbōjō zázú ni sízú Úpí Múngú ri ìnjízú ānì. Ìri ní ívé gākú sízú 'dāgá, ìrivé ātí'bá rī pi ní kídí āzi gazú vūrā 'dāri gé.

²⁶ Ụ'dú ālu, 'bāgú Ābūmēlékē pi Āhúzā rípi ìri ē ìzā kóopi tā pìrì sī rī be, ũgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé Píkólā be, ímúkí Gērārī gé 'dāásī Ísákā ri ndreé. ²⁷ Ísákā ní kòpi zízú kīnī, “Ìmi ímúkí nōgó ā'di 'oó? Ándúrú ìmi ndrekí ma ũnjí, ìmi drokí ma ìmi gārā gá sī āmvé.”

²⁸ Kòpi ní újázú ìri ní kīnī, “'Bá nīkí áamá uletere 'yozú kīnī, Úpí Múngú ri mí be trú, kúru 'bá ní átázú 'bá āsámvú gé sī, 'bá kīnī, 'bá lēkí ũyō sōó 'bá āsámvú gé sī mí be. Kúru lē 'bá rúkí ũndī mí be. ²⁹ Lē mī sō ũyō 'yozú kīnī, mí 'o 'bá ũnjí ku, sū 'bá ní mi 'oó ũnjí kuyé rī tìjì. 'Bá 'okí ándúrú mi múké, 'bá pēkí mi mụzú 'bá gārā gá sī āmvé tā be kírì. Nóni Úpí Múngú sē mí ní tākíri gí.”

³⁰ Ísákā ní ũmū údézú kòpi ní, kòpi nyakí ngá, āzini mvúkí ngá rá. ³¹ Kā mụzú adrii drū ũ'bútì, Ísákā pi ní ũyō sōzú ì āsámvú gé sī āgō Gērārī vé rī pi be. Ísákā ní āgō 'dī'bée oyuzú mụzú tā be kírì.

³² Ụ'dú 'dāri gé, Ísákā vé ātí'bá rī pi ní ímúzú kídí ì ní gaá rī ā tā ũlüzú

* **26:21** 26:21 Sítīnā: Sítīnā vé ífífí, éšì ũnjí.

Ísákā ní kīnī, “‘Bá gaki yīi ifūú gí.”
³³ Kúru Ísákā ní kídí rī ā rú 'dazú Síbā. (Rú Síbā 'dīri vé ífíí ùyō.) Cīngbá ícázú āndrū sī, kūrú rī ā rú ī zī Bērīsébā. (Ífíí ní kídí ùyō vé ní.)

³⁴ Ísōwū kā caá ílí be pūkú sū, īri ní Yūdītā ri jezú 'í ní ūkú rú, Yūdītā vé étépī ā rú Bērī 'i, īri Hītīgú. Īri ní kpá gōzú ūkú āzi jezú, rú ní Bāsēmátā 'i, étépī ní Ēlónī 'i, īri Hītīgú. ³⁵ 'Bo ūkú Ísōwū vé 'dī'béé sēkí Ísákā pi ní īzāngā ambamba ūkú ní Rēbékā be.

27

Ísákā sē Yōkóbū ní tākíri

¹ Ísákā kā dēé ícá ārākā rú gí, mī ní ẹ̀sī, ndre āngū ku, īri ní ívé mvá kāyú Ísōwū ri zizú ímúzú, īri ní 'yozú kīnī, “Mā mvá rī.”

Ísōwū ní ā'yīzú kīnī, “Ma nō.”

² Ísákā ní 'yozú kīnī, “‘Í ndre drī ká, á dē nóni gí, ú'dú má ní drāzú rī, á nī kuyé. ³ Mí í'dú mívé ūsū, mívé bōlō be, 'í mụ má ní zāá mbāá 'buú ásé agá 'dāá. ⁴ Mí á'dí zāá ẹ̀jī ẹ̀jī íjī sēé má ní, á lē nyaá, mā sēé rí mī ní tākíri, ísú ākūdē á drā drī kuyé.”

⁵ Ísákā kā rīí átá 'í mvópī Ísōwū be, Rēbékā tē nyo rí tā 'dīri yī. Ísōwū kā ngaá mụú ásé agá 'dāá zāá rī ā mbāngará gá gí, ⁶ Rēbékā ní 'yozú 'í mvópī Yōkóbū ní kīnī, “‘Í ndre drī ká, á yī mī étépī ri átá mī ẹ̀drīpī Ísōwū be kīnī, ⁷ ‘Mí á'dí má ní zāá ẹ̀jī ẹ̀jī ní, mī íjī mā nya, mā sē rí mī ní tākíri Úpí Múngú ẹ̀ndrẹ̀tí gé, ísú ākūdē á drā drī kuyé.’ ⁸ Mā mvá rī, 'í yī ma, 'í 'dụ tā má ní rīí lūú mī ní nōri ngaá. ⁹ 'Í mụ ndrīī rī pi āsámvú gé 'dāá, mī íjī má ní ndrīī īrī mba'ba fōlō ní pi, mā á'dí rí zāá ẹ̀jī ẹ̀jī ní sēé mī étépī ní, sū mī étépī ní lēé rī tīnī, ¹⁰ mī jī rí sēé īri ní, ā nya rí, ā sē rí mī ní tākíri, ísú ākūdē drā drī kuyé.”

¹¹ Yōkóbū ní 'yozú ẹ̀ndrẹ̀pī Rēbékā ní kīnī, “‘Í nī rá má ẹ̀drīpī Ísōwū ā rú'ba dụ céré kuú 'bí rú, 'bo má

rú'ba 'bí ākó. ¹² Mā étépī ọ̀mvú dō mā rú'ba, ícó nīí á má 'yoó kīnī ma ri 'í mī ū'bā 'dīni ku? Ícó má ní tākíri sēé ku, īri ma tri rá.”

¹³ Ẹ̀ndrẹ̀pī ní 'yozú īri ní kīnī, “Mā mvá rī, mī étépī tri dō mi, tā ní ā sū mā rú'ba gá. 'Í 'dụ tā má ní 'yoó mī ní 'dīri ngaá, 'í mụ ndrīī rī pi íjī má vú nōó.”

¹⁴ Yōkóbū ní kúru mụzú ndrīī rī pi íjízú sēzú ẹ̀ndrẹ̀pī ní, ẹ̀ndrẹ̀pī ní zāá rī á'dízú ẹ̀jī ẹ̀jī sū étépī Ísákā ní lēé rī tīnī. ¹⁵ Rēbékā ní ívé mvá kāyú Ísōwū vé bōngó múké múké jó agá 'dāá rī pi í'dúzú úsúzú ívé mvá ūdú Yōkóbū rú'ba gá. ¹⁶ 'Í'dú ndrīī lā'bu úmbé Yōkóbū drīgé, āzini umbe ní adriipi 'bí ākó rī gé. ¹⁷ Īri ní zāá 'í ní á'dí ẹ̀jī ẹ̀jī rī í'dúzú pánga be, sēzú Yōkóbū drīgé.

¹⁸ Yōkóbū ní mụzú étépī vúgá 'dāá, īri ní īri zizú kīnī, “Mā étépī.”

Ísákā ní ā'yīzú kīnī, “Mā mvá rī, ma nō.” Ísákā ní īri zizú kīnī, “‘Bá 'dīri ā'di 'i?”

¹⁹ Yōkóbū ní 'yozú étépī ní kīnī, “‘Bá rī ma 'i Ísōwū 'i, mívé mvá kāyú rī. Á 'dụ tā rī ngaá sū mī ní lūú má ní rī tīnī gí. Mí íngá úrí ụrụ sī, 'í nya zāá má ní íjī mī ní nōri, 'í sē rí má ní tākíri.”

²⁰ Ísákā ní mvópī ri zizú kīnī, “Mā mvá rī, mī ísú zāá rī mbēlējā 'dīni ngóni?”

Yōkóbū ní újázú kīnī, “Úpí Múngú mívé rī sē má ní drīlẹ́ múké nī, má ní zāá rī ísúzú ānī.”

²¹ Kúru Ísákā ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “Mā mvá rī, mī ítrú mī ìnyiná mā gārā gá nōó, mā ọ̀mvú rí mī rú'ba, mā nī rí á má ádarú dō mī Ísōwū 'i, dō mī adri Ísōwū 'i ku.”

²² Yōkóbū ní 'i útrúzú ìnyiná 'í étépī Ísákā vúgá 'dāá, Ísákā ní īri ā rú'ba ọ̀mvúzú, īri ní 'yozú kīnī, “‘U'dúkọ́ mívé rī 'ụ sū Yōkóbū vé rī tīnī, 'bo mī drī 'bí be sū Ísōwū vé rī tīnī.” ²³ Ísákā nī Yōkóbū ri á má kuyé, ā'diātāsīyā drī ni céré 'bí rú sū Ísōwū vé rī tīnī. Īri ní kúru tākíri

sězú Yōkóbū ní. ²⁴ Īri ní zìzú kīnī, “Ádarú 'bá rī nyo mí 'i mâ mvòpì Ìsòwũ 'i?”

Yōkóbū ní újázú kīnī, “‘Bá rī ma 'i Ìsòwũ 'i.”

²⁵ Īsákā ní 'yozú kīnī, “Mí íjì má ní zāá rī sēé nyaá, mâ sē rí mí ní tākíri.”

Yōkóbū ní zāá rī jìzú sězú étépì ní, étépì ní nyazú, Īri ní kpá vinyò sězú étépì ní, étépì ní mvuzú. ²⁶ Kúru étépì Īsákā ní 'yozú Īri ní kīnī, “Mâ mvá rī, mí ítrú mí má gārā gá nōó, mí ímú mâ tì ndruú.”

²⁷ Yōkóbū ní muzú étépì Īsákā vúgá 'dāá, Īri ní tì ni ndruzú. Īsákā ká Īrivé bōngó ē ējì ngũú, Īri ní 'yozú kīnī,

“Á, mâ mvòpì ē ējì ngũ

sũ ómvú Úpí Múngú ní tākíri 'bāá drī ni gé gí rī tìni.

²⁸ Múngú ā sē mí ní ẹndrìlìgò 'bũ gélésì,

ā 'a mívé ānyāngā drìgè vũ drìgè nōgò,

mívé ānyāngā ā ka rí āní, āzini mívé vinyò ā 'a rí āní.

²⁹ Súrú āndiāndí rī pi ā ngakí rí ēzì mí ní,

kòpì ā ùtìkí kùmùcí mí ẹndrètì gé, kòpì adríkí átí'bá mívé ní.

Mi adri āmbúgú rú mí ẹdrípì drìgè, lē kòpì ā ùtìkí kùmùcí mí ẹndrètì gé,

kòpì ā adríkí mí pálé gá.

'Bá rī tri dō mí, Īri tri rá,

'Bá rī sē dō mí ní tākíri, Īri ní tākíri sē rá.”

³⁰ Īsákā ká tākíri sēé Yōkóbū ní gí, Yōkóbū ká ngaá muú étépì ā gārā gá sī, koro ẹdrípì Ìsòwũ ní ícázú zāá mbāngará gálésì. ³¹ Ìsòwũ ní kpá ínyá á'dízú zāá sī ējì ējì, Īri ní jìzú sězú étépì ní, Īri ní 'yozú kīnī, “Má étépì, mí íngá úrí uru sī, 'í nya zāá má ní á'dí íjì mí ní nōri, 'í sē rí má ní tākíri.” ³² Īsákā ní zìzú kīnī, “‘Bá rī ā'dí 'i?” Ìsòwũ ní újázú kīnī, “‘Bá

rī ma 'i Ìsòwũ 'i, mívé mvá káyú rī.” ³³ Īsákā ā rù'bá yā kpīrìkpīrì, Īri ní zìzú kīnī, “‘Bá té zāá á'dípì íjìpi má ní nōgò rī ā'dí 'i? Á nya zāá rī ú'díkírīngá nōgò, Ìsú ākūdē mí ícá drī kuyé, á sē tākíri Īri ní gí. Tākíri má ní sēé gí rī, ícókí újá gōó vúlé ku.”

³⁴ Ìsòwũ ká tā étépì ní 'yoó 'dīri yìjì, Īri ní rizú ngozú ú'dúkò be uru 'dāá ìzāngā ìzāngā rú, Īri ní 'yozú kīnī, “Má étépì, lē mí sē má ní tākíri rī ìndī!” ³⁵ Īsákā ní 'yozú Ìsòwũ ní kīnī, “Mí ẹdrípì ímú nōgò, ù'bā mâ mì, pa tākíri má ní lēé sēé mí ní rī gí.” ³⁶ Ìsòwũ ní 'yozú kīnī, “Rù í

ní 'daá Īri ní Yōkóbū* 'dīri 'dakí Īri pìrì, ā'diātāsīyā ù'bā mâ mì caá vú be ĩrì. Pa mávé káyú má drìgè sī, nóni pa kpá tākíri mí ní lēé sēé má ní rī má drìgè sī gí!” Kúru Ìsòwũ ní étépì rí zìzú kīnī, “Tākíri āzì mí vúgá 'dī mí ní ícò sēé má ní ní 'dāáyo?” ³⁷ Īsákā ní 'yozú Ìsòwũ ní kīnī, “Á 'bā Yōkóbū rí mí drìgè āmbúgú rú gí, á 'yo, má kīnī, Īrivé ẹdrípì cére adri átí'bá Īrivé ní. Á sē Īri ní ānyāngā fífì, āzini á sē Īri ní vinyò gí. Mâ mvá rī, mâ 'o rí mí ní ā'dí?” ³⁸ Ìsòwũ ní 'yozú étépì ní kīnī, “Má étépì, tākíri rī mí vúgá 'dīlè 'yéngá ālu? Má étépì, 'í sē má ní tākíri ìndī fò!” Kúru Ìsòwũ ní í'dózú ngozú ú'dúkò be uru 'dāá.

³⁹ Étépì Īsákā ní 'yozú Īri ní kīnī,

“‘Bètì mí ní adrizú rī,

Īri vù rará rú nyòókù múké rī ā rù'bá gá sī,

ẹndrìlìgò 'a drī ni gé ku.

⁴⁰ Mí ẹ'dí 'dì ìlì āco ni sī, mí íbí ngá Ìsú ndò.

Mí ímú adri túgèrì mí ẹdrípì vé ní.

'Bo mí kādō lēé ímú mí oyuyú adringará túgèrì rú rī agásì, mí gō adrií túgèrì rú Īri ā pálé gá ku.”†

Yōkóbū ápá Ìsòwũ sī

* **27:36** 27:36 Yōkóbū: Yōkóbū vé ífífì, rú pá ẹdèkèdè, 'dīri lū kīnī Īri ẹdrípì vé káyú ẹrì ùkpò sī.

† **27:40** 27:40 Oyú adringará túgèrì rú rī agásì rá: Úyú Ìsòwũ vé rī pi ndékì úyú Yōkóbū vé rī pi ẹ'dí 'dìngará sī rá. 'Í lā 2 'Bágú 8:20-22.

41 Ịsọwụ 'bā ẹsị ụnị Yókóbū ní, ẹtẹpị Ịsákā ní tākiri sẹe Yókóbū ní rī sī. Ịsọwụ ní 'yozú kīnī, “Ụ'dụ má ẹtẹpị ní drāzú rī 'bā ícá ịnyiná gí, ma ímụ má ẹdrịpị Yókóbū ri 'dị drā rá.”

42 Kā tā Ịsọwụ ní 'yoó 'dīri ụlūú Rēbékā ní, Rēbékā ní 'bā āzi pēzú mụzú tā 'dīri ụlūzú Yókóbū ní kīnī, “Mí ẹdrịpị Ịsọwụ ri létị ndā lēzú mi 'dizú drāzú, 'í ẹsị ā ndrī rí ānī. 43 Mā mvá rī, á 'yo mí ní, lē mí ápá mụzú má ẹdrịpị Lābānā vú Hārānā gá. 44 'Í mụ adrii vú ni gé 'dāá ụkōlō, cīmgbá mí ẹdrịpị Ịsọwụ vé ẹsị veepi 'dīri ndrī dō gí ká. 45 Mí ẹdrịpị vé ẹsị veepi 'dīri ndrī dō gí, āzini tā rī āvī dō ẹsị ni agāsī gí, ma 'bā āzi pē mụ mi bī, mī ímví rí ịgōó 'bẹtị. Á lē anji mávė rī pi ā ụdrākí ịrịtrọ ụ'dụ ọlu agá ku.”

46 Rēbékā ní 'yozú Ịsákā ní kīnī, “Ịsọwụ vé ụkú jeé Hítị gé 'dī'bée ri má ní ịzāngā sē ambamba. Yókóbū je dō kpá mvá ụkú Hítị vé ni, múké ni, lē mā drā 'dīsī rá.”

28

1 Kúru Ịsákā ní Yókóbū ri zizú ímúzú, ịri ní tākiri sēzú ịri ní. Ịri ní 'yozú Yókóbū ní kīnī, “Lē mī je mvá ụkú Kānānā vé ni mí ní ụkú rú ku. 2 'Í nga mụú ụkú jeé Pādānā Ārāmā gá, mí ẹndrẹpị vé ẹtẹpị Bētūwélē vé 'bẹtị āsámvú gé. Mí ẹndrẹpị vé ẹdrịpị Lābānā vé anji ụkú āsámvú gé, 'í je ọlu ni mí ní ụkú rú. 3 Múngú Ụkpō 'Dịpa ā sē mí ní tākiri, lē mī tị anji, kōpi ē ízúkí kárakarā, úyú mívė rī pi ē ízúkí, kōpi ā adrikí rí ẹtẹpị súrú kárakarā rī pi vé ni. 4 Lē Múngú ā sē mí ní tākiri úyú mívė rī pi be, sū ịri ní sēe Ābūrāmā ní rī tịni, āngū 'bā ní adrizú 'a ni gé jākā rú nōri, ā adri rí ímivė ni, ā'diātāsīyā Múngú sē āngū nōri Ābūrāmā ní.”

5 Kúru Ịsákā ní Yókóbū ri pēzú mụzú Pādānā Ārāmā gá Lābānā vúgá. Lābānā ri Bētūwélē Ārāmāgú rī vé mvá, Rēbékā ri Yókóbū pi vé

ẹndrẹpị Ịsọwụ be, ịri Lābānā vé ọmvụpị.

Ịsọwụ gō ụkú āzi jeé

6 Ịsọwụ nī áamá 'yozú kīnī, Ịsákā sē tākiri Yókóbū ní gí, pē ịri mụú ụkú jeé Pādānā Ārāmā gá. Kā tākiri sēe Yókóbū ní gí, ẹzi Yókóbū ní kīnī, ā je mvá ụkú Kānānā vé ni ku. 7 Yókóbū 'dụ tā ẹtẹpị pi vé ẹndrẹpị be rī ngāá rá, mụ Pādānā Ārāmā gá 'dāá rá. 8 Kúru Ịsọwụ kā nīi áamá 'yozú kīnī, 'í ẹtẹpị Ịsákā lē ā jekí mvá ụkú Kānānā vé ni ku, 9 ịri ní gōzú ụkú āzi jezú. Je Ịsīmāélē vé mvá ụkú Māhālātā ri 'í ní ụkú rú. Māhālātā ri Nēbāyótī vé ọmvụpị, Nēbāyótī ri Ịsīmāélē ā mvá, Ịsīmāélē ri Ābūrāmā ā mvá.

Urobí ụbī Yókóbū ri Bētélē gá

10 Yókóbū ní ngazú Bērīsébā gá 'dāásī, ịri ní 'dezú mụzú Hārānā gá. 11 Kā mụú caá vūrā āzi gé, ịri ní áwízú lazú 'dāgá, ā'diātāsīyā ụtú rī ní 'deé gí rī sī. Ịri ní írā 'dúzú 'bāzú 'í drī ẹtịzú ānī, ịri ní kúru lazú ụ'dụ kozú. 12 Urobí ụbī ịri kīnī, 'í ndre ngá ị ní rizú tuzú ụrụ ni 'dózú vūgá nōgó cīmgbá cazú 'bụ gé 'dāá. Múngú vé mālāyíkā rī pi ri ísị ímúzú ānī vūgá nōó, kōpi kpá gō tū mụzú ānī 'bụ gé 'dāá. 13 Ụpí Múngú tu pá kuú ngá ị ní ríi tujú ānī ụrụ rī drīgė ụrụgégė 'dāá, ịri ní 'yozú kīnī, “Ma Ụpí Múngú 'i, Ābūrāmā pi ní ríi ịnjī Ịsákā be rī. Āngū mí ní lazú 'dīri, ịri adri mívė ni, úyú mívė rī pi be. 14 Úyú mívė rī pi ímú ízú kárakarā sū cínýáfā vū drīgė rī tịni. Kōpi ị íré mụzú wọkọ ụtú ní 'dezú rī gé, wọkọ ụtú ní ífúzú rī gé, wọkọ úrulé rú rī gé, āzini wọkọ ándrélė rú rī gé. Ị tākiri sē 'bā vū drīgė nōgó rī pi ní mī tā sī, āzini úyú mívė rī pi ā tā sī. 15 Ma adri mí be trụ, vūrā mí ní ẹcízú rī pi agāsī, ma mi ụtė rá. Ma mi ịjị ịgō vulé āngū nōri agá nōgó. Má ícó mi kuú ku, ma ụyō má ní sōó rī vé tā 'dụ nga rá.”

16 Yókóbū kā aruú ụ'dụ gélé sī, ụsū kīnī, “Ádarú Ụpí Múngú ri vūrā nōri

agá anigé, 'bo á nĩ áamá kuyé." 17 Tã 'dĩri sē Yōkóbũ ní ũrĩ, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Vũrã nōri má ní ũrĩ sē! Vũrã nōri ícò adri jó Múngú vé ni, ĩri kẹ̀ẹ̀ti fizú àní 'bũ gé rĩ."

18 Kã muṣú adrii drũ 'dĩni ũ'bútĩṣá rĩ sĩ, Yōkóbũ ní írã 'í ní 'í drĩ ẹ̀tĩzú 'dĩri í'dúzú ì'dizú, ĩri ní ũdu dázú drĩ ni gé. 19 ĩri ní vũrã 'dãri ã rú 'dazú Bètélē. (Ífifí ni, jó Múngú vé ni.) Drĩdrĩ ni, zíkí kũrú 'dãri ã rú Lúẓĩ.

20 Kúru Yōkóbũ ní ũyō sōzú Múngú ẹ̀ndrẹ̀ti gé kĩnĩ, "Múngú ũtē dō ma ẹ̀c̄i má ní tuú nōri gé rá, sē dō má ní ànyāngã bōngó be rá, 21 āzini má újá dō ma gōó múké má ẹ̀tẹ̀pì vé āngá 'dāá rá, Úpí Múngú ri adri Múngú mávé ni. 22 Írã má ní ì'dij nōri, ĩri adri vũrã Múngú ri ĩnjĩzú ni. Ngá Múngú ní sēé má ní rĩ pi ārěvú céré, ngá muṣrĩ agá, ma ālu ni í'dú sē Múngú ní."

29

Yōkóbũ ca Pādānā Ārāmā gá

1 Kúru Yōkóbũ ní ngazú muṣú ẹ̀c̄i gé, ĩri ní cazú 'bá adri 'bá wọ̀ókọ̀ ẓtú ní ĩfũzú rĩ gé rĩ pi vé āngũ gé. 2 ĩri ní kídí ndrezú ásé agá 'dāá, kãbĩlō rĩ pi úmúkí ĩ laá kuú kídí rĩ ã gārã gá vũrã sĩ na, ã 'diātāsīyā kãbĩlō rĩ pi ri yĩ muṣú kídí 'dãri gé. Oẓũkí kídí rĩ ẹ̀ tị írã āmbúgú ni sĩ. 3 Kádō kãbĩlō rĩ pi úmú céré kídí rĩ ã gārã gá 'dāá, 'bá kãbĩlō úcé 'bá rĩ pi írã rĩ gũ kídí rĩ tị gé sĩ āmvé, kọ̀pì kãbĩlō rĩ pi ní yĩ sē mvu, kọ̀pì kúru írã rĩ gũ 'bã gō vúlé kídí rĩ tị gé 'dāá.

4 Yōkóbũ ní 'bá kãbĩlō úcé 'bá rĩ pi zizú kĩnĩ, "Má ẹ̀drípìjì, ĩmi íbíkí íngá ngũgá?"

Kọ̀pì ní 'yozú kĩnĩ, "'Bá íbíkí íngá Hārānā gá."

5 ĩri ní 'yozú kọ̀pì ní kĩnĩ, "Ĭmi nĩkí Nāhórā mvọ̀pì vé mvá Lābānā rĩ rá?"

Kọ̀pì ní újázú kĩnĩ, "Ĭ, 'bá nĩkí ĩri rá."

6 Kúru Yōkóbũ ní kọ̀pì zizú kĩnĩ, "Lābānā ri múké?"

Kọ̀pì kĩnĩ, "Ĭ! ĩri múké. 'Í ndre drĩ ká ĩrivé mvá ũkú Rāélē ri ímú kãbĩlō rĩ pi be 'dã."

7 Yōkóbũ ní 'yozú kĩnĩ, "Ĭmi ndrekí drĩ ká, ẓtú rĩ drĩ anigé, sã nōri adri kãbĩlō rĩ pi úmúzú vũrã ālu gé ni kuyé. Ĭmi sēkí kãbĩlō rĩ pi ní yĩ mvuṣú, ĩmi jíkí kọ̀pì vúlé muṣú ĩrĩbĩ nyaá."

8 Kọ̀pì ní újázú kĩnĩ, "'Bá ícókí drĩ kãbĩlō rĩ pi ní yĩ sēé mvuṣú ku, úmúkí dō kãbĩlō rĩ pi céré gí, āzini gũkí dō írã rĩ kídí rĩ tị gé sĩ āmvé gí, 'bá íbí kãbĩlō rĩ pi ní yĩ sē mvu ndō."

9 Yōkóbũ kã rií átá kọ̀pì be, koro Rāélē ní ícázú ẹ̀tẹ̀pì vé kãbĩlō rĩ pi be, ã 'diātāsīyā Rāélē ri kãbĩlō rĩ pi úcé nĩ. 10 Yōkóbũ kã 'í ádrọ̀pì Lābānā vé mvá ũkú Rāélē ri ndrēé Lābānā vé kãbĩlō rĩ pi be, ĩri ní muṣú írã rĩ gũzú kídí rĩ tị gé sĩ, ĩri ní yĩ sēzú mvuṣú kãbĩlō rĩ pi ní.

11 Kúru Yōkóbũ ní Rāélē ri u'dezú ruṣú bẹ̀drĩ sĩ, ĩri ẹ̀ tị ndrúzú, ĩri ní í'dózú ngozú ẓ'dúkọ̀ be ẓrú 'dāá.

12 ĩri ní lūzú Rāélē ní kĩnĩ, 'i Rāélē ẹ̀tẹ̀pì vé ādrōmvá, Rēbékā ã mvá. Rāélē ní njuzú muṣú tã 'dĩri ũlūzú ẹ̀tẹ̀pì ní.

13 Lābānā kã ívé ādrōmvá Yōkóbũ vé tã yĩ, ĩri ní njuzú muṣú vú ni gé 'dāá. ĩri ní Yōkóbũ ri u'dezú ruṣú bẹ̀drĩ sĩ, tị ni ndrúzú, ĩri ní Yōkóbũ ri jizú muṣú ívé āngá. Yōkóbũ ní tã 'i ngaápi rĩ ũlūzú ĩri ní céré. 14 Kúru Lābānā ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Mí íbí ĩfũú mâ rú 'bá gá, mi ārí mávé ni."

Yōkóbũ je Léyā pi Rāélē be 'í ní ũkú rú

Yōkóbũ kã adrii Lābānā vúgá 'dālé caá mbāá ālu gí, 15 Lābānā ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Mí adri dō mávé máríté drāāāsīyā, mí ícò má ní ẹ̀zì ngaá kána ku. 'Í lū má ní, mâ ũfē mi ngọ̀pì?"

16 Lābānā ri anji ũkú be ĩrĩ, mvá kãyú rĩ ã rú Léyā 'i, mvá ẓdú rĩ ã rú Rāélē 'i. 17 Léyā ri ũnyĩ ākó, Rāélē

ri ũnyĩ be, ɛndrɛtɪ ni kɔnjúkɔnjú.
 18 Yókóbũ lɛ Rǎélɛ ri ambamba, ĩri ní 'yozú Lābánā ní kīnī, “Í sɛ dō mívé mvá ũdú Rǎélɛ ri jeé má ní ũkú rú rá, ma mí ní ɛzĩ nga ca ílí ɛzĩrĩ.”

19 Lābánā ní 'yozú kīnī, “Á sɛ ĩri jeé 'bá āzi ní ku, ma ĩri sɛ je mí ní. Lɛ mī adri má vúgá nɔgó, 'í nga ɛzĩ má ní.” 20 Kúru Yókóbũ ní ɛzĩ ngazú cazú ílí ɛzĩrĩ, 'í je rí Rǎélɛ ri 'í ní ũkú rú, 'bo ílí 'dĩ'bée índré mī ni gé 'dǎlé mǎdǎjá, ā'diātāsīyā lɛ Rǎélɛ ri ambamba.

21 Kúru Yókóbũ ní 'yozú Lābánā ní kīnī, “Á nga ɛzĩ rĩ deɛ gí, 'í sɛ mávé ũkú, 'bá lɛkí laá ĩri be.”

22 Kúru Lābánā ní 'bá rĩ pi zizú ímúzú ũmũ ũkú rĩ jezú rĩ ā nyangará gá. 23 Āngũ rĩ kǎ niĩ, Lābánā ní ívé mvá ũkú Láyā ri jizú sɛzú Yókóbũ ní, Yókóbũ pi ní lazú ĩri be trũ. 24 Lābánā ní ívé átí'bá Jɛléfā ri sɛzú Láyā ní, ā nga rí ĩri ní ɛzĩ átí'bá rú.

25 Kǎ adrii drũ 'dini ũ'bútĩná rĩ sī, Yókóbũ ndre 'bá rĩ Láyā 'i! ĩri ní 'yozú Lābánā ní kīnī, “Í 'o ma 'dini āsĩ? Á nga mí ní ɛzĩ rĩ Rǎélɛ ā tā sī, adri 'dini kuyé? Mí ũ'bā mā mī 'dini āsĩ?”

26 Kúru Lābánā ní 'yozú kīnī, “Bávé mɛrɛ nɔgó rĩ, ĩ mvá ũkú kǎyú rĩ je drĩdrĩ, ĩ íbĩ mvá ũkú ũdú rĩ je ndō. 27 ĩmi adrikí drĩ mvá ũkú kǎyú rĩ be caá ú'dú ɛzĩrĩ ká, ú'dú ɛzĩrĩ ājɛ vé rĩ de dō gí, 'bá íbĩ mí ní mvá ũdú rĩ sɛ ndō. Mí gō má ní ɛzĩ āzi nga ca ílí ɛzĩrĩ.”

28 Yókóbũ ā'yĩ rá. Adri caá Láyā be ú'dú ɛzĩrĩ. Kúru Lābánā ní ívé mvá ũkú Rǎélɛ ri sɛzú ĩri ní ũkú rú. 29 Lābánā sɛ ívé átí'bází Bílā ri ívé mvá ũkú Rǎélɛ ní átí'bá rú. 30 Yókóbũ pi ní lazú Rǎélɛ be, Yókóbũ lɛ Rǎélɛ ri Láyā ri ndéé. Yókóbũ gō ɛzĩ āzi ngaá Lābánā ní caá ílí ɛzĩrĩ.

Anji Yókóbũ pi ní tĩ Láyā be rĩ

* 29:32 29:32 Rübénā: Rú Rübénā 'dĩri vé ífífí, Múngú ndre mávé ĩzāngā gí. † 29:33 29:33 Sīmīyónā: Rú Sīmīyónā 'dĩri vé ífífí, Úpí ri 'bá yĩ rá. ‡ 29:34 29:34 Lévĩ: Rú Lévĩ 'dĩri vé ífífí, úmúngará. § 29:35 29:35 Yúdā: Rú Yúdā 'dĩri vé ífífí, íngúngará. * 30:6 30:6 Dánā: Rú Dánā 'dĩri vé ífífí, Múngú ri tā lĩ pĩrĩ.

31 Úpí Múngú kǎ ndreé Yókóbũ lɛ Láyā ri ku, ĩri ní drĩ tizú Láyā rú 'bá gá, zĩ Láyā vé létĩ mvá tizú rĩ rá. 'Bo Rǎélɛ adri kú úndó rú. 32 Láyā ní 'a ĩsúzú, ĩri ní mvá ágó tizú, ĩri ní mvá rĩ ā rú 'dazú Rübénā 'i.* ĩri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú ndre mávé ĩzāngā gí. Nóni má ágó ni ri ma lɛ rá.”

33 ĩri ní gōzú 'a ĩsúzú dīĩ, ĩri ní mvá ágó tizú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú yĩ rá, má ágó ni lɛ ma ku, gō má ní mvá ágó āzi sɛé gí.” ĩri ní mvá rĩ ā rú 'dazú Sīmīyónā 'i.†

34 ĩri ní kpá gōzú 'a āzi ĩsúzú dīĩ, ĩri ní mvá ágó tizú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Nóni má ágó ni ri ímú adri má be trũ, ā'diātāsīyā á tĩ nóni ĩri ní anji āgō caá na.” ĩri ní mvá rĩ ā rú 'dazú Lévĩ 'i.‡

35 ĩri ní kpá gōzú 'a āzi ĩsúzú dīĩ, ĩri ní mvá ágó tizú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Nóni ma Úpí Múngú ri íngú rá.” ĩri ní mvá rĩ ā rú 'dazú Yúdā 'i.§ 'Dĩri ā vúdĩrĩ gé, gō anji tĩ kuyé.

30

1 Rǎélɛ kǎ ndreé Láyā tĩ anji Yókóbũ ní gí, ĩri ní í'dózú ā'yā 'bázú ómvúpĩ Láyā be, ĩri ní 'yozú Yókóbũ ní kīnī, “Í sɛ dō má ní anji ku, mā drā 'dīisĩ rá!”

2 Yókóbũ ā 'a ve Rǎélɛ ní ũnjĩ ũnjĩ, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ma Múngú 'i, má uga mī mvá tĩngará sī ní?”

3 Rǎélɛ ní 'yozú kīnī, “Mávé átí'bá Bílā rĩ 'dĩ. ĩmi lakí ĩri be, ā tĩ rí má ní anji, anji ĩri ní tĩ rĩ, ā adri rí anji mávé ni.”

4 Kúru Rǎélɛ ní ívé átí'bá Bílā ri sɛzú Yókóbũ ní ũkú rú, Yókóbũ pi ní lazú ĩri be. 5 ĩri ní 'a ĩsúzú, ĩri ní mvá ágógá tizú Yókóbũ ní. 6 Rǎélɛ ní 'yozú kīnī, “Múngú nĩ rá, ma ri tā 'o pĩrĩ, yĩ mávé zĩngará gí, sɛ má ní

mvá ágóná." Kúru ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Dánã 'i.*

⁷ Rǎélē vé àtí'báná Bìlā gō 'a ịsú dī, ĩri ní Yōkóbū ní mvá ágóná ịrị ni tịzú. ⁸ Rǎélē ní 'yozú kīnī, "Á fụ ũmbā ũkpō sī má ọmvụpị be, 'bo má aga gí." Kúru ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Nǎfátálí 'i.†

⁹ Léyā kā ndreeé 'í tị ku, ĩri ní ívé àtí'báná Jēléfā ri sēzú Yōkóbū ní ũkú rú. ¹⁰ Léyā vé àtí'báná Jēléfā ní mvá ágóná tịzú Yōkóbū ní. ¹¹ Léyā ní 'yozú kīnī, "Má ịsú drīlẹ múké gí!" ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Gádī 'i.‡

¹² Léyā vé àtí'báná Jēléfā ní Yōkóbū ní mvá ágóná ịrị ni tịzú. ¹³ Léyā ní 'yozú kīnī, "Ma àyīkō sī! Nóni ũkú rĩ pi 'yo, má ịsú àyīkō gí." Kúru ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Āsérā 'i.§

¹⁴ Lókí ĩ ní rizú ànyāngā ĩkūnāzú rĩ gé, Rūbénā 'de mụy ọmvụ gé 'dāá, ịsú pẹtị ĩ ní zị mǎndārākā* rĩ, ịjị pẹtị rĩ sēé 'í ẹndrẹpị Léyā ní. Rǎélē ní 'yozú ọmvụpị Léyā ní kīnī, "Í sē mī mvọpị vé mǎndārākā rĩ ã urụko má ní."

¹⁵ Léyā ní újázú ĩri ní kīnī, "Mávé ágó mí ní 'duyú 'dīri ca drī mí ní kuyé? Nóni 'í lẹ kpá má mvọpị vé mǎndārākā 'duyú drī ni gé kpāá?"

Rǎélē ní 'yozú kīnī, "Í sē dō má ní mǎndārākā rĩ rá, ma sē Yōkóbū ri fi mụ la mí be ịnịná nōri sī rá."

¹⁶ Ũndréná 'dāri sī, Yōkóbū kā ímví ịgōó ọmvụ gélésī, Léyā ní fūzú mụzú ĩri vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, "Āndrū 'bā la mí be ịnịná nōri sī. Á je mi má mvọpị vé mǎndārākā sī gí." Kúru Yōkóbū pi ní lazú Léyā be ịnịná 'dāri sī.

¹⁷ Múngú yị Léyā vé zingará rá. ĩri ní 'a ịsúzú, ĩri ní mvá ágó āzi tịzú Yōkóbū ní. ¹⁸ Léyā ní 'yozú kīnī, "Má ní mávé àtí'báná sēé Yōkóbū ní ũkú rú rĩ sī, Múngú ũfē ma gí."

Kúru ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Īsākārā 'i.†

¹⁹ Léyā ní gōzú 'a āzi ịsúzú dī, ĩri ní mvá ágó āzi tịzú Yōkóbū ní, anjị āgō ĩri ní tịj rĩ pi cakí áziyá.

²⁰ Léyā ní 'yozú kīnī, "Múngú sē má ní fēfē múké ni. Nóni má ágó ni ri ma ịnị rá, ā'diātāsīyā á tị ĩri ní anjị caá áziyá." ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Jēbūlúnā 'i.‡

²¹ Vụdrị ni gé, Léyā ní gōzú mvá ũkú tịzú, ĩri ní rụ ni 'dazú Dīnā 'i.

²² Kúru Múngú ní Rǎélē ã tā ũsūzú, yị Rǎélē vé zingará rá, ĩri ní drī tịzú Rǎélē rụ'báná gá, zị Rǎélē vé lẹtị mvá tịzú rĩ rá. ²³ ĩri ní 'a ịsúzú, ĩri ní mvá ágóná tịzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Múngú 'du drīnjá má drīgé sī gí." ²⁴ ĩri ní mvá rĩ ã rụ 'dazú Yōsépā 'i,§ ĩri ní 'yozú kīnī, "Lē Úpí Múngú ā sē má ní mvá ágóná āzi."

Yōkóbū vé ànyāpá ízú rá

²⁵ Rǎélē kā Yōsépā ri tịj, Yōkóbū ní 'yozú Lābánā ní kīnī, "Mí ọyụ ma, á lē mvií gōó 'bẹtị 'bávé āngū gé. ²⁶ 'Í sē mávé ũkú rĩ pi anjịná rĩ pi be, ā'diātāsīyā á nga ẹzị rĩ mí ní kọpi ã tā sī, mí ọyụ ma, má 'de mụy. 'Í nị rá á nga mí ní ẹzị rĩ ambamba."

²⁷ Lābánā ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Í yị drī ma ká, mí adri nōgó. Á nị á má rá, ma nóni ã'bú be, ā'diātāsīyā Úpí Múngú sē má ní tākiri mí tā sī."

²⁸ Lābánā ní gōzú 'yozú kīnī, "Í lị ngá mí ní lēé má ũfē mi ānị rĩ, ma ũfē mí ní rá."

²⁹ Yōkóbū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Í nị rá, á nga mí ní ẹzị ũkpō sī, má ũtē mívé ànyāpá rĩ pi múké. ³⁰ Má ní drī ándúrú ícázú kuyé rĩ gé, mívé ànyāpá ízú kuyé, nóni má ní adrií nōgó rĩ sī, Úpí Múngú sē mí ní tākiri, mívé ànyāpá ízú kárakarā.

† **30:8** 30:8 Nǎfátálí: Rụ Nǎfátálí 'dīri vé ífífí, á fụ ũmbā ũkpō sī. ‡ **30:11** 30:11 Gádí: Rụ Gádí 'dīri vé ífífí, drīlẹ múké. § **30:13** 30:13 Āsérā: Rụ Āsérā 'dīri vé ífífí, àyīkō. * **30:14** 30:14 Mǎndārākā: Pẹtị ĩ ní zị mǎndārākā 'dīri, ĩri kúyịbị, ĩri kpá sē ĩ anjị tị ānị indī. † **30:18** 30:18 Īsākārā: Rụ Īsākārā 'dīri vé ífífí, ũfēngará. ‡ **30:20** 30:20 Jēbūlúnā: Rụ Jēbūlúnā 'dīri vé ífífí, ịnịngará. § **30:24** 30:24 Yōsépā: Rụ Yōsépā 'dīri vé ífífí, Múngú ā sē ma ní mvá āzi.

'Bo má í'dó rí mávé 'bá rĩ pi ě iza koó ngá sĩ ngõtú?"

³¹ Lābānā ní Yōkóbū ri zizú kīnī, "Ngá mí ní lēé má sē mí ní rĩ ā'di?"

Yōkóbū ní újázú ĩri ní kīnī, "Ā sēkí má ní ngá āzi ku. Mí ā'yī dō tā má ní lēé 'yoó rĩ rá, ma ícò mívé ānyāpá úcé rá. ³² Āndrū lē mí oyu ma muú mívé ānyāpá rĩ pi āsámvú gé 'dāá, má ũpē rí kābīlō rú'ba be mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū rĩ pi, āzini kābīlō anji rú'ba be ĩni ĩni rĩ pi, ndrīi rú'ba be bō'dūbō'dū, dōku mī'yīmī'yī rĩ pi má ní. Ngá mí ní ma ũfēzú rĩ pi adri'bée 'dī. ³³ Úmvúlésī mí kādō ānyāpá mí ní ma ũfēzú rĩ pi ndree, mī nī rí áamá 'yozú kīnī, ma tā 'o piri. Mávé ānyāpá rĩ pi āsámvú gé 'dāá, mí ĩsú dō ndrīi rú'ba be mī'yīmī'yī ku ni, dōku bō'dūbō'dū ku ni, dōku mí ĩsú dō kābīlō anji rú'ba be ĩni ku ni, mī nī áamá 'yozú kīnī má ũgū mívé ānyāpá."

³⁴ Lābānā ní 'yozú kīnī, "Má ā'yī rá. Ā adri sū mí ní 'yoó rĩ tīni." ³⁵ Ú'dú 'dāri sī, Lābānā ní ndrīi āgō rú'ba be gírígírí, dōku bō'dūbō'dū rĩ pi ũpēzú ndrīi ũkú rú'ba be mī'yīmī'yī, dōku rú'ba be bō'dūbō'dū rĩ pi be, kābīlō anji rú'ba be ĩni ĩni rĩ pi be, sē kōpi ívé anjina rĩ pi rikí úcé nī. ³⁶ Lābānā pi ní 'dezú mužú ívé anjina rĩ pi be rárá rú, kōpi tukí ěcī caá ú'dú na, Yōkóbū áwí ríi Lābānā vé ānyāpá rĩ pi ā uruko úcé.

³⁷ Yōkóbū ní peṭi ĩ ní zīi pópūlā, ālīmónī, āzini pūlánī rĩ pi vé drīti ugazú, ĩri ní kókó'bō ni pi úwúzú kōpi ā rú'ba gá sī, ĩri ní peṭi rĩ pi vé drīti 'í ní rú'ba ni úwú rĩ pi ĩgírīzú kú gírígírí. ³⁸ ĩri ní peṭi rĩ pi vé drīti 'í ní rú'ba ni pi úwú rĩ pi úsúzú 'bú ānyāpá rĩ pi ní rizú yīi mvuzú rĩ agá, ā'diātāsīyā ānyāpá rĩ pi ri ímú ĩ ĩlūwā vūrā 'dāri gé. ³⁹ Ānyāpá rĩ pi kādō ĩ ĩlūwāá peṭi ĩ ní ĩgírīi gírígírí rĩ pi endreṭi gé, kōpi anji tī rú'ba be gírígírí, dōku mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū. ⁴⁰ Yōkóbū ũpē ānyāpá

anjina 'dī'bée ũ'bāá túngú. Ānyāpá mba'bée gí rĩ pi kādō ĩ ĩlūwāá, Yōkóbū ri kōpi 'bā āngū ndre mužú Lābānā vé ānyāpá rú'ba be gírígírí, āzini ĩni ĩni rĩ pi vúgálé rú. Yōkóbū gū ānyāpá rĩ pi ā uruko 'bāá túngú 'í ní, úmú kōpi ānyāpá Lābānā vé rĩ pi be trú kuyé.

⁴¹ Kādō ānyāpá rú'ba be mgbúmgbú rĩ pi ĩlūwāá, Yōkóbū ri peṭi 'í ní rú'ba ni úwú rĩ pi úsú 'bú ānyāpá rĩ pi ní yīi mvuzú rĩ agá ānyāpá rĩ pi endreṭi gé, kōpi ě ĩlūwākí rí ĩ peṭi rĩ ā gārā gá. ⁴² 'Bo úsú peṭi rĩ pi ānyāpá ũkpō ákó rĩ pi endreṭi gé ku. Kúru ānyāpá ũkpō ákó rĩ pi adri Lābānā vé ni, rú'ba be mgbúmgbú rĩ pi adri Yōkóbū vé ni. ⁴³ Tā 'dīri sē Yōkóbū vé ānyāpá ízú kárakarā, gō adrii kābīlō be, āzini ndrīi be kárakarā. Gō kpá adrii ātí'ba ũkú rú ni pi be, ātí'ba āgō rú ni pi be, kámīlō pi be, dōngí pi be.

31

Yōkóbū nga ápá Lābānā vé āngá sī rá

¹ Yōkóbū yi kīnī, Lābānā vé anji rĩ pi ri 'yo kīnī, "Yōkóbū 'du 'bá étēpi vé ā'bú ārevú céré gí. ĩsú ā'bú 'dīri 'bá étēpi vúgá." ² Yōkóbū ndre kpá nóni Lābānā adri 'í be āyīkō sī sū ándúrú rĩ tīni ku.

³ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, "Í mvi gōó vulé mí é'bīpi pi vé āngū gé, mívé máríté rĩ pi āsámvú gé, ma adri mí be trú."

⁴ Kúru Yōkóbū ní ú'dúkó pēzú Rāélē pi ní Léyā be, kōpi ě ímúkí 'i ĩsú vūrā ívé ānyāpá rĩ pi ní ányázú rĩ gé. ⁵ Yōkóbū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ā ndre ĩmi étēpi vé adringará má be rĩ adri sū drīdrī rĩ tīni kuyé, 'bo Múngú má étēpi vé rĩ má be trú. ⁶ ĩmi nīkí rá, á nga ězī ĩmi étēpi ní ũkpō sī. ⁷ 'Bo ĩmi étēpi ũ'bā má mī, újā ngá 'í ní lēé ma ũfēzú rĩ caá vú be mudrī. 'Bo Múngú ũtē ma rá, Múngú sē 'o ma ũnjí kuyé. ⁸ ĩmi

étépì kãdō 'yoó, ndrīī mī'yīmī'yī rī pi, 'i ma ũfē ānī, ndrīī rī pi céré anji tì rú'bá be mī'yīmī'yī. Kãdō 'yoó ndrīī gírígírí rī pi, 'i ma ũfē ānī, ndrīī rī pi céré anji tì rú'bá be gírígírí. ⁹ Múngú 'du ĩmi étépì vé ànyápá drì ni gé sī rá, sē kòpì má ní.

¹⁰ “Lókí ndrīī rī pi ní rizú ĩlūwázú rī gé, urobí* ũbī ma, á ndre lá'bíjō rī pi rikí ndrīī ũkú rī pi ĩlūwáá, lá'bíjō rī pi ā rú'bá gírígírí, mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū. ¹¹ Mālāyíkā Múngú vé rī ní ma zízú urobí agá kīnī, ‘Yökóbū!’ Má ní ā'yízú, ‘Ma nō.’ ¹² Mālāyíkā rī ní 'yozú má ní kīnī, “Í ndre, ndrīī āgō ri'bá ndrīī ũkú rī pi ĩlūwā'bá rī pi ā rú'bá céré gírígírí, mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū, á 'o tā rī 'díní, mī ĩzā kozú, ā'diātāsīyā á ndre tā Lābánā ní 'oó mí ní rī pi céré gí. ¹³ Ma Múngú ándúrú 'i i'daápi mí ní Bètélē gá, vūrā mí ní írā ì'dizú rī gé, mí ní ũyō sōo ɛndrɛtì ní gé rī 'i. 'Í nga fūū āngū nōri agásī, 'í mụ adrii āngū ĩ ní mī tizú rī agá.’ ”

¹⁴ Rãélē pi Léyā be, kòpì ní újázú Yökóbū ní kīnī, “Ngá āzi 'bá étépì ní ímú kuú 'bá ní ālunāni 'dāáyo. ¹⁵ 'Bá étépì ndre 'bā kú sū jākā tìni. Sē 'bā jeé kána mūfēngā ākó, 'bá ísúkí ngá āzi ājē 'dīri agá kuyé. ¹⁶ Ā'bú† Múngú ní 'duú 'bá étépì drígé sī rī pi ārēvú céré 'bávé ni, 'bávé anjíná rī pi be. 'Í 'o tā Múngú ní lūú mí ní rī.”

¹⁷ Kúru Yökóbū pi ívé ũkú rī pi be, ívé anjíná rī pi be, kòpì ní útúzú kámīlō rī pi drígé. ¹⁸ Yökóbū dro ívé ànyápá rī pi mụzú 'í ɛndrɛtì gé sī, jì kpá ā'bú 'í ní ísú Pādānā Ārāmā gá 'dālē rī pi mụzú ĩndī. 'De mụzú 'í étépì Ísákā vúgá āngū Kānānā vé rī gé.

¹⁹ Sā kòpì ní mụzú rī gé, ísú Lābánā rī rará rú, ĩri rī ívé kābīlō rī pi ā 'bí rē. Rãélē ní étépì vé ngá

ĩ ní údé múngú rú jó ũtēepi rī pi ũgūzú. ²⁰ Yökóbū nje 'i mụzú kírí, lū Lābánā Ārāmāgú rī ní 'yozú kīnī 'í lē mụmụ 'díní kuyé. ²¹ Yökóbū ápá mụzú ngá 'í ní ísú rī pi be céré, ĩri ní yīī āmbúgú dīpi dīdī Yūfērētā rī zozú, ĩri ní 'dezú mụzú āngū ánga rú Gīlédā vé rī gé.

Lābánā dro Yökóbū ā vūdrī mụzú

²² Ū'dú na ā vūdrī gé, lūkí Lābánā ní kīnī, Yökóbū ápá gí. ²³ Lābánā ní ívé māríté rī pi trazú, kòpì drokí Yökóbū ā vūdrī caá ū'dú be ɛzīrī, kòpì cakí Yökóbū pi ísú āngū ánga rú Gīlédā vé rī gé. ²⁴ Kúru Múngú ní 'i i'dazú Lābánā Ārāmāgú rī ní urobí agá ĩníná 'dāri sī, ĩri ní 'yozú kīnī, “Í ndre múké, lē mī 'yo tā āzi ũnjí Yökóbū ní ku.”

²⁵ Lābánā ca mụ ísú Yökóbū sị ívé gākū āngū ánga rú Gīlédā vé rī gé, Lābánā pi ívé māríté rī pi be, kòpì mụkí kpá adrii āngū 'dāri gé. ²⁶ Kúru Lābánā ní mụzú 'yozú Yökóbū ní kīnī, “Ngá mí ní 'oó 'díní rī ā'di? Mí ũ'bā mâ mị 'díní ā'diātāsī? 'Í 'du mávé anji ũkú rī pi ápázú mụzú kírí, sū 'bá ĩ ní uruú ɛ'dí gé rī pi tìni ā'diātāsī? ²⁷ Mí nje mī ápá kírí mâ mị ũ'bázú 'díní āsī? 'Í lū má ní kuyé āsī? Ma té mī pē mụzú āyīkō sī, ĩ té úngó ngo, ĩ té ɛrì co, āzini ĩ té kŭ'dí co. ²⁸ 'Í sē á ndrú mávé anji ũkú rī pi ɛ tì kuyé āsī, āzini 'í sē á ndrú kòpívé anjíná rī pi ɛ tì kuyé āsī? Tā mí ní 'oó 'dīri tā azakaza vé ni. ²⁹ Ma Lābánā 'i, ma ũkpō be, ma té ícō mī 'o ũnjí rá, 'bo té ĩníná rī sī, Múngú mí étépì vé rī 'yo má ní kīnī, mâ ndre múké, lē mâ 'yo tā āzi ũnjí mí ní ku. ³⁰ Á nī rá, 'í lē mī újá gōó mí étépì vúgá, 'bo mí ũgŭ mávé ngá ĩ ní údé ríi ĩnjīi múngú rú rī pi rá ā'diātāsī?”

³¹ Yökóbū ní újázú kīnī, “Á 'o ũrī sī, ā'diātāsīyā má ũsŭ mī mívé anji ũkú rī pi upa má drígé sī rá. ³² Mí ísú

* **31:10** 31:10 Urobí: Urobí 'dīri lū Yökóbū ní ànyápá ĩri ní ícō zìj Lābánā vúgá rī vé tā. † **31:16** 31:16 Ā'bú: Ā'bú 'dīri ànyápá ĩ ní tìj gírígírí, mī'yīmī'yī, dōku bō'dūbō'dū Yökóbū ní rī pi.

dō mívé ngá ì ní údé ríí ìnjǐ́ múnjú rú rǐ 'bá āzi vúgá nōgó rá, ā 'dìkí 'bá 'dǐri drāá rá. 'Í ndā mívé ngá rǐ 'bávé máríté rǐ pi ẹndrẹti gé nōgó. Mí ịsú dō rá, 'í 'du muzú." Yōkóbũ nǐ 'yozú kǐnǐ, Rāélē ũgũ ẹtẹpi Lābánā vé ngá ì ní údé ríí ìnjǐ́ múnjú rú rǐ nǐ 'dini kuyé.

³³ Kúru Lābánā ní fizú ngá rǐ ndāzú Yōkóbũ vé gākũ agá, ātí 'bá ìrǐ ũkú rú rǐ pi vé rǐ agá, āzini Léyā vé rǐ agá, 'bo ịsú ngá rǐ kuyé. Kā ìfũú Léyā vé gākũ agá 'dāásí, gō fí Rāélē vé gākũ agá. ³⁴ Ịsú ākūdē Rāélē 'du ngá ì ní údé ríí ìnjǐ́ múnjú rú rǐ pi zǔú lā'bú ì ní 'bāá kāmílō úgóró gá rǐ agá, úrí drǐ ni gé. Lābánā ndā ngá gākũ agá 'dālé rǐ pi ā 'a céré, ịsú ngá ì ní údé ríí ìnjǐ́ múnjú rú 'dǐri kuyé.

³⁵ Rāélē ní 'yozú ẹtẹpi ní kǐnǐ, "Má ẹtẹpi, mǐ 'a ā ve má ní ku, má ícọ ngáá pá tuú mí ẹndrẹti gé ụrụ sǐ ku, ā'diātāsīyā á ndre nōó mbāá ú'dú gí." Lābánā ndā ngá ì ní údé ríí ìnjǐ́ múnjú rǐ pi tí, ịsú kuyé.

³⁶ Yōkóbũ ā 'a ve rá, ìri ní 'yozú Lābánā ní kǐnǐ, "Ngá má ní 'oó ũnjí rǐ ā'di? Tā ũnjí má ní 'oó mí ní ìnjúzá má vú sǐ rǐ ā'di? ³⁷ Nóni 'í ndā ngá mávé rǐ pi ā 'a céré gí, ngá mívé mí ní ịsú 'dígé rá rǐ ā'di? Mí 'í'dú kọpi 'bāá mávé máríté rǐ pi ẹndrẹti gé, āzini mívé rǐ pi ẹndrẹti gé, kọpi ā acokí rǐ 'bávé tā āsámvú mí be.

³⁸ "Má adri nóni caá mí be ílǐ pǔkú ìrǐ. Mívé kābílō rǐ pi ndrǐ́ rǐ pi be í'békí anji kuyé. Á nya mívé kābílō ágó āluṅáni kuyé. ³⁹ Ụbǔgō ci dō mívé kābílō, dōku ndrǐ́, á jǐ āvũ ni sēé mí ní ku, ma ri ārígó ni ũfē ma 'i. Ụgũkí dō mívé kābílō, dōku ndrǐ́ ụtú sǐ, dōku ìnǐ sǐ, mi ri 'yo má ũfē mí ní ārígó ni, ma ri ārígó ni ũfē mí ní ānyāpá mávé rǐ pi sǐ. ⁴⁰ Á ri mí ní ẹzǐ ngáá ụtú kọpi gbírílǐ rǐ agá, āzini āngũ igbeépi igbegbe rǐ agá, ìnǐná sǐ, á ko ú'dú ku. ⁴¹ Má adri mívé 'bẹti āsámvú gé caá ílǐ pǔkú ìrǐ. Á nga mí ní ẹzǐ caá ílǐ mụdrǐ drǐ

ni sụ, mǐ sē rǐ má ní mívé anji ũkú ìrǐ 'dǐ'bée, āzini á nga mí ní ẹzǐ caá ílǐ ázǐyá, mǐ sē rǐ má ní kābílō, ngá mí ní kōdō lẹzú ma ũfẹzú rǐ, mí újá caá vú be mụdrǐ. ⁴² Múnjú má ẹtẹpi Ābūrámā vé rǐ, āzini Múnjú Ísákā ní ruúru rǐ ā adri té dō má be trụ ku, ádarú mi té ma pē muzú drǐ be ule. 'Bo Múnjú ndre ìzāngā má ní nyaá rǐ rá, Múnjú nǐ ẹzǐ má ní ngáá ũkpō sǐ rǐ rá, ko má ìzā rá. Ìnǐná rǐ sǐ, átá mí drǐgé ũkpó ũkpó tā ũnjí mí ní 'oó rǐ sǐ."

⁴³ Lābánā ní újázú Yōkóbũ ní kǐnǐ, "Anji ũkú 'dǐ'bée mávé ni, ānji kọpi ní tǐj 'dǐ'bée mávé ni, ānyāpá rǐ pi kpá mávé ni. Ngá mí ní ndréé 'dǐ'bée ārẹvú céré mávé ni. Ma ā'di 'o mávé anji ũkú 'dǐ'bée ní, āzini ma ā'di 'o anji kọpi ní tǐj rǐ pi ní? ⁴⁴ Mí ímú, 'bá rúkí ũndǐ 'bā āsámvú gé sǐ mí be, lē 'bā drōkí írā use use ni pi rizú ũndǐ 'bá ní rụj mí be 'dǐri vé tā ígázú ānǐ."

⁴⁵ Kúru Yōkóbũ ní írā āmbúgú ni 'í'dúzú 'dǐzú. ⁴⁶ Ìri ní 'yozú ívé máríté rǐ pi ní kǐnǐ, "Ími ìkūnākí írā ìjǐ drōó vūrā ālu gé." Kọpi ní kúru írā ìkūnāzú ìjǐzú drōzú vūrā ālu gé, Lābánā pi Yōkóbũ be, kọpi áwíkí ínyá nyaá írā ì ní drōó rǐ ā gārā gá. ⁴⁷ Lābánā ní vūrā rǐ ā rú 'dazú Jẹgārā Sāhādútā, † Yōkóbũ 'da ívé rǐ Gālédā.

⁴⁸ Lābánā ní 'yozú Yōkóbũ ní kǐnǐ, "Írā ì ní drōó 'dǐri, ìri ũndǐ 'bá ní rụj mi be rǐ vé tā ígázú ānǐ." Tā 'dǐri sē ì ní āngũ rǐ ā rú 'dazú Gālédā ānǐ. ⁴⁹ Lābánā ní kpá 'yozú kǐnǐ, "Írā ì ní drōó 'dǐri lū kǐnǐ, 'bá kādō ayí, Úpí Múnjú ā 'bā mǐ rizú 'bā ndrezú." Kúru ì ní vūrā rǐ ā rú 'dazú Mísīpā. ⁵⁰ Lābánā ní kpá gōzú 'yozú kǐnǐ, "'Í 'o dō mávé anji ũkú rǐ pi ũnjí, dōku 'í gō dō ũkú ụrụkọ'bée jeé, 'bá āzi dō 'bá āsámvú gé tā rǐ ndreépi ni 'dāáyo drāāāsīyā, Múnjú ndre tā 'bávé mí be rǐ gí."

† 31:47 31:47 Jẹgārā Sāhādútā: Rú Jẹgārā Sāhādútā āzini rú Gālédā 'dǐ'bée vé ífíí írā ì ní drōó tā ígázú ni.

51 Lābánā ní kpá gōzú 'yozú Yōkóbū ní kīnī, “Í ndre írā ī ní drōó 'dīri, 'í ndre írā ī ní ì'dijì 'bā āsámvú gé mí be 'dīri. 52 Írā ī ní drōó 'dīri, āzini írā ī ní ì'dijì 'dīri, kōpi sē 'bā ūndī 'bá ní rujú mí be 'dīri ā tā ígá āní. Má ícò agaá írā ī ní drōó 'dīri drīgé sī mujú mi 'oó ūnjí ku, mí ícò kpá agaá írā ī ní drōó 'dīri drīgé sī, āzini írā ī ní ì'dijì 'dīri drīgé sī ímú ma 'oó ūnjí ku. 53 Múngú Ābūrámā vé rī, Múngú Nāhórā vé rī, Múngú kōpi étépi vé rī, ā lì tā 'bávé mí be rī nī.”

Kúru Yōkóbū ní ūyō sōzú 'í étépi Īsákā vé Múngú ìnjī ìnjī rī ā rú sī. 54 Yōkóbū ní rōbōṅṅō zāzú āngū āngá rú rī gé 'dālé, zì ívé máríté rī pi ímú ínயá nyangará gá. Kōpi ká ínயá rī nyaá gí, kōpi áwíkí laá ìnjí 'dāri sī 'dālé.

55 Kā mujú adrii drū ũ'bútiṅá rī sī, Lābánā ní ívé anji ũkú rī pi ẹzizú, ìri ní kpá kōpivé anjíná rī pi ẹzizú, ìri ní tākíri sēzú kōpi ní. Ìri ní kúru mvizú gōzú 'bētí.

32

Yōkóbū lē ívé āsámvú ā adri Īsōwū be múké

1 Yōkóbū ní kpá ngazú ẹcī drīgé, mālāyíkā Múngú vé rī pi ní ímúzú ìri ìsúzú. 2 Yōkóbū ká kōpi ndreé, ìri ní 'yozú kīnī, “Vūrā nōri Múngú vé ni.” Ìri ní vūrā rī ā rú 'dazú Māhānāyímū.*

3 Yōkóbū ní 'bá urukọ pēzú muzú drīdrī 'í ẹdrípì Īsōwū vúgá Sēyírī gé, āngū Ēdómā vé rī gé. 4 Ìri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ìmi lūkí mávé āmbúgú Īsōwū ní 'dīni, 'Ma mívé átí'bá, má adri Lābánā vúgá 'dālé cīmgbá ícázú āndrū sī. 5 Ma tì be, dōngí be, kābīlō be, ndrījì be, átí'bá āgō rú ni pi be, átí'bá ũkú rú ni pi be. Āmbúgú mávé rī, á pē 'bá 'dī'bée muzú mí vúgá, lē mí 'bā ẹsì múké má ní.' ”

6 'Bá Yōkóbū ní pēé rī pi ká ī újā īgōó Yōkóbū vúgá nōlé, kōpi ní 'yozú ìri ní kīnī, “'Bá cakí mí ẹdrípì Īsōwū vúgá 'dālé rá, nóni ìri ri ímú mí vúgá nōlé, kōpi ri ímú āgō mūdūrūlū sù pi be.”

7 Yōkóbū ká tā 'dīri yìjì, ũrī fù ìri ambamba. Ìri ní 'bá ívé rī pi awazú vūrā sī ìrī, awa kpá kābīlō rī pi, ndrījì rī pi, tì rī pi, kāmīlō rī pi be vūrā sī ìrī ìrī. 8 Yōkóbū ũsū kīnī, “'Īsōwū ímú dō ẹ'dì 'dijì ngúlúmū ālu rī be, ngúlúmū āzi rī ā ápá rí rá.”

9 Kúru Yōkóbū ní Múngú ri zizú kīnī, “Á, Múngú má étépi Ābūrámā vé rī, Múngú má étépi Īsákā vé rī, Úpí Múngú 'yoópi má ní, “'Í mvi gōó vúlé ìmivé āngū gé, mívé máríté rī pi vúgá, ma ímú sē mi adri ngá be ambamba rī.” 10 Ma átí'bá mívé ni, ẹsì múké mí ní 'bāá má ní, āzini tā mí ní 'oó má ní 'dīri, má ícò āní bā ku. Má ní Yáridénī rī zongará gá, ngá má drīgé rī 'yéṅá túré, 'Bo nóni ma 'bá be ngúlúmū ìrī. 11 Á Úpí, 'í pa ma má ẹdrípì Īsōwū drīgé sī, ma ri 'o ìri sī ũrī sī, ā'diātāsīyā ìri ri ímú ẹ'dì 'dì má be, mávé ũkú rī pi be, āzini mávé anjíná rī pi be. 12 'Bo mí kīnī, ádarú mí ímú sē ma adri ngá be ambamba, āzini mí ímú sē mávé úyú ri ízú kárákará sù cínýáfā vúgá 'dīri tìjì, ícókí laá bā ku.”

13 Ìnjíná 'dāri sī, Yōkóbū áwí laá 'dālé, 'ídú ngá ívé rī pi ā urukọ sēé ẹdrípì Īsōwū ní fēfē rú. 14 Ngá ìri ní 'ídú sēé rī pi, ndrījì ũkú rī pi mūdūrūlū ìrī (200), ndrījì āgō rī pi pūkú ìrī (20), kābīlō ũkú rī pi mūdūrūlū ìrī (200), kābīlō āgō rī pi pūkú ìrī (20), 15 kāmīlō ũkú rī pi pūkú na (30) ẹnjìpìjì be, tì ũkú rī pi pūkú sù (40), tì āgō rī pi mūdri (10), dōngí ũkú rī pi pūkú ìrī (20), dōngí āgō rī pi mūdri (10). 16 Yōkóbū awa ívé ānyāpá rī pi sēé ívé átí'bá rī pi drīgé, kōpi rikí úcé nī. Ìri ní 'yozú átí'bá rī pi ní kīnī, “'Ìmi 'dekí mujú

* 32:2 32:2 Māhānāyímū: Rú Māhānāyímū 'dīri vé ífifí, ngúlúmū ìrī. Yōkóbū vé 'bá rī pi sīkí ívé gākū vūrā Yōkóbū ní mālāyíkā rī pi ìsúzú rī gé.

má ɛndrɛtɪ gé sɪ drɪdrɪ, ɪmi awakɪ ɔnyɔpá rɪ pi, kɔpi ɔ adrikɪ ɔsámvú sɪ.”

17 Ɔri ní 'yozú 'bá ɔnyɔpá jɪ'ba drɪdrɪ rɪ pi ní kɪnɪ, “Má ɛdrɪpɪ ɪsɔwũ ɪsú dɔ ɪmi, zɪ dɔ ɪmi, Ɔmi 'bá ɔ'di vé ni pi,’ ɔzini 'yo dɔ Ɔmi ri mu ngɔlé, ɔnyɔpá ɪmi ní rií jɪi muzú ɪmi ɛndrɛtɪ gé 'dɪ'bée ɔ'di vé ni?” 18 Ɔmi 'yokɪ ɪri ní, Ɔnyɔpá rɪ pi mívé ɔtɪ'ba Yɔkɔbũ vé ni. Ɔsɛ ɔnyɔpá nɔ'bée ɪmúzú ɪvé ɔmbúgú ɪsɔwũ ní fɛfɛ rú, ɪri ri ɪmú 'bá vúdri gé vúlé 'dɪ'dɪ.’ ”

19 Ɔri ní kpá 'yozú 'bá ɔnyɔpá jɪ'ba 'de'ba drɪdrɪ rɪ pi ɔ vúdri gé rɪ pi ní, ɔzini 'de'ba 'dɪ'bée ɔ vúdri gé rɪ pi ní urukɔ'bée be kɪnɪ, “Ɔmi ɪsúkɪ dɔ ɪsɔwũ ri, ɪmi 'yokɪ ɪri ní tɔ ɔlu ɔlu má ní té 'yoó ɪmi ní rɪ. 20 Ɔmi lúkɪ ɪsɔwũ ní 'yozú kɪnɪ, ɔdarú ɪrivé ɔtɪ'ba Yɔkɔbũ ri ɪmú ɪmi vúdri gé vúlé 'dɪ'dɪ.” Yɔkɔbũ ɪsɔwũ 'í ɛsɪ agá 'dɔá kɪnɪ, ngá 'í ní sɛé 'í ɛdrɪpɪ ɪsɔwũ ní fɛfɛ rú 'dɪ'bée, ɪri sɛ ɛsɪ ní ri adri ɔnɪ 'í ní múké. 'Í kɔdɔ caá vú ni gé 'dɔá, sɔ ɔzi sɪ, ɪri ɪcɔ 'í ɛ'yɪ rá. 21 Kúru Yɔkɔbũ pɛ ngá 'í ní lɛé sɛé fɛfɛ rú ɛdrɪpɪ ní rɪ pi muzú drɪdrɪ, 'Bo ɪnɪná 'dɔri sɪ, ɔwɪ láá vúrɔ 'dɔri gé.

Yɔkɔbũ pi fukɪ ɔmbá Múngú be kúpé sɪ

22 Ɔnɪná 'dɔri sɪ, Yɔkɔbũ ní ɪvé ɔkú ɪrɪ 'dɪ'bée 'duzú, ɪvé ɔtɪ'ba ɔkú rú ɪrɪ rɪ pi be, ɪvé anjɪ ɔgɔ mudri drɪ ni ɔlu rɪ pi be, ɪri ní yɪ Jábókɪ rɪ zozú kɔpi be. 23 Kɔpi ká yɪ rɪ zoó ɔlé 'dɔá, vúdri ni gé, Yɔkɔbũ ní 'i ɔjázú gɔzú vúlé. Ɔri ní ɪvé ngá rɪ pi ɔrɛvú pɛzú muzú cére yɪ rɪ gé ɔlésɪ. 24 Kúkɪ ɪri kú vúlé 'dɔlé ɔ'dúkúle. ɔgɔ ɔzi ɪmú ɔmbá fuɪ ɪri be kúpé sɪ, kɔpi fukɪ ɪ ɪnɪ be rɔ cɪmgbá cazú ɔ'bútɪná gá. 25 ɔgɔ rɪ ká ndrɛé 'í ndɛ Yɔkɔbũ ɔ ɔkpɔ kuyé, ɪri ní Yɔkɔbũ ɔ ɔlúgbé sɪzú ɔtrúzú. 26 ɔgɔ rɪ ní 'yozú kɪnɪ,

“'Í ku má mu, ɔ'diɔtɔsɪyɔ ɔngũ rɪ ɔwú gɪ.” Yɔkɔbũ ní ɔjázú ɪri ní kɪnɪ, “'Í sɛ dɔ má ní tákɪri kuyé, ɔ ku mi muɔ ku.” 27 ɔgɔ rɪ ní ɪri zizú kɪnɪ, “Mɪ rú ɔ'di 'i?” Ɔri ní ɔjázú kɪnɪ, “Má rú Yɔkɔbũ 'i.” 28 ɔgɔ rɪ ní 'yozú kɪnɪ, “Zɪkɪ nɔni mɪ rú Yɔkɔbũ 'i ku, ɪ mɪ rú zɪ Ɔsɛrɛlé,† ɔ'diɔtɔsɪyɔ 'í fu ɔmbá kúpé sɪ Múngú be, ɔzini ɔgɔ rɪ pi be, 'í ndɛ kɔpi ɔ ɔkpɔ rá.” 29 Yɔkɔbũ ní 'yozú ɪri ní kɪnɪ, “'Í lú mɪ rú má ní.” Ɔri ní ɔjázú kɪnɪ, “Ngá mí ní lɛzú má rú nɪzú rɪ ɔ'di?” Ɔri ní kúru tákɪri sɛzú Yɔkɔbũ ní.

30 Yɔkɔbũ ní vúrɔ rɪ ɔ rú 'dazú Pɛnɪyélɛ,‡ ɪri ní 'yozú kɪnɪ, “Á ndre Múngú ɔ rú'ba gɪ, ɔ drɔ kuyé, má ɪdri rú.” 31 Ɔtú rɪ ká rií ɪfúú, Yɔkɔbũ fú Pɛnɪyélɛ agásɪ, ri muɔ ɔdú ɔlu drɪgé, ɔ'diɔtɔsɪyɔ ɔlúgbé ni ɔtrú 'i gɪ. 32 Tɔ 'dɪri sɛ cɪmgbá ɪcázú ɔndrú sɪ, 'bá Ɔsɛrɛlé vé rɪ pi nyakɪ ɪsúbáá ɔlúgbé rú'ba gá rɪ ku, ɔ'diɔtɔsɪyɔ ɪ ní Yɔkɔbũ ɔ ɔlúgbé sɪ ɔtrúú rɪ sɪ.

33

Yɔkɔbũ pi ɪsúkɪ ɪ ɪsɔwũ be

1 Yɔkɔbũ ká muɔ 'í drɪ ingá uru, ndre ɪsɔwũ ri ɪmú ɪvé ɔgɔ mudrú ɔlú sɔ rɪ pi be, ɪri ní anjɪná rɪ pi acozú sɛzú Léyá vúgá, Ráélɛ vúgá, ɔzini ɪvé ɔtɪ'ba ɔkú rú rɪ pi vúgá. 2 ɔtɪ'ba ɔkú rú rɪ pi ɪvé anjɪná rɪ pi be, kɔpi 'dekɪ drɪdrɪ, Léyá pi ɪvé anjɪná rɪ pi be, 'dekɪ kɔpi vúgá sɪ, Ráélɛ pi Yɔsɛpá be, 'dekɪ vúlé. 3 Yɔkɔbũ ní agazú muzú drɪdrɪ, ká caá ɛdrɪpɪ vúgá 'dɔá, ɪri ní kúmúci ɔtɪzú, ɔvú 'í drɪ sɪ nyɔkú gé 'dɔá vú be ɛzɪrɪ.

4 ɪsɔwũ ní njuzú muzú Yɔkɔbũ vúgá 'dɔá, ɪri ní ɪri u'dezú ɛzizú bɛdrɪ sɪ, ɪri ní ɪri ɔ umbe ndrɔzú drɪ sɪ, ɪri ɛ tɪ ndrúzú. Kɔpi ní ɪ'dózú ngozú. 5 ɪsɔwũ ká 'í drɪ ingá uru, ɪri ní ɔkú rɪ pi ndrɛzú anjɪná rɪ pi be, ɪri ní Yɔkɔbũ ri zizú kɪnɪ, “'Bá mí be 'dɪ'bée ɔ'di pi?”

32:21 32:21 Í'dóngará 32:2 † 32:28 32:28 Ɔsɛrɛlé: Múngú gɔ Yɔkɔbũ ɔ rú ɔjázú zɪ Ɔsɛrɛlé. Rú Ɔsɛrɛlé 'dɪri Ɔbɛrɛ tɪ sɪ, ɪrivé ɪffɪfɪ, 'bá ɔmbá fuɪpi kúpé sɪ Múngú be ni. ‡ 32:30 32:30 Pɛnɪyélɛ: Vúrɔ ɪ ní rú ni 'dɔá Pɛnɪyélɛ 'dɪri vé ɪffɪfɪ, Múngú ɔ rú'ba.

Yókóbũ ní újázú kīnī, “Anjina nō'bée Múngú ní sēé ívé ẹsì múké rī sī mívé átí'ba ní rī.”

⁶ Kúru átí'ba ũkú rú rī pi ívé anjina rī pi be, kòpi ní cazú Ịsòwũ vùgá 'dǎá, kòpi ní kũmũcí ùtĩzú, òvũzú ĩ drī sịzú nyòókú gé 'dǎá.

⁷ Kòpi ā vùdrī gé, Léyā pi ívé anjina rī pi be, kòpi ní kũmũcí ùtĩzú, òvũzú ĩ drī sịzú nyòókú gé 'dǎá. Yòsépā pi ní kpá cazú Rǎélē be, kòpi ní kpá kũmũcí ùtĩzú, òvũzú ĩ drī sịzú nyòókú gé 'dǎá.

⁸ Ịsòwũ ní Yókóbũ ri zizú kīnī, “Tā mí ní ǎnyāpá má ní ịsú 'dĩ'bée ịpèzú ímúzá rī ā'di?”

Yókóbũ ní 'yozú ịri ní kīnī, “ǎmbúgú mávé rī, má ịpè kòpi, mí 'bā rí ẹsì múké má ní.”

⁹ 'Bo Ịsòwũ ní 'yozú kīnī, “Má ẹdrípí, ma ngá be ambamba, ngá mívé 'dĩ'bée, 'í rụ kòpi ā adrikí mívé ni.”

¹⁰ Yókóbũ ní 'yozú kīnī, “Kuyé! 'Í 'bā dō ẹsì múké má ní rá, mí ẹ'yí fēfē má ní sēé mí ní nō'bée. Mí ní ma ẹ'yí ẹsì be céré rī sī, á ndre mí ẹndrẹti ındré sù má ní Múngú ẹ ẹndrẹti ndréé rī tịni. ¹¹ Lē mí ẹ'yí ngá má ní ịjì sēé mí ní nōri, ā'diātāsīyā Múngú 'bā ẹsì múké má ní, sē má ní ngá má ní lēé rī pi ǎrēvú céré gí.” Yókóbũ si Ịsòwũ ri ũkpō sī, ụdũ ni, Ịsòwũ ā'yī ngá rī pi rá.

¹² Kúru Ịsòwũ ní 'yozú kīnī, “'Bá 'dekí mụyí mí be trụ, ma 'de drīdrī.”

¹³ 'Bo Yókóbũ ní 'yozú ịri ní kīnī, “ǎmbúgú mávé rī, 'í ndre, anjina mávé rī pi drī nyíríná, mávé ndrịjị rī pi, tị rī pi be, kòpívé anjina kpá drī nyíríná. Drokí dō kòpi mụzú ũkpō sī ụ'dụ ǎlu agá, kòpi ũdrā céré.

¹⁴ ǎmbúgú mávé rī, lē mí 'de mụzú drīdrī, ma átí'ba mívé ni, ma mụ anjina rī pi be, ǎzini ǎnyāpá rī pi be mǎdā mí vùdrī gé sī, ma mụ mí ịsú Sēyírī gé 'dǎlé.”

¹⁵ Ịsòwũ ní 'yozú kīnī, “Lē mā ku mávé ǎgō ụrụkọ'bée kú mí vùgá nōgó.”

Yókóbũ ní 'yozú kīnī, “Adri 'dini ku, ǎmbúgú mávé rī, lē mí 'bā drī ẹsì múké má ní ká.”

¹⁶ Kúru ụ'dụ 'dǎri gé, Ịsòwũ ní 'í újázú gōzú vùlé Sēyírī gé 'dǎlé.

¹⁷ 'Bo Yókóbũ 'de ívé rī mụyí Sũkótō gá, ǎngũ Pǎdǎnā ǎrámā vé rī gé, ịri ní jó sịzú 'í ní, ǎzini ịri ní ǎpǎlá 'bezú ívé ǎnyāpá rī pi ní. Sē ĩ ní vūrā rī ā rú 'dazú Sũkótō ǎní.*

¹⁸ Kúru Yókóbũ ní ngazú fūzú ǎngũ Pǎdǎnā ǎrámā vé rī agásí, ịri ní cazú kūrụ Sēkémē vé rī gé, ǎngũ Kǎnǎnā vé rī agá, ca 'dǎlé múké. Ịri ní ívé gākũ sịzú vūrā 'dǎri gé, sị gākũ rī kūrụ rī gé ǎmvélésíla. ¹⁹ Yókóbũ je nyòókú 'í ní gākũ rī sịzú rī anjì Hāmórā vé rī pi vùgá, Hāmórā ri Sēkémē vé ẹtẹpi, ụfē mǔfēngā fífí ẹnjjịpi ẹnjjēnjị ni mǔdũrũlũ ǎlu. ²⁰ Ịri ní vūrā rọbọnọ zázú ni sịzú, ịri ní rú ni 'dazú Ẹlī Ẹlọyị Ịsērélē.†

34

Rukí Dīnā ri lazú ịri sī ũkpō sī

¹ Ụ'dụ ǎlu, Dīnā mvá ũkú Léyā ní tịj Yókóbũ ní rī mụ anjì ũkú adri'ba ǎngũ 'dǎri agá rī pi vùgá. ² Sēkémē kǎ mụyí Dīnā rī ndréé, ịri ní Dīnā ri ruzú lazú ịri sī ũkpō sī. Sēkémē ri Hāmórā Híví adriipi drīkoma rú vūrā 'dǎri gé rī vé mvá. ³ Sēkémē 'bā ẹsì kú Yókóbũ vé mvá ũkú Dīnā drīgé, lē mvá ũkú rī ambamba, ri mvá ũkú rī ní tā múké ni átá. ⁴ Sēkémē ní 'yozú ẹtẹpi Hāmórā ní kīnī, “'Í je mvá ũkú 'dĩri má ní ũkú rú.”

⁵ Yókóbũ kǎ yij kīnī Sēkémē rụ ívé mvá ũkú Dīnā ri lazú ũkpō sī, ívé anjì ǎgō rī pi drī ri ǎnyāpá rī pi úcé ásé agá 'dǎá'dā, Yókóbũ újì kírì, 'yo tā ǎzi kuyé, cīmgbá kòpi ní ímvízú ịgōzú 'bẹtị rī gé.

* **33:17** 33:17 Sũkótō vé ịfífí ǎpǎlá. † **33:20** 33:20 Ẹlī Ẹlọyị Ịsērélē: Ẹlī Ẹlọyị Ịsērélē vé ịfífí, Múngú Ịsērélē rī pi vé rī.

6 Kúru Sêkémē étépì Hāmórā ní mužú átázú Yókóbū be ājē mvá ũkú rī vé rī ā tā sī. 7 Anji Yókóbū vé rī pi ká tā 'i ngaápi 'dīri yij, kôpi ní ímúzú ásé agá 'dāásī 'bētí. Tā 'dīri sē kôpi ní ízāngā, kôpi ā 'a ve āní ũnjí ũnjí, ā'diātāsīyā Sêkémē 'o tā drīnjá sēepi ni 'bá Ísērélē vé rī pi āsámvú gé, la mvá ũkú Yókóbū vé rī sī, 'o tā ī ní kôdô ícô 'oó ku ni.

8 Hāmórā kā ímú Yókóbū ri ndreé, īri ní 'yozú Yókóbū ní, āzini Yókóbū ɛnjipij ní kīnī, "Mávē mvá Sêkémē 'bā ɛsī mívé mvá ũkú Dīnā drīgē. Mī sē īri jeé Sêkémē ní ũkú rú. 9 Lē 'bā jekí 'bā 'bā āsámvú gé sī jeje. Īmi sēkí ĩmivé anji ũkú jeé 'bá ní, 'bā kpá 'bávē anji ũkú sē je ĩmi ní. 10 Īmi adri 'bā āsámvú gé nōgó, ĩmi ícô adri vūrā ĩmi ní lēé rī gé rá. Īmi adri āngū rī agá, ĩmi ngá ũzi, ĩmi nyōókú ísú je āngū rī agá rá."

11 Kúru Sêkémē ní 'yozú Dīnā étépì ní, āzini Dīnā édrípìj ní kīnī, "Lē ĩmi 'bākí ɛsī múké má ní, ngá ĩmi ní zīj má vúgá rī, ma sē ĩmi ní rá. 12 Īmi lūkí má ní ājē rī ā vúgú, āzini ngá ĩmi ní lēé rī, ma ícô ũfē ĩmi ní rá. Lē ĩmi sēkí mvá ũkú rī má ní ũkú rú."

13 Sêkémē ní Dīnā ri rujú lazú ũkpō sī rī sī, sē anji āgō Yókóbū vé rī pi ũ'bākí Sêkémē pi ē mī étépì Hāmórā be. 14 Kôpi 'yokí Sêkémē pi ní étépì be kīnī, "Bá ícókí 'bávē ómvúpì sēé jeé ágó ī ní ágélé ni ē tì līj kuyé rī ní ku, ā'diātāsīyā īri adri 'bá ní drīnjá rú. 15 'Bá lēkí 'yoó ĩmi ní 'dīni, lē ā ũlīkí āgō ĩmivé rī pi ā ágélé ē tì rá, ĩmi adrikí rí sū 'bá tīnī. 16 Kúru 'bā 'bávē anji ũkú sē je ĩmi ní rá, 'bā kpá ícô anji ũkú ĩmivé rī pi je rá. 'Bā adri ĩmi āsámvú gé, 'bā adri ĩmi be ngá ālu. 17 'Bo ĩmi ā'yīkí dō ĩmī ágélé ē tì sēé ũlī kuyé, 'bā 'bá ómvúpì Dīnā ri 'dū, 'bā 'de mužú rá."

18 Hāmórā pi mvópì Sêkémē be, ā'yīkí tā kôpi ní 'yoó 'dīri rá. 19 Kērīmvá Sêkémē ri, ĩnjīkí īri agáá rá étépì vé 'bētí āsámvú gé 'dāá, iza sá kuyé, 'dū tā ī ní 'yoó 'dīri ngaá rá,

ā'diātāsīyā lē Yókóbū vé mvá ũkú Dīnā ri ɛsī be céré. 20 Kúru Hāmórā pi mvópì Sêkémē be, kôpi ní 'dezú mužú ívé kūrú rī vé kēētīlé gá 'dāá, kôpi mukí átá ī ōgūpìj kūrú agá 'dāá rī pi ní. 21 Kôpi ní 'yozú kīnī, "Āgō nō'bée ũndī 'bávē ni. Lē kôpi ā adrikí āngū 'bávē rī agá nōgó, kôpi ā ũzīkí ngá āngū rī agá nōgó. Āngū rī kôpi ní āmbúgú. 'Bā ícô kôpivé anji ũkú je rá, kôpi ícô 'bávē rī pi je rá. 22 'Bo 'bávē āgō rī pi ā'yīkí dō ī ágélé ē tì sēé ũlī rá sū kôpivé rī tīnī, kúru 'bá 'dī'bée ícô adri 'bā āsámvú gé nōgó rá, 'bā adri kôpi be ngá ālu. 23 'Bo 'bá 'okí dō 'dīni, ānyāpá kôpivé rī, āzini ngá kôpivé rī pi ārēvú céré adri 'bávē ni. Lē 'bā ā'yīkí tā kôpi ní 'yoó rī, kôpi ā adrikí rí 'bā āsámvú gé nōgó."

24 Āgō mu'bá kūrú rī vé kēētīlé gá 'dālē rī pi ārēvú céré ā'yīkí tā Hāmórā pi ní 'yoó mvópì Sêkémē be rī rá, āzini āgō kūrú agá rī pi ārēvú céré sēkí ī ágélé ē tì ũlī rá.

Dīnā édrípìj mukí ɛ'dī 'dīj 'bá Sêkémē vé rī pi be

25 Kôpi ká ũlīngará rī vé āzó taá caá ú'dú na, vūdrī ni gé, Yókóbū vé anji āgō ĩrī Sīmīyónā pi Léví be, Dīnā vé édrípìj, kôpi ní ĩlī āco āco ni pi u'duzú, kôpi ní mužú āgō kūrú agá rī pi ú'dízú ũdrázú céré. 26 Kôpi ũsōkí Hāmórā pi mvópì Sêkémē be ĩlī āco āco 'dī'bée sī ũdrāá rá. Kôpi ísékí Dīnā ri Sêkémē vé jó agá 'dāásī, kôpi jīkí īri mužú ĩndī. 27 Yókóbū vé anji āgō urukō'bée ní cazú āvū rī pi ā gārā gá 'dāá, kôpi ní ngá kūrú agá rī pi alizú, ā'diātāsīyā rukí kôpivé ómvúpì lazú kūrú 'dāri agá. 28 Kôpi alíkí kábīlō rī pi, ndrīj rī pi, tī rī pi, dōngí rī pi, ngá kūrú agá rī pi ārēvú céré, āzini kôpi alíkí ngá kūrú rī gé āmvélésīla ásé agá rī pi ārēvú céré. 29 Kôpi u'dukí ā'bú kūrú agá rī pi ārēvú céré, kôpi urukí ũkú rī pi anjīnjá rī pi be jīj mužú ĩndī.

30 Kúru Yókóbū ní 'yozú Sīmīyónā pi ní Léví be kīnī, "Nóni ĩmi ĩjīkí tā

ũnjí má drĩgégí, ìmi sēkí 'bá Kānānā vé rĩ pi, āzini 'bá Pērízĩ vé āngũ nōri agá rĩ pi ndrekí ma ũnjí. 'Bávé kālāfe mādānānā, kōpi úmúkí dō ī ẹ'dí 'dijí 'bá be, kōpi 'bá ú'dí ũdrā 'bá mávé 'bētí āsámvú gé rĩ pi be céré."

³¹ Kōpi ní újázú ìri ní kīnī, "Í lē ā 'du 'bá ómvúpí ri 'bāá sū ũkú adriipi ọwú rú ni tịnị?"

35

Yōkóbū újā 'i gōō Bētélē gá

¹ Kúru Múngú ní 'yozú Yōkóbū ní kīnī, "Í nga, 'í mụ adrii Bētélē gá. 'Í sị vūrā rōbōṅṅō zāzú ni Múngú ní vūrā 'dāri gé. Múngú 'dīri ándúrú 'i 'daápi mí ní sá mí ní ápázú mí ẹdrípí Ísōwũ sī rĩ gé rĩ 'i."

² Kúru Yōkóbū ní 'yozú ívé 'bá 'bētí āsámvú gé rĩ pi ní, āzini 'bá mụ 'bá ìri be trú rĩ pi ní kīnī, "Lē ìmi ú'békí ngá ī ní údé rií ìnjī múngú rú 'dī'bée āmvé, ìmi ũjīkí ìmi ícá uletere, ìmi úsúkí bōngó ule ni pi áyu. ³ Ìmi ímúkí, 'bá 'deki mụzú Bētélē gá, vūrā úmvúlésí má ní mụzú vūrā rōbōṅṅō zāzú ni sịzú Múngú ní rĩ gé, Múngú 'dīri ándúrú mávé zīngará yīpi sá má ní ìzāngā nyazú rĩ gé rĩ 'i. Ri adrii má be trú vūrā má ní ẹcízú rĩ pi agásí."

⁴ Kúru kōpi ní ngá ī ní údé rií ìnjī múngú rú rĩ pi í'dúzú céré sēzú Yōkóbū ní, kōpi ní kpá kālákála ívé rií ũ'yī bí gé rĩ pi útrúzú sēzú ìri ní. Yōkóbū ní 'bú gazú ngá 'dī'bée sịzú ānī peṭi āmbúgú ìnyinā Sēkémē gá rĩ ā ndúgé. ⁵ Yōkóbū pi ká rií mụ ívé 'bá 'bētí āsámvú gé rĩ pi be, Múngú sē ũrī fií 'bá kūrú agá rĩ pi ẹsị agá ambamba, sē kōpi drokí Yōkóbū pi ā vudrī kuyé.

⁶ Yōkóbū pi ní cazú ívé 'bá 'bētí āsámvú gé rĩ pi be kūrú Lúzĩ vé rĩ gé. Kūrú 'dīri ī nōni zị Bētélē, ìri āngũ Kānānā vé rĩ agá. ⁷ Ìri ní vūrā

rōbōṅṅō zāzú ni sịzú 'dālé, ìri ní vūrā rĩ ā rú 'dazú Ēlī Bētélē* ā'diātāsīyā Múngú 'i'da 'i ándúrú Yōkóbū ní 'dāgá sá ìri ní ápázú ẹdrípí Ísōwũ sī rĩ gé.

⁸ Dēbūrā ọtú riipi Rēbékā vé anjī ũtēpi rĩ drā vūrā 'dāri gé, sịkí ìri peṭi Bētélē gá rĩ ā ndúgé. Kúru ī ní peṭi 'dāri ā rú 'dazú Ālōnī Bākútī.†

⁹ Yōkóbū ká ímvi ìgōō Pādānā Ārāmā gá 'dāásí, Múngú 'i'da 'i ìri ní dijí, sē ìri ní tākiri. ¹⁰ Múngú ní 'yozú ìri ní kīnī, "Mí rú Yōkóbū, 'bo nōni gōkí mí rú zị Yōkóbū ku, ī mí rú zị Ísērélē."

¹¹ Múngú ní gōzú 'yozú ìri ní kīnī, "Ma Múngú Ūkpō 'Dīpa 'i, lē mí tị ízú tré, anjī mívé rĩ pi vé kālāfe ā ga tré. Súrú kárakará pi ímú ífū mí rú 'bá gá, 'bāgú rĩ pi kpá ímú ífū mí rú 'bá gá. ¹² Āngũ má ní sēē Ābūrāmā pi ní Ísákā be rĩ, ma ímú sē mí ní. Ma ímú āngũ nōri sē úyú mívé rĩ pi ní." ¹³ Múngú ní 'dezú mụzú, ìri ní Yōkóbū ri kuzú kú vūrā 'í ní átázú ìri be rĩ gé.

¹⁴ Yōkóbū ní írā í'dúzú ì'dízú vūrā Múngú ní átázú 'í be rĩ gé, ìri ní vinyō í'dúzú dāzú írā 'í ní ì'dijí rĩ drĩgégé, ìri ní kpá ũdu í'dúzú dāzú drĩ ni gé, Múngú ri ìnjízú ānī. ¹⁵ Yōkóbū ní vūrā Múngú ní átázú 'í be rĩ ā rú 'dazú Bētélē.

Rāélē vé Drāngará

¹⁶ Kōpi ní ngazú Bētélē gá 'dāásí, 'dezú mụzú Ēfāratā gá. Kōpi ní drī cazú Ēfāratā gá 'dāá kuyé rĩ gé, Rāélē ā 'a ní í'dózú ásózú, ìrivé tīngará ũkpó ũkpó. ¹⁷ Ìrivé tīngará ká ícá ũkpó ũkpó, ũkú riipi ũkú anjī tī 'bá rĩ pi ē ìzā koopi rĩ ní 'yozú Rāélē ní kīnī, "Mí adri ũrī sī ku, mvá āzi mí ní rií tīí 'dīri, ìri mvá ágōnā."

¹⁸ Rāélē vé ídri ká í'dó fūú, ìri ní mvānā rĩ ā rú 'dazú Bēnónī 'i.‡ Ẹtēpi 'da ívé rĩ Bēnyēmīnē 'i.§

* **35:7** 35:7 Ēlī Bētélē: Ēlī Bētélē vé ífífí, Múngú Bētélē vé rĩ. † **35:8** 35:8 Ālōnī Bākútī: Ālōnī Bākútī vé ífífí, peṭi ī ní rizú āā ngozú ndūyú ni gé ni. ‡ **35:18** 35:18 Bēnónī: Bēnónī vé ífífí, mvá ágó nōri sē á nya ìzāngā ambamba. § **35:18** 35:18 Bēnyēmīnē: Bēnyēmīnē vé ífífí, mvá ũkpō be ímúpí má ìzā koopi rĩ.

19 Ráelē ní kúru drāzú, sĭkí ĩri lētĭ muṣpĭ kŭrú Ēfāratā vé rĭ gé. (Kŭrú Ēfāratā vé rĭ ĩ kpá zĭ Bētēlēmē.)
20 Yōkóbū ní írā í'dúzá ĩ'dizú Ráelē vé 'būrēdrĭ gé. Cĭmgbá ícázú ú'dú āndrŭ nōri gé, írā ĩ ní ĩ'dĭí 'dāri, ĩri Ráelē vé 'būrēdrĭ í'da.

21 Īsērēlē ní 'i útrúzú muṣú drĭdrĭ, ĩri ní ívé gākŭ sĭzú Mĭgĭdálā Ēdéré gá, lágáraka ā wōókō ándrélésĭla rĭ gé. 22 Īsērēlē kā rií adrií āngŭ 'dāri agá, Rŭbénā ní lazú étépĭ Yōkóbū vé ũkú Bílā sĭ, Yōkóbū yĭ tā ni rá.

Yōkóbū ri anji āgō be muṣrĭ drĭ ni ĩrĭ.

23 Anji Léyā vé rĭ pi Rŭbénā 'i, ĩri mvá kāyú Yōkóbū vé rĭ, ĩri ā vŭdrĭ gé rĭ pi Sĭmĭyónā 'i, Léví 'i, Yŭdā 'i, Īsākárā 'i, Jēbŭlúnā sĭ.

24 Anji Ráelē vé rĭ pi Yōsépā pi Bēnyēmĭnē be.

25 Ráelē vé ātĭ'vá Bílā vé anji āgō rĭ pi Dánā pi Nāfātālĭ be.

26 Léyā vé ātĭ'vá Jēléfā vé anji āgō rĭ pi Gádĭ pi Āsérā be.

Anji āgō 'dĭ'bée ũkú rĭ pi tĭkĭ Yōkóbū ní Pādānā Ārāmā gá 'dāá.

27 Yōkóbū ní cazú étépĭ Īsákā vŭgá Māmŭrē gá 'dālē, ĩnyi Kĭrĭyātā-Ārābā (nóni ĩ ní zĭĭ Hēbērónā) rĭ gé, vŭrā ótŭ Ābŭrāmā pi ní adrizú Īsákā be rĭ gé. 28 Īsákā adri caá ílĭ mŭdŭrŭlŭ ālu pŭkŭ ārō (180). 29 ĩri ní kúru drāzú, drā ĩsú ākŭdē dē ícá ārākā rú gĭ, ĩrivé ídri fŭ muṣ adrií ívé 'vá ũdrā'vá gĭ rĭ pi āsámvú gé. ĩrivé anji āgō ĩsōwŭ pi ní ĩri sĭzú Yōkóbū be.

36

Úyú ĩsōwŭ vé rĭ

1 Úyú ĩsōwŭ vé rĭ pi 'dĭ. (ĩsōwŭ vé rŭ āzi rĭ Ēdómā 'i.)

2 ĩsōwŭ je ívé ũkú rĭ pi íngázú anji ũkú Kānānā vé rĭ pi āsámvú gé. ũkú kāyú rĭ Ādá 'i, ĩri Ēlónĭ Hĭtĭgŭ rĭ vé mvá ũkú, 'deēpi vŭ ni gé sĭ rĭ Ōhōlĭbāmā 'i, ĩri Ānā

vé mvá ũkú, ĩrivé é'bĭpĭ Zĭbēyónā Hĭvĭgŭ rĭ 'i. 3 ũkú ũdŭ rĭ Bāsēmátā 'i, étépĭ ni Īsĭmāélē 'i, ĩrivé ómvŭpĭ Nēbāyótĭ 'i.

4 Ādá tĭ Ēlĭfájā ri ĩsōwŭ ní, Bāsēmátā tĭ Rēúlē ri, 5 Ōhōlĭbāmā tĭ Jēúsĭ pi Jālámā be, Kórā sĭ. Anji āgō 'dĭ'bée ĩsōwŭ vé ni, tĭkĭ kōpi Kānānā gá.

6 ĩsōwŭ 'du ívé ũkú rĭ pi, anji āgō rĭ pi, anji ũkú rĭ pi, ívé 'vá 'bētĭ āsámvú gé rĭ pi, ívé ānyāpā rĭ pi, ngá ārēvú céré ĩri ní ĩsú Kānānā gá 'dāá rĭ pi be, mu adrií édrĭpĭ Yōkóbū gārā gá sĭ rárá rú.

7 Kōpivé ā'bú ízú ambamba, sē kōpi ícókĭ adrií édrĭpĭ be trŭ ku, ānyāpā rĭ pi ní adrií tré rĭ sĭ, vŭrā kōpi ní adrizú rĭ ca kōpi ní ku. 8 (ĩsōwŭ vé rŭ āzi Ēdómā 'i.) ĩsōwŭ ní kúru 'dezú muṣú adrizú āngŭ ánga rú Sēyírĭ vé rĭ gé.

9 ĩsōwŭ ri sŭrŭ Ēdómā vé rĭ pi vé é'bĭpĭ, úyú ĩrivé rĭ pi rikĭ adrií āngŭ ánga rú Sēyírĭ vé rĭ gé.

10 Anji āgō ĩsōwŭ vé rĭ pi vé rŭ, Ēlĭfájā 'i, ĩrivé éndrēpĭ Ādá 'i, mvá ágó rĭ āzi Rēúlē 'i, ĩrivé éndrēpĭ Bāsēmátā 'i.

11 Anji āgō Ēlĭfájā vé rĭ pi, Tēmánā 'i, Ómārĭ 'i, Zéfō 'i, Gātámā 'i, Kēnázĭ sĭ.

12 ĩsōwŭ vé mvá Ēlĭfájā ri ũkú āzi be, ũkú rĭ ā rŭ Tĭmĭnā 'i, tĭ Āmālékē ri nĭ. Anji 'dĭ'bée vé é'bĭpĭ ĩsōwŭ 'i, kōpivé ĩdrēpĭ Ādá 'i.

13 Anji āgō Rēúlē vé rĭ pi, Nāhátā 'i, Zérā 'i, Sámā 'i, Mízā sĭ. Anji 'dĭ'bée vé é'bĭpĭ ĩsōwŭ 'i, kōpivé ĩdrēpĭ Bāsēmátā 'i.

14 ĩsōwŭ vé ũkú Ōhōlĭbāmā vé éndrēpĭ Ānā 'i, Ōhōlĭbāmā ri Zĭbēyónā mvōpĭ ā mvá. Anji ĩsōwŭ pi ní tĭĭ Ōhōlĭbāmā be rĭ, Jēúsĭ 'i, Jālámā 'i, Kórā sĭ.

15 ĩsōwŭ vé mvá kāyú Ēlĭfájā vé anji āgō rĭ pi gōkĭ adrií drĭkoma rú. Anji rĭ pi vé rŭ,

- Tēmánā 'i, Ómārī 'i, Zéfō 'i, Kēnázī 'i, ¹⁶ Kórā 'i, Gātámā 'i, Āmālékē sī. Anji Ēlīfájā vé drīkoma rú 'dī'bée, kōpi ri adri āngū Ēdómā vé rī agá, kōpivé ĩdrépi Ādá 'i.
- ¹⁷ Īsōwū vé mvá Rēúlē vé anji āgō gōkí ícá drīkoma rú, kōpivé rú, Nāhátā 'i, Zérā 'i, Sámā 'i, Mízā sī. Anji drīkoma rú 'dī'bée Rēúlē vé ni, kōpi ri adri āngū Ēdómā vé rī agá, anji 'dī'bée zíkí Īsōwū vé ūkú Bāsēmátā ri ĩdrépi.
- ¹⁸ Anji Īsōwū pi ní tī ūkú ni Ōhōlībámā be rī pi gōkí ícá drīkoma rú, anji rī pi vé rú, Jēúsī 'i, Jālámā 'i, Kórā sī. Anji drīkoma rú 'dī'bée úyú Īsōwū vé ni, kōpivé ěndrépi Ōhōlībámā 'i, Ōhōlībámā ri mvá Ánā vé ni.
- ¹⁹ Úyú Īsōwū vé 'dī'bée, kōpi drīkoma rú āngū Ēdómā vé rī agá.
- ²⁰ Sēyírī Hórīgú rī ri ótú adrii āngū ánga rú Sēyírī* vé rī gé. Īrivé anji rī pi ā rú, Lōtánā 'i, Sōbálā 'i, Zībēyónā 'i, Ánā 'i, ²¹ Dīsónī 'i, Ézērē 'i, Dīsánī sī. Anji Sēyírī vé adri'bá āngū Ēdómā vé rī agá 'dī'bée, kōpi drīkoma sūrú Hórī vé rī pi vé ni.
- ²² Anji āgō Lōtánā vé rī pi Hórī pi Hēmánā be. Lōtánā vé ómvúpi Tímīnā 'i.
- ²³ Anji āgō Sōbálā vé rī pi Ālívánā 'i, Mānāhátā 'i, Ēbálā 'i, Séfō 'i, Ōnámā sī.
- ²⁴ Anji āgō Zībēyónā vé rī pi Āyá pi Ánā be. Ánā ĩsú yīi íkpúpi nyōókú agálésī āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá kōopi koko rī nī. Īsú yīi rī sá ĩri ní rizú étépi Zībēyónā vé dōngí úcézú rī gé.
- ²⁵ Anji Ánā vé rī pi 'dī,
- Mvá ágó rú rī Dīsónī 'i, ūkú rú rī Ōhōlībámā 'i.
- ²⁶ Anji āgō Dīsónī vé rī pi Hēmīdánī 'i, Ēsībánā 'i, Ītāránā 'i, Kēránā sī.
- ²⁷ Anji āgō Ézērē vé rī pi Bīlīhánā pi Zāvánā be, Ākánā sī.
- ²⁸ Anji āgō Dīsánī vé rī pi Ūzī pi Āránā be.
- ²⁹ Hórī vé anji drīkoma rú rī pi, Lōtánā 'i, Sōbálā 'i, Zībēyónā 'i, Ánā 'i, ³⁰ Dīsónī 'i, Ézērē 'i, Dīsánī sī. Anji Hórī vé adri'bá drīkoma rú rī pi 'dī, kōpi acokí ĩ sūrú ĩvé rī pi vúgá sī, āngū Sēyírī vé rī agá.

'Bāgú Ēdómā vé rī

- ³¹ 'Bāgú āngū Ēdómā vé rī ru'bá ĩsúzú 'bāgú āzi ru drī 'bá Īsērélē vé rī pi kuyé rī pi vé rú 'dī,
- ³² Bēórā vé mvá Bélā ru āngū Ēdómā vé rī nī. Kūrú ĩri ní adrizú 'a ni gé rī ā rú Dīnīhábā.
- ³³ Bélā kā drāá, Zérā íngápi Bōzírā gá rī vé mvá Jōbábā gō adrii 'bāgú rú Bélā ā vūrā gá.
- ³⁴ Jōbábā kā drāá, Hūsámā íngápi āngū Tēmánā vé rī agá rī gō adrii 'bāgú rú Jōbábā ā vūrā gá.
- ³⁵ Hūsámā kā drāá, Bēdádī vé mvá Hādádī ě'dī 'dīipi 'bá Mīdīyánā vé rī pi be āngū Mōábā vé rī agá, kōpi ndéepi rá rī, gō āngū rī ruú nī Hūsámā ā vūrā gá. Kūrú ĩri ní adrizú 'a ni gé rī ā rú Āvítī.
- ³⁶ Hādádī kā drāá, Sāmílā íngápi āngū Māsērēkā vé rī gé rī, gō āngū rī ruú nī Hādádī ā vūrā gá.
- ³⁷ Sāmílā kā drāá, Sávūlā íngápi kūrú Rēhōbótī vé rī gé yīi† gārā gá rī gō āngū rī ruú nī Sāmílā ā vūrā gá.
- ³⁸ Sávūlā kā drāá, Ākībórī vé mvá Bālā Hánánī gō āngū rī ruú nī Sávūlā ā vūrā gá.

* **36:20** 36:20 Sēyírī: Sēyírī ri āngū ánga rú ni, 'dakí ágó āmbúgú Sēyírī ā rú sī. Vúdrī ni gé, úyú Īsōwū vé rī pi gōkí āngū rī a rú 'daá Ēdómā. † **36:37** 36:37 Yīi: Yīi rī Yūfērētā 'i.

39 Ākībōrī vé mvá Bālā Hānání ká drāá, Hādādī gō úrí 'bāgú rú nī. Kūrú ĩri ní adrizú rī Páwū 'i. Ūkú ĩrivé rī ā rú Mēhētābélē 'i, Mēhētābélē rī mvá ūkú Mātēredī vé ni, Mātēredī rī mvá ūkú Mēzāhábā vé ni.

40 Úyú Īsōwū vé adri'ba 'bāgú rú rī pi 'dakí kōpi ā rú ĩvé sūrú ā rú sī, āzini ĩvé āngū ā rú sī, kōpivé rú pi 'dī,

Tīmīnā 'i, Ālīvā 'i, Jētētī 'i, 41 Ōhōlībāmā 'i, Élā 'i, Pīnónī 'i, 42 Kēnázī 'i, Tēmānā 'i, Mībīzā 'i, 43 Māgādīyélē 'i, Īrāmā sī. 'Bāgú 'dī'bée Ēdómā vé rī pi, sīkí kōpivé rú āngū kōpi ní adrizú rī pi vúgá sī.

Kōpi céré úyú Īsōwū vé ni, Īsōwū rī é'bīpī 'bā Ēdómā vé rī pi vé ni.

37

Tā Yōsépā pi āsámvú gé édrīpīi be rī

1 Yōkóbū rī adrii āngū étēpi ní adrizú rī agá, āngū Kānānā vé rī agá.

2 Ú'dógú'dógú Yōkóbū vé rī, āzini anjiná ĩrivé rī pi vé rī, ĩri 'dīni.

Yōsépā ká adrii ílī be mūdri drī ni ézīrī, rī étēpi vé ānyāpá úcé, kōpi rikí úcé édrīpīi be. Īrivé édrīpīi 'dī'bée vé éndrēpi Bīlā pi Jēléfā be. 'Bo Yōsépā rī tā ūnjí édrīpīi ní rīi 'oó rī íjī ūlūú étēpi ní.

3 Īsērélē* lē Yōsépā rī ívé anji rī pi āsámvú gé sī agáá rá, ā'diātāsīyā tīkí Yōsépā rī ĩsū ākūdē Yōkóbū rī ārākā rú. Īsērélē ícī bōngó akoóko rūkū ājē be āmbúgú ni sēé Yōsépā ní. 4 Yōsépā édrīpīi ká ndreé ĩ étēpi lē Yōsépā rī ĩ agáá rá, kōpi 'bākí éšī ūnjí Yōsépā ní. Kōpi átákí ĩri ní tā ú'dúkó múké sī ku.

5 Īnīnā āzi sī, Yōsépā ūbī urobí, ká urobí rī ūlūú édrīpīi ní, kōpi gōkí éšī ūnjí 'bāá ĩri ní agáá rá. 6 Yōsépā ní

'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi yīkí drī urobí ma ūbīpi rī vé tā ká. 7 Urobí rī kīnī, 'bā mukí ĩmi be ómvú gé, 'bā rikí ūndú ūlīlī ūdrōó ĩmi be, mbēlēnā mávé ūndú nga 'i ĩdrēé uru sī, ūndú ĩmivé rī pi trakí ĩ ūndú mávé rī ā gārā gá sī kūrū, sīkí drī vūgá endrēti ní gé."

8 Yōsépā édrīpīi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Mí ūsū mí āmbúgú 'bā drīgé nī? Adarú 'í lē nyo adrii 'bā drīgé āmbúgú rú?" Kōpi gōkí ĩri ní éšī ūnjí 'bāá agáá rá urobí ĩri ní ūbī rī sī, āzini tā ĩri ní 'yoó rī sī.

9 Yōsépā ní gōzú urobí āzi ūbīzú, ĩri ní 'yozú édrīpīi ní kīnī, "Īmi yīkí drī ká, á gō urobí āzi ūbī. Urobí rī kīnī, ūtú, mbāá, āzini līnyā sīkí drī vūgá má endrēti gé."

10 Ká urobí rī ūlūú 'í étēpi ní, āzini 'í édrīpīi ní, étēpi ní trezú drī ní gé kīnī, "Urobí mí ní ūbī 'dīri tā ni ngóni? Mí ūsū mí kīnī, 'bā mí éndrēpi be, mí édrīpīi be úmvúlésī ímú kūmūcí ūtī, drī sī vūgá mí endrēti gé?" 11 Yōsépā ā tā 'de édrīpīi éšī agá ūnjí, 'bo Yōkóbū rī tā 'dīri ūsū kīnī, urobí 'dīri vé ífífi ā'di.

Yōsépā édrīpīi sēkí Yōsépā rī jeé

12 Ū'dú álu Yōsépā édrīpīi 'dekí muú ĩ étēpi vé kábīlō úcé Sēkémē gá. 13 Īsērélē ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, "Mí édrīpīi rī kábīlō úcé Sēkémē gá 'dāá'dā, á lē mí pēé muzú kōpi vúgá 'dāá."

Yōsépā ní újázú kīnī, "Múké, ma mu rá."

14 Étēpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Í mu mí édrīpīi ndreé, kōpi dō múké kábīlō rī pi be. 'Í mu dō gí, mí újā mí ĩgōó ímú tā ni ūlūú má ní." Kúru étēpi ní Yōsépā rī pēzú muzú, Yōsépā ní ngazú 'būnā Hēbērónā vé rī gé 'dāásī, ĩri ní 'dezú muzú Sēkémē gá 'dāá.

Yōsépā ká caá Sēkémē gá 'dāá, 15 ágó āzi ĩsū ĩri rī écī āngū rī agásī,

* 37:3 37:3 Īsērélē: Rú Īsērélē 'dīri, Múngú ní 'daá Yōkóbū ní rī. 'Í lā Í'dóngará 35:10.

ágó rĩ ní ìri zìzú kǐnĩ, “Ngá mí ní ríi ndǎá rĩ ã'di?”

¹⁶ Yōsépā ní újázú kǐnĩ, “Ma ri má édrípìjì ndǎ. Mi ícò má ní vūrā kòpì ní rizú kǎbīlō úcézú rĩ lū rá?”

¹⁷ Ágó rĩ ní újázú kǐnĩ, “Kòpì ngakì mujú nǒosĩ gí. Á yì kòpì kǐnĩ, ì lēkì 'deé muzú Dótánā gá.”

Kúru Yōsépā ní 'dezú muzú édrípìjì vúgá sī, ìri ní cazú muzú kòpì ísúzú Dótánā gá 'dǎlé.

¹⁸ Yōsépā édrípìjì kǎ ndreé Yōsépā ri ímú, kòpì nǐkí ìri áamá bá, ísú ákūdē ícá drĩ ì vúgá nǒo kuyé, kòpì í'dókì ríi létì ndǎá ìri 'dìzú.

¹⁹ Kòpì ríkì átá ì ásámvú gé sī kǐnĩ, “Ì ndrekì drĩ ká, urobí 'dìpa ri ímú 'dǎ! ²⁰ Lē 'bá 'dìkí ìri drǎá, 'bá 'bekí ìri 'bú yìjì ní njuú 'a ni gé sī gí rĩ agá, 'bá mu 'yo 'bá étèpì ní ùbǔgǒ nya ìri gí. 'Bá ndrekì rí ìrivé urobí 'dìri dǒ èzì nga rá.”

²¹ Rübénā kǎ tā 'dìri yìjì, 'bá èsì lēzú Yōsépā ri ípázú édrípìjì drìgé sī rá, ìri ní 'yozú kǐnĩ, “Lē 'bá 'dìkí ìri ku. ²² Lē ìmi dǎkí ãrí ku, ìmi 'dukí ìri 'beé 'bú yìjì ní njuú 'a ni gé sī gí rĩ agá 'dǎá àngū ã'wí cínýáfā rú rĩ agá nǒgò, lē ìmi 'bákì drì rù' 'bá ni gé ku.” Rübénā 'yo tā 'dìri 'dìni, lē édrípìjì ri ípá kòpì drìgé sī, jìjì gǒo étèpì vúgá 'dǎá vúlé.

²³ Kúru Yōsépā kǎ caá édrípìjì vúgá 'dǎlé, kòpì ùtrǔkí ìrivé bǒngó akoóko rǔkǔ àjē be àmbúgú rĩ ìri ní suú rĩ ìri ã rù' 'bá gá sī rá. ²⁴ Kòpì jìkí ìri 'beé 'bú agá. 'Bú rĩ ã 'a ule, yìjì 'a ni gé 'dǎáyo.

²⁵ Kòpì kǎ úrí vūgá ríi ínyá nyaá, kòpì kǎ ì drì ingáá àngū ndreé uru, kòpì ndrekì ngúlúmū sùrú Ísīmāélē vé ngá ọzì' 'bá rĩ pi ri ímú ì vúgá nǒo Gílédá gálésì. Kòpì ùdrǒkí ngá tìbì á'dízú èjì be ngǔ' 'bá ndrìndrì ni pi, ùdu ngǔ' 'bá ndrìndrì ni, àzini mǐrè pi be kámīlō rĩ pi úgóró gá, kòpì ri ngá 'dì' 'bée jì mu ọzì Èjèpétō gá.

²⁶ Yúdā ní 'yozú édrípìjì ní kǐnĩ, “'Bá 'dìkí dǒ 'bá édrípìjì ri drǎá, 'bá úcìkí dǒ tā ni úcìcì, ngá múké 'bá ní ísú 'a ni gé 'dìgé rĩ ã'di? ²⁷ Múké ni,

lē 'bá sēkí ìri jeé 'bá Ísīmāélē vé rĩ pi ní, 'bá úlókí ìri ã rù' 'bá ku, ìri 'bá édrípìjì, 'bá ãrí ãlu.” Yúdā vé édrípìjì ã'yìkí tā ìri ní 'yoó 'dìri rá.

²⁸ Ngúlúmū Ísīmāélē vé adri' 'bá àngū Mǐdīyánā vé rĩ agá ri' 'bá ngá ọzì' 'bá rĩ pi kǎ ícá, Yōsépā édrípìjì ní Yōsépā ri ísézú 'bú rĩ agá 'dǎásì àmvé nǒo, kòpì ní ìri sēzú jezú 'bá Ísīmāélē vé rĩ pi ní mǔfēngá fífì pǔkǔ ìrì ènjì' 'bá ènjìènjì ni sī, 'bá Yōsépā ri je' 'bá rĩ pi ní Yōsépā ri jìzú muzú Èjèpétō gá.

²⁹ Rübénā kǎ 'i újá gǒo 'bú rĩ gé 'dǎlé, ísú Yōsépā ri 'dǎáyo. Ízāngá fi èsì ni gé ambamba, ùsì ívé bǒngó 'í rù' 'bá gá sī rá. ³⁰ Ìri ní gǒzú édrípìjì vúgá 'dǎlé, ìri ní 'yozú kǐnĩ, “Mvá rĩ 'dǎlé 'dǎáyo! Mǎ 'o rí ã'di?”

³¹ Kúru kòpì ní Yōsépā vé bǒngó àco akoóko àjē be àmbúgú rĩ í'dúzú, kòpì ní ndrìjì lizú, bǒngó rĩ suzú ãrí rĩ agá. ³² Kòpì ní bǒngó akoóko rǔkǔ ãrí be rù' 'bá gá 'dìri jìzú muzú ì étèpì vúgá 'dǎá. Kòpì ní 'yozú kǐnĩ, “'Bá ísúkí bǒngó akoóko rǔkǔ ni nǒ, 'í 'bì drì ndreé ká, bǒngó nǒri adri mǐ mvòpì vé rĩ kuyé?”

³³ Yókóbū áamá bǒngó rĩ kǐnĩ, “Bǒngó akoóko rǔkǔ rĩ mǎ mvòpì vé rĩ! Á, ùbǔgǒ nya mvá rĩ gí. Ádarú ùndìkí Yōsépā ri kpélékpélé gí.”

³⁴ Kúru Yókóbū ní ívé bǒngó ùsìzú 'í rù' 'bá gá sī rá, ìri ní sūwārì í'dúzú ásúzú 'í rù' 'bá gá áyu. Ngo 'í mvòpì ri caá ú'dú be kárákará. ³⁵ Ìrivé anjì àgǒ rĩ pi, anjì ùkú rĩ pi be céré ímúkí ìri è èsì ùmǐ, 'bo gǎ sī, lē 'bá àzi ã ùmǐ 'í èsì ku. Ìri ní 'yozú kǐnĩ, “Á lē ã sǐkí ma 'bú agá, á lē mujú mǎ mvòpì ri ngoó.” Ìri dǐ átá be, ìri dǐ ngo be.

³⁶ Ísú ákūdē 'bá Mǐdīyánā vé rĩ pi sēkí Yōsépā ri jeé Pótífā ní Èjèpétō gá 'dǎlé gí, Pótífā ri ùgalaku ríipi 'bǎgú Èjèpétō vé rĩ vé 'bètì ùtèepi rĩ.

38

Yúdā pi vé tā Tāmārā be rĩ

1 Sâ 'dâri gé, Yúdâ ní ngazú füzú édrípíi ásámvú gé sî, mu adrii kûrú Ādûlámû vé rî gé, ágó âzi vé ângá, ágó rî ã rû Hírâ 'i. 2 Yúdâ ní mvá ûkú ísúzú, mvá ûkú rî vé étépi Kánánâgú, rû ni Súwâ 'i. Yúdâ ní mvá ûkú rî jezú 'í ní ûkú rú, kôpi ní lazú mvá ûkú rî be. 3 Mvá ûkú rî ní 'a ísúzú, ïri ní mvá ágó tîzú, Yúdâ ní mvá rî ã rû 'dazú Ére 'i. 4 Ūkú rî ní kpá gôzú 'a âzi ísúzú, ïri ní mvá ágó tîzú, ïri ní rû ni 'dazú Ōnánî 'i. 5 Ìri ní kpá gôzú mvá rî ãzi tîzú ágó, ïri ní rû ni 'dazú Sélâ 'i. Tî mvá 'dîri Kêzîbû gé.

6 Yúdâ ní ûkú jezú ívé mvá kâyú Ére ní, mvá ûkú rî ã rû Tâmarâ 'i. 7 'Bo Yúdâ vé mvá kâyú Ére ri ûnjîkányâ 'oó Úpí Múngú êndreṭi gé, sê Úpí 'dî ïri draá rá.

8 Kúru Yúdâ ní 'yozú Ōnánî ní kîñî, "Í fi mí édrípí vé ôwúzî sù 'bávê mērê ní lēé rî tîñî, ïmi tîkî rî mvá ïri be mí édrípí draápi rî ní."

9 'Bo Ōnánî nî rá 'yozú kîñî, mvá 'dîri úmvúlésî adri ívé ni ku, kâdô laá édrípí vé ôwúzî rî sî, ïri ívé yîi ágó vé rî sê ra vûgá, 'í tî rî mvá édrípí draápi gí rî ní ku. 10 Tâ ïri ní 'oó 'dîri, Úpí Múngú mî gé 'dâlê ïri ûnjîkányâ, sê Úpí Múngú 'dî kpá ïri draá rá.

11 Yúdâ ní 'yozú Tâmarâ ní kîñî, "Í mu adrii mí étépi vé ângá 'dâá, 'í tē mívê ôwúzî rî ã vûdrî cîmgbá mâ mvôpi Sélâ mba dô âmbúgú gí ká." Yúdâ átá 'dîni, ã'diâtâsîyâ ũsû déna ívé mvá Sélâ ri kpá drâ sù édrípíi ní ũdraá rî tîñî. Kúru Tâmarâ ní muzú adrizú étépi vé ângá 'dâá.

12 'Dû lókí vûú âco, Yúdâ vé ûkú Súwâ mvôpi ní drâzú. Ízângâ ñô Yúdâ ê ési rá, kâ ïri ê ési ũmîi gí, ïri ní 'dezú muzú Tímîñâ gá, âgô ri'bá ïrivé kâbîlô 'bí rē'bá rî pi vûgá, kôpi 'dekí muṣí ívé ũndî Hírâ adriipi Ādûlámû gé rî be.

13 Kâ lûú Tâmarâ ní kîñî, ényépi ri mu Tímîñâ gá ívé kâbîlô 'bí rēngará gá, 14 nje ívé bōngó ôwúzî vé rî 'î rû'bá gá sî rá, 'be bōngó pērépére ni 'î êndreṭi ôzúzú ânî cí,* mu úri kuú létî ã kéréti muṣipi Ēnâyímû gé rî gé, âzini Tímîñâ gá rî gé. Ā'diâtâsîyâ ndre Sélâ mba âmbúgú gí, 'bo sêkî 'i ïri ní ûkú rú kuyé.

15 Yúdâ kâ ïri ndreé, ũsû déna ïri ûkú ôwú rú ni, ã'diâtâsîyâ 'be bōngó pērépére ni 'î êndreṭi ôzúzú ânî cí.

16 Yúdâ nî áamá 'yozú kîñî, 'bá rî 'î mvôpi draápi gí rî vé ûkú Tâmarâ 'i 'dîni kuyé. Ìri ní muzú ûkú rî vûgá létî mîlê gá 'dâá, ïri ní 'yozú kîñî, "Mí ímú, 'bâ lakí mí be."

Ūkú rî ní Yúdâ ri zîzú kîñî, "Bá lakí dô mí be gí, mi má ní ã'di sê?"

17 Yúdâ ní 'yozú kîñî, "Ma ndrîi mbaápi fôlô ni 'í'dú mávé ndrîi rî pi ásámvú gé 'dâá, ma ïpê mí ní."

Ūkú rî ní ïri zîzú kîñî, "Ngá mí ní ícô sêé má ní, ã lû rî 'yozú kîñî mi íbí ndrîi mbaápi fôlô rî íjî ndô rî ã'di?"

18 Yúdâ ní újázú kîñî, "Ngá mí ní lēé mâ sê mí ní rî ã'di?"

Ūkú rî ní 'yozú kîñî, "Lê mî sê má ní mívê kátrî ï ní mî rû sîi rû'bá ni gé 'dîri, bâákú ï ní rizú kátrî rî 'yîzú rî be, âzini túré mí drîgé 'dîri." Yúdâ ní ngá 'dî'bée í'dúzú sêzú ûkú rî ní. Kôpi ní lazú ûkú rî be, ûkú rî ní 'a ísúzú. 19 Ūkú rî kâ mvií gôo 'bêtî 'dâlê, ïri ní ívé bōngó pērépére 'î êndreṭi ôzúzú rî ôwúzú rá, ïri ní gôzú ívé bōngó ôwúzî vé rî suzú 'î rû'bá gá ũzi.

20 Kúru Yúdâ ní ívé ũndî Hírâ adriipi Ādûlámû gé rî pēzú ndrîi mbaápi fôlô rî jîzú, ê íjî rî ívé ngá 'í ní kuú ûkú rî vûgá 'dâlê rî ígôo vúlê, 'bo Hírâ ísú ûkú rî kuyé. 21 Hírâ ní 'bá adri'bá Ēnâyímû gé 'dâlê rî pi zîzú kîñî, "Ūkú ôwú rú riipi úripi létî muṣipi Ēnâyímû gé rî mîlê gá nôgô rî íngáá?"

* 38:14 38:14 Tâmarâ: Tâmarâ ôzû 'î êndreṭi bōngó pērépére ni sî, 'í índré rî sù ûkú ôwú rú ni tîñî. Sâ 'dâri gé, ûkú ôwú rú rî pi ri 'î êndreṭi ôzû bōngó pērépére ni sî cí.

'Bá rĩ pi ní 'yozú kīnī, "Ūkú āzi ọwụ rú ni nōgó 'dāáyo."

²² Hírā ní kúru 'i újázú gōzú Yúdā vúgá 'dālé, ĩri ní 'yozú kīnī, "Má ịsụ ūkú rĩ kuyé. 'Bá adri'ba vūrā 'dāri gé rĩ pi kīnī, ūkú ọwụ rú ni 'dālé 'dāáyo."

²³ Kúru Yúdā ní 'yozú kīnī, "Lē ūkú rĩ ā ūtē ngá má ní sēé 'í ní 'dā'bée múké, 'bá rĩ pi ā gụkí rí 'bā ku. Á pē ndrīi mbaápi fōlō rĩ mụzú ĩri ní rá, 'bo mí ịsụ ĩri kuyé."

²⁴ Mbāā na ā vúdrī gé, ĩ ní lūzú Yúdā ní kīnī, "Mí mvọpị drāápi gí rĩ vé ūkú Tāmārā ri ọwụ rú, 'o tā ūnjí, ĩri nóni 'a be."

Yúdā ní 'yozú kīnī, "Īmi jikí ĩri fūú kūrú rĩ agásí āmvé, ĩmi zākí ĩri veé ácí sī!"

²⁵ 'Bo ká rií Tāmārā ri jīi mụzú āmvé 'dāá, ĩri ní tị pēzú mụzú ényepị ní, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ma nóni 'a be, ngá nō'bée vé 'dīpa sē má ní 'a rĩ nī." ĩri ní gōzú 'yozú kīnī, "Mí áamá drī kátrī ĩ ní rụ sīi rụ'ba ni gé 'dīri, āzini bāákú ĩ ní rizú kátrī rĩ 'yīzú 'dīri ká, āzini mí áamá drī túré 'dīri ká, dō ngá nō'bée ā'di vé ni."

²⁶ Yúdā nī ngá rĩ pi áamá, ngá rĩ pi ívé ni, ĩri ní 'yozú kīnī, "Tāmārā ri tā 'o pịrị ndē ma rá, † ā'diātāsīyā á sē ĩri mávé mvá Sélā ní ūkú rú kuyé." Yúdā pi gōkí laá Tāmārā be dīi kuyé.

²⁷ Sā ĩrivé tīngará vé rĩ ká ícá, anjī rĩ pi ĩri 'a gá 'dāá ẹtí rú. ²⁸ Kā rií tīi, mváná rĩ āzi ní 'í drī ịsúzú āmvé nōó, ūkú riipi ūkú anjī tī'ba rĩ pi ē ĩzā koopi rĩ ní bōngó bāá ika ni 'yīzú mváná rĩ ē drī umbelé gá. ĩri ní 'yozú kīnī, "Mvá nōri ĩfū drīdrī."

²⁹ 'Bo mvá rĩ gō 'í drī seé vúlé, ẹdrīpị ní ĩfūzú drīdrī. Ūkú riipi ūkú anjī tī'ba rĩ pi ē ĩzā koopi rĩ ní 'yozú kīnī, "Mí ali mí ĩfūú ūkpō sī āmvé nōó drīdrī íngóni?" ĩ ní mvá rĩ ā rú 'dazú Pērēzī. ‡ ³⁰ Kúru ẹdrīpị ĩ ní

bōngó bāá ika 'yīi drī umbelé ni gé rĩ ní ĩfūzú, ĩ ní rú ni 'dazú Zērā 'i. §

39

Yōsépā pi vé tā Pótīfā ūkú ni be rī

¹ 'Bá Īsīmāélē vé ri'ba ngá ụzị'ba rĩ pi ní Yōsépā ri jizú Ējēpētō gá, kōpi sēkí ĩri ụzịi Pótīfā ní, Pótīfā ri Ējēpētōgú, ĩri 'bāgú Ējēpētō vé rĩ vé ūgalaku, ĩri āmbúgú 'bá ri'ba 'bētī 'bāgú rĩ vé rĩ ūtē'ba rĩ pi drīgé.

² Úpí Múngú ri adrii Yōsépā be trú, sē ĩrivé tā adri mụzú céré múké, Yōsépā ri adrii ívé āmbúgú Ējēpētōgú Pótīfā vé āngá. ³ Yōsépā vé āmbúgú Pótīfā kā ndree Úpí Múngú ri Yōsépā be trú, Úpí Múngú sē tā Yōsépā ní rií 'oó rĩ pi céré ri adrii mụzú múké. ⁴ Pótīfā 'bā ẹsị múké Yōsépā ní, 'bā ĩri 'í jēlé gá rií 'í ĩzā koó. 'Bā ĩri adrii āmbúgú ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rĩ pi drīgé, āzini rií ngá ívé rĩ pi ūtēé. ⁵ Sā Pótīfā ní Yōsépā ri 'bāzú āmbúgú rú ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rĩ pi drīgé, āzini ngá ívé rĩ pi ūtēé rĩ gé, Úpí Múngú 'bā tākiri 'bá Ējēpētō vé rĩ pi drīgé Yōsépā ā tā sī. Úpí Múngú 'bā tākiri ngá Pótīfā vé rĩ pi drīgé céré, 'bā tākiri ĩrivé ngá jó agá rĩ pi drīgé, ĩrivé ngá ọmvú agá rĩ pi drīgé, āzini ānyāpá rĩ pi drīgé. ⁶ Pótīfā sē ngá ívé rĩ pi ārēvú céré kuú Yōsépā drīgé, Yōsépā ri ūtēé nī. Yōsépā ní adrii anigé rĩ sī, Pótīfā ē ẹsị tī ngá ívé rĩ pi ā tā sī kuyé, ĩri 'yéná ri ínyá 'í ní lēé nyaá rĩ ā tā ụsụ áyu.

Yōsépā mba rú'ba be múké, ūnyī be. ⁷ Kā adrii vūy mādā, āmbúgú Yōsépā vé rĩ vé ūkú 'bā mī Yōsépā drīgé, ĩri ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, "Mí ímụ, 'bá lakí mí be!"

⁸ 'Bo Yōsépā gā sī. Yōsépā ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ī ní ma 'bāā āmbúgú rú ngá rĩ pi drīgé céré rĩ sī, āmbúgú mávé rĩ ē ẹsị tī ívé ngá 'bētī āsámvú

† **38:26** 38:26 Tāmārā ri tā 'o pịrị ndē ma rá: Yúdā 'yo tā rĩ 'dīni, ā'diātāsīyā Tāmārā lē kōdō mvá tịi Ērē drāápi rĩ ní, 'bo Yúdā gā Sélā ri sēgá ĩri ní ágó rú sī. Tāmārā lē tā mērē vé rĩ 'duy ngāá, 'bo Yúdā gā sī. ‡ **38:29** 38:29 Pērēzī: Rú Pērēzī rĩ vé ífífí, mváná rĩ ali 'i ĩfūú ūkpō sī. § **38:30** 38:30 Zērā: Rú Zērā rĩ vé ífífí, ika.

gé rĩ pi ã tã sĩ kuyé, ã'diātāsīyã 'bã ma ãmbúgú rú rií ívé ngá 'bětĩ ãsámví gé rĩ pi ütēé. ⁹'Bá ãzi jó nōri agá ma ndēēpi ãmbūgū sĩ ni 'dãáyo. Æmbúgú mávé rĩ sē ngá ívé rĩ pi ãrēvú céré kuú má drígé, ma ri ütē nĩ, 'bo sē mi má ní kuyé, ã'diātāsīyã mi ãrivé ũkú. Má ícó ãnjĩkãnyã 'oó sũ 'dĩri tĩnjĩ Múngú ẽndrētĩ gé ku." ¹⁰ Ʋ'dú ãlu ãlu, ũkú rĩ ri sií Yōsépã vúgá sĩ, 'bo Yōsépã gã lagá ãri be sĩ, Yōsépã lē 'i ítrú adrií ãri ã gãrã gá ãnyĩná ku.

¹¹ Ʋ'dú ãlu, Yōsépã fi mužú jó agá 'dãá ívé ẽzĩ ngangará gá, ãtĩ'bá ẽzĩ nga'bá jó agá 'dãlé rĩ pi ãluṅáni jó agá 'dãlé 'dãáyo. ¹² Ũkú rĩ ní Yōsépã vé bōngó akoó rũkũ rĩ ružú, ãri ní 'yozú kĩnĩ, "Mí ímú, 'bá lakí mí be." 'Bo Yōsépã ní 'i pazú drĩ ni gé sĩ ũkpō sĩ, ku ívé bōngó akoó rũkũ rĩ kú ũkú rĩ drígé 'dĩgé, nga ápá fũú jó rĩ agásĩ ãmvé.

¹³ Ũkú rĩ kã ndreé Yōsépã ku ívé bōngó akoó rũkũ rĩ kú 'i drígé 'dĩgé, Yōsépã ápá fũú jó rĩ agásĩ ãmvé gĩ, ¹⁴ ũkú rĩ zĩ ãtĩ'bá ẽzĩ nga'bá ívé jó agá rĩ pi, ãri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Ími ndrekĩ drĩ ká, má ágó ni íjĩ Ēbérēgú nōri ímú 'bã u'daá! Ífĩ jó agá nōó, lē laá má sĩ, 'bo á tre gbĩrĩlĩ. ¹⁵ Kã ndreé á tre gbĩrĩlĩ, ku ívé bōngó akoó rũkũ rĩ kú má gãrã gá nōgó, ápá fũú jó rĩ agásĩ ãmvé."

¹⁶ Ũkú rĩ 'bã Yōsépã vé bōngó akoó rũkũ rĩ kú 'i gãrã gá cĩngbã ágó ni ní ícángará gá 'bětĩ. ¹⁷ Āri ní kúru tã 'dĩri ũlũzú ágó ni ní kĩnĩ, "Ēbérēgú túgērĩ rú mí ní íjĩ 'dĩri, lē ma ruú lazú ãnĩ ũkpō sĩ. ¹⁸ 'Bo má kã treé gbĩrĩlĩ, 'bã rĩ pi zĩjĩ ímú má ãzã koó, ku ívé bōngó akoó rũkũ rĩ kú má drígé nōgó, nga ápá fũú jó rĩ agásĩ ãmvé."

¹⁹ Yōsépã vé ãmbúgú Pótĩfã kã tã ũkú ni ní ũlũú 'i ní 'dĩri yĩjĩ, 'a ni ve Yōsépã ní ũnjĩ ũnjĩ. ²⁰ Pótĩfã jĩ Yōsépã ri mužú 'beé jó ãngū ũ'yĩzú rĩ agá, vũrã 'bãgú rĩ ní rizú 'bã rĩ 'bã tã ũnjĩ 'o'bã rĩ pi ũ'yĩzú rĩ agá.

'Bo Yōsépã kã rií adrií jó ãngū ũ'yĩzú rĩ agá 'dãá, ²¹ Ʋpĩ Múngú ri adrií ãri be trũ, 'bã ẽsĩ múké ãri ní, sē ãmbúgú riipi 'bã ĩ ní ũ'yĩ jó ãngū ũ'yĩzú rĩ agá rĩ pi ütēēpi rĩ lē Yōsépã ri lēlē. ²² Kúru ágó ãmbúgú riipi 'bã ĩ ní ũ'yĩ rĩ pi ütēēpi rĩ 'bã Yōsépã ri ãmbúgú rú 'bã ĩ ní ũ'yĩ rĩ pi drígé, tã ĩ ní rií ngaá jó ãngū ũ'yĩzú rĩ agá 'dãá rĩ, ku ẽzĩ ni céré kuú Yōsépã drígé. ²³ Ágó ãmbúgú riipi 'bã ĩ ní ũ'yĩ rĩ pi ütēēpi rĩ ẽ ẽsĩ tĩ tã ãzi sĩ ãluṅáni kuyé, ã'diātāsīyã Ʋpĩ Múngú ri Yōsépã be trũ, sē tã Yōsépã ní rií 'oó rĩ pi céré ri adrií mužú múké.

40

Yōsépã ũlũ 'bã ĩ ní ũ'yĩ rĩ pi vé urobĩ ẽ ífĩfĩ

¹ Vudrĩ ni kã vũú mädã, 'bãgú Ējēpētō vé rĩ vé 'bã riipi ãri ní íwã sēēpi rĩ pi ãrivé 'bã riipi pánga á'dĩpi rĩ be 'okĩ tã ũnjĩ, sē 'bãgú rĩ ã 'a ve ãnĩ rá. ² 'Bãgú Ējēpētō vé rĩ ã 'a ve ívé ũgalaku riipi íwã sēēpi rĩ ní, ãzini ũgalaku riipi pánga á'dĩpi rĩ ní ambamba, ³ ú'bé kōpi jó ãngū ũ'yĩzú ãmbúgú ãngū ütēēpi rĩ ní rií ütēé rĩ agá, vũrã ĩ ní Yōsépã ri 'yĩzú rĩ agá. ⁴ Æmbúgú riipi ãngū ütēēpi rĩ ẽzĩ kōpi kú Yōsépã drígé, Yōsépã ri kōpi ütēé nĩ.

Kōpi kã adrií jó ãngū ũ'yĩzú rĩ agá 'dãá caá Ʋ'dú be ãco, ⁵ 'bãgú Ējēpētō vé rĩ vé ágó riipi íwã sēēpi ãri ní rĩ pi ágó riipi pánga á'dĩpi ãri ní ĩ ní ũ'yĩ kú jó ãngū ũ'yĩzú rĩ agá rĩ be, urobĩ ní kōpi ũbĩzú ĩrĩtró, 'bo urobĩ rĩ pi vé ífĩfĩ ãndĩãndĩ.

⁶ Ʋ'bútĩjã rĩ sĩ, Yōsépã kã mužú kōpi vúgá 'dãlé, ndre kōpi adrikĩ kuú ízákĩzã rú. ⁷ Yōsépã ní kúru 'bãgú rĩ vé ũgalaku rĩ pi zĩzú kĩnĩ, "Āndrũ ĩmi adrikĩ kuú ízákĩzã rú 'dĩni ãsĩ?"

⁸ Kōpi ní újázú ãri ní kĩnĩ, "Urobĩ ũbĩ 'bã ĩrĩtró, 'bo 'bã ãzi 'bã ní tã ni ẽ ífĩfĩ ũlũúpi ni 'dãáyo."

Kúru Yōsépã ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Múngú ri ícó urobĩ rĩ vé ífĩfĩ ũlũ nĩ.

Ími ùlùkí drī má ní urobí ími ùbīpi rī ká.”

⁹ Kúru 'bāgú rī vé 'bá riipi íri ní íwá sēepi rī ní urobí 'i ùbīpi rī ùlūzú Yōsépā ní kīnī, “Urobí rī ùbī ma, á ndre peṭi vinyō vé ni má ɛndreṭi gé. ¹⁰ Peṭi vinyō vé rī drīṭi be na. Peṭi rī ká í'dó rūú, koro íri ní í'dózú fū zozú, íri ní 'azú. ¹¹ Á ru 'bāgú rī vé kópō kú má drīgé, má ní vinyō rī vé ũ'a u'duzú, má ní zozú 'bāgú Ējēpētō vé rī vé kópō agá, má ní kópō rī sēzú 'bāgú rī drīgé.”

¹² Yōsépā ní 'yozú íri ní kīnī, “Urobí rī vé ífífi 'dīni, drīṭi na 'dī'bée, íri ú'dú na. ¹³ Ú'dú na ni gé, 'bāgú Ējēpētō vé rī ímú mi trū rá, íri mi 'bā gō mívé ɛzī gé ũzi, mi ímú íri ní íwá rī sē nī, sū mí ní ríí ándúru sēé íri ní rī tīni. ¹⁴ 'Bo mívé tā ɛcī dō mužú múké, mí ũsū mā tā be, 'í 'bā ɛsī múké má ní, mí ùlū mávé tā 'bāgú Ējēpētō vé rī ní, ā trū rí ma jó āngū ũ'yīzú rī agá nōósī rá. ¹⁵ Ā'diātāsīyā ruḱí ma ũkpō sī íjī 'bá Ēbéré vé rī pi vé āngū agá 'dāásī. Ējēpētō agá nōgó, á 'o tā āzi ũnjí í ní ícózú ma 'yīzú āní āluṅáni kuyé.”

¹⁶ Āmbúgú riipi pánga á'dípi rī ká ndree Yōsépā ùlū urobí rī vé ífífi múké, íri ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Urobí ùbī kpá ma rá. Urobí rī kīnī, á ri ũvú na pánga be agá ni pi 'du mužú drī sī. ¹⁷ 'Bāgú Ējēpētō vé rī vé ngá í ní á'dí gí rī pi ārēvú céré ũvú urugégélésī rī agá, 'bo āríná rī pi rikí ngá rī pi teé ũvú rī agá má drīgé 'dīgé.”

¹⁸ Yōsépā ní 'yozú íri ní kīnī, “Urobí rī vé ífífi 'dīni, ũvú na 'dī'bée, íri ú'dú na. ¹⁹ Ú'dú na ni gé, 'bāgú Ējēpētō vé rī mí drī lī, íri mívé āvū 'yī peṭi sígé. Āríná rī pi mívé āvū te rá.”

²⁰ Kā mužú caá ú'dú na ni gé, ú'dú 'dāri, ú'dú í ní 'bāgú rī vé tīngará ā tā ígázú rī. 'Bāgú rī 'bā ũmū, zī ívé ũgalaku rī pi ārēvú céré ímú ũmū rī ā nyangará gá. Zī kpá ívé āmbúgú riipi 'í ní íwá sēepi rī pi, āmbúgú pánga á'dípi rī be ímúzú

ũmū rī gé ĩndī. ²¹ 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní āmbúgú riipi 'í ní íwá sēepi rī 'bāzú gōzú ívé ɛzī gé ũzi, ā sē rí 'í ní íwá rī sū íri ní ándúru ríí sēé rī tīni. ²² 'Bo 'yī āmbúgú riipi pánga á'dípi rī peṭi sígé, sū nyo Yōsépā ní írivé urobí ùlūú rī tīni.

²³ 'Bo 'bāgú rī vé āmbúgú riipi íri ní íwá sēepi rī ũsū Yōsépā ā tā kuyé, āvī írivé tā sī rá.

41

'Bāgú rī ùbī urobí

¹ Ílī ĩrī ā vúdrī gé, 'bāgú Ējēpētō vé rī ùbī urobí kīnī, 'í tu pá kuú yīī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī tī gé.

² Tī ɛzīrī usese, rú'bá be múlímúlí ni pi ífūkí yīī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī agá 'dāásī āmvé nōó, kōpi rikí ĩzíríkō rī pi nyaá. ³ Tī 'dī'bée ā vúdrī gé, tī uruḱo ɛzīrī rú'bá be jīri, úyī'bá kú gorocé ni pi ífūkí kpá yīī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī agá 'dāásī āmvé nōó, tukí pá kuú tī usese pá tu'bá kuú yīī gārā gá rī pi ā gārā gá.

⁴ Tī rú'bá be jīri, úyī'bá kú gorocé 'dī'bée nyakí tī ɛzīrī usese rú'bá be múlímúlí 'dī'bée rá. Kúru 'bāgú Ējēpētō vé rī ní aruzú.

⁵ 'Bāgú rī gō kpá ú'dú koó dīi, urobí āzi gō kpá íri ùbī dīi, urobí rī agá 'dāá, ndre ũndú ayi drī be ɛzīrī ũndú peṭi ālu sígé, 'a gbálígbálí, mī be múké múké. ⁶ Vúdrī ni gé, ũndú ífū drī be ɛzīrī ũndú peṭi ālu 'dīri ā rú'bá gá, kōpi ayikí céré kuú mūnīmūnī rú, ũlī íbī ívī ũtū ní ífūngará gálésī, ũlī rī koko, sē ũndú rī vé bī ũnyú āní rá. ⁷ ũndú mūnīmūnī rú 'dī'bée utekí ũndú 'aapi mī be múké múké 'dī'bée rá. 'Bāgú Ējēpētō vé rī ní kpá aruzú, nī ámá rá 'yozú kīnī, ngá rī urobí ùbī 'í nī.

⁸ Kā mužú adrii ũ'būtīnā rī sī, 'bāgú rī ē drī ábá céré céré. Íri ní újógú rī pi zīzú, āzini 'bá tā nī'bá ambamba āngū Ējēpētō vé rī agá rī pi zīzú ímúzú 'í vúgá nōlé. Íri ní urobí rī

ülüzú kôpi ní, 'bo 'bá ázi urobí rĩ vé ífífi ülúúpi ïri ní ãluṅáni 'dǎáyo.

9 Kúru 'bǎgú Ējēpētō vé rĩ vé ãmbúgú riípi ïri ní íwá sēepi rĩ ní 'yozú 'bǎgú rĩ ní kīnī, “Ū'dú āndrũ rĩ gé, má ígá tǎ má ní ándúrú āvīzú āní rĩ gí. 10 Mí 'a ve ándúrú 'bá ní mívé ãmbúgú riípi pánga á'dípi rĩ be, 'í 'be 'bá jó āngũ ũ'yīzú ãmbúgú āngũ ũtēepi rĩ ní rií ũtēē rĩ agá. 11 Ìnīṅǎ āzi sī, urobí ũbī 'bá ïrītró ãmbúgú riípi pánga á'dípi rĩ be, urobí rĩ pi vé ífífi āndiāndí. 12 Sǎ 'dǎri gé, Ēbérēgú āzi ri adrií 'bá be trú jó āngũ ũ'yīzú rĩ agá 'dǎá, ïri ātí'bá ãmbúgú āngũ ũtēepi rĩ vé ni. 'Bá ũlúkí urobí 'bá ũbīpi rĩ ïri ní, ũlũ 'bá ālu ālu vé urobí ē ífífi rá. 13 Tǎ rĩ pi ngakí nyo ï sũú ïri ní ũlũ 'bá ní rĩ tĩnī. 'Bǎkí ma gōó mávé ězĩ gé ũzi, 'yīkí ágó riípi pánga á'dípi rĩ pētĩ sígē.”

14 Kúru 'bǎgú rĩ ní 'bá pēzú mužú Yōsépǎ ri zizú, koro ï ní Yōsépǎ ri íjizú jó āngũ ũ'yīzú rĩ agá 'dǎásī āmvé. Yōsépǎ ní 'í drī'bí fazú, ïri ní ívé bōngó újázú, ïri mužú pá tuzú 'bǎgú rĩ ęndrētĩ gé.

15 'Bǎgú rĩ ní 'yozú Yōsépǎ ní kīnī, “Urobí ũbī ma, 'bo 'bá ázi urobí rĩ vé ífífi ülúúpi má ní ni ãluṅáni 'dǎáyo. Á yĩ kīnī, urobí ũbī dō 'bá rĩ, 'bá rĩ ũlũ dō mí ní, mi urobí rĩ vé ífífi ũlũ rá.”

16 Yōsépǎ ní 'yozú 'bǎgú rĩ ní kīnī, “Má ícó urobí rĩ vé ífífi ũlũú mávé ũkpō sī bǎ ku, Múngú ri ícó urobí rĩ vé ífífi ũlũ mí ní nī.”

17 Kúru 'bǎgú rĩ ní 'yozú Yōsépǎ ní kīnī, “Urobí rĩ ũbī ma kīnī, á tu pá kuú yīĩ ãmbúgú dīpi dīdī Náyīlĩ tĩ gé. 18 Tĩ ězĩrĩ usese rú'bá be múlímúlí ni pi ífúkí yīĩ ãmbúgú dīpi dīdī rĩ agá 'dǎásī, kôpi rikí íziríkō rĩ pi nyaá. 19 Tĩ 'dĩ'bée ā vúdřĩ gé, tĩ urukō ězĩrĩ rú'bá be jĩrĩ, úyĩ'bá kú gorocē ni pi ífúkí kpá yīĩ rĩ agá 'dǎásī āmvé nōó. Ūku ni, á ndre drī tĩ sũ 'dĩ'bée tĩnī rú'bá be jĩrĩ, úyĩ'bá gorocē ni pi āngũ Ējēpētō vé rĩ agá nōgó kuyé. 20 Tĩ rú'bá be jĩrĩ, úyĩ'bá gorocē 'dĩ'bée nyakí tĩ usese, rú'bá

be múlímúlí ífũ'bá drīdrī rĩ pi rá. 21 Kôpi kǎ tĩ usese 'dĩ'bée nyaá gí, 'bá ázi ícôpi nĩpi ámápi 'yozú kīnī kôpi nyakí tĩ usese 'dĩ'bée gí 'dĩni ni 'dǎáyo, ā'diātāsīyā kôpi áwíkí adrií kuú gorocē sũ ï ní adrií ũku rĩ tĩnī. Kúru má ní aruzú.

22 “Á gō kpá urobí ázi ũbī dīĩ, urobí rĩ agá 'dǎá, á ndre ũndú ayi drī be ězĩrĩ ũndú pētĩ ālu sígē, 'a gbálígbálí, mĩ be múké múké. 23 Vúdřĩ ni gé, ũndú gō ífũú drī be ězĩrĩ ũndú pētĩ ālu 'dĩri ā rú'bá gá, kôpi ayikí céré mūnīmūnī rú, ũlĩ íbĩ ívĩ ũtũ ní ífũngará gálésĩ, ũlĩ rĩ koko, sē ũndú rĩ vé bĩ únyú āní rá. 24 ũndú mūnīmūnī rú 'dĩ'bée utekí ũndú drī be ězĩrĩ 'a'bée mĩ be gbálígbálí 'dĩ'bée rá. Má ũlũ urobí 'dĩri újógú rĩ pi ní, 'bo 'bá ázi ífífi ní ũlũúpi má ní 'dǎáyo.”

25 Kúru Yōsépǎ ní 'yozú 'bǎgú rĩ ní kīnī, “Āmbúgú mávé rĩ, mívé urobí 'dĩ'bée ïrītró lũ céré tǎ ālu rĩ. Múngú i'da tǎ 'í ní lēé ngaá rĩ.

26 Tĩ usese ězĩrĩ rú'bá be múlímúlí 'dĩ'bée, kôpi ílĩ ězĩrĩ rĩ pi vé tǎ i'da. ũndú drī be ězĩrĩ 'aápi mĩ be gbálígbálí 'dĩ'bée, kôpi kpá ílĩ ězĩrĩ ālu ālu rĩ pi vé tǎ i'da. Ílĩ ězĩrĩ 'dĩ'bée agá, ānyāngā ri ímú ka ambamba. Urobí 'dĩ'bée ālu rĩ. 27 Tĩ ězĩrĩ rú'bá be jĩrĩ, úyĩ'bá gorocē ífũ'bá vúlé rú rĩ pi, kôpi ílĩ ězĩrĩ rĩ pi vé tǎ i'da. ũndú drī be ězĩrĩ ayiipi mūnīmūnī rú, ũlĩ ívĩpi ũtũ ní ífũngará gálésĩ, kôpi koko, ũndú rĩ vé bĩ sēepi únyúpi rá 'dĩ'bée, kôpi kpá ílĩ ězĩrĩ ālu ālu rĩ pi vé tǎ i'da. Kôpi ílĩ ězĩrĩ ębĩrĩ ní ímúzú 'dezú rĩ vé tǎ i'da.

28 “Tǎ 'dĩri ímú 'i nga sũ má ní ũlũú mí ní rĩ tĩnī, Múngú i'da mí ní tǎ 'í ní lēé ímú ngaá rĩ. 29 Ílĩ ězĩrĩ, ānyāngā ri ímú ka ambamba āngũ Ējēpētō vé rĩ agásĩ céré. 30 'Bo vúdřĩ ni gé, ílĩ ězĩrĩ, ębĩrĩ ri ímú 'de ambamba, 'bá rĩ pi ímú āvĩ ānyāngā kaápi ambamba āngũ Ējēpētō vé rĩ agá rĩ ā tǎ sī rá. ębĩrĩ rĩ ímú 'bá rĩ pi fũ ũnjĩ ũnjĩ āngũ Ējēpētō vé rĩ agá.

31 Ẹbírí ri ímú 'de ùnjí ùnjí, ànyāngā ọtú kaápi āngū rī agá ambamba 'dāri vé tā rī āvī kòpí drīgē sī rá.
32 Múngú sē urobí rī ùbī mí vú be ìrī, ā'diātāsīyā Múngú lē tā rī 'dujú ngaá sū 'dīri tīnī, ìri ímú tā rī 'du nga mbēlējá.

33 “Bāgú Ẹjēpētō vé rī, lē mí ndā 'bá úmī be tā nīpí múké múké ní, mí 'bā ìri adrií àmbúgú rú āngū Ẹjēpētō vé rī ā tā mbaá. 34 'Bāgú Ẹjēpētō vé rī, lē mí ùpē 'bá ūgalaku rú ní pí āngū Ẹjēpētō vé rī agásí, kòpí ā ríkí ànyāngā kaápi ambamba ílì ẹ̀zírí agá 'bá rī pí ní ríí ìkūnāá rī pí úmú, tǒwú ní pí agá, kòpí ā 'dují ālu. 35 Ílì ànyāngā ní ímúzá kazú múké 'dī'bée agá, àmbúgú mávé rī, lē mí sē tāimbí, lē ūgalaku rī pí ā úmúkí ànyāngā fífí rī, kòpí ā jíkí 'bāá kūrú ívé rī pí agá jó ànyāngā 'bāzú rī pí agá. Lē kòpí ā 'bákí āngáráwá ríí ànyāngā rī ùtēé, ànyāngā ā adri rí kūrú rī pí agá anigé. 36 Ànyāngā 'dīri ì 'bā ku 'bá āngū rī agá rī pí ní, kòpí ē ímúkí rí nyaá sà ẹ̀bírí ní ímúzá 'dezú ùnjí ùnjí ílì ẹ̀zírí āngū Ẹjēpētō vé rī agá rī gé, ā'diātāsīyā ẹ̀bírí ā fú rí 'bá āngū nōri agá rī pí ku.”

'Bákí Yōsépā ri gávānā rú āngū Ẹjēpētō vé rī agá

37 'Bāgú Ẹjēpētō vé rī pí ívé ūgalaku rī pí be, kòpí ā'yíkí tā Yōsépā ní 'yoó 'dīri rá. 38 'Bāgú Ẹjēpētō vé rī ní 'yozú kīnī, “Bā nyo ícó 'bá Índrí Uleteré Múngú vé rī ní ású sū ágó nōri tīnī ní ísú rá?”

39 Kúru 'bāgú Ẹjēpētō vé rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Múngú i'da mí ní urobí rī pí vé ífífí céré gí, 'bá āzi úmī be tā nīpí sū mí tīnī āluṅáni 'dāáyo. 40 Ma mí 'bā adri àmbúgú rú mávé ūgalaku rī pí drīgē, 'bá mávé rī pí céré tā mí ní 'yoó rī 'du nga. Má

ní adrií 'bāgú rī sī, ma adri àmbúgú mí drīlé gá.”

41 Kúru 'bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Á 'bā mí nóni adrií àmbúgú āngū Ẹjēpētō vé rī agásí céré.”

42 'Bāgú rī ní ívé kátrī* ì ní 'í rú sīí rú'bá ní gé rī ínjézú suzú Yōsépā ā drí mváná gá. Ìri ní Yōsépā ri úsúzá bōngó ùnyī be ní sī, ìri ní ngá dábū rú ní í'dúzá 'yízú umbe ní gé. 43 'Bāgú rī sē ívé 'bá 'deépi 'í úgóró gá rī vé ārābīyā hūsānī ní ríí seé rī, Yōsépā ri únjú āní nī. 'Bá Yōsépā ẹ̀ndrẹ̀tí gé rī pí ríkí ọ̀'ú ọ̀'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Ími kukí létí Yōsépā ní!” Tā 'dīri lū 'yozú kīnī, 'bāgú rī 'bā Yōsépā ri gávānā rú āngū Ẹjēpētō vé rī agá gí.

44 'Bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Mā adri dō 'bāgú drāāāsīyā, 'bá āzi ícó tā āzi 'oó āngū Ẹjēpētō vé rī agá nōgó mí tì ākó ku.” 45 'Bāgú rī ní Yōsépā ā rú 'dazú Zāfēnátā Pānéyā. Ìri ní Āsēnētā ri sēzú Yōsépā ní ūkú rú. Āsēnētā ri mvá ūkú átálágú Pótífērā kūrú Ónō† vé rī agá rī vé ní. Yōsépā ní ẹ̀cízú āngū Ẹjēpētō vé rī agásí céré.

46 Yōsépā ní í'dózú ẹ̀zì ngazú gávānā rú 'bāgú Ẹjēpētō vé rī ā pálé gá rī gé, ísú ākūdē ìri ílì be pūkú na. Yōsépā ku 'bāgú rī kú 'dīgé, ri ẹ̀cì mụzú āngū Ẹjēpētō vé rī agásí āngū rī úndré nī. 47 Ílì ẹ̀zírí ì ní 'yoó ànyāngā ri ka āní ambamba 'dī'bée agá, ànyāngā ka āngū rī agá ambamba. 48 Yōsépā ní ànyāngā kaápi ílì ẹ̀zírí agá āngū Ẹjēpētō vé rī agá rī úmúzá, ìri ní 'bāzú jó ànyāngā 'bāzú rī pí agá kūrú rī pí agásí. 'Bā ànyāngā ì ní 'aá kūrú ālu ālu ā gārā gá rī kūrú ì ní ànyāngā rī 'ázú 'dāri agá. 49 Yōsépā úmú ànyāngā rī àmbúgú àmbúgú jó ànyāngā 'bāzú rī pí agá 'dāá, sū cínýáfā troópi kú ngū yīí gārā gá

* 41:42 41:42 Kátrī: Kátrī 'bāgú rī ní sēé Yōsépā ní rī vé ífífí ìri 'dīni, 'bāgú rī sē Yōsépā ní ūkpō tāimbí sēzú 'bá rī pí ní rú ívé rī sī. † 41:45 41:45 Ónō: Átálágú Ónō vé rī rí ọ̀tú ìnjí múngú rú, 'da ọ̀tú ìri ní ríí ìnjí múngú rú 'dīri ā rú Rē. Rú Ónō 'dīri Èbéré tì sī. Gíríkí tì sī ì zì Hēlīyōpólísì.

rĩ tĩni, gō ãnyāngā rĩ ã ũ'bĩngará, ãzini sĩngará ni kuú rá, ã'diātāsīyā ãnyāngā rĩ ambamba, ícókí ũ'bĩjĩ bā ku.

⁵⁰ Ębĩrĩ rĩ ní drĩ 'dezú kuyé rĩ gé, átálágú Pōtiferā kūrú Ónō vé rĩ agá rĩ vé mvá ũkú Āsēnētā tĩ Yōsépā ní anji āgō ĩrĩ. ⁵¹ Yōsépā 'da ívé mvá káyú rĩ ã rú Mānāsē 'i, † kĩnĩ, “Múngú sē mávé ĩzāngā ã tā āvĩ má ẹsĩ agásĩ gĩ, ãzini ĩzāngā má ẹsĩ agá 'bá má ẹtẹpĩ vé 'bẹtĩ ãsámvú gé rĩ pi ã tā sĩ rĩ, āvĩ má ẹsĩ agásĩ gĩ.”

⁵² Yōsépā 'da ívé mvá 'deẹpi káyú rĩ vú sĩ rĩ ã rú Ēfērēmā, § ã'diātāsīyā kĩnĩ, “Āngū má ní ĩzāngā nyazú nōri agá, Múngú sē á gō mvá āzi tĩjĩ gĩ.”

⁵³ Ílĩ ẹzĩrĩ ãnyāngā ní kazú ambamba āngū Ęjẹpétō vé rĩ agá rĩ ní dezú. ⁵⁴ Kúru ílĩ ẹzĩrĩ ẹbĩrĩ vé rĩ ní í'dózú sũ Yōsépā ní 'yoó rĩ tĩni. Ębĩrĩ rĩ 'de āngū Ęjẹpétō ã gārā gá sĩ rĩ pi agásĩ céré, 'bo āngū Ęjẹpétō vé rĩ agásĩ céré ãnyāngā anigé. ⁵⁵ 'Bá Ęjẹpétō vé rĩ pi vé ãnyāngā ká de, ẹbĩrĩ rĩ í'dó kọpi fuu ũnjĩ ũnjĩ, kọpi í'dókí riĩ ngoó 'bāgú rĩ bĩlé gá kĩnĩ, ĩ lẹkĩ 'bāgú rĩ ã sē ĩ ní ãnyāngā. Kúru 'bāgú rĩ ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Īmi mukĩ Yōsépā vúgá, tā ĩri ní lūú ĩmi ní rĩ, lē ĩmi 'dukĩ ngaánga.”

⁵⁶ Ębĩrĩ rĩ ká 'deé āngū rĩ agásĩ céré, Yōsépā ní jó ãnyāngā 'bāzú rĩ ē tĩ zĩzú, ĩri ní ãnyāngā fífí rĩ ụzĩzú 'bá Ęjẹpétō vé rĩ pi ní, ã'diātāsīyā ẹbĩrĩ rĩ 'de ũnjĩ ũnjĩ āngū Ęjẹpétō vé rĩ agásĩ céré. ⁵⁷ 'Bá āngū rĩ pi agásĩ rĩ pi ārēvú céré 'dekĩ muu ãnyāngā fífí jeé Yōsépā vúgá āngū Ęjẹpétō vé rĩ agá 'dāá, ã'diātāsīyā ẹbĩrĩ rĩ 'de āngū vū drĩgé rĩ pi agásĩ céré.

42

Yōsépā ẹdrĩpĩ mukĩ ãnyāngā jeé Ęjẹpétō gá

¹ Yōkóbũ ká yĩ kĩnĩ, ãnyāngā Ęjẹpétō gá 'dālé anigé, ĩri ní 'yozú

'í ẹnjĩpĩ ní kĩnĩ, “Ngá ĩmi ní pá tuzú kú 'dĩgé rizú ĩmi úndrészú ĩmi ãsámvú gé sĩ 'dĩni rĩ ã'di? ² Á yĩ kĩnĩ, ãnyāngā Ęjẹpétō gá 'dālé anigé, ĩmi mukĩ 'bá ní ãnyāngā rĩ jeé, 'bá adrikĩ rĩ ídri rú, 'bá ũdrākĩ rĩ ku.”

³ Kúru Yōsépā vé ẹdrĩpĩ mudrĩ rĩ pi ní 'dezú muzú ãnyāngā rĩ jengará gá Ęjẹpétō gá 'dālé. ⁴ 'Bo Yōkóbũ pē Yōsépā ẹdrĩpĩ Bēnyēmĩnē ri muzú ẹdrĩpĩ vúgá sĩ ĩndĩ kuyé, ã'diātāsīyā 'o ũrĩ sĩ, ũsũ déna tā ũnjĩ ri mu ĩri ĩsú rá. ⁵ Īsērélē vé anji rĩ pi mukĩ 'bá mu 'bá ãnyāngā jengará gá Ęjẹpétō gá 'dālé rĩ pi be trú, ã'diātāsīyā ẹbĩrĩ rĩ 'de kpá āngū Kānānā vé rĩ agá 'dālé ĩndĩ.

⁶ Sā 'dāri gé, Yōsépā ri gávānā āngū Ęjẹpétō vé rĩ agá 'dālé nĩ, ri ãnyāngā rĩ sēe jeé 'bá rĩ pi ní nĩ. Yōsépā ẹdrĩpĩ ká caá 'dālé, kọpi ní kũmũcí ũtĩzú, ĩ drĩ sĩzú vúgá Yōsépā ẹndrẹtĩ gé. ⁷ Yōsépā ká 'í ẹdrĩpĩ ndrēe, nĩ kọpi á má bá, 'bá 'i kú sũ 'i 'bá túngú ni tĩni, átá kọpi ní ọjọgọ sĩ, ĩri ní kọpi zĩzú kĩnĩ, “Īmi íbíkĩ ímú íngóósĩla?”

Kọpi ní újázú kĩnĩ, “'Bá íbíkĩ ímú Kānānā galésĩ, 'bá ímúkĩ ãnyāngā jeé.”

⁸ Yōsépā ã nĩ dō ẹdrĩpĩ rá drāáāsīyā, ẹdrĩpĩ nĩkĩ ĩri á má kuyé. ⁹ Yōsépā ní urobĩ ọtú 'i ũbĩpi kọpi ã tā sĩ 'dāri ígázú, ĩri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Īmi 'bá āngū úmí 'bá ni pi! Īmi ímúkĩ āngū 'bávé rĩ úmí, dō vūrā ĩ ní ũtēe ku rĩ íngōri?”

¹⁰ Kọpi ní újázú kĩnĩ, “Āmbúgú 'bávé rĩ, adri 'dĩni kuyé. 'Bá átí 'bá mívé ni, 'bá ímúkĩ ãnyāngā jeé. ¹¹ 'Bá céré anji 'bá ālu vé ni. 'Bá 'bá tā 'o 'bá pĩrĩ ní pi, 'bá adrikĩ 'bá āngū úmí 'bá ni pi ku.”

¹² Yōsépā ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Adri 'dĩni kuyé! Īmi ímúkĩ āngū 'bávé rĩ úmí, dō vūrā ĩ ní ũtēe ku rĩ íngōri?”

† 41:51 41:51 Mānāsē: Rú Mānāsē 'dĩri vé ífífí, ĩzāngā rĩ ã tā āvĩ ẹsĩ agásĩ gĩ. § 41:52 41:52 Ēfērēmā: Rú Ēfērēmā 'dĩri vé ífífí, Múngú sē á gō mvá āzi tĩjĩ gĩ.

13 Kòpì ní 'yozú ìrì ní kìnì, “Àmbúgú 'bávè rí, 'bà mụdrí drí nì ìrì, 'bà céré édrípì, 'bà anjì ágó ríipì adriípi àngū Kānānā vé rí agá rí vé nì. 'Bávè édrípì ụdụ rí ìrì vúlé 'bà étépì vúgá 'dāá'dā. 'Bávè édrípì àlu rí drā gí.”

14 Yōsépā ní 'yozú kòpì ní kìnì, “Sụ té má ní 'yoó rí tịnì, ìmì 'bà àngū úmí'bá nì pì! 15 Á lē nị dō ìmì rì tā áda 'yo. Á sō ũyō 'bāgú rí ā rụ sī, ìmivé édrípì ụdụ rí ícá dō nōgó kuyé, ìmì ícókí fūū àngū Ējēpētō vé rí agá nōósì ku. 16 Lē ìmì pēkí 'bà àlu ìmì àsámvú gé 'dīgé, ā mụ ìmì édrípì rì bī, ìmì ace'bée rí pì, ma ìmì 'be jó àngū ũ'yízú rí agá, mā nị rí áamá dō tā ìmì ní 'yoó rí tā áda. Dō tā ìmì ní 'yoó rí adri tā áda kuyé, 'bāgú rí ā rụ sī, ìmì 'bà àngū úmí'bá nì pì!” 17 Yōsépā ní kòpì suzú céré jó àngū ũ'yízú rí agá caá ụ'dụ be na.

18 Kā mụy adrií ụ'dụ na nì gé, Yōsépā ní 'yozú kòpì ní kìnì, “Á ru Múngú rì rá, ìmì 'okí dō sụ má ní 'yoó rí tịnì, ìmì ídrí rá. 19 Ìmì dō 'bà tā 'o'bá pìrì nì pì, lē 'bà àlu ìmì àsámvú gé 'dīgé, ā adri jó àngū ũ'yízú rí agá nōgó, ìmì ace'bée rí pì, lē ìmì jìkí ànyāngā rí mụzú vúlé 'bà ìmivé 'bētì àsámvú gé ẹbírì ní rí fụy 'dā'bée ní. 20 'Bo ìmì mụkí ìmivé édrípì ụdụ rí íjì ímú má vúgá nōlé, ā lū rí 'yozú kìnì, ìmì rì tā áda 'yo, ā ụ'díkí rí ìmì drāá ku.” Yōsépā édrípì ã'yíkí tā 'dìrì rá.

21 Kòpì ní átázú ì àsámvú gé sī kìnì, “Ádarú ì rì 'bà ìrīnā tā 'bà ní 'oó 'bà édrípì Yōsépā ní rí sī. 'Bà ndrekí ìzāngā ándúrú ìrì ní 'ì ìmāmālāzú ívé ídrì ā tā sī rí rá, 'bo 'bà yìkí ìrivé tā kuyé, sē 'bà ní rizú ìzāngā nōrì nyazú àní.”

22 Rūbénā ní 'yozú kòpì ní kìnì, “Á 'yo ándúrú ìmì ní kuyé? Má kìnì, ìmì 'díkí mvá rí ku fō! Ìmì gākí yìgá sī. Sē nóni 'bà rì ìzāngā nya, 'bà ní ìrì 'dìjì drāá rí sī.” 23 Kòpì nìkí áamá 'yozú kìnì, Yōsépā yì tā ì ní átá rí

gí 'dìni kuyé, ā'diātāsīyā 'bà āzi rì átángá kòpì ní átá rí újā nì.

24 Yōsépā ní ngazú mụzú kòpì ā gārā gá sī 'dīisī rá, ìrì ní 'dózú ngozú. Ìrì ní 'ì újázú gōzú kòpì vúgá 'dāá, ìrì ní gōzú átázú kòpì ní dījì. Ìrì ní Sīmīyónā rì ìpēzú kòpì àsámvú gé 'dīgé, ìrì ní 'yozú ā úmbékí ìrì kòpì ẹndrētì gé 'dīgé.

Yōsépā édrípì ùjákí ì gōo Kānānā gá

25 Yōsépā ní tāimbì sēzú kìnì, ā tōkí ànyāngā fífì kòpivé jūrú rí pì agásī, ā 'bākí 'bà àlu àlu vé mūfēngā fífì gōo ìrivé jūrú agá 'dālé ũzi. Á sēkí kòpì ní ngá nyanya, kòpì ā nyakí rí kòpì ní mungará gá lētì gé 'dīgé. Kā kòpì ní ngá nyanya rí sēé gí, 26 kòpì ní ìvé ànyāngā fífì rí pì ùdrōzú ívé dōngí rí pì ā úgóró gá, kòpì ní 'dezú mụzú.

27 Àngū rí ká nị, kòpì ní pá tuzú. 'Bà àlu kòpì àsámvú gé 'dīgé, ìrì ní ívé jūrú ẹ tì zízú, 'ì 'dú rí ànyāngā sēé ívé dōngí rí ní, ìsú ívé mūfēngā fífì rí kú jūrú rí agá 'dāá. 28 Ìrì ní 'yozú édrípì ní kìnì, “Ìmì ndrekí drī ká! Újákí mávè mūfēngā fífì gōo vúlé, mūfēngā fífì rí kú mávè jūrú agá nō!”

Kòpì ẹ ẹsì tì rụcū, kòpì ā rụ'bá yā kpīrīkpīrì, ógúpì ndre ógúpì rì, kòpì ní 'yozú kìnì, “Múngú 'o 'bà 'dìni àsī?”

29 Kòpì ká caá ì étépì Yōkóbū vúgá Kānānā gá 'dāá, kòpì ùlúkí tā 'ì ngaápi ì rụ'bá gá rí pì ārēvú céré ìrì ní, kòpì kìnì, 30 “Gávānā àngū Ējēpētō vé rí agá rí átá 'bà ní ọjōgō sī, kìnì 'bà rì àngū Ējēpētō vé rí úmí. 31 'Bà ní 'yozú ìrì ní, “Bà adrikí 'bà àngū úmí'bá nì pì ku, 'bà 'bà tā 'o'bá pìrì nì pì. 32 'Bà édrípì rú mụdrí drí nì ìrì, 'bà anjì 'bà àlu vé nì àngū Kānānā vé rí agá. Mvā ụdụ rí 'bà étépì vúgá vúlé 'dāá'dā, 'bávè édrípì àlu rí drā gí.”

33 “Gávānā Ējēpētō vé rí ní 'yozú 'bà ní kìnì, ‘Á lē nị dō ádarú ìmì 'bà

tā 'o'bá piri ni pi. Īmi kukí ĩmivé édrípì àlu ni kú má be nōgó. Īmi jìkí ànyāngā rī mụzú ĩmivé 'bá 'bẹtì àsámvú gé ẹbírì ní rií fụú 'dā'bée ní. ³⁴ Īmi mụkí ĩmivé édrípì ụdú rī bīi íjì má vúgá nōó, mà nì rí 'yozú kīnī, ĩmi adrikí 'bá āngū úmí'bá ni pi ku, ĩmi 'bá tā 'o'bá piri ni pi. Ma ĩmi édrípì ri sē gō ĩmi ní rá, ĩmi ícọ ẹcì ànyāngā je āngū nōri agá, 'bá āzi uga ĩmi ku.' ”

³⁵ Kọpì ká rií ìvé ànyāngā fífì rī ūdāá jūrú rī pi agásì àmvé, 'bá àlu àlu ìsú ívé mūfēngā fífì rī jūrú rī agá 'dāá! Kọpì ká mūfēngā fífì rī pi ndreé, āzini kọpivé ẹtẹpì Yōkóbū ká mūfēngā fífì rī pi ndreé, kọpì ā rụ'bá yā kpìrìkpìrì. ³⁶ Kọpivé ẹtẹpì Yōkóbū ní 'yozú kīnī, “Īmi 'bekí mávé anjíná rī pi āvī! Yōsépā ri nóni 'dāáyo, Sīmīyónā ri kpá 'dāáyo, ĩmi lẹkí kpá Bẹnyẹmìnẹ rī jìi mụzú! Tā ĩmi ní 'oó 'dīri ìzāngā sē má ní!”

³⁷ Kúru Rūbénā ní 'yozú ẹtẹpì ní kīnī, “Má íjì dō Bẹnyẹmìnẹ ri ìgōó kuyé, má ā'yī rá, mi ícọ mávé anjì ìrì 'dī'bée ú'dì rá. 'Í ku Bẹnyẹmìnẹ ri má drìgé, má ícọ ìri íjì ìgō rá.”

³⁸ 'Bo Yōkóbū ní 'yozú kīnī, “Mávé mvá mụ 'dālẹ āluṅáni ku, ā'diātāsīyā édrípì drā gí, kukí ìri kú ọ'dúkùlẹ. Tā ūnjì ìsú dō ìri ẹcì ĩmi ní tuú rī gé lẹtì gé 'dìgé, ìzāngā rī sī, ĩmi sē ma drā rá.”

43

Yōsépā édrípì jìkí Bẹnyẹmìnẹ ri mụzú Ẹjẹpétō gá 'dāá ìndī

¹ Ẹbírì rī áwí 'deé kuú ūnjì ūnjì āngū Kānānā vé rī agá. ² Kọpì ká ànyāngā ì ní jeé Ẹjẹpétō gá rī nyaá deẹ gí, kọpivé ẹtẹpì Yōkóbū ní 'yozú kọpì ní kīnī, “Īmi gōkí mụú 'bá ní ànyāngā āzi jeé.”

³ Yūdā ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ágó āmbúgú rī átá 'bá ní ũkpó ũkpó kīnī, 'Īmi íjìkí dō ĩmivé édrípì ụdú rī ìmúzá ìndī kuyé, ĩmi gōkí ícá má ẹndrẹtì gé dīi ku.' ⁴ Mí ā'yī dō 'bá jìkí 'bá édrípì ụdú rī mụzú ìndī rá, 'bá

mụ ànyāngā rī je íjì mí ní rá. ⁵ Mí kīnī dō 'bá jìkí ìri ku, 'bá mụkí ku, ā'diātāsīyā ágó āmbúgú rī 'yo 'bá ní kīnī, 'Īmi íjìkí dō ĩmivé édrípì ụdú rī ìmúzá ìndī kuyé, ĩmi gōkí ícá má ẹndrẹtì gé dīi ku.' ”

⁶ Īsērélẹ ní 'yozú kīnī, “Ngá ĩmi ní ìzāngā sēzú má ní 'dīni rī ā'di? Ngá ĩmi ní lūzú ágó āmbúgú rī ní ĩmivé édrípì āzi anigé rī ā'di?”

⁷ Kọpì ní újázú ìri ní kīnī, “Ágó āmbúgú rī uzì 'bá 'bávẹ 'bá 'bẹtì àsámvú gé rī pi ā tā sī kīnī, 'Īmi ẹtẹpì ri drī ìdri rú? Īmi édrípì āzi anigé?' 'Bá újákí átángá ìri ní 'bá uzìzú rī pi rá. 'Bá ícọ nì ngóni 'yozú kīnī ìri 'yo, 'Īmi íjìkí ĩmi édrípì ri ìmúzá ìndī?”

⁸ Kúru Yūdā ní 'yozú 'í ẹtẹpì Īsērélẹ ní kīnī, “Mí ā'yī 'bá 'dekí mụú Bẹnyẹmìnẹ be trụ, 'bá ícọ mụ ìri be rá, 'bá anjì mívẹ rī pi, mī úlúngu be, 'bávẹ anjíná rī pi be, 'bá adrikí rí ìdri rú, 'bá ūdrākí rí ku. ⁹ Ma ìri ā tā mba rá, ma ìri íjì ìgō mí vúgá nōlé rá, má íjì dō ìri ìgōó mí vúgá nōlé kuyé, tā ni ā adri má drìgé, má ní drī adrizú ìdri rú rī gé. ¹⁰ 'Bá izakí té dō sá kuyé, 'bá mụkí té 'dālẹ gí, 'bá ẹndíkí té 'bá caá vú be ìrì gí.”

¹¹ Kọpivé ẹtẹpì Īsērélẹ ní 'yozú kọpì ní kīnī, “Dō Bẹnyẹmìnẹ ri mụ ĩmi vúgá sī ìndī, ĩmi tōkí ngá múké múké āngū nōri agá rī pi ĩmivé jūrú rī pi agásì, ĩmi jìkí sēé ágó āmbúgú rī ní fēfē rú. Īmi tōkí ūdu ngūúpi ndrīndrī ni, ọnyú, ngá tìbì á'dízú ẹjì be ngū'bá ndrīndrī ni pi, mīrẹ, kumurọ, āzini ālīmóndā. ¹² Īmi 'dúkí mūfēngā fífì ĩmi ní ìsú ĩmivé jūrú agá rī pi mụzú ìndī, ĩmi 'dúkí mūfēngā rī āzi gbā ĩmi ní ìsú 'dīri pí mụzú ìndī, ĩmi újákí ĩmi ní ìsú jūrú rī pi agá rī pi gōzú vúlẹ, sá āzi ni sī 'bá āzi ku mūfēngā fífì 'dīri tālāvī sī. ¹³ Īmi jìkí ĩmi édrípì Bẹnyẹmìnẹ rī mụzú ìndī, koro ĩmi 'dekí mụú ágó āmbúgú rī vúgá 'dālẹ. ¹⁴ Múngú Ūkpō 'Dípa ā sē ágó rī ẹ ẹsì ā adri ìdríkídri ĩmi ní, ā ọyọ rí Sīmīyónā pi

Běnyěmĩnĕ be ĩgōó vúlé. Dō mávé anjĩná rĩ pi ávĩ de má drĩgé sĩ céré, kōpi ávĩkĩ ĩngá ĩyĩ.”

15 Yōkóbũ vé anji rĩ pi ní fĕfĕ Yōkóbũ ní lĕé ā jĩkĩ sĕé ágó āmbúgú rĩ ní rĩ pi 'duzú, kōpi 'duki mũfĕngā fĩfĩ ĩ ní ĩsú jũrú ágá rĩ pi, kōpi 'duki kpá āzini gbā ĩ ní ĩsú jũrú ágá 'dĩri pí, kōpi jĩkĩ Běnyěmĩnĕ ri mužú ĩndĩ. Kōpi ní mužú cazú Ĕjĕpĕtō gá 'dālĕ, kōpi ní ĩ i'dazú Yōsĕpā ĕndrĕtĩ gé. 16 Yōsĕpā kā Běnyěmĩnĕ pi ndrĕé 'í ĕdrĩpĩi be, ĩri ní 'yozú ívé 'bá riipi ívé ngá jó ágá rĩ pi ũtĕĕpi rĩ ní kĩnĩ, “Í jĩ 'bá 'dĩ'bĕé mužú mávé jó ágá 'dāá, 'í lĩ ndrĩĩ, mí á'dí, 'bā nyakĩ rĩ kōpi be ũtũ mgbĩmgbi gé 'dĩgé.”

17 Ágó rĩ ní ndrĩĩ rĩ lĩzú á'dízú, sũ Yōsĕpā ní 'yoó 'í ní rĩ tĩnĩ, ĩri ní kōpi jĩzú mužú Yōsĕpā vé jó ágá 'dālĕ. 18 Kā kōpi jĩi mužú Yōsĕpā vé jó ágá 'dāá, kōpi 'okĩ ũrĩ sĩ. Kōpi í'dókĩ riĩ ũsũ kĩnĩ, “Íjĩkĩ 'bā nōgó mũfĕngā fĩfĩ ĩ ní ándúrú ũ'bāá gōó 'bávĕ jũrú ágá rĩ pi vé tã sĩ. Ágó āmbúgú rĩ lĕ 'bā uruũ 'bāá adriĩ tũgĕrĩ ívé ni rú, lĕ dōngĩ 'bávĕ rĩ pi u'duũ 'bá drĩgé sĩ rá.”

19 Kúru kōpi ní 'dezú mužú átázú Yōsĕpā vé ágó riipi ĩrivé ngá jó ágá rĩ ũtĕĕpi rĩ ní kĕĕtĩlĕ gá 'dāá. 20 Kōpi kĩnĩ, “Āmbúgú 'bávĕ rĩ, ándúrú 'bá ímúkĩ drĩdrĩ ni ānyāngā jĕé nōgó rá. 21 'Bo vũrā 'bá ní mužú lazú rĩ gé, 'bá kã 'bávĕ jũrú rĩ pi ĕ tĩ oyuũ, 'bá ālu ālu gō ívé mũfĕngā fĩfĩ ānyāngā jĕzú rĩ ĩsú vúgú rĩ vú sĩ. 'Bá íjĩkĩ mũfĕngā fĩfĩ rĩ pi ĩgōó vúlĕ nō. 22 'Bá nĩkĩ kuyé ā'di ũ'bā 'bávĕ mũfĕngā fĩfĩ rĩ pi gōó 'bávĕ jũrú rĩ pi ágá nĩ. 'Bá íjĩkĩ kpá mũfĕngā āzi ímúzá ĩndĩ ānyāngā āzi jĕzú ānĩ.”

23 Ágó riipi ngá jó ágá rĩ ũtĕĕpi rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Īmi 'okĩ ũrĩ sĩ ku, má ĕ'yĩ ĩmivĕ mũfĕngā fĩfĩ rĩ pi gĩ. Múngú ĩmi ní riĩ ĩnjĩĩ ĩmi ĕtĕpĩ pi be rĩ, ũ'bā mũfĕngā fĩfĩ rĩ pi gōó ĩmivĕ jũrú rĩ pi ágásĩ nĩ.” Kúru ĩri ní Sĩmĩyónā ri íjĩzú ĩfũzú jó āngũ

ũ'yĩzú rĩ ágá 'dāásĩ āmvĕ kōpi vúgá nōó.

24 Ágó riipi ngá jó ágá rĩ ũtĕĕpi rĩ ní āgō 'dĩ'bĕé jĩzú mužú Yōsĕpā vé jó ágá 'dāá. ĩri ní kōpi ní yĩi sĕzú, kōpi ā ũjĩkĩ rĩ ĩ pá ānĩ. ĩri ní kpá ānyāngā sĕzú kōpivĕ dōngĩ rĩ pi ní. 25 Kōpi údĕkĩ fĕfĕ ĩ ní lĕé sĕé Yōsĕpā ní rĩ kú ĩnógósĩ rizú Yōsĕpā ri ũtĕzú, kādō ícá ũtũ mgbĩmgbi gé 'dĩgé, ĩ sĕkĩ rĩ ĩri ní, ā'diātāsĩyā kōpi yĩkĩ kĩnĩ, ĩ ímú ínyá nya Yōsĕpā pi be trũ.

26 Yōsĕpā kā ícá 'bĕtĩ nōlé, kōpi ní fĕfĕ ĩ ní íjĩ rĩ pi í'duzú sĕzú ĩri ní. Kōpi ní kũmúci ũtĩzú, ĩ drĩ sĩzú vũgá ĩri ĕndrĕtĩ gé. 27 Yōsĕpā kā kōpi ĕziĩ, ĩri ní zĩzú kĩnĩ, “Īmivĕ ĕtĕpĩ adriipi ārākā rú ĩmi ní tã ni lũú má ní rĩ ĩri íngóni? ĩri drĩ ídri rú?”

28 Kōpi ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Mívĕ ātĩ'bá 'bá ĕtĕpĩ ri drĩ ídri rú, ĩri múké.” Kōpi ní kũmúci ũtĩzú vũgá ĩri ĩnjĩzú.

29 Yōsĕpā kā 'í ĕdrĩpĩ Běnyěmĩnĕ ĩ ní adriĩ ĩri be ĕndrĕpĩ ālu rĩ ndrĕé, ĩri ní zĩzú kĩnĩ, “Īmivĕ ĕdrĩpĩ ũdũ rú ĩmi ní tã ni lũú má ní rĩ ĩri adriipi 'dĩ?” ĩri ní gōzú 'yozú kĩnĩ, “Mā mvá rĩ, Múngú ā 'bā ĕsĩ múké mí ní.” 30 Koro Yōsĕpā ní fũzú jó rĩ ágásĩ, ĩri ní mužú fizú ívé jó lazú rĩ ágá, ĩri ní í'dózú ngozú, ā'diātāsĩyā lĕ ĕdrĩpĩ Běnyěmĩnĕ ri ambamba.

31 Kā 'í mĩlĕtĩ ũjĩ gĩ, ĩri ní ĕsĩ úmbĕzú, ĩri ní ĩfũzú āmvĕ. ĩri ní 'yozú ātĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Īmi íjĩkĩ ínyá rĩ awaá.”

32 Sĕkĩ Yōsĕpā ní ínyá rĩ ọ'dúkũlĕ, ĩrivĕ ĕdrĩpĩi ní sĕkĩ tũngú, 'bá Ĕjĕpĕtō vé rĩ pi ní sĕkĩ tũngú, ā'diātāsĩyā 'bá Ĕjĕpĕtō vé rĩ pi nyakĩ ínyá 'bá Ĕbĕrĕ vé rĩ pi be trũ ku, kōpi gākĩ 'bá Ĕbĕrĕ vé rĩ pi sĩ. 33 'Bākĩ Yōsĕpā ĕdrĩpĩi urĩ Yōsĕpā ĕndrĕtĩ gé ílĩ ĩ ní kōpi tĩzú rĩ vú sĩ, í'dózú mvá kãyú rĩ vúgá cazú mvá ũdũ rĩ vúgá, kōpi rikĩ ĩ úndrĕ ĩ āsámvú gé sĩ, sĕ kōpi āyākĩ ānĩ āyāyā. 34 Awakĩ ínyá Yōsĕpā vé mísá drĩgé rĩ, jĩkĩ sĕé kōpi ní, sĕkĩ Běnyěmĩnĕ vé rĩ

caá vú sī tōwú ndē édrípíjì vé rī rá. Yōsépā édrípíjì rikí ngá nyaá, āzini ngá mvúú Yōsépā pi be trú, 'bá āzi uga kōpi kuyé.

44

Yōsépā vé kópō ógúpì ógúògǔ rī

¹ Yōsépā ní 'yozú ívé ágó riípi ívé ngá jó agá rī ùtēepi rī ní kīnī, "Mí ùtō ànyāngā āgō 'dī'bée vé jūru rī pi agásī tré tré, kōpi ní ícò 'duú bā rá ni. Mí ū'bā 'bá ālu ālu vé mūfēngā gōo ìrivé jūru agá 'dāá vúlé. ² 'Í 'bā mávé kópō ógúpì ógúògǔ rī mvá ūdú rī vé jūru agá, 'í 'bā kpá ìrivé mūfēngā ànyāngā jezú rī gōo jūru rī agá 'dāá vúlé." Ágó rī 'du tā rī ngaá sū Yōsépā ní 'yoó rī tìjì.

³ Àngǔ rī kǎ ówú, ì ní āgō 'dī'bée pēzú mužú ívé dōngí rī pi be. ⁴ Kōpi kǎ drī mužú vūú kūrú rī agásī rará rú kuyé, Yōsépā ní 'yozú ívé ágó riípi ívé ngá jó agá rī pi ùtēepi rī ní kīnī, "Í mužú āgō 'dī'bée ā vūdrī gé sī, mí ìsú dō kōpi gí, 'í zì kōpi 'dīni, 'Á 'o ìmi ní tā múké, ngá ìmi ní tā ūnjí 'ozú 'dīni rī ā'di? ⁵ Kópō 'dīri mávé āmbúgú rī ní rizú ngá mvuzú āní rī, ìri kpá ri èndrì ndrì āní. Tā ìmi ní 'oó 'dīri ūnjí.' "

⁶ Ágó rī kǎ mužú kōpi ìsú, ìri ní 'yozú kōpi ní sū Yōsépā ní 'yoó 'í ní rī tìjì. ⁷ Kōpi ní újázú ìri ní kīnī, "Tā mí ní rīí átá 'dīni rī ā'di? 'Bá átí'bá mívé ni, 'bá ícókí tā 'oó 'dīni ku. ⁸ Mūfēngā fífí 'bá ní ìsú 'bávé jūru agá rī pi, 'bá ìjìkí Kānānā gá 'dāásī sēé gōo mí ní rá. 'Bá ícò mívé āmbúgú rī vé ngá ógúpì ógúògǔ, dōku dábū ūgǔ ìrivé jó agá 'dāásī ìmúzú ìndī íngóni ngóni? ⁹ Dō mí ìsú āmbúgú rī vé kópō 'bá ālu vúgá 'bá āsámví gé nōgó rá, ā 'dìkí 'bá 'dīri drāá rá, 'bá ìmbítā ì ní kuú nō'bée gō adri túgērī mívé ni."

¹⁰ Ágó rī ní újázú kōpi ní kīnī, "Múké, ā adri sū ìmi ní 'yoó rī tìjì. 'Bá ì ní kópō rī ìsú ìri vúgá rī, ìri

adri túgērī rú ní. Ìmi ìmbítā ì ní kuú 'dī'bée, ìmi adri tā ākó, ì ìmi oyú rá."

¹¹ Koro 'bá ālu ālu ní ívé jūru í'dúzú 'bázú vūgá, kōpi ní tì ni oyuzú. ¹² Kúru ágó riípi Yōsépā vé ngá jó agá rī pi ùtēepi rī ní í'dózú kōpivé jūru ā 'a ndázú, í'dó ndāá mvá káyú rī vé rī agá, cīmgbá cazú mvá ūdú rī vé rī agá. Ìsú kópō rī Bēnyēmīnē vé jūru agá. ¹³ Bēnyēmīnē édrípíjì kǎ tā 'dīri ndreeé, kōpi ūsíkí ívé bōngó ì rú' 'bá gá sī kpélékpélé.* Kōpi ní ívé ànyāngā rī pi ūdrōzú ívé dōngí rī pi ā úgóró gá, kōpi ní ì újázú gōzú vúlé kūrú rī agá 'dālé ūzi.

¹⁴ Yúdā pi édrípíjì be, kōpi kǎ caá 'dālé, kōpi ìsúkí Yōsépā ri drī jó agá, kōpi ú'békí ì vūgá sī Yōsépā èndrètì gé. ¹⁵ Yōsépā ní 'yozú kīnī, "Ngá ìmi ní 'oó 'dīni rī ā'di? Ìmi nìkí 'yozú kīnī, 'bá má tìjì nōri, ma ícò èndrì ndrì tā rī nìzú ámázú āní rá 'dīni kuyé?"

¹⁶ Yúdā ní újázú kīnī, "Āmbúgú mávé rī, 'bá 'yokí rí mí ní íngóni? Tā lūupi kīnī 'bá tā ākó rī ā'di? Múngú ì'da tā 'bá ní 'oó ūnjí rī āmvé gí. Āmbúgú mávé rī, 'bá 'bá édrípíjì ì ní kópō rī ìsú ìrivé jūru agá rī pi be, 'bá nóni túgērī mívé ni."

¹⁷ 'Bo Yōsépā ní 'yozú kīnī, "Má ícò tā 'oó sū 'dīri tìjì ku! 'Yéngá ágó ì ní kópō rī ìsú vú ni gé rī, ìri adri mávé túgērī rú ní. Ìmi ìmbítā ì ní kuú 'dī'bée, ìmi tā ākó, ìmi ícò gō ìmi étépì vúgá 'dāá rá tā be kírì."

Yúdā mā ágó āmbúgú rī Bēnyēmīnē vé tā sī

¹⁸ Kúru Yúdā ní 'dezú mužú Yōsépā vúgá 'dāá, ìri ní Yōsépā ri mǎzú kīnī, "Āmbúgú mávé rī, ma átí'bá mívé ni, mí ā'yī, mā 'yo tā má tì gé sī mí èndrètì gé nōgó. Mívé ūkpō ā adri dō sū 'bāgú rī vé rī tìjì drāāāsīyā, lē mí 'a ā ve má ní ku. ¹⁹ Āmbúgú mávé rī, ándúru 'í zì

* **44:13** 44:13 Kōpi ūsíkí ívé bōngó ì rú' 'bá gá sī kpélékpélé: Kōpi ūsíkí ívé bōngó, ā 'diātāsīyā ì ní kópō rī ìsú Bēnyēmīnē vé jūru agá rī sī, sē kōpi ní ìzāngā.

'bâ átí' 'bá mívé rĩ pi, mí kīnī, 'Ímivé étépì anigé? Dōku ìmivé édrípì anigé?' ²⁰ 'Bá újákí mí ní, 'bá kīnī, "Bávé étépì ri anigé, ìri ārākā rú, tì mvá ágóná āzi ìsú ākūdē ìri ārākā rú. Mvá ágóná rĩ vé édrípì drā gí, kòpivé éndrèpì agá, mvá 'yéná ì ní kuú rĩ ìri 'i, étépì lē ìri ambamba.'

²¹ "Í 'yo 'bá ní, mí kīnī, 'Ími ìjìkí ìri má vúgá nōó, mâ ndre ìri mâ mì sī.' ²² 'Bá 'yokí mí ní, 'bá kīnī, 'Mvá ágó rĩ ícò 'í étépì ri kuú ku, ku dō étépì ri gí, étépì ri drā rá.' ²³ 'Bo 'í 'yo 'bá ní, mí kīnī, 'Ími ìjìkí dō ìmi édrípì ùdú rĩ ìmú má vúgá nōó ku, ùmvúlésì ìmi ndrekí mâ èndrètì dīi ku.' ²⁴ 'Bá kâ gōó vúlé mívé átí' 'bá 'bá étépì vúgá 'dālè, 'bá ùlùkí ìri ní tã mí ní 'yoó rĩ rá.

²⁵ "'Bá étépì gō 'yoó kīnī, 'Ími gōkí muú 'bá ní ànyāngā āzi jeé.' ²⁶ 'Bo 'bá újákí ìri ní, 'bá kīnī, 'Mí ā'yī dō 'bá édrípì ùdú rĩ muú 'bá be ku, 'bá ícókí muú ku. 'Bá édrípì ùdú rĩ mu dō 'bá be kuyé, 'bá ícókí ágó āmbúgú rĩ ē mìlètì ndreé ku.'

²⁷ "'Bá étépì ní 'yozú 'bá ní kīnī, 'Ími nīkí rá 'yozú kīnī, ùkú mávé rĩ tì má ní anjì āgō ìrī. ²⁸ Mvá ágó rĩ āzi fū muú āmvé mâ rú' 'bá gá sī gí, má kīnī, "Ūndīkí ìri kpélékpélé gí." Í'dózú ìnógósí 'dāá, á gō ìri ndreé kuyé. ²⁹ Ìmi jìkí dō mvá ìmbítā ālu 'dīri muú ìndī, tã ùnjí ìsú dō ìri gí, ìmi sē mávé ārākā nōri fì 'bú agá ìzāngā agá.'

³⁰ "Āmbúgú mávé rĩ, má ícò mvií gōó má étépì vúgá 'dāá mvá rĩ ākó ku, 'bá étépì ri adri ídri rú mvá rĩ ní adrií ídri rú rĩ sī, ³¹ 'bá étépì ndre dō mvá ágó rĩ 'bá āsámvú gé 'dāáyo, 'bá étépì ri drā rá. 'Bā mívé átí' 'bá nō' 'bée, 'bá sē 'bá étépì dēepi gí 'dāri drā rá. ³² Āmbúgú mávé rĩ, á 'yo má étépì ní, má kīnī, 'Ma ícò mvá ágó rĩ ā tã mba rá. Má ìjì dō mvá ágó rĩ ìgōó vúlé nōó kuyé, tã ni ā adri má drīgé muú nyonyo.'

³³ "Āmbúgú mávé rĩ, lē mâ áwí adrií nōgó tūgērī rú mvá ágó rĩ ā vūrā gá, mí ā'yī mvá ágó rĩ, kòpi ā mvikí gōó 'í édrípì be 'bētì 'dāá. ³⁴ Mvá ágó rĩ mu dō má vúgá sī ìndī kuyé, ma ícò mvi gō má étépì vúgá 'dālè ìngóni? Á lē ìzāngā má étépì vé rĩ ndreé ku."

45

Yōsépā 'i' da 'i nījì édrípì ní

¹ Yōsépā kâ ndreé 'í ícò 'í ésí úmbé ívé átí' 'bá rĩ pi èndrètì gé bā ku, ìri ní 'yozú ívé átí' 'bá rĩ pi ní kīnī, "Lē ìmi fūkí má gārā gá nōósì céré āmvé!" Sā Yōsépā ní 'i 'i' dazú édrípì ní rĩ gé, 'bá āzi tūngú ni 'dāáyo, kòpi 'yéná édrípì be. ² Ìri ní í'dózú ngozú ù'dúkó be uru 'dāá, 'bá Èjèpétō vé rĩ pi yìkí rá, ùlùkí tã Yōsépā ní ngozú 'dīri 'bá 'bāgú rĩ vé jó āsámvú gé rĩ pi ní rá.

³ Yōsépā ní 'yozú édrípì ní kīnī, "'Bá rĩ ma 'i, Yōsépā 'i! Má étépì ri drī nyo ídri rú?" 'Bo Yōsépā édrípì ícókí ìri ní tã 'dīri újā bā ku, ā'diātāsīyā ūrī fū kòpi ambamba, kòpi ní Yōsépā ā rú' 'bá ndreé rĩ sī.

⁴ Kúru Yōsépā ní 'yozú édrípì ní kīnī, "Ími ítrúkí ìmi ìnyinā má vúgá nōó." Kòpi kâ ì útrú ìri vúgá 'dāá, ìri ní 'yozú kīnī, "Ma ìmivé édrípì Yōsépā ìmi ní ótú sēé jeé, ì ní ìjì āngū Èjèpétō vé rĩ agá rĩ 'i! ⁵ 'Bo lē ìmi adrikí ìzāngā sī ku, āzini lē ìmí ésí ā ri veé ìmi āsámvú gé sī tã ìmi ní ma sēé jeé rĩ ā tã sī ku. Múngú ìpē ma ìmúzú ìmi ní nōó drīdrī, mâ ìmú rí ìmi ídrí bēnī. ⁶ Èbìrì 'de āngū rĩ agá ùnjí ùnjí, 'du nóni caá ílì ìrī, èbìrì rĩ āzi ri gō 'de ca ílì tōwú, 'bá āzi gō ómvú 'āá ku, gōkí kpá ānyāngā ìkūnāá ku. ⁷ 'Bo Múngú ìpē ma ìmúzú ìmi ní drīdrī, mâ ìmú rí ìmi tã mbaá ìmivé 'bá 'bētì āsámvú gé rĩ pi be, ìmi adrikí rí ídri rú.

⁸ "Adri 'yozú kīnī, ìmi ìpēkí ma nōgó nī 'dīni kuyé, Múngú ìpē ma nī. Múngú 'bā ma adrií ūgalaku 'bāgú rĩ vé ni, āzini 'bā ma adrií

āmbúgú rú 'bá āngū Ējēpētō vé rī agá rī pi drīgé. ⁹ Īmi újákí ĩmi gōó vúlé má étépì vúgá 'dālé mbēlē, ĩmi 'yokí ĩri ní, 'Mí mvópì Yōsépā 'yo 'dínì kīnī, "Múngú 'bā ma āmbúgú rú āngū Ējēpētō vé rī drīgé. Lē ē ímú má vúgá nōó mbēlē, ē iza sá ku." ¹⁰ Īri ímú adri āngū Gōsēnī vé rī agá, ĩnyíná má gārā gá. Īri adri anjíná ívé rī pi be, anjíná ẹnjípì ní tìjì rī pi be, ívé kābílō rī pi be, ndrījì rī pi be, tì rī pi be, ngá ārēvú ívé rī pi be céré. ¹¹ Ma ĩri ní ānyāngā sē rá, ā'diātāsīyā ẹbírì rī āzi ri gō ímú 'de ílì tōwú ũnjì ũnjì. Ímú dō ívé 'bá 'bētì āsámvú gé rī pi be, āzini ívé ānyāpá rī pi be ku, kōpi ímú ũdrā rá ẹbírì rī sī."

¹² Yōsépā ní gōzú 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi ndrekí nóni ma ĩmí mī sī gí, má ẹdrípì Bēnyēmīnē ndre kpá ma 'í mī sī gí, ádarú 'bá átángá átápi rī ma 'i, Yōsépā 'i. ¹³ Īmi mukí tā 'bá rī pi ní ma ĩnjìzú āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó, āzini tā ārēvú céré ĩmi ní ndree rī pi ũlūú má étépì ní. Īmi íjìkí má étépì ri ímú má vúgá nōlé mbēlē."

¹⁴ Yōsépā pi ní ĩ u'dezú ẹzìzú bēdrì sī ẹdrípì Bēnyēmīnē be, āyīkō sī, kōpi ní í'dózú ngozú. ¹⁵ Yōsépā ní rizú 'í ẹdrípì u'dezú ẹzìzú mužú ālu ālu bēdrì sī, āyīkō sī, ĩri ní í'dózú ngozú. Vúdrì ní gé, ẹdrípì ní í'dózú átázú ĩri be.

'Bāgú rī zì Yōkóbū ri ímúzá Ējēpētō gá

¹⁶ Ụ'dúkó rī ká caá 'bāgú rī vé kání agá 'dāá kīnī, Yōsépā ẹdrípì ícákí gí, 'bāgú rī ívé ũgalaku rī pi be, adrikí céré āyīkō sī. ¹⁷ 'Bāgú rī ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, "Í lū mí ẹdrípì ní, kōpi ā ũ'bākí ívé ānyāngā rī pi céré ívé dōngí rī pi ā úgóró gá, kōpi ā újákí ĩ gōó vúlé Kānānā gá 'dāá ũzi. ¹⁸ Kōpi ā mukí ĩ étépì ri íjì ímúzá ĩrivé 'bá 'bētì āsámvú gé rī pi be nōlé, ma kōpi ní vūrā múké ni sē āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó rá, kōpi

ānyāngā ịsú nya 'a ni gé, ĩri kōpi ní āyīkō sē.

¹⁹ "Í lū kōpi ní, kōpi ā jìkí ārābīyā ĩ ní rī seése rī pi mužú Ējēpētō agá nōósì ĩndī, kōpi ē íjìkí rī ívé anjíná rī pi ímúzá ānì ũkú rī pi be, āzini kōpi ē íjìkí rī ĩ étépì ri ímúzá ānì. ²⁰ Kōpi ā kukí ngá ívé rī pi kú vúlé 'dāá, ā'diātāsīyā kōpi ímú ngá múké múké ni pi ịsú āngū Ējēpētō vé rī agá nōgó rá."

²¹ Īsērélē vé anjì āgō rī pi ā'yīkí tā 'bāgú rī ní 'yoó rī 'duú ngá rá. Yōsépā sē kōpi ní ārābīyā ĩ ní rī seése rī pi, ānyāngā be, kōpi ā mvíkí rī gōó ānì 'bētì, sū 'bāgú rī ní 'yoó rī tìjì. ²² Yōsépā awa kōpi ní bōngó ú'dí rú ni pi, 'bo sē Bēnyēmīnē ní mūfēngā fífì ẹnjìpì ẹnjìjì ní mūdūrūlū na (300), sē kpá ĩri ní bōngó ú'dí rú ni pi tōwú. ²³ Ngá Yōsépā ní pēé mužú 'í étépì ní rī pi dōngí āgō mužrì, ũ'bākí ngá múké múké Ējēpētō vé rī pi kōpi ā úgóró gá, dōngí ũkú rú ni pi mužrì, ũ'bākí ānyāngā fífì, pánga, āzini ngá ụrukọ nyaanya ni pi, ā tu rí ẹcì rī ímúzá ānì. ²⁴ Īri ní kōpi pēzú mužú. Īri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Lē ĩmi āwākí ĩmi āsámvú gé sī létì gé 'dīgé ku!"

²⁵ Kōpi ní ngazú fūzú āngū Ējēpētō vé rī agásì, kōpi ní mvízú gōzú ĩ étépì Yōkóbū vúgá āngū Kānānā vé rī gé 'dāá. ²⁶ Kōpi ní ũlūzú Yōkóbū ní kīnī, "Yōsépā ri drī ídri rú! 'Bākí ĩri gāvānā rú āngū Ējēpētō vé rī agá." 'Bo tā 'dīri sē Yōkóbū ní āyāngará, ẹ'yī tā kōpi ní ũlūú 'í ní 'dīri kuyé. ²⁷ Kōpi ká tā Yōsépā ní 'yoó ĩ ní rī ũlūú Yōkóbū ní, Yōkóbū ká ārābīyā ĩ ní rī seése Yōsépā ní ĩpēé ímú 'i bī 'dī'bēe ndree, ĩrivé yīkì gō ícá múké. ²⁸ Īsērélē ní kúru 'yozú kīnī, "Īri ícá adri tā ẹgbì! Mávē mvá Yōsépā ri drī ídri rú! Á lē mužú ĩri ndree ũgbále, ma íbì drā ndō."

46

Yókóbū nga muḡ Ējēpētō gá

¹ Kúru Īsērélē ní 'dezú mužú āngū Ējēpētō vé rī gé 'dāá, 'du ívé ngá rī pi ārēvú céré mužú ĩndī. Kā muḡ caá kūrú Bērīsébā vé rī gé, ĩri ní rōbōḡō zázú Múngú 'í étēpī Īsākā vé rī ní.

² Múngú ní átázú Īsērélē be urobí agá ĩnīná rī sī kīnī, “Yókóbū, Yókóbū.”

Yókóbū ní újázú kīnī, “Ma nō.”

³ Múngú ní 'yozú kīnī, “Ma Múngú 'i, Múngú mí étēpī vé rī. 'Í 'o ūrī sī ku, 'í mu āngū Ējēpētō vé rī gé, ma úmvúlēsī sūrú mívé rī sē ízú tré, kōpī ícá sūrú āmbúgú. ⁴ 'Bā mu mí be trū Ējēpētō gá 'dālē. Ádarú ma úmvúlēsī mí íjī ĩgō vúlē nōlé dījī rá. Mí úmvúlēsī drā Yōsépā gārā gá, ĩri mí mī ōzū nī.”

⁵ Kúru Yókóbū ní fūzú kūrú Bērīsébā vé rī agásī, ĩrivé anjī āgō rī pi ní ívé étēpī Yókóbū ri jīzú tuzú ívé anjīná rī pi be, ívé ūkú pi be, ārābīyā ĩ ní seése 'bāgú rī ní ĩpēé rī agá. ⁶ Kōpī jīkí ívé ānyāpá rī pi, āzini ā'bú ĩ ní ísú āngū Kānānā vé rī gé 'dālē rī pi mužú ĩndī. Yókóbū pi ívé anjīná rī pi be céré 'dekí muḡ āngū Ējēpētō vé rī gé 'dāá. ⁷ Yókóbū jī ívé anjī āgō rī pi, ívé anjīná rī pi vé anjī āgō rī pi, āzini jī ívé anjī ūkú rī pi, ívé anjīná rī pi vé anjī ūkú rī pi be mužú Ējēpētō gá 'dāá ĩndī, jī úyú ívé rī pi mužú céré.

⁸ Anjī Īsērélē vé mu'bánā Ējēpētō gá rī pi ā rú 'dī. Drīdrī ni, Īsērélē vé rú Yókóbū.

Mvá kāyú Yókóbū vé rī Rūbénā 'i.

⁹ Anjī āgō Rūbénā vé rī pi ā rú, Ēnókā 'i, Pálū 'i, Ēzīrónā 'i, Kārīmī sī.

¹⁰ Anjī āgō Sīmīyónā vé rī pi ā rú, Yēmūyélē 'i, Yāmínī 'i, Ōhádī 'i, Yākínī 'i, Zōhárā 'i, Sávūlā sī, Sávūlā vé éndrēpī Kānānāzī.

¹¹ Anjī āgō Léví vé rī pi ā rú, Gērēsónā 'i, Kōhátā 'i, Mērará sī.

¹² Anjī āgō Yúdā vé rī pi ā rú,

Érē 'i, Ōnánī 'i, Sélā 'i, Pērízī 'i, Zérā sī. ('Bo ōtú Érē pi Ōnánī be ūdrākí āngū Kānānā vé rī agá 'dālē.)

Anjī āgō Pērízī vé rī pi, Ēzīrónā pi Āmúlā be.

¹³ Anjī āgō Īsākárā vé rī pi ā rú, Tólā 'i, Púvā 'i, Yāsúbā 'i, Sīmīrónā sī.

¹⁴ Anjī āgō Jēbūlúnā vé rī pi ā rú, Sērédē 'i, Ēlónī 'i, Jāhālélē sī.

¹⁵ Anjī āgō 'dī'bée Léýā ní tījī Yókóbū ní Pādānā Ārāmā gá rī pi, anjī āgō 'dī'bée āsámvú gé, tījī mvá ūkú rá, mvá ūkú rī ā rú Dīnā 'i. Īrivé anjī āgō rī pi, mvá ūkú rī be, kōpivé kālāfe céré pūkú na drī ni na.

¹⁶ Anjī āgō Gádī vé rī pi ā rú, Zēfónā 'i, Hágī 'i, Súnī 'i, Ēzībónī 'i, Ērī 'i, Āródī 'i, Ārélī sī.

¹⁷ Anjī āgō Āsérā vé rī pi ā rú, Īmínā 'i, Ísīvā 'i, Ísīvī 'i, Bērīyā sī.

Kōpivé ōmvúpī Sérā 'i.

Anjī āgō Bērīyā vé rī pi, Ēbérē pi Mālēkiélē be.

¹⁸ Anjī āgō mužrī drī ni ázīyá 'dī'bée Jēléfā ní tījī Yókóbū ní rī pi, Jēléfā ri Lābánā ní sēé ívé mvá ūkú Léýā ní átí'bá rú rī.

¹⁹ Anjī āgō Yókóbū pi ní tījī 'í ūkú ni Rāélē be rī, Yōsépā pi Bēnyēmīnē be.

²⁰ Anjī āgō Yōsépā pi ní tījī Āsēnētā be Ējēpētō gá 'dālē rī, Mānásē pi Ēfērémā be. Āsēnētā ri átálágú Pōtífērā Ónō vé rī vé mvá ūkú.

²¹ Anjī āgō Bēnyēmīnē vé rī pi ā rú,

Bélā 'i, Békērī 'i, Āsībélē 'i, Gérā 'i, Nāmánā 'i, Éhī 'i, Rósī 'i, Mūpímū 'i, Ūpímū 'i, Ārídī sī.

²² Úyú mužrī drī ni sū 'dī'bée, íbíkí ífūú Yókóbū pi ā rú'bánā gá Rāélē be.

²³ Dánā vé mvá Hūsímū 'i.

²⁴ Anjī āgō Nāfátálī vé rī pi ā rú, Yāzīyélē 'i, Gúnī 'i, Jézérē 'i, Sílémū sī.

25 Úyú ézîrî 'dî'bée íbíkí ífũú Yókóbũ pi ã rû'bá gá Bílã be. Bílã ri Lábánã ní sée ívé mvá ùkú Ráelê ní átí'bá rú rî.

26 Yókóbũ vé úyú mu'bá ïri be Ējêpétô gá 'dálé rî pi pũkú áziyá drî ni áziyá, lâkí ïrivé anji ágô rî pi vé ùkú rî pi kuyé. 27 Anji ágô ï ní tîj Yôsépã ní Ējêpétô gá 'dálé rî pi ïrî. Yókóbũ vé 'bá 'bêtî ásámvú gé mu'bá Ējêpétô gá 'dálé rî pi céré pũkú ézîrî.

28 Yókóbũ ní Yúdã ri pèzú muzú drîdrî Yôsépã vúgá 'dálé, Yôsépã ã lû rî ï ní létî muzú Gôsénî gé rî. Kôpi kã caá Gôsénî gé 'dãá, 29 Yôsépã ní 'yozú ě íjîkí ívé ārābîyā hūsānî ní rií seé rî 'í vú nōó, ïri ní tuzú 'a ni gé, 'dezú muzú étépî Īsērélê vúgá 'dãá. Yôsépã kã caá étépî vúgá 'dãá, ïri ní étépî ri u'dezú ezîzú bēdrî sî, āyîkō sî, ïri ní í'dózú ngozú sã be āco.

30 Īsērélê ní 'yozú Yôsépã ní kîñî, "Nóni ma ícô drã rá, ã'diātāsîyã á ndre mi mâ mî sî gî, mi ídri rú."

31 Kúru Yôsépã ní 'yozú 'í édrîpîjî ní, āzini 'bá étépî vé jó ásámvú gé rî pi ní kîñî "Á lē mujî átá 'bāgú rî be, á lē 'yoó ïri ní, 'Má édrîpîjî, āzini 'bá má étépî vé jó ásámvú gé ándúrú adri'bá āngū Kānānā vé rî agá rî pi ícákí má vúgá nōó gî. 32 'Bá 'dî'bée 'bá ānyāpá úcé'bá ni pi, kôpi íjîkí kābîlō rî pi, ndrîjî rî pi, tî rî pi, ngá kôpi ní ísû 'dálé rî pi be céré ímûzú ïndî.' 33 'Bāgú rî zî dō ïmi mujî 'í vúgá 'dãá, zî dō ïmi, 'Ímivé ezî ã'dî?"

34 Īmi újákí ïri ní 'dîni, "Bã mívé átí'bá, 'bávê ezî rizú ānyāpá úcézú ni, 'bá í'dókí ānyāpá úcé ānjîñã sî, sũ 'bá é'bîpî ní rií úcé rî tîñî.' Īmi lûkí dō ïri ní sũ 'dîri tîñî, ïri ïmi ã'yî adri āngū Gôsénî vé rî agá nōgó rá, ã'diātāsîyã 'bá Ējêpétô vé rî pi lēkî 'bá ānyāpá úcé'bá rî pi ã tã ku."

47

Yôsépã jî ívé édrîpîjî uruko ívé étépî be muzú 'bāgú rî vúgá

1 Yôsépã ní ngazú muzú lûzú 'bāgú Ējêpétô vé rî ní kîñî, "Má étépî pi má édrîpîjî be, ívé kābîlō rî pi be, ndrîjî rî pi be, tî rî pi be, ngá ívé rî pi be céré, kôpi ímûkí āngū Kānānā vé rî gé 'dãásî, kôpi nóni Gôsénî gé." 2 Yôsépã ní 'í édrîpîjî ùpèzú tōwû jîzú í'dazú 'bāgú rî endretî gé.

3 'Bāgú rî ní Yôsépã édrîpîjî zîzú kîñî, "Ēzî ïmivé rií ngaá rî ã'dî?"

Kôpi ní újázú 'bāgú rî ní kîñî, "Ēzî 'bávê rî, 'bã ri ānyāpá úcé, sũ 'bá é'bîpîjî ní ótû rií úcé rî tîñî." 4 Kôpi ní kpá gōzú 'yozú ïri ní kîñî, "'Bá ímûkí adrií nōgó ùkōlō, ã'diātāsîyã ébîrî 'de āngū Kānānā vé rî agá 'dãá ũnjî ũnjî, ïrîbî 'bá ní 'bávê ānyāpá rî pi úcézú ni 'dãáyo. Ícô dō rá, mí ã'yî 'bã adrikí āngū Gôsénî vé rî agá nōgó."

5 'Bāgú rî ní 'yozú Yôsépã ní kîñî, "Mí étépî pi mí édrîpîjî be, kôpi ímûkí mí vúgá. 6 Lē mî ndre vûrã āngū Ējêpétô vé rî agá nōgó, 'í jî mí étépî pi, mí édrîpîjî be mujî adrií vûrã múké rî gé. Lē kôpi adrikí Gôsénî gé. 'Í nî dō 'bá ānyāpá úcé'bá múké ni pi kôpi ásámvú gé 'dîgé rá, 'í 'bã kôpi mávé ānyāpá úcé."

7 Kúru Yôsépã ní étépî Yókóbũ ri jîzú 'bāgú rî vúgá jó agá 'dãá, ïri ní étépî ri í'dazú 'bāgú rî endretî gé. Vûdrî ni gé, Yókóbũ ní 'bāgú rî ezîzú, ïri ní tākîri sēzú 'bāgú rî ní. 8 'Bāgú rî ní Yókóbũ ri zîzú kîñî, "Mívé ílî ca ngōpî?"

9 Yókóbũ ní újázú 'bāgú rî ní kîñî, "Ma ílî be mûdûrûlû ālu pũkú na (130). Ílî 'dîri mādāñá, 'bo á nya ïzāngã 'a ni gé ambamba, má écî muzú vûrã rî pi agásî céré. Má étépîjî pi má é'bîpîjî be écîkí muzú vûrã rî pi agásî céré. 'Bo kôpi adrikí caá ílî be āco, kôpi nyakí ïzāngã sũ má ní nyaá rî tîñî kuyé." 10 Kúru Yókóbũ ní tākîri sēzú 'bāgú rî ní, ïri ní 'bāgú rî ezîzú. Īri ní ngazú 'bāgú rî ã gārã gá sî, ïri ní fûzú muzú āmvé.

11 Yōsépā ní étèpì pi 'bāzú adrizú édrípìjì be āngū Ējēpétō vé rī agá, sē kòpì ní vūrā múké ni, vūrā rī ìnyinjá kūrú Rāmāsésē* vé rī ā gārā gá, sū 'bāgú rī ní 'yoó rī tìjì. 12 Yōsépā ní ānyāngā sēzú 'í étèpì ní, 'í édrípìjì ní, āzini 'bá 'í étèpì vé jó āsámvú gé rī pi ní, sē kòpì ní ānyāngā rī kòpìvé anjiná rī pi vé kālāfe vú sī.

Ēbírì 'de āngū Ējēpétō vé rī agá

13 Ēbírì 'de ūnjí ūnjí āngū Ējēpétō vé rī agásì céré, āzini āngū Kānānā vé rī agásì céré, ā'diātāsīyā 'bá rī pi nyakí ānyāngā ìvé rī pi deḡ céré gí. 14 Kúru Yōsépā ní ānyāngā ì ní 'bāá jó ānyāngā 'bāzú rī pi agá rī ụzìzú 'bá rī pi ní, ìrì ní mūfēngā 'bá Ējēpétō vé rī pi ní ānyāngā jezú, āzini 'bá Kānānā vé rī pi ní ānyāngā rī jezú rī jìzú céré 'bāzú 'bāgú rī vé jó mūfēngā 'bāzú rī agá. 15 'Bá Ējēpétō vé rī pi, 'bá Kānānā vé rī pi be, kòpìvé mūfēngā ká deḡ kòpì drìgé sī gí, kòpì ní mužú céré Yōsépā vúgá, kòpì ní 'yozú kìnì, "Mūfēngā de 'bá drìgé sī gí! Mi 'bá ku ūdrā rá āsì? Mí sē 'bá ní ānyāngā."

16 Yōsépā ní újázú kòpì ní kìnì, "Ìmi ìjìkí ìmìvé ānyāpá rī pi sēé má ní, ma ìmi ní ānyāngā rī sē ufu ānyāpá rī pi sī rá, ā'diātāsīyā ìmìvé mūfēngā de ìmi drìgé sī gí." 17 Kòpì ní kúru ìvé ānyāpá rī pi jìzú mužú Yōsépā vúgá 'dāá. Ìrì ní kòpì ní ānyāngā sēzú, kòpì ní ìvé hūsánì rī pi, kābìlō rī pi, ndrìjì rī pi, tì rī pi, dōngí rī pi jìzú sēzú ānyāngā rī ufuzú ānì. Ílì 'dāri agá, Yōsépā rì kòpì ní ānyāngā sēé ānyāpá kòpìvé rī pi ufuzú ānì.

18 Ílì 'dāri ká deḡ, ká mužú adrii ílì āzi rī gé, kòpì ní mužú Yōsépā vúgá 'dāá, kòpì ní 'yozú kìnì, "Āmbúgú 'bávé rī, 'bá ícókí úcí mí ní ku, 'bávé mūfēngā de 'bá drìgé sī gí, 'bávé ānyāpá rī pi mívé ni. Āmbúgú 'bávé rī, ngá āzi acepì 'bá drìgé 'bá ní sēé mí ní ni 'dāáyo, ngá acepì rī 'yēná

'bá úlúngu, āzini vūrā 'bá ní adrizú rī. 19 Mi 'bá ku ūdrā rá āsì? Mí sē 'bávé vūrā rì adri ándrú rú āsì? Lē mí je 'bá vūrā 'bávé rī be ānyāngā sī. 'Bá adri tųgērì 'bāgú rī vé ni, 'bávé vūrā rì adri ìrìvé ni. 'Í sē 'bá ní úrì, 'bá adrikí rì ídri rú, 'bá ūdrākí rì ku, vūrā rī ē ícá rì ándrú rú ku."

20 Kúru Yōsépā ní nyọọkú 'bá Ējēpétō vé rī pi vé rī jezú céré 'bāgú rī ní. 'Bá Ējēpétō vé rī pi ārēvú céré ụzìkí nyọọkú ìvé rī rá, ā'diātāsīyā ěbírì rī 'de ūnjí ūnjì. Nyọọkú rī gō adrii céré 'bāgú rī vé ni. 21 Yōsépā 'bá 'bá Ējēpétō vé rī pi ārēvú céré adrii tųgērì 'bāgú rī vé ni. 22 Nyọọkú 'yēná ìrì ní jeé kuyé rī atala rī pi vé rī, ā'diātāsīyā 'bāgú rī rì kòpì ní ānyāngā sēé nì, kòpì ní ìvé nyọọkú sēzú jezú kuyé ānì.

23 Yōsépā ní 'yozú 'bá rī pi ní kìnì, "Nóni á je ìmi gí, āzini á je nyọọkú ìmìvé rī sēé 'bāgú rī ní gí, ìmi ní úrì 'dì, ìmi sakí nyọọkú rī agá. 24 Sā ì ní ānyāngā ìkūnāzú rī gé, ngá tọwụ agá, ālu ni ìmi í'dúkí sēé 'bāgú rī ní. Īmbítā ni, ìmi 'bākí ìmi ní úrì rú, āzini ānyāngā rú, ìmi nyakí rì ìmìvé 'bá 'bētì āsámvú gé rī pi be, āzini ìmìvé anjiná rī pi be."

25 Kòpì ní 'yozú kìnì, "Āmbúgú 'bávé rī, 'í pa 'bá drā agásì gí, lē mí 'bá ẹsì múké 'bá ní, 'bá ícókí adri tųgērì 'bāgú rī vé ni rá."

26 Kúru Yōsépā ní tǎimbì sēzú 'bá āngū Ējēpétō vé rī agá rī pi ní kìnì, kòpì ìkūnākí dō ānyāngā rī gí, ngá tọwụ agá, ālu ni kòpì ā sēkí 'bāgú rī ní. Tǎimbì 'dìrì 'bá Ējēpétō vé rī pi rì 'dụ nganga cìngbá ú'dú āndrú rī gé. 'Yēná nyọọkú atala rī pi vé rī, sēkí 'bāgú rī ní kuyé.

Tā ūdụ Yókóbū ní ẹzìjì rì

27 Kúru 'bá Īsērélē vé rī pi ní adrizú Gōsénì gé, āngū Ējēpétō vé rī agá. Kòpì ìsúkí ngá 'dálé ambamba, kòpì tìkí ānji ízú tré, kòpìvé kālāfe gō ícá kárakará.

* 47:11 47:11 Rāmāsésē: Kūrú Rāmāsésē vé rī āngū Gōsénì vé rī agá.

28 Yókóbū adri āngū Ējēpētō vé rī agá 'dālé ílí mụdrī drī ní ẹ̀zīrī, ìrivé ílí adrizú vū drīgé rī mụdūrūlū ālu pūkú sụ drī ní ẹ̀zīrī. (147) 29 Īsērélē vé sà drāzú rī kǎ 'bǎá ícá ìnyinǎ, ìri ní mvòpì Yōsépā ri zìzú ímúzú 'í vúgá nǒó, ìri ní 'yozú kīnī, “Í lē dō ma rá, lē mī sō ūyō má ẹ̀ndrẹ̀tì gé 'yozú kīnī, mī ẹ̀sì múké 'bǎ má ní rá, āzini mī tā má ní 'yoó rī 'du nga rá. Ā sǐkí ma āngū Ējēpētō vé rī agá nǒgó ku. 30 Má kǎdō drǎá, 'í 'du ma āngū Ējēpētō vé rī agá nǒósì, 'í jì mụpì sǐ ụjì ì ní má ẹ̀'bípì sǐzú rī agá.”

Yōsépā ní 'yozú kīnī, “Ma 'o rá sū mī ní 'yoó rī tìnì.”

31 Īsērélē ní gōzú 'yozú Yōsépā ní dǐ kīnī, “Í sō ūyō má ẹ̀ndrẹ̀tì gé nǒgó lūzú kīnī, mī tā 'dīri 'o rá.” Kúru Yōsépā ní ūyō sōzú Īsērélē ẹ̀ndrẹ̀tì gé, Yókóbū ní ọ̀vǔzú 'í drī sǐzú ívé gbóló drīgé 'dǎá, ìri ní Múngú ri zìzú.

48

Yókóbū sē tākiri Mánásē pi ní Ēfērémā be

1 Vúdrī ní kǎ vūyú mǎdǎ, 'bǎ āzi ní mụzú lūzú Yōsépā ní kīnī, “Mí ẹ̀tẹ̀pì Yókóbū ri āzó rú.” Yōsépā ní 'dezú mụzú ìri ndrẹ̀zú, jì ívé anjì āgō ìrī Mánásē pi Ēfērémā be mụzú ìndì.

2 Yōsépā kǎ caá 'dālé, 'bǎ āzi ní lūzú Yókóbū ní kīnī, “Mívé mvá Yōsépā ícá gí.” Yókóbū ní ūkpō 'bǎzú, ìri ní íngázú úrízú ụrụ sī ívé gbóló drīgé.

3 Yókóbū ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Múngú Ūkpō 'Dípa 'i da 'i má ní ándúrú Lúzì gé āngū Kánánā vé rī agá 'dālé, sē má ní tākiri, 4 'yo má ní kīnī, 'Ma sē mī ímụ anjì tì tré, mívé úyú rī pi ízú kárakará. Ma sē mī ímụ adri súrú be kárakará, ma āngū nǒri sē úyú mívé rī pi ní mụzú nyonyo.’ ”

5 Yókóbū ní gōzú 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Mívé anjì āgō ìrī Ēfērémā pi Mánásē be ì ní tìjì āngū Ējēpētō

vé rī agá nǒgó 'dī'bée, kòpi adri anjì mávé ni, sū Rūbénā pi ní adrií Sīmīyónā be anjì mávé ni rī tìjì. 6 'Bo anjì ì ní ímụ tìjì mī ní anjì 'dī'bée ā vúdrī gé rī pi, kòpi adri mívé ni, nyọkú kòpi ẹ̀drìpì Ēfērémā vé rī, āzini Mánásē vé rī ā vúgú, ìri ímụ adri kòpivé ni. 7 Ọtú má ní rizú ímvízú Pǎdǎnā Ārámā gálésì rī gé, Rǎlélē drǎ létì gé, āngū Kánánā vé rī agá, ísú 'bǎ cakí drī kūrú Ēfǎrátā vé rī gé 'dālé kuyé, má ẹ̀sì ísú ìzāngā ānì rá. Á sī ìri létì mụpì kūrú Ēfǎrátā vé rī gé rī ā gǎrǎ gá.” (Kūrú Ēfǎrátā 'dīri ì kpá zì Bētēlémē.)

8 Īsērélē kǎ anjì āgō Yōsépā vé rī pi ndrẹ̀é, ìri ní zìzú kīnī, “Anjì 'dī'bée ā'di pi?”

9 Yōsépā ní újázú ẹ̀tẹ̀pì ní kīnī, “Anjì 'dī'bée Múngú ní sēé má ní āngū Ējēpētō vé rī agá nǒgó rī pi.”

Yókóbū ní 'yozú kīnī, “Mí íjì kòpi má vúgá nǒó, má sē rí kòpi ní tākiri.”

10 Īsērélē ē mī ẹ̀sì gí, ìri ní dēé gí rī sī, ndrẹ̀ āngū ku. Yōsépā ní ívé anjìjǎ rī pi jǐzú vú ní gé 'dǎá, Yókóbū ní kòpi ē tì ndrẹ̀zú, ìri ní kòpi u'dezú ẹ̀zìzú bẹ̀drī sī.

11 Īsērélē ní 'yozú Yōsépā ní kīnī, “Má ụsū má ícá gōó mī ndrẹ̀é dǐ ku, 'bo Múngú ā'yī rá sē á ndrẹ̀ kpá mívé anjìjǎ rī pi gí.”

12 Yōsépā ní ívé anjìjǎ rī pi u'duzú 'í ẹ̀tẹ̀pì ā ũ'dú drīgé sī rá, ìri ní kūmūcì ũtǐzú, 'í drī sǐzú vúgá. 13 Yōsépā u'du kòpi ìrītró, 'bǎ Ēfērémā ri Īsērélē vé drī ìjì gélésì, 'bǎ Mánásē ri ìrivé drī ẹ̀ndẹ̀pì gélésì, útrú kòpi ìnyinǎ Yókóbū vúgá 'dǎá. 14 Ēfērémā ā adri dō mvá ụdú drǎáásiyā, Īsērélē újǎ 'í drī ẹ̀ndẹ̀pì rī 'bǎá Ēfērémā drīgé, Mánásē ā adri dō mvá kǎyú drǎáásiyā, Yókóbū újǎ 'í drī ìjì rī 'bǎá Mánásē drīgé.

15 Ìri ní tākiri sēzú Yōsépā ní, ìri ní 'yozú kīnī, “Múngú má ẹ̀'bípì

Ābūrāmā, āzini má étépi Īsákā
pi ní rií ĩrivé tā 'dujú ngaá rĩ,
Múngú ma úcépi í'dózú
ānjīnā gá 'dāá cīngbá āndrū sī
rĩ,

16 Mālāyíkā ma ípápi tā ūnjí lēépi
ma ísúpí rĩ agásí rĩ,
ā 'bā tākíri anjī āgō 'dī'bée
drīgé.

Kōpi ā tā sī, mā rú ā adri rí ūgōgō,
má é'bípí Ābūrāmā ā rú ā adri
rí ūgōgō,
āzini má étépi Īsákā ā rú ā adri
rí ūgōgō.

Lē kōpi ā tīkí ízú tré vū drīgé nōgō."

17 Yōsépā kā ndree étépi 'bā 'í drí
ēndépi rĩ Ēfērēmā drīgé, adri ānī
āyīkō sī kuyé, ĩri ní étépi ē drí ruzú
'dujú Ēfērēmā drīgé sī rá, ĩri ní
'bāzú Mānásē drīgé. 18 Yōsépā ní
'yozú Yōkóbū ní kīnī, "Adri 'dīni ku,
ma étépi, mvá kāyú rĩ 'dī, 'í 'bā mī
drí ēndépi rĩ drī ni gé."

19 'Bo Yōkóbū gā sī, kīnī, "Mā mvá
rĩ, á nī tā má ní 'oó rĩ rá. Mānásē
rī kpá úmvúlésī ímú adri súrú be
āmbúgú, ĩ kpá ĩri ĩnjīnjī. ĩrivé édrípí
ūđú Ēfērēmā rī ĩri ndē āmbūgū sī
rá. Úyú ĩrivé rĩ pi ímú adri súrú be
kárakará." 20 Kúru Yōkóbū ní tākíri
sēzú anjī āgō 'dī'bée ní ú'dú 'dāri gé,
ĩri ní 'yozú kīnī,

"Bā Īsērélē vé rĩ pi kádō úmvúlésī
lēé tākíri sēé, kōpi ĩmī rú zī
tākíri rĩ sēzú ānī, kōpi 'yo,
'Múngú ā sē ĩmi ní tākíri sū ĩri
ní sēé Ēfērēmā pi ní Mānásē
be rĩ tīnī.' "

Īsērélē zī Ēfērēmā ā rú drīdrī, 'í 'bā
rí Ēfērēmā rī āmbúgú Mānásē rī
ndēé.

21 Īsērélē ní 'yozú Yōsépā ní kīnī,
"Ēsī mādā, ma ímú drādrā, 'bo
Múngú rī adri ĩmi be trú, ĩri ĩmi jī gō
vulé āngū ĩmi é'bípí vé rĩ gé Kānānā
gá 'dālē rá. 22 Āngū má ní rúy é'dí
sī 'bā Āmórā vé rĩ pi drīgé rĩ, ma lī

sē mí ní āmbúgú, ĩri mí édrípí vé rĩ
ndē."

49

*Yōkóbū vé átángá ā ūđú ĩri ní átá
enjípí ní rĩ*

1 Kúru Yōkóbū ní ívé anjī āgō rĩ pi
zízú ímúzú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī,
"Īmi ímúkí má gārā gá nōó, mā ūlū
rí ĩmi ní tā ímúpi 'i ngaápi ĩmī rú 'bá
gá drīdrī 'dīlé rĩ pi.

2 "Mā anjī rĩ, ma ĩmivé étépi Yōkóbū
'i, ĩmi ímúkí má vúgá nōó tā
yījí má tī gé.

Ma ĩmivé étépi Īsērélē 'i, ĩmi
yīkí tā má tī gé.

3 Rūbénā, mi mávé mvá kāyú,
á tī mi ísú ākūdē ma ūkpō be, ā
tī mi ísú ākūdē ma kēřnā rú
ūkpō be lūzú kīnī, ma anjī tī
rá.

Mi 'bā ĩ ní ĩnjī ĩnjī ni, mi 'bā
ūkpō be ni.

4 Mi ímú écí sū ĩgānā ní rií écí yījí
drīgé sī ngālangālá rĩ tīnī, mī
gō adrií kāyú ku,
ā'diātāsīyā 'í la mávé ūkú sī
mávé gbóló drīgé,
'í 'o tā drīnjā sēépi ni mávé
gbóló drīgé.

5 Sīmīyónā ĩmi Léví* be, ĩmi édrípí,
ĩmi ríkí ĩmivé ngá é'dí vé rĩ pi
áyú tā ūnjí 'ozú ānī.

6 Á lē fíí tā ĩmi ní rií ūsūyú 'dīri agá
ku,
á lē fíí tā ĩmi ní ĩmi úmú rií átá
'dīri agá ku,

ā'diātāsīyā ĩmivé éśí ūká ūká rĩ sī,
ĩmi ú'díkí 'bā rĩ pi ūdrāá rá,
āzini ĩmi úlíkí tī āgō rĩ pi vé
ísúbāá pá gá rĩ pi tā ā pá ākō.

7 Jíkó ĩmivé rĩ ā tā sī, á tri ĩmi gí,
ā'diātāsīyā ĩmī éśí ūká ūká,
'a vengará ĩmivé rĩ ā tā sī, á tri
ĩmi gí, ā'diātāsīyā ĩmi ūmbá
rú!

Ma ímú ĩmi íré mū adri úyú Yōkóbū
vé rĩ pi āsámvú gé,

- āzini ma ímú ĩmi íré mụ adri
súrú Īsērélē vé rĩ pi āsámvú
gé.
- 8 Yúdā, mí édríp̄i ĩmú mi íngú rá,
mí ímú mívé ari'ba rĩ pi ā ụlélé
rụ ínjí rá,
mí édríp̄i ĩmú kũmūcí ũt̄i mí
endr̄et̄i gé.
- 9 Á Yúdā mâ mvá rĩ, mí adri sũ
kẽm̄ĩró mvá
ímv̄ipi zāá nyangará gálésĩla rĩ
t̄ini.
- Mí adri sũ kẽm̄ĩró ọv̄ũpi laápi vũgá
rĩ t̄ini.
- Mí adri sũ kẽm̄ĩró ũkú t̄ini, ā'di
ri ícó mi aru ụ'dụ gélésĩ nĩ?
- 10 ĩmi 'bá Yúdā vé rĩ pi, 'bá āzi ícó
túré āmbũgũ vé rĩ 'dụ ụ ĩmi
dr̄igé s̄i ku,
'bá āzi ícó kpá túré āmbũgũ vé
rĩ 'dụ ụ úyú mívé rĩ pi dr̄igé s̄i
ku,
cĩmgbá cazú s̄a 'bá ím̄upi túré rĩ
rụ ụ pi rĩ vé rĩ gé,
'bá āngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi céré ĩri
ĩnjĩ.
- 11 Yúdā, mí ímú mívé dōngí 'yĩ p̄et̄i
v̄inȳo vé rĩ ā rụ'ba gá,
mí ímú mívé dōngí mbaápi ú'di
rú rĩ 'yĩ p̄et̄i v̄inȳo vé múké rĩ
ā rụ'ba gá,
mí mívé bōngó ũjĩ v̄inȳo rĩ vé s̄i s̄i,
mí mívé bōngó ũjĩ v̄inȳo kaápi
āri rú rĩ s̄i.†
- 12 Mí m̄i ri ímú ka ku ikamgbiri
v̄inȳo rĩ ā s̄i s̄i,
Mí s̄i ri ímú mve ku imvesíríli,
lé s̄i rĩ s̄i.
- 13 Jēb̄ulúnā, mí adri ȳĩ tafu ā gārā
gá,
āngũ mívé rĩ ímú adri vūrā
múké‡ kũlúmgbā ambugu rĩ
pi ní pá tuzú ni,
mívé āngũ rĩ vé lōkókōr̄i ri ímú
'i útrú ca āngũ Sídónā vé rĩ
gé.
- 14 Īsākārā, mí adri sũ dōngí ũkpō be
laápi āndē vuúpi jūrú ĩr̄i rĩ pi§
āsámvú gé rĩ t̄ini.
- 15 Mí kādō ndreé mi ri uvu vūrā
múké ni gé,
vūrā rĩ mí ní āyĩkō sē,
mí ẹz̄i nga ũkpō s̄i,
'bá rĩ pi mi 'bā ẹz̄i nga túḡer̄i rú.
- 16 Dánā, mí ímú adri súrú Īsērélē rĩ
pi vé rĩ āzi,
mí ímú 'bá mívé rĩ pi vé tā li
p̄iri.
- 17 Dánā, mí adri ọjógó ọjógó sũ ĩn̄i
rípi adriípi lét̄i gārā gá rĩ t̄ini,
mí adri sũ 'bóro rípi adriípi lét̄i
gārā gá,
rípi hūsān̄i ā pá ugaápi,
'bá únjú'ba hūsān̄i s̄i rĩ pi ā
u'dekí rí ān̄i vũgá rĩ t̄ini.
- 18 Á Úpí Múngú, á 'bā ẹs̄i mí dr̄igé,
m̄i pa rí ma!
- 19 Gádĩ, 'bá rĩ pi ímú ẹ'd̄i 'd̄i mí be,
'bo mi ímú ẹ'd̄i 'd̄i 'bá ímú'ba
ẹ'd̄i 'd̄i'ba mí be rĩ pi be.
- 20 Āsērā, mí ímú ínyá múké ni nya,
mí ímú ínyá ẹj̄i be múké 'bāgũ
ní ríi nyaá rĩ nya.
- 21 Nāfātāl̄i, mí ímú adri sũ nyámata
ẹc̄ipi ásé agásĩ,
anji t̄ipi ũnyĩ be rĩ t̄ini.
- 22 Yōsépā, mí ímú anji t̄i ízú sũ p̄et̄i
v̄inȳo vé rĩ ní 'aá rĩ t̄ini,
mí anji t̄i ízú sũ p̄et̄i v̄inȳo vé ȳĩ
gārā gá rĩ ní 'aá rĩ t̄ini,
v̄inȳo dr̄it̄i be ĩgārāápi, t̄up̄i
ābi dr̄igé rĩ t̄ini.
- 23 Yōsépā, ari'ba rĩ pi 'd̄ikí ẹ'd̄i mi be
ũnjí ũnjí,
k̄opi ú'búkí í'yé ĩvé rĩ pi m̄uzú
mí vúgá 'd̄āá, k̄opi 'okí mi
ũnjí.
- 24 'Bo 'í njō mívé ụs̄i kú ịnógós̄i,
m̄i dr̄i ũrō kuyé
Múngú Yōkóbũ vé rĩ vé ũkpō s̄i,
Múngú rípi āngũ úc̄epi rĩ vé
ũkpō s̄i,
'bá Īsērélē vé rĩ pi vé Múngú
adriípi írā rú rĩ vé ũkpō s̄i.

† 49:11 49:11 Mí mívé bōngó ũjĩ v̄inȳo kaápi āri rú rĩ s̄i: Yōkóbũ ri tā Yúdā ní ím̄uzú adrizú ā'bú
be rĩ vé tā i'da. V̄inȳo rĩ ímú 'a ambamba, ĩri ímú ívé bōngó ũjĩ v̄inȳo rĩ vé s̄i s̄i. ‡ 49:13 49:13
Vūrā múké rĩ ĩri ũl̄i v̄ipi ũkpō be rĩ uga. § 49:14 49:14 Jūrú ĩr̄i rĩ pi: Āngũ Īsākārā vé rĩ ímú
adri súrú Īsērélē vé ĩr̄i rĩ pi vé āngũ āsámvú gé.

25 Múngú mí étépi vé rĩ ko mí ìzā nĩ,
Múngú Ūkpō 'Dípa sē mí ní
yīgò tākiri rú
íngázú 'bù gélésĩ nĩ,
sē mí ní yī tākiri rú vū drīgē
nōgó nĩ,
sē mí ní tākiri anji tizú nĩ.

26 Mā mvá rĩ, tākiri má ní sēé mí ní
'dĩri,
ndē tākiri ĩ ní ìsù írā adriípi
muzú 'dáni'dáni rĩ* agá rĩ rá,
āzini ánga adriípi muzú
'dáni'dáni rĩ agá rĩ rá.

Yōsépā, lē tākiri 'dĩri ā adri mí drīgē,
mī adri āmbúgú mí édrípī
āsámvú gé.

27 Bēnyēmīnē, mí adri sū ārākílanā
ésí be ūká ūká,
ŭ'bútīnā sī ānyāpá rĩ pi úcīpi
nyaápi,
ũndrēnā sī zāá ni acoópi sēépi 'í
ōgūpī ní rĩ tīnī."

28 Anji mūdri drī ni ĩrī 'dĩ'bée ímú
adri é'bípī súrú mūdri drī ni ĩrī 'bá
Īsērélē vé rĩ pi vé ni. Yōkóbū ní rizú
kōpi ní tākiri sēzú rĩ gé, ri átángá rĩ
átá muzú 'dĩni, sē tākiri 'bá ālu ālu
ní tā 'bá rĩ ní 'oó rĩ vú sī.

Yōkóbū vé drāngará

29 Kúru Yōkóbū ní tā ezizú 'í
enjīpī ní kīnī, "Ésī mādā, ma
drādrā. Á drā dō gí, ĩmi jíkí mávé
āvū muṣ sī má é'bípī ā gārā gá, ŭjī ĩ
ní rizú āvū sīzú rĩ agá, ŭjī rĩ Ēfōrónā
Hítīgú rĩ vé nyōókú agá, 30 ŭjī rĩ
Mākāpēlā gá, ĩnyīnā Māmūrē be,
āngū Kānānā vé rĩ agá. Ābūrāmā je
vūrā rĩ rizú āvū sīzú ānī, je Ēfōrónā
Hítīgú rĩ drīgē. 31 Sīkí Ābūrāmā pi
ūkú ni Sārā be vūrā 'dāri gé, sīkí kpá
Īsákā pi ūkú ni Rēbékā be vūrā 'dāri
gé, á sī Léyā ri vūrā 'dāri gé. 32 Má
é'bípī Ābūrāmā je nyōókú rĩ ŭjī rĩ be
'bá Hítī vé rĩ pi drīgē."

33 Yōkóbū kā tā rĩ ezī deḗ enjīpī
ní gí, ĩri ní lazú ívé gbóló drīgē, ĩri
ní kúru drāzú.

50

1 Yōsépā ní ōvūzú étépi ri u'dezú
bēdrī sī, ĩri ní í'dózú ngozú ĩzāngā
ĩzāngā rú, ĩri ní étépi ā gbángírí
ndruzú. 2 Yōsépā ní 'yozú ívé 'bá
ri'bá ezī dāwā vé rĩ nga'bá rĩ pi
ní, lē kōpi ā njōkí 'í étépi Īsērélē
vé āvū dāwā āvū ní ŋmazú ku rĩ
sī. Kúru 'bá dāwā njō'bá rĩ pi ní
āvū rĩ ā rú'bá njōzú dāwā rĩ sī.
3 Dāwā rĩ vé njōngará 'du ú'dú pūkú
sū, ā'diātāsīyā ārēni dāwā rĩ vé
njōngará ĩri ú'dú 'du 'dĩri tīnī. 'Bá
Ējēpētō vé rĩ pi ngokí Yōkóbū ri caá
ú'dú pūkú ezīrī.

4 Ū'dú āvū ngozú rĩ kā deḗ, Yōsépā
ní 'yozú ūgalaku 'bāgú rĩ vé rĩ pi ní
kīnī, "Lē ĩmi 'bākí ésí múké má ní, lē
ĩmi 'yokí 'bāgú rĩ ní 'dĩni, 5 má étépi
sē ma ūyō sōó 'í endrētī gé, 'yo má ní
kīnī, 'Ma ri drādrā, á drā dō gí, 'í jī
ma muṣ sī 'bú má ní gaá mā úlungu
ní āngū Kānānā vé rĩ agá 'dāá.' Lē
'bāgú rĩ oṣu ma, mā jī má étépi ri
muṣ sī. Á sī dō ĩri gí, ma ma újá
ĭgō rá."

6 'Bāgú rĩ ā'yī tā Yōsépā ní zī rĩ
rá, ĩri ní 'yozú kīnī, "'Í jī mí étépi ri
muṣ sī ĩyí, sū ĩri ní mí sēé ūyō sōó
'í endrētī gé rĩ tīnī."

7 Kúru Yōsépā ní 'dezú muzú étépi
ri sīzú. 'Bāgú rĩ vé ūgalaku rĩ pi, 'bá
ambugu 'bāgú rĩ vé kání agá rĩ pi,
āzini 'bá ambugu āngū Ējēpētō vé
rĩ agá rĩ pi, kōpi 'dekí muṣ Yōsépā
vúgá sī ĩndī. 8 Yōsépā jī 'bá ívé 'bētī
āsámvú gé rĩ pi, 'í édrípī be, 'bá
adri'bá étépi vé jó āsámvú gé rĩ pi
be muzú ĩndī. Ku anjīnā rĩ pi, kābīlō
rĩ pi, ndrī rĩ pi, tī rĩ pi be kú vúlé
Gōsēnī gé 'dāá. 9 Āngaráwá rĩ pi
útúkí ārābīyā hūsānī ní rīí sēé rĩ pi
agá, urukō'bée útúkí hūsānī drīgē,
kōpi 'dekí muṣ Yōsépā vúgá sī ĩndī.
'Bá mu'bá rĩ pi kárakarā.

10 Kōpi kā muṣ caá Ātādī gé, vūrā
ĩ ní rizú ānyāngā fífí cozú ĩnyīnā yī
Yáridénī ā gārā gá rĩ gé, kōpi í'dókí

* 49:26 49:26 Írā adriípi muzú 'dáni'dáni rĩ vé ífífí, ĩri é'bípī ri'bá tākiri sē'bá 'bá rĩ pi ní rĩ.

rii áá ngoó ìzāngā ìzāngā rú, kòpì ẹ̀sì n̄o ambamba, Yōsépā 'bā ẹ̀tẹ̀pì vé áá ngoó ú'dú ẹ̀zìrì. ¹¹ 'Bá Kānānā vé rī pi k̄a ndreé kòpì ri áá ngo vūrā ānyāngā fífí cozú rī gé Ātádì gé 'dāá, kòpì ní 'yozú kīnī, "'Bá Ējẹ̀pétō vé rī pi ri áá rī ngo ìzāngā ìzāngā rú nī." Sē ì ní vūrā Yárídénì ā jélé gá 'dāri ā rú zizú Ēbélē Mīzīrāyīmū ānī.*

¹² Yōkóbū vé anjì āgō rī pi 'duki tā rī ngaá sū ì ẹ̀tẹ̀pì ní ẹ̀zìjì ì ní rī tìjì. ¹³ Kòpì 'duki ìrivé āvū jìjì muzú Kānānā gá, kòpì sīkí ìri ụjì adriipi nyọ̀okú Mākāpélā vé rī agá, ìnyinjá Māmúrē be, nyọ̀okú rī Ābūrāmā je Ēfōrónā Hífīgú rī drìgé rizú āvū sīzú ānī. ¹⁴ Yōsépā k̄a ẹ̀tẹ̀pì ri sījì gí, ìri ní 'i újázú gōzú vúlé Ējẹ̀pétō gá 'dāá, kòpì újákí ì gōo ẹ̀drípìjì be, 'bá mu'ba vù ní gé sī ẹ̀tẹ̀pì ri sīngará gá rī pi be.

Yōsépā ūmī 'í ẹ̀drípìjì ẹ̀ ẹ̀sì

¹⁵ Yōkóbū ní drāá gí rī sī, Yōsépā ẹ̀drípìjì gōkí adrii ụrì sī, kòpì ní 'yozú kīnī, "Yōsépā 'bā dō tā 'bá ní ọ̀tú 'i 'ozú ūnjí 'dāri 'í ẹ̀sì agá, ūfē dō tā rī ārígó, 'o dō 'bā ūnjí, 'bā 'okí rí ìngóni?"

¹⁶ Kúru kòpì ní ú'dúkọ̀ pèzú muzú Yōsépā ní, kòpì kīnī, "Mí ẹ̀tẹ̀pì ní drī drázú kuyé rī gé, ẹ̀zì 'dini kīnī, ¹⁷ 'Ìmi lūkí Yōsépā ní 'dini, lē mī trū mí ẹ̀drípìjì ūnjìkānyā kòpì ní mi 'ozú ūnjí 'dìri agásì rá.' 'Bā átí'ba Múngú mí ẹ̀tẹ̀pì vé rī vé ni, lē mī trū 'bā ūnjìkānyā 'bá ní 'oó mí ní rī agásì rá." Ú'dúkọ̀ rī k̄a caá Yōsépā vúgá 'dāá, Yōsépā ní í'dózú ngozú.

¹⁸ Kúru Yōsépā ẹ̀drípìjì ní ímúzú kūmūcí ūtìzú ì drī sīzú vūgá Yōsépā ẹ̀ndrẹ̀tì gé. Kòpì ní 'yozú kīnī, "'Bā tógèrì mívé ni."

¹⁹ Yōsépā ní 'yozú kòpì ní kīnī, "Ìmi adrikí ụrì sī ku. Ìmi ụsūkí ma Múngú 'i ícópì ìmi ìrīnāápi? ²⁰ Ìmi lēkí kōdō ma 'oó ūnjí, 'bo Múngú újā tā ūnjí ìmi ní lēé 'oó mā rú'ba gá rī ícá tā múké rú, tā 'i ngaápi nōri, ā nga rí 'i fūú tì ni gé bēnī, mā pa rí

'bá kárakará pi vé ídri. ²¹ Lē ìmi 'okí ụrì sī ku, ma ngá ìmi ní lēé rī pi sē ìmi ní rá, āzini ma ngá ìmivé anjiná rī pi ní lēé rī sē kòpì ní rá." Yōsépā ūmī ẹ̀drípìjì ẹ̀ ẹ̀sì, átá átángá rī ẹ̀sì be mādā, sē kòpì ẹ̀ ẹ̀sì adri ānī āyìkō sī.

Yōsépā vé drāngará

²² Yōsépā pi rikí adrii āngū Ējẹ̀pétō vé rī agá 'dāá 'í ẹ̀tẹ̀pì vé 'bá 'bẹ̀tì āsámvú gé rī pi be trú. Yōsépā adri caá ílì be mūdūrūlū ālu mūdri (110). ²³ Yōsépā adri ílì be āco, ndre Ēfērēmā vé anjì ì ní tìjì úyú na gá rī pi rá. Ndre kpá anjì Mākīrī vé rī pi rá. Mākīrī ri mvá Mānāsē vé ni, Yōsépā 'du anjì Mākīrī vé rī pi adrii anjì ívé ni rú.

²⁴ Yōsépā ní 'yozú ẹ̀drípìjì ní kīnī, "Ma ri drādrā. 'Bo Múngú ri ímú ìmi tā mba rá, ìri ìmi jì fū āngū Ējẹ̀pétō vé nōri agásì, ìri ìmī drī ko muzú āngū ìri ní ẹ̀zìjì Ābūrāmā ní, Ísákā ní, āzini Yōkóbū ní rī agá 'dālē rá."

²⁵ Kúru Yōsépā ní Ísērélē ẹ̀njìpìjì sēzú ūyō sōzú 'í ẹ̀ndrẹ̀tì gé, ìri ní 'yozú kīnī, "Múngú kādō ímú ìmi ìzā koó, ìmī drī koó muzú vúlé 'dāá, ìmi jìkí mávè fā muzú ìndì."

²⁶ Yōsépā ní kúru drázú Ējẹ̀pétō gá 'dālē, ísú ākūdē ìri ílì be mūdūrūlū ālu mūdri. Kòpì ní ìrivé āvū njōzú dāwā āvū ní ñmazú ku rī sī, kòpì ní āvū rī 'bāzú sōndúkú agá.

* 50:11 50:11 Ēbélē Mīzīrāyīmū: Ēbélē Mīzīrāyīmū vé ífífí, 'bá Ējẹ̀pétō vé rī pi ri áá ngo.

**Búkũ
Wüŋgará
vé rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ülüngará**

Búkũ Wüŋgará vé rĩ agá, í'dózú cápĩtã 1-20 gé, ũlũ ú'dógú'dógú Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ. Yāhúdĩ rĩ pi Múngú ĩpě kōpi adrii 'bá ívé ni. Yāhúdĩ rĩ pi vé tã í'dó 'i lókí búkũ Í'dóngará vé rĩ ní 'i dezú rĩ gé. Búkũ Wüŋgará vé rĩ vé í'dóngará gá, Yāhúdĩ rĩ pi rikí adrii túgērĩ rú Ĕjēpētō agá, 'bo Múngú yĩ kōpivé zĩngará rá. Kúru Múngú ĩpě Mósē ri adrii Yāhúdĩ rĩ pi ní drĩkoma rú, jĩ Yāhúdĩ rĩ pi fũú Ĕjēpētō agásĩ āmvé nĩ. 'Bo Yāhúdĩ rĩ pi ě ĩsúkí dō drĩwālã gĩ drããsiyã, kōpi kã riĩ muú āngũ ā'wĩ cinyáfã rú rĩ agásĩ āngũ Múngú ní ęziĩ kōpi ní Kānánã vé rĩ gé 'dãá, kōpi nyakí ĩzāngã létĩ gé 'dĩgé ambamba. Kōpi gākĩ tã Múngú vé rĩ 'dugá ngagá sĩ, 'bo kōpi kã muú caá írã Sínayĩ vé rĩ drĩgé 'dãá, Múngú ní tãimbĩ sēzú Mósē ní kĩnĩ, lē 'bá rĩ pi ã 'duki tãimbĩ rĩ ngaá sũ 'ĩ ęsĩ ní lēé rĩ tĩnĩ. Búkũ 'dĩri í'dókí sĩ cápĩtã 1-20, ĩmbĩtã ni cápĩtã 21-40.

Í'dózú 21-40 gé, Múngú lũ kĩnĩ kōpi ě ĩnjĩkĩ 'i, kōpi ã údékĩ vūrã, atala rĩ pi ě ĩjĩkĩ rĩ 'i ní ngá sēé ānĩ, āzini kōpi ě ĩjĩkĩ rĩ 'i ní rōbōŋō zãá.

*Ĭzāngã Ĭsērélē rĩ pi ní nyaá
Ĕjēpētō gá rĩ*

¹ Yōkóbũ ĩ ní zĩ Ĭsērélē* rĩ vé anjĩ āgō mu'bá ĩri be Ĕjēpētō gá 'dālē rĩ pi, 'bá ālu ālu mu ívé 'bá 'bētĩ āsámvú gé rĩ pi be, kōpivé rú pi 'dĩ: ² Rūbénã 'i, Sīmīyónã 'i, Lévĩ

'i, Yúdã 'i, ³ Ĭsākárã 'i, Jēbūlúnã 'i, Bēnyēmīnē 'i, ⁴ Dánã 'i, Nāfátálĩ 'i, Gádĩ 'i, Āsérã sĩ. ⁵ Yōkóbũ vé úyú mu'bá rĩ pi vé kālãfe céré pũkũ ęzĩrĩ. Kōpi cakĩ Yōsépã ri ĩsú ākūdē ĩri ri adri Ĕjēpētō gá 'dãá'dã.

⁶ Yōsépã pi ũdrākĩ ędrĩpĩĩ be céré, úyú lókĩ 'dãri gé rĩ pi be céré. ⁷ 'Bo 'bá Ĭsērélē vé rĩ pi ízúkĩ kárakarã āngũ 'dãri gé, kōpi ícakĩ ũkpō be ambamba, kōpi gōkĩ gaá tré āngũ Ĕjēpētō vé rĩ agá.

⁸ Kúru 'bágú ú'dĩ Yōsépã vé tã nĩĩpi kuyé ni ní gōzú mālūngã Ĕjēpētō vé rĩ ruú nĩ. ⁹ ĩri ní 'yozú ívé 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Ĭmi ndrekĩ drĩ kã, 'bá Ĭsērélē vé rĩ pi ízúkĩ nōni ambamba, kōpi ndēkĩ 'bã ũkpō sĩ rá. ¹⁰ ĩmi ímúkĩ, 'bã ndākĩ létĩ kōpi ugazú, kōpi ě ízúkĩ rĩ kárakarã ku, ā'diātāsīyã ę'dĩ 'de dō nĩ, kōpi ímú ĩ úmú 'bávē ari'ba rĩ pi be, kōpi ímú ę'dĩ 'dĩ 'bá be, kōpi ímú ápã fũ āngũ nōri agásĩ rá."

¹¹ Kúru 'bá ambugu Ĕjēpētō vé rĩ pi 'duki 'bá Ĭsērélē vé rĩ pi 'bãá kuú túgērĩ rú, kōpi ũ'bākĩ 'bá Ĕjēpētō vé rĩ pi 'bá Ĭsērélē vé rĩ pi drĩgé 'bá ambugu rú, mĩkĩ kōpi riĩ ęzĩ ũkpō ũkpō ni pi ngaá. Túgērĩ rĩ pi sĩkĩ jó ambugu ambugu ĩrá rú ni pi kūrũ Pítómĩ vé rĩ agá, āzini Rāmāsésē vé rĩ agá 'bágú Ĕjēpētō vé rĩ ní. ¹² 'Bo ã rikí dō 'bá Ĭsērélē vé rĩ pi ęcũú muú 'dĩni drããsiyã, kōpi rikí ízú muú drĩgélé, kōpi írēkĩ ĩ adrii āngũ Ĕjēpētō vé rĩ agásĩ céré. 'Bá Ĕjēpētō vé rĩ pi gōkĩ 'oó kōpi sĩ ũrĩ sĩ. ¹³ Mĩkĩ kōpi riĩ ęzĩ ũkpō ũkpō ni pi ngaá. ¹⁴ Mĩkĩ kōpi riĩ ũtrētrē usãá gbãá bĩrĩkĩ rú, āzini riĩ ęzĩ ngaá létĩ be āndiāndĩ ọmvú rĩ pi agásĩ, sē 'bá Ĭsērélē vé rĩ pi adrikĩ céré kuú ānĩ ĩzāngã ĩzāngã rú.

* **1:1** 1:1 Ĭsērélē: Múngú gō Yōkóbũ ā rú újã zĩ Ĭsērélē. Rú Ĭsērélē 'dĩri Ĕbērē tĩ sĩ, ĩrivé ífĩfĩ, 'bá ũmbã fuúpi kúpé sĩ Múngú be ni. † **1:15** 1:15 Ĕbērē: Ābūrámã ri Ĕbērēgũ. ĩrivé mvã vé mvã Yōkóbũ ri gōkĩ zĩ Ĭsērélē, sã āzi sĩ ĩrivé úyú rĩ pi ĩ ri zĩ Ĕbērē, sã āzi sĩ ĩ kpã zĩ anjĩ Ĭsērélē vé rĩ pi. Sã Yēsũ vé rĩ gé, ĩ ri kōpi zĩ Yāhúdĩ.

15 'Bāgú Ējēpétō vé rĩ ní Sípúrā pi zizú Púwā be, ũkú 'dĩ'bée ri ũkú Ēbérē† vé tĩ'ba tītĩ rĩ pi ē ĩzā ko tĩngará rĩ gé nĩ, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, 16 "Īmi dō ri ũkú Ēbérē vé rĩ pi ē ĩzā ko anji tĩngará gá, sâ kōpi ní rizú anji tizú rĩ gé, ĩmi ndrekí dō mváná rĩ ágóná, ĩmi 'dĩkí ĩri drāá 'dĩisĩ rá, dō mváná rĩ ũkúná, ĩmi kukí ā adri ídri rú." 17 'Bo ũkú ri'ba ũkú anji tĩ'ba rĩ pi ē ĩzā ko'ba tĩngará sī 'dĩ'bée ní Múngú ri ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ sī, kōpi 'dukí tā 'bāgú Ējēpétō vé rĩ ní 'yoó ĩ ní 'dĩri ẹzĩ ngazú kuyé, kōpi ú'dĩkí anji āgō rĩ pi ũdrāá kuyé. 18 Kúru 'bāgú Ējēpétō vé rĩ ní ũkú 'dĩ'bée zizú ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnĩ, "Īmi 'okí 'dĩni āsĩ? Īmi kukí anji āgōná rĩ pi ídri rú, ĩmi ú'dĩkí kōpi kuyé āsĩ?"

19 Ũkú ri'ba ũkú anji tĩ'ba rĩ pi ē ĩzā ko'ba tĩngará sī 'dĩ'bée ní újázú 'bāgú rĩ ní kīnĩ, "Ũkú Ēbérē vé rĩ pi adrikí sũú ũkú Ējēpétō vé rĩ pi tĩni ku. Kōpi ívé anjíná pi tĩ ĩfũ mbēlēná. 'Bá kādō caá, 'bā ĩsũ ākūdē kōpi tĩkí gí."

20 Múngú 'bā ẹsĩ múké ũkú ri'ba ũkú anji tĩ'ba rĩ pi ē ĩzā ko'ba tĩngará sī rĩ pi ní, sē Īsērélē rĩ pi gōkí ízú mұzú drĩgélé. 21 Ũkú ri'ba ũkú anji tĩ'ba rĩ pi ē ĩzā ko'ba rĩ pi ní Múngú ri ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ sī, Múngú sē kōpi tĩkí anjíná rá.

22 'Bāgú rĩ ní gōzú tǎimbĩ sēzú ívé 'bá rĩ pi ní kīnĩ, "Īmi ú'békí anji āgōná Ēbérē ũkú rĩ pi ní tĩjĩ rĩ pi cére yĩĩ āmbúgú dīpi dīdĩ Náyĩlĩ agá, 'bo ĩmi kukí anji ũkúná rĩ pi ídri rú."

2

Mósē vé tĩngará

1 Lókí 'dāri gé, ágó āzi sũrú Léví vé rĩ agá, je ũkú sũrú ívé rĩ agá ũgōgō. 2 Ũkú rĩ ní 'a ĩsúzú, ĩri ní mváná rĩ tizú ágóná. Kā ndreé mváná rĩ ũnyĩ be ambamba, ũzũ mváná rĩ caá mbāá be na. 3 'Bo kā áamá tí, 'í ícó mváná rĩ ũzũ bā ku, ĩri ní wũrũgũ í'dúzú, ĩri ní rú'ba

ni ũmbĩzú ngá ũdrĩ rú ni sī. Īri ní mváná rĩ 'bázú wũrũgũ rĩ agá, ĩri ní jizú zũzú yĩĩ āmbúgú dīpi dīdĩ Náyĩlĩ jélé gá, lómí agá 'dálé. 4 Mváná rĩ vé ómvũpi mұ 'i zũú rará rú, tē rĩ ndreé, dō tā ngóni ri ímұ 'i nga mváná rĩ rú'ba gá nĩ.

5 Kúru 'bāgú Ējēpétō vé rĩ vé mvá ũkú rĩ ní 'dezú mұzú 'i jĩngará gá yĩĩ āmbúgú dīpi dīdĩ Náyĩlĩ agá 'dálé, mvá ũkú rĩ ká caá yĩĩ gé 'dāá, ĩrivé túgērĩ ũkú rú rĩ pi ri ẹcĩ yĩĩ rĩ ā gārā gá sī. 'Bāgú rĩ vé mvá ũkú rĩ ní wũrũgũ rĩ ndrezú, ĩri ní ívé túgērĩzĩ ālu pēzú mұzú wũrũgũ rĩ í'dúzú. 6 'Bāgú rĩ vé mvá ũkú rĩ ní wũrũgũ rĩ ē tĩ zizú, ĩri ní mvá ágóná rĩ ndrezú wũrũgũ rĩ agá 'dāá, ĩri ri ngongo. Sē mvá ũkú rĩ ní ĩzāngā, ĩri ní 'yozú kīnĩ, "Mváná nōri Ēbérē rĩ pi vé ni."

7 Kúru mváná rĩ vé ómvũpi ní ĩri zizú kīnĩ, "Mí ā'yĩ rá mâ mұ mí ní ũkú Ēbérē vé ni bĩ, ā jĩ rĩ mí ní mváná rĩ úcé?"

8 'Bāgú rĩ vé mvá ũkú rĩ ní 'yozú kīnĩ "Í mұ bĩ." Kúru mváná rĩ vé ómvũpi ní mұzú mváná rĩ vé ẹndrēpi ĩri tĩpi rĩ bĩzú ímúzú. 9 Mváná rĩ vé ẹndrēpi ká ícá 'bāgú rĩ vé mvá ũkú rĩ vúgá nōlé, mvá ũkú rĩ ní 'yozú ĩri ní kīnĩ, "Í jĩ má ní mváná nōri úcé, mváná rĩ ku dō bā gí, mí íjĩ ĩri ĩgōó má vú nōlé, ma ímұ mí ũfē rá." Mváná rĩ vé ẹndrēpi ní kúru mváná rĩ jizú úcézú. 10 Mváná rĩ ká mbaá ícá āmbúgú gí, ẹndrēpi ní ĩri jizú gōzú 'bāgú rĩ vé mvá ũkú rĩ vúgá 'dálé. Mvá ũkú rĩ ní mváná rĩ 'dúzú 'í ní mvá ágóná rú. Īri ní rú ni 'dazú Mósē 'i, kīnĩ, "Má ísé ĩri yĩĩ agalésĩ."

Mósē ápá mұ Mĩdĩyánā gá

11 Mósē ká mbaá ícá āmbúgú gí, ú'dú ālu, 'de mұ ívé 'bá Ēbérē vé rĩ pi úndré, ca ĩsũ 'bá rĩ pi ri ẹzĩ ũkpó ũkpó ni pi nga. Īri ní Ējēpétōgú ndrezú, ĩri ri ívé 'bá Ēbérē vé ni ũgbā. 12 Mósē ní āngũ úndrēzú 'í gārā gá sī kúrũ, ndre 'bá āzi 'í gārā

gá 'dāáyo, ĩri ní Ējēpētōgú rĩ 'dizú drāzú, ĩri ní cínýáfā kũzú drĩ ni gé.

¹³ Kā muý caá drũ 'dĩni, Mósē gō muý ívé 'bá rĩ pi ndreé. Kā caá 'dālé, ísú kpá 'bá ĩrĩ Ēbéré vé ni pi ri ũmbā fū ĩ drĩkā sī. Mósē ní 'yozú ágó tā ā ndú í'dópi rĩ ní kĩnĩ, “Mi ri mí ógúpì ri fū āsĩ?”

¹⁴ Ágó tā rĩ ā ndú í'dópi rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Ā'di 'bā mi āmbúgú rú rií 'bávé tā lĩ nĩ? 'Í lē ma 'dij sũ mí ní Ējēpētōgú rĩ 'dij drāá rĩ tĩnĩ?” Tā 'dĩri sē Mósē ní ũrĩ ambamba. ĩri ní ũsũzú éšísilé sī kĩnĩ, “Tā má ní 'oó rĩ 'bá rĩ pi nĩkí gí.”

¹⁵ 'Bāgú Ējēpētō vé rĩ kã tā 'dĩri yĩ, lē kōdō létì ndāá Mósē ri 'dizú drāzú rá. 'Bo ísú Mósē nga ápá muý adrií rará rú Mĩdĩyānā gá gí, Mósē kã caá Mĩdĩyānā gá 'dālé, mu úrí kuú kídí tì gé. ¹⁶ Átálágú āzi Mĩdĩyānā vé ni, rú ni Yétērō 'i, ĩri anji ũkú be ézĩrĩ. Anji ũkú 'dĩ'bée jĩkí ĩrivé ndrĩĩ rĩ pi kãbĩlō rĩ pi be muý yĩ mvuú. ¹⁷ 'Bá ʊrukō ndrĩĩ úcé'bá ni pi ícákí ímú kōpi údró yĩ rĩ tì gé sī 'dĩísĩ rá. 'Bo Mósē ní ngazú ʊru, ĩri ní anji ũkú 'dĩ'bée éřizú, ĩri ní yĩ sēzú mvuzú kōpivé ndrĩĩ rĩ pi ní.

¹⁸ Anji ũkú rĩ pi kã mvií caá ĩ étēpì Rēúlē vúgá 'dālé, ĩri ní kōpi zizú kĩnĩ, “Īmi ímvíkí āndrũ ĩnógósí 'dĩni āsĩ?”

¹⁹ Kōpi ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “'Bá ísúkí Ējēpētōgú āzi kídí rĩ tì gé 'dālé, pa 'bā 'bá ndrĩĩ úcé'bá rĩ pi drĩgé sī, ĩbē yĩ sē mvuú 'bávé ndrĩĩ rĩ pi ní, āzini kãbĩlō rĩ pi ní.”

²⁰ Yétērō ní kōpi zizú kĩnĩ, “'Īri íngāá? Īmi kukí ĩri 'dālé āsĩ? Īmi gōkí muý ĩri bĩ, ē ímú rí ngá nyaá.”

²¹ Mósē ā'yĩ adrií Yétērō vé āngá 'dāá rá, Yétērō ní ívé mvá ũkú Sípúrā ri sēzú jezú Mósē ní ũkú rú. ²² Sípúrā ní Mósē ní mvá ágó tizú. Mósē ní 'yozú kĩnĩ, “Ma jākā āngũ

nōri gé, ma ĩri ā rú 'da Gērēsómā 'i.” Ífífí ni jākā.

²³ Vúdrĩ ni kã vũú ílí be āco, 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ní drāzú. 'Bo rikí nyo 'bá Īsērélē vé rĩ pi ọcũú muzú drĩgélé. 'Bá Īsērélē vé rĩ pi rikí ngoó Múngú ẹndrẹtì gé, Múngú ā ko rí ĩ ĩzā bēnĩ. Kōpivé ngongará ca Múngú vúgá 'dālé rá. ²⁴ Múngú yì kōpivé ngongará rá, ĩri ní ívé ũndĩ 'í ní ruý Ābūrámā be Īsákā be, Yōkóbũ be rĩ ā tā ígázú. ²⁵ Múngú ndre 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé ĩzāngā rií nya rĩ, tā ni fi éšì ni gé ambamba.

3

Múngú átá Mósē be

¹ 'U'dú ālu, Mósē ri ényēpì Yétērō* átálágú Mĩdĩyānā vé rĩ vé kãbĩlō pi úcé ndrĩĩ rĩ pi be, jì ānyāpá rĩ pi āngũ ā'wí cínýáfā rú rĩ gé, írā Múngú vé rĩ gé Sínáyĩ gé 'dāá.

² Mālāyíkā Úpí† Múngú vé rĩ ní 'i 'dazú Mósē ní ācí dīpi pẹtì amuúpi kũmvũ ni agá 'dāá. Mósē ndre ācí rĩ ri dī pẹtì amuúpi kũmvũ rĩ agá 'dāá, 'bo pẹtì rĩ ve kuyé. ³ Mósē ní ũsũzú kĩnĩ, “Tā 'i 'oópi 'dĩri ũkú ni á ndre kuyé, á lē ma útrú ĩnyinā muý ndreé m̄ m̄ sī, ngá sēepi pẹtì amuúpi kũmvũ rĩ ní vezú ku rĩ ā'di.”

⁴ Úpí Múngú kã ndreé Mósē útrú 'i ĩnyinā ācí riipi dīpi 'dĩri ndreé, Múngú ní Mósē ri zizú pẹtì ācí ní rií dī 'a ni gé rĩ agá 'dāá kĩnĩ, “Mósē! Mósē!”

Mósē ní ā'yizú kĩnĩ, “Ma nō.”

⁵ Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, “Mí ítrú mi ĩnyinā nōó ku, 'í nje mívé m̄r̄okú mí pá gá sī rá, ā'diātāsīyā vūrā mí ní pá tuzú 'dĩri vūrā uleterē ni.” ⁶ Úpí Múngú ní 'yozú kĩnĩ, “Ma Múngú mí é'bípì vé rĩ, Múngú Ābūrámā vé rĩ, Múngú Īsákā vé rĩ, Múngú Yōkóbũ vé rĩ.” Mósē ní kúru drĩ 'bāzú 'í m̄ ọzũzú

* **3:1** 3:1 Yétērō: Yétērō vé rú āzi Rūwélē 'i. 'Í lā Wüŋgára 2:18. † **3:2** 3:2 Úpí: Ēbéré tì sī, Múngú zì 'í rú Yāwē, ífífí nì, Múngú adriipi muzú 'dāni'dāni rĩ 'i. Kēlìkọ tì sī, 'bā Yāwē ri zì Úpí. 'Í ísú lā Búkú 'Ídóngará vé rĩ agá, Wüŋgára vé rĩ agá, Rútā vé rĩ agá, āzini Yónā vé rĩ agá.

ānī cí, ā'diātāsīyā 'o ũrī sī Múngú ē endrētī ndrengará sī.

⁷ Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, “Á ndre ĭzāngā mávé 'bá rī pi ní nyaá Ĕjēpētō agá rī gí. Á yī kōpivé ngongará ĭ ní rizú kōpi ọcūzú tūgērī rī vé tā gí, ĭzāngā kōpi ní nyaá rī ā tā fi má ẹsī agá ambamba. ⁸ Kúru má ísī ímú kōpi paá 'bá Ĕjēpētō vé rī pi drīgé sī, kōpi íjízú ífūzú āmvé āngū Ĕjēpētō vé rī agásī, ma kōpi jī mụ āngū múké wālā ni gé, āngū 'dāri agá, lé anigé, āzini ọnyú anigé, āngū 'dāri 'bá Kānānā vé rī pi vé ni, 'bá Hítī vé rī pi vé ni, 'bá Āmórā vé rī pi vé ni, 'bá Pērízī vé rī pi vé ni, 'bá Hívī vé rī pi vé ni, 'bá Jēbúsī vé rī pi vé ni. ⁹ Á yī ngongará 'bá Īsērélē vé rī pi vé rī gí, á ndre ọcūngará 'bá Ĕjēpētō vé rī pi ní kōpi ọcūzú rī gí. ¹⁰ Kúru nóni á lē mi pēé, 'í mụ 'bāgú Ĕjēpētō vé rī vúgá 'dālé, mí íjī mávé 'bá Īsērélē vé rī pi ífūú Ĕjēpētō agásī āmvé.”

¹¹ 'Bo Mósē ní 'yozú Múngú ní kīnī, “Ma ā'di 'i ícōpi mụpí 'bāgú Ĕjēpētō vé rī vúgá 'dāá, 'bá Īsērélē vé rī pi íjīpi ífūúpi Ĕjēpētō agásī āmvé?”

¹² Múngú ní 'yozú kīnī, “Ma adri mí be trú. Ngá ícōpi 'i daápi kīnī á pē mi nī rī, mí íjī dō 'bá rī pi ífūú Ĕjēpētō agásī rá, ĩmi ímú ma ĩnjī írā nōri drīgé nōgó.”

¹³ Mósē ní 'yozú Múngú ní kīnī, “Á mụ dō 'yoó 'bá Īsērélē vé rī pi ní, 'Múngú ĩmi ẹ'bípī vé rī ĩpē ma ímúzá ĩmi vúgá nōó nī, 'kōpi zíkí dō rú ni ā'di 'i, má lū kōpi ní ngóni?”

¹⁴ Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “BÁ RĪ MA 'I. 'Í 'yo 'bá Īsērélē vé rī pi ní 'díní. “BÁ RĪ MA 'I, ĩpē ma ímúzá ĩmi vúgá nōó nī.”

¹⁵ Múngú gō 'yoó Mósē ní dījī kīnī, “'Í 'yo 'bá Īsērélē vé rī pi ní, 'Úpí, Múngú ĩmi ẹ'bípī vé rī, Múngú Ābūrámā vé rī, Múngú Īsákā vé rī, Múngú Yōkóbū vé rī ĩpē ma ímúzá ĩmi vúgá nōó nī.’ Rú 'dīri mávé

adriipi mụzú 'dání'dání rī, úyú ĩmi vúdrī gé rī pi céré, kōpi ā ríkí má rú zījī 'díní.

¹⁶ “'Í mụ ambugu Īsērélē vé rī pi traá trú vūrā ālu gé, 'í 'yo kōpi ní, 'Úpí Múngú ĩmi ẹ'bípī vé rī, Múngú Ābūrámā vé rī, Múngú Īsákā vé rī, Múngú Yōkóbū vé rī 'i da 'i má ní, ĩri ní 'yozú kīnī, “Á 'bā mī rizú ĩmi ndrezú, á ndre tā ĩ ní 'oó ĩmi ní ũnjī Ĕjēpētō gá 'dīlé rī rá. ¹⁷ Ándúrú má ẹzī, má kīnī, ma ĩmi íjī ífū ĭzāngā ĩmi ní nyaá ũnjī ũnjī āngū Ĕjēpētō vé rī agá 'dāá rī agásī āmvé, ma ĩmi jī mụ adri āngū 'bá Kānānā vé rī pi ní adrízú rī gé, 'bá Hítī vé rī pi ní adrízú rī gé, 'bá Āmórā vé rī pi ní adrízú rī gé, 'bá Pērízī vé rī pi ní adrízú rī gé, 'bá Hívī vé rī pi ní adrízú rī gé, āzini 'bá Jēbúsī vé rī pi ní adrízú rī gé. Āngū 'dāri agá, lé anigé, āzini ọnyú anigé.”

¹⁸ “Ambugu Īsērélē vé rī pi mi yī rá. Kúru ĩmi 'dekí mụú ambugu Īsērélē vé rī pi be 'bāgú Ĕjēpētō vé rī vúgá 'dāá, ĩmi 'yokí ĩri ní, 'Úpí Múngú Ĕbérē rī pi vé rī 'i da 'i 'bá ní rá. Mí ọyú 'bā ẹcī tuú mụzú ọ'dú na āngū ā'wí cínýáfā rú rī gé 'dāá, 'bā mụkí rí rōbōṅṅō zāá Úpí Múngú 'bávé rī ní.’ ¹⁹ 'Bo á nī rá, 'bāgú Ĕjēpētō vé rī ícō ĩmi ā'yī mụú ku, 'bākí dō tā ũkpó ũkpó drī ni gé ká. ²⁰ Kúru ma má drī inga 'bá Ĕjēpētō vé rī pi gbāzú ānī, ma tā āyāzú āyāyā ni 'o āndiāndí kōpi āsámvú gé. Vúdrī ni gé, ĩri ĩmi ọyú mụzú rá.

²¹ “Ma sē 'bá Ĕjēpētō vé rī pi ē ẹsī ri adri ĩmi ní múké, ĩmi kádō fūú mụzú, ĩmi fūkí mụú drī be kólómgbó rú ku. ²² Ūkú ālu ālu Īsērélē vé rī ā mụ ngá ĩ ní údé aya ọgú 'bá ọgú ọgú ni pi sī, dábū sī, āzini bōngó ũnyī be ni pi zījī 'bá ívé jó ā gārā gá rī pi vúgá, āzini ā zī 'bá ívé 'bētī āsámvú gé rī pi vúgá, ĩmi úsúkí rí ĩmivé anjī āgō rī pi, anjī ũkú rī pi be ānī. ĩmi kádō fūú āngū

Ĕjẹ̀pétò vé rĩ agásì, ìmi wũkí ngá 'dĩ'béé àrèwú céré mužú ìndĩ."

4

Múngú sẹ̀ Mósẹ̀ ní ùkpò tā àyāzú àyāyā ni 'ozú

¹ Kúru Mósẹ̀ ní újázú Úpí Múngú ní kīnī, "Bo 'bá Ìsèrélẹ̀ vé rĩ pi ã'yīkí dō ma ku, kòpì yìkí dō mávé tā ku, 'yokí dō kīnī mí ìndré má ẹ̀ndrẹ̀tì gé kuyé, mà 'o rí ngóni?"

² Úpí Múngú ní ìri zìzú kīnī, "Ngá mí ní ruṣú mí drìgẹ̀ 'dĩri ã'di?"

Ìri ní újázú kīnī, "Ngá rĩ túré."

³ Úpí Múngú ní 'yozú ìri ní kīnī, "Í 'be ìri vùgá 'dāá." Mósẹ̀ ní túré rĩ 'bezú vùgá 'dāá, túré rĩ ní ufuzú ìnī rú, Mósẹ̀ nga ápá rá. ⁴ Úpí Múngú ní 'yozú Mósẹ̀ ní kīnī, "Í su mì drì, 'i ru ìnī rĩ ã só." Kúru Mósẹ̀ ní ìnī rĩ vé só ruṣú, ìnī rĩ ní gōzú ufuzú túré rú ũzi. ⁵ Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, "Í 'o tā 'dĩri, 'bá Ìsèrélẹ̀ vé rĩ pi ẹ̀'yīkí rí 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú kòpì ẹ̀'bípìi vé rĩ, Múngú Àbūrámā vé rĩ, Múngú Ìsákā vé rĩ, Múngú Yòkóbū vé rĩ 'i da 'i mí ní rá."

⁶ Kúru Úpí Múngú ní gōzú 'yozú Mósẹ̀ ní kīnī, "Í su mì drì mívé bōngó akoóko rĩ agá 'dāá." Mósẹ̀ ní 'i drì suzú ívé bōngó akoó rũkũ rĩ agá 'dālẹ̀, ká 'i drì ìnjé àmvé nōó, ũfú fu drì ni mveé kú gbū.

⁷ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósẹ̀ ní kīnī, "Í su mì drì gōó bōngó akoóko rĩ agá 'dāá dīi." Mósẹ̀ ní 'i drì suzú bōngó akoó rũkũ rĩ agá 'dāá, ká 'i drì ìnjé àmvé nōó, drì ni gō ícá ule, sũ ùkú rĩ tìni.

⁸ Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, "Kòpì ã'yīkí dō mi kuyé, dōku kòpì ũsũkí dō tā mí ní 'oó àyāzú àyāyā drìdrì 'dāri kuyé, kòpì ícọ̀ tā àyāzú àyāyā mí ní 'oó vùlé nōri ã'yī rá. ⁹ 'Bo kòpì ã'yīkí dō tā àyāzú àyāyā ìrì 'dĩ'béé kuyé, dōku kòpì yìkí dō tā mí ní 'yoó rĩ kuyé, mí ìbẹ̀ yīi àmbúgú dīpì dīdì Náyīlì vé rĩ dāá nyòókú drìgẹ̀ 'dāá.

Yīi mí ní ìbẹ̀é yīi Náyīlì vé rĩ agá dāá nyòókú drìgẹ̀ 'dĩri gō 'i újā ãrì rú."

¹⁰ 'Bo Mósẹ̀ ní gōzú újázú Úpí Múngú ní kīnī, "Á Úpí Múngú, 'dózá ìnógósì, á nì átángá átá be múké ku, mà ádra ẹ̀njẹ̀njẹ̀, ma ri a'bu a'bu."

¹¹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósẹ̀ ní kīnī, "Á'di ri sẹ̀ 'bá ri ícọ̀ átángá átá nī, dōku átá ku nī? Á'di ri sẹ̀ bì ni ri tā yì nī, dōku bì ni yì tā ku nī? Á'di ri sẹ̀ mì ni ri àngū ndre nī, dōku mì ni ndre àngū ku nī? 'Bá rĩ adri ma Úpí Múngú 'i kuyé? ¹² 'Í mu, ma mì ìzā ko, mì ícọ̀ átángá rĩ átá rá, ma tā rĩ ìmbá mí ní, mì ícọ̀ átángá rĩ átá rá."

¹³ Mósẹ̀ ní 'yozú ìri ní kīnī, "Á Úpí Múngú, 'i pẹ̀ 'bá àzi mužú áyu."

¹⁴ Kúru jìkó ní 'dezú Úpí Múngú agá, ìri ní 'yozú Mósẹ̀ ní kīnī, "Mí ẹ̀drìpì Àrónā Lévìgú rĩ 'dāáyo? Á nì rá ìri ícọ̀ átá múké rá. Ìri nóni ri ìmù mí vùgá nòlẹ̀. Kādō mi ndreé, ẹ̀sì ni ri adri àyìkò sī. ¹⁵ Mí ícọ̀ tā mí ní lẹ́e átá rĩ ũlū ìri ní rá, ma ìmi ìzā ko ìrìtrọ̀ átángá rĩ sī rá, àzini ma ìmi ìmbá tā ìmi ní lẹ́e 'oó rĩ sī rá. ¹⁶ Àrónā ri átángá rĩ átá 'bá rĩ pi ní mì vùrā gá nī, sũ mí ní kòdò átá nī rĩ tìni, mì adri ìri ní sũ Múngú tìni, mì átángá ìri ní lẹ́e átá rĩ ũlū ìri ní nī. ¹⁷ 'Í 'du túré 'dĩri mužú mí drìgẹ̀ sī ìndĩ, 'i 'o tā àyāzú àyāyā ni ànì."

Mósẹ̀ mvi gōó Ĕjẹ̀pétò gá

¹⁸ Kúru Mósẹ̀ ní 'i újázú gōzú ẹ̀nyẹ̀pì Yétèrò vùgá 'dālẹ̀, ìri ní 'yozú Yétèrò ní kīnī, "Mí oyù ma, á lẹ̀ gōó muṣú Ĕjẹ̀pétò gá má ẹ̀'dípáa pi ndreé, kòpì dō ìdri rú."

Yétèrò ní 'yozú kīnī, "Í mu, tākiri ã adri mí be."

¹⁹ Mósẹ̀ ní drì adrii Mīdīyānā gá 'dālẹ̀ rĩ gé, Úpí Múngú ní átázú ìri ní kīnī, "Í gō vùlé Ĕjẹ̀pétò gá 'dālẹ̀ ũzi, 'bá lẹ̀ 'bá mi 'dì' 'bá rĩ pi ùdrākí gí." ²⁰ Kúru Mósẹ̀ ní ívé ùkú 'duzú anjíná rĩ pi be 'bāzú dōngí úgóró gá,

kòpi ní mužú Ējèpétò gá 'dālè. 'Du túré Múngú ní 'yoó ã jì rĩ mužú Ìndĩ.

21 Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kīnī, “Í gō dō Ējèpétò gá 'dālè gí, mí nī múké 'yozú kīnī, ùkpō má ní sèé mí ní 'dīri, lè mí 'o tã ãyāzú ãyāyā ni pi 'bāgú rĩ è ɛndrɛtɪ gé. 'Bo ma sè Ìrivé ɛsɪ ri te te, ícò 'bá rĩ pi oyu mužú ku. 22 Kúru 'í 'yo 'bāgú rĩ ní, 'Tã Úpí ní 'yoó rĩ Ìri 'dīni, Īsèrélè ri mávè mvá ágó káyú rĩ.* 23 Ándúru á 'yo mí ní, má kīnī, “Mí oyu mávè mvá ágó, ã mu rí ma Ìnjĩ,” 'bo mí gā Ìri oyu gá sī, kúru ma mívé mvá ágó káyú rĩ 'dì drā rá.’ ”

24 Vürā Mósè pi ní lazú rĩ gé, Úpí Múngú ícá ímú Mósè ri ísú, lè kōdō Mósè ri 'dij drāá 'dīsī rá. 25 Sípúrā ní Ìlì í'dúzú ívé mvá ágó rĩ vé ágélé è tì lizú ãní.† Ìri ní lã'bú rĩ Ìkpāzú Mósè pá gá 'dāá, Ìri ní 'yozú kīnī, “Árì Ìfūúpi 'dīri úmú nóni 'bávè ajè mí be rĩ ícá ngá ãlu gí.” 26 Kúru Úpí Múngú gō Mósè ri 'dij kuyé. Sípúrā ní 'yozú kīnī, “Ágélé è tì má ní līj 'dīri pa mi drā sígé sī gí.”

27 Úpí Múngú ní 'yozú Ārónā ní kīnī, “Í mu āngū ã'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá, Ìmi mukí rí Ìmi ísú Mósè be.” Kúru Ārónā ní mužú Mósè ri ísú zú írā Múngú vé rĩ drīgè 'dālè, kòpi ní Ì u'dezú ɛzizú bēdrī sī. 28 Kúru Mósè ní tã Úpí Múngú ní 'i pēzú mužú Ējèpétò gá rĩ ùlüzú Ārónā ní céré, āzini ùkpō Múngú ní sèé 'í ní tã ãyāzú ãyāyā ni 'ozú rĩ ùlüzú Ìri ní.

29 Kúru Mósè pi ní 'dezú mužú Ārónā be Ējèpétò gá 'dālè. Kòpi ní ambugu Īsèrélè vé rĩ pi úmúzú céré vürā ãlu gé. 30 Ārónā ní tã Úpí Múngú ní 'yoó Mósè ní rĩ ùlüzú kòpi ní céré. Kúru Mósè ní tã ãyāzú ãyāyā ni 'ozú 'bá rĩ pi ɛndrɛtɪ gé.

31 'Bá rĩ pi ɛ'yīkí tã Ārónā ní átá rĩ rá. Kòpi ká nī á má 'yozú kīnī Úpí Múngú ūsū ívé tã gí, āzini ndre ívé Ìzāngā gí, kòpi ní kūmūcī ūtīzú, Ì drī sīzú vūgá Úpí Múngú ri Ìnjīzú.

5

Mósè pi Ārónā be mukí átá 'bāgú Ējèpétò vé rĩ ní

1 Mósè pi Ārónā be, kòpi ní 'dezú mužú 'bāgú Ējèpétò vé rĩ vūgá 'dālè. Kòpi ní 'yozú Ìri ní kīnī, “Úpí Múngú Īsèrélè rĩ pi vé rĩ kīnī, 'Lè mí oyu 'bá mávè rĩ pi fūú nōósī rá, kòpi ã mukí rí ūmū údé ma Ìnjīzú āngū ã'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá.’ ”

2 'Bāgú rĩ ní 'yozú kòpi ní kīnī, “Úpí Múngú Ìmi ní 'yoó mǎ 'du Ìrivé tã ngaá, mǎ oyu 'bá Īsèrélè vé rĩ pi fūú nōósī rá 'dīri ã'di 'i? Á nī Úpí Múngú 'dīri kuyé, má oyu 'bá Īsèrélè vé rĩ pi fūú nōósī ãlujání ku.”

3 Mósè pi Ārónā be, kòpi ní 'yozú 'bāgú rĩ ní kīnī, “Múngú Ēbérè rĩ pi vé rĩ, i'da 'i 'bá ɛndrɛtɪ gé rá. Mí oyu 'bá fūú nōósī rá, 'bá tukí rí ɛcī ú'dú na āngū ã'wí cínýáfā rú rĩ agásī, 'bá mukí rí rōbōŋō zāá Úpí Múngú 'bávè rĩ ní, 'bá mukí dō ku, Ìri drā ūnjí Ìpē 'bá drīgè, dōku Ìri ari'ba Ìpē ímú 'bá ú'dí ūdrā rá.”

4 'Bo 'bāgú Ējèpétò vé rĩ ní 'yozú kīnī, “Mósè, Ìmi Ārónā be, 'bá rĩ pi ri ɛzī ngá píri, ngá Ìmi ní lēzú kòpi jizú mužú rá rĩ ã'di? Ìmi gōkí vúlè ɛzī gé 'dāá.” 5 Kúru 'bāgú rĩ ní 'yozú kīnī, “Ìmi ndrekí drī ká, 'bá Īsèrélè vé rĩ pi ízúkí nóni ambamba, Ìmi lēkí kòpi ã ngakí ɛzī ku!”

6 Ú'dú ãlu ãlu 'dāri sī, 'bāgú rĩ ní tǎimbī sēzú 'bá ɛzī ūlū 'bá tūgērī rĩ pi ní rĩ pi ní, āzini Īsèrélè Ì ní ūpēē ū'bāá 'bá ambugu rú Īsèrélè rĩ pi

* 4:22 4:22 Īsèrélè ri mávè mvá ágó káyú rĩ: Múngú kīnī 'bá Īsèrélè vé rĩ pi ārèvú céré ívé mvá ágó káyú rĩ. † 4:25 4:25 Ágélé è tì līgárá: Múngú lū Ābūrāmā ní kīnī, anjì āgō Ābūrāmā vé rĩ pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lè ã ūlīkí kòpi ã ágélé è tì rá, lüzú kīnī, kòpi anjì Múngú vé ni. 'Bá rĩ ã'yī dō 'i ágélé è tì sèé līj gí, Ìri tǎimbī Mósè vé rĩ 'du nga. 'Í lã Í'dóngára 17:9-14; ɛzī 15:1-5.

drìgé rĩ pi ní kĩnĩ, ⁷ “Nóni ã sēkí ásé ì ní rizú bĩrĩkĩ vé ùtrètrè tuzú rĩ 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi ní ðĩi ku. Kòpi ã mukí ìngá ndāá nĩ. ⁸ 'Bo ìmi 'bākí kòpi ã gbākí bĩrĩkĩ rĩ vé kālāfe caá gbā ándúru kòpi ní gbāá drìdrì rĩ pí, lè kòpi ã gbākí kālāfe ni mādāṅá ku. Kòpi kpũnkũ rú, kòpi ní rizú útrézú ãní kìnĩ, 'Mí oyú 'bá fũú nòosĩ rá, 'bá lèkí mujú ròbòṅò zāá 'bávè Múngú ní.' ⁹ Ìmi 'bākí kòpi ã ngakí èzì ùkpò ùkpò ni pi, kòpi ã rikí pá tuú tēé rii tá ùnjò vé 'dĩri yĩ ku.” ¹⁰ Kúru 'bá èzì ùlũ 'bá túgèrĩ rĩ pi ní rĩ pi, Ìsèrélè 'í ní ùpèé ù'bāá 'bá ambugu rú Ìsèrélè rĩ pi drìgé rĩ pi be, kòpi ní füzú mužú átángá 'bāgú rĩ ní 'yoó rĩ ùlüzú 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi ní kìnĩ, “'Bāgú rĩ 'yo 'dĩni kìnĩ, 'Á gò ìmi ní ásé bĩrĩkĩ vé ùtrètrè tuzú ni sēé ðĩi ku. ¹¹ Ìmi mukí ndāá ìmi ngúlúpí sĩ, vūrā ìmi ní ícózú ísúzú rá rĩ gé. 'Bo lè ìmi gbākí bĩrĩkĩ rĩ vé kālāfe caá gbā ándúru ìmi ní gbāá drìdrì rĩ pí.’ ” ¹² Kúru 'bá rĩ pi ní ayizú mužú ásé bĩrĩkĩ vé ùtrètrè tuzú rĩ ndā be āngũ Èjèpétò vé rĩ agásĩ. ¹³ 'Bá èzì ùlũ 'bá túgèrĩ rĩ pi ní rĩ pi rikí túgèrĩ rĩ pi mĩ rii èzì rĩ ngaá ùkpò sĩ. Kòpi rĩ 'yo túgèrĩ rĩ pi ní, “Lè ú'dú ãlu ãlu, ìmi gbākí bĩrĩkĩ rĩ gbā ándúru ìmi ní rii gbāá 'bá ní rii ìmi ní ásé bĩrĩkĩ tuzú rĩ sēé nĩ rĩ pí.” ¹⁴ 'Bāgú rĩ vé 'bá èzì ùlũ 'bá rĩ pi rikí 'bá Ìsèrélè vé ì ní ù'bāá ambugu rú rĩ pi ùgbāá, kòpi rikí 'yoó kìnĩ, “'Ídózú ájée ícázú āndrũ, ìmivé 'bá rĩ pi gbākí bĩrĩkĩ rĩ gbā ándúru rĩ pí kuyé āsĩ?”

¹⁵ Ìsèrélè ì ní ùpèé ù'bāá 'bá ambugu rú Ìsèrélè rĩ pi drìgé rĩ pi ní 'dezú mužú 'bāgú rĩ vúgá 'dālè, kòpi ní ìri mázú drì ìrĩ sĩ kìnĩ, “'Bá àtí 'bá mívè ni, mi rĩ 'bá 'o 'dĩni āsĩ? ¹⁶ 'Bá èzì ùlũ 'bá rĩ pi gākí 'bá ní ásé ùtrètrè tuzú rĩ sēgá sĩ, kòpi rĩ 'yo 'bá gbākí bĩrĩkĩ, kòpi ði rĩ 'bá ùgbā be, tá ùnjí 'dĩri, 'bá mívè rĩ pi rĩ íjì 'bá drìgé nĩ.”

¹⁷ 'Bāgú rĩ ní újázú kòpi ní kìnĩ,

“'Ìmi kpũnkũ rú, ìmi gākí èzì ngagá sĩ, sē ìmi ní rizú 'yozú kìnĩ, 'Mí oyú 'bá fũú nòosĩ, mujú ròbòṅò zāá Úpí Múngú ní ãní.’ ¹⁸ Ìmi ngakí mujú èzì rĩ ngangará gá, sēkí ìmi ní ásé bĩrĩkĩ tuzú rĩ ãluṅani ku. 'Bo lè ìmi gbākí bĩrĩkĩ rĩ gbā ándúru ìmi ní rii gbāá rĩ pí.”

¹⁹ Ìsèrélè ì ní ùpèé ù'bāá 'bá ambugu rú Ìsèrélè rĩ pi drìgé rĩ pi ká yĩ kìnĩ, ú'dú ãlu agá, lè ì gbākí kālāfe bĩrĩkĩ vé rĩ mādāṅá ku, sē kòpi nĩkí áamá 'yozú kìnĩ ì nóni ìzāngā agá. ²⁰ Kòpi ká 'bāgú rĩ kuú, kòpi ísúkí Mósè pi rĩ ì tē Áronā be létì gé 'dāá'dā. ²¹ Kòpi ní 'yozú Mósè pi ní Áronā be kìnĩ, “'Úpí Múngú ã ndre tá ìmivé 'dĩri, ã lì tá ìmi drìgé, ã'diātāsīyā ìmi sēkí nóni 'bāgú rĩ ívé ùgalaku rĩ pi be, kòpi ngũkí 'bá ùnjí, tá ìmi ní 'oó 'dĩri ìndrè sũ ìmi sēkí ìlì áco 'bá Èjèpétò vé rĩ pi drìgé 'bá ú'dízú ùdrāzú ãní rĩ tĩnì.”

Mósè zì Múngú rì

²² Mósè ní kòpi kuzú, ìri ní mužú Múngú rì zìzú kìnĩ, “'Á! Úpí Múngú, mi rĩ ìzāngā sē mívè 'bá rĩ pi ní 'dĩni āsĩ? Mí ìpè ma ímüzú nògò ãlè? ²³ 'Ídózú sá má ní mužú 'bāgú rĩ vúgá tá mívè rĩ ùlüzú rĩ gé, 'bāgú rĩ sē ìzāngā 'bá mívè rĩ pi ní ùnjí ùnjí, 'bo 'í pa 'bá mívè rĩ pi kuyé.”

6

¹ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kìnĩ, “'Mí ímù tá má ní lèé 'oó 'bāgú rĩ ní rĩ ndre rá. Mávè ùkpò sĩ, ìri 'bá mávè rĩ pi oyú mužú rá, mávè ùkpò sĩ, ìri 'bá rĩ pi dro fũ ívé āngũ agásĩ rá.”

² Múngú gò 'yoó Mósè ní kìnĩ, “'Ma Úpí Múngú 'i. ³ Ọtú má 'i'da ma Ābūrāmā èndrètì gé, Ìsákā èndrètì gé, āzini Yòkóbũ èndrètì gé rá, Ma Múngú Ùkpò 'Dìpa 'i, 'bo á sē mávè rú Úpí Múngú 'dĩri nĩ kòpi ní kuyé.

⁴ Á rú kpá ùndĩ kòpi be, ma āngũ Kánánā vé kòpi ní ándúru adrii 'a

ni gé 'dāá jākā rú rī sē kōpi ní. ⁵ Á yī īzāngā 'bá Ējēpētō vé rī pi ní rizú 'bá Īsērélē vé rī pi ȳcūzú túgērī rú rī gí, sē má ígá ūndī má ní ruḡ kōpi be rī vé tā gí.

⁶ “Kúru 'í 'yo 'bá Īsērélē vé rī pi ní kīnī, 'Ma Úpí Múngú 'i, ma ĩmi íjī ĩfū ēzī ūkpó ūkpó 'bá Ējēpētō vé rī pi ní rīi ĩmi ȳcūzú rī agásī rá. Ma ĩmi ȳḡ adringará túgērī rú rī agásī rá, ūkpō mávé rī sī, ma ĩmi pa, ma kōpi ĩrīḡ ūnjī ūnjī. ⁷ ĩmi adri 'bá mávé ní pi, ma adri Múngú ĩmivé ni. ĩmi kúru ímú nī áamá 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú ĩmivé rī, ĩmi íjīpi ĩfūúpi ēzī ūkpó ūkpó 'bá Ējēpētō vé rī pi ní rizú ĩmi ȳcūzú rī agásī rī 'i. ⁸ Ma ĩmi íjī adri āngū má ní ūyō ni sōó sēé Ābūrámā ní, Īsákā ní, āzini Yōkóbū ní rī agá. Ma āngū rī sē ĩmi ní, ĩri adri ngá ĩmivé ni. Ma Úpí Múngú 'i.’”

⁹ Mósē ní tā Múngú ní 'yoó 'dīri ūlūzú 'bá Īsērélē vé rī pi ní, 'bo kōpi gākí Mósē ri yīgá sī, ā'diātāsīyā kōpi ē ēsī ísú īzāngā ĩ ní ĩ ȳcūḡ túgērī rú rī sī.

¹⁰ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, ¹¹ “'Í mu 'yoó 'bāgú Ējēpētō vé rī ní 'dīni, lē ā ȳḡ 'bá Īsērélē vé rī pi fūú ívé āngū agásī āmvé.”

¹² 'Bo Mósē ní újázú Úpí Múngú ní kīnī, “Dō 'bá Īsērélē vé rī pi yīkí ma ku pírí, 'bāgú rī ícó ma yī íngóni, ísúzú ma ri a'bu a'bu?”

¹³ Úpí Múngú ní tāimbī sēzú Mósē pi ní Ārónā be kīnī, “'ĩmi újákí ĩmi gōó 'bāgú Ējēpētō vé rī vúgá 'dāá, ĩmi íjīkí 'bá Īsērélē vé rī pi ĩfūú Ējēpētō agásī āmvé.”

E'bīpīi Mósē vé rī pi, āzini Ārónā vé rī pi

¹⁴ Úyú Īsērélē vé rī pi 'dī:

Īsērélē vé mvá kāyú Rūbénā vé anji āgō rī pi ā rú 'dī, Ēnókā 'i, Pálú 'i, Ēzīrónā 'i, Kārímī sī. Úyú 'dī'bée Rūbénā vé rī.

¹⁵ Anji āgō Sīmīyónā vé rī pi 'dī, Yēmūyélē 'i, Yāminī 'i, Ōhádī 'i, Yākínī 'i, Zōhárā 'i, Kānánāzī rī vé mvá Sávūlā sī. Úyú 'dī'bée Sīmīyónā vé rī.

¹⁶ Anji āgō Lévī vé ĩ ní sīi rī pi ā rú 'dī: Gērēsónā 'i, Kōhátā 'i, Mērárā sī. Lévī adri caá ílī be mūdūrūlū ālu pūkú na drī ni ēzīrī (137).

¹⁷ Anji āgō Gērēsónā vé rī pi, Lībīnī pi Sīmēyī be.

¹⁸ Anji āgō Kōhátā vé rī pi ā rú 'dī, Āmūrámū 'i, Īzīhárī 'i, Hēbērónā 'i, Ūzīyélē sī. Kōhátā adri caá ílī be mūdūrūlū ālu pūkú na drī ni na (133).

¹⁹ Anji āgō Mērárā vé rī pi, Māhúlī pi Músī be. Úyú ĩ ní sīi 'dī'bée íbíkí ĩfūú sūrú Lévī vé rī agá.

²⁰ Āmūrámū je 'í étēpi vé ȳmvūpi Yōkōbédē ri, tī ĩri ní Ārónā pi Mósē be. Āmūrámū adri caá ílī be mūdūrūlū ālu pūkú na drī ni ēzīrī. (137)

²¹ Anji āgō Īzīhárī vé rī pi 'dī, Kórā 'i, Nēfégē 'i, Zíkīrī sī.

²² Anji āgō Ūzīyélē vé rī pi 'dī, Mīsāyélē 'i, Ēlēzāfánā 'i, Sítīrī sī.

²³ Ārónā je Ēlīsébā ri, Ēlīsébā ri Āmīnādábā vé mvá ūkú, ĩri Nāsónā ȳmvūpi, tī Nādábū ri, Ābūhū ri, Ēlēzárā ri, Ītāmárā sī.

²⁴ Anji āgō Kórā vé rī pi 'dī, Āsírī 'i, Ēlēkánā 'i, Ābīyāsáfā sī. Úyú 'dī'bée Kórā vé rī.

²⁵ Ārónā vé mvá Ēlēzárā je Pūtīyélē vé mvá ūkú, mvá ūkú rī tī ĩri ní Fīnásā ri.

Úyú 'dī'bée íbíkí ĩfūú sūrú Lévī vé rī agá.

²⁶ Ārónā pi Mósē be, 'bá 'dī'bée Úpí Múngú ní 'yoó kōpi ní, “'ĩmi íjīkí sūrú Īsērélē vé rī pi ĩfūú āngū Ējēpētō vé rī agásī āmvé ívé sūrú rī pi vúgá sī.” ²⁷ 'Bá 'dī'bée 'yo'bá 'bāgú Ējēpētō vé rī ā ȳḡ 'bá Īsērélē vé rī pi ĩfūú āngū Ējēpētō vé rī agásī

ãmvé rĩ.

²⁸ Úpí Múngú átá ándúró Mósē ní Ējēpētō gá 'dālé, ²⁹ kīnī, “Ma Úpí Múngú 'i. Lē mī ũlū 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ní tā má ní 'yoó mí ní rĩ pi ārēvú céré.”

³⁰ 'Bo Mósē újá Úpí Múngú ní kīnī, “Mí nī rá ma ri a'bu a'bu, 'bāgú rĩ ícó ma yì íngóni?”

7

¹ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “Í ndre drī ká, á 'bā mi adrii sū Múngú tīnī 'bāgú rĩ ɛndrɛtī gé, mí ɛdrīpī Ārónā ri adri nɛbī rú, ri mívé ú'dúkó rĩ ũlū 'bāgú rĩ ní nī.

² Mí ũlū tā má ní 'yoó mí ní rĩ pi céré mí ɛdrīpī Ārónā ní, Ārónā ā mu 'yoó 'bāgú rĩ ní kīnī, lē ā oyū 'bá Īsērélē vé rĩ pi fūú ívé āngū agásī āmvé. ³ 'Bo ma sē 'bāgú rĩ vé ɛsī ri tete, átā má 'o dō tā āyāzú āyāyā ni āngū Ējēpētō vé rĩ agá kárakarā drāāāsīyā, ⁴ 'bāgú rĩ ícó ĩmi yī ku. Kúru mávé ũkpō sī, ma 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ĩrīnā tā ũnjí ũnjí ni pi sī, ma sūrú āndiāndí Īsērélē vé rĩ pi íjī ĩfū āngū Ējēpētō vé rĩ agásī āmvé. ⁵ Má kādō mávé ũkpō lūú 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ní, āzini ma kādō 'bá Īsērélē vé rĩ pi íjī ĩfūú Ējēpētō agásī āmvé, 'bá Ējēpētō vé rĩ pi kúru ímú nī amá 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú 'i.”

⁶ Mósē pi Ārónā be 'okí tā rĩ sū Úpí Múngú ní ɛzī ĩ ní rĩ tīnī. ⁷ Lókí kōpi ní átázú 'bāgú rĩ be rĩ gé, ísú Mósē ri ílí be pūkú ārō, Ārónā ri ílí be pūkú ārō drī ni na.

Ārónā vé túré újá 'i ufuú ĩnī rú

⁸ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē pi ní Ārónā be kīnī, ⁹ “'Bāgú rĩ 'yo dō ĩmi ní, 'Īmi 'okí tā āyāzú āyāyā ni, 'í 'yo Ārónā ní, 'Mí 'í'dú mívé túré, 'í 'be 'bāgú rĩ ɛndrɛtī gé vūgá 'dāá, 'ĩri gō 'i újá ufu ĩnī rú.”

* **7:17** 7:17 Náyīlī: 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi vé múngú rí ĩnī rĩ pi kárakarā, Náyīlī ri múngú āzi kōpi ní rí ĩnī rĩ.

¹⁰ Kúru Mósē pi ní mužú Ārónā be 'bāgú rĩ vūgá 'dāá, kōpi 'okí tā rĩ sū Úpí Múngú ní ɛzī ĩ ní rĩ tīnī. Ārónā ní ívé túré 'bezú vūgá 'bāgú rĩ ɛndrɛtī gé, āzini ĩrivé ũgalaku rĩ pi ɛndrɛtī gé, túré rĩ újá 'i ufuú ĩnī rú. ¹¹ Kúru 'bāgú rĩ ní ívé 'bá tā nī 'bá ambamba rĩ pi zízú 'bá újógú rú rĩ pi be, āzini 'bá ũjōgū vé ɛzī nga 'bá āngū Ējēpētō vé rĩ agá rĩ pi be, kōpi 'okí kpá tā rĩ nyo sū 'dīri tīnī. ¹² 'Bá ālu ālu 'be ívé túré vūgá 'dāá, túré rĩ pi újákí ĩ ufuú céré ĩnī rú. 'Bo Ārónā vé túré ufuúpi ĩnī rú rĩ, ute kōpivé túré ufu 'bá ĩnī rú rĩ pi rá. ¹³ 'Bāgú rĩ vé ɛsī gō teete sū Úpí Múngú ní 'yoó rĩ tīnī, gā Mósē pi yīgá Ārónā be sī.

Yī Ējēpētō agá rĩ újá 'i ufuú ārí rú

¹⁴ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “'Bāgú rĩ vé ɛsī tete, gā 'bá Īsērélē vé rĩ pi oyugá mužá sī. ¹⁵ Kúru drī sī ũ 'būtī kūnīkūnī, 'í mu 'bāgú rĩ tēé yī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī vé rĩ gé 'dāá, ísú mu drī yī gé 'dālé kuyé. Kādō mužú yī gé 'dāá, ĩmi ísúkí rí ĩmi ĩri be, 'í 'du mívé túré 'i újāpi ufuúpi ĩnī rú rĩ mužú mí drīgé sī ĩndī. ¹⁶ Kúru 'í 'yo 'bāgú rĩ ní, 'Úpí Múngú Ēbérē rĩ pi vé rĩ ĩpē ma ímú 'yo mí ní kīnī, “Lē mī oyū 'bá mávé rĩ pi mužú rá, kōpi ā mukí rí ma ĩnī āngū ā 'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá.” 'Bo cīngbā āndrū sī, mí gā tā 'dīri yīgá sī. ¹⁷ Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, 'i tā āzi 'o lūzú kīnī ádarú 'i Úpí 'i, 'i yī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī* vé rĩ gbā túré 'í drīgé 'dīri sī, yī rĩ gō 'i újá ka ku ārí rú. ¹⁸ 'bī yī āmbúgú dīpi dīdī Náyīlī agá rĩ pi ímú ũdrā rá, yī rĩ gō ngū ũnjikānyākānyā. 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi ícókí mvuú ku.’ ”

¹⁹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “'Í 'yo Ārónā ní, 'Í 'du mívé túré, mí inga suú yī Ējēpētō vé rĩ pi drīgé 'dāá, yī dī 'bá dīdī rĩ pi drīgé

'dǎá, yǐi ĩ ní gaága rĩ pi drĩgé 'dǎá, átápára rĩ pi drĩgé 'dǎá, yǐi rĩ pi gō ĩ újá céré ku ārí rú. Āngũ Ējēpētō vé rĩ agá 'dǎá, yǐi ũdrĩ agá rĩ pi, yǐi kũlúkú agá rĩ pi céré ĩ újá adri ku ārí rú.' "

²⁰ Kúru Mósē pi Ārónā be 'dukĩ tā rĩ ngaá sũ Úpĩ Múngú ní ẹzĩĩ ĩ ní rĩ tĩnĩ. Ārónā ní ívé túré í'dúzú, ĩri ní yǐi Náyĩlĩ ẹ mĩ gbǎzú 'bǎgú rĩ ẹndrẹtĩ gé 'dĩgé, āzini ĩrivé ũgalaku rĩ pi ẹndrẹtĩ gé 'dĩgé, yǐi rĩ újá 'i céré kuú ārí rú. ²¹ Ĩ'bĩ yǐi Náyĩlĩ agá rĩ pi ũdrǎkĩ rá, yǐi āmbúgú dīpi dīdĩ Náyĩlĩ rĩ gō ngũú ũnjíkānyākānyā, 'bá Ējēpētō vé rĩ pi ícókĩ mvuú ku. Yǐi āngũ Ējēpētō vé rĩ agá rĩ gō céré adrii ārí rú.

²² 'Bo újógú Ējēpētō agá rĩ pi ũ'bĩkĩ kpá ívé ũkpō ũjögũ vé rĩ áyú, yǐi rĩ újá 'i ufuú ārí rú. Sē 'bǎgú rĩ vé ẹsĩ gō teé mužú drĩgélé, gā Mósē pi vé tā Ārónā be rĩ yigá sĩ, sũ Úpĩ Múngú ní 'yoó rĩ tĩnĩ. ²³ Tā 'dĩri fi ẹsĩ ni agá 'dǎá āluṅáni kuyé, ĩri ní 'i újázú gōzú ívé jó agá 'dǎá. ²⁴ 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi gakĩ yǐi Náyĩlĩ ā gārā céré kuú kídĩ rú, ĩ ịsúkĩ rĩ yǐi mvuú ānĩ, ā'diātāsīyā kōpi ícókĩ yǐi Náyĩlĩ rĩ mvuú ku.

²⁵ Úpĩ Múngú kǎ yǐi Náyĩlĩ rĩ ẹ mĩ gbǎá, vudrĩ ni gō adrii caá ụ'dú ẹzĩrĩ.

8

Ịwõnyõkĩ ụdrúkúdrú ịfũú

¹ Kúru Úpĩ Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, "'Í mu 'yoó 'bǎgú rĩ ní, 'Úpĩ Múngú kĩnĩ, mĩ ọyụ ívé 'bá rĩ pi fũú nōósĩ rá, kōpi ā mukĩ rĩ 'i ịnjĩ bēsĩnĩ. ² 'Í gā dō kōpi ọyugá sĩ, 'i sē mívé āngũ rĩ ga céré ku ụdrúkúdrú rú, ³ Yǐi āmbúgú dīpi dīdĩ Náyĩlĩ ā 'a ri ga céré ku ụdrúkúdrú rú. Kōpi ịfũ yǐi rĩ agásĩ, kōpi fi mívé jó agá, kōpi útú mívé gbọlọ drĩgé sĩ, kōpi úfĩ ũgalaku rĩ pi vé jó agá, kōpi úfĩ mívé āti sílé gá sĩ, dōku kōpi útú úfĩ mívé sǎngú rĩ pi agá. ⁴ Kōpi útú mĩ rụ'bá gá sĩ, mívé 'bá rĩ pi ā rụ'bá gá sĩ,

āzini mívé ũgalaku rĩ pi ā rụ'bá gá sĩ.' "

⁵ Úpĩ Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, "'Í 'yo Ārónā ẹ inga ívé túré úsú yǐi dī'bá dīdĩ Ējēpētō vé rĩ pi drĩgé sĩ, yǐi ĩ ní gaága rĩ pi drĩgé sĩ, átápára rĩ pi drĩgé sĩ, ụdrúkúdrú rĩ pi ẹ ịfũkĩ rĩ ayiĩ āngũ Ējēpētō vé rĩ agásĩ céré."

⁶ Kúru Ārónā ní ívé túré ingazú úsuzú yǐi Ējēpētō vé rĩ pi drĩgé sĩ, ụdrúkúdrú rĩ pi ịfũkĩ gaá āngũ Ējēpētō vé rĩ agásĩ céré. ⁷ 'Bo újógú rĩ pi 'okĩ kpá ívé ũkpō ũjögũ vé rĩ sũ 'dĩri tĩnĩ, sē ụdrúkúdrú rĩ pi ịfũkĩ kpá āngũ Ējēpētō vé rĩ agá rá.

⁸ 'Bǎgú rĩ ní Mósē pi zizú ímúzú Ārónā be, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Ĩmi zĩkĩ Úpĩ Múngú ri, ā dro rĩ ụdrúkúdrú rĩ pi mǎ rụ'bá gá sĩ, āzini mávé 'bá rĩ pi ā rụ'bá gá sĩ rá. Ma 'bá ĩmivé rĩ pi ọyụ mu rōbõṅõ zǎ Úpĩ Múngú ní rá."

⁹ Mósē ní újázú 'bǎgú rĩ ní kĩnĩ, "Mĩ ịpē sǎ ni, ma ícó Múngú ri zĩ mí ní, mívé ũgalaku rĩ pi ní, āzini mívé 'bá rĩ pi ní rá, ụdrúkúdrú rĩ pi ícó āngũ rĩ ku rá, 'yéná yǐi āmbúgú dīpi dīdĩ Náyĩlĩ agá rĩ pi áwĩ adri nĩ."

¹⁰ 'Bǎgú rĩ ní 'yozú kĩnĩ, "Ĩmi ímúkĩ zĩ má ní drũ sĩ." Mósē ní újázú 'bǎgú rĩ ní kĩnĩ, "Ma ícó mu zĩ mí ní rá, sũ mí ní 'yoó rĩ tĩnĩ, mĩ nĩ rĩ ámá 'yozú kĩnĩ, múngú āzi adriipi sũ Úpĩ Múngú 'bávé rĩ tĩnĩ ni 'dǎáyo. ¹¹ Ụdrúkúdrú rĩ pi ĩmi ku rá, āzini kōpi mívé ũgalaku rĩ pi ku mívé 'bá rĩ pi be rá, 'yéná yǐi āmbúgú dīpi dīdĩ agá rĩ pi áwĩ adri nĩ."

¹² Mósē pi Ārónā be, kōpi kǎ 'bǎgú rĩ kuú gĩ, Mósē ní Úpĩ Múngú ri zizú, ā dro rĩ ụdrúkúdrú ĩri ní ịpēé 'bǎgú rĩ drĩgé rĩ 'dĩsĩ rá.

¹³ Úpĩ Múngú yĩ Mósē vé zingára rá, ụdrúkúdrú rĩ pi ũdrǎkĩ jó rĩ pi agásĩ, bóró rĩ pi agásĩ, āngũ rĩ pi agásĩ céré. ¹⁴ 'Bá Ējēpētō vé rĩ pi ịkũnākĩ ụdrúkúdrú ũdrǎ'bée rĩ pi kuú amuku rú, amuku rú, āngũ rĩ

ngũ kú āní ũnjíkānyākānyā. ¹⁵ 'Bo 'bāgú rĩ kã ndree údrúkúdrú rĩ pi ũdrákí céré gí, ẹsị ni gō teéte, gã Mósē pi ve tā Ārónā be rĩ yịgá sị, sụ Úpí Múngú ní ándúru 'yoó rĩ tịni.

Ịwõnyõkí mõnyụnụ ịfũú

¹⁶ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “Í 'yo Ārónā ní, ẹ inga ívé túré, ǎ gbã fúrúndị nyõõkú agá 'dĩri ānị, fúrúndị Ẹjẹpétõ agá rĩ gō 'i újá ufu céré mõnyụnụ rú.” ¹⁷ Kúru Mósē pi ní 'ozú Ārónā be sụ Úpí Múngú ní 'yoó ĩ ní rĩ tịni. Ārónā kã fúrúndị rĩ gbãá, fúrúndị rĩ gō 'i újá ufuú kuú céré mõnyụnụ rú, mõnyụnụ rĩ pi gũkí 'bá rĩ pi drịgẹ, ǎzini ǎnyǎpá rĩ pi drịgẹ. Fúrúndị ǎngũ Ẹjẹpétõ vé rĩ agá rĩ, gō 'i újá ufuú kuú céré mõnyụnụ rú. ¹⁸ 'Bo újógú rĩ pi kã kōdō ù'bịi ívé ùkpõ ùjõgũ vé rĩ áyú mõnyụnụ rĩ pi ẹ ịfũkí rí ānị ǎmvé, kọpi ù'bịkí tí. Mõnyụnụ rĩ pi áwíkí gũú kuú 'bá rĩ pi drịgẹ, ǎzini ǎnyǎpá rĩ pi drịgẹ.

¹⁹ Újógú rĩ pi ní 'yozú 'bāgú rĩ ní kīnī, “Tā 'dĩri Múngú 'o nī.” 'Bo 'bāgú rĩ vé ẹsị áwí teéte, gã tā 'dĩri yịgá sị, sụ Úpí Múngú ní ándúru 'yoó rĩ tịni.

Ịwõnyõkí ụnyụnyụ ịfũú

²⁰ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “Drụ ù'bụti kũnĩkũnĩ, 'i kpu muụ 'bāgú rĩ vúgá 'dǎá, kǎdō lēé muụ yịi gé 'dǎá, 'i 'yo ịri ní, 'Úpí Múngú kīnī, mí ọyụ mávé 'bá rĩ pi fũú nōósị rá, kọpi ǎ mukí rí ma ịnjị bēnī. ²¹ Mí gã dō kọpi ọyugá sị, ma ụnyụnyụ bịtřiká ịpě ímú mí drịgẹ, mívé ũgalaku rĩ pi drịgẹ, ǎzini mívé 'bá rĩ pi drịgẹ, kọpi úfí ịmívé jó agásị céré. 'Bá Ẹjẹpétõ vé rĩ pi vé jó ǎ 'a ri ga céré ku ụnyụnyụ rú, ǎngũ kọpívé rĩ ga céré ku ụnyụnyụ rú.

²² “ ‘Bo ú'dú 'dǎri sị, ụnyụnyụ bịtřiká rĩ pi cakí mávé 'bá adri'bá ǎngũ Gõsēnī vé rĩ agá rĩ pi vúgá

'dǎá ku. Ma tā 'dĩri 'o 'dĩni, mī nī rí ámá 'yozú kīnī, ma Úpí Múngú 'i, ma ùkpõ be ǎngũ nōri agá. ²³ Ma mávé 'bá rĩ pi ǎsámvú aco mívé 'bá rĩ pi be rá. Tā ǎyǎzú ǎyǎyá 'dĩri, ịri 'i 'o drụ sị.’ ”

²⁴ Úpí Múngú ní tā rĩ 'ozú sụ 'i ní 'yoó rĩ tịni. Ụnyụnyụ bịtřiká pi ní ĩ tōzú 'bāgú rĩ vé jó agá, ũgalaku rĩ pi vé jó agásị, ǎngũ Ẹjẹpétõ vé rĩ ǎ 'a ga céré kuú ụnyụnyụ rú, iza ǎngũ Ẹjẹpétõ vé rĩ céré.

²⁵ Kúru 'bāgú rĩ ní Mósē pi zizú ímúzú Ārónā be 'i vúgá nōó, ịri ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Ìmi mukí rọbọñõ zǎá Múngú ịmívé rĩ ní, 'bo ịmi zǎkí ǎngũ Ẹjẹpétõ vé rĩ agá nōgó ũgõgõ.”

²⁶ 'Bo Mósē ní újázú 'bāgú rĩ ní kīnī, “Tā mí ní 'yoó 'dĩri adri muké ku. Rọbọñõ* 'bá ní lēé zǎá Úpí Múngú 'bávé rĩ ní rĩ pi, 'bá Ẹjẹpétõ vé rĩ pi 'bá ngũ ānị ũnjí. Dō 'bá zǎkí rọbọñõ 'bá Ẹjẹpétõ vé rĩ pi ní lēé ku ní nōgó, kọpi ícókí nyo 'bá úvị ũdrǎá ịrǎ sị ku? ²⁷ Lē 'bá tukí ẹcị caá ú'dú na, muzú ǎngũ ǎ'wí cínýáfǎ rú rĩ gé 'dǎá, 'bá zǎkí rí rọbọñõ Úpí Múngú 'bávé rĩ ní, sụ ịri ní ẹzi ị 'bá ní rĩ tịni.”

²⁸ 'Bāgú rĩ ní 'yozú kīnī, “Ma ịmi ọyụ muzú rọbọñõ zǎ Úpí Múngú ịmívé rĩ ní ǎngũ ǎ'wí cínýáfǎ rú rĩ gé 'dǎlé rá, 'bo lē ịmi mukí rǎrá rú ku. Nóni ịmi zikí má ní Múngú ri.”

²⁹ Mósē ní újázú 'bāgú rĩ ní kīnī, “Má kǎdō mi kuú, ma koro mu Úpí Múngú ri zị, drụ sị, ụnyụnyụ bịtřiká rĩ pi nga mu rá. Kọpi ịmi ku mívé ũgalaku rĩ pi be, mívé 'bá rĩ pi be rá. 'Bo lē mī ù'bǎ 'bá mị ku, ǎzini mī uga 'bá ku, ádarú lē mī ọyụ 'bá muụ rọbọñõ zǎá Úpí Múngú ní rá.”

³⁰ Mósē ní kúru 'bāgú rĩ kuzú 'dǎgá, ịri ní muzú Úpí Múngú ri zizú, ³¹ Úpí Múngú 'o tā rĩ sụ Mósē ní zị rĩ tịni. Ụnyụnyụ rĩ pi ní ngazú füzú 'bāgú rĩ vé jó agásị, ịrivé

* 8:26 Rọbọñõ: 'Bá Ẹjẹpétõ vé rĩ pi ri ǎnyǎpá 'bá Ịsérélē vé rĩ pi ní ríi zǎá rọbọñõ rú rĩ pi ịnjị múngú rú.

ũgalaku rĩ pi vé jó agásĩ, ĩrivé 'bá rĩ pi vé jó agásĩ. Ụnyúnyú ace 'dǎlé ǎlunáni kuyé. ³² 'Bo 'bǎgú rĩ vé ẹsị gō áwí teéte, gā 'bá rĩ pi oyugá sī.

9

Ịwõnyõkí ǎnyǎpá rĩ pi ũdrǎá

¹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kīnī, “Í mu 'bǎgú Ẹjẹpétō vé rĩ vúgá 'dǎá, 'í 'yo ĩri ní, ‘Úpí Múngú Ẹbéré rĩ pi vé rĩ kīnī, “Mí oyụ mávé 'bá rĩ pi fũú nōósí rá, kòpi ǎ mukí ma ịnjĩ.” ² Mí gā dō kòpi oyugá sī, ³ Úpí Múngú ri drǎ ũnjí ĩpē mívé ǎnyǎpá rĩ pi ú'dí ũdrǎ rá. Í'dózú mívé hūsánī, dōngí, kámīlō, tị, kábīlō, ndrĩ rĩ pi be, ĩri ú'dí ũdrǎ rá. ⁴ 'Bo Úpí Múngú ri 'bá Ẫsérélē vé rĩ pi vé ǎnyǎpá gũ túngú, ĩri 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi vé rĩ gũ túngú, Ẫsérélē rĩ pi vé ǎnyǎpá ǎ ũdrǎkí rí ĩndĩ ku.' ”

⁵ Úpí Múngú útú sǎ tǎ 'dĩri 'ozú rĩ gí, Úpí Múngú kīnī, 'i tǎ 'dĩri 'o drũ sī. ⁶ Kǎ caá drũ 'dĩni, Úpí Múngú ní tǎ rĩ 'ozú sũ 'í ní 'yoó rĩ tịni. 'Bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi vé ǎnyǎpá ũdrǎkí cére. 'Bo 'bá Ẫsérélē vé rĩ pi vé rĩ ũdrǎ kuyé. ⁷ 'Bǎgú rĩ ní ǎgō urụko pèzú muzú 'bá Ẫsérélē vé rĩ pi vé ǎnyǎpá rĩ pi ndrezú, kòpi cakí ịsú 'bá Ẫsérélē vé rĩ pi vé ǎnyǎpá drǎ ǎlunáni kuyé. 'Bo kòpi kǎ ịmụ ũlũú 'bǎgú rĩ ní, 'bǎgú rĩ vé ẹsị áwí nyo teéte, gā 'bá Ẫsérélē vé rĩ pi oyugá sī.

Ịwõnyõkí ụpịpịná 'bá rĩ pi ǎ rụ'bá ũ'bǎá

⁸ Úpí Múngú ní 'yozú Mósè pi ní Ẫrónǎ be kīnī, “Ími úmvúkí úfúrágú ǎcí vǔrǎ gá rĩ drị sī tré tré, Mósè ǎ yĩ úfúrágú rĩ urụ 'dǎá, 'bǎgú rĩ ǎ tē rí ndreé. ⁹ Úfúrágú rĩ 'i újá ufu fúrúndí rú, ĩri ayi ǎngũ Ẹjẹpétō vé rĩ agásĩ cére, ĩri ufu ụpịpịná rú, ĩri 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi ǎ rụ'bá ũ'bǎ, ịvé ǎnyǎpá rĩ pi be, ụpịpịná rĩ pi ũfi ku ǎzó rú.”

¹⁰ Kúru kòpi ní úfúrágú ǎcí vǔrǎ gá rĩ úmvúzú, kòpi ní 'dezú muzú 'bǎgú rĩ vúgá 'dǎá. Mósè ní úfúrágú rĩ yǐzú urụ 'dǎá, sē ụpịpịná ũ'bǎ 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi ǎ rụ'bá, ǎnyǎpá rĩ pi be, ụpịpịná rĩ pi ũfíkí kú ǎzó rú. ¹¹ Újógú rĩ pi ịcókí pá tuú Mósè ẹndrẹtị gé bǎ ku, ǎ'diātāsīyǎ ụpịpịná rĩ ní kòpi ǎ rụ'bá ũ'bǎá kuú ǎzó rú, 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi be rĩ sī. ¹² 'Bo Úpí Múngú sē 'bǎgú rĩ vé ẹsị áwí teéte, gā Mósè pi vé tǎ Ẫrónǎ be rĩ yịgá sī, sũ Úpí Múngú ní ǎndúrú 'yoó Mósè ní rĩ tịni.

Ịwõnyõkí fĩ 'deé

¹³ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kīnī, “Drũ sī ụ'bütị kũńkũń, 'í kpu muzú 'bǎgú rĩ vúgá 'dǎá, 'í 'yo ĩri ní, Úpí Múngú 'bá Ẹbéré vé rĩ pi ní ríi ịnjĩ rĩ kīnī, ‘Mí oyụ mávé 'bá rĩ pi fũú nōósí rá, kòpi ǎ mukí rí ma ịnjĩ. ¹⁴ Mí gā dō kòpi oyugá sī, ma wõnyõkí ũnjí ĩpē mí drịgé, mívé ũgalaku rĩ pi drịgé, ǎzini 'bá mívé ǎngũ agá rĩ pi drịgé, mí nị rí 'yozú kīnī, 'bá ǎzi sũpị má tịni vũ drịgé nōgó 'dǎáyo. ¹⁵ Mǎ ẹsị ǎ lē té dō nĩ, ma mávé ụkpō lũ, ma té drǎ ịwõnyõ mí ní, ǎzini mívé 'bá rĩ pi ní, ĩmi té ũdrǎ mívé 'bá rĩ pi be vũ drịgé sī cére. ¹⁶ 'Bo tǎ má ní mi kuzú adrizú ịdri rú rĩ, mí nị rí mávé ụkpō ámá ǎnĩ, má rụ ǎ kụ rí ayii muzú vũ drịgé sī cére. ¹⁷ 'Bo mi drĩ ri pá tu tịtị 'bá mávé rĩ pi drịgé, mí gā kòpi oyugá sī. ¹⁸ Drũ sī sǎ nōri tịni rĩ gé, ma fĩ ụkụ ni 'deépi Ẹjẹpétō agá nōgó kuyé ni sē 'de ũnjí ũnjí. ¹⁹ 'Í sē tǎimbị mívé ũgalaku rĩ pi ní, kòpi ǎ mukí ịvé ǎnyǎpá rĩ pi ịjị 'bá rĩ pi be ǎpǎlá ǎ ndúgé nōó mbélē, ǎ'diātāsīyǎ ịjịkí dō 'bá rĩ pi ǎnyǎpá rĩ pi be kuyé, fĩ ri ịmụ 'de, ĩri kòpi gbǎ ũdrǎ rá!' ”

²⁰ 'Bǎgú rĩ vé ũgalaku rĩ pi ǎ urụko ǎ'yĩkí átángá Úpí Múngú ní 'yoó Mósè tị gé rĩ rá, koro kòpi njukí muụ ịvé túgẹrị rĩ pi ịjị ǎnyǎpá rĩ pi be ǎpǎlá ǎ ndúgé nōó. ²¹ 'Bo 'bá gǎ'bá tǎ Úpí Múngú ní 'yoó rĩ yịgá

sĩ rĩ pi, kukí ìvé tǔgērĩ rĩ pi, ãnyāpá rĩ pi be kú ãmvé 'dǎá.

²² Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kǐnĩ, “Mí inga mívé túré suú uru 'dǎá, fí ã 'de rí ãngũ Ējēpétō vé rĩ agásĩ céré, fí rĩ ã gbā rí 'bá Ējēpétō vé rĩ pi, ìvé ãnyāpá rĩ pi be, ngá ómvú agá rĩ pi be céré.” ²³ Mósē kǎ ìvé túré rĩ ingá suú uru 'dǎá, Úpí Múngú ní fí ìpēzú ùvi be, ãngũ rĩ ga lókú uru 'dǎá cǐmgbá ícázú vǔgá nōó. Úpí Múngú ìpē fí 'deé ãngũ Ējēpétō vé rĩ agásĩ céré. ²⁴ Fí rĩ 'de, ãngũ rĩ ga lókúlókú. Ūlĩ vǐipi ũkpō be 'dǎri, ìnógòsì ní vǐ drĩ ãngũ Ējēpétō vé rĩ agá kuyé. ²⁵ Fí 'deépi 'dǎri gbā 'bá Ējēpétō vé rĩ pi ãnyāpá rĩ pi be ùnjí ùnjí, gbā kòpivé ngá ómvú agá rĩ pi rúwí rúwí, gbā pētĩ rĩ pi ùṅó vǔgá. ²⁶ Vǔrǎ fí rĩ ní 'dezú kuyé rĩ 'yéná Gōsénĩ vé rĩ. Gōsénĩ ri vǔrǎ 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní adrizú rĩ.

²⁷ 'Bāgú rĩ ní tǐ pēzú Mósē pi vú sĩ Ārónǎ be. Īri ní 'yozú kòpi ní kǐnĩ, “Ēndēpǐ á 'o ùnjí, tǎ Úpí Múngú vé rĩ ĩri pǐrǐ, ma 'bá mávé rĩ pi be, tǎ 'bá ní 'oó rĩ adri pǐrǐ kuyé. ²⁸ Īmi zǐkí Úpí Múngú ri, fí 'deépi ùvi be 'dǎri ã tu pá rá. Ma ĩmi oyú fǔ muzú rá, ĩmi gòkí adrií nōgó dǐi ku.” ²⁹ Mósē ní újázú ĩri ní kǐnĩ, “Má kǎdō fǔú kǔrú rĩ agá nōósĩ, ma koro mu Múngú ri mǎ drǐ ĩrǐ sĩ, ma ĩri zǐ, ùvi rĩ pá tu rá, fí rĩ vé 'dengará, ĩri kpá pá tu rá. Mí kúru nǐ ámá 'yozú kǐnĩ, vǔ nōri ĕndēpǐ Úpí Múngú vé ni. ³⁰ 'Bo á nǐ rá, mí mívé ũgalaku rĩ pi be, ĩmi rukí Úpí Múngú ri kuyé.”

³¹ Fí rĩ gbā ngá ĩ ní saása rĩ pi rúwí rúwí, ìsúzá uruko'bée ũ'a be, uruko'bée zokí fǔ gí. ³² 'Bo fí rĩ gbā ùndú rĩ pi kuyé, ã'diātāsīyā ùndú rĩ pi kakí vúlé rú.

³³ Mósē ní kúru 'bāgú rĩ kuzú, ĩri ní 'dezú fǔzú kǔrú rĩ agásĩ ãmvé, ĩri ní Úpí Múngú ri mǎzú drǐ ĩrǐ sĩ, ĩri ní Múngú ri zǐzú, ùvi rĩ vé gangará, āzini fí rĩ vé 'dengará ní pá tuzú, yǐigó rĩ ní ãtǐzú. ³⁴ 'Bāgú rĩ kǎ

ndree yǐigó rĩ vé 'dǐngará, fí rĩ vé 'dengará, āzini ùvi rĩ vé gangará tu pá gí, 'bāgú rĩ pi ìvé ũgalaku rĩ pi be, kòpi gòkí 'deé rií ùnjikǎnyā 'oó dǐi, kòpi ē ẹsǐ gō teéte. ³⁵ 'Bāgú rĩ gǎ 'bá Īsērélē vé rĩ pi oyugá sĩ, sǔ Úpí Múngú ní ándúrú 'yoó Mósē ní rĩ tǐnǐ.

10

Ḷwōnyōkí úmbí 'deé

¹ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kǐnĩ, “Í gō muú 'bāgú rĩ vú 'dǎá, á 'o 'bāgú rĩ vé ẹsǐ teéte, ìvé ũgalaku rĩ pi be gí, mǎ 'o rí tǎ ãyǎzú ãyǎyā ni pi ãní kòpi ãsámvú gé, ² tǎ má ní 'oó ãyǎzú ãyǎyā 'bá Ējēpétō vé rĩ pi ãsámvú gé kòpi ĩrĩñǎzú 'dǎri, ĩmi ũlǔkí rí ú 'dógú 'dógú ni ĩmivé anjiná rĩ pi ní, āzini kòpivé anjiná rĩ pi ní, ĩmi nǐkí rí 'yozú kǐnĩ, ma Úpí Múngú 'i.”

³ Kúru Mósē pi ní 'dezú muzá Ārónǎ be 'bāgú rĩ vǔgá 'dǎá, kòpi ní 'yozú 'bāgú rĩ ní kǐnĩ, “Úpí Múngú Ēbéré rĩ pi ní rií ĩnjǐ rĩ kǐnĩ, ‘Ngá sēepi mí drǐ ní adrizú ũkpó ũkpó, mí ní ma ĩnjǐzú ku rĩ ã'di? Mí oyú 'bá mávé rĩ pi muú, kòpi ã mukí rí ma ĩnjǐ bēnĩ. ⁴ 'Í gǎ dō kòpi oyugá sĩ, 'í ndre múké! Drǐ sĩ, ma úmbí ìpē mívé ãngũ agá. ⁵ Kòpi nyōókú rĩ ē drǐ ìmǔlǔ céré. Kòpi mívé ngá ē ĩmbítǎ fí ní izaá kuyé rĩ nya ngá ómvú agá rĩ pi be céré. ⁶ Kòpi ĩ tō ĩmivé jó agásĩ, ũgalaku rĩ pi vé jó agásĩ, 'bá Ējēpétō vé rĩ pi vé jó agásĩ céré, úmbí ímǔpi 'deépi 'dǎri, ũku ni 'de drǐ ãngũ Ējēpétō vé rĩ agá 'dǎri kuyé, 'í dózú lókí ĩmi ẹ'bǐpǐ ní rizú adrizú ãngũ rĩ agá rĩ gé.’ ” Kúru Mósē ní 'i újázú, ĩri ní 'dezú muzá 'bāgú rĩ ẹndrētǐ gé 'dǐisĩ rá.

⁷ 'Bāgú rĩ vé ũgalaku rĩ pi ní 'yozú 'bāgú rĩ ní kǐnĩ, “Mí lē 'bá nyakí ĩzǎngǎ rĩ ágó 'dǎri drǐgé caá gbụ ngōtǔ? Mí oyú 'bá Īsērélē vé rĩ pi muú 'dǐisĩ rá, kòpi ã mukí rí ìvé Úpí

Múngú ri ìnjĩ. Mí nĩ kuyé 'yozú kĩnĩ, Ējèpétò ábá gí?"

8 Kúru ũgalaku rĩ pi ní Mósè pi zizú Ārónā be ìgōzú 'bāgú rĩ vúgá nōlé, 'bāgú rĩ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Múké, ìmi ícò mu ìmivé Úpí Múngú ri ìnjĩ rá. 'Bo 'í lū má ní, ā'di pi mu nĩ?"

9 Mósè ní újázú 'bāgú rĩ ní kĩnĩ, "Bā mu 'bávè anjĩná rĩ pi be, 'bá āká rú rĩ pi be, anjĩ āgō rĩ pi be, anjĩ ũkú rĩ pi be, kābīlō rĩ pi be, ndrĩĩ rĩ pi be, tĩ rĩ pi be, ā'diātāsīyā 'bā mu ũmũ údé Úpí Múngú ri ìnjĩzú."

10 'Bāgú rĩ ní 'yozú kĩnĩ, "Má oyu dō ìmi muṣú ìmivé ũkú rĩ pi be, anjĩná rĩ pi be gí, Úpí Múngú ā adri ìmi be! Tā ìmi ní rií ũsũyú rĩ adri múké ku. 11 Á lē ku ìmi ní muṣú céré! Á lē 'yéṅá āgō rĩ pi ā mukí nĩ, kōpi ā mukí rí Úpí Múngú rĩ ìnjĩ sũ mí ní zĩ rĩ tĩnĩ." Kúru 'bāgú rĩ ní Mósè pi drozú fūzú Ārónā be 'í andregá sī āmvé.

12 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, "Mí inga mívè túré suú āngũ Ējèpétò vé rĩ drĩgé 'dāá, úmbí ē ìmũlũ rí āngũ rĩ, kōpi ā nyakí rí ngá ómvú agá rĩ pi, āzini ngá ìmbítā fí ní gbāá kuyé rĩ pi céré 'dĩísí rá."

13 Kúru Mósè ní ívé túré ingazú suzú āngũ Ējèpétò vé rĩ drĩgé 'dāá, Úpí Múngú ní ũlí ìpēzú āngũ rĩ agá ũtú ní ìfūngará gálésíla, ũlí rĩ vī ũtú njĩ, ìnjĩná be rā. Kā muṣú caá ũ'bútĩná gá, ìsú ũlí rĩ ívī úmbí rĩ pi íjĩ gí. 14 Úmbí rĩ 'de, ìmũlũ āngũ Ējèpétò vé rĩ ē drĩ céré. Úmbí 'deépi 'dāri, ũkú ni 'de drĩ 'dāni kuyé, gō kpá 'deé dīĩ ku. 15 Úmbí rĩ pi ìmũlũkí āngũ rĩ nīĩ kuú gī. Kōpi nyakí ngá ē ìmbítā fí rĩ ní gbāá kuyé ómvú agásĩ rĩ pi, pētĩ ũ'a rĩ pi be céré, ngá ómvú agá rĩ pi, pētĩ rĩ pi be, kōpi ē bí gō adrii 'dāáyo āngũ Ējèpétò vé rĩ agá.

16 Koro 'bāgú rĩ ní Mósè pi zizú ìmúzá Ārónā be. Īri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Á 'o ũnjĩ Úpí Múngú ìmivé rĩ èndrētĩ gé, āzini ìmi èndrētĩ gé. 17 Īmi trūkí ma mávé ũnjĩkānyā agásĩ dīĩ, ìmi zĩkí má ní Úpí Múngú ìmivé rĩ, ā 'du rí wõnyókĩ ũnjĩ nōri mā rú'ba gá sī rá."

18 Kúru Mósè ní 'bāgú rĩ kuzú, Īri ní muṣú Úpí Múngú ri zizú. 19 Úpí Múngú ní ũlí rĩ újázú, ũlí rĩ gō 'í dó vī ũkpō be ũtú ní 'dengará gálésíla, gō úmbí rĩ pi vī muṣú Yīĩ Tafu Ika* rĩ gé 'dāá. Úmbí ace āluṅani āngũ Ējèpétò vé rĩ agá 'dāá kuyé. 20 'Bo Úpí Múngú sē 'bāgú rĩ vé èsĩ gō teete, gā 'bá Īsērélē vé rĩ pi oyuṅá sī.

Ìwõnyókĩ āngũ rĩ bī nīĩ kuú cīcī

21 Úpí Múngú ní 'yozú Mósè ní kĩnĩ, "Í su mī drĩ 'bũ gé 'dāá, āngũ Ējèpétò vé rĩ ā bī rí nīĩ kuú cīcī,† 'bá āzi ā ndre rí āngũ ānī ku." 22 Kúru Mósè ní 'í drĩ suzú 'bũ gé 'dāá, āngũ rĩ ní bīzú nīzú cīcī, 'du caá ũ'dú na, āngũ Ējèpétò vé rĩ agá sī céré. 23 'Bá āzi ndre ógúpĩ ā rú'ba ku, 'bá āzi tu ècī ku. 'Bo vūrā 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní adrizú rĩ gé, āngũ rĩ ũtúná rú.

24 Kúru 'bāgú rĩ ní Mósè ri zizú ìmúzá 'í vúgá nōó, Īri ní 'yozú kĩnĩ, "Īmi mukí Úpí Múngú ri ìnjĩ ìyĩ. Īmi ícò mu ìmivé ũkú rĩ pi be, anjĩná rĩ pi be rá, 'bo ìmi kukí ìmivé kābīlō rĩ pi, ndrĩĩ rĩ pi, tĩ rĩ pi be adrii nōgō."

25 'Bo Mósè ní 'yozú kĩnĩ, "Mí oyu 'bá ní ānyāpá rĩ pi, 'bā jĩkí rí zāá 'bávè Úpí Múngú ní rōbõṅṅó rú. 26 'Bā 'bávè ānyāpá rĩ pi jĩ céré muṣú ìndĩ, 'bá ícókí āzi ní kuú vulé ku. 'Bā urukō'bée zā 'bávè Úpí Múngú ri ìnjĩzú ānī, 'bo 'bá nīkí drĩ kuyé, 'bā ānyāpá ngōri zā Múngú ní rōbõṅṅó rú, cĩmgbá 'bá ní cazú 'dālè rĩ gé."

* 10:19 10:19 Yīĩ Tafu Ika: Yīĩ Tafu Ika 'dīri, ĩ kpá zĩ Yīĩ Tafu Lómí be ní. † 10:21 10:21 Āngũ Ējèpétò vé rĩ ā nī rí kú cīcī: Múngú sē ũtú rĩ bī nīĩ kuú cīcī, ā'diātāsīyā 'bá Ējèpétò vé rĩ pi ní ũtú rĩ ìnjĩ ìvé múngú āzi rú rĩ sī.

27 'Bo Úpí Múngú sê 'bāgú rī vé ẹ̀sì gō teéte, 'bāgú rī gā kòpì ọyugá sī.

28 'Bāgú rī ní 'yozú Mósē ní kīnī, "'Í dẹ̀ mi má ẹ̀ndrẹ̀tì gé 'dīísì rá! Mí nī múké, lẹ̀ mí gō índrẹ̀ má ẹ̀ndrẹ̀tì gé dīí ku! 'Í gō dō ímú má vúgá nōó dīí, mí drā rá!"

29 Mósē ní újázú ìri ní kīnī, "Ìri múké, sù mí ní 'yoó rī tìnì, má ícò índrẹ̀ mí ẹ̀ndrẹ̀tì gé dīí ku!"

11

Ìwõnyòkì anjì kâyú rī pi ùdrāá

1 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, "Á lẹ̀ wõnyòkì āzi ùnjì ní ìpěé àlu 'bāgú rī drìgé, ívé 'bá Èjẹ̀pétò agá rī pi be. Tā 'dīri ā vùdrì gé, 'bāgú rī ìmi ọyù mụzú rá. Ìri ìmi dro fū āngū rī agásì rá. 2 'Í mụ lūú āgō Ìsērélẹ̀ vé rī pi ní, āzini ùkú rī pi ní kīnī, kòpì ā mụkí ngá ì ní údé aya ọgú 'bá ọgú ọgú ni pi sī, āzini dábū sī ni pi zì 'bá adri 'bá ìvé jó gārā gá rī pi vúgá." 3 Úpí Múngú sē 'bá Èjẹ̀pétò vé rī pi ìnjìkì 'bá Ìsērélẹ̀ vé rī pi ìnjìnjì. Mósē ri Èjẹ̀pétò gá 'dāá 'bá āmbúgú, 'bāgú rī vé ùgalaku rī pi 'bá Èjẹ̀pétò vé rī pi be, ìnjìkì ìri ìnjìnjì.

4 Kúru Mósē ní 'yozú 'bāgú rī ní kīnī, "Úpí Múngú kīnī, 'Kādō mụú caá ìnìjā ágágá, ma ẹ̀lì mụzú āngū Èjẹ̀pétò vé rī agásì. 5 Anjì āgō 'bá Èjẹ̀pétò vé rī pi ní tìjì kâyú rī pi cére ímú ùdrā rá, 'bāgú rī vé mvá kâyú ímúpi úrípi lúpá mālūngā vé rī drìgé rī í'dó drā nī, anjì kâyú rī pi ùdrā cìmgbá cazú tùgẹ̀rì rípi ngá 'yìpi rī vé mvá ágó kâyú rī vúgá, āzini 'bá Èjẹ̀pétò vé rī pi vé ānyāpá rī pi vé anjì āgō kâyú rī pi kpá cére ímú ùdrā rá. 6 Āngū Èjẹ̀pétò vé rī agásì cére, 'bá rī pi ímú lùlùlù ga, lùlùlù ì ní ímú gaá 'dīri, ùkú ni gaki drī āngū Èjẹ̀pétò vé rī agá kuyé, 'bo lùlùlù sù 'dīri tìnì ícókì gōó gaá dīí ku. 7 'Bo 'bá Ìsērélẹ̀ vé rī pi āsámvú gé 'dāá, āngū rī újì ku

kíri, ùcógú ágbó 'bá āzi sī ku, dōku ágbó ānyāpá sī ku.' Kúru ìmi ícò nī amá 'yozú kīnī, Úpí Múngú ri ẹ̀sì múké 'bā 'bá Ìsērélẹ̀ vé rī pi ní, ìmi 'bá Èjẹ̀pétò vé rī pi, ìri ìmi ìrīnā rá. 8 Ùgalaku Èjẹ̀pétò vé rī pi ārẹ̀vú cére ímú kùmúci ùtì má ẹ̀ndrẹ̀tì gé, kòpì ma mā drì ìrì sī, kòpì 'yo, mā jì mávé 'bá rī pi mụzú. Tā 'dīri ā vùdrì gé, ma kúru 'de mụ." Jìkó ní 'deé Mósē agá rī sī, ìri ní 'bāgú rī kuzú, ìri ní fūzú mụzú āmvé.

9 Úpí Múngú 'yo ándúru Mósē ní kīnī, "'Bāgú rī ícò ìmi yìí ku. Kúru ìri sē ma tā āyāzú āyāyā ni pi 'o tré āngū Èjẹ̀pétò vé rī agá." 10 Mósē pi Ārónā be 'okí tā āyāzú āyāyā 'dī'bee cére 'bāgú rī ẹ̀ndrẹ̀tì gé rá, 'bo Úpí Múngú sē 'bāgú rī ẹ̀sì gō teéte, lẹ̀ 'bá Ìsērélẹ̀ vé rī pi ọyù fùú ívé āngū Èjẹ̀pétò vé rī agásì ku.

12

Múngú ẹ̀lì 'bá Ìsērélẹ̀ vé rī pi vé jó tì gé sī

1 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē pi ní Ārónā be Èjẹ̀pétò gá 'dālẹ̀ kīnī, 2 "Mbāá nōri ìri adri ìmi ní mbāá ìmi ní í'dózú ìmivé ìlì lāzú rī. 3 Mí áyú 'bá Ìsērélẹ̀ vé rī pi ní cére kīnī, ú'dú mụdrì mbāá nōri vé rī gé, 'bẹ̀tì àlu àlu ē í'dú kābìlò mvá dōku ndrìjì mbaápi fólò ni. 4 Dō 'bá rī pi vé kālāfe 'bẹ̀tì 'dìgé rī mādānā, ícókì kābìlò rī nyaá deẹ̀ cére ku, kòpì ā úmúkì ì 'bẹ̀tì āzi ìnyìjānā ni be, kòpì ē ìpẹ̀kì kābìlò ì ní ícò nyaá cére rá ni. 5 Ānyāpá ìmi ní ìpěé rī ā adri kābìlò ágó, dōku ndrìjì ágó adriípi ìlì be àlu, rù 'bá be múké ni. 6 Ìmi ùtẹ̀kì kòpì múké cìmgbá cazú ú'dú mụdrì drì ni sù mbāá 'dīri vé rī agá, kúru 'bẹ̀tì àlu àlu Ìsērélẹ̀ vé rī pi ā ùlìkì kābìlò rī pi ndrìjì rī pi be, ùtù rī ní 'dengára gá nyā rī gé 'dìgé. 7 Kòpì ē í'dúkì kābìlò rī vé ārí, dōku ndrìjì rī vé ārí ùbẹé jó kòpì ní ngá nyazú rī vé kẹ̀tì ē ẹ̀rife ìrì 'dī'bee ā rù 'bá gá sī, āzini uru rī ā rù 'bá gá. 8 Ìnìjā

ālu ālu 'dāri sī, kōpi ā úzóki kābīlō rī vé zāá, dōku ndrīī rī vé zāá úzózo, ā nyakí pánga ī ní á'dí ākúfī ākó ni sī, tībī nī draápi dradra ni sī. ⁹ Ā nyakí zāá rī ūbūrú ku, dōku ā á'díkí á'dí ā'di ku. Ā úzóki céré úzózo, drī ni pi, pá ni pi, fí ni pi, úgú ni pi be céré ā úzóki úzózo. ¹⁰ Ā kukí zāá rī ē ĩmbītā caá drū ū'būtīnā gá ku. Zāá rī ē ĩmbītā ace dō rá, ā zāki veé 'dīsī rá. ¹¹ Īmi kādō riī ínயá rī nyaá, ĩmi trakí ĩmivé bōngó akoó rŭkŭ rī pi úsú ĩmivé gō rŭ'bá gá, ĩmi úsúki mōrōkŭ ĩmi pá gá, ĩmi í'dúkí ĩmivé túré ruŭ kuú ĩmi drīgé. Īmi nyakí ínயá rī mbēlē mbēlē, Ū'dú 'dīri Úpí Múngú ní Ēlīzú Jó rī pi tī gé sī rī.

¹² “Īnīnā ālu ālu 'dāri sī, ma ímú ęlī trāá āngŭ Ējēpētō vé rī agásī, ma 'bá Ējēpētō vé rī pi vé anji āgō tīlé kāyú rī pi ú'dí ānyāpá āgō kāyú rī pi be céré, ma múngú Ējēpētō vé rī pi ĩrīnā rá, ā'diātāsīyā ma Úpí Múngú 'i. ¹³ Ārī ĩmi ní ūbēé kēętī ęrīfe gá sī rī pi, ĩri lŭ 'yozú kīnī, jó ĩmi ní rizú adrízú rī pi 'dī. Má kādō ārī ĩmi ní ūbēé rī ndreé, ma ęlī ĩmi drīgé sī. Má kādō 'bá Ējēpētō vé rī pi vé anji āgō kāyú rī pi ú'dí, má ícó ĩmivé anji āgō ú'dí ku.

¹⁴ “Ū'dú 'dīri lē ĩmi 'bāki tā ni kú ĩmi drīgé, ílí ālu ālu, lē úyú ĩmivé rī pi ā rikí ūmŭ 'dīri nyaá Úpí Múngú ri ĩnjŭzú. ¹⁵ Ū'dú ęzīrī, lē ĩmi nyakí pánga ī ní á'dílé ākúfī ākó ni áyu. Ū'dú ęzīrī 'dī'bée vé í'dóngará gá, lē ĩmi u'dúkí ākúfī ĩmivé jó agá rī pi céré āmvé, 'bá pánga ākúfī be ni nyaápi ākā ū'dú ęzīrī 'dīri agá rī, ĩ ĩri gŭ 'bá Īsērélē vé rī pi āsámvú gé sī āmvé. ¹⁶ Ū'dú ālu rī gé, lē ĩmi úmúkí ĩmi trŭ Múngú ri ĩnjīī, āzini ū'dú ęzīrī rī gé, lē ĩmi úmúkí ĩmi trŭ Úpí Múngú ri ĩnjīī. Ū'dú ĩrī 'dī'bée agá, lē 'bá āzi ā nga ęzī ku. Ngá ĩmi ní ícó 'oó rá rī, 'yéná ĩmi ínயá á'dí áyu.

¹⁷ “Īmi údékí ūmŭ, ĩmi á'díkí pánga ākúfī ākó ni ĩmi nyakí, ĩmi

ígákí rī ū'dú má ní ĩmi ĩjŭzú ĩfŭzú āngŭ Ējēpētō vé rī agásī 'dāri ānī. Ūmŭ 'dīri ĩmi nyakí ĩri mužú ílí ālu ālu vŭ sī céré. ¹⁸ Mbāá ílí rī ní í'dózú rī vé ū'dú kādō caá mužrī drī ni sŭ rī vé ūndréná gá, ĩmi nyakí pánga á'dílé ākúfī ākó ni cīngbá cazú ū'dú pŭkŭ ĩrī drī ni ālu vé ūndréná gá. ¹⁹ Ū'dú ęzīrī 'dīri agá, lē ē ĩsúki ākúfī jó ĩmivé rī pi agásī ku. 'Bá pánga ākúfī be ni nyaápi ū'dú ęzīrī 'dīri agá ākā rī, dō ĩri Īsērélégú yā dōku jākā yā, ĩ ĩri gŭ 'bá Īsērélē vé rī pi āsámvú gé sī āmvé. ²⁰ Vŭrā céré ĩmi ní adrízú rī pi gé sī, ū'dú ęzīrī 'dīri agá, 'bá āzi ā nya ngá ākúfī be ni ku, ā nyakí pánga á'dílé ākúfī ākó ni áyu.”

Mósē ūlŭ tā Múngú ní ĩmbá 'i ní rī 'bá Īsērélē vé rī pi ní

²¹ Kúru Mósē ní 'bá ambugu Īsērélē vé rī pi zīzú ímúzú 'i vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē 'bēti ālu ālu ē ĩpē ānyāpá ī ní lēé úlí Ū'dú Múngú ní Ēlīzú Jó rī pi tī gé sī rī. ²² Īmi 'bāki kābīlō rī pi vé ārī, dōku ndrīī rī pi vé ārī raá ĩgānā agá, ĩmi í'dúkí ĩbībī, ĩmi sukí ārī rī agá 'dāá, ĩmi ūbēki ārī rī kēętī ē ęrīfe ĩrī 'dī'bée ā rŭ'bá gá sī, āzini ūrŭ rī ā rŭ'bá gá. 'Bá āzi ē ĩfŭ ívé jó agásī āmvé ku cīngbá ū'būtīnā gá. ²³ Úpí Múngú kādō ęlīī mužŭ āngŭ Ējēpētō vé rī agásī, riī 'bá Ējēpētō vé rī pi ú'dí, ĩri ārī ĩmi ní ūbēé kēętī ęrīfe ūrŭ rī ā rŭ'bá gá, āzini ęrīfe ĩrī 'dī'bée ā rŭ'bá gá rī ndre. Mālāyīkā Múngú ní ímú ĩpēé āngŭ ú'dīpi rī ícó fīī ĩmivé jó agá ĩmivé anji āgō kāyú rī pi ú'dí ku.

²⁴ “Tā má ní ūlŭú ĩmi ní 'dīri, lē ĩmi 'dúkí tā ni ngaá mužú nyonyo, í'dózú ĩmi vúgá, cazú ĩmivé úyú rī pi vúgá. ²⁵ Īmi kādō caá āngŭ Úpí Múngú ní ęzīī, ĩri ní lēé sēé ĩmi ní rī gé 'dāá, lē ĩmi rikí ūmŭ rī vé tā 'oó mužú đīī đīī. ²⁶ Anji ĩmivé rī pi zīkí dō ĩmi kīnī, 'Ūmŭ 'bá ní riī 'oó nōri vé ífīfī ā'di? ²⁷ Īmi ūlŭki kōpi ní 'dīni, “Bā ri ūmŭ Ū'dú Múngú ní

Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ vé rĩ nya Úpí ri ìnjĩzú, Úpí Múngú kã rií 'bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi ú'dí, ẹlì 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé adri'ba Ẹjẹpétò agá rĩ pi vé jó drĩgé sĩ, úló 'bá ązi ą rú'ba ąluąani kuyé.' " 'Bá rĩ pi kã tã Mósẹ ní ùlũú rĩ yìí, kọpi ní drĩ sịzú Múngú ri ìnjĩzú. ²⁸ 'Bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi 'duki tã rĩ ngaá sũ Úpí Múngú ní ẹzií Mósẹ pi ní Ẫróna be rĩ tịni.

Anji káyú rĩ pi vé ùdrāngará

²⁹ Kã adrií ìnińá ágágá, Úpí Múngú ní 'bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi vé anji ągō káyú rĩ pi ú'dízú, í'dó 'bāgú mālūngā ruųpi rĩ vé mvá ágó káyú rĩ 'dìí drāá, ú'dí anji ągō káyú rĩ pi cīmgbá cazú 'bá ĩ ní 'yĩ kuú 'bú agá rĩ vé mvá ágó káyú rĩ vúgá, ązini ú'dí ąnyāpá rĩ pi vé anji tìlẹ káyú rĩ pi ùdrāá céré. ³⁰ Ìnińá 'dāri sĩ, 'bāgú rĩ ívé ũgalaku rĩ pi be, 'bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi be arukí ụ'dú gélésĩ, kọpi ní í'dózú lűlű gazú ąngũ Ẹjẹpétò vé rĩ agá 'dāá, ą'diātāsīyā 'bẹtī ązi ąvũ ní drāá 'a ni gé kuyé ni 'dāayo.

'Bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi vé fūngará Ẹjẹpétò agásĩ rĩ

³¹ Ìnińá 'dāri sĩ, 'bāgú rĩ ní Mósẹ pi zìzú Ẫróna be ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kīnī, "Īmi ĩmivé 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi be, ĩmi ngakí fũú mávé 'bá rĩ pi ąsámvú gé sĩ 'dīisĩ rá, ĩmi mukí ĩmivé Úpí Múngú ĩmi ní tã ni zìí má tị gé rĩ ìnjĩ. ³² Īmi 'duki ĩmivé kābīlō, ndrīí, tị rĩ pi be céré muzú ĩndĩ. 'Bo ĩmi kukí má ní tākiri ũgbále."

³³ 'Bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi ní 'yozú 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi ní kīnī, "Īmi fũkí 'bávẹ ąngũ agásĩ mbělẹ mbělẹ, ĩmi fũkí dō kuyé, 'bā céré ũdrā rá."

³⁴ Kúru 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi ní fúndru ĩ ní usaá yīí sĩ, ĩ ní drĩ ąkúfī yīí 'a ni gé kuyé ni í'dúzú ũdāzú lāalā rĩ pi agásĩ, kọpi ní lāalā rĩ pi úmbézú bōngó sĩ, kọpi ní u'duzú 'bāzú ĩ kídí gé, kọpi ní 'dezú muzú. ³⁵ 'Bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi 'duki tã rĩ ngaá sũ

Mósẹ ní ùlũú ĩ ní rĩ tịni, kọpi zìkí ngá ĩ ní údé dābũ sĩ ni pi, aya ógú'ba ógú'ogũ sĩ ni pi, bōngó ũnyĩ be ni pi be 'bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi vúgá. ³⁶ Úpí Múngú sē 'bá Ẹjẹpétò vé rĩ pi 'bākí ẹsì múké 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi ní, kọpi sėkí ngá 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi ní zìí rĩ pi rá, sā kọpi ní fũzú Ẹjẹpétò agásĩ rĩ gé, kọpi 'duki ą'bu Ẹjẹpétò vé rĩ pi muzú ĩndĩ.

³⁷ Ìnińá 'dāri sĩ, 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi í'dókí ẹcī tuú kūrú Rāmāsésē vé rĩ gé, cīmgbá cazú kūrú Sōkótō vé rĩ gé. 'Bá mu'ba rĩ pi élifũ mūdūrűlű ązīyā (600,000), 'dī'bée céré ągō, 'bo lākí ũkú rĩ pi anjīńá rĩ pi be kuyé. ³⁸ 'Bá uringo kárakarā 'dekí muų 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi vúgá sĩ ĩndĩ. Tị, ndrīí, ązini kābīlō kárakarā 'dekí muzú ĩndĩ. ³⁹ Kọpi ní fúndru ĩ ní usaá yīí sĩ ąkúfī ąkó ĩ ní íjī Ẹjẹpétò gálésĩ rĩ 'bāzú á'dízú pánga rú. Ẫ'diātāsīyā ídrókí kọpi ífũú ąngũ Ẹjẹpétò vé rĩ agá 'dāásĩ, kọpi įsúkí sā ínyá á'dízú ni kuyé.

⁴⁰ 'Bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi adrikí Ẹjẹpétò agá 'dālẹ caá ílī mūdūrűlű sų pűkű na (430). ⁴¹ Ílī mūdūrűlű sų pűkű na (430) 'dīri vé ũdű gé, Úpí Múngú vé 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi ní fũzú ąngũ Ẹjẹpétò vé rĩ agásĩ úyú ĩvé rĩ vú sĩ. ⁴² Ìnińá 'dāri sĩ, Úpí Múngú 'bā mị kọpi ndrezú, íjī kọpi ífũú ąngũ Ẹjẹpétò vé rĩ agásĩ rá. Ílī ąlu ąlu, lě 'bá Ẫsẹrẹlẹ vé rĩ pi ẹ ígákí ìnińá 'dāri vé tã, kọpi ą rikí Úpí Múngú ri ìnjĩ úyú ĩvé rĩ pi be.

Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ vé tã

⁴³ Úpí Múngú ní 'yozú Mósẹ pi ní Ẫróna be kīnī, "Tāimbī Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ pi 'dī:

"Lě jākāgú ą nya ũmũ rĩ ku. ⁴⁴ Tųgẹrī mí ní jeé, mí ní ágélẹ ni ẹ tị lịí gí rĩ, ĩri ícó ũmũ 'dīri nya rá. ⁴⁵ Ūmų ímųpi adriipi mívé ąngá, ązini 'bá riipi ẹzī ngaapi mí ní, mí ní rií ũfẹfẹ rĩ, ą nya ũmũ rĩ ku.

46 “Bá Īsērélē vé rī pi ā nyakí zāá ũmũ vé rī jó agá 'dāá ũgōgō. Ā jikí zāá rī fūú āmvé ku. Ā ñōkí zāá rī vé fā āluṅáni ku. 47 Lē 'bá Īsērélē vé rī pi ārēvú céré ā nyakí ũmũ ú'dú 'dāri ĩnjǐzú āní.

48 “Jākāgú riipi adriipi ĩmi āsámvú gé, lēēpi ũmũ Ú'dú Úpí Múngú ní Ēlǐzú Jó rī pi tǐ gé sī rī nyaápi rī, lē ā ũlǐ anji āgō adri'bá ívé āngá rī pi vé ágélé ē tǐ rá. Kúru kōpi ícō ũmũ rī nya rá, sū 'bá Īsērélē vé ni tǐni. 'Bá ágó ĩ ní ágélé ni ē tǐ lǐj kuyé rī, ā nya ku. 49 Tāimbǐ ālu ālu ĩ ní rizú ágélé ē tǐ lǐzú 'dāri, ĩri 'i nga 'bá Īsērélē vé rī pi ní āzini jākā adri'bá ĩmi āsámvú gé rī pi be céré.”

50 Īsērélē rī pi ārēvú céré 'dukí tā Úpí Múngú ní eziǐ Mósē pi ní Ārónā be rī ngaá rá. 51 Ú'dú ālu ālu 'dāri sī, Úpí Múngú íjǐ 'bá Īsērélē vé rī pi ĩfūú āngū Ējēpētō vé rī agásī āmvé úyú ívé rī vú sī.

13

Múngú gũ anji āgō kāyú rī pi 'í ní

1 Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kǐnǐ, 2 “Í gũ 'bá Īsērélē vé rī pi vé anji āgō kāyú rī pi adrii túngú. Ānji Īsērélē vé ĩ ní tǐj kāyú rī pi, ānyāpá ĩ ní tǐj kāyú rī pi be, kōpi mávé ni.”

3 Kúru Mósē ní 'yozú 'bá Īsērélē vé rī pi ní kǐnǐ, “Lē ĩmi ígákí ú'dú ĩmi ní ĩfūzú Ējēpētō agásī, ĩmi ní ĩzāngā nyazú túgērǐ rú 'dāri, ā'diātāsīyā Úpí Múngú íjǐ ĩmi ĩfūú ũkpō ívé rī sī nǐ. 'Bá āzi ā nya pánga ĩ ní á'dí ākúfǐ sī ni ku. 4 Lē ĩmi ígákí ú'dú ĩmi ní ĩfūzú āngū Ējēpētō vé rī agásī mbāá Ābǐbũ* agá rī vé tā. 5 Úpí Múngú ezi ĩmi é'bǐpǐ ní āngū 'bá Kānānā vé rī pi vé rī, Hǐfǐ rī pi vé rī, Āmórā rī pi vé rī, Hívǐ rī pi vé rī, āzini Jēbúsǐ rī pi vé rī, sē ĩmi ní, āngū 'dāri múké, lé be, āzini ọnyú be. ĩmi cakí dō āngū 'dāri agá gí, ílí ālu ālu, mbāá

Ābǐbũ vé rī gé, lē ĩmi údékí ũmũ, ĩmi nyakí ú'dú ĩmi ní ĩfūzú āngū Ējēpētō vé rī agásī 'dāri ígázú āní. 6 Lē ĩmi nyakí pánga ĩ ní á'dí ākúfǐ ākó ni caá ú'dú ézǐrǐ, ca dō ú'dú ézǐrǐ gí, lē ĩmi údékí ũmũ Úpí Múngú ri ĩnjǐzú. 7 Ú'dú ézǐrǐ 'dāri agá, lē ĩmi nyakí pánga ĩ ní á'dí ākúfǐ ākó ni, lē ākúfǐ ā adri ĩmivé jó agá ku, āngū ĩmi ní adrizú rī agásī céré, ākúfǐ ā adri ku. 8 Ú'dú ézǐrǐ 'dāri agá, lē 'bētǐ ālu ālu ā ũlǐ anji ívé rī pi ní 'dǐni, 'Ma ri tā 'dāri 'o 'dǐni, ā'diātāsīyā tā Úpí Múngú ní 'oó má ní, ĩri ní ma íjǐ ĩfūú Ējēpētō agásī āmvé rī sī.' 9 ũmũ nōri adri sū ngá ĩ ní 'yǐ drǐgé rī tǐni, dōku ngá ĩ ní 'bāá ẹndrētǐ gé rī tǐni, ĩmi ígákí rí tā Múngú ní eziǐ ĩmi ní rī āní, ĩmi ũlǐkí rí ĩmivé anjiná rī pi ní. ĩmi ndrekí drǐ ká, Úpí Múngú íjǐ ĩmi ĩfūú āngū Ējēpētō vé rī agásī ũkpō ívé rī sī nǐ. 10 Ílí ālu ālu, ĩmi údékí ũmũ rií nyaá ú'dú 'dāri gé.

11 “Úpí Múngú ri ímú āngū 'bá Kānānā vé rī pi ní adrizú rī sē ĩmi ní, sū ĩri ní eziǐ ĩmi ní, āzini ĩmi é'bǐpǐ ní rī tǐni. ĩmi kádō caá āngū rī agá 'dāá, 12 ĩmi gũkí anji āgō kāyú rī pi, ānyāpá āgō kāyú rī pi be céré sēé Úpí Múngú ní. 13 'Bá ālu ālu ā újá ívé dōngí ágó kāyú rī ívé kābǐlō mvá ágó rú ni sǐ, dōngí rī ē drǐ jezú āní. 'Bo újá dō dōngí rī kuyé, ā pi umbe ni ñōó rá. Lē 'bá ālu ālu ā je ívé mvá ágó kāyú rī ē drǐ jeje.

14 “Ūmvúlésǐ anji ĩmivé rī pi zǐkí dō ĩmi, 'Tā ĩ ní rizú anji āgō kāyú rī pi ē drǐ jezú rī vé ífǐfǐ ā'di?' ĩmi 'yokí kōpi ní kǐnǐ, 'Úpí Múngú íjǐ 'bá ĩfūú āngū Ējēpētō vé 'bá ní adrizú āní túgērǐ rú rī agásī ũkpō ívé rī sī. 15 Ọtú 'bāgú Ējēpētō vé rī ká gāá 'bá ọyugá sǐ, Úpí Múngú ú'dú 'bá Ējēpētō vé rī pi vé anji āgō kāyú rī pi, ānyāpá āgō kāyú rī pi be ũdrāá rá. Sē 'bá ní rizú ānyāpá āgō kāyú

* 13:4 13:4 Mbāá Ābǐbũ: Mbāá Ābǐbũ í'dó 'i Gbara vé útútú gé, cazú ĩrǐbǐlǐ vé útútú gé. Mbāá 'dāri ílí rī vé í'dóngará, ā'diātāsīyā 'bá Īsērélē vé rī pi ĩfúkí āngū Ējēpētō vé rī agásī mbāá 'dāri agá.

rĩ pi sězú zāzú Úpí Múngú ní rōbōŋō rú 'bávě anji āgō kāyú rĩ pi ẽ drĩ jezú kábīlō mvá sī ānī.' ¹⁶ Tã ĩ ní rizú anji āgō kāyú rĩ pi ẽ drĩ jezú rĩ adri sũ ngá ĩ ní 'yĩ drĩgé rĩ tĩni, dōku ngá ĩ ní 'yĩ ẽndrẹti gé rĩ tĩni, ĩmi ígákí rí tã Úpí Múngú ní 'bã íjízú ĩfūzú āngū Ējěpétō vé rĩ agásĩ ívé ũkpō sī rĩ ānī."

Īsērélē rĩ pi zokí yĩ tafu rĩ agásĩ

¹⁷ 'Bāgú Ējěpétō vé rĩ kã 'bã Īsērélē vé rĩ pi oyuú mužú, Múngú ko kōpi ẽ drĩ mužú létĩ mužupi āngū Fělēsétē vé rĩ gé sī kuyé, létĩ rĩ ẽ ẹlì dō ẹlì ẹlì drāāāsīyā. Múngú kīnī, "Kōpi fikí dō ẹ'dì agá, kōpi ívé úmī újã gōzú ānī vúlē Ējěpétō gá ũzi." ¹⁸ 'Bo Múngú ko kōpi ẽ drĩ mužú létĩ 'i ánapi trāā āngū ā'wí cínyáfã rú rĩ gélésīla, Yĩ Tafu Ika rĩ gélé rú. 'Bã Īsērélē vé rĩ pi fũkí āngū Ējěpétō vé rĩ agásĩ sũ 'bã muž' 'bã ẹ'dì 'dì' 'bã rĩ pi tĩni.

¹⁹ Mósē kã ĩfūú Ējěpétō agásĩ, 'du fã Yōsépã vé rĩ mužú ĩndī, ā'diātāsīyā Yōsépã ẹzi ọtú 'bã Īsērélē vé rĩ pi ní kīnī, "Á nĩ rá Múngú ri úmvúlēsī ímú ĩmi ĩzã ko rá, kuru ĩmi kádō fūú mužú, ĩmi jíkí mávē fã mužú ĩndī."

²⁰ 'Bã Īsērélē vé rĩ pi kã kūrú Sōkótō vé rĩ kuú, kōpi muží mōrōgō 'beé kūrú Ētāmã vé rĩ gé, ĩnyĩná āngū ā'wí cínyáfã rú rĩ gé. ²¹ Kádō adrií ũtúná sī, Úpí Múngú ri ĩrībítĩ sē āsō kōpi ẽndrẹti gé ri kōpi ẽ drĩ ko mužú. Kádō kpá adrií ĩnĩná sī, ĩri sē ācí ri dī kōpi ẽndrẹti gé, kōpi ā ndrekí rí āngū ānī ĩnĩná rĩ sī, kōpi ā tukí rí ẹcī ũtúná sī, dōku ĩnĩná sī. ²² ĩrībítĩ rĩ ri 'bã Īsērélē vé rĩ pi ẽ drĩ koó mužú ũtúná rĩ sī, āzini ācí āsōopi rĩ, ri kōpi ẽ drĩ koó mužú ĩnĩná rĩ sī.

14

¹ Kuru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, ² "Í 'yo 'bã Īsērélē vé rĩ pi ní, kōpi ā újákí ĩ gōo mužú mōrōgō rĩ 'beé kūrú Pĩ Hāhīrótã vé rĩ gé, Mīgōdólã pi vé āsámvú yĩ tafu ika rĩ be rĩ gé. Kōpi ā 'bekí mōrōgō rĩ yĩ tafu ika rĩ ā gārã gá, ĩnyĩná kūrú Bālã Zéfónã vé rĩ ā gārã gá. ³ 'Bāgú Ējěpétō vé rĩ ímú ũsũ, ĩri 'yo, "Bã Īsērélē vé rĩ pi ndákí létĩ tí, kōpi ri ájã āngū ā'wí cínyáfã rú rĩ agá 'dĩ'dĩ." ⁴ Ma sē 'bāgú rĩ vé ẹsĩ ri tete, ĩri gō ĩmi vūdrĩ dro, 'bo ma 'bāgú rĩ ndē ívé āngáráwá rĩ pi be rá. Tã má ní ímúzú kōpi ndězú rĩ, ĩri sē 'bã rĩ pi céré ímú ma íngú ānī rá. 'Bã Ējěpétō vé rĩ pi ímú nĩ 'yozú kīnī, ádarú ma Úpí Múngú 'i." Kuru 'bã Īsērélē vé rĩ pi ní mōrōgō 'bezú vūrã Úpí Múngú ní lūú ĩ ní rĩ gé.

⁵ 'Bāgú Ējěpétō vé rĩ kã yĩ kīnī 'bã Īsērélē vé rĩ pi ápákí mužú gí, 'bāgú rĩ ívé ũgalaku rĩ pi be, kōpi ní ívé yĩkí újázú 'yozú kīnī, "Ī ndrekí drĩ tã 'bã ní 'oó 'dĩri ká, 'bã kukí 'bã 'dĩ'bée ápá rá āsĩ? Kōpi gōkí 'bã ní ẹzi ngá dī ku!" ⁶ Kuru 'bāgú rĩ útú ívé ārābīyā ĩ ní rií useé hūsānī* sī rĩ kú ĩnógósí, 'du ívé āngáráwá rĩ pi mužú ĩndī. ⁷ 'Du ārābīyā múké múké ĩ ní rií useé hūsānī sī rĩ pi mūdūrũlũ ázīyá, 'du kpá ārābīyā ĩ ní rií useé hūsānī sī Ējěpétō agá 'dāá rĩ pi, ũ'bã ũgalaku rĩ pi adrií drĩkoma rú ārābīyā ĩ ní rií useé hūsānī sī rĩ pi drĩgé sī ālu ālu céré. ⁸ Úpí Múngú sē 'bāgú Ējěpétō vé rĩ ẽ ẹsĩ teete, ā dro rí 'bã Īsērélē vé rĩ 'bã ápá' 'bã muž' 'bã ũrĩ ākó 'dĩ'bée ā vūdrĩ mužú. ⁹ 'Bã Ējěpétō vé rĩ pi, āngáráwá 'bāgú rĩ vé rĩ pi, 'bã únjú' 'bã hūsānī sī rĩ pi, āzini únjú' 'bã ārābīyā ĩ ní useé hūsānī sī rĩ pi be rikí 'bã Īsērélē vé rĩ pi ā vūdrĩ droó mužú, kōpi cakí mužú Īsērélē rĩ pi ísú vūrã kōpi ní mužú adrizú rĩ gé yĩ tafu ika rĩ ā gārã gá

* 14:6 14:6 Hūsānī: Hūsānī ri ānyāpá ọngú njuúpi ambamba ni, ĩ ri ārābīyā ẹ'dì 'dizú rĩ use ānī.

ĩnyĩná Pĩ Hãhĩrótã gá, ĩnyĩná kũrũ Bãlã Zẽfónã vé rĩ ã gãrã gá.

10 'Bá Īsērélẽ vé rĩ pi kã ndreé 'bãgú rĩ ri ímũ ívé 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi be ĩ vùgálé rú, ũrĩ ímvú kòpi ambamba, kòpi ní útrézú Úpí Múngú ẽndrẹti gé, Múngú ã ko ĩ ìzã. 11 Kòpi ní 'yozú Mósẽ ní kìnĩ, "Mí íjĩ 'bã ũdrãá ãngũ ã'wí cínyáfã rú rĩ gé nõgó ã'di ã tã sĩ? Ĕjẽpétõ agá 'dãá, nyõòkũ ãvũ s̄zũ ní 'dãáyo? 'Í 'o mi ngóni ngóni 'bã íjízú ìfũzú Ĕjẽpétõ agásĩ ãmvé? 12 'Bá 'yokí mí ní ándúrú Ĕjẽpétõ gá 'dãlé rá, 'bá kìnĩ, 'Mí ku 'bã adrikí 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ní tũgẽrĩ rú, riĩ ẽzĩ ngaá kòpi ní.' 'Bávẽ adringára tũgẽrĩ rú Ĕjẽpétõ gá 'dãlé rĩ múké, ndẽ 'bá ní ímũzú ũdrãzú ãngũ ã'wí cínyáfã rú rĩ agá nõgó rĩ."

13 Mósẽ ní újázú 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní kìnĩ, "Ĩmi 'okí ũrĩ sĩ ku! ĩmi úmbékí ẽsĩ, ĩmi ãndrũ tã Úpí Múngú ní ĩmi pazú rĩ ndre rá, 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ní ndreé ímũ 'bá 'dĩ'bée, ĩmi gòkí kòpi ndreé ðĩĩ ku. 14 Úpí Múngú ri ĩmi ní ũmbã rĩ fũ nĩ, lẽ ĩmi adrikí mãdã."

15 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósẽ ní kìnĩ, "Ngá mí ní rizú mi ìmãmãlãzú mã ko mĩ ìzã rĩ ã'di? 'Í lũ 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní, kòpi ã útrúkí ĩ mũzú drĩdrĩ. 16 Mí inga mívẽ túré suú yĩĩ tafu ika rĩ drĩgé 'dãlé, yĩĩ rĩ ẽ ẽdí rĩ 'i, 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ẽ ẽlĩkí rĩ mũzú ãngũ ã'wí rú rĩ agásĩ. 17 Ma sã ãngaráwá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ẽ ẽsĩ ri tete, kòpi Īsērélẽ rĩ pi ã vùdrĩ dro mũzú yĩĩ tafu ika rĩ agásĩ, ma 'bãgú rĩ ndẽ ívé ãngaráwá rĩ pi be, ãrãbĩyã ĩ ní useé hũsãní sĩ rĩ pi be, ĩ kúru ma ĩnjĩ ãní rá. 18 Mã kãdõ 'bãgú rĩ ndẽé ívé ãngaráwá rĩ pi be gí, 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ímũ nĩ ámá 'yozú kìnĩ, ma Úpí Múngú 'i."

19 Kúru Múngú vé mãlãyĩkã riĩpi ãngaráwá Īsērélẽ vé rĩ pi ẽ drĩ koopi rĩ gõ 'i újã adriĩ kòpi ã úgóró gá. Īrĩbĩti ãsõopi kòpi ẽndrẹti gé rĩ gõ

'i újã adriĩ kòpi ã úgóró gá. 20 Īrĩbĩti rĩ mũ adriĩ ãngaráwá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ãsãmvú gé 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi be. ãngũ rĩ kã nĩ cĩci, ĩrĩbĩti rĩ gõ 'i újã ðĩĩ 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní ãcí rú ĩnĩ be rã. 'Bo ĩrĩbĩti rĩ sã ãngũ rĩ nĩ kú cĩci ãngaráwá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ní, sã ãngaráwá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi útrúkí ĩ caá 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ã gãrã gá 'dãá kuyé.

21 Kúru Mósẽ ní ívé túré ingazú suzú yĩĩ tafu ika rĩ drĩgé 'dãá, ĩnyĩná 'dãri sĩ, Úpí Múngú ní ũlĩ ĩpẽzú ũtú ní ĩfũngará gálẽsĩla ũkpõ be, vĩzú ĩnĩ be rã, yĩĩ tafu rĩ ní 'i ẽdízú, sã ãngũ rĩ gõ adriĩ ã'wí rú. 22 Kúru 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní ẽlĩzú mũzú ãngũ ã'wí rú, yĩĩ 'i ẽdĩpi ngaapi kú ngẽnji rĩ ãsãmvú gé sĩ.

23 'Bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi, ãngaráwá 'bãgú rĩ vé rĩ pi be, kòpi ní 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ã vùdrĩ drozú mũzú, kòpi njukí mũzú ívé hũsãní rĩ pi sĩ, ãzini ãrãbĩyã ĩ ní useé hũsãní sĩ rĩ pi sĩ mũzú yĩĩ tafu ika 'i ẽdĩpi kú ngẽnji rĩ ãsãmvú gé sĩ. 24 'Bo kã mũy adriĩ ũ'bũti kũnĩkũnĩ, Úpí Múngú ndre ãngũ ímũzú 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi drĩgé vũgã nõó ĩrĩbĩti ðĩĩpi ãcí rú rĩ agásĩ, sã ũrĩ ímvú kòpi ambamba. 25 Múngú sã 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi vé ãrãbĩyã rĩ pi ã pá ate útrẽtrẽ agá, ícókí njuú ku. 'Bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ní 'dezú útrézú kìnĩ, "Lẽ 'bã 'dekí fũú mũzú nõósĩ rá! Úpí Múngú 'de 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi vùgálẽsĩ, ĩri ri ũmbã rĩ fũ 'bã be nĩ."

26 Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósẽ ní kìnĩ, "Mí inga mívẽ túré suú yĩĩ tafu ika rĩ drĩgé 'dãá, yĩĩ rĩ ẽ ící rĩ 'i 'bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi ĩmũlũú ívé ãrãbĩyã useé hũsãní sĩ rĩ pi be, ãzini 'bã únjú'bã hũsãní sĩ rĩ pi be." 27 Kúru Mósẽ ní ívé túré ingazú suzú yĩĩ tafu ika rĩ drĩgé 'dãá, kã mũy adriĩ ũ'bũtiĩná sĩ, yĩĩ rĩ ní 'i ícízú kpũkũ. 'Bá Ĕjẽpétõ vé rĩ pi 'bĩkĩ kõdõ ápá fũú yĩĩ rĩ agásĩ, 'bo Úpí Múngú ú'bẽ kòpi gõ yĩĩ tafu

ika rĩ agá 'dǎá ũzi. ²⁸ Yĩ rĩ ãmũlũ
ãrãbíyã ĩ ní useé hũsání sĩ rĩ pi, 'bá
únjú' 'bá hũsání sĩ rĩ pi be, 'bǎgú rĩ
vé ãngaráwá 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ã
vũdrĩ dro' 'bá rĩ pi be céré, 'bá ãzi pa
'i ãlujání kuyé.

²⁹ 'Bo 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ní ełizú
muzú ãngũ ã'wí rú rĩ gé sĩ, yĩ 'i
édĩpi ngaápi kú ngénjĩ rĩ ãsámvú gé
sĩ. ³⁰ Ú'dú 'dǎri gé, Úpí Múngú pa
'bá ĩsērélē vé rĩ pi 'bá Ĕjēpétō vé
rĩ pi drĩgé sĩ rá, 'bá ĩsērélē vé rĩ pi
ndrekí 'bá Ĕjēpétō vé rĩ pi vé ãvũ
ũdrã' 'bá kú yĩ ã gǎrã gá sĩ rĩ pi rá.
³¹ 'Bá ĩsērélē vé rĩ pi ká Úpí Múngú
vé ũkpō 'bá Ĕjēpétō vé rĩ pi ndézú
rĩ ndreé, sē kōpi ĩnjĩkí Úpí Múngú
ri ãní rá, kōpi 'bǎkí ẹsĩ Úpí Múngú
drĩgé, ãzini ĩrivé ãtĩ' 'bá Mósē drĩgé.

15

Úngó Mósē ní ngoó rĩ

- ¹ Kúru Mósē pi ní úngó 'dĩri ngozú
'bá ĩsērélē vé rĩ pi be Úpí Múngú ní,
"Ma úngó ngo Úpí Múngú ní,
ã'diãtãsiyã ĩri ní ari'ba rĩ pi ã
ũkpō ndēé rá rĩ sĩ.
Ú'bé 'bá únjú' 'bá hũsání sĩ rĩ pi
ĩvé hũsání rĩ pi be céré yĩ tafu
agá.
² Úpí Múngú ri má ní ũkpō sē nĩ,
ãzini ĩri sē ma úngó ngo nĩ,
pa ma ari'ba rĩ pi drĩgé sĩ nĩ,
ĩri mávé Múngú, ma ĩri íngú,
ĩri Múngú má ẹtẹpi vé ni, ma ĩri
íngúngũ.
³ Úpí Múngú ri 'bá ẹ'dĩ 'dĩpi ndēepi
rá ni,
ĩrivé rụ Úpí 'i.
⁴ 'Bǎgú rĩ vé ãngaráwá rĩ pi ĩvé
ãrãbíyã ĩ ní useése rĩ pi be,
Múngú ú'bé kōpi Yĩ Tafu Ika rĩ
agá.
'Bǎgú rĩ vé ũgalaku ẹ'dĩ ã tã nĩ' 'bá
múké múké rĩ pi
u'dekí ũdrãá Yĩ Tafu Ika rĩ agá.
⁵ Yĩ kųpi kųkų rĩ ãmũlũ kōpi,

kōpi u'dekí áwí yĩ ã ndúgé 'dǎá,
sũ írã ní 'deé áwí yĩ ã ndúgé
rĩ tĩni.

- ⁶ Úpí Múngú,
mívé ũkpō aga rá,
mívé ũkpō
ú'dĩ ari'ba rĩ pi ũdrãá céré.
⁷ Mívé ũkpō agaápi rá rĩ sĩ,
'í ndē 'bá mi ọwų' 'bá rĩ pi rá,
jĩkó mívé rĩ sĩ,
'í zã 'bá 'dĩ' 'bée veé kuú úfúragú
rú, sũ ásé ní veé rĩ tĩni.
⁸ Ẹvĩvĩ mívé rĩ sĩ,
yĩ rĩ aco 'i ngaá kuú ngénjĩ,
yĩ riipi dĩpi rĩ gō 'i újã troó kuú
ngũ,
Mĩ ni kųpi kųkų rĩ gō dĩ ku.
⁹ Ari'ba rĩ pi rikí ĩ íngú kínĩ,
'Ma kōpi ã vũdrĩ dro, ma kōpi
urų rá,
ma kōpivé ã' 'bú u'dų kōpi drĩgé sĩ,
ma kōpi ú'dĩ ũdrã céré,
ma mávé ĩlĩ ãco rĩ ínjé,
ma kōpi ú'dĩ ũdrã rá.'
¹⁰ 'Bo Úpí Múngú, 'í vu mívé ẹvĩvĩ,
sē yĩ tafu rĩ ãmũlũ kōpi,
kōpi u'dekí tĩ yĩ ã ndúgé
sũ írã ní 'deé tĩ yĩ ã ndúgé rĩ
tĩni.
¹¹ Úpí Múngú, múngú ãzi sũpi mí
tĩni 'dǎáyo,
Ã'di adri sũ mí tĩni,
uleteretere ũkpō be nĩ?
'Bá ĩ ní ruú, ãzini ĩ ní íngú
sũ mí tĩni rĩ ã'di 'i?
Ã'di ri ícó tã ãyãzú ãyãyã ni
'o sũ mí tĩni nĩ?
¹² Mĩ i'da mívé ũkpō,
nyōkú rĩ zĩ 'i, ute kōpi céré.
¹³ Lēngará mívé agaápi rá rĩ sĩ,
mĩ 'bá mí ní kōpi ípá rĩ pi ẹ drĩ
ko muzú rá.
Ũkpō mívé rĩ ícó kōpi ũtē
ca mívé vũrã uleterere rĩ gé rá.
¹⁴ Súrú rĩ pi kádō tã 'dĩri yĩ, ĩri sē
kōpi ã rų' 'bá ri yãyã.
Ūrĩ ri 'bá Fēlēsétē vé rĩ pi ĩmvú
ambamba.
¹⁵ Ūrĩ ri ímų drĩkoma Ĕdómã vé rĩ pi
ĩmvú ũnjĩ ũnjĩ.

Ambugu Mōábā vé rĩ pi ímú yā
ambamba,
'bá Kānānā vé rĩ pi ímú adri ũrĩ rú,
¹⁶ ũrĩ ri ímú kōpi ímvú ũnjĩ ũnjĩ.
Úpí Múngú, ũkpō mívé rĩ sī,
kōpi áwí pá tu sũ írā ní pá tuú
vũrāvũrā rĩ tĩnĩ.

Cĩngbá 'bá mívé mí ní ípá rĩ pi ní
agazú mužú.

¹⁷ Mi kōpi jĩ mu adri
írā mí ní adrizú rĩ drĩgé,

Á Úpí Múngú, vũrā 'dāri mí ní rizú
adrizú rĩ,

Á Úpí, mí údé vũrā rĩ nĩ uletere.

¹⁸ Úpí Múngú, mi āngũ ru
mužú nyonyo."

¹⁹ 'Bá Īsērélē vé rĩ pi zokí fũú yĩ
Múngú ní édí kuú ngénjĩ rĩ āsámvú
gé sī múké. 'Bo 'bāgú Ējēpētō vé rĩ
pi ívé āngaráwá rĩ pi be, kōpi ká lēé
zoó mužú, Úpí Múngú sē yĩ rĩ ímũlũ
kōpi kpũkú ívé hũsání rĩ pi be, ívé
ārābáyā ĩ ní ríí useése hũsání sī rĩ pi
be.

Úngó Mĩrĩyámā ní ngoó rĩ

²⁰ Mĩrĩyámā Ārónā ómvúpi ri
nēbĩ. Kúru ĩri ní kōyō í'dúzú rizú
cozú, ũkú rĩ pi ní 'dezú vudrĩ ni gé
sī, pí ívé kōyō pi be, kōpi ní rizú
úngó tuzú mužú. ²¹ Kúru Mĩrĩyámā
ní í'dózú úngó rĩ ngozú kōpi ní,

"Īmi ngokí úngó Úpí Múngú ri
íngúzú,

ĩri ní ẹ'dĩ rĩ ndēé gí rĩ sī!

Ú'bé 'bá únjú'bá hũsání sī rĩ pi
ívé hũsání rĩ pi be céré yĩ tafu
rĩ agá."

Yĩ draápi dradra Mārā gá rĩ

²² Kúru Mósē ní 'bá Īsērélē vé rĩ
pi ẹ drĩ kozú Yĩ Tafu Ika rĩ gé 'dāásĩ
mužú āngũ ā'wí cínýáfā rú ĩ ní zĩĩ
Súrũ rĩ gé 'dāá. Kōpi ẹcĩkĩ caá ú'dú
na, ísúkĩ yĩ mvúú kuyé. ²³ Kúru
kōpi ká caá Mārā gá 'dāá, kōpi ísúkĩ
yĩ rá, 'bo yĩ rĩ ní draádra rĩ sī, kōpi
mvúkĩ yĩ rĩ kuyé. (Zĩkĩ āngũ 'dāri
ā rú Mārā, yĩ rĩ ní draádra rĩ sī.)

²⁴ 'Bá rĩ pi rikí unuú Mósē bĩlé gá

kĩnĩ, "Mósē, yĩ rĩ dradra, 'bā mvúkĩ
rí ā'di?"

²⁵ Mósē ní Úpí Múngú rĩ zizú ẹsĩ
be céré. Úpí Múngú ní peṭi ẹlĩná ni
í'dazú ĩri ní. Mósē ní peṭi ẹlĩná 'dĩri
'bezú yĩ agá 'dāá, yĩ rĩ gō ícá múké,
ĩ ícó mvú rá.

Mārā gá 'dāá, Úpí sē tāĩmbĩ kōpi
ní, āzini ũ'bĩ kōpi. ²⁶ Kĩnĩ, "Ma Úpí
Múngú ĩmivé rĩ, ĩmi yĩkĩ dō ú'dúkó
mávé rĩ rá, ĩmi 'okí dō tā pĩrĩ má
ẹndreṭi gé, āzini ĩmi 'dúkí dō tā má
ní ẹzĩ rĩ ngaá rá, má ícó drā ũnjĩ má
ní ọtú pēé 'bá Ējēpētō vé rĩ pi drĩgé
rĩ pēé ĩmi drĩgé ku. Ma Úpí Múngú
ríipi ĩmi ídrĩpi rĩ 'i."

²⁷ 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ní gōzú ĩ
útrúzú cazú Ēlímũ gé, vũrā 'dāri gé,
yĩ ri 'bá ídí'bá ífũ'bá nyọkú agalésĩ
mādā mādā ni pi anigé mūdri drĩ
ni ĩrĩ, āzini mbírā peṭi vũrā 'dāri
gé anigé pũkú ẹzĩrĩ. Kōpi ní kúru
áwízú adrizú vũrā yĩ be 'dāri ā gārā
gá.

16

Múngú sē mánā āzini āl'bo íngázú 'bũ gélésila

¹ 'Bá Īsērélē vé rĩ pi ní ngazú āngũ
Ēlímũ vé rĩ agásĩ, kōpi ní mužú
āngũ ā'wí cínýáfā rú Sínĩ vé rĩ gé,
āngũ 'dāri ĩri āsámvú Ēlímũ pi vé
írā Sínáyĩ be rĩ gé. Mbāá ú'dú mūdri
drĩ ni tōwú, mbāá ĩrĩ gé, kōpi ní fũzú
āngũ Ējēpētō vé rĩ agásĩ, kōpi ní
cazú Sínáyĩ gé. ² Āngũ ā'wí cínýáfā
rú rĩ gé 'dāá, 'bá Īsērélē vé rĩ pi rikí
unuú Mósē pi bĩlé gá Ārónā be. ³ 'Bá
Īsērélē vé rĩ pi ní 'yozú Mósē pi ní
Ārónā be kĩnĩ, "Úpí Múngú ā ú'dĩ té
dō 'bā ũdrāá Ējēpētō gá 'dālé múké!
'Dālé zāá anigé, ānyāngā anigé, 'bá
rikí nyaá, 'bo ĩmi íjĩkĩ 'bā ímú ũdrāá
ẹbĩrĩ sī āngũ ā'wí cínýáfā rú nōri agá
ālé?"

⁴ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ,
"Ma ĩmi ní ānyāngā sē íngázú 'bũ
gé 'dāásĩ sũ yĩgó ní 'dĩ rĩ tĩnĩ. Ú'dú
ālu ālu, lē 'bá rĩ pi ā múkĩ ānyāngā

ĭkũnãã ĩ ní nyaá 'yéná ú'dú álu vé ni. Á lě kôpi ũ'bũĩ, mâ ndre rí dô kôpi ícó tâ má ní 'yoó 'dĩri 'dụ nga rá. ⁵ Kãdô adrii ú'dú áziyá sĩ, lě kôpi ě ĭkũnãkĩ ãnyãngã ĩ ní nyaá caá ú'dú ĩrĩ vé ni, sũ ándúru kôpi ní rií ĭkũnãã rĩ tĩni."

⁶ Kúru Mósẽ pi Ārónã be, kôpi ní 'yozú 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní kĩnĩ, "Ũndrẽná ãndrũ nōri sĩ, ĩmi ícó nĩ áamá 'yozú kĩnĩ, Úpí Múngú ĩjĩ ĩmi ĩfũũ ãmvé ãngũ Ējẽpétõ vé rĩ agásĩ nĩ. ⁷ Drũ ũ'bũtĩná rĩ sĩ, ĩmi Úpí Múngú vé d̄ngára ũkpõ be rĩ ndre rá, ã'diãtãsiyã yĩ ĩmivé unungára ĩmi ní rií unuú 'í rụ' bá gá rĩ gĩ. ĩmi ri unu 'bã rụ' bá gá, 'bá 'okĩ ã'di?"

⁸ Mósẽ gõ kpá 'yoó kôpi ní kĩnĩ, "ĩmi ndrekĩ dô sêkĩ ĩmi ní zãã ũndrẽná sĩ, ãzini sêkĩ dô ĩmi ní pánga ũ'bũtĩ sĩ, ĩmi ímũ nĩ áamá 'yozú kĩnĩ, Úpí Múngú sẽ ĩmi ní ngá 'dĩ'bée nĩ, ã'diãtãsiyã yĩ ĩmivé unungára ĩmi ní rií unuú 'í rụ' bá gá rĩ gĩ. 'Bá 'okĩ ã'di ĩmi ní rizú unuzú 'bã rụ' bá gá? ĩmi ri unu 'bã rụ' bá gá kuyé, ĩmi ri unu Úpí Múngú rụ' bá gá."

⁹ Kúru Mósẽ ní 'yozú Ārónã ní kĩnĩ, "Í lũ 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní, lě kôpi ě ímũkĩ Úpí Múngú vúgá nōó, ã'diãtãsiyã Úpí Múngú yĩ kôpivé unungára gĩ."

¹⁰ Ārónã kã rií átá 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi be, kôpi ndrekĩ ãngũ gõó ãngũ ã'wĩ cinyáfã rú rĩ géle rú, kôpi ndrekĩ d̄ngára Úpí Múngú vé rĩ ĩrĩbĩtĩ rĩ agá 'dãã.

¹¹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósẽ ní kĩnĩ, ¹² "Á yĩ 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi vé unungára gĩ. 'Í lũ kôpi ní, Ũndrẽná ãlu ãlu, kôpi zãã ĩsũ nya rá, ũ'bũtĩná ãlu ãlu, kôpi pánga ĩsũ ambamba. ĩmi kúru nĩ áamá 'yozú kĩnĩ, ma Úpí Múngú 'i, ma Múngú ĩmivé rĩ. "

¹³ Ũndrẽná 'dãri sĩ, ãlí'bo ímũkĩ kárakarã, õzũkĩ vũrã 'bá Īsērélẽ vé rĩ pi ní adrizú rĩ céré. Kã mụũ caá drũ ũ'bũtĩná sĩ, ãngũ rĩ 'a céré kuú

ẽndrĩlĩgõ rú. ¹⁴ Ẽndrĩlĩgõ rĩ kã úngũ deđé, ngá urũkõ nyĩrĩná ni pi õzũkĩ ãngũ ã'wĩ cinyáfã rú 'dãri ě drĩ céré, sũ fĩ yĩĩgõ vé 'deđepi nyĩrĩná rĩ tĩni. ¹⁵ 'Bá Īsērélẽ vé rĩ pi kã ngá 'dĩ'bée ndree, kôpi rikĩ átá ĩ ãsãmvú gé sĩ kĩnĩ, "Ngá 'dĩ'bée ã'di?" Ā'diãtãsiyã kôpi nĩkĩ ngá rĩ kuyé.

Mósẽ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Ngá rĩ pánga, Úpí Múngú sẽ ĩmi ní ãnyãngã rú. ¹⁶ Tã Úpí Múngú ní eziĩ ĩmi ní rĩ 'dĩ, "Bá ãlu ãlu ě ĭkũnã caá ívé 'bã 'bẽtĩ ãsãmvú gé rĩ pi ní céré, 'bã ãlu ě ĩsũ rĩ õmérĩ* ã 'a ãlu. "

¹⁷ 'Bá Īsērélẽ vé rĩ pi ĭkũnãkĩ ãnyãngã rĩ sũ ĩ ní lũũ ĩ ní rĩ tĩni. 'Bá urũkõ ĭkũnãkĩ ãnyãngã rĩ ãmbúgũ, 'bã urũkõ ĭkũnãkĩ mãdãná. ¹⁸ Kôpi kã ãnyãngã ĩ ní ĭkũnãã rĩ ũ'bũĩ õmérĩ sĩ, 'bã ãnyãngã ĭkũnããpi ãmbúgũ rĩ vé ãnyãngã ě ĩmbĩtã ku 'i kuyé, 'bã ĭkũnããpi mãdãná rĩ vé ãnyãngã ca ĩri ní rá. 'Bã ãlu ãlu ĭkũnã ãnyãngã rĩ caá ívé 'bã 'bẽtĩ ãsãmvú gé rĩ pi ní céré.

¹⁹ Kúru Mósẽ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Bã ãzi ã ku ãnyãngã rĩ laá ĩnĩ be rã caá ũ'bũtĩná gá ku."

²⁰ 'Bo 'bã urũkõ yĩkĩ Mósẽ vé tã kuyé, kôpi kukĩ ãnyãngã rĩ ã urũkõ laá rã, ãnyãngã rĩ gõ ciĩ ũ'bũ rú, gõ ngũũ ũnjĩ. Sẽ Mósẽ ě ešĩ ve kôpi ní ũnjĩ ũnjĩ.

²¹ Ũ'bũtĩná ãlu ãlu, 'bã ãlu ãlu ri ãnyãngã rĩ ĭkũnã ca ívé 'bã 'bẽtĩ ãsãmvú gé rĩ pi ní céré. Ũtũ rĩ kãdõ koó gbĩrĩlĩ, ãnyãngã rĩ áká 'dĩĩsĩ rá. ²² Kãdõ caá ú'dú áziyá sĩ, kôpi ãnyãngã rĩ ĭkũnã ca kũrã ã 'a sũ vú ĩrĩ, ándúru rĩ agá, 'bã drĩkoma 'bã rĩ pi ũtẽ' bá rĩ pi 'de mụ tã 'dĩri ũlũ Mósẽ ní. ²³ Mósẽ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Úpí Múngú eziĩ tã rĩ 'dĩni, 'Ũ'dú drũ rĩ, ĩri ú'dú uvuzú ni, ĩri

* 16:16 16:16 Ōmérĩ: Ōmérĩ ri ícó adri lítã ĩrĩ. 'Í lã Wüŋgára 16:18; 16:32; 16:33; 16:36.

Sábátā† uletere Úpí Múngú vé ni. Īmi á'díkí ānyāngā rī āmbúgú, dōku ĩmi uşíkí uşışi. Īmi 'bākí uruko'bée ú'dú drũ vé rī ā tā mbazú āní.' "

²⁴ Kōpi ní ānyāngā rī pi 'bāzú lazú cĩngbá cazú ũ'bútiŋá gá, sũ Mósē ní eziŋi ĩ ní rī tĩni, 'bo ngũ ũnjí kuyé, ci kpá ũ'bũ rú kuyé. ²⁵ Mósē ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Ānyāngā 'dĩri, ĩmi nyakí ú'dú āndrũ nōri gé, ā'diātāsīyā ú'dú āndrũ nōri ĩri Sábátā Úpí Múngú vé ni. Īmi ícókí āndrũ ānyāngā ĩsú vũgá nyōókú drĩgé ku. ²⁶ Īmi ícókí ānyāngā rī ĩkūnā ca ú'dú be áziyá, 'bo ú'dú ézĩrĩ ĩ ní zĩ Sábátā 'dĩri gé, ānyāngā ri adri 'dāáyo."

²⁷ 'Bá uruko'bée mukí kōdō ānyāngā rī ĩkūnāá ú'dú ézĩrĩ gé, 'bo kōpi ĩsúkí ānyāngā kuyé. ²⁸ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kĩnĩ, "Tā má ní eziŋi ĩmi ní, āzini má ní ímbá ĩmi ní rī, ĩmi gā ca gbũ ngōtú? ²⁹ Lē ĩmi nĩkí múké 'yozú kĩnĩ, ma Úpí Múngú 'i, má ĩpē ĩmi ní ú'dú Sábátā vé rī, má ní ĩmi ní ú'dú áziyá ri ĩpēzú, ĩmi ĩkūnākí rí ānyāngā caápi ú'dú ĩrĩ vé ni āní. Ú'dú Sábátā vé rī sī, lē 'bá ālu ālu ā adri vūrā ívé 'í ní rizú adrízú rī gé, ā fũ āmvé ku." ³⁰ Kúru 'bá rī pi ní uvuzú ú'dú Sábátā vé 'dāri gé.

³¹ 'Bá Īsērélē vé rī pi zíkí ānyāngā 'dāri ā rú mánā.‡ Ngá rī adri kú imve sũ mgbáyá ā fĩ tĩni, ejiŋi ni íni sũ ānyāngā ĩ ní usaá ōnyú sī rī tĩni. ³² Mósē ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Tā Úpí Múngú ní eziŋi ĩmi ní rī ĩri 'dĩni kĩnĩ, 'Lē ĩmi 'bākí mánā rī ōmērĩ ālu, anji úmvúlésĩ ĩ ní ímú tĩ vúlé 'dĩi rī pi ā nĩkí rí áamá 'yozú kĩnĩ ānyāngā ándúrú má ní sēē ĩmi ní ríi nyaá āngũ ā'wí cinyáfā rú rī gé, lókí

má ní ĩmi íjízú ĩfũzú Ējēpētō agásĩ rī adriipi 'dĩ.' "

³³ Mósē ní kúru 'yozú Ārónā ní kĩnĩ, "Mí í'dú ũdrĩ, 'í dā mánā rī ōmērĩ ā 'a ālu ũdrĩ rī agá 'dāá, 'í 'bā vūrā múké ĩ ní rizú Úpí Múngú ri ĩnjízú rī gé, anji úmvúlésĩ ĩ ní ímú tĩ vúlé 'dĩi rī pi ē ímúkí rí ndreé bēnĩ."

³⁴ Ārónā 'du tā rī ngaá sũ Úpí Múngú ní eziŋi Mósē ní rī tĩni. Ārónā 'du mánā rī 'bāá sōndúkũ Úpí Múngú ní ũndĩ ruzú rīš agá. ³⁵ 'Bá Īsērélē vé rī pi nyakí mánā rī caá ílí pũkú sũ, cĩngbá kōpi ní cazú vūrā ĩ ní muzú adrízú rī gé. Kōpi rikí mánā rī nyaá cĩngbá kōpi ní cazú āngũ Kánánā vé rī gé. ³⁶ (Épā ri acókí dō caá mūdri, ālu ni ri adri ōmērĩ ālu.)

17

Úpí Múngú sē yĩi idĩ ĩfũú irā agásĩ

¹ 'Bá Īsērélē vé rī pi ní ngazú fũzú āngũ ā'wí cinyáfā rú Sínĩ vé rī agásĩ, kōpi ní ngazú vūrā 'dĩri agásĩ, kōpi ní muzú cazú vūrā āzi gé, sũ Úpí Múngú ní eziŋi rī tĩni. Kōpi ní muzú adrízú āngũ Rēfidímũ vé rī agá, 'bo 'dālē yĩi 'bá rī pi ní mvuŋmvu ni 'dāáyo. ² Kōpi ní rizú āwāzú Mósē ní kĩnĩ, "Í sē 'bá ní yĩi mvuŋ."

Mósē ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Ngá ĩmi ní rizú āwāzú má ní 'dĩni rī ā'di? ĩmi ri Úpí Múngú ri ũ'bĩ 'dĩni ā'diātāsĩ?"

³ 'Bo yĩi úvá ní 'bá rī pi ndēé káyĩ káyĩ rī sī, kōpi rikí unuú Mósē rú 'bá gá. Kōpi kĩnĩ, "Ngá mí ní 'bā íjízú ĩfũzú Ējēpētō agásĩ ímúzá ũdrázú 'bávē anjĩná pi be, ānyāpá rī pi be yĩi úvá sī rī ā'di?"

⁴ Mósē ní kúru ngozú Úpí Múngú eñdretĩ gé kĩnĩ, "Mā 'o rí 'bá nō'bée

† 16:23 16:23 Ú'dú Sábátā vé rī: Ú'dú 'dĩri Yāhūdĩ rī pi ní rizú uvuzú rī, āzini kōpi ní rizú Múngú rí zízú rī. Yāhūdĩ rī pi ri ú'dú 'dĩri vé tā ígá kĩnĩ, Múngú gbi 'bũ pi vū be nĩ, āzini Múngú pa ĩ adringará túgērĩ rú rī agásĩ nĩ. Ú'dú Sábátā vé rī Yāhūdĩ rī pi ri zĩ ú'dú ézĩrĩ, 'bo Kēlĩkō rī pi ri zĩ ú'dú áziyá. 'Í lā Wüŋgára 20:8-11; Dētōrōnómē 5:12-16. ‡ 16:31 16:31 Mánā: Mánā vé íffĩ Ēbērē tĩ sī, "Ngá 'dĩri ā'di?" § 16:34 16:34 Sōndúkũ ũndĩ vé rī: ĩ ri mánā rī 'bā sōndúkũ ũndĩ vé rī agá, āzini ĩ ri Ārónā vé túré rú 'bá be rūupi kú ĩbĩbí rú rī 'bā sōndúkũ rī agá, āzini ĩ ri irā ĩ ní tām̄bí mūdri Múngú vé rī sīi rú 'bá ni gé rī 'bā 'a ni gé, Īsērélē rī pi vé anji pi vé anji ē ímúkí rí ngá 'dĩ'bēe ndreé. 'Í lā Wüŋgára 25:10-12; Ēbērē 9:3-5.

ní ã'di? Ẹsì mādā, kòpì lēkí ma úvì írā sī.”

⁵ Úpí Múngú ní újázú Mósē ní kīnī, “Í 'de muṣú 'bá rī pi ẹndrẹti gé sī drīdrī. 'Í 'dụ ambugu ụrụkọ Ẫsērélē vé rī pi muṣú mí vú sī Ẫndī, 'í 'dụ kpá túré mí ní yī Ẫmbúgú dīpì dīdì Náyīlī ē mị gbāzú rī muṣú mí drīgé sī Ẫndī. ⁶ Mí kādō caá írā Sīnáyī vé rī gé 'dāá, ma adri mí be trú. 'Í gbā Ẫjígó írā rī ã pálé gá rī, yī rī Ẫfū Ẫjígó rī agásī rá, 'bá Ẫsērélē vé rī pi ã mvukí rí.” Mósē ní kúru tā rī 'dụzú ngazú sū Múngú ní lūú 'í ní rī tịnị, drīkoma Ẫsērélē vé rī pi tēkí nyo rī ndreé. ⁷ Mósē ní Ẫngū rī ã rú 'dazú Māsā, Ẫzini Mērībā, Ẫ'diātāsīyā 'bá Ẫsērélē vé rī pi ríkí unuú, Ẫzini ríkí 'yoó kīnī, “Úpí Múngú rī nyo 'bā Ẫsámví gé nōgó anigé, dōku Ẫrī 'dāáyo?”

'Bá Ẫsērélē vé rī pi 'díkí ẹ'dí 'bá Ẫmālékē vé rī pi be

⁸ 'Bá Ẫmālékē vé rī pi ímúkí ẹ'dí 'dijí 'bá Ẫsērélē vé rī pi be Ẫngū Rēfidímū vé rī gé. ⁹ Mósē ní 'yozú Yósūwā ní kīnī, “Mí ụpē 'bávē Ẫgō ụrụkọ'bée muṣú ẹ'dí 'dijí 'bá Ẫmālékē vé rī pi be. Drī sī, ma pá tu Ẫngá drīgé 'dāá, ma túré Múngú vé ụkpō be rī rụ má drīgé.”

¹⁰ Yósūwā ní Ẫgō rī pi Ẫ drī kozú muṣú ẹ'dí rī 'dizú 'bá Ẫmālékē vé rī pi be sū Mósē ní ẹzị rī tịnị. Mósē pi Ẫrónā be, Húrī sī, tukí muṣú adrií Ẫngá drīgé 'dāá. ¹¹ Mósē kādō túré rī suú ụrụ 'dāá, 'bá Ẫsērélē vé rī pi ẹ'dí rī ndē nī, kādō túré rī ísì vūgá nōó, 'bá Ẫmālékē vé rī pi ẹ'dí rī ndē nī. ¹² Mósē Ẫ drī ká ūrōó túré rī ã rúngará sī gí, Ẫrónā pi Húrī be í'dúkí írā 'bāá, Mósē úrì drī ní gé. Kòpì tukí pá Mósē ã gārā gá, kòpì ẹtíkí Mósē Ẫ drī ílébe ílébe Ẫngá ụrụgégé cimgbá cazú ụtú ní

'dengará gá. ¹³ Yósūwā 'dì ẹ'dí 'bá Ẫmālékē vé rī pi be, ndē kòpì rá.

¹⁴ Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, “Í sī tā Yósūwā ní ẹ'dí ndēzú 'dīrì búkú agá, 'í lā tā ní Yósūwā ní, ã yì, á lē 'bá Ẫmālékē vé rī pi vé úrì 'bēé Ẫvī vū drīgé sī rá.”

¹⁵ Mósē ní vūrā rōbōṅō zāzú ní sīzú, Ẫrì ní rú ní 'dazú, “Úpí Múngú sē á ndē ẹ'dí rī gí.” ¹⁶ Ẫrì ní 'yozú kīnī, “Úpí Múngú sē má ní ụkpō ẹ'dí rī 'dizú nī, Ẫ'diātāsīyā má Ẫngá má drī ụrụ ụkpō zizú vú ní gé. Úpí Múngú rī ímú ẹ'dí 'dì muṣú úyú Ẫmālékē vé rī pi be.”

18

Yétērō mu Mósē rī ndreé

¹ Yétērō rī átálágú Mīdīyānā vé ní, Ẫrì Mósē ẹnyẹpì, yì tā Múngú ní 'oó Mósē ní, Ẫzini 'bá Ẫsērélē vé rī pi ní rī rá, yì kpá tā Úpí Múngú ní 'bá Ẫsērélē vé rī pi Ẫjízú Ẫfūzú Ẫngū Ẫjẹpétō vé rī agásī rī rá.

² Mósē ká 'í ụkú ní Sīpúrā rī pēe muṣú ívé anjì Ẫgō Ẫrì rī pi be ẹnyẹpì Yétērō vúgá 'dāá, Mósē ẹnyẹpì ẹ'yì kòpì rá. ³ Mvā káyú rī ã rú Gērēsómā* 'i, Mósē 'yo mvā káyú rī vé tā kīnī, tìkí mvā 'dīrì Ẫsú Ẫkūdē ma jākā rú Ẫngū Ẫzi gé. ⁴ Mvā Ẫzi rī ã rú Ẫlizerē† 'i, Mósē ní 'yozú kīnī, “Múngú má ẹ'bípì vé rī ko má Ẫzā nī, pá ma drā agásī 'bāgú Ẫjẹpétō vé rī drīgé sī nī.”

⁵ Mósē ẹnyẹpì Yétērō pi, Mósē vé anjì Ẫgō rī pi be, Mósē ụkú ní sī, kòpì ní 'dezú muṣú Mósē rī ndrezú Ẫngū ã'wí cínýáfā rú rī gé, vūrā Mósē ní adrizú Ẫnyíná írā Sīnáyī vé rī gé 'dāá. ⁶ Yétērō ní ụ'dúkó pēzú Mósē ní kīnī, “Ma mí ẹnyẹpì Yétērō 'i, 'bá lēkí muṣú mí ụkú ní be, mívé anjì Ẫgō Ẫrì rī pi be mí vúgá 'dīí.”

⁷ Kòpì ká caá 'dālé, Mósē ní fūzú muṣú ẹnyẹpì rì ẹ'yízú, Ẫrì ní kūmūcí ụtízú ẹnyẹpì ẹndrẹti gé, Ẫrì u'dezú

* **18:3** 18:3 Gērēsómā: Rú Gērēsómā 'dīrì 'dakí Ẫbērē tì sī, íffí ní jākā. † **18:4** 18:4 Ẫlizerē: Rú Ẫlizerē 'dīrì vé íffí, Múngú ko má Ẫzā nī.

ezizú bēdrī sī, kōpi ní fizú gākū rī agá 'dāá. ⁸ Mósē ní tā Úpí Múngú ní 'oó 'bāgú Ējēpētō vé rī ní, āzini ĩri ní 'oó 'bā Ējēpētō vé rī pi ní 'bā Īsērélē vé rī pi ā tā sī rī ũlūzú ényepi ní, ĩri ní kpá tā ũkpó ũkpó ĩ ʒsú 'bā ĩ ní ímúngará gá létì gé 'dīgē Múngú ní ĩ pazú rī ũlūzú ĩri ní.

⁹ Yétērō kā tā múké Úpí Múngú ní 'bā Īsērélē vé rī pi pazú 'bā Ējēpētō vé rī pi drīgē sī 'dīri vé tā yī, sē ĩri ní āyīkō ambamba. ¹⁰ ĩri ní 'yozú kīnī, “Ē íngúkí Úpí Múngú ĩmi paápi 'bā Ējēpētō vé rī pi drīgē sī, āzini 'bāgú Ējēpētō vé rī drīgē sī 'dīri. ¹¹ Nóni á nī rá Úpí Múngú ri āmbúgú ũkpō be múngú adri 'bā túngú rī pi drīgē sī céré, ā'diātāsīyā pa 'bā Īsērélē vé rī pi ari 'ba éśi be ũká ũká rī pi drīgē sī.” ¹² Mósē ényepi Yétērō ní ānyāpá íjizú ngá ʒrūko 'bée be zāzú Múngú ní rōbōŋō rú, Ārónā pi ní ímúzú ambugu Īsērélē vé rī pi be Yétērō vúgá nōó ínyá rī ā nyangará gá vūrā ĩ ní rizú Múngú ri ĩnjizú rī gé.

¹³ Kā mujú adrii drū 'dīni, Mósē ní úrizú 'bā rī pi vé tā līngará gá sū ándúrú rī tīnī, 'bā rī pi ímúkí pá tuú kuú Mósē ā gārā gá sī kūrū cīngbá cazú ũndrēgá gá. ¹⁴ Mósē ényepi kā tā Mósē ní rií 'oó 'bā rī pi ní 'dīri ndreé, ĩri ní Mósē ri zizú kīnī, “Ngá mí ní rizú tā lizú ó'dúkúlegúsī sēzú 'bā rī pi ní í'dózú pá tuzú ũ'bútì cīngbá ũndrēgá gá 'dīni rī ā'di?”

¹⁵ Mósē ní újázú ényepi ní kīnī, “Bā rī pi ri ímú má vúgá nōó, ā'diātāsīyā kōpi lēkí tā Múngú ní lēé ā 'okí rī nī. ¹⁶ Kōpi dō tā be ĩ āsámvú gé sī anigé, kōpi íjī má vúgá, ma kúru kōpivé tā āsámvú aco, ma tā Múngú ní lēé ā 'okí rī ũlū kōpi ní, āzini ma tāimbī Múngú vé rī ímbá kōpi ní.”

¹⁷ Mósē ényepi ní újázú Mósē ní kīnī, “Tā mí ní rií 'oó 'dīri adri múké ku. ¹⁸ Mí, 'bā ímú 'bā mí vúgá 'dī'bée be, ĩmi ímú āndē rá. Ēzī rī mi ŋōŋō, mí ícō ngáá ó'dúkúlegúsī ku. ¹⁹ Í yī

drī ma ká, á lē mī ĩzā koó tā 'dīri sī, Múngú ā adri mí be. 'Í tu pá 'bā rī pi vé tā tī gé, 'í jī kōpivé tā ũlū Múngú ní. ²⁰ Mí ímbá kōpi ní tā Múngú ní lēé ā 'okí rī, āzini mí ímbá tāimbī Múngú vé rī, mí 'da kōpi ní létì adrizú āní múké rī, āzini létì ězī ngazú rī. ²¹ Lē mī ũpē 'bā ězī nga'bée múké Múngú ri ĩnjī 'bā ĩnjīnjī, tā 'o'bā piri, éśi 'bā'bée ngá drīgē ku ni pi 'bā 'dī'bée āsámvú gé. Mí ũ'bā kōpi drīkoma rú ngúlúmū 'bā be élifū ālu rī pi drīgē, ngúlúmū 'bā be mūdūrūlū ālu rī pi drīgē, ngúlúmū 'bā be pūkú tōwú rī pi drīgē, ngúlúmū 'bā be mūdri rī pi drīgē, kōpi ā rikí 'bā 'dī'bée vé tā āsámvú acoó. ²² Lē 'bā 'dī'bée ā rikí 'bā rī pi vé tā lī sá be céré, lē kōpi ē íjīkí tā ũkpó ũkpó rī pi mí ęndrēti gé, tā adri 'bā mūnyámunya rī pi, lē kōpi ā līkí tā ni. 'Í 'o dō sū 'dīri tīnī, ĩri sē ězī riipi mi ŋōópi rī ĩri ícá kōwúkówu, ā'diātāsīyā ĩmi ri tā rī ālē kōpi be trū. ²³ 'Í 'du dō tā má ní ezī mí ní 'dīri ngáá rá, āzini Múngú lū dō mí ní kīnī, mī 'o 'dīni, mī éśi ri adri ũkpó ũkpó, sē mí āndē ku, 'bā 'dī'bée kúru céré nga mu 'bētī 'dāá, ʒsú kōpi épīkí tā rī sī gí.”

²⁴ Mósē yī tā ényepi ní ímbá 'í ní rī rá, 'du tā ényepi ní 'yoó rī pi ārēvú ngáá céré rá. ²⁵ ĩri ní 'bā ězī nga'bée múké ni pi ũpēzú 'bā Īsērélē vé rī pi āsámvú gé, ũ'bā kōpi drīkoma rú, ngúlúmū 'bā be élifū ālu (1,000) rī pi drīgē, ngúlúmū 'bā be mūdūrūlū ālu (100) rī pi drīgē, ngúlúmū 'bā be pūkú tōwú (50) rī pi drīgē, āzini ngúlúmū 'bā be mūdri rī pi drīgē. ²⁶ Kōpi rikí 'bā rī pi vé tā lī sá be céré. Tā ũkpó ũkpó rī pi kōpi rikí íjī Mósē ęndrēti gé, tā adri 'bā mūnyámunya rī pi kōpi rikí lī nī.

²⁷ Mósē ní kúru ényepi Yétērō ri jizú kuzú létì gé, ĩri ní 'yozú, mí écī múké. Yétērō ní 'i újázú gōzú vúlē āngū 'í ní adrizú rī gé 'dāá.

'Bá Īsērélē vé rī pi adrikí írā Sīnáyī vé rī gé

¹ 'Bá Īsērélē vé rī pi kâ ĩfūú āngū Ĕjēpētō vé rī agásī, kōpi tukí ěcī caá mbāá ĩrī, kōpi cakí āngū ā'wí cínýáfā rú rī gé Sīnáyī gé 'dāá ú'dú ālu mbāá na vé rī gé. ² 'Bá Īsērélē vé rī pi kâ fūú āngū Rēfídímū vé rī agásī, kōpi cakí muú adrií āngū ā'wí cínýáfā rú Sīnáyī vé rī gé, kōpi ní áwízú adrizú írā rī ā pálé gá 'dāá.

³ Mósē ní kúru tuzú mužú Múngú vúgá írā drīgé 'dāá, Úpí Múngú ní ĩri zizú írā drīgé 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, "Tā má ní lēé mī 'yo Yōkóbū vé úyú Īsērélē rī pi ní rī ĩri 'dī, ⁴ 'Īmi ndrekí tā má ní 'oó 'bá Ĕjēpētō vé rī pi ní rī rá, má í'dú ĩmi íjī má vúgá nōó sū bībī ní ívé anjiná u'duú rī tīnī. ⁵ 'Īmi 'dukí dō tā mávé rī ngaá éšī be céré, āzini ĩmi 'dukí dō ũndī má ní ruú ĩmi be 'dīri vé tā ngaá rá, ĩmi adri 'bá mávé ni 'bá vū drīgé rī pi āsámvú gé sī céré. 'Bá vū drīgé rī pi céré adri mávé ni, ⁶ 'bo ĩmi ímú adri súrú uletere, ri ězī nga má ní atala rú.' Ú'dúkó má ní lēé mī átá 'bá Īsērélē vé rī pi ní rī ĩri adriípi 'dī."

⁷ Mósē ní kúru ĩgōzú írā drīgé 'dāásī, ĩri ní 'bá ĩ ní ũ'bāá drīkoma rú rī pi zizú ímúú vūrā ālu gé, ĩri ní tā Úpí Múngú ní ězī 'í ní rī ũlūzú kōpi ní céré. ⁸ 'Bá rī pi ngakí céré tā 'dīri ě'yī kīnī, "Tā ārēvú céré Úpí Múngú ní ězī rī 'bā 'du nga rá." Mósē ní kúru tā kōpi ní ě'yī rī jizú mužú ũlūzú Úpí Múngú ní.

⁹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, "Ma mu mí vúgá 'dī ĩrībīti āsōopi nīpi cīcī ni agásī, má kādō rīí átá mí be, 'bá rī pi ā yīkí rí mávé ú'dúkó, kōpi ā 'bākí rí éšī céré kuú mí drīgé." Mósē ní kúru tā 'bá rī pi ní 'yoó rī ũlūzú Úpí Múngú ní.

¹⁰ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní kīnī, "Í mu lūú 'bá rī pi ní, í'dózú āndrū cazú drī sī, lē kōpi ā gūkí ĩ adrií uletere. Kōpi ā ũjīkí ívé bōngó

ũjījī. ¹¹ Ú'dú na ni gé, lē 'bá rī pi ā útúkí ĩ kú ũrē, ā'diātāsīyā Úpí Múngú ri ísī ímú adri írā Sīnáyī vé rī drīgé, 'bá rī pi céré nga ma ndre rá. ¹² 'Í sī légéré írā rī ā gārā gá sī kūrū, 'í lū 'bá rī pi ní, 'Lē ku ĩmi ní oṽuzú légéré rī drīgé sī, ímúú ūnyiná írā rī ā ru' 'bá gá nōó, āzini lē ĩmi úlókí írā rī ā ru' 'bá ku. 'Bá rī úló dō írā rī ā ru' 'bá gí, ĩ ĩri 'dī drā 'dīisī rá. ¹³ 'Í ĩri úvī írā sī, dōku ĩ ĩri gbi í'yé sī, 'dīkí dō ĩri drāá 'dīni, lē 'bá āzi ā úló āvū ni ā ru' 'bá ku. Ngá rī dō 'bá, dōku ānyāpá, ícókí ĩri kuú adrií ídri rú ku.' 'Bá rī pi yīkí dō jēlēgú ā ú'dúkó gí, kōpi ē íbíkí rí tuú írā drīgé 'dāá ndō."

¹⁴ Mósē kâ ísī írā drīgé 'dāásī 'bá rī pi vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ā gūkí ĩ adrií uletere, kōpi ní ívé bōngó ũjizú. ¹⁵ 'Íri ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, "Lē ĩmi útúkí ĩmi kú ĩnōgósī rizú ú'dú na 'dāri ūtēzú, 'bá āzi ā lā ūku be ku."

¹⁶ Kā muú caá ú'dú na ni gé, ũ'būtīnā rī sī, ũvi ní līzú, āngū rī ní gazú lōkúlōkú, ĩrībīti ní āsōzú ĩnīkūrūkūrū írā drīgé 'dāá, gūké ní kúru 'uzú kúbī be uru 'dāá. 'Bá adri' 'bá vūrā 'dāri gé rī pi ā ru' 'bá ngakí céré yāáyā. ¹⁷ Mósē ní kúru 'bá rī pi ē drī kozú fūzú vūrā kōpi ní adrizú rī agásī Múngú vúgá 'dāá, 'bá rī pi áwíkí pá tuú kuú írā rī ā pálé gá. ¹⁸ Ācīgā ōzū írā Sīnáyī vé rī ē drī céré, ā'diātāsīyā Úpí Múngú ísī ímú írā drīgé nōó ācī dīpi dīdī ni agásī. Ācīgā rī tu urugégé 'dāá, sū ācīgā tuúpi ācī ĩ ní ūdēé kuú āmbúgú āmbúgú rī agásī rī tīnī, írā rī aya 'i ūkpō be dīngídīngí. ¹⁹ Jēlēgú rī vé ú'dúkó ri ó'ú mužú mgbuwa, mgbuwa. Mósē ní átázú, Múngú ní újázú ĩri ní ú'dúkó be sū ũvi ní lī rī tīnī.

²⁰ Úpí Múngú ní ísīzú ímúú írā Sīnáyī vé rī drīgé 'dāá, ĩri ní Mósē ri zizú mužú 'í vúgá írā drīgé 'dāá. Mósē ní kúru tuzú mužú írā drīgé 'dāá. ²¹ Úpí Múngú ní 'yozú Mósē ní

kĩnĩ, “Í sị muụ 'bá rĩ pi vūgá 'dāá, 'í mu 'yoó kòpi ní, lē kòpi ā ọvukí légéré mí ní sī 'dĩri drĩgέ sī ímú ma ndreé ku, kòpi ọvukí dō légéré rĩ gí, kòpi ūdrā rá. ²² Atala lē 'bá ímú 'bá Úpí Múngú vúgá nōó rĩ pi, lē kòpi ā gũkí ĩ adrii uletere. Kòpi gũkí dō ĩ adrii uletere ku, Úpí Múngú ri kòpi ú'dí ūdrā rá.”

²³ Mósē ní 'yozú Úpí Múngú ní kĩnĩ, “Bá rĩ pi ícókí ítú írā Sínayĩ vé rĩ drĩgέ nōó ku, ā'diātāsīyā mí 'yo 'bá ní, mí kĩnĩ, 'bā ítrúkí 'bā írā rĩ ā pálé gá ìnyinā nōó ku, ā'diātāsīyā vūrā 'dĩri ĩri uletere.”

²⁴ Úpí Múngú ní újázú Mósē ní kĩnĩ, “Í sị muụ vūgá 'dāá, mí íjĩ Āronā ri ímú írā drĩgέ nōó. 'Bo atala rĩ pi 'bá rĩ pi be, lē kòpi ā sikí ĩ ímú má vúgá nōó ūkpó sī ku, kòpi síkí dō ĩ ímú ūkpó sī, ma kòpi ú'dí ūdrā rá.”

²⁵ Mósē ní kúru ísízú ímúzú 'bá rĩ pi vúgá nōó, ĩri ní tā Úpí Múngú ní 'yoó rĩ ūlúzú kòpi ní.

20

Tāimbị mudrị Múngú ní ezị rĩ

¹ Tā Múngú ní ezị 'bá rĩ pi ní rĩ ĩri 'díní kĩnĩ,

² “Ma Úpí Múngú ĩmivé rĩ, má íjĩ ĩmi ĩfūú ízāngā ĩmi ní nyaá túgērĩ rú Ējēpétō agá 'dāá rĩ agásĩ nĩ.

³ “Lē ĩmi ĩnjĩkí múngú āzi túngú ni ku, ĩmi ĩnjĩkí 'yéná ma áyu.

⁴ “Lē ĩmi údékí ngá āzi índré múngú rú sū ngá 'bū gé ni tịni ku, dōku ngá vū drĩgέ ni tịni ku, dōku ngá yī agá ni tịni ku. ⁵ Lē ĩmi ọvúkí drị sị vūgá ngá ĩ ní údé múngú rú 'dĩ'bée ĩnjĩzú ku, ā'diātāsīyā ma Úpí Múngú ĩmivé rĩ, á lē 'bá āzi ĩ njĩ múngú āzi ku. 'Bá ma gā 'bá sī rĩ pi, ma kòpivé anjíná ĩrĩnā ūnjĩkányā kòpivé étépì ní 'oó rĩ sī, ma í'dó ĩrĩnā úyú na rĩ gé cĩngbá cazú úyú sụ rĩ gé. ⁶ 'Bo 'bá rĩ lē dō ma rá, āzini 'du dō tā má ní ezị rĩ ngaá rá, ma ésí

múké 'bā ĩrivé úyú rĩ pi drĩgέ cĩngbá cazú úyú élifū kárakarā rĩ pi drĩgέ.

⁷ “Lē ĩmi rikí Úpí Múngú ĩmivé rĩ ā rú zị tā ūnjĩ 'ozú ku, ĩmi zíkí dō Múngú ā rú tā ūnjĩ 'ozú, Úpí Múngú ri ĩmi ĩrĩnā rá.

⁸ “Lē ĩmi ígákí ú'dú Sābātā vé rĩ, ĩmi 'bākí ĩri adrii uletere.

⁹ Lē ĩmi ngakí ĩmivé ezị ārēvú céré deę ú'dú ázıyá gá, ¹⁰ 'bo Sābātā ri ú'dú uvuzú ni, ĩri ú'dú Úpí Múngú ĩmivé rĩ vé ni. Ú'dú 'dĩri gé, lē ĩmi ngakí ezị ku, mí ulúngu, dōku mívé mvá ágó, dōku mívé mvá ūkú, dōku mívé átí 'bá ágó rú rĩ, dōku mívé átí 'bá ūkú rú rĩ, dōku mívé anyāpā rĩ pi, dōku 'bá jākā rú ímúpi adriipi mívé 'bētị āsámvú gé rĩ, ā nga ezị ú'dú Sābātā vé rĩ gé ku. ¹¹ Á'diātāsīyā Úpí Múngú gbi 'bū pi vū be, yī tafu rĩ be, ngá 'a ni agá rĩ pi be céré 'du caá ú'dú ázıyá, 'bo ká muụ caá ú'dú ezịrĩ ni gé, ĩri ní uvuzú. Úpí Múngú ní kúru tākiri 'bāzú ú'dú Sābātā vé 'dĩri drĩgέ, ā adrii uletere.

¹² “Lē mí ĩnjĩ mí étépì pi mí éndrèpì be ĩnjĩnjĩ, mí adrii rí caá ílì be aco āngū Úpí Múngú mívé rĩ ní sēé mí ní rĩ agá.

¹³ “Lē mí 'dì 'bá ku.

¹⁴ “Lē mí 'bā ọwũ ku.

¹⁵ “Lē mí ūgũ ngá ku.

¹⁶ “Lē mí ulí ūnjō 'bá mí gārā gá rĩ drĩgέ ku.

¹⁷ “Lē mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé jó drĩgέ ku. Lē mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé ūkú drĩgέ ku, dōku mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé átí 'bá ágó rú rĩ drĩgέ ku, dōku mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé átí 'bá ūkú rú rĩ drĩgέ ku, dōku mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé tị drĩgέ ku, dōku mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé dōngí drĩgέ ku, dōku mí 'bā ésí 'bá mí gārā gá rĩ vé ngá drĩgέ ku.”

¹⁸ 'Bá rĩ pi ká ūvi rĩ vé lĩngará,

ãzini jëlëgú rĩ vé 'ungára yĩ, ãzini kôpi kâ ũvi rĩ vé gangára lókúlókú rĩ ndreé ãcígã írà ě drĩ ọzũúpi rĩ be, sê ũrĩ ìmvú kôpi ambamba, kôpi yâkí ãní kpĩríkpĩrí, kôpi áwíkí pá tuú rára rú. ¹⁹ Kôpi ní 'yozú Mósê ní kĩnĩ, “Lê mì átá 'bá ní átángá rĩ nĩ, 'bâ ícò yì rá. 'Bo lê mì ku Múngú átá átángá rĩ 'bá ní nĩ ku, ìri sê 'bâ ũdrã rá.”

²⁰ Mósê ní újázú kôpi ní kĩnĩ, “Ìmi 'okí ũrĩ sĩ ku, Múngú ìmú ìmi ũ'bĩ, ũrĩ ã rù rí ìmi, ìmi 'okí rí ũnjĩkãnyã ku.” ²¹ 'Bá rĩ pi áwíkí pá tuú kuú rára rú. Mósê fi ãngũ nĩpi cìcì Múngú ní adrízú rĩ agá 'dãá nĩ.

Ngá ĩ ní údé drĩ sĩ múngú rú rĩ vé tã, ãzini vũrã rọbọṅọ zãzú rĩ vé tã

²² Kúru Úpí Múngú ní 'yozú Mósê ní kĩnĩ, “Í lũ 'bá Ìsèrélê vé rĩ pi ní 'dĩni, ‘Ìmi ndrekí ìmî mì sĩ rá, á ri átá íngázú 'bũ gélésĩla. ²³ Lê ìmi údékí aya ọgú' 'bá ọgú' ọgũ ni pi rií ìnjĩ múngú rú ku, dõku lê ìmi údékí dábũ rí ìnjĩ múngú rú ku.

²⁴ “ ‘Lê ìmi usakí nyọókú, ìmi siki má ní vũrã rọbọṅọ zãzú ni, ìmi zãkí rí má ní kãbĩlõ, ndrĩ, ãzini tĩ rọbọṅọ rú ãní. Ma sị mụzú vũgá 'dĩ, ma mụ ìmi ní tãkĩri sê vũrã ĩ ní rizú ma ìnjĩzú rĩ gé. ²⁵ Ìmi siki dõ má ní vũrã rọbọṅọ zãzú rĩ írà sĩ, lê ìmi siki írà ĩ ní rụ' 'bá ni upaá kuyé ni sĩ, ã upakí rụ' 'bá ni ayaná sĩ ku, ã' diãtãsiyã ìri sê vũrã rọbọṅọ zãzú rĩ adri ãní uletere ku. ²⁶ Lê ìmi tũkí mụzú vũrã rọbọṅọ zãzú rĩ gé 'dãá vũrã pá ũ' 'bázú rĩ gé sĩ ku, 'bã ãzi ã ndre rí ìmî rụ' 'bá ule rĩ ku.’ ”

**Búkũ
Rútã
vé rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Búkũ 'dĩri ũlũ ú'dógú'dógú Rútã vé rĩ, Rútã ri Mōábāzĩ. 'Bá Mōábā vé rĩ pi ẹ'yĩkĩ Múngú Īsērélē vé rĩ kuyé. Īsērélégú āzi ívé 'bá 'bětĩ āsámvú gé rĩ pi be, kōpi íbíkĩ íngá Bětēlēmē gá, kōpi 'dekĩ muṣú adrii Mōábā gá, ā'diātāsīyā ẹbírĩ 'de kōpivé āngũ agá nĩ. Īsērélégú rĩ vé ũkú Nōómé ri anji āgō be ĩrĩ, ĩrivé mvá āzi rĩ je Rútã ri nĩ. 'Bo ĩrivé ágó drã rá, āzini ĩrivé anji ĩrĩ 'dĩ'bée ũdrãkĩ rá, 'yéṅá kukĩ Nōómé ri áyu. Nōómé kã lée 'i újã gōo Bětēlēmē gá 'dãá, Rútã kīnĩ, 'í lē muṣú vú ni gé sĩ ĩndĩ, Rútã ẹ'yĩ Múngú áda rĩ rá. Kōpi ã cakĩ dō Bětēlēmē gá 'dãá líkicó rú drãāsīyā, Múngú sē Rútã ní ágó múké, ā'bú be ni, rú ni Bōójã 'i. Bōójã ní Rútã ri jezú 'í ní ũkú rú, Bōójã ri kpá Nōómé ã tã mbaá ĩndĩ. Bōójã pi vé úyú Rútã be rĩ agá, ágó āzi anigé, rú ni Dãwúdĩ 'i, ágó rĩ 'bágú.

Ú'dógú'dógú Rútã vé 'dĩri lũ 'bá ní kīnĩ, 'bá rĩ pi ārēvú céré ẹ'yĩkĩ dō Múngú ri rá, Múngú ri kōpi ní tãkĩri sē rá.

Ēlīmēlékē pi ívé 'bá 'bětĩ āsámvú gé rĩ pi be muṣú Mōábā gá

¹ Lókĩ 'bá tã lĩ'bá* rĩ pi ní āngũ ruzú āngũ Īsērélē vé rĩ agá rĩ gé, ẹbírĩ 'de āngũ rĩ agá ũnjĩ ũnjĩ. Ágó āzi kūrú Bětēlēmē vé rĩ agá, āngũ Yúdã vé rĩ agá, 'du ívé ũkú ívé anji āgō ĩrĩ rĩ pi be, 'de muṣú adrii āngũ Mōábā vé rĩ agá 'dālē ũkōlō. ² Ágó rĩ

ã rú Ēlīmēlékē 'i, ũkú ni ã rú Nōómé 'i, ĩrivé anji ĩrĩ 'dĩ'bée, āzi rĩ ã rú Mālónã 'i, āzi rĩ Kīlīyónã 'i. Kōpivé sūrú Ēfārátã, kōpi kūrú Bětēlēmē vé rĩ agá, āngũ Yúdã vé rĩ agá. Kōpi 'dekĩ muṣú adrii āngũ Mōábā vé rĩ agá.

³ Nōómé ágó ni Ēlīmēlékē ní drãzú, ku Nōómé pi kú ĩrivé anji āgō ĩrĩ 'dĩ'bée be. ⁴ Anji āgō ĩrĩ 'dĩ'bée ní anji ũkú Mōábā vé ni pi jezú ĩ ní ũkú rú, ũkú āzi rĩ ã rú Úrũpã 'i, āzi rĩ Rútã 'i. Kōpi kã adrii caá 'dālē ílĩ muṣú, ⁵ Mālónã pi ní ũdrãzú Kīlīyónã be ĩrĩtró, kukĩ Nōómé ri kú anji ākó, ágó ākó.

Nōómé lē ívé anji āgō rĩ pi vé ũkú ĩrĩ 'dĩ'bée pēe gōo muṣú ívé āngá

⁶ Nōómé kã yĩ āngũ Mōábā vé rĩ gé 'dālē kīnĩ, Úpĩ† sē ānyāngã ka 'bá rĩ pi ní āngũ Yúdã vé rĩ gé 'dãá, Nōómé pi ní ĩ útúzú ívé anji ĩrĩ 'dĩ'bée vé ũkú pi be āngũ Mōábā vé rĩ gé 'dālē, lēzú ĩ újázú gōzú vúlē āngũ Yúdã vé rĩ gé 'dālē ũzi. ⁷ Kōpi ní vūrã ĩ ní rizú adrizú 'dãri kuzú, Nōómé pi ní muṣú ívé anji ũdrã'bá ĩrĩ 'dĩ'bée vé ũkú pi be, kōpi 'ḍukĩ lētĩ muṣú Yúdã gá rĩ, kōpi újákĩ ĩ gōzú vúlē āngũ Yúdã vé rĩ gé 'dālē ũzi.

⁸ Kúru Nōómé ní 'yozú ívé anji ĩrĩ 'dĩ'bée vé ũkú pi ní kīnĩ, "Īmi mvikĩ gōo ĩmivé āngá ĩmi ẹndrēpĩi vúgá. Úpĩ ã 'bã ẹsĩ múké ĩmi ní, sũ ĩmi ní ẹsĩ múké 'bãá ĩmivé āgō ũdrã'bée gĩ rĩ pi ní, āzini ĩmi ní 'bãá má ní rĩ tĩnĩ. ⁹ Úpĩ ã sē ĩmi ní āgō ĩmi tã mba'bée múké ni pi." Kúru ĩri ní kōpi u'dezú ẹzizú bēdrĩ sĩ, Rútã pi Úrũpã be, kōpi ní í'dózú ngozú. ¹⁰ Kōpi ní 'yozú Nōómé ní kīnĩ, "'Bá lēkĩ 'bã újã gōo muṣú mí be trũ mívé 'bá rĩ pi vúgá 'dãá."

* **1:1** 1:1 'Bá tã lĩ'bá rĩ pi: 'Bá tã lĩ'bá rĩ pi Múngú ũpē kōpi nĩ, kōpi ã pakĩ rĩ 'bá Īsērélē vé rĩ pi ívé ari'ba rĩ pi drígé sĩ. Kōpi rikĩ 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé tã lĩ nĩ. Kōpi rikĩ kpá 'bá Īsērélē vé rĩ pi ruṣú lókĩ 'dãri gé nĩ. † **1:6** 1:6 Úpĩ: Ēbērē tĩ sĩ, Múngú zĩ 'i rú Yáwē, íffĩ nĩ, Múngú adriipi muṣú 'dãni'dãni rĩ 'i. Kēlĩkó tĩ sĩ, 'bã Yáwē ri zĩ Úpĩ. Ī ịsũ lã Búkũ Í'dóngará vé rĩ agá, Wũngará vé rĩ agá, Rútã vé rĩ agá, āzini Yónã vé rĩ agá.

11 Nõómé ní 'yozú kīnī, “Má anji rī, ĩmi újákí ĩmi gōó ĩmivé āngá 'dālé ũzi. Ngá ĩmi ní lēzú mužú má vúgá sī ĩndī rī ā'di? Ma gō anji āgō tị đị, kōpi ā adrikí rí ĩmi ní āgō rú? 12 Má anji rī, ĩmi újákí ĩmi gōó ĩmivé āngá 'dālé ũzi, á dē gí, má ícọ gōó ágọ jee đị ku. Mā 'bā dō ẹsị ágọ jezú, āzini má adri dō ágọ be ĩnịná āndrū nōri gé, má tị dō anji āgō, 13 ĩmi nyo ícọ tē cīngbá cazú lókí kōpi ní mbazú rī gé rá? ĩmi nyo ícọ adri āgō ākọ kōpi ũtēzú rá? Má anji rī, ĩmi ícókí ũtēé bā ku. Tā ĩmivé 'dīri sē má ní ĩzāngā, ndē ĩzāngā ĩmivé rī rá, ā'diātāsīyā Úpí sē nóni ma ri ĩzāngā nya.”

14 Kōpi gōkí ngoó đị ú'dúkọ be ọrụ 'dāá. Kúru Úrūpā ní ĩdrẹpí ri u'dezú ẹzizú bẹdrī sī, ĩri ní 'dezú mužú, 'bo Rútã áwí ívé rī adrií kuú ĩdrẹpí Nõómé be.

Nõómé pi Rútã be mvikí gōó āngū Īsērélē vé rī gé

15 Nõómé ní 'yozú Rútã ní kīnī, “Í ndre drī ká, mí ẹ'yẹpí ri 'de mužú ívé 'bá rī pi vúgá, āzini ívé múngú rī pi vúgá, ĩmi 'dekí mužú ĩri be trú.”

16 Rútã ní 'yozú kīnī, “Mī 'yo má ku mi, dōku má gō vúlé 'dini ku. Vūrā mí ní mužú rī gé, ma mužú ĩndī. Vūrā mí ní mužú adrizú rī gé, ma kpá mužú adri mí be trú. 'Bá mívé rī pi, kōpi adri 'bá mávé ni, Múngú mívé rī, ĩri adri Múngú mávé ni. 17 Vūrā mí ní drāzú rī gé, ma kpá drā, ĩ ma sị vūrā 'dāri gé. Á 'du dō tā rī ngaá sù má ní 'yoó rī tịnị kuyé, lē Úpí ẹ ĩrīnā ma ũnjí ũnjí, drā ri 'bā āsámvú aco mí be nī.” 18 Nõómé kã ndreé Rútã lē mužú 'í vúgá sī ĩndī, gō tā āzi 'yoó đị kuyé.

19 Kúru ũkú ĩrī 'dī'bée ní 'dezú mužú, kōpi ní cazú Bētēlémē gá 'dālé. Kōpi kã caá Bētēlémē gá 'dāá, 'bá kūrú agá 'dālé rī pi céré āyākí āyāyā kōpivé ícángará sī. ũkú rī pi

ní 'yozú kīnī, “'Bá 'dīri nyo Nõómé 'i?”

20 Nõómé ní újázú kōpi ní kīnī, “'Á zíkí ma Nõómé 'i ku. ĩmi zíkí ma Mārāš, ā'diātāsīyā Múngú Ūkpō 'Dípa sē á cị drī ambamba. 21 Ọtú má ní fūzú mužú rī gé, ma ágọ be, ma anjiná be, 'bo Úpí sē má újá ma ĩgōó lịkícọ rú. Ngá ĩmi ní ma zizú Nõómé rī ā'di? Úpí sē á nya ĩzāngā, āzini Múngú Ūkpō 'Dípa sē má ịsụ drīlē ũnjí.”

22 Nõómé ímví ĩgōó āngū Mōábā vé rī gé 'dāásī, kōpi ímvíkí Rútã Mōábāzị rī be trú. Kōpi cakí Bētēlémē gá 'dāá lókí ĩ ní rizú ũndú lizú rī gé.

2

Rútã pi ịsúkí ĩ Bōójā be

1 Ágọ āzi rú ní Bōójā 'i, ágọ rī Nõómé ágọ ní Ēlīmélékē vé māríté, ĩri ā'bú be, ĩri 'bá ĩ ní ĩnjí ĩnjí ni.

2 Ọ'dú ālu, Rútã Mōábāzị rī ní 'yozú Nõómé ní kīnī, “'Á lē mužú ũndú u'de 'bá vūgá sī rī pi u'dụ 'bá ẹsị be múké ícọpi má ĩzā koopi ní vé ọmvú agá.” Nõómé ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mā mvá rī, 'í 'de mužú ịyí.”

3 Kúru Rútã ní 'dezú mužú, ĩri ní fizú ọmvú agá 'dāá, ĩri ní 'dózú ũndú rī u'duzú 'bá ũndú lị 'bá rī pi ā vudrī gé sī. Gō á má ịsụ ākūdē 'i ri ẹzị rī nga Bōójā adriípi súrú Ēlīmélékē vé rī agá rī vé ọmvú agá.

4 Bōójā ní ícázú Bētēlémē gá 'dāásī, ĩri ní 'bá ũndú lị 'bá rī pi ẹzizú kīnī, “Úpí ā adri ĩmi be!” Kōpi ní újázú kīnī, “Úpí ā sē mí ní tākiri!”

5 Bōójā ní 'bá ũndú lị 'bá rī pi vé āmbúgú zizú kīnī, “Ūkú adriípi ízóná rú 'dāri ā'di 'i?”

6 'Bá ũndú lị 'bá rī pi vé āmbúgú rī ní 'yozú kīnī, “Ūkú rī Mōábāzị, kōpi íbíkí ímú āngū Mōábā vé rī gélésī Nõómé be trú. 7 Ūkú rī zị té ma ụ'bútịná rī sī kīnī, 'í lē ũndú u'de 'bá vūgá sī rī pi u'dụ 'bá ũndú lị 'bá rī

‡ 1:20 1:20 Nõómé: Rú Nõómé rī vé ífífí āyíkó.

§ 1:20 1:20 Mārā: Rú Mārā rī vé ífífí drīcírú.

pi ã vùdrĩ gé sī. Ûkú rĩ í'dó té ẹ̀zì ngáá ỳ'bùtì, cĩmgbá ícázú sã nōri gé, mụ uvuú sãnjã be mädã ápälã ã ndúgé.”

⁸ Kúru Bõójã ní 'yozú Rútã ní kĩnĩ, “Mâ mvá rĩ, 'í yì drĩ ma ká, ã mụkí ùndú u'de'bánú vùgá sī rĩ u'dụú ọmvú ãzi agá ku, lē mí fū ọmvú nōri agásĩ ku. Ìmi adrikí mávé átí'bánú ùkú rú nō'bée be nōgó. ⁹ Lē mí ndre ãgō rĩ pi dō ri ùndú rĩ lị ọmvú agá 'dãá wõókõ ngōri gé, 'í 'de ùkú adri'bánú átí'bánú rĩ pi ã vùdrĩ gé sī. Á 'yo ãgō rĩ pi ní gí, kōpi ã 'okí mi ùnjí ku. Yìí úvã ndē dō mi gí, 'í mụ yìí ãgō rĩ pi ní dãá ùdrí agá 'dãri ìbēē mvuú.”

¹⁰ Rútã ní kũmũcí ùtĩzú vùgá, ìri ní 'í drĩ s̄zú nyõókú gé 'dãá, ìri ní Bõójã ri zizú kĩnĩ, “Ma jãkãzì, ngá mí ní ẹ̀sì múké 'bãzú má ní, ãzini mí ní mã tã 'dụzú 'bãzú ãmbúgú rĩ ã'di?”

¹¹ Bõójã ní újázú ìri ní kĩnĩ, “Mí ágó ni ní drãzú rĩ ã vùdrĩ gé, tã mí ní 'oó mí ìdrépi ní rĩ, ùlũkí má ní céré. Tã mí ní mí ẹ̀tẹpi ri kuzú, mí ẹ̀ndrépi ri kuzú, mívé ãngũ kuzú ímúzú adrizú 'bánú mí ní ùkú ni n̄ĩ kuyé nō'bée be nōri, ùlũkí má ní gí.

¹² Lē Úpí ã sē mí ní ãndēma ãmbúgú tã mí ní 'oó rĩ sī, Múngú Ìsērélē rĩ pi vé mí ní ífí ìrivé ỳpìlẹ̀'bí ã ndúgé rĩ ã ùtē mi.”

¹³ Rútã ní 'yozú kĩnĩ, “Ãmbúgú mávé rĩ, lē mí 'bã ẹ̀sì múké má ní mụzú nyonyo, mã ã adri dō átí'bánú mívé ni kuyé drããsiyã, tã mí ní átã múké mã ẹ̀sì ùmĩzú 'dĩri, sē má ní ãyĩkõ.”

¹⁴ Kã caá sã ínyã nyazú rĩ gé, Bõójã ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “Mí ímú nōgó, 'í 'dụ pánga rĩ dũú tìbì agá 'dãá.” Kúru Rútã ní úrizú 'bánú ùndú lị'bánú rĩ pi ã gãrã gá, Bõójã ní ùndú ì ní ụsì rĩ s̄zú ìri ní, Rútã ní ùndú rĩ cizú ẹ̀pizú, ìri ní ìmbítã ni kuzú. ¹⁵ Rútã kã gōó ngáá ùndú rĩ u'dungará gá 'dãá, Bõójã ní átázú ívé átí'bánú ãgō rú rĩ pi ní kĩnĩ, “Rútã lē dō ùndú rĩ u'dụú ùlĩli ì ní úmbé rĩ pi ãsãmvú

gé sī, ã 'yokí ìri ní tã ùnjí ku. ¹⁶ Ìmi unjekí ùndú rĩ pi ùlĩli rĩ pi agásĩ ú'bé vùgá, ã u'dụ rí 'í ní, ã 'yokí ìri ní tã ùnjí ku.”

¹⁷ Rútã ní ùndú rĩ u'dụzú cĩmgbá ùndrējã gá, co ùndú rĩ ùvú sī tré mĩlĩmĩlĩ, ỳ'bì ùndú rĩ caá kílõ mụdrì drĩ ni ìrĩ. ¹⁸ Ìri ní ùndú rĩ 'dụzú mụzú kūrú agá 'dãá, ìri ní 'dazú 'í ìdrépi ní. Ìri ní ùndú ì ní ụsì, 'í ní cí tí rĩ vé ìmbítã jizú s̄zú 'í ìdrépi ní.

¹⁹ Ìdrépi ní ìri zizú kĩnĩ, “Ãndrũ 'í mụ ùndú rĩ u'dụú ìngũgá? 'Í ngá ẹ̀zì rĩ ìngũgá? Tãkiri ã adri 'bánú mí ìzã kōpi rĩ be.” Kúru Rútã ní 'bánú 'í ní ẹ̀zì ngazú vú ni gé rĩ lüzú 'í ìdrépi ní kĩnĩ, “Ágó má ní ẹ̀zì ngáá ìri vùgá ãndrũ rĩ, rụ ni Bõójã 'i.”

²⁰ Nõómé ní 'yozú 'í ùkú ni ní kĩnĩ, “Úpí riipi ẹ̀sì múké 'bãápi 'bánú ìdri rú rĩ pi ní, ãzini 'bánú ùdrã'bánú gí rĩ pi ní rĩ, ã 'bã tãkiri ágó 'dãri drĩgé. Ágó 'dãri 'bávé máríté p̄ri ni, ìri 'bávé nyõókú je gō vùlé n̄i.”

²¹ Rútã Mõábãzì rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Ágó rĩ 'yo má ní kĩnĩ, mã áwí adrii 'bánú ùndú lị'bánú rĩ pi be trụ cĩmgbá sã kōpi ní ìvé ãnyãngã ìkũnãzú dezú céré rĩ gé.”

²² Nõómé ní 'yozú Rútã ní kĩnĩ, “Mâ mvá rĩ, ìri múké, 'í mụ ùndú rĩ u'dụú ìrivé átí'bánú ùkú rú ri'bánú ãnyãngã ìkũnã'bánú rĩ pi ã vùdrĩ gé sī, ã'diãtãsiyã 'bánú ãzi vé ọmvú agá, ã 'okí rí mi ùnjí ku.”

²³ Kúru Rútã ní rizú ùndú rĩ ã vùdrĩ u'dụzú átí'bánú ùkú rú ri'bánú ẹ̀zì ngá'bée Bõójã ní rĩ pi ã vùdrĩ gé sī, cĩmgbá kōpi ní ãnyãngã rĩ ìkũnãzú dezú rĩ gé. Rútã pi rikí adrii ìdrépi be trụ.

3

Nõómé ẹ̀zì tã Rútã ní

¹ Ụ'dú ãlu, Rútã ìdrépi Nõómé ní 'yozú Rútã ní kĩnĩ, “Mâ mvá rĩ, lē mã ndã mí ní 'bẹ̀tì mi rụ̀pi múké ni. ² Bõójã mí ní ùndú rĩ u'dụú ìrivé átí'bánú ùkú rú ẹ̀zì ngá'bée rĩ pi

ã vùdrĩ gé sĩ rĩ, ìri 'bávè máríté. Ìndrũ ìnìnjá sĩ, Bõójã ri mụ ùndú ndrĩ vùrã ì ní rizú ùndú cozú rĩ gé. ³ Mí ùjĩ mi, 'í trĩ mi ùdu ngũ̀pì ndrĩndrĩ ni sĩ, 'í su bõngó múké ni. 'Í 'de mụvù vùrã ì ní ùndú cozú rĩ gé 'dãá, 'bo mí sè ã ñĩ áamá 'yozú kìnĩ mi 'dãá'dã 'dínì ku, 'í tē, ã nya ívé ìnyá, ãzini ã mụvù ívé ngá deḡ. ⁴ Bõójã la dõ vùgá gí, 'í ndre vùrã ìri ní lazú rĩ, 'í mụ bẹ̀lẹ̀ngíṭṭì rĩ ówù pá ni gé sĩ, 'í la vùgá. Ìri tã 'í ní lēé mí 'dụ ngaá rĩ lù mí ní rá."

⁵ Rútã ní ùjázú ìri ní kìnĩ, "Tã mí ní 'yoó 'dĩri, ma 'dụ nga rá."

Rútã ã'yĩ tã Nõómé ní ẹ̀zị 'í ní rĩ ngaá rá

⁶ Rútã ní 'dezú mụzú vùrã ì ní rizú ùndú cozú rĩ gé 'dãá, sũ ìdrẹ̀pì ní lùu 'í ní rĩ tìni.

⁷ Bõójã kã ìnyá rĩ nyaá, ãzini kã ívé ngá mụvù deḡ, gõ adrií ãyĩkõ sĩ, ìri ní mụzú lazú vùgá, la ùndú ì ní drõó rĩ ã gãrã gá. Rútã ní 'i njezú mụzú, ìri ní bẹ̀lẹ̀ngíṭṭì pá ni gé rĩ ówùzú, ìri ní lazú pápálésìla.

⁸ Kã caá ìnì ágágá, Bõójã ní aruzú ãyãngará be, kã 'i újã, ìsù ùkú la kú 'ì pápálé gélésìla.

⁹ Bõójã ní zìzú kìnĩ, "Mí ã'di 'i?" Ùkú rĩ ní 'yozú kìnĩ, "Bá rĩ ma 'i mívé ãtí'bá Rútã 'i. Mí ísè mívé bẹ̀lẹ̀ngíṭṭì ẽ tì mà drĩ ọ̀zùzú ãní,* ã'diãtãsiyã mí mávé máríté, mí 'bávè máríté pìrì ni, mí 'bávè nyõókú je gõ vùlé nĩ."

¹⁰ Bõójã ní ùjázú kìnĩ, "Mâ mvá rĩ, Úpí ã 'bã tãkìri mí drĩgè. Ẹ̀sì múké mí ní 'bãá má ní 'dĩri, ndē mí ní 'bãá mí ìdrẹ̀pì ní rĩ rá. 'Í 'bã mị anjì ãgõ adri'bá ã'bù be, dõku ã'bù ãkó rĩ pì drĩgè kuyé. ¹¹ Mâ mvá rĩ, 'í 'o ùrĩ sĩ ku. Ngá mí ní zìjì má tì gé rĩ, má sè mí ní rá. 'Bá kùrú agá rĩ pì ãrèvù céré ñkì áamá rá 'yozú kìnĩ, mí ùkú adriipi tã be múké ni. ¹² Ádarú ma kòdò ícò nyõókú rĩ je gõ vùlé nĩ, 'bo

máríté ãzi pìrì pìrì nyõókú rĩ jeépi ní anigé. ¹³ Lē mí adri nõgò ìnìnjá nõri sĩ, ãngũ rĩ kãdõ ówù, máríté rĩ ã'yĩ dõ nyõókú rĩ jeé gõó vùlé rá, ìri múké, ã je gõó ìyí. 'Bo gã dõ jegá sĩ, ádarú Úpí ẹ̀ndrẹ̀tì gé, ma tã rĩ 'dụ nga rá. 'Í la nõgò cĩmgbá cazú ù'bùṭiṇá gá."

¹⁴ Kúru Rútã ní áwízú lazú ágó rĩ ã pápálé gá 'dĩgè, cĩmgbá ù'bùṭiṇá gá, 'bo ìngá ìnógósì, sã 'dãri 'bá ãzi ícò ógùpì ri ñĩ áamá ku. Kúru Bõójã ní 'yozú kìnĩ, "Lē 'bá ãzi ã ñĩ áamá 'yozú kìnĩ, mí vùrã ùndú cozú rĩ gé nõgõnõ 'dínì ku."

¹⁵ Bõójã ní kpá 'yozú kìnĩ, "Mí ìjì mívé bõngó mí ní 'beé mí rù'bá gá 'dĩri, mí aja vùgá 'dĩgè." Bõójã ní ùndú rĩ yìzú ngá ã 'a áziyá, ù'bì caá kílõ pùkú na, ìri ní dãzú bõngó rĩ agá 'dãá, ìri ní 'düzú 'bãzú Rútã drĩgè. Kúru Bõójã ní 'i ùjázú gõzú vùlé kùrú agá 'dãá.

¹⁶ Rútã kã caá 'ì ìdrẹ̀pì Nõómé vùgá 'dãá, ìdrẹ̀pì ní 'yozú ìri ní kìnĩ, "Mâ mvá rĩ, tã rĩ 'o 'i ìngóni?" Kúru Rútã ní tã Bõójã ní 'oó 'í ní rĩ ùlüzú céré 'ì ìdrẹ̀pì ní. ¹⁷ Ìri ní gõzú 'yozú kìnĩ, "Sè má ní ùndú ngá ã 'a áziyá, ã'diãtãsiyã kìnĩ, má ícò ìgõó mà ìdrẹ̀pì vùgá nõlé drì be ule ku."

¹⁸ Kúru Nõómé ní 'yozú kìnĩ, "Mâ mvá rĩ, lē mí ùtē tã ìmùpì 'i ngaápi rĩ ẹ̀sì be mãdã. Tã 'dĩri sè ágó rĩ ã ùmĩ tu pá ãndrũ ku, cĩmgbá ìri ní tã 'dĩri ùtùngará gá."

4

Bõójã je Rútã ri 'í ní ùkú rú

¹ Bõójã mụ úrì kú kùrú rĩ vé kẹ̀tìlè* gá 'dãá. Mární Bõójã ní tã ní 'yoó ìri nyõókú rĩ je nĩ rĩ kã ícá, Bõójã ní ìri zìzú kìnĩ, "Ìndìgò, mí ìmù má vùgá nõó, mí ìmù úrì vùgá." Kúru máríté rĩ ní mụzú úrìzú vùgá.

² Bõójã ní 'bá ambugu rĩ pì ùpèzú

* 3:9 3:9 Mí ísè mívé bẹ̀lẹ̀ngíṭṭì ẽ tì mà drĩ ọ̀zùzú ãní: Mèrè Èbèrè pì vé rĩ gé, tã 'dĩri vé ìffí lù kìnĩ, Mí ẹ̀yì ma mí ní ùkú rú. * 4:1 4:1 Kùrú rĩ vé kẹ̀tìlè: Kùrú rĩ vé kẹ̀tìlè 'dĩri, ìri vùrã 'bá Ìsèrèlè vé rĩ pì ní rizú tã ùtùzú ni.

mudrĩ, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Lě ĩmi úríkí 'dĩgé.” Kúru kôpi ní úrízú vŭgá.

³ Kúru ĩri ní 'yozú máríté rĩ ní kĩnĩ, “Nŏómé ímŭpi āngŭ Mŏábã vé rĩ gélésĩ rĩ, lě 'bá édrĩpĩ Ēlĩmélékē vé nyŏŏkŭ urukŏ uezĩ rá. ⁴ Má ũsŭ, á lě tã ni ĩjĩ ũlŭú mí ní, mĩ je rĩ nyŏŏkŭ rĩ, 'bá úrí'bá nŏ'bée ā nĩkĩ rĩ ĩndĩ, āzini mávé 'bá ambugu rĩ pi ā nĩkĩ rĩ tã ni ĩndĩ. Mĩ dŏ je rá, 'í je. 'Bo 'í je dŏ ku, 'í lŭ má ní, mã nĩ rĩ 'yozú kĩnĩ, 'í je ku. Ā'diātāsīyã nyŏŏkŭ rĩ ícókĩ sěe jeé 'bá túngú ni ní ku, mi je nĩ, āzini ma je nĩ.” Māríté rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Ma je rá.”

⁵ Kúru Bŏójã ní 'yozú kĩnĩ, “Ŭ'dŭ mí ní nyŏŏkŭ rĩ jezú Nŏómé vŭgá rĩ gé, mi kpá Rŭtã ōwŭzígŏ ágŏ ni drãapi gĩ 'dĩri é'yĩ mí ní ũkú rú, nyŏŏkŭ 'dĩri ā adri rĩ āvŭ rĩ vé ni, āzini ĩrivé úyú rĩ pi vé ni.”

⁶ Kúru máríté rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Má ícŏ nyŏŏkŭ rĩ jeé ku, ā'diātāsīyã nyŏŏkŭ má ní jeé 'dĩri, ĩ ímŭ 'dŭ má drĩgé sĩ rá. Lě mĩ je nyŏŏkŭ rĩ nĩ, á je ku.”

⁷ Őtŭ mērē ĩsērélē rĩ pi vé rĩ gé, kôpi kádŏ ngá ufuú, 'bá āzi rĩ ívé mŏrŏkŭ nje sē 'í ōgŭpĩ ní. 'Dĩri lŭ 'yozú kĩnĩ, tã rĩ útúkĩ gĩ.

⁸ Kúru máríté rĩ ní 'yozú Bŏójã ní kĩnĩ, “'Í je nyŏŏkŭ rĩ ĩyĩ.” ĩri ní ívé mŏrŏkŭ njezú 'í pá gá sĩ.

⁹ Kúru Bŏójã ní 'yozú 'bá ambugu rĩ pi ní, āzini 'bá rĩ pi ní céré kĩnĩ, “Āndrŭ sĩ, ĩmi ndrekĩ tã rĩ ĩmĩ mĩ sĩ gĩ, á je ngá Ēlĩmélékē vé rĩ, Kĩlĩyŏnã vé rĩ, āzini Mālŏnã vé rĩ Nŏómé vŭgá gĩ. ¹⁰ Má é'yĩ kpá Mālŏnã vé ōwŭzĩ Rŭtã Mŏábãzĩ rĩ má ní ũkú rú gĩ, āvŭ rĩ vé rŭ ā adri rĩ ũgŏgŏ, āzini mã mba rĩ ngá ĩrivé rĩ ā tã. ĩrivé rŭ ā āvĩ rĩ 'bá ĩrivé rĩ pi āsámvú gé sĩ

ku, āzini ĩrivé kŭrŭ agásĩ ku, āndrŭ sĩ, ĩmi ndrekĩ tã rĩ ĩmĩ mĩ sĩ gĩ.”

¹¹ Kúru 'bá ambugu rĩ pi 'bá adri'bá kĕtĩlĕ gá rĩ pi be, kôpi ní 'yozú kĩnĩ, “'Bá ndrekĩ tã 'dĩri 'bá mĩ sĩ gĩ. Úpĩ ā sē ũkú riipi ímŭpi mí vŭgá 'dĩri ní anjĩná sŭ ĩri ní sĕe Rãelĕ pi ní Lĕyã† be rĩ tĩnĩ, ũkú 'dĩ'bĕe tĩkĩ úyú ĩsĕrĕlĕ vé rĩ pi nĩ. Lĕ mĩ adri ā'bú be kŭrŭ Ēfãrãtã vé rĩ agá 'dĩgé, mĩ rŭ ā kŭkŭ Bĕtĕlĕmĕ gá 'dĩgé. ¹² Lĕ Úpĩ ā sē ĩmi ní anjĩná ũkú mvãná rŭ 'dĩri be, 'bĕtĩ mĩvé rĩ āsámvú gé, lĕ ĩmi tĩkĩ anjĩná sŭ Pĕrĕzĩ vé rĩ tĩnĩ, Yŭdã pi Tãmãrã be, kôpi tĩkĩ Pĕrĕzĩ‡ rĩ nĩ.”

¹³ Kúru Bŏójã ní Rŭtã ri é'yĩzú 'í ní ũkú rú. Bŏójã pi ní adrizú Rŭtã be, Úpĩ sē Rŭtã ĩsŭ 'a, ĩri ní mvã ágŏná tĩzú. ¹⁴ Ŭkú rĩ pi ní 'yozú Nŏómé ní kĩnĩ, “Ē ĩngúkĩ Úpĩ ri, āndrŭ sĩ, Úpĩ sē mí ní mvã ágŏná ímŭpi mĩvé ngá ĕ tĩ ruŭpi ni gĩ, ĩrivé rŭ ā kŭ āngŭ ĩsĕrĕlĕ vé rĩ agá mŭzú nyonyo. ¹⁵ ĩri sē mi adri āyĩkŏ sĩ, mí kãdŏ ícã ārãkã rŭ, ĩri mĩ tã mba nĩ. Ā'diātāsīyã mí ũkú ni mi lĕepi lĕlĕ rĩ, tĩ ĩri nĩ. ĩrivé tã 'oó múké rĩ, ndĕ anjĩ ézĩrĩ pi vé rĩ rá.”

¹⁶ Nŏómé ní mvãná rĩ 'dŭzú ruŭzú 'í drĩgé, ĩri ní mvãná rĩ ā tã mbazú. ¹⁷ Ŭkú adri'bá 'dãgá rĩ pi kĩnĩ, “Nŏómé ri mvã be.” Kôpi ní mvãná rĩ ā rŭ 'dazú Őbĕdĕ 'i. Őbĕdĕ ní Yĕsĕ rĩ tĩzú, Yĕsĕ ní Dãwŭdĩ§ ri tĩzú.

Ē'bĩpĩ Dãwŭdĩ vé rĩ pi

¹⁸ Úyú Pĕrĕzĩ vé rĩ pi 'dĩ: Pĕrĕzĩ tĩ Ēzĩrŏnã ri, ¹⁹ Ēzĩrŏnã tĩ Rãmã ri, Rãmã tĩ Āmĩnãdãbã ri, ²⁰ Āmĩnãdãbã tĩ Nãsŏnã ri, Nãsŏnã tĩ Sãlĩmŏnĩ ri, ²¹ Sãlĩmŏnĩ tĩ Bŏójã ri, Bŏójã tĩ Őbĕdĕ ri, ²² Őbĕdĕ tĩ Yĕsĕ ri, Yĕsĕ ní Dãwŭdĩ rĩ tĩzú.

† 4:11 4:11 Rãelĕ pi vé tã Lĕyã be rĩ: Rãelĕ pi vé tã Lĕyã be rĩ, 'í lã Í'dŏngãrã 29-33. ‡ 4:12 4:12 Pĕrĕzĩ: Pĕrĕzĩ, Yŭdã, āzini Tãmãrã vé tã, 'í lã Í'dŏngãrã 38:6-30. § 4:17 4:17 Dãwŭdĩ: Mŭngú ĩpĕ Dãwŭdĩ ri adri 'bãgŭ ĩsĕrĕlĕ rĩ pi vé ni, ĕzĩ kĩnĩ, 'bãgŭ ú'dĩ ri ímŭ ĩfŭ ĩrivé úyú agá, ĩri mãlŭngã rĩ ru mŭzú 'dãni'dãni, 'bãgŭ rĩ Yĕsŭ Kŭrĩsĩtŏ 'i. 'Í lã Sãwŭmã 132:11-12; Ēzĩ 2:30. Tĩkĩ Dãwŭdĩ ri ĩsŭ ãkŭdĕ ĩlĩ rĩ ca ĕlĩfŭ ãlŭ (1,000) gĩ, ĩlĩ 'dãri gé, ĩsŭ tĩkĩ drĩ Yĕsŭ Kŭrĩsĩtŏ ri kuyĕ. 'Í lã 1 Sãmŭlĕlĕ 16-30; 2 Sãmŭlĕlĕ 1-24; 1 'Bãgŭ 1-2.

**Búkū
Yónā
vé rĩ
Tā búkū rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Búkū 'dĩri ìri 'bá ní ú'dógú'dógú nẹ̀bĩ Yónā vé rĩ ã tā ũlũ. Múngú lũ Yónā ní kĩnĩ, ã mu ụ'dúkó ívé rĩ ũlũ 'bá adri'bá kũrú Nĩnéwē vé rĩ agá rĩ pi ní, 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi Yāhúdĩ rĩ pi be, kọpi ari'ba rú ĩ ǎsámvú gé sĩ. Yónā lē Múngú ã ú'dĩ 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi ũdrǎá céré 'dĩsĩ rá. Yónā nga ápá Múngú ẹ̀ndrẹ̀tị gé 'dĩsĩ rá, tụ kũlúmgbá ǎmbúgú ni agá, lē zoó muzú yĩ tafu rĩ agásĩ. 'Bo 'dúkí ìri 'beé yĩ agá, Múngú sē Yónā adri'ĩ 'bĩ ǎmbúgú rĩ agá 'dǎá idri rú. Vudrĩ ni gé, Yónā gō 'deé muzú tị Múngú vé rĩ ũlũ kũrú Nĩnéwē vé rĩ agá 'dǎá rá, 'bá Nĩnéwē vé rĩ pi céré újǎkí ẹ̀sị ívé ũnjĩkǎnyǎ agásĩ rá. Kúru Múngú ú'dĩ 'bá rĩ pi kuyé, iza kpá kũrú rĩ kuyé, sē Yónā ã 'a gō veé ǎnĩ ambamba. Búkū rĩ vé ụdũ gé, Múngú i'da Yónā ní lũzú kĩnĩ, 'i lēngará vé ni, 'i ẹ̀sị ĩdríkídri, 'bá rĩ újǎ dō ẹ̀sị rá, ǎzini ĩnjĩ dō 'i rá, 'i ìri pa rá.

Yónā nga ápá Úpí ẹ̀ndrẹ̀tị gé sĩ rá

1 Ụ'dú ǎlu, Úpí* Múngú átá Yónā ǎmítáyĩ mvọpị be kĩnĩ, 2 "Í nga mu ụ kũrú ǎmbúgú Nĩnéwē vé rĩ gé 'dǎá, 'i 'yo 'bá rĩ pi ní, á ndre tā ũnjĩ kọpi ní 'oó rĩ gí."

3 'Bo Yónā gǎ tā Úpí Múngú ní ẹ̀zị 'i ní rĩ sĩ, nga ápá muzú Tǎrǎsísǎ gǎ. 'De muzú kịjị Yópǎ vé rĩ gé 'dǎá, ìri ní kũlúmgbá lēpi mu ụpi Tǎrǎsísǎ gǎ ni ịsúzú, ìri ní ẹ̀cị rĩ vé mũfēngǎ ũfēzú, ìri ní fizú úrízú kũlúmgbá rĩ agá, ìri ní muzú Tǎrǎsísǎ gǎ 'dǎá,

* 1:1 1:1 Úpí: Ẹ̀berē tị sĩ, Múngú zị 'i rú Yáwē, ífífí ni, Múngú adriipi muzú 'dáni'dáni rĩ 'i. Kẹ̀lịkọ tị sĩ, 'bá Yáwē ri zị Úpí. ĩ ịsú lǎ Búkú Í'dóngará vé rĩ agá, Wũngará vé rĩ agá, Rútá vé rĩ agá, ǎzini Yónā vé rĩ agá. † 1:9 1:9 Ẹ̀berēgú: ǎbũrámǎ ri Ẹ̀berēgú. ĩrivé mvá vé mvá Yókóbũ ri gókí zị ĩsērélē, sǎ ǎzi sĩ ĩrivé úyú rĩ pi ĩ ri zị Ẹ̀berē, sǎ ǎzi sĩ ĩ kpá zị anjị ĩsērélē vé rĩ pi. Sǎ Ẹ̀sụ vé rĩ gé, ĩ ri kọpi zị Yāhúdĩ.

nga ápá Úpí Múngú ẹ̀ndrẹ̀tị gé 'dĩsĩ rá.

4 Kúru Úpí Múngú ní ũlĩ ịpēzú vizú ũkpō be yĩ tafu rĩ agá 'dǎá, ũlĩ rĩ lē kōdō kũlúmgbá rĩ vij ụnjō kpelékpélé. 5 'Bá ri' 'bá kũlúmgbá rĩ újĩ' 'bá rĩ pi céré 'okí ụrĩ sĩ, 'bá ǎlu ǎlu 'de rĩ ngoó ívé Múngú ẹ̀ndrẹ̀tị gé. Kọpi ní nga ẹ̀njĩ' 'bá ẹ̀njĩ' kũlúmgbá agá 'dǎá rĩ pi u'duzú ú'bezú yĩ agá 'dǎá, kũlúmgbá rĩ ẹ̀ ẹ̀njĩ rĩ ǎnĩ ku.

'Bo Yónā fi laá ụ'dú koó kpílĩkpílĩ kũlúmgbá rĩ vé 'a ĩ ní ẹ̀lị vũgálésĩla rĩ agá 'dǎá. 6 'Bá kũlúmgbá rĩ újĩ' 'bá rĩ pi vé ǎmbúgú ní 'dezú muzú ìri vugá 'dǎá, ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Mi ri ụ'dú ko áyu ǎsĩ? Mí íngá ụru, 'i zị mívé Múngú! Sǎ ǎzi sĩ ìri ícọ 'bá ĩzǎ ko rá, 'bá ícókí ũdrǎá ku."

7 'Bá kũlúmgbá rĩ újĩ' 'bá rĩ pi ní átázú ĩ ǎsámvú gé sĩ kĩnĩ, "Ĭmi ímúkí 'bá 'bekí jẹké, 'bá nĩkí rĩ 'bá tā nōri ịjipi 'bá drịgé rĩ ámá ǎnĩ." Kọpi ní jẹké rĩ 'bezú, jẹké rĩ 'de Yónā ã rú sĩ.

8 Kúru kọpi ní Yónā ri zizú kĩnĩ, "Í lũ 'bá ní, 'bá tā ũnjĩ nōri ịjipi 'bá drịgé rĩ ǎ'di 'i? 'Í 'o ǎ'di? Mí íbí ímú íngóósĩla? ǎngũ mívé rĩ ã rú ǎ'di? 'Bá mívé rĩ ǎ'di pi?"

9 Yónā ní újázú kĩnĩ, "Ma Ẹ̀berēgú,† ma ri Úpí Múngú adriipi 'bũ gé, nyọkú rĩ gbiipi yĩ tafu rĩ be rĩ ĩnjĩ."

10 Tā Yónā ní 'yoó 'dĩri sē kọpi ní ụrĩ, kọpi ní ìri zizú kĩnĩ, "Í 'o ǎ'di?" (Kọpi nĩkí ámá rá 'yozú kĩnĩ, Yónā ápá Úpí Múngú ẹ̀ndrẹ̀tị gé sĩ ǎpápá, ǎ'diǎtǎsĩyǎ Yónā lũ kọpi ní drịdrị rá.)

11 ũlĩ rĩ kǎ yĩ rĩ vij, yĩ rĩ úvá ngũyá ngũyá. Kọpi ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, "Bá 'okí mi íngóni ũlĩ vijpi ũkpō be ambamba 'dĩri ã tu rĩ pá ǎnĩ?"

12 Yónā ní újázú kòpì ní kīnī, “Ìmì 'dùkí ma 'beé yǐ́ tafu rǐ agá 'dǎá, ùlì vǐ́pì ùkpò be 'dǐrì, ìrì ícò pá tu rá. Á nǐ rá á 'o ùnjīkānyā rǐ ma 'i, ùlì rǐ ní vǐzú ùkpò be 'dínì ànì.”

13 'Bá kùlúmgbà rǐ újǐ' 'bá rǐ pì ù'bǐkí kòdò ùkpò sǐ kùlúmgbà rǐ sòó gòó vùlè àngū nyòòkù rú rǐ gé 'dǎá, 'bo kòpì ícókí ku, à'diātāsīyā ùlì rǐ gò vǐ́ drǐdrǐ 'dǎrì nděé rá. 14 Kúru kòpì ní ngozú Úpí Múngú ẹndrẹtì gé, “Á Úpí Múngú, 'bá ní lèé ágó nòrì vé ídrì 'beé àvǐ́ rǐ sǐ, mì ku 'bà ùdrǎá ku. 'Bá ní lèé ágó tǎ àkó nòrì 'dǐ́ drǎá rǐ sǐ, lè mì lǐ tǎ ànì 'bá drǐgé ùnjǐ ku. Á Úpí Múngú, tǎ rǐ nga 'i sǐ mì ní lèé à nga 'i rǐ tǐnì gí.” 15 Kúru kòpì ní Yónā rǐ 'dúzú 'bezú yǐ́ tafu rǐ agá 'dǎá, koro yǐ́ rǐpì úvápì ngūyá ngūyá rǐ ní pá tuzú. 16 Tǎ 'dǐrì sè 'bá kùlúmgbà rǐ újǐ' 'bá rǐ pì rukí Úpí Múngú rǐ ànì rá, kòpì í'dùkí ròbòṅṅò zǎá Úpí Múngú ní, àzini kòpì sòkì ùyò ẹzǐ ngazú ìrì ní.

17 'Bo Úpí Múngú sè ì'bǐ àmbúgú te Yónā rǐ, Yónā adri caá ì'bǐ rǐ agá 'dǎá ùtúnjǎ na ìnjǎ na.

2

Yónā zì Úpí Múngú rǐ ì'bǐ agá 'dǎá

1 Yónā rǐ ívé Úpí Múngú rǐ zǐ ì'bǐ agá 'dǎlé. 2 Ìrì ní 'yozú kīnī, “Ìzāngā má ní ịsù rǐ agá, Úpí Múngú, á zì mì, 'í yì ma rá.

'Bù àngū sǐzú rǐ agá 'dǎá, á zì mì mà ìzǎ koó, 'í yì ma rá.

3 'Í 'be ma tǐ́ yǐ́ tafu rǐ ã ndúgé 'dǎá, á tǐ́ yǐ́ tafu kùpì kùkù rǐ ã ndúgé 'dǎá, yǐ́ rǐ ìmùlù ma rá.

Ùlì mí ní sèé vǐ́ ùkpò be 'dǐrì, sè yǐ́ rǐ ìmùlù ma céré.

4 Má ùsù déna, mí adi ma gí,

má ícò gòó mívé jó àmbúgú uletere rǐ ndréé dǐ́ ku.

5 Á tǐ́ yǐ́ kùpì kùkù rǐ ã ndúgé 'dǎá, yǐ́ rǐ ìmùlù ma céré, ásé dúpì yǐ́ agá 'dǎá rǐ ìmùlù mà drǐ céré.

6 Á 'de tǐ́ ìrǎ ã ndúgé 'dǎá, nyòòkù rǐ ọzù mà drǐ céré, 'bo mávé Úpí Múngú, mí ídrì ma 'bù agá 'dǎásǐ rá.

7 Úpí Múngú, má kǎ á má mávé ídrì lè fùúfù, á zì mì,

mávè zǐngárá ca mívé jó àmbúgú uletere rǐ agá 'dǎá, 'í yì ma rá.

8 'Bá rǐ 'bá ngá ì ní údé drǐ sǐ rǐ ìnjǐ' 'bá múngú rú rǐ pì, kòpì gǎkí ẹsǐ múké Múngú vé rǐ sǐ.

9 'Bo ma mí ní úngó òwò'dǐfò sèzú nì ngo, ma mí ní ròbòṅṅò zǎ.

Ùyò má ní sòó rǐ, ma tǎ nì 'dù nga rá.

Úpí Múngú rǐ 'bà pa tǎ ùnjǐ agásǐ nǐ.”

10 Úpí Múngú ní 'yozú kīnī, ì'bǐ rǐ ã íwé Yónā rǐ àmvé, ì'bǐ rǐ ní Yónā rǐ íwézú nyòòkù à'wí rú rǐ drǐgé 'dǎá.

3

Yónā mù Nǐnéwè gá 'dǎá rá

1 Kúru Úpí Múngú ní gòzú átázú Yónā ní dǐ́ kīnī, 2 “'Í 'de mùy kùrú àmbúgú Nǐnéwè vé rǐ agá 'dǎá, mí ùlù ú'dùkò má ní ùlù mí ní rǐ 'bá rǐ pì ní.”

3 Yónā mù Nǐnéwè gá 'dǎá rá, sù Úpí Múngú ní ẹzǐ ìrì ní rǐ tǐnì. Nǐnéwè rǐ kùrú àmbúgú, 'bá rǐ ícò ẹcǐ 'a nì gé sǐ ca ú'dù ná. 4 Ú'dù Yónā ní fizú cazú kùrú rǐ agá 'dǎá rǐ gé, ìrì ní áyúzú 'bá rǐ pì ní kīnī, “Èsǐ ú'dù pùkù sù, ì ìmù Nǐnéwè rǐ iza 'dǐ́sǐ rá.” 5 'Bá Nǐnéwè vé rǐ pì ẹ'yǐkí Múngú rǐ ànì rá. Kúru kòpì ní áyúzú kīnī, lè 'bá rǐ pì àrèvú céré ã a'bíkí ì a'bia'bi, à nyakí ngá ku, í'dózú 'bá ambugu rǐ pì vùgá, cazú anjì nyírínǎ rǐ pì vùgá, lè kòpì ã úsúkí bǒngó ìrǐkò rú nì áyú.

⁶ Ǫ'dúkó 'dĩri kã caá 'bāgú Nīnéwē vé rĩ vúgá 'dãá, íngá ívé lúpá mālũngã vé rĩ drĩgē sĩ uru, unje ívé bõngó ãmbũgũ vé rĩ 'ĩ rũ' 'bá gá sĩ rá, í'dũ bõngó ãrĩkó rú ni suú 'ĩ rũ' 'bá gá áyu, ãri ní gõzú úrizú vũgá fũrũndĩ agá.

⁷ 'Bāgú rĩ ívé ũgalaku rĩ pi be, kōpi ní áyúzú 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ní kīnĩ, "Lē 'bá rĩ pi, dõku tĩ rĩ pi, dõku kãbĩlõ rĩ pi ã nyakĩ ngá ku, dõku ã mvukĩ yĩ ku. ⁸ 'Bá rĩ pi ãnyãpá rĩ pi be céré, lē kōpi ã sukĩ bõngó ãrĩkó rú ni áyu. Lē 'bá ãlu ãlu ã zĩ Úpĩ Múngú ri, ã ku ívé tã 'ĩ ní riĩ 'oó ũnjĩ rĩ rá, ãzini ã ku adringará gbórókó rú rĩ rá. ⁹ Sã ãzi sĩ, Múngú ri ívé yĩkĩ újá rá, ési ni gõ veé ku, 'bá ícókĩ ũdrãá ku."

¹⁰ Múngú kã tã kōpi ní 'oó rĩ ndreé, ãzini kã ndreé kōpi kukĩ tã ũnjĩ 'ongará gĩ, gõ ívé yĩkĩ újá rá, ãrĩnã kōpi kuyé, sũ ãri ní 'yoó rĩ tĩnĩ.

4

Ésĩ múké Úpĩ Múngú ní 'bãá rĩ sĩ sē Yónã ě ésĩ ve rá

¹ 'Bo tã 'dĩri sē Yónã adri ãyĩkõ sĩ kuyé, ésĩ ni ve rá.* ² Kúru ãri ní Úpĩ Múngú ri zizú kīnĩ, "Á Úpĩ, á nĩ áamá rá 'yozú kīnĩ, mí ícõ 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ú'dĩ ũdrãá ku, sē má ní mávé ãngũ kuzú, má ní ápázú muzú Tãrãsisã gá ãnĩ. Á nĩ rá, mí ésĩ múké, ãzini mí ésĩ ãdrĩkĩdri, mí ésĩ ve tã sĩ mbēlējã ku, mívé lēngará aga rá, mí Múngú riipi 'bá trũúpi ũnjĩkãnyã agásĩ ni, ãzini mí ri mí yĩkĩ újá, mí lē 'bá 'dĩ ku. ³ Úpĩ Múngú, lē mã drã 'dĩsĩ rá, ã'diãtãsiyã ãri múké má ní drãzú 'dĩsĩ rá, ndē mã ní adrizú ãdri rú rĩ."

⁴ 'Bo Úpĩ Múngú ní újázú ãri ní kīnĩ, "Ngá mí ésĩ ní vezú rĩ ã'di?"

⁵ Yónã ní fũzú muzú kũrũ rĩ vé wõkõ ũtũ ní ãfũngará gálé rú rĩ gé 'dãá. ãri ní ápãlá 'bezú vũrã 'dãri gé, ãri ní úrizú ápãlá rĩ ã

ndũgé, tē riĩ ndreé dõ tã íngõni ri 'ĩ nga kũrũ Nīnéwē vé rĩ agá nĩ.

⁶ Kúru Úpĩ Múngú ní pētĩ sēzú 'duzú Yónã ní ãdrĩ rú, Yónã ã adri rĩ ãnĩ múké. Pētĩ rĩ ní ãfũú dujú rĩ sĩ, sē Yónã ní ãyĩkõ. ⁷ Kã muzú adriĩ drũ 'dĩni, ũ'bũtĩ kũnĩkũnĩ, Múngú ní ũ'bũ ãpēzú ãmuzú pētĩ rĩ nyazú, pētĩ rĩ gõ 'wiĩ rá. ⁸ ũtũ rĩ kã ãfũú, Múngú ní ũlĩ ãcĩ ãcĩ ni ãpēzú ũtũ ní ãfũngará gálésĩla, ũtũ rĩ zã Yónã ě drĩ, ũkpõ ni dē ãnĩ rá, lē kõdõ drãá ãnĩ drãdrã. ãri ní 'yozú kīnĩ, "Má ní adrizú ãdri rú, ícõ ku, lē mã drã 'dĩsĩ rá."

⁹ 'Bo Múngú ní 'yozú Yónã ní kīnĩ, "Ngá sēēpi mí ésĩ ní vezú pētĩ rĩ vé tã sĩ rĩ ã'di?" Yónã ní 'yozú kīnĩ, "Tã mã ésĩ ní vezú rĩ, ãri tã áda, lē mã drã 'dĩsĩ rá."

¹⁰ 'Bo Úpĩ Múngú ní 'yozú Yónã ní kīnĩ, "Í sa pētĩ rĩ nĩ kuyé, mí údé ndũú ni nĩ kuyé, á ndre pētĩ rĩ vé tã fi mí ésĩ agá ambamba. Pētĩ rĩ du ãnĩnã rĩ sĩ, gõ drãá ãnĩnã rĩ sĩ. ¹¹ Kũrũ Nīnéwē vé rĩ agá 'dãá, 'bá rĩ pi vé kãlãfe aga élfũ mũdũrũlũ ãlu pũkũ ãrĩ (120,000) rĩ rá, 'bá rĩ pi acókĩ tã múké pi ãsãmvú tã ũnjĩ be ku, ãnyãpá rĩ pi 'dãlé kãrãkãrã. 'Í lē mã 'bã ésĩ múké 'bá 'dã'bēe ní ku?"

* 4:1 4:1 Yónã ě ésĩ ve rá: Yónã ě ésĩ ve Úpĩ Múngú ní, ãri ní 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ú'dĩ drãá kuyé rĩ sĩ.

**Ụ'dúkó múké
Mátáyo
ní sǐ rǐ
Tǎ búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngára**

Mátáyo ri Yésũ vé 'bá áyúáyũ mụdrị drị ni ịrị rǐ pi vé ógúpị. Tǎ ã pá ǎmbúgú ịri ní búkũ 'dǐri sǐzú rǐ, lē lūú Yáhúđị rǐ pi ní kǐnǐ, Yésũ ri 'bá 'bá paápi ni, (ịri Mǎsǐyǎ) Múngú sō ũyō ni nǐ, ịpē Yésũ ri ímụ kōpi ní. Sē búkũ rǐ vé í'dóngára gá, Mátáyo ní rụ Yésũ ẹ'bípị vé rǐ sǐzú ǎnǐ, búkũ rǐ agásǐ céré, í'da kǐnǐ, tǎ nẹbǐ rǐ pi ní ũlũú búkũ Múngú vé Ũndǐ Ūkụ rǐ ruzú rǐ agá rǐ, tǎ ní nga 'i fũú tị ní gé gí Yésũ ã rụ'bá gá.

Mátáyo ũlũ kpá 'bá ní tǎ Yésũ ní ímbá kǐnǐ, mǎlũngá Múngú vé rǐ ịri adri 'bá tǎ Múngú ní lēé rǐ 'du'bá nga'bá rǐ pi vé ni ǎngũ rǐ pi agásǐ céré 'dǐri rá. Cápítǎ 5-7 agá, Yésũ ri mǎlũngá Múngú vé rǐ vé ífífí ũlũú. Cápítǎ 10 agá, ímbá tǎ mǎlũngá rǐ ní ímúzú 'i írészú mụzú vũ drǐgé sǐ rǐ vé tǎ. Cápítǎ 13 agá, ímbá mǎlũngá rǐ vé tǎ nǎpǐ sǐ. Cápítǎ 18 agá, ímbá lẹtị 'bá ní adrizú mǎlũngá Múngú vé rǐ agá rǐ. Cápítǎ 24-25 agá, í'da lẹtị mǎlũngá Múngú vé rǐ ní ímúzú vũ drǐgé nōgó rǐ.

Búkũ 'dǐri ũlũ ú'dógú'dógú Yésũ vé adrizú rǐ. Búkũ rǐ vé í'dóngára gá, ũlũ Yésũ vé tǐngára, ịrive bǎtízǐmũ ã rụngára, ǎzini tǎ ǎdróko ní ịri ụ'bǐzú rǐ. ũlũ kpá tị ịri ní sēé rǐ ã tǎ, tǎ ịri ní ímbá rǐ ã tǎ, ǎzini tǎ ịri ní 'bá ídrízú Gǎlǐláyǎ gá rǐ vé tǎ. Búkũ rǐ agá, sǐkǐ ẹcǐ Yésũ ní ngazú Gǎlǐláyǎ gá, ịri ní cazú Yẹrúsǎlémǎ gá rǐ vé tǎ, ǎzini sǐkǐ tǎ 'i ngaápi rụ'bá ni gé sẹbǐtǐ ụđđú vé rǐ agá vũ drǐgé nōgó rǐ vé tǎ. Búkũ rǐ vé ụđđú gé, sǐkǐ Yésũ vé gbǎngára peṭi alambaku sǐgé rǐ vé tǎ, ǎzini ịrive ینگángára gōō ídri rú drǎngára gálésǐ rǐ vé tǎ.

*Ẹ'bípị Yésũ vé rǐ pi ã rụ
(Lúkǎ 3:23-38)*

¹ Ẹ'bípị Yésũ Kúrísítō vé rǐ pi ã rụ 'dǐ, Yésũ Kúrísítō ri úyú Dǎwúđị vé ni, Dǎwúđị ri úyú ǎbūrámǎ vé ni.

² ǎbūrámǎ tị Ịsákǎ ri, Ịsákǎ tị Yōkóbũ ri, Yōkóbũ tị Yúdǎ pi ẹdrípị be,

³ Yúdǎ tị Pẹrẹzǐ pi Zérǎ be, kōpivé ẹndrẹpị Tǎmǎrǎ 'i,

Pẹrẹzǐ tị Ẹzǐrónǎ ri, Ẹzǐrónǎ tị Rámǎ ri,

⁴ Rámǎ tị ǎmǐnǎdábǎ ri, ǎmǐnǎdábǎ tị Nǎsónǎ ri, Nǎsónǎ tị Sǎlǐmónǐ ri,

⁵ Sǎlǐmónǐ tị Bōójǎ ri, Bōójǎ vé ẹndrẹpị Rábǎ 'i, Bōójǎ tị Ōbédē ri,

Ōbédē vé ẹndrẹpị Rútǎ 'i, Ōbédē tị Yésē ri,

⁶ Yésē tị 'bágú Dǎwúđị ri, Dǎwúđị tị Sōlōmónǎ ri, Sōlōmónǎ vé ẹndrẹpị ịri ótụ ũkú Ūrǐyǎ vé ni,

⁷ Sōlōmónǎ tị Rōbámǎ ri, Rōbámǎ tị ǎbǐjǎ ri,

ǎbǐjǎ tị ǎsǎ ri,

⁸ ǎsǎ tị Yōsǐpátǎ ri, Yōsǐpátǎ tị Yōrámǎ ri,

Yōrámǎ tị Ūzǐyǎ ri,

⁹ Ūzǐyǎ tị Yōtómǎ ri,

Yōtómǎ tị ǎkázǎ ri,

ǎkázǎ tị Ịjǐkǐyǎ ri,

¹⁰ Ịjǐkǐyǎ tị Mǎnásē ri,

Mǎnásē tị ǎmónǎ ri,

ǎmónǎ tị Yōsǐyǎ ri,

¹¹ Yōsǐyǎ tị Yékóniyǎ pi ẹdrípị be lókǐ kōpi ní ápázú mụzú Bǎbēlónǎ gá rǐ gé.

¹² Kōpi ní ápázú mụzú Bǎbēlónǎ gá 'dǎlé rǐ ã vúdrǐ gé,

Yékóniyǎ tị Sǎlǐtǐyélē ri,

Sǎlǐtǐyélē tị Zērübābélǎ ri,

¹³ Zērübābélǎ tị ǎbǐyúdǎ ri,

ǎbǐyúdǎ tị Ẹlǐyǎkǐmǎ ri,

Ẹlǐyǎkǐmǎ tị ǎzórǎ ri,

¹⁴ ǎzórǎ tị Zǎdókǎ ri,

Zǎdókǎ tị ǎkímũ ri,

ǎkímũ tị Ẹlǐyúdǎ ri,

¹⁵ Ẹlǐyúdǎ tị Ẹlězǎrǎ ri,

Ēlēzārā tị Mátánā ri,
Mátánā tị Yōkóbū ri,

¹⁶ Yōkóbū tị Yōsépā Māriyā ágó ni ri,
Māriyā ní Yēsū ĩ ní zị Kúrísítō
ri tịzú.

¹⁷ Í'dózú Ābūrámā vúgá cazú
Dāwúđị vúgá, ca úyú mụdrị drị ni
sụ. Í'dózú Dāwúđị vúgá cazú ĩ ní 'bá
rĩ pi uruzú mụzú Bābēlónā gá rĩ gé,
ca úyú mụdrị drị ni sụ. Í'dózú ĩ ní
'bá rĩ pi uruzú mụzú Bābēlónā gá rĩ
gé cazú Kúrísítō vúgá, ca úyú mụdrị
drị ni sụ.

*Yēsū Kúrísítō vé tịngára
(Lúkā 2:1-7)*

¹⁸ Yēsū Kúrísítō* vé tịngára ĩri
'díni, Yōsépā ā'yī Māriyā Yēsū
éndrẹpi ri jeé 'í ní ũkú rú. 'Bo
kọpi ní drị ĩ úmúzá trụ kuyé rĩ gé,
ịsụ Māriyā ri 'a be, 'a 'dĩri Māriyā
ịsụ Índrị Uletere rĩ† vé ũkpō sī.
¹⁹ Yōsépā ní adrií 'bá tā be pịrị rĩ
sī, lē tā 'dĩri áyú gúnyá agá drịnjá
sězú Māriyā ní ku, ụsụ 'í ẹsị agá
'dālé, 'í lē Māriyā ri gāá, 'bá ázi ā nị
ku. ²⁰ Yōsépā ká tā 'dĩri ụsụ 'díni,
Úpí vé mālāyíkā‡ ní 'i i'dazú ĩri ní
urobí agá, 'yozú ĩri ní kīnī, “Yōsépā
Dāwúđị§ ā mvá rĩ, lē mí ru ku, 'í je
Māriyā ri mí ní ũkú rú, 'a ĩri ní ịsụ
'dĩri, ịsụ Índrị Uletere rĩ vé ũkpō sī.
²¹ ĩri ímụ mvá rĩ tị ágó, mí rụ ni 'da
Yēsū 'i, ā'diātāsīyā ĩri ímụ 'bá rĩ pi
pa ĩvé ũnjikānyā agásī.”

* **1:18** 1:18 Yēsū Kúrísítō: Rụ Yēsū 'dĩri vé ífífí, Múngú ri 'bá paápi rĩ. Kúrísítō ri 'bá ĩ ní ũdu dāá
drị ni gé, lüzú kīnī Múngú ĩpē ĩri adrií 'bágú rú. Ēbērē tị sī Kúrísítō ri ĩ zị Māsīyā. 'Í lā Yūwánī
1:41. † **1:18** 1:18 Índrị Uletere rĩ: Índrị Uletere rĩ Índrị Múngú vé ni. Búkū Múngú vé rĩ kīnī,
Ētẹpi ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsū ri Múngú 'i, ázini Índrị Uletere rĩ Múngú 'i. Ētẹpi ri, Mvọpi ri,
ázini Índrị Uletere rĩ, kọpi Múngú álu. 'Í lā Yūwánī 1:1-18; Yūwánī 8:41-42; Ẹzị 5:3-4. ‡ **1:20** 1:20
Mālāyíkā: Mālāyíkā rĩ pi índrị, kọpi ri adri Múngú be 'bụ gé 'dālé, kọpi rụ 'bá ákó. Múngú ri sá ázi
sī kọpi ĩpē ímụ vū drịgé nōó ụ'dụkọ múké ívé rĩ ũlū 'bá rĩ pi ní. § **1:20** 1:20 Dāwúđị: Múngú ĩpē
Dāwúđị ri adrií 'bágú Ísērélē rĩ pi vé ni, ẹzi kīnī, 'bágú ú'dí ri ímụ ifū ĩrivé úyú agá, ĩri mālūngā
rĩ rụ mụzú 'dání'dání, 'bágú rĩ Yēsū Kúrísítō 'i. 'Í lā Sāwúmā 132:11-12; Ẹzị 2:30. Tịkí Dāwúđị ri
ịsụ ákūdē ílī rĩ ca ẹlífū álu (1,000) gí, ílī 'dāri gé, ịsụ tịkí drị Yēsū Kúrísítō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmūélē
16-30; 2 Sāmūélē 1-24; 1 'Bágú 1-2. * **1:22** 1:22 Nẹbị: Múngú ri ívé tā átá nẹbị rĩ pi ní, kọpi kúru
ĩrivé ụ'dụkọ rĩ ũlū 'bá rĩ pi ní. **1:23** 1:23 Ísāyā 7:14 * **2:1** 2:1 'Bágú Ēródē: 'Bágú 'dĩri vé rụ ĩ
zị Ēródē Āmbúgú rĩ. Sā ĩ ní Yēsū ri tịzú rĩ gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri rụ āngū rĩ nī. 'Í lā Mátáyo 2:1-8;
Lúkā 1:5. Ēródē Āmbúgú rĩ ká drāá, ĩrivé mvá Ēródē Ānītípā gō mālūngā rĩ rụ nī sá Yūwánī ní
bātízīmū sězú Yēsū ní rĩ gé. 'Í lā Mátáyo 14:1; Mārākō 6:14; Lúkā 3:1; Ẹzị 4:27. Vúdrị ni gé, 'bágú
ázi rụ ni Ēródē Āgírípā, ĩri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá vé mvá. 'Í lā Ẹzị 12:1-23.

²² Tā 'dĩri 'o 'i 'díni, átángá Úpí ní
átá nẹbị* tị gé 'dāri ā nga rí 'i fūú tị
ni gé bēnī. ²³ Átángá rĩ kīnī, “Ūkú
kácágá rú ni ímụ 'a ịsụ, ĩri mvá ágó
tị, kọpi ímụ rụ ni 'da Ēmánūēlē 'i.”
Ífífí ni Múngú ri 'bá be trụ.

²⁴ Yōsépā ká aruú ụ'dú gélésī, 'du
tā rĩ ngaá sū Úpí vé mālāyíkā ní
ẹzị 'í ní rĩ tịni, jị Māriyā ri mụzú
'bẹtị 'í ní ũkú rú, ²⁵ 'bo kọpi úmúki ĩ
trụ kuyé cīmgbá Māriyā ní mváná rĩ
tịngára gá. Māriyā ká mváná rĩ tịi,
Yōsépā ní mváná rĩ ā rụ 'dazú Yēsū
'i.

2

'Bá úmī be rĩ pi

¹ Tịkí Yēsū ri Bētēlémē gá, āngū
Yūdáyā vé rĩ agá, ịsụ ákūdē Ēródē
ri 'bágú* rú nī. Sā 'dāri gé, 'bá
úmī be ni pi íngákí ụtú ní ĩfūngára
gálésīla, kọpi ícákí Yērúsālémā gá,
āngū Yūdáyā vé rĩ agá. ² Kọpi ní
zịzú kīnī, “Bá ĩ ní tị Yāhúđị rĩ pi
vé 'bágú rú rĩ íngāá? 'Bá ndrekí
ĩrivé línýá dđipi rĩ ụtú ní ĩfūngára gá
'dālé, 'bá ímúki ĩri ĩnjīngára gá.”

³ 'Bágú Ēródē ká tā 'dĩri yị, sē ĩri
ní tā ụsūngára ambamba, sē kpá 'bá
Yērúsālémā gá rĩ pi ní tā ụsūngára
ambamba. ⁴ 'Bágú rĩ ní atala atala rĩ
pi drịgé rĩ pi zịzú ímúzá 'bá taimbí
imbá 'bá rĩ pi be 'í vúgá nōlé, ĩri ní
kọpi zịzú kīnī, “Í ímụ Kúrísítō ri tị

íngũgá?”⁵ Kôpi ní újázú kînî, “Í ímú Ìri tì Bêtêlémê gá, àngũ Yũdáyã vé rĩ agá, ã'diātāsīyã tã nêbĩ rĩ pi ní sīi rĩ Ìri 'dini,

⁶ “ ‘Mi kũrú Bêtêlémê àngũ Yũdáyã vé rĩ agá rĩ,
mi kũrú tã be àmbúgu ní,
ã'diātāsīyã Ì ímú 'bá àngũ ruṣipi ni tì mí agá,
Ìri ímú mávé 'bá Ìsêrélê vé rĩ pi úcé nĩ.’ ”

⁷ Kúru Ēródê ní 'bá úmĩ be 'dĩ'bée zizú gārã gá, lè nĩ kôpi vúgá línýã rĩ Ìfũ dō pĩrì ni sã ngõri gé. ⁸ Ìri ní kúru kôpi pèzú mužú Bêtêlémê gá 'dãá, Ìri ní 'yozú kôpi ní kînî, Ìmi mukí mvánã rĩ ndãá múké múké, Ìmi Ìsúkí dō Ìri gí, koro Ìmi Ìjĩkí tã ni lũú má ní, mã mu rí kpá Ìri Ìnjĩ bèsinĩ.

⁹ Kôpi kã tã 'bãgú rĩ ní 'yoó 'dĩri yĩ, kôpi ní 'dezú mužú, línýã kôpi ní ndreé ùtù ní Ìfũngárã gá 'dãri ri dĩ mužú kôpi èndrèpì gé sĩ drĩdrĩ, línýã rĩ mu pá tuú vũrã mvánã rĩ ní adrizú rĩ gé. ¹⁰ Kôpi kã línýã rĩ ndreé, àyĩkõ fu kôpi agaá rá. ¹¹ Kôpi kã fí jó agá 'dãlé, kôpi ndrekí mvánã rĩ pi èndrèpì Mãriyã be, kôpi ní kũmũcí ùtĩzú vũgá, Ìri Ìnjĩzú. Kôpi ní kúru Ìvé sõndúkũ ã'bú vé rĩ pi è tì ùzĩzú, kôpi í'dúkí dábũ, ngá Ì ní zãã ngũúpi ndrĩndrĩ ni, àzini mĩrẽ sèé mvánã rĩ ní fèfè rú. ¹² Múngú ní átázú kôpi ní urobí agá kînî, kôpi ã újákí Ì gõó vúlé Ēródê vúgá 'dãlé ku, kôpi ní gõzú 'dezú mužú Ìvé àngũ gé 'dãlé létì àzi túngú ni gé sĩ.

Ápákí mužú Yèsũ be Ējèpétõ gá

¹³ 'Bá úmĩ be 'dĩ'bée kã 'deé mužú gí, Úpí vé málâyíkã ní ímúzú átázú Yõsépã ní urobí agá kînî, “Í nga, 'í 'du mvánã rĩ pi èndrèpì be, mí ápá mužú Ējèpétõ gá. Mí adri 'dãlé, cĩngbã á lũ dō mí ní 'dũ mí ní Ìgõzú rĩ gí ká, ã'diātāsīyã Ēródê lè létì ndãá mvánã rĩ 'dizú drãzú 'dĩisĩ rá.” ¹⁴ Yõsépã ní èçì í'dózú, Ìri ní

mvánã rĩ pi jizú èndrèpì be Ìniñã sĩ mužú Ējèpétõ gá 'dãá. ¹⁵ Yõsépã adri 'dãlé cĩngbã Ēródê drã Ìri Ìsú 'dãá. Kúru tã ótù Úpí ní èzi nêbĩ rĩ tì gé rĩ nga 'i fũú tì ni gé gí kînî, “Á zì mávé mvã Ìfũú Ējèpétõ agásĩ àmvé.”

¹⁶ Ēródê kã nĩ áamá 'yozú kînî 'bá úmĩ be rĩ pi ù'bãkí 'í mĩ gí, èsì ni ve ùnjí ùnjí, Ìri ní tãimbĩ sèzú àngárãwã rĩ pi ní, kôpi ã mukí anji àgõ ílí be Ìrĩ, dõku ílí be ca'bã Ìrĩ kuyé Bêtêlémê agá rĩ pi 'dĩ, àzini anji Bêtêlémê gārã gá sĩ rĩ pi 'dĩ ùdrãá céré 'dĩisĩ rá, ã'diātāsīyã 'bá úmĩ be rĩ pi ùlũkí Ìri ní kînî, Ìndrekí línýã rĩ, vùdrĩ ni 'du nóni caá ílí Ìrĩ.

¹⁷ Tã Múngú ní èzi nêbĩ Yèrēmíyã tì gé rĩ nga 'i fũú tì ni gé gí kînî,

¹⁸ “‘Ú'dúkõ áã vé ni íbì íkú Rãmã gá 'dãásĩ,

'bã rĩ pi rikí ngoó Ìzãngã Ìzãngã rú, rikí lũlũ gaá 'dũkõ be uru 'dãá,

Rãélê ri ngoó ívé anjinã rĩ pi sĩ, lè 'bã àzi ã ùmĩ 'í èsì ku,

ã'diātāsīyã Ì ní anjinã rĩ pi 'dĩ ùdrãá gí rĩ sĩ.”

Yõsépã pi Mãriyã be újákí Ì gõó vúlé Nãzèrètã gá

¹⁹ Ēródê kã drãá, Úpí vé málâyíkã ní ímúzú átázú Yõsépã ní urobí agá Ējèpétõ gá 'dãlé, ²⁰ kînî, “Í nga, 'í 'du mvánã rĩ pi èndrèpì be, 'í 'de mužú àngũ Ìsêrélê vé rĩ gé, ã'diātāsīyã 'bã lè'bã mvánã rĩ 'dĩ'bã rĩ pi ùdrãkí gí.”

²¹ Kúru Yõsépã ní mvánã rĩ pi 'düzú èndrèpì be, kôpi ní Ì újázú gõzú àngũ Ìsêrélê vé rĩ gé 'dãá.

²² Yõsépã kã yĩ kînî Ārãkálãwũ ru àngũ Yũdáyã vé rĩ nĩ ètèpì Ēródê ã vũrã gá, gõ 'oó ùrĩ sĩ mungárã 'dãlé rĩ sĩ. Kúru Ì ní lüzú Yõsépã ní urobí agá kînî, ã 'de mužú àngũ Gãlíláyã vé rĩ gé. ²³ Kôpi ní 'dezú mužú adrizú kũrú Nãzèrètã vé rĩ agá, tã ótù nêbĩ rĩ pi ní átã 'bã 'bã paapi rĩ ã tã sĩ rĩ

nga 'i fūú tị ni gé gí kīnī, “Í ímú ĩri zị Nāzērétāgú.”

3

Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ímú lētị útú
(*Mārākō 1:1-8; Lúkā 3:1-18; Yūwánī 1:19-28*)

¹ Ílí 'dā'bée ā vūdrī gé, Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ímú ríi tị sēē āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá āngū Yūdáyā vé rī agá 'dāá. ² Kīnī, “Ími újákí ésí, ā'diātāsīyā mālūngā 'bū vé rī ícá ĩnyíná gí.” ³ 'Bá nēbī Īsáyā ní tā ni átá rī, ĩri adriipi 'dī.

“Ū'dúkó 'bá āzi vé ni ri ó'ú āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá kīnī,

‘Ími údékí lētị Úpí ní,

ĩmi útúkí lētị ĩrivé rī ā adri piri.’

⁴ Bōngó Yūwánī ní suú rī údékí kāmīlō ā 'bí, gō ĩri ní 'yī 'í úpílē gá rī údékí lā'bú. ĩrivé ānyāngā ĩri ní ríi nyaá rī, úmbí, āzini ọnyú ásé agá 'dāá rī. ⁵ 'Bá kūrú Yērúsálémā vé rī agá rī pi, āngū Yūdáyā vé rī agá rī pi, āngū Yáridénī vé rī agá rī pi be céré 'dekí muú Yūwánī vúgá 'dāá, ⁶ kōpi ũlúkí ĩvé ũnjikānyā, Yūwánī ní kōpi ní bātízīmū* sēzú, ri bātízīmū rī sēē yī āmbúgú dīpi dīdī Yáridénī agá.

⁷ Yūwánī ká ndree Fārúsī† rī pi Sádókē‡ rī pi be ri ímú kárakará 'í vúgá vūrā 'í ní rizú bātízīmū sēzú rī gé nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ími adri'bée sū ĩnī tịnī 'dī'bée, ā'di ĩngbē ĩmī mị ápázú Múngú vé jíkó úmvúlésí ímúpi drīdrī 'dīlé rī gé sī nī? ⁸ Lē ĩmi 'okí tā lūúpi 'yozú kīnī,

ĩmi újákí ésí ũnjikānyā agásí gí ni áyu. ⁹ Lē ĩmi rikí ũsūú ĩmī ésí agá 'dālé 'yozú kīnī, 'Ābūrámā§ rī ĩmivé étépị 'dīnī' ku. Á 'yo ĩmi ní, Múngú rī ícó írā nōri újā ízú úyú Ābūrámā vé ni pi rú rá.* ¹⁰ Múngú 'í'dú ũbólú pētị ā ulá ugazú rī 'í drígé gí, pētị 'a'bée ũ'a be múké ku rī pi ārēvú céré ĩ uga vūgá, ĩ kōpi 'du ú'bé ācí agá.

¹¹ “Ma ri ĩmi ní bātízīmū sē yī sī lūzú kīnī, ĩmi újákí ésí ũnjikānyā agásí gí. 'Bo 'bá āzi ri ímú mā vūdrī gé 'dī'dī, ĩrivé āmbūgū ndē mávé rī rá, má ícó ĩrivé ngá pá gá 'duú bā ku. ĩri ímú bātízīmū rī sē Índrī Uleterē rī sī, āzini ācí sī. ¹² ĩri kōbị ngá ú'bízú ni be drígé, ĩri ímú ívé ānyá ú'bí ānī. Ānyá rī vé fí,† ĩri dā ĩrá agá, 'bí ni, ĩri zā ve ācí sī, ācí 'dīri ícó drāá ku.”

Sēkí Yēsū ní bātízīmū

(*Mārākō 1:9-11; Lúkā 3:21-22*)

¹³ Yēsū ní íngázú ímúzá āngū Gālíláyā vé rī gé 'dāásí, ĩri ní ímúzá Yūwánī vúgá Yáridénī gé nōlé, lē Yūwánī ā sē 'í ní bātízīmū. ¹⁴ 'Bo Yūwánī lē kōdō gāā ĩri ní bātízīmū sēgá sī. Yūwánī kīnī, “Mí té ícó má ní bātízīmū sē nī, ngá mí ní ímúzá má vúgá 'yozú kīnī má sē mí ní bātízīmū rī ā'di?”

¹⁵ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Lē tā rī ā 'du 'i ngaá sū má ní 'yoó 'dīri tịnī, ā'diātāsīyā Múngú lē 'bā 'dukí tā rī pi ārēvú céré ngaá piri sū 'í ní lēé rī tịnī.” Kúru Yūwánī ní ĩri ní bātízīmū rī sēzú.

3:3 3:3 Īsáyā 40:3 * **3:6** 3:6 Bātízīmū: ĩ ri 'bá rī pi ní bātízīmū sē lūzú kīnī, kōpi újákí ésí ĩvé ũnjikānyā agásí gí, kōpi ẹ'yíkí Múngú ri gí. † **3:7** 3:7 Fārúsí: Fārúsí rī pi ngúlúmū Yāhúdī rī pi vé tām̄bị Mósē vé rī rụ'ba tít rī pi. Kōpi 'dukí índrī rī pi vé tā, āzini mālāyíkā rī pi vé tā 'bāā tā āmbúgú rú, kōpi ẹ'yíkí rá 'yozú kīnī, 'bá ũdrā'ba gí rī pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lā Ẹzị 23:8. ‡ **3:7** 3:7 Sádókē: Sádókē rī pi ngúlúmū Yāhúdī rī pi vé tām̄bị Mósē vé rī rụ'ba tít rī pi, 'bo kōpi ẹ'yíkí índrī rī pi vé tā kuyé, ẹ'yíkí mālāyíkā rī pi vé tā kuyé, āzini kōpi ẹ'yíkí kpá 'yozú kīnī, 'bá ũdrā'ba gí rī pi gō íngá ídri rú rá 'dīni kuyé. 'Í lā Ẹzị 23:8. § **3:9** 3:9 Ābūrámā: Múngú zị Ābūrámā ri kīnī, ā ku ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi, ā ku ívé āngū, ā 'de muú āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ'bịpi Yāhúdī rī pi vé rī, tiki ĩri ílí élifū ālu mūdūrūlū ārō (1,800) gé, ísú tiki drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā Í'dóngará 12-25. * **3:9** 3:9 Úyú Ābūrámā vé ni pi: Múngú ri 'bá rī ā'yī adri piri tā ĩri ní 'oó piri rī sī, adri 'yozú kīnī ĩri ní adrii úyú Ābūrámā vé rī sī ku. † **3:12** 3:12 Ānyá rī vé fí, āzini 'bí ni: Ānyá rī vé fí, ĩri 'bá Yēsū Kúrísitō ri ẹ'yī'ba gí rī pi, 'bí ni, ĩri 'bá Yēsū Kúrísitō ri ẹ'yī'ba kuyé rī pi.

16 Yūwánī kā Yēsū ní bātízīmū rī sēé, Yēsū ní ifūzú yī rī agásī āmvé. Koro sâ 'dāri gé, 'bū rī zī 'i kú mgbọ, Índrí Múngú vé rī ní ísízú ímúzá sū āmámū tịnị, úrízú ìri drìgé. 17 Kúru ụ'dúkọ ní íkúzá 'bū gé 'dāásī 'yozú kīnī, "Mvá 'dīri mávé ni, á lē ìri lēlē, ma ìri sī āyīkō sī."

4

Ādróko ụ'bī Yēsū ri (Mārākō 1:12-13; Lúkā 4:1-13)

1 Kúru Índrí Uleterē rī ní Yēsū rī jìzú mụzú ásé agá āngū ā'wí cínýáfá rú rī gé 'dāá, ādróko* ní ìri ụ'bīzú. 2 Yēsū a'bi† 'i caá ụtúná pūkú sụ ìnịná pūkú sụ, nya ngá āzi kuyé, ẹbírí fụ ìri káyī. 3 Ādróko ní ímúzá ìri ụ'bīzú, 'yozú ìri ní kīnī, "Mi dō Mvá Múngú vé ni, 'í 'yo írā anjī 'dī'bée ní, kọpi ā újákí ī ufuú pánga rú."

4 Yēsū ní újázú ìri ní kīnī, "Síkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, "Bá ícọ adrií ídri rú 'yéná pánga sī ọ'dúkùlẹ ku, 'bá rī adri ídri rú ụ'dúkọ múké Múngú ní átá ifūú 'í tị gé sī rī sī." "

5 Kúru Ādróko ní Yēsū ri jìzú mụzú kūrú uleterē Yērúsālémā vé rī gé 'dāá, ìri ní Yēsū ri jìzú tuzú Jó Múngú vé rī‡ drìgé uru 'dāá, 6 ìri ní 'yozú kīnī, "Mi dō Mvá Múngú vé ni, 'í wa vūgá 'dāá, ā'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī,

" 'Múngú ri ívé mālāyíkā rī pi ìpē ímú mī ìzā ko rá,
kọpi mī ko ī drìgé uru 'dīgé,
mī sī rí mī pá írā rú' 'bá gá ku.' "

7 Yēsū ní újázú ìri ní kīnī, "Síkí kpá Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Lē mī ụ'bī Úpí Múngú mívé rī ku.' "

8 Ādróko rī gō kpá ìri jī tųy írā āco ni drìgé urugégé 'dāá, ìri ní āngū 'bāgú rī pi ní ruú vū drìgé nōgó rī pi i'dazú Yēsū ní céré, āzini kọpivé ngá ũnyī be vū drìgé nōgó rī pi i'dazú ìri ní. 9 Ìri ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Mí ũtī dō kūmūcí má ẹndrẹtị gé ma ìnjízú rá, ma ngá vū drìgé rī pi ārēvú sē céré mī ní."

10 Yēsū ní 'yozú ìri ní kīnī, "Sātánā, § 'í dẹ mi má gārā gá 'dīsī rá! Ā'diātāsīyā sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Lē mī ìnjī 'yéná Úpí Múngú mívé rī áyu, mī nga ìri ní ẹzị.' "

11 Kúru Ādróko rī ní ìri kuzú, mālāyíkā rī pi ní ímúzá ìri ē ìzā kozú.

Yēsū 'í dọ ụ'dúkọ múké rī ũlūú (Mārākō 1:14-15; Lúkā 4:14-15)

12 Yēsū kā yī kīnī 'bekí Yūwánī rī jó āngū ũ'yīzú rī agá gí, ìri ní 'i újázú gōzú āngū Gālíláyā vé rī gé 'dāá ũzi. 13 Ìri ní fūzú Nāzērétā agásī, 'dezú mụzú adrizú Kāpārānāúmā gá, ìnyiná yī bālālā rī ā gārā gá, āngū Jēbūlúnā pi vé Nāfátálí be rī gé, 14 tā nẹbī Ísáyā ní ọtụ 'yoó rī ā nga rí 'i fūú tị ni gé bēnī kīnī,

15 "Āngū Jēbūlúnā vé rī, āngū Nāfátálí vé rī,
lẹtị mụzú ānī yī bālālā rī gé rī, āngū yī āmbúgú dīpi dīdī Yáridénī vé rī ā gārā gá rī,
'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku āngū Gālíláyā vé rī agá rī pi,

16 āzini 'bá adri' 'bá ìnịná agá rī pi ndrekí ụtúná āngū ìmgbērēepi uleterē rī gí,
'bá drā ru' 'bá ruru rī pi ndrekí ụtúná āngū ìmgbērēepi uleterē rī gí."

* 4:1 4:1 Ādróko: Ādróko vé rú Sātánā 'i, ìri āmbúgú índrí ũnjí rī pi drìgé, gā tā Múngú vé rī 'dugá ngagá sī 'bū gé 'dálé. Múngú ídró ādróko ri índrí ũnjí rī pi be 'bū gé 'dāásī nī. 'Í lā l'dangará 12:7-9. † 4:2 4:2 A'bi: Sā āzi sī Yāhūdī rī pi rī ī a'bi, nyakí ínyá ku, kọpi rī ẹsị 'bā rizú Múngú ri zìzú. 4:4 4:4 Dētōrōnómē 8:3 ‡ 4:5 4:5 Jó Múngú vé rī: Jó Múngú vé rī 'yéná ālukúta Yērúsālémā gá 'dāá. Atala rī pi 'yéná ri rọbọnọ zā Jó rī agá 'dāá nī, sū tām̄bị Mósē vé rī ní 'yoó rī tịnị. Múngú ri dī Vūrā Uleteretere rī gé, Jó Múngú vé rī agá 'dāá. 4:6 4:6 Sāwúmā 91:11-12

4:7 4:7 Dētōrōnómē 6:16 § 4:10 4:10 Sātánā: Sātánā ri ādróko, ìri āmbúgú índrí ũnjí rī pi drìgé, gā tā Múngú vé rī 'dugá ngagá sī, Múngú ídró ìri 'bū gé 'dāásī. 'Í lā l'dangará 12:7-9. 4:10 4:10 Dētōrōnómē 6:13 4:16 4:16 Ísáyā 9:1-2

17 'Í'dózú sâ 'dâri gé mužú drīdrī, Yēsū í'dó rií tì sēé mužú kīnī, "Lē ĩmi újákí ẹsị, ǎ'diātāsīyā mālūngā 'bū vé rī ícá ĩnyinǎ gí."

'Bá Yēsū ní í'dó zị drīdrī ímú 'i pámvú ũbī rī pi

(Mārākō 1:16-20; Lúkā 5:1-11)

18 Yēsū kā rií ẹcị yī bālālā Gālīláyā vé rī ǎ gārā gá sī, ndre 'bá ĩrī, 'bá 'dī'bée ĩrītró ẹdrīpị. 'Bá rī Sīmōnā ĩ ní zị Pétēró pi ẹdrīpị Āndēréyā be, kọpi ri ímbá 'be yī bālālā rī agá, ǎ'diātāsīyā kọpi 'bá ri' 'bá ĩ'bị 'be' 'bá ímbá sī ni pi. 19 Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Īmi ímúkí má pámvú ũbī, ma sē ĩmi ímú 'bá ísẹ íjị má ní sụ ĩmi ní ĩ'bị 'beé rī tịni." 20 Koro kọpi ní ĩvé ímbá rī pi kuzú, kọpi ní 'dezú mužú Yēsū vúgá sī.

21 Yēsū kā 'i útrú mužú drīdrī, ndre 'bá urukọ ĩrī, kọpi ĩrītró ẹdrīpị, 'bá rī Yókóbū pi Yūwánī be, kọpi anjị Zēbēdayō vé ni. Kọpi úríkí kuú kúlúmgba agá 'dǎá ĩ ẹtẹpị Zēbēdayō be trú, kọpi ri ĩvé ímbá a'di. Yēsū ní kọpi zizú kīnī, "Īmi ímúkí má vúgá nōó." 22 Koro kọpi ní kúlúmgba rī kuzú, ĩ ẹtẹpị ri kuzú, kọpi ní 'dezú mužú Yēsū vúgá sī.

Yēsū ídrí 'bá drā be rī pi

(Lúkā 6:17-19)

23 Yēsū ri ẹcị mužú āngū Gālīláyā vé rī agásī, ri 'bá rī pi ímbá kọpivé Jó Múngú ri Zizú rī pi* agásī, ri ú'dúkọ múké mālūngā vé rī ũlūú mužú, āzini ri 'bá drā be āndiāndí rī pi ídrí mužú 'bá rī pi āsámvú gé sī. 24 Yēsū vé tā ǎ kúbị kụ mužú āngū Sírīyā vé rī agásī céré. 'Bá rī pi ní 'bá drā be ũnjí ũnjí rī pi íjizú ímúzú ĩri vúgá nōlé, 'bá ri' 'bá drī cị' 'bá drā ũkpó ũkpó ni sī rī pi, 'bá índrī ũnjí † ní fií kọpi drīgé rī pi, 'bá drā ní nyí kuú 'bēlé' 'béle rī pi be, Yēsū ídrí kọpi rá. 25 'Bá kárakará

* 4:23 4:23 Jó Múngú ri Zizú rī: Yāhūdī rī pi vé Jó Múngú ri Zizú rī pi kárakará kūrú rī pi agásī āndiāndí, kọpi ri ĩ úmú Búkū Múngú vé rī lā, āzini kọpi ri Múngú ri ĩnjī Ụ'dụ Sábátā vé rī gé.
† 4:24 4:24 Índrī ũnjí: ĩri ándúrú mālāyíkā Múngú vé rī pi vé āzi 'bū gé 'dǎá, nō tāmbị Múngú vé rī, Sātánā ri kọpivé āmbúgú. Múngú ídró kọpi 'bū gé 'dǎásī vúgá nōó, kọpi gōkí ufuú índrī ũnjí, kọpi ri 'bá rī pi ní izāngā sē vū drīgé nōgó. 'Í lā l'dangará 12:7-9.

íngá' 'bá āngū Gālīláyā vé rī agá rī pi, kūrú Dēkápólīsī vé rī agá rī pi, Yērúsálémā agá rī pi, āngū Yūdáyā vé rī agá rī pi, āzini āngū Yáridénī vé álésī rī agá rī pi ārēvú céré 'dekí mužú Yēsū vúgá sī.

5

Yēsū ímbá 'bá rī pi irā drīgé
(Lúkā 6:20-23)

1 Yēsū kā 'bá bītríká rī pi ndreé, ĩri ní 'dezú mužú irā drīgé 'dǎlé, ĩri ní úrizú vūgá. ĩrivé 'bá ĩri ǎ pámvú ũbī' 'bá rī pi ní ímúzú ĩri vúgá nōlé.

2 ĩri ní í'dózú kọpi ímbázú, ĩri ní 'yozú kīnī,

3 "'Bá ẹsị 'bā'bée Múngú drīgé rī pi, Múngú ri kọpi ní tākiri sē rá, ǎ'diātāsīyā kọpi fi mālūngā 'bū vé rī agá rá.

4 'Bá ri' 'bá ngo' 'bá izāngā izāngā rú rī pi, kọpi tākiri ịsụ rá, ǎ'diātāsīyā ĩ ímú kọpi ẹ ẹsị ũmī rá.

5 'Bá adri' 'bée tā be mǎdā rī pi, kọpi tākiri ịsụ rá, ǎ'diātāsīyā kọpi ímú ngá Múngú ní ẹzị rī ịsụ vū drīgé nōgó rá.

6 'Bá ẹbịri be, āzini úvá 'bā' 'bá tā pịri 'ozú rī pi, kọpi tākiri ịsụ rá, ǎ'diātāsīyā tā pịri kọpi ní lēé rī, kọpi ịsụ rá.

7 'Bá ẹsị be múké rī pi, kọpi tākiri ịsụ rá, ǎ'diātāsīyā Múngú ri ímú ẹsị múké 'bā kọpi ní rá.

8 'Bá ẹsị be ule rī pi, kọpi tākiri ịsụ rá, ǎ'diātāsīyā kọpi ímú Múngú ri ndre rá.

9 'Bá tākiri íjị' 'bá 'bá rī pi āsámvú gé rī pi, kọpi tākiri ịsụ rá, ǎ'diātāsīyā Múngú ri ímú kọpi zị anjị ívé ni.

10 'Bá ĩ ní ȳcũú ĩzāngā nyaá tā p̄r̄i ā tā s̄i r̄i pi, k̄opi tākiri ĩsú rá, ā'diātāsīyā mālūngā 'bũ vé r̄i adri k̄opivé ni.

11 "Īmi 'bá ĩ ní rií u'daá, ĩ ní rií ȳcũú ĩzāngā nyaá, āzini ĩ ní rií ũnjō ũl̄i ĩmi dr̄igé mâ tā s̄i r̄i pi, ĩmi tākiri ĩsú rá. 12 Īmi únjíkí, ĩmi adrikí āyĩkō s̄i, ā'diātāsīyā āndēma āmbúgú ĩmi ũfēzú r̄i, ĩri ĩmi tē 'bũ gé 'dāá'dā. Néb̄i ȳtú ĩmi s̄i dr̄i dr̄i r̄i pi, ȳcũkí nyo k̄opi ĩzāngā nyaá s̄i ĩmi ní nyaá 'd̄iri t̄ini.

'Bá Yēsũ ā pámvú ũb̄i' 'bá r̄i pi adrikí s̄i ȳȳi t̄ini āzini ũtúná t̄ini (Mārākō 9:50; Lúkā 14:34-35)

13 "Īmi adrikí s̄i ȳȳi t̄ini v̄u dr̄igé nōgō. 'Bo ȳȳi r̄i vé s̄i asuúpi asuasú r̄i ícá dō ālákála gí, ĩ ícō gō ĩri údé, ā asu r̄i asuasú íngóni? Gō adrii múké ngá á'dízú āní ku, ĩ 'du dā vūgá, 'bá r̄i pi utu pá s̄i."

14 "Īmi adrikí s̄i ũtúná riipi āngũ ĩmgbērēepi v̄u dr̄igé nōgō r̄i t̄ini. Kūrú ĩ ní s̄i ánga dr̄igé r̄i, ĩri índré ku āngũ ule gá. 15 'Bá āzi ícō lāmbā 'yũ ũdr̄i ũp̄i dr̄i ni gé cí ku, ĩri lāmbā r̄i 'bā mísá dr̄igé, ĩri āngũ ĩmgbērē ku uletere 'bá r̄i pi ní jó agá 'dāá. 16 Lē kpá ĩmivé ācí ā d̄i d̄i 'bá r̄i pi ȳndr̄et̄i gé, k̄opi ā ndrekí r̄i tā múké ĩmi ní 'oó r̄i, k̄opi ē íngúkí r̄i ĩmi ȳtēp̄i 'bũ gé r̄i āní.

Tāimb̄i Mósē vé r̄i

17 "Lē ĩmi rikí ũs̄iú 'yozú k̄in̄i má ímú tāimb̄i Mósē vé r̄i fuú drāá 'd̄ini ku, dōku má ímú tā nēb̄i r̄i pi ní s̄i r̄i fuú drāá 'd̄ini ku, má ímú ĩmi ní tā r̄i vé ífífi ũlūú. 18 Ádarú á 'yo ĩmi ní 'd̄ini, tā ā f̄i tāimb̄i r̄i vé ĩ ní s̄i r̄i ícō āv̄i ālun̄ani ku, c̄imgbá cazú 'bũ pi ní áfízú v̄u be r̄i gé, tā ĩ ní s̄i tāimb̄i r̄i agá r̄i pi ārēvú céré ímú ĩ nga rá.

19 'Bá tāimb̄i ĩ ní ndréé kuú mādāñá r̄i n̄óopi, gōopi 'bá r̄i pi ímbápi tā ālu ālu 'd̄iri 'duúpi ngaápi r̄i, ĩ ímú ĩri ndre ku mādāñá mālūngā 'bũ vé r̄i gé 'dāá, 'bo 'bá tā ĩ ní ȳz̄i r̄i 'duúpi ngaápi rá r̄i, ĩ ímú ĩri 'du 'bā āmbúgú mālūngā 'bũ vé r̄i gé 'dāá. 20 Lē ĩmi 'duki tāimb̄i Múngú vé r̄i ngaá p̄r̄i, ā ndē Fārūs̄i r̄i pi ní rií 'duú ngaá r̄i rá, āzini ā ndē 'bá tāimb̄i ímbá' 'bá r̄i pi ní rií 'duú ngaá r̄i rá. Īmi 'okí dō 'd̄ini ku, á s̄o ũyō, ĩmi ícókí fií mālūngā 'bũ vé r̄i agá 'dāá ku.

Yēsũ ímbá 'a vengará vé tā

21 "Īmi ȳikí rá, 'yokí 'bá ínōgós̄i 'dā'bée ní k̄in̄i, 'Lē mí 'd̄i 'bá ku, 'bá r̄i 'd̄i dō 'bá, ĩ ĩri ĩr̄iñá rá.' 22 'Bo á 'yo ĩmi ní 'd̄ini, 'bá r̄i ē ȳs̄i ve dō ȳdr̄ipi ní, ĩ 'bá 'd̄iri ĩr̄iñá rá. 'Bá r̄i 'da dō ȳdr̄ipi ri, átá dō átángá ũnj̄i ĩri ní, ĩ 'bá 'd̄iri j̄i 'bá tā l̄i' 'bá r̄i pi* ȳndr̄et̄i gé. 'Bo 'bá r̄i 'yo dō, 'Mi azakaza rú!' ĩ 'bá 'd̄iri 'du 'be ācí vezú āní ũd̄i ākó r̄i† agá.

23 "Kúru mi dō ri fēfē j̄i sē Múngú ní v̄urā r̄ob̄on̄ō zāzú r̄i‡ gé 'dāá, 'í mu dō ígá mí ȳs̄i agá 'dāá, mí 'o mí ȳdr̄ipi ri ũnj̄i, 24 'í ku fēfē mí ní lēé j̄i sēé Múngú ní r̄i kú v̄urā r̄ob̄on̄ō zāzú r̄i gé 'dāá, dr̄i dr̄i ni, ĩmi údékí ĩmi āsámvú mí ȳdr̄ipi be r̄i ũgbále, kúru 'í gō r̄i muú fēfē mí ní lēé sēé Múngú ní r̄i sēé ndō.

25 "'Bá āzi lē dō mi tōó, lē dō mi j̄i jó ĩ ní tā l̄izú r̄i agá, ĩmi kádō rií muú ĩri be l̄et̄i gé 'd̄igé, ĩmi údékí ĩmivé tā ĩmi āsámvú gé ĩri be r̄i mbēl̄en̄á, 'í 'o dō 'd̄ini kuyé, 'bá mi tōopi r̄i, ĩri mi j̄i pá tu 'bá tā l̄ipi r̄i ȳndr̄et̄i gé, 'bá tā l̄ipi r̄i mi sē ũgalaku dr̄igé, ũgalaku r̄i mi j̄i 'be jó āngũ ũ'ȳizú r̄i agá. 26 Ádarú á 'yo ĩmi ní 'd̄ini, 'duki

5:21 5:21 W̄ungará 20:13; D̄et̄or̄onómē 5:17 * 5:22 5:22 'Bá tā l̄i' 'bá r̄i pi: Átalágú āmbúgú r̄i, atala atala r̄i pi dr̄igé r̄i pi, dr̄ikoma r̄i pi, k̄opi ri ĩ úmú tā Yāh̄ud̄i r̄i pi vé r̄i l̄i. † 5:22 5:22 Ācí vezú āní ũd̄i ākó r̄i: Múngú ri úmvúlēs̄i 'bá 'í ȳȳi' 'bá ku r̄i pi 'du ú'bé ācí 'd̄iri agá. 'Í lā l'dangará 20:7-15. ‡ 5:23 5:23 V̄urā r̄ob̄on̄ō zāzú r̄i: V̄urā r̄ob̄on̄ō zāzú ni anigé Jó Múngú vé r̄i ā bóró gá 'dāá, átalágú r̄i ri r̄ob̄on̄ō zā āní Múngú ní 'bá r̄i pi tr̄izú ívé ũnj̄ikānyā agás̄i. V̄urā ȳj̄inḡur̄i zāzú ni anigé V̄urā Uletere r̄i gé Jó Múngú vé r̄i agá 'dāá, átalágú r̄i ri ȳj̄inḡur̄i zā āní Múngú ní ũ'b̄it̄in̄á s̄i, āzini ũndr̄en̄á s̄i s̄á Múngú ri z̄izú r̄i gé.

dō mi 'beé jó āngũ ũ'yīzú rī agá 'dāá gí, mí ifũ āmvé ku, mi ngá ĩ ní lī mí drīgé rī ũfē ũgbále ká, mi íbí ifũ āmvé ndō.

Yēsũ ímbá ọwũ vé tā

²⁷ “Īmi yìkí rá tǎimbì rī kīnī, ‘Lē mí 'bā ọwũ ku.’ ²⁸ ‘Bo á 'yo ĩmi ní 'díní, 'bá rī ndre dō ũkú mužú gbīgbīí, 'bá 'dīri ẹsì agá 'dāá 'bā ọwũ gí. ²⁹ Mívé mị drī ẹndẹpị gé rī sē dō mi fíi ũnjīkǎnyā 'oó nī, lē mí ínjé ĩri 'beé 'dīisī āmvé. ‘Í nje dō ĩgélé āzi mí rù' 'bá gá rī 'beé vūgá, ĩri múké, ndē mí ní fizú mí rù' 'bá be ngì ácí vezú āní ũdũ ākó rī agá 'dāá rī. ³⁰ Mívé drī ẹndẹpị sē dō mi fíi ũnjīkǎnyā 'oó nī, lē mí lị ĩri 'beé 'dīisī rá. ‘Í lị dō ĩgélé āzi mí rù' 'bá gá rī 'beé vūgá, ĩri múké, ũnjí nī mí ní fizú mí rù' 'bá be ngì ácí vezú āní ũdũ ākó rī agá 'dāá rī.

Ayingará ágó pi vé ũkú be rī

(Mátáyo 19:9; Mārákō 10:11-12; Lúkǎ 16:18)

³¹ “Īmi yìkí rá tǎimbì Mósē vé rī kīnī, ‘Bá rī dro dō ívé ũkú, lē ā sī kòkòbì sēé ũkú rī drīgé ĩri drozú āní.’ ³² ‘Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, 'bá rī dro dō ívé ũkú gí, 'dīri lū ũkú rī ní létì ọwũ 'bázú nī. ũkú rī adri dō ágó āzi bē ká, 'bá rī íbí ũkú rī dro ndō, 'bá ũkú 'dīri jeépi rī, 'bā 'dīri 'bā ọwũ 'bá āzi vé ũkú sī.

Yēsũ ímbá ũyō vé tā

³³ “Īmi yìkí kpá rá 'yokí 'bá ìnógósí rī pi ní kīnī, ‘Mí sō dō ũyō, lē mí ñō ũyō mí ní sōó rī ku, ũyō mí ní sōó Úpí ẹndẹtì gé rī, lē mí 'du tā nī ngaánga. ³⁴ ‘Bo á 'yo ĩmi ní 'díní, lē ĩmi sòkí ũyō ku. Lē ĩmi rikí 'bũ ā rù ẹdì ũyō sōzú āní ku, ā'diātāsīyā 'bũ rī lúpá Múngú vé nī, ³⁵ dōku ĩmi rikí vū ā rù ẹdì ũyō sōzú āní ku, ā'diātāsīyā vū rī Múngú vé nī, ĩri pá 'bā āní, dōku ĩmi rikí Yẹrúsālémā ā

rù ẹdì ũyō sōzú āní ku, ā'diātāsīyā ĩri kūrú 'Bágú āmbúgú rī vé nī. ³⁶ Lē mí rī mí drī ẹdì ũyō sōzú āní ku, ā'diātāsīyā mí ícò mí drī 'bí újá ícá imve dōku ìnì ku. ³⁷ Tā mí ní újá rī, ĩri dō ē, ā adri ē, dō kuyé, ā adri kuyé. Tā rī dō ũ'dũ be túngú, tā 'dīri íbí íngá ādróko vúgálésí.

'Bá rī 'o dō mi ũnjí, ā 'okí ĩri ũnjí ku

(Lúkǎ 6:29-30)

³⁸ “Īmi yìkí rá ọtù 'yokí kīnī, ‘Bá āzi sō dō mí mị ọfùú, 'bá āzi rī kpá ĩri ē mị sō ọfù rá, 'bá āzi kpu dō mí sí, 'bá āzi rī kpá ĩri ē sí kpu rá.’ ³⁹ ‘Bo á 'yo ĩmi ní 'díní, 'bá rī 'o dō mi ũnjí, ā 'okí ĩri ũnjí sù ĩri ní mí 'oó rī tìnì ku. 'Bá rī sa dō mí gbángírí drī ẹndẹpị gé rī, lē mí újá kpá mí gbángírí drī ìjì gé rī ā sa. ⁴⁰ ‘Bá āzi lē dō mi jì muú 'bá tā lị 'bá rī pi ẹndẹtì gé, 'í 'du rí mívé bōngó ágá vé rī, lē mí sē kpá ĩri ní mívé bōngó akoó rùkù rī ìndī. ⁴¹ ‘Bá āzi sí dō mi ũkpō sī, kīnī mí jì 'í máyīlī ālu, lē mí jì ĩri caá máyīlī* ĩrī. ⁴² ‘Bá āzi zì dō ngá mí tì gé, lē mí sē ĩri ní ngá ĩri ní zì rī, 'bá āzi lē dō ngá ẹ'yì mí vúgá, lē mí uga ĩri ní ngá rī ku.

Lē mí lē ari'ba mívé rī pi lēlē

(Lúkǎ 6:27-28, 32-36)

⁴³ “Īmi yìkí ándúrú rá kīnī, ‘Lē mí lē 'bá mí gārā gá rī lēlē, āzini lē mí ndre mívé ari'ba rī pi ũnjí.’ ⁴⁴ ‘Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, lē ĩmi lēkí ari'ba ĩmivé rī pi lēlē, 'bá ĩmi 'o' 'bá ũnjí rī pi, lē ĩmi zìkí kòpi ní Múngú rī. ⁴⁵ ĩmi 'okí dō tā rī 'díní, ĩri lū 'yozú kīnī ádarú ĩmi anjì 'bá Ẹtẹpì Múngú 'bũ gé rī vé nī. Múngú rī ụtù sē ka 'bá múké rī pi ní, āzini 'bá ũnjí rī pi ní ìndī, āzini ĩri yìjìgò sē 'dì 'bá tā 'o' 'bá pìrì rī pi ní, āzini 'bá tā 'o' 'bá ũnjí rī pi ní ìndī. ⁴⁶ ‘Í rī dō 'yéná 'bá mí lē 'bá rī pi lēé áyu, mí nyo ícò tā múké ìsù āní rá? 'Bá mǔfēngā umbe

5:27 5:27 Wūngará 20:14; Dětōrōnómē 5:18 **5:31** 5:31 Dětōrōnómē 24:1 **§ 5:36** 5:36 Lē mí rī mí drī ẹdì ũyō sōzú āní ku: 'Bá ọrùkọ' bée vé mēre agá, kòpi 'duki drī vé tā 'bāā āmbúgú ũyō sōzú āní. **5:38** 5:38 Wūngará 21:24; Lẹvītíkā 24:20; Dětōrōnómē 19:21 * **5:41** 5:41 Máyīlī: 'Bá rī ícò ẹcì tu ca máyīlī na sá ālu agá. **5:43** 5:43 Lẹvītíkā 19:18

jezú rĩ u'du'ba rĩ pi† lēkí kpá 'bá ĩ lē'ba rĩ pi lēlē ĩndĩ. ⁴⁷ Mi dō 'yéǵá ri mōdó sē mí édrípĩ ní, tā múké mí ní ĩsú 'a ní gé 'dĩgé rĩ ā'di? Pāgánō rĩ pi 'okí nyo tā sũú 'dĩri tĩnĩ ku? ⁴⁸ Sā céré sī, lē ĩmi 'okí tā pĩrĩ, sũ sā céré sī ĩmi Ẹtẹpĩ 'bũ gé rĩ ní tā 'oó pĩrĩ rĩ tĩnĩ."

6

Yēsũ kīnī ā sēkí ngá 'bá ngá ākó rĩ pi ní

¹ "Lē ĩmi ndrekí múké, ĩmi dō ri tā múké 'o, tā ĩmi ní 'oó rĩ, lē ĩmi rikí 'oó 'bá rĩ pi ẹndrẹtĩ gé andrekelemgbe kọpi ā ndrekí rĩ 'yozú kīnī, ĩmi ri tā múké 'o 'dĩni ku. ĩmi 'okí dō 'dĩni, ĩmi ícókí ngá ĩmi Ẹtẹpĩ ní úmvúlésĩ lēé sēé ĩmi ní 'bũ gé 'dāá rĩ ĩsú ku.

² "Mi dō ri ngá sē 'bá ngá ākó rĩ pi ní, lē mí ri tā ní áyú mužú 'bá rĩ pi ní sũ 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pĩrĩ ri'ba ngá ĩ ní sēé 'bá ngá ākó rĩ pi ní rĩ ā tā áyú'ba Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, āzini létĩ drĩgé sī, 'bá rĩ pi ē íngúkí rĩ ĩ ānĩ rĩ pi tĩnĩ ku. Ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dĩni, ngá 'yéǵá kọpi ní ĩsú rĩ, ĩri tā 'bá rĩ pi ní kọpi íngúzú 'dāri.

³ 'Bo mi dō ri ngá sē 'bá ngá ākó rĩ pi ní, lē 'bá āzi ā nĩ ngá mí ní sēé rĩ vé tā ku. ⁴ Lē mí sē ngá rĩ kírĩ, 'bá āzi ā nĩ tā ní ku. Kúru mí Ẹtẹpĩ riípi tā ĩ ní 'oó kírĩ rĩ ndreépi rĩ, ĩri mí ũfē rá.

Múngú ri zingará

⁵ "Īmi kádō rií Múngú ri zĩ, lē ĩmi adrikí sũ 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pĩrĩ rĩ pi tĩnĩ ku, kọpi lēkí rií pá tuú uru sī Múngú ri zĩ Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, āzini létĩ drĩgé sī, 'bá rĩ pi ē íngúkí rĩ ĩ ānĩ bēnī. Ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dĩni, Ngá 'yéǵá kọpi ní ĩsú rĩ, ĩri tā 'bá rĩ pi ní kọpi íngúzú 'dāri. ⁶ Mi dō ri Múngú ri zĩ, lē mí fi jó agá, mí ũpĩ kẹtĩ rĩ cí, 'í zĩ mí

Ẹtẹpĩ ĩ ní rụ'ba ní ndreé ku rĩ, kúru mí Ẹtẹpĩ riípi tā ĩ ní 'oó kírĩ rĩ vé tā nĩpi céré rĩ, ĩri mí ũfē rá. ⁷ ĩmi kádō rií Múngú ri zĩ, lē ĩmi rikí átángá ífífí ākó ní pi endĩ zĩ mužú dī dī sũ 'bá Múngú ri nĩ'ba kuyé rĩ pi tĩnĩ ku, kọpi ũsũkí Múngú ri ícó ívé átángá ĩ ní átá kárakarā 'dĩ'bée yĩ rá. ⁸ Lē ĩmi adrikí sũ kọpi tĩnĩ ku, ā'diātāsīyā tā ĩmi lēé zĩ rĩ, ĩmi Ẹtẹpĩ nĩ ínogósí gĩ.

⁹ "Īmi lēkí dō Múngú ri zĩ, ĩmi zĩkí 'dĩni,

" "Bávé Ẹtẹpĩ 'bũ gé rĩ, rụ mívé rĩ ē ĩnjĩkí ĩnjĩnĩ.

¹⁰ Lē mālūngā mívé rĩ ē ímú ĩyĩ,

lē ā ngakí tā mí ẹsĩ ní lēé rĩ
vũ drĩgé nōgó sũ 'bũ gé 'dĩlé rĩ tĩnĩ.

¹¹ 'Í sē 'bá ní ānyāngā ú'dú āndrũ rĩ gé.

¹² 'Í trũ 'bā ũnjĩkānyā 'bá ní 'oó rĩ agásĩ rá,
sũ 'bá ní 'bá 'bā 'o'ba ũnjĩ rĩ pi trũ rĩ tĩnĩ.

¹³ Lē mí sē tā ũnjĩ ā ũ'bĩ 'bā ku, lē mí pa 'bā ādróko drĩgé sī rá.*

¹⁴ Ā'diātāsīyā ĩmi trũkí dō 'bá ĩmi 'o'ba ũnjĩ rĩ pi rá, ĩmi Ẹtẹpĩ 'bũ gé rĩ kpá ĩmi trũ rá. ¹⁵ 'Bo ĩmi trũkí dō 'bá ĩmi 'o'ba ũnjĩ rĩ pi ku, ĩmi Ẹtẹpĩ 'bũ gé rĩ trũ kpá ĩmi ku.

Yēsũ ímbá 'bá rĩ pi ínyá a'bingará vé tā sī

¹⁶ "Īmi dō ri ĩmi a'bi ngá nyanya sī, lē ĩmi rikí adrií ĩzāngā sī sũ 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pĩrĩ rĩ pi tĩnĩ ku, kọpi ri adri ku ĩzāngā ĩzāngā rú, 'bá rĩ pi ā ndrekí rĩ 'yozú kīnī ĩ ri ānyāngā a'bi. Ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dĩni, ngá 'yéǵá kọpi ní ĩsú rĩ, ĩri tā 'bá rĩ pi ní kọpi íngúzú 'dāri. ¹⁷ 'Bo mi dō ri mí a'bi ngá nyangará sī, lē mí inga mí drĩ'bí ínganga, mí ũjĩ mí ẹndrẹtĩ yĩ sī, ¹⁸ 'bá rĩ pi ā nĩkí rĩ

† 5:46 5:46 'Bá mūfēngā umbe jezú rĩ u'du'ba rĩ pi: 'Bá mūfēngā umbe jezú rĩ u'du'ba rĩ pi, kọpi Yāhūdĩ ri'ba mūfēngā umbe jezú rĩ u'du'ba 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ní rĩ. Kọpi ri mūfēngā rĩ u'du'ba āmbúgú 'bāgú rĩ ní 'yoó kọpi ā u'du'ba rĩ ndē. * 6:13 6:13 Búkū Mátáyo vé ĩ ní sī Gĩrĩkĩ tĩ sī rĩ pi urukọ agá, síkí kpá, "mālūngā rĩ, ũkpō rĩ, āzini íngúngará rĩ ĩri mívé ní, ā adri mužú 'dāni'dāni rĩ rá. Āmīnā."

'yozú kíní mi ri mi a'bi ngá nyangára sī 'díní ku. 'Bo 'yéná mí Ẹtẹpi riipi tā ī ní ũzũzũ rī vé tā n̄ipi céré rī, īri mi ũfē rá.

*Ā'bú 'bũ gé 'dāá rī vé tā
(Lúkã 12:33-34)*

¹⁹ “Lē ĩmi rikí ā'bú 'bāá kuú ĩmi ní vū dr̄igé nōgó ku, vū dr̄igé nōgó, ñjíríkó ri ngá mbembe, ngá ri údr̄idr̄i, ũgú'ba ri ngá ũgũgũ. ²⁰ Lē ĩmi 'bākí ĩmi ní ngá múké rī pi kú 'bũ gé 'dāá, vūrā ñjíríkó ní ngá izazú ku, ngá ní údr̄izú ku, ũgú'ba ní ngá ũgũzú ku rī gé 'dāá. ²¹ Ā'diātāsīyā mi mī ẹsì 'bā ku vūrā mí ní mívé ā'bú 'bāzú rī dr̄igé.

(Lúkã 11:34-36)

²² “Mī ri lám̄bā rú'ba nōri vé ni. Mī mī dō múké, īri sē tā mī rú'ba gá rī pi céré adri múké. ²³ Mī mī dō ũnjí, īri sē mī rú'ba ri céré adri ñin̄á agá. Mī újá dō mi rií tā ñin̄á vé ni 'oó, tā mívé rī gō adri ũnjikānyākānyā.

(Lúkã 16:13)

²⁴ “‘Bá ālu ícó ẹzì ngaá 'bá ĩr̄i pi ní ku. Sā āzi sī, īri āzi rī gā sī, īri āzi rī lēlē, dōku ĩri ẹzì nga āzi rī ní, īri āzi rī idede. Mi dō ri ẹzì nga Múngú ní, lē mī 'bā ẹsì āmbúgú mūfēngā dr̄igé ku.

*Lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú dr̄áá tā sī ku
(Lúkã 12:22-31)*

²⁵ “Kúru á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú dr̄áá rú'ba nōri vé tā sī ku. Ānyāngā vé tā, ngá mv̄úmv̄ú rī vé tā, āzini bōngó sũúsu rī vé tā, ĩmi rikí ĩmi ũsũú dr̄áá āní ku. ĩmi kádō ũsũú, ídri vé tā ndē nyo ānyāngā 'bá ní rií nyaá rī kuyé? Rú'ba 'bávé rī ndē nyo bōngó 'bá ní rií suú 'bā rú'ba gá rī kuyé? ²⁶ ĩmi ndrekí dr̄i ār̄in̄á unga'ba ụr̄u 'dī'bée ká, kōpi 'ākí ómv̄ú ku, dōku kōpi ñkūnākí ānyāngā ku, dōku kōpi 'bākí ānyāngā írá agá ku. ĩmi Ẹtẹpi 'bũ gé rī ri kōpi ní ānyāngā sē nī. Múngú m̄ilé gá 'dāá, ĩmivé tā ndē ār̄in̄á rī pi vé rī rá, īri ngá ĩmi ní lēé rī sē ĩmi ní rá. ²⁷ ĩmi dō ri ĩmi ũsũú

dr̄á tā sī sũ 'dīri t̄in̄i, ĩmi nyo ícó adri ca lókí be āco rá?

²⁸ “Ngá ĩmi ní rizú ĩmi ũsũzú dr̄ázú bōngó ā tā sī rī ā'di? ĩmi ndrekí dr̄i p̄et̄i ā fū ásé agá 'dī'bée ká. Kōpi ngakí ẹzì ku, dōku kōpi údékí bōngó ku. ²⁹ 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, 'bāgú Sōlōmónā ri ót̄ú bōngó ũnyī be ni suú, bōngó īri ní suú rī vé ũnyī ndē fū rī pi vé rī kuyé. ³⁰ Múngú ri dō p̄et̄i ā fū zoópi āndr̄ū, dr̄ū īri ụnȳú rá rī pi ā tā mba rá píri, Múngú ícó nyo ĩmi ní bōngó sēé suú ku? Ẹ'yīngára ĩmivé rī mādāṅá. ³¹ Kúru lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú dr̄áá 'yozú kíní, “Bā ā'di nya?” dōku “Bā ā'di mv̄u?” dōku “Bā ā'di su yā 'díní ku?” ³² Pāgánō rī pi ri tā 'dī'bée 'o nī. ĩmi Ẹtẹpi 'bũ gé rī n̄i ngá ĩmi ní lēé rī pi ār̄ev̄ú céré gí. ³³ Dr̄idr̄i ni, lē ĩmi 'bākí ẹsì céré rizú māl̄ungā Múngú vé rī vé ẹzì ngazú, lē ĩmi 'okí tā p̄ir̄i, ngá ĩmi ní lēé rī pi, Múngú ri ícó sē ĩmi ní rá. ³⁴ Lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú dr̄áá tā dr̄ū vé rī sī ku, tā dr̄ū vé rī, īri 'i nga dr̄ū. Ụ'dú ālu ālu ri ívé izāngā be.

7

*Ā l̄ikí 'bá āzi vé tā ũnjí ku
(Lúkã 6:37-38, 41-42)*

¹ “Ā l̄ikí 'bá āzi vé tā 'yozú kíní īri ũnjí ku, Múngú ā l̄i rí mívé tā ũnjí ku. ² Ā'diātāsīyā ĩmi l̄ikí dō 'bá ụr̄uk̄o'bée vé tā 'yozú kíní kōpi ũnjí, Múngú ri kpá ĩmivé tā l̄i ũnjí, sũ ĩmi ní kōpivé tā l̄i 'yoó kíní kōpi ũnjí rī t̄in̄i. Tā ĩmi ní 'oó 'bá ụr̄uk̄o'bée ní rī, Múngú ri kpá 'o ĩmi ní sũ ĩmi ní 'oó kōpi ní rī t̄in̄i.

³ “Mī ngá mādāṅá 'deépi mí ógúp̄i m̄i gé rī ndre rá píri, 'bo ngá 'deépi mí m̄i gé usegúgú 'dīri, 'í ndre ku āsī? ⁴ Mī ícó 'yo 'í lē ngá mādāṅá 'deépi mí ógúp̄i m̄i gé 'dīri ñp̄éé rá, 'bo mí ícó ngá usegúgú 'deépi mí m̄i gé 'dīri ñp̄éé ku āsī? ⁵ Mī 'bá mi 'bāápi kú tā be p̄ir̄i 'dīri, lē mī ñp̄é ngá usegúgú 'deépi mí m̄i gé 'dīri ũgbále, mī ndre rí āngũ uletere, mí

íbí rí ngá mādāṅá 'deépi mí ógúpí mị gé 'dĩri ĩpěé ndō.

⁶ “Ngá múké ĩ ní lěe sěe Múngú ní rĩ, ā sěkí 'bá adri'bée sũ ũcógú tĩnĩ rĩ pi ní ku. Māyākā ógú' 'bá ógú'ōgũ ājě be āmbúgú ĩ ní zĩ pālĩ rĩ pi,* ā sěkí 'bá adri'bée sũ ĩgá tĩnĩ rĩ pi ní ku, ĩmi sěkí dō 'bá sũ 'dĩ'bée tĩnĩ rĩ pi ní, kōpi utu ĩnĩ pá sĩ, kōpi gō ĩmi nya drĩ ni gé kpáá.

*'Í zĩ, 'í ndā, 'í ga kěētĩ rĩ
(Lúkã 11:9-13)*

⁷ “Īmi zikí, ĩ sě ĩmi ní rá, ĩmi ndākí, ĩmi ĩsú rá, ĩmi gaki kěētĩ rĩ, ĩ zĩ ĩmi ní rá. ⁸ 'Bá rĩ zĩ dō ngá, ĩ sě ĩri ní rá. 'Bá rĩ ndā dō ngá, ĩri ĩsú rá. 'Bá rĩ ga dō kěētĩ rĩ, ĩ zĩ ĩri ní rá.

⁹ “Īmi āsámvú gé 'dĩgé, mívé mváṅá zĩ dō pánga mí tĩ gé, mi nyo ícókí ĩri ní írā sě áyu rá? ¹⁰ Dōku zĩ dō ĩ'bĩ, mi ícókí ĩri ní ĩnĩ sě áyu rá? ¹¹ Īmi 'bá adri'bée ũnjĩkānyā be 'dĩ'bée, ĩmi dō ícókí ngá múké sě ĩmívé anjĩṅá rĩ pi ní fěfě rú rá píri, kúru ĩmi Ĕtėpĩ 'bũ gé rĩ ícókí nyo ngá múké sěe fěfě rú 'bá ngá zĩ' 'bá 'í vúgá rĩ pi ní ku? ¹² Lě ĩmi 'okí 'bá rĩ pi múké, sũ ĩmi ní lěe 'bá rĩ pi ā 'okí ĩmi múké rĩ tĩnĩ. Tāĩmbĩ Mósē vé rĩ, āzini tā nēbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ vé ífĩfĩ adriĩpi 'dĩ.

*Kěētĩ mādāṅá rĩ
(Lúkã 13:24)*

¹³ “Lě ĩmi fikí kěētĩ mādāṅá rĩ agásĩ. Ā'diātāsĩyā kěētĩ ĩpĩ rĩ, āzini létĩ ĩpĩ rĩ, ĩri 'bá rĩ jĩ fi drāngará agá, 'bá kárakará pi fi mụzú 'a ni gé sĩ nĩ. ¹⁴ 'Bo kěētĩ mādāṅá rĩ, āzini létĩ ure rĩ, 'bá rĩ mụ ānĩ ídrĩngará ĩsú, 'bá kínĩkĩnĩṅá ni pi 'yěṅá fi ídri rĩ ĩsú nĩ.

*Ī petĩ rĩ nĩ ámá ĩrivé ũ'a sĩ
(Lúkã 6:43-45)*

¹⁵ “Lě ĩmi adrikí mị be kowu nēbĩ ũnjókú rú 'dĩ'bée sĩ. Kōpi ri ĩ 'bā adri sũ kābĩlō ĩdrĩkĩdri rĩ tĩnĩ, 'bo ĩsĩ gélésĩ, kōpi índrėkĩ sũ ārākĩla āngũ ũndĩpi kpélėkpélė rĩ tĩnĩ. ¹⁶ Mi kōpi

nĩ ámá tā kōpi ní 'oó rĩ sĩ, sũ mí ní petĩ rĩ pi nĩ ámá ĩvé ũ'a sĩ rĩ tĩnĩ. 'Bá rĩ pi nyo ícókí ũ'a vĩnyō vé rĩ, dōku fĩgĩ vé rĩ ũtĩ petĩ ũcėkúcé be rĩ sĩgé rá? ¹⁷ Petĩ múké rĩ, ũ'a ni ri adri múké, 'bo petĩ ũnjĩ rĩ, ũ'a ni ri adri ũnjĩ. ¹⁸ Petĩ múké rĩ ícókí 'aá ũ'a be ũnjĩ ku, āzini petĩ ũnjĩ rĩ ícókí 'aá ũ'a be múké ku. ¹⁹ Petĩ 'aápi múké ku rĩ, ĩ ĩri ga í'dé vūgá, ĩ 'dụ 'be ācí agá. ²⁰ Ī petĩ rĩ nĩ ámá ũ'a ĩrivé rĩ sĩ, kúru ĩ 'bá ũnjókú rú rĩ pi nĩ ámá tā kōpi ní 'oó rĩ sĩ.

*Yēsũ gā 'bá ívé tā 'dụ' 'bá nga' 'bá ku
rĩ pi sĩ*

(Lúkã 13:26-27)

²¹ “‘Bá ri' 'bá ma zĩ' 'bá tĩ sĩ ‘Úpí, Úpí,’ 'dĩ'bée āsámvú gé, urukō' 'bée ícókí fĩ mālũngā 'bũ vé rĩ agá ku, 'yěṅá 'bá ri' 'bá tā má Ĕtėpĩ 'bũ gé rĩ ní lěe ā 'dụkĩ ngaá rĩ 'dụ' 'bá nga' 'bá rá rĩ pi ícókí fi 'bũ gé 'dāá nĩ. ²² ‘Dụ' ĩ ní ímúzú tā lizú 'dāri sĩ, 'bá kárakará pi ma zĩ, ‘Úpí, Úpí, 'bá ũlũkĩ nyo 'dụ' 'dụkĩ múké rĩ mĩ rú sĩ kuyé? Āzini 'bá údrókĩ nyo índrĩ ũnjĩ rĩ pi mĩ rú sĩ kuyé? Āzini 'bá 'okĩ nyo tā āyāzú āyāyā ni ũkpō mívé rĩ sĩ kuyé?’ ²³ Kúru ma ímụ 'yo kōpi ní, ‘Á nĩ ĩmi kuyé. ĩmi 'bá tā 'o' 'bá ũnjĩ 'dĩ'bée, ĩmi dẹkĩ ĩmi 'dĩsĩ rá!’

*'Bá ĩrĩ jó sĩ' 'bá rĩ pi
(Lúkã 6:47-49)*

²⁴ “‘Bá tā mávé rĩ yĩpi rá, āzini tā ni 'dụ' 'dụpi ngaápi rá rĩ, adri sũ 'bá úmĩ be, jó sĩpi ndũú ni ā' 'bāápi ũkpō ũkpō írā sĩ rĩ tĩnĩ. ²⁵ Yĩgō 'dĩ āmbúgú, yĩ tĩ jó rĩ ĩmũlũú, ũlĩ vj jó rĩ, 'bo jó rĩ ári kuyé, ā'diātāsĩyā sĩ jó rĩ ũkpō ũkpō. ²⁶ 'Bá tā má ní ímbá rĩ yĩpi ku, āzini tā ni 'dụ' 'dụpi ngaápi ku rĩ, adri sũ 'bá azakaza rú, jó sĩpi cĩnyáfā agá rĩ tĩnĩ. ²⁷ Yĩgō 'dĩ āmbúgú, yĩ tĩ jó rĩ ĩmũlũú, ũlĩ vj jó rĩ, jó rĩ ári rỹyũ vūgá.”

* **7:6** 7:6 Māyākā ógú' 'bá ógú'ōgũ ājě be āmbúgú ĩ ní zĩ pālĩ rĩ pi: Pālĩ índrė sũ írā ógúpĩ ógú'ōgũ ũnyĩ be ājě be āmbúgú rĩ tĩnĩ. Títĩrĩkó ri kōpi údé nĩ ívé kókó' 'bō agá.

28 Yēsũ kā átángá rĩ átá deęé gí, 'bá bĩtríká rĩ pi āyākí āyāyā tā ĩri ní ímbá 'dĩri sī, 29 ā'diātāsīyā Yēsũ ímbá tā rĩ ũkpō be, ímbá tā rĩ sũ 'bá Mósē vé tǎimbĩ ímbá'bá rĩ pi ní ímbá rĩ tĩnĩ kuyé.

8

*Yēsũ ídrí ágó ũfú ní nyaá rĩ
(Mārākō 1:40-45; Lúkã 5:12-16)*

1 Yēsũ kā ísĩ írã drĩgé 'dǎásĩ vũgá nõó, 'bá bĩtríká 'dekí mužú vũdrĩ ni gé sī. 2 Ágó āzi ũfú* ní nyaá ni ímú kũmũcí ũtĩ Yēsũ ęndręti gé, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Úpĩ, mí ā'yĩ dō rá, mí ídrí ma.”

3 Yēsũ ní 'ĩ drĩ suzú ágó rĩ ā rụ'bá ulózú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Má ā'yĩ rá, lē mĩ rụ'bá ā adri ule.” Koro ũfú rĩ ní deęú ágó rĩ ā rụ'bá gá sī. 4 Kúru Yēsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “Lē mĩ lū tā 'dĩri 'bá āzi ní ku. 'Í mụ mi 'i' daá átálágú rĩ ęndręti gé, 'í 'yo ĩri ní mĩ rụ'bá ícá múké gí. Kúru 'í jĩ fēfē sēé átálágú† rĩ ní, sũ tǎimbĩ Mósē‡ ní sēé rĩ tĩnĩ, 'bá rĩ pi ā nĩkĩ rĩ 'yozú kĩnĩ mĩ rụ'bá ícá múké gí.”

*Yēsũ ídrí ũgalaku rĩ vé ātĩ'bá
(Lúkã 7:1-10; Yũwánĩ 4:43-54)*

5 Yēsũ kā fiĩ Kǎpārānǎumã gá 'dǎá, ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩŦ ní ímúzú Yēsũ vúgá nõó, ĩri ní Yēsũ ri mǎzú drĩ ĩrĩ sī. 6 ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Úpĩ, mávé ātĩ'bá la kú gbóló drĩgé, ícó ęcĩ tuú 'bã ku, ĩri ri ĩzāngā nya ambamba.”

7 Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Ma mụ ĩri ídrí rá.”

8 ũgalaku rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Úpĩ, má ícó mĩ ā'yĩ mụú mávé āngá

'dǎá ku. Mĩ átá átángá rĩ nõgó, mávé ātĩ'bá rĩ ícó ídrí rá. 9 ũgalaku ambugu ni pi anigé má drĩlę gá, ma āmbúgú āngáráwá rĩ pi drĩgé, kọpi tā yĩ má tĩ gé. Ma ícó 'yo ālu ni ní, “'Í mụ,” ĩri ícó mụ rá. Ma ícó 'yo āzini ní, ‘Mĩ ímú,’ ĩri ímú rá, Ma ícó 'yo mávé ātĩ'bá ní, “'Í 'dụ tā 'dĩri ngaá,’ ĩri tā rĩ 'dụ nga rá.”

10 Yēsũ kā tā 'dĩri yĩ, sē ĩri ní āyāngárá, ĩri ní 'yozú 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dĩni, ĩsērélē rĩ pi āsámvú gé, 'bá āzi má ní ísú ę'yĩngárá be ágó nõri vé rĩ tĩnĩ 'dǎáyo. 11 Á 'yo mí ní 'dĩni, 'bá kárakará pi íbĩ íngá ũtú ní ífũngárá gálésĩ, āzini ũtú ní 'dengárá gálésĩ, kọpi ímú ĩ úmú ũmũ nya Ābũrámã pi be, ĩsákã pi be Yökóbũ pi be, mǎlũngã 'bũ vé rĩ agá. 12 'Bo Yǎhũdĩ Múngú rĩ ę'yĩ'bá kuyé rĩ pi, ĩ ímú kọpi dro fũ mǎlũngã Múngú vé rĩ agásĩ āmvé, kọpi mụ adri vũrã bĩpi niipi cịcị rĩ agá, kọpi ímú ngo, āzini sĩkányá ci ācĩ rĩ vé fingárá ĩ rụ'bá gá rĩ sī.”

13 Kúru Yēsũ ní 'yozú ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ ní kĩnĩ, “'Í mvi gōó 'bętĩ, sũ mí ní ę'yĩ 'yozú kĩnĩ, ātĩ'bá mívé rĩ ídrí rá rĩ tĩnĩ, ātĩ'bá rĩ ídrí gí.” Āngáráwá rĩ pi vé āmbúgú rĩ ca mụú ísú ívé ātĩ'bá rĩ ídrí gí, ídrí sã Yēsũ ní 'yoó 'dǎri gé.

*Yēsũ ídrí 'bá kárakará
(Mārākō 1:29-34; Lúkã 4:38-41)*

14 Yēsũ kā fiĩ Pétēró vé jó agá 'dǎá, ísú Pétēró ĩdrępi la kú gbóló drĩgé, rụ'bá ni ko gbírílí. 15 Yēsũ ní ũkú rĩ ę drĩ ruzú, drã rĩ ní deęú ũkú rĩ

* 8:2 8:2 ũfú: Tǎimbĩ Mósē vé rĩ kĩnĩ, 'bá ũfú ní nyaá rĩ, ĩri āzāvũ rú, ā'yĩkĩ ĩri adrii 'bá ĩsērélē vé rĩ pi āsámvú gé ku. Drã ũfú vé rĩ de dō rụ'bá ni gé sī gí, lē ā mụ 'i 'i' daá átálágú rĩ ęndręti gé, átálágú rĩ ĩri ndre, ĩri 'yo drã rĩ de rụ'bá ni gé sī gí. † 8:4 8:4 Átálágú: 'Bá ĩsērélē vé rĩ pi āsámvú gé, 'yęná átálágú ri rọbọņọ zã Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎá nĩ. Atala rĩ pi ri ifũ úyú Lęvĩ vé rĩ agá. ‡ 8:4 8:4 Mósē: Yōsępã kã drãá gí, 'bãgú Ęjępétō vé rĩ 'bã anji ĩsērélē vé rĩ pi ęjĩ ngaá tũęęrĩ rú caá ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpęzú ímúzú anji ĩsērélē vé rĩ pi pazú adringárá tũęęrĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē tǎimbĩ rĩ Mósē ní, ā lū anji ĩsērélē vé rĩ pi ní, sęzú ĩ ní tǎimbĩ rĩ zizú tǎimbĩ Mósē vé ni ānĩ. Tĩkĩ Mósē ri ísú ākũdē ílĩ rĩ ca ęlĩfũ ālu mũdũrũlũ sũ (1,400), ísú ākũdē tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã Wũngárá 2-24. § 8:5 8:5 ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ: ĩri āngáráwá mũdũrũlũ ālu rĩ pi ę drĩ kọopi ni.

rụ'ba gá sī. Kúru ìri ní íngázú uru, ìri ní ínyá á'dízú sèzú Yèsù ní.

16 Ùndréná 'dāri sī, íjíkí 'bá kárakará índrí ùnjí be ni pi ímú Yèsù vúgá nōó, Yèsù ká átá, índrí ùnjí rī pi fūkí 'bá 'dī'bée drīgé sī rá. Yèsù ídrí 'bá drā be rī pi ārēvú céré.

17 Tā ótú Múngú ní ezij, nēbī Ísáyā ní 'yoó rī nga 'i fūú tị ní gé gí kīnī, “Sē 'bávé drā de 'bā rụ'ba gá sī gí, āzini 'du drā de 'bá ku rī pi 'bā rụ'ba gá sī gí.”

Yèsù ā pámvú ùbīngará tā ni mbamba (Lúkā 9:57-62)

18 Yèsù ká ndréé 'bá kárakará trakí 'i gārā kūrū, ìri ní 'yozú kīnī, lē 'bā zokí yī bālālā rī muzú álé 'dāá.

19 Kúru 'bá riipi tāimbí Mósē vé rī ímbápi rī ní ímúzá Yèsù vúgá nōó, ìri ní 'yozú kīnī, “Ímbápi, ma 'de muzú mí vúgá sī índī vūrā mí ní lēzú muzú rī gé 'dāá.”

20 Yèsù ní újázú ìri ní kīnī, “Ūfá pi 'bú be rizú lazú āní, ārīnā unga'ba uru sī rī pi ívé jó be, 'bo ma 'Bá Mvā 'i,* vūrā má ní mâ drī suzú adrízú ni 'dāáyo.”

21 'Bá ìri ā pámvú ùbī'ba rī pi vé āzi ní 'yozú ìri ní kīnī, “Úpí, mâ mu drī má étépi ri sī ùgbále ká.”

22 'Bo Yèsù ní 'yozú ìri ní kīnī, “Mí ímú mâ pámvú ùbī, 'i ku 'bá ùdrā'ba gí rī pi ā sīkí ívé 'bá ùdrā'ba gí rī pi.”†

Yèsù uga ùlī vīpi ùkpō be rī (Mārākō 4:35-41; Lúkā 8:22-25)

23 Kúru Yèsù pi ní tuzú kúlúmgbā agá ívé 'bá 'i pámvú ùbī'ba rī pi be. 24 Koro ùlī ní íngázú vīzú ùkpō be, sē yī rī úvá ngūyá ngūyá, lē tī kúlúmgbā rī agá. 'Bo ísú ākūdē Yèsù ri ú'dú ko. 25 Írivé 'bá ìri āpámvú ùbī'ba rī pi ní ìri aruzú ú'dú gélésí,

kōpi ní 'yozú ìri ní kīnī, “Úpí, 'bā ri tī yī ā ndúgé, 'i pa 'bā fō!”

26 Yèsù ní újázú kōpi ní kīnī, “Ngá ìmi ní adrízú ūrī sī rī ā'di? Ímivé ě'yīngará mādānā.” Kúru ìri ní ngazú uru sī, ìri ní átázú ùkpō be kīnī, ùlī vīpi ùkpō be 'dīri, āzini yī riipi úvāpi ngūyá ngūyá 'dīri ā tu pá, ùlī vīpi rī, āzini yī riipi úvāpi ngūyá ngūyá rī gō pá tuú rá!

27 Āgō kúlúmgbā agá rī pi āyākí tā 'dīri sī āyāyā, kōpi ní zizú kīnī, “Ágō ùlī vīpi ùkpō be 'dīri ugaápi, āzini yī riipi úvāpi ngūyá ngūyá 'dīri ugaápi pá tuúpi 'dīri 'bá íngóni ní?”

Yèsù ídrí 'bá ìrī índrí ùnjí be ni pi (Mārākō 5:1-20; Lúkā 8:26-39)

28 Yèsù ká yī bālālā rī zoó caá āngū Gērāsā vé rī gé 'dāá, āgō ìrī índrí ùnjí be ni pi ri adri 'būrēdrī rī pi āsámvú gé 'dāá, kōpi ní ímúzá Yèsù vúgá nōó. Kōpi ọjọgọ ọjọgọ, 'bá āzi ícọ ẹlī lẹtī 'dāri gé sī ku. 29 Āgō 'dī'bée ní trezú ú'dúkọ be uru 'dāá kīnī, “Yèsù Mvā Múngú vé rī, ngá mí ní lēé 'bá vúgá rī ā'di? Mí ímú 'bá ní ízāngā sēé ísúzú sá ni ícọ drī kuyé?”

30 Vūrā 'dāri ì ri ígá úcé āní, āsámvú ni vū kōpi be kuyé. 31 Índrí ùnjí rī pi ní Yèsù ri mázú kīnī, “Í lē dō 'bā droó fūú āmvé, 'i pē 'bā mụú úfí ígá rī pi agá.”

32 Yèsù ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ími mụkí!” Índrí ùnjí rī pi ní fūzú āgō 'dī'bée rụ'ba gá sī, muzú úfízú ígá rī pi agá, ígá rī pi ní njuzú muzú ọngú sī āngū úlúpi úlúlū rī gé 'dāá, kōpi ní u'dezú ùdrázú yī bālālā rī agá 'dāá. 33 'Bá rī'ba ígá rī pi úcé'ba rī pi ní njuzú muzú kūrú agá 'dāá, kōpi ní muzú tā 'i ngaápi 'dīri ùlüzú, āzini kōpi ní tā 'i ngaápi āgō ìrī índrí ùnjí be 'dī'bée rụ'ba gá rī pi ùlüzú. 34 'Bá kūrú agá rī pi céré ngakí ífūú

8:17 8:17 Ísáyā 53:4 * 8:20 8:20 'Bá Mvā: Yèsù zì 'i 'Bá Mvā lüzú kīnī, 'i Kúrísitō 'i, 'i mālūngā rī rụ muzú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. † 8:22 8:22 'Í ku 'bá ùdrā'ba gí rī pi ā mụkí ívé 'bá ùdrā'ba gí rī pi sīngará gá: Yèsù 'yo tā 'dīri 'dīni ā'diātāsīyā ìri múké 'bá rī ní Yèsù ā pámvú ùbīzú āndrū ndē ìri ní tēzú cīngbā étépi ní drázú ùgbále.

ímú Yēsũ vúgá nõó. Kòpi kâ Yēsũ ri ndreé, kòpi mākí Yēsũ ri kìnĩ, Yēsũ ã fũ ìvé àngũ agásĩ 'dĩisĩ rá.

9

Yēsũ idrí ágó pá be 'bēlé'béle ni (Mārākō 2:1-12; Lúkã 5:17-26)

¹ Yēsũ ní tuzú kúlúmgbá agá, gō yīĩ bālālã rĩ zoó muzú álé kūrú ìri ní rizú adrízú rĩ agá 'dãá. ² Āgō urukò'bée ní ágó pá be 'bēlé'béle ni í'dúzú pórōsĩ sī ìjízú Yēsũ vúgá nõó. Yēsũ kâ kòpivé ẽ'yīngará nīĩ áamá, ìri ní 'yozú ágó pá be 'bēlé'béle rĩ ní kìnĩ, "Mâ mvá rĩ, mí adri ìzāngã sī ku! Trūkí mi mívé ùnjikānyã agásĩ gí."

³ 'Bá Mósē vé tãimbĩ ímbá'bánĩ pi ã urukò ní rizú átázú ì ãsámvú gé sī kìnĩ, "Ágó 'dĩri ìnjĩ Múngú ri ku! Ágó rĩ ũsũ 'i Múngú 'i?"

⁴ Yēsũ nĩ tã kòpi ní rií ũsũ rĩ rá, ìri ní 'yozú kìnĩ, "Ngá ìmi ní rizú tã ùnjĩ ũsũzú ìmi ẽsí agá 'dĩni rĩ ã'di?"

⁵ Mâ 'yo rĩ tã rĩ íngóni? Mâ 'yo rĩ, "Trūkí mi mívé ùnjikānyã agásĩ gí 'dĩni,' dōku mâ 'yo, "Í nga uru ẽcĩ tuú?" ⁶ 'Bo á lē lūú ìmi ní 'yozú kìnĩ, ma 'Bá Mvã 'i, ma ũkpō be ùnjikānyã trüzú vũ drĩgé nõgō" Ìri ní kúru 'yozú ágó pá be 'bēlé'béle rĩ ní kìnĩ, "Í nga uru, 'í 'du mívé pórōsĩ, 'í mvi 'bētĩ." ⁷ Ágó rĩ ní kúru ngazú uru, ìri ní 'dezú muzú 'bētĩ. ⁸ 'Bá bĩtríkã rĩ pi kâ tã 'dĩri ndreé, sē kòpi ní ũrĩ, kòpi ngakí rií Múngú ũkpō sēepi 'bã rĩ pi ní 'dĩri íngú.

Yēsũ zĩ Mátáyo ri (Mārākō 2:13-17; Lúkã 5:27-32)

⁹ Yēsũ kâ rií 'deé muzú létĩ gé sī, ìri ní Mátáyo ri ndrezú, úrí kuú jó ì ní rizú mūfēngã umbe jezú rĩ u'duzú 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ ní rĩ agá. Yēsũ ní 'yozú ìri ní kìnĩ, "Mí ímú adrií 'bã mã pámvú ũbĩpi ni," Mátáyo ní koro ngazú uru, ìri ní 'dezú muzú Yēsũ vúgá sī.

¹⁰ Yēsũ pi kâ rií ínyã ùndrēṅã vé rĩ nyaá Mátáyo vé àngã 'dãá, 'bã mūfēngã umbe jezú rĩ u'du'bánĩ pi, 'bã ri'bánĩ ùnjikānyã 'o'bánĩ pi be, ímúkí úrí ínyã nyaá Yēsũ pi be trú, ãzini ìrivé 'bã ìri ã pámvú ũbĩ'bánĩ pi be trú. ¹¹ Fārúsĩ rĩ pi kâ tã 'dĩri ndreé 'dĩni, kòpi ní 'bã Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bánĩ pi zizú kìnĩ, "Ìmivé 'bã riípi àngũ ímbápi rĩ ri ínyã nya 'bã mūfēngã umbe jezú rĩ u'du'bánĩ pi be, ãzini 'bã ùnjikānyã 'o'bánĩ pi be trú ã'diātāsĩ?"

¹² Yēsũ kâ ta kòpivé 'dĩri yīĩ, ìri ní 'yozú kìnĩ, "Bã drã àkó rĩ ndã 'bã ũjó sēepi ni ku, 'bã drã be rĩ, ìri 'bã ũjó sēepi ni ndã nĩ ¹³ 'Bo ìmi mukí tã ì ní sī 'dĩri ã fífí ũnīĩ, 'Á lē ìmi ẽsí ã adri ìdríkídri, adri 'yozú kìnĩ á lē ìmi zãkí má ní rōbōṅō yã 'dĩni kuyé.' Má ímú 'bã tã 'o'bánĩ pi zĩ kuyé, má ímú 'bã ùnjikānyã 'o'bánĩ pi zĩ."

'Bã rĩ pi zĩkí Yēsũ ri ngá nyanya a'bingará ã tã sī

(Mārākō 2:18-22; Lúkã 5:33-39)

¹⁴ Ũ'dú ãlu, 'bã Yūwãní ã pámvú ũbĩ'bánĩ pi ní ímúzú Yēsũ ri zizú kìnĩ, "Bã Fārúsĩ rĩ pi be ri 'bã a'bi ngá nyanya sī rá píri, mívé 'bã mĩ pámvú ũbĩ'bánĩ pi a'bikí ì ngá nyangará sī ku ãsĩ?"

¹⁵ Yēsũ ní újázú kòpi ní kìnĩ, "Kērégú òmúrúgò rĩ vé rĩ dō drĩ ũmú ímú'bánĩ òmúrúgò rĩ jengará gá rĩ pi ãsámvú gé anigé, ũmú rĩ pi nyo ícò adri ìzāngã sī rá? Sã ãzi ri ímú 'dĩ'dĩ, kádō ímú òmúrúgò rĩ vé kērégú 'duj kòpi ãsámvú gé sī, kúru kòpi ímú ì a'bi ngá nyangará sī.

¹⁶ "Bōngó dēepi gí rĩ, ícókí bōngó ú'dí ìsĩ vūrã ãsĩpi gí rĩ ícì ãní ku, ã'diātāsīyã bōngó 'i nyaápi kú ìrĩkò rú gí rĩ, ícíkí dō úlē ni òzũjú bōngó ú'dí ni sī, ìri gō ãsĩ muzú drĩgélé, úlē ni gō adri ãmbúgú. ¹⁷ 'Bã ãzi ícò vinyō ì ní zoó ú'dí rú rĩ tōó lã'bu* ì ní

9:13 9:13 Ōsēyã 6:6 * **9:17** 9:17 Lã'bu: Yãhũdĩ rĩ pi vé mērē gá, kòpi ri lã'bu ícì jũrú rú vinyō tōzú. Tã Yēsũ ní ímbã 'dĩri ìri vinyō ú'dí rĩ vé tã 'da, ãzini jũrú ũkũ rĩ, ìri tãimbĩ Mósē vé rĩ 'da.

ící jǔrú rú ũkú ni agá ku. 'Bá rǐ tō dō vinyō rǐ lā' bú ĩ ní ící jǔrú rú ũkú ni agá, jǔrú rǐ āfī rá, ĩri sē vinyō rǐ dā vūgá. Lē ā tōkí vinyō rǐ jǔrú ú'dí ni agá, ĩri sē lā' bú rǐ ícō āfī ku, vinyō rǐ ícō dāá vūgá ku."

*Yēsũ ri ũkpō be 'bá ídrízú
(Mārākō 5:21-43; Lúkã 8:40-56)*

¹⁸ Yēsũ kã ríí átá, drĩkoma āzi ní ímúzá kũmúci ũtĩzú Yēsũ ẽndrẽtĩ gé kĩnĩ, "Mávẽ mvá ũkúná drã sã 'dĩri sĩ gĩ. Mí ímú drĩ 'bãá drĩ ni gé, ẽ ídrí rí gōó ũzi." ¹⁹ Yēsũ pi ní 'dezú mužú vúdřĩ ni gé sĩ ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi be.

²⁰ Sã 'dãri gé, ũkú āzi ārĩ ri ẽcí rú' bá ni gé sĩ caá ílí mūdřĩ drĩ ni ĩřĩ, ũkú rĩ ímú Yēsũ ā úgóró gálésĩ, ĩri ní Yēsũ vé bõngó akoó rũkũ rĩ ẽ tĩ úlózú. ²¹ Ũsũ 'ĩ ẽsĩ agá 'dãlé kĩnĩ, "Má uló dō Yēsũ vé bõngó akoóko rĩ ẽ tĩ, ma ícō ídrí rá."

²² Yēsũ ní 'i újázú ĩri ndrezú, Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Mvá ũkúná 'dĩri, mí adri ĩzãngã sĩ ku, mívé ẽ'yĩngará sē mí ídrí gĩ." Sãngá 'dãri gé, ārĩ rĩ vé ẽcĩngará gō pá tuú rá.

²³ Yēsũ kã fĩ drĩkoma rĩ vé jó agá 'dãá, kã yĩ 'bá bĩtrĩká rĩ pi ri ẽrĩ co āvũ rĩ ngozú, ²⁴ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Īmi fũkĩ āmvé, mvá ũkúná rĩ drã kuyé, ĩri ri ú'dú ko." 'Bo kōpi ríkĩ guũgu tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri sĩ. ²⁵ Yēsũ kã 'bá kárakarã rĩ pi pēẽ fũú mužú āmvé 'dãá gĩ, ĩri ní fizú mužú jó agá 'dãá, ĩri ní mvá ũkúná rĩ ẽ drĩ ruzú, mvá ũkúná rĩ ní íngázú uru. ²⁶ Tã 'dĩri ayi mužú kũrũ 'dãri agásĩ cérẽ.

Yēsũ ídrí 'bá ĩřĩ mĩ be ẽsĩ' bá gĩ ni pi

²⁷ Yēsũ kã ngaá mužú, 'bá ĩřĩ mĩ be ẽsĩ' bá gĩ ni pi 'dekĩ mužú Yēsũ vúgá sĩ, kōpi ní Yēsũ ri zizú kĩnĩ, "Dãwúđĩ ā Mvá rĩ, † 'ĩ ndre ĩzãngã 'bávẽ rĩ fô!"

²⁸ Yēsũ kã fĩ mužú jó agá 'dãá, 'bá mĩ be ẽsĩ' bá gĩ rĩ pi ní fizú mužú

Yēsũ vúgá 'dãá, Yēsũ ní kōpi zizú kĩnĩ, "Īmi ẽ'yĩkĩ 'yozú kĩnĩ ma ícō ĩmi mĩ zĩ rá 'dĩni rá?"

Kōpi ní újázú kĩnĩ, "Úpĩ, 'bá ẽ'yĩkĩ rá, mĩ 'bã mĩ zĩ rá."

²⁹ Kuru Yēsũ ní kōpi ẽ mĩ úlózú ālu ālu cérẽ, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Īmi ní ẽ'yĩ gĩ rĩ sĩ, ma ĩmi ídrí rá."

³⁰ Koro kōpi ẽ mĩ ní 'i zizú āngũ ndrezú. Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Lē ĩmi ũlũkĩ tã 'dĩri 'bã āzi ní ku."

³¹ Kōpi ní 'dezú mužú, 'bo kōpi gōkĩ tã rĩ ũlũú mužú kũrũ rĩ agásĩ cérẽ.

Yēsũ ídrí ágó átãpi ku ni

³² Yēsũ pi kã ríí 'deẽ mužú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi be, 'bá urũkō ní ágó āzi índrĩ ũnjĩ be átãpi ku ni ĩjĩzú Yēsũ vúgá nõó. ³³ Yēsũ ní índrĩ ũnjĩ rĩ drozú fũzú ágó rĩ drĩgẽ sĩ, ágó ándũrũ átãpi ku rĩ ní 'dózú átázú. 'Bá bĩtrĩká rĩ pi āyãkĩ tã 'dĩri sĩ āyãyã, kōpi ní 'yozú kĩnĩ, "Tã āzi nga drĩ 'i āngũ Īsẽrẽlẽ vé rĩ agá sũ 'dĩri tĩnĩ kuyé!"

³⁴ 'Bo Fãrũsĩ rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, "Ágó 'dĩri ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údro ũkpō āmbúgu índrĩ ũnjĩ rĩ pi vé rĩ sĩ."

Yēsũ 'bã ẽsĩ múkẽ 'bá rĩ pi ni

³⁵ Yēsũ ní ẽcĩzú kũrũ rĩ agásĩ, āzini gũrũ rĩ pi agásĩ, ri 'bá rĩ pi ímbã Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, ri ú'dúkó múkẽ mālũngã vé rĩ ā tã ũlũú, ri 'bá drã be āndĩāndĩ rĩ pi ídrĩ mužú.

³⁶ Yēsũ kã 'bá bĩtrĩká rĩ pi ndrẽ, sē ĩri ní ĩzãngã, ā'diātãsiyã ĩzãngã kōpivẽ rĩ aga rá, 'bã āzi kōpi ẽ ĩzã koopi ni 'dãáyo, kōpi índrĩkĩ sũ kãbĩlõ 'bá úcẽpi ni ní adrii 'dãáyo rĩ tĩnĩ. ³⁷ ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Ānyãngã rĩ ka ambamba, 'bo 'bã ānyãngã rĩ ĩkũnã' bá rĩ pi gãrũ." ‡ ³⁸ Lē ĩmi zĩkĩ Úpĩ ómvũ 'dĩpa rĩ, ā pē rĩ 'bã rĩ pi mužú ívé ómvũ agá 'dãá ānyãngã rĩ ĩkũnã.

† 9:27 9:27 Dãwúđĩ ā Mvá rĩ: Múngú ẽzi kĩnĩ, Kúrĩsitõ ri umvũlẽsĩ ímú ĩfũ úyú 'bãgũ Dãwúđĩ vé rĩ agá. 'Í lã 1 Sãmũlẽlẽ 16:1-13; Sãwũmã 132:11-12. ‡ 9:37 9:37 'Bã ānyãngã rĩ ĩkũnã' bá rĩ pi gãrũ: Tã 'dĩri vé ĩffĩ 'dĩni, 'bã lē' bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' bá rĩ pi kárakarã, 'bo 'bã ú'dúkó múkẽ rĩ ũlũ' bá rĩ pi gãrũ.

10

Yēsū pē ívé 'bá áyúáyū mụdrị drị ni ịrị rị pi

(Mārākō 3:13-19; Lúkã 6:12-16)

¹ Yēsū ní ívé 'bá 'í pámvú ũbī' bá mụdrị drị ni ịrị rị pi zizú, sē kōpi ní ũkpō índrị ũnjí rị pi údrózú, āzini 'bá drā be āndíāndí rị pi ídrízú.

² Yēsū vé 'bá áyúáyū rị pi* vé rú pi 'dī, 'bá drīdrī rị, Sīmōnā 'i, ịrívé rú āzi Pétēró 'i, āzi rị Pétēró édrịpi Āndēréyā 'i, Yōkóbū Zēbēdayō mvọpi 'i, Yōkóbū édrịpi Yūwánī 'i, ³ Pílípū 'i, Bātīlímáyō 'i, Tórnā 'i, Mátáyo 'i, Mátáyo rị 'bá mūfēngā umbe jezú rị u'duúpi ni, Yōkóbū Āláfáyō mvọpi 'i, Tādáyō 'i, ⁴ Sīmōnā ẹsị 'bāápi 'bá ívé rị pi ẹ ịsúkí rí drīwālā rị 'i, āzini Yúdā Īsīkārīyótā gōopi Yēsū ā ũli 'beépi rị 'i.

Yēsū ímbá ívé 'bá áyúáyū mụdrị drị ni ịrị rị pi

(Mārākō 6:7-13; Lúkã 9:1-6)

⁵ Yēsū ní 'bá mụdrị drị ni ịrị 'dī' bée pēzú mụzú, ịri ní ẹzizú kōpi ní kīnī, “Lē ịmi mụkí 'bá adri' bá Yāhūdī rú ku rị pi āsámvú gé 'dāá ku, dōku lē ịmi fikí kūrú 'bá Sāmāriyā vé rị pi ní adrizú rị agá 'dāá ku. ⁶ Ịmi mụkí Īsērélē adri' bá sū kābīlō āvī' bá gí rị pi tịni rị pi vúgá. ⁷ Ịmi cakí dō gí, ịmi ũlúkí kōpi ní kīnī, ‘Mālūngā 'bū vé rị ícá ịnyinjá gí.’ ⁸ Ịmi ídríkí 'bá drā be rị pi, ịmi ingakí 'bá ũdrā' bá gí rị pi gōo ídrí rú, ịmi ídríkí 'bá ũfú ní nyaá rị pi, ịmi údrókí índrị ũnjí rị pi. Á sē ịmi ní ũkpō 'dīri kána, 'bo lē ịmi kokí kpá 'bá rị pi ẹ ịzā kána. ⁹ Ā 'dukí mūfēngā jị mụzú ịndī ku. ¹⁰ Ịmi kádō mụy ẹcị rị gé 'dāá, ā 'dukí jūrú mụzú ịndī ku, dōku ā 'dukí bōngó āzi āndō rú mụzú ịndī ku, dōku ā

'dukí ngá pá gá ni pi mụzú ịndī ku, dōku ā 'dukí túré mụzú ịndī ku, ā' diātāsīyā 'bá ẹzị nga' bá rị pi, lē ā sēkí kōpi ní ngá nyanya.

¹¹ “Kūrú ịmi ní caá 'a ni gé rị, āzini gūrú ịmi ní caá 'a ni gé rị, lē ịmi ndākí 'bá múké ni ịsú vūrā 'dāri agá, ịmi adrikí ịrívé āngá 'dāá, cīmgbá ịmi ní ngazú mụzú rị gé. ¹² Ịmi fikí dō caá 'bētị 'dāri agá, ịmi sēkí mōdó 'bá 'bētị 'dāri āsámvú gé rị pi ní. ¹³ 'Bá 'bētị 'dāri āsámvú gé rị pi ẹ'yíkí dō ịmi rá, ịmi sēkí kōpi ní tākíri, dō 'bá 'bētị 'dāri āsámvú gé rị pi gākí ịmi ẹ'yígá sī, ā sēkí kōpi ní tākíri ku. ¹⁴ 'Bá rị ẹ'yí dō ịmi kuyé, dōku gā dō ịmívé tā yígá sī, ịmi kádō ịfūú 'bētị 'dāri agásí, dōku kūrú 'dāri agásí, lē ịmi wekí nyọkú ịmi pá ágélé gá rị kú 'dīgé.† ¹⁵ Ādarú á 'yo ịmi ní 'dini, ụ'dụ ị ní ịmúzú tā lizú rị gé, kūrú Sōdómō vé rị, āzini Gōmórā vé rị, ‡ ị tā lị kōpi drīgé mādā, 'bo ị ịmụ tā lị kūrú 'dāri drīgé aga rá.

Īzāngā rị ịmụ 'dī' dī

(Mārākō 13:9-13; Lúkã 21:12-17)

¹⁶ “Ma ịmi pē mụzú sū ị ní kābīlō pēē ārākíla rị pi āsámvú gé rị tịni, kuru lē ịmi adrikí úmī be sū ịni vé rị tịni, āzini ịmi adrikí tā be pịri sū āmámū tịni. ¹⁷ 'Bo ịmi ndrekí múké! 'Bá rị pi ịmụ ịmi uru jị tō 'bá tā lị' bá rị pi ẹndrẹti gé rá, kōpi ịmi ũgbā ívé Jó Múngú rị Zizú rị pi agá 'dāá rá. ¹⁸ Ịmi ní ríi mā pámvú ũbīi rị sī, ị ịmụ ịmi jị tō gávānā ẹndrẹti gé, āzini 'bāgú rị pi ẹndrẹti gé, ịri sē ịmi ụ'dúkó múké rị ũlū ānī kōpi ní, āzini 'bá adri' bá Yāhūdī rú ku rị pi ní. ¹⁹ 'Bo kōpi rukí dō ịmi gí, lē ịmi rikí ụsūú 'yozú kīnī ịmi átá ịngóni yā 'dini ku, ā' diātāsīyā tā ịmi ní lēé átá sā 'dāri gé rị, Índrị Uleterē rị ũlū

* **10:2** 10:2 'Bá áyúáyū rị pi: 'Bá áyúáyū rị pi, Yēsū sē kōpi ní ũkpō, rị kōpi pēē mụy 'bá rị pi ímbá, índrị ũnjí rị pi údró, āzini tā āyāzú āyāyā ni pi 'oó. † **10:14** 10:14 Lē ịmi wekí nyọkú ịmi pá ágélé gá rị kú 'dīgé: Yāhūdī rị pi rị nyọkú we ị pá gá sī 'bá ị ẹ'yí' bá kuyé rị pi ní, lüzú kīnī kōpi ā ve 'bá ị ẹ'yí' bá kuyé 'dī' bée ní gí, ịri kpá lū 'yozú kīnī Múngú rị tā lị 'bá ị ẹ'yí' bá kuyé rị pi drīgé. ‡ **10:15** 10:15 Sōdómō āzini Gōmórā: Múngú iza kūrú 'dī' bée ũnjīkānyā 'bá kūrú 'dī' bée agá rị pi ní 'oó rị sī lókí Ābūrāmā vé rị gé. † lā 'lā 'lā Í'dóngará 18:20-19:28.

ĩmi ní nĩ. ²⁰ Īmi átákí tã rĩ nĩ ku, tã ĩmi ní lēē átá rĩ, Índrí ĩmi Ẹtẹpi Múngú vé rĩ átá ĩmi ní nĩ.

²¹ “Ẹdrípi ri ímú ẹdrípi ã ùli 'be, ĩri ẹdrípi ri sē 'dì drã rá. Ẹtẹpi ri ímú ívé anjíná rĩ pi ã ùli 'be, ĩri kọpi sē ú'dì ùdrã rá, anjíná rĩ pi ímú ufu ku ari'ba rú, kọpi 'bá ĩ tì'bá rĩ pi sē ú'dì ùdrã rá. ²² 'Bá rĩ pi cére ímú ĩmi gã sī mǎ tǎ sī, 'bo 'bá pá tuúpi títí ívé ẹ'yīngará agá cǐmgbá ụdụ gé rĩ, Múngú ri ímú ĩri pa rá. ²³ 'Bá rĩ pi 'okí dō ĩmi ùnjí kǔrú āzi agá, ĩmi ápákí muzú kǔrú āzi agá. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dini, ma 'Bá Mvǎ 'i, má ní drĩ ícázú kuyé rĩ gé, ĩmi ícókí ẹcì kǔrú Ísērélē vé rĩ pi agásí cére ku.

²⁴ “'Bá ĩ ní rií ímbá rĩ ícó 'bá 'i ímbápi rĩ ndēē tǎ sī ku, átí'bá ícó adrií 'bá 'i ní rií ẹzì ngaá vú ni gé rĩ drǐgē ǎmbúgú rú ku. ²⁵ Lē 'bá ĩ ní rií ímbá rĩ ã adri sǔ 'bá riípi 'i ímbápi rĩ tǐnì, lē átí'bá rĩ ã adri sǔ ívé ǎmbúgú tǐnì. Ma adriípi jó 'dǐpa nōri, 'bá rĩ pi dō ri ma zì Bēlēzēbúlǎ, § ĩmi 'bá adri'bée mávé jó ǎsámvú gé nō'bée, kọpi ímú rú ùnjí 'da ĩmǐ rú'bá gá rá!

Lē ĩmi adrikí ỳrǐ sī ku
(Lúkǎ 12:2-7)

²⁶ “'Bo lē ĩmi adrikí 'bá 'dǐ'bée sī ỳrǐ sī ku. Ngá āzi ícópì 'i zǔúpi, 'i 'i'daápi ǎmvé ku ni 'dǎáyo, dōku ngá āzi 'i zǔúpi ĩ ní ícó nǔi ku ni 'dǎáyo. ²⁷ Tǎ má ní ùlǔú ĩmi ní kǐri nōri, lē ĩmi jǐkí muú ùlǔú 'bá rĩ pi ní. Átángá má ní átá ĩmi ní ỳyōkōyō sī nōri, ĩmi mukí áyú 'bá rĩ pi ní ỳ'dùkọ be ụrụ 'dǎá. ²⁸ Lē ĩmi rukí 'bá ri'ba ǎngǔ ú'dì'bá rĩ pi ku, kọpi ícókí índrí rĩ 'dǐj drǎá ku. Lē ĩmi rukí 'yéná Múngú índrí rĩ sēepi fípi ǎcì agá, āzini rú'bá rĩ sēepi fípi ǎcì vezú ǎnì ụdụ ǎkó rĩ agá rĩ áyu. ²⁹ ǎríná mǎdǎ mǎdǎ ĩrǐ ĩ 'yéná ụzì mǔfēngǎ ã fǐ ǎlu. 'Bo ǎlu ni ícó drǎá ku, ĩmi Ẹtẹpi ã'yǐ dō tǎ ni nĩ kǎ, ĩri íbì

drǎ ndō. ³⁰ Múngú lǎ drǐ'bì ĩmi drǐgē rĩ pi cére gí. ³¹ Lē ĩmi adrikí ỳrǐ sī ku, ĩmivé tǎ ndē ǎríná kárakarǎ rĩ pi vé rĩ rá.

'Bá Kúrísitō ri ǎ'yǐpi dōku gǎapi
'bá rĩ pi ẹndrẹti gé rĩ
(Lúkǎ 12:8-9)

³² “'Bá rĩ ǎ'yǐ dō ma rá 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé, 'yo dō 'i ǎ'yǐ ma gí, ma kpá ĩri ǎ'yǐ má Ẹtẹpi 'bǔ gé 'dǎlé rĩ ẹndrẹti gé rá. ³³ 'Bá rĩ gǎ dō ma sī vǔ drǐgē nōgó, ma kpá ĩri gǎ sī má Ẹtẹpi ẹndrẹti gé 'bǔ gé 'dǎlé.

Yēsǔ vé tǎ ỳjǐ acongárá
(Lúkǎ 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ “'Īmi rikí ỳsǔú 'yozú kǐnǐ, má ỳjǐ tǎkǐri vǔ drǐgē nōgó 'dini ku. Má ỳjǐ tǎkǐri kuyé, mávé ímúngará nōri, 'bá rĩ pi ẹ ímúkí rí ĩ ngǔú ǎnì ùnjí mǎ tǎ sī bēnǐ. ³⁵ Mávé ímúngará nōri ĩri sē,

“ 'mvǎ ágó pi ímú ĩ aco ẹtẹpi be,
mvǎ ùkú pi ímú ĩ aco ẹndrẹpi
be,
ùkú ágó tǐ gé rĩ, kọpi ímú ĩ aco ǐdrẹpi
be.

³⁶ ǎrǐ'bá mívé rĩ pi íbì ĩfǔ mívé 'bẹtǐ ǎsámvú gé 'dǐgē.'

³⁷ “'Bá rĩ lē dō 'i ẹtẹpi ri dōku 'i ẹndrẹpi ri ma ndēē, 'bá 'dǐri ícó adrií 'bá má pámvú ùbǐpi ni ku.

³⁸ 'Bá rĩ gǎ dō ívé pẹti alambaku* 'dugá sī, āzini gǎ dō má pámvú ùbǐgá sī, 'bá 'dǐri ícó adrií 'bá má pámvú ùbǐpi ni ku. ³⁹ 'Bá riípi ívé ídri ã tǎ mbaápi nyọkú drǐgē nōgó rĩ, ícó ídri 'dǎni'dǎni rĩ ỳsǔ ku. 'Bá rĩ adi dō ívé ídri sēé drǎá má tǎ sī, ĩri ídri 'dǎni'dǎni rĩ ỳsǔ rá.

Ī ícó ǎ'di ri ỳfē?
(Mǎrǎkō 9:41)

⁴⁰ “'Bá rĩ ẹ'yǐ dō ĩmi, ẹ'yǐ 'dǐri ma, 'bá rĩ ẹ'yǐ dō ma, ẹ'yǐ 'dǐri má Ẹtẹpi ma ǐpẹepi rĩ. ⁴¹ 'Bá rĩ ẹ'yǐ dō nẹbǐ riípi tǎ Múngú vé rĩ ùlǔúpi rĩ ívé ǎngá, ĩ ímú ĩri ỳfē sǔ ĩ ní nẹbǐ rĩ ỳfē

§ 10:25 10:25 Bēlēzēbúlǎ: Bēlēzēbúlǎ vé rú āzi rĩ Sātánǎ 'i, ĩri ǎdróko, ĩri ǎmbúgú índrí ùnjí rĩ pi drǐgē. 10:36 10:36 Míkǎ 7:6 * 10:38 10:38 Pẹti alambaku: 'Bá Rómǎ vé rĩ pi ri 'bá tǎ 'o'bá ùnjí rĩ pi gbǎ mǔsǔmǎrǐ sǐ pẹti alambaku sígē, ĩri sǎ 'du ǎco kọpi íbì drǎ ndō, kọpi ǐzǎngǎ nya ambamba drǎngárá rĩ gé.

rĩ tĩnì. Àzini 'bá rĩ é'yí dō 'bá tã be pìrì Múngú vé ni ívé àngá, ìri ní tã 'oó pìrì rĩ sī, ì ímú ìri ùfě sū ì ní 'bá tã be pìrì 'dĩri ùfěé rĩ tĩnì. ⁴² 'Bá rĩ sē dō yī ìdríkídri ni mvúú 'bá mà pámvú ùbī' 'bá tã be mādā rĩ pi vé àlu ni ní rá, ádarú ì ímú ìri ùfě rá.”

11

Yūwánì pē ívé 'bá 'í pámvú ùbī' 'bá rĩ pi muú Yēsū vúgá
(Lúkã 7:18-35)

¹ Yēsū kã tã rĩ ezií deé ívé 'bá 'í pámvú ùbī' 'bá mūdri drī ni ìrì rĩ pi ní gí, ìri ní 'dezú mužú 'bá rĩ pi ímbázú, àzini tì sēzú mužú kūrú Gālíláyā vé rĩ pi agásì.

² Yūwánì Bātízimū sēpi ì ní 'yī kúú jó àngū ù'yīzú rĩ agá rĩ kã tã Kúrísitō ní rií 'oó rĩ yī, ìri ní ívé 'bá 'í pámvú ùbī' 'bá rĩ pi pēzú mužú

³ Yēsū ri zizú kìnì, “'Bá ì ní 'yoó kìnì ìri ímú 'dī' 'dī rĩ, ìri mi 'i, dōku 'bá ì ní 'yoó ìri ímú rĩ túngú?”

⁴ Yēsū ní újázú kōpi ní kìnì, “Ìmi újákí ìmi gōó vulé Yūwánì vúgá 'dāá, ìmi ùlúkí ìri ní tã ìmi ní yī, àzini ìmi ní ndreé rĩ. ⁵ 'Bá mī be ešì' 'bá gí rĩ pi, kōpi nóni àngū ndre rá. 'Bá pá be ábá' 'bá gí rĩ pi, kōpi nóni eçì tu rá. 'Bá ùfú ní nyaá rĩ pi, kōpi ã rù' 'bá ícá nóni ule gí. 'Bá bí be ešì' 'bá gí rĩ pi, kōpi nóni tã yì rá. 'Bá ùdrā' 'bá gí rĩ pi gōkí íngá ídri rú gí. Àzini ù' 'dúkó múké rĩ, ì ri ùlū 'bá ngá àkó rĩ pi ní rá. ⁶ 'Bá ma gā' 'bá kuyé rĩ pi, Múngú ri kōpi ní tākiri sē rá.”

⁷ Yūwánì vé 'bá ìri ã pámvú ùbī' 'bá rĩ pi kã 'deé mužú gí, Yēsū ní 'í' 'dózú átázú Yūwánì vé tã sī 'bá bītríká rĩ pi ní kìnì, “'Bá ìmi ní mužú ndreé àngū ã'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá rĩ ã' 'di 'i? Ìmi ìsúkí 'bá rĩ ndreé adri sū áse mbaápi áco ùlí ní bīlì vūgá rĩ tĩnì? ⁸ Dō adri 'dínì kuyé, ngá ìmi ní ndreé rĩ a' 'di? Ìmi ìsúkí ágó àzi su bōngó ùnyī be ni rá? Adri 'dínì kuyé, 'bá

adri' 'bée 'bāgú vé àngá rĩ pi bōngó ùnyī be ni pi su nī. ⁹ Kúru ngá ìmi ní mužú ndreé rĩ ã' 'di? Ìmi mužú nébì ri ndreé? Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, 'bá ìmi ní mužú ndreé rĩ ndē nébì ri rá. ¹⁰ 'Bá 'dĩri Yūwánì 'i, ì ní tã ni sī Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ kìnì:

“ 'Ma mávé 'bá áyúâyū ni pē mužú mí ní drīdrī,
ìri mužú mí ní létì údé.’

¹¹ Ádarú á lē lūú ìmi ní 'dínì, 'bá ì ní tì vū drīgé nōgó rĩ pi àsámvú gé, 'bá àzi Yūwánì Bātízimū sēpi rĩ ndēpi àmbūgū sī ni 'dāáyo. 'Bo 'bá ì ní ìrivé tã 'duú 'bāá mādāngá mālūngā 'bū vé rĩ gé 'dālé rĩ, ndē Yūwánì ri àmbūgū sī rá. ¹² 'Í' 'dózú lókí Yūwánì Bātízimū sēpi rĩ vé rĩ gé 'dāá, cīngbá àndrū sī, 'bá rĩ pi rikí e' 'dì 'dì mālūngā 'bū vé rĩ ã tã sī, 'bá ùnjí rĩ pi lēkí mālūngā 'bū vé rĩ é' 'i ní ùkpō sī. ¹³ Búkū nébì rĩ pi vé rĩ, àzini tājmbì Mósē vé rĩ, ùlū tã ímúpi 'i ngaápi rĩ cīngbá cazú lókí Yūwánì vé rĩ gé. ¹⁴ Ìmi ã' 'yīkí dō tã má ní átá 'dĩri rá, Èlīyā* ì ní 'yoó kìnì ìri ímú 'dī' 'dī rĩ, ìri Yūwánì 'i. ¹⁵ 'Bá bí be rĩ, ã yì 'i ní tã 'dĩri.

¹⁶ “Má ù' 'bī rí 'bá lókí àndrū nōri vé rĩ pi ngá íngónì ni sī? Kōpi adrikí sū anjíná úrì' 'bá jōkōnì agá, ri' 'bá ì ògūpì zì' 'bá rĩ pi tĩnì, kōpi ri 'yo,

¹⁷ “ ‘Bá rikí ìmi ní é' 'i coó,
'bo ìmi gākí úngó tugá sī,
'bá ngokí ìmi ní úngó ìzāngā vé ni,
'bo ìmi gākí áá ngogá sī.’

¹⁸ Yūwánì riipi bātízimū sēpi rĩ ri 'i a' 'bií, nya ngá kuyé, àzini mvú ngá kuyé, 'bo kōpi kìnì, 'Índrì ùnjí fì drī ni gé gí.’ ¹⁹ 'Bo ma 'Bá Mvā 'i, ma ri ngá nya rá, àzini ma ri ngá mvú rá, kōpi kìnì, ma ri ngá nya ambamba, àzini ma ri ìmērē ambamba, ma ùndī 'bá mūfēngā umbe jezú rĩ u' 'du' 'bá rĩ pi vé ni, àzini ma ùndī 'bá ri' 'bá ùnjīkányā 'o' 'bá rĩ pi vé ni. 'Bá tã 'oópi pìrì rĩ, ì nī áamá 'yozú kìnì, ádarú ìri úmī be.”

11:10 11:10 Mālákí 3:1 * **11:14** 11:14 Èlīyā: Èlīyā ri nébì, Múngú 'du ìri mužú 'bū gé ídri rú, drā kuyé. Tìkí ìri àkūdē ílì rĩ ca mūdūrūlū úrōmì (900), ìsú àkūdē tìkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3.

Í tã lì 'bá ẹ̀sì újá' bá kuyé rĩ pi drìgẹ (Lúkã 10:13-15)

²⁰ Kúru Yésù ní kùrú 'í ní tã àyāzú àyāyā 'ozú 'a ní agá kárakarà rĩ pi vé tã átázú ùkpó ùkpó, à'diātāsīyā 'bá kùrú rĩ pi agá rĩ pi gākí ẹ̀sì újágá sī ìvé ùnjìkānyā agásī. ²¹ “Ìmi 'bá adri' bá kùrú Kōrāzīnī vé rĩ agá 'dī'bée, āzini kùrú Bētēsāyídā† vé rĩ agá 'dī'bée, ìmi ìmù ìzāngā nya rá! Tã àyāzú àyāyā má ní 'oó ìmi ní 'dī'bée, mà 'o té dō kùrú Táyā vé rĩ agá, āzini kùrú Sīdónā vé rĩ agá, 'bá kùrú rĩ pi agá rĩ pi újákí té ẹ̀sì ìnógòsì Múngú ri ẹ̀'yìzú gí. Kòpi té bōngó ìrìkó rú ni pi úsú ì rú' bá gá, kòpi úfúrágú úmvú dā ì drìgẹ.

²² 'Bo á lē 'yoó ìmi ní 'dīnī, ú'dù ì ní ìmùzú tã lizú rĩ gé, ì ìmù ìmi ìrīñā 'bá kùrú Táyā vé rĩ agá, āzini kùrú Sīdónā vé rĩ agá rĩ pi vé rĩ ndē rá.

²³ Ìmi 'bá adri' bá Kāpārānāúmā agá 'dī'bée, ìmi ̀sùkí ìmi nyo ícò fi 'bù gé rá? Ìmi ícókí fí ku, ìmi fi mụ adri 'bù àvū rĩ pi vé rĩ agá. Tã àyāzú àyāyā má ní 'oó ìmi ní 'dī'bée, mà 'o té dō kùrú Sōdómō vé rĩ agá, 'bá Sōdómō vé rĩ pi té ẹ̀sì újá rá, kòpivé kùrú ri té adri ùgōgō. ²⁴ Á lē 'yoó ìmi ní 'dīnī, ú'dù ì ní ìmùzú tã lizú rĩ gé, ì ìmù ìmi ìrīñā Sōdómō vé rĩ ndē rá.”

Ìmi ìmùkí má vùgá uvungará gá (Lúkã 10:21-22)

²⁵ Sā 'dāri gé, Yésù ní Múngú ri zizú kīnī, “Má Ẹ̀tẹ̀pì, Úpí mālūngā 'bù vé rĩ rùpì vū drìgẹ rĩ be rĩ, òwò'dífò mí ní tã áda rĩ ùzùú 'bá úmī be rĩ pi ní, āzini 'bá tã nī' bá ambamba rĩ pi ní rĩ sī, āzini mí ní tã rĩ i'daá 'bá tã be mādā sū anjīnā nyírīnā tã ākó rĩ pi tīnī rĩ pi ní rĩ sī. ²⁶ È, má Ẹ̀tẹ̀pì, 'í lē tã rĩ ã nga 'i sū 'dīri tīnī, ìri mí ní àyīkō sē.

²⁷ “Má Ẹ̀tẹ̀pì sē ngá rĩ pi ārēvú céré kú má drìgẹ, ma Mvá rú, 'bá āzi nī ma kuyé, 'yéná má Ẹ̀tẹ̀pì nī ma nī, 'bá āzi nī má Ẹ̀tẹ̀pì ri kuyé, 'yéná ma Mvá rú, á nī má Ẹ̀tẹ̀pì ri nī, āzini 'bá má ní ùpēé rĩ pi nīkí ìri nī.”

²⁸ Kúru Yésù ní 'yozú kīnī, “Ìmi āndē' bá oḡu 'dūngará sī gí 'dī'bée, ìmi ìmùkí má vùgá nōó, ma sē ìmi ìmù uvu rá.” ²⁹ Ìmi 'dùkí oḡu má ní 'dùú nōri áyu, ìmi ùnīkí tã má ní 'oó rĩ, à'diātāsīyā ma ẹ̀sì be mādā, āzini tã be mādā, ìmī ẹ̀sì ri ícò uvungará ìsú rá. ³⁰ Oḡu mávè nōri vé 'dūngará ẹ̀nī ku, 'dūngará ni kòwùkòwù.

12

Ụ'dù Sābátā vé rĩ vé tã (Mārākō 2:23-28; Lúkã 6:1-5)

¹ Sā 'dāri gé, Yésù pi ívé 'bá 'ì pámvú ùbī' bá rĩ pi be ríkí ẹ̀lì mụzú ọmvú ànyá vé ni agásī ụ'dù Sābátā vé rĩ gé,* ẹ̀bírì fù ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbī' bá rĩ pi káyī, kòpi ní ànyá rĩ pi ẹ̀ drī ucezu anyizú cizú.

² Fārúsì rĩ pi ká tã 'dīri ndreé, kòpi ní 'yozú Yésù ní kīnī, “Mívè 'bá mí pámvú ùbī' bá rĩ pi ícókí té ànyá rĩ pi ẹ̀ drī uceé ụ'dù Sābátā vé rĩ gé ku, à'diātāsīyā tǎimbì Mósè vé rĩ ã'yī ku ì ní ẹ̀zì ngazú ụ'dù Sābátā vé rĩ gé.”

³ Yésù ní újázú kòpi ní kīnī, “Ìmi lākí tã Dāwùdī pi ní 'oó ívé 'bá rĩ pi be sá ẹ̀bírì ní kòpi fuzú rĩ gé 'dāri kuyé? ⁴ Dāwùdī fi Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá, kòpi nyakí pánga ì ní 'bāá kuú Múngú vé jó agá rĩ ívé 'bá rĩ pi be, pánga 'dāri 'bākí 'yéná kuú atala rĩ pi ní, kòpi ícókí kōdō nyaá ku.

⁵ Ìmi lākí tǎimbì Mósè vé rĩ agá 'yozú kīnī, atala rĩ pi ri ẹ̀zì nga Jó Múngú vé rĩ aga ụ'dù Sābátā vé rĩ gé ìndī, kòpi tã ākó 'dīnī kuyé? ⁶ Á lē lūú ìmi

† **11:21** 11:21 Kōrāzīnī āzini Bētēsāyídā: Yāhùdī rĩ pi ríkí adrii kùrú 'dī'bée agá, 'bo 'bá adri' bá Yāhùdī rú ku rĩ pi ríkí adrii kùrú Táyā vé rĩ agá, āzini Sīdónā vé rĩ agá. * **12:1** 12:1 Ụ'dù Sābátā vé rĩ: Ụ'dù 'dīri Yāhùdī rĩ pi ní rizú uvuzú rĩ, āzini kòpi ní rizú Múngú ri zizú rĩ. Yāhùdī rĩ pi ri ụ'dù 'dīri vé tã ígá kīnī, Múngú gbi 'bù pi vū be nī, āzini Múngú pa ì adringará tǔgẹ̀rì rú rĩ agásì nī. Ụ'dù Sābátā vé rĩ Yāhùdī rĩ pi ri zì ụ'dù ẹ̀zìrì, 'bo Kẹ̀lìkò rĩ pi ri zì ụ'dù ázìyá. 'Í lā Wùngará 20:8-11; Dētōrōnómè 5:12-16.

ní 'díní, 'bá Jó Múngú vé rĩ ndēepi rá rĩ nōgó anigé.† 7 Īmi nĩkí té dō tā ĩ ní sī Búkū Múngú vé rĩ agá ĩ ní 'yoó kīnī, 'Á lē ĩmī ẹsī ā adri ĩdríkídri, adri 'yozú kīnī á lē ĩmi zākí má ní rōbōṅṅō yā 'díní kuyé,' 'dĩri vé ífífí rá, ĩmi ícókí té tā lị 'bá tā ākó rĩ pi drịgẹ ũnjí ku. 8 Ma 'Bá Mvā 'i, ma Úpí ụ'dụ Sābátā vé rĩ‡ drịgẹ āmbúgú nī.”

Yēsū idrí ágó āzi ụ'dụ Sābátā vé rĩ gé

(Mārākō 3:1-6; Lúkā 6:6-11)

9 Kúru Yēsū ní ngazú fūzú vūrā 'dāri agásī, ĩri ní mužú fizú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá, 10 ịsụ ágó āzi 'dāá, drị ni ábá kuú 'bēlé'bēle. Fārúsī rĩ pi ní Yēsū ri zizú kīnī, “Tāimbị ā'yī nyo ĩ ícó 'bá idrí ụ'dụ Sābátā vé rĩ gé rá?” Kọpi zikí ĩri 'díní, ĩ ịsúkí rí tā ũnjí vú ni gé, ĩ tókí rí ĩri ānī.

11 Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Īmi āsámvú gé 'dīgẹ, 'bá rĩ vé kābīlō 'de dō 'bụ agá ụ'dụ Sābátā vé rĩ gé, ícó kābīlō rĩ ísẹ 'bụ agá 'dāásī āmvé ku?” 12 'Bo 'bá ndē kābīlō ri tā sī rá! Tāimbị ā'yī rá, ĩ ícó tā múké 'o ụ'dụ Sābátā vé rĩ gé rá.

13 Kúru Yēsū ní 'yozú ágó rĩ ní kīnī, “Mí ũjū mī drị.” Ágó rĩ ní 'i drị ũjūzú, drị ni gō ícá múké sū ĩrivé drị āzi rĩ tịni. 14 'Bo Fārúsī rĩ pi ní fūzú mužú āmvé 'dāá, kọpi rikí lẹtị ĩ ní lẹzú Yēsū ri 'dịzú drāzú rĩ ndāá.

Yēsū ri ātí'bá, Múngú ĩpē ĩri nī

15 'Bo Yēsū nī tā kọpi ní lēé 'oó rĩ rá, ĩri ní fūzú vūrā 'dāri agásī rá. 'Bá kárákará 'dekí mužú vudrị ni gé sī, idrí 'bá drā be rĩ pi céré, 16 'bo ímbá kọpi kīnī, lē kọpi ā lūkí ívé tā 'bá āzi ní ku. 17 Tā ọtụ Múngú ní ẹzi, nēbị Īsáyā ní 'yoó rĩ nga 'i fūú tị ni gé gí kīnī,

18 “Īri ātí'bá mávẹ ni, má ĩpē ĩri nī,

á lē ĩri lēlē, ma ĩri sī āyīkō sī, ma sē Īndrí Uleterere rĩ, ĩri ní ũkpō sē, ĩri ímụ 'yo 'bá āngū rĩ pi agásī rĩ pi ā 'okí tā pịrị.

19 Ícó āwāá 'bá āzi ní ku, dōku ícó útré 'bá āzi drịgẹ ku, ícó átá ụ'dụkọ āsīrā rú ni sī 'bá rĩ pi āsámvú gé ku.

20 Ícó 'bá ẹsị be ṅō 'bá gí rĩ pi 'oó ũnjí ku,

dōku ĩri ẹsị múké 'bā 'bá adri 'bá ũkpō ākó rĩ pi ní,

'bo ĩri ímụ 'bá rĩ pi vé tā lị pịrị.

21 Súrụ āngū rĩ pi agásī rĩ pi céré ímụ ẹsị 'bā drị ni gé.”

Yēsū pi Bēlězēbúlā be

(Mārākō 3:20-30; Lúkā 11:14-23; 12:10)

22 Kúru 'bá rĩ pi ní ágó āzi mị be ẹsịpi gí, átapi ku ni ịjízú Yēsū vúgá nōó, ágó rĩ ĩndrí ũnjí be, Yēsū idrí ágó rĩ rá, ágó rĩ ē mị gō āngū ndree rá, gō kpá átá rá. 23 'Bá rĩ pi ārẹvú céré ngakí āyāá tā 'dĩri sī āyāyā, kọpi ní 'yozú kīnī, “Ágó 'dĩri adri nyo Dāwudị Mvọpị 'i kuyé?”

24 Fārúsī rĩ pi ká tā 'dĩri yị, kọpi kīnī, “Ágó 'dĩri ri ĩndrí ũnjí rĩ pi údró ũkpō Bēlězēbúlā vé rĩ sī, Bēlězēbúlā ri āmbúgú ĩndrí ũnjí rĩ pi vé rĩ.”

25 Yēsū nī tā kọpi ní rií ụsụú rĩ rá, ĩri ní 'yozú kọpi ní kīnī, “'Bá mālūngā rụ 'bá rĩ pi rikí dō ĩ fụú ĩ drịkā sī, ĩri sē kọpivé mālūngā ri ábá rá. 'Bá kūrú agá rĩ pi, dōku 'bá 'bẹtị āsámvú gé rĩ pi rikí dō ĩ fụú ĩ drịkā sī, ĩri sē kūrú 'dĩri, dōku 'bẹtị 'dĩri ábá rá. 26 Sātānā dro dō 'í ọgụpị ĩndrí ũnjí rĩ pi, kọpi ri ĩ fụú ĩ drịkā sī, ĩrivé mālūngā ri ícó pá tu íngóni? 27 Ma dō ri ĩndrí ũnjí rĩ pi dro ũkpō Bēlězēbúlā vé rĩ sī pírí, kúru 'bá ĩmivé rĩ pi ri ĩndrí ũnjí rĩ pi dro ā'di vé ũkpō sī? 'Bá ĩmivé rĩ

† 12:6 12:6 'Bá Jó Múngú vé rĩ ndēepi rá rĩ nōgó anigé: 'Bá Yēsū ní 'yoó ndē Jó Múngú vé rĩ rá, ĩri nōgó anigé rĩ, 'bá ri Yēsū ri 'i 'yo. 12:7 12:7 Ọsẹyā 6:6 ‡ 12:8 12:8 Úpí ụ'dụ Sābátā vé rĩ: Yāhūdị rĩ pi ri ụ'dụ Sābátā vé rĩ ígá kīnī, Múngú gbi ngá 'bụ gé rĩ pi vū drịgẹ rĩ pi be céré 'dụ caá ụ'dụ áziyá, kúru ĩri ní uvuzú ụ'dụ Sābátā vé rĩ gé. Múngú ri 'yẹṅá Úpí Sābátā vé ni, kúru Yēsū kīnī 'i Úpí Sābátā vé ni, kīnī 'i Múngú 'i. 'Í lā Wūngárá 20:8-11. 12:21 12:21 Īsáyā 42:1-4

pi ímú ìmivé tã lì, kòpi 'yo tã ìmi ni 'yoó rĩ adri pìrì ku. ²⁸ 'Bo ma dō ri índrí ùnjí rĩ pi dro Múngú vé Índrí Uleteré rĩ vé ùkpō sī, ìri lū 'yozú kìnĩ mālūngā Múngú vé rĩ ícá ìmi āsámvú gé gí.

²⁹ "Dōku 'bá ri ícá fi 'bá ùkpō be ni vé jó agá mụ ìrivé ngá ali íngóni íngóni? Drīdrī ni, ìri drī 'bá ùkpō be 'dīri rụ úmbé, ìri kúru íbí mụ ngá ìrivé jó agá rĩ pi ali ndō.

³⁰ "Bá rĩ adri dō má be trú ku, 'bá 'dīri mávé āri' 'bá, 'bá rĩ úmú dō kábīlō rĩ pi adrií má be trú ku, 'bá 'dīri kábīlō rĩ pi írérē. ³¹ Á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, 'bá rĩ 'o dō ùnjīkányā, āzini ide dō 'bá āzi, ì ícá ìri trū rá, 'bo 'bá rĩ ide dō Índrí Uleteré rĩ vé tã, ícókí ìri trūú ālunāni ku. ³² Ma 'Bá Mvā 'i, 'bá rĩ átá dō mávé tã ùnjí, ì ícá ìri trū rá, 'bo 'bá rĩ átá dō Índrí Uleteré rĩ vé tã ùnjí, ícókí ìri trūú ku, í'dózú āndrū, dōku lókí ímúpi drīdrī 'dī rĩ gé.

*Ī peṭi rĩ nī áamá ìrivé ũ'a sī
(Lúkā 6:43-45)*

³³ "Peṭi rĩ dō múké, ìrivé ũ'a ri adri múké, peṭi rĩ dō ùnjí, ìrivé ũ'a ri adri ùnjí, ā'diātāsīyā ĩ peṭi rĩ nī áamá ìrivé ũ'a sī. ³⁴ Īmi adri'bée sū ĩnī tīnī ri' 'bá ùnjīkányā 'o' 'bá 'dī'bée, ĩmi ícá tã múké átá íngóni? Tã ĩmi ní rii átá rĩ, ìri íbí íngá ĩmī éšì agá. ³⁵ 'Bá adriipi múké rĩ, tã ìri ní rii átá ĩfūú 'í éšì agásī rĩ pi céré múké, 'bá adriipi ùnjí rĩ, tã ìri ní rii átá ĩfūú 'í éšì agásī rĩ pi céré ùnjí. ³⁶ 'Bo á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, 'bá riipi átángá átápi, tã ni ũsūpi drīdrī ku rĩ, ú'dú ĩ ní tã lìzú rĩ gé, ìri ímú tã 'í ní átá rĩ ũlū 'í tī sī. ³⁷ Átángá ĩfūúpi mí tī gé sī múké rĩ, ìri sē ĩ mi trū āní rá, 'bo átángá ĩfūúpi mí tī gé sī ùnjí rĩ, ìri sē ĩ tã lì āní mí drīgé."

*Bīlēmī Yónā vé rĩ
(Mārākō 8:11-12; Lúkā 11:29-32)*

§ 12:39 12:39 Yónā: Yónā ri nēbī, Múngú pē ìri mụú ú'dúkó múké ívé rĩ ũlūú 'bá Nīnéwē vé adri' 'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ní. Drīdrī ni Yónā ní drī mụzú Nīnéwē gá kuyé rĩ gé, ĩ'bī āmbūgū te ìri, la ĩ'bī rĩ agá 'dālē ú'dú na, Múngú pa ìri rá. Tīkí ìri ílì mūdūrūlū ézīrī pūkú tōwú (750) gé, ĩsú ākūdē tīkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā Yónā 1:17; Mátáyo 12:39-40; Mátáyo 16:1-4; Lúkā 11:29-32.

³⁸ Kúru Fārúsī urukò'bée, āzini 'bá tãimbī Mósē vé rĩ ímbá' 'bá rĩ pi ā urukò'bée be, kòpi ní 'yozú ìri ní kìnĩ, "Ímbápi, 'bá lēkí mī 'o 'bá ní tã āyāzú āyāyā ni."

³⁹ 'Bo Yēsū ní újázú kòpi ní kìnĩ, "Úyú ùnjīkányā be ri' 'bá őwū 'bā'bée rĩ pi kìnĩ mā 'o ĩ ní tã āyāzú āyāyā ni! 'Bo tã āyāzú āyāyā má ní lēé 'oó kòpi ní rĩ, ìri tã nēbī YónāŠ vé rĩ.

⁴⁰ Sū Yónā ní laá caá ĩ'bī āmbūgū rĩ agá ũtúná na ĩníná na rĩ tīnī, kúru ma 'Bá Mvā 'i, ma ímú la ca 'bū agá ũtúná na ĩníná na. ⁴¹ Kúru 'bá Nīnéwē vé rĩ pi ní éšì újá gí rĩ sī, kòpi ímú úyú āndrū nōri tō nī, āzini kòpi tã lì úyú āndrū nōri drīgé nī, ā'diātāsīyā kòpi újákí éšì tī Yónā ní sēé rĩ sī gí, 'bo 'bá Yónā ri ndēepi āmbūgū sī rĩ, ìri nōgónō.

⁴² 'Bāgú ũkú rú āngū ándrelé rú rĩ gé rĩ úmvúlésī ímú pá tu tã lì úyú āndrū nōri drīgé nī, ā'diātāsīyā íbí ímú āngū rará rú ni gélésī, ímú Sōlōmónā vé úmī tã 'ozú rĩ yī, 'bo 'bá āzi nōgónō ndē Sōlōmónā rĩ āmbūgū sī rá.

*Índrí ùnjí vé ĩgōngará fizú 'bá rĩ éšì agá rĩ
(Lúkā 11:24-26)*

⁴³ "Índrí ùnjí ĩfū dō 'bá āzi agásī gí, ìri 'de mụ āngū ā'wí cínýáfā rú rĩ gé 'dāá, ìri mụ vūrā uvuzú ni ndā, 'bo ĩsú vūrā uvuzú ni ku. ⁴⁴ Īri kúru 'yo, 'Á lē ma újá gōó mụú adrií jó má ní ĩfūzú rĩ agá.' Ca dō mụú jó rĩ ā 'a ĩsú kálámgbá rú, 'bá āzi 'a ni agá 'dāáyo, wekí 'a ni kú uleteré, ⁴⁵ ìri mụ 'í őgūpī ĩndrí ùnjí be aga'bée rá ézīrī ni pi bī, kòpi fi mụ adri jó rĩ agá 'dāá. 'Bá 'dīri vé adringará ùnjīkányā ni gō drīdrī 'dāri agá rá. Tã 'dīri ímú 'i ngá úyú ùnjīkányā be nō'bée rú' 'bá gá."

Yēsũ ẹ̀ndrẹ̀pì pí Yēsũ ẹ̀drípìì be
(*Mārākō 3:31-35; Lúkǎ 8:19-21*)

⁴⁶ Yēsũ kǎ rií átá 'bá b́tríkǎ rǐ pí ní, ẹ̀ndrẹ̀pì pí ẹ̀drípìì be tukí pá kuú ǎmvé 'dǎá, kòpì lẹ́kí átá ìri be. ⁴⁷ 'Bá ǎzi ní lǔzú Yēsũ ní kǐnǐ, "Mí ẹ̀ndrẹ̀pì pí mí ẹ̀drípìì be tukí pá kuú ǎmvé 'dǎá'dǎ, kòpì lẹ́kí átá mí be."

⁴⁸ Yēsũ ní ágó rǐ zìzú kǐnǐ, "Má ẹ̀ndrẹ̀pì ri ǎ'dì 'i? Má ẹ̀drípìì ǎ'dì pí?" ⁴⁹ Yēsũ ní drì suzú mužú ívé 'bá 'ì pámvú ùbǐ'bá rǐ pí vú 'dǎá, ìri ní 'yozú kǐnǐ, "Mávé ẹ̀ndrẹ̀pì, ǎzini mávé ẹ̀drípìì kòpì adri'bá nǒ. ⁵⁰ 'Bá rǐ 'du dō tǎ má Ẹ̀tẹ̀pì 'bù gé rǐ ní lẹ́ rǐ ngaá rá, 'bá 'dǐri ìri adri má ẹ̀drípì, ìri adri má ọ̀mvúpì, ìri adri má ẹ̀ndrẹ̀pì."

13

Nǎpí ágó úri riípi rǐ vé rǐ
(*Mārākō 4:1-9; Lúkǎ 8:4-8*)

¹ Ẹ̀'du ǎlu ǎlu 'dǎri sǐ, Yēsũ nga fũú jó rǐ agásǐ, mu adrií yǐ bǎlǎlǎ rǐ ǎ gǎrǎ gá. ² 'Bá b́tríkǎ trakí ì Yēsũ ǎ gǎrǎ gá sǐ kúrǔ, Yēsũ ní ngazú tuzú kúlúmgbá agá, ìri ní úrízú vǔgá, 'bá rǐ pí ǎwíkí pá tuú kuú yǐ rǐ ǎ gǎrǎ gá. ³ Yēsũ ùlǔ 'bá rǐ pí ní tǎ kárakarǎ nǎpí sǐ kǐnǐ, "Ágó ǎzi ọ̀mvú be ní mu úri rií ívé ọ̀mvú agá. ⁴ Ágó rǐ kǎ úri rǐ rií, úri rǐ pí urukọ u'dekí lẹ̀tì drǐgẹ́, ǎrínǎ rǐ pí ímúkí úri u'de'bá lẹ̀tì drǐgẹ́ rǐ pí teé cére. ⁵ Úri rǐ pí ǎ urukọ u'dekí nyọ̀ókú írǎ drǐgẹ́ ní agá. Úri rǐ pí ífúkí mbèlèṅǎ, nyọ̀ókú rǐ ní adrií nyetele rǐ sǐ. ⁶ 'Bo Ẹ̀tẹ̀pì rǐ kǎ koó gbírílí, úri ífù'bá rǐ pí 'wikí ùdrǎá cére, ǎ'diǎtǎsǐyǎ úlá ní pí ní fí vǔgá 'dǎá kuyé rǐ sǐ. ⁷ Úri rǐ pí ǎ urukọ u'dekí ùcékúcé ǎsámvú gé, ùcékúcé rǐ du amuú, ọ̀zǔ úri ífù'bá du'bá rǐ pí rá. ⁸ Úri rǐ pí ǎ urukọ u'dekí nyọ̀ókú múké ní agá, kòpì dukí 'aá mì be gbálígbálí. Drǐ ní ǎlu rǐ gé, urukọ ní ǎ fí mǔdǔrǔlǔ ǎlu, urukọ ní pǔkú ǎzǐyá, urukọ ní pǔkú na. ⁹ 'Bá bì be rǐ, ǎ yì 'í ní tǎ 'dǐri."

13:15 13:15 Ẫsáyǎ 6:9-10

Yēsũ ri átángá rǐ átá nǎpí sǐ ǎsǐ
(*Mārākō 4:10-12; Lúkǎ 8:9-10*)

¹⁰ Yēsũ vé 'bá ìri ǎ pámvú ùbǐ'bá rǐ pí ní ímúzá ìri zìzú kǐnǐ, "Mí ri átá 'bá rǐ pí ní nǎpí sǐ ǎsǐ?"

¹¹ Yēsũ ní újázú kòpì ní kǐnǐ, "Sẹ́kí ìmi ní úmǐ mǎlǔngǎ 'bù vé ì ní ùzǔyú kuú mǔdǔmǔdǔ rú rǐ vé tǎ nǐzú ǎmázú rǐ rá, 'bo sẹ́kí úmǐ 'dǐri 'bá urukọ ní kuyé. ¹² 'Bá tǎ má ní ímbá rǐ yǐpì rá rǐ, ì ìri ní tǎ nǐngará sẹ́ ǎmbúgú, 'bo 'bá tǎ mávé rǐ yǐpì ku rǐ, ì ìrivé tǎ nǐngará 'du úmǐ ní gé sǐ rá. ¹³ Ma kòpì ní tǎ rǐ átá nǎpí sǐ ǎ'diǎtǎsǐyǎ,

" 'Kòpì mì 'bǎ tǎ má ní 'oó rǐ ndrezú rá, 'bo kòpì ndrekí ku, kòpì bì 'bǎ tǎ rǐ yìzú rá, 'bo kòpì yìkí ku, dǒku tǎ rǐ fí kòpì drǐgẹ́ ku.'

¹⁴ Tǎ 'dǐri nga 'i fũú tì ní gé gí, sǔ nẹ̀bǐ Ẫsáyǎ ní átá rǐ tǐnǐ kǐnǐ,

'Ìmi mávé ẹ̀'dukọ yì rá, 'bo ìmi ícókí ífífí ní nǐ ǎmá ku, ìmi tǎ má ní 'oó rǐ ndre rá, 'bo ìmi ícókí tǎ ní nǐ ǎmá ku.

¹⁵ 'Bá 'dǐ'bée ẹ́ ẹ̀sǐ tete,

kòpì ẹ́ bì yì tǎ ku,
kòpì bǐkí ì mì cí,

kòpì ǎ bǐkí té dō ì mì cí ku,

kòpì ẹ́ mì ri té ǎngǔ ndre rá,

kòpì ẹ́ bì ri té tǎ yì rá,

kòpì ẹ́ ẹ̀sǐ ri té tǎ nǐ ǎmá rá,

kòpì ǎ újǎkí dō ẹ̀sǐ rá, ma té kòpì ídrí rá.'

¹⁶ 'Bo nóni Múngú sẹ́ ìmi ní tǎkírí gí, ǎ'diǎtǎsǐyǎ ìmǐ mì ri ǎngǔ ndre rá, ǎzini ìmǐ bì ri tǎ yì rá. ¹⁷ Ádarú ǎ lẹ́ 'yoó ìmi ní 'dǐni, nẹ̀bǐ kárakarǎ, ǎzini 'bá tǎ 'o'bá pǐrǐ kárakarǎ ǎndúrú rǐ pí 'bǎkí úvá lẹ̀zú tǎ ìmi ní ndree 'dǐri ndrezú, 'bo kòpì ndrekí kuyé, ǎzini kòpì lẹ́kí tǎ ìmi ní yǐ 'dǐri yǐ, 'bo kòpì yìkí tǎ rǐ kuyé.

Yēsũ ùlǔ nǎpí úri vé rǐ vé ífífí
(*Mārākō 4:13-20; Lúkǎ 8:11-15*)

¹⁸ "Kúru ìmi yìkí ífífí nǎpí ágó úri riípi rǐ vé rǐ. ¹⁹ Úri u'de'bá lẹ̀tì drǐgẹ́ rǐ vé ífífí, ìri 'bá ẹ̀'dukọ múké mǎlǔngǎ vé rǐ ǎ tǎ yì'bá rá, tǎ ní ní

fí kôpi drîgé kuyé rî pi. Ādróko ímú úri rî pi u'dụú kôpi ẽ ẹsị agásí rá. ²⁰ Úri u'de'ba nyôókú írā drîgé rî agá rî pi, ìri 'bá ụ'dúkọ múké rî yì'ba rá, āzini ā'yī'ba āyīkō sī rî pi. ²¹ Kôpi ā úlá ní fí vūgá 'dāá kuyé rî sī, kôpi ícókí adrii lókí be āco ku. Tā ũkpó ũkpó kādō kôpi ísú, dōku kádō kôpi ọcụú ụ'dúkọ múké rî vé tā sī, kôpi gō ẹ'yīngará rî adi ì drîgé sī rá. ²² Úri u'de'ba ũcékúcé āsámvú gé rî pi, ìri 'bá ụ'dúkọ múké rî yì'ba rá rî pi. 'Bo kôpi ní rií tā rú'ba nōri vé rî ũsūú áyu rî sī, āzini kôpi ní rií ā'bú vé tā 'dụú 'bāá āmbúgú rî sī, sē úri múké rî adri kôpi ẽ ẹsị agá ku. ²³ 'Bo úri u'de'ba nyôókú múké rî agá rî pi, ìri 'bá ụ'dúkọ múké rî yì'ba rá, tā ni ní fí kôpi drîgé múké múké rî pi, 'bá 'dī'bée vé ānyāngā ri ka, drī ni ālu rī gé, fí ni ri adri mūdūrūlū ālu, uruko ni pūkú áziyá, uruko ni pūkú na, ì ní úri rī saá rī vú sī."

Nāpí jōótā dụpí ānyá agá rī vé rī

²⁴ Yēsū gō kôpi ní nāpí āzi ũlūú dī kīnī, "Mālūngā 'bū vé rī adri sū 'bá úri múké ni riipi ọmvú agá rī tịni. ²⁵ 'Bá rī pi ká céré 'deé ụ'dú kongará gá, ìrivé ārí'ba ímú jōótā fí rií ìrivé ānyá agá, gō 'deé mụú 'dīisī rá, jōótā rī vé fí ìfū dụú ānyá rī agá. ²⁶ Ānyá rī ká ìfūú, jōótā rī ní kpá ìfūú.

²⁷ "Ātí'ba rī pi ní ímúú ọmvú 'dīpa rī zịú kīnī, 'Āmbúgú mávé rī, úri mí ní rií mívé ọmvú agá rī adri úri múké ni pi kuyé? Jōótā ìfūúpi rī íbí íngá ngūgá?"

²⁸ "Ìri ní újázú kôpi ní kīnī, 'Ārí'ba 'o tā 'dīri nī."

"Ātí'ba rī pi ní ìri zịú kīnī, 'Mí ā'yī 'yozú kīnī, 'bā mụkí jōótā rī unjeé ānyá rī agásí āmvé 'dīni rá?"

²⁹ "Ọmvú 'dīpa rī ní újázú kīnī, 'Adri 'dīni kuyé, ìmi unjekí dō jōótā rī pi ānyá rī agásí āmvé, ìmi kpá ānyá rī pi unje ìndī. ³⁰ Ìmi kukí jōótā rī ā dụ mụú ānyá rī be trú cīngbá cazú sá ì ní ímúú ānyá rī lịú rī gé. Kádō ímú ānyá rī lị, ma lū 'bá ẹzị

nga'ba rī pi ní, "Drīdrī ni, ìmi unjekí jōótā rī ānyá rī agásí, ìmi úmbékí, ìmi zākí veé ācī sī. Kuru ìmi ìkūnākí ānyá rī ìjì ímú 'bāá mávé ìrá agá." "

Nāpí marígó fí be mādāngá rī vé rī

(Mārākō 4:30-32; Lúkā 13:18-21)

³¹ Yēsū átá kpá kôpi ní nāpí āzi kīnī, "Mālūngā 'bū vé rī vé tā adri sū marígó ā fí mādāngá ì ní saá ọmvú agá rī tịni. ³² Marígó rī ā fí ā adri dō kīnīkīngá drāāāsiyā, kādō dụú, ìri dụ ọmvú agá 'dāá ícá āmbúgú. Ārīngá rī pi mụ ìvé jó sị drītị ni pi gé sī."

Nāpí ākúfí vé rī

³³ Yēsū ũlū nāpí āzi dī kīnī, "Mālūngā 'bū vé rī adri sū ākúfí ũkú rī ní í'dú dāá íwá ì ní uruú gí rī agá rī tịni, ākúfí rī sē íwá rī dra kōfútō be."

Tā ā pá Yēsū ní tā rī ũlūú nāpí sī rī

(Mārākō 4:33-34)

³⁴ Yēsū ri tā 'dī'bée ũlūú 'bá bītríká rī pi ní céré nāpí sī. Tā āzi ìri ní átá 'bá bītríká rī pi ní nāpí sī kuyé ni 'dāáyo. ³⁵ Tā Mungú ní átá nẹbī rī pi ní rī fū tị ni gé gí kīnī:

"Ma ìmi ní tā rī ũlū nāpí sī,

Tā ì ní ũzūzū í'dózú ì ní vū ri gbīngará gá 'dāá rī, ma ífífi ní ũlū ìmi ní rá."

Yēsū ũlū jōótā ìfūúpi ānyá agá rī vé ífífi

³⁶ Kuru Yēsū ní fūú 'bá bītríká rī pi āsámvú gé sī, ìri ní fizú mụú adrizú jó agá. Ìrivé 'bá ìri ā pámvú ũbī'ba rī pi ní ímúú ìri vúgá, kôpi ní 'yozú ìri ní kīnī, "Mí ũlū 'bá ní nāpí jōótā dụpí ānyá agá rī vé ífífi."

³⁷ Yēsū ní újázú kôpi ní kīnī, "Ma 'Bá Mvā 'i, ágó úri múké rī riipi rī, ìri ma 'i. ³⁸ Ọmvú rī, ìri 'bá vū drîgé rī pi, úri múké rī, ìri 'bá fí'ba mālūngā 'bū vé rī agá rī pi. Jōótā dụpí ānyá agá rī, ìri 'bá ādróko vé rī pi. ³⁹ Ārí'bágú jōótā riipi ānyá

agá rĩ, ĩri ādróko 'i. Ānyá rĩ vé ĩkūnāngará, ĩri ú'dú ũdũ vé rĩ, 'bá ānyá ĩkūnā'bán rĩ pi, mālāyíkā rĩ pi.

⁴⁰ “Īkūnāki jōótā ānyá agá rĩ zāá ācí sī, tā 'dĩri ímú 'i nga ú'dú ũdũ vé rĩ gé. ⁴¹ Ma 'Bá Mvá 'i, ma mávé mālāyíkā rĩ pi ĩpē ímú ngá sēepi 'bá rĩ pi ní tā 'ozú piri ku, āzini 'bá rĩ pi sēepi fiipi ũnjĩkānyā agá rĩ pi unje mávé mālūngā agásĩ rá. ⁴² Mālāyíkā rĩ pi ímú kōpi 'du ú'bé ācí ciipi kú nyālũ rĩ agá, 'dālē kōpi ímú útré ācí rĩ vé fingarā kōpi rú'bán gá rĩ sī, āzini kōpi ímú sīkányá ci rá. ⁴³ 'Bo 'bá tā 'o'bá piri rĩ pi, kōpi ímú dĩ ĩ Ētēpi vé mālūngā agá 'dāá sũ ũtú ní dĩ rĩ tĩni. 'Bá bĩ be rĩ, ā yĩ 'í ní tā 'dĩri.

Nāpí ngá ājē be āmbúgú rĩ vé rĩ

⁴⁴ “Mālūngā 'bũ vé rĩ adri sũ ngá ājē be āmbúgú ĩ ní zũú kuú nyōōkú agá rĩ tĩni. Ágó rĩ kā ngá ājē be āmbúgú 'dĩri ĩsú, gō muú zũú dĩ. Āyĩkō fiipi ésí ni agá rĩ sī, sē ngá rĩ jeé, mu nyōōkú 'dāri jeé āní.

⁴⁵ “Mālūngā 'bũ vé rĩ adri sũ 'bá riipi māyākā ógú'bán ógúōgũ ājē be āmbúgú ĩ ní zĩ pālĩ* rĩ pi ndāá rĩ tĩni. ⁴⁶ Kā muú māyākā múké ógúpi ógúōgũ ājē be āmbúgú 'dĩri ĩsú, ũzi ívé ngá ārēvú céré, gō muú írá ógúpi ógúōgũ 'dāri jeé āní.

Nāpí ímbá vé rĩ

⁴⁷ “Mālūngā 'bũ vé rĩ adri kpá sũ ímbá ĩ ní 'beé yĩ bālālā rĩ agá ĩ'bí ōsũkā be āndiāndí rĩ pi uruzú rĩ tĩni. ⁴⁸ ĩ'bí rĩ pi kā ĩ tōó gaá ímbá rĩ agá 'dāá tré, āgō ĩ'bí 'be'bán rĩ pi ísékí ímbá rĩ yĩ rĩ agásĩ āmvé nōó. Kōpi ní kúru úrízú vūgá, kōpi ní ĩ'bí múké múké rĩ pi ũpēzú ũ'bāzú ũvú rĩ pi agá, 'bo kōpi ú'békí ĩ'bí ũnjĩ rĩ pi ásé agá. ⁴⁹ Lókí ũdũ vé rĩ gé, tā rĩ ímú 'i nga sũ 'dĩri tĩni. Múngú ri ímú mālāyíkā rĩ pi ĩpē ímú 'bá ri'bán ũnjĩkānyā 'o'bá rĩ pi āsámvú aco 'bá

tā 'o'bá piri rĩ pi be. ⁵⁰ Kōpi ímú 'bá tā 'o'bá ũnjĩ rĩ pi ú'bé ācí ciipi kú nyālũ rĩ agá, kōpi ímú ngo āzini sīkányá ci ācí rĩ vé fingarā ĩ rú'bán gá rĩ sī.”

⁵¹ Yēsũ ní kōpi zizú kĩnĩ, “Tā má ní átá 'dĩ'bée fi nyo ĩmi drĩgé rá?”

Kōpi ní újázú kĩnĩ, “Ē, tā rĩ fi 'bá drĩgé rá.”

⁵² Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “'Bá ālu ālu riipi tāĩmbĩ ímbápi rĩ, ímbákí ĩri mālūngā 'bũ vé rĩ vé tā sī gĩ, 'bá 'dĩri adri sũ jó 'dĩpa ívé ngá ú'dí rĩ í'dúpi ngá ũku rĩ be† ívé jó agásĩ āmvé rĩ tĩni.”

'Bá Nāzēretā vé rĩ pi gāki Yēsũ ri sī

(Mārākō 6:1-6; Lúkā 4:16-30)

⁵³ Yēsũ kā nāpí rĩ ũlũú deé, ĩri ní füzú āngũ 'dāri agásĩ āmvé. ⁵⁴ Gō 'deé muú Nāzēretā gá kũrú ĩri ní mbazú rĩ gé, ĩri ní í'dózú 'bá rĩ pi ímbázú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dāá, sē 'bá rĩ pi ní āyāngará, kōpi ní 'yozú kĩnĩ, “Ágó 'dĩri ĩsú úmĩ rizú tā āyāzú āyāyā 'dĩri 'ozú rĩ íngūgá?”

⁵⁵ Kōpi ní kpá gōzú zizú kĩnĩ, “Ágó 'dĩri adri 'bá riipi párángi faápi rĩ vé mvá kuyé? Ágó 'dĩri vé éndrēpi adri Māríyā 'i kuyé? Īrivé édrípĩ adri Yōkóbũ 'i, Yōsépā 'i, Sĩmōnā 'i, āzini Yúdā 'i kuyé? ⁵⁶ Īrivé ómvúpĩ 'dĩ'bée rikí nyo adrii 'bá be trũ kuyé? Ágó 'dĩri ĩsú tā 'dĩ'bée íngázú íngūgá?” ⁵⁷ 'Bá rĩ pi ā 'a vekí ũnjĩ ũnjĩ tā ĩri ní 'oó 'dĩ'bée sī.

Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Nēbĩ rĩ dō vūrā āzi gé, 'bá rĩ pi ĩri ĩnjĩ rá, 'bo ĩri dō 'bá ívé rĩ pi āsámvú gé, ĩnjĩkí ĩri ku.”

⁵⁸ Yēsũ 'o tā āyāzú āyāyā ni āngũ 'dāri agá kárakarā kuyé, ā'diātāsíyā 'bá āngũ 'dāri agá rĩ pi ĕ'yĩngará ākó.

* **13:45** 13:45 Māyākā ógú'bán ógúōgũ ājē be āmbúgú ĩ ní zĩ pālĩ rĩ pi: Pālĩ índré sũ írá ógúpi ógúōgũ ũnyĩ be ājē be āmbúgú rĩ tĩni. Titíríkó ri kōpi údé ní ívé kókó'bō agá. † **13:52** 13:52 Jó 'dĩpa ívé ngá ú'dí rĩ í'dúpi ngá ũku rĩ be rĩ: Ngá ú'dí rĩ, ĩri mālūngā 'bũ vé rĩ vé tā, ngá ũku rĩ, ĩri tāĩmbĩ rĩ vé tā. ĩri múké ĩ ní tāĩmbĩ rĩ ímbázú, āzini ĩ ní mālūngā 'bũ vé rĩ vé tā ímbázú.

14

Yūwánī Bātízīmū sēepi rī vé drāngárá

(Mārākō 6:14-29; Lúkã 9:7-9)

¹ Sã 'dãri gé, 'bãgú Ēródē* āngū Gālíláyã vé rī ruṣipi rī kã Yēsū vé tã yīi, ² ĩri ní 'yozú ívé átí'bán rī pi ní kīnī, “‘Bá 'dĩri Yūwánī Bātízīmū sēepi rī íngá gōó ídri rú ní! Sēzú ĩri ní rizú tã āyāzú āyāyã 'dĩ'bée 'ozú 'dĩni ānī.”

³ Ā'diātāsīyã ótú Ēródē ru Yūwánī ri, úmbé ĩri, jī ĩri muṣú 'beé jó āngū ũ'yīzú rī agá, 'í édrīpī Pīlípū† vé ũkú Ēródíyã ā tã sī. ⁴ Yūwánī 'yo ándúrú Ēródē ní kīnī, “Tãímbí Múngú vé rī ā'yī ku mí ní mívé édrīpī vé ũkú jezú mí ní ũkú rú.” ⁵ Ēródē lē Yūwánī ri 'dīi, 'bo ri 'oó ũrī sī 'bá rī pi sī, ā'diātāsīyã kōpi ā'yīkí rá 'yozú kīnī, Yūwánī ri nēbī.

⁶ Ū'dú ĩ ní Ēródē ri tizú rī kã ícá, údékí ũmū, ũ'dú 'dãri gé, mvá ũkúná Ēródíyã vé rī tu úngó Ēródē ęndręti gé, sē Ēródē ní āyīkō.

⁷ Ēródē sō ũyō kīnī, ngá mvá ũkúná rī ní lēé rī, 'i sē ĩri ní rá. ⁸ Ēródíyã ní 'yozú ívé mvá ũkúná rī ní kīnī, “‘Í 'yo Ēródē ní, ā sē mí ní Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ē drī sákānī agá.”

⁹ Tã 'dĩri sē 'bãgú Ēródē ní ĩzāngã, 'bo ĩri ní ũyō sōó ívé ũmú rī pi ęndręti gé gí rī sī, ĩri ní 'yozú kīnī, ngá mvá ũkúná rī ní lēé rī, ā sēkí ĩri ní. ¹⁰ ĩri ní āngáráwá rī pi pēzú muṣú Yūwánī ē drī lizú jó ĩ ní āngū ũ'yīzú rī agá 'dãá. ¹¹ Āngáráwá rī pi ní Yūwánī ē drī í'dúzú íjizú sákānī agá, ímú sēé mvá ũkú rī drígé, mvá ũkú rī ní jizú sēzú ęndrępi ní.

¹² Yūwánī vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bán rī pi ní ímúzá Yūwánī vé āvū 'duzá jizú muṣú sızú. Vúdrī ni gé, kōpi ní muṣú tã ni ũlüzú Yēsū ní.

Yēsū sē ānyāngã nyaá 'bá élifū tōwú pi ní

(Mārākō 6:30-44; Lúkã 9:10-17; Yūwánī 6:1-14)

¹³ Yēsū kã tã Yūwánī vé rī yīi, ĩri ní 'dezú muṣú kúlúmgba sī, mu adrii vūrã āzi gé ó'dúkulegúsī. 'Bá bītríká rī pi kã tã 'dĩri yīi, kōpi ngakí fūú kūrú rī pi agásī, kōpi 'dekí muṣú Yēsū vúgá sī pá sī. ¹⁴ Yēsū kã ísī kúlúmgba rī agásī vúgá nōó, kã 'bá bītríká rī pi ndrēé, sē ęsī ni ísú ĩzāngã ambamba, ĩri ní kuru 'dezú rizú 'bá drã be rī pi ídrizú.

¹⁵ Kã muṣú adrii ũndręná rī sī, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bán rī pi ní ímúzá Yēsū vúgá nōó. Kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ūtú rī 'de nóni gí, āngū nōri áse agá, lē mī pē 'bá bītríká 'dĩ'bée muṣú ānyāngã jeé kūrú mādã mādã rī pi agásī.”

¹⁶ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē 'bá 'dĩ'bée ā muṣú vūrã āzi gé ku. ĩmi sēkí kōpi ní ngá nyanya, kōpi ā nyakí.”

¹⁷ Kōpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ngá 'bá vúgá nōgó anigé rī 'yéná pánga tōwú ĩ'bī be ĩrī.”

¹⁸ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi íjıkí má vúgá nōó.” ¹⁹ ĩri ní 'yozú 'bá bītríká rī pi ní, kōpi ā úríkí vúgá áse drígé 'dígé. ĩri ní pánga tōwú 'dĩ'bée í'dúzú ĩ'bī ĩrī rī be, ĩri ní āngū ndrezú 'bū gé 'dãá, ĩri ní ōwō'dífō sēzú, ĩri ní pánga rī āndizú, ĩri ní sēzú ĩ'bī rī be ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bán rī pi drígé, 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bán rī pi ní awazú 'bá rī pi ní. ²⁰ 'Bá rī pi ārēvú céré nyakí ānyāngã rī ępizú ānī rá, 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bán rī pi íkūnākí ānyāngã ĩ ní nyaá rī ē ĩmbítã caá ũvú ā 'a muṣurī drī ni ĩrī. ²¹ Āgō ānyāngã nya'bée rī pi vé kālãfe ri ícó ca élifū tōwú (5,000) rá, kālãfe 'dĩri agá

* **14:1** 14:1 'Bãgú Ēródē: Ēródē 'dĩri Ēródē Ānītipã 'i, ĩri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá, gō mālūngã rī ruṣi ní sã Yūwánī ní bātízīmū sēzú Yēsū ní rī gé. 'Í lã Mārākō 6:14; Lúkã 3:1; ęzī 4:27. Sã ĩ ní Yēsū ri tizú rī gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri ru āngū rī ní. 'Í lã Mátáyo 2:1-8; Lúkã 1:5. Vúdrī ni gé, 'bãgú āzi anigé ru ní Ēródē Āgīripã, ĩri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá vé mvá. 'Í lã ęzī 12:1-13:1. † **14:3** 14:3 Pīlípū: Pīlípū ri 'bãgú Ēródē Ānītipã édrīpi, sã édrīpi Ēródē ní ĩrivé ũkú Ēródíyã ri 'duzá 'í ní ũkú rú rī gé, ísú ākūdē Pīlípū ri ídri rú.

'dígé, lākí ũkú rĩ pi anjiná rĩ pi be kuyé.

Yēsũ mu yĩ drĩgé sĩ pá sĩ
(*Mārākō 6:45-52; Yũwánĩ 6:15-21*)

²² Tã 'dĩri ã vudrĩ gé, koro Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, kōpi ã tukí gōo kúlúmgba agá 'dǎá ũzi, kōpi ã zokí yĩ bālālā rĩ mužú álé 'dǎá. Vúlé 'dǎá, ĩri ní 'bá rĩ pi ayizú mužú ívé āngá sĩ. ²³ Kã 'bá rĩ pi ayí mužú gí, ĩri ní tuzú mužú irā drĩgé 'dǎá ọ'dúkúlegúsĩ, ĩri ní Múngú rĩ zizú. Ụtú rĩ kã 'deé, ịsú ĩri 'dǎlé ọ'dúkúlegúsĩ. ²⁴ Sã 'dǎri gé, kúlúmgba rĩ vũ rará rú nyōọkú rĩ be. Ụlí ní vızú ũkpō be, sē yĩ rĩ úvá ānĩ ngũyá ngũyá, sē kúlúmgba rĩ ícọ muụ ānĩ bā ku.

²⁵ Āngũ rĩ kã lēé ọwụ, Yēsũ ní rizú ímúzá ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vúgá nǎlé yĩ bālālā rĩ drĩgé sĩ pá sĩ. ²⁶ 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi kã Yēsũ ri ndreé ĩri ri ímú yĩ bālālā rĩ drĩgé sĩ pá sĩ, ụrĩ fi kōpi ẽ ẹsị agá ambamba. Kōpi ní 'yozú kĩnĩ, “Ngá rĩ índrí.” Ụrĩ fípi kōpi ẽ ẹsị agá rĩ sĩ, kōpi ní ngazú útrézú.

²⁷ 'Bo koro Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Lē ĩmí ẹsị ã wa ku! 'Bá rĩ ma 'i. ĩmi 'okí ụrĩ sĩ ku.”

²⁸ Pétēró ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, “Úpí, ádarú 'bá rĩ dō mi 'i, lē mĩ 'yo, mǎ mu mí vúgá 'dǎi yĩ rĩ drĩgé sĩ pá sĩ.”

²⁹ Yēsũ ní 'yozú Pétēró ní kĩnĩ, “Mí ímú.”

Kúru Pétēró ní ísízú kúlúmgba rĩ agásĩ, ĩri ní 'dezú mužú Yēsũ vúgá 'dǎá yĩ rĩ drĩgé sĩ pá sĩ. ³⁰ Pétēró kã nĩí ámá 'yozú kĩnĩ, ụlí rĩ vı ũkpō be, gō rií 'oó ụrĩ sĩ, í'dó rií tĩi mužú yĩ ã ndúgé 'dǎá, ĩri ní trezú ụ'dúkọ be uru 'dǎá kĩnĩ, “Úpí, 'i pa ma!”

³¹ Koro Yēsũ ní 'ĩ drí suzú Pétēró ri ísézú 'í vúgá nǎó, ĩri ní 'yozú Pétēró ní kĩnĩ, “Mívé ẹ'yĩngará mǎdǎnǎ, ngá mí ní 'ozú ụrĩ sĩ mǎvé tǎ ã'yízú ku rĩ ã'di?”

³² Yēsũ pi kã tuụ Pétēró be kúlúmgba rĩ agá 'dǎá, ụlí rĩ ní pá tuzú. ³³ 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní 'dezú ĩri ĩnjízú, kōpi kĩnĩ, “Ádarú mi Mvá Múngú vé ni.”

Yēsũ idrí 'bá drǎ be ni pi
Gēnēsārētǎ gá
(*Mārākō 6:53-56*)

³⁴ Kōpi kã zoó álé 'dǎá, kōpi ní ĩfüzú kúlúmgba rĩ agásĩ āmvé, kōpi ní 'dezú mužú kūrú Gēnēsārētǎ vé rĩ gé. ³⁵ 'Bá kūrú 'dǎri agá rĩ pi kã nĩí ámá 'yozú kĩnĩ, 'bá rĩ Yēsũ 'i, kōpi ní ụ'dúkọ pēzú mužú 'bá adri'bá kūrú 'dǎri ã gārǎ gá sĩ rĩ pi ní. 'Bá rĩ pi ní ívé 'bá drǎ be rĩ pi ĩjízú ímúzá Yēsũ vúgá nǎó. ³⁶ 'Bá drǎ be rĩ pi ní Yēsũ ri mǎzú kĩnĩ, lē Yēsũ ã ã'yĩ ĩ ní, ĩ ụlókí rí ĩrivé bōngó akoóko rĩ ẽ tị. 'Bá céré ĩrivé bōngó ụlóbá rĩ pi vé drǎ dē kōpi ã rụ'bá gá sĩ rá.

15

Mērē Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ
(*Mārākō 7:1-13*)

¹ Vudrĩ ni gé, Fārúsĩ uruko pi 'bá tǎimbĩ ímbá'bá rĩ pi be íbíkí ímú Yērúsālémǎ gálésĩ, kōpi ní Yēsũ ri zizú kĩnĩ, ² “Ngá mívé 'bá mĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní mērē 'bá ambugu rĩ pi vé rĩ ñozú rá rĩ ã'di? Ā'diātāsīyǎ kōpi kádō rií ngá nyaá, kōpi ụjĩkí ĩ drĩ sũ 'bávé mērē ní lēé rĩ tịni ku!”

³ Yēsũ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, “Ngá ĩmi ní tǎimbĩ Múngú ní 'yoó rĩ ñozú ĩmívé mērē ã tǎ sĩ rĩ ã'di? ⁴ Múngú ẹzị kĩnĩ, ‘Lē mĩ ĩnjĩ mí ẹtẹpi pi mí ẹndrẹpi be ĩnjĩnjĩ.’ “Bá átángá átapi ẹtẹpi ní, dōku ẹndrẹpi ní ũnjí rĩ, ã 'dikí ĩri drǎ 'dǎisĩ rá.’ ⁵ 'Bo ĩmi kĩnĩ 'bá rĩ 'yo dō ẹtẹpi ní, dōku ẹndrẹpi ní kĩnĩ, ‘Fēfē má ní kōdō lēé sēé ĩmi ní rĩ, á sē Múngú ní gí,’ ⁶ 'dĩri lū 'yozú kĩnĩ, 'bá 'dĩri ĩnjĩ ẹtẹpi pi ẹndrẹpi be kuyé. ĩmi gǎkí ụ'dúkọ Múngú vé rĩ sĩ, ĩmívé mērē ã tǎ sĩ. ⁷ ĩmi 'bá ĩ 'bǎ'bée kú tǎ be piri

'dĩ'bée, tã Múngú ní lūú nēbĩ Īsáyā ní átá ĩmi tã sī 'dĩri ĩri tã áda kīnĩ,
 8 " "Bá 'dĩ'bée ri ma íngú tị sī kána, 'bo kòpi 'bākí ẹsị má drịgẹ kuyé.
 9 Kòpi ma ĩnjĩ ku kána, tǎimbĩ kòpi ní rií ímbá rĩ pi, 'bá áda ụtị nĩ." "

Átángá ụnjí rĩ ĩri ụnjikānyā ịjị 'bá drịgẹ

(Mārākō 7:14-23)

10 Yēsū ní 'bá bĩtríká rĩ pi zizú ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kòpi ní kīnĩ, "Īmi 'bākí bĩ tã má ní 'yoó rĩ yizú, tã rĩ ã fi rí ĩmi drịgẹ 'dǎá múké múké. 11 Ngá nyanya 'bá rĩ ní nyaá rĩ ịjị ụnjikānyā ku, átángá ụnjí ĩfũúpi 'bá rĩ tị gé sī rĩ, ĩri ụnjikānyā ịjị nĩ."

12 'Bá Yēsū ã pámvú ụbĩ'bá rĩ pi ní ímúzú Yēsū vúgá nōó, kòpi ní Yēsū rĩ zizú kīnĩ, "Í nĩ kuyé 'yozú kīnĩ, átángá mí ní átá 'dĩri sī, Fārúsị rĩ pi ã 'a ve rá?"

13 Yēsū ní újázú kòpi kīnĩ, "Ngá ǎrēvú céré má Ẹtẹpi 'bũ gé rĩ ní saá nĩ kuyé rĩ pi, ĩ ímú kòpi unje céré vūgá. 14 Lē ĩmi ụsũkí Fārúsị 'dĩ'bée vé tã ku, kòpi drịkoma mị ǎkó ni pi. 'Bá rĩ dō mị ǎkó, ícọ ógúpị ẹ drị ruú sēé ku, ĩri sē kòpi ịrịtrọ mụ u'de 'bũ agá."

15 Pétēró ní 'yozú Yēsū ní kīnĩ, "Mí ụlũ 'bá ní nǎpí mí ní 'yoó kīnĩ ngá urukọ ĩri 'bá ní ụnjikānyā ịjị 'dĩri vé ífífí."

16 Yēsū ní kòpi zizú kīnĩ, "Īmi ǎsámvú gé 'dīgẹ, 'bá ǎzi nyo tã má ní átá nōri nǎpi kuyé ni anigé? 17 Īmi nĩkí áamá 'yozú kīnĩ, ngá 'bá ní nyaá fíi 'bá agá rĩ, ĩri fũ 'bá agásĩ ǎmvé 'díní kuyé? 18 'Bo átángá ĩfũúpi 'bá tị gé sī rĩ, ĩri íbí íngá 'bá ẹsị agá, ĩri sē 'bá rĩ tã 'ǎzāvũ rú' ni 'o. 19 ǎ'diātāsīyā yĩkị ụnjí rĩ, ĩri íbí ĩfũ ẹsị agálēsī, ĩri sē 'bá rĩ ǎngũ 'dị, ĩri la 'bá ǎzi vé ụkú sī, dōku ụkú rĩ la 'bá ǎzi vé ágọ be, ĩri ọwũ 'bá, ĩri

ngá ụgũ, ĩri ụnjō ụlĩ, ǎzini ĩri ǎngũ 'yo'yo. 20 Tã ĩ ní ụlǎá 'dĩ'bée, ĩri sē 'bá rĩ adri 'ǎzāvũ rú' Múngú ẹndrẹtị gé. 'Bá rĩ nya dō ngá ịsụ ụjị 'í drị kuyé, sē 'bá rĩ 'o tã 'ǎzāvũ rú' ni ku."

Ūkú Kānānāzị ẹ'yīngará be rĩ (Mārākō 7:24-30)

21 Yēsū nga fũú vūrā 'dāri agásĩ, 'de mụú ǎngũ ǎmbúgú Táyā vé rĩ agá, ǎzini Sídónā vé rĩ agá. 22 Ūkú ǎzi Kānānāzị, ĩri ní ímúzú Yēsū ri mǎzú, rizú ngozú ẹndrẹtị ni gé kīnĩ, "Ūpí, Dāwúdị ǎ Mvá rĩ, 'í ndre ịzǎngá mávé nōri fō, mávé mvá ụkúnjá 'dǎá'dā índrị ụnjí fi drị ni gé, índrị ụnjí rĩ ri ĩri ní ịzǎngá sē ambamba."

23 Yēsū zĩ 'í tị átángá 'yozú kuyé. Īrivé 'bá ĩri ã pámvú ụbĩ'bá rĩ pi ní ĩri mǎzú, kòpi kīnĩ, "Í pē ūkú 'dĩri mụú 'dīisī rá, ĩri ri ngo ímúzú 'bá vúdřĩ gé sī ambamba."

24 Yēsū ní 'yozú kīnĩ, "Īpēkí ma ímú 'bá Īsērélē vé rĩ pi ǎsámvú gé, kòpi índrẹkí sụ kǎbīlō ǎvĩ'bá gí rĩ pi tịni."

25 Ūkú rĩ ní ímúzú kũmũcí ụtịzú Yēsū ẹndrẹtị gé, ĩri ní 'yozú kīnĩ, "Ūpí, 'í ko mǎ ịzǎ!"

26 Yēsū ní újázú ūkú rĩ ní kīnĩ, "Adri múké ku ĩ ní ínyá anjíná úcézú rĩ pi í'dúzú* sēzú ụcógú rĩ pi ní."

27 Ūkú rĩ ní 'yozú kīnĩ, "Ūpí, tã mí ní átá rĩ, ĩri tã áda, 'bo ụcógú rĩ pi ícọ ínyá u'de'bá ĩ ẹ'dípáa vé mísá drịgẹ sī vūgá rĩ nya rá."

28 Yēsū ní újázú kīnĩ, "Ūkú 'dĩri, ẹ'yīngará mívé rĩ ǎmbúgú! Tã mí ní zịj má tị gé gí rĩ, ĩ ícọ sē mí ní rá." Sǎ 'dāri gé, ūkú rĩ vé mvá ụkúnjá rĩ gō ícá múké.

Yēsū ídrí 'bá kárakará

29 Yēsū ní ngazú fũzú vūrā 'dāri agásĩ, ĩri ní 'dezú mụzú yĩj bālālā Gālíláyā vé rĩ gé 'dǎá, ĩri ní mụzú

15:9 15:9 Īsáyā 29:13 * 15:26 15:26 Anjíná rĩ pi Ụcógú rĩ pi be: Yāhūdị rĩ pi rikí 'bá adri'bá Yāhūdị rú ku rĩ pi ide kīnĩ kòpi adrikí sụ ụcógú tịni. Ū'dógú'dógú 'dĩri agá, Yēsū átá kīnĩ, 'bá ĩri zịj anjíná rĩ pi, ĩri Yāhūdị rĩ pi, 'bá ĩri zịj ụcógú rĩ pi, ĩri 'bá adri'bá Yāhūdị rú ku rĩ pi.

yíi bálálá rī ā gārā gá sī. Īri ní tuzú mužú írā dríge, ĩri ní úrízú vūgá. ³⁰ 'Bá bītríká rī pi ní ímúzú ĩri vúgá nōó, kōpi íjíkí 'bá pá be ábá'bá gí rī pi, 'bá mī ákó rī pi, 'bá ōgōrōvū rú rī pi, 'bá átá'bée ku rī pi, 'bá uruko'bée be ímú 'bāá Yēsū endreṭi gé, Yēsū ídrí kōpi cére rá. ³¹ 'Bá rī pi ká ndree 'bá ándúru átá'bá ku rī pi nóni ri átátā, 'bá pá be ábá'bá gí rī pi ā pá ícá nóni múké gí, 'bá adri'bá ōgōrōvū rú ri pi nóni ri ẹcī tu rá, 'bá mī be ẹsī'bá gí rī pi nóni āngū ndre rá. Tā 'dīri sē kōpi ní āyāngará, sē kōpi íngúkí Múngú Īsērélē vé rī ání rá.

Yēsū sē ānyāngā nyaá 'bá élfū su pi ní

(Mārākō 8:1-10)

³² Yēsū ní ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi zízú ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ma ĩzāngā sī 'bá nō'bée sī, kōpi adrikí má be nōgó caá ụ'dú be na, ngá āzi kōpi ní nyaanya ní 'dāáyo. Á lē kōpi pēe mužú nōosī ẹbírí sī ku. Īri sē kōpi ícá ídrākā ẹbírí sī létí gé rá.”

³³ Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Āngū nōri rará rú áse agá, 'bá nō'bée kárakará, 'bá ísúkí rí ānyāngā caapi kōpi ní rī íngūgá?”

³⁴ Yēsū ní kōpi zízú kīnī, “Pānga ĩmi vúgá 'dīí ngōpí?”

Kōpi ní újázú Yēsū ní kīnī, “Pānga 'bá vúgá nōó ẹzīrī anigé, āzini 'í'bí 'bá vúgá nōó nyíríná ni pi anigé, 'bo adri kárakará kuyé.”

³⁵ Yēsū ní 'yozú kīnī, 'bá bītríká rī pi ā úríkí vūgá. ³⁶ Kúru Yēsū ní pánga ẹzīrī 'dī'bée í'dúzú 'í'bí rī pi be, ĩri ní ōwō'dífō sēzú, ĩri ní ūndīzú, ĩri ní í'dúzú sēzú 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi dríge, kōpi ní awazú 'bá rī pi ní. ³⁷ 'Bá rī pi cére nyakí ānyāngā rī ẹpízú ā ní rá. Vúdrī ni gé, 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi íkūnākí pánga ĩ ní ūndīí

ĩ ní nyaá rī ē ĩmbítā caá ūvú ā 'a ẹzīrī. ³⁸ 'Bá ānyāngā rī nya'bée rī pi vé kālāfe ca élfū su, lākí ūkú rī pi anjíná rī pi be kuyé. ³⁹ Yēsū ká 'bá bītríká rī pi ayíi mužú 'dīisī gí, ĩri ní tuzú kúlúmgba agá, ĩri ní mužú vūrā ĩnyíná kūrú Māgādánā vé rī gé.

16

'Bá rī pi lēkí tā āyāzú āyāyā ni ndree

(Mārākō 8:11-13; Lúkā 12:54-56)

¹ Fārúsī rī pi Sādókē rī pi be ímúkí Yēsū ri ụ'bīí, kōpi zíkí ĩri kīnī, ā 'o ĩ ní tā āyāzú āyāyā ni, ā lū rí ĩ ní 'yozú kīnī, ūkpō ĩri ní tā āyāzú āyāyā 'dīri 'ozú rī íbí íngá 'bū gélésíla.

² Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi ri 'yo, 'Ūndréná rī sī, āngū rī ka dō kú mgba, āngū rī adri ule, yīgó 'dī ku.’ ³ Ụ'búṭíná rī sī, ĩmi ri 'yo, 'Āndrū sī yīgó ri 'dī rá, ā'diātāsīyā āngū rī ē mīlétí índré ika, kú írībítí rú.’ Īmi nīkí āngū rī vé mīlétí ā tā ūlūngará rá, 'bo tā 'i ngaapi má rú'bá gá āndrū nōri, ĩmi nīkí ífífí ni áamá kuyé. ⁴ Úyú ūnjīkānyā 'o'bá, ẹ'yī'bá kuyé rī pi, kōpi lēkí ā 'okí ĩ ní tā āyāzú āyāyā ni, 'bo á 'o kōpi ní tā āyāzú āyāyā ni ku, ma 'yéṅá tā āyāzú āyāyā Yónā* vé rī 'da kōpi ní áyu.” Kúru Yēsū ní 'dezú mužú, ĩri ní kōpi kuzú kú 'dígé.

Ākúfī Fārúsī rī pi vé Sādókē rī pi be rī

(Mārākō 8:14-21)

⁵ Yēsū pi ká zoó yíi bálálá rī agásí alé 'dāá, 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ā tā āvī, jíkí pánga mužú ĩndī kuyé. ⁶ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē ĩmi adrikí mī be kowu ākúfī Fārúsī rī pi vé Sādókē rī pi be rī ā tā sī.”

⁷ 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ní átázú ĩ ásámvú gé sī kīnī, “Yēsū átá 'bá ní tā rī 'dīni, ā'diātāsīyā 'bá ní pánga íjī ĩndī kuyé rī sī.”

* **16:4** 16:4 Tā āyāzú āyāyā Yónā vé rī: 'Í'bí te nẹbī Yónā ri, Yónā adri caá ụ'dú na 'í'bí rī agá 'dāá. 'Í lā Yónā 1:17; Mátáyo 12:39-40; Lúkā 11:29-32.

⁸ Yēsũ nĩ tã kòpi ní átá ì àsámvú gé sī rĩ rá, ìri ní kòpi zìzú kīnĩ, “Ìmi adri'bée ẹ'yīngará be mǎdǎ 'dĩ'bée, ngá ìmi ní rizú átázú 'yozú kīnĩ pánga 'dǎáyo rĩ ǎ'di? ⁹ Tã 'dĩri fi drĩ ìmi drĩgé kuyé? Ìmi ndrekí pánga tǔwú ándúró 'bá élifũ tǔwú pi ní nyaá tí 'dǎri kuyé? Ìmi ìkūnākí ándúró ìmbítǎ ni caá ũvú ǎ 'a ngōpí? ¹⁰ Pánga ẹzĩrĩ 'bá élifũ sù pi ní nyaá rĩ, ìmi ìkūnākí ándúró ìmbítǎ ni caá ũvú ǎ 'a ngōpí? ¹¹ Má átá tã pánga vé ni ku. Tã má ní átá rĩ vé tã fi ìmi drĩgé ku ǎsĩ? 'Bo lē ìmi adrikí mì be kowu ǎkúfĩ Fǎrúsĩ rĩ pi vé Sǎdókē rĩ pi be rĩ ǎ tã sī.” ¹² Kúru kòpi ní nĩzú ámázú 'yozú kīnĩ, tã Yēsũ ní ũlúú ì ní 'dĩri adri 'yozú kīnĩ, ǎkúfĩ ì ní pánga á'dízú rĩ kuyé, ìri tã Fǎrúsĩ rĩ pi ní rií ímbá ũnjí Sǎdókē rĩ pi be rĩ vé tã ũlú.

*Pétěró kīnĩ Yēsũ ri Kúrísítō 'i
(Mǎrǎkō 8:27-30; Lúkǎ 9:18-21)*

¹³ Yēsũ pi kǎ caá ívé 'bá 'ì pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be kūrú Sízéríyǎ Pīlípóyĩ vé rĩ agá 'dǎá, ìri ní ívé 'bá 'ì pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zìzú kīnĩ, “'Bá 'bá rĩ pi ní 'yoó kīnĩ ìri 'Bá Mvǎ 'i 'dĩri ǎ'di 'i?”

¹⁴ Kòpi ní újázú kīnĩ, “'Bá urukò'bée kīnĩ, 'bá rĩ Yūwánĩ Bǎtízímũ sēepi rĩ 'i. Ūrukò'bée kīnĩ, 'bá rĩ Ēláyǎ 'i. Ūrukò'bée kīnĩ, 'bá rĩ Yērēmíyǎ 'i, dǔku 'bá rĩ nẹbĩ rĩ pi vé ǎzi.”

¹⁵ Yēsũ ní kòpi zìzú kīnĩ, “'Bo ìmi 'yo ma ǎ'di 'i?”

¹⁶ Sīmónǎ Pétěró ní újázú kīnĩ, “Mi Kúrísítō 'i, Múngú adriipi ídri rú rĩ vé Mvǎ.”

¹⁷ Yēsũ ní újázú ìri ní kīnĩ, “Sīmónǎ Yónǎ ǎ mvǎ rĩ, tǎkiri ǎ adri mì be, tã 'dĩri 'bá áda lū mí ní nĩ kuyé, má Ẹtẹpĩ 'bũ gé rĩ lū mí ní tã 'dĩri nĩ. ¹⁸ ǎndrũ á 'yo mí ní 'dĩni, mì rú ri adri Pétěró 'i, ífífí ni írǎ. Ma ímú mávé kǎnísǎ† sị írǎ 'dĩri drĩgé, drǎ ícó kǎnísǎ rĩ ndéé ũkpó sī ku. ¹⁹ Mǎlūngǎ 'bũ vé rĩ vé mǎfútǎ, ma sē mí drĩgé, tã mí ní úmbé vũ drĩgé nǔgó gí rĩ, Múngú ri úmbé 'bũ gé

'dǎlé rá. 'Bo tã mí ní oyuyú vũ drĩgé nǔgó gí rĩ, Múngú rĩ kpá oyú 'bũ gé 'dǎlé rá.” ²⁰ Yēsũ átá ũkpó ũkpó ívé 'bá 'ì pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnĩ, 'bá ǎzi ǎ lū 'yozú kīnĩ, 'i Kúrísítō 'i 'dĩni ku.

*Yēsũ átá ívé drǎngará ǎ tã
(Mǎrǎkō 8:31-9:1; Lúkǎ 9:22-27)*

²¹ Í'dózú lókí 'dǎri gé, Yēsũ ri ũlúú ívé 'bá 'ì pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnĩ, 'i lē muṣú Yērúsǎlémǎ gá. 'Dǎlé 'i mu ìzǎngǎ nya létĩ be ǎndíǎndí 'bá ambugu rĩ pi drĩgé, atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi drĩgé, ǎzini 'bá tǎimbĩ ímbá'bá rĩ pi drĩgé, ì ímú 'i 'dĩ drǎ rá. Ū'dú na ni gé, 'i gō íngǎ ídri rú ũzi.

²² Pétěró ní Yēsũ ri sezú gǎrǎ gá, ìri ní 'yozú ìri ní kīnĩ, “Úpí, lē mì átá 'dĩni ku, tã 'dĩri ícó 'i ngaá mì rú 'bá gá sũú 'dĩri tĩni ku!”

²³ Yēsũ ní 'i újázú ǎngũ ndrezú Pétěró vúgǎ 'dǎá, ìri ní 'yozú kīnĩ, “Mi Sǎtánǎ! Mi ri mã létĩ uga, yĩkĩ mívé rĩ, ìri 'bá áda vé ni, yĩkĩ 'dĩri íbĩ íngǎ Múngú vúgǎlésĩ kuyé.”

²⁴ Kúru Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'ì pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kīnĩ, “'Bá rĩ lē dō mã pámvú ũbĩ, ǎ adi 'ì rú'bá, ǎ 'dú ívé pẹtĩ alambaku, ǎ ũbĩ mã pámvú. ²⁵ 'Bá rĩ ri dō ívé ídri rú'bá nōri vé rĩ ǎ tã ũsũú áyu, ìri ímú ívé ídri 'be ǎvĩ 'dĩsĩ rá, 'bo 'bá rĩ adi dō 'i drǎá mã tã sī, ìri ímú ídri 'dǎni'dǎni rĩ ísú rá. ²⁶ 'Bá rĩ ísú dō ngá múké nyǔókú drĩgé nǔgó rĩ pi ǎrěvú céré, 'bo 'be dō ívé ídri ǎvĩ rá, ngá múké ìri ní ísú 'a ni gé 'dĩgé rĩ ǎ'di? Dǔku ngá 'bá rĩ ní ícó sēé ívé ídri ē drĩ jezú rĩ ǎ'di? ²⁷ Ma 'Bá Mvǎ 'i, ma ímú mávé mǎláyíkǎ rĩ pi be, ma dī pǔwǔpǔwǔ sũ má Ẹtẹpĩ ní dī pǔwǔpǔwǔ rĩ tĩni, má ímú 'bá ǎlu ǎlu ũfē tã ìri ní 'oó rĩ sī. ²⁸ Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dĩni, 'bá urukò pá tu'bá nǔ'bée ícókí drĩ ũdrǎá ku, kòpi 'Bá Mvǎ vé ímúngǎrá ívé mǎlūngǎ ruzú rĩ ndre ũgbále.”

† 16:18 16:18 Kǎnísǎ: Kǎnísǎ ri 'bá Yēsũ Kúrísítō ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi.

17

Yēsũ ã rù' bá újã 'i ðĩ imvesírílílí (Mārākõ 9:2-13; Lúkã 9:28-36)

¹ Vúdrĩ ni kã caá ú'dú ázìyá, Yēsũ ní Pétērõ pi jìzú Yòkóbũ be, Yüwánĩ Yòkóbũ édrìpì be 'í vùgá sī. Kòpi ní tuzú muzú írã drìgè uru 'dãá, ì mukí rí adrii túngú ì drìkã sī. ² 'Dãlé Yēsũ újã 'i índrè ù'dũ be túngú ívé 'bá 'î pámvú ùbĩ' bá rĩ pi èndrètì gé. Èndrètì ni ðì ógú imvesírílílí sù ùtú ní ðĩ rĩ tìni, ìrivé bõngó újã 'i ðĩ imvesírílílí, sù ùtú ní ðĩ rĩ tìni. ³ 'Dãlé Mósè pi ní ìfũzú Èlìyã be kòpi èndrètì gé, Mósè pi Èlìyã be rikí átã Yēsũ be.

⁴ Pétērõ ní 'yozú Yēsũ ní kñĩ, “Úpí, múké ni, lè 'bã adrikí nõgõ. Mí ã'yí dõ rá, á lè mörögõ 'beé na, ãlu ni mí ní, ãlu ni Mósè ní, ãlu ni Èlìyã ní.”

⁵ Pétērõ kã rií átã, koro ìrìbìtì imvesírílílí ìmülũ kòpi, ú'dúkõ ní ìkúzú ìrìbìtì agá 'dãásì kñĩ, “Mvã 'dĩri mávè ni má ní lèélè rĩ, ma ìri sī ãyìkõ sī. Lè ìmi yìkí tì ni yìyì!”

⁶ 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi kã ú'dúkõ 'dĩri yì, ùrĩ sī, kòpi u'dekí ì èndrètì úsú vùgá. ⁷ 'Bo Yēsũ ní ìmúzú kòpi úlózú, ìri ní 'yozú kòpi ní kñĩ, “Ìmi ìngákí uru, ìmi 'okí ùrĩ sī ku.” ⁸ Kòpi kã ì mì ingãã ãngũ ndrèé uru 'dãá, 'bã ãzi ãluñani 'dãáyo, 'bã rĩ 'yèjã Yēsũ 'i.

⁹ Kòpi kã rií ìsì ìmúzú írã drìgè 'dãásì vùgá nõó, Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kñĩ, “Tã ìmi ní ndrèé 'dĩri, ã lũkí 'bã ãzi ní ku, cìmgbã cazú ì ní 'Bá Mvã ri ingazú drãngará gálèsìla rĩ gé.”

¹⁰ 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi ní Yēsũ ri zìzú kñĩ, “'Bá tãimbì Mósè vé rĩ ìmbá' bá rĩ pi ri 'yo kñĩ, Èlìyã ri ìmú Kúrìsítõ sī drìdrì ãsĩ?”

¹¹ Yēsũ ní újãzú kòpi ní kñĩ, “Ádarú Èlìyã ri ìmú drìdrì, ìri ìmú tã rĩ pi ãrèvú útú ku cérè ùrè. ¹² 'Bo á lè 'yoó ìmi ní 'dìni, Èlìyã ìmú ìnógòsì

gí, 'bo 'bã rĩ pi ámákí ìri kuyé, 'bã rĩ pi 'okí ìri ùnjí, sù ì ní lèé rĩ tìni. Ma 'Bá Mvã 'i, ma kpá ìmú ìzãngã nya kòpi drìgè sù 'dĩri tìni.” ¹³ 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi nĩkí ámã rá 'yozú kñĩ, 'bã Yēsũ ní rií tã ni átã 'dĩri Yüwánĩ Bãtízimũ sèépi rĩ 'i.

Yēsũ ìdrì mvã ágó ìndrì ùnjí be ni (Mārākõ 9:14-29; Lúkã 9:37-43a)

¹⁴ Yēsũ pi kã ì újã ìgõó ívé 'bã 'î pámvú ùbĩ' bá rĩ pi be 'bã bĩtríkã rĩ pi vùgá nõó, ágó ãzi ní ìmúzú Yēsũ vùgá nõó, ìri ní kũmúcì ùtìzú Yēsũ èndrètì gé. ¹⁵ Ìri ní 'yozú kñĩ, “Úpí, 'i ndrè mávè mvã ágó rĩ vé ìzãngã fõ, ãjĩ' bĩlìkí ri ìri ú'bé, ìri ri ìzãngã nya ambamba, ãjĩ' bĩlìkí ri nñĩ ìri ú'bé ãcí agá, dõku yìjì agá. ¹⁶ Má ìjì mvã rĩ mívè 'bã mì pámvú ùbĩ' bá rĩ pi vùgá, 'bo kòpi ìdrìkí ìri kuyé.”

¹⁷ Yēsũ ní 'yozú kñĩ, “Ìmi 'bã lókí ãndrũ nõri vé è'yìngará ãkõ 'dĩ' bée, mã adri rí ìmi be vùú caá lókí be gbã ngõpí? Mã nya rí ìzãngã ìmi tã sī caá lókí be gbã ngõpí? Ìmi ìjìkí mvã ágó rĩ má vùgá nõó.” ¹⁸ Yēsũ ní átázú ìndrì ùnjí rĩ ní ú'dúkõ ùkpó ùkpó ni sī, ìndrì ùnjí rĩ ní füzú mvã ágó rĩ rù' bá gá sī. Sãjã 'dãri agá, drã rĩ gõ dejè mvã ágó rĩ ã rù' bá gá sī rá.

¹⁹ Vúdrĩ ni gé, 'bã Yēsũ ã pámvú ùbĩ' bá rĩ pi ní ì ìnjézú ìmúzú Yēsũ vùgá nõó kñĩ, kòpi ní Yēsũ ri zìzú kñĩ, “'Bá ìcókí ìni ìndrì ùnjí rĩ droó fũú ãmvè ku ãsĩ?”

²⁰ Yēsũ ní újãzú kòpi ní kñĩ, “È'yìngará ìmivè rĩ mãdãñã. Ádarú á lè lũú ìmi ní 'dìni, ìmi dõ è'yìngará be mãdãñã anigè sù marígó ã fí ní adrii mãdãñã rĩ tìni, ìmi ìcõ 'yo írã ãmbúgú 'dĩri ã nñĩ 'i vürã nõri gé sī muú vürã ãzi gé, írã rĩ 'i nñĩ muzú rá. Tã ãzi mbaápi mbamba ìmi ní 'dãáyo.” ²¹ Ìndrì ùnjí 'dìni 'dĩri, a' biki dõ ngá nyanya ãní ku, ãzini zìkí dõ Múngú ri ku, ìcõ fũú ku.*

17:5 17:5 Mārākõ 9:7; Lúkã 9:35; 2 Pétērõ 1:17
Mátáyo vé ì ní sī Gĩrìkì tì sī drìdrì rĩ agá 'dãáyo,

* **17:21** 17:21 Átãngá vèrèšì 21 agá 'dĩri, búkũ
'bo gókí sī búkũ Mátáyo vé vùlé rĩ agá rá.

Yēsũ átá ívé drāngará ā tā đĩđĩ
(*Mārākō 9:30-32; Lúkã 9:43b-45*)

²² Yēsũ pi kã ĩ úmú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be āngũ Gālíláyã vé rĩ gé 'dãá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ma 'Bá Mvá 'i, ĩ ímú má ũli 'be, ĩ ma sē ari'ba rĩ pi drĩgé. ²³ Kōpi ímú ma 'dĩ drã rá, ú'dú na ni gé, ma gō íngá ídri rú ũzi.” Tã 'đĩri sē 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ĩzāngã ambamba.

Mũfēngã ĩ ní rií u'duđú Jó Múngú vé rĩ agá rĩ

²⁴ Yēsũ pi ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kōpi kã caá Kãpārānāúmã gá 'dãá, 'bá ri'ba Jó Múngú vé rĩ vé mũfēngã u'du'bá rĩ pi ní ímúzú Pétēró ri zizú kĩnĩ, “Īmivé ágó riipi āngũ ímbápi rĩ, ĩri nyo ri Jó Múngú vé rĩ vé mũfēngã sē rá?”

²⁵ Pétēró ní újázú kōpi ní kĩnĩ “Īri ícó sē rá.”

Pétēró kã fií jó agá 'dãá, ĩri ní drĩ átázú kuyé rĩ gé, Yēsũ zĩ ĩri drĩdrĩ kĩnĩ, “Sĩmónã, mí ũsũ ngóni? 'Bãgú vũ drĩgé nō'bee ri mũfēngã umbe jezú rĩ u'du'ã'di pi drĩgé sĩ? Kōpi ri u'du'ívé anjĩnã rĩ pi drĩgé sĩ, dōku kōpi ri u'du' 'bá ụrụkọ túngú ni pi drĩgé sĩ?”

²⁶ Pétēró ní újázú kĩnĩ “Kōpi ri mũfēngã rĩ u'du' 'bá ụrụkọ túngú ni pi drĩgé sĩ.”

Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, “'Bãgú rĩ vé anjĩ āgō rĩ pi ũfēkĩ mũfēngã rĩ ku.”

²⁷ 'Bo Yēsũ ní 'yozú Pétēró ní kĩnĩ, “Lē 'bã sēkĩ 'bá mũfēngã u'du'bá 'đĩ'bee ē ẹsĩ ā ve 'bá ní ku, 'í mụ yĩ bālālã rĩ agá 'dãá, 'í 'be mívé jãbádã yĩ bālālã rĩ agá 'dãá, 'ĩ'bi mí ní 'í'be drĩdrĩ rĩ, 'í zĩ tĩ ni, mi mũfēngã ā fĩ ẹnjĩpi ẹnjĩnĩ ni† ịsụ tĩ ni gé 'dãá. 'Í 'du mũfēngã ẹnjĩpi ẹnjĩnĩ 'đĩri, mí ũfē Jó Múngú vé rĩ vé mũfēngã ānĩ, mí ũfē mávé rĩ, āzini mí ũfē mívé rĩ ānĩ.”

† 17:27 17:27 Mũfēngã ā fĩ ẹnjĩpi ẹnjĩnĩ rĩ: 'Bá rĩ nga dō ẹzĩ caá ú'dú sụ, ĩ 'bá rĩ ũfē mũfēngã ā fĩ ẹnjĩpi ẹnjĩnĩ 'đĩri sĩ.

18

Ā'di ri adri āmbúgú mālūngã 'bũ vé rĩ agá 'dãá nĩ?

(*Mārākō 9:33-37; Lúkã 9:46-48*)

¹ Lókĩ 'dãri gé, 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ímúzú Yēsũ ri zizú kĩnĩ, “Mālūngã 'bũ vé rĩ agá 'dãá, ā'di ri mụ adri āmbúgú nĩ?”

² Yēsũ ní mvánã mādānjã ni zizú ímúzú pá tuzú ĩ āsámvú gé. ³ Īri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bá rĩ újã dō ẹsĩ adrizú sũ mvánã mādānjã nōri vé rĩ tĩnĩ ku, ícó fií mālūngã 'bũ vé rĩ agá ku. ⁴ Kúru 'bá rĩ 'bã dō 'i kú tã be mādã sũ mvánã mādānjã nōri tĩnĩ, ĩri mụ adri āmbúgú mālūngã 'bũ vé rĩ agá 'dãá. ⁵ 'Bá rĩ ẹ'yĩ dō mvánã mādānjã sũ má andregã nōri tĩnĩ ni mâ rú sĩ, 'bá 'đĩri ẹ'yĩ ma.

'Bá āzi ā sē mvánã fĩ ũnjĩkányã 'oó ku

(*Mārākō 9:42-48; Lúkã 17:1-2*)

⁶ “'Bo mvánã mādānjã ma ẹ'yĩpi gĩ nōri, 'bá rĩ sē dō ĩri fií ũnjĩkányã 'oó, múké ni kōdō lē ā úmbékĩ írã āmbúgú umbe ni gé, ā 'bekĩ ĩri yĩ tafu agá. ⁷ 'Bá vũ drĩgé rĩ pi ímú ĩzāngã ịsụ ambamba, ā'diātāsīyã tã vũ drĩgé nōgō rĩ sē 'bá rĩ pi ri fi ũnjĩkányã 'o nĩ! Tã 'đĩ'bee ímú ĩ nga rá, 'bo 'bá ọgúpi ri sēepi 'deepi ũnjĩkányã agá rĩ, ĩri ímú ĩzāngã ịsụ ambamba. ⁸ Mívé drĩ ẹndẹpi sē dō mi fií ũnjĩkányã 'oó nĩ, lē mí lĩ ĩri 'bee 'dĩsĩ āmvé. Mĩ rú'bá ĩgélé āzi ábã dō nĩ, ĩri múké, ndē mí ní fizú mí rú'bá be ngĩ ácí vezú ānĩ ụdũ ákó rĩ agá 'dãá rĩ. ⁹ Mívé mĩ drĩ ẹndẹpi gé rĩ sē dō mi fií ũnjĩkányã 'oó nĩ, lē mí nje ĩri 'bee 'dĩsĩ āmvé. ĩgélé āzi mí rú'bá gá 'dĩgé ábã dō nĩ, ĩri múké, ndē mí ní fizú mí rú'bá be ngĩ ácí vezú ānĩ ụdũ ákó rĩ agá 'dãá rĩ.”

¹⁰ Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Īmi ndrekĩ múké, lē ĩmi ụsũkĩ 'yozú kĩnĩ anjĩnã nyírĩnã rĩ pi índrekĩ ĩmi mĩlé gá ẹzĩ ákó 'dĩni ku. 'Bo á lē lūú ĩmi

ní 'díní, kòpivé mālāyíkā 'bũ gé 'dāá anigé, kòpi ri njĩ átá má Ètèpì 'bũ gé rĩ be anjĩná rĩ pi vé tã sī. ¹¹ Ma 'Bá Mv́ 'i, má ímù 'bá ùnjĩkányā 'o'bá rĩ pi paá ìvé ùnjĩkányā agásī.*

*Nāpí kābīlō āvīpi rĩ vé rĩ
(Lúkã 15:3-7)*

¹² “'Bá rĩ dō kābīlō be mūdūrũlũ ālu, ālu ni āvī dō gí, ìri 'o íngóni? Ícò pũkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ (99) 'dĩ'bée kuú ánga drĩgé 'dĩgé, 'de muú ālu āvīpi gí 'dāri ndāá ku? ¹³ Ádarú á 'yo ìmi ní 'díní, ìsú dō ìvé kābīlō ālu āvīpi rĩ gí, āyĩkō ri ìri fu aga rá, ndē āyĩkō ìri fuupi kābīlō pũkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ (99) āvī'bá kuyé rĩ pi ã tã sī rĩ rá. ¹⁴ Ìri kpá adri sũ 'dĩri tĩni, má Ètèpì 'bũ gé rĩ lē anjĩ nyírĩná rĩ pi ã āvĩkí sũ kābīlō ní āvī rĩ tĩni ku.

*Mí édrìpì, dōku mí ómvúpì mí
'oópi ùnjí rĩ
(Lúkã 17:3)*

¹⁵ “Mí édrìpì, dōku mí ómvúpì 'o dō mí ùnjí, 'í nga muú vú ni gé 'dāá, 'í lū ìri ní tã ìri ní 'oó mí ní ùnjí rĩ. Lē mí lū tã rĩ gúnyá agá ku. Yì dō mí rá, 'yo dō 'í tì sī kĩnĩ, 'í 'o mí ùnjí, 'bá 'dĩri gō 'i újá ícá mí ní édrìpì, dōku mí ómvúpì. ¹⁶ 'Bo yì dō mí kuyé, 'í jì 'bá ālu, dōku 'bá ìrĩ urukò'bée muú mí vugá sī ìndĩ, ã'diātāsīyā “Tã ārēvú céré lēkí dō útú ícá pìrì, lē 'bá ìrĩ, dōku 'bá na tã rĩ ndre'bá ì mí sī rá ni pi ã adrikí ìndĩ.’ ¹⁷ Gã dō 'bá mí ní jì 'dĩ'bée ē tì yìgá sī, 'í jì tã ni muú ùlũú 'bá kánisā vé rĩ pi ní. Gã dō 'bá kánisā vé rĩ pi ē tì yìgá sī, 'í ku ã adri kú págánō rú, dōku ã adri kú 'bá mūfēngā umbe jezú rĩ u'duúpi ni tĩni.

¹⁸ “Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'díní, tã ìmi ní úmbé vū drĩgé nōgó gí rĩ, Múngú ri kpá úmbé 'bũ gé 'dālé rá,

tã ìmi ní oyuyú vū drĩgé nōgó gí rĩ, Múngú ri kpá oyuyú 'bũ gé 'dālé rá.

¹⁹ “Á lē 'yoó ìmi ní dījì, 'bá ìrĩ úmúkí dō ì tì tã āzi zizú vū drĩgé nōgó, má Ètèpì 'bũ gé rĩ kòpivé tã rĩ ã'yī rá. ²⁰ Kúru 'bá ìrĩ, dōku 'bá na, úmúkí dō ì mâ rú sī, ma adri kòpi ãsámvú gé.”

*Nāpí 'bá ógúpì ri trūúpi ku rĩ vé
rĩ*

²¹ Kúru Pétēró ní ímúzú Yēsū ri zizú kĩnĩ, “Úpí, má édrìpì 'o dō ma ùnjí, mâ trū ìri caá vú be ngòpí? Mâ trū ìri caá vú be ézìrĩ?”

²² Yēsū ní újázú Pétēró ní kĩnĩ, “Adri 'yéjá vú be ézìrĩ ku, 'bo ã adri vú be pũkú ézìrĩ drĩ ni ézìrĩ.

²³ “Kúru ù'bĩkí mālūngā 'bũ vé rĩ 'bāgú lēepi mūfēngā 'í ní sēé ìvé átí'bá rĩ pi ní mēřì rú rĩ ã tã nīpi rĩ sī. ²⁴ 'Bāgú rĩ kã 'í dō ìvé mūfēngā rĩ úmú gōó, ì ní ágó mūfēngā 'é'yìpi jūru āmbúgú sī élifū mudrì rĩ† íjízú ímúzú pá tuzú 'bāgú rĩ endrètì gé.

²⁵ 'Bo átí'bāgú rĩ ní mēřì rĩ ùfēé kuyé rĩ sī, 'bāgú rĩ kĩnĩ, ã uzìkí ìrivé ngá ārēvú céré, ã uzìkí kpá ìrivé ũkú anjĩná rĩ pi be ìndĩ, ã ùfē rí mēřì rĩ ānĩ.

²⁶ “Kúru átí'bāgú rĩ ní kūmūcí ũtìzú 'bāgú rĩ endrètì gé, ìri ní 'bāgú rĩ mázú kĩnĩ, “Í ku má ní sã, ma ímú mívé mūfēngā ārēvú ùfē gō céré rá!’

²⁷ 'Bāgú rĩ ndre ìrivé ìzāngā, gō mēřì rĩ vé tã kuú rá, oyuyú átí'bá rĩ muú rú rá.

²⁸ “'Bo átí'bāgú rĩ kã 'deé muú gí, kòpi muú ì ìsú ógúpì átí'bāgú ìvé mūfēngā fífì ẹnjìpi ẹnjìjì rĩ‡ 'é'yìpi mūdūrũlũ ālu rĩ be. Ìri ní átí'bāgú rĩ ruzú, ùlélé ni ìnjízú. Ìri ní 'yozú kĩnĩ, 'Mí ùfē mávé mūfēngā ú'díkírĩná nōgó!’

²⁹ “Átí'bāgú rĩ ní kūmūcí ũtìzú ìri endrètì gé, ìri mázú drì ìrĩ sī kĩnĩ, “Í

* **18:11** 18:11 Átángá véřēsì 11 agá 'dĩri, búkū Mátáyo vé ì ní sī Gĩrĩkì tì sī drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkū Mátáyo vé vúlé rĩ agá rá. **18:16** 18:16 Dētōrōnómē 19:15 † **18:24** 18:24 Mūfēngā jūru āmbúgú élifū mudrì rĩ agá rĩ: 'Bá rĩ nga dō 'ézi ilí mudrì drĩ ni tōwú, ì 'bá rĩ ùfē mūfēngā jūru āmbúgú ālu ni sī. ‡ **18:28** 18:28 Mūfēngā fífì ẹnjìpi ẹnjìjì rĩ: 'Bá rĩ nga dō 'ézi 'dú ālu, ì 'bá rĩ ùfē mūfēngā fífì ẹnjìpi ẹnjìjì ālu ni sī.

ku má ní sâ, ma ímú mívé mǔfēngā ũfē gō vúlé rá.'

³⁰ “Bo ágó rī gā ĩrivé tā ā'yīgá sī, gō ĩri 'beé jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá, ā mụ adrií 'dǎlé cǐmgbá ũfē dō ívé mǔfēngā ũgbále gí ká. ³¹ Ātí' bá ụrụkọ ká tā 'i ngaápi 'dĩri ndree, kọpi gōkí adrií ĩzāngā sī. Kọpi ní mụzú tā 'i ngaápi 'dĩri ũlūzú 'bāgú rī ní.

³² “Kúru 'bāgú rī ní ātí' bāgú drīdrī 'dāri zizú ímúzú 'í vúgá nǔó, ĩri ní 'yozú ĩri ní kīnī, 'Mi ātí' bá ũnjí, á ku ándúru mēří mí ní 'duyú rī rá, ā'diātāsīyā mí ímú ándúru ngoó má ẹndrẹti gé rá. ³³ Mi té mí ọgụpị ātí' bāgú rī vé ĩzāngā ndre sū má ní mívé ĩzāngā ndree rī tịni.' ³⁴ 'Bāgú rī ē ẹsị ve ũnjí ũnjí, jì ātí' bāgú rī mụyú suú jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá, ā mụ adrií 'dǎlé cǐmgbá ũfē dō ívé mǔfēngā ũgbále gí ká.

³⁵ “Īmi trūkí dō ĩmi ọgụpị Yēsū ri ẹ'yī' bá gí rī pi ku, má Ẹtẹpi 'bū gé rī trū kpá ĩmi ku.”

19

Ayngará ágó pi vé ũkú be rī (Mārākō 10:1-12)

¹ Yēsū ká tā 'dī' bée átá deę, ĩri ní fūzú āngū Gālíláyā vé rī agásī, ĩri ní mụzú āngū Yūdáyā vé rī gé yīi āmbúgú dīpi dīdi Yáridénī vé rī ā wọkọ gá álésī. ² 'Bá bītríká 'dekí mụzú Yēsū ā vudrī gé sī, Yēsū ídri 'bá drā be rī pi rá.

³ Fārúsī ụrụkọ' bée ímúkí vú ni gé, kọpi lēkí ĩri ũ' bīi. Kọpi ní ĩri zizú kīnī, “Tāimbī ā'yī nyo 'yozú kīnī, 'bá ágó ri ícọ ívé ũkú dro tā ā pá āzi sī 'dīni rá?”

⁴ Yēsū ní újázú kọpi ní kīnī, “Īmi lākí búkū Múngú vé rī agá 'yozú kīnī, í'dóngará gá 'dǎá, 'Múngú gbi ágó pi ũkú be' 'dīni kuyé? ⁵ Múngú 'yo kīnī, 'Tā 'dĩri sī, 'bá ágó ri ívé ẹtẹpi ku, ĩri ívé ẹndrẹpi ku, kọpi ĩ úmú ũkú ni be, 'bá ĩrī 'dī' bée ĩ úmú adri rú' bá ālu.' ⁶ 'Bo kọpi acokí ĩ ku,

kọpi adri rú' bá ālu. Kúru 'bá Múngú ní úmú gí 'dī' bée, lē 'bá āzi ā aco kọpi āsámvú ku.”

⁷ Fārúsī rī pi ní Yēsū ri zizú kīnī, “Mósē sē tāimbī kīnī, 'Ágó ri kọkọbī sē ũkú ni ní, ĩri drozú āní rá' āsī?”

⁸ Yēsū ní újázú kọpi ní kīnī, “Mósē ā'yī ĩmi ní, ĩmi ícọ ĩmi ayi ĩmi ũkúpị be rá, ā'diātāsīyā ĩmi ẹsị tete. 'Bo í'dóngará gá 'dǎá, tā rī adri 'dīni kuyé. ⁹ Á lē lūú ĩmi ní 'dīni, 'bá ívé ũkú droopi rá, gōopi ũkú āzi túngú ni jeepi rī, 'o 'dĩri tā ũnjí ọwū vé ni, tā ágó ní ícózú ívé ũkú drozú āní rá rī, ũkú rī fū dō mụyú laá ágó āzi túngú ni be ká.”

¹⁰ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī' bá rī pi ní 'yozú kīnī, “Tā ágó pi vé ũkú be rī, ĩri dō 'dĩri tịni, múké ni, lē 'bá rī ní adrizú ũkú ākó.”

¹¹ Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, “'Bá céré ngakí tā ĩmi ní 'yoó 'dĩri ā'yīi ku, Múngú 'bā dō tā 'dĩri 'bá rī ẹsị agá nī ká, ícọ ũkú jeé ku. ¹² Āgọ ụrụkọ' bée tịkí kọpi kú 'bāgá rú. Ụrụkọ' bée ícákí 'bāgá rú ā'diātāsīyā í'dúkí kọpi ágélé gí, ụrụkọ' bée lēkí ĩngá adrií 'dīni ũkú ākó, mālūngā 'bū vé rī ā tā sī. 'Bá rī lē dō tā ĩ ní 'yoó 'dĩri 'duyú ngaá, ā 'du ngaá iyí.”

Yēsū 'bā tākiri anjíná nyíríná rī pi drīgé

(Mārākō 10:13-16; Lúkā 18:15-17)

¹³ Kúru 'bá ụrụkọ ní ívé anjíná nyíríná rī pi íjízú Yēsū vúgá nǔó, Yēsū ā tị rí drī kọpi drīgé, āzini ā zị rí kọpi ní Múngú ri. 'Bo Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá rī pi kīnī, lē 'bá rī pi ē íjíkí anjíná rī pi Yēsū vú nǔó ku.

¹⁴ Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Ā ugakí anjíná nyíríná rī pi ní lẹti ku, ĩmi kukí kọpi ē ímúkí má vúgá nǔó! Ā'diātāsīyā mālūngā 'bū vé rī, ĩri adri 'bá adri' bée sū anjíná nyíríná nǔ' bée tịni rī pi vé ni.” ¹⁵ Yēsū ní drī tịzú anjíná nyíríná rī pi drīgé, vudrī ni gé, ĩri ní gōzú 'dezú mụzú 'dīisī rá.

Ágó ã'bú be rĩ vé tã
(*Mārākō 10:17-31; Lúkã 18:18-30*)

16 Ágó āzi ní ímúzá Yēsũ vúgá nõó, ïri ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Ímbápi, ngá múké má ní ícó 'oó, mã ïsú rĩ ídri 'dání'dání rĩ āní rĩ ã'di?”

17 Yēsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “Ngá mí ní mã zizú tã múké ã tã sĩ rĩ ã'di? 'Bá múké rĩ 'yengá Múngú 'i. 'Í lē dō ídri 'dání'dání rĩ ïsú, ngá múké rĩ, lē mĩ 'dụ tãimbị rĩ vé tã ngaá.”

18 Ágó rĩ ní Yēsũ ri zizú kĩnĩ, “Tãimbị ngōri?”

Yēsũ ní 'yozú ïri ní kĩnĩ, “ 'Lē mí 'dị 'bá ku, lē mí 'bã õwũ ku, lē mí ùgũ 'bá āzi ã ngá ku, lē mí úlĩ ùnjõ 'bá āzi drĩgē ku, 19 lē mí ïnjĩ mí étēpị pi mí éndrēpị be ïnjĩnjĩ. ' 'Lē mí lē 'bá mí gārã gá rĩ sũ mí ní mí rụ'ba lēé rĩ tịni. ' ”

20 Ágó rĩ ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, “Á 'dụ tãimbị 'dĩ'bée vé tã ngaá céré rá. Ngá āzi nyo mã ní gōó 'oó ãĩ ni anigé?”

21 Yēsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “'Í lē dō mí adri múké ẽzị Múngú vé rĩ ã ngangárá gá, mí ụzi ngá mívé rĩ pi ãrēvú céré, mí awa mũfēngã ni 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, mí ímú mã pámvú ùbĩ, mi kúru ã'bú 'bũ gé 'dãá rĩ ïsú rá.”

22 Ágó rĩ kã tã 'dĩri yị, ẽsị ni ïsú ïzàngã, gō 'deé muụ 'dĩsĩ rá, ã'diãtãsiyã ïri ã'bú be ambamba.

23 Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní kĩnĩ, “Ádarú á lē 'yoó ïmi ní 'dĩni, 'bá ã'bú be rĩ vé fingárá mãlũngã 'bũ vé rĩ agá rĩ, tã ni ùkpó ùkpó. 24 Á lē 'yoó ïmi ní ãĩ kĩnĩ, kãmĩlõ vé fingárá sĩndánĩ ã úlē gá sĩ rĩ mbamba, 'bo 'bá ã'bú be rĩ vé fingárá mãlũngã Múngú vé rĩ agá rĩ mba ndēé rá.”

25 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi kã tã 'dĩri yị, sē kōpi ẽ drĩ ábã ãní rá,*

kōpi ní zizú kĩnĩ, “'Bá ï ní ícó paá rá rĩ, ïri adri ã'di 'i?”

26 Yēsũ ní ãngũ ndrezú kōpi vúgá 'dãlé, ïri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Tã 'dĩri mbamba 'bá áda ní, 'bo tã ãrēvú céré Múngú ri ícó 'o rá.”

27 Pētēró ní 'yozú ïri ní kĩnĩ, “'Í ndre drĩ ká! 'Bá kukí 'bávē ngá ãrēvú céré, 'bã ri mĩ pámvú ùbĩ! Ngá úmvúlēsĩ 'bá ní ïsú rĩ ã'di?”

28 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ádarú á lē lũú ïmi ní 'dĩni, mã 'Bá Mvã 'i, sã mã ní ímúzá vũ rĩ údézú ícázú ú'dí, āzini mã ní ímúzá úrizú mãvé lúpã mãlũngã vé ï ní íngungũ rĩ drĩgē rĩ kãdõ ícó, ïmi ri'ba mã pámvú ùbĩ'ba 'dĩ'bée, ïmi kpã ímú úrí lúpã muđrị drĩ ni ïrĩ rĩ pi drĩgē, ïmi tã lị sũrú muđrị drĩ ni ïrĩ Ìsērélē vé rĩ pi drĩgē nĩ. 29 'Bá céré ïvé jó ku'ba, édrípị ku'ba, ómvúpị ku'ba, étēpị ku'ba, éndrēpị ku'ba, anjĩná ku'ba, āzini ïvé ómvú ku'ba mã tã sĩ rĩ pi, ï ímú kōpi ní 'bá kōpi ní kuú, āzini ngá kōpi ní kuú rĩ pi ùfē vú be mũdũrũlũ ãlu, āzini kōpi ímú ídri 'dání'dání rĩ ïsú rá. 30 'Bá kárakarã 'yo'ba kĩnĩ, ï drĩdrĩ rĩ pi, kōpi ímú adri ùdũmbítã. 'Bá kárakarã adri'ba ùdũmbítã rĩ pi, kōpi ímú adri drĩdrĩ.”

20

'Bá ẽzị nga'ba ómvú agá rĩ pi vé tã

1 Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Mãlũngã 'bũ vé rĩ vé tã adri sũ ágó ómvú 'ãápi, muúpị ù'bütị 'bá ẽzị vé ni ndãápi 'i ùfē rĩ kōpi ùfēfē rĩ tịni. 2 Ágó rĩ ã'yĩ 'bá ẽzị vé rĩ pi ùfēé mũfēngã fífí ẽnjĩpị ẽnjĩnĩ ãlu ï ní rizú ãngũ ùfēzú ãní ù'dụ ãlu vé rĩ sĩ, ïri ní kúru kōpi pēzú muzú ómvú agá 'dãá.

3 “Kã muụ adrii sã úrõmĩ ù'bütĩná vé rĩ gé, ïri ní 'dezú muzú jõkõnĩ gé, kã muụ caá jõkõnĩ gé 'dãá, ïsú 'bá urukõ tukí pá kuú jõkõnĩ agá 'dãá,

19:19 19:19 Wũngárá 20:12-16; Dětõrõnómē 5:16-20 19:19 19:19 Lēvĩtĩkã 19:18 * 19:25 19:25 Sē kōpi ẽ drĩ ábã ãní rá: 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'ba rĩ ẽ drĩ ábã tã 'dĩri sĩ, ã'diãtãsiyã Yãhũdĩ rĩ pi ùsũkĩ kĩnĩ, 'bã rĩ dõ ã'bú be, ïri lũ 'yozú kĩnĩ, Múngú sē ïri ní tãkĩri gĩ, ïri ícõ fi 'bũ gé 'dãlé rá.

ẽzị kọpi ní ngaánga ni 'dǎáyo. ⁴ Ɔri ní 'yozú kọpi ní kǎnĩ, 'Ɔmi mukí ẽzị ngaá mávé ọmvú agá, ma ícọ Ɔmi ụfẹ múké rá.' ⁵ Kúru kọpi ní 'dezú muzú.

"Gõ kpá 'deé muzú jọkọnĩ gé 'dǎá dǎi, ụtú mgbímgbi gé 'dǎgé, gõ kpá 'i ẹnđi múú dǎi sá na ụndréná vé rĩ gé, átá kpá tǎ rĩ sụ 'í ní átá drǎdrǎ rĩ tịnĩ. ⁶ Sǎ tọwú ụndréná vé rĩ gé, gõ kpá muzú jọkọnĩ gé 'dǎá dǎi. Ɔsú kpá 'bá ụrukọ tukí pá kú jọkọnĩ agá 'dǎá, ẽzị kọpi ní ngaánga ni 'dǎáyo. Ɔri ní kọpi zizú kǎnĩ, 'Ngá Ɔmi ní pá tuzú kuú jọkọnĩ agá nọgọ ụtú nǎi ẽzị ǎkọ rĩ ǎ'di?"

⁷ "Kọpi ní újázú Ɔri ní kǎnĩ, "Bá ǎzi zị 'bá ẽzị gé kuyé."

"Ágọ rĩ ní újázú kọpi ní kǎnĩ, 'Ɔmi mukí ẽzị ngaá mávé ọmvú agá."

⁸ "Ụtú rĩ kǎ muzú 'deé, ọmvú 'dǎpa ní ágọ Ɔ ní 'bǎá drǎkoma rú rĩ zizú ímúzó 'í vúgá nọ, Ɔri ní 'yozú ágọ rĩ ní kǎnĩ, "Í zị 'bá ẽzị nga 'bá rĩ pi, mí ụfẹ kọpivé mǎfengǎ, mí 'dó 'bá ímú 'bá vúlé rú rĩ pi ụfẹ drǎdrǎ, mí ụfẹ 'bá rĩ pi muzú cǐmgbá cazú ímú 'bá drǎdrǎ rĩ pi vúgá."

⁹ "Bá ẽzị nga 'bá rĩ pi kǎ ẽzị rĩ ngaá caá sǎ tọwú ụndréná vé rĩ gé gí, Ɔ ní 'bá ǎlu ǎlu ní mǎfengǎ fífí ẹnǎipi ẹnǎiẹnǎi ǎlu ní sẹzú ụ'dú ǎlu vé ni.

¹⁰ 'Bá Ɔ ní 'bǎá ẽzị rĩ ngaá drǎdrǎ rĩ pi kǎ ícá, kọpi ụsúkí déna Ɔ mǎfengǎ rĩ sẹ Ɔ ní aga rá. 'Bo kọpi Ɔsúkí céré trǎtrǎ. ¹¹ Kọpi kǎ mǎfengǎ rĩ Ɔsú, kọpi 'dekí rii unuú ọmvú 'dǎpa ẹnđetị gé. ¹² Kọpi ní 'yozú kǎnĩ, "Bá Ɔ ní Ɔjị ẽzị ngaá vúlé rú nǎ 'bée ngakí ẽzị rĩ 'yéná sǎ ǎlu, mí ụfẹ 'bá kọpi be céré trǎtrǎ, Ɔsúzó 'bá ngakí ẽzị rĩ ụtú nǎi, ụtú ri 'bá zǎá ọmvú rĩ agá 'dǎá.

¹³ "Bo ọmvú 'dǎpa ní újázú ǎlu ni ní kǎnĩ, 'Mǎ ụndĩ, á 'o mi ụnǎi kuyé. 'Bá yíkí 'bá mi be, mí ẹ'yĩ rá 'yozú kǎnĩ, ụ'dú ǎlu, mǎ ụfẹ mí mǎfengǎ fífí ẹnǎipi ẹnǎiẹnǎi ǎlu ní sǎ 'díní kuyé? ¹⁴ Mí ẹ'yĩ mívé mǎfengǎ,

'í 'de muzú 'bětị. Á lẹ mǎfengǎ rĩ sẹé ágọ ẽzị ngaápi vúlé rú nǎri ní gbǎ má ní sẹé mí ní rĩ pi. ¹⁵ Mǎfengǎ mávé rĩ sǎ, ma ícọ tǎ má ní lẹé 'oó rĩ 'o ǎnĩ rá. Ngá mí ní ẹsị ụnǎi 'bázú tǎ má ní 'oó múké 'bá rĩ pi ní rĩ sǎ rĩ ǎ'di?"

¹⁶ "Bá adri 'bá ụdǎmbítǎ rĩ pi, kọpi ímú adri drǎdrǎ, 'bá adri 'bá drǎdrǎ rĩ pi, kọpi ímú adri ụdǎmbítǎ."

Yésú átá ívé drǎngará ǎ tǎ dǎi

(Mǎrǎkọ 10:32-34; Lúkǎ 18:31-34)

¹⁷ Yésú kǎ rii 'deé muzú Yẹrúsǎlémǎ gá 'dǎá, Ɔri ní ívé 'bá 'i pámvú ụbĩ 'bá mụdrǎ drǎ Ɔrĩ rĩ pi zizú gǎrǎ gá, Ɔri ní 'yozú kọpi ní kǎnĩ, ¹⁸ "Bá kǎdọ caá Yẹrúsǎlémǎ gá 'dǎá, atala atala rĩ pi drǎgé rĩ pi 'bá tǎimbị ímbá 'bá rĩ pi be, kọpi ímú 'Bá Mvǎ ǎ ụli 'be rá. Kọpi ímú 'yo, ǎ 'díkí Ɔri drǎá 'dǎsǎ rá. ¹⁹ Kọpi ímú Ɔri sẹ 'bá adri 'bá Yǎhúđi rú ku rĩ pi drǎgé, 'bá adri 'bá Yǎhúđi rú ku rĩ pi ímú gụ Ɔri sǎ gụgụ, kọpi Ɔri ụgbǎ, kọpi Ɔri gbǎ petị alambaku sígé. 'Bo ụ'dú na ní gé, Ɔri gọ íngá ídri rú drǎngará gǎlẹsǎ rá!"

'Bá rĩ lẹ dọ adri ǎmbúgú, ǎ 'bǎ 'i adri ǎtĩ 'bá rú.

(Mǎrǎkọ 10:35-45)

²⁰ Kúru Zẹbédáyọ ụkú ní ní ímúzó Yésú vúgá ívé anjị ǎgọ Ɔrĩ* rĩ pi be, Ɔri ní kǎmúci ụtǎzó vúgá, Ɔri ní Yésú ri zizú Yésú ǎ 'o 'í ní tǎ múké.

²¹ Yésú ní Ɔri zizú kǎnĩ, "Ngá mí ní lẹé mǎ 'o mí ní rĩ ǎ'di?"

Ụkú rĩ ní újázú Yésú ní kǎnĩ, "Mí kǎdọ mívé mǎlǎngǎ ruú, lẹ mí 'bǎ mávé anjị ǎgọ Ɔrĩ 'dĩ 'bée, ǎlu rĩ ǎ úrí mívé drǎ ẹnđepi gé, ǎzi rĩ ǎ úrí mívé drǎ Ɔjị gé."

²² Yésú ní 'yozú kǎnĩ, "Ɔmi nǎkí tǎ zibe kuyé, Ɔmi nyo ícọ ǎ'yĩ Ɔzǎngǎ nya sǎ má ní nyaá rĩ tịnĩ rá?"

Kọpi ní újázú kǎnĩ, "Bǎ ícọ rá."

²³ Yésú ní 'yozú kọpi ní kǎnĩ, "Ɔmi ímú Ɔzǎngǎ nya sǎ má ní nyaá rĩ tịnĩ, 'bo má ícọ Ɔmi ní vǎrǎ sẹé muzú úrízú mǎ drǎ ẹnđepi gé, dọku mǎ drǎ Ɔjị gé 'díní ku, má Ɔtẹpi údé vǎrǎ rĩ

* 20:20 20:20 Anjị ǎgọ Ɔrĩ: Anjị ǎgọ Ɔrĩ 'dĩ 'bée ǎ rú, Yókóbú pi Yǎwǎnĩ be.

pi 'bá 'í ní ùpéé kuú ínógósí gí rĩ pi ní, kòpi ã mụkí rí adrii vùrã rĩ pi agá."

24 'Bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá mụdrí rĩ pi kã tã 'dĩri yịi, kòpi ã ẹsị ve 'bá ìrĩ adri'béé ẹdrípìi rú 'dĩ'béé ní ùnjí ùnjí. 25 'Bo Yésũ ní ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi zìzú ímúzú 'í vùgá nólé, ìri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ìmi nĩkí rá, 'bágú 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi vé rĩ pi ri ívé ùkpō i'da rizú tã ẹnjịnjị 'bázú 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi drìgè, kòpivé ùgalaku rĩ pi kpá ri tã ẹnjị'bá ẹnjịnjị ni pi ù'bã 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi drìgè. 26 Ìmi ասմվու գե 'dìgè, lè tã rĩ ã adri sũ 'dĩri tịni ku. Ìmi ասմվու գե 'dìgè, 'bá rĩ lè dō adrii 'bá անբոստու գե, lè ã 'bã 'i adrii ատի'bá ìmivé ni. 27 'Bá rĩ lè dō adrii անբոստու 'bá rĩ pi drìgè sĩ cére, lè ã 'bã 'i adrii Էջմիածնի ìmivé ni. 28 Ma 'Bá Mvã 'i, má ímú adrii 'yozú kìnĩ, 'bá rĩ pi ã ímúkí rí má ní ẹzì ngaá yã 'dini ku, má ímú ẹzì ngaá 'bá rĩ pi ã ìzã kozú, má adi mávé ídri 'bá kárakarã pi ã drĩ jezú անի."

Yésũ zĩ 'bá ìrĩ mị be ẹsĩ'bá gí ni pi ã mị անցւոյ նդրէ

(Márakō 10:46-52; Lúkã 18:35-43)

29 Yésũ pi ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be, kòpi kã rií fũú mụzú Yérìkò agásĩ, 'bá bĩtríkã 'dekí mụj kòpi ã vùdrĩ gé sĩ. 30 'Bá ìrĩ mị be ẹsĩ'bá gí ni pi úrìkí kuú létì ã gārã gá. Kòpi kã yịi Yésũ ri aga mụzú ì gārã gá sĩ, kòpi ní trezú ù'dúkò be uru 'dãã kìnĩ, "Úpí, Dãwúdĩ ã Mvã rĩ, 'í ndre ìzãngã 'bávè rĩ fô!"

31 'Bá bĩtríkã rĩ pi trekí kòpi drìgè kìnĩ, "Ìmi újìkí kírì." 'Bo kòpi gòkí treé ù'dúkò be uru 'dãã kìnĩ, "Úpí, Dãwúdĩ ã Mvã rĩ, 'í ndre ìzãngã 'bávè rĩ fô!"

32 Yésũ ní pá tuzú, ìri ní kòpi zìzú kìnĩ, "Í lèkí mã 'o ìmi ní ã'di?"

33 Kòpi ní 'yozú Yésũ ní kìnĩ, "Úpí, 'bá lèkí mã zĩ 'bã mị, 'bã ndrekí rí անցւոյ ֆո."

34 Yésũ ã ẹsị ísú ìzãngã kòpi sĩ, ìri ní kòpi ã mị úlózú. Koro kòpi ã mị ní 'i zìzú անցւոյ նդրէ, kòpi ní 'dezú mụzú Yésũ vùgã sĩ.

21

Yésũ vé fngará Yērúsālémã agá rĩ (Márakō 11:1-11; Lúkã 19:28-38; Yūwānī 12:12-19)

1 Yésũ pi ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be, kòpi kã rií mụj Yērúsālémã gá 'dãã, drìdrĩ ni, kòpi cakí kùrú mādānjã Bētēfágē vé rĩ gé, Írã Òlívē* vé rĩ drìgè, kùrú rĩ ìnyinjã Yērúsālémã ã jèlè gá. Yésũ ní ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi pèzú ìrĩ, 2 ìri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ìmi mụkí kùrú mādānjã ìmì drìlè gá 'dãri agá, ìmi ca mụ dōngí ísú 'yìkí kuú 'dálè mvòpì be trú, ìmi ìtrũkí kòpi ìjì má vùgã nōó. 3 'Bá ãzi zì dō ìmi, ngá ìmi ní rií 'oó 'dini rĩ ã'di, ìmi 'yokí ìri ní kìnĩ, 'Úpí lè kòpi nĩ,' 'bá 'dãri ícò dōngí rĩ pi ìpè ímúzú rá."

4 Tã 'dĩri nga 'i 'dini, tã nēbĩ ní 'yoó rĩ ã nga rí 'i fũú tịni gé bēnĩ,

5 "Í lũ 'bá Sīonã† vé rĩ pi ní kìnĩ,

Ìmi ndrekí drĩ kã, ìmivé 'bágú ri ímú ìmi vùgã 'dĩ'dĩ,

Ìri 'bá tã be mādã ni,

Ìri ri ínjú ímúzú dōngí sĩ." "

6 'Bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi 'dukí tã rĩ ngaá sũ Yésũ ní lūú ì ní rĩ tịni. 7 Kòpi ìjìkí dōngí rĩ pi mvòpì be ìrĩtrò, kòpi ùtrũkí ìvé bōngó akoó rùkù rĩ pi ù'bãã dōngí rĩ pi ã úgóró gá, Yésũ úrì bōngó rĩ drìgè. 8 'Bá kárakarã ùtrũkí ìvé bōngó akoó rùkù rĩ pi ù'bãã létì drìgè, urukò'béé mụkí ìbìbì vãá ù'bãã mụzú létì rĩ drìgè sĩ. 9 'Bá bĩtríkã 'de'bá Yésũ ã ẹndrètì gé drìdrĩ rĩ pi, 'de'bá ìri ã

* 21:1 21:1 Òlívē: Pētì òlívē vé rĩ ìri 'a ù'a be, ì ícò nya rá, ì ìrivé ù'a zo ùdu rú, Yāhúdĩ rĩ pi ri tịbì á'dí ùdu rĩ sĩ, ązini kòpi ri tō lãmbã agá, áci 'yüzú անի. † 21:5 21:5 Sīonã: Sīonã ri ì kpá zì Yērúsālémã. 21:5 21:5 Zākāriyã 9:9 ‡ 21:9 21:9 'Bá ímúpì Úpí ã rú sĩ rĩ: 'Bá 'dĩri Yésũ 'i. 21:9 21:9 Sāwúmã 118:26

vúdrĩ gé rĩ pi be, kòpi ní rizú ọ'úzá múzú kìnĩ,

“Hòsánā Mvā Dāwúđĩ vé rĩ!”

“Tākírí ã adri 'bá ímúpí Úpí ã rú sī rĩᵀ drĩgé!”

“È íngúkí Múngú ọrúgégé 'bũ gé rĩ!”

10 Yèsũ ka fí caá Yẹrúsálémā gá 'dāá, sē 'bá kūrú agá rĩ pi ní céré āyāngará. Kòpi ní zìzú kìnĩ, “'Bá 'dĩri ã'di 'i?”

11 'Bá bĩtríká rĩ pi ní újázú kìnĩ, “Ágó 'dĩri Yèsũ 'i, ìri nẹbĩ, íbí íngá Nāzērétā gálésĩ, āngū Gālíláyā vé rĩ agá.”

*Yèsũ fi Jó Múngú vé rĩ agá
(Mārākō 11:15-19; Lúkā 19:45-48;
Yūwánĩ 2:13-22)*

12 Yèsũ ní fizú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dāá, údró 'bá rĩ'bá ngá je'bá, āzini 'bá rĩ'bá ngá ọzĩ'bá rĩ pi céré. Uze mísá 'bá rĩ'bá mūfēngā ufu'bá, āzini āmámū ọzĩ'bá rĩ pi vé rĩ céré u'deé ọlĩ rú vūgá. 13 Yèsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Múngú 'yo ívé búkū agá kìnĩ, 'Jó mávé rĩ ì zì jó rizú ma zìzú ni,' 'bo ìmi újákí jó rĩ ícá vūrā ọgú'bá rĩ pi ní rizú adrizú ni.”

14 'Bá mĩ be ẹsĩ'bá gí rĩ pi, 'bá pá be ábá'bá gí rĩ pi be, kòpi ní ímúzú Yèsũ vúgá Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá nōó, ìri ní kòpi ídrízú. 15 'Bo atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi 'bá tǎimbĩ ímbá'bá rĩ pi be, kòpi ká tǎ āyāzú āyāyā Yèsũ ní 'oó 'dĩri ndreé, āzini kòpi ká yĩ anjíná rĩ pi ri útré Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dāá, “Hòsánā Mvā Dāwúđĩ vé rĩ,” tǎ Yèsũ ní 'oó 'dĩri sī, sē kòpi ã 'a ve ũnjĩ ũnjĩ.

16 Kòpi ní Yèsũ ri zìzú kìnĩ, “'Í yì nyo tǎ anjíná rĩ pi ní ríí átá 'dĩri rá?”

Yèsũ ní újázú kòpi ní kìnĩ, “È, ìmi lākí Búkū Múngú vé rĩ agá 'yozú kìnĩ,

“ 'Anjíná ambugu rĩ pi nyíríná rĩ pi be

ímú úngó āyĩkō vé ni ngo 'díní' kuyé?”

17 Kúru Yèsũ ní kòpi kuzú, ìri ní ngazú múzú kūrú Bětēniyā vé rĩ gé, adri 'dǎlé ìnĩ be rǎ.

*Yèsũ tri peṭi ì ní zì fìgĩ rĩ
(Mārākō 11:12-14, 20-24)*

18 Kǎ muú adrií ọ'bútĩ, Yèsũ ní 'i újázú gōzú kūrú Yẹrúsálémā vé rĩ agá 'dāá, ẹbĩrĩ fú ìri káyĩ. 19 Yèsũ kǎ ríí 'deé múzú létì gé sī, ìri ní peṭi ì ní zì fìgĩ rĩ ndrezú, ìri ní 'i útrúzú ìnyināṅá peṭi rĩ ã gārā gá 'dāá, ọsú peṭi rĩ 'a āluṅáni kuyé, 'yéṅá bí ni amu kú nĩ. Ìri ní 'yozú peṭi rĩ ní kìnĩ, “Mĩ gō 'aá đĩ ãluṅáni ku!” Koro peṭi rĩ ní 'wizú.

20 'Bá Yèsũ ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ká peṭi rĩ ndreé, sē kòpi ní āyāngará. Kòpi ní zìzú kìnĩ, “Peṭi nōri 'wi mbēlēṅá ngóni ngóni?”

21 Yèsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Ádarú á 'yo ìmi ní 'díní, ìmi dō ẹ'yīngará be, āzini ìmivé yĩkĩ awa dō 'i ìrĩ kuyé, ìmi ícó tǎ má ní 'oó peṭi 'dĩri ã rú'bá gá rĩ 'o rá, ìmi ícó tǎ ọrú'kò'bée 'o rá. Ìmi dō ẹ'yīngará be, ìmi ícó 'yo írǎ 'dĩri ní, “'Í nǎ mi ngáa muú 'deé yĩ tafu rĩ agá 'dāá,' ìri ícó 'i nga rá. 22 Ìmi dō ẹ'yīngará be, ngá ìmi ní zì Múngú vúgá rĩ, ìmi ícó ọsú rá.”

Yāhúđĩ rĩ pi zìkí ũkpō Yèsũ ní ẹzì ngazú rĩ vé tǎ

(Mārākō 11:27-33; Lúkā 20:1-8)

23 Yèsũ kǎ fí múzú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gá 'dāá, kǎ 'í'dó 'bá rĩ pi ímbá, atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, drĩkoma rĩ pi be, kòpi ní ímúzú Yèsũ vúgá nōó, kòpi ní ìri zìzú kìnĩ, “Mĩ ọsú ũkpō mí ní rizú tǎ 'dĩ'bée 'ozú rĩ ã'di vúgá? 'Á'di sē mí ní ũkpō rizú tǎ 'dĩ'bée 'ozú rĩ nĩ?”

24 Yèsũ ní újázú kòpi ní kìnĩ, “Á lē ìmi zì tǎ ālu sī, ìmi újákí dō má ní gí, ma ícó ìmi ní ũkpō má ní rizú tǎ 'dĩ'bée 'ozú rĩ lū rá. 25 ũkpō Yūwánĩ ní bātízímū sèzú rĩ íbí íngá 'bũ gélésĩ, dōku íbí íngá 'bá áda vúgá?”

Kòpì ní rizú tã 'dĩri átázú ì àsámvú gé sī kīnī, “‘Bá 'yokí dō, ‘Ūkpō 'dĩri íngá 'bù gélésī,’ ìri 'bá zì, ‘Ìmi ẹ'yìkí dí ìri kuyé ã sī?’”²⁶ ‘Bo 'bá 'yokí dō, ‘Ūkpō 'dĩri íngá 'bá áda vùgálésī,’ 'bá rī pi íngá 'bá drìgé ùnjí ùnjí, ã'diātāsīyā 'bá 'dĩ'bée ùsùkí kīnī, Yūwánī ri nẹbī.”

²⁷ Kúru kòpì ní újázú Yèsù ní kīnī, “‘Bá nìkí kuyé.”

Kúru Yèsù ní újázú kòpì ní kīnī, “Má ícò ùkpō má ní tã 'ozú rī lūú ìmi ní ku.”

Nāpí anjì āgō ìrī rī pi vé rī

²⁸ Yèsù ní 'yozú kīnī, “Á lē ìmi ní ú'dógú'dógú ānjì āgō ìrī pi vé ní ùlūú, ìmi kúru tã ìmi ní ùsùú rī lū má ní. Ágò āzi anjì āgō be ìrī, ágò ri 'de mụú ívé mvá káyú rī vùgá 'dāá, ìri ní 'yozú kīnī, ‘Má mvá rī, āndrū sī lē mī mụ ẹzì ngaá ọmvú agá.’

²⁹ “Mvá rī ní újázú ẹtẹpì ní kīnī, ‘Á mụ ku!’ ‘Bo gō 'í úmī újá, 'deé mụú rá.

³⁰ “Ẹtẹpì gō 'deé mụú ívé mvá āzi rī vùgá, 'yo kpá ìri ní tã rī sù ìri ní 'yoó mvá káyú rī ní rī tìni. Mvá rī újá ẹtẹpì ní kīnī, ‘Bābá, ma mụ rá,’ 'bo mụ kuyé.”

³¹ Yèsù ní kòpì zìzú kīnī, “Anjì ìrī 'dĩ'bée àsámvú gé, mvá ẹtẹpì vé tã 'dụpì ngaápi rá rī, ìri mvá ngòri?”

Kòpì ní újázú kīnī, “Mvá káyú rī.”

Yèsù ní 'yozú kòpì ní kīnī, “Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dīni, 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'dụ'bá rī pi ụrụkọ, ùkú ụrụkọ ọwú rú ri'bá ì rụ'bá ụzì'bá rī pi be, kòpì fi mālūngā Múngú vé rī agá 'dāá ìmi sī drīdrī.

³² Yūwánī ímú ìmi ní létì pìrì Múngú vé rī ùlūú, 'bo ìmi ẹ'yìkí ìri kuyé, 'bá mūfēngā umbe jezú rī u'dụ'bá rī pi, āzini ùkú ọwú rú ri'bá ì rụ'bá ụzì'bá rī pi ẹ'yìkí ìri rá. Ìmi ndrekí drī ká, 'bá mūfēngā u'dụ'bá rī pi, āzini ùkú

ọwú rú ì rụ'bá ụzì'bá rī pi újákí ẹsì ú'dúkọ ìri ní ùlūú rī sī rá, 'bo ìmi újákí ẹsì ìri ẹ'yìzú kuyé.”

Nāpí āgō ọmvú 'ā'bá rī pi vé rī (Mārākō 12:1-12; Lúkā 20:9-19)

³³ Yèsù ní 'yozú atala atala rī pi drīgé rī pi ní, āzini Fārúsī rī pi ní kīnī, “Nāpí āzi 'dī, ìmi yìkí drī ká, ágò āzi 'ā ọmvú, sa pẹtì vinyọ vé rī pi ọmvú rī agá, sị ābi ọmvú rī ã gārā gá sī kúrū, ga 'bù rizú ù'a rī zozú vinyọ rú. Sị lágáraka ụrụ 'dāá rizú ọmvú rī ùtēzú ānī. Kúru ìri ní 'bá 'bázú rizú ẹzì ngazú ívé ọmvú rī agá, ìri ní 'dezú mụzú āngū āzi gé.

³⁴ Lókí ì ní vinyọ ã ù'a ìkūnāzú rī ká ícò, ìri ní ívé átì'bá rī pi pēzú mụzú ívé vinyọ ã vùgú ì ní ìkūnāá rī ìjìzú.

³⁵ “‘Bá ẹzì nga'bá rī pi ní ìrivé átì'bá ālu ni ruzú fuzú, kòpì 'dìkí ālu ni drāá rá, kòpì úvìkí āzi rī ìrā sī. ³⁶ Kúru ọmvú 'dìpa ní ívé átì'bá ụrụkọ'bée pēzú mụzú kárakarā kòpì vùgá 'dāá, kālāfe ni aga ìri ní pēé drīdrī 'dā'bée rá. 'Bo 'bá ẹzì nga'bá rī pi 'okí átì'bá rī pi ùnjí, sù ì ní drīdrī 'dā'bée 'oó ùnjí rī tìni. ³⁷ Ụdū ni gé, pē ívé mvá mụzú kòpì vùgá 'dāá, ùsù 'í ẹsì agá 'dālē kīnī, ‘Kòpì ícò mávé mvá ìnjì rá.’

³⁸ “‘Bo 'bá ẹzì nga'bá rī pi ká ágò rī vé mvá ágò rī ndreé, kòpì ní átázú ì àsámvú gé sī kīnī, ‘Mvá 'dĩri ímú úrì ẹtẹpì vé ã'bú tì gé nī. Lē 'bá 'dìkí ìri rá, 'bá úrìkí rí ã'bú rī tì gé nī.’ ³⁹ Kòpì ní mvá rī ruzú, kòpì sekí ìri mụzú ọmvú rī agásì āmvé, kòpì 'dìkí ìri drāá rá.”

⁴⁰ Yèsù ní kòpì zìzú kīnī, “Kúru ọmvú 'dìpa kādō ícá, ìri tã ngóni ni 'o 'bá ẹzì nga'bá rī pi ní?”

⁴¹ Atala atala rī pi drīgé rī pi, Fārúsī rī pi be, kòpì ní 'yozú kīnī, “Ágò rī ícò 'bá ẹsì be ùnjí 'dĩ'bée ú'dì ùdrā cére 'dīisí rá. Kúru ìri ímú

§ 21:33 21:33 Pẹtì vinyọ vé rī: Yāhúdī rī pi 'dúkí pẹtì vinyọ vé rī ã tã 'bāá tã āmbúgú rú, kòpì ri ù'a ni zo vinyọ sù rú. Múngú ìpē 'bá Ìsērélē vé rī pi adrií 'bá ívé ni, kòpì ã adrikí rí sù pẹtì vinyọ vé Múngú ní saá 'aápi ù'a be rī tìni. Nāpí pẹtì vinyọ vé 'dĩri, sē 'bá tājmbì ímbá'bá rī pi atala atala rī pi drīgé rī pi be nìkí amá rá 'yozú kīnī Yèsù ri ívé tã átá. 'Í lā Sāwúmā 80:8-16; Ísáyá 5:1-7; Yērēmíyā 2:21; Mátáyo 21:33-46; Mārākō 12:1-12; Lúkā 20:9-19.

'bá ʊrʊkɔ'bée 'bā ẽzĩ nga ívé ɔmvú vinyõ vé rĩ agá, ìkũnákí dõ vinyõ rĩ gí, kòpì ã sèkí rí ívé rĩ ã vúgú."

⁴² Yésũ ní kòpì zìzú kìnĩ, "Ìmi lākì tã ì ní sǐ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ kuyé? Kìnĩ,

" Írã ándúru 'bá jó sɪ'bá rĩ pi ní gǎá sĩ rĩ, újǎ nɔni 'i ícǎ írã sēepi jó rĩ ní pá tuzú ǎní ũkpó ũkpó ni.

Úpí 'o tã 'dĩri nĩ, sē 'bá ní ǎyǎngǎrá.'

⁴³ "Kúru á 'yoó ìmi ní 'dini, mǎlũngǎ Múngú vé rĩ ì ímú 'du ìmi drǐgè sĩ rá, ì ímú sē 'bá ìrivé tã 'du 'bá nga 'bá rĩ pi ní. ⁴⁴ 'Bá ǎzi í'dé dõ írã 'dĩri drǐgè, ìri nǔ rá. Írã rĩ í'dé dõ 'bá rĩ drǐgè, ìri 'bá rĩ ìnjí drǎ vũgá 'dǎá."

⁴⁵ Atala atala rĩ pi drǐgè rĩ pi, Fǎrúsĩ rĩ pi be, kòpì kǎ nǎpí Yésũ ní ũlũú 'dĩri yǐj, kòpì nĩkí ǎmá rá 'yozú kìnĩ, Yésũ ri átá ívé tã sĩ. ⁴⁶ Kòpì lēkí kòdõ Yésũ ri ruú, 'bo kòpì 'okí ũrĩ sĩ, ǎ'diǎtǎsĩyǎ kòpì nĩkí ǎmá rá 'yozú kìnĩ, 'bá bɪtrɪkǎ rĩ pi kìnĩ, Yésũ ri nēbɪ.

22

Ūmũ ɔmúrúgɔ jezú rĩ (Lúkǎ 14:15-24)

¹ Yésũ ní gõzú átázú atala atala rĩ pi drǐgè rĩ pi ní, ǎzini Fǎrúsĩ rĩ pi ní nǎpí sĩ dǐj kìnĩ, ² "Mǎlũngǎ 'bũ vé rĩ adri sũ 'bǎgú ũmũ 'bǎápi 'i mvòpì ní ũkú jezú rĩ tɪnɪ. ³ 'Bǎgú rĩ pē ívé ǎtí'bá rĩ pi muú 'bá 'i ní zɪj ímú ũmũ gé nǔó rĩ pi zɪj, 'bo 'bá rĩ pi ímúkí ũmũ rĩ gé nǔó kuyé.

⁴ "Kúru ìri ní ívé ǎtí'bá ʊrʊkɔ pēzú muzú, ìri ní 'yozú kòpì ní kìnĩ, 'Ìmi mukí lũú 'bá ì ní zɪj gí rĩ pi ní kìnĩ, má úlɪ tɪ rú'bá be mũnyǎmũnyǎ ni pi, má ǎ'di ínyá rĩ kú ìnɔgɔsɪ gí, ngá ǎrēvú céré anigé. Lē 'bá ì ní zɪj gí rĩ pi ē ímúkí ũmũ ũkú jezú rĩ gé nǔó!'

⁵ "'Bo 'bá ì ní muú zɪj rĩ pi gǎkí ímúgá ũmũ rĩ gé sĩ, 'bá rĩ pi ʊrʊkɔ mukí ẽzĩ ngaá ívé ɔmvú agá, ʊrʊkɔ

ni pi mukí ívé ngá ʊzɪngǎrá gá. ⁶ 'Bá rĩ pi ʊrʊkɔ urúkí 'bǎgú rĩ vé ǎtí'bá rĩ pi, ũgbǎkí kòpì, ú'dɪkí kòpì ũdrǎá rá. ⁷ 'Bǎgú rĩ ǎ 'a vé ũnjí ũnjí. Ìri ní ívé ǎngǎráwá rĩ pi pēzú muzú 'bá ívé ǎtí'bá rĩ pi ú'dɪ'bá rĩ pi ú'dɪzú drǎzú 'dǐisĩ rá, ǎngǎráwá rĩ pi zǎkí kòpívé kũrú veé ǎcí sĩ.

⁸ "Kúru 'bǎgú rĩ ní 'yozú ívé ǎtí'bá rĩ pi ní kìnĩ, 'Ūmũ ũkú jezú rĩ má útú tã ni deɛ gí, 'bo 'bá má ní zɪj rĩ pi ũnjí, ícókí kòpì zɪj ímú ũmũ rĩ gé ku. ⁹ Ìmi mukí létɪ kũrú agásĩ rĩ pi gé sĩ, ìmi zɪkí 'bá ìmi ní ɪsú rĩ pi ǎrēvú céré, kòpì ē ímúkí ũmũ ũkú jezú rĩ gé nǔó.' ¹⁰ Kúru ǎtí'bá rĩ pi ní 'dezú muzú létɪ kũrú agá rĩ pi agásĩ, kòpì zɪkí 'bá tã 'o'bá pɪrɪ rĩ pi, 'bá tã 'o'bá ũnjí rĩ pi be ímú ũmũ rĩ gé nǔó, jó ì ní ũmũ 'bázú rĩ agá dǎá, ũmú rĩ pi gǎkí tré.

¹¹ "'Bǎgú rĩ kǎ ímú ũmũ rĩ pi ndrēé, ɪsú ágó ǎzi ũmũ rĩ pi ǎsǎmvú gé 'dǎá su bǔngó ũmũ vé rĩ kuyé. ¹² 'Bǎgú rĩ ní ágó rĩ zìzú kìnĩ, 'Ūndǐgó, 'i su bǔngó ũmũ vé rĩ kuyé, mí ímú nǔgó ngóni ngóni?' Ágó rĩ újǎ kɪri.

¹³ "'Bǎgú rĩ ní 'yozú ívé ǎtí'bá rĩ pi ní kìnĩ, 'Ìmi úmbékí ágó rĩ ē drɪ pi pá ni be, ì 'bekí ìri ǎmvé ǎngũ nɪpɪ cɪcɪ rĩ agá 'dǎá, ǎ mu rí ngoó, ǎzini sɪkǎnyá cí 'dǎlé.'

¹⁴ "ǎ'diǎtǎsĩyǎ zɪkí 'bá rĩ pi kǎrákǎrá, 'bo ì ní ũpēé rĩ pi kínikiniǎ."

Mũfēngǎ umbe jezú rĩ vé ũfēngǎrá 'bǎgú ǎmbúgú rĩ ní rĩ (Mǎrǎkõ 12:13-17; Lúkǎ 20:20-26)

¹⁵ Kúru Fǎrúsĩ rĩ pi ní fũzú muzú ǎmvé, kòpì lēkí létɪ ndǎá Yésũ rĩ ũ'bɪzú, ǎ 'yo rí tã ũnjí bēnĩ. ¹⁶ Fǎrúsĩ rĩ pi ní ívé 'bá ì pámvú ũbĩ'bá rĩ pi pēzú muzú Êródē vé 'bá ìri ẽtɪ'bá rĩ pi be Yésũ vúgá 'dǎá. 'Bá ì ní pēé 'dĩ'bée ní 'yozú Yésũ ní kìnĩ, "Ímbápi, 'bá nĩkí rá 'yozú kìnĩ, mi 'bá tã 'oópi pɪrɪ ni, mi ri tã áda

Múngú vé rĩ ímbá. Mi ri 'bá rĩ pi ó'dú céré trōtrō ññjngará be, ã'diātāsīyā mí ūpē 'bá ku. ¹⁷ 'Í lū 'bá ní, mívé yīkī íngóni? Īri múké 'bá ní mūfēngā umbe jezú rĩ ūfēzú 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ní,* dōku 'bā ūfēkī ku?"

¹⁸ 'Bo Yēsū nī tā ūnjī kōpi ē ési agá 'dālé rĩ rá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pīri 'dī'bée, ngá ĩmi ní lēzú ma ũ'bīzú rĩ ā'di? ¹⁹ Īmi i'dakí má ní mūfēngā fífí ěnjīpi ěnjīñjī ĩ ní ūfēé 'bāgú rĩ ní umbe jezú āní rĩ." Kōpi ní mūfēngā fífí ěnjīpi ěnjīñjī rĩ í'dúzú sēzú Yēsū drīgé, ²⁰ Yēsū ní kōpi zīzú kīnī, "Īndrīlīkī ĩ ní údé, āzini rú ĩ ní sīi mūfēngā fífí rĩ ā rú' 'bá gá 'dīri ā 'di vé ni?"

²¹ Kōpi ní újázú Yēsū ní kīnī, "Īndrīlīkī rĩ, āzini rú rĩ, 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ vé ni."

Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ngá rĩ dō 'bāgú Rómā vé rĩ vé ni, ĩmi sēkī 'bāgú Rómā vé rĩ ní, ngá rĩ dō Múngú vé ni, ĩmi sēkī Múngú ní."

²² 'Bá 'dī'bée ká tā 'dīri yīi, sē kōpi ní āyāngará. Kúru kōpi ní ngazú mužú, kōpi kukí Yēsū ri kuú ó'dúkúlēgúsī.

'Bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi gō íngá ídri rú rá
(Mārākō 12:18-27; Lúkā 20:27-40)

²³ Ū'dú 'dāri gé, Sādókē 'yo' 'bá kīnī 'bá rĩ drā dō gí, ícó íngá gōó ídri rú ku rĩ pi ní ímúzú Yēsū vúgá nōó, kōpi ní Yēsū ri zīzú kīnī, ²⁴ "Ímbápi, tāimbī Mósē vé rĩ kīnī, 'bá ágó drā dō mvá ākó, édrīpī ri ícó ōwúzī rĩ é'yī rá, kōpi tīkī dō anji, anjīñá 'dī'bée adri édrīpī drāápi gí rĩ vé ni.

²⁵ Anji āgō ézīrī, kōpi céré édrīpī rú, Mvā ágó kāyú rĩ ní ūkú jezú, drā úyé, kōpi tīkī mvá ūkú rĩ be kuyé, édrīpī 'deépi vú ni gé sī rĩ ní ūkú

rĩ é'yīzú. ²⁶ Édrīpī 'dīri drā kpá rá, kōpi tīkī mvá ūkú rĩ be kuyé. Édrīpī 'deépi 'dīri vúgá sī rĩ gō kpá ūkú rĩ é'yī, anji édrīpī rú ézīrī 'dī'bée céré rikí ūkú ālu 'dīri jeé, kōpi ūdrākí céré, tīkī mvá ūkú 'dīri be kuyé. ²⁷ Ūdū ni gé, ūkú rĩ ní kpá drāzú.

²⁸ Anji āgō ézīrī 'dī'bée céré rikí ūkú ālu 'dīri jeé pírī, kādō caá ū'dú 'bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi ní íngázú gōzú ídri rú rĩ gé, ūkú 'dīri pīri ni úmvúlésī adri ā'di vé ni?"

²⁹ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Tā ĩmi ní zīi 'dīri adri pīri ku, tā Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ fi ĩmi drīgé kuyé, dōku ĩmi nīkī ūkpō Múngú vé rĩ kuyé. ³⁰ 'Bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi kádō gōó íngá ídri rú, āgō rĩ pi jekí ūkú ku, ūkú rĩ pi jekí āgō ku. Kōpi muž adri 'bū gé 'dāá sū mālāyīkā rĩ pi tīni.

³¹ 'Bo ĩmi lākī tā Múngú ní 'yoó kīnī, 'bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi gō íngá ídri rú rá rĩ kuyé? ³² Múngú kīnī, 'Ma Múngú Ābūrāmā vé rĩ, Múngú Īsákā vé rĩ, āzini Múngú Yōkóbū vé rĩ, 'Múngú adri 'bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi vé ni ku, ĩri Múngú 'bá adri' 'bá ídri rú rĩ pi vé ni."†

³³ 'Bá bītrīká rĩ pi ká tā Yēsū ní ímbá 'dīri yīi, sē kōpi ní āyāngará.

Tāimbī tā be agaápi rá rĩ

(Mārākō 12:28-34; Lúkā 10:25-28)

³⁴ Fārúsī rĩ pi ká yīi kīnī, tā Yēsū ní újá rĩ sē Sádókē rĩ pi újīkī kīri, Fārúsī rĩ pi gōkī ĩ úmú trū vūrā ālu gé. ³⁵ Ágó āzi ālu kōpi āsámvú gé riipi tāimbī ímbápi rĩ ní Yēsū ri ũ'bīzú, ĩri zīzú kīnī, ³⁶ "Ímbápi, tāimbī Mósē vé rĩ agá, tāimbī agaápi rá rĩ, ĩri íngōri?"

³⁷ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, " 'Lē mī lē Úpí Múngú mívé rĩ ési be céré, índrī mívé rĩ be céré, yīkī mívé rĩ be céré.' ³⁸ Tāimbī agaápi rá rĩ ĩri 'dī, ĩri tāimbī drīdrī rĩ. ³⁹ Tāimbī ĩrī rĩ

* **22:17** 22:17 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ: Īri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndīāndí rĩ pi agá rĩ pi drīgé, āngū Yūdáyā vé rĩ drīgé, āngū Gālīlāyā vé rĩ drīgé, āzini āngū Yāhūdī rĩ pi vé rĩ drīgé. 'Bá Rómā vé rĩ pi ívé 'bāgú āmbúgú rĩ zī ívé tī sī Kāyīsārā. **22:32** 22:32 Wūngará 3:6 † **22:32** 22:32 Ma Múngú Ābūrāmā vé rĩ, Īsákā vé rĩ, āzini Yōkóbū vé rĩ: Ābūrāmā pi Īsákā be, Yōkóbū sī, kōpi ā ūdrākí dō gí drāāsiyā, Múngú mī gé 'dālé kōpi ídri rú, ã'diātāsīyā úmvúlésī kōpi gō íngá ídri rú ūzi. **22:37** 22:37 Dētōrōnómē 6:5

kpá tã be ãmbúgú, 'Lě mí lě 'bá mí gārã gá rĩ sũ mí ní mí rú' 'bá lěe rĩ tĩnĩ.' ⁴⁰ Tãimbĩ ambugu ãrĩ 'dĩ'bée, 'bá rĩ 'dũ dõ tã ni ngaá rá, ãnjĩ tãimbĩ Mósẽ vé rĩ rá, ãzini ãnjĩ tã nẹbĩ rĩ pi ní ímbá rĩ rá."

Kúrísítõ ri ã'di ã Mvã?

(Mārākõ 12:35-37; Lúkã 20:41-44)

⁴¹ Fārúsĩ rĩ pi kã ã úmú trũ ãlu, Yēsũ ní kọpi zizú kĩnĩ, ⁴² "Ìmi ní ùsũzú rĩ gé, Kúrísítõ rĩ ã'di 'i? Ìri ã'di ã mvã?"

Kọpi ní újázú kĩnĩ, "Ìri Dãwúđĩ ã mvã."

⁴³ Yēsũ ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, "Índri Uletere rĩ kĩnĩ Dãwúđĩ ã zĩ Kúrísítõ ri Úpĩ ãsĩ? Dãwúđĩ kĩnĩ,

⁴⁴ " 'Úpĩ 'yo mávé Úpĩ ní kĩnĩ, "Mí úrí mã drĩ ẹndẹpĩ gé, § cĩmgbá má ní mívé ari'ba rĩ pi 'bãzú mí pálé gá rĩ gé." ' "

⁴⁵ Dãwúđĩ zĩ dõ ãrĩ 'Úpĩ 'i pírĩ, ' ãrĩ ícõ adri Dãwúđĩ ã mvã íngóni?" ⁴⁶ 'Bá ãzi ícõpi tã ãrĩ ní zĩ 'dĩri újãpi ni 'dãáyo. Ídõzú lókĩ 'dãri gé, 'bá ãzi gõ ãrĩ zĩ dĩ kuyé.

23

Yēsũ kĩnĩ lě 'bá rĩ pi ã adrikĩ mĩ be kọwu Fārúsĩ rĩ pi vé tã sĩ ãzini 'bá tãimbĩ Mósẽ vé rĩ ímbá' 'bá rĩ pi vé tã sĩ

(Mārākõ 12:38-40; Lúkã 11:37-52; 20:45-47)

¹ Yēsũ ní 'yozú 'bá bĩtrĩká rĩ pi ní, ãzini 'bá 'ĩ pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, ² " 'Bá tãimbĩ ímbá' 'bá rĩ pi Fārúsĩ rĩ pi be, kọpi ùkpõ be tãimbĩ Mósẽ vé rĩ ímbázú. ³ Kuru tã kọpi ní lúú ãrĩ ní rĩ, ãrĩ 'dũkĩ ngaंगा. 'Bo lě ãrĩ 'okĩ tã sũ kọpi ní 'oó rĩ tĩnĩ ku, ã'diãtãsiyã tã kọpi ní ímbá rĩ, kọpi 'dũkĩ ngaंगा ku. ⁴ Kọpi ri 'bá rĩ pi mĩ tãimbĩ ùkpõ ùkpõ ni pi 'dũ nga, sũ ãrĩ ní ọgũ 'bãá kọpi drĩgé rĩ tĩnĩ, 'bo

kọpi lěkĩ 'bá rĩ pi ã ãzĩ kọo ọgũ 'dĩri ọ'dúzú kọpi drĩgé sĩ vũgá ku.

⁵ "Tã ãrěvú céré kọpi ní riĩ 'oó rĩ, kọpi ri 'o, 'bá rĩ pi ã ndrekĩ rĩ 'yozú kĩnĩ, ãrĩ 'bá múké. Kọpi údékĩ sõndúkũ* ambugu ambugu ni pi, kọpi sĩkĩ vērēsĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ pi 'bãá sõndúkũ rĩ pi agá, kọpi ù'yĩkĩ ãrĩ ẹndrẹtĩ gé sĩ, ãzini kọpi ù'yĩkĩ ãrĩ drĩgé sĩ, 'bá rĩ pi ã ndrekĩ rĩ, ãzini kọpi úsúkĩ bõngó, ù'yĩkĩ bõngó bãá† ãcoco ni pi bõngó rĩ pi tĩ gé sĩ, 'bá rĩ pi ã ndrekĩ ãrĩ 'yozú kĩnĩ, ãrĩ 'bá múké. ⁶ Kọpi kádõ riĩ úrí ùmũ nyangará gá, ãzini Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agá, kọpi lěkĩ úrí lúpã ãrĩ ãngũ ãnjĩzú ãnjĩnĩ rĩ pi drĩgé. ⁷ Kọpi kádõ riĩ adriĩ jõkõnĩ agá, 'bá rĩ pi kádõ kọpi ezĩ, kọpi lěkĩ 'bá rĩ pi ãrĩ ãnjĩkĩ ãrĩ ãnjĩnĩ, lě 'bá rĩ pi ãrĩ zĩkĩ ãrĩ 'ímbãpi.'

⁸ " 'Bo lě ãrĩ ãrĩ 'bá ãzi ãrĩ zĩ mĩ ímbãpi 'dĩni ku, 'bá riĩpi ãrĩ ímbãpi rĩ 'yěná ãlu, ãrĩ céré ẹdrĩpĩ, ãzini ọmvũpĩ. ⁹ Vũ drĩgé nõgõ, lě ãrĩ zĩkĩ 'bá ãzi 'yozú kĩnĩ, ãrĩ ãrĩ ẹtẹpĩ 'dĩni ku. ã'diãtãsiyã ãrĩ mivé ẹtẹpĩ ãrĩ 'yěná ãlu 'bũ gé 'dãá'dã. ¹⁰ Lě ãrĩ íngúkĩ ãrĩ 'yozú kĩnĩ ãrĩ 'bá ãngũ ímbã' 'bá ni pi 'dĩni ku, 'bá ãngũ ímbãpi rĩ 'yěná Kúrísítõ 'i. ¹¹ 'Bá rĩ lě dõ adriĩ 'bá ãmbúgú rú, lě ãrĩ 'bã 'i adriĩ ãtĩ' 'bá rú. ¹² 'Bá riĩpi 'i íngũpi kĩnĩ 'i 'bá ãmbúgú rĩ, ãrĩvė ãmbũgũ ri ísĩ ícã ku mãdãngã, 'bá 'i 'bããpi kú tã be mãdã rĩ, ãrĩ ãrĩ íngũngũ.

¹³ " ãrĩ 'bá ri' 'bá tãimbĩ ímbã' 'bá 'dĩ'bée, ãzini ãrĩ Fārúsĩ 'dĩ'bée, ãrĩ 'bãkĩ ãrĩ kú 'bá tã 'o' 'bã pĩrĩ ni pi rú, ãrĩvėlėsĩ ãzãngã rĩ ãrĩ adri ãrĩvė ni! ãrĩ ọzũkĩ 'bá rĩ pi ní lẹtĩ fizú ãrĩ mãlũngã 'bũ vé rĩ gé rĩ gĩ, 'bo ãrĩ ícõkĩ fiĩ 'dãá ku. ¹⁴ ãrĩ 'bá ri' 'bá tãimbĩ ímbã' 'bá 'dĩ'bée, ãrĩ Fārúsĩ 'dĩ'bée, ãzini ãrĩ 'bá ãrĩ 'bã'bée kú 'bá tã 'o' 'bã pĩrĩ ni pi rú 'dĩ'bée,

22:39 22:39 Lẹvĩtĩkã 19:18 † **22:44** 22:44 Úpĩ 'yo mávé Úpĩ ní: Tã 'dĩri vé ífĩfĩ, Úpĩ Múngú zĩ Yēsũ Kúrísítõ ri Úpĩ. § **22:44** 22:44 Drĩ ẹndẹpĩ gé: 'Bá úrípi drĩ ẹndẹpĩ gé rĩ, ãrĩ ùkpõ be, ãrĩ ãnjĩnĩ. **22:44** 22:44 Sãwũmã 110:1 * **23:5** 23:5 Sõndúkũ: Yãhũđĩ rĩ pi ri tãimbĩ rĩ pi ãrĩ ọrũkõ sĩ, kọpi 'bã sõndúkũ agá, kọpi ri ù'yĩ ãrĩ ẹndrẹtĩ gé, ãzini ãrĩ drĩgé tãimbĩ Múngú vé rĩ ígázú ãrĩ. 'Í lã Dětõrõnõmẽ 6:6-8. † **23:5** 23:5 Bõngó bãá: Yãhũđĩ rĩ pi ri bõngó bãá ù'yĩ ãrĩvė bõngó tĩ gé sĩ. 'Í lã Kãlãfe 15:37-41.

ĩzāngā rĩ adri ĩmivé ni. ĩmi ri oʋuzi rĩ pi ě mi ũ'bā rizú kôpivé ngá jó āsámvú gé rĩ pi u'duzú kôpi drĩgé sī. ĩmi ri Múngú ri zĩ sá be āco, 'bá rĩ pi ā ndrekí rĩ ĩmi, 'bo Múngú ri ímú ĩmi ĩrĩṅā ũnjĩ ũnjĩ.‡

15 “ĩmi 'bá ri' 'bá tǎimbĩ ímbá' 'bá 'dĩ'bée, āzini ĩmi Fārúsĩ 'dĩ'bée, ĩmi 'bākĩ ĩmi kú 'bá tǎ 'o'bá pĩrĩ ni pi rú, úmvúlésĩ ĩzāngā rĩ ímú adri ĩmivé ni! ĩmi ri ěcĩ vũ drĩgé sī, āzini ĩmi ri yĩĩ bālālā rĩ pi zo, ĩmi lēkĩ kōdō 'bá āzi ā újā ěsĩ, 'bá āzi újā té dō ěsĩ rá, ĩmi sē ĩri ímú fi ācĩ vezú ānĩ ũdũ ākó rĩ agá, ĩzāngā ĩri ní nyaá rĩ ĩri ímú ĩmivé rĩ ndē rá.

16 “ĩmi drĩkoma adri' 'bá mi ākó 'dĩ'bée, ĩzāngā rĩ ímú adri ĩmivé ni. ĩmi kĩnĩ, “Bá rĩ sō dō ũyō Jó Múngú vé rĩ ā rú sī, ũyō ĩri ní sōó 'dĩri ězĩ ākó, 'bo 'bá rĩ sō dō ũyō dábũ ĩ ní 'bāá Jó Múngú vé rĩ agá rĩ ā rú sī, ā 'du ũyō rĩ vé tǎ ngaá.’ 17 ĩmi drĩkoma mi ākó adri' 'bá azakaza rú 'dĩ'bée, ngá 'dĩgé tǎ be ndēepi rá rĩ ā'di, ĩri dábũ rĩ, dōku ĩri Jó Múngú vé ĩ ní dábũ rĩ 'bāá 'a ni gé kú Múngú ní rĩ? 18 ĩmi 'yokĩ kpá kĩnĩ, “Bá rĩ sō dō ũyō vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ ā rú sī, ũyō ĩri ní sōó 'dĩri ězĩ ākó, 'bo 'bá rĩ sō dō ũyō fēfē ĩ ní sēé 'bāá vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ drĩgé rĩ ā rú sī, ā 'du ũyō rĩ vé tǎ ngaá.’ 19 ĩmi drĩkoma adri' 'bá mi ākó 'dĩ'bée, ngá 'dĩgé tǎ be ndēepi rá rĩ ā'di? ĩri fēfē ĩ ní sēé rĩ pi, dōku vūrā rōbōṅṅō zāzú ĩ ní fēfē 'bāá drĩ ni gé Múngú ní rĩ? 20 'Bá rĩ sō dō ũyō vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ ā rú sī, sō ũyō rĩ vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ ā rú sī, āzini sō ũyō rĩ ngá ĩ ní ũ'bāá vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ drĩgé 'dĩ'bée ā rú sī céré. 21 'Bá rĩ sō dō ũyō Jó Múngú vé rĩ ā rú sī, sō 'dĩri ũyō Múngú adriipi Jó rĩ agá rĩ ā rú sī. 22 'Bá rĩ sō dō ũyō 'bũ ā rú sī, sō ũyō 'dĩri Múngú vé

lúpá ā rú sī, āzini Múngú riipi úrípi lúpá rĩ drĩgé rĩ ā rú sī.

23 “ĩmi 'bá tǎimbĩ ímbá' 'bá 'dĩ'bée, āzini ĩmi Fārúsĩ 'dĩ'bée, ĩmi 'bākĩ ĩmi kú 'bá tǎ 'o'bá pĩrĩ ni pi rú, ĩzāngā rĩ ímú adri ĩmivé ni. Ngá ĩmi ní saá ĩmivé oṃvú agá sũ nāná tĩnĩ, ĩngĩrĩṅá tĩnĩ 'dĩ'bée, ngá mụdrĩ agá, ĩmi ri ālu niŠ í'dú sē Múngú ní rá. 'Bo tǎimbĩ rĩ vé tǎ āmbúgú ĩ ní 'yoó, ā lĩkĩ tǎ pĩrĩ, ā adrikĩ ěsĩ be múké, ā 'dũkĩ Múngú vé tǎ ngaá ěsĩ be ālu 'dĩri, ĩmi 'dũkĩ ngaá kuyé. Lē ĩmi 'dũkĩ tǎ 'dĩ'bée ngaá, 'bo lē ĩmi kukĩ ngá sēngará Múngú ní rĩ ā vúgú ku. 24 ĩmi drĩkoma adri' 'bá mi ākó 'dĩ'bée, únyúnyú kádō 'deé ĩmivé yĩĩ mvúúmvú rĩ agá, ĩmi ri úrá yĩĩ rĩ agásĩ* āmvé, 'bo ĩmi tekĩ kámĩlō kú ĩmi agá.

25 “ĩmi 'bá tǎimbĩ ímbá' 'bá 'dĩ'bée, āzini ĩmi Fārúsĩ 'dĩ'bée, ĩmi 'bākĩ ĩmi kú 'bá tǎ 'o'bá pĩrĩ ni pi rú, ĩmi ri ĩmivé kópō, āzini sákānĩ ā rú' 'bá āmvé rĩ ũjĩ áyu, 'bo ĩmi ri 'a ni ku āzāvũ rú, ĩmi adrikĩ sũ 'dĩri tĩnĩ, ĩmivé ěsĩ agá 'dǎá, ĩmi kpá ěsĩ be āmbúgú ngá drĩgé, āzini ĩmi ĩndrá rú. 26 ĩmi Fārúsĩ mi ākó 'dĩ'bée! Drĩdrĩ ni, lē ĩmi ũjĩkĩ ĩmivé kópō, āzini sákānĩ ā 'a ũjĩĩ, úgóró ni ā adri rĩ kpá ule.

27 “ĩmi 'bá tǎimbĩ ímbá' 'bá 'dĩ'bée, āzini ĩmi Fārúsĩ 'dĩ'bée, ĩmi 'bākĩ ĩmi kú 'bá tǎ 'o'bá pĩrĩ ni pi rú, ĩmi ĩndrekĩ sũ 'bũrēdrĩ ĩ ní njōó kuú imvesírĩlĩlĩ ũnyĩ be ambamba rĩ tĩnĩ, 'bo 'a ni gé 'dǎlé, 'bá ũdrā' 'bá gĩ rĩ pi űmakĩ, kôpivé fǎ adri kú āzāvũ rú. 28 ĩmi ĩndrekĩ 'bá ri' 'bá tǎ 'o'bá pĩrĩ ni pi tĩnĩ, 'bo tǎ pĩrĩ ĩmĩ ěsĩ agá 'dǎáyo, ĩmi ri ũnjĩkānyā 'o.

29 “ĩmi 'bá tǎimbĩ ímbá' 'bá 'dĩ'bée, āzini ĩmi Fārúsĩ 'dĩ'bée, ĩmi 'bākĩ ĩmi kú 'bá tǎ 'o'bá pĩrĩ ni pi rú, ĩmi

‡ 23:14 23:14 Átángá véřēsĩ 14 agá 'dĩri, búkũ Mátáyo vé ĩ ní sīĩ Ĝĩrĩkĩ tĩ sī drĩdrĩ rĩ agá 'dǎáyo, 'bo gōkĩ sīĩ búkũ Mátáyo vé vúlé rĩ agá rá. § 23:23 23:23 Ngá mụdrĩ agá, ĩmi ri ālu ni í'dú sē: Tǎimbĩ Mósē vé rĩ 'yo kĩnĩ, lē 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ě í'dũkĩ ngá mụdrĩ agá, ālu ni sēé Múngú ní. 'Í lǎ Lěvĩtĩkǎ 27:30-33; Kǎlǎfe 18:21-24; Dětōrōnómē 12:5-19; 14:22-29. * 23:24 23:24 Ũnyúnyú āzini kámĩlō pi vé tǎ: Tǎ Yēsũ ní átá rĩ vé ifĩfĩ, Yǎhũdĩ rĩ pi ri tǎimbĩ mǎdǎṅá rĩ pi 'du nga, kôpi 'dũkĩ tǎimbĩ āmbúgú rĩ ngaá ku.

gbikí nẹ̀bì rī pi vé 'búrẹ̀drī, āzini ĩmi njōkí 'búrẹ̀drī 'bá tā 'o' 'bá piri rī pi vé rī kú ũnyī be ambamba. ³⁰ ĩmi ri 'yo, 'Lókí 'bá ẹ̀'bípìjì vé rī gé, 'bà adrikí dō anigé, 'bá ícókí 'bá úmú 'bá ẹ̀tẹ̀pìjì be nẹ̀bì rī pi ú'dì ku.' ³¹ Tā ĩmi ní átá ĩmí tì sī 'dīri, lū 'yozú kínì ĩmi 'bá nẹ̀bì rī pi ú'dì 'bá rī pi vé anji. ³² ĩmi lẹ́kí ũnjikānyā 'oó sū ĩmi ẹ̀'bípìjì ní 'oó rī tìjì, ĩmi 'okí!

³³ "Īmi índrẹ́kí sū ĩnì tìjì, ĩmi anji ĩnì vé ni pi! Īmi nyo ícọ́ ápá tā ĩ ní lị ĩmi drìgé, ĩmi jìjì pí pí ácí vezú ānì ụ̀dụ́ ákọ́ rī agá rī sílẹ́ gá sī bā rá? ³⁴ Kúru á lẹ́ 'yoó ĩmi ní 'dínì, ma ímú ĩmi ní nẹ̀bì rī pi pẹ́ 'bá ũmí be rī pi be, āzini 'bá āngū ímbá 'bá rī pi be, ĩmi ímú ụ̀rukọ́ 'bée ú'dì rá, ĩmi ụ̀rukọ́ 'bée gbā pẹ̀tì alambaku sígẹ́, ĩmi ụ̀rukọ́ 'bée ũgbā kẹ̀lìjā sī ĩmivé Jó Múngú ri Zìzú rī pi agásì, ĩmi ímú kọ̀pì údró fū mụzú kùrú rī pi agásì āmvé. ³⁵ 'Bá Múngú vé tā be piri ĩ ní ú'dì rī pi vé ārí ri ímú ngo ĩmi drìgé, ú'dìngára rī 'í'dó Èbélẹ́ tā be piri rī rú 'bá gá, cìmgbá cazú Zākāríyā Bārākiyā mvọ̀pì rú 'bá gá, 'dìkí Zākāríyā ri Jó Múngú vé rī pi vé āsámvú vūrā rọ̀bọ̀jọ́ zázú rī be rī gé, kọ̀pivé ārí ri ímú ngo ĩmi drìgé. ³⁶ Ádarú á lẹ́ 'yoó ĩmi ní 'dínì, ĩ ímú úyú āndrū nō 'bée ĩrījā tā 'i nga 'bée 'dī 'bée ā tā sī.

Yēsū ẹ̀ ẹ̀sì ísù ìzāngā Yẹ̀rúsālémā ā tā sī

(Lúkā 13:34-35)

³⁷ "Á, ĩmi 'bá Yẹ̀rúsālémā vé rī pi! Īmi ú'dìkí nẹ̀bì ĩ ní pẹ́e mụyú ĩmi vúgá 'dī rī pi ũdrāá rá, āzini ĩmi úvìkí kpá 'bá Múngú ní pẹ́e mụyú ĩmi vúgá rī pi ũdrāá írā sī. Vú be kárakará, á lẹ́ kōdō ĩmivé 'bá rī pi ìkūnāá ímú adrii vūrā ālu gé, sū ā'ú ní ívé anjiná ìkūnāá adrii 'i ụ̀pẹ̀lẹ́ 'bì ā ndúgẹ́ rī tìjì, 'bo ĩmi ā'yìkí ālujāni kuyé. ³⁸ ĩmi ndrẹ́kí drī ká, ĩmivé jó 'dīri ímú adri ku ándrú rú. ³⁹ Á lẹ́

'yoó ĩmi ní 'dínì, 'í'dó zú āndrū sī, ĩmi ícókí ma ndrẹ́e dī ku, cìmgbá ĩmi ní ímú zú 'yozú, "Tākírì ā adri 'bá ímú pi Úpì ā rú sī rī† be.' "

24

Ī ímú Jó Múngú vé rī ũjō rá
(Mārākō 13:1-2; Lúkā 21:5-6)

¹ Yēsū ká rīi fū mụzú Jó Múngú vé rī agásì āmvé, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbì 'bá rī pi ní ímú zú ĩri vúgá, kọ̀pì ní 'yozú ĩri ní kínì, "Í ndrẹ́e drī Jó Múngú vé rī, āzini 'í ndrẹ́e drī jó ĩ ní sù gārā ni gé sī 'dī 'bée ká." ² Yēsū ní 'yozú kọ̀pì ní kínì, "Ádarú á lẹ́ 'yoó ĩmi ní 'dínì, jó ĩmi ní ndrẹ́e 'dī 'bée, ĩ ímú kọ̀pì ũjō cére vúgá, ícókí írā āzi kuú ọ̀gúpì drìgé ālujāni ku."

Īzāngā ri ímú 'dī 'dī
(Mārākō 13:3-13; Lúkā 21:7-19)

³ Yēsū ká úrì kuú Írā Ōlívě vé rī drìgé 'dāá, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbì 'bá rī pi ní ĩ njezú mụzú ĩri vúgá 'dāá, kọ̀pì ní ĩri zìzú kínì, "Tā 'dīri ímú 'i nga ngọ̀tú? Ngá ícọ̀pì mívé ímúngára ā tā 'i daápi rī ā 'dì? Āzini ngá ícọ̀pì ụ̀'dú ụ̀dụ́ vé rī ā tā 'i daápi rī ā 'dì?"

⁴ Yēsū ní újázú kọ̀pì ní kínì, "Īmi adrikí mị be kọ̀wụ, lẹ́ 'bá āzi ā ũ 'bā ĩmí mị ku. ⁵ 'Bá kárakará pi ímú mā rú sī, kọ̀pì 'yo, 'Ma Kúrísítò 'i.' Kọ̀pì ímú 'bá kárakará pi ẹ́ mị ũ 'bā rá. ⁶ ĩmi ímú ẹ̀'dì ĩ ní rīi 'dī rī vé tā yì, āzini ĩmi ímú tā 'bá rī pi ní lẹ́zú ẹ̀'dì 'dìzú rī vé tā yì rá, 'bo tā 'dīri ā sē ĩmi ní ũrì ku. Tā 'dī 'bée ímú ĩ nga rá, 'bo ụ̀'dú ụ̀dụ́ vé rī ícọ́ drī ícá mbẹ̀lẹ́jā ku. ⁷ 'Bá āngū āzi agá rī pi ímú ẹ̀'dì 'dì 'bá āngū āzi agá rī pi be, 'bāgú āngū āzi agá rī pi ímú ẹ̀'dì 'dì 'bāgú āngū āzi agá rī pi be. Ẹ̀bírì ri ímú 'de ũgā vúgá sī, āzini nyọ̀okú rī ímú 'i aya dīngídīngí āngū rī pi agásì cére. ⁸ Tā 'dī 'bée ìzāngā rī vé 'í'dóngára, sū ũkú ní 'í'dó ìzāngā nyaá mvá tīngára gá rī tìjì.

^{23:35} 23:35 Í'dóngára 4:8   ^{23:35} 23:35 2 Kōrónikōl 24:20-21   † ^{23:39} 23:39 'Bá ímú pi Úpì ā rú sī rī: 'Bá 'dīri Yēsū 'i.   ^{23:39} 23:39 Sāwúmā 118:26

9 “Í ímú ími uru sê 'bá āngū ȳcũ'ba rĩ pi drĩgê, kôpi ími ú'dú, 'bá āngū rĩ pi agásĩ rĩ pi céré ímú ími ndre ũnjĩ má tã sĩ. 10 Sâ 'dãri gé, 'bá kárakará pi ímú ívé ȳ'yingará ku rá, kôpi ímú í ȳgũpiĩ ā ũli 'be, āzini kôpi ímú í ȳgũpiĩ ndre ũnjĩ. 11 Nêbĩ kárakará ũnjó rú ni pi ímú ífũ, kôpi ímú 'bá kárakará pi ẽ mĩ ũ'bã. 12 Ũnjĩkãnyã ní rĩ tĩ muzú drĩgélé rĩ sĩ, ĩri sê 'bá uruko lêkĩ í ȳgũpiĩ ku. 13 'Bo 'bá pá tuúpi ũkpó ũkpó cĩngbá cazú ú'dú ũdũ vé rĩ gé rĩ, Múngú ri ímú ĩri pá rá. 14 Ũ'dúkó múké mālũngã vé rĩ, í ímú ũlũ muzú āngū rĩ pi agásĩ céré. 'Bá rĩ pi yĩkĩ dō céré gĩ, ú'dú ũdũ vé rĩ kúru ícã.

Ngá Ũnjĩ ri ímú adri Jó Múngú vé rĩ agá

(Márakõ 13:14-23; Lúkã 21:20-24)

15 “Ími kádō 'Ngá Ũnjĩ āngū izaápi rá,' nêbĩ Dányélê* ní ȳtũ tã ni 'yoó tu pá kuú vũrã uletere rĩ agá rĩ ndre, 'bá tã ni láápi rĩ, ā nĩ tã ni vé ífĩfĩ múké. 16 Kúru sã 'dãri gé, ími dō ri adri āngū Yũdáyã vé rĩ agá, lē ími njukĩ tuú muzú írã drĩgê. 17 'Bá tu 'bá ívé jó drĩgê rĩ pi, lē kôpi ẽ ísíki vũgá muú ngá āzi í'dú ívé jó agá 'dãã ku. 18 'Bá adri 'bá ívé ȳmvú agá rĩ pi, lē kôpi ā gōkĩ muú ívé bōngó akoó rũkũ rĩ í'dú ku. 19 Sã 'dãri gé, ĩzãngã rĩ adri āmbúgú ũkú 'a be rĩ pi ní, āzini ũkú ri 'bá anjĩ undru 'bá undrundru rĩ pi ní. 20 Lē ími zĩkĩ Múngú ri, lókĩ ími ní ápázú rĩ ā adri lókĩ kílongóro vé rĩ† gé ku, dōku ā adri ú'dú Sãbátã vé rĩ gé ku. 21 Lókĩ 'dĩri, ĩri lókĩ ũnjĩ ĩzãngã nyazú ni. Í'dózú í ní 'bũ pi gbizú vũ be rĩ gé, cĩngbá ícázú āndrũ sĩ, tã 'dĩri āvũ ni nga drĩ 'i 'dĩni kuyé. Tã 'dĩri gō 'i ngaá 'dĩri tĩnĩ dĩĩ ku. 22 Múngú ẽ ítrú té dō ú'dú 'dĩ'béé ícã ȳlĩnã ku, 'bá āzi ícó té adrií ídri rú ku, Múngú ítrú

ú'dú 'dĩ'béé ȳlĩnã, ā'diātãsiyã ĩrivé 'bá ĩri ní ũpéé gĩ rĩ pi ā tã sĩ. 23 Sã 'dãri gé, 'bá āzi 'yo dō mí ní, “Í ndre drĩ kã, Kúrísítō ri nō!” dōku 'ĩri 'dã!' lē mĩ ȳ'yĩ ku. 24 'Bá ũnjó rú 'yo 'bá kĩnĩ í Kúrísítō rĩ pi nêbĩ ũnjó rú rĩ pi be, kôpi ímú tã ambugu ambugu ni pi 'o, āzini tã āyázú āyãyã ni pi 'o 'bá rĩ pi ẽ mĩ ũ'bázú, kôpi kpá ũ'bĩ 'bá Múngú ní ũpéé ívé ni rĩ pi ẽ mĩ ũ'bã ĩndĩ. 25 Ími ndrekĩ drĩ kã, ā lũ ími ní tã 'dĩri drĩdrĩ ísú ākūdē lókĩ 'dãri ícã drĩ kuyé.

26 “'Bá āzi lũ dō ími ní kĩnĩ, 'Ími ndrekĩ drĩ kã, Kúrísítō ri āngū ā'wĩ cinyáfã rú rĩ agá 'dãã'dã,' ími izakĩ sã muzú ĩri ndázú ku, dōku 'yo dō ími ní kĩnĩ, 'Kúrísítō ri jó agalésĩ rĩ agá 'dãã'dã,' lē ími ȳ'yĩkĩ ku. 27 'Bá Mvã vé ímúngará ĩri ímú adri sũ ũvi gaápi āngū ĩngbêrêépi í'dózú ũtũ ní ĩfũngará gã, cĩngbã cazú ũtũ ní 'dengará gã rĩ tĩnĩ, 'bá rĩ pi ndre āngū rĩ pi agásĩ céré. 28 Vũrã āvũ rĩ pi ní ulazú rĩ, lógúnũ rĩ pi unga mu u'de vũrã 'dãri gé.

'Bá Mvã vé ĩgōngará

(Márakõ 13:24-31; Lúkã 21:25-33)

29 “Koro ú'dú ĩzãngã nyazú 'dã'béé ā vũdrĩ gé,
“ ‘Ũtũ rĩ ẽ mĩ ri ímú bĩ nĩ ku ĩnĩnã rú,
mbãã rĩ gō kaá ku,
Línyã rĩ pi ímú lũ 'bũ gé 'dããsĩ vũgã,
āngū 'bũ gé 'dãã rĩ ímú 'i aya dĩngĩdĩngĩ.’

30 “Sã 'dãri gé, ma 'Bá Mvã 'i, tã āyázú āyãyã ni ímú 'i nga 'bũ gé 'dãã mávé ímúngará ā tã í'dazú, 'bá vũ drĩgê rĩ pi céré nga rĩ ngo ĩzãngã ĩzãngã rú. Ma 'Bá Mvã 'i, kôpi ímú mávé ímúngará ĩrĩbĩtĩ agásĩ ũkpō be rĩ ndre, āzini mávé dĩngará pōwũpōwũ rĩ ndre í mĩ sĩ. 31 ĩri ímú ívé mālãyĩkã rĩ pi ĩpē gũkē

24:15 24:15 Dányélê 9:27; 11:31; 12:11 * 24:15 24:15 Dányélê: Dányélê ri nêbĩ Múngú vé ni, rúkĩ ĩri jĩĩ āngū Bãbêlónã vé rĩ gé, sã 'bãgú Nêbãkãnézã ní Yêrúsãlémã ri izazú ílĩ mũdũrũlũ tōwũ pũkũ ȳzĩrĩ (570) gé rĩ gé, ísú tĩkĩ drĩ Yêsũ ri kuyé. † Í lã 2 'Bãgú 24-25; Dányélê 1:1-7. † 24:20 24:20 Lókĩ kílongóro vé rĩ: Āngū Ísêrêlê vé rĩ gé 'dãã, lókĩ kílongóro vé rĩ gé, ȳcĩ tungará ũkpō ũkpō, ā'diātãsiyã yĩgō ri 'dĩ ambamba, sê āngū rĩ igbe igbe. 24:29 24:29 Ísáyã 13:10; 34:4

vu ú'dúkó be ụrụ 'dāá 'bá rĩ pi zizú, kòpì ímú 'bá ìrì ní ùpěé gí rĩ pi ìkūnā vū drìgè sī céré.

³² “Lē ìmi nīkí tã 'i ngaápi pẹti ì ní zìjì fìgì rĩ ã rụ'bá gá rĩ. Pẹti rĩ vé drìtì í'dó dō rūú bì be gí, ìmi nī áamá 'yozú kìnì, āngū rĩ ícá ẹ̀zũ rú gí. ³³ Ìrì kpá adri sū 'dìrì tìjì, ìmi ndrekí dō tã 'dì'bée ri ì nga, ìmi nī áamá 'yozú kìnì, ẹ̀sì mādā, ma ílókò ímúmū, ma nóni kẹ̀tìlè gá. ³⁴ Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dìni, 'bá úyú nōri vé rĩ pi ã ụrụkọ ùdrākí drī ku, cīngbá tã 'dì'bée ní ì ngangará gá. ³⁵ 'Bù pi vū be, kòpì dẹ rá, 'bo ú'dúkó má ní átá rĩ dẹ ku.

'Bá āzi nī ú'dú ni kuyé dōku sã ni kuyé
(Mārākō 13:32-37; Lúkā 17:26-30, 34-36)

³⁶ “'Bá āzi nī ú'dú, dōku sã má ní ímúzú rĩ kuyé, mālāyíkā 'bù gé rĩ pi nīkí kuyé, ma Mvā rú, á nī kpá kuyé, 'bo má Ẹtẹpi nī 'yéná nī. ³⁷ Ma 'Bá Mvā 'i, mávè ìgōngará, ìrì ímú adri sū lókí Núwā† vé rĩ gé rĩ tìjì. ³⁸ Lókí yìjìgò rĩ ní drī 'dizú tìzú kuyé rĩ gé, 'bá rĩ pi rikí ngá nyaá, kòpì rikí ngá mvụú, kòpì rikí ūkú jeé, āzini kòpì rikí ìvé anjì ūkú rĩ pi sēé jeé āgō rĩ pi ní, cīngbá cazú lókí Núwā ní fizú ìvé kúlúmgbá mọ̀ngú rĩ agá rĩ gé. ³⁹ Kòpì nīkí 'yozú kìnì, tã āzi ri ímú 'i nga 'dìni kuyé, cīngbá cazú lókí yìjìgò rĩ ní tìzú kòpì ìmūlūzú ú'dizú drāzú rĩ gé. Ma 'Bá Mvā 'i, mávè ìgōngará ri ímú adri sū 'dìrì tìjì. ⁴⁰ Tã 'dìrì ímú 'bá ìrì pi ìsú ọ̀mvú agá, ì ālu ni 'dụ, ì ālu ni ku. ⁴¹ Ìrì ímú ūkú ìrì pi ìsú ngá 'yìngará gá, ì ālu ni 'dụ, ì ālu ni ku.

⁴² “Kúru lē ìmi adrikí mị be kowu, ā'diātāsīyā ú'dú Úpí ní ímúzú ìgōzú rĩ, ìmi nīkí kuyé. ⁴³ 'Bo lē ìmi nīkí tã 'dìrì múké, jó 'dìpa rĩ ã nī té dō sã ùgú'bá ní ímúzú 'í vúgá ìnì sī rĩ rá, ìrì té adri mị be kowu, ícò té

ùgú'bá rĩ kuú mvụ ngá ùgúú ìvé jó agá 'dāá ku. ⁴⁴ Lē ìmi adrikí kpá ùrē, ā'diātāsīyā ma 'Bá Mvā 'i, sã má ní ímúzú rĩ, ìmi ícókí tã ní 'bāá ìmi drìgè 'yozú kìnì, ma ri ímú 'dì'đì 'dìni ku.

Ātí'bá ẹ̀sì 'bāápi ìvé ẹ̀zì drìgè, āzini ātí'bá ẹ̀sì 'bāápi ìvé ẹ̀zì drìgè ku rĩ

(Lúkā 12:35-48)

⁴⁵ “Ātí'bá ẹ̀sì 'bāápi ìvé āmbúgú rĩ vé tã 'duúpi ngaápi rá, adriipi úmī be, āmbúgú rĩ ní 'bāá ātí'bá rĩ pi drìgè āmbúgú rú ícòpi ānyāngā sēepi ātí'bá ụrụkọ'bée ní sã múké gá rĩ ā'di 'i? ⁴⁶ 'Bá āmbúgú rĩ kādō ìgōó, ìsú dō ìvé ātí'bá rĩ nga ẹ̀zì rĩ múké, ātí'bá rĩ tākiri ìsú rá. ⁴⁷ Ádarú á 'yo ìmi ní 'dìni, 'bá āmbúgú rĩ ícò ātí'bá 'dìrì 'bā ìvé ngá jó āsámvú gé rĩ pi ārēvú ùtē céré nī. ⁴⁸ 'Bo ātí'bá rĩ dō 'bá tã 'oópi ùnjì ni, 'yo dō, 'Mávè āmbúgú rĩ mvụ adrii āmvé sã be āco,' ⁴⁹ í'dó dō rii 'i ọ̀gùpìì ātí'bá rĩ pi fụú, āzini fi dō rii íwá mvụú 'bá ri'bá íwá mvụ'bá ìmērēzú rĩ pi be trú, ⁵⁰ āmbúgú ātí'bá 'dìrì vé rĩ ímú ícá lókí ātí'bá rĩ ní nījì kuyé ni gé. ⁵¹ Ìrì ímú ātí'bá 'dìrì uga kpélékpélé, ìrì 'dụ 'be 'bá ì 'bā'bée kú tã be pìrì rĩ pi āsámvú gé, 'dālè kòpì ã mụkí rí āá ngoó āzini sīkányá cii.

25

Nāpí anjì ūkú mụdrì kácáná rú rĩ pi vé rĩ

¹ “Mālūngā 'bù vé rĩ adri sū anjì ūkú mụdrì kácáná rú ìvé lāmbā 'dụ'bá mụzú ìndī kẹ̀régú rĩ ē drì ùtēzú rĩ tìjì. ² Anjì ūkú tọ̀wụ rĩ pi azakaza rú, tọ̀wụ rĩ pi úmī be. ³ Anjì ūkú azakaza rú rĩ pi 'dúkí ìvé lāmbā mụzú ìndī, 'bo kòpì jìkí ūdu āndō rú ni kuyé. ⁴ Anjì ūkú tọ̀wụ úmī be rĩ pi tókí ūdu mālāngī agá, kòpì 'dúkí mụzú ìndī. ⁵ Kẹ̀régú rĩ 'dụ sã āco,

† 24:37 24:37 Núwā: Núwā adri sã 'bá rĩ pi ní ùnjìkānyā 'ozú ùnjì 'dāri gé rá, kúru Múngú ní ìrì zizú ã udé kúlúmgbá, yìjì rĩ kādō ímú tìjì, ã pa rí ìrìvé 'bá rĩ pi ìrìvé ānyāpá rĩ pi ã ụrụkọ pi be. 'Í lā í'dóngará 5-9.

ímú ícá ndō, ịsụ ăkũdē anji ũkú rĩ pi kokí ú'dú gí.

6 “Kă mụy adrii ịnị ágágá, 'bá ăzi ní trezú ú'dúkọ be ụrụ 'dăá kĩnĩ, 'Kêrégú rĩ ri ímú 'dă! Ịmi ịfúkí ămvé ịri vú nŏó.’

7 “Kúru anji ũkú rĩ pi ní aruzú ú'dú gélésĩ, kôpi ní ịvé lámă rĩ pi vé băákú ve'bá rĩ pi ẽ tị úlízú 'dĩsĩ rá. 8 Anji ũkú azakaza rú rĩ pi ní 'yozú anji ũkú úmĩ be rĩ pi ní kĩnĩ, 'Ịmi sêkí 'bá ní ũdu, 'bávé lámă rĩ pi vé ăcí ri ũdrădră.’

9 “Anji ũkú úmĩ be rĩ pi ní újázú kôpi ní kĩnĩ, ‘Bá ícókí ịmi ní ũdu sêé ku, ũdu rĩ ícó caá 'bá ní ịmi be ku, ịmi mụkí ũdu jeé 'bá ri'bá ũdu ụzị'bá rĩ pi vúgá.’

10 “Kôpi kă 'deé mụy ũdu jengará gá 'dăá, kêrégú rĩ ní ícázú. Anji ũkú ị útú'bá kú ũrē rĩ pi ní 'dezú mụzú vŭră ũkú jezú rĩ gé 'dăá. Ătí'bá rĩ pi ní kĕtị rĩ ụpịzú cí.

11 “Vúlé vúlé rú anji ũkú azakaza rú rĩ pi ní kpá ícázú, kôpi kĩnĩ, 'Ămbúgú 'bávé rĩ, 'í zị 'bá ní kĕtị rĩ!’

12 “‘Bo ịri ní újázú kôpi ní kĩnĩ, 'Ădarú á lē 'yoó ịmi ní 'dĩni, á nị ịmi kuyé.’

13 “Kúru ịmi 'bá mă pámvú ũbĩ'bá 'dĩ'bée, lē ịmi útúkí ịmi kú ũrē, ă'diătăsiyă ịmi nĩkí ú'dú, dŏku sá má ní ímúzú ịgŏzú rĩ kuyé.

*Năpí ătí'bá na rĩ pi vé rĩ
(Lúkă 19:11-27)*

14 “Á lē 'yoó ịmi ní dĭj 'yozú kĩnĩ, mălŭngă 'bŭ vé rĩ adri sŭ ágó mụpí ăngŭ vŭră gá rĩ vé rĩ tịni. Ágó rĩ kă lēé ngaá mụzú, zị ívé ătí'bá na rĩ pi, awa kôpi ní mŭfĕngă, kôpi ă ngakí rí ęzị ăní. 15 Sē ăzi rĩ ní mŭfĕngă jŭrú ămbúgú* tŏwŭ, ăzi rĩ ní mŭfĕngă jŭrú ămbúgú ịrĩ, ăzi rĩ ní mŭfĕngă jŭrú ămbúgú ălu. Ịri ní kúru 'dezú mụzú ívé ęcĭ gé 'dăá.

16 Ágó ị ní mŭfĕngă sēé ịri ní jŭrú ămbúgú tŏwŭ rĩ, 'dŭ mŭfĕngă rĩ

mụzú ęzị ngazú ăní, gŏ ăzini ịsụ drĭ ni gé caá jŭrú ămbúgú tŏwŭ. 17 'Bo ágó ị ní mŭfĕngă sēé ịri ní jŭrú ămbúgú ịrĩ rĩ, 'dŭ mŭfĕngă rĩ mụzú ęzị ngazú ăní, gŏ ăzini ịsụ drĭ ni gé caá jŭrú ămbúgú ịrĩ. 18 'Bo ágó ị ní mŭfĕngă sēé ịri ní jŭrú ămbúgú ălu rĩ, jì mŭfĕngă ívé ămbúgú rĩ vé rĩ sŭ ịbŭ agá.

19 “Vŭdrĭ ni kă vŭyú caá să ăco, ágó ămbúgú rĩ ní ímvízú. Ịri ní ívé ătí'bá rĩ pi zizú, lē nĭj ămă dŏ kôpi ngakí ęzị mŭfĕngă rĩ sĭ íngóni. 20 Ágó ị ní mŭfĕngă sēé ịri ní élifŭ tŏwŭ rĩ, gŏ élifŭ ăzi ịsụ caá tŏwŭ. Ịri ní 'yozú ívé ămbúgú rĩ ní kĩnĩ, ‘Í sē ăndŭrú má ní mŭfĕngă élifŭ tŏwŭ, nóni á gŏ ăzi ni ịsụ caá drĭ ni gé élifŭ tŏwŭ.’

21 “Ịrivé ămbúgú rĩ ní újázú ịri ní kĩnĩ, ‘Í nga ęzị rĩ mŭké, mi ătí'bá mŭké, 'í 'bă mívé ęsĭ céré rizú ęzị rĩ ngazú. 'Í 'bă ęsĭ rizú ngă mădăŋă 'dĩri ă tă mbazú, ma nóni mi 'bă ngă ămbúgú ni ă tă mba. Mí ímŭ, 'bá ímŭkí ăyĭkŏ 'băá mí be trŭ.’

22 “Ágó ị ní mŭfĕngă sēé ịri ní élifŭ ịrĩ rĩ ní ímúzú, ịri ní 'yozú ívé ămbúgú rĩ ní kĩnĩ, 'Mŭfĕngă mí ní sēé má ní élifŭ ịrĩ rĩ, á gŏ ăzini ịsụ caá drĭ ni gé élifŭ ịrĩ.’

23 “Ịrivé ămbúgú rĩ ní újázú kĩnĩ, ‘Í nga ęzị rĩ mŭké, mi ătí'bá mŭké, 'í 'bă mívé ęsĭ céré rizú ęzị rĩ ngazú. 'Í 'bă ęsĭ rizú ngă mădăŋă 'dĩri ă tă mbazú, ma nóni mi 'bă ngă ămbúgú ni ă tă mba. Mí ímŭ, 'bá ímŭkí ăyĭkŏ 'băá mí be trŭ.’

24 “Ătí'bá ị ní mŭfĕngă sēé ịri ní jŭrú ămbúgú ălu rĩ ní ímúzú, ịri ní 'yozú ívé ămbúgú rĩ ní kĩnĩ, 'Ămbúgú, á nĭ rá mĭ tă ẽ sĭ mbamba, ănyăngă mí ní rií ịkŭnăá rĩ, 'í ă ọmvŭ ni mi 'i kuyé, ănyăngă mí ní rií ịkŭnăá rĩ, 'í ri úri ni nĭ kuyé.

25 Á 'o ũrĭ sĭ, á jì mívé mŭfĕngă

* 25:15 25:15 Mŭfĕngă jŭrú ămbúgú agá rĩ: 'Bá rĩ nga dŏ ęzị ịlĭ mŭdrĭ drĭ ni tŏwŭ, ị 'bá rĩ ũfĕ mŭfĕngă jŭrú ămbúgú ălu ni sĭ.

jǔrú āmbúgú ālu rǐ sǐjǐ 'bǔ agá, mívé mǔfēngā rǐ má ní ǐjǐ nǒ.'

26 "Írivé āmbúgú rǐ ní újázú ǐri ní kǐnǐ, 'Mǐ ātǐ'bá ũnjǐ, mǐ ũvú rú! 'Í nǐ rá 'yozú kǐnǐ, ānyāngā má ní ǐkūnāá rǐ, á sa nǐ kuyé, āzini ānyāngā má ní ǐkūnāá rǐ, á ri úri ní nǐ kuyé. 27 Múké ni, mǐ té mávé mǔfēngā jǐ 'bā jó ǐ ní rizú mǔfēngā 'bázú rǐ agá, má kādō ǐgōó, ma té ǐsú ākūdē mávé mǔfēngā rǐ tǐ gǐ.'

28 "Kúru āmbúgú rǐ ní 'yozú kǐnǐ, 'Ími 'dukǐ mǔfēngā jǔrú āmbúgú ālu 'dǐri drǐ ní gé sǐ rá, ǐmi sǐkǐ mǔfēngā rǐ ātǐ'bá adriǐpi mǔfēngā jǔrú āmbúgú be mǔdrǐ rǐ nǐ! 29 'Bá ívé mǔfēngā áyúpi létǐ be múké rǐ, ǐ ímú ǐri ní āzi ní sē drǐdrǐ 'dǎri aga rá, ǐri ímú adri mǔfēngā be ambamba. 'Bo 'bá ívé mǔfēngā áyúpi létǐ be múké kuyé rǐ, ǐ ímú ǐrivé rǐ 'du drǐ ní gé sǐ 'dǐisǐ rá. 30 Átǐ'bá 'dǐri ǐzǐ ākó, ǐmi 'dukǐ ǐri 'beé āmvé ǐnǐnǎ agá 'dǎá, ā mǔ rǐ āá ngoó, āzini sǐkǎnyá ciǐ 'dǎá.'

ǐ ímú 'bá vǔ drǐgé rǐ pi vé tā lǐ rá

31 "Ma 'Bá Mvá 'i, má kādō ǐgōó mǎlǎyǐkǎ rǐ pi be sǔ 'bāgú tǐnǐ, ma ímú úri lúpá mǎlǔngā vé 'bǔ gé ǐ ní ǐngúngǔ rǐ drǐgé. 32 ǐ ímú 'bá rǐ pi úmú āngǔ rǐ pi agásǐ céré, ǐ kǔpi ǐjǐ má ǐndrǐtǐ gé, ma ímú kǔpi āsámví aco sǔ ǐ ní kǎbǐlō pi acoó ndrǐjǐ be rǐ tǐnǐ. 33 Ma ímú kǎbǐlō rǐ pi 'bā mávé drǐ ǐndǐpǐ gé, ma ndrǐjǐ rǐ pi 'bā mávé drǐ ǐjǐ gé.

34 "Ma 'bāgú rú, ma ímú 'yo kǎbǐlō mávé drǐ ǐndǐpǐ gé rǐ pi ní, 'Ími ímúkǐ, má ǐtǐpǐ 'bā tǎkǐri ǐmi drǐgé gǐ. ǐmi ímúkǐ fǐ mǎlǔngā ǐ ní údé kúú ǐmi ní ǐnógósǐ ǐ ní drǐ 'bǔ pi gbizú vǔ be kuyé rǐ agá.

35 'Á'diātāsǐyā ǐbǐrǐ kǎ ma fuú, ǐmi sǐkǐ má ní ngá nyanya, á nya rá. Yǐjǐ úvá kǎ ma ndéé, ǐmi sǐkǐ má ní yǐjǐ, á mvu rá. Ma jǎkǎgú, ǐmi ǐ'yǐkǐ ma fǐ ǐmívé 'bǐtǐ āsámví gé rá. 36 Má kǎ adriǐ bǔngó ākó, ǐmi sǐkǐ má ní bǔngó suú rá. Drǎ kǎ ma ruú, ǐmi

kokǐ má ǐzā rá. Kǎ ma 'beé jó āngǔ ũ'yǐzú rǐ agá, ǐmi mǔkǐ ma ndréé rá.'

37 "Kúru 'bá tā 'o'bá pǐrǐ rǐ pi ímú újǎ má ní, kǔpi 'yo, 'Úpǐ, 'bá nǐkǐ ngǔtǔ 'yozú kǐnǐ, ǐbǐrǐ fu mǐ gǐ, 'bá sǐkǐ mǐ ní ngá nyanya nyaá ngǔtǔ, dǔku 'bá nǐkǐ ngǔtǔ 'yozú kǐnǐ yǐjǐ úvá ndē mǐ gǐ, 'bá sǐkǐ mǐ ní yǐjǐ mvuú ngǔtǔ? 38 'Bá nǐkǐ ngǔtǔ 'yozú kǐnǐ, mǐ jǎkǎgú, 'bá ǐ'yǐkǐ mǐ ǐfǐ 'bávé 'bǐtǐ āsámví gé ngǔtǔ, dǔku 'bá nǐkǐ ngǔtǔ 'yozú kǐnǐ, mǐ bǔngó ākó, 'bá sǐkǐ mǐ ní bǔngó suú ngǔtǔ? 39 'Bá nǐkǐ ngǔtǔ 'yozú kǐnǐ, mǐ drǎ rú, dǔku 'bekǐ mǐ jó ǐ ní rizú āngǔ ũ'yǐzú rǐ agá, 'bá mǔkǐ mǐ ndréé ngǔtǔ?'

40 "Ma 'bāgú rú, ma ímú 'yo kǔpi ní, 'Ádarú á 'yo ǐmi ní 'dǐni, tā ǐmi ní 'oó 'bá ǐndré'bá kú ǐzǐ ākó rǐ pi ní 'dǐri, ǐmi 'okǐ tā 'dǐri má ní.'

41 "Ma ímú 'yo 'bá mávé drǐ ǐjǐ gé rǐ pi ní, 'Ími ngakǐ mǔjǐ má gǎrǎ gǎ 'dǐisǐ rá! Múngú tri ǐmi gǐ, ǐmi fǐkǐ ācǐ vezú ānǐ ũdǔ ākó, ǐ ní údé ādróko pi ní ívé ǐndrǐ ũnjǐ rǐ pi be rǐ agá 'dǎá. 42 'Á'diātāsǐyā ǐbǐrǐ fu ándúru ma rá, ǐmi sǐkǐ má ní ngá nyanya nyaá kuyé. Yǐjǐ úvá ndē ándúru ma rá, ǐmi sǐkǐ má ní yǐjǐ mvuú kuyé. 43 Ma ándúru jǎkǎ, ǐmi ǐ'yǐkǐ ma fǐ ǐmívé 'bǐtǐ āsámví gé kuyé. Ma ándúru bǔngó ākó, ǐmi gǎkǐ má ní bǔngó sǐgǎ sǐ. Ma ándúru drǎ rú, āzini 'bekǐ ma jó ǐ ní rizú āngǔ ũ'yǐzú rǐ agá, ǐmi gǎkǐ má ǐzā kogǎ sǐ.'

44 "Kǔpi ímú zǐ kǐnǐ, 'Úpǐ, 'bá nǐkǐ ngǔtǔ 'yozú kǐnǐ ándúru ǐbǐrǐ fu mǐ gǐ, dǔku yǐjǐ úvá ndē mǐ gǐ, dǔku mǐ jǎkǎgú, dǔku mǐ bǔngó ākó, dǔku mǐ drǎ rú, dǔku 'bekǐ mǐ jó ǐ ní rizú āngǔ ũ'yǐzú rǐ agá, 'bá kokǐ mǐ ǐzā kuyé ngónǐ?'

45 "Ma ímú újǎ kǔpi ní, 'Ádarú á 'yo ǐmi ní 'dǐni, tā ǐmi ní 'oó 'bá ǐndré'bá kú ǐzǐ ākó rǐ pi ní kuyé rǐ, ǐmi 'okǐ kpá má ní kuyé.'

46 "'Bá tā 'o'bá pǐrǐ ku rǐ pi, ǐ ímú kǔpi ǐrǐnǎ ũdǔ ākó, 'bo 'bá tā 'o'bá

piṛi rī pi, kōpi ímú ídri 'dáni'dáni rī ísú rá.”

26

Atala ambugu rī pi rikí létì ndāá
Yēsū ri 'dizú

(*Mārākō 14:1-2; Lúkã 22:1-2; Yūwánī 11:45-53*)

¹ Yēsū kã átángá rī átá deḡé gí, ìri ní 'yozú ívé 'bá 'ì pámvú ũbī'bán rī pi ní kīnī, ² “Ìmi nīkí rá, Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gè sī rī* ace nóni ụ'dú ìrī, ma 'Bá Mvã 'ì, ì ímú ma ru sē ari'ba rī pi drīgè ụ'dú 'dãri gé, kōpi ímú ma gbã peṭi alambaku sígè.”

³ Sã 'dãri gé, atala atala rī pi drīgè rī pi, drīkoma rī pi be, úmúkí ì átálágú àmbúgú† ì ní zìjì Kãyáfã rī vé jó agá. ⁴ Kōpi rikí létì ndāá kírì kírì Yēsū ri ruḡú, ì 'dìkí rí ìri drāá 'dīisī rá. ⁵ Kōpi ní 'yozú kīnī, “Lē 'bã ruḡí ìri ụ'dú ùmū nyazú rī gé ku, à'diātāsīyã 'bã rī pi ímú íngá mgbárāsī 'bã drīgè gí.”

Ūkú āzi ūdã ūdu Yēsū drīgè

(*Mārākō 14:3-9; Yūwánī 12:1-8*)

⁶ Yēsū kã rīi adrii Bētēniyã gá Sīmónã ũfú ní ándúrú nyaá rī vé àngá 'dãá, ⁷ ūkú āzi ní ímúzú ūdu èjì be ngūṛpi ndrīndrī ni be mālāngī agá, ūdu rī àjē be àmbúgú, ūkú rī í'dú ūdu rī ūdāá Yēsū drīgè, ísú àkūdē Yēsū ri ínyá nya.

⁸ 'Bá Yēsū ã pámvú ũbī'bán rī pi kã tā 'dīri ndreé, sē kōpi ē ésí ve rá. Kōpi ní zìzú kīnī, “Ngá ūkú rī ní ūdu rī izazú 'dīni rī ã'di? ⁹ Ì té ūdu 'dīri sē je àjē be àmbúgú, ì té ícò mūfēngã ni awa 'bã ngá àkó rī pi ní.”

* **26:2** 26:2 Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gè sī rī: Yāhūdī rī pi ri ụ'dú Múngú ní ọtú ẹlìzú Ìsērélè rī pi vé jó rī pi tì gè sī Èjèpétò gá 'dãá rī vé tā ígá. Ọtú kōpi ẹ'bìpìjì ùbèkí kábìlò ã àrì ívé kẹṭì ē ẹrife gá sī, sē Múngú ụ'dì kōpi kuyé. Múngú ụ'dì 'bá Èjèpétò vé kábìlò àrì ùbē'bán ívé kẹṭì ē ẹrife gá sī kuyé rī pi vé anjì àgò kãyú rī pi ūdrāá 'bã àlu àlu vé 'bẹṭì àsámvú gé sī rá. † **26:3** 26:3 Átálágú àmbúgú rī: Átálágú àmbúgú rī ndē atala rī pi céré, à'diātāsīyã ìri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrã Uleteretere rī agá 'dãá nī, ìri fi vú àlu ìlì àlu agá. Ìri àrì rōbōṅò vé rī jì ùnjikānyā ùjìzú. † **26:17** 26:17 Ụmū ì ní Pángã ni 'Bãá Údrá ku rī nyazú rī: Yāhūdī rī pi ri ụmū 'dīri nya ca ụ'dú ẹzìrī, kōpi ri ụ'dú Múngú ní ì pazú adringárá tūḡèrī rú 'bá Èjèpétò vé rī pi drīgè sī rī vé tā ígá ànì. Ụmū 'dīri ì 'dó nya Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gè sī rī gé. † **26:3** 26:3 Átálágú àmbúgú rī: Átálágú àmbúgú rī ndē atala rī pi céré, à'diātāsīyã ìri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrã Uleteretere rī agá 'dãá nī, ìri fi vú àlu ìlì àlu agá. Ìri àrì rōbōṅò vé rī jì ùnjikānyā ùjìzú. † **26:17** 26:17 Ụmū ì ní Pángã ni 'Bãá Údrá ku rī nyazú rī: Yāhūdī rī pi ri ụmū 'dīri nya ca ụ'dú ẹzìrī, kōpi ri ụ'dú Múngú ní ì pazú adringárá tūḡèrī rú 'bá Èjèpétò vé rī pi drīgè sī rī vé tā ígá ànì. Ụmū 'dīri ì 'dó nya Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gè sī rī gé. † **26:3** 26:3 Átálágú àmbúgú rī: Átálágú àmbúgú rī ndē atala rī pi céré, à'diātāsīyã ìri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrã Uleteretere rī agá 'dãá nī, ìri fi vú àlu ìlì àlu agá. Ìri àrì rōbōṅò vé rī jì ùnjikānyā ùjìzú. † **26:17** 26:17 Ụmū ì ní Pángã ni 'Bãá Údrá ku rī nyazú rī: Yāhūdī rī pi ri ụmū 'dīri nya ca ụ'dú ẹzìrī, kōpi ri ụ'dú Múngú ní ì pazú adringárá tūḡèrī rú 'bá Èjèpétò vé rī pi drīgè sī rī vé tā ígá ànì. Ụmū 'dīri ì 'dó nya Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gè sī rī gé. † **26:3** 26:3 Átálágú àmbúgú rī: Átálágú àmbúgú rī ndē atala rī pi céré, à'diātāsīyã ìri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrã Uleteretere rī agá 'dãá nī, ìri fi vú àlu ìlì àlu agá. Ìri àrì rōbōṅò vé rī jì ùnjikānyā ùjìzú.

¹⁰ Yēsū kã tā kōpi ní 'yoó 'dīri yījì, ìri ní 'yozú kīnī, “Ngá ìmi ní rizú unuzú ūkú 'dīri vé tā sī rī ã'di? Ngá ìri ní 'oó má ní 'dīri, ìri tā múké. ¹¹ Ìmi nījì ri adri 'bã ngá àkó rī pi be, 'bo má ícò adrii ìmi be caá sã be àcò ku. ¹² Ūdu ūkú rī ní dāá má drīgè 'dīri, ìri ri mà ru'bán údé, úmvúlésī ì ímú ma sī ànì 'bù agá. ¹³ Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dīni, 'bã rī pi rikí dō ụ'dúkò múké rī ùlūú muḡú vū drīgè sī, kōpi kpá ímú tā ūkú 'dīri ní 'oó má ní rī ùlū rá, 'bã rī pi ē ígákí rí ìrivé tā ànì.”

Yúdã 'be Yēsū ã ũli

(*Mārākō 14:10-11; Lúkã 22:3-6*)

¹⁴ Kúru Yēsū vé 'bã muḡrì drī ni ìrī rī pi vé àlu, ì ní zìjì Yúdã Ìsīkārīyótã ní 'dezú muḡú atala atala rī pi drīgè rī pi vúgá 'dãá, ¹⁵ ìri ní zìzú kīnī, “Á sē dō Yēsū ri ruḡú ìmi ní gí, ìmi má ní ã'di sē?” Kúru kōpi ní mūfēngã fífì ẹnjìjìpi ẹnjìjìni ni pi lāzú pūkú na, sēzú ìri ní. ¹⁶ Í'dózú sã 'dãri gé, Yúdã í'dó rīi létì ndāá, ã ruḡí rí Yēsū ri ànì.

Yēsū pi nyakí ínyá ùmū vé rī ívé
'bã 'ì pámvú ũbī'bán rī pi be

(*Mārākō 14:12-21; Lúkã 22:7-13; Yūwánī 13:21-30*)

¹⁷ Ụ'dú ì ní í'dózú Ụmū ì ní Pángã ni 'Bãá Údrá ku rī nyazú rī# gé, 'bã Yēsū ã pámvú ũbī'bán rī pi ní ímúzú Yēsū vúgá nōó, kōpi ní ìri zìzú kīnī, “Mí lē 'bã muḡí ínyá mí ní lēé nyaá Ụ'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gè sī rī vé rī á'dí íngūgá?”

¹⁸ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ìmi muḡí kūrú agá 'daá, ìmi ágó āzi ísú, ìmi 'yokí ìri ní kīnī, 'Ímbápi kīnī,

mávé sâ ícò gí, á lě mụy ụmụ Ụ'dụ Múngú ní Ẹlízú Jọ rĩ pì tị gé sĩ rĩ vé rĩ nyaá 'bá mà pámvú ùbĩ'bá rĩ pì be mívé àngá.' ” 19 Kúru 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pì ní mụzú tã rĩ 'ozú sũ Yésũ ní lúú ì ní rĩ tịni, kọpì ní mụzú ínyá Ụ'dụ Múngú ní Ẹlízú Jọ rĩ pì tị gé sĩ rĩ vé rĩ á'dízú 'dǎlé.

20 Ụtú rĩ kǎ 'deé, Yésũ pì ní úrízú ívé 'bá 'ì pámvú ùbĩ'bá mụdrị drị ní ìrĩ rĩ pì be ínyá nyangára gá. 21 Kọpì kǎ ríí ínyá rĩ nyaá, Yésũ ní 'yozú kọpì ní kǎnĩ, “Ádarú á 'yo ìmi ní 'dini, 'bá ǎlu ìmi ǎsámvú gé 'dǎgé, ìri ímú má ùli 'be nĩ.”

22 Tã 'dĩri sē 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pì ní ìzàngǎ, 'bá ǎlu ǎlu í'dó ríí 'yoó Yésũ ní, “Úpí, 'bá déna ímúpì mĩ ùli 'beépi rĩ ìri ma 'i?”

23 Yésũ ní újázú kọpì ní kǎnĩ, “'Bá 'bá ní ríí ngá nyaá ìri be sákǎnĩ ǎlu agá rĩ ímú má ùli 'be nĩ. 24 Ma 'Bá Mvǎ 'i, ma ímú drǎ rá, sũ ì ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tịni. 'Bo ìzàngǎ rĩ úmvúlésì ímú adri ágó má ùli 'beépi rĩ vé ni, ì ímú ìri sē 'dì drǎ rá. 'Bá tã 'oópi 'dini 'dĩri, tịkí té dō ìri kuyé múké.”

25 Yúdǎ lēepi Yésũ ã ùli 'beépi rĩ ní ìri zizú kǎnĩ, “Ímbápi, 'bá mí ní tã ní átá 'dĩri, mí ụsũ 'bá rĩ ma 'i?”

Yésũ ní újázú ìri ní kǎnĩ “È, 'bá rĩ mi 'i.”

Ínyá Úpí vé uletere rĩ vé nyangára (Mǎrǎkō 14:22-26; Lúkǎ 22:14-23; 1 Kōrínitō 11:23-25)

26 Kọpì kǎ í'dó ínyá rĩ nyaá, Yésũ ní pánga rĩ í'dúzú, ìri ní òwō'dífō sēzú, ìri ní 'a ní ǎndízú, ìri ní sēzú ívé 'bá 'ì pámvú ùbĩ'bá rĩ pì ní, ìri ní 'yozú kǎnĩ, “Ìmi 'dúkí, ìmi nyakí, 'dĩri rụ'bá mávé rĩ.”

27 Ìri ní kópō rĩ í'dúzú, ìri ní òwō'dífō sēzú Múngú ní, ìri ní sēzú kọpì ní, ìri ní 'yozú kǎnĩ, “Ìmi ǎrēvú

céré, ìmi mvúkí. 28 'Dĩri mávé ǎrì má ní ùndĩ ruzú 'bá kǎrǎkará pì be rĩ. Š ǎrì mávé dǎapi vǔgá 'dĩri ìri sē Múngú rì 'bá rĩ pì trũ ìvé ùnjikǎnyǎ agásì rá. 29 Ádarú á lě 'yoó ìmi ní 'dini, má ícò gōó vinyọ mvụy dǎi ku, cǐngbá cazú ụ'dụ má ní mụzú vinyọ ú'dí mvuzú ìmi be trũ má Ẹtẹpì vé mǎlǔngǎ agá 'dǎri gé.”

30 Kọpì kǎ úngó ngoó, vǔdrị ni gé, kọpì ní 'dezú mụzú Írǎ Òlívē vé rĩ drǐgé 'dǎá.

Yésũ kǎnĩ Pétēró rì ímú 'i gǎ rá (Mǎrǎkō 14:27-31; Lúkǎ 22:31-34; Yǔwǎnĩ 13:36-38)

31 Kúru Yésũ ní 'yozú kọpì ní kǎnĩ, “Ìnǐná nōri sĩ, ìmi cére ímú nga ápá rá tã ímúpì 'i ngaápi má rụ'bá gá rĩ sĩ, ìmi ma ku ọ'dúkúle, ǎ'diǎtǎsĩyǎ sǐkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kǎnĩ, “ 'Ma ímú 'bá kǎbĩlō úcépi rĩ 'dì drǎ rá,

kǎbĩlō rĩ pì ímú ayi kpélékpélé.' 32 'Bo má kǎdō gōó íngá ídri rú, ma 'de mụzú ìmi ẹndrẹtì gé sĩ drǐdrǐ, 'bá mụ 'bá ịsú ìmi be ǎngũ Gǎlĩláyǎ vé rĩ gé 'dǎá.”

33 Pétēró ní 'yozú kǎnĩ, “'Bá rĩ pì dō ápá tã ímúpì 'i ngaápi mĩ rụ'bá gá rĩ sĩ rá drǎǎsĩyǎ, má ícò mĩ kuú ǎlunǎni ku.”

34 Yésũ ní újázú Pétēró ní kǎnĩ, “Ádarú á lě 'yoó mí ní 'dini, ìnǐná ǎndrũ nōri sĩ, lōgúlōgú ní drĩ cēre 'bezú kuyé rĩ gé, mĩ ímú ma gǎ ca vú sĩ na, mĩ 'yo, 'í nǐ ma kuyé.”

35 Pétēró ní gōzú újázú kǎnĩ, “Má ícò 'yoó kǎnĩ á nǐ mĩ kuyé 'dini ku, 'bá ùdrǎ mí be trũ.” 'Bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pì ã ụrụkọ cére átákí nyo sũ Pétēró ní átá rĩ tịni.

Yésũ zì Múngú rì Gētēsēmǎnĩ gé. (Mǎrǎkō 14:32-42; Lúkǎ 22:39-46)

Š 26:28 26:28 'Dĩri mávé ǎrì má ní ùndĩ ruzú 'bá kǎrǎkará pì be rĩ: ǎrì 'dĩri 'bá rĩ pì vé ùnjikǎnyǎ ụjĩ, ìri sē kọpìvé ùndĩ Múngú be rĩ adri múké. 'Bá Ịsērélé vé rĩ pì rikí tị, ǎzini ndrǐ zǎá Múngú ní rọbọnyọ rú, ǎ ụjĩ rí ìvé ùnjikǎnyǎ, ì adrikí rí ule. Rọbọnyọ ì ní zǎá 'dĩri 'i'da Yésũ vé drǎngára pẹtì alambaku sígè sũ Kǎbĩlō Mvǎ Múngú vé rĩ tịni rĩ. ǎrì Yésũ vé dǎapi rọbọnyọ rú 'dĩri, ìri 'bá cére ìri ẹ'yì'bá gí rĩ pì trũ ìvé ùnjikǎnyǎ agásì. 'Í lǎ Wǔngára 24:8; Lẹvítíkǎ 16:11-19; Mǎrǎkō 14:24; Èbéré 9:15-22. 26:31 26:31 Zákǎrìyǎ 13:7

³⁶ Kúru Yésũ ní 'dezú mužú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be vũrã ĩ ní zĩ Gětēsēmānĩ rĩ gé 'dǎá, ĩri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Īmi úríkí 'dĩgé, ma drĩ mu Múngú ri zĩ." ³⁷ Jĩ Pétēró ri, āzini Zēbēdáyō ẹnjipĩ Yōkóbũ pi Yũwānĩ be mužú 'í vúgá sĩ ĩndĩ. Īzāngā í'dó fíí ẹsĩ ni agá ambamba. ³⁸ Īri ní 'yozú kĩnĩ, "Īzāngā ñō mā ẹsĩ drādrā ē tĩ ịsũ. Īmi adrikí 'dĩgé, lē ĩmi adrikí mị be mgbọ."

³⁹ Yésũ kǎ muų vũũ mǎdǎ, ĩri ní kũmũcí ũtĩzú, 'í drĩ sịzú vũgá, ĩri ní Múngú ri zizú kĩnĩ, "Má Ẹtẹpi, ícọ dō rá, mĩ ku ma rií ĩzāngā nyaá nóni ku. 'Bo lē tā rĩ ā nga 'i sũ mĩ ẹsĩ ní lēé rĩ tịni, ā adri sũ má ní lēé rĩ tịni ku."

⁴⁰ Yésũ kǎ 'i újǎ gōó vúlé ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá na rĩ pi vúgá 'dǎá, ịsũ kôpi ri ú'dụ ko. Īri ní 'yozú Pétēró ní kĩnĩ, "Īmi ícókí nyo adrii caá sǎ ālu mị be mgbọ ku? ⁴¹ Lē ĩmi adrikí mị be mgbọ, ĩmi zikí Múngú ri, tā ũnjĩ ā ụ'bị rí ĩmi ku. Īmĩ ẹsĩ lē kōdō Múngú ri zĩ rá, 'bo rú'bá gá, ĩmi mũnyámúnnya."

⁴² Yésũ ní gōzú mužú Múngú ri zizú dĩ, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Má Ẹtẹpi, 'í 'dụ dō ĩzāngā nōri mā rú'bá gá sĩ kuyé, múké ni, lē mā nya ĩzāngā rĩ mužú ịyí, tā mĩ ẹsĩ ní lēé rĩ ā nga 'i ịyí."

⁴³ Yésũ kǎ gōó ímụ, ịsũ ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi kokí ú'dụ kpílíkplí, ā'diātāsīyǎ ú'dụ rĩ ñō kôpi ē mị ambamba. ⁴⁴ Vú na ni gé, gō kpá kôpi kuú 'dĩgé, 'de muų Múngú ri zĩ ĩri ní té zĩ drĩdrĩ rĩ tịni.

⁴⁵ Īri ní 'i újǎzú ĩgōzú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Īmi drĩ ri ú'dụ rĩ koko, āzini ĩmi ri āndē vu? Īmi ndrekí, sǎ rĩ ícǎ ĩnyĩnǎ gí, ĩ ímụ 'Bá Mvǎ ri rụ sē 'bá ũnjĩkǎnyǎ 'o'bá rĩ pi drĩgé. ⁴⁶ Īmi íngákí uru, 'bǎ mukí! 'Bá lēepi mā ũli 'beepi rĩ ícǎ ĩnyĩnǎ gí!"

Yésũ vé rụngǎrá
(Mǎrǎkō 14:43-50; Lúkǎ 22:47-53; Yũwānĩ 18:3-12)

⁴⁷ Yésũ kǎ rií átá, 'bá Yésũ ā pámvú ũbĩ'bá muđrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi vé ālu Yúdǎ ní ícázú, 'bá bĩtrĩká ímúkí vú ni gé sĩ, kôpi céré ịlĩ ācọ ācọ ni pi be ĩ drĩgé sĩ, āzini túré pi be ĩ drĩgé sĩ. Atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, āzini 'bá drĩkoma rú rĩ pi be ịpẹkí 'bá 'dĩ'bée ímúzú nĩ. ⁴⁸ Yúdǎ lū kôpi ní tā rĩ drĩdrĩ kĩnĩ, "Má u'de dō 'bá rĩ ẹziĩ bēdrĩ sĩ, ágó rĩ adriipi 'dĩ, ĩmi rúkí ĩri." ⁴⁹ Kúru Yúdǎ ní mužú Yésũ vúgá 'dǎá, ĩri ní 'yozú, "Īmbápi, mōdó mí ní!" Īri ní kúru Yésũ ri u'dezú ẹzizú bēdrĩ sĩ.

⁵⁰ Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, "Ūndĩgó, mí ímụ gí, 'í 'o tā mí ní lēé 'oó rĩ."

Āgō urukọ'bée ní kúru ímúzú Yésũ ri u'dezú ruzú. ⁵¹ Yésũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vé ālu ní ívé ịlĩ ācọ rĩ ínjézú, ĩri ní átálágú āmbúgú rĩ vé ātĩ'bá ē bĩ gazú mvọrụ 'dezú vũgá 'dǎá.

⁵² Yésũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "'Í su mívé ịlĩ ācọ rĩ gōó ívé vũrǎ gá 'dǎá ũzi. 'Bá céré āngũ ú'dĩ'bá drǎ'bée ịlĩ ācọ sĩ rĩ pi, ĩ kpá ímụ kôpi ú'dĩ ũdrǎ ịlĩ ācọ sĩ. ⁵³ Mĩ ũsũ má ícọ má Ẹtẹpi ri zĩ, ícọ má ní mǎlǎyĩkǎ ẹ'dĩ 'dĩ'bée ngúlúmũ muđrĩ drĩ ni ĩrĩ ịpěé ímụ mā ĩzǎ koó ú'díkĩrĩnǎ nōgó ku? ⁵⁴ 'Bo á 'o dō tā rĩ 'dĩni, tā Búkũ Múngú vé rĩ ní átá 'dĩri ā nga rĩ 'i fũú tị ni gé ngóni?"

⁵⁵ Sǎ 'dǎri gé, Yésũ ní 'yozú 'bá bĩtrĩká rĩ pi ní kĩnĩ, "Īmi ri ímụ ịlĩ ācọ ācọ ni pi be, túré be, ĩmi lēkí ímụ ma rụ, ĩmi ụsũkí ma 'bá ũnjĩ riipi ẹ'dĩ 'dĩpi 'bá āngũ ruųpi ni pi be ni? Ụ'dụ céré, á ri 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dǎá, 'bo ĩmi rúkí ma kuyé. ⁵⁶ 'Bo tā 'dĩri nga 'i 'dĩni, tā nẹbĩ rĩ pi ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ, ā nga rĩ 'i fũú tị ni gé bēnĩ." Kúru 'bá Yésũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ngazú ápázú 'dĩsĩ rá, kukí Yésũ ri kú ọ'dụkụlẹgúsĩ.

Yēsũ tu pá Yāhúdĩ tā lị'ba rĩ pi ẹnḍeṛị gé

(Mārākō 14:53-65; Lúkã 22:54-55, 63-71; Yūwánĩ 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ 'Bá Yēsũ ri ru'ba rĩ pi ní Yēsũ ri jizú muzú Kāyáfā vé āngá 'dāá, Kāyáfā ri átálágú āmbúgú. 'Bá tǎimbị ímbá'ba rĩ pi, ambugu Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi be, kọpi ri ĩ úmú ĩrivé āngá 'dāá. ⁵⁸ 'Bo Pétēró 'de muzú Yēsũ vúgá sī, kọpi rikí muḡ āsámvú sī, cǐmgbá ĩri ní cazú átálágú āmbúgú rĩ vé bóró gá 'dāá. ĩri ní fizú bóró agá 'dāá, ĩri ní úrizú 'bá āngũ ütē'ba rĩ pi be trú, lē tēé ndree dō tā Yēsũ vé rĩ ā ũḍḍ ĩri adri ngóni.

⁵⁹ Atala atala rĩ pi drǐgé rĩ pi, 'bá tā lị'ba rĩ pi be, kọpi lēkí tā ũnjō vé ni ndāá ĩsú Yēsũ rú'ba gá, ĩ 'díkí rí ĩri drāá rá. ⁶⁰ 'Bá kárakarā ā átákí dō tā rĩ ũnjō sī Yēsũ rú'ba gá drāáāsīyā, kọpi ĩsúkí tā āzi ĩ ní ícózú Yēsũ ri 'dizú ni kuyé.

Ūḍḍ ni gé, 'bá ĩrĩ pi ímúkí pá tuú, ⁶¹ kọpi kǐnĩ, “Ágó 'dĩri 'yo ándúru kǐnĩ, 'Ma Jó Múngú vé rĩ ũsī vūgá, ma gō sị ú'dú na agá.’ ”

⁶² Átálágú āmbúgú rĩ ní íngázú pá tuzú uru sī, ĩri ní 'yozú Yēsũ ní kǐnĩ, “Tā āgō 'dĩ'bée ní rii ũmbĩi mí drǐgé kárakarā 'dĩ'bée, 'í 'yo átángá mí tị gé sī ku āsī?” ⁶³ 'Bo Yēsũ újí 'í kǐri.

Átálágú āmbúgú rĩ ní 'yozú ĩri ní kǐnĩ, “'Í sō ũyō Múngú adriipi ídri rú rĩ ẹnḍeṛị gé, 'í lū 'bá ní, mí Kúrísitō Múngú Mvọpị 'i?”

⁶⁴ Yēsũ ní újázú ĩri ní kǐnĩ, “Tā mí ní átá 'dĩri pịrị. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dini, ma 'Bá Mvá 'i, úmvúlésī ĩmi ímú ma ndre, ma úrí Múngú Ūkpō 'Dipa vé drị ẹnḍepị gé, ma ĩgō ímú 'bū gé 'dāásī vūgá nōó ĩrībītị agásī.”

⁶⁵ Átálágú āmbúgú rĩ ā 'a ve ũnjí ũnjí, ru ívé bōngó āsī, ĩri ní 'yozú kǐnĩ, “Ágó nōri ide Múngú ri! Ngá 'bá ní 'bá āzi lēzú ē ímú ágó 'dĩri vé tā ũlūú rĩ ā'di? ĩmi yíkí tā ágó rĩ ní Múngú ri idezú rĩ gí. ⁶⁶ ĩmi lēkí ā lịkí tā drị ni gé íngóni?”

Kọpi ní újázú kǐnĩ, “Ágó 'dĩri, lē ā 'díkí ĩri drāá rá.”

⁶⁷ Kọpi ní tǔsú úwézú ẹnḍeṛị ni gé, kọpi ní 'dezú ĩri ũgbázú. Ūrukọ'bée ní ĩri usazú. ⁶⁸ Kọpi ní 'yozú ĩri ní kǐnĩ, “Kúrísitō, mí áamá, ā'di gbā mi nĩ?”

Pétēró gā Yēsũ ri sī

(Mārākō 14:66-72; Lúkã 22:56-62; Yūwánĩ 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Sā 'dāri gé, Pétēró úrí kuú āmvé jó rizú tā lizú rĩ ā bóró gá 'dāá, mvá ũkú āzi átí'ba rú ni ní ímúzú, ĩri ní 'yozú Pétēró ní kǐnĩ, “'Īmi rikí ándúru adrii Yēsũ adriipi Gālíláyágú rĩ be trú.”

⁷⁰ Pétēró ní gázú 'bá rĩ pi ẹnḍeṛị gé 'dǐgé kǐnĩ, “Á nị kuyé mi dō ri tā ngōri átá!”

⁷¹ Kúru Pétēró ní 'dezú muzú kání rĩ vé kẹtǐlé gá 'dāá, mvá ũkú āzi ní ĩri ndrezú, mvá ũkú rĩ ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kǐnĩ, “Ágó nōri, kọpi rikí ándúru adrii Yēsũ Nāzērétágú rĩ be trú.”

⁷² Pétēró gō kpá gāá dǐj, ĩri ní ũyō sōzú kǐnĩ, “Á nị má ágó 'dĩri kuyé!”

⁷³ Kā adrii mādā, vudrị ni gé, 'bá urukọ'bée pá tu'ba 'dālé rĩ pi ní ímúzú Pétēró vúgá nōó, kọpi ní 'yozú kǐnĩ, “'Bá nǐkí rá, mí 'bá 'dĩ'bée vé ógúpị. Ū'dúkó mí ní rizú átázú rĩ lū 'bá ní kǐnĩ, mí Gālíláyágú.”

⁷⁴ Pétēró ní 'i trizú ũgōgōlé rú kǐnĩ, “Múngú ā sē má ĩsú drǐlé ũnjí, á nị má ágó 'dĩri kuyé.”

Koro lōgúlōgú ní cēré 'bezú.

⁷⁵ Pétēró ní tā Yēsũ ní ándúru 'yoó 'í ní, “Lōgúlōgú ní drǐ cēré 'bézú kuyé rĩ gé, mí ma gā ca vú na” 'dāri ā tā ígázú. Kúru Pétēró ní fūzú muzú āmvé 'dāá, ĩri ní í'dózú ngozú mádrā mádrā rú.

27

Jíkí Yēsũ ri Pīlátō ẹnḍeṛị gé

(Mārākō 15:1; Lúkã 23:1-2; Yūwánĩ 18:28-32)

¹ Ūbútị kǐnǐkǐnĩ, atala atala rĩ pi drǐgé rĩ pi, 'bá ambugu rĩ pi be cēré,

úmúkí tị trụ, kôpi lēkí ā 'dịkí Yēsũ ri drāá rá. ² Kôpi ũdrōkí ĩri, jìkí ĩri mụzú Pīlātō ẹndrẹtị gé,* Pīlātō ri gávānā.

Yúdā vé drāngára
(*Ẹzị 1:18-19*)

³ Yúdā Yēsũ ā ũli 'beépi rĩ kã ndreé lịkí Yēsũ vé tã, lēkí ĩri 'dị'dị, tã rĩ sē ĩri ní ĩzāngā āmbúgú, ĩri ní mũfēngā fífí pụkú na rĩ újázú gōzú atala atala rĩ pi drịgé rĩ pi ní 'bá ambugu rĩ pi be. ⁴ ĩri ní 'yozú kīnī, "Á 'o ũnjīkānyā 'bá tã ũnjí 'oópi kuyé ni ā ũli 'bezú."

Kôpi ní újázú ĩri ní kīnī, "Tã 'dĩri adri tã 'bávé ni ku, tã 'dĩri mi pá tu tị ni gé nĩ."

⁵ Yúdā ní mũfēngā rĩ 'bezú 'í drịgé sī Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá, ĩri ní 'dezú mụzú 'i 'yīzú bāákú sī.

⁶ Atala atala rĩ pi drịgé rĩ pi ní mũfēngā fífí rĩ pi u'duzú, kôpi ní 'yozú kīnī, "Tāimbí ā'yī ku ĩ ní mũfēngā 'dĩri 'bázú jó ĩ ní rizú mũfēngā 'bázú rĩ agá, ā'diātāsīyā mũfēngā 'dĩri dākí ānī ārī gí." ⁷ Kôpi ũsūkí kīnī, mũfēngā 'dĩri sī, lē ā jekí vūrā ānī, 'bá ímụ'bá jākā rú rĩ pi kádō ũdrāá, ā sīkí rí kôpivé āvū ānī.

⁸ Cīngbá āndrū sī, zīkí vūrā rĩ ā rú, Vūrā Ārī vé ni. ⁹ Tã ótú nēbī Yērēmīyā ní 'yoó rĩ, nga 'i fūú tị ni gé gí kīnī, "Kôpi 'dụkí mũfēngā fífí pụkú na, 'bá ĩsērélē vé rĩ pi kīnī 'bá rĩ rụ dō ĩri gí, ĩ mũfēngā 'dĩri sē ĩri ní. ¹⁰ Mũfēngā rĩ sī, kôpi jekí vūrā 'bá riipi ụrúté ũdrí gbizú ni vé ni ānī, sū Úpí ní ẹzị má ní rĩ tịnị."

Pīlātō ri Yēsũ ri uzị
(*Mārākō 15:2-5; Lúkā 23:3-5; Yūwānī 18:33-38*)

¹¹ Yēsũ kã pá tuú gávānā Pīlātō ẹndrẹtị gé 'dāá, Pīlātō ní ĩri zịzú kīnī, "Mí nyo 'bāgú Yāhūdī rĩ pi vé rĩ?"

Yēsũ ní újázú ĩri ní kīnī, "Tã rĩ mí ní 'yoó gí 'dĩ."

¹² Atala atala rĩ pi drịgé rĩ pi, 'bá ambugu rĩ pi be, kôpi kã ĩri tōó, Yēsũ zī 'í tị átángá 'yozú kuyé. ¹³ Pīlātō ní ĩri zịzú kīnī, "Í yī tã 'bá rĩ pi ní rií 'yoó mí rụ 'bá gá ũnjí 'dĩri kuyé?" ¹⁴ 'Bo Yēsũ újā ĩri ní átángá ālunāni kuyé, sē gávānā ní āyāngára.

Lịkí Yēsũ vé drāngára ā tã
(*Mārākō 15:6-15; Lúkā 23:13-26; Yūwānī 18:39-19:16*)

¹⁵ Mērē gávānā vé rĩ gé, kádō rií Ụmū Múngú ní Ẹlịzú Jó tị gé sī rĩ nyaá, 'bá bītríká rĩ pi 'bá ĩ ní ũ'yī kuu jó āngū ũ'yīzú rĩ agá rĩ pi vé ālu ĩpē, ĩ ĩri ọyụ ĩfū āmvé. ¹⁶ Sā 'dāri gé, ágó āzi rụ be kuúpi tã ũnjí sī ni 'yīkí ĩri kú jó āngū ũ'yīzú rĩ agá 'dāá, ágó rĩ ā rụ Bārābā 'i. ¹⁷ 'Bá bītríká rĩ pi kã ĩ úmú Pīlātō vé āngá 'dāá, Pīlātō ní kôpi zịzú kīnī, "Īmi lēkí mē ọyụ ĩmi ní ā'di ri sēé? Mā ọyụ Bārābā ri sēé, dōku mē ọyụ Yēsũ ĩ ní zị Kúrísitō ri sēé?" ¹⁸ Pīlātō nī rá 'yozú kīnī, Yāhūdī ambugu rĩ pi íjìkí Yēsũ ri 'í ẹndrẹtị gé nōó, ā'diātāsīyā kôpi 'bākí ẹsị ũnjí Yēsũ drịgé.

¹⁹ Pīlātō kã úrī ívé lúpá tã lịzú rĩ drịgé, ũkú ni ní ụ'dụkọ pēzú vú ni gé 'dāá kīnī, "Ágó tã ũnjí 'oópi kuyé 'dāri, ā 'okí ĩri ũnjí ku, ĩnịná āndrū rĩ sī, urobí ũbī ma ĩrivé tã sī, mē ẹsị ịsú ānī ĩzāngā ambamba."

²⁰ 'Bo atala atala rĩ pi drịgé rĩ pi, 'bá ambugu rĩ pi be, rikí 'bá bītríká rĩ pi ē drị ụcị kīnī, kôpi ā 'yokí, ā ọyukí Bārābā ri áyu, ā 'dịkí Yēsũ ri drāá rá.

²¹ Kúru gávānā Pīlātō ní 'bá bītríká rĩ pi zịzú kīnī, "Bá ĩrī 'dĩ'bée āsámvú gé, ĩmi lēkí mē ọyụ ĩmi ní ā'di ri sēé?"

Kôpi ní újázú kīnī, "Mí ọyụ Bārābā ri áyu."

²² Pīlātō ní kôpi zịzú kīnī, "Kúru Yēsũ ĩ ní zị Kúrísitō 'dĩri, mē 'o ĩri ā'di rú?"

Kôpi ní céré újázú kīnī, "Ā gbākí ĩri pẹtị alambaku sịgé!"

* **27:2** 27:2 Jìkí ĩri mụzú Pīlātō ẹndrẹtị gé: Kôpi jìkí ĩri mụzú Pīlātō ẹndrẹtị gé, ā'diātāsīyā kôpi ũkpō ākó 'bá 'dịzú, 'yēná gávānā Rómā vé rĩ ũkpō be 'bá 'dịzú nĩ. **27:10** 27:10 Zākāriyā 11:12-13; Yērēmīyā 19:1-13; 32:6-9

²³ Pílatō ní kòpì zìzú kìnì, “Àsì? Tã ùnjí ìrì ní 'oó rĩ ã'di?”

Kòpì gòkí ọ'ù ọ'dùkò be ọrù 'dǎá kìnì, “À gbàkí ìrì pẹ̀tì alambaku sígè.”

²⁴ Pílatō kǎ ndreé tǎ ǎzi 'í ní ícò 'oó ni 'dǎáyo, 'bá rĩ pì lèkí íngá mgbárǎsì, ìrì ní yìí 'í'dùzú 'í drì ùjìzú 'bá bítíká rĩ pì ẹ̀ndrẹ̀tì gé 'dìgè. Ìrì ní 'yozú kìnì, “Ágò nǒrì vé ǎrì, tǎ ni adri má drìgè ku, tǎ ni rì adri ìmi drìgè!”

²⁵ 'Bá rĩ pì ní cèré újázú kìnì, “Ìrìvé ǎrì, tǎ ni ǎ adri 'bá drìgè, ǎzini 'bávè anjìná rĩ pì drìgè!”

²⁶ Kúru Pílatō ní Bǎrǎbǎ rì ọyuzú. Ìrì ní tǎimbì sèzú ívé ǎngáráwá rĩ pì ní, kòpì ǎ ùgbàkí Yèsù rì, kòpì ǎ gbàkí ìrì pẹ̀tì alambaku sígè.

ǎngáráwá rĩ pì ìnjákí Yèsù ẹ̀ drì (Mǎrǎkò 15:16-20; Yùwǎnì 19:2-3)

²⁷ Kúru gávǎnǎ Pílatō vé ǎngáráwá rĩ pì ní Yèsù rì jìzú muzú vǔrǎ ívé rĩ gé 'dǎá, kòpì ní ǎngáráwá rĩ pì úmúzú cèré, kòpì trakí ì Yèsù ǎ gǎrǎ gá sǐ kúrù. ²⁸ Kòpì njekí ìrìvé bǒngó akoóko rùkù rĩ rù'bá ni gé sǐ, kòpì sukí bǒngó ìka ǎcò ni† rù'bá ni gé, ²⁹ kòpì údékí ùcékúcé suú drì ni gé kùlá rú. Kòpì 'bákí túré ìrìvé drì ẹ̀ndẹ̀pì gé, kòpì ùfíkí kùmúcí ìrì ẹ̀ndrẹ̀tì gé, kòpì ní ìrì ẹ̀ drì ìnjázú 'yozú kìnì, “'Bǎgú Yǎhùdì rĩ pì vé rĩ, 'bá ìnjìkí mi rá!” ³⁰ Kòpì úwékí tǔsú rù'bá ni gé, kòpì 'í'dùkí túré ìrì drìgè rĩ, rìkí ìrì ẹ̀ drì ùgbǎá ǎnì.

³¹ Kòpì kǎ ìrì ẹ̀ drì ìnjá, kòpì ní bǒngó akoóko rùkù rĩ njezú rù'bá ni gé sǐ, kòpì gòkí ìrìvé bǒngó suú ìrì rù'bá gá 'dǎá ùzi. Kúru kòpì ní ìrì jìzú muzú, ǎ mukí rì ìrì gbǎá pẹ̀tì alambaku sígè.

Gbàkí Yèsù rì pẹ̀tì alambaku sígè (Mǎrǎkò 15:21-32; Lúkǎ 23:26-43; Yùwǎnì 19:17-27)

³² Kòpì kǎ rìí 'deé muzú, kòpì cakí ágó ǎzi ìsù, ágó rĩ ìbí ìmú Kùrénè gélésìla, ágó rĩ ǎ rù Sìmónǎ 'i. Kòpì

mìkí ágó rĩ pẹ̀tì alambaku Yèsù vé rĩ 'duú muzú. ³³ Kòpì ní cazú vǔrǎ ì ní zìí Gǒlǒgótǎ rĩ gé 'dǎá, (Gǒlǒgótǎ vé ífífí, vǔrǎ drì kólòmgbó vé ni).

³⁴ Kòpì ní vinyọ usazú ngá drǎápi ùkèngelì ni sǐ, sèzú Yèsù ní, ǎ mvu, Yèsù kǎ ngá rĩ 'bìí, gǎ mvugá sǐ.

³⁵ Kòpì kǎ ìrì gbǎá pẹ̀tì alambaku sígè 'dǎá gí, kòpì 'bekí ìrìvé bǒngó jèké sǐ, awakí ì ní. ³⁶ Kúru kòpì ní úrìzú vǔgá, kòpì tèkí rìí ìrì ndreé.

³⁷ Kòpì sǐkí tǎ ì ní ìrì tǒzú rĩ gbǎá ìrì drìlé gá ọrù 'dǎá, kòpì sǐkí tǎ rĩ 'dínì, 'DÌRÌ YÈSÙ, 'BĀGÚ YĀHŪDÌ RĪ PÌ VÈ RĪ. ³⁸ Gbàkí ọgù'bá ìrì pẹ̀tì alambaku sígè Yèsù be trù, gbàkí ǎzi rĩ ìrìvé drì ẹ̀ndẹ̀pì gélésìla, ǎzi rĩ ìrìvé drì ìjì gélésìla. ³⁹ 'Bá rì'bá ẹ̀lì'bá ẹ̀lì ẹ̀lì rĩ pì rìkí ìrì u'daá, kòpì rìkí ì drì yaá ìrì idezú ǎnì, ⁴⁰ kòpì rìkí 'yoó kìnì, “Mì ǎndúrú 'yoópi, mì Jó Múngú vé rĩ ìnjǎnyǎ, mì gò sǐ ọ'dú na agá rĩ, mì dō Mvǎ Múngú vé ni, 'í pa mì! Mì ísì pẹ̀tì alambaku rĩ sígè sǐ vǔgá nǒó.”

⁴¹ Atala atala rĩ pì drìgè rĩ pì, 'bá tǎimbì Mósè vé rĩ ìmbá'bá rĩ pì, ǎzini 'bá ambugu rĩ pì, rìkí kpá Yèsù ẹ̀ drì ìnjá. ⁴² Kòpì kìnì, “Ídrì 'bá ọrùkọ'bée rá pírì, 'bo ídrì 'i ngúlúpì ku ǎsì? Ìrì dō 'bǎgú Ìsèrélè rĩ pì vé ni, ẹ̀ ísì pẹ̀tì alambaku rĩ sígè sǐ vǔgá nǒó, kúru 'bá ìrì ẹ̀'yi rá. ⁴³ 'Bǎ ívé ẹ̀sì cèré Múngú drìgè. Lè Múngú ẹ̀ ídrì ìrì, dō Múngú lè ìrì rá, ǎ'diǎtǎsìyǎ 'yo 'dínì kìnì, 'Ma Mvǎ Múngú vé ni.' ” ⁴⁴ Ọgù'bá ì ní gbǎá ìrì be trù rĩ pì rìkí kpá ìrì ẹ̀ drì ìnjá ìndì.

Yèsù vé drǎngára (Mǎrǎkò 15:33-41; Lúkǎ 23:44-49; Yùwǎnì 19:28-30)

⁴⁵ 'Í'dózú ọ̀tù mgbímgbì gé 'dìgè, cazú sǎ na ùndrẹ̀ná vé rĩ gé, ǎngù rĩ bǐ nií kuú cìcì. ⁴⁶ Kǎ muú caá sǎ na gá, Yèsù ní trezú ọ'dùkò be ọrù 'dǎá kìnì, “Èlọyì, Èlọyì, lǎmǎ sǎbàkátǎnì?” Ífífí ni kìnì, “Múngú

† 27:28 27:28 Bǒngó ìka: 'Bǎgú rĩ pì rì bǒngó ìka su. 27:46 27:46 Sǎwùmǎ 22:1

mávé rĩ, Múngú mávé rĩ, ngá mí ní ma adizú rĩ ã'di?"

⁴⁷ 'Bá pá tu' 'bá 'dǎlé rĩ pi kǎ tǎ ĩri ní 'yoó rĩ yìi, kòpi kǐnĩ, "Īri ri Ēlǐyǎ ri zì."

⁴⁸ Koro kòpi ǎsámvú gé 'dǐgé, 'bá ǎlu ní njuzú lífǎ í'dúzá, ĩri ní suzú vǐnyò údrǎpi gí ni agá, ĩri ní suzú pèti sígé, ĩri ní suzú mužú Yésũ vúgá uru 'dǎá, Yésũ ǎ mvu. ⁴⁹ 'Bá rĩ pi urukò 'bée kǐnĩ, "Ī kúkí ĩri ó'dúkùlè, Ēlǐyǎ ri dō ímú ĩri ídrí rá."

⁵⁰ Yésũ gō treé dǐi ú'dúkò be uru 'dǎá, ĩrivé ídrí ní kúru fúzú.

⁵¹ Sǎ 'dǎri gé, bǒngó ĩ ní Jó Múngú vé rĩ ǎ 'a elizú rĩ ãsĩ 'i ĩrĩ, í'dózú uru 'dǎá, cǐmgbá vúgá nõó. Nyòòkú rĩ aya 'i dǐngídǐngí, írǎ rĩ pi undakí ĩ kpélékpélé. ⁵² 'Bú ǎvũ sǐzú rĩ pi zíkí ĩ tì kú mgbò, 'bá kǎrákará Múngú ri è'yì' 'bá, ùdrǎ' 'bá gí rĩ pi, ingakí kòpi gōó ídri rú ũzi. ⁵³ Kòpi ĩfũkí 'bú rĩ pi agásĩ ǎmvé. Yésũ kǎ íngá gōó ídri rú gí, kòpi 'dekí mužú kúrú uletere Yērúsǎlémǎ vé rĩ gé 'dǎá, kòpi i'dakí ĩ 'bá kǎrákará pi èndrèti gé rá.

⁵⁴ Ūgalaku rĩ pi ívé ǎngáráwá Yésũ ri ùtè' 'bá rĩ pi be, kòpi kǎ ǎngũ 'i ayaápi dǐngídǐngí 'dǐri ndreé, sè kòpi ní ũrĩ ambamba, kòpi kǐnĩ, "Ádarú ágó nõri Mvǎ Múngú vé ni!"

⁵⁵ Ūkú kǎrákará tukí pá kuú rǎrá rú, kòpi tǎkí nyo ri ndreé. Ūkú 'dǐ' 'bée íbíkí ímú Yésũ be trú ǎngũ Gǎlǐláyǎ vé rĩ gǎlésĩla, kòpi lǎkí Yésũ è ĩzǎ koó. ⁵⁶ Kòpi ǎsámvú gé 'dǎá, 'bá rĩ Mǎrǐyǎ Mǎgǎdélénǎ 'i, Mǎrǐyǎ Yòkóbũ pi vé èndrèpi Yòsépǎ be rĩ 'i, ǎzini Zèbédáyò ènjìpìi vé èndrèpi sǐ.

Yésũ vé sǐngárá

(Mǎrǎkò 15:42-47; Lúkǎ 23:50-56; Yũwǎnĩ 19:38-42)

⁵⁷ Ūndrèjǎ 'dǎri sǐ, ǎrĩmátáyògú ǎzi ǎ'bú be ni, rú ni Yòsépǎ 'i, ĩri ǎndúru 'bá Yésũ ǎ pámvú ũbĩpi ni.

‡ **27:51** 27:51 Bǒngó ĩ ní Jó Múngú vé rĩ ǎ 'a elizú rĩ: Bǒngó 'dǐri elíkí Vürǎ Uletere rĩ pi ǎsámvú Vürǎ Uleteretere rĩ be rĩ ǎnĩ. Átálágú ǎmbúgú rĩ 'yéjǎ aga fi bǒngó rĩ agásĩ Vürǎ Uleteretere rĩ agá 'dǎá nĩ, ǎ'diǎtǎsǐyǎ Múngú ri adri Vürǎ Uleteretere dǐipi pòwùpòwù rĩ agá 'dǎá. 'Í lǎ Lèvítikǎ 16; Mǎrǎkò 15:38; Lúkǎ 23:45; Èbéré 6:19-20; Èbéré 9:1-7. § **27:64** 27:64 Ūnjò drǐdrǐ 'dǎri: Drǐkoma Yǎhùdǐ rĩ pi vé rĩ ũsũkí kǐnĩ, ũnjò drǐdrǐ rĩ, Yésũ kǐnĩ 'i Kúrísítò 'i.

⁵⁸ Īri ní 'dezú mužú Pǐlátò vúgá 'dǎá, ĩri ní Yésũ vé ǎvũ ǎ tǎ zizú Pǐlátò tì gé, Pǐlátò ní tǎimbĩ sèzú kǐnĩ, ǎ oyúkí ǎvũ rĩ sèé ĩri ní. ⁵⁹ Yòsépǎ ní ǎvũ rĩ 'duzá, ĩri ní ĩmũlũzú bǒngó múké ule ni sǐ. ⁶⁰ Īri ní ǎvũ rĩ jǐzú sǐzú ívé 'bú 'í ní gaá lǐú írǎ agá rĩ agá. Īri ní írǎ ǎmbúgú ni gũzú 'bǎzú 'bú rĩ tì gé, ĩri ní kúru 'dezú mužú. ⁶¹ Mǎrǐyǎ Mǎgǎdélénǎ pi Mǎrǐyǎ ǎzi rĩ be úríkí kuú 'búrèdrǐ rĩ ǎ gǎrǎ gá, kòpi tǎkí ri ndreé.

'Bá ǎngũ ùtè' 'bá rĩ pi rikí 'búrèdrǐ rĩ ùtèé

⁶² Kǎ mužú adrii drǐ 'dǐni, ú'dú Sǎbátǎ vé rĩ gé, atala atala rĩ pi drǐgé rĩ pi, Fǎrúsĩ rĩ pi be, kòpi ní 'dezú mužú Pǐlátò vúgá 'dǎá. ⁶³ Kòpi ní 'yozú kǐnĩ, "ǎmbúgú 'bávè rĩ, 'bá ígákí tǎ ágó ũnjò rú rĩ ní ǎndúru 'yoó lókí ĩri ní drǐ adrizú ídrí rú rĩ gé 'dǎri gí kǐnĩ, 'Ū'dú na ǎ vùdrǐ gé, ma gō íngá ídri rú ũzi.' ⁶⁴ Kúru lè mĩ sè tǎimbĩ, ǎ ùtèkí 'búrèdrǐ rĩ caá ú'dú na. 'Í 'o dō 'dǐni ku, ĩrivé 'bá ĩri ǎ pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ímú ĩrivé ǎvũ ũgũ rá, kòpi ímú 'yo 'bá rĩ pi ní, íngá gōó ídri rú gí. Ūnjò vúlè 'dǐri, ĩri ímú drǐdrǐ 'dǎri ǎga rá."

⁶⁵ Pǐlátò ní 'yozú kǐnĩ, "Īmi pèkí ǎngáráwá rĩ pi mužú 'búrèdrǐ rĩ ùtèé sũ ĩmi ní nǐi gí rĩ tǐni." ⁶⁶ Kúru kòpi ní 'dezú mužú 'búrèdrǐ rĩ ùtèzú, kòpi ní írǎ rĩ gũzú 'bǎzú 'bú rĩ tì gé, kòpi ní mbǐzú ũdrǐ sǐ, kòpi ní ǎngáráwá rĩ pi 'bǎzú rizú 'búrèdrǐ rĩ ùtèzú.

28

Yésũ vé íngáráwá gōó ídri rú drǎngárá gǎlésĩla rĩ

(Mǎrǎkò 16:1-8; Lúkǎ 24:1-12; Yũwǎnĩ 20:1-10)

¹ Ū'dú Sǎbátǎ vé rĩ ǎ vùdrǐ gé, kǎ adrii Yǐngǎ sǐ ũ'bútì kũnikũnĩ,

Māriyā Māgādēlénā pi Māriyā āzi rī be, 'dekí muḡú 'būrēdrī rī ndree.

² Koro āngū rī ní 'i ayazú dīngídīngí, ā'diātāsīyā mālāyíkā Úpí vé rī ímú 'bū gé 'dāásī, 'de muḡú 'būrēdrī gé 'dāá, gū írā rī 'bū rī tī gé sī, úrí drī ni gé. ³ Mālāyíkā rī vé ɛndrētī ógú sū āngū ní gaá ógú lókúlókú rī tīnī, írivé bōngó imvesírílílí sū útú ní ógú rī tīnī. ⁴ 'Bá 'būrēdrī ütē' bá rī pi ká ĩri ndree, ũrī ímvú kōpi ambamba, kōpi ā rú' bá yā kpīríkpīrí, kōpi u'dekí vūgá sū 'bá ũdrā' bá gí ni pi tīnī.

⁵ Mālāyíkā rī ní 'yozú ũkú 'dī' bée ní kīnī, "Īmi 'okí ũrī sī ku, á nī rá ĩmi ri Yēsū ĩ ní gbāá pētī alambaku sígē rī ndā. ⁶ Yēsū ri nōgó 'dāayo, Múngú inga ĩri drāngará gálésī gōó ídri rú gí, sū ándúru ĩri ní 'yoó rī tīnī. Īmi ímúki vūrā ĩ ní ĩri 'bázú lazú rī ndree. ⁷ Īmi muḡí mbēlē lūú ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá rī pi ní kīnī, 'Íngá drāngará gálésīla gōó ídri rú gí, ĩri ri mu āngū Gālíláyā vé rī gé ĩmi ɛndrētī gé drīdrī 'dī' dī, ĩmi ca mu ĩri ísú ndre 'dāá.' Tā má ní ímú lūú ĩmi ní rī adriipi 'dī."

⁸ ũkú rī pi ní ngazú muḡú rú' bá sī 'būrēdrī gé 'dīisī rá. ũrī ímvú kōpi rá, 'bo āyīkō fu kōpi ambamba, kōpi ní njuzú muḡú tā rī ũlūzú Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá rī pi ní. ⁹ Koro Yēsū pi ní drī ísúzú kōpi be, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Mōdó ĩmi ní." Kōpi ní ímúzu ĩri vúgá nōó, kōpi ní kúmūcí ũtīzú ĩri ɛndrētī gé, kōpi ní ĩri ĩnjīzú. ¹⁰ Kuru Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'okí ũrī sī ku. Īmi muḡí lūú má ɛdrīpīi* ní, kōpi ā muḡí āngū Gālíláyā vé rī gé, kōpi mu ma ísú ndre 'dālé."

Tā 'bá 'būrēdrī ütē' bá rī pi ní ũlūú rī

¹¹ ũkú rī pi ká rií 'deé muḡú kūrú agá 'dāá, 'bá 'būrēdrī ütē' bá rī pi ā urukó ní 'dezú muḡú tā 'i ngaápi rī ũlūzú atala atala rī pi drīgé rī

pi ní céré. ¹² Atala atala rī pi drīgé rī pi ká ĩ úmú 'bá ambugu rī pi be, kōpi ũsūki kīnī, lē ĩ sēki mūfēngā āmbúgú āngaráwá rī pi vé rī ní. ¹³ Kōpi ní 'yozú āngaráwá rī pi ní kīnī, "Īmi 'yokí, 'Īrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá ri pi ímúki ĩnīná sī, kōpi ũgūki ĩrivé āvū muḡú gí, ísú ākūdē 'bá ũ'dú gé." ¹⁴ Gávānā kādō tā 'dīri yī, 'bá mu ɛsī ni 'yo, tā āzi ícó ĩmi ísú ku." ¹⁵ Kuru āngaráwá rī pi ní mūfēngā rī 'duzú, kōpi 'duki tā rī ngaá sū ĩ ní lūú ĩ ní rī tīnī. Tā 'dīri ayi Yāhūdī rī pi āsámvú gé sī céré, ú'dógú' dógú' dīri ĩ drī ri ũlūú Yāhūdī rī pi āsámvú gé cīngbá āndrū sī.

Yēsū ɛzi tā ívé 'bá 'i pámvú ũbī' bá muḡrī drī ni ālu rī pi ní

(Mārākō 16:14-18; Lúkā 24:36-49; Yūwānī 20:19-23; Ẹzī 1:6-8)

¹⁶ Kuru 'bá ĩri ā pámvú ũbī' bá muḡrī drī ni ālu rī pi ní 'dezú muḡú āngū Gālíláyā vé rī gé írā Yēsū ní ándúru 'yoó kōpi ā muḡí drī ni gé 'dāri gé 'dāá. ¹⁷ Kōpi ká ĩri ndree, kōpi ní ĩri ĩnjīzú, 'bo tā 'dīri fi urukó' bée drīgé ālujani kuyé. ¹⁸ Kuru Yēsū ní ímúzu ívé 'bá 'i pámvú ũbī' bá rī pi vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ūkpō 'bū gé 'dālé rī, āzini vū drīgé nōgó rī, sēki céré kú má drīgé. ¹⁹ Kuru ĩmi muḡí ũlūú āngū rī pi agásī céré, 'bá rī pi ē ímúki mā pámvú ũbī, ĩmi sēki kōpi ní bātízīmū Ẹtépī ā rú sī, Mvōpī ā rú sī, āzini Índrī Uleterē rī ā rú sī. ²⁰ Īmi ímbákí tā má ní ɛzī ĩmi ní 'dīri kōpi ní, kōpi ā 'duki tā ni ngaánga. Ádarú ũ'dú céré ma adri ĩmi be trú, cīngbá cazú ũ'dú ũdū vé rī gé."

* **28:10** 28:10 Má ɛdrīpīi: Má ɛdrīpīi vé ífífi, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' bá rī pi. **28:19** 28:19 Ẹzī 8:16; 19:5; Rómā 6:3; 1 Kōrínítō 1:13; 10:2; Gālātīyā 3:27

**Ū'dúkó múké
Mārákō
ní sī rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Búkū 'dīri Yūwánī Mārákō* sī nī. Yēsū kā adrii Yērúsálémā gá 'dāá, ísú ākūdē Mārákō ri drī kērimvá rú. Mārákō újá 'i ícá 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi ni. Vúdrī ni gé, kōpi gōkí rií ēzī ngaá Páulū be trú. Vúdrī ni gé, kōpi gōkí rií ēzī ngaá Pétēro be. Yēsū vé tā ĩri ní sī 'dīri agá, ūlū tā Yāhūdī rī pi ní rií átá rī, āzini ūlū mērē Yāhūdī rī pi vé rī, kúru índré sū sī búkū 'dīri 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku Yēsū ri ē'yī' 'bá gí rī pi ē ĩzā kozú.

Búkū 'dīri agá, Mārákō ūlū tā Yēsū ní 'oó rī pi, ndē tā Yēsū ní átá tī sī rī pi rá. Búkū 'dīri agá, 'bá ísúkí lāá, Yēsū 'o tā āyāzú āyāyā ni pi kárákará, ídrí 'bá kárákará, údró índrí ūnjí rī pi ūfúú 'bá rī pi drīgé sī, āzini trū 'bá rī pi ívé ūnjīkānyā agásī rá. Tā ĩri ní 'oó 'dī' bée agá, lū 'yozú kīnī, Yēsū ri ūkpō be, íbí íngá Múngú vúgá, sē 'i 'dī' drāá 'bá rī pi trūzú ívé ūnjīkānyā agásī.

Mārákō ūlū tā Yēsū vé rī, āzini ūlū tā Yūwánī ní bātízīmū sēzú Yēsū ní rī. Ūlū tā rī pi muzu uletere cimgbá cazú ūdū gé, ísú ākūdē gbāki drī Yēsū ri pētī alambaku sígé kuyé, búkū rī vé ūdū gé, ūlū tā Yēsū ní íngázú gōzú ídrí rú drāngará gálésīla rī, āzini ūlū ĩrivé ngangará muzu 'bū gé rī vé tā.

* : Yūwánī Mārákō: Yūwánī Mārákō pi mukí Páulū be, Bārúnábā sī Sáyípūrāsī gé, 'bo Mārákō ku ēzī rī ā ngangará Pāmīfilyā gá. Vúdrī ni gé, Páulū ā'yī Mārákō ri jī muzu í vúgá sī índi kuyé. 'Bo Páulū kā adrii jó āngū ū'yīzú rī agá 'dāá, ĩri ní Tīmōtēyō ri zizú, ē ĩjī Mārákō ri ímú 'í vúgá, 'í ĩzā koó. 'Í lā Ēzī 12:25; Ēzī 15:37-39; 2 Tīmōtēyō 4:11. † **1:1** 1:1 Yēsū Kúrísítō: Rú Yēsū 'dīri vé ífífí, Múngú ri 'bā paapi rī. Kúrísítō ri 'bá ĩ ní ūdu dāá drī ni gé, lūzú kīnī Múngú ĩpē ĩri adrii 'bāgú rú. Ēbérē tī sī Kúrísítō ri ĩ zī Māsīyā. 'Í lā Yūwánī 1:41. ‡ **1:2** 1:2 Nēbī: Múngú ri ívé tā átá nēbī rī pi ní, kōpi kúru ĩrivé ū'dúkó rī ūlū 'bá rī pi ní. **1:2** 1:2 Mālākī 3:1 **1:3** 1:3 Ísáyā 40:3 § **1:4** 1:4 Bātízīmū: ĩ ri 'bá rī pi ní bātízīmū sē lūzú kīnī, kōpi újākí ēsī ívé ūnjīkānyā agásī gí, kōpi ē'yīkí Múngú ri gí. * **1:8** 1:8 Índrí Uletere rī: Índrí Uletere rī Índrí Múngú vé ni. Búkū Múngú vé rī kīnī, Ētēpī ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsū ri Múngú 'i, āzini Índrí Uletere rī Múngú 'i. Ētēpī ri, Mvōpī ri, āzini Índrí Uletere rī, kōpi Múngú ālu. 'Í lā Yūwánī 1:1-18; Yūwánī 8:41-42; Ēzī 5:3-4.

*Yūwánī sē tī Múngú vé rī
(Mātáyo 3:1-12; Lúkā 3:1-18;
Yūwánī 1:19-28)*

1 Ū'dúkó múké Yēsū Kúrísítō Múngú Mvōpī vé tā sī rī í'dó 'i 'dīni.†

2 Nēbī‡ Ísáyā sī ívé búkū agá 'dīni, "Ma mávē 'bá áyúāyū ni pē muzu mí ní drīdrī, ĩri mū mí ní létī údé."

3 "Ū'dúkó 'bá āzi vé ni ri ó'ú āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá kīnī,

‘Īmi údékí létī Úpí ní,
Īmi útúkí létī ĩrivé rī ā adri pīri.’

4 Yūwánī ní kúru ĩfūzú āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá, ĩri ní rizú tī sēzú 'bá rī pi ní kīnī, "Īmi újākí ēsī, ĩmi kukí ūnjīkānyā āní, Múngú ā trū rí ĩmi ĩmivé ūnjīkānyā agásī rá. ĩri ní 'dezú rizú 'bá rī pi ní bātízīmū§ sēzú." 5 'Bá rī pi ní ímúú āngū Yūdáyā vé rī agásī, āzini kūrú Yērúsálémā vé rī agásī céré Yūwánī vúgá nōó. Kōpi ní ívé ūnjīkānyā ūlūzú, Yūwánī ní kōpi ní bātízīmū sēzú yīī āmbúgú dīpī dīdī Yáridénī agá 'dāá. 6 Bōngó Yūwánī ní suu rī, údékí kāmīlō ā 'bí. 'Yī gō lā' 'bú rú ni 'í úpīlé gá, ĩrivé ānyāngā rīi nyaá rī, úmbí, āzini ōnyú ásé agá rī. 7 Yūwánī ní áyúú 'bá rī pi ní kīnī, "'Bá āzi ri ímú mâ vúdrī gé 'dī' dī, ĩri ūkpō be ambamba, ndē ma ūkpō sī rá, má ícó ōvūú ĩrivé ngá pá gá ā bāá oyuú bā ku. 8 Á sē ĩmi ní bātízīmū yīī sī, 'bo ĩri ímú ĩmi ní bātízīmū sē ūkpō Índrí Uletere rī* vé rī sī."

*Yūwánī sē Yēsũ ní bātízīmũ
(Mātáyo 3:13-17; Lúkã 3:21-22)*

⁹ Lókí 'dãri gé, Yēsũ ímú Nāzērétã gálésíla, Nāzērétã ri āngũ Gālíláyã vé rĩ agá. Yūwánī ní bātízīmũ sészú ĩri ní yĩ Yáridénĩ agá 'dãá. ¹⁰ Yēsũ kã riĩ ĩfũú yĩ rĩ agásĩ, ndre 'bũ zĩ 'i kú mgbo. Índrí Uletererĩ ní ísízú ímúzú sũ āmámũ tĩnĩ, úrízú drĩgé ní gé. ¹¹ Kúru ú'dúkó ní íkúzú 'bũ gé 'dãásĩ kĩnĩ, “Mi Mvá mávé ni, á lē mi ambamba, ma āyĩkō sĩ mí sĩ.”

*Sātánã ũ'bĩ Yēsũ ri
(Mātáyo 4:1-11; Lúkã 4:1-13)*

¹² Índrí Uletererĩ ní Yēsũ ě tĩ pészú mužú mbēlēñá āngũ ā'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá. ¹³ Yēsũ muž adrii āngũ ā'wí cínýáfã rú rĩ agá 'dãá ú'dú pũkú sũ, Sātánã† ri ĩri ũ'bĩ ásé agá 'dãá. Fĩ muž adrii ā'á ásé agá rĩ pi āsámvú gé, 'bo mālāyíkã rĩ pi‡ ríkĩ ĩri ũtēē nĩ.

*Yēsũ vé ězĩ í'dóngárã
(Mātáyo 4:12-17; Lúkã 4:14-15)*

¹⁴ Kã Yūwánĩ ri 'beé jó āngũ ũ'yízú rĩ agá 'dãá gĩ, Yēsũ ní 'dezú mužú āngũ Gālíláyã vé rĩ gé, ĩri ní ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlũzú mužú. ¹⁵ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mālũngã Múngú vé rĩ ícã ĩnyĩná gĩ, ĩmi újákĩ ěsĩ, ĩmi ě'yĩkĩ ú'dúkó múké má ní ũlũú nōri.”

'Bá Yēsũ ní í'dó zĩ drĩdrĩ ímú 'i pámvú ũbĩ rĩ pi

(Mātáyo 4:18-22; Lúkã 5:1-11)

¹⁶ Yēsũ kã riĩ ěcĩ yĩ bālālã Gālíláyã gārã gá sĩ, ĩri ní 'bá ĩrĩ ĩ'bĩ 'be'bánĩ pi ndrezú, 'bá rĩ Sĩmónã pi ědrĩpi Āndērýã be, kōpi ri ĩ'bĩ 'be ímbá sĩ. ¹⁷ Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Īmi ímúkĩ mã pámvú ũbĩ, ma sē ĩmi

ímú 'bá ísé ĩjĩ má ní sũ ĩmi ní ĩ'bĩ 'beé rĩ tĩnĩ.” ¹⁸ Koro kōpi ní ĩvé ímbá kuzú, kōpi ní 'dezú mužú Yēsũ vúgá sĩ.

¹⁹ Yēsũ kã 'i útrú mužú drĩdrĩ, ĩri ní Zēbēdáyō ěnjĩpĩ Yōkóbũ pi ndrezú ědrĩpi Yūwánĩ be, kōpi ri ĩvé ímbá a'di kũlúmgba agá 'dãá ĩ'bĩ 'bezú ānĩ. ²⁰ Yēsũ ní koro kōpi zízú, kōpi ní ĩ ětēpi Zēbēdáyō ri kuzú ĩvé 'bá ězĩ vé rĩ pi be kũlúmgba rĩ agá 'dãá, kōpi ní mužú Yēsũ vúgá sĩ.

Yēsũ dro índrí ũnjĩ ágó āzi drĩgé sĩ

(Lúkã 4:31-37)

²¹ Yēsũ pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bánĩ rĩ pi be Kãpārãñãmã gá. 'Bo ú'dú Sábátã vé rĩŠ kã ícã, Yēsũ ní mužú Jó Múngú ri Zízú rĩ* agá 'dãá, ĩri ní 'dezú rizú 'bá rĩ pi ímbázú. ²² 'Bá rĩ pi āyākĩ tã ĩri ní ímbá rĩ sĩ rá, ā'diātāsĩyã tã ĩri ní ímbá rĩ ũkpō be ambamba, ndē 'bá tãĩmbĩ Mósē vé rĩ ímbá'bánĩ rĩ pi vé rĩ rá. ²³ Ágó āzi índrí ũnjĩ ní fĩ drĩ ní gé ni ri adrii ĩvé Jó Múngú ri Zízú rĩ agá 'dãá, ágó rĩ ní trezú ú'dúkó be uru 'dãá kĩnĩ, ²⁴ “Yēsũ Nāzērétãgú rĩ, ngá mí ní rizú 'bã drĩ izazú rĩ ā'di? Mĩ ímú 'bã ú'dĩ ũdrãá? Á nĩ mi rá, mi 'Bá Uletererĩ Múngú vé ni.”

²⁵ Yēsũ ní trezú índrí ũnjĩ rĩ drĩgé kĩnĩ, “Mĩ újĩ kĩri, 'i fũ ágó rĩ drĩgé sĩ rá.” ²⁶ Índrí ũnjĩ rĩ ní ágó rĩ ayazú ũkpō sĩ, ĩri ní ngazú fúzú ágó rĩ drĩgé sĩ útréngárã be ú'dúkó be uru 'dãá.

²⁷ 'Bá rĩ pi kã tã 'dĩri ndreé, sē kōpi ní céré āyāngárã. Kōpi ríkĩ átã ĩ āsámvú gé sĩ kĩnĩ, “Ímbāngárã ú'dĩ ĩ ní ímbá ũkpō be índrí ũnjĩ rĩ

† **1:13** 1:13 Sātánã: Sātánã ri ādróko, ĩri āmbúgú índrí ũnjĩ rĩ pi drĩgé, gã tã Múngú vé rĩ 'duğã ngagá sĩ, Múngú idró ĩri 'bũ gé 'dãásĩ. 'Í lã I'dangárã 12:7-9. ‡ **1:13** 1:13 Mālāyíkã rĩ pi: Mālāyíkã rĩ pi índrí, kōpi ri adri Múngú be 'bũ gé 'dálé, kōpi rú'bánĩ ákó. Múngú ri sã āzi sĩ kōpi ipē ímú vũ drĩgé nōó ú'dúkó múké ívé rĩ ũlũ 'bá rĩ pi ní. § **1:21** 1:21 Ú'dú Sábátã vé rĩ: Ú'dú 'dĩri Yāhúđĩ rĩ pi ní rizú uvuzú rĩ, āzini kōpi ní rizú Múngú ri zízú rĩ. Yāhúđĩ rĩ pi ri ú'dú 'dĩri vé tã ígã kĩnĩ, Múngú gbi 'bũ pi vũ be nĩ, āzini Múngú pa ĩ adringárã túgērĩ rú rĩ agásĩ nĩ. Ú'dú Sábátã vé rĩ Yāhúđĩ rĩ pi ri zĩ ú'dú ězĩrĩ, 'bo Kēlĩkó rĩ pi ri zĩ ú'dú ázĩyá. 'Í lã Wũngárã 20:8-11; Dětōrōnómē 5:12-16. * **1:21** 1:21 Jó Múngú ri Zízú rĩ: Yāhúđĩ rĩ pi vé Jó Múngú ri Zízú rĩ pi kárakarã kũrũ rĩ pi agásĩ āndiāndĩ, kōpi ri ĩ úmú Búkũ Múngú vé rĩ lã, āzini kōpi ri Múngú ri ĩnjĩ Ú'dú Sábátã vé rĩ gé.

pi ní tã ni 'dujĩ ẽzĩ ngazú rá 'dĩri, ímbángará íngóni ni?" 28 Tã Yèsũ ní 'oó 'dĩri íré 'i mužú mbělēñá āngũ Gālíláyã vé rĩ agásĩ céré.

*Yèsũ idrí 'bá kárakarã
(Mātáyo 8:14-17; Lúkã 4:38-41)*

29 Yèsũ pi Yökóbũ be Yũwãní sĩ, ngakí fũú Jó Múngú ri Zizú rĩ agásĩ, kôpi 'dekí mužú Sĩmónã pi vé āngã Āndēréyã be. 30 Kôpi kã mužú caá 'dãlé, lũkĩ Yèsũ ní kĩnĩ, Sĩmónã ãdrẽpĩ ri āzó rú, rụ' bá ni ko gbírílílí, la kú gbóló drĩgẽ. 31 Yèsũ ní mužú ũkú rĩ vúgã 'dãã, drĩ ni ruzú, ãri ingazú urugégẽ. Drã rĩ ní dežú ũkú rĩ rụ' bá gã sĩ, ãri ní inyã á' dízú sěžú kôpi ní.

32 Ũndrẽñã Sãbãtã vé rĩ kã dežé, ũtũ rĩ kã 'deé gĩ, 'bã rĩ pi ũlĩkĩ ãvé 'bã drã be rĩ pi, 'bã índrĩ ũnjĩ ní fĩ kôpi drĩgẽ rĩ pi be ímũ Yèsũ vúgã nõó. 33 'Bã kũrũ Kãpãrãnãũmã agã rĩ pi úmúkĩ ã céré ímũ adriĩ kuú jó rĩ vé kẹtĩlé gã. 34 Kúru Yèsũ idrí 'bã drã be rĩ pi kárakarã, drã 'bã 'dĩ' bée rụ' bá gã rĩ pi drã āndĩāndĩ ni pi, āzini Yèsũ údró índrĩ ũnjĩ kárakarã ũfũú 'bã rĩ pi drĩgẽ sĩ. 'Bo índrĩ ũnjĩ rĩ pi ní Yèsũ ri nĩ rã rĩ sĩ, Yèsũ ã'yĩ kôpi átángã átã kuyé.

Yèsũ sē tĩ mužú āngũ Gālíláyã vé rĩ agásĩ

35 Kã mužú caá drũ ũ' bũtĩ kũnĩkũnĩ, Yèsũ ní íngazú urũ, ãri ní mužú adrizú ó' dũkũlẽgúsĩ, 'dãlé ri Múngú ri zĩ. 36 Vũdrĩ ni gẽ, Sĩmónã pi 'ĩ õgũpĩĩ be, kôpi ní 'dežú mužú Yèsũ

ri ndãžú. 37 Kôpi kã ãri ãsũ, kôpi kĩnĩ, " 'Bã rĩ pi ri mi ndã."

38 Yèsũ ní újãžú kôpi ní kĩnĩ, "Lẽ 'bã mužú vũrã āzi túngú ni gẽ, mã ũlũ rĩ kpã tĩ Múngú vé rĩ mužú kũrũ urũkõ' bée agásĩ ãndĩ, ã' diãtãsiyã 'dĩri ẽzĩ Múngú ní ma ãpẽžú rĩ."

39 Yèsũ ní kúru ẽcĩžú Múngú vé tĩ ũlũžú Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, āngũ Gālíláyã vé rĩ agásĩ céré, ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údró ũfũú 'bã rĩ pi drĩgẽ sĩ.

*Yèsũ idrí ágó ũfũ ní nyaã ni
(Mātáyo 8:1-4; Lúkã 5:12-16)*

40 Ágõ āzi ũfũ‡ ní nyaã ni ímũ kũmũcĩ ũtĩ Yèsũ ẽndrẽtĩ gẽ, ãri ní Yèsũ ri mãžú drĩ ãrĩ sĩ kĩnĩ, "Mĩ ã'yĩ dõ rá, mĩ sē mã rụ' bá ẽ ícã ule fõ."

41 Tã 'dĩri sē Yèsũ ẽ ẽsĩ ãsũ ãzãngã ambamba, ãri ní drĩ sužú ágõ rĩ úlõžú, ãri ní 'yõžú kĩnĩ, "Á lã rá, mĩ rụ' bá ẽ ícã ule." 42 Koro ũfũ rĩ ní dežú ágõ rĩ ã rụ' bá gã sĩ, rụ' bá ni ní ícãžú ule.

43 Yèsũ ní ágõ rĩ pẽžú mužú, ẽzĩžú ãri ní trĩtrĩ, 44 ãri ní 'yõžú ágõ rĩ ní kĩnĩ, "Lẽ mĩ lũ tã 'dĩri 'bã āzi ní ku. 'Í mužú mi 'i' daã 'bã átalágú§ rú ni ẽndrẽtĩ gẽ, 'ĩ jĩ ngã āzi mužú rõbõñõ rú mĩ drĩgẽ sĩ ãndĩ, sũ tãĩmbĩ Mõsẽ* vé rĩ ní 'yõó rĩ tĩñĩ, 'bã céré ã nĩkĩ rĩ 'yõžú kĩnĩ, mĩ rụ' bá ícã ule gĩ."

45 'Bo ágõ rĩ kã 'deé mužú, 'i' dõ rĩ tã rĩ ũlũú mužú 'bã rĩ pi ní. Ānĩ sē Yèsũ gõ fĩ mužú ẽcĩ kũrũ rĩ agã 'dãã 'bã rĩ pi ãsãmvú gẽ sĩ andrekelemgbe kuyé. Yèsũ ã ugo dõ 'i' fĩngãrá kũrũ rĩ agã 'dãã rĩ sĩ ugo go drããsiyã, 'bã

† 1:34 1:34 Índrĩ ũnjĩ rĩ pi: Índrĩ ũnjĩ rĩ pi ándũrũ mālãyĩkã Múngú vé ni 'bũ gẽ 'dãã, kôpi nõkĩ tãĩmbĩ Múngú vé rĩ, Sãtãnã ri kôpivẽ āmbũgũ. Múngú idró kôpi 'bũ gẽ 'dããsi vũgã nõó, kôpi gõkĩ ufuú índrĩ ũnjĩ, kôpi ri 'bã rĩ pi ní ãzãngã sē vũ drĩgẽ nõgõ. 'Í lã 'dãngãrá 12:7-9. ‡ 1:40 1:40 ũfũ: Tãĩmbĩ Mõsẽ vé rĩ kĩnĩ, 'bã ũfũ ní nyaã rĩ, ãri āzãvũ rú, ã'yĩkĩ ãri adriĩ 'bã ãsẽrẽlẽ vé rĩ pi ãsãmvú gẽ ku. Drã ũfũ vé rĩ de dõ rụ' bá ni gẽ sĩ gĩ, lã ã mužú 'i' daã átalágú rĩ ẽndrẽtĩ gẽ, átalágú rĩ ãri ndrẽ, ãri 'yõ drã rĩ de rụ' bá ni gẽ sĩ gĩ. 'Í lã Lẽvĩtĩkã 14:1-32. § 1:44 1:44 Átalágú: 'Bã ãsẽrẽlẽ vé rĩ pi ãsãmvú gẽ, 'yẽñã átalágú ri rõbõñõ zã Jó Múngú vé rĩ agã 'dãã nĩ. Atala rĩ pi ri ãfũ úyũ Lẽvĩ vé rĩ agã. * 1:44 1:44 Mõsẽ: Yõsẽpã kã drãã gĩ, 'bãgũ Ĕjẽpõtõ vé rĩ 'bã anjĩ ãsẽrẽlẽ vé rĩ pi ẽzĩ ngãã túgẽrĩ rú caã ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mõsẽ ri ãpẽžú ímũžú anjĩ ãsẽrẽlẽ vé rĩ pi pazú adringãrá túgẽrĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē tãĩmbĩ rĩ Mõsẽ ní, ã lũ anjĩ ãsẽrẽlẽ vé rĩ pi ní, sěžú ã ní tãĩmbĩ rĩ zĩžú tãĩmbĩ Mõsẽ vé ni ãnĩ. Tĩkĩ Mõsẽ ri ãsũ ãkũdẽ ílĩ rĩ ca ẽlĩfũ ãlũ mũdũrũlũ sũ (1,400), ãsũ ãkũdẽ tĩkĩ drĩ Yèsũ ri kuyé. 'Í lã Wũngãrá 2-24.

rĩ pi rikí nyo əcí ĩri vúgá nõó íngázú vūrã rĩ pi gé sĩ céré.

2

Yēsũ idrí ágó pá be 'bêlé'béle ni (Mātáyo 9:1-8; Lúkã 5:17-26)

¹ Ụ'dụ mādã ã vú drĩgé, Yēsũ ní kpá gōzú fizú Kāpārānāúmã gá 'dãá dđĩ. 'Bá rĩ pi yíkí kínĩ, Yēsũ ícá ĩgōó 'bětĩ gí. ² 'Bá rĩ pi ní ĩ úmúzú kárakarã, sē vūrã rĩ ca ku. 'Bá rĩ pi gákí jó rĩ agá 'dãá tré, cĩngbã cazú kẹtĩlẹ gá ãmvé 'dãá, Yēsũ ri ụ'dúkọ múké rĩ ũlũú kọpi ní. ³ Ágō ụrụkọ'bée sụ í'dúkí ágó ãzi ọgōrọvũ rú ni ĩjĩ Yēsũ vú nõó. ⁴ 'Bá rĩ pi ní adrii bĩtríkã rĩ sĩ, kọpi ndãkí ũ'dũ tí, kọpi ní tuzú jó drĩgé 'dãá,* kọpi ní jó rĩ ẹ drĩ ĩnānyāzú, kọpi ní ágó pá be 'bêlé'béle rĩ ísúzú ímúzú ĩrivé pórōsĩ ĩri ní laá drĩ ni gé rĩ be vūgá Yēsũ ẹndrẹtĩ gé nõó. ⁵ Yēsũ kã nđĩ ámá 'yoó kínĩ, ágō 'dĩ'bée ẹ'yíkí 'i gí, ĩri ní 'yozú ágó ọgōrọvũ rú rĩ ní kínĩ, "Mvã ágó 'dĩri, á trũ mi mívé ũnjĩkányã agásĩ gí."

⁶ 'Bá ri'ba táimbĩ Mósē vé rĩ ímbá'ba rĩ pi úríkí kuú 'dãá, kọpi rikí ụsũú ẹsĩsílẹ sĩ kínĩ, ⁷ "Ngá ágó 'dĩri ní rizú átázú 'dĩni rĩ ã'di? Ágó 'dĩri ĩnjĩ Múngú ri ku! 'Bá ãzi ãlunãni ãngũ trũúpi ũnjĩkányã agásĩ ni 'dãayo, 'yénã Múngú 'i ó'dúkúlegúsĩ."

⁸ Koro Yēsũ nđĩ tã kọpi ní rií ụsũú ĩ ẹsĩ agá 'dãlé rĩ ámá bá. Kúru ĩri ní 'yozú kọpi ní kínĩ, "Ngá ĩmi ní rizú tã ụsũzú 'dĩni rĩ ã'di? ⁹ Mã 'yo rĩ tã rĩ íngóni? Mã 'yo rĩ ágó pá be 'bêlé'béle nõri ní, 'Trũkí mi mívé ũnjĩkányã agásĩ gí 'dĩni,' dōku mã 'yo, "Í nga ụrụ, 'í 'dụ mívé pórōsĩ, 'í 'de muú' 'dĩni? ¹⁰ 'Bo á lẹ lũú ĩmi ní

'yozú kínĩ, ma 'Bá Mvã 'i,† ma ũkpō be ũnjĩkányã trũzú vũ drĩgé nõgó" Yēsũ ní 'yozú ágó pá be 'bêlé'béle rĩ ní kínĩ, ¹¹ "Á 'yo mí ní, 'í nga ụrụ, 'í 'dụ mívé pórōsĩ, 'í mvi 'bětĩ." ¹² Ágó rĩ ní ngazú ụrụ, ĩri ní ívé pórōsĩ 'düzú, ĩri ní 'dezú muzú, 'bã rĩ pi rikí ĩri ndree muzú. Tã 'dĩri sē 'bã rĩ pi ní ãyāngará, ãzini sē kọpi rikí Múngú ri íngú kínĩ, "Bã ndrekí tã ãzi ụkụ ni 'dĩri tĩni kuyé."

Yēsũ zĩ Lévĩ ri

(Mātáyo 9:9-13; Lúkã 5:27-32)

¹³ Yēsũ gō 'i ẹnđĩ muú yĩ bālãlã Gālĩlã yã tĩ gé 'dãá dđĩ. 'Bá rĩ pi ní ĩ úmúzú kárakarã Yēsũ ã gārã gá, ĩri ní 'dózú kọpi ímbázú. ¹⁴ Yēsũ kã rií əcí yĩ bālãlã rĩ ã gārã gá sĩ, ĩri ní Lévĩ Ālãfáyō mvọpi riipi mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụúpi rĩ ndrezú, ãkũdē úri kuú ívé jó rizú mũfēngã umbe jezú rĩ u'düzú rĩ agá 'dãá. Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kínĩ, "Mí ímú mã pámvú ũbĩ." Koro Lévĩ ní ngazú 'dezú muzú ĩri vúgá sĩ.

¹⁵ Lévĩ zĩ Yēsũ pi ĩrivé 'bã ĩri ã pámvú ũbĩ'ba rĩ pi be muú ínyã nyaá ívé āngá. 'Bã kárakarã mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụ'ba rĩ pi,‡ 'bã ri'ba ũnjĩkányã 'o'ba rĩ pi be, kọpi ínyã rĩ ã nyangará gá 'dãá ĩndĩ. ¹⁶ 'Bã táimbĩ ímbá'ba adri'ba Fārúsĩ rĩ pi kã ndree Yēsũ pi ri ínyã nya 'bã ũnjĩkányã 'o'ba rĩ pi be, ãzini 'bã mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụ'ba rĩ pi be trũ, kọpi ní 'bã Yēsũ ã pámvú ũbĩ'ba rĩ pi zizú kínĩ, "Ngá ĩmi ní rizú ínyã nyazú 'bã mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụ'ba rĩ pi be, ãzini 'bã ri'ba ũnjĩkányã 'o'ba rĩ pi be trũ rĩ ã'di?"

¹⁷ Yēsũ kã tã 'dĩri yĩ, ĩri ní 'yozú kọpi ní kínĩ, "Bã drã ãkó rĩ ndã 'bã

* **2:4** 2:4 Tuzú jó drĩgé 'dãá: Yãhũđĩ rĩ pi jó sị drĩ be kpãkpã, 'bã ri ícọ tụ mu úri drĩ ni gé rá.

† **2:10** 2:10 'Bã Mvã: Yēsũ zĩ 'i 'Bã Mvã lüzú kínĩ, 'i Kúrísítō 'i, 'i mālũngã rĩ rụ muzú nyonyo. 'Í lã Dányélẹ 7:13-14. ‡ **2:15** 2:15 'Bã mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụ'ba rĩ pi: 'Bã mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụ'ba rĩ pi, kọpi Yãhũđĩ ri'ba mũfēngã umbe jezú rĩ u'dụ'ba 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ ní rĩ.

Kọpi ri mũfēngã rĩ u'dụ ãmbúgú 'bãgú rĩ ní 'yoó kọpi ã u'dúkí rĩ ndē. § **2:16** 2:16 Fārúsĩ: Fārúsĩ rĩ pi ngúlumũ Yãhũđĩ rĩ pi vé táimbĩ Mósē vé rĩ rụ'ba tĩtĩ rĩ pi. Kọpi 'dúkí índri rĩ pi vé tã, ãzini mālãyĩkã rĩ pi vé tã 'bãã tã ãmbúgú rú, kọpi ẹ'yíkí rá 'yozú kínĩ, 'bã ũdrã'ba gí rĩ pi gō íngã ídri rú rá. 'Í lã Ẹzĩ 23:8.

ŭjō sēepi ni ku, 'bá drā be rī, ĩri 'bá ŭjō sēepi ni ndā nī. Má ímú 'bá tā be piri rī pi zī kuyé, má ímú 'bá ŭnjikānyā 'o'bá rī pi zī ẹsị újá."

'Bá rī pi zikí Yēsū ri ānyāngā a'bingará vé tā sī

(Mātáyo 9:14-17; Lúkā 5:33-39)

¹⁸ 'Bá Yūwānī ā pámvú ŭbī'bá rī pi Fārúsī rī pi be, kōpi ri ĩ a'bi* ānyāngā ā nyangára sī a'bia'bi. 'Bá ụrụkọ ímúkí Yēsū ri zī kínī, "'Bá Yūwānī ā pámvú ŭbī'bá rī pi Fārúsī rī pi be, kōpi ri ĩ a'bi ānyāngā nyangára sī a'bia'bi, 'bo mívé 'bá mí pámvú ŭbī'bá rī pi a'bikí ĩ ku āsī?"

¹⁹ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "'Bá rī pi mukí dō ŭkú jengára gá, ọmúrúgọ rī vé kẹrẹgú dō ąjẹ rī gé 'dālé anigé, ĩrivé ũndī mu'bá vú ni gé sī rī pi ícókí ĩ a'bií ngá nyangára sī ku." ²⁰ 'Bo sá āzi ri ímú 'dī'dī, kádō ímú ọmúrúgọ rī vé kẹrẹgú 'duú kōpi āsámvú gé sī, kúru ú'dú 'dāri gé, kōpi ímú ĩ a'bi ngá nyangára sī.

²¹ "'Bá āzi ícọ bōngó ú'dí ĩsī bōngó dēepi kú ịrịkọ rú ni vé ulé ící ọzụú ąnı ku, ā'diātāsīyā bōngó 'i nyaápi kú ịrịkọ rú gı rı, ícıkı dō ulé ni ọzụú bōngó ú'dí† sī, ĩri gō āsı muzú drıgélé. ²² 'Bá āzi ícọ vınyọ ĩ ní zoó ú'dí rú rı tōó lā'bu ĩ ní ícı jürú rú ũku ni agá ku. 'Bá rı tō dō vınyọ rı lā'bu ĩ ní ícı jürú rú ũku ni agá, vınyọ rı ıngá kọfútọ be, ĩri sē jürú rı āfi rá, vınyọ rı dā vūgá. Lē ā tōkı vınyọ rı jürú ú'dı‡ ni agá."

* **2:18** 2:18 A'bi: Sā āzi sī Yāhūdī rī pi ri ĩ a'bi, nyakı ınyá ku, kōpi ri ẹsı 'bā rizú Múngú ri zızú.

† **2:21** 2:21 Bōngó ú'dı: Ūjıkı dō bōngó ũku ĩ ní bōngó ú'dı ícı rı'ba ni gé 'dıri gı, bōngó ú'dı ĩ ní ícı rı'ba ni gé 'dıri gō ícá mādānā, ĩri āsı bōngó ũku rı ā rı'ba gá sı rá. ‡ **2:22** 2:22 Jürú ú'dı: Yēsū

vé ımbángará 'dıri adri sū vınyọ ĩ ní dāá jürú ú'dı agá rı tıni. § **2:25** 2:25 Dāwúdı: Múngú ıpē Dāwúdı ri adriı 'bāgú ĩsērélē rı pi vé ni, ẹzı kını, 'bāgú ú'dı ri ímú ıfū ĩrivé úyú agá, ĩri mālūngā rı rı muzú 'dani'dani, 'bāgú rı Yēsū Kúrısıtō 'i. 'Í lā Sāwımā 132:11-12; Ẹzı 2:30. Tıki Dāwúdı ri ısu áküdē ıli rı ca élifū ālu (1,000) gı, ıli 'dāri gé, ısu tıki drı Yēsū Kúrısıtō ri kuyé. 'Í lā 1 Sāmüelē 16-30; 2 Sāmüelē 1-24; 1 'Bāgú 1-2. *

2:26 2:26 Átálágú āmbúgú rı: Átálágú āmbúgú rı ndē atala rı pi céré, ā'diātāsıyā ĩri 'yéná fi Jó Múngú vé rı agá Vürā Uleteretere rı agá 'dāá nı, ĩri fi vú ālu ıli ālu agá. ĩri āri rōbōnọ vé rı ıi ŭnjikānyā ŭjızú. 'Í lā Lēvıtıkā 16; Ēbérē 9. † **2:26** 2:26 Jó Múngú vé rı: Jó Múngú vé rı 'yéná ālukúta Yērúsālēmā gá 'dāá. Atala rı pi 'yéná ri rōbōnọ zā Jó rı agá 'dāá nı, sū tāmıbı Mósē vé rı ní 'yoó rı tıni. Múngú ri dı Vürā Uleteretere rı gé, Jó Múngú vé rı agá 'dāá.

‡ **2:28** 2:28 Úpi ú'dú Sābātā vé rı: Yāhūdı rı pi ri ú'dú Sābātā vé rı ıgá kını, Múngú gbi ngá 'bı gé rı pi vū drıgē rı pi be céré 'du caá ú'dú ázıyá, kúru ĩri ní uvuzú ú'dú Sābātā vé rı gé. Múngú ri 'yéná Úpi Sābātā vé ni, kúru Yēsū kını, 'i Úpi Sābātā vé ni, kını 'i Múngú 'i. 'Í lā Wūngará 20:8-11.

Fārúsı rı pi zikı Yēsū ri Sābātā vé tā sı

(Mātáyo 12:1-8; Lúkā 6:1-5)

²³ Ú'dú ālu Yēsū pi rikı ẹliı muzú ıvé 'bá 'ı pámvú ŭbı'ba rı pi be ọmvú ānyá vé ni agásı ú'dú Sābātā vé rı gé. ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ŭbı'ba rı pi ā ụrụkọ'bée ní rizú ānyá rı pi ē drı ucezú anyızú cızú. ²⁴ Fārúsı rı pi ní Yēsū ri zızú kını, "'Bávé tāmıbı kını, ā ngakı ẹzı ú'dú Sābātā vé rı gé ku pırı, ngá 'bá mí pámvú ŭbı'ba rı pi ní tāmıbı rı nōzú, ānyá ē drı ucezú ú'dú Sābātā vé rı gé rı ā'dı?"

²⁵ Yēsū ní újázú kōpi ní kını, "Īmi lākı tā 'bāgú Dāwúdı§ ní 'oó ıvé 'bá rı pi be lókı ẹbırı ní kōpi fızú rı gé rı kuyé? ²⁶ Lókı átálágú āmbúgú* Ābıyātārı vé rı gé, Dāwúdı nga fıı Jó Múngú vé rı† agá 'dāá, 'du pánga ĩ ní 'bāá Múngú ẹndręti gé, ĩ ní nyaá bādārú ku, 'yéná atala rı pi ní riı nyaá nı rı nyaá, sē kpá ụrụkọ ni nyaá ıvé 'bá 'ı pámvú ŭbı'ba rı pi ní."

²⁷ Yēsū ní 'yoó Fārúsı rı pi ní kını, "Múngú údé ú'dú Sābātā vé rı 'bá rı pi ā uvukı rı ąnı, 'bā ú'dú Sābātā vé rı tā ẹnjıenjı rı 'bá rı pi drıgē kuyé.

²⁸ Ma 'Bá Mvá 'i, ma Úpi ú'dú Sābātā vé rı‡ drıgē āmbúgú nı."

3

Yēsū ıdrı ágó drı be 'bēlé'béle ni ú'dú Sābātā vé rı gé

(Mātáyo 12:9-14; Lúkā 6:6-11)

1 Ụ'dụ āzi gé, Yésũ gō muụ fí Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dǎá dǐj, ịsụ ágó āzi drǎ ní drị ni nyii kuú 'bélé'béle ni adri kú 'bá rĩ pi ասմվú gé 'dǎá. 2 Fārúsĩ rĩ pi ā արսո riki létj ndǎá, ị tōkí rí Yésũ ri անի bēnĩ, kōpi tēkí nyo rií Yésũ ri ndreé, dō tǎnā ịri ágó 'dĩri ịdrí ụ'dụ Sábátā vé rĩ gé rá. 3 Yésũ ní 'yozú ágó drǎ ní drị ni nyii kuú 'bélé'béle rĩ ní kĩnĩ, “Mí ینگá արս, mí یمۇ pá tuú 'bá rĩ pi Երեթի gé nōgó.”

4 Yésũ ní kōpi zizú kĩnĩ, “Ngá یمیvé tǎimbj ní lēé ā 'okí ụ'dụ Sábátā vé rĩ gé ku rĩ ā'di? Ịri tǎ múké 'ongará, dōku tǎ ũnjĩ 'ongará? Ịri 'bá drǎ be 'dĩni 'dĩri kuzú drǎzú, dōku ē ịdríkí ịri?” Kōpi zĩkí ị tị átángá 'yozú kuyé.

5 Yésũ kǎ āngũ ndreé kōpi vúgá 'dǎá, ẹsị ní ve kōpi ní ambamba. Tǎ ní fí kōpi ē ẹsị agá ku rĩ sī, sē Yésũ ní ızāngā ambamba. Ịri ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “Mí ũjũ mí drj.” Ágó rĩ ní 'i drj ũjũzú. Ágó rĩ ē drj ní ịcázú múké. 6 Koro Fārúsĩ rĩ pi ní fūzú muzú 'bá Էրոճե ri Էթի 'bá rĩ pi be Yésũ ā tǎ lizú, lēzú ịri 'dizú drǎzú 'dĩsĩ rá.

'Bá bĩtrĩká 'dekí muụ Yésũ ā vudrj gé sī

7 Yésũ pi ní 'dezú muzú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ 'bá rĩ pi be yĩj bǎlǎlǎ Gǎlĩláyā vé rĩ gé 'dǎá, 'bá kárakará ịbíkí ینگá āngũ Gǎlĩláyā vé rĩ gé, āzini āngũ Yũdáyā vé rĩ gé, kōpi 'dekí muzú Yésũ ā vudrj gé sī. 8 Kōpi kǎ tǎ Yésũ ní 'oó 'dĩri yij, 'bá kárakará یمۇkí Yésũ vúgá nōó, kōpi ịbíkí ینگá Yũdáyā gá, Yērúsǎlemā gá, āngũ Իճմիյա vé rĩ gé, gúrú Yárídēnĩ vé rĩ gé, kūrú Táyā vé rĩ gé, āzini kūrú Sídōnā vé rĩ gé. 9 Yésũ kǎ muụ ndreé 'bá rĩ pi gaki ambamba, ịri ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, kōpi ē ị'dúkí kúlúmgbā mǎdǎnǎ ní 'bǎá tēétē, 'bá bĩtrĩká rĩ pi ē یمۇkí rí ị یمۇlúú ku. 10 Yésũ

ịdrí 'bá kárakará, ānĩ sē 'bá drǎ be rĩ pi riki ị یمۇlú Yésũ vúgá nōó ũkpō sī, ị ulókí rí ịri ā rụ 'bá bēnĩ. 11 'Bá ịdrí ũnjĩ ní fí kōpi drjgé rĩ pi kádō Yésũ ri ndreé, ịdrí ũnjĩ rĩ pi kōpi 'du a'be vúgá Yésũ Երեթի gé 'dĩgé, kōpi útré ụ'dúkó be արս 'dǎá, “Mí Mvǎ Múngú vé ni.” 12 'Bo Yésũ átá ịdrí ũnjĩ rĩ pi ní ũkpō sī kĩnĩ, kōpi ā lúkí 'i tǎ 'bá āzi ní ku.

Yésũ ũpē 'bá áyúāyũ ni pi muđrj drj ní ịrj

(Mátáyo 10:1-4; Lúkǎ 6:12-16)

13 Vudrj ni gé, Yésũ tu muụ ịrǎ drjgé 'dǎá, ịri ní 'bá 'i ẹsị ní lēé rĩ pi zizú muzú 'i vú sī, kōpi ní muzú Yésũ vú sī. 14 Ịri ní 'bá ũpēzú muđrj drj ni ịrj, kōpi ā adrikí rí ívé 'bá áyúāyũ* ni pi rú, ịri ní kōpi pēzú muzú, kōpi ā ũlúkí rí tị Múngú vé rĩ muzú. 15 Yésũ sē kōpi ní ũkpō, kōpi ā údrókí rí ịdrí ũnjĩ rĩ pi fũú 'bá rĩ pi drjgé sī անի. 16 'Bá ịri ní ũpēé muđrj drj ni ịrj rĩ pi vé rụ pi 'dĩ, Sịmónā 'i, Yésũ gō ịri ní rụ āzi 'daá Pétēró 'i, 17 Yōkóbũ Zēbēdáyō mvọpi pi Էճրի Yũwǎnĩ be, Yésũ gō kōpi ní rụ āzi 'daá Bōnǎgēsĩ 'i, rú 'dĩri vé ịfífí, anjĩ ũvi vé ni pi. 18 'Bá rĩ āzi Բանդերյա 'i, Pílípũ 'i, Bǎtĩlímáyō 'i, Mátáyo 'i, Tórnā 'i, Yōkóbũ Բաղայո mvọpi 'i, Tǎdáyō 'i, Sịmónā úvá 'bǎápi 'bá ívé rĩ pi ē ịsúkí rí drjwǎlǎ rĩ 'i, 19 āzini Yũdǎ Իսկարիոտա gōopi Yésũ ā ũli 'beepi rĩ 'i.

Yésũ pi vé tǎ Bēlēzēbúlǎ be rĩ
(Mátáyo 12:22-32; Lúkǎ 11:14-23; 12:10)

20 Kuru Yésũ kǎ 'i újǎ gōó 'bētj 'dǎá, ịri ní fizú jó agá, 'bá bĩtrĩká bĩkí muzú vú ní gé sī, sē Yésũ pi ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ 'bá rĩ pi be ịsúkí sǎ ānyāngā nyazú ni kuyé. 21 Yésũ ẹ'dípǎa kǎ tǎ Yésũ ní 'oó 'dĩri yij, kōpi ịsúkí kĩnĩ, Yésũ ē drj ábá gí, ị lēkí ịri jij muzú 'bētj.

* 3:14 3:14 'Bá áyúāyũ rĩ pi: 'Bá áyúāyũ rĩ pi, Yésũ sē kōpi ní ũkpō, ri kōpi pēé muụ 'bá rĩ pi یمبا, ịdrí ũnjĩ rĩ pi údró, āzini tǎ āyǎzú āyāyā ni pi 'oó.

22 'Bá ri'ba tāimbị Mósē vé rī ímbá'ba, ímụ'ba Yērúsálémā gálésīla rī pi kīnī, “Ágó 'dīri Bēlēzēbúlā† fi drī ni gé gí, ĩri ri índrī ũnjí rī pi údró ũkpō ādróko vé rī sī.”

23 Yēsū ní kōpi zizú, ĩri ní átázú kōpi ní nāpí sī kīnī, “Sātánā ri ícọ 'í ógúpị Sātánā ri dro fū íngóni ngóni? 24 'Bá āngū ālu agá ni pi acokí dō ĩ ríí ẹ'dí 'dị ĩ ọgúpị be, mālūngā kōpi ní ruụ 'dīri ícọ pá tuú ku. 25 'Bá jó ālu tị gé rī pi acokí dō ĩ gí, 'bẹtị 'dīri ícọ pá tuú ku. 26 Sātánā vé mālūngā aco dō 'í āsámvú ĩrī ríí ẹ'dí 'dị, mālūngā 'dīri ícọ pá tuú ku, ĩrivé ụdụ deępi 'dī. 27 'Bá adriipi ọjógó ọjógó rī, 'bá āzi ícọ ĩrivé ngá alii ku, úmbékí dō ĩri vūgá ká, ĩ íbí ĩrivé ngá ali ndō. 28 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá rī 'o dō ũnjikānyā, āzini ide dō āngū, ĩ ícọ ĩri trū rá. 29 'Bo 'bá rī ide dō Índrī Uleterē rī, ícokí ĩri trūú ālujani ku, ũnjikānyā ĩrivé rī áwí adri muzú 'dani'dani.”

30 Yēsū 'yo tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā 'bá rī pi rikí átá kīnī, “Yēsū ri índrī ũnjí be.”

*Yēsū éndrēpi pi édrípị be
(Mātáyo 12:46-50; Lúkā 8:19-21)*

31 Yēsū éndrēpi ní ícázú Yēsū édrípị be, kōpi áwíkí pá tuú kuú āmvé 'dāá. Kōpi ní 'bá āzi pēzú muzú Yēsū ri zizú. 32 'Bá kárakarā úríkí kuú Yēsū ā gārā gá sī kúrụ. Kōpi ní lūzú Yēsū ní kīnī, “Mí éndrēpi pi mí édrípị be tukí pá kuú āmvé 'dāá'dā, kōpi lēkí mi ndreé.”

33 Yēsū ní kōpi zizú kīnī, “'Bá ĩmi ní 'yoó ĩri má éndrēpi, āzini má édrípị 'dī'bée ā'di pi?”

34 ĩri ní 'bá úrí'ba 'í gārā gá sī 'dī'bée úndrēzú kúrụ, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Mávé éndrēpi āzini mávé édrípị, kōpi 'bá úrí'ba má gārā gá sī nō'bée. 35 'Bá Múngú vé tā 'duúpi ngaapi rī, ĩri má édrípị, ĩri má ómvúpi, āzini ĩri má éndrēpi.”

4

*Nāpí ágó úri riipi rī vé rī
(Mātáyo 13:1-9; Lúkā 8:4-8)*

1 Yēsū gō í'dó 'bá rī pi ímbá yī bālālā Gālíláyā tị gé 'dāá dī. 'Bá kárakarā úmúkí ĩ Yēsū ā gārā gá, sē Yēsū tu muụ úri kúlúmgbā agá yī agá 'dāá. 'Bá rī pi tukí pá kuú yī rī tị gé. 2 Yēsū ímbá 'bá rī pi ní tā kárakarā nāpí sī. Tā ĩri ní ímbá rī pi 'dīni kīnī, 3 “Īmi yíkí drī ká! Ágó āzi mu úri ríí ívé ómvú agá. 4 Kā ríí úri rī ríí, úri rī pi ā urukọ u'dekí létị drīgé, āríná rī pi tekí kōpi rá. 5 Úri rī pi ā urukọ u'dekí nyọkú írā drīgé ni agá, úri rī pi ĩfúkí mbēlēná, ā'diātāsīyā nyọkú rī ní adrii nyetele rī sī. 6 'Bo ụtú rī ká koó gbírílí, úri ĩfū'ba rī pi 'wikí ũdrāá céré, ā'diātāsīyā úlá ni pi ní fí vūgá 'dāá kuyé rī sī. 7 Úri rī pi ā urukọ u'dekí ũcékúcé āsámvú gé, ũcékúcé rī dụ amuú, ọzụ úri ĩfū'ba dụ'ba rī pi rá, sē úri ĩfū'ba rī pi 'akí kuyé. 8 Úri rī pi ā urukọ u'dekí nyọkú múké múké ni agá, dukí 'aá mị be gbálígbálí. Urukọ ni pi 'akí caá mị be pūkú na, urukọ ni pi pūkú áziyá, urukọ ni pi mūdūrūlū ālu.”

9 Yēsū ní kúru 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “'Bá bị be rī, ā yị 'í ní tā 'dīri.”

*Tā ā pá Yēsū ní tā rī ũlūzú nāpí sī
rī
(Mātáyo 13:10-17; Lúkā 8:9-10)*

10 Kā Yēsū ri kuú ó'dúkúlegúsí, ĩrivé 'bá áyúāyū mụdrị drī ni ĩrī rī pi, 'bá urukọ ĩ tra'ba ĩri ā gārā gá rī pi be, kōpi ní Yēsū rī zizú kīnī, “Nāpí mí ní ũlūú 'dīri vé ífífí ā'di?” 11 ĩri ní újázú kōpi ní kīnī, “Má i'da ĩmi ní mālūngā Múngú vé ĩ ní tā ni ũzūzū rī āmvé gí. 'Bo ma 'bá urukọ ní tā rī átá nāpí sī, 12 tā ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī ā nga rí 'i fūú tị ni gé bēsīnī kīnī,

“ 'Kōpi tā má ní 'oó rī ndre rá, 'bo kōpi nīkí ífífí ni ku,

† 3:22 3:22 Bēlēzēbúlā: Bēlēzēbúlā vé rụ āzi rī Sātánā 'i, ĩri ādróko, ĩri āmbúgú índrī ũnjí rī pi drīgé.

kōpi tā má ní 'yoó rĩ yì rá, 'bo fi kōpi drĩgé ku.
Kōpi ā nĩkí té dō tā rĩ vé ífífí rá,
kōpi té ẹsì újá, Múngú ri té kōpi trũ rá.' ”

Yēsũ ũlũ nāpí rĩ vé ífífí
(*Mātáyo 13:18-23; Lúkã 8:11-15*)

¹³ Yēsũ ní kúru kōpi zizú kĩnĩ, “Nāpí má ní ũlũú 'dĩri, ĩmi nĩkí nyo ífífí ni kuyé? Má átá dō ĩmi ní nāpí rĩ āzi, ĩri ícò fi ĩmi drĩgé íngóni? ¹⁴ 'Bá úri riipi rĩ, ĩri 'bá Múngú vé tì ũlũúpi rĩ. ¹⁵ Úri u'de'ba létì drĩgé rĩ pi vé ífífí, ĩri 'bá Múngú vé tì yì'ba rá rĩ pi, vùdrĩ ni gé, koro Sātánã ri ímú Múngú vé tì kōpi ní yì 'dĩri iza kōpi ẹ ẹsì agásí rá. ¹⁶ Úri u'de'ba nyọókú írã drĩgé rĩ agá rĩ vé ífífí, ĩri 'bá Múngú vé tì yì'ba āyĩkò sī rĩ pi. ¹⁷ 'Bo kōpi kádō tì Múngú vé rĩ yì, tì Múngú vé rĩ ní vũrã ísú úrízú kōpi ẹ ẹsì agá 'dãlé kuyé rĩ sī, tā āzi ũkpó ũkpó kádō kōpi ayaá, tì Múngú vé rĩ gō āvĩ kōpi ẹ ẹsì agásí rá. ¹⁸ Úri u'de'ba ũcékúcé āsámvú gé sī rĩ pi, ĩri 'bá Múngú vé tì yì'ba, ẹ'yì'ba rá rĩ pi. ¹⁹ 'Bo kōpi ní rií tā rù'ba nōri vé rĩ ũsũú áyu rĩ sī, āzini kōpi ní rií ā'bú vé tá 'duú 'bãá āmbúgú rĩ sī, āzini kōpi ní rií ẹsì 'bãá ngá urukọ'bee drĩgé rĩ sī, sē kōpi 'bãkí ẹsì tì Múngú vé rĩ yizú ku, ĩri sē kōpi adri sũ peṭi 'aápi ku rĩ tĩni. ²⁰ Úri u'de'ba nyọókú múké agá rĩ pi, kōpi 'bá Múngú vé tá yì'ba rá, 'bã'bee í ẹsì agá títì rĩ pi. Kōpivé tá 'oó múké rĩ índré sũ ānyá 'aápi mị be gbálígbálí rĩ tĩni, drĩ ni ālu rĩ gé, 'a caá pũkú na, pũkú áziyá, dōku mụdũrũlũ ālu.”

Nāpí lámbě vé rĩ
(*Lúkã 8:16-18*)

²¹ Yēsũ ní gōzú kōpi ní nāpí āzi ũlũzú kĩnĩ, “'Bá āzi ri nyo ícò lámbě 'yũ su gbóló ā ndúgé, dōku ũdrí í'dú lámbě dīpi āngũ ìmgbērēpi rĩ ẹ drĩ ako āní cí rá? Ícò 'oó 'dĩni ku, ĩri lámbě rĩ 'yũ 'bã mísá drĩgé, vũrã ĩri ní ícózú āngũ ìmgbērēzú jó agásí

céré rĩ gé. ²² Ụ'dú āzi ri ímú 'dĩ'dĩ, tā 'bá rĩ pi ní ũzũzũ rĩ, í ímú i'da āmvé, tā í ní ũzũzũ rĩ pi ārēvú céré, í ímú i'da āmvé. ²³ 'Bá rĩ dō bì be, ā yì 'í ní tá 'dĩri.”

²⁴ Yēsũ gō kpá 'yoó kōpi ní kĩnĩ, “'Īmi 'bãkí bì rizú tá má ní ũlũú ĩmi ní 'dĩ'bee yizú múké múké. Múngú ri ĩmi ní úmĩ sē ĩmi ní ẹbĩrĩ 'bãá lēzú ĩrivé tá nĩzú rĩ sī. Ádarú Múngú ri ĩmi ní tá nĩngará sē ambamba. ²⁵ 'Bá ẹsì 'bãápi tá má ní ímbá rĩ drĩgé rĩ, ma ĩri ní tá nĩngará sē āmbúgú, 'bo 'bá mávé tá yìpi ku rĩ, ma ĩrivé tá nĩngará 'du úmĩ ni gé sī rá.”

Nāpí úri duúpi rĩ vé rĩ

²⁶ Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Mālũngã Múngú vé rĩ adri sũ ágó úri riipi ívé ọmvú agá rĩ tĩni. ²⁷ Kádō adrií ìnì sī, dōku ụtú sī, ágó rĩ dō ụ'dú ko yã, dō ko ụ'dú ku yã, úri rĩ ìfũ, ĩri du muzú dudú, ágó rĩ nĩ kuyé dō úri ìfũúpi rĩ ri du ngóni ngóni. ²⁸ Nyọókú rĩ sē úri rĩ ìfũ du múké, drĩdrĩ ni, bì ni ri í'dó ìfũ, ānyá rĩ ẹ drĩ ri kúru í'dó ayi, ụdũ ni gé, ĩri kúru 'a mị be gbálígbálí. ²⁹ Ānyāngã rĩ ka dō gí, ọmvú 'dĩpa ri mēngēlēsī í'dú ānyāngã rĩ lizú āní, ā'diātāsīyā sã ānyāngã ìkũnãzú rĩ ícá gí.”

Nāpí marígó fí be mādāṅṅá rĩ vé rĩ

(*Mātáyo 13:31-32; Lúkã 13:18-19*)

³⁰ Yēsũ ní gōzú 'yozú dī kĩnĩ, “Mālũngã Múngú vé rĩ adri sũ ā'di tĩni? Dōku Mā áyú rí nāpí ngóni ni mālũngã Múngú vé rĩ ā tá ũlũzú āní? ³¹ Mālũngã Múngú vé rĩ índré sũ marígó fí be mādāṅṅá rĩ tĩni. ³² Kádō ĩri saá, ĩri ìfũ du mba āmbúgú, ĩri peṭi ọmvú agá rĩ pi ndē céré, drĩtì ni pi ìgārã ācoco, āriṅá rĩ pi ímú jó sị sị ni gé.”

Yēsũ ri 'bá rĩ pi ímbá nāpí sī
(*Mātáyo 13:34-35*)

³³ Yēsũ ímbá 'bá rĩ pi nāpí āndiāndí ni pi sī, āzini létì āndiāndí ni pi sī, kōpi ā ámakí rí tá rĩ āní.

³⁴ Yēsũ kãdō ríi tị Múngú vé rĩ ùlũú 'bá rĩ pi ní, ĩri ùlũ múzú nãpí sĩ. 'Bo ĩri dō ívé 'bá 'ĩ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be ó'dúkùlegúsĩ, ĩri tã rĩ vé ífífí ùlũ kòpi ní céré.

*Yēsũ uga ùlí v̄ĩpi ùkpõ be rĩ
(Mātáyo 8:23-27; Lúkã 8:22-25)*

³⁵ Ụ'dú ãlu ãlu 'dãri sĩ ùndrésĩ, Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá áyúâyũ rĩ pi ní kĩnĩ, "Lē 'bã zokí muý ȳĩ bālãlã rĩ agásĩ álé 'dãá." ³⁶ Kòpi ní 'bá b̄itríkã rĩ pi kuzú, Yēsũ vé 'bá áyúâyũ rĩ pi ní tuzú kúlúmgbã Yēsũ ní tuzú rĩ agá, kòpi ní 'dezú zozú múzú ȳĩ rĩ agásĩ. Kúlúmgbã ã urukò anigé 'dekí muý kòpi ã vudrĩ gé sĩ. ³⁷ Kúru ùlí v̄ĩpi ùkpõ be ni ní íngázú vizú ȳĩ bālãlã rĩ dr̄igé sĩ. Ȳĩ rĩ ní 'bãzú úvázú kúlúmgbã rĩ úvìzú ngēlé ngēlé. Ȳĩ ní 'dózú t̄izú kúlúmgbã rĩ agá 'dãá, sē kúlúmgbã rĩ lē t̄ĩ ãnĩ ȳĩ ã ndúgé. ³⁸ Ịsúzú Yēsũ la ú'dú koó kúlúmgbã rĩ agá v̄ulé 'dãá, ẹt̄ĩ 'ĩ dr̄ĩ mākádã sĩ. Yēsũ vé 'bá áyúâyũ rĩ pi ní Yēsũ ri zìzú ú'dúkò be uru 'dãá k̄inĩ, "Ímbãpi, 'bã ri tĩ ȳĩ ã ndúgé, mí ásĩ 'bã sĩ ku ãsĩ?"

³⁹ Yēsũ ní aruzú ú'dú gélésĩ, ĩri ní trezú ùlí v̄ĩpi ùkpõ be rĩ dr̄igé k̄inĩ, "Í tu pá, 'd̄iri ícò gí." Koro ùlí v̄ĩpi ùkpõ be rĩ ní pá tuzú, ãngũ rĩ ní újìzú k̄iri.

⁴⁰ Yēsũ ní ívé 'bá 'ĩ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi zìzú k̄inĩ, "Ngá ĩmi ní adrizú ụr̄ĩ sĩ rĩ ã'di? ĩmi ẹ'ȳingárã ãkó?"

⁴¹ 'Bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi, ụr̄ĩ fi kòpi ẽ ẹs̄ĩ agá ambamba, kòpi ní 'dezú ĩ uzìzú ĩ ãsámvú gé sĩ k̄inĩ, "'Bá 'd̄iri 'bá íngóni ni, átángã átãpi ùlí v̄ĩpi ùkpõ be rĩ ní tị ni ȳĩ ĩndĩ 'd̄iri?"

5

Yēsũ dro índrĩ ùnjí f̄iú ágó ãbãbã rú ni dr̄igé s̄ĩ

(Mātáyo 8:28-34; Lúkã 8:26-39)

¹ Yēsũ pi ní kúru zozú múzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be ȳĩ bālãlã rĩ agásĩ, kòpi ní cazú ãngũ Gērásã vé rĩ gé. ² Yēsũ kã ĩf̄iú kúlúmgbã rĩ

agásĩ, koro ágó índrĩ ùnjí ní fií dr̄ĩ ni gé ni ní ĩf̄iú v̄urã ĩ ní rizú ãvũ s̄izú rĩ gé 'dãásĩ, ímúzú Yēsũ vúgã nõó.

³ Ágó rĩ ri adri 'b̄ur̄edr̄ĩ rĩ pi ãsámvú gé 'dãá, 'bã ãzi ícò ĩri úmbé ímvē s̄ĩ bã ku. ⁴ Ándúrú ĩ n̄j̄ĩ ri ágó rĩ ẽ dr̄ĩ pi úmbé pá ni pi be ímvē s̄ĩ, 'bo ĩri ímvē ĩ ní 'ĩ dr̄ĩ pi úmbézú 'ĩ pá be 'd̄i'bée ùñò kpélékpélé 'd̄iis̄ĩ rá, 'bã ãzi ícòpi ágó 'd̄iri ã ùkpõ ndēepi ni 'dãáyo. ⁵ Ụt̄ujã s̄ĩ ãzini ĩn̄jã s̄ĩ, ágó rĩ ri ẹc̄ĩ 'b̄ur̄edr̄ĩ rĩ pi ãsámvú gé s̄ĩ, ãngũ ángã rú rĩ pi ãsámvú gé s̄ĩ, pí útréngárã be, ĩri ri írã anj̄inã 'ĩ rú 'bã ùs̄ĩ ãnĩ.

⁶ Ágó rĩ kã Yēsũ ri ndreé rárã rú 'dãá, ĩri ní njuzú k̄m̄uc̄ĩ ùt̄izú Yēsũ ẹndr̄et̄ĩ gé. ⁷ ĩri ní trezú ú'dúkò be uru 'dãá k̄inĩ, "Yēsũ, Mvã Múngú ùkpõ 'D̄ipa vé rĩ, ngã mí ní lēé má vúgã rĩ ã'di? 'Í s̄o ùȳõ Múngú ẹndr̄et̄ĩ gé 'yozú k̄inĩ, mí ícò ma 'oó ùnjí ku!" ⁸ Ágó rĩ átã 'd̄ini, ã'diãt̄ãsiyã Yēsũ ní 'yoó índrĩ ùnjí rĩ pi ní, kòpi ã f̄ukí ágó rĩ dr̄igé s̄ĩ rá rĩ s̄ĩ.

⁹ Yēsũ ní kúru ágó rĩ zìzú k̄inĩ, "Mĩ rú ã'di 'i?"

Ágó rĩ ní újãzú Yēsũ ní k̄inĩ, "Mã rú B̄itríkã 'i, ã'diãt̄ãsiyã 'bã kárãkarã." ¹⁰ Kúru índrĩ ùnjí rĩ pi ní Yēsũ ri m̄ãzú k̄inĩ, Yēsũ ã dro ĩ f̄iú ãngũ rĩ agásĩ ãmvē ku.

¹¹ Ángã 'dãri ã pálé gã 'dãá, ĩ ri ĩgã úcé, ĩgã rĩ pi kárãkarã. ¹² Índrĩ ùnjí rĩ pi ní rizú Yēsũ ri m̄ãzú k̄inĩ, "Í pē 'bã muý adrií ĩgã 'dã'bée ãsámvú gé f̄õ, mí ã'ȳĩ 'bã ní, 'bã mukí úfĩ ĩgã rĩ pi agá." ¹³ Yēsũ ní ã'ȳizú kòpi ní. Índrĩ ùnjí rĩ pi ní úkpúzú ágó rĩ dr̄igé s̄ĩ, múzú úf̄izú ĩgã rĩ pi agá. ĩgã rĩ pi élif̄ũ ĩr̄ĩ. ĩgã rĩ pi ní njuzú múzú óngú s̄ĩ ãngũ úlupi úlulũ rĩ gé 'dãá, kòpi ní u'dezú ȳĩ bālãlã rĩ agá 'dãá.

¹⁴ 'Bã ri 'bã ĩgã úcé 'bã rĩ pi kã tã 'd̄iri ndreé, kòpi ngakí ùnjú múzú tã 'd̄iri ùlũú 'bã k̄ur̄ú agá 'dãlé rĩ pi ní, ãzini 'bã adri 'bã ḡur̄ú k̄ur̄ú rĩ ã ḡãrã gã s̄ĩ rĩ agá rĩ pi ní. 'Bã rĩ pi ní múzú

tā 'i 'oópi 'dīri ndrezú. ¹⁵ Kōpi ká caá Yēsū vúgá 'dālé, kōpi ísúkí ágó índrí ũnjí ní fíí drī ní gé kárákará rī ícá múké gí, úrí kuú Yēsū ẹndrẹtị gé, su bōngó 'í rụ'ba gá, úmĩ ní ícá múké gí. Tā 'dīri sē kōpi ní ụrị. ¹⁶ 'Bá tā 'i ngaápi ágó rī ã rụ'ba gá rī ndre'ba, āzini ígá rī pi ã rụ'ba gá rī ndre'ba í mị sī rī pi ní mužú tā rī ũlūzú 'bá rī pi ní. ¹⁷ Kúru 'bá āngū 'dāri agá rī pi ní 'yozú kínĩ, Yēsū ã nga mužú ìvè āngū agásí 'dīisí rá.

¹⁸ Yēsū ká rií tuú kúlúmgbá rī agá 'dāá, ágó Yēsū ní índrí ũnjí droó fūú drī ní gé sī rī ní Yēsū rī mázú drī ìrī sī kínĩ, 'í lē mužú Yēsū vúgá sī ìndí. ¹⁹ 'Bo Yēsū ã'yī ìri mužú 'í vúgá sī kuyé, pē ìri ẹ tị kínĩ, "Í mvi 'bētị, 'í mụ tā āyāzú āyāyā Úpí ní 'oó mī rụ'ba gá, āzini ẹsị ìdríkídri ìri ní 'bāá mí ní 'dīri vé tā ũlūú mívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ní." ²⁰ Ágó rī ní kúru 'dezú ẹcízú tā Yēsū ní 'oó 'í ní rī ũlūzú mužú kūrú mužrị ì ní zị Dēkápólísí vé rī agásí. Tā ágó rī ní ũlūú rī sē 'bá rī pi ní āyāngará.

Yēsū ìdrí mvá ũkú Yáyīrō vé rī, āzini ũkú drā be rī (Mātayo 9:18-26; Lúkā 8:40-56)

²¹ Yēsū ká 'i újá gōó zoó mužú álé 'dāá kúlúmgbá sī, 'bá bītríká ímúkí ì úmú adrií Yēsū ã gārā gá sī kūrū yī tị gé 'dāá. ²² Ágó āzi rụ ní Yáyīrō 'i, ìri drīkoma Jó Múngú rī Zizú rī vé ní, ìri ní ímúzá kúmúcí ũtịzú Yēsū ẹndrẹtị gé, ²³ ìri ní Yēsū rī mázú drī ìrī sī kínĩ, "Mávè mvá ũkúná rī 'dālé drā be ũnjíkānyākānyā, lē drāadrā, 'í mụ drī tị drī ní gé, ẹ ìdrí rí bēnī fō." ²⁴ Kúru Yēsū pi ní 'dezú mužú ìri be ìrivé āngá 'dāá.

'Bá bītríká 'dekí mužú ìri vúgá sī ìndí, kōpi rikí ìri ũmĩ mužú ũmĩmĩ, ã'diātāsīyā 'bá rī pi ní adrií tré rī sī. ²⁵ Ụ'dú 'dāri sī, ũkú āzi 'bá bītríká rī pi āsámvú gé 'dāá, mbāá ụ'dú rī ẹcị rụ'ba ní gé sī, gā deḡá sī, 'dụ caá ílì mužrị drī ní ìrī. ²⁶ Ũkú rī ẹcị 'bá kárákará ũjó sē'ba ní pi vúgá sī ílì be aco, iza ívè mūfēngā ambamba ũjó

ārēgá sī drā 'dīri vé tā sī, 'bo 'bá āzi ícōpi ìri ní ũjó sēpi ìrivé drā 'dīri ní deḡú ní 'dāayo. ²⁷ Ũkú rī ká Yēsū vé tā yī, ìri ní 'i útrúzú ìnyiná Yēsū ã úgóró gá 'bá bītríká rī pi āsámvú gé 'dāá, ìri ní Yēsū vé bōngó akoóko rī úlózú. ²⁸ Ũkú rī ụsụ kínĩ, "Má uló dō Yēsū vé bōngó, ma ídrí rá." ²⁹ Ũkú rī ká Yēsū vé bōngó ẹ tị uló, mbēlējá ārí ẹcipi rụ'ba ní gé sī rī ní pá tuzú, koro ũkú rī gō áamá 'i rụ'ba ícá múké gí.

³⁰ Sāḡá 'dāri gé, Yēsū nī áamá rá 'yozú kínĩ, ívè ũkpō fū 'i rụ'ba gá sī gí. Yēsū ní 'i újázú āngū ndrezú 'bá bītríká rī pi vúgá 'dāá, ìri ní kōpi zizú kínĩ, "Ā'di uló mávè bōngó nī?"

³¹ Yēsū vé 'bá ìri ã pámvú ũbī'ba rī pi ní újázú ìri ní kínĩ, "Mí nī rá 'bá rī pi kárákará rī ì mī ímúzá mī rụ'ba gá nōó, ngá mí ní 'bá zizú 'yozú kínĩ, ã'di uló mívè bōngó nī rī ã'di?"

³² 'Bo Yēsū rī 'bá ívè bōngó ulópi rī úndrè 'bá rī pi āsámvú gé sī.

³³ Ũkú rī ká tā 'i ngaápi 'i rụ'ba gá 'dīri nī áamá, ụrị sī, rụ'ba ní 'í dō rií yāáyā. ìri ní ímúzá kúmúcí ũtịzú Yēsū ẹndrẹtị gé, ìri ní tā 'í ní bōngó rī ulózú rī ũlūzú Yēsū ní céré. ³⁴ Yēsū ní kúru 'yozú ũkú rī ní kínĩ, "Mvá ũkú 'dīri, ẹ'yīngará mívè rī sē mí ìdrí gí. 'Í mụ ìyí, tākiri Múngú vé rī ã adri mí be, mī rụ'ba ã adri ule."

³⁵ Yēsū ká rií átá ũkú rī be, koro āgō ụrukọ'bée ní ícázú, kōpi íbíkí ímú Yáyīrō vé āngá 'dāásí, kōpi ní 'yozú Yáyīrō ní kínĩ, "Mívè mvá ũkúná rī drā gí, lē mī rī sá izaá átázú 'bá riipi āngū ímbápi rī be ku."

³⁶ Yēsū ká tā 'dīri yī, ìri ní 'yozú Yáyīrō ní kínĩ, "Lē mí ẹsị ã ũtī ku, mí ẹ'yī mávè tā."

³⁷ Yēsū lē 'bá āzi ã mụ 'í vúgá sī ku, ã'yī 'yēḡá Pétēró pi, Yōkóbū be, Yūwānī Yōkóbū ẹdrịpi sī. ³⁸ Kōpi ká mužú caá Yáyīrō vé āngá 'dāá, Yēsū ndre 'bá rī pi rī lūlū gá. ³⁹ Yēsū ní fizú jó agá 'dāá, ìri ní 'yozú 'bá rī pi ní kínĩ, "Ngá ìmi ní rizú lūlū gazú 'dīni rī ã'di? Mvá ũkúná rī drā kuyé,

Īri ụ'dụ ko." ⁴⁰ 'Bo 'bá rĩ pi rikí guụ ĩri sĩ guụ.

Yēsũ ní 'yozú kīnī, 'bá rĩ pi ā fūkí céré āmvé, ā'yī 'yéńá āvũ rĩ vé étépi pi éndrēpi be, āzini ívé 'bá áyúāyũ na 'dī'bée be, kōpi fikí mužú jó āvũ rĩ 'bāzú rĩ agá 'dǎá nī. ⁴¹ Īri ní mvá ũkúná rĩ ē drị ruzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Tālítā kúmī!" Ífifí ni kīnī, "Mvá ũkúná mǎdǎńá 'dīri, á 'yo mí ní, 'i nga ụru." ⁴² Mvá ũkúná rĩ ní koro íngázú ụru, ĩri ní 'dezú ẹcizú ụru sĩ. Mvá ũkúná rĩ ílĩ be mụdrị drị ni ĩrị. Tǎ 'dīri sē 'bá rĩ pi ní āyāńgára. ⁴³ 'Bo Yēsũ ní átázú kōpi ní ũkpó ũkpó kīnī, lē kōpi ā ũlūkí tǎ 'dīri 'bá āzi ní ku. Īri ní 'yozú kōpi ní kīnī, lē kōpi ā sēkí mvá ũkúná rĩ ní ngá nyaá.

6

'Bá Nǎzērétǎ vé rĩ pi gǎkí Yēsũ ri sĩ

(Mǎtáyo 13:53-58; Lúkǎ 4:16-30)

¹ Yēsũ ní ngazú 'dǎásĩ, ĩri ní 'dezú mužú Nǎzērétǎ gá, kūrú ĩri ní mbazú rĩ gé. Kōpi mụkí ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be trụ. ² Ụ'dụ Sǎbátǎ vé rĩ kǎ ícá, Yēsũ 'i'dó rií 'bá rĩ pi ímbá Jó Múnǵú ri Zizú rĩ agá 'dǎá. 'Bá kǎrákǎrá ĩrivé tǎ yì'bá rĩ pi āyǎkí tǎ ĩri ní átá 'dīri sĩ āyǎyǎ.

Kōpi rikí 'i uzị 'i āsámvú gé sĩ kínĩ, "Ágó 'dīri ísú tǎ nńgára, āzini ũkpó tǎ āyǎzú āyǎyǎ 'ozú 'dīri íngūgá? ³ Ágó 'dīri adri nyo Mǎriyǎ mvọpi ándúrú riipi párángi faápi 'dǐgé rĩ 'i kuyé? Yókóbũ pi Yósē be, Yúdǎ be, Sǐmónǎ sĩ, adrikí ĩri édrịpi kuyé? Īrivé ómvúpị ri 'bá adri'bée 'bá be kūrú 'bávé rĩ agá nō'bée kuyé?" Tǎ ándúrú Yēsũ ní 'oó 'dī'bée sĩ, 'bá rĩ pi gǎkí ĩri sĩ.

⁴ Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnī, "Ī nēbĩ rĩ pi ĩńjĩ vūrǎ ụrukọ agásĩ ĩńjĩńjĩ, 'bo kūrú ĩrivé rĩ agá, ĩńjĩkí ĩri ku, 'bá ĩrivé 'bētị āsámvú gé rĩ pi, ĩrivé mǎríté rĩ pi be, kōpi ĩńjĩkí ĩri ku."

⁵ Yēsũ gō tǎ āyǎzú āyǎyǎ ni 'oó āngũ 'dǎri gé dǐ kuyé, tǎ ĩri ní 'oó rá rĩ,

Yēsũ tị drị 'bá drǎ be ni pi drǐgé, kōpi ídríkí rá, 'bá ĩri ní drị tị kōpi drǐgé rĩ pi vé kǎlǎfe mǎdǎńá. ⁶ Tǎ 'dīri sē Yēsũ ní āyāńgára, 'bá rĩ pi ní gǎá 'i ẹ'yǐgá sĩ rĩ sĩ.

Yēsũ pē ívé 'bá áyúāyũ mụdrị drị ni ĩrị rĩ pi mužú ẹzị ngaá

(Mǎtáyo 10:5-15; Lúkǎ 9:1-6)

Yēsũ ní kúru 'dezú rizú 'bá rĩ pi ímbázú mužú gūrú ālu ālu agásĩ. ⁷ Yēsũ ní ívé 'bá áyúāyũ mụdrị drị ni ĩrị rĩ pi zizú ímúzú vūrǎ ālu gé, pē kōpi mužú ĩrị ĩrị, sē kōpi ní ũkpó índrị ũńjĩ rĩ pi údrózú.

⁸ Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Lē ĩmi 'dukí ngá āzi mužú ĩmi drǐgé sĩ índĩ ku, 'yéńá ĩmi 'dukí túré ẹcị tuzú ni áyu. ĩmi kádō rií mužú, lē ĩmi 'dukí kūmvũ mužú índĩ ku, ĩmi 'dukí ānyāńgǎ dōku mūfēngǎ mužú índĩ ku. ⁹ ĩmi úsúkí ngá pá gá ni pi mužú, 'bo ā 'dukí bōńgó āzi āndō rú mužú índĩ ku. ¹⁰ Kūrú ālu ālu ĩmi ní cazú rĩ agá, 'bētị 'i ní ĩmi ẹ'yizú drǐdrǐ rĩ, ĩmi áwíkí adrií 'dǎgá, cǐmgbá ĩmi ní füzú kūrú rĩ agásĩ rĩ gé. ¹¹ Vūrǎ ālu ālu ĩmi ní fizú cazú rĩ agá, 'bá rĩ pi gǎkí dō ĩmi ẹ'yǐgá sĩ, āzini gǎkí dō ụ'dúkọ múké ĩmi ní ũlúu rĩ yǐgá sĩ, ĩmi kádō ngaá mužú, ĩmi wekí nyọkú ĩmĩ pá ágélé gá rĩ kú 'dǐgé. ĩri lū 'yozú kínĩ, ĩmi gǎkí 'bá gūrú 'dǎri agá rĩ pi sĩ."

¹² Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní kúru 'dezú mužú ụ'dúkọ múké rĩ ũlūńgára gá kínĩ, lē 'bá rĩ pi ā újákí ẹsị, kōpi ā kukí ũńjĩkǎnyǎ āní. ¹³ Kōpi údrókí índrị ũńjĩ kǎrákǎrá ũfũú 'bá rĩ pi drǐgé sĩ, ũbēkí ũdu 'bá drǎ be rĩ pi rụ'bá gá sĩ, kōpivé drǎ de āní rá.

Yūwánĩ vé 'dịńgára ā tǎ

(Mǎtáyo 14:1-12; Lúkǎ 9:7-9)

14 'Bāgú Ēródē* yì 'bá rī pi ārēvú céré rikí átá Yēsū vé tā sī. 'Bá rī pi uruko rikí átá kīnī, "Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ingakí ĩri gōó ídri rú drāngará gálésī gí, ĩri ní rizú tā āyāzú āyāyā 'dī'bée 'ozú ũkpō be 'dīni āní."

15 'Bá uruko'bée rikí 'yoó kīnī, "Bá rī Ēlīyā† 'i."

Uruko'bée kīnī, "Bá rī índré sū nēbī ọtú ũku rī pi vé āzi tīnī."

16 Ēródē kā tā 'dīri yī, ĩri ní 'yozú kīnī, "Índrészú 'bá 'dīri Yūwánī má ní ọtú drī ni līj 'dāri íngá gōó ídri rú drāngará gálésī nī!"

17 Ọtú Ēródē sē tāimbī kīnī, ā rukí Yūwánī ri, ā 'bekí ĩri jó āngū ũ'yízú rī agá. Ēródē 'o tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā 'í ní édrīpī Pīlípū‡ vé ũkú Ēródíyā ri jeé 'í ní ũkú rú rī sī. 18 Ā'diātāsīyā Yūwánī ri 'yoó Ēródē ní kīnī, "Tāimbī ā'yī kuyé 'yozú kīnī, mí ní mí édrīpī vé ũkú jezú." 19 Āní sē Ēródíyā 'bā éšì ũnjí Yūwánī ní, lē ĩri 'dīj drāá 'dīisī rá. 'Bo Ēródē ní ā'yī kuyé rī sī, Yūwánī vé 'dīngará ā tā mba Ēródíyā ní mbamba. 20 Ēródē ru Yūwánī ri ruru, nī áamá rá 'yozú kīnī, Yūwánī ri 'bá tā be pīrī ni, āzini 'bá uletere ni, sē Ēródē ri Yūwánī ā tā mbaá múké. Ēródē kā tā Yūwánī ní átá rī yī, sē drī ni ábá āní céré céré, 'bo 'bá úvá rizú Yūwánī vé tā yīzú.

21 Kúru Ēródē ní ũmū údézú ívé ụ'dú ĩ ní 'i tīzú rī ĩnjīzú āní. ĩri ní ũgalaku ambugu rī pi zīzú ũgalaku ambugu āngaráwá rī pi vé rī pi§ be, āzini drīkoma āngū Gālíláyā vé rī agá rī pi be ímúzú ũmū rī gé. ũmū 'dīri zī nóni létī Ēródíyā ní Yūwánī ri

'dīzú drāzú āní. 22 Ēródíyā vé mvá ũkúná rī ní ífízú úngó tuzú 'bá rī pi ẹndrẹtī gé 'dīgé, sē āyīkō fū Ēródē pi ívé ũmū rī pi be ambamba.

Ēródē ní 'yozú mvá ũkúná rī ní kīnī, "Ngá mí ní lēé rī, ma sē mí ní rá." 23 Ēródē ní ũyō sōzú kīnī, "Ngá mí ní lēé rī, ma ícō sē mí ní rá, mālūngā má ní rujū nōri, ma ĩgélé ni āmbúgú rī sē mí ní rá."

24 Mvā ũkúná rī ní fūzú mužú ẹndrẹpī ri zīzú kīnī, "Mā zī ngá íngóni ni?"

Ẹndrẹpī ní újázú ĩri ní kīnī, "Í 'yo ā líkí mí ní Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ē drī sēé."

25 Mvā ũkúná rī ní gōzú 'i újázú mužú ru'bá sī Ēródē vúgá 'dāá, 'yozú ĩri ní kīnī, "Ngá má ní lēé mí sē má ní ú'díkírīnjá nōgó rī, ā líkí Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ē drī 'bāá ígā agá."

26 Tā 'dīri sē 'bāgú rī ní ĩzāngā ambamba, 'bo lē ũyō 'í ní sōó ũmū rī pi ẹndrẹtī gé 'dīri nōó ku. 27 Koro ĩri ní āngaráwá ālu pēzú mužú jó āngū ũ'yízú rī agá 'dāá, 'yozú ĩri ní kīnī, ā lī Yūwánī ē drī íjī 'í vú nōó. Āngaráwá rī ní kúru mužú jó āngū ũ'yízú rī agá 'dāá, ĩri ní Yūwánī ē drī līzú. 28 ĩri ní Yūwánī ē drī 'bāzú ígā agá, íjīzú sēzú mvá ũkúná rī ní. Mvā ũkúná rī ní kúru Yūwánī ē drī jīzú mužú sēzú ẹndrẹpī drīgé. 29 Yūwánī vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ká tā 'dīri yī, kōpi ní mužú Yūwánī vé āvū 'dūzú jīzú mužú sīzú vūrā ĩ ní rizú āvū sīzú rī agá 'dāá.

* 6:14 6:14 'Bāgú Ēródē: Ēródē 'dīri Ēródē Ānītípā 'i, ĩri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá, gō mālūngā rī rujū nī sá Yūwánī ní bātízīmū sēzú Yēsū ní rī gé. 'Í lā Mátáyo 14:1; Lúkā 3:1; Ẹzī 4:27. Sā ĩ ní Yēsū ri tīzú rī gé, Ēródē Āmbúgú 'dīri ru āngū rī nī. 'Í lā Mátáyo 2:1-8; Lúkā 1:5. Vudrī ni gé, 'bāgú āzi anigé ru ni Ēródē Āgīrīpā, ĩri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá vé mvá. 'Í lā Ẹzī 12:1-13:1. † 6:15 6:15 Ēlīyā: Ēlīyā ri nēbī, Múngú 'dū ĩri mužú 'bū gé ídri rú, drā kuyé. Tīkí ĩri ākūdē ílī rī ca mūdūrūlū úrōmī (900), ísú ākūdē tīkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. Múngú ẹzī kīnī, 'í lē Ēlīyā ri ípéé ígōó vū drīgé nōó ũzi. 'Í lā Málākí 4:5. ‡ 6:17 6:17 Pīlípū: Pīlípū ri 'bāgú Ēródē Ānītípā édrīpī, sá édrīpī Ēródē ní ĩrívé ũkú Ēródíyā ri 'dūzú rī gé, ísú ākūdē Pīlípū ri ídri rú. § 6:21 6:21 Ūgalaku āmbúgú āngaráwá rī pi vé rī: ĩri āngaráwá élfū ālu rī pi ē drī kōpi ni.

Yēsū sē ānyāngā nyaá 'bá élifū tōwú pi ní

(Mātáyo 14:13-21; Lúkã 9:10-17; Yūwánĩ 6:1-14)

³⁰ Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi kã ímvi ĩgōó vúlé nōó, kōpi 'dekí rií ězĩ ĩ ní ngaá, āzini tā ĩ ní ímbá rī vé tā ũlūú Yēsū ní. ³¹ 'Bá bĩtríkã ri 'bá ěcí 'bá rī pi, urukọ 'bée dĩ ífĩ be, urukọ 'bée dĩ fū be mužú, sē Yēsū pi ívé 'bá áyúāyū rī pi be ísúkí sã ānyāngā nyazú ni kuyé. Yēsū ní 'yozú ívé 'bá áyúāyū rī pi ní kĩnĩ, “Īmi ngakí, 'bá mukí uvuú vūrã kírĩ ni gé.”

³² Kúru Yēsū pi ní tuzú ívé 'bá áyúāyū rī pi be kúlúmgbã agá, kōpi ní mužú adrízú vūrã kírĩ 'bá ãkó ni gé. ³³ 'Bo 'bá rī pi kã ndreeé Yēsū pi 'dekí mužú gí, 'bá rī pi ngakí njuú mužú ọngú sĩ, íngázú kūrú āndiāndĩ ni pi agásĩ, kōpi njukí caá vūrã Yēsū pi ní lězú mužú uvuzú rī gé 'dãá drĩdrĩ. ³⁴ Yēsū ísĩ kúlúmgbã rī agásĩ, kã 'bá bĩtríkã rī pi ndreeé, kōpivé tā fi ěsĩ ni gé ízāngã rú, ā'diātāsīyã kōpi índrekí sũ kãbĩlõ 'bá úcépi ni ní adrii 'dãayo rī tĩni. Yēsū ní kúru í'dózú kōpi ímbázú, ímbá kōpi ní tã kárakarã.

³⁵ Ūtú rī kã 'deé, Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rī pi ní ímúzú 'yozú Yēsū ní kínĩ, “'Bá ímúkí kuú rárã rú āngū 'bá ãkó ni gé, ūtú rī 'de nóni gí. ³⁶ Lē mĩ pē 'bá rī pi mužú, kōpi ā mukí rĩ ĩ ní ānyāngã ndãá gúrú ĩnyinjã rī pi agásĩ.”

³⁷ 'Bo Yēsū ní 'yozú kōpi ní kínĩ, “Īmi sėkí kōpi ní ngá nyanya, kōpi ā nyakí.”

Kōpi ní újázú Yēsū ní kínĩ, “'Bá ísúkí rĩ mũfēngã fifi ěnjĩpi ěnjĩnĩ* mūdūrũlũ ĩrĩ ānyāngã jezú 'bá bĩtríkã nō'bée ní ngūgã?”

³⁸ Yēsū ní kōpi zizú kínĩ, “Pāngã ĩmi vúgã 'dílé ngōpí? Īmi mukí ndreeé.”

Kōpi kã ísú nĩ, kōpi ní újázú Yēsū ní kínĩ, “Ngá 'bá ní ísú anigé rĩ, ĩri 'yēnã pángã tōwú, ĩ'bĩ be ĩrĩ.”

³⁹ Yēsū ní kúru 'yozú kōpi ní kínĩ, ĩmi lúkí 'bá rī pi ā úríkí vūgã ngúlúmũ rú ngúlúmũ rú ásé drĩgé.

⁴⁰ Kōpi ní kúru 'bá rī pi trazú úrízú ngúlúmũ rú ngúlúmũ rú. Ngúlúmũ urukọ agá, 'bá rī pi úríkí mūdūrũlũ ālu ālu, urukọ ni agá, 'bá rī pi úríkí pũkú tōwú tōwú. ⁴¹ Yēsū ní pángã tōwú 'dĩ'bée í'duzú ĩ'bĩ ĩrĩ rĩ be, ĩri ní íngazú suzú uru, ĩri ní āngū ndrezú 'bũ gé 'dãá, ĩri ní ōwō'difō sēzú Múngú ní, ĩri ní pángã rī ũndĩzú sēzú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rī pi drĩgé, ĩri ní kpá ĩ'bĩ ĩrĩ 'dĩ'bée í'duzú sēzú kōpi drĩgé, kōpi ní kúru awazú mužú 'bá rī pi ní. ⁴² 'Bá ālu ālu ísú ānyāngã nyaá ěpízú ānĩ rá. ⁴³ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbĩ'bá rī pi ĩkūnãkí pángã, āzini ĩ'bĩ ĩ ní awaá nyaá 'bá rī pi ní rĩ ě ĩmbĩtã caá ũvú ā 'a mūdri drĩ ni ĩrĩ. ⁴⁴ Āgō† ānyāngã rĩ nya 'bá rī pi vé kãlãfe ca élifū tōwú.

Yēsū mu yĩ drĩgé sĩ pá sĩ

(Mātáyo 14:22-33; Yūwánĩ 6:15-21)

⁴⁵ Koro Yēsū ní ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rī pi sēzú tuzú kúlúmgbã agá, kōpi ā 'dekí muú Bētēsāyidã gá 'dãlé drĩdrĩ, ísúzú ĩri rĩ 'bá bĩtríkã rī pi ayi vúlé nōó. ⁴⁶ Yēsū kã 'bá rī pi ayi gí, ĩri ní mužú irã drĩgé Múngú rĩ zingará gá.

⁴⁷ Kã muú caá ininjã sĩ, ísú kúlúmgbã rĩ fi caá Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi be yĩ bālãlã rī agá bĩlĩbĩlĩ 'dãá gí, kukí Yēsū rĩ kú ọ'dúkúlegúsĩ āmvé nōó. ⁴⁸ Yēsū ndre ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rī pi rĩ ĩzāngã ísú ambamba kúlúmgbã rĩ ā sōngará gá, ā'diātāsīyã ũlĩ rĩ rĩ kúlúmgbã rĩ vij ayaá ũkpō sĩ. Āngū rĩ ní drĩ ọwúzú kuyé rĩ gé, Yēsū ní rizú ímúzú kōpi vúgã nōó yĩ rĩ drĩgé sĩ pá sĩ, lē kōdō agaá kōpi ā gārã gá sĩ, ⁴⁹ 'bo kōpi kã ndreeé Yēsū rĩ ímú

* **6:37** 6:37 Mũfēngã fifi ěnjĩpi ěnjĩnĩ rĩ: 'Bá rĩ nga dō ězĩ ọ'dú ālu, ĩ 'bá rĩ ũfē mũfēngã fifi ěnjĩpi ěnjĩnĩ ālu ni sĩ. † **6:44** 6:44 Āgō: Lãkĩ ũkú rĩ pi aninjã rĩ pi be kuyé.

yī rī drīgē sī pá sī, kōpi ngakí ríí útré ūrī sī, kōpi ūsūkí kīnī tãnã ngá rī índrī. ⁵⁰ Kōpi kã ndree Yēsũ rí ímú yī rī drīgē sī pá sī, kōpi adrikí céré ūrī sī.

Koro Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'okí ūrī sī ku, 'bá rī ma 'i, ĩmi úmbékí ẹ̀sì." ⁵¹ Yēsũ ní kúru tuzú kúlúmgbã rī agá 'dãá, ūlí rī ní pá tuzú. Sē Yēsũ vé 'bá ĩri ã pámvú ūbī' 'bá rī pi ní ãyãngará. ⁵² Kōpi nīkí ãnyãngã Yēsũ ní sēé vaápi 'dĩri vé ífífí kuyé, ọ̀zúkí kōpivé úmī rá, sē kōpi nīkí tã 'dĩri áamá kuyé.

Yēsũ ídrí 'bá drã be ni pi Gēnēsārētã gá

(Mātáyo 14:34-36)

⁵³ Yēsũ pi kã yī bālãlã rī zoó, kōpi ní muzú ísízú Gēnēsārētã gá, kōpi ū'yīkí ūmgbū aya rú ni pi bãákú sī, ú'bé yī agá 'dãá, kúlúmgbã rī ní pá tuzú 'dãgá. ⁵⁴ Kōpi kã ísì kúlúmgbã rī agásì, 'bá rī pi nīkí Yēsũ rí áamá bá. ⁵⁵ 'Bá ãngū 'dãri agá rī pi ní ínjúzá céré ímúzá Yēsũ vúgã nõó, kōpi ní ìvé 'bá drã be rī pi u'duzú íjízú ĩri vúgã nõó pórõsì sī vūrã kōpi ní yī ĩri ní adrízú rī gé. ⁵⁶ Yēsũ rí ẹ̀cì muzú gúrú rī pi agásì, kūrú rī pi agásì, ãzini 'bẹ̀tì rī pi agásì. Vūrã ĩri ní ẹ̀cìzú 'dĩ'bée agásì, 'bá rī pi ríkí ìvé 'bá drã be rī pi íjì ímúzá vūrã jòkõnī vé rī gé. 'Bá rī pi ríkí Yēsũ rí mãá kīnī, 'bá drã be rī pi ã úlókí ĩrivé bõngó ẹ̀ tì. 'Bá céré Yēsũ vé bõngó akoóko rī ẹ̀ tì úló' 'bá rá rī pi, kōpivé drã dẹ kōpi ã rú' 'bá gá sī rá.

7

Mērē Yāhúdī rī pi vé rī

(Mātáyo 15:1-9)

¹ Fārúsī rī pi ã urukõ ãzini 'bá Mósē vé tãimbì ímbá' 'bá íngá' 'bá Yērúsälémã gálésì rī pi ã urukõ' 'bée be, ímúkí ĩ traá Yēsũ ã gārã gá sī kúrũ. ² Kōpi ndrekí Yēsũ vé 'bá ĩri ã pámvú ūbī' 'bá rī pi í'dókí ríí ínyá

nyaa, ūjīkí ĩ drī kuyé. ³ Fārúsī rī pi Yāhúdī urukõ' 'bée be, kōpi kádõ í'dó ínyá nyaa, kōpi céré ĩ drī ūjī 'dé'dé sū ìvé mērē ĩ ẹ̀' 'bípìjì vé rī ní lée rī tìjì, kōpi íbí ínyá rī nya ndõ.

⁴ Kōpi jekí dõ ngá ãzi jòkõnī gé, ūjīkí dõ kuyé, 'bá ãzi ícò drī nyaa ku. Mērē 'dĩri kōpivé ni, kōpi áwíkí tã ni 'bãá kuú ūkpó ūkpó, kōpi rí ìvé ngá ãnyãngã nyazú sū kópõ, sákãní, ãzini bīnīgã tìjì rī pi ã 'a ūjī céré ūjījī.

⁵ Fārúsī rī pi 'bá tãimbì ímbá' 'bá rī pi be, kōpi ní Yēsũ rí zízú kīnī, "Mívé 'bá mī pámvú ūbī' 'bá rī pi 'dukí tã 'bá ẹ̀' 'bípìjì ní ímbá rī ngaá ku ãsì? Kōpi kádõ ríí ngá nyaa, kōpi ūjīkí ĩ drī ku ãsì?"

⁶ Yēsũ ní újázú kōpi ní kīnī, "Īmi 'bá ĩ 'bã' 'bée kú tã be pìrì 'dĩ' 'bée! Tã nẹ̀bī Īsáyã ní 'yoó ĩmi tã sī rī, ĩri pìrì. Sī 'dĩni kīnī,

" 'Bá 'dĩ' 'bée rí ma íngú tì sī kána, 'bo kōpi 'bãkí ẹ̀sì má drīgē kuyé.

⁷ Kōpi ma ĩnjì ku kána, tãimbì kōpi ní ríí ímbá rī pi, 'bá áda ūtì nī.'

⁸ Īmi gākí tã Múngú vé rī 'dugá ngagá sī. Īmi 'dukí ĩmivé tã mērē vé rī 'bãá tã ãmbúgú rú."

⁹ Yēsũ ní kúru 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi kīnī, ĩmi úmī be tãimbì Múngú vé rī gázú, ĩmi áwíkí rí tã ĩmivé mērē vé rī 'duyú ngaá áyu! ¹⁰ Mósē sē tãimbì 'dĩni kīnī, 'Lē mī ĩnjì mí ẹ̀tẹ̀pì pi mí ẹ̀ndrẹ̀pì be ĩnjìnjì,' ãzini "Bá ẹ̀tẹ̀pì rí triípi, dõku ẹ̀ndrẹ̀pì rí triípi rī, ã 'dìkí ĩri drãá 'dĩsì rá.' ¹¹ 'Bo ĩmi rí 'bá rī pi ímbá, kōpi ícò 'yo ĩ ẹ̀tẹ̀pì ní, ãzini ĩ ẹ̀ndrẹ̀pì ní, 'Má ícò ĩmi ìzã koó ku, ã'diãtãsiyã á sõ ūyõ gí, fẹ̀fẹ̀ kòdò má ní lée sēé ĩmi ní rī, ma sē Múngú ní.* ¹² Īmi ã'yīkí ku 'bá 'dĩ' 'bée ní ĩ ẹ̀tẹ̀pì ẹ̀ ìzã kozú, ãzini ĩ ẹ̀ndrẹ̀pì ẹ̀ ìzã kozú. ¹³ Īmi gākí tã Múngú ní ẹ̀zìjì ĩmi ní rī sī, ĩmi 'dukí rí tã mērē vé rī pi ngaá áyu. Tã

^{7:7} 7:7 Īsáyã 29:13   ^{7:10} 7:10 Wũngará 20:12; Dětõrõnómē 5:16   ^{7:10} 7:10 Wũngará 21:17; Lẹ̀vītíkã 20:9   * ^{7:11} 7:11 Fẹ̀fẹ̀ kòdò má ní lée sēé ĩmi ní rī, ma sē Múngú ní: Fẹ̀fẹ̀ ĩ ní sēé Múngú ní rī, ĩ ĩri zì Kõrõbánì.

ĩmi ní rií ngaá kárákará 'dĩ'bée ĩri tā ũnjí."

Ngá sēepi 'bá rĩ ní adrizú āzāvũ rú rĩ

(Mātáyo 15:10-20)

¹⁴ Yēsũ ní 'bá bĩtríká rĩ pi zizú ímúzú 'í vúgá nōó dīj, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ĩmi yíkí ma, ĩmi 'dukí tā má ní lūú ĩmi ní 'dĩri 'bāá ĩmi drĩgé. ¹⁵ Ngá 'bá rĩ ní nyaá fíí 'í agá rĩ sē adri ānī āzāvũ rú ku, tā āmbúgú rĩ, átángá ĩri ní átá ĩfũú 'í tị gé sī rĩ sē ĩri adri āzāvũ rú nĩ. ¹⁶ 'Bá rĩ dō bí be, ā yì 'í ní tā 'dĩri."†

¹⁷ Yēsũ ká 'bá bĩtríká rĩ pi kuú, ĩri ní fizú jó agá. ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũb' 'bá rĩ pi zíkí ĩri kīnī, ā ũlū ĩ ní nāpí rĩ vé ífífí. ¹⁸ ĩri ní kōpi zizú kīnī, "Tā má ní rií átá 'dĩri fi drĩ ĩmi drĩgé kuyé? Ádarú ĩmi nĩkí 'yozú kīnī, ngá ĩmi ní nyaá rĩ sē ĩmi adrií āzāvũ rú ku 'dĩni kuyé? ¹⁹ Ngá ĩmi ní nyaá rĩ ícó fíí ĩmí ẹsị agá ku, ĩri fi ĩmi 'a agá, ĩri kúru fũ ĩmi agásĩ āmvé." Tā Yēsũ ní 'yoó 'dĩri vé ífífí, ānyāngā rĩ pi ārēvú céré āzāvũ ākó, ĩ ícó nya rá.‡

²⁰ Yēsũ ní 'yozú kīnī, "Tā ĩfũúpi mí ẹsị agásĩ rĩ, ĩri sē mi adri āzāvũ rú nĩ. ²¹ Tā ĩfũ' 'bá 'bá rĩ vé ẹsị agá rĩ pi 'dĩ, yĩkĩ ũnjí, ọwũ 'bāngará, ũgũ, 'bá 'dĩngará, ²² ágó ũkú be rĩ ní lazú ũkú āzi sī, dōku ũkú ágó be rĩ ní lazú ágó āzi be, ẹsị āmbúgú, yĩkĩ tā ũnjí 'ozú ni, mị ũ'bāngará, ẹbĩrị ũkú vé ni, dōku ẹbĩrị ágó vé ni, ẹsị 'bāngará 'bá āzi vé ngá drĩgé, ā'yóngará, āfú, āzini tā 'ongará azakaza rú rĩ. ²³ Tā ũnjí ĩ ní ũlāá 'dĩ'bée céré, ĩri íbí ĩfũ 'bá rĩ vé ẹsị agá, tā 'dĩ'bée sē 'bá rĩ adri ānī āzāvũ rú."

Ūkú ẹ'yīngará be rĩ

(Mātáyo 15:21-28)

²⁴ Yēsũ nga fũú Gālíláyā agásĩ, 'de muú āngũ Táyā vé rĩ gé, 'dālé mu rií adrií 'bá āzi vé jó agá. Yēsũ lē 'bá

āzi ā nĩ 'yozú kīnī, 'i 'dāá'dā 'dĩni ku, 'bo 'bá rĩ pi nĩkí rá 'yozú kīnī, Yēsũ ri 'dāá'dā. ²⁵ Ūkú āzi ĩrivé mvá ũkúná índrí ũnjí ní fíí drĩ ni gé ni ká muú vūrā Yēsũ ní adrizú rĩ nĩí áamá, ĩri ní muzú kũmũcí ũtĩzú Yēsũ ẹndrẹtị gé. ²⁶ Ūkú 'dĩri adri Yāhúdĩzị ku, tĩkí ĩri Sírĩyā gá, vūrā ĩ ní zịí Fōnísíyā rĩ agá. Ūkú rĩ mā Yēsũ ri kīnī, Yēsũ ā dro índrí ũnjí rĩ fũú ívé mvá ũkúná rĩ drĩgé sī rá.

²⁷ Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kīnī, "Drĩdrĩ ni, lē ā sēkí ānyāngā nyaá anjĩná rĩ pi ní, adri múké kuyé ĩ ní ānyāngā anjĩná úcézú rĩ ú'bézú ũcógú ní."§

²⁸ Ūkú rĩ ní újázú kīnī, "Úpí, ũcógú ula'bá mísá ā ndúgé rĩ pi nyakí ínyá u'de'bá anjĩná rĩ pi drĩgé sī vúgá rĩ ĩndĩ."

²⁹ Yēsũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kīnī, "Tā mí ní újá múké 'dĩri sī, á dro índrí ũnjí rĩ fũú mívé mvá ũkúná rĩ drĩgé sī āmvé gí, 'í mu 'bětí."

³⁰ Ūkú rĩ 'de muú 'bětí 'dāá, ca muú ịsú ívé mvá ũkúná rĩ la kú gbóló drĩgé, índrí ũnjí rĩ fũ drĩ ni gé sī gí.

Yēsũ idrí ágó bí be ẹsịpi gí átápi ku ni

³¹ Yēsũ ní fũzú āngũ Táyā vé rĩ agásĩ, ĩri ní 'dezú muú Sídónā gá, ĩri ní úlúzú muú yĩ bālālā Gālíláyā vé rĩ gé, ĩri ní cazú āngũ Dēkāpólísí vé rĩ gé. ³² 'Dālé 'bá ụrụkọ'bée ní ágó bí be ẹsịpi gí átápi ku ni íjízú Yēsũ vúgá. Kōpi mākí Yēsũ ri kīnī, ā 'bā 'í drị ágó rĩ drĩgé, ágó rĩ ē bí ā zị rí, ā átá rí bēnĩ.

³³ Yēsũ ní ágó rĩ jizú 'bá bĩtríká rĩ pi āsámvú gé sī gārā gá, ĩri ní 'í drị suzú ágó rĩ ē bí úlózú ānī, āzini we tūsú 'í drĩgé ágó rĩ ā ádra úlózú ānī.

³⁴ Yēsũ ní āngũ ndrezú muú 'bũ gé 'dāá, ĩri ní á'ázú fũ, ĩri ní 'yozú kīnī,

† **7:16** 7:16 Átángá véřēsị 16 agá 'dĩri, búkũ Mārākō vé ĩ ní sī Gĩrĩkĩ tị sī drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkũ Mārākō vé vúlé rĩ agá rá. ‡ **7:19** 7:19 Ānyāngā āzāvũ rú rĩ: Tāimbị Mósē vé rĩ ā'yī 'yozú kīnī, ā nyakí ānyāpá ụrụkọ ĩ ní 'yoó kīnī, kōpi āzāvũ rú 'dĩ'bée ku. 'Í lā Lẹvītĩkā 11:1-32.

§ **7:27** 7:27 Ānyāngā sēngará ũcógú ní rĩ: Yāhúdĩ rĩ pi zíkí 'bá adri'bée Yāhúdĩ rú ku 'dĩ'bée ũcógú.

“Ēfátā!” Íffí ní kīnī, “Mī bí ã zī 'i.”
³⁵ Koro ágó rī ã bí ní 'i zīzú, ádra
 ní ní 'i oḡuzú, ìri ní 'i d'ózú átázú
 ụ'dúkò be uletere.

³⁶ Yēsũ ní 'yozú 'bá bītríká rī pi ní
 kīnī, ã lūkí tã má ní ágó 'dīri ídrízú
 rī 'bá āzi ní ku. 'Bo Yēsũ kã 'yoó
 kòpi ã lūkí tã 'dīri 'bá āzi ní ku, kòpi
 rikí nyo tã rī ũlūú mužú 'bá rī pi
 ní ũlūlū. ³⁷ Tã 'dīri sē 'bá rī pi ní
 āyāngárá. Kòpi gòkí rií átá kīnī, “Tã
 ágó 'dīri ní 'oó 'dīri, ìri múké. Ídrí
 'bá bí be ẹṣṣípi gí, átápi ku rī, ìri tã
 yì rá, ìri átá rá.”

8

*Yēsũ sē ānyāngā nyaá 'bá élifū su
 pi ní*

(Mātáyo 15:32-39)

¹ Sã 'dãri gé, 'bá bītríká trakí ì
 Yēsũ ã gārã gá. Ānyāngā kòpi ní
 nyaanya ní 'dãáyo. Kúru Yēsũ ní ívé
 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi zīzú, ìri ní
 'yozú kòpi ní kīnī, ² “Ma ìzāngã sī
 'bá nō'bée sī, 'bá nō'bée adrikí caá
 má be ụ'dú na, kòpi nyakí ngá āzi
 kuyé. ³ 'Bá nō'bée urukò íngákí rárá
 rú, á pē dō kòpi mužú ẹbírí sī, kòpi
 mužú ìdrākã létì gé.”

⁴ Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ũbī'bá
 rī pi ní 'yozú ìri ní kīnī, “‘Bo āngū
 vūṣipi rárá rú 'bá ākó nōri gé, 'bá
 ānyāngā ìsú ngūgá caápi 'bá nō'bée
 ní céré?”

⁵ Yēsũ ní kòpi zīzú kīnī, “Pānga
 ìmi vúgá 'dīí ngòpí?”

Kòpi ní újázú kīnī, “Pānga 'bá
 vúgá nōó ẹzīrī.”

⁶ Yēsũ ní 'yozú 'bá bītríká rī pi
 ní kīnī, kòpi ã úrikí vúgá. Ìri ní
 pánga ẹzīrī 'dī'bée í'dúzú 'í drígé,
 ìri ní òwò'dífò sēzú Múngú ní, ìri ní
 'a ní pi ũndīzú, 'dúzú sēzú ívé 'bá
 'i pámvú ũbī'bá rī pi drígé, kòpi ã
 jìkí mužú ũ'bãá 'bá rī pi ẹndrẹti gé
 sī, kòpi 'dukí ngá sū Yēsũ ní 'yoó
 rī tīnī. ⁷ 'I'bí mādāngá kòpi vúgá
 anigé, 'bo 'bī' rī pi nyírinyírí. Yēsũ

ní 'bī' rī 'i'dúzú, ìri ní kpá òwò'dífò
 sēzú, ìri ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú
 ũbī'bá rī pi ní kīnī, kòpi ã jìkí awaá
 'bá rī pi ní. ⁸ 'Bá rī pi nyakí ínyá
 rī ẹpízú rá. Vúdrī ní gé, 'bá Yēsũ ã
 pámvú ũbī'bá rī pi ìkūnākí ānyāngá
 ì ní nyaá rī ã ìmbítã caá ũvú ã 'a
 ẹzīrī. ⁹ 'U'dú 'dãri gé, āgò* rī pi ícò ca
 élifū sù rá. Kòpi kã ānyāngá rī nyaá
 deḡ, Yēsũ ní kòpi pēzú mužú 'bētì.
¹⁰ Koro vúdrī ní gé, Yēsũ pi ní ngazú
 tuzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi be
 kúlúmgbá agá, kòpi ní 'dezú mužú
 āngū Dālāmānútã vé rī gé.

*Fārúṣī rī pi lēkí Yēsũ ã 'o ì ní tã
 āyāzú āyāyã ni*

(Mātáyo 16:1-4)

¹¹ Fārúṣī rī pi kã yìi kīnī Yēsũ ícá
 gí, kòpi ícákí ímú 'i'dó rií āgátá gãá
 ìri be, ìri ụ'bīzú. Kòpi lēkí Yēsũ ã 'o
 ì ní tã āyāzú āyāyã íngápi 'bū gélésī
 ni. ¹² Yēsũ kã mužú tã 'dīri yīi, ìri ní
 á'ázú fū, ìri ní 'yozú 'bá 'dī'bée ní
 kīnī, “Úyú lókí āndrū nōri gé rī pi
 lēkí má 'o ì ní tã āyāzú āyāyã ni āsī?
 Ádarú ã lē lūú ìmi ní, á 'o tã āyāzú
 āyāyã ni ìmi ní ku.” ¹³ Kúru ìri ní 'bá
 'dī'bée kuzú, ìri ní tuzú kúlúmgbá
 agá, yīi bālālã rī zozú mužú álé 'dãá.

*Ākúfī Fārúṣī rī pi vé Ēródē be rī vé
 tã*

(Mātáyo 16:5-12)

¹⁴ 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbī'bá rī pi ã
 tã āvī, kòpi íjìkí pánga ímúzá ìndī
 kuyé, ngá kòpi vúgá anigé rī 'yéná
 pánga álu kúlúmgbá rī agá 'dãá.
¹⁵ Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kīnī, “Ìmi
 adrikí mī be kowu ākúfī† Fārúṣī rī
 pi vé rī ã tã sī, āzini Ēródē vé rī ã tã
 sī.”

¹⁶ Kòpi rikí tã 'dīri átá ì āsámvú
 gé sī ì ọgūpīi be kīnī, “Yēsũ átá tã
 rī 'dīni, 'bá ní pánga íjì ìndī kuyé rī
 sī.”

¹⁷ Yēsũ nī tã kòpi ní rií átá rī rá, ìri
 ní kòpi zīzú kīnī, “Ngá ìmi ní rizú
 átázú ìmi āsámvú gé sī 'yozú kīnī
 pánga 'dãáyo rī ã'di?” Tã 'dīri fi drī

* **8:9** 8:9 Āgò: Lākí ũkú rī pi anjíná rī pi be kuyé. † **8:15** 8:15 Ākúfī: Ākúfī vé íffí ìri ìmbángará
 ũnjí Fārúṣī rī pi vé rī, āzini Ēródē vé rī. 'Í lã Mātáyo 16:12; Lúkã 12:1.

ĩmi drĩgέ kuyé? ĩmi úmĩ ākó tā 'dĩri nĩzú ámázú? ¹⁸ ĩmi kōdō mĩ be pírĩ, ĩmĩ mĩ ndre āngũ ku? ĩmi kōdō bí be pírĩ, ĩmĩ bí yĩ tā ku? ĩmi ícókĩ tā má ní ānyāngā sēzú 'bá bĩtrĩká rĩ pi ní 'dāri ígá ku? ¹⁹ Má kā pánga tōwú rĩ ũndĩ sēe nyaá 'bá élfũ tōwú rĩ pi ní, ĩmi ĩkũnākĩ pánga ĩ ní nyaá tí rĩ ē ĩmbĩtā caá ũvú ā 'a ngōpĩ?

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, “Bá ĩkũnākĩ caá ũvú ā 'a mụdrĩ drĩ ni ĩrĩ.”

²⁰ Yēsũ ní kōpi zizú kĩnĩ, “Pánga má ní ũndĩ sēe nyaá 'bá élfũ sụ pi ní rĩ, ĩmi ĩkũnākĩ pánga ĩ ní nyaá tí rĩ ē ĩmbĩtā caá ũvú ā 'a ngōpĩ?”

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, “Bá ĩkũnākĩ caá ũvú ā 'a ézĩrĩ.”

²¹ Yēsũ ní kōpi zizú kĩnĩ, “Tā 'dĩri fi drĩ ĩmi drĩgέ kuyé?”

Yēsũ zĩ ágó mĩ be ẹsĩpi gĩ ni ē mĩ

²² Yēsũ pi ká caá Bētēsāyídā gá 'dālé, 'bá urukọ íjĩkĩ ágó āzi mĩ be ẹsĩpi gĩ ni ímụ Yēsũ vúgá nōó. Kōpi mākĩ Yēsũ ri, ā úló rĩ ágó rĩ ā rụ'bá, ágó rĩ ē mĩ ā zĩ rĩ 'i bēnĩ. ²³ Yēsũ ní ágó rĩ ē drĩ ruzú, ĩri sēzú fũzú mụzú gúrú rĩ agásĩ āmvé. Yēsũ ní kúru tũsú wezú ágó rĩ mĩ gé, ĩri ní 'i drĩ tĩzú ágó rĩ drĩgέ, ĩri ní ágó rĩ zizú kĩnĩ, “Mi nóni ícó āngũ ndre rá?”

²⁴ Ágó rĩ ní āngũ ndrezú uru, ĩri ni 'yozú kĩnĩ, “Á ndre 'bá, kōpi ri ẹcĩ má gārā gá sĩ sũ pẹtĩ ní rií ẹcĩ má gārā gá sĩ kúrũ rĩ tĩnĩ.”

²⁵ Yēsũ gō 'i drĩ 'bāá ágó rĩ ē mĩ gé dĩ, ágó rĩ ē mĩ ní kúru 'i zizú gōzú āngũ ndrezú uletere. ²⁶ Yēsũ ní ágó rĩ pēzú mụzú 'bẹtĩ, 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Lē mĩ újā mi gōó vúlé gúrú agá 'dāá ku.”

Pétēró 'yo kĩnĩ, Yēsũ ri Kúrísitō (Mātáyo 16:13-20; Lúkā 9:18-21)

²⁷ Yēsũ pi ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kōpi ní 'dezú mụzú ẹcĩzú gúrú Sizerĩyā Pĩlĩpóyĩ vé rĩ pi agásĩ. Kōpi ká rií mụú lẹtĩ gé 'dĩgέ, Yēsũ ní kōpi

zizú kĩnĩ, “Bá rĩ pi ũsũkĩ kĩnĩ, ma ā'di 'i?”

²⁸ Kōpi ní újázú Yēsũ ní, “Urukọ'bée kĩnĩ, mi Yũwánĩ riipi bātízĩmũ sēepi rĩ 'i. Urukọ'bée kĩnĩ, mi Ēlĩyā 'i. Urukọ'bée kĩnĩ, mi nẹbĩ rĩ pi vé ógúpĩ.”

²⁹ Yēsũ ní ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi zizú kĩnĩ, “Ĩmi 'dĩ'bée, ĩmi ũsũkĩ kĩnĩ, ma ā'di 'i?”

Pétēró ní újázú kĩnĩ, “Mi Kúrísitō 'i.”

³⁰ Yēsũ átá kōpi ní ũkpó ũkpó kĩnĩ, kōpi ā lúkĩ 'i 'bá āzi ní ku.

Yēsũ átá ívé drāngará ā tā (Mātáyo 16:21-28; Lúkā 9:22-27)

³¹ Yēsũ ní átázú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Ma 'Bá Mvā 'i, ma ímụ ĩzāngā nya lẹtĩ be āndĩandĩ, 'bá ambugu rĩ pi, atala atala rĩ pi drĩgέ rĩ pi be, āzini 'bá tǎimbĩ ímbá'bá rĩ pi be, kōpi ímụ ma gā sĩ, kōpi ímụ ma 'dĩ drā rá. 'Bo ũ'dụ ná ā vúdrĩ gé, ma ímụ íngá gō ídri rú.”

³² Yēsũ ũlũ kōpi ní tā rĩ ē mĩ uletere, Pétēró ní Yēsũ ri sezú gārā gá, ĩri ē drĩ āvázú.

³³ 'Bo Yēsũ ká 'i újā ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vúgá 'dāá, ĩri ní trezú Pétēró drĩgέ kĩnĩ, “Mi Sātánā! 'Í dẹ mi 'dĩsĩ rá, mívé tā rií ũsũú rĩ adri tā Múngú vé ni kuyé, ĩri tā 'bá nyōókú nōri vé rĩ pi vé ni.”

³⁴ Kúru ĩri ní 'bá bĩtrĩká 'dĩ'bée zizú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be ímúzú 'i vúgá nōlé, ĩri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Bá rĩ lē dō má pámvú ũbĩ, ā adi 'i rụ'bá, ā 'dụ ívé pẹtĩ alambaku,‡ ā ũbĩ má pámvú. ³⁵ 'Bá riipi sụúpi 'i rụ'bá gá 'i drā rĩ ku rĩ, ĩsú ídri 'dáni'dáni rĩ ku. 'Bá 'i sēepi drāapi má tā sĩ, āzini ũ'dúkó múké rĩ ā tā sĩ rĩ, ĩri ídri 'dáni'dáni rĩ ĩsú rá. ³⁶ 'Bá rĩ 'bā dō ẹsĩ céré ngá nyōókú nōri vé rĩ drĩgέ, api dō ídri 'dáni'dáni rĩ sĩ, ngá múké ĩri ní ĩsú 'dĩgέ rĩ ā'di? ³⁷ Ngá āzi mí ní ícó sēe Múngú ní mĩ drĩ jezú ídri 'dáni'dáni rĩ ĩsúzú ni nyo anigé? ³⁸ 'Bá rĩ ē drĩ ri

‡ 8:34 8:34 Ā 'dụ ívé pẹtĩ alambaku rĩ: Tā Yēsũ ní 'yoó 'dĩri vé ífífĩ 'dĩni, lē mĩ útú mi ĩzāngā nyaá.

dō nja má sī, āzini ú'dúkó múké má ní ũlūú rī sī 'bá ɔwú rú rī pi ɛndrɛtj gé, āzini 'bá rī'bá ũnjikānyā 'o'bá lókí nōri gé rī pi ɛndrɛtj gé, ma 'Bá Mvá 'i, ú'dú má ní ímúú ígōzú má Ẹtɛpi vé d̄ngará be, āzini mālāyikā uletere rī pi be rī gé, ma adri ĩri sī dr̄njá sī.”

9

¹ Yēsū ní gōzú 'yozú kōpi ní kīnī, “Īmi 'bá pá tu'bá 'dī'bée, ádarú á lē lūú ĩmi ní 'dīni, 'bá ɔrúko ĩmi āsámvú gé 'dīgé, ícókí drī drāá ku, kōpi mālūngā Múngú vé ímúpi ũkpō be rī ndre dr̄dr̄ ũgbále.”

Yēsū ā rú'bá újá 'i d̄đi imvesírílíli (Mātáyo 17:1-13; Lúkā 9:28-36)

² Ẹ'dú áziyá ā vūdr̄i gé, Yēsū ní Pétēró pi jizú Yōkóbū be Yūwánī sī mužú 'í vú sī, kōpi ní tuzú mužú írā dr̄igé ɔrú 'dāá, ĩ mukí rí adrii túngú ĩ dr̄ikā sī. Kōpi ká tujú caá írā dr̄igé 'dāá, Yēsū ā rú'bá újá 'i índre ũ'dū be túngú ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ɛndrɛtj gé 'dīgé. ³ ĩrivé bōngó újá 'i ɔgú imvesírílíli, bōngó rī vé mvengará aga ngá céré ĩ ní údé nyōókú dr̄igé nōgó rī pi rá. ⁴ Ēlīyā pi ní ífūzú Mósē be ímúú ĩ 'i'dazú Yēsū pi ɛndrɛtj gé, kōpi ní rizú átázú Yēsū be.

⁵ Pétēró ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ímbápi, ĩri múké 'bá ní adrizú nōgó, lē 'bá 'bekí mōrōgó na, ālu ní mí ní, ālu ní Mósē ní, ālu ní Ēlīyā ní.” ⁶ 'Bo Ẹr̄i fu Pétēró pi 'í ɔgūpi be ambamba, sē Pétēró n̄i tā 'í ní átá rī ā pámvú áamá kuyé.

⁷ ĩrīb̄itj ní ísízú ímúú kōpi ɔzūzú, ú'dúkó ní íkúú ĩrīb̄itj rī agá 'dāásī kīnī, “Mvá 'dīri mávé ni má ní lēlé rī. Lē ĩmi yikí t̄i ni yiyi!”

⁸ Koro Pétēró pi ká ĩ gārā úndre kúrū, Mósē pi Ēlīyā be kōpi āsámvú gé 'dāáyo, 'bá ĩ ní kuú kōpi āsámvú gé rī Yēsū 'i.

⁹ Yēsū pi ká rī ísí ímú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi be írā dr̄igé 'dāásī vūgá nōó, Yēsū ní átázú kōpi ní kīnī, “Tā ĩmi ní ndreé ĩmī mí sī 'dī'bée, ā lūkí 'bá āzi ní ku. ĩmi úcíkí tā 'dīri kú ĩmī ɛsí agá, c̄mgbá cazú lókí 'Bá Mvá ní ímúú drāzú gōzú íngázú ídri rú rī gé.” ¹⁰ Kuru kōpi úcíkí tā rī kú ĩ ɛsí agá, 'bo kōpi rikí átá ĩ āsámvú gé sī kīnī, “Tā Yēsū ní 'yoó 'i drā, 'i gō íngá ídri rú 'dīri vé ífifí ā'di?”

¹¹ Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ní Yēsū ri zizú kīnī, “'Bá t̄áimb̄i ímbá'bá rī pi 'yokí kīnī, Ēlīyā ri ímú dr̄dr̄i n̄i āsī?”

¹² Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ádarú Ēlīyā ri ímú dr̄dr̄i, ĩri ímú tā rī pi ārēvú útú céré ícá p̄ir̄i. Sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, 'Bá Mvá ri ímú ízāngā nya, 'bá rī pi ĩri gā sī āsī? ¹³ 'Bo á lē lūú ĩmi ní, Ēlīyā* ícá ínógósí gí, 'bá rī pi 'okí ĩri ũnjí sū ĩ ní ĩrivé tā sī Búkū Múngú vé rī agá rī t̄in̄i.”

Yēsū ídri mvá ágó índri ũnjí be ni (Mātáyo 17:14-20; Lúkā 9:37-43a)

¹⁴ Yēsū pi ká ísí ímúú írā dr̄igé 'dāásí ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi be vūgá nōó, kōpi ndrekí 'bá b̄it̄riká trakí ĩ Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá, ĩri ní kuú vulé 'dāá rī pi ā gārā gá sī kúrū. 'Bá Mósē vé t̄áimb̄i ímbá'bá rī pi ri āgátá gā kōpi be. ¹⁵ 'Bá rī pi ká Yēsū ri ndreé, sē kōpi ní āyāngará, kōpi ní njuzú mužú Yēsū ri ezizú.

¹⁶ Yēsū ní kōpi zizú kīnī, “Ngá ĩmi ní rizú āgátá gāzú rī ā'di?”

¹⁷ Ágó āzi ālu 'bá b̄it̄riká rī pi āsámvú gé 'dāá, ĩri ní újázú kīnī, “Ímbápi, má íj̄i mávé mvá ágóná nōri ímú mí vūgá, mí ídr̄i rí ĩri, ā'diātāsīyā índri ũnjí rī sē t̄i ni ɔzū, átá ku. ¹⁸ Índri ũnjí rī kādō fí dr̄i ní gé, índri ũnjí rī ĩri 'd̄u 'be vūgá, ĩri 'í sí nya, ú'búrúsā ri kpu t̄i ni gé sī, rú'bá ni ri mba ku potokonyo. Má

^{9:7} 9:7 Mātáyo 17:5; Lúkā 9:35; 2 Pétēró 1:17

^{9:13} 9:13 Ēlīyā: Ēlīyā Yēsū ní 'yoó 'dīri, 'bá rī Yūwánī bātízimū sēpi rī 'i. 'Í lā Mātáyo 11:13-14; Mārākō 1:1-9; 6:14-29.

é'yī mívé 'bá mī pámvú ūbī'bán rī pi índrí ūnjí rī droó mvá ágóná rī drīgē sī, 'bo kōpi ū'bīkí droó tí."

19 Yēsū ní 'yozú 'bá bītríká rī pi ní kīnī, "Īmi ẽ'yīngará ākó 'dī'bée, mâ adri rí caá ĩmi be lókí be gbā ngōpí? Mâ ẽsī ā nya rí ĩzāngā caá lókí be gbā ngōpí ĩmī tā sī? Īmi ĩjīkí mvá ágóná rī ĩmú má vúgá nōó."

20 Kúru kōpi ní mvá ágóná rī ĩjízú Yēsū vú nōó. Índrí ūnjí rī ká Yēsū rí ndreé, ĩri ní mvá ágóná rī 'duzú a'bezú vúgá 'dāá ūkpō sī, ĩri ní rizú 'i úlízú nyōōkú gé sī pí ū'būrúsā be tī gé.

21 Yēsū ní mvá ágóná rī vé ẽtēpī zízú kīnī, "Índrí ūnjí rī ri mvá ágóná rī ú'bé sūŷ 'dīri tīnī vūŷ caá lókí be gbā ngōpí?"

Mvá ágóná rī vé ẽtēpī ní újázú Yēsū ní kīnī, "Índrí ūnjí rī í'dó mvá ágóná rī ú'bé 'dīnī í'dózú ānjīnā gá 'dāá. 22 Índrí ūnjí rī ri mvá ágóná rī ú'bé nījī ācī agá, āzini yījī agá, ā drā rí kōdō rá. 'Bo mi dō ícō mvá ágóná rī ídrí rá, lē mī ndre 'bávē ĩzāngā nōri."

23 Yēsū ní újázú ágó rī ní kīnī, "Tā mī ní 'yoó kīnī, ma dō ícō mvá ágóná rī ídrí rá 'dīri vé ífífí ā'di? 'Bá rī ẽ'yī dō ma rá, tā āzi ícōpi ma ndēepi ní 'dāáyo."

24 Koro mvá ágóná rī vé ẽtēpī ní trezú ūŷ 'dāá kīnī, "Yēsū, má ẽ'yī mī gí, 'bo 'í ko má ĩzā, á lē mī ẽ'yījī dījī agaá rá!"

25 Yēsū ká ndreé 'bá bītríká rī pi ri ĩmú tā rī ā ndrengará gá, Yēsū ní trezú índrí ūnjí rī drīgē kīnī, "Mī índrí ūnjí 'dīri, 'í fū mvá ágóná 'dīri drīgē sī āmvé, mī gō fī drī ní gé dījī ku."

26 Kúru índrí ūnjí rī ní trezú ū'dúkō be ūŷ 'dāá, mvá ágóná rī ayazú, fūzú ĩri ā drīgē sī āmvé. 'Bá bītríká rī pi ká ndreé mvá ágóná rī la kú kpílīkpílí 'bá drāápi gí ní tīnī. 'Bá rī pi kīnī, "Mvá ágóná rī drā gí."

27 'Bo Yēsū ní mvá ágóná rī ẽ drī ružú, ĩri ingazú pá tuzú ūŷ sī.

28 Vúdrī ní gé, Yēsū ká mvií gōó 'bētī gí, Yēsū pi ní fizú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bán rī pi be jó agá, Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ūbī'bán rī pi ní Yēsū ri zízú ākūdē 'bá āzi kōpi ā gārā gá 'dāáyo, kōpi kīnī, "Ngá 'bá ní ícózú índrí ūnjí drozú ku rī ā'di?"

29 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Índrí ūnjí rī vé drongará, lē 'bá rī ā zī† Múngú ri."

*Yēsū átá ívé drāngará ā tā dījī
(Mātáyo 17:22-23; Lúkā 9:43b-45)*

30 Yēsū nga fūŷ mužú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bán rī pi be vūrā kōpi ní adrizú 'dāri agásī, kōpi mukí trāá āngū Gālīláyā vé rī agásī. Yēsū lē 'bá āzi ā nī vūrā ĩ ní mužú adrizú 'dāri ku, 31 ā'diātāsīyā Yēsū ri ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bán rī pi ímbá kīnī, "Ī ĩmú 'Bá Mvá ā ūli 'be, ĩ ĩri ru sē 'bá ẽsī be ūnjí rī pi drīgē, ĩ ĩri 'dī drā rá. Ū'dú na ā vúdrī gé, ĩri ĩmú íngá gō ídri rú." 32 Tā Yēsū ní átá 'dīri fī 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bán 'dī'bée drīgē 'dālē kuyé. Ūrī sī, sē kōpi gōkí tā Yēsū ní átá 'dīri vé ífífí zījī kuyé.

*Ā'di ri adri āmbúgú nī?
(Mātáyo 18:1-5; Lúkā 9:46-48)*

33 Yēsū pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bán rī pi be, kōpi ní cazú Kāpārānāŷmā gá, kōpi ní kúru fizú mužú adrizú jó agá. Kōpi ní rizú adrizú jó agá 'dāá rī gé, Yēsū ní ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bán rī pi zízú kīnī, "Ngá ĩmi ní té rizú āgátá gāzú ĩmúzú létī gé sī rī ā'di?" 34 'Bo kōpi újīkí kīri, ā'diātāsīyā kōpi ní rizú ĩmúngará gá létī gé sī rī gé, kōpi rikí āgátá gāā ĩ āsāmvú gé sī kīnī, ā'di ri adri āmbúgú rú nī.

35 Kúru Yēsū ní úrízú vūgá, ĩri ní ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bán muđrī drī ní ĩrī 'dī'bée zízú ĩmúzú úrízú 'i gārā gá sī kūrū, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Bá rī lē dō adriú 'bá rī pi drīgē āmbúgú rú, lē ā adri 'bá ūđūmbītā

† 9:29 9:29 Zī: Búkū ĩ ní sī drīdrī Gīrīkī tī sī rī agá, sīkí Múngú vé zīngará ā tā, āzini ínyá a'bingará vé tā.

rú ni, ā adri ātí'bánú rú ríi 'bánú rí pi ní ẽzĩ ngaá."

³⁶ Yēsũ ní mváná mādānjá ni íjízú pá tuzú 'bánú 'í pámvú ũbĩ'bánú 'dĩ'bée ẽndrẹti gé, ĩri ní 'í drĩ 'bāzú mváná rĩ ā kídĩ gé. ĩri ní 'yozú 'bánú 'í pámvú ũbĩ'bánú rí pi ní kĩnĩ, ³⁷ "Bá mváná mādānjá nōri ẹ'yĩpi má rú sĩ rĩ, ẹ'yĩ 'dĩri ma, 'bánú ma ẹ'yĩpi rĩ, ẹ'yĩ 'dĩri má Ẹtẹpi ma ĩpẹepi rĩ."

'Bá 'bā tā ndreepi ũnjĩ ku rĩ, ĩri 'bánú 'bávé ni (Lúkã 9:49-50)

³⁸ Yūwánĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, "Ímbápi, 'bánú ndrekí ágó āzi ri índrĩ ũnjĩ údró mí rú sĩ, 'bánú ugakí ĩri sĩ, ā'diātāsīyā ágó rĩ adri 'bánú ógúpĩ kuyé."

³⁹ Yēsũ ní újázú ívé 'bánú 'í pámvú ũbĩ'bánú rí pi ní kĩnĩ, "Ími ugakí ágó rĩ ku, 'bánú riipi tā āyāzú āyāyā ni 'oópi rĩ, ícọ gōó 'í újā má tā átá ũnjĩ ku.

⁴⁰ 'Bá 'bā tā ndreepi ũnjĩ ku rĩ, ĩri 'bánú 'bávé ni. ⁴¹ 'Bá ĩmi ní yĩ sēepi mvuúpi má rú sĩ, ĩmi ní ma ẹ'yĩ Kúrísítō rú rá rĩ sĩ rĩ, ĩri āndēma ísú rá."

Ā sēkĩ 'bánú āzi fĩ ũnjĩkányā ágó ku (Mátayo 18:6-9; Lúkã 17:1-2)

⁴² "Bá āzi úbé dō anjĩná nyírĩná ma ẹ'yĩ'bánú gĩ nō'bée 'deé fĩ tā ũnjĩ ágó, ā 'yĩkĩ irā usegúgú ni umbe ni gé, ā 'bekĩ ĩri yĩ ágó. ⁴³ Mĩ drĩ úló dō ũnjĩkányā, lē mí ga ĩri 'dĩsĩ rá, ĩri múké mí ní fizú 'bũ gé 'dālé drĩ be ālu, ndē mí ní fizú ācí vezú ānĩ ũdũ ākó rĩ agá drĩ be ĩrĩ rĩ. ⁴⁴ Vūrā 'dāri ágó, ũ'bũ rĩ pi ũdrākĩ ku, āzini ācí vūrā 'dāri ágó rĩ drā kpá ku. ⁴⁵ Mĩ pá jĩ dō mí fĩ ũnjĩkányā 'oó, lē mí ga ĩri 'dĩsĩ rá, ĩri múké mí ní fizú 'bũ gé 'dālé pá be ālu, ndē mí ní fizú ācí vezú ānĩ ũdũ ākó rĩ agá 'dāá pá be ĩrĩ rĩ. ⁴⁶ Vūrā 'dāri gé, ũ'bũ rĩ pi

ũdrākĩ ku, āzini ācí vūrā 'dāri gé rĩ drā kpá ku.* ⁴⁷ Mĩ mí ndre dō ngá āzi mí sēepi fĩpi ũnjĩkányā ágó ni, lē mí ínje ĩri 'dĩsĩ rá, ĩri múké mí ní fizú mālũngā Múngú vé rĩ agá 'dāá mí be ālu, ndē mí ní fizú ācí vezú ānĩ ũdũ ākó rĩ agá 'dāá mí be ĩrĩ rĩ. ⁴⁸ Vūrā 'dāri gé, ũ'bũ rĩ pi ũdrākĩ ku, āzini ācí vūrā 'dāri gé rĩ drā kpá ku.

⁴⁹ "Bá rĩ pi ārēvú céré ĩ ímú kọpi ũ'bũ ācí sĩ.

⁵⁰ "Ẹ'yĩ ri ngá múké, 'bo ẹ'yĩ rĩ vé sị asuúpi asuasú rĩ ícá dō ālákála gĩ, ẹ'yĩ rĩ gō adri múké ngóni? Lē ĩmi adrikĩ ĩmi āsámvú gé sĩ múké, sũ ẹ'yĩ sị be múké rĩ tĩni, āzini lē ĩmi adrikĩ ĩmi āsámvú gé sĩ tā be kírĩ."

10

Ayngará ágó pi vé ũkú be rĩ (Mátayo 19:1-12; Lúkã 16:18)

¹ Yēsũ nga fũu mužú ívé 'bánú 'í pámvú ũbĩ'bánú rí pi be Kāpārānāúmā agásĩ, mužú āngũ Yūdáyā vé rĩ gé. ĩri ní yĩ āmbúgú dīpi dīdĩ Yárídénĩ vé rĩ zozú mužú álé 'dāá. 'Bá bĩtrĩká rĩ pi gōkĩ ímú vú ni gé nōó dīi, ĩri ní kọpi ímbázú, sũ ĩri ní ríi kọpi ímbá nĩi rĩ tĩni.

² Fārúsĩ urukọ'bée ímúkĩ Yēsũ ri zĩi ĩri ũ'bĩzú ānĩ kĩnĩ, "Tāimbĩ Mósē vé rĩ ā'yĩ nyo ágó ni ívé ũkú ayizú rá?"

³ Yēsũ ní újázú kọpi ní kĩnĩ, "Tāimbĩ Mósē vé rĩ átá tā 'dĩri drĩgé íngóni?"

⁴ Kọpi ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, "Mósē ā'yĩ rá kĩnĩ, 'Ágó ri kọkọbĩ sĩ sē ũkú ni ní, ĩri ayizú ānĩ rá.' "

⁵ Yēsũ ní újázú kọpi ní kĩnĩ, "Mósē sĩ tāimbĩ 'dĩri ĩmi ní, ā'diātāsīyā ĩmivé ẹsĩ ní teete rĩ sĩ. ⁶ Múngú ní í'dózú 'bũ pi gbizú vū be rĩ gé, 'Múngú gbi ágó pi ũkú be' ⁷ 'Tā 'dĩri sĩ, 'bánú ágó ri ívé ẹtẹpi ku, ĩri ívé

‡ 9:43 9:43 Ācí vezú ānĩ ũdũ ākó rĩ: Múngú ri úmvúlēsĩ 'bánú 'í ẹ'yĩ'bánú ku rĩ pi 'du ú'bé ācí 'dĩri ágó. Í lā l'dangará 20:7-15. § 9:44 9:44 Átángá vẹrẹsĩ 44 ágó 'dĩri, búkũ Mārākō vé ĩ ní sĩ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkĩ sĩ búkũ Mārākō vé vúlé rĩ agá rá. * 9:46 9:46 Átángá vẹrẹsĩ 46 ágó 'dĩri, búkũ Mārākō vé ĩ ní sĩ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkĩ sĩ búkũ Mārākō vé vúlé rĩ agá rá. 9:48 9:48 Ísáyā 66:24 10:4 10:4 Dětōrōnómē 24:1 10:6 10:6 Í'dóngará 1:27 10:8 10:8 Í'dóngará 2:24

ēndrēpī ku, kōpi ī úmú ũkú ni be.
 8 'Bá ĩrī 'dī'bée ī úmú adri rú 'bá ālu.'
 9 Ājē Múngú ní úmú gí rī, lē 'bá āzi
 ā ayi ājē rī ku."

10 Yēsū pi kâ ímví ĩgōó ívé 'bá 'i
 pámvú ũbī 'bá rī pi be 'bētí nōó, kōpi
 gōkí Yēsū rī zīj ágó pi vé ayingará
 ũkú be rī vé tā sī dīj. 11 Yēsū ní újázú
 kōpi ní kīnī, "Ágó ívé ũkú ayiipi,
 gōópi ũkú āzi jeēpi rī, fi 'dīri tā ǫwū
 vé ni 'oó. 12 Ũkú ívé ágó gāápi sī,
 gōópi ágó āzi jeēpi rī, fi 'dīri tā ǫwū
 vé ni 'oó."

*Yēsū 'bā tākíri anjīná nyírīná rī pi
 drīgé*

(Mātáyo 19:13-15; Lúkã 18:15-17)

13 'Bá ʊrʊkō'bée ĩjīkí ĩvé anjīná
 nyírīná rī pi Yēsū vúgá, ā tī rí drī
 kōpi drīgé, ā sē rí kōpi ní tākíri.
 'Bo 'bá Yēsū ā pámvú ũbī 'bá rī pi ní
 trezú 'bá ívé anjīná ĩjī 'bá Yēsū vúgá
 'dī'bée drīgé. 14 Yēsū kâ tā kōpi ní
 'oó 'dīri ndreé, Yēsū ē éšī ve kōpi ní
 rá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi kúkí
 anjīná nyírīná rī pi ē ímúkí má vúgá
 nōó! Īmi ugakí kōpi ku. 'Bá adri 'bá
 sū anjīná nyírīná 'dī'bée tīnī rī pi,
 kōpi mālūngā Múngú vé rī ĩsú nī."
 15 Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá
 rī ā'yī dō mālūngā Múngú vé rī sū
 anjīná nyírīná rī pi ní ā'yī rī tīnī ku,
 ícó fíí mālūngā Múngú vé rī agá ku.
 16 Kúru Yēsū ní anjīná rī pi í'dúzú 'í
 drīgé, ĩri ní drī tīzú mužú kōpi drīgé
 sī ālu ālu, āzini ĩri ní tākíri sēzú kōpi
 ní.

*Ágó ā'bú be rī zī fīngará 'bū gé rī
 vé tā*

(Mātáyo 19:16-30; Lúkã 18:18-30)

17 Yēsū kâ ívé ēčī í'dó, ágó āzi ní
 njuzú mužú Yēsū vúgá 'dāá, kâ caá
 Yēsū vúgá 'dāá, ĩri ní kūmūcí ũtīzú
 Yēsū ēndrētī gé, ĩri ní Yēsū rī zīzú
 kīnī, "Īmbápi, mi 'bá múké, má 'o
 ā'di má ĩsú rí ídri 'dání 'dání rī āní?"

18 Yēsū ní ágó rī zīzú kīnī, "Ngá
 mí ní ma zīzú 'bá múké ā'di?*" 'Bá
 āzi múké ní 'dāáyo, 'yéná Múngú rī
 múké nī. 19 Mí nī tāimbī rī rá kīnī,
 'Lē mí 'dī 'bá ku, lē mí 'bā ǫwū ku,
 lē mí ũgū 'bá āzi ā ngá ku, lē mí úlí
 ũnjō 'bá āzi drīgé ku, lē mí ũ'bā 'bá
 āzi ē mī ĩrivé ngá 'duzú ku, lē mí ĩnjī
 mí étēpī pi mí ēndrēpī be ĩnjīnjī.' "

20 Ágó rī ní újázú Yēsū ní kīnī,
 "Īmbápi, á 'du tāimbī 'dī'bée vé tā
 ngaá céré rá, í'dózú má ní adrizú
 mváná rú rī gé 'dāá."

21 Yēsū ní āngū ndrezú ágó rī vúgá
 'dāá, lē ágó rī lēlē, ĩri ní 'yozú ágó
 rī ní kīnī, "Tā mí ní 'oó kuyé rī 'yéná
 ālu, 'í mu, mí ʊzī ngá mívé rī pi
 ārēvú céré, mí awa mūfēngā ni 'bá
 ngá ākó rī pi ní, úmvúlésī mi mu
 ā'bú ĩsú 'bū gé 'dālé ambamba, mí
 ímú má pámvú ũbī."

22 Ágó rī kâ tā Yēsū ní 'yoó 'dīri yīj,
 mīlētī ni ísī kuú āní kīnjī, ĩri ní 'dezú
 mužú, éšī ni ĩsú ĩzāngā, ā'diātāsīyā
 ágó rī ā'bú be ambamba.

23 Yēsū ní āngū úndrezú 'í gārā gá
 sī kúrū, ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú
 ũbī 'bá rī pi ní kīnī, "Bá ā'bú be rī
 vé fīngará mālūngā Múngú vé rī agá
 'dālé rī, tā ni mbamba!"

24 Tā Yēsū ní 'yoó 'dīri sē 'bá ĩri
 ā pámvú ũbī 'bá rī pi ní āyāngará.†
 'Bo Yēsū gō tā rī ēndīj 'yoó kōpi ní
 dīj kīnī, "Mā anjī rī, 'Bá ā'bú be
 rī vé fīngará mālūngā Múngú vé
 rī agá 'dālé rī, tā ni ũkpó ũkpó!

25 Kámīlō vé fīngará sīndánī ā úlē gá
 sī rī mbamba, 'bo 'bá ā'bú be rī vé
 fīngará mālūngā Múngú vé rī agá rī
 mba ndēé rá."

26 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī 'bá rī pi
 āyākí tā 'dīri sī ambamba, kōpi rikí
 átá ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Bá ĩ ní ícó
 paá ũnjīkānyā agásī 'bá āsámvú gé
 nōgó rī, ĩri adri ā'di 'i?"

27 Yēsū ndre āngū kōpi vūgá 'dāá
 gōgō, ĩri ní 'yozú kīnī, "Bá áda ícó

* **10:18** 10:18 Mi ma zī 'bá múké āsī: Tā Yēsū ní 'yoó 'dīri vé ífíí 'dīni, Yēsū lē ágó rī ā ũsū 'yozú kīnī, 'i Múngú 'i. **10:19** 10:19 Wūngará 20:12; Dētōrōnómē 5:16-20 † **10:24** 10:24 Āyāngará: 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī 'bá rī pi ũsūkí kīnī, Múngú sē ā'bú rī 'bá rī pi ní nī, 'bā tākíri drī ní gé gí.

tā 'dīri 'dujú ngaá ku, 'bo Múngú ri 'du nga rá, ā'diātāsīyā Múngú ri ícō tā rī pi ārēvú 'du nga céré."

²⁸ Pétēró ní 'yozú ĩri ní kīnī, "'Í ndre drī ká, 'bá kukí 'bávé ngá ārēvú céré, 'bā ri mī pámvú ūbī!"

²⁹ Yēsū ní újázú kīnī, "Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, 'bá ívé 'bētī kuúpi, ívé édrīpi kuúpi, ívé ómvúpi kuúpi, ívé étēpi kuúpi, ívé éndrēpi kuúpi, ívé anjīná kuúpi, ívé ómvú kuúpi mā tā sī, āzini ú'dúkó múké mávé rī ā tā sī rī, ³⁰ ĩri jó ísú, édrīpi ísú, ómvúpi ísú, éndrēpi ísú, anjīná ísú, ā'bú ísú ca mūdūrūlū kárakará vū drīgé nōgó. Ā nya dō ĩzāngā drāāsīyā, ú'dú ūdū vé ímúpi 'dāri gé, ĩri ímú ídri 'dání'dání rī ísú rá. ³¹ 'Bá kárakará 'yo'bá kīnī, ĩ drīdrī rī pi, kōpi ímú adri ūdūmbītā. 'Bá adri'bá ūdūmbītā rī pi, kōpi ímú adri drīdrī."

Yēsū átá ívé drāngará ā tā dī
(Mátayo 20:17-19; Lúkã 18:31-34)

³² Yēsū pi ní 'dezú mužú ívé 'bá 'í pámvú ūbī'bá rī pi be Yērúsālémā gálé rú, Yēsū ko kōpi ē drī mužú nī. 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ē drī ábákí céré céré, āzini 'bá muž'bá vú ni gé sī rī pi, ūrī ímvú kōpi rá. Yēsū ní 'bá 'í pámvú ūbī'bá mužrī drī ni ĩrī 'dī'bée jīzú gārā gá, ĩri ní tā lēepi ímúpi 'i ngaápi 'í rú'bá gá rī ūlūzú kōpi ní. ³³ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "'Bá kādō mužú caá Yērúsālémā gá 'dāá, ma 'Bá Mvá 'i, ĩ ímú mā ūli 'be rá, ĩ ma jī pá tu atala atala rī pi drīgé rī pi éndrēti gé, āzini 'bá tǎimbī Mósē vé rī ímbá'bá rī pi éndrēti gé. Kōpi ímú mávé tā lī, ma 'dīzú āní rá, kōpi ma jī pá tu 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rī pi éndrēti gé. ³⁴ Kōpi ímú mā drī injá, kōpi tūsú úwé mā rú'bá gá, kōpi ma ūgbā, kōpi ma 'dī drā rá, 'bo ú'dú na ā vūdrī gé, ma gō íngá ídri rú."

Yōkóbū pi Yūwánī be zīkī tā āzi
Yēsū tī gé
(Mátayo 20:20-28)

³⁵ Kúru Zēbēdáyō enjīpī Yōkóbū pi Yūwánī be, kōpi ní ímúzú Yēsū vúgá nōó, kōpi ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Ímbápi, tā āzi anigé 'bá lēkī zīj mī tī gé, mī 'o 'bá ní."

³⁶ Yēsū ní kōpi zīzú kīnī, "Ngá ĩmi ní lēé mā 'o ĩmi ní rī ā'di?"

³⁷ Kōpi ní újázú kīnī, "Mí kādō úrí mívé lúpá mālūngā vé 'bá rī pi ní mī íngúzú íngúngū rī drīgé, lē mī ā'yī 'bá ālu ā úrí mī drī éndēpi gé, āzi rī ā úrí mī drī ĩjī gé."

³⁸ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi nīkī ngá zī be ku. Īmi nyo ícō ngá kópō agá draápi dradra má ní ímú mvúú 'dīri mvú rá? Dōku bātízīmū ĩ ní sēé má ní ĩzāngā nyazú 'dīri, ĩmi nyo ícō ā'yī ā sēkī ĩmi ní, sū ĩ ní sēé má ní rī tīnī rá?"

³⁹ Kōpi ní 'yozú kīnī, "'Bā ícō rá." Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi ícō ngá kópō agá draápi dradra má ní mvúú rī mvú rá, āzini bātízīmū ĩ ní sēé má ní ĩzāngā nyazú 'dīri, ĩmi ícō ā'yī, ĩ sē ĩmi ní rá, ⁴⁰ 'bo úringará mā drī éndēpi gé, āzini mā drī ĩjī gé rī, má ícō tā ni ā'yī ĩmi ní nī ku. Vūrā 'dī'bée Múngú údé íngá 'bá 'í ní ūpēé gī rī pi ní."

⁴¹ 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ā urukō mužrī rī pi ká tā Yōkóbū pi ní 'yoó Yūwánī be 'dīri yīj, kōpi ē ési ve 'bá ĩrī 'dī'bée ní rá. ⁴² Kúru Yēsū ní kōpi zīzú ímúzú vūrā ālu gé, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "'Bá adri'bá Yāhūdī rú ku ĩ ní 'bāá 'bá rī pi drīgé 'bāgú rú 'dī'bée, kōpi ri ūkpō áyú ívé 'bá rī pi drīgé, ívé ūgalaku ambugu rī pi ri ūkpō áyú 'bá ĩ ní ruú rī pi drīgé. ⁴³ Īmi āsámvú gé 'dīgé, lē tā rī ā adri sū 'dīri tīnī ku. Īmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá rī lē dō adrii 'bá āmbúgú rú, lē ā 'bā 'i adrii ātī'bá ĩmivé ni, ⁴⁴ āzini 'bá rī lē dō 'í adri āmbúgú 'bá rī pi drīgé céré, lē ā 'bā 'i adrii tūgērī rú rīi ēzī ngaá 'bá rī pi ní céré. ⁴⁵ Ma 'Bá Mvá 'i, má ímú 'yozú kīnī, 'bá rī pi ā ngakí má ní ēzī 'dīni kuyé, má ímú ēzī ngaá 'bá rī pi ní, āzini má ímú ma sēé 'dī drāá 'bá kárakará pi ē drī jezú."

Yēsū zī Bārītīmáyō mī be ẽšĩpi gí rĩ ẽ mī

(Mātáyo 20:29-34; Lúkã 18:35-43)

⁴⁶ Kúru Yēsū pi ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kôpi ní cazú kũrú Yērĩkõ vé rĩ gé. Kôpi kã lée fũú muzú kũrú rĩ agásĩ, 'bá bĩtrĩká rĩ pi 'deki muú kôpi ã vudrĩ gé sĩ. Ágó ãzi mī be ẽšĩpi gí ni rú ni Bārītīmáyō 'i, ĩri Tĩmáyō ã mvá, ĩri ri úrí lẹti ã jélé gá, rĩ ngá mã 'bá rĩ pi vúgá.

⁴⁷ Bārītīmáyō kã yĩ kĩnĩ, 'bá rĩ Yēsū Nãzērétãgú rĩ ri ẹlĩ muzú nĩ, ĩri ní trezú ú'dúkõ be uru 'dãã kĩnĩ, "Yēsū Dãwúđĩ ã Mvã rĩ, 'í ndre ĩzãngã mávé nõri fô!"

⁴⁸ 'Bá urukõ'bée trekĩ ágó rĩ drĩgé kĩnĩ, ã újí kĩri. 'Bo ágó rĩ gõ treé muzú drĩgélé kĩnĩ, "Dãwúđĩ ã Mvã rĩ, 'í ndre ĩzãngã mávé nõri fô!"

⁴⁹ Yēsū ní pá tuzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ĩmi zĩkĩ ĩri." Kôpi ní ágó mī be ẽšĩpi gí rĩ zizú kĩnĩ, "Mĩ adri ũrĩ sĩ ku, 'í nga uru, Yēsū ri mĩ zĩ." ⁵⁰ Bārītīmáyō ní ívé bõngó akoó rũkũ rĩ njezú 'bezú vũgá, ĩri ní wazú uru, ĩri ní muzú Yēsū vúgá 'dãã.

⁵¹ Yēsū ní ĩri zizú kĩnĩ, "Ngá mĩ ní lée mã 'o mĩ ní rĩ ã'di?"

Ágó mī be ẽšĩpi gí 'dĩri ní újázú Yēsū ní kĩnĩ, "Ĩmbãpi, á lē ãngũ ndreé."

⁵² Yēsū ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "'Í 'de muú ĩyĩ, mĩ ní ma ẽ'yĩ gí rĩ sĩ, mĩ ídrĩ gí." Koro ágó rĩ ẽ mī ní 'i zizú ãngũ ndrezú, ĩri ní 'dezú muzú Yēsū pi ã vudrĩ gé sĩ.

11

Yēsū vé fĩngará Yērúsãlémã gá rĩ
(Mātáyo 21:1-11; Lúkã 19:28-40;
Yũwãñĩ 12:12-19)

¹ Yēsū pi ní cazú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be Bětēfágē gá, ãzini Bětēnĩyã gá, kũrú 'dĩ'bée ĩnyĩná Írã Òlívē* vé rĩ jélé gá. Kôpi kã muú caá ĩnyĩná kũrú Yērúsãlémã vé rĩ gé

'dãã, Yēsū ní ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ ni pi pēzú muzú drĩdrĩ. ² Yēsū ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Ĩmi muú gũrú ĩmi ẹndrẹti gé 'dãri gé, ĩmi kádõ fĩ caá gũrú rĩ agá 'dãã, ĩmi dõngĩ mbaápi ú'dĩ rú 'bá ãzi ní drĩ únjúzú ãnĩ kuyé ni ĩsú 'yĩkĩ kú 'dãã'dã, ĩmi ọyukĩ dõngĩ rĩ ĩjĩ má vú nõó. ³ 'Bá ãzi zĩ dõ ĩmi, 'Ngá ĩmi ní riĩ 'oó 'dĩni rĩ ã'di?' ĩmi újákĩ ĩri ní 'dĩni, 'Úpĩ lē dõngĩ rĩ nĩ, ĩ dõngĩ rĩ újã gõ ĩmi ní vúlé rá.' "

⁴ 'Bá Yēsū ã pámvú ũbĩ'bá ĩrĩ 'dĩ'bée ní 'dezú muzú, kôpi ní cazú dõngĩ mbaápi ú'dĩ rú ni ĩsúzú 'yĩkĩ ĩri ĩnyĩná kẹtĩlē ãngũ ndreepi muzú lẹti ĩ ní fizú muzú kũrú rĩ gé 'dãlé rĩ gé, kôpi ní dõngĩ rĩ ọyuzú.

⁵ 'Bá urukõ pá tu'bá 'dãlé rĩ pi ní kôpi zizú kĩnĩ, "Ĩmi ri dõngĩ rĩ ọyũ ãlé?" ⁶ Kôpi ní tã rĩ újázú 'bá pá tu'bá rĩ pi ní sũ Yēsū ní 'yoó ĩ ní rĩ tĩnĩ, 'bá pá tu'bá rĩ pi ní ã'yĩzú kĩnĩ, 'bá Yēsū ã pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ã jĩkĩ dõngĩ rĩ muzú ĩyĩ. ⁷ Kôpi ní dõngĩ rĩ jizú muzú Yēsū vúgá 'dãlé, kôpi ní ívé bõngó akoó rũkũ rĩ pi 'bezú dõngĩ rĩ ã úgóró gá, Yēsū ní tuzú úrízú drĩ ni gé. ⁸ 'Bá kárakarã ajákĩ ĩvé bõngó akoó rũkũ rĩ pi muzú lẹti rĩ drĩgé sĩ, urukõ'bée vãkĩ ĩbĩbĩ ọmvú agá rĩ pi ũ'bãá muzú lẹti rĩ drĩgé sĩ. ⁹ 'Bá 'de'bá Yēsū ẹndrẹti gé drĩdrĩ rĩ pi, 'de'bá ĩri ã vudrĩ gé rĩ pi be, rikĩ gbĩlĩlĩ gaá muzú kĩnĩ, "Hõsãnã!"

"Tãkĩri ã adri 'bá ímũpi Úpĩ ã rú sĩ rĩ† ní!"

¹⁰ "Mũngú ã 'bã tãkĩri mãlũngã úyú Dãwúđĩ vé rĩ ní ímũ ruú rĩ drĩgé!"

"Hõsãnã Mũngú urugégé 'bũ gé rĩ!"

¹¹ Kúru Yēsū ní cazú kũrú Yērúsãlémã vé rĩ gé 'dãã, ĩri ní fizú Jó Mũngú vé rĩ agá 'dãã, ĩri ní 'dezú rizú ngá rĩ pi úndrezú ánázú kũrũ. 'Bo ũtũ rĩ ní 'deé gí rĩ sĩ, Yēsū pi ní 'dezú muzú ívé 'bá áyũáyũ mudrĩ

* **11:1** 11:1 Òlívē: Pẹti òlívē vé rĩ ĩri 'a ũ'a be, ĩ ícõ nya rá, ĩ ĩrivé ũ'a zo ũdu rú, Yãhũđĩ rĩ pi ri tĩbĩ á'dĩ ũdu rĩ sĩ, ãzini kôpi ri tõ lámã agá, ãcĩ 'yũzú ãnĩ. † **11:9** 11:9 'Bá ímũpi Úpĩ ã rú sĩ rĩ: 'Bá 'dĩri Yēsū 'i. **11:9** 11:9 Sãwũmã 118:25-26

drī ni ĩrī rī pi be gúrú Bētēniyā vé rī gé.

*Yēsū tri peṭi ĩ ní zī fīgī rī
(Mātáyo 21:18-19)*

¹² Kā muṭ adrii drū 'dini, Yēsū pi ní fūzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi be gúrú Bētēniyā vé rī agásī āmvé, ēbírī fu Yēsū ri káyī. ¹³ ĩri ní peṭi ĩ ní zī fīgī rī ndrezú rará rú, bī ni amu kú kūmvū, ĩri ní 'dezú muṭu peṭi rī ā gārā gá ĩnyinaṅá 'dāá, lē ndree dō peṭi rī 'a rá. Kā muṭ caá peṭi rī ā gārā gá 'dāá, ísú peṭi rī 'a kuyé, 'yēṅá bī ni amu kú nī, ā'diātāsīyā lókí 'dāri adri peṭi ní 'azú ni kuyé. ¹⁴ Yēsū ní 'yozú peṭi rī ní kīnī, "Lē 'bá āzi ā gō mívé ũ'a nyaá dīi āluṅani ku." 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi yīkí tā ĩri ní 'yoó 'dīri rá.

*Yēsū údró 'bá mūfēngā ufu'bá rī
pi Jó Múngú vé rī agásī
(Mātáyo 21:12-17; Lúkā 19:45-48;
Yūwānī 2:13-22)*

¹⁵ Yēsū pi ká caá ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi be Yērúsalémā gá 'dāá, ĩri ní fizú muṭu Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, ĩri ní 'dózú 'bá ri'ba ngá je'ba, āzini ri'ba ngá ũzi'ba rī pi údrózú. ĩri ní 'bá ri'ba mūfēngā ufu'ba rī pi vé mísá uezú u'dezú ũlī rú, āzini 'bá āmámū ũzi'ba rī pi vé kītrī uezú u'dezú ũlī rú. ¹⁶ Yēsū ā'yī 'bá āzi ní ngá jizú ũzizú Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá ku. ¹⁷ Yēsū ní kōpi ímbázú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Sīkí nyo Búkū Múngú vé rī agá 'yozú kīnī,

" 'Jó mávé rī ĩ zī

jó 'bá āngū rī pi agásī rī pi ní ma zizú ní' 'dini kuyé?

'Bo ĩmi újaki jó rī ícá 'vūrā ũgú'ba rī pi ní rizú adrizú ni.' "

¹⁸ Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá'ba rī pi be, kōpi ká tā Yēsū ní 'oó 'dīri yī, kōpi ídókí lēṭi ndāá lēzú Yēsū ri 'dizú

drāzú rá. 'Bo kōpi 'okí ĩri sī ũrī sī, ā'diātāsīyā 'bá kárakarā āyākí tā ĩri ní ímbá rī sī rá.

¹⁹ Kā muṭ adrii ũndreṅá rī sī, Yēsū pi ní fūzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'ba rī pi be kūrú rī agásī āmvé.

*Peṭi ĩ ní zī fīgī rī vé 'wingará
(Mātáyo 21:20-22)*

²⁰ Kā muṭ adrii drū 'dini, kōpi ká rií ēlī muṭu peṭi ĩ ní zī fīgī rī ā gārā gá sī, Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'ba rī pi ní peṭi Yēsū ní trii 'dāri ndrezú, peṭi rī 'dó 'wií úlá ni gélésīla. ²¹ Pétēró ní tā ándúrú Yēsū ní peṭi rī trizú 'dāri ā tā ígázú. Pétēró ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Ímbápi, 'i ndre drī ká! Peṭi mí ní trii 'dāri 'wi gí."

²² Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'ba rī pi ní kīnī, "Lē ĩmi ē'yīkí Múngú ri. ²³ Ádarú á 'yo ĩmi ní, 'bá rī ē'yī dō Múngú ri rá, yīkí ni awa dō 'i ĩrī kuyé, ĩri ícá 'yo írá 'dīri ní ā nī 'i 'deé yī bālālā rī agá 'dāá, írá rī ícá 'i nī 'de yī bālālā rī agá 'dāá rá. ²⁴ 'Í 'bā dō ési rizú ngá zizú Múngú vugá, ngá mí ní zī rī, Múngú ri sē mí ní rá. ²⁵ 'Bo mi dō ri Múngú ri zī, 'i 'bā dō 'bá āzi ā tā kú mí ési agá, lē mī trū ĩri rá, mí Ēṭepi 'bū gé rī ā trū rī mí mívé ũnjikānyā agásī bēnī. ²⁶ 'Bo 'i trū dō mí ógūpi ri ívé ũnjikānyā agásī ku, mí Ēṭepi 'bū gé rī ícá mi trūú mívé ũnjikānyā agásī ku." †

*Yāhūdī rī pi zīkí ũkpō Yēsū ní ēzī
ngazú rī ā tā*

(Mātáyo 21:23-27; Lúkā 20:1-8)

²⁷ Yēsū pi ní gōzú cazú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'ba rī pi be Yērúsalémā gá 'dāá dīi. Yēsū ká rií éci Jó Múngú vé rī ā bóró agásī, atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá'ba rī pi be, 'bá ambugu ũrukō'bée be, kōpi ní ímúzú Yēsū vugá nōó. ²⁸ Kōpi ní Yēsū ri zizú kīnī, "Ūkpō mí ní 'bá ngá ũzi'ba

11:17 11:17 Īsáyā 56:7 **11:17** 11:17 Yērēmīyā 7:11 † **11:26** 11:26 Átángá véřēšī 26 agá 'dīri, bókū Mārākō vé ĩ ní sī Gīrīkī tī sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sīi bókū Mārākō vé vúlē rī agá rá.

'dī'bée údrózú Jó Múngú vé rī ā bóró agásī 'dīri, mí ísú íngūgá? Ā'di sē mí ní ũkpō 'dīri nī?"

²⁹ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Ma drī ĩmi zī, ĩmi újákí dō tā má ní ĩmi zizú 'dīri rá, ma kúru ũkpō má ní tā 'ozú rī vé tā ũlū ĩmi ní rá."

³⁰ Kúru ĩri ní kōpi zizú kīnī, "Ā'di sē Yūwánī ní ũkpō bātízīmū sēzú 'dīri nī? Yūwánī vé bātízīmū sēé 'dīri íbí íngá 'bū gélésīla yā, dōku íbí íngá 'bá áda vúgálésī? ĩmi újákí má ní!"

³¹ Kōpi ní rizú átázú ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Bá 'yokí dō, 'Ūkpō Yūwánī ní bātízīmū sēzú 'dīri íbí íngá 'bū gélésīla,' ĩri gō 'bá zī, 'Īmi ẹ'yīkí Yūwánī ri kuyé āsī?" ³² 'Bo 'bá rī pi ní 'yoó Yūwánī ri nēbī rī sī, 'bá ícókí 'yoó, bātízīmū Yūwánī ní sēé 'dīri, 'bá áda sē ĩri ní ũkpō ni nī 'dīni ku."

³³ Kōpi ní újázú Yēsū ní kīnī, "Bá nīkí kuyé."

Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Má ícókí ũkpō má ní tā 'ozú rī vé tā ũlūú ĩmi ní ku."

12

Nāpí āgō ọmvú 'ā'bá rī pi vé rī (Mātáyo 21:33-46; Lúkǎ 20:9-19)

¹ Kúru Yēsū ní átázú atala atala rī pi drīgé rī pi ní, 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá'bá rī pi ní, āzini 'bá ambugu ọrukọ'bée ní nāpí sī kīnī, "Ágó āzi sa pẹti vinyọ vé rī pi,* sī ābi ọmvú rī ā gārā sī kúrū, ga 'bū kụú vūgá 'dāá, rizú vinyọ rī zozú ānī, āzini sī lágáraka āco ọrukégé 'dāá, rizú āngū úndrészú. Kúru ĩri ní ívé vinyọ ọmvú agá rī kuzú 'bá ọrukọ'bée ọmvú 'ā'bá ni pi ní ũkōlō, kōpi ũfẹkí ĩri ní mūfēngā, ĩri ní 'dezú mụzú āngū āzi gé. ² Lókí ĩ ní rizú ũ'a rī ũtízú pẹti vinyọ vé rī pi sígé sī rī kǎ ícókí, ĩri ní ívé átí'bá pězú mụzú 'bá ĩri ní ọmvú rī kuú kōpi ní ũkōlō 'dā'bée vúgá 'dāá, átí'bá rī mụ ĩrivé

ũ'a rī ā vúgú íjī. ³ 'Bo 'bá ĩ ní ọmvú rī kuú kōpi ní ũkōlō 'dā'bée ní ĩri ruzú, kōpi ní ĩri ũgbāzú, ĩri pězú mụzú drī be ule.

⁴ "Īri ní átí'bá āzi pězú mụzú kōpi vúgá 'dālé dījī, 'bo kōpi ā gbákí ĩri ē drī, kōpi u'dakí ĩri ũnjí ũnjí. ⁵ Īri ní gōzú átí'bá āzi pězú, kōpi 'díkí átí'bá 'dīri drāá rá. Ri nyo átí'bá rī pi ũpēé mụzú dījī dījī, kōpi ũgbákí ọrukọ'bée, ú'díkí ọrukọ'bée ũdrāá rá.

⁶ "Bá rī ē ĩmbítā ace ālu, 'bá acepi rī, ĩri ọmvú 'dīpa rī vé mvá ĩri ní lēé ambamba rī. Īri ní mvá rī pězú mụzú 'bá ĩri ní ọmvú rī kuú kōpi ní ũkōlō rī pi vúgá 'dāá kīnī, 'Kōpi ícókí mávé mvá ĩnjī rá.'

⁷ "Bo 'bá ĩri ní ọmvú rī kuú kōpi ní ũkōlō rī pi ní rizú átázú ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Bá ímúpí ĩrivé ngá ē tị ruypí rī, ĩri ímú 'dā, lē 'bá 'díkí ĩri drāá 'dīisī rá, 'bá 'dukí rí ọmvú rī 'bá ní.' ⁸ Kōpi ní ĩri ruzú, ĩri 'dizú drāzú rá, kōpi ní ĩrivé āvū 'duzú ọmvú rī agásí, jizú 'bezú āmvé."

⁹ Yēsū ní kōpi zizú kīnī, "Īmi kádō ũsūú, ọmvú 'dīpa ri gō tā íngóni ní 'o? Á lē lūú ĩmi ní 'yozú kīnī, ĩri ímú 'bá ĩri ní ọmvú rī kuú kōpi ní 'dā'bée ú'dí ũdrā rá, ĩri gō ọmvú rī sē 'bá ọrukọ'bée ní. ¹⁰ Īmi lākí tā ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī kuyé? Búkū rī kīnī,

" 'Írā ándúrú 'bá jó sī 'bá rī pi ní gāá sī rī, újá nóni 'i ícá írā sēepi jó rī ní pá tuzú ānī ũkpó ũkpó ni.

¹¹ Úpí 'o tā 'dīri nī, sē 'bá ní āyāngará.' "

¹² 'Bá Yēsū ní átá kōpi be 'dī'bée nīkí áamá rá, nāpí Yēsū ní ũlūú 'dīri, Yēsū ri tā rī pi nāpí rú ĩ rú'bá gá. Kōpi lēkí kōdō ĩri ruú, 'bo kōpi rukí 'bá bītríká rī pi, kōpi kukí ĩri ānī, kōpi gōkí mụú 'dīisī rá.

* **12:1** 12:1 Pẹti vinyọ vé rī: Yāhūdī rī pi 'dukí pẹti vinyọ vé rī ā tā 'bāá tā āmbúgú rú, kōpi ri ũ'a ni zo vinyọ sū rú. Múngú ípē 'bá Īsērélē vé rī pi adrii 'bá ívé ni, kōpi ā adrikí rí sū pẹti vinyọ vé Múngú ní saá 'aapi ũ'a be rī tñi. Nāpí pẹti vinyọ vé 'dīri, sē 'bá tāimbī ímbá'bá rī pi atala atala rī pi drīgé rī pi be nīkí áamá rá 'yozú kīnī Yēsū ri ívé tā átá. 'Í lā Sāwúmā 80:8-16; Īsáyā 5:1-7; Mātáyo 21:33-46; Lúkǎ 20:9-19. **12:11** 12:11 Sāwúmā 118:22-23

Mūfēngā umbe jezú rĩ vé ũfēngará 'bāgú āmbúgú rĩ ní rĩ
(*Mātáyo 22:15-22; Lúkã 20:20-26*)

¹³ Drĩkoma 'dĩ'bée ní Fārúsĩ rĩ pi ã urukō pēzú 'bá Ēródē ri ęťĩ' 'bá rĩ pi be muzú Yēsũ ri uzizú, ã 'yo rĩ tā, ĩ tōkĩ rĩ ĩri ānĩ bēnĩ. ¹⁴ Kōpi ní cazú ĩri vúgá 'dāá, kōpi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Ímbápi, 'bá nĩkĩ rá mi 'bá tā 'oópi pĩrĩ ni, 'bá āzi ícō mívé yĩkĩ tā 'ozú rĩ újá ku, mi 'bá rĩ pi vé tā 'du nga céré trōtrō, átā dō 'bá rĩ ã'di 'i, mi ri tā áda Múngú vé rĩ ímbá. ĩri nyo múké ĩ ní mūfēngā umbe jezú rĩ ũfēzú 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ní, † dōku ã ũfēkĩ ku? ¹⁵ 'Bā ũfēkĩ ĩyĩ, dōku 'bā ũfēkĩ ku?”

'Bo Yēsũ nĩ tā kōpi ē ęsĩ agá rĩ rá. Yēsũ ní kōpi zizú kĩnĩ, “Īmi ri tā ndā mâ rú' 'bá gá 'dĩni āsĩ? Īmi ĩjĩkĩ má ní mūfēngā fĩfĩ ęnjĩpi ęnjĩęnjĩ ālu, mâ ndre drĩ ká.” ¹⁶ Kōpi ní mūfēngā ã fĩfĩ ĩjĩzú ālu Yēsũ vú nōó, Yēsũ ní kōpi zizú kĩnĩ, “Īndrĩlĩkĩ ĩ ní údé mūfēngā rú' 'bá gá nōri, āzini rú ĩ ní sĩi rú' 'bá ni gé nōri ã'di vé ni?”

Kōpi ní újázú Yēsũ ní kĩnĩ, “Īndrĩlĩkĩ rĩ, āzini rú rĩ 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ vé ni.”

¹⁷ Yēsũ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, “Ngá rĩ dō 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ vé ni, ĩmi sēkĩ 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ní, ngá rĩ dō Múngú vé ni, ĩmi sēkĩ Múngú ní.”

Tā Yēsũ ní újá kōpi ní 'dĩri, sē kōpi ní āyāngará.

Íngángará drāngará gálėsĩla rĩ vé tā
(*Mātáyo 22:23-33; Lúkã 20:27-40*)

† **12:14** 12:14 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ: ĩri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndĩāndĩ rĩ pi agá rĩ pi drĩgé, āngū Yũdáyā vé rĩ drĩgé, āngū Gālĩláyā vé rĩ drĩgé, āzini āngū Yāhũdĩ rĩ pi vé rĩ drĩgé. 'Bá Rómā vé rĩ pi ĩvé 'bāgú āmbúgú rĩ zĩ ĩvé tĩ sĩ Kāyísārā. † **12:18** 12:18 Sādókē: Sādókē rĩ pi ngúlúmū Yāhũdĩ rĩ pi vé tā ĩmbĩ Mósē vé rĩ rú' 'bá tĩtĩ rĩ pi, 'bo kōpi ę'yĩkĩ ĩndrĩ rĩ pi vé tā kuyé, ę'yĩkĩ mālāyĩkā rĩ pi vé tā kuyé, āzini kōpi ę'yĩkĩ kpá 'yozú kĩnĩ, 'bá ũdrā' 'bá gĩ rĩ pi gō íngá ídri rú rá 'dĩni kuyé. 'Í lā ęzĩ 23:8. **12:19** 12:19 Dētōrōnómē 25:5 **§ 12:26** 12:26 Ābūrāmā: Múngú zĩ Ābūrāmā ri kĩnĩ, ã ku ívé 'bá 'bētĩ āsámvú gé rĩ pi, ã ku ívé āngū, ã 'de muų āngū āzi ú'dĩ ni gé. Ābūrāmā ri ę'bĩpi Yāhũdĩ rĩ pi vé rĩ, tĩkĩ ĩri ĩlĩ ĩlĩfũ ālu mũdũrũlũ ārō (1,800) gé, ĩsũ tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lā Ídóngará 12-25. * **12:26** 12:26 Īsákā: Īsákā ri mvá Múngú ní ęzĩ Ābūrāmā ní rĩ. 'Í lā Ídóngará 17-35. † **12:26** 12:26 Yōkóbũ: Yōkóbũ ri Ābūrāmā mvōpi Īsákā vé mvá, ĩri anji be mũdrĩ drĩ ni ĩrĩ, Múngú újá rú ni zĩ Īsērélē, úyú ĩrivé rĩ zĩkĩ anji Īsērélē vé ni. Sā Yēsũ vé rĩ gé, zĩkĩ kōpi Yāhũdĩ. 'Í lā Ídóngará 25-50. **12:26** 12:26 Wũngará 3:6

¹⁸ Kúru 'bá ĩ ní zĩ Sādókē, † 'yo' 'bá kĩnĩ, 'bá rĩ drā dō gĩ ícō gōó íngá ídri rú ku 'dĩ'bée ní ímúzú Yēsũ vúgá nōó, kōpi ní Yēsũ ri zizú ¹⁹ kĩnĩ, “Ímbápi, Mósē sĩ 'bá ní kĩnĩ, “Bá rĩ vé ędrĩpi drā dō, ku dō ęwúzĩ kú mvá ākó, 'bá drāapi rĩ vé ędrĩpi rĩ gō ęwúzĩ rĩ ę'yĩ 'i ní ũkú rú, kōpi anji tĩ ęwúzĩ rĩ be, anji kōpi ní tĩ rĩ pi adri ędrĩpi drāapi 'dāri vé ni.’ ²⁰ Āndúru anji āgō ęzĩrĩ, kōpi ędrĩpi rú, mvá káyú rĩ je ũkú, ĩri ní drázú, kōpi tĩkĩ mvá ũkú rĩ be kuyé. ²¹ ędrĩpi āzi rĩ ní gōzú ũkú rĩ ę'yízú, ĩri ní kpá drázú mvá ākó, ędrĩpi āzi rĩ ní kpá ũkú rĩ ę'yízú, drā kpá 'dĩni, kōpi tĩkĩ mvá ũkú rĩ be kuyé. ²² Anji ęzĩrĩ 'dĩ'bée ũdrākĩ céré, tĩkĩ anji ũkú rĩ be kuyé. Ụdũ ni gé, ũkú rĩ ní kpá drázú. ²³ Kúru 'i lū 'bá ní, āgō ũdrā' 'bá ęzĩrĩ 'dĩ'bée céré rikĩ ũkú ālu 'dĩri jeé, kādō muų caá ú'dũ 'bá rĩ pi ní íngázú gōzú ídri rú rĩ gé, ũkú 'dĩri adri ã'di vé ni?”

²⁴ Yēsũ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, “Tā ĩmi ní átá 'dĩri adri pĩrĩ ku! ĩmi nĩkĩ tā ĩ ní sĩi Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ kuyé! ĩmi nĩkĩ ũkpō Múngú vé rĩ kuyé! ²⁵ 'Bá ũdrā' 'bá gĩ rĩ pi kádō íngá gōó ídri rú, ágó gō ũkú jeé ku, ũkú gō ágó jeé ku. Kōpi adri sũ mālāyĩkā 'bũ gé 'dālē rĩ pi tĩnĩ. ²⁶ 'Bá ũdrā' 'bá gĩ rĩ pi vé íngángará gōó ídri rú rĩ vé tā, ĩmi lākĩ búkū Mósē ní sĩi rĩ agá rá. ĩmi nĩkĩ tā ācí ní dĩzú rũdũ agá rĩ rá, Múngú 'yo Mósē ní kĩnĩ, 'Ma Múngú ĀbūrāmāS vé rĩ, Múngú Īsákā* vé rĩ, āzini Múngú Yōkóbũ† vé rĩ,' ²⁷ Múngú adri 'yozú

kínī, ĩri Múngú 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi vé ni kuyé, ĩri Múngú 'bá ídri rú rī pi vé ni. Īmi Sādókē 'dī' 'bée, tā ĩmi ní 'yoó kīnī, 'bá ũdrā' 'bée gí rī pi íngákí gōó ídri rú ku 'dīri ũnjō."

Tāimbī tā be agaápi rá rī
(*Mātáyo 22:34-40; Lúkã 10:25-28*)

²⁸ 'Bá tāimbī ímbá' 'bá rī pi vé ālu ní ícázú, ísú Yēsū pi ri ágátá gā Sádókē rī pi be. Kā ímú ísú Yēsū újā tā rī pīrī, ĩri ní Yēsū ri zizú kīnī, "Tāimbī 'dī' 'bée agásī céré, ngōri ndē nī?"

²⁹ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Tāimbī agaápi rá rī, ĩri 'dī, 'Īmi anji Īsērélē vé 'dī' 'bée, ĩmi yīkí drī ká! Úpí 'bávé rī, ĩri 'yéjā Úpí Múngú 'i. ³⁰ Lē mí lē Úpí Múngú mívé rī éší be céré, índri mívé rī be céré, yīkí mívé rī be céré, ũkpō mívé rī be céré.' ³¹ Tāimbī ĩrī rī 'dīnī, 'Lē mí lē 'bá mí gārā gá rī sū mí ní mí rú' 'bá lēé rī tīnī.' Tāimbī āzi tāimbī ĩrī 'dī' 'bée ndēépi rá ni 'dāáyo."

³² Ágó riipi tāimbī ímbápi rī ní 'yozú kīnī, "Ímbápi, tā mí ní 'yoó kīnī, Múngú ri 'yéjā ālu, Múngú āzi túngú ní 'dāáyo 'dīri, ĩri tā áda. ³³ Ádarú lē mí lē ĩri éší be céré, yīkí mívé rī be céré, ũkpō mívé rī be céré, āzini 'í lē dō 'bá mí gārā gá rī sū mí ní mí rú' 'bá lēé rī tīnī, ndē ngá mí ní sēé rī pi rá, āzini ndē rōbōņō mí ní zāá rī rá."

³⁴ Yēsū kā ndreé ágó rī újā tā rī pīrī, ĩri ní 'yozú ágó rī ní kīnī, "Mí ĩtrú nóni mi ícá ĩnyīná mālūngā Múngú vé rī ā jēlé gá gí." Vúdrī ni gé, 'bá āzi gō Yēsū ri zīj tā āzi sī dīj kuyé.

Kúrísitō ri ā'di ā Mvá?
(*Mātáyo 22:41-46; Lúkã 20:41-44*)

³⁵ Yēsū kā rií 'bá rī pi ímbá Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, ĩri ní 'bá rī pi zizú kīnī, "'Bá tāimbī ímbá' 'bá rī pi ri 'yo kīnī, Kúrísitō ri ímú ĩfū

úyú Dāwúđī vé rī agá, tā kōpi ní 'yoó 'dīri, kōpi ũsūkí ífífí ni a'di? ³⁶ Índri Uleterē rī ású Dāwúđī ri, sē átá 'dīnī kīnī,

" 'Úpí Múngú 'yo mávé Úpí ní kīnī, "Mí úrí má drī ëndépi § gé, cīngbá má ní mívé ari' 'ba rī pi 'bázú mí pálé gá rī gé." ' ' "

³⁷ Dāwúđī zī dō Kúrísitō ri ívé Úpí pírí, Kúrísitō ri ícá adri Dāwúđī ā mvá íngóni ngóni?"

'Bá kárakarā 'bákí úvá rizú tā ĩri ní ímbá 'dīri yīzú āyīkō sī.

Yēsū kīnī lē 'bá rī pi ā adrikí mī be kowu 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá' 'bá rī pi vé tā sī

(*Mātáyo 23:1-36; Lúkã 20:45-47*)

³⁸ Yēsū kā rií 'bá rī pi ímbá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi adrikí mī be kowu 'bá ri' 'bá tāimbī Mósē vé rī ímbá' 'bá 'dī' 'bée ā tā sī. Kōpi lēkí ĩ úsú bōngó ācoco ni pi sī, rií écí jōkōņī agásī, 'bá rī pi kádō ĩ ezií, kōpi ē ĩnjīkí rí ĩ ĩnjīņjī. ³⁹ Āzini kōpi lēkí ā 'bákí ĩ úrí vūrā 'bá ambugu rī pi vé rizú úrízú Jó Múngú ri Zizú rī pi agá 'dāá rī gé, āzini vūrā 'bá ĩnjīzú ĩnjīņjī rizú ũmū nyazú rī gé. ⁴⁰ Kōpi ri ọwuzī rī pi ē mī ũ'bā rizú kōpivé ngá jó āsámvú gé rī pi u'duzú kōpi drígé sī. Kōpi ri Múngú ri zī sá be āco, 'bá rī pi ā ndrekí rí ĩ. 'Bá tā 'o' 'bá 'dīnī 'dī' 'bée, Múngú ri ímú kōpi ĩrīņā ũnjí ũnjí."

Ngá ọwúzígó rī ní sēé rī vé tā
(*Lúkã 21:1-4*)

⁴¹ Yēsū ní 'dezú mužú úrízú sōndúkū ĩ ní 'bāá kuú Jó Múngú vé rī agá, ĩ ní rizú mūfēngā 'bezú 'a ni gé rī ā gārā gá. Tē rií 'bá kárakarā mūfēngā jī' 'bá 'be' 'bá rī pi ndreé. Ndre 'bá ā' 'bú be rī pi 'bekí mūfēngā ívé rī āmbúgú. ⁴² Kúru ọwúzígó āzi íjī ívé rī mūfēngā fífí nyíríná ẹnjīpi ku ni 'beé ĩrī.

⁴³ Yēsū ní ívé 'bá 'í pámvú ũbī' 'bá rī pi zizú ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní

12:30 12:30 Dětōrōnómē 6:4-5 **12:31** 12:31 Lěvřtīkā 19:18 † **12:36** 12:36 Úpí 'yo mávé Úpí ní: Tā 'dīri vé ífífí, Dāwúđī zī Yēsū Kúrísitō ri ívé Úpí. § **12:36** 12:36 Drī ëndépi gé: 'Bá úrípi drī ëndépi gé rī, ĩri ũkpō be, ĩri ĩnjīņjī. **12:36** 12:36 Sāwúmā 110:1

'yozú kōpi ní kīnī, “Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dīni, ũkú ọwúzígó ngá ãkó 'dīri vé mǔfēngā 'beé rī, ndē 'bá 'be'bá āmbúgú rī pi vé rī rá. ⁴⁴Ngá 'bá ã'bú be rī pi ní sēé rī, kōpi í'dúkí ĩvé ã'bú kárakará rī pi agá, 'bo ũkú ngá ãkó 'dīri sē ívé ngá 'í ní kōdô 'í ĩzā kozú rī ārēvú céré.”

13

Ī ímú Jó Múngú vé rī ũṅō árí vūgá (Mātáyo 24:1-2; Lúkã 21:5-6)

¹ Yēsū kā rīi fūú mužú Jó Múngú vé rī agásī, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi vé ālu ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ímbápi, 'í ndre drī írá ũnyī be 'dī'bée ká, āzini 'í ndre drī jó ĩ ní sīj jó Múngú ri ĩnjīzú rī ā gārā gá sī ũnyī be 'dī'bée ká!”

² Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Jó mí ní ndreé ambugu ambugu 'dī'bée, ĩ ímú kōpi ũṅō céré u'de vūgá, írá ĩ ní jó rī pi ũ'bázú āní 'dī'bée, ĩ ímú kōpi ũṅō ú'bé céré vūgá.”

Īzāngā ímúpi drīdrī 'dīlé rī (Mātáyo 24:3-14; Lúkã 21:7-19)

³ Vúdrī ni gé, Yēsū mužú úrí kuú Írá Ōlívē vé rī drīgé, í'búná aco kōpi āsámvú Jó Múngú vé rī be ní. Pétēró pi Yókóbū be, Yūwánī sī, āzini Āndēréyā sī, kōpi ní ĩ njezú mužú Yēsū vúgá 'dāá. ⁴ Kōpi ní Yēsū ri zizú kīnī, “Tā 'dī'bée ímú ĩ nga ngōtú? Ngá ímúpi lūúpi kīnī, tā 'dī'bée ímú ĩ nga rá rī ã'di?”

⁵ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Īmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ā ũ'bā ĩmī mī ku, ⁶ ã'diātāsīyā 'bá kárakará pi ímú ũnjō ọlī má rú sī, kōpi 'yo, ĩ Kúrísítō 'i. Kōpi 'bá kárakará pi ē mī ũ'bā rá. ⁷ Īmi kádō tā ẹ'dí vé ni yī, āzini ĩmi kádō tā ẹ'dí vé ĩ ní rīi átá rī ā tā yī, lē ĩmi adrikí ũrī sī ku. Tā 'dīni 'dī'bée ímú ĩ nga rá, 'bo adri 'yozú kīnī, ũdū nyōókú nōri vé rī, ĩri 'i dejepi 'dī 'dīni kuyé. ⁸ 'Bá āngū āzi agá rī pi ímú ẹ'dí 'dī ĩ āsámvú gé sī 'bá āngū āzi agá rī pi be. 'Bá mālūngā ru'bá rī pi

ímú ẹ'dí 'dī ĩ ọgūpī mālūngā ru'bá rī pi be, dīngídīngí ri ímú āngū aya vūrā kárakará ni pi agásī, ẹbírī ri ímú 'de ũnjí ũnjí. 'Bo tā 'dī'bée drī ĩzāngā rī vé í'dóngará.

⁹ “Īmi adrikí mī be kowu! Ī ímú ĩmi uru jī mu tō 'bá tā lī'bá rī pi ẹndrēti gé, ĩ ĩmi ũgbā Jó Múngú ri Zizú rī pi agásī kēlīnā sī. Ī ímú ĩmi jī mu pá tu ũgalaku ambugu rī pi ẹndrēti gé, āzini 'bāgú rī pi ẹndrēti gé mà tā sī, ĩri adri drīlé múké ĩmi ní mávé tā ũlūzú kōpi ní. ¹⁰ Ū'dú ũdū vé rī ní drī ícázú kuyé rī gé, lē ā ũlūkí ú'dúkó múké rī mužú āngū rī pi agásī céré. ¹¹ Urukí dō ĩmi, āzini tōkí dō ĩmi 'bá tā lī'bá rī pi ẹndrēti gé, lē ĩmi rikí ĩmi ũsū drāá átángá ĩmi ní lēé mužú átá rī vé tā sī ku. Sā ni kádō ícá, átángá ĩmi ní mužú átá rī, Múngú ri ũlū ĩmi ní nī. Īmi átákí átángá rī nī ku, Índrī Uleterē rī átá nī.

¹² “Ēdrīpi ri ímú ẹdrīpi ā ũli 'be, ĩri ẹdrīpi ri sē 'dī drā rá. Ẹtēpi ri ímú ívé anjiná rī pi ā ũli 'be, ĩri kōpi sē ú'dí ũdrā rá, anjiná rī pi ímú ufu ku arī'ba rú, kōpi 'bá ĩ tī'bá rī pi sē ú'dí ũdrā rá. ¹³ 'Bá rī pi ímú ĩmi ngū ũnjí mà tā sī, 'bo 'bá pá tuúpi tītí ívé ẹ'yīngará agá cīngbá cazú ũdū gé rī, Múngú ri ímú ĩri pa rá.

Tā ũnjí ímúpi 'i ngaápi rī (Mātáyo 24:15-21; Lúkã 21:20-24)

¹⁴ “Īmi kádō 'Ngá ũnjí āngū izaápi' ni ndreé tu pá kuú vūrā ĩri ní kōdô pá tuzú ku rī gé, 'bá tā ni lāápi rī ā nī tā ni vé ífífi múké. Sā 'dāri gé, 'bá adri'bá āngū Yūdáyā vé rī agá rī pi, lē kōpi ā ápákí mužú írá drīgé. ¹⁵ Tā 'dīri ísú dō 'bá rī jó drīgé, ē ísī fí jó agá 'dāá, mužú ngá āzi í'dú ku. ¹⁶ Tā 'dīri ísú dō 'bá rī ọmvú agá, lē 'bá rī ā gō vulé mužú ívé bōngó akoó rūkū rī í'dú ku. ¹⁷ Lókí 'dāri gé, tā rī ímú adri ũkpó ũkpó ũkú 'a be rī pi ní, āzini ũkú anjī be drī ũdéná rú bā ndrú'bá ndrúndru rī pi ní! ¹⁸ Lē ĩmi zīkí Múngú ri, tā 'dī'bée

ã ngá rí 'i lókí kílongóro vé rĩ* gé ku, ¹⁹ ã'diātāsīyā sâ 'dāri gé, ĩzāngā 'bá rĩ pi ní ímú nyaá rĩ, Múngú ní í'dózú vū rĩ gbingará gá 'dāá, kòpi nyakí drĩ ãvū ni kuyé. 'Bo ĩzāngā sū 'dĩri tĩni ni, ícò gōó 'i ngaá dīi ku. ²⁰ Úpí ě ítrú dō ú'dú ĩzāngā nyazú rĩ ícá ělĩná ku, 'bá āzi ícò adrii ídri rú ku. 'Bo ĩrivé 'bá ĩri ní ĩngá ũpěé rĩ pi ã tā sī, ĩri ú'dú rĩ ítrú ícá ělĩná. ²¹ Lókí 'dāri gé, 'bá rĩ 'yo dō, "Í ndre, Kúrísitō ri nō!" dōku 'Īri 'dā!' lē mī ě'yī ĩrivé tā ĩri ní 'yoó 'dĩri ku. ²² 'Bá ũnjó rú 'yo'bá kīnī ĩ Kúrísitō 'i rĩ pi nēbī ũnjó rú rĩ pi be, kòpi ímú ĩfū ri tā āyāzú āyāyā ni pi 'o 'bá Múngú ní ũpěé rĩ pi ě mī ũ'bāzú ānī, 'bo kòpi ícókí ũ'bāá bā ku. ²³ 'Bo ĩmi adrikí mī be kowu! Má ũlū ĩmi ní tā ímú 'bá 'i nga' 'bá rĩ pi ārēvú céré drīdrī gí.

Yēsū vé ĩgōngará

(Mātáyo 24:29-31; Lúkā 21:25-28)

²⁴ "Lókí 'dāri gé, ĩzāngā 'bá rĩ pi ní nyaá rĩ ã vūdrī gé,

" 'Ūtú rĩ ě mī ri ímú bī nī ku ĩnĩná rú,
mbāá rĩ gō kaá ku.

²⁵ Línyā rĩ pi ímú lū 'bū gé 'dāásī vūgá,

ĩ ímú ngá 'bū gé 'dālé rĩ pi aya rá.'

²⁶ "Sā 'dāri gé, ma 'Bá Mvá 'i, 'bá rĩ pi ímú mávé ímúngará ĩrībīti agásī ũkpō be āmbúgú rĩ ndre, āzini mávé dīngará pōwūpōwū rĩ ndre ĩ mī sī.

²⁷ Ma ímú mávé mālāyíkā rĩ pi ĩpē ímú 'bá ĩ ní ũpěé gí rĩ pi tra vū drīgē sī céré, cīmgbá cazú 'bū gé 'dāá.

Nāpí pētī ĩ ní zīi fīgī rĩ vé rĩ

(Mātáyo 24:32-35; Lúkā 21:29-33)

²⁸ "Lē ĩmi nīkí tā 'dĩri áamá pētī rú' 'bá gá, pētī ĩ ní zīi fīgī rĩ ě bī í'dó dō rūú gí, mī ícò nī áamá 'yozú

kīnī, ěézū ícá ĩnyĩná gí. ²⁹ Kúru ĩmi ndrekí dō tā má ní ũlūú 'dĩ'bée ri ĩ 'o, ĩmi ícò nī áamá 'yozú kīnī, lókí má ní ĩgōzú rĩ ícá ĩnyĩná gí. ³⁰ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, 'bá ũrūko lókí nōri vé rĩ pi ũdrākí drī ku, tā 'dĩ'bée ārēvú céré ímú ĩ nga drīdrī ũgbále ká. ³¹ 'Bū pi vū be, kòpi ímú dē rá, 'bo átángá má ní átá rĩ tā áda, ĩri adri mūzú 'dāni'dāni.

'Bá āzi nī ú'dú, dōku sâ má ní ĩmvízú rĩ kuyé

(Mātáyo 24:36-44)

³² "Bo 'bá āzi nī ú'dú, dōku sâ tā 'dĩ'bée ní 'i ngazú rĩ kuyé, mālāyíkā 'bū gé rĩ pi nīkí kpá kuyé, Ma Mvá rú, á nī kpá kuyé, 'yēná má Ētēpī Múngú nī ĩngá nī. ³³ Lē ĩmi adrikí mī be kowu, ĩmi adrikí ũrē, ã'diātāsīyā ĩmi nīkí sâ tā rĩ ní ímúú 'i ngazú rĩ kuyé. ³⁴ Tā má ní átá 'dĩri, ĩri adri sū ágó āzi ní ívé 'bētī kuú, ĩri ní 'deé muú ěcī gé rará rú, ĩri ní ězī awaá ívé ātī' 'bá rĩ pi ní, ĩri ní 'yoó ívé ātī' 'bá kēētīlé ũtēēpi rĩ ní, ã adri mī be mgbo rĩ tĩni.

³⁵ "Kúru lē ĩmi adrikí mī be mgbo, ã'diātāsīyā lókí jó 'dīpa ní ícázú rĩ, dō ĩri ícá ũndrēná sī yā, dō ĩnĩná útú gé yā, dō ũ'būtī sī yā, ĩmi nīkí kuyé. ³⁶ 'Bo jó 'dīpa ícá dō mbēlēná, ě ícá rí ĩmi ísú ú'dú kongará gá ku. ³⁷ Tā má ní 'yoó ĩmi ní 'dĩri, á 'yo 'bá céré ní, lē ĩmi adrikí mī be mgbo, ĩmi ũtēkí ĩrivé ĩgōngará!"

14

'Bekí Yēsū ā ũli lēzú ĩri 'dizú

(Mātáyo 26:1-5; Lúkā 22:1-2; Yūwānī 11:45-53)

¹ Ú'dú Múngú ní Ēlīzú Jó rĩ pi tī gé sī rĩ,* āzini Ūmū ĩ ní Pángá ni 'Bāá

* **13:18** 13:18 Lókí kílongóro vé rĩ: Āngū Īsērēlē vé rĩ gé 'dāá, lókí kílongóro vé rĩ gé, ěcī tungará ũkpó ũkpó, ã'diātāsīyā yīgō ri 'dī ambamba, sē āngū rĩ igbe igbe. **13:25** 13:25 Ísāyā 13:10; 34:4

* **14:1** 14:1 Ú'dú Múngú ní Ēlīzú Jó rĩ pi tī gé sī rĩ: Yāhūdī rĩ pi ri ú'dú Múngú ní ótū ělīzú Īsērēlē rĩ pi vé jó rĩ pi tī gé sī Ējēpētō gá 'dāá rĩ vé tā ígá. Ótū kòpi ě'bīpī ũbēkí kābīlō ā ári ívé kēētī ě ěrīfe gá sī, sē Múngú ú'dī kòpi kuyé. Múngú ú'dī 'bá Ējēpētō vé kābīlō ári ũbē' 'bá ívé kēētī ě ěrīfe gá sī kuyé rĩ pi vé anjī āgō kāyú rĩ pi ũdrāá 'bá ālu ālu vé 'bētī āsámú gé sī rá. 'Í lā Wūngará 12:17-28; Mātáyo 26:2; Mārākō 14:1; Lúkā 2:41; Yūwānī 2:13; Ēzī 12:4; 1 Kōrīnītō 5:7; Ēbērē 11:28.

Údrá ku rī nyazú rī† vé ú'dú kā aceé ĩrī, atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá tǎimbí ímbá' 'bá rī pi be, rikí Yésũ ā tā ndrīi lészú ĩri ruzú, ĩ 'díkí rí ĩri drǎá 'dīsī rá. ² Kōpi rikí 'yoó kīnī, "Lē 'bá rúkí Yésũ ri ú'dú ũmũ nyazú rī gé ku, ā'diātāsīyā 'bá rī pi ímú íngá 'bá drīgé gí."

*Ūkú āzi dā ũdu Yésũ drīgé
(Mātáyo 26:6-13; Yūwánī 12:1-8)*

³ Yésũ kā rií adrii Bētēnīyā gá 'dǎá, ri adrii Sīmónā ótú ũfú ní nyaá rī vé āngá. Yésũ kā úrí ínyá nyangará gá, ũkú āzi ní ímúzú ũdu ngũúpi ndrīndrī ni be drīgé mǎlāngī agá, ũdu rī ājē be āmbúgú. Ūkú rī ní mǎlāngī rī ē tī zīzú, ĩri ní ũdu rī dǎzú Yésũ drīgé.

⁴ Tā 'dīri sē 'bá urukō ũmũ rī gé 'dǎlé rī pi ē éší ve rá, kōpi ní rizú unuzú ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Ngá ũkú rī ní rizú ũdu rī izazú 'díní rī ā'di?" ⁵ Kōpi íngákí ũkú rī drīgé mgbárāsī. Kōpi kīnī, "Ūkú rī té ũdu rī uzī mǔfēngā fifí ẹnjīpi ẹnjīenjī mǔdǔrǔlǔ na, ĩri té mǔfēngā ni awa 'bá ngá ākó rī pi ní."

⁶ Yésũ ní újázú kōpi ní kīnī, "Lē ĩmi kukí ũkú rī, ngá ĩmi ní rizú ũkú rī ē drī izazú 'díní rī ā'di? Tā ũkú rī ní 'oó má ní 'dīri, ĩri tā múké, ⁷ ā'diātāsīyā ú'dú céré ĩmi ri adri 'bá ngá ākó rī pi be trú, ĩmi lēkí dō kōpi ē ĩzā koó, ĩmi ícú ko rá. 'Bo má ícú áwí adrii ĩmi be nōgó rō ku. ⁸ Ūkú 'dīri 'o ngá 'í ní lēé 'oó má ní rī gí. Má ní drī adrizú ídri rú rī gé, ũkú rī dā ũdu mâ rú' 'bá trizú ānī, má kǎdō ímú drǎá, ĩsú trī mâ rú' 'bá ũdu rī sī ínogósí gí. ⁹ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, 'bá rī pi kǎdō rií ú'dúkó múké rī ũlúú muzú vū drīgé sī, kōpi tā ũkú rī ní 'oó rī ígá, kōpi ũlú muzú 'bá rī pi ní."

Yúdā 'be Yésũ ā ũli

(Mātáyo 26:14-16; Lúkā 22:3-6)

¹⁰ Kúru Yúdā ĩsīkārīyótā Yésũ vé 'bá áyúáyū mǔdrī drī ni ĩrī rī pi vé āzi ní 'dezú muzú atala atala rī pi drīgé rī pi vúgá 'dǎá, 'í 'be rí Yésũ ā ũli, kōpi ā rúkí rí ĩri. ¹¹ Atala atala rī pi drīgé 'dī'bée ká tā 'dīri yīi, kōpi adrikí ānī āyīkō sī, kōpi 'yokí ĩ tī sī kīnī, ĩ Yúdā ní mǔfēngā sē rá. Kúru Yúdā ní létī ndázú Yésũ ā ũli 'bezú ānī.

*Ínyá ũdũ Yésũ ní nyaá rī
(Mātáyo 26:17-25; Lúkā 22:7-14,
21-23; Yūwánī 13:21-30)*

¹² Ú'dú ĩ ní í'dózú Ūmũ ĩ ní Pánga ni 'Bǎá Údrá ku rī nyazú rī gé, Yáhúđī rī pi céré ālu ālu kǎbīlō mvá† í'dú lí rōbōŋō rú Ú'dú Múngú ní Ēlizú Jó rī pi tī gé sī rī gé, Yésũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' 'bá rī pi ní ĩri zizú kīnī, "Mí lē 'bá mukí ínyá mí ní lēé nyaá Ú'dú Múngú ní Ēlizú Jó rī pi tī gé sī rī vé rī á'dí íngūgá?"

¹³ Kúru Yésũ ní ívé 'bá 'í pámvú ũbī' 'bá ĩrī ni pi pēzú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi mukí kūrú Yērúsálémā vé rī agá 'dǎá, ĩmi ca mǔ ágó āzi ĩsú 'dǎlé, ĩri ri ũdrí 'dú muzú yīi be agá. Īmi 'dekí mǔvú vú ni gé sī. ¹⁴ Jó 'dīpa rī kǎdō fí jó agá 'dǎá, ĩmi lūkí ĩri ní kīnī, 'Ímbápi kīnī, "'Bā ũmũ Ú'dú Múngú ní Ēlizú Jó rī pi tī gé sī rī nya mávé 'bá mâ pámvú ũbī' 'bá rī pi be íngūgá?" ' ¹⁵ Jó 'dīpa ri ĩmi jī tū muzú jó 'a be āmbúgú urugégé, ĩ ní ngá ũmũ vé rī útú ũ'bǎá kuú 'a ní gé ínogósí gí rī agá 'dǎá, ĩri ĩmi ní jó rī i'da. Kúru ĩmi á'díkí ínyá rī, ĩmi ũ'bǎkí jó rī agá 'dǎá."

¹⁶ Kúru 'bá Yésũ ā pámvú ũbī' 'bá ĩrī 'dī'bée ní ngazú 'dezú muzú kūrú rī agá 'dǎá, kōpi cakí tā rī ĩsú, sū nyo Yésũ ní 'yoó rī tīni. Kōpi ní ínyá ĩ ní

† 14:1 14:1 Ūmũ ĩ ní Pánga ni 'Bǎá Údrá ku rī nyazú rī: Yáhúđī rī pi ri ũmũ 'dīri nya ca ú'dú ézīrī, kōpi ri ú'dú Múngú ní ĩ pazú adringará tǔgērī rú 'bá Ējēpétó vé rī pi drīgé sī rī vé tā ígá ānī. Ūmũ 'dīri ĩ í'dó nya Ú'dú Múngú ní Ēlizú Jó rī pi tī gé sī rī gé. 'Í lǎ Wǔngará 12:17-20. ‡ 14:12 14:12 Kǎbīlō mvá: Múngú sē tǎimbí Mósé ní kīnī, 'bá rī pi ā zǎkí kǎbīlō Múngú ní rōbōŋō rú, ā trūkí rí kōpi ívé ũnjīkǎnyā agásí rá. Sē ĩ ní Yésũ ri zizú Kǎbīlō Mvǎ Múngú vé ni ānī, ā'diātāsīyā Múngú ĩpē ĩri ímú drǎá 'bávē ũnjīkǎnyā ũjīí. 'Í lǎ Wǔngará 12:17-28; Lúkā 22:7; Yūwánī 1:29-35; 1 Kōrínitō 5:7; 1 Pētēró 1:19.

lěe muų nyaá ũmũ Ụ'dú Múngú ní Ẹlizú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ vé rĩ á'dízú, kọpi ní ũ'bázú jó rĩ agá 'dǎá.

17 Kǎ muų adrii ũndré sĩ, Yẹsũ pi ní ícázú ívé 'bá áyúáyũ muđrị đrị ni ỉrị rĩ pi be. 18 Yẹsũ pi kǎ úrí ínyá rĩ nyangára gá ívé 'bá áyúáyũ rĩ pi be, ỉri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Ádarú ỉmi ǎsámvú gé 'dĩgẹ, 'bá 'bá ní rií ngá nyaá ỉri be trú rĩ ímú má ũli 'be nĩ.”

19 Tǎ Yẹsũ ní 'yoó 'dĩri sē 'bá Yẹsũ ǎ pámvú ũbĩ'bá 'dĩ'bée ní ỉzǎngǎ ambamba, 'bá ǎlu ǎlu 'de rí Yẹsũ ri zị, “Bá rĩ adri nyo ma 'i ku?”

20 Yẹsũ ní újázú kọpi ní kĩnĩ, “Ỉmi 'bá muđrị đrị ni ỉrị 'dĩ'bée, ỉmi ǎsámvú gé 'dĩgẹ, 'bá ínyá dũúpi má be trú sákǎnĩ nōri agá rĩ, 'bá rĩ adriipi 'dĩ.” 21 Ma 'Bá Mvǎ 'i, ỉ ímú ma 'dị đrǎ rá, sũ ỉ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tịni. 'Bo ỉzǎngǎ rĩ ímú adri 'bá má ũli 'beépi rĩ vé ni! Ọtụ ǎ tịkí dō ágó 'dĩri kuyé, ỉri té adri múké.

Ínyá Ụpí vé uletere rĩ vé nyangára (Mátáyo 26:26-30; Lúkǎ 22:14-23; 1 Kōrínitō 11:23-25)

22 Yẹsũ pi kǎ úrí ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be ngá nyangára gá, ỉri ní pánga í'dúzú, ỉri ní ọwō'difō sězú Múngú ní, ỉri ní 'a ni ǎndízú, ỉri ní sězú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní, ỉri ní 'yozú kĩnĩ, “Ỉmi ẹ'yíkí nyaá, 'dĩri rụ'bá mávé rĩ.”

23 Ỉri ní kpá kópō vinyọ be agá rĩ í'dúzú, ỉri ní ọwō'difō sězú Múngú ní, ỉri ní sězú kọpi ní, kọpi ní céré ẹ'yízú mvuzú.

24 Kúru ỉri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Dĩri mávé ǎrí dǎápi, má ní ũndĩ ruzú 'bá kárakarǎ pi ǎ tǎ sĩ rĩ. § 25 Ádarú ǎ lě 'yoó ỉmi ní 'dĩni, í'dózú ǎndrũ muđrị đrị, á gō vinyọ mvuđ

đrị ku, ma mu vinyọ ú'dí mvu mǎlũngǎ Múngú vé rĩ gé.”

26 Kúru kọpi ní úngó ngozú, kọpi ní 'dezú muđrị ángǎ ỉ ní zị Ỉrǎ Ọlívě vé rĩ đrịgẹ 'dǎá.

Yẹsũ kĩnĩ, Pétěró ri ímú 'i gǎ rá (Mátáyo 26:31-35; Lúkǎ 22:31-34; Yũwǎnĩ 13:36-38)

27 Kọpi ní rií muđrị gá létị gé 'dĩgẹ, Yẹsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Ỉmi céré ímú ǎpá má rụ'bá gá sĩ rá, ǎ'diǎtǎsĩyǎ síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, “ 'Ma ímú 'bá kǎbĩlō úcépi rĩ 'dị đrǎ rá,

kǎbĩlō rĩ pi ímú ayi kpélékpélé.' 28 'Bo má kǎdō íngǎ gōó ídri rú, ma 'de muđrị ỉmi đrịlé gá sĩ đrịđrị ǎngũ Gǎlĩláyǎ vé rĩ gé 'dǎlé, 'bá mu 'bá ỉsú ỉmi be 'dǎlé.”

29 Pétěró ní 'yozú ỉri ní kĩnĩ, “Bá rĩ pi dō céré ǎpá mí rụ'bá gá sĩ rá đrǎǎsĩyǎ, má ícọ ǎpá ku.”

30 Yẹsũ ní újázú ỉri ní kĩnĩ, “Pétěró, ỉnịjǎ ǎndrũ nōri sĩ, mi ímú ma gǎ ca vú na, vudrị ni gé, lōgúlōgú ri ímú céré 'be vú ỉrị.”

31 Pétěró gō rií tǎ rĩ sií đđĩ kĩnĩ, “Má ícọ ǎlujǎni 'yoó á gǎ mi sĩ 'dĩni ku, 'bá ũdrǎ mí be trú.” 'Bá Yẹsũ ǎ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi céré ngakí 'yoó, sũ Pétěró ní 'yoó 'dĩri tịni.

Yẹsũ zị Múngú ri Gětěsěmánĩ gé 'dǎlé

(Mátáyo 26:36-46; Lúkǎ 22:39-46)

32 Yẹsũ pi ní 'dezú muđrị ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be ǎngũ ỉ ní zị Gětěsěmánĩ rĩ gé 'dǎlé, ỉri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Ỉmi úríkí 'dĩgẹ, ma đrĩ mu Múngú ri zị.” 33 Yẹsũ jị Pétěró pi Yókóbũ be, Yũwǎnĩ sĩ muđrị 'i vúgǎ sĩ ỉndĩ. Ỉzǎngǎ ọj ẹsị ni ambamba.

34 Ỉri ní 'yozú kọpi ní kĩnĩ, “Ỉzǎngǎ fi má ẹsị agá nǎlé, lě ma 'dị đrǎ.

§ 14:24 14:24 'Dĩri mávé ǎrí má ní ũndĩ ruzú 'bá kárakarǎ pi be rĩ: ǎrí 'dĩri 'bá rĩ pi vé ũnjikǎnyǎ ũjĩ, ỉri sē kọpívě ũndĩ Múngú be rĩ adri múké. 'Bá Ỉsěrelé vé rĩ pi rikí tị, ǎzini ndrịj zǎá Múngú ní rọbọjọ rú, ǎ ũjĩ rí ívé ũnjikǎnyǎ, ỉ adrikí rí ule. Rọbọjọ ỉ ní zǎá 'dĩri 'i'da Yẹsũ vé đrǎngǎrǎ petị alambaku sigé sũ Kǎbĩlō Mvǎ Múngú vé rĩ tịni rĩ. ǎrí Yẹsũ vé dǎápi rọbọjọ rú 'dĩri, ỉri 'bá céré ỉri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi trũ ívé ũnjikǎnyǎ agásĩ. 'Í lǎ Wũngǎrǎ 24:8; Lẹvítikǎ 16:11-19; Mátáyo 26:28; Ẹbéré 9:15-22. 14:27 14:27 Zákǎriyǎ 13:7

Īmi adrikí 'dǐgé, 'bo ĩmi adrikí mị be mgbọ, ã kókí ụ'dụ ku."

³⁵ Yēsũ gō 'i útrú drīdrī mādā, ĩri ní kũmũcí ũtǐzú, ĩri ní Múngú ri zizú kīnī, "Ícọ dō rá, lē tā ũkpó ũkpó 'dīni 'dīri ã nga 'i mâ rụ'ba gá ku."

³⁶ ĩri ní 'yozú kīnī, "Ábā,* má Ẹtẹpi, tā āzi mi ndēepi ni 'dāáyo. Ícọ dō rá, 'í 'dụ kópō ãzāngā vé 'dīri mâ rụ'ba gá sī rá. 'Í 'o tā mī ẹsị ní lēé rī, adri 'yozú kīnī tā mâ ẹsị ní lēé rī ku."

³⁷ Yēsũ ní 'i újázú gōzú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'ba rī pi vúgá 'dāá, ịsú kọpi ri ụ'dụ ko. ĩri ní 'yozú Sịmónā Pétēró ní kīnī, "Īmi ri ụ'dụ ko? Īmi ícókí nyo adrii mị be mgbọ sá be ọlu ku? ³⁸ Lē ĩmi adrikí mị be mgbọ, ĩmi zikí Múngú ri, tā ũkpó ũkpó ni ẹ ímú rí ĩmi ụ'bǐi ku. Ẹsị ĩmivé rī lē kōdō tā 'oó piri, 'bo ĩmī rụ'ba ní adrii ũkpó ọkó rī sī, ĩmi ícókí tā piri 'oó ku."

³⁹ Yēsũ gō kpá 'deé mujú Múngú ri zii dīi, sū 'i ní té zii drīdrī rī tịni. ⁴⁰ Yēsũ ká 'i újá gōó vúlé ívé 'bá 'i pámvú ũbī'ba rī pi vúgá 'dāá dīi, ịsú kọpi ri ụ'dụ ko, ã'diātāsīyā ụ'dụ rī drī kọpi mị gé 'dāá ũgōgō, sē kọpi ndākí átángá ĩ ní lēé átá rī tí.

⁴¹ Yēsũ ká 'i újá caá kọpi vúgá 'dāá vú na ni gé, ĩri ní 'yozú kīnī, "Īmi drī ri ụ'dụ rī koko, āzini ĩmi drī ri uvuvu? Īmi kókí ụ'dụ rī ẹsiri! Sā ĩ ní 'Bá Mvā ri ruzú sēzú 'bá ũnjí rī pi drige rī ícọ gí. ⁴² Īmi íngákí uru! 'Bá 'dekí mujú! 'Bá mâ ũli 'beepi rī ícá gí."

Yēsũ vé rúngará
(Mātáyo 26:47-56; Lúkā 22:47-53; Yūwánī 18:3-12)

⁴³ Yēsũ ká drī átángá rī átá deę 'i tị gé sī kuyé, koro Yúdā Yēsũ ã ũli 'beepi rī ní ícázú, Yúdā ri 'bá Yēsũ ã pámvú ũbī'ba muđrī drī ni ĩrī rī pi vé āzi. 'Bá kárakarā ímúkí Yúdā pi be trú, kọpi í'dúkí ịlī āco āco ni pi, āzini túré pi be ímúzú ĩ drige sī ĩndī. Atala atala rī pi drige rī pi, 'bá tǎimbí Mósē vé rī ímbá'ba rī pi, āzini 'bá

ambugu rī pi be, ịpēkí kọpi ímúzú nī.

⁴⁴ Yúdā lū āngaráwá rī pi ní drīdrī kīnī, "Ágó má ní mujú u'deé ẹzi bēdrī sī rī, 'bá rī ĩri adriipi 'dī. Īmi rúkí ĩri, ĩmi jikí ĩri mujú, ĩmi ũtēkí ĩri mujú ũtētē." ⁴⁵ Kọpi ká caá, koro Yúdā ní 'dezú mujú Yēsũ vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, "Ímbápi!" ĩri ní kúru Yēsũ ri u'dezú ẹzizú bēdrī sī. ⁴⁶ Kúru āgō ímú'ba Yúdā pi be 'dī'bée ní Yēsũ ri ruzú. ⁴⁷ Āgō pá tu'ba Yēsũ ã gārā gá 'dī'bée vé ọlu† ní ívé ịlī āco rī ịnjézú kērēwū rī agásī, ĩri ní átálágú āmbúgú rī vé átí'ba ẹ bí gazú mvọrú 'dezú vūgá 'dāá.

⁴⁸ Yēsũ ní 'yozú 'bá 'i rụ'ba rī pi ní kīnī, "Ngá ĩmi ní ímúzú ịlī āco āco ni pi be, āzini túré pi be drige, ma ruzú sū 'bá tā ũnjí 'oópi rī tịni rī ā'di? ⁴⁹ Ụ'dụ cére 'bá rikí adrii ĩmi be trú, á ri ĩmi ímbá Jó Múngú vé rī ã bóró gá 'dāá, ĩmi rúkí ma kuyé. 'Bo tā 'i ngaápi mâ rụ'ba gá āndrū nōri, ã sē rí tā ĩ ní sī kú Búkú Múngú vé rī agá rī, ã nga rí 'i fūú tịni gé bēnī." ⁵⁰ Kúru Yēsũ vé 'bá ĩri ã pámvú ũbī'ba rī pi ngakí ápá cére, kukí Yēsũ ri kú ọ'dúkúlegúsī.

⁵¹ Kērĩmvá āzi ri 'deé mujú Yēsũ ã vúdrī gé sī, ndrā bōngó 'i rụ'ba gá. 'Bá rī pi ká lēé ĩri ruú, ⁵² kērĩmvá rī ánjó 'i kọpi drige sī, ku ívé bōngó kuú kọpi drige, ápá mujú rụ'ba be ule.

Yēsũ tu pá Yāhúdī ambugu tā lị'ba rī pi endreṭi gé

(Mātáyo 26:57-68; Lúkā 22:54-55, 63-71; Yūwánī 18:13-14, 19-24)

⁵³ 'Bá Yēsũ ri rụ'ba rī pi ní Yēsũ ri jizú mujú átálágú āmbúgú rī vé āngá. Atala atala rī pi drige rī pi, 'bá drīkoma rú rī pi, 'bá tǎimbí Mósē vé rī ímbá'ba rī pi be, úmúkí ĩ cére vūrā ọlu gé. ⁵⁴ Pétēró ri 'deé mujú Yēsũ ã vúdrī gé sī, se 'i gōó vúlé rú āsámvú sī. Ká caá átálágú āmbúgú

* 14:36 14:36 Ábā: Ábā vé ififi, Ārāmáykī tị sī, ẹtẹpi. † 14:47 14:47 Āgō 'dī'bée vé ọlu: 'Bá 'dīri Pétēró 'i. 'Í lā Yūwánī 18:10-11.

rĩ vé bóró gá 'dāá, mu úrí 'bá āngũ ũtē'bá rĩ pi be trũ, rií ācí yuú.

⁵⁵ Atala atala rĩ pi drĩgē rĩ pi, 'bá tā lĩ'bá rĩ pi be céré, rikí létĩ ndāá lēzú tā ũnjĩ ĩsúzá Yēsũ ā rú'bá gá, ĩ 'dĩkĩ rĩ ĩri drāá ānĩ, 'bo kōpi ĩsúkĩ tā ũnjĩ rú'bá ni gé kuyé. ⁵⁶ 'Bá kárakarā 'dekĩ rií ũnjō ũlĩ Yēsũ drĩgē, 'bo átángá kōpivé rĩ, úmú 'i trũ kuyé.

⁵⁷ Kúru 'bá urũkō'bée ní ngazú pá tuzú urũ sĩ, ũnjō ũlĩzú Yēsũ drĩgē, kōpi kĩnĩ, ⁵⁸ "Bá yĩkĩ rá, Yēsũ ri 'yoó kĩnĩ, 'Ma Jó Múngú vé 'bá áda ní sũ rĩ ũnjō kpélékpélé, ma gō āzi ní sũ ú'dũ na agá, 'bá áda sũ nĩ ku." ⁵⁹ 'Bo átángá kōpi ní átá rĩ úmú 'i trũ kuyé.

⁶⁰ Átálágú āmbúgú rĩ ní íngázú pá tuzú urũ sĩ 'bá tā lĩ'bá 'dĩ'bée āsámví gé, ĩri ní Yēsũ ri zizú kĩnĩ, "Tā āgō 'dĩ'bée ní rií ũmbĩ mí drĩgē kárakarā 'dĩ'bée, 'i 'yo átángá mí tĩ gé sĩ ku āsĩ?" ⁶¹ 'Bo Yēsũ újĩ kĩri, zĩ 'i tĩ átángá 'yozú ālujání kuyé.

Átálágú āmbúgú rĩ ní gōzú ĩri zizú dũ kĩnĩ, "Mĩ Kúrísítō, Múngú ĩ ní íngúngũ rĩ vé Mvā?"

⁶² Yēsũ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "Bá rĩ ma 'i, ma 'Bá Mvā 'i, úmvúlésĩ ĩmi ímú ma ndre, ma úrí Múngú Ūkpō 'Dĩpa vé drĩ ěndēpĩ gé, ma ĩgō ímú 'bũ gé 'dāásĩ vũgá nōó ĩrĩbĩtĩ agásĩ."

⁶³ Átálágú āmbúgú rĩ ní ívé bōngó āsízú, § ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ngá 'bá ní ādú'bá urũkō lēzú dũ rĩ ā'di? ⁶⁴ ĩmi yĩkĩ ĩmĩ bí sĩ rá, ĩnjĩ Múngú ri ku. ĩmi ũsũkĩ tā 'dĩri drĩgē ngóni?"

Kōpi ngakĩ ā'yĩ céré kĩnĩ, ā 'dĩkĩ ĩri drāá rá. ⁶⁵ 'Bá rĩ pi ā urũkō'bée í'dókĩ rií tũsú úwé Yēsũ ā rú'bá gá, kōpi úmbékĩ mĩ ni bōngó sĩ cí, kōpi í'dókĩ rií ĩri udĩ, kōpi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Í lũ 'bá ní, 'bá mi udĩ'bá rĩ pi ā'di pi?" 'Bá āngũ ũtē'bá rĩ pi ní Yēsũ ri jizú muzú 'dĩsĩ rá, kōpi ní rizú ĩri ũgbāzú muzú.

‡ 14:55 14:55 'Bá tā lĩ'bá rĩ pi: Átálágú āmbúgú rĩ, atala atala rĩ pi drĩgē rĩ pi, drĩkoma rĩ pi, kōpi ri ĩ úmú tā Yāhũdĩ rĩ pi vé rĩ lĩ. § 14:63 14:63 Bōngó āsízú: Átálágú āmbúgú rĩ āsĩ ívé bōngó lũzú kĩnĩ, ěsĩ ni ve tā Yēsũ ní 'yoó 'i úrí Múngú vé drĩ ěndēpĩ gé rĩ vé tā sĩ.

Pétēró gā Yēsũ ri sĩ
(*Mātáyo 26:69-75; Lúkã 22:56-62; Yũwánĩ 18:15-18, 25-27*)

⁶⁶ Pétēró kã rií adrii jó tā lizú rĩ vé bóró gá 'dāá, átálágú āmbúgú rĩ vé ātĩ'bá ũkúná rú rĩ ní ímúzú. ⁶⁷ ĩri ní Pétēró ri ndrezú, ĩri ri ācí yu. Ātĩ'bá ũkúná rú rĩ ndre Pétēró ri gōgō.

ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Bá rĩ āzi mi 'i, ĩmi rikí ándúrú adrii Yēsũ Nāzēretāgú rĩ be trũ."

⁶⁸ Pétēró gā, kĩnĩ, "Bá rĩ adri ma 'i ku! Tā mí ní átá 'dĩri fi má drĩgē ālujání kuyé." Pétēró ní 'dezú muzú kání rĩ vé kēṭĩlĩ gá 'dāá, lōgúlōgú ní cērē 'bezú.

⁶⁹ Ātĩ'bá ũkúná rú rĩ kã ndreé Pétēró tu pá kuú 'dāá, ĩri ní 'yozú 'bá pá tu'bá 'i gārã gá rĩ pi ní kĩnĩ, "Ágō 'dĩri, ĩri 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vé āzi!" ⁷⁰ Pétēró gā kĩnĩ, "Bá rĩ adri ma 'i ku!"

Vũdrĩ ni kã vũũ mādā, 'bá pá tu'bá Pétēró gārã gá rĩ pi ní 'yozú Pétēró ní kĩnĩ, "Ádarú mi 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vé āzi! Mĩ Gālĩláyāgú!"

⁷¹ Pétēró ní 'i trizú, ĩri ní ũyō sōzú kĩnĩ, "Múngú ěndrēṭĩ gé, á nĩ mā ágō ĩmi ní rií tā ni 'yoó 'dĩri kuyé."

⁷² Koro lōgúlōgú ní gōzú cērē vú ĩrĩ ni 'bezú. Pétēró ní tā Yēsũ ní ándúrú 'yoó 'i ní kĩnĩ, "Mĩ ímú ma gā ca vú na, vũdrĩ ni gé, lōgúlōgú ri ímú cērē 'be ca vú ĩrĩ" 'dāri ígázú. Pétēró í'dó rií ngoóngo.

15

Yēsũ tu pá Pĩlátō ěndrēṭĩ gé
(*Mātáyo 27:1-2, 11-14; Lúkã 23:1-5; Yũwánĩ 18:28-38*)

¹ Kã mujú adrii ũ'bũṭĩṇá rĩ sĩ, atala atala rĩ pi drĩgē rĩ pi, 'bá drĩkoma rú rĩ pi be, 'bá tãĩmbĩ Mósē vé rĩ ímbá'bá rĩ pi be, 'bá tā lĩ'bá rĩ pi be céré úríkĩ átá trũ, kōpi ní Yēsũ ri úmbézú, ĩri jizú muzú pá tuzú Pĩlátō ěndrēṭĩ gé.

2 Pīlātō ní Yēsū ri zizú kīnī, “Mi 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī?”

Yēsū ní újázú Pīlātō ní kīnī, “Í 'yo tā 'dīri mi 'i.”

3 Atala atala rī pi drīgē rī pi tōkí Yēsū ri, kōpi úlíkí ūnjō drī ni gé kárakará. 4 Pīlātō ní gōzú ĩri zizú dī kīnī, “Í 'yo tā mí tị gé sī ku āsī? 'Í yị drī tā ĩ ní ūmbīí mí drīgē kárakará 'dī'bée ká!” 5 Yēsū újí títí, 'yo tā āzi kuyé, ĩri ní 'í tị zīí tā 'yozú kuyé rī sī, sē Pīlātō ní āyāngará.

*Pīlātō lì Yēsū vé drāngará ā tā
(Mātáyo 27:15-26; Lúkā 23:13-25;
Yūwánī 18:39-19:16)*

6 Ílī ālu ālu, ú'dú ĩ ní rizú ūmū Ú'dú Múngú ní Ełizú Jó rī pi tị gé sī rī ā nyangará gá, 'bá ĩ ní ū'yī rī pi āsámvú gé, Pīlātō ri 'bá ālu 'bá rī pi ní lēé ē ĩtrūkí rī ĩtrū. 7 Ágó āzi rú ni Bārābā 'i, ágó 'dīri 'yīkí kōpi 'bá wa'bá ari'ba rú tā Rómā vé rī gā'bá sī rī pi be, ágó 'dīri 'dị 'bá drāá rá. 8 'Bá kárakará pi ní ímúzá Pīlātō vúgá nōó, kōpi ní ĩri zizú kīnī, lē Pīlātō ē ĩtrū ĩ ní 'bá ālu, 'bá ĩ ní ū'yī 'dī'bée āsámvú gé, sū ĩri ní ándúru rī 'oó rī tịni.

9 Pīlātō ní 'bá kárakará 'dī'bée zizú kīnī, “Ími lēkí má ĩtrū ĩmi ní 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī?” 10 Pīlātō nī áamá múké 'yozú kīnī, atala atala rī pi drīgē rī pi ĩpēkí Yēsū ri ímú 'í vúgá nōlé nī, ā'diātāsīyā Yēsū vé tā 'de kōpi ē ésí agá ūnjí. 11 'Bo atala atala rī pi drīgē rī pi rikí 'bá kárakará 'dī'bée ĩcīcīkīí, kōpi ā 'yokí rí, ē ĩtrūkí ĩ ní Bārābā ri áyu Yēsū ā vūrā gá.

12 Pīlātō ní kōpi zizú kīnī, “'Bo á trū dō Bārābā ri gí, ágó ĩmi ní zīí 'bāgú Yāhūdī rī pi vé 'dīri, má 'o ĩri íngóni?”

13 'Bá rī pi ní ó'úzá ú'dúkó be ụrụ 'dāá kīnī, “'Á gbākí ĩri pẹti alambaku sígé.”

14 Pīlātō ní kōpi zizú kīnī, “Tā ūnjí Yēsū ní 'oó rī ā'di?” 'Bo kōpi gōkí ó'ú

muzú drīgélé kīnī, “'Á gbākí ĩri pẹti alambaku sígé!”

15 Pīlātō ní lēé 'bá bītríká 'dī'bée ē ésí ā ve 'í ní ku rī sī, ĩri ní Bārābā ri trūzú, ĩri ní tāimbí sēzú ívé āngaráwá rī pi ní, kōpi ā ūgbākí Yēsū ri kẹlíná sī, kōpi ā jíkí ĩri gbāá pẹti alambaku sígé.

*Āngaráwá rī pi ĩnjákí Yēsū ē drī
(Mātáyo 27:27-30; Yūwánī 19:2-3)*

16 Āngaráwá rī pi ní Yēsū ri jizú muzú vūrā 'bāgú Pīlātō ní adrizú rī gé 'dāá, kōpi ní ĩ ọgūpīi zizú ímúzá céré vūrā ālu gé. 17 Kōpi 'yīkí bōngó ika akoóko rūkū* ni Yēsū ā rú'bá gá, kōpi údékí ūcékúcé suú drī ni gé kílá rú. 18 Kōpi í'dókí ríi guý Yēsū sī, kōpi 'yokí ú'dúkó be ụrụ 'dāá kīnī, “'Í ndrekí drī 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī ká!” 19 Kōpi ní drī ni āgbāzú pẹti sī, kōpi ní kpá tūsú úwézú rú'bá ni gé, kōpi ūtíkí kūmúcí vūgá Yēsū ri ĩnjízú, 'bo adri ĩnjīngará áda ni kuyé. 20 Āngaráwá rī pi ká guý Yēsū sī gí, kōpi ní bōngó ika akoóko rūkū rī njezú rú'bá ni gé sī, kōpi ní gōzú ĩrivé bōngó í'dúzá suzú rú'bá ni gé ūzi, kōpi ní ĩri jizú muzú vūrā ĩ ní lēzú ĩri gbāzú pẹti alambaku sígé rī gé 'dāá.

21 Ágó āzi rú ni Sīmōnā 'i, ĩri Kūrēnēgú, íbí ímú ọmvú gélésí, kōpi mīkí ĩri pẹti alambaku ĩ ní muzú Yēsū ri gbāzú rī 'duý muzú. Sīmōnā ri Ālēkīzándā pi vé étẹpi Rúfāsí be.

Yēsū vé gbāngará pẹti alambaku sígé rī

*(Mātáyo 27:31-44; Lúkā 23:27-43;
Yūwánī 19:17-27)*

22 Āngaráwá rī pi ní Yēsū ri jizú muzú vūrā ĩ ní zīí Gōlōgótā rī gé 'dāá (ífífí ni, vūrā drī kólōmgbó vé ni). 23 Kōpi sēkí ĩri ní vinyō, usakí pí ūjó be sēé mvụú ĩri ní, rú'bá ni ásópi rī ā ndrī rí ānī, 'bo gā mvugá sī. 24 Kōpi ní Yēsū ri gbāzú

* 15:17 15:17 Bōngó ika akoóko rūkū ni: 'Bāgú rī pi ri bōngó ika akoóko rūkū ni su, ā lū rí 'yozú kīnī, ĩ 'bāgú. 15:21 15:21 Rómā 16:13

peṭi alambaku sǐgé. Kōpi 'bekí ìrivé bōngó jéké sǐ, 'bá ngōri dō ngōri 'du.

²⁵ Kōpi gbākí Yēsū ri peṭi alambaku sǐgé 'dāá sâ úrōmī ũ'būṭiṇá vé rǐ gé. ²⁶ Sǐkí tā drǐlé ni gé

'dǐni, “BĀGÚ YĀHŪDĪ RĪ PI VÉ RĪ.”

²⁷ Āngáráwá rǐ pi gbākí kpá ũgú'ba ìrǐ peṭi alambaku sǐgé, āzi rǐ Yēsū vé drǐ ẹndépi gélésíla, āzi rǐ ìrivé drǐ ìjǐ gélésíla. ²⁸ Tā ĩ ní sǐ Búkū Múngú vé rǐ agá, ĩ ní 'yoó, “Lākí ìri 'bá ũnjlkānyā 'o'bá rǐ pi be trǐ 'dǐri, nga 'i fūú tǐ ni gé gí.” ²⁹ 'Bá ri'ba ẹlǐ'ba ẹlǐ ẹlǐ rǐ pi rikí ìri u'daá, kōpi rikí drǐ yaá ìri idezú āní, kōpi rikí 'yoó kǐnǐ, “Mi ándúru 'yoópi, mi Jó Múngú vé rǐ ìnyānyā, mi gō sǐ ú'dú na agá rǐ, mi adriipi 'dǐ? ³⁰ 'Í pa mi peṭi alambaku rǐ sǐgé sǐ, mí ísǐ vūgá nōó!”

³¹ Atala atala rǐ pi drǐgé rǐ pi, 'bá tāimbǐ Mósē vé rǐ ímbá'ba rǐ pi be, kōpi gúkí kpá Yēsū sǐ, kōpi kǐnǐ, “Ídrǐ 'bá urukọ rá píri, 'bo ídrǐ 'i ngúlúpí ku āsǐ? ³² Kǐnǐ dō 'i Kúrísitō 'i, 'i 'bāgú Īsērélē rǐ pi vé rǐ, lē ē ísǐ peṭi alambaku rǐ sǐgé sǐ vūgá nōó! 'Bá ndrekí dō gí, 'bá íbǐ ẹ'yǐ ndō.” Ūgú'ba ìrǐ ĩ ní gbāá Yēsū be trǐ 'dǐ'bée idekí kpá Yēsū ri rá.

Yēsū vé drāngará

(*Mātáyo 27:45-56; Lúkā 23:44-49; Yūwānǐ 19:28-30*)

³³ Kā muṣú adrii útu mgbímgbi gé 'dǐgé, āngū rǐ bǐ niṣí kuú cǐcǐ vū drǐgé sǐ céré, āngū rǐ ni caá sâ na ũndréṇá vé rǐ gé. ³⁴ Kā muṣú adrii sâ na ũndréṇá vé rǐ gé, Yēsū ní trezú ú'dúkọ be uru 'dāá kǐnǐ, “Ẹlọyǐ, Ẹlọyǐ, lámā sābākātánǐ?” Ífífí ni kǐnǐ, “Múngú mávé rǐ, Múngú mávé rǐ, ngá mí ní ma adizú rǐ ā'dǐ?”

† **15:28** 15:28 Átángá véřęšǐ 28 agá 'dǐri, búkū Mārākō vé ĩ ní sǐ Gǐrǐkǐ tǐ sǐ drǐdrǐ rǐ agá 'dāayo, 'bo gōkǐ sǐ búkū Mārākō vé vúlé rǐ agá rá. **15:28** 15:28 Īsáyā 53:12 **15:34** 15:34 Sāwumā 22:1

‡ **15:38** 15:38 Bōngó ĩ ní Jó Múngú vé rǐ ā 'a ẹlǐzú rǐ: Bōngó 'dǐri ẹlǐkǐ Vūrā Uleterere rǐ pi āsámvú Vūrā Uleteretere rǐ be rǐ āní. Átálágú āmbúgú rǐ 'yéná aga fi bōngó rǐ agásǐ Vūrā Uleteretere rǐ agá 'dāá nǐ, ā'diātāsǐyā Múngú ri adri Vūrā Uleteretere dǐipi pōwǔpōwǔ rǐ agá 'dāá. 'Í lā Lẹvǐtǐkā

16; Mātáyo 27:51; Lúkā 23:45; Ẹbérē 6:19-20; Ẹbérē 9:1-7. § **15:39** 15:39 Ūgalaku āngáráwá rǐ pi vé rǐ: Ìri āngáráwá mǔdǔrǔlǔ ǎlu rǐ pi ē drǐ kóopi ni. * **15:42** 15:42 Útúzá cazú ú'dú Sábátā vé rǐ gé rǐ: Ú'dú Sábátā vé rǐ ìri 'dó ú'dú tǔwǔ gé útú ní 'dengará.

³⁵ 'Bá urukọ pá tu'ba 'dālé rǐ pi yǐkǐ tā Yēsū ní átá 'dǐri, kōpi nǐkǐ ífífí ni kuyé, kōpi ní 'yozú kǐnǐ, ìri ri Ẹlǐyā ri zǐ.

³⁶ Ágó āzi ní njuzú muzú lífā suzú vinyō údrápi gí ni agá, ìri ní suzú peṭi sǐgé, suzú muzú uru Yēsū tǐ gé peṭi alambaku sǐgé 'dāá, ā mvu rǐ, ìri ní 'yozú kǐnǐ, “'Bá tēkǐ drǐ ndreé ká, dō Ẹlǐyā ri ímú ìri pa peṭi alambaku rǐ sǐgé sǐ rá.”

³⁷ Yēsū ní trezú ú'dúkọ be uru 'dāá, ìrivé ídrǐ ní kúru fūzú.

³⁸ Bōngó ĩ ní Jó Múngú vé rǐ ā 'a ẹlǐzú rǐ‡ ní 'i āsǐzú ìrǐ, 'ídózú uru 'dāá, cǐmgbá vūgá nōó. ³⁹ Ūgalaku āngáráwá rǐ pi véŠ pá tuúpi Yēsū ẹndreṭǐ gé rǐ kǎ ndreé Yēsū drǐ gí, ìri ní 'yozú kǐnǐ, “Ádarú ágó 'dǐri Mvā Múngú vé ni.”

⁴⁰ Ūkú urukọ'bée tukí pá kuú rará rú, kōpi tēkǐ nyo rǐ tā 'dǐri ndreé. Kōpi āsámvú gé 'dāá, 'bá rǐ Māriyā Māgādélénā pi Māriyā āzi rǐ be, Sālómē sǐ. Māriyā āzi 'dǐri Yókóbū mvá ũdú rǐ vé ẹndrépi, ẹdrǐpi ri Yósē 'i. ⁴¹ Āngū Gālǐláyā vé rǐ gé 'dālé, ũkú 'dǐ'bée rikí Yēsū ā pámvú ũbǐi, kōpi rikí kpá ìri ē ìzā kóó ẹzǐ sǐ nǐ. Ūkú urukọ kárakará mukí kōpi be trǐ Yērúsálémā gá 'dālé.

Yēsū vé sǐngará

(*Mātáyo 27:57-61; Lúkā 23:50-56; Yūwānǐ 19:38-42*)

⁴² Kā muṣú adrii ú'dú tǔwǔ sǐ, útú rǐ kǎ rií 'deé, ú'dú 'dǐri ní adrii Yāhúdǐ rǐ pi vé ni rizú ĩ útúzá cazú ú'dú Sábátā vé rǐ gé rǐ* sǐ, ⁴³ ágó āzi rú ni Yósépā 'i, ìri Ārǐmátáyōgú, ìri 'bá ĩ ní ìnjǐ ìnjǐ ni Yāhúdǐ rǐ pi vé 'bá tā lǐ'ba rǐ pi āsámvú gé, ri mǎlǔngā Múngú vé úmvúlésǐ ímúpi rǐ útēé.

Nga muų ũrĩ ākó Yēsũ vé āvũ ā tā zĩ Pīlātō tĩ gé. ⁴⁴ Pīlātō kā yĩ kīnĩ Yēsũ drā gí, sē ĩri ní āyāngárá. ĩri ní ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ zizú ímúzú, lē nĩ dō ádarú Yēsũ drā gí. ⁴⁵ Ūgalaku rĩ kā lúú ĩri ní, Yēsũ drā gí, ĩri ní kúru āvũ Yēsũ vé rĩ oyuzú sēzú Yōsépā drīgé. ⁴⁶ Yōsépā ní kúru bōngó jezú, ĩri ní āvũ rĩ í'dúzú peṭi alambaku sígē 'dāásĩ vūgá nōó, ĩri ní ĩmũlúzú bōngó rĩ sī, jizú muų sızú 'bũ ĩ ní gaá lúú ĩnógósĩ írā rú'ba gá rĩ agá. ĩri ní kúru írā āmbúgú ní ĩgũzú, 'bũ rĩ ē tĩ ōzũzú āní cí. ⁴⁷ Māriyā Māgādēlénā pi, Māriyā Yōsē ēndrēpi be, kōpi ndrekí vūrā ĩ ní āvũ rĩ sızú rĩ rá.

16

Yēsũ vé íngángará drāngará gálésĩla rĩ

(Mātáyo 28:1-8; Lúkā 24:1-12; Yūwánĩ 20:1-10)

¹ Ū'dú Sābātā vé rĩ kā deę gí, Māriyā Māgādēlénā pi Māriyā Yōkóbũ ēndrēpi be, Sālómē sī, kōpi jekí ũdu ngũpi ndrĩndrĩ ni, kōpi lēkí muų Yēsũ vé āvũ triĩ āní. ² Kā muų adrií Yīngā sī ũ'bũti, ũtú ní rií ĩfūngárá gá 'dīgé, kōpi ní 'dezú muų 'bũrēdrĩ gé 'dāá. ³ Kōpi ní rií mungárá gá létĩ gé 'dīgé, kōpi rikí ĩ uzĩ ĩ āsámvú gé sī kīnĩ, ā'di ā gũ rĩ 'bá ní írā rĩ 'bũ rĩ tĩ gé sī āmvé nĩ?

⁴ 'Bo kōpi ká caá, kōpi ndrekí gũkĩ írā āmbúgú 'dĩri 'bũ rĩ tĩ gé sī gārā gá gí! ⁵ Kōpi ní fizú muų 'bũ rĩ agá 'dāá, kōpi ndrekí kērimvá* āzi úri kuú drĩ ēndēpi gélésĩ, su bōngó imvesírĩlĩlĩ akoóko rũkũ ni. Sē kōpi ní ũrĩ.

⁶ Kērimvá rĩ ní 'yozú kīnĩ, "Lē ĩmi adrikĩ ũrĩ sī ku! Á nĩ rá ĩmi ri Yēsũ Nāzērētāgú ĩ ní gbāā peṭi alambaku sígē rĩ ndā. Múngú inga ĩri gōó idri rú gí! ĩri nōgó 'dāáyo. ĩmi ndrekí vūrā ĩ ní ĩrivé āvũ 'bāzú rĩ 'dĩ. ⁷ Lē

ĩmi muų lúú 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ní, agaápi rá rĩ, lē ĩmi lúki Pētēró ní kīnĩ, Yēsũ ri 'de muų ĩmi ēndrēti gé sī āngũ Gālĩláyā vé rĩ gé 'dāá'dā, sũ ĩri ní lúú ĩmi ní rĩ tĩni, ĩmi ca muų ĩri ĩsú 'dālé."

⁸ Ūkú rĩ pi ká ĩfũú 'bũ rĩ agá 'dāásĩ, kōpi ē drĩ ábá céré céré, kōpi ā rú'ba yā kpĩríkpĩrí, ũrĩ ĩmvú kōpi, kōpi ngakĩ njuú muų ōngú sī, kōpi lúki tā 'i ngaápi 'dĩri 'bá āzi ní kuyé.

Yēsũ 'i da 'i Māriyā Māgādēlénā ēndrēti gé

(Mātáyo 28:9-10; Yūwánĩ 20:11-18)

⁹ †Ū'bũti Yīngā sī, Yēsũ kā íngá drāngárá gálésĩ, ĩri ní 'i 'dazú Māriyā Māgādēlénā ándúru ĩri ní índrĩ ũnjĩ ézĩrĩ droó fũú drĩ ni gé sī rĩ ēndrēti gé. ¹⁰ Māriyā Māgādēlénā ní muų tá 'dĩri ũlúzú 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'ba, ri'ba ĩzāngā 'bā'ba, āá ngo'ba rĩ pi ní. ¹¹ Kōpi ká yĩ kīnĩ, Yēsũ ri ídri rú, Māriyā ndre ĩri rá, kōpi ē'yĩkĩ ĩrivé tá 'dĩri kuyé.

Yēsũ 'i da 'i ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba ĩrĩ ni pi ēndrēti gé

(Lúkā 24:13-35)

¹² Vúdrĩ ni gé, Yēsũ ní 'i 'dazú índrēzú ũ'dũ be túngú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba ĩrĩ ni pi ēndrēti gé, ĩsú kōpi ri fũ muų kũrú Yērúsālémā vé rĩ agásĩ āmvé. ¹³ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ká nĩ ámá 'bá rĩ Yēsũ 'i, kōpi ní njuzú gōzú vúlé, muų ũlúzú ĩ ōgũpiĩ ní, 'bo ōgũpiĩ ē'yĩkĩ tá kōpi ní ũlúú 'dĩri kuyé.

Yēsũ ezi ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ní ezi ũ'dúkó múké rĩ ũlúzú rĩ vé tá

(Mātáyo 28:16-20; Lúkā 24:36-49; Yūwánĩ 20:19-23; Ezi 1:6-8)

¹⁴ Vúdrĩ ni gé, Yēsũ ní gōzú 'i 'dazú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba muđrĩ drĩ ni ālu, ri'ba ngá nya'ba rĩ pi ēndrēti gé. Átá kōpi drīgé ũkpō ũkpó, ā'diātāsĩyā 'bá ívé íngángará

* **16:5** 16:5 Kērimvá: Kērimvá 'dĩri mālāyikā Múngú ní ĩpēé rĩ. 'Í lā Mātáyo 28:2. † **16:9** 16:9-20 Átángá véřēšĩ 9-20 agá 'dĩ'bee, búkũ Mārākō vé ĩ ní sũ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agá 'dāáyo, 'bo gókĩ sũ búkũ Mārākō vé vúlé rĩ agá rá.

ndre'ba rá rĩ pi kã ívé íngángará ã
tã ũlũú kôpi ní, kôpi ẽ ẽsí mbamba,
kôpi gãkí tã rĩ ẽ'yĩgá sĩ.

¹⁵ Yēsũ ní 'yozú ívé 'bã 'ĩ pámvú
ũbĩ'ba rĩ pi ní kĩnĩ, “Ĩmi mukí
ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlũú
muzú 'bã rĩ pi ní vũ drĩgé sĩ céré.

¹⁶ 'Bã ú'dúkó múké 'dĩri ẽ'yĩpi rá,
ãzini bătízĩmũ ĩsúpĩ rá rĩ, ĩri ídri
'dãni'dãni rĩ ĩsú rá. 'Bo 'bã ú'dúkó
múké rĩ ẽ'yĩpi kuyé rĩ, ĩ tã lì drĩ
ni gé ũnjĩ. ¹⁷ 'Bã ma ẽ'yĩ'ba rá rĩ
pi, kôpi ícô tã ãyãzú ãyãyã ni pi
'o rá. Mávé rú sĩ, kôpi índrĩ ũnjĩ
údrô fũ 'bã rĩ pi drĩgé sĩ rá, kôpi ícô
átã tĩ ãndĩãndĩ ĩ ní nĩĩ kuyé ni pi sĩ
rá. ¹⁸ Kôpi ícô ĩnĩ ru drĩ sĩ rá, kôpi
mvukí dô kícú, kícú rĩ ícô kôpi 'oó
ũnjĩ ku. Kôpi ícô drĩ tĩ 'bã drã be rĩ
pi drĩgé, drã rĩ dẽ kôpi rú'ba gá sĩ
rá.”

Yēsũ nga muú 'bũ gé

(Lúkã 24:50-53; Ĕzĩ 1:9-11)

¹⁹ Úpĩ Yēsũ kã átángã rĩ átã dẽ
ívé 'bã 'ĩ pámvú ũbĩ'ba rĩ pi be gĩ,
Múngú ní ĩri 'duzú muzú 'bũ gé
'dãá, mu úrĩ Múngú vé drĩ ẽndẽpĩ
gé. ²⁰ 'Bã Yēsũ ã pámvú ũbĩ'ba rĩ
pi ní muzú ú'dúkó múké Múngú vé
rĩ ũlũzú muzú 'bã rĩ pi ní céré, Úpĩ
vé ũkpõ nga ẽzĩ kôpi rú'ba gá rá, tã
ãyãzú ãyãyã kôpi ní 'oó rĩ lũ 'yozú
kĩnĩ, ú'dúkó múké kôpi ní ũlũú rĩ,
ĩri tã áda.

**Ú'dúkó múké
Lúkã
ní sǐ rǐ
Tã búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngará**

Búkũ 'dĩri Lúkã sǐ nǐ, sǐ kpá búkũ Ęzǐ vé rǐ nǐ. Lúkã adri Yãhũdǐgú ku, 'bo ímbákí ĩri tã nǐ ambamba. Lúkã rǐ Ğĩrĩkǐgú, újã ẹsǐ Yẹsũ ri ẹ'yǐzú rá. Lúkã pi rikí ẹzǐ ngaá Páũlũ be trũ, kọpi rikí ú'dúkó múké Yẹsũ vé rǐ ũlũ 'bá rǐ pi ní. Búkũ ĩri ní sǐ 'dĩri agá, ũlũ Yẹsũ vé adringará ã tã, ãzini ẹzǐ Yẹsũ ní ngaá rǐ ã tã, tã ni ã fi rǐ 'bá adri 'bá Yãhũdǐ rú ku rǐ pi drǐgẹ múké.

Búkũ 'dĩri agá, Lúkã sǐ tã kárakarã, ícókí ǐsú búkũ uruko ú'dúkó múké vé rǐ pi agá ku. Lúkã sǐ Yũwãní bãtízĩmũ sẹepi rǐ vé tĩngará ã tã, sǐ Yẹsũ vé tĩngará ã tã, ãzini sǐ sã Yẹsũ ní drǐ adrizú mvãjã rú rǐ vé tã, ãzini sǐ tĩ Yũwãní bãtízĩmũ sẹepi rǐ ní sẹe rǐ vé tã. I'da lęngará Múngú ní 'bá rǐ pi lęzú céré rǐ vé tã. Yẹsũ ũlũ tã rǐ pi nãpí sǐ, ũlũ Sãmãriyãgú ẹsǐ be múké rǐ vé tã (cápĩtã 10 gé), ãzini ũlũ mvã ǐpęrǐpi mužú rãrá rú rǐ vé tã (cápĩtã 15 gé), ãzini ũlũ Yẹsũ pi vé adringará 'bá mũfęngã u'du' 'bá rǐ pi be trũ rǐ vé tã (cápĩtã 19 gé), ãzini ẹzǐ kĩnĩ, 'bá tã ũnjĩ 'oopi rǐ ẹ'yǐ dõ 'i rá, ĩri ídri 'dãni'dãni rǐ ǐsú rá, (cápĩtã 23 gá).

Lúkã ẹdǐ Índrĩ Múngú vé rǐ vé tã vú sǐ kárakarã, ẹdǐ kpá Yẹsũ vé ẹzǐ ã tã ĩndĩ, i'da kpá lęti Yẹsũ ní rizú Múngú ri zǐzú rǐ vé tã ĩndĩ. Búkũ rǐ vé ũdũ gé, ũlũ tã Yẹsũ ní 'i i'dazú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ 'bá rǐ pi ęndręti

gé lókí ĩri ní íngázú gõzú ídri rú drãngará gálęsǐ rǐ vé tã. Tã 'dĩ' bée lũ kĩnĩ, ádarú Yẹsũ gõ íngã adrii ídri rú dǐi rá.

Tã ẹ drǐ 'dóngará

¹ Āmbúgú Tõfĩlĩ, 'bá kárakarã 'bĩkí tã Múngú ní ngaá 'bá ãsãmvú gé nõgó rǐ sǐ rá. ² Kọpi sǐkí tã 'bá rǐ pi ní ũlũ 'bá ní rǐ, 'bá tã rǐ ũlũ 'bá rǐ pi ndrekí tã ĩ 'o' 'bá rǐ pi ĩ mǐ sǐ 'dóngará gá 'dãá. ³ Āmbúgú Tõfĩlĩ, á 'bã ẹsǐ tã rǐ pi ũnǐzú múké múké ĩri ní 'i 'dóngará gá 'dãá, má ũsũ á lę tã 'i ngaápi rǐ sǐ sẹe mí ní. ⁴ Ā'diãtãsiyã mĩ nĩ rǐ 'yozú kĩnĩ tã ĩ ní ímbã mí ní rǐ, ĩri tã áda.

Mãlãyĩkã lũ Yũwãní Bãtízĩmũ sẹepi rǐ vé tĩngará ã tã

⁵ Lókí Ęródę ní adrizú 'bãgú* rú ãngũ Yũdãyã vé rǐ agá rǐ gé, átãlãgú† ãzi rũ ni Zãkãriyã 'i. Ágõ rǐ íbĩ ĩfũú úyú atala rǐ pi vé rǐ agá, úyú Ābĩjã vé rǐ agá. Ũkú ni Ęlĩsãbětã íbĩ ĩfũú úyú Ārõnã vé rǐ agá. ⁶ Kọpi ĩrĩtrõ tã 'o pĩrĩ Múngú ęndręti gé, kọpi ri tãĩmbĩ Úpĩ vé rǐ 'du nga rá, ãzini kọpi ri tã ĩ ní ẹzǐ rǐ 'du nga rá. ⁷ Kọpi tĩkĩ anji kuyé, ã'diãtãsiyã Ęlĩsãbětã ní adrii úndó rú rǐ sǐ, kọpi ĩrĩtrõ dękĩ kuú ãrãkã rú.

⁸ Ú'dú ãlu, Zãkãriyã ri ẹzǐ ngaá Jó Múngú vé rǐ‡ agá 'dãá, ã'diãtãsiyã ú'dú 'dãri gé, ngúlúmũ Ābĩjã vé rǐ pi rikí ẹzǐ rǐ ngaá nĩ. ⁹ ǐpękĩ Zãkãriyã ri mužú ẹjĩngũrũ zãã Jó Múngú vé rǐ agá 'dãá, sũ mẽrę atala rǐ pi vé rǐ ní lęe rǐ tĩnĩ. ¹⁰ Lókí ẹjĩngũrũ zãzú rǐ kã ícõ, 'bã ĩ úmũ 'bã rǐ pi rikí Múngú ri zĩĩ ãmvé.

* **1:5** 1:5 'Bãgú Ęródę: 'Bãgú 'dĩri vé rũ ĩ zĩ Ęródę Āmbúgú rǐ. Sã ĩ ní Yẹsũ ri tĩzú rǐ gé, Ęródę Āmbúgú 'dĩri rú ãngũ rǐ nĩ. † **1:5** 1:5 Ātãlãgú: 'Bã Ĭsęrelę vé rǐ pi ãsãmvú gé, 'yęnã átãlãgú ri rõbõņõ zã Jó Múngú vé rǐ agá 'dãá nĩ. Atala rǐ pi ri ĩfũ úyú Lęvĩ vé rǐ agá. ‡ **1:8** 1:8 Jó Múngú vé rǐ: Jó Múngú vé rǐ 'yęnã ãlukũta Yęrũsãlęmã gã 'dãá. Atala rǐ pi 'yęnã ri rõbõņõ zã Jó rǐ agá 'dãá nĩ, sũ tãĩmbĩ Mõsę vé rǐ ní 'yoõ rǐ tĩnĩ. Múngú ri dǐ Vũrã Uleteretere rǐ gé, Jó Múngú vé rǐ agá 'dãá.

11 Kúru Úpí vé mālāyíkã§ ní indrézú Zākāriyā ɛndrɛtɪ gé, mālāyíkã rĩ tu pá vūrã ɛjɪngũrú zāzú rĩ gé drɪ ɛndɛpɪ gélésɪla. 12 Zākāriyā kā mālāyíkã rĩ ndreeé, ɛsɪ ní tĩ rŭcũ, ũrɪ ìmvú ìri ũnjí ũnjí. 13 'Bo mālāyíkã rĩ ní 'yozú ìri ní kīnī, “Zākāriyā, mī 'o ũrɪ sɪ ku! Múngú yì mívé zɪngárá gí. Mí ũkú ní Ēlīsābétā ri ìmvú mí ní mvá ágó tɪ rá, 'í 'da mváná rĩ ã rú Yūwánĩ 'i. 14 Āyíkō ri ìmvú mí fū ambamba, mí únjĩ ání rá. 'Bá kárakará pí ìmvú únjĩ ĩ ní ìri tɪ rĩ sɪ. 15 Ìri ìmvú adri āmbúgú Úpí ɛndrɛtɪ gé. Mvú vɪnyō ku, āzini mvú íwá ku, ìri ɛpɪ Índrí Uleterere rĩ* sɪ í'dózú ɛndrɛpɪ ágá 'dāá. 16 Ìri ìmvú 'bá Īsērélē vé rĩ pí íjĩ kárakará ĩgō ĩvé Úpí Múngú vúgá. 17 Ìri 'de mvú Úpí ní drɪdrɪ, Índrí Uleterere rĩ ìri ású, āzini ìri ũkpō ìsú sũ Ēlívā† vé rĩ tɪnɪ. Ìri ìmvú anjĩ ɛtɛpɪ vé ɛsɪ újá, kōpɪ ĩvé anjĩ lē ání lēlē, āzini ìri ìmvú 'bá drɪ be ũkpō ũkpō rĩ pí újá tā nĩ sũ 'bá Múngú vé adri 'bá pɪrɪ rĩ pí ní tā nĩ rĩ tɪnɪ, ìri ìmvú 'bá rĩ pí údé ku ũrē Úpí ri ũtɛngárá gá.”

18 Zākāriyā ní mālāyíkã rĩ zizú kīnī, “Ma ícō nĩ ámá íngóni 'yozú kīnī tā 'dĩri 'i nga rá? Á dē kú ārākā rú gí, mā ũkú ní dē kpá ārākā rú gí.”

19 Mālāyíkã rĩ ní újázú ìri ní kīnī, “Ma Gābūrélē 'i. Ma ātí'bá Múngú vé ni, Múngú ĩpē ma ìmvú mí ní ú'dúkó múké 'dĩri ũlūú. 20 'Í ndre drɪ ká, í'dózú āndrũ sɪ, mī tɪ ri ōzũ, mí átá ku, cɪmgbá ĩ ní mváná rĩ tizú rĩ gé, ā'diātāsɪyā mí ɛ'yɪ tā má ní

'yoó ìri ìmvú 'i nga sã pɪrɪ ní gé rĩ kuyé.”

21 'Bá rĩ pí kã rĩ Zākāriyā ri tēé, kōpɪ ríkí ũsũú kīnī, Zākāriyā áwí Jó Múngú vé rĩ ágá 'dāá sã be ācō 'dĩni āsɪ. 22 Zākāriyā kā ĩfũú āmvé nōó, ícō átá kōpɪ be ku. Kōpɪ ní nĩzú ámázú 'yozú kīnī tā āzi 'i'da 'i ìri ní ìndrɪlɪkɪ ágá Jó Múngú vé rĩ ágá 'dāá gí, gō rĩ kōpɪ ní tā rĩ ũlūú drɪ sɪ.

23 Zākāriyā kā ívé ɛzɪ dɛé, ìri ní mvizú mvúú 'bɛtɪ. 24 Tã 'dĩri ã vudrɪ gé, koro ũkú ní Ēlīsābétā ní 'a ìsúú, Ēlīsābétā adri mbāá tōwú kú 'bɛtɪ. 25 Ìri ní 'yozú kīnī, “Tã Úpí ní 'oó mā rú'bá gá nōri, 'dũ drɪnjá má drɪgé sɪ gí, sē 'bá rĩ pí ínjákí mā drɪ ku.”

Mālāyíkã lū Yēsũ vé tɪngárá ā tā

26 Ēlīsābétā vé 'a rĩ kã mbaá caá mbāá áziyá, Múngú ní mālāyíkã Gābūrélē ri ĩpēzú ìmvúú kũrú Nāzērétā vé rĩ gé, āngũ Gālílāyā vé rĩ ágá, 27 ĩpē ìri ìmvú Māriyā adriipi kácáná rú Yōsépā ní lēé jeé 'í ní ũkú rú rĩ vúgá, Yōsépā ĩfũ úyú Dāwúdɪ‡ vé rĩ ágá. 28 Mālāyíkã rĩ ní fizú ìri vúgá 'dāá, 'yozú ìri ní kīnī, “Mōdó mí ní, sēkí mí ní tākíri gí, Úpí ri mí be trú.”

29 Māriyā ē drɪ ábá céré céré tā mālāyíkã rĩ ní 'yoó rĩ sɪ, ri ũsũú 'í ɛsɪ ágá 'dāá, mōdó 'dĩri vé ífífí ā'di. 30 Mālāyíkã rĩ ní 'yozú Māriyā ní kīnī, “Mí 'o ũrɪ sɪ ku. Múngú 'bã tākíri mí drɪgé gí. 31 Mí ìmvú 'a ìsú, mí mvá ágóná tɪ, 'í 'da rú ní Yēsũ§ 'i. 32 Ìri ìmvú adri āmbúgú, ĩ ìmvú ìri zɪ Mvá Múngú āmbúgú 'bá drɪgé céré rĩ vé ni. Úpí Múngú ri

§ 1:11 1:11 Mālāyíkã: Mālāyíkã rĩ pí ìndrí, kōpɪ ri adri Múngú be 'bũ gé 'dálé, kōpɪ rú'bá ākó. Múngú ri sã āzi sɪ kōpɪ ĩpē ìmvú vũ drɪgé nōó ú'dúkó múké ívé rĩ ũlū 'bá rĩ pí ní. * 1:15 1:15 Índrí Uleterere rĩ: Índrí Uleterere rĩ Índrí Múngú vé ni. Búkũ Múngú vé rĩ kīnī, ɛtɛpɪ ri Múngú 'i, ĩrívé mvá Yēsũ ri Múngú 'i, āzini Índrí Uleterere rĩ Múngú 'i. ɛtɛpɪ ri, Mvópɪ ri, āzini Índrí Uleterere rĩ, kōpɪ Múngú ālu. † Í lã Yūwánĩ 1:1-18; Yūwánĩ 8:41-42; ɛzɪ 5:3-4. ‡ 1:17 1:17 Ēlívā: Ēlívā ri nɛbɪ, Múngú 'dũ ìri mvúú 'bũ gé ídri rú, drã kuyé. Tɪkɪ ìri ākūdē ílɪ rĩ ca mūdũrũlũ úrōmĩ (900), ìsú ākūdē tɪkɪ drɪ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. ‡ 1:27 1:27 Dāwúdɪ: Múngú ĩpē Dāwúdɪ ri adrii 'bāgú Īsērélē rĩ pí vé ni, ɛzɪ kīnī, 'bāgú ú'dí ri ìmvú ĩfũ ĩrívé úyú ágá, ìri mālūngā rĩ rú mvúú 'dání'dání, 'bāgú rĩ Yēsũ Kúrísítō 'i. 'Í lã Sāwúmā 132:11-12; ɛzɪ 2:30. Tɪkɪ Dāwúdɪ ri ìsú ākūdē ílɪ rĩ ca ɛlífũ ālu (1,000) gí, ílɪ 'dāri gé, ìsú tɪkɪ drɪ Yēsũ Kúrísítō ri kuyé. 'Í lã 1 Sāmūélē 16-30; 2 Sāmūélē 1-24; 1 'Bāgú 1-2. § 1:31 1:31 Yēsũ: Rú Yēsũ 'dĩri vé ífífí, Múngú ri 'bã paápi rĩ.

ímú sê ìri é 'bìpì Dāwúđĩ vé mālūngā rụ nĩ. ³³ Ìri ímú adri 'bāgú rú súrú Yókóbũ* vé rĩ pi drĩgé. Ìri ímú mālūngā rụ mụzú ụđũ ākó.”

³⁴ Māriyā ní mālāyíkā rĩ zizú kīnĩ, “Ma drĩ ágó ākó pírí, tā 'dĩri ímú 'i nga m̄ rụ 'bá gá íngóni ngóni?”

³⁵ Mālāyíkā rĩ ní 'yozú Māriyā ní kīnĩ, “Índrí Uleterē rĩ ímú mi ású, āzini ũkpō Múngú vé rĩ ímú mi ású rá. Mv̄á mí ní ímú tị rĩ, ìri adri uleterē, ì ìri zị Mv̄á Múngú vé ni.

³⁶ Mívé māríté Ēlīsābētā rì nóni 'a be, ìri ímú mv̄á ágó tị rá, ìsúzú dē kú ārākā rú, 'a ni mba nóni caá mbāá áziyá, 'bá rĩ pi rikí 'yoó kīnĩ ìri úndó rú. ³⁷ Tā āzi Múngú rì ndēepi ni ālunāni 'dāáyo.”

³⁸ Māriyā ní 'yozú kīnĩ, “Ma ātí'bá Úpí vé ni. Tā rĩ ā nga 'i m̄ rụ 'bá gá sũ mí ní 'yoó rĩ tịnị.” Kúru mālāyíkā rĩ ní ìri kuzú, ìri ní 'dezú mụzú.

Māriyā mụ Ēlīsābētā vúgá

³⁹ Sā 'dāri gé, Māriyā ní 'dezú mụzú rụ 'bá sĩ kūrú ánga rú Yūdáyā vé rĩ gé 'dāá, ⁴⁰ ìri ní mụzú kūrú Zākāriyā ní adrizú rĩ gé, ìri ní fizú Zākāriyā vé jó agá 'dāá, ìri ní Ēlīsābētā rì eziyú. ⁴¹ Ēlīsābētā kā Māriyā vé eziyárá 'dĩri yi, mv̄áná rĩ ní 'i úlózú Ēlīsābētā agá 'dāá. Índrí Uleterē rĩ ní Ēlīsābētā rì ásúzú. ⁴² Ìri ní í'dózú átázú ụ'dúkó be ụrụ 'dāá kīnĩ, “Ūkú rĩ pi āsámvú gé, 'bākí tākiri mí drĩgé gí, mv̄á mí ní ímú tị rĩ, 'bākí tākiri drĩ ni gé gí! ⁴³ 'Bo ngá sēepi Múngú ní ma ìnjĩzú, ìri ní Úpí éndrēpì rì ìpēzú ímúzú ma ndrezú rĩ ā'di? ⁴⁴ Má ká mōdó mí ní sēē rĩ yi, koro mv̄á má agá rĩ adri āyikō sĩ, úló 'i má 'a gá 'dāá. ⁴⁵ Múngú 'bā tākiri mí drĩgé gí, ā'diātāsīyā mí ā'yī tā Úpí ní 'yoó ìri 'i nga m̄ rụ 'bá gá rĩ rá.”

* **1:33** 1:33 Yókóbũ: Yókóbũ rì Ābūrāmā mv̄opì Ísākā vé mv̄á, ìri anji be mụdrì drĩ ni ìrĩ, Múngú újá rú ni zị Īsērélē, úyú ìrivé rĩ zíkí anji Īsērélē vé ni. Sā Yēsũ vé rĩ gé, zíkí kōpi Yāhúđĩ. 'Í lā Í'dóngárá 25-50. † **1:55** 1:55 Ābūrāmā: Múngú zị Ābūrāmā rì kīnĩ, ā ku ívé 'bá 'bētì āsámvú gé rĩ pi, ā ku ívé āngū, ā 'de mụy āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrāmā rì é'bìpì Yāhúđĩ rì pi vé rĩ, tìkí ìri ìlì élfũ ālu mūdūrũlũ ārō (1,800) gé, ìsú tìkí drĩ Yēsũ rì kuyé. 'Í lā Í'dóngárá 12-25.

Māriyā ngo úngó Múngú rì íngúzú

⁴⁶ Māriyā ní 'yozú kīnĩ,

“Má íngú Múngú rì ési be céré.

⁴⁷ Mā ē ési ìsú āyikō Múngú ma Paápi rĩ sĩ.

⁴⁸ Ā'diātāsīyā ma ātí'bá ì ní ndrēé kuú ēzì ākó ni, Múngú ũsũ m̄ tā gí.

Í'dózú āndrũ mụzú drĩdrĩ, anji ì ní ímú tị vúlé 'dĩ rĩ pi ímú 'yo kīnĩ, Múngú 'bā tākiri má drĩgé gí,

⁴⁹ ā'diātāsīyā Múngú Ūkpō 'Dípa 'o tā āmbúgú m̄ rụ 'bá gá gí, ìrivé rú uleterē.

⁵⁰ Ési ni rì adri ìdríkídri 'bá 'i ru 'bá ruru rĩ pi ní mụzú 'dāni'dāni.

⁵¹ Inga 'i drì ũkpō be rĩ tā 'ozú āní, íré 'bá āfú rú rĩ pi kpélékpélé.

⁵² Ísì 'bá āngū rụ 'bá rĩ pi ìvé lúpá drĩgé sĩ vūgá,

gō 'bá tā be mādā rĩ pi ingāá ụrụ.

⁵³ Sē ngá múké nyaá 'bá ēbìrì ní fuyú rĩ pi ní, 'bo pē 'bá ā'bú be rĩ pi mụzú drì be ule.

⁵⁴ Ko ívé ātí'bá Īsērélē vé rĩ pi ē ìzā rá.

Āvī ũyō 'í ní sōó lēzú ési ìdríkídri 'bāzú kōpi ní 'dāri ā tā sĩ kuyé.

⁵⁵ Sō ũyō 'bá é'bìpì Ābūrāmā† ní ìrivé úyú pi be kīnĩ, 'i adri kōpi ní ési be múké mụzú nyonyo.”

⁵⁶ Māriyā áwí adrii Ēlīsābētā vé āngá 'dāá mbāá na, ìri ní kúru mvizú mụzú 'bētì.

Yūwānī Bātízīmũ sēepi rĩ vé tịngará

⁵⁷ Sā Ēlīsābētā ní mv̄áná rĩ tizú rĩ ká ícó, tĩ mv̄áná rĩ ágóná. ⁵⁸ 'Bá ìrivé jó gārā gá rĩ pi māríté rĩ pi be ká yi kīnĩ, Úpí 'bā ési múké ìri ní,

tĩ mváná rĩ gí, kòpi adrikí ãní ãyĩkò sĩ.

⁵⁹ Mváná rĩ kã adrií caá ú'dú ãrõ, Zākāriyā é'dípáa pi ãrivé ùndĩ rĩ pi be, úmúkí ã mváná rĩ vé ágélé ē tĩ lĩngará‡ gá, kòpi lēkí kōdō mváná rĩ vé étēpĩ vé rú Zākāriyā 'dĩri 'daá mváná rĩ ã rú'ba gá. ⁶⁰ 'Bo èndrēpĩ gã sĩ, kĩnĩ, “Ã 'dakí mvá rĩ ã rú Yūwánĩ.”

⁶¹ 'Bá rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, “Mívé máríté rĩ pi ãsámvú gé, 'bá ãzi rú be 'dĩni 'dãáyo.”

⁶² Kúru kòpi rikí átá Zākāriyā ní drĩ sĩ, kòpi lēkí nĩ vú ni gé, lē ã 'dakí mvá rĩ ã rú ã'di 'i. ⁶³ Zākāriyā ní ngá kpolo'bu ni zizú, 'i sĩ rĩ mváná rĩ ã rú ãní, ãri ní mváná rĩ ã rú sızú kĩnĩ, “Rú ni Yūwánĩ 'i.” 'Bá rĩ pi céré ãyākí tã 'dĩri sĩ ãyāyā. ⁶⁴ Koro Zākāriyā ē tĩ ní 'i zizú, ádra ni ní 'i oyuzú, ãri ní 'i dōzú átángá átázú, Múngú ri íngúzú. ⁶⁵ 'Bá adri'ba ãri ã gārã gá rĩ pi ãrēvú céré ãyākí tã 'dĩri sĩ ãyāyā. 'Bá adri'ba ãngũ Yūdáyā vé ánga rú rĩ gé rĩ pi ãrēvú céré rikí átá tã 'dĩ'bée sĩ. ⁶⁶ 'Bá tã 'dĩri yĩ'ba rĩ pi ãrēvú céré ngakí ãyāá tã 'dĩri sĩ ãyāyā, kòpi ní zizú kĩnĩ, “Mváná 'dĩri úmvúlēsĩ ímú adri 'bá íngóni ni?” ã'diātāsīyā kòpi ndrekí, Úpí ri ãri be trũ.

Zākāriyā ngo úngó Múngú ri íngúzú

⁶⁷ Índrí Uleteré rĩ ní mváná rĩ vé étēpĩ Zākāriyā ri ásúzú, Zākāriyā ní kúru ú'dúkó íngápi Múngú vúgálēsĩ rĩ ùlüzú kĩnĩ,

⁶⁸ “È íngúkí Úpí Múngú Ísērélē vé rĩ íngúngũ, ã'diātāsīyā ímú ívé 'bá rĩ pi paá gí.

⁶⁹ Ìpē 'bá ní 'bá ũkpō be ni ímú 'bá paá, Ìpē íngázú ívé ãtí'bagú Dāwúđĩ vé úyú agá.

⁷⁰ Úpí ezi tã 'dĩri kú ívé nēbĩ§ uleteré rĩ pi ní otú ínogósí,

⁷¹ kĩnĩ, ã ímú 'bá pa 'bávé ari'ba rĩ pi drĩgé sĩ, ãzini 'bá 'bá ndre'ba ũnjĩ rĩ pi drĩgé sĩ rá.

⁷² Múngú kĩnĩ 'i ési ri adri ãdríkídri 'bávé étēpĩ ní, ãzini 'i ívé ùndĩ 'i ní rúú uleteré rĩ vé tã ígá rá.

⁷³ Sō ũyō rĩ 'bá é'bípĩ Ābūrámā ní

⁷⁴ kĩnĩ, 'i 'bá pa 'bávé ari'ba rĩ pi drĩgé sĩ rá, 'bá ngakí rĩ 'i ní ezi ũrĩ ãkó,

⁷⁵ ú'dú céré 'bá adrikí rĩ uleteré, ãzini 'bá 'okí rĩ tã pĩrĩ 'i èndrēpĩ gé.

⁷⁶ Mā mvá rĩ, ã ímú mi zĩ nēbĩ Múngú ũkpō be 'bá rĩ pi drĩgé céré rĩ vé ni, ã'diātāsīyā mi ímú mu drĩdrĩ Úpí ní létĩ údé.

⁷⁷ Mi ímú lū ãrivé 'bá rĩ pi ní, ã ícō kòpi pa rá, Múngú trũ dō kòpi ãvé ũnjĩkányā agásĩ gí.

⁷⁸ Múngú ní adrií ési be múké rĩ sĩ, ãri ímú 'bá ní ũtúnjā ãpē 'bũ gé 'dãásĩ đĩ 'bá drĩgé,

⁷⁹ ãri ímú đĩ 'bá adri'bée ãnĩná agá rĩ pi drĩgé, ãzini 'bá rĩ'ba drāngará ũtē'ba rĩ pi drĩgé,

ãri 'bá ní létĩ pĩrĩ tākĩri ísúzú ni 'i'da.”

⁸⁰ Yūwánĩ kã mbaá, Índrí Múngú vé rĩ sē ãri ní ũkpō. Yūwánĩ adri ãngũ ã'wĩ cinyáfã rú rĩ agá 'dãá cĩngbá cazú ú'dú ã ní ãri pēzú mužú 'bá Ísērélē vé rĩ pi ãsámvú gé rĩ gé.

2

*Yēsũ vé tĩngará
(Mátáyo 1:18-25)*

‡ 1:59 1:59 Ágélé ē tĩ lĩngará: Múngú lū Ābūrámā ní kĩnĩ, anji āgō Ābūrámā vé rĩ pi adrikí dō caá ú'dú ãrõ gí, lē ã ulíkí kòpi ã ágélé ē tĩ rá, lüzú kĩnĩ, kòpi anji Múngú vé ni. 'Bá rĩ ã'yĩ dō 'i ágélé ē tĩ sēé lĩ gí, ãri tãĩmbĩ Mósē vé rĩ 'du nga. 'I lã 'i dōngará 17:9-14; Ezi 15:1-5. § 1:70 1:70 Nēbĩ: Múngú ri ívé tã átá nēbĩ rĩ pi ní, kòpi kúru ãrivé ú'dúkó rĩ ùlũ 'bá rĩ pi ní.

1 Lókí 'dãri gé, 'bãgú ãmbúgú Rómã vé* Ægósītō sē tãimbí kīnī, lē 'bá Rómã vé rī pi céré, ã sīkí kōpi ã rú búkū agá. 2 ('Dīri rú ī ní í'dó sīī drīdrī 'bá rī pi lãzú, ĩsú ãkūdē Kūrīnīyã ri gávãnã ãngū Sírīyã vé rī agá rī.) 3 'Bá ãlu ãlu nga muú 'i rú sīī ĩvé kūrú agá.

4 Kúru Yōsépã pi ní ngazú ãngū Gãliláyã vé rī agá, kūrú Nãzērétã vé rī agásī, kōpi ní 'dezú muzú ãngū Yūdáyã vé rī gé, kūrú Bētēlémē vé rī agá, ã'diãtãsiyã Yōsépã ĩfū úyú Dãwúđī vé rī agá. 5 Jī Mãriyã ĩri ní lēé jeé 'i ní ũkú rú rī muzú 'i vúgá sī ĩndī, ĩsú Mãriyã ã 'a mba deę gí, ĩri ĩlókō tītī. 6 Kōpi kã rīi adrii 'dãlé, sã Mãriyã vé mvã rī tīzú rī ní ícázú. 7 Mãriyã ní ívé mvã kãyú rī tīzú ágónã. ĩri ní ĩmũlũzú bõngó sī, ĩri ní 'bãzú lazú sõndúkũ ãnyãpã rī pi ní rizú ngã nyazú rī agá. 'Bã mvãñã rī laá sõndúkũ rī agá, ã'diãtãsiyã jó ũmú rī pi ní lazú rī agá 'dãá, kōpi ĩsúkí vũrã lazú ni kuyé.

'Bá kãbĩlõ úcé'bán rī pi mālãyíkã rī pi be

8 ĩnĩñã 'dãri sī, 'bá urukõ kãbĩlõ úcé'bán ni pi rikí ĩvé kãbĩlõ ũtēé ásé agá 'dãá. 9 Mālãyíkã ãlu Úpí vé rī ní ĩndrészú kōpi ęndręti gé, đingará Úpí vé rī ní ãngū ĩmgbērészú kōpi ã gãrã gá sī, sē ũrĩ fũ kōpi ambamba. 10 Kúru mālãyíkã rī ní 'yozú kōpi ní kīnī, "ĩmi adrikí ũrĩ sī ku. Má ĩjĩ ĩmi ní ú'dúkõ múké, 'bá rī pi céré ĩmú adri ãní ãyĩkõ sī ãmbúgú. 11 ĩnĩñã ãndrũ nõri sī, tĩkí ĩmi ní 'bã ĩmi Paápi ni gí kūrú Dãwúđī vé rī agá Bētēlémē agá, ĩri Úpí Kúrísítõ† 'i. 12 Ngã ĩmi ní ícózú ĩri nĩzú ámázú rī ĩri 'dĩni, ĩmi mu údeñã rī ĩsú ĩmũlũkí bõngó sī, 'bãkí ĩri laá sõndúkũ ãnyãpã rī pi ní ngã nyazú rī agá."

* 2:1 2:1 'Bãgú ãmbúgú Rómã vé rī: ĩri 'bãgú ãmbúgú 'bãgú ãngū ãndiãndí rī pi agá rī pi drĩgé, ãngū Yūdáyã vé rī drĩgé, ãngū Gãliláyã vé rī drĩgé, ãzini ãngū Yãhúđī rī pi vé rī drĩgé. 'Bá Rómã vé rī pi ĩvé 'bãgú ãmbúgú rī zĩ ĩvé tĩ sī Kãyísãrã. † 2:11 2:11 Kúrísítõ: Kúrísítõ ri 'bã ĩ ní ũdu dãá drĩ ni gé, lũzú kīnī Múngú ĩpē ĩri adrii 'bãgú rú. Ĕbērē tĩ sī Kúrísítõ ri ĩ zĩ Mãsíyã. 'Í lã Yũwãní 1:41.

13 Koro mālãyíkã urukõ kárakarã ĩngákí 'bũ gé 'dãásĩ, kōpi úmúkí ĩ mālãyíkã ĩndrępi 'dĩri be trũ, kōpi rikí Múngú ri ĩngú, rikí 'yoó kīnī,

14 "Ĕ ĩngúkí Múngú 'bũ gé 'dãá rī ĩngúngũ,
tãkĩri ã adri vũ drĩgé nõgó 'bã Múngú ní ãyĩkõ sē'bán rī pi ãsãmvú gé."

15 Mālãyíkã rī pi kã ĩ újã gõó muú 'bũ gé 'dãá, 'bã kãbĩlõ úcé'bán rī pi ní átázú ĩ ãsãmvú gé sī kīnī, "Lē 'bã 'dekí muú Bētēlémē gá 'dãá tã 'i ngaápi Úpí ní lũú 'bã ní rī ndreé 'bã ni sī."

16 Kōpi alikí ĩ muzú rú'bán sī, kōpi cakí Mãriyã pi ĩsú Yōsépã be ũdeñã rī sī, 'bãkí ũdeñã rī laá sõndúkũ ãnyãpã rī pi ní ngã nyazú rī agá. 17 'Bã kãbĩlõ úcé'bán 'dĩ'bée kã muú caá mvãñã rī ndreé, kōpi ũlũkí tã mālãyíkã rī ní lũú ĩ ní mvãñã rī ã tã sī rī 'bã rī pi ní céré. 18 'Bã rī pi kã tã 'bã kãbĩlõ úcé'bán rī pi ní ũlũú 'dĩri yĩ, sē kōpi ní ãyãngará. 19 'Bo Mãriyã 'bã tã 'dĩ'bée céré kuú 'i ési agá, ri tã ni ũsũú ésisĩlé sī. 20 'Bã kãbĩlõ úcé'bán rī pi kã mvĩi gõó, kōpi rikí đingará Múngú vé rī ĩngú, ã'diãtãsiyã tã kōpi ní ndreé, ãzini kōpi ní yĩ rī nga 'i sũ mālãyíkã rī ní lũú ĩ ní rī tĩnĩ.

Jíkí Yēsũ ri i'dãá Jó Múngú vé rī agá

21 Mvãñã rī kã adrii caá ú'dú ãrõ, ĩ ní ágélé ni ĩ tĩ lĩzú, ĩ ní rú ni 'dazú Yēsũ 'i, rú 'dĩri mālãyíkã lũ nĩ drĩdrĩ, ĩsú ãkūdē ęndrępi ri drĩ 'a ãkõ.

22 Mãriyã pi Yōsépã be, kōpivé ú'dú lã'bĩ vé ĩfũzú yĩ agásĩ rī kã deę, kōpi ní mvãñã rī jĩzú muzú 'dazú Úpí ęndręti gé Yęrusãlémã gá 'dãá,

sũ tãimbĩ Mósẽ‡ vé rĩ ní lěé rĩ tĩni. ²³ Tãimbĩ Úpí vé rĩ 'yo kĩnĩ, “Anji ägõ ĩ ní tĩi kãyú rĩ pi ärevú céré, ĩ kôpi sē Úpí Múngú ní.” ²⁴ Kúru kôpi ní rōbõñõš sēzú zázú sũ tãimbĩ Úpí vé rĩ ní 'yoó, “Ä sēkí ämámũ ĩrĩ, dōku ũ'bōlōgũ ĩrĩ rĩ tĩni.”

Sĩmĩyónã ũlũ ú'dúkõ íngápi Múngú vúgálēsĩ rĩ

²⁵ Lókí 'dãri gé, ágó äzi ri adri Yērúsälémã gá 'dãá, rú ni Sĩmĩyónã 'i, ĩri tã 'o pĩri, ĩri ri Múngú ri zĩ ú'dú céré, épĩ Índrí Uletere Múngú vé rĩ sĩ, ri 'bá Īsērélē vé rĩ pi vé pangará ütēé. ²⁶ Índrí Uletere rĩ lũ ĩri ní kĩnĩ, ícõ drĩ drãã ku, ĩri Kúrisítõ Úpí Múngú ní úmvúlēsĩ ĩpēé rĩ ndre ũgbále, ĩri íbĩ drã ndõ. ²⁷ Ú'dú 'dãri gé, Índrí Uletere rĩ ko Sĩmĩyónã ē drĩ mužú Jó Múngú vé rĩ ä bóró gá 'dãá. Mãriyã pi Yösépã be, kôpi kã mvãñá Yēsũ ri ĩĩ Úpí vúgá 'dãá sũ tãimbĩ Mósẽ vé rĩ ní lěé rĩ tĩni, ²⁸ Sĩmĩyónã ní mvãñá rĩ í'dúzá ruzú 'í drigé, ĩri ní Múngú ri íngúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, ²⁹ “Úpí, ma átĩ'bá mívé ni, mí sē mã drã tã be kírĩ.

Í 'o tã mí ní eziĩ rĩ gĩ.

³⁰ Á ndre 'bá ängũ paápi,

³¹ mí ní ĩpēé 'bá céré pi ní rĩ gĩ.

³² ĩri ütúná, ĩri Múngú ri i'da 'bá adri'bá Yãhũđĩ rú ku rĩ pi ní, ĩri sē 'bá rĩ pi 'bá Īsērélē vé rĩ pi íngúngũ!”

³³ Tã Sĩmĩyónã ní 'yoó 'dĩri sē Yösépã pi Mãriyã be äyãkĩ ãní äyãyã. ³⁴ Kúru Sĩmĩyónã ní kôpi ní

tãkĩri sēzú, ĩri ní 'yozú Mãriyã ní kĩnĩ, “Mívé mvãñá 'dĩri, 'bá urukõ Īsērélē vé rĩ pi ímú ĩri gã sĩ, ĩ ímú kôpi ĩrĩñã ãní rá, urukõ'bée ímú ĩrivé tã ä'yĩ rá, kôpi ímú ídríngará ĩsú ãní rá. Kãdõ ímú 'i i'daá, 'bá rĩ pi ĩri gã sĩ. ³⁵ Mvã 'dĩri ímú tã 'bá rĩ pi ní rĩi ũsũũ ĩ éšĩ agá 'dãlé rĩ pi i'da céré ämvé. Mãriyã, mí éšĩ ri ímú ĩzãngã ĩsú sũ sōkĩ ĩlĩ äco sĩ tĩni.”

³⁶ Ũkú äzi nēbĩ, rú ni Ánã 'i, ĩri Pãñülē ä mvã, ĩri Äsērãzĩ, ĩri äràkã rú. Kôpi ní ĩ jezú rĩ gé, kôpi adrikĩ ágó ni be caá ílĩ ézĩrĩ, ágó rĩ ní drãzú. ³⁷ Ánã adri õwúzĩ rú, ĩrivé ílĩ ca pũkũ äro drĩ ni sũ, ku Jó Múngú vé rĩ kuyé, ri Múngú ri ĩnjĩĩ ütúná pi ĩnĩñá be, ri 'i a'bi* ngã nyangará sĩ, äzini ri Múngú ri zĩ. ³⁸ Ánã ní koro ícázú, ĩsú äkũdē Sĩmĩyónã ri átã Mãriyã pi ní Yösépã be. Ánã ní Múngú ní õwõ'dĩfõ sēzú, ĩri ní mvãñá rĩ vé tã átázú 'bá céré ri'bá Yērúsälémã vé pangará ütē'bá rĩ pi ní.

³⁹ Yösépã pi Mãriyã be, kôpi kã lã'bĩ tãimbĩ Úpí vé rĩ ní lěé rĩ 'oó deé céré gĩ, kôpi ní mvizú gõzú ívé kũrũ Nãzērētã vé rĩ gé ängũ Gãlĩláyã vé rĩ agá 'dãlé ũzi. ⁴⁰ Mvãñá rĩ mba ícã ũkpõ be, tã nĩngará be, Múngú 'bã éšĩ múké ĩri ní.

Yēsũ ri Jó Múngú vé rĩ agá

⁴¹ Ílĩ älu älu, Yēsũ étēpi pi éndrēpi be, kôpi ri éci Yērúsälémã gá ũmũ Ú'dú Múngú ní Ēlízú Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ ä nyangará gá.† ⁴² Yēsũ kã adrií ílĩ be mužrĩ drĩ ni ĩrĩ, kôpi 'dekĩ mužú

‡ 2:22 2:22 Mósẽ: Yösépã kã drãá gĩ, 'bãgũ Ējēpētõ vé rĩ 'bã anji Īsērélē vé rĩ pi eziĩ ngãã túgērĩ rú caá ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mósẽ ri ĩpēzú ímúzú anji Īsērélē vé rĩ pi pazú adringará túgērĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē tãimbĩ rĩ Mósẽ ní, ä lũ anji Īsērélē vé rĩ pi ní, sēzú ĩ ní tãimbĩ rĩ zizú tãimbĩ Mósẽ vé ni ãní. Tĩkĩ Mósẽ ri ĩsú äkũdē ílĩ rĩ ca élfũ älu mũdũrũlũ sũ (1,400), ĩsú äkũdē tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. Í lã Wũngará 2-24. 2:23 2:23 Wũngará 13:2, 12 § 2:24 2:24 Rōbõñõ: Rōbõñõ 'dĩri lũ kĩnĩ Mãriyã pi Yösépã be ngã äkõ. Í lã Lēvĩtĩkã 12:8. 2:24 2:24 Lēvĩtĩkã 12:8 * 2:37 2:37 A'bi: Sã äzi sĩ Yãhũđĩ rĩ pi ri ĩ a'bi, nyakĩ ínyã ku, kôpi ri éšĩ 'bã rizú Múngú ri zizú. † 2:41 2:41 Ú'dú Múngú ní Ēlízú Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ: Yãhũđĩ rĩ pi ri ú'dú Múngú ní õtũ Ēlízú Īsērélē rĩ pi vé jó rĩ pi tĩ gé sĩ Ējēpētõ gá 'dãá rĩ vé tã ígã. Őtũ kôpi é'bĩpĩĩ ũbēkĩ kãbĩlõ ä äri ívé kēetĩ ē ērĩfe gá sĩ, sē Múngú ú'dĩ kôpi kuyé. Múngú ú'dĩ 'bã Ējēpētõ vé kãbĩlõ äri ũbē'bá ívé kēetĩ ē ērĩfe gá sĩ kuyé rĩ pi vé anji ägõ kãyú rĩ pi ũdrãá 'bã älu älu vé 'bēti äsãmvú gé sĩ rá. Í lã Wũngará 12:17-28; Mátãyo 26:2; Mãrákõ 14:1; Lúkã 2:41; Yüwãní 2:13; Ēzĩ 12:4; 1 Kõrĩnitõ 5:7; Ēbērē 11:28.

étépi be éndrépi sî ũmũ rî gé, sũ ìvé mēre ní lée rî tîni. ⁴³ Ũmũ rî kã deé, Yēsũ étépi pi éndrépi be, kôpi kã rií mvií muzú 'bētî Nāzēretã gá 'dãá, Yēsũ áwí kuú vúlé Yērúsâlémã gá 'dãá, étépi pi éndrépi be nîkí áamá kuyé. ⁴⁴ Kôpi ũsũkí déna ìri 'bá ì ní rií êcî tuú kôpi be trú rî pi àsámvú gé, kôpi écîkí ũtú nîjî. Kôpi ní kúru í'dózú Yēsũ ri ndázú ìvé máríté rî pi àsámvú gé sî. ⁴⁵ Kôpi kã ìri ìsú kuyé, kôpi ní gôzú muzú ìri ndázú vúlé Yērúsâlémã gá 'dãlé. ⁴⁶ Ũ'dú na ã vudrî gé, kôpi cakí muú Yēsũ ri ìsú Jó Múngú vé rî ã bóró gá, úrí kuú 'bá ängũ ímbá'bá rî pi àsámvú gé, ìri ri kôpivé tã yî, äzini ìri ri kôpi uzî tã sî. ⁴⁷ 'Bá rî pi kã tã nîngará ìri ní átázú, äzini tã újázú rî yî, kôpi äyãkí äní äyâyã. ⁴⁸ Yēsũ étépi pi éndrépi be, kôpi kã ìri ndreé, sê kôpi ní äyãngará. Éndrépi ní 'yozú ìri ní kîñî, "Mâ mvá rî, 'bã mí étépi be, 'bã rikí mi ndãã ìzãngã ìzãngã rú. 'Í 'o 'bã 'dîni äsî?"

⁴⁹ Yēsũ ní kôpi zîzú kîñî, "Ngá ìmi ní rizú ma ndázú rî ã'dî? Ìmi nîkí kuyé 'yozú kîñî, lē mâ adri má Étépi vé jó agá?" ⁵⁰ 'Bo tã ìri ní átá kôpi ní 'dîri fi kôpi drîgé kuyé.

⁵¹ Kúru ìri ní 'dezú muzú kôpi be trú Nāzēretã gá 'dãlé, 'dú kôpivé tã ngaá rá. 'Bo éndrépi 'bã tã ì nga'bée 'dî'bée céré kuú 'í éšî agá. ⁵² Yēsũ mba tã nîngará be, äzini mba rú'bã be múké múké. Múngú lē ìri rá, 'bã rî pi lēkí kpã ìri rá.

3

Yūwānī Bātīzīmū sēepi rī vé tī sēngará

(Mātáyo 3:1-12; Mārākō 1:1-8; Yūwānī 1:19-28)

* **3:1** 3:1 'Bāgú Ēródē: Ēródē 'dīri Ēródē Ānītīpā 'i, ìri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá. 'Í lã Mātáyo 14:1; Mārākō 6:14; Lúkã 3:1; Ēzî 4:27. Sã ì ní Yēsũ ri tîzú rî gé, Ēródē Āmbúgú 'dīri ru ängũ rî nî. 'Í lã Mātáyo 2:1-8; Lúkã 1:5. Vudrî ni gé, 'bāgú äzi anigé rú ni Ēródē Āgrīpā, ìri Ēródē Āmbúgú rī vé mvá vé mvá. 'Í lã Ēzî 12:1-13:1. **3:6** 3:6 Īsáyã 40:3-5 † **3:7** 3:7 Bātīzīmū: Ī ri 'bã rî pi ní bātīzīmū sē lüzú kîñî, kôpi újákí éšî ìvé ũnjikānyã agásî gí, kôpi ê'yîkí Múngú ri gí. ‡ **3:8** 3:8 Anjî Ābūrāmã vé ni: 'Bã urukō'bée ũsũkí kîñî ì dō anjî Ābūrāmã vé ni, Múngú ri ícô ì pa rá.

¹ 'Bāgú āmbúgú Rómã vé Tībēriyã ru mālūngã rî caá ílí mudrî drî ni tōwú, ìsúzú Pónítīyō Pīlātō ri gāvānã ängũ Yūdáyã vé rî agá, Ēródē* ru ängũ Gālīláyã vé rî nî. Ēródē édrīpi Pīlīpū ru ängũ Ītūrīyã vé rî pi Tūrākōnītī vé rî be, Līsānīyāsī ru ìvé rî ängũ Ābīlénē vé rî. ² Lókí 'dãri gé, Ānāsī pi Kāyáfã be, kôpi atala ambugu, ũ'dúkó Múngú vé rî ní ícázú Zākāriyã mvôpi Yūwānī vúgã ängũ ã'wí cinyáfã rú rî agá 'dãá. ³ Yūwānī ní muzú yî Yáridénî vé rî ē mīlé gá sî, ri tî sēé muzú 'bã rî pi ní kîñî, 'bã rî pi ã újákí éšî, kôpi ã rukí bātīzīmū, Múngú ã trū rí kôpi ìvé ũnjikānyã agásî rá. ⁴ Tã 'dīri nēbî Īsáyã sî ótú ìnógósî ìvé búkū agá kîñî,

"Ũ'dúkó 'bã äzi vé ni ri ó'ú ängũ ã'wí cinyáfã rú rî agá 'dãá, kîñî,

'Ìmi údékí létî Úpî ní,

ìmi útúkí létî ìrivé rî ã adri pîrî.

⁵ Ìmi ótúkí ängũ ì'búnã rú rî pi rá, ìmi udíkí ìrã rî pi, äzini ìmi gakí ängũ ánga rú rî pi, ã adri kpākpā,

ìmi útúkí létî gōrōŋō rú rî pi ē ícã pîrî,

ìmi ótúkí létî 'bú rú rî pi ícã kpākpā.

⁶ 'Bã rî pi ímú ũkpō Múngú ní ängũ pazú rî ndre ì mî sî.' "

⁷ 'Bã bītrīkã ímúkí, kôpi lēkí Yūwānī ã sē ì ní bātīzīmū,† Yūwānī ní 'yozú kôpi ní kîñî, "Ìmi adri'bée sũ ìñî tîni 'dî'bée, ã'dî ìmgbē ìmî mî ápázú Múngú vé jīkó úmvúlésî ímúpi drīdrī 'dīlé rî gé sî nî? ⁸ Lē ìmi 'okí tã lūúpi 'yozú kîñî, ádarú ìmi újákí éšî ìmivé ũnjikānyã agásî gí ni áyu, lē ìmi rikí 'yoó, Ābūrāmã ri ìmi é'bīpi 'dîni ku. Á 'yo ìmi ní

'dini, Múngú ri ícò írà anjíná 'dĩ'bée újá ufu anjíná Ābūrāmā vé ni[‡] rú rá. ⁹ Múngú í'dú ũbólú pɛtì ā úlá ugazú rĩ 'í drígé gí, pɛtì 'a'bée ũ'a be múké ku rĩ pi ārēvú céré ĩ uga vūgá, ĩ kòpi 'du ú'bé áci agá."

¹⁰ 'Bá bĩtríká rĩ pi ní Yūwánĩ ri zìzú kìnĩ, "Kúru lē 'bá 'okí ā'di?"

¹¹ Yūwánĩ ní újázú kòpi ní kìnĩ, "Bá rĩ dō bōngó be ĩrĩ, ā sē ālu ni 'bá bōngó ākó rĩ ní, 'bá rĩ dō ānyāngā be, ā sē ānyāngā 'bá ānyāngā ākó rĩ ní."

¹² 'Bá mūfēngā umbe jezú rĩ u'du' 'bá rĩ pi[§] ímúkí kpá Yūwánĩ vúgá, Yūwánĩ ā sē ĩ ní bātízĩmū. Kòpi ní ĩri zìzú kìnĩ, "Ímbápi, kúru lē 'bá 'okí ā'di?"

¹³ Yūwánĩ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Lē ĩmi u'dukí mūfēngā rĩ 'bá rĩ pi vúgá sī sū tāimbì ní lēé rĩ tìni, ā u'dukí āndō be ku."

¹⁴ Āngáráwá urukò ímúkí kpá Yūwánĩ ri zì kìnĩ, "Kúru lē 'bá 'okí ā'di?"

Īri ní újázú kòpi ní kìnĩ, "Ē érikí 'bá āzi ā ngá ũkpō sī ku, āzini ā tókí 'bá āzi ũnjō sī ku, lē ĩmi adrikí āyĩkō sī ngá ĩ ní ĩmi ũfēzú rĩ sī."

¹⁵ 'Bá rĩ pi rikí céré ési 'bāá Kúrísitō ri ũtēzú, kòpi rikí ũsūyú ĩ ési agá 'dālé kìnĩ, déna Yūwánĩ ri Kúrísitō 'i.

¹⁶ Yūwánĩ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ma ri ĩmi ní bātízĩmū rĩ sē yĩ sī. 'Bo 'bá āzi ri ímú vúlé 'dĩ'dĩ, ĩrivé āmbūgū ndē mávé rĩ rá. Má ícò ĩrivé ngá pá gá rĩ vé bāá oyuyú bā ku. Īri ímú ĩmi ní bātízĩmū sē ũkpō Índrí Uleterere rĩ vé rĩ sī, āzini āci sī.

¹⁷ Īri kòbì be drígé ānyá ú'bìzú āni, ĩri ānyá rĩ ú'bì, ĩri ānyá rĩ vé fĩ* dā ĩrá agá, ĩri 'bí ni zā ve áci drāapi ku ni sī." ¹⁸ Yūwánĩ ũlū Múngú vé ú'dúkò múké rĩ 'bá rĩ pi ní lètì be āndiāndí.

¹⁹ 'Bo Yūwánĩ ní Ēródē ē drĩ ĩnjázú ĩri ní édrípì Pílípū vé ũkú Ēródíyā ri 'dujé 'í ní ũkú rú rĩ sī, āzini ĩri ní tā ũnjí 'oó tré rĩ sī. ²⁰ Ēródē gō ũnjĩkānyā āzi 'oó agaá rá, 'du Yūwánĩ ri 'beé jó āngū ũ'yìzú rĩ agá.

Yūwánĩ sē Yēsū ní bātízĩmū
(Mātáyo 3:13-17; Mārākō 1:9-11)

²¹ Sā Yūwánĩ ní rizú 'bá rĩ pi ní bātízĩmū sēzú rĩ gé, sē kpá Yēsū ní bātízĩmū ĩndĩ. Yūwánĩ kā rii Múngú ri zì, 'bū ní 'i zìzú, ²² Índrí Uleterere rĩ ní ísìzú ímúzá sū āmámū tìni, úrizú Yēsū drígé. Kúru ú'dúkò ní íkúzá 'bū gé 'dāásĩ kìnĩ, "Mi Mvā mávé ni, á lē mi ambamba, ma āyĩkō sī mí sī."

Ē'bìpì Yēsū vé rĩ pi
(Mātáyo 1:1-17)

²³ Yēsū kā ívé ězì í'dó, ísú ĩrivé ílì ri ílókō ca pūkú na. 'Bá rĩ pi céré ũsūkí kìnĩ, ĩri Yōsépā ā mvá,

Yōsépā ri Héli ā mvá, ²⁴ Héli ri Mātātā ā mvá,
Mātātā ri Léví ā mvá, Léví ri Mēlékĩ ā mvá,
Mēlékĩ ri Yānáyĩ ā mvá, Yānáyĩ ri Yōsépā ā mvá,

²⁵ Yōsépā ri Mātātíyā ā mvá,
Mātātíyā ri Āmósā ā mvá,
Āmósā ri Nāhúmū ā mvá, Nāhúmū ri Ēsélĩ ā mvá,

Ēsélĩ ri Nāgáyĩ ā mvá, ²⁶ Nāgáyĩ ri Mátā ā mvá,
Mátā ri Mātātíyā ā mvá, Mātātíyā ri Sēmēyínĩ ā mvá,

Sēmēyínĩ ri Yōsékē ā mvá, Yōsékē ri Yódā ā mvá,

²⁷ Yódā ri Yōnánā ā mvá, Yōnánā ri Rēsā ā mvá,
Rēsā ri Zērūbābélā ā mvá,
Zērūbābélā ri Sālītíyélē ā mvá,

Sālītíyélē ri Nérĩ ā mvá, ²⁸ Nérĩ ri Mēlékĩ ā mvá,

Mēlékĩ ri Ádĩ ā mvá, Ádĩ ri Kōsámā ā mvá,

§ 3:12 3:12 'Bá mūfēngā u'du' 'bá rĩ pi: 'Bá mūfēngā u'du' 'bá 'dĩ'bée, kòpi Yāhūdĩ ri 'bá mūfēngā u'du' 'bá 'bāgú āmbūgú Rómā vé rĩ ní rĩ. Kòpi ri mūfēngā rĩ u'du' 'bá 'bāgú rĩ ní 'yoó kòpi ā u'dukí rĩ ndē. * 3:17 3:17 Ānyá rĩ vé fĩ, āzini 'bí ni: Ānyá rĩ vé fĩ, ĩri 'bá Yēsū Kúrísitō ri ě'yì' bā gí rĩ pi, 'bí ni, ĩri 'bá Yēsū Kúrísitō ri ě'yì' bā kuyé rĩ pi.

Kösámã ri Êlēmādámã ã mvá,
 Êlēmādámã ri Êrē ã mvá,
 29 Êrē ri Yósūwã ã mvá, Yósūwã ri
 Êlízérē ã mvá,
 Êlízérē ri Yörímã ã mvá, Yörímã ri
 Mátátã ã mvá,
 Mátátã ri Léví ã mvá, 30 Léví ri
 Sīmīyónã ã mvá,
 Sīmīyónã ri Yúdã ã mvá, Yúdã ri
 Yösépã ã mvá,
 Yösépã ri Yónámũ ã mvá, Yónámũ ri
 Êlīyākímã ã mvá,
 31 Êlīyākímã ri Mēláyã ã mvá,
 Mēláyã ri Ménã ã mvá,
 Ménã ri Mátátã ã mvá, Mátátã ri
 Nátánã ã mvá,
 Nátánã ri Dãwúđĩ ã mvá, 32 Dãwúđĩ
 ri Yēsē ã mvá,
 Yēsē ri Ōbédē ã mvá, Ōbédē ri Bōójã
 ã mvá,
 Bōójã ri Sālīmónĩ ã mvá, Sālīmónĩ ri
 Nāsónã ã mvá,
 33 Nāsónã ri Āmīnādábã ã mvá,
 Āmīnādábã ri Ādīmínĩ ã mvá,
 Ādīmínĩ ri Ārínĩ ã mvá, Ārínĩ ri
 Êzīrónã ã mvá,
 Êzīrónã ri Pērēzĩ ã mvá, Pērēzĩ ri
 Yúdã ã mvá,
 34 Yúdã ri Yōkóbũ ã mvá, Yōkóbũ ri
 Īsákã† ã mvá,
 Īsákã ri Ābūrámã ã mvá, Ābūrámã
 ri Térã ã mvá,
 Térã ri Nãhórã ã mvá, 35 Nãhórã ri
 Sērúgã ã mvá,
 Sērúgã ri Réwũ ã mvá, Réwũ ri
 Pēlégē ã mvá,
 Pēlégē ri Êbérē ã mvá, Êbérē ri Sélã
 ã mvá,
 36 Sélã ri Kãyīnã ã mvá, Kãyīnã
 ri Ārīpākāsádã ã mvá,
 Ārīpākāsádã ri Sémē ã mvá, Sémē ri
 Núwã ã mvá,
 Núwã ri Lēmékē ã mvá, 37 Lēmékē
 ri Mētūsélã ã mvá,
 Mētūsélã ri Ēnókã ã mvá, Ēnókã ri
 Yāredē ã mvá,

Yāredē ri Māhālālélĩ ã mvá,
 Māhālālélĩ ri Kēnánã ã mvá,
 38 Kēnánã ri Ēnósã ã mvá, Ēnósã ri
 Sētē ã mvá,
 Sētē ri Ādámã‡ ã mvá, Ādámã ri,
 Múngú gbi ĩri nĩ.

4

Ādróko ũ'bĩ Yēsũ ri

(Mátáyo 4:1-11; Mārakō 1:12-13)

1 Yēsũ kã ĩfũú yĩi Yáridénĩ agásĩ,
 Índrí Uleterē rĩ ní ĩri ásúzú, Índrí
 Uleterē rĩ ko ĩri ě drĩ mužú āngũ
 ã'wĩ cínýáfã rú rĩ gé 'dãá, 2 'Dálé
 ādróko* ũ'bĩ Yēsũ ri ú'dú pũkú su.
 Ú'dú 'dĩ'bée agá, nya ngá āzi kuyé,
 ěbĩrĩ fũ ĩri rá.

3 Ādróko rĩ ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ,
 “Mi dō Mvã Múngú vé ni, mí újã írá
 mvã 'dĩri ufuú pánga rú.”

4 Yēsũ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Sĩkĩ
 búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, “Bá ícõ
 adrii ídri rú 'yéngã ānyāngã sĩ ku.”

5 Ādróko rĩ ní ĩri jizú tuzú ánga
 drĩgé urugégé 'dãá, ĩri ní āngũ vũ
 drĩgé rĩ pi i'dazú ĩri ní céré. 6 ĩri ní
 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Ma sē mi āngũ
 vũ drĩgé nõ'bée ru céré nĩ, ngá ũnyĩ
 be rĩ pi ārēvú céré, ma sē mí ní,
 ã'diātāsīyã sēkĩ kōpi kú má drĩgé,
 ma ícõ sē 'bá má ní lēé rĩ ní rá. 7 Mĩ
 ũtĩ dō kũmũcí ma ĩnjizú rá, ma ngá
 rĩ pi ārēvú sē céré mí ní.”

8 Yēsũ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Sĩkĩ
 búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, ‘Lē mĩ
 ĩnjĩ 'yéngã Úpĩ Múngú mívé rĩ áyu,
 mĩ nga ĩri ní ězĩ.’ ”

9 Ādróko rĩ ní Yēsũ ri jizú mužú
 Yērúsálémã gá 'dãá, ĩri ní Yēsũ ri
 jizú tuzú Jó Múngú vé rĩ drĩgé
 urũ 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mi dō
 Mvã Múngú vé ni, 'í wa vũgã 'dãá.
 10 Ā'diātāsīyã sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ
 agá kĩnĩ,

“ ‘Múngú ri ívé mālāyíkã rĩ pi ĩpē

† 3:34 3:34 Īsákã: Īsákã ri mvã Múngú ní ězĩ Ābūrámã ní rĩ. † 3:38 3:38
 Ādámã: Ādámã ri 'bã Múngú ní 'dõ gbi drĩdrĩ rĩ. ĩri ětēpĩ 'bã vũ drĩgé rĩ pi vé ni céré. ĩrivé ũkũ
 Évã ri ěndrēpĩ 'bã vũ drĩgé rĩ pi vé ni céré. 'Í lã 'Ídõngará 1-5. * 4:2 4:2 Ādróko: Ādróko vé rĩ
 Sātánã 'i, ĩri āmbúgũ índrĩ ũnjĩ rĩ pi drĩgé, gã tã Múngú vé ri 'dugã ngagã sĩ 'bũ gé 'dálé. Múngú
 ídrõ ādróko ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi be 'bũ gé 'dãási nĩ. 'Í lã 'Ídangará 12:7-9. 4:4 4:4 Dētōrōnómē 8:3
 4:8 4:8 Dētōrōnómē 6:13

ímú mì ìzã ko rá,
 11 kòpì mi ko ì drìgé ọ̀rù 'dìgè,
 mì sī rí mì pá ìrã rù' bá gá ku.' ”
 12 Yèsù ní újázú àdróko rī ní kīnī,
 “Sīkí búkū Múngú vé rī agá kīnī, ‘Lē
 mì ù' bī Úpí Múngú mívé rī ku.’ ”
 13 Àdróko kã Yèsù rì ù' bī lèti be
 àndiándí tí, ìrì ní Yèsù rì kuzú kuú
 'dãá, 'í íbí rí ìgòó ndò.

*Yèsù 'í dó èzì ngaá Gālíláyã gá
 (Mátayo 4:12-17; Mārākō 1:14-
 15)*

14 Yèsù ní 'i újázú gōzú àngū
 Gālíláyã vé rī gé 'dālè, Índrí Uleterè
 rī vé ùkpò ású ìrì rá. Ìrivé tã ayi
 mužú àngū rī agásì cére. 15 Yèsù rì
 'bá rī pi ìmbá Jó Múngú rì Zìzú rī pi†
 agásì, 'bá rī pi àrèvú cére ìngúkí ìrì
 rá.

*'Bá Nāzēretā vé rī pi gākí Yèsù rì
 sī
 (Mátayo 13:53-58; Mārākō 6:1-6)*

16 Yèsù ní 'i újázú gōzú vúlè
 Nāzēretā gá, vūrã ìrì ní mbazú rī
 gé 'dãá, ù' dū Sābátā vé rī gé, ‡ ìrì ní
 'dezú mužú Jó Múngú rì Zìzú rī agá
 'dãá, sū ìrì ní rīi 'oó nǎjì rī tìni. Ìrì
 ní ngazú ọ̀rù sī Búkū Múngú vé rī
 lãzú. 17 Ì ní búkū nẹbì Ísáyã vé rī
 'dújú sèzú drì ni gé. Ìrì ní búkū rī
 zìzú, ìsú vūrã ì ní sī kīnī,

18 “Índrí Uleterè Úpí vé rī ású ma gí,
 à' diātāsīyã ìpè ma ímú
 ù' dūkò múké rī ùlúú 'bá ngá àkó
 rī pi ní.

Ìpè ma ímú 'bá ì ní ù' yī jò agá rī pi
 vé ọ̀yungará ã tã ùlúú,
 àzini 'bá mì be èsì' bá gí rī pi vé
 àngū ndrengará ã tã ùlúú,

'bá ì ní kòpì è drì ọ̀rù rī pi è ìsúkí rí
 drìwālã.

19 Lókí Úpí ní lèzú èsì múké
 'bázú 'bá rī pi ní rī ícò gí, ìpè
 ma ímú tã ni ùlúú.”

20 Yèsù ní búkū rī ùpìzú, ìrì ní sèzú
 'bá rīpi búkū rī ã tã mbaápi rī drìgé,
 ìrì ní úrízú vūgá. 'Bá Jó Múngú rì
 Zìzú rī agá rī pi àrèvú cére 'bákí mì
 rizú ìrì ndrezú. 21 Kúru ìrì ní 'yozú
 'bá rī pi ní kīnī, “Búkū Múngú vé
 má ní lãá, ìmi ní yī àndrū 'dìri, tã
 ni nga 'i fūú tì ni gé gí.”

22 'Bá rī pi àrèvú cére ngakí átá
 kīnī, ìrì múké, kòpì àyākí tã ìrì ní
 átá múké 'dìri sī rá, kòpì ní rizú ì
 uzizú ì àsámvú gé sī kīnī, “Mvã 'dìri
 adri nyo Yòsèpã mvòpì 'i kuyé?”

23 Yèsù ní 'yozú kòpì ní kīnī,
 “Ádarú ìmi ímú átá má ní nāpí sī
 'dini, 'Mì rīpi àngū ìdrìpi rī, mì ìdrì
 mì ùlúngu! Tã 'bá ní yī mì ní 'oó
 Kāpārānāúmã gá 'dālè rī, lè mì 'o
 kpá mívé kūrú agá nōgò.’ ”

24 Yèsù ní gōzú 'yozú kīnī, “Ádarú
 á lè 'yoó ìmi ní 'dini, 'bá rī dō nẹbì,
 ìnjìkí ìrì ìrivé kūrú agá ku. 25 Ádarú
 á 'yo ìmi ní 'dini, ọ̀tú lókí Èlìyã rú rī
 pi kárakarã àngū Ìsèrèlè vé rī agá,
 ìlì na èlì sī, yīgò 'dì kuyé, èbìrì 'de
 ùnjì ùnjì àngū rī agásì cére. 26 'Bo
 Múngú pè nẹbì Èlìyã rì mužú ọ̀wuzì
 Ìsèrèlè vé rī pi vúgá kuyé, pè ìrì
 mužú ọ̀wuzìgò§ adripi kūrú Zārèfátã
 vé rī agá rī vúgá, àngū Sídónã vé rī
 agá. 27 Ọ̀tú lókí nẹbì Èlìsã* vé rī gé,
 'bá ùfú† ní nyaá rī pi kárakarã àngū
 Ìsèrèlè vé rī agá 'dãá, 'bo 'bá àzi ùfú
 ní deẹ rù' bá ni gé sī ni 'dãáyo, 'yèná

4:11 4:11 Sāwúmã 91:11-12 4:12 4:12 Dètòrònómè 6:16 † 4:15 4:15 Jó Múngú rì Zìzú rì: Yāhūdì rī pi vé Jó Múngú rì Zìzú rī pi kárakarã kūrú rī pi agásì àndiándí, kòpì rì ì úmú Búkū Múngú vé rī lã, àzini kòpì rì Múngú rì ìnjì Ọ̀' dū Sābátā vé rī gé. ‡ 4:16 4:16 Ọ̀' dū Sābátā vé rì: Ọ̀' dū 'dìri Yāhūdì rī pi ní rizú uvuzú rī, àzini kòpì ní rizú Múngú rì zìzú rī. Yāhūdì rī pi rì Ọ̀' dū 'dìri vé tã ígá kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, àzini Múngú pa ì adringará tųgèrì rú rī agásì nī. Ọ̀' dū Sābátā vé rì Yāhūdì rī pi rì zì Ọ̀' dū èzìrì, 'bo Kèlìkò rī pi rì zì Ọ̀' dū áziyá. 'Í lã Wùngará 20:8-11; Dètòrònómè 5:12-16. 4:19 4:19 Ísáyã 61:1-2 § 4:26 4:26 Ọ̀wuzìgò: Ọ̀wuzìgò 'dìri adri 'bá Ìsèrèlè vé ni kuyé. 'Í lã 1 'Bāgú 17:1-24. * 4:27 4:27 Èlìsã: Èlìsã gò adrii nẹbì Múngú vé ni Èlìyã ã vùdrì gé. 'Í lã 1 'Bāgú 19; 2 'Bāgú 2-13. † 4:27 4:27 Ùfú: Tājmbì Mósè vé rī kīnī, 'bá ùfú ní nyaá rī ìrì àzāvú rú, à'yíkí ìrì adrii 'bá Ìsèrèlè vé rī pi àsámvú gé ku. Lè dō drã rī ã de 'í rù' bá gá sī rá, ìrì mužú 'i 'i' da átálágú rī èndrètì gé, átálágú rī ìrì ndre, ìrì 'yo drã rī de rù' bá ni gé sī gí. 'Í lã Lèvítìkã 14:1-32.

ũfú rĩ de Nãmánã‡ Sírĩyāgú rĩ rụ'ba gá sī.”

28 'Bá adri'ba Jó Múngú ri Zizú rĩ agá rĩ pi kã tã 'dĩri yĩ, kòpi ẽ ẹsĩ ve ũnjĩ ũnjĩ. 29 Kòpi ní ungazú uru, kòpi ní ìri zezú muzú kũrú rĩ agásĩ àmvé. Kòpi jìkí ìri muzú ánga ì ní kũrú rĩ sızú rĩ drĩgé 'dãá, kòpi lèkí kòdò ìri zeé 'deé wĩlĩwĩlĩ agá 'dãá. 30 'Bo Yèsũ ní 'dezú muzú 'bá bĩtrĩká rĩ pi àsámvú gé sī 'dĩsĩ rá, ìri ní kòpi kuzú.

Yèsũ dro índrí ũnjĩ fiúú ágó àzi drĩgé sī

(Mārākō 1:21-28)

31 Kúru Yèsũ ní 'dezú muzú kũrú Kāpārānāúmā vé rĩ gé, àngũ Gālíláyā vé rĩ agá, ri 'bá rĩ pi ímbá ụ'dú Sābātā vé rĩ gé. 32 'Bá rĩ pi àyākí tã ìri ní ímbá rĩ sī rá, à'diātāsīyā tã ìri ní átá rĩ ũkpō be.

33 Ụ'dú àlu, Yèsũ kã adrii Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dãá, ágó àzi índrí ũnjĩ§ ní fií drĩ ni gé ni kpá 'dãá'dã, ágó rĩ ní trezú ụ'dúkò be uru 'dãá kĩnĩ, 34 “Á! Yèsũ Nāzērétāgú rĩ, ngá mí ní lèé 'bá vugá rĩ à'di? Mí ímú 'dĩri 'bã 'dij? Á nĩ mi rá! Mí 'Bá Uletere Múngú vé ni.”

35 Yèsũ ní trezú índrí ũnjĩ rĩ drĩgé kĩnĩ, “Mí újĩ kírĩ. 'Í fũ ágó 'dĩri drĩgé sī!” Índrí ũnjĩ rĩ ní ágó rĩ 'duzú a'bezú vugá 'bá rĩ pi andregá 'dĩgé, ìri ní ngazú kpuzú muzú, 'o ágó rĩ ũnjĩ kuyé.

36 'Bá rĩ pi céré àyākí tã 'dĩri sī àyāyā, kòpi rikí ì uzijĩ ì àsámvú gé sī kĩnĩ, “Tã ágó 'dĩri ní átá 'dĩri íngóni? Ìri ri átá ũkpō be, ìri ri 'yo índrí ũnjĩ rĩ pi ní, kòpi à fũkí àmvé 'bá rĩ pi drĩgé sī, kòpi nga fũ rá.” 37 Yèsũ vé tã ayi muzú àngũ 'dãri agásĩ céré.

Yèsũ idrí 'bá kárakarã

(Mātáyo 8:14-17; Mārākō 1:29-

34)

38 Yèsũ ní fũzú Jó Múngú ri Zizú rĩ agásĩ, ìri ní 'dezú muzú Sĩmónā vé àngá. Ca muụ ịsụ Sĩmónā ìdrẹpi ri drã rú, rụ'ba ni ko gbírílílí. 'Bá àlu àlu ní Yèsũ ri mázú kĩnĩ, “Mí idrí 'bá ní ũkú nòri fò!” 39 Yèsũ ní 'i útrúzú ìnyinàná ũkú rĩ vé gbóló gārã gá 'dãá. Ìri ní 'yozú kĩnĩ, drã rĩ ã nga ũkú rĩ drĩgé sī. Drã rĩ ní dezú ũkú rĩ rụ'ba gá sī, koro ìri ní íngázú uru, ìri ní ínyá á'dízú sèzú kòpi ní.

40 Ụtú rĩ kã 'deé, 'bá rĩ pi ní ìvé 'bá drã be àndiándi rĩ pi ijizú Yèsũ vugá nòó, ìri ní drĩ 'bázú 'bá drã be 'dĩ'bée drĩgé sī àlu àlu céré, ìri ní kòpi idrízú. 41 Índrí ũnjĩ rĩ pi ní úkpúzú 'bá kárakarã rĩ pi drĩgé sī, rikí útré ụ'dúkò be uru 'dãá kĩnĩ, “Mí Mvã Múngú vé ni!” 'Bo Yèsũ ní trezú kòpi drĩgé kĩnĩ, lè kòpi à újĩkí kírĩ, à'diātāsīyā kòpi nĩkí rá 'yozú kĩnĩ, ìri Kúrísitò 'i.

42 Àngũ rĩ kã ówú, Yèsũ ní fũzú muzú vūrã 'bá àkó ni gé. 'Bá rĩ pi ní 'dezú rizú ìri ndázú. Kòpi kã ìri ịsụ, kòpi lèkí kòdò ìri ugaá ã mu ílélé ku. 43 'Bo Yèsũ ní 'yozú kòpi ní kĩnĩ, “Lè mà ũlũ kpá ụ'dúkò múké mālũngã Múngú vé rĩ ã tã muzú kũrú uruko'bée agásĩ ìndĩ, à'diātāsīyā ìpèkí ma ẹzĩ 'dĩri ngaá.”

44 Kúru Yèsũ ní ẹcizú ụ'dúkò múké Múngú vé rĩ ũlüzú muzú Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásĩ, àngũ Yũdáyā vé rĩ agásĩ céré.

5

'Bá Yèsũ ní 'dó zĩ drĩdrĩ ímú 'i pámvú ũbũ rĩ pi

(Mātáyo 4:18-22; Mārākō 1:16-20)

1 Ụ'dú àlu, Yèsũ kã rií tị Múngú vé rĩ ũlũú yĩ bālālã Gēnēsārétã* vé

‡ 4:27 4:27 Nãmánã: Nãmánã adri 'bá Ìsèrèlè vé ni kuyé. 'Í lã 2 'Bāgú 5:1-27. § 4:33 4:33 Índrí ũnjĩ: Ìri àndúrú mālāyíkã Múngú vé rĩ pi vé àzi 'bũ gé 'dãá, nò tãmbi Múngú vé rĩ, Sātānā ri kòpivé àmbúgú. Múngú idró kòpi 'bũ gé 'dãási vugá nòó, kòpi gòkí ufuú índrí ũnjĩ, kòpi ri 'bá rĩ pi ní ìzāngã sè vù drĩgé nògó. 'Í lã 'dangará 12:7-9. * 5:1 5:1 Yijĩ bālālã Gēnēsārétã: Yijĩ bālālã Gēnēsārétã ri ì kpá zị Gālíláyā.

rĩ tị gé 'dãá, 'bá bĩtríkã trakí ìri ã gārã kúrũ, rikí tị Múngú vé rĩ yĩ.
² Yèsũ ní kúlúmgbã ìrĩ ndrezú yĩ bālālã rĩ tị gé 'dãá, 'bá ì'bĩ 'be' 'bá rĩ pi kukí kúlúmgbã rĩ pi kú nĩ, kòpi rĩ ìvé ìmbá ùjĩ. ³ Yèsũ ní tuzú fizú kúlúmgbã Sìmónã vé rĩ agá. Ìri ní 'yozú Sìmónã ní ã ze kúlúmgbã rĩ fizú yĩ agalé rú mādã. Ìri ní kúru úrízú kúlúmgbã rĩ agá 'dãá, ìri ní 'bá bĩtríkã rĩ pi ìmbázú.

⁴ Yèsũ kã átángã rĩ átã deę, ìri ní 'yozú Sìmónã ní kĩnĩ, “Mí útrú kúlúmgbã rĩ mužú yĩ kuępi kuku rĩ agá 'dãá, 'í 'be ìmbá rĩ 'deé élı agá 'dãá, mi ì'bĩ uru kárakarã.”

⁵ Sìmónã ní újázú kĩnĩ, “Àmbúgu mávé rĩ, 'bá ù'bĩkí kòdò ì'bĩ rĩ 'beé ìnĩ be rã, 'bo 'bá ruķí ì'bĩ ãluņani kuyé. 'Bo 'í 'yo dõ 'dĩni, ma ícò ù'bĩ dđĩ rá.”

⁶ Kòpi kã ìvé ìmbá rĩ pi 'beé yĩ agá 'dãá, kòpi uruķí ì'bĩ kárakarã, sē ìmbá rĩ pi lēkí uceé ãnĩ ucece. ⁷ Kòpi ní ì õgũpĩ kúlúmgbã be rĩ pi ógúzú ìmúzú ì ìzã kozú. Ógũpĩ kã ícã, kòpi u'duķí ì'bĩ rĩ pi ù'bãá kúlúmgbã ìrĩ ni pi agá tré tré, kúlúmgbã rĩ pi í'dóki rĩ tĩ yĩ ã ndúgé.

⁸ Sìmónã Pétēró kã tã 'dĩri ndreé 'dĩni, ìri ní kũmũcí ùtĩzú Yèsũ ęndreęi gé, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Úpi, 'í mu mâ jélé gá 'dĩisĩ rá, mávé ùnjikãnyã ambamba.” ⁹ Sìmónã Pétēró pi 'bá adri'bée ìri be trú rĩ pi be cére ãyãkí tã kòpi ní ì'bĩ uruzú 'dĩri sĩ ãyãyã. ¹⁰ Ìri õgũpĩ Zēbēdáyō ęnjĩpĩ Yōkóbũ pi Yūwãnĩ be, ãyãkí kpã tã 'dĩri sĩ ãyãyã.

Yèsũ ní 'yozú Sìmónã ní kĩnĩ, “Mí adri ùrĩ sĩ ku. Í'dózú ãndrũ mužú drĩdrĩ, ìmi ìmú 'bá ísē ìjĩ má ní, sũ ìmi ní ì'bĩ 'beé rĩ tĩnĩ.” ¹¹ Kúru kòpi ní ìvé kúlúmgbã rĩ pi jizú mužú yĩ tị gé 'dãá, kòpi kukí ìvé ngá rĩ pi ãrēvú cére kú 'dĩgé, kòpi 'dekí mužú Yèsũ vú sĩ.

Yèsũ idri 'bá ùfú ní nyaá ni (Mátáyo 8:1-4; Mārākō 1:40-45)

¹² Yèsũ kã rií adrií kúrú ãzi agá 'dãá, ágó ãzi ùfú ní nyaá ni kã Yèsũ ri ndreé, ìri ní kũmũcí ùtĩzú, 'í drĩ sĩzú vũgá Yèsũ ęndreęi gé, ìri ní Yèsũ ri mǎzú drĩ ìrĩ sĩ kĩnĩ, “Úpi, ícò dõ rá, mí sē ùfú nōri ã de mã rụ' 'bá gá sĩ, mã rụ' 'bá ē ícã rĩ ule.”

¹³ Yèsũ ní 'í drĩ suzú ágó rĩ úlózú, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Á lē mi idri rá. Ùfú 'dĩri ã de mí rụ' 'bá gá sĩ rá!” Koro ùfú rĩ ní deęú ágó rĩ ã rụ' 'bá gá sĩ.

¹⁴ Yèsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “Lē mi lũ tã 'dĩri 'bá ãzi ní ku, 'í mu mi 'í daá átálágú rĩ ęndreęi gé, 'í sē ngá ì ní zãá rōbōņō rú ni pi sũ tãimbĩ Mósē vé rĩ ní 'yoó rĩ tĩnĩ, 'bá rĩ pi ã nĩkí rĩ 'yozú kĩnĩ, ùfú rĩ de mí rụ' 'bá gá sĩ gĩ.”

¹⁵ Kúru Yèsũ vé tã ní ayizú mužú ãngũ rĩ pi agásĩ, 'bá bĩtríkã ìmũkí tã ìri ní rií ìmbá rĩ yĩ, ãzini ē idri rĩ ì ìvé drã agásĩ. ¹⁶ 'Bo Yèsũ ri 'í ęndĩ mužú vũrã 'bá ãkó ni gé Múngú ri zĩ.

Yèsũ idri 'bá pá be 'bélé'béle ni (Mátáyo 9:1-8; Mārākō 2:1-12)

¹⁷ Ụ'dú ãlu, Yèsũ kã rií 'bá rĩ pi ìmbá, Fārúsĩ† rĩ pi, 'bá tãimbĩ ìmbá' 'bá rĩ pi be, ìmũkí gúrú ãndiãndĩ ãngũ Gālĩláyã vé rĩ agá rĩ pi agásĩ, ãzini gúrú ãndiãndĩ ãngũ Yũdáyã vé rĩ agá rĩ pi agásĩ, uruķo'bée ìngákí kúrú Yērúsãlémã vé rĩ agá, kòpi rikí tã Yèsũ ní ìmbá rĩ yĩ. Úpi sē Yèsũ ní ùkpō 'bá drã be rĩ pi idrízú. ¹⁸ Ægō uruķo'bée 'í'duķí ágó pá be 'bélé'béle ni ìmúzú pórōsĩ sĩ. Kòpi ù'bĩkí kòdò ùkpō sĩ, lēkí ágó rĩ jĩ mužú 'bãá Yèsũ ęndreęi gé jó agá 'dãá. ¹⁹ 'Bá rĩ pi ní adrií bĩtríkã rĩ sĩ, kòpi ndākí ù'dũ tí, kòpi ní tuzú jó rĩ drĩgé 'dãá, kòpi ní jó rĩ ē drĩ ññanyázú, kòpi ní ágó rĩ ísúzú ìmúzú ìrivé pórōsĩ rĩ be vũgá Yèsũ ęndreęi gé 'bá bĩtríkã rĩ pi ãsãmvú gé nōó.

† 5:17 5:17 Fārúsĩ: Fārúsĩ rĩ pi ngúlúmũ Yãhũdĩ rĩ pi vé tãimbĩ Mósē vé rĩ rụ' 'bá tĩtĩ rĩ pi. Kòpi 'duķí idri rĩ pi vé tã, ãzini mālãyĩkã rĩ pi vé tã 'bãá tã ãmbúgu rú, kòpi ę'yĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, 'bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi gō ìngá idri rú rá. 'Í lã Ẹzĩ 23:8.

20 Yésũ kã 'bá 'dĩ'béé vé ẽ'yĩngará ndreé, ìri ní 'yozú ágó pá be 'bélé'béle rĩ ní kĩnĩ, “Má ùndĩgó, á trũ mi mívé ùnjĩkãnyã agásĩ gí.”

21 Fārúsĩ rĩ pi 'bá tãimbĩ ímbá'bá rĩ pi be, rikí ỹsũú ĩ ẽsĩ agá 'dãlé kìnĩ, “Bá 'dĩri ã'di 'i Múngú ri ñnjĩpi ku 'dĩri? ã'di ri ícò 'bá trũ ùnjĩkãnyã agásĩ nĩ? Adri 'yéná Múngú ri 'bá trũ ùnjĩkãnyã agásĩ nĩ kuyé?”

22 Yésũ nĩ tã kòpi ní rií ỹsũú rĩ rá, ìri ní kòpi zizú kìnĩ, “Ngá ìmi ní rizú tã ỹsũú ìmi ẽsĩ agá 'dĩni rĩ ã'di? 23 Tã adriipi mũnyámunya rĩ íngõri? Mâ 'yo rí, ‘Trũkĩ mi mívé ùnjĩkãnyã agásĩ gí' 'dĩni? Dõku mâ 'yo, “Í nga uru ẽcĩ tuú’? 24 'Bo á lã lũú ìmi ní 'yozú kìnĩ, ma 'Bá Mvã 'i,‡ ma ùkpõ be ùnjĩkãnyã trũzú vũ drĩgé nõgõ.” Ìri ní 'yozú ágó pá be 'bélé'béle rĩ ní kìnĩ, “Í nga uru, 'í 'dũ mívé pòrõsĩ, 'í mvi 'bêtĩ.”

25 Koro ágó rĩ ní íngázú kòpi ẽndrẽtĩ gé 'dĩgé, ìri ní ívé pòrõsĩ 'dũzú, ìri ní 'dezú mužú, ri Múngú ri íngú mužú. 26 'Bá rĩ pi ãrẽvú céré ãyãkĩ tã 'dĩri sĩ ãyãyã, kòpi íngúkĩ Múngú ri rá. Ụrĩ ìmvú kòpi rá, kòpi ní 'yozú kìnĩ, “Bá ndrekĩ tã ãyãzú ãyãyã ni ãndrũ gí.”

Yésũ zĩ Lévĩ ri

27 Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, Yésũ ní fũzú kũrũ rĩ agásĩ, ìri ní ágó ãzi mũfẽngã umbe jezú rĩ u'dũpĩ ni ndrezú, rú ni LévĩS 'i, úrí kuú ívé jó rizú mũfẽngã umbe jezú rĩ u'dũzú 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ ní rĩ agá. Yésũ ní 'yozú ìri ní kìnĩ, “Mí ìmũ mâ pámvú ùbĩ.” 28 Lévĩ ní ngá rĩ pi ãrẽvú kuzú céré, ìri ní Yésũ ã pámvú ùbĩzú mužú.

29 Kúru Lévĩ ní ỹmũ údézú ãmbúgú ívé ãngá 'dãá, ìri ní Yésũ ri zizú ỹmũ rĩ gé, zĩ 'bá kárakarã mũfẽngã umbe jezú rĩ u'dũ'bá rĩ pi 'bá urukò'bée be ỹmũ rĩ gé 'dãá

índĩ. 30 'Bo Fārúsĩ rĩ pi 'bá tãimbĩ ímbá'bá rĩ pi be, rikí unuú 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní kìnĩ, “Ngá ìmi ní rizú ngá nyazú, ãzini ngá mvuzú 'bá mũfẽngã umbe jezú rĩ u'dũ'bá rĩ pi be, ãzini 'bá ùnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi be trũ rĩ ã'di?”

31 Yésũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Bá drã ãkó rĩ ndã 'bá ùjó sãepi ni ku, 'bá drã be rĩ, ìri 'bá ùjó sãepi rĩ ndã nĩ. 32 Má ìmũ 'bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi zĩ ẽsĩ újá kuyé, 'bo má ìmũ 'bá ùnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi zĩ, kòpi ã újáki ẽsĩ.”

Ãnyãngã a'bingará

(Mátayo 9:14-17; Mārãkõ 2:18-22)

33 Kòpi ní 'yozú Yésũ ní kìnĩ, “Yũwãní vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ri ĩ a'bi ngá nyangará sĩ rá, kòpi ri Múngú ri zĩ rá, ãzini 'bá Fārúsĩ rĩ pi vé tã 'dũ'bá nga'bá rĩ pi kpá ri 'o 'dĩni rá pĩrĩ, 'bo mívé 'bá mĩ pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ri ngá nya rá, ãzini ngá mvu rá ãsĩ?”

34 Yésũ ní újázú kòpi ní kìnĩ, “Kẽrẽgú õmúrúgõ rĩ vé rĩ dõ drĩ ùmũ ìmũ'bá õmúrúgõ rĩ jengará gá rĩ pi ãsãmvú gé anigé, ìmi ícò 'yo kẽrẽgú rĩ vé ùmũ rĩ pi ã a'bikĩ ĩ ngá nyangará sĩ 'dĩni rá? 35 'Bo sã ãzi ri ìmũ 'dĩ'dĩ, kádõ ìmũ õmúrúgõ rĩ vé kẽrẽgú 'dũpĩ kòpi ãsãmvú gé sĩ, kúru ú'dũ 'dãri gé, kòpi ìmũ ĩ a'bi ngá nyangará sĩ.”

36 Kúru Yésũ ní nãpĩ ãzi ùlũzú kòpi ní kìnĩ, “Bá ãzi ícò bõngó ú'dĩ ni ìsĩ bõngó dẽepi gĩ ni vé ùlã ícĩ õzũũ ãní ku. 'O dõ 'dĩni, ìri sã bõngó ú'dĩ rĩ ãsĩ rá, bõngó ú'dĩ rĩ pi ùmúkĩ ĩ bõngó ỹkũ rĩ be ku. 37 'Bá ãzi ícò vinyõ ĩ ní zoó ú'dĩ rú ni tõó lã'bu ĩ ní ícĩ jũrú rú ỹkũ ni agá ku. 'Bá rĩ tõ dõ vinyõ rĩ lã'bu ĩ ní ícĩ jũrú rú ỹkũ ni agá, jũrú rĩ ãfĩ rá, ìri sã vinyõ rĩ ã vũgá, jũrú rĩ gõ ábã rá. 38 Lã vinyõ ú'dĩ rĩ, ã ãkĩ jũrú ú'dĩ agá. 39 'Bá rĩ mvu dõ vinyõ draápi drãdra rĩ gĩ,

‡ 5:24 5:24 'Bá Mvã: Yésũ zĩ 'i 'Bá Mvã lũzú kìnĩ, 'i Kúrísitõ 'i, 'i mālũngã rĩ rú mužú nyonyo. 'Í lã Dãnyelã 7:13-14. § 5:27 5:27 Lévĩ: Lévĩ vé rú ãzi rĩ Mátayo 'i. Mátayo gõ adrii 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩpi ni. * 5:39 5:39 Vinyõ ú'dĩ: Ụ'dũkõ múké Yésũ ní ímbã rĩ adri sũ vinyõ ú'dĩ rĩ tĩnĩ, tãimbĩ Mósã vé rĩ adri sũ vinyõ ỹkũ rĩ tĩnĩ.

íco vinyõ ú'dí* rú draápi ku rĩ mvuú ku, ìri 'yo, 'Vinyõ draápi dradra rĩ múké nĩ.' "

6

Fārúsĩ rĩ pi zikí Yēsũ ri ú'dú Sábátã vé rĩ ã tã sĩ
(*Mátáyo 12:1-8; Mārákõ 2:23-28*)

¹ Ú'dú ãlu Sábátã sĩ, Yēsũ pi rikí elijĩ muzú ívé 'bá 'î pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be õmvú ãnyá vé ni agásĩ, ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ã urukõ ní ãnyá rĩ pi ã drĩ ucezú anyizú cizú.

² Fārúsĩ rĩ pi ní Yēsũ ri zizú kìnĩ, "Bávé tãimbĩ kìnĩ, ã ngakí ẽzĩ ú'dú Sábátã vé rĩ gé ku píri, ngá ìmi ní tãimbĩ rĩ ñõzú, ãnyá ã drĩ ucezú anyizú cizú ú'dú Sábátã vé rĩ gé rĩ ã'di?"

³ Yēsũ ní újázú kòpi ní kìnĩ, "Ìmi lãkĩ tã 'bãgú Dãwúđĩ ní 'oó ívé 'bá rĩ pi be sã ẽbĩrĩ ní kòpi fužú rĩ gé rĩ kuyé? ⁴ 'Bãgú Dãwúđĩ nga fií Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá, í'dú pánga ì ní údé 'bãá kuú Múngú ẽndrẽtĩ gé tã be uletere 'yẽná atala rĩ pi ní rií nyaá nĩ rĩ nyaá, sã urukõ ni nyaá ívé 'bá rĩ pi ní." ⁵ Yēsũ ní kúru 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ma 'Bá Mvá 'i, ma Úpí ú'dú Sábátã vé rĩ* drĩgé ãmbúgú nĩ."

Yēsũ idrí ágó ãzi drĩ be 'bêlé'béle ni ú'dú Sábátã vé rĩ gé

(*Mátáyo 12:9-14; Mārákõ 3:1-6*)

⁶ Ú'dú Sábátã vé rĩ ãzi gé, Yēsũ ní muzú fizú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dãá, ìri ní rizú 'bá rĩ pi ímbázú, ísú ágó ãzi drĩ ẽndẽpĩ be 'bêlé'béle ni jó rĩ agá 'dãá'dã. ⁷ Fārúsĩ rĩ pi 'bá tãimbĩ ímbá'bá rĩ pi be, rikí lètĩ ndãá, ì tókĩ rĩ Yēsũ ri ãní bẽnĩ, kòpi tẽkĩ nyo rií Yēsũ ri ndree, dô tãná ìri ágó 'đĩri idrí ú'dú Sábátã vé rĩ gé rá. ⁸ 'Bo Yēsũ nĩ tã kòpi ní rií ùsũũ rĩ rá, ìri ní 'yozú ágó drĩ be 'bêlé'béle rĩ

nĩ kìnĩ, "Í nga urũ, mí ímũ pá tuú 'bá rĩ pi ẽndrẽtĩ gé 'dĩgé." Ágó rĩ ní íngázú ímúzú.

⁹ Yēsũ ní kúru 'yozú Fārúsĩ rĩ pi ní 'bá tãimbĩ ímbá'bá rĩ be kìnĩ, "Á lã drĩ ìmi zĩ, ngá ì ní lãé ã 'okí ú'dú Sábátã vé rĩ gé rĩ ã'di? ã 'okí tã múké yã, dôku ã 'okí tã ùnjĩ? Ë ídríkĩ 'bá rĩ pi yã, dôku ã ú'díkĩ 'bá rĩ pi?"

¹⁰ Yēsũ ní 'bá rĩ pi úndrẽzú 'í gãrã gá sĩ kúrũ, ìri ní 'yozú ágó rĩ ní kìnĩ, "Mí ùjũ mì drĩ." Ágó rĩ ní 'î drĩ ùjũzú. Ágó rĩ ã drĩ gõ ícã múké.

¹¹ 'Bo 'bá tãimbĩ ímbá'bá rĩ pi Fārúsĩ rĩ pi be, kòpi ã 'a ve Yēsũ ní ùnjĩ ùnjĩ. Kòpi 'bãkĩ rií Yēsũ ã tã lí, lãzú ìri 'dizú drãzú 'dĩsĩ rá.

Yēsũ ùpẽ 'bá áyúãyũ ni pi muđrĩ drĩ ni ìrĩ

(*Mátáyo 10:1-4; Mārákõ 3:13-19*)

¹² Ú'dú ãzi sĩ, Yēsũ nga tuú muú írã drĩgé Múngú ri zĩ, zĩ Múngú ri 'dãlé ìnĩ be rá. ¹³ Ángũ rĩ kã ówũ, ìri ní ívé 'bá 'î pámvú ùbĩ'bá rĩ pi zizú ímúzú 'í vúgã nõlé, ùpẽ 'bá muđrĩ drĩ ni ìrĩ adrií ívé 'bá áyúãyũ ni pi† rú. ¹⁴ 'Bá ìri ní ùpẽé rĩ pi ã rú 'dĩ, Sĩmõná (ìri ní zĩ Pétẽró rĩ 'i), ẽdrĩpĩ Ændẽréyã 'i, Yũwãní 'i, Yũwãní ẽdrĩpĩ Yókõbũ 'i, Pílípũ 'i, Bãtĩlímáyõ 'i,‡ ¹⁵ Mátáyo 'i, Tãmã 'i, Yókõbũ Ælãfáyõ mvõpĩ 'i, Sĩmõná úvá 'bãápi 'bá ívé rĩ pi ã ísúkĩ rĩ drĩwãlã rĩ 'i, ¹⁶ YúdãŠ Yókõbũ mvõpĩ 'i, ãzini Yúdã Ìsĩkãrĩyõtã gõõpĩ Yēsũ ã ùli 'beépi rĩ 'i.

Yēsũ ímbá 'bá rĩ pi, ãzini idrí 'bá drã be rĩ pi

(*Mátáyo 4:23-25*)

¹⁷ Yēsũ pi ívé 'bá 'î pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be, kòpi kã ísĩ ímúzú írã drĩgé

6:4 6:4 1 Sãmũelã 21:1-6 * **6:5** 6:5 Úpí ú'dú Sábátã vé rĩ: Yãhúđĩ rĩ pi ri ú'dú Sábátã vé rĩ ígã kìnĩ, Múngú gbi ngá 'bũ gé rĩ pi vũ drĩgé rĩ pi be cérã 'dú caá ú'dú ázĩyã, kúru ìri ní uvuzú ú'dú Sábátã vé rĩ gé. Múngú ri 'yẽná Úpí Sábátã vé ni, kúru Yēsũ kìnĩ, 'i Úpí Sábátã vé ni, kìnĩ 'i Múngú 'i. 'Í lã Wũngárã 20:8-11. † **6:13** 6:13 'Bá áyúãyũ rĩ pi: 'Bá áyúãyũ rĩ pi, Yēsũ sã kòpi ní ùkpõ, ri kòpi pẽé muú 'bá rĩ pi ímbá, ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi údrõ, ãzini tã ãyãzú ãyãyã ni pi 'oó. ‡ **6:14** 6:14 Bãtĩlímáyõ: Bãtĩlímáyõ ri ì kpã zĩ Nãtãnyãelã 'i. 'Í lã Yũwãní 1:45. § **6:16** 6:16 Yúdã: Yúdã ri ì kpã zĩ Tãdáyõ 'i. 'Í lã Mátáyo 10:3; Mārákõ 3:18.

'dãási, kôpi ímúkí áwí adrií kuú
 āngũ kpākpā ni gé. Īrivé 'bá ĩri ā
 pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ā urukọ kárakará
 tukí pá kuú 'dãá. Āzini 'bá bĩtríká
 íngá'bá āngũ Yũdáyā vé rĩ gé, kũrú
 Yẽrúsālémā vé rĩ gé, kũrú Táyā vé rĩ
 gé, āzini kũrú Sídónā vé rĩ gé rĩ pi
 be úmúkí ĩ céré kuú 'dãá. ¹⁸ Kôpi
 ímúkí tā Yèsũ tị gé rĩ yị, kôpi lěkí
 Yèsũ ě ídrí ĩ. 'Bá rĩ'bá ĩzāngā nya'bá
 índrĩ ũnjí rĩ pi drígé rĩ pi, Yèsũ ídrí
 kôpi rá. ¹⁹ 'Bá ālu ālu lē Yèsũ ā rú'bá
 úló, ā'diātāsīyā ũkpō 'bá ídrízú rĩ
 íbí ĩfũú rú'bá ni gélésĩ, ídrí 'bá rĩ pi
 ārēvú céré.

*Tākiri āzini ĩzāngā
 (Mātáyo 5:1-12)*

²⁰ Yèsũ ní 'i újázú ívé 'bá 'i pámvú
 ũbĩ'bá rĩ pi ndrezú, ĩri ní 'yozú kīnĩ,
 "Īmi 'bá ngá ākó rĩ pi, ĩmi ímú tākiri
 ísú rá,

ā'diātāsīyā mālūngā Múngú vé
 rĩ ímú adri ĩmivé ni.

²¹ Īmi 'bá ěbĩrĩ ní ríí fũú rĩ pi, ĩmi
 ímú tākiri ísú rá,
 ā'diātāsīyā ĩmi ímú ngá ísú
 ẹpizú āní rá.

Īmi 'bá rĩ'bá āá ngo'bée rĩ pi, ĩmi
 ímú tākiri ísú rá,
 ā'diātāsīyā ĩmi ímú ọgúngará gu
 rá.

²² 'Bá rĩ pi ndrekí dō ĩmi ũnjí,
 kôpi gākí dō ĩmi sī, kôpi dō ri
 ĩmi u'da,
 kôpi dō ri ĩmi rú 'yo ũnjí 'Bá
 Mvā vé tā sī, ĩmi ímú tākiri ísú
 rá.

²³ "Ọtú kôpivé ẹtẹpị 'okí nyo nẹbĩ
 rĩ pi 'dini. Kúru tā 'dĩ'bée kãdō
 ímú ĩ 'oó, lē ĩmi adrikí āyĩkō sī,
 ā'diātāsīyā Múngú ri ímú ĩmi ũfē
 'bũ gé 'dālé rá.

²⁴ "'Bo ĩzāngā rĩ úmvúlésĩ ímú adri
 ĩmivé ni, ĩmi adri'bá ā'bú be
 ambamba 'dĩ'bée,
 ā'diātāsīyā ĩmi ísúkí āyĩkō
 nyọkú drígé nōgó gí.

²⁵ ĩzāngā rĩ úmvúlésĩ ímú adri ĩmivé
 ni, ĩmi 'bá adri'bée ānyāngā
 be kárakará 'dĩ'bée,

ā'diātāsīyā ĩmi úmvúlésĩ ímú
 adri ẹbĩrĩ sī.

Īzāngā rĩ úmvúlésĩ ímú adri ĩmivé
 ni, ĩmi rĩ'bá ọgúngará gu'bá
 'dĩ'bée,

ā'diātāsīyā ĩmi úmvúlésĩ ímú
 ĩzāngā ísú, āzini ĩmi āá ngo.

²⁶ ĩzāngā rĩ úmvúlésĩ ímú adri ĩmivé
 ni, ĩmi 'bá ĩ ní ríí íngúngú
 'dĩ'bée,

ā'diātāsīyā ĩmi ẹ'bípị rikí nyo
 ọtú nẹbĩ ũnjó rú rĩ pi íngú
 'dĩri tịni."

*Lē ĩmi lěkí ĩmivé ari'ba rĩ pi lēlē
 (Mātáyo 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ "'Bo ĩmi rĩ'bá ma yì'bá 'dĩ'bée, á
 lē 'yoó ĩmi ní 'dini, lē ĩmi lěkí ĩmivé
 ari'ba rĩ pi lēlē, lē ĩmi 'okí tā múké
 'bá ĩmi ndre'bá ũnjí rĩ pi ní. ²⁸ Īmi
 zikí Múngú ri, ā sē rí tākiri 'bá ĩmi
 wā'bá rĩ pi ní, āzini 'bá ĩmi 'o'bá ũnjí
 rĩ pi ní. ²⁹ 'Bá āzi sa dō mí gbángirí,
 mí újá ĩri ní āzi rĩ, ā sa. 'Bá āzi 'du
 dō mívé bōngó akoóko rĩ, 'í sē ĩri ní
 mívé bōngó ágá vé rĩ ĩndĩ. ³⁰ 'Bá āzi
 zì dō ngá mí vúgá, 'í sē ĩri ní ngá ĩri
 ní zì rĩ. 'Bá āzi 'du dō ngá mívé ni,
 lē mí zì gōó vulé ku. ³¹ Lē ĩmi 'okí tā
 múké 'bá urukọ'bée ní, sũ ĩmi ní lēē
 kôpi ā 'okí ĩmi ní rĩ tịni.

³² "Īmi lěkí dō 'yéná 'bá ĩmi lē'bá
 rĩ pi áyu, Múngú ri nyo ícó ĩmi ní
 tākiri sē rá? Ísúzú 'bá ũnjĩkányā
 'o'bá rĩ pi lěkí kpá 'bá ĩ lē'bá rĩ pi
 ĩndĩ. ³³ Īmi 'okí dō tā múké rĩ 'yéná
 'bá ĩmi 'o'bá múké rĩ pi ní, ĩmi tākiri
 ísú íngóni? Ísúzú 'bá ũnjĩkányā
 'o'bá rĩ pi ri ẹsì múké 'bā 'bá ĩ 'o'bá
 múké rĩ pi ní. ³⁴ Īmi dō 'yéná ri ngá
 sē mẹrị rú 'bá ícó'bá mẹrị rĩ ũfē'bá
 rá rĩ pi ní, ngá múké ĩmi ní ísú 'a ni
 gé 'dígé rĩ ā'di? 'Bá ũnjĩkányā 'o'bá
 rĩ pi kpá ri ngá sē 'bá ũnjĩkányā 'o'bá
 rĩ pi ní mẹrị rú ĩndĩ, ā'diātāsīyā kôpi
 ụsúkí kīnĩ, ngá ĩ ní sēē rĩ, ĩ ícó ũfē
 gō ĩ ní vulé rá.

³⁵ "'Bo lē ĩmi lěkí ĩmivé ari'ba rĩ
 pi lēlē, lē ĩmi 'okí kôpi múké. Lē
 ĩmi sėkí mẹrị kôpi ní, lē ĩmi 'bākí
 ẹsì 'yozú kīnĩ, kôpi ā újákí ngá ĩmi

ní sêé męřı ru rı gōó vúlé 'dını ku. Kúru ĩmi ĩmú ãndēma ĩsú ãmbúgú. 'Bũ gé 'dãlé, ĩmi ĩmú adri anji Múngú Ũkpō 'Dıpa vé ni, ã'diãtãsiyã ĩrivé ęřı múké 'bã õwõ'dĩfõ sē'bã ku rı pi ní, ãzini 'bã ũnjikãnyã 'o'bã rı pi ní. ³⁶ Lē ĩmı ęřı ã adri ĩdrıkıdri 'bã uruķo'bée ní, sũ ĩmi ęřepı 'bũ gé rı ē ęřı ní adrii ĩdrıkıdri ĩmi ní rı tıni.

*Ã 'yokı 'bã äzi vé tã ũnjı ku
(Mãtãyo 7:1-5)*

³⁷ "Lē ĩmi likı tã 'bã äzi drıgę ku, ã likı rı kpã tã ĩmi drıgę ku. Lē ĩmi 'yokı 'bã äzi ní ĩri 'bã ũnjı 'dını ku, ã 'yokı rı kpã ĩmi 'bã ũnjı ku. Lē ĩmi trũkı 'bã uruķo'bée ĩvé ũnjikãnyã agãřı rá, Múngú ã trũ rı ĩmi ĩmivé ũnjikãnyã agãřı bęřĩni. ³⁸ ĩmi sękı dõ ngã 'bã äzi ní, ĩ kpã újã sē ĩmi ní ãmbúgú. ĩ ngã rı ũ'bı ĩmi ní ãmbúgú, ĩ ũmĩmı, ĩ ya, drı ni ri ayi vũgã řı, ĩ kúru dã ĩmivé ngã agã. Ngã ĩmi ní ngã ũ'bızú rı, ĩ kpã gõ ngã ũ'bı sē ĩmi ní ãni."

³⁹ Yęřũ gõ 'bã rı pi ní nãpı äzi ũlũu kĩni, "Bã mı be ęřıpi gı rı nyo ícõ ógupı mı be ęřıpi gı rı se muzú 'ı vũgã řı rá? Kõpi ícõkı nyo u'deé ĩřıřı 'bũ agã ku? ⁴⁰ 'Bã ĩ ní riı ímbã rı ícõ 'bã ĩ ímbãpi rı ndeé ku, 'bo ímbãkı dõ 'bã rı gı, ĩri ĩmú adri sũ 'bã 'ı ímbãpi rı tıni."

⁴¹ "Mi ngã mãdãnjã 'deępi mı ógupı mı gé rı ndre rá pıri, 'bo ngã 'deępi mı mı gé usegúgú 'dĩri, 'ı ndre ku ãřı? ⁴² Mi ícõ 'yo mívę ũndı ní, 'ı sē mã ĩpę ngã 'deępi mı mı gé 'dĩri ãmvé, 'bo ngã 'deępi mı mı gé usegúgú 'dĩri, 'ı ndre ku ãřı? Mi 'bã riıpi mı 'bããpi kú tã bę pıri 'dĩri, lę mı ĩpę ngã 'deępi mı mı gé usegúgú 'dĩri ũgbãle, mı íbı rı ngã 'deępi mı ógupı mı gé rı ĩpęé ndõ.

*Peřı múké rı ĩ nı ámã ĩrivé ũ'a řı
(Mãtãyo 7:17-20; 12:34b-35)*

⁴³ "Peřı múké rı, ícõ 'aã ũ'a be ũnjı ku, peřı ũnjı rı, ícõ 'aã ũ'a be múké ku. ⁴⁴ ĩ peřı rı nı ámã ĩrivé ũ'a řı. 'Bã

äzi ícõ peřı ĩ ní zıřı řıgı 'dĩri vé ũ'a ĩřı peřı ũcękúcę be ni řıgę ku, dõku 'bã äzi ícõ vınyõ vé ũ'a ĩřı peřı túngú ni řıgę ku. ⁴⁵ 'Bã múké rı, ĩri tã múké 'o, ã'diãtãsiyã ĩrivé ęřı múké. 'Bã ũnjı rı, ĩri tã ũnjı 'o, ã'diãtãsiyã ĩrivé ęřı ũnjı. Átãngã ĩri ní átã rı, ĩri íbı ĩngã ĩri ęřı agã."

*Nãpı 'bã řıřı jó řı 'bã rı pi vé rı
(Mãtãyo 7:24-27)*

⁴⁶ Kúru Yęřũ ní 'yozú kĩni, "ĩmi ri ma zi 'Úpı, Úpı', tã mã ní lũu ĩmi ní rı, ĩmi 'dukı ngaã ku ãřı? ⁴⁷ 'Bã mãvé tã yıřı rá, tã ni 'duřıpi ngaãpi rá rı, ⁴⁸ ĩri adri sũ 'bã jó řıřı írã drıgę, 'bũ ni gaãpi kuřıpi vũgã 'dãã rı tıni. Yıřı kã řıřı jó rı ĩmũlũu lęé jó rı ayaã 'ı'dé vũgã, jó rı ári kuyé, ã'diãtãsiyã řıkı jó rı ũkpõ ũkpõ. ⁴⁹ 'Bo 'bã mãvé tã yıřı rá, tã ni 'duřıpi ngaãpi ku rı, ĩndre sũ 'bã jó řıřı nyõõkú agã, ndũu ni ã'bããpi ũkpõ ũkpõ kuyé rı tıni. Yıřı kã řıřı jó rı ĩmũlũu, ze jó rı ũņõõ 'ı'dé vũgã."

7

*Yęřũ ĩdrı ũgalaku rı vé äřı 'bã
(Mãtãyo 8:5-13; Yũwãni 4:43-54)*

¹ Yęřũ kã tã 'dĩ'bée átã deę 'bã rı pi ní gı, ĩri ní 'dezu muzú Kãpãrãnãũmã gã. ² Kũřı rı agã 'dãã, ũgalaku ãngãráwã rı pi vé rı* vé äřı 'bã ĩri ní lęé ambamba rı, drã ru ĩri ũnjı ũnjı, lę drããdrã. ³ ũgalaku rı kã Yęřũ vé tã yıřı, ĩri ní 'bã ambugu Yãhũđı rı pi vé rı pi ã uruķo pęzú muzú Yęřũ ri zızú, ē ĩmú rı ívé äřı 'bãgú rı ĩdrı. ⁴ Kõpi kã caã Yęřũ vũgã 'dãã, kõpi ní Yęřũ ri mãzú kĩni, "Ãngãráwã ãmbúgú rı, ĩri 'bã múké, lę mı ĩmú ĩrivé äřı 'bã drã ní ruřı rı ĩdrı, ⁵ ã'diãtãsiyã ãngãráwã rı lę 'bãvé 'bã rı pi ambamba, řı 'bã ní jó Múngú ri zızú ni." ⁶ Kúru Yęřũ ní 'dezu muzú kõpi be trı.

Kõpi kã caã ĩnyınjã 'dãã, ãngãráwã rı pi vé ãmbúgú rı ní ívé ũndı uruķo'bée pęzú muzú Yęřũ vũgã

* 7:2 7:2 ũgalaku ãngãráwã rı pi vé rı: ĩri ãngãráwã mũđũřıřı ãlu rı pi ē drı koopi ni.

'dãá, kôpi ní ãngáráwá rĩ vé átángá ùlũzú Yésũ ní kīnĩ, “Úpí, mĩ iza mĩ sã ímũzú mávé ãngá nõó ku, ã'diãtãsiyã 'í ndē ma ãmbũgũ sĩ rá, mí ícõ ímũ mávé ãngá nõó ku. ⁷ Á mu mí vúgá 'dĩlé kuyé, ã'diãtãsiyã 'í ndē ma ãmbũgũ sĩ rá. Lē mĩ átá átángá rĩ, mávé átí'bánĩ rĩ ícõ ídrĩ rá. ⁸ ãngáráwá uruko'bée anigé má drĩlé gá, kôpi má ní tãimbĩ sē nĩ, ãngáráwá uruko'bée anigé mã pálé gá, ma kôpi ní tãimbĩ sē nĩ. Ma ícõ 'yo ãlu ni ní, ‘Í mu,’ ãri mu rá. Ma ícõ 'yo ãzi ni ní, ‘Mĩ ímũ,’ ãri ímũ rá. Ma ícõ 'yo mávé átí'bánĩ rĩ ní, ‘Í 'o 'dĩni,’ ãri tã rĩ 'o rá.”

⁹ Yésũ kã tã ã ní ùlũú 'í ní 'dĩri yiĩ, sē ãri ní ãyãngára, ãri ní 'i újázú 'bá bĩtrĩká mu'bá 'i vudrĩ gé sĩ rĩ pi vúgálé, ãri ní 'yozú kôpi ní kīnĩ, “Ísērélē agá nõgó, má ãsú drĩ 'bá ãzi ẽ'yĩngára be ùkpõ ùkpõ sũ ágó 'dĩri vé rĩ tĩnĩ kuyé!” ¹⁰ Ágõ ã ní pēé 'dã'bée kã ã újã gõ 'bētĩ 'dãá, kôpi cakĩ ãsú ãngáráwá rĩ vé átí'bánĩ rĩ ídrĩ gĩ.

Yésũ ídrĩ õwúzĩgõ ãzi vé mvã ágõ drããpi gĩ ni

¹¹ Tã 'dĩri ã vudrĩ gé, koro Yésũ ní 'dezú muzú kũrũ Nãinĩ vé rĩ gé, 'bá ãri ã pámvú ùbĩ'bánĩ rĩ pi 'bá bĩtrĩká rĩ pi be 'dekĩ muzú ãri ã vudrĩ gé sĩ ãndĩ. ¹² Kôpi kã caá ãnyĩnjã kũrũ rĩ vé kēētĩlé gá 'dãá, kôpi ndrekĩ 'bá rĩ pi rĩ õwúzĩgõ rĩ vé mvã ãlukúta drããpi gĩ rĩ vé ãvũ 'du muzú. 'Bá bĩtrĩká 'dekĩ muzú ùkú rĩ vúgá sĩ ãndĩ. ¹³ Úpí Yésũ kã õwúzĩgõ rĩ ndreé, ãzãngã fi ẽsĩ ni agá, ãri ní 'yozú kīnĩ, “Í ngo ku.”

¹⁴ Yésũ ní á'ya ãvũ rĩ 'duzú rĩ úlózú, 'bá ãvũ 'du'bánĩ rĩ pi ní pá tuzú. Yésũ ní 'yozú kīnĩ, “Kēřĩmvã 'dĩri, 'i nga uru.” ¹⁵ ãvũ rĩ ní ãngázú úrízú uru sĩ, ãri ní 'dózú átázú, Yésũ ní ãri sēzú gõzú ẽndrēpi vúgá 'dãá.

¹⁶ 'Bá rĩ pi ãrēvú céré rukĩ tã Yésũ ní 'oó 'dĩri rá, sē kôpi ãngúkĩ Mũngú rĩ rá. Kôpi kīnĩ, “Nēbĩ ãmbúgú ãfũ

'bá ãsãmvú gé gĩ. Mũngú ímũ ívé 'bá rĩ pi ẽ ãzã kongará gá.” ¹⁷ Tã Yésũ ní 'oó 'dĩri ayi muzú ãngũ Yũdáyã vé rĩ agásĩ, ãzini ãngũ jēlé gá sĩ rĩ pi agásĩ céré.

Yésũ pi vé tã Yũwãni Bãtizĩmũ sēepi rĩ be rĩ

(Mãtãyo 11:1-19)

¹⁸ Yũwãni Bãtizĩmũ sēepi rĩ vé 'bá ãri ã pámvú ùbĩ'bánĩ rĩ pi ní tã Yésũ ní 'oó rĩ pi ùlũzú Yũwãni ní céré. Kuru Yũwãni ní ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'bánĩ rĩ pi zizú řĩ, ¹⁹ ãri ní kôpi pēzú muzú Úpĩ rĩ zizú kīnĩ, “Mĩ 'bá ã ní 'yoó kīnĩ, ãri ímũ 'dĩ'đĩ rĩ 'i, dõku 'bá 'bá ní rĩ ùtēé rĩ ãri túngú?”

²⁰ Yũwãni vé 'bá ãri ã pámvú ùbĩ'bánĩ řĩ 'dĩ'bée kã caá Yésũ vúgá 'dãá, kôpi ní 'yozú Yésũ ní kīnĩ, “Yũwãni Bãtizĩmũ sēepi rĩ ãpē 'bá ímũ mĩ zĩ, ‘Mĩ 'bá ã ní 'yoó kīnĩ, ãri ímũ 'dĩ'đĩ rĩ 'i, dõku 'bá 'bá ní rĩ ùtēé rĩ ãri túngú?”

²¹ Sã 'dãri gé, Yésũ ídrĩ 'bá drã be ãndĩãndĩ ni pi, 'bá ãndrĩ ãnjĩ be ni pi kãrákãrá, zĩ 'bá kãrákãrá mĩ be ẽsĩ'bánĩ gĩ ni pi ẽ mĩ ãngũ ndreé rá.

²² Kuru Yésũ ní újázú 'bá Yũwãni vé áyũãyũ rĩ pi ní kīnĩ, “Ímĩ mvikĩ gõ Yũwãni vúgá 'dãá, ãmĩ ùlũkĩ ãri ní tã ãmĩ ní ndreé ãmĩ mĩ sĩ, ãzini ãmĩ ní yiĩ ãmĩ bĩ sĩ rĩ. 'Bá mĩ ãkõ rĩ pi nõni ãngũ ndreé rá, 'bá bãtrã rú rĩ pi ngakĩ ẽcĩ tuú rá, 'bá ùfú ní nyaá rĩ pi ã rú'bánĩ ícãkĩ céré ule rá, 'bá bĩ be ẽsĩ'bánĩ gĩ rĩ pi ẽ bĩ zĩ 'i tã yiĩ rá, 'bá ùdrã'bánĩ gĩ rĩ pi ãngãkĩ gõó ídrĩ rú rá, ãzini ã nõni rĩ ù'dũkõ múké Mũngú vé rĩ ùlũ 'bá ngã ãkõ rĩ pi ní. ²³ Ímĩ lũkĩ Yũwãni ní 'yozú kīnĩ, tã mã ní 'oó, ãzini tã mã ní 'yoó rĩ, 'bá rĩ gã dõ ma kuyé, Mũngú rĩ ãri ní tãkĩri sē rá.”

²⁴ Yũwãni vé 'bá áyũãyũ rĩ pi kã 'deé mujĩ gĩ, Yésũ ní 'i'dózú Yũwãni vé tã átázú 'bá bĩtrĩká rĩ pi ní kīnĩ, “Ngã ãmĩ ní mujĩ ndreé ãngũ ã'wĩ cĩnyãfã rú rĩ agá 'dãá rĩ ã'di? Ímĩ mukĩ 'bá ùkpõ ãkõ sũ ãzĩrĩkõ ùlĩ ní rĩ ùvĩ rĩ tĩnĩ ni ndreé? ²⁵ Dõ

'dini kuyé, ngá ìmi ní muḡ ndree rĩ ã'di? Ìmi muḡí ágó bõngó suḡpi ũnyĩ be ni ndree? 'Bá bõngó ãjê be ni pi su'ba rĩ pi, kôpi ã'bú be ambamba, kôpi ri adri vūrã 'bãgú ní rizú adrízú rĩ gé. ²⁶ 'Bo ngá ìmi ní muḡ ndree ãngũ ã'wí cinyáfã rú rĩ agá 'dãá rĩ ã'di? Ìmi muḡí nêbĩ ndree? È, á lē 'yoó ìmi ní 'dini, 'bá ìmi ní muḡ ndree 'dãri ndē nêbĩ rĩ pi rá. ²⁷ 'Bá 'dĩri Yūwánĩ 'i, síkĩ ìrivé tã Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ:

“ ‘Ma mávé 'bá áyúáyũ ni pē muḡú mí ní drĩdrĩ,
ĩri mu mí ní lêtĩ údé.’

²⁸ Á lē lūũ ìmi ní kìnĩ, 'bá ũkú ní tĩ rĩ pi ãsámvú gé, 'bá ãzi Yūwánĩ ri ndēepi ãmbũgũ sĩ ni ãluḡáni 'dãayo. 'Bo 'bá mālũngã Múngú vé rĩ agá 'dãá ũdũmbĩtã rú rĩ, ndē Yūwánĩ ri ãmbũgũ sĩ rá.”

²⁹ 'Bá rĩ pi ãrēvú céré, 'bá mũfēngã umbe jezú rĩ u'du'ba rĩ pi be, kôpi kã tã Yēsũ ní átá 'dĩri yĩ, kôpi ẽ'yĩkĩ rá 'yozú kìnĩ, tã Múngú vé 'oó rĩ, ìri pĩri, ã'diãtãsiyã Yūwánĩ sē ĩ ní bãtízĩmũ nĩ. ³⁰ 'Bo Fãrúsĩ rĩ pi, 'bá ĩ ní ìmbá tãimbĩ Mósē vé rĩ nĩ'ba múké múké rĩ pi be, gãkĩ tã Múngú ní lēé kôpi ã 'okĩ rĩ sĩ, ã'diãtãsiyã kôpi lēkĩ Yūwánĩ ã sē ĩ ní bãtízĩmũ ku.

³¹ Yēsũ ní gōzú 'yozú kìnĩ, “Mã ũ'bí rĩ úyú lókĩ nōri vé rĩ pi ngá íngóni ni sĩ? Kôpi adrikĩ sũ ngá íngóni ni tĩni?

³² Kôpi adrikĩ sũ anjĩá ĩ úmú'ba áví áví'bée jòkõnĩ agá rĩ pi tĩni, kôpi ri 'yo,

“ ‘Bá cokĩ ìmi ní kũ'dĩ,
'bo ìmi tukĩ úngó kuyé,
'Bá ngokĩ úngó ãvũ vé ni,
'bo ìmi ngokĩ ãá kuyé.’

³³ ã'diãtãsiyã Yūwánĩ Bãtízĩmũ sēepi rĩ ímú, nya pánga kuyé, ãzini mvu vinyõ kuyé, 'bo ìmi kìnĩ, ‘Índrĩ ũnjĩ fi drĩ ni gé gĩ.’ ³⁴ Ma 'Bá Mvã 'i, má ímú, á nya ngá rá, ãzini á mvu ngá rá, ìmi kìnĩ, ‘Ma ri ngá nya ambamba, ãzini ma ri ìmērē

ambamba, ma ũndĩ 'bá mũfēngã umbe jezú rĩ u'du'ba rĩ pi vé ni, ãzini 'bá ũnjĩkãnyã 'o'ba rĩ pi vé ni.’ ³⁵ Tã 'bá úmĩ be rĩ ní ngaá rĩ ìri lū 'yozú kìnĩ tã ìri ní 'oó rĩ pĩri.”

Ūkú ũnjĩkãnyã be rĩ dã ũdu Yēsũ ã pá gá

³⁶ Fãrúsĩgú ãzi zĩ Yēsũ ri muḡ ínyá nyaá ívé ãngá, kúru Yēsũ ní 'dezú muḡú ágó rĩ vé ãngá 'dãá, kôpi ní úrizú vũgá ínyá rĩ ã nyangará gá.

³⁷ Ūkú ãzi ũnjĩkãnyã be ni kũrũ 'dãri agá, ũkú rĩ kã yĩ kìnĩ, Yēsũ ri ínyá nya Fãrúsĩgú rĩ vé ãngá 'dãá'dã, ìri ní ũdu ãjê be ãmbũgú ni íjĩzú mālãngĩ agá, ³⁸ ìri ní ímúzá pá tuzú Yēsũ ã úgóró gá, ìri ní kũmũcí ũtĩzú Yēsũ ã pá gálésĩ, ìri ní rizú ngozú, ìrivé mĩndrē ri u'deé Yēsũ ã pá gá. Kúru ìri ní mĩndrē rĩ ĩnĩzú 'ĩ drĩ'bí sĩ, ìri ní Yēsũ ã pá undruzú, ìri ní ũdu ngũũpi ndrĩndrĩ ni dãzú Yēsũ ã pá gá.

³⁹ Fãrúsĩgú Yēsũ ri zĩpi rĩ kã tã 'dĩri ndree, ri ũsũ 'í ẽsĩ agá 'dãlé kìnĩ, “Ágó 'dĩri dõ nêbĩ, ícõ té nũ ámã 'yozú kìnĩ, ũkú riipi drĩ 'bãápi 'ĩ rũ'ba gá 'dĩri, ìri 'bá ũnjĩkãnyã be ni ku?”

⁴⁰ Yēsũ ní 'yozú Fãrúsĩgú rĩ ní kìnĩ, “Sĩmõnã, á lē mí ní tã ãzi lūũ 'dĩ.”

Sĩmõnã ní ẽ'yĩzú kìnĩ, “Ímbãpi, mi ícõ tã rĩ lū má ní rá.”

⁴¹ Yēsũ ní 'yozú ìri ní kìnĩ, “Ágó ãzi sē mũfēngã 'bá ĩrĩ pi ní mēri rú. Sē ágó ãzi rĩ ní mũfēngã fĩfĩ ẽnĩĩpi ẽnĩĩnĩ mũdũrũlũ tõwũ, sē ãzi rĩ ní mũfēngã fĩfĩ ẽnĩĩpi ẽnĩĩnĩ† pũkũ tõwũ. ⁴² Ágõ ĩrĩ 'dĩ'bée ndãkĩ ũ'dũ tí mēri 'dĩ'bée ũfēzú. Mēri 'dĩpa kã ndree 'dini, gõ mũfēngã rĩ vé tã oyuũ 'í ẽsĩ agásĩ rá. 'Bá ĩrĩ 'dĩ'bée pi ãsámvú gé, 'bá mēri 'dĩpa rĩ lēepi agaápi rá rĩ íngõri?”

⁴³ Sĩmõnã ní újázú kìnĩ, “Mã ígã 'bá mēri 'duũpi ãmbũgú rĩ 'i.”

Yēsũ ní 'yozú ìri ní kìnĩ, “Tã mí ní újã 'dĩri pĩri.”

7:27 7:27 Málákĩ 3:1 † 7:41 7:41 Mũfēngã fĩfĩ ẽnĩĩpi ẽnĩĩnĩ rĩ: 'Bá rĩ nga dõ ẽzi ũ'dũ ãlu, ĩ 'bá rĩ ũfē mũfēngã fĩfĩ ẽnĩĩpi ẽnĩĩnĩ ãlu ni sĩ.

44 Kúru Yésũ ní 'i újázú ũkú rĩ ndrezú, ĩri ní 'yozú Sĭmónã ní kĭnĩ, “Í ndre drĩ ũkú 'dĩri ká, má ní ícázú mívé ãngá nŏgŏ rĩ gé, 'í sê má ní yĩĩ pá ũjĩzú ní kuyé, 'bo ũkú nŏri ũjĩ mâ pá mĩĩndrę 'í mĩ gé rĩ sĩ, ĩnĩ mâ pá 'í drĩ'bí sĩ. 45 Mĩ u'de ma eziĩ będrĩ sĩ kuyé, 'bo sã má ní ífízú nŏgŏ rĩ gé, ũkú rĩ ri mâ pá ndrúú, ku ndrungárã ní kuyé. 46 'Í dã ũdu má drĩgę kuyé, 'bo ũkú rĩ ũdã ũdu ngũũpi ndrĩndrĩ rĩ má pá gá nĩ. 47 Kúru á lę 'yoó mí ní 'dĩni, ũnjĩkãnyã ũkú rĩ ní 'oó kárãkãrá 'dĩ'bée, á trũ ĩri gĩ, ã'diãtãsiyã lę ma ambamba. 'Bo 'bã ĩ ní ĩrivé ũnjĩkãnyã trũú cęré kuyé rĩ, ĩrivé lęngárã mãdãgã.”

48 Kúru Yésũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kĭnĩ, “Á trũ mi mívé ũnjĩkãnyã agásĩ gĩ.”

49 Ūmũ rĩ pi ní rizú átázú ĩ ãsãmvú gé sĩ kĭnĩ, “Bã 'dĩri ũsũ 'i ã'di 'i ícŏpi ũnjĩkãnyã trũũpi rá ni?”

50 Yésũ ní 'yozú ũkú rĩ ní kĭnĩ, “Mívé ę'yĩngárã ídrĩ mi gĩ, 'í mu, tãkĩri ã adri mí be.”

8

Ūkú mu'bánã Yésũ be trũ rĩ pi

1 Tã 'dĩri ã vũdrĩ gé, Yésũ ri ęcĩ muzú kũrũ rĩ pi agásĩ, gũrũ rĩ pi agásĩ, ri ũ'dũkŏ múké mãlũngã Mũngú vé rĩ ã tã ũlũú 'bã rĩ pi ní. ĩrivé 'bã áyũãyũ muđrĩ drĩ ni ĩrĩ rĩ pi rikĩ ęcĩ ĩri be trũ. 2 Ūkú urũkŏ ĩri ní ĩndrĩ ũnjĩ údrŏ kŏpi drĩgę sĩ, ãzini ũkú urũkŏ ĩri ní ídrĩ drã ãndiãndĩ agásĩ rĩ pi, kŏpi rikĩ kpã ęcĩ ĩri be trũ, ũkú ãzi rĩ ã rũ Mãriyã Mãgãdęlęnã 'i, ũkú 'dĩri ŏtũ Yésũ ní ĩndrĩ ũnjĩ ęzĩrĩ rĩ pi droó fũú drĩ ni gé sĩ rĩ 'i, 3 ãzi rĩ vé rũ Jũwãnã 'i, ĩri Kúzã vé ũkú, Kúzã ri 'bã riĩpi Ēródę vé ngã 'bętĩ agã rĩ pi vé tã mbaapi rĩ, ãzi rĩ ã rũ Sũzãnã 'i, ũkú urũkŏ kárãkãrá ni pi be. Ūkú 'dĩ'bée ri ngã ĩvé rĩ pi sę Yésũ pi ę ĩzã kozú ívé 'bã 'i pámvú ũbĩ'bã rĩ pi be.

8:10 8:10 ĩsáyã 6:9

Nãpi ágŏ úri riĩpi rĩ vé rĩ (Mãtãyo 13:1-9; Mãrãkŏ 4:1-9)

4 Ū'dũ ãlu, 'bã bĩtrĩká ĩmũkĩ ĩ úmũ Yésũ ã gãrã gã, kŏpi ĩbĩkĩ ĩmũ kũrũ ãndiãndĩ ni pi gęlésĩ, Yésũ ní kŏpi ní nãpi 'dĩri ũlũzú kĭnĩ, 5 “Ágŏ ãzi ŏmvú be ni mu úri riĩ ívé ŏmvú agã, ágŏ rĩ kã úri rĩ riĩ, úri rĩ pi ã urũkŏ u'dekĩ lętĩ drĩgę, 'bã rĩ pi rikĩ utuú pá sĩ, ãriĩgã rĩ pi tekĩ kŏpi rá. 6 Úri rĩ pi ã urũkŏ u'dekĩ nyŏŏkũ írã drĩgę ni agã, kŏpi kã ĩfũú, kŏpi 'wikĩ rá, ã'diãtãsiyã yĩĩ nyŏŏkũ rĩ agã 'dããyo.

7 Úri rĩ pi ã urũkŏ u'dekĩ ũcękúcé ãsãmvú gé, ũcękúcé rĩ dũ kŏpi be trũ, ŏzũ úri ĩfũ'bánã dũ'bánã rĩ pi rá.

8 Úri rĩ pi ã urũkŏ u'dekĩ nyŏŏkũ múké ni agã, kŏpi ĩfũkĩ dũú rá, ãlu rĩ 'a caã mũdũrũlũ ãlu.”

Yésũ kã nãpi rĩ ũlũú dęę, ĩri ní 'yozú kĭnĩ, “Bã bĩ be rĩ, ã yĩ 'í ní tã 'dĩri.”

Nãpi rĩ vé ĩfĩfĩ

(Mãtãyo 13:10-17; Mãrãkŏ 4:10-12)

9 Yésũ vé 'bã ĩri ã pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní ĩri zĩzũ kĭnĩ, nãpi 'dĩri vé ĩfĩfĩ ĩngŏni. 10 ĩri ní 'yozú kĭnĩ, “Sękĩ ĩmi ní úmĩ mãlũngã Mũngú vé ĩ ní ũzũú kuú mũdũmũdũ rũ rĩ vé tã nĩzũ ámázú rĩ rá, 'bo ma tã rĩ átã 'bã urũkŏ'bée ní nãpi sĩ, lũzũ kĭnĩ, “Kŏpi ãngũ ndre rá, 'bo kŏpi ámãkĩ ngã rĩ ndreé ku, kŏpi tã rĩ yĩ rá, 'bo tã rĩ fi kŏpi drĩgę ku.”

Yésũ ũlũ nãpi ágŏ úri riĩpi rĩ vé rĩ (Mãtãyo 13:18-23; Mãrãkŏ 4:13-20)

11 “Nãpi rĩ vé ĩfĩfĩ 'dĩni, úri rĩ tĩ Mũngú vé rĩ. 12 Úri u'de'bánã lętĩ drĩgę rĩ pi, ĩri 'bã Mũngú vé tĩ yĩ'bánã rá rĩ pi, 'bo ãdrŏko ri ĩmũ tĩ Mũngú vé rĩ 'dũ kŏpi ę ęsĩ agásĩ rá, kŏpi ę ę'yĩkĩ rĩ ku, ãzini kŏpi ę ĩsũkĩ rĩ ídrĩngárã ku. 13 Úri u'de'bánã nyŏŏkũ írã drĩgę rĩ agã rĩ pi, ĩri 'bã tĩ Mũngú vé rĩ yĩ'bánã, ę'yĩ'bánã ãyĩkŏ sĩ rĩ pi, 'bo kŏpi ã úlã fi vũgã 'dãã kuyé, kŏpi ę'yĩ

lókíná be mādã, 'bo tã ũkpó ũkpó kádõ kôpi ísú, kôpi ẹ'yìngará rĩ ku rá. ¹⁴ Úri u'de'ba ũcékúcé àsámví gé rĩ pi, ìri 'bá tì Múngú vé rĩ yì'ba rá rĩ pi, 'bo ìzàngã nyòòkú nòri vé rĩ, ã'bu nyòòkú nòri vé rĩ, ãzini ãyĩkò nyòòkú nòri vé rĩ sê kôpi adri ũ'a ãkó. ¹⁵ 'Bo úri u'de'ba nyòòkú múké rĩ agá rĩ pi, ìri 'bá adri'ba tã be múké, ãzini ẹsì be múké rĩ pi, kôpi tì Múngú vé rĩ yì rá, kôpi tã ni 'du nga rá, kôpi 'a ũ'a be múké.

*Nāpí lám̄bã vé rĩ
(Mārākō 4:21-25)*

¹⁶ “Bá ãzi ícò lám̄bã 'yũú, drĩ ni ùpĩ ùdrí sĩ cí ku, dõku ícò lám̄bã rĩ suú gbóló ã ndúgé ku. Ìri lám̄bã rĩ 'bã mísá drĩgé, 'bá ífí'ba jó agá rĩ pi ã ndrekí rí àngũ àní bēnĩ. ¹⁷ Ngá ãrēvú céré ì ní zũú kuú mūdũmūdũ rú rĩ ì ímù 'i'da àngũ ule gá, ngá ãzi 'i zũúpi ì ní ícò nĩ ku ni 'dãáyo. ¹⁸ Ìmi ndrekí múké, lē ìmi 'bákí bí tã rĩ yizú. 'Bá ngá* be rĩ, ì ìri ní ãzi ni sē àmbúgú, 'bá ngá ãkó rĩ, ã ùsũ dõ 'yozú kìnĩ, 'i ngá be drããsiyã, ì ngá ìrivé 'dĩri 'du rá.”

*Yēsũ ẹndrẹpi pi ẹdríp̄i be
(Mātáyo 12:46-50; Mārākō 3:31-35)*

¹⁹ Vúdrĩ ni gé, Yēsũ ẹndrẹpi pi ímúkí ẹdríp̄i be Yēsũ ri ndreé, 'bo kôpi ndákí ũ'dũ tí fizú cazú ìri vúgá 'dãá, ã'diãtãsiyã 'bá rĩ pi gakí ambamba. ²⁰ 'Bá ãzi ní lũzú Yēsũ ní kìnĩ, “Mí ẹndrẹpi pi mí ẹdríp̄i be tukí pá kuú àmvé 'dãá'dã, kôpi lēkí mi ndreé.”

²¹ Yēsũ ní 'yozú kìnĩ, “‘Bá Múngú vé tì yì'ba rá, tã ni 'du'ba nga'ba rá rĩ pi, kôpi mávé ẹndrẹpi, ãzini mávé ẹdríp̄i.”

*Yēsũ uga ũlí vīpi ũkpō be rĩ
(Mātáyo 8:23-27; Mārākō 4:35-41)*

²² Ẹ'dú ãlu, Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ní kìnĩ, “‘Bã zokí mūy yĩ bālãlã rĩ agásĩ alé 'dãá.”

Kúru kôpi ní tuzú kúlúmgba agá, kôpi ní 'dezú muzú. ²³ Kôpi kã rii zoó muzú, Yēsũ ní ẹ'dú kozú. Kúru ũlí vīpi ũkpō be ni ní íngázú vīzú yĩ bālãlã rĩ drĩgé sĩ, yĩ ní írizú tizú kúlúmgba rĩ agá 'dãá, sē kúlúmgba rĩ lē tĩ ãní yĩ ã ndúgé.

²⁴ Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ní ìri aruzú 'yozú ìri ní kìnĩ, “‘Úpí, Úpí, 'bã ri tĩ yĩ ã ndúgé!”

Yēsũ ní ngazú ọrụ sĩ, ìri ní trezú ũlí rĩ drĩgé, ãzini yĩ úvãpi ngũyã ngũyã rĩ drĩgé, ũlí vīpi ũkpō be rĩ ní pá tuzú. ²⁵ Yēsũ ní ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba rĩ pi zizú kìnĩ, “‘Ìmi ẹ'yìngará ãkó ãsĩ?”

Ẹrĩ fù kôpi, tã 'dĩri sē kôpi ní ãyàngará, ọgúp̄i ní ọgúp̄i ri zizú, “‘Bá 'dĩri ã'di 'i átàngá átãpi ũlí ní tì ni yĩ, ãzini yĩ úvãpi ngũyã ngũyã rĩ ní tì ni yĩ ìndĩ 'dĩri?”

Yēsũ ídrí ágó ãzi ìndrĩ ùnjí rĩ pi ní fí drĩ ni gé ni

(Mātáyo 8:28-34; Mārākō 5:1-20)

²⁶ Yēsũ pi ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba rĩ pi be, kôpi ní yĩ bālãlã Gálĩláyã ri zozú alé 'dãá, kôpi ní cazú àngũ Gērásã vé rĩ gé. ²⁷ Yēsũ kã ísì kúlúmgba rĩ agásĩ, ágó ãzi ìndrĩ ùnjí ní fí drĩ ni gé ni ní ímúzú Yēsũ vúgá nòó. Ágó rĩ adri lókí be aco, su bõngó 'i rú'ba gá ku, adri 'bětí ku, ìri ri adri 'búrẹdrĩ rĩ pi àsámví gé. ²⁸ Ágó rĩ kã Yēsũ ri ndreé, ìri ní trezú ẹ'dúkó be ọrụ 'dãá, ìri ní kũmúcí útĩzú Yēsũ ẹndrẹti gé, ìri ní 'yozú ẹ'dúkó be ọrụ 'dãá kìnĩ, “‘Yēsũ, Mvã Múngú ũkpō 'Dípa vé rĩ, 'i lē má vúgá ã'di? Á mã mi drĩ ìrĩ sĩ, ã 'okí ma ùnjí ku fô!” ²⁹ Drĩdrĩ ni, Yēsũ 'yo ìndrĩ ùnjí rĩ ní rá kìnĩ, ìndrĩ ùnjí rĩ ã fũ ágó rĩ drĩgé sĩ rá. (Ágó 'dĩri ìndrĩ ùnjí rĩ fi rú'ba ni gé ọtú ìnógósí, kádõ drĩ ni pi úmbé pá ni pi be ímvé sĩ, kádõ rii ìri ùtēé, ìri ímvé rĩ uce 'dĩsĩ rá, ìndrĩ ùnjí rĩ ìri jì mu ásé agá àngũ 'bá ãkó ni agá.)

* 8:18 8:18 Ngá: Ngá Yēsũ ní tã ni átã 'dĩri, ìri ùmĩ tã Múngú vé rĩ nĩzú rĩ.

³⁰ Yésũ ní ágó rĩ zìzú kìnĩ, “Mí rú ã'di 'i?”

Ágó rĩ ní újázú Yésũ ní kìnĩ, “Má rú Bìtríká 'i.” Ágó rĩ 'yo 'dínì, ã'diãtãsiyã ìndrì ùnjí fi'ba rú'ba ní gé rĩ pi káràkará.

³¹ Ìndrì ùnjí rĩ pi ní rizú Yésũ ri mǎzú kìnĩ, Yésũ ã pē ì muú 'bú kuúpi ùdũ ãkó rĩ agá 'dǎá ku.

³² Ìgá káràkará 'bá rĩ pi ri kòpi úcé ánga rĩ drìgé 'dǎá. Ìndrì ùnjí rĩ pi ní Yésũ ri mǎzú kìnĩ, Yésũ ã pē ì muú úfí ìgá rĩ pi agá, Yésũ ní kòpi pēzú muú. ³³ Ìndrì ùnjí rĩ pi ní úkpúzá ágó rĩ drìgé sī, muú úfízú ìgá rĩ pi agá, ìgá rĩ pi ní njuzú muú óngú sī ãngũ úlúpi úlúlũ rĩ gé 'dǎá, kòpi ní u'dezú yĩ bǎlǎlǎ rĩ agá 'dǎá.

³⁴ 'Bá ri'ba ìgá rĩ úcé'ba rĩ pi kǎ tǎ 'i 'oópi 'dĩri ndreé, kòpi ní njuzú muú tǎ 'dĩri ùlũzú 'bá kũrú agá rĩ pi ní, ãzini 'bá kũrú rĩ ã gǎrǎ gá sī rĩ pi ní. ³⁵ 'Bá rĩ pi ní ngazú muú tǎ 'i 'oópi rĩ ndrezú. Kòpi kǎ caá Yésũ vúgá 'dǎlé, kòpi ìsúkí ágó ándúrú ìndrì ùnjí rĩ pi ní fũú drì ni gé sī gí rĩ, úrí kuú Yésũ ñdretì gé, úsú 'i bǎngó sī, úmĩ ní ícá múké gí, sē kòpi ní ùrĩ. ³⁶ 'Bá tǎ rĩ ndre'ba rĩ pi ní muú tǎ ì ní ágó ìndrì ùnjí be rĩ ìdrízú 'dĩri ùlũzú 'bá uruko'bee ní. ³⁷ Kúru 'bá céré ãngũ Gērásǎ vé rĩ agá rĩ pi ní Yésũ ri mǎzú kìnĩ, Yésũ ã nga muú 'dĩisí rá, ã'diãtãsiyã ùrĩ fi kòpi ési agá ambamba. Kúru Yésũ ní tuzú fizú kũlúmgbá agá, ìri ní 'dezú muú.

³⁸ Ágó Yésũ ní ìndrì ùnjí droó fũú drì ni gé sī rĩ ní Yésũ ri mǎzú drì ùrĩ sī kìnĩ, ì mukí Yésũ be trú, 'bo Yésũ ní ìri pēzú muú, ìri ní 'yozú kìnĩ, ³⁹ “'Í mvi gǎo 'bētì, 'í mu tǎ ãyázú ãyãyã Múngú ní 'oó mí ní 'dĩri ùlũú mívé 'bá 'bētì ãsámuvú gé rĩ pi ní.” Ágó rĩ ní 'dezú muú kũrú rĩ agá 'dǎá, ìri ní tǎ Yésũ ní 'oó 'í ní 'dĩri ùlũzú muú 'bá rĩ pi ní céré.

Yésũ ìdrì mvá ùkú Yáyĩrǎ vé rĩ, ãzini ùkú drǎ be rĩ
(Mátáyo 9:18-26; Mǎrǎkǎ 5:21-43)

⁴⁰ Kúru Yésũ kǎ 'i újázú zǎo gǎo álé 'dǎá, 'bá bìtríká ri'ba ìri ùtē'ba rĩ pi ní ìri é'yízú. ⁴¹ Ágó ãzi rú ní Yáyĩrǎ 'i, ìri Jó Múngú ri Zìzú rĩ vé drìkoma, ágó rĩ ní ìmúzú kũmúcì ùtìzú Yésũ ñdretì gé, ìri ní Yésũ ri mǎzú drì ùrĩ sī kìnĩ, ì mukí Yésũ be trú ívé ãngá 'dǎá, ⁴² ã'diãtãsiyã ívé mvá ùkú ãlukútañá ìlí be muú drì drì ni ùrĩ rĩ, drǎ rú ìri ùnjí ùnjí, lē drǎadrǎ.

Yésũ kǎ rií 'deé muú Yáyĩrǎ vé ãngá 'dǎlé, 'bá bìtríká rĩ pi rikí ì mǐ muú Yésũ rú'ba gá 'dǎá. ⁴³ Ùkú ãzi kòpi ãsámuvú gé 'dǎlé, ãrí ri éci rú'ba ní gé sī ìlí muú drì ni ùrĩ, 'bo 'bá ãzi ìri ìdrìpi ní 'dǎáyo. ⁴⁴ Ùkú rĩ ní 'i útrúzú ìnyinǎ Yésũ ã úgórǎ gá, ìri ní Yésũ vé bǎngó akoóko rĩ ē tì úlózú, koro ãrí éci pi rĩ ní pá tuzú.

⁴⁵ Yésũ ní zìzú kìnĩ, “'Bá ma úlópi rĩ ã'di 'i?”

'Bá bìtríká rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, ì nìkí kuyé. Pétèró ní 'yozú Yésũ ní kìnĩ, “'Úpí, 'bá rĩ pi káràkará ri ì ìmĩ ìmúzú mí rú'ba gá nõó.”

⁴⁶ 'Bo Yésũ ní 'yozú kìnĩ, “'Bá ãzi úló ma gí, ã'diãtãsiyã á nĩ rá ùkpǎ ãngũ ìdrízú rĩ fũ mã rú'ba gá sī gí.”

⁴⁷ Ùkú rĩ kǎ ndreé Yésũ nĩ tǎ 'dĩri áma gí, rú'ba ní ní 'dózú yázú, ìri ní kũmúcì ùtìzú Yésũ ñdretì gé, ìri ní tǎ 'í ní Yésũ vé bǎngó úlózú, ãzini 'í ní koro ìdrízú rĩ vé tǎ ùlũzú 'bá rĩ pi ní. ⁴⁸ Kúru Yésũ ní 'yozú ùkú rĩ ní kìnĩ, “'Má mvá rĩ, é'yĩngǎrá mívé rĩ ìdri mí gí. 'Í mu, tǎkírì ã adri mí be.”

⁴⁹ Yésũ kǎ rií átángá rĩ átá, 'bá ãzi ní ìmúzú Yáyĩrǎ drìkoma Jó Múngú ri Zìzú rĩ vé rĩ vé ãngá 'dǎásí, ìri ní 'yozú Yáyĩrǎ ní kìnĩ, “'Mívé mvá ùkú rĩ drǎ gí, mí ri ìmbápi ē drì izaá ku.”

⁵⁰ Yésũ kǎ tǎ 'dĩri yĩ, ìri ní 'yozú Yáyĩrǎ ní kìnĩ, “'Lē mí adri ùrĩ sī ku, mí é'yĩ ma, mvá ùkú rĩ ícǎ ìdrì rá.”

⁵¹ Yēsũ kã muɣu caá Yáyĩrõ vé ãngá 'dãlé, ã'yĩ 'bá ãzi fií 'í vúgá sĩ jó agá 'dãlé kuyé, kôpi fikí 'yéná Pétērõ be, Yũwánĩ be, Yòkóbũ sĩ, ãzini mvá ùkú rĩ vé étépĩ be éndrèpĩ sĩ. ⁵² 'Bá rĩ pi céré rikí ngoó Ìzãngã Ìzãngã rú mvá ùkú ri vé drãngará sĩ. Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Ìmi ngokí ku, mvá ùkú rĩ drã kuyé, ìri ri ỳ'dù ko.”

⁵³ 'Bo 'bá rĩ pi rikí guúgu ìrivé tã 'dĩri sĩ, ã'diãtãsiyã kôpi nĩkí rá 'yozú kĩnĩ mvá ùkú rĩ drã gí. ⁵⁴ 'Bo Yēsũ ní mvá ùkú rĩ ã drĩ ruzú, ìri ní 'yozú kĩnĩ, “Má mvá rĩ, mí íngá uru.” ⁵⁵ Mvã ùkú rĩ vé índrĩ ní ímvízú Ìgõzú, koro ìri ní ngazú uru. Kúru Yēsũ ní 'yozú mvá ùkú rĩ vé étépĩ pi ní éndrèpĩ be kĩnĩ, “Ìmi sèkí ìri ní ngá nyaá.” ⁵⁶ Mvã ùkú rĩ vé étépĩ pi éndrèpĩ be ãyãkí tã 'dĩri sĩ ãyãyã, 'bo Yēsũ ní tãimbĩ sèzú kôpi ní kĩnĩ, lã kôpi ã ùlũkí tã 'i ngaapi 'dĩri 'bá ãzi ní ku.

9

Yēsũ pẽ ívé 'bá áyúãyũ mudrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi muɣu ỳ'dúkõ múké rĩ ùlũũ
(Mātáyo 10:5-15; Mārãkõ 6:7-13)

¹ Kúru Yēsũ ní ívé 'bá áyúãyũ mudrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi zizú ímúzú 'í vúgá nõó, ìri ní ùkpõ sèzú kôpi ní, kôpi ã údrókí rí índrĩ ùnjĩ rĩ pi ãní, ãzini kôpi ã ídríkí rí 'bá drã be ãndiãndí rĩ pi ãní. ² Ìri ní kôpi pèzú muzú mãlũngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũzú 'bá rĩ pi ní, ãzini kôpi ã ídríkí 'bá drã be rĩ pi. ³ Yēsũ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “Á 'dukí túré, kũmvũ, ãnyãngã, mũfẽngã muzú ìndĩ ku, ãzini ã 'dukí bõngó ãzi ãndõ rú muzú ìndĩ ku. ⁴ 'Bètĩ ìmi ní cazú 'a ní gé rĩ, lã ìmi áwíkí adrií 'bètĩ 'dãri agá cĩngbã ỳ'dú ìmi ní fúzú kũrũ 'dãri agásĩ rĩ gé. ⁵ 'Bá rĩ pi gãkí dô ìmi é'yígá sĩ, ìmi kádõ fũú kôpivé kũrũ agásĩ, ìmi wekí nyõõkú ìmĩ pá ágélé gá rĩ kú 'dĩgã, ìri lũ 'yozú kĩnĩ, ìmi kukí kôpi ní tã ùnjĩ gí.” ⁶ Kúru kôpi ní 'dezú rizú éczú gũrũ rĩ pi agásĩ, kôpi rikí ỳ'dúkõ múké Múngú

vé rĩ ùlũú muzú, ãzini 'bá drã be rĩ pi ídrĩ muzú ãngũ rĩ pi agásĩ.

'Bãgú Ēródẽ ã drĩ ábã rá
(Mātáyo 14:1-12; Mārãkõ 6:14-29)

⁷ Ēródẽ kã tã ãyãzú ãyãyã Yēsũ ní rií 'oó rĩ yĩ, drĩ ni ábã ãní céré céré, ã'diãtãsiyã 'bá urukõ 'bée kĩnĩ, Yũwánĩ bãtízĩmũ sèpĩ rĩ íngá gõó ídri rú nĩ. ⁸ Urukõ 'bée kĩnĩ, 'bá rĩ Ēlĩyã ímú nĩ, urukõ 'bée kĩnĩ, 'bá rĩ nèbĩ õtũ Ìnógõsĩ rĩ pi vé ãlu íngá gõó ídri rú nĩ. ⁹ 'Bo Ēródẽ ní 'yozú kĩnĩ, “Á lĩ Yũwánĩ ã drĩ gí píri, 'bá má ní tã ni yĩ 'dĩri ã'di 'i?” Ēródẽ ỳ'bĩ ùkpõ sĩ, lã Yēsũ rĩ ndreé.

Yēsũ sã ãnyãngã nyaá 'bá élfũ tõtũ pi ní

(Mātáyo 14:13-21; Mārãkõ 6:30-44; Yũwánĩ 6:1-14)

¹⁰ Yēsũ vé 'bá áyúãyũ rĩ pi kã ímví Ìgõó, kôpi ùlũkí tã ì ní 'oó rĩ pi ãrèvú céré Yēsũ ní. Kúru Yēsũ pi ní ngazú fúzú 'bá rĩ pi ãsãmvú gé sĩ, kôpi ní 'dezú muzú kũrũ Bètèsãyídã vé rĩ gé. ¹¹ 'Bo 'bá bĩtrĩká rĩ pi kã vũrã Yēsũ ní muzú rĩ nĩ ãmã, kôpi 'dekí muɣu vú ni gé sĩ. Ìri ní kôpi é'yízú, ìri ní mãlũngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũzú kôpi ní, ìri ní 'bá drã be rĩ pi ídrízú.

¹² Ʋtũ rĩ kã 'bãá rií 'deé, Yēsũ vé 'bá áyúãyũ mudrĩ drĩ ni ìrĩ rĩ pi ní ímúzú Yēsũ vúgã, kôpi ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, “Í pẽ 'bá bĩtrĩká 'dĩ 'bée muɣu gũrũ Ìnyĩná rĩ pi agásĩ, ãzini ãngũ rĩ agásĩ, kôpi ã mukí ì ní ãnyãngã ndãá, ãzini vũrã lazú ni ndãá, ã'diãtãsiyã ngã nyanya nõgõ 'dãáyo, ãzini vũrã lazú ni nõgõ 'dãáyo.”

¹³ Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Ìmi sèkí kôpi ní ngã nyanya, kôpi ã nyakí.”

'Bá áyúãyũ rĩ pi ní újázú kĩnĩ, “Ngã 'bá vúgã nõgõ rĩ 'yénã pánga tõtũ, ì'bĩ be ìrĩ. 'Bá lãkí dô 'bá bĩtrĩká nõ 'bée ã nyakí ngã, lã 'bã mukí kôpi ní ãnyãngã jeé.” ¹⁴ Āgõ rĩ pi ícõ ca élfũ tõtũ rá.

Yésũ ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Ìmi 'bãkí 'bá rĩ pi úrí ngúlúmũ rú, pũkũ tõtũwũ pũkũ tõtũwũ.”¹⁵ Kòpi ní 'ozú sũ Yésũ ní 'yoó rĩ tĩnĩ, kòpi ní 'bá rĩ pi 'bázú úrízú céré vũgá.¹⁶ Yésũ ní pánga tõtũwũ rĩ pi í'dúzá ì'bí ìrĩ rĩ be, ìri ní àngũ ndrezú uru, ìri ní òwò'dífò sèzú, ìri ní kòpi ùndízú, ìri ní sèzú ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní, kòpi ã awakí 'bá rĩ pi ní.¹⁷ 'Bá rĩ pi àrèvú céré nyakí, kòpi épíkí àní rá, 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ìkũnákí ngá 'í ní nyaá tí rĩ ã ìmbítã caá ùvú ã 'a mụdrí drĩ ni ìrĩ.

Pètèró kĩnĩ Yésũ ri Kúrísítò 'i
(*Mátáyo 16:13-19; Mārākō 8:27-29*)

¹⁸ Ọ'dú ãlu, Yésũ ri Múngú ri zìj ọ'dúkùlègúsí, ìrivé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi rikí adrií ìri be trù, ìri ní kòpi zizú kĩnĩ, “'Bá rĩ pi ri 'yo, ma ã'di 'i?”

¹⁹ Kòpi ní újázú kìnĩ, “'Bá uruko kìnĩ, mi Yūwánĩ Bātízímũ sèepi rĩ 'i. Uruko'bée kìnĩ, mi Èllyā 'i. Uruko'bée kìnĩ, mi nèbĩ ọtú ìnógósí ùdrã'bá gí rĩ pi vé ãlu íngá gōó ìdri rú nĩ.”

²⁰ Kúru ìri ní kòpi zizú kìnĩ, “'Bo ìmi ní ùsũzú rĩ gé, ma ã'di 'i?”

Pètèró ní újázú kìnĩ, “Mi Kúrísítò 'i, Múngú ní ìpèé rĩ.”

²¹ Yésũ átá kòpi ní ùkpó ùkpó kìnĩ, kòpi ã lùkí tã 'dĩri 'bá ãzi ní ku.

Yésũ átá ívé drãngará ã tã
(*Mátáyo 16:20-28; Mārākō 8:30-9:1*)

²² Yésũ ní 'yozú kìnĩ, “Ma 'Bá Mvã 'i, ma ìmú ìzãngã nya létì be àndiãndí, 'bá ambugu rĩ pi, atala atala rĩ pi drĩgè rĩ pi, àzini 'bá tãimbí ìmbá'bá rĩ pi be céré ìmú ma gã sĩ, kòpi ma 'dì drã rá, 'bo ọ'dú na ni gé, ì ma inga gō ìdri rú ùzi.”

²³ Kúru Yésũ ní 'yozú 'bá bĩtríkã rĩ pi ní kìnĩ, “'Bá rĩ lè dō mã pámvú ùbĩ, ã adi 'í rù'bá, ọ'dú céré ã

'du ívé pètì alambaku,* ã ùbĩ mã pámvú.²⁴ 'Bá lèepi ívé ìdri rù'bá nòri vé rĩ ã tã mbaápi áyu rĩ, ìri api ìdri 'dáni'dáni rĩ sĩ rá. 'Bo 'bá ívé ìdri rù'bá nòri vé rĩ adiípi, drãápi mã tã sĩ rĩ, ìri ìdri 'dáni'dáni rĩ ìsú rá.²⁵ 'Bá rĩ ìsú dō ngá nyòòkù drĩgè nògó rĩ pi àrèvú céré, api dō ìdri 'dáni'dáni rĩ sĩ rá, tã múké ìri ní ìsú 'a ni gé 'dĩgè rĩ ã'di? ²⁶ 'Bá rĩ ã drĩ ri dō nja má sĩ, àzini átángá má ní rií átá rĩ sĩ, Ma 'Bá Mvã 'i, má kãdō ìmú dĩngará be pòwũpòwũ, àzini má Ètèpì vé dĩngará pòwũpòwũ rĩ be, àzini mãlãyíkã uletere rĩ pi vé dĩngará be, ma kpá adri ìri sĩ drĩnjã sĩ.²⁷ Ádarú á lè 'yoó ìmi ní 'dini, 'bá pá tu'bá nò'bée àsãmvú gé, 'bá uruko'bée ícókí drĩ ùdrãá ku, kòpi mãlũngã Múngú vé rĩ ndre ùgbále.”

Yésũ ã rù'bá újã 'i dī imvesírílílí
(*Mátáyo 17:1-8; Mārākō 9:2-8*)

²⁸ Tã Yésũ ní átá 'dĩri ã vùdrĩ kã caá ọ'dú àrò, ìri ní tuzú mužú ìrã drĩgè Múngú ri zizú, jì Pètèró pi Yūwánĩ be Yòkóbũ sĩ mužú 'í vugá sĩ ìndĩ.²⁹ Yésũ kã rií Múngú ri zìj, ẹndrètì ni újã 'i, dī ọgú ù'dũ be túngú, ìrivé bõngó gō 'i újã imvesírílílí, dī ọgú pòwũpòwũ.³⁰ Mósè pi Èllyā be rikí átá ìri be,³¹ kòpi ã rù'bá dī ọgú pòwũpòwũ. Kòpi rikí drãngará Yésũ ní ùmvúlèsí ìmúzú drãzú Yèrúsãlémã gá rĩ vé tã átá, tã Múngú ní ọtĩjì gí rĩ, ã nga rí 'i fũú tì ni gé bènĩ.

³² Pètèró pi 'í ọgũpìjì be, ọ'dú 'be kòpi ã tì, kòpi kã aruú ọ'dú gélésí, kòpi ndrekí Yésũ vé dĩngará pòwũpòwũ rĩ, àzini ndrekí 'bá ìrĩ tukí pá kuú ìri be trù.³³ Mósè pi Èllyā be, kòpi kã lèé mụú, Pètèró ní 'yozú Yésũ ní kìnĩ, “Ìmbápi, ìri múké 'bá ní adrizú nògó. Lè 'bã 'bekí mörögó na, ãlu ni mí ní, ãlu ni Mósè ní, ãlu ni Èllyā ní.” 'Bo Pètèró nĩ tã 'í ní átá rĩ vé ìfífí kuyé.

³⁴ Pètèró kã rií tã rĩ átá, ìrìbìtì ní

* **9:23** 9:23 Pètì alambaku: 'Bá Rómã vé rĩ pi ri 'bá tã 'o'bã ùnjí rĩ pi gbã mūsũmãrĩ sĩ pètì alambaku sígè, ìri sã 'du ãco kòpi ìbí drã ndò, kòpi ìzãngã nya ambamba drãngará rĩ gé.

ímúzá kôpi ôzũzú, ũrĩ fũ Yésũ vé 'bá áyúâyũ rĩ pi rá, íribítĩ rĩ ní kôpi ôzũũ rĩ sĩ.

³⁵ Ʋ'dúkó ní átázú íribítĩ rĩ agá 'dǎá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mvá 'dĩri mávé ni, má ĩpē ĩri nĩ, lē ĩmi yĩkĩ tĩ ni yiyĩ!” ³⁶ Ʋ'dúkó átápi rĩ kã újí, kôpi ndrekĩ Yésũ ri ó'dúkũlę. Kôpi újĩkĩ kuú tã 'dĩri be ĩ ęsí agá, kôpi lũkĩ tã ĩ ní ndree 'dĩri 'bá āzi ní āluᅇáni kuyé.

Yésũ ídrĩ mvá ágó índrí ũnjĩ be ni (Mátayo 17:14-18; Mǎrǎkō 9:14-27)

³⁷ Kã adrii drũ ũ'bútĩ, kôpi kã ísĩ írã rĩ drĩgę 'dǎásĩ vũgá nõó, 'bá bĩtrĩká ímũkĩ Yésũ vũgá nõó. ³⁸ Ágó āzi 'bá bĩtrĩká rĩ pi āsámvú gé 'dǎá, ĩri ní Yésũ ri zĩzú Ʋ'dúkó be Ƴrũ 'dǎá kĩnĩ, “Ímbápi, á mã mi drĩ ĩrĩ sĩ, 'í ndre mávé mvá, 'í ko ĩri ē ĩzã, ā'diātāsĩyã mávé mvá 'yęᅇá ālukũta 'dĩ. ³⁹ Índrí ũnjĩ rĩ kǎdō mvǎᅇá rĩ 'duᅇ a'beé, ĩri útrę, Ʋ'bũrũsã rĩ kpu tĩ ni gé sĩ. Índrí ũnjĩ rĩ ĩri nyi ũnjĩ ũnjĩ, ku ĩri mbělę ku. ⁴⁰ Á mã mívé 'bá mĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ímũ índrí ũnjĩ rĩ droó fũú mvá rĩ drĩgę sĩ rá, 'bo kôpi ícókĩ droó bã ku.”

⁴¹ Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, “Ími 'bá tã 'o'bá pĩri ku, ę'yĩngará ākó 'dĩ'bée, mã adri rĩ ĩmi be vũũ lókĩ be gbã ngōpĩ? Mã ęsí ē ĩsũ rĩ ĩzãngã ĩmivé tã sĩ vũũ lókĩ be gbã ngōpĩ?” Kũru Yésũ ní 'yozú ágó rĩ ní kĩnĩ, “Mĩ ĩjĩ mívé mvá rĩ ímũ má vũgá nõó.”

⁴² Mvá rĩ kã rĩi ímũ Yésũ vũgá nõó, índrí ũnjĩ rĩ 'du ĩri a'beé, ri ĩri nyĩ vũgá 'dĩgę, 'bo Yésũ ní trezú índrí ũnjĩ rĩ drĩgę, ĩri ní mvá rĩ ídrĩzú, ĩri ní sęzú gōzú ętępĩ vũgá 'dǎá. ⁴³ 'Bá rĩ pi āręvũ cérę āyākĩ āyāyã ũkpō Múngú vé 'dĩri sĩ.

Yésũ gō ívé drǎngará ā tã átá dđĩ (Mátayo 17:22-23; Mǎrǎkō 9:30-32)

'Bá rĩ pi kã āyāá tã Yésũ ní 'oó 'dĩri sĩ, Yésũ ní 'yozú ívé 'bá 'ĩ pámvú

ũbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, ⁴⁴ “Ími 'bǎkĩ bí átángá mã ní lęé 'yoó rĩ yĩzú, Ma 'Bá Mvá 'i, ĩ ímũ mã ũli 'be, ĩ ímũ mã sę mávé ari'ba rĩ pi drĩgę.” ⁴⁵ 'Bo 'bá Yésũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi nĩkĩ tã ĩri ní 'yoó 'dĩri vé ífĩfĩ kuyé. Múngú úcí kôpi ní tã rĩ vé ífĩfĩ úcícĩ, kôpi ā nĩkĩ rĩ tã Yésũ ní 'yoó rĩ ku, kôpi 'okĩ ũrĩ sĩ, zĩkĩ tã rĩ vé ífĩfĩ kuyé.

Ā'di ri adri āmbúgu nĩ?

(Mátayo 18:1-5; Mǎrǎkō 9:33-37)

⁴⁶ 'Bá Yésũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní í'dózú āgátá gǎzú ĩ āsámvú gé sĩ kĩnĩ, ĩ āsámvú gé 'dĩgę, ā'di ri adri āmbúgu nĩ. ⁴⁷ 'Bo Yésũ nĩ tã kôpi ní rĩi ũsũũ ĩ ęsí agá 'dǎlé rĩ rá, ĩri ní mvǎᅇá mǎdǎᅇá ni ĩjĩzú pá tuzú 'í jělę gá. ⁴⁸ Kũru ĩri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “'Bá mvǎᅇá mǎdǎᅇá nõri ę'yĩpi mã rũ sĩ rĩ, ę'yĩ 'dĩri mã. 'Bá mã ę'yĩpi rĩ, ę'yĩ 'dĩri 'bá mã ĩpęepĩ rĩ. ĩmi āsámvú gé 'dĩgę, 'bá ĩ ní ndree kuú ęzĩ ākó rĩ, ĩri adri āmbúgu nĩ.”

'Bá āzi údro índrí ũnjĩ rĩ pi Yésũ ā rũ sĩ

(Mǎrǎkō 9:38-40)

⁴⁹ Yũwǎnĩ ní 'yozú Yésũ ní kĩnĩ, “Ímbápi, 'bá ndrekĩ 'bá āzi ri índrí ũnjĩ rĩ pi údro ũfũ 'bá rĩ pi drĩgę sĩ mĩ rũ sĩ, 'bo 'bá ugakĩ ĩri sĩ, ā'diātāsĩyã adri 'bávę ógũpĩ ku.”

⁵⁰ Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, “Ími ugakĩ ĩri ku, ā'diātāsĩyã 'bá ĩmi 'oópi ũnjĩ ku rĩ, ĩri ĩmi ógũpĩ.”

'Bá Sǎmǎrĩyã vé rĩ pi gǎkĩ Yésũ ri ę'yĩgá sĩ

⁵¹ Sã ĩ ní lęzú Yésũ ri 'duzú mužú 'bũ gé rĩ kã ícá ĩnyĩᅇá gĩ, Yésũ 'bã ęsí lęzú mužú Yęrũsǎlęmǎ gá. ⁵² ĩri ní 'bá áyúâyũ ni pi pęzú mužú drĩdrĩ, kôpi ā mũkĩ gũrũ Sǎmǎrĩyã vé rĩ agá 'í ní vũrã údé. ⁵³ 'Bo 'bá 'dǎlé rĩ pi ę'yĩkĩ ĩri kuyé, ā'diātāsĩyã ĩri ri mu Yęrũsǎlęmǎ gá. ⁵⁴ Yésũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá Yōkōbũ pi Yũwǎnĩ be, kôpi kã tã 'i ngaápi 'dĩri yĩ, kôpi ní Yésũ ri zĩzú kĩnĩ, “Úpĩ, mĩ ā'yĩ rá, 'bá

zìkí ãcí 'bũ gé 'dãásĩ ímù 'bá 'dĩ'bée ú'dí ùdrãá?"

⁵⁵ 'Bo Yèsũ ní 'i újázú, ìri ní trezú kòpì drĩgé. ⁵⁶ Kúru kòpì ní 'dezú mužú gúrú àzi gé.

Yèsũ ã pámvú ã ùbĩngará tã ni mbamba
(Mátáyo 8:19-22)

⁵⁷ Yèsũ pi kã rií mužú létì agásĩ, ágó àzi ní 'yozú Yèsũ ní kĩnĩ, "Á lã mí pámvú ùbĩ cĩngbá cazú vũrã mí ní mužú rĩ gé."

⁵⁸ Yèsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Mgbũwá rĩ pi vũrã lazú ni be, ãrĩná rĩ pi jó lazú ni be, 'bo ma 'Bá Mvá 'i, vũrã má ní mâ drĩ suzú adrizú ni 'dãáyo."

⁵⁹ Yèsũ ní gòzú 'yozú ágó àzi ní kĩnĩ, "Mí ímù mâ pámvú ùbĩ."

'Bo ágó rĩ ní újázú kĩnĩ, "Úpí, 'i sã mâ mužú drĩ má étèpì ri s̄ĩ ùgbále† ká."

⁶⁰ Yèsũ ní újázú ágó rĩ ní kĩnĩ, "'Í ku 'bá ùdrã' 'bá gí rĩ pi‡ ã mukí ìvé 'bá ùdrã' 'bá gí rĩ pi s̄ĩngará gá, 'bo 'i mužú mālũngã Múngú vé rĩ vé tã ùlũú."

⁶¹ 'Bá àzi ní kpá 'yozú Yèsũ ní kĩnĩ, "Úpí, ma mí pámvú ùbĩ rá, 'bo 'i ku mâ gò drĩ mužú tã ezìí mávè 'bá 'bètì ãsámvú gé rĩ pi ní ùgbále ká."

⁶² Yèsũ ní újázú ìri ní kĩnĩ, "'Bá í'dópi ómvú 'aapi, ãngũ ndreepi vúlè rĩ, ícò mālũngã Múngú vé rĩ gé ku."

10

Yèsũ pẽ 'bá pũkú ézĩrĩ drĩ ni ìrĩ mužú tì Múngú vé rĩ ùlũú

¹ Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, Úpí ní 'bá urukò ùpèzú pũkú ézĩrĩ drĩ ni ìrĩ, pẽ kòpì mužú ìrĩ ìrĩ, pẽ kòpì mužú drĩdrĩ kũrú 'i ní lèé mužú rĩ pi agá, àzini gúrú 'i ní lèé mužú rĩ pi agá. ² Ìri ní 'yozú kòpì ní kĩnĩ, "Ànyãngã rĩ ka kú ambamba, 'bo 'bá ãnyãngã rĩ ìkũnã' 'bá rĩ pi vé kãlãfe mädãñá.

Ìmi mākí ãnyãngã rĩ vé é'dípa Úpí ri, ã pẽ rí 'bá èzì nga' 'bá ni pi mužú ãnyãngã rĩ ìkũnã ìvé ómvú agá 'dãá. ³ Ìmi 'dekí mužú! Lã ìmi nĩkí 'yozú kĩnĩ, ma ri ìmi pẽ mužú s̄ĩ ì ní kãbĩlõ pèé fí ãrãkĩla rĩ pi ãsámvú gé rĩ tĩnì. ⁴ Lã ìmi 'dukí jũrú mũfẽngã vé ni mužú ìndĩ ku, àzini ìmi 'dukí kũmvũ, dõku ngá pá gá mužú ìndĩ ku, lã ìmi ezìkí 'bá àzi létì gé 'dĩgè ku.

⁵ "Ìmi cakí dõ jó àzi tì gé, drĩdrĩ ni, ìmi 'yokí, "Tãkĩri ã adri jó nõri ãsámvú gé." ⁶ 'Bá adri'bée jó 'dãri ãsámvú gé rĩ pi dõ tã be kĩri, tãkĩri ìmivé 'dĩri adri 'bá jó 'dãri ãsámvú gé rĩ pi drĩgé rá, kòpì adrikí dõ tã be kĩri ku, tãkĩri ìmivé 'dĩri 'i újã gò ìmi ní vúlè. ⁷ Ìmi áwíkí adrií jó 'dãri tì gé, lã ìmi nyakí ngá, àzini ìmi mvukí ngá ì ní sèé ìmi ní rĩ, ã'diãtãsiyã 'bá èzì ngaapi rĩ, lã ã ùfèkí ìri ùfèfè. Lã ìmi rikí ècì ngalanji jó rĩ pi tì gé s̄ĩ ku.

⁸ "Ìmi fikí dõ caá kũrú àzi agá, 'bá rĩ pi é'yíkí dõ ìmi rá, ìmi nyakí ngá ì ní 'bãã ìmi èndrètì gé rĩ nyanya. ⁹ Ìmi ìdríkí 'bá drã be rĩ pi, ìmi 'yokí kòpì ní, 'Mālũngã Múngú vé rĩ ícã ìnyinã ìmi gãrã gá gí.* ¹⁰ Dõ ìmi fikí kũrú àzi agá, 'bá rĩ pi é'yíkí dõ ìmi kuyé, ìmi fũkí mužú létì drĩgé 'dãá, ìmi 'yokí 'bá rĩ pi ní, ¹¹ 'Nyòókú 'bá ní utuú 'bá pá gá ìmivé kũrú agá nõri, 'bã we ku ìmi ní tã ùnjí rú nõgò, ádarú lã ìmi nĩkí muké 'yozú kĩnĩ, mālũngã Múngú vé rĩ ícã ìnyinã gí.' ¹² Ádarú á 'yo ìmi ní 'dĩni, ù'dú ì ní tã lizú rĩ gé, ì ímù 'bá kũrú 'dãri agá rĩ pi ìrĩñã 'bá kũrú Sòdómõ vé rĩ agá rĩ pi vé rĩ ndè rá."

Ìzãngã rĩ ùmvúlèsĩ adri 'bá Kõràzínĩ vé rĩ pi vé ni 'bá Bètèsãyídã vé rĩ pi be

(Mátáyo 11:20-24)

† 9:59 9:59 Má étèpì ri s̄ĩ ùgbále: Sã àzi s̄ĩ, ágó rĩ vé étèpì drã drĩ kuyé, ágó rĩ lã étèpì ri ùtèé cĩngbã ìri ní drãngará gá. ‡ 9:60 9:60 'Bá ùdrã' 'bá gí rĩ pi: 'Bá ùdrã' 'bá gí rĩ pi kòpì 'bá Múngú ri nĩ' 'bá kuyé rĩ pi. * 10:9 10:9 Mālũngã Múngú vé rĩ ícã ìnyinã ìmi gãrã gá gí: Tã ì ní 'yoó Mālũngã Múngú vé rĩ ícã ìnyinã ìmi gãrã gá gí 'dĩri vé ififí, 'bá rĩ pi drĩlè muké ìsù Yèsũ ri é'yìzú, kòpì adri anji Múngú vé ni.

13 Yēsũ ní gōzú 'yozú kīnī, “Īzāngã rī úmvúlēsī adri ĩmivé ni, ĩmi 'bá Kōrāzínī vé rī pi! Īzāngã rī úmvúlēsī adri ĩmivé ni, ĩmi 'bá Bētēsāyídã vé rī pi! Tã āyāzú āyāyã ĩ ní 'oó ĩmi āsāmvú gé rī pi ā 'okí té dō Táyã agá, āzini Sīdónã agá, 'bá āngũ 'dī'bée agá rī pi újákí té ẹsì ɪnógósí gí, kòpi té bōngó ɪrìkò rú ni pi úsú, āzini kòpi té úfúrágú úmvú dã ĩ drīgé.

14 'Bo ú'dú tã lizú rī gé, ĩ ímú ĩmi ĩrĩñã 'bá Táyã vé rī pi ndě, āzini 'bá Sīdónã vé rī pi ndě rá. 15 ĩmi 'bá adri'bée Kāpārānāúmã agá 'dī'bée, ĩmi ɪsũkí ĩ nyo ícò ĩmi ɪnjĩ 'bũ gé 'dālé rá? Ícókí ĩmi ɪnjĩ ku, ĩmi ímú fi mụzú 'bú āvũ rī pi vé rī agá vūgá 'dãá.

16 “Īmi mávé 'bá mâ pámvú ũbĩ'bã rī pi, 'bã ĩmi yĩpi rá rī, yĩ 'dĩri ma. 'Bã ĩmi gãápi sī rī, gã 'dĩri ma. Āzini 'bã ma gãápi sī rī, gã 'dĩri Múngú ma ɪpéepi rī.”

'Bá Yēsũ ní pēé pũkú ẹzĩrĩ drĩ ni ĩrĩ rī pi vé ɪmvíngará

17 'Bá Yēsũ ní pēé pũkú ẹzĩrĩ drĩ ni ĩrĩ rī pi ɪmvíkí āyĩkò be ambamba, kòpi kīnī, “Úpí, 'bã kãdò mívé rú zĩ, ɪndrĩ ũnjĩ rī pi 'bã tĩ yĩ rá.”

18 Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kīnī, “Á ndre Sātánã† íbì í'dé 'bũ gé 'dãásĩ vūgá nōó sũ āngũ ní gaá ācì be ndērē rī tĩnì. 19 Á sē ĩmi ní ũkpò ɪnĩ rī pi utuzú pá sī, āzini ngá ɪrì be āngũ zã'bée zãzã rī pi utuzú, ĩmi nděkí rí ārì'bágú Sātánã vé ũkpò ānì, ngá āzi ícò ĩmi 'oó ádrã ālujãni ku. 20 'Bo āyĩkò ã fũ ĩmi ɪndrĩ ũnjĩ rī pi ní ĩmĩ tĩ yĩ rá rī sī ku, āyĩkò ã fũ ĩmi ĩ ní ĩmĩ rú sī 'bũ gé 'dālé gí rī sī.”

Āyĩkò fũ Yēsũ ri ambamba (Mátayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Sã 'dãri gé, ɪndrĩ Uleterē rī sē āyĩkò fũ Yēsũ ri ambamba, ĩri ní 'yozú kīnī, “Má Ẹtẹpi, mi adriipi Úpí

ngá 'bũ gé rī pi drīgé, āzini ngá vũ drīgé rī pi drīgé céré rī, á sē mí ní ōwò'dífò, ã'diātāsīyã mí ũzũ tã 'dī'bée 'bã tã nĩngará be rī pi ní rá, āzini mí ũzũ 'bã ngá lã'bée ambamba rī pi ní rá, mí 'da tã rī anjĩná rī pi ní. Ẹ, má Ẹtẹpi, 'í 'o tã rī 'dĩni, ã'diātāsīyã tã mí ní 'oó 'dĩri sē mí ní āyĩkò.

22 “Má Ẹtẹpi sē ngá rī pi ārēvú céré kú má drīgé. Ma Mvã rú, 'bã āzi nĩ ma kuyé, 'yẹjã má Ẹtẹpi nĩ ma nĩ, 'bã āzi nĩ kpã má Ẹtẹpi ri kuyé, ma Mvã rú, 'yẹjã á nĩ ĩri nĩ, āzini 'bã má ní lēé má Ẹtẹpi vé tã ũlũú kòpi ní rī pi nĩkí ĩri nĩ.”

23 Kúru Yēsũ ní 'i újázú ívé 'bã 'i pámvú ũbĩ'bã rī pi vūgá 'dãá, ɪsũ ākūdē kòpi ĩ drĩkã sī, ĩri ní 'yozú kòpi ní kīnī, “Īmi ní tã rī ndreé rá rī sī, ĩmi ɪsũkí tãkĩri gí. 24 Á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, nẹbĩ kárakarã, āzini 'bãgú kárakarã lěkí kòdò tã ĩmi ní ndreé rī pi ndreé, 'bo kòpi ndrekí kuyé, āzini kòpi lěkí kòdò tã ĩmi ní yĩ rī pi yĩ, 'bo kòpi yĩkí kuyé.”

Nāpí Sāmāriyāgú múké rī vé rī

25 Ẹ'dú ālu, ágó tãĩmbĩ Mósē vé rī nĩpi múké múké rī ní ngazú uru sī, ĩri ní Yēsũ ri ũ'bĩzú, ĩri ní zizú kīnī, “Ímbãpi, mâ 'o ã'di, má ɪsũ rí ɪdri 'dãni'dãni rī ãnì?”

26 Yēsũ ní újázú ĩri ní kīnī, “Sĩkí búkũ tãĩmbĩ vé rī agá ɪngóni? 'Í lã búkũ rī, mí ɪsũ tã ni ɪngóni?”

27 Ágó rī ní újázú kīnī, “ 'Lē mĩ lē Úpí Múngú mívé rī ẹsì be céré, ɪndrĩ mívé rī be céré, ũkpò mívé rī be céré, yĩkĩ mívé rī be céré, ' āzini 'Lē mĩ lē 'bã mĩ gãrã gá rī, sũ mí ní mĩ rú'bã lēé rī tĩnì.' ”

28 Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Átángã mí ní újã 'dĩri pĩri, 'í 'du tã 'dĩri ngaá, mĩ ɪdri 'dãni'dãni rī ɪsũ rá.”

29 'Bo ágó rī lē 'i 'bãá adrii 'bã pĩri ni rú, ĩri ní Yēsũ ri zizú kīnī, “'Bã adriipi mâ gãrã gá rī ã'di 'i?”

† 10:18 10:18 Sātánã: Sātánã ri ádròko, ĩri āmbúgú ɪndrĩ ũnjĩ rī pi drīgé, gã tã Múngú vé rī 'dujã ngagá sī, Múngú ɪdrò ĩri 'bũ gé 'dãásĩ. 'Í lã 'dangará 12:7-9. 10:27 10:27 Dětōrōnómé 6:5 10:27 10:27 Lẹvĩtĩkã 19:18

³⁰ Yēsũ ní újázú ìri ní kīnī, “Ágó āzi íbí íngá Yērúsālēmā gá, ìri ri úlú mužú Yērīkō gá, ágó rī mu 'deé ũgú' bá rī pi drīgé. Ūgú' bá rī pi alikí ìrivé bōngó, kōpi ũgbākí ìri, kōpi ní 'dezú mužú, kukí ìri kú kī'dīkī'dī vūgá 'dīgé.

³¹ “Kúru átálágú āzi ímú lètì ālu ālu 'dīri gé sī, kā ágó rī ndreé, ku agaá ágó rī ā jélé gá sī. ³² Vúdrī ni gé, Lévígú[‡] èzì ngaápi Jó Múngú vé rī agá rī ní kpá ícázú vūrā 'dāri gé, kā ágó rī ndreé, ku kpá agaá ágó rī ā jélé gá sī.

³³ “Kúru Sāmāriyāgú āzi ní kpá ícázú vūrā 'dāri gé, kā ágó rī ndreé, èsì ni ísú ìzāngā ágó rī vé tā sī. ³⁴ Ìri ní 'dezú mužú ágó rī vúgá 'dāá, ìri ní ũdu í'dúzá vīnyō be āzó rī ē mī ũjīzú ānī, ìri ní ágó rī vé āzó ũdrōzú bōngó sī. Ìri ní ágó rī 'dúzá 'bāzú ívé dōngí drīgé, jì ìri mužú 'bāá jó ũmú vé rī agá, ũtē ágó rī múké. ³⁵ Kā caá drū ũ'bútì, ìri ní mūfēngā fífí ènjīpi ènjīnī ni pi í'dúzá ìrī, ìri ní sēzú 'bá riipi jó ũmú vé rī ũtēpi rī ní. Ìri ní 'yozú kīnī, 'Lē mī ũtē ágó rī múké, mūfēngā mí ní ágó rī ũtēzú rī aga dō rá, má kādō ìgōó, ma ímú ũfē mí ní rá.' ”

³⁶ Kúru Yēsũ ní ágó tāimbí Mósē vé rī nīpi rá rī zizú kīnī, “Bá na 'dī'bée āsámú gé, 'bá adriipi ágó ũgú' bá rī pi ní alií rī ā gārā gá rī ā'di 'i?”

³⁷ Ágó rī ní újázú kīnī, “Bá ìrivé ìzāngā ndreépi rī.”

Yēsũ ní 'yozú ìri ní kīnī, “Í mu tā rī 'oó sū 'dīri tīnī.”

Yēsũ mu Mārátā pi vúgá Māriyā be

³⁸ Yēsũ pi ká rií mužú ívé 'bá 'i pámvú ũbī' bá rī pi be Yērúsālēmā gá 'dāá, kōpi kukí fíi gúrú āzi agá, kōpi ká caá 'dālé, kōpi ísúkí ũkú āzi rú ni Mārátā 'i, ũkú rī ní kōpi é'yízú ívé āngá. ³⁹ Mārátā vé ómvúpi Māriyā ní ímúzá úrízú Úpí Yēsũ èndrètì gé,

ri tā Yēsũ ní rií átá rī yì. ⁴⁰ 'Bo Mārátā ē drī ábá èzì 'í ní ngaá ambamba rī sī rá. Ìri ní ímúzá Yēsũ vúgá nōó, ìri ní 'yozú kīnī, “Úpí, má ómvúpi ku ma rií èzì rī ngaá ó'dúkúle, mí ũsū tā 'dīri múké? 'Í 'yo ìri ní ē ímú má ìzā koó!”

⁴¹ Úpí ní 'yozú kīnī, “Mārátā, Mārátā, mí drī ábá èzì mí ní ngaá ambamba rī sī gí, ⁴² 'bo tā agaápi rá 'i ní lēé rī 'yéngá ālu. Māriyā ipē tā adriipi múké ni, ícókí tā 'dīri 'dúzá drī ni gé sī ku.”

11

Yēsũ ímbá ívé 'bá 'i pámvú ũbī' bá rī pi Múngú ri zingará sī (Mātáyo 6:9-13; 7:7-11)

¹ Ū'dú ālu, Yēsũ mu Múngú ri zì vūrā āzi gé, kā Múngú ri zì deé, ìrivé 'bá ìri ā pámvú ũbī' bá rī pi vé āzi ní ìri zizú kīnī, “Úpí, lē mí ímbá 'bá Múngú ri zingará sī, sū Yūwānī ní rií ívé 'bá 'i pámvú ũbī' bá rī pi ímbá rī tīnī.”

² Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ìmi lēkí dō Múngú ri zì, ìmi zìkí 'dīni.

“ ‘Bávé Ètépì 'bū gé rī, rú mívé rī ē ìnjīkí ìnjīnī.

Lē mālūngā mívé rī ē ímú ìyí.*

³ 'Í sē 'bá ní ānyāngā ū'dú ālu ālu vú sī céré.

⁴ 'Í trū 'bá 'bávé ũnjīkānyā agásí rá, sū 'bá ní 'bá 'bá 'o'bá ũnjí rī pi trūú ívé ũnjīkānyā agásí rī tīnī.

Lē mí sē tā ũnjí ā ũ'bī 'bá ku.' ”

⁵ Kúru ìri ní zingará rī vé tā ímbázú kōpi ní nāpí sī kīnī, “Ìmi āsámú gé 'dīgé, 'bá āzi mu dō ívé ũndī vúgá ìnīngá ágágá, 'yo dō ìri ní kīnī, 'Ūndīgó, 'í sē má ní pánga na, ⁶ ā'diātāsīyā mávé ũndīgó ímú kuú má vúgá 'dāá'dā, ngá āzi má ní sē nyaá ìri ní 'dāáyo.' ⁷ Ūndīgó jó agá 'dāá rī gō újá 'yo, 'Mī ri má drī izaá ku. Má ũpī mávé kēètì gí, 'bá ulakí

[‡] 10:32 10:32 Lévígú: Atala Ísèrélē rī pi vé rī ārēvú céré, íbíki ífūú úyú Léví vé rī agá. * 11:2 11:2 Lē mālūngā mívé rī ē ímú ìyí: Lē mí ímú mālūngā rī rú adrizú 'bágú rú 'bá drīgé.

mávè anjiná rĩ pi be vūgá gí. Má ícò ngáá uru muú mí ní ngá āzi sēé ku.’
 8 Á 'yo ĩmi ní, ũndĩgò jó agá rĩ ícò dō íngá uru muú ũndĩgò āmvé rĩ ní pánga rĩ sēé ku drāāāsīyā, ũndĩgò āmvé rĩ ní adrii ĩrivé ũndĩ rĩ sī, 'bo ũndĩgò āmvé rĩ ní rií pánga rĩ zī dī dī rĩ sī, ũndĩgò jó agá rĩ ícò íngá, ĩri ngá ũndĩgò āmvé rĩ ní lēé rĩ sē ĩri ní rá.

9 “Kúru á 'yo ĩmi ní 'dīni, ĩmi zīkí, ĩ sē ĩmi ní rá, ĩmi ndākí, ĩmi ĩsú rá, ĩmi gaki kēṭi rĩ, ĩ zī ĩmi ní rá.

10 Ā'diātāsīyā 'bá ngá zīpi rĩ, ĩ sē ĩri ní rá, 'bá ngá ndāápi rĩ, ĩri ĩsú rá, 'bá kēṭi gaápi rĩ, ĩ kēṭi rĩ zī ĩri ní rá.

11 “Īmi anji ḗṭepīi, mívé mvá zī dō ĩ'bī mí tī gé, mí ícò ĩri ní ĩnī sē áyu rá? 12 Dōku mváná rĩ zī dō ā'ú gbé mí tī gé, mí ícò ĩri ní ngá ĩri be āngū zāápi zāzā ní sē áyu rá? 13 ĩmi 'bá ũnjĩkānyā be 'dī'bée, ĩmi nīkí ngá múké sē be fēfē rú ĩmivé anjiná rĩ pi ní rá. 'Bo ĩmivé ḗṭepi 'bū gé rĩ, ĩri ĩmi ní ngá sē aga rá, ĩri Índrĩ Uleteré rĩ sē 'bá zīpi rĩ ní rá!”

*Yēsū pi vé tã Bēlēzēbúlã be rĩ
 (Mātáyo 12:22-30; Mārākō 3:20-27)*

14 Ū'dú ālu, Yēsū dro índrĩ ũnjĩ fūú ágó átápi ku ní drīgé sī. Índrĩ ũnjĩ rĩ kã fūú gí, ágó átápi ku rĩ ní ídózú átángá átázú, sē 'bá bītríká rĩ pi ní āyāngará. 15 'Bo 'bá urukō'bée kōpi āsámvú gé 'dāá, kōpi ní 'yozú kīnī, “Yēsū ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údró Bēlēzēbúlã† vé ũkpō sī, Bēlēzēbúlã ri āmbúgú índrĩ ũnjĩ rĩ pi vé ni.” 16 'Bá urukō'bée ũ'bīkí Yēsū ri, kōpi kīnī, lē Yēsū ā 'o tã āyāzú āyāyā íngápi 'bū gélésila ní.

17 Yēsū nī tã kōpi ní rií ũsūú rĩ rá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Mālūngā ĩ ní ruú rĩ agá, 'bá rĩ pi acokí dō ĩ rií ḗ'dī 'dī ĩ ḡgūpīi be, mālūngā 'dīri ícò pá tuú ku. 'Bá jó āsámvú gé rĩ pi rikí dō ĩ fuú ĩ ḡgūpīi be, 'bēṭi 'dīri gō ábá

rá. 18 Sātánā fu dō ũmbā ḡgūpi be, ĩrivé mālūngā 'dīri ícò pá tu íngóni? Á 'yo tã 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā ĩmi kīnī, ma ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údró Bēlēzēbúlã vé ũkpō sī. 19 Ma dō ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údró Bēlēzēbúlã vé ũkpō sī, ĩmivé 'bá ĩmi pámvú ũbī'bá rĩ pi ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údró ā'di vé ũkpō sī? Kōpi ímú tã lī ĩmi drīgé tã ĩmi ní 'yoó rĩ sī. 20 'Bo ma dō ri índrĩ ũnjĩ rĩ pi údró Múngú vé ũkpō sī, ĩri lū 'yozú kīnī, mālūngā Múngú vé rĩ ícá ĩmi āsámvú gé gí.

21 “‘Bá ũkpō be adriipi ngá ḗ'dī vé ni be rĩ, ĩri ícò ívé 'bēṭi ũtē rá, ĩrivé ngá 'bēṭi āsámvú gé rĩ pi adri múké.

22 'Bo 'bá āzi ũkpō be ní ímú dō ḗ'dī 'dī ĩri be, ndē dō ĩrivé ũkpō gí, ĩri jó 'dīpa vé ngá ḗ'dī 'dīzú, ĩri ní ḗsī 'bāá drī ni gé 'i ũtēzú rĩ pi upa drī ni gé sī rá, ĩri awa 'bá urukō'bée ní.

23 “‘Bá adriipi má be trū ku rĩ, 'bá 'dīri mávé ārī'bá, 'bá ānyāngā ĩkūnāápi má be trū ku rĩ, ĩri ānyāngā írerē.

*Índrĩ ũnjĩ rĩ vé ĩgōngará 'bá rĩ ḗ ḗsī agá rĩ
 (Mātáyo 12:43-45)*

24 “Índrĩ ũnjĩ rĩ fū dō 'bá rĩ rú'bá gá sī āmvé gí, ĩri ḗcī ngalanji āngū ā'wí rú rĩ pi agásī, ri vūrā uvuzú ní ndā, ĩsú dō vūrā kuyé, ĩri 'yo, 'Ma gō jó má ní kuú rĩ agá 'dālē ũzi.’

25 Índrĩ ũnjĩ rĩ kádō ícá, ĩsú dō wekí jó rĩ ā 'a uleteré, údékí kuú múké múké, 26 ĩri mu índrĩ ũnjĩ urukō ḗzīrī ũnjĩkānyā be ívé rĩ ndēepi rá ní pi ĩjī, kōpi céré fi adri 'bá rĩ agá. 'Bá rĩ vé adringará ri gō adri ũnjĩ drīdrī 'dāri ndē.”

27 Yēsū kã rií tã 'dīri átá, ũkú āzi 'bá bītríká rĩ pi āsámvú gé 'dāá, ĩri ní átázú ũ'dúkō be uru 'dāá kīnī, “Tākiri ā adri ũkú mí tīpi rĩ drīgé, āzini mí ní bā sēepi ndrúpi rĩ drīgé.”

28 Yēsū ní újázú kīnī, “Tākiri ā adri 'bá ũ'dúkō múké Múngú vé rĩ

† 11:15 11:15 Bēlēzēbúlã: Bēlēzēbúlã vé rú āzi rĩ Sātánā 'i, ĩri ādróko, ĩri āmbúgú índrĩ ũnjĩ rĩ pi drīgé.

yì'báná rá, āzini 'du'báná nga'báná rá rī pi drīgé."

'Bá rī pi lēkí ā 'okí ī ní tā āyāzú āyāyā ni

(Mātáyo 12:38-42; Mārākō 8:12)

²⁹ 'Bá bītríká rī pi ká ī úmú Yēsū ā gārā gá, Yēsū ní 'yozú kīnī, "Īmi úyú āndrū nō'bée, ĩmi 'bá ūnjí. Īmi lēkí tā āyāzú āyāyā ni ndreé ĩmī mī sī, 'bo ícókí ĩmi ní tā āyāzú āyāyā ni 'oó ku, 'yéṅá ĩri adri tā āyāzú āyāyā Yónā vé rī.† ³⁰ Tā 'i ngaápi Yónā rú'báná gá rī i'da 'bá Nīnéwē vé rī pi ní kīnī, Múngú ĩpē ĩri nī. Ma 'Bá Mvā 'i, tā 'i ngaápi má rú'báná gá rī i'da 'bá úyú āndrū nō'bée vé rī pi ní kīnī, Múngú ĩpē ma nī. ³¹ Ẹ'dú tā lizú rī gé, 'bāgú ūkú rú āngū ándrelé rú rī gé rī úmvúlésī ímú pá tu tā lī úyú āndrū nō'bée drīgé nī, ā'diātāsīyā 'bāgú rī íbī ímú āngū rárá rú ni gélésī, ímú Sōlōmónā vé úmī tā 'ozú rī yī, 'bo 'bá āzi nōgónō ndē Sōlōmónā ri āmbūgū sī rá. ³² Ẹ'dú tā lizú rī gé, 'bá Nīnéwē vé rī pi ímú pá tu kōpi úyú āndrū nō'bée tō nī, kōpi 'yo úyú āndrū nō'bée 'okí tā ūnjí, ā'diātāsīyā Yónā kā tī Múngú vé rī sēé, kōpi újákí ẹsī ívé ūnjikānyā agásī rá. 'Bá āzi nōgónō ndē Yónā ri āmbūgū sī rá, § 'bo ĩmi úyú āndrū nō'bée, ĩmi gākí ẹsī újágá sī.

Yēsū ímbá 'bá rī pi lámábā dīpi rī vé tā sī

(Mātáyo 5:15; 6:22-23)

³³ "'Bá āzi ícó lámábā 'yūú jī jī zūú vūrā índrépi ku ni gé ku, dōku ícó ūdrí Ẹpī drī ni gé cí ku. ĩri lámábā rī 'bā mísá drīgé, 'bá ífí'báná jó agá rī pi ā ndrekí rí ácí dīpi rī. ³⁴ Mī mívé rī, ĩri lámábā mī rú'báná vé ni. Mī mívé rī dō múké, rú'báná mívé rī índré ku Ẹtúná agá uletere. Mívé mī dō

ūnjí, rú'báná mívé rī adri ku ĩníná agá. ³⁵ Lē mī nī múké 'yozú kīnī, mívé rú'báná adripi Ẹtúná agá rī, lē ā gō 'i újá adrii ĩníná agá ku. ³⁶ Mívé rú'báná dō Ẹtúná agá, ĩgélé āzi mī rú'báná gá adripi ĩníná agá ni 'dāáyo, mī rú'báná ri adri céré Ẹtúná agá, sū lámábá vé ácí ní dī āngū ĩngbēéréé mī ní uletere rī tīnī."

Yēsū tre Fārúsī rī pi drīgé, āzini 'bá tāimbī ímbá'báná rī pi drīgé

(Mātáyo 23:1-36; Mārākō 12:38-40; Lúkã 20:45-47)

³⁷ Yēsū kā átángá rī átá deḡ, Fārúsīgú āzi ní Yēsū ri zizú mužú ínáyá nyaá ívé āngá, kúru Yēsū ní fizú jó gá 'dālé, ĩri ní úrízú vūgá ínáyá rī nyangárá gá. ³⁸ Fārúsīgú rī kā ndreé Yēsū í'dó ínáyá rī nyaá, ūjī 'i drī sū ívé mēré ní lēé rī tīnī kuyé, sē ĩri ní āyāngárá.

³⁹ Kúru Ẹpí ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Īmi Fārúsī 'dī'bée, ĩmi ri kópō, āzini kūrā rī pi vé rú'báná āmvélésīla rī ūjī áyu, 'bo ĩmī ẹsī agá 'dālé, ĩmi ẹsī be āmbúgú ngá drīgé, āzini ĩmī ẹsī ūnjí. ⁴⁰ ĩmi azakí azaza! Múngú rú'báná āmvélésīla rī gbiipi rī, gbi kpá rú'báná agalésīla rī nī kuyé? ⁴¹ Lē ĩmi sēkí ngá ĩmivé rī pi 'bá adri'báná ngá ākó rī pi ní, ĩmi 'okí dō 'dīni, ĩri Múngú ní āyīkō sē.

⁴² "Īmi Fārúsī 'dī'bée, ĩzāngā rī úmvúlésī adri ĩmivé ni, ā'diātāsīyā ngá mādāṅá ọmvú agá sū nāná tīnī, ĩngírīṅá tīnī rī pi, mužrī agá, ĩmi ri ālu ni í'dú sē* Múngú ní rá, 'bo ĩmi kokí 'bá 'bá urukọ'bée ní 'oó ūnjí rī pi ē ĩzā kuyé. Lē ĩmi 'okí 'bá rī pi múké, āzini ĩmi lēkí Múngú ri, āzini ĩmivé ngá mužrī agá, ĩmi sēkí ālu ni Múngú ní.

⁴³ "Īmi Fārúsī 'dī'bée, ĩzāngā rī úmvúlésī adri ĩmivé ni, ā'diātāsīyā

† 11:29 Tā āyāzú āyāyā Yónā vé rī: Ẹbī te nébī Yónā ri, Yónā adri caá ú'dú na Ẹbī rī agá 'dāá. 'Í lā Yónā 1:17; Mātáyo 12:39-40; Mātáyo 16:1-4; Lúkã 11:29-32. 11:31 11:31 1 'Bāgú 10:1-13

§ 11:32 11:32 'Bá āzi nōgónō ndē Yónā ri āmbūgū sī rá: 'Bá Yēsū ní 'yoó ndē Sōlōmónā pi Yónā be rá rī, Yēsū ri 'i 'yo. * 11:42 11:42 Ngá mužrī agá, ĩmi ri ālu ni í'dú sē: Tāimbī Mósē vé rī 'yo kīnī, lē 'bá ĩsērélé vé rī pi ē í'dúkí ngá mužrī agá, ālu ni sēé Múngú ní. 'Í lā Lẹvītíkã 27:30-33; Kālãfe 18:21-24; Dětōrōnómē 12:5-19; 14:22-29.

ĩmi lěkí vŭrã úrízú ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ Jó Múngú ri Zízú rĩ agá rĩ pi áyu, āzini ĩmi lěkí 'bá rĩ pi ā rikí ĩmi ní mōdó sěe jōkōnĩ agá 'dāá ĩnjĩngará be.

44 “Īzāngā rĩ úmvúlésĩ adri ĩmivé ni, ā'diātāsīyā ĩmi adrikí sŭ 'būrēdrĩ ĩ ní ícókí amá ku rĩ tĩnĩ, 'bá rĩ pi ri ěcĩ drĩ ni gé sĩ, kōpi amákí ku.”

45 'Bá āzi tāimbĩ Mósē vé rĩ nĩpi múké múké rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Ímbápi, tā mí ní 'yoó 'dĩri, mi ri 'bá u'da.”

46 Yēsŭ ní újázú kĩnĩ, “Īmi 'bá ĩ ní ímbá tāimbĩ Mósē vé rĩ nĩ 'bá múké múké 'dĩ'bée, ĩzāngā rĩ úmvúlésĩ adri ĩmivé ni, ā'diātāsīyā ĩmi ri oḡu 'bā 'bá rĩ pi drĩgé, kōpi ícókí 'dujũ bā ku, ĩmi lěkí ĩmivé drĩ 'bāá kōpi ě ĩzā kozú ku. 47 Īzāngā rĩ úmvúlésĩ adri ĩmivé ni, ā'diātāsīyā ĩmi ri 'būrēdrĩ nēbĩ rĩ pi vé rĩ gbi, ĩsúzú ĩmi ě'bĩpĩ ú'díkí ótú kōpi ũdrāá nĩ. 48 Tā ĩmi ní 'oó 'dĩri, ĩri lŭ 'yozú kĩnĩ, ĩmi ā'yĩkĩ tā ĩmi ě'bĩpĩ ní nēbĩ rĩ pi ú'dízú 'dāri gĩ, ĩmi ní rizú kōpivé 'būrēdrĩ rĩ pi gbizú ānĩ 'dĩ. 49 Tā 'dĩri sĩ, Múngú tā nĩngará be rĩ kĩnĩ, 'Ma nēbĩ rĩ pi pē mu 'bá áyúāyũ rĩ pi be kōpi urukō'bée ú'dĩ ũdrā, āzini kōpi urukō'bée oḡũ ũnjĩ ũnjĩ.' 50 Īmi úyú āndrũ nō'bée, nēbĩ ĩ ní ú'dĩ ũdrāá Múngú ní vŭ rĩ gbĩngará gá 'dāá rĩ pi vé ārí ri ngo ĩmi drĩgé. 51 Í'dózú ĩ ní Ēbélē ri 'dĩngará gá, ícázú sã ĩ ní Zākāriyā ri 'dízú vŭrã rōbōñō zázú rĩ† pi āsámvú Jó Múngú vé rĩ be rĩ gé, ĩmi úyú āndrũ nō'bée, āri 'bá 'dĩ'bée vé rĩ ngo ĩmi drĩgé.

52 “Īmi 'bá ĩ ní ímbá tāimbĩ Mósē vé rĩ nĩ 'bá múké múké 'dĩ'bée, ĩzāngā rĩ úmvúlésĩ adri ĩmivé ni, ā'diātāsīyā ĩmi 'dukĩ māfūtá tā nĩngará vé rĩ zŭjũ gĩ. Īmi fikĩ kuyé, ĩmi ugakĩ 'bá lē'bá fi'bá rĩ pi ní lēti gĩ.”

53 Yēsŭ kã átángá rĩ átá deḡ, Fārúsĩ rĩ pi 'bá tāimbĩ ímbá 'bá rĩ pi be, kōpi ě ěsĩ ve Yēsŭ ní ũnjĩ ũnjĩ, kōpi í'dókí riĩ ĩri uzĩ, 54 ĩ ĩsúkí rĩ átángá ũnjĩ yĩ tĩ ni gé, ĩ tōkĩ rĩ ĩri ānĩ bēnĩ.

12

Īmi adrikí mĩ be kowu 'bá ĩ 'bā'bée kú tā be pĩrĩ rĩ pi ā tā sĩ

1 'Bá bĩtrĩká trakĩ ĩ Yēsŭ ā gārã gá, élifŭ ni ambamba, kōpi rikĩ ĩ ũmĩ muzú ũmĩmĩ. Yēsŭ ní í'dózú átázú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ 'bá rĩ pi ní kĩnĩ, “Lē ĩmi adrikí mĩ be kowu tā Fārúsĩ rĩ pi ní riĩ ímbá rĩ sĩ, ā'diātāsīyā tā kōpi ní ímbá rĩ, kōpi 'dukĩ ngaá ku. 2 Tā ĩ ní ũzŭjũ rĩ, ĩri ímú 'i i'da āmvé, tā ĩ ní 'oó kĩri kĩri rĩ, ĩ ímú ĩrivé tā nĩ rá. 3 Tā ĩmi ní átá ĩnĩná agá rĩ, ũtũná sĩ ĩ ímú yĩ rá, tā ĩmi ní átá ũyōkōyō sĩ jó agá 'dāá rĩ, ĩ ímú tā ni áyú jó drĩgé.”

Lē ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku (Mātáyo 10:28-31)

4 Yēsŭ ní 'yozú kĩnĩ, “Ūndĩ mávé rĩ pi, á 'yo ĩmi ní 'dĩni, lē ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku, 'bá lē 'bá ĩmi 'dĩ 'bá rĩ pi sĩ, kōpi 'yéngá rŭ 'bá rĩ 'dĩ, kōpi ícókí ĩmivé ĩndrĩ 'dĩ drāá ku. 5 'Bo ma 'bá ĩmi ní ícókí ruú rĩ lŭ ĩmi ní rá, lē ĩmi rukĩ Múngú ũkpō be 'bá 'dĩpi 'beepi ācĩ vezú ānĩ ũdũ ākō rĩ* agá rĩ áyu. 6 Ārĩná nyĩrĩná tōwŭ ũzikĩ nyo mŭfēngā fífĩ ĩrĩ ku? 'Bo Múngú āvĩ ārĩná ālu ni vé tā sĩ ku. 7 Múngú lã drĩ 'bí ĩmi drĩgé rĩ pi céré gĩ. Lē ĩmi adrikí ũrĩ sĩ ku, ĩmivé tā ndē ārĩná kárakará rĩ pi vé rĩ rá.

Ūlŭkĩ tā Kúrísitō vé rĩ (Mātáyo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 “Á 'yo ĩmi ní 'dĩni, 'bá rĩ ě'yĩ dō ma 'bá rĩ pi ęndręti gé, 'yo dō 'í ĩ'yĩ ma rá, ma 'Bá Mvã 'i, ma kpã ĩri ā'yĩ mālāyĩkã Múngú vé rĩ pi ęndręti gé

11:51 11:51 Í'dóngará 4:1-16 † 11:51 11:51 Vŭrã rōbōñō zázú rĩ: Vŭrã rōbōñō zázú ni anigé Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá, átálágú rĩ ri rōbōñō zã ānĩ Múngú ní 'bá rĩ pi trüzú ívé ũnjĩkãnyã agásĩ. Vŭrã ějĩngŭrũ zázú ni anigé Vŭrã Uletererĩ gé Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá, átálágú rĩ ri ějĩngŭrũ zã ānĩ Múngú ní ũ'bŭtĩná sĩ, āzini ũndręná sĩ sã Múngú ri zízú rĩ gé. * 12:5 12:5 Ācĩ vezú ānĩ ũdũ ākō rĩ: Múngú ri úmvúlésĩ 'bá 'i ě'yĩ 'bá ku rĩ pi 'du u'bé ācĩ 'dĩri agá. † lã l'dangará 20:7-15.

rá. ⁹ 'Bá rĩ gã dō ma vū drĩgē nōgō sī, ma kpá ĩri gã sī mālāyíkã Múngú vé rĩ pi ẹndrẹti gé. ¹⁰ Ma 'Bá Mvá 'i, 'bá rĩ átá dō tā ũnjí mâ rụ 'bá gá, Múngú ri ícọ ĩri trũ rá, 'bo 'bá rĩ ide dō Índrí Uleterere rĩ, Múngú trũ ĩri ālunjáni ku.

¹¹ “'Bá āzi jì dō ĩmi mujú Jọ Múngú ri Zìzú rĩ agá, tō dō ĩmi 'bá āngũ rụ 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé, āzini 'bá ũkpō be rĩ pi ẹndrẹti gé, lē ĩmī ẹsị ā adri ĩzāngā sī 'yozú kīnī, ĩmi mu ĩmivé tā gā ngóni yā 'dini ku, dōku ĩmi átá ngóni yā 'dini ku, ¹² sá 'dāri gé, tā ĩmi ní átá rĩ, Índrí Uleterere rĩ ũlũ ĩmi ní nĩ.”

Nāpí ágó azakaza rú ā'bú be rĩ vé rĩ

¹³ Ágọ āzi 'bá bītríká rĩ pi āsámví gé 'dāá, ĩri ní 'yozú Yēsũ ní kīnī, “Ímbápi, 'i 'yo má ẹdrípì ní, ā awa ā'bú 'bá ẹtẹpì drāápi gí rĩ ní kuú rĩ 'bá ní 'i be.” ¹⁴ Yēsũ ní újázú kīnī, “Ágọ 'dīri, ā'di ĩpē ma 'bá tā līpì ní rú nĩ, dōku ā'di ĩpē ma ĩmivé tā āsámví acoó nĩ?” ¹⁵ Kúru Yēsũ ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kīnī, “Īmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ā adri ẹsị be āmbúgú ngá drĩgē ku, 'bá rĩ dō ā'bú be tré, ā'bú ĩrivé 'dīri ícọ ĩrivé ídri sēe adrií múké nĩ ku.”

¹⁶ Yēsũ ní nāpí 'dīri ũlüzú kōpi ní kīnī, “Ágọ āzi ā'bú be ni ānyāngā ka ĩrivé ómvú agá ambamba. ¹⁷ Ágọ rĩ ri ũsũú kīnī, 'Vūrā má ní mávé ānyāngā 'bāzú ni 'dāáyo, mâ 'o rí ā'di?’ ¹⁸ Kúru ĩri ní 'yozú kīnī, ‘Á lē 'oó 'dini, á lē ĩrá mávé rĩ pi uzeé vūgá, á lē ambugu ambugu ni pi údé, ma mávé ānyāngā 'bā 'a ni gé, āzini ma mávé ngá rĩ pi ũ'bā céré 'a ni gé. ¹⁹ Kúru ma gō átá má ẹsị agá nōlé, “Ma nóni ānyāngā be ambamba, ĩri adri ca ílì kárákará. Á gō ẹzì ngáá dīi ku, ma ngá nya, ma ngá mvu, ma adri āyīkō sī.”

²⁰ “'Bo Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, 'Mí azaza! Īnījā āndrũ nōri sī, ma mívé ídri 'du rá. Kúru ā'di ri ímú mívé ngá 'dī'bée 'du nĩ?’

²¹ “'Bá ngá 'bāápi kú 'i ní, ngá sēepi Múngú ní ku rĩ, ĩri adri sũ 'bá 'dīri tīnì.”

Lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú drāá tā sī ku (Mātáyo 6:25-34)

²² Kúru Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rĩ pi ní kīnī, “'Á 'yo ĩmi ní, lē ĩmi rikí ĩmi ũsũú drāá ídri rĩ vé tā sī 'yozú kīnī, ĩmi ā'di nya yā, dōku ĩmi ā'di su yā 'dini ku. ²³ Ídri ndē ngá nyanya ri rá, rụ 'bá ndē bōngó ri rá. ²⁴ Īmi ndrekí drī ārínjā rĩ pi ká, kōpi 'ākí ómvú ku, kōpi ĩkūnākí ānyāngā ku, kōpi jọ ānyāngā 'bāzú ni ākó, dōku ĩrá ākó. 'Bo Múngú ri kōpi úcé nĩ. Īmi ndēkí ārínjā rĩ pi rá. ²⁵ Ẹsị ĩmivé riipi ũtīipi 'dīri sī, ĩmi nyo ícọ sá āzi ịsụ adrizú ānì ídri rú rá? ²⁶ Īmi ícókí dō sá āzi ịsụ mādānjā adrizú ídri rú ku píri, ngá ĩmi ní rizú ĩmi ũsũzú drāzú tā sī rĩ ā'di?

²⁷ “'Īmi ndrekí drī pẹti ā fũ ũnyĩ be 'dī'bée ká, kōpi ngakí ẹzì ku, āzini kōpi nīkí bōngó ícì be ĩ ní ku. 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dini, Sōlōmónā ri ā'bú be, su bōngó ũnyĩ be sũ fũ ũnyĩ be 'dī'bée tīnì kuyé. ²⁸ Múngú ri dō sē fũ ásé agá rĩ pi zo ũnyĩ be, ĩri zo āndrũ, drũ sī, ĩ zā ve ācì sī rá píri, ĩmi 'bá ẹ'yīngará be mādānjā 'dī'bée, ádarú Múngú ícọ nyo ĩmi ní bōngó sēe suú ku? ²⁹ Lē ĩmī ẹsị ā ri ũtīi ngá nyaanya ā tā sī ku, dōku ngá mvuúmvu ā tā sī ku, ĩmī ẹsị ā ri ũtīi tā nì sī ku. ³⁰ 'Bá Múngú ri nī'bá ku rĩ pi ẹ ẹsị ri ũtī tā 'dī'bée sī nĩ, ĩmi Ẹtẹpì nī ngá ĩmi ní lēe rĩ rá. ³¹ 'Bo lē ĩmi 'bākí ẹsị mālūngā Múngú vé rĩ ndāzú, ĩri ímú ngá ĩmi ní lēe rĩ pi sē ĩmi ní rá.

Ā'bú 'bũ gé 'dāá rĩ vé tā (Mātáyo 6:19-21)

³² “'Īmi ngúlúmũ mādā mâ pámvú ũbī'bá 'dī'bée, ĩmi adrikí ũrĩ sī ku, ā'diātāsīyā ĩmi Ẹtẹpì ri āyīkō sī, lē ĩmi fikí mālūngā ívé rĩ agá. ³³ Īmi ụzíkí ngá ĩmivé rĩ pi, ĩmi awakí mūfēngā ni 'bá ngá ākó rĩ pi ní. Lē ĩmi ịsúkí ĩmi ní jūrú mūfēngā 'bāzú āsīipi ku ni, ā'bú 'bũ gé 'dālé rĩ ábá

ku, ũgũ'ba ícò ũgũú ku, āzini ñjíríkò ícò mbeé ku. ³⁴ Vũrã ñmi ní ñmivé ā'bú 'bāzú rĩ, ñmĩ ẹsị ri adri drĩ ni gé.”

Lē 'bá rĩ ā adri ũrē ā ũtē Yēsũ vé ñgōngará
(Mātáyo 24:45-51)

³⁵ “Lē ñmi úsúkí ñmi kú ũrē, ñmi ũ'yúkí ñmivé lám̄bā ā ri d̄ĩd̄ĩ, ³⁶ lē ñmi adrikí sũ 'bá ri'ba ívé 'bá āmbúgú riipi ímvípi ũmũ ũkú jezú rĩ gélésĩ rĩ ũtē'ba rĩ pi t̄ini, ā'diātāsīyā 'bá āmbúgú rĩ kādō ímú k̄ẹt̄i rĩ gaá, ñmi z̄íkí rí k̄ẹt̄i rĩ ñri ní. ³⁷ 'Bá āmbúgú rĩ kādō ícá, ñsú dō ívé ātí'ba rĩ pi ũtēkí 'i kú ũrē, ñri adri āyĩkō sī. Ádarú á lē 'yoó ñmi ní 'dini, ñri ātí'ba rĩ pi sē úrĩ vūgá, ñri k̄opi ní ngá sē nya. ³⁸ 'Bá āmbúgú rĩ dō ícá ñn̄jā ágágá yā, dōku āngũ ní ọwúngará gá yā, ícá dō ñsú ātí'ba rĩ pi ri 'i ũtē, ātí'ba rĩ pi adri āyĩkō sī. ³⁹ 'Bo lē ñmi n̄kí 'yozú k̄inĩ, jó 'd̄ipa ā n̄j dō s̄a ũgũ'ba rĩ ní ímúzú rĩ rá, ícò té ívé jó kú n̄j ũgũ'ba rĩ ní, ñri ní fizú ān̄j jó agá 'dāá ku. ⁴⁰ Lē ñmi adrikí ũrē, ā'diātāsīyā ma 'Bá Mvā 'i, s̄a má ní ímúzú ñgōzú rĩ ñmi ícókí n̄j ku.”

⁴¹ Pēt̄eró ní z̄izú k̄inĩ, “Úpí, mi ri n̄p̄i 'd̄iri 'yo 'bá ní, dōku mi ri 'yo 'bá rĩ pi ní céré?”

⁴² Úpí ní újázú ñri ní k̄inĩ, “'Bá ẹsị 'bāápi céré rizú ẹz̄i ngazú rĩ ā'di 'i, āzini ātí'ba úm̄i be t̄a 'oópi p̄iri āmbúgú rĩ ní 'bāá 'bá āmbúgú rú ívé ātí'ba rĩ pi dr̄igé ā ri ínyá sē k̄opi ní s̄a múké ni gé rĩ ā'di 'i? ⁴³ 'Bá āmbúgú rĩ ícá dō ñsú ẹz̄i ātí'ba rĩ ní ngaá rĩ múké, ñri ātí'ba rĩ ũfē rá. ⁴⁴ Ádarú á lē 'yoó ñmi ní 'dini, ñri ātí'ba rĩ 'bā adri 'bá āmbúgú rú ívé ngá rĩ pi ā t̄a mba. ⁴⁵ 'Bo ātí'ba rĩ ũsũ dō 'i ẹsị agá 'dāl̄é k̄inĩ, 'Máv̄é āmbúgú ícò ícá mb̄l̄ējā ku, 'í'dó dō r̄ií ātí'ba āgō rĩ pi f̄uú ũkú rú rĩ pi be, āzini 'í'dó dō r̄ií ngá nyaá, āzini ngá mv̄uú ñm̄r̄ezú. ⁴⁶ Ñrivé 'bá āmbúgú rĩ nga ícá ụ'dú, dōku s̄a ñri ní n̄j kuyé ni gé, ñri ātí'ba rĩ

uga kp̄élékp̄élé, ñri 'du 'be 'bá ẹ'yĩ'ba kuyé rĩ pi ās̄amvú gé v̄urã k̄opi ní adrizú rĩ gé.

⁴⁷ “Ātí'ba āzi ívé āmbúgú rĩ vé t̄a ñri ní lēé ā 'okí rĩ n̄j̄pi rá rĩ, útú dō 'i ũrē kuyé, dōku 'du dō t̄a ívé āmbúgú ní ẹz̄i rĩ ngaá kuyé, ñri ḡbā ũnj̄i ũnj̄i. ⁴⁸ 'Bo ātí'ba āzi ívé āmbúgú rĩ vé t̄a n̄j̄pi kuyé, t̄a 'oópi ũnj̄i rĩ, ñri ñri ñri mādā. 'Bá ñri ní ngá sēé ñri ní āmbúgú rĩ, ñri ngá lē ñri vúgá āmbúgú, 'bá ngá ẹ'yĩpi āmbúgú rĩ, ñri ngá z̄i ñri vúgá āmbúgú.

Yēsũ vé t̄a ñj̄i acongára
(Mātáyo 10:34-36)

⁴⁹ “Má ñj̄i t̄a āc̄i āc̄i ni v̄u dr̄igé n̄gō, má ũsũ t̄a āc̄i āc̄i rĩ 'í'dó té dō 'i ḡi, ñri adri múké! ⁵⁰ Ñri ímú má ní b̄at̄iz̄imũ ñz̄āngā vé ni sē, ma t̄a ẹn̄j̄iñ̄j̄i 'du c̄imgbá t̄a rĩ ní 'i dezú. ⁵¹ Ñmi ũsũkí má ñj̄i 'bá rĩ pi ní t̄ak̄iri nȳọk̄ú dr̄igé n̄gō? Adri 'dini kuyé, má ñj̄i acongára. ⁵² 'Í'dózú āndrũ mv̄uzú dr̄idr̄i, 'bá t̄owú 'b̄et̄i ās̄amvú gé rĩ pi ímú ñri aco rá, na rĩ pi ñri rĩ pi ḡa s̄i, ñri rĩ pi na rĩ pi ḡa s̄i. ⁵³ K̄opi ímú ñri aco rá, mv̄á ẹt̄ep̄i ri ímú ívé mv̄á ḡa s̄i, mv̄á ri ímú ẹt̄ep̄i ri ḡa s̄i, mv̄á ẹndr̄ep̄i ri ímú ívé mv̄á ũkú ḡa s̄i, mv̄á ũkú ri ímú ẹndr̄ep̄i ri ḡa s̄i, ñdr̄ep̄i ri ímú 'i mv̄op̄i vé ũkú ḡa s̄i, mv̄op̄i vé ũkú ri ímú 'i ñdr̄ep̄i ri ḡa s̄i.”

Lókí vé amángará
(Mātáyo 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Yēsũ ní 'yozú 'bá b̄it̄r̄iká rĩ pi ní k̄inĩ, “Ñmi ndrekí dō ñri b̄it̄i rĩ íngá ímúzú ũt̄u ní 'dengará gálésĩ, ñmi 'yo, 'Ȳīḡo ri 'd̄i rá, 'ádarú ñri 'd̄i rá. ⁵⁵ Ñmi ndrekí dō ũl̄i rĩ ri ív̄i ímúzú āndr̄l̄és̄i, ñmi 'yo, 'Ūt̄u rĩ ímú ko gb̄ir̄il̄i, 'ádarú ñri ko gb̄ir̄il̄i rá. ⁵⁶ Ñmi 'bá ñri 'bā'b̄ée kú t̄a be p̄iri 'd̄i'b̄ée, ñmi kādō āngũ v̄u dr̄igé n̄gō rĩ ndr̄eé, āzini 'b̄u gé 'dāl̄é rĩ ndr̄eé, ñmi n̄k̄i āngũ rĩ ẹ m̄il̄é amá be rá, ñmi ũl̄u rá p̄iri, ñmi n̄k̄i t̄a riipi 'i 'oópi lókí āndrũ n̄ri gé rĩ ũl̄u be ku íngóni íngóni?

57 “Ngá ìmi ní tã pìrì rĩ nǐzú ámázú ku rĩ ã'di? 58 'Bá rĩ tǒ dǒ mi, ìmi dǒ ri mù ìri be létì gé sǐ trǔ, ìmi údékí ìmivé tã ìmi àsámvú gé sǐ ìri be rĩ deḡ létì gé 'dǐgé, ìmi údékí dǒ ku, ìri mi jì mù tǒ 'bá tã lǐpi rĩ ẹnḡrètì gé, 'bá tã lǐpi rĩ, ìri mi jì sē àngáráwá drǐgé, àngáráwá rĩ mi jì 'be jó àngũ ù'yǐzú rĩ agá. 59 Á 'yo mí ní 'dínì, kukí mi ìfũú àmvé ku, mi mǔfēngā ì ní lǐjì mí drǐgé rĩ ùfē de ùgbále, mi íbì ìfũ ndǒ.”

13

Lē ìmi újákí ẹsì ìmivé ùnjǐkǎnyā agásì rá

1 Sã 'dãri gé, 'bá urukò'bée ùlũkí Yēsũ ní kǐnǐ, Pǐlátǒ ú'dǐ 'bá Gǎlǐláyā vé rĩ pi ùdrāá, ìsù kòpi ri rǒbǒḡḡ zā Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎá. 2 Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kǐnǐ, “Ìmi ùsũkí 'bá Gǎlǐláyā vé ì ní ú'dǐ 'dǎ'bée vé ùnjǐkǎnyā ndē ọgũpǐjì Gǎlǐláyā rĩ pi vé rĩ rá, kòpi ní ìzāngā nyazú àní? 3 Á 'yo ìmi ní, adri 'dínì kuyé. 'Bo ìmi újákí dǒ ẹsì ku, ìmi kpá úmvúlésì céré ùdrā rá. 4 Ìmi ùsũkí 'bá mǔdrǐ drǐ ni àrǒ lágáráka Sǐlómũ vé rĩ ní árí kòpi drǐgé, ùdrā 'bá 'dǎ'bée, kòpivé ùnjǐkǎnyā ndē 'bá adri 'bá Yērúsálémā agá rĩ pi vé rĩ rá? 5 'Bo á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, adri 'dínì kuyé! Ìmi újákí dǒ ẹsì ku, úmvúlésì ìmi kpá céré ùdrā sù kòpivé rĩ tǐnì.”

Nǎpí pẹtì ì ní zǐjì fǐgǐ 'aápi kuyé rĩ vé rĩ

6 Kúru Yēsũ ní nǎpí 'dǐri ùlũzú 'bá rĩ pi ní kǐnǐ, “Ágó àzi sa pẹtì ì ní zǐjì fǐgǐ rĩ ívé ọmvú agá, ìri ní 'dezú mǔzú ù'a ní úndrészú sǐ ni gé 'dǎá, ìsù pẹtì rĩ 'a kuyé. 7 Kúru ìri ní 'yozú ágó ọmvú rĩ 'aápi rĩ ní kǐnǐ, ‘Ílì na, á ri ẹcǐ pẹtì rĩ vé ù'a úndré, má ìsù ù'a sǐ ni gé kuyé. ‘Í ga pẹtì rĩ vǔgá! Ìri ri nyọkù rĩ ẹrǐ kána.’

8 “Ágó ọmvú 'aápi rĩ ní újázú kǐnǐ, ‘Àmbúgú mávé rĩ, ‘í ku drǐ ã adri ílì àlu ká, má 'ã drǐ gārā ni, má dǎ ndrǐjì zē ndũjì ni gé. 9 'A dǒ ílì drǐ rĩ gé rá,

múké! 'A dǒ kuyé, 'í ga rĩ kúru ìri vǔgá.’ ”

Yēsũ ídrí ùkú ọtrǔpì ọtrǔḡtrǔ ni ù'dǐ Sǎbátā vé rĩ gé

10 Yēsũ ní rizú 'bá rĩ pi ímbázú Jó àzi Múngú ri Zǐzú ni agá ù'dǐ Sǎbátā vé rĩ gé, 11 ùkú àzi 'dǎlé índrǐ ùnjǐ 'o ìri ọtrǔ, adri caá ílì mǔdrǐ drǐ ni àrǒ, sē ùkú rĩ ícǒ 'i ùjũú ngaá urǔ sǐ ku. 12 Yēsũ kǎ ùkú rĩ ndreé, ìri ní ùkú rĩ zǐzú ímúzú 'í vǔgá nǒó. Ìri ní 'yozú ùkú rĩ ní kǐnǐ, “Ùkú 'dǐri, mí ídrǐ gǐ.” 13 Yēsũ ní 'í drǐ 'bázú ùkú rĩ ã rǔ 'bá gá, koro ùkú rĩ ní ngazú 'i ùjũzú pìrì, ìri ní Múngú ri íngúzú.

14 Drǐkoma Jó Múngú ri Zǐzú rĩ vé rĩ ã 'a ve Yēsũ ní ùkú rĩ ídrǐ ù'dǐ Sǎbátā vé rĩ gé rĩ ã tã sǐ rá. Ìri ní 'yozú 'bá rĩ pi ní kǐnǐ, “Ù'dǐ ẹzì ngazú rĩ pi ázìyá, lē ìmi ímúkí, ẹ ídrǐkí ìmi ù'dǐ ázìyá 'dǐ'bée agá, adri ù'dǐ Sǎbátā vé rĩ gé ku.”

15 Úpí ní újázú ìri ní kǐnǐ, “Ìmi 'bá ì 'bǎ'bée kú tã be pìrì 'dǐ'bée! Ìmi àsámvú gé 'dǐgé, 'bá àzi ícǒ nyo ívé tǐ, dǒku dǒngǐ trǔú jǐjì mǔyì mǔyù ù'dǐ Sǎbátā vé rĩ gé ku? 16 Ùkú 'dǐri íbì ìfũú úyú Àbūrámā vé rĩ agá, Sátánā 'yǐ ìri kú vǔgá ìzāngā nyaá ílì mǔdrǐ drǐ ni àrǒ, ídrǐkí dǒ ìri ù'dǐ Sǎbátā vé rĩ gé ùnjǐ?”

17 Yēsũ kǎ tã rĩ 'yoó 'dínì, sē ìrivé ari 'ba rĩ pi ní drǐnjá. 'Bo 'bá rĩ pi àrǔvú céré àyǐkǒ sǐ tã àyázú àyāyā Yēsũ ní 'oó 'dǐri sǐ.

Nǎpí marígó fǐ be mǎdǎḡḡ rĩ vé rĩ

(Mǎtáyo 13:31-33; Mǎrǎkǒ 4:30-32)

18 Yēsũ ní kúru 'bá rĩ pi zǐzú kǐnǐ, “Mǎlũngā Múngú vé rĩ adri sù ã'di tǐnì? Má ù'bǐ rǐ ìri ngá ngónì ni sǐ? 19 Mǎlũngā Múngú vé rĩ adri sù marígó fǐ be mǎdǎḡḡ rĩ tǐnì, kádǒ ìri saá, ìri dǔ mba àmbúgú àmbúgú, àrǐḡá rĩ pi gũ ku sǐ ni gé.”

Nǎpí àkúfǐ vé rĩ

20 Yēsũ ní kpá gǒzú 'yozú kǐnǐ, “Má ù'bǐ rǐ mǎlũngā Múngú vé rĩ ngá

ngóni ni sî? ²¹ Mālūngã Múngú vé rî adri sũ ãkúfî ùkú rî ní í'dú dǎá usaa fúndru be, ẽpîpi ãmbúgú rî tîni."

Kêëtî mǎdǎṅá rî
(*Mátáyo 7:13-14, 21-23*)

²² Kúru Yésũ ní 'dezú rizú ẽcízú kũrú rî pi agásî, ãzini gúrú rî pi agásî, ri 'bá rî pi ímbá, ísú ìri ri mu Yẽrúsálémã gá. ²³ 'Bá ãzi ní ìri zizú kîni, "Úpî, 'bá mǎdǎṅá pi nyo 'yẽṅá ímú pangará ísú nî?"

Yésũ ní újázú kôpi ní kîni, ²⁴ "Lẽ ìmi ù'bîkî fîi ùkpô sî kêëtî mǎdǎṅá rî gé sî, ã'diãtãsiyã á 'yo ìmi ní 'dîni, 'bá kárakarã pi ù'bî fi kêëtî mǎdǎṅá rî gé sî, 'bo kôpi ícókî fîi ku. ²⁵ Jó 'dîpa ícî dõ kêëtî rî gî, ìmi áwî pá tu ku ãmvé, ìmi kêëtî rî ga, ãzini ìmi 'yo, 'Ámbúgú 'bávé rî, 'í zî 'bá ní kêëtî rî."

"Bo ìri 'yo, 'Á nî ìmi kuyé, ìmi íbíkî ímú íngõósîla?"

²⁶ "Ìmi kúru 'yo, 'Ándúrú 'bá rikî ngá nyaá, ãzini ngá mvuú mí be trú, ãzini mí ri 'bã ímbá 'bávé lètî rî pi drîgé sî."

²⁷ "'Bo ìri 'yo kôpi ní, 'Á nî ìmi kuyé, ìmi íbíkî ímú íngõósîla? Ìmi 'bá ùnjîkányã 'o'bá 'dî'bée, ìmi dẽkî ìmi má ẽndrètî gé 'dîisî rá!"

²⁸ "Ìmi kádõ Ábũrãmã pi ndreé Ìsákã be, Yõkõbũ be, nèbî rî pi be céré mǎlūngã Múngú vé rî agá 'dǎlé, ísú ídrókî ìmi kú ãmvélésîla, ìmi fî ri ngongo, ãzini ìmi síkányã ci. ²⁹ 'Bá rî pi úmvúlésî ímú útú ní ìfũngará gálésîla, urukõ ni pi ímú útú ní 'dengará gálésîla, urukõ ni pi ímú úrúlésîla, ãzini ándrélésîla, kôpi ímú úrî ùmũ nya mǎlūngã Múngú vé rî agá 'dǎá. ³⁰ Ádarú 'bá ùdũmbítã* rî pi, kôpi ímú adri drîdrî, 'bá drîdrî† rî pi, kôpi ímú adri ùdũmbítã."

Yésũ ẽ ẽsî ísú ìzãngã 'bá Yẽrúsálémã vé rî pi ã tã sî

* **13:30** 13:30 'Bá ùdũmbítã rî pi: 'Bá ì ní ndreé kuú ẽzî ãkõ rî pi. † **13:30** 13:30 'Bá drîdrî rî pi: 'Bá ì ní íngungũ rî pi. ‡ **13:35** 13:35 'Bá ímúpi Úpî ã rú sî rî: 'Bá 'dîri Yésũ 'i. **13:35** 13:35 Sãwũmã 118:26

³¹ Sã 'dãri gé, Fãrúsî urukõ'bée ní ímúzú Yésũ vúgá, kôpi ní 'yozú ìri ní kîni, "'Í ku ãngũ nõri, 'í 'de muú 'dîisî rá, ã'diãtãsiyã Ẽródẽ lẽ mi 'dî drãá rá."

³² Yésũ ní újázú kôpi ní kîni, "Ìmi mukî lũú Ẽródẽ adriipi ùlúkú rú 'dãri ní kîni, 'Ma ri nõlé índrî ùnjî rî pi údró, ãzini ma ri 'bá rî pi ídrî í'dózú ãndrũ sî, cazú drũ, cazú ú'dú na ni gé, cĩmgbá má ní mávé ẽzî dezú.' ³³ Í'dózú ãndrũ sî, cazú drũ, cazú ú'dú na ni gé, má kádõ rîi muú, ma nyo ri mávé ẽzî nga muú, ã'diãtãsiyã lẽ nèbî ã drã ãmvé ku, ã drã Yẽrúsálémã gá."

Yésũ lẽ 'bá Yẽrúsálémã gá rî pi lẽlẽ
(*Mátáyo 23:37-39*)

³⁴ "Á Yẽrúsálémã, Yẽrúsálémã, mívé 'bá rî pi ú'díkî nèbî rî pi, ãzini kôpi úvíkî Múngú vé 'bá áyúâyũ ì ní pẽé muú mí vúgá 'dîlé rî pi ùdrãá írã sî. Á lẽ kõdõ mívé anjîṅá rî pi ìkũnãã sũ ã'ú ẽndrèpi ní ívé anjîṅá ìkũnãã 'í ùpîlè'bí ã ndúgẽ rî tîni, 'bo mívé 'bá rî pi gãkî sî. ³⁵ Ìmi ndrekî drî ká, jó ìmivé rî pi kukî kú ándrú rú. Kúru á 'yo ìmi ní 'dîni, ìmi ícókî gõó ma ndreé dîi ku, cĩmgbá cazú sã ìmi ní ímúzú 'yozú, 'Tãkîri ã adri 'bá ímúpi Úpî ã rú sî rî:drîgé rî gé.' "

14

Yésũ ídrî ágó drã be ni ú'dú Sãbátã vé rî gé

¹ Ú'dú Sãbátã vé rî gé, Yésũ kã muú ínyã nyaá Fãrúsîgú ì ní ìnjî ìnjî rî vé ãngá 'dǎá, 'bá rî pi rikî nyo tée ìri ndreé, ² ã'diãtãsiyã ágó ãzi 'dǎlé rú' 'bá ni ùpî céré kuú ùpîpî. ³ Yésũ ní Fãrúsî rî pi zizú 'bá ì ní ímbá táimbî Mósẽ vé rî nî' 'bá múké múké rî pi be kîni, "Táimbî ã'yî nyo ì ícõ 'bá ídrî ú'dú Sãbátã vé rî gé rá, dõku ídríkî ku?" ⁴ 'Bo kôpi újíkî kîri. Yésũ ní drî

'bãzú ágó rĩ ã rų' 'bá gá, ĩri ní ágó rĩ ĩdrízú, ĩri ní ágó rĩ pězú mužú.

⁵ Yēsũ ní kôpi zizú kĩnĩ, “Īmi ãsámví gé 'dĩgé, 'bá rĩ vé mváná, dōku tí 'de dō 'bú kuųpi kuų ni agá ú'dú Sábátã vé rĩ gé, ícó ísé ãmvé ku?” ⁶ Kôpi újĩkĩ kĩri, 'yokĩ átángá kuyé.

Mi dō ũmũ, lē mĩ 'o tã pĩrĩ

⁷ Yēsũ kã ndreé 'bá Fārúsĩgú rĩ ní zĩĩ ímũ ũmũ gé rĩ pi ri mu úrĩ vūrã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ gé, ĩri ní kôpi ní nãpĩ 'dĩri ũlũzú kĩnĩ, ⁸ “‘Bá ãzi zĩ dō mi ũmũ ũkú jezú ni gé, lē mĩ 'bã éšĩ mužú úrízú vūrã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ gé ku, ã'diãtãsiyã zĩkĩ déna 'bá ãzi ãmbúgú ĩnjĩ ĩnjĩ mi ndēepi ãmbũgũ sĩ ni rá. ⁹ Kúru 'bá mi zĩĩpi rĩ ímũ 'yo mí ní, “Í ku vūrã 'dĩri ágó 'dĩri ní.’ Īri gō mi jĩ 'bã úrĩ vúlé 'dãlé, mi drĩnjã ĩsú ambamba. ¹⁰ 'Bo 'bá ãzi zĩ dō mi ímũ ũmũ gé, 'í mu úrĩ vúlé 'dãá, 'bá mi zĩĩpi rĩ kãdō mi ndreé, ĩri ímũ 'yo mí ní, 'Mávė ũndĩ, 'í mu úrĩ vūrã múké 'dãri drĩgė.’ Kúru 'bá rĩ pi cėré mi ĩnjĩnjĩ ũmũ rĩ pi ęndrėtĩ gé 'dĩgė. ¹¹ 'Bá riipi 'i íngúpi íngúngũ rĩ, ĩ ímũ ĩri ndre ku mãdãnjã, 'bá 'i 'bããpi kú mãdãnjã rĩ, ĩ ímũ ĩri ĩnjĩnjĩ.”

¹² Yēsũ ní 'yozú 'bá 'i zĩĩpi ímũpi rĩ ní kĩnĩ, “Mi dō ri 'bá ãzi zĩ ímũ ínyã ũtũnjã vé rĩ nya, dōku ũndrėnjã vé rĩ nya, mĩ zĩ mívė ũndĩ rĩ pi, mí ędrĩpĩjĩ, mívė mărítė rĩ pi, 'bá mívė jó gārã gá rĩ pi áyu ku, ã'diãtãsiyã 'i zĩ dō kôpi, kôpi kpã gō mi zĩ, 'dĩri lũ 'yozú kĩnĩ, kôpi ri mívė ngã ãrĩgó ũfė. ¹³ Mi dō 'bá zĩ ngã nya, múké ni lē mĩ zĩ 'bá ngã ãkó rĩ pi, 'bá ęgōrōvũ rú rĩ pi, 'bá bãtrã rú rĩ pi, ãzini 'bá mĩ be ęšĩ' 'bá gĩ rĩ pi, ¹⁴ mi tãkĩri ĩsú rá. Kôpi ã ũfėkĩ dō mívė ngã ãrĩgó ku drããsiyã, Múngú ri ímũ mi ũfė sã 'bá tã 'o' 'bã pĩrĩ rĩ pi ní íngázú drãngárã gálėsĩla rĩ gé.”

Nãpĩ ũmũ ãmbúgú rĩ vé rĩ (Mátãyo 22:1-10)

¹⁵ 'Bá úrĩ' 'bá Yēsũ be trũ ínyã nyangárã gá 'dĩ'bėe vé ãzi kã tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri yĩjĩ, ĩri ní 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, “Tãkĩri ã adri 'bá ũmũ nyaãpi mãlũngã Múngú vé rĩ agá rĩ drĩgė.”

¹⁶ Yēsũ ní újãzú nãpĩ sĩ kĩnĩ, “Ú' dú ãlu, ágó ãzi údé ũmũ ãmbúgú ni, zĩ 'bá trė ũmũ rĩ ã nyangárã gá. ¹⁷ Kã ínyã rĩ á'dĩ dęđ gĩ, ĩri ní ívé ãtĩ' 'bã pězú mužú 'bá 'i ní zĩjĩ rĩ pi zizú kĩnĩ, ‘Īmi ímũkĩ, á'dĩkĩ ínyã rĩ gĩ.’

¹⁸ “‘Bo 'bá rĩ pi cėré 'i' 'dókĩ riĩ 'yoó kĩnĩ, ĩ mũkĩ ku. 'Bá rĩ ãzi ní 'yozú kĩnĩ, 'Á je ọmvú, á lē muų ọmvú rĩ ndreé. Mĩ ọyũ ma, á muų ku.’

¹⁹ “‘Ăzi rĩ ní 'yozú kĩnĩ, 'Á je tĩ ọmvú 'ã' 'bã ni pi muųdrĩ, á lē kôpi jĩjĩ muų ọmvú rĩ 'ãngárã gá, dō kôpi ọmvú rĩ 'ã múké rá. Mĩ ọyũ ma, á muų ku.’

²⁰ “‘Ăzi rĩ ní 'yozú kĩnĩ, 'Á je drĩ mávė ũkú ú'dĩ rú, má ícó muų ku.’

²¹ “‘Ătĩ' 'bã rĩ ní 'i újãzú ĩgōzú, ĩri ní tã 'bã rĩ pi ní 'yoó 'i ní 'dĩ'bėe ũlũzú ívé 'bã ãmbúgú rĩ ní. Ágó ãmbúgú rĩ ę éšĩ ve ambamba, ĩri ní tãĩmbĩ sėzú ívé ãtĩ' 'bã rĩ ní kĩnĩ, “Í 'de muų mbělė lėtĩ ãmbúgú rĩ drĩgė 'dãá, ãzini lėtĩ ure ure kũrũ agá rĩ pi drĩgė 'dãá, mí ĩjĩ 'bã ngã ãkó rĩ pi, 'bã ęgōrōvũ rú rĩ pi, 'bá mĩ be ęšĩ' 'bã gĩ rĩ pi, 'bã bãtrã rú rĩ pi.’

²² “‘Ătĩ' 'bã rĩ kã ímvĩ ĩgōó, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Ămbúgú mávė rĩ, á 'o tã mí ní lũú má ní rĩ gĩ, 'bo vūrã úrízú rĩ pi drĩ anigė.’ ²³ Kúru 'Bã ãmbúgú rĩ ní 'yozú ívé ãtĩ' 'bã rĩ ní kĩnĩ, “Í muų lėtĩ gũrũ agá rĩ pi drĩgė 'dãá, ãzini lėtĩ ure ure rĩ pi drĩgė 'dãá, 'i 'yo 'bã rĩ pi ę ímũkĩ, 'bã rĩ pi ã gãkĩ rĩ trė mávė jó agá nõó. ²⁴ Á 'yo mí ní, 'bã má ní zĩjĩ drĩdrĩ rĩ pi ícókĩ ínyã ĩ ní á'dĩ rĩ nyaá ku.’ ”

Yēsũ ã pámvú ũbĩngárã (Mátãyo 10:37-38)

²⁵ 'Bã bĩtrĩkã rikĩ muų Yēsũ vúgã sĩ, Yēsũ ní 'i újãzú kôpi vúgã 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, ²⁶ “‘Bã rĩ lē dō mã pámvú ũbĩ, ã lē ma 'i ętėpĩ ri ndėé,

'í éndrèpì ri ndèé, 'í ùkú ni ri ndèé, ívé anjiná rĩ pi ndèé, 'í édrípì ndèé, 'í ómvúpì ndèé, āzini ívé ídri ndèé. 'Bá rĩ lē dō ma sū 'dĩri tĩni ku, ícò adrií 'bá mà pámvú ùbĩpi ni ku. ²⁷ 'Bá rĩ 'du dō ívé pètì alambaku ku, āzini ùbĩ dō mà pámvú ku, ícò adrií 'bá mà pámvú ùbĩpi ni ku.

²⁸ "Ìmi āsámvú gé 'dĩgé, 'bá āzi lē dō lágáraka sị, ícò nyo úrí vūgá tã ni ùtĩ ùgbále, nĩzú ámázú dō mūfēngā lágáraka rĩ sizú rĩ ícò ẹzì rĩ dẹ rá yā 'dĩni ku? ²⁹ 'Bá rĩ ã'bā dō lágáraka rĩ ã ndú, 'bo dẹ dō ẹzì ni kuyé, 'bá rĩ pi céré ímú gụ ìri sị gụgụ. ³⁰ Kòpi 'yo, 'Ágó 'dĩri í'dó kòdò lágáraka rĩ sị gí, 'bo dẹ ẹzì ni kuyé.'

³¹ "Dòku 'bāgú āzi lē dō muṣú ẹ'dì 'dì 'bāgú āzi be. Drĩdrĩ ni, ícò nyo úrí vūgá tã ni ùsū 'yozú kìnì 'i āngáráwá be élifū mụdrì, 'i ícò ívé ari'ba āngáráwá be élifū pūkú ìrĩ (20,000) lē 'bá ímú 'bá ẹ'dì 'dì 'bée 'í be 'dì 'bée ndē rá 'dĩni ku? ³² Ūsū dō 'í ícò ari'ba rĩ pi ndèé ku, ari'ba rĩ pi vūkí dō drĩ vūvū, ìri 'bá pē muṣú kòpi vúgá 'dāá, kòpi ã múkí rí 'bāgú rĩ zị, ngá ìri ní lēé rĩ ã'di, ì adrikí rí kírì ì āsámvú gé sị. ³³ Sū má ní té 'yoó drĩdrĩ rĩ tĩni, 'bá rĩ ku dō ngá ívé rĩ pi ārēvú céré ku, ícò adrií 'bá mà pámvú ùbĩpi ni ku.

*E'yì vé tã āzini ùtúná vé tã
(Mátáyo 5:13; Mārākō 9:50)*

³⁴ "E'yì ri ngá múké, 'bo ẹ'yì rĩ vé sị asuúpi asuasú rĩ ícá dō ālákála gí, ẹ'yì rĩ gō adri múké ngóni? ³⁵ E'yì 'dĩri ícò ẹzì ngá nyòókú gé ku, dòku kị'dĩrọ gá ku, ì dā ásé agá. 'Bá bí be rĩ, ã yì 'í ní tã 'dĩri."

15

*Nāpí kābīlō āvīpi rĩ vé rĩ
(Mátáyo 18:12-14)*

¹ Ū'dú ālu, 'bá mūfēngā umbe jezú rĩ u'du 'bá rĩ pi, 'bá ùnjīkānyā 'o'bá rĩ pi be úmúkí ì Yēsū ã gārā gá, kòpi rikí tã Yēsū ní rii ímbá rĩ yì. ² 'Bo Fārúsì rĩ pi, 'bá taimbí ímbá 'bá rĩ pi

be rikí unuú kìnì, "Ágó 'dĩri ri ùndĩ ru 'bá ùnjīkānyā 'o'bá rĩ pi be, ìri ri ngá nya kòpi be trú."

³ Kúru Yēsū ní í'dózú kòpi ní nāpí 'dĩri ùlúzú kìnì, ⁴ "Dō 'bá āzi ìmi āsámvú gé 'dĩgé kābīlō be mūdūrūlū ālu (100), ālu ni āvī dō, ìri ã'di 'o? Ícò pūkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ (99) rĩ pi kuú ásé agá 'dāá, ícò muṣú ālu āvīpi gí rĩ ndāá ku? ⁵ Ísú dō kābīlō rĩ gí, ìri adri āyīkō sị, ìri 'du 'bā 'í umbe gá, ⁶ ìri 'de muṣú 'bētì. Ìri kúru ívé ùndĩ rĩ pi zì 'bá 'í gārā gá rĩ pi be vūrā ālu gé, ìri 'yo kòpi ní, 'Má ísú mávé kābīlō āvīpi rĩ gí, ìmi ímúkí, 'bā 'bāki āyīkō ìmi be trú.' ⁷ Á 'yo ìmi ní, ìri nyo adri sū 'dĩri tĩni, 'bū gé 'dālé, āyīkō ri ímú ga ambamba, 'bá ālu ùnjīkānyā be ni ní ẹsì újā Múngú ri ẹ'yì gí rĩ sị, ndē āyīkō ándúrú Múngú ní 'bāá 'bá pūkú úrōmĩ drĩ ni úrōmĩ (99) adri 'bá pìrì, ùnjīkānyā ākó rĩ pi ã tã sị rĩ."

Nāpí mūfēngā āvīpi rĩ vé rĩ

⁸ "Dòku ùkú āzi dō mūfēngā fífì be mụdrì, ālu ni 'de dō āvī, ícò áci 'yūú jó rĩ ã 'a wezú mūfēngā fífì rĩ ndāzú ẹsì be céré cīngbá ìri ní mūfēngā rĩ ísúzú ku? ⁹ Ísú dō ívé mūfēngā fífì rĩ gí, ìri ívé ùndĩ rĩ pi zì 'bá ívé jó gārā gá rĩ pi be vūrā ālu gé, ìri 'yo kòpi ní, 'Má ísú mávé mūfēngā fífì āvīpi rĩ gí, ìmi ímúkí, 'bá 'bāki āyīkō ìmi be trú.' ¹⁰ Á 'yo ìmi ní, ìri nyo adri sū 'dĩri tĩni, 'bá ālu ùnjīkānyā be ni újā dō ẹsì gí, mālāyīkā Múngú vé rĩ pi adri āyīkō sị."

Nāpí mvá ágó ìpèrìpi rĩ vé rĩ

¹¹ Yēsū ní kpá nāpí āzi ùlúzú kòpi ní kìnì, "Ágó āzi anjì āgō be ìrì. ¹² Mvā ùdú rĩ ní 'yozú ẹtèpì ní kìnì, 'Má ẹtèpì, 'í sē má ní mávé ngá ã vúgú ìnógósì nóni.' Ẹtèpì ní kúru ngá rĩ awazú kòpi ní édrípì káyú rĩ be.

¹³ "Kā muṣú adrií mādā, mvá ùdú rĩ ìkūnā ívé ngá ārēvú céré, ụzì 'dīisì rá. Ìri ní ngazú ìpèrìzú muṣú āngū rárá rú ni gé, iza ívé mūfēngā céré

ãyĩkõ nyõõkú nõri vé rĩ ã tâ sĩ. ¹⁴ Kã ívé mũfẽngã izaá deę cére gí, ẽbĩrĩ ní 'dezú ùnjĩ ùnjĩ ãngũ 'dãri agásĩ cére, ẽbĩrĩ ní í'dózú ìri fuzú. ¹⁵ Ìri ní 'dezú muzú ẽzĩ ndázú ágó ãzi ãngũ 'dãri agá ni vúgá, ágó rĩ ní ìri pèzú muzú ívé ìgá úcé. ¹⁶ Mvã ùdú rĩ lè kòdò tĩbũ ã kókó'bõ ì ní rizú ìgá úcézú rĩ nyaá, 'bo 'bã ãzi sè ìri ní kuyé.

¹⁷ "Mvã ágó rĩ vé yĩkĩ kã ícã múké, ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Bã ẽzĩ nga'bã má ẽtèpĩ vúgá rĩ pi ãnyãngã be ambamba, kòpi ri nya, nõgó ma ri drã ẽbĩrĩ sĩ! ¹⁸ Á lè ngaá mviĩ gõó má ẽtèpĩ vúgá 'dãã ùzi, ma 'yo ìri ní, "Mã ẽtèpĩ, á 'o ùnjĩ Múngú 'bũ gé rĩ ẽndrètĩ gé, ãzini mí ẽndrètĩ gé. ¹⁹ Ícò ku ì ní ma zizú mĩ mvã, lè mĩ 'bã ma adriĩ mívé 'bã ẽzĩ ngaápi ni rú." ' ²⁰ Mvã ùdú rĩ ní ngazú mvizú gòzú ẽtèpĩ vúgá 'dãã.

"Bo kã drĩ adriĩ rárá rú, ẽtèpĩ ndre ìri, ẽsĩ ni ìsú ìzãngã ìrivé tâ sĩ, ìri ní njuzú muzú mvòpĩ vúgá 'dãã, ìri ní mvòpĩ ri u'dezú bẽdrĩ sĩ, ìri ní gbángírĩ ni ndruzú.

²¹ "Mvòpĩ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, 'Mã ẽtèpĩ, á 'o ùnjĩ Múngú 'bũ gé rĩ ẽndrètĩ gé, ãzini mí ẽndrètĩ gé, ícò ku ì ní ma zizú mĩ mvã.'

²² "'Bo ẽtèpĩ ní 'yozú ívé ãtĩ'bã rĩ pi ní kĩnĩ, 'Ìmi ímúkĩ mbèlè! Ìmi ìjĩkĩ bõngó akoóko rũkũ múké múké ni suú rú'bã ni gé. Ìmi sukĩ kátĩmũ drĩmvãnjã ni gé, ìmi sukĩ ngá pá gá pá ni gé. ²³ Ìmi ìjĩkĩ tĩ kãjónã rú'bã be mũnyãmũnyã ni, ìmi lìkĩ. Lè 'bã údékĩ ùmũ, 'bã nyakĩ rĩ ãyĩkõ 'bãzú ãní. ²⁴ Ì'diãtãsiyã mávé mvã ágó nõri ìndré sũ 'bã kòdò drãápi gí ni tĩni, 'bo ãkũdè ìri ìdri rú, ìpèrĩ kòdò ábã gí, 'bo nõni ícã ìgõó gí.' Kúru kòpi ní í'dózú ãyĩkõ 'bãzú.

²⁵ "Ìsúzú ãkũdè mvã ágó kãyú rĩ drĩ ẽzĩ gé ọmvú agá 'dãã'dã. Mvã ágó rĩ kã ícã ìnyinjã 'bètĩ rĩ be, yĩ ẽrĩ ã ù'dúkó, ãzini 'bã rĩ pi ri úngó tu. ²⁶ Ìri ní ãtĩ'bã ãlu zizú ímúzú 'í vúgã nõó, ìri ní ãtĩ'bã rĩ zizú kĩnĩ, 'Ngã rĩ

'bètĩ 'dilé ã'di?' ²⁷ Ìtĩ'bã rĩ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, 'Mĩ ẽdrĩpĩ ícã gí. Mĩ ẽtèpĩ lì tĩ kãjónã rú'bã be mũnyãmũnyã rĩ gí, ã'diãtãsiyã mvã rĩ ìmvi ìgõó 'bètĩ nõó rú'bã be múké.'

²⁸ "Mvã kãyú rĩ ã 'a ve tâ 'dĩri sĩ ùnjĩ ùnjĩ, gã figá jó agá 'dãlè sĩ. Ẹtèpĩ ní fúzú muzú ìri mãzú kĩnĩ, ẽ ìfĩ ìmúzú jó gã nõó. ²⁹ Mvã kãyú rĩ ní 'yozú ẽtèpĩ ní kĩnĩ, "Í ndre drĩ kã, ìlĩ kárakarã 'dĩ'bée agá, á ri ẽzĩ ngaá mí ní ùkpõ sĩ, má ọwũ mĩ tĩ kuyé. 'Bo 'í sè tró má ní ndrĩjĩ mvãnjã má ní ùmũ 'bãzú ãní mávé ùndĩ rĩ pi be ãlujãni kuyé. ³⁰ 'Bo mívé mvã ágó mívé ã'bú izaápi ùkú ọwũ rú rĩ pi ãrègãsi rĩ kã ícã 'bètĩ nõó, mí ísè tĩ kãjónã rú'bã be mũnyãmũnyã rĩ lìjĩ ìri ní.'

³¹ "Ẹtèpĩ ní 'yozú kĩnĩ, 'Mã mvã rĩ, 'bã ri njĩjĩ adri mí be trũ, ngã mávé rĩ pi ãrèvú cére mívé ni. ³² 'Bo nõni lè 'bã údékĩ ùmũ, ãzini 'bã 'bãkĩ ãyĩkõ, ã'diãtãsiyã mí ẽdrĩpĩ ìndré ãndúrú sũ 'bã kòdò drãápi gí ni tĩni, ìri nõni ìdri rú, ọtũ ãvĩ gí, 'bã ìsúkĩ nõni ìri gí.' "

16

Nãpĩ 'bã ngã ã tâ mbaápi múké ku rĩ vé rĩ

¹ Yèsũ ní 'yozú ívé 'bã 'í pámvú ùbĩ'bã rĩ pi ní kĩnĩ, "Ágõ ãzi ã'bú be ni 'bã 'bã rií ívé ã'bú ã tâ mbaá, 'bã ãzi ní ùlũzú ìri ní kĩnĩ, 'bã riipi ìrivé ã'bú ã tâ mbaápi rĩ iza ìrivé ã'bú gí.

² Kúru ã'bú 'dĩpa ní ìri zizú ímúzú, ìri ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, "Tã má ní yĩjĩ ì ní 'yoó mĩ rú'bã gá 'dĩri, ìri nyo tâ áda? Mĩ ùlũ ẽzĩ mí ní ngaá rĩ vé tâ, ã'diãtãsiyã mí ícõ gõó mávé ã'bú ã tâ mbaá dĩjĩ ku.'

³ "'Bã riipi ã'bú ã tâ mbaápi rĩ ní 'yozú 'í ẽsĩ agá 'dãã kĩnĩ, 'Mã 'o rĩ ma íngõni? Mávé ãmbúgú lè ma droó ẽzĩ gé sĩ ãmvé. Ma ùkpõ ãkó ọmvú 'ãzú, mã drĩ ri kpã njanja ngã zingará sĩ. ⁴ Á nĩ tâ má ní lèé 'oó rĩ rá, ã'diãtãsiyã njekĩ dõ ma ẽzĩ gé sĩ ãmvé gí, 'bã rĩ pi ẽ ẹ'yĩkĩ rĩ ma ìvé 'bètĩ ãsámvú gé.'

5 “Kúru ìri ní 'bá ã' bú 'dìpa vé ngá é'yí' bá mēří rú rĩ pi zizú ímúzá ãlu ãlu, ìri ní 'bá ngá rĩ é'yípi drĩdrĩ rĩ zizú kĩnĩ, 'Mí é'yí mávé ãmbúgu rĩ vé ngá mēří rú ngōpí?'

6 “Ìri ní újázú kĩnĩ, 'Má é'yí ùdu jōlōnĩ mūdūrũlũ ãrō.'

“Bá riipi ã' bú rĩ ã tã mbaápi rĩ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, 'Mí í'dú mívé kōkōbĩ mēří vé rĩ, mí úrí vūgá mbēlē, 'í sĩ mūdūrũlũ su.'

7 “Ìri ní kpá ágó ãzi rĩ zizú kĩnĩ, 'Mí é'yí ngōpí?'

“Ágó rĩ ní újázú kĩnĩ, 'Má é'yí ãnyá ùvú ã 'a élifũ ãlu.'

“Bá riipi ã' bú rĩ ã tã mbaápi rĩ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, 'Mí í'dú mívé kōkōbĩ mēří vé rĩ, 'í sĩ mūdūrũlũ ãrō.'

8 “Á' bú 'dìpa íngú 'bá ngá ã tã mbaápi múké ku rĩ rá, ã'diátãsiyã 'dú tã rĩ ngaá tã nĩngará be. 'Bá nyōókú nōri vé rĩ pi* ri tã 'dú ngá ì ògũpĩ be tã nĩngará be, ndē 'bá adri'bée ùtúná agá rĩ pi vé rĩ rá. 9 Á 'yo ìmi ní 'dĩni, lē ìmi sēkí ìmivé ã' bú nyōókú drĩgé nōgó rĩ pi 'bá rĩ pi ní, ìmi ìsúkí rí ùndĩ ãní bēnĩ, ã' bú rĩ de dō gí, ì imú ìmi é'yí vūrã adrizú 'dání'dání rĩ gé rá.

10 “Bá tã mādã mādã rĩ pi 'dùpĩ ngaápi pĩrĩ rĩ, ìri ícò tã ambugu ambugu rĩ pi 'dú nga pĩrĩ rá, 'bá tã mādã mādã rĩ pi 'dùpĩ ngaápi pĩrĩ ku rĩ, ícò tã ambugu ambugu rĩ pi 'dùpĩ ngaá pĩrĩ ku. 11 Ìmi mbakí dō ã' bú nyōókú drĩgé nōgó rĩ pi ã tã pĩrĩ ku, ã'di ri ícò ìmi ní ã' bú tã be pĩrĩ 'bũ gé 'dãá rĩ sē nĩ? 12 Ìmi mbakí dō ngá 'bá ãzi vé rĩ ã tã pĩrĩ ku, ã'di ri ícò ìmi ní ngá sē ã adri rí ìmivé ni rú nĩ?

13 “Átí' bá ícò èzĩ ngaá 'bá ambugu ìrĩ pi ní ku. Ìri ãzi rĩ gã sĩ, ìri ãzi rĩ lēlē, dōku ìri èsĩ 'bã ãzi rĩ drĩgé, ìri ãzi rĩ idede. Ìmi 'bãkí dō èsĩ céré

mũfēngã drĩgé, ìmi ícókí èsĩ 'bãã Múngú drĩgé ku.”

Átángá Yēsũ ní átá rĩ
(*Mātáyo 11:12-13; 5:31-32;*
Mārākō 10:11-12)

14 Fārũsĩ rĩ pi lēkí mũfēngã am-bamba. Kōpi kã tã Yēsũ ní 'yoó 'dĩri yĩ, kōpi gũkí ìri sĩ guḡu. 15 Yēsũ ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, “Ìmi ri ìmi 'bã adri 'bá pĩrĩ ni pi rú 'bá rĩ pi ẹnḡetĩ gé, 'bo Múngú nĩ tã ìmĩ èsĩ agá 'dãlé rĩ rá. Ngá 'bá rĩ pi ní lēē nyōókú drĩgé nōgó ambamba rĩ, Múngú mĩ gé 'dãlé ùnjĩ.

Yēsũ gō tã rĩ ãzi ímbá

16 “Tãimbĩ Mósē vé rĩ, ãzini tã nēbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ ùlũkí cĩngbã cazú lókí Yūwánĩ Bătízĩmũ sēepi rĩ vé rĩ gé. 'Í'dózú lókí 'dãri gé, rikí ù'dúkó múké mālũngã Múngú vé rĩ vé tã ùlũú mužú 'bá rĩ pi ní, 'bá kárakarã pi ri ù' bĩ ùkpō sĩ fizú mālũngã rĩ gé 'dãá. 17 'Bũ† pi vũ be, kōpi de rá, 'bo tãimbĩ Múngú vé ì ní sĩ rĩ vé tãfĩ ãlu ni ãvĩ ku.

18 “Bá ívé ùkú droópi, gōópi ùkú ãzi jeépi rĩ, 'bã 'dĩri òwũ, 'bá ùkú ì ní droó gí rĩ jeépi rĩ, 'bã 'dĩri òwũ.

Ágó ã' bú be rĩ pi vé tã Lázãró be rĩ

19 “Ágó ãzi ã' bú be tré, ìri 'i úsú bōngó ndrōlũndrōlũ rú ùnyĩ be, ãjē be ni pi sĩ, ù'dú céré, ìri ri ngá múké ni pi nya. 20 Ágó ãzi riipi ngá mãápi ni, rú ni Lázãró 'i, rú' bá ni adri kú céré ãzó rú, ìjĩkí ìri 'bãã kuú ágó ã' bú be rĩ vé kēētĩlé gá. 21 Ìri ri ínyá u'de' bá ágó ã' bú be rĩ vé mísá ã ndúgé rĩ pi u'dú nya. Ùcógú rĩ pi ri imú ìrivé ãzó ē mĩ umbe.

22 “Ágó ngá mãápi rĩ ní drãzú, mālãyĩkã Múngú vé rĩ pi 'dúkí ìri jĩ muú 'bãã adrii Ábũrãmã be trú. Ágó ã' bú be rĩ ní kpá drãzú, 'bá rĩ pi ní ìri sĩzú. 23 Ágó ã' bú be rĩ vé índri

* 16:8 16:8 'Bá nyōókú nōri vé rĩ pi: Kōpi 'bá Múngú vé tã 'dú' bá nga' bá ku rĩ pi. 'Bá ùtúná vé rĩ pi, kōpi 'bá Múngú vé tã 'dú' bá nga' bá rĩ pi. † 16:17 16:17 'Bũ: 'Bũ 'dĩri adri vūrã Múngú ní adrizú rĩ ku, ìri vūrã ùtũ pi ní adrizú mbãã be, ãzini línyã be rĩ.

mụ ìzāngā nyaá ãcí agá. Ágó rĩ kã 'í mị ingaá, ìri ní Ābūrámā ri ndrezú rará rú, Lázāró adri kú ìri ã jèlé gá. ²⁴ Ìri ní Ābūrámā ri zizú kīnī, 'Má étèpì Ābūrámā, 'í 'bã éşì múké má ní fô, mí ìpē Lázāró ri ímú má vúgá nōó, ã su 'í drì mváná yīì agá, ã tī yīì rĩ mâ ádra gá, mâ ádra ã ndrĩ rĩ ãní, ã 'diātāsīyā ma ri ìzāngā nya ácí nōri agá.'

²⁵ "Bo Ābūrámā ní újázú ìri ní kīnī, 'Mā mvá rĩ, lē mī nī 'yozú kīnī ótú mí ní rizú adrizú rĩ gé, 'í ri ngá múké ni pi íşú, 'bo Lázāró ri ngá ũnjí ni pi íşú. 'Bo nōgó, ìri ãyīkō gá, ma ri ìri éşì ũmī, 'bo mi ri ìzāngā nya. ²⁶ Tã rĩ ãzi 'dĩ, wīlīwīlī aco 'bã ãsámvú ìmi be gí, 'bã ãzi ícò ngaá nōósì agaá mụú ìmi vúgá 'dīlé ku, dōku 'bã ãzi ícò íngá 'dīísì ízó ímúzó 'bã vúgá nōlé ku.'

²⁷ "Ágó ã'bú be rĩ ní 'yozú kīnī, 'Má étèpì Ābūrámā, á mã mi drì ìrĩ sī, 'í pē Lázāró ri mụú má étèpì vé ãngá 'dālé, ²⁸ ã 'diātāsīyā ma édrìpì be tōwú, ã mụ lūú kōpi ní, kōpi ē ímúkí rĩ kpá vūrā ìzāngā nyazú nōri gé ku.'

²⁹ "Ābūrámā ní újázú kīnī, 'Mí édrìpì ã lākí tã Mósē pi ní sī ñébì rĩ pi be rĩ, lē kōpi ã 'dukí tã ni ngaánga.'

³⁰ "Ágó ã'bú be rĩ ní újázú kīnī, 'Adri 'dini kuyé má étèpì Ābūrámā! Pēkí dō 'bã ãzi drāpi gí ni mụú kōpi vúgá 'dāá, kōpi éşì újá rá.'

³¹ "Bo Ābūrámā ní 'yozú ìri ní kīnī, "Bã 'dã'bée gākí dō Mósē pi ē tì yìgá ñébì rĩ pi be sī, kōpi ícókí 'bã íngápi drāngará gálésì rĩ ã tì yīì ku.'

17

Yēsū ímbá 'bã rĩ pi, kōpi ã 'okí rĩ tã pìrì

(Mātáyo 18:6-7, 21-22; Mārākō 9:42)

¹ Yēsū ní 'yozú ívé 'bã 'í pámvú ũbī'bã rĩ pi ní kīnī, "Tã sēepi 'bã rĩ pi ímú u'de ũnjīkānyā agá rĩ pi ímú

'dīí'dī, 'bo ìzāngā rĩ úmvúlésì ímú adri 'bã sēepi 'bã rĩ 'deēpi ũnjīkānyā agá rĩ vé ni. ² 'Yíkí dō írã usegúgú umbe ni gé, 'bekí dō ìri yīì tafu agá, ìri adri múké, ã sē rí anjíná nyíríná rĩ pi 'deē ũnjīkānyā agá ku. ³ Kúru lē ìmi ndrekí múké, ã sēkí 'bã ãzi 'deē ũnjīkānyā agá ku.

"Mí édrìpì 'o dō ũnjīkānyā, lē mī lū ìri ní 'yozú kīnī, 'o ũnjīkānyā. Mí édrìpì újá dō éşì rá, 'í trū ìri ìrivé ũnjīkānyā agásì rá. ⁴ 'O dō mi ũnjí vú be ézìrĩ ú'dú ãlu rĩ agá, écí dō mí vúgá nōlé vú be ézìrĩ, zì dō trūngará, lē mī trū ìri rá."

⁵ Kúru 'bã áyúáyū rĩ pi ní 'yozú Úpí ní kīnī, "Í sē 'bávè è'yīngará ã adri ũkpó ũkpó!"

⁶ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Ìmivé è'yīngará dō mādāñáñá anigé, sū marígó ã fí mādāñáñá rĩ tìñi, ìmi ícò 'yo pètì ãmbúgú 'dìri ní, "Í nje mi, 'í mụ mi saá yīì tafu rĩ agá 'dāá,' ìri ícò 'i 'o sū 'dìri tìñi rá.

⁷ "Mívè átí'bã adri dō ómvú gé, dōku adri dō kábīlō úcéngará gá, kādō ímví ìgōó 'bètì nōó, mi nyo ícò 'yo ìri ní, 'Mí ímú úrí vūgá ínyá nyaá 'dini rá'? ⁸ Mí ícò 'yoó 'dini ku. Mí 'yo, mí údé má ní ngá nyanya, mí ìjì má vúgá nōó, mã nya rí. Mí kúru ínyá rĩ nya, ãzini mi ngá mvuúmvu rĩ mvu. ⁹ Mí ícò òwō'dīfō sēé átí'bã rĩ ní ku, ã'diātāsīyā ìri ri èzì mí ní lūú rĩ ngá. ¹⁰ Ìri kpá adri 'dini, ìmi 'dukí dō tã ì ní lūú ìmi ní rĩ ngaá rá, ìmi 'yo, "Bã átí'bã, 'bã rĩ pi ícókí 'bã íngú ku, 'bã ri èzì ì ní sēé 'bã drìgé rĩ nga.' "

Yēsū ídrì 'bã mụdrì ũfú ní nyaá ni pi

¹¹ Yēsū kã rií 'deé mụú Yērúsālémā gá 'dāá, mụ létì Sāmāriyā pi ãsámvú Gālíláyā be rĩ gé sī. ¹² Yēsū kã rií mụú gúrú ãzi agásì, ãgō mụdrì ũfú ní nyaá ni pi tukí pá rará rú, ¹³ kōpi rikí Yēsū rĩ zìjì ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, "Āmbúgú, Yēsū, 'í 'bã éşì múké 'bã ní fô."

14 Yēsũ ní āngũ ndrezú kôpi vúgá 'dǎlé, ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmi mụkí ìmi i'daá atala rĩ pi ẹnḍeṭi gé.” Kôpi kâ mụú, ùfú rĩ ní deẓú kôpi ã rụ'ba gá sī.

15 Kôpivé ãlu kã ndree ùfú rĩ de 'i rụ'ba gá sī gí, ìri ní 'i újázú ìgõzú Yēsũ vúgá nõó, ìri ní Múngú rĩ íngúzú ú'dúkó bē ụrụ 'dǎá kīnī, “Ùfú rĩ de mâ rụ'ba gá sī gí.” 16 Ágó rĩ ùtĩ kũmúci 'i drĩ sīi vùgá Yēsũ ẹnḍeṭi gé, sē Yēsũ ní òwõ'dífô tã Yēsũ ní 'oó 'í ní 'dĩri sī, ágó rĩ Sãmāriyāgú.

17 Yēsũ ní zizú kīnī, “Bá má ní idri rĩ pi adrikí mụdrĩ kuyé? Úrõmĩ rĩ pi íngǎá? 18 'Bá āzi ìgõ Múngú ní òwõ'dífô sēe kuyé, 'yéná jākāgú rĩ ímú òwõ'dífô sēe nĩ āsī?” 19 Yēsũ ní 'yozú ágó rĩ ní kīnī, “'Í nga mụú, mívé ẹ'yīngará sē mí ícá múké gí.”

Mālūngā Múngú vé rĩ vé ímūngará

(Mātayo 24:23-28, 37-41)

20 Ụ'dú ãlu, Fārúsi rĩ pi ní Yēsũ ri zizú kīnī, “Mālūngā Múngú vé rĩ ímú ícá ngõtú?” Yēsũ ní újázú kīnī, “Mālūngā Múngú vé rĩ ícókí rụ'ba ni ndreee ku. 21 'Bá rĩ pi ícókí 'yoó kīnī, 'Mālūngā Múngú vé rĩ ìri nõ,' dõku 'ìri 'dǎ,' 'dĩni ku, ã'diātāsīyā mālūngā Múngú vé rĩ ìmi āsámvú gé nõgónõ.”*

22 Kúru Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní kīnī, “Lókí āzi rĩ ímú 'dĩ'dĩ, ìmi ímú ẹsĩ 'bã lēzú ú'dú 'Bá Mvã ní ímúzú rĩ ndrezú. 'Bo ìmi ícókí ndreee ku. 23 'Bá rĩ pi ímú 'yo, “Bá Mvã rĩ 'dǎ!' dõku 'Ìri nõ!' 'Bo lē ìmi ẹ'yīkí kôpivé tã ku, 24 Ma 'Bá Mvã 'i, ú'dú má ní ímúzú ìgõzú rĩ, ìri adri sũ ùvi ní gaá lókú āngũ ìmgbērēe í'dózú wõkõ āzi gé cazú wõkõ āzi gé rĩ

tĩni. 25 'Bo drĩdrĩ ni, ma ímú ìzāngã nya ambamba, 'bá úyú āndrũ nõri vé rĩ pi ímú ma gá sī.

26 “Ma 'Bá Mvã 'i, ú'dú má ní ímúzú ìgõzú rĩ, ìri adri sũ lókí Núwã† vé rĩ gé rĩ tĩni. 27 Lókí Núwã vé rĩ gé, 'bá rĩ pi rikí ngá nyaá, rikí ngá mvụú, rikí ùkú jeé, āzini rikí ùkú rĩ pi sēe jeé āgõ rĩ pi ní, cĩmgbá cazú ú'dú Núwã ní fizú kũlūmgbá mõõngú rĩ agá rĩ gé. Kúru yīi ní tĩzú, ú'dú kôpi ùdrǎá céré.

28 “Ụ'dú má ní ímúzú ìgõzú rĩ, ìri kpá adri sũ lókí Lótõ vé rĩ gé rĩ tĩni, 'bá rĩ pi rikí ngá nyaá, rikí ngá mvụú, rikí ngá jeé, rikí ngá ụzi, rikí ngá saá, āzini rikí jó sīi. 29 'Bo ú'dú Lótõ ní füzú Sõdómõ agásĩ rĩ gé, ācíkúlúlú íngá 'bũ gé 'dǎásĩ, lũ kôpi drĩgé sũ yīigó tĩni, ú'dú kôpi ùdrǎá céré.

30 “Ma 'Bá Mvã 'i, ú'dú má ní ímúzú ma i'dazú rĩ, ìri adri sũ 'dĩri tĩni. 31 Ụ'dú 'dǎri gé, 'bá tũpĩ ívé jó drĩgé rĩ, ícõ ísĩ ímú ívé ngá jó agá rĩ pi 'duú ku. 'Bá ọmvú agá rĩ, ícõ gõo mụú ngá āzi í'dú ívé jó agá 'dǎá ku. 32 Ìmi ỹsũkĩ drĩ tã 'i ngaapi Lótõ ùkú ni ã rụ'ba gá rĩ ká! 33 'Bá rĩ ri dõ ívé idri ã tã mbaá áyu, ísũ ídrĩngará‡ ku, 'bá ívé idri adĩpi sēepi draapi rá rĩ, ìri ídrĩngará ísũ rá. 34 Á 'yo ìmi ní 'dĩni, ìnĩná 'dǎri sī, 'bá ìrĩ pi ímú la gbóló drĩgé, ì ãlu rĩ 'du, ì ãlu rĩ ku. 35 Ùkú ìrĩ pi ímú ngá 'yĩ trũ írã drĩgé, ì ãlu rĩ 'du, ì ãlu rĩ ku. 36 Ágõ ìrĩ pi ímú ọmvú 'a, ì ãlu rĩ 'du, ì ãlu rĩ ku.”§

37 Yēsũ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ní ìri zizú kīnī, “Úpĩ, tã 'dĩri ímú 'i nga íngũgá?”

Ìri ní újázú kôpi ní kīnī, “Lógúnũ rĩ pi úmúkí dõ ì vūrã 'dǎri gé, ìri lũ 'yozú kīnī āvũ 'dǎgá 'dǎ, ìri kpá adri

* 17:21 17:21 Mālūngā Múngú vé rĩ ìmi āsámvú gé nõgónõ: Yēsũ ri átá kīnī 'i Mvã Múngú vé ni, 'i kôpi āsámvú gé. † 17:26 17:26 Núwã: Núwã adri sã 'bá rĩ pi ní ùnjlkānyã 'ozú ùnjĩ 'dǎri gé rá, kúru Múngú ní ìri zizú ã úde kũlūmgbá, yīi rĩ kǎdõ ímú tĩi, ã pa rĩ ìrivé 'bá rĩ pi ìrivé ānyāpá rĩ pi ã ụrụkõ pi be. 'Í lã 'Ídóngará 5-9. 17:32 17:32 'Ídóngará 19:26 ‡ 17:33 17:33 Ídrĩngará: Ídrĩngará ì ní tã ni 'yoó 'dĩri, ìri idri 'dání'dání rĩ. § 17:36 17:36 Átángá véřeřĩ 36 agá 'dĩri, búkũ Lúkã vé ì ní sīi Ğĩřĩkĩ tĩ sī drĩdrĩ rĩ agá 'dǎáyo, 'bo gõkĩ sīi búkũ Lúkã vé vúlé rĩ agá rá.

sũ 'dĩri tĩni, ìmi ndrekí dõ tã 'dĩ'bée ri ì nga, ìri lũ 'yozú kĩnĩ ú 'dú ùdũ vé rĩ ícã ìnyinã gí."

18

Ọwúzígó rĩ pi vé tã ágó tã lĩpi rĩ be rĩ

¹ Kúru Yésũ ní nãpí àzi ùlũzú ívé 'bá 'ì pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, lē kōpi ā zíkí Múngú ri, kōpi ā kukí zingará rĩ ku. ² Ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Ágó àzi tã lĩpi ni kũrú àzi gé, ru Múngú ri ku, ọsú kpá 'bá àzi vé tã sī ku. ³ Ùkú àzi ọwúzígó rú ni kpá kũrú rĩ agá 'dãá, ọwúzígó rĩ ri ẹcì ágó tã lĩpi rĩ ìvũrò kĩnĩ, 'Lē mì aco 'bávè tã àrì'bágú rĩ be rĩ pìrì."

⁴ "Bá tã lĩpi rĩ gã sī vú be káràkará. Ùdũ ni gé, gō ùsũ 'ì ẹsì agá 'dálé kĩnĩ, 'Á ru dõ Múngú ri ku, àzini á mba dõ 'bá rĩ pi vé tã ku drãàsīyã, ⁵ ma ọwúzígó 'dĩri vé tã aco pìrì rá, à'diātāsīyã ìri ri ẹcì mà drĩ iza. Má aco dõ ìrivé tã ku, ìri nyo gō ri ẹcì mà drĩ iza.' "

⁶ Úpí ní 'yozú kĩnĩ, "Ìmi yìkí drĩ ágó tã lĩpi pìrì ku 'dĩri vé tã ìri ní 'yoó 'dĩri ká. ⁷ Múngú ícò nyo 'bá 'ì ní ùpèé ri 'bá ngo'bée 'ì ẹndrẹtì gé ùtúná pi ìníná be rĩ pi vé tã lĩ pìrì ku? Ícò nyo kōpi ē ìzã koó mbèlènjá ku? ⁸ Á 'yo ìmi ní 'dĩni, Múngú ri ìmú kōpivé tã lĩ pìrì, ìri lĩ mbèlènjá. 'Bo ma 'Bá Mvã 'ì, má kãdõ ìmú, ma nyo ícò 'bá ẹ'yìngará be ni ìsú vũ drìgè nōgò rá?"

Nãpí Fãrúsìgú rĩ vé rĩ, àzini 'bá mũfèngã umbe jezú rĩ u'duúpi rĩ vé rĩ

⁹ Yésũ ní nãpí 'bá ùsũ'bá kĩnĩ, ì tã be pìrì, 'bá rĩ pi ā urukò ndre'bá kú ẹzì àkó rĩ pi vé tã ùlũzú kĩnĩ: ¹⁰ "Bá ìrĩ fikí Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá Múngú ri zingará gá, ágó àzi rĩ Fãrúsìgú, àzi rĩ 'bá mũfèngã umbe jezú rĩ u'duúpi ni. ¹¹ Fãrúsìgú rĩ ní ngazú pá tuzú uru sī, ri Múngú ri zìj, ri 'ì íngú kĩnĩ, 'Múngú, á sē mí ní òwò'difò, má adri sũ 'bá ngá ali'bá rĩ pi tĩni ku, 'bá ùnjikãnyã 'o'bá rĩ pi

tĩni ku, 'bá ọwú rú rĩ pi tĩni ku, dõku 'bá mũfèngã umbe jezú rĩ u'duúpi 'dĩri tĩni ku. ¹² Ma ri ma a'bi ngá nyangará sī ú'dú ìrĩ Sẹbítì ãlu agá, ngá mudrì agá, ma ri ãlu ni í'dú sē mí ní."

¹³ "Bo ágó mũfèngã umbe jezú rĩ u'duúpi rĩ tu pá kuú rará rú, sã ìri ní rizú Múngú ri zizú rĩ gé, 'bã 'ì mì àngũ ndrezú 'bũ gélé kuyé, ri 'ì bẹdrì dijì ìzàngã ìzàngã rú kĩnĩ, 'Múngú, mì ẹsì ã adri ìdrìkìdri má ní, ma 'bá ùnjikãnyã be ni! "

¹⁴ Yésũ ní kúru 'yozú kĩnĩ, "Á 'yo ìmi ní 'dĩni, àgō ìrĩ 'dĩ'bée kã mvií gōó 'bètì 'dãá, Múngú ã'yì ágó mũfèngã u'duúpi rĩ adrii 'bá pìrì, adri 'yozú kĩnĩ Fãrúsìgú rĩ kuyé. 'Bá riipi 'ì íngúpi íngúngũ rĩ, ì ímú ìri ndre ku mädãnjá, 'bá 'ì 'bãapi kú mädãnjá rĩ, ì ímú ìri íngúngũ."

Yésũ 'bã tãkiri anjiná nyíríná rĩ pi drìgè

(Mátayo 19:13-15; Mãrãkõ 10:13-16)

¹⁵ 'Bá rĩ pi rikí ìvé anjiná ìjì ìmú Yésũ vùgá, ã tì rí drì kōpi drìgè. 'Bo 'bá Yésũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi kã tã 'dĩri ndreé, kōpi ní útrézú 'bá 'dĩ'bée drìgè. ¹⁶ 'Bo Yésũ ní anjiná rĩ pi zizú ìmúzá 'ì vùgá nōó, ìri ní 'yozú kĩnĩ, "Ìmi ugakí anjiná rĩ pi ku, ìmi kukí kōpi ē ìmúkí má vùgá nōó, à'diātāsīyã mälüngã Múngú vé rĩ, ìri 'bá adri'bée sũ anjiná nō'bée tĩni rĩ pi vé ni. ¹⁷ Ádarú á 'yo ìmi ní 'dĩni, 'bá rĩ ã'yì dõ mälüngã Múngú vé rĩ sũ mvãnjá mädãnjá tĩni ku, ícò fí mälüngã Múngú vé rĩ agá ku."

Ágó ã'bú be rĩ vé tã

(Mátayo 19:16-30; Mãrãkõ 10:17-31)

¹⁸ Yãhúdì rĩ pi vé drìkoma àzi ní Yésũ ri zizú kĩnĩ, "Mì ìmbápi adriipi múké rĩ, mà 'o ã'di mà ìsú rí ìdri 'dáni'dáni rĩ àní?"

¹⁹ Yésũ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, "Ngá mí ní ma zizú 'bá múké rĩ ã'di? 'Bá àzi múké ni 'dãáyo, 'yéná Múngú ri múké ní. ²⁰ Mí nĩ tãimbì rĩ rá, tãimbì

rĩ kĩnĩ, 'Lẽ mi 'bã õwũ ku, lẽ mi 'di 'bã ku, lẽ mi 'ũgũ 'bã ãzi ã ngá ku, lẽ mi 'úľ ũnjõ 'bã ãzi drĩgẽ ku, lẽ mi 'ĩnjĩ mí ẽtẽpi pi mí ẽndrẽpi be 'ĩnjĩnjĩ.' "

21 Ágõ rĩ ní 'yozú Yẽsũ ní kĩnĩ, "Í'dózú má ní adrizú mvãná rú rĩ gé 'dãá, cĩngbã ãndrũ sĩ, á 'du tãĩmbĩ 'dĩ'bée vé tã ngaá céré rá."

22 Yẽsũ kã tã 'dĩri yĩ, 'ĩri ní 'yozú ágõ rĩ ní kĩnĩ, "Ngá ãzi ãlu anigé 'i 'o drĩ kuyé. Lẽ mi 'uzi mívé ngá rĩ pi 'ãrẽvú céré, 'i sã mũfengã ni 'bã ngá ãkõ rĩ pi ní, mi 'ímũ adri ã'bú be ambamba 'bũ gé 'dãá. Kúru mí 'ímũ mã pámvú ũbĩ."

23 Ágõ rĩ kã tã 'dĩri yĩ, 'ẽsĩ ni 'ĩsú 'ĩzãngã, ã'diãtãsiyã 'ĩri ã'bú be ambamba. 24 Yẽsũ ní 'ĩri ndrezú, 'ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "'Bã ã'bú be rĩ vé 'fingará mãlũngã Múngú vé rĩ agá 'dãá, tã ni 'ũkpó 'ũkpó. 25 Ádarú, kãmĩlõ vé 'fingará sĩndãni ã 'ulẽ gá sĩ rĩ mbamba, 'bo 'bã ã'bú be rĩ vé 'fingará mãlũngã Múngú vé rĩ agá rĩ mba ndeé rá."

26 'Bã tã 'dĩri yĩ 'bã rĩ pi ní 'zizú kĩnĩ, "Dõ 'dĩni, ã'di ri 'ícó 'ídringará 'ĩsú nĩ?"

27 Yẽsũ ní 'újázú kĩnĩ, "Ngá 'bã rĩ pi ní 'ícó 'oó 'bã ku rĩ, Múngú ri 'o rá."

28 Pétẽró ní 'yozú kĩnĩ, "'Bã kuki 'bávẽ ngá rĩ pi 'ãrẽvú céré, 'bã ri mi 'pámvú ũbĩ."

29 Yẽsũ ní 'yozú kõpi ní kĩnĩ, "Ádarú á 'yo 'ĩmi ní 'dĩni, 'bã 'ívẽ 'bẽtĩ 'kuúpi, 'dõku 'ívẽ 'ũkú 'kuúpi, 'dõku 'ívẽ 'ẽdrĩpi 'kuúpi, 'dõku 'ívẽ 'ẽtẽpi pi 'kuúpi 'ẽndrẽpi be, 'ãzini 'ívẽ 'anjĩná 'kuúpi mãlũngã Múngú vé rĩ ã tã sĩ rĩ, 30 Múngú ri 'ĩri ní 'ngá sã ambamba 'vũ drĩgẽ nõgõ, 'úmvúlesĩ 'bũ gé 'dãlé, 'ĩri 'ídrĩ 'dãni 'dãni rĩ 'ĩsú rá."

Yẽsũ átã 'ívẽ drãngará ã tã dĩĩ
(Mátãyo 20:17-19; Mãrákõ 10:32-34)

31 Yẽsũ ní 'ívẽ 'bã 'áyúãyũ 'mudrĩ drĩ ni 'ĩrĩ rĩ pi 'zizú 'gãrá gá, 'ĩri ní 'yozú

kõpi ní kĩnĩ, "'Bã ri 'mũ Yẽrũsãlãmã gá, mã 'Bã 'Mvã 'i, tã 'nẽbĩ rĩ pi ní 'sĩ mã tã sĩ rĩ, 'ĩri 'ímũ 'i 'nga 'fũ tĩ ni gé rá. 32 'Í 'ímũ mã 'rũ sã 'bã 'adri 'bã 'Yãhũdĩ 'rú ku rĩ pi 'drĩgẽ. 'Kõpi 'gũ mã sĩ, 'kõpi mã 'u'dã, 'kõpi 'tũsũ 'úwẽ mã 'rũ 'bã gá. 33 'Kõpi mã 'ũgbã, 'kõpi mã 'dĩ 'drã rá, 'bo 'ũ'dũ 'na ni gé, mã 'gõ 'íngã 'ídri 'rú 'ũzi."

34 'Bo tã 'dĩri fi 'bã Yẽsũ ã 'pámvú 'ũbĩ 'bã rĩ pi 'drĩgẽ 'ãlũnãni 'kuyé, tã rĩ vé 'íffĩ 'zũ 'i 'kõpi ní 'rá, 'kõpi 'nĩkĩ tã 'ĩri ní 'átã 'dĩri vé 'íffĩ 'kuyé.

Yẽsũ zĩ 'bã 'mĩ be 'ẽsĩpi 'gĩ ni 'ẽ 'mĩ 'ãngũ 'ndreé

(Mátãyo 20:29-34; Mãrákõ 10:46-52)

35 Yẽsũ pi 'kã 'íca 'ĩnyĩnjã 'kũrũ 'Yẽrĩkõ vé rĩ gé, 'ágõ 'ãzi 'mĩ be 'ẽsĩpi 'gĩ ni 'úrĩ 'kuú 'lẽtĩ 'jẽlé gá, 'ĩri ri 'ngá mã. 36 Ágõ rĩ kã 'bã 'bĩtrĩká rĩ pi vé 'ũ'dũkõ yĩ, 'kõpi ri 'aga 'mũzú, 'ĩri ní 'zizú kĩnĩ, 'ngá 'riipi 'oópi 'dĩni rĩ ã'di. 37 'Bã rĩ pi ní 'lũzú 'ĩri ní 'kĩnĩ, "Yẽsũ 'Nãzẽrẽtã vé rĩ ri 'aga 'mũzú nĩ."

38 Ágõ rĩ ní 'zizú 'ũ'dũkõ be 'urũ 'dãá kĩnĩ, "Yẽsũ, 'Dãwũdĩ ã 'Mvã rĩ,* 'í 'ndre 'ĩzãngã 'mávẽ 'nõri 'fõ!"

39 'Bã 'de 'bã 'drĩdrĩ rĩ pi ní 'trezú 'ágõ rĩ 'drĩgẽ kĩnĩ, ã 'újĩ 'kĩri, 'bo 'ágõ rĩ 'gõ 'trẽ 'mũzú 'drĩgẽlé kĩnĩ, "Dãwũdĩ ã 'Mvã rĩ, 'í 'ndre 'ĩzãngã 'mávẽ 'nõri 'fõ!"

40 Yẽsũ kã tã 'dĩri yĩ, 'ĩri ní 'pã 'tuzú. 'ĩri ní 'yozú, 'ẽ 'íjĩkĩ 'ágõ rĩ 'í 'vũgã 'nõ. 'Ágõ rĩ kã 'íca 'ĩnyĩnjã, 'Yẽsũ ní 'ĩri 'zizú kĩnĩ, 41 "'Í 'lẽ mã 'o 'mĩ ní 'ã'di?"

'Ágõ rĩ ní 'újázú kĩnĩ, "Úpi, á 'lẽ 'ãngũ 'ndreé."

42 Yẽsũ ní 'yozú 'ĩri ní kĩnĩ, "Mívẽ 'ẽ'yĩngará 'ídrĩ 'mĩ 'gĩ. 'Mĩ 'mĩ ã 'ndre 'ãngũ." 43 'Koro 'ágõ rĩ 'ẽ 'mĩ ní 'i 'zizú 'ãngũ 'ndrezú, 'ĩri ní 'dezú 'mũzú 'Yẽsũ 'vũgã sĩ, ri 'Múngú ri 'íngũ 'mũzú. 'Bã rĩ pi 'kã tã 'dĩri 'ndreé, 'kõpi 'íngũkĩ 'kpã 'Múngú ri 'rá.

18:20 18:20 Wũngará 20:18; Dõtõrõnõmẽ 5:16-20 * 18:38 18:38 Dãwũdĩ ã 'Mvã rĩ: Múngú 'ẽzi kĩnĩ, 'Kúrĩsĩtõ ri 'úmvúlesĩ 'ímũ 'ífũ 'úyũ 'bãgũ 'Dãwũdĩ vé rĩ 'agá. 'Í 'lã 1 'Sãmũlẽ 16:1-13; 'Sãwũmã 132:11-12.

19

Zākáyo mūfēngã umbe jezú rĩ u'duúpi rĩ vé tã

¹ Yēsũ ní fizú mužú kũrú Yērĩkõ vé rĩ agá 'dãá, ẹlì mužú kũrú rĩ agásĩ.

² Ágó āzi 'dálé, rú ni Zākáyo 'i, ĩri 'bá āmbúgú mūfēngã umbe jezú rĩ u'duúpi ni, ĩri ã'bú be ambamba.

³ Zākáyo ri úvá be lészú Yēsũ ri ndrezú, 'bo ĩri ní adrií ẹlĩná rĩ sĩ, ícò Yēsũ ri ndreé 'bá bĩtrĩká rĩ pi àsámví gé sĩ ku. ⁴ Kúru Zākáyo ní njuzú mužú drĩdrĩ, ĩri ní tuzú peṭi āmbúgú ĩ ní zĩ sĩkāmórē rĩ sígé, 'i ndre rĩ Yēsũ ri bēnĩ, ã'diātāsīyã Yēsũ ri ímú létĩ 'dãri gé sĩ.

⁵ Yēsũ kã caá peṭi rĩ ã jélé gá 'dãá, ĩri ní āngũ ndrezú uru 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Zākáyo, mí ísĩ vūgá nõó mbēlē. Āndrũ sĩ á lē mužú adrií mívé āngá." ⁶ Zākáyo ní koro ísízú vūgá nõó, ĩri ní Yēsũ ri ẹ'yízú āyĩkõ sĩ, ĩri jĩzú mužú ívé āngá 'dãá.

⁷ 'Bá rĩ pi kã tã 'dĩri ndreé, kòpi rikí unuú kĩnĩ, "Ágó 'dĩri mužú adrií ũmú rú 'bá ũnjĩkányã 'oópi 'dĩri vé āngá."

⁸ 'Bo Zākáyo ní ngazú uru sĩ, ĩri ní 'yozú Úpí ní kĩnĩ, "Úpí, 'i ndre drĩ ká! Ma mávé ã'bú aco ĩrĩ, ma ālu ni sē 'bá ngá ākó rĩ pi ní. Á 'du dô 'bá āzi vé ngá ũnjõ sĩ, ma ārígó ní újã sē ĩri ní vú be su."

⁹ Yēsũ ní 'yozú Zākáyo ní kĩnĩ, "U'dú āndrũ nõri gé, 'bá 'bēṭi nõri àsámví gé rĩ pi ísũkĩ pangará gí, ã'diātāsīyã ágó nõri mvá Ābūrámã vé ni.* ¹⁰ Má 'Bá Mvã 'i, má ímú 'bá āvĩ'bá gí rĩ pi ndãá, āzini kòpi paá ívé ũnjĩkányã agásĩ."

Nāpí ātí'bá mụdrĩ rĩ pi vé rĩ (Mātáyo 25:14-30)

¹¹ 'Bá rĩ pi kã rií tã Yēsũ ní átã 'dĩri yĩ, Yēsũ ní átázú kòpi ní nāpí sĩ, ã'diātāsīyã ca ĩnyĩná Yērúsálémã gá gí, āzini 'bá rĩ pi ũsũkĩ, mālũngã

Múngú vé rĩ ímú 'i 'da mbēlēñã.

¹² ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Ágó āzi āmbúgú 'de mužú āngũ rará rú ni gé, ã 'bákí rĩ 'i 'bágú rú, 'i újã rĩ kúru 'i ĩgõó.

¹³ Ágó rĩ ní drĩ ngazú mužú kuyé rĩ gé, zĩ ívé ātí'bá mụdrĩ rĩ pi ímú 'i vúgá nõó, awa kòpi ní mūfēngã jũrú mādãñã ni sĩ† ālu ālu, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Īmi ngakí ẹzĩ ānĩ cĩmgbã cazú ú'dú má ní ĩgõzú rĩ gé, ã tĩ rĩ tĩtĩ.'

¹⁴ "'Bo 'bá ĩrivé āngũ agá rĩ pi lēkĩ ĩri ã tã ku, kòpi pēkĩ 'bá urukò mužú ĩri ã vūdrĩ gé sĩ, kòpi ã mukĩ 'yoó, "Bá lēkĩ ágó 'dĩri ã adri 'bávė 'bágú rú ku.'

¹⁵ "'Bo 'bákí ágó rĩ 'bágú rú rá, ĩri ní ímvízú ĩgõzú ívé āngá nõó. ĩri ní ívé ātí'bá 'i ní mūfēngã awazú kòpi ní rĩ pi zizú ímúzú 'i vúgá nõó, lē nĩ dô mūfēngã rĩ tĩ caá ngõpĩ.

¹⁶ "Ātí'bá drĩdrĩ rĩ ní ímúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Āmbúgú mávé rĩ, mūfēngã jũrú mādãñã ālu mí ní sēé má ní rĩ, á nga ẹzĩ ānĩ, tĩ caá mụdrĩ.'

¹⁷ "'Bágú rĩ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, 'Í 'o múké, mi ātí'bá múké! Ā'diātāsīyã mūfēngã mādãñã 'dĩri sĩ, 'i 'bã ẹsĩ ẹzĩ ngazú ānĩ rá, ma nóni mi 'bã adri gávãñã kũrú mụdrĩ rĩ pi vé ni.'

¹⁸ "Ātí'bá āzi rĩ ní ímúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Āmbúgú mávé rĩ, mūfēngã jũrú mādãñã ālu mí ní sēé má ní rĩ, á nga ẹzĩ ānĩ, tĩ caá tówú.'

¹⁹ "'Bágú rĩ ní újázú ĩri ní kĩnĩ, 'Í 'o múké! Ma nóni mi 'bã adri gávãñã kũrú tówú rĩ pi vé ni.'

²⁰ "Kúru ātí'bá āzi rĩ ní ímúzú, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, 'Āmbúgú mávé rĩ, mūfēngã jũrú mādãñã ālu mí ní sēé má ní rĩ, ĩri nõ, á zũ ĩri múké bõngó agá. ²¹ Á 'o mí sĩ ũrĩ sĩ, ã'diātāsīyã mívé tã ē sí mbamba, mi ri ngá mí ní ẹzĩ ni ngaá kuyé rĩ pi u'du 'bá rĩ pi drígé sĩ, āzini mi ri ānyãngã mí ní saá nĩ kuyé rĩ pi ĩkũñã.'

* **19:9** 19:9 Mvã Ābūrámã vé ni: Yēsũ kĩnĩ Zākáyo ri nóni 'bá Múngú vé ni. † **19:13** 19:13 Awa kòpi ní mūfēngã jũrú mādãñã ni sĩ: 'Bá rĩ nga dô ẹzĩ caá mbãá na, 'i 'bá rĩ ũfē mūfēngã jũrú mādãñã ālu ni sĩ.

22 “Bãgú rĩ ní 'yozú ìri ní kĩnĩ, ‘Mí àtí’bá ùnjí, ma tâ lì mí drìgè tâ ìfũúpi mí tì gé ‘dĩri sī! ‘Í nĩ rá, mà tâ ē sị mbamba, ma ri ngá má ní ẹ̀zị ni ngaá kuyé rĩ pi u’dụ ‘bá rĩ pi drìgè sī, āzini ma ri ānyāngā má ní saá nĩ kuyé rĩ pi ìkūnā. 23 ‘Í ‘bā té mávè mǔfēngā rĩ jó mǔfēngā ‘bāzú rĩ agá kuyé āsī? Má kādō ìgōó, má té ìsú tì gí.’

24 “Bãgú rĩ ní 'yozú àtí’bá uruko pá tu’bá ìnyinǎ ‘dālè rĩ pi ní kĩnĩ, ‘Ìmi ‘dúkí mǔfēngā jǔrú mādānǎ ālu rĩ drì ni gé sī rá, ìmi sèkí àtí’bá mǔfēngā ẹ̀’yìpi jǔrú mādānǎ mụdrì rĩ ní.’

25 “Àtí’bá rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, ‘Àmbúgú ‘bávè rĩ, ìrivè mǔfēngā fífí jǔrú mādānǎ mụdrì.’

26 “Bãgú rĩ ní 'yozú kìnĩ, ‘Á ‘yo ìmi ní ‘dini, ‘bá adriipi ngá be rĩ, ì ìri ní ngá āzi sē àmbúgú, ‘bo ‘bá ngá ākó rĩ, ngá ìrivè rĩ, ì ‘dụ drì ni gé sī rá. 27 ‘Bo mávè ari’ba ‘yo’bá kìnĩ mà adri ìvè ‘bãgú rú ku ‘dĩ’bée, ìmi ìjìkí kòpi, ìmi ú’dìkí kòpi má andregá ‘dìgè.’ ”

Yèsù vé fìngará Yèrúsàlémā agá rĩ (Mātáyo 21:1-11; Mārākō 11:1-11; Yūwánĩ 12:12-19)

28 Yèsù kã tâ rĩ átá deẹ, ìri ní ‘dezú mụzú Yèrúsàlémā gálè rú. 29 Yèsù pi kã caá ìnyinǎ kǔrú Bètēfágē vé rĩ gé, āzini kǔrú Bētēnáyā vé rĩ gé, ánga ì ní zì Ìrā Òlívē† vé rĩ gé ‘dāá, ìri ní ìvè ‘bá ‘ì pámvú ùbĩ’bá ìrĩ ni pi pèzú, ìri ní ‘yozú kòpi ní kìnĩ, 30 “Ìmi mụkí gúrú ìmi ẹ̀ndrètì gé ‘dāri gé, ìmi kádō fí caá gúrú rĩ agá ‘dāá, ìmi dōngí mbaápi ú’dí rú ni ìsú, ‘yìkí kú ‘dāá, ‘bá āzi tų drĩ úrí drĩ ni gé kuyé, ìmi ìtrūkí ìri ìjì má vúgá nōó. 31 ‘Bá āzi zì dō ìmi, ‘Ìmi ri dōngí rĩ trũ ālé?’ Ìmi ‘yokí ìri ní, ‘Úpí lè dōngí rĩ nĩ.’ ”

32 ‘Bá Yèsù ní pèé mụú ‘dĩ’bée mụkí dōngí rĩ ìsú, sũ ìri ní lūú ì ní rĩ tìnì. 33 Kòpi kã ri dōngí rĩ trũú, dōngí ‘dìpa ní kòpi zìzú kìnĩ, “Ìmi ri dōngí rĩ trũ ālé?”

34 Kòpi ní újázú kìnĩ, “Úpí lè dōngí rĩ nĩ.”

35 Kòpi ní dōngí rĩ ìjìzú Yèsù vúgá nōlé, kòpi ní ìvè bōngó akoó rǔkù rĩ pi ‘bezú dōngí rĩ ā úgóró gá, Yèsù ní tuzú úrìzú drì ni gé. 36 Yèsù kã ri mụú, ‘bá rĩ pi rikí ìvè bōngó akoó rǔkù rĩ pi ajaá mụzú lètì rĩ drìgè sī.

37 Yèsù kã mụú caá vūrā lètì rĩ ní úlúzá mụzú Ìrā Òlívē vé rĩ gé rĩ gé ‘dāá, ‘bá bítiriká ìri ā pámvú ùbĩ’bá rĩ pi ‘dókí ri Múngú ri ìngú āyìkō sī ú’dúkó be uru ‘dāá tâ āyāzú āyāyā kòpi ní ndrèé rĩ sī.

38 “Tākiri ā adri ‘bãgú ìmụpi Úpí ā rú sī rĩŠ drìgè!”

“Tākiri ā adri ‘bũ gé ‘dāá, ē ìngúkí Múngú ‘bũ gé ‘dāá rĩ ìngúngũ!”

39 Fārúsì ā uruko ‘bá bítiriká rĩ pi āsámvú gé ‘dāá, kòpi ní ‘yozú Yèsù ní kìnĩ, “Ìmbápi, ‘ì ‘yo mívè ‘bá mì pámvú ùbĩ’bá ‘dĩ’bée ā újìkí kírì!”

40 Yèsù ní újázú kòpi ní kìnĩ, “Á ‘yo ìmi ní ‘dini, kòpi ùjìkí dō kírì, ìrā ‘dĩ’bée ícò ma ìngú ú’dúkó be uru ‘dāá rá.”

Yèsù ngo kǔrú Yèrúsàlémā vé rĩ ã tâ sī

41 Yèsù kã mụú caá ìnyinǎ kǔrú Yèrúsàlémā vé rĩ gé ‘dāá, kã kǔrú rĩ ndrèé, ‘ìdó ngoó kǔrú rĩ ã tâ sī ngongo. 42 Ìri ní ‘yozú kìnĩ, “Mívè ‘bá rĩ pi nìkí ngá tākiri ìjìpi ì ní ú’dú āndrũ nōri gé rĩ kuyé, á lè kōdō kòpi ã nìkí, ‘bo ùzùkí kòpi ní tâ ni ùzùzù. 43 Ú’dú āzi ri ìmú ‘dĩ’dĩ, ìmivè ari’ba rĩ pi ìmú ābi sị ìmi gārā gá sī kúrú, kòpi ìmi ce ku ágágá, kòpi lètì rĩ pi ọ̀zù céré. 44 Kòpi ìmi ‘dụ a’be vūgá ìmivè anjìnǎ rĩ pi be. Kòpi ícókí ìrā mvánǎ āzi kuú ọ̀gúpì drìgè

† 19:29 19:29 Òlívē: Pètì òlívē vé rĩ ìri ‘a ù’a be, ì ícò nya rá, ì ìrivè ù’a zo ùdu rú, Yāhúdì rĩ pi ri tìbì á’dí ùdu rĩ sī, āzini kòpi ri tō lāmbā agá, ācì ‘yüzú ānì. § 19:38 19:38 ‘Bãgú ìmụpi Úpí ā rú sī rĩ: ‘Bãgú ‘dĩri Yèsù ‘ì. 19:38 19:38 Sāwumā 118:26

ku, ã'diãtãsiyã ïmi nĩkĩ sã Múngú ní ïmúzú ïmi vúgã nõó rĩ kuyé."

Yēsũ údró 'bã rĩ pi Jó Múngú vé rĩ agásĩ

(Mātáyo 21:12-17; Mārākō 11:15-19; Yūwánĩ 2:13-22)

⁴⁵ Kúru Yēsũ ní fizú Jó Múngú vé rĩ ã bóró gã 'dãá, ïri ní í'dózú 'bã ngã ʒĩ'bã rĩ pi údrózú ïvé vūrã ngã ʒĩzú rĩ pi gé sĩ. ⁴⁶ ïri ní 'yozú kōpi ní kĩnĩ, "Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agã kĩnĩ, 'Jó mávé rĩ, ïri jó rizú ma zĩzú ni,' 'bo ïmi újákĩ jó rĩ ícã 'vūrã ũgũ'bã rĩ pi ní rizú adrízú ni.' "

⁴⁷ ʒ'dú céré, Yēsũ ri 'bã rĩ pi ímbã Jó Múngú vé rĩ agã 'dãá. 'Bo atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bã tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ímbã'bã rĩ pi be, ãzini drĩkoma 'bã rĩ pi ãsãmvú gé 'dãlé rĩ pi be, kōpi rikĩ létĩ ndãá lészú Yēsũ ri 'dizú drãzú 'dĩsĩ rá. ⁴⁸ 'Bo kōpi ïsúkĩ létĩ ïri 'dizú drãzú kuyé, ã'diãtãsiyã 'bã rĩ pi 'bãkĩ úvá rizú tã ïri ní átã rĩ yizú.

20

Yãhúdĩ rĩ pi zĩkĩ ũkpõ Yēsũ ní ẽzĩ ngazú rĩ vé tã

(Mātáyo 21:23-27; Mārākō 11:27-33)

¹ ʒ'dú ãlu, Yēsũ kã riĩ 'bã rĩ pi ímbã, ãzini riĩ ú'dúkó múké rĩ ũlũú kōpi ní Jó Múngú vé rĩ ã bóró gã 'dãá, atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bã tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ímbã'bã rĩ pi be, ãzini Yãhúdĩ ambugu rĩ pi be, ímúkĩ ïri vúgã. ² Kōpi ní 'yozú kĩnĩ, "Í lũ 'bã ní, mi ri tã 'dĩ'bée nga ũkpõ ã'di vé ni sĩ? ã'di sã mí ní ũkpõ 'dĩri nĩ?"

³ ïri ní újázú kĩnĩ, "Á lã drĩ kpã ïmi zĩj, ïmi lũkĩ má ní, ⁴ ũkpõ Yūwánĩ ní bãtízĩmũ sészú 'dĩri íngã 'bũ gélésĩla, dõku 'bã áda sã ïri ní ũkpõ 'dĩri nĩ?"

⁵ Kōpi ní átázú ï ãsãmvú gé sĩ kĩnĩ, "Bã 'yokĩ dõ tã ni íbĩ íngã 'bũ gélésĩ,

ïri 'bã zĩ, 'bã ẽ'yĩkĩ ïri kuyé ãsĩ. ⁶ 'Bã 'yokĩ dõ tã ni íbĩ íngã 'bã áda vúgã, 'bã rĩ pi 'bã úvĩ írã sĩ rá, ã'diãtãsiyã kōpi ã'yĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, Yūwánĩ ri nẽbĩ."

⁷ Kúru kōpi ní újázú kĩnĩ, "Bã nĩkĩ kuyé ã'di sã dõ ïri ní ũkpõ bãtízĩmũ sészú 'dĩri nĩ."

⁸ Yēsũ ní 'yozú kĩnĩ, "Á lã ũkpõ má ní ẽzĩ ngazú ãnĩ rĩ vé tã ũlũú ïmi ní ku."

Nãpĩ ãgõ ómvú 'ã'bã rĩ pi vé rĩ
(Mātáyo 21:33-46; Mārākō 12:1-12)

⁹ Yēsũ ní gõzú 'bã rĩ pi ní nãpĩ 'dĩri ũlũzú kĩnĩ, "Ágõ ãzi 'ã ómvú, sa pẽtĩ vĩnyõ vé ni pi* 'a ni gé, ïri ní ómvú rĩ ẽzĩzú 'bã urukõ ómvú 'ã'bã ni pi ní, ïri ní ngazú mužú adrízú ãngũ ãzi gé ílĩ be kárakarã. ¹⁰ Lókĩ ãnyãngã íkũnãzú rĩ kã ícõ, ïri ní ãtĩ'bã pészú mužú 'bã ómvú 'ã'bã rĩ pi vúgã 'dãá, kōpi ã sãkĩ rĩ pẽtĩ vĩnyõ vé rĩ vé ũ'a urukõ 'í ní. 'Bo 'bã ómvú 'ã'bã rĩ pi fukĩ ïri, pẽkĩ ïri mužú drĩ be ule. ¹¹ ïri ní ãtĩ'bã ãzi pészú, 'bo kōpi ũgbãkĩ ïri, kōpi 'okĩ ïri ũnjĩ, pẽkĩ ïri mužú drĩ be ule. ¹² ïri ní kpã ãtĩ'bã ãzi pészú, kōpi fukĩ ïri ũnjĩ ũnjĩ ãzó be, kōpi drokĩ ïri fũú ómvú rĩ agásĩ ãmvé.

¹³ "Ómvú 'dĩpa ní 'yozú kĩnĩ, 'Mã 'o rĩ ã'di? Dõ 'dĩni, ma mávé mvã má ní lãlã rĩ pẽ mužú áyu, sã ãzi sĩ kōpi ïri ïnjĩ rá.'

¹⁴ "Bo 'bã ómvú 'ã'bã rĩ pi kã mvã rĩ ndreé, kōpi rikĩ átã ï ãsãmvú gé sĩ kĩnĩ, "Bã ímũpi ïrivé ngã ẽ tĩ ruũpi rĩ 'dĩ. Lã 'bã 'dĩkĩ ïri drãá 'dĩsĩ rá, ngã ómvú agã rĩ ã adri rĩ 'bãvé ni.' ¹⁵ Kōpi ní ïri drozú ómvú rĩ agásĩ, kōpi ní ïri 'dizú drãzú."

Yēsũ ní 'bã rĩ pi zizú kĩnĩ, "ïmi ní ũsüzú rĩ gé, ómvú 'dĩpa ri 'bã ómvú 'ã'bã 'dĩ'bée 'o ngõni? ¹⁶ Á 'yo ïmi

19:46 19:46 Ísáyã 56:7 **19:46** 19:46 Yērēmíyã 7:11 * **20:9** 20:9 Pẽtĩ vĩnyõ vé rĩ: Yãhúdĩ rĩ pi 'dúkĩ pẽtĩ vĩnyõ vé rĩ ã tã 'bãã tã ãmbúgú rú, kōpi ri ũ'a ni zo vĩnyõ sũ rú. Múngú ïpẽ 'bã Ísērélẽ vé rĩ pi adriĩ 'bã ívé ni, kōpi ã adrikĩ rĩ sũ pẽtĩ vĩnyõ vé Múngú ní saã 'aãpi ũ'a be rĩ tĩni. Nãpĩ pẽtĩ vĩnyõ vé 'dĩri, sã 'bã tãĩmbĩ ímbã'bã rĩ pi atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi be nĩkĩ áamá rá 'yozú kĩnĩ Yēsũ ri ívé tã átã. 'Í lã Sãwũmã 80:8-16; Ísáyã 5:1-7; Yērēmíyã 2:21; Mātáyo 21:33-46; Mārākō 12:1-12.

ní, ómvú 'dípa ri ímú 'bá ómvú 'ã'ba 'dĩ'bée ú'dí ùdrã rá, ìri ómvú rĩ sê 'bá urukọ'bée ní."

'Bá rĩ pi kã tã 'dĩri yìj, kọpi ní 'yozú kìnĩ, "Lê tã 'dĩri ã nga 'i 'dĩni ku."

¹⁷ Yèsù ní ãngũ ndrezú kọpi vúgá 'dãá, ìri ní kọpi zìzú kìnĩ, "Tã ì ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ,

" 'Írã ándúrú 'bá jó sị' 'bá rĩ pi ní gãã sī rĩ,

újá nóni 'i ícá írã sēepi jó rĩ ní pá tuzú ãní ùkpó ùkpó ni,' 'dĩri vé ífífí ã'di?

¹⁸ 'Bá í'dépi írã 'dãri drĩgé rĩ, ìri ùñò kũ'yúkũ'yú, 'bo írã rĩ í'dé dō 'bá rĩ drĩgé, ìri 'bá rĩ ìnjí ku kpásákpásá."

¹⁹ Atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá tãimbí Mósē vé rĩ ímbá' 'bá rĩ pi be, kọpi kã tã 'dĩri yìj, kọpi lēkí kōdō Yèsù ri ruú sã 'dãri gé, ã'diãtãsiyã kọpi nĩkí rá 'yozú kìnĩ, Yèsù ri nãpí 'dĩri átá ìvé tã sī. 'Bo kọpi 'okí 'bá rĩ pi sī ùrĩ sī.

Mũfēngã umbe jezú rĩ vé ùfēngará 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ ní rĩ

(Mātáyo 22:15-22; Mārākō 12:13-17)

²⁰ Kọpi tēkí ríi Yèsù ri ndreeé, kọpi ní 'bá ãngũ úmí' 'bá ni pi pēzú mužú Yèsù ri úmízú, 'bá ãngũ úmí' 'bá rĩ pi 'bãkí í kú 'bá tã be pìrì ni pi rú. Kọpi lēkí kōdō átángá ùnjí ísú yìj Yèsù tì gé, ì rúkí rí ìri ãní, ì jìkí rí ìri muú sēé gávãná ùkpō be tã lĩpi rĩ drĩgé.

²¹ 'Bá ãngũ úmí' 'bá rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, "Ímbápi, 'bá nĩkí rá, átángá mí ní ríi átá rĩ, ãzini tã mí ní ríi ímbá rĩ, ìri pìrì, mí újá mívé yìkí ku, mi ri 'bá rĩ pi vé tã 'du nga trōtrō, mi ri tã áda íngápi Múngú vúgá rĩ ímbá. ²² 'Í lū 'bá ní, ìri nyo múké 'bá ní mũfēngã umbe jezú rĩ ùfēzú 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ ní, dōku 'bã ùfēkí ku?"

²³ Yèsù nĩ rá 'yozú kìnĩ, kọpi lēkí tã ùnjí ísú yìj 'í tì gé, kúru ìri ní 'yozú kìnĩ, ²⁴ "Ìmi i'dakí má ní mũfēngã

fífí ẹnjĩpi ẹnjĩjēnjĩ ãlu ni." Ìri ní kọpi zìzú kìnĩ, "Ìndrĩlĩkí mũfēngã rú' 'bá gá 'dĩri, ãzini rú rú' 'bá ni gé 'dĩri ã'di vé ni?"

²⁵ Kọpi ní újázú kìnĩ, "Bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ vé ni."

Kúru ìri ní 'yozú kọpi ní kìnĩ, "Ngá 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ, ìmi sēkí ìri ní, ngá Múngú vé rĩ, ìmi sēkí Múngú ní."

²⁶ Kọpi ísúkí átángá ùnjí tì ni gé 'bá rĩ pi ãsámúvé gé 'dãlé ãlunãni kuyé. Kọpi ãyãkí tã ìri ní újá 'dĩri sī rá, sē kọpi újĩkí kírì.

Íngángará gōó ídri rú drãngará gálēsila rĩ vé tã

(Mātáyo 22:23-33; Mārākō 12:18-27)

²⁷ Yãhúđì ambugu zìlé Sãdókē† 'yo' 'bá kìnĩ, 'bá rĩ drã dō gí, gō íngá ídri rú ku rĩ pi ní ímúzú Yèsù vúgá nōó. ²⁸ Kọpi ní Yèsù ri zìzú kìnĩ, "Ímbápi, Mósē sī 'bá ní kìnĩ, "Bá rĩ vé édrípì drã dō, ku dō òwúzì kú mvá ãkó, 'bá drãápi rĩ vé édrípì rĩ gō òwúzì rĩ é'yì, kọpi anjì tì òwúzì rĩ be, anjì kọpi ní tìjì rĩ pi gō adri édrípì drãápi 'dãri vé ni.' ²⁹ Otú anjì ãgō ézìrì édrípì rú. Mvã kãyú rĩ je ùkú, drã kú mvã ãkó. ³⁰ Édrípì 'deépi vú ni gé sī rĩ ní òwúzì rĩ é'yìzú, ìri ní kpá drãzú mvã ãkó. ³¹ Édrípì 'deépi 'dĩri ã vùdrì gé sī rĩ ní kpá òwúzì rĩ é'yìzú, ìri ní kpá drãzú mvã ãkó. Anjì ézìrì 'dĩ'bée céré é'yìkí òwúzì rĩ rá, kọpi ùdrãkí céré mvã ãkó. ³² Ùđù ni gé, ùkú rĩ ní kpá drãzú. ³³ Kúru 'í lū 'bá ní, lókí Múngú kãdō ímú 'bá ùdrã' 'bá gí rĩ pi ingáá gōó ídri rú, ùkú 'dĩri ímú adri ã'di vé ni?"

³⁴ Yèsù ní újázú kìnĩ, "Ajē ágó pi ní ì jezú ùkú be rĩ, ìri 'yéná 'i nga vū drĩgé nōgó. ³⁵ 'Bo 'bá úmvúlēsī Múngú ní ã'yī adrii pìrì íngá' 'bá gō' 'bá ídri rú drãngará gálēsila rĩ pi, ãgō rĩ pi jekí ùkú ku, ùkú rĩ pi jekí ãgō ku, ³⁶ kọpi ícókí gōó

20:17 20:17 Sãwúmã 118:22 † **20:27** 20:27 Sãdókē: Sãdókē rĩ pi ngúlúmū Yãhúđì rĩ pi vé tãimbí Mósē vé rĩ ru' 'bá tìjì rĩ pi, 'bo kọpi é'yìkí índrì rĩ pi vé tã kuyé, é'yìkí mālãyíkã rĩ pi vé tã kuyé, ãzini kọpi é'yìkí kpá 'yozú kìnĩ, 'bã ùdrã' 'bá gí rĩ pi gō íngá ídri rú rá 'dĩni kuyé. 'Í lã Ẹzì 23:8. **20:28** 20:28 Dětōrōnómē 25:5

ũdrãã dīi ku, ã'diãtãsiyã kôpi adri sũ mälâyíkã rĩ pi tĩni. Kôpi anji Múngú vé ni, ingakí kôpi drãngará gálésila ídri ú'dí rĩ řsú jí.

³⁷ “Ú'dógú'dógú ãcí ní dǐzú peti amuúpi kũmvũ rĩ agá rĩ vé rĩ 'yo 'dĩni, Mósẽ sĩ tã rĩ lũzú kĩnĩ, 'bã ũdrã'bée jí rĩ pi íngá gõ ídri rú ũzi, kĩnĩ Úpí ri 'Múngú Ābũrãmã vé ni, Múngú Īsákã vé ni, ãzini Múngú Yókóbũ vé ni.” ³⁸ Múngú adri 'bã ũdrã'bã jí rĩ pi vé ni ku. Múngú ri 'bã ídri rú rĩ pi vé ni, ã'diãtãsiyã Múngú ndre 'bã rĩ pi 'í mĩ gé 'dãã ídri rú.”

³⁹ 'Bã tãĩmbĩ ímbã'bã rĩ pi ã urũko ní 'yozú kĩnĩ, “Ímbãpi, tã mí ní újã 'dĩri řri múké!” ⁴⁰ Tã 'dĩri ã vũdrĩ gé, 'bã ãzi gõ Yẽsũ ri zĩĩ ãlujãni kuyé.

Kúrísitõ ri ã'di ã mvã?
(*Mãtãyo 22:41-46; Mãrãkõ 12:35-37*)

⁴¹ Yẽsũ ní kũru 'yozú kôpi ní kĩnĩ, “Tã sãepi 'bã rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, Kúrísitõ ri Dãwũdĩ ã Mvã rĩ ã'di? ⁴² Dãwũdĩ sĩ uletere búkũ Sãwũmã vé rĩ agá kĩnĩ,

“ ‘Úpí Múngú 'yo mávẽ Úpí ní kĩnĩ, “Mí úrí mã drĩ ẽndẽpĩsgé,

⁴³ cĩmgbã mã ní mívẽ ari'ba rĩ pi 'bãzú mí pãlé gã rĩ gé.” ’

⁴⁴ Dõ Dãwũdĩ zĩ Kúrísitõ ri ívẽ Úpí píri, Kúrísitõ ri ícõ adri Dãwũdĩ ã mvã íngõni?”*

'Bã tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ímbã'bã rĩ pi vé tã

(*Mãtãyo 23:1-36; Mãrãkõ 12:38-40; Lúkã 11:37-54*)

⁴⁵ 'Bã rĩ pi kã riĩ tã Yẽsũ ní átã rĩ yĩĩ, Yẽsũ ní 'yozú ívẽ 'bã 'í pãmvũ ũbĩ'bã rĩ pi ní kĩnĩ, ⁴⁶ “Lẽ ĩmi adrikĩ mĩ be kowũ 'bã tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ímbã'bã 'dĩ'bée vé tã sĩ. Kôpi lãkĩ ĩ

úsú bõngó ãco ãco ni pi sĩ, kôpi dõ jõkõnĩ agã, kôpi lãkĩ 'bã rĩ pi ẽ ẽzikĩ ĩ ĩnjĩngará sĩ, kôpi lãkĩ úrí vũrã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agã rĩ pi drĩgẽ, ãzini vũrã ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ ũmũ nyazú rĩ gé. ⁴⁷ 'Bo kôpi ri owũzi rĩ pi ẽ mĩ ũ'bã rizú kôpivẽ ngã jó ãsãmvũ gé rĩ pi u'duzú kôpi drĩgẽ sĩ. Kôpi ri Múngú ri zĩ sã be ãco, 'bã rĩ pi ã ndrekĩ rĩ ĩ. 'Bã tã 'o'bã 'dĩni 'dĩ'bée, Múngú ri ímũ kôpi řriĩã ũnjĩ ũnjĩ.”

21

Ōwúzĩgõ ãzi sã mũfẽngã fĩfĩ řřĩ
(*Mãrãkõ 12:41-44*)

¹ Yẽsũ kã riĩ adriĩ Jó Múngú vé rĩ agã 'dãã, ndre 'bã ã'bú be rĩ pi ri mũfẽngã 'be sõndũkũ ĩ ní 'bãã kuũ Jó Múngú vé rĩ agã mũfẽngã 'bezú rĩ agã. ² Ndre kpã ũkũ ãzi ngã ãkõ, ōwúzĩgõ rú ni, 'be mũfẽngã fĩfĩ nyĩrĩĩã řřĩ. ³ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Ádarú á lã 'yoó ĩmi ní 'dĩni, ōwúzĩgõ 'dĩri 'be mũfẽngã rĩ 'bã rĩ pi vé rĩ agãã rá. ⁴ Mũfẽngã 'bã 'dĩ'bée ní sãẽ rĩ, kôpi íbĩkĩ 'í'dũ ã'bú ĩvẽ rĩ agã, 'bo ũkũ ngã ãkõ 'dĩri sã ívẽ ngã 'í ní kõdõ 'í ĩzã kozú rĩ ãrẽvũ cérẽ.”

Yẽsũ ũlũ tã ímũpi 'i ngaãpi ú'dũ ũdũ vé rĩ gé rĩ

(*Mãtãyo 24:1-2; Mãrãkõ 13:1-2*)

⁵ Yẽsũ vé 'bã řri ã pãmvũ ũbĩ'bã rĩ pi ã urũko rikĩ átã írã ũnyĩ be ĩ ní Jó Múngú vé rĩ sızú rĩ ã tã sĩ, ãzini ngã 'bã rĩ pi ní sãẽ Múngú ní rĩ pi ã tã sĩ. 'Bo Yẽsũ ní 'yozú kĩnĩ, ⁶ “Sã ãzi ri ímũ 'dĩĩ'dĩ, ngã ĩmi ní ndrẽẽ 'dĩ'bée, ĩ ímũ ũñõ cérẽ vũgã, ícõkĩ írã ãlu ni kuũ adriĩ õgũpĩ drĩgẽ ku.”

Īzãngã úmvũlẽsĩ ímũpi drĩdrĩ 'dĩlẽ rĩ

(*Mãtãyo 24:3-14; Mãrãkõ 13:3-13*)

20:37 20:37 Wũngará 3:6 † **20:42** 20:42 Úpí 'yo mávẽ Úpí ní: Tã 'dĩri vé ífĩfĩ, Úpí Múngú zĩ Yẽsũ Kúrísitõ ri Úpí. § **20:42** 20:42 Drĩ ẽndẽpĩ gé: 'Bã úrípi drĩ ẽndẽpĩ gé rĩ, řri ũkpõ be, ĩ řri ĩnjĩnjĩ.

20:43 20:43 Sãwũmã 110:1 * **20:44** 20:44 Kúrísitõ ri ícõ adri Dãwũdĩ ã mvã íngõni?: Tĩkĩ Yẽsũ ri 'bã áda rú, řrivẽ ẽ'bĩpĩ Dãwũdĩ 'i, 'bo ĩ ní drĩ řri tĩzũ kuyé rĩ gé, kôpi rikĩ adriĩ Múngú be trũ 'bũ gé 'dãã, řri Mvã Múngú vé ni. Gbi ngã rĩ pi ãrẽvũ cérẽ nĩ, kũru řri Úpí Dãwũdĩ vé ni. 'Í lã 1 Sãmũlẽ 16:1-13; Sãwũmã 132:11-12; Yũwãni 1:1-18.

7 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bán rĩ pi ní Yēsũ ri zizú kìnĩ, “Ímbápi, tã 'dĩ'bée ímú ĩ nga ngõtú? Ngá lúupi 'yozú kìnĩ, tã rĩ ílókõ ímú 'i ngangá rĩ ã'di?”

8 Yēsũ ní újázú kôpi ní kìnĩ, “Bá ãzi ã ũ'bã ĩmĩ mĩ ku. 'Bá kárakarã pi ímú mã rú sĩ, kôpi 'yo ĩ Kúrísítõ 'i, ãzini kôpi 'yo, 'Sã rĩ ícõ gĩ.’ 'Bo lã ĩmi ẽ'yĩkĩ kôpivé tã 'dĩri ku. 9 ĩmi kádõ tã ẽ'dĩ vé ni yĩ, ãzini tã 'bã rĩ pi ní rizú íngázú mgbárãsi ĩ õgũpũĩ drĩgĩ rĩ vé tã yĩ, lã ĩmi 'okĩ ũrĩ sĩ ku. Tã 'dĩ'bée ímú ĩ nga drĩdrĩ, 'bo ú'dú ũdũ vé rĩ ícõ drĩ ícã mbêlẽnjã ku.”

10 Yēsũ ní kúru 'yozú kôpi ní kìnĩ, “Bá ãngũ ãzi agã rĩ pi ímú ẽ'dĩ 'dĩ 'bã ãngũ ãzi agã rĩ pi be, 'bãgú rĩ pi ímú ẽ'dĩ 'dĩ ĩ õgũpũĩ 'bãgú rĩ pi be. 11 ãngũ rĩ ímú 'i aya dĩngĩdĩngĩ, ẽbĩrĩ ri ímú 'de ũnjĩ ũnjĩ, drã ũnjĩ ũnjĩ ni pi ímú 'de ãngũ ãndĩãndĩ ni pi agãsi, Tã ãyãzú ãyãyã 'bã rĩ pi ní ũrĩ sãepi ni pi ímú 'i nga 'bũ gé 'dãã.

12 “Bo drĩdrĩ ni, tã 'dĩri ní drĩ 'i ngazú kuyé rĩ gé, ĩ ímú ĩmi urũ, ĩ ĩmi õcũ ũnjĩ ũnjĩ. ĩ ímú ĩmi jĩ tõ Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agã, ãzini ĩ ĩmi jĩ jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ pi agã, ĩ ĩmi tõ 'bãgú rĩ pi ẽndrĩtĩ gé, ãzini gávãnã rĩ pi ẽndrĩtĩ gé, ĩmi ní mã pámvú ũbĩ rĩ sĩ. 13 'Dĩri ímú adri ĩmi ní drĩlé múké ĩmi ní mávé tã ũlũzú kôpi ní. 14 'Bo ĩmi dõ ri ĩmĩ tĩ gã, lã ĩmi rikĩ ĩmi ũsũũ drãã tã ĩmi ní lãé átã rĩ sĩ ku. 15 ã'diãtãsiyã mã ĩmi ní átãngã pĩrĩ rĩ sã nĩ, ãzini mã ĩmi ní úmĩ rĩ sã nĩ, ĩmivé ari'ba rĩ pi ícõkĩ ĩmi ideé ku, dõku kôpi ícõkĩ 'yoó tã ĩmi ní 'yoó rĩ ũnjõ 'dĩni ku. 16 Sã ãzi sĩ, ĩmi ẽtãpũĩ, ĩmi ẽndrãpũĩ, ĩmi ẽ'dĩpãã, ĩmi ẽdrĩpũĩ, ãzini ĩmivé ũndĩ rĩ pi, kôpi ímú ĩmi ũli 'be, kôpi ĩmi urũkõ ú'dĩ ũdrã rá. 17 'Bã rĩ pi ãrãvũ céré ímú ĩmi gã sĩ mã tã sĩ. 18 'Bo drĩ'bĩ ĩmi drĩgĩ rĩ ãlu ni ícõ ãvĩĩ ku. 19 ĩmi tukĩ dõ pá tĩtĩ ĩmivé ẽ'yĩngãrá agã, ĩmi ídri 'dãni'dãni rĩ ísũ rá.

Ĭ ímú Yērúsãlémã ri iza rá
(Mátãyo 24:15-21; Mãrãkõ 13:14-19)

20 “Ĭmi ndrekĩ dõ ãngãráwã rĩ pi cekĩ Yērúsãlémã ri kũrũ, ĩmi nĩ 'yozú kìnĩ, sã ĩ ní Yērúsãlémã ri izazú rĩ ícã gĩ. 21 Kúru lã 'bã adri'bán ãngũ Yũdãyã vé rĩ agã rĩ pi ã ápãkĩ mužú írã gã 'dãã, 'bã adri'bán kũrũ agã rĩ pi ã fũkĩ kũrũ rĩ agãsi ãmvé, 'bã adri'bán kũrũ rĩ agã ku rĩ pi ã gõkĩ fĩ kũrũ rĩ agã 'dãã ku. 22 ã'diãtãsiyã sã 'dĩri ĩ ní ãngũ írĩnjãzú rĩ, tã ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agã rĩ, ã nga rĩ 'i fũú tĩ ni gé bẽnĩ. 23 Ũ'dũ 'dãri gé, ũkũ 'a be rĩ pi ímú ĩzãngã ísũ ũnjĩ ũnjĩ, ãzini ũkũ ri'bán bã sã 'bã ndrũ'bán anjĩnã ní rĩ pi kpã ímú ĩzãngã ísũ ũnjĩ ũnjĩ. ĩzãngã ri ímú adri ũnjĩ ũnjĩ ãngũ 'dãri agã, Múngú ã 'a ri ve 'bã 'dĩ'bée ní ũnjĩ ũnjĩ. 24 Ari'ba rĩ pi ímú 'bã rĩ pi ú'dĩ ĩlĩ ãcõ sĩ. Kôpi 'bã rĩ pi urũkõ urũ jĩ ãngũ jãkã rĩ pi vé rĩ gé. 'Bã adri'bán Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ímú Yērúsãlémã ri rũ, kôpi adri Yērúsãlémã agã 'dãã, cĩmgbã sã kôpivé rĩ ní dẽzú rĩ gé.”

'Bã Mvã vé ĩgõngãrá
(Mátãyo 24:29-31; Mãrãkõ 13:24-27)

25 Yēsũ ní 'yozú kìnĩ, “Tã ãyãzú ãyãyã ni ímú índrã ũtũ rĩ mĩ gé, mbãã rĩ mĩ gé, ãzini lĩnyã rĩ pi mĩ gé. 'Bã vũ drĩgĩ nõgõ rĩ pi ímú adri ãni ũrĩ sĩ, kôpi ẽ drĩ ri ímú ábã yĩ tafu rĩ vé ũngãrá sĩ, ãzini ĩrivé úvãngãrá ngũyã ngũyã rĩ sĩ. 26 Ũrĩ ri 'bã rĩ pi fũ ambãmbã, tã ímũpi 'i ngããpi vũ drĩgĩ rĩ sĩ. Ngã 'bũ gé rĩ pi ãrãvũ céré, ĩ ímú kôpi aya u'de vũgã. 27 Sã 'dãri gé, mã 'Bã Mvã 'i, kôpi ímú mávé ímũngãrá írĩbĩtĩ agãsi ũkpõ be rĩ ndrã, ãzini mávé dĩngãrá põwũpõwũ rĩ ndrã ĩ mĩ sĩ. 28 ĩmi ndrekĩ dõ tã 'dĩ'bée í'dõkĩ ĩ ngãã gĩ, ĩmi tukĩ pá urũ sĩ, ĩmi íngãkĩ ĩmĩ drĩ urũ, ã'diãtãsiyã sã ĩ ní ĩmi pazú rĩ ícã ĩnyĩnã gĩ.”

Nãpí pɛtì ì ní zǐj fǐgǐ rĩ vé rĩ
(*Mātáyo 24:32-35; Mārākō 13:28-31*)

²⁹ Yésũ ní kòpì ní nãpí 'dĩri ũlũzú, “Ìmi ndrekí drĩ pɛtì ì ní zǐj fǐgǐ 'dĩri ká, āzini ìmi ndrekí drĩ pɛtì rĩ pi ká. ³⁰ Kòpì kádõ í'dó rũú, ìmi nǐ 'yozú kǐnĩ, ɛɛzũ ícá ìnyiná gí. ³¹ Ìri kpá adri sũ 'dĩri tǐnĩ, ìmi ndrekí dõ tā má ní lũú ìmi ní 'dĩ'bée ri 'i nga, ìmi nǐ 'yozú kǐnĩ, mālũngā Múngú vé rĩ ícá ìnyiná gí. ³² Ádarú á lē 'yoó ìmi ní 'dĩni, 'bá ʊrʊkʊ'bée ìmi āsámvú gé 'dǐgɛ ícókí drĩ ũdrāá ku, cǐmgbá tā 'dĩ'bée ní ì ngazú rĩ gé. ³³ 'Bũ pi vũ be, ìri ímú dɛ rá, 'bo ʊ'dúkʊ mávɛ rĩ dɛ ku.

³⁴ “Ìmi ndrekí múké, ìmi ríkí ɛsì 'bãá ngá nyanya drĩgɛ ku, āzini ìmi ríkí íwá mvuʊ ìmɛrɛzú ānĩ ku, āzini ìmi ríkí ìmi ũsũʊ drāá tā nyòòkú nòri vé rĩ sǐ ku, ìmi ríkí dõ tā 'dĩ'bée 'oó, ʊ'dú ʊdũ vé rĩ ímú ícá mbɛlɛnɔ, ìmi ícókí nǐ ku. ³⁵ Tã 'dĩri ímú 'i nga 'bá adri'bá vũ drĩgɛ nògʊ rĩ pi ní cére. ³⁶ Lē ìmi adrikí mǐ be kowu, ìmi zíkí Múngú ri, tā ímú'bá ì nga'bá 'dĩ'bée ē ʃsú rí ìmi ku, ma 'Bá Mvá 'i, ìmi tukí rí pá má ɛndrɛtǐ gé ʊrǐ ākó.”

³⁷ ʊ'dú ālu ālu, Yésũ ri ɛcǐ 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dãá, ũndrɛnɔ ālu ālu, ìri mu ánga ì ní zǐj Írã Ōlívɛ vé rĩ drĩgɛ 'dãá, ìri la 'dãlé. ³⁸ Kádõ adrií ʊ'bútǐ kǐnĩkǐnĩ, 'bá rĩ pi ri ímú tā Yésũ ní ímbá rĩ yǐ Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dãá.

22

Yúdã 'be Yésũ ā ũli
(*Mātáyo 26:1-5, 14, 16; Mārākō 14:1-2, 10-11; Yũwánĩ 11:45-53*)

* **22:1** 22:1 ʊmũ ì ní Pángá ni 'Bãá Údrá ku rĩ nyazú rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi ri ʊmũ 'dĩri nya ca ʊ'dú ɛzǐrǐ, kòpì ri ʊ'dú Múngú ní ì pazú adringárá tũgǐrǐ rú 'bá ɛjɛpétõ vé rĩ pi drĩgɛ sǐ rĩ vé tā ígá ānĩ. ʊmũ 'dĩri ì í'dó nya ʊ'dú Múngú ní ɛlǐzú Jó rĩ pi tǐ gé sǐ rĩ gé. † **22:7** 22:7 Kãbĩlõ mvá: Múngú sē tãimbǐ Mósɛ ní kǐnĩ, 'bá rĩ pi ā zákí kãbĩlõ Múngú ní ròbõnjõ rú, ā trúkí rí kòpì ìvé ũnjíkãnyã agásí rá. Sè ì ní Yésũ ri zízú Kãbĩlõ Mvá Múngú vé ni ānĩ, ā diãtãsiyã Múngú ìpɛ ìri ímú drãá 'bávɛ ũnjíkãnyã ʊjǐ. † **22:7** 22:7 ʊ'dú Múngú ní ɛlǐzú Jó rĩ pi tǐ gé sǐ rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi ri ʊ'dú Múngú ní ʊtǐ ɛlǐzú ʆsɛrɛlɛ rĩ pi vé jó rĩ pi tǐ gé sǐ ɛjɛpétõ gá 'dãá rĩ vé tā ígá. ʊtǐ kòpì ɛ'bípi ʊbɛkí kãbĩlõ ā ári ìvé kɛtǐ ɛ ɛrǐfɛ gá sǐ, sè Múngú ʊ'dú kòpì kuyé. Múngú ʊ'dú 'bá ɛjɛpétõ vé kãbĩlõ ári ʊbɛ'bá ìvé kɛtǐ ɛ ɛrǐfɛ gá sǐ kuyé rĩ pi vé anjĩ āgõ kãyú rĩ pi ũdrãá 'bá ālu ālu vé 'bɛtǐ āsámvú gé sǐ rá. † ìlá Wũngárá 12:17-28.

¹ ʊmũ ì ní Pángá ni 'Bãá Údrá ku rĩ* vé ʊ'dú Múngú ní ɛlǐzú Jó rĩ pi tǐ gé sǐ rĩ nyazú rĩ kã ícá ìnyiná gí, ² atala atala rĩ pi drĩgɛ rĩ pi, 'bá tãimbǐ ímbá'bá rĩ pi be, ríkí lɛtǐ ndãá lɛzú Yésũ ri ruzú kǐri, ìri 'dizú drãzú rá, ā'diãtãsiyã kòpì 'okí ʊrǐ sǐ 'bá rĩ pi sǐ. ³ Kúru Sãtãnã ní fizú Yúdã ì ní zǐj ʆsíkãrĩyótã ē ɛsì agá. Yúdã ri Yésũ vé 'bá áyũãyũ mɔdrǐ drĩ ni ðrǐ rĩ pi vé āzi. ⁴ Yúdã ní ngazú mɔzú atala atala rĩ pi drĩgɛ rĩ pi vúgá, āzini ũgalaku Jó Múngú vé rĩ ũtɛ'bá rĩ pi vúgá 'dãá, ìri ní rizú lɛtǐ 'í ní lɛzú Yésũ ā ũli 'bézú rĩ átázú kòpì ní. ⁵ Atala atala rĩ pi drĩgɛ rĩ pi ũgalaku rĩ pi be adrikí áyĩkõ sǐ, kòpì kǐnĩ, ì mũfɛngã sē Yúdã ní rá. ⁶ Yúdã ā'yǐ rá, ìri ní í'dózú lɛtǐ ndãzú, 'i sè rí Yésũ ri kòpì drĩgɛ, ākũdɛ 'bá bítrǐkã rĩ pi 'dãáyo.

Ínyá ũdũ Yésũ ní nyaá ívé 'bá mɔdrǐ drĩ ni ðrǐ rĩ pi be rĩ
(*Mātáyo 26:17-25; Mārākō 14:12-21; Yũwánĩ 13:21-30*)

⁷ ʊmũ ì ní Pángá ni 'Bãá Údrá ku, ì ní rizú kãbĩlõ mvá† ũlǐzú ʊ'dú Múngú ní ɛlǐzú Jó rĩ pi tǐ gé sǐ rĩ* vé rĩ nyazú rĩ kã ícá, ⁸ Yésũ ní Pétɛró pi pɛzú mɔzú Yũwánĩ be drĩdrǐ, ìri ní 'yozú kǐnĩ, “Ìmi múkí 'bá ní ānyãngã ʊ'dú Múngú ní ɛlǐzú Jó rĩ pi tǐ gé sǐ rĩ vé rĩ á'dí, 'bá múkí rí nyaá.”

⁹ Kòpì ní ìri zízú kǐnĩ, “'Í lē 'bá múkí á'dí íngũgá?”

¹⁰ Ìri ní újázú kòpì ní kǐnĩ, “Ìmi kádõ caá kũrú rĩ agá 'dãlé, ìmi ágó āzi ʆsú ìri yǐ 'dú mɔzú ũdrǐ sǐ. Ìmi 'dekí mɔyú ìri ā vũdrǐ gé sǐ, cǐmgbá

jó ìri ní mužú fizú rĩ agá 'dǎá. ¹¹ Ìmi 'yokí jó 'dìpa ní, 'Ímbápi zì kǐnĩ, 'Bà mu ùmũ Ẹ'dù Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tì gé sǐ rĩ nya mávé 'bá mà pámvú ùbĩ 'bá rĩ pi be íngũgá?' ¹² Ìri ìmi ní jó ǎ 'a ǎmbúgú urulésǐla rĩ lū, údékí 'a ní kú múké múké. Ìmi á'díkí 'bá ní ínyá rĩ 'dǎlé."

¹³ Kòpi ní 'dezú mužú kǔrú rĩ gé 'dǎlé, kòpi ísúkí ngá rĩ pi ǎrěvú céré sũ Yèsũ ní 'yoó rĩ tǐnì. Kòpi ní ínyá ùmũ Ẹ'dù Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tì gé sǐ rĩ vé rĩ á'dízú 'dǎlé.

Ínyá Úpí vé uletere rĩ vé nyangará (Mátáyo 26:26-30; Mǎrǎkō 14:22-26; 1 Kōrínítō 11:23-25)

¹⁴ Sǎ ùmũ rĩ nyazú rĩ kǎ ícò, Yèsũ pi ní úrízú ívé 'bá áyúǎyũ rĩ pi be mísá ínyá nyazú rĩ ǎ jélé gá. ¹⁵ Ìri ní 'yozú kòpi ní kǐnĩ, "Ma úvá be, á lē Ẹ'dù Múngú ní Ẹlìzú Jó rĩ pi tì gé sǐ rĩ vé ùmũ nyaá ìmi be trú, ísúzú á nya drĩ ìzǎngǎ rĩ kuyé. ¹⁶ Á lē 'yoó ìmi ní, á gō ùmũ nōri ǎzi nyaá ìmi pi be dǐjì ku, cǐmgbá Múngú ní 'bá rĩ pi oyuzú fizú ívé mǎlũngǎ agá rĩ gé."

¹⁷ Ìri ní kópō rĩ í'dúzú, ìri ní òwō'dǐfō sězú Múngú ní, ìri ní 'yozú kǐnĩ, "Ìmi ẹ'yǐkí, ìmi ǎlěkí mvuú ìmi ǎsámvú gé sǐ. ¹⁸ Á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, í'dózú ǎndrũ mužú drǐdrǐ, á gō vǐnyō mvuú dǐjì ku, cǐmgbá mǎlũngǎ Múngú vé rĩ ní ímúzá rĩ gé."

¹⁹ Ìri ní kpá pánga í'dúzú, ìri ní òwō'dǐfō sězú Múngú ní, ìri ní pánga rĩ ǎndǐzú, ìri ní sězú kòpi ní, ìri ní 'yozú kǐnĩ, "'Dǐri mávé rú'bá má ní sēé ìmi tǎ sǐ rĩ, ìmi 'okí 'dínì mà tǎ ígázú ǎní."

²⁰ Kòpi kǎ ínyá rĩ nyaá deé gí, ìri ní kpá kópō rĩ í'dúzú, ìri ní 'yozú kǐnĩ, "Kópō 'dǐri, ìri mávé ǎrí dǎápi ìmi tǎ sǐ, Múngú ní ùndĩ ú'dí ruzú rĩ.

²¹ Ágò ímúpi mà ùlì 'beépi rĩ, 'bà ri nga nya ìri be mísá drǐgé trú. ²² Ma 'Bá Mvá 'i, mà ímú drǎ sũ ì ní tǎ ní ùtǐjì gí rĩ tǐnì, 'bo ìzǎngǎ rĩ ímú adri 'bá mà ùlì 'beépi rĩ vé ni." ²³ Yèsũ vé 'bá áyúǎyũ rĩ pi ní í'dózú ì uzìzú

ì ǎsámvú gé sǐ kǐnĩ, 'bá ì ǎsámvú gé lēépi tǎ 'dǐri 'oópi rĩ ǎ'di 'i.

²⁴ Yèsũ vé 'bá áyúǎyũ rĩ pi ní í'dózú ǎgátá gǎzú ì ǎsámvú gé sǐ kòpi kǐnĩ, "Mǎlũngǎ úmvúlésǐ ímúpi rĩ gé, ǎ'di ri adri 'bá ǎmbúgú rú nǐ?"

²⁵ Yèsũ ní 'yozú kòpi ní kǐnĩ, "'Bǎgú súrú rĩ pi agásǐ rĩ pi ùkpō be tǎimbì sězú ívé 'bá rĩ pi ní, drǐkoma ùkpō be rĩ pi ri 'yo ì ùndĩ 'bá rĩ pi vé ni.

²⁶ 'Bo lē ìmi adrikí sũ 'bá 'dǐ'bée tǐnì ku, 'bá lēépi adriípi ǎmbúgú rú rĩ, lē ǎ adri sũ mvǎǎ mǎdǎǎ rĩ tǐnì, lē 'bá ǎngũ ruúpi rĩ ǎ adri sũ ǎtǐ'bá tǐnì.

²⁷ 'Bá úrìpi mísá gǎrǎ gá ínyá nyaápi rĩ pi 'bá ínyá rĩ sēépi ìri ní rĩ be, 'bá ngōri ǎmbúgú nǐ? Adri 'bá úrìpi mísá gǎrǎ gá ínyá nyaápi rĩ 'i kuyé? 'Bo mà ìmi ǎsámvú gé nōgò, mà adri sũ 'bá riípi ngá sēépi rĩ tǐnì.

²⁸ Sǎ tǎ ùkpó ùkpó ní mà ù'bǐzú rĩ gé, 'bá pá tu'bá tǐtǐ má be trú rĩ ìmi 'i. ²⁹ Mà ìmi ní ùkpō sē ǎngũ ruú sũ 'bǎgú rĩ pi ní ruú rĩ tǐnì, sũ má Ẹtépì ní mà 'bǎá 'bǎgú rú ǎngũ ruú rĩ tǐnì.

³⁰ Kúru 'bà ímú ngá nya ìmi be, ǎzini ngá mvu ìmi be trú mávé mǎlũngǎ mà ní ímú ruú rĩ gé 'dǎá, 'bá ǎlu ǎlu ri ímú úrí lúpá drǐgé, tǎ lǐ súrú Ìsērélē vé mudrǐ drǐ ní ìrǐ rĩ pi drǐgé."

Yèsũ átá tǎ Pétēró ní ímúzá 'i gǎzú rĩ

(Mátáyo 26:31-35; Mǎrǎkō 14:27-31; Yũwǎnĩ 13:36-38)

³¹ Yèsũ ní 'yozú kǐnĩ, "Sǐmónǎ, Sǐmónǎ, 'í ndre drĩ ká! Sǎtánǎ zì kǐnĩ, 'í lē ìmi yaá sũ ì ní ǎnyá yaá rĩ tǐnì. ³² 'Bo Sǐmónǎ, á zì mí ní Múngú ri, ǎ sē rí mívé ẹ'yǐngǎrǎ ǎ adri rí ùkpó ùkpó. Mí újá dō mívé ẹsì ìgōzú má vúgá gí, 'í ko mí ọgǔpǐjì ẹ ìzǎ, kòpi ǎ adrikí rí ùkpó ùkpó ívé ẹ'yǐngǎrǎ agá."

³³ 'Bo Pétēró ní újázú kǐnĩ, "Úpí, mà ǎ'yǐ rá, 'bà mu mí be trú jó ǎngũ ù'yǐzú rĩ agá 'dǎá, 'bà ùdrǎ mí be trú."

³⁴ Yèsũ ní újázú kǐnĩ, "Pétēró, á 'yo mí ní 'dínì, mí ímú mà gǎ ca vú be

na, mi 'yo, 'í nĩ ma kuyé, lögúlögú ri kúru cêré 'be."

³⁵ Kúru Yésũ ní kôpi zizú kĩnĩ, "Má ní ándúru ími pēzú mužú ú'dúkó múké rĩ ũlũngará gá mũfēngā ākó, kũmvũ ākó, dōku ngá pá gá ākó rĩ gé, ími unukí ngá ākō sī rá?"

Kôpi ní újázú kĩnĩ, "Bá unukí ngá ākō sī kuyé."

³⁶ Yésũ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Bo nóni ími mũfēngā jĩ jũrú be rá. Ími dō ìlĩ āco ākó, ími ụzíkí ímivé bōngó akoó rũkũ rĩ pi, ími jekí ìlĩ āco ānĩ. ³⁷ Á 'yo ími ní 'díní, sīkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, "Dúkí ìrivé tā 'bāá sũ 'bá tā ũnjí 'oópi rĩ tĩnĩ.' Tā 'dĩri ímú 'i nga mâ rụ'bá gá rá. Ádarú tā ĩ ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá mâ tā sī rĩ, ĩri nóni ri 'i nga fũ tĩ nĩ gé."

³⁸ Yésũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, "Úpí, 'í ndre drĩ ká, 'bā ìlĩ āco be ĩrĩ kú nō."

Yésũ ní újázú kĩnĩ, "Átángá rĩ ě ẹsĩ 'dígé."

Yésũ zĩ Múngú ri ívé drāngará ā tā sī
(*Mātáyo 26:36-46; Mārākō 14:32-42*)

³⁹ Yésũ ní 'dezú mužú Írā Ōlívē vé rĩ drĩgé 'dāá, sũ ándúru rĩ tĩnĩ, ìrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi 'dekí mužú vú nĩ gé sī ĩndĩ. ⁴⁰ Kôpi ká mužú caá írā drĩgé 'dālé, ĩri ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Ími zíkí Múngú ri ũkpō sī, ími 'dekí rĩ tā ũnjí agá ku." ⁴¹ Yésũ ní kôpi kuzú, ĩri ní 'i útrúzú vũú mādā, ĩri ní kũmũcí ũtĩzú Múngú ri zizú kĩnĩ, ⁴² "Má Ẹtẹpĩ, mí ā'yĩ dō rá, 'í 'dụ kópō ĩzāngā vé 'dĩri má rụ'bá gá sī rá. 'Bo ā adri má ní lēé rĩ tĩnĩ ku, ā adri mí ní lēé 'oó rĩ tĩnĩ." ⁴³ Mālāyíkā ālu íngá 'bũ gé 'dāásĩ, ímú 'i 'daá ẹndrẹtĩ nĩ gé, ĩri ní ũkpō sēé. ⁴⁴ Yésũ ě ẹsĩ ịsũ ĩzāngā ambamba, ĩri ní Múngú ri zizú ẹsĩ

be cêré, ìrivé úrũndẹ ra nyōḡkú gé 'dāá, sũ ārĩ ní raá rĩ tĩnĩ.

⁴⁵ Yésũ ká Múngú ri zĩ deḡ gĩ, ĩri ní íngázú ụrụ, ĩri ní 'i újázú gōzú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vúgá 'dālé, ịsũ kôpi ri ú'dụ ko, kôpi āndēkí káyĩ, kôpi adrikí kuú ĩzāngā sī. ⁴⁶ ĩri ní kôpi zizú kĩnĩ, "Ngá ími ní rizú ú'dụ kozú 'díní rĩ ā'di? Ími ngakí ụrụ, ími zíkí Múngú ri, tā ũnjí ā ụ'bĩ rĩ ĩmi ku."

Yésũ vé rụngará
(*Mātáyo 26:47-56; Mārākō 14:43-50; Yũwánĩ 18:3-11*)

⁴⁷ Yésũ ká rii átá ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi be, 'bá bĩtríká pi ní ícázú, Yésũ vé 'bá áyúāyũ mužrĩ drĩ nĩ ĩrĩ rĩ pi vé āzi, Yúdā íkó kôpi ě drĩ ímúzú nĩ. ĩri ní mužú Yésũ ri u'dezú ẹzizú bēdrĩ sī. ⁴⁸ Yésũ ní ĩri zizú kĩnĩ, "Yúdā, ma 'Bá Mvá 'i, 'í lē ma ẹzi bēdrĩ sī lüzú kĩnĩ, 'í lē mâ ũli 'beé?"

⁴⁹ Yésũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ká tā riipi 'i ngaápi 'dĩri ndreé, kôpi ní Yésũ ri zizú kĩnĩ, "Úpí, 'bá fukí ũmbā kôpi be ìlĩ āco rĩ sī ĩyĩ?" ⁵⁰ Kôpivé 'bá ālu ní átálágú āmbúgú rĩ vé átí'bá ě bĩ drĩ ẹndẹpĩ gé rĩ gazú ìlĩ āco rĩ sī mvọrụ 'dezú vúgá 'dāá.

⁵¹ Yésũ ní 'yozú kĩnĩ, "Díní kuyé!" ĩri ní ágó rĩ ě bĩ úlózú, ágó rĩ ě bĩ ní ícázú múké.

⁵² Kúru Yésũ ní 'yozú atala atala rĩ pi drĩgé rĩ pi ní, ũgalaku Jó Múngú vé rĩ ũtē'bá rĩ pi ní, āzini 'bá ambugu ímú'bá 'i rụ'bá rĩ pi ní kĩnĩ, "Ími ri ímú ìlĩ āco āco ni pi be, túré be ími drĩgé sī, ími ụsũkí ma 'bá riipi 'bá wa'bá ārĩ'bá rú rĩ pi ě drĩ koópi nĩ? ⁵³ Ụ'dụ cêré á ri adrii ími be trũ Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá, ími rúkí ma kuyé. 'Bo sâ nōri ímivé nĩ, ādróko ní ívé ẹzĩ ngazú ānĩ rĩ."

Pétērō gā Yésũ ri sī
(*Mātáyo 26:57-58, 67-75; Mārākō 14:53-54, 66-72; Yũwánĩ 18:12-18, 25-27*)

22:37 22:37 Ísáyá 53:12 **§ 22:54** 22:54 Átálágú āmbúgú rĩ: Átálágú āmbúgú rĩ ndē atala rĩ pi cêré, ā'diātāsīyā ĩri 'yéná fi Jó Múngú vé rĩ agá Vūrā Uleteretere rĩ agá 'dāá nĩ, ĩri fi vú ālu ìlĩ ālu agá. ĩri ārĩ rōbōḡō vé rĩ jĩ ũnjíkānyā ũjizú. 'Í lā Lēvītĩkā 16; Ẹbéré 9.

⁵⁴ Kòpì ní Yèsù rì ruzú jìzú mužú átálágú àmbúgúš rī vé kání agá 'dǎlé. Pétèró se 'i gòzú vùlé rú. ⁵⁵ 'Bá àngū ùtē' bá rī pi ùdēkí àcì bóró rī agá 'dǎá, kòpì úríkí àcì rī ã gārã gá, Pétèró ní fizú úrízú kòpì àsámvú gé. ⁵⁶ Tùgèrīṅá àzi ùkú rú ní ní Pétèró rì ndrezú úrí kuú àcì rī tì gé 'dǎá. Ìrì ní Pétèró rì ndrezú gōgō, Ìrì ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “Ágò nōrì, kòpì rìkí àndúrú adrií Yèsù be trú.”

⁵⁷ 'Bo Pétèró gā tā Ìrì ní 'yoó 'dīrì rá kīnī, “Ùkú 'dīrì, á nī ágó 'dīrì kuyé.”

⁵⁸ Vùdrī ni kã vūyú mǎdǎ, ágó àzi ní kpá Pétèró rì ndrezú, Ìrì ní 'yozú kīnī, “Mi ágó Ì ní ruyú 'dīrì vé ógúpì.”

Pétèró ní újázú kīnī, “Ágò 'dīrì, má adri Ìrì ógúpì ku!”

⁵⁹ Kã mužú adri sã ãlu ã vùdrī gé, ágó àzi ní kpá rizú sizú kīnī, “Ádarú ágó 'dīrì, kòpì rìkí adrií Ìrì be trú, à'diātāsīyā Ìrì Gālíláyāgú.”

⁶⁰ Pétèró ní újázú kīnī, “Ágò 'dīrì, á nī tā mí ní ríí átá 'dīrì kuyé.” Pétèró kã ríí tā 'dīrì 'yoó, koro lōgúlōgú ní cèré 'bezú. ⁶¹ Úpí Yèsù ní 'i újázú Pétèró rì ndrezú. Kúru Pétèró ní tā Úpí ní 'yoó 'í ní, “Mi ímú ma ga ca vú be na, lōgúlōgú rì kúru cèré 'be” 'dāri vé tā ígázú. ⁶² Pétèró ní ngazú fúzú àmvé, Ìrì ní í'dózú àá ngozú mádrã mádrã rú.

Àngaráwá Yèsù rì ùtē' bá rī pi rìkí Yèsù ē drī ìnjá

⁶³ Àngaráwá Yèsù rì ùtē' bá rī pi ní í'dózú Yèsù ē drī ìnjázú, àzini Ìrì ùgbázú. ⁶⁴ Kòpì úmbékí Ìrì ē mī cí, kòpì ní Ìrì zìzú kīnī, “'Í lū 'bá ní, à'di gbã mi nī?” ⁶⁵ Kòpì rìkí átángá ùnjí ùnjí ni pi átá, Ìrì u'dazú.

Jìkí Yèsù rì drīkoma Yāhūdī rī pi vé tā lī' bá rī pi èndrètì gé

(Mātáyo 26:59-66; Mārākō 14:55-64; Yūwánī 18:19-24)

* **23:1** 23:1 Pílátō èndrètì gé 'dǎá: Kòpì jìkí Yèsù rì mužú gávānā Pílátō Rómā vé rī èndrètì gé, à'diātāsīyā Pílátō rì ícò Yèsù vé tā lī ã 'dìkí Ìrì drāá rá nī.

⁶⁶ Kã mužú adrií ù'bútīṅá rī sī, 'bá ambugu rī pi, atala atala rī pi drīgé rī pi, àzini 'bá tǎimbí ímbá' bá rī pi be, kòpì ní Ì úmúzá vūrā ãlu gé Yèsù vé tā lizú, Ì ní Yèsù rì íjízú ímúzá kòpì èndrètì gé. ⁶⁷ Kòpì ní 'yozú kīnī, “Mi dō Kúrísítō 'i, 'í lū 'bá ní.”

Yèsù ní újázú kīnī, “Mā lū dō Ìmi ní, Ìmi ícókí è'yī ku. ⁶⁸ Mā zì dō Ìmi tā sī, Ìmi ícókí újá má ní ku. ⁶⁹ 'Bo í'dózú àndrū mužú drīdrī, ma 'Bá Mvǎ 'i, ma mužú úrí Múngú Ùkpō 'Dípa vé drī èndèpì gé.”

⁷⁰ Kòpì ní cèré Ìrì zìzú kīnī, “Mi Mvǎ Múngú vé nī?”

Ìrì ní újázú kīnī, “Tā Ìmi ní 'yoó rī pìrì.”

⁷¹ Kúru kòpì ní 'yozú kīnī, “'Bá yìkí tā rī tì ní gé gí. Nga 'bá ní lèzú 'bá àzi ē ímú tā rī átá nī rī ã'di?”

23

Jìkí Yèsù rì Pílátō èndrètì gé (Mātáyo 27:1-2, 11-14; Mārākō 15:1-5; Yūwánī 18:28-38)

¹ Drīkoma Yāhūdī rī pi vé tā lī' bá rī pi àrèvú cèré, kòpì ní Yèsù rì jìzú mužú Pílátō èndrètì gé 'dǎá.* ² Kòpì ní í'dózú Ìrì tōzú, kòpì kīnī, “'Bá nìkí rá ágó nōrì rì 'bávè 'bá rī pi ē drī úcì kīnī, kòpì ã ùfèkí mǔfèngā umbe jezú rī 'bāgú àmbúgú Rómā vé rī ní ku, Ìrì rì 'yo, 'i Kúrísítō, àzini 'i 'bāgú.”

³ Kúru Pílátō ní Yèsù rì zìzú kīnī, “Ádarú mi 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī?”

Yèsù ní újázú kīnī, “È, Ìrì adri sù mí ní 'yoó rī tìni.”

⁴ Kúru Pílátō ní 'yozú atala atala rī pi drīgé rī pi ní, àzini 'bá bītríká rī pi ní kīnī, “Má ísú tā ùnjí Ì ní tā lizú àní ágó nōrì drīgé ni kuyé.”

⁵ 'Bá rī pi rìkí síí kīnī, “Ágò 'dīrì úcì 'bá rī pi ē drī ívé tā ímbálé ùnjí rī sī 'bávè àngū Yūdáyā vé rī agásí cèré. Í'dó ívé tā 'dīrì ímbá àngū Gālíláyā vé rī agá, ícá kpá ívé drī úcìngará rī be Yèrúsálémā gá nōgò.”

6 Pílatō kā tā 'dīri yīi, ĩri ní zizú kīnī, ágó 'dīri nyo Gālíláyāgú? 7 Pílatō kā nīi áamá 'yozú kīnī, Yēsũ ri adrii Gālíláyā gá āngũ Ēródē ní ruú rī agá, Pílatō ní Yēsũ ri pēzú muzú Ēródē vúgá 'dāá, sã 'dãri gé, Ēródē ri adrii Yērúsálémã gá 'dāá.

Yēsũ tu pá Ēródē ɛndrɛti gé

8 Ēródē kā Yēsũ ri ndreé, adrii ayīkō sī, ã'diātāsīyã 'du sã āco, lē kōdō Yēsũ ri ndreé. Ēródē yi tā Yēsũ ní 'oó rī pi kárakarã, 'bã ési, lē kōdō Yēsũ ã 'o tā ayãzú ayãyã ni 'í mī gé sī. 9 Ēródē uzī Yēsũ ri tā sī kárakarã, 'bo Yēsũ újã ĩri ní tã āzi kuyé. 10 Atala atala rī pi drīgē rī pi, 'bã tãimbī ímbã'bã rī pi be, tukí pá kuú 'dãlé, kōpi rikí ĩri tōó tã ũnjí ũnjí ni pi sī. 11 Kúru Ēródē pi ívé āngáráwã rī pi be, kōpi ní Yēsũ ē drī ínjázú, āzini ĩri u'dazú. Kōpi sukí bōngó akoóko rŭkŭ múké múké ni+ rŭ'bã ni gé. Kúru kōpi ní gōzú ĩri pēzú muzú Pílatō vúgá 'dãá ũzi. 12 Ándúru Pílatō pi Ēródē be, kōpi ãri'bã rú ĩ ãsãmvú gé sī. U'dú 'dãri gé, kōpi gōkí ícã ũndĩ rú ĩ ãsãmvú gé sī.

Pílatō ã'yī Yēsũ ri sēé 'dīi drãã rá (Mátáyo 27:15-26; Mārãkō 15:6-15; Yŭwãní 18:39-19:16)

13 Pílatō ní atala atala rī pi drīgē rī pi zizú 'bã ambugu rī pi be, 'bã rī pi be céré ímúzú vŭrã ãlu gé, 14 ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi íjĩkí ágó nōri tōó, ĩmi kīnī, ĩri ri 'bã rī pi ē drī úci, 'bã rī pi ã wakí rí ari'ba rú. Mã uzī ĩrivé tã ĩmi ɛndrɛti gé 'dīgē, mã ísú tã āzi ũnjí ĩmi ní ĩri tōzú ni rŭ'bã ni gé kuyé. 15 Ēródē ísú kpã tã ũnjí rŭ'bã ni gé kuyé, ĩri ní ágó rī ípēzú ígōzú 'bã vúgã nō, sŭ ĩmi ní ndreé rī tĩni, tã āzi ĩ ní ágó 'dīri 'dizú drãzú ni ãluñani 'dãáyo. 16 Mã ĩri gbã, mã kúru ĩri oyũ." 17 U'dú ũmũ nyazú rī

gé, lē Pílatō ã oyũ 'bã ĩ ní ũ'yīi rī pi vé ãlu jó āngũ ũ'yizú rī agási ãmvé.‡

18 'Bã bĩtrĩká rī pi ní céré ọ'úzú kīnī, "Ā 'dĩkí ágó 'dīri drãã 'dĩisĩ rá. Mĩ oyũ 'bã ní Bãrãbã ri áyu." 19 'Bekí Bãrãbã ri jó āngũ ũ'yizú rī agá tã ĩri ní 'bã rī pi ē drī úci wazú ãri'bã rú Yērúsálémã agá 'dãá rī vé tã sī, āzini ĩri ní 'bã 'dīi drãã rī vé tã sī.

20 Pílatō ní átázú kōpi ní dīi, ã'diātāsīyã lē kōdō Yēsũ ri oyũ rá.

21 'Bo kōpi rikí ọ'ú muzú drīgélé, "Ā gbãkí ĩri pɛti alambaku sígē, ã gbãkí ĩri pɛti alambaku sígē."

22 Vú na ni gé, Pílatō ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Tã ũnjí ágó nōri ní 'oó rī ã'di? Mã ísú tã ã pá ĩ ní ícózú ĩri 'dizú drãzú ni kuyé. Mã ĩri sē gbã, mã kúru ĩri oyũ rá."

23 'Bo 'bã rī pi gōkí ọ'ú ú'dúkó be urũ 'dãá kīnī, "Ā gbãkí Yēsũ ri pɛti alambaku sígē." Kúru 'bã rī pi vé ọ'úngará sē Pílatō ã'yī kōpivé tã rá.

24 Kúru Pílatō ní Yēsũ ri sēzú 'dizú sŭ kōpi ní lēé rī tĩni. 25 Pílatō ní Bãrãbã ĩ ní 'yīi kuú tã ĩri ní wazú ãri'bã rú, āzini ĩri ní 'bã 'dīi rī ã tã sī rī oyuzú, sŭ kōpi ní zīi rī tĩni. Kúru ĩri ní Yēsũ ri sēzú āngáráwã rī pi drīgē, kōpi ã 'okí rí tã 'bã bĩtrĩká rī pi ní lēé rī.

Yēsũ vé gbãngará pɛti alambaku sígē rī

(Mátáyo 27:31-44; Mārãkō 15:21-32; Yŭwãní 19:17-27)

26 Kōpi kã rií Yēsũ ri jīi muzú, kōpi ní Sĩmónã Kŭrénēgú rī ruú, ísú ĩri ri ímú gŭrú āzi gélésĩ, kōpi ní pɛti alambaku rī 'bãzú umbe ni gé, ã 'du muzú Yēsũ ã vŭdrī gé sī. 27 'Bã bĩtrĩká 'dekí muzú Yēsũ ã vŭdrī gé sī, ũkú rī pi rikí ngoó muzú ĩzãngã ĩzãngã rú, ĩrivé tã sī. 28 Yēsũ ní 'i újázú, ĩri ní 'yozú ũkú rī pi ní kīnī,

"Īmi ũkú Yērúsálémã vé 'dĩ'bée, ĩmi rikí ngoó mávé tã sī ku, ĩmi ngokí ĩmi áyu, āzini ĩmi ngokí ĩmivé anjĩnã

23:8 23:8 Lúkã 9:9 † 23:11 23:11 Bōngó āco akoóko múké múké ni: Bōngó āco akoóko múké múké rī, 'bãgú rī pi ri su nĩ. ‡ 23:17 23:17 Átãngã véřęřĩ 17 agá 'dīri, búkũ Lúkã vé ĩ ní sīi Gĩřĩkĩ tĩ sī drīdrī rī agá 'dãáyo, 'bo gōkí sīi búkũ Lúkã vé vŭlé rī agá rá.

rĩ pi. ²⁹ Sã äzi ïzãngã vé ni ri ímú 'dĩ'dĩ, ïmi ímú 'yo, 'Tãkiri rĩ adri ùkú úndó rú anji tì'bá kuyé rĩ pi vé ni, äzini ùkú anji undru'bá bã sĩ kuyé rĩ pi vé ni.' ³⁰ Kúru

“ 'kôpi ímú 'yo írã rĩ pi ní, “Ïmi í'dékí 'bá drĩgé!”

äzini kôpi 'yo ánga rĩ pi ní, “Ïmi í'dékí 'bá drĩgé!” ’

³¹ Ä'diätäsïyã 'bã rĩ pi dõ ri tã ùnjí 'o 'díni, ïsúzú peṭi rĩ drĩ ùbũrú, § peṭi rĩ 'wi dõ gí, tã ngóni ri ímú 'i nga nĩ?”

³² Ägõ urukõ'bée ïrĩ ùgú'bá rú ni pi, ï ri kôpi jì mu ú'di Yèsũ be trü.

³³ Kôpi kã muú caá ängũ ï ní zii Drĩ Kólõmgbó rĩ gé 'dãlé, kôpi ní Yèsũ ri gbãzú peṭi alambaku sígé. Kôpi ní kpá ùgú'bá ïrĩ 'dã'bée vé äzi gbãzú Yèsũ ã drĩ êndepi gélésïla, äzi rĩ gbãzú ïri ã drĩ ïji gélésïla. ³⁴ Yèsũ ní 'yozú kĩnĩ, “Má Ètèpi, 'í trũ kôpi rá, ä'diätäsïyã kôpi nĩkí tã ï ní 'oó rĩ kuyé.” Ängáráwã rĩ pi í'dúkí Yèsũ vé böngó 'beé jèké sĩ, kôpi awakí ï äsãmvú gé sĩ.

³⁵ 'Bã bĩtrĩká tukí pá, rikí tã 'dĩri ndreé. Yãhúdĩ ambugu rĩ pi rikí Yèsũ ri guú kĩnĩ, “Ídrí ïni 'bã urukõ rá píri, ïri dõ Kúrísítõ Múngú ní ïpèé rĩ 'i, ídrí 'i ngúlúpi ku äsĩ?”

³⁶ Ängáráwã rĩ pi gukí ïri sĩ, kôpi ïjĩkí vinyõ údrãpi gí ni sèé ïri ní.

³⁷ Kôpi ní 'yozú kĩnĩ, “Mi dõ 'bãgú Yãhúdĩ rĩ pi vé rĩ, 'í pa mì ngúlúpi.”

³⁸ Sĩkí peṭi alambaku ï ní Yèsũ ri gbãzú rĩ drĩlé gá 'díni, “'DĨRI 'BÃGÚ YÃHÚDĨ RĨ PI VÉ RĨ.”

³⁹ Ûgú'bã älu ï ní gbãã Yèsũ be trü rĩ ide Yèsũ ri kĩnĩ, “Mi dõ Kúrísítõ 'i, 'í pa mì, 'í pa 'bã ïndĩ!”

⁴⁰ Ûgú'bã äzi rĩ ní trezú ógúpĩ drĩgé kĩnĩ, “'Í ru Múngú ri ku, ïsúzú mì ílókõ drãdrã, sũ ïrivé rĩ tĩni?

⁴¹ Tã ï ní 'bã ïrĩnjãzú rĩ, ïri pĩri, ä'diätäsïyã ï ri 'bã ïrĩnjã ùnjĩkãnyã 'bã ní 'oó rĩ sĩ. 'Bo ágó 'dĩri 'o tã ùnjí älujãni kuyé.”

⁴² Kúru ïri ní 'yozú kĩnĩ, “Yèsũ, 'í ca dõ mívé mälũngã ruú gí, mì ùsũ mã tã be.”

⁴³ Yèsũ ní újãzú ïri ní kĩnĩ, “Ádarú á 'yo mì ní 'dĩni, ändrũ sĩ, 'bã mu adri mì be trü 'bü gé 'dãlé.”

Yèsũ vé drãngará

(Mätáyo 27:45-56; Mãrákõ 15:33-41; Yũwãní 19:28-30)

⁴⁴ Kã muú adrii ùtú mgbĩmgbi gé 'dĩgé, ängũ rĩ bĩ nĩ kuú cici ängũ 'dãri agá, ängũ rĩ nĩ caá sã na ùndreñã vé rĩ gé. ⁴⁵ Sã 'dãri gé, ùtú rĩ gõ kaá kuyé. Böngó ï ní Jó Múngú vé rĩ ä 'a eḷizú rĩ* äsĩ 'i 'a ïrĩ. ⁴⁶ Yèsũ ní Ètèpi ri zizú ú'dúkõ be uru 'dãã kĩnĩ, “Má Ètèpi, á ku mávé ïndrí kuú mì drĩ ágélé gá.” Kã muú 'yoó 'dĩni, ïrivé ídri ní füzú.

⁴⁷ Ûgalaku ängáráwã rĩ pi vé rĩ kã tã 'i ngaápi 'dĩri ndreé, íngú Múngú ri rá, ïri ní 'yozú kĩnĩ, “Ádarú ágó nõri tã be pĩri.” ⁴⁸ 'Bã bĩtrĩká ímú'bã Yèsũ vé gbãngará peṭi alambaku sígé rĩ ndre'bã rĩ pi kã muú tã 'i ngaápi 'dĩri ndreé, ïzãngã nõ kôpi ã èsĩ ambamba, kôpi ní 'dezú mvizú 'bèṭi. ⁴⁹ 'Bo 'bã Yèsũ ri nĩ'bã rá rĩ pi, ùkú íngã'bã Gãlĩláyã gá ímú'bã vüdrĩ ni gé sĩ rĩ pi be, tukí pá kuú rárá rú, tèkí rií tã 'dĩri ndreé.

Yèsũ vé sĩngará

(Mätáyo 27:57-61; Mãrákõ 15:42-47; Yũwãní 19:38-42)

⁵⁰ Ágó äzi rú ni Yõsèpã 'i, ágó rĩ 'bã ri'bã Yãhúdĩ rĩ pi vé tã lì'bã rĩ pi vé äzi, ïri 'bã múké, tã be pĩri.

⁵¹ Ágó rĩ ä'yĩ tã 'i õgũpĩ ri'bã Yãhúdĩ rĩ pi vé tã lì'bã rĩ pi ní rií ùsũ, äzini

23:30 23:30 Ösýã 10:8 § **23:31** 23:31 Peṭi ú'bũrú rĩ: Peṭi ú'bũrú rĩ vé íffí, 'bã ùnjĩkãnyã äkõ ni. Peṭi ä'wí rĩ vé íffí, 'bã ùnjĩkãnyã 'oópi ní. 'Bã rĩ pi 'okí dõ tã ùnjí Yèsũ ùnjĩkãnyã äkõ rĩ ní, kôpi tã ùnjí 'o 'bã Yèrúsãlēmã gá ùnjĩkãnyã 'o'bã ambamba rĩ pi ní agá rá. * **23:45** 23:45 Böngó ï ní Jó Múngú vé rĩ ä 'a eḷizú rĩ: Böngó 'dĩri eḷikí Vürã Uleterer rĩ pi äsãmvú Vürã Uleterer rĩ be rĩ äni. Átãlágú ämbúgú rĩ 'yèñã aga fi böngó rĩ agásí Vürã Uleterer rĩ agá 'dãã nĩ, ä'diätäsïyã Múngú ri adri Vürã Uleterer dīpi pōwūpōwū rĩ agá 'dãã. 'Í lã Lèvĩtikã 16; Mätáyo 27:51; Mãrákõ 15:38; Lúkã 23:45; Èbèrè 6:19-20; Èbèrè 9:1-7.

kòpi ní rií 'oó Yésù ã tâ sî rî kuyé. Ágò rî íbì ímù kùrù Ārīmātáyō vé rî gélésíla, kùrù 'dîri āngū Yūdáyā vé rî agá, ágò rî ri mālūngā Múngú vé rî vé ícángará ütēé. ⁵² Yōsépā ní mužú Pīlātō vúgá 'dāá, ĩri ní Yésù vé āvū ã tâ zizú Pīlātō tị gé. ⁵³ Kúru Yōsépā ní āvū rî í'dujúú vūgá nōó, ĩri ní ìmūlūzú bōngó múké ni sî, ĩri ní jizú 'bāzú 'bù agá 'dāá, 'bù rî gaki lūú írā rú' 'bá gá, āvū 'bāzú ānì, 'bo 'bá āzi 'bā drī āvū 'a ni gé 'dālè kuyé. ⁵⁴ Ú'dú 'dāri 'bá rî pi ní rizú ězị ngazú ĩ útúzá cazú ú'dú Sábátā vé rî gé rî. Útú rî kādō 'deé, ú'dú Sábátā vé rî kúru í'dó.

⁵⁵ Ūkú ándúru íngá' 'bá āngū Gālíláyā vé rî gé, Yésù ã vùdrī ūbī' 'bá rî pi 'dekí mužú Yōsépā ã vùdrī gé sî, kòpi cakí 'bù rî gé 'dālè, kòpi ndrekí āvū rî vé 'bāngará 'bù agá 'dālè rî ĩ mî sî rá. ⁵⁶ Kúru kòpi ní mvizú gōzú 'bětị, kòpi ní ūdu ngūúpi ndrīdrī ni á'dízú. 'Bo kòpi ní uvuzú ú'dú Sábátā vé rî gé, sù tǎimbị Mósé vé rî ní lēé rî tịni.

24

Yésù vé íngángará drāngará gálésíla rî
(Mātáyo 28:1-10; Mārākō 16:1-8; Yūwánī 20:1-10)

¹ Yīngā sî ũ'bútị kŭnīkŭnī, ūkú 'dī' 'bée ní ūdu ĩ ní á'dí ngūúpi ndrīndrī rî 'dúzú, kòpi ní 'dezú mužú 'būrēdrī gé 'dāá. ² Kòpi cakí ísú gŭkí írā rî 'bù rî tị gé sî jèlé gá gí.* ³ Kòpi ká fí 'bù rî agá 'dālè, kòpi ísúkí Úpí Yésù vé āvū kuyé. ⁴ Kòpi ě drī ábá tâ 'dīri sî céré céré, koro āgō ĩrī pi ní índrēzú pá tuzú kòpi ã gārā gá, kòpivé bōngó dī imvesírílílí. ⁵ Ūrī ímvú ūkú 'dī' 'bée agaá rá, kòpi ní ọvŭzú ĩ drī úsúzá vúgá, āgō 'dī' 'bée ní 'yozú kīnī, “Ngá ĩmi ní rizú 'bá ídri rú rî ndāzú 'bá ūdrā' 'bá gí rî pi āsámvú gé sî rî ã'di? ⁶ Yésù ri nōgó 'dāayo, íngá drāngará

gálésíla gí! ĩmi ũsŭkí tâ ĩri ní lūú ĩmi ní ísúzá ākūdē ĩmi drī āngū Gālíláyā vé rî gé 'dāri, kīnī, ⁷ 'Ma 'Bá Mvā 'i, ĩ ímú ma sē 'bá ũnjīkānyā 'o' 'bá rî pi drīgé, kòpi ma gbā pētị alambaku sígé, ú'dú na ni gé, ma gō íngá ídri rú ũzi.' ” ⁸ Kúru kòpi ní tâ ĩri ní ọtú 'yoó 'dāri ígázú.

⁹ Kòpi ká ĩfŭú 'bù rî agásí, kòpi ní mužú tâ 'dīri ũlŭzú Yésù vé 'bá áyúāyŭ mŭdrī drī ni ālu rî pi ní, āzini 'bá ọrŭkọ Yésù ã pámvú ūbī' 'bá rî pi ní. ¹⁰ Ūkú tâ rî ũlŭ' 'bá Yésù vé 'bá áyúāyŭ rî pi ní rî, kòpivé rú Mārīyā Māgādélēnā 'i, Jūwánā 'i, Mārīyā Yōkóbŭ ěndrēpị 'i, ūkú ọrŭkọ' 'bée be. ¹¹ 'Bo kòpi ě'yīkí ūkú 'dī' 'bée vé tâ kuyé, ã 'diātāsīyā tâ ūkú 'dī' 'bée ní ũlŭú 'dīri índrē kòpi vúgá 'dālè tâ ífífí ākó ni. ¹² Pētērō ní njuzú mužú 'būrēdrī gé 'dālè, ĩri ní ọvŭzú 'bù rî ã 'a ndrēzú, ndre 'yéná bōngó ĩ ní āvū rî ìmūlūzú ānì rî áyu, ĩri ní mvizú gōzú 'bětị, drī ni ábá céré céré tâ 'i 'oópi 'dīri sî.

Yésù í'da 'i ívé 'bá 'i pámvú ūbī' 'bá ĩrī ni pi ẹndrētị gé
(Mārākō 16:12-13)

¹³ Ú'dú ālu ālu 'dāri sî, Yésù vé 'bá ĩri ã pámvú ūbī' 'bá ĩrī ni pi rikí muú gŭrú ĩ ní zị Ēmáwŭ rî gé 'dālè, gŭrú rî íngázú Yērúsālēmā gá 'dāgá, vŭ caá máyílí† ězịrī. ¹⁴ Kòpi ká rií muú, kòpi rikí átá ĩ āsámvú gé sî tâ ĩ nga' 'bá rî pi sî. ¹⁵ Kòpi ká rií átá ĩ āsámvú gé sî tâ ĩ nga' 'bá 'dī' 'bée sî, koro Yésù ní ímúzá fizú kòpi āsámvú gé, kòpi ní rizú mužú trú. ¹⁶ 'Bo Múngú sē kòpi nŭkí ĩri ámá kuyé.

¹⁷ Yésù ní kòpi zizú kīnī, “ĩmi ká rií ímú létị gé 'dīgé, ngá ĩmi ní rizú átázú ānì rî ã'di?”

Koro kòpi ní pá tuzú, kòpi ẹndrētị adri kú ĩzāngā sî. ¹⁸ 'Bá ĩrī 'dī' 'bée āsámvú gé, Kělēyópā ní Yésù ri zizú kīnī, “Mí ímú drī ũmú rú

* **24:2** 24:2 Gŭkí írā rî 'bù rî tị gé sî jèlé gá gí: Yōsépā gŭ ándúru írā 'bāá 'bù rî tị gé cí. † **Í lā Mārākō 15:46.** † **24:13** 24:13 Máyílí: 'Bá ri ícọ ẹcị tu ca máyílí na sá ālu agá.

Yẽrusãlémã gá nõgó, 'í nĩ tã ì nga'ba ú'dú 'dĩ'bée agá rĩ pi kuyé?"

19 Yẽsũ ní kòpi zìzú kĩnĩ, "Ngá rĩ ã'di ã tã?"

Kòpi ní újázú kìnĩ, "Ngá rĩ tã 'i ngaápi Yẽsũ Nãzèrètãgú rĩ ã rù'ba gá rĩ. Ìri nẹbĩ, ìri ãngũ ìmbá ùkpõ be, ãzini ìri tã 'o ùkpõ be Múngú ẹndrẹti gé, ãzini 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé. 20 'Bo atala atala rĩ pi drĩgè rĩ pi, 'bávè 'bá ambugu rĩ pi be, kòpi rúkí ìri jĩ mùzú gávãnã ẹndrẹti gé, ã lì ìrivé tã, ã 'díkí rí ìri drãá rá, kúru ì ní ìri gbãzú pẹti alambaku sígè. 21 'Bo 'bá 'bãkí kòdô ándúrú ẹsì cérè drĩ ni gé, 'bá ùsũkí ìri ìmú 'bá Ìsèrélè vé rĩ pi pa nĩ. Tã 'dĩri 'o 'i 'dú nóni caá ú'dú na. 22 Tã rĩ ãzi 'dĩ, 'bávè ùkú uruko'bée ùlúkí 'bá ní tã ãzi, 'bá ãyãkí tã rĩ sĩ rá. Kòpi kpukí té muú 'búrèdrĩ gé 'dãá ù'bútĩ kũnkũnĩ, 23 'bo kòpi ìsũkí ãvũ Yẽsũ vé rĩ kuyé. Kòpi ìmúkí ùlũú 'bá ní kìnĩ, ì ndrekí ìndrĩlìkí mālãyíkã rĩ pi vé ni, mālãyíkã rĩ pi kìnĩ, Yẽsũ ri ìdri rú. 24 Kúru 'bã õgũpĩ uruko 'dekí muú 'búrèdrĩ gé 'dãlé, kòpi cakí tã rĩ ìsú sũ ùkú rĩ pi ní ùlũú ì ní rĩ tĩni, 'bo kòpi ìsũkí Yẽsũ ri ndrèé ìdri rú kuyé."

25 Kúru Yẽsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ìmi azakaza rú, ngá ìmi ní tã nẹbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ ẹ'yìzú mbèlẹnã ku rĩ ã'di? 26 Ìmi nĩkí 'yozú kìnĩ, drĩdrĩ ni, Kúrísitõ ri ìzãngã nya, ì íbì ìri ìngú ndõ 'dini kuyé?" 27 Yẽsũ ní 'dózú tã ì ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá 'i tã sĩ rĩ ùlũzú kòpi ní, 'idó tã Mósè ní sĩ rĩ pi ùlũú, cĩmgbá cazú tã nẹbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ gé.

28 'Bá 'dĩ'bée kã 'bãã caá ìnyinã gúrú ì ní lèzú mùzú rĩ gé, Yẽsũ 'o 'i sũ 'bá lèepi agaápi muúpi drĩdrĩ ni tĩni. 29 'Bo kòpi ní Yẽsũ ri mázú drĩ ìrĩ sĩ kìnĩ, "Mí adri 'bá be nõgó, ùtú rĩ 'de gí." Kúru ìri ní 'dezú mùzú 'bá 'dĩ'bée vé ãngá 'dãá.

30 Kòpi kã úrí ìnyá nyangará gá, Yẽsũ ní pánga 'dúzú, ìri ní õwõ'difõ sèzú Múngú ní, ìri ní pánga rĩ ãndìzú, ìri ní sèzú kòpi ní. 31 Koro

kòpi ã ùmĩ ní 'i zìzú, kòpi ní Yẽsũ ri ámázú. Yẽsũ ní ãvìzú kòpi ãsámvú gé sĩ 'dĩsĩ rá. 32 Kòpi ní ì uzìzú ì ãsámvú gé sĩ kìnĩ, "Yẽsũ kã rií átá 'bá be lẹti gé 'dĩgè, kã rií tã Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ ùlũú 'bá ní, tã 'dĩri ùló nyo 'bã ẹsì kuyé?"

33 Kòpi ní ì újázú gòzú mùzú Yẽrusãlémã gá 'dãlé, kòpi ìsũkí Yẽsũ vé 'bá áyũyũ mùdrí drĩ ni ãlu rĩ pi 'bá adri'bá kòpi be trũ rĩ pi be ùmúkí ì kú vũrã ãlu gé. 34 'Bá ì ùmú'bá rĩ pi ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Tã rĩ tã áda! Úpí ìngá gòó ìdri rú drãngará gálésìla gí. 'Ida 'i Sìmõnã Pètèrõ ẹndrẹti gé rá." 35 Kúru 'bá ìrĩ ìmú'bá Èmáwũ gélésìla rĩ pi ní tã 'i ngaápi lẹti gé 'dãlé rĩ ùlũzú 'bá ì ùmú'bá rĩ pi ní, ãzini kòpi ní tã Yẽsũ ní pánga ãndìzú, kòpi ní ìri nìzú ámázú rĩ ùlũzú.

Yẽsũ 'i da 'i ìvé 'bá 'i pámvú ùbĩ'ba rĩ pi ẹndrẹti gé

(Mátáyo 28:16-20; Mārãkõ 16:14-18; Yũwãní 20:19-23; Ẹzì 1:6-8)

36 Yẽsũ vé 'bá ìri ã pámvú ùbĩ'ba ìrĩ rĩ pi kã rií átá tã 'i ngaápi 'dĩri sĩ, Yẽsũ ní 'i 'dazú kòpi ãsámvú gé, ìri ní kòpi ní mòdó sèzú kìnĩ, "Tãkìri ã adri ìmi be."

37 Ẹrĩ ìmvú kòpi, kòpi ẹ ẹsì wa rá, kòpi rikí ùsũú kìnĩ, ngá ì ní ndrèé rĩ ìndrĩ. 38 Yẽsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, "Ngá ìmi ní adrizú ùrĩ sĩ rĩ ã'di? Mávè ìngángará gòzú ìdri rú rĩ vé tã fi ìmi drĩgè ku ãsĩ? 39 Ìmi ndrekí mà drĩ ágélé, ãzini mà pá úgóró. 'Bá rĩ ma 'i! Ìmi ùlókí mà rù'ba, ãzini ìmi ndrekí ma, ìndrĩ ri rù'ba ãkó, ãzini fã ãkó, 'bo ìmi ní ndrèé rá rĩ tĩni, mà rù'ba be."

40 Yẽsũ kã tã rĩ átá kòpi ní 'dini, ìri ní 'i drĩ ágélé 'dazú, ãzini 'i pá úgóró 'dazú kòpi ní. 41 Kòpi ã'yìkí tã 'dĩri ãlujãni kuyé, ã'diãtãsiyã ãyìkõ fũ kòpi, ãzini kòpi ãyãkí tã 'dĩri sĩ rá. Kúru Yẽsũ ní kòpi zìzú kìnĩ, "Ngá nyanya ìmi vùgá 'dìlé anigè?" 42 Kòpi ní 'bì ì ní á'dí gí

ni í'dúzá sēzú ìri ní. ⁴³ Ìri ní ì'bì rĩ é'yízá nyazú kòpi èndrètì gé 'dǐgé.

⁴⁴ Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kǐnĩ, “Ándúró má ní adrízú ìmi be trú rĩ gé, má ùlũ ìmi ní tã rĩ rá. Má kǐnĩ, tã ì ní ándúró sǐi mà tã sǐ búkũ Mósē ní sǐi rĩ pi agá, búkũ nẹbĩ rĩ pi ní sǐi rĩ pi agá, āzini búkũ Sāwúmã vé rĩ agá rĩ, ìri 'i nga fũ tì ni gé rá.”

⁴⁵ Kúru ìri ní kòpi ā úmĩ zǐzú, kòpi ā nǐkí rí tã Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ āní. ⁴⁶ Ìri ní 'yozú kòpi ní kǐnĩ, “Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kǐnĩ, Kúrísító ri úmvúlésí ímú ìzāngã nya, ìri drã, ú'dú na ni gé, ìri ímú íngá gō ídri rú ùzi, ⁴⁷ tã 'i ngaápi rú'bá ni gé 'dǐri sǐ, ì ímú ú'dúkò ésí újázú rĩ ùlũ, āzini tã āngũ trúzú ùnjĩkãnyã agásí rĩ ùlũ āngũ rĩ pi agásí céré, ì 'í'dó ùlũ Yērúsálémã gá. ⁴⁸ Ìmi ndrekí tã 'dǐ'bée ìmí mǐ sǐ rá, lě ìmi ùlũkí 'bá urukò'bée ní. ⁴⁹ Ma ímú ngá má Ètẹ̀pì ní eziì rĩ ìpě ìmi ní rá, 'bo ìmi adrikí kùrú rĩ agá 'dǐgé cǐmgbá ì ní ímúzú ùkpò íngápi 'bũ gélésí rĩ sēzú ìmi ní rĩ gé.”

*Yēsũ vé ngangára mužú 'bũ gé rĩ
(Márakō 16:19-20; Èzì 1:9-11)*

⁵⁰ Yēsũ kã ívé 'bá 'í pámvú ùbĩ'bá rĩ pi è drĩ koó mužú Bètēnáyã gá 'dǎlé, ìri ní 'í drĩ íngazú uru, ìri ní tǎkíri 'bāzú kòpi drĩgé. ⁵¹ Kã rií tǎkíri rĩ 'bāá kòpi drĩgé, kúru ì ní ìri 'dúzú mužú 'bũ gé 'dǎá, ìri ní kòpi kuzú. ⁵² Kúru kòpi ní Yēsũ ri ìnjǐzú. Kòpi ní ì újázú mvizú gōzú Yērúsálémã gá 'dǎlé āyĩkō be āmbúgú. ⁵³ Ú'dú ālu ālu, kòpi rikí écì Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎá, rií Múngú ri íngú.

‡ 24:49 24:49 Ngá Múngú ní eziì rĩ: Ngá Múngú ní eziì lěe ìpěe rĩ, ìri Índrí Uletere rĩ. Ìri ímú ùkpò sē 'bá rĩ pi ní nĩ. 'Í lã Èzì 2:1-4.

**Ū'dúkó múké
Yūwánī
ní sī rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Yūwánī ri Yēsū vé 'bá áyúáyū rī pi vé ógúpì. Sī búkū 'dīri Yāhúdī rī pi ē īzā kozú, āzini 'bá Yēsū ri ē 'yī' 'bá gí rī pi ē īzā kozú. Ūlū tā kárákará Yēsū ní 'oó āyāzú āyāyā rī pi rá, āzini ūlū tā Yēsū ní ímbá rī pi rá, 'bo sī tā Yēsū vé rī pi ā urukò 'bée kuyé. Yūwánī lū kīnī, Yēsū adri 'yéṅá 'bá áda kuyé, īri kpá Múngú 'i.

Búkū rī vé í'dóngará i'da kīnī, Yēsū ri ū'dúkó Múngú vé ni 'bá rī pi ní, īrivé drāngará, īri rōbōṅō 'bá rī pi vé ūnjikānyā ūjīpi ni. Yēsū ri Māsīyā nébī rī pi ní tā ni ūlūú búkū Múngú vé Ūndī Ūku rī ruzú rī agá 'yoó kīnī, īri ímú rá rī 'i. Cápītā 13-17 agá, Yūwánī ūlū tā Yēsū ní ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi lēzú rī, āzini ūlū tā īri ní kōpi ē ēsī ūmīzú ūndrēṅá 'dāri sī ísú ākūdē rukí drī īri kuyé rī. Búkū rī vé ūdū gé, ūlū tā ī ní lī Yēsū drīgé rī vé tā, īrivé gbāngará peṭi alambaku sígé rī vé tā, īrivé íngángará gōō ídri rú drāngará gálésī rī vé tā, āzini īri ní 'i i'dazú ívé 'bá 'í pámvú ūbī' 'bá rī pi endreṭi gé vú be kárákará rī vé tā.

Ū'dúkó ídri sēpi rī

¹ Í'dóngará gá 'dāá ī ní drī 'bū pi gbizú vū be kuyé rī gé, ísú Ū'dúkó rī ínogósì anigé. Ū'dúkó rī ri adrií Múngú be trú, Ū'dúkó rī Múngú 'i. ² Í'dóngará gá 'dāá, Ū'dúkó rī ri adrií Múngú be trú.

³ Ngá ārēvú céré údékí ūkpō īrivé rī sī, ngá āzi ī ní údé īri ākó ni

'dāáyo. ⁴ Ngá ī ní údé rī pi ārēvú céré ísúkí ívé ídri íngázú īri vúgá, ídri īrivé 'dīri, īri ka 'bá ālu ālu drīgé ūtúná rú. ⁵ Ūtúná rī ímgbērē āngū nīpi cìcì rī kú uletere, āngū nīpi cìcì 'dīri ícò ūtúná āngū ímgbērēepi uletere 'dīri ugaá ku.

⁶ Múngú ípē ágó āzi, rú ni Yūwánī* 'i. ⁷ Yūwánī ímú ūtúná rī vé tā ūlūú, 'bá ālu ālu ē ē'yīkí rī īri. ⁸ Yūwánī adri ūtúná āngū ímgbērēepi uletere rī 'i kuyé, Yūwánī ímú ívé rī 'yéṅá ūtúná āngū ímgbērēepi uletere rī vé tā ūlūú. ⁹ Ūtúná áda āngū ímgbērēepi uletere 'bá rī pi drīgé céré rī ri ímú 'bá rī pi vúgá vū drīgé nōō.

¹⁰ Ū'dúkó rī ri adrií 'bá rī pi āsámvú gé vū drīgé nōgó, údékí ngá rī pi ārēvú céré vū drīgé nōgó ūkpō īrivé rī sī, 'bo 'bá vū drīgé rī pi nīkí īri áma kuyé. ¹¹ Ū'dúkó rī ímú nyōókú drīgé nōgó, 'bo é'dípáa Yāhúdī rī pi é'yīkí īri kuyé. ¹² 'Bo 'bá īri ē'yī' 'bá rá rī pi, sē kōpi ní drīlé múké adrizú anji Múngú vé ni pi rú. ¹³ Kōpivé ícángará anji Múngú vé ni pi rú 'dīri, adri 'yozú kīnī, yīkí 'bá áda vé ni sī kuyé, īri yīkí Múngú vé ni sī.

¹⁴ Ū'dúkó rī újā 'i ícá 'bá áda rú, ri adrií 'bá āsámvú gé nōgó, 'bá ndrekí íngúngará ī ní īri íngúzú rī rá, 'bá ndrekí Ètēpì vé Mvá ālukútaṅá rī vé íngúngará ī ní īri íngúzú rī rá. Èsì múké, āzini tā áda īrivé rī, íbí íngá Ètēpì vúgálésila, ícá kuú 'bá āsámvú gé vūgá nōgónō.

¹⁵ Yūwánī átá īrivé tā ū'dúkó be uru 'dāá kīnī, "'Bá má ní tā ni ūlūú kīnī, īri ímú 'dīí'dī rī, īri adriípi 'dī! īrivé āmbūgū ndē mávé rī rá, ā'diātāsīyā ī ní drī ma tizú kuyé rī gé, īri ótú anigé." ¹⁶ īrivé èsì ní adrií múké rī sī, sē 'bá ísúkí tākiri mužú dīi dīi. ¹⁷ Múngú ezi tāimbì rī Mósē†

* **1:6** 1:6 Yūwánī: Yūwánī 'dīri bātízīmū sēpi rī. † **1:17** 1:17 Mósē: Yōsēpā kā drāá gí, 'bāgú Èjēpētō vé rī 'bā anji Ísērélē vé rī pi ēzì ngáá tūgērī rú caá ílì mūdūrūlū sū (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ípēzú ímúzú anji Ísērélē vé rī pi pazú adringará tūgērī rú rī agásī. Múngú sē tāimbì rī Mósē ní, ā lū anji Ísērélē vé rī pi ní, sēzú ī ní tāimbì rī zizú tāimbì Mósē vé ni ānī. Tíkí Mósē ri ísú ākūdē ílì rī ca élifū ālu mūdūrūlū sū (1,400), ísú ākūdē tíkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā Wūngará 2-24.

ní, 'bo sē ɛsɪ múké rī, āzini tā áda rī Yēsū Kúrísítō ní nī.‡ 18 'Bá āzi ndre Múngú ri āluṅáni kuyé. Ádarú ñrivé Mvā ālukútaṅá adriipi Múngú 'i, adriipi ñnyinǎṅá 'í Ẹtẹpi ā gārā gá rī, i'da 'bá ní ọsũkā Múngú vé rī nī.

Yūwánī Bātízímũ sēepi rī átá Yēsū vé tā

(Mátayo 3:1-12; Mārākō 1:1-8; Lúkã 3:15-17)

19 Ambugu Yāhúdī rī pi vé adri'bá kūrú Yērúsálémá vé rī agá rī pi pěkí atala rī pi,§ Léví* ri'bá ẹzì nga'bá Jó Múngú vé rī agá rī pi be muṅú Yūwánī ri zì kìnī, “Mi ã'di 'i?” 20 Yūwánī 'yo kọpi ní uletere kìnī, “Má adri Kúrísítō 'i ku.”

21 Kọpi ní ñri zizú, “Mi dí ã'di 'i? Mí Ēllyā† 'i?”

Kìnī, “Kuyé, má adri Ēllyā 'i ku.”

Kọpi ní gōzú ñri zizú, “Mi nẹbī rī‡ 'i?”

Kìnī, “Kuyé.”

22 Kọpi ní 'yozú kìnī, “Mi ã'di 'i? 'Í lū 'bá ní, 'bā jíkí rí tā mí ní újā rī muṅú ũlūú 'bá 'bā ñpē'bá rī pi ní. 'Í lū 'bá ní, mí ngúlúpí, mi ã'di 'i?”

23 Yūwánī ní tā rī újázú sū ọtú nẹbī§ Ísáyā ní 'yoó rī tìṅi kìnī, “Ma ú'dúkọ riipi ọ'úpí āngū ã'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá 'yoópi, 'Ìmi údékí lẹtì Úpí ní, ñmi útúkí lẹtì ñrivé rī ã adri pìrì rī 'i! ”

24 Fārúsī* ñ ní pēé rī pi ní 25 Yūwánī ri zizú kìnī, “Mí adri dō Kúrísítō 'i kuyé, dōku Ēllyā 'i kuyé, dōku nẹbī kuyé pírí, mí ñsú ũkpō rizú bātízímũ† sězú 'dìri ã'di vúgá?”

26 Yūwánī ní újázú kọpi ní kìnī, “Ma ri yìí áyú bātízímũ sězú ãní 'bá rī pi ní, 'bo 'bá āzi ñmi ãsámuvú gé 'dìgé 'dī, ñmi nḱí drī ñri kuyé. 27 Ñri ñmú tā rī ũlū má vùdrī gé, 'bo ñrivé ãmbūgū ndē mávé rī rá. Má ícọ ñrivé ngá pá gá rī vé bāá ọyuyú bā ku.”

28 Tā 'dìri Yūwánī pi rikí átá Bētēnyā gá, yìí ãmbúgú dīpi dīdī Yáridénī vé wọókọ ọtú ní ñfungará gálésíla rī gé, ñsú ãkūdē Yūwánī ri bātízímũ sē.

Yēsū ri Kābīlō Mvā Múngú vé ni

29 Kā muṅú adrií drū 'dini, Yūwánī ndre Yēsū ri ñmú 'í vúgálé rú, ñri ní 'yozú kìnī, “Ì ndrekí drī ká, Kābīlō Mvā‡ Múngú vé ñmúpi 'bá nyọókú drīgé rī pi vé ñnjikānyā ũjìpi rī, ñri 'dā! 30 Ñri 'bá má ní átá tā ní sī, má ní 'yoó, “Bá āzi ri ñmú má vùdrī gé vúlé 'dīí'dī rī 'i, 'bo ñrivé ãmbūgū ndē mávé rī rá, ã'diātāsīyā ñri ọtú anigé ñsú tìkí drī ma kuyé.” 31 Ándúrú á nī ñri kuyé. 'Bo tā má ní bātízímũ sězú yìí sī rī, Ísērélē rī pi ã nḱí rí ñri ãní bēsīnī.”

32 Yūwánī ní 'yozú kìnī, “Á ndre Ìndrí Uletere rī ñmú 'bū gé 'dāásí

‡ 1:17 1:17 Yēsū Kúrísítō: Rú Yēsū 'dìri vé ífíí, Múngú ri 'bā paápi rī. Kúrísítō ri 'bá ñ ní ũdu dāá drī ni gé rī, lūzú kìnī Múngú ñpē ñri adrií 'bāgú rú. Ēbērē tì sī Kúrísítō ri ñ zì Māsīyā. 'Í lā Yūwánī 1:41. § 1:19 1:19 Atala rī pi: 'Bá Ísērélē vé rī pi ãsámuvú gé, 'yéná átálágú ri rọbọṅọ zā Jó Múngú vé rī agá 'dāá nī. Atala rī pi ri ñfū úyú Léví vé rī agá. * 1:19 1:19 Léví: Atala Ísērélē rī pi vé rī ãrēvú céré íbíkí ñfūú úyú Léví vé rī agá. † 1:21 1:21 Ēllyā: Ēllyā ri nẹbī, Múngú 'dú ñri muṅú 'bū gé ídri rú, drā kuyé. Tìkí ñri ãkūdē íl rī ca mūdūrūlū úrōmí (900), ñsú ãkūdē tìkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3. ‡ 1:21 1:21 Nẹbī rī: Kọpi rikí átá nẹbī Mósē ní 'yoó ñri ñmú rá rī vé tā sī. Nẹbī Mósē ní 'yoó 'dìri Yēsū 'i. 'Í lā Dětōrōnómē 18:15-18; Yūwánī 6:14; Ẹzì 3:22-23; Ẹzì 7:37. § 1:23 1:23 Nẹbī: Múngú ri ívé tā átá nẹbī rī pi ní, kọpi kúru ñrivé ú'dúkọ rī ũlū 'bá rī pi ní. 1:23 1:23 Ísáyā 40:3 * 1:24 1:24 Fārúsī: Fārúsī rī pi ngúlúmū Yāhúdī rī pi vé tǎimbī Mósē vé rī ru'bá títì rī pi. Kọpi 'dúkí ñndrí rī pi vé tā, āzini mǎláyikā rī pi vé tā 'bāá tā ãmbúgú rú, kọpi ẹ'yìkí rá 'yozú kìnī, 'bá ũdrā 'bá gí rī pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lā Ẹzì 23:8. † 1:25 1:25 Bātízímũ: Ñri 'bá rī pi ní bātízímũ sē lūzú kìnī, kọpi újákí ɛsɪ ívé ñnjikānyā agásí gí, kọpi ẹ'yìkí Múngú ri gí. ‡ 1:29 1:29 Kābīlō Mvā: Múngú sē tǎimbī Mósē ní kìnī, 'bá rī pi ã zākí kābīlō Múngú ní rọbọṅọ rú, ã trūkí rí kọpi ívé ñnjikānyā agásí rá. Sē ñ ní Yēsū ri zizú Kābīlō Mvā Múngú vé ni ãní, ã'diātāsīyā Múngú ñpē ñri ñmú drāá 'bávé ñnjikānyā ũjì. 'Í lā Wùngará 12:17-28; Mārākō 14:12; Lúkã 22:7; 1 Kōrínítō 5:7; 1 Pétēró 1:19.

sū āmámū tīnī, úrí ĩri drīgē. ³³ Á nī kōdō áamá 'yoó 'bá rī ĩri 'i 'dīni kuyé, 'bo Múngú ma ĩpēēpi ímúpi bātízīmū sēēpi yī sī rī 'yo má ní kīnī, 'Mi ímú ndre Índrī Uleterē rīš ímú úrí 'bá āzi drīgē, ĩri 'bá ímúpi bātízīmū sēēpi Índrī Uleterē rī sī rī 'i.' ³⁴ Á ndre ĩri mā mī sī, á 'yo ĩmi ní, 'bá rī Múngú Mvópī 'i."

Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'ba drīdrī rī pi

³⁵ Kā muų adrii drū 'dīni, Yūwánī pi tukí pá kuú ívé 'bá ĩrī 'i pámvú ũbī'ba rī pi be. ³⁶ Yūwánī kā ndreé Yēsū ri aga mužú nī, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ī ndrekí Kābīlō Mvā Múngú vé rī, ĩri 'dā!"

³⁷ Yūwánī vé 'bá ĩrī ĩri ā pámvú ũbī'ba rī pi ká tā 'dīri yī, kōpi 'dekí muų Yēsū ā vūdrī gé sī. ³⁸ Yēsū kā 'i újā kōpi ndreé, ísú kōpi ri ímú 'i vūdrī gé sī, ĩri ní kōpi zizú kīnī, "Īmi lēkí ā'di?"

Kōpi ní újázú ĩri ní kīnī, "Rábī, mi ri adri ngūgá?" (Rábī ri Ēbērē tī sī, ífífī ni Ímbápi.)

³⁹ ĩri ní újázú kōpi ní kīnī, "Īmi ímúki vūrā má ní adrizú rī ndreé ĩmī mī sī." Kōpi ní kúru 'dezú mužú vūrā rī ndrezú ĩ mī sī, kōpi áwíki adrii ú'dú 'dāri deé nījī Yēsū be trū ālu vūrā ĩri ní adrizú rī gé 'dāá, ākūdē ũtú rī dī 'i caá sá sū ũndrējā vé rī gé gí.

⁴⁰ 'Bá ĩrī 'dī'bée āsámvú gé, āzi rī Sīmōnā Pētēró édrīpi Āndēréyā 'i, kōpi yīkí tā Yūwánī ní 'yoó rī nī, āzini kōpi 'dekí muų Yēsū ā vūdrī gé sī nī. ⁴¹ Āndēréyā kā 'i édrīpi Sīmōnā ri ísú, ĩri ní 'yozú 'i édrīpi ní kīnī, "Bá ísúki Māsíyā ri gí." (Māsíyā vé ífífī Kúrísítō.) ⁴² ĩri ní

kúru Sīmōnā ri jizú mužú Yēsū vúgá 'dāá.

Yēsū ní āngū ndrezú ĩri vú 'dāá kīnī, "Mī rú Sīmōnā 'i, mi Yūwánī ā mvá, 'bo ĩ nóni mī rú zī Kéfā." (Rú Kéfā 'dīri Ārāmáyīkī tī sī, Gīrīkī tī sī Pētēró 'i.)*

Yēsū zī Pīlípū pi Nātānāyélē be

⁴³ Kā muų adrii drū 'dīni, Yēsū ũsū 'i drīgē 'dāá, nga 'deé mužú āngū Gālíláyā vé rī gé. 'Dālé ca muų Pīlípū ri ísú, ĩri ní 'yozú Pīlípū ní kīnī, "Mī ímú mā pámvú ũbī."

⁴⁴ Pīlípū íbī íngá kūrú Bētēsāyídā gá, kūrú Āndēréyā pi ní adrizú Pētēró be rī agá. ⁴⁵ Pīlípū mu Nātānāyélē ri ísú, ĩri ní 'yozú Nātānāyélē ní kīnī, "Bá ísúki ágó Mósē ní tā ni sī búkū tāimbī vé rī agá, āzini nēbī rī pi† ní kpá tā ni sī rī gí. Ágó rī Yēsū Nāzērētāgú Yōsēpā mvópī 'i."

⁴⁶ Nātānāyélē ní Pīlípū ri zizú kīnī, "Tā múké ri nyo ícō adri kūrú Nāzērētā vé rī agá rá?"

Pīlípū ní újázú ĩri ní kīnī, "Mī ímú ndreé mī mī sī."

⁴⁷ Yēsū kā ndreé Nātānāyélē ri ímú 'i vúgá nōó, Yēsū ní 'yozú kīnī, "Īsērélēgú áda adriipi tā be pīrī rī, ĩri mi 'i, mi ũnjō ākó!"

⁴⁸ Nātānāyélē ní Yēsū ri zizú kīnī, "Ī nī ma ngóni ngóni?"

Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, "Á ndre ándúrú mi peṭī fīgī vé rī ā ndúgé gé, ísúzú ākūdē Pīlípū zī drī mi kuyé."

⁴⁹ Nātānāyélē ní 'yozú Yēsū ní kīnī, "Ímbápi, mi Mvā Múngú vé ni! Mī 'Bāgú Īsērélē rī pi vé rī!"

⁵⁰ Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Mī ě'yī ma, tā má ní 'yoó mī ní á ndre mi peṭī fīgī vé rī ā ndúgé gé 'dāá rī sī? Mī ímú tā ambugu ambugu 'dīri

§ 1:33 1:33 Índrī Uleterē rī: Índrī Uleterē rī Índrī Múngú vé ni. Búkū Múngú vé rī kīnī, Ēṭēpi ri Múngú 'i, ĩrivé mvá Yēsū ri Múngú 'i, āzini Índrī Uleterē rī Múngú 'i. Ēṭēpi ri, Mvópī ri, āzini Índrī Uleterē rī, kōpi Múngú ālu. † 1:45 1:45 Nēbī: Múngú ri ívé tā átā nēbī rī pi ní, kōpi kúru ĩrivé ú'dúkō rī ũlū 'bá rī pi ní. ‡ 1:51 1:51 Mālāyīkā rī pi: Mālāyīkā rī pi índrī, kōpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālé, kōpi rú'ba ākó. Múngú ri sá āzi sī kōpi ĩpē ímú vū drīgē nōó ú'dúkō múké ívé rī ũlū 'bá rī pi ní.

ndéépi rá ni pi ndre rá!” ⁵¹ Yésũ ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ma ìmi ní tã áda lū, ìmi ìmú ndre 'bũ zī 'i kú mgbo, mālāyíkā Múngú vé rī pi† ìsì ìmúzá 'bũ gé 'dāásī mā rú' bá gá sī, kòpì gō tū muzú 'bũ gé 'dāá mā rú' bá gá sī, ma 'Bá Mvá 'i.”§

2

Yésũ újá yīi ufuú vinyō rú

¹ Kā muú caá ú'dú na ni gé, 'bāki ũmũ ọmúrúgọ muzú ni Kánā gá, āngū Gālíláyā vé rī agá. Ūmũ rī gé 'dālé, Yésũ ẹndrẹpi ri anigé. ² Zíkí Yésũ pi muzú ívé 'bá 'ì pámvú ũbī' bá rī pi be ũmũ rī gé 'dālé ìndī. ³ Vinyō rī kā deé gí, Yésũ ẹndrẹpi ní 'yozú Yésũ ní kīnī, “Vinyō rī de gí.”

⁴ Yésũ ní újázú ẹndrẹpi ní kīnī, “Mí ícọ má ní tã 'dīri lūlū ku, lókí mávé tã 'dúzú ngazú rī ícọ drī kuyé.”

⁵ Yésũ ẹndrẹpi ní 'yozú átí' bá rī pi ní kīnī, “Yésũ lū dō ìmi ní tã, ìmi 'dúkí ngaánga.”

⁶ Ū' bāki ũdrí áziyá kuú kòpì ā gārā gá, ũdrí 'dī' bée, Yāhúdī rī pi ri áyú ì pá ũjīzú ānī, āzini ì drī ũjīzú ānī, sū ìvé mēre ní lēe rī tīnī. Ūdrí ālu rī, ì ícọ yīi dā ca 'a ni gé jōlónī ā 'a pūkú ìrī, dōku pūkú na rá.

⁷ Yésũ ní 'yozú átí' bá rī pi ní kīnī, “Ìmi ukókí yīi ũdāá ũdrí rī pi agásī tré tré.” Kúru kòpì ní yīi rī ukozú ũdāzú ũdrí rī pi agásī tré tré.

⁸ Yésũ ní 'yozú átí' bá rī pi ní kīnī, “Ìmi ìbēkí yīi ũdrí agá rī jīi muú sēe mvuú 'bá āmbúgú riipi ũmũ rī vé tã ndreépi rī ní.”

Kòpì 'dúkí tã rī ngaá sū Yésũ ní 'yoó ì ní rī tīnī. ⁹ Āmbúgú riipi

ũmũ rī vé tã ndreépi 'dāri ní yīi ì ní újá ufuú vinyō rú 'dīri ẹjì 'bīzú. Āmbúgú rī nī áamá 'yozú kīnī, vinyō rī ìbēkí ìngázú ngūgá yā 'dīni kuyé, 'bo átí' bá rī pi nīkí ìngá áamá nī. Āmbúgú rī ní ọmúrúgọ rī vé kẹrẹgú rī zizú gārā gá, ¹⁰ ìri ní 'yozú kẹrẹgú rī ní kīnī, “Vinyō draápi dradra rī, ì té kòdò sē mvuú ũmũ rī pi ní drīdrī, kòpì mvukí dō gí, ì té ìbí draápi mādā rī awa ndō. 'Bo ìmi 'bāki vinyō múké rī tēe kuú 'dālé, ìmi ìmúkí sēe mvuú 'bá rī pi ní vúlé vúlé rú, ìsú ākūdē ũmũ rī pi mvukí ì ẹpí gí, ìmi awakí vinyō draápi mādā rī drīdrī, ìmi gōkí múké rī awaá vúlé rú!”

¹¹ Tã āyāzú āyāyā Yésũ ní 'dó 'oó drīdrī rī, ìri adriipi 'dī, Yésũ 'o tã rī Kánā gá, āngū Gālíláyā vé rī agá. Tã 'dīri ì ní ìri ìngúzú ānī rī, sē ìrivé 'bá ìri ā pámvú ũbī' bá rī pi ẹ' yīkí ìri ānī rá.

¹² Ūmũ ọmúrúgọ muzú 'dāri ā vudrī gé, Yésũ pi ẹndrẹpi be, ẹdrípì be, ìrivé 'bá 'ì pámvú ũbī' bá rī pi be, 'dekí muú adrii kūrú Kāpārānāúmā gá ú'dú be mādā.

Yésũ údró 'bá rī pi Jó Múngú vé rī agásī

(Mātáyo 21:12-13; Mārākō 11:15-17; Lúkā 19:45-46)

¹³ Kā muú caá ìnyināná Ū'dú Múngú ní Ẹlízú Yāhúdī rī pi vé jó tì gé sī rī gé,* Yésũ ní 'dezú muzú Yērūsālémā gá 'dāá. ¹⁴ Yésũ kā muú caá Jó Múngú vé rī† ā bóró gá 'dāá, ìsú 'bá rī pi ri tì ọzi, kābīlō pi be, āmāmū pi be, 'bá urukọ úríkí kuú ìvé mísá gārā gá sī, kòpì ri mūfēngā ufu. ¹⁵ Yésũ ní zāá ā lā' bú 'dúzá údézú kẹlíná rú, údró 'bá adri' bá

§ 1:51 1:51 'Bá Mvá: Yésũ zī 'i 'Bá Mvá lūzú kīnī, 'i Kúrísítò 'i, 'i mālūngā rī rú muzú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. 1:51 1:51 'Í dógárá 32:22-32 * 2:13 2:13 Ū'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tì gé sī rī: Yāhúdī rī pi ri ú'dú Múngú ní ọtú ẹlízú Ìsérélē rī pi vé jó rī pi tì gé sī Ẹjēpētò gá 'dāá rī vé tã ígá. Ọtú kòpì ẹ' bīpì ìbēkí kābīlō ā ārī ìvé kẹtì ẹ ẹrīfe gá sī, sē Múngú ú'dí kòpì kuyé. Múngú ú'dí 'bá Ẹjēpētò vé kābīlō ārī ìbē' bá ìvé kẹtì ẹ ẹrīfe gá sī kuyé rī pi vé anjì āgō kāyú rī pi ũdrāá 'bá ālu ālu vé 'bētì āsámú gé sī rá. 'Í lā Wūngárá 12:17-28; Mātáyo 26:2; Mārākō 14:1; Lúkā 2:41; Yūwánī 2:13; Ẹjì 12:4; 1 Kōrínítò 5:7; Èbērē 11:28. † 2:14 2:14 Jó Múngú vé rī: Jó Múngú vé rī 'yéná ālukúta Yērūsālémā gá 'dāá. Atala rī pi 'yéná ri rọbọṅọ zā Jó rī agá 'dāá nī, sū tǎimbì Mósé vé rī ní 'yoó rī tīnī. Múngú ri dī Vūrā Uleteretere rī gé, Jó Múngú vé rī agá 'dāá.

Jó Múngú vé rī ā bóró gá rī pi, ìvé tì pi be, kábìlō pi be, íré 'bá ri' 'bá mǔfēngā ufu' 'bá rī pi vé mǔfēngā kpélékpélé, uze kòpivé mísá u'deé ùlì rú. ¹⁶ Yēsū ní 'yozú 'bá āmámū ụzì 'bá rī pi ní kīnī, “Ìmi 'dúkí ìmivé āmámū 'dī' 'bée 'dī'sī āmvé! Ìmi kúkí ìmivé tā rizú má Ètèpì vé Jó újázú vūrā ngá ụzìzú ni rú 'dīri ānì!”

¹⁷ Yēsū kǎ 'bá rī pi údró fūú āmvé gí, kúru ìrivé 'bá ìri ā pámvú ùbī' 'bá rī pi ní tā ì ní sīi kuú Búkū Múngú vé rī agá 'yoópi kīnī, “Jó Múngú vé rī ā tā adri kú má èsì agá āmbúgú rī ígázú.”

¹⁸ Yāhúdī rī pi vé 'bá drīkoma rú rī pi ní Yēsū ri zìzú kīnī, “Tā āyāzú āyāyā mí ní ícò 'oó lūúpi kīnī mi ùkpō be ícózú tā 'dīri 'ozú rī ā'di?”

¹⁹ Yēsū ní újázú kòpi ní kīnī, “Ìmi ñānyākí Jó Múngú vé 'dīri, ma ícò ìri sị gō dīi ụ'dú na agá.”

²⁰ 'Bá drīkoma rú 'dā' 'bée ní újázú ìri ní kīnī, “Jó Múngú vé 'dīri vé sịngará 'dú ìlì pǔkú sụ drī ni ázìyá, mí kīnī mi ícò jó rī sị 'yéṅá ụ'dú na agá?” ²¹ Jó Múngú vé Yēsū ní tā ni 'yoó rī, Yēsū ri ívé rú' 'bá ā tā 'yo. ²² Yēsū kǎ gōó íngá ídri rú, ìrivé 'bá ìri ā pámvú ùbī' 'bá rī pi ní tā Yēsū ní 'yoó 'dāri ígázú. Kúru kòpi ní tā ì ní sīi kuú Búkū Múngú vé rī agá rī è'yìzú, āzini kòpi ní tā Yēsū ní 'yoó 'dāri è'yìzú.

²³ Yēsū kǎ ríi adrii ùmū Ụ'dú Múngú ní Èlìzú Jó rī pi tì gé sī rī vé rī gé Yērūsālémā gá 'dāá, 'bá kárakarā ndrekí tā āyāzú āyāyā Yēsū ní 'oó rī pi, kòpi è'yìkí ìri ānì rá. ²⁴ Yēsū 'bā èsì 'bá 'dī' 'bée drīgé kuyé, ā'diātāsīyā nī tā kòpi ní ríi ùsūú rī céré gí. ²⁵ Lē 'bá āzi ā lū 'í ní tā 'bá āzi ní ríi ùsūú 'í èsì agá 'dālé rī ku, ā'diātāsīyā nī tā 'bá rī pi ē èsì agá 'dālé rī pi céré gí.

3

Yēsū ímbá Nīkōdémā ri

2:17 2:17 Sāwúmā 69:9

¹ Ágò āzi rú ni Nīkōdémā 'i, ìri Fārúsī rī pi vé āzi, ágò rī drīkoma 'bá ri' 'bá tā Yāhúdī rī pi vé rī lī' 'bá rī pi vé ni. ² Ágò rī 'de muų Yēsū vúgá 'dāá ñnịná sī, ìri ní 'yozú kīnī, “Ìmbápi, 'bá nīkí rá 'yozú kīnī, Múngú ìpē mi ímú 'bá ímbá. Múngú ìpē dō 'bá rī nī kuyé, ícò tā āyāzú āyāyā mí ní 'oó 'dīri 'oó ku.”

³ Yēsū ní újázú Nīkōdémā ní kīnī, “Ádarú á 'yo mí ní, tìkí dō 'bá rī dīi kuyé, ícò mālūngā Múngú vé rī ndree ālunāni ku.”

⁴ Nīkōdémā ní ìri zìzú kīnī, “'Bá rī ícá dō ākà rú gí, ì ícò ìri tì dīi íngóni íngóni? Ìri ùkpó ùkpó 'bá rī ní gōzú fizú èndrèpì agá, ì ní gōzú ìri tìzú dīi!”

⁵ Yēsū ní 'yozú kīnī, “Ádarú á 'yo mí ní, sēkí dō 'bá rī ní bātízīmū yīi sī ìri tìzú ícázú ú'dí rú kuyé, āzini Índrì Múngú vé rī újá dō ìri ícá ú'dí rú kuyé, ícò fíi mālūngā Múngú vé rī agá ku. ⁶ 'Bá áda ri 'bá tì sū 'í tìni 'bá áda rú, 'bo Índrì Múngú vé rī, ìri índrì 'bá rī vé rī újá ícá mvá Múngú vé ni. ⁷ Lē mī āyā tā má ní 'yoó mí ní, ā tìkí ìmi céré dīi 'dīri sī ku. ⁸ Ùlì ri vị muųzú vūrā 'í ní lēé rī gé. Mi ìrivé ụ'dúkó vīpi rī yì rá, 'bo mí ícò nīi áma ku, íbì dō íngá ngūgá, ìri dō ri vị muųzú ngōlé. 'Bá Índrì Múngú vé rī ní fíi 'a ni gé gí rī, ìri adri sū 'dīri tìni.”

⁹ Nīkōdémā ní zìzú kīnī, “Tā mí ní átá 'dīri vé ífíí ā'di?”

¹⁰ Yēsū ní újázú kīnī, “Mi 'bá āmbúgú rípi Ìsērélē rī pi ímbápi ni, 'bo mí nì drī tā 'dī' 'bée ālunāni kuyé?

¹¹ Ádarú á 'yo mí ní, 'bā ri tā 'bá ní nīi rá rī ùlū ìmi ní, āzini 'bā ri tā 'bá ní ndree 'bā mī sī rī ùlū ìmi ní, 'bo ìmi lēkí tā 'bá ní ùlū ìmi ní 'dīri è'yīi ku. ¹² Má ùlū ìmi ní tā ì nga' 'bá nyōókú drīgé nōgò rī pi, ìmi è'yìkí kuyé pírì, 'bo mǎ ùlū dō ìmi ní tā ì nga' 'bá 'bū gé 'dāá rī pi, ìmi ícò è'yì íngóni? ¹³ 'Bá āzi muų drī ālunāni 'bū gé 'dāá kuyé, 'yéṅá ma 'Bá Mvā 'i

ímúpi 'bū gé 'dāásī rī. ¹⁴ Ma 'bá Mvā 'i, ī ímú ma 'bā peṭi sígé, ī inga uru, sū Mósē ní aya údé ìnī rú,* ìri ní 'bāá peṭi sígé, ingaá ìdrēé uru āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá rī tīnī. ¹⁵ 'Bá ālu ālu ma ẹ'yīipi rá rī, ìri ídri 'dání'dání rī ísú rá.

¹⁶ "Múngú lē 'bá nyōókú drīgé rī pi agaá rá, ìsē ívé Mvā ālukútaṅá rī ímú nyōókú drīgé nōgó, 'bá ìri ẹ'yīipi rá rī ā drā rí ku, ẹ ísú rí ídri 'dání'dání rī āní bēnī. ¹⁷ Múngú ìpē 'i Mvōpī rí ímú tā lī 'bá nyōókú drīgé nōgó rī pi drīgé kuyé, ìpē ìri ímú 'bá rī pi paá. ¹⁸ 'Bá Mvā 'dīri ẹ'yīipi rá rī, līkí tā drī ní gé ku, 'bo 'bá ìri ẹ'yīipi kuyé rī, līkí tā drī ní gé ìnógósí gí, ā'diātāsīyā ìri ní Múngú vé Mvā 'yéṅá ālukúta 'dīri ẹ'yīi kuyé rī sī.

¹⁹ "Ūtúná ímú kaá āngū ìmgbēreé 'bá rī pi ní gí, 'bo 'bá rī pi ríkí ūnjikānyā 'oó, sē līkí tā kōpi drīgé, ā'diātāsīyā 'bá rī pi lēkí tā ìnīṅá vé rī ūtúná vé rī ndēé. ²⁰ Kōpi gākí ūtúná rī sī, ā'diātāsīyā kōpi lēkí ríi ūnjikānyā 'oó ìnīṅá agá. Kōpi rúkí ūtúná rī ruru, ímúkí ūtúná vúgá nōó ku, ā'diātāsīyā ìvé ūnjikānyā ẹ i'da rí 'i āmvé ku. ²¹ 'Bo 'bá rīpi tā áda 'oópi rī, ìri ímú ūtúná vúgá nōó āyīkō sī, 'bá rī pi ā ndrekí rí tā ìri ní 'oó rī, 'yozú kīnī, ìri tā rī 'o ūkpō Múngú vé rī sī."

Yūwánī Bātízīmū sēepi rī ūlū Yēsū vé tā

²² Tā 'dīri ā vūdrī gé, Yēsū pi ní ngazú 'dezú mužú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bá rī pi be āngū Yūdáyā vé rī agá, mužú adrii kōpi be sá be mādā, rí bātízīmū sēé 'bá rī pi ní. ²³ Yūwánī rí kpá bātízīmū sēé Āyīnónī gé, Āyīnónī rí ìnyīṅá kūrú ī ní zīí Sālímū ā gārā gá, ā'diātāsīyā yīi vūrā 'dāri agá rī tī kú ẹlī rú. 'Bá rī pi ríkí ímú Yūwánī vúgá, ā sē rí ī ní bātízīmū. ²⁴ Tā 'dīri nga 'i ísú ākūdē 'yīkí drī Yūwánī rí jó

āngū ū'yīzú rī agá kuyé. ²⁵ Lókí 'dāri gé, Yāhúdīgú āzi í'dó āgátá gāá Yūwánī vé 'bá ìri ā pámvú ūbī'bá rī pi be lā'bī rizú rú 'bá ūjīzú yīi sī ícázú Múngú ẹndreṭi gé ule rī ā tā sī. ²⁶ Kōpi ní kúru 'dezú mužú Yūwánī vú 'dāá, kōpi ní 'yozú ìri ní kīnī, "Ímbápi, ágó ándúru adriipi mí be Yáridénī gé, mí ní tā ní átá 'dāri, ìri nóni rí bātízīmū sē, 'bá rī pi céré rí mu ìri vúgá!"

²⁷ Yūwánī ní újázú ìri ní kīnī, "Múngú adriipi 'bū gé rī, ìri rí 'bá ālu ālu ní ẹzī awa nī. ²⁸ Īmi nīkí rá, á lū ìmi ní uletere 'yozú kīnī, 'Má adri Kúrísítō 'i kuyé, ìpēkí ma ímú drīdrī létī údé ìri ní.' ²⁹ 'Bá ọmúrúgọ rī jeépi rī, ìri ọmúrúgọ rī vé ágó. Ágó ọmúrúgọ rī jeépi rī vé ūndī pá tuúpi ágó rī vé tā yīipi rī, ìri adri āyīkō sī ìri ní ágó ọmúrúgọ rī jeépi rī vé ẹ'dúkọ yīi rī sī. Kúru āyīkō fú nóni ma ambamba tā ìri ní 'oó rī sī. ³⁰ Lē Yēsū ā adri āmbúgú má sī nī, ma adri ìri ā pálé gá.

³¹ "Yēsū ímú 'bū gélésīla, ìri āmbúgú 'bá rī pi drīgé céré nī. 'Bá 'bávé rī 'bá nyōókú nōri vé ní, mávé tā má ní átá rī, ìri tā nyōókú nōri vé ní. Yēsū ímú 'bū gélésīla, ìri āmbúgú 'bá rī pi drīgé céré nī. ³² Ìri rí tā 'i ní ndreé 'i mī sī, āzini 'i ní yīi 'i bí sī 'bū gé 'dāá rī ūlū, 'bo 'bá rī pi ẹ'yīkí tā ìri ní ūlū rī kuyé. ³³ 'Bá ìrivé tā ẹ'yīipi rá rī, nī áamá rá 'yozú kīnī, Múngú rí tā áda átá. ³⁴ 'Bá Múngú ní ìpēé rī, ìri ẹ'dúkọ Múngú vé rī átá mužú be áyu, Múngú rí ìri ní Índrī Uletere rī sē vúgú ākó. ³⁵ Múngú Yēsū Ẹtēpi lē 'i Mvōpī rí lēlē, sē ívé tā ārevú céré kuú drī ní gé. ³⁶ 'Bá Múngú Mvōpī rí ẹ'yīipi rá rī, ìri ídri 'dání'dání rī ísú rá, 'bo 'bá Múngú Mvōpī rí ẹ'yīipi ku rī, ícọ ídri 'dání'dání rī ísú ku, 'bo jīkó rí 'de Múngú agá, ìri tā lī drī ní gé rá."

* **3:14** 3:14 Aya údé ìnī rú rī: Múngú 'yo Mósē ní kīnī, mí údé aya ufuú ìnī rú, 'i 'bā peṭi sígé, mí inga peṭi rī ìdrēé uru, ìnī ga dō 'bá āzi, ā ndre rí aya mí ní údé ìnī rú 'dīri, ẹ ídri rí āní. Kālāfe 21:4-9.

4

Yēsū átá ũkú Sāmāriyāzī rī be

¹ Fārūsī rī pi yīkí kīnī, sēkí 'bá kárakará pi ní bātízīmū Yēsū ā rú sī, sē 'bá kárakará ẹ'yīkí ĩri, ímúkí adrií 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá ni pi rú, ndē Yūwánī vé rī pi rá, ² Yēsū ri 'í ngúlúpí sī sē bātízīmū rī nī kuyé, ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi rikí bātízīmū rī sēé nī. ³ Úpí Yēsū ká tā 'bá rī pi ní rií átá kīnī 'bá kárakará pi ẹ'yīkí 'i gí 'dīri yīj, nga fūú āngū Yūdáyā vé rī agásī,* 'de gōo mujú vúlé āngū Gālíláyā vé rī gé 'dāá ũzi.

⁴ Yēsū lē ẹlīj mujú āngū Sāmāriyā vé rī agásī mujú Gālíláyā gá. ⁵ ĩri ní kúru fizú cazú kūrú Sāmāriyā vé ĩ ní zīj Sāyíkā rī agá, ĩnyináná nyōókú Yókóbū† ní ótú sēé mvópi Yōsépā‡ ní rī gé. ⁶ Yókóbū vé kídí, ĩri vūrā 'dāri gé. Yēsū āndē ẹcī rī sī káyī, ca mujú úri vūgá kídí rī tị gé ũtú mgbimgbi gé 'dīgé.

⁷ ũkú Sāmāriyāzī 'de mujú yīj ĩbēé kídí rī gé 'dāá. Yēsū ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, “Mi ícó má ní yīj sē mvu rá?” ⁸ Ísú ākūdē Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi 'dekí mujú ānyāngā jengará gá kūrú Sāyíkā vé rī gé 'dāá gí.

⁹ ũkú Sāmāriyāzī rī ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Mi Yāhúđjígú, ma Sāmāriyāzī, mi 'yo má sē mí ní yīj mvuú ngóni ngóni?” Yāhúđjī rī pi úmúkí ĩ Sāmāriyā rī pi be ku.

¹⁰ Yēsū ní újázú ũkú rī ní kīnī, “Mí nī dō fēfē Múngú ní lēé sēé mí ní rī rá, āzini mí nī dō 'bá yīj zīpi mí tị gé rī rá, mi té kōdō ícó ĩri zị, ĩri té mí ní yīj ídri sēépi mujú 'dáni'dáni rī sē rá.”

¹¹ ũkú rī ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Āmbúgú mávé rī, kídí rī kụkụ, ngá

mí ní yīj rī ísézú ni 'dāayo píri, mi yīj ídri 'dáni'dáni sēépi 'dīri ísú ngūgá? ¹² 'Í ndē 'bá ẹtẹpi Yókóbū 'bá ní kídí gaápi, í'dópi yīj rī mvuúpi nī rī rá? ĩrivé anji rī pi, ĩrivé ndrīj rī pi be cére ri yīj 'dīri mvu.”

¹³ Yēsū ní újázú ũkú rī ní kīnī, “Bá cére yīj 'dīri mvu 'bá rī pi, yīj úvá ri gō kọpi ndē rá, ¹⁴ 'bo 'bá má ní kọpi ní yīj sēé mvuú rī pi, yīj úvá gō kọpi ndēé đjī ālunáni ku. Yīj 'dīri kọpi ní ídri 'dáni'dáni rī sē.”

¹⁵ ũkú rī ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Āmbúgú mávé rī, 'í sē má ní yīj mí ní 'yoó 'dīri mvuú, yīj úvá ā ndē rí ma đjī ku bēsīnī, má gō rí ímú yīj ĩbēé kídí nōri gé đjī ku.”

¹⁶ Yēsū ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, “'Í mu mí ágó ni ri zīj, ĩmi ĩgōkí ímú ĩri be má vúgá nōó.”

¹⁷ ũkú rī ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Ma ágó ākó.”

Yēsū ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, “Tā mí ní 'yoó mí ágó ākó 'dīri, ĩri tā áda. ¹⁸ Mí kīnī dō mí ágó ākó, ĩri tā áda, 'bo 'í rụ ándúru ágō caá tọwú, ágó mí ní nóni ruú 'dīri adri ágó mívé ẹgbị rī 'i kuyé.”

¹⁹ ũkú rī ní 'yozú kīnī, “Āmbúgú mávé rī, á nī áamá rá 'yozú kīnī, mí tákūdē nẹbī. ²⁰ 'Bá ẹtẹpi rikí Múngú ri ĩnjīj írā nōri drīgé. 'Bo ĩmi Yāhúđjī 'dī'bée, ĩmi kīnī, vūrā 'bá ní Múngú ri zizú rī, ĩri Yērúsálémā gá.”

²¹ Yēsū ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, “Lē mí ẹ'yī tā má ní 'yoó mí ní 'dīri, lókí āzi ri ímú 'dī'dī, 'bá rī pi ícókí má ẹtẹpi ri ĩnjīj írā nōri drīgé ku, dōku Yērúsálémā gá ku. ²² ĩmi 'bá Sāmāriyā vé 'dī'bée, ĩmi nīkí Múngú ĩmi ní rií ĩnjīj rī kuyé, 'bá Yāhúđjī rú, 'bá nīkí Múngú 'bá ní rií ĩnjīj rī rá, ā'diātāsīyā 'i'da 'i 'bá ní rá. Pangará ũnjīkányā agásī rī íbí 'i 'í'dó 'bávé

* **4:3** 4:3 Yēsū fū āngū Yūdáyā vé rī agásī: Yēsū fū āngū Yūdáyā vé rī agásī, ā'diātāsīyā Fārūsī rī pi 'bákí ā'yā ẹzī ĩri ní ngaá rī ā tā sī. † **4:5** 4:5 Yókóbū: Yókóbū ri Ābūrāmā mvópi Ísákā vé mvá, ĩri anji be muđrī đjī ní ĩrī, Múngú újá rú ní zīj Ísērélē, úyú ĩrivé rī zikí anji Ísērélē vé ni. Sā Yēsū vé rī gé, zikí kọpi Yāhúđjī. 'Í lā 'í'dóngará 25-50. ‡ **4:5** 4:5 Yōsépā: Yōsépā ri Yókóbū vé mvá ĩri ní lēélē rī, ẹdrīpij sēkí ĩri jeé tųgērī rú āngū Ẽjẹpétō vé rī gé. Múngú sē ĩri ícá āmbúgú, ko ívé 'bá rī pi ẹ zā mujú adrií āngū Ẽjẹpétō vé rī agá nī. Sā 'dāri gé, ẹbīrī 'de caá ílī ẹzīrī. 'Í lā 'í'dóngará 30-50.

súrú Yāhūdī vé rī agá. ²³ 'Bo lókí āzi ri ímú 'dī'dī, lókí rī ícá nóni gí, 'bá má Ẹtẹpi ri ɪnjī 'bá tā áda sī rī pi, kọpi ɪri ɪnjī ɪ ẹsị agá, āzini tā áda sī, ā'diātāsīyā má Ẹtẹpi lē 'bá 'i ɪnjī 'bá ẹsị agá, āzini tā áda sī rī pi. ²⁴ Múngú ri índrī, lē 'bá ɪri ɪnjī 'bá rī pi, ẽ ɪnjīkí ɪri ẹsị be céré, āzini ẽ ɪnjīkí tā áda sī."

²⁵ Ūkú rī ní 'yozú Yésū ní kīnī, "Á nī rá Māsīyā ri ímú 'dī'dī, ɪri Kúrísitō 'i, kādō ímú, ɪri 'bá ní tā ārēvú ũlū céré."

²⁶ Yésū ní újázú ũkú rī ní kīnī, "Ma riipi átápi mí be nōri, ma 'bá mí ní 'yoó, ɪri ímú 'dī'dī rī 'i."

²⁷ Yésū vé 'bá ɪri ā pámvú ũbī 'bá rī pi ká ɪ újá ɪgōó, ɪsú Yésū ri átá ũkú rī be, tā 'dīri tī kọpi ẽ ẹsị agá ndrī. 'Bo 'bá āzi ụsū 'yozú kīnī, Yésū lē ũkú rī vúgá ā'di yā 'dīni kuyé, dōku ɪri ri átá ũkú rī be tā ngóni sī yā rī 'bá āzi ụsū tró zī kuyé.

²⁸ Ūkú rī ku ívé ũdrī kuú yī tị gé 'dīgé, nga 'deé mužú vúlé kūrú Sāyikā vé rī agá 'dāá, muž 'yoó 'bá rī pi ní, ²⁹ kīnī, "Ìmi ímúkí 'bá āzi ndree nōnō, ũlū mávé tā ārēvú má ní 'oó rī pi bá bá, 'bá 'dīri adri tãnâ Kúrísitō 'i kuyé?" ³⁰ 'Bá rī pi ngakí fūú kūrú rī agásī, 'dekí mužú Yésū vúgá 'dāá.

³¹ ɪsúzú Yésū vé 'bá ɪri ā pámvú ũbī 'bá rī pi ri ɪri mā kīnī, "Ìmbápi, mí adri 'dīni ku, mí nya ngá."

³² 'Bo Yésū ní újázú kọpi ní kīnī, "Ngá nyanya má vúgá nōó anigé, ɪmi nīkí tā drī ni gé kuyé."

³³ Yésū vé 'bá ɪri ā pámvú ũbī 'bá rī pi ní átázú ɪ āsámvú gé sī kīnī, "Ìndré sū 'bá āzi ɪjī Yésū ní ānyāngā sēe nyaá gí tịnị."

³⁴ Yésū ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Ānyāngā mávé rī, ɪri rizú 'bá ma ɪpēpi rī vé tā 'duzú ngazú, āzini ẹzị ɪri ní sēe rī dezú. ³⁵ ɪmi kīnī, mbāá sụ ā vudrī gé, ɪmi ɪbí ānyāngā rī ɪkūnā ɪrá agá ndō 'dīni kuyé? Á 'yo ɪmi ní, ɪmi újákí drī ɪmi āngū ndree ọmvú agá 'dāá ká! Ānyāngā

rī ka gí, lē nóni ɪkūnāngará ni. ³⁶ 'Bá ānyāngā ɪkūnā 'bá ɪrá agá rī pi, ɪ kọpi ũfē múké múké, ānyāngā kọpi ní ɪkūnāá rī, ɪri 'bá ɪdri 'dāni 'dāni rī ɪsú 'bá rī pi. 'Bá ngá 'āápi rī pi ānyāngā rī ɪkūnāápi rī be, kọpi ímú āyīkō ɪsú aga rá! ³⁷ ɪmi nīkí rá tā ɪ ní 'yoó 'dīri tā áda, "Bá ǎlu 'ā ānyāngā rī nī, 'bá ɪkūnāápi rī túngú." ³⁸ Á pē ɪmi mužú ẹzị ɪmi ní ngaá kuyé ni vé ānyāngā ɪkūnāá. 'Bá ụrukọ ngakí ẹzị ũkpó ũkpó rī nī, ɪmi ímúkí ɪmivé rī āndēma ni ɪsú áyu."

'Bá Sāmāriyā vé rī pi ẹ'yīkí Yésū ri rá

³⁹ 'Bá kárakarā kūrú Sāmāriyā vé rī agá rī pi ẹ'yīkí Yésū ri tá ũkú rī ní 'yoó, Yésū ũlū tā 'í ní 'oó rī pi bá bá rī sī. ⁴⁰ Kúru 'bá Sāmāriyā gá rī pi ní ímúzú Yésū vúgá nōó, kọpi ní ɪri mázú kīnī, "Mí ímú adrii 'bá be nōgó." ɪri ní adrizú kọpi be ụ'dú ɪrī. ⁴¹ Tā Yésū ní átá kọpi ní rī sē 'bá kárakarā ẹ'yīkí ɪri rá.

⁴² 'Bá rī pi ní 'yozú ũkú rī ní kīnī, "Bá ẹ'yīkí Yésū ri 'yengá tā mí ní ũlūú 'bá ní rī sī kuyé, 'bá yīkí nóni tā ɪri ní átá rī 'bá bī sī gí, ádarú 'bá nīkí nóni gí 'yozú kīnī, ágó nōri, ɪri 'bá 'bá Paápi ũnjīkanyā agásī ni."

Yésū ɪdrí ũgalaku āzi vé mvá (Mátayo 8:5-13; Lúkà 7:1-10)

⁴³ Ụ'dú ɪrī ā vudrī gé, Yésū nga 'deé mužú āngū Gālíláyā vé rī gé. ⁴⁴ Yésū 'yo ándúru kīnī, "Bá rī dō nēbī, 'bá ɪrivé āngū agá 'dīgé rī pi ɪnjīkí ɪri ku." ⁴⁵ Yésū ká caá āngū Gālíláyā vé rī gé 'dāá, 'bá Gālíláyā gá rī pi ẹ'yīkí ɪri rá. Kọpi ndrekí tā āyázú āyāyā ándúru ɪri ní 'oó Yẹrúsálémā gá 'dāá Ụmụ Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tị gé sī rī gé rī rá, ā'diātāsīyā kọpi 'dālé anigé.

⁴⁶ Yésū ní kúru 'dezú mužú Kánā gá āngū Gālíláyā vé rī agá, āngū ɪri ní yī újázú ícázú vinyọ rú rī gé. Ūgalaku āzi riipi ẹzị ngaápi 'bágú rī ní kūrú Kāpārānāúmā vé rī agá 'dālé ni, drā rụ ɪrivé mvá nī. ⁴⁷ Ágó rī ká yī kīnī, Yésū ímú āngū Yūdáyā

vé rī gélésī, ícá kuú āngū Gālíláyā vé rī agá 'dāá'dā, ágó rī ní 'dezú mužú Yēsū vúgá 'dāá, ĩri ní Yēsū ri zizú ímúzú Kāpārānāúmā gá nölé, ē ímú rí ívé mvá drā ni ruú kōdō lēepi drāápi drādrā rī ídrí.

48 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Īmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi ndre dō tā āyāzú āyāyā ni 'í mī sī ūgbále kuyé, ícá ẽ'yī ku.”

49 Ágó rī ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Āmbúgú mávé rī, mí ímú 'bá 'deki muú mí be trú, mávé mváná rī ā ūkpō de gí, lē drāádrā!”

50 Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “'Í mu ĩyí, mívé mváná rī ícá drāá ku!”

Ágó rī ẽ'yī tā Yēsū ní 'yoó rī rá, ĩri ní 'dezú mužú. 51 Ágó rī ní rizú mvizú mužú 'bētī rī gé, ĩri ní mužú drī ĩsúzá ívé ātí'bá rī pi be. Ātí'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Mívé mváná rī ídri rú.” 52 Ágó rī ní ātí'bá rī pi zizú kīnī, “Mvá rī vé ruú'bá ícá gōó múké sâ ngōri gé?”

Kōpi ní újázú ĩri ní kīnī, “Mváná rī vé ruú'bá ícá gōó múké ájée sâ ālu ũtúná vé rī gé, drā rī gō ĩri kuú rá.”

53 Mváná rī vé étēpi nī áamá rá 'yozú kīnī, sâ 'dāri, ĩri sâ Yēsū ní 'yoó 'í ní, mváná rī ícá drāá ku rī. Ágó rī 'bá ívé 'bētī āsámvú gé rī pi be cére ẽ'yīkí Yēsū ri rá.

54 'Dīri nóni vú ĩrī Yēsū ní tā āyāzú āyāyā ni 'ozú rī, ĩsú ākūdē Yēsū íbí íngá āngū Yūdáyā vé rī agá, ĩri ri mu āngū Gālíláyā vé rī gé.

5

Yēsū ídrí ágó drā be ni

1 Tā 'dīri ā vūdrī gé, Yēsū nga muú Yērúsálémā gá ũmū Yāhúdī rī pi vé rī ā nyangará gá ĩndī. 2 Yērúsálémā gá 'dāá, gákí kídí ĩnyíná kēētīlé ĩ ní zījī Kābīlō vé rī gé, vūrā ĩ ní gaá rī,

Ēbérē tī sī ĩ zī Bētēsídā. 'Bekí ápālā tōwú ĩndrī rú gārā ni gé sī kūrū.

3 Vūrā 'dāri gé, 'bá kárakarā bātrá rú rī pi, 'bá mī be ẽsī'bá gí rī pi be, 'bá drā ní nyí kuú 'bēlé'béle rī pi be, kōpi ri ula ĩndrī 'dāri ā ndúgé. 4 Sâ urukō'bée gé, mālāyíkā rī kādō ímú yī rī usaá, 'bá fípi yī rī agá 'dāá drīdrī rī, ĩrivé drā ri de ruú'bá ni gé sī rá.* 5 Ágó āzi anigé drā ru ĩri caá íli be pūkú na drī ni ārō. 6 Yēsū kā ágó rī ndreé la kú yī rī ā gārā gá 'dāá, Yēsū kā ĩsú nījī kīnī ágó rī adri caá ívé drā 'dīri be lókí be āco, Yēsū ní ágó rī zizú kīnī, “'Í lē ē ídríkí mī?”

7 Ágó rī ní újázú Yēsū ní kīnī, “Āmbúgú mávé rī, kádō rií yī rī usaá, 'bá āzi má ĩzā kōopi, ma suúpi yī rī agá 'dāá ni 'dāáyo. Má kādō lēé fí yī rī agá 'dāá, 'bá āzi ri fi yī rī agá 'dāá má sī drīdrī.”

8 Kúru Yēsū ní 'yozú ágó rī ní kīnī, “'Í nga uru! 'Í 'du mívé pōrōsī, 'í nga ẽcī tuú.” 9 Mbēlēnā ágó rī ní ícázú múké. 'Du ívé pōrōsī, nga ẽcī tuú.

Ū'dú ĩri ní ícázú múké 'dāri, ĩri ũ'dú Sābátā vé rī.† 10 Kúru Yāhúdī rī pi ní 'yozú ágó drā ní deú ruú'bá ni gé sī gí rī ní kīnī, “Ū'dú nōri, ĩri ũ'dú Sābátā vé rī, tāimbī ā'yī kuyé mí ní mívé pōrōsī 'duú ũ'dú nōri gé.”

11 'Bo ágó rī ní újázú kīnī, “Ágó ma sēepi ícápi múké nōri 'yo má ní kīnī, má 'du mávé pōrōsī, má nga ẽcī tuú.”

12 Yāhúdī rī pi ní ágó Yēsū ní ídrí 'dīri zizú kīnī, “'Bá 'yoópi mí ní, mī 'du mívé pōrōsī, mī nga ẽcī tuú rī ā'di 'i?”

13 Ágó ĩ ní ídrí 'dīri nī 'bá 'i ídrípi rī kuyé. Vūrā 'dāri gé, 'bá rī pi kárakarā. Yēsū ní 'i njezú fúzú kōpi āsámvú gé sī āmvé.

14 Vūdrī ni gé, Yēsū gō caá ágó rī ĩsú Jó Múngú vé rī agá 'dāá, Yēsū

* 5:4 5:4 Átángá véřēsī 4 agá 'dīri, búkū Yūwánī vé ĩ ní sī Gīřīkī tī sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkū Yūwánī vé vúlé rī agá rá. † 5:9 5:9 Ū'dú Sābátā vé rī: Ū'dú 'dīri Yāhúdī rī pi ní rizú uvuzú rī, āzini kōpi ní rizú Múngú ri zizú rī. Yāhúdī rī pi ri ũ'dú 'dīri vé tā ígá kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, āzini Múngú pa ĩ adringará tūgērī rú rī agásí nī. Ū'dú Sābátā vé rī Yāhúdī rī pi ri zī ũ'dú ẽzīrī, 'bo Kēřīkō rī pi ri zī ũ'dú áziyá. 'Í lā Wūngará 20:8-11; Dētōrōnómē 5:12-16.

ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Í ndre drī ká, nóni mí ícá múké gí, lē mí ku tā ũnjí 'ongará ānī. 'Í ku dō ku, tā ũnjí ri mí ísú drīdrī rī aga rá.”¹⁵ Ágó rī ní 'dezú mužú lūzú Yāhūdī rī pi ní kīnī, “Bá ma ídrípi rī Yēsū 'i.”

Ídri íbī íngá Múngú Mvópì vúgá

¹⁶ Kúru drīkoma Yāhūdī rī pi vé rī í'dókí rií Yēsū ri 'oó ũnjí, ā'diātāsīyā Yēsū ní ẹzì ngaá ú'dú Sábátā vé rī gé rī sī. ¹⁷ Yēsū ní 'yozú drīkoma Yāhūdī vé rī pi ní kīnī, “Má Ẹtẹpi ri ẹzì nga, ma kpá ri ẹzì nga.”¹⁸ Tā 'dīri sī, drīkoma Yāhūdī rī pi vé rī lēkí létì ndāá ũkpō sī Yēsū ri 'dizú drāzú 'dīisī rá, kọpi lēkí ĩri 'dij drāá adri 'yéná ẹzì ĩri ní ngaá ú'dú Sábátā vé rī gé rī ā tā sī kuyé, lēkí ĩri 'dij drāá ĩri ní 'yoó Múngú ri 'í Ẹtẹpi rī sī, āzini ĩri ní 'i 'bāá adrií Múngú be trōtrō rī sī.

¹⁹ Yēsū ní újázú kọpi ní kīnī, “Ma ĩmi ní tā áda 'yo, ma Mvá rú, á nga tā āzi má drī sī ku, ma tā má Ẹtẹpi ní ngaá rī ndre 'du nga áyu, ā'diātāsīyā ẹzì má Ẹtẹpi ní ngaá rī, ma Mvá rú, ma kpá nga rá.²⁰ Ma Mvá rú, má Ẹtẹpi lē ma lēlē, i'da ívé tā ārēvú céré má ní rá. Múngú ri ímú má ní tā ambugu ndē'ba rá, ĩri ní i'daá má ní drīdrī 'dā'bée i'da rá. Tā 'dīri ĩmi ní āyāngará sē.²¹ ĩri adri sū má Ẹtẹpi ní 'bá ũdrā'ba gí rī pi ídri gōó ídri rú ũzi rī tìni, ma Mvá rú, ma ícó ídri 'dáni'dáni rī sē 'bá má ní lēé rī pi ní rá.²² Má Ẹtẹpi lì tā 'bá rī pi drīgé ku, ma Mvá rú, ku ẹzì tā lìzú 'bá rī pi drīgé rī céré kuú má drīgé,²³ 'bá rī pi ārēvú céré ē ñjīkí rí ma sū ĩ ní má Ẹtẹpi ri ñjī rī tìni, 'bá ma ñjīpi ku rī, ñjī má Ẹtẹpi ma ìpēpi rī ku.

²⁴ “Ma ĩmi ní tā áda 'yo, 'bá má tì yì'ba rá, āzini Múngú ma ìpēpi rī ẹ'yì'ba rá rī pi, kọpi ídri 'dáni'dáni rī ísú rá. Lìkí tā kọpi drīgé ku, kọpi wakí drā sígē sī fūú ídri ísú gí.²⁵ Ma ĩmi ní tā áda 'yo, lókí āzi ri ímú 'dī'dī, ícá nóni gí, ma Múngú Mvópì 'i, 'bá ũdrā'ba gí rī pi ímú má ú'dúkó

yì rá, 'bá mávé ú'dúkó yì'ba rá rī pi ímú ĩ újá ícá gō ídri rú.²⁶ Ídri rī í'dó má Ẹtẹpi vúgá, ma Múngú Mvópì 'i, má Ẹtẹpi sē kpá má ní ũkpō ídri vé rī nī.²⁷ Múngú sē kpá má ní ũkpō tā lìzú rī ĩndī, ā'diātāsīyā ma 'Bá Mvá 'i.

²⁸ “Lē ĩmi āyākí tā 'dīri sī ku, lókí āzi ri ímú 'dī'dī, āvū ĩ ní sī 'bú agá rī pi ímú má ú'dúkó yì,²⁹ kọpi nga ĩfū āmvé. 'Bá adri'ba tā be múké rī pi, kọpi nga ĩfū ídri rú, 'bá ũnjīkānyā 'o'ba rī pi, kọpi kádō ĩfūú, ĩ tā lì kọpi drīgé.³⁰ Má ícó tā āzi ngaá ũkpō mávé rī sī ọ'dúkúlegúsī ku. Ma tā rī lì pìri sū má Ẹtẹpi ní ẹzì má ní rī tìni. Tā má ní 'oó 'dīri adri 'yozú kīnī má ngúlúpí ē ísú rí āyīkō ānī yā 'dīni ku, ĩri āyīkō sē má Ẹtẹpi ní.

'Bá rī pi ũlūkí Yēsū vé tā

³¹ “Má ũlū dō mávé tā ũgōgōlé rú nī, 'bá rī pi ícókí tā má ní ũlūú rī 'duú 'bāá tā áda rú ku.³² 'Bá āzi anigé riipi mávé tā ũlūúpi nī, á nī rá ĩri riipi tā áda ũlūúpi má rú sī nī.

³³ “Īmi pēkí ándúrú 'bá uruko muú má tá uzi Yūwánī tì gé, ĩmi ká 'bá 'dī'bée pēé, Yūwánī ũlū ĩmi ní tā áda mávé rī nī.³⁴ Á lē ẹsì 'bāá tā 'bá áda ní átá má tá sī rī drīgé ku, 'bo má ẹdì tá Yūwánī ní ũlūú 'dīri, ĩmi ísúkí rí pangará bēsīnī.³⁵ Yūwánī sū lámā riipi dīpi āngū ñgbērēpi ule rī tìni, ĩmi ísúkí āyīkō lókíná be mādā lámā riipi dīpi āngū ñgbērēpi 'dīri sī.

³⁶ “Tā mávé rī ndē tá Yūwánī ní ũlūú má tá sī rī rá. Á lē ĩmi ní tá āzi ũlūú lūzú kīnī má Ẹtẹpi ìpē ma nī. Tā āmbúgú má Ẹtẹpi ní lūú kīnī má 'o rī, ma ri 'o mužú rá.³⁷ Má Ẹtẹpi ma ìpēpi rī, ĩri ri átá mávé tá sī nī, ĩmi yìkí ĩri ā ú'dúkó kuyé, āzini ĩmi ndrekí kpá ĩri kuyé.³⁸ ĩmi 'dukí ĩrivé átángá 'bāá ĩmí ẹsì agá ālunani kuyé, ā'diātāsīyā ĩmi ẹ'yìkí 'bá ĩri ní ìpē rī vé tá kuyé.³⁹ ĩmi ri ú'dúkó Múngú vé ĩ ní sī kuú Búkū Múngú vé rī agá 'dī'bée lā, ĩmi ũsúkí ĩmi ídri

'dáni'dáni rī ṣṣú āní. Ụ'dúkó ĩ ní sīi kuú Búkú Múngú vé rī agá 'dī'bée ri átá mávé tā sī. ⁴⁰ 'Bo ĩmi gāki ímúgá má vú nōó ídri 'dáni'dáni rī ṣṣúgá sī.

⁴¹ "Má ā'yī 'yozú kīnī 'bá rī pi ē íngúkí ma 'dīni ku. ⁴² 'Bo á nī ĩmi rá. Á nī rá ĩmī ēsī agá 'dālé, ĩmi lēkí Múngú ri kuyé. ⁴³ Má ímú má Ẹtẹpi ā rú sī, 'bo ĩmi ā'yīkí ma kuyé, 'bo 'bá āzi túngú ni ímú dō ívé tā be ĩmi vú, ĩmi ĩrivé tā ā'yī rá. ⁴⁴ ĩmi lēkí íngúngará 'bá āzi ní rizú ĩmi íngúzú rī áyu, 'bo ĩmi gāki tā Múngú adriipi 'yéná ālu rī ní lēé ĩmi íngúzú rī 'ogá sī. ĩmi ícó ma ẹ'yī íngóni íngóni?"

⁴⁵ "Bo lē ĩmi ụsūkí 'yozú kīnī, ma ĩmi tō má Ẹtẹpi ẹndrẹti gé rá 'dīni ku. Mósē ĩmi ní ēsī 'bāá drī ni gé 'dīri, ĩri ímú ĩmi tō nī. ⁴⁶ ĩmi ẹ'yīkí dō té Mósē vé tā rá, ĩmi té ícó ma ẹ'yī rá, ā'diātāsīyā tā Mósē ní sīi 'dīri, ĩri tā mávé rī. ⁴⁷ 'Bo ĩmi ẹ'yīkí tā Mósē ní sīi rī pi kuyé píri, ĩmi ícó tā má ní 'yoó rī ẹ'yī íngóni íngóni?"

6

Yēsū sē ānyāngā nyaá āgō élifū tōwú pi ní

(Mātayo 14:13-21; Mārākō 6:30-44; Lúkā 9:10-17)

¹ Tā 'dīri ā vúdri gé, Yēsū ní ngazú zozú muzú yīi bālālā Gālíláyā vé rī agásī álé 'dāá, yīi 'dīri ā rú ĩ kpá zī Tībérīyā. ² 'Bá bītríká 'dekí muzú ĩri ā vúdri gé sī vūrā ĩri ní muzú 'dāri gé, ā'diātāsīyā kōpi ndrekí tā āyāzú āyāyā ĩri ní 'oó 'bá drā be rī pi ídrízú 'dīri. ³ Kúru Yēsū pi ní tuzú muzú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bá rī pi be írā drīgé 'dāá, kōpi ní úrizú vūgá. ⁴ Ṣsúzú ụmụ Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Yāhúdī rī pi vé Jó tị gé sī rī vé rī nyazú rī ícá ĩnyiná gí.

⁵ Yēsū ká rií 'i gārā úndré, ndre 'bá kárakarā pi ri ímú 'i vúgá nōó, ĩri ní Pílípū ri zízú kīnī, "Bá ānyāngā ṣṣú je ngūgá caapi 'bá nō'bée ní céré?"

⁶ Yēsū zī Pílípū ri 'dīni lēzú nīzú

ámazú dō Pílípū nī ūkpō 'i ní ẹzī ngazú rī rá, 'bo nī tā 'i ní lēé 'oó rī íngógó sī gí.

⁷ Pílípū ní újázú Yēsū ní kīnī, "Bá lēkí dō 'bá 'dī'bée ālu ālu céré ē ṣṣúkí ānyāngā mādāṅá nyaá, mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnējī* 'bá ní lēzú ānyāngā jezú rī, ĩri ca mūdūrūlū ĩrī, 'bo mūfēngā 'dīri adri ambamba!"

⁸ Āndērēyā Sīmōnā Pétēró ẹdrīpi riipi Yēsū ā pámvú ūbīpi rī ní 'yozú kīnī, ⁹ "Mvá ágóṅá āzi 'bá āsámvú gé nōgónō, ĩri pánga be tōwú, 'i'bī be ĩrī, 'bo awakí dō 'bá kárakarā nō'bée ní, ĩri nyo ca kōpi ní rá?"

¹⁰ Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, "ĩmi lūkí 'bá rī pi ní, kōpi ā úríkí vūgá." Āngū 'dāri dụ kú céré ásé rú, kúru 'bá rī pi ní úrizú céré vūgá, āgō† rī pi ícó ca élifū tōwú (5,000) rá. ¹¹ Yēsū ní pánga rī pi 'i'dúzú, ĩri ní Múngú ní ōwō'difō sēzú, ĩri ní kúru sēzú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bá rī pi drīgé, kōpi ní 'dezú awazú 'bá úrí'bá kú rō'bō 'dī'bée ní, sū kōpi ní lēé rī tīni. ĩri ní kpá 'i'bī rī 'i'dúzú, ōwō'difō sēzú Múngú ní, ĩri ní kpá sēzú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bá rī pi drīgé, kōpi ní awazú ícózú 'bá rī pi ní céré, sū kōpi ní lēé rī tīni.

¹² 'Bá rī pi ká ānyāngā rī ṣṣú nyaá caá ĩ vú sī céré gí, Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ūbī'bá rī pi ní kīnī, "ĩmi úmúkí ānyāngā ē ĩmbītā ĩ ní nyaá tí rī 'bāá céré vūrā ālu gé, ē izakí ku." ¹³ Kōpi ká ānyāngā rī ē ĩmbītā úmú, kōpi úmúkí caá ūvú ā 'a mūdri drī ní ĩrī.

¹⁴ 'Bá rī pi ká tā Yēsū ní 'oó āyāzú āyāyā 'dīri ndreeé, kōpi 'i'dókí rií átá kīnī, "Ádarú ágó nōri nēbī ĩ ní 'yoó kīnī, ĩri ímú 'bá nyōókú nōri drīgé rī pi āsámvú gé rī 'i." ¹⁵ Yēsū ká ndreeé 'bá rī pi lēkí 'i mīi 'bāá adrii 'bāgú ívé ni rú ūkpō sī, ĩri ní fūzú muzú adrizú írā drīgé 'dālé ọ'dúkúlegúsí.

* **6:7** 6:7 Mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnējī rī: 'Bá rī nga dō ẹzī ụ'dú ālu, ĩ 'bá rī ụfē mūfēngā fífí ẹnjīpi ẹnjīnējī ālu ni sī. † **6:10** 6:10 Āgō: Lākí ūkú rī pi anjiná rī pi be kuyé.

Yēsū mu yīi drīgé sī pá sī
(*Mātáyo 14:22-27; Mārākō 6:45-52*)

¹⁶ Kā muú adrii ũndrējá 'dāri sī, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rī pi ní 'dezú mužú yīi bālālā rī gé 'dāá, ¹⁷ kōpi ní tuzú kúlúmgbā agá, kōpi ní í'dózú zozú mužú alé kūrú Kāpārānāúmā gá 'dāá. Āngū rī nī, ísú Yēsū ca drī kōpi vúgá 'dāá kuyé. ¹⁸ Ūlí ũkpō be ní ní vīzú, sē yīi rī úvá āní ngūyá ngūyá. ¹⁹ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rī pi ká kúlúmgbā rī sōo muú caá máyīlī‡ na dōku sū, kōpi ní Yēsū ri ndrezú, ĩri ri ímú yīi rī drīgé sī pá sī, ícá ĩnyīnā kúlúmgbā rī ā gārā gá, sē ũrī ímvú kōpi āní ambamba. ²⁰ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'okí ũrī sī ku, 'bá rī ma 'i." ²¹ Kōpi ũtēkí ĩri kú ũrē lēzú ĩri ẹ'yīzú fizú ĩ vúgá kúlúmgbā agá 'dāá. Mbēlēnā kōpi ní cazú vūrā ĩ ní lēzú mužú rī gé.

'Bá rī pi rikí Yēsū ri ndāá

²² Kā adrii drū 'dīni, 'bá bītríká adri' 'bá yīi bālālā rī vé wōókō alé sī rī gé rī pi nīkí áamá rá, ándúrú kúlúmgbā pá tuúpi kú 'dālé rī 'yéjá ālu. Kōpi nīkí áamá rá 'yozú kīnī, Yēsū fi kúlúmgbā ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī' 'bá rī pi ní mužú rī agá 'dāá kuyé, kōpi kukí ĩri kú vúlé. ²³ Kúru kúlúmgbā urukō íngákí Tībērīyā gálésī, ímúkí pá tuú vūrā Úpí Yēsū ní ōwō 'dīfō sēzú Múngú ní ānyāngā ā tā sī, gōzú sēzú nyazú āgō élifū tōwú pi ní 'dāri gé. ²⁴ 'Bá bītríká 'dī' 'bée ká nīi áamá Yēsū pi ívé 'bá 'í pámvú ũbī' 'bá rī pi be 'dāáyo, kōpi ní tuzú kúlúmgbā 'dī' 'bée agá, zozú mužú yīi bālālā 'dīri agásī kūrú Kāpārānāúmā vé rī gé, Yēsū ri ndāá.

Yēsū ri 'bá ídri sēepi ni

²⁵ 'Bá bītríká 'dī' 'bée ká caá Yēsū ri ísú yīi bālālā rī gé alé 'dālé, kōpi

ní 'yozú kīnī, "Īmbápi, mí ícá nōlē íngóni íngóni?"

²⁶ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Ádarú ĩmi ri ma ndā, ā'diātāsīyā má ní ĩmi ní ānyāngā sēe nyaá rī sī, adri 'yozú kīnī tā āyāzú āyāyā ĩmi ní ndree 'dī' 'bée sī kuyé. ²⁷ Lē ĩmi rikí ẹsī 'bāá 'yéjá rizú ānyāngā nyōókú drīgé nōgó ábá' 'bée ábábā rī pi vé ẹzī ngazú áyu ku, lē ĩmi 'bākí ẹsī rizú ānyāngā ídri 'dāni' 'dāni rī sēepi rī vé ẹzī ngazú. Ma 'Bá Mvā 'i, ma ímú ānyāngā rī sēe ĩmi ní nī, ā'diātāsīyā má Ẹtēpī Múngú sē má ní ũkpō tā 'dīri 'ozú nī."

²⁸ Kōpi ní ĩri zīzú kīnī, "Bā 'okí ā'di tā Múngú ní lēe 'bā 'okí rī 'duzú ngazú?"

²⁹ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Tā Múngú ní lēe ĩmi 'okí rī, lē ĩmi ẹ'yīkí 'bá 'í ní ĩpēe 'dīri."

³⁰ Kōpi ní újázú kīnī, "Lē mī 'o tā āyāzú āyāyā ni ũgbāle, 'bā íbī mī ẹ'yī ndō. Ngá mí ní ícá 'oó 'dīgé rá rī ā'di? ³¹ 'Bá ẹ'bīpī nyakí ānyāngā ĩ ní zīi mánā§ rī āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá, sū ĩ ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī tīnī, 'Múngú sē kōpi ní ānyāngā nyaánya ni íngázú 'bū gélésīla.' "

³² Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ānyāngā ĩ ní sēe ĩmi ní 'dīri, adri 'yozú kīnī Mósē sē nī kuyé, ānyāngā 'dīri íngá 'bū gélésīla, má Ẹtēpī sē ĩmi ní nī. Má Ẹtēpī ri ānyāngā áda rī sē ĩmi ní nī. ³³ Ānyāngā Múngú ní ĩsēe ĩmi ní íngápi 'bū gélésīla rī, ĩri ma 'i, ma ānyāngā ídri sēepi 'bá rī pi ní nyōókú drīgé nōgó rī."

³⁴ 'Bá rī pi ní 'yozú kīnī, "Úpí, 'í sē 'bá ní ānyāngā 'dīri mužú dīi dīi."

³⁵ Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ma ānyāngā riipi ídri sēepi rī. 'Bá ímúpi má vúgá ma ẹ'yīpi rá rī, ẹbīrī gō ĩri fūú dīi ku, āzini yīi úvá gō ĩri ndēe dīi ku. ³⁶ 'Bo ĩmi ndrekí dō ma rá drāáāsīyā, ĩmi ẹ'yīkí ma

‡ **6:19** 6:19 Máyīlī: 'Bá ri ícá ẹcī tu ca máyīlī na sá ālu agá. § **6:31** 6:31 Mánā: Mánā ri ānyāngā Múngú ní ĩsēe 'bá ĩsērēlē vé rī pi ní rī. ĩsē sá kōpi ní adrizú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá líi pūkú sū rī gé. 'Í lā Wūngará 16:1-36. **6:31** 6:31 Wūngará 16:4; Nēmáyā 9:15; Sāwúmā 78:24-25

kuyé. ³⁷ 'Bá má Ẹtẹ̀pì ní ẹ̀zìí má ní gí rí pi ímú má vùgá. 'Bá ímú' 'bá má vùgá rí pi, á gā kòpì àlunjàni ku. ³⁸ Má ímú 'bù gé 'dāásì vùgá nōgó tã Múngú ní ma ìpèzú rí 'duú ngaá, adri 'yozú kìnì tã má ní lèé ngaá mà drì sī ni kuyé. ³⁹ Tã íngápi Múngú ma ìpèpì rí ẹ̀ ẹ̀sì agá rí, ìri 'dī, 'bá cére ìri ní sèé má ní rí pi, á 'be àlu ni àvī́ ku. Ma kòpì inga gō ídri rú ú'dù ụ̀dù vé rí gé. ⁴⁰ Tã má Ẹtẹ̀pì ní lèé rí, ìri 'dī, ma Mv́a rú, 'bá ma ndre' 'bá rá, àzini ma ẹ̀'yī' 'bá rá rí pi, kòpì ídri 'dáni'dáni rí ísù rá, ma ímú kòpì inga gō ídri rú ú'dù má ní ìgōzú gé."

⁴¹ Tã Yèsù ní 'yoó 'i ànyāngā íbìpi 'bù gélésìla rí sī, sè Yāhúdì bítìkà rí pi rikí unuú àní ununu. ⁴² Kòpì rikí ì uzìí ì àsámvú gé sī kìnì, "Mv́a 'dìri adri nyo Yèsù Yōsépā mvòpì 'i kuyé? 'Bá nìkí ẹ̀tẹ̀pì pi ẹ̀ndrẹ̀pì be rá, ìri ícò 'yo kìnì 'í íngá 'bù gélésìla íngóni íngóni?"

⁴³ 'Bo Yèsù ní újázú kòpì ní kìnì, "Lè ìmi rikí unuú ìmi àsámvú gé sī ku. ⁴⁴ Má Ẹtẹ̀pì ìpè dō 'bá rí nī kuyé, ícò ícá má vùgá ku, ma ímú ìri inga gō ídri rú ú'dù má ní ìgōzú rí gé. ⁴⁵ Sù nẹ̀bì rí pi ní sī rí tìni, 'Múngú ri ímú kòpì ímbá cére nī.' 'Bá àlu àlu má Ẹtẹ̀pì vé tã yì' 'bá rá, àzini ìrivé tã ụ̀nì' 'bá rí pi ímú má vùgá nī. ⁴⁶ 'Bá àzi ndre má Ẹtẹ̀pì ri kuyé, 'yéṅá ma ímúpi Múngú vùgálésì rí, á ndre má Ẹtẹ̀pì ri nī. ⁴⁷ Ádarú á 'yo ìmi ní, 'bá mávé tã ẹ̀'yīpi rá rí, ìri ídri 'dáni'dáni rí ísù nī. ⁴⁸ Ma ànyāngā riipi ídri sèepi rí. ⁴⁹ Ìmi ẹ̀'bìpì rikí ọ̀tú mánā nyaá áse agá 'dāá, 'bo kòpì ùdràkí rá. ⁵⁰ 'Bo ànyāngā íngápi 'bù gélésì rí, ìri 'dìni, 'bá rí nya dō ànyāngā 'dìri, ícò drāá ku. ⁵¹ Ma ànyāngā íngápi 'bù gélésì rí 'i, 'bá rí nya dō ànyāngā 'dìri, ìri adri lẹ̀mgbèrè rú. Ànyāngā 'dìri, ìri mávé rú' 'bá má ní ímú adii

sèé drāá 'bá nyòkù drìgé nōgó rí pi vé ídri ã tã sī rí 'i."

⁵² Yāhúdì rí pi ní 'í dọ́zú àgátá gāzú ì àsámvú gé sī kìnì, "Ágò 'dìri ícò 'ì rú' 'bá sè nya 'bá ní íngóni íngóni?"

⁵³ Yèsù ní 'yozú kòpì ní kìnì, "Ádarú á 'yo ìmi ní, ma 'Bá Mv́a 'i, ìmi nyakí dō mávé rú' 'bá kuyé, àzini ìmi mvukí dō mávé àrí kuyé, ìmi ícókí adrii ídri rú ku. ⁵⁴ 'Bá mávé rú' 'bá nyaápi, àzini mávé àrí mvùpì rí, ìri ídri 'dáni'dáni rí ísù nī, ma ímú ìri sè íngá gō ídri rú ú'dù ụ̀dù vé rí gé. ⁵⁵ Mávé rú' 'bá, ìri ínyá áda ni, àzini mávé àrí, ìri ngá mvùmvù áda ni. ⁵⁶ 'Bá mávé rú' 'bá nya' 'bá rí pi, àzini mávé àrí mvù' 'bá rí pi, kòpì adri 'bá mávé ni, ma kpá adri 'bá kòpivé ni. ⁵⁷ Má Ẹtẹ̀pì adriipi lẹ̀mgbèrè rú rí ìpè ma nī, ma ri adri ídri rú ìrivé ùkpò sī, 'bá rí nya dō mávé rú' 'bá, ìri adri ídri rú ùkpò mávé rí sī. ⁵⁸ Ànyāngā íngápi 'bù gélésìla 'dìri adri sù mánā ìmi ẹ̀'bìpì ní nyaá, vùdrì ni gé, kòpì ní ùdrāzú rá 'dāri tìni ku. 'Bá ànyāngā 'dìri nyaápi rí, ìri adri mv́zú lẹ̀mgbèrè rú." ⁵⁹ Yèsù 'yo tã 'dìri ísù àkùdè ìri ri àngù ímbá Jó Múngú ri Zìzú rí agá Kāpārānāumá gá.*

Ídri 'dáni'dáni rí vé tã

⁶⁰ 'Bá Yèsù ã pámvú ùbì' 'bá rí pi ká tã Yèsù ní 'yoó 'dìri yìí, kòpì ní 'yozú kìnì, "Tã Yèsù ní 'yoó 'dìri mbamba, 'bá àzi ícò tã 'dìri ã'yī́ ku."

⁶¹ Yèsù nī áamá bá 'yozú kìnì, 'bá 'ì pámvú ùbì' 'bá rí pi ri unu tã 'í ní 'yoó 'dìri sī. Yèsù ní kòpì zìzú kìnì, "Tã má ní 'yoó 'dìri, ìri ìmí drì iza iza tìni àsì? ⁶² 'Bo ìmi ndrekí dō 'Bá Mv́a ri mvi gō 'bù gé vùrā 'í ní íngázú rí gé 'dālè, ìmi 'okí rí ìmi íngóni? ⁶³ Índrì Uleterè rí ídri sè nī, ùkpò rú' 'bá nōri vé rí 'o ngá àzi ku. Átángá má ní átá ìmi ní 'dìri, Índrì Uleterè rí lū má ní nī, mávé átángá rí ídri sè. ⁶⁴ 'Bo 'bá urukò ìmi àsámvú gé 'dìgé

6:45 6:45 Ísáyá 54:13 * **6:59** 6:59 Jó Múngú ri Zìzú rí: Yāhúdì rí pi vé Jó Múngú ri Zìzú rí pi káràkàrá kùrú rí pi agásì àndíàndí, kòpì ri ì umú Búkú Múngú vé rí lā, àzini kòpì ri Múngú ri ìnjì Ụ'dù Sābātā vé rí gé.

gākí mávé tā ẹ'yīgá sī." Yēsũ 'yo tā 'dĩri 'dĩni, ǎ'diātāsīyā í'dóngará gá 'dǎá, Yēsũ nĩ 'bá 'í ẹ'yĩ' 'bá kuyé rĩ pi rá, ǎzini nĩ 'bá ímúpí 'í ũli 'beépi rĩ rá. ⁶⁵ Kúru Yēsũ ní 'yozú kīnĩ, "'Bá ụrukọ ní gǎá mávé tā ẹ'yīgá sī rĩ sī, má ní 'yozú ĩmi ní, má Ẹtẹpị ǎ'yĩ dō 'bá rĩ nĩ kuyé, ícọ ímú má vúgá ku ǎnĩ."

⁶⁶ Tā Yēsũ ní 'yoó 'dĩri sī, 'bá kárakará ĩri ǎ pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi gōkí ĩ njeé fūú ĩri ǎ rụ' 'bá gá sī ǎmvé.

⁶⁷ Yēsũ ní 'bá 'í pámvú ũbĩ' 'bá mụdrị drị ni ĩrĩ 'dĩ' 'bée zizú kīnĩ, "Ĩmi lẹkí kpá fūú mụzú ĩndĩ?"

⁶⁸ Sīmōnǎ Pétēró ní újázú Yēsũ ní kīnĩ, "Úpí, 'bá mụkí rí ǎ'di vúgá? Mívé átángá, ĩri idri 'dáni' 'dáni rĩ sē nĩ. ⁶⁹ 'Bá ẹ'yĩkí mi gí, 'bá nĩkí rá 'yozú kīnĩ, mi 'Bá Uleteré Múngú vé ni."

⁷⁰ Yēsũ ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ní kīnĩ, "Má ũpē ĩmi mụdrị drị ni ĩrĩ, 'bo 'bá ǎlu ĩmi ǎsámvú gé 'dĩgé ĩri ǎdróko†." ⁷¹ 'Bá Yēsũ ní 'yoó 'dĩri, ĩri Yúdǎ Sīmōnǎ Īsīkārīyótǎ mvópí 'i. Yúdǎ ǎ adri dō 'bá Yēsũ ǎ pámvú ũbĩ' 'bá mụdrị drị ni ĩrĩ rĩ pi vé ǎzi drǎǎsīyā, ĩri ímú Yēsũ ǎ ũli 'be nĩ.

7

Yēsũ pi ẹdrípịi be

¹ Tā 'dĩri ǎ vúdrị gé, Yēsũ ri adrií ǎngū Gǎlíláyǎ vé rĩ gé, ri ẹcị mụzú kūrú Gǎlíláyǎ vé rĩ pi agásí. Gǎ mụgá ǎngū Yúdáyǎ vé rĩ gé 'dǎlé sī, ǎ'diātāsīyā Yǎhúdĩ rĩ pi lẹkí ĩri 'dĩ drǎá 'dĩsĩ rá. ² 'Bo Yǎhúdĩ rĩ pi vé ụ'dụ rizú Ụmụ Nyazú Gǎkū rĩ pi agá rĩ* kǎ ícá ĩnyinǎ gí, ³ Yēsũ ẹdrípịi ní 'yozú ĩri ní kīnĩ, "'Í ku vūrǎ nōri rá, 'í mụ adrií ǎngū Yúdáyǎ vé rĩ agá, 'bá mí pámvú ũbĩ' 'bá rĩ pi ǎ ndrekí rí tā mí ní mụú 'oó ĩ ní ǎyǎzú ǎyǎyǎ 'dĩri. ⁴ 'Bá lẹépi adriípi

'bá rĩ pi ẹndrẹti gé rĩ, ĩri ívé tā 'o andrekelemgbe, ũzú ívé tā pi ku. Mi dō ri tā ǎyǎzú ǎyǎyǎ ni 'o, lẹ 'bá vū drǐgé rĩ pi cére ǎ nĩkí tā mí ní rii 'oó rĩ." ⁵ Átǎ ẹdrípịi ẹ'yĩkí ĩri kuyé.

⁶ Yēsũ ní újázú kọpi ní kīnĩ, "Sǎ mávé mụzú 'dǎlé rĩ ícọ drī kuyé, sǎ ĩmivé mụzú rĩ, ĩri ĩmi drǐgé. ⁷ 'Bá vū drǐgé rĩ pi ícókí ĩmi ngūú ũnjí ku, kọpi ma ngū ũnjí, ǎ'diātāsīyǎ ma ri 'yo, tā kọpi ní rii 'oó rĩ ũnjí. ⁸ ĩmi 'dekí mụú ụmụ rĩ nyangará gá 'dǎlé ĩyí, á mụ drī ụmụ rĩ gé 'dǎlé ku, ǎ'diātāsīyǎ mávé sǎ mụzú ụmụ rĩ gé 'dǎlé rĩ ícọ drī kuyé." ⁹ Yēsũ kǎ átǎ 'dĩni, ǎwí adrií ǎngū Gǎlíláyǎ vé rĩ gé 'dǎlé.

¹⁰ 'Bo Yēsũ ẹdrípịi kǎ 'deé mụú ụmụ rĩ gé 'dǎlé gí, Yēsũ ní kpá gōzú 'dezú mụzú, 'bo mụ andrekelemgbe kuyé, mụ ívé rĩ ụgúzǎ rú. ¹¹ Ambugu Yǎhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi rikí Yēsũ ri úndré 'bá rĩ pi ǎsámvú gé sī ụmụ rĩ gé 'dǎlé, kọpi rikí uzịi kīnĩ, "Ágó rĩ íngǎá?"

¹² 'Bá rĩ pi rikí átǎ ĩ ǎsámvú gé sī ũyōkōyō sī ĩri ǎ tā sī, ụrukọ ni pi kīnĩ, "Ĩri 'bá múké."

Ụrukọ ni pi kīnĩ, "Ĩri 'bá riípi 'bá rĩ pi ẹ mị ũ'bǎápi ni." ¹³ 'Bo 'bá ǎzi ĩri ǎ tā átápi gúnýǎ agá ni 'dǎáyo, ǎ'diātāsīyǎ kọpi rikí ambugu Yǎhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi ruú.

Yēsũ ímbá 'bá rĩ pi Jó Múngú vé rĩ ǎ bóró gá 'dǎá

¹⁴ Kúru ụmụ rĩ vé nyangará kǎ 'dụú caá ụ'dụ sụ, Yēsũ ní fizú mụzú Jó Múngú vé rĩ ǎ bóró gá 'dǎá, ĩri ní 'dezú rizú 'bá rĩ pi ímbázú.

¹⁵ Ambugu Yǎhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi kǎ ĩrivé ímbángará 'dĩri yií, kọpi ǎyǎkí ǎnĩ ǎyǎyǎ, kọpi kīnĩ, "Ágó 'dĩri nĩ tā kárakarǎ 'dĩni íngūgá, ịsúzú ímbákí ĩri kuyé?"

† **6:70** 6:70 ĩri ǎdróko: 'Bá ǎlu Yēsũ ní 'yoó ĩri ǎdróko 'dĩri vé íffí, ĩri 'bá ǎdróko ní rii drị ni koó tā 'ongará gá ni. * **7:2** 7:2 Ụmụ ĩ ní Nyaá Gǎkū rĩ pi agá rĩ: Ílǐ ǎlu ǎlu agá, ụ'dụ ẹzĩrĩ, Yǎhúdĩ rĩ pi rikí adrií gǎkū rĩ pi agá Yẹrúsǎlémǎ gá, ǎngū Yúdáyǎ vé rĩ agá. Ílǐ pūkú sụ ọtú kọpi ẹ'bípịi rikí adrií gǎkū rĩ pi agá ǎngū ǎ'wí cínýǎfǎ rú rĩ agá 'dǎá, kọpi rikí ílǐ pūkú sụ ĩ ní adrizú gǎkū rĩ pi agá 'dǎri ígá. 'Í lǎ Lẹvítikǎ 23:39-43.

16 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ma ri tā mávē ni ímbá kuyé, ma ri tā 'bá ma ípēēpi rī vé rī ímbá. 17 'Bá lēēpi tā Múngú ní lēē ā 'okí rī 'duúpi ngaápi rī, ĩri ícō tā má ní 'oó rī nī áamá rá, dō ma ri tā íngápi Múngú vúgá ni ímbá, dōku ma ri tā mávē ni ímbá. 18 'Bá riípi ívé tā átápi ũgōgōlé rú rī, ĩri ri 'i íngú, 'bo 'bá riípi ēzī ngaápi 'bá 'i ípēēpi rī íngúzú rī, ĩri 'bá tā áda 'oópi ni, ĩri 'bá ũnjō ákó ni. 19 Mósē sē ĩmi ní tǎimbī rī rá, adri 'dīni kuyé? 'Bo ĩmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi tró tǎimbī Mósē vé rī 'duúpi ngaápi ni 'dǎáyo. Ngá ĩmi ní lēzú ma 'dīzú drázú rī ā'di?”

20 'Bá bītríká rī pi ní újázú ĩri ní kīnī, “Índrí ũnjí† fi mí drīgé gí, 'bá lēēpi mi 'dīpi rī ā'di 'i?”

21 Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Má ídrí ándúrú 'bá drā be ni ú'dú Sábátā vé rī gé, sē céré ĩmi ní āyāngará. 22 'Bo ĩmi rúkí tǎimbī Mósē vé ĩ ní rizú ágélé ē tī úlízú rī,‡ ĩmi ri anji āgō rī pi ā ágélé ē tī úlī ú'dú Sábátā vé rī gé. 'Bo mēre ágélé ē tī úlízú 'dīri í'dó 'i Mósē vúgá kuyé, í'dó 'i Ābūrámā vúgá. 23 Dō ĩ mvá ágóná ā ágélé ē tī lī ú'dú Sábátā vé rī gé rá, ā ñókí rí tǎimbī Mósē vé rī ku píri, tā sēēpi ĩmī éší ní vezú má ní 'bá ídrízú ú'dú Sábátā vé rī gé rī sī rī ā'di? 24 Lē ĩmi rikí 'bá rī pi vé rú'bá āmvé rī ndreé, kōpivé tā līzú āní ku, lē ĩmi līkí 'bá rī pi vé tā píri.”

Yēsū ri Kúrísitō 'i?

25 'Bá urukō'bée adri'bá Yērúsálémā gá 'dǎá rī pi rikí átá kīnī, “Ágó 'dīri adri nyo 'bá ambugu Yāhūdī rī pi vé rī pi ní lēē dijī drā rá rī 'i kuyé? 26 ĩmi ndrekí drī ká, ĩri ri átá gúnýá āsámvú gé, 'bá āzi átápi ĩri ā tā sī ũnjí ni tró 'dǎáyo. 'Bávē 'bá ambugu Yāhūdī vé rī pi nīkí nyo

ámá rá 'yozú kīnī, ádarú ĩri Kúrísitō 'i 'dīni rá? 27 'Bá nīkí vūrā ágó 'dīri ní íbízú ímúzú rī rá, Kúrísitō kǎdō ícá, 'bá āzi nī vūrā ĩri ní íbízú ímúzú rī ku.”

28 Yēsū kǎ rií 'bá rī pi ímbá Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dǎá, ri átá ú'dúkō be uru 'dǎá kīnī, “Ē, ĩmi nīkí ma rá, ĩmi nīkí vūrā má ní ímúzú rī rá. Má ímú nōgó mávē ũkpō sī kuyé, 'bá ma ípēēpi rī vé tā, ĩri tā áda, 'bo ĩmi nīkí ĩri kuyé. 29 'Bo á nī ĩri rá, ā'diātāsīyā má íbí ímú ĩri vúgálésīla, ĩpē ma ímúzú nī.”

30 'Bá ambugu Yāhūdī rī pi vé rī lēkí kōdō ĩri ruú, 'bo kōpi rúkí ĩri kuyé, ā'diātāsīyā lókí ĩrivé rī ní drī ícō kuyé rī sī. 31 'Bá bītríká rī pi āsámvú gé, 'bá kárakarā ē'yīkí Yēsū ri rá. Kōpi ní 'yozú kīnī, “Kúrísitō kǎdō ícá, ĩri nyo ímú tā āyázú āyāyā ni 'o ágó nōri vé rī ndē rá?”

Atala atala rī pi drīgé rī pi lēkí ā rúkí Yēsū ri

32 Fārúsī rī pi kǎ yī 'bá bītríká rī pi ri Yēsū ā tā ndrī, kōpi úmúkí ĩ atala atala rī pi drīgé rī pi be, kōpi ní āngaráwá ri'bá Jó Múngú vé rī ũtē'bá rī pi pēzú mužú Yēsū ri ruzú.

33 Yēsū ní 'yozú kīnī, “Ma adri ĩmi be nōgó lókí be mǎdǎ, kúru ma gō ma újǎ mu 'bá ma ípēēpi rī vúgá 'dǎá ũzi. 34 'Bo ĩmi ma ndǎ rá, ĩmi ícókí ma ísú ku. Vūrā má ní mužú adrizú rī, ĩmi ícókí caá 'a ni gé ku.”

35 Yāhūdī ambugu rī pi rikí átá ĩ āsámvú gé sī kīnī, “Ágó rī ní 'yozú kīnī 'bá ícókí 'i ísú ku rī, ágó rī lē mužú ngōlé? Ágó rī lē mužú 'bávē 'bá ĩ íré'bá adri'bá Gīrīkī rī pi āsámvú gé rī pi vúgá, lē Gīrīkī rī pi ímbá ĩndī?

36 Tā ĩri ní 'yoó kīnī, “ĩmi ímú ma ndǎ, 'bo ĩmi ícókí ma ísú ku, vūrā má ní mužú adrizú rī, ĩmi ícókí caá 'a ni gé 'dǎlé ku' 'dīri vé ífífi ā'di?”

† 7:20 7:20 Índrí ũnjí: ĩri ándúrú mǎlāyīkǎ Múngú vé rī pi vé āzi 'bū gé 'dǎá, ñō tǎimbī Múngú vé rī, Sātánā ri kōpivé āmbúgú. Múngú ídró kōpi 'bū gé 'dǎásī vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú índrí ũnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ízāngā sē vū drīgé nōgó. † lǎ l'dangará 12:7-9. ‡ 7:22 7:22 Tā ĩ ní ágélé ē tī úlízú rī: Múngú lū Ābūrámā ní kīnī, anji āgō Ābūrámā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ā úlīkí kōpi ā ágélé ē tī rá, lūzú kīnī, kōpi anji Múngú vé ni. † lǎ l'dóngará 17:9-14.

Yēsū ẹ̀zì yī́ ídri sḗepi rī vé tǎ

³⁷ Ẹ̀'ḍú Ẹ̀mù rī nyazú rī vé Ẹ̀ḍúṢ gé, Ẹ̀'ḍú 'dāri Ẹ̀'ḍú āmbúgú, Yēsū nga átá Ẹ̀'ḍúḱó be uru 'dǎá kīnī, “Bá rī dō yī́ úvǎ be, ẹ̀ ímú má vúgá nōó, ā mvu yī́ rī. ³⁸ 'Bá rī ẹ̀'yī́ dō ma rá, yī́ ídri sḗepi 'ḍiri ímú ídǐ ífū ĩri ẹ̀ ẹ̀sǐ agásǐ, sū́ Búkū Múngú vé rī ní 'yoó rī tǐnǐ.” ³⁹ Tǎ ĩri ní 'yoó yī́ ídri sḗepi 'ḍiri, ĩri ri Índrí Uletere ĩ ní ímú sḗ 'bá ālu ālu ĩri ẹ̀'yī́ 'bá gí rī pi ní rī 'i'da. Lókí 'dāri gé, Ẹ̀súzá sḗkí drī Índrí Uletere rī 'bá rī pi ní kuyé, ā'diātāsīyā Yēsū fi drī ũnyī ĩ ní ímúzá ĩri íngúzá 'dāri agá kuyé.

⁴⁰ 'Bá bǐtríká 'dǐ'bée kǎ tǎ Yēsū ní 'yoó 'ḍiri yī́, 'bá rī pi ā uruḱó kīnī, “Ádarú ágó adriipi nẹ̀bǐ rú rī, * ĩri 'dǐ.”

⁴¹ 'Bá rī pi ā uruḱó kīnī, “Ágó rī Kúrísitō 'i.”

Uruḱó ni pi kīnī, “Bá rī adri Kúrísitō 'i ku, Kúrísitō ri ímú āngū Gālíláyā vé rī gélésǐ íngóni íngóni?

⁴² Búkū Múngú vé rī lū uletere kīnī, ĩ ímú Kúrísitō ri tǐ ífū úyú Dǎwúḍǐ† vé rī agá, kǔrú Bētēlémē ĩ ní Dǎwúḍǐ ri tǐzú rī agá.”‡ ⁴³ 'Bá rī pi acokí ĩ āsámvú ĩrǐ Yēsū vé tǎ sǐ. ⁴⁴ 'Bá uruḱó lēkí ĩri ruḱú, 'bo 'bá āzi úló ruḱú 'bá ni kuyé.

Drīkoma Yāhúḍǐ rī pi vé rī gǎkí Yēsū ri ẹ̀'yīgá sǐ

⁴⁵ 'Bá Jó Múngú vé rī ũtē 'bá rī pi kǎ ĩ újǎ gōó atala atala rī pi drīgé rī pi vúgá āzini Fārúsǐ rī pi vúgá 'dǎá, atala atala rī pi drīgé rī pi Fārúsǐ rī

pi be zíkí kōpi kīnī, “Ími íjǐkí Yēsū ri ímúzá ĩndǐ kuyé āsǐ?”

⁴⁶ Kōpi ní újázú kīnī, “‘Bá yíkí āvū ni 'bá āzi átápi ágó 'ḍiri tǐnǐ ni kuyé.”

⁴⁷ Fārúsǐ rī pi kīnī, “Ũ'bā kpá ĩmǐ mǐ gí tǐnǐ āsǐ? ⁴⁸ 'Bá drīkoma rú Fārúsǐ rī pi be, 'bá āzi nyo 'bá āsámvú gé ĩrivé tǎ ẹ̀'yī́pi ni anigé? ⁴⁹ 'Bá bǐtríká Yēsū ā pámvú ũbǐ 'bá 'dǐ'bée nǐkí tǎimbǐ Mósē vé rī kuyé, kōpi tǎ ũnjǐ Ẹ̀sú Múngú drīgé rá.”

⁵⁰ Nǐkōdémā Fārúsǐ rī pi vé āzi ándúru muḱpi Yēsū vúgá 'dǎlé rī ní 'yozú kīnī, ⁵¹ “Tǎimbǐ 'bávé rī ā'yī nyo ĩ ní tǎ lǐzú 'bá āzi drīgé Ẹ̀súzá yíkí ĩrivé tǐ kuyé, āzini nǐkí ĩrivé tǎ 'oó rī kuyé 'dǐni rá?”

⁵² Kōpi ní újázú kīnī, “Mí kpá Gālíláyágú yǎ? 'Í lǎ drī Búkū Múngú vé rī kǎ, mi Ẹ̀sú sǐkí 'a ni gé 'dǎlé kīnī, nẹ̀bǐ ícǎ ífū āngū Gālíláyā vé rī agá ku.”

⁵³ Kúru 'bá ālu ālu ní 'dezú muḱú ívé āngá. §

8*Yēsū trū ũkú ọ̀wú rú rī*

¹ 'Bo Yēsū ní ívé rī 'dezú muḱú Írǎ Ōlívē vé rī gé 'dǎá. ² Kǎ muḱú adrií drū 'dǐni, Ẹ̀'bútǐ kǔnǐkǔnǐ, Yēsū gō muḱú ḍǐ Jó Múngú vé rī ā bóro gá 'dǎá. 'Bá bǐtríká rī pi trakí ĩ ĩri ā gǎrǎ gá sǐ kúrǔ, kúru ĩri ní úrízú vūgá 'dezú rizú 'bá rī pi ímbázú. ³ 'Bá ri 'bá tǎimbǐ ímbá 'bá rī pi Fārúsǐ rī pi be, kōpi ní ũkú ĩ ní ruḱú ágó be ni

§ 7:37 7:37 Ẹ̀'ḍú ẹ̀zǐrǐ Ẹ̀mù nyazú rī gé, atala rī pi yī́ íbē, kōpi jǐ Jó Múngú vé rī agá 'dǎá, Múngú ri íngúzá, Múngú ní yī́ sḗ ĩ ẹ̀'bǐpǐj ní rī sǐ. 'Bá rī pi kpá ímú Múngú ri íngú tǎkǐri ĩri ní ímú sḗ ĩ ní rī sǐ Ẹ̀'ḍú Ẹ̀ḍú vé rī pi gé. Ẹ̀'ḍú Ẹ̀mù nyazú rī vé Ẹ̀ḍú gé, atala rī pi jǐkí yī́ Jó Múngú vé rī agá 'dǎá ku. 'Bo 'bá rī pi ri Múngú ri íngú āngū Múngú ní sḗ ĩ ní adrizú 'a ni gé rī sǐ. Āngū 'ḍiri agá, yī́ rī pi ambamba, āzini Múngú sḗ ngá kōpi ní lēé rī pi ārēvú céré rá. Ẹ̀'ḍú Ẹ̀ḍú vé 'dāri rī gé, Yēsū kīnī, “‘Bá rī ẹ̀'yī́ dō ma rá, yī́ ídri sḗepi 'ḍiri ímú ídǐ ífū ĩri ẹ̀ ẹ̀sǐ agásǐ.” * 7:40 7:40 Nẹ̀bǐ rī: Kōpi rikí átá nẹ̀bǐ Mósē ní 'yoó ĩri ímú rá rī vé tǎ sǐ. Nẹ̀bǐ Mósē ní 'yoó 'ḍiri Yēsū 'i. 'Í lǎ Dētōrōnómē 18:15-18; Yūwání 6:14; Ẹ̀zǐ 3:22-23; Ẹ̀zǐ 7:37. † 7:42 7:42 Dǎwúḍǐ: Múngú Ẹ̀pē Dǎwúḍǐ ri adrií 'bǎgú Ísērélē rī pi vé ni, ẹ̀zǐ kīnī, 'bǎgú ú'dǐ ri ímú ífū ĩrivé úyú agá, ĩri mǎlǔngǎ rī ru muḱú 'dǎni 'dǎni, 'bǎgú rī Yēsū Kúrísitō 'i. 'Í lǎ Sǎwúmā 132:11-12; Ẹ̀zǐ 2:30. Tǐkí Dǎwúḍǐ ri Ẹ̀sú ākūdē ílǐ rī ca élifū ālu (1,000) gí, ílǐ 'dāri gé, Ẹ̀sú tǐkí drī Yēsū Kúrísitō ri kuyé. 'Í lǎ 2 Sámūélē 5:2; Míká 5:2; Mátáyo 2:1; Lúkǎ 2:1-6. ‡ 7:42 7:42 Tǐkí Yēsū ri Bētēlémē gá, úyú Dǎwúḍǐ vé rī agá. 'Í lǎ Lúkǎ 2:4-7; Mátáyo 2:1-6.

§ 7:53 7:53 Átángá véřęš 7:53-8:11 agá 'dǐ'bée, búkú Yūwání vé ĩ ní sǐ Gǐrǐkǐ tǐ sǐ drīdrǐ rī agá 'dǎáyo, 'bo gókí sǐ búkú Yūwání vé vúlé rī agá rá.

ijjú, kôpi 'bâkí ìri pá tuú 'bá bîtríká 'dî'bée ɛndrɛtî gé, ⁴ kôpi ní 'yozú Yésù ní kînî, "'Bá ãngũ ímbápi rî, ùkú nōri rúkí ìri ágó be. ⁵ Tãimbî Mósê vé rî 'yo 'bá ní kînî, ùkú tâ 'oópi 'dîni 'dîri ã úvîkí ìri írã sî drãá 'dîsî rá. Nóni mi 'yo íngóni?" ⁶ Kôpi zîkí tâ rî 'dîni, lészú létî ndázú Yésù ã 'yo rí tâ, ì újâkí rí tâ ânî Yésù drîgê bēnî.

'Bo Yésù ní ɔvűzú vűgá, í'dózú tâ sîzú nyôókú gé 'dîgê únyófi sî. ⁷ Kôpi kâ rií Yésù ri uzîjî muzú drîgélê, Yésù ní kúru ngazú uru sî, 'yozú kôpi ní kînî, "Ìmi ãsámvú gé 'dîgê, 'bá rî dô ùnjîkányã ãkó, ã í'dó ùkú rî vîjî." ⁸ Yésù ní kpá gōzú ɔvűzú tâ rî sîzú nyôókú gé 'dãá dîjî.

⁹ 'Bá ùkú rî tō'bá 'dî'bée kâ tâ Yésù ní 'yoó 'dîri yîjî, kôpi 'dekí rií ì unjeé muzú ãlu ãlu, ãrãkã rî pi í'dókí ì unjeé muzú drîdrî, kukí Yésù pi pá tuú kuú ùkú rî be 'dãlé. ¹⁰ Yésù ní ngazú uru sî, ìri ní ùkú rî zîzú kînî, "'Bá mi tō'bá rî pi íngãá? 'Bá mi tō'bá 'yo'bá kînî, mí 'o ùnjîkányã rî pi vé ãlu kukí 'dîgê rá?"

¹¹ Ùkú rî ní újâzú kînî, "Ãmbúgú mávé rî, 'bá ma tō'bá rî pi, ãlu ni acepi ni 'dãáyo."

Yésù ní 'yozú kînî, "Á lî tâ mí drîgê ku, 'í 'de mujú, ã gōkí ùnjîkányã 'oó dîjî ku."

Yésù ri dî ùtúná rú vű drîgê nōgó

¹² Yésù gō átá 'bá rî pi ní dîjî kînî, "Ma ri ãngũ ìmgbērê ùtúná rú 'bá vű drîgê nōgó rî pi drîgê nî. 'Bá mã pámvú ùbîipi rî, ícô ɛcî ìnîná agásî ku, ùtúná ãngũ ìmgbērēepi rî ìri ɛ drî ko muzú tâ ídri ísúzú rî gé nî."

¹³ Fãrúşî rî pi ní 'yozú Yésù ní kînî, "Mi ri mívê tâ átá ùgōgōlé rú, tâ mí ní átá 'dî'bée cérê ùnjō."

¹⁴ Yésù ní újâzú kôpi ní kînî, "Mã ri dô mávé tâ átá ùgōgōlé rú drããsîyã, ma ri tâ áda 'dîri átá, ã'diãtãsiyã á nî vűrã má ní ímúzú rî rá, ãzini á nî vűrã má ní muzú rî rá. 'Bo ìmi nîkí vűrã má ní íbízú ímúzú, dôku má ní rizú muzú rî kuyé. ¹⁵ Ìmi

ri tâ rî lî rú 'bá rú 'bá, á lî tâ 'bá ãzi drîgê ku. ¹⁶ 'Bo té dô ma tâ lî rá, tâ má ní lîjî rî, ìri adri pîrî, ã'diãtãsiyã má adri ɔ'dúkúle ku tâ rî ã lîngará gá, 'bã mã ɛtêpi ma ìpēepi rî be. ¹⁷ Sîkí ìmivê búkú tãimbî vé rî agá kînî, 'bá ìrî tâ rî ndre 'bá ì mî sî rî pi ɛtîkí dô tâ rî rá, tâ kôpi ní ɛtîjî 'dîri, ìri tâ áda. ¹⁸ Ma ri mávé tâ ùlú ùgōgōlé rú, mã ɛtêpi ma ìpēepi rî, ìri mávé tâ ìri ní ndrêé 'ì mî sî rî ɛtî nî."

¹⁹ Kôpi ní Yésù ri zîzú kînî, "Mí ɛtêpi ri íngōlé?"

Yésù ní újâzú kôpi ní kînî, "Ìmi nîkí ma kuyé, ãzini ìmi nîkí kpá mã ɛtêpi ri kuyé. Ìmi nîkí té dô ma rá, ìmi té ícô mã ɛtêpi ri nî rá." ²⁰ Yésù ri tâ 'dîri átá ísúzú ìri ri 'bá rî pi ímbá Jó Múngú vé rî ã bóró gá sōndúkú ì ní rizú ngá úmúzú 'bãzú rî ã gãrã gá. 'Bo 'bã ãzi rú tró ìri kuyé, ã'diãtãsiyã ìrivê sã ì ní ìri 'dîzú rî ní drî ícô kuyé rî sî.

²¹ Yésù ní gōzú átázú kôpi ní dîjî kînî, "Ma ri mu mu, 'bo ìmi ímú ma ndã rá, ìmi dô ri ùnjîkányã 'o muzú drîgélê, ìmi ímú ùdrã ku ùnjîkányã agá. Vűrã mã ní muzú rî, ìmi ícókí muú ãnî ku."

²² Yãhúdî rî pi vé drîkoma rî pi ní 'yozú kînî, "Yésù ní 'yozú 'bã ícókí caá vűrã 'í ní muzú rî gé 'dãlé ku rî, Yésù lē déna 'i 'dîjî drãá rá?"

²³ Yésù ní újâzú kôpi ní kînî, "Ìmi 'bã nyôókú drîgê nōgó ni, mã íbî ímú 'bű gélésîla, ìmi 'bã nyôókú nōri vé ni, 'bo mã adri 'bã nyôókú nōri vé ni ku. ²⁴ Á lű ìmi ní rá, ìmi ɛ'yîkí dô 'yozú kînî 'bã mã ní 'yoó rî, ìri ma 'i kuyé, ìmi ímú ùdrã ku ùnjîkányã agá."

²⁵ Kôpi ní ìri zîzú kînî, "Mí ã'di 'i?"

Yésù ní újâzú kôpi ní kînî, "Mã ní té 'yoó ìmi ní drîdrî rî tîni, 'bã rî ma 'i. ²⁶ Á nî ìmivê ùnjîkányã ã tâ rá, mã té ícô tâ lî ìmi drîgê rá, 'bo 'bã mã ìpēepi rî vé tâ pîrî. Ma ri tâ mã ní yîjî vú ni gé rî ùlú 'bã vű drîgê rî pi ní."

27 'Bo kôpi ámákí kuyé 'yozú kînî, Yésũ ri tâ 'í Ètèpî vé rî átá. 28 Kúru Yésũ ní 'yozú kôpi ní kînî, "Ma 'Bá Mvá 'i, ìmi ingakí dō ma pèti alambaku sígè gí ká, ìmi kúru nî áamá 'yozú kînî, 'bá rî ma má ní 'yoó ma 'i rî 'i. Á 'o tâ mávé ũkpō sî ó'dúkùlè ku, ma ri 'yèṅá tâ má Ètèpî ní èzî má ní rî ũlũ. 29 'Bá ma Ìpèépi rî, Ìri má be trù álu, ku ma ó'dúkùlè kuyé, ã'diātāsīyā ú'dú céré tâ má ní 'oó rî Ìri ní àyīkō sē." 30 Yésũ ká tâ rî átá 'dîni, 'bá kárakará è'yīkí Ìri rá.

Anji Ābūrámā vé rî pi

31 Yésũ ní 'yozú Yāhūdî 'i è'yī'bá gí rî pi ní kînî, "Tā má ní ímbá rî, ìmi 'dukí dō ngaá rá, ìmi ádarú 'bá má pámvú ũbî'bá ni pi. 32 Ìmi ícò tâ áda rî nî rá, tâ áda rî, Ìri ícò ìmi oyú adringará túgèrî rú rî agásî rá."

33 Kôpi ní újázú Ìri ní kînî, "Bā nō'bée úyú Ābūrámā* vé ni, 'bá adrikí túgèrî 'bá āzi vé ni kuyé píri, ngá mí ní 'yozú kînî, 'i 'bá oyú adringará túgèrî rú rî agásî rî ã'di?"

34 Yésũ ní újázú kôpi ní kînî, "Ádarú á 'yo ìmi ní, 'bá ũnjīkānyā 'o'bá rî pi, kôpi túgèrî ũnjīkānyā vé ni. 35 'Bá túgèrî rú rî adri 'bèti āsámvú gé 'dīgè mužú nyonyo ku, 'bo mvá 'i ní tî 'bèti 'dīri agá rî, Ìri adri 'bèti 'dīri agá mužú nyonyo nî. 36 Ma Mvá rú, má oyú dō ìmi Ìfū ũnjīkānyā agásî gí, ũnjīkānyā gō vūrā Ísú èzî ngazú ìmi be ku. 37 Á nî rá ìmi úyú Ābūrámā vé ni, 'bá urukō ìmi āsámvú gé 'dīgè lēkí ma 'dī, ã'diātāsīyā tâ má ní átá rî ní fí ìmí èsî agá 'dāá kuyé rî sî. 38 Ma ri tâ má ní ndree má Ètèpî vúgá 'dālè rî ũlũ ìmi ní, 'bo ìmi ri tâ ìmi ètèpî ní ũlũ ìmi ní rî 'du nga."

39 Kôpi ní újázú Yésũ ní kînî, "Bávè è'bīpi Ābūrámā 'i."

Yésũ ní 'yozú kôpi ní kînî, "Ìmi dō anji Ābūrámā vé ni, ìmi té èzî Ābūrámā ní ngaá rî 'du nga rá. 40 Má ũlũ ìmi ní tâ áda má ní yî Múngú vúgá rî, 'bo ìmi ri lèti ndā ũkpō sî lèzú ma 'dizú. Ābūrámā 'o tâ āzi 'dīri tîni kuyé. 41 Ìmi ri tâ ìmi ètèpî ìmi tîpi rî ní ũlũ rî 'du nga."

Kôpi ní újázú kînî, "Bávè ètèpî adri túngú kuyé, 'bávè Ètèpî, Ìri Múngú 'i."

Anji ādróko vé rî pi

42 Yésũ ní 'yozú kôpi ní kînî, "Múngú ã adri té dō ìmi Ètèpî, ìmi té ma lèlè, ã'diātāsīyā má íbî ímú Ìri vúgálésīla, má ímú nōgō má drî sî kuyé, má Ètèpî Ìpè ma ímúzú nî.

43 Tā má ní 'yoó ìmi ní rî lè fí ìmi drīgè ku āsî? Tā rî fí ìmi drīgè ku, ã'diātāsīyā ìmi lēkí tâ má ní 'yoó rî 'duú ngaá ku! 44 Ādróko† ri ìmivè ètèpî, ìmi ri tâ Ìri ní lèé rî pi 'du nga áyu. 'Ídóngará gá 'dāá, Ìri 'bá āngū ú'dīpi ni, gā tâ áda rî sî, tâ áda vú ni gé 'dāayo, kādō rií átá, Ìri ri átángá ũnjō vé ni pi átá, Ìri ũnjō'bá, Ìri ètèpî ũnjō vé ni. 45 Má kādō rií tâ áda rî átá ìmi ní, ìmi lēkí mávé tâ è'yī ku āsî? 46 Ìmi āsámvú gé 'dīgè 'bá 'yoópi kînî, á 'o ũnjīkānyā rá rî ã'di 'i? Ma dō ri ìmi ní tâ áda rî átá, ngá ìmi ní mávé tâ è'yīzú ku rî ã'di? 47 'Bá adriipi Múngú agá rî, Ìri ícò Múngú vé tâ yî rá, ìmi ní tâ Múngú vé rî yî ku rî sî, lū uletere 'yozú kînî, ìmi adrikí anji Múngú vé ni ku."

Yésũ pi vé tâ Ābūrámā be rî

48 Yāhūdî rî pi ní 'yozú Yésũ ní kînî, "Tā 'bá ní 'yoó mí Sāmāriyāgú, índrî ũnjî ású mí gí 'dīri, Ìri pīrî!"

49 Yésũ ní újázú kôpi ní kînî, "Índrî ũnjî ású ma kuyé, má Ìnjî má Ètèpî ri Ìnjînjî, 'bo ìmi Ìnjîkí ma kuyé. 50 Ā lè ma íngú ũgōgōlé rú ku, Múngú ri

* 8:33 8:33 Ābūrámā: Múngú zî Ābūrámā ri kînî, ā ku ívé 'bá 'bèti āsámvú gé rî pi, ā ku ívé āngū, ā 'de mužú āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri è'bīpi Yāhūdî rî pi vé rî, tîkí Ìri ílî élfū álu mūdūrūlū ārō (1,800) gé, Ísú tîkí drî Yésũ ri kuyé. 'Í lā 'Ídóngará 12-25. † 8:44 8:44 Ādróko: Ādróko vé rú Sātānā 'i, Ìri āmbúgú índrî ũnjî rî pi drīgè, gā tâ Múngú vé ri 'dugá ngagá sî 'bū gé 'dālè. Múngú ídrō ādróko ri índrî ũnjî rî pi be 'bū gé 'dāásî nî. 'Í lā 'Ídangará 12:7-9.

ma íngú nǐ, ĩri 'bá tā lípǐ ni. ⁵¹ Tā má ní 'yoó ĩmi ní 'dĩri tā áda, 'bá mávé tā 'duyǐpi ngaápi rá rǐ, ícǒ drāá ālujáni ku.”

⁵² Kúru Yāhúdǐ rǐ pi ní 'yozú Yēsū ní kǐnǐ, “Bá nǐkǐ rá índrǐ ũnjǐ ású mi gǐ! Ābūrámā drā rá, nēbǐ rǐ pi ũdrákǐ kpá rá, 'bo mí kǐnǐ, 'bá rǐ yǐ dō mívé ú'dúkǒ rá, ícǒ drāá ālujáni ku. ⁵³ 'Í ndē nyo 'bá ẹ'bǐpǐ Ābūrámā ri rá? Ābūrámā drā rá, nēbǐ rǐ pi ũdrákǐ kpá rá. Mí ũsǐ mí kǐnǐ, mi 'dǐgé ǎ'dǐ 'i?”

⁵⁴ Yēsū ní újázú Yāhúdǐ rǐ pi ní kǐnǐ, “Má íngú dō ma ũgōgōlé rú, ĩri ẹzǐ ákǒ. 'Bá riǐpi ma íngúpi rǐ, ĩri má Ẹtépǐ ĩmi ní kpá 'yoó, ĩri Múngú ĩmivé ni rǐ 'i. ⁵⁵ ĩmi nǐkǐ ĩri kuyé, 'bo á nǐ ĩri rá. Á 'yo té dō á nǐ ĩri kuyé, 'dĩri té lǔ 'yozú kǐnǐ, ma ũnjǒ rú, sǔ ĩmi tǐni. 'Bo á nǐ ĩri rá, ma ri tā ĩri ní lǔú má ní rǐ 'du nga. ⁵⁶ ĩmi ẹ'bǐpǐ Ābūrámā ri āyǐkǒ sǐ kǐnǐ, 'í lē mávé ímúngará vǔgá nǒó rǐ ndree 'i mi sǐ, ndre rá, āyǐkǒ fǔ ĩri ǎnǐ rá.”

⁵⁷ Yāhúdǐ rǐ pi ní 'yozú Yēsū ní kǐnǐ, “Mívé ílí ca pǔkǔ tǔwǔ kuyé píri, ngá mí ní 'yozú 'í ndre Ābūrámā ri rá rǐ ǎ'dǐ?”

⁵⁸ Yēsū ní újázú kǔpǐ ní kǐnǐ, “Tā má ní 'yoó ĩmi ní 'dĩri tā áda, ĩ ní drǐ Ābūrámā ri tǐzú kuyé rǐ gé, ǐsǔ ákǔdē ma anigé.” ⁵⁹ Yēsū kǎ tā rǐ 'yoó 'dǐni, kǔpǐ ní írǎ anjǐná u'duzú ĩ drǐgé sǐ, lēzú Yēsū ri úvǐzú drǎzú 'dǐisǐ rá, 'bo Yēsū zǔ 'i rá, nje 'i fǔú Jǒ Múngú vé rǐ ǎ bǒró gǎ sǐ ǎmvé.

9

Yēsū zǐ ágó mi be ẹsǐpi gǐ ni ẹ mi

¹ Yēsū kǎ rií 'deé mužú, ĩri ní ágó ǎzi ĩ ní tǐjǐ mi be ẹsǐpi gǐ ni ndrezú. ² 'Bá ĩri ǎ pámvú ũbǐ'bá rǐ pi ní ĩri zǐzú kǐnǐ, “Ímbápi, ágó 'dĩri tǐkǐ mi ákǒ ũnjǐkǎnyǎ ǎ'dǐ vé rǐ sǐ? Mi ní ẹsǐ ũnjǐkǎnyǎ ĩri ní 'oó rǐ sǐ yǎ, dǒku ũnjǐkǎnyǎ ẹtépǐ pi ní 'oó ẹndrǐpǐ be rǐ sǐ?”

³ Yēsū ní újázú kǔpǐ ní kǐnǐ, “Adri 'yozú kǐnǐ tǐkǐ ĩri ífǔú mi ákǒ

ũnjǐkǎnyǎ ĩri ní 'oó rǐ sǐ kuyé, dǒku ũnjǐkǎnyǎ ẹtépǐ pi ní 'oó ẹndrǐpǐ be rǐ sǐ kuyé. Tǐkǐ ĩri ífǔú mi ákǒ 'dǐni, ǎ ndrekǐ rǐ ũkpǒ Múngú vé ǎngǔ ídrǐzú rǐ rǔ'bá ni gé bēnǐ. ⁴ Lē 'bá ngakǐ ẹzǐ 'bá ma ǐpēpǐ rǐ vé rǐ, ǐsǔzú ǎngǔ rǐ ní drǐ adrǐzú ũtǔǔná rú nǒ. ĩnǐná ri ímǔ 'dǐi'dǐ, 'bá ǎzi ícǒ tā ǎzi 'oó ǎnǐ ku. ⁵ Lókǐ má ní drǐ adrǐzú vǔ drǐgé nǒgǒ rǐ gé, ǎ ri ǎngǔ imgbērē ẹtǔǔná rú vǔ drǐgé nǒgǒ.”

⁶ Yēsū kǎ tā rǐ 'yoó 'dǐni, ĩri ní tǔsǔ wezú nyǒǒkǔ gé 'dǎá, ĩri ní ũtrǐtrǐ usazú tǔsǔ rǐ sǐ, bēzú ágó rǐ mi gé 'dǎá. ⁷ ĩri ní 'yozú ágó rǐ ní kǐnǐ, “'Í mu mí mi ũjǐ kídǐ ĩ ní zǐjǐ Sǐlómǔ rǐ gé 'dǎá.” Rǔ Sǐlómǔ 'dĩri vé ífǐfǐ ĩri “Pēngará.” Kúru ágó rǐ ní mužú 'i mi ũjǐzú kídǐ rǐ gé 'dǎá, ágó rǐ kǎ rií ǐgǒó ímǔzú ívé ǎngá nǒlé, mi ni ri ǎngǔ ndre rá.

⁸ 'Bá 'bētǐ be ǐnyǐná ĩri ǎ gǎrǎ gǎ rǐ pi, ǎzini 'bá ǎndúrú ĩri ndre 'bá lókǐ ĩri ní adrǐzú mi ákǒ rizú ngá mǎzú rǐ gé rǐ pi ní zǐzú kǐnǐ, “Ágó 'dĩri adri nyo ǎndúrú mi ákǒ riǐpi ngá mǎápi 'bá rǐ pi vǔgá rǐ 'i kuyé?”

⁹ 'Bá urǔkǒ 'bée kǐnǐ, “'Bá rǐ ĩri 'i.” 'Bá urǔkǒ 'bée kǐnǐ, “'Bá rǐ adri ĩri 'i kuyé, 'bo ágó rǐ índre sǔ ágó mi ákǒ 'dǎri tǐni.”

'Bo ágó rǐ kǐnǐ, “'Bá rǐ ma 'i ǎndúrú riǐpi ngá mǎápi rǐ.”

¹⁰ 'Bá rǐ pi ní ágó rǐ zǐzú kǐnǐ, “Mi mi zǐ 'i ǎngǔ ndree ngóni ngóni?”

¹¹ Ágó rǐ ní újázú kǔpǐ ní kǐnǐ, “Ágó 'bá rǐ pi ní zǐjǐ Yēsū 'dĩri usa ũtrǐtrǐ, ĩri ní bēzú má mi gé, ĩri ní 'yozú má ní kǐnǐ, má mu má mi ũjǐ kídǐ ĩ ní zǐjǐ Sǐlómǔ rǐ gé 'dǎá. Má ní kúru 'dezú mužú má mi ũjǐzú kídǐ rǐ gé 'dǎá, sēzú nóni má mi ní ǎngǔ ndrezú nǒ.”

¹² Kǔpǐ ní ágó mi ákǒ rǐ zǐzú kǐnǐ, “Ágó rǐ íngǎá?”

Ágó rǐ ní újázú kǐnǐ, “Á nǐ má kuyé.”

Fǎrúsǐ rǐ pi lēkǐ nǐjǐ ágó mi be ẹsǐpi gǐ rǐ ẹ mi zǐ 'i ngóni ngóni

13 Kúru kôpi ní ágó ándúru mí ãkó rĩ jizú muzú Fārúsĩ rĩ pi vúgá 'dálé.
14 Ú'dú Yésũ ní ũtrêtrê usazú, ágó rĩ ě mí zizú āngũ ndrezú 'dāri, ĩri ú'dú Sābatā vé rĩ. 15 Fārúsĩ rĩ pi ní ágó rĩ zizú kīnĩ, “Mĩ mí zĩ 'i āngũ ndreé ngóni ngóni?”

Ágó rĩ ní újázú kīnĩ, “Ágó rĩ bē ũtrêtrê má mí gé, má ní muzú mā mí ũjizú, mā mí ní 'i zizú āngũ ndrezú nō.”

16 Fārúsĩ rĩ pi acokí ĩ āsámvú ĩrĩ, urukô'bée kīnĩ, “Ágó tā 'oópi 'dĩri íbí ímú Múngú vúgálésĩ kuyé, ā'diātāsīyā ĩri ri ězĩ nga ú'dú Sābatā vé rĩ gé.”*

Urukô'bée kīnĩ, “Bá ũnjĩkányā be rĩ, ĩri ícó tā āyāzú āyāyā ni 'o 'dĩri tĩni íngóni?” Kúru Fārúsĩ rĩ pi acokí ĩ āsámvú ĩrĩ Yésũ vé tā sī.

17 Kôpi gōkí ĩ újá ágó ándúru mí ãkó rĩ zĩ kīnĩ, “Mĩ kīnĩ, ágó rĩ zĩ mí mí nĩ pírĩ, mí átá ĩrivé tā sī íngóni?”

Ágó ándúru adriípi mí ãkó rĩ ní újázú kīnĩ, “Ágó rĩ, ĩri nēbĩ.”

18 Yāhúdĩ rĩ pi vé drĩkoma ě'yĩkí ālunāni 'yozú kīnĩ, ágó rĩ ándúru mí ãkó, nóni āngũ ndreépi 'dĩ 'dĩni kuyé. Kôpi ní ágó rĩ vé ětēpi pi zizú ímúú ěndrēpi be ĩ vúgá nōlé. 19 Kôpi ní ágó rĩ vé ětēpi pi zizú ěndrēpi be kīnĩ, “Mvá nōri nyo ĩmivé ni? ĩmi tĩkí nyo ĩri kú mí ãkó nóni? Dō mvá rĩ ĩ ní ándúru tĩjĩ mí ãkó rĩ, mí ní nóni ri āngũ ndre ndre ngóni ngóni?”

20 Ágó rĩ vé ětēpi pi ěndrēpi be, kôpi ní újázú kīnĩ, “Mvá rĩ 'bávé ni, 'bá tĩkí ĩri kú mí ãkó 'dĩni. 21 'Bo mí ní zĩ dō 'i āngũ ndreé ngóni yā, 'bá nĩkí kuyé, ā'di zĩ dō ĩri ě mí āngũ ndrezú nĩ yā, 'bá nĩkí kuyé. 'Bo ĩri 'bá mbaápi āmbúgú gĩ ni, ĩri ícó ívé tā átá 'i tĩ sī nĩ, lē ĩmi uzĩkí tā rĩ tĩ ní gé.” 22 ětēpi pi ěndrēpi be 'yokí tā rĩ 'dĩni, ā'diātāsīyā kôpi rikí drĩkoma Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi ruú, ā 'okí rĩ ĩ ũnjĩ ku, ā'diātāsīyā drĩkoma Yāhúdĩ

rĩ pi vé rĩ pi drōkí tĩ kīnĩ, 'bá 'yoópi Yésũ ri Kúrísítō rĩ, ĩ ĩri dro fũ Jó Múngú ri Zizú rĩ agásĩ āmvé. 23 Tā 'dĩri sē ětēpi pi ěndrēpi be kôpi ní tā rĩ 'yozú ānĩ kīnĩ, “Ágó rĩ 'bá mbaápi āmbúgú gĩ ni, ĩri ícó ívé tā átá 'i tĩ sī nĩ.”

24 Kôpi ní ágó ándúru adriípi mí ãkó rĩ zizú ĩgōzú ĩ vúgá nōó dījĩ, kôpi ní ĩri zizú kīnĩ, “Mĩ átá tā áda rĩ áyu Múngú ěndrēpi gé, 'bá nĩkí rá ágó 'dĩri 'bá ũnjĩkányā be ni.”

25 Ágó ándúru mí ãkó rĩ ní újázú kīnĩ, “ĩri dō ũnjĩkányā be yā, dō ĩri ũnjĩkányā ãkó yā, á nĩ mā kuyé. Ngá má ní nĩ rá rĩ, ándúru ma mí ãkó, á ndre āngũ ku, 'bo nóni ma āngũ ndre rá.”

26 Kôpi ní ágó ándúru mí ãkó rĩ zizú kīnĩ, “Ágó rĩ 'o ā'di mí mí ní 'i zizú āngũ ndrezú ānĩ?”

27 Ágó rĩ ní újázú kīnĩ, “Á lū té ĩmi ní tā rĩ rá, ĩmi lēkí tā má ní 'yoó rĩ yĩ ku, ngá ĩmi ní lēzú tā rĩ yizú dījĩ rĩ ā'di? ĩmi lēkí kpá ufuú adrií 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi rú?”

28 Kúru kôpi ní ágó ándúru mí ãkó rĩ ě drĩ ínjázú kīnĩ, “Bá beni riípi ĩri ā pámvú ũbĩpi rĩ mi 'i, 'bo 'bá 'bávé rĩ Mósē ā pámvú ũbĩ. 29 'Bá nĩkí rá Múngú átá Mósē be rá, 'bo ágó ĩ ní zĩ Yésũ 'dĩri íbí dō ímú ngōósila yā, 'bá nĩkí kuyé.”

30 Ágó ándúru mí ãkó rĩ ní újázú kīnĩ, “Ágó 'dĩri zĩ mā mí nĩ, 'bo ĩmi kīnĩ ágó 'dĩri íbí dō ímú ngōósila yā, ĩmi nĩkí kuyé, tā 'dĩri íngóni íngóni!

31 'Bá nĩkí rá Múngú yĩ 'bá ũnjĩkányā be rĩ pi vé tā ku, ĩri 'bá 'i ĩnjĩ'bá, āzini ívé tā 'dú'bá nga'bá rĩ pi vé tā yĩ áyú. 32 Í'dózú ĩ ní vũ rĩ gbingará gá 'dāá, 'bá āzi yĩ drĩ 'yozú kīnĩ, 'bá āzi zĩ 'bá ĩ ní tĩjĩ mí ãkó ni ě mí ālunāni kuyé. 33 Ágó 'dĩri ě ímú dō Múngú vúgálésĩ kuyé, ícó té tā 'dĩri 'oó ku.”

34 Kôpi ní újázú ĩri ní kīnĩ, “Mĩ 'bá ĩ ní tĩjĩ ũnjĩkányā be 'dĩri, mí

* 9:16 9:16 ĩri ri ězĩ nga ú'dú Sābatā vé rĩ gé: Múngú 'yo kôpi ní kīnĩ, kôpi ā ngakí ězĩ ú'dú Sābatā vé rĩ gé ku. 'Í lā Wūngará 20:8-11. 9:24 9:24 Yósūwā 7:19

'bâ ímbá ngóni ngóni?" Kòpì ní ìri drozú fūzú Jó Múngú ri Zìzú rī agásī āmvé.

Fārúsī rī pi índrékí sū 'bá mì be ẹ̀sī' bá gí rī pi tìni

³⁵ Yèsū ká yìi kìnī, drokí ágó ándúrú mì ákó rī fūú Jó Múngú ri Zìzú rī agásī āmvé gí, ìri ní ágó rī ndāzú ísùzú, ìri ní ágó rī zìzú kìnī, "Mí ẹ̀'yì nyo 'Bá Mv́a rí rá?"

³⁶ Ágó rī ní újázú Yèsū ní kìnī, "Āmbúgú mávé rī, 'bá mí ní 'yoó 'Bá Mv́a rī ã'di 'i? 'Í lū má ní, mà ẹ̀'yì rí ìri."

³⁷ Yèsū ní 'yozú ìri ní kìnī, "Ágó rī, ìri mí ní ndree, riipi átápi mí be nõ."

³⁸ Ágó rī ní 'yozú kìnī, "Mávé Úpí, má ẹ̀'yì gí." Kúru ágó rī ní 'dezú ìri ìnjìzú.

³⁹ Yèsū ní 'yozú kìnī, "Má ímù vū drīgé nõgó 'bá rī pi vé tã lī,† 'bá adri' bá mì ákó rī pi ã ndrekí rí āngū, āzini 'bá mì be āngū ndre' bá ndre ndre rī pi ã adrikí rí mì ákó."

⁴⁰ Fārúsī pá tu' bá 'dálé rī pi ã urukọ ní Yèsū ri zìzú kìnī, "Mí ẹ̀sū, mí kìnī, 'bá kpá mì ákó?"

⁴¹ Yèsū ní 'yozú kòpì ní kìnī, "Ádarú té dō ìmi mì ákó, ícókí té tã lī ìmi drīgé ùnjìkányā ìmi ní 'oó rī sī ku, 'bo ìmi kìnī, ìmi ri āngū ndre ndre, sē ìmi áwíkí adrii kuú ìmivé ùnjìkányā be ùgōgō."

10

Nāpí 'bá kábìlō úcépi rī vé rī

¹ Yèsū ní átázú kìnī, "Ádarú á 'yo ìmi ní, 'bá ítúpi ífípi kōró agá nõó ābi drīgé sī, ífípi kẹ̀tìlè gā sī kuyé rī, ìri ẹ̀gú' bá, āzini ìri 'bá ngá aliipi ni. ² 'Bá ífípi kōró rī vé kẹ̀tì gè sī rī, ìri 'bá riipi kábìlō úcépi rī 'i. ³ 'Bá kábìlō útēpi rī ìri kẹ̀tì rī zì 'bá kábìlō úcépi rī ní ífízú āní kōró agá nõó. 'Bá kábìlō úcépi rī ívé kábìlō rī pi zì rú sī, kábìlō rī pi ìrivé ẹ̀'dúkọ nī á má rá, ìri kòpì ẹ̀ drī ko fū mụzú

āmvé nī. ⁴ Kādō ívé kábìlō rī pi traá céré, ìri 'de drīdrī, kábìlō rī pi mụ ìri ã vùdrī gè sī, ã'diātāsīyā kòpì nīkí ìrivé ẹ̀'dúkọ á má gí. ⁵ Kòpì mụkí 'bá kòpì ní nīi kuyé rī ã vùdrī gè sī ku, kòpì ápá ìri sī ápápā, ã'diātāsīyā kòpì nīkí ìri ã ẹ̀'dúkọ á má kuyé." ⁶ 'Bo nāpí Yèsū ní átá kòpì ní 'dīri, tã ni fi ālujání kòpì drīgè kuyé.

⁷ Yèsū gō tã 'dīri átá dīi kìnī, "Ádarú á 'yo ìmi ní, ma kẹ̀tì kábìlō rī pi ní ífízú kōró agá nõó rī 'i. ⁸ 'Bá céré ímù' bá má sī drīdrī rī pi ẹ̀gú' bá, āzini kòpì 'bá rī' bá āngū ali' bá ni pi, 'bo kábìlō rī pi yìkí kòpì ẹ̀ tì kuyé. ⁹ Ma kẹ̀tì, 'bá céré ífí' bá kẹ̀tì rī gè sī rī pi, kòpì ídrīngará ísù rá. 'Bá ímù' bá trāá má vùgálésī rī pi āzini fū' bá āmvé rī pi, kòpì ānyāngā ísù rá. ¹⁰ Ẹ̀gú' bá vé ẹ̀zì, ìri rizú ngá ẹ̀gúzú, āngū ú'dízú, āzini ngá izazú. Mávé ímùngará nõri, má ímù ìmi ní ídri 'dání' dání depepi ku rī sēé.

¹¹ "Ma 'bá kábìlō úcépi múké ni, 'bá kábìlō úcépi múké rī, ìri 'i adi sē drā ívé kábìlō rī pi ã tã sī. ¹² 'Bá ì ní íjì kábìlō úcé, ì ní rií ùfēé mūfēngā sī rī, kábìlō rī pi ní adrii ìrivé ni kuyé rī sī, kādō ndree ẹ̀bēngí ri ímù nī, ìri kábìlō rī pi ku, ìri nga ápá rá. Ẹ̀bēngí rī kábìlō rī pi u'de rụ, ìri kábìlō rī pi íré kpélékpélé. ¹³ 'Bá ì ní íjì 'bāá rií ẹ̀zì ngá mūfēngā sī rī, ìri nga ápá rá, ã'diātāsīyā ìri 'i ri ẹ̀zì rī nga mūfēngā sī, ẹ̀sū ālujání kábìlō rī pi drīgè ku.

¹⁴ "Ma 'bá kábìlō úcépi múké ni, á nī mávé kábìlō rī pi rá, kòpì nīkí kpá ma rá, ¹⁵ sū má Ẹ̀tèpi ní ma nīi rá rī tìni, á nī kpá má Ẹ̀tèpi ri rá. Á lē ma adrii drāá kábìlō rī pi ã tã sī. ¹⁶ Ma kábìlō urukọ' bée be anigé, ífíkí drī kōró agá nõó kuyé. Á lē kòpì íjì ífí kōró agá nõó, kòpì ẹ̀ ímúkí rí adrii trú vūrā ālu gè, kòpì má ẹ̀'dúkọ yì, ma ímù kòpì útē nī. ¹⁷ Má Ẹ̀tèpi lē ma lēlē, ã'diātāsīyā má ní ma adrii sēé drāá, gōó íngá ídri

† 9:39 9:39 Tã lị: Yèsū ká rií 'bá rī pi ímbá vū drīgè nõgó, 'bá urukọ' bée gākí ìri sī, sēzú úmvúlésí ì ímù tã lị kòpì drīgè.

rú dīī rī sī. ¹⁸ 'Bá āzi ícó ma 'dīī ku, á ku dō ma 'dīī ĩri ní nī ká. Ma mávé 'dīngárá ā tā ā'yī ma 'i, ma kpá mávé íngángárá gōó ídri rú rī ā tā ā'yī ma 'i. Má Ẹtẹ̀pì ẹ̀zì má ní tā rī nī, kīnī má 'o sū 'dīri tīnī."

¹⁹ Yēsū kā tā rī 'yoó 'dīni, Yāhūdī rī pi gōkí kpá ĩ acoó dīī ríi āgátá gāá ĩ āsámvú gé sī. ²⁰ Ndēé ni pi kīnī, "Ngá rī índrī ũnjí fi drī ni gé nī, ĩri ābābā rú, ngá ĩmi ní rizú 'bá 'dīni 'dīri vé tā yizú rī ā'di?"

²¹ 'Bo uruko'béé kīnī, "Bá índrī ũnjí ní fí drī ni gé rī ícó átá 'dīri tīnī ku. Índrī ũnjí ícó 'bá mī be ẹ̀šīpi gi ní ē mī zīī ku."

Yāhūdī rī pi ẹ̀'yīkí Yēsū vé tā kuyé

²² Ẹ̀'dú ĩ ní rizú Ẹ̀mū āmbúgú Jó Múngú vé rī* fizú Yērúsālémā gá 'dālé rī ā tā ígázú rī ní ícózú, ísúzú lókí 'dāri, ĩri lókí kílongóro vé rī.† ²³ Yēsū ri adrií Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, ri ẹ̀cī Jó'bílé gá sī, jó'bílé 'dīri zíkí ĩri Sōlómónā vé jó'bílé. ²⁴ Yāhūdī rī pi trakí ĩ ĩri ā gārā gá sī kūrū, kōpi ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ngá mí ní lēzú lūzú kīnī, mi Kúrísitō 'i ku rī ā'di? Mi dō Kúrísitō 'i, lē mī úci mi 'bá ní ku."

²⁵ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Á lū tā rī ĩmi ní rá, 'bo ĩmi gākí ẹ̀'yīgá sī. Tā āyāzú āyāyā má ní 'oó má Ẹ̀tẹ̀pì vé ũkpō sī 'dī'béé, kōpi lū 'yozú kīnī, 'bá rī ma 'i, Kúrísitō 'i. ²⁶ 'Bo ĩmi gākí mávé tā ẹ̀'yīgá sī, ā'diātāsīyā ĩmi adrikí kābīlō mávé ni kuyé. ²⁷ Mávé kābīlō rī pi nīkí má ẹ̀'dúkó rá, á nī kōpi rá, kōpi ri má vudrī ũbī. ²⁸ Ma kōpi ní ídri 'dáni'dáni depepi ku rī sē, kōpi ícókí drāá ālunáni ku, 'bá āzi ícó kōpi ẹ̀rì má drígé sī bā ku. ²⁹ Má Ẹ̀tẹ̀pì kōpi sēepi má drígé rī vé ũkpō aga ngá rī pi ārēvú céré, 'bá āzi ícó kōpi ẹ̀rì má

Ẹ̀tẹ̀pì drígé sī bā ku. ³⁰ 'Bá má Ẹ̀tẹ̀pì be ngá ālu."

³¹ Yāhūdī rī pi gōkí kpá írā 'dú lēzú Yēsū ri úvīzú ānī. ³² Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Ūkpō má Ẹ̀tẹ̀pì ní sēé má ní rī sī, á 'o tā múké āyāzú āyāyā ni pi kárakarā, ĩmi ndrekí ĩmī mī sī rá, 'bo tā má ní 'oó āyāzú āyāyā 'dī'béé āsámvú gé, tā ĩmi ní ndree ũnjí lēzú ma úvīzú drāzú írā sī rī ā'di?"

³³ Yāhūdī rī pi ní újázú ĩri ní kīnī, "Bá úvīkí mi drāá írā sī tā múké āyāzú āyāyā mí ní 'oó rī sī ku, 'bá mi úvī mí ní Múngú ri ĩnjī kuyé rī sī, ā'diātāsīyā mí kīnī, mi Múngú 'i, ísúzú mi 'bá áda."

³⁴ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, "Tāimbī ĩmivé ĩ ní sī rī agá, 'Á 'yo ĩmi ní ĩmi múngú āzi' 'dīni kuyé?"

³⁵ ĩmi nīkí rá tā Búkū Múngú vé rī ní 'yoó rī, ĩri tā áda, 'bá āzi ícó újá ku, 'bá Múngú vé ẹ̀'dúkó ní ícá kōpi vúgá rī pi, Múngú 'yo dō kōpi ní kīnī, kōpi 'múngú' āzi píri, ³⁶ 'bo ma má Ẹ̀tẹ̀pì ní gūyú kú túngú uletere ívé ni, ĩri ní ĩpēé ímū vū drígé nōó rī, tā má ní 'yoó kīnī, ma Múngú vé Mvā 'dīri sī, ngá ĩmi ní 'yozú kīnī, má ĩnjī Múngú ri ku rī ā'di? ³⁷ Ma té dō ri ẹ̀zì má Ẹ̀tẹ̀pì vé rī nga kuyé, ĩmi ícókí té mávé tā ẹ̀'yī ku ndō. ³⁸ 'Bo ma ri ẹ̀zì má Ẹ̀tẹ̀pì vé rī 'du nga, ĩmi kīnī dō ĩmi ẹ̀'yīkí mávé tā ku, ĩmi ẹ̀'yīkí bēnī tā āyāzú āyāyā má ní 'oó rī pi áyu, ĩmi ícó nī áamá ānī 'yozú kīnī 'bá má Ẹ̀tẹ̀pì be ālu rī." ³⁹ Kōpi lēkí kōdō ĩri ruḡ dīī, ĩri ní 'i njezú fūzú kōpi āsámvú gé sī rá.

⁴⁰ Kuru Yēsū ní 'i újázú gōzú vulé, ĩri ní yī āmbúgú dīpi dīdī Yáridénī ri zozú, ĩri ní áwízú adrizú ĩnyíná vūrā Yūwánī ní ọ̀tú rizú 'bá rī pi ní bātízīmū sēzú rī gé. ⁴¹ 'Bá bītríká 'dekí muḡ ĩri vúgá, kōpi kīnī,

* **10:22** 10:22 Ẹ̀mū āmbúgú Jó Múngú vé rī fizú rī: Yāhūdī rī pi ri ẹ̀'dú 'dīri ígá 'bāgú Gīrīkí rī pi vé rī ní ívé Jó Múngú vé rī izaá āzāvū rú rī sī. Yūdā Mākābē dro 'bāgú rī Jó Múngú vé rī agāsī āmvé, gō Jó Múngú vé rī údé ícá uletere. Tā 'dīri nga 'i ílī mūdūrūlū ālu pūkú ẹ̀zīrī (170) gé, ísú tīkí drī Yēsū ri kuyé. † **10:22** 10:22 Lókí kílongóro vé rī: Āngū Īsērélē vé rī gé 'dāá, lókí kílongóro vé rī gé, ẹ̀cī tungárá ũkpó ũkpó, ā'diātāsīyā yīgō ri 'dī ambamba, sē āngū rī igbe igbe. **10:34** 10:34 Sāwūmā 82:6

“Yūwánī 'o dō tā āyāzú āyāyā ni kuyé drāāāsīyā, tā Yūwánī ní átá ágó 'dīri vé tā sī rī céré tā áda.”
⁴² 'Bá tré ẹ'yīkí Yēsū ri rá vūrā 'dāri gé.

11

Lázāró vé drāngará

¹ Ágó āzi rú ni Lázāró 'i, ágó rī drā rú ĩri nī. Ágó rī ri adri Bētēniyā gá, kōpi ri adri ọmvúpìjì be trú, ĩrivé ọmvúpìjì 'dī'bée vé rú Māriyā pi Mārátā be. ² Māriyā 'dīri ũdu ngǔpì ndrīndrī rī dāapi Úpí Yēsū pá gá, ịnìpi 'ì drī'bí sī rī 'i. Lázāró drā ní rujì 'dīri, ĩri Māriyā vé ẹdrìpì.
³ Lázāró vé ọmvúpìjì ĩrī 'dī'bée ní tì pēzú muzú Yēsū vú sī kīnī, “Úpí, 'bá mívé mí ní lēlē rī, drā rú ĩri ũnjí ũnjí.”

⁴ Yēsū ká tā 'dīri yìjì kīnī, “Drā Lázāró ri rujìpi 'dīri, Lázāró ícò drāā ānì ku. Ngá 'dīri 'o 'i, ẹ íngúkí rí Múngú ri ānì, āzini ẹ íngúkú rí Múngú Mvòpì ri ānì bēnī.” ⁵ Yēsū lē Mārátā pi Māriyā be Lázāró sī lēlē.
⁶ Yēsū ká Lázāró vé drā ĩri rujìpi rī ā tā yìjì, áwí adrii vūrā 'í ní rizú adrizú 'dāri gé caá ụ'dú be ĩrī.

⁷ Kúru ĩri ní 'yozú ívé 'bá 'ì pámvú ũbī'bá rī pi ní kīnī, “Lē 'bá újákí 'bá gōo mujì āngū Yūdáyā vé rī agá 'dālē ũzi.”

⁸ 'Bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ímbápi, ụtérēsīnà nōgó 'bá Yūdáyā gá rī pi lēkí kōdō mi úvì írā sī, mi kpá 'yo kīnī, mí lē mi újá gōo Yūdáyā gá 'dāā dījì?”

⁹ Yēsū ní újázú kōpi ní kīnī, “Ūtúnjā ri sá be mudrì drī ni ĩrī, adri 'dīni kuyé? 'Bá ẹcì 'bá ụtúnjā sī rī pi, kōpi ri ẹcì múké, ā'diātāsīyā ụtúnjā riipi āngū ĩngbērēepi kú ule vū drīgē nōgó ni anigé, kōpi ri āngū ndre ānì. ¹⁰ 'Bá riipi ẹcìpi ịnìjā sī rī, kúmū ri ĩri ā pá ũsī muzú trìkọ, ā'diātāsīyā ngá āngū ĩngbērēepi ule ni 'dāáyo.”

¹¹ Yēsū ká tā rī 'yoó 'dīni, vudrī ni gé, gō 'yoó kīnī, “‘Bávé ũndīgó Lázāró ri ụ'dú ko, 'bo á lē mujì ĩri rujì ingáá uru.”

¹² ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Úpí, ágó rī dō ri ụ'dú ko, ĩri ícò ícá múké rá.”

¹³ 'Bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ǔsǔkí déna Yēsū kīnī Lázāró ri ụ'dú ko, 'bo ịsúzú Yēsū ri Lázāró vé drāngará ā tā 'yo.

¹⁴ Kúru Yēsū ní tā rī ẹ mị lúzú kōpi ní ule kīnī, “Lázāró drā gí. ¹⁵ Ma āyīkō sī má ní adrii ĩri ā jēlé gá 'dālē 'dāáyo rī sī, ā'diātāsīyā tā 'i 'oopi 'dīri sī, ĩri sē ĩmi ímú ma ẹ'yī ānì rá. 'Bo 'bá 'dekí mujì ĩri vúgá 'dālē.”

¹⁶ Tómmā ĩ ní zìjì Dīdímā* rī ní 'yozú 'í ọgǔpìjì ri 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi ní kīnī, “‘Bá mukí ũdrāā Yēsū pi be trú ālu.”

Yēsū ũmī Māriyā pi ẹsì Mārátā be

¹⁷ Yēsū ká caá Bētēniyā gá 'dāā, lūkí ĩri ní kīnī, Lázāró la caá 'bú agá 'dāā ụ'dú sù gí. ¹⁸ Ngazú Yērūsālémā gá 'dāgá, Bētēniyā vū caá máyìlì ĩrī kuyé. ¹⁹ Yāhúdì kárakarā ímúkí Mārátā pi ẹ ẹsì ũmī Māriyā be kōpivé ẹdrìpì Lázāró ní drāā rī sī. ²⁰ Mārátā ká yìjì kīnī, Yēsū ri ímú nī, 'de fūú muzú Yēsū vúgá āmvé 'dāā mujì drī ịsú ĩri be, 'bo Māriyā áwí ívé rī kú 'bētì 'dāā.

²¹ Mārátā ní 'yozú Yēsū ní kīnī, “Úpí, mī adri té dō nōgó anigé, má ẹdrìpì ícò té kōdō drāā ku. ²² 'Bo á nī rá nóni, ngá mí ní zìjì rī, Múngú ri sē mí ní rá.”

²³ Yēsū ní 'yozú Mārátā ní kīnī, “Mí ẹdrìpì Lázāró ri íngá gō ídri rú ũzi rá.”

²⁴ Mārátā ní újázú Yēsū ní kīnī, “Á nī rá ĩri úmvúlēsī íngá gō ídri rú ụ'dú ụdú 'bá céré ní íngázú gōzú ídri rú rī gé.”

²⁵ Yēsū ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Ma 'bá ũdrā 'bá gí rī pi sē íngá gō ídri rú ũzi! 'Bá ma ẹ'yī 'bá gí rī pi ā ũdrākí dō gí drāāāsīyā, kōpi mu adri ídri

* 11:16 11:16 Dīdímā: Rú Dīdímā 'dīri vé ífífi ẹtì.

ru. ²⁶ 'Bá ma ẽ'yī' 'bá gí rī pi ídri 'dáni' 'dáni rī ísú rá, kôpi ícókí drāá āluñani ku. Tā 'dīri fi nyo mí drīgē rá?"

²⁷ Mārátā ní újázú Yēsū ní kīnī, "Úpí, má ẽ'yī rá 'yozú kīnī, mi Kúrísitō Múngú Mvópì lēepi ímúpi 'bá nyōòkú nōri vé rī pi āsámví gé rī 'i."

²⁸ Tā Mārátā ní 'yoó Yēsū ní 'dīri ā vúdri gé, nga muú ọmvúpì Māriyā ri zìj muú átá ìri be gārā gá kīnī, "Ímbápi ri nōgónō, lē mi ndreé."

²⁹ Māriyā kā tā 'dīri yīj, koro ìri ní ngazú muzú Yēsū vúgá 'dāá. ³⁰ Tā 'dīri ísú Yēsū ca drī gúrú 'dāri agá 'dāá kuyé, 'bo áwí drī kú vūrā kôpi ní í ísúzá Mārátā be rī gé. ³¹ Yāhúdī adri'bée jó agá 'dāá Māriyā ẽ ẹsì ũmī' 'bá rī pi ká ndreé Māriyā nga fūú muú āmvé 'dāá rú' 'bá sī, kôpi ősūkí déna Māriyā lē muú Lázāró ā 'būrēdrī gé āā ngoó, kôpi ní 'dezú muzú vú ni gé sī.

³² Māriyā kā muú caá vūrā Yēsū ní adrizú rī gé 'dāá, kā Yēsū ri ndreé, nju muú í'dé Yēsū ā pálé gá kīnī, "Úpí, mī adri té dō nōgó anigé, má ẹdrīpi Lázāró ícó té drāá ku!"

³³ Yēsū kā muú ndreé Māriyā ri ngongo, āzini Yāhúdī ímú' 'bá ìri be trú 'dī' 'bée kpá ri ngongo, tā rī fi ẹsì ni gé, sē ìri ní ìzāngā āmbúgú.

³⁴ Yēsū ní kôpi zizú kīnī, "Ìmi sīkí Lázāró ri íngúgá?"

Kôpi ní újázú kīnī, "Úpí, mí ímú ndreé, sīkí ìri kú nō."

³⁵ Yēsū ní í'dózú ngozú.

³⁶ Yāhúdī rī pi ní 'yozú kīnī, "Ì ndrekí drī ká, Yēsū lē Lázāró ri ambamba."

³⁷ Yāhúdī ā ụrukọ' 'bée ní 'yozú kīnī, "Ágó 'dīri zī ándúrú 'bá mī be ẹsīpi gí ni ẽ mī rá píri, 'bo ku Lázāró ri drāá rá āsī?"

Yēsū inga Lázāró ri gōó idri rú drāngará gálésī

³⁸ Yēsū ẽ ẹsì gō ìzāngā ísú agaá rá, ìri ní 'dezú muzú 'būrēdrī gé 'dāá. 'Bú 'dāri, ìri ỳjì, gūkí írá āmbúgú 'bāá ỳjì rī ẽ tì ọzúzú ānì. ³⁹ Yēsū ní 'yozú kīnī, "Ìmi gūkí írá rī 'bú rī tì gé sī rá."

Ávū rī vé ọmvúpì Mārátā ní 'yozú kīnī, "Úpí, ávū rī la nóni caá 'bú gé 'dālé ụ'dú sụ gí, ìri nóni ri ẹjì 'be'be."

⁴⁰ Yēsū ní 'yozú Mārátā ní kīnī, "Á lū ándúrú mí ní 'yozú kīnī, mí ẽ'yī dō mávé tā rá, mí ímú Múngú vé íngúngará ndre rá 'dínì kuyé?"

⁴¹ Kúru kôpi ní írá rī gūzú 'bú rī tì gé sī. Yēsū ní āngū ndrezú ụrú 'dāá, ìri ní 'yozú kīnī, "Má Ẹtẹpi, ọwō'dífó mí ní ma yīj rī sī. ⁴² Á nī rá ụ'dú céré mí ri ma yī rá, 'bo á 'yo tā 'dīri 'bá pá tu' 'bá nō' 'bée ā tā sī, kôpi ẽ ẹ'yīkí rí 'yozú kīnī, mí ìpē ma nī."

⁴³ Yēsū kā tā 'dīri 'yoó 'dínì, ìri ní Lázāró ri zizú ụ'dúkọ be ụrú 'dāá kīnī, "Lázāró, mí ífū āmvé." ⁴⁴ Ávū rī ní íngázú ífúzú 'bú rī agá 'dāásī āmvé nōó, ísú ụdrókí drī ni pi, pá ni pi, mīlẹtì ni be bōngó sī.

Yēsū ní 'yozú kôpi ní kīnī, "Ìmi ọyúkí bōngó rī rú' 'bá ni gé sī, ìmi kukí ā 'de muú."

Ndākí létì Yēsū ri 'dizú drāzú (Mātáyo 26:1-5; Mārākō 14:1-2; Lúkā 22:1-2)

⁴⁵ Yāhúdī ímú' 'bá Māriyā vúgá ìri ẽ ẹsì ũmī' 'bá 'dī' 'bée ká tā Yēsū ní 'oó 'dīri ndreé, kôpi ẹ'yīkí ìri rá. ⁴⁶ 'Bo 'bá ụrukọ' 'bée mukí tā Yēsū ní 'oó rī ũlūú Fārúsī rī pi ní. ⁴⁷ Kúru atala atala rī pi drīgē rī pi, Fārúsī rī pi be, kôpi ní 'bá tā lị' 'bá rī pi† zizú ímúzú átángá átázú ì āsámví gé sī.

Kôpi rikí átá kīnī, "Ágó nōri ri tā āyázú āyāyā ni 'o muzú dīj dīj, 'bā 'okí rí ā'dì? ⁴⁸ 'Bá kukí dō ágó 'dīri ríí tā 'oó muzú 'dīri tịj, 'bá rī pi céré ímú ìri ẹ'yī áyu, ìri sē āngáráwá Rómā vé rī pi ímú 'bávé Jó Múngú vé

† 11:47 11:47 'Bá tā lị' 'bá rī pi: Átálágú āmbúgú rī, atala atala rī pi drīgē rī pi, drīkoma rī pi, kôpi ri ì úmú tā Yāhúdī rī pi vé rī lị.

rī ɛrī, kōpi 'bá 'bávé āngū agá rī pi ú'dí ũdrā céré rá.”

⁴⁹ 'Bá 'dī'bée vé ālu rú ni Kāyáfā 'i, ĩri átálágú āmbúgú[‡] ílí 'dāri gé. ĩri ní 'yozú kīnī, “Īmi nīkí tā kuyé!
⁵⁰ Īmi nīkí amá rá 'yozú kīnī, 'bá ālu drā dō 'bá rī pi vé tā tī gé nī, ĩri múké, 'bá āngū rī pi agásī rī pi ícókí ũdrāā ānī ku.”

⁵¹ Tā Kāyáfā ní 'yoó 'dīri, ígá 'í drīgé kuyé. 'Bo ílí 'dāri gé, ĩri ní adrii átálágú āmbúgú rī sī, ndrī kīnī, Yēsū ri úmvúlésī ímú drā Yāhūdī rī pi vé tā tī gé, ⁵² drā 'yéná Yāhūdī rī pi ní ọ'dúkúle ku, ĩri ímú drā anji Múngú vé ĩ íré'bá nyọ̀ókú drīgé nōgó rī pi ní céré, kōpi íjízú ímúzú adrízú ngá ālu rú. ⁵³ Í'dózú ú'dú 'dāri gé, kōpi rikí létī ndāā lészú Yēsū ri 'dízú drāzú.

⁵⁴ Kúru Yēsū gō rií ɛcī Yāhūdī rī pi āsámvú gé sī andrekelemgbe kuyé, fū Yērūsálémā agásī, 'de mujú adrii ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi be ĩnyíná āngū ā'wí cínyáfā rú rī gé, ĩnyi gúrú ĩ ní zījī Ēfēremā rī gé 'dāā.

⁵⁵ Yāhūdī rī pi vé Ú'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tī gé sī rī kā ícá ĩnyíná gí, 'bá kárakarā fūkí āngū ĩ ní adrízú rī agásī, kōpi 'dekí mujú lā'bī mērē ĩ ní adrízú ānī ule rī 'oó Yērūsálémā gá 'dāā, ísúzú Ú'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tī gé sī rī ícá drī kuyé. ⁵⁶ Kōpi ká ĩ úmú Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāā, kōpi ní rizú Yēsū ri úndrészú 'bá rī pi āsámvú gé sī, kōpi 'dekí rií ĩ uzījī ĩ āsámvú gé sī kīnī, “Ágó rī nyo ímú ũmū rī gé nōó rá?” ⁵⁷ 'Bo atala atala rī pi drīgé rī pi, Fārúsī rī pi be, sēkí tāmbī kīnī, “Bá rī ísú dō Yēsū ri ndreé rá, ē íjī tā ni lūú 'bá ní, ā rúkí rí ĩri bēsīnī.”

12

*Ūkú āzi ũdā ũdu Yēsū ā pá gá
(Mātáyo 26:6-13; Mārākō 14:3-9)*

[‡] **11:49** 11:49 Átálágú āmbúgú rī: Átálágú āmbúgú rī ndē atala rī pi céré, ā'diātāsīyā ĩri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrā Uleteretere rī agá 'dāā nī, ĩri fi vú ālu ílí ālu agá. ĩri āri rōbōņō vé rī jī ũnjikānyā ũjízú. 'Í lā Lēvītíkā 16; Ēbérē 9. * **12:8** 12:8 Īmi ícó adri 'bá ngá ākó rī pi be rá: Tā 'dīri vé íffí lū 'yozú kīnī, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi úmvúlésī ícó 'bá ngá ākó rī pi ē ízā ko rá.

¹ Yēsū 'de mujú Bētēnīyā gá vūrā ĩri ní Lázāró ri ídrízú gōzú ídri rú rī gé 'dāā, ísú Ú'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi tī gé sī rī vé ú'dú ɛšī ázīyá. ² Ī ní Yēsū pi ní ínyá ũndréná vé rī á'dízú, Mārātā íjī ínyá rī sēé kōpi ní nī, Lázāró ri kōpi āsámvú gé ínyá tī gé 'dālé ĩndī. ³ Kúru Mārīyā ní ũdu ɛjī be ngūŭpi ndrīndrī ājē be āmbúgú ni í'dúzú mālāngī ālu, ũdāzú Yēsū ā pá gá sī, ĩri ní ĩnīzú 'í drī'bī sī, ũdu 'dīri sē jó rī ā 'a ngū kú ānī ndrīndrī.

⁴ 'Bo 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi vé āzi rú ni Yúdā Īsīkārīyótā 'i, Yúdā 'dīri, ĩri 'bá ímúpi Yēsū ā ũli 'beépi rī 'i, ĩri ní 'yozú Yēsū ní kīnī, ⁵ “Sēkí té ũdu ɛjī be ngūŭpi ndrīndrī 'dīri jeé mūfēngā fífí ɛnjījīpi ɛnjījēnjī mūdūrūlū na, awakí 'bá ngá ākó rī pi ní kuyé āsī? Ūdu ĩ ní sēé jeé 'dīri, ĩrivé mūfēngā ri ícó 'bá ɛzī vé ni ũfē ílí ālu rá.” ⁶ Yúdā 'yo tā 'dīri 'dīni adri 'yozú kīnī, 'bā ɛsī 'bá ngá ākó rī pi drīgé yā 'dīni kuyé, ā'diātāsīyā ĩri ũgū'bá, ĩri ní rií jūrú mūfēngā vé rī ũlī nī rī sī, kīnī 'í 'du rí mūfēngā rī ā ɔrūkō 'í ní 'í ízā kozú ānī.

⁷ Yēsū ní újázú Yúdā ní kīnī, “'Í ku ũkú rī ā 'o tā 'í ní lēé 'oó rī, ũdu ĩri ní ũdāā má pá gá 'dīri, ĩri ri mávé ú'dú drāngará vé rī ā tā útú. ⁸ Īmi ícó adri 'bá ngá ākó rī pi be rá, * 'bo má ícó adrii caá ĩmi āsámvú gé lókí be āco ku.”

⁹ Yāhūdī bītrīkā 'dī'bée ká yījī kīnī, Yēsū ícá gí, 'bá kárakarā 'dekí mujú vūrā 'dāri gé, ā'diātāsīyā kōpi lēkí mujú Yēsū ri ndreé, āzini Lázāró ándúrú drāápi gí, Yēsū ní ídri ífūú 'bū gélésīla 'dāri ndreé. ¹⁰ Atala atala rī pi drīgé rī pi rikí létī ndāā lészú Lázāró ri 'dízú drāzú ĩndī. ¹¹ Lázāró vé ídrīngará ā tā sī, sē Yāhūdī kárakarā 'dekí mujú Yēsū vúgá 'dāā, kōpi ɛ'yīkí ĩri rá.

*Yēsū vé fīngará Yērūsālémā gá rī
(Mātáyo 21:1-11; Mārākō 11:1-11;
Lúkã 19:28-40)*

12 Kã muḡ adrii drū 'dini, 'bá bītríkã mu' 'bá Ūmū Yāhūdī rī pi vé Múngú ní Ēlīzú Jó tī gé sī rī ā nyangará gá rī pi kã yīi kīnī, Yēsū lē ífī Yērūsālémā gá, 13 kōpi ūñōkī mbírã bí kú ī drīgé sī, kōpi muḡí Yēsū vúgá 'dãá, kōpi rikí ọ'ú wīnyã kīnī,

“Hōsánã!”

“Tākiri ā adri, 'bá ímúpi Úpí ā rú sī rī† ní!”

“Mi 'bãgú Īsērélē rī pi vé rī, tākiri Úpí Múngú vé rī ā adri mí be!”

14 Yēsū ḡsú dōngí mbaápi ú'dí rú 'bá āzi ní drī tuḡ úrí drī ni gé kuyé ni, tu úrí drī ni gé, sū ī ní sīi Búkū Múngú vé rī agá rī tīnī,

15 “Īmi 'bá Sīonã‡ vé rī pi, Īmi 'okí ūrī sī ku,

Īmi ndrekí drī kã, Īmivé 'bãgú ri ímú Īmi vúgá 'dīi'dī,
īri ri ínjú ímújú dōngí mbaápi ú'dí rú ni sī.”

16 Drīdrī ni, Yēsū vé 'bá īri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi ámakí tã rīipi 'i ngaápi 'dīri kuyé. Múngú kã Yēsū ri íngú, kōpi ní kuru nīzú ámázú īrivé tã ọtú ī ní sīi kuú Búkū Múngú vé rī agá rī 'i ngaápi 'dī.

17 Sã Yēsū ní Lázāró ri zizú 'bú agá 'dãásī rī gé, Lázāró ní íngázú ídri rú, 'bá bītríkã tã rī ndre' 'bá rī pi 'dekí rīi tã rī ūlūú muḡú 'bá rī pi ní. 18 Tã sēépi 'bá bītríkã rī pi ní muḡ Yēsū vúgá 'dãá rī, kōpi yīkí tã Yēsū ní 'oó āyázú āyāyã 'dīri. 19 Fārúsī rī pi ní átázú ī āsámvú gé sī kīnī, “Ī ndrekí drī kã, tã Yēsū ní lēé 'oó rī, 'bá ícókí ugaá bã ku. Ī ndrekí 'bá vū drīgé rī pi ārēvú céré 'dekí muḡ īri vú sī.”

Yēsū átá ívé drāngará ā tã

20 'Bá ī úmú' 'bá Yērūsālémā gá Múngú ri ĩnjīngará gá ūmū Yāhūdī rī pi vé Múngú ní Ēlīzú Jó tī gé sī rī ā nyangará gá rī gé 'dãá, Ġīrīkī rī pi ā urukọ kpá kōpi āsámvú gé 'dãá anigé. 21 Ġīrīkī rī pi ní 'dezú muḡú Pīlípū ímúpi kūrú Bētēsāyídã gélésīla rī vúgá 'dãá, Bētēsāyídã ri āngū Gālīláyã vé rī agá. Kōpi ní Īri mázú kīnī, “Āmbúgú 'bávé rī, 'bá lēkí Yēsū ri ndreé.” 22 Kōpi kã tã rī 'yoó 'dini, Pīlípū ní 'dezú muḡú tã rī ūlūzú Āndērēyã ní. Āndērēyã pi Pīlípū be, kōpi ní ī újázú muḡú tã rī ūlūzú Yēsū ní.

23 Yēsū ní átángá rī újázú kīnī, “Ma 'Bá Mvã 'i, sã ī ní ma íngúzú rī ícọ gí. 24 Áda ádarú á 'yo Īmi ní 'dini, mávé drāngará ri adri sū mgbáyá ā fī ālu ī ní saá nyōókú agá, kókó'bō ni ri ŋma, Īri gō ĩfū du 'a mī be gbálígbálí rī tīnī, Īri sē 'bá kárakarã pi ídri 'dáni'dáni rī ḡsú ānī. 25 'Bá rī 'du dō ídri rú' 'bá nōri vé rī ā tã 'bãá tã āmbúgú rú, § ícọ úmvúlésī ídri 'dáni'dáni rī ḡsú ku, 'bo 'du dō ídri rú' 'bá nōri vé rī ā tã 'bãá āmbúgú kuyé, Īri ídri 'dáni'dáni rī ḡsú rá. 26 'Bá lēépi ẹzī ngaápi má ní rī, lē ā ūbī mã pámvú. Vūrã má ní muḡú adrízú rī, mávé átí' 'bá rī mu adri 'a ni gé. 'Bá ẹzī ngaápi má ní rī, má Ẹtẹpi ri Īri íngúngū.

27 “Nóni mã ẹsī ḡsú ĩzāngã ambamba, mã 'yo rí íngóni? Mã 'yo rí, 'Má Ẹtẹpi, mī ímú ma paá tã ímúpi 'i ngaápi mã rú' 'bá gá drīdrī 'dīi rī agásī rá' 'dini? Kuyé, má ícọ 'yoó 'dini ku, ā'diātāsīyã tã má ní ímújú rī, má ímú ĩzāngã nyaá. 28 Má Ẹtẹpi, mī sē ē íngúkí mī íngúngū!”

Ụ'dúkọ ní íkújú 'bū gé 'dãásī kīnī, “Íngúkí ma gí, ma gō sē 'i ma íngú muḡú dīi dīi.” 29 'Bá bītríkã pá tu' 'bá rī pi kã ú'dúkọ 'dīri yīi, urukọ'bée kīnī, “Ngá rī āngū ri lí nī.”

† 12:13 12:13 'Bá ímúpi Úpí ā rú sī rī: 'Bá 'dīri Yēsū 'i. 12:13 12:13 Sãwúmmã 118:25-26 ‡ 12:15 12:15 Sīonã: Sīonã ri ī kpá zī Yērūsālémã. 12:15 12:15 Zākārīyã 9:9 § 12:25 12:25 'Bá rī 'du dō ídri rú' 'bá nōri vé rī ā tã 'bãá tã āmbúgú rú, ícọ úmvúlésī ídri 'dáni'dáni rī ḡsú ku: Tã 'dīri vé ífífí, 'bá rī gã dō Yēsū ā pámvú ūbīgã sī, 'i ḡsú rí ngá múké vū drīgé nōgọ ānī, ícọ ídri 'dáni'dáni rī ḡsú ku.

Uruko'bee kīnī, “Ngá rī mālayīkā átá ĩri be nī!”

³⁰ 'Bo Yēsū ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Ū'dúkó ĩ ní átá 'dīri, átákí mā tā sī kuyé, átákí ĩmi tā sī. ³¹ Sā tā lizú 'bá rī pi drīgé rī ícó gí, ĩ ímú Sātānā ri dro mužú 'dīsī rá. ³² Kádō ímú ma inga uru 'dāá, ma ímú 'bá rī pi sē adri céré 'bá mávé ni.” ³³ Yēsū 'yo átángá rī 'dīni lūzú kīnī, ívé drāngará, ĩ ímú 'i inga uru pētī alambaku sígé.

³⁴ 'Bá bītríká rī pi ní 'yozú kīnī, “Búkū Múngú vé rī lū 'bá ní kīnī, Kúrísitō ri adri lēmbērē rú píri, ngá mí ní 'yozú kīnī, 'Í ímú 'Bá Mvā rī 'dī drā rá rī ā'di? 'Bá mí ní 'yoó 'Bá Mvā 'dīri ā'di 'i'?”

³⁵ Yēsū ní 'yozú 'bá bītríká rī pi ní kīnī, “Ma ri dī ĩmi āsámví gé nōgó ũtúná rú lókí be mādā. ĩmi écíkí ũtúná sī, ĩri ní drī rizú dīzú āngū ĩmgbērēzú rī gé nō, ĩníná ē ísú rī ĩmi ku. 'Bá écī tuúpi ĩnī sī rī, létī ĩri ní lēzú mužú rī āvī ĩri ní rá. ³⁶ ĩmi ě'yīkí ũtúná rī áyu, ĩri ní drī adrizú ũgōgō nō. ĩmi adri ānī anji ũtúná vé ni.” Yēsū kā átángá rī átá deé 'dīni, nga 'i njeé kōpi āsámví gé sī, mu 'i zūzú kōpi sī zūzú.

Yāhūdī rī pi ě'yīkí Yēsū ri kuyé

³⁷ Yēsū ā 'o dō tā āyāzú āyāyā 'dī'bee Yāhūdī rī pi endrētī gé rá drāāāsīyā, kōpi ě'yīkí ĩri kuyé. ³⁸ Tā 'dīri 'o nyo 'i sū nēbī Īsáyā ní ótú 'yoó rī tīnī kīnī,

“Úpí, ā'di ě'yī ũ'dúkó múké 'bá ní ũlūú rī rá nī?

Úpí, mí 'i da mívé ũkpō 'bá pazú rī ā'di ní?”

³⁹ 'Bá 'dī'bee ě'yīkí tā 'dīri kuyé, sū Īsáyā ní 'yoó rī tīnī kīnī,

⁴⁰ “Múngú ózū kōpi ē mī gí, sē kōpi ē ésí tete, sē kōpi ē mī ndre āngū ku, sē kōpi ē ésí nī tā áamá ku, kōpi ā újákí té dō ésí rá, ma té kōpi ídrí rá.”

⁴¹ Īsáyā 'yo tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā ndre tā ĩ ní Yēsū ri íngúzú rī rá, ĩri ní átázú Yēsū vé tā sī ānī.

⁴² Sē 'bá kárákará ě'yīkí Yēsū ri rá, Yāhūdī rī pi vé drīkoma ě'yīkí kpá Yēsū ri rá, 'bo kōpi ríkí ívé ě'yīngará ā tā ũzūzū, ā'diātāsīyā kōpi ríkí 'oó ũrī sī Fārúsī rī pi sī, kōpi ā drokí rí ĩ fūú Jó Múngú ri Zizú rī agásī āmvé ku. ⁴³ Kōpi lēkí 'bá rī pi ē íngúkí ĩ áyu, kōpi 'dukí tā Múngú vé rī 'bāá tā āmbúgú rú kuyé.

⁴⁴ Yēsū ní átázú ũ'dúkó be uru 'dāá kīnī, “'Bá rī ě'yī dō ma rá, ě'yī 'yéjá ma ó'dúkūlēgúsī kuyé, ě'yī kpá Múngú ma ĩpēepi rī rá. ⁴⁵ 'Bá rī ndre dō ma gí, ndre má Ētēpi ma ĩpēepi rī gí. ⁴⁶ Má ímú 'bá rī pi āsámví gé nōgó ũtúná rú, ānī 'bá ma ě'yī 'bá gí rī pi ā áwíkí rí adrií ĩníná agá ku.

⁴⁷ “'Bá mávé ũ'dúkó yīpi rá, tā ni 'duúpi ngaápi ku rī, á lī ĩrivé tā ni ku, ā'diātāsīyā má ímú tā lī 'bá vū drīgé rī pi drīgé kuyé, má ímú kōpi paá. ⁴⁸ 'Bá ma gāápi sī, āzini mávé ũ'dúkó má ní átá nōri ě'yīpi ku rī, ĩ ímú tā lī ĩri drīgé rá. Átángá má ní ríí átá nōri, ĩri úmvúlésī ímú ĩrivé tā lī nī. ⁴⁹ Átángá má ní átá nōri, má ígá má drīgé kuyé, má Ētēpi ma ĩpēepi rī lū má ní nī kīnī, mā ímú tā 'dīri átá. ⁵⁰ Á nī rá tā má Ētēpi ní ezií 'dīri, ĩri sē 'bá rī pi ídri 'dání'dání rī ísú ānī rá. Tā má ní átá rī, ĩri tā má Ētēpi ní lūú má ní, mā átá rī.”

13

Yēsū ũjī ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi ā pá

¹ Ū'dú Múngú ní Ełizú Jó rī pi tī gé sī rī vé ũmū nyangará ní drī ícázú kuyé rī gé, Yēsū nī rá 'yozú kīnī, ívé sá 'í ní vū nōri kuzú, 'í ní mužú 'í Ētēpi vúgá rī ícó gí. 'I da ívé lēngará ívé 'bá vū drīgé rī pi ní, lē kōpi agaá rá cīmgbá cazú ũdū gé.

² Yēsū pi ní úrizú ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi be ínyá ũndréná vé rī

ã nyangará gá, ɪsúzá ãdróko fi kú Yúdã Īsīkārīyótã Sīmónã mvòpì ẽ ẽsì agá ɪnógòsì gí, lè létì ndáá Yèsù ã ùlì 'bezú ãní. ³ Yèsù nì rá 'yozú kìnì, 'í Ètèpì sè 'í ní ùkpò tã ãrèvú 'ozú rì cére gí, 'í íbì ímú Múngú vúgálésìla, 'i kpá rì 'i újá gò mù Múngú vúgá 'dálé ùzi. ⁴ Kúru Yèsù ní ngazú uru sī ínáyá tì gé 'dìgè, ìri ní ívé bōngó á'bé'bè rì njezú 'i rù'bá gá sī rá, ìri ní gòzú bōngó rù'bá ɪnìzú ní í'dúzá ndrāzú 'i úpìlè gá áyu. ⁵ Ìri ní yīí í'dúzá dāzú bésēnī āngū ũjīzú ní agá, ìri ní í'dózá ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi ã pá ũjīzú, ìri ní ívé bōngó rù'bá ɪnìzú 'í ní ndrāá 'i úpìlè gá 'dīri oyuzú kòpì ã pá ɪnìzú ãní.

⁶ Kã ícá Sīmónã Pétèró vúgá, Pétèró ní 'yozú kìnì, “Úpí, 'í lè nyo mà pá ũjī?”

⁷ Yèsù ní újázú ìri ní kìnì, “'Í nì drī tã má ní 'oó nōri kuyé, 'bo ù'dú ázi sī, mi ímú nì rá.”

⁸ Pétèró ní 'yozú Yèsù ní kìnì, “Mí ícò mà pá ũjī ãlunjáni ku.”

Yèsù ní újázú Pétèró ní kìnì, “Má ũjī dō mì pá kuyé, mí adri 'bá mà pámvú ũbīpi ni ku.”

⁹ Sīmónã Pétèró ní újázú ìri ní kìnì, “Úpí, mi 'yéná mà pá ũjī áyu ãsī? Mí ũjī mà drī pi mà drī be ìndī!”

¹⁰ Yèsù ní újázú ìri ní kìnì, “Bá 'i ũjīpi gí rī, ìri 'yéná 'i pá ũjī áyu, ã'diātāsīyã ìri ã rù'bá ule, ìndī ãkó. Ìmi cére ule tã ũnjí ãkó, 'yéná 'bá ãlu ìmi ãsámvú gé 'dìgè, ìri tã ũnjí be nī.” ¹¹ Yèsù nì 'bá ímúpi 'i ùlì 'beépi rī ɪnógòsì gí, sè ìri ní 'yozú ìmi adrikí cére ule kuyé ãní.

¹² Yèsù kã ívé 'bá 'i pámvú ũbī'bá rī pi ã pá ũjī deḡ gí, ìri ní ívé bōngó á'bé'bè rī í'dúzá gòzú akozú 'i rù'bá gá ũzi, ìri ní 'i újázú mužú úrízú 'i vūrã gá ínáyá tì gé 'dálé, ìri ní kòpì zìzú kìnì, “Ìmi nìkí nyo tã má ní 'oó ìmi ní 'dīri rá? ¹³ Ìmi ri ma zì 'Ímbápi' ãzini 'Úpí,' tã ìmi ní 'yoó 'dīri pìrì, ã'diātāsīyã 'bá rī, ìri ma 'i. ¹⁴ Ma ìmivé Úpí, ãzini Ímbápi, má

ũjī ìmì pá gí, nóni ìmi í'dókí ìmì pá ũjī, ógúpì ã ũjī ógúpì vé rī. ¹⁵ Má 'i'da ìmi ní tã rī gí, lè ìmi 'okí mužú sū má ní 'oó nōri tìni. ¹⁶ Ma rì ìmi ní tã áda lū, ãtí'bá ícò adrií ãmbúgu ívé ãmbúgu drīgè ku, 'bá ì ní rīí áyúáyū rī, ícò adrií 'bá 'i áyúpi rī drīgè ãmbúgu rú ku. ¹⁷ Nóni ìmi nìkí tã 'dī'bée gí, ìmi 'dúkí dō ngaá rá, ìmi tākìri ɪsú rá.

Yèsù ri átá kìnì, 'bá ázi ri ímú 'i ùlì 'be rá

¹⁸ “Tã má ní 'yoó nōri, á 'yo ìmi tã sī cére kuyé, á nì 'bá má ní ùpèé rī pi gí. 'Bo tã 'dīri ã sè rí tã ì ní sīí Búkū Múngú vé rī agá rī ã nga rí 'i fūú tì ní gé bēnī. Tã ì ní sīí rī 'dīni, “Bá 'bá ní rīí drī úsú ìri be ngá nyazú trù rī, ìri ímú mà ùlì 'be nī.”

¹⁹ “Á lū ìmi ní tã 'dīri drīdrī, ã'diātāsīyã tã má ní lūú ìmi ní 'dīri kãdō ímú 'i ngaá, ìmi ẽ'yìkí rí 'yozú kìnì, 'bá rī ma Kúrísítò 'i. ²⁰ 'Bá rī ã'yī dō 'bá mà ní pèé rī rá, ã'yī 'dīri ma, 'bá rī ã'yī dō ma rá, ã'yī má Ètèpì ma ìpèépi rī rá.”

Yèsù ùlū tã ímúpi 'i ngaápi 'i rù'bá gá rī

(Mátáyo 26:20-25; Mārākō 14:17-21; Lúkã 22:21-23)

²¹ Tã Yèsù ní 'yoó 'dīri ã vùdrī gé, Yèsù ẽ ẽsì gò ìzāngã ɪsú agaá rá, ìri ní gòzú tã rī lūzú kòpì ní uletere kìnì, “Adarú á 'yo ìmi ní 'dīni, ìmi ãsámvú gé 'dìgè, 'bá ãlu ri ímú mà ùlì 'be nī.”

²² 'Bá ìri ã pámvú ũbī'bá rī pi, ógúpì ndre ógúpì ẽ mī, sè kòpì ẽ drī ábá cére cére, ríkí ũsūú déna 'bá ìri ní 'yoó 'dīri adri ã'di 'i. ²³ 'Bá Yèsù ã pámvú ũbī'bá rī pi ãsámvú gé, ãlu ní Yèsù ní lèlè rī úrí kuú ìri ã gārã gá. ²⁴ Sīmónã Pétèró ní drī suzú ágó úrípi Yèsù ã gārã gá 'dīri vúgá 'dãá, ìri ní 'yozú ágó rī ní kìnì, “'Í zì Yèsù ri, 'bá lèépi tã ũnjí 'dīri 'oópi rī, ìri adri ã'di 'i?”

25 Ágó rĩ ní 'i ẹ̀tǹzú Yẹ̀sũ rụ'ba gá 'dǎá, ƙiri ní Yẹ̀sũ ri zizú kĩnĩ, “Úpí, 'bá mí ní 'yoó 'dĩri ã'di 'i?”

26 Yẹ̀sũ ní újázú ƙiri ní kĩnĩ, “Bá má ní ímú pánga í'dú dũú tǐbǐ agá, sěe ƙiri ní rĩ, 'bá rĩ adriipi 'dĩ.” Kúru ƙiri ní pánga rĩ í'dú zú dũ zú tǐbǐ agá 'dǎá, ƙiri ní sě zú Yúdǎ Ísĩkǎriyótǎ Sịmónǎ mvọpǐ ní. 27 Yúdǎ kǎ pánga rĩ ẹ'yí, koro Sātánǎ* ní fizú ẹsị ni agá.

Yẹ̀sũ ní 'yozú ƙiri ní kĩnĩ, “Í 'o tǎ mí ní lěe 'oó rĩ mbělě mbělě!” 28 Tǎ Yẹ̀sũ ní 'yoó 'dĩri fi 'bá úrí'ba ínyá tǐ gé 'dĩ'bée drǐgẹ ǎluǎni kuyé. 29 Yúdǎ ní adrii 'bá riipi mǔfengǎ 'bǎapi ni rĩ sǐ, 'bá Yẹ̀sũ ã pámvú ũbĩ'ba rĩ pi ã uruko ƙsũkǐ déna Yẹ̀sũ lǔ Yúdǎ ní ã mu ǎnyǎngǎ ƙmǔ rĩ vé rĩ jeé, dǒku ã mu ngá sěe 'bá ngá ǎkó rĩ pi ní. 30 Yúdǎ kǎ pánga rĩ ẹ'yí, koro nga 'deé fũú muú ǎmvé. Ísú ǎngũ rĩ ni gí.

Tǎimbǐ ú'dí rĩ

31 Yúdǎ kǎ fũú jó rĩ agásǐ gí, Yẹ̀sũ ní 'yozú kĩnĩ, “Ma 'Bá Mvǎ 'i, sǎ ì ní ma íngúzú rĩ ícọ gí, ƙ Múngú ri íngú má rụ'ba gá, tǎ ímúpi 'i ngaápi má rụ'ba gá rĩ sǐ. 32 Íngúkí dǒ Múngú ri tǎ má ní 'oó rĩ sǐ, ma Mvǎ rú, Múngú ri ímú ma íngú rá, ƙiri ímú ma íngú mbělěǎ.

33 “Má anji rĩ, má adri caá ƙiri ǎsámvú gé nǒgọ lókí be ǎco ku, ƙiri úmvúlésǐ ímú ma ndǎ sũ má ní ǎndúrú lǔú Yǎhúdǐ rĩ pi ní rĩ tǐnǐ. ǎndrũ sǐ, á lě lǔú ƙiri ní 'dini, vǔrǎ má ní muú rĩ, ƙiri ícókí caá 'a ni gé ku.

34 “Nóni á lě tǎimbǐ ú'dí ni ẹzǐ ƙiri ní, lě ƙiri lěkí ƙiri lělě. Sũ má ní ƙiri lěe rĩ tǐnǐ, kúru lě ƙiri lěkí ƙiri lělě. 35 Ƙiri lěkí dǒ ƙiri lělě, 'bá rĩ pi cére ni ǎmá 'yozú kĩnĩ, ƙiri 'bá má pámvú ũbĩ'ba ni pi.”

Yẹ̀sũ 'yo Pétěró ní kĩnĩ, Pétěró ri ímú 'i gǎ rá

(Mátayo 26:31-35; Mǎrǎkǒ 14:27-31; Lúkǎ 22:31-34)

* 13:27 13:27 Sātánǎ: Sātánǎ ri ǎdróko, ƙiri ǎmbúgu índri ũnjǐ rĩ pi drǐgẹ, gǎ tǎ Múngú vé rĩ 'duǎgǎ ngagá sǐ, Múngú ídro ƙiri 'bũ gé 'dǎásǐ. Í lǎ l'dangará 12:7-9.

36 Sịmónǎ Pétěró ní Yẹ̀sũ ri zizú kĩnĩ, “Úpí, 'í lě muú íngólé?”

Yẹ̀sũ ní újázú ƙiri ní kĩnĩ, “Vǔrǎ má ní lě zú muú 'a ni gé rĩ, mí ícọ muú má be trú ǎndrũ ku, mi íbǐ mu má vúgá sǐ ndǒ.”

37 Pétěró ní Yẹ̀sũ ri zizú kĩnĩ, “Úpí, mí kĩnĩ, má ícọ muú mí be trú ku ǎsǐ? Á lě ma adri drǎá mí tǎ sǐ.”

38 Yẹ̀sũ ní újázú Pétěró ní kĩnĩ, “Mí nyo ícọ mí adri drǎ má tǎ sǐ rá? ǎdarú á 'yo mí ní 'dini, mí ímú 'yo mí tǐ sǐ ca vú be na, 'í ni ma kuyé, vǔdrĩ ni gé, lǒgúlǒgú ri kúru cére 'be.”

14

Yẹ̀sũ ũmĩ ívé 'bá 'i pámvú ũbĩ'ba rĩ pi vé ẹsị

1 “Lě ƙiri ẹsị ã adri ízǎngǎ sǐ ku, ƙiri ẹ'yǐkí Múngú ri, lě ƙiri ẹ'yǐkí kpá ma ƙndĩ. 2 Má Ẹtẹpǐ vúgá 'bũ gé 'dǎá, jó rĩ pi kǎrǎkǎrǎ ǎnigé, ã adri té dǒ 'dini kuyé, má ícọ té 'yoó kĩnĩ, ma mu ƙiri ní vǔrǎ údé 'dǎle 'dini ku. 3 Á mu dǒ vǔrǎ rĩ údé ƙiri ní gí, ma ƙgǒ ímú ƙiri bǐ jǐ mu adri má be trú vǔrǎ má ní adrizú rĩ gé 'dǎá. 4 Ƙiri nǐkí létǐ má ní lě zú muú ǎni vǔrǎ rĩ gé 'dǎle rĩ gí.”

Yẹ̀sũ ri létǐ muú ǎni Ẹtẹpǐ vúgá 'dǎle rĩ

5 Tó má ní 'yozú Yẹ̀sũ ní kĩnĩ, “Úpí, 'bá nǐkí kuyé mí dǒ ri mu íngólé, 'bá ícọ létǐ mí ní muú rĩ ni íngóni íngóni?”

6 Yẹ̀sũ ní újázú ƙiri ní kĩnĩ, “Ma létǐ rĩ 'i, tǎ áda rĩ 'i, ǎzini ídri rĩ 'i. 'Bá rĩ ẹ'yǐ dǒ ma kuyé, ícọ agaá caá má Ẹtẹpǐ vúgá 'dǎle ku. 7 ǎdarú ƙiri nǐkí té dǒ ma rá, ƙiri té ícọ má Ẹtẹpǐ ri ni rá. Í'dózú ǎndrũ sǐ, muú drǐdrĩ, ƙiri nǐkí má Ẹtẹpǐ ri gí, ƙiri ndrekí ƙiri gí.”

8 Pílípũ ní 'yozú Yẹ̀sũ ní kĩnĩ, “Úpí, mí 'i da 'bá ní mí Ẹtẹpǐ ri, 'bá ẹpíkí rĩ tǎ ni sǐ múké múké.”

9 Yẹ̀sũ ní újázú Pílípũ ní kĩnĩ, “Pílípũ, á ri adrii ƙiri be trú nǒgọ

lókí be āco, 'í nī drī ma kuyé? 'Bá rī ndre dō ma gí, ndre má Ẹtẹ̀pì ri gí, ngá mí ní 'yozú kìnī, mà i'da má Ẹtẹ̀pì ri ìmi ní rī ā'di? ¹⁰ Ìmi ẹ̀'yìkí 'yozú kìnī, 'bâ má Ẹtẹ̀pì be ngá ālu 'dìni kuyé? Tã má ní átá ìmi ní 'dī'bée, má ígá ìri má drīgẹ kuyé, má Ẹtẹ̀pì 'bá ní adrii ìri be ngá ālu rī, sē má ní ũkpō rizú ívé ẹ̀zì ngazú nī. ¹¹ Lē ìmi ẹ̀'yìkí tã má ní 'yoó 'bâ má Ẹtẹ̀pì be ngá ālu 'dīri, dōku ìmi ẹ̀'yìkí ma, tã āyāzú āyāyā má ní 'oó 'dī'bée sī. ¹² Ádarú á 'yo ìmi ní 'dìni, 'bá ma ẹ̀'yìpì rá rī, ìri ẹ̀zì ālu ālu má ní ngáá nōri 'du nga rá. Ìri ícọ ẹ̀zì rī nga má ní ngáá nōri ndē rá, ā'diātāsīyā ma ri mụ má Ẹtẹ̀pì vúgá. ¹³ Ìmi zìkí dō tã āzi mà rú sī, ma ícọ 'o ìmi ní rá, ā'diātāsīyā ma Mvá rú, ẹ̀zì má ní 'oó 'dīri sī, ì má Ẹtẹ̀pì ri íngú āní. ¹⁴ Ìmi zìkí dō tã āzi mà rú sī, ma ícọ 'o ìmi ní rá.”

Yēsū ẹ̀zì Índrì Uleterè rī vé tã

¹⁵ Yēsū ní 'yozú ívé 'bá 'í pámvú ũbī'bá rī pi ní kìnī, “Ìmi lẹkí dō ma rá, tã má ní lūú ìmi ní 'dīri, ìmi 'duki ngaanga. ¹⁶ Ma má Ẹtẹ̀pì ri zì, ìri ìmi ní Índrì Uleterè rī ìpē ìmú ìmi ìzā ko, ìri ìmú adri ìmi be mụzú 'dāni'dāni. ¹⁷ Índrì Uleterè rī, ìri ìmi ní tã áda rī i'da nī. 'Bá nyōókú nōri vé Yēsū ri ẹ̀'yì'bá ku rī pi ícókí Índrì Uleterè rī ìsú ku, ā'diātāsīyā kōpi ícókí ìri ndreé ku, dōku nīkí ìri áamá ku. 'Bo 'yéṅá ìmi nīkí ìri nī, ìri adri ìmi be trú, ìri fi adri ìmi agá.

¹⁸ “Á mụ dō gí, má ícọ ìmi kuú ìmváanji rú ku, ma ìgō ìmi vúgá nōlé rá. ¹⁹ Ẹsì mādā, 'bá ma ẹ̀'yì'bá kuyé rī pi ícókí ma ndreé dījì ku, 'bo ìmi ma ndre nī, ā'diātāsīyā ma adri ídri rú, ìmi kpá adri ídri rú. ²⁰ Ẹ'dú má ní ìmúzú íngázú gōzú ídri rú rī gé, ìmi ìmú nī 'yozú kìnī, 'bâ má Ẹtẹ̀pì be ngá ālu. Ìmi ìmú adri má be trú ālu, sū má ní adrii ìmi be trú rī tìṅì. ²¹ 'Bá rī ẹ̀'yì dō mávé tã 'duṅ nárá, 'bá 'dīri lē ma lēlē. 'Bá ma lēpì lēlē rī, má Ẹtẹ̀pì ri kpá ìri lēlē,

ma kpá ìri lēlē, ma ìmú ma i'da ìri ní rá.”

²² Yūdā ní 'yozú kìnī, “Úpì, mi 'yéṅá mi i'da 'bá ní, mí i'da mi 'bá vū drīgẹ nōgó rī pi ní ku āsī?” Yūdā 'dīri adri Yūdā Ísīkārīyótā 'i ku, ìri 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'bá rī pi vé āzi.

²³ Yēsū ní újázú ìri ní kìnī, “Bá rī lē dō ma lēlē, ìri tã má ní ìmbá 'dīri 'du nga rá. Má Ẹtẹ̀pì ri ìri lēlē, 'bâ úmvúlésì mụ ìri vúgá, 'bâ fi adri ìri agá. ²⁴ 'Bá ma lēpì ku rī, lē tã má ní ìmbá rī 'duṅ nárá ku, 'bo ā nī áamá múké 'yozú kìnī, má ígá tã 'dīri má drīgẹ kuyé, má Ẹtẹ̀pì ma ìpēpì rī lū má ní nī.

²⁵ “Ma ri tã 'dī'bée átá ìmi ní má ní drī adrizú ìmi be rī gé nō. ²⁶ 'Bo Índrì Uleterè má Ẹtẹ̀pì ní ìmú ìpē ìmú rú sī ìmi ìzā koó rī, ìri ìmú ìmi ní tã rī pi ārēvú ìmbá céré nī, ìri sē ìmi ìmú tã má ní átá ìmi ní rī ígá āní. ²⁷ Ma ìmú ìmi ní tākìri ku, tākìri má ní lēé kuú ìmi ní 'dīri, íngá má vúgá, á sē ìri ìmi ní sū 'bá ẹ̀'yì'bá kuyé rī pi ní rií sēé rī tìṅì ku. Lē ìmì ẹ̀sì ā adri ìzāngā sī ku, dōku ìmi 'okí Ẹrī sī ku.

²⁸ “Ìmi yìkí ándúrú rá, má kìnī, 'Ma ri mụ mụ, 'bo ma ìgō ìmi vúgá nōó rá.' Ìmi lẹkí té dō ma rá, ìmi té adri āyīkō sī, tã má ní 'yoó ma ri mụ má Ẹtẹ̀pì vúgá rī sī, ā'diātāsīyā ìri má sī āmbúgú nī. ²⁹ Á lū ìmi ní tã 'dīri drīdrī ìsú nga drī 'i kuyé, ā'diātāsīyā kādō ìmú 'i ngáá, ìmi ẹ̀'yìkí rí bēsīnī. ³⁰ Á lē átá ìmi be vūṅ áco ku, ā'diātāsīyā ādróko vū nōri ruṅpì rī ri ìmú 'dī'dī, 'bo ícọ ma ndēé ũkpō sī ku. ³¹ 'Bo lē 'bá vū drīgẹ nōgó rī pi ā nīkí múké 'yozú kìnī, á lē má Ẹtẹ̀pì ri lēlē, sēzú má ní rizú tã má Ẹtẹ̀pì ní ẹ̀zì rī 'duzú ngazú āní.

“Ìmi íngákí, 'bâ mụkí.”

15

Yēsū ri pẹ̀tì áda vīnyō vé rī

1 “Ma peṭi áda vinyõ vé rĩ,* má Ètèpi ri ómvú vinyõ vé rĩ vé é'dípa. 2 Má Ètèpi rĩ peṭi vinyõ vé rĩ ã drĩti 'a'ba ku rĩ pi uga vūgá. 'Bo peṭi rĩ vé drĩti 'a'ba ãndĩ rĩ pi, ãri rũ'ba kòpi rũ'ba gá rĩ pi úpi vūgá, kòpi gõ 'a ambamba. 3 Ìmi ícákí nóni múké tã má ní lūú ãmi ní 'dĩ'bée sĩ gĩ. 4 Ìmi áwíkí adrii má agá, ma kpá adri ãmi agá. Peṭi vinyõ vé rĩ ã drĩti gaki dõ ẽringa ni ã rũ'ba gá sĩ gĩ, ícò 'aá ku. Lẽ peṭi vinyõ vé rĩ ã drĩti ã adri ẽringa rĩ ã rũ'ba gá. Ìmi áwíkí dõ adrii má agá kuyé, ãmi ícókí tã múké 'oó ku.

5 “Ma peṭi vinyõ vé rĩ, ãmi adriki sũ peṭi vinyõ vé rĩ ã drĩti tĩni. Ìmi áwíkí dõ adrii má agá, ãmi ícò tã múké ni pi 'o rá, ãmi adriki dõ má rũ'ba gá sĩ rárá rú, ãmi ícókí tã múké 'oó ku. 6 'Bá rĩ áwí dõ adrii má rũ'ba gá kuyé, ãri gũ ãmvé, sũ ã ní peṭi vinyõ vé rĩ ã drĩti 'wi'ba gĩ rĩ pi ugaá vūgá rĩ tĩni, ã kòpi zã ve áci sĩ. 7 Ìmi áwíkí dõ adrii má agá, átángá má ní átá rĩ, ãri áwí adri ãmi ẽsĩ agá. Ìmi zĩkí dõ ngá ãmi ẽsĩ ní lãe rĩ, ã ícò sã ãmi ní rá. 8 Lẽ ãmi 'okí tã múké, 'ba rĩ pi ã ndrekí rĩ 'yozú kĩni, ãmi 'ba má pámvú ãbi'ba ni pi, tã ãmi ní 'oó rĩ sĩ, ã má Ètèpi ri íngú ãni íngungũ.

9 “Á lã ãmi lãlã, sũ má Ètèpi ní ma lãe rĩ tĩni. Lẽ ãmi áwíkí adrii lãngará mávé rĩ agá. 10 Ìmi 'dukí dõ tãimbĩ mávé 'dĩri ngaá rá, ãmi áwí adri lãngará mávé 'dĩri agá, sũ má ní má Ètèpi vé tãimbĩ 'duú ngaá rá, má ní áwí adrii ãrivé lãngará agá rĩ tĩni. 11 Á 'yo ãmi ní tã 'dĩri, ã sã rĩ ãmi ní ãyĩkõ ãmbúgú, sũ má ní kpá adrii ãyĩkõ sĩ rĩ tĩni. 12 Á 'yo ãmi ní 'dĩni, lã ãmi lãkí ãmi lãlã, sũ má ní ãmi lãe rĩ tĩni. 13 Tã ãmbúgú lũupi kĩni 'ba rĩ lãngará be rĩ, ãri 'ba rĩ ní ívé ídri

adizú sãzú drãzú ívé ãndĩ rĩ pi ã tã sĩ. 14 Ìmi 'dukí dõ tã má ní lūú ãmi ní 'dĩ'bée ngaá rá, ãmi gõ ícá ãndĩ mávé ni. 15 Má ícò nóni ãmi zĩ ãtĩ'ba ku, ã'diãtãsiyã ãtĩ'ba ícò ẽzi ívé 'ba ãmbúgú ní ngaá rĩ nũ ku. Ìmi nóni mávé ãndĩ, ã'diãtãsiyã tã má Ètèpi ní lūú má ní rĩ, má ãlũ ãmi ní cãe gĩ. 16 Ìmi ãpãkí ma ãni kuyé, má ãpã ãmi ãni. Má ãpã ãmi, ãmivé tã ãmi ní 'oó rĩ ã pámvú ã 'a rĩ ã'ru múzú nyonyo. Ìmi zĩkí dõ ngá má Ètèpi tĩ gé má rũ sĩ, ãri sã ãmi ní rá. 17 Tãimbĩ má ní sãe ãmi ní rĩ 'dĩni, lã ãmi lãkí ãmi lãlã.

'Bá nyõókú nõri vé rĩ pi ãmú ãmi ngũ ãnji

18 “Dõ 'ba nyõókú nõri vé rĩ pi ngũkí ãmi ãnji, lã ãmi ãkí 'yozú kĩni, kòpi í'dókí drĩdrĩ ni ma ngũú. 19 Ìmi té dõ ri tã nyõókú nõri vé rĩ pi 'du nga, 'ba vũ drĩgã rĩ pi té ãmi lãlã. 'Bo ãmi adriki 'ba nyõókú nõri vé ni ku. Má ãpã ãmi ãfũú 'ba nyõókú nõri vé rĩ pi ãsãmvú gé sĩ ãni, 'ba nyõókú nõri vé rĩ pi ní ãmi ngũzú ãnji ãni. 20 Lẽ ãmi ígákí tã ándúru má ní lūú ãmi ní: 'Átĩ'ba ícò adrii ãmbúgú ívé ãmbúgú drĩgã ku 'dãri.' Dõ 'ba rĩ pi õcũkí ándúru ma rá, ãmi ãsũkí kòpi ícókí kpá ãmi õcũú ku? Kòpi 'dukí té dõ tã má ní ímbá rĩ ngaá rá, kòpi té kpá tã ãmi ní ímbá rĩ 'du nga rá. 21 Kòpi ãmi õcũú 'dĩni má tã sĩ, ã'diãtãsiyã kòpi ãkí 'ba ma ãpãepi rĩ kuyé. 22 Má ãmú té dõ kòpi ní tã 'dĩri átá ku, kòpi ícókí té áamá 'yozú kĩni, tã ã ní 'oó 'dĩri ãnjĩkãnyã 'dĩni ku. 'Bo nóni kòpi ícókí ívé ãnjĩkãnyã ã tã gãá bã ku. 23 'Bá rĩ ngũ dõ ma ãnji, ngũ kpá má Ètèpi ri ãnji. 24 Má 'o dõ tã ãyãzú ãyãyã 'ba ãzi ní ãvũ ni 'oó kuyé ni kòpi ãsãmvú gé ku, kòpi ícókí té ãni áamá 'yozú kĩni, tã ã ní 'oó 'dĩri ãnjĩkãnyã 'dĩni ku. 'Bo nóni

* 15:1 15:1 Peṭi vinyõ vé rĩ: Yãhũdĩ rĩ pi 'dukí peṭi vinyõ vé rĩ ã tã 'bã tã ãmbúgú rú, kòpi ri ã'ru ni zo vinyõ sũ rú. Mungú ãpã 'ba ãsãrelã vé rĩ pi adrii 'ba ívé ni, kòpi ã adriki rĩ sũ peṭi vinyõ vé Mungú ní saá 'aapi ã'ru be rĩ tĩni. Nãpi peṭi vinyõ vé 'dĩri, sã 'ba tãimbĩ ímbá'ba rĩ pi atala atala rĩ pi drĩgã rĩ pi be ãkí áamá rá 'yozú kĩni Yãsũ ri ívé tã átá. 'Í lã Sãwũmã 80:8-16; ãsãyã 5:1-7; Yãrãmiyã 2:21; Mãtãyo 21:33-46; Mãrãkõ 12:1-12; Lũkã 20:9-19.

kôpi ndrekí tã má ní 'oó 'dĩ'bée, sê kôpi ngũkí 'bã má Ètèpì be ãní ùnjí. ²⁵ Tã ì ní sǐ Búkũ Múngú vé rǐ agá 'yoópi kǐnǐ, 'Kôpi ngũkí ma ùnjí tã ã ndú ãkó' 'dĩri, 'i ngaápi fũúpi tì ni gé 'dĩ.

²⁶ "Ma ímú ìmi ní Índrí Uleterè tã be áda ìmi ìzã koópi rǐ ìpê, ìri ímú má Ètèpì vùgálésǐ, ìri ímú tã mávé rǐ átá nǐ. ²⁷ Ìmi kpá úmvúlésǐ ímú mávé tã ùlũ 'bá rǐ pi ní nǐ, ã'diātāsīyã ìmi rikí adrií má be trǔ í'dóngárá gá 'dǎá."

16

¹ "Má ùlũ ìmi ní tã 'dĩri 'dǐni, ìmi áwǐkí rǐ adrií ìmivé ẽ'yǐngárá agá ùgōgō. ² Kôpi ímú ìmi údró ùfũ Jó Múngú ri Zizú rǐ agásǐ ãmvé. Lókí ãzi ri ímú 'dǐ'dĩ, kôpi ímú ìmi ú'dǐ, kôpi 'yo, ì 'dĩri ri ẽzǐ nga Múngú ní. ³ Kôpi ímú tã 'dĩ'bée 'o ìmǐ rǔ'bá gá rá, ã'diātāsīyã kôpi nǐkí má Ètèpì ri kuyé, kôpi nǐkí kpá ma kuyé. ⁴ 'Bo á lũ ìmi ní tã 'dĩri, ã'diātāsīyã lókí tã 'dĩ'bée ní ímúzú ì ngazú rǐ kãdō ícá, ìmi ímú tã má ní lũú ìmi ní 'dĩri ígá rá. Á lũ ìmi ní tã 'dĩ'bée drǐdrǐ kuyé, ã'diātāsīyã ma drǐ ri adri ìmi be adriadri lókí be ãco.

Índrí Uleterè rǐ vé ẽzǐ

⁵ "'Bo nóni á nga gǐ, ma ri ma újá gō mǔzú má Ètèpì ma ìpèèpi rǐ vùgá 'dǎá, 'bo ìmi ãsámvú gé 'dǐgé, 'bá ãzi ma zǐpi 'yoópi kǐnǐ, ma ri mǔ ngōlé yã 'dǐni 'dǎáyo. ⁶ Má ní 'yoó ma ri mǔ má Ètèpì vùgá rǐ sǐ, sê ìmi ní ìzãngã ìmǐ ẽsǐ agá. ⁷ 'Bo ádarú á lẽ lũú ìmi ní 'dǐni, tã má ní lẽzú mǔzú nǔósǐ rá rǐ, ma mǔ ìmi ní tã múké 'o. Má ní drǐ adringárá gá ìmi be ùgōgō rǐ gé, Índrí Uleterè rǐ ícǔ ímú ìmi ìzã koó ku. 'Bo á mǔ dō gǐ, ma íbǐ Índrí Uleterè rǐ ìpê ímú ìmi ású ndō. ⁸ Índrí Uleterè rǐ kãdō ímú, ìri ímú 'bá vũ drǐgé rǐ pi vé ùnjǐkányã ã tã átá kôpi ní pǐrǐ nǐ, ìri tã pǐrǐ rǐ vé tã átá kôpi ní pǐrǐ

nǐ, ãzini ìri tã ìngárá rǐ vé tã átá pǐrǐ nǐ. ⁹ Ìri ùnjǐkányã rǐ vé tã átá kôpi ní pǐrǐ, ã'diātāsīyã kôpi ẽ'yǐkí ma kuyé. ¹⁰ Ìri tã pǐrǐ rǐ vé tã átá pǐrǐ kôpi ní, ã'diātāsīyã ma ri mǔ má Ètèpì vùgá, ìmi gōkí ma ndreé dǐjǐ ku. ¹¹ Ìri tã ìngárá rǐ vé tã átá pǐrǐ kôpi ní, ã'diātāsīyã ãdróko riipi 'bá rǐ pi ẽ drǐ órǔpi vũ drǐgé nǔgǔ rǐ, ìkǐ tã drǐ ni gé ìnógósǐ gǐ."

¹² "Ma drǐ tã be ãmbúgú má ní lèé átá ìmi ní, 'bo nóni tã má ní lèé átá ìmi ní nǔri, tã ni ícǔ fǐí ìmi drǐgé ku. ¹³ Índrí Uleterè tã áda átápi rǐ kãdō ícá, ìri ímú ìmǐ drǐ ko tã áda rǐ nǐzú nǐ. Índrí Uleterè rǐ ígá tã rǐ 'í drǐgé ku, ìri tã rǐ yǐ má tǐ gé, ìri íbǐ ùlũ ìmi ní ndō. Ìri ímú tã ímú 'bá ì nga 'bá drǐdrǐ 'dǐlé rǐ pi ùlũ ìmi ní nǐ. ¹⁴ Índrí Uleterè rǐ sê ì ímú ma íngúngũ, ìri tã ìfũúpi má tǐ gé rǐ jǐ ùlũ ìmi ní nǐ. ¹⁵ Ngá má Ètèpì vé rǐ pi ãrèvú céré mávé ni. Sê má ní 'yozú, Índrí Uleterè rǐ ã jǐ tã ìfũúpi má tǐ gé rǐ mǔú ùlũú ìmi ní ãní.

¹⁶ "Èsǐ mǎdã, ìmi gōkí ma ndreé dǐjǐ ku, ìri gō adri mǎdã, vùdrǐ ni gé, ìmi gō ma ndre rá."

Ìzãngã rǐ gō 'i újá ícá ãyǐkō

¹⁷ 'Bá Yèsũ ã pámvú ùbǐ 'bá rǐ pi urǔkǔ rikí ì uzǐjǐ ì ãsámvú gé sǐ kǐnǐ, "Tã ìri ní 'yoó, 'Èsǐ mǎdã, ìmi gōkí ma ndreé dǐjǐ ku, ìri gō adri mǎdã, vùdrǐ ni gé, ìmi gō ma ndre rá, 'ãzini ìri ní 'yoó, 'Ma ri mǔ má Ètèpì vùgá, 'dĩri vé ífǐfǐ ã'di?" ¹⁸ Kôpi gōkí 'yoó dǐjǐ kǐnǐ, "Tã ìri ní 'yoó kǐnǐ, 'Èsǐ mǎdã, 'dĩri vé ífǐfǐ ã'di? 'Bá nǐkí tã ìri ní átá 'dĩri vé ífǐfǐ kuyé."

¹⁹ Yèsũ nǐ áamá rá 'yozú kǐnǐ, kôpi lèkí 'i zǐjǐ tã 'dĩri sǐ, ìri ní 'yozú kôpi ní kǐnǐ, "Ìmi ri ìmi uzǐ ìmi ãsámvú gé sǐ tã má ní 'yoó ìmi ní, 'Èsǐ mǎdã, ìmi gōkí ma ndreé dǐjǐ ku, ìri gō adri mǎdã, vùdrǐ ni gé, ìmi gō ma ndre rá' 'dĩri sǐ? ²⁰ Ádarú á 'yo ìmi ní 'dǐni, ìmi ímú ãá ngo, ãzini lǔúlǔ ga rá, 'bo 'bá nyóokú nǔri vé rǐ pi

adri äyĩkõ sĩ. Īmi ímú ĩzāngā nya rá, ĩzāngā ĩmi ní nyaá rĩ ã vúdřĩ gé, ĩmi gõ äyĩkõ ísú rá. ²¹ Ūkú lēepi tĩpi tĩtĩ rĩ, ĩri ĩzāngā nya ambamba sã mváná rĩ tĩzú rĩ gé, 'bo tĩ dõ mváná rĩ gĩ, ĩzāngā ĩri ní nyaá rĩ vé tã ri gõ ävĩ éšĩ ni agásĩ rá, ã'diātāsīyã ĩri adri äyĩkõ sĩ, 'í ní mváná rĩ tĩ ĩfũú vũ drĩgé nōgó gĩ rĩ sĩ. ²² Īmi nóni ĩzāngā sĩ, 'bo ma gõ ímú ĩmi ndre dđĩ rá, ĩmi gõ ímú adri äyĩkõ sĩ, 'bã äzi ícõ ĩmivé äyĩkõ izaá ĩmĩ éšĩ agásĩ ku. ²³ Ū'dú 'dãri gé, ĩmi ícókĩ gõó ngã äzi zĩĩ má tĩ gé ku. Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní, ĩmi zĩkĩ dõ ngã äzi mã rú sĩ, mã Ĕtēpĩ ri ícõ sē ĩmi ní rá. ²⁴ Í'dózú 'dã cĩmgbã āndrũ sĩ, ĩmi zĩkĩ ngã äzi mã rú sĩ ālujání kuyé. Īmi zĩkĩ, ĩmi ícõ ísú rá, ĩmivé äyĩkõ ri ímú aga rá.

²⁵ “Á ri ĩmi ní tã 'dĩri átã nãpĩ rú, lókĩ äzi ri ímú 'dđĩ'dđĩ, á gõ átã ĩmi ní nãpĩ sĩ ku, ma ímú mã Ĕtēpĩ vé tã lũ ĩmi ní uletere. ²⁶ Ū'dú 'dãri gé, ĩmi ímú tã rĩ zĩ mã Ĕtēpĩ tĩ gé mã rú sĩ. Tã mã ní 'yoó 'dĩri, adri 'yozú kĩnĩ, ma mũ tã ri zĩ mã Ĕtēpĩ tĩ gé 'dãã nĩ 'dĩni ku. ²⁷ Lē ĩmi nĩkĩ múké 'yozú kĩnĩ, mã Ĕtēpĩ lē ĩmi lēlē, ã'diātāsīyã ĩmi lēkĩ kpã ma lēlē, ĩmi ẽ'yĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, mã íbĩ ímú Múngú vúgálēsĩla. ²⁸ Mã íbĩ ímú mã Ĕtēpĩ vúgálēsĩla, mã ífĩ ícã 'bã nyõókũ nõri vé rĩ pi ãsámvú gé. Nóni ma 'bã nyõókũ nõri vé rĩ pi ku, ma ri ma újã gõ mã Ĕtēpĩ vúgã.”

²⁹ 'Bã Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, “Nóni mí átã 'bã ní tã rĩ nãpĩ sĩ kuyé, 'í lũ 'bã ní tã rĩ uletere gĩ. ³⁰ Nóni 'bã nĩkĩ ámã rá 'yozú kĩnĩ, 'í nĩ tã ārēvú céré, lē 'bã äzi ẽ iza sã mi zĩzú dđĩ ku. Tã 'dĩri sē 'bã ẽ'yĩkĩ 'yozú kĩnĩ, mí íbĩ ímú Múngú vúgálēsĩla.”

³¹ Yēsũ ní újázú kōpi ní kĩnĩ, “Ádarú ĩmi ẽ'yĩkĩ nóni ma gĩ? ³² 'Bo lókĩ äzi ri ímú 'dđĩ'dđĩ, ícã nóni gĩ, ĩmi ímú ĩmi írē rá, 'bã ālu ālu ri nga mũ ívé āngã. Īmi ímú ma ku ó'dúkũlęgúsĩ. 'Bo mã adri ó'dúkũlę ku, mã Ĕtēpĩ ri adri mã be trũ ālu.

³³ “Á lũ ĩmi ní tã 'dĩri, ĩmi ní adrií mã agã rĩ sĩ, ĩmi ísúkĩ rĩ tãkĩri ānĩ. Vũ drĩgé nōgó, ĩmi ímú ĩzāngā nya ambamba. 'Bo lē ĩmĩ éšĩ ã adri ũkpó ũkpó, ã'diātāsīyã á ndē vũ ũnjĩkãnyã be nõri vé ũkpó gĩ.”

17

Yēsũ zĩ Múngú ri

¹ Yēsũ kã átángã rĩ átã deę ívé 'bã 'ĩ pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní gĩ, ĩri ní 'ĩ mĩ 'bãzú āngũ ndrezú mũzú 'bũ gé 'dãã, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Mã Ĕtēpĩ, mã Mvã mívé ni, sã mí ní ma íngúzú rĩ ícõ gĩ, sã mã ní kpã mi íngúzú rĩ ícõ gĩ. ² Mã Ĕtēpĩ, mí sē mã ní ũkpõ adrizú 'bã rĩ pi drĩgé céré rĩ nĩ, mã sē rĩ ídri 'dãni'dãni rĩ 'bã mí ní eziĩ kuú mã ní rĩ pi ní ānĩ. ³ Lētĩ ĩ ní ídri 'dãni'dãni rĩ ísúzú rĩ, lē 'bã rĩ pi ã nĩkĩ mi 'yozú kĩnĩ, mi Múngú adriipi áda rĩ, āzini lē kōpi ã nĩkĩ kpã mã Yēsũ Kúrísítõ mí ní ĩpēé ímú vũ drĩgé nõó rĩ. ⁴ Mã Ĕtēpĩ, eziĩ mí ní sēé mã ní, mã ímú ngãã vũ drĩgé nōgó rĩ, á deę nóni gĩ, sē 'bã rĩ pi íngúkĩ mi ānĩ rá. ⁵ Mã Ĕtēpĩ, nóni mí sē ẽ íngúkĩ ma íngungũ, sũ ĩ ní 'bã íngú mí be ĩ ní drĩ vũ rĩ gbizú kuyé 'dãri gé rĩ tĩnĩ.

Yēsũ zĩ Múngú ri ívé 'bã 'ĩ pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní

⁶ “Mã Ĕtēpĩ, mí sē mã ní 'bã mã pámvú ũbĩ'bã ni pi rá, 'bã mi ẽ'yĩ'bã kuyé rĩ pi ãsámvú gé, mã i'dã mívé tã kōpi ní rá, kōpi ótũ 'bã mívé ni pi, nóni mí eziĩ kōpi mã ní gĩ, kōpi 'dũkĩ ú'dúkũ mívé rĩ ã tã 'bãã āmbúgũ. ⁷ Kōpi nĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, ngã mí ní sēé mã ní rĩ pi ārēvú céré íbĩ íngã mí vúgã. ⁸ Tã mí ní ũlũú mã ní rĩ, mã ũlũ 'bã mã pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ní rá, kōpi ẽ'yĩkĩ rá. Kōpi nĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, mã íbĩ ímú mí vúgálēsĩla, āzini kōpi ẽ'yĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, mí ĩpē mã nĩ. ⁹ Múngú, mã ri mi zĩ 'bã mã ẽ'yĩ'bã gĩ rĩ pi ní, á zĩ 'bã mã ẽ'yĩ'bã kuyé rĩ pi ní ku. Mã ri mi zĩ 'bã mí ní sēé mã ní rĩ pi ní, ã'diātāsīyã kōpi 'bã mívé ni. ¹⁰ 'Bã mí ní sēé mã

ní 'dī'bée, kōpi 'bávé ni mí be, kōpi sē ī ma ĩnjĩjĩ. ¹¹ Má Ẹtẹpi adriipi Uleterē rĩ, á gō adrii nyōókú drĩgē nōgō ku, ma mu mí vugá, 'bo 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi drĩ áwí adri má vudrĩ gé nyōókú drĩgē nōgō. Mí ũtē kōpi ũkpō mí ní ándúru sēé má ní 'dāri sī, kōpi ā adrikí rí ngá ālu, sū 'bá ní adrii mí be ngá ālu rĩ tĩni. ¹² Má ní adringará gá kōpi be rĩ gé, á ru kōpi múké ũkpō mí ní sēé má ní 'dāri sī, á mba kōpi ā tā múké, á ku 'bá āzi fĩ tā ũnjĩ gé kuyé, 'yéjā ágó úmvúlésĩ ímúpi fĩpi ĩzāngā depi ku rĩ agá rĩ 'i, tā ĩ ní sī Búkú Múngú vé rĩ agá rĩ, ā nga rĩ 'i fūú tĩ ni gé bēni.

¹³ “Á nga nóni gí, ma ri mu mí vugá, tā má ní tā 'dĩri átázú ĩsúzú ma drĩ nyōókú drĩgē nōgō rĩ, ā'diātāsīyā 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ā adrikí rí āyĩkō sī, sū má ní adrii rĩ tĩni. ¹⁴ Má ũlū tā mí ní ũlūú má ní rĩ 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní rá, 'bo 'bá nyōókú drĩgē nōgō rĩ pi lēkí kōpi ā tā ku, ā'diātāsīyā 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi adrikí 'bá nyōókú nōri vé ni pi ku, sū má ní adrii 'bá nyōókú nōri vé ni ku rĩ tĩni. ¹⁵ Má Ẹtẹpi, á zĩ mi 'yozú kínĩ, mĩ 'du 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi vū drĩgē sī rá 'dĩni ku, lē mĩ ũtē kōpi, ādróko ā 'o rĩ kōpi ũnjĩ ku. ¹⁶ 'Bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi adrikí 'bá nyōókú nōri vé ni ku, sū má ní adrii 'bá nyōókú nōri vé ni ku rĩ tĩni. ¹⁷ Mĩ é'yĩ kōpi adrii 'bá mívé ni pi, mí ímbá kōpi ní tā áda mívé rĩ, tā mí ní ímbá 'dĩri ā sē rĩ kōpi ā adrikí rí uleterē. ¹⁸ Á pē kōpi mužú 'bá nyōókú nōri vé rĩ pi āsámvú gé 'dāá, sū mí ní ma ĩpēé ímúú 'bá nyōókú nōri vé rĩ pi āsámvú gé rĩ tĩni. ¹⁹ Má adi má ngúlúpí kōpi ā tā sī, kōpi ā adrikí rí ádarú uleterē 'bá mívé ni pi.

²⁰ “Á zĩ mi 'yéjā 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ó'dúkúle ku, ma mi zĩ 'bá úmvúlésĩ ímú'bá ma ẹ'yĩ'bá rá rĩ pi ní ĩndĩ, kōpi ní ú'dúkó múké

'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ní ũlūú rĩ yĩ rá rĩ sī. ²¹ Ma ri mi zĩ kōpi ní, kōpi ā adrikí rí ngá ālu, sū 'bá ní adrii mí be ngá ālu rĩ tĩni. Má Ẹtẹpi, 'bá mí be ngá ālu, kōpi ā adrikí ngá ālu 'bá agá, 'bá nyōókú nōri vé rĩ pi ẹ ẹ'yĩkí rí 'yozú kínĩ, mí ĩpē ma nĩ. ²² Má íngú 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi íngúngū, sū mí ní ma íngú rĩ tĩni, āní kōpi ā adrikí rí ngá ālu, sū 'bá ní adrii mí be ngá ālu rĩ tĩni. ²³ 'Bá 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be ngá ālu, 'bá kpá mí be ngá ālu, āní 'bá nyōókú nōri vé rĩ pi ā nĩkí rí 'yozú kínĩ, mí ĩpē ma ímúú nĩ, āzini 'í lē kōpi sū mí ní ma lēé rĩ tĩni.

²⁴ “Má Ẹtẹpi, á lē 'bá mí ní sēé má ní rĩ pi ā múkí adrii má be trũ vūrā má ní mužú adrizú rĩ gé, kōpi ā ndrekí rí mávé dīngará pōwūpōwū mí ní sēé má ní rĩ, ā'diātāsīyā ĩ ní drĩ 'bũ pi gbizú vū be kuyé rĩ gé, 'í lē ma lēlē.

²⁵ “Má Ẹtẹpi, mi adriipi tā be pĩri rĩ, 'bá nyōókú nōri vé rĩ pi nĩkí mi kuyé, 'bo á nĩ mi rá, 'bá má pámvú ũbĩ'bá rĩ pi nĩkí á má rá 'yozú kínĩ, mí ĩpē ma nĩ. ²⁶ Á sē kōpi nĩkí mi gí, ma sē kōpi mi nĩ mužú nyonyo, āní lēngará mí ní ma lēzú ālu ālu 'dĩri ā aga rĩ caá kōpi rú'bá gá, ma má ngúlúpí sī, ma adri kōpi be trũ.”

18

Āngaráwá rĩ pi rukí Yēsū ri
(*Mátáyo 26:47-56; Mārākō 14:43-50; Lúkā 22:47-53*)

¹ Yēsū ká Múngú ri zĩ de, ĩri ní ngazú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be, kōpi ní ẹlízú mužú ĩ'búná Kĩdĩrónĩ vé rĩ agásĩ álé 'dāá, kōpi ní cazú ómvú ĩ ní peṭi őlívē* vé rĩ pi sazú rĩ gé. Kōpi ní fizú mužú ómvú rĩ agá 'dāá.

² Yúdā Yēsū ā ũli 'beépi rĩ nĩ vūrā 'dāri rá, ā'diātāsīyā Yēsū pi ándúru rĩ ĩ úmú ívé 'bá 'ĩ pámvú ũbĩ'bá rĩ pi be nĩjĩ vūrā 'dāri gé. ³ Kúru Yúdā

* **18:1** 18:1 őlívē: Peṭi őlívē vé rĩ, ĩri 'a ũ'a be, ĩ ícó nya rá, ĩ ĩrivé ũ'a zo ũdu rú, Yāhúdĩ rĩ pi ri tĩbĩ á'dí ũdu rĩ sī, āzini kōpi ri tō lámā agá, ācí 'yūzú āní.

ní āngáráwá Rómā vé rī pi ē drī kózú mužú 'bá ri' 'bá Jó Mungú vé rī ūtē' 'bá rī pi be ọmvú rī agá 'dāá, atala atala rī pi drīgé rī pi Fārúsī rī pi be, ipēkí āngáráwá rī pi ímúzú Yēsū ri rúngará gá nī. Āngáráwá rī pi ū'yūkí ācí, u'dukí lámā, āzini ngá ẹ'dí vé ni pi ī drīgé sī mužú ĩndī.

⁴ Yēsū nī tā ímú' 'bá ī nga' 'bá 'i rú' 'bá gá rī pi ārēvú céré rá. Yēsū ní ífūzú ímúzú kọpi ẹndrẹti gé nōó, ĩri ní kọpi zizú kīnī, "Bá ĩmi ní rií ndāá rī ā'di 'i?"

⁵ Āngáráwá ī ní ipēé rī pi ní újázú Yēsū ní kīnī, "Bā ri Yēsū Nāzēretāgú rī ndā."

Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Bá ĩmi ní rií ndāá rī ma 'i." Yúdā Yēsū ā ūli 'beépi rī, tu pá kọpi āsámuvú gé 'dāá ĩndī. ⁶ Yēsū ká 'yoó kọpi ní, "Bá rī ma 'i," kọpi sīkí úgóró sī úgóró sī u'deé vūgá.

⁷ Yēsū ní gōzú kọpi zizú dīi kīnī, "Bá ĩmi ní rií ndāá rī ā'di 'i?"

Kọpi ní 'yozú kīnī, "Bā ri Yēsū Nāzēretāgú rī ndā."

⁸ Yēsū ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Á lū ĩmi ní rá, 'bá rī ma 'i. ĩmi dō ri ma ndā, lē ĩmi kukí 'bá adri'bée má be nō'bée ā dēkí ī 'dīisī rá." ⁹ Tā Yēsū ní 'yoó, lē 'bá adri' 'bá 'i be 'dī'bée ā dēkí ī 'dīisī rá 'dīri, ā sē rí tā ĩri ní ándúrú 'yoó kīnī, "Á ku 'bá mí ní sēé má ní rī pi fīi tā ūnjí gé ku" 'dāri ā nga rí 'i fūú tị ni gé bēsīnī.

¹⁰ Sīmōnā Pētēró adriipi ilí āco be drīgé rī ní ívé ilí ínjesú, ĩri ní átálágú āmbúgú rī vé túgērī ē bí drī ẹndẹpi gé rī gazú mvórú 'dezú vūgá 'dāá. Túgērī rī ā rú Málūkō 'i.

¹¹ Yēsū ní 'yozú Pētēró ní kīnī, "Í su mívé ilí āco 'dīri gōó ívé kērēwū agá 'dāá ūzi! Mí ūsū, mí kīnī, ízāngā má Ẹtẹpi ní tā ni útú kuú má ní ínógósí gí 'dīri, ícó ma ísú ku?"

Jikí Yēsū ri mužú Ānásī ẹndrẹti gé (Mātáyo 26:57-58; Mārākō 14:53-54; Lúkā 22:54)

¹² Kúru āngáráwá Rómā vé rī pi ívé ūgalaku āmbúgú† rī be, Yāhúdī rī pi vé 'bá āngū ūtē' 'bá rī pi be, kọpi ní Yēsū ri ruzú úmbézú. ¹³ Drīdrī ni, kọpi jikí ĩri mužú Ānásī ẹndrẹti gé. Ānásī ri Kāyáfā vé ẹnyẹpi. Ílī 'dāri gé, Kāyáfā ri átálágú āmbúgú rú nī, Ānásī ā vūrā gá. ¹⁴ Kāyáfā 'yo ándúrú Yāhúdī rī pi vé 'bá drīkoma rú rī pi ní kīnī, "Bá tré pi ní ūdrázú, múké ni, lē 'bá ālu ā drā kọpi ā vūrā gá nī."

Pētēró 'dó Yēsū ri gāá (Mātáyo 26:69-70; Mārākō 14:66-68; Lúkā 22:55-57)

¹⁵ Sīmōnā Pētēró pi ní 'dezú mužú 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi vé āzi be Yēsū ā vūdrī gé sī. Átálágú āmbúgú rī nī 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi 'dīri rá, 'bá Yēsū ā pámvú ūbīpi 'dīri 'de mužú Yēsū ā vūdrī gé sī átálágú āmbúgú rī vé jó ā bóró gá 'dāá. ¹⁶ 'Bo Pētēró áwí ívé rī tēé kuú āmvé kání rī vé kẹtīlé gá 'dāá. 'Bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá rī pi vé āzi átálágú āmbúgú rī ní nīi rá rī ní 'i újázú gōzú kẹtīlé gá 'dāá, ĩri ní átázú mvá ūkú riipi kẹtīlé rī ūtēpi rī be, mvá ūkú rī ní Pētēró ri íjizú ífízú jó agá nōó.

¹⁷ Mvā ūkú kẹtīlé rī ūtēpi rī ní Pētēró ri zizú kīnī, "Mí adri nyo 'bá ágó 'dāri ā pámvú ūbī' 'bá rī pi vé āzi 'i kuyé?"

Pētēró ní újázú ĩri ní kīnī, "Bá rī adri ma 'i kuyé."

¹⁸ Āngū rī ní igbeégbe rī sī, átí' 'bá ẹzī nga' 'bá rī pi, ūgalaku rī pi be ūdēkí ācí, kọpi tukí pá kuú ācí rī ā gārā gá sī kūrū, rií ācí rī yuú, Pētēró tu pá kọpi āsámuvú gé 'dāá ĩndī ācí rī yungará gá.

Átálágú āmbúgú rī uzī Yēsū ri tā sī (Mātáyo 26:59-66; Mārākō 14:55-64; Lúkā 22:66-71)

¹⁹ Átálágú āmbúgú Ānásī ní Yēsū ri zizú ĩrivé 'bá ĩri ā pámvú ūbī' 'bá

† 18:12 18:12 Ūgalaku āmbúgú āngáráwá rī pi vé rī: ĩri āngáráwá élifū ālu rī pi ē drī koopi ni.

rī pi ā tā sī, āzini tā ĩri ní rií ímbá rī ā tā sī.

²⁰ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Má átá tā rī 'bá rī pi ní andrekelemgbe, á ri tā rī ímbá 'bá rī pi ní Jó Múngú ri Zìzú rī pi agásī, āzini Jó Múngú vé rī agá, vūrā Yāhúdī rī pi ní rizú ĩ úmúzú rī pi gé sī, má úcí tā āzi ālujání kuyé. ²¹ Ngá mí ní ma zìzú rī ā'di? 'Í zì 'bá mávé tā yì'bá gí rī pi áyu, 'í zì kòpi tā má ní lūú kòpi ní rī sī, kòpi nīkí tā má ní 'yoó rī rá.”

²² Yēsū kā tā rī 'yoó 'dīri tīnī, 'bá āngū ũtē'bá rī pi vé ālu ní Yēsū ri sazú, ĩri ní 'yozú kīnī, “Ngá mí ní tā újázú átálágú āmbúgú rī ní 'dīni rī ā'di?”

²³ Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Á 'yo dō tā āzi ũnjí rá, 'í lū tā ũnjí má ní 'yoó rī. Tā má ní 'yoó rī dō pīrī, ngá mí ní ma sazú rī ā'di?” ²⁴ Ānāsī ní Yēsū ri pēzú muzú átálágú āmbúgú Kāyáfā vúgá 'dāá, ĩsú úmbékí drī ni kú cí.

Pētēro ẹndi 'yoó kīnī, 'í nī Yēsū ri kuyé

(Mātáyo 26:71-75; Mārākō 14:69-72; Lúkā 22:58-62)

²⁵ Šimōnā Pētēro kā rií pá tuú ācí yungará gá 'dāá, 'bá 'dī'bée ā uruko ní gōzú ĩri zìzú dī kīnī, “Mí adri nyo ágó rī vé 'bá ĩri ā pámvú ũbī'bá rī pi vé āzi 'i kuyé?”

Pētēro gā kīnī, “'Bá rī adri ma 'i kuyé.”

²⁶ Átálágú āmbúgú rī vé túgērī 'dāá anigé. Túgērī 'dīri, ĩri ágó Pētēro ní bī ni lī mvóru 'dāri vé máríté. ĩri ní Pētēro ri zìzú kīnī, “Mí adri nyo ágó má ní ndreé Yēsū be trú ómvú agá 'dāri 'i kuyé?”

²⁷ Pētēro gā tā 'dīri kpémgbélé kīnī, “'Bá rī adri ma 'i kuyé.” Koro lōgúlōgú ní céré 'bezú.

Pīlátō lī Yēsū vé tā
(Mātáyo 27:1-2, 11-14; Mārākō 15:1-5; Lúkā 23:1-5)

²⁸ Ū'bútī kūnīkūnī, Yāhúdī rī pi ní Yēsū rī ĩjízú Kāyáfā vé āngá 'dāásī, kòpi ní ĩri jìzú muzú ũgalaku Rómā vé ĩ ní zī Pīlátō rī vé vūrā adrizú

rī gé 'dālé. Kòpi fíkí caá vūrā rī gé 'dālé kuyé, ā'diātāsīyā kòpi lēkí ĩ a'bií, ĩ adrikí rí ule, ĩ nyakí rí ānyāngā ĩ ní á'dí Ū'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gé sī rī bēnī. ²⁹ Pīlátō ní fūzú muzú Yāhúdī rī pi vúgá āmvé 'dālé, ĩri ní kòpi zìzú kīnī, “Tā ā pá ĩmi ní ágó nōri tōzú rī ā'di?”

³⁰ Kòpi ní újázú Pīlátō ní kīnī, “Ágó 'dīri ā 'o té dō tā ũnjí kuyé, 'bá ícókí té ĩri ĩjī mí ẹndretī gé ku.”

³¹ Pīlátō ní 'yozú kòpi ní kīnī, “'Īmi jíkí ĩri muzú 'dālé, ĩmi līkí ĩrivé tā sū ĩmivé tāimbī ní lēé rī tīnī.”

Kòpi ní újázú Pīlátō ní kīnī, “Tāimbī 'bávé Yāhúdī vé rī ā'yī 'bá ní 'bá āzi sēzú 'dìzú drāzú ku.” ³² Tā 'dīri nga 'i 'dīni, tā Yēsū ní ọtú 'yoó, 'i ímú drā sū 'dīri tīnī 'dāri, ā nga rí 'i fūú tī ni gé bēnī.

³³ Pīlátō ní fizú gōzú jó agá 'dāá, ĩri ní Yēsū ri zìzú ímúzú 'í vúgá nōó, ĩri ní ĩri zìzú kīnī, “Mí 'bāgú Yāhúdī rī pi vé rī?”

³⁴ Yēsū ní újázú Pīlátō ní kīnī, “Zìngará mí ní ma zìzú 'dīri, mí ígá ĩri mí drīgé yā, dōku 'bá uruko rikí átá āní mā rú sī nī?”

³⁵ Pīlátō ní újázú Yēsū ní kīnī, “Mí ũsū ma Yāhúdīgú? Mívé 'bá rī pi, atala atala rī pi drīgé rī pi be, ĩjīkí mí sēé má drīgé nī. Tā ũnjí mí ní 'oó rī ā'di?”

³⁶ Yēsū ní 'yozú kīnī, “Mālūngā mávé rī adri nyọọkú nōri vé ni kuyé. Mālūngā mávé rī ā adri té dō nyọọkú nōri vé ni, mávé 'bá mā pámvú ũbī'bá rī pi té ẹ'dí 'dī ma ẹrìzú ípázú Yāhúdī rī pi vé ambugu rī pi drīgé sī rá. 'Bo mālūngā mávé rī adri nyọọkú nōri vé ni kuyé.”

³⁷ Pīlátō ní Yēsū ri zìzú kīnī, “Mí 'bāgú?”

Yēsū ní újázú ĩri ní kīnī, “Tā mí ní 'yoó kīnī, ma 'bāgú 'dīri, ĩri tā áda, tīkí ma nyọọkú nōri drīgé tā ā pá ālu sī, má ímú tā áda rī ũlūú. 'Bá tā áda 'oópi rī, ĩri mávé tā yì rá.”

³⁸ Pīlátō ní Yēsū ri zìzú kīnī, “'Bá rī ícó tā áda rī nī 'ámá íngóni?”

Pīlātō lī Yēsū vé drāngará ā tā
(*Mātáyo 27:15-31; Mārākō 15:6-20; Lúkã 23:13-25*)

Pīlātō ní gōzú fūzú āmvé 'dāá, ĩri ní 'yozú Yāhūdī rī pi ní kīnī, “Má ĩsú tā āzi ũnjī ágó nōri rú'ba gá kuyé.

³⁹ “Bo ĩmi Yāhūdī rú, ĩmivé mēřé gá, Ụ'dú Múngú ní Ełizú Jó rī pi tị gé sī rī gé, ĩmi lēkí ā trūkí ĩmi ní 'bá ĩ ní 'yī kuú jó āngū ũ'yīzú rī agá ni ālu sēé. ĩmi lēkí má ĩtrū ĩmi ní 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī sēé?”

⁴⁰ Kōpi ní ọ'úzú ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kīnī, “Kuyé, adri ĩri 'i ku! 'Í sē 'bá ní Bārābā rī áyu.” Bārābā rī 'bá ũnjī, ĩri 'bá waapi ārí'ba rú ni.

19

Pīlātō lī Yēsū vé tā kīnī, ā 'dīkí ĩri drāá rá

¹ Pīlātō ní Yēsū ri sēzú āngáráwá rī pi drīgé, kōpi 'dekí rií ĩri ũgbāá kēlīná sī. ² Āngáráwá rī pi trakí ũcékúcé suú Yēsū drīgé kŭlá rú, kōpi í'dúkí bōngó ika akoóko rŭkŭ 'bāgú rī pi ní rií ángírí suú rī suú ĩri ā rú'ba gá. ³ Kōpi rikí ĩ ítrú mužú Yēsū vúgá 'dāá dīí dīí, kōpi rikí 'yoó kīnī, “'Bá íngúkí mi rá, mi 'bāgú Yāhūdī rī pi vé rī!” Kōpi ní ĩri usazú.

⁴ Pīlātō ní gōzú fūzú mužú āmvé 'dāá dīí, ĩri ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “ĩmi ndrekí drī ká, ma mu Yēsū ri íjī ĩmi vúgá āmvé nōó, 'bo lē ĩmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, má ĩsú tā āzi ĩri ā rú'ba gá lŭupi kīnī ĩri 'bá ũnjī ni kuyé.” ⁵ Yēsū ní kúru ĩfūzú āmvé nōó, sukí ũcékúcé ĩ ní traá kŭlá rú rī drī ni gé, sukí bōngó akoóko rŭkŭ ndrŏlŭndrŏlŭ rú ni ĩri ā rú'ba gá, Pīlātō ní 'yozú 'bá rī pi ní kīnī, “ĩ ndrekí drī ká! Ágó rī nō!”

⁶ Atala atala rī pi drīgé rī pi, 'bá ri'ba Jó Múngú vé rī ũtē'ba rī pi be, kōpi ká mužú Yēsū ri ndreé, kōpi ní ọ'úzú ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kīnī, “ĩmi

gbākí ĩri pētị alambaku sígé! ĩmi gbākí ĩri pētị alambaku sígé!”

Pīlātō ní 'yozú kīnī, “ĩmi jīkí ĩmíngá ĩri mužú gbāá ĩyí, má ĩsú má ĩrivé ũnjīkányā lēzú ĩri 'ozú ũnjī ni kuyé.”

⁷ Yāhūdī adri'ba drīkoma rú rī pi ní újázú Pīlātō ní kīnī, “Tāimbí 'bávé rī ā'yī rá kīnī, ā 'dīkí ĩri drāá rá, ā'diātāsīyā kīnī, 'i Mvā Múngú vé ni.”

⁸ Pīlātō ká tā 'dīri yīí, ụrī gō ĩri fuú ambamba. ⁹ Pīlātō ní gōzú fizú ívé vŭrā adrizú rī gé 'dāá, jī Yēsū ri mužú ĩndī. ĩri ní Yēsū ri zizú kīnī, “Mí íbí íngá ngūgá?” 'Bo Yēsū újī títị. ¹⁰ Pīlātō ní 'yozú ĩri ní kīnī, “'Í lē átá má ní ku āsī? 'Í nī áamá 'yozú kīnī, ma ũkpō be mi kuzú, dōku sēzú mi gbāzú pētị alambaku sígé 'dīni kuyé?”

¹¹ Yēsū ní újázú Pīlātō ní kīnī, “Múngú ā útú té dō tā ni ínógósí kuyé, ũkpō mívé mí ní 'bāá tā 'ozú má rú'ba gá 'dīri ícó té ẹzị ngaá má be ku. 'Bo 'bá ma ruupi íjipi mí ẹndrētị gé nōri 'o ũnjīkányā agaapi rá ni.”

¹² Pīlātō ká tā 'dīri yīí, lē lētị ndāá Yēsū ri oyuzú 'dīisī rá. 'Bo drīkoma Yāhūdī rī pi vé rī pi ní 'yozú Pīlātō ní kīnī, “Mí oyū dō ágó 'dīri gí, mí ícó adrií ũndī 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī* vé ni ku. 'Bá 'yoopi 'í lē adrií 'bāgú rú 'dīri, ĩri ārí'ba 'bāgú āmbúgú 'dīri vé ni.”

¹³ Yāhūdī rī pi ká tā 'dīri 'yoó 'dīni, Pīlātō ní Yēsū ri íjizú ímúzá kōpi vúgá āmvé nōó dīí. Pīlātō ní gōzú mužú úrizú ívé lúpá āmbūgū vé rī drīgé, vŭrā ĩ ní údé kuú kpākpā írā sī rī drīgé. Vŭrā 'dāri zíkí Ēbéré tị sī Gābātā. ¹⁴ Ụ'dú 'bá rī pi ní rizú ĩ útúzá Ụ'dú Múngú ní Ełizú Jó rī pi tị gé sī rī vé rī gé, ụtú rī ká ídó caá sá mụdrị drī ni ĩrī gé 'dīgé, Pīlātō

* **19:12** 19:12 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rī: ĩri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndīāndī rī pi agá rī pi drīgé, āngū Yūdáyā vé rī drīgé, āngū Gālíláyā vé rī drīgé, āzini āngū Yāhūdī rī pi vé rī drīgé. 'Bá Rómā vé rī pi ívé 'bāgú āmbúgú rī zị ívé tị sī Kāyísārā. **19:14** 19:14 Wŭngará 12:17

ní 'yozú Yāhūdī rī pi ní kīnī, “Īmivé 'bāgú rī, ĩri 'dī.”

15 'Bá rī pi ní ó'úzá ú'dúkó be ʊru 'dāá kīnī, “Ā 'dīkī ĩri drāá 'dīísī rá, ā dekí ĩri ẹzị 'dīísī rá!”

Pīlátō ní kōpi zizú kīnī, “Īmi lēkī nyo mā gbā ĩmivé 'bāgú rī peṭi alambaku sígégé?”

Atala atala rī pi drīgégé rī pi ní újázú Pīlátō ní kīnī, “Bā 'bāgú ākó, 'bāgú 'bávégé rī 'yéná 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī 'ì!”

16 Pīlátō ní kúru Yēsū ri sēzú kōpi drīgégé, kōpi ā mukí gbāá peṭi alambaku sígégé.

Yēsū vé gbāngará peṭi alambaku sígégé rī

(*Mātáyo 27:32-44; Mārākō 15:21-32; Lúkā 23:26-43*)

Āngáráwá rī pi ní kúru Yēsū ri jizú mužú. 17 Yēsū 'du peṭi alambaku† ĩ ní mužú 'i gbāzú sí ni gé rī 'i ngúlúpí sí nī mužú vūrā ĩ ní zịj “Drī Kólōmgbó rī” gé 'dāá. Vūrā 'dāri Ēbérē tị sí zíkí ĩri Gōlōgótā.

18 Āngáráwá rī pi mukí Yēsū ri gbāá vūrā 'dāri gé, gbākí kpá 'bá ʊrukó ĩrī Yēsū be trú vūrā ālu ālu 'dāri gé, āzi rī ĩrivé drī ẹndépejé gélésī, āzi rī drī ĩjị gélésī, gbākí Yēsū ri ágágá.

19 Pīlátō ní tǎimbị sēzú, ĩ ní tǎ Yēsū ri tōzú rī sízú 'bāzú peṭi alambaku ĩ ní Yēsū ri gbāzú sí ni gé rī drīlégé gá 'dīni, “YĒSŪ NĀZĒRĒTĀGŪ RĪ, 'BĀGŪ YĀHŪDĪ RĪ PI VÉ RĪ.”

20 Yāhūdī kárakará rikí tǎ ĩ ní sí Yēsū vé peṭi alambaku ĩ ní ĩri gbāzú rī drīlégé gá 'dīri lǎá, ā'diātāsīyā vūrā ĩ ní Yēsū ri gbāzú rī, ĩri ĩnyinǎǎ kūrú ā gārā gá. Síkí tǎ ri Ēbérē tị sí, Lǎtīnī tị sí, āzini Gīrīkī tị sí. 21 Atala atala rī pi drīgégé rī pi ní 'yozú Pīlátō ní kīnī, “Mī sí tǎ rī 'yozú kīnī, “Bāgú Yāhūdī rī pi vé ní' 'dīni ku, lē mī sí 'Ágó 'dīri 'yo 'i tị sí kīnī, 'i 'Bāgú Yāhūdī rī pi vé rī.' ”

22 Pīlátō ní újázú kōpi ní kīnī, “Tǎ ĩ ní sí gí rī, újákí ku.”

23 Āngáráwá rī pi kǎ Yēsū ri gbāá peṭi alambaku sígégé 'dāá gí, kōpi 'dúkí ĩrivé bōngó acoó caá vūrā sí sụ, kōpi awakí ĩ āsámví gé sí, ógúpị 'du ālu, ógúpị 'du ālu. Kōpi 'dúkí kpá ĩrivé bōngó ĩri ní ríi suú rǔkǔ rī† ĩndī, údékí bōngó 'dīri āco rǔkǔ caá vūgá 'dāá, adri kú múlú rú, ícící ícící kuyé.

24 Āngáráwá rī pi ní átázú ĩ āsámví gé sí kīnī, “Lē 'bā ūsíki bōngó āco rǔkǔ 'dīri ku, 'bā 'bekí jēké sí, ā'di rī dō ícó 'du nī.”

Tǎ 'dīri nga 'i sǔ ĩ ní sí Búkū Múngú vé rī agá rī tịni,

“Kōpi 'bekí mǎvé bōngó jēké sí, kōpi awakí ĩ āsámví gé sí.”

Āngáráwá rī pi 'okí sǔ ĩ ní lēé rī tịni.

25 Yēsū ẹndrépejé pi Yēsū ẹndrépejé vé ómvúpị be, Mārīyā Kīlópāsī ūkú nī be, āzini Mārīyā Māgādēlénā be, kōpi mukí pá tuú peṭi alambaku ĩ ní Yēsū ri gbāzú kú sí ni gé rī ā gārā gá.

26 Yēsū kǎ ẹndrépejé ri ndréé tu pá kuú ívé 'bá 'i pámvú ūbīpi 'i ní lēélē rī gārā gá, ĩri ní 'yozú ẹndrépejé ní kīnī, “Bá nóni adriipi mī mvá rú rī, ĩri 'dī.” 27 Yēsū ní kpá 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ūbīpi rī ní kīnī, “Bá adriipi mī ẹndrépejé rú rī, ĩri 'dī.” Ágó Yēsū ā pámvú ūbīpi 'dīri ní Mārīyā ri jizú mužú ívé āngá.

Yēsū vé drāngará

(*Mātáyo 27:45-56; Mārākō 15:33-41; Lúkā 23:44-49*)

28 Yēsū kǎ nǐjị ámá 'yozú kīnī, 'i de ívé ẹzị gí, tǎ ĩ ní sí Búkū Múngú vé rī agá rī ā nga rí 'i fūú tị ni gé ānī, ĩri ní 'yozú kīnī, “Yịjị úvá ndē ma gí.” 29 'Bākí vinyọ ūndrākúndra kú ĩgǎǎ āzi agá, kōpi 'dúkí lífā suú peṭi sígégé, suú vinyọ rī agá 'dāá, kōpi sukí Yēsū tị gé. 30 Yēsū kǎ vinyọ ūndrākúndra rī mvụú, ĩri ní 'yozú

† 19:17 19:17 Peṭi alambaku: 'Bá Rómā vé rī pi ri 'bá tǎ 'o'bá ūnjí rī pi gbā mūsūmárí sí peṭi alambaku sígégé, ĩri sǎ 'du āco kōpi íbí drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rī gé. ‡ 19:23 19:23 Bōngó ĩri ní ríi suú rǔkǔ rī: Bōngó 'dāri ĩndré sǔ jǔlǔbīyā tịni. ¶ 19:24 19:24 Sǎwǔmǎ 22:18

kīnī, “Tā rī deḡepi 'dī.” Drī ni ní kúru úlúzu kúlū, ĩri ní ívé ĩndrī kuzú Múngú drígé.

31 Ụ'dú 'dāri 'bá rī pi ní rizú ĩ útúzu rī, kādō muḡ caá drū 'dīni, ĩri adri ụ'dú Sābátā§ vé rizú ụmụ nyazú rī. Yāhūdī rī pi lēkí 'bá ĩ ní gbāá peṭi alambaku sígé 'dī'bée ā adrikí caá cīmgbá ụ'dú Sābátā vé rī gé ku, kōpi zíkí Pīlātō tị gé kīnī āngáráwá rī pi ā ũgbākí 'bá 'dī'bée ā kórókó ũṅōó 'dīisí rá, kōpi ā ũdrākí rí mbēlēná, ā ũtrūkí rí kōpivé āvū vūgá. 32 Āngáráwá rī pi ní í'dózú ágó āzi ĩ ní gbāá Yēsū be trú rī ā kórókó ũgbāzú ũṅōzú, vúdri ni gé, kōpi ní kpá āzi rī vé rī ũgbāzú ũṅōzú. 33 'Bo kōpi ká caá Yēsū vúgá, kōpi ísúkí Yēsū drā gí, kōpi ũgbākí ĩri ā kórókó fā ũṅōó kuyé. 34 Āngáráwá ālu ni ní Yēsū ā gārāfā sōzú ọjụ sí, ārí, āzini yīi ní ífūzú razú 'dizú rú'bá ni gé sí vūgá nōó. 35 Ágó tā rī ndreépi 'í mị sí rī, ũlū tā rī nī, tā ĩri ní ũlūú rī, ĩri tā áda. Nị amá 'yozú kīnī, tā 'í ní ũlūú 'dīri adri ũnjō kuyé. Ūlū tā 'dīri kīnī, ĩmi ẹ'yīkí rí 'yozú kīnī, ĩri tā áda. 36 Tā 'dī'bée ngakí ĩ 'dīni, tā ĩ ní sīi Búkū Múngú vé rī agá kīnī, “Ícókí ĩrivé fā ũgbāá ṅōó āluṅáni ku” 'dāri, ā nga rí 'í fūú tị ni gé bēnī. 37 Tā rī āzi ĩ ní sīi Búkū Múngú vé rī agá rī 'yo kīnī, “Kōpi mị 'bā 'bá ĩ ní gārāfā ni sōó ọjụ sí rī ndrezú.”

Yēsū vé sīngará

(*Mātáyo 27:57-61; Mārākō 15:42-47; Lúkā 23:50-56*)

38 Yōsépā Ārīmātáyōgú rī, ĩri 'bá Yēsū ā pámvú ũbīipi ni, 'bo ri tā 'í ní Yēsū ri ẹ'yīzú rī úcícī, ā'diātāsīyā ĩri ri 'o Yāhūdī rī pi sí ũrī sí. Mu Yēsū vé āvū ā tā zị Pīlātō tị gé, Pīlātō ā'yī ĩri ní rá. ĩri ní āvū rī 'duzú muḡ sīzú nī. 39 Nīkōdēmā ọtụ ímụpi Yēsū vúgá ĩnị sí rī 'de muḡ Yōsépā vúgá sí ĩndī, jị ũdu ĩ ní usaá ẹjīngūrú sí

ni muḡ 'í drígé sí ĩndī, ũdu rī vé ẹnjīngará ĩri ícókí ca kílō pūkú na drī ni tōwú 'dīni rá. 40 Āgō ĩrī 'dī'bée í'dúkí ẹjīngūrú rī ũdāá Yēsū vé āvū rú'bá gá sí, kōpi í'dúkí bōngó āvū rī ā rú'bá ĩmūlūzú ānī, sū Yāhūdī rī pi vé mēre rizú āvū sīzú rī tịni. 41 Vūrā ĩ ní Yēsū ri gbāzú peṭi alambaku sígé rī, ĩri ĩnyinā ọmvú ā gārā gá, gākí 'bú lūú ụjị agá āvū sīzú ní kú ọmvú rī agá 'dāá, ụjị 'dāri sīkí drī 'bá āzi 'a ni gé 'dālé kuyé. 42 Ụ'dú 'dāri ní adrii ụ'dú Yāhūdī rī pi vé ni rizú ĩ útúzu fūzú ānī ụ'dú Sābátā vé rī gé rī sí, āzini ụjị āvū sīzú rī ní adrii ĩnyinā rī sí, kōpi áwíkí Yēsū ri sīi ụjị rī agá 'dāgá.

20

Yēsū vé íngángará gōzú idri rú rī vé tā

(*Mātáyo 28:1-10; Mārākō 16:1-8; Lúkā 24:1-12*)

1 Kā muḡ adrii Yīngā sí ụ'bútị kūnīkūnī, Mārīyā Māgādēlénā ní 'dezú muḡ 'būrēdrī gé 'dāá, ca muḡ ísú gūkí írā ĩ ní 'bú rī ẹ tị ọzūzú rī āmvé gí. 2 ĩri ní í'dózú njuzú muḡ Sīmōnā Pētēró vúgá, āzini Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbīipi ĩri ní lēlē rī vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Kōpi 'dukí Úpí Yēsū vé āvū 'bú rī agásí gí, 'bá nīkí kuyé dō kōpi jikí ĩri 'bāá ngūgá!”

3 Pētēró pi ní 'dezú muḡ Yēsū vé 'bá ĩri ā pámvú ũbīipi ĩri ní lēlē rī be 'būrēdrī gé 'dāá. 4 'Bá ĩrī 'dī'bée rikí njuú muḡ ọngú sí, 'bo 'bá Yēsū ā pámvú ũbīipi āzi 'dīri ndē Pētēró ri ọngú sí rá, nju caá 'būrēdrī gé 'dāá drīdrī. 5 Ọvū 'bú rī ā 'a ọlūú, ísú 'yéná bōngó ĩ ní āvū rī ā rú'bá ĩmūlūzú rī ndreé áyu, 'bo fi 'bú agá 'dāá kuyé. 6 Sīmōnā Pētēró ĩ ní kuú vúlé rī ká caá, fi 'bú agá 'dāá nī, ndre bōngó ĩ ní āvū rī ā rú'bá ĩmūlūzú rī, kukí kú 'bú agá 'dāá áyu. 7 Bōngó ĩ ní Yēsū ẹ mīlētị úmbézú rī

§ 19:31 19:31 Sābátā: Ụ'dú Sābátā vé rī, ĩri í'dó sá áziyá ũndrēná vé rī gé. 19:36 19:36 Wūngará 12:46; Kālāfe 9:12; Sāwumā 34:20 19:37 19:37 Zākāriyā 12:10

tra 'i kú túngú, bǒngó ĩ ní āvũ rĩ ā rú' bá ĩmũlũzú rĩ gũ kpá 'i kú túngú. ⁸ Kúru 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi vé āzi caápi 'bũrēdrĩ gé 'dāá drĩdrĩ rĩ ní kpá fizú 'bũ agá 'dāá, kā bǒngó rĩ ndree, ĩri ní kúru ẹ'yĩzú 'yozú kǐnĩ, Yēsũ íngá gǒo ídri rú gí. ⁹ Tā ótú Búkú Múngú vé rĩ ní 'yoó, Yēsũ ri ímú íngá gǒo ídri rú rá 'dĩri fi kǒpi drĩgé 'dāá kuyé.

Yēsũ 'i' da 'i' ívé 'bá 'i' pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ẹndrẹti gé

(Mārākō 16:9-11)

¹⁰ Kúru Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ní 'dezú mvizú gǒzú 'bětĩ, ¹¹ 'bo Māríyā áwí ívé rĩ ríi ngoó vũrā āvũ sǐzú rĩ gé 'dāá. ĩri ní ọvũzú 'bũ rĩ ā 'a ọlũzú, ¹² ĩri ní mālāyíkā ĩrĩ ni pi ndrezú 'bũ agá 'dāá, kǒpi úsúkí ĩ kú bǒngó imve imve ni pi sĩ, kǒpi úríkí kuú 'bũ ĩ ní Yēsũ ri sǐzú rĩ agá 'dāá, āzi rĩ drĩgélé sĩ, āzi rĩ pápálesĩ.

¹³ Mālāyíkā rĩ pi ní Māríyā ri zizú kǐnĩ, “Ūkú 'dĩri, mi ri ngo āsĩ?”

Māríyā ní 'yozú kǒpi ní kǐnĩ, “Dúkí Úpí mávé rĩ mužú gí, á nĩ kuyé, dǒ jíkí ĩri mužú 'bāā ngūgá.”

¹⁴ Māríyā ní kúru 'i újázú āngū údrézú 'i gārā gá sĩ, ndre Yēsũ tu pá kuú 'dāá, 'bo nĩ ámá 'yozú kǐnĩ, 'bá rĩ Yēsũ 'i 'dĩni kuyé.

¹⁵ Yēsũ ní ĩri zizú kǐnĩ, “Ūkú 'dĩri, mi ri ngo āsĩ? 'Bá mí ní ríi ndāá rĩ ā'di 'i?”

Māríyā ũsũ 'bá rĩ ọmvú 'dĩpa 'i. ĩri ní 'yozú kǐnĩ, “Āmbúgú mávé rĩ, 'i 'du dǒ āvũ rĩ mužú nǒósĩ mi 'i, 'i lũ má ní vũrā mí ní ĩri jizú mužú 'bāzú rĩ, má mu rí āvũ rĩ ịsú ndree bēsĩnĩ.”

¹⁶ Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kǐnĩ, “Māríyā!”

Māríyā ní 'i újázú āngū ndrezú Yēsũ vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú Ēbérē tĩ sĩ kǐnĩ, “Rābónĩ,” ífífí ni “Ímbápi.”

¹⁷ Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kǐnĩ, “Lē mí uló má rú' bá ku, má újā drĩ ma gǒo má Ẹtẹpi vú 'dāá kuyé, 'i mu lūú má ẹdrípĩ ní, 'i 'yo, 'Ma ri ma újā gǒo má Ẹtẹpi Múngú vúgá, ĩri kpá ĩmi Ẹtẹpi, ĩri kpá ĩmivé Múngú.’ ”

¹⁸ Māríyā Māgādēlénā ní 'dezú mužú 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi vúgá 'dālé, ũlũ kǒpi ní kǐnĩ, “Á ndre Úpí ri gí.” Māríyā ní tā Úpí ní 'yoó 'i ní rĩ ũlũzú kǒpi ní.

Yēsũ 'i' da 'i' ívé 'bá 'i' pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ẹndrẹti gé

(Mātáyo 28:16-20; Mārākō 16:14-18; Lúkā 24:36-49)

¹⁹ Kā mužú adrii Yīngā sĩ ũndrésĩ, Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi úmúkí ĩ vũrā ālu gé, kǒpi fíkí úrí jó agá, kǒpi ọpĩkí kẹtẹti rĩ pi cí, ā'diātāsīyā kǒpi ri 'o ọrĩ sĩ 'bá ambugu Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ pi sĩ. Yēsũ ímú pá tuú kǒpi āsámvú gé, 'yo kǒpi ní kǐnĩ, “Tākíri ā adri ĩmi be!” ²⁰ Kā tā rĩ átá kǒpi ní 'dĩni, ĩri ní āzó bílé 'i drĩgé, āzini 'i gārāfā gá rĩ sēzú ndrezú kǒpi ní. 'Bá ĩri ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi adriki āyĩkō sĩ kǒpi ní Úpí ri ndree rĩ sĩ.

²¹ Yēsũ gǒ 'yoó kǒpi ní dđi kǐnĩ, “Tākíri ā adri ĩmi be. Á lē ĩmi pēe mužú sũ má Ẹtẹpi ní ma ịpēe rĩ tĩnĩ.”

²² Yēsũ ní ẹvĩvĩ vuzú kǒpi drĩgé, ĩri ní 'yozú kǒpi ní kǐnĩ, “Índrí Uleterē rĩ ā adri ĩmi be. ²³ ĩmi trūkí dǒ 'bá ũnjĩkányā 'o' bá rĩ pi ívé ũnjĩkányā agásĩ rá, Múngú ri kǒpi trũ ívé ũnjĩkányā agásĩ rá, ĩmi trūkí dǒ kǒpi ívé ũnjĩkányā agásĩ kuyé, Múngú trũ kǒpi ku.”

Yēsũ 'i' da 'i' Tórnā ẹndrẹti gé

²⁴ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi vé ālu rú ni Tórnā Dídímā 'i, Yēsũ kā ícá kǒpi āsámvú gé, Tórnā ri ọgǔpĩ āsámvú gé 'dāáyo. ²⁵ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi ā ọrukọ ní lũzú ĩri ní kǐnĩ, “'Bá ndrekí Úpí ri rá!”

'Bo ĩri ní 'yozú kǒpi ní kǐnĩ, “Á ndre dǒ mūsūmārĩ vé bílẹmĩ ĩ ní Yēsũ ẹ drĩ gbāzú rĩ má mĩ sĩ kuyé, āzini má uló dǒ mēmẹrĩkọ rĩ má drĩ sĩ kuyé, āzini á 'bā dǒ má drĩ bílẹmĩ gārāfā ni gé rĩ ulózú kuyé, má ícá tā 'dĩri ẹ'yĩ ku.”

²⁶ Ọ'dú ẹzĩrĩ ā vúdrĩ gé, Yēsũ vé 'bá ĩri ā pámvú ũbĩ' bá rĩ pi úmúkí ĩ gǒo

muṣú adrií trú jó agá, Tó má ri kôpi ãsám vú gé 'dǎlé ìndĩ. Kôpi ùpíkí kẹ̀tì rĩ pi cí, 'bo Yẹ̀sũ ímú fí adrií kôpi ãsám vú gé 'dǎlé, ìri ní 'yozú kôpi ní kǐnĩ, "Tǎkírì ǎ adri ími be."

²⁷ Yẹ̀sũ ní kúru 'yozú Tó má ní kǐnĩ, "Í 'bǎ mí drì mvǎná 'dǐgé, 'í ndre má drì ágélé, mí ísú mí drì, mí úló má gǎrǎfǎ ǎní. Lě mívé yǐkí ǎ awa 'i ìrì ku, lě mí ẹ̀'yǐ ma."

²⁸ Tó má ní újázú ìri ní kǐnĩ, "Mí Úpí mávé ni, mi kpá Múngú mávé ni!"

²⁹ Yẹ̀sũ ní 'yozú ìri ní kǐnĩ, "Mí ẹ̀'yǐ ma mí ní má rù' bá ndreé gí rĩ sǐ? 'Bá ma ẹ̀'yǐ' bá, má rù' bá ndre' bá kuyé rĩ pi vé ǎyǐkò ri ímú aga rá."

³⁰ Yẹ̀sũ nga tǎ ǎyázú ǎyǎyǎ ní pi kǎrákǎrá, ìrivé 'bá ìri pámvú ùbǐ' bá rĩ pi ndrekí rá. Tǎ ǎyázú ǎyǎyǎ ìri ní 'oó rĩ pi urukò' bée sǐkí búkú nòri agá kuyé. ³¹ 'Bo sǐkí tǎ 'dǐ' bée, ími ẹ̀'yǐkí rí 'yozú kǐnĩ, Yẹ̀sũ ri Kúrísitò, ìri Mvǎ Múngú vé ni, ími ẹ̀'yǐkí dō ìri gí, ími ídri 'dání' dání rĩ ísú rá.

21

Yẹ̀sũ gō 'i 'dǎá dǐ

¹ Yẹ̀sũ gō ìndré ívé 'bá 'i pámvú ùbǐ' bá rĩ pi ẹ̀ndrẹ̀tì gé dǐí yǐ bǎlǎlǎ Tǐbérǐyǎ ǎ gǎrǎ gá 'dǎá. Tǎ rĩ nga 'i 'dínì. ² Sǐmónǎ Pétèró pi, Tó má Dǐdímǎ be, Nǎtǎnǎyélè íngǎpi Kǎnǎ gǎlèsǐ ǎngú Gǎlǐláyǎ vé rĩ agá rĩ be, Zébédáyò ẹ̀njipì ìrì rĩ pi be, ǎzini 'bá Yẹ̀sũ ǎ pámvú ùbǐ' bá rĩ pi ǎ urukò ìrì ni pi be, úmúkí ì vǔrǎ ǎlu gé. ³ Sǐmónǎ Pétèró ní 'yozú kôpi ní kǐnĩ, "Á lě muṣú ì' bǐ 'beé."

Kôpi ní 'yozú ìri ní kǐnĩ, "'Bá lěkí muṣú ìndĩ." Kôpi ní 'dezú fizú kúlúm gba agá, muṣú ì' bǐ 'bengará gá, 'bo ìnǐnǎ 'dǎri sǐ, kôpi 'bekí ì' bǐ ǎluǎni kuyé.

⁴ Kǎ muṣú adrií ù' bǐtì kǔnǐkǔnǐ, Yẹ̀sũ mu pá tuú kuú yǐ tì gé 'dǎá, ìrivé 'bá ìri ǎ pámvú ùbǐ' bá rĩ pi nǐkí á má 'yozú kǐnĩ, 'bá rĩ Yẹ̀sũ 'i 'dínì kuyé.

⁵ Yẹ̀sũ ní kôpi zizú kǐnĩ, "Mávé ùndĩ rĩ pi, ími í' békí tró ì' bǐ kuyé?"

Kôpi ní újázú ìri ní kǐnĩ, "'Bá í' békí ǎluǎni kuyé."

⁶ Yẹ̀sũ ní 'yozú kǐnĩ, "Ími 'bekí ìmívé ìmbá rĩ pi kúlúm gba rĩ vé wǒókò drì ẹ̀ndẹ̀pì gélé rú rĩ gé, ími ícò ì' bǐ 'be rá." Kôpi kǎ ìmbá rĩ 'beé, sũ Yẹ̀sũ ní 'yoó rĩ tǐnì, kôpivé ìmbá rĩ ẹ̀njì lǐlǐ, kôpi ícókí ísé bǎ ku, ǎ' diǎtǎsǐyǎ ì' bǐ rĩ pi tǒkí ì' ìmbá rĩ agá 'dǎá kǎrákǎrá.

⁷ 'Bá Yẹ̀sũ ǎ pámvú ùbǐ' bá rĩ pi vé ǎlu Yẹ̀sũ ní lěé agaá rá rĩ ní 'yozú Pétèró ní kǐnĩ, "'Bá rĩ Úpí 'i." Sǐmónǎ Pétèró kǎ yǐ 'yozú kǐnĩ, "'Bá rĩ Úpí 'i," ìri ní ívé bǒngó 'í ní trúú 'bǎá kuú vǔgá rĩ í' dǔzú akozú 'i rù' bá gá, ìri ní wazú 'dezú yǐ agá 'dǎá. ⁸ 'Bá Yẹ̀sũ ǎ pámvú ùbǐ' bá rĩ pi sǒkí ìvé kúlúm gba rĩ muṣú pá tuú yǐ tì gé 'dǎá, í' dǔzú kúlúm gba rĩ ǎ rù' bá gá 'dǐgé, cazú yǐ tì gé 'dǎá, ì ọ̀vụ ca pá ǎ 'a mǔdǔrǔlǔ ǎlu. Kôpi ní ívé ìmbá rĩ ísézú ì' bǐ be agá tré. ⁹ 'Bá Yẹ̀sũ ǎ pámvú ùbǐ' bá rĩ pi kǎ ísì kúlúm gba rĩ agásǐ, kôpi ísúkí ùdẹ̀kí ǎcí kuú 'dǎá, 'bǎkí ì' bǐ úzó ǎní, ǎzini 'bǎkí pánga gǎrǎ ni gé.

¹⁰ Yẹ̀sũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ùbǐ' bá rĩ pi ní kǐnĩ, "Ími íjǐkí ì' bǐ ími ní 'beé sǎnǎ 'dǐri sǐ rĩ pi ǎ urukò ímúzá nǒó."

¹¹ Sǐmónǎ Pétèró ní tuzú fizú kúlúm gba agá, ìri ní ìmbá rĩ ísézú ímúzá yǐ tì gélé rú, ì' bǐ ǎ' yǐ 'a ni gé mǔdǔrǔlǔ ǎlu pǔkú tǒwú drì na, ì' bǐ kǎrákǎrá 'dǐ' bée sǐ, ìmbá rĩ uce kuyé. ¹² Yẹ̀sũ ní 'yozú ívé 'bá 'i pámvú ùbǐ' bá rĩ pi ní kǐnĩ, "Ími ímúkí, 'bǎ nyakí ínǎ." 'Bo ùrì sǐ, 'bá ǎzi zǐpi 'yoópi kǐnĩ, 'bá rĩ ǎ' di 'i yǎ 'dínì 'dǎáyo, ǎ' diǎtǎsǐyǎ kôpi nǐkí á má rá 'yozú kǐnĩ, 'bá rĩ Úpí Yẹ̀sũ 'i.

¹³ Yẹ̀sũ ní kúru ímúzá, ìri ní pánga rĩ í' dǔzú sězú kôpi ní. Vúdrì ni gé, ìri ní kpá ì' bǐ rĩ í' dǔzú sězú kôpi ní.

¹⁴ 'Dǐri nóni vú na ni Yẹ̀sũ ní 'i 'dazú ívé 'bá 'i pámvú ùbǐ' bá rĩ pi ẹ̀ndrẹ̀tì

gé, ĩri ní íngázú gōó ídri rú rĩ ã vùdrĩ gé rĩ.

Yēsũ pi vé tã Pétēró be rĩ

¹⁵ 'Bá Yēsũ ã pámvú ũbĩ'bán rĩ pi kã ínyá rĩ nyaá deę, Yēsũ ní 'yozú Sĭmónã Pétēró ní kĩnĩ, "Sĭmónã Yūwánĩ ã mvá rĩ, 'í lē nyo ma mí ôgũpĩ 'dĩ'bée agaá rá?"

Pétēró ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "Úpí, mí nĩ rá 'yozú kĩnĩ, á lē mi agaá rá."

Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Mí úcé mávé kãbĩlō anji rĩ pi múké."

¹⁶ Yēsũ gō tã rĩ ęndĩ 'yoó dĭ kĩnĩ, "Sĭmónã Yūwánĩ ã mvá rĩ, ęndępi 'í lē nyo ma rá?"

Sĭmónã ní újázú ĩri ní kĩnĩ, "Úpí, mí nĩ rá 'yozú kĩnĩ, á lē mi rá."

Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Mí ũtē mávé kãbĩlō rĩ pi múké."

¹⁷ Vú na ni gé, Yēsũ gō 'yoó Sĭmónã ní kĩnĩ, "Sĭmónã Yūwánĩ ã mvá rĩ, 'í lē nyo ma rá?"

Pétēró gō adrií ĩzāngã sĩ, ã'diātāsīyã Yēsũ ní 'i zĩ caá vú na kĩnĩ, "Í lē ma rá yã" rĩ sĩ. ĩri ní kúru 'yozú Yēsũ ní kĩnĩ, "Úpí, mí nĩ rá, á lē mi ambamba!"

Yēsũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Mí úcé mávé kãbĩlō rĩ pi múké. ¹⁸ Áda ádarú á 'yo mí ní 'dĩni, mí ní drĩ ótú adrizú kęřĩná rú rĩ gé, mi ri bōngó mívé rĩ úsú mĩ rụ'bán gá mĩ drĩ sĩ nĩ, mi mu vūrã mí ní lēé muý rĩ gé. 'Bo 'í dē dō gĩ, mi mĩ drĩ ādrō vūrã ālu gé, 'bán āzi ri ímú mĩ rụ, ĩri mĩ drĩ úmbé, ĩri ímú mĩ jĩ muýú vūrã mí ní lēé ku ni gé." ¹⁹ Yēsũ 'yo tã rĩ 'dĩni lūzú kĩnĩ, létĩ Pétēró ní ímúzá drázú rĩ, ĩri sē ĩ ímú Múngú ri íngú āní rá. Yēsũ ní 'yozú Pétēró ní kĩnĩ, "Mí ũbĩ mĩ pámvú!"

'Bá Yēsũ vé lēlē rĩ

²⁰ Pétēró újã 'i āngũ úndré 'i gārã gá sĩ kúrũ, ĩri ní Yēsũ vé 'bán ĩri ã pámvú ũbĩ'bán rĩ pi vé ālu Yēsũ ní lēlē rĩ ndrezú, ĩri ri ímú ĩ vùdrĩ gé sĩ, 'bán 'dĩri úrĩpi Yēsũ ã gārã gá ĩnyĩná ínyá tĩ gé 'yoópi, "Úpí, 'bán lēępi mĩ ũli 'beępi rĩ ã'di 'i rĩ 'i?"

²¹ Pétēró kã ágó rĩ ndree, ĩri ní Yēsũ ri zizú kĩnĩ, "Úpí, mí ũsũ tã ágó 'dĩri drĩgé íngóni?"

²² Yēsũ ní újázú Pétēró ní kĩnĩ, "Á lē dō ágó 'dĩri ã adri ídri rú cĩngbá má ní ícázú rĩ gé, adri mĩ tã kuyé. Á 'yo mí ní 'dĩni, lē mĩ ũbĩ mĩ pámvú." ²³ Tã 'dĩri ayi muýú 'bán Yēsũ ri ę'yĩ'bán gĩ rĩ pi vúgá sĩ kĩnĩ, ágó Yēsũ ã pámvú ũbĩpi 'dĩri ícó drãá ku. 'Bo tã Yēsũ ní 'yoó rĩ adri 'yozú kĩnĩ, ágó rĩ drã ku yã 'dĩni ku, Yēsũ kĩnĩ, "Á lē dō ágó 'dĩri ã adri ídri rú cĩngbá ú'dú má ní ícázú rĩ gé, adri mĩ tã kuyé?"

²⁴ Ágó 'dĩri 'bán Yēsũ ã pámvú ũbĩpi rĩ 'i, ndre tã 'dĩ'bée 'i mĩ sĩ, sĩ kpá tã rĩ nĩ, 'bán nĩkĩ rá tã Yēsũ vé ĩri ní ndree 'i mĩ sĩ 'dĩ'bée, ĩri tã áda.

²⁵ Yēsũ 'o tã kárakarã. Ā sĩkĩ té dō tã rĩ pi cére rá, vūrã ĩ ní búkũ rĩ pi 'bãzú rĩ ícó té caá ku.

Ezị 'bá áyúāyũ rĩ pi vé rĩ Tã búkũ rĩ vé rĩ ã ũlũngará

Búkũ Ezị 'bá áyúāyũ rĩ pi vé rĩ, Lúkã sī nĩ, sī kpá búkũ Lúkã vé rĩ nĩ. Búkũ 'dĩri agá, Lúkã ùlũ tã 'dĩri ísú ãkūdē Yēsũ nga muzú 'bũ gé gí. Drĩdrĩ ni, 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ùlũkí ú'dúkó múké rĩ Yāhúdĩ rĩ pi ní kòpivé āngũ agá. Vúdrĩ ni gé, kòpi ùlũkí 'bá urukò'bée ní āngũ urukò'bée agásĩ rá. Lúkã ùlũ tã Índrí Uletere rĩ ní 'bá Yēsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ásúzá drĩdrĩ rĩ vé tã, āzini ùlũ tã Índrí Uletere rĩ ní kòpi ē drĩ kozú, ìri ní kòpi ní ùkpò sēzú ívé 'bá drĩkoma rú rĩ pi be rĩ vé tã.

Cápītã 1-12 agá, tã Lúkã ní ùlũú 'dĩgé agaápi rá rĩ, ùlũ tã Pétēro ní 'oó rĩ, āzini ùlũ tã 'i ngaápi 'bá Yēsũ ri ē'yĩ'bá gí rĩ pi āsámvú gé Yērúsálémã gá 'dālē rĩ. Tã ì nga'bée 'dĩ'bée agásĩ, Índrí Uletere rĩ ko kòpi ē ìzã rá, kòpi ã nĩkí rí áamá 'yozú kìnĩ, Múngú lē, kòpi ã ùlũkí ú'dúkó múké Yēsũ vé rĩ 'bá rĩ pi ní āngũ rĩ pi agásĩ céré, adri 'yengá Yāhúdĩ rĩ pi ní ku. Cápītã 13-28 agá, Lúkã ùlũ lētĩ Índrí Uletere rĩ ní Páũlũ ē ìzã kozú, ìri ní ú'dúkó múké rĩ ùlũzú muzú vũrã kárakarã agásĩ rĩ vé tã, 'ídó Ežiyã gá, Yúròpũ gé, cĩmgbá cazú kũrú Rómã vé rĩ gé. Ú'dógú'dógú 'dĩri agá, Lúkã ùlũ tĩ Páũlũ ní sēé rĩ vé tã, āzini tĩ 'bá áyúāyũ rĩ pi ní sēé rĩ vé tã. Tã 'dĩ'bée 'bã ìzã ko nĩzú ámázú kìnĩ, kòpi ùlũkí ú'dúkó múké Yēsũ vé rĩ 'bá āndiāndí pi ní, tã 'i nga'bá rĩ pi agásĩ āndiāndí.

Ezịkí Índrí Uletere rĩ vé tã

¹ Tõfilĩ má ní lēélē rĩ, búkũ má ní sī drĩdrĩ rĩ agá, á sī tã Yēsũ ní 'ídó 'oó rĩ pi, āzini ìri ní ímbá rĩ pi ārēvú céré, ² cĩmgbá cazú ú'dú ìri ní ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi* ímbázú Índrí Uleterē† rĩ vé ùkpò sī rĩ gé, āzini ì ní ìri 'duzú muzú 'bũ gé rĩ gé. ³ Ìzāngã Yēsũ ní nyaá rĩ ã vúdrĩ gé, Yēsũ gō 'i 'ídaá ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi ẹndrētĩ gé lētĩ be āndiāndí, lũzú kìnĩ 'i ídri rú. 'ída 'i kòpi ẹndrētĩ gé caá ú'dú pũkú sũ, ri kòpi ní mālũngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũú.

⁴ Ú'dú ãlu, kã rií ínyá nyaá ívé 'bá áyúāyũ rĩ pi be, ìri ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Lē ìmi fũkí Yērúsálémã agásĩ āmvé ku, ìmi tēkí fēfē má Ețepĩ ní eziĩ, ìri ní lēé sēé ìmi ní, má ní tã ni 'yoó ìmi ní rĩ. ⁵ Yũwánĩ sē bātízĩmũ‡ rĩ yĩ sī, 'bo ú'dú mādã ã vúdrĩ gé, ì ímú ìmi ní bātízĩmũ rĩ sē Índrí Uletere rĩ sī.”

Yēsũ vé 'dũngará muzú 'bũ gé rĩ

⁶ Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi kã rií adrií Yēsũ pi be trú, kòpi ní Yēsũ ri zizú kìnĩ, “Úpí, sã nōri gé, mi nyo ícò mālũngã rĩ sē gō 'bá Ìsērélē vé rĩ pi drĩgé rá?”

⁷ Yēsũ ní 'yozú kòpi ní kìnĩ, “Adri tã ìmivé ni, ìmi ní lēzú sã ni nĩzú, dōku mbãá ú'dú ni nĩzú ku, má Ețepĩ ùtĩ ìngá tã ni ívé ùkpò sī gí. ⁸ 'Bo Índrí Uletere rĩ kãdō ímú ìmi ású, ìri ìmi ní ùkpò sē, ìmi ndrekí mávé tã ìmĩ mĩ sī gí, ìmi 'ídókí tã ni ùlũú kũrú Yērúsálémã vé rĩ agá, āngũ Yũdáyã vé rĩ agásĩ céré, āzini āngũ Sãmãriyã vé rĩ agá, cazú vũ drĩgé sī céré.”

⁹ Yēsũ kã tã rĩ átá 'dĩni, ì ní ìri 'duzú muzú 'bũ gé 'dãá, kòpi rikí ìri ndreé muzú, ìrĩbĩtĩ rĩ ní ìri ọzũzú, kòpi gōkí ìri ndreé kuyé. ¹⁰ 'Bá rĩ pi kã rií mĩ 'bãã ìri ndrezú muzú

* **1:2** 1:2 'Bá áyúāyũ rĩ pi: 'Bá áyúāyũ rĩ pi, Yēsũ sē kòpi ní ùkpò, ri kòpi pēé muú 'bá rĩ pi ímbá, índri ùnjĩ rĩ pi údró, āzini tã āyázú āyāyã ni pi 'oó. † **1:2** 1:2 Índrí Uletere rĩ: Índrí Uletere rĩ Índrí Múngú vé ni. Búkũ Múngú vé rĩ kìnĩ, Ețepĩ ri Múngú 'i, ìrivé mvá Yēsũ ri Múngú 'i, āzini Índrí Uletere rĩ Múngú 'i. Ețepĩ ri, Mvópĩ ri, āzini Índrí Uletere rĩ, kòpi Múngú ãlu. † Ìlã Yũwánĩ 1:1-18; Yũwánĩ 8:41-42; Ezị 5:3-4. ‡ **1:5** 1:5 Bātízĩmũ: Ì ri 'bá rĩ pi ní bātízĩmũ sē lũzú kìnĩ, kòpi újákí ešĩ ívé ùnjĩkãnyã agásĩ gí, kòpi e'yĩkí Múngú ri gí.

'bũ gé 'dãá, koro ãgõ ïrĩ pi ní ímúzú pá tuzú kôpi ãsámvú gé, kôpi úsúki bõngó imve ï rú'ba gá. ¹¹ Kôpi ní 'yozú kînĩ, “Ími ãgõ Gãlíláyã vé 'dĩ'bée, ngá ïmi ní rizú pá tuzú nõgõ ãngũ ndrezú mužú 'bũ gé 'dãá rĩ ã'di? Yësũ Gãlíláyãgú ï ní 'duú ïmi ãsámvú gé sĩ mužú 'bũ gé 'dĩri, ïri nyo gõ ímví sũ ïmi ní ïri ndreé mužú 'bũ gé 'dĩri tĩni.”

Ïpèkí Mătíyã ri 'bãá Yúdã ã vürã gá

¹² Kúru Yësũ vé 'bá áyúâyũ rĩ pi ní ísízú Írã Òlívẽ vé rĩ drĩgé 'dãási, kôpi ní mvizú gõzú Yërúsãlémã gá 'dãlé. Kúrú Yërúsãlémã vé rĩ pi vé ãsámvú vũ caá írã rĩ be máyĩlĩš ãlu kuyé. ¹³ Kôpi kã caá, kôpi ní tuzú mužú jó ã 'a urulésĩ kôpi ní rizú adrizú rĩ agá 'dãá. 'Bá rĩ Pétëró 'i, Yũwãní 'i, Yökóbũ 'i, Ændëreyã 'i, Pílípũ 'i, Tórnã 'i, Bãtĩlĩmãyõ 'i, Mătáyõ 'i, Yökóbũ Ælãfãyõ mvõpĩ 'i, Sĩmõnã úvá 'bãápi 'bá ívé rĩ pi ã ísúki rĩ drĩwãlã rĩ 'i, Yúdã Yökóbũ mvõpĩ sĩ.

¹⁴ Û'dú céré kôpi ri ï úmú trú Múngú ri zĩ Mãríyã Yësũ èndrëpĩ pi be, ùkú urukõ'bée be, ãzini ïrivé èdrípĩi be.

¹⁵ Û'dú 'dã'bée gé, 'bá Yësũ ri è'yĩ'ba gĩ rĩ pi úmúki ï caá mũdũrũlũ ãlu pũkũ ïrĩ vürã ãlu gé. Kúru Pétëró ní ngazú uru sĩ, ïri ní átázú kôpi ní kînĩ, ¹⁶ “Má èdrípĩi má õmvúpĩi, tã Índrí Uleteré rĩ ní átá kuú Dãwúđĩ* tĩ gé Yúdã vé tã sĩ, ï ní sĩí Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ, ã nga rĩ 'i fũú tĩ ni gé bënĩ. Yúdã ko 'bá Yësũ ri rú'ba rĩ pi ã drĩ mužú nĩ. ¹⁷ Yúdã ri õtũ 'bávẽ õgúpĩ, ïpèkĩ ïri èzĩ ngaá 'bá be trũ.”

¹⁸ (Yúdã je õmvũ mũfëngã ï ní ùfëé ïri ní ùnjikãnyã 'ozú 'dãri sĩ,

'dẽ 'i drĩ sũ vũgã, 'a ni ãfĩ rá, fĩ ni úkpú céré ãmvé. ¹⁹ 'Bá adri'ba Yërúsãlémã gá rĩ pi céré yĩkĩ tã 'dĩri rá. Kúru kôpi ní vürã 'dãri ã rú zizú ïvé tĩ sĩ Ækëlédãmã, nyõõkũ ãrĩ vé ni.)

²⁰ Kúru Pétëró ní 'yozú kînĩ, “Sĩkĩ búkũ Sãwúmã vé rĩ agá kînĩ,

“ Ærivé 'bëtĩ ã ícã ándrú rú.

'Bá ãzi ã adri 'bëtĩ rĩ agá 'dãá ku.’

Æzini,

'Lẽ ã 'bãkĩ 'bá ãzi ïri ã vürã gá èzĩ ïrivé rĩ ngaá.’

²¹ Kúru lã 'bã ïpèkĩ 'bã ãzi 'bãá ïri ã vürã gá, ã nga rĩ èzĩ ïri ní rii ngaá rĩ. Lẽ 'bã ï ní ïpëé 'dĩri ã adri 'bã ándúrú adriipi 'bã be trũ lókĩ 'bã ní rizú èzĩ ngazú Úpĩ Yësũ be rĩ gé ni, ²² ã adri 'bã í'dózú Yũwãní ní bãtízĩmũ sëzú Yësũ ní rĩ gé, cĩngbã ï ní ïri 'duzú mužú 'bũ gé rĩ gé ni. 'Bã ï ní ïpëé 'dĩri, ïri 'i úmú 'bã be trũ, ïri adri 'bã Yësũ vé íngángará drãngará gálésĩ rĩ vé tã ùlũupi ni.”

²³ Kúru kôpi ní 'bã ïrĩ ïpëzú, 'bã rĩ Yõsëpã ï ní zĩ Bãrĩsãbã 'i (ïrivé rú ãzi Yúsĩtõ 'i), 'bã rĩ ãzi Mătíyã 'i.

²⁴ Kúru kôpi ní Múngú ri zizú kînĩ, “Úpĩ, 'i nĩ 'bã ãlu ãlu vé èsĩ rá. Mĩ í'dã 'bã ní, 'bã ïrĩ 'dĩ'bée ãsámvú gé, 'bã mí ní ïpëé rĩ, ïri adri ã'di 'i, ²⁵ èzĩ ngaápi 'bã áyúâyũ ni rú Yúdã ã vürã gá rĩ, ã'diãtãsiyã Yúdã ku 'bã, mũ vürã ï ní tã lizú rĩ gé gĩ.” ²⁶ Kúru kôpi ní jëké 'bezú, jëké rĩ 'de Mătíyã ã rú sĩ, kúru ï ní Mătíyã ri ïpëzú fizú 'bã áyúâyũ mũdrĩ drĩ ni ãlu rĩ pi ãsámvú gé.

2

Índrí Uleteré rĩ vé ícãngará

§ 1:12 1:12 Máyĩlĩ: 'Bá ri ícõ èçĩ tu ca máyĩlĩ na sã ãlu agá. * 1:16 1:16 Dãwúđĩ: Múngú ïpë Dãwúđĩ ri adrii 'bãgú Ísërelẽ rĩ pi vé ni, èzĩ kînĩ, 'bãgú ú'dĩ ri ímũ ifũ ïrivé úyú agá, ïri mãlũngã rĩ rú mužú 'dãni'dãni, 'bãgú rĩ Yësũ Kúrĩsĩtõ 'i. 'Í lã Sãwúmã 132:11-12; Èzĩ 2:30. Tĩkĩ Dãwúđĩ ri ísũ ãkũdẽ ílĩ rĩ ca èlĩfũ ãlu (1,000) gĩ, ílĩ 'dãri gé, ísũ tĩkĩ drĩ Yësũ Kúrĩsĩtõ ri kuyé. 'Í lã 1 Sãmũélẽ 16-30; 2 Sãmũélẽ 1-24; 1 'Bãgú 1-2. 1:20 1:20 Sãwúmã 69:25 1:20 1:20 Sãwúmã 109:8

1 Ụ'dụ Pēnītíkósītā* vé rī kã ícá, Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi úmúkí ĩ céré vūrā ālu gé. ² Koro kúbí ní íkúzú 'bū gé 'dāásī, sū ũlí vīpi ũkpō be rī tīnī, ĩmūlū jó kōpi ní úrízú rī ā 'a céré. ³ Kōpi ní ngá āzi ndrezú sū ācī sī tīnī, ayi úrí 'bá ālu ālu drīgé. ⁴ Índrī Uleterē rī ású kōpi ārēvú céré, Índrī Uleterē rī sē kōpi ní ũkpō átázú tī āndiāndí sī.

⁵ Yāhūdī urukō Múngú ri ĩnjī 'bá ĩnjīnjī ímú 'bá āngū rī pi agásī sī céré rī pi ri adri Yērūsālēmā gá 'dāá. ⁶ Kōpi kã kúbí 'uúpi rī yī, 'bá bītríká pi ní ímúzú ĩ úmúzú vūrā ālu gé, kōpi āyākí tā 'dīri sī rá, ā'diātāsīyā 'bá ālu ālu yī Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ri átá ĩvé tī sī.

⁷ Kōpi āyākí tā 'dīri sī rá, kōpi ní zízú kīnī " 'Bá átá 'bée 'dī 'bée kōpi adrikí nyo 'bá Gālíláyā vé ni pi kuyé? ⁸ 'Bá yīkí kōpi ri átá 'bávé tī sī āsī? ⁹ 'Bá āsámvú gé, 'bá urukō íbíkí ímú Párítīyā gélésī, Médīyā gélésī, Ēlámū gélésī, urukō ímúkí Mēsōpōtāmīyā gélésī, Yūdáyā gélésī, Kāpādōkiyā gélésī, Pónītō gélésī, Eziyā gélésī, ¹⁰ Pūrūgīyā gélésī, Pāmīfīlyā gélésī, Ējēpētō gélésī, urukō 'bée ímúkí Líbīyā vé wōōkō ĩnyīnā Kūrēnē be rī gélésī, urukō 'bée ímúkí Rómā gélésī, ¹¹ ('bá 'dī 'bée Yāhūdī āzini 'bá ĩ újā 'bá Yāhūdī rú rī pi,) urukō 'bée ímúkí Kūrētē gélésī, āzini āngū Árābī vé rī gélésī, 'bá yīkí kōpi ri tā āyāzú āyāyā Múngú ní 'oó 'dīri vé tā ũlū 'bávé tī sī." ¹² Kōpi āyākí tā 'dīri sī rá, kōpi ē drī ábā ānī céré céré, kōpi rikí ĩ uzī ĩ āsámvú gé sī kīnī, "Tā 'dīri vé ífíí ā'di?"

¹³ 'Bá urukō 'bée rikí guū kōpi sī gugu, kōpi kīnī, " 'Bá 'dī 'bée mvukí íwá ĩmērēzú gí."

* **2:1** 2:1 Ụ'dụ Pēnītíkósītā vé rī: Ụ'dụ Múngú ní Ełízú Jó rī pi tī gé sī rī kã muú caá ụ'dụ pūkú tōwú, vūdrī ni gé, Ụ'dụ Pēnītíkósītā vé rī ní ícázú. Ụ'dụ 'dāri gé, Yāhūdī rī pi ri ānyāngā ĩ ní íkūnāá ĩvé ómvú agá rī pi ĩjī Yērūsālēmā gá sē Múngú ní, āzini kōpi ri ụ'dụ Múngú ní tāmbī sēzú Mósē ní Írā Sínáyī vé rī drīgé 'dāri vé tā ígá. Kūrīsītīyānī rī pi ri ụ'dụ ĩ ní Índrī Uleterē rī ĩpēzú 'bá Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí rī pi ásúzá Ụ'dụ Pēnītíkósītā vé rī gé 'dāri vé tā ígá. 'Í lā Kālāfe 28:26-31. † **2:16** 2:16 Nēbī: Múngú ri ívé tā átá nēbī rī pi ní, kōpi kúru ĩrívé ụ'dúkó rī ũlū 'bá rī pi ní. **2:21** 2:21 Yōélē 2:28-32

Pétēró sē Múngú vé tī 'bá bītríká rī pi ní

¹⁴ Pétēró pi ní ngazú 'bá áyúāyū mūdri drī ni ālu rī pi be uru sī, Pétēró ní átázú 'bá bītríká rī pi ní ụ'dúkó be uru 'dāá kīnī, "Īmi Yāhūdī 'dī 'bée, ĩmi ārēvú céré adri 'bá Yērūsālēmā agá 'dī 'bée, ĩmi 'bākí bī tā má ní lēé 'yoó ĩmi ní rī yizú. ¹⁵ Īmi urukō 'bée kīnī, 'bá 'dī 'bée mvukí íwá ĩmērēzú gí, 'bo adri 'dīni kuyé, nóni ĩri sá ũrōmī, āngū rī drī ụ'būtīnā. ¹⁶ Tā ĩmi ní ndree 'dīri, nēbī† Yōélē átá ọtú tā ni rá kīnī,

¹⁷ " 'Múngú kīnī, ụ'dụ ụdū vé rī gé, ma ímú mávé Índrī Uleterē rī pē 'bá rī pi ású céré.

Īmivé anjī āgō rī pi anjī ũkú rī pi be, kōpi úmvúlésī ímú tā ĩ nga 'bá drīdrī 'dīlé rī pi ũlū.

Īmivé kērīanjī rī pi úmvúlésī ímú ĩndrīlīkí tā ĩ nga 'bá drīdrī 'dīlé rī pi vé rī ndre rá.

Īmivé 'bá ārākā rú rī pi ímú urobí ũbī.

¹⁸ Ụ'dụ 'dāri sī, má ímú mávé Índrī Uleterē rī sē mávé ātī 'bá āgō rú rī pi ású ũkú rú rī pi be, kōpi ímú tā 'i ngaápi drīdrī 'dīlé rī ũlū.

¹⁹ Ma sē tā āyāzú āyāyā ni pi ímú ĩ nga 'bū gé 'dālé,

āzini tā ũ'dū be túngú ni pi ímú ĩ 'i da vū drīgé nōgō,

ārí ri ímú dā rá, ācī ri ímú dī rá, ācígā ri ímú āngū ọzū rá.

²⁰ Ọtú rī gō 'i újā bī nī ku ĩnīnā rú, mbāá rī ē mī ri gō 'i újā ka ku ārí rú

tā 'dī 'bée céré ímú ĩ nga drīdrī, ụ'dụ āmbúgú Úpí ní ĩgōzú dīngará be rī íbí ícá ndō.

²¹ 'Bá céré Úpí ā rú zī 'bá rī pi,

ĩ ímụ kòpì pa rá.'

22 "Ìmi 'bá Ìsèrélè vé 'dĩ'bée, ìmi yìkí tã má ní lèé 'yoó ìmi ní 'dĩri, tã àyāzú àyāyā, tã ambugu ambugu, āzini tã bīlēmī rú Yēsū Nāzèrētāgú rī ní 'oó 'dĩ'bée lū kīnī Múngú ìpē ìri nī. Yēsū 'o tã 'dĩ'bée ìmi āsāmuvú gé, sū ìmi ní nūí rá rī tīnī. 23 Múngú ūtī tã Yēsū vé rī sēé ìmi drīgé nī, nī tã ìmi ní lèé 'oó ìri ní rī rá. Ìmi ní ìri jìzú sēzú 'bá ūnjīkānyā 'o'bá rī pi drīgé, kòpì ní ìri gbāzú pētī alambaku sígè, ā drā rī 'dīsī rá 'dĩ.

24 'Bo Múngú inga ìri gōó ídri rú drāngará gálésī, oyu ìri drā sílè gá sī rá, ā 'diātāsīyā ā áwí rí kú āvū rú ku.

25 Dāwúđī sī tã Yēsū ní átá rī 'dini,

" 'Ú'dú céré ma ri Úpí Múngú ri ndre mâ gārā gá.

Ā'diātāsīyā ìri mávè drī ëndèpì gé,

tã āzi ícò ma ayaá ku.

26 Tã 'dĩri sē mâ ésí adri āyīkō sī, āzini ma ri ìri íngú āyīkō sī, ma ri ésí 'bā rụ'ba mávè rī ā tã ūsūzú,

27 ā'diātāsīyā Múngú, mí ícò ma sēé fī 'bū āvū rī pi vé rī agá ku, ma mívè 'Bá Uleterè nī, mí ícò mávè rụ'ba sēé ñmaá ku.

28 Mí i'da má ní lètī ídri vé rī gí, mí ímụ sē ma adri āyīkō sī, mí ní adrií má be trụ rī sī.'

29 "Má édrípìí má ómvúpìí, á lē lūú ìmi ní uleterè 'yozú kīnī, 'bá é'bípì Dāwúđī drā, sīkí ìri 'bū agá rá, ìrivé 'būrèdrī nōgó anigé cīngbá ú'dú āndrū rī gé. 30 'Bo ìri nēbì, nī rá 'yozú kīnī Múngú ezì 'í ní, sō ūyō kīnī, 'i ímụ mvá ālu ìfūúpi ívé úyú agá nī 'bā úrí ívé lúpá drīgè. 31 Dāwúđī nī rá 'yozú kīnī, tã 'dĩri ímụ 'i nga rá, átá Kúrísítō vé íngángará drāngará gálésī rī vé tã kīnī, Múngú ícò ìri kuú 'bū āvū rī

pi vé rī agá 'dāá ku, āzini ícò ìrivé rụ'ba kuú ñmaá ku.

32 "Múngú inga Yēsū ri gōó ídri rú drāngará gálésīlá rá, 'bá ndrekí tã rī 'bā mī sī. 33 Múngú íngú Yēsū ri, 'bā ìri úrí ívé drī ëndèpì gé, Yēsū ísú Índrí Uleterè rī Ètèpì vúgá, nóni Yēsū sē 'bá ní Índrí Uleterè rī gí, sū ìmi ní ndreé, āzini ìmi ní yīí rī tīnī. 34 Dāwúđī nga mụú 'bū gé 'dālè kuyé, 'bo kīnī,

" 'Úpí Múngú 'yo mávè Úpí ní kīnī,

"Mí úrí mâ drī ëndèpìsgé,

35 cīngbá má ní mívè ari'ba rī pi 'bāzú mí pālè gá rī gé." '

36 "Kúru lē 'bá Ìsèrélè vé rī pi ārēvú céré ā nīkí tã 'dĩri, Yēsū ìmi ní gbāá pētī alambaku sígè 'dĩri, Múngú 'bā ìri adrií Úpí, āzini Kúrísítō."*

37 'Bá rī pi ká tã 'dĩri yīí, tã 'dĩri ñō kòpì ésí ambamba, kòpì ní 'yozú Pétèró ní, āzini Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ā urukò'bée ní kīnī, "'Bá édrípìí, 'bā 'okí ā'di?"

38 Pétèró ní újázú kīnī, "Ìmi ārēvú céré, lē ìmi újákí ésí, ìmi rúkí bātízīmū rú Yēsū Kúrísítō vé rī sī, ā trūkí rí ìmi ìmivè ūnjīkānyā agásī rá. Kúru ì fēfē Índrí Uleterè rī vé rī sē ìmi ású rá. 39 Índrí Uleterè 'dĩri ezìkí ìmi ní, ìmivè anjíná rī pi ní, āzini 'bá adri'ba rará rú, Úpí Múngú ní ímụ zìí rī pi ní."

40 Pétèró ūlū kòpì ní tã kárakará, ri kòpì mää drī ìrī sī kīnī, "Lē ìmi zìkí Múngú ri, ā pa rí ìmi tã ì ní ímúzú 'bá ūnjīkānyā be úyú nōri vé rī pi ìrīñázú rī agásī rá." 41 'Bá Pétèró vé ú'dúkó múké rī è'yī'ba rá rī pi, sēkí kòpì ní bātízīmū rá. Ú'dú 'dāri gé, 'bá fī'ba 'bá Yēsū ri è'yī'ba gí rī pi āsāmuvú gé rī pi ícò ca élífū na (3,000) rá.

2:28 2:28 Sāwúmā 16:8-11 2:31 2:31 Sāwúmā 16:10 † 2:34 2:34 Úpí 'yo mávè Úpí ní: Tã 'dĩri vé ífífí, Úpí Múngú zì Yēsū Kúrísítō ri Úpí. § 2:34 2:34 Drī ëndèpì gé: 'Bá úrípi drī ëndèpì gé rī, ìri ūkpō be, ì ìri ñjīnī. 2:35 2:35 Sāwúmā 110:1 * 2:36 2:36 Yēsū Kúrísítō: Rụ Yēsū 'dĩri vé ífífí, Múngú ri 'bā paápi rī. Kúrísítō ri 'bá ì ní ūdu dāá drī ni gé, lūzú kīnī Múngú ìpē ìri adrií 'bāgú rú. Èbèrè tì sī Kúrísítō ri ì zì Māsīyā. 'Í lā Yūwānī 1:41.

'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi úmúkí ì adrií trụ

⁴² 'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi, ụ'dụ céré kòpi rikí ì úmú trụ, kòpi rikí ẹsị 'bāá céré tị Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní rií ùlũú rĩ yìzú, kòpi rikí pánga rĩ ùndĩ† nyaá trụ, āzini kòpi rikí Múngú ri zị. ⁴³ Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi 'okí tā āyāzú āyāyā ni pi tā ambugu ambugu ni pi be kárakará, sē 'bá rĩ pi ní āyāngárá. ⁴⁴ 'Bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi ārēvú céré rikí ì úmú adrií vūrā ālu gé, kòpi rikí ìvé ngá ālē ì āsámvú gé sī trụ. ⁴⁵ 'Bá ālu ālu ri ìvé ngá sē je 'dīisī rá, ìri mūfēngā ni í'dụ sē 'bá ngá ākó rĩ pi ní. ⁴⁶ Ụ'dụ céré kòpi rikí ì úmú Jó Múngú vé rĩ‡ ā bóró gá 'dāá. Kòpi rikí ẹcị ìvé jó rĩ pi tị gé sī, rikí pánga ùndĩ nya trụ ẹsị be ālu, āyīkō sī. ⁴⁷ Kòpi rikí Múngú ri íngú, 'bá rĩ pi ārēvú céré kòpi sī āyīkō sī. Ụ'dụ ālu ālu, Úpí ri 'bá ì ní paá gí rĩ pi sē fi 'bá ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi āsámvú gé.

3

Pétēró idrí ágó ọgọrọvũ rú ni

¹ Ụ'dụ ālu, Pétēró pi Yūwánĩ be rikí muụ Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá sá Múngú ri zìzú rĩ gé, sá na ùndrēnā vé rĩ gé. ² Kòpi cakí ágó ẹndrēpị ní tị kuú ọgọrọvũ rú ni ísú. Ágó 'dīri ụ'dụ céré 'bá rĩ pi ri ìri 'dụ jì 'bā Jó Múngú vé rĩ ā kẹtìlẹ ì ní zị Ùnyĩ be ambamba rĩ gé 'dāá. Ìri ri ngá mā 'bá fi'ba Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dālé rĩ pi vúgá. ³ Ágó rĩ ká Pétēró pi ndrēé Yūwánĩ be, kòpi lẹkí fí muzú Jó Múngú vé rĩ agá 'dālé, ìri ní mūfēngā zìzú kòpi vúgá.

⁴ Pétēró pi Yūwánĩ be, kòpi ní āngū ndrezú ìri vúgá 'dāá, kúru Pétēró ní 'yozú kīnĩ, “Í ndre āngū 'bá vúgá nōó!” ⁵ Kúru ágó rĩ ní āngū ndrezú kòpi vúgá 'dāá, ụsũ déna kòpi lẹkí 'í ní ngá sēé. ⁶ Kúru Pétēró ní 'yozú kīnĩ, “Mūfēngā fífí má ní sēé mí ní ni 'dāáyo, 'bo ngá má ní ícò sēé mí ní ni anigé. Rụ Yēsũ Kúrísítō Nāzērētā vé rĩ sī, mí íngá ẹcị tuú.”

⁷ Pétēró ní ìri ẹ drị ẹndēpị ruzú, ìri ingazú uru, koro ágó rĩ ā pá, āzini ìrivé mūrūkū'yā ní ícázú ũkpó ũkpó. ⁸ Ágó rĩ ní wazú uru, ìri ní í'dózú ẹcị tuzú. Ìri ní 'dezú muzú kòpi be trụ Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá, ri ẹcị tuú muzú, ri waá muzú, āzini ri Múngú ri íngú muzú.

⁹ 'Bá rĩ pi ārēvú céré ndrekí ìri ri ẹcị tu, āzini ìri ri Múngú ri íngú. ¹⁰ Kòpi ká nī́ áamá 'yozú kīnĩ ágó rĩ 'bá ándúrú rípi mūfēngā māápi Jó Múngú vé rĩ vé kẹtìlẹ ì ní zị Ùnyĩ be ambamba rĩ gé 'dālé rĩ 'i, kòpi āyākí tā 'i ngaápi 'dīri sī rá.

Pétēró sē tị Jó Múngú vé rĩ agá

¹¹ Ágó rĩ ká áwí ọnjú kuú Pétēró pi ā vúdrị gé Yūwánĩ be títì, 'bá rĩ pi ārēvú céré āyākí tā 'dīri sī rá, kòpi únjúkí muzú ọngú sī vūrā ì ní zị Sōlōmónā vé Jó'bílẹ rĩ gé 'dāá. ¹² Pétēró ká kòpi ndrēé, ìri ní 'yozú kòpi ní kīnĩ, “Ìmi āgō Ìsērélẹ vé 'dī'bée, ngá ìmi ní āyāzú tā 'dīri sī rĩ ā'di? Ngá ìmi ní rizú 'bā ndrezú 'dīni rĩ ā'di? Ìmi ụsũkí kīnĩ, 'bá ídríkí ágó nōri 'bávẹ ũkpō sī? Dōku 'bá ní adrií 'bá Múngú vé ni rĩ sī? ¹³ Múngú Ābūrámā* vé rĩ, Ísákā† vé rĩ, āzini Yōkóbū‡ vé rĩ, Múngú 'bá ẹ'bípì vé rĩ íngú ìvé átì'ba Yēsũ ri rá. Ìmi sēkí

† 2:42 2:42 Kòpi rikí pánga rĩ ùndĩ: Tā 'dīri vé ífífí, kòpi rikí ínyá nyaá trụ, āzini kòpi rikí vinyọ mvụ trụ. ‡ 2:46 2:46 Jó Múngú vé rĩ: Jó Múngú vé rĩ 'yéná ālukúta Yērúsālémā gá 'dāá. Atala rĩ pi 'yéná ri rōbōnọ zā Jó rĩ agá 'dāá nī, sū tāimbì Mósè vé rĩ ní 'yoó rĩ tịni. Múngú ri dī Vūrā Uleteretere rĩ gé, Jó Múngú vé rĩ agá 'dāá. *

* 3:13 3:13 Ābūrámā: Múngú zị Ābūrámā ri kīnĩ, ā ku ìvé 'bá 'bētì āsámvú gé rĩ pi, ā ku ìvé āngū, ā 'de muụ āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ'bípì Yāhūdī rĩ pi vé rĩ, tìkí ìri ìlì élifū ālu mūdūrūlū ārō (1,800) gé, ísú tìkí drī Yēsũ ri kuyé. 'Í lā 'dóngárá 12-25. † 3:13 3:13 Ísákā: Ísákā ri mvá Múngú ní ẹzị Ābūrámā ní rĩ. 'Í lā 'dóngárá 17-35. ‡ 3:13 3:13 Yōkóbū: Yōkóbū ri Ābūrámā mvọpì Ísákā vé mvá, ìri anjì be mụdrì drì ni ìrì, Múngú újā rụ ni zị Ìsērélẹ, úyú ìrivé rĩ zìkí anjì Ìsērélẹ vé ni. Sā Yēsũ vé rĩ gé, zìkí kòpi Yāhūdī. 'Í lā 'dóngárá 25-50.

Yēsũ ri 'dij̄ drāá nĩ. Pīlātō lē kōdō ĩri oyuú rá, ĩmi gākí sī. ¹⁴ ĩmi gākí Yēsũ 'Bá Uleterē, āzini 'Bá Piri rĩ sī, ĩmi lēkí ā oyukí 'bá āngũ 'dij̄pi rĩ sēē ĩmi ní áyu. ¹⁵ ĩmi 'dikí 'bá ídri sēēpi rĩ drāá rá, 'bo Múngú inga ĩri gōó ídri rú drāngará gálēsīla rá. 'Bá ndrekí tā 'dĩri 'bá mị sī. ¹⁶ Ágó ĩmi ní ndree, āzini ĩmi ní n̄j̄ rá 'dĩri, ĩri ní Yēsũ ri ẹ'ȳj̄ gí rĩ sī, sē ĩri ní ícázú ũkpó ũkpó 'dĩ. ĩri ní Yēsũ ri ẹ'ȳj̄ gí rĩ sī, sē ĩri ní ídrízú, ĩmi ní ĩri ndrezú ĩm̄ mị sī 'dĩ.

¹⁷ “Má ẹdríp̄j̄ má ọmvúp̄j̄, á n̄j̄ rá 'yozú k̄n̄ ĩmi ĩmivé dr̄koma rĩ pi be, ĩmi 'okí tā rĩ ẹn̄iākō sī. ¹⁸ 'Bo tā Múngú ní ọtú átá n̄b̄j̄ rĩ pi t̄j̄ gé 'yoó k̄n̄, Kúrísitō ri úmvúlēsī ím̄ ūzāngā nya rá rĩ, nga 'i fūú t̄j̄ ni gé gí. ¹⁹ Kúru lē ĩmi új̄ákí ẹs̄ ĩmivé ũnj̄k̄nyā agásī rá, ĩmi ím̄kí Múngú vúgá, ā ũj̄kí rí ĩmivé ũnj̄k̄nyā rá, Úpí ā trū rí ĩmi ĩmivé ũnj̄k̄nyā agásī rá. ²⁰ Sā āzi ri ím̄ 'd̄j̄, Úpí ri ím̄ ĩmi ní ũkpō sē, ĩri ím̄ Kúrísitō 'i ní ĩp̄ē rĩ p̄ē muzú ĩmi vúgá 'd̄j̄, 'bá rĩ Yēsũ 'i. ²¹ ĩri áwí adri 'b̄j̄ gé 'dāá c̄mgbá s̄ Múngú ní ím̄zú ngá rĩ pi údézú céré ú'dí rĩ gé, s̄ Múngú ní ọtú ẹz̄j̄ n̄b̄j̄ uleterē rĩ pi t̄j̄ gé rĩ t̄j̄. ²² Mósēš 'yo ọtú k̄n̄, 'Úpí Múngú ĩmivé rĩ úmvúlēsī ím̄ ĩmi ní n̄b̄j̄ ĩp̄ē ĩmivé 'bá rĩ pi āsámvú gé s̄ má t̄j̄, ĩmi 'b̄kí b̄j̄ tā ār̄vú céré ĩri ní átá rĩ pi ȳj̄. ²³ 'Bá ĩrivé tā ȳj̄pi ku rĩ, ĩ ím̄ ĩri ḡj̄ ĩrivé 'bá rĩ pi āsámvú gé s̄ āmvé, ĩ ĩri 'd̄j̄ drā 'd̄j̄sī rá.’

²⁴ “Ádarú ọtú n̄b̄j̄ rĩ pi átákí 'd̄n̄i, 'í'dózú Sām̄l̄l̄ vúgá, n̄b̄j̄ ím̄ 'bá ĩri ā vudr̄j̄ gé rĩ pi be céré, 'yokí tā n̄n̄i riípi 'i ngaápi 'd̄ri rá. ²⁵ Tā n̄b̄j̄ rĩ pi ní ọtú átá rĩ, tā ni ri ím̄ 'i nga ĩm̄ r̄j̄ 'bá gá, āzini ũnd̄i Múngú ní ruú ĩmi ẹ'b̄j̄j̄ be rĩ, ĩri ím̄ adri ĩmivé ni. Á'diātās̄yā Múngú 'yo Āb̄rāmā ní k̄n̄, “Bá āngũ rĩ pi agásī rĩ pi ār̄vú céré úmvúlēsī t̄k̄r̄i ís̄ úyú mivé rĩ pi vúgá,’ ²⁶ Dr̄dr̄j̄ ni Múngú ĩp̄ē ívé mvá Yēsũ ri ím̄ ĩmi vúgá, ā sē rí ĩmi ní t̄k̄r̄i, 'bá ālu ālu ā új̄á rí ẹs̄ ívé ũnj̄k̄nyā agásī rá.”

4

Pét̄rō pi Yūwán̄j̄ be tukí pá Yāhūd̄j̄ tā l̄j̄ 'bá rĩ pi ẹndr̄et̄j̄ gé

¹ Pét̄rō pi Yūwán̄j̄ be, k̄pi k̄a rií átá 'bá rĩ pi ní, atala rĩ pi* ā uruk̄o, k̄p̄it̄n̄ J̄o Múngú vé rĩ ũt̄ēpi rĩ be, āzini Sādókē† rĩ pi ā uruk̄o'b̄ēe be, k̄pi ní ím̄zú Pét̄rō pi vúgá n̄o. ² K̄pi ā 'a ve ũnj̄j̄ ũnj̄j̄, ā'diātās̄yā Pét̄rō pi ní rií 'bá rĩ pi ímbá Yūwán̄j̄ be k̄n̄, Yēsũ vé ũkpō sī 'bá ũdrā 'bá gí rĩ pi íc̄o íngá rá rĩ sī. ³ K̄pi ní Pét̄rō pi ruú Yūwán̄j̄ be, ũt̄j̄ rĩ ní 'deé gí rĩ sī, k̄pi sukí 'bá 'd̄j̄'b̄ēe j̄o āngũ ũ'ȳj̄ rĩ agá, c̄mgbá cazú ũ'b̄j̄t̄j̄ gá. ⁴ 'Bo 'bá k̄r̄k̄r̄á ȳkí t̄j̄ Pét̄rō ní sēē rĩ, k̄pi ẹ'ȳj̄kí Yēsũ ri rá, āgō‡ rĩ pi íc̄o ca élif̄ũ t̄ow̄ũ (5,000) rá.

⁵ K̄a muú adrií dr̄j̄ 'd̄n̄i, 'bá āngũ ru' 'bá rĩ pi 'bá ambugu rĩ pi be, 'bá t̄aj̄mb̄j̄ Mósē vé rĩ ímbá 'bá rĩ pi be, k̄pi ní ĩ úm̄zú Ȳr̄ús̄l̄ēmā

§ 3:22 3:22 Mósē: Yōsēpā k̄a drāá gí, 'bāgú Ẹj̄p̄ētō vé rĩ 'bā anj̄ Īs̄r̄él̄ē vé rĩ pi ẹz̄j̄ ngaá t̄uḡr̄j̄ rú caá íl̄i m̄d̄j̄r̄l̄ũ s̄ũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩp̄ezú ím̄zú anj̄ Īs̄r̄él̄ē vé rĩ pi pazú adringará t̄uḡr̄j̄ rú rĩ agásī. Múngú sē t̄aj̄mb̄j̄ rĩ Mósē ní, ā l̄ũ anj̄ Īs̄r̄él̄ē vé rĩ pi ní, s̄ezú ĩ ní t̄aj̄mb̄j̄ rĩ z̄j̄zú t̄aj̄mb̄j̄ Mósē vé ni ān̄i. T̄ikí Mósē ri ís̄ũ āk̄ud̄ē íl̄i rĩ ca élif̄ũ ālu m̄d̄j̄r̄l̄ũ s̄ũ (1,400), ís̄ũ āk̄ud̄ē t̄ikí dr̄j̄ Yēsũ ri kuyé. 'Í l̄ā W̄j̄ngará 2-24. 3:23 3:23 D̄ēt̄ōr̄ōn̄m̄ē 18:15-19 3:25 3:25 Í'dóngará

22:18; 26:4 * 4:1 4:1 Átálágú: 'Bá Īs̄r̄él̄ē vé rĩ pi āsámvú gé, 'yēn̄á átálágú ri r̄ōb̄ōj̄ z̄ā J̄o Múngú vé rĩ agá 'dāá n̄. Atala rĩ pi ri íf̄ũ úyú L̄ēv̄j̄ vé rĩ agá. † 4:1 4:1 Sādókē: Sādókē rĩ pi ngúlúm̄ Yāhūd̄j̄ rĩ pi vé t̄aj̄mb̄j̄ Mósē vé rĩ ru' 'bá t̄j̄t̄j̄ rĩ pi, 'bo k̄pi ẹ'ȳj̄kí índr̄i rĩ pi vé tā kuyé, ẹ'ȳj̄kí m̄āl̄ȳikā rĩ pi vé tā kuyé, āzini k̄pi ẹ'ȳj̄kí kp̄á 'yozú k̄n̄, 'bá ũdrā 'bá gí rĩ pi gō íngá ídri rú rá 'd̄n̄i kuyé. 'Í l̄ā Ẹz̄j̄ 23:8. ‡ 4:4 4:4 Āgō: L̄ākí ũkú rĩ pi anj̄n̄á rĩ pi be kuyé. § 4:6 4:6 Átálágú āmbúgú rĩ: Átálágú āmbúgú rĩ nd̄ē atala rĩ pi céré, ā'diātās̄yā ĩri 'yēn̄á fi J̄o Múngú vé rĩ agá V̄ūrā Uleteretere rĩ agá 'dāá n̄, ĩri fi vú ālu íl̄i ālu agá. ĩri ār̄i r̄ōb̄ōj̄ vé rĩ j̄j̄ ũnj̄k̄nyā ũj̄zú. 'Í l̄ā L̄ēv̄j̄t̄k̄ā 16; Ẹb̄er̄ē 9.

gá 'dāá. ⁶ Ānāsī átálágú āmbúgú atala rī pi drīgé rīš 'dālé anigé, āzini Kāyáfā, Yūwānī, Ālēkīzándā, āgō urukō'bée be, kōpi kpá anigé. 'Bá 'dī'bée máríté átálágú āmbúgú rī vé ni. ⁷ Kā Pétēro pi íjī ícá Yūwānī be kōpi ẹndrẹti gé, kōpi ní Pétēro pi zizú Yūwānī be kīnī, "Īmi 'okí tā āyāzú āyāyā 'dīri ā'di vé ũkpō sī? Dōku ā'di vé rú sī?"

⁸ Kúru Índrī Uleterē rī ní Pétēro ri ásúzú, ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, "Īmi 'bá āngū rụ'bá rī pi, āzini ambugu 'bávē āngū agá rī pi! ⁹ Īmi ri 'bá zī ẹsī múké 'bá ní ágó ọgōrōvū rú rī ídrízú rī sī! Īmi lēkí nījī 'yozú kīnī 'bá ídríkí ágó 'dīri ngóni ngóni yā 'dīni? ¹⁰ Á lē lūú ĩmi ní, āzini 'bá Īsērélē vé rī pi ní céré kīnī, ágó ídrīpi pá tuúpi ĩmi ẹndrẹti gé 'dīri, ídrī Yēsū Kúrísítō Nāzērētāgú ĩmi ní gbāá pẹti alambaku sígé, Múngú ní ingāá gōó ídri rú drāngará gálésī rī vé rú ũkpō be rī sī. ¹¹ Yēsū ri,

" 'írā ĩmi 'bá jó sī'bá rī pi ní gāá sī rī,

újá nóni 'i ícá írā sēepi jó rī ní pá tuzú ānī ũkpó ũkpó ni.'

¹² 'Bá āzi ícōpi āngū paápi ni 'dāáyo, ā'diātāsīyā rụ āzi vū drīgé nōgó ĩ ní 'daá 'bá āzi rụ'bá gá āngū paápi ni 'dāáyo."

¹³ 'Bá ĩ úmú'bá vūrā tā lizú rī gé rī pi ká tā Pétēro pi ní átá Yūwānī be ũrī ākó 'dīri yījī, kōpi ká nījī áamá 'yozú kīnī ímbákí kōpi kuyé, āzini kōpi nīkí tā kuyé, sē kōpi ní āyāngará. Kōpi gōkí nījī áamá 'yozú kīnī 'bá 'dī'bée rikí adrii Yēsū pi be trú. ¹⁴ 'Bo kōpi ká ndree ágó ĩ ní ídrī rī tu pá kuú Pétēro pi āsámví gé Yūwānī be, kōpi gōkí átángá 'yoó'yo ní ndāá tí. ¹⁵ Kúru kōpi ní 'yozú Pétēro pi ní Yūwānī be kīnī, lē kōpi ā mukí 'bá tā lī'bá rī pi* ẹndrẹti gé 'dīísī rá, kōpi ní átázú ĩ āsámví gé sī kīnī, ¹⁶ "Bá 'okí āgō 'dī'bée íngóni? 'Bá adri'bée Yērúsālēmā agá rī pi

ārēvú céré nīkí tā āyāzú āyāyā kōpi ní 'oó 'dīri rá, 'bá ícókí tā 'dīri gāá bā ku. ¹⁷ 'Bo 'bá lēkí dō 'bá 'dī'bée ugaá kōpi ā ũlūkí tā 'dīri mužú 'bá rī pi ní ku, lē 'bá útrékí kōpi drīgé, kōpi ā gōkí rí Yēsū vé tā ũlūú mužú 'bá rī pi ní ku." ¹⁸ Kúru kōpi ní Yēsū vé 'bá áyūāyū ĩrī 'dī'bée zizú ĩgōzú ĩ vúgá nōlé, útrézú kōpi drīgé kīnī, kōpi ā gōkí Yēsū vé tā átá dījī ku, āzini kōpi ā gōkí ímbá dījī ku.

¹⁹ 'Bo Pétēro pi ní újázú Yūwānī be kīnī, "Īmi 'bīkí drī tā 'dīri áamá ĩmi ngúlúpí sī ká. Tā íngōri pīrī Múngú ẹndrẹti gé nī, 'bá 'dúkí ĩmivé tā ngaá áyu yā, dōku 'bá 'dúkí tā Múngú vé rī ngaá áyu? ²⁰ 'Bo 'bá tīnī, tā 'bá ní ndree 'bá mī sī, āzini 'bá ní yījī 'bá bī sī rī pi, 'bá ícókí tā ni ā ũlūngará kuú ku."

²¹ 'Bá tā lī'bá rī pi ní útrézú Pétēro pi drīgé Yūwānī be dījī. Kōpi ndákí lẹti ĩ ní 'bá 'dī'bée ĩrīnāzú ni tí. Kúru kōpi ní 'bá 'dī'bée pēzú mužú 'dīísī rá. 'Bá rī pi ārēvú céré rikí Múngú ri íngú tā ĩ nga'bá 'dī'bée sī, ²² ā'diātāsīyā ágó ĩ ní ídrī tā be āyāzú āyāyā 'dīri adri ọgōrōvū rú aga ílī pūkú sụ rī rá.

'Bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi zīkí Múngú ri

²³ Kā mužú Pétēro pi ọyụú Yūwānī be jó ĩ ní āngū ũ'yīzú rī agá 'dāásī gí, kōpi ní 'dezú mužú tā atala atala rī pi drīgé rī pi ní 'yoó ĩ ní 'bá ambugu rī pi be rī ũlūzú 'bá urukō Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi ní. ²⁴ 'Bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi ká tā Pétēro pi ní ũlūú 'dīri yījī, kōpi úmúkí ĩ trú Múngú ri zījī, kōpi kīnī, "Úpí Ūkpō 'Dīpa, 'í gbi 'bū pi vū be, yījī bālālā rī be, ngá ārēvú 'a ni gé rī pi be céré nī. ²⁵ Ọtú mí átá ũkpō Índrī Uleterē rī vé rī sī mívé ātī'bá 'bávē ẹ'bīpī Dāwúđī tī gé, mí kīnī,

" 'Ngá sēepi 'bá āngū rī pi agá rī pi ā 'a ní vezú rī ā'di?"

4:7 4:7 Ezi 3:5-8 **4:11** 4:11 Sāwúmā 118:22 * **4:15** 4:15 'Bá tā lī'bá rī pi: Átálágú āmbúgú rī, atala atala rī pi drīgé rī pi, drīkoma rī pi, kōpi ri ĩ úmú tā Yāhúđī rī pi vé rī lī.

Ngá sēepi 'bá rĩ pi ní rizú tã azakaza vé ni pi ã tã ùtĩzú rĩ ã'di?

26 'Bāgú vũ drĩgē rĩ pi útúkí ĩ kú ũrē lēzú ẹ'dí 'dizú, āzini 'bá āngū rụ' 'bá rĩ pi úmúkí ĩ trú, lēkí ẹ'dí 'dij Úpí Múngú be, āzini lēkí ẹ'dí 'dij Māsíyā be.'

27 "Ádarú 'bāgú Ēródē† pi Pónítíyō Pilátō be úmúkí ĩ 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rĩ pi be, āzini 'bá Īsērélē vé adri'bée Yērúsālémā agá nōgó rĩ pi be, kōpi gākí mívé átí' 'bá uletere Yēsū mí ní ĩpēé Māsíyā rú rĩ sī. 28 Kōpi 'okí tã rĩ sūú mí ní ũtĩj mívé ũkpō sī, mī ẹsị ní lēé ã 'okí rĩ tĩj. 29 Úpí, 'í yì tã kōpi ní rizú útrézú 'bá drĩgē 'dĩri, 'í sē mívé átí' 'bá rĩ pi ã ũlúkí tị mívé rĩ ũrĩ ākó. 30 'Í sē 'bá ní ũkpō mívé átí' 'bá uletere Yēsū ã rú sī, 'bá ídríkí rí 'bá rĩ pi ānī, āzini 'bá 'okí rí tã āyāzú āyāyā ni pi tã ambugu ambugu ni pi be ānī."

31 Kōpi ká Múngú ri zịj de, vúdrị ni gé, vūrā kōpi ní ĩ úmúzú rĩ ní 'i ayazú dīngídīngí. Kúru Índrī Uletere rĩ ní kōpi ásúzá céré, kōpi ní í'dózú tị Múngú vé rĩ ũlúzú ũrĩ ākó.

'Bá Yēsū ri ẹ'yì' 'bá gí rĩ pi rikí ìvé ngá ãlēé ĩ āsámvú gé sī trú

32 'Bá Yēsū ri ẹ'yì' 'bá gí rĩ pi rikí adrií céré ẹsị be ālu, āzini úmī be ālu. 'Bá āzi 'yoópi kīnī ngá ívé rĩ pi ívé ni ọ'dúkúlegúsī 'dīnī 'dāáyo, kōpi rikí ìvé ngá rĩ pi ãlēé ĩ āsámvú gé sī céré trú. 33 Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi rikí tã Úpí Yēsū vé íngázú gōó ídri rú rĩ vé tã ũlúú 'bá rĩ pi ní ũkpō be. Múngú 'bá tākíri āmbúgú kōpi drĩgē céré. 34 Kōpi āsámvú gé, ngá 'bá āzi ndēepi ní 'dāáyo, ã'diātāsīyā 'bá nyōókú be, dōku jó be rĩ pi rikí

ìvé ngá ụzịj, kōpi rikí mūfēngā ni íjị, 35 sēé Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi drĩgē, kōpi rikí awaá 'bá ngá lē' 'bá rĩ pi ní.

36 Yōsépā Lévīgú‡ ímúpí Sáyípūrāsī gélésī Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi ní zịj Bārúnábā rĩ (rụ Bārúnábā 'dĩri vé ífífí 'bá rípi ẹsị ímbápi ni), 37 sē ívé nyōókú jeé, íjị mūfēngā ni sēé Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi drĩgē.

5

Ānānīyā pi vé tã ũkú ni Sāfirā be rĩ

1 Ágó āzi rụ ni Ānānīyā 'i, kōpi ũkú ni Sāfirā be sēkí kpá ìvé nyōókú ụrụkọ jeé rá. 2 Ānānīyā 'du mūfēngā rĩ ã ụrụkọ zūúzū, kōpi ũsūkí tã ni ũkú ni Sāfirā be trú, ĩri ní mūfēngā rĩ vé ĩmbítā jịzú sēzú Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, mūfēngā 'bá ní nyōókú ụzịzú rĩ, ĩri céré 'dī.

3 Kúru Pétēró ní 'yozú kīnī, "Ānānīyā, ngá sēepi Sātānā* ní fizú mí ẹsị agá, mí ní ũnjō úlízú Índrī Uletere rĩ ẹndrẹtị gé, mí ní mūfēngā nyōókú ụzịzú rĩ ã ụrụkọ zūzú rá rĩ ã'di? 4 Nyōókú mí ní ụzịj rĩ, ĩri mívé ni, mūfēngā mí ní nyōókú rĩ ụzịzú rĩ, ĩri mívé ni, adri 'dīnī kuyé? Ngá mí ní rizú tã rĩ 'ozú 'dīnī rĩ ã'di? Mí ũ'bā 'bá mị kuyé, mí ũ'bā Múngú ẹ mị."

5 Ānānīyā ká tã Pétēró ní 'yoó 'dĩri yìjị, ĩri ní í'dézú vūgá, ĩri ní drāzú. 'Bá céré tã 'i ngaápi 'dĩri yì' 'bá rĩ pi, ũrĩ fụ kōpi ambamba. 6 Kúru kẹrīanji ụrụkọ'bée ní ímúzú āvū rĩ ĩmúlúzú bōngó sī, kōpi ní 'duzú muzú āmvé 'dāá, kōpi ní āvū rĩ sịzú.

7 Vúdrị ni ká vūj caá sá na, ũkú ni Sāfirā ní ífízú jó agá nōó, 'bo nī áamá kuyé 'yozú kīnī ágó ni drā gí.

8 Pétēró ní ĩri zịzú kīnī, "Í lū má

4:26 4:26 Sāwumā 2:1-2 † 4:27 4:27 'Bāgú Ēródē: Ēródē 'dĩri Ēródē Ānītípā 'i, ĩri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá. 'Í lā Mātáyo 14:1; Mārākō 6:14; Lúkā 3:1. Sā ĩ ní Yēsū ri tịzú rĩ gé, Ēródē Āmbúgú 'dĩri rụ āngū rĩ nī. 'Í lā Mātáyo 2:1-8; Lúkā 1:5. Vúdrị ni gé, 'bāgú āzi anigé rụ ni Ēródē Āgīrípā, ĩri Ēródē Āmbúgú rĩ vé mvá vé mvá. 'Í lā Ẹzị 12:1-13:1. ‡ 4:36 4:36 Lévīgú: Atala Īsērélē rĩ pi vé rĩ ārēvú céré, íbíkí ĩfūú úyú Léví vé rĩ agá. * 5:3 5:3 Sātānā: Sātānā ri ādróko, ĩri āmbúgú índrī ũnjí rĩ pi drĩgē, gā tã Múngú vé rĩ 'dugá ngagá sī, Múngú ídró ĩri 'bū gé 'dāásī. 'Í lā 'dangará 12:7-9.

ní, mǔfēngā ĩmi ní nyõókú rĩ sēzú jezú mí ágó ni Ānāniyā be rĩ, ĩri nyo adriipi 'dĩ?"

Ūkú rĩ ní 'yozú kīnī, "Ē, mǔfēngā rĩ adriipi 'dĩ."

⁹ Pétēró ní 'yozú ĩri ní kīnī, "Ngá ĩmi ní tị ícízú Índrī Úpí vé rĩ ũ'bǐzú rĩ ā'di? 'Í ndre drī ká, 'bá mí ágó ni ri sī' 'bá rĩ pi ícákí pá tuú kuú kĕtīlĕ gá 'dĩ, kōpi kpá mi 'du mu āmvé 'dāá."

¹⁰ Sā 'dāri gé, ũkú rĩ ní í'dézú Pétēró pá gá 'dīgé, ĩri ní drāzú. Kĕriani rĩ pi ká ífí jó agá nōó, kōpi ísúkí ũkú rĩ drā gí, kōpi ní ĩrivé āvū 'duzú mužú āmvé 'dāá, kōpi ní āvū rĩ sīzú ágó ni ā jĕlé gá 'dāá. ¹¹ 'Bá kānīsā vé rĩ pi ká tā 'dīri yī, ũrī fu kōpi ambamba.

Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi idríkí 'bá drā be ni pi kárakará

¹² Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi 'okí tā āyāzú āyāyā ni pi, āzini tā ambugu ambugu ni pi kárakará 'bá rĩ pi āsámvú gé. Ū'dú céré 'bá Yēsū ri ĕ'yī' 'bá gí rĩ pi ārēvú céré rikí ĩ úmú trú Jó'bilé Sōlōmónā vé rĩ[†] gé 'dāá. ¹³ 'Bá rĩ pi ĕ íngúkí dō Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi íngúngū drāāsiyā, 'bá uruko Yēsū ri ĕ'yī' 'bá kuyé rĩ pi fikí 'bá Yēsū ri ĕ'yī' 'bá gí rĩ pi āsámvú gé kuyé. ¹⁴ 'Bo āgō kárakará, āzini ũkú kárakará ĕ'yīkí Úpí ri rá, kōpi úmúkí ĩ fií 'bá Yēsū ri ĕ'yī' 'bá gí rĩ pi āsámvú gé rá. ¹⁵ Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi ní tā āyāzú āyāyā ni 'oó rĩ sī, sē 'bá rĩ pi ũlīkí ívé 'bá drā be rĩ pi á'ya sī āzini pōrōsī sī, íjī ímú ũ'bāá lĕtī mlĕ gá sī, Pétēró kādō agaá mužú, ĩrivé índríkíndrī vé ũkpō ĕ ímvú rí 'bá drā be rĩ pi, kōpivé drā ā dĕ rí kōpi rú' 'bá gá sī rá. ¹⁶ 'Bá bītrīká íbíkí ímú kūrú Yērúsālēmā gārā gá rĩ pi agásī, kōpi íjīkí ívé 'bá drā be rĩ pi, āzini índrī ũnjí be rĩ pi, idríkí kōpi céré rá.

Ōcūkí Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi

¹⁷ Átálágú āmbúgú rĩ, ívé ũgalaku adri' 'bá Sādókē rĩ pi be, Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi vé tā 'de kōpi ĕ ĕsī agá ũnjí. ¹⁸ Kōpi ní Yēsū vé 'bá áyúāyū 'dī' 'bée ruzú ú' 'bézú jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rĩ agá. ¹⁹ 'Bo íniñá 'dāri sī, mālāyíkā[‡] Úpí vé rĩ ní kĕtī jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rĩ pi ũzīzú, ĩri ní Yēsū vé 'bá áyúāyū 'dī' 'bée íjīzú ífūzú āmvé. Mālāyíkā rĩ ní 'yozú kōpi ní kīnī, ²⁰ "Īmi mukí Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá, ĩmi ũlūkí ídri ú'dí ĩ ní Yēsū ri ĕ'yīzú rĩ vé tā 'bá rĩ pi ní céré." ²¹ Kōpi yīkí tā mālāyíkā rĩ ní 'yoó rĩ rá. Āngū rĩ ká ówú, kōpi ní mužú 'bá rĩ pi ímbázú Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá.

Átálágú āmbúgú rĩ ká ícá ívé ũgalaku rĩ pi be, kōpi ní ívé 'bá tā lī' 'bá rĩ pi zīzú 'bá ambugu Īsērélĕ vé rĩ pi be ímúzú vūrā ālu gé, kōpi ní 'bá rĩ pi pēzú mužú jó āngū ũ'yīzú rĩ agá 'dāá, kōpi ā mukí rí Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi íjī ímú āmvé nōó. ²² 'Bo ũgalaku rĩ pi 'bá Múngú vé jó ũtē' 'bá rĩ pi be ká mužú caá jó āngū ũ'yīzú rĩ agá 'dāá, kōpi ísúkí Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi kuyé. Kōpi ngakí ĩ újā ímú tā 'dīri ũlū átálágú āmbúgú Yāhūdī rĩ pi vé rĩ ní kīnī, ²³ "'Bá cakí ísú jó āngū ũ'yīzú rĩ ícíkí tị ní cí. 'Bá rí' 'bá āngū ũtē' 'bá rĩ pi tukí pá kuú kĕtīlĕ gá, 'bo 'bá ká kĕtī jó āngū ũ'yīzú rĩ vé rĩ zī, 'bá ísúkí 'bá 'dā' 'bée jó agá 'dāá kuyé." ²⁴ ũgalaku āmbúgú riipi Jó Múngú vé rĩ ũtēpi rĩ, āzini atala atala rĩ pi drīgé rĩ pi ká tā 'dīri yī, kōpi ĕ drī ábá céré céré, kōpi rikí ũsū kīnī, tā 'dīri vé ũdū rí ímú adri ngóni.

²⁵ Kuru ágó āzi ní ícázú ímúzú ũlūzú kōpi ní kīnī, "Āgō ájĕe ĩmi ní uruú ú' 'bé jó āngū ũ'yīzú rĩ agá 'dā' 'bée, kōpi nóni rí 'bá rĩ pi ímbá Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá 'dāá' 'dā."

²⁶ ũgalaku āmbúgú Múngú vé jó

[†] 5:12 5:12 Jó'bilé Sōlōmónā vé rĩ: Jó'bilé Sōlōmónā vé rĩ, ĩri Jó Múngú vé rĩ ā bóró gá. [‡] 5:19 5:19 Mālāyíkā: Mālāyíkā rĩ pi índrī, kōpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālĕ, kōpi rú' 'bá ākó. Múngú ri sá āzi sī kōpi ípĕ ímú vū drīgé nōó ú' 'dūkó múké ívé rĩ ũlū 'bá rĩ pi ní.

ūtēēpi rī ní ngazú mužú ìvé 'bá ri' 'bá Jó Múngú vé rī ùtē' 'bá rī pi be Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi uruzú íjízú. 'Bo kòpi urukí 'bá 'dī' 'bée ũkpō sī kuyé, ā'diātāsīyā kòpi 'okí ũrī sī 'bá rī pi ā úvīkí ì irā sī ku.

²⁷ Kòpi kâ Yēsū vé 'bá áyúāyū 'dī' 'bée íjì pá tuú 'bá tā lì' 'bá rī pi ẹnḍrẹtì gé, átálágú āmbúgú rī ní 'yozú kòpi ní ²⁸ kīnī, " 'Bá 'yokí nyo ándúru ìmi ní, ìmi ímbákí 'bá rī pi Yēsū ā rú sī ku 'dīni kuyé? Ìmi ndrekí drī ká, ìmi ímbákí nóni 'bá rī pi Yērúsālémā agásī céré Yēsū vé tā sī. Ìmi nóni rī ìrivé drāngará ā tā ngo 'bá drīgé."

²⁹ 'Bo Pétēro pi Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi be, kòpi ní újázú kīnī, " 'Bā tā Múngú ní 'yoó 'bá ní rī 'du nga áyu. 'Bá 'dukí tā 'bá áda ní lūú 'bá ní rī ngaá áyu ku. ³⁰ Múngú 'bá ẹ' 'bípìjì vé rī inga Yēsū ìmi ní ipaá pẹtì alambaku sígé 'dīri gōó ídri rú rá. ³¹ Múngú sē ìri ní āmbūgū, 'bā ìri úrí ívé drī ẹnḍépì gé Úpí rú, āzini 'Bá 'bā Paápi ní rú. Múngú 'o tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā lē 'bá Īsērélē vé rī pi ā újákí ẹsì, 'í trū rí kòpi ìvé ũnjīkānyā agásī bēnī. ³² 'Bá ndrekí tā 'dī' 'bée 'bā mī sī rá, § āzini Índrí Uleteré Múngú ní ipéé 'bá ívé tā 'du' 'bá nga' 'bá rī pi ní rī ndre kpá tā 'dīri 'í mī sī rá."

³³ 'Bá ambugu rī pi kâ tā 'dīri yìjì 'dīni, kòpi ā 'a ve ũnjì ũnjì, kòpi lēkí Yēsū vé 'bá áyúāyū 'dī' 'bée ú'dì drāá 'dīisī rá. ³⁴ 'Bo Fārúsīgú* āzi rú ni Gāmālīyélē 'i, ìri 'bá tāimbì ímbápi ni, 'bá rī pi céré ìnjīkí ìri ìnjīnjì, ìri ní pá tuzú 'bá tā lì' 'bá rī pi ẹnḍrẹtì gé, ìri ní 'yozú kīnī, ā jìkí āgō 'dī' 'bée fūú āmvé sàṅá be mādā. ³⁵ Ìri ní 'yozú kòpi ní kīnī, " 'Ìmi 'bá Īsērélē vé 'dī' 'bée, lē ìmi ũsūkí tā ìmi ní lēé 'oó āgō 'dī' 'bée rú' 'bá gá rī pi múké múké. ³⁶ Ọtú Tẹwúdā ìfū 'yo

kīnī, 'i 'bá āmbúgú, 'bá mūdūrūlū sù úmúkí ì ìri vúgá. 'Bo 'dìkí ìri drāá rá, írékí ìrivé 'bá ì úmú' 'bá ìri be rī pi kpélékpélé, ìrivé tā gō ícá ngá kána.

³⁷ Ìri ā vūdrī gé, Yúdā Gālīláyāgú rī ní kpá ìfūzú lókí āzi 'bá lāzú ni gé, 'bá kárakará mukí vú ni gé sī, 'bo 'dìkí ìri drāá rá, írékí ìrivé 'bá ìri āpámvú ũbī' 'bá rī pi kpélékpélé.

³⁸ " 'Á 'yo ìmi ní, ìmi kukí 'bá 'dī' 'bée. Dō tā 'bá 'dī' 'bée ní ríí 'oó 'dīri íngá yīkí 'bá áda vé ni vúgá, tā 'dīri gō ícá ngá kána. ³⁹ 'Bo dō tā 'dīri íngá Múngú vúgálésīla, ìmi ícókí āgō 'dī' 'bée ugaá bā ku. Ìmi ndrekí dō múké ku, tā ìmi ní ríí 'oó 'dīri, ìmi rī ũmbā fū Múngú be."

⁴⁰ 'Bá ambugu tā āsámvú áamá' 'bá rī pi ā'yīkí ìrivé tā rá. Kòpi ní Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi zìzú ímúzú, kòpi sēkí 'bá áyúāyū 'dī' 'bée gbāá ũnjì ũnjì, 'bá ambugu 'dī' 'bée átákí kòpi ní ũkpó ũkpó kīnī, lē kòpi ā gōkí Yēsū ā rú zìjì dījì ku, ì ní kòpi ọyuzú mužú.

⁴¹ Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ní fūzú vūrā 'bá rī pi ní tā lizú rī agásī āmvé, kòpi rikí únjì mužú, ā'diātāsīyā Múngú 'du kòpivé tā 'bāá āmbúgú, ā'yī kòpi sēé ìzāngā nyaá Yēsū vé tā sī. ⁴² Ụ'dú céré kòpi rikí 'bá rī pi ímbá Jó Múngú vé rī ā bóró gá, āzini 'bá rī pi vé 'bẹtì āsámvú gé sī, kòpi rikí ụ'dúkọ múké rī ũlúú mužú āndēngará ākó kīnī, " 'Māsīyā ìmi ní ríí ndāá rī, ìri Yēsū Kúrísítō 'i."

6

Ūpēkí āgō ẹzīrī 'bá kānīsā vé rī pi ẹ ìzā koó

¹ Lókí 'dāri gé, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rī pi vé kālāfe rī vaá mužú drīgélé. 'Bá átá' 'bée Gīrīkì tì sī rī pi rikí unuú 'bá átá' 'bée Ēbērē tì sī rī pi vé tā sī kīnī, ụ'dú ālu ālu kádō

§ 5:32 5:32 'Bá ndrekí tā 'dī' 'bée 'bá mīfì sī: Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ndrekí Yēsū vé drāngará, āzini ìrivé íngángará gōó ídri rú drāngará gálésī rī, āzini ìrivé ngangará mužú 'bū gé rī rá. * 5:34 5:34 Fārúsì: Fārúsì rī pi ngúlúmū Yāhúdī rī pi vé tāimbì Mósē vé rī rú' 'bá tìtì rī pi. Kòpi 'dukí índrí rī pi vé tā, āzini mālāyīkā rī pi vé tā 'bāá tā āmbúgú rú, kòpi ẹ'yīkí rá 'yozú kīnī, 'bá ũdrā' 'bá gí rī pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lā Ẹzì 23:8.

rii ānyāngā awaá, sēkí ānyāngā rī ɔwuzi átá'bée Gĩrĩkĩ tị sī rī pi ní ku. ² Kúru Yēsũ vé 'bá áyúāyũ mụdrị drị ni ĩrĩ rī pi ní 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rī pi úmúzá vūrā ālu gé, kōpi ní 'yozú kīnĩ, “Adri múké ku 'bá ní Múngú vé ú'dúkọ múké rī vé ũlūngará kuzú, 'bá ní rizú ānyāngā awazú áyu. ³ Má édrípịi má ɔmvúpịi, lē ĩmi ũpēkĩ 'bá ézĩrĩ ĩmi āsámvú gé 'dĩgé ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ, épì'bá Múngú vé Índrĩ Uletere rī sī gĩ, adri'bá úmĩ be ni pi, 'bá kōpi 'bā rī ézĩ 'dĩri nga, ⁴ 'bā 'bākĩ rī éšĩ rizú Múngú rī zizú, āzini tị Múngú vé rī ũlúzá.”

⁵ Tā Yēsũ vé 'bá áyúāyũ 'dĩ'bée ní 'yoó 'dĩri sē 'bá ĩ úmú'bá rī pi ní céré āyĩkō. Kōpi ní Sētēfánō ẹ'yīngará be āmbúgú, épìpi Índrĩ Uletere rī sī rī ĩpēzú, āzini kōpi ĩpēkĩ Pílípũ rī, Pōrōkórō rī, Nĩkōnórā rī, Tĩmōnĩ rī, Pūrūmēnā rī, āzini Nĩkólā íngápi Ānītīyókā gá, 'i újapi Yāhúdĩ rú rī. ⁶ Kōpi ní 'bá ĩ ní ũpēé 'dĩ'bée jizú i'dazú Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rī pi ẹnreṭi gé. Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rī pi ní Múngú rī zizú kōpi ní, kōpi ní drị tizú 'bá ĩ ní ũpēé 'dĩ'bée drĩgé.

⁷ Kúru tị Múngú vé rī ní ayizú mụzú āngũ rī pi agásĩ. 'Bá Yēsũ rī ẹ'yĩ'bá gĩ Yērūsálémā gá 'dālé rī pi vé kālāfe gō vaá mụzú drĩgélé, atala kárakarā gōkĩ rī éšĩ 'bāá Úpĩ Yēsũ drĩgé.

Sētēfánō vé rụngará

⁸ Sētēfánō épìpi éšĩ múké Múngú vé rī sī, adriipi ũkpō Múngú vé rī be rī, 'o tā ambugu ambugu ni pi, āzini tā āyāzú āyāyā ni pi kárakarā 'bá rī pi āsámvú gé. ⁹ Ú'dú ālu, Yāhúdĩ adri'bá Jó Múngú rī Zizú* ĩ ní zĩj, Tugērĩ Drīwālā Ísú'bá gĩ rī pi vé rī agá rī pi í'dókĩ āgátá gāá Sētēfánō be, kōpi íbíkĩ ímú Kūrēnē gélésĩ, urukọ ni pi ímúkĩ Ālěkĩzāndāriyā gélésĩ, urukọ ni pi

ímúkĩ āngũ Kĩlĩkiyā vé rī gélésĩ, urukọ'bée ímúkĩ āngũ Eziyā vé rī gélésĩ. ¹⁰ 'Bá 'dĩ'bée āsámvú gé 'dĩgé, 'bá āzi úmĩ be sũ Sētēfánō vé rī tịni 'dāáyo, ā'diātāsīyā Índrĩ Uletere rī sē ĩri ní úmĩ tā nịzú ambamba.

¹¹ Kúru kōpi ní rizú 'bá urukọ'bée ĩcĩcĩkĩzú kĩri kĩri kīnĩ, “Īmi 'yokĩ, “Bá yĩkĩ Sētēfánō rī tāĩmbĩ Mósē vé rī ideé, āzini rī Múngú rī ideé.”

¹² Kōpivé átángá 'dĩri sē 'bá bĩtrĩká rī pi, 'bá ambugu rī pi, āzini 'bá tāĩmbĩ ímbá'bá rī pi ā 'a vekĩ rá. Kōpi ní Sētēfánō rī ruzú jizú mụzú 'bá tā lị'bá rī pi ẹnreṭi gé. ¹³ 'Bá urukọ rikĩ ũnjō úlĩ Sētēfánō drĩgé kīnĩ, “Ágó 'dĩri rī átá mụzú ũnjĩ Jó Múngú vé uletere rī ā tā sī, āzini tāĩmbĩ Mósē vé rī ā tā sī. ¹⁴ 'Bá yĩkĩ ágó 'dĩri kīnĩ, ‘Yēsũ Nāzērétágú rī ímú Jó Múngú vé 'dĩri ñō iza 'dĩisĩ rá, āzini ĩri ímú mērē Mósē vé ĩ ní sēé 'bá ní 'dĩri újā 'dĩisĩ rá.’”

¹⁵ 'Bá úrĩ'bá tā lị'bá rī pi ārēvú céré 'bākĩ mĩ rizú Sētēfánō rī ndrezú, kōpi ndrekĩ ĩrivé ẹnreṭi índrē sũ mālāyíkā vé rī tịni.

7

Sētēfánō átá ívé tā 'bá tā lị'bá rī pi ẹnreṭi gé

¹ Átálágú āmbúgú rī ní Sētēfánō rī zizú kīnĩ, “Tā ĩ ní mĩ tōzú 'dĩ'bée, ĩri nyo tā áda?”

² Sētēfánō ní újázú kōpi ní kīnĩ, “Má édrípịi, āzini má ẹtépịi, ĩmi yĩkĩ drī ma ká. 'Bávé Múngú dīngará be pōwūpōwū rī i'da 'i ándúrú 'bá ẹ'bípị Ābūrámā ní rá, Ísú ĩri rī adri Mēsōpōtāmīyā gá 'dālé, gō 'deé mụy Hāránā gá 'dālé ndō. ³ Múngú 'yo ĩri ní kīnĩ, “Í ku āngũ ĩmivé rī, 'í ku māríté mívé rī pi, 'í mụ adrii āngũ má ní úmvúlésĩ lée lūú mĩ ní rī gé.’

⁴ “Kúru Ābūrámā ní āngũ 'bá Kālédéyā vé rī pi ní adrizú rī

* 6:9 6:9 Jó Múngú rī Zizú rī: Yāhúdĩ rī pi vé Jó Múngú rī Zizú rī pi kárakarā kūrú rī pi agásĩ āndiāndĩ, kōpi rī ĩ úmú Búkú Múngú vé rī lā, āzini kōpi rī Múngú rī ĩnjĩ Ú'dú Sābátá vé rī gé. 7:3 7:3 Í'dóngará 12:1

kuzú, ĩri ní mužú adrizú Hāránā gá. Ètèpì kǎ drǎá gí, Múngú ní ĩri íjízú adrizú āngū ĩmi ní adrizú nōri agá. ⁵ Múngú sē āngū rī vé wōókō kíníkininjá ni Ābūrámā ní kuyé. Lókí 'dāri gé, Ābūrámā ā adri dō mvá ākó drǎáāsīyā, Múngú sō ũyō kīnī, āngū 'dīri ímú adri Ābūrámā vé ni, āzini ĩrivé úyú rī pi vé ni. ⁶ Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, 'Úyú mívé rī pi úmvúlésī mu adri jākā rú āngū āzi gé, kōpi adri túgērī rú, ĩ kōpi ọcū ca ílí mūdūrūlū sù.' ⁷ Múngú ní kpá gōzú 'yozú kīnī, 'Bo ma ímú 'bá āngū rī agá kōpi 'bā'bée ẹzì nga 'bá túgērī rú rī pi ĩrīnā rá. Vúdrī ni gé, kōpi úmvúlésī ĩfū āngū 'dāri agásī, kōpi ímú ma ĩnjī vūrā nōri gé.' ⁸ Múngú ní 'yozú Ābūrámā ní kīnī, 'Anji āgō 'bētī ālu ālu āsámvú gé rī pi, ā úlíkí kōpi ā ágélé ē tì rá, ā lū rí 'yozú kīnī ũndī má ní rujú mí be rī, 'í 'dú tā ni ngáá rá.' Kǎ Ísákǎ ri tìj, vúdrī ni kǎ adrií caá ú'dú ārō, Ābūrámā ní ágélé ni ē tì lizú.* Vúdrī ni gé, Ísákǎ ní Yókóbū ri tizú, Yókóbū tì anji mudrī drī ni ĩrī, ĩrivé anji rī pi ízúkí caá súrú mudrī drī ni ĩrī, súrú kōpivé rī pi zíkí Ísērélē.

⁹ "Yōsépā ā tā 'de ívé ẹdrípìjì anji Yókóbū† vé rī pi ē ẹsì agá ũnjí, kōpi sēkí ĩri jeé jìjì Èjèpétō gá túgērī rú, 'bo Múngú ũtē ĩri rá. ¹⁰ Múngú pa Yōsépā ri tā ũkpó ũkpó ĩri ísú' 'bá rī pi agásī rá. Sē ĩri ní úmī, ānī sē 'bāgú rī 'dú ĩrivé tā 'bāá múké, 'bāgú rī 'bā Yōsépā ri adrií ũgalaku āmbúgú āngū Èjèpétō vé rī agá, āzini 'bā ĩri āmbúgú ríí ívé ngá kání agá rī pi ā tā mbaá.

¹¹ "Kúru ẹbírì ní 'dezú āngū Èjèpétō vé rī agá, āzini Kánánā vé rī agá ũnjí ũnjí, sē 'bá rī pi nyakí

ízāngā ambamba, 'bá ẹ'bípìjì ndākí ngá nyanya tí. ¹² Yókóbū kǎ yìjì kīnī ānyāngā Èjèpétō gá 'dǎlé anigé, ĩri ní 'bá ẹ'bípìjì pēzú mužú ānyāngā jezú 'dǎlé, 'dīri vú ālu ĩri ní kōpi pēzú rī. ¹³ Kōpi kǎ gōo mužú ānyāngā rī āzi jeé Èjèpétō gá 'dǎlé vú ĩrī ni gé, Yōsépā ní 'i 'i'dazú kōpi ní, 'bāgú rī ní kúru nǐzú ámázú 'yozú kīnī, 'bá rī Yōsépā ẹdrípìjì pi. ¹⁴ Tǎ 'dīri ā vúdrī gé, Yōsépā ní tì pēzú 'í ẹtèpì Yókóbū ní, āzini ívé máríté rī pi ní, kōpi ē ímúkí Èjèpétō gá nōó, kōpivé kǎlǎfe ca céré pūkú ẹzìrī drī ni tǔwú. ¹⁵ Kúru Yókóbū ní 'dezú mužú Èjèpétō gá 'dǎá, drǎ 'dǎlé, 'bávé ẹ'bípìjì ũdrákí kpá 'dǎlé. ¹⁶ Jìkí kōpivé āvú mužú sǐjì Sēkémē gá, 'bú Ābūrámā ní jeé Āmórā ẹnjìpìjì drìgē rī agá.

¹⁷ "Sǎ Múngú ní lēzú ũyō 'í ní sōó Ābūrámā ní rī vé tā 'dúzú ngazú rī kǎ 'bāá ícá ĩnyinjá gí, 'bá 'bávé āngū Èjèpétō vé rī agá rī pi vé kǎlǎfe gō ízú kárákará. ¹⁸ Kúru 'bāgú āzi Yōsépā vé tā nǐjìpi kuyé ni ní gōzú adrizú 'bāgú rú 'bá Èjèpétō vé rī pi drìgē. ¹⁹ 'Bāgú 'dīri ri 'bá ẹ'bípìjì ē mī ũ'bāá, āzini ri kōpi 'oó ũnjí, sē kōpi ní tǎimbí kīnī, kōpi ā ú'békí ívé anji ĩ ní tìjì ũdénjǎ rú rī pi ásé agá, kōpi ā ũdrákí rí 'dǐsī rá.

²⁰ "Tìkí Mósē ri lókí 'dāri gé, ĩri ũnyī be ambamba. Ètèpì pi ẹndrèpì be mbakí ĩri ā tā caá mbāá na ívé jó agá 'dǎá. ²¹ Kōpi kǎ Mósē ri jìjì 'bāá ásé agá 'dǎá, 'bāgú rī vé mvá ũkúnjǎ rī ní ĩri 'dúzú mužú úcézú mvá ívé ni rú. ²² Ímbákí Mósē ri Èjèpétō gá 'dǎlé, nǐ tā múké múké, ĩri átángá átá ũkpō be, āzini ĩri tā 'o ũkpō be.

²³ "Mósē vé ílí kǎ caá pūkú sù, ĩri ní ngazú mužú 'í ẹ'dípáa Ísērélē rī pi ndrezú. ²⁴ Mósē ca mužú ísú

7:7 7:7 Ídóngará 15:13-14 * **7:8** 7:8 Ágélé ni ē tì lizú: Múngú lū Ābūrámā ní kīnī, anji āgō Ābūrámā vé rī pi adrií dō caá ú'dú ārō gí, lē ā úlíkí kōpi ā ágélé ē tì rá, lūzú kīnī, kōpi anji Múngú vé ni. 'Í lǎ Ídóngará 17:9-14. † **7:9** 7:9 Yōsépā: Yōsépā ri Yókóbū vé mvá ĩri ní lēlélē rī, ẹdrípìjì sēkí ĩri jeé túgērī rú āngū Èjèpétō vé rī gé. Múngú sē ĩri ícá āmbúgú, ko ívé 'bá rī pi ē ízǎ mužú adrií āngū Èjèpétō vé rī agá nī. Sǎ 'dāri gé, ẹbírì 'de caá ílí ẹzìrì. 'Í lǎ Ídóngará 30-50. **7:16** 7:16 Ídóngará 33:19

Ējēpētōgú āzi ri ívé 'bá āzi 'o ūnjí, ĩri ní ágó rī ípázú, ĩri ní Ējēpētōgú rī 'dizú drāzú 'dīísí rá. ²⁵ Mósē ūsū déna ívé 'bá rī pi ícó nī áamá 'yozú kīnī Múngú ĩpē 'i ímú kōpi paá nī 'dīni rá, 'bo kōpi nīkí áamá kuyé.

²⁶ “Kā muú adrií drū 'dīni, Mósē ca muú ísú Īsērélē ĩrī ni pi ri ĩ fú. Ū'bī kōdō kōpi ē ésí 'yoó kīnī, 'Āgō 'dī'bée, ĩmi édrīpi, ngá ĩmi ní ĩmi 'ozú ūnjí 'dīni rī ā'di?”

²⁷ “Bo ágó ūmbā í'dópi rī ní Mósē ri zezú, ĩri ní 'yozú kīnī, 'Ā'di 'bā mi 'bá āmbúgú rú rīi tā līj 'bá drīgé nī? ²⁸ 'Í lē ma 'dīj sū mí ní ájée Ējēpētōgú rī 'dīj drāá rī tīni?’ ²⁹ Mósē kā tā 'dīri yīj, koro nga ápá muú adrií āngū Mīdīyānā vé rī gé jākāgú rú. 'Dālē tī anji āgō ĩrī.

³⁰ “Mósē kā adrií Mīdīyānā gá 'dālē caá ílī pūkú sū, mālāyíkā ní 'i 'dazú Mósē ní ácí dīpi peṭi amuúpi kūmvū ni agá, āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá, peṭi ácí ní dīzú 'dīri ĩnyíná írā Sínáyī vé rī ā gārā gá. ³¹ Mósē kā ndreé ácí dīpi rī zā peṭi rī veé kuyé, sē ĩri ní āyāngárá. Mósē útrú 'i ĩnyíná muú ácí rīpi dīpi rī ndreé. ĩri ní Úpí vé ú'dúkó yizú kīnī, ³² 'Ma Múngú mí é'bīpīj vé rī, Múngú Ābūrāmā vé rī, Īsákā vé rī, āzini Yōkóbū vé rī.' Mósē ā rú'bá yā kpīrīkpīrī, ūrī fú ĩri ambamba, gō mī 'bāá ácí rī ndrezú kuyé.

³³ “Úpí Múngú ní 'yozú ĩri ní kīnī, “Í nje mívé ngá pá gá# mí pá gá sī rá, ā'diātāsīyā vūrā mí ní pá tuzú 'dīri, ĩri vūrā uletere ni. ³⁴ Á ndre ízāngā 'bá mávé rī pi ní nyaá Ējēpētō gá 'dālē rī gí. Á yī kōpívé ngongárá gí, má ímú kōpi pangárá gá. Á lē nóni mi pēé gōó vulé Ējēpētō gá 'dāá.’

³⁵ “Mósē 'dīri ándúrú 'bá ĩrivé rī pi ní ĩri gāá sī, kōpi ní 'yoó, 'Ā'di 'bā mi āmbúgú rú rīi tā līj 'bá drīgé nī rī 'i?’ Múngú pē ĩri muú adrií

kōpi drīgé āmbúgú rú, āzini ívé 'bá rī pi paá, Múngú pē mālāyíkā muú átá Mósē be peṭi amuúpi kūmvū rī agá 'daá. ³⁶ Mósē 'o tā āyāzú āyāyā ni pi kárákará Ējēpētō agá 'dāá. Ílī pūkú sū 'dīri agá, Mósē íjī 'bá rī pi ífūú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agásī, ko kōpi ē drī zozú muú Yīj Tafu Ika rī agásī.

³⁷ “Mósē 'yo 'bá Īsērélē vé rī pi ní kīnī, 'Múngú ri úmvúlésī ímú ĩmi ní nébī ĩpē ĩmivé 'bá rī pi āsámvú gé sū má tīni.’ ³⁸ Mósē ri adrií 'bá é'bīpīj āsámvú gé āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dāá, mālāyíkā rī átá ĩri ní Írā Sínáyī drīgé 'dāá. Ūlūkí ĩri ní ú'dúkó ídri vé rī 'dālē, ā ūlū rí 'bá ní.

³⁹ “Bo 'bá é'bīpīj gākí Mósē ē tī yīgá sī. Kōpi gākí ĩri sī, kōpi lēkí kōdō ĩ újā gōó Ējēpētō gá 'dāá vulé. ⁴⁰ Kōpi ní 'yozú Áronā ní kīnī, 'Mí údé 'bá ní ngá múngú rú, ā ko rí 'bā drī muú, Mósē íkó 'bā drī ífūzú Ējēpētō agásī nī, 'bo 'bá nīkí kuyé dō ā'di 'o ĩri nī.’ ⁴¹ Kōpi ní ngá údézú múngú rú sū tī mváná tīni, kōpi íjīkí ngá ĩ ní rīi zāá rōbōṅṅó rú rī sēé ĩri ní, kōpi ní ūmū 'bāzú āmbúgú ngá ĩ ní údé múngú rú 'dīri ĩnjīzú. ⁴² Múngú gā kōpi sī, adi kōpi rīi línýā 'bū gé rī pi ĩnjīj, mbāá rī ĩnjīj, āzini ūtú rī ĩnjīj ívé múngú rú. Tā 'dīri nga 'i fūú tī ni gé gí sū nébī rī pi ní sīi búkū agá rī tīni kīnī,

“ ‘Īmi úyú Īsērélē vé 'dī'bée, ílī pūkú sū ĩmi ní adrizú āngū ā'wí cínýáfā rú rī agá 'dālē rī gé,

ĩmi zākí nyo má ní rōbōṅṅó rá?

⁴³ ĩmi ri ngá ĩmi ní údé múngú rú ĩ ní zīj Mōlékī ri 'dú muú ĩndī, āzini gākū rī 'dú muú ĩndī, āzini ĩmi ri ngá ĩmi ní údé múngú rú sū línýā tīni ĩ ní zīj Rēfánā rī 'dú muú ĩndī, āzini ĩmi ri ngá ĩmi ní údé Múngú rú rī pi ĩnjī.

Kúru ma ĩmi pē mu adri rámbá rú Bābēlónā§ vé wōḡkō 'dāásīla rī gé.'

44 “Bá é'bípīi rikí gākū ī ní tāĩmbí Múngú vé rī 'bāzú 'a ni gé rī* 'dujú mužú āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá. Kōpi sīkí gākū rī sū Múngú ní tā ni ezi Mósē ní rī tīni. 45 Lókí Yósūwā† ní ẽ'dí 'dizú 'bá adri'bá āngū Kānānā vé rī agá rī pi be rī gé, Múngú dro 'bá 'dī'bée āngū Kānānā vé rī agásī rá. 'Bá Īsērélē vé rī pi 'duki gākū Múngú vé rī jīi mužú ĩndī, sē kōpi ndēkí 'bá āngū 'dāri agá rī pi āní rá, kōpi ẽrikí āngū 'dāri 'dujú ī ní. Gākū Múngú vé rī ri adrii āngū Īsērélē vé rī agá 'dāá, cĩngbá cazú lókí 'bāgú Dāwúđī vé rī gé. 46 Múngú ri āyīkō sī Dāwúđī sī, ĩri ní Múngú ri zizú kīnī, 'í lē Jó sīi Múngú Yōkóbū vé rī ní. 47 'Bo Sōlōmónā sī Jó Múngú vé rī nī.

48 “Múngú āmbúgú 'bá drīgé céré rī adri jó 'bá áda ní sīi rī agá ku, sū nēbī rī ní 'yoó rī tīni. Múngú kīnī,

49 “ “Bū ri vūrā má ní úrizú ni, vū ri vūrā má ní pá 'bāzú ni.

Úpí ní zizú kīnī,

Jó ĩmi ní lēé sīi má ní rī ősūkā ni ā adri rī ngóni?

Vūrā má ní adrizú rī ngūgá?

50 Má údé nyo ngá rī pi ārevú céré ma 'i kuyé?'

51 “Īmi 'bá drī be ũkpó ũkpó 'dī'bée, ĩmi gākí ẽsī újágá Múngú ri ẽ'yīgá sī, ĩmi ȡzūkí ĩmī bí cí, ĩmi

yíkí rī ĩrivé tā ku! Īmi adrikí sū ĩmi é'bípīi tīni, ĩmi gākí Īndrí Uleteré rī vé tā sī! 52 Nēbī āzi ĩmi é'bípīi ní ȡcūyú kuyé ni nyo anigé? Īmi é'bípīi ú'díkí nēbī 'Bá tā be pīri rī‡ vé ĩmúngará ā tā ũlū'bá rī pi ũdrāá rá. Nóni ĩmi 'bekí ĩri ā ũli, ĩmi 'díkí ĩri gí. 53 Mālāyíkā rī pi§ ĩmúkí ĩmi ní tāĩmbí Múngú vé rī sēé, 'bo ĩmi 'duki tā ni ngāá kuyé.”

Úviki Sētēfānō ri drāá irā sī

54 'Bá tā lī'bá rī pi ká átángá Sētēfānō ní átá 'dīri yīi, kōpi ā 'a ve ũnjí ũnjí. 55 'Bo Sētēfānō ẽpīpi Īndrí Uleteré rī sī ambamba rī ndre āngū mužú 'bū gé 'dāá, ĩri ní Múngú vé đingará pōwūpōwū rī ndrezú, āzini ndre Yēsū tu pá kuú Múngú vé drī ẽndēpī gé. 56 Sētēfānō ní 'yozú kīnī, “Īmi ndrekí drī ká, á ndre 'bū zī 'i kú mgbo, 'Bá Mvā* tu pá kuú Múngú vé drī ẽndēpī gé.”

57 'Bá tā lī'bá 'dī'bée† ká tā 'dīri yīi 'dīni, kōpi ȡzūkí ī bí cí, kōpi í'dókí útré ú'dúkó be uryú 'dāá, kōpi ní njuzú Sētēfānō ri ruzú, 58 kōpi sekí ĩri kūrú rī agásī āmvé, kōpi í'dókí ĩri úvī irā sī, 'bá ĩri tō'bá rī pi unjekí ívé bōngó 'bāá kērimvá rú be ī ní zīi Sāúlā‡ gārā gá.

59 'Bá rī pi ká í'dó rīi Sētēfānō ri úvī irā sī, Sētēfānō ní Múngú ri zizú kīnī, “Úpí Yēsū, 'í 'du mávé ĩndrí.” 60 Kúru ĩri ní kūmūcí ũtīzú vūgá, ĩri ní trezú ú'dúkó be uryú 'dāá

§ 7:43 7:43 Bābēlónā: Lókí Núwā vé rī ā vūdrī gé, 'bá rī pi sīkí lágárāka Bābēlá gá, vūdrī ni gé, 'bá rī pi gōkí vūrā rī zīi Bābēlónā. Ílī kárākará ā vūdrī gé, 'bāgú Nēbākānézā jī 'bá Īsērélē vé rī pi ā uryuko mužú āngū Bābēlónā vé rī gé, iza Yērúsālemā ri ílī mūdūrūlū tōwū pūkú ẽzīrī (570) gé, ísú ākūdē tīkí drī Yēsū ri kuyé. 'Í lā Í'dóngará 11; 2 'Bāgú 24-25; Dānyélē 1:1-7. 7:43 7:43 Āmósā

5:25 * 7:44 7:44 Gākū ī ní tāĩmbí Múngú vé rī 'bāzú 'a ni gé rī: Múngú ẽzi Mósē ní kīnī, Mósē ā sī Gākū āngū ā'wí cínyáfā rú rī agá 'dāá, ā 'bākí rī tāĩmbí Múngú vé rī 'a ni gé 'dāá, 'bá rī pi ā rikí u'duju mužú vūrā rī pi gé sī. Sōlōmónā sī Jó Múngú vé rī Yērúsālemā gá 'dāá, ícókí u'duju ku. Atala rī pi ri rōbōḡō zā Múngú ní vūrā řrī 'dī'bée agásī. 'Í lā Ēbērē 8:5. † 7:45 7:45 Yósūwā: Mósē ká drāá gí, Múngú ĩpē Yósūwā ri 'bá rī pi ẽ drī koó mužú āngū Kānānā vé rī gé. 'Í lā Wūngará 17-24; Yósūwā 1-24. 7:50 7:50 Īsáyā 66:2 ‡ 7:52 7:52 'Bá tā be pīri rī: 'Bá tā be pīri rī Yēsū 'i.

§ 7:53 7:53 Mālāyíkā rī pi: Mālāyíkā rī pi ĩndrí, kōpi ri adri Múngú be 'bū gé 'dālē, kōpi rú'bá ākó. Múngú ri sá āzi sī kōpi ĩpē ĩmú vū drīgé nōó ú'dúkó múké ívé rī ũlū 'bá rī pi ní. * 7:56 7:56 'Bá Mvā: Yēsū zī 'i 'Bá Mvā lūzú kīnī, 'i Kúrísítō 'i, 'i mālūngā rī rú mužú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. † 7:57 7:57 'Bá tā lī'bá 'dī'bée: 'Bá tā lī'bá 'dī'bée ȡzūkí ī bí cí, kōpi ũsūkí kīnī Sētēfānō 'da Múngú ri. ‡ 7:58 7:58 Sāúlā: Sāúlā gō ícá 'bá Yēsū ā pámvú ũbīpi ni, gōkí rú ni zīi Páulū 'i. 'Í lā Ẽzī 13:9.

kĩnĩ, “Úpí, lē mī lī tā 'bá 'dĩ'bée drĩgē ũnjĩkãnyã kôpi ní 'oó rĩ sī ku.” Sētēfãnō kã tā 'dĩri 'yoó 'dĩni, koro ïrivé ïdri ní fũzú.

8

¹ Sáulã ã'yĩ Sētēfãnō ri sēé úvĩ draá nĩ.

Ōcũkĩ 'bá kãnísã vé rĩ pi, írékĩ kôpi kpélékpélé

Lókĩ 'dãri gé, ōcũkĩ 'bá kãnísã vé Yērúsálēmã gá 'dãlé rĩ pi ũnjĩ ũnjĩ, sē kôpi írékĩ ĩ muų adrií ãngũ Yũdáyã vé rĩ agásĩ, ãzini ãngũ Sãmãriyã vé rĩ agásĩ. 'Yenã Yēsũ vé 'bá áyúäyũ rĩ pi áwíkĩ adrií Yērúsálēmã gá 'dãá nĩ. ² 'Bá Múngú rĩ ĩnjĩ 'bá ĩnjĩnjĩ rĩ pi sĩkĩ Sētēfãnō vé ävũ nĩ. Kôpi ngokĩ ĩri ĩzãngã be ambamba. ³ 'Bo Sáulã ní í'dózú 'bá kãnísã vé rĩ pi ōcũzú ũnjĩ ũnjĩ. Ri éci muųú jó rĩ pi tĩ gé sĩ 'bá kãnísã vé rĩ pi uruų muųú. Uruų ãgō rĩ pi ũkú rĩ pi be ĩjĩ muųú ú'bé jó ãngũ ũ'yĩzú rĩ agá.

Pĩlípũ ũlũ ú'dúkó múké rĩ Sãmãriyã gá

⁴ Úpí vé 'bá ĩ ní íré kpélékpélé 'dĩ'bée rikĩ ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlũú muųú ãngũ kôpi ní muųú rĩ pi agásĩ céré. ⁵ Pĩlípũ* ní 'dezú muųú kũrũ Sãmãriyã vé rĩ gé 'dãá, ĩri ní tã Kúrísítō vé rĩ ũlũzú 'bá rĩ pi ní. ⁶ 'Bá bĩtrĩká rĩ pi kã tã Pĩlípũ ní átá rĩ yĩ, ãzini tã ĩri ní 'oó äyãzú äyãyã 'dĩ'bée ndreeé, kôpi 'bãkĩ úvá rizú tã rĩ yĩzú. ⁷ 'Bá kárãkará índri ũnjĩ be rĩ pi, índri ũnjĩ rĩ pi ũfũkĩ kôpi drĩgē sĩ útréngará be, 'bá kárãkará pá be 'bêlé'béle rĩ pi ôgõrõvũ rú rĩ pi be, ídrĩkĩ kôpi rá. ⁸ Tã 'i ngaápi 'dĩri, sē äyĩkō fu 'bá rĩ pi kũrũ agá 'dãá ambamba.

Sĩmõnã adriipi újógú rú rĩ

⁹ Ágō ãzi rú ni Sĩmõnã 'i, ri adrií kũrũ Sãmãriyã vé rĩ agá, nga ězi ũjõgũ vé ni caá lókĩ be ãco, sē 'bá

adri'bá kũrũ Sãmãriyã vé rĩ agá rĩ pi ní äyãngará. Ri 'i íngú kĩnĩ 'i ũkpõ be. ¹⁰ 'Bá kũrũ Sãmãriyã vé rĩ agá rĩ pi ãrēvú céré, í'dózú 'bá ngá ãkó rĩ pi vúgá cazú 'bá ngá be rĩ pi vúgá, kôpi rikĩ 'yoó kĩnĩ, “Ágō 'dĩri ũkpõ be ãmbúgú, ũkpõ 'dĩri Múngú vé ni.” ¹¹ Sĩmõnã nga ězi ũjõgũ vé rĩ caá lókĩ be ãco, sē 'bá rĩ pi ní äyãngará, sē 'bá rĩ pi céré ri muų vú ni gé 'dãá. ¹² 'Bo Pĩlípũ kã 'bá muų 'bá Sĩmõnã vúgá rĩ pi ní ú'dúkó múké málũngã Múngú vé rĩ ã tã ũlũú, ãzini Yēsũ Kúrísítō vé rĩ ã tã ũlũú, kôpi ě'yĩkĩ rá. Sē ãgō rĩ pi ũkú rĩ pi be, sēkĩ kôpi ní bãtízĩmũ rá. ¹³ Sĩmõnã ě'yĩ kpá rá, sēkĩ ĩri ní bãtízĩmũ rá. Vũrã Pĩlípũ ní rizú éci zú rĩ agásĩ céré, Sĩmõnã ri éci vú ni gé sĩ índĩ, tã Pĩlípũ ní 'oó 'dĩ'bée sē ĩri ní äyãngará.

¹⁴ Yēsũ vé 'bá áyúäyũ Yērúsálēmã gá 'dãlé rĩ pi kã yĩ kĩnĩ, 'bá Sãmãriyã gá rĩ pi ě'yĩkĩ ú'dúkó Múngú vé rĩ gĩ, kôpi pēkĩ Pētēró pi Yũwãnĩ be muų Sãmãriyã gá 'dãlé. ¹⁵ Yēsũ vé 'bá áyúäyũ ĩrĩ 'dĩ'bée kã caá, kôpi ní Múngú rĩ zizú 'bá drĩ Yēsũ ri ě'yĩ 'bá ú'dĩ rú rĩ pi ní, Índri Uleteré rĩ ã ású rĩ kôpi bēsĩnĩ, ¹⁶ ã'diãtãsiyã Índri Uleteré rĩ ícã drĩ ímũ kôpi ású kuyé, sēkĩ kôpi ní bãtízĩmũ rĩ 'yenã Úpí Yēsũ ã rú sĩ. ¹⁷ Pētēró pi Yũwãnĩ be tĩkĩ drĩ muųú 'bá Yēsũ ri ě'yĩ 'bá gĩ rĩ pi drĩgē sĩ ãlu ãlu céré, Índri Uleteré rĩ ní 'bá 'dĩ'bée ásúzú.

¹⁸ Sĩmõnã kã ndreeé 'bá áyúäyũ Pētēró pi Yũwãnĩ be, tĩkĩ drĩ 'bá rĩ pi drĩgē, Índri Uleteré rĩ ású kôpi gĩ, Sĩmõnã í'dú mũfēngã, lē ũkpõ Múngú vé 'dĩri jeé ãnĩ. ¹⁹ ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “Īmi sēkĩ má ní ũkpõ 'dĩri índĩ, á tĩ dō drĩ 'bá rĩ pi drĩgē, Índri Uleteré rĩ ã ású rĩ kpá kôpi bēnĩ.”

²⁰ 'Bo Pētēró ní újázú ĩri ní kĩnĩ, “Í drã mívé mũfēngã rĩ be 'dĩisĩ rá, ã'diãtãsiyã 'i lē ũkpõ Múngú vé

* 8:5 8:5 Pĩlípũ: Pĩlípũ 'dĩri adri Yēsũ vé 'bá áyúäyũ ni kuyé. ĩri 'bá ězĩrĩ ĩ ní ũpēé ngá awaá õwúzĩ rĩ pi ní rĩ vé äzi. 'Í lã ězi 6:1-6.

rĩ jeé mũfēngā sī. ²¹ Mí ícọ ẹ̀zị Múngú vé nōrì àlèé ngaá 'bá be trú ku, à'diātāsīyā mí adri 'bá pìrì ku Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé. ²² Lē mí újá ẹ̀sì ùnjìkānyā agāsī rá, 'í zì Úpí ri, ìri ícọ mí trū yìkì ùnjì mí ní ùsùú 'dĩri agāsī rá. ²³ Á nĩ rá, mí ẹ̀sì ùká ùká, mí tųgẹ̀rì ùnjìkānyā vé ni."

²⁴ Sìmónā ní 'yozú kīnī, "Ìmi zìkì má ní Úpí ri, tã ìmi ní átá 'dĩri ã ru rí ma ùnjì ku!"

²⁵ Pétèrọ pi Yūwánī be kà ụ'dụkọ Úpí vé rĩ ùlūú, kọpi ní ì újázú gōzú Yērúsālēmā gá 'dālè ùzi, kọpi kà rií mụú lẹ̀tì gé 'dīgé, kọpi ùlūkì ụ'dụkọ múké rĩ mụzú gūrú kárakarà Sāmāriyā vé rĩ pi agāsī.

Pilípū pi vé tã Ètīyópīyāgú rĩ be rĩ

²⁶ Úpí vé mālāyíkā ní 'yozú Pílípū ní kīnī, "Í nga, 'i 'du lẹ̀tì mụ̀pì ándrélé rú, íngápi Yērúsālēmā gá, ẹ̀lìpì àngū ã'wí cínýáfā rú rĩ agāsī, mụ̀pì Gázā gá rĩ." ²⁷ Pílípū ní koro ngazú mụzú. Ìri ní ũgalaku àmbúgú Ètīyópīyā vé ni ísúzú. Ágọ rĩ 'bájá† rú, ìrivé ẹ̀zì rií ngaá rĩ, ìri ri ùkú drìkoma rú Ètīyópīyāzì ì ní zì Kándásì rĩ vé ngá rĩ pi ùtē nĩ. Ágọ 'dĩri íbì íngá Múngú ri zìngará gá Yērúsālēmā gá 'dāá, ²⁸ ìri ri mvií mụzú 'bẹ̀tì, úrì ívé àrābīyā ì ní rií seése rĩ agá, ri bükū nẹ̀bì Ísáyā ní sī rĩ lāá.

²⁹ Índrì Uleterè rĩ ní 'yozú Pílípū ní kīnī, "Í mụ adrií ìnyìná àrābīyā 'dāri ã gārā gá." ³⁰ Pílípū ní njuzú cazú àrābīyā rĩ ã gārā gá 'dāá, yì ũgalaku rĩ ri bükū nẹ̀bì Ísáyā ní sī rĩ lā. Pílípū ní ágọ rĩ zìzú kīnī, "Í nĩ tã mí ní rií lāá 'dĩri vé ífífì rá?"

³¹ Ágọ rĩ ní újázú Pílípū ní kīnī, "Bá āzi ùlū dō má ní ífífì ní kuyé, ma ícọ nĩ íngóni?" Ágọ rĩ ní kúru Pílípū ri ã'yīzú tuzú 'í vúgá àrābīyā agá 'dāá.

³² Tã ũgalaku rĩ ní rií lāá Bükū Múngú vé rĩ agá rĩ ìri 'dĩni,

"Jìkì ìri mụú sù kābīlō ì ní lēé līlì rĩ tìni,

újì kú kírì sù kābīlō mvá ì ní rií 'bí ní rēé rĩ tìni,

zì 'ì tì átángá átázú kuyé.

³³ Idekì ìri, 'bá āzi ìrivé tã līpì pìrì ní 'dāáyo.

Ìri ícọ anjì tì ngóni,

'dìkì dō ìri drāá vū drìgè nōgọ gí?"

³⁴ ũgalaku rĩ ní Pílípū ri zìzú kīnī, "Í lū má ní, tã nẹ̀bì ní átá 'dĩri, átá tã 'í rù' 'bá gá ni yā, dōku átá tã 'bá āzi rù' 'bá gá ni?" ³⁵ Pílípū 'í' dō vūrā ágọ rĩ ní lāá Bükū Múngú vé rĩ agá 'dāá rĩ vé tã ùlūú ágọ rĩ ní, ùlū ìri ní ụ'dụkọ múké Yēsū vé rĩ.

³⁶ Kọpi kà rií mụú lẹ̀tì gé 'dīgé, kọpi cakì mụú yìí ísú, ũgalaku rĩ ní 'yozú Pílípū ní kīnī, "Í ndre drì ká! Yìí nō! 'Í sē má ní bātízīmū ku ã'diātāsì?"

³⁷ Pílípū ní 'yozú ìri ní kīnī, "Mí ẹ̀'yì dō ẹ̀sì be céré, ma ícọ mí ní bātízīmū sē rá."

Ūgalaku rĩ ní újázú ìri ní kīnī, "Má ẹ̀'yì rá 'yozú kīnī, Yēsū Kúrísítō ri Mvā Múngú vé ni." ‡ ³⁸ ũgalaku rĩ ní 'yozú ívé 'bá àrābīyā ì ní rií seése rĩ jìpì rĩ ní, ã uga àrābīyā rĩ ã tu pá. Kọpi ní ísízú Pílípū be ìrìtrọ, kọpi ní fizú mụzú yìí agá 'dāá, Pílípū ní kúru ìri ní bātízīmū sēzú.

³⁹ Kọpi kà ífūú yìí rĩ agāsī àmvé nōó, koro Índrì Úpí vé rĩ ní Pílípū ri jìzú 'dīsì rá, ũgalaku rĩ gō ìri ndrēé dī kuyé, ũgalaku rĩ ní kúru 'dezú mụzú àyìkō be àmbúgú.

⁴⁰ Vúdrì ní gé, Pílípū nĩ áamá nóni 'í ca kūrú ì ní zì Ázótōsì agá gí. Pílípū ri ẹ̀cì mụzú kūrú rĩ pi agāsī, ìri ní cazú kūrú Sizerīyā vé rĩ gé, ri ụ'dụkọ múké Yēsū vé rĩ ùlūú mụzú 'bá rĩ pi ní kūrú 'dì'bée agāsī céré.

† 8:27 8:27 'Bájá: 'Bájá vé ífífì, 'bá ì ní ìrivé rù' 'bá ágọ vé rĩ ã fì unjeé gí ni. Kọpi ri ẹ̀zì nga 'bāgú rĩ vé 'bẹ̀tì àsámvú gé, ùkú 'bāgú rĩ vé rĩ pi àsámvú gé. 8:33 8:33 Ísáyā 53:7-8 ‡ 8:37 8:37 Átángá vẹ̀rẹ̀sì 37 agá 'dĩri, bükū Ẹ̀zì vé ì ní sī Gịrìkì tì sī drìdrì rĩ agá 'dāáyo, 'bo gōkì sī bükú Ẹ̀zì vé vúlè rĩ agá rá.

9

Sáulã újã ẹsị

(Ezi 22:6-16; 26:12-18)

¹ Sáulã í'dó rií 'bá Úpí Yẹsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ẽ mị ìmgběe lẹzú kọpi ú'dịzú. Ìri ní 'dezú muzú átálágú àmbúgú rĩ vúgá. ² Sáulã zị kọkọbị átálágú àmbúgú rĩ vúgá kīnī, ã sī kọkọbị sēe 'bá Jó Múngú ri Zịzú Dāmāsékē gá 'dālẹ rĩ pi ní, 'í ịsú dō ãgō dōku ùkú Yẹsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi 'dālẹ, 'í ịjị rĩ kọpi ímụ ù'yī Yẹrúsālémā gá nǒlẹ.

³ Sáulã ká caá ìnyinǎ Dāmāsékē gá 'dāá, ácí ní dīzú 'bũ gé 'dāásī, ìmgběre àngũ gārā ni gé sī kūrụ.

⁴ Ìri ní ngazú í'dézú vūgá. Ìri ní ú'dúkọ yizú, ú'dúkọ rĩ kīnī, "Sáulã, Sáulã. Ngá mí ní rizú ma ọcǔzú 'dini rĩ ã'di?"

⁵ Sáulã ní zizú kīnī, "Úpí, mi ã'di 'i?"

Ú'dúkọ rĩ ní újázú kīnī, "Ma Yẹsũ mí ní rií ọcǔú rĩ 'i. ⁶ 'Í nga muú kūrú agá 'dāá, 'í ca dō 'dāá gí, ì tã ì ní lēe mī 'o rĩ ùlũ mí ní rá."

⁷ Ægō ri'bá mu'bá Sáulã be trú rĩ pi tukí pá 'dālẹ, kọpi zíkí ì tị tã 'yozú kuyé, ã'diātāsīyā kọpi yíkí 'yéná ú'dúkọ riipi átápi rĩ áyu, kọpi ndrekí 'bá átápi rĩ ã rụ'bá kuyé.

⁸ Sáulã ní ngazú uru, ká lēe 'í mị zī ãngũ ndrezú, mị ni ndre àngũ ku. Ægō mu'bá Ìri be rĩ pi ní drị ni ruzú, Ìri sezú muzú Dāmāsékē gá 'dālẹ.

⁹ Sáulã adri caá ú'dú na, mị ni ndre àngũ ku, nya ngá kuyé, dōku mvu ngá ãzi kuyé.

¹⁰ Dāmāsékē gá 'dāá, ágó ãzi Yẹsũ ã pámvú ùbīpi ni, rụ ni Ænānīyā 'i. Úpí Yẹsũ ní 'i 'i'dazú Ìri ní ìndrīlīkí agá, Ìri ní Ænānīyā ri zizú kīnī, "Ænānīyā!"

Ænānīyā ní ã'yīzú kīnī, "Úpí, ma nǒ."

¹¹ Úpí Yẹsũ ní 'yozú Ìri ní kīnī, "'Í nga muú ágó rụ be ì ní zī Yúdā rĩ vé àngá 'dāá, 'i 'dú lẹtị rụ be ì ní zī

Pịrị rĩ muzú. Mí kādō caá 'dālẹ, mi ágó ãzi ịsú rụ ni Sáulã 'i, ágó rĩ íbị ímụ Tārāsísā gálésī, Ìri ri Múngú ri zị. ¹² Ágó rĩ ndre tã mívẹ rĩ ìndrīlīkí agá, ndre ágó ãzi rụ be Ænānīyā ri ímụ 'í vúgá nǒó, tị drị 'í drīgẹ, 'í mị ã zī rí 'i àngũ ndreé."

¹³ Ænānīyā ní újázú kīnī, "Úpí! 'Bá kárakará ùlūkí má ní tã ágó 'dīri ní 'oó rĩ pi rá. Ágó 'dīri 'o mívẹ 'bá mi ẹ'yī'bá gí rĩ pi ùnjí Yẹrúsālémā gá 'dālẹ. ¹⁴ Atala atala rĩ pi drīgẹ rĩ pi sēkí Ìri ní ùkpō ímúzú 'bá céré mi ìnjī'bá rĩ pi uruzú."

¹⁵ 'Bo Úpí Yẹsũ ní 'yozú Ænānīyā ní kīnī, "'Í mu! Ágó 'dāri, má ìpẹ Ìri, ã mu rí mávẹ tã ùlũú 'bá adri'bá Yāhūdī rúku rĩ pi ní, 'bāgú rĩ pi ní, ãzini 'bá Ìsērélẹ vé rĩ pi ní.*

¹⁶ Ma ímụ lū Ìri ní 'yozú kīnī, Ìri ímụ ìzāngā nya má tã sī ambamba."

¹⁷ Ænānīyā ní kúru muzú jó Sáulã ní adrizú rĩ ịsúzú, Ìri ní fizú muzú jó agá 'dālẹ. Ìri ní drị tizú Sáulã drīgẹ, Ìri ní 'yozú kīnī, "Sáulã, Úpí Yẹsũ 'i 'i'daápi mí ẹndrẹtị gé lẹtị gé 'dālẹ lókí mí ní rizú ímúzú rĩ gé rĩ, ìpẹ ma ímụ mí vúgá nǒlẹ, mī mị ã ndre rí àngũ, ãzini Ìndrī Uleteré rĩ ã ású rí mī bēnī."

¹⁸ Koro ngá ãzi sū ì'bī ã kókó'bō tịni ni pi ní ìfūzú u'dezú Sáulã mị gé sī. Ìri ẽ mị ní kúru 'i zizú. Ìri ní ngazú uru, Ænānīyā ní Ìri ní bātízīmū sēzú. ¹⁹ Ká muú adrii vudrị ni gé, ì ní Ìri ní ínyá sēzú nyazú, rụ'bá ní gō adrii ùkpō be.

Sáulã sē tị Dāmāsékē gá

Sáulã pi adrikí Yẹsũ vé 'bá Ìri ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi be Dāmāsékē gá 'dālẹ ú'dú be kárakará. ²⁰ Koro Sáulã í'dó rií tị sēe muzú Jó Múngú ri Zịzú rĩ pi agásī kīnī, Yẹsũ ri Mvā Múngú vé ni. ²¹ 'Bá céré ri'bá tị Ìri ní sēe rĩ yī'bá rĩ pi àyākí tã 'dīri sī àyāyā. Kọpi kīnī, "Ágó 'dīri adri nyo ándúrú riipi 'bá Yẹsũ ã pámvú ùbĩ'bá rĩ pi ọcǔúpi Yẹrúsālémā gá

'dälé rĩ 'i kuyé? 'Bá nĩkí áamá rá, ágó 'dĩri ímú nǒgó 'bá rĩ pi uruú, 'i jì rí kòpi muú atala atala rĩ pi drìgé rĩ pi ẹndrẹti gé Yẹrúsàlémá gá 'dälé bènĩ."

²² Tì Sàùlā ní sēé rĩ ũkpō ni ambamba, sē Yāhūdī Dāmāsékē gá 'dälé rĩ pi ní āyāngará, tā ìri ní ímbá 'yoó kìnĩ Yēsū ri Kúrísító 'i rĩ sī. ²³ Kā muú adrií ú'dú kárakarā ā vùdrī gé, Yāhūdī rĩ pi ríkí létì ndāá lészú ìri 'dìzú drāzú 'dīisī rá. ²⁴ 'Bo ũlūkí Sàùlā ní tā ì ní rizú létì ndāzú ìri 'dìzú 'dĩri rá. Kòpi ríkí ìri tēé kūrú rĩ vé kẹ̀tìlẹ́ gá 'dāá, ẗtúná pi ìníná be, ì 'dìkí rí ìri drāá 'dīisī rá. ²⁵ Kúru 'bá Sàùlā ā pámvú ũbī' 'bá rĩ pi ā ọ̀rukọ ní Sàùlā ri suzú áráká āmbúgú ni agá, kòpi ní ìri ísúzá kání rĩ drìgé sī vūgá nǒó.

Sàùlā ri Yẹrúsàlémá gá

²⁶ Sàùlā kā muú caá Yẹrúsàlémá gá 'dāá, lē kòdò fíí 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rĩ pi āsámvú gé, 'bo kòpi 'okí cére ìri sī ẗrī sī. Kòpi ẗsūkí kìnĩ Sàùlā ri ì mī ũ'bā ā 'yokí rí kìnĩ, 'í újá ẹ̀sì Yēsū ri ẹ̀'yìzú gí. ²⁷ Kúru Bārúnábā ní Sàùlā ri jìzú muú Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi vúgá 'dāá, ìri ní tā Sàùlā ní Úpí ri ndrezú létì gé 'dāá, āzini tā Úpí ní átá Sàùlā ní rĩ ũlūzú kòpi ní. Bārúnábā kìnĩ, Sàùlā kā adrií Dāmāsékē gá 'dāá, sē tì Yēsū ā rú sī ẗrī ákó. ²⁸ Sàùlā ri ẹ̀cì muú Yēsū vé 'bá áyúāyū rĩ pi be trú Yẹrúsàlémá agásí, 'bá āzi gā ìri kuyé, ri tì sēé muú ẗrī ákó Úpí Yēsū ā rú sī. ²⁹ Sàùlā pi ríkí āgátá gāá Yāhūdī ọ̀rukọ átá 'bá Gīrīkī tì sī rĩ pi be, 'bo kòpi lēkí létì ndāá ìri 'dìzú. ³⁰ 'Bá Yēsū ri ẹ̀'yì' 'bá gí rĩ pi ká tā 'dĩri yìj, kòpi jìkí ìri muú kūrú Sizeriyā vé rĩ gé, pēkí ìri muú Tārāsísā gá kūrú ì ní ìri tìzú rĩ gé.

³¹ Kúru 'bá kánísā vé adri'bée āngū Yūdáyā vé rĩ agá, āngū Gālíláyā vé rĩ agá, āzini āngū Sāmāriyā vé rĩ agá rĩ pi gōkí adrií tā be kírí. Kòpi mbakí ícá ũkpō

ũkpō ìvé ẹ̀'yìngará agá. 'Bá rĩ pi vé kālāfe gō vaá muú drìgélẹ́ ũkpō Ìndrì Uleterè rĩ vé rĩ sī.

Pétēró idrì Āyīnéyā pi Dọ̀rúkā be

³² Pétēró kā rií ẹ̀cì muú āngū rĩ pi agásí, ìri ní muú 'bá Yēsū ri ẹ̀'yì' 'bá gí rĩ pi ndrezú kūrú Lídā vé rĩ gé 'dāá. ³³ Ìsú ágó āzi 'dāá rú ni Āyīnéyā 'i. Ágó 'dĩri drā nyi pá ni pi kú 'bélẹ́'béle, la gbólọ́ drìgé caá ìlì ārō. ³⁴ Pétēró ní 'yozú Āyīnéyā ní kìnĩ, "Yēsū Kúrísító idrì mi gí. 'Í nga ọ̀rukọ, 'í tra mívé pórōsì." Koro Āyīnéyā ní ngazú ọ̀rukọ sī. ³⁵ 'Bá kárakarā adri' 'bá Lídā gá rĩ pi Sārónĩ gé rĩ pi be, kòpi ká ndreé Āyīnéyā ri ẹ̀cì tu rá, kòpi újákí ẹ̀sì Úpí Yēsū ri ẹ̀'yìzú rá.

³⁶ Ūkú āzi Yópā gá 'dāá rú ni Tābítā 'i, ìri 'bá Yēsū ri ẹ̀'yì'pi gí ni. (Rú Tābítā 'dĩri Gīrīkī tì sī ì zì Dọ̀rúkā. Rú Dọ̀rúkā 'dĩri vé ífíí nyámata.) Ìri ri tā múké 'o 'bá rĩ pi ẹ̀ ìzā kozú. ³⁷ Lókí 'dāri gé, drā rú ũkú rĩ, ìri ní drāzú, ì ní ìrivé āvū ũjìzú jìzú muú 'bāzú jó ì ní sīj āco ọ̀rukọgé 'dāá ni agá. ³⁸ Lídā ri ìnyinájá Yópā be, 'bá Yēsū ā pámvú ũbī' 'bá rĩ pi ká yìj kìnĩ Pétēró ri Lídā gá 'dāá'dā, kòpi pēkí āgō ìrī muú ìri mǎá kìnĩ, "Pétēró, mí ímú mbélè!"

³⁹ Pétēró ní 'dezú muú kòpi be trú. Pétēró kā caá, kòpi jìkí ìri muú jó ì ní sīj āco ọ̀rukọgé 'dāá rĩ agá, ũkú ọ̀rukọ kárakarā ímúkí āá ngoó Pétēró ā gārā gá. Kòpi ríkí āá rĩ ngoó, rúkí bōngó Dọ̀rúkā ní ícì awaá ì ní rĩ pi ì drìgé. ⁴⁰ 'Bo Pétēró ní 'yozú kòpi ā fūkí jó rĩ agásí cére āmvé. Ìri ní kūmūcì ũtìzú vūgá Múngú ri zìzú. Pétēró ní 'i újázú āngū ndrezú āvū rĩ vúgálẹ́ rú, ìri ní 'yozú kìnĩ, "Tābítā, mí íngá ọ̀rukọ." Tābítā ní 'i mī zìzú. Kā Pétēró ri ndreé, ìri ní íngázú úrízú ọ̀rukọ sī. ⁴¹ Pétēró ní 'i drì suzú ìri ruzú íngazú ọ̀rukọ. Ìri ní ọ̀rukọ rĩ pi zìzú ímúzú 'bá Yēsū ri ẹ̀'yì' 'bá gí rĩ pi be,

iri ní i'dazú kôpi ní kînî, Tābítā ri idri rú.

⁴² Tā Tābítā vé 'i ngaápi 'dīri ayi muzú kūrú Yópā vé rī agásī céré. Tā 'dīri sē 'bá kárakará újákí ésí Úpí Yēsū ri ẹ'yǐzú rá. ⁴³ Pétēró adri Yópā gá 'dāá lókí be āco. Kôpi rikí adrii Sīmónā lā'bu nyiipi rī be trú.

10

Pétēró pi vé tã Kōrōnōlǐyō be rī

¹ Ágó āzi rú ni Kōrōnōlǐyō 'i, ágó rī ri adrii kūrú Sízērīyā vé rī agá. Iri ũgalaku āngáráwá* ĩ ní zǐ ngúlúmū Ítálīyā rī pi vé ni. ² Ágó rī ívé 'bá 'bētí āsámví gé rī pi be,† kôpi 'bákí ívé ésí céré Múngú drǐgé, ñnjǐkí Múngú ri ambamba, ágó rī ri ngá sēé 'bá ngá ākó rī pi ní ésí be céré, ri Múngú ri zǐ ú'dú be céré. ³ Ú'dú ālu, útú rī kã mujú caá sã na ũndréná vé rī gé, Kōrōnōlǐyō ní ñndrǐlǐkí ndrezú. Ndre mālāyíkã ri ímú Múngú vúgálésí, mālāyíkã rī zǐ Kōrōnōlǐyō ri rú sī kînî, "Kōrōnōlǐyō!"

⁴ Kōrōnōlǐyō 'bã mī rizú mālāyíkã rī ndrezú, ũrǐ fú ñri ambamba. Iri ní mālāyíkã rī zǐzú kînî, "Āmbúgú mávé rī, 'í lē má ní tã ngóni ni lūú?"

Mālāyíkã rī ní újázú ñri ní kînî, "Múngú ri āyǐkō sī mí ní 'i zǐ rī sī, āzini fēfē mí ní sēé 'bá ngá ākó rī pi ní ésí be céré rī sī. ⁵ Lē mī pē āgō urukō ú'díkírǐnã nōgō muzú Yópā gá 'dāá, kôpi ã mukí ágó rú be ĩ ní zǐ Sīmónā Pétēró ri íjǐ. ⁶ Ágó rī ímú ũmú rú, ñri ri adri Sīmónā riipi lā'bu nyiipi rī vé āngá. Sīmónā vé jó ñnyinǎnã yǐ tafu rī ã gārã gá."

⁷ Mālāyíkã átápi ñri be rī kã 'deé mujú gí, koro Kōrōnōlǐyō ní ívé átí'ba ñrǐ ni pi zǐzú ívé āngáráwá āzi ālu Múngú ri ñnjǐpi ñnjǐni be. ⁸ Iri ní tã 'i nga'ba rī pi ũlūzú kôpi ní, ñri ní kúru kôpi pēzú muzú Yópā gá 'dāá.

⁹ Kã mujú caá drǐ 'dini, útú mgbímgbi gé 'dǐgé, átí'ba Kōrōnōlǐyō ní pēé muzú 'dǐ'bée kã caá ñnyinǎnã kūrú Yópā vé rī gé 'dāá, Pétēró nga tuú muzú Múngú ri zǐ jó ĩ ní sǐ drǐ be kpākpā rī agá uru 'dāá. ¹⁰ Ẹbírǐ fú ñri káyǐ, lē kōdō ngá nyaá, kã drǐ rií ñnyá rī á'dí, ñri ní 'dezú ú'dú gé, ñri ní ñndrǐlǐkí ndrezú.

¹¹ Kã rií ú'dú rī koó, ndre 'bū zǐ 'i kú mgbō, ngá āzi ẹpǐgúgú sǐ bōngó lārã rú ni tǐni, ũpilé be sū, rikí ñri ísú ímúzú vūgá nōó. ¹² Ngá sǐŭpi bōngó tǐni rī agá 'dāá, ndre ānyāpá ọsūkã be āndiāndí pá be sū rī pi, ā'á ẹcǐ'ba bēdrǐ sī rī pi be, ārǐnã rī pi be. ¹³ Kúru Pétēró ní ú'dúkó yǐzú, ú'dúkó rī kînî, "Pétēró, 'i nga uru, mí uru ānyāpá 'dǐ'bée ú'dǐ, 'i nya kôpi nyanya."

¹⁴ Pétēró ní 'yozú kînî, "Úpí, má ícó tã 'dīri 'oó ku. Á nya drǐ ānyāpá āzāvū rú‡ 'dǐ'bée āluñani kuyé."

¹⁵ Pétēró ní gōzú ú'dúkó rī yǐzú dǐi, ú'dúkó rī kînî, "Ngá Múngú ní úde uletere 'dǐ'bée, lē mī 'yo kôpi āzāvū rú 'dini ku."

¹⁶ Tã 'dīri nga 'i caá vú sī na, vúdřǐ ni gé, koro ĩ ní bōngó lārã rú 'dīri sezú gōzú 'bū gé 'dāá.

¹⁷ Pétēró ẹ drǐ ábá céré céré, ri ũsǐŭ, ñndrǐlǐkí 'dīri vé ífífi ā'di? Kúru āgō Kōrōnōlǐyō ní pēé rī pi ní cazú Sīmónā vé jó ísúzú. Kôpi áwíkí pá tuú kání rī vé kẹtǐlẹ gá. ¹⁸ Kôpi zǐkí nǐzú amázú dō Sīmónā Pétēró ri adri 'dāgá.

¹⁹ Pétēró kã rií ñndrǐlǐkí 'i ní ndree 'dīri vé tã ũsǐŭ, Índrǐ Uletere rī ní 'yozú ñri ní kînî, "Sīmónā, āgō urukō'bée na, kôpi ri mi ndã. ²⁰ 'Í nga uru, 'i sǐ muzú vūgá 'dāá. 'Í 'de muzú kôpi be trú, lē mī ũsǐ ku, má ñpē kôpi ímúzú nǐ."

²¹ Pétēró ní kúru sǐzú muzú vúgá 'dāá, ñri ní 'yozú kôpi ní kînî, "'Bá

* **10:1** 10:1 ũgalaku āngáráwá rī pi vé rī: Iri āngáráwá mūdūrǐlǐ ālu rī pi ẹ drǐ koopi ni. † **10:2** 10:2 Ágó rī ívé 'bá 'bētí āsámví gé rī pi be: Kōrōnōlǐyō pi 'bá ívé 'bētí āsámví gé rī pi be, kôpi adriki Yāhūdǐ ku. 'Í lā Ẹzǐ 11:1-3. ‡ **10:14** 10:14 Ānyāngã āzāvū rú rī: Tǎmbǐ Mósē vé rī ā'yǐ 'yozú kînî, ā nyakí ānyāpá urukō ĩ ní 'yoó kînî, kôpi āzāvū rú 'dǐ'bée ku. 'Í lā Lẹvǐtíkã 11:1-32.

ĩmi ní rií ndáá rĩ, ĩri ma 'i. Tã ĩmi ní ma ndázú rĩ ã'di?"

²² Kòpì ní újázú ĩri ní kìnì, "Kòrònòlìyò ĩ ní 'báá àngáráwá Rómá vé rĩ pi drìgè drìkoma rú rĩ ĩpè 'bá ìmúzá nì. ĩri 'bá tã 'oópi pìrì nì, ĩnjì Múngú ri ĩnjìnjì, Yàhúdì rĩ pi cére ĩnjìkì ĩri ĩnjìnjì. Málâyíkà uletere Múngú vé rĩ 'yo ĩri ní kìnì, mì mù ívé àngá 'dãá, mì mù 'í ní ù'dúkò múké Múngú vé rĩ ùlùú, 'i yì rí." ²³ Pétèró ní kúru 'yozú àgò 'dĩ'bée ní kìnì, kòpì ã lakí lala.

Pétèró pi 'dekí mùú Kòrònòlìyò vùgá

Kã mùú adrií drù 'dìni, Pétèró pi ní 'dezú mùzú 'bá 'dĩ'bée be trù, àzini 'bá urukò Yèsù ri è'yì'bá gí Yópã gá 'dálé rĩ pi be. ²⁴ Kã mùú adrií drù 'dìni, kòpì ní cazú kùrù Sizeriýá vé rĩ gé, vùrà Kòrònòlìyò ní rizú kòpì ùtèzú rĩ gé 'dãá, Kòrònòlìyò zì ívé máríté rĩ pi ívé ùndì rĩ pi be cére ìmú Pétèró ri ùtèé. ²⁵ Pétèró kã fí caá Kòrònòlìyò vé àngá 'bètì 'dãá, Kòrònòlìyò ní kùmúci ùtìzú Pétèró ri ĩnjìzú. ²⁶ 'Bo Pétèró ní ĩri ruzú ingazú 'yozú ĩri ní kìnì, "Í nga uru. Ma nòri 'bá áda sù mí tìnjì."

²⁷ Pétèró ní rizú átázú ĩri be, kòpì ní 'dezú fizú mùzú jó agá 'dãá, vùrà 'bá kárakarà rĩ pi ní ĩ ùmúzá rĩ gé. ²⁸ Pétèró ní 'yozú kòpì ní kìnì, "Ìmi nìkì rá 'yozú kìnì, 'bávè tãimbì Yàhúdì vé rĩ ã'yì ku Yàhúdìgú ní 'i ùmúzá adrizú 'bá adri'bá Yàhúdì rú ku rĩ pi be trù, dõku tãimbì ã'yì ku ĩri ní mùzú kòpì vùgá. 'Bo Múngú lù má ní kìnì, lè mà 'yo 'yozú kìnì 'bá rĩ pi urukò adrikì pìrì ku 'dìni ku, dõku 'bá rĩ pi urukò àzāvù rú 'dìni ku. ²⁹ Mí kã 'bá rĩ pi pèé mùú má vùgá sī, sè má ní ìmúzá mbèlèjá àní. Nóni ĩmi lùkì má ní, ĩmi zìkì ma ìmú ã'di 'oó?"

³⁰ Kòrònòlìyò ní újázú ĩri ní kìnì, "Ù'dù sù, á ri Múngú ri zìjì mávé

jó agá 'dãá sã nòri tìnjì rĩ gé, sã na ùndrèjá vé rĩ gé. Koro ágó àzi bõngó be imvesírìlì ní ní ìfùzú ìmúzá pá tuzú má èndrètì gé. ³¹ ĩri ní 'yozú má ní kìnì, 'Kòrònòlìyò, Múngú yì mívé zìngárá mí ní rizú 'i zìzú rĩ gí, àzini fèfè mí ní rií sèé 'bá ngá àkò rĩ pi ní rĩ vé tã ca 'i vùgá 'dãá gí. ³² Lè mì pè àgò urukò mùú Yópã gá ágó ĩ ní zìjì Sìmónã Pétèró rĩ bñ. ĩri ri adri ágó àzi ĩ ní zìjì Sìmónã riipi lã'bù nyiipi rĩ vé àngá. Sìmónã vé jó ìnyinájá yìjì tafu rĩ ã gārã gá.' ³³ Má ní 'bá pèzú mùzú mbèlèjá mí vùgá sī mi bñzú ìjìzú àní, mí ícá múké. 'Bá Múngú èndrètì gé nò, 'bá ri ù'dúkò múké Úpí ní lùú mí ní rĩ tē yì mí tì gé."

³⁴ Kúru Pétèró ní 'dózá átázú kìnì, "Ádarú á nì áamá rá 'yozú kìnì, Múngú èndrètì gé, 'bá rĩ pi cére tròtrò. ³⁵ Múngú ã'yì 'bá 'i ru'bá rĩ pi, àzini 'bá tã 'o'bá pìrì rĩ pi àngù rĩ pi agásì cére. ³⁶ ĩmi yìkì ù'dúkò múké Múngú vé ĩ ní ùlùú 'bá Ìsèrelè vé rĩ pi ní rĩ gí kìnì, Múngú ri ĩmi ní tákìri sè Yèsù Kúrìsitò ã rù sī, ĩri Úpí 'bá rĩ pi vé ni cére. ³⁷ ĩmi nìkì tã 'i 'oópi àngù Yùdáyá vé rĩ agá rĩ pi rá, tã rĩ 'dó 'i ngaá Gálìláyá gá, lókì Yùwánì ní tã bätízimù vé rĩ ùlùzú rĩ ã vùdrì gé. ³⁸ ĩmi nìkì rá 'yozú kìnì, Múngú sè Índrì Uletere rĩ ású Yèsù Názèrètágú rĩ, àzini sè ĩri ní ùkpò, ècì àngù rĩ pi agásì tã múké 'oó 'bá rĩ pi ní, àzini ídri 'bá àdróko§ ní èrì 'bá ívé ni rú rĩ pi rá, ã'diätäsìyã Múngú ri ĩri be trù.

³⁹ "Bá Yèsù vé 'bá áyúäyü nò'bée, 'bá ndrekì tã Yèsù ní 'oó kárakarà àngù Yàhúdì rĩ pi vé rĩ agá, àzini kùrù Yèrúsälémã vé rĩ agá rĩ rá. Kòpì 'dìkì Yèsù ri drãá pètì alam-baku sígè, ⁴⁰ 'bo ù'dù na ni gé, Múngú inga ĩri gòó ídri rú drãngárá gálèsì rá, àzini Múngú 'i'da kpá ĩri sèé ndreé 'bá rĩ pi ní rá. ⁴¹ 'Bá rĩ pi cére ngakì ĩri ndreé kuyé, 'yèjá 'bá

§ 10:38 10:38 Àdróko: Àdróko vé rù Sātánã 'i, ĩri àmbúgú ìndrì ùnjì rĩ pi drìgè, gã tã Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bù gé 'dálé. Múngú ídrò àdróko ri ìndrì ùnjì rĩ pi be 'bù gé 'dãásì nì. 'Í lã 'l'dangárá 12:7-9.

ndrekí ìri nǐ, 'bá ríkí ngá nyaá, àzini ngá mvuú ìri be trú lókí ìri ní íngázú drāngará gálésíla gí rǐ ã vùdrǐ gé. Múngú ìpè 'bá nǐ, 'bá ùlùkí rí ìrivé tǎ 'bá urukọ ní. ⁴² Múngú sè 'bá ní tǎimbí kǐnǐ, lè 'bá ùlùkí 'bá rǐ pi ní 'yozú kǐnǐ, Múngú ìpè Yèsù rí ímú 'bá ídri rú rǐ pi vé tǎ lǐj 'bá ùdrǎ 'bá gí rǐ pi be. ⁴³ Nèbǐ rǐ pi céré átákí kǐnǐ, 'bá Yèsù rí è'yǐ 'bá gí rǐ pi, ì ímú kọpi trǔ ìvé ùnjǐkǎnyǎ agásí rá ìrivé rú sǐ."

⁴⁴ Pétèró kǎ ríí átá, Índrí Uleterè rǐ ní ímúzá 'bá rí 'bá ú'dúkọ rǐ yǐ 'bá rǐ pi ásúzá céré. ⁴⁵ Yǎhúdǐ Yèsù rí è'yǐ 'bá gí ì ní kọpi ã ágélé è tǐ ùlǐ gí, ímú 'bá Pétèró be trú rǐ pi àyǎkí tǎ Índrí Uleterè rǐ ní 'bá adri 'bá Yǎhúdǐ rú ku rǐ pi ású ìndǐ rǐ sǐ rá. ⁴⁶ Kọpi yǐkí 'bá adri 'bá Yǎhúdǐ rú ku 'dǐ'bée rí átá tǐ àndíàndí ní pi sǐ, àzini kọpi rí Múngú rí íngú.

Pétèró ní kúru 'yozú kǐnǐ, ⁴⁷ "'Bá adri 'bá Yǎhúdǐ rú ku 'dǐ'bée, Índrí Uleterè rǐ ású kọpi gí, sǔ ìri ní 'bá ású rǐ tǐnǐ, á nǐ rá bǎtízímǔ ì ní lèé sèé kọpi ní rǐ, 'bá àzi ícọ ugaá ku!" ⁴⁸ Kúru Pétèró ní tǎimbí sèzú kǐnǐ, ã sèkí kọpi ní bǎtízímǔ Yèsù Kúrísítò vé rú sǐ. Vùdrǐ ni gé, kọpi ní Pétèró rí mǎzú, lè ã adri ì be cazú ú'dú àzi gé.

11

Pétèró ùlú ívé èzǐ ã tǎ

¹ Yèsù vé 'bá áyúàyǔ rǐ pi 'bá Yèsù rí è'yǐ 'bá gí Yǔdáyǎ gá rǐ pi be yǐkí kǐnǐ, 'bá adri 'bá Yǎhúdǐ rú ku rǐ pi è'yǐkí ú'dúkọ Múngú vé rǐ gí. ² Kúru Pétèró kǎ caá Yèrúsálémǎ gá 'dǎlé, Yǎhúdǐ è'yǐ 'bá gí ì ní kọpi ágélé è tǐ ùlǐ gí rǐ pi í'dókí Pétèró rí ideé. ³ Kọpi kǐnǐ, "Ngá mí ní mǔzú nga nyazú 'bá ì ní kọpi ã ágélé è tǐ ùlǐ kuyé rǐ pi be trú rǐ ã'di?"

⁴ Pétèró ní í'dózú tǎ 'i ngaápi rǐ ùlúzá kọpi ní céré, ku ãlu ni kuyé, ⁵ kǐnǐ, "Ú'dú ãlu, má kǎ ríí Múngú rí zǐj kǔrú Yópǎ vé rǐ gé 'dǎá, á 'de ríí ú'dú koó, koro má ní ìndrǐlǐkí

ndrezú. Ìndrǐlǐkí rǐ agá 'dǎá, á ndre ngá àzi àmbúgú rí ísǐ ímúzá 'bǔ gé 'dǎásí vǔgá nǔó, sǔ bǔngó lǎrá rú ùpilé be sǔ rǐ tǐnǐ, ímú pǐrǐ má vúgá. ⁶ Má kǎ bǔngó rǐ ã 'a ndreé, á ndre ànyǎpá pá be sǔ vǔ drǐgé nǔgọ rǐ pi, nyǎlǎgǎ ásé agá rǐ pi, ngá ècǐ 'bá bèdrǐ sǐ rǐ pi, àzini àrǐnǎ rǐ pi. ⁷ Má ní kúru ú'dúkọ yǐzú, ú'dúkọ rí 'yo má ní kǐnǐ, 'Pétèró, 'í nga uru, mí ú'dǐ ànyǎpá 'dǐ'bée, 'í nya kọpi nyanya.'

⁸ "Má ní újázú ìri ní, má kǐnǐ, 'Ádarú Úpí, á nya drǐ ngá àzǎvǔ rú ì ní nyaá ku 'dǐ'bée kuyé.'

⁹ "Ú'dúkọ rǐ ní gǔzú átázú má ní 'bǔ gé 'dǎásí dǐj kǐnǐ, 'Lè mí zǐ ngá àzi 'yozú kǐnǐ àzǎvǔ rú 'dǐni ku. Múngú údé kọpi uleterè.' ¹⁰ Tǎ 'dǐri nga 'i caá vú be na. Vùdrǐ ni gé, ì ní bǔngó lǎrá rú 'dǐri sezú mǔzú 'bǔ gé 'dǎá.

¹¹ "Koro 'bá na ì ní ìpèé íngázú kǔrú Sǐzérǐyǎ vé rǐ gélésí rǐ pi ní ícázú pá tuzú jó má ní adrizú rǐ tǐ gé. ¹² Índrí Uleterè rǐ ní lǔzú má ní kǐnǐ, má 'de mǔzú kọpi be trú. Lè má ùsǔ 'yozú kǐnǐ, 'bá 'dǐ'bée adrikí Yǎhúdǐ ku 'dǐni ku. 'Bá áziyá Yèsù rí è'yǐ 'bá gí 'dǐ'bée mǔkí má be trú ãlu, 'bá ní fizú Kǔrǔnǔlǐyǔ vé jó agá 'dǎá. ¹³ Kǔrǔnǔlǐyǔ ní tǎ mǎlǎyíkǎ ní ìndrezú 'í èndrètǐ gé ívé jó agá rǐ ùlúzá 'bá ní kǐnǐ, mǎlǎyíkǎ rǐ 'yo 'í ní kǐnǐ, 'Í pè 'bá urukọ mǔyú Yópǎ gá Sǐmónǎ Pétèró vúgá 'dǎá. ¹⁴ Pétèró è ímú rí ú'dúkọ múké rǐ ùlúú mí ní, àzini 'bá mívé jó àsámvú gé rǐ pi ní, ìmi ìsǔkí rí pangará.'

¹⁵ "Má kǎ í'dó ú'dúkọ múké rǐ ùlúú, koro Índrí Uleterè rǐ ní ísǐzú kọpi ásúzá, sǔ àndúrú ìri ní 'bá ású rǐ tǐnǐ. ¹⁶ Kúru má ní tǎ Úpí ní 'yoó kǐnǐ 'Yǔwǎnǐ sè Bǎtízímǔ rǐ yǐj sǐ, 'bo ì ímú ìmi ní bǎtízímǔ rǐ sè Índrí Uleterè rǐ sǐ 'dǎri ígázú. ¹⁷ Múngú sè dǔ Índrí Uleterè rǐ 'bá adri 'bá Yǎhúdǐ rú ku rǐ pi ní rá sǔ ìri ní sèé 'bá ní lókí 'bá ní Úpí Yèsù Kúrísítò rí

ẹ'yī rī gé rī tịnị pírí, ma ã'di 'i ícópí ãgátá gǎpí tǎ Múngú vé rī sǐ?"

¹⁸ Kòpí kǎ tǎ Pétèró ní átá 'dírí yī, kòpí gòkí ãgátá gǎá kuyé, kòpí í'dókí Múngú rí íngú. Kòpí ní 'yozú kǐnī, "Bá ndrekí nóni Múngú sē drǐlé múké 'bá adri'bá Yǎhúdǐ rú ku rī pi ní ẹsǐ újázú ìvé ùnjikǎnyǎ agásǐ gí, kòpí ẹ ịsúkí rí ídri 'dání'dání rī ãnǐ."

'Bá kǎnísǎ vé Ānītīyókǎ gá rī pi

¹⁹ Kǎ Sètēfánō rí 'dǐ drǎá gí, 'bá Úpí rí ẹ'yī'bá gí rī pi írékí ì muú caá ãngū Fónísíyǎ vé rī agá, ãngū Sáyípūrāsǐ vé rī agá, āzini kūrú Ānītīyókǎ vé rī agá, ã'diātāsíyǎ ì ní kòpí ọcǔú rī sǐ. Kòpí ríkí ú'dúkó múké Múngú vé rī ùlúú muúú, kòpí ùlúkí 'yéná 'bá Yǎhúdǐ vé rī pi ní. ²⁰ 'Bo 'bá Yésū rí ẹ'yī'bá gí rī pi ã uruko íbíkí íngá Sáyípūrāsǐ gé, āzini Kūrénē gá, agakí caá Ānītīyókǎ gá, Kòpí ríkí ú'dúkó múké Úpí Yésū vé rī ã tǎ ùlúú muúú 'bá adri'bá Yǎhúdǐ rú ku rī pi ní. ²¹ Ūkpō Múngú ní sēé kòpí ní rī sǐ, 'bá kárakarǎ adri'bá Yǎhúdǐ rú ku rī pi újákí ẹsǐ Úpí Yésū rí ẹ'yīzú rá.

²² 'Bá kǎnísǎ vé Yērúsálémǎ gá rī pi kǎ tǎ 'i ngaápi 'dírí yī, kòpí pēkí Bārúnábǎ rí muú Ānītīyókǎ gá. ²³ Bārúnábǎ kǎ caá ẹsǐ múké Múngú ní 'bǎá 'bá rī pi ní rī ndreé 'í mǐ sǐ, āyīkō fụ ìri ambamba, ãnǐ ímbá kòpí kǐnī, kòpí ã 'bákí tǎ Úpí Yésū vé rī kú ì ẹsǐ agá títí. ²⁴ Bārúnábǎ rí 'bá múké, ẹpí Índrǐ Uleteré rī sǐ, āzini ìri 'bá ẹ'yīpí gí ni, ãnǐ sē 'bá kárakarǎ ẹ'yīkí Úpí rí rá.

²⁵ Bārúnábǎ ní ngazú muúú Tārāsísǎ gá, muú Sǎúlǎ rí ndǎá.

* **11:26** 11:26 Kūrīsītīyǎnǐ: 'Bá 'dǐ'bée ẹ'yīkí rá 'yozú kǐnī, Yésū rí Kúrísítō, pa ì ní. Zíkí kòpí Kūrīsītīyǎnǐ, ã'diātāsíyǎ kòpí rí Yésū Kúrísítō ã pámvú ùbǐ. * **12:1** 12:1 'Bǎgú Ēródē: 'Bǎgú ì ní zī Ēródē Āgǐrǐpǎ rǐ, ìri Ēródē Āmbúgú rǐ vé mvá vé mvá. 'Í lǎ Ēzǐ 12:1-13:1. Sǎ ì ní Yésū rí tǐzú rǐ gé, Ēródē Āmbúgú 'dírí rụ ãngū rǐ ní. 'Í lǎ Mátáyó 2:1-8; Lúkǎ 1:5. Ēródē Āmbúgú rǐ kǎ drǎá, ìrivé mvá Ēródē Ānītípǎ gō mǎlǔngǎ rǐ rụú ní sǎ Yūwǎnǐ ní bǎtízímū sēzú Yésū ní rǐ gé. 'Í lǎ Mátáyó 14:1; Mǎrǎkō 6:14; Lúkǎ 3:1; Ēzǐ 4:27. † **12:3** 12:3 Ūmǔ ì ní Pángǎ ní 'Bǎá Údrǎ ku rǐ nyazú rǐ: Yǎhúdǐ rǐ pi rí ūmǔ 'dírí nya ca ú'dú ẹzǐrǐ, kòpí rí ú'dú Múngú ní ì pazú adringǎrá tǔgǐrǐ rú 'bá Ējépētō vé rǐ pi drǐgé sǐ rǐ vé tǎ ígá ãnǐ. Ūmǔ 'dírí ì 'dó nya Ū'dú Múngú ní Ẹlǐzú Jó rǐ pi tǐ gé sǐ rǐ gé. 'Í lǎ Wǔngǎrá 12:17-20; Mátáyó 26:2; Mǎrǎkō 14:1; Lúkǎ 2:41; Yūwǎnǐ 2:13; Ēzǐ 12:4; 1 Kōrínítō 5:7; Ēbéré 11:28.

²⁶ Bārúnábǎ kǎ Sǎúlǎ rí ịsú, ìri ní Sǎúlǎ rí ịjǐzú Ānītīyókǎ gá. Kòpí áwíkí rí adrií 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi be ílǐ ãlu. Bārúnábǎ pi Sǎúlǎ be ímbákí 'bá kárakarǎ. 'Í'dókí 'bá Yésū ã pámvú ùbǐ'bá rǐ pi zī Kūrīsītīyǎnǐ* Ānītīyókǎ gá 'dǎá.

²⁷ Lókí 'dǎri gé, nẹbǐ uruko'bée íbíkí íngá Yērúsálémǎ gá, ícákí Ānītīyókǎ gá. ²⁸ Nẹbǐ rǐ pi vé āzi rú ní Āgábū 'i. Índrǐ Uleteré rǐ vé ūkpō sǐ, ìri ní ngazú uru sǐ, ìri ní 'yozú kǐnī, ẹbǐrǐ rí ímú 'de ùnjǐ ùnjǐ ãngū Rómǎ vé rǐ agásǐ céré. (Tǎ 'dírí nga 'i lókí Kǎlǎwūdíyō 'bǎgú āmbúgú Rómǎ vé rǐ ní mǎlǔngǎ ruzú rǐ gé.) ²⁹ 'Bá Yésū ã pámvú ùbǐ'bá Ānītīyókǎ gá rǐ pi ụsúkí ì ẹsǐ agá 'dǎá kǐnī, 'bá ãlu ãlu ẹ 'í'dú ngá sēé 'bá Yésū rí ẹ'yī'bá gí Yūdáyǎ gá rǐ pi ní, kòpí ẹ ìzǎ kozú, ìri ní ịsú rǐ vú sǐ. ³⁰ Kòpí í'dúkí fẹfẹ ì ní soó rǐ sēé Bārúnábǎ pi drǐgé Sǎúlǎ be, kòpí jíkí muú sēé 'bá drǐkoma rú Yērúsálémǎ gá 'dǎlé rǐ pi drǐgé.

12

'Bǎgú Ēródē ọcǔ 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi

¹ Lókí 'dǎri gé, 'bǎgú Ēródē* uru 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi ã uruko sēé rí ọcǔú. ² 'Bǎgú rǐ pē ãngárǎwǎ muú Yókóbū Yūwǎnǐ ẹdrǐpǐ ẹ drǐ lǐ ịlǐ ãcō sǐ. ³ Ēródē kǎ ndreé tǎ 'í ní 'oó 'dírí sē Yǎhúdǐ ambugu rǐ pi ní āyīkō, gō kpá ãngárǎwǎ rǐ pi pēé muú Pétèró rí rụú. Tǎ 'dírí nga 'i lókí Ūmǔ ì ní Pángǎ ní 'Bǎá Údrǎ ku rǐ nyazú rǐ† gé. ⁴ Kǎ Pétèró rí rụú, ìri ní Pétèró rí 'bezú jó ãngū ù'yǐzú rǐ agá, 'bǎ

āngaráwá ngúlúmū sū rií Pétēró rī ūtēé, ngúlúmū ālu rī āngaráwá be sū. Ēródē lē kōdō ē ijíki Pétēró ri ifūú āmvé, 'í lí rí ĩrivé tā 'bá rī pi ęndręti gé Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi ti gé sī rī† ā vúdrī gé. ⁵ 'Bo Pétēró ká rií adrií jó āngū ũ'yízú rī agá 'dāá, 'bá kánísá vé rī pi rikí Múngú ri ziji ĩri ní ęsí be céré.

Mālāyíkā oyu Pétēró ri ifūú jó āngū ũ'yízú rī agásí

⁶ Ēródē ká lēé ē ijíki Pétēró ri 'bá tā lí'bá rī pi ęndręti gé, ininjá 'dāri sī, ĩsú Pétēró ri ú'dú ko, úmbékí drī ni pi ĩrītró ĩmvé sī āngaráwá ĩrī ni pi āsámvú gé, 'bāki kōpi rií ĩri ūtēé jó agá 'dāá. 'Bāki kpá āngaráwá uruko ĩrī kęęti jó rī vé rī ūtēé āmvélésíla.

⁷ Koro mālāyíkā Úpí vé rī ní índrészú, āzini ācí ní dǐzú āngū ĩmgbērészú jó ĩ ní āngū ũ'yízú rī agá 'dāá, mālāyíkā rī ní Pétēró ā rú'bá sazú, Pétēró ri aruzú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Í nga uru mbělē!" ĩmvé ĩ ní Pétēró ē drī úmbézú rī ní 'i ọyuzú drī ni gé sī 'dezú vūgá.

⁸ Mālāyíkā rī ní kúru 'yozú Pétēró ní kīnī, "Í su mívé bōngó, 'í su mívé ngá pá gá, āzini 'í su mívé bōngó akoó rǔkǔ rī mí rú'bá gá, mí ūbī mǎ pámvú ĩmúzú!" Pétēró 'du tā rī ngáá sǔ mālāyíkā rī ní lūú 'í ní rī tǐnī. ⁹ Pétēró ní fūzú jó āngū ũ'yízú rī agásí, ĩri ní 'dezú mužú mālāyíkā rī ā vúdrī gé sī. 'Bo sǎ 'dāri gé, Pétēró ũsǔ 'yozú kīnī, tā mālāyíkā rī ní 'oó 'dǐri ĩri tā áda 'dǐni kuyé, ũsǔ ngá rī urobí. ¹⁰ Pétēró pi mālāyíkā rī be agakí āngaráwá ĩ ní 'bǎá drīdrī rī ā gǎrǎ gá sī, kōpi gōkí kpá agáá āngaráwá āzi rī ā gǎrǎ gá sī, kōpi ní cazú kęęti āmbúgú aya rú ĩ ní fūzú mužú kǔrú agá rī gé. Kęęti rī

ní 'i zǐzú ọ'dúkúlegúsí, kōpi ní fūzú āmvé 'dāá. Kōpi mužú létí āmbúgú rī drǐgé sī, cǐmgbá cazú létí rī vé ũdǔ gé. Koro mālāyíkā rī ní ĩri kuzú.

¹¹ Pétēró ĩmú tā 'i 'oópi 'dǐri nǐi ámá vulé vulé rú, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ádarú tā 'dǐri tā ęgbi! Úpí ĩpē ívé mālāyíkā ĩmú ma paá 'bǎgú Ēródē drǐgé sī, āzini tā ambugu Yǎhǔdǐ vé rī pi ní ũtǐi lēé ngáá má rú'bá gá rī agásí gí."

¹² Pétēró ká tā 'dǐri nǐi ámá, ĩri ní 'dezú mužú Mǎriyǎ vé āngá, Mǎriyǎ ri Yūwǎnī ĩ ní ziji Mǎrǎkō rī vé ęndrępi, ĩsú 'bá kánísá vé rī pi úmúkí ĩ kǎrǎkará, kōpi ri Múngú ri zǐ. ¹³ Pétēró ní kęęti kǎnī rī vé rī gazú, mvá ũkúnǎ āzi átí'bá rú rú ni Ródǎ 'i, ĩri ní mužú kęęti gé 'dāá, lē nǐi ámá 'bá kęęti rī gaápi rī ā'di 'i. ¹⁴ Mvǎ ũkúnǎ rī ká Pétēró ā ú'dúkó nǐi ámá, āyíkō fu ĩri ambamba, gō njuú vulé, zǐ kęęti rī kuyé, ĩri ní lūzú 'bá rī pi ní kīnī, "Pétēró ícǎ kuú kęętilé gá 'dāá'dǎ!"

¹⁵ Kōpi ní újázú ĩri ní kīnī, "Mí drī ábǎ gí." Mvǎ ũkú rī ká rií sií tā rī 'yoó dǐi dǐi. Kōpi gōkí 'yoó mvǎ ũkú rī ní kīnī, "Īri ícǎ adri mālāyíkā Pétēró ri ūtēépi rī 'i."

¹⁶ Pétēró ri nyo kęęti rī gaága, kōpi ní kęęti rī zǐzú, kōpi ká Pétēró ri ndreé, sē kōpi ní āyāngará.

¹⁷ Pétēró ní drī 'bezú kōpi ní kīnī, kōpi ā újíkí kǐri. ĩri ní tā Úpí ní 'i ĩjízú ifūzú jó āngū ũ'yízú rī agásí āmvé rī ũlūzú kōpi ní. ĩri ní 'yozú kōpi ní kīnī, lē kōpi ā ũlúkí tā 'dǐri Yōkóbūš ní, āzini 'bá Yēsǔ ri ę'yǐ'bá gí rī pi ní, kúru ĩri ní 'dezú mužú vūrǎ āzi gé.

¹⁸ Ká mužú adrií ũ'bútǐnǎ rī sī, āngaráwá Pétēró ri ūtē'bá rī pi ē drī ábǎ céré céré, sē kōpi ní ũrǐ

† 12:4 12:4 Ụ'dú Múngú ní Ẹlízú Jó rī pi ti gé sī rī: Yǎhǔdǐ rī pi ri ú'dú Múngú ní ọtǔ ẹlízú Ẹsērélé rī pi vé jó rī pi ti gé sī Ẹjǐpétó gá 'dāá rī vé tā ígá. Ọtǔ kōpi ẹ'bǐpǐi ũbékí kǎbǐlō ā ǎri ívé kęęti ē ẹrǐfe gá sī, sē Múngú ú'dǐ kōpi kuyé. Múngú ú'dǐ 'bá Ẹjǐpétó vé kǎbǐlō ǎri ũbē'bá ívé kęęti ē ẹrǐfe gá sī kuyé rī pi vé ǎnǐ āgō kǎyú rī pi ũdrǎá 'bá ālu ālu vé 'bęti āsámvú gé sī rá. 'Í lǎ Wǔngǎrá 12:17-28. § 12:17 12:17 Yōkóbū: Yōkóbū cápítǎ 'dǐri agá rī ĩri Yēsǔ vé ẹdrǐpi, ĩri 'bá Yēsǔ ri ẹ'yǐ'bá gí Yērǔsǎlēmǎ gá rī pi vé drǐkoma. 'Í lǎ Ẹzǐ 15:12-21; 21:18-19; Gǎlǎtǐyǎ 1:19. Lókí 'dǐri gé, ĩsú ǎkūdē 'dǐkí Yōkóbū Yēsǔ vé áyúáyū rī drǎá gí. 'Í lǎ Ẹzǐ 12:2.

ambamba. Kòpì nìkí kuyé tã íngóni ni 'o Pétèró be nì. ¹⁹ Èródè ní àngaráwá rĩ pi pèzú muzú Pétèró ri ndáá, 'bo kòpì ísúkí ìri kuyé. Àngaráwá rĩ pi ká Pétèró ri ndáá tí gí, Èródè ní àngaráwá rĩ pi uzizú. Ká tã pìrì ísú kuyé, lị tã kòpì drìgè kìnì, ã ú'dìkí kòpì ùdráá 'dúísí rá.

Vùdrì ni gé, Èródè nga fúú Yùdáyá agásí, mụ adrii kùrú Sizeriyá vé rĩ agá lókíná be mādā.

Èródè vé drāngará

²⁰ 'Bāgú Èródè āwā 'bá Táyā vé rĩ pi ní, āzini 'bá Sídónā vé rĩ pi ní ùnjí ùnjí. Kòpì ní ì úmúzá trú, ì lèkí átá 'bāgú rĩ be. 'Bá 'dī'bée mụkí ùndī ruú Bālāsītā riipi èzì ngaápi 'bāgú rĩ ní rĩ be. Kòpì 'yokí Bālāsītā ní kìnì, ì lèkí tākiri, ã'diātāsīyā kòpì ri ānyāngā ísú 'bāgú rĩ vé āngū agá.

²¹ Ì ní ú'dú āzi ìpèzú 'bá 'dī'bée ã mụkí rí átá ãní Èródè be. Û'dú rĩ ká ícá, Èródè ní 'i úsúzá ívé bōngó āmbūgū vé rĩ sī, ìri ní úrízú ívé lúpá drìgè. Ìri ní átázú 'bá rĩ pi ní sá be āco. ²² 'Bá rĩ pi ní útrézú ú'dúkó be uru 'dāá kìnì, "Û'dúkó mí ní átázú 'dīri Múngú vé nì, adri 'bá áda vé ni kuyé."

²³ Koro mālāyikā Úpí vé rĩ ní Èródè ri gbāzú í'dézú vūgá, ù'bū ní ìri nyazú drāzú, ã'diātāsīyā Èródè íngú Múngú ri kuyé.

²⁴ Û'dúkó múké Múngú vé rĩ ayi muzú āngū rĩ pi agásí, sē 'bá kárakarā pi è'yìkí rá.

²⁵ Bārúnábā pi Sáulā be, kòpì ká ívé èzì ì ní muzú Yèrúsālémā gá 'dāá rĩ deé gí, kòpì ní gōzú muzú Ānītīyókā gá, kòpì jìkí Yūwānī ì ní zì Mārākō rĩ muzú ì vúgá sī ìndī.

13

Pèkí Sáulā pi Bārúnábā be mụ ú'dúkó múké rĩ ùlūú

¹ 'Bá kánisā vé Ānītīyókā agá rĩ pi āsámvú gé, nēbī rĩ pi anigé, āzini 'bá āngū ímbá'bá rĩ pi anigé. 'Bá rĩ Bārúnábā 'i, Sīmīyónā ì ní zì Náyījā 'i, Lūkiyā ímúpi Kūrenē gélésī rĩ 'i, Mānāyēnī (Èródè ní úcé rĩ 'i), Sáulā sī. ² Kòpì ká rií Úpí rĩ ìnjī, āzini rií ì a'bií* ānyāngā nyangará sī, Índrī Uleterē rĩ ní 'yozú kòpì ní kìnì, "Ìmi ìpèkí má ní Sáulā pi Bārúnábā be, ã'diātāsīyā á lē kòpì pèé muzú èzì má ní kòpì zizú rĩ ngangará gá."

³ 'Bá kánisā vé rĩ pi ká rií Múngú ri zì, āzini kòpì ká rií ì a'bií ngá nyangará sī, kòpì ní drì tizú Sáulā pi drìgè Bārúnábā be, kòpì ní kúru 'bá 'dī'bée pèzú muzú.

Sáulā pi Bārúnábā be cakí Sáyípūrāsī gé

⁴ Índrī Uleterē rĩ ní Sáulā pi pèzú muzú Bārúnábā be ú'dúkó múké rĩ ùlūzú, kòpì ní cazú kùrú Sélúsīyā vé rĩ gé. Kòpì ní tuzú kúlumgba agá, kòpì ní muzú cazú āngū 'i līpi kú ngu yī agá ì ní zì Sáyípūrāsī rĩ gé.

⁵ Kòpì ká mụ caá kùrú Sālāmīsī vé rĩ gé 'dālé, kòpì ní í'dózú tì Múngú vé rĩ ùlūzú Yāhūdī rĩ pi ní kòpivé Jó Múngú ri Zizú rĩ pi agásí, kòpì jìkí Yūwānī Mārākō† ri muzú ì vúgá sī ìndī, ì ìzā koó èzì sī.

⁶ Bārúnábā pi Sáulā be, kòpì mụkí āngū 'i līpi kú ngu yī agá rĩ agásí, kòpì ní cazú kùrú Páfōsī vé rĩ gé. 'Dālé kòpì ísúkí Yāhūdīgú āzi újógú rú ni, ìri kpá nēbī ùnjó rú ni, rú ni Bārā Yēsū 'i. ⁷ Újógú 'dāri ri èzì nga ágó āmbúgú Sērēgīyā Páulāsī Rómāgú 'bālé āngū 'dāri ã tã mbaápi rĩ ní. 'Bá rĩ pi céré ìnjīkí ágó āmbúgú 'dāri ìnjīnjī, ã'diātāsīyā nī tã ambamba. Ìri ní Bārúnábā pi zizú Sáulā be, lē kòpì ē ímúkí 'i vúgá nōlé, 'i lē ú'dúkó Múngú vé kòpì ní rií ùlūú 'bá rĩ pi ní 'dīri yī ìndī.

⁸ Újógú Bārā Yēsū vé rú āzi Ēlīmāsī, ìrivé rú 'dīri zìkí Gīrīkī tì sī, lē Sáulā

* **13:2** 13:2 A'bi: Sā āzi sī Yāhūdī rĩ pi ri ì a'bi, nyakí ínyá ku, kòpì ri èsì 'bā rizú Múngú ri zizú.

† **13:5** 13:5 Yūwānī Mārākō: Yūwānī Mārākō sī búkú Mārākō vé rĩ nì. 'Í lā Èzì 12:12.

pi vé tã Bārúnábã be ku. Lẽ ágó ãmbúgú rĩ ẽ ẹ'yĩ tã Úpí vé Sáúlã pi ní ríí ùlũú Bārúnábã be 'dĩri ku.

⁹ Kúru Sáúlã ì ní kpá zị Páúlũ 'dĩri ẹpị Índrí Uletere rĩ sị, ri újógú rĩ ẽ mị ndreé. Īri ní 'yozú Ēlímásị ní kīnī, ¹⁰ “Mi mvá ãdróko vé ni, mi ãrí'ba tã pịrị rĩ pi vé ni. Mí ùnjó rú, mi ri 'bá rĩ pi ẽ mị ù'bã. Lẹtị múké Úpí vé mí ní ugaá 'bá rĩ pi ní 'dĩri, mĩ ku rí ã vúgú ni ngõtú? ¹¹ Úpí ri mi ĩrĩnã rá, mĩ mị ri ímú ẹsị ú'dú be mādã, ndre ãngũ ku.”

Koro ágó rĩ ẽ mị ní ẹsịzú, 'de ríí ãngũ ómvú mužú drị sị, ri 'bá ãzi ndãá, ã se rí 'i drị mužú. ¹² Ágó ãmbúgú rĩ kã tã 'i ngaápi 'dĩri ndreé, ĩri ní kúru Úpí ri ẹ'yĩzú, ã'diātāsīyã ãyã tã Úpí vé ì ní ímbá 'dĩri sị.

Páúlũ pi Bārúnábã be sėkí tị kũrú Ānītīyókã vé rĩ agá ãngũ Pīsídīyã vé rĩ agá

¹³ Páúlũ pi 'i ọgũpị be, ngakí kũrú Páfōsị vé rĩ agásị, kọpi mukí kúlumgba sị, cakí kũrú Pērīgã vé rĩ agá, ãngũ Pãmīfīlīyã vé rĩ agá. Yūwánī Mārākō ní kọpi kuzú 'dãgá, ĩri ní 'i újázú gōzú vúlé Yērúsālémã gá. ¹⁴ Páúlũ pi ní ngazú Pērīgã gá 'dãásị, kọpi ní 'dezú mužú kũrú Ānītīyókã vé rĩ gé ãngũ Pīsídīyã vé rĩ agá. Kã mužú adrii ú'dú Sábátã vé rĩ gé. † kọpi fikí mužú úrí Yāhūdī rĩ pi vé Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dãá. ¹⁵ Kã tãimbị Mósē vé rĩ lãá, ãzini tã nẹbị rĩ pi ní sị rĩ lãá, 'bá adri'ba drīkoma rú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá rĩ pi ní ú'dúkọ pēzú mužú Páúlũ pi ní Bārúnábã be kīnī, “Īmi 'bá ẹdrípị, tã ãzi dō anigé ĩmi ní lēzú 'bá nō'bée ímbázú ãní, ĩmi átákí.”

¹⁶ Páúlũ ní ngazú uru sị, ĩri ní drị 'bezú 'bá rĩ pi ugazú ãní, ĩri ní 'yozú kīnī, “Īmi 'bá Īsērélē vé

'dĩ'bée, ãzini ĩmi 'bá adri'ba Yāhūdī rú ku Múngú ri ĩnjī'ba ĩnjīnjī 'dĩ'bée, ĩ yíkí drī ma ká. ¹⁷ Múngú Īsērélē vé rĩ ĩpē 'bá ẹ'bípị nī, sē kọpi ní drīlé múké lókí kọpi ní adrizú Ējēpētō gá 'dãá rĩ gé, ĩjị kọpi ĩfũú Ējēpētō agá 'dãásị ùkpō ívé rĩ sị. ¹⁸ Múngú mba kọpi ã tã ãngũ ã'wí cínyáfã rú rĩ agá 'dãá caá ílí pũkú sụ. ¹⁹ Múngú ú'dú súrú ẹzīrī ãngũ Kánánã vé rĩ agá rĩ pi rá, 'du ãngũ rĩ sēé ívé 'bá rĩ pi ní. ²⁰ Tã 'dĩri nga 'i caá ílí mūdūrũlũ sụ pũkú tōwú.

“Vúdrī ni gé, Múngú sē kọpi ní 'bá tã lị'ba ni pi ríí tã lị, cĩmgbá cazú lókí nẹbị Sāmūélē vé rĩ gé. ²¹ Kúru 'bá rĩ pi kīnī, ĩ lēkí 'bãgú. Múngú ní Sáúlã Kīsī mvọpị ri ĩpēzú 'bãzú kọpi ní 'bãgú rú, sù kọpi ní lēé rĩ tịnị. Kīsī ĩfũ úyú Bēnyēmīnē vé rĩ agá. Sáúlã adri 'bãgú rú caá ílí pũkú sụ. ²² 'Bo Múngú nje Sáúlã ri rá, gō Dāwūdī ri 'bãá 'bãgú rú Sáúlã ã vūrã gá. Múngú átã ĩrivé tã sị 'dĩni kīnī, 'Dāwūdī Yēsē mvọpị vé tã sē má ní ãyīkō ambamba, ĩri ícō tã má ní lēé rĩ pi ãrēvú 'du nga céré rá.’

²³ “Múngú ẹzị kīnī, 'bá ãzi ri ímú ĩfũ úyú Dāwūdī vé rĩ agá, ĩri ímú 'bá Īsērélē vé rĩ pi pa nī, 'bá rĩ Yēsū 'i. ²⁴ Yēsū ní drī ímúzú kuyé rĩ gé, Yūwánī ri tị sēé 'bá Īsērélē vé rĩ pi ní kīnī, kọpi ã újákí ẹsị, ãzini kọpi ã rúkí bātízīmū. ²⁵ Yūwánī kã ríí ívé ẹzị deẹ, zị 'bá rĩ pi kīnī, ‘Īmi ụsũkí, ma ã'di 'i? Īmi ụsũkí ma 'bá Múngú ní ùyō ni sōó rĩ 'i? 'Bá rĩ adri ma 'i kuyé. 'Bá Múngú ní ùyō ni sōó rĩ, ĩri ímú vúlé 'dĩ'dĩ. Má ícō ĩri ẽ ĩzã koó ĩrivé ngá pá gá njezú ku, ã'diātāsīyã ĩrivé ãmbũgũ ndē mávé rĩ rá.’

²⁶ “Īmi úyú Ābūrámã vé 'dĩ'bée, ãzini ĩmi 'bá adri'ba Yāhūdī rú ku Múngú ri ĩnjī'ba ĩnjīnjī 'dĩ'bée, ĩmi ímúkí ú'dúkọ múké pangará vé nōri yị, ã'diātāsīyã ĩpėkí ú'dúkọ rĩ 'bá rĩ

† 13:14 13:14 Ụ'dú Sábátã vé rĩ: Ụ'dú 'dĩri Yāhūdī rĩ pi ní rizú uvuzú rĩ, ãzini kọpi ní rizú Múngú ri zizú rĩ. Yāhūdī rĩ pi ri ụ'dú 'dĩri vé tã ígá kīnī, Múngú gbi 'bũ pi vũ be nī, ãzini Múngú pa ĩ adringará tũgērī rú rĩ agásị nī. Ụ'dú Sábátã vé rĩ Yāhūdī rĩ pi ri zị ụ'dú ẹzīrī, 'bo Kēlīkọ rĩ pi ri zị ụ'dú áziyá. 'Í lã Wũngará 20:8-11; Dětōrōnómē 5:12-16.

pi ní céré. ²⁷ 'Bá adri' 'bá Yērúsālémā gá rī pi ìvé ambugu rī pi be céré nīkí áamá 'yozú kīnī, 'bá 'bá paápi rī Yēsū 'i 'dīni kuyé. Kòpi nīkí tā nēbī rī pi vé ì ní rīi laá ú'dú Sābātā vé rī gé rī vé ífífí kuyé. Kòpi rīkí átá Yēsū rú' 'bá gá ūnjí, sū nēbī rī pi ní átá rī tīnī. ²⁸ Kòpi ísúkí tā ā pá ì ní lēzú Yēsū rī 'dizú ni kuyé, kòpi ní Pilátō rī zizú kīnī, ā 'dīkí ìri drāá rá.

²⁹ “Kòpi ká tā nēbī rī pi ní sī ìrivé tā sī rī 'duú ngaá céré gí, ì ní ìrivé āvū í'duzú peṭi alambaku sígé 'dāásī, jizú sīzú 'bú agá. ³⁰ 'Bo Múngú inga ìri gōó ídri rú drāngará gálésīla rá. ³¹ Yēsū 'i'da 'i vú be kárakarā 'bá ímú' 'bá ìri be trú íngázú āngū Gālīláyā vé rī gé cazú Yērúsālémā gá rī pi ní. 'Bá 'dī' 'bée ndrekí Yēsū rī rá, kòpi rīkí ìrivé tā ūlūú 'bá rī pi ní.

³² “‘Bā nóni rī ú'dúkó múké Múngú ní ezií 'bá é' 'bípíi ní rī ūlū. ³³ Múngú 'o nóni tā 'í ní ezií 'bá é' 'bípíi ní 'dāri 'bá ní gí, inga Yēsū rī gōó ídri rú drāngará gálésīla rá. Sū ì ní sī búkū Sāwúmā vé rī agá cápītā ìrī gé rī tīnī,

“ ‘Mí Mvā mávé ni,
āndrū sī ma mí Ètépí.’

³⁴ Tā Múngú ní Yēsū rī íngazú gōzú ídri rú drāngará gálésīla 'dīri kīnī, ìrivé rú' 'bá ā nma rí ku, Múngú 'yo ótú tā ni ínogósí kīnī,

‘Ma ímú mí ní tākíri uletere má ní tā ni ezií Dāwúđi ní rī sē rá.’

³⁵ Dāwúđi sī tā Yēsū ní lēé átá rī búkū Sāwúmā vé rī agá kīnī,

‘Ma mívé 'Bá Uletere ni, mí ícó mávé rú' 'bá sēé nmaá ku.’

³⁶ “Dāwúđi ní adrizú ídri rú rī gé, 'du tā Múngú ní ezií ì ní rī ngaá rá. Kā drāá, sīkí ìri vūrā ì ní é' 'bípíi sīzú rī gé, ìrivé āvū nma rá.

³⁷ 'Bo Múngú inga Yēsū rī drāngará gálésīla rá, ìrivé āvū nma kuyé.

³⁸ “Má édrípíi má ómvúpíi, ìmi yíkí drī ká! Ú'dúkó ì ní lūú ìmi ní 'dīri lū 'yozú kīnī, Yēsū rī ìmi trū

ìmivé ūnjīkānyā agásī rá. ³⁹ 'Bá céré ìri é'yī' 'bá gí rī pi, Múngú rī kòpi 'bā adri 'bá pīri ní pi, Mósē vé táimbí ícó kòpivé ūnjīkānyā ūjī ku. ⁴⁰ Ìmi ndrekí múké tā nēbī rī pi ní átá rī ā nga 'i ìmī rú' 'bá gá ku. Kòpi kīnī,

⁴¹ “ ‘Ìmi ndrekí drī ká, ìmi 'bá rī' 'bá Múngú rī ide' 'bá rī pi,
lē ìmi āyākí āyāyā, āzini lē ìmi ūdrākí rá.

Ú'dú ìmi ní adrizú ídri rú rī gé, ma tā āzi 'o ìmi ní rá,
'bá āzi ā ūlū dō ìmi ní tā ni rá drāáāsīyā, ìmi ícókí é'yī ku.’

⁴² Páulū pi Bārúnábā be ká ngaá fūú Jó Múngú rī Zizú rī agásī, 'bá rī pi mākí kòpi kīnī, kòpi ē ígókí ímú ì ní tā rī ūlūú đī Sābātā ímúpi drū 'dīri gé. ⁴³ 'Bá ì úmú' 'bá Múngú rī ìnjī' 'bá rī pi ká ayíi, Yāhúđi kárakarā, āzini 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku Múngú rī ìnjī' 'bá rī pi 'dekí muú Páulū pi vú sī Bārúnábā be, Páulū pi Bārúnábā be mākí kòpi kīnī, lē ésí múké Múngú vé rī ā adri kòpi be muú nyonyo.

⁴⁴ Kā muú caá ú'dú Sābātā vé rī āzi gé, 'bá kūrú agá rī pi céré ímúkí ú'dúkó Úpí vé rī yīngará gá. ⁴⁵ 'Bo Yāhúđi rī pi ká 'bá bītríká 'dī' 'bée ndreé, tā ni 'de kòpi ē ésí agá ūnjí, kòpi u'dakí Páulū rī, kòpi é'yīkí tā ìri ní átá rī kuyé.

⁴⁶ Kúru Páulū pi Bārúnábā be, kòpi ní átázú 'bá 'dī' 'bée ní ūrī ākó kīnī, “Ìmi Yāhúđi rú, 'bá ūlúkí ú'dúkó múké Múngú vé rī ìmi ní drīdrī. 'Bo ìmi gākí ú'dúkó rī sī! 'Dīri lū uletere 'yozú kīnī, ìmi ícókí ídri 'dāni'dāni rī ísú ku. Nóni 'bá lēkí muú ú'dúkó rī ūlūú 'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rī pi ní. ⁴⁷ Tā Úpí ní ezií 'bá ní rī, ìri 'dīni kīnī,

“ ‘Á 'bā ìmi adrii ūtúná rú
'bá adri' 'bá Yāhúđi rú ku rī pi āsámvú gé,

lē ìmi ūlúkí tā ì ní 'bá pazú rī muú āngū rī pi agásī céré.’ ”

48 'Bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi kâ tâ 'dīri yī, sē kōpi ní āyīkō ambamba. Kōpi sēkí ōwō'dīfō ú'dúkó Úpí vé 'dīri sī. 'Bá ī ní ūpēē ídri 'dāni'dāni rī řsų' 'bá rī pi ř'yīkí Úpí rí rá.

49 Ū'dúkó Úpí vé rī ayi mužú āngū 'dāri agāsī céré. 50 'Bo Yāhūdī drīkoma rú rī pi muží ūkú ambugu Múngú ri řnjī' 'bá řnjīnjī kūrú agá 'dāá rī pi ē drī úcī āgō drīkoma rú kūrú agá 'dālē rī pi be, kōpi íngákí Páulū pi drīgē Bārúnábā be, ōcūkí kōpi ūnjí ūnjí. Kōpi drokí Páulū pi Bārúnábā be fūú řvé āngū agāsī āmvé. 51 Kuru Páulū pi Bārúnábā be, kōpi ní nyōókú ī pá ágélé gá rī wezú kú 'dāgá, lūzú kīnī, ī gākí kōpi sī. Kōpi ní 'dezú mužú kūrú Īkónīyōmū vé rī gé. 52 Āyīkō fu 'bá Yēsū ā pámvú ūbī' 'bá adri' 'bá Āñtīyókā gá 'dālē rī pi ambamba, āzini Índrī Uleterē rī ású kōpi rá.

14

Páulū pi Bārúnábā be sēkí tī Īkónīyōmū gé

1 Páulū pi Bārúnábā be, kōpi kâ caá Īkónīyōmū gé 'dālē, kōpi fikí Yāhūdī rī pi vé Jó Múngú ri Zízú rī agá 'dāá, sų kōpi ní rīí 'oó drīdrī rī tīnī. Kōpi sēkí tī Múngú vé rī, uló 'bá rī pi ē řsų rá, sē Gīřkī rī pi 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi be kárakarā újákí řsų Múngú rī ř'yīzú rá. 2 'Bo Yāhūdī ř'yī' 'bá kuyé rī pi úcīkí 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi ē drī, sē kōpi íngákí Páulū pi drīgē Bārúnábā be ūnjí. 3 Páulū pi Bārúnábā be áwíkí rīí tī Úpí vé rī sēé lókí be āco ūřī ākó. Úpí sē kōpi ní ūkpō tâ āyāzú āyāyā ni pi 'ozú rá. Úpí i'da 'bá rī pi ní kīnī, řsų múké Úpí vé Páulū pi ní tâ ni ūlūú Bārúnábā be řřī ākó 'dīri, řri tâ áda. 4 'Bá kūrú agá rī pi acokí ī āsámvú řřī, urukō ni pi ā'yīkí Yāhūdī rī pi vé

tā, urukō ni pi ā'yīkí 'bá áyúāyū rī pi vé tā.

5 'Bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi Yāhūdī rī pi be, úmúkí ī řvé ambugu rī pi be, kōpi lēkí Páulū pi 'oó Bārúnábā be ūnjí, āzini kōpi lēkí Páulū pi úvī řrā sī. 6 'Bo 'bá áyúāyū řřī 'dī'bée kâ tâ rī yī, kōpi ngakí ápá mužú āngū Līkónīyā vé rī gé, muží adrii kūrú Lēsītúrā vé rī agá, āzini Dērēbē vé rī agá, āzini āngū 'dāri ā gārā gá rī pi agá. 7 Kōpi rikí ú'dúkó múké rī ūlūú 'dālē.

Páulū pi Bārúnábā be cakí Lēsītúrā gá, āzini Dērēbē gá

8 Páulū pi kâ caá Lēsītúrā gá 'dāá, kōpi řsúkí ágó āzi tīkí řri kú ōgōřřvū rú, tu řcī ku. 9 Páulū kâ rīí tī Múngú vé rī ūlūú, ágó rī 'bā bí rizú tâ Páulū ní ūlūú rī yīzú. Páulū ndre āngū mužú ágó rī vúgá 'dāá, Páulū nī rá 'yozú kīnī ágó rī ř'yī Yēsū rī gí, Páulū kīnī, Múngú ri ícó řri ídri rá. 10 Páulū ní ágó rī zīzú ú'dúkó be uru 'dāá kīnī, "Í nga uru!" Koro ágó rī ní wazú uru 'dāá, řri ní ídózú řcī tuzú.

11 'Bá rī pi kâ tâ Páulū ní 'oó 'dīri ndreé, kōpi í'dókí átá řvé tī Līkónīyā vé rī sī kīnī, "Āgō nō'bée adrikí sų múngú rī pi tīnī, kōpi újákí nóni ī ícá 'bá áda rú." 12 Kōpi 'dakí Bārúnábā ā rú Zéwū 'i,* 'dakí Páulū vé rī Hērémē 'i, ā'diātāsīyā Páulū ri átángá rī átá nī. 13 Jó 'bá rī pi ní rizú múngú Zéwū vé rī řnjīzú rī, řri řnyīnā kēřtīlé ī ní fizú mužú kūrú rī gé rī ā gārā gá, Átálágú rīpi řzī ngaápi jó rī agá rī āzini 'bá bīřříkā rī pi řjīkí tī āgō, āzini řęřī ā fū ímú 'bāá kūrú rī vé kēřtīlé gá, ā'diātāsīyā átálágú rī 'bá bīřříkā rī pi be, kōpi lēkí řōbōņō zāá Bārúnábā pi ní Páulū be.

14 Bārúnábā pi Páulū be, kōpi Yēsū vé 'bá áyúāyū ni pi, kōpi kâ tâ 'dīri yī, kōpi gākí tâ 'bá 'dī'bée ní 'oó rī sī, sē kōpi ūsíkí řvé bōngó ī rú' 'bá

* 14:12 14:12 Zéwū pi Hērémē be: Gīřkī rī pi ri múngú kárakarā ni pi ř'yī. Zéwū ri 'bāgú múngú rī pi vé ni, Hērémē rī 'bāgú rī vé 'bá áyúāyū rī.

gá sī, kòpì njukí muzú 'bá bītríká rī pi ãsámvú gé 'dāá, kòpì trekí ù'dúkò be uru 'dāá kīnī, ¹⁵ “Ānjīrī, ngá ìmi ní rīí 'oó 'dīnī rī ā'di? 'Bá nō'bée 'bá áda sū ìmi tīnī. 'Bá ìmúkí nōrī Múngú ìdri rú 'bū pi gbípi vū be, yī tafu rī be, ngá 'a ní gé rī pi be cére rī vé ù'dúkò múké rī ùlūú, ìmi kukí ìmivé múngú ì ní údé drī sī 'dī'bée ānī, ìmi ẹ'yīkí Múngú adriipi ìdri rú rī áyu. ¹⁶ Ọtú ìnógósí 'dālé, Múngú ku 'bá āngū rī pi agásí rī pi ārēvú cére ríkí tā 'oó sū ì ní lēé rī tīnī. ¹⁷ 'Bo tā múké Múngú ní 'oó 'dī'bée sī lū 'yozú kīnī, Múngú rī ọtú anigé. Múngú rī ìmi ní yīgò sē 'dī 'bū gélésīla, ìri sē ìmivé ānyāngā rī dū ānī. Ìri ìmi ní ìnyá sē, sē ìmi adri ānī āyīkò sī” ¹⁸ Páulū pi ā átákí dō 'bá 'dī'bée ní 'dīnī drāāāsīyā, tā 'dīri fi kòpì drīgé ālujāni kuyé. Kòpì lēkí drī nyo rōbōnō rī zāá Páulū pi ní zāzā.

¹⁹ Yāhūdī urukò ìngákí Ānītīyókā gálésīla, āzini Īkónīyōmū gálésīla, kòpì ìcīcīkīkí 'bá bītríká rī pi, kòpì ìngákí Páulū drīgé ūnjí ūnjí, kòpì úvīkí Páulū rī írā sī. Kòpì sekí ìri mụú kūrú rī agásí āmvé 'dāá. Kòpì ūsūkí kīnī, Páulū drā gí. ²⁰ 'Bo 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ká ì úmú Páulū ā gārā gá sī kūrū, Páulū ní ìngázú uru, ìri ní 'i újázú gōzú vúlé kūrú rī agá 'dāá. Kā mụú adrií drū 'dīnī, Páulū pi ní ngazú muzú Bārúnábā be kūrú Dērebē vé rī gé.

Páulū pi Bārúnábā be újákí ì gōó kūrú kòpì ní ù'dúkò múké rī ùlūzú rī pi agá

²¹ Páulū pi Bārúnábā be, kòpì ní ù'dúkò múké Múngú vé rī ùlūzú Dērebē gá 'dālé, 'bá kárakarā újákí ẹsị Yēsū rī ẹ'yīzú rá. Kúru kòpì ní gōzú ngazú 'dāásí, kòpì ní ì újázú gōzú Lēsītūrā gá, kòpì ní agazú muzú Īkónīyōmū gé, cazú Ānītīyókā gá, āngū Pīsídīyā vé rī agá. ²² Kòpì 'dekí mụú 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi ẹ ẹsị ìmbá, kòpì ā adrikí rí ūkpó ūkpó ìvé ẹ'yīngará agá, kòpì

kīnī, “'Bá ìzāngā nya ambamba, 'bá ìbí fi mālūngā Múngú vé rī agá ndō.” ²³ Páulū pi Bārúnábā be, kòpì ūpēkí 'bá ū'bāá drīkoma rú kānīsā rī pi agásí cére. Kòpì ríkí Múngú rī zī, āzini ríkí ānyāngā a'bíí, kòpì ì'dakí 'bá 'dī'bée Úpí kòpì ní ẹsị 'bāá drī ní gé rī ẹndrẹtị gé, ā ùtē rí kòpì. ²⁴ Páulū pi Bārúnábā be ngakí fūú Pīsídīyā agásí, kòpì 'dekí mụú Pāmīfīlīyā gá. ²⁵ Kòpì mụkí tị sēé kūrú Pērīgā vé rī agá, kúru kòpì ní agazú muzú kūrú Ātālīyā vé rī gé.

Páulū pi Bārúnábā be újákí ì gōó Ānītīyókā gá āngū Sírīyā vé rī agá

²⁶ Kòpì ní ngazú Ātālīyā gá 'dāgá, tuzú kúlumgba agá, muzú kūrú Ānītīyókā vé rī gé, āngū Sírīyā vé rī agá, vūrā kòpì ní ìvé ẹcī ì'dózú rī gé. 'Bá ẹ'yī'bá gí 'dālé rī pi pēkí kòpì muzú ẹsị múké Múngú vé rī sī ẹzị rī ngāá, kòpì dekí ẹzị rī rá. ²⁷ Kòpì ká caá Ānītīyókā gá 'dālé, kòpì zíkí 'bá kānīsā vé rī pi ìmú cére vūrā ālu gé. Kòpì ūlūkí tā Múngú ní ì ìzā kozú, āzini tā ìri ní sēé 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rī pi ní ẹsị újázú Yēsū rī ẹ'yīzú rī. ²⁸ Kòpì áwíkí adrií 'dālé lókí be āco 'bá Yēsū ā pámvú ūbī'bá rī pi be trú.

15

'Bá ambugu tā 'yo'bá Yērúsālémā gá rī pi

¹ Páulū pi Bārúnábā be ká rīí adrií kūrú Ānītīyókā vé rī agá āngū Sírīyā vé rī gé 'dāá, āgō urukò'bée ìmúkí āngū Yūdáyā vé rī gélésīla, kòpì ríkí 'bá rī pi ìmbá kīnī, “Líkí dō ìmí ágélé ẹ tị sū Mósē ní ìmbá ìvé tāìmbí agá rī tīnī kuyé, ìmi ìcókí pangará ìsú ku.” ² Tā 'dīri sē Páulū pi Bārúnábā be fíkí āgátá gāá āgō 'dī'bée be sá be āco tā kòpì ní ìmbá 'dīri sī. Kúru ì ní Páulū pi ìpézú Bārúnábā be, 'bá urukò Yēsū rī ẹ'yī'bá gí rī pi be, kòpì ā mụkí rí Yērúsālémā gá 'dāá, kòpì ā átákí rí tā 'dīri 'bá ì ní rīí áyúāyū rī pi be, āzini 'bá kānīsā vé

drĩkoma rú rĩ pi be. ³ 'Bá kånísã vé rĩ pi ní Páũlũ pi pězú muzú Bārúnábã be Yẽrúsálémã gá 'dãlé, kôpi ní mungará gá létĩ gé 'dĩgé, kôpi mukí pá tuú ãngũ Fõnísĩyã vé rĩ agá, ãzini ãngũ Sãmãriyã vé rĩ agá, kôpi mukí 'bá kånísã vé rĩ pi ndreé. Kôpi ní tâ 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi ní ẽsĩ újázú Yẽsũ ri ẽ'yĩzú rĩ ùlũzú. Tã 'dĩri sê 'bá Yẽsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi ní ãyĩkõ ambamba.

⁴ Páũlũ pi Bārúnábã be kã caá Yẽrúsálémã gá 'dãlé, 'bá kånísã vé rĩ pi, Yẽsũ vé 'bá áyúãyũ rĩ pi be, ãzini 'bá ambugu rĩ pi be céré ngakí kôpi ẽ'yĩ, kôpi ní tâ Múngú ní ãzã kozú rĩ pi ùlũzú kôpi ní céré. ⁵ 'Bo Fãrúsĩ urukõ ẽsĩ újã' 'bá Yẽsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi ní ngazú uru, kôpi ní 'yozú kĩnĩ, "Lẽ 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku Yẽsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi, ã úlĩkĩ kôpi ã ágélé ẽ tĩ rá, ãzini lẽ kôpi ã 'dukĩ tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ngaá."

⁶ Yẽsũ vé 'bá áyúãyũ rĩ pi ní ã úmúzú 'bá kånísã vé drĩkoma rú rĩ pi be trũ, kôpi ní rizú 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi vé tâ átázú. ⁷ 'Bá 'dĩ' 'bée átakĩ tâ rĩ caá sã be ãco. Vudrĩ ni gé, Pétẽró ní ngazú uru, ãzini 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Má ẽdrĩpĩ, ãzini nĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, Múngú ãpẽ ma ãzini ãsãmvú gé, mã ùlũ rĩ ú' 'dukũ múké rĩ 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi ní, kôpi ã yĩkĩ rĩ ú' 'dukũ múké rĩ, kôpi ẽ ẽ'yĩkĩ rĩ bẽnĩ. ⁸ Múngú nĩ 'bá ãlu ãlu vé ẽsĩ rá, 'dĩri lũ 'yozú kĩnĩ, ã'yĩ 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi rá, sã kôpi ní Índrĩ Uleterẽ rĩ, sũ ãzini ní sãé 'bá ní rĩ tĩnĩ. ⁹ Múngú rĩ 'bá rĩ pi ọ'dú céré trõtrõ, sũ ãzini ní 'bã ọ'dú rĩ tĩnĩ. Kôpi ní Múngú rĩ ẽ'yĩ gĩ rĩ sĩ, sã ãzini kôpi vé ẽsĩ ícã kuú uleterẽ. ¹⁰ Ngã ãzini ní rizú Múngú rĩ ú' 'bĩzú, tâ ẽnjĩnĩ 'bãzú 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku Yẽsũ ã pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi drĩgé 'dĩni rĩ ã'di? Tã ẽnjĩnĩ 'dĩri ndẽ 'bã ùkpõ rá, dõku ndẽ kpã 'bá ẽ' 'bĩpĩ ã ùkpõ rá. ¹¹ 'Bá ẽ'yĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, 'bãvé Úpĩ Yẽsũ vé ẽsĩ ní adrií múké rĩ sĩ, 'bã pangará ɣsũ rá,

sũ 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi ní pangará ɣsũ rĩ tĩnĩ."

¹² Bārúnábã pi Páũlũ be, kôpi kã rĩ ùkpõ Múngú ní sãé ã ní tâ ãyãzú ãyãyã ni pi 'ozú, ãzini tâ ù'dũ be túngú ni pi 'ozú 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi ãsãmvú gé 'dĩri ùlũ, 'bá rĩ pi céré újĩkĩ kĩri, tẽkĩ rĩ yĩ. ¹³ Páũlũ pi kã tâ rĩ átã deé gĩ, Yõkõbũ ní 'yozú kĩnĩ, "Má ẽdrĩpĩ, ãzini yĩkĩ drĩ ma kã! ¹⁴ Sãmõnã Pétẽró ùlũ 'bá ní tâ Múngú ní 'dõzú ẽsĩ 'bãzú 'bá adri' 'bá Yãhúdĩ rú ku rĩ pi drĩgé, ãzini ní 'bã urukõ 'dukũ adrizú 'bã ívé ni pi rú rĩ vé tâ rá. ¹⁵ Tã 'dĩri ru 'i tâ ọtũ nẽbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ be trũ, kĩnĩ,

¹⁶ "Tã 'dĩri ã vudrĩ gé, mã Úpĩ 'i, mã ùmvúlesĩ ɣgõ ɣmũ Dãwúdĩ vé jó áripĩ gĩ 'dĩri sĩ gõ rá. Mã gõ sĩ vũrã ã ní kuú ándrũ rú rĩ gé,

ma gõ ãzini ingã ùzi,

¹⁷ 'bã ãngũ urukõ' 'bãé agá rĩ pi ã 'bãkĩ rĩ ẽsĩ mã ndãzú, ãzini 'bã adri' 'bã Yãhúdĩ rú ku, ẽsĩ 'bã' 'bãé mã drĩgé rĩ pi ã 'bãkĩ rĩ ẽsĩ mã ndãzú,

ma Úpĩ 'i, á 'yo tâ 'dĩri nĩ, mã ùpẽ 'bã 'dĩ' 'bãé nĩ,'

¹⁸ Mã ẽzĩ tâ 'dĩri ọtũ ɣnõgõsĩ.

¹⁹ "Má ẽdrĩpĩ mã ọmvúpĩ, lẽ 'bã 'bãkĩ tâ ẽnjĩnĩ 'bã adri' 'bã Yãhúdĩ rú ku lẽ' 'bã Múngú rĩ ẽ'yĩ' 'bã rĩ pi drĩgé ku. ²⁰ Lẽ 'bã sĩkĩ kõkõbĩ sãé kôpi ní, lũzú kĩnĩ, lẽ kôpi ã nyakĩ ãnyãngã ã ní sãé ngã ã ní údé múngú rú rĩ pi ní rĩ ku, lẽ kôpi ã 'bãkĩ ọwũ ku, kôpi ã nyakĩ ãnyãpã ã ní umbe ni pií drãá drĩ sĩ rĩ ku, ãzini kôpi ã nyakĩ zãã ã ári ku. ²¹ ã'diãtãsiyã tãĩmbĩ Mósẽ vé 'dĩri ùlũkĩ muzú kũrũ Yãhúdĩ rĩ pi ní adrizú rĩ pi agãsĩ, Sãbãtã ãlu ãlu, rikĩ tãĩmbĩ rĩ lãã Yãhúdĩ rĩ pi vé jó Múngú rĩ Zizú rĩ pi agã."

Sĩkĩ kõkõbĩ sãé 'bã adri' 'bã Yãhúdĩ rú ku Úpĩ rĩ ẽ'yĩ' 'bã gĩ rĩ pi ní

²² Yẽsũ vé 'bã áyúãyũ rĩ pi 'bã ambugu rĩ pi be, ãzini 'bã céré Yẽsũ

ri ẹ'yì'ba gí Yẹrúsàlémā gá rī pi be, ùpèkí 'bá urukọ'bee ì àsámvú gé 'dìgé, pèkí kọpi muẹ Ìnītīyókā gá, kọpi mukí Páulū pi be, āzini Bārúnábā sī. 'Bá ì ní ùpèé rī pi Yúdā ì ní zì Bārísábā pi* Sílā be, 'bá ìrī 'dī'bee, kọpi drīkoma kánísā vé ní. ²³ Kọpi sīkí kọkọbì sēé 'bá 'dī'bee drìgé kìnì,

'Bá Yẹsū vé 'bá áyúāyū rī pi 'bá ambugu rī pi be, 'bá ìmivé édrípì, ìmi 'bá adri'ba Yāhūdī rú ku Yẹsū ri ẹ'yì'ba gí kūrú Ìnītīyókā vé rī agá, āngū Sírīyā vé rī agá, āzini āngū Kílíkíyā vé rī agá 'dī'bee. 'Bá sèkí ìmi ní mōdó.

²⁴ 'Bá yìkí kìnì, 'bá urukọ'bee ngakí nōosì muẹ ìmi ní tā adriipi pìrì ku ní ímbá, tā kọpi ní ímbá rī sē ìmi ní āyīkō kuyé, 'bo 'bá pèkí kọpi nī kuyé. ²⁵ Kúru 'bá ní 'bá úmúzá, 'bá ā'yīkí 'bá àsámvú gé sī trú, lē 'bá ùpèkí 'bá urukọ 'bá àsámvú gé nōgó, 'bá pèkí rí kọpi 'bá ógúpì Bārúnábā be, āzini Páulū sī, kọpi ā mukí rí ìmi vúgá 'dílé. ²⁶ 'Bá ì ní ùpèé 'dī'bee adikí ì sēé ìzāngā nyaá 'bávé Úpí Yẹsū Kúrísitō vé tā sī. ²⁷ Kúru 'bá ri Yúdā pi pē muẹ Sílā be ìmi vúgá 'dílé, kọpi ā mukí rí tā 'bá ní sī 'dìri ùlūú ìmi ní tì sī.

²⁸ Ìndrì Uleterē rī 'da 'bá ní kìnì, lē 'bá 'bákí tā ẹnjìjēnjì ìmi drìgé ku. Lē ìmi 'okí 'dìni, ²⁹ lē ìmi nyakí ānyāngā ì ní sēé ngá ì ní údé múngú rú rī pi ní rī ku, ìmi nyakí zāá ā ārí ku, ìmi nyakí ānyāpá ì ní umbe ni pí drāá drì sī rī ku. Lē ìmi 'bákí ọwū muẹ bādāru ku. Ìmi 'dukí dō tā 'dī'bee ngaá rá, ìmi ícò adri múké.

Múngú ā adri ìmi be.

³⁰ Pèkí āgō 'dī'bee muẹ Ìnītīyókā gá. Kúru kọpi ní 'bá kánísā vé rī pi zìzú ímúzá vūrā ālu gé, kọpi ní kọkọbì ì ní sī sēé ì drìgé 'dìri sēzú 'bá 'dā'bee ní. ³¹ 'Bá rī pi ká kọkọbì

rī lāá, kọpi adrikí āyīkō sī, tā ì ní sī kọkọbì rī agá rī ímbá kọpi ẹ ẹsì rá. ³² Yúdā pi Sílā be, kọpi nēbì, kọpi átákí átángá rī sá be ācò 'bá Yẹsū ri ẹ'yì'ba gí rī pi ẹ ẹsì ímbázú, kọpi ā adrikí rí ùkpō ùkpó ìvé ẹ'yīngará agá.

³³ Yúdā pi Sílā be, adrikí caá 'dālé lókí be mādā, 'bá Yẹsū ri ẹ'yì'ba gí rī pi sèkí kọpi ní tākiri, kọpi ní kúru Yúdā pi pēzú muẹ Sílā be kánísā Yẹrúsàlémā vé rī gé vúlé 'bá ándúru ì pē'ba rī pi vúgá 'dāá. ³⁴ 'Bo Sílā áwí ìvé rī adrii Ìnītīyókā gá 'dālé.† ³⁵ 'Bo Páulū pi Bārúnábā be áwíkí adrii Ìnītīyókā gá 'dālé, kọpi 'bá urukọ kárakarā ni pi be, ímbákí 'bá rī pi, āzini ùlúkí ú'dúkọ Úpí vé rī 'bá rī pi ní 'dālé.

Páulū pi Bārúnábā be acokí ì Yūwānī Mārākō vé tā sī

³⁶ Kā muẹ adrii mbāá mādā ā vúdri gé, Páulū ní 'yozú Bārúnábā ní kìnì, "Lē 'bá gōkí muẹ vúlé kūrú 'bá ní ú'dúkọ múké rī ùlúzá rī pi agá 'dāá, 'bá mukí rí 'bá Úpí ri ẹ'yì'ba gí rī pi ndreé, 'bá mukí rí nūi dō kọpi ri adri 'dāá íngóni." ³⁷ Bārúnábā lē Yūwānī ì ní zì Mārākō ri jì muẹ ìndì. ³⁸ 'Bo Páulū ā'yī Bārúnábā vé tā 'dìri āluṅáni kuyé, ā'diātāsīyā Mārākō ku ì kú Pāmífíliyā gá 'dāá, nga ẹzì ì be kuyé.

³⁹ Páulū pi ní āgátá gāzú ì àsámvú gé sī Bārúnábā be, kọpi ní kúru ì acozú. Bārúnábā jì Mārākō ri muẹ 'í vúgá sī ìndì, kọpi ní tuzú kúlúmgbā agá, 'dezú muẹ Sáyípūrāsì gé. ⁴⁰ Páulū jì ívé rī Sílā ri muẹ, 'bá ẹ'yì'ba gí rī pi kìnì, ẹsì múké Úpí vé rī ā adri kọpi be. ⁴¹ Kúru kọpi ní 'dezú muẹ āngū Sírīyā vé rī gé, āzini āngū Kílíkíyā vé rī gé, kọpi rikí 'bá kánísā vé rī pi ẹ ẹsì ùmíí.

* 15:22 15:22 Yúdā ì ní zì Bārísábā rī: Yúdā Bārísábā ri ícò adri Yōsépā Bārísábā vé édrìpi.

† 15:34 15:34 Átángá vé ẹsì 34 agá 'dìri, búkū Ẹzì vé ì ní sī Gīrìkì tì sī drìdrì rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkū Ẹzì vé vúlé rī agá rá.

16

Tīmōtéyō ko Páulū pi ē īzā Sílā be ẽzĩ sĩ

¹ Páulū pi Sílā be ngakí muꞑ kũrũ Dērēbē vé rĩ gé, kōpi agakí caá kũrũ Lēsíturā vé rĩ gé. Kōpi cakí muꞑ 'bá Yēsũ ā pámvũ ũbĩpi ni ĩsũ, rũ ni Tīmōtéyō 'i, ĩrivé éndrēpi Yāhúdĩzĩ, ĩri 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩpi gĩ ni, 'bo étēpi ri Ğĩrĩkĩgũ. ² 'Bá Yēsũ ri ẽ'yĩ' 'bá gĩ Lēsíturā gá 'dālé rĩ pi Ĩkónĩyōmũ gé rĩ pi be, rikí céré átá kīnĩ, Tīmōtéyō ri 'bá múké. ³ Páulū lē ĩri jĩ muꞑ 'i vúgá sĩ ĩndĩ, kúru Páulū ní ágélé ni ē tĩ lizú,* ā'diātāsīyā Yāhúdĩ adri' 'bá vūrā 'dāri agá rĩ pi nĩkĩ rá 'yozú kīnĩ, Tīmōtéyō étēpi ri Ğĩrĩkĩgũ. ⁴ Kōpi ká rií écí muꞑ kũrũ rĩ pi agásĩ ālu ālu, kōpi rikí kōkōbĩ† Yēsũ vé 'bá áyúāyũ rĩ pi ní sĩ 'bá ambugu Yērūsālémā vé rĩ pi be rĩ lāá 'bá rĩ pi ní, lē kōpi ā 'dukĩ tā ni ngaánga. ⁵ 'Bá kánísā vé rĩ pi vé ẽ'yĩngará gō ícá ũkpó ũkpó. Ũ'dũ ālu ālu, 'bá ẽ'yĩ' 'bá gĩ rĩ pi vé kālāfe gō rií vaá muꞑ drĩgélé.

Páulū ndre ĩndrĩlĩkĩ Mākēdōnīyāgú vé ni urobĩ agá

⁶ Páulū pi ní ẽlizú muꞑ 'i ọgũpi Sílā pi be āngũ Pũrũgīyā vé rĩ agásĩ, āzini āngũ Gālātīyā vé rĩ agásĩ. Sā 'dāri gé, Ĩndrĩ Uleterē rĩ ā'yĩ ku kōpi ní muꞑ tĩ sēzú āngũ Ẽzīyā vé rĩ gé 'dālé. ⁷ Kōpi ká muꞑ caá ĩnyĩnānā āngũ Mézīyā vé rĩ gé, kōpi lēkĩ kōdō muꞑ Bītūnīyā gá, 'bo Ĩndrĩ Uleterē Yēsũ vé rĩ ā'yĩ kōpi ní muꞑ kuyé. ⁸ Kúru kōpi ní ẽlizú muꞑ āngũ Mézīyā vé rĩ agásĩ, kōpi ní cazú kũrũ Tūrówā vé rĩ gé.

⁹ ĩnĩnā 'dāri sĩ, tā āzi i'da 'i Páulū ní ĩndrĩlĩkĩ agá. Páulū ndre ágó āzi Mākēdōnīyāgú tu pá, ĩri ri 'i mā drĩ ĩrĩ sĩ, ágó rĩ ní 'yozú Páulū ní kīnĩ, "Lē mĩ ímũ Mākēdōnīyā gá nōó 'bá

ĩzā koó." ¹⁰ Páulū ká tā 'i i'daápi ĩndrĩlĩkĩ agá rĩ ndrēé, koro 'bá ní 'bá útúzú 'dezú muꞑ Mākēdōnīyā gá. 'Bá nĩkĩ áamá rá 'yozú kīnĩ, Múngú zĩ 'bá muꞑ ũ'dũkó múké rĩ ũlũú kōpi ní 'dālé.

Lúđīyā újā ēsĩ

¹¹ 'Bá ní ngazú Tūrówā gá 'dāgá, 'bá fikĩ kũlúmgbā agá, 'bá ní muꞑ pĩrĩ Sāmōtērēsĩ gé 'dālé, ká muꞑ caá drũ 'dĩni, 'bá ní cazú Nēyāpólīsĩ gé. ¹² 'Bá ní ngazú vūrā 'dāri gé sĩ, 'bá ní cazú Pĩlĩpóyĩ gé. Kũrũ 'dāri 'bá Rómā vé rĩ pi rúkĩ nĩ, kũrũ rĩ ndē kũrũ Mākēdōnīyā agá 'dālé rĩ pi rá. 'Bá adrikĩ 'dālé ũ'dũ be kárakarā.

¹³ Ũ'dũ Sābātā vé rĩ gé, 'bá ní fũzú muꞑ kũrũ rĩ vé kēṭĩ gé sĩ āmvé 'dāá, 'bá ní 'dezú muꞑ yĩ tĩ gé 'dālé, 'bá múkĩ rĩ vūrā Múngú ri zizú ni ĩsũ bēnĩ. 'Bá ní úrizú vúgá, 'bá ní átázú ũkú ĩ úmũ' 'bá kú 'dālé rĩ pi be. ¹⁴ ũkú āzi kōpi āsámvú gé 'dāá, rũ ni Lúđīyā 'i, íbĩ ímũ kũrũ Tāyītīrā vé rĩ gélésīla, ĩri 'bá riĩpi bōngó ndrōlũndrōlũ ni ụzĩpi ni, āzini 'bá riĩpi Múngú ri ĩnjĩpi ni. Múngú vé tā fi ēsĩ ni gé, sē ẽ'yĩ tā Páulū ní átá rĩ rá. ¹⁵ Sēkĩ ĩri ní bātízīmũ ĩrivé 'bá 'bēṭĩ āsámvú gé rĩ pi be, ĩri ní 'bá zizú, 'bá múkĩ ívé āngá. ĩri ní 'yozú kīnĩ, "Īmĩ ā'yĩkĩ dō 'yozú kīnĩ má ẽ'yĩ Úpĩ ri gĩ, 'bá múkĩ ĩmĩ be adrií mávé āngá." Si 'bá vúgá sĩ, 'bá múkĩ ĩrivé āngá 'dālé rá.

'Yĩkĩ Páulū pi Sílā be jó āngũ ũ'yīzú rĩ agá

¹⁶ Ũ'dũ ālu 'bá‡ ká rií muꞑ vūrā Múngú ri zizú rĩ gé 'dāá, 'bá ĩsũkĩ mvá ũkú túgērĩ rú ĩndrĩ ũnjĩ ní fĩ drĩ ni gé ni, ĩri ri tā ímũ' 'bá ĩ nga' 'bá drĩdrĩ 'dĩlé rĩ pi ũlũ. Mvá ũkú rĩ ri mũfēngā ĩsũ sē ívé ambugu rĩ pi ní ambamba tā ĩri ní rií ũlũú rĩ sĩ. ¹⁷ Mvá ũkú 'dĩri 'de muꞑ 'bá vudrĩ

* **16:3** 16:3 Ágélé ē tĩ lĩngará: Páulū lĩ Tīmōtéyō ā ágélé ē tĩ, ā'diātāsīyā Tīmōtéyō vé éndrēpi Yāhúdĩ, 'bo ĩrivé étēpi Ğĩrĩkĩ. Ğĩrĩkĩ rĩ pi lĩkĩ ívé anjĩ āgō rĩ pi vé ágélé ē tĩ ku. 'Bá rĩ vé éndrēpi dō Yāhúdĩ, Yāhúdĩ rĩ pi ĩri ā'yĩ adri Yāhúdĩ rú. Sēzú Páulū ní Tīmōtéyō ā ágélé ē tĩ lizú ānĩ, Yāhúdĩ rĩ pi ā ā'yĩkĩ rĩ ĩri adrií 'bá ĩ vé ni. † **16:4** 16:4 Kōkōbĩ: 'Í lā kōkōbĩ 'dĩri búkũ Ẽzĩ vé rĩ agá, Ẽzĩ 15:23-29. ‡ **16:16** 16:16 Tāfĩfĩ 'bá 'dĩri, Lúkā pi Páulū pi be trũ.

gé sī Páulū pi be, ri útré mužú, “Āgō 'dī'bée ātī'ba Múngú āmbúgú 'bá drīgé céré rī vé ni, kōpi ímúkí ĩmi ní lētī pangará vé rī ũlūú.”

¹⁸ Mvá ũkú rī 'o tā 'dīri 'dīni ú'dú be kárakará. Tā 'dīri sē Páulū ní ĩzāngā, ĩri ní 'i újázú 'yozú índrí ũnjí rī ní kīnī, “Yēsū Kúrísítō ā rú sī, índrí ũnjí 'dīri, 'i fū mvá ũkú 'dīri drīgé sī āmvé.” Koro índrí ũnjí rī ní fūzú mvá ũkú rī drīgé sī.

¹⁹ Mvá ũkú túgērī rú rī vé ambugu rī pi kâ nī áamá 'yozú kīnī, lētī āzi ĩ ní gōzú mūfēngā ĩsúzú ni 'dāayo, kōpi ní Páulū pi ruzú Sílā be, sezú mužú vūrā ĩ ní tā lizú rī gé, kōpi ā tukí rí pá 'bá tā lī'ba rī pi ęndrētī gé. ²⁰ Kōpi kâ Páulū pi sēé pá tuú 'bá tā lī'ba rī pi ęndrētī gé, kōpi ní 'yozú kīnī, “Āgō 'dī'bée Yāhúdī, kōpi ri 'bá 'bávé kūrú agá rī pi ē drī iza. ²¹ Kōpi ri mērē 'bá ní lēé ku ni vé tā ímbá 'bá ní, 'bâ 'bá Rómā vé rī pi, 'bâ ā'yīkí rí tā ni, dōku 'bâ 'dukí rí tā ni ngaá.”

²² 'Bá bītríká rī pi ní ĩ úmúzá Páulū pi fuzú Sílā be, 'bá tā lī'ba rī pi ní tām̄bī sēzú, ā ũsīkí kōpivé bōngó rá, ā ũgbākí kōpi. ²³ Kōpi kâ Páulū pi ũgbāā ũnjí ũnjí, ĩ ní kōpi jizú 'bezú jó āngū ũ'yīzú rī agá, ĩ ní lūzú 'bá āngū ũtēepi rī ní, lē ā ũtē kōpi múké múké, kōpi ā ápákí rí ku.

²⁴ Ágō āngū ũtēepi rī 'du tā rī ngaá sū ĩ ní lūú 'i ní rī tīnī, jī kōpi suú jó āngū ũ'yīzú rī agá ágágá 'dāá, úmbé kōpi ā pá ākpāā pētī rú'ba gá.

²⁵ Kā mužú adrií ĩnī ágágá, Páulū pi Sílā be rikí Múngú ri zī, āzini kōpi rikí úngó ngoó Múngú ní, 'bá urukō ĩ ní ũ'yī rī pi rikí tā kōpivé rī yī. ²⁶ Koro dīngídīngí ní āngū ayazú ũkpō be, jó āngū ũ'yīzú rī aya 'i dīngídīngí, jó āngū ũ'yīzú rī vé kēētī ũzīkí ĩ céré kú mgbo, ímvē ĩ ní 'bá rī pi ũ'yīzú rī pi ucekí ĩ céré! ²⁷ Ágō riipi jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī kâ mužú aruú ú'dú gélésī, ĩsú kēētī

jó āngū ũ'yīzú rī vé rī pi ũzīkí ĩ céré kú mgbo, ĩri ní ívé ĩlī āco rī í'dúzú lēzú 'i 'dizú drāzú 'dīisī rá, ā'diātāsīyā ũsū déna 'bá ĩ ní ũ'yī rī pi ápákí céré gí. ²⁸ Páulū ní trezú kīnī, “Lē mī 'dī mi drāá ku! 'Bâ céré anigé.”

²⁹ Ágō riipi jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ní ācí zizú, ĩri ní njuzú fizú jó agá 'dāá, mužú í'dézú Páulū pi ęndrētī gé Sílā be, rú'ba ni yā kpīríkpīrī. ³⁰ Ágō rī ní Páulū pi íjizú ĩfuzú āmvé, ĩri ní kōpi zizú kīnī, “Īmi mávé ambugu rī pi, mâ 'o ā'di, mâ ĩsú rí pangará ānī?”

³¹ Kōpi ní újázú ĩri ní kīnī, “Mí ę'yī Úpí Yēsū ri, mi pangará ĩsú rá, āzini mívé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi pangará ĩsú rá.” ³² Kuru kōpi ní ú'dúkó Úpí vé rī ũlūzú ágó rī ní, āzini 'bá céré ĩrivé 'bētī āsámvú gé rī pi ní. ³³ Īnījā 'dāri gé, ágó jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ní kōpi jizú mužú vūrā āzi gé, ĩri ní kōpivé āzó ē mī ũjizú. Koro ĩ ní ágó rī ní bātízīmū sēzú ĩrivé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi be céré. ³⁴ Ágō rī ní Páulū pi jizú mužú Sílā be ívé āngá 'dāá, ĩri ní ānyāngā sēzú nyazú kōpi ní. Ágō rī ívé 'bá 'bētī āsámvú gé rī pi be céré adrikí āyīkō sī, ā'diātāsīyā ĩ ní Múngú ri ę'yī gí rī sī.

³⁵ Kā mužú adrií drī 'dīni ũ'būtījā rī sī, 'bá tā lī'ba rī pi ní ũgalaku rī pi pēzú mužú ágó jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī vúgá 'dāá, kōpi ní tām̄bī sēzú kīnī, ágó rī ā oyū Páulū pi Sílā be mužú 'dīisī rá. ³⁶ Ágó jó āngū ũ'yīzú rī ũtēepi rī ní 'yozú Páulū pi ní kīnī, “'Bá tā lī'ba rī pi sēkí tām̄bī kīnī, lē ā oyukí ĩmi Sílā be mužú 'dīisī rá. Īmi ícō mužú rá. Īmi mužú tá be kīri.”

³⁷ 'Bo Páulū ní 'yozú ũgalaku rī pi ní kīnī, “'Bâ adrikí dō 'bá Rómā vé niš drāāāsīyā, kōpi ũgbākí 'bâ gúnyá agá, kōpi 'bekí 'bâ jó āngū

§ 16:37 16:37 'Bá Rómā vé rī pi: Lókí Yēsú vé rī gé, 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ru 'bá rī pi āngū āndiāndí gé sī. 'Bá 'dī'bée āsámvú gé, 'bá Rómā vé rī pi mādā, 'bāgú āmbúgú rī kōpi ũtē múké, ā'diātāsīyā kōpi 'bá ívé ni.

ũ'yīzú rī agá, ịsụ líkí drī 'bávé tã kuyé.* Nóni kòpí lèkí 'bà pèé mužú àmvé kírí, 'bá àzi ā nī nyo tã ní ku? Adri 'díní ku! Lè kòpí ẹ ímụkí 'bá ọyụ fūú nòosĩ nĩ."

³⁸ Ūgalaku rī pi ní tã 'dīri jizú ūlūzú 'bá tã lị' 'bá rī pi ní. 'Bá tã lị' 'bá rī pi kà yị kíní, Páulū pi Sílā be 'bá Rómā vé ni pi, sē kòpí ní ūrī. ³⁹ Kòpí ní ímụzú trūngará zizú Páulū pi ẹndrẹtị gé. Kúru kòpí ní Páulū pi jizú fūzú jó āngū ū'yīzú rī agásí àmvé, kòpí mǎzú kíní, lè kòpí ā fūkí kūrú rī agásí rá. ⁴⁰ Páulū pi Sílā be kà ífūú jó āngū ū'yīzú rī agásí, kòpí ní 'dezú mužú Lúdīyā vé āngá, kòpí ịsụkí 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ịrívé āngá 'dǎá, kòpí ní 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí 'dī' 'bée ẹ ẹsị ímbázú. Kòpí ní kúru 'dezú mužú.

17

Páulū vé tị sēngará Tēsālōnikē gá rī

¹ Páulū pi ní ẹlízú mužú Sílā be kūrú Āmīfipólísí vé rī agásí, āzini kūrú Āpōlōniyā vé rī agásí, kòpí ní cazú Tēsālōnikē gá. Yāhūdī rī pi vé Jó Múngú ri Zizú rī kūrú agá 'dǎá anigé. ² Páulū ní fizú Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dǎá, sū ịri ní ríí 'oó nǐjī rī tịnị. Sābátā na, rī tã Búkū Múngú vé rī agá rī ūlūú 'bá rī pi ní. ³ Rī tã Kúrísítō ní ịzāngā nyazú, āzini ịri ní íngázú gōó ídri rú drāngará gálésí rī vé tã ūlūú kíní, "Yēsū má ní ríí ịrívé tã ūlūú nōri, ịri Māsīyā." ⁴ Tã Páulū ní átá rī, 'bá ụrụkọ kòpí āsámvú gé 'dīgé ẹ'yīkí rá, kòpí gōkí Páulū pi ā pámvú ūbī Sílā be. Gīrīkī kárakará Múngú ri ịnjī' 'bá ịnjīnjī rī pi, ūkú ambugu ị ní ịnjī ịnjī kūrú rī agá rī pi be, kòpí újákí ẹsị Yēsū ri ẹ'yīzú rá.

⁵ 'Bo tã 'dīri 'de ambugu Yāhūdī rī pi vé rī pi ẹ ẹsị agá ūnjí. Kúru kòpí ní

'bá jōkónī agá tã be ūnjí rī pi úmúzú, kòpí ní 'bá rī pi ịcīcīkīzú tã ūnjí sī, 'bá rī pi ní rizú útrézú wīnyá kūrú rī agásí. Kòpí ní njuzú mužú Páulū pi ndázú Sílā be Yāsónā vé āngá 'dǎá, ị ịjīkí rí kòpí ímụzú 'bá bītríká rī pi āsámvú gé nōó. ⁶ 'Bo kòpí kà caá 'bá 'dī' 'bée ịsụ 'dǎlé kuyé, kòpí ní Yāsónā pi ruzú 'bá ụrụkọ' 'bée Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi be, ịjizú ūgalaku kūrú agá 'dǎlé rī pi ẹndrẹtị gé, kòpí ní útrézú ụ' 'dúkọ be ụrụ 'dǎá kíní, "Āgō 'bá rī pi ẹ drī iza' 'bá vū drīgé sī céré rī pi, nóni kòpí ịcákí kpá kuú nō, ⁷ Yāsónā ẹ'yī kòpí ịvé āngá. Kòpí ārēvú céré nōkí tǎimbị 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī* ní ūtījī rī rá, kòpí kíní, 'bāgú āzi anigé, rụ ni Yēsū 'i." ⁸ Ūgalaku rī pi 'bá bītríká rī pi be, kòpí kà tã 'dīri yị, kòpí ẹ ẹsị ve rá. ⁹ Kúru ūgalaku rī pi lèkí Yāsónā pi 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi be, kòpí ā sēkí mūfēngā ị drī jezú ānị, ị ọyukí rí kòpí mužú.

Páulū pi mụkí Sílā be Bēreyā gá

¹⁰ Āngū rī kà nị, 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní Páulū pi pēzú mužú Sílā be Bēreyā gá. Kòpí kà caá 'dǎlé, kòpí ní fizú Yāhūdī rī pi vé Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dǎá. ¹¹ 'Bá Bēreyā vé rī pi múké, ndē 'bá Tēsālōnikē vé rī pi rá, ā'diātāsīyā kòpí 'bākí úvá rizú ụ' 'dúkọ múké Páulū ní ūlūú rī yizú. Ụ' 'dú ālu ālu, kòpí rikí tã ị ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī lǎá, kòpí lèkí nījī dō tã Páulū ní átá rī tã áda. ¹² Yāhūdī kárakará ẹ'yīkí Yēsū ri rá, āzini ūkú ambugu Gīrīkī vé ị ní ịnjī ịnjī rī pi āgō Gīrīkī vé rī pi be, kòpí ẹ'yīkí Yēsū ri rá.

¹³ Yāhūdī Tēsālōnikē gá rī pi kà yị kíní, Páulū ri tị Múngú vé rī sē Bēreyā gá 'dǎlé, kòpí ní kpá 'dezú mužú 'dǎlé 'bá bītríká rī pi ịcīcīkīzú, kòpí ā 'okí rí Páulū pi ūnjí. ¹⁴ Koro 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní Páulū

* **16:37** 16:37 Tǎimbị Rómā vé rī ā'yī ku ị ní 'bá Rómā vé rī gbázú ịsụzú líkí drī ịrívé tã kuyé.

* **17:7** 17:7 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rī: Ịri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndiāndi rī pi agá rī pi drīgé, āngū Yūdáyā vé rī drīgé, āngū Gālíláyā vé rī drīgé, āzini āngū Yāhūdī rī pi vé rī drīgé. 'Bá Rómā vé rī pi ịvé 'bāgú āmbúgú rī zị ịvé tị sī Kāyísarā.

ri pēzú mužú yī tị gé 'dāá, 'bo Sílā pi Tīmōtéyō be áwíkí adrii Bēreyā gá 'dāá. ¹⁵ 'Bá Páulū ri jì 'bá rī pi jìkí Páulū ri caá Ātēnesī gé, Páulū ní eziú kōpi ní kīnī, lē kōpi ā újákí ī mužú lūú Sílā pi ní Tīmōtéyō be, kōpi ē ímúkí 'í vúgá sī mbēlē.

Páulū sē tị Múngú vé rī Ātēnesī gé

¹⁶ Páulū kā rií Sílā pi ūtēé Tīmōtéyō be Ātēnesī gé 'dālē, ẹsị ní ịsú ịzāngā, ịri ní ngá ī ní údé múngú rú rī pi ndreé kūrú agá 'dāá kárakarā rī sī. ¹⁷ Ịri ní fizú Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dāá, rizú átázú Yāhúdī rī pi ní, āzini 'bá adri 'bá Yāhúdī rú ku Múngú ri ịnjī 'bá rī pi ní. Ụ'dú ālu ālu ri kpá átá 'bá jōkōnī agá 'dālē rī pi ní.

¹⁸ Ngúlúmū tā nī 'bá ambamba ī ní zị Ẹpíkúrīyā, āzini ī ní zị Sītóyīkī rī 'bá āngū ímbá 'bá rī pi í'dókí rií āgátá gāá Páulū be.

Urụkọ 'bée rikí 'yoó kīnī, "Tā ágó 'dīri ní rií átá ífífí ākó 'dīri ā'di?"

Urụkọ 'bée kīnī, "Índrészú ịri ri tā Múngú túngú 'bá urụkọ 'bée vé ni ā tā átá." Kōpi átákí 'dīni, ā'diātāsīyā Páulū ri ụ'dúkó múké Yēsū vé rī ūlūú, āzini ri Yēsū vé íngángará gōó ídri rú rī vé tā ūlūú.

¹⁹ Kúru kōpi ní Páulū ri jizú mužú pá tuzú 'bá ī úmú 'bá tā lị 'bá ī ní zị Ārēpágō rī pi ẹndrẹtị gé, kōpi ní 'yozú ịri ní kīnī, "Lē mī ūlū 'bá ní tā ú'dí mī ní rií ímbá 'dīri, ịri tā ngóni ni? ²⁰ Tā mī ní rií átá 'dīri, ọ'ụ 'bá bị gé nōó ū'dū be túngú, 'bā úvá be lészú tā 'dīri nịzú."

²¹ ('Bá Ātēnesī vé rī pi jākā ímú 'bá adri 'bá 'dālē rī pi be, kōpi rikí átá tā ī ní ímbá ú'dí 'dīri vé tā sī, kōpi rikí bị 'bāá tā rī yizú ānī.)

²² Kúru Páulū ní ngazú pá tuzú 'bá ī úmú 'bá ī ní zị Ārēpágō rī pi ẹndrẹtị gé, ịri ní 'yozú kīnī, "Īmi 'bá Ātēnesī vé 'dī 'bée, á ndre ĩmi 'bākí ẹsị céré rizú múngú rī pi ịnjizú.

²³ Ā'diātāsīyā má kā rií ẹcị kūrú ĩmivé rī agásī, á ndre ngá ĩmi ní

rií ịnjī múngú rú rī pi kárakarā, á ndre vūrā rōbōņō zāzú rī vé ālu, sīkí rụ 'bá ni gé, MÚNGÚ Ī NÍ NỊ KUYÉ NÍ NÍ. Múngú ĩmi ní rií ịnjī, ĩmi ní nị kuyé 'dīri, á lē ĩmi ní tā ni ūlūú.

²⁴ Múngú vū gbiipi, āzini ngá vū drịgé rī pi gbiipi céré rī, ịri Úpí 'bū pi rụpí vū be rī. Múngú adri jó bá áda ní sị rī agá ku. ²⁵ 'Bá āzi ícōpi ịri ē ịzā koopi tā āzi sī 'dāáyo, tā āzi ịri ní lēé 'bá āzi vúgá ni 'dāáyo. Ịri ri 'bá ní ídri sē nī, ẹvīvī sē nī, āzini ịri ri 'bá ní ngá rī pi ārēvú sē céré nī.

²⁶ 'Bá Múngú ní gbií vū drịgé nōgó rī pi, kōpivé úri íbí ịfūú 'bá ālu rụ 'bá gá, kōpivé úyú ā ayi rí vū drịgé sī céré. Ụtị sá kōpi ní adrizú rī, āzini vūrā kōpi ní adrizú rī kú ịnógósị gí.

²⁷ "Múngú 'o tā 'dīri 'dīni, 'bá rī pi ā ndākí rí 'i, 'bá rī pi ā rikí rí āngū rī ọmvú mužú drị sī, kōpi ē ịsúkí rí 'i ānī. 'Bo Múngú vū 'bā ālu ālu rụ 'bá gá sī rará rú kuyé. ²⁸ "Bá ní adrii ịri agá rī sī, ịri ri 'bá ní ūkpō sē adrizú ídri rú, ẹcị tuzú, āzini 'bá ní adrizú anigé ānī.' Úngó ĩmi ní sī rī pi urụkọ agá, lū 'bá ní kīnī, "Bā anjī ịrivé ni.'

²⁹ "Sū 'bá ní adrii anjī Múngú vé ni rī tịni, lē 'bā rikí ụsụú 'yozú kīnī, Múngú ri ngá ī ní údé dábū sī, aya ọgụ 'bá ọgụ ọgụ ni pi sī, dōku írā sī ni 'dīni ku, Múngú adri ngá ī ní údé drị sī ni ku. ³⁰ Ọtú 'bá ní drī tā nịzú kuyé rī gé, Múngú ụsū 'bá drịgé ūnjí kuyé. 'Bo nóni Múngú lē 'bá rī pi ārēvú céré āngū rī pi agásī ā újákí ẹsị. ³¹ Múngú útú ụ'dú 'í ní lészú 'bá rī pi vé tā lizú pịrị vū drịgé nōgó rī gí, ịri Yēsū ri ịpē ímú 'bá rī pi vé tā lị nī. Múngú i'da 'bá ní tā 'dīri lüzú kīnī, ịri tā áda, ịri ní Yēsū ri ingáá gōó ídri rú drāngará gálésīla rá rī sī."

³² 'Bá rī pi ká tā Páulū ní 'yoó, Yēsū drā, íngá gōó ídri rú drāngará gálésīla rá 'dīri yī, 'bá urụkọ 'bée rikí guú ānī gugu, 'bo urụkọ 'bée kīnī, "Lē mī ūlū tā 'dīri dī, 'bá lēkí yī." ³³ Páulū ní ngazú fuzú 'bá ī

ni zịi Ārēpágō rī pi āsámvú gé sī.
³⁴ 'Bá rī pi ā ụrụkọ újákí ẹsị Úpí ri ẹ'yǐzú rá, kọpi újákí ị ícá 'bá Páulū ā pámvú ūbǐ' 'bá ni pi. Kọpi āsámvú gé 'dāá, 'bá rī ālu ni Dīyōnísīyō 'i, Dīyōnísīyō ri 'bá ị úmú' 'bá ị ní zịi Ārēpágō rī pi vé ógụpị, 'bá rī āzi ūkú ị ní zịi Dāmári 'i, 'bá ụrụkọ' 'bée be.

18

Páulū sē tị Múngú vé rī Kōrínitō gá

¹ Kúru Páulū ní ngazú fūzú kūrú Ātēnēsī vé rī agásī, ịri ní 'dezú muzú Kōrínitō gá. ² Páulū ca mụyú Yāhūdǐgú āzi ịsụ 'dālé, rú ni Ákúwílā 'i, tǐkí ịri āngū Pónitō vé rī agá, kọpi ímúkí drī ūkú ni Pírísílā be ú' dí rú Ítālīyā gélésíla, ā'diātāsīyā 'bāgú Kālāwūdīyō sē tǎimbị 'bá Yāhūdǐ vé rī pi ní kǐnī, lē kọpi ārēvú céré ā fūkí Rómā agásī rá. Páulū mụ kọpi ndreé, ³ ịsụ kọpivé ẹzị rizú māsámā údézú ni, sū Páulū ní rií māsámā údé rī tịni. Kúru Páulū ri adrii kọpi be trụ, kọpi úmúkí ị rií ẹzị rī ngaa trụ. ⁴ Sābātā ālu ālu, Páulū ri 'bá rī pi ímbá Jó Múngú ri Zizú rī agá 'dāá, ri Yāhūdǐ rī pi úbé Gịrịkǐ rī pi be, kọpi ẹ ẹ'yǐkí rí Yēsū ri.

⁵ Sílā pi ká ímú Tīmōtéyō be āngū Mākēdōnīyā vé rī gé 'dāásī, kọpi ká ícá Kōrínitō gá nōlé, Páulū 'bā ẹsị rizú tị Múngú vé rī sēzú sā céré, ri ūlū Yāhūdǐ rī pi ní kǐnī, Yēsū ri Kúrísitō. ⁶ 'Bo Yāhūdǐ rī pi ọwụkí tị Páulū ní sēé 'dīri rá, kọpi u'dakí Páulū ri rá. Páulū ní fúrúndị ịvé bōngó rụ' 'bá gá rī yazú, lūzú kíní, 'i gā kọpi sī. Ịri ní 'yozú kọpi ní kǐnī, "Ìmivé āri ā ngo ìmi drǐgé! Ícókí mǎ rú zịi ānị ku! Ídózú āndrū sī muzú drǐdrǐ, ma 'de mụ adri 'bá adri' 'bá Yāhūdǐ rú ku rī pi āsámvú gé."

⁷ Páulū ní fūzú Jó Múngú ri zizú rī agásī, ịri ní muzú fizú Títōsǐ Yúsītō* riipi Múngú ri ịnjǐpi rī vé jó agá. ⁸ Kúrísípō ị ní 'bāá drǐkoma rú Jó

Múngú ri Zizú rī ūtēepi rī pi ívé 'bá 'bētǐ āsámvú gé rī pi be, ẹ'yǐkí Úpí ri rá. 'Bá kárakarā Kōrínitō gá 'dālé rī pi yíkí tị Páulū ní sēé rī, kọpi ẹ'yǐkí Úpí ri rá, sēkí kọpi ní bātízīmū rá.

⁹ Ịnịná āzi sī, Úpí Yēsū ní átázú Páulū ní urobí agá kǐnī, "Mí 'o ǔrǐ sī ku, 'í sē tị Múngú vé rī muzú, lē mǐ újǐ kírǐ ku. ¹⁰ Ma mǐ ūtē rá, 'bá āzi ícó mǐ 'oó ūnjǐ ālunāni ku, ā'diātāsīyā 'bá mǎvé ni pi kárakarā anigé kūrú nōri agá." ¹¹ Páulū adri caá Kōrínitō agá 'dāá ílǐ ālu ẹlǐ sī, ri ú'dúkọ Múngú vé rī ímbá 'bá rī pi ní.

¹² Lókí Gálīyō ní adrizú gávānā rú āngū Ākáyā† vé rī agá rī gé, Yāhūdǐ rī pi ā ụrụkọ úmúkí ị Páulū ri ruú, kọpi jíkí ịri pá tuú gávānā ẹndrētǐ gé, ā lǐ rí ịrivé tā. ¹³ Kọpi ní 'yozú kǐnī, "Ágó nōri ri 'bá rī pi ẹ drǐ úcǐ, kọpi ẹ ịnjǐkí rí Múngú ri sū 'bávé tǎimbị ní lēé rī tịni ku."

¹⁴ Páulū ká lēé kōdō átá, Gálīyō ní 'yozú Yāhūdǐ rī pi ní kǐnī, "Ìmi Yāhūdǐ 'dǐ' 'bée, tā ìmi ní Páulū ri tōzú rǐ, ịdǐ té dō ālǐ, āzini 'o dō tā ūnjǐ, ma té ícó ìmivé tā yǐ rá. ¹⁵ 'Bo tā rī ní adrií átángá Páulū ní átá rī vé tā, rú vé tā, āzini ìmivé tǎimbị vé tā rǐ sī, lē ìmi útúkí ìmi āsámvú gé sī útútú, átángá 'dǐ' 'bée sī, á lǐ tā ānǐ Páulū drǐgé ku." ¹⁶ Kúru ịri ní kọpi drozú fūzú jó tā lizú rī agásī āmvé. ¹⁷ Kọpi ní Sōsītēnǐ adriipi drǐkoma rú Jó Múngú ri Zizú rī agá rī ruzú, kọpi ní rizú ịri fuzú jó tā lizú rī ẹndrētǐ gé 'dǐgé. 'Bo tā ni fi Gálīyō agá 'dāá ālunāni kuyé.

Páulū újǎ 'i gōó Ānītīyókā gá āngū Sírīyā vé rī agá

¹⁸ Vúdrǐ ni gé, Páulū gō adrií Kōrínitō gá 'dālé ú'dú kárakarā. Ịri ní kúru 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ' 'bá gí rī pi kuzú, ịri ní tuzú kúlúmgbá agá, ịri ní 'dezú muzú āngū Sírīyā vé rī gé, Pírísílā pi Ákúwílā be, kọpi 'dekí mụyú Páulū pi be trụ. Kọpi ní drǐ

* **18:7** 18:7 Títō: Títō adri Yāhūdǐ ku. † **18:12**

18:12 Ākáyā: Kūrú Kōrínitō vé rī āngū Ākáyā vé rī agá.

mụzú kuyé rĩ gé, Páulũ sê 'î drĩ'bí rée rá, sê rée Kēnikūriyā gá 'dāá, ā'diātāsīyā ìri ní ũyō sōó Múngú ẹnreṭi gé gí rĩ sī. ¹⁹ Kòpi ká mụú caá Ēfēsō gá 'dāá, Páulũ ní Pīrīsílā pi kuzú Ákúwílā be, ìri ní 'dezú fizú Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dāá ọ'dúkùlẹgúsī, kòpi ní 'dózú átázú Yāhūdī rĩ pi be. ²⁰ Yāhūdī rĩ pi mākí kōdō ìri kīnī, ā adri caá ì be lókí be āco, 'bo Páulũ ā'yī kuyé. ²¹ Páulũ ká lée 'deé mụú, ìri ní 'yozú kòpi ní kīnī, "Múngú lē dō rá, ma ìgō ìmi vúgá nōó rá." Kúru ìri ní tuzú kúlúmgbá agá Ēfēsō gá 'dāgá, ìri ní 'dezú mụzú. ²² Páulũ ká mụú caá kūrú Sizeriyā vé rĩ gé, ìri ní ísízú vūgá, ìri ní 'dezú mụzú 'bá Yēsū ri ẹ'yī'ba gí Yērūsālémā gá 'dālé rĩ pi ẹzizú. Kúru ìri ní agazú mụzú kūrú Ānītīyókā† vé rĩ gé 'dāá.

²³ Páulũ adri Ānītīyókā gá 'dāá ụ'dú kárakará. Vúdrī ni gé, ìri ní 'dezú mụzú āngū Gālātīyā vé rĩ gé, āzini Pūrūgiyā vé rĩ gé, ri ẹcī 'bá Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rĩ pi úndré āngū 'dī'bée agásī, ri 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'ba rĩ pi ẹ ẹsī ímbá, kòpi ā adrikí rí ũkpó ũkpó ívé ẹ'yīngará agá.

²⁴ Yāhūdīgú āzi rụ ni Āpólō 'i, tiki ìri Ālěkīzāndāriyā gá, ìri ní ícázú Ēfēsō gá. Ímbákí ìri Búkū Múngú vé rĩ sī, nī tā ni ambamba. ²⁵ Ímbákí ìri ní tā Úpí Yēsū vé rĩ rá, āní sē ri tā Yēsū vé rĩ ímbá 'bá rĩ pi ní úvá sī, ímbá tā rĩ múké múké. 'Bo bātízīmū 'yéná ìri ní nīí rá rĩ, ìri bātízīmū Yūwánī ní sēé rĩ. ²⁶ Āpólō ní 'dózú tị Múngú vé rĩ sēzú ụrī ákó Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dāá. Pīrīsílā pi Ákúwílā be ká tị ìri ní sēé 'dīri yi, kòpi ní ìri zizú mụzú ívé āngá, kòpi ní tā Múngú vé rĩ vé ífífí ũlúzú ìri ní múké múké.

²⁷ Āpólō ká lée 'deé mụú āngū Ākáyā vé rĩ gé 'dāá, 'bá Yēsū ri ẹ'yī'ba gí Ēfēsō gá rĩ pi ímbákí ìri ẹ ẹsī, kòpi sīkí kòkòbī sēé 'bá Yēsū ā

pámvú ũbī'ba Ākáyā gá 'dālé rĩ pi ní kīnī, lē kòpi ẹ ẹ'yīkí Āpólō ri múké. Āpólō vé cangará 'dālé rĩ ko 'bá Yēsū ri ẹ'yī'ba ẹsī múké Múngú vé rĩ sī rĩ pi ẹ ízā ambamba. ²⁸ Āpólō 'í'dó ríí āgátá gāá Yāhūdī rĩ pi be ũkpō sī gúnýá agá, ri tā Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ ũlúú kòpi ní, lúzú 'yozú kīnī, Yēsū ri Kúrísítō.

19

Ezị Páulũ ní ngaa Ēfēsō gá rĩ

¹ Āpólō ká ríí adrií Kōrínítō gá 'dālé, Páulũ ní ẹlizú mụzú āngū rĩ agásī, ìri ní cazú Ēfēsō gá. Ca mụú 'bá Yēsū ā pámvú ũbī'ba ni pi ísú 'dālé. ² Páulũ ní kòpi zizú kīnī, "Sā ìmi ní Yēsū ri ẹ'yīzú rĩ gé, Índrī Uleteré rĩ ású nyo ìmi rá?"

Kòpi ní 'yozú kīnī, "Índrī Uleteré rĩ ású 'bá kuyé, 'bá yīkí 'yozú kīnī Índrī Uleteré anigé 'díní kuyé?"

³ Kúru Páulũ ní kòpi zizú kīnī, "Bātízīmū ì ní sēé ìmi ní rĩ, ìri bātízīmū ngōri?"

Kòpi ní újázú kīnī, "Bātízīmū ì ní sēé 'bá ní rĩ, Yūwánī ní tā ni ímbá rĩ."

⁴ Páulũ ní 'yozú kīnī, "Bātízīmū Yūwánī ní sēé rĩ, ìri ẹsī újázú āní ũnjīkānyā agásī. Yūwánī 'yo 'bá rĩ pi ní kīnī, lē kòpi ẹ ẹ'yīkí 'bá úmvúlésī ímúpi 'i vúdrī gé rĩ, 'bá úmvúlésī ímúpi rĩ Yēsū 'i."

⁵ 'Bá rĩ pi ká tā Páulũ ní 'yoó 'dīri yi, vúdrī ni gé, ì ní kòpi ní bātízīmū sēzú Úpí Yēsū ā rụ sī. ⁶ Páulũ ká drī tị kòpi drīgé, Índrī Uleteré rĩ ní kòpi ásúú, kòpi ní rizú átázú tị āndīāndí ni pi sī, āzini kòpi ní rizú tā Múngú ní ũlúú kòpi ní rĩ ũlúzú 'bá rĩ pi ní. ⁷ 'Bá Índrī Uleteré rĩ ní ású rĩ pi vé kālāfe ri ícọ ca mụdrī drī ni ìrī rá.

⁸ Páulũ fi Jó Múngú ri Zizú rĩ agá 'dālé, ri tị Múngú vé rĩ sēé ụrī ákó caá mbāá na, ri kòpi úbé, ũlú kòpi ní mālūngā Múngú vé rĩ ā tā, kòpi ẹ ẹ'yīkí rí tā 'í ní ũlúú rĩ bēnī. ⁹ 'Bo

† 18:22 18:22 Kūrú Ānītīyókā: Kūrú Ānītīyókā 'dīri āngū Sírīyā vé rĩ agá.

Yāhūdī rī pi urukọ ẽ drī ícá ũkpó ũkpó, kọpi gākí tã Páũlũ ní ímbá rī sī, kọpi átákí ũnjí Yēsũ vé tã sī gúnyá agá. Páũlũ ní kọpi kuzú. Īri ní ngazú mužú jó Tēránã vé ĩ ní rizú āngũ ímbázú rī agá 'dãá, jì 'bá Yēsũ ã pámvú ũbī' 'bá rī pi mužú 'í vúgá sī ĩndī. Ү'dú ̃lu ̃lu, ri 'bá rī pi ímbá jó Tēránã vé rī agá 'dãá. ¹⁰ Páũlũ ímbá 'bá rī pi caá 'dãlé ílí ĩrī, Yāhūdī rī pi, āzini Ğíríkí adri' 'bá āngũ Ẹzīyã vé rī agá rī pi yíkí ú'dúkọ múké Úpí Yēsũ vé ĩ ní ũlũú 'dĩri rá.

¹¹ Múngú sē Páũlũ ní ũkpō āmbúgú tã āyāzú āyāyã ni pi 'ozú. ¹² 'Bá rī pi rikí Páũlũ vé lãmbá, āzini bōngó ĩri ní suú 'í bēdrī gé rī pi jì muṣú 'bãá 'bá drã be rī pi ã rú' 'bá ulózu āní, kọpivé drã de āní rá, āzini ĩndrī ũnjí rī pi fúkí kọpi drīgē sī rá.

¹³ Yāhūdī urukọ rikí ẹcì kūrú rī pi agásí, kọpi lēkí ĩndrī ũnjí rī pi* údró fūú 'bá rī pi drīgē sī. Kọpi ũ'bíkí rií ĩndrī ũnjí rī pi údró Yēsũ ã rú sī. Kọpi rikí 'yoó kīnī, “Yēsũ Páũlũ ní rií átá ĩrivé tã sī 'dĩri ã rú sī, ĩmi ĩndrī ũnjí rī pi, ĩmi fúkí 'bá rī pi drīgē sī rá.” ¹⁴ Anjì āgō ẹzīrī Sēkévã vé rī pi rikí tã 'dĩri 'oó nī. Sēkévã ri Yāhūdī rī pi vé átálágú atala rī pi drīgē rī. ¹⁵ Ү'dú ̃lu, kọpi kã lēé ĩndrī ũnjí droó ágó āzi drīgē sī, ĩndrī ũnjí rī ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Á nī Yēsũ ri rá, á nī kpá Páũlũ ri rá, 'bo ĩmi ã'di pi?”

¹⁶ Ágó ĩndrī ũnjí be rī ní wazú kọpi ruzú ọjōgō sī, ndē kọpivé ũkpō rá. Fụ kọpi ũnjí ũnjí, kọpi ápákí ũfũú jó rī agásí āmvé 'dãá rú' 'bá be ule, āri ri raá kọpi ã rú' 'bá gá sī. ¹⁷ Yāhūdī, āzini 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku adri' 'bá Ẹfēsō gá rī pi kã tã 'dĩri yī, őrī fụ kọpi ambamba, sē kọpi ĩnjíkí Úpí Yēsũ vé rú āní ambamba. ¹⁸ 'Bá kárakarã Yēsũ ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ũlũkí ívé tã ũnjí ĩ ní 'oó rī pi rá gúnyá agá. ¹⁹ 'Bá kárakarã ándúrú adri' 'bá újógú rú rī pi úmúkí

ívé búkũ ũjōgũ vé rī pi, kọpi ĩjíkí zãá gúnyá agá 'bá rī pi ẹndrẹti gé 'dĩgē. Kọpi kã mũfēngã ĩ ní búkũ rī pi jezú rī lãá, ājē ni mũfēngã fífí ẹnjĩpi ẹnjĩnĩ élifũ pũkú tōwú (50,000). ²⁰ Kúru ú'dúkọ Úpí vé ĩ ní ũlũú rī, ayi mužú āngũ rī pi agásí céré, ũkpō be ambamba.

²¹ Tã 'i ngaápi 'dĩri ã vùdrī gé, Páũlũ ũsũ kīnī 'í lē 'deé muṣú Yērúsálémã gá, 'i ẹlì mužú trãá āngũ Mākēdōniyã vé rī agásí, āzini āngũ Ākáyã vé rī agásí. Īri ní 'yozú kīnī, “Á ca dō 'dãlé gí, á lē kpá 'deé muṣú 'bá Rómã vé rī pi ndreé.” ²² Īri ní ívé 'bá ĩrī ri' 'bá 'í ĩzã ko' 'bá rī pi pēzú mužú Mākēdōniyã gá 'dãlé, 'bá rī Tīmōtéyō pi Ẹrésītō be, áwí ívé rī adrii āngũ Ẹzīyã vé rī gé 'dãlé lókí be mādã.

'Bá rī pi ĩgānyākí ũnjí ũnjí Ẹfēsō agá 'dãá

²³ Lókí 'dãri gé, 'bá rī pi ĩgānyākí ũnjí ũnjí Úpí vé tã ĩ ní ũlũú rī sī. ²⁴ Ágó āzi ũndógó riipi aya dīpi ni, rú ni Dēmētīriyō 'i, ĩri ri aya ọgú' 'bá ọgúọgũ ni pi dī múngú ũkú rú ĩ ní zī Ātémī rī vé jó sīzú āní, 'bá ẹzī nga' 'bá ĩri be trú rī pi ri mũfēngã ịsú ambamba. ²⁵ Dēmētīriyō ní ívé 'bá ẹzī vé rī pi zízú ímúzu 'í vúgá nōó, zì kpá 'bá ri' 'bá ẹzī ̃lu ̃lu 'dĩri nga' 'bá rī pi ímúzu ĩndī, ĩri ní 'yozú kọpi ní kīnī, “Ágō 'dĩ' 'bée, ĩmi nīkí rá mũfēngã 'bá ní ịsú āmbúgú nōri, 'bá ịsúkí ẹzī 'bá ní rií ngaá nōri sī. ²⁶ Sũ ĩmi ní ndreé, āzini ĩmi ní yī rá rī tīni, ágó Páũlũ 'dĩri í'dó 'bá rī pi ẽ drī úcì kīnī, múngú ĩ ní údé drī sī 'dĩri, adri múngú áda kuyé, úcì 'bá kárakarã pi ẽ drī 'í'dózú Ẹfēsō gá, cīngbã cazú āngũ Ẹzīyã vé rī agásí céré. ²⁷ 'Bá rī pi céré ímú átá ẹzī 'bávé nōri ã tã sī ũnjí. Kọpi gōkí jó múngú ũkú rú Ātémī 'dĩri vé rī ĩnjĩ ku, múngú 'dĩri í'dókí ĩri ĩnjĩ

* **19:13** 19:13 ĩndrī ũnjí rī pi: ĩndrī ũnjí rī pi ándúrú mālāyíkã Múngú vé ni 'bũ gé 'dãá, kọpi nōkí tãmbi Múngú vé rī, Sātánã ri kọpivé āmbúgú. Múngú ídró kọpi 'bũ gé 'dãásí vùgá nōó, kọpi gōkí ufuú ĩndrī ũnjí, kọpi ri 'bá rī pi ní ìzàngã sē vù drīgē nōgó. 'Í lã l'dangará 12:7-9.

āngū Ẹzīyā vé rī agásī céré, cazú vū drīgé sī céré. 'Bávé múngú adriipi āmbúgú 'dīri, tā ni ri ímú āvī 'bá rī pi agásī rá."

28 'Bá ẹzī nga'bée rī pi kâ tā 'dīri yīi, kôpi ā 'a ve rá, kôpi í'dókí rií útré ú'dúkó be ọrụ 'dāá kīnī, "Ātémī ri āmbúgú 'bá Ẹfésō vé rī pi vé ni!"

29 Kā muṣú adrii mādā, 'bá kūrú agá rī pi céré ngakí rií útré. 'Bá rī pi ní Gáyō pi ruzú Ārīsītārúkō be, njuzú muzú kôpi be vūrā 'bá rī pi ní rizú ī úmúzá ávī ndrezú rī gé 'dāá. 'Bá ịrī 'dī'bée ímúkí Páülū pi be trú Mākēdōnīyā gá 'dāásī. 30 Páülū lē kōdō muṣú 'i i'daá 'bá bītríká rī pi ẹndrẹti gé 'dāá, 'bo 'bá Yésū ā pámvú ūbī'bá rī pi ugakí ịri sī. 31 Ūgalaku ọrụkọ āngū 'dāri agá adri'bá Páülū vé ūndī rī pi, kôpi ní ú'dúkó pēzú muzú Páülū ní, kôpi mākí ịri kīnī, ā mu vūrā ávī úndrészú rī gé 'dāá ku.

32 'Bá ī úmú'bá rī pi ní í'dózú útrézú ú'dúkó be ọrụ 'dāá, kôpi rikí útré lẹti be āndiāndí. 'Bá rī pi ē drī ábá céré céré, kôpi nīkí kuyé 'yozú kīnī, ī úmúkí ī vūrā 'dāri gé ā'di 'oó. 33 Yāhūdī rī pi ní Ālēkīzándā ri zezú muzú pá tuzú ī ẹndrẹti gé 'dāá, kôpi ní 'yozú ịri ní kīnī, "Mí ūlū 'bá ní mívé tā." Ālēkīzándā ní drī 'bázú 'bá rī pi ā újíkí kírí, 'i ūlū rí tā 'i ngaápi rī. 34 'Bo 'bá rī pi kâ nīi amá 'yozú kīnī, Ālēkīzándā ri Yāhūdīgú, kôpi ní í'dózú útrézú ú'dúkó be ọrụ 'dāá kīnī, "Ātémī ri āmbúgú 'bá Ẹfésō vé rī pi vé ni!"

35 Ūgalaku riipi tā kūrú rī vé rī sīipi rī ní 'bá rī pi ugazú újízú kírí, ịri ní 'yozú kīnī, "Īmi 'bá Ẹfésō vé 'dī'bée, 'bá āngū nōri agá rī pi ārevú céré nīkí rá 'yozú kīnī, 'bá ri jó múngú Ātémī vé rī ūtē nī. Kôpi nīkí rá 'yozú kīnī, ịrá í'dépi 'bū gélésīla rī, í'dé vūrā nōri gé, 'bá rī pi ní rií ịnjīi múngú Ātémī rú 'dī. 36 Tā 'dīri ịri tā áda, 'bá āzi ícọ gāá ku, lē ịmi

adrikí kírí, ā 'dekí tā gá mbēlējá ku.

37 Āgō ịmi ní ịjī nō'bée ūgūkí ngá 'bávé jó múngú vé rī agá rī kuyé, kôpi u'dakí kpá 'bávé múngú Ātémī ri kuyé. 38 Dēmētīrīyō pi ívé 'bá ẹzī vé rī pi be, dō kôpi tā be anigé 'bá 'dī'bée be, jó tā lizú rī anigé, 'bá tā lī'bá rī pi kpá anigé, kôpi tā rī lī nī. 39 'Bo dō tā āzi ịmī ẹsị agá túngú ni anigé ịmi lēkí átá, 'bá ri 'bá tā ūsū 'bá kūrú agá rī pi ícọ tā 'dīri útú nī. 40 Tā 'bá ní ịgānyāzú ú'dú āndrū rī agá nōri, ịri sē ī tā lī ānī 'bá drīgé. 'Bá ícókí 'bā úná tā 'dīri agásī bā ku, ā'diātāsīyā tā 'bá ní ịgānyāzú 'dīri vé ífífí 'dāáyo." 41 Ūgalaku rī kâ tā 'dīri 'yoó 'dīni, ịri ní kúru 'yozú kīnī, 'bá rī pi ā ayikí 'dīisī rá.

20

Páülū ẹlì muzú āngū Mākēdōnīyā vé rī agásī, āzini Ğīrīkī vé rī agásī

1 Ịgānyāngará 'bá rī pi ní rizú útrézú 'dīri kâ újī, Páülū ní 'bá Yésū ā pámvú ūbī'bá rī pi zizú ímúzá 'i vúgá nōó, ịri ní kôpi ẹsị ímbázú. Ịri ní 'yozú kīnī, mōdó ịmi ní, ịri ní kúru 'dezú muzú āngū Mākēdōnīyā vé rī gé. 2 Páülū ri ẹcị muzú kūrú rī pi agásī, ri 'bá Yésū ri ẹ'yī 'bá gí rī pi ē ẹsị ímbá muzú, kúru ịri ní cazú āngū Ğīrīkī* vé rī gé, 3 adri caá 'dāá mbāá na. Páülū útú 'i lēzú muzú Sírīyā gá kúlúmgbá sī, 'bo Yāhūdī rī pi ní ịri ā tā líi rī sī, ūsū, gō 'i újá, 'dú lẹti ẹlīpi muzú āngū Mākēdōnīyā vé rī agásī rī.

4 'Bá mu'bá Páülū be trú rī pi, Sōpátā Páyírāsī mvọpi íngápi Bērýā gá rī 'i, Ārīsītārúkō 'i, Sēkúndā 'i, 'bá 'dī'bée íngakí Tēsālōnīkē gá, Gáyō 'i, Tīmōtáyō 'i, 'bá 'dī'bée íngakí Dērēbē gá, Tūkíkō 'i, Tōrōfīmū 'i, 'bá 'dī'bée íbíkí íngá āngū Ẹzīyā vé rī agá. 5 'Bá 'dī'bée 'dekí muzú drīdrī, kôpi muṣú 'bā tēe Tūrówā gá. 6 Ú'dú ī ní Ūmụ Pángá ni 'Bāá Údrá ku rī nyazú rī ā vudrī gé,

* 20:2 20:2 Āngū Ğīrīkī vé rī: Índrészú Páülū 'de muṣú kūrú Kōrínītō vé rī agá, āngū Ākáyā vé rī agá. Ākáyā ri āngū Ğīrīkī vé rī agá.

'bá ní tuzú kúlúmgbá agá Pīlīpóyī gé 'dāgá, 'bá ní 'dezú mužú. 'Bá tuki ẹ̀cì caá ụ'dụ tọwụ, 'bá cakí muú kọpi ịsú Tūrówā gá, 'bá adrikí caá 'dāá ụ'dụ ẹ̀zịrị.

Ingakí Ēwūtíkō ri gōo idri rú drāngárá gálésī kūrú Tūrówā vé rī agá

⁷ Kā muú adrií ụ'dụ Sābátā vé rī gé ūndrésī, 'bá ní 'bā úmúzá céré vūrā ālu gé pánga Úpí vé rī nyangárá gá. Páulū ní í'dózú tị sēzú 'bá rī pi ní, drū 'díní, ịri ní lēé muúmu rī sī, sē tị rī caá cīmgbá ịnịná ágágá. ⁸ Ū'yūkí lámā kárakará jó 'bá ní tuzú úrízú urugégé rī agá 'dāá. ⁹ Páulū ká rí tị rī sēé mužú sá be āco, kẹ́rimvá Ēwūtíkō úrí ívé rī kú sūbā gá, 'de ụ'dụ gé kpílíkplí, ịri ní í'dézú jó ā 'a na urugégé rī gé 'dāásī vūgá nōó. 'Bá rī pi ká ịri ingáá, ịsú ākūdē drā gí. ¹⁰ Páulū ní ịsízú ímúzá uru 'dāásī vūgá nōó, ịri ní ọvūzú, u'dezú āvū rī ruzú, ịri ní 'yozú kīnī, "Īmi újíkí kírí, 'bá āzi ā ngo ku, Ēwūtíkō ri ídri rú." ¹¹ Kúru Páulū pi ní gōzú tuzú jó agá urugégé 'dāá, ịri ní pánga í'dúzú ūndízú, kọpi ní nyazú trú. Páulū átá cīmgbá cazú ụ'bútịná gá, ịri ní kúru 'dezú mužú. ¹² 'Bá Yēsū rī ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní kẹ́rimvá rī jízú mužú 'bẹ́tí 'dāá ídri rú, āyīkō fụ kọpi ambamba.

Páulū átá ívé tā ụdụ drīkoma Ēfésō vé rī pi ní

¹³ Páulū ụsū, lē muú pá sī kūrú Ásō vé rī gé 'dāá. Kúru 'bá ní 'dezú mužú drīdrī kúlúmgbá sī Ásō gá 'dāá, vūrā 'bá ní mužú 'bā ịsízú Páulū pi be rī gé. ¹⁴ Páulū caá 'bā ịsú Ásō gá 'dāá, ịri ní tuzú kúlúmgbá agá, 'bá ní 'dezú mužú Mītílénē gá 'dāá trú. ¹⁵ Kā muú adrií drū 'díní, 'bá ní 'dezú mužú kúlúmgbá rī sī, 'bá ẹ́líkí mužú āngū 'i lịpi kú ngụ yī agá Kīyósí vé rī ā gārā gá sī. Kā muú adrií drū 'díní, 'bá ní cazú Sāmósí gé. Ụ'dụ 'dírí ā vúdří gé drū 'díní, 'bá ní cazú Mílétō gá.

¹⁶ Páulū ụsū ándúrú kīnī, 'í lē agaá kūrú Ēfésō vé rī ā gārā gá sī, ā'diātāsīyā 'í lē sá izaá āngū Ẹzīyā vé rī agá 'dāá ku. 'Í lē muú mbēlē mbēlē, 'i ca rí Yẹrúsālémā gá, ícọ dō rá, ụ'dụ Pēnītíkósītā vé rī ẹ ịsú rí 'i 'dālé. ¹⁷ 'Bá ká caá Mílétō gá 'dāá, Páulū ní ụ'dúkọ pēzú mužú drīkoma kánísā vé rī pi ní Ēfésō gá 'dāá, lē kọpi ẹ ímúkí 'i vúgá nōó.

¹⁸ Kọpi ká ícá, Páulū ní 'yozú kọpi ní kīnī, "Lókí má ní ícázú āngū Ẹzīyā vé rī agá, 'bá ní adrizú ĩmi be rī gé, ĩmi nīkí mávé adringárá rá. ¹⁹ Yāhúdī rī pi ā urukọ 'okí ma ūnjí, sē má ní ịzāngā ambamba, 'bo á 'bā ma kú mādā, á ri ẹzị ngaá Úpí ní. ²⁰ ĩmi nīkí rá, má ní tị Múngú vé rī ūlūngárá gá, má ūzū ĩmi ní tā āzi āluṅani kuyé, á ri tā rī ímbá gúnyá agá, āzini ĩmivé 'bẹ́tí āsámvú gé sī. ²¹ Á 'yo Yāhúdī rī pi ní, āzini 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rī pi ní tā ūkpó ūkpó, lē kọpi ā újákí ẹsí ūnjīkányā agásí rá, kọpi ẹ ẹ'yīkí Múngú ri, āzini kọpi ẹ ẹ'yīkí Úpí Yēsū Kúrísítō ri.

²² "Sū Índrī Uleteré rī ní lūú má ní rī tịnị, á lē nóni muú Yẹrúsālémā gá, 'bo á nị kuyé dō tā ngóni ri mu 'i nga má be 'dālé nī. ²³ Kūrú ālu ālu má ní cazú rī agá, Índrī Uleteré rī ri ūlūú má ní kīnī, 'i ma 'du 'be ịzāngā nya jó āngū ū'yīzú rī agá. ²⁴ 'Bo tā ngóni ri dō 'i nga má be nī, má ụsū ku, á lē ẹzị Úpí Yēsū ní sēé má ní rī ngaá caá ụdụ gé. Ẹzị ịri ní sēé má ní nōri, ma ri ụ'dúkọ múké Múngú vé ẹsí múké vé rī ā tā ūlū mužú.

²⁵ "Á ri ẹcì mālūngā Múngú vé rī ā tā ūlūú ĩmi ní, 'bo á nī rá ĩmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi gō ma ndreé dīi ku. ²⁶ Āndrū sī á lē 'yoó ĩmi ní 'díní, 'bá rī sē dō 'i fí drāngárá 'dání'dání rī agá, adri má tā kuyé. ²⁷ Ā'diātāsīyā má ūlū ĩmi ní tā Múngú ní lēé rī pi ārēvú céré rá.

²⁸ "Lē ĩmi ūtēkí ĩmi ūtētē, āzini ĩmi ūtēkí kābīlō Índrī Uleteré rī ní sēé kuú ĩmi drīgé rī pi ūtētē. Lē

ĩmi úcékí kãbĩlõ Múngú vé adri'ba kãnisã agá, ĩri ní jeé ívé ãrí sĩ rĩ pi. ²⁹ Á nĩ rá úmvúlésĩ á mu dô gí, 'bá uruko ímú ífĩ ĩmi ãsámvú gé sũ ãrãkĩla tĩnĩ, kôpi ímú kãbĩlõ rĩ pi 'o ũnjĩ. ³⁰ ĩmi ãsámvú gé 'dĩgé, 'bá uruko ímú tã ũnjõ vé ni ũlũ, kôpi lãkĩ 'bá rĩ pi ã ã'yĩkĩ tã ĩ ní rĩi ũlũ rĩ áyu. ³¹ Lẽ ĩmi ndrekĩ múké! ĩmi ígákĩ tã má ní adrízú ĩmi ãsámvú gé nõgó cazú ílí na 'dãri, á 'bã ési rizú ĩmi ímbázú ũtũná pi ĩnĩná be mĩĩndrẽ be mĩ gé, ĩmi adrikĩ rĩ ũkpõ ũkpõ ĩmivé ẽ'yĩngará agá.

³² “Á ku nóni ĩmi Múngú drĩgé, ĩrivé ési múké rĩ ã adri ĩmi be, ã sã ĩmi ã adrikĩ ũkpõ ũkpõ, ã sã ĩmi ní ngá múké, ĩmi ãlãkĩ rĩ anji ĩri ní ũpẽé gí rĩ pi be trũ.

³³ “Á 'bã ési 'bá ãzi vé mũfẽngã drĩgé kuyé, dôku 'bá ãzi vé bõngó drĩgé kuyé. ³⁴ ĩmi nĩkĩ rá, á ri ẽzi ngáá drĩ mávé nõri sĩ, mã ĩzã kozú, ãzini 'bá má ní rizú ẽzi ngazú kôpi be trũ rĩ pi ẽ ĩzã kozú. ³⁵ Ẹzi céré má ní ngáá rĩ pi agásĩ, má 'da ĩmi ní létĩ ẽzi ngazú, ĩmi kokĩ rĩ 'bá ũkpõ ãkó rĩ pi ẽ ĩzã ãní. ĩmi ígákĩ Úpĩ Yèsũ vé tã ĩri ní 'yoó 'dãri kĩnĩ, “Bá rĩpi ngá sãépi rĩ, ĩri tãkĩri ĩsũ 'bá ngá ẽ'yĩpi rĩ ndẽ rá.”

³⁶ Páulũ kã átángá 'dĩri átá, kôpi ní kũmũcí ũtĩzú 'bá 'dĩ'bée be trũ, ĩri ní Múngú ri zizú. ³⁷ 'Bá rĩ pi kã rĩ Páulũ ri u'deé ẽzi bẽdrĩ sĩ, kôpi ngakĩ céré rĩ ngoõngo. ³⁸ Kôpi céré adrikĩ kú ĩzãngã sĩ, ã'diãtãsiyã Páulũ ní 'yoó kĩnĩ kôpi ícókĩ 'i ndrẽ dĩĩ ku rĩ sĩ. Kôpi ní kũru Páulũ ri jizú muzú kũlũmgbã gá 'dãá.

21

Páulũ 'de muzú Yẽrusãlãmã gá

¹ 'Bá kã 'bá kãnisã vé drĩkoma rú Ẹfésõ vé rĩ pi kuú, 'bá ní tuzú kũlũmgbã agá, 'bá ní muzú pĩri cazú Kósĩ gé. Kã muú adrii drũ 'dĩni, 'bá ní cazú Rõdésĩ gé, kũru 'bá ní gõzú 'dezú muzú Pãtãrã gá.

21:8 21:8 Ẹzi 6:1-6

² 'Bá ní kpá gõzú tuzú kũlũmgbã agá, 'bá ní muzú ãngũ Fõnisĩyã vé rĩ gé. ³ 'Bá ní ãngũ 'i lĩpi kú ngu yĩ agá ĩ ní zĩ Sáyĩpũrãsi rĩ ndrezú, 'bá agakĩ ĩrivé wõkõ andréle rú rĩ gélésĩla, 'bá ní muzú Sírĩyã gá. 'Bá mukĩ sĩ Tãyã gá, vũrã ĩ ní rizú ngá kũlũmgbã agá rĩ pi u'duzú ãmvé rĩ gé. ⁴ 'Bá ĩsũkĩ 'bá Yèsũ ã pámvú ũbĩ'bã rĩ pi 'dãgá, 'bá adrikĩ kôpi be caá ú'dú ẽzĩrĩ. ĩndrĩ Uleterẽ rĩ ású kôpi, kôpi 'yokĩ Páulũ ní kĩnĩ, lã Páulũ ã mu Yẽrusãlãmã gá 'dãlé ku. ⁵ 'Bávé sã adrizú 'dãgá rĩ kã deé, 'bá ní 'dezú muzú. 'Bá Yèsũ ã pámvú ũbĩ'bã rĩ pi ãrẽvú céré, ĩvé ũkú rĩ pi be, ĩvé anjĩná rĩ pi be, kôpi jĩkĩ 'bã fũzú kũrũ rĩ agásĩ cĩmgbã cazú yĩ tĩ gé 'dãá, 'bá ní kũru kũmũcí ũtĩzú Múngú ri zizú. ⁶ 'Bá ní kũru kôpi ẽzizú, 'bá ní tuzú kũlũmgbã agá, kôpi ní ĩ újázú gõzú 'bẽtĩ.

⁷ 'Bá ní ngazú Tãyã gá 'dãgá, 'bá ní 'dezú muzú, 'bá mukĩ sĩ Põtõlãmĩsĩ gé, 'bá ní 'bã õgũpĩi Yèsũ ri ẽ'yĩ'bã gí rĩ pi ẽzizú, 'bá adrikĩ kôpi be 'dãgá 'yẽná ú'dú ãlu. ⁸ Kã muú adrii drũ 'dĩni, 'bá ní 'dezú muzú kũrũ Sĩzĩrĩyã vé rĩ gé, 'bá mukĩ adrii Pĩlĩpũ vé ãngá. Pĩlĩpũ ri 'bá ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlũupi ni, ĩri 'bá ĩ ní ũpẽé ẽzĩrĩ ri 'bã ãnyãngã awa 'bã Yẽrusãlãmã gá 'dãlé rĩ pi vé õgũpi. ⁹ Pĩlĩpũ ri anji ũkú be sũ, kôpi céré ãgõ ãkó, kôpi ri tã Múngú ní ũlũ kôpi ní rĩ ũlũ 'bã rĩ pi ní.

¹⁰ 'Bá adrikĩ kũrũ Sĩzĩrĩyã vé rĩ agá 'dãá ú'dú be kãrákãrá, nẽbĩ ãzi rú ni Āgãbũ 'i, íbĩ ímú ãngũ Yũdáyã vé rĩ gélésĩ. ¹¹ Ágõ rĩ kã ímú 'bã ndrẽngará gá, 'dũ Páulũ vé gõ rĩ 'yĩ úpĩlé gá rĩ, úmbé 'i pá ãní, ãzini 'i drĩ ãní, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, “ĩndrĩ Uleterẽ rĩ lũ má ní kĩnĩ, ‘Ambugu Yãhũdĩ rĩ pi vé Yẽrusãlãmã gá rĩ pi ímú gõ nõri vé ẽ'dĩpa rũ, kôpi ĩri úmbé, kôpi ĩri sã 'bã adri'ba Yãhũdĩ rú ku rĩ pi drĩgé.”

¹² 'Bá kã tã 'dĩri yĩ, 'bã 'bã Yèsũ ri

ě'yī'ba gí rī pi, 'bá adri'ba āngũ 'dāri agá rī pi be, 'bá mākí Páũlũ ri, 'bá kīnī, ā mu Yěrusālémā gá 'dāá ku.

¹³ Kúru Páũlũ ní újázú kīnī, “Ngá ĩmi ní rizú ngozú rī ā'di? Āzini ngá ĩmi ní rizú izāngā sēzú mā ẹsị agá 'dini rī ā'di? Á lē 'bá āzi ā uga ma ku. Má ā'yī úmbéngará rī rá, āzini má ā'yī muđ drāá Yěrusālémā gá Úpí Yēsũ vé rú ā tā sī rá.” ¹⁴ 'Bá kã ndree 'bá ícókí Páũlũ ri ugaá 'bã ku, 'bá ní kúru ĩri oyuzú. 'Bá ní 'yozú, “Úpí ā 'o tā rī sũ 'í ẹsị ní lēé rī tịnị.”

¹⁵ Tã 'dĩri ā vudrị gé, 'bá ní 'bávé ngá pi ũdrōzú, 'bá ní 'dezú muzú Yěrusālémā gá. ¹⁶ 'Bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'ba adri'ba kũrú Sizeriyā vé rī agá rī pi ā urukọ jikí 'bã muđ Mēnēsónā vé āngá. Mēnēsónā íbì ímú Sáyípũrāsī gélésī, ĩri ĩnógósị 'bá Yēsũ ri ẹ'yīpi gí ni.

Páũlũ ca Yěrusālémā gá

¹⁷ 'Bá kã caá Yěrusālémā gá 'dāá, 'bá ẹdrípị, āzini 'bá ọmvúpị ẹ'yíkí 'bã drị ĩrī sī. ¹⁸ Kã muđ caá drũ 'dini, 'bá ní ngazú muzú Páũlũ pi be Yókóbũ ri ndrezú, 'bá cakí ịsú 'bá ambugu rī pi céré 'dálé anigé. ¹⁹ Páũlũ ní kọpi ẹzịzú, ĩri ní tã Múngú ní 'oó 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku rī pi āsámvú gé, ụ'dúkọ múké 'í ní ũlũ rī ā tā sī rī ũlũzú kọpi ní céré.

²⁰ 'Bá rī pi kã tā 'dĩri yị, kọpi íngúkí Múngú ri rá. Kúru kọpi ní 'yozú Páũlũ ní kīnī, “'Bá ẹdrípị, 'í ndre drĩ ká, Yāhúdĩ élifũ kárakará ẹ'yíkí Yēsũ ri rá, kọpi céré 'bākí ẹsị rizú táimbị Mósē vé rī 'duzú ngazú. ²¹ Yāhúdĩ Yēsũ ri ẹ'yī'ba gí Yěrusālémā gá nōgó rī pi yíkí kīnī, mi ri Yāhúdĩ adri'ba 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku rī pi āsámvú gé rī pi ímbá kīnī, kọpi ā 'dukí táimbị Mósē vé rī ngaá ku, kọpi ā sēkí ìvé anjíná rī pi ā ágélé ẹ tị úlị ku, dōku kọpi ā 'dukí mērē Yāhúdĩ rī pi vé rī ngaá ku. ²² 'Bo nóni kọpi yíkí kīnī, mí ícá nōgó gí, 'bã 'okí rí

íngóni? ²³ Lē mí 'du tā 'bá ní lũú mí ní rī ngaánga. Āgó urukọ'bee su 'bá āsámvú gé nōgó sōkí ándúrú ũyō* Múngú ẹndrẹtị gé. ²⁴ ĩmi ngakí muđ āgó 'dĩ'bee be trũ, ĩmi 'okí lã'bĩ rú'ba ũjizú adrizú uletere rī kọpi be trũ. Mí ũfē mufēngā ĩ ní kọpi ẹ drị'bí fazú rī ũfēfē, 'bá ālu ālu ā nị rí 'yozú kīnī, tā ĩ ní 'yoó mí tā sī 'dĩri adri tā áda ku, mi 'bá riipi Mósē vé táimbị 'duđpi ngaápi ni.

²⁵ “'Bá sīkí kọkọbị sēé 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku Yēsũ ri ẹ'yī'ba gí rī pi ní. 'Bá kīnī, lē kọpi ā nyakí ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ní rī ku, kọpi ā nyakí ānyāpá ĩ ní ārī ni lị dāá vūgá kuyé rī ku, kọpi ā nyakí ānyāpá ĩ ní umbe ni pi drāá drị sī rī ku, kọpi ā 'bākí ọwũ ku.”

²⁶ Kúru kã muđ adrii drũ 'dini, Páũlũ pi ní ngazú muzú āgó su 'dĩ'bee be trũ, kọpi ní lã'bĩ rú'ba ũjizú ule rī 'ozú. Kúru Páũlũ ní 'dezú muzú Jó Múngú vé rī agá 'dāá, ĩri ní ụ'dú rú'ba ũjizú rī vé dęngará ā tā lüzú kọpi ní, ā zākí rí 'bá ālu ālu ní rọbọñọ.

Páũlũ vé rųngará

²⁷ Ụ'dú ẹzịrị rú'ba ũjizú rī kã lēé deđeđe, Yāhúdĩ urukọ íngá'ba āngũ Ẹzịyā vé rī gé rī pi ndrekí Páũlũ ri Jó Múngú vé rī agá 'dāá. Kọpi íngákí Páũlũ drịgé, kọpi rúkí ĩri, ²⁸ kọpi ní í'dózú útrézú ụ'dúkọ be uru 'dāá kīnī, “'Imi 'bá Īsērélē vé 'dĩ'bee, ĩmi kokí 'bã ĩzā! Ágó 'dĩri ímbá 'bá rī pi āngũ rī pi agásí céré kīnī, 'bávé 'bá rī pi ũnjí, āzini 'bávé táimbị rī ũnjí, āzini 'bávé Jó Múngú vé uletere nōri ũnjí. Íjị 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku rī pi ímú Jó Múngú vé rī ā bóró gá nōó ímú vūrā uletere rī izaá ícá āzāvũ rú.” ²⁹ Ā'diātāsīyā kọpi ndrekí ándúrú Tōrōfímũ Ẹfēsōgú rī rikí adrii Páũlũ be trũ kũrú agá 'dāá, kọpi ịsũkí déna Páũlũ íjị Tōrōfímũ rī ímú Jó Múngú vé rī agá nĩ.

* **21:23** 21:23 Sōkí ándúrú ũyō: 'Í lã tā Yāhúdĩ rī pi ní ũyō sōzú rī búkũ Kālāfe vé rī agá. Kālāfe 6:1-27.

30 'Bá kūrú agá rĩ pi ārēvú céré íngákí Páulũ drĩgé ũnjí ũnjí, 'bá rĩ pi ínjúkí vūrā āndiāndí ni pi agásĩ, kōpi rukí Páulũ ri, ízékí ĩri ĩfũú Jó Múngú vé rĩ agásĩ āmvé. Koro kōpi ní kēṭi kání rĩ vé rĩ pi ũpĩzú. 31 'Bá rĩ pi kâ lēé kōdô Páulũ ri 'diĩ drāá, koro ú'dúkó ní cazú ũgalaku āmbúgú āngáráwá rĩ pi vé† íngápi Rómā gá rĩ vúgá 'dāá kīnĩ, 'bá Yērūsālēmā vé rĩ pi ĩgānyākí kuú ũnjí ũnjí. 32 Koro ĩri ní ívé ũgalaku rĩ pi zizú āngáráwá rĩ pi be, kōpi ní njuzú mužú 'bá bĩtríká rĩ pi āsámvú gé 'dāá. 'Bá ĩgānyā'bá rĩ pi kâ ũgalaku āmbúgú rĩ ndree ívé āngáráwá rĩ pi be, kōpi kukí Páulũ vé fungará ānĩ.

33 Ūgalaku āmbúgú rĩ ní Páulũ ri ružú, ĩri ní tāimbĩ sēzú kīnĩ, ā úmbékí Páulũ ri ímvē ĩrĩ sĩ. ĩri ní 'bá rĩ pi zizú kīnĩ, "Ágó nōri ā'di 'i? Ágó rĩ 'o ā'di ā tā?" 34 'Bá rĩ pi uruko ngakí rií útré ú'dúkó be uru 'dāá létĩ be āndiāndí. 'Bá rĩ pi ní rií útré ú'dúkó be uru 'dāá rĩ sĩ, sē ũgalaku āmbúgú rĩ ĩsú tā pĩrĩ Páulũ vé tā sĩ kuyé. ĩri ní tāimbĩ sēzú kīnĩ, ā jĩkí Páulũ ri vūrā āngáráwá rĩ pi ní adrízú rĩ gé 'dāá. 35 Páulũ kâ mužú caá vūrā ĩ ní rizú mužú mužú urugégé 'dāá rĩ gé, 'bá bĩtríká rĩ pi ĩgānyākí ũnjí ũnjí, āngáráwá rĩ pi ní Páulũ ri 'dužú mužú kídĩ sĩ, 'bá bĩtríká rĩ pi ā 'okí rĩ ĩri ũnjí ku. 36 'Bá bĩtríká 'dekí mužú Páulũ ā vudrĩ gé sĩ, kōpi rikí útré ú'dúkó be uru 'dāá kīnĩ, "Ā 'dikí ĩri drāá rá, ā 'dikí ĩri drāá rá!"

Páulũ átá ívé tā 'bá bĩtríká rĩ pi endreṭi gé

37 Āngáráwá rĩ pi kâ lēé Páulũ ri jĩ fií vūrā āngáráwá rĩ pi ní adrízú rĩ gé 'dāá, Páulũ ní ũgalaku āmbúgú rĩ zizú kīnĩ, "Mi nyo ícô ma ā'yĩ átángá átá rá?"

Āmbúgú rĩ ní 'yozú Páulũ ní kīnĩ, "Mi ícô átángá rĩ átá Gĩrĩkĩ tĩ sĩ

rá? 38 Mí adri nyo Ĕjēpētōgú ándúru waápi ásé agá ārí'bágú ru 'bá āngũ ú'dĩ'bá ni pi be élifũ sũ (4,000) rĩ 'i kuyé?"

39 Páulũ ní újázú kīnĩ, "Ma Yāhúdĩgú, tĩkí ma kūrú Tārāsísā vé rĩ agá, āngũ Kīlĩkiyā vé rĩ agá, kūrú 'dĩri ā rú kũkũ. Mí ā'yĩ ma, mâ átá 'bá rĩ pi ní."

40 Ūgalaku āmbúgú rĩ ní 'yozú Páulũ ní kīnĩ, "Mí átá." Kúru Páulũ ní pá tuzú vūrā ĩ ní rizú mužú mužú urugégé rĩ gé 'dāá, ĩri ní drĩ 'bāzú 'bá bĩtríká rĩ pi ā ũjĩkí kīri. 'Bá rĩ pi kâ újĩ kīri gĩ, ĩri ní kúru átázú kōpi ní Ārāmáyĩkĩ tĩ sĩ.

22

1 Páulũ ní 'yozú 'bá bĩtríká rĩ pi ní kīnĩ, "Má édrĩpĩĩ má étēpĩĩ, ĩmi yĩkí drĩ ma ká, mâ ũlũ mávé tā ĩmi ní." 2 Kōpi kâ yĩ Páulũ átá ĩ ní tā rĩ Ārāmáyĩkĩ tĩ sĩ, kōpi újĩkí céré kīri. Kúru Páulũ ní 'yozú kīnĩ,

3 "Ma Yāhúdĩgú, tĩkí ma kūrú Tārāsísā vé rĩ agá, āngũ Kīlĩkiyā vé rĩ agá, á mba Yērūsālēmā agá nōgô. Gāmālĩyélē ímbá ma, á nĩ tāimbĩ 'bá é'bĩpĩĩ vé rĩ múké múké, āzini á 'bā éšĩ céré rizú Múngú ri ĩnjĩzú, sũ ĩmi ní rií ĩnjĩĩ āndrũ nōri tĩnĩ. 4 Má ōcũ 'bá Yēsũ ā pámvú ũbĩ'bá rĩ pi ũnjí ũnjí, ú'dĩkí uruko'bée ũdrāá rá. Má uru ũkú rĩ pi āgô rĩ pi be ĩjĩ ímú ú'bé jó āngũ ũ'yĩzú rĩ agá. 5 Átálágú āmbúgú atala rĩ pi drĩgé rĩ, āzini 'bá rĩ'bá tā lĩ'bá rĩ pi be, kōpi ícô tā má ní rií njeé nōri ẽtĩ rá. Ā'diātāsĩyā á mu kōkōbĩ é'yĩ kōpi vúgá jĩ mužú drĩkoma adri'bá Dāmāsékē agá rĩ pi ní, mâ mužú rĩ 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩ'bá gĩ rĩ pi uruú ĩjĩ ímú ōcũ Yērūsālēmā gá.

6 "Má ní rií mungará gá létĩ gé 'dĩgé, má kâ caá ĩnyĩná Dāmāsékē gá 'dāá, ācí ní dĩzú 'bũ gé 'dāásĩ mâ gārā ĩngbērēzú kūrũ. 7 Má ní ngazú í'dézú vūgá, má ní ú'dúkó yĩzú, ú'dúkó rĩ ní 'yozú má ní kīnĩ,

† 21:31 21:31 Ūgalaku āmbúgú āngáráwá rĩ pi vé rĩ: ĩri āngáráwá élifũ ālu rĩ pi ẽ drĩ kōopi ní.

'Sáulā! Sáulā! Ngá mí ní rizú ma ọcūzú 'dini rī ã'di?' ⁸ Má ní zizú, 'Úpí, mi ã'di 'i?' Īri ní újázú kīnī, "Bá mí ní rīí ọcūú rī, Īri ma 'i Yēsū Nāzērētāgú rī.' ⁹ 'Bá má ní rīí muú kōpi be trú rī pi ndrekí ácí dīpi rī rá, 'bo kōpi yíkí ụ'dúkó rīpi átápi má be rī kuyé.

¹⁰ "Má ní kúru zizú, 'Úpí, má 'o ã'di?' Úpí ní 'yozú kīnī, "Í nga ụru, 'i mu Dāmāsékē gá. 'Í ca dō 'dālé gí, tā ĩ ní lēé mī 'o rī, ĩ ũlū mí ní rá.' ¹¹ Ácí dīpi āngū ĩngbērēēpi má gārā gá sī 'dīri, sē má mī ẹsī rá, 'bá mu' 'bá má be trú rī pi sekí ma muú Dāmāsékē gá 'dāá nī.

¹² "Ágó āzi rú ni Ānānyā 'i, ĩri ri adri Dāmāsékē gá 'dāá. Īri 'bá Múngú ri ĩnjīpi ĩnjīnī ni, 'du tāimbī Mósē vé rī ngaá ĩndī, Yāhūdī adri 'bá 'dālé rī pi ārevú céré ĩnjīkí ĩri ĩnjīnī.

¹³ Ágó rī ní ímúzá pá tuzú má gārā gá, ĩri ní 'yozú kīnī, 'Má ẹdrīpi Sáulā, mī mī ẹ zī 'i!' Sā 'dāri gé, koro má mī ní 'i zizú āngū ndrezú.

¹⁴ "Īri ní 'yozú má ní kīnī, 'Múngú 'bá ẹ'bīpī vé rī ĩpē mī, mī nī rī tā 'i ẹsī ní lēé rī, mī ndre rī Yēsū 'Bá tā be Pīrī rī, āzini mī yī rī ĩrivé átángá ĩri ní átá rī. ¹⁵ Mī mu rī tā mí ní ndreé mī mī sī, āzini mí ní yī mī bī sī rī ũlūú 'bá rī pi ní céré. ¹⁶ Ngá nóni mí ní rīí tēé rī ã'di? 'Í nga ụru, ā sēkí mí ní bātízīmū, mí ũjī mívé ũnjīkānyā rá, 'í zī Múngú rī.'

¹⁷ "Má kā ma újā gōó Yērúsālémā gá 'dāá, á fi Jó Múngú vé rī agá Múngú ri zī, á ndre ĩndrīlīkí, ¹⁸ á ndre Úpí ri ĩndrīlīkí rī agá 'dāá, ĩri ní 'yozú má ní kīnī, "Í ku Yērúsālémā ri mbēlē, ā'diātāsīyā mávé tā mí ní ũlūú rī, 'bá nōgó rī pi ā'yīkí ku.'

¹⁹ "Má ní újázú ĩri ní, 'Úpí Yēsū, 'bá 'dī'bée nīkí rá 'yozú kīnī, á ri ẹcī Jó Múngú ri Zizú rī pi agásī, á ri 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi uruú ũ'yī jó āngū ũ'yīzú rī agá, á ri kōpi ũgbāá ũnjī ũnjī. ²⁰ Lókí ĩ ní Sētēfánō mívé tā ũlūúpi rī 'dizú drāzú rī gé, á tu pá 'dālé, má ā'yī tā ni ma 'i, á ri 'bá

Sētēfánō ri 'dī' 'bá rī pi vé bōngó ütēé ma 'i.'

²¹ "Úpí ní kúru 'yozú má ní kīnī, "Í mu, á lē mi pēé muú rará rú 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rī pi āsámvú gé.' "

²² 'Bá bītríká rī pi 'bākí bī rizú tā Páulū ní rīí átá 'dīri yizú cīngbá cazú Páulū ní ívé átángá 'dīri átázú dezú rī gé. Kúru kōpi ní 'dózá útrézú ụ'dúkó be ụru 'dāá, "Á 'dīkí ĩri drāá 'dīisī rá, 'bá 'dini 'dīri ícókí ĩri kuú adrií 'dri rú ku!" ²³ 'Bá bītríká 'dī'bée ríkí útré, kōpi unjekí ívé bōngó akoó rīkū rī pi ũsī 'dīisī rá, āzini kōpi ríkí fūrúndī úmvú yī ụru 'dāá.

Páulū pi āngáráwá āmbúgu Rómā vé rī be

²⁴ Ūgalaku āmbúgu āngáráwá rī pi vé rī ní tāimbī sēzú, ā jíkí Páulū ri muú vūrā āngáráwá rī pi ní adrizú rī gé 'dāá. Kīnī ā gbākí Páulū ri, ā gōkí ĩri zī, ā lū rī tā 'bá rī pi ní rizú útrézú ívé tā sī rī. ²⁵ Āngáráwá rī pi ká Páulū ri úmbé, lēé ĩri gbāá, Páulū ní ũgalaku rī zizú kīnī, "Tāimbī ā'yī nyo kīnī ĩ Rómāgú gbā ĩsú ākūdē nīkí ĩrivé ũnjīkānyā kuyé 'dini rá?"

²⁶ Ūgalaku rī ká tā 'dīri yī 'dini, ĩri ní 'dezú muú ũgalaku āmbúgu rī vúgá 'dāá, ĩri ní 'yozú kīnī, "Ágó 'dīri Rómāgú pírí, 'í lē ā 'okí ĩri íngóni?"

²⁷ Ūgalaku āmbúgu rī ní 'dezú muú Páulū vúgá 'dāá, ĩri ní Páulū ri zizú kīnī, "Í lū má ní, mi Rómāgú?"

Páulū ní újázú kīnī, "Ē, ma Rómāgú."

²⁸ Ūgalaku āmbúgu rī ní 'yozú kīnī, "Má ũfē mūfēngā āmbúgu, má ní ma újázú ícázú Rómāgú rú ānī."

Páulū ní újázú kīnī, "Tīkí ma Rómāgú rú."

²⁹ Āngáráwá lē' 'bá Páulū ri uzī' 'bá rī pi ká yī kīnī, Páulū ri Rómāgú, kōpi unjekí ĩ muú 'dīisī rá. Ūgalaku āmbúgu rī ká nī á má 'yozú

kínĩ, 'í 'yĩ Páũlũ ri ímvě sĩ gí, sě ũrĩ gō fí ẹsị ní gé ambamba.

Jikí Páũlũ ri Yāhúdĩ tã lị'ba rĩ pi ẹndrẹti gé

³⁰ Kã mụy adrií drũ 'dini, ũgalaku ãmbúgú ãngáráwá rĩ pi vé rĩ lě tã Yāhúdĩ rĩ pi ní Páũlũ ri tōzú rĩ nĩ, ĩri ní Páũlũ ri oyuzú, ĩri ní tãĩmbị sězú atala atala rĩ pi drĩgě rĩ pi ní 'bá tã lị'ba rĩ pi be, kọpi ã úmúkí ĩ céré vūrã ālu gé. ĩri ní kúru Páũlũ ri íjízú pá tuzú kọpi ẹndrẹti gé.

23

¹ Páũlũ ní ãngũ ndrezú 'bá tã lị'ba rĩ pi vúgá 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Má ẹdrípị, á nga ẹzị Múngú ní ẹsị be múké cĩmgbá ícázú ụ'dụ ãndrũ rĩ gé."

² Koro átálágú ãmbúgú Ānānyā ní 'yozú 'bá pá tu'ba Páũlũ ã gārã gá rĩ pi ní kĩnĩ, kọpi ã sakí Páũlũ ẹ tị. ³ Páũlũ ní 'yozú ĩri ní kĩnĩ, "Mí índré sũ ābi ĩ ní njōó búya imve sĩ rĩ tịnị!*" Múngú ri mi sa rá. Mí úrí mávé tã lị sũ tãĩmbị rĩ ní lěé rĩ tịni, 'bo mi mí ngúlúpí sĩ, 'í nō tãĩmbị rĩ gí, mí ní 'yozú ã sakí ma ānị!"

⁴ 'Bá pá tu'ba Páũlũ ã gārã gá rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, "Mí lě 'dĩri átálágú ãmbúgú Múngú vé rĩ 'daá?"

⁵ Páũlũ ní újázú kĩnĩ, "Má ẹdrípị, á nĩ kuyé 'yozú kĩnĩ ágó 'dĩri átálágú ãmbúgú, ã'diātāsīyā sīkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, 'Lě mí átá átángá ũnjí ĩmivé drĩkoma ĩmi ruúpí rĩ ní ku.' "

⁶ Páũlũ nĩ á má rá 'yozú kĩnĩ, 'bá tã lị'ba rĩ pi ã urukọ Sādókē, urukọ'bee Fārúsĩ, ĩri ní átázú ụ'dúkọ be uru 'dãá kĩnĩ, "Má ẹdrípị, ma Fārúsīgú, má ẹtẹpi ri Fārúsīgú. ĩmi ri tã lị má drĩgě má ní ẹsị 'bãá íngángará ídri rú drāngará gálésĩ rĩ drĩgě rĩ sĩ."

⁷ Páũlũ kã tã rĩ 'yoó 'dini, tã 'dĩri íjị āgátá Fārúsĩ rĩ pi ãsámvú gé Sādókē rĩ pi be. ⁸ Sādókē rĩ pi kĩnĩ, 'bá rĩ drã

dō gí, gō íngá ídri rú ku, kọpi kĩnĩ, mālāyíkā 'dãáyo, índri kpa 'dãáyo, 'bo Fārúsĩ rĩ pi ẹ'yĩkí ĩvé rĩ kĩnĩ, ngá 'dĩ'bee céré anigé. ⁹ 'Bá rĩ pi ní í'dózú útrézú ụ'dúkọ be uru 'dãá, Fārúsĩ tãĩmbị ímbá'ba rĩ pi ã urukọ ungakí uru, kọpi í'dókí rii āgátá gãá ũkpō sĩ kĩnĩ, "'Bá ísúkí tã ũnjí ágó 'dĩri rú'ba gá kuyé. Sã āzi sĩ, índri, dōku mālāyíkā átá ĩri be nĩ." ¹⁰ Āgátá rĩ gō ícá ũnjí, sě ũgalaku ãmbúgú ãngáráwá rĩ pi vé rĩ ní ũrĩ, ũsũ kọpi Páũlũ ri ũndĩ kpélékpélé. ĩri ní tãĩmbị sězú ãngáráwá rĩ pi ní, kọpi ã múkí Páũlũ ri ípá 'bá 'dĩ'bee drĩgě sĩ, kọpi ã jikí ĩri gōó vúlé vūrã ãngáráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé 'dãá.

¹¹ Inịná 'dāri sĩ, Úpí Yēsũ ní 'i 'dazú Páũlũ ní, ĩri ní 'yozú kĩnĩ, "Páũlũ, lě mí 'o ũrĩ sĩ ku. Mí ũlũ mávé tã Yērúsālēmā gá nōgó gí, lě mí mụ kpá ũlũ Rómā gá 'dālé."

Yāhúdĩ rĩ pi líkí Páũlũ vé tã lězú ĩri 'dizú

¹² Kã mụy adrií drũ 'dini, ụ'bútịná rĩ sĩ, Yāhúdĩ rĩ pi úmúkí ĩ céré vūrã ālu gé, kọpi sōkí ũyō kĩnĩ, ĩ nyakí ngá ku, āzini ĩ mvúkí ngá ku, ụdũ ni, ĩ 'díkí dō Páũlũ ri drãá ũgbále gí ká.

¹³ 'Bá ĩ úmú'ba Páũlũ ã tã lị'ba rĩ pi vé kālāfe aga pūkú sũ rĩ rá. ¹⁴ Kọpi ní ngazú mụzú atala atala rĩ pi drĩgě rĩ pi vúgá 'dãá, āzini 'bá ambugu rĩ pi vúgá 'dãá, kọpi ní 'yozú kĩnĩ, "'Bá sōkí ũyō, 'bá kĩnĩ, 'bá ícókí ngá nyaá ku, ụdũ ni, 'bá 'díkí dō Páũlũ rĩ drãá ũgbále gí ká. ¹⁵ Kúru ĩmi 'bá tã lị'ba rĩ pi, lě ĩmi zíkí ũgalaku ãmbúgú rĩ, ẹ íjị Páũlũ ri ĩmi ẹndrẹti gé. Lě ĩmi 'bákí ĩmi sũ ĩmi lěkí ĩrivé tã uzị nĩ múké múké rĩ tịni. 'Bá lěkí ĩri 'dị, ísụ ícá drĩ vūrã tã lizú rĩ gé nōgó kuyé."

¹⁶ 'Bo Páũlũ ómvúpí vé mvá ágó rú rĩ kã tã ĩ ní Páũlũ ã tã lizú 'dĩri yị, ĩri ní njuzú mụzú vūrã ãngáráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé 'dãá, ĩri ní tã rĩ ũlũzú Páũlũ ní.

* **23:3** 23:3 Ābi ĩ ní njōó búya imve sĩ rĩ: ĩri 'bá 'i 'bãapi 'bá pịri rú, 'bo riipi ũnjikānyā 'oopi ni. **23:5** 23:5 Wūngará 22:28

17 Kúru Páülũ ní ùgalaku àlu àngaráwá rĩ pi vé rĩ zìzú ímúzá 'í vúgá nŋó, ìri ní 'yozú kīnī, “Í jì mvá ágó 'dīri muṣú ùgalaku àmbúgú rĩ vúgá 'dāá, mvá ágó rĩ tā be, lē lūú ìri ní.” 18 Kúru ìri ní mvá ágó rĩ jìzú ùgalaku àmbúgú rĩ vúgá 'dāá.

Ùgalaku rĩ ní 'yozú kīnī, “Páülũ ì ní 'yī rĩ zì ma muṣú 'í vúgá 'dāá, kīnī, mà íjì mvá ágó rĩ mí vúgá nŋó, à'diātāsīyā ìri tā be, lē lūú mí ní.”

19 Ùgalaku àmbúgú rĩ ní mvá ágó rĩ ē drī ruzú, ìri sezú gārā gá, ìri ní mvá ágó rĩ zìzú kīnī, “Tā mí ní lēē lūú má ní rĩ íngóni?”

20 Páülũ ómvúpi vé mvá rĩ ní 'yozú ìri ní kīnī, “Ambugu Yāhūdī vé rĩ pi lēkí ímú mi zì drū sī, mí jì rí Páülũ rí pá tuú 'bá tā lī 'bá rĩ pi ẹndrẹtì gé, kōpi lēkí ì 'bāá sū kōpi lēkí ìrivé tā uzī nī múké múké rĩ tìni. 21 'Bo lē mí à'yī kōpivé tā 'dīri ku, à'diātāsīyā 'bá rĩ pi cekí ìri kú létì gé 'dāá'dā, kōpivé kālāfe agá pūkú sū rĩ rá. Kōpi sōkí ūyō kīnī, ì nyakí ngá ku, āzini ì mvukí ngá ku, ūdū ni, ì 'dīkí dō ìri drāá ūgbāle gí ká. Kōpi útúkí ì kú ūrē, kōpi rí tē yì, dō mí tā rĩ újā íngóni.”

22 Ùgalaku àmbúgú rĩ ní mvá ágó rĩ pēzú muṣú, ìri ní 'yozú mvá ágó rĩ ní kīnī, “Á lūkí 'bá āzi ní 'yozú kīnī, mí ūlū má ní tā rĩ gí 'dīni ku.”

Pēkí Páülũ rí muṣú Sizeriyā gá

23 Kúru ùgalaku àmbúgú àngaráwá rĩ pi vé rĩ ní ívé ùgalaku ìrī ni pi zìzú ímúzá 'í vúgá nŋó, ìri ní 'yozú kōpi ní kīnī, “Lē ìmi ùpēkí àngaráwá mūdūrūlū ìrī, ìmi ùpēkí kpá àngaráwá nju'ba hūsānī sī ni pi pūkú ézīrī, āzini ìmi ùpēkí àngaráwá ọjū be mu'bée pá sī ni pi mūdūrūlū ìrī, kōpi à adrikí kuú ūrē, kādō caá sà úrōmī ìnīnā vé ni gé, lē kōpi à 'dekí muṣú Sizeriyā gá. 24 Ìmi sēkí Páülũ ní hūsānī, ìmi jìkí ìri muṣú gāvānā Félēkīsī vúgá 'dāá, ìmi ūtēkí ìri muṣú múké.” 25 Àmbúgú

àngaráwá rĩ pi vé rĩ ní kōkōbī sīzú 'dīni kīnī,

26 Ma Kālāwūdíyō Lísīyā 'i, Gāvānā Félēkīsī ì ní ìnjī ìnjī rĩ, á sē mí ní mōdó.

27 Yāhūdī rĩ pi rúkí ágó 'dīri, kōpi lēkí kōdō ìri 'dījī'dī, má ní ícázú mávé àngaráwá rĩ pi be, má ká nījī ámá ìri Rómāgú, má ní ìri érízú kōpi drígé sī. 28 Á lē nījī kōpi tōkí dō ìri āsī, kúru má ní ìri jìzú kōpivé 'bá tā lī 'bá rĩ pi ẹndrẹtì gé.

29 Má ísú nījī kīnī, tōkí ìri tāimbī ívé rĩ à tā sī, 'bo tā āzi ì ní ícózú ìri 'yīzú, dōku ìri 'dīzú ni 'dāáyo.

30 Ká ūlūú má ní kīnī, Yāhūdī rĩ pi líkí ìri à tā, kōpi lēkí ìri 'dījī, koro má ní ìri pēzú muṣú mí vúgá 'dī. Á 'yo 'bá ìri tō'ba rĩ pi ní, má kīnī, lē kōpi à ūlūkí tā kōpi ní ìri tōzú rĩ mí ẹndrẹtì gé.

31 Kúru àngaráwá rĩ pi ní tā rĩ 'duzú ngazú sū ì ní ẹzījī ì ní rĩ tìni, kōpi ní Páülũ rí jìzú muṣú ìnīnā rĩ sī cīmgbá cazú Ānītīpātīrīsī gé.

32 Ká muṣú adrii drū 'dīni, àngaráwá ẹcī'ba pá sī rĩ pi ní ì újázú ìgōzú vúlé vūrā àngaráwá rĩ pi ní adrizú rĩ gé nŋó, kōpi kúkí àngaráwá nju'ba hūsānī sī rĩ pi jìkí Páülũ rí muṣú nī. 33 Kōpi ká muṣú caá Sizeriyā gá 'dālē, kōpi ní kōkōbī rĩ sēzú gāvānā ní, kōpi ní Páülũ rí sēzú drī ni gé.

34 Gāvānā ní kōkōbī rĩ lāzú, ìri ní Páülũ rí zìzú kīnī, “Mí íbī íngá àngū ngōri gé?” Ká muṣú nījī ámá 'yozú kīnī Páülũ íbī íngá Kīlīkiyā gá, 35 ìri ní 'yozú kīnī, “Ma ímú mívé tā yì, ísú ākūdē 'bá mí tō'ba rĩ pi ícákí nŋó gí.” Kúru ìri ní tāimbī sēzú kīnī, à jìkí Páülũ rí jó àmbūgū vé Ērōdē† ní ọtú sījī rĩ agá, à ūtēkí ìri ūtētē.

24

Tōkí Páülũ rí Félēkīsī ẹndrẹtì gé

1 Ká muṣú adrii ú'dú tōwú à vudrī gé, átálágú àmbúgú Ānānīyā pi ambugu Yāhūdī rĩ pi vé rĩ pi à urukọ'bée be, Tēritúlā tāimbī nījīpi

† 23:35 23:35 Ērōdē: Ērōdē 'dīri 'bāgú sà ì ní Yēsū rí tìzú rĩ gé rĩ. 'Í lā Mātáyo 2:1-18.

ambamba rĩ be, kōpi ní ngazú muzú Sizeriã gá 'dãá, kōpi ní tã ĩ ní Páulũ ri tōzú rĩ ũlũzú gávãñã Félêkĩsĩ ní. ² ĩ ní Páulũ ri zizú fizú jó agá 'dãá, Tērītúlã ní tã ĩ ní Páulũ ri tōzú rĩ njezú Félêkĩsĩ ɛndrɛtĩ gé, ĩri ní 'yozú kĩñĩ, “Félêkĩsĩ ĩ ní ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ, 'í sê 'bávê ãngũ adri kírĩ lókĩ be ãco, mí ní adrií úmĩ be rĩ sĩ, mí újã nónĩ 'bávê ãngũ ícã múké gí. ³ Āmbúgú 'bávê rĩ, 'bã ãyĩkō sĩ ãmbúgú tã mí ní 'oó 'dĩri sĩ. ⁴ Á lē sēé mĩ ri ãndēé kárakarã 'dĩni ku, á mã mi, lē mĩ 'bã ɛsĩ múké 'bávê tã yizú sãgã be mãdã.

⁵ “Bã ĩsúkĩ nĩĩ áamá 'yozú kĩñĩ, ágó 'dĩri 'bã tã ũnjĩ 'oópi ni, ĩri ri 'bã rĩ pi ĩcĩcĩkĩ, sē Yãhũdĩ rĩ pi ri tã ũnjĩ 'o muzú vũ drĩgē sĩ céré. ĩri drĩkoma 'bã rĩ 'bã Yēsũ Nãzērētãgú rĩ ã pámvú ũbĩ 'bã rĩ pi vé ni. ⁶ ĩri ri Jó Múngú vé rĩ iza, 'bã ní ĩri ruzú ãní. ('Bã lēkĩ ĩrivé tã lĩ sũ tãĩmbĩ 'bávê rĩ ní lēé rĩ tĩni. ⁷ 'Bo ãngáráwã rĩ pi vé ãmbúgú Lisĩyã ímú ũkpō be ĩri paã 'bã drĩgē sĩ nĩ. ⁸ Sē tãĩmbĩ 'bã ĩri tō 'bã rĩ pi ní kĩñĩ, kōpi ē ímúkĩ tã rĩ ũlũú mí ɛndrɛtĩ gé nōgó.)* Lē mĩ uzĩ ĩri, mí ícõ nĩ áamá 'yozú kĩñĩ tã 'bã ní ĩri tōzú rĩ, ĩri tã áda.”

⁹ Yãhũdĩ rĩ pi ngakĩ céré ã'yĩĩ kĩñĩ, tã Tērītúlã ní 'yoó 'dĩri, ĩri tã áda.

Páulũ nje ívé tã Félêkĩsĩ ɛndrɛtĩ gé

¹⁰ Kúru gávãñã ní drĩ suzú Páulũ vúgã 'dãá, ĩri ní 'yozú kĩñĩ, ã átã átãngã rĩ. Kúru Páulũ ní 'yozú kĩñĩ, “Á nĩ rá ílí kárakarã, mí 'bã riĩpi tã lĩpi ni ãngũ nōri agá, mã ãyĩkō sĩ mávé tã njezú mí ɛndrɛtĩ gé.

¹¹ “Mĩ ícõ nĩ áamá rá 'yozú kĩñĩ, mávé cãgárã Yērúsãlémã gã 'dãlê rĩ vúdrĩ ni vũ drĩ caã ú'dú mudrĩ drĩ ni ĩrĩ kuyé, á mu 'dãlê Múngú ri zĩ. ¹² 'Bã mã tō 'bã rĩ pi ĩsúkĩ mã ágátã gãngárã gã 'bã ãzi be Jó Múngú vé rĩ agá 'dãá kuyé, á 'yo tã ũnjĩ 'bã rĩ pi ní ĩgãnyãzú ãní Jó Múngú ri zizú

rĩ agá 'dãá kuyé, dōku kũrũ agá 'dãá kuyé. ¹³ Ngã ãzi lũupi 'yozú kĩñĩ tã kōpi ní mã tōzú 'dĩri, ĩri tã áda 'dĩni 'dãáyo.

¹⁴ “Mã ã'yĩ rá 'yozú kĩñĩ, mã ri lɛtĩ Úpĩ Yēsũ vé rĩ ã pámvú ũbĩ, 'bo kōpi kĩñĩ lɛtĩ mã ní ũbĩ 'dĩri adri lɛtĩ áda rĩ kuyé. 'Bo mã ri Múngú 'bã ɛ' bĩpĩ vé rĩ ĩnjĩ, mã kpã ri tãĩmbĩ Mósê vé rĩ 'dũ nga, ãzini tã nɛbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ 'dũ nga. ¹⁵ Á 'bã ɛsĩ Múngú drĩgē, sũ 'bã 'dĩ'bée ní 'bãã rĩ tĩni, Múngú ri úmvúlésĩ 'bã tã 'o'bã pĩrĩ rĩ pi ingã drãngárã gálésĩ rá, ãzini ĩri kpã 'bã tã 'o'bã pĩrĩ ku rĩ pi ingã rá. ¹⁶ Ā'diãtãsiyã ú'dú céré mã ri ɛsĩ 'bã tã pĩrĩ 'ozú Múngú ɛndrɛtĩ gé, ãzini 'bã rĩ pi ɛndrɛtĩ gé.

¹⁷ “Mã adri ãmvé 'dãá ílí be kárakarã, mã ní kúru ímvízú ĩgōzú mávé 'bã rĩ pi vúgã Yērúsãlémã gã nōó, mã ĩjĩ mũfengã ímúzú ĩndĩ mávé 'bã ngã ãkó rĩ pi ē ĩzã kozú, ãzini mã ímú Múngú ní rōbõñõ zãã. ¹⁸ 'Bã mã tō 'bã rĩ pi kã mã ĩsú Jó Múngú vé rĩ ã bóró 'dãá, ĩsú ãkũdē á dɛ lã'bĩ mērē vé adrizú ãní ule rĩ vé tã gí. 'Bã bĩtrĩká rĩ pi mã gãrã gã 'dãáyo, 'bã rĩ pi ĩgãnyãkĩ kuyé.

¹⁹ “Bo sã 'dãri gé, Yãhũdĩ urũkõ anigē ãngũ Ẹziyã vé rĩ agá 'dãá, lē kōpi ē ímúkĩ mã tōó nĩ, lē kōpi ē ímúkĩ pá tuú mí ɛndrɛtĩ gé nōgó, kōpi ē ímúkĩ rĩ tã ũnjĩ ĩ ní mã tōzú rĩ 'yoó nĩ. ²⁰ Lē mĩ zĩ 'bã nō'bée, kōpi ã lũkĩ rĩ mí ní tã Yãhũdĩ rĩ pi vé 'bã tã lĩ 'bã rĩ pi ní ĩsú mã rũ 'bã gã ũnjĩ rĩ. ²¹ Sã ãzi sĩ, kōpi ícõ mã tō mí ɛndrɛtĩ gé, tã mã ní átã ú'dúkõ be urũ 'dãá, mã ní 'yoó, “Bã ũdrã 'bã gĩ rĩ pi íngã gõ ídri rú rá rĩ sĩ.”

²² Félêkĩsĩ ní Yēsũ vé tã nĩĩ múké múké rĩ sĩ, ĩri ní 'yozú kĩñĩ, “Ãngáráwã rĩ pi vé ũgalaku ãmbúgú Lisĩyã ícã dõ gĩ kã, mã íbĩ mívé tã lĩ ndõ.” Kúru ĩri ní átãngã rĩ ã 'yongárã ugazú. ²³ ĩri ní tãĩmbĩ sēzú ũgalaku ãngáráwã rĩ pi vé rĩ ní kĩñĩ, ã ũtêkĩ Páulũ ri múké, 'bo ã

* **24:8** 24:8 Átãngã vɛrɛšĩ 6-8 agã 'dĩ'bée, búkũ Ẹzi vé ĩ ní sĩ Gĩrĩkĩ tĩ sĩ drĩdrĩ rĩ agã 'dãáyo, 'bo gōkĩ sũ búkũ Ẹzi vé vúlê rĩ agã rá.

oyukí ìri ẹ̀cì ǎmvé ìndí, ìrivé ùndí rí pi ẹ̀ ẹ̀cìkí rí ìri ndree, ǎ kokí rí ìri ẹ̀ ìzǎ bèsìní.

'Yíkí Páulū ri jó ì ní rizú ǎngū ũ'yízú rí agá

²⁴ Ọ'dú mǎdǎ ǎ vùdrí gé, Félèkìsì pi ní ìmúzá ũkú ní Dūrūsílǎ Yǎhúdìzì rí be. Ìri ní Páulū ri zìzú ìmúzá, kòpi ní bí 'bázú rizú tǎ Páulū ní ríí átá tǎ Kúrísítò Yésù ri ẹ̀'yízú rí vé rí yìzú. ²⁵ Páulū kǎ ríí átá kòpi be tǎ 'ongará pìrì rí vé tǎ sǐ, tǎ 'bá rí ní 'i ùtèzú rí vé tǎ sǐ, ǎzini ọ'dú ì ní ìmú tǎ lizú rí vé tǎ sǐ, sè Félèkìsì ní ọrì. Ìri ní 'yozú kǐnǐ, “Tǎ 'dìri ca gí! 'Í mụ 'dìisì rá, má ọsù dō tǎ 'dìri tǎ áda, ma íbí mi zì ndō.” ²⁶ 'Bo ẹ̀sì ní gé 'dǎá, ọ̀sù Páulū ǎ je 'í drí mǔfèngǎ sǐ, ri Páulū ri zìzú ìmú 'í vùgá nǎo dǐ dǐ, ri átá ìri be.

²⁷ Ílì ọrì ǎ vùdrí gé, gòkí Pòròsìyǎsì Fésìtò ri 'bǎá gávǎnǎ rú Félèkìsì ǎ vǔrǎ gá, 'bo Félèkìsì ọyù Páulū ri jó ǎngū ũ'yízú rí agásì kuyé, ǎ'diátàsìyǎ lè Yǎhúdì rí pi ẹ̀ ẹ̀sì ǎ adri rí 'í ní múké.

25

Páulū tu pá Fésìtò ẹ̀ndrẹ̀tì gé

¹ Kǎ Fésìtò ri 'bǎá gávǎnǎ rú gí, ọ'dú na ǎ vùdrí gé, ìri ní ngazú kǔrú Sizeriyǎ vé rí agásì, ìri ní 'dezú mụzú Yẹ̀rúsǎlémǎ gá. ² Fésìtò kǎ mụú caá 'dǎlé, atala atala rí pi drígé rí pi, ambugu Yǎhúdì rí pi vé rí ǎ ọrùkọ'bée be, kòpi ní tǎ ì ní Páulū ri tǔzú rí ùlǔzú ìri ní. ³ Kòpi ní Fésìtò ri mǎzú, ǎ ǎ'yì ívé tǎ, lè ẹ̀ ọ̀jìkí Páulū ri ìmúzá Yẹ̀rúsǎlémǎ gá nǎo, ǎ'diátàsìyǎ kòpi lèkí ì útú Páulū ri 'dì drǎá létì gé 'dìgé. ⁴ Fésìtò ní újázú kòpi ní kǐnǐ, “'Yíkí Páulū ri kú jó ǎngū ũ'yízú rí agá kǔrú Sizeriyǎ vé rí agá 'dǎá'dǎ, ẹ̀sì mǎdǎ, á lè 'deé mụzú 'dǎá. ⁵ Lè ambugu ìmivé rí pi ọrùkọ, 'bǎ mụkí kòpi be trú, Páulū 'o dō tǎ ǎzi ùnjí ni rá, kòpi ǎ mụkí rí ìri tǔo 'dǎlé.”

⁶ Fésìtò adri Yẹ̀rúsǎlémǎ gá 'dǎá ọ'dú ǎrò, dǔku ọ'dú mụdrí, ìri ní

kúru 'dezú mụzú Sizeriyǎ gá 'dǎá, kǎ mụú adri drú 'dini, ìri ní kúru úrízú jó tǎ lizú rí agá 'dǎá, ìri ní 'yozú kǐnǐ, ẹ̀ ọ̀jìkí Páulū ri ìmú pá tuú 'í ẹ̀ndrẹ̀tì gé. ⁷ Páulū kǎ ífí jó agá nǎo, Yǎhúdì ìmú'bá Yẹ̀rúsǎlémǎ gálésì rí pi tukí pá ìri ǎ gǎrǎ gá, kòpi tǔkí ìri tǎ ùnjí ùnjí ni pi sǐ. Tǎ kòpi ní ìri tǔzú 'dì'bée ícò lǔú 'yozú kǐnǐ, tǎ 'dì'bée tǎ áda ku.

⁸ Páulū gǎ tǎ ì ní 'i tǔzú rí, kǐnǐ, “Á 'o tǎ ùnjí Yǎhúdì rí pi vé tǎimbì ọ̀zú kuyé, dǔku má átá Jó Múngú vé rí ǎ tǎ ùnjí kuyé, dǔku má átá 'bǎgú ǎmbúgú Rómǎ vé rí ǎ tǎ ùnjí kuyé.”

⁹ Fésìtò lè ambugu Yǎhúdì vé rí pi ẹ̀ ẹ̀sì ǎ adri 'í ní múké. Kúru ìri ní Páulū ri zìzú kǐnǐ, “Mí ǎ'yì mụú Yẹ̀rúsǎlémǎ gá 'dǎlé rá, mì mụ rí pá tuú má ẹ̀ndrẹ̀tì gé, má lẹ̀ rí mívé tǎ 'dǎlé?”

¹⁰ Páulū ní újázú kǐnǐ, “Á tu nóni pá jó ì ní rizú tǎ lizú 'bǎgú ǎmbúgú Rómǎ vé rí ǎ rú sǐ rí agá, lè ǎ lẹ̀kí mávé tǎ nǔgò. 'Í nǐ múké múké 'yozú kǐnǐ, á 'o tǎ ǎzi ùnjí Yǎhúdì rí pi ní kuyé. ¹¹ Á 'o té dō tǎ ùnjí ì ní ícòzú ma 'dizú ni rá, má ícò té 'dìngará rí vé tǎ gǎá ku. 'Bo dō tǎ Yǎhúdì ìmú'bá 'dì'bée ní ma tǔzú rí adri tǎ áda kuyé, 'bá ǎzi ícò ma sèe kòpi drígé ku. Á lè mávé tǎ jì 'bǎgú ǎmbúgú Rómǎ vé rí ẹ̀ndrẹ̀tì gé, ǎ lẹ̀ rí mávé tǎ nǐ.”

¹² Fésìtò kǎ tǎ rí átá ívé 'bá tǎ lẹ̀'bá rí pi be, ìri ní 'yozú Páulū ní kǐnǐ, “Mí lè 'bǎgú ǎmbúgú Rómǎ vé rí ǎ lẹ̀ mívé tǎ nǐ. Mí ícò mụ 'bǎgú Rómǎ vé rí vùgá 'dǎá rá.”

'Bǎgú ǎgìrìpǎ mụ Fésìtò vùgá

¹³ Kǎ mụú adri ọ'dú mǎdǎ ǎ vùdrí gé, 'bǎgú ǎgìrìpǎ pi ọ̀mvúpì Bèríníkè be, kòpi ní 'dezú mụzú Fésìtò ri ndrezú Sizeriyǎ gá 'dǎá. ¹⁴ Kòpi ní adri 'dǎlé ọ'dú be kárakará rí sǐ, Fésìtò ní tǎ ì ní Páulū ri tǔzú rí ùlǔzú 'bǎgú rí ní. Ìri ní 'yozú kǐnǐ,

“Félèkìsì ku ágó ǎzi ì ní 'yì rí kú jó ǎngū ũ'yízú rí agá nǎo. ¹⁵ Má kǎ mụú Yẹ̀rúsǎlémǎ gá 'dǎá, atala atala

rĩ pi drĩgé rĩ pi, 'bá ambugu Yāhūdĩ vé rĩ pi be, kòpi ùlũkí tã ì ní Páũlũ ri tōzú rĩ, kòpi kìnĩ, mà lì tã drĩ ni gé. ¹⁶ Má ní 'yozú kòpi ní, má kìnĩ, 'Tāimbĩ Rómã vé rĩ ã'yĩ ì ní tã lìzú 'bá āzi drĩgé ìsú nje drĩ ívé tã kuyé 'dĩni ku.' Drĩdrĩ ni, 'bá rĩ pá tu 'bá 'i tō'bá rĩ be 'bá tã lì'bá rĩ pi ɛndrɛtĩ gé, ìri ívé tã nje ũgbále, ì íbĩ ìrivé tã lì ndõ.

¹⁷ "Kòpi kã ícá má vúgá nōó, má iza sã kuyé, kã mujũ adrii drũ 'dĩni, má ní átázú má kìnĩ, ã ìjĩkí Páũlũ ri má vúgá vũrã ì ní rizú tã lìzú rĩ gé nōó. ¹⁸ 'Bá ìri tō'bá rĩ pi kã tã rĩ njeé, tã kòpi ní ìri tōzú rĩ adri sũ má ní ũsũ rĩ tĩnĩ kuyé. ¹⁹ Tã má ní ìsú rĩ, kòpi rikí āgátá gãã ì āsãmvú gé sĩ ìvé mērē Yāhūdĩ vé rĩ ã tã sĩ, āzini kòpi rikí āgátá gãã ágó rù be Yēsũ, drãápi gĩ, Páũlũ ní 'yoó ìri ìdri rú rĩ vé tã sĩ.

²⁰ "Á ndã létĩ tí tã 'dĩri uzizú nĩzú ãní, kúru má ní Páũlũ ri zizú, dõ lē rá, ã mukí ìrivé tã lìjĩ Yērúsálémã gá. ²¹ 'Bo Páũlũ ní zizú kìnĩ, ã 'yĩkí 'i kú jó āngũ ũ'yĩzú rĩ agá nōgó, cĩmgbá 'bāgú rĩ ã lì rĩ ívé tã nĩ. Kúru má ní átázú má kìnĩ, ã 'yĩkí ìri kú nōgó, cĩmgbá cazú ú'dú má ní ìmúzú ìri pēzú mužú 'bāgú āmbúgú Rómã vé rĩ vúgá rĩ gé."

²² Kúru Āgĩrĩpã ní 'yozú Fēsītõ ní kìnĩ, "Á lē ágó 'dĩri vé tã yijĩ mà bí sĩ." Fēsītõ ní újázú Āgĩrĩpã ní kìnĩ, "Mi ícõ ìrivé tã yĩ drũ sĩ rá."

Páũlũ tu pá Āgĩrĩpã ɛndrɛtĩ gé

²³ Kã mujũ adrii drũ 'dĩni, Āgĩrĩpã pi ní ìmúzú Bērĩnikē be, kòpi ní ífízú jó tã lìzú rĩ agá nōó, 'bá rĩ pi ngakí céré kòpi ìnjĩ ambamba, kòpi ìmúkí ũgalaku āngáráwá rĩ pi vé rĩ pi be, 'bá ambugu ambugu kũrũ agá rĩ pi be trũ. Fēsītõ ní átázú kìnĩ, ẽ ìjĩkí Páũlũ ri ífĩ jó agá nōó. ²⁴ Fēsītõ ní 'yozú kìnĩ, "'Bāgú Āgĩrĩpã, ìmi 'bá ìmú'bá rĩ pi be céré, ìmi ndrekí drĩ ágó 'dĩri ká! Yāhūdĩ adri'bá Yērúsálémã gá, āzini Sizerĩyã gá rĩ pi be céré, ìmúkí kuú má vúgá nō,

kòpi lēkí ã 'dĩkí Páũlũ ri drãã 'dĩsĩ rá. ²⁵ 'Bo má ìsú tã ũnjĩ ì ní ícózú ìri 'dizú drãzú rá ni kuyé. 'Bo ìri ní lēé 'bāgú Rómã vé rĩ ã lì ívé tã nĩ rĩ sĩ, má ũsũ, á lē ìri pēé mužú Rómã gá. ²⁶ 'Bo má ìsú tã ã pá má ní kòkòbĩ sĩzú sēzú 'bāgú rĩ ní kuyé. Nóni má ìjĩ ìri ìmú pá tuú ìmi ɛndrɛtĩ gé, agaápi rá rĩ, 'bāgú Āgĩrĩpã, má ìjĩ ìri mí ɛndrɛtĩ gé, mì uzĩ rĩ ìri, mà ìsú rĩ tã má ní lēé sĩ rĩ ãní. ²⁷ Ā'diātāsĩyã á pē dõ 'bá ì ní 'yĩ rĩ 'bāgú rĩ vúgá 'dãá ìsúzú sĩkí ìrivé tã kuyé, tã 'dĩri adri múké ku."

26

Páũlũ átá ívé tã 'bāgú Āgĩrĩpã ɛndrɛtĩ gé

¹ Āgĩrĩpã ní 'yozú Páũlũ ní kìnĩ, "Má ã'yĩ rá, mí átá mívé tã." Kúru Páũlũ ní drĩ suzú urũ, ìri ní 'dózá átázú kìnĩ,

² "'Bāgú Āgĩrĩpã, mà āyĩkõ sĩ mí ní mà ã'yĩ ú'dú āndrũ rĩ gé tã Yāhūdĩ rĩ pi ní mà tōzú rĩ átázú mí ɛndrɛtĩ gé rĩ sĩ. ³ Á nĩ rá mí nĩ 'bávé mērē Yāhūdĩ vé rĩ rá, āzini mí nĩ tã 'bá ní ɛ'yijĩ sēepi 'bá ní 'bã acozú Yāhūdĩ rú rĩ rá. Kúru á mã mi drĩ ìrĩ sĩ, lē mì 'bã bí mávé tã yizú ɛsĩ mãdã sĩ.

⁴ "Yāhūdĩ rĩ pi ārēvú céré nĩkí mà rá 'dózá ānjĩnã gá 'dãá. Kòpi nĩkí tã má ní rií 'oó 'bávé āngũ agá, āzini Yērúsálémã agá rĩ rá. ⁵ Kòpi nĩkí mávé tã caá lókí be aco, kòpi ícõ mávé tã ùlũ rá, dõ kòpi ã'yĩkí rá. Kòpi ícõ lũ mí ní kìnĩ, mà Fārúsĩgú, mà ri mērē 'bávé rĩ ã tã 'du nga rá. ⁶ Āndrũ sĩ á tu pá nō, lēkí mávé tã lìjĩ, ã'diātāsĩyã má ní ɛsĩ 'bãã tã Múngú ní ɛzĩjĩ 'bá ɛ'bípĩjĩ ní rĩ 'dujú ngaá rĩ sĩ.

⁷ "Súrũ mudrĩ drĩ ni ìrĩ Īsērélē vé rĩ pi 'bãkí ɛsĩ rizú tã ìri ní ɛzĩjĩ rĩ ũtēzú, ãní sē kòpi ri Múngú ri ìnjĩ ũtũnã pi ìnĩnã be. Á 'bāgú, ɛsĩ má ní 'bãã rĩ sĩ, Yāhūdĩ rĩ pi ní mà tōzú ãní. ⁸ Ngá ìmi ní ũsũ kìnĩ, Múngú ícõ 'bá ũdrã'bá gĩ rĩ pi ìdri gõó ìdri rú ku rĩ ã'di?

9 “Ándúru má ũsũ, á lē tā rī pi 'oó, ā ɔwúkí rí Yēsũ Nāzērētāgú rī ā rú āní. 10 Tā 'dīri á 'o Yērúsālēmā gá 'dāá rá. Atala atala rī pi drīgē rī pi sēkí má ní ũkpō, má uru 'bá Yēsũ ri ẽ'yī' 'bá gí rī pi íjī ímú ú'bé jó āngũ ũ'yīzú rī agá, kádō lēé kōpi ú'dí, ma kpá ri tā ni ā'yī, ā ú'díkí kōpi ũdrāá rá. 11 Á ri ẽcī jó Múngú ri zizú rī pi agásī, á ri 'bá Yēsũ ri ẽ'yī' 'bá gí rī pi ɔcũú, kōpi ẽ idekí rí Yēsũ ri āní. Á ri kpá ẽcī kũrú uruko āmvé rī pi agásī, má ɔcũ kōpi ũnjí ũnjí.

12 “Ŭ'dú ālu, atala atala rī pi drīgē rī pi sēkí má ní ũkpō rá mužú āní Dāmāsékē gá. 13 Á 'bāgú, ma kā rií mužú létí gé sī, ũtú mgbímgbi gé 'dīgē, á ndre ācī dī íngázú 'bũ gélésīla, ímgbērē mā gārā, āzini 'bá má ní ẽcī kōpi be rī pi ā gārā kúrũ, írivé dīngará āngũ ímgbērēepi rī ndē ũtú vé dīngará rá. 14 'Bá ní céré u'dezú vūgá, má ní ũ'dúkó yizú íngázú 'bũ gélésī, íri ní 'yozú má ní Ārāmáyīkī tī sī kīnī, ‘Sáũlā, Sáũlā! Ngá mí ní rizú ma ɔcũzú 'dīni rī ā'di? Ŭmbā mí ní rií fūú má be 'dīri, íri tā azakaza vé ni.’

15 “Má ní zizú, má kīnī, ‘Ŭpí, mí ā'di 'i?’

“Ŭpí ní újázú kīnī, “Bá mí ní rií ɔcũú rī, íri ma 'i Yēsũ 'i. 16 Mí íngá pá tuú uru sī. Má i'da ma mí ẽndrētí gé, á lē mí ípēé adrií ātí' 'bá mávé ni, mí mužú rí mávé tā mí ní ndreé mí mī sī rī ũlũú, āzini tā má ní úmvúlésī ímú ũlũú mí ní rī ũlũú 'bá rī pi ní. 17 Ma ímú mí pa 'bá ímivé rī pi drīgē sī rá, āzini 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rī pi drīgē sī rá. Ma mí pē mužú 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rī pi vūgá 'dāá, 18 mí mužú rí kōpi ẽ mī zīí, kōpi ẽ ífũkí rí tā ínīná vé rī agásī rá, kōpi ā adriki rí ũtúná agá, kōpi ẽ ífũkí rí ũkpō Sātánā vé rī agásī āmvé, kōpi ā adriki rí 'bá Múngú vé ni, Múngú ā trū rí kōpi ívé ũnjíkányā agásī rá. Kōpi ẽ'yīkí dō ma gí, kōpi í újá adri uletere 'bá Múngú vé ni.’

19 “‘Bāgú Āgīrípā, índrīlīkí íngápi 'bũ gélésīla 'dīri, á 'du tā ni ngáá rá. 20 Má í'dó tī Múngú vé rī ũlũú 'bá Dāmāsékē vé rī pi ní, 'bá Yērúsālēmā vé rī pi ní, āzini má ũlũ āngũ Yūdáyā vé rī agásī céré, á gō kpá caá 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rī pi āsámvú gé, á 'yo, má kīnī, lē kōpi ā kúkí ũnjíkányā āní, kōpi ẽ ẽ'yīkí Múngú ri áyu, tā kōpi ní 'oó rī, ā lū rí 'yozú kīnī kōpi újákí ẽsī gí.

21 “Ŭ'dúkó múké má ní ũlũú 'dīri sī, Yāhúdī rī pi rúkí ma Jó Múngú vé rī ā bóro gá 'dāá, kōpi lēkí kōdō ma 'dīí. 22 'Bo Múngú ko mā ízā cīmgbá ícázú ũ'dú āndrũ rī gé, á tu pá nōgó, á lē tā rī ũlũú 'bá rī pi ní céré, í'dózú 'bá í ní ndreé kuú ẽzī ākó rī pi ní, āzini 'bá í ní ínjīí ínjī rī pi ní. Má ímbá tā āzi túngú ni kuyé, má ímbá tā nēbī rī pi ní ũlũú rī, āzini tā Mósē ní 'yoó íri ímú 'i nga drīdrī 'dīlé rī. 23 Má kīnī, Kúrísītō ri úmvúlésī ímú ízāngā nya rá, í ímú íri inga drāngará gálésī drīdrī, íri ímú dī ũtúná rú ívé 'bá rī pi āsámvú gé, āzini 'bá adri' 'bá Yāhúdī rú ku rī pi āsámvú gé.”

24 Páulũ kā rií átá, Fésītō ní trezú ũ'dúkó be uru 'dāá kīnī, “Páulũ! Mí drī ábá gí, mívé lāngará ambamba rī sē mí drī ábá nī.”

25 Páulũ ní újázú kīnī, “Āmbúgú Fésītō, mā drī ábá kuyé. Tā má ní átá 'dīri, íri tā áda, íri ífífí be. 26 'Bāgú Āgīrípā nī tā má ní átá 'dī' 'bée céré rá, sē má ní rizú átázú ũrī ākó 'dī. Tā 'dī' 'bée ní rizú í ngazú rī gé, nī rá, ā'diātāsīyā tā 'dī' 'bée nga 'i ũgúzā rú kuyé. 27 'Bāgú Āgīrípā, mí ẽ'yī nyo nēbī rī pi vé tā rá? Á nī rá mí ẽ'yī rá.”

28 Āgīrípā ní Páulũ ri zizú kīnī, “Mí ũsũ, mí ícó ma úbé ícá Kúrísītīyānī rú sá mādāná nōri agá rá?”

29 Páulũ ní újázú kīnī, “Mí dō mí újá sāná nōri agá rá yā, dō mí íbí mí újá ndō yā, ma Múngú ri zī mí ní, āzini 'bá mávé tā yī' 'bá āndrũ nō' 'bée

ní, ìmi ícákí rí sù má tìni, adri 'yozú kìnì sù ì ní ma 'yíi nòri tìni ku."

³⁰ 'Bāgú Āgīrīpā, gāvānā Fésītō, Bērīnikē, 'bá jó agá rī pi be céré, kòpi ní ngazú uru. ³¹ Kòpi kà rií fúú mụzú āmvé 'dāá, kòpi rikí átá ì āsámvú gé sī kìnì, "Ágó 'dīri 'o tā āzi ì ní ícózú ìri 'dìzú drāzú ni kuyé, 'o kpá tā āzi ì ní ícózú ìri 'yìzú ni kuyé."

³² Āgīrīpā ní 'yozú Fésītō ní kìnì, "Ágó 'dīri ā 'yo dō 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī ā lị ívé tā nī 'dīni ku, ì té ìri trū rá."

27

Páulū 'de mụzú Rómā gá kúlúmgbā sī

¹ Āgīrīpā kà 'yoó 'bā 'dekí mụú kúlúmgbā sī Ítālīyā gá, ì ní Páulū pi eziú 'bá urukò ì ní ū'yíi rī pi be kú ūgalaku Júlīyāsī drígé. Júlīyāsī ri ūgalaku āngáráwá ì ní zìí ngúlúmū 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī pi vé ni. ² 'Bá ní tuzú kúlúmgbā íbipi íngápi Ādrāmātíyō gá rī agá, kúlúmgbā rī lē éçì mụzú vūrā ìri ní pá tuzú rī pi gé sī, āngū Ēzīyā vé rī agá. 'Bá tükí Mākēdōnīyāgú be trú, ágó rī ā rú Ārīsītārúkō 'i, íbì íngá Tēsālōnīkē gá.

³ Kā mụú adrií drū 'dīni, 'bá ní cazú kūrú Sídōnā vé rī gé, Júlīyāsī 'bā ési múké Páulū ní, ā'yī Páulū ri mụú ívé ūndī rī pi vú, kòpi ā sēkí rí ìri ní ngá ìri ní lēé rī. ⁴ 'Dāgá 'bá gōkí fíi kúlúmgbā agá dīi, ūlì ní ívìzú 'bá vúgá nōlé ūkpō be, 'bá ní kúru 'dezú mụzú, 'bá agakí āngū 'i līpi kú ngu Sáyípūrāsī vé rī ā gārā gá sī, ūlì vīpi ūkpō be 'dīri ā 'o rí 'bā ūnjí ku. ⁵ 'Bá mụkí yīi tafu rī agásī, 'bá agakí āngū Kílīkiyā vé rī ā gārā gá sī, āzini 'bá agakí āngū Pāmīfīliyā

vé rī ā gārā gá sī, 'bá ní kúru cazú kūrú Mírā vé rī gé, āngū Lísīyā vé rī agá. ⁶ Ūgalaku rī ísú kúlúmgbā āzi íbì íngá Ālēkīzāndāriyā gá, lē mụú Ítālīyā gá, ìri ní 'yozú kìnì, 'bā tükí kúlúmgbā rī agá.

⁷ 'Bá rikí mụú kúlúmgbā rī sī mādā, 'dú ú 'dú kárakarā, 'bá nyakí ìzāngā ambamba. 'Bá kà rií 'bāá caá ìnyinā Kīnídō gé, ūlì rī vé vīngará sē 'bá útrúkí 'bā mụzú drīdrī kuyé. Kúru 'bá ní 'bā újázú mụzú wōókō ándrelé rú rī gé, cazú āngū 'i līpi kú ngu yīi agá Kūrētē vé rī gé. 'Bá agakí kūrú Sālīmōnē vé rī ā gārā gá sī. ⁸ 'Bá agakí mụzú Kūrētē ā gārā gá sī, 'bá nyakí ìzāngā ambamba, 'bá ní kúru cazú vūrā kúlúmgbā rī pi ní pá tuzú rī gé, ìnyināṅá kūrú Lásīyā vé rī gé.

⁹ 'Bá izakí sā ambamba, ā'diātāsīyā sā kílongóro vé rī gé, ūlì rī vī ūkpō be ambamba, kúlúmgbā rī ícò mụú ānì bā ku, ā'diātāsīyā Ū'dú ì ní rizú Ānyāngā A'bizú* rī aga gí. Páulū ní 'yozú ūgalaku kúlúmgbā agá rī pi ní kìnì,

¹⁰ "Ágō 'dī'bée, á nī rá 'bá útrúkí dō 'bā mụzú kúlúmgbā rī sī drīdrī, 'bávé kúlúmgbā, 'bávé oḡu kúlúmgbā agá rī pi, 'bā ngúlú be céré, 'bā drīlé ūnjí ísú rá." ¹¹ 'Bo ūgalaku rī ā'yī tā Páulū ní 'yoó rī kuyé, ā'yī tā kúlúmgbā é'dīpa ní 'yoó rī, āzini ágó kúlúmgbā újipi rī ní 'yoó rī áyu.

¹² Vūrā 'dīri kúlúmgbā rī pi ní rizú pá tuzú rī, ìri vūrā ūnjí, ā'diātāsīyā lókí kílongóro vé rī ūnjí†, 'bá ícókí adrií 'dāgá bā ku, 'bá kárakarā pi ūsúkí kìnì, lē 'bā 'dekí mụzú kúlúmgbā rī sī Fōyīnīkē gé, ā'diātāsīyā ìri vūrā múké kúlúmgbā rī pi ní mụzú pá tuzú ni, lókí kílongóro vé rī gé 'bā mụkí rí adrií

* **27:9** 27:9 Ū'dú ì ní rizú Ānyāngā A'bizú rī: Ū'dú 'dīri ílì ālu agá, átálágú āmbúgú rī fī Jó Múngú vé rī agá 'dāá vú be ālu, ìri mụ ári uya Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá, 'bá Ísērélē vé rī pi trūzú ānì ívé ūnjīkānyā agásī, 'bá Ísērélē vé rī pi ri ānyāngā a'bì Ū'dú 'dīri gé. 'Í lā Lēvītīkā 16; Ēberē 9-10. † **27:12** 27:12 Lókí kílongóro vé rī: Āngū Ísērélē vé rī gé 'dāá, lókí kílongóro vé rī gé, éçì tungará ūkpó ūkpó, ā'diātāsīyā yīgò ri 'dì ambamba, sē āngū rī igbe igbe. Sā 'dāri gé, ūlì rī vī ūkpō be, sē kúlúmgbā ícò pá tuú 'dāgá ku.

'dāgá. Vūrā kúlúmgbá rĩ pi ní pá tuzú 'dĩri Kūrétē gá, ĩri vūrā ũtú ní 'dengará gálé rú rĩ gé, vūrā 'dāri gé, 'bá rĩ pi ícó āngũ ndre ándrelé rú, āzini úrúlé rú.

Ūlí vīpi ũkpō be yīi tafu rĩ agá rĩ

¹³ Ūlí rĩ ká í'dó vīi ũkpō be mādā ándrelésīla, 'bá kúlúmgbá újī'bá rĩ pi ũsūkí kīnī, ĩ ícó mụ rá. Kōpi ní ũmgbū rĩ ísézú yīi agá 'dāásī, kōpi ní mụzú āngũ 'i līpi kú ngu yīi agá Kūrétē vé rĩ ā gārā gá sī. ¹⁴ Kā mụú adrii mādā, ũlí ní ívīzú ímúzú 'bá vúgá nólé ũkpō be, ũlí rĩ íbī ívī āngũ 'i līpi kú ngu yīi agá rĩ gé 'dāásī, āsámvú āngũ úrúlé rĩ pi vé ũtú ní ífūzú rĩ be rĩ gélésīla. ¹⁵ Ūlí rĩ vī ũkpō be, sē 'bá ícókí kúlúmgbá rĩ jīi bā ku. 'Bá kukí ũlí rĩ ri kúlúmgbá rĩ vīi mụzú nī.

¹⁶ 'Bá agakí āngũ 'i līpi kú ngu yīi agá ĩ ní zīi Kāwúdā rĩ ā gārā gá sī, vūrā 'dāri gé, ũlí ícó vīi ũkpō sī ku. 'Bá ũ'bīkí kúlúmgbá ídri pazú rĩ ísé, 'bá ísúkí ízāngā ānī ambamba. ¹⁷ 'Bo 'bá ísékí kúlúmgbá ídri pazú rĩ kúlúmgbá āmbúgú rĩ agá nōó rá. 'Bá kúlúmgbá újī'bá rĩ pi ũ'yīkí bāákú kúlúmgbá rĩ ā rú'bá gá sī kūrū, kúlúmgbá rĩ úmbézú, ā adri rí ānī ũkpó ũkpó. Kōpi 'okí ũrī sī, ũlí rĩ ní lēé kōpi vīi mụzú āngũ cínýáfā rú ĩ ní zīi Sārātísī rĩ gé rĩ sī, kōpi u'dúkí ngá ĩ ní úmbé kúlúmgbá rú'bá gá bāákú sī rĩ pi ú'bé yīi agá, kúlúmgbá rĩ ā mụ rí ānī mādā. Ūlí rĩ ri kúlúmgbá rĩ vīi mụzú nī.

¹⁸ Ūlí rĩ vī ũkpō be, kā mụú adri drū 'dīni, kōpi u'dúkí ngá kúlúmgbá agá rĩ pi ú'bé yīi agá. ¹⁹ Kā mụú caá ú'dú na ni gé, kōpi u'dúkí ngá ēzī ngazú kúlúmgbá agá rĩ pi ú'bé cére yīi agá. ²⁰ Ūlí vīpi ũkpō be 'dĩri vī caá ú'dú be kárákará, ōzū ũtú rĩ ē mī, āzini ōzū línýā rĩ pi, sē kōpi índrékí ku, 'bá ũsūkí 'bá ícókí ídri ku.

²¹ 'Bá adrikí ú'dú be kárákará, 'bá nyakí ngá kuyé. Páulū ní ngazú pá tuzú ụrụ sī, ĩri ní 'yozú kīnī, "Āgō

'dī'bée, ĩmi yīkí té dō tā má ní 'yoó rĩ rá, 'bá ícókí té ífūú Kūrétē agá 'dāásī ku, ngá 'dī'bée ícókí té ábá ku. ²² 'Bo á lē nóni 'yoó ĩmi ní kīnī, lē ĩmī éśī ā adri ũkpó ũkpō, ā'diātāsīyā ĩmi āsámvú gé 'dīgé, 'bá āzi ícó drāá ālunāni ku, kúlúmgbá rĩ 'yéná ábá nī.

²³ "Ma 'bá Múngú vé ni, ma ri Múngú ri ĩnjī. ĩnīná ájée rĩ sī, ĩpē ívé mālāyíkā ímụ pá tuú mē gārā gá, ²⁴ ĩri ní 'yozú má ní kīnī, 'Páulū, mī 'o ũrī sī ku, mī mụ pá tu 'bāgú āmbúgú Rómā vé rĩ ẹndrẹtī gé rá. Mī tā sī, Múngú vé éśī múké rĩ sī, ĩri 'bá kúlúmgbá agá rĩ pi ídri cére rá.' ²⁵ Āgō 'dī'bée, ĩmi 'okí ũrī sī ku, má ẹ'yī tā Múngú ní 'yoó rĩ rá, tā rĩ ímụ 'i nga sū ĩri ní 'yoó má ní 'dĩri tīnī. ²⁶ Ūlí rĩ ímụ kúlúmgbá rĩ vī mụ pá tu āngũ 'i līpi kú ngu yīi agá 'dāri gé."

²⁷ Ūlí vī yīi tafu rĩ drīgé sī ũtúná pi ĩnīná be, caá ú'dú mụdrī drī ni sụ, kā mụú caá ĩnī ágágá, 'bá kúlúmgbá rĩ újī'bá rĩ pi ní nīzú ámázú 'yozú kīnī, ĩ 'bākí caá yīi tafu Ádīrīyā vé rĩ tī gé āngũ nyōókú rú rĩ gé gí. ²⁸ Kōpi ní aya āzi í'dúzú 'yīzú bāá sī, 'bezú yīi agá 'dāá, yīi rĩ vé kungará ámázú ānī, Kōpi ísúkí nīi, yīi rĩ vé kungará ca pá ágélé mūdūrūlū ālu pūkú ĩrī (120). Kōpi ká ĩ útrú mụzú drīdrī, kōpi ísúkí nīi, yīi rĩ vé kungará ca pá ágélé pūkú úrōmī (90). ²⁹ 'Bá kúlúmgbá újī'bá rĩ pi 'okí ũrī sī, kōpi ũsūkí kīnī, 'bā mụ 'bā éśī írā rú'bá gá, kōpi u'dúkí ũmgbū ĩ ní ũ'yīi sụ kúlúmgbá rú'bá gá rĩ pi ú'bé yīi agá, kōpi zīkí Múngú ri kīnī, lē āngũ rĩ ówú ĩ ní mbēlē mbēlē. ³⁰ 'Bá kúlúmgbá rĩ újī'bá rĩ pi lēkí kōdō ngaá ápá kúlúmgbá rĩ agásī rá, kōpi í'dúkí kúlúmgbá ídri pazú rĩ suú yīi agá 'dāá, 'bá rĩ pi ā ũsūkí rí kīnī ĩ ri ũmgbū ú'bé yīi agá 'dāá, kúlúmgbá rĩ ẹndrẹtī gé. ³¹ Páulū ní 'yozú ũgalaku rĩ ní, āzini āngaráwá rĩ pi ní kīnī, "'Bá kúlúmgbá rĩ újī'bá rĩ pi dō kúlúmgbá rĩ agá nōó 'dāáyo,

Ìmi ícókí ídrí ku.” ³² Kúru àngaráwá rĩ pi ní bǎákú kùlúmgbá ídrí pazú rĩ ù'yǐzú rĩ pi ùlǐzú, kòpi ní kùlúmgbá rĩ kuzú 'dezú yǐí agá 'dǎá.

³³ Àngū rĩ kǎ 'bǎá ríí ówú, Páulū ní kòpi mǎzú, lě kòpi ǎ nyakí ínǎ. Īri ní 'yozú kǐnĩ, “Ū'dú mụdrí drĩ ni sụ 'dĩ'bée agá, ĩmi rikí adrií ìzàngǎ sǐ, ĩmi nyakí ngá kuyé. ³⁴ Á mǎ ĩmi, lě ĩmi nyakí ngá, ĩmi adrikí rí ídrí rú. ĩmi 'okí dō 'díní, 'bá ǎzi ícò ádrá ĩmi ǎsámǎvú gé 'dǐgé ku.”

³⁵ Páulū kǎ tǎ rĩ átá 'díní, ĩri ní pánga í'dúzú, ĩri ní ówō'dífō sēzú Múngú ní 'bá rĩ pi ẹndrẹtị gé 'dǐgé. Īri ní pánga rĩ ǎndǐzú, ĩri ní í'dózú nyazú. ³⁶ Tǎ 'dĩri ímbá kòpi ẹ ẹsị, kòpi gōkí ngá nyaá rá. ³⁷ 'Bávé kǎlǎfe mụdūrūlū ĩrĩ pūkú ẹzịrĩ drĩ ni ázǐyá (276) kùlúmgbá agá 'dǎá. ³⁸ 'Bá rĩ pi kǎ ngá rĩ nyaá ẹpǐzú gí, kòpi u'dúkí ǎnyàngǎ rĩ ẹ ĩmbítá ú'bé yǐí agá, kùlúmgbá rĩ ẹ ẹnjĩ rí ku.

Ūlǐ ũkpō be ni vị kùlúmgbá rĩ ũñō kpelékpélé

³⁹ Àngū rĩ kǎ ówú, kòpi nĩkí àngū nyọọkú rú rĩ ámá kuyé, 'bo kòpi ní àngū cínǎfǎ rú ni ndrezú yǐí gǎrǎ gá 'dǎá, kòpi ní ũsūzú, ĩ lěkí kùlúmgbá rĩ jǐí mụzú àngū cínǎfǎ rú rĩ gé 'dǎá. ⁴⁰ Kúru kòpi ní bǎákú ĩ ní ũmgbū rĩ pi úmbézú rĩ pi ùlǐzú, ũmgbū rĩ pi ní u'dezú yǐí ǎ ndúgé 'dǎá, kòpi ní kpá ngá kùlúmgbá rĩ újǐzú rĩ oyuzú. Kòpi ní bōngó kùlúmgbá rĩ ẹndrẹtị gé ũlǐ ní ríí vǐí anigé kùlúmgbá rĩ vǐípi mụzú rĩ sezú uru, ũlǐ ní kùlúmgbá rĩ vǐzú mụzú yǐí tị gé 'dǎá. ⁴¹ 'Bo kùlúmgbá rĩ mụ 'i ẹsịí àngū cínǎfǎ rú rĩ gé 'dǎá, áwí atee àngū nyọọkú rú rĩ gé. Kùlúmgbá rĩ vé ũmvu tĩ atee mgbé, ícò mụyú bǎ ku. Ūlǐ ũkpō be ni ní íngázú, ĩri ní yǐí rĩ vǐzú úvázú ngūyá ngūyá, úlǐ rĩ vé ũkpō ũñō kùlúmgbá rĩ vé só kpelékpélé.

⁴² Àngaráwá rĩ pi lěkí 'bá ĩ ní ù'yǐí rĩ pi ú'dǐ 'dǐsǐ rá, ǎ'diātāsīyǎ kòpi ǎ gbǎkí rí yǐí rĩ ápá mụzú ku. ⁴³ 'Bo ũgalaku àngaráwá rĩ pi vé rĩ lě ǎ

'dǐkí Páulū ri ku, ǎ'yǐ tǎ àngaráwá rĩ pi ní lěé 'oó 'dĩri kuyé. Īri ní átázú kǐnĩ, 'bá nǐ'bá yǐí gbǎ'bée ĩndĩ rĩ pi ǎ úwákí kùlúmgbá rĩ agásǐ drĩdrĩ, kòpi ǎ mụkí àngū nyọọkú rú rĩ gé.

⁴⁴ Īri ní 'yozú uruko'bée ní kǐnĩ, kòpi ǎ útúkí úrǐ kùlúmgbá rĩ vé ĩrǐkó ũñōopi gí 'dĩri drǐgé. Kúru 'bá rĩ pi ǎrěvú céré cakí àngū nyọọkú rú rĩ gé 'dǎlé múké.

28

Páulū ca Mǎlátǎ gá

¹ 'Bá cakí yǐí tị gé 'dǎlé múké, 'bá mụkí nǐí ámá ǎkūdē 'bá cakí àngū 'i lǐipi kú ngu yǐí agá ĩ ní zǐí Mǎlátǎ rĩ gé gí. ² 'Bá adri'bá àngū 'i lǐipi kú ngu rĩ agá 'dǎlé rĩ pi ẹ'yǐkí 'bá ẹsị be múké. Kòpi ũdēkí ǎcí, ẹ'yǐkí 'bá úrǐ ǎcí rĩ tị gé, ǎ'diātāsīyǎ sǎ 'dǎri gé, yǐígò ri 'dị nĩ, àngū rĩ igbegbe.

³ Páulū ní íjǎ u'duzú, ĩri ní ũ'bǎzú ǎcí mị gé 'dǎá, ǎcí rĩ vé kongará sǐ, ĩnĩ ní íkpúzú Páulū ẹ drĩ cizú. ⁴ 'Bá rĩ pi kǎ ndree ĩnĩ rĩ ci Páulū ẹ drĩ, ọnjú kuú drĩ ni gé tǐtǐ, kòpi ní átázú ĩ ǎsámǎvú gé sǐ kǐnĩ, “Ágò 'dĩri 'bá àngū ú'dǐpi ni, 'de yǐí agá 'dǎá rá, 'bo drǎ kuyé, 'bávé múngú rĩ pi vé ǎzi ǎlu, lị tǎ drĩ ni gé gí, lě ǎ 'dǐkí ĩri drǎá 'dǐsǐ rá.”

⁵ 'Bo Páulū ní ĩnĩ rĩ yazú 'í drǐgé sǐ 'dezú ǎcí mị gé 'dǎá, ĩnĩ rĩ 'o ĩri ũnjí kuyé. ⁶ 'Bá rĩ pi ũsūkí déna Páulū ẹ drĩ ri pǐ rá, dōku ĩri koro nga í'dé, ĩri drǎ rá, kòpi tēkí ndree sǎ be ǎco, kòpi kǎ ndree ĩnĩ rĩ 'o ĩri ũnjí kuyé, kòpi gōkí ũsūyú kǐnĩ, ágò 'dĩri múngú.

⁷ Gávǎnǎ àngū 'i lǐipi kú ngu yǐí agá 'dǎri vé rú Pūbēlǐyō 'i, ĩri nyọọkú be àngū 'dǎri gé. Ẹ'yǐ 'bá ívé àngá, adri 'bá be múké cazú ú'dú na. ⁸ Sǎ 'dǎri gé, Pūbēlǐyō ẹtẹpị ri drǎ rú, rú'bá ni koko, ĩri ri sūsū. Páulū ní fizú mụzú ĩri ndrezú, ĩri ní Múngú ri zǐzú, ĩri ní 'í drĩ 'bǎzú drĩ ni gé, drǎ rĩ ní kúru dezú rú'bá ni gé sǐ rá. ⁹ Tǎ 'i ngaápi 'dĩri ǎ vudrĩ gé, 'bá céré drǎ be adri'bá àngū 'i

liipi kú ngu yí agá 'dálé rĩ pi ímúkí Páulũ vúgá, drã rĩ de kôpi rú 'bá gá sĩ rá. ¹⁰ Tã 'dĩri sē 'bá rĩ pi céré ñnjĩkí 'bã ñnjĩjĩ, lókí 'bá ní lēzú mužú rĩ kã ícó, 'bá rĩ pi sēkí 'bá ní ngá 'bá ní lēé rĩ pi ãrēvú céré rá.

Páulũ ca Rómã gá

¹¹ Mbãá na ã vúdrĩ gé, sã kílongóro vé rĩ kã deḡ, 'bá ní tuzú kúlúmgbã pá tuúpi kú Málátã gá rĩ agá, 'bá ní 'dezú mužú. Kúlúmgbã rĩ íbí ímú Ælěkĩzãndãriyã gálésĩ, údékí ngá múngú rú ñrĩ kú ẽndrẽti ni gé, ãlu rĩ ã rú Kãsítórē, ãzi rĩ Pólěkĩsĩ. ¹² 'Bá mužú pá tuú kũrú Sĩrãkúsã vé rĩ gé, 'bá adrikí caá 'dãgá ú 'dú na. ¹³ 'Dãgá 'bá ní tuzú kúlúmgbã agá, 'bá ní 'dezú mužú, 'bá ní mužú cazú Rēgĩyúmũ gé. Kã mužú adrií drũ 'dĩni, ùlí ní í 'dózú vızú ímúzú ándrélésĩla, kã kpá mužú adrií drũ 'dĩni, 'bá ní cazú Pũtēyólĩ gé. ¹⁴ 'Dãgá 'bá ísúkí 'bá Yēsũ ri ẽ 'yĩ 'bá gí ni pi, kôpi ẽ 'yĩkí 'bã ñvé ãngá, kĩnĩ 'bã adrikí ñ be caá Sēbĩrĩ ãlu. Vúdrĩ ni gé, 'bá ní kúru mužú Rómã gá.

¹⁵ 'Bá Yēsũ ri ẽ 'yĩ 'bá gí Rómã gá 'dálé rĩ pi kã yĩ kĩnĩ 'bã ri ímú 'dĩ 'dĩ, kôpi ímúkí 'bã drĩ ùtēé jòkòñĩ Æpĩyõ vé rĩ gé, urukò 'bée ùtēkí 'bã vũrã ãzi gé, vũrã 'dãri gé, jó na anigé ùmũ vé ni. Páulũ kã ãgõ ri 'bã ñ ùtē 'bã rĩ pi ndrēé, sē Páulũ ẽ ẽsĩ mba ãnĩ rá, sē Múngú ní õwõ 'dĩfõ. ¹⁶ 'Bã kã mužú caá Rómã gá 'dálé, ã 'yĩkí Páulũ ri laá ívé jó agá ọ 'dúkúlegúsĩ, 'bãkí ãngáráwã ñri ùtēé.

Páulũ sē tĩ Múngú vé rĩ Rómã gá

¹⁷ Kã mužú caá ú 'dú na ã vúdrĩ gé, Páulũ ní drĩkoma Yãhúdĩ rĩ pi vé rĩ zızú ímúzú vũrã ãlu gé. Kôpi kã ñ úmú, Páulũ ní 'yozú kôpi ní kĩnĩ, "Má ẽdrĩpĩ, mã 'o dõ tã ãzi ùnjĩ mávé 'bã rĩ pi ní kuyé drãããsiyã, dõku mã 'yo dõ 'bávé mērē 'bã ẽ 'bĩpĩ vé rĩ ã tã ùnjĩ kuyé drãããsiyã, rukí ma Yērúsãlémã gá 'dãá, sēkí

ma ãngáráwã Rómã vé rĩ pi drĩgē.

¹⁸ Kôpi uzĩkí ma, kôpi lēkí kõdõ ma ọyũ rá, ã 'diãtãsiyã á 'o tã ãzi ùnjĩ ñ ní ícózú ma 'dizú drãzú ni kuyé.

¹⁹ 'Bo Yãhúdĩ rĩ pi kã gãá sĩ, mã ní 'yozú, á lē 'bãgú ãmbúgú Rómã vé rĩ ã lĩ mávé tã ñĩ. 'Bo á lē tã ùnjĩ 'yoó 'bã mávé rĩ pi ní ku. ²⁰ Tã 'dĩri sē mã ní ñmi zızú ímúzú, átázú ñmi be ãnĩ. 'Yĩkí ma Mãsiyã Ísērélē rĩ pi ní ẽsĩ 'bãá drĩ ni gé rĩ vé tã sĩ."

²¹ Yãhúdĩ rĩ pi ní újázú kĩnĩ, "'Bã ísúkí kòkòbĩ íngázú Yũdáyã gálésĩ kuyé mĩ tã sĩ, dõku 'bã ímú 'bã 'dãásĩ nõgõ rĩ pi ãsãmvú gé, 'bã ãzi ùlũ 'yozú kĩnĩ mí 'o tã ùnjĩ rá 'dĩni ãluñani kuyé. ²² 'Bo 'bã lēkí yĩ mí tĩ gé, mĩ dõ 'yo ngõni, ã 'diãtãsiyã 'bã rĩ pi ãrēvú céré ri átã ùnjĩ ngúlúmũ Yēsũ ã pámvú ùbĩ 'bã rĩ pi vé tã sĩ."

²³ Kôpi gõkí ú 'dú ãzi ñpēé ímúzú Páulũ ri ndrezú. Ú 'dú 'dãri gé, 'bã rĩ pi úmúkí ñ kárakarã vũrã ñri ní adrizú rĩ gé. Páulũ ri kôpi ní málũngã Múngú vé rĩ ã tã ùlũú í 'dózú ù 'bũtĩ cĩmgbã cazú ùndrēñã gá, ri Yēsũ vé tã ñ ní sĩ tãĩmbĩ Mõsē vé rĩ agá rĩ ímbã, ãzini nēbĩ rĩ pi ní sĩ rĩ ímbã, kôpi ẽ ẽ 'yĩkí rĩ Yēsũ ri ãnĩ. ²⁴ 'Bã rĩ pi ã urukò ẽ 'yĩkí tã ñri ní 'yoó 'dĩri rá, 'bo urukò 'bée ẽ 'yĩkí kuyé. ²⁵ Kôpi ní rizú ãgátã gãzú ñ ãsãmvú gé sĩ. Kôpi ní í 'dózú ayizú mužú, Páulũ ní tã ùdũ átázú kôpi ní kĩnĩ, "Tã Índrĩ Uleterē rĩ ní átã ñmi ẽ 'bĩpĩ ní rĩ tã áda, átã tã 'dĩri nēbĩ Ísáyã tĩ gé, kĩnĩ,

²⁶ " 'Í mu 'bã 'dĩ 'bée vúgã 'dãá, 'í 'yo kôpi ní,

" ñmi mávé ú 'dúkó yĩ rá, 'bo ñmi ícókí ífĩfĩ ni ñĩ ámã ku,

ñmi tã mã ní 'oó rĩ ndrē rá, 'bo ñmi ícókí tã ni ñĩ ámã ku."

²⁷ Æ 'diãtãsiyã 'bã 'dĩ 'bée ẽ ẽsĩ tete,

kôpi ẽ bĩ yĩ tã ku,

kôpi bĩkí ñ mĩ cí,

kôpi ã bĩkí té dõ ñ mĩ cí ku,

kôpi ẽ mĩ ri té ãngũ ndrē rá,

kôpi ẽ bĩ ri té tã yĩ rá,

kòpì ẽ ẹsị ri té tã nĩ áamá rá,
kòpì ǎ újákí dǒ ẹsị rá, ma té kòpì ídrí
rá.'

28 “Kúru á lě ìmi nǐkí 'yozú kìnĩ,
Múngú lě 'bá adri' 'bá Yǎhúdĩ rú ku
rĩ pi ẽ ịsúkí pangára. Kòpì tã rĩ ǎ'yĩ
rá.” 29 Kǎ mụú átá 'dĩri tĩnị, Yǎhúdĩ
rĩ pi ní ngazú mụzú, kòpì rikí ǎgátá
gǎá ì ǎsámvú gé sǐ.*

30 Páũlũ áwí adrii 'dǎlé ílì ìrĩ, ri
adrii ívé jó ìri ní rií ùfěé mǔfěngǎ
sĩ rĩ agá, ẹ'yị 'bá céré ri' 'bá ímú' 'bá
'i ndre' 'bá rĩ pi rá. 31 Páũlũ ri tị sěé
ũrĩ ǎkó, ri mǎlũngǎ Múngú vé rĩ ǎ
tã ùlũú, ǎzini ri 'bá rĩ pi ímbá Úpí
Yẹsũ Kúrísítǒ vé tã sǐ. 'Bá ǎzi uga ìri
ǎlunǎni kuyé.

* 28:29 28:29 Átángá vẹrẹsị 29 agá 'dĩri, búkũ Ẹzị vé ì ní sǐ Gịrịkị tị sǐ drịdrị rĩ agá 'dǎáyo, 'bo
gǒkí sǐ búkũ Ẹzị vé vúlé rĩ agá rá.

Kòkòbì Páulũ ní sǐ sěe
'bá
Rómã
vé rǐ pi ní rǐ
Tã búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngará

Páulũ sǐ kòkòbì 'dǐri sěe 'bá Yēsũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí kǔrũ Rómã vé rǐ agá rǐ pi ní, lě ụ'dúkọ múké 'í ní sěe vǔrã ụrụkọ' 'bée agásǐ rǐ vé tã ũlũ kọpi ní. Páulũ ũlũ ụ'dúkọ múké Yēsũ ní 'daa rǐ vé lẹti kǐnǐ, Múngú sě 'bá rǐ pi ícá pǐrǐ 'í ẹndrẹti gé ǎngũ rǐ pi agásǐ céré, kọpi ní ẹsǐ 'bǎa tã Múngú ní 'oó í ní rǐ drǐgé rǐ sǐ. Páulũ 'da Yǎhúdǐ Yēsũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi ní kǐnǐ, ụ'dúkọ 'dǐri kpá Búkũ Múngú vé ũndǐ Ụkũ rǐ ruzú rǐ agá anigé. 'da kpá 'bá adri' 'bá Yǎhúdǐ rú ku rǐ pi ní kǐnǐ, kọpi gō adri 'bá Múngú vé ni, kọpi ní ụ'dúkọ múké rǐ ẹ'yǐ' rǐ sǐ. ũlũ kǐnǐ, Múngú sě 'bá ícá pǐrǐ 'í ẹndrẹti gé, 'bá ní 'í ẹ'yǐ' gí rǐ sǐ, adri 'yozú kǐnǐ, 'bá ní tǎimbǐ rǐ 'duy ngáa rǐ sǐ kuyé. Índrǐ Uleteré rǐ dō ri 'bá drǐ ko 'bávé adringará agá nǐ, 'bá ícá adri sũ Múngú ní lěe rǐ tǐnǐ rá.

Búkũ rǐ vé ụdũ gé, cápítã 12-15 agá, Páulũ ímbá lẹti 'bá Yēsũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí rǐ pi ní adrizú rǐ. ũlũ kǐnǐ, lě 'bá lěkí 'bá ọgǔpǐ lělé, 'bá lěkí 'bá ri' 'bée ǎgátá gǎ' 'bée 'bá be rǐ pi lělé, ǎzini 'bá lěkí 'bá ri' 'bá 'bá ọcũ' 'bá rǐ pi lělé. ǎzini ũlũ 'bá ambugu 'bá rǐ 'bá rǐ pi vé ịnjǐngará ã tã. Ụdũ ni gé, cápítã 16 agá, Páulũ sě mōdó ívé ũndǐ Rómã gá rǐ pi ní, ri kọpi zǐ rú sǐ.

¹ Ma Páulũ 'i, ǎtí' 'bágú riipi ẹzǐ ngáapi Kúrísítō Yēsũ ní rǐ, Múngú ịpě ma 'bá áyúáyũ ni rú, pě ma muụ Múngú vé ụ'dúkọ múké rǐ ũlũ.

* **1:3** 1:3 Dǎwǔdǐ: Múngú ịpě Dǎwǔdǐ ri adrii 'bágú Ísérélē rǐ pi vé ni, ẹzǐ kǐnǐ, 'bágú ụ'dí ri ímụ ifũ ịrivé úyú agá, ịri mǎlũngá rǐ rụ muzú 'dǎnǐ' 'dǎnǐ, 'bágú rǐ Yēsũ Kúrísítō 'i. 'Í lǎ Sǎwǔmǎ 132:11-12; Ẹzǐ 2:30. Tǐkǐ Dǎwǔdǐ ri ịsụ ǎkũdē ịlǐ rǐ ca ẹlǐfũ ǎlu (1,000) gí, ịlǐ 'dǎri gé, ịsụ tǐkǐ drǐ Yēsũ Kúrísítō ri kuyé. 'Í lǎ 1 Sǎmũlē 16-30; 2 Sǎmũlē 1-24; 1 'Bágú 1-2.

² Múngú ẹzǐ ụ'dúkọ múké rǐ vé tã kú ịnógósǐ nẹbǐ rǐ pi tǐ gé, sǐkǐ tã ni kú Búkũ Uleteré Múngú vé rǐ agá.

³ Ụ'dúkọ múké í ní sǐ 'dǐri, sǐkǐ tã Múngú Mvọpǐ vé rǐ. Tǐkǐ ịri 'bá áda rú úyú 'bágú Dǎwǔdǐ* vé rǐ agá.

⁴ Yēsũ Kúrísítō Úpǐ 'bávé rǐ, ímụkǐ ịri nǐ ǎmá Mvǎ Múngú vé ni, lókǐ Múngú ní ịri ingáa gōó ịdri rú ũkpō Índrǐ Uleteré rǐ vé rǐ sǐ rǐ gé.

⁵ Yēsũ 'bá ẹsǐ múké 'bá ní, ụpě 'bá 'bá í ní rií áyúáyũ ni pi rú, 'bá mukǐ tǐ sěe 'bá adri' 'bá Yǎhúdǐ rú ku rǐ pi ní, kọpi ã újǎkǐ rǐ ẹsǐ Múngú ri ẹ'yǐzú, kọpi ã 'dukǐ rǐ tã ịri ní ẹzǐ rǐ ngáa, ǎzini kọpi ẹ ịngúkǐ rǐ Yēsũ ri. ⁶ Ịmi 'bá adri' 'bá Rómã gá 'dǐ' 'bée, Múngú zǐ ịmi ímụ adrii 'bá Yēsũ Kúrísítō vé ni.

⁷ Ịmi 'bá Rómã vé Múngú ní lělé, ịri ní zǐ 'bá ívé ni rǐ pi, á sǐ kòkòbì 'dǐri sěe ịmi ní nǐ.

Ẹsǐ múké, ǎzini tǎkǐri 'bá Ẹtẹpǐ Múngú vé rǐ, ǎzini Úpǐ Yēsũ Kúrísítō vé rǐ ã adri ịmi be.

Páulũ lě 'deé muụ Rómã gá.

⁸ Drǐdrǐ ni, á lě ọwō' dǐfō sěe Múngú ní rú Yēsũ Kúrísítō vé rǐ sǐ ịmi tã sǐ, ã' dǐǎtǎsǐyǎ ẹsǐ ịmi ní 'bǎa Múngú drǐgé 'dǐri vé tã ayi muzú vũ drǐgé sǐ céré. ⁹ Múngú má ní rií ẹzǐ ngáa ịri ní ẹsǐ be céré, má ní rií ụ'dúkọ múké Mvọpǐ vé rǐ ũlũ rǐ, nǐ tã má ní rií zǐ ịmi ní nǐjǐ 'dǐri céré rá. ¹⁰ Ụ'dú céré, má kǎdō rií Múngú ri zǐ, ma ri zǐ tǐ ni gé, ã'yǐ dō rá, ã zǐ má ní lẹti muzú ịmi ndrezú Rómã gá 'dǐlé.

¹¹ Á lě muụ ịmi ndreé, mà zǐ rǐ Múngú ri, ã sě rǐ ịmi ní fěfě Índrǐ Uleteré rǐ vé rǐ, ịmi adriki rǐ ũkpō ũkpō ịmivé ẹ'yǐngará agá. ¹² 'Bá kǎdō 'bá úmú ịmi be trụ, mávé ẹ'yǐngará ri ịmǐ ẹsǐ ímbá, ịmivé ẹ'yǐngará ri kpá mà ẹsǐ ímbá. ¹³ Má ẹdrǐpǐ má ọmvúpǐ má ní lělé rǐ

pi, má útú ma kōdō lēzú mužú ìmi ndrezú vú be tré, tã urukọ'bée ugakí má létì cí cĩmgbá ícázú àndrú sī. Á lē mužú ẹ̀zì ngaá ìmi àsámvú gé, sù má ní ẹ̀zì ngaá vūrã urukọ'bée agá 'bá adri'bá Yāhúdì rú ku rĩ pi àsámvú gé rĩ tịnì, ìmi ẹ̀'yìkí rí Yēsũ Kúrísítò rì.

¹⁴ Á 'bã ú'dúkọ múké Múngú vé rĩ ã tã àmbúgú má ẹ̀sì agá, á lē mužú ùlúú Gĩrìkì rĩ pi ní, àzini 'bá adri'bée Gĩrìkì rú ku rĩ pi ní, 'bá úmĩ be rĩ pi ní, àzini 'bá azakaza rú rĩ pi ní. ¹⁵ Tã ni sī, má ní lēzú mužú ú'dúkọ múké rĩ ùlúú ìmi ní Rómã gá 'dílè àní.

¹⁶ Mā drì ícò njaá ú'dúkọ múké rĩ vé ùlúngará ã tã sī ku, ã'diātāsīyā ìri ùkpó Múngú vé ni, ìri 'bá Yēsũ ri ẹ̀'yì'bá gí rĩ pi pa ìvé ùnjìkányā agásì rá. Drìdrì ni, ì Yāhúdì rĩ pi pa, ì kúru 'bá adri'bá Yāhúdì rú ku rĩ pi pa ndò. ¹⁷ Ú'dúkọ múké rĩ, ìri létì 'bá rĩ ní adrízú pìrì Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé rĩ i'da nĩ. Múngú ri sē 'bá rĩ ícá pìrì 'í ẹ̀ndrẹ̀tì gé ẹ̀'yìngará sī, àzini 'bá rĩ adri mužú pìrì Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé ẹ̀'yìngará vé tã sī, sù Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tịnì, "'Bá tã be pìrì Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé rĩ, ìrivé ẹ̀'yìngará ri sē ìri tã 'o pìrì."

Ùnjìkányā ri sē Múngú ã 'a ri vé ùnjì ùnjì

¹⁸ Múngú ã 'a ve 'bũ gé 'dāá ùnjì ùnjì 'bá ri'bée ùnjìkányā 'o'bá, tã áda rĩ gā'bá sī rĩ pi ní. ¹⁹ 'Bá ùnjìkányā 'o'bá 'dìni 'dì'bée, kọpi nĩkí tã áda Múngú vé rĩ rá, ã'diātāsīyā Múngú i'da tã rĩ kọpi ní rá. ²⁰ ã'diātāsīyā ì ní 'bũ pi gbizú vũ be rĩ gé, 'bá rĩ pi ndrekí Múngú ã rù'bá kuyé, ngá kọpi ní ndreé rĩ vũ Múngú ní gbií rĩ, àzini 'bũ ìri ní gbií rĩ. Kọpi ndrekí ìrivé ùkpò adriipi mužú 'dání'dání rĩ, àzini kọpi nĩkí ìrivé ọ̀sũkā áamá ngá ìri ní gbií rĩ pi ã rù'bá gá. Kọpi ícókí 'yoó kìnì, ì nĩkí Múngú ri kuyé 'dìni ku.

²¹ Kọpi ã nĩkí dō Múngú ri rá drāāāsīyā, kọpi íngúkí Múngú ri

àlunãni ku, kọpi sēkí kpá ìri ní òwò'difò ku, kọpi ri tã azakaza vé ni pi ùsũ, ã'diātāsīyā kọpivé yìkí tã pìrì 'ozú rĩ ábá gí. ²² Kọpi ã 'yokí dō kìnì, ì 'bá tã nì 'bá ni pi drāāāsīyā, kọpi 'bá azakaza rú ni pi. ²³ Kọpi gākí Múngú adriipi mužú nyonyo Ùkpò 'Dìpa rĩ ìnjìgá sī, kọpi ri ngá ì ní údé drì sī sù 'bá áda tịnì, àrìṅá tịnì, ànyāpá tịnì, ìnì tịnì rĩ pi ìnjì áyu.

²⁴ Kúru Múngú adi kọpi 'í drìgé sī rií tã ùnjì ùnjì ì ẹ̀sì ní lée rĩ pi 'duú ngaá mužú. Tã kọpi ní rií 'oó rĩ, ìri drìnjá sē, kọpi ri ì rù'bá áyú rizú ọ̀wũ 'bázú mužú ì ọ̀gũpì sī. ²⁵ Kọpi gākí tã áda Múngú vé rĩ ẹ̀'yìgá sī, kọpi ã'yìkí tã ùnjò vé rĩ áyu. Kọpi gókí rií ngá Múngú ní údé rĩ pi ìnjì áyu, kọpi gākí Múngú 'bũ pi gbiipi vũ be ì ní rií íngú mužú 'dání'dání rĩ ìnjìgá sī. ãmĩnã.

²⁶ Tã kọpi ní rií 'oó 'dìri sī, Múngú adi kọpi 'í drìgé sī rií ì rù'bá áyú tã ùnjì 'ozú mužú, ùkú rĩ pi kukí létì rizú adrízú àgò be rĩ àní, kọpi gókí rií laá ì sī ùkú rú. ²⁷ Àgò rĩ pi kpá 'dìni, kọpi kukí létì rizú adrízú ùkú be rĩ àní, kọpi gókí kpá rií laá ì sī àgò rú. Kọpi rikí tã drìnjá sēepi ni 'oó mužú ì àsámvú gé sī ì drìkã sī, ùnjìkányā kọpi ní 'oó 'dìri sī, ìrìnjākí kọpi àní rá.

²⁸ Kọpi ní gāá Múngú vé tã ẹ̀'yìgá sī rĩ sī, Múngú adi kọpi 'í drìgé sī, sē kọpi rikí tã ùnjì ìvé ùmĩ ábapi gí rĩ ní lúú kọpi ã 'okí rĩ 'oó mužú, kọpi rikí tã ì ní ícò 'oó ku ni pi 'oó mužú. ²⁹ Tã ùnjì ga kọpi ẹ̀ ẹ̀sì agá tré tré, kọpi ri tã àzāvũ rú ni pi 'o, kọpivé ẹ̀sì àmbúgú ngá drìgé, kọpi ri 'bá rĩ pi ngũ ùnjì, kọpi ri ẹ̀sì 'bã 'bá àzi vé ngá drìgé, kọpi ri àngũ ú'dì'dì, kọpi ùmbá rú, kọpi ri 'bá rĩ pi ẹ̀ mì ù'bã, kọpi ri tã ùsũ 'bá urukọ drìgé ùnjì, kọpi ri àngũ 'yo'yo. ³⁰ Kọpi ri átángá ùnjì 'yo 'bá rĩ pi rù'bá gá, kọpi ari'ba Múngú vé ni, kọpi ri 'bá rĩ pi u'da'da, kọpi ri ì íngú kìnì, ì ndèkí 'bá rĩ pi cére nĩ, kọpi àfú rú,

kôpi ri tã ùnjí 'o mužú, kôpi ñnjíki 'bá ñ tì'bá rĩ pi ku. ³¹ Kôpi ùsũkí tã pìrì ku, ẹ'yìngará kôpi ẹ ẹsì agá 'dãáyo, kôpi lèkí àngũ ku, kôpi 'bákí ẹsì múké 'bá àzi drìgé ku. ³² Kôpi ñkí tã pìrì Múngú ní 'yoó rĩ rá kìní, 'bá rĩ 'o dõ tã ùnjí, ìri drã rá, 'bo 'bá rĩ pi ri tã rĩ 'o mužú àkã, kôpi ri 'bá rĩ pi ìmbá, 'bá rĩ pi ã 'okí tã ùnjí 'dĩ'bée mužú.

2

Múngú ri tã lì pìrì

¹ Ìmi ri 'bá urukò'bée tõ, ìmi kìní, tã kôpi ní 'oó rĩ adri múké ku, 'bo tã ìmi ní 'oó 'dĩri, ìmi ícókí ìmi úná tì ni gé sĩ bã ku. Ìmi lìkí dõ tã 'bá rĩ pi drìgé kìní, kôpi ri tã ùnjí 'o, ìmi ri tã lì ìmi drìgé ùgögölé rú, ã'diätäsīyā ìmi kpá ri tã àlu àlu kôpi ní 'oó 'dĩri 'o ìndĩ. ² 'Bá ñkí rá, Múngú lì dõ tã 'bá rĩ drìgé ùnjikányā ìri ní 'oó rĩ sĩ, tã ìri ní lìjì rĩ, ìri pìrì. ³ Ìmi 'bá áda 'dĩ'bée, ìmi lìkí dõ tã 'bá ìmi ní tóó 'dĩ'bée drìgé, ìsúzá ìmi ri tã àlu àlu kôpi ní 'oó 'dĩri 'o, ìmi ùsũkí ìmi ícókí ìmi úná tã Múngú ní ìmù lìjì ìmi drìgé rĩ sùgé sĩ rá? ⁴ Ìmi ñkí áamá 'yozú kìní, Múngú ri ẹsì be múké, ìri tã 'dù mužú ẹsì be mädä, ícókí tã lìjì ìmi drìgé mbèlèñá ku 'dìni kuyé? Ìmi ndrekí tã 'dĩ'bée kú ẹzì àkókí? Ìmi ñkí áamá 'yozú kìní, Múngú ku ìmi ní lókí, ìmi újákí rí ẹsì ìmivé ùnjikányā agásì 'dìni kuyé?

⁵ 'Bo tã fi ìmí ẹsì agá ku, ìmi gākí Múngú ri ẹ'yìgá sĩ. Ụ'dù Múngú ní ìmùzú tã lìzú pìrì rĩ kädö ícá, Múngú ã 'a ri ìmù ve ìmi ní rá. ⁶ Múngú ri ìmù tã lì 'bá àlu àlu drìgé ìrivé tã ìri ní 'oó rĩ vù sĩ. ⁷ 'Bá tã 'o'bá mužú múké àndèngará àkókí rĩ pi, kôpi 'bákí ẹsì rizú ñnjìngará, ìngúngará, adringará mužú nyonyo rĩ ndázú ìsúzá. Múngú ri ìmù kôpi ní ìdri 'dání'dání rĩ sē rá. ⁸ 'Bo 'bá ri'bá ñ tã ùsũ'bá áyu, ùnjikányā ku'bá ku, tã áda rĩ gā'bá sĩ rĩ pi, Múngú ri ìmù kôpi ìrĩñā rá. ⁹ 'Bá

riipi ùnjikányā 'oópi rĩ, ñ ìmù ìri ìrĩñā ùnjí ùnjí. Drìdrì ni, ñ ì'dó Yāhūdī rĩ pi ìrĩñā, ñ kúru íbí 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ìrĩñā ndõ. ¹⁰ 'Bo 'bá céré tã 'o'bá pìrì rĩ pi, Múngú rĩ sē ñ ìmù kôpi ìngúngū, ñ kôpi ñnjìnjì, àzini kôpi tākiri ìsú rá. Drìdrì ni, ñ ì'dó Yāhūdī rĩ pi vùgá, ìri ca 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi vùgá. ¹¹ ã'diätäsīyā Múngú ẹndrètì gé, 'bá rĩ pi céré trõtrõ.

¹² 'Bá adri'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ã ñkí dõ tãimbì Múngú ní ẹzì 'dĩ'bée kuyé dräääsīyā, kôpi 'okí dõ ùnjikányā, Múngú ri kôpi ìrĩñā ùnjikányā kôpi ní 'oó rĩ sĩ. Yāhūdī tãimbì Múngú vé rĩ ñi'bá rá rĩ pi 'okí dõ ùnjikányā, Múngú ri kôpi ìrĩñā kôpi ní tãimbì rĩ ñõó rĩ sĩ. ¹³ 'Bá Múngú vé tãimbì yì'bá kú bì sĩ, tã ni 'dù'bá nga'bá ku rĩ pi, kôpi adrikí 'bá pìrì ku Múngú ẹndrètì gé. 'Bo 'bá Múngú vé tãimbì 'dù'bá nga'bá rá rĩ pi, kôpi 'bá pìrì Múngú ẹndrètì gé. ¹⁴ 'Bá adri'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ẹ ìsúkí dõ tãimbì Múngú vé rĩ yìjì kuyé dräääsīyā, kôpi ní rii tã 'oó pìrì rĩ sĩ, 'dĩri lū 'yozú kìní, tãimbì rĩ kôpi ẹ ẹsì agá 'dää anigé. ¹⁵ 'Dĩri lū 'yozú kìní, tãimbì Múngú vé rĩ kôpi ẹ ẹsì agá 'dää anigé. Tã kôpi ní rii ùsũ rĩ, ìri lū kôpi ní, tã ñ ní rii 'oó rĩ ùnjí, dõku tã ñ ní rii 'oó rĩ pìrì. ¹⁶ Ụ'dù ñ ní ìmùzú tã lìzú 'dãri kädö ícá, Múngú ri ìmù Kúrísítõ Yèsũ rĩ ìpē tã lì 'bá drìgé tã ùnjí 'bá ní rii ùzũ kú 'bá ẹsì agá 'dĩ'bée ã tã sĩ, 'dĩri ụ'dùkó múké má ní ùlũ rĩ.

Yāhūdī rĩ pi vé tã àzini tãimbì Mósē vé rĩ

¹⁷ Ìmi ri 'yo ìmi Yāhūdī, ìmi ri tãimbì rĩ vé tã 'dù nga, àzini ìmi ri ìmi ìngú 'yozú kìní, ìmi ñkí Múngú ri rá, ¹⁸ ìmi ñkí tã Múngú ní lée ìmi 'okí rĩ rá, ìmi ñkí tã múké rĩ pi tã ùnjí rĩ be rá, ã'diätäsīyā ìmbákí ìmi ní tãimbì rĩ gí, ¹⁹ ìmi ùsũkí ìmi ri 'bá mì àkókí rĩ pi ẹ drì ko mužú, ìmi ri ka ùtúná rú 'bá ri'bá ùnjikányā

'o'bá ìnìṅá agá rĩ pi ní, ²⁰ ìmi ùsũkí, ìmi kìnĩ, ìmi ri 'bá azakaza rú ni pi ímbá, àzini ìmi ri anjìṅá rĩ pi ímbá tã Múngú vé rĩ sī, à'diātāsīyā ìmi kìnĩ, ìmi nìkí tãìmbì rĩ gí, ìri ìmi ní tã nìṅará sē, àzini ìri sē ìmi tã áda rĩ nì rá.

²¹ 'Bo ìmi ìni ri 'bá urukọ'bée ímbá rá pírí, tã ìmi ní ímbá rĩ, ìmi 'dukí ngaá ku àsĩ? Ìmi ri 'bá urukọ'bée ímbá kìnĩ, à ùgũkí ngá ku, 'bo ìmi ri ngá ùgũ àlé? ²² Ìmi ri lū 'bá rĩ pi ní òwũ 'bāngará ri ùnjí pírí, ìmi dí ri òwũ 'bā ìndí àsĩ? Ìmi kìnĩ, ngá ì ní údé drì sī múngú rú 'dĩ'bée ùnjí pírí, ngá ìmi ní rizú 'bá Múngú ri nì'bá kuyé rĩ pi vé ngá jó kòpi ní rizú ìvé múngú rĩ pi ìnjìzú rĩ agá rĩ pi ùgũzú rĩ à'di? ²³ Ìmi ri ìmi íngú tãìmbì rĩ sī pírí, ngá ìmi ní tãìmbì rĩ ñòzú rá rĩ à'di? Ngá ìmi ní Múngú ri ìnjìzú ku rĩ à'di? ²⁴ Sũ ì ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tìṅi, "Ìmi sēkí 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi idekí Múngú ri ìmi tã sī."

²⁵ Yāhūdī tãìmbì rĩ vé tã 'du'bá nga'bá rĩ pi vúgá 'dāá, ágélé ē tì lṅará* ri múké. 'Bo 'bá rĩ ñò dō tãìmbì rĩ gí, índré sũ 'bá ì ní ágélé ni ē tì lṅi kuyé rĩ tìṅi. ²⁶ 'Bá rĩ adri dō Yāhūdīgú ku, lṅkí dō ìrivé ágélé ē tì kuyé drāāāsīyā, 'du dō tãìmbì Múngú vé rĩ ngaá rá, ìri adri mvá Múngú vé ni. ²⁷ 'Bá adri'bá Yāhūdī rú ku, ì ní kòpi ágélé ē tì ùlṅi kuyé 'dĩ'bée, kòpi 'dukí dō tãìmbì Múngú vé rĩ ngaá rá, ìmi adri'bá Yāhūdī 'dĩ'bée, kòpi tã lṅi ìmi drìgè rá, à'diātāsīyā ìmi nìkí tãìmbì rĩ rá, àzini ùlṅkí kpá ìmí ágélé ē tì rá, 'bo ìmi ñòkí tãìmbì rĩ rá.

²⁸ Tìkí dō mi Yāhūdīgú, lṅkí dō mí ágélé ē tì gí, 'bo 'í 'du dō tãìmbì rĩ ngaá kuyé, mí adri Yāhūdīgú áda ku. ²⁹ 'Bá rĩ ní adrizú Yāhūdīgú áda rú, lē Índrí Uleterè rĩ à sē à

újá ésí. Ágélé ē tì lṅará, ìri tã rú'bá vé ni, lṅará áda rĩ, ìri ésí újángará, adri tãìmbì ì ní sī drì sī rĩ kuyé. Íngúngará múké rĩ, lē Múngú ē íngú 'bá nì, adri 'yozú kìnĩ, 'bá áda ri 'bá íngú ni kuyé.

3

Múngú ri ícò tã 'í ní eziṅ rĩ 'du nga rá

¹ Mi dō Yāhūdīgú, ngá múké mí ní ísú adringará Yāhūdīgú rú rĩ agá 'dìgè rĩ à'di? Lṅkí dō mí ágélé ē tì rá, ngá múké mí ní ísú 'a ní gé 'dìgè rĩ à'di? ² Mi dō Yāhūdīgú, tã múké kárakará anigé mí ní ícò ísú rá ni pi. Drīdrī ni, ù'dukọ múké Múngú vé rĩ sēkí Yāhūdī rĩ pi ní.

³ Ádarú Yāhūdī urukọ'bée è'yìkí ù'dukọ múké Múngú vé rĩ kuyé, kòpi ní tã Múngú ní eziṅ rĩ è'yì kuyé rĩ sī. 'Dìri nyo lū kìnĩ, Múngú ícò tã 'í ní eziṅ rĩ 'duṅ ngaá ku 'dìni rá? ⁴ Kuyé! 'Bá rĩ pi dō cére ùnjó rú drāāāsīyā, tã Múngú ní 'yoó rĩ, ìri tã áda, sũ ì ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tìṅi,

"Múngú, tã mí ní átá rĩ, ìri adri pìrì, tã mí ní lṅi rĩ, ìri adri pìrì."

⁵ Ùnjìkányā 'bá ní rii 'oó rĩ, ìri dō 'í'da 'bá rĩ pi ní 'yozú kìnĩ, Múngú ri tã be pìrì pírí, ngá 'bá ní 'yozú kìnĩ, Múngú ìrìṅā dō 'bā, ìri ùnjí rĩ à'di? (Ma ri átá yìkì 'bá áda vé ni sī.) ⁶ 'Bo adri 'dìni ku! Múngú lṅi dō tã pìrì ku, ìri ícò tã lṅi 'bá adri'bá vū drìgè nōgò rĩ pi drìgè íngóni? ⁷ 'Bá àzi ri ícò 'yo, "Ùnjò má ní ùlṅi rĩ, ìri dō lū kìnĩ, tã Múngú ní átá rĩ, ìri tã áda, ì dō Múngú ri íngú àní rá pírí, ngá ì ní 'yozú kìnĩ, ma 'bá ùnjí rĩ à'di?" ⁸ 'Bá urukọ'bée rikí 'yoó kìnĩ, 'bá kìnĩ, "Lē 'bā 'okí ùnjìkányā, 'bā ísúkí rí tã múké." 'Bá 'bā ide'bá 'dìni 'dĩ'bée, ìri múké Múngú ní tã lṅi zú kòpi drìgè.

2:24 2:24 Ísáyā 52:5; Ēzēkélē 36:22 * **2:25** 2:25 Ágélé ē tì lṅará: Múngú lū Ābūrāmā ní kìnĩ, anjì āgō Ābūrāmā vé rĩ pi adrikí dō caá ù'dú ārō gí, lē à ùlṅkí kòpi à ágélé ē tì rá, lūzú kìnĩ, kòpi anjì Múngú vé ni. 'Bá rĩ à'yī dō 'í ágélé ē tì sēē lṅi gí, ìri tãìmbì Mósè vé rĩ 'du nga. 'Í lā Ídóngará 17:9-14; Ēzī 15:1-5. **3:4** 3:4 Sāwumā 51:4

'Bá āzi tā be piri ni 'dāáyo

⁹ Kúru 'bâ 'yokí rí ngóni? 'Bâ 'yokí rí kînî, 'bâ Yāhúdî rú 'bâ múké, 'bá ndēkí 'bá adri' 'bá Yāhúdî rú ku rî pi rá 'dîni? Adri 'dîni kuyé, 'bá 'yokí drîdrî rá, 'bá kînî, Yāhúdî rî pi 'bá adri' 'bá Yāhúdî rú ku rî pi be, 'okí céré ũnjikānyā rá. ¹⁰ Sũ ĩ ní sũ Búkũ Múngú vé rî agá rî tîni kînî,

“Bá tā be piri Múngú ɛndrɛtɛ gé ni 'dāáyo.

¹¹ 'Bá tā Múngú vé rî ní fíi drî ni gé ni 'dāáyo,

'bá úvá 'bāápi Múngú ri ndāápi ni 'dāáyo.

¹² 'Bá rî pi céré gākí Múngú ri sî, kôpi ícákí kuú Múngú ɛndrɛtɛ gé ɛzî ākó,

'bá tā 'oópi piri ni 'dāáyo, ālunāni 'dāáyo.”

¹³ “Átángá riipi ĩfũupi kôpi tɛ gé sî rî ũnjikānyākānyā,

adri sũ āvũ ŋmaápi ngũupi ũnji 'bú agálésîla rî tîni,

kôpivé ádra ri céré átángá ũnjô vé ni átá.”

“Átángá riipi ĩfũupi kôpi tɛ gé sî rî, sũ kícú ĩnî vé rî tîni.”

¹⁴ “Átángá kôpi tɛ gé rî céré ũkɛngɛlɛ, kôpi ri āngũ wāwā.”

¹⁵ “Kôpi nju mbêlɛnā mu 'bá rî pi vé ārí dā.

¹⁶ Vūrā kôpi ní rizú ɛcízú rî agásî céré, kôpi ri ngá rî pi iza muzú, 'bá rî pi ri ngo muzú āní ngongo.

¹⁷ Adringará tā be kîri rî, kôpi nîkí kuyé.”

¹⁸ “Kôpi rukí Múngú ri ku.”

¹⁹ 'Bá nîkí rá 'yozú kînî, tãimbî ĩ ní sũ 'dîri, sîkí 'bá ĩ 'bā'bée tãimbî rî ā pálé gá rî pi ní. 'Bá āzi ícô ágátá gāá tãimbî rî vé tā sî ku, 'bá vũ drîgɛ rî pi céré ímú pá tu Múngú ɛndrɛtɛ gé, ĩ tā lî kôpi drîgɛ ũnjikānyā kôpi ní 'oó rî sî. ²⁰ Múngú ícô 'bá rî ā'yîi adrii piri 'í ɛndrɛtɛ gé 'yéñá tãimbî ĩri ní 'dujú ngáá rî sî ku, ā'diātāsīyā

'bá rî ícô tãimbî rî 'dujú ngáá céré ku, tãimbî rî, ĩri ũnjikānyā 'bá rî ní 'oó rî i'da nî.

Ɛ'yīngará ri sê 'bā adri anji Múngú vé ni

²¹ Nóni Múngú i'da 'bá ní létɛ āzi 'bá ní adrizú āní piri 'í ɛndrɛtɛ gé ni gí, ícókí 'bá 'bāá adrii 'bá piri 'bá ní tãimbî Mósê vé rî 'dujú ngáá rî sî ku. Létɛ ú'dí piri ĩ ní i'daá 'dîri, sîkí tãimbî Mósê vé rî agá rá, āzini nêbî rî pi ũlũkí kpá rá. ²² 'Bá céré Yésú Kúrísítô ri ɛ'yîi 'bá gí, ɛsî 'bā'bée ĩri drîgɛ rî pi, Múngú ri kôpi ā'yî adri 'bá piri 'í ɛndrɛtɛ gé. Létɛ āzi túngú 'bá rî ní adrizú piri Múngú ɛndrɛtɛ gé ni 'dāáyo. ²³ 'Bá céré 'okí ũnjikānyā rá, 'bá āzi ícôpi tā céré Múngú ní léé 'bá rî pi ā 'okí rî pi 'oópi ni 'dāáyo. ²⁴ Múngú vé ɛsî múké rî sî, ā'yî 'bá píriini adrii 'bá piri ni pi, ĩpê Kúrísítô Yésú ri ímú 'bá drî jeé 'bávé ũnjikānyā agásî. ²⁵ Múngú ĩpê Yésú ri ímú drāá rōbōnō rú, ĩrivé ārí dā 'bá trüzú āní 'bávé ũnjikānyā agásî. 'Dîri i'da kînî, Múngú 'o tā piri, 'bā ɛsî mādā ĩrîñā 'bá ũnjikānyā 'o'bá ótú ĩnógósî rî pi kuyé. ²⁶ Múngú 'o tā 'dîri 'dîni, 'í i'da rí ívé tā piri rî lókí āndrũ nōri gé, ĩri 'bá Yésú rî ɛ'yîi 'bá gí rî pi ā'yî adri piri.

²⁷ 'Bá nyo ícô 'bá íngú 'yozú kînî, Múngú ri 'bá 'bā adri piri 'bá ní tãimbî rî 'dujú ngáá rî sî 'dîni rá? Adri 'dîni kuyé. Trũkí 'bá tā múké 'bá ní 'oó rî sî kuyé, trũkí 'bá tā 'bá ní Yésú ri ɛ'yîi gí rî sî. ²⁸ 'Bá adri piri Múngú ɛndrɛtɛ gé, 'bá ní Yésú ri ɛ'yîi gí rî sî, adri 'yozú kînî, 'bá ní tãimbî rî 'dujú ngáá rî sî kuyé. ²⁹ Múngú ri nyo 'yéñá Yāhúdî rî pi vé ni ọ'dúkúle? Adri 'bá adri' 'bá Yāhúdî rú ku rî pi vé ni ĩndî kuyé? Múngú ri 'bá adri' 'bá Yāhúdî rú ku rî pi vé ni ĩndî. ³⁰ Múngú ri 'yéñá ālu, ĩri 'bá ĩ ní kôpi ā ágélé ɛ tɛ úlɛ gí rî pi ā'yî adri 'bá piri ĩvé ɛ'yīngará ā tā sî, ĩri

kpá 'bá ĩ ní kôpi ã ágélé ě tị úlị kuyé rĩ pi ã'yĩ ìvé ẹ'yĩngára ã tã sī. ³¹ 'Bá ní Yēsũ ri ẹ'yĩ gí rĩ sī, 'bâ nyo ícò tǎimbị rĩ 'du 'be vũgá rá? Adri 'dĩni kuyé, 'bá rúkí tǎimbị rĩ vé tã tịtị.

4

E'yĩngára sī Ābūrámã ri 'bá pịrị

¹ Ngá sēepi Múngú ní 'bá ẹ'bípị Ābūrámã* ri 'duzú 'bāzú 'bá pịrị rú rĩ ã'di? ² Múngú 'bā té dō Ābūrámã ri adrii pịrị ẹzị múké ĩri ní ngaá rĩ sī, Ābūrámã ri té 'i íngú rá, 'bo Ābūrámã íngú 'i Múngú ẹndrẹtị gé kuyé, ã'diātāsīyā Múngú 'bā 'bá rĩ adrii pịrị ẹzị ĩri ní ngaá rĩ ã tã sī ku. ³ Búkũ Múngú vé rĩ lū 'bá ní tã ngóni? Kĩnĩ, “Ābūrámã ẹ'yĩ Múngú ri rá, Múngú ã'yĩ ĩri adrii 'bá pịrị 'i ẹndrẹtị gé.”

⁴ 'Bá rĩ nga dō ẹzị 'bá āzi vúgá, mũfēngā ĩ ní ĩri ũfēzú rĩ adri 'yozú kīnĩ, sēkí ĩri ní fēfē rú kuyé, ĩri ũfē ẹzị ĩri ní ngaá rĩ sī. ⁵ Múngú ri 'bá rĩ ã'yĩ adri 'bá pịrị adri 'yozú kīnĩ, ẹzị ĩri ní ngaá rĩ sī kuyé, Múngú ri 'bá ũnjĩkányā 'oópi rĩ ã'yĩ adri pịrị, ĩri ní 'i ẹ'yĩ gí rĩ sī. ⁶ Búkũ Múngú vé rĩ agá, 'bāgú Dāwúđĩ átá kpá 'dĩni kīnĩ, Múngú ri 'bá rĩ pi ã'yĩ adri pịrị 'i ẹndrẹtị gé, adri 'yozú kīnĩ, ẹzị kôpi ní ngaá rĩ sī kuyé.

⁷ “'Bá ĩ ní kôpivé ũnjĩkányā trũú gí rĩ pi, āzini 'bá ĩ ní kôpivé ũnjĩkányā ũjĩ gí rĩ pi, kôpi tākiri ịsụ rá.

⁸ 'Bá Úpí ní ĩrĩnāā ĩrivé ũnjĩkányā ã tã sī kuyé rĩ, ĩri tākiri ịsụ rá, Úpí gō ĩrivé ũnjĩkányā ã tã ígá đĩ ku.”

⁹ Tākiri Múngú ní sēé 'bá rĩ pi ní 'dĩri, sēkí nyo 'yēná Yāhúđĩ ĩ ní kôpi ã ágélé ě tị úlị gí rĩ pi ní, dōku sēkí kpá 'bá adri 'bá Yāhúđĩ rú ku ĩ ágélé ě tị úlị 'bá kuyé rĩ pi ní ĩndĩ? 'Bá rikí

'yoó, Múngú ã'yĩ Ābūrámã ri adrii 'bá pịrị, Ābūrámã ní ĩri ẹ'yĩ gí rĩ sī. ¹⁰ Múngú ã'yĩ Ābūrámã ri adrii 'bá pịrị lókí ngōri gé? Ā'yĩ ĩri ịsụ líkí ágélé ni ě tị gí yā, dōku ịsụ líkí drĩ ágélé ni ě tị kuyé? Múngú ã'yĩ Ābūrámã ri adrii 'bá pịrị ịsụ líkí drĩ ágélé ni ě tị kuyé. ¹¹ Ābūrámã ã'yĩ 'i ágélé ě tị sēé lịj, ã adri rí bīlēmị rú lūzú kīnĩ, Múngú ã'yĩ 'i ịnógósị, 'i ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sī, Múngú ã'yĩ ĩri 'bá pịrị 'i ẹndrẹtị gé, ịsụ drĩ líkí ágélé ni ě tị kuyé. 'Bá céré Múngú ri ẹ'yĩ 'bá gí, sē 'bá ĩ ágélé ě tị úlị 'bá kuyé rĩ pi, kôpi céré anjị Ābūrámã vé ni. ĩ kôpi lā céré 'bá pịrị, kôpivé ẹ'yĩngára ã tã sī. ¹² Ābūrámã ri kpá étẹpị 'bá ĩ ní kôpi ã ágélé ě tị úlị gí rĩ pi vé ni, kôpi ũbĩkí dō Ābūrámã ã pámvú Múngú ri ẹ'yĩzú sū Ābūrámã ní Múngú ri ẹ'yĩ ịsụzú líkí drĩ ágélé ni ě tị kuyé rĩ tịnị rá.

¹³ Múngú ẹzị kīnĩ, 'i ímụ āngũ rĩ sē Ābūrámã pi ní úyú ĩrivé rĩ pi be. Tã ĩri ní ẹzị 'dĩri adri 'yozú kīnĩ, Ābūrámã ní tǎimbị rĩ 'du 'bá ngaá rĩ sī kuyé, ĩri ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sī, Múngú 'bā ĩri adrii pịrị 'i ẹndrẹtị gé. ¹⁴ Múngú ẹzị té dō āngũ rĩ 'yēná 'bá tǎimbị rĩ 'du 'bá nga 'bá rĩ pi ní, ẹ'yĩngára ri té adri ẹzị ākó, tã Múngú ní ẹzị rĩ, ífífí ni ri adri 'dāáyo. ¹⁵ 'Bá rĩ nō dō tǎimbị rĩ gí, Múngú ri ĩri ĩrĩnā ānị rá. Tǎimbị ã adri té dō 'dāáyo, tã āzi lūúpi kīnĩ, 'bá rĩ nō tǎimbị gí 'dĩni 'dāáyo.

¹⁶ Múngú ri tã ẹzị 'bá 'i ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi ní ívé ẹsị múké rĩ sī. Ẹzị tã ri úyú Ābūrámã vé rĩ pi ní céré, ẹzị 'yēná 'bá tǎimbị rĩ rụ 'bá rĩ pi ní kuyé, ẹzị kpá 'bá ẹ'yĩngára be Ābūrámã vé rĩ tịnị rĩ pi ní ĩndĩ. Ābūrámã ri étẹpị 'bá ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi vé ni céré. ¹⁷ Sīkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kīnĩ, “'Á 'bā mi adrii étẹpị sùrú kárakarã

* **4:1** 4:1 Ābūrámã: Múngú zị Ābūrámã ri kīnĩ, ã ku ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rĩ pi, ã ku ívé āngũ, ã 'de muỵ āngũ āzi ú'dí ni gé. Ābūrámã ri ẹ'bípị Yāhúđĩ rĩ pi vé rĩ, tịkí ĩri ílì élifú álu mūdūrũlũ ārō (1,800) gé, ịsụ tịkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lā Í'dóngará 12-25. **4:3** 4:3 Í'dóngará 15:6 **4:8** 4:8 Sāwũmã 32:1-2 **4:17** 4:17 Í'dóngará 17:5

pi vé ni.” Ābūrámã ri 'bá étèpi Múngú ɛndrɛtɛ gé 'dãá, ɛ'yĩ Múngú ãvũ sɛépi ídripi gōó idri rú, ãzini ngá rĩ pi gbiĩpi ífũúpi ngá adriĩpi 'dãáyo ni agásĩ rĩ rá.

18 Ābūrámã ã ũsũ dō 'í ícò mvá tĩj ku drãããsiyã, 'bã ɛsí tã Múngú ní 'yoó, “Mívé úyú ri ímú ízú kárakarã,” 'dĩri ɛ'yĩzú rá.

19 Ābūrámã ã dē dō, ãrivé ílĩ lē dō kōdō caá mūdũrũlũ ãlu, ũkú ni Sárã ã adri dō úndó rú drãããsiyã, Ābūrámã vé ɛ'yĩngárã ísĩ ãgōó vúlé kuyé. 20 Ābūrámã 'bã 'í ɛsí céré kuú tã Múngú ní ɛziĩ 'í ní 'dĩri drĩgɛ. Ádarú Ābūrámã tu pá tĩtĩ ívé ɛ'yĩngárã agá, ãrivé ɛ'yĩngárã 'dĩri sē íngúkĩ Múngú ri ãní rá. 21 Ābūrámã nĩ ámã uletere 'yozú kĩnĩ, Múngú ri ũkpō be, ãri tã 'í ní ɛziĩ rĩ 'dũ nga rá. 22 Ābūrámã ní Múngú ri ɛ'yĩ gĩ rĩ sĩ, Múngú ã'yĩ ãri adrii 'bã pĩri 'í ɛndrɛtɛ gé.

23 Múngú 'bã Ābūrámã ri adrii 'bã pĩri 'í ɛndrɛtɛ gé, ãri ní Múngú ri ɛ'yĩ gĩ rĩ sĩ, tã Múngú ní 'yoó 'dĩri adri 'yɛnã Ābūrámã ní kuyé, 24 Múngú 'yo kpá tã 'dĩri 'bã ní ãndĩ, 'bã ní Múngú Úpĩ Yɛsũ ri íngãpi gōopi ídri rú drãngárã gálésĩ rĩ ɛ'yĩ gĩ rĩ sĩ, 'bávé ɛ'yĩngárã 'dĩri sē Múngú ní kpá 'bã ã'yĩ adrii pĩri 'í ɛndrɛtɛ gé ãní. 25 Múngú sē Yɛsũ ri drãã 'bávé ũnjĩkãnyã ã tã sĩ, ingã ãri gōó ídri rú, 'í ã'yĩ rĩ 'bã adrii pĩri 'í ɛndrɛtɛ gé.

5

Ɛ'yĩngárã ri ãyĩkō sē

1 'Bã ní Múngú ri ɛ'yĩ gĩ rĩ sĩ, Múngú sē 'bã ícã pĩri 'í ɛndrɛtɛ gé, 'bã nōni adri tã be kĩri Múngú ɛndrɛtɛ gé, tã múké Úpĩ Yɛsũ Kúrísítō ní 'oó 'bã ní rĩ sĩ. 2 Yɛsũ íjĩ 'bã i'daá Múngú ɛndrɛtɛ gé, ã'yĩ 'bã ícã pĩri ɛsí múké ívé rĩ sĩ, ãzini 'bã ní 'í ɛ'yĩ gĩ rĩ sĩ. 'Bã nĩkĩ ámã uletere 'yozú kĩnĩ, 'bã ãyĩkō sĩ, 'bã ri ɛsí 'bã lɛzú Múngú vé dĩngárã

pōwũpōwũ 'dãri ísúzú. 3 'Bã kpá ãzãngã ísú rá, 'bo ãzãngã rĩ agá, 'bã adri ãyĩkō sĩ, ã'diãtãsiyã 'bã ɛsí úmbé ãzãngã rĩ ã nyangárã gá. 4 Ɛsí úmbɛngárã ãzãngã nyazú rĩ, ãri sē 'bã adri ũkpó ũkpó, Múngú ri 'bã ã'yĩ rá, adringárã ũkpó ũkpó 'dĩni 'dĩri, ãri sē 'bã ɛsí 'bã tã ã ní ímú 'bã pazú rĩ drĩgɛ. 5 Ɛsí 'bã ní 'bãã tã drĩdrĩ 'dĩlé rĩ drĩgɛ 'dĩri, 'bã úvá ícò fũú ãní ku, ã'diãtãsiyã Múngú ãpē Índri Uletere rĩ ímú ívé lɛngárã sē 'bã ɛsí agá nĩ.

6 Kúrísítō ímú drãã 'bã paá sã pĩri rĩ gé, sã 'dãri gé, 'bã ũnjĩkãnyã agá, 'bã ícókĩ 'bã paá ũnjĩkãnyã rĩ agásĩ bã ku. 7 ãri ũkpó ũkpó 'bã ãzi ní 'í adizú drãzú 'bã tã be pĩri Múngú ɛndrɛtɛ gé rĩ ã tã sĩ. Sã ãzi ní sĩ, 'bã ãzi ri ícò 'í adi sē drã 'bã tã be múké rĩ ã tã sĩ rá. 8 'Bã adriki dō ũnjĩkãnyã agá drãããsiyã, Múngú i'da ívé lɛngárã 'bã ní ãmbúgú, ãpē Kúrísítō ri ímú drãã 'bã tã sĩ.

9 Múngú ã'yĩ 'bã adrii pĩri 'í ɛndrɛtɛ gé Yɛsũ vé ãri dããpi rĩ sĩ, tã agaãpi rá rĩ, ãri tã úmvúlésĩ Yɛsũ ní 'bã pazú jĩkó Múngú ní tã lizú 'bã drĩgɛ rĩ agásĩ rĩ. 10 'Bã adriki dō ándúrú ari'ba Múngú vé ni drãããsiyã, Múngú údé 'bã ãsãmvú 'í be rĩ ícã múké Mvópi vé drãngárã sĩ gĩ. Tã agaãpi rá rĩ, Múngú ri ímú 'bã pa 'í Mvópi ní ídri gĩ rĩ sĩ. 11 'Bo tã rĩ adri 'yɛnã 'dĩ kuyé, 'bã nōni ãyĩkō sĩ, ã'diãtãsiyã Múngú ãpē Úpĩ Yɛsũ Kúrísítō ri ímú 'bã ãsãmvú údé Múngú be.

Ádãmã pi vé tã Kúrísítō be rĩ

12 Ádãmã kã ũnjĩkãnyã 'oó gĩ, sē ũnjĩkãnyã ãmũlũ 'bã vũ drĩgɛ rĩ pi céré, 'bã rĩ pi ní riĩ ũnjĩkãnyã 'oó rĩ sĩ, sē nōni 'bã rĩ pi céré ri ũdrãdrã. 13 Drĩdrĩ ni, ã ní drĩ tãimbĩ Mósē vé rĩ sɛzú kuyé rĩ gé, ísúzú 'bã rĩ pi ri ũnjĩkãnyã 'o vũ drĩgɛ nōgō. Tãimbĩ ã adri té dō 'dãáyo, tã ãzi lũúpi kĩnĩ, 'bã rĩ nō tãimbĩ gĩ 'dĩni

'dãáyo. ¹⁴ Í'dózú lókí Ādámã* vé rĩ gé 'dãá, cĩmgbá ícázú lókí Mósẽ† vé rĩ gé, 'bá rĩ pi céré rikí ũdrãdrã. Átã 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá sũ Ādámã ní 'oó Múngú vé tãimbĩ ñòzú rĩ tĩni kuyé rĩ pi ũdrãkí rá. Ādámã ri 'bá ãlu, ïjĩ ũnjĩkãnyã 'bá drĩgé céré, Kúrísítõ ri kpá 'bá ãlu, ímũ 'bã paã ũnjĩkãnyã agásĩ céré.

¹⁵ 'Bo fẽfẽ Múngú ní sěé 'bá rĩ pi ní ẽsí múké sĩ 'dĩri, ãsãmvú ni aco 'i ũnjĩkãnyã Ādámã ní 'oó rĩ be rá. ũnjĩkãnyã 'bá ãlu ní 'oó 'dĩri sĩ, ïjĩ drã 'bá kárakarã pi drĩgé. 'Bo tã agaápi rá rĩ, ïri fẽfẽ Múngú ní sěé, ïri ní 'bá ãlu Yēsũ Kúrísítõ rĩ ïsězú ẽsí múké sĩ 'bá rĩ pi trũzú ïvé ũnjĩkãnyã agásĩ rĩ. ¹⁶ ũnjĩkãnyã Ādámã ní 'oó 'dãri sě ïrĩñãkí 'bá rĩ pi ãní céré. Fẽfẽ Múngú ní sěé 'bá rĩ pi ní rĩ, ãsãmvú ni aco 'i ũnjĩkãnyã Ādámã ní 'oó rĩ be rá. 'Bã rikí dõ ũnjĩkãnyã 'oó muzú dđĩ dđĩ drããsĩyã, 'bã Yēsũ rĩ ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi, fẽfẽ Múngú ní sěé 'bá ní rĩ, ïri sě 'bã adri pĩri ïri ẽndrẽti gé. ¹⁷ ũnjĩkãnyã 'bá ãlu ní 'oó 'dĩri sě drãngará órũ 'bá rĩ pi ẽ drĩ céré. 'Bo tã agaápi rá rĩ, 'bá Múngú ní ẽsí múké 'bãã kõpi ní, ïri ní kõpi sěé adrii pĩri 'i ẽndrẽti gé rĩ pi, kõpi ímũ mãlũngã rũ 'bá ãlu 'dĩri vé tã sĩ, sã kõpi ní muzú adrizú 'bũ gé 'dãá rĩ gé, 'bã 'dĩri Yēsũ Kúrísítõ 'i.

¹⁸ ũnjĩkãnyã ãlu Ādámã ní 'oó rĩ sĩ, ï té kõdõ 'bá rĩ pi ïrĩñã céré, 'bo Kúrísítõ 'o tã ãlu pĩri, sě Múngú ri ícõ 'bá rĩ pi ãrẽvũ ã'yĩ céré adri pĩri 'i ẽndrẽti gé, kõpi ícõ ídri 'dãni'dãni rĩ ïsũ rá. ¹⁹ Ādámã ri 'bá ãlu, ïri ní tã Múngú vé rĩ 'duũ ngaá kuyé rĩ sĩ, sě 'bá kárakarã fikí ũnjĩkãnyã 'oó. 'Bo Yēsũ ri 'bá ãlu, 'du tã Múngú vé rĩ pi ãrẽvũ ngaá céré, sě Múngú ri ímũ

'bã kárakarã ã'yĩ adri pĩri 'i ẽndrẽti gé.

²⁰ Múngú sě tãimbĩ rĩ pi 'bá rĩ pi ní céré, 'bá rĩ pi ã ãmákí rĩ ũnjĩkãnyã ï ní 'oó rĩ ãní. 'Bo 'bá rĩ pi ní rĩ ũnjĩkãnyã 'oó muzú dđĩ dđĩ rĩ sĩ, Múngú vé ẽsí múké ïri ní 'bãã 'bã ní 'dĩri gõ tĩ muzú drĩgélé.

²¹ ũnjĩkãnyã órũ 'bã drĩ, ïjĩ drãngará 'bã drĩgé, 'bo nóni Múngú vé ẽsí múké tã be agaápi rá 'dĩri pa 'bã rĩ pi nĩ, ïri sě 'bã ícã 'bã pĩri Múngú ẽndrẽti gé. 'Bã ẽ'yĩkí dõ Úpí Yēsũ Kúrísítõ ri gĩ, ïri 'bã ní ídri 'dãni'dãni rĩ sě rá.

6

Kúrísítõ ndě ũkpõ ũnjĩkãnyã vé rĩ gĩ

¹ 'Bã 'yokí rĩ ngõni? 'Bã rikí nyo ũnjĩkãnyã 'oó muzú Múngú ã 'bã rĩ ívé ẽsí múké 'bã trũzú 'bãvé ũnjĩkãnyã agásĩ 'dĩni? ² Adri 'dĩni kuyé! 'Bã índrẽkí sũ 'bã ũdrã 'bã gĩ ni pi tĩni, ũnjĩkãnyã gõ tã ãzi 'oó 'bã rũ 'bã gã ku, 'bã ícõ rĩ áwí ũnjĩkãnyã 'o muzú 'dĩni ãlé? ³ ĩmi nĩkí kuyé 'yozú kĩnĩ, kã 'bã ní bãtízĩmũ sěé, 'bã drãkí Kúrísítõ Yēsũ be trũ gĩ 'dĩni kuyé? ⁴ Bãtízĩmũ ï ní sěé 'bã ní rĩ sĩ, 'bã ũdrãkí, sĩkí 'bã sũ ï ní Kúrísítõ ri sđĩ rĩ tĩni, Kúrísítõ íngã gõó ídri rũ rá, 'bã kpã gõ íngã ídri rũ sũ Kúrísítõ ní íngã ídri rũ Ẹtẽpi vé ũkpõ sĩ rĩ tĩni.

⁵ 'Bã drãkí dõ sũ Kúrísítõ ní drãã rĩ tĩni, ï kpã ímũ 'bã ingã gõó ídri rũ, sũ ï ní ïri ingãã gõó ídri rũ rĩ tĩni. ⁶ 'Bã nĩkí rá 'yozú kĩnĩ, 'bãvé rũ 'bã ũnjĩkãnyã vé nõri gbãkí pẽti alambaku sđĩgã Kúrísítõ be trũ gĩ, ũnjĩkãnyã ẽ ïsũ rĩ ũkpõ ẽzĩ ngazú 'bã rũ 'bã gã ku, 'bã gõkí adrii tũgẽrĩ ũnjĩkãnyã vé ni ku. ⁷ Drãngará

* **5:14** 5:14 Ādámã: Ādámã ri 'bã Múngú ní í'dó gbiĩ drĩdrĩ rĩ. ïri ẽtẽpi 'bã vũ drĩgé rĩ pi vé ni céré. ïrivé ũkũ Ēvã ri ẽndrẽpi 'bã vũ drĩgé rĩ pi vé ni céré. 'Í lã í'dóngará 1-5. † **5:14** 5:14Mósẽ: Yõsẽpã kã drãã gĩ, 'bãgũ Ẹjẽpõtõ vé rĩ 'bã anjĩ ĩsẽrẽlẽ vé rĩ pi ẽzĩ ngaá tũgẽrĩ rũ caã ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kũru Múngú ní Mósẽ ri ïpẽzũ ímũzũ anjĩ ĩsẽrẽlẽ vé rĩ pi pazũ adringará tũgẽrĩ rũ rĩ agásĩ. Múngú sě tãimbĩ rĩ Mósẽ ní, ã lũ anjĩ ĩsẽrẽlẽ vé rĩ pi ní, sězũ ï ní tãimbĩ rĩ zizũ tãimbĩ Mósẽ vé ni ãní. Tĩkí Mósẽ ri ïsũ ãkũdẽ ílĩ rĩ ca mũdũrũlũ sũ (1,400), ïsũ ãkũdẽ tĩkí drĩ Yēsũ ri kuyé. 'Í lã Wũngará 2-24.

Kúrísítō vé rĩ ní 'bâ úmú ícá 'í be ngá ãlu rĩ sī, sē nóni ũnjĩkãnyã ícō ězĩ ngaá 'bâ rụ' bá gá ku.

⁸ 'Bá ní drãá Kúrísítō be trũ rĩ sī, 'bá ě'yĩkĩ rá 'yozú kìnĩ, 'bâ kpá ícō ídri ú'dí ìsú Kúrísítō be trũ rá. ⁹ 'Bá nĩkĩ rá Kúrísítō íngá gōó ídri rú drãngará gálésĩla rá, ícō gōó drãá ðĩĩ ku, drã ícō ìrivé ũkpō nděé ku. ¹⁰ Kúrísítō kã drãá, drã vú ãlu ũnjĩkãnyã vé ũkpō ndězú, ìri nóni ídri rú ri ězĩ Múngú vé rĩ nga.

¹¹ Lē ìmi nĩkĩ 'yozú kìnĩ, ìmi drãkĩ gĩ, ũnjĩkãnyã ícō ězĩ ngaá ìmĩ rụ' bá gá ku, 'bo Kúrísítō Yēsũ sē ìmi ní ídri rĩ gĩ, ìmi 'bá Múngú vé ni. ¹² Lē ìmi kukĩ ũnjĩkãnyã ã ọrũ ìmĩ rụ' bá drãápi drãdrã 'dĩri ku, tã ũnjĩ rụ' bá nōri ní lēé rĩ pi, lē ìmi kukĩ ãnĩ. ¹³ Lē ìmi rikĩ ìmĩ rụ' bá áyú rizú ũnjĩkãnyã 'ozú ku. Ngá múké rĩ, lē ìmi sēkĩ ìmĩ rụ' bá Múngú ní, sũ ì ní 'bá ũdrã' bá gĩ rĩ pi ingáá gōó ídri rú rĩ tĩni. Kúru lē ìmi áyúkĩ ìmĩ rụ' bá tã pĩri 'ozú, ìmi adrikĩ pĩri Múngú ẹndrẹti gé. ¹⁴ Lē ìmi kukĩ ũnjĩkãnyã ã ri ìmĩ drĩ ọrũ ku, ã' diãtãsiyã ìmi adrikĩ tãimbĩ rĩ ã pálé gá kuyé, 'bo ẹsĩ múké Múngú vé rĩ sē ìmi ní drĩwãlá gĩ.

Túgẽrĩ tã 'o' bá pĩri rĩ pi

¹⁵ Tã pĩri ì ní lēé ã 'okĩ rĩ íngōri? Ẹsĩ múké Múngú vé rĩ sī, Múngú ọyũ 'bã tãimbĩ rĩ agásĩ gĩ, 'dĩri lũ nyo 'yozú kìnĩ, 'bã rikĩ ũnjĩkãnyã 'oó mužú 'dĩni? Adri 'dĩni kuyé! ¹⁶ Ìmi nĩkĩ 'yozú kìnĩ, ìmi dō túgẽrĩ 'bã ãzi vé ni, ìmi ìrivé tã 'dũ nga, ìmi dō túgẽrĩ ũnjĩkãnyã vé ni, ìri ìmi jĩ fi drã agá, 'bo ìmi dō túgẽrĩ Múngú vé ni, ìri sē ìmi tã pĩri ni 'dũ nga 'dĩni kuyé? ¹⁷ ũnjĩkãnyã ándúru ìmi ní 'oó rĩ sī, sē ìmi adrikĩ kuú ãnĩ túgẽrĩ ũnjĩkãnyã vé ni. 'Bo á sē Múngú ní ọwō'dĩfō ãmbúgu, ìmi ní tã ì ní ímbá ìmi ní rĩ ě'yĩĩ ẹsĩ be céré rĩ sī. ¹⁸ Nóni ọyúkĩ ìmi ũnjĩkãnyã ìmi ní 'oó rĩ agásĩ gĩ, ãzini ìmi újákĩ nóni ìmi ícá túgẽrĩ ẹsĩ 'bã' bée tã pĩri 'ozú ni pi gĩ.

¹⁹ Má ũ'bĩ ìmivé tã, tã túgẽrĩ rĩ pi vé rĩ sī, ìmi nĩkĩ rĩ ũkpō ũnjĩkãnyã vé rĩ ãnĩ. Drĩdrĩ ni, ìmi adrikĩ túgẽrĩ tĩni ũnjĩkãnyã ìmi ní rĩi 'oó mužú ðĩĩ ðĩĩ 'dĩri sī. Kúru nóni lē ìmi kukĩ ũnjĩkãnyã ãnĩ, ìmi 'okĩ tã pĩri, ìmi adrikĩ rĩ ule Múngú ẹndrẹti gé. ²⁰ Ándúru ìmi ní adrízú túgẽrĩ rú ũnjĩkãnyã agá rĩ sī, ìmi ásíkĩ tã pĩri 'ongará sī kuyé. ²¹ Tã múké ìmi ní ìsú ũnjĩkãnyã ìmi ní 'oó drĩnjá sēepi 'dĩri agá rĩ ã'di? Tã ũnjĩ ìmi ní 'oó 'dĩ' bée, kọpi drã ìjĩ ìmi drĩgé. ²² 'Bo nóni ọyúkĩ ìmi ũnjĩkãnyã ìmi ní 'oó rĩ agásĩ gĩ, ìmi nóni átĩ' bá Múngú vé ni. Nóni ìmi ícákĩ ule Múngú ẹndrẹti gé gĩ, ìmi ídri 'dãni' dãni rĩ ìsú rá. ²³ 'Bã ũnjĩkãnyã 'oópi rĩ, ìri ũfē drã sī, 'bã rĩ ě'yĩ dō 'bávé Úpĩ Yēsũ Kúrísítō ri gĩ, Múngú ri ímũ ìri ní ídri 'dãni' dãni rĩ sē pĩrĩni.

7

Ū' bĩkĩ ãjē ũkú jezú rĩ vé tã

¹ Má ẹdrípĩi má ọmvúpĩi má ní lēélē rĩ pi, ìmi nĩkĩ tãimbĩ Mósē vé rĩ rá, 'bã ídri rú rĩ, ìri adri tãimbĩ rĩ ã pálé gá, tãimbĩ rĩ drĩ ni ọrũ sã ìri ní adrízú ídri rú rĩ gé. ² Lē mã ũ'bĩ ìmi ní tã ãjē vé rĩ ũlũú, ágó je dō ũkú, ìri dō drĩ ídri rú, tãimbĩ rĩ kìnĩ, ũkú rĩ ìrivé ni, 'bo ágó rĩ drã dō gĩ, tãimbĩ rĩ ã'yĩ rá, ágó ãzi ri ícō ọwúzĩ rĩ ẹ'yĩ 'í ní ũkú rú rá. ³ ũkú 'dĩri je dō ágó ãzi, ìsúzú ìrivé ágó rĩ drĩ ídri rú, ũkú 'dĩri 'bã ọwũ gĩ. 'Bo ágó ni drã dō gĩ, tãimbĩ rĩ ã'yĩ rá, ìri ícō ágó ãzi je rá, ícókĩ ìri zĩ ọwũ' bá ku.

⁴ Má ẹdrípĩi má ọmvúpĩi má ní lēélē rĩ pi, tã rĩ, ìri 'dĩni, ìmi ě'yĩkĩ nóni Kúrísítō ri gĩ, ìmi índrėkĩ sũ 'bã ũdrã' bá gĩ rĩ pi tĩni, nóni tãimbĩ rĩ vé ũkpō nga ězĩ ìmĩ rụ' bá gá ku. Kúrísítō ì ní ingáá gōó ídri rú drãngará gálésĩ rĩ sē nóni ìmi ícákĩ 'bã ívé ni pi gĩ, ìri sē ìmi tã múké ni pi 'o Múngú ã rụ sī. ⁵ Lókĩ ũnjĩkãnyã ní 'bã ásúzú gĩ rĩ gé, tãimbĩ rĩ sē 'bã rikĩ ẹsĩ 'bãá rizú ũnjĩkãnyã 'ozú.

Ūnjĩkãnyã 'bá ní 'oó rĩ íjĩ drãngárã 'bá drĩgê. ⁶ 'Bo 'bá índrékĩ sũ 'bá ũdrã'bée gĩ ni pi tĩnĩ, nóni tãĩmbĩ rĩ gō ězĩ ngaá 'bã rụ' 'bã gá ku. 'Bã nóni Múngú ní ězĩ nga létĩ ú'dí Índrí Uleterere rĩ ní lũú 'bã ní rĩ sĩ, adri létĩ ũkũ tãĩmbĩ ĩ ní sĩ rĩ vé rĩ sĩ ku.

Tãĩmbĩ Múngú vé rĩ, ĩri 'bávê ũnjĩkãnyã i'da ãmvê

⁷ Mã 'yo rĩ íngónĩ, mã 'yo rĩ tãĩmbĩ rĩ ũnjĩkãnyã íjĩ? Adri 'dĩni kuyé! Tãĩmbĩ té dō 'dãáyo, má ícó té mávé ũnjĩkãnyã nĩĩ áamá ku. Má ícó té nĩĩ áamá 'yozú kínĩ, ěsĩ 'bãngárã 'bã āzi vé ngá drĩgê rĩ ũnjĩ 'dĩni ku. 'Bo tãĩmbĩ rĩ kínĩ, "Lê mĩ 'bã ěsĩ 'bã mĩ gārã gá rĩ vé ngá drĩgê ku." ⁸ Ūnjĩkãnyã ísũ létĩ tãĩmbĩ rĩ áyúzú, mã 'bã rĩ ěsĩ 'bã āzi vé ngá drĩgê dĩĩ dĩĩ. 'Bo tãĩmbĩ té dō 'dãáyo, ũnjĩkãnyã rĩ té adri ũkpō ākó. ⁹ Má ní drĩ tãĩmbĩ rĩ nĩzú kuyé rĩ gé, á rĩ adriĩ bãdãrú, 'bo vũdrĩ ni gé, má kã nĩĩ áamá 'yozú kínĩ, tãĩmbĩ anigé, sê á nĩĩ áamá 'yozú kínĩ, ũkpō ũnjĩkãnyã vé rĩ ású ma gĩ, sê á fi létĩ drãngárã vé ni agá. ¹⁰ Má ísũ nĩĩ áamá 'yozú kínĩ, tãĩmbĩ ālu ālu kōdō ídri sēepi rĩ, sê Múngú lĩ mávé tã ũnjĩ, íjĩ drãngárã má drĩgê.

¹¹ Ūnjĩkãnyã ísũ létĩ tãĩmbĩ rĩ áyúzú, mã mĩ ũ'bãzú ānĩ, íjĩ drãngárã má drĩgê. ¹² 'Bo tãĩmbĩ Múngú vé rĩ uleterere, ĩri pĩrĩ, ĩri múké. ¹³ Tãĩmbĩ adriĩpi múké 'dĩri, ĩri nyo ícó drãngárã íjĩ má drĩgê rá? Ícó íjĩ āluñani ku! Múngú áyú tãĩmbĩ adriĩpi múké 'dĩri, lũzú má ní kínĩ, ũnjĩkãnyã rĩ ũnjĩ.

Ē'dĩ 'dĩngárã ũnjĩkãnyã be rĩ

¹⁴ Tãĩmbĩ rĩ Múngú sê nĩ, 'bo ma 'bã áda, má ícá kuú túgêrĩ rú ũnjĩkãnyã drĩgê. ¹⁵ Á nĩ tã má ní riĩ 'oó rĩ kuyé. Tã pĩrĩ má ní kōdō lēé 'oó rĩ, á 'o ku, 'bo tã má ní kōdō gã sĩ rĩ, ma rĩ 'o rá. ¹⁶ Mã 'o dō tã pĩrĩ ku drãāsiyã, á nĩ rá tã má ní riĩ 'oó rĩ ũnjĩ, má ā'yĩ rá tãĩmbĩ rĩ múké.

¹⁷ Adri 'yozú kínĩ, ma rĩ tã ũnjĩ 'dĩri 'o ākã yã 'dĩni kuyé, ũnjĩkãnyã fiĩpi kú má ěsĩ agá nōri sê ma rĩ tã ũnjĩ 'dĩri 'o nĩ. ¹⁸ Á nĩ rá tã āzi múké má ěsĩ agá āluñani 'dãáyo, á lē dō kōdō tã múké 'oó, ānĩ sê má ícó 'oó bã ku. ¹⁹ Á lē kōdō tã múké 'oó, 'bo má ícó 'oó ku. Á lē kōdō tã ũnjĩ 'oó ku, 'bo ma rĩ tã ũnjĩ rĩ 'o rá. ²⁰ Ma rĩ tã ma ní kōdō ícó 'oó ku ni 'o mužú, 'dĩri lũ 'yozú kínĩ, á 'o tã rĩ ākã kuyé, ũnjĩkãnyã fiĩpi má ěsĩ agá rĩ sê ma rĩ tã rĩ 'o nĩ.

²¹ Tãĩmbĩ rĩ i'da má ní uleterere, má kãdō lēé kōdō tã múké 'oó, ma gō rĩ ũnjĩkãnyã 'o mužú áyú. ²² Á lē tãĩmbĩ Múngú vé rĩ ěsĩ be cérê. ²³ 'Bo tãĩmbĩ āzi anigé, ĩri rĩ ězĩ nga mã rụ' 'bã gá, ĩri rĩ ě'dĩ 'dĩ tãĩmbĩ Múngú vé rĩ be mã ěsĩ agá. Tãĩmbĩ 'dĩri rụ má ícá kuú túgêrĩ ũnjĩkãnyã vé ni, ĩri sê ma rĩ ũnjĩkãnyã 'o nĩ. ²⁴ Á, ĩzãngã mávé nōri! Ā'di rĩ ícó ma pa ũnjĩkãnyã ma jĩpi fiĩpi drã agá nōri drĩgê sĩ nĩ? ²⁵ Á sê ōwō'dĩfō Múngú ní, Úpĩ Yēsũ Kúrísitō ní 'bã paá 'bávê ũnjĩkãnyã agási rĩ sĩ.

Mávé úmĩ gé nōlé, ma túgêrĩ riĩpi tãĩmbĩ Múngú vé rĩ 'duĩpi ngaápi ni, 'bo ũnjĩkãnyã má ní riĩ 'oó rĩ sĩ, má ícá nóni kú túgêrĩ ũnjĩkãnyã vé ni.

8

Índrí Uleterere rĩ 'bã ní ídri sê nĩ

¹ Nóni 'bã Kúrísitō Yēsũ rĩ ě'yĩ 'bã gĩ rĩ pi, ícókĩ tã lĩ kōpi drĩgê ku, ² ā'diātāsīyã Índrí Uleterere ũkpō be ídri íngápi Kúrísitō Yēsũ vúgá rĩ sēepi ĩmi ní rĩ, oyu ĩmi ĩfũú ũkpō ũnjĩkãnyã riĩpi ĩmi jĩpi fiĩpi drã agá rĩ sígê sĩ gĩ. ³ Tãĩmbĩ Mósê vé rĩ ícó 'bã ní ídri sēé ku, ā'diātāsīyã ũnjĩkãnyã riĩpi 'bã drĩ órũpi 'dĩri sē 'bã ícákĩ kuú ũkpō ākó. 'Bo Múngú ĩpē ívé Mvã, ímúkĩ ĩri tĩ 'bã áda rú, sũ 'bã vũ drĩgê nōgó ũnjĩkãnyã be rĩ tĩnĩ, adi 'i sēé drãá 'bávê ũnjĩkãnyã tĩ gé. Múngú sê Kúrísitō rĩ drãá tã

lizú ũnjikãnyã drĩgé. ⁴ Múngú 'o tã 'dĩri 'dĩni, 'bã 'okí rí tã pĩrĩ sũ tãĩmbĩ Mósẽ vé rĩ ní lěé rĩ tĩnĩ, 'bã 'bãkĩ rí ẹsĩ tã ũnjĩ rụ'bã nĩri ní lěé rĩ pi drĩgé ku, 'bã 'duki rí tã Índrí Uletere rĩ ní lěé rĩ pi ngaá áyu.

⁵ 'Bá ẹsĩ 'bã'bée ũnjikãnyã rụ'ba nĩri vé rĩ drĩgé rĩ pi, kòpi ri ẹsĩ 'bã céré tã rụ'ba nĩri vé rĩ drĩgé. 'Bo 'bá ẹsĩ 'bã'bée Índrí Uletere rĩ drĩgé rĩ pi, kòpi ri ẹsĩ 'bã céré tã Índrí Uletere rĩ ní lěé ã 'okí rĩ drĩgé. ⁶ 'Bá ẹsĩ 'bãápi kú céré ũnjikãnyã drĩgé rĩ, ìrivé ùdũ drãngará. 'Bo 'bá ẹsĩ 'bãápi tã Índrí Uletere rĩ ní lěé ã 'okí rĩ drĩgé rĩ, ìri idri 'dãni'dãni rĩ ịsú rá, ãzini ìri tãkiri ịsú rá. ⁷ 'Bá ẹsĩ 'bãápi kú ũnjikãnyã drĩgé rĩ, ìri ãrĩ'ba Múngú vé ni. 'Bá sũ 'dĩri tĩnĩ 'dĩri, gã tãĩmbĩ Múngú vé rĩ sĩ, ícò tãĩmbĩ rĩ ngaá ku. ⁸ 'Bá ẹsĩ 'bã'bée ũnjikãnyã rụ'ba nĩri vé rĩ drĩgé rĩ pi, sã Múngú ní ãyĩkò ku.

⁹ Nóni ũnjikãnyã ícò ìmĩ drĩ ọrú ku. 'Bo Índrí Múngú vé rĩ dõ ìmĩ ẹsĩ agá anigé, ìri ìmĩ drĩ ko nĩ. Índrí Kúrísítõ vé rĩ dõ 'bã rĩ ẽ ẹsĩ agá 'dãáyo, 'bã 'dĩri adri Kúrísítõ vé ni ku. ¹⁰ Kúrísítõ ri dõ ìmĩ ẹsĩ agá anigé, ìmivé rụ'ba ri dõ ícò drã rá ìmi ní ũnjikãnyã 'oó rĩ sĩ drãããsiyã, ìmivé ìndrí ri áwí adri idri rú, ã'diãtãsiyã Yẹsũ sã ìmi ícákí pĩrĩ Múngú ẹndrẹti gé gí. ¹¹ Múngú Yẹsũ ri ingaápi gõo idri rú drãngará gálésĩ rĩ, ìrivé Índrí dõ ìmĩ ẹsĩ agá anigé, ìri ívé Índrí Uletere ìmĩ ẹsĩ agá rĩ áyú ìmivé rụ'ba drãápi gí rĩ újá ícá gõ idri rú.

¹² Má ẹdrípĩ má ọmvúpĩ má ní lěélẽ rĩ pi, lẽ 'bã 'okí tã múké, lẽ 'bã rikĩ ũnjikãnyã rụ'ba nĩri ní lěé rĩ 'oó ku. ¹³ Ìmi áwíkí dõ riĩ ũnjikãnyã rụ'ba nĩri ní lěé rĩ 'oó, ìmivé ùdũ ri adri drãngará. 'Bo Índrí Uletere rĩ dõ ìmĩ ẹsĩ agá anigé, ìri ìmi ìzã ko ìmi ugazú, ìmi gòkí rí ũnjikãnyã 'oó dđĩ ku, Índrí Uletere rĩ kúru ìmi ní idri 'dãni'dãni rĩ sã. ¹⁴ 'Bá Índrí Uletere Múngú vé rĩ ní riĩ kòpi ẽ

drĩ koó rĩ pi, kòpi anji Múngú vé ni. ¹⁵ Índrí Múngú vé rĩ sã ìmi adrikĩ tũgẹrĩ ùrĩ rú ni pi kuyé, ìmi ịsúkí Índrí Múngú vé rĩ gí, ìmi nóni anji Múngú vé ni. Índrí Múngú vé rĩ sã 'bã ri Múngú ri zĩ "Ábã, 'Bá Ẹtẹpi." ¹⁶ Índrí Múngú vé rĩ, ìri sã 'bã nĩ ámá uletere 'yozú kìnĩ, 'bã anji Múngú vé ni. ¹⁷ Nóni 'bã ní adriĩ anji Múngú vé ni rĩ sĩ, 'bã drĩlé múké ìri ní sã Kúrísítõ ní rĩ ịsú rá, 'Bá nyakí dõ ìzãngã sũ Kúrísítõ ní nyaá rĩ tĩnĩ, Múngú ri kpá ìmũ 'bã ìngú sũ ìri ní Kúrísítõ ri ìngú rĩ tĩnĩ.

'Bá Múngú vé rĩ pi ùmvúlésĩ tã múké ịsú rá

¹⁸ Á nĩ ámá múké, ìzãngã 'bã ní nyaá ãndrũ nĩri, ìri anigé, 'bo ìngúngará ùmvúlésĩ Múngú ní ìmũzú 'bã ìngúzú rĩ, tã ni aga rá. ¹⁹ Ngá ãrěvú céré Múngú ní gbiĩ vũ drĩgé nōgó rĩ pi, kòpi ri ẹsĩ 'bã rizú ú'dú Múngú ní ùmvúlésĩ 'bã adri'bée anji ívé ni pi rú rĩ 'dazú rĩ ùtězú. ²⁰ Ngá Múngú ní gbiĩ rĩ pi ẽ drĩ ábákí céré, adri 'yozú kìnĩ, kòpi lěkĩ nĩ yã 'dĩni ku, Múngú lẽ tã rĩ ã 'o 'i 'dĩni nĩ. Ngá ì ní údé rĩ pi ìmũ ẹsĩ 'bã 'yozú kìnĩ, ²¹ ì ìmũ ì pa drã sílé gá sĩ rá, ãzini ì ícókí ñmaá ku, ì ìmũ drĩwãlã ịsú fizú anji Múngú vé dđĩngará pōwũpōwũ rĩ ịsú'ba rĩ pi ãsãmvú gé rá.

²² Ngá ãrěvú céré vũ drĩgé nōgó rĩ pi, kòpi ri drĩ cĩ ambamba cĩmgbã lókí ãndrũ rĩ gé, sũ ùkú riĩpi mvã tíipi rĩ ní riĩ drĩ cĩ rĩ tĩnĩ. ²³ Adri 'yẹná ngá 'dĩ'bée ri drĩ cĩ nĩ kuyé, 'bã Yẹsũ ri ẹ'yĩ'ba gí nō'bée, 'bã kpá ri drĩ cĩ ìndĩ, tã 'bã ní riĩ ú'dú Múngú ní ìmũzú 'bã ã'yĩzú adrizú anji ívé ni rú rĩ ùtězú rĩ sĩ, Índrí Uletere rĩ sã 'bã nĩkĩ tã 'bã ní riĩ ùtée rĩ gí, ãzini sã 'bã nĩkĩ tã Múngú ní ìmũzú 'bã rụ'ba újázú ícázú ú'dí, 'bã rụ'ba ní gōzú drãzú dđĩ ku rĩ gí. ²⁴ Tã 'bã ní ẹsĩ 'bãzú drĩ ni gé rĩ, ìri 'bã pa nĩ. Nóni 'bã ri ẹsĩ 'bã drĩwãlã ì ní ìmũ sã 'bã ní rĩ ùtězú, 'bo 'bã ịsúkí drĩ kuyé. 'Bá ãzi ícò ẹsĩ 'bãã ngá 'i ní ịsú

gí rĩ ã tã ũsũzú ku. ²⁵ 'Bo 'bã dõ ri ɛsí 'bã ngá 'bá ní drĩ ʃsú kuyé rĩ drĩgɛ, lɛ 'bã 'bãkí ɛsí mädã rizú ütêzú.

²⁶ 'Bá ní adrií tã be múké kuyé rĩ sĩ, Índrí Uleteré rĩ 'bã ãzã ko nĩ. ã'diätãsiyã 'bã nĩkí ngá 'bá ní lɛé ɛ'yí Múngú vúgá rĩ zĩbe ku, Índrí Uleteré rĩ 'bá ní Múngú ri zĩ ãzãngã be ãmbúgú 'í ɛsí agá, 'bã ãzi ícõ tã ní átã bã ku. ²⁷ Múngú riipi 'bã ɛsí ndreépi rĩ nĩ úmĩ Índrí Uleteré rĩ vé rĩ rá, ã'diätãsiyã Índrí Uleteré rĩ ri Múngú ri zĩ 'bã ɛ'yí 'bã gí rĩ pi ní, sũ Múngú ní lɛé rĩ tĩnĩ.

Tã ãzi 'bã gũúpi ãmvé Múngú vé lɛngárã agásĩ ni 'dãáyo

²⁸ 'Bá nĩkí kpá rá 'yozú kɪnĩ, tã ri 'bã 'bã ʃsú 'bée rĩ pi agásĩ, Múngú ri tã múké 'o 'bã 'í lɛ 'bã lɛlɛ rĩ pi ní nĩ, tã ní íbĩ íngá ɛsí ni agá, ùpɛ íngá 'bã 'dĩ 'bée nĩ. ²⁹ Múngú nĩ 'bã 'dĩ 'bée ínogósĩ, ùpɛ kòpi ímú adrií sũ 'í Mvópĩ tĩnĩ, Yɛsũ ri kòpi ní Mvã kãyú Múngú vé anji kárãkarã rĩ pi ãsãmvú gé. ³⁰ Múngú ã'yĩ 'bã 'í ní ùpɛé 'dĩ 'bée nĩ, zĩ kpá 'bã 'dĩ 'bée nĩ, kòpi ɛ ímúkĩ rĩ adrií 'bã ívé ni, 'bã kòpi adrií 'bã pĩrĩ 'í ɛndrɛtĩ gé, zĩ kòpi, ɛ ímúkĩ rĩ kòpi íngú sũ 'í ní 'í íngú rĩ tĩnĩ.

³¹ Tã 'dĩ 'bée ã tã sĩ, 'bã átãkĩ rĩ íngónĩ? Múngú ri dõ 'bã be trũ, 'bã ãzi ri nyo ícõ 'bã 'o ùnjĩ rá? ³² Múngú uga ívé Mvã 'bã tã sĩ kuyé, ãpɛ ãri 'bã ní rá. Múngú 'o dõ tã 'bã ní 'dĩri tĩnĩ, ícõ nyo 'bã ní ngá ãrɛvú sɛé cɛré pírinĩ ku? ³³ Múngú 'yo dõ kɪnĩ 'bã ívé 'í ní ùpɛé 'dĩ 'bée anji ívé ni, ãzini 'bã kòpi adri 'bã pĩrĩ 'í ɛndrɛtĩ gé gí píri, ã'di ri ícõ tã íjĩ kòpi drĩgɛ, kòpi tõzú 'yozú kɪnĩ kòpi ùnjĩ nĩ? ³⁴ ã'di ri ícõ 'yo kòpi ùnjĩ nĩ? Kúrísítõ Yɛsũ drã kòpi ã tã sĩ, íngakĩ ãri gõó ídri rú, nóni úri Múngú vé drĩ ɛndɛpĩ gé, ãri ri Múngú ri zĩ kòpi ní.

³⁵ Ngá ãzi nyo ícõpi 'bã ãsãmvú acoópi Kúrísítõ be lɛngárã Kúrísítõ ní 'bã lɛzú 'dĩri agásĩ ni anigé? Tã ùkpõ ùkpõ, ãzãngã, ɔcũngárã, ɛbĩrĩ, bõngó ãkõ, tã ùnjĩ drã íjĩpi ní, tã 'í ní ùlãá 'dĩ 'bée, kòpi nyo ícõ 'bã ãsãmvú aco Kúrísítõ be rá? ³⁶ Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá kɪnĩ,

“Mĩ tã sĩ, ù'dú ãlu ãlu, 'bã rĩ pi lɛkĩ rií 'bã ú'dĩ,

'bã índrɛkĩ sũ kãbĩlõ 'í ní rií ùlĩlĩ rĩ pi tĩnĩ.”

³⁷ Tã ãzi 'bã gũúpi ãmvé ni 'dãáyo. Tã ùnjĩ 'dĩ 'bée kãdõ 'bã ʃsú, 'bã ícõ pá tu tĩtĩ ùkpõ Kúrísítõ 'bã lɛépi lɛlɛ rĩ vé rĩ sĩ. ³⁸ Má ɛpĩ tã 'dĩri sĩ múké múké 'yozú kɪnĩ, drãngárã, dõku ídri, dõku mälãyíkã, dõku índrí ùnjĩ rĩ pi,* dõku tã nóni ri 'bã 'í nga 'bée rĩ pi, dõku tã úmvúlɛsĩ ímú 'bã 'í nga 'bã drĩdrĩ 'dĩlɛ rĩ pi, dõku ùkpõ urukõ 'bée, ngá 'dĩ 'bée ícõkĩ 'bã ãsãmvú acoó Múngú 'bã lɛépi lɛlɛ rĩ be ku. ³⁹ Ùkpõ íngá 'bã 'bũ gélɛsĩ rĩ pi, dõku ùkpõ vũ drĩgɛ nõgõ ãngũ wĩlĩwĩlĩ rú rĩ agá rĩ pi, ngá Múngú ní gbií rĩ pi, ícõkĩ 'bã ãsãmvú acoó lɛngárã Múngú ní 'í daá 'bã ní Kúrísítõ Yɛsũ 'bãvé Úpĩ ã rú 'bã gá 'dĩri agásĩ ku.

9

Múngú ãpɛ Ísɛrɛlɛ rĩ pi ní

¹ Kúrísítõ nĩ rá, tã má ní átã rĩ, ãri tã áda, adri ùnjõ ku, yĩkĩ mávé rĩ, ãzini Índrí Uleteré rĩ lũ kpá má ní kɪnĩ, tã má ní átã rĩ tã áda. ² ãzãngã fi má ɛsí agá, sɛ mã ɛsí nõ ambamba ³ má ɛ'dípã Yãhúdĩ rĩ pi ã tã sĩ. Á lɛ Múngú ã tri ma, ã aco 'bã ãsãmvú Kúrísítõ be, má ɛ'dípã Yãhúdĩ rĩ pi ɛ ʃsúkĩ rĩ pangárã bɛsɪnĩ. ⁴ Kòpi 'bã Ísɛrɛlɛ vé ni, Múngú ùpɛ kòpi adrií anji ívé ni. Múngú 'í da ívé dĩngárã põwũpõwũ rĩ kòpi ní, Múngú rú ùndĩ kòpi be, ɛzĩ ívé tãimbĩ kòpi

8:36 8:36 Sãwúmã 44:22 * **8:38** 8:38 Índrí ùnjĩ rĩ pi: Índrí ùnjĩ rĩ pi ándúrũ mälãyíkã Múngú vé ni 'bũ gé 'dãá, kòpi nõkĩ tãimbĩ Múngú vé rĩ, Sãtãnã ri kòpivé ãmbúgú. Múngú ídrõ kòpi 'bũ gé 'dãásĩ vúgã nõõ, kòpi gõkĩ ufuũ índrí ùnjĩ, kòpi ri 'bã rĩ pi ní ãzãngã sɛ vũ drĩgɛ nõgõ. 'Í lã l'dangárã 12:7-9.

ní. Kòpì á ríkí 'i ìnjĩ Jó Múngú vé rĩ agá, àzini kòpì ẽ ìsúkí rí tã 'í ní ẹzìí rĩ bènì. ⁵ Ābūrámā pi, Īsákā be, Yōkóbū sī, kòpì Yāhūdī rĩ pi vé ẹ'bìpì drīdrī rĩ pi, tìkí Yēsū Kúrísítō rĩ 'bá áda rú, íbì ìfúú úyú Īsērélē vé rĩ agá, Yēsū Kúrísítō rĩ Múngú 'i, Īri ngá ārēvú drīgē sī céré āmbúgú, ẽ íngúkí Īri mužú 'dání'dání! Āmīnā.

⁶ Ícókí 'yoó tã Múngú ní ẹzìí Yāhūdī rĩ pi ní rĩ, 'dù tã ni ngáá ku yā 'dínì ku. Adri 'yozú kìnì, 'bá Īsērélē vé rĩ pi céré nìkí Múngú rí rá yā 'dínì kuyé. ⁷ Úyú Ābūrámā vé rĩ pi* adríkí céré anjì Ābūrámā vé ni kuyé. Múngú 'yo ívé búkū agá kìnì, "Úyú mívé rĩ pi ímú ìfū Īsákā† rú'bá gá." ⁸ Tã 'dīri lū 'yozú kìnì, anjì Ābūrámā ní tìj rú'bá rú'bá rĩ pi adríkí anjì Múngú vé ni ku, anjì Múngú ní tã ni ẹzìí rĩ, kòpì adri anjì Múngú ní 'dùú 'bāá anjì Ābūrámā vé ni rú ni pi. ⁹ Tã Múngú ní ẹzìí rĩ 'dínì kìnì, "Ma ímú ìgō sá nōri tìj rĩ gé, ìlì drī rĩ agá, Sárā rĩ ímú mvá ágō tì rá."

¹⁰ Īsákā rĩ 'bávé ẹ'bìpì, je Rēbékā rĩ 'í ní ũkú rú, Rēbékā tì Īri ní anjì āgō ẹtì rú, ¹¹ 'bā nìkí rí 'yozú kìnì, létì Múngú ní 'bá ìpēzú rĩ pìrì. Sā Rēbékā ní drī kòpì tìzú kuyé, dōku kòpì ní drī tã múké 'ozú kuyé, dōku tã ũnjí 'ozú kuyé rĩ gé, ¹² Múngú 'yo Rēbékā ní kìnì, "Mvā kāyú rĩ ímú ẹzìí nga mvá ùdú rĩ ní." Múngú 'yo tã rĩ 'dínì lūzú kìnì, ìpē 'bá rĩ ẹzìí Īri ní ngáá múké rĩ ā tã sī ku. ¹³ Sīkí Búkū Múngú vé rĩ agá kìnì, "Á lē Yōkóbū‡ rĩ áyu, á gā ìsōwū rĩ sī."

¹⁴ 'Bā 'yokí rí ngónì? 'Bā 'yokí rí kìnì, tã Múngú ní 'oó 'dīri adri pìrì

ku? Adri 'dínì kuyé! ¹⁵ Múngú 'yo Mósē ní kìnì,

"Mā ẹsì rĩ adri ìdríkídri 'bá má ní ìpēé rĩ ní,

ma ícó 'bá má ní lēé rĩ ẽ ìzā ko rá."

¹⁶ Tã 'dī'bée nga 'i tã 'bá áda ní lēé rĩ sī ku, dōku ũkpō 'bá áda vé ni sī ku, Īri 'i nga ẹsì ìdríkídri Múngú vé rĩ sī. ¹⁷ Sīkí Búkū Múngú vé rĩ agá, Múngú 'yo 'bāgú Ējēpētō vé rĩ ní kìnì, "Ma sē mi ícá 'bāgú rú, ma mávé ũkpō 'i'da mí ní, kúru 'bá vū drīgē rĩ pi céré ímú nì áamá 'yozú kìnì, ma Múngú 'i." ¹⁸ Múngú vé ẹsì rĩ adri ìdríkídri 'bá Īri ní ìpēé lēé ẹsì ìdríkídri 'bāá Īri ní rĩ ní. Múngú ũsū dō 'i lē 'bá rĩ ẽ drī ẽ ícá ũkpó ũkpó, Īri ícó 'o rá.

¹⁹ 'Bá āzi rĩ ícó 'yo, "Múngú lē dō 'bā 'okí tã rĩ sū 'í ní lēé rĩ tìj pírì, ngá Īri ní 'yoó 'bā ũnjí rĩ ā'di? Ā'di rĩ ícó tã Múngú ní ũtìj gí rĩ ñō ñi?" ²⁰ 'Bo mi ā'di 'i átángá 'yoópi Múngú ní 'dínì? Ngá Ī ní údé rĩ, Īri nyo ícó 'yo 'bá 'i údépi rĩ ní, "Mí údé ma 'dínì āsī 'dínì rá?" ²¹ 'Bá rípi ũdrí gbìpi rĩ, ũrúté ālu ālu 'dīri sī, Īri ícó ũdrí rĩ āzi gbì, Īri ìgīrī múké múké, Īri āzi rĩ gbì ìgīrī ku.

²² Múngú lē ívé jìkó 'i'daá, àzini ívé ũkpō 'i'daá 'bá Ī ní lēé ú'dì rĩ pi ní tã lizú ānì kòpì drīgē, 'bo Īri tã ni 'dù mužú ẹsì be mādā. ²³ Múngú rĩ kpá ívé dīngará pōwūpōwū rĩ 'i'da 'bá 'í ní ũpēé lēé ẹsì múké 'bāá kòpì ní rĩ pi ní rá, ²⁴ 'bá Īri ní ũpēé rĩ 'bā 'i, Yāhūdī rĩ pi, àzini 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi. ²⁵ Búkū nēbī Ōsēyā ní sī rĩ agá, Múngú 'yo 'bá adri 'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ní kìnì,

"Īmi adri'bée 'bá mávé ni kuyé 'dī'bée, nóni ma Īmi zì 'bá mávé ni.

* **9:7** 9:7 Úyú Ābūrámā vé rĩ pi: Múngú ìpē úyú Ābūrámā vé rĩ pi céré adri anjì ívé ni kuyé. Ìpē 'yēnā úyú Sárā pi ní tìj Ābūrámā be rĩ pi áyu, ìpē Īsīmāélē Āgárā ní tìj Ābūrámā be rĩ kuyé. † **9:7** 9:7 Īsákā: Īsákā rĩ mvá Múngú ní ẹzìí Ābūrámā ní rĩ. 'Í lā 'dóngará 17-35. **9:7** 9:7 'dóngará 21:12 **9:9** 9:9 'dóngará 18:10, 14 **9:12** 9:12 'dóngará 25:23 ‡ **9:13** 9:13 Yōkóbū: Yōkóbū rĩ Ābūrámā mvòpì Īsákā vé mvá, Īri anjì be mužrì drī ni ìrì, Múngú újā rú ni zìj Īsērélē, úyú ìrivé rĩ zìkí anjì Īsērélē vé ni. Sā Yēsū vé rĩ gé, zìkí kòpì Yāhūdī. 'Í lā 'dóngará 25-50. **9:13** 9:13 Málákí 1:2-3 **9:15** 9:15 Wūngará 33:19 **9:17** 9:17 Wūngará 9:16 **9:20** 9:20 Īsáyā 29:16; 45:9 **9:25** 9:25 Ōsēyā 2:23

ĩmi 'bá má ní ándúru lée ku
'dĩ'bée, ma ímú ĩmi lēlē."

26 Búkũ Múngú vé rĩ 'yo kpá 'dĩni
kĩnĩ,

"Vũrã ãlu ãlu ándúru má ní 'yoó ĩmi
ní kìnĩ,

'ĩmi adrikí 'bá mávé ni ku 'dĩri,
nóni ma 'yo,

'ĩmi ímú adri anji mávé ni, ma
Múngú adriipi ídri rú rĩ 'i.' "

27 Nébĩ Īsáyã átã 'bá Īsērélē vé rĩ
pi ã tã sĩ 'dĩni,

"Bá Īsērélē vé rĩ pi ã adrikí dō
kárakarã cínýáfã yĩ agá rĩ tĩni
drããsĩyã,

'yénã ĩ ímú kōpi ē ĩmbĩtã ĩ ní
kuú kínikiniñã 'dĩ'bée pa áyu.

28 Úpí ri ímú 'bá vũ drĩgē rĩ pi ĩrĩñã
rá,

ĩri kōpi ĩrĩñã mbēlēñã."

29 Tã rĩ ímú 'i nga sũ Īsáyã ní 'yoó
drĩdrĩ rĩ tĩni,

"Úpí Múngú ã ku té dō 'bá rĩ pi vé
úyú ē ĩmbĩtã ku,

'bã té ũdrã cérē sũ 'bá kũrú
Sódómōš vé rĩ agá rĩ pi

ní ũdrãã 'bá kũrú Gómórã vé rĩ
agá rĩ pi be rĩ tĩni."

Īsērélē rĩ pi ẽ'yĩkĩ Múngú ri kuyé

30 'Bã 'yokí rĩ ngóni? 'Bá ándúru
adri'bã Yãhũdĩ rú ku, tã 'o'bã pĩrĩ ku
'dĩ'bée, kōpi újãkĩ nóni ĩ ícã 'bã pĩrĩ
Múngú ẽndrētĩ gé, kōpi ní ĩri ẽ'yĩ
gĩ rĩ sĩ. 31 'Bo 'bã Īsērélē vé 'yo'bã
kìnĩ, ĩ lēkĩ ícã pĩrĩ Múngú ẽndrētĩ gé
tãimbĩ rĩ vé tã sĩ 'dĩ'bée, tãimbĩ rĩ sē
kōpi ícãkĩ 'bã pĩrĩ kuyé. 32 Kōpi ĩsũkĩ
tã pĩrĩ kuyé ãsĩ? Kōpi ĩsũkĩ kuyé,
kōpi ní adrii ẽ'yĩngárã ãkó rĩ sĩ, kōpi
'bãkĩ ẽsĩ rizú tãimbĩ rĩ 'duzú ngazú
áyu. Kōpi adrikĩ sũ 'bã ri'bã ĩ ũsĩ'bã
írã 'i alaápi kú lētĩ agá rĩ ã rú'bã gá
rĩ tĩni. 33 Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá
kìnĩ,

"Á 'bã írã* kú Sĩónã† gá 'dãã'dã, 'bã
rĩ pi ri ĩ ũsĩ rú'bã ni gé,
írã rĩ sē kōpi ri u'de vũgã,
'bã ĩri ẽ'yĩpĩ rá rĩ, ícó drĩñjã ĩsũ ku."

10

1 Má ẽdrĩpĩ má ỏmvúpĩ má ní
lēlē rĩ pi, tã mã ẽsĩ agá nõlé má ní
lězú Múngú ri zĩzú 'bã Īsērélē vé rĩ
pi ní rĩ, Múngú ã pa rĩ kōpi bēnĩ.

2 Á nĩ rá, kōpi 'bãkĩ úvã Múngú ri
ĩñjĩzú, 'bo tã Múngú ní lēē kōpi ã
'okĩ rĩ fi kōpi drĩgē kuyé. 3 Kōpi ní
lētĩ Múngú ní 'bã rĩ ã'yĩzú adrizú
pĩrĩ 'í ẽndrētĩ gé rĩ nĩĩ kuyé rĩ sĩ,
kōpi gãkĩ lētĩ Múngú ní 'bã rĩ ã'yĩzú
adrizú pĩrĩ 'í ẽndrētĩ gé 'dĩri 'dugã
ngagã sĩ, kōpi gōkĩ lētĩ ĩvé ni túngú
ni 'duyú ngaã áyú. 4 Kúrĩsĩtō 'du
tãimbĩ rĩ ngaã fũú tĩ ni gé gĩ, ãnĩ 'bã
cérē ĩri ẽ'yĩ'bã gĩ rĩ pi, Múngú ri kōpi
ã'yĩ adri 'bã pĩrĩ 'í ẽndrētĩ gé.

*'Bã Kúrĩsĩtō ri ẽ'yĩ'bã gĩ rĩ pi,
Múngú ri kōpi pa rá*

5 Mósē kìnĩ, 'bã rĩ 'du dō tãimbĩ
rĩ ngaã rá, ĩri adri Múngú ẽndrētĩ
gé pĩrĩ. Sĩ kìnĩ, "Bã tã 'oópi 'dĩni
rĩ, lē ã 'du tã rĩ ngaã sũ tãimbĩ rĩ
ní lēē rĩ tĩni." 6 'Bo 'bã adriipi pĩrĩ
Múngú ẽndrētĩ gé ẽ'yĩngárã be rĩ,
ĩri 'yo, "Lē mĩ ri 'yoó mĩ ẽsĩ agá
'dãlé, 'Á'di ri nga mu 'bũ gé 'dãlé
Kúrĩsĩtō ri ĩjĩ vũgã nõó nĩ?" 'dĩni
ku, 7 dōku, mĩ ri 'yoó 'Á'di ri ícó
fi mu 'bũ ĩndrĩ 'bã ũdrã'bã gĩ rĩ pi
ní adrizú rĩ agá 'dãã Kúrĩsĩtō ri ingã
gō ídri rú drãngárã galésĩ nĩ?" 'dĩni
ku." 8 Búkũ Múngú vé rĩ 'yo kìnĩ,
"U'dúkō rĩ ĩnyĩñã mĩ be, ĩri ĩfũ mĩ
tĩ gé, ãzini mĩ ẽsĩ agálésĩ." U'dúkō
'bã ní ũlũú 'dĩri, 'bã ri tã ẽ'yĩngárã
vé rĩ ũlũ. 9 Mĩ 'yo dō mĩ tĩ sĩ, "Yēsũ
ri Úpĩ," ãzini mĩ ã'yĩ dō mĩ ẽsĩ agá
'dãlé 'yozú kìnĩ, Múngú ingã ĩri gōó

9:26 9:26 Ōsáyã 1:10 9:28 9:28 Īsáyã 10:22-23 S 9:29 9:29 Sódómō ãzini Gómórã: Múngú ĩza
kũrú 'dĩ'bée ũñjĩkãnyã 'bã kũrú 'dĩ'bée agá rĩ pi ní 'oó rĩ sĩ lókĩ Ābũrãmã vé rĩ gé. 'Í lã 'Ídóngárã
18:20-33; 19:1-28. 9:29 9:29 Īsáyã 1:9 * 9:33 9:33 Írã: Írã 'dĩri Yēsũ 'i. † 9:33 9:33 Sĩónã:
Sĩónã ri ĩ kpã zĩ Yẽrũsãlémã. 9:33 9:33 Īsáyã 8:14; 28:16 10:5 10:5 Lẽvĩtĩkã 18:5 10:6 10:6
Dětõrõnómẽ 30:12 10:7 10:7 Dětõrõnómẽ 30:13 10:8 10:8 Dětõrõnómẽ 30:14

drãngará gálésila ídri rú rá, Múngú ri mi pa rá. ¹⁰ Mí ẹ'yĩ dō Kúrísítō ri mí ẹsị agá 'dǎlé gí, mi adri 'bá piri Múngú ẹndrẹti gé, ǎzini mí 'yo dō mí tị sĩ kìnĩ, mi 'bá Kúrísítō vé ni, Múngú ri mi pa rá. ¹¹ Búkũ Múngú vé rĩ kìnĩ, “Bá ịri ẹ'yĩpi rá rĩ, ícọ drĩnjá ịsú ku.” ¹² Mi dō Yǎhúdĩgú yǎ, mí adri dō Yǎhúdĩgú ku yǎ, adri tǎ rú ku, ǎ'diǎtǎsĩyǎ Yésũ ri Úpí 'bá rĩ pi vé ni céré, 'bá 'yoópi kìnĩ ǎ ko 'í ịzǎ rĩ, ịri 'bá 'dĩri ẹ ịzǎ ko aga rá. ¹³ Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, “Bá céré Úpí ǎ rụ zị 'bá rá rĩ pi, Úpí ri kọpi pa rá.”

¹⁴ Kọpi ẹ'yĩkí dō Úpí ri kuyé, kọpi ícọ ịri ǎ rụ zị ngóni? Kọpi yìkí dō ụ'dụkọ múké ịrivé rĩ kuyé, kọpi ícọ ịri ẹ'yĩ ngóni? 'Bá ǎzi ụlũ dō kọpi ní ụ'dụkọ múké 'dĩri kuyé, kọpi ícọ yì ngóni? ¹⁵ Pẹkí dō 'bá ǎzi muụ ụ'dụkọ múké rĩ ụlũú kuyé, kọpi ícọ ụ'dụkọ múké rĩ ụlũ íngóni? Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, “Ngá múké rĩ, lẹ 'bá ndrekí 'bá ụ'dụkọ múké rĩ ịjị 'bá ụlũ 'bá rĩ pi 'bá mị sĩ.”

¹⁶ 'Bo Ịsẹrélẹ rĩ pi ǎ ụrukọ ẹ'yĩkí ụ'dụkọ múké rĩ kuyé. Nẹbị Ịsáyǎ 'yo 'díní kìnĩ, “Úpí, ǎ'di ẹ'yĩ ụ'dụkọ múké 'bá ní ụlũú rĩ rá nĩ?” ¹⁷ 'Bá rĩ yì dō ụ'dụkọ múké rĩ gí, ịri kúru ẹ'yĩ. Ụ'dụkọ múké rĩ, ịri tǎ Kúrísítō vé rĩ. ¹⁸ 'Bo á lẹ zị, ẹndẹpi Ịsẹrélẹ rĩ pi yìkí nyo ụ'dụkọ múké rĩ kuyé? Kọpi yìkí rá. Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, “Ụ'dụkọ Múngú vé rĩ ayi muzú vũ drĩgé sĩ céré, átángá ị ní átá rĩ, ayi kpá muzú vũ drĩgé sĩ céré.”

¹⁹ Ẹndẹpi tǎ rĩ fi nyo 'bá Ịsẹrélẹ vé rĩ pi drĩgé rá? Ẹ, fi rá. Mósẹ sĩ tǎ Múngú ní átá Ịsẹrélẹ rĩ pi vé tǎ sĩ rĩ 'díní kìnĩ,

“Ma sẹ ịmi ịmụ ǎ'yǎ 'bá tǎkiri má ní sẹé 'bá ǎngũ ụrukọ agá rĩ pi ní rĩ sĩ.

Má kǎdō tǎkiri sẹé 'bá adri 'bá Yǎhúdĩ rú ku tǎ ní fí kọpi drĩgé kuyé rĩ pi ní, ịmí ẹsị ri ịmụ ve kọpi ní ụnjí ụnjí.”

²⁰ Ịsáyǎ gō átá ụrĩ ǎkó kìnĩ, Múngú kìnĩ,

“Bá ma ndǎ 'bée kuyé rĩ pi, ịsúkí ma rá.

'Bá mávé tǎ zị 'bá kuyé rĩ pi, má 'da ma kọpi ẹndrẹti gé rá.”

²¹ 'Bo Ịsáyǎ kìnĩ, “Múngú átá 'bá Ịsẹrélẹ vé rĩ pi ǎ tǎ sĩ kìnĩ,

“Dụ ụ'dụ ǎco, á ri kọpi máá kọpi ẹ ịmụkí rí má vúgá,

'bo kọpi ẹ drĩ ụkpó ụkpó, kọpi gǎkí ma ẹ'yĩgá sĩ.”

11

Múngú 'bá ẹsị múké 'bá Ịsẹrélẹ vé rĩ pi ní

¹ Kúru á lẹ zị 'díní, Múngú gǎ nyo ívé 'bá rĩ pi gí? Múngú gǎ kuyé! Lẹ ịmi nĩkí múké 'yozú kìnĩ, ma Ịsẹrélẹgú, ma úyú ǎbũrámǎ vé ni, má íbí ịfũú sùrú Bẹnyẹmịnẹ vé rĩ agá. ² Múngú gǎ ívé 'bá 'í ní ụpẹé 'dóngará gá 'dǎá rĩ pi kuyé. Ịmi nĩkí rá Búkũ Múngú vé rĩ kìnĩ, nẹbị Ẹllyǎ* unu Múngú ẹndrẹti gé Ịsẹrélẹ rĩ pi vé tǎ sĩ kìnĩ, ³ “Úpí, kọpi ụ'díkí mívé nẹbị rĩ pi, ǎzini kọpi ụnjókí mívé vũrǎ rọbọṅṅ zázú rĩ pi rá, 'bá 'yéná ị ní kuú rĩ ma 'i. Kọpi nóni ri lẹti ndǎ lẹzú ma 'dizú.”

⁴ Múngú újǎ Ẹllyǎ ní ngóni? Újǎ Ẹllyǎ ní kìnĩ, “Ma 'bá be ẹlífũ ẹzịrĩ (7,000), kọpi ụtĩkí kũmũcí Bálǎ† ri ịnjizú kuyé.” ⁵ Ịri nyo adri lókí ǎndrũ nōri vé rĩ tịni, Múngú vé ẹsị múké rĩ sĩ, ụpẹ 'bá mǎdǎṅǎṅǎ Ịsẹrélẹ rĩ pi ǎsámvú gé adrii 'bá ívé

10:11 10:11 Ịsáyǎ 28:16   **10:13** 10:13 Yóelẹ 2:32   **10:15** 10:15 Ịsáyǎ 52:7   **10:16** 10:16 Ịsáyǎ 53:1   **10:18** 10:18 Sǎwúmǎ 19:4   **10:19** 10:19 Dětōrōnómẹ 32:21   **10:20** 10:20 Ịsáyǎ 65:1

10:21 10:21 Ịsáyǎ 65:2   * **11:2** 11:2 Ẹllyǎ: Ẹllyǎ ri nẹbị, Múngú 'dụ ịri muzú 'bũ gé ịdri rú, drǎ kuyé. Tìkí ịri ǎkũdẹ ịlĩ rĩ ca mũdũrũlũ úrómĩ (900), ịsú ǎkũdẹ tìkí drĩ Yésũ ri kuyé. 'Í lǎ 1 'Bǎgú 17-21; 2 'Bǎgú 1-3.   **11:3** 11:3 1 'Bǎgú 19:10, 14   † **11:4** 11:4 Bálǎ: Bálǎ ri ngá ị ní ụdé múngú rú ní. 'Í lǎ 'Bá Tǎ Lị 'bá rĩ pi 6:25-32.   **11:4** 11:4 1 'Bǎgú 19:18

ni. ⁶ Múngú ri 'bá rĩ pi ũpě ívé ẹsị múké rĩ sī, ã ũpě té dō 'bá rĩ pi ẹzị kọpi ní ngaá rĩ sī, ìrivé ẹsị múké rĩ té adri ẹzị ãkó.

⁷ 'Dĩri lū 'yozú kìnĩ, Ìsèrélē rĩ pi ndēé ni pi ịsúkí Múngú vé ẹsị múké kọpi ní ríí ndāá rĩ kuyé, 'bo mādāṅṅá Múngú ní ũpēé rĩ pi ịsúkí ẹsị múké Múngú vé rĩ nĩ. 'Bo ndēé ni pi ẹ drị ũkpó ũkpó. ⁸ Búkū Múngú vé rĩ kìnĩ,

“Múngú sē kọpi ã úmĩ ja 'i rá,

kọpi ã ámakí rí tã rĩ ku,

ọzũ kọpi ẹ mị,

kọpi ã ndrekí rí tã ívé rĩ ku,

āzini ọzũ kọpi ẹ bí,

kọpi ã yìkí rí tã ku

ícázú cĩngbá ú'dụ āndrũ nōri gé.”

⁹ 'Bāgú Dāwúđĩ ní 'yozú kìnĩ,

“Kọpi kádō ríí ì úmú ũmũ nyaá, lē ã urukí kọpi,

ẹ ìrĩṅákí kọpi, ã uzekí kọpi u'deé vūgá.

¹⁰ Lē kọpi ẹ mị ẹ ẹsị, kọpi ã ndrekí rí āngũ ku,

lē kọpi ã úgóró ã ọtrú áwí kú nyonyo.”

Ì 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi pa rá

¹¹ Á lē gōó zị dđĩ, Yāhúđĩ rĩ pi u'dekí dō vūgá gí, kọpi gōkí nyo íngá uru ku? Adri 'dini ku. Kọpi ní létị Múngú vé ì ní adrizú piri rĩ gāá sī rĩ sī, ìri sē Ìsèrélē rĩ pi adri ã'yā sī 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ní pangará ịsú Yēsũ vūgá rĩ sī.

¹² Yāhúđĩ rĩ pi ní Múngú rĩ gāá sī rĩ sī, sē 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku rĩ pi ịsúkí drīlé múké Múngú vé rĩ rá. Yāhúđĩ rĩ pi kádō ímú Múngú rĩ ẹ'yīĩ, kúru ìri sē Múngú rĩ ímú drīlé múké sē 'bá rĩ pi ní aga rá. ¹³ Ìmi 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku 'dĩ'bée, agaápi rá rĩ, ma rĩ tã 'dĩri átá ìmi ní. Múngú ìpē ma 'bá áyúāyũ ni rú ìmi ní, ma rĩ ẹzị nga ũkpō sī Múngú ní, ¹⁴ ã'diātāsīyā á lē mávé

'bá Ìsèrélē vé rĩ pi ã 'bākí ã'yā ìmi sī, kọpi ã uruko ẹ ịsúkí rí pangará ānĩ. ¹⁵ Yāhúđĩ rĩ pi ní Múngú rĩ gāá sī rĩ sī, sē 'bá vū drīgé rĩ pi újákí ẹsị gí. Kọpi kádō ímú Múngú rĩ ẹ'yīĩ, kọpi gō íngá adri ídri rú drāngará gálésĩ. ¹⁶ Ābūrāmā pi ní adrií ẹ'bípũ uruko'bée be ule rĩ sī, kọpivé úyú rĩ pi kpá adri ule, ānyāngā uruko ì ní ịjĩ sēé Múngú ní rĩ dō ule, ānyāngā ọmvú agá rĩ pi céré ule, pẹti rĩ vé úlá dō ule, ìrivé drīti pi kpá adri ule.

¹⁷ Pẹti rĩ vé drīti pi ũṅókí dō gí drāāāsīyā, ìmi 'bá adri'bá Yāhúđĩ rú ku 'dĩ'bée, ìmi pẹti rĩ vé drīti ì ní ugaá pẹti ọlívē āzi rú'ba gá ni, ì jĩ ũdrō pẹti múké ni ã rú'ba gá. Pẹti úlá be múké ọlívē† vé rĩ, ìri ídri sē ìmi ní, ìmi adri'bée drīti rú 'dĩ'bée.

¹⁸ Lē ìmi ríkí ìmi íngú 'yozú kìnĩ, ìmi ndēkí drīti ì ní ũṅōó 'dĩ'bée rá 'dini ku. Ìmi íngúkí dō ìmi rá, ìmi ũsúkí tã 'dĩri, ìmi kokí pẹti úlá rĩ ẹ ìzā nĩ ku, pẹti úlá rĩ ìmi ìzā ko nĩ. ¹⁹ Ìmi ícọ ũsũ 'yozú kìnĩ, “Pẹti rĩ ẹ drīti ì ní gaá ú'bé vūgá gí 'dĩ'bée, ìri létị zị 'bá ní fizú adrizú kọpi ã vūrā gá.”

²⁰ Tã 'dĩri tã áda. 'Bo ũṅókí kọpi gí, ã'diātāsīyā kọpi ẹ'yīkí Yēsũ rĩ kuyé, ìmi tukí pá títĩ, ìmi ní Yēsũ rĩ ẹ'yīĩ gí rĩ sī. Lē ìmi íngúkí ìmi ku, 'bo lē ìmi adrikí ũrĩ sī. ²¹ Múngú ga dō pẹti ẹ drīti drīdrī 'dā'bée vūgá rá píri, ícọ nyo ìmi gaá vūgá ku?

²² Lē ìmi nĩkí áamá múké 'yozú kìnĩ, Múngú rĩ ẹsị be ìdríkídri ìmi ní, 'bo ìri tã ị Yāhúđĩ ìri ẹ'yī'ba kuyé rĩ pi drīgé. 'Bo lē ìmi ã'yīkí ìrivé ẹsị ìdríkídri rĩ vé tã mụzú nyonyo, ìmi ã'yīkí dō ku, ì kpá ìmi uga vūgá rá.

²³ Yāhúđĩ rĩ pi újákí dō ẹsị Múngú rĩ ẹ'yīzú rá, Múngú rĩ kọpi ã'yī rá, ìri kọpi 'bā gō vúlé, sũ ìri ní pẹti rĩ ẹ drīti 'bāá gōó pẹti rĩ ã rú'ba gá ũzi rĩ tĩni. Ìri ũkpō be tã 'dĩri 'dụzú ngazú.

²⁴ Ìmi adri'bá Yāhúđĩ rú ku 'dĩ'bée, ìmi ìndrekí sũ pẹti ọlívē vé rĩ ẹ drīti

11:8 11:8 Dētōrōnómē 29:4; Ísáyā 29:10 **11:10** 11:10 Sāwumā 69:22-23 † **11:17** 11:17 Ọlívē: Pẹti ọlívē vé rĩ ìri 'a ũ'a be, ì ícọ nya rá, ì ìrivé ũ'a zo ũdu rú, Yāhúđĩ rĩ pi rĩ tịbí á'dí ũdu rĩ sī, āzini kọpi rĩ tō lāmbā agá, ācí 'yūzú ānĩ.

ĩ ní ugaá mujú 'bãá peṭi āzi túngú ni
ã rú'ba gá rĩ tĩni. 'Bo Yāhūdī lē'ba ĩ
újá'ba Múngú ri ẽ'yĩ'ba rĩ pi, adrikí
sũ peṭi ẽ drĩṭi drĩdrĩ 'dã'bée tĩni,
Múngú ri ũkpõ be peṭi ẽ drĩṭi drĩdrĩ
'dãri újázú 'bázú peṭi rĩ ã rú'ba gá
'dãã ũzi.

*'Bá Īsērélē vé rĩ pi gõ Múngú ri
ẽ'yĩ dī*

²⁵ Má ẽdrípĩ má ọmvúpĩ, á lē ĩmi
nĩkí tã ĩ ní ũzũ kuu mũdũmũdũ
rú 'dĩ'bée, lē ĩmi íngúkí ĩmi ku, 'bá
Īsērélē vé rĩ pi urukõ gākí Múngú ri
ẽ'yĩgá sĩ, 'bo kọpi ũtē 'dĩni cĩmgbá
ĩmi adri'ba Yāhūdī rú ku Múngú ní
ũpěé 'dĩ'bée ní ímúzú Kúrísítõ ri
ẽ'yĩzú rĩ gé. ²⁶ Kúru ĩ ímú 'bá Īsērélē
vé rĩ pi pa céré, sũ ĩ ní sĩ Búkũ
Múngú vé rĩ agá rĩ tĩni,

“Bá ímúpi kọpi paápi rĩ, ĩri íbí ímú
írã Sionã vé rĩ gélésĩ,
ĩri ímú úyú ĩfũ'ba Yókóbũ agá
rĩ pi vé ũnjikãnyã ũjĩ kọpi ã
rú'ba gá sĩ céré.

²⁷ Ũndĩ má ní ímú rujú kọpi be rĩ,
ma kọpi trũ ívé ũnjikãnyã agásĩ
céré.”

²⁸ 'Bá Īsērélē vé rĩ pi nděé ni pi
ícákí ari'ba Múngú vé ni, ĩmi 'bá
adri'ba Yāhūdī rú ku rĩ pi ẽ ẽ'yĩkí rĩ
ú'dúkõ múké rĩ ãní. 'Bo Múngú lē
'bá Īsērélē vé rĩ pi lēlē, ã'diātāsīyã
ĩri ní kọpivé ẽ'bĩpĩ Ābūrámã ri ĩpěé
Īsákã be āzini Yókóbũ be rĩ ã tã sĩ.
²⁹ ĩmi ndrekí drĩ ká, Múngú sē dõ
'bá rĩ ní fěfě gí, āzini zĩ dõ ĩri gí, ícõ
ívé yĩkĩ újá ku. ³⁰ ĩmi 'bá adri'ba
Yāhūdī rú ku 'dĩ'bée, ándúrú ĩmi
gākí Múngú ri sĩ, 'bo Múngú gõ ívé
ẹsĩ múké rĩ 'bãá ĩmi ní, ã'diātāsīyã
'bá Īsērélē vé rĩ pi nóni gākí Múngú
ri sĩ. ³¹ Yāhūdī kárakarã rĩ pi ẽ drĩ
ícákí nóni ũkpõ ũkpõ, 'bo Múngú
ri ímú ívé ẹsĩ múké rĩ 'bã kọpi ní,
ã'diātāsīyã ĩmi ĩsúkí rĩ ẹsĩ múké
Múngú vé rĩ ãní. ³² Múngú adi 'bá
rĩ pi 'í drĩgá sĩ, ku kọpi rĩ ũnjikãnyã

'oó sũ kọpi ní lēé rĩ tĩni, 'ĩ 'bã rĩ ívé
ẹsĩ múké rĩ kọpi ní céré bēsĩni.

Ōwõ'dĩfõ sēngará Múngú ní

³³ Úmĩ Múngú vé rĩ, āzini tã nĩngará
Múngú vé rĩ aga rá,
'bá āzi ícõ ĩrivé tã ũlũú bã ku,
dõku 'bá āzi ícõ tã ĩri ní 'oó rĩ
ũlũú bã ku.

³⁴ “Ā'di nĩ úmĩ Úpĩ Múngú vé rĩ rá
nĩ?

Dõku ã'di ũlũ ĩri ní tã rá nĩ?”

³⁵ “Bá ngá sēepi Múngú ní,
Múngú ní gõó ngá újá sēé ĩri ní
rá rĩ ã'di 'i?”

³⁶ Múngú gbi ngá rĩ pi ārěvú céré nĩ,
kọpi ri adri ĩrivé ũkpõ sĩ,
gbi kọpi ẽ íngúkí rĩ 'i ãní.

Ē íngúkí Múngú ri mužú ny-
onyo! Āmĩnã.

12

*Lē 'bã adrikí uletere Múngú
endrēṭi gé*

¹ Má ẽdrípĩ ma ọmvúpĩ, Múngú
i'da ẹsĩ ĩdríkídri ívé rĩ ĩmi ní gí. Tã
ni sĩ, á mã ĩmi drĩ ĩrĩ sĩ, lē ĩmi sēkí
ĩmĩ rú'ba Múngú ní rõbõṅõ rú, ã
adri uletere, ã sē rĩ Múngú ní ãyĩkõ.
'Dĩri létĩ áda Múngú ri ĩnjĩzú rĩ. ² Lē
ĩmi rikí ĩmi újá tã 'oó sũ 'bá nyõókú
nõri vé rĩ pi ní rĩ tã 'oó rĩ tĩni ku,
lē Múngú ã újá ĩmivé yĩkĩ ícã ú'dĩ.
Kúru ĩmi ícõ tã Múngú ní lēé ĩmi 'okí
rĩ nĩ áamá rá, āzini ĩmi ícõ tã múké,
āzini tã ãyĩkõ sēepi Múngú ní, ĩri ní
lēé rĩ nĩ áamá rá.

³ Ẹsĩ múké Múngú ní 'bãá má ní
'dĩri sĩ, á lē 'yoó ĩmi ní céré, lē
ĩmi ũsúkí 'yozú kínĩ, ĩmi nděkí tã
sĩ céré nĩ 'dĩni ku. Lē ĩmi ámakí
ĩmivé adringará, ẽ'yĩngará Múngú
ní sēé ĩmĩ ẹsĩ agá rĩ sĩ. ⁴ 'Bã rú'ba
ĩgélé be ándiándĩ, ĩgélé ãlu ãlu ri ívé
ẹzĩ be túngú túngú. ⁵ 'Bã adrikí dõ
kárakarã drããsīyã, 'bá úmúkí 'bã
ícã rú'ba ãlu Kúrísítõ ã rú'ba gá, 'bã
ãlu ãlu ri pá tu ọgúpĩ sĩ. ⁶ Múngú 'bã
ẹsĩ múké 'bã ní, sē 'bã ní fěfě tã 'ozú
rĩ pi céré ándiándĩ. Fěfě 'bã rĩ vé rĩ,

ĩri dõ rizú tâ Múngú ní i'daá rĩ ùlũzú 'bá rĩ pi ní, lã ã ùlũ ú'dúkó Múngú vé rĩ 'bá rĩ pi ní, ĩrivé ẽ'yĩngará ã adri ãmbúgú. ⁷ Múngú sã dõ mí ri ẽzĩ ngaá 'bá ɔrũkõ ní, lã mí nga ẽzĩ rĩ mužú múké, Múngú sã dõ mí ri 'bá rĩ pi ímbá, lã mí ímbá 'bá rĩ pi mužú múké. ⁸ Múngú sã dõ mí ní ẽzĩ rizú 'bá rĩ pi ẽ ẽsĩ ùmĩzú, lã mí ùmĩ nyo 'bá rĩ pi ẽsĩ mužú. Múngú sã dõ mí ri ngá sã 'bá rĩ pi ní, lã mí sã ngá rĩ ẽsĩ be céré. Múngú sã dõ mí adri drĩkoma rú, lã mí rú 'bá rĩ pi mužú múké. Múngú sã dõ mí ní ẽsĩ ĩdríkĩdri adrizú 'bá rĩ pi be, lã mí sã kòpi ní ngá rĩ ãyĩkõ sĩ.

Lẽngará

⁹ Lẽngará ĩmivé rĩ ã adri lẽngará áda ni. Lẽ ĩmi gákĩ tâ ùnjĩ rĩ pi céré sĩ, lã ĩmi 'okĩ tâ múké ni pi mužú áyu. ¹⁰ Lẽ ĩmi lãkĩ ĩmi ɔgũpĩ lãlã, ãzini lã 'bá ãlu ãlu ẽ ĩnjĩ 'í ɔgũpĩ ri agaá rá. ¹¹ Lẽ ĩmi 'bãkĩ ùvũ tâ Múngú vé rĩ sĩ ku, 'bo lã ĩmi ngakĩ ẽzĩ Úpĩ ní ẽsĩ be céré. ¹² ĩmi kádõ riĩ tâ drĩdrĩ 'dĩlé rĩ ã tâ ɔsũú, lã ĩmi adrikĩ ãyĩkõ sĩ. ĩmi dõ ri ĩzãngã nya, lã ĩmi adrikĩ ẽsĩ be mädã, lã ĩmi 'bãkĩ ẽsĩ rizú Múngú ri zizú. ¹³ Lẽ ĩmi ãlãkĩ ngá 'bá Múngú vé ngá ãkõ rĩ pi be trũ. 'Bá ĩmi ní nĩ kuyé ni pi ífĩkĩ dõ ícã ĩmivé 'bẽtĩ ãsãmvú gé, ĩmi ẽ'yĩkĩ kòpi drĩ ĩrĩ sĩ.

¹⁴ 'Bá ĩmi 'o'bã ùnjĩ rĩ pi, ĩmi sãkĩ kòpi ní tãkĩri, ã trikĩ kòpi ku. ¹⁵ 'Bá rĩ pi dõ ri ãyĩkõ 'bã, ĩmi 'bãkĩ ãyĩkõ rĩ kòpi be trũ, 'bá rĩ pi dõ ri ãvũ ngo, ĩmi ngokĩ ãvũ rĩ kòpi be trũ. ¹⁶ Lẽ ĩmi adrikĩ tâ be kĩri ĩmi ãsãmvú gé sĩ. Lẽ ĩmi rikĩ ĩmi íngú ku, 'bo lã ĩmi rũkĩ ùndĩ 'bã ĩ ní ndreé kú mĩlé gá ẽzĩ ãkõ rĩ pi be, lã ĩmi ɔsũkĩ 'yozú kĩnĩ ĩmi ndẽkĩ 'bá ɔrũkõ rá 'dĩni ku.

¹⁷ 'Bá ãzi 'o dõ ĩmi ùnjĩ, lã ĩmi 'okĩ ĩri ùnjĩ sũ ĩri ní ĩmi 'oó ùnjĩ rĩ tĩnĩ ku. Lẽ ĩmi 'okĩ tâ ĩndrãpi 'bá rĩ pi mĩlé gá múké ni áyu. ¹⁸ Lẽ ĩmi 'bãkĩ úvá adrizú 'bá rĩ pi be céré tâ be kĩri. ¹⁹ Mávã ùndĩ rĩ pi, 'bá rĩ 'o dõ ĩmi

ùnjĩ, lã ĩmi újakĩ ĩri ní tâ ùnjĩ ku, ĩmi kukĩ tâ rĩ Múngú drĩgé, Múngú ã ùfã nĩ, ã'diãtãsiyã sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agã, Úpĩ Múngú kĩnĩ, "Ma ímũ tâ 'dĩri ùfã nĩ." ²⁰ 'Bo lã ĩmi 'okĩ tâ rĩ sũ Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tĩnĩ, "Árĩ'bã mívã rĩ ẽbĩrĩ fũ dõ ĩri nĩ, lã mí sã ĩri ní ngã nyaá, yĩĩ úvá ndã dõ ĩri nĩ, 'í sã ĩri ní yĩĩ mvũú.

'Í 'o dõ ĩri múké, ĩri ívé ùnjĩkãnyã nĩ ámã rá, ĩri drĩnjã ĩsũ."

²¹ Lẽ ĩmi kukĩ ùnjĩkãnyã ã ndã ĩmivé ùkpõ ku, 'bo lã ĩmi 'okĩ tâ múké, ĩmi ndẽkĩ rĩ ùnjĩkãnyã vé ùkpõ ãnĩ.

13

Lẽ ã 'dukĩ tâ 'bã ambugu ãngũ rũ'bã rĩ pi vé rĩ ngaánga

¹ Lẽ 'bã cérã ã 'dukĩ 'bã ambugu ãngũ rũ'bã rĩ pi vé tâ ngaánga, ùkpõ ẽzĩ ngazú rĩ Múngú ri sã 'bã ambugu rĩ pi ní nĩ, ãzini 'bã cérã ĩ ní ù'bãá 'bã ambugu rú rĩ pi Múngú 'bã kòpi nĩ. ² 'Bã rĩ ɔwũ dõ 'bã ambugu rĩ pi vé tâ gĩ, ɔwũ 'dĩri tâ Múngú ní ẽzĩ rĩ, 'bã tâ 'o'bã 'dĩni 'dĩ'bãe, ĩ tâ ĩ kòpi drĩgé. ³ 'Bã tâ 'o'bã pĩrĩ rĩ pi, kòpi ícókĩ adriĩ ɔrĩ sĩ 'bã ambugu rĩ pi sĩ ku, 'bo 'bã tâ 'o'bã pĩrĩ ku rĩ pi, kòpi adri ɔrĩ sĩ. 'Í lã dõ adriĩ 'bã ambugu rĩ pi sĩ ɔrĩ sĩ ku, lã mí 'o tâ pĩrĩ, ĩri sã kòpi mí íngũngũ. ⁴ 'Bã ambugu rĩ pi ãtĩ'bã Múngú vé ni, kòpi 'bã rĩ pi ẽ ĩzã ko tâ múké sĩ. 'Bo 'bã riĩpi tâ ùnjĩ 'oópi rĩ, ĩri adri 'bã ambugu rĩ pi sĩ ɔrĩ sĩ, ã'diãtãsiyã kòpi ùkpõ be 'bã tâ ùnjĩ 'o'bã rĩ pi ĩrĩnjãzú Múngú vé jĩkõ i'dazú ãnĩ.

⁵ Lẽ ĩmi 'dukĩ 'bã ambugu ãngũ rũ'bã rĩ pi vé tâ ngaánga, adri 'yozú kĩnĩ, ĩmi 'yẽnjã kòpivã tâ 'dũ nga ĩ ní lãe ĩmi ĩrĩnjãã rĩ sĩ yã 'dĩni ku, ĩri tâ pĩrĩ ĩmi ní kòpivã tâ 'dũ ngãã rĩ sĩ.

⁶ Tã ã pá ĩ ní rizú mũfãngã ùfãzú rĩ 'dĩ, 'bã ambugu 'dĩ'bãe ãtĩ'bã Múngú vé ni, kòpivã ẽzĩ ngãã rĩ rizú 'bã rĩ pi ã tâ mbazú cérã. ⁷ Lẽ ĩmi ùfãkĩ ngã 'bã ambugu rĩ pi ní lãe ĩmi

vúgá rĩ ũfēfē. Dō ngá rĩ mũfēngã umbe jezú rĩ ã ũfēngará, ĩmi ũfēkí kōpi ní. Lē ĩmi rukí kōpi ruru, ĩmi ĩnjĩkí kpá kōpi ĩnjĩnjĩ.

Lē ĩmi lēkí ĩmi ọgũpị lēlē

⁸ Lē mĩ adri mēri 'bá āzi vé ni be ku, ngá múké ĩ ní lēé rĩ, lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē. 'Bá 'í ọgũpị ri lēépi lēlē rĩ, 'dụ tǎimbị rĩ vé tǎ ngáá gí. ⁹ Tǎimbị rĩ 'yo 'dini, "Lē mĩ 'bǎ ọwũ ku, lē mĩ 'dị 'bá ku, lē mĩ ụgũ 'bá āzi ã ngá ku, lē mĩ 'bǎ ẹsị 'bá mĩ gǎrǎ gá rĩ vé ngá drǐgé ku." Tǎimbị ĩ ní ũlǎá 'dĩ'bée, úmúkí kōpi céré ícá ngá ǎlu kǐnĩ, "Lē mĩ lē 'bá mĩ gǎrǎ gá rĩ sũ mí ní mĩ rụ'bá lēé rĩ tịni." ¹⁰ Lēngará ri sē 'í 'o mí ọgũpị ri ũnjí ku. 'Bá rĩ dō lēngará be ẹsị agá, 'bá rĩ 'dụ 'dĩri tǎimbị rĩ vé tǎ ngáá gí.

¹¹ Lókí ĩmi ní tǎ piri 'ozú rĩ, ĩri adriipi nō. Lē ĩmi arukí ụ'dú gélésĩ, ǎ'diǎtǎsĩyǎ 'bá nĩkí rá lókí ĩ ní lészú 'bǎ pazú ũnjĩkǎnyǎ agásĩ rĩ, ĩri ĩnyinaǎá, ĩrivé tǎ ndē lókí ǎndúrú 'bá ní Kúrísitō ri ẹ'yǐzú drǐdrǐ 'dǎri rá. ¹² Ẹsị mǎdǎ, tǎ ĩninaǎ vé rĩ pi dẹdẹ, ǎngũ rĩ ílókō ícá ụtúnǎ rú. Lē 'bǎ kukí tǎ ĩninaǎ vé rĩ ã 'ongará ǎnĩ, lē 'bǎ úsúkí ngá ẹ'dị vé rĩ pi, 'bǎ adrikí rí ụtúnǎ agá. ¹³ Lē 'bǎ adrikí múké, sũ 'bá ri'bá ẹcị'bá ụtúnǎ agá rĩ pi tịni. Lē 'bǎ 'okí tǎ ĩninaǎ vé rĩ pi ku, lē 'bǎ rikí íwǎ mvuú ĩmērezú ku, lē 'bǎ rikí 'bá úmú vūrǎ ǎlu gé rii tǎ ũnjí 'oó ku, lē 'bǎ 'bǎkí ọwũ ku, lē 'bǎ 'okí tǎ drǐnjǎ sēépi ni ku, lē 'bǎ adrikí ũmbá rú 'bǎ ǎsǎmvú gé sĩ ku, lē 'bǎ adrikí ǎ'yǎ sĩ ku. ¹⁴ Lē ĩmi ẹ'yǐkí Úpí Yēsũ Kúrísitō ri áyu, lē ĩmi kukí tǎ ũnjí rụ'bá nōri ní lēé rĩ pi rá.

14

ǎ 'yokí 'bá āzi ã tǎ ũnjí ku

¹ Lē ĩmi ẹ'yǐkí 'bá adriipi ẹ'yǐngará be mũnyámunya rĩ ífí ĩmi ǎsǎmvú gé, lē ĩmi 'bǎkí ǎgátá tǎ 'bá urukō ní ndree múké ǎzini 'bá urukō ní

ndree ũnjí rĩ ã tǎ sĩ ku. ² 'Bá āzi ri ụsũ, 'í ícó ngá rĩ pi ǎrēvú nya céré rá, 'bo 'bá adriipi ẹ'yǐngará be mũnyámunya rĩ, ĩri ụsũ, 'í lē 'yénǎ tǐbị nǐi nyaá áyu. ³ 'Bá 'yoópi 'í lē ngá ǎrēvú nyaá céré rĩ, lē ē ide 'bá riipi tǐbị nǐi nyaápi áyu rĩ ku, lē kpá 'bá tǐbị nǐi nyaápi áyu rĩ, ē ide 'bá ngá ǎrēvú nyaápi céré rĩ ku, ǎ'diǎtǎsĩyǎ Múngú ǎ'yǐ 'bá rĩ pi ǎrēvú céré. ⁴ Mĩ ǎ'di 'í ícópi 'bá āzi vé ǎtǐ'bá ã tǎ 'yoópi ũnjí? Dō 'o tǎ múké yǎ, dō 'o tǎ ũnjí yǎ, Úpí ri ǐngá ĩrivé tǎ lị nĩ. Úpí ri ímú ĩri ē ĩzǎ ko, sē ĩri tǎ nǐngará ịpē tǎ piri 'ozú ǎnĩ.

⁵ Ụ'dú ĩ ní Múngú ri ĩnjǐzú rĩ ã tǎ sĩ, 'bá ǎlu ri ụsũ 'yozú kǐnĩ, ịpēkí ụ'dú āzi ǎlu ĩrivé tǎ ndē agaá rá, 'bo 'bá āzi ri ụsũ, ụ'dú rĩ pi céré ĩ ícó Múngú ri ĩnjĩ ǎnĩ rá. Lē 'bá ǎlu ǎlu ã ụsũ tǎ ĩrĩ 'dĩ'bée ǎsǎmvú, ngōri múké nĩ, ǎ 'dụ rí ngáá. ⁶ 'Bá ụ'dú āzi ǎlu ni 'dụpị 'bǎápi tǎ ǎmbúgú rú rĩ, ĩri tǎ 'dĩri 'o 'dini Úpí Múngú ri ĩnjǐzú. 'Bá riipi ngá ǎrēvú nyaápi céré rĩ, ĩri 'dĩri ri Múngú ri ĩnjĩ, ǎ'diǎtǎsĩyǎ ĩri ri Úpí ní ọwō'dǐfō sē. 'Bá riipi tǐbị nǐi nyaápi áyu, zǎá nyaápi ku rĩ, ĩri ri Úpí ri ĩnjĩ, ǎ'diǎtǎsĩyǎ ĩri kpá ri Múngú ní ọwō'dǐfō sē. ⁷ 'Bávé adringará ídri rú rĩ, ũkpō ni adri 'bá drǐgé kuyé, ǎzini 'bávé drǎngará, ũkpō ni adri 'bá drǐgé kuyé. ⁸ 'Bá dō ri adri ídri rú, 'bǎ Úpí Múngú ri ĩnjĩ, 'bǎ ũdrǎkí dō gí, 'bǎ adri 'bá Úpí vé ni. Dō 'bǎ ri adri ídri rú yǎ, dōku 'bǎ ũdrǎdrǎ yǎ, 'bǎ 'bá Úpí vé ni.

⁹ Tǎ 'dĩri sĩ, Kúrísitō drǎ 'bǎ tǎ sĩ, gō ǐngá ídri rú, 'í ímú rí adrii Úpí rú 'bá ídri rú rĩ pi vé ni, ǎzini 'bá ũdrǎ'bá gí rĩ pi vé ni. ¹⁰ Lē mĩ átá mí ọgũpị Yēsũ ri ẹ'yǐpi gí rĩ vé tǎ ũnjí ku, lē mĩ ide mí ọgũpị Yēsũ ri ẹ'yǐpi gí rĩ ku, 'bá rĩ pi céré ímú pá tu Múngú ẹndrẹtị gé, Múngú ri kōpivé tǎ lị nĩ. ¹¹ Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá,

“Úpí Múngú kīnī, ‘Ma Múngú ‘i,
‘bá rī pi céré ímú kūmūcí ūtī má
ēndrētī gé,

kōpi ímú ‘yo ī tī sī, ma Úpí
Múngú ‘i.’ ”

12 ‘Bá ālu ālu rī ímú ívé tā ūlū ‘ī tī sī
Múngú ēndrētī gé.

13 Kúru lē ‘bâ kukí tâ līngárá ‘bâ
ōgūpīi drīgé rī ānī, lē mí ōzū létī ‘bá
lē ‘bá ímú ‘bá Kúrísítō rī ē‘yī ‘bá gí rī
pi ní ku, kōpi ā ‘bekí rī ívé ē‘yīngárá
ī drīgé sī vūgá ku. 14 Á nī rá Úpí
Yēsū Kúrísítō ā rú sī, ngá nyanya
āzi ūnjī ní ‘dāáyo, ‘bá rī ūsū dō kīnī
ngá nyanya ‘dīri ūnjī, īri vūgá ngá
nyanya ‘dīri ūnjī. 15 Ngá nyanya mí
ní rīi nyaá rī, īri dō rī mí ōgūpī Yēsū
rī ē‘yīpī gí rī ní īzāngā sē, lē mí nya
īri ā gārā gá ku, ‘í nya dō īri ā gārā
gá, ‘í lē īri kuyé. Ngá mí ní nyaá rī ā
sē īzāngā ‘bá Kúrísítō ní drāá īrivé
tā sī ‘dīri ní ku. 16 Kúru ngá mí ní
ūsū kīnī, īri múké ‘dīri, lē mí sē ā
átákí drī ní gé ūnjī ku. 17 Ā ‘diātāsīyā
fīngárá mālūngā Múngú vé rī agá rī
adri ‘yozú kīnī, īri ngá nyanya ā tâ,
dōku ngá ī ní rīi mvūúmvyū rī pi ā tâ
‘dīni ku, īri tā ī ní ‘oó pīrī, tâ be kīri,
āyīkō sī rī. Tā ‘dī‘bée Índrí Uleterē
rī rī sē nī. 18 ‘Bá rī ‘o dō tâ ‘dīri tīnī
Kúrísítō ā rú sī, īri Múngú ní āyīkō
sē, ‘bá rī pi nga ētī kīnī, tâ īri ní ‘oó
‘dīri múké.

19 Lē ‘bá Yēsū rī ē‘yī ‘bá gí rī pi,
tākīri ā adri kōpi āsámvyú gé, kōpi
ā útúkí rī ī ícá ūkpó ūkpó ívé
ē‘yīngárá agá. 20 Ē izakí Múngú
vé ēzī ngá nyanya ā tâ sī ku. Ngá
nyanya rī pi ārēvú céré ī ícó nya rá,
lē mí sē ‘bá āzi ā ‘de fīi ūnjīkānyā
agá ngá nyanya mí ní nyaá rī sī
ku. 21 Ngá mí ní īpēé nyaá rī dō
zāá*, dōku íwá mvūngárá, dōku tâ
āzi ‘bá Yēsū rī ē‘yīpī gí rī sēepi
‘deepi ūnjīkānyā agá ní, lē mí ku ngá
‘dī‘bée ārēvú céré ānī.

14:11 14:11 Īsáyā 45:23 * 14:21 14:21 Zāá: Lókí Páulū vé rī gé, zāá urūko ī ní jeé jōkōnī agá
rī, āzini zāá ī ní sēé ngá ī ní údé múngú rú rī pi ní rī, Kūrīsītīyānī urūko ūsūkí kīnī ī nyakí dō zāá
‘dīri gí, īri lū kīnī ī rī ngá ī ní údé múngú rú rī pi īnjī. Ānī sē kōpi nyakí zāá ku. ‘Í lā 1 Kōrínitō
8:1-13. 15:3 15:3 Sāwūmā 69:9 * 15:8 15:8 Yāhūdī rī pi vé ē‘bīpīi: Kōpi Ābūrāmā ‘i, Īsākā ‘i,
āzini Yōkóbū sī.

22 Ānyāngā vé tā, āzini ū‘dú urūko
‘bāzū āmbúgú rī vé tā ā adri ‘yēná
īmi āsámvyú gé Múngú be. ‘Bá rī nī
dō áamá rá, tâ ī ní ‘oó rī pīrī, ēsī ní ā
ūtī tā ‘í ní ‘oó rī sī ku. 23 ‘Bá rī ā yīkī
awa dō ‘i īrī ngá ī ní nyaanya rī ā tâ
sī, ‘bo nya dō ngá rī ākā, ‘bá ‘dīri līkí
tā drī ní gé gí, ā ‘diātāsīyā ‘o tā ‘dīri
ē‘yīngárá ākó. Tā ‘bá rī ní ‘oó rī, ē‘yī
dō ‘í ēsī agá ‘dāá īri tā pīrī kuyé, ‘o
‘dīri ūnjīkānyā.

15

‘Bá rīkí ‘yēná ‘bá tâ ūsūú áyu ku

1 ‘Bá adri ‘bá ē‘yīngárá be ūkpó
ūkpó nō‘bée, lē ‘bá kokí ‘bá
ē‘yīngárá be mūnyámúnnya rī pi ē
īzā koko, ‘bá rīkí ‘yēná ‘bá tâ ūsūú
áyu ku. 2 Lē ‘bá ‘okí tâ múké ‘bá
ōgūpīi ní, ā sē rī kōpi ní āyīkō, kōpi
ā adrikí rī ūkpó ūkpó ívé ē‘yīngárá
agá. 3 Kúrísítō ‘o ‘yēná tâ rī ‘í ní
āyīkō sēzú ō‘dúkūlēgúsī kuyé. Sīkí
Kúrísítō vé tā Búkū Múngú vé rī agá
kīnī, “Á Múngú, ‘bá mí u‘da ‘bá rī pi,
u‘dakí kpá ma rá.” 4 Tā ‘dī‘bée sīkí
Búkū Múngú vé rī agá īnógósī ‘bá
ímázú, ‘bá úmbékí dō ēsī īzāngā
nyazú rá, Búkū Múngú vé rī ‘bá ēsī
ūmī, īri sē ‘bá ēsī ‘bá tâ Múngú ní
ēzīi ‘bá ní drīdrī ‘dīlé rī ūtēzú.

5 Múngú sēepi īmi ní rīi ēsī úmbé
īzāngā nyangárá gá, āzini rīipi īmī
ēsī ūmīipi rī, ā sē īmi úmúkí īmi
adrii ngá ālu, īmi kádō rīi Kúrísítō
Yēsū ā pámvú ūbīi. 6 Kúru lē īmi
úmúkí īmi céré trū, īmi íngúkí ‘bávé
Úpí Yēsū Kúrísítō vé Ētēpī Múngú rī.

7 Īmi adrikí īmi āsámvyú gé sī ēsī
be ālu, sū Kúrísítō ní adrii īmi be
ēsī be ālu rī tīnī, ē íngúkí rī Múngú
rī ānī. 8 Á lē lūú īmi ní kīnī, Kúrísítō
ímú Yāhūdī rī pi āsámvyú gé átī‘bá
rú, ímú tâ Múngú ní ēzīi Yāhūdī rī pi
vé ē‘bīpīi* ní rī ‘i‘daá kīnī, īri tā áda.

9 Ānı́ 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku rī pi ē íngúkí rı́ Múngú ri ẹ́sı́ İdrıkídri İrivé rī ā tā sī. Sıkı́ Búkū Múngú vé rī agá kınī,

“Ma ímú mi íngú 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku 'dī' 'bée āsámvú gé, ma ímú úngó ngo mī rú íngúzú.”

10 Gōkí kpá sī́ Búkū Múngú vé rī agá dī́ kınī,

“İmi 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku 'dī' 'bée, İmi 'bākı́ āyīkō mužú 'bá Múngú vé rī pi be trú.”

11 Gōkí kpá sī́ dī́ kınī,

“İmi 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku 'dī' 'bée, lē İmi íngúkí Úpı́ Múngú ri íngúngū, 'bá céré vū drı́gé rī pi, lē İmi íngúkí Múngú ri íngúngū.”

12 Nébı́ İsáyā 'yo kınī,

“Mvá āzi ri úmvúlésı́ ímú İfū úyú 'bāgú Dāwúdī́ Yésē mvọpı́ vé rī agá, İri ímú adri 'bāgú rú āngū rī pi drı́gé céré, 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku rī pi ímú ẹ́sı́ 'bā İri drı́gé.”

13 Múngú İmi ní rı́ ẹ́sı́ 'bāá drı́ ni gé 'dīri, ā sē āyīkō ā fi İmı́ ẹ́sı́ agá, āzini ā sē tākırı İmi ní, İmi ní İri ẹ́'yı́ gı́ rī sī, ũkpō İndrı́ Uleteré rī vé rī ā ga İmı́ ẹ́sı́ agá trétre, İmi 'bākı́ rı́ ẹ́sı́ tā drı́drı́ 'dılé rī ütézú.

Páulū nga ẹ́zı́ 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku rī pi āsámvú gé

14 Má ẹ́drı́pı́ı́ má ọmvúpı́ı́, á nı́ rá 'yozú kınī, nóni İmi nı́kı́ tā Múngú vé rī pi céré múké gı́, kúru İmi ícọ́ İmi ọgǔpı́ı́ ímbá rá. 15 Kọkọbı́ má ní sī́ İmi ní 'dīri, á sī İmi ní tā rī ũrı́ ākó, İmi ígákı́ rı́ tā rī pi ānı́ bēnı́, ā sī tā 'dīri 'dını́, ā'diātāsı́yā Múngú sē má ní ẹ́sı́ múké, 16 mâ nga rı́ ẹ́zı́ Kúrısıtō Yésū ní ātı́' 'bá rú, mâ nga rı́ ẹ́zı́ átálágú rú 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú

ku rī pi āsámvú gé. Ẹ́zı́ má ní ngaá átálágú rú rı́, rizú ụ'dúkọ́ múké rı́ ũlüzú 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku rī pi ní, İndrı́ Uleteré rı́ ā sē rı́ kọpi adriı́ rọbọņọ́ rú, ā sē rı́ Múngú ní āyīkō.

17 Ma āyīkō sī́ āmbúgú ẹ́zı́ má ní ngaá Múngú ní Kúrısıtō Yésū ā rú sī rı́ sī. 18 Má ícọ́ ma íngú tā má ní 'oó rı́ sı́ ku, ma 'yẹná tā Kúrısıtō ní 'ı'daá má ní, ma İjı́pi 'bá adri' 'bá Yāhūdī́ rú ku rī pi āsámvú gé rı́ ũlū áyú. Kọpi 'dúkı́ tā Múngú vé má ní ũlū rı́ ngaá rá. 19 Má ũlū tā 'dīri, āzini á 'o tā āyāzú āyāyā 'dī' 'bée ũkpō İndrı́ Uleteré rı́ vé rı́ sı́, sē mâ ũlū ụ'dúkọ́ múké Kúrısıtō vé rı́ 'ı'dózú kǔrú Yẹrúsālémā vé rı́ gé cazú āngū İlırıkómū vé rı́ gé. 20 Ẹ́zı́ mávé rı́, ma ri ụ'dúkọ́ múké Kúrısıtō vé rı́ ũlū mužú vūrā 'bá rı́ pi ní Kúrısıtō vé tā yızú kuyé rı́ pi agásı́, á lē mužú vūrā 'bá āzi ní Kúrısıtō vé tā ũlüzú gı́ rı́ agá ku. 21 Sıkı́ Búkū Múngú vé rı́ agá kını́,

“‘Bá İ ní İrivé tā ũlū kọpi ní kuyé rı́ pi, kọpi ímú tā rı́ ndre rá, āzini 'bá İrivé tā yı́' 'bá kuyé rı́ pi, kọpi ímú İrivé tā nı́ amá rá.”

22 Tā má ní mužú İmi ndrezú kuyé rı́, á ri ụ'dúkọ́ múké Kúrısıtō vé rı́ ũlū mužú āngū rı́ pi agásı́.

Páulū lē mužú 'bá Rómā vé rı́ pi vúgá

23 'Bo nóni á de ẹ́zı́ má ní ngaá āngū nō' 'bée agá rı́ pi céré gı́. İlı́ kárakará agá, á ri ũsı́ú, á lē mužú İmi ndree. 24 Má útú tā ni 'dını́, má kādō 'deé mužú āngū Sı́pēnı́ vé rı́ gé 'dāá, á lē pá tuú İmi ndree ụ'dú be mādā, İmi kúru má ní ngá so, ā ko rı́ mâ İzā, mâ 'de rı́ mužú mávé ẹ́cı́ rı́ gé 'dāá. 25 'Bo nóni á lē 'deé mužú Yẹrúsālémā gá 'bá Múngú vé rı́ pi ē İzā koó. 26 'Bá Múngú ri nı́' 'bá gı́ āngū Mākēdōnı́yā vé rı́ agá, āzini āngū Ākáyā vé rı́ agá rı́ pi sokı́ ngá ẹ́sı́ be céré sē mužú 'bá Yésū ri ẹ́'yı́' 'bá gı́ Yẹrúsālémā gá 'dāá

ngá ãkó rĩ pi ẽ ìzã kozú. ²⁷ Ádarú ngá kôpi ní soó rĩ, tâ ni íbí íngá kôpi ẽ ẹsì agá, kôpi sokí ngá rĩ sěe Yāhúdĩ Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí ngá ãkó rĩ pi ní. Á'diātāsīyā Yāhúdĩ rĩ pi ũlũkí ú'dúkó múké Kúrísítō vé rĩ 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní, 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku rĩ pi sōkí ìvé rĩ ngá sěe Yāhúdĩ Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi ní. ²⁸ Má kãdō ngá ì ní soó sěe má drìgé rĩ jìjì mụú sěe 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, ma gō 'de mụ ìmi ndre, ma kúru gō aga mụzú Sīpénĩ gé 'dãá. ²⁹ Á nĩ rá 'yozú kìnĩ, má kãdō caá ìmi ǎsámvú gé 'dílé, Kúrísítō ri ìvé tākiri rĩ sě má ní, tākiri Kúrísítō ní sěe má ní 'dĩri, ìmi ìsú ìndĩ.

³⁰ Má ẹdrìpìjì má ọm̀vúpìjì, á lě 'yoó ìmi ní Úpí Yēsũ Kúrísítō ǎ rú sĩ, ǎzini lēngará Índrì Uleterē rĩ vé rĩ sĩ, á lě ìmi zìkí má ní Múngú ri ẹzì ùkpó ùkpó má ní rií ngá rĩ ǎ tâ sĩ. ³¹ Ìmi zìkí má ní Múngú ri, 'bá Yēsũ ri gǎ'ba sĩ ǎngũ Yūdáyā vé rĩ agá rĩ pi ǎ 'okí rí ma ũnjí ku, ngá ì ní soó sěe má drìgé rĩ, má kãdō jìjì sěe 'bá ẹ'yĩ'ba gí Yērúsálémǎ gá rĩ pi ní, kôpi ẽ ẹ'yìkí rí ngá rĩ bēnĩ. ³² Múngú ǎ'yĩ dō rá, ma mụ ìmi vúgá 'dílé ǎyìkō be, 'bá mụkí rí 'bá ẹsì ùmĩ ìmi be trù. ³³ Múngú riipi tākiri sēepi rĩ ǎ adri ìmi be céré. ǎmĩnǎ.

16

Páũlũ sě mōdó 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi ní

¹ Á lě ìmi ní Fǎyũbe vé ẹzì ngáá múké rĩ ǎ tâ ũlũú, ìri ǎtí'ba, ìri ri ẹzì nga kǎnísǎ* kũrú Kēnĩkũríyǎ vé rĩ agá. ² Ìmi ẹ'yìkí ìri Úpí ǎ rú sĩ, sũ ìmi ní 'bá Múngú vé rĩ pi ẹ'yĩ rĩ tìjì, ngá ǎzi ndě dō ìri nĩ, ìmi sěkí ìri ní ngá ìri ní lěé rĩ, ǎ'diātāsīyā ko 'bá kárakarǎ pi ẽ ìzǎ rá, ǎzini ko kpá má ìzǎ rá.

³ Á lě ìmi jìkí mōdó sěe Ákúwílǎ pi ní ùkú ní Pírísílǎ be, 'bá 'dĩ'bée má ọgúpì, 'bá ríkí ẹzì Kúrísítō Yēsũ

vé rĩ ngáá kôpi be trù ǎlu. ⁴ Kôpi adíkí ìvé ìdri ìzǎngǎ nyaá má tâ sĩ. Á sě ọwō'dífō kôpi ní, ǎzini 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí ǎngũ ǎndiǎndí rĩ pi agásĩ rĩ pi sěkí kpá kôpi ní ọwō'dífō. ⁵ Ìmi sěkí kpá mōdó 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí, ri'ba ì úmú'ba kôpivé 'bẹtì ǎsámvú gé rĩ pi ní.

Ìmi sěkí mōdó mávé ùndĩgó Ẹpēnētō ní, ìri 'bá drìdrì í'dópi ẹsì újápì Kúrísítō ri ẹ'yìpi ǎngũ ǎmbúgú Ẹzīyǎ vé rĩ agá rĩ.

⁶ Ìmi sěkí mōdó Mǎriyǎ ní, nga ǎndúrú ìmi ní ẹzì ùkpō sĩ.

⁷ Ìmi sěkí mōdó ǎdrōnĩkǎ pi ní Yũnĩyǎ be, 'bá 'dĩ'bée mávé mǎrité, ũ'yìkí ǎndúrú 'bá kôpi be trù jó ì ní rizú ǎngũ ũ'yízú rĩ agá. Yēsũ vé 'bá áyúǎyũ rĩ pi ǎsámvú gé, 'bá 'dĩ'bée ǎ rú kú ambamba, kôpi ẹ'yìkí Kúrísítō ri má sĩ drìdrì.

⁸ Ìmi sěkí mōdó ǎpìlĩyátǎ má ní lěélě rĩ ní, ǎ'diātāsīyǎ ẹ'yĩ Úpí ri rá.

⁹ Ìmi sěkí mōdó ǎrǎbǎnǎ ní, ìri 'bá ọgúpì, ìri ri ẹzì nga Kúrísítō ní, ǎzini ìmi sěkí mōdó mávé ùndĩ Sītákísǎ ní.

¹⁰ Ìmi sěkí mōdó ǎpélě ní, ũ'bìkí ìri ìrivé ẹ'yìngará ǎ tâ sĩ. Ìmi sěkí mōdó 'bá adri'ba ǎrísítōbúlǎ vé 'bẹtì ǎsámvú gé rĩ pi ní.

¹¹ Ìmi sěkí mōdó Ẹrōdīyónĩ ní, ìri mǎrité mávé ní.

Ìmi sěkí mōdó 'bá Úpí Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí, adri'ba Nǎrĩkísō vé 'bẹtì ǎsámvú gé rĩ pi ní.

¹² Ìmi sěkí mōdó Tũrũpǎyínǎ pi ní Tũrũpásǎ be, ùkú 'dĩ'bée ngakí ẹzì Úpí ní ùkpō sĩ.

Ìmi sěkí mōdó mávé ùndĩ Pērēsísĩ má ní lěélě rĩ ní, ùkú 'dĩri nga ẹzì Úpí vé rĩ ùkpō sĩ.

¹³ Ìmi sěkí mōdó Rúfásĩ Úpí ní ìpěe adrii 'bá ìvé ní rĩ ní, ìmi sěkí kpá mōdó ìrivé ẹndrẹpì adriipi má ní sũ ẹndrẹpì tìjì rĩ ní.

* **16:1** 16:1 Kǎnísǎ: Kǎnísǎ ri 'bá Yēsũ Kúrísítō ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi. **16:13** 16:13 Mǎrǎkō 15:21

14 Īmi sēkí mōdó Āsēnikūrītō ní, Pīlīgónā ní, Hērēmē ní, Pātōróbā ní, Hērēmásī ní, āzini 'bá édrípī 'bá ómvúpī Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí adri' 'bá kōpi be trú rī pi ní.

15 Īmi sēkí mōdó Pīlōlógō ní, Júliyā ní, Nērīyāsā pi ní ómvúpī be, Ōlīmbasī ní, āzini 'bá céré Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí, adri' 'bá kōpi be trú rī pi ní.

16 Īmi u'dekí ĩmi ẹzī bēdrī sī. 'Bá Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī' 'bá gí kánísā āndiāndí rī pi agásī rī pi céré sēkí ĩmi ní mōdó.

Páulū vé tị ã ùdũ

17 Má édrípī má ómvúpī, á lē lūu ĩmi ní 'dini, lē ĩmi adrikí mī be kowu 'bá lē' 'bá āngū aco' 'bá 'dī' 'bée sī, āzini 'bá lē' 'bá 'bá ẹ'yī' 'bá gí rī pi ẹ drī ja' 'bá ĩvé ẹ'yīngará agásī gārā gá 'dī' 'bée sī, kōpi ri tā ĩ ní ímbá ĩmi ní 'dī' 'bée újā ũlū létī be túngú. Lē ĩmi úmúkí ĩmi adrií kōpi be trú ku. 18 'Bá 'dini 'dī' 'bée, kōpi ngakí ẹzī Úpí Kúrísítō vé rī ku, kōpi ri 'yēná tā ĩ ẹsī ní lēé rī 'du nga áyu. Kōpi ri átángá múké múké ni pi átá, āzini kōpi ri 'bá tā nī' 'bá múké kuyé rī pi ẹ mī ũ'bā. 19 'Bá céré yīkí rá 'yozú kínī, ĩmi 'dukí tā Úpí vé rī ngaá múké rá. Tā ĩmi ní 'oó rī sē má ní āyīkō ambamba. Á lē ĩmi adrikí tā nīngará be, ĩmi 'okí tā pīrī, lē ĩmi fikí tā ũnjí 'oó ku. 20 Ẹsī mādā, Múngú riipi tākiri sēépi rī, ĩri ímú Sātánā ri tu ínī pá sī, ĩri ímú adri ĩmi pālé gá. Ẹsī múké Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ã adri ĩmi be.

21 Má ógúpī Tīmōtéyō 'bá ní rí ẹzī ngaá ĩri be trú rī, sē ĩmi ní mōdó, āzini mávé máríté Lūkiyā pi Yāsónā be, Sōsípátā sī, sēkí kpá ĩmi ní mōdó.

22 Ma Tērētíyō 'i, á ko Páulū ẹ ĩzā, á sī kōkōbī ĩrivé nōri nī, á sē ĩmi ní mōdó Úpí Yēsū Kúrísítō ã rú sī.

23 Gáyō ma ẹ'yīpi ívé 'bētī āsámvú gé, āzini 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ẹ'yīpi ívé 'bētī āsámvú gé rī, sē

ĩmi ní mōdó. Ẹrésítō riipi mūfēngā kūrū agá rī ũtēépi rī, sē ĩmi ní mōdó, āzini 'bá édrípī Kūráyītō sē ĩmi ní mōdó. 24 Ẹsī múké Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ã adri ĩmi be céré.†

25 Lē 'bá íngúkí Múngú ri! Ụ'dúkó múké Yēsū Kúrísítō vé má ní tā ní ũlūú 'bá rī pi ní rī, ã sē ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yīngará agá. Ụ'dúkó múké Kúrísítō vé ótú ĩ ní ũzūzū rī, i'dakí nōni ĩri āmvé gí, 26 nēbī rī pi ũlúkí tā 'dīri nī, Múngú adriipi mụzú 'dáni' 'dáni rī ẹzī tā rī nī, 'bá āngū rī pi agásī rī pi ārēvú céré ẹ ẹ'yīkí rí ĩri, āzini kōpi ã 'dukí rí ĩrivé tā ngaá. 27 Múngú ri 'yēná ālu, nī tā ambamba, ẹ íngúkí ĩri mụzú 'dáni' 'dáni rú Yēsū Kúrísítō vé rī sī. Āmīnā.

† 16:24 16:24 Átángá véřēsī 24 agá 'dīri, búkū Rómã vé ĩ ní sī Gīrīkī tị sī drīdrī rī agá 'dāáyo, 'bo gōkí sī búkū Rómã vé vúlé rī agá rá.

**Kòkòbì àlu ni Páulū ní
sī sēé 'bá
Kōrínítō
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Páulū sī kòkòbì 'dīri sēé 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí Kōrínítō gá rī pi ní, Kōrínítō ri kūrú āmbúgú āngū Gíríkí vé rī agá. Páulū ūlū ụ'dúkó Múngú vé rī Kōrínítō agá 'dālé aga ílì àlu rá (Ẹzị 18), 'bá kárakarà ẹ'yīkí Yēsū ri rá. 'Bo Páulū ká fūú kūrú Kōrínítō vé rī agásì, tā ūnjí ūnjí ni pi gòkí ífí 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi àsámvú gé, sē Páulū ní kòkòbì 'dīri sīzú sēzú kòpi ní ānì, tā ūnjí 'dī' bée ā de rí kòpi àsámvú gé sī rá.

Kòkòbì 'dīri agá, Páulū ūlū kīnī, 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi rikí dō ī acoó rií āgátá gāá ī àsámvú gé sī, īri ūnjí (cápītā 1-4). Páulū 'yo kòpi ā urukọ ní tā ūkpó ūkpó kīnī, lē kòpi ā rikí ọwụ 'bá sū 'bá Múngú ri nī' 'bá kuyé rī pi tịni ku (cápītā 5-6). Ímbá kòpi ní lẹtì 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní adrizú ívé ūkú pi be rī, ūkú rī pi ní adrizú ívé āgō pi be rī, āzini tā kòpivé 'bẹtì àsámvú gé rī (cápītā 7). Ímbá kpá kòpi kīnī, kòpi dō 'bá rī' 'bá múngú ī ní údé drì sī rī ñnjì' 'bá rī pi àsámvú gé, lē tā kòpi ní 'oó rī ē i'da lūzú kīnī, ádarú kòpi 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí ni pi, āzini kòpi kádō rií ī úmú, lē ē i'da lūzú kīnī, ádarú kòpi ri Múngú ri ñnjì. Páulū ímbá tā Índrì Uleteré rī ní kòpi ní ūkpō sēzú rī, agaápi rá rī, tā lēngará vé rī (cápītā 13), ā ko rí kòpi ē ìzā, kòpi ē ñnjìkí rí Múngú ri ānì ñnjìnjì, āzini kòpi ā adrikí rí ānì 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí ni pi rú. Lū kòpi ní kīnī, Kúrísítō ní íngá gōō ídri rú drāngará gálésìla gí rī sī, kòpi nīkí rá 'yozú kīnī, Múngú ri kpá úmvúlésì sē 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi íngá gō ídri rú rá.

Páulū sē mōdó

¹ Ma Páulū 'i, Múngú ìpē ma adrií 'bá Kúrísítō Yēsū vé áyúāyū ni rú, 'bá sīkí kòkòbì 'dīri sēé 'bá ọgúpì Sòsíténì Yēsū ri ẹ'yīpi gí rī be.

² 'Bá sīkí sēé ìmi 'bá Múngú vé kánísā Kōrínítō agá rī pi ní, Múngú ūpē ìmi adrií 'bá ívé ni uleteré ni pi Kúrísítō Yēsū ā tā sī, sū ìri ní 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ūpēé vūrā gá sī cére rī tịni, Yēsū Kúrísítō ri kòpivé Úpí, āzini 'bávé Úpí.

³ Ẹsì múké, āzini tākíri 'bá Ẹtẹpi Múngú vé rī, āzini Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri ìmi be.

Páulū sē ọwō' dífō Múngú ní

⁴ Ụ'dú cére ma ri ọwō' dífō sē Múngú ní ìmi tā sī, ā' diātāsīyā ìri ní ìmi ní ẹsì múké sēé, ìmi ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī. ⁵ Ìmi ní adrií Yēsū Kúrísítō agá rī sī, Múngú sē ìmi ní tā rī pi ārēvú cére gí, sē ìmi ní tā nīngará, sē ìmi ri átá múké. ⁶ 'Dīri lū 'yozú kīnī, tā Yēsū Kúrísítō vé 'bá ní ūlūú ìmi ní rī tā áda. ⁷ Ìmi ní rizú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ri ūtēngará gá, Múngú sē ìmi ní fēfē Índrì Uleteré rī vé rī gí, ìmi ìsúkí rí ūkpō ẹzì ívé rī pi ngazú ānì. ⁸ Ìri sē ìmi adri ūkpō ūkpō cīmgbá cazú ụ'dú ụdụ vé rī gé, ē ìsúkí rí ìmi ūnjìkányā ākó ụ'dú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ní ìgōzú rī gé. ⁹ Múngú zì ìmi, ìmi úmúkí rí ìmi adrií ívé Mvā Yēsū Kúrísítō 'bávé Úpí be trụ, ìri ẹsì 'bā tā 'í ní lēé 'oó rī 'dụ nga rá.

Kánísā agá lē ā adrikí trụ

¹⁰ Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, á mã ìmi 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ā rú sī, lē ìmi yìkí ìmi yìyì, ìmi acokí ìmi ku, ìmi úmúkí ìmi adrií ngá àlu, yìkí be àlu, lē ìmivé tā ụsūngará ā adri ngá àlu. ¹¹ Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, má ìsú ụ'dúkó 'bá adri' bée Kílòè vé āngá rī pi vúgá kīnī, ìmi ri āwā ìmi àsámvú gé sī āwāwā. ¹² Ìmi àsámvú gé 'dìgè, 'bá urukọ ri 'yo, "Ma 'bá Páulū vé ni," urukọ' bée ri 'yo, "Ma 'bá Àpólō vé ni," urukọ' bée ri 'yo,

“Ma 'bá Kéfā* vé ni,” urukọ'bée ri 'yo, “Ma 'bá Kúrísítō vé ni.”

¹³ Kúrísítō aco nyo 'i rá? Ma Páulū rú, gbákí nyo ma peṭi alambaku sígè ìmi tā sī rá? Sèkí nyo ìmi ní bātízīmū mâ rú sī rá? ¹⁴ Ma òwò'dífò sī àmbúgú, à'diātāsīyā á sē mâ bātízīmū ìmi ní kuyé, á sē 'yéná bātízīmū rī Kúrísípò pi ní Gáyò be, ¹⁵ 'bá àzi ícò 'yoó kìnī sèkí ìmi ní bātízīmū mâ rú sī 'díní ku. ¹⁶ (Ádarú, á sē kpá bātízīmū 'bá Sètēfānásī vé àngá rī pi ní rá, 'dīri ā vùdrī gé, á nī kuyé dō á sē bātízīmū 'bá àzi ní rá.) ¹⁷ Kúrísítō ìpè ma ìmú bātízīmū sēé kuyé, ìpè ma ìmú ú'dúkò múké Múngú vé rī ùlūú, 'bo ú'dúkò múké má ní ùlūú rī, mâ ùlū té dō tā nīngará mávè rī sī ìmi úbézú, ìmi ní Yèsù rī è'yìzú àní, ìri té lū kìnī drāngará Kúrísítō vé peṭi alambaku† sígè rī èzì àkò, ícò àngū paá ku.

Ūkpò Múngú vé rī àzini úmī ìrivé rī

¹⁸ Kúrísítō vé drāngará peṭi alambaku sígè rī vé tā ì ní átá rī ìndré 'bá úmvúlésí fì'bá drāngará 'dání'dání rī agá rī pi vúgá 'dāá tā azakaza vé ni, 'bo 'bá ì ní paá gí nō'bée, drāngará Kúrísítō vé rī i'da ūkpò Múngú vé àngū pazú rī. ¹⁹ Sīkí Búkū Múngú vé rī agá kìnī,

“Bá 'yo'bá kìnī ì úmī be 'dī'bée, ma úmvúlésí sē kòpivé tā nīngará ri àvī kòpi drīgé sī rá, àzini ma sē kòpivé úmī ri ábá rá.”

²⁰ 'Bá 'yoópi kìnī 'i úmī be rī ìngāá? 'Bá 'yoópi kìnī 'í nī tā ambamba rī ìngāá? 'Bá vū drīgé nōgó 'yoópi kìnī 'í nī átángá átá be ambamba rī ìngāá? Múngú sē nyo 'bá úmī be vū drīgé nōgó rī pi vé úmī ícá azakaza rú gí kuyé? ²¹ Múngú rī úmī be, lē 'bá vū drīgé nōgó rī pi ā nīkí 'i áamá úmī ìvé rī sī ku. 'Bá

tì 'bá ní sēé azakaza rú rī è'yì'bá rá rī pi, Múngú pa kòpi rá. ²² Yāhúđī rī pi lēkí tā àyāzú àyāyā ni ndreé, Gīrīkī rī pi lēkí ìvé rī tā nīngará ísú. ²³ 'Bo 'bá ri Kúrísítō vé gbāngará peṭi alambaku sígè rī vé tā ùlū, tā ni sē Yāhúđī rī pi è èsì ve àní rá, àzini 'bá adri'bá Yāhúđī rú ku rī pi kìnī tā 'dīri azakaza vé ni. ²⁴ 'Bo Yāhúđī, àzini Gīrīkī Múngú ní zìjì rī pi nīkí rá 'yozú kìnī, drāngará Kúrísítō vé rī i'da ūkpò Múngú vé rī, àzini i'da úmī Múngú vé rī. ²⁵ Múngú vé tā è ìndré dō kú 'bá rī pi mìlé gá azakaza rú drāāāsīyā, ìrivé tā nīngará ndē 'bá rī pi vé rī rá. Tā Múngú ní 'oó rī è ìndré dō 'bá rī pi mìlé gá ūkpò àkò drāāāsīyā, ìrivé ūkpò ndē 'bá rī pi vé rī rá.

²⁶ Má édrìpìjì má ómvúpìjì, lē ìmi ūsùkí ìmivé adringará ótú Múngú ní ìmi zìzú rī gé 'dāri. 'Bá nyòókú nòri vé rī pi ūsùkí kìnī ìmi àsámvú gé 'dīgé, 'bá tā nī'bá rī pi adrikí tré ku, 'bá ūkpò be rī pi adrikí tré ku, àzini 'bá ì ní ìnjìjì ìnjì rī pi adrikí tré ku. ²⁷ 'Bo Múngú ùpè 'bá adri'bá azakaza rú nyòókú drīgé nōgó rī pi, ā sē rí drīnjá 'bá 'yo'bá kìnī ì úmī be rī pi ní. Múngú ùpè 'bá ūkpò àkò nyòókú drīgé nōgó rī pi, ā sē rí drīnjá 'bá ūkpò be nyòókú drīgé nōgó rī pi ní. ²⁸ Múngú ùpè 'bá ì ní ndreé kuú èzì àkò nyòókú drīgé nōgó rī pi, àzini ì ní ríí ideéde rī pi, tā 'bá vū drīgé rī pi ní 'dujù 'bāá tā àmbúgú rú 'dīri è ícá rí èzì àkò, ²⁹ ā sē rí 'bá àzi è íngú rí 'i Múngú èndrèṭi gé ku. ³⁰ Múngú sē ìmi adrií Kúrísítō Yèsù agá nī, à'diātāsīyā ìpè Kúrísítō rí ìmú 'bá paá, àzini ìmú 'bá ní úmī tā nīngará vé ni sēé, à'yì 'bá adrií pìrì Múngú èndrèṭi gé, sē nóni 'bá ícákí uletere gí. ³¹ Sù ì ní sīí Búkū Múngú vé rī agá rī tìjì kìnī, “Bá rī lē dō 'i íngú, lē è íngú 'i tā Úpí ní 'oó 'i ní rī sī.”

* **1:12** 1:12 Kéfā: 'Bá Kéfā 'dīri Sīmōnā Pétērò 'i. Ìrivé rú Èbèrè tì sī Kéfā, Gīrīkī tì sī Pétērò. † **1:17** 1:17 Peṭi alambaku: 'Bá Rómā vé rī pi ri 'bá tā 'o'bá ùnjì rī pi gbā mūsūmārì sī peṭi alambaku sígè, ìri sá 'du áco kòpi íbì drā ndò, kòpi ìzāngā nya ambamba drāngará rī gé. **1:19** 1:19 Ísáyā 29:14 **1:31** 1:31 Yèrēmíyā 9:24

2

¹ Má édrípìí má ómvúpìí, má ní ándúrú mužú ú'dúkò Múngú vé rī ũlūzú ìmi ní rī gé, má átá tã ũkpó ũkpó fípi ìmi drìgé ku ní mávé tã nṅgára sī kuyé. ² Ā'diātāsīyā á 'bã ma kú sū 'bã tã nṅpi kuyé ní tṅi, á ri 'yéṅá Yésū Kúrísítō vé tã ũlūú, āzini tã ì ní ìri gbāzú peṭi alambaku sígé rī vé tã ũlūú. ³ Má kã caá ìmi vúgá 'dílé, má ícá kuú ũkpó ākó, ũrī fu ma, mâ rú 'bã ri yāyā. ⁴ Tã má ní átá, āzini tṅi má ní ũlūú ìmi ní rī, adri 'yozú kínī á nṅ tã ambamba, āzini ma ri ìmi úbé yā 'dini ku, 'bo á ri tã rī ũlūú ũkpó Índrí Uleteré rī vé rī sī, ⁵ ìmi 'bãkí rí éṣi tã nṅgára 'bã áda vé rī drìgé ku, ìmi 'bãkí rí éṣi ũkpó Múngú vé rī drìgé.

Tã nṅgára Múngú vé rī

⁶ 'Bã ri átángá tã nṅgára vé rī átá 'bã è'yìngára be ũkpó ũkpó rī pi āsámvú gé, 'bo tã nṅgára 'dīri adri 'bã nyòókú drìgé nōgó rī pi vé ni kuyé, dōku adri tã nṅgára 'bã āngū rú 'bã nyòókú drìgé nōgó ímú 'bã ũdrā 'bée ũdrādrā rī pi vé ni kuyé. ⁷ 'Bã ri Múngú vé tã nṅgára ìri ní zūú kuú mūdūmūdū rú, 'bã āzi ní nṅi kuyé 'dāri vé tã ũlū. Múngú ũsū tã nṅgára 'dīri vé tã kú ìnògòsì ísú gbi drī vū rī kuyé, tã nṅgára 'dīri sē 'bã ímú dīngára ísú rá. ⁸ 'Bã āngū rú 'bã vū drìgé nōgó rī pi nṅkí tã nṅgára 'dīri áamá kuyé, kòpi ā nṅkí té dō rá, kòpi ícókí té Úpí ì ní rī íngúngū 'dīri gbāá peṭi alambaku sígé ku. ⁹ 'Bo sū ì ní sī Búkū Múngú vé rī agá rī tṅi, "Tã Múngú ní útú 'bã 'i lē 'bã rá rī pi ní rī, 'bã āzi ndre kuyé, 'bã āzi yì kuyé, tã ni fi 'bã āzi drìgé kuyé."

¹⁰ 'Bo Múngú i'da 'bã ní tã 'dīri ũkpó Índrí Uleteré rī vé rī sī. Índrí Uleteré rī, ìri tã rī pi ārēvú i'da céré āmvé, ìri Múngú vé tã ũzūzū rī i'da āmvé. ¹¹ 'Bã āzi ícókí tã 'bã āzi

ní rī ũsū 'i éṣi agá 'dālé rī nṅi ku, 'yéṅá 'dīpa nṅ ìngá nṅ. Ìri kpá adri sū 'dīri tṅi, 'bã āzi ícókí tã Múngú vé rī ũsū rī nṅi ku, 'yéṅá Índrí Múngú vé rī tã Múngú ní rī ũsū rī nṅi áamá nṅ. ¹² Tã 'bã ní rī ũsū rī adri sū 'bã nyòókú drìgé nōgó rī pi ní rī ũsū rī tṅi ku, Índrí 'bã ní rizú tã ũsūzú rī íbí íngá Múngú vúgálésì, ìri sē 'bã ícókí ngá Múngú ní sē 'bã ní pírini rī pi nṅi áamá āní rá. ¹³ Tã 'bã ní rī átá rī, 'bã úmī be ni ímbá 'bã ní nṅi kuyé, Índrí Múngú vé rī ímbá 'bã ní nṅi. Índrí ālu ālu 'dīri sē 'bã ri ú'dúkò tã áda vé rī ũlū 'bã rī pi ní. ¹⁴ 'Bã Índrí Múngú vé rī ní fí éṣi ni agá kuyé rī, ā'yī tã Índrí rī ní ímbá rī ku, ā'diātāsīyā ìri índré ìri ní tã azakaza vé ni, tã rī fi drī ni gé 'dāá ku, ā'diātāsīyā Índrí Uleteré rī tã 'dī 'bée vé ífífi i'da nṅ. ¹⁵ 'Bã Índrí rī ní fí éṣi ni agá gí rī, ìri ícókí tã Múngú vé rī nṅi áamá rá, 'bo 'bã āzi ícókí tã ìri ní nṅi áamá 'dīri nṅi áamá ku. ¹⁶ "Ā'di nṅi úmī Úpí Múngú vé rī rá nṅi 'yozú kínī 'i ícókí ìri ímbá rá?" 'Bo 'bávé úmī sū Kúrísítō vé rī tṅi.

3

Lē ā ngakí èzì Múngú vé rī trū

¹ Má édrípìí má ómvúpìí, ìmi ri tã 'o sū 'bã nyòókú nōri vé rī pi ní rī 'oó rī tṅi, sē má ní rizú átázú ìmi ní sū 'bã Índrí ní fí kòpi éṣi agá kuyé ni pi tṅi āní. Ìmivé adringára Kúrísítō agá rī gé, ìmi índrékí sū ũdēṅá tṅi. ² Má úcé ìmi lé sī, adri 'yozú kínī ínyá sī kuyé, ā'diātāsīyā ìmi ícókí drī ínyá nyaá ku. Ádarú ìmi ícókí drī kuyé. ³ Ìmi drī ri tã nyòókú nōri vé rī 'dū nga. Ā'diātāsīyā ìmi āsámvú gé sī, ógúpì ā tã ri 'de ógúpì ē éṣi agá ũnjí, āzini ìmi ri āwāwā. 'Dīri lū 'yozú kínī Índrí rī ású drī ìmi kuyé, ìmi ri tã 'o sū 'bã nyòókú nōri vé rī pi ní rī 'oó rī tṅi.

⁴ Īmi āsámvú gé, 'bá ʊruxo ri 'yo, "Ma 'bá Páũlũ vé ni," ʊruxo ni pi ri 'yo, "Ma 'bá Āpólō vé ni." Īmi nyo ri tā 'o sũ 'bá nyõõkú nōri vé rĩ pi ní rií 'oó rĩ tĩni kuyé? ⁵ Āpólō ri 'bá íngóni ni? Páũlũ ri 'bá íngóni ni? 'Bá 'dĩ'bée átí'bá Múngú vé ni, Múngú sē 'bá kokí ĩmi ĩzā Úpí ri ẹ'yĩzú nĩ. Úpí sē 'bá ālu ālu ní ẹzĩ nĩ. ⁶ Á sa úri rĩ nĩ, Āpólō ri úri rĩ ũsũú yĩ sĩ nĩ, 'bo Múngú sē úri rĩ dụú nĩ. ⁷ 'Bá úri rĩ saápi rĩ pi, 'bá úri rĩ ũsũúpi yĩ sĩ rĩ be, tā kòpi ní 'oó rĩ adri tā āmbúgú rú kuyé, 'bo Múngú sē úri 'dĩ'bée dụú nĩ. ⁸ 'Bá úri saápi rĩ pi, 'bá úri rĩ ũsũúpi yĩ sĩ rĩ be, ẹzĩ kòpi ní ngaá rĩ ālu rĩ. Ī ímú 'bá ālu ālu ũfē ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ sĩ. ⁹ 'Bá ri ẹzĩ nga Múngú ní, ĩmi ọmvú Múngú vé ni, āzini ĩmi jó Múngú ní rií sị rĩ.

¹⁰ Múngú 'bā ẹsị múké má ní, sē má ní úmĩ jó rĩ ā ndũú ā'bázú āní múké múké, nóni 'bá āzi ri jó rĩ sị má ní ndũú ni ā'bāá 'dĩri drĩgé. 'Bo 'bá jó rĩ sịpi rĩ ā ndre múké, ā sị jó rĩ múké múké. ¹¹ 'Bá āzi ícọ gōó jó āzi ā ndũú ā'bāá dīi ku, ā'diātāsīyā jó ā ndũú ĩ ní ā'bāá gí rĩ, ĩri Yēsũ Kúrísítō 'i. ¹² 'Bá āzi sị dō jó ĩ ní ndũú ni ā'bāá 'dĩri drĩgé dábũ sĩ, aya ọgú'bá ọgúõgũ ni pi sĩ, írā ājē be āmbúgú ni pi sĩ, peṭi sĩ, ásé sĩ, ¹³ kādō muṣú caá ụ'dú tá lizú rĩ gé, ĩ 'bá ālu ālu vé ẹzĩ i'da rá, ā'diātāsīyā ụ'dú 'dāri gé, ācí ri ímú tá rĩ i'da nĩ, ĩ ímú 'bá ālu ālu vé ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ ụ'bī ācí sĩ, dō ĩrivé ẹzĩ ngaá rĩ íngóni. ¹⁴ 'Bá jó sịpi rĩ vé jó ve dō kuyé, ĩ ímú ĩri ũfē rá. ¹⁵ 'Bo 'bá jó sịpi rĩ vé jó ve dō rá, ịsú ngá āzi ku. Ī 'bá jó sịpi rĩ pa rá, 'bo ĩri adri sũ 'bá ápápi ācí agásĩ rĩ tĩni.

¹⁶ Īmi nĩkí 'yozú kínĩ ĩmi jó Múngú vé ni, Índrí Múngú vé rĩ ri adri ĩmi agá 'dĩni kuyé? ¹⁷ 'Bá rĩ ũñō dō jó Múngú vé rĩ arí vūgá, Múngú ri ímú ĩri ĩrĩnā ũnjí ũnjí, ā'diātāsīyā jó Múngú vé rĩ, ĩri uletere, ĩmi jó

Múngú vé ni.

¹⁸ Lē 'bá āzi ā ũ'bā 'i mị ũgõgõlé rú ku. 'Bá rĩ kínĩ dō 'i nĩ tá vũ drĩgé nōgó rĩ ambamba, lē ā 'bā 'i adrii azakaza rú, ā újá rĩ 'i adrii 'bá tá nĩpi ni. ¹⁹ Ā'diātāsīyā tá nñgará nyõõkú nōri vé rĩ, ĩri tá azakaza vé ni Múngú ẹndreṭi gé. Sĩkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kínĩ, "Bá 'yo'bá kínĩ ĩ nĩkí tá ambamba rĩ pi, Múngú ri kòpi mbā ʊrũ ĩvé tá nñgará ambamba 'dĩri ā tá sĩ." ²⁰ Búkũ Múngú vé rĩ 'yo kpá 'dĩni kínĩ, "Úpí nĩ rá 'yozú kínĩ kòpivé tá nñgará 'dĩri ẹzĩ ākó." ²¹ Kúru lē 'bá āzi ē íngú 'i tá 'bá āzi ní rií 'oó rĩ sĩ ku! Ngá rĩ pi ārēvú céré ĩmivé ni. ²² Í'dózú Páũlũ 'i, Āpólō 'i, Kéfā ĩ ní zị Pétēró 'i, vũ nōri, ídri rĩ, drā rĩ, lókí āndrũ rĩ, āzini lókí drúzị rĩ, nga 'dĩ'bée ārēvú céré ĩmivé ni, ²³ ĩmi 'bá Kúrísítō vé ni, Kúrísítō ri Múngú vé ni.

4

Kúrísítō vé 'bá áyúāyũ rĩ pi átí'bá

¹ Kúru lē 'bá rĩ pi ā nĩkí 'yozú kínĩ 'bā átí'bá Kúrísítō vé ni, sėkí 'bá ní ẹzĩ, 'bā ri tá Múngú vé 'i zũúpi kú mūdũmūdũ rú rĩ ũlũ. ² 'Bá ĩ ní ẹzĩ sēe drị ni gé rĩ, lē ā adri 'bá ẹzĩ ĩ ní sēe drị ni gé rĩ ngaápi pịri ni. ³ Īmi átákí dō mávé tá ũnjí, doku 'bá tá lịpi rĩ átá dō mávé tá ũnjí, má ũsũ má drị ni gé ku. Má ícọ mávé tá lị ũgõgõlé rú ku. ⁴ Má ũsũ tá má ní 'oó rĩ pịri, 'bo ícọ lũú 'yozú kínĩ ma tá ākó 'dĩni ku. Úpí ri mávé tá lị nĩ. ⁵ Lē 'bá āzi ā lị ọgúpị vé tá ku, cĩngbá Úpí ní ícázú rĩ gé. ĩri ímú tá ĩ zũ'bá ịnịná agá rĩ pi i'da, āzini tá 'bá rĩ pi ē ẹsị agá rĩ pi i'da céré āmvé. Sā 'dāri gé, Múngú ri ímú 'bá ālu ālu íngú rá.

⁶ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, má í'dú 'bā 'bāá Āpólō be ụ'bītā rú, ĩmi nĩkí rĩ tá ĩ ní 'yoó, "Īmi 'dúkí tá ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ ngaá áyu" 'dĩri vé ífífí 'bá vúgá. ĩri sē ĩmi ícókí

'bá āzi íngú 'bâ āsámvú gé nōgō 'yozú kínī ìrivé āmbūgū ndē ógúpì vé rī rá 'dínì ku. ⁷ Ngá sēépi mì ícò adri 'bá rī pi āsámvú gé sī túngú rī ā'di? Ngá mí ní ìsú 'dī'bée agá, ngá Múngú ní sēé mí ní kuyé rī ā'di? Ngá mí ní ìsú rī, Múngú sē dō nī pírì, ngá mí ní adrizú āfú sī 'yozú kínī mí 'o tã rī mì 'i rī ā'di?

⁸ Ìmi ùsùkí kínī ìmi nīkí tã índrì vé ìmi ní lēé rī pi ārēvú céré gí! Ìmi ùsùkí kínī ìmi ìsúkí úmī Índrì Uleterè rī ní sēé 'bá rī pi ní rī ārēvú céré gí! Ìmi ùsùkí kínī ìmi nónì 'bāgú! 'Bo 'bá adrikí 'bāgú ku! Ádarú á lē ìmi ā adrikí 'bāgú, 'bâ rúkí rí mālūngā rī ìmi be trù. ⁹ Á'diātāsīyā índré má vúgá nōlé, 'bâ 'bá áyúāyū nō'bée, Múngú 'bâ 'bâ adrii ùdūmbítā rú, 'bá adrikí sū 'bá ì ní ũ'yī, ì ní lēé jījì ú'dí'dī rī pi tīnì. Mālāyíkā rī pi 'bá vū drīgé rī pi be céré rì mī 'bâ 'bâ ndrezú. ¹⁰ 'Bá ní rīi èzì ngāá Kúrísítō ní rī sī, 'bá rī pi ùsùkí kínī 'bâ azakaza rú, 'bo ìmi ùsùkí kínī ìmi nīkí tã Kúrísítō vé rī nī! 'Bá rī pi kínī 'bâ ùkpō ākó, 'bo ìmi kínī ìmi ùkpō be! 'Bá rī pi rì ìmi ìnjī ìnjī, 'bo 'bá rī pi ìnjīkí 'bâ ku! ¹¹ Cīmgbá āndrū sī, 'bâ rì adri èbírì sī, yījì úvá rì 'bâ ndē, bōngó dē 'bâ rú' 'bá gá sī céré, 'bá rī pi rì 'bâ 'o ũnjí, 'bâ vūrā adrizú nì ākó. ¹² 'Bá rì èzì ngá ùkpō sī 'bâ drī sī. 'Bá rī pi kádō rīi 'bâ trií, 'bâ rì kōpi ní tākírì sē. Kádō rīi 'bâ òcūú, 'bâ rì tã nì ta mụzú èsì mādā sī. ¹³ 'Bá rī pi kádō rīi 'bâ rú izaá, 'bâ rì tã rī újā kōpi ní èsì múké sī. Cīmgbá āndrū sī, 'bá vū drīgé rī pi mī gé 'dālé, 'bá índrékí sū kúrūnyá ì ní rīi dāá kī'dīrò drīgé rī tīnì.

¹⁴ Á sī tã 'dīri ìmī drī ìnjázú kuyé, á sī tã 'dīri ìmi ìmbázú ānì sū anjì má ní lēélē rī pi tīnì, ìmi 'okí rì tã pírì. ¹⁵ 'Bá ìmi ìmbá' 'bá Kúrísítō Yēsū vé tã sī rī pi ā adrikí dō élífū mụdrì (10,000) drāāāsīyā, ìmivé étépì 'yénjā ma 'i, ā'diātāsīyā má í'dó ìmi ìmbá Kúrísítō vé tã sī nī, ìmi ní ìri è'yīzú ānì. ¹⁶ Kúru á lē 'yoó ìmi ní 'dínì,

lē ìmi 'okí tã sū má ní 'oó rī tīnì. ¹⁷ Tã 'dīri sī, á lē Tīmōtéyō rì pēé mụzú ìmi vúgá 'dīlé, Tīmōtéyō adri sū mâ mvá tīnì, á lē ìri lēlé, 'bâ ívé èsì céré kuú Úpí drīgé. Ìri mụ mávé adringará Kúrísítō Yēsū agá rī vé tã ũlū ìmi ní, āzini ìri tã má ní ìmbá kánísā rī pi agásī rī vé tã ũlū ìmi ní nī.

¹⁸ Ìmi urukò 'bée ùsùkí kínī á mụ ìmi ndreé ku, sē kōpi ē drī gō ícá ùkpō ùkpō. ¹⁹ Úpí ā'yī dō rá, ma ca ìmi vúgá 'dīlé mbēlējā, ma kúru mụ 'bá drī be ùkpō ùkpō rī pi vé tã rīi átá rī yì, dō kōpi rì átá ngónì, āzini kōpi dō rì èzì rī ngá ā'di vé ùkpō sī. ²⁰ Mālūngā Múngú vé rī átákí tã nì 'yénjā tì sī ku, lē ùkpō Múngú vé rī. ²¹ Má kádō caá ìmi vúgá 'dīlé, ìmi lēkí mâ 'o ìmi íngónì? Ìmi lēkí mâ átá ìmi ní átángá ùkpō ùkpō nì pi, dōku má lē ìmi lēlé, āzini mâ átá ìmi ní átángá rī èsì mādā sī?

5

Lē 'bá kánísā vé rī pi ā 'bākí òwū ku

¹ Á yì kínī ìmi rì òwū 'bā ìmi āsámvú gé sī, tã ìmi ní rīi 'oó 'dīri aga pāgánō rī pi ní rīi 'oó rī rá. Ágó āzi la étépì vé ùkú sī. ² Ìmi rì ìmi íngú ānì íngúngū. 'Bá tã 'oópi 'dínì 'dīri, ìmi té adri ānì ìzāngā sī, ìmi té ìri dro fū ìmi āsámvú gé sī rá. ³ Mā adri dō ìmi be trù kuyé drāāāsīyā, índrì agá, 'bâ ìmi be trù. Mā adri dō ìmi āsámvú gé 'dīlé 'dāáyo drāāāsīyā, á lị tã ágó 'dīri drīgé gí. ⁴ Ìmi kádō ìmi úmú vūrā ālu gé 'bávé Úpí Yēsū ā rú sī, índrì agá, 'bâ ìmi be trù, ùkpō 'bávé Úpí Yēsū vé rī ìmi āsámvú gé anigé. ⁵ Ìmi sēkí ágó 'dīri Sātānā drīgé, ìrivé rú' 'bá rizú ùnjīkānyā 'ozú 'dīri ìmú ìzāngā nya ambamba, 'bo ì ìmú ìrivé índrì pa ù'dú Úpí Yēsū ní ìgōzú rī gé.

⁶ Ìmivé íngúngará 'dīri adri múké ku. Ìmi nīkí kuyé 'yozú kínī ākúfì mādānjā rì sē íwá rì dra íngá ānì

kõfútõ be 'dini kuyé? ⁷ Lẽ ìmi drokí 'bá ùnjikānyā 'oópi rĩ ìmi àsámvú gé sĩ rá, ìmi adrikí rĩ ule, sũ ìmi ní adrií ule Múngú agá rĩ tĩnì. Kúrísító ri Kābīlõ Mvā* ù'dù Múngú ní Èlìzú Jó rĩ pi tĩ gé sĩ rĩ vé rĩ, drā 'bá ní rõbõnõ rú. ⁸ 'Bá kādõ ùmũ rĩ nyaá, lē 'bá adrikí ùnjikānyā be sũ pánga ì ní á'dí àkúfĩ sĩ rĩ tĩnì ku, 'bo lē 'bá 'okí tã áda, 'bá adrikí ule sũ pánga ì ní á'dí àkúfĩ àkó rĩ tĩnì.

⁹ Á sĩ sēé ìmi ní kōkōbì mávé rĩ agá 'dini, lē ìmi úmúkí ìmi adrií 'bá õwũ rú rĩ pi be trũ ku. ¹⁰ Tã 'dĩri adri 'yozú kínĩ ma ri átá 'bá nyõõkú nõri vé adri 'bá õwũ rú, dõku èsì be àmbúgú ngá drĩgé, dõku 'bá àngũ ali'bá, dõku 'bá ri'bá ngá ì ní údé drĩ sĩ múngú rĩ pi ìnjĩ 'bá rĩ pi ã tã sĩ ku. Té dõ ma ri átá kòpi ã tã sĩ, ìmi té adringará vũ drĩgé nōgò rĩ ku rá, ìmi adrikí té 'bá 'dini 'dĩ'bée be trũ ku. ¹¹ 'Bo tã má ní sĩ sēé ìmi ní rĩ agá, má kínĩ, 'bá 'yoópi kínĩ 'í è'yĩ Kúrísító ri gí, 'bo ìsù ìri ri õwũ 'bá, dõku ìri èsì be àmbúgú ngá drĩgé, dõku ìri 'bá riipi ngá ì ní údé múngú rú rĩ ìnjĩpi ni, dõku 'bá àngũ u'daápi u'da'da ni, dõku 'bá riipi ìmērēpi íwá sĩ ni, dõku 'bá riipi àngũ aliipi ni, lē ìmi úmúkí ìmi adrií ìri be trũ ku. 'Bá 'dini 'dĩri lē ìmi nyakí ngá ìri be trũ ku.

¹² Má ícò 'bá è'yĩ 'bá kuyé rĩ pi vé tã lĩ nĩ ku, 'bo 'bá ícò 'bá Yēsũ ri è'yĩ 'bá gí ri 'bá ùnjikānyā 'o'bá rĩ pi vé tã lĩ rá. ¹³ Múngú ri 'bá è'yĩ 'bá kuyé rĩ pi vé tã lĩ nĩ. 'Bá riipi ùnjikānyā 'oópi rĩ, lē ìmi drokí ìri ìmi àsámvú gé sĩ rá.

6

À jikí 'bá Múngú ri nĩpi gí rĩ tõo 'bá tã lĩpi rĩ ẹndrẹtĩ gé ku

¹ Mi dõ tã be mí ógúpì Yēsũ ri è'yĩpi gí rĩ be, mi té kōdõ ìri jì tõ 'bá

Múngú ri nĩ'bá gí rĩ pi ẹndrẹtĩ gé. Ngá mí ní ìri jìzú tōzú 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé rĩ pi ẹndrẹtĩ gé rĩ ã'di?

² Ìmi nĩkí 'yozú kínĩ 'bá Múngú vé rĩ pi ímú tã lĩ 'bá nyõõkú nõri vé rĩ pi drĩgé nĩ 'dini kuyé? Ìmi dõ tã lĩ 'bá nyõõkú nõri vé rĩ pi drĩgé rá píri, tã mādā mādā ìmi àsámvú gé sĩ 'dĩ'bée, ìmi ícókí nyo údé ìmi àsámvú gé sĩ ku? ³ Ìmi nĩkí kuyé 'yozú kínĩ 'bá úmvúlésì ímú tã lĩ mālāyíkā rĩ pi drĩgé nĩ? Tã rĩ dõ 'dĩri tĩnì, ádarú 'bá ícò tã 'bá ní izaá 'bá àsámvú gé sĩ vũ drĩgé nōgò rĩ pi lĩ rá.

⁴ Ìmi dõ tã be ìmi àsámvú gé sĩ, ngá ìmi ní rizú tã rĩ jìzú lizú 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé kánisā ní kòpi ìnjĩ ku rĩ pi vúgá rĩ ã'di? ⁵ Á 'yo tã 'dĩri ìmì drĩ ìnjázú àní. Ádarú 'bá nyo kánisā agá 'dĩgé úmì be ícò 'bá ìmivé tã lĩ 'bá ni pi 'dāáyo? ⁶ Ngá ìmi ní rizú ìmi õgũpì jìzú tōzú 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé rĩ pi ẹndrẹtĩ gé rĩ ã'di?

⁷ Ìmi ri ìmi õgũpì jì tõ 'bá Múngú ri nĩ'bá kuyé rĩ pi ẹndrẹtĩ gé, 'dĩri lũ 'yozú kínĩ tã ndě ìmi gí. 'Bá rĩ 'o dõ ìmi ùnjí, lē mí jì ìri tōo ku, mí ku tã rĩ ã adri 'dini. ⁸ Ìmi ri tã ùnjí 'o ìmi èdrípì ní, àzini ìmi ómvúpì ní, ìmi ri kòpivé ngá u'du mì mbamba sĩ.

⁹ Ìmi nĩkí 'yozú kínĩ 'bá ùnjikānyā 'o'bá rĩ pi fikí mālūngā Múngú vé rĩ agá ku 'dini kuyé? Lē ìmi ù'bākí ìmì mì ku. 'Bá ri'bá õwũ 'bā'bée rĩ pi, dõku 'bá ri'bá ngá ì ní údé drĩ sĩ múngú rú rĩ ìnjĩ 'bá rĩ pi, dõku 'bá ri'bá la'bá õgũpì vé ùkú sĩ rĩ pi, àgõ ri'bá la'bá ì õgũpì àgõ rú rĩ pi sĩ rĩ pi, ¹⁰ ùgũ 'bá rĩ pi, 'bá èsì be àmbúgú ngá drĩgé rĩ pi, 'bá ìmērē 'bá íwá sĩ rĩ pi, 'bá àngũ u'da'bá u'da'da rĩ pi, 'bá õgũpì vé ngá u'du 'bá mì mbamba sĩ rĩ pi, kòpi ícókí fí mālūngā Múngú vé rĩ agá ku. ¹¹ Ándúru ìmi urukò 'bée rikí

* 5:7 5:7 Kābīlõ Mvā: Múngú sē tāmbì Mósē ní kínì, 'bá rĩ pi ã zākí kābīlõ Múngú ní rõbõnõ rú, ã trúkí rĩ kòpi ìvé ùnjikānyā agásì rá. Sē ì ní Yēsũ ri jìzú Kābīlõ Mvā Múngú vé ni àní, à'diātāsìyā Múngú ìpē ìri ímú drāá 'bávē ùnjikānyā ùjì. 'Í lā Wūngará 12:17-28; Mārākõ 14:12; Lúkà 22:7; Yūwānì 1:29-35; 1 Pétērõ 1:19. 5:12 5:12 Dētõrõnõmē 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7

tā 'oó sũ 'dĩri tĩnĩ. 'Bo nóni ũjĩkĩ ũnjĩkãnyã ìmivé rĩ, ìmi ícákĩ uletere gĩ, ìmi ícákĩ pĩrĩ Múngú ɛndrɛtĩ gé rú Úpĩ Yɛsũ Kúrísítō vé rĩ sĩ, āzini Índrĩ Múngú vé rĩ vé ũkpō sĩ.

Lē ā 'bākĩ ɔwũ ku

12 Ìmi urukọ'bée ri 'yo, "Ngá 'bá ní lée rĩ pĩ ārɛvú céré 'bá ícó 'o rá," 'bo á 'yo ìmi ní 'dĩni, ngá rĩ pĩ ārɛvú céré ícó ìzã koó ku, 'bo á lē adriĩ tũgɛrĩ ngá rĩ pĩ vé ni ku. 13 Ìmi ri 'yo, "A lē ínɔ́, ínɔ́ lē fíí 'a agá." 'Bo á lē 'yoó ìmi ní 'dĩni, Múngú ri ngá 'dĩ'bée iza ãrĩtró. Lē 'bá áyúkĩ 'bá rú'bá ɔwũ 'bázú ānĩ ku, rú'bá 'bávé rĩ, lē 'bá ngakĩ ɛzĩ ānĩ Úpĩ ní, Úpĩ ri rú'bá 'bávé rĩ ũtē nĩ. 14 Múngú ri ímũ 'bá inga gō ídri rú drāngará gálésĩ ũkpō ívé rĩ sĩ, sũ ìri ní Úpĩ Yɛsũ ri ingaá gōó ídrĩ rú rĩ tĩnĩ. 15 Ìmi nĩkĩ 'yozú kínĩ rú'bá ìmivé rĩ, ìri Kúrísítō vé ni 'dĩni kuyé? 'Bá áyúkĩ dō rú'bá Kúrísítō vé nōri rizú ɔwũ 'bázú ānĩ, ìri nyo múké? Adri 'dĩni kuyé! 16 Ìmi nĩkĩ 'yozú kínĩ 'bá rĩ la dō ũkú ɔwũ rú ni sĩ, kōpi úmúkĩ ì ícá rú'bá ālu gĩ 'dĩni kuyé? Ā'diātāsīyā Búkũ Múngú vé rĩ kínĩ, "Bá ãrĩ 'dĩ'bée ì úmú adri rú'bá ālu." 17 'Bo 'bá 'i úmúpi ícápi Úpĩ be ngá ālu rĩ, Índrĩ Kúrísítō vé rĩ adri ìri be trũ.

18 Lē ā 'bākĩ ɔwũ ku. ũnjĩkãnyã urukọ 'bá rĩ ní 'oó kárákará rĩ pĩ, iza ãrívé rú'bá ku, 'bo 'bá rĩ 'bá dō ɔwũ, ìri ũnjĩkãnyã ãrĩ rú'bá ni gé. 19 Ìmi nĩkĩ 'yozú kínĩ, ìmi āsámvú gé 'dĩgé, 'bá ālu ālu vé rú'bá ìri Jó Múngú vé ni, Índrĩ Uletere rĩ ri adri 'a ni gé 'dĩni kuyé? Ìmi nĩkĩ ámá 'yozú kínĩ Múngú sēé ìmi ní Índrĩ Uletere rĩ nĩ 'dĩni kuyé? Ìmi ri adri ìmivé ũkpō sĩ kuyé. 20 Múngú je ìmi ājē be āmbúgú, kúru lē ìmi áyúkĩ ìmĩ rú'bá Múngú ri ãnjĩzú.

7

Ūkú jengará

6:16 6:16 Í'dóngará 2:24

1 Kúru tā ìmi ní sĩ kōkōbĩ agá ma zizú ānĩ 'dĩri, ma újá ìmi ní 'dĩni, múké ni, lē ágó ā je ũkú ku. 2 'Bo 'bá rĩ pĩ ní adriĩ ɔwũ be ambamba rĩ sĩ, lē ágó ā adri ũkú ívé ni be, ũkú ā adri ágó ívé ni be. 3 Ágó rĩ pĩ ũkú rĩ be, lē kōpi ā úmúkĩ ì adriĩ trũ, ɔgúpĩ ā uga 'i ɔgúpĩ ní ku. 4 Rú'bá ũkú rĩ vé rĩ adri 'yéná ãrívé ni ɔ'dúkúlɛgúsĩ kuyé, ìri kpá ágó rĩ vé ni. Rú'bá ágó rĩ vé rĩ adri 'yéná ãrívé ni ɔ'dúkúlɛgúsĩ kuyé, ìri kpá ũkú rĩ vé ni. 5 'Bá āzi ā uga 'i rú'bá ɔgúpĩ ní ku. Ìmi lēkĩ dō Múngú ri zĩjĩ, lē ìmi ɛ'yĩkĩ trũ 'yozú kínĩ ìmi kukĩ sá mādā Múngú ri zizú. Ìmi zĩkĩ dō Múngú ri gĩ, ìmi gōkĩ kúru ìmi úmú, ā'diātāsīyā ìmi ní ícó ìmi a'biĩ bā ku rĩ sĩ, Sātánā ā ũ'bĩ rĩ ìmi ku. 6 Tā má ní 'yoó 'dĩri ìri yĩkĩ mávé rĩ, 'bo á 'bá ãrĩ tãimbĩ rú kuyé. 7 'Bá rĩ pĩ céré ā adriki té dō sũ má tĩnĩ ũkú ākó, ìri té adri múké. 'Bo Múngú sē 'bá ālu ālu ní fɛfɛ tā 'ozú rĩ nĩ, sē 'bá āzi ní fɛfɛ adrizú ũkú ākó, dōku ágó ākó, āzini sē 'bá āzi ní fɛfɛ ɛzĩ ngazú Múngú ní, ìri adri ũkú be, dōku ágó be.

8 Á lē 'yoó 'bá ũkú ākó, dōku ágó ākó, āzini 'bá ɔwũzĩ rú rĩ pĩ ní 'dĩni, lē kōpi ā adriki sũ má ní adriĩ rĩ tĩnĩ, ũkú ākó, dōku ágó ākó. 9 'Bo kōpi ícókĩ dō ì a'biĩ bā ku, lē kōpi ā jekĩ ũkú, dōku ā jekĩ ágó, ā'diātāsīyā mí ní rizú drāzú ũkú úvá sĩ, dōku ágó úvá sĩ, múké ni, lē mĩ je ũkú, dōku mĩ je ágó.

10 Á lē 'yoó ũkú ágó be rĩ ní 'dĩni, lē ũkú ágó be rĩ ā ku ágó ívé rĩ ku. 'Bo tā 'dĩri á 'yo nĩ kuyé, Úpĩ 'yo nĩ. 11 Ūkú ágó be rĩ ku dō ágó ívé rĩ gĩ, lē ā áwĩ adriĩ ágó ākó, dōku ā újá 'i gōó ágó ívé rĩ vúgá 'dāá ũzi. Lē ágó ā dro ũkú ívé rĩ ku.

12 Á lē 'yoó ìmi urukọ'bée ní 'dĩni, 'bá rĩ je dō ũkú Yɛsũ Kúrísítō ri ɛ'yĩppi kuyé ni, ũkú rĩ ā'yĩ dō adriĩ ìri be rá, lē 'bá rĩ ā dro ũkú rĩ ku. Á 'yo tā 'dĩri nĩ, adri 'yozú kínĩ Úpĩ 'yo nĩ kuyé. 13 Ūkú rĩ je dō ágó

Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi kuyé ni, ágó rĩ ã'yī dō adrii ĩri be rá, lē ũkú rĩ ã ku ágó rĩ ku. ¹⁴ Ágó Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi kuyé rĩ, Múngú ri ícó ĩri ndre 'bá ívé ni rú ĩrivé ũkú Yēsū ri ẽ'yīipi gí rĩ ã tā sī, ũkú Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi kuyé rĩ, Múngú ri ícó ĩri ndre 'bá ívé ni rú ĩrivé ágó Yēsū ri ẽ'yīipi gí rĩ ã tā sī. Ā adri dō 'dĩni ku, anjĩnã kōpivé rĩ ícókí té adrii uletere Múngú ẽndrẽti gé ku, 'bo nóni Múngú ri kōpi ndre anji ívé ni pi rú.

¹⁵ Ágó rĩ dō 'bá Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi kuyé ni, lē dō ũkú rĩ droó, lē ũkú rĩ ã 'de muų ĩyí, dōku ũkú rĩ dō 'bá Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi kuyé ni, lē dō ágó rĩ kuú, ágó rĩ ã ku ã 'de muų ĩyí. Ágó Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi gí, dōku ũkú Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yīipi gí rĩ, kōpi ícókí adrii 'bá 'dĩni 'dĩri be ku, Múngú lē ã adrikí ãsámvú gé sī tā be kírĩ. ¹⁶ Mi ũkú rĩ, mi ícó nĩ áamá íngóni 'yozú kínĩ mi ícó sē ágó mívé rĩ Yēsū ri ẽ'yī rã? Dōku mi ágó rĩ, mi ícó nĩ áamá íngóni 'yozú kínĩ mi ícó sē ũkú mívé rĩ Yēsū ri ẽ'yī rã?

¹⁷ Lē 'bá ãlu ãlu ã adri sũ Úpí Yēsū ní ĩri ĩpéé gí rĩ tĩni, ãzini lē ã adri sũ Múngú ní ĩri zĩi ímũ adrii 'bá ívé ni rú rĩ tĩni. Tãĩmbĩ 'dĩri má ní lēé 'bá kãnisã vé rĩ pi ãrẽvú céré ã 'duki ngaá rĩ. ¹⁸ 'Bá rĩ ẽ'yī dō Yēsū rĩ gí, lĩkĩ dō ĩri ã ágélé ē tĩ* ĩsũ ãkũdē ẽ'yī drĩ Yēsū ri kuyé, lē ã áwĩ adrii 'bá ĩ ní ágélé ni ē tĩ lĩ gí rĩ rú. 'Bá ĩ ní ágélé ni ē tĩ lĩ kuyé rĩ ẽ'yī dō Yēsū ri gí, lē ã sē 'ĩ ágélé ē tĩ lĩ ku. ¹⁹ Lĩkĩ dō 'bá rĩ ã ágélé ē tĩ gí yã, dō lĩkĩ kuyé yã, adri tā rú ku. Tã ãmbúgú rĩ, lē 'bá rĩ ã 'du tãĩmbĩ Múngú vé rĩ ngaá.

²⁰ 'Bá Múngú ri ẽ'yīipi gí rĩ, lē ã áwĩ adrii sũ Múngú ní ĩri ĩpéé gí rĩ tĩni.

²¹ Mi dō túgẽrĩ, lē mĩ adri ĩzãngã sĩ ku, mí ĩsũ dō drĩwãlã gí, lē mĩ ã'yī drĩwãlã rĩ vé tā. ²² Mi dō túgẽrĩ, Úpí zĩ dō mi adrii 'bá ívé ni, oyu mi

mívé ũnjĩkãnyã agásĩ gí. Mi adriipi túgẽrĩ ku rĩ, Úpí zĩ dō mi adrii 'bá ívé ni, mi adri túgẽrĩ Kúrísítō vé ni. ²³ Múngú je ĩmi ãjē be ãmbúgú. Lē ĩmi adrikí túgẽrĩ nyõõkú nōri vé ni ku. ²⁴ Má ẽdrĩpĩi má õmvúpĩi, ĩmi nóni anji Múngú vé ni, sũ má ní átã drĩdrĩ rĩ tĩni, lē ĩmi áwĩkĩ adrii sũ ĩmi ní ándúru adrii sã ĩmi ní Yēsū Kúrísítō ri ẽ'yĩzũ rĩ gé rĩ tĩni.

²⁵ Anji ũkú adri'bée kácãnã rú rĩ pi, Úpí lũ má ní kōpivé tā kuyé. 'Bo Úpí vé ẽsĩ múké rĩ sī, sē má ní tā nĩngará, ma ícó átã ĩmi ní, ĩmi ícó mávé tā yĩ rá. ²⁶ ĩzãngã ní nóni adrii ambamba rĩ sī, lē ĩmi áwĩkĩ adrii sũ ĩmi ní ándúru adrii rĩ tĩni. ²⁷ 'Í je dō ũkú gí, lē ĩmi ã ayikĩ ũkú rĩ be ku. 'Í je dō ũkú kuyé, lē mĩ je ũkú ku. ²⁸ 'Bo 'bá rĩ je dō ũkú, adri ũnjĩkãnyã ku, mvã ũkú kácãnã rú rĩ je dō ágó, adri ũnjĩkãnyã ku. 'Bo 'bá ĩ je 'bá gí rĩ pi, kōpi tā ũkpó ũkpó ni pi ĩsũ rá ívé adringará agã. Á lē ĩmi ĩsũkĩ ĩzãngã ku.

²⁹ Má ẽdrĩpĩi má õmvúpĩi, Úpí ri ĩgõ ú'dĩkĩrĩnã nõgó. Á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, ãjē vé tā adri tā ãmbúgú ku. ³⁰ 'Bá rĩ 'bá ãã ngo 'bá rĩ pi, ã adrikí sũ 'bá ãã ngo 'bá kuyé rĩ pi tĩni, 'bá ãyĩkõ 'bã'bée rĩ pi, ã adrikí sũ 'bá ãyĩkõ 'bã'bée kuyé rĩ pi tĩni, 'bá ngã je 'bá rĩ pi, ã adrikí sũ 'bá ngã ãkó rĩ pi tĩni. ³¹ Ngã múké mí ní ĩsũ vũ drĩgẽ nõgó rĩ ã adri dō gbã ngõpĩ, dōku mĩ lē dō kōpi ambamba, tā ãzi múké mí ní ĩsũ 'a ní gé 'dĩgẽ ni 'dãáyo. 'Bá nĩkĩ rá 'yozú kínĩ, tā ãrẽvú céré nyõõkú nōri vé rĩ pi ímũ dẽ rá.

³² Á lē ĩmi rikĩ ĩmi ũsũú drãã tā sī kárãkarã 'dĩni ku. 'Bá ũkú jeepi kuyé rĩ, ĩri ẽsĩ 'bã ẽzĩ ngazú Úpí ní, ã sē rĩ ĩri ní ãyĩkõ. ³³ 'Bo 'bá ũkú jeepi gí rĩ, ĩri ẽsĩ 'bã tā nyõõkú nōri vé rĩ ũsũzũ, 'ĩ 'o tā ãyĩkõ sēepi ní

* **7:18** 7:18 Ágélé ē tĩ lĩngará: Múngú lũ Ābũrãmã ní kínĩ, anji agõ Ābũrãmã vé rĩ pi adrikí dō caá ú'dũ ãrõ gí, lē ã úlĩkĩ kōpi ã ágélé ē tĩ rá, lũzũ kínĩ, kōpi anji Múngú vé ni. 'Bá rĩ ã'yī dō 'ĩ ágélé ē tĩ sēé lĩ gí, ĩri tãĩmbĩ Mósē vé rĩ 'du nga. 'Í lã 'dõngará 17:9-14; ẽzĩ 15:1-5.

ivé ũkú ní. ³⁴ Īrivé yīkī ri 'i aco ĩrī. Ũkú ágó jeépi kuyé rī, dōku mvá ũkú adriipi kácáná rú rī, ĩri ívé ésí 'bā céré rizú ězī Úpí vé rī ngazú. Īri 'i ütē adri uletere, ri ězī nga Úpí ní. 'Bo ũkú ágó jeépi gí rī, ĩri ésí 'bā tā nyōókú nōri vé rī ũsūzú, āzini ĩri 'yéńá ri ésí 'bā ězī ngazú ágó ni ní āyīkō sēzú. ³⁵ Ma ri tā 'dīri lū ĩmi ní, ĩmi adrikí rí āní múké, má uga ĩmi ní ũkú jengará ku. Á lē ĩmi ĩzā koó, ĩmi ngakí rí ězī Múńgú vé rī āní múké, ĩmivé yīkī ā aco rí 'i ĩrī ku.

³⁶ 'Bá rī vé ésí lē dō kīnī 'í lē ũkú kácáná rú ni jeé, ũkú rī adri dō ílí be āco jekí kuyé, 'bā dō ésí ũkú rī jezú, ā je ĩri ĩyí, adri ũnjīkányā ku. ³⁷ 'Bo 'bá rī ũsū dō ívé yīkī gé 'dālé kīnī, 'í je mvá ũkú rī ku, ĩri dō ícó ěbīrī rú 'bá vé rī a'bi rá, ā je mvá ũkú rī ku, tā ĩri ní 'oó 'dīri múké. ³⁸ 'Bá ũkú kácáná rú rī jeépi rī, 'o 'dīri múké, 'bo 'bá ũkú kácáná rú rī jeépi kuyé rī, 'o 'dīri múké agaá rá.

³⁹ Ũkú ágó be rī, ágó rī dō drī ídri rú, lē ā adri ágó rī be, ā ku ágó rī ku. Ágó rī drā dō gí, ĩri ícó ágó āzi je rá. 'Bo ágó ĩri ní lēé jeé rī, ā adri 'bá Úpí ri ě'yīipi gí ni. ⁴⁰ 'Bo yīkī mávé rī agá, gō dō ágó āzi jeé dīi kuyé, ĩri múké aga rá. Má ũsū tā má ní 'yoó 'dīri, Índrī Múńgú vé rī lū má ní nī.

8

Ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múńgú rú rī pi ní rī

¹ 'Bá nīkí ínyá ĩ ní ríi sēé nyaá ngá ĩ ní údé drī sī múńgú rú rī pi ní rī vé tā rá. 'Bá nīkí rá 'bā tā nīngára be, tā nīngára ri sē 'bā ri 'bā íngúńgū, 'bo lēngára ri sē 'bā 'bá ōgūpīi ē ĩzā ko rá. ² 'Bá 'yoópi kīnī 'í nī tā ambamba rī, nī drī tā rī caá sū ĩri ní lēé rī tīni kuyé. ³ 'Bo 'bá Múńgú ri lēépi rá rī, Múńgú nī ĩri rá.

⁴ Ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé drī sī múńgú rú rī pi ní rī vé tā, 'bá nīkí rá 'yozú kīnī, ngá ĩ ní údé múńgú rú rī pi céré ězī ákó vū drīgé nōgó, 'bo

Múńgú ri 'yéńá ālu. ⁵ Ngá kárakará 'bū gé 'dālé rī pi, āzini vū drīgé nōgó rī pi ĩ kōpi zī múńgú, āzini úpí, 'bá urukọ ri múńgú kárakará rī pi ĩnjī, āzini úpí kárakará rī pi ĩnjī. ⁶ 'Bá nīkí rá Múńgú ri 'yéńá ālu, ĩri Ētēpi, gbi ngá rī pi ārēvú céré nī, 'bā ri adri ídri rú ězī nga ĩri ní. 'Bávé Úpí ĩri 'yéńá Yēsū Kúrísitō 'i. Gbi ngá rī pi ārēvú céré nī, sē 'bá ní ídri rī nī.

⁷ 'Bo 'bá Yēsū ri ě'yī 'bá gí rī pi ā urukọ nīkí ngá ĩ ní údé drī sī múńgú rú ězī ákó rī pi vé tā kuyé. 'Bá rī pi ā urukọ ũsūkí kīnī, ngá ĩ ní údé drī sī múńgú rú rī pi ũkpō be, kōpi ri 'o ũrī sī, kōpi ũsūkí ĩ nyakí dō ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé drī sī múńgú rú rī pi ní rī gí, 'dīri lū kīnī ĩ 'okí ũnjīkányā gí. ⁸ Ádarú Múńgú ā'yī 'bā ānyāngā ā tā sī ku, 'bá nyakí dō ngá kuyé drāāāsīyā, ícó adrii ũnjī ku, 'Bá nyakí dō rá, ícó lūú 'yozú kīnī 'bá múké 'dīni ku.

⁹ ĩmi ndrekí múké, yīkī ĩmivé ngá a'bizú ku 'dīri sī. Lē ĩmi sēkí 'bá yīkī be ũrī rú rī pi fíi ũnjīkányā agá ku. ¹⁰ 'Bá yīkī be ũrī rú rī pi ndrekí dō mi ri ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múńgú rú rī pi ní rī nya úrī jó agá 'dāá, ícó nyo fíi muú ínyá ĩ ní sēé ngá ĩ ní údé múńgú rú rī pi ní 'dīri nyaá ĩndī ku? ¹¹ Tā nīngára mívé 'dīri, ĩri sē mi 'bá ě'yīngára be mādā Kúrísitō ní drāá ĩri ā tā sī rī iza rá. ¹² ĩmi sēkí dō 'bá yīkī be ũrī rú rī fíi ũnjīkányā agá, 'dīri lū kīnī ĩmi 'okí Kúrísitō ri ũnjī. ¹³ 'Bo zāá má ní nyaá rī sē dō má édrīpi dōku má ōmvūpi ri fíi ũnjīkányā agá, má ícó gōó zāá nyaá dīi āluńáni ku, mâ sē rí ĩri 'deé ũnjīkányā agá ku.

9

Ēzī ĩ ní ā'yū Páulū ā nga rī

¹ Má ĩsú drīwālā gí. Ma 'bá áyúāyū ni. Á ndre 'bávé Úpí Yēsū ri mâ mī sī rá. Ēzī má ní ngaá rī sē ĩmi ě'yīkí Úpí ri gí. ² 'Bá urukọ 'bée ũsūkí kīnī má adri 'bá áyúāyū ni ku, ádarú ĩmi mī gé 'dālé ma 'bá áyúāyū ni!

Ā'diātāsīyā ĩmi ní tã má ní átá rĩ yĩ rá, āzini ĩmi ní Yēsũ ri ẽ'yĩ rá rĩ sĩ, 'dĩri lũ kĩnĩ ma 'bá áyúāyũ Úpí vé ni.

³ 'Bá rĩ pi kádō riĩ ẽzĩ ĩ ní ã'yĩ mã nga rĩ vé tã uziĩ, á ri újá kōpi ní 'dĩni. ⁴ 'Bã Bãrúnábã be, 'bá ícókĩ nyo ānyāngã nyaá, āzini ngá mvũú ĩndĩ ku? ⁵ 'Bã nyo ícó ũkú Yēsũ ri ẽ'yĩ 'bá gĩ rĩ pi je 'bá ní ũkú rú jĩ muzú 'bá vú sĩ ĩndĩ sũ 'bá áyúāyũ urukō 'bée ní jeé, Úpí ẽdrĩpĩ ní jeé, āzini Pétēro ní jeé rĩ tĩnĩ rá? ⁶ 'Bã 'yēná Bãrúnábã be, ẽzĩ 'bã ĩzã kozú rĩ 'bã rikĩ nyo ngaá 'bã drĩ sĩ?

⁷ 'Bá āzi ri nyo ícó ẽzĩ nga āngaráwá rú, ĩri 'i ũfē ũgōgōlé rú rá? 'Bá rĩ sa dō pētĩ vinyō vé rĩ pi, ícó nyo ũ'a ni ĩtĩ nyaá ku? 'Bá rĩ dō ri kãbĩlō úcé, ícó nyo lé ni zoó mvũú ku? ⁸ Má átá tã 'dĩri yĩkĩ 'bá áda vé ni sĩ kuyé. Tãĩmbĩ Múngú vé rĩ átá nyo tã rĩ sũ 'dĩri tĩnĩ. ⁹ Ā'diātāsīyā sĩkĩ tãĩmbĩ Mósē* vé rĩ agá kĩnĩ, "Tĩ mẽnĩgō riĩpi ānyāngã ã fĩ coopi rĩ, † lē mĩ úmbé tĩ ni cí ku," ĩmi kádō ũsũú Múngú ri 'yēná tĩ rĩ pi ã tã mba áyu? ¹⁰ Adarú Múngú átá nyo tã 'dĩri 'bã tã sĩ kuyé? Átá tã 'dĩri 'bã tã sĩ rá, ã'diātāsīyā 'bá ómvũ 'áapi rĩ, ĩri ẽsĩ 'bã ómvũ rĩ 'ázú, āzini 'bã ānyá triĩpi rĩ, ĩri ẽsĩ 'bã ānyá rĩ ã fĩ údézú, kōpi ri ẽzĩ rĩ ãlē ĩ āsámvú gé sĩ, ĩ ĩkũnākĩ rĩ ānyá rĩ bēnĩ.

¹¹ 'Bá rikĩ dō ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlũú ĩmi āsámvú gé sũ ĩ ní úri riĩ rĩ tĩnĩ, 'bá ícókĩ nyo ngá múké ĩsú ẽ'yĩ ĩmi vugá ku? ¹² ĩmi dō ri ngá sē 'bá urukō 'bée ní rá, kōpi ní tĩ Múngú vé rĩ sēē ĩmi ní rĩ sĩ, 'bá kókĩ ĩmi ĩzã, ndē 'bã urukō vé rĩ rá, ĩmi ũsũkĩ ĩri ũnjĩ ĩmi ní ngá sēzú 'bá ní? 'Bo 'bã 'bãkĩ ẽsĩ ngá ĩmivé rĩ drĩgē kuyé, 'bã úmbékĩ ẽsĩ rá, ã'diātāsīyā

'bã lēkĩ ú'dúkó múké Kúrísitō vé rĩ ã létĩ ugaá ku.

¹³ ĩmi nĩkĩ 'yozú kĩnĩ 'bã ẽzĩ nga 'bã Jó Múngú vé rĩ agá rĩ pi ĩvé ānyāngã ĩsú Jó Múngú vé rĩ agá 'dĩgē ũgōgō 'dĩni kuyé? ĩmi nĩkĩ áamá 'yozú kĩnĩ 'bã ri 'bã rōbōņō zã 'bée vũrã rōbōņō zãzú rĩ gé rĩ pi ĩvé ngá ĩsú íngázú rōbōņō ĩ ní riĩ zãá rĩ gé 'dĩni kuyé?

¹⁴ Úpĩ ẽzĩ kpá 'dĩni kĩnĩ, 'bã ri 'bã ú'dúkó múké rĩ ũlũ 'bã rĩ pi, kōpi ĩvé ngá rú 'bã nōri ã tã mbazú rĩ pi ĩsú ú'dúkó múké ĩ ní riĩ ũlũú rĩ sĩ.

¹⁵ 'Bo ú'dúkó múké má ní ũlũú ĩmi ní rĩ sĩ, á zĩ ngá rú 'bã nōri ã mbazú ni ĩmi vugá kuyé. Á sĩ kōkō 'bĩ 'dĩri sēē ĩmi ní 'yozú kĩnĩ ĩmi sēkĩ má ní ngá 'dĩni ku. Mã drã té dō 'dĩisĩ rá múké, 'bã āzi ã újá rĩ létĩ má ní tã rĩ ũlũzú mũfēngã ákó rĩ túngú ku.

¹⁶ Má ícó ma íngú ú'dúkó múké má ní ũlũú rĩ vé tã sĩ ku, ã'diātāsīyā Múngú ĩpē ma ú'dúkó múké rĩ ũlũú nĩ, má ũlũ dō ku, lē mã ĩsú drĩlē ũnjĩ! ¹⁷ Mã ũlũ dō ú'dúkó múké rĩ pírikĩni drãāāsīyā, ma āndēma ni ĩsú rá. Múngú ĩpē ma ú'dúkó múké rĩ ũlũngará gá nĩ, mã ĩpē ma nĩ kuyé. ¹⁸ Dō tã rĩ sũ 'dĩri tĩnĩ, mávé āndēma ri adri ã 'di? ĩri drĩlē múké má ní ú'dúkó múké rĩ ũlũzú pírikĩni, á lē 'yoó kĩnĩ ã ũfēkĩ ma ũfēfē ú'dúkó múké má ní ũlũú rĩ sĩ 'dĩni ku.

¹⁹ Mã adri dō átĩ 'bã ku drãāāsīyā, mã újá ma adrii átĩ 'bã rú 'bã rĩ pi ní céré, kōpi ã újá kĩ rĩ ẽsĩ Kúrísitō rĩ ẽ'yĩzú ānĩ bēnĩ. ²⁰ Ma dō Yãhũđĩ rĩ pi āsámvú gé, ma mã újá tã Múngú ní lũú Yãhũđĩ rĩ pi ã 'okĩ rĩ 'dũ nga, kōpi ẽ'yĩkĩ rĩ Yēsũ Kúrísitō ri ānĩ. Má ícó dō tãĩmbĩ Mósē vé rĩ 'dũú ngaá céré ku drãāāsīyā, mã ẽ'yĩ tãĩmbĩ rĩ 'dũú ngaá rá, 'bã tãĩmbĩ rĩ 'dũ 'bã nga 'bã

* **9:9** 9:9 Mósē: Yōsēpã kã drãá gĩ, 'bãgũ Ĕjēpētō vé rĩ 'bã anji ĩsērélē vé rĩ pi ẽzĩ ngaá túgērĩ rú caá ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpēzú ímúzú anji ĩsērélē vé rĩ pi pazú adringará túgērĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē tãĩmbĩ rĩ Mósē ní, ã lũ anji ĩsērélē vé rĩ pi ní, sēzú ĩ ní tãĩmbĩ rĩ zizú tãĩmbĩ Mósē vé ni ānĩ. Tĩkĩ Mósē ri ĩsú ákũdē ílĩ rĩ ca élfũ álu mũdũrũlũ sũ (1,400), ĩsú ákũdē tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. † **9:9** 9:9 Mēnĩgō riĩpi ānyāngã ã fĩ coopi rĩ: Yãhũđĩ rĩ pi rĩ ĩvé tĩ mẽnĩgō rĩ pi áyú ri pētĩ use ānyāngã ĩ ní lēē coó rĩ drĩgē sĩ, tĩ mẽnĩgō rĩ pi kúru ānyāngã rĩ ã fĩ co lũ sĩ ni gé sĩ. **9:9** 9:9 Dētōrōnómē 25:4 **9:13** 9:13 Lēvĩtĩkã 7:32-34

rĩ pi ẽ ẽ'yĩkí rí Kúrísítō ri ānĩ. ²¹ Ma dō 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi āsámvú gé, ma ma újá adri sũ kōpi tĩnĩ, á 'dũ tǎimbĩ Yāhúdĩ rĩ pi vé rĩ ngaá ku, 'bá tǎimbĩ rĩ 'dũ'bá nga'bá ku 'dĩ'bée ā újákí rí ĩ Kúrísítō ri ẽ'yĩ. 'Bo mā 'dũ dō tǎimbĩ 'dĩ'bée ngaá ku drǎáāsīyā, ma ri Kúrísítō vé tǎimbĩ 'dũ nga. ²² Ma dō 'bá ẽ'yĩngará be mũnyámunya rĩ pi āsámvú gé, ma kpá ma újá adri sũ kōpi tĩnĩ, kōpi ā újákí rí ẽsĩ Kúrísítō ri ẽ'yĩzú ānĩ. Má kǎdō adriĩ 'bá āndiāndĩ rĩ pi āsámvú gé, ma ri tā rĩ 'o lẹtĩ be āndiāndĩ, ā sē rí 'bá kárakará ẽ ẽ'yĩkí rí Yēsũ ri ānĩ. ²³ Á 'o tā 'dĩ'bée 'dĩnĩ ỳ'dúkó múké rĩ ā tā sĩ, mā ịsụ rí kpá tǎkĩri ĩndĩ.

²⁴ ĩmi nĩkí rá 'yozú kínĩ 'bá kárakará pi ícọ ọngụ nju, 'bo 'yẹná 'bá ǎlu ri nju aga, ĩri āndēma ni ịsụ nĩ 'dĩnĩ kuyé? 'Bo lẹ ĩmi njukí ọngụ rĩ, ĩmi ịsụkí rí āndēma rĩ ānĩ. ²⁵ 'Bá ọngụ nju 'bá rĩ pi, kōpi ri ĩ ímbá ọngụ rĩ ā njungára sĩ. Kōpi ọngụ rĩ nju, ĩ kōpi ní kũlá adriipi caápi íl be ǎco ku ni sē, 'bo ọngụ 'bá ní njuú rĩ, ĩri sē 'bá kũlá adriipi mụzú nyonyo ni ịsụ. ²⁶ Kúru á nju ọngụ rĩ mụzú yĩkĩ ǎkó ku. Ma dō ũmbā fụ, á dĩ 'bá rĩ koro ku. ²⁷ Ma ri ma ímbá, mā ũtē rí mā rụ'bá ānĩ. Má kǎdō ỳ'dúkó múké rĩ ũlũ 'bá rĩ pi ní, á lẹ tā ũnjĩ 'oó ku, Múngú ā gǎ rí ma ānĩ ku.

10

Lẹ ẽ ịnjĩkí ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ku

¹ Má ẹdrípịjị má ọmvúpịjị, lẹ ĩmi ǎvĩkí tā 'i ngaápi 'bá ẹ'bípịjị rụ'bá gá ǎngũ ǎ'wí cínýáfǎ rú rĩ agá 'dǎri sĩ ku, Múngú ịpẹ ịrịbịtị ímụ kōpi ẽ drị ọzũú, kōpi ní kúru zozú yĩ tafu rĩ agásĩ. ² Sēkí kōpi ní bǎtízĩmũ ịrịbịtị rĩ agá 'dǎá, āzini yĩ tafu rĩ agá 'dǎá, kōpi gōkí ícá 'bá Mósē ā pámvú ũbĩ'bá ni pi. ³ Kōpi ǎrēvú céré nyakí ínyá ǎlu ǎlu íngápi Múngú ídri sēepi rĩ vúgá rĩ, ⁴ āzini kōpi mvukí yĩ

Múngú ní sēe ídipi ịfũúpi ịrǎ agásĩ rĩ, ịrǎ 'dǎri 'de mụzú kōpi be trũ, ịrǎ 'dǎri Kúrísítō 'i. ⁵ 'Bo 'bá 'dǎ'bée ndēe ni pi Múngú adri kōpi sĩ ǎyĩkō sĩ kuyé. Kōpivé ǎvũ u'dekí kuú ǎngũ ǎ'wí cínýáfǎ rú rĩ agásĩ céré.

⁶ Tǎ 'i ngaápi kōpi rụ'bá gá 'dǎri, ĩri ǎngũ ímbá, ā sē rí 'bá fikí rí tā kōpi ní 'oó ũnjĩ 'dǎri 'oó ĩndĩ ku. ⁷ Lẹ ĩmi rikí ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ịnjĩjị ku, sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tĩnĩ, "'Bá 'dǎ'bée úríkí vũgá, kōpi rikí ngá nyaá, āzini kōpi rikí ngá mvụú, kōpi gōkí ngaá uru rii úngó pǎgǎnō vé rĩ tuú." ⁸ Lẹ 'bá rikí ọwũ 'bǎá sũ 'bá 'dǎ'bée urukọ ní 'bǎá rĩ tĩnĩ ku, sē ỳ'dú ǎlu agá, 'bá rĩ pi ũdrǎkí caá ẹlífũ pũkụ ịrĩ drị na (23,000). ⁹ Lẹ 'bá ỳ'bĩkí Úpí ri sũ kōpi ā urukọ ní ỳ'bĩjị, ịnjĩ rĩ pi ní kōpi ugaá ũdrǎá rĩ tĩnĩ ku. ¹⁰ Lẹ ĩmi rikí unuú sũ kōpi ā urukọ ní unuú, sēzú mǎlǎyíkǎ ǎngũ ú'dipi rĩ ní kōpi ú'di ũdrǎá rĩ tĩnĩ ku.

¹¹ Tǎ 'dĩri nga 'i kōpi ā rụ'bá gá 'bá ní ỳ'bĩtǎ rú. Síkí tā 'dĩri Búkũ Múngú vé rĩ agá, 'bá adri'bá ca'bá cĩngbá ỳ'dú ỳdũ vé rĩ gé rĩ pi ímbázú ānĩ. ¹² Tǎ āzi ỳ'bĩ dō mi, mí ụsũ dō kínĩ mi ícọ pá tu ũkpó ũkpó rá, lẹ mí ndre múké, mí fi rí ũnjĩkǎnyǎ agá ku. ¹³ Ụ'bĩngára ĩ ní ĩmi ỳ'bĩzú 'dĩri adri nyo sũ ĩ ní 'bá urukọ ỳ'bĩjị rĩ tĩnĩ, 'bo Múngú ri ẹsĩ 'bá céré ku tā 'í ní lēe 'oó rĩ drĩgé, ícọ ǎdróko ri sēe ĩmi ỳ'bĩjị ĩmivé ũkpó ndēzú ku. 'Bo ỳ'bĩkí dō ĩmi, ĩri ĩmi ní lẹtị lũ, ĩmi tukí rí pá ānĩ títị.

Ínyá ĩ ní sēe ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi ní rĩ, āzini ínyá Úpí vé rĩ

¹⁴ ĩmi mǎvé ũndĩ má ní lēelē rĩ pi, lẹ ĩmi ịnjĩkí ngá ĩ ní údé rii ịnjĩjị múngú rú rĩ pi ku. ¹⁵ ĩmi 'bá tā nĩ 'bá gí ni pi, lẹ ĩmi ámákí tā má ní rii átá ĩmi ní 'dĩri múké múké. ¹⁶ 'Bá kǎdō rii Múngú ri zịjị ā 'bá tǎkĩri kópō rĩ drĩgé, āzini 'bá kǎdō rii vịnỳō rĩ mvụú, 'dĩri adri 'yozú kínĩ 'bá nyo ri

āri Kúrísítō vé rī mvu kuyé? Āzini 'bá kādō rií pánga ri ūndīī ālēé 'bá āsámvú gé sī, 'dīri adri 'yozú kínī 'bâ nyo ri rú' 'bá Kúrísítō vé rī nya kuyé? ¹⁷ 'Bá kādō rií pánga ālu 'dīri ālēé 'bá āsámvú gé sī, ĩri lū kínī, 'bâ adri' 'bá kárakarā nō' 'bée, 'bâ rú' 'bá ālu.

¹⁸ Īmi ūsūkí drī 'bá Īsērélē vé rī pi vé tā ká, kōpi kádō rií ĩ úmú vūrā rōbōṅṅō zāzú rī gé ngá ĩ ní zāá rōbōṅṅō rú rī ā nyangará gá, kōpi ri Múngú ri ĩnjī. ¹⁹ Mâ 'yo rí kínī rōbōṅṅō ĩ ní rií zāá ngá ĩ ní údé drī sī múngú rú 'dīri ní rī, ĩri nyo ězī be? Dōku ngá ĩ ní údé drī sī múngú rú 'dīri, ĩri nyo ězī be? ²⁰ Adri 'dīni kuyé, tā má ní 'yoó rī, ĩri 'dīni, rōbōṅṅō págánō rī pi vé rī, kōpi ri sē índri ūnjí rī pi* ní, adri Múngú ní kuyé. Á lē ĩmi úmúkí ĩmi tā 'oó índri ūnjí rī pi be ku. ²¹ Īmi ícókí rií ngá mvuú kópō Úpí vé rī agá, ĩsú ākūdē ĩmi kpá ri ngá mvuú kópō índri ūnjí rī pi vé rī agá ĩndī 'dīni ku, ĩmi ícókí úri ngá nyaá mísá Úpí vé rī drīgé, ĩsú ākūdē ĩmi kpá ri ngá nya índri ūnjí rī pi vé mísá drīgé ĩndī 'dīni ku. ²² 'Bá 'okí dō sū 'dīri tīni, tā 'dīri sē nyo jīkó 'de Úpí agá ku? Īmi kádō ūsūú, 'bá ndēkí nyo Úpí ri ūkpō sī rá?

'Bá Yēsū ri ě'yī' 'bá gí rī pi drīwālā ĩsú rá

²³ Īmi urukō 'yokí kínī "Bâ ícó tā ārēvú 'bá ní lēé rī pi 'dụ nga rá." 'Bo á lē 'yoó ĩmi ní 'dīni, tā rī pi ārēvú céré ngakí adrií múké ku, dōku ícókí ĩmi ĩzā koó ku. ²⁴ Lē 'bâ rikí 'yēná 'bâ tā ūsūú áyu ku, lē 'bâ ūsūkí 'bá urukō ā tā ĩndī.

²⁵ Zāá ĩmi ní jeé jōkōṅṅī gé rī,† lē ĩmi nyakí ĩri nya nya. Lē ĩmi zīkí 'yozú kínī zāá nōri íbíkí ĩjī ngōósīla yā 'dīni ku. ²⁶ Búkū Múngú vé rī 'yo

kínī, "Vū nōri, ĩri Úpí Múngú vé ni, āzini ngá 'a ni gé rī pi céré Úpí vé ni."

²⁷ 'Bá Múngú ri nīpi kuyé rī zī dō ĩmi mvuú ínyá nyaá, ĩmi lēkí dō mvuú rá, ĩmi mvukí ĩyí. Īmi nyakí ngá ĩ ní sēé ĩmi ní rī. Lē ĩmi zīkí 'yozú kínī ínyá nōri íbíkí ĩjī ngōósīla yā 'dīni ku. ²⁸ 'Bo 'bá āzi 'yo dō ĩmi ní kínī zāá 'dīri zākí ĩri rōbōṅṅō rú ngá ĩ ní údé múngú rú rī pi ní, lē ĩmi nyakí ku, ā'diātāsīyā 'bá 'dīri ní lūú ĩmi ní gí rī sī, ā sē rí 'bá 'dīri ní ĩzāngā ku. ²⁹ Tā má ní 'yoó 'dīri adri 'yozú kínī á 'yo 'yēná ĩmi tā sī kuyé, á 'yo 'bá tā rī 'yoópi ĩmi ní 'dīri vé tā sī ĩndī. Īmi urukō 'yokí kínī, "Ma ícó ngá rī pi ārēvú nya céré rá, 'bá āzi ūsū dō kínī mâ nya ngá āzi ku, ngá 'bá 'dīri ní ūsūú 'yozú kínī mâ nya ngá 'dīri ku rī ā'di? ³⁰ Ngá má ní lēé nyaá rī, ma dō ri Múngú ní ōwō'dīfō sē āní rá, ā'di ri ícó 'yo kínī tā má ní 'oó 'dīri ūnjí nī?" ³¹ Īmi dō ri ngá nya, ĩmi dō ri ngá mvuú, āzini ĩmi dō ri ězī nga, tā ĩmi ní 'oó rī, ā sē ĩngúkí rí Múngú ri āní. ³² Lē ĩmi ugakí 'bá urukō ní létī ku, Yāhúdī rī pi ní létī ku, Gírīkī rī pi ní létī ku, dōku ā ugakí 'bá kánísā Múngú vé rī agá rī pi ní létī ku. ³³ Ma ri sē 'bá kárakarā pi ri āyīkō ĩsú. Tā má ní 'oó rī adri 'yozú kínī ĩri 'yēná āyīkō sē má ní ó'dúkūlẹ kuyé, ĩri āyīkō sē 'bá rī pi ní céré, kōpi ĩ ĩsúkí rí pangará āní.

11

¹ Lē ĩmi 'dukí tā rī ngaá, sū má ní tā Kúrísítō vé rī 'dụú ngaá rī tīni.

Létī Múngú ri ĩnjízú rī

² Ma ri ĩmi íngú, ā'diātāsīyā ú'dú céré ĩmi ní rií mâ tā ūsūú, āzini ĩmi ní rií tā má ní ímbá ĩmi ní rī 'dụú ngaá rá rī sī. ³ Á lē ĩmi nīkí

* **10:20** 10:20 Índri ūnjí rī pi: Índri ūnjí rī pi ándúru málayíkā Múngú vé ni 'bū gé 'dāá, kōpi nōkí tām̄bī Múngú vé rī, Sātānā ri kōpivé āmbúgú. Múngú ídró kōpi 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú índri ūnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ĩzāngā sē vū drīgé nōgō. † **10:25** 10:25 Zāá ĩmi ní jeé jōkōṅṅī gé rī: 'Bá rī pi ri zāá ĩ ní rií sēé rōbōṅṅō rú ngá ĩ ní rií údé múngú rú rī pi ní rī uzī jōkōṅṅī 'dāri agá. **10:26** 10:26 Sāwumā 24:1

ámá 'yozú kínī, āgō rī pi āmbúgú ūkú rī pi drīgé, Kúrísítō ri āmbúgú āgō rī pi drīgé, Múngú ri āmbúgú Kúrísítō drīgé. ⁴ Ágō riipi Múngú ri ziipi, dōku riipi tā Múngú ní i'daá rī ūlūupi 'í drī ōzūupi bōngó sī cí rī, ĩri 'í ní drīnjá sē. ⁵ Ūkú riipi Múngú ri ziipi, dōku riipi tā Múngú ní i'daá rī ūlūupi 'í drī ōzūupi bōngó sī kuyé rī, ĩri 'í ní drīnjá sē, ĩri índré sū fakí drī'bí ni gí tīni. ⁶ Ūkú 'í drī ōzūupi bōngó sī cí kuyé rī, lē ā fa 'í drī'bí rá. Drī'bí fangará rī dō ĩri ní drīnjá sē, lē ā ōzū 'í drī bōngó sī cí. ⁷ Lē ágó ā ōzū 'í drī bōngó sī cí ku, ā'diātāsīyā Múngú gbi ĩri sūú 'í tīni, ē íngúkí rí Múngú ri āní. 'Bo ūkú ri sē ĩ 'bá ágó ri íngú āní íngúngū. ⁸ Ágó ri gbikí ĩri íngázú ūkú ā rú'bá gá kuyé, 'bo gbikí ūkú ri íngázú ágó rú'bá gá. ⁹ Í'dóngará gá 'dāá, gbikí ágó ri ūkú ē ĩzā koó kuyé, 'bo gbikí ūkú ri ágó ē ĩzā koó. ¹⁰ Lē ūkú ā ōzū 'í drī bōngó sī cí, ĩri lū kínī 'du ágó ni vé tāimbí ngaá rá, mālāyíkā rī pi adri āní āyīkō sī.

¹¹ 'Bá Úpí ri ẹ'yī'bá gí rī pi āsámvú gé, lē ágó pi ūkú be, kōpi ē ẹtīkí ĩ ílébe ílébe. ¹² Ádarú ūkú ĩ ní gbií drīdrī rī, gbikí ĩri ĩfūú ágó rú'bá gá, ūkú rī pi tīkí āgō rī pi ní. 'Bo Múngú gbi ngá rī pi ārēvú céré nī.

¹³ Lē ĩmi ámákí tā 'dīri, ūkú ri dō Múngú ri zi, ōzū dō 'í drī bōngó sī kuyé, ĩri nyo múké? ¹⁴ Ádarú ágó ku dō 'í drī'bí duú āco, sē nyo ĩri ní drīnjá ku? ¹⁵ Ūkú vé drī'bí du dō āco, ĩri sē ĩri adri āní ūnyī be, ĩrivé drī'bí āco 'dīri sēkí ĩri ní drī ōzūzú āní. ¹⁶ Tā 'dīri ĩri létī ĩ ní rizú tā 'ozú āní kánísā Múngú vé rī agá rī, lē 'bá āzi ā 'bā āgátá tā má ní 'yoó 'dīri sī ku.

Tā ĩ ní ūtī 'bá rī pi úmúkí dō ĩ vīnyō mvungará gá rī

¹⁷ Tā má ní lēé ẹzī ĩmi ní 'dīri adri 'yozú kínī ma ri ĩmi íngú 'dīni kuyé, ā'diātāsīyā ĩmi kádō rií ĩmi úmú, ĩmi ri tā ūnjí 'o, ĩmi lēkí tā múké 'oó ku. ¹⁸ ĩmi 'bá kánísā vé 'dī'bée, á yī

kínī, ĩmi kádō rií ĩmi úmú, ĩmi ri ĩmi acoco. Á nī áamá rá, tā urukọ má ní yī 'dī'bée ĩri tā áda. ¹⁹ Á nī rá 'yozú kínī, acongára anigé ĩmi āsámvú gé, Múngú ri ícó tā pīrī rī lū ĩmi ní nī.

²⁰ ĩmi kádō rií ĩmi úmú vūrā ālu gé ínyá nyangára gá, āzini vīnyō mvungára gá, ĩmi 'dukí tā ni ngaá pīrī ku. 'Dīri lū 'yozú kínī ĩmi ri ínyá Úpí vé rī nya 'dīni ku. ²¹ Sā ínyá nyazú rī gé, 'bá ālu ālu ri í'dó ívé ngá nya ó'dúkúle, tē ógúpi ri ku. 'Bá urukọ ri adri ẹbīrī sī, 'bá urukọ ri ĩmērē ĩmērē. ²² ĩmi jó ākó ĩmi ní rizú ngá nyazú, āzini ngá mvuzú? ĩmi ri kánísā Múngú vé rī ide, āzini ĩmi ri drīnjá sē 'bá ngá ākó rī pi ní kuyé? Má 'yo rí ĩmi ní tā íngóni? ĩmi lēkí má íngú ĩmi? Má ícó ĩmi íngú tā 'dīri sī ku.

Ínyá Úpí vé uletere rī vé nyangára (Mātáyo 26:26-29; Mārākō 14:22-25; Lúkā 22:14-20)

²³ Tā má ní ímbá ĩmi ní 'dīri má íbí ísú Úpí Yésú vúgá. ĩnjá ĩ ní ĩri ā ūli 'bezú 'dāri gé, í'dú pánga, ²⁴ ĩri ní ōwō 'dīfō sēzú Múngú ní, ĩri ní pánga rī āndīzú. ĩri ní 'yozú kínī, "'Dīri mávé rú'bá ĩ ní sēé ĩmi ní rī. ĩmi 'okí 'dīni, ĩmi ígákí rí má tā āní." ²⁵ Ínyá rī ā vūdrī gé, ĩri ní kópō rī í'dúzú, ĩri ní 'yozú kínī, "Kópō 'dīri ĩri ūndī ú'dí ĩ ní ruú mávé ārí sī rī, ĩmi mvukí ĩri, ĩmi ígákí rí má tā āní." ²⁶ Sā céré sī, ĩmi kádō rií pánga rī nyaá, āzini ĩmi kádō rií vīnyō kópō agá rī mvuú, ĩmi ri Úpí vé drāngára ā tā ūlū 'bá rī pi ní cīngbá cazú lókí ĩri ní ígōzú rī gé.

²⁷ 'Bo 'bá riipi pánga rī nyaápi, āzini kópō Úpí vé rī mvuúpi létī be pīrī ku rī, 'o 'dīri tā ūnjí Úpí vé rú'bá ā tā sī, āzini ĩrivé ārí ā tā sī. ²⁸ Tā 'dīri sī, lē mí áamá mi ūgbále, mí íbí rí vīnyō rī mvuú ndō. ²⁹ 'Bá pánga rī nyaápi, āzini vīnyō rī mvuúpi ūnjīkányā drīgé, nīipi ámápi 'yozú kínī 'i rú'bá Kúrísítō vé ni kuyé rī, ĩ tā lī drī ni gé rá. ³⁰ Tā 'dīri sī, ĩmi āsámvú gé, sē drā fi 'bá kárákará

pi ã rú'ba gá, kōpi ícákí ũkpō ãkó, urukọ'bée ũdráki rá. ³¹ 'Bo 'bá ámákí dō 'bávé tã ũgbále gí, ícókí tã lịj 'bá drịgẹ ku. ³² Úpí ìrīnā dō 'bá, ìrī 'dīrī 'bá útú adri piri, sē ã lịkí rí tã 'bá drịgẹ sū ì ní lịj 'bá vū drịgẹ rī pi drịgẹ rī tịni ku.

³³ Má ẹdrípịj má ọmvúpịj, ìmi kādō ìmi úmú ínáyá Úpí vé rī ã nyangará gá, ǎzini vinyọ rī ã mvungará gá, lē ìmi tēkí ìmi ọgúpịj ē ícákí céré ũgbále. ³⁴ Ẹbírí fụ dō mi káyí, lē kōdō mī nya ínáyá mívé ǎngá 'dǎá ũgbále, ìmi kādō ìmi úmú, ã lịkí rí tã ìmi drịgẹ ku.

Má kādō caá ìmi vúgá 'dīlé, ma kuru mu ìmi ní tã urukọ'bée ũlū ndō.

12

Ūkpō Índrī Uleterē rī ní sēé 'bá rī pi ní rī

¹ Má ẹdrípịj má ọmvúpịj, á lē fēfē Índrī Uleterē rī ní sēé 'bá rī pi ní rī vé tã ímbá ìmi ní, ìmi nīkí rí tã ni múké. ² Ìmi nīkí rá 'yozú kíní, ìmi ní drī ọtú adrizú págánō rú rī gé, ũ'bákí ìmī mị, sē ìmi kúkí létì ũnjí gé, ìmi rikí ngá ì ní údé múngú rú átá'ba ku rī pi ìnjí. ³ Á lē lūū ìmi ní 'dīni, Índrī Múngú vé rī dō rī ìmī drī ko nī, ìmi 'yo Yēsū rī Úpí, ìmi ícókí Yēsū rī u'daá ku.

⁴ Fēfē Índrī Uleterē rī ní sēé 'bá rī pi ní rī céré ǎndiǎndí, 'bo Índrī ǎlu ǎlu 'dīrī rī ũkpō rī sē nī. ⁵ Ẹzị 'bá ní rii ngá rī pi céré ǎndiǎndí, 'bo 'bá rī ẹzị rī nga Úpí ǎlu 'dīrī ní. ⁶ Ẹzị 'bá ní rii ngá rī pi céré ǎndiǎndí, 'bo Múngú ǎlu 'dīrī, ìrī úmī sē 'bá céré pi ní ẹzị ngazú nī.

⁷ Sēkí Índrī Uleterē rī 'bá ní, 'bá kokí rí 'bá ìzā ǎní 'bá ǎsámvú gé sī. ⁸ Índrī Uleterē rī sē 'bá urukọ ní úmī átángá átázú 'bá ǎzi ní, sē kpá 'bá urukọ ní tã nīngará tã 'i zūpí zūzú ni átázú, Índrī Uleterē ǎlu ǎlu 'dīrī rī 'bá rī pi ní úmī sē nī, ǎzini tã nīngará sē nī. ⁹ Índrī Uleterē ǎlu ǎlu 'dīrī, ìrī sē 'bá rī adri ẹ'yīngará be 'í ẹsị

agá, ìrī ũkpō sē 'bá urukọ'bée ní 'bá drā be rī pi ídrízú, ¹⁰ ìrī ũkpō sē 'bá urukọ ní tã ǎyázú ǎyāyā ni 'ozú, 'bá urukọ ní, ìrī ũkpō sē tã Múngú ní 'daá rī pi ũlūzú, 'bá urukọ ní, ìrī ũkpō sē índrī rī pi ǎmázú, 'bá urukọ ní, ìrī ũkpō sē kōpi átá tì ǎndiǎndí sī, 'bá urukọ ní, ìrī ũkpō sē kōpi tì ǎndiǎndí rī vé ífífí újǎ ǎní. ¹¹ Índrī Uleterē rī ũkpō sē 'bá ǎlu ǎlu ní tã 'dī'bée 'ozú nī, ìrī sē sū 'í ní lēé rī tịni.

Rú'ba rī ịgélé be ǎndiǎndí

¹² Rú'ba rī ǎlu, ìrī ịgélé be kárakará. Ịgélé rī pi ã adrikí dō ǎndiǎndí drǎǎsīyā, kōpi rī ẹzị nga rú'ba ǎlu gé. Rú'ba Kúrísítō vé rī ịgélé be kárakará, kōpi rī ẹzị nga ìrī ã rú'ba gá. ¹³ 'Bá Yǎhúdī rī pi, 'bá adri'ba Yǎhúdī rú ku rī pi, túgẹrī rī pi, 'bá adri'ba túgẹrī rú ku rī pi be céré, sēkí 'bá ní bǎtízīmū adrizú Kúrísítō rú'ba gá Índrī Uleterē rī vé ũkpō sī, 'bá céré rī Índrī Uleterē 'dīrī ǎlē.

¹⁴ 'Bávé rú'ba adri ịgélé be ǎlu kuyé, kōpi ịgélé be kárakará. ¹⁵ Pá 'yo dō, "Má adri drī 'i ku, má adri ịgélé rú'ba vé ni ku," ẹndẹpị pá adri nyo ịgélé rú'ba vé ni ku? ¹⁶ Bì 'yo dō, "Má adri mị 'i ku, má adri ịgélé rú'ba vé ni ku," ẹndẹpị bì adri nyo ịgélé rú'ba vé ni ku? ¹⁷ Rú'ba ã adri dō 'yéná mị 'i, 'bá rī ícó tã yì íngóni? Dōku rú'ba ã adri dō 'yéná bí 'i, 'bá rī ícó ngá ngū íngóni? ¹⁸ 'Bo Múngú 'bá ịgélé ǎndiǎndí 'bá rú'ba gá, sū ìrī ní lēé rī tịni. ¹⁹ Ịgélé rī té dō 'yéná ǎlu, rú'ba rī té adri 'dǎáyo. ²⁰ Ịgélé rī pi kárakará, 'bo kōpi úmúkí ì ícá rú'ba ǎlu.

²¹ Mị ícó 'yoó drī ní, "Ma ícó ẹzị nga mī ǎkó rá" 'dīni ku! ǎzini drī ícó 'yoó pá ní, "Ma ícó ẹzị nga mī ǎkó rá" 'dīni ku! ²² Ịgélé rú'ba vé índrē'ba kú ũkpō ǎkó 'dī'bée, kōpi céré ẹzị be. ²³ Ịgélé rú'ba vé ì ní ndrēé kuú ẹzị ǎkó 'dī'bée, ì sụ kōpi rú'ba gá sụsụ. Ịgélé rú'ba vé ì ní ndrēé bǎdǎrú ku 'dī'bée, 'bá kōpi

ōzū cí, ²⁴ 'bo ĩgélé uruḵo 'bée ícókí kōpi ōzūú cí ku. 'Bo Múngú údé rú 'bá rĩ ālu, ā sē rí ē ĩnjíkí rí ĩgélé uruḵo ĩ ní ndreé kuú ězĩ ākó rĩ pi āní. ²⁵ Múngú 'o tā 'dĩri 'dĩni, ĩgélé rĩ pi ā acokí rí ĩ ku, ōgúpĩ ē ětĩ rí ōgúpĩ ri. ²⁶ ĩgélé ālu 'bā rú 'bá gá rĩ dō ĩzāngā nya, ĩgélé rĩ pi céré ĩzāngā nya ĩndĩ, íngúkí dō ĩgélé ālu rĩ íngúngū, ĩgélé rĩ pi céré nga adri āní āyĩkō sĩ.

²⁷ ĩmi úmúkí ĩmi ícá ālu rú 'bá Kúrísítō vé ni, 'bá ālu ālu ri ĩgélé ĩfũúpi Kúrísítō rú 'bá gá ni. ²⁸ Kānísā agá, drĩdrĩ ni, Múngú ũpē 'bá áyúāyū rĩ pi, ĩrĩ ni, ũpē nēbĩ* rĩ pi, na ni, ũpē 'bá āngū ímbá 'bá rĩ pi, āzini ũpē kpá 'bá tā āyāzú āyāyā ni 'o 'bá rĩ pi, 'bá āngū ídrí 'bá rĩ pi, 'bá ícókí 'bá ĩ ōgúpĩ ē ĩzā ko 'bá rĩ pi, 'bá drĩkoma rú rĩ pi, āzini 'bá átá 'bá tĩ āndiāndí sĩ rĩ pi. ²⁹ 'Bá ícókí céré adrii 'bá áyúāyū ni pi rú ku. 'Bá ícókí céré adrii nēbĩ rú ku. 'Bá ícókí céré adrii 'bá āngū ímbá 'bá ni pi ku. 'Bá ícókí céré tā āyāzú āyāyā ni 'o 'o ku. ³⁰ 'Bá ícókí céré 'bá drā be rĩ pi ídrí ku. 'Bá ícókí céré átá tĩ āndiāndí sĩ ku. 'Bá ícókí céré tĩ rĩ pi vé ífífí újā ku. ³¹ Á lē ĩmi 'bākí ěsĩ fēfē tā be āmbúgú rĩ ĩsúzá ězĩ ngazú 'bá rĩ pi ē ĩzā kozú.

Nóni á lē ĩmi ní lētĩ múké ni lūú.

13

Lēngará

¹ Ma dō ri átá tĩ 'bá rĩ pi ní átázú rĩ sĩ, āzini mālāyíkā rĩ pi ní átázú rĩ sĩ, 'bo ma dō lēngará ākó, átángá má ní rii átá 'dĩri ífífí ākó, ĩri 'u sũ ĩ ní rii ngíríngírí coó rĩ tĩnĩ. ² Fēfē ĩ ní sēé má ní rĩ, ĩri dō rizú tā Múngú ní i 'daá rĩ ũlūzú, āzini á nĩ dō tā Múngú vé ũzūzūzū rĩ pi céré rá, ma dō tā nīngará be āmbúgú, āzini ma dō ě'yīngará be ícózú írá rĩ pi gūzú mužú vūrā āzi gé rá, 'bo ma dō lēngará ākó, ma ězĩ ākó. ³ Á sē dō mávé ngá ārēvú céré 'bá ngá ākó rĩ

pi ní, āzini á sē dō mávé rú 'bá zāá rōbōṅō rú, 'bo ma dō lēngará ākó, má ícókí ngá āzi ĩsú ku.

⁴ Lēngará ri ĩ tā ni 'du ěsĩ mādā sĩ, lēngará ri sē ĩ adri āní ěsĩ be múké. Lēngará sē 'í 'bā ěsĩ 'bá āzi vé ngá drĩgé ku, lēngará sē 'bá rĩ íngú 'i ku, dōku lēngará sē 'bá āzi ícókí 'yoó kínĩ 'í ndē 'bá rĩ pi céré nĩ 'dĩni ku. ⁵ Lēngará ri sē 'bá rĩ adri gbórókó rú ku, lēngará ri sē 'bá rĩ ũsũ 'yéná 'í tā ō'dúkúlegúsĩ ku, lēngará ri sē 'bá rĩ vé ěsĩ ve tā sĩ mbēlēná ku, ĩri sē 'bá rĩ 'bā 'bá āzi vé tā 'í ěsĩ agá ũnjĩ ku. ⁶ Lēngará ri sē 'bá rĩ adri ĩzāngā sĩ tā ũnjĩ sĩ, 'bo ĩri sē 'bá rĩ adri āyĩkō sĩ tā ĩ ní 'o 'o áda rĩ sĩ. ⁷ Lēngará ri sē 'bá rĩ ícókí 'í ōgúpĩ ē ĩzā ko rá lókí be céré, ĩri sē 'bá rĩ ōgúpĩ vé tā ā'yĩ ěsĩ be céré, ĩri sē 'bá rĩ ěsĩ 'bā tā drĩdrĩ rĩ ũtēzú, ĩri sē 'bá rĩ ěsĩ úmbé tā rĩ ā 'ongará gá.

⁸ Lēngará de ku. 'Bo tā Múngú ní i 'daá rĩ pi vé ũlūngará, kōpi ímú de rá, átángá tĩ āndiāndí sĩ rĩ ícókí ímú átá ku, āzini tā nīngará ri ímú de rá. ⁹ 'Bá nĩkí tā rĩ pi ārēvú céré kuyé, āzini tā Múngú ní i 'daá rĩ pi, 'bā ũlūkí céré kuyé. ¹⁰ Ū'dú ũdũ vé rĩ kādō ícá, ngá rĩ pi céré ímú adri múké, 'bo ngá adri 'bée ũnjĩ rĩ pi ímú de 'dĩisĩ rá.

¹¹ Má ní ándúrú adrii mváná rú rĩ gé, á ri átá sũ mváná mādāná ni tĩnĩ, á ri tā ũsũú sũ mváná tĩnĩ, āzini mávé yĩkĩ tā ámázú rĩ sũ mváná vé rĩ tĩnĩ. 'Bo má kā mbaá ícá āmbúgú, á ku tā ānjĩnā vé rĩ pi céré rá. ¹² Sā nōri gé, 'bā ri Múngú vé ĩndrĩlĩkĩ ndre mūdūrā agá, ĩndré uletere ku, úmvúlésĩ 'bā ímú ĩri ndre 'bā mĩ sĩ. 'Bá nĩkí ngá rĩ pi ārēvú céré kuyé, 'bo úmvúlésĩ 'bā ímú nĩ rá, sũ Múngú ní 'bā nĩ rá rĩ tĩnĩ.

¹³ Ngá na 'dĩ 'bée adri mužú nyonyo, ě'yīngará, ěsĩ 'bāngará tā drĩdrĩ rĩ drĩgé, āzini lēngará. 'Bo ngá na 'dĩ 'bée āsámví gé, agaápi rá rĩ, ĩri lēngará.

* **12:28** 12:28 Nēbĩ: Múngú ri ívé tā átá nēbĩ rĩ pi ní, kōpi kúru ĩrivé ú'dúkó rĩ ũlū 'bá rĩ pi ní.

14

Átángá ĩ ní átá tị ĩ ní n̄ĩ kuyé rĩ s̄ĩ rĩ, āzini tā Múngú ní i'daá rĩ vé ũlũngára

¹ Lē ĩmi 'bākí lēngára vé tā āmbúgú, lē ĩmi 'bākí úvá rizú fēfē Índrí Uleteré rĩ vé rĩ ndāzú, agaápi rá rĩ, lē ĩmi 'bākí úvá tā Múngú ní i'daá ĩmi ní rĩ ũlũzú. ² 'Bá riípi átápi tị ĩ ní n̄ĩ kuyé rĩ s̄ĩ rĩ, átángá ĩri ní átá rĩ, Múngú ri n̄ĩ rá, 'bo 'bá rĩ pi ícókí tā ĩri ní átá rĩ n̄ĩ ku, tā ĩri ní ũlũú 'dĩri, Índrí Uleteré rĩ ũlũ tā ĩ ũzũ 'bá ũzũzũ rĩ pi ĩri ní n̄ĩ. ³ 'Bá riípi tā Múngú ní i'daá rĩ ũlũúpi rĩ, ĩri sē 'bá rĩ pi adri ũkpó ũkpó Úpí agá, ĩri kôpi ē éşĩ ímbá, ĩri kôpi ícĩcĩkĩ, āzini ĩri kôpi ē éşĩ ũmĩ. ⁴ 'Bá riípi átápi tị 'bá rĩ pi ní n̄ĩ kuyé rĩ s̄ĩ rĩ, átángá ĩri ní átá rĩ, ĩri 'yēṅá ri ĩri ē ĩzā ko, 'bo 'bá riípi tā Múngú ní i'daá rĩ ũlũúpi rĩ, ĩri 'bá kánisā vé rĩ pi ē ĩzā ko. ⁵ Má ā'yĩ rá 'yozú kínĩ, ĩmi ícókí átá tị ĩ ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ rá, 'bo agaápi rá rĩ, á lē ĩmi ũlũkí tā Múngú ní i'daá ĩmi ní rĩ. 'Bá riípi tā Múngú ní i'daá rĩ ũlũúpi rĩ, ndē 'bá riípi átápi tị ĩ ní n̄ĩ kuyé rĩ s̄ĩ rĩ rá. Ngá múké rĩ, lē 'bá āzi ā újá tā rĩ vé ífífí, ā ko rí 'bá kánisā vé rĩ pi ē ĩzā.

⁶ Má édríp̄i má ómvúp̄i, á mu dō átá ĩmi ní tị ĩmi ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ, ĩri nyo ícókí ĩmi ĩzā ko rá? Má ũlũ dō ĩmi ní tā Múngú ní i'daá má ní urobí agá rĩ, dōku tā n̄ngára Múngú ní sēé má ní rĩ, dōku má ũlũ dō tā Múngú ní i'daá má ní rĩ, dōku má ímbá dō tā Múngú vé rĩ, tā 'dĩ'bée ícókí nyo ĩmi ĩzā koó ku? ⁷ Ngá úngó ngozú s̄ĩ jēlēgú tịni, dōku kũ'dị tịni, kôpivé ú'dúkó dō ālu, 'bá rĩ ícókí úngó rĩ vé ú'dúkó n̄ĩ áamá ngóni? ⁸ Vukí dō jēlēgú rĩ vé ú'dúkó 'uú múké kuyé, āngaráwá rĩ pi ícókí n̄ĩ áamá ngóni 'yozú kínĩ zíkí ĩ muú ẹ'dị gé? ⁹ Tị vé átángará ĩri kpá adri s̄ĩ 'dĩri tịni, ĩmi átákí dō tị 'bá rĩ pi ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ, ā'di ri ícókí tā ĩmi ní átá rĩ vé ífífí n̄ĩ áamá rá n̄ĩ? ĩmi 'dĩri ri átá ku

ŭlĩ agá 'dīgé. ¹⁰ Tị rĩ pi kárákará vū drīgé nōgó, kôpi céré ífífí be. ¹¹ 'Bo á n̄ĩ dō tị 'bá āzi ní átá rĩ vé ífífí ku, 'bá átángá rĩ átápi rĩ, ĩri jākāgú, ĩri m̄i gé 'dālé, ma kpá jākāgú. ¹² ĩmi lēkí dō fēfē Índrí Uleteré rĩ ní rií sēé ẹzĩ ngazú rĩ pi, lē ĩmi ĩpēkí fēfē 'bá kánisā vé rĩ pi ní ícókí mbazú ni.

¹³ 'Bá rĩ dō ri átá tị ĩ ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ, lē ā zị Múngú ri, ā újá rí tā 'í ní átá rĩ vé ífífí ānĩ 'bá rĩ pi ní. ¹⁴ Ā'diātāsīyā ma dō ri Múngú ri zị tị má ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ, índrí má agá rĩ ri tā rĩ zị n̄ĩ, 'bo á n̄ĩ tā má ní zị rĩ vé ífífí kuyé. ¹⁵ Kúru mâ 'o rí ā'di? Índrí má agá rĩ s̄ĩ, ma ícókí Múngú ri zị rá, ma kpá ícókí Múngú ri zị úmĩ s̄ĩ rá. Índrí má agá rĩ s̄ĩ, ma úngó ngo rá, ma kpá úngó ngo úmĩ s̄ĩ rá. ¹⁶ Mi dō ri 'yēṅá Múngú ri íngú índrí mí agá rĩ s̄ĩ tị ĩ ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ, 'bá tị rĩ n̄ĩ 'bá kuyé rĩ pi ícókí "Āmīnā" rĩ ā'yĩ íngóni, ísúzá kôpi n̄ĩkí tị mí ní rizú átázú rĩ kuyé. ¹⁷ Mi kōdō ri ōwō'dífō sē Múngú ní múké, 'bo ko 'bá ụrụkọ'bée ē ĩzā ku.

¹⁸ Á sē ōwō'dífō Múngú ní má ní tị ĩ ní n̄ĩ kuyé rĩ pi átá ĩmi ndēé rĩ s̄ĩ. ¹⁹ 'Bo ma dō kánisā agá, lē kōdō má átá átángá ā fífí tōwú 'bá rĩ pi ní ícókí n̄ĩ rá ni pi kôpi ímbázú ānĩ, ndē má ní átángá ā fífí átázú cazú élífū mụdrí (10,000) tị 'bá āzi ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ rĩ.

²⁰ Má édríp̄i má ómvúp̄i, lē ĩmivé yĩkĩ tā ũsũzú rĩ ā adri s̄ĩ anjĩná rĩ pi vé rĩ tịni ku, lē ĩmivé yĩkĩ tā ũsũzú rĩ ā adri s̄ĩ 'bá ambugu rĩ pi vé rĩ tịni. Lē ĩmi adrikí s̄ĩ anjĩná nyírĩná ũnjĩkānyā ākó rĩ pi tịni. ²¹ Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá,

“Úpí k̄nĩ,

‘Ma átángá rĩ átá jākā ĩ ní kôpivé tị n̄ĩ kuyé rĩ pi tị gé, kôpi átángá rĩ átá 'bá mávé rĩ pi ní tị ĩ ní n̄ĩ kuyé ni s̄ĩ, 'bo 'bá mávé rĩ pi ícókí tā ma ní átá rĩ yĩ ku.’ ”

22 'Bá rĩ átá dō tị ĩ ní nǎi kuyé ni sī, ĩri ũkpō Múngú vé rĩ i'da 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá kuyé rĩ pi ní, i'da 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ní ku. Tã Múngú ní átá nẹbĩ tị gé rĩ, ĩri átá 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ní, átá 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá kuyé rĩ pi ní ku. 23 'Bá kǎnísǎ vé rĩ pi úmúkí dō ĩ cére vūrǎ ǎlu gé, 'bá ǎlu ǎlu í'dó dō rií átá tị 'bá ǎzi ní nǎi kuyé ni sī, 'bá tị rĩ nǎi 'bá ku rĩ pi, ǎzini 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá kuyé ni pi ífíkí dō kọpi ǎsámvú gé, kọpi ícókí 'yoó ĩmí drĩ ǎbá gí 'dini ku? 24 'Bo ĩmi dō cére ri tã Múngú ní i'daá rĩ ũlũ, 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ' 'bá kuyé rĩ pi, 'bá tã Múngú vé rĩ nǎi 'bá kuyé rĩ pi be, ífíkí dō ĩmi ǎsámvú gé, tã ĩmi ní átá 'dĩri ĩri fi kọpi ẹ ẹsị agá, kọpi nǎi ǎmá 'yozú kǎnĩ ĩ 'okí ũnjikǎnyǎ gí, úmvúlésĩ ĩ ímú tã lị ĩ drĩgé rá. 25 Kọpi gō tã ũnjĩ ĩ zũ' 'bá kú ĩ ẹsị agá rĩ pi ũlũ ǎmvé. Kọpi kũmũcĩ ũtĩ vũgá, kọpi Múngú ri ĩnjĩ, kọpi 'yo, "Ádarú Múngú ri ĩmi ǎsámvú gé anigé!"

Ezị Múngú ri zizú rĩ vé ụfingará

26 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, ĩmi kádō ĩmi úmú Múngú ri zingará gá, lẹ 'bá ǎzi ǎ ũlũ úngó, 'bá ǎzi ẹ ímbá 'bá rĩ pi, 'bá ǎzi ǎ ũlũ tã Múngú ní i'daá urobí agá rĩ, 'bá ǎzi ǎ átá tị ĩ ní nǎi kuyé ni sī, 'bá ǎzi ǎ ũlũ tị ĩ ní nǎi kuyé rĩ vé ífífí. Lẹ tã 'dĩ' bée cére ǎ 'dụ 'i ngaánga, ǎ sẹ rí 'bá rĩ pi ǎ adrikí rí ũkpó ũkpó kǎnísǎ agá. 27 'Bá lẹ' 'bá átá' 'bá tị 'bá ǎzi ní nǎi kuyé ni sī rĩ pi, lẹ kọpi ǎ adrikí 'bá ĩrĩ dōku 'bá na, kọpi ǎ adrikí tré ku, lẹ kọpi ǎ átákí ǎlu ǎlu, 'bá ǎzi ǎ tẹ rí tã kọpi ní átá rĩ újá. 28 'Bá ǎzi dō tị rĩ újapi ni 'dǎáyo, lẹ mĩ újí kírí kǎnísǎ agá 'dǎá, mí átá mǎngá tã rĩ mĩ ngúlúpí ní ǎzini Múngú ní.

29 Lẹ nẹbĩ ĩrĩ dōku na ǎ rikí tị rĩ ũlũú nĩ, 'bá ụrukọ ǎ tẹkí rí tã kọpi ní ũlũú rĩ vé ǎsámvú ǎmá. 30 'Bo Múngú i'da dō ívé ụ'dúkọ 'bá ǎzi úrípí vũgá rĩ ní, 'bá átápí drĩdrĩ rĩ ǎ újí kírí. 31 ĩmi cére nga ụ'dúkọ ímúpi Múngú vúgálésĩ rĩ ũlũ, 'bo ĩmi ũlũkí mụzú ǎlu ǎlu, ǎ sẹ rí 'bá rĩ pi ǎ nǎkí rí

tã rĩ, kọpi ǎ adrikí rí ũkpó ũkpó ívé ẹ'yĩngará agá. 32 Nẹbĩ ri' 'bá ụ'dúkọ Múngú vé rĩ ũlũ' 'bá rĩ pi, lẹ kọpi ǎ rókí átángá rĩ rōrō. 33 Múngú ri ívé tã ụfítĩ, ĩri Múngú tǎkírí vé ni.

'Bá Múngú vé rĩ pi úmúkí dō ĩ kǎnísǎ agá, 34 lẹ ũkú rĩ pi ǎ újíkí kírí kǎnísǎ agá 'dǎá. Lẹ kọpi ǎ átákí átángá ku, 'bo lẹ kọpi ǎ 'dúkí tã rĩ ngaá sũ tǎimbị Mósẹ vé rĩ ní 'yoó rĩ tịni. 35 ũkú rĩ pi lẹkí dō tã ǎzi nǎi, lẹ kọpi ǎ zíkí tã rĩ ívé ǎgō rĩ pi tị gé 'bẹtĩ 'dǎá, ǎ'diātāsīyǎ ĩri drĩnjá rú ũkú ní átázú kǎnísǎ agá.

36 ĩmi í'dókí ụ'dúkọ Múngú vé rĩ nĩ kuyé, ǎzini ụ'dúkọ rĩ ca 'yéná ĩmi vúgá ọ'dúkụlẹ kuyé. 37 'Bá rĩ ụsụ dō kǎnĩ 'i nẹbĩ, dōku kǎnĩ dō Índrí Uleteré rĩ ǎsú 'i gí, lẹ ǎ ǎ'yĩ 'yozú kǎnĩ tã má ní sĩ ĩmi ní 'dĩri, Úpí ẹzi má ní tã ni nĩ. 38 'Bá rĩ ǎ'yĩ dō tã 'dĩri ku, ícókí ĩri ǎ'yĩ ku.

39 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, lẹ ĩmi 'bǎkí úvá ụ'dúkọ Múngú vé rĩ ũlũzú, ǎzini lẹ ĩmi ugakí 'bá átá' 'bá tị ĩ ní nǎi kuyé rĩ sī rĩ pi ku. 40 'Bo lẹ ĩmi 'okí tã rĩ pi ǎrěvú cére mụzú múké, ǎzini lẹ ĩmi ụfíkí tã rĩ pi ụfítĩ.

15

Kúrísítō vé íngángará drǎngará gálésĩla rĩ

1 Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, á lẹ ĩmi ígákí ụ'dúkọ ọtú má ní ũlũú ĩmi ní, ĩmi ní ẹ'yĩ, ĩmi ní pá tuzú títĩ ĩmivé ẹ'yĩngará agá 'dǎri. 2 ĩmi 'dúkí dō ụ'dúkọ múké má ní ũlũú ĩmi ní 'dĩri 'bǎá ĩmí ẹsị agá rá, ĩmi pangará ịsú rá, ĩmi 'dúkí dō 'bǎá ĩmí ẹsị agá kuyé, ẹ'yĩngará ĩmivé rĩ adri ẹzị ǎkó.

3 Ụ'dúkọ múké tã be agaápi rá ĩ ní ũlũú má ní rĩ, má ũlũ ĩmi ní rá. Ụ'dúkọ múké tã be agaápi rá rĩ kǎnĩ, Kúrísítō drǎ 'bávẹ ũnjikǎnyǎ ǎ tã sī, sũ Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tịni, 4 sǎkí ĩri 'bú agá, ụ'dụ na ni gé, íngá gōó ídri rú drǎngará gálésĩla rá, sũ ĩ ní sĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ tịni. 5 Índré Pétěró ẹndrẹtị gé, ǎzini índré ĩrivé 'bá mụdrị drĩ ni ĩrĩ rĩ pi

endretì gé. ⁶ 'Dìri ã vùdrĩ gé, gō ìndré 'bá ìri ã pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi endretì gé, 'bá rĩ pi vé kâlãfe aga mūdūrũlũ tōwú rĩ rá. 'Bá 'dĩ' 'bée ãsámvú gé, 'bá kárakarã ni pi drĩ ìdri rú, 'bo urukọ 'bée ùdrãkĩ gĩ. ⁷ Ìri ní kpá gōzú ìndrészú Yōkóbũ endretì gé.* Kúru ìri ní gōzú ìndrészú 'bá áyúáyũ rĩ pi endretì gé céré. ⁸ Ùdũ ni gé, ìri ní kpá gōzú ìndrészú má endretì gé,† má adri sũ mváná ì ní tĩ, mbãã ni ícópì kuyé rĩ tĩni.

⁹ Mávè tã ìndré kuú mādãñáñá 'bá áyúáyũ rĩ pi ãsámvú gé, ícókĩ ma zĩ 'bá áyúáyũ ni ku, ã'diãtãsiyã á sē ìzãngã 'bá Múngú vé rĩ pi ní ambamba. ¹⁰ 'Bo Múngú vé èsĩ múké rĩ sĩ, sē má ní ícázú 'bá áyúáyũ ni rú nóni ãní, ìrivé èsĩ múké ìri ní 'bãã má ní rĩ drã kána kuyé. Á nga èzĩ ùkpõ sĩ, aga 'bá áyúáyũ urukọ 'bée vé rĩ rá, 'bo á nga èzĩ rĩ mã ngúlúpì sĩ nĩ kuyé, èsĩ múké Múngú vé rĩ sē mã èzĩ rĩ ngaã nĩ. ¹¹ Má ùlũ dō ù'dúkọ Múngú vé rĩ nĩ, dōku kōpi ùlũkĩ dō nĩ, 'bã céré ri ù'dúkọ Múngú vé ãlu ãlu 'dĩri ùlũ, ìmi ní è'yĩ gĩ 'dĩ.

'Bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi vé ìngángará gōo ìdri rú drãngará gálésĩla rĩ

¹² 'Bá ùlũkĩ dō kìnĩ Kúrísítō ìngá gōo ìdri rú drãngará gálésĩla rá píri, ìmi urukọ ri 'yo 'bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi ícókĩ ìngá gōo ìdri rú ku ãsĩ? ¹³ 'Bá ãzi ícò dō ìngá drãngará gálésĩ ku, ícókĩ té Kúrísítō ri ìngaã gōo ìdri rú drãngará gálésĩla ku. ¹⁴ 'Bo è ìngakĩ té dō Kúrísítō ri gōo ìdri rú drãngará gálésĩla kuyé, tĩ 'bá ní ùlũú 'dĩri èzĩ ãkó, ãzini ìmivé è'yĩngará 'dĩri èzĩ ãkó. ¹⁵ 'Bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi ìngakĩ dō kōpi gōo ìdri rú drãngará gálésĩ ku, tã 'bá ní 'yoó Múngú ìngá Kúrísítō ri gōo ìdri rú drãngará gálésĩla gĩ 'dĩri, ìri té adri ùnjõ. Múngú è ìngá té

dō ìri kuyé, ìngakĩ té 'bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi ku. ¹⁶ 'Bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi ìngakĩ dō kōpi gōo ìdri rú ku, ìri lũ kìnĩ ìngakĩ Kúrísítō ri gōo ìdri rú kuyé. ¹⁷ ìngakĩ dō Kúrísítō ri gōo ìdri rú drãngará gálésĩ kuyé, ìmivé è'yĩngará 'dĩri èzĩ ãkó, ìmi drĩ ìmivé ùnjĩkãnyã agá ùgōgō. ¹⁸ Ìri té lũ kìnĩ 'bá ùdrã' 'bá Kúrísítō agá rĩ pi mù ãcí gé. ¹⁹ 'Bá 'bãkĩ dō èsĩ Kúrísítō drĩgè 'yèñá 'bá ní ãyĩkō ìsúzú ãní vũ drĩgè nōgó, ìzãngã 'bávè rĩ aga rá, ìri 'bá vũ drĩgè nōgó rĩ pi vé rĩ ndè.

²⁰ 'Bo ádarú Múngú ìngá Kúrísítō ri gōo ìdri rú drãngará gálésĩla rá, adri sũ úri ìfũúpi drĩdrĩ rĩ tĩni, 'dĩri lũ 'bá ní uletere 'yozú kìnĩ, ìri ìmú 'bá ùdrã' 'bá gĩ rĩ pi ìngá gōo ìdri rú rá. ²¹ 'Bá ãlu ìjĩ drã vũ drĩgè nōgó nĩ, 'bá ãlu zĩ 'bá ní létì ùmvúlésĩ 'bã ìngazú gōzú ìdri rú drãngará gálésĩ rĩ nĩ. ²² Ædãmã† ìjĩ drã 'bá drĩgè, 'bã céré ùdrãdrã, kúru Kúrísítō ã tã sĩ, ì ìmú 'bã ìngá gōo ìdri rú drãngará gálésĩla rá. ²³ 'Bo 'bã ri ìngángará rĩ vé sã tē, Kúrísítō ìngá gōo ìdri rú drãngará gálésĩ drĩdrĩ gĩ, ùmvúlésĩ kãdō ìgōo, ì ìmú ìrivé 'bá rĩ pi ìngá gōo ìdri rú. ²⁴ Kúru Kúrísítō kãdō ìmú ùkpõ ìndrĩ ùnjĩ rĩ pi vé rĩ ndèé céré, vùdrĩ ni gé, ù'dú ùdũ vé rĩ kúru ícã, ìri kúru mãlũngã rĩ èzĩ gō Ètèpì Múngú drĩgè. ²⁵ Kúrísítō ri mãlũngã rĩ rù cĩngbã cazú ìri ní pá 'bãzú ìvé arì' 'bã rĩ pi drĩgè céré. ²⁶ Ærì' 'bã ùdũ ì ní ìmú 'dij drãã rĩ, ìri drã 'i. ²⁷ Æ'diãtãsiyã sĩkĩ búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, "Múngú sē ìri ní ùkpõ adrizú ãmbúgú ngá rĩ pi drĩgè céré." Tã 'dĩri lũ uletere 'yozú kìnĩ, Múngú adri Kúrísítō ã pálé gá ku, ã'diãtãsiyã Múngú 'bã ngá rĩ pi ãrèvú céré Kúrísítō ã pálé gá nĩ. ²⁸ Ngá rĩ pi ãrèvú céré 'bãkĩ dō Mvã Múngú vé rĩ ã pálé gá gĩ, Mvã

* **15:7** 15:7 Yōkóbũ: Yōkóbũ cápità 'dĩri agá rĩ ìri Yèsũ vé èdrípì, ìri 'bá Yèsũ ri è'yĩ' 'bá gĩ Yèrúsálémã gá rĩ pi vé drĩkoma. † **15:8** 15:8 Ìri ní kpá gōzú ìndrészú má endretì gé: Yèsũ 'i' da 'i Páulũ endretì gé ìsũ ãkūdè ìri ri 'bá Yèsũ ã pámvú ùbĩ' 'bá rĩ pi òcũ. † **15:22** 15:22 Ædãmã: Ædãmã ri 'bá Múngú ní 'dó gbiì drĩdrĩ rĩ. Ìri ètèpì 'bá vũ drĩgè rĩ pi vé ni céré. Ìrivé ùkũ Èvã ri èndrèpì 'bá vũ drĩgè rĩ pi vé ni céré. † **15:27** 15:27 Sãwúmã 8:6

rĩ gō 'i 'bã Múngú ngá rĩ pi ãrēvú 'bãapi céré 'î ã pálé gá rĩ ã pálé gá. Kúru ũkpō Múngú vé rĩ gō adri ngá rĩ pi drĩgé vūrã gá sī céré.

²⁹ Ingakí dō 'bá ũdrã'bée gí rĩ pi gōo ídri rú drãngará gálésĩ ku pírĩ, ngá ĩ ní rizú bãtízĩmũ sēzú 'bá rĩ pi ní 'bá ũdrã'bée gí rĩ pi pazú rĩ ã'di? 'Bá ũdrã'bá gí rĩ pi íngakí dō gōo ídri rú drãngará gálésĩ ku pírĩ, ngá ĩ ní rizú bãtízĩmũ sēzú 'bá rĩ pi ní kōpi ã tã sī rĩ ã'di? ³⁰ Ngá 'bá ní rizú 'bã sēzú ĩzãngã nyazú sã céré sī rĩ ã'di? ³¹ Má édrĩpĩĩ má ómvúpĩĩ, ádarú ũ'dú céré ma ri ĩzãngã nya drãdrã ě tĩ ĩsú. Má ã'yĩ drãngará rá, ã'diãtãsiyã ma ãyĩkō sī tã Kúrísítō Yēsũ 'bávé Úpĩ ní 'oó ĩmi ní rĩ sī. ³² Á 'dĩ dō ě'dĩ 'bá Ēfésō gá sũ'bá ngá ãtra tĩnĩ 'dĩ'bée be yĩkĩ 'bá áda vé ni sī, tã múké má ní ĩsú 'a ni gé 'dĩgé rĩ ã'di? Dō ingakí 'bá ũdrã'bée gí rĩ pi gōo ídri rú drãngará gálésĩ ku, "Lē 'bã nyakí ínய, ãzini 'bã mvúkĩ ngá,

ã'diãtãsiyã drũ sī 'bã ũdrãdrã."

³³ Lē 'bá ãzi ã ũ'bã ĩmĩ mĩ ku. "Ũndĩ rúngará 'bá ũnjĩ be rĩ, ĩri adringará múké rĩ izaza." ³⁴ Lē ĩmi újakĩ ĩmivé yĩkĩ tã múké 'ozú, ĩmi kukĩ ũnjĩkãnyã 'ongará ãní, ã'diãtãsiyã ĩmi ãsãmvú gé, 'bá ũrukō nĩkĩ Múngú ri kuyé. Á 'yo tã 'dĩri 'dĩni, ã sē rĩ ĩmi ní drĩnjã.

'Bá íngapi gōo ídri rú rĩ vé rũ'bá

³⁵ 'Bá ãzi ri ícō zĩ kĩnĩ, "Ī ímũ 'bá ũdrã'bá gí rĩ pi íngá gō ídri rú íngóni? Kōpi ã rũ'bá ri ímũ adri íngóni?" ³⁶ 'Bá tã zĩpĩ 'dĩni rĩ azakaza rú! Úri 'bá rĩ ní saá nyōókũ agá rĩ, ĩri ũma ũgbále, ĩri íbĩ ĩfũ ndō. ³⁷ Mĩ dō ngá sa, 'í sa ngá duúpi ĩnógósĩ gí ní ku, mĩ úri ni sa. Sã ãzi ni sī, mĩ úri ũndú vé ni sa, dōku mĩ ngá ãzi vé ni sa. ³⁸ 'Bo Múngú ri úri rĩ pi sē dũ índré rũ'bá be sũ 'í ěsĩ ní lēé rĩ tĩnĩ, ĩri sē úri ãlu ãlu ri índré

rũ'bá be ívé ōsũkã vú sī. ³⁹ Ngá ídri be rĩ pi vé rũ'bá índrékĩ céré trũ ku, 'bá áda vé rũ'bá túngú, ãnyãpá rĩ pi vé rũ'bá túngú, ãrĩnjã rĩ pi vé rũ'bá túngú, ĩ'bĩ rĩ pi vé rũ'bá túngú.

⁴⁰ Ngá 'bũ gé 'dãlé rĩ pi rũ'bá be, ãzini ngá vũ drĩgé nōgō rĩ pi rũ'bá be, 'bo rũ'bá 'bũ gé 'dãlé rĩ pi vé đĩngará túngú, rũ'bá vũ drĩgé nōgō rĩ pi vé đĩngará túngú. ⁴¹ Ūtũ vé đĩngará túngú, mbãá vé đĩngará túngú, lĩnyã vé đĩngará túngú, lĩnyã rĩ pi vé đĩngará céré ãndiãndĩ.

⁴² Íngángará drãngará gálésĩla rĩ, ĩri kpá adri sũ 'dĩri tĩnĩ. Rũ'bá ĩ ní sũ 'bũ agá rĩ, ĩri ũmanma, kádō ingáá gōo ídri rú, gō drãá ku, ãzini gō ũmaá ku. ⁴³ Ī rũ'bá drãapi gí rĩ sĩ 'bũ agá, ĩnjĩkĩ ĩri ku, kádō ĩri ingáá gōo ídri rú, ĩ gō ĩri ĩnjĩnjĩ, ĩ ĩri sĩ ku ũkpō ãkō, kádō ĩri ingáá gōo ídri rú, ĩri gō adri ũkpō be. ⁴⁴ Ī rũ'bá vũ drĩgé nōgō rĩ sĩ, ĩ ĩri inga gō rũ'bá 'bũ gé 'dãlé rĩ rú. Rũ'bá vũ drĩgé nōgō rĩ, ĩri gō 'i újá rũ'bá 'bũ gé 'dãlé rĩ rú.

⁴⁵ Sĩkĩ Búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ, "Bá Múngú ní ídō gbĩ drĩdrĩ rĩ Ādãmã 'i, Ādãmã gō ícã ídri rú," 'bo Ādãmã adriipi vúlé rú rĩ, ĩri Kúrísítō 'i, Índrí ĩrivé rĩ ri ídri sē nĩ. ⁴⁶ Rũ'bá 'bũ gé 'dãlé rĩ ímũ drĩdrĩ kuyé, rũ'bá vũ drĩgé nōgō rĩ gbikĩ drĩdrĩ, vũdrĩ ni gé, rũ'bá 'bũ gé 'dãlé rĩ ní ímũzú. ⁴⁷ Ágō ĩ ní gbĩ drĩdrĩ rĩ Ādãmã 'i, ĩtĩkĩ ĩri nyōókũ gé, ágō vúlé rĩ Kúrísítō 'i, íbĩ ímũ 'bũ gélésĩla. ⁴⁸ 'Bá vũ drĩgé nōgō rĩ pi ãrēvú céré, kōpi ã rũ'bá sũ Ādãmã vé rĩ tĩnĩ, 'bá 'bũ gé 'dãlé rĩ pi vé rũ'bá ri ímũ adri sũ Kúrísítō vé rĩ tĩnĩ. ⁴⁹ 'Bá adrikĩ sũ Ādãmã ĩ ní gbĩ nyōókũ sī rĩ tĩnĩ, 'bo 'bã ímũ adri sũ Kúrísítō ímũpi 'bũ gélésĩla rĩ tĩnĩ.

⁵⁰ Má édrĩpĩĩ má ómvúpĩĩ, á lē 'yoó ĩmi ní 'dĩni, 'bávé rũ'bá ĩri ãrĩ be, ĩri ngá ũmaápi ũmanma ni, ícō fĩĩ

mālūngā Múngú vé adriipi nyonyo rī agá ku.Š ⁵¹ Īmi yíkí drī ma ká, á lē tā ī ní ūzūzūzū rī pi ūlūú ĩmi ní. 'Bá ícókí ūdrāá céré ku,* 'bo ī ímú 'bā rú' 'bá újá rá. ⁵² Tā 'dīri ímú 'i nga mbēlēná, sū mī ní gaá rī tīnī, úmvúlésī kádō ímú jēlēgú vuú ú'dú ūdū vé rī gé, 'bá ūdrā'bée gí rī pi ímú íngá gō ídri rú, 'bā kōpi be céré, 'bā rú' 'bá ri gō 'i újá túngú, 'bā gōkí rí drāá dīi ku. ⁵³ 'Bávé rú' 'bá drāápi ŋmaápi ŋmaŋma rī pi gō ī újá rá, kōpi gōkí drāá ku, dōku kōpi gōkí ŋmaá ku. ⁵⁴ 'Bávé rú' 'bá drāápi drādrā nō'bée újákí dō ī ícá rú' 'bá drāápi ku ni gí, tā ī ní sīi Búkū Múngú vé rī agá rī kúru 'i nga fū tī ni gé. "Ndēkí drā vé ūkpō gí."

⁵⁵ "Drā, mívé ūkpō 'bā ndēzú rī íngāá?"

Drā, mívé ūkpō rizú 'bā ú'dízú rī íngāá?"

⁵⁶ Ūnjikānyā ri ūkpō be, ĩri sē drā ri 'bā ú'dí āní, tāimbī ri sē ūnjikānyā ri ūkpō ísú nī. ⁵⁷ 'Bá sēkí ōwō'difō Múngú ní, ĩri ní Úpí Yēsū Kúrísitō ri ĩpēé ímú 'bá ní ūkpō sēé, 'bá ní ūnjikānyā vé ūkpō ndēé rī sī.

⁵⁸ Má édrípīi má ómvúpīi, lē ĩmi tukí pá tītī. Lē tā āzi ā jī ĩmi fūú āmvé ku. Ú'dú céré lē ĩmi ngakí ězī Úpí ní ěsī be céré. Lē ĩmi nīkí 'yozú kínī ězī ĩmi ní ngaá Úpí ní rī drā kána ku.

16

Mūfēngā songará 'bá Múngú vé ngá ākó rī pi ní rī

¹ Īmi kádō mūfēngā soó Múngú vé 'bá ngá ākó rī pi ní, á lē ĩmi 'okí tā rī sū má ní ězī 'bá kánísā Gālātīyā

vé rī agá rī pi ní rī tīnī. ² Yīngā ālu ālu, 'bá ālu ālu ē 'ídú mūfēngā 'i ní ísú rī ā uruko, ā 'bā kú jēlé gá, ā mba tā ni cīngbá sá má ní cazú rī gé, má kādō caá, 'bá āzi ā gō rī ngá soó ku. ³ Kúru lē ĩmi ūpēkí 'bá ĩmi ní ndréé múké ni pi, á ca dō ĩmi vúgá 'dīlé gí, ma kúru kōpi pē mužú Yērúsálémā gá 'dāá, kōpi ā jīkí rī mūfēngā ĩmi ní sēé rī mužú, ma kōkōbī sī sē kōpi drīgē lūzú kínī ĩmi ā'yíkí kōpi mūfēngā rī jīi mužú nī. ⁴ Īmi ūsūkí dō kínī mā mū ĩndī, 'bá ícókí mū kōpi be trū rá.

Páulū ūtī ívé ěcī ā tā

⁵ Á mū dō ěcī āngū Mākēdōnīyā vé rī agásī gí, ma ĩgō ímú ĩmi ndre rá, ā'diātāsīyā má útú, á lē mužú ěcī āngū Mākēdōnīyā vé rī agásī. ⁶ Ma adri ĩmi be sá be mādā, dōku ma adri ĩmi be lókí kílongóro vé rī* gé, ĩmi kokí rí má ĩzā ěcī má ní lēé mužú rī gé. ⁷ Á lē ku má ní mužú ĩmi ndrezú sáná be mādā koro agazú agaga. Á 'bā ěsī, úmvúlésī ma ĩgō ímú ĩmi vúgá 'dīlé rá, ma ímú adri sá be āco, Úpí lē dō rá. ⁸ Á lē adrii Ēfēsō gá nōgó cīngbá cazú Ú'dú Pēnītíkósītā vé rī gé,† ⁹ ā'diātāsīyā ĩri drīlé múké má ní ězī ngazú nōgó, 'bo 'bá kárakarā lēkí ězī má ní ngaá rī ku.

¹⁰ Tīmōtéyō ca dō ĩmi vúgá 'dīlé gí, lē ĩmi ē 'yíkí ĩri múké. ĩri ri ězī Úpí vé rī nga sū má ní ngaá rī tīnī. ¹¹ Lē 'bá āzi ā gā ĩri ku. Lē ĩmi ĩpēkí ĩri ĩgōó má vúgá nōlé tākíri sī. Á lē ē ímú má vúgá nōlé 'bá Yēsū ri ě'yī' 'bá gí rī pi ā uruko'bée be.

¹² Má ū'bī ūkpō sī, á 'yo 'bá édrípī Āpólō ní, lē kōpi ā mukí ĩmi

* **15:51** 15:51 'Bá ícókí ūdrāá céré ku: Yēsū kádō úmvúlésī ímvi ĩgōó vū drīgē nōó, 'bá drī adri' 'bá ídri rú rī pi ícókí ūdrāá céré ku. **15:54** 15:54 Īsáyā 25:8 **15:55** 15:55 Ōsáyā 13:14 * **16:6** 16:6 Lókí kílongóro vé rī: Āngū Īsērélē vé rī gé 'dāá, lókí kílongóro vé rī gé, ěcī tungará ūkpō ūkpō, ā'diātāsīyā yīgō ri 'dī ambamba, sē āngū rī igbe igbe. † **16:8** 16:8 Ú'dú Pēnītíkósītā vé rī: Ú'dú Múngú ní Ēlízú Jó rī pi tī gē sī rī ká mužú caá ú'dú pūkú tōwú, vūdrī ni gé, Ú'dú Pēnītíkósītā vé rī ní ícázú. Ú'dú 'dāri gé, Yāhūdī rī pi ri ānyāngā ī ní ĩkūnāá ívé ómvú agá rī pi ĩjī Yērúsálémā gá sē Múngú ní, āzini kōpi ri ú'dú Múngú ní tāimbī sēzú Mósē ní Írá Sínáyī vé rī drīgē 'dāri vé tā ígá. Kūrīsītīyānī rī pi ri ú'dú ī ní ĩndrī Uleterē rī ĩpēzú 'bá Yēsū ri ě'yī' 'bá gí rī pi ásúzu Ú'dú Pēnītíkósītā vé rī gé 'dāri vé tā ígá. 'Í lā Kālāfe 28:26-31; Ēzī 2:1-4.

ndree 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi ã
 ụrukọ'bée be. Ẹsị ni ã'yĩ drĩ muụ sà
 nōri sị kuyé, 'bo ìri úmvúlésĩ mu ìmi
 ndre rá.

Páũlũ vé átángá ã ùdũ

¹³ Lē ìmi adrikí mị be kọwụ, ìmi
 tukí pá títì ìmivé ẹ'yĩngára agá,
 ìmi adrikí ẓrĩ ãkó, ìmi adrikí ùkpó
 ùkpó. ¹⁴ Tã ãrěvú céré, lē ìmi 'okí
 lēngára sị.

¹⁵ Ìmi nĩkí rá Sětēfānāsĩ pi ívé 'bá
 'bětì ãsámvú gé rĩ pi be, kọpi í'dókí
 ẹsị újá drĩdrĩ ãngũ Ākáyā vé rĩ agá
 'dālē nĩ, kọpi ngakí ẹzì 'bá Múngú
 vé rĩ pi ní ẹsị be céré. Má ẹdrípì
 má ómvúpì, á lē lúú ìmi ní 'dínì,
¹⁶ lē ìmi ìnjĩkí 'bá drĩkoma rú sù
 Sětēfānāsĩ pi tìni rĩ pi ìnjìnjì, ãzini
 lē ìmi ìnjĩkí 'bá ụrukọ ẹzì nga'bée
 ùkpó sị ìmi be trù rĩ pi ìnjìnjì. ¹⁷ Ma
 ãyĩkō sị Sětēfānāsĩ vé ícángará sị,
 Pōrūtūnátō vé ícángará sị, ãzini
 Ākáyĩkō vé ícángará sị, ã'diātāsīyā
 kọpi kokí má ìzā sù ìmi ní koó rĩ tìni.
¹⁸ Kọpi sėkí má ẹsị ịsụ ãyĩkō rá, sù
 kọpi ní sėé ìmì ẹsị ní ãyĩkō ịsụ rĩ
 tìni. 'Bá 'dínì 'dĩ'bée, lē ìmi ìnjĩkí
 kọpi ìnjìnjì.

¹⁹ 'Bá kánisā vé ãngũ Ẹzīyā vé rĩ
 agá rĩ pi sėkí ìmi ní mōdó. Ākúwílā
 pi Pīrīsílā be, 'bá ì úmú'bá Múngú ri
 zì'bá kọpivé 'bětì ãsámvú gé rĩ pi be,
 sėkí ìmi ní mōdó Úpí Yēsũ ã rú sị.
²⁰ Má ẹdrípì má ómvúpì adri'bée
 nōgó rĩ pi, sėkí céré ìmi ní mōdó. Lē
 'bá ãlu ãlu ã u'de ógúpì ri ẹzì bēdrĩ
 sị.

²¹ Ma Páũlũ 'i, á sị mōdó 'dĩri sėé
 ìmi ní má drì sị.

²² 'Bá rĩ lē dō Úpí ri ku, ì ìri tri rá.
 Úpí, mí ímú mbělē!

²³ Ẹsị múké Úpí Yēsũ vé rĩ ã adri
 ìmi be.

²⁴ Ìmi Kúrísítō Yēsũ ri ẹ'yĩ'bá gí
 'dĩ'bée, á lē ìmi céré lēlē.

**Kòkòbì ìrì ní Páulū ní sī
sēé 'bá
Kōrínítō
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Páulū sī kòkòbì 'dīri kūrú Ēfēsō vé rī agá, lókí ìrì ní rizú mužú Kōrínítō gá rī gé. Sī kòkòbì rī sēé mužú drīdrī 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí Kōrínítō gá rī pi ní. Kōrínítō ri kūrú āmbúgú āngū Gíríkí vé rī agá. Páulū í'dó kánísā 'dālé, mu kòpi ndreé, āzini sī kòkòbì sēé kòpi ẹ ẹsì ímbázú āní, 'bo tā ūnjí rī pi áwíkí kuú kòpi āsámvú gé ũgōgō. Kúru sī kòkòbì rī sēé kīnī, ā útúkí tā rī céré ícá múké ākūdē 'í ca drī 'dāá kuyé.

Índré sū 'bá ọrụkọ tókí Páulū ri kīnī Páulū áyú mǔfēngā kánísā vé rī létì múké ni sī kuyé, kòpi kīnī Páulū adri 'bá áyúāyū tā 'oópi pìrì ni kuyé. Kòkòbì 'dīri agá, íngú 'i tā kárakarà sī ẹzì í ní ụ'dúkọ múké Yēsū vé Múngú ní 'i zìí ímú ũlūú rī vé tā sī. Páulū ímbá 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní létì múké kòpi ní ícózú 'bá Múngú vé rī pi ẹ ízā kozú rī, āzini ímbá kpá kòpi ní létì í ní ẹzì kánísā vé rī ngazú vūrā ọrụkọ' bée agásì rī (cápítā 9-10).

1 Ma Páulū 'i, Múngú ní ìpēé adrií Kúrísítō Yēsū vé 'bá áyúāyū ni rú rī, 'bá sīkí kòkòbì 'dīri Tīmótéyō Yēsū ri ẹ'yīpi gí rī be.

'Bá sīkí sēé 'bá Múngú vé adri' 'bá kánísā kūrú Kōrínítō vé rī agá rī pi ní, āzini 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí āngū Ākáyā vé rī agá rī pi ní céré.

2 Ẹsì múké, āzini tākíri 'bá Ẹtẹpì Múngú vé rī, āzini Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri ìmi be.

Múngú ri 'bá rī pi ẹ ẹsì ũmī nī

3 Lē 'bá íngúkí Múngú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō Ẹtẹpì ri, ìri ri 'bávé ìzāngā 'bā nī, āzini ìri ri 'bá ẹsì ũmī

nī. 4 Tā ũkpó ũkpó kādō ríí 'bá ísú, Múngú ri 'bá ẹsì ũmī nī. Ìri sē tā ũkpó ũkpó ísú dō 'bá rī pi, 'bá ũmíkí rí kòpi ẹ ẹsì, sū Múngú ní 'bá ẹsì ũmī rī tìní. 5 'Bá nyakí dō ìzāngā Kúrísítō ā rú sī, ìzāngā 'bá ní nyaá rī agá, Kúrísítō ri 'bá ẹsì ũmī aga rá. 6 Ìzāngā 'bá ní ríi nyaá ẹzì Múngú vé rī agá nōri, ìri sē 'bá ícọ ìmí ẹsì ũmī, ìmi pangará ísú āní rá. Ìzāngā 'bá ní ríi nyaá rī pi sī, Múngú ũmī dō 'bá ẹsì rá, ìri kpá ìmí ẹsì ũmī rá, sū ìri ní 'bá ẹsì ũmī rī tìní. Ìmi ímú ẹsì úmbé ìzāngā rī ā nyangará gá, sū 'bá ní nyaá rī tìní. 7 'Bá 'bākí ẹsì céré ìmi drīgé, ā 'diātāsīyā ìzāngā ìmi ní nyaá rī sū nyo 'bá ní nyaá rī tìní, 'bá nīkí áamá rá, Múngú ri ícọ ìmí ẹsì ũmī rá, sū ìri ní 'bá ẹsì ũmī rī tìní.

8 Ìmi 'bá ọgǔpìí Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí 'dī' bée, 'bá lēkí ìmi nīkí tā ũkpó ũkpó 'bá ní ìzāngā nyazú āngū āmbúgú Ẹzīyā vé rī agá rī. Ìzāngā 'bá ní nyaá 'dāri ndē 'bá ũkpō rá, 'bá nyakí ìzāngā ūnjí ūnjí, 'bá ũsūkí déna 'bá ũdrā rá. 9 Ádarú 'bá ũsūkí déna 'bávé sá drāngará vé rī ícọ gí. 'Bo 'bá 'okí tā rī 'bávé ũkpō sī 'yozú kīnī, 'bá ícókí gí 'dīni kuyé, 'bá 'bākí ẹsì Múngú āvū ídrípi ìndī rī drīgé.

10 Múngú pa 'bá drā sílé gá sī rá, ìri ícọ 'bá pa mužú dīí dīí. Lē 'bá 'bākí ẹsì drī ní gé, ā pa rí 'bá mužú dīí dīí.

11 'Bá 'bākí ẹsì ìmi drīgé, ìmi zíkí 'bá ní Múngú ri. 'Bá tré pi zíkí dō 'bá ní Múngú ri nī, 'bá tré pi kpá ímú ōwō' dīfō sē Múngú ní, ìri ní zīngará rī yīí rá rī sī.

12 'Bá ri 'bá íngú tā 'bá ní 'oó pìrì rī sī, āzini tā áda 'bá ní 'oó 'bá rī pi ẹndrẹtì gé rī sī, agaápi rá rī, tā pìrì 'bá ní 'oó ìmi āsámvú gé rī sī. 'Bá ríkí 'bá ẹtīí Múngú rú' 'bá gá, ìrivé ẹsì múké rī sī, adri 'yozú kīnī, 'bávé tā nīngará nyọkú nōri vé rī sī kuyé.

13 Tā 'bá ní sī sēé ìmi ní rī, 'bá sīkí átángá rī ẹ mī uletere, lāngará ni mba ku, ìri fi ìmi drīgé mbēlēnā. Má ũsū ìmi ícọ tā 'bávé rī nī múké, 14 'bo tā rī ā fi dō ìmi drīgé āndrū

múké kuyé drāáāsīyā, ĩmi ímú tã rĩ nĩ múké ụ'dú Úpí Yēsũ Kúrísítō ní ĩgōzú rĩ gé, ĩmi céré ímú 'bã íngú, 'bã kpá ímú ĩmi íngú ụ'dú 'dãri gé.

Páũlũ ũlũ tã 'í ní lězú mužú Kōrínítō gá rĩ

¹⁵ Má ní ma útúzó lězú mužú ĩmi ndrezú drĩdrĩ rĩ gé, á nĩ uletere 'yozú kínĩ, ĩmi 'bãkí ẹsị céré kuú 'bã drĩgé, ĩmi té kōdō drĩlé múké ịsú rá. Mã gō té dō mužú ĩmi ndree rá, ĩmi té gō drĩlé múké ązi ịsú dđi. ¹⁶ Má útú mávé tã 'dĩni, má kãdō lée mužú ąngũ ąmbúgú Mākēdōnīyã vé rĩ gé 'dãá, ma pá tu ĩmi ndre ũgbále, má kãdō gōó ímví Mākēdōnīyã gá 'dãásĩ, ma kpá gō áwí ĩmi ndre dđi. ĩmi kúru ma pē, mã 'de rí mužú ąngũ Yũdáyã vé rĩ gé 'dãá. ¹⁷ ĩmi ícó ụsũ 'yozú kínĩ, má újã mávé tã má ní útú rĩ rá ąsĩ. ĩmi ụsũkí má útú mávé tã múké múké kuyé? ĩmi ụsũkí má adri sũ 'bã ụrụkọ'bée tã útú'bã 'yo'bée ma mužú rá, dōku á mužú rĩ pi tĩnị?

¹⁸ Ádarú Múngú rí ẹsị 'bã céré ku tã 'í ní lée 'oó rĩ drĩgé, 'bávé ụ'dúkó múké 'bã ní ũlũú rĩ újã 'i ku, ũnjō 'a ni gé 'dãáyo. ¹⁹ Ǻ'diātāsīyã Yēsũ Kúrísítō Múngú Mvọpị 'bã ní ĩrivé tã ũlũú ĩmi ní Sílã be, Tĩmōtéyō sĩ rĩ, ĩri rí nđĩ tã áda Múngú vé rĩ 'o. ĩrivé tã 'bã ní ũlũú rĩ, ĩri tã áda, ũnjō 'a ni gé 'dãáyo. ²⁰ Tã céré Múngú ní ẹzị 'bã ní rĩ pi, nga 'i fũú tị ni gé rá Kúrísítō ą rụ sĩ. 'Bã rí tã áda Kúrísítō vé rĩ átá, ẹ íngúkí rí Múngú rí ąnĩ. ²¹ Nóni Múngú sē 'bã ní ũkpō ĩmi be, sē 'bã ní pá tuzú tĩtĩ 'bávé ẹ'yĩngára agá Kúrísítō ą rụ sĩ ąnĩ. Múngú ụpē 'bã ĩmi be ²² ímú adrii 'bã 'i ẹ'yĩ'bã áda áda ni pi rú. Múngú ĩpē ívé Índrĩ Uletere rĩ ímú adrii 'bã ẹsị agá, lũzú 'bã ní kínĩ, ádarú 'i tã múké 'í ní ẹzị rĩ sē 'bã ní rá.

²³ Ádarú á 'yo ĩmi ní 'dĩni, tã má ní 'oó rĩ pi Múngú nđi rá. Tã ą pá má ní mužú Kōrínítō gá 'dĩlé kuyé rĩ, mã mužú rí átángá ũkpó ũkpó ĩzāngā sēepi ni átá ĩmi drĩgé ku. ²⁴ Tã 'bã

ní lũú ĩmi ní kínĩ ĩmi ẹ'yĩkí Yēsũ rí 'dĩri, adri 'yozú kínĩ 'bã rí 'bã íngú, 'bã ndēkí céré nđi 'dĩni kuyé, 'bã rí ẹzị nga ĩmi be, ą sē rí ĩmi ní ąyĩkō, ą'diātāsīyã ĩmi tukí pá tĩtĩ ĩmivé ẹ'yĩngára agá.

2

¹ Má ụsũ má ẹsị agá nōó, á gō ma endiđi mužú ĩmi ndree dđi ku, ą sē rí ĩmi ní ĩzāngā ku. ² 'Bo á sē dō ĩmi ní ĩzāngā, ą'di rí má ní ąyĩkō sē nđi? 'Bã má ní ąyĩkō sē 'bã rĩ pi, ĩri adri 'yęnã ĩmi má ní ĩzāngā sēé ĩmi ní rĩ pi. ³ Tã má ní kọkọbị ụdđmbítã 'dĩri sızú sızú ĩmi ní rĩ, ĩri 'dĩni. Má kãdō lée mužú ĩmi ndree, tã ĩmi ní rii 'oó rĩ ą sē rí ĩzāngā mã ẹsị agá ku, lē tã ĩmi ní 'oó rĩ ą sē má ní ąyĩkō, ą sē kpá ĩmi ní ąyĩkō ĩndĩ. Á nđi rá ĩmi ícó tã pĩrị 'o rá, ĩri má ní ąyĩkō sē, ĩri kpá ĩmi ní ąyĩkō sē. ⁴ Sã má ní kọkọbị rĩ sızú rĩ gé, ĩzāngā nđi mã ẹsị, mđi ndre ąlá mã mđi rá. Adri 'yozú kínĩ, ĩmi ní ĩzāngā sızú ku, ą lũ rí kínĩ, lęngára má ní ĩmi lězú rĩ, tã ni ąmbúgú mã ẹsị agá.

'Bã ũnjĩkányã 'oópi rĩ ą trũkí ĩri ĩrivé ũnjĩkányã agásĩ rá

⁵ 'Bã rĩ sē dō 'bã ązi ní ĩzāngā, sē ĩzāngā 'dĩri má ní kuyé, sē ĩzāngā 'dĩri ĩmi ní céré, á lē átángá rĩ átá ĩmi drĩgé ũkpō sĩ ku. ⁶ 'Bã ũnjĩkányã 'oópi 'dĩri, ĩmi átákí ĩrivé ũnjĩkányã ą tã drĩ ni gé, tã ĩ ní ĩri ĩrĩnázú 'dĩri ca gí. ⁷ Nóni ĩri sã ĩmi ní ĩri trũzú ĩrivé ũnjĩkányã agásĩ, ązini ĩmi ní ĩri ẹ ẹsị ũmızú, ą'diātāsīyã ĩzāngā ą gō rí ẹsị ni nđi dđi ku. ⁸ Ádarú á lē 'yoó ĩmi ní, lē ĩmi 'i dakí ĩmivé lęngára 'bã ũnjĩkányã 'oópi rĩ ní. ⁹ Á sĩ kọkọbị 'dĩri sēé ĩmi ní, á lē nđi dđi ĩmi ícó tã má ní ẹzị ĩmi ní 'dĩ'bée 'dđi nga rá. ¹⁰ 'Bã rĩ 'o dđi tã ũnjĩ, ĩmi trũkí dđi ĩri tã ũnjĩ ĩri ní 'oó rĩ agásĩ gí, ma kpá ĩri trũ rá. Ma ĩri trũ ĩmi tã sĩ Kúrísítō endređi gé, ¹¹ ą'diātāsīyã Sātánã ẹ ịsú rí létĩ ímúzú 'bã drĩ izazú ku. 'Bã nđi tã Sātánã ní rii 'bã drĩ izazú rĩ ąmá múké múké gí.

'Bá ẹ̀zì ùndī ú'dí rĩ vé rĩ nga' bá rĩ pi

¹² Má kǎ mụ́ú caá kǎrú Tūrówǎ vé rĩ gé 'dǎá, Úpí zǐ má ní létì ọ́'dúkọ́ múké Kúrísítō vé rĩ ùlǔzú 'bá rĩ pi ní. ¹³ 'Bo má ní 'bá ọ́gúpì Títō Yésù rì ẹ̀'yǐpì gí rĩ ịsú 'dǎlé kuyé rĩ sǐ, má ùmí tu pá kuyé. Kúru má ní 'bá Yésù rì ẹ̀'yǐ' bá gí rĩ pi kuzú, má ní 'dezú mụ́zú Títō rì ndǎzú ǎngǔ ǎmbúgú Mǎkēdōniyǎ vé rĩ gé 'dǎá.

¹⁴ Ōwō'dīfō Múngú ní, ịri ní 'bá drǐ kozú ẹ̀'dì ndézú Kúrísítō ǎ rụ sǐ rĩ sǐ, ǎzini ịri ní sēé 'bá ní ọ́'dúkọ́ múké Kúrísítō vé rĩ ùlǔzú mụ́zú 'bá rĩ pi ní ǎngǔ rĩ pi agásǐ rĩ sǐ. Kúru ọ́'dúkọ́ múké 'bá ní ùlǔú 'dǐri ayi mụ́zú ǎngǔ rĩ pi agásǐ sǐ ùdu ẹ̀jì be ngǔpì ndrǐndrǐ rĩ tǐnì. ¹⁵ 'Bá kǎ ọ́'dúkọ́ múké Kúrísítō vé rĩ ùlǔú 'bá rĩ pi ní, ọ́'dúkọ́ rĩ ını kọpì ní sǐ ùdu ẹ̀jì be ngǔpì ndrǐndrǐ rĩ tǐnì. 'Bá ọ́'dúkọ́ rĩ ẹ̀'yǐ' bá rá rĩ pi, Yésù Kúrísítō pá kọpì ịvé ùnjǐkǎnyǎ agásǐ rá. 'Bo 'bá ọ́'dúkọ́ rĩ gǎ' bá ẹ̀'yǐgǎ sǐ rĩ pi, Múngú rì kọpì ịrǐnǎ rá. ¹⁶ 'Bá gǎ' bá ọ́'dúkọ́ múké rĩ ẹ̀'yǐgǎ sǐ rĩ pi, kọpì fì ịzǎngǎ deępì ku rĩ agá, 'bá ọ́'dúkọ́ múké rĩ ẹ̀'yǐ' bá rá rĩ pi, kọpì ịdri 'dǎni' dǎni rĩ ịsú rá. ǎ'di rì ùkpō be tā 'dǐri 'du nga nǐ? 'Bá ịcókí tā 'dǐri 'duú ngaá bǎ ku. ¹⁷ 'Bá kǎrákǎrá pi rì tì Múngú vé rĩ ùlǔ rǐzú ǎ'bú ịsúzá ǎnì. 'Bo 'bá 'bá tǐnì nǒ' bée, 'bǎ Múngú vé 'bá áyúǎyǔ nǐ pi, 'bǎ rì tā áda Múngú vé rĩ ùlǔ, 'bǎ rì ọ́'dúkọ́ múké rĩ ùlǔ Kúrísítō vé ùkpō sǐ, Múngú rì ọ́'dúkọ́ múké 'bá ní rǐí ùlǔú rĩ tē ndre nǐ.

3

Ūndī ị ní rụ́ú ú'dí rĩ vé tā

¹ 'Bá ịngúkí 'bǎ 'yozú kǐnǐ 'bǎ ndēkí 'bá rĩ pi cére nǐ yǎ 'dǐni kuyé. Ịmi lēkí 'bá ǎzi ǎ sǐ kọkọbǐ 'bávé tā múké rĩ lǔzú sǐ 'bá ụrụkọ' bée ní

* **3:7** 3:7 Mósē: Yōsēpǎ kǎ drǎá gí, 'bǎgú Ẹ̀jēpētō vé rĩ 'bǎ ǎnǐ Ịsērélē vé rĩ pi ẹ̀zì ngaá túgẹ̀rǐ rú caá ịlǐ mǔdǔrǔlǔ sǔ (400). Kúru Múngú ní Mósē rì ịpēzú ịmǔzú ǎnǐ Ịsērélē vé rĩ pi pazú adringǎrá túgẹ̀rǐ rú rì agásǐ. Múngú sē tǎimbǐ rĩ Mósē ní, ǎ lǔ ǎnǐ Ịsērélē vé rĩ pi ní, sēzú ị ní tǎimbǐ rĩ zǐzú tǎimbǐ Mósē vé nǐ ǎnì. Tǐkí Mósē rì ịsú ǎkǔdē ịlǐ rĩ ca ẹ̀lǐfǔ ǎlu mǔdǔrǔlǔ sǔ (1,400), ịsú ǎkǔdē tǐkí drǐ Yésù rì kuyé. 'Í lǎ Wǔngǎrá 2-24.

lēé rĩ tǐnì? Dōku ịmi lēkí kọkọbǐ sǐ 'bávé tā múké rĩ lǔzú 'bá ụrụkọ' bée ní? ² Ịmi 'dǐ' bée, ịmi kọkọbǐ 'bávé rĩ. Ẹ̀zì múké 'bá ní ngaá rĩ, ị ndre ịmǐ rụ' bá gǎ 'dǐgé. 'Bá rĩ pi cére ịcọ kọkọbǐ rĩ lǎ rá. ³ Ịmi kọkọbǐ Kúrísítō ní sǐ rĩ, kọkọbǐ Kúrísítō vé 'dǐri lǔ ẹ̀zì 'bá ní ngaá múké rĩ vé tā. 'Bo ịmi adrikí kọkọbǐ ị ní sǐ gǎlǎmǔ sǐ nǐ kuyé, dōku tǎimbǐ Mósē vé ị ní sǐ ịrǎ kpọlọ' bụ rụ' bá gǎ rĩ kuyé. Múngú adriipi ịdri rú rĩ vé Ịndrǐ sǐ ịmivé tā kú 'bá ẹ̀sǐ agá nǐ.

⁴ 'Bá nǐkí ámá múké, 'bá ní Kúrísítō rì ẹ̀'yǐ gí rĩ sǐ, 'bǎ ịcọ fì mụ adri Múngú be trǔ rá. ⁵ 'Bá ịcókí 'yoó, tā 'bá ní 'oó rĩ, 'bá 'okí ùkpō 'bávé rĩ sǐ 'dǐni kuyé. Ùkpō 'bá ní ẹ̀zì ngazú 'dǐri, ịbí ịngǎ Múngú vúgǎ. ⁶ Múngú sē 'bá ní ùkpō rǐzú ùndī ú'dí rĩ vé ẹ̀zì ngazú. 'Bo tǎimbǐ ú'dí 'dǐri sǐkí tā nǐ kọkọbǐ agá kuyé, Ịndrǐ Uleteré rĩ ùlǔ tā nǐ 'bá ẹ̀sǐ agá nǐ. Tǎimbǐ ùkụ ị ní sǐ 'dǐri, ịri drǎ ịjǐ, 'bo Ịndrǐ uleteré rĩ ịdri sē nǐ.

⁷ ǎ sǐkí dō tǎimbǐ Mósē vé rĩ ịrǎ kpọlọ' bụ rĩ ǎ rụ' bá gǎ múké múké drǎáǎsǐyǎ, ịri drǎ ịjǐ 'bá drǐgé. Múngú kǎ tǎimbǐ rĩ sēé Mósē* ní, dǐngǎrá Múngú vé rĩ sē Mósē ẹ̀ndrẹtì dǐ ọ́gú pọwǔpọwǔ. Dǐngǎrá pọwǔpọwǔ 'dǎri ǎ rì dō ǎfǐǎfǐ drǎáǎsǐyǎ, 'bá Ịsērélē vé rĩ pi ịcókí mǐ 'bǎá ndrezú sǎ be aco ku. ⁸ Tǎimbǐ rĩ vé sēngǎrá sē Mósē ẹ̀ndrẹtì dǐ ọ́gú pọwǔpọwǔ, 'bo Ịndrǐ Uleteré rĩ vé ọ́gúngǎrá ndē ọ́gúngǎrá tǎimbǐ rĩ vé rĩ rá. ⁹ Tǎimbǐ Mósē vé 'bǎ jǐpì fǐpì drǎ agá 'dǐri, ị dō rì ịngú sǐ 'dǐri tǐnì pírì, ùndī ú'dí 'bá ní adrizú ǎnì Múngú ẹ̀ndrẹtì gé pírì 'dǐri, ịcókí nyo ịri ịngú agaá rá ku? ¹⁰ Tǎimbǐ Mósē vé rĩ ịcókí ịngú sǐ ị ní ùndī ú'dí rĩ ịngú rĩ tǐnì ku. ¹¹ Tǎimbǐ Mósē vé ị ní ọ́tụ rǐí

íngúngū rĩ nóni ri deḁe, 'bo ũndĩ ú'dí rĩ ĩ íngú mužú nyonyo.

12 'Bá ní ẹsì 'bǎá ũndĩ ú'dí rĩ drĩgẹ rĩ sī, sẹ 'bá sẹkí tị Múngú vé rĩ ũrĩ ākó. 13 'Bá adrikí sũ Mósẹ bōngó í'dúpi 'í ẹndrẹtị ọzũzú cí, 'í ndre rí Múngú vé ɗingára pọwụpọwụ 'dǎri ku rĩ tịni kuyé. Tǎ Mósẹ ní 'í ẹndrẹtị ọzũzú bōngó sī cí 'dĩri, lẹ Īsẹrélẹ rĩ pi ǎ ndrekí Múngú vé ɗingára pọwụpọwụ 'dĩri vé áfingára ku. 14 Īsẹrélẹ rĩ pi ẹ ẹsì tete, kádō rii ũndĩ ũku Mósẹ vé rĩ lǎá kọpi ní, ngá ǎzi ní kọpi ǎ úmĩ ọzũ cí rĩ sī, sẹ kọpi nĩkí tǎ áda rĩ ámá kuyé. Kọpi ẹ'yĩkí dō Kúrísítō ri gí, Kúrísítō ri ímú ngá kọpi ǎ úmĩ ọzũúpi 'dĩri zĩ rá. 15 Cĩngbá ǎndrũ sī, kádō rii tǎimbị Mósẹ vé rĩ lǎá kọpi ní, ngá ǎzi ri kọpi ǎ úmĩ ọzũ cí, sẹ tǎ rĩ fi kọpi drĩgẹ 'dǎá ku. 16 'Bo 'bá rĩ újá dō ẹsì Úpí Yẹsũ ri ẹ'yĩzú gí, ngá úmĩ ni ọzũúpi 'dĩri, ĩri de úmĩ ni gé sī rá. 17 Úpí ri Índrí, Índrí Úpí vé rĩ ású dō 'bá rĩ gí, ĩri sẹ 'bá rĩ drĩwǎlá ịsú tǎ múké 'ozú. 18 'Bo Úpí Yẹsũ ọwú bōngó 'bǎ ẹndrẹtị ọzũúpi rĩ 'bá ẹndrẹtị gé sī gí, sẹ nóni 'bǎ ícọ Índrí Úpí vé ɗĩpi pọwụpọwụ rĩ ndre rá, sũ 'bá ní 'bǎ ndreé múndũrǎ agá rĩ tịni. Nóni Índrí Úpí vé rĩ újá 'bǎ adrii Yẹsũ tịni, ĩrivé ɗingára ǎ ɗi rí pọwụpọwụ 'bá agá mužú 'dáni'dáni.

4

Ídri adriipi rụ'bá ũdrí tịni rĩ agá rĩ

1 Múngú vé ẹsì múké rĩ sī, sẹ ẹzị ǎmbúgú nōri 'bá drĩgẹ nĩ, 'bá ícókí ẹzị rĩ adii 'bá drĩgẹ sī ku. 2 'Bá 'okí tǎ ĩ ní rii 'oó kiri kiri riipi drĩnjá sẹepi ni pi ku. 'Bá ũ'bǎkí 'bá ǎzi ẹ mị ku, 'bá újǎkí ú'dúkọ Múngú vé rĩ ũlũ ũ'dũ be túngú ku. Múngú nĩ rá 'bǎ ri tǎ áda ũlũ, 'bá tǎ be piri rĩ pi nĩkí ámá rá 'bǎ ri tǎ áda ũlũ. 3 Ú'dúkọ múké 'bá ní ũlũú 'dĩri fi dō 'bá rĩ drĩgẹ kuyé, 'dĩri lũ kinni,

'bá 'dĩri mu fi ĩzǎngǎ deḁpi ku rĩ ǎ nyangára gá. 4 Sǎtǎnǎ 'i 'bǎápi kú Múngú ǎzi rú vũ drĩgẹ nōgọ rĩ, ọzũ 'bá Yẹsũ ri ẹ'yĩ'bá kuyé rĩ pi ǎ úmĩ gí, sẹ ú'dúkọ múké Kúrísítō vé riipi ɗĩpi 'dĩri fi kọpi drĩgẹ ku. Sẹ kọpi nĩkí ámá 'yozú kinni, Kúrísítō sũ Múngú tịni 'dini ku. 5 Tǎ 'bá ní rii ũlũú 'dĩri, adri tǎ 'bávẹ ni kuyé, 'bǎ ri Yẹsũ Kúrísítō vé tǎ ũlũ 'yozú kinni, ĩri Úpí. 'Bǎ ǎtí'bá ĩmivẹ ni Yẹsũ ǎ rú sī. 6 Múngú ọtú 'yoópi kinni, "Lẹ ũtúnǎ ǎ ɗi ǎngũ bĩpi niipi cịci rĩ agá" rĩ, sẹ ũtúnǎ ívé rĩ ri ɗi 'bá ẹsì agá. ũtúnǎ 'dĩri lũ 'bá ní Múngú vé ɗingára pọwụpọwụ 'bá ní ndree Kúrísítō ẹndrẹtị gé rĩ.

7 Ngá múké ũnyĩ be ambamba 'dĩri, ĩri adri 'bávẹ rụ'bá ũdrí tịni ọfụúpi ọfụ ọfụ rĩ agá, 'dĩri lũ kinni ngá múké ũnyĩ be ambamba 'dĩri vé ũkpō íbí íngá Múngú vúgá, adri 'yozú kinni, íbí íngá 'bá vúgá kuyé. 8 'Bá nyakí ĩzǎngǎ létị be ǎndiǎndí, 'bo ĩzǎngǎ rĩ agásí 'bá agakí rá. ĩzǎngǎ 'bá ní nyaá 'dĩri ẹ iza dō 'bǎ drĩ izaza drǎáasíyǎ, 'bá kukí ẹzị rĩ kuyé. 9 'Bá rĩ pi ọcũkí 'bǎ ambamba, 'bo Múngú ku 'bǎ kuyé. Kọpi ũgbǎkí 'bǎ u'deé vúgá, 'bo 'bá ũdrǎkí kuyé. 10 'Bǎ ri ĩzǎngǎ nya sũ Yẹsũ ní nyaá ívé drǎngára gá 'dǎri tịni, ǎ ndrekí rí ídri Yẹsũ vé rĩ ǎnǎ 'bǎ rụ'bá gá bēnĩ. 11 'Bá ní rii ẹzị Yẹsũ vé rĩ ngaá rĩ sī, sẹ 'bǎ ri ĩzǎngǎ nya ũnjí ũnjí drǎdrǎ ẹ tị ịsú, ídri Yẹsũ vé rĩ ẹ i'da rí 'i 'bǎ rụ'bá ímúpi drǎapi drǎdrǎ rĩ gé. 12 Kúru 'bǎ ri ĩzǎngǎ nya ũnjí ũnjí ú'dúkọ múké 'bá ní rii ũlũú rĩ ǎ tǎ sī, ĩmi ịsúkí rí ídri 'dáni'dáni rĩ ǎnǎ.

13 Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kinni, "Má ẹ'yĩ Múngú ri gí, má átá tǎ rĩ ma 'i." Ẹ'yĩngára ǎlu ǎlu 'dĩri ní adrii 'bá ẹsì agá anigẹ rĩ sī, sẹ 'bá átákí kpá tǎ 'dĩri nĩ, 14 ǎ'diǎtǎsíyǎ 'bá nĩkí rá, Úpí Yẹsũ kǎ drǎá, Múngú inga ĩri gōó ídri rú ũzi. 'Bá kádō ũdrǎá, Múngú ri kpá úmvúlẹsĩ 'bǎ

inga gō ídri rú ũzi, sũ ĩri ní Yēsũ ri ingáá gōó ídri rú rĩ tĩni. Múngú ri úmvúlésĩ 'bâ 'du ĩmi be, jì mu adri 'í be trú, vŭrã ívé adrizú rĩ gé. ¹⁵ Īzāngā 'bá ní nyaá kárakará 'dĩ'bée, 'bá rikí nyaá ĩmi tā sī, ã sē rí 'bá kárakará ã nĩkí rí ésì múké Múngú vé rĩ ãní, kòpi ã sēkí rí òwò'dífò Múngú ní, ãzini kòpi ē íngúkú rí Múngú ri ãní.

Èsì 'bāngará Múngú drĩgé rĩ

¹⁶ Rŭ'bá 'bávé nōri, ĩri dō rŭ'bá ímŭpi ŋmaápi ŋmanma ni drāáāsīyā, lē 'bâ adrikí ũrĩ sī ku, ụ'dŭ céré Múngú ri sē 'bávé índri ri adri mŭzú ũkpó ũkpó. ¹⁷ Īzāngā 'bá ní rií nyaá nōri, ĩri mādā, ũdŭ ni anigé, ĩri 'bá ní létì zĩ fizú mŭzú dīngará deępi ku adriipi mŭzú 'dání'dání rĩ ịsŭzú. Dīngará 'dĩri ndē ĩzāngā 'bá ní nyaá rĩ rá. ¹⁸ Lē 'bâ rikí 'bâ ũsŭŭ drāá ĩzāngā 'bá ní rií nyaá lókí nōri agá rĩ sī ku, múké ni, lē 'bâ 'bākí ésì tā 'bá ní drĩ ndreé kuyé 'dā'bée ũsŭzú, ã'diātāsīyā ĩzāngā 'bá ní rií nyaá rĩ ũdŭ be. 'Bo tā múké 'bá ní ndreé 'bâ mị sī kuyé, 'bá ní muŭ ịsŭ drĩdrĩ 'dālé rĩ, ĩri ũdŭ ãkó.

5

Rŭ'bá 'bá ní mŭzú adrizú 'bũ gé 'dāá rĩ

¹ 'Bá nĩkí rá 'yozú kínĩ, rŭ'bá 'bá ní rizú adrizú ãní vŭ drĩgé nōgó rĩ, adri sũ mōrōgó 'bá ní rizú adrizú 'a ni gé rĩ tĩni. Ídri 'bávé rĩ fũ dō rŭ'bá rĩ agásĩ gí, Múngú ri 'bá ãlu ãlu ní jó sị mŭzú adrizú 'a ni gé. Jó ĩ ní sị 'dĩri, 'bá áda sị nĩ kuyé. Jó 'dĩri, ĩri rŭ'bá ú'dí 'bá ní mŭzú adrizú ãní 'bũ gé 'dāá nyonyo rĩ. ² 'Bá ãndēkí nóni rŭ'bá nōri vé tā sī gí, 'bá lēkí muŭ adrii jó Múngú ní sị 'bá ní 'bũ gé 'dāá rĩ agá, 'bâ ịsŭkí rí rŭ'bá ú'dí bēnĩ. ³ 'Bũ gé 'dālé, 'bâ adri rŭ'bá be, 'bá ícókí adrii índri rú rŭ'bá ãkó ku. ⁴ 'Bá ãndēkí nóni rŭ'bá mōrōgó rú nōri vé tā sī gí, 'bâ ri tā ẹnjịẹnjị 'du, ã'diātāsīyā 'bá lēkí adrii rŭ'bá

mōrōgó tĩni nō'bée agá ku, 'bá lēkí adrii rŭ'bá drāápi drādrā nō'bée be ku, 'bá lēkí muŭ adrii jó 'bũ gé 'dāá rĩ agá, ã újákí rí 'bá ní rŭ'bá ú'dí drāápi ku 'dāri sēé áyu. ⁵ Múngú útú 'bá ní tā rŭ'bá ú'dí rĩ vé rĩ nĩ. Īpē ívé Índri Uleteré rĩ ímŭ adrii 'bá ésì agá, lŭzú 'bá ní kínĩ, ádarú 'i tā múké 'í ní ẹzị 'dĩ'bée sē 'bá ní rá.

⁶ Sâ céré sī, 'bá nĩkí áamá uleteré 'yozú kínĩ, 'bá ní drĩ adrizú 'bávé rŭ'bá nō'bée agá rĩ gé, 'bâ ãsámvú vŭ Úpí be rará rú. ⁷ 'Bâ ri tā rĩ 'du nga 'bávé ẹ'yīngará sī, adri tā 'bá ní ndreé rĩ pi sī ku. ⁸ 'Bá nĩkí áamá uleteré 'yozú kínĩ, 'bá lēkí 'bávé ídri ã fũ 'bávé rŭ'bá adri 'bá mōrōgó tĩni nō'bée agásĩ rá, 'bá lēkí muŭ adrii Úpí Yēsũ be trú jó ĩri ní sị 'bá ní 'bũ gé 'dāá rĩ agá. ⁹ 'Bâ dō ri adri nōgó, dōku 'bũ gé 'dālé, 'bâ ésì 'bâ tā 'ozú ãyĩkō sēzú Úpí Yēsũ ní. ¹⁰ Tā 'bá ní rií 'oó vŭ drĩgé nōgó rĩ, dō múké yā, dō ũnjí yā, 'bâ ãlu ãlu ri ímŭ pá tu Kúrísítō ẹnreęi gé, ĩri 'bávé tā lị nĩ.

Létì 'bá rĩ pi ãsámvú ícízú Múngú be rĩ

¹¹ 'Bá ní rií Úpí ri ĩnjị rĩ sī, sē 'bâ ri 'bá rĩ pi úbé, kòpi ã újákí rí ésì Múngú ri ẹ'yízú ãní. Múngú nĩ rá 'yozú kínĩ, 'bâ ri tā 'o pịrị. Mâ ũsŭ ĩmi nĩkí kpá rá 'yozú kínĩ, 'bâ ri tā 'o pịrị. ¹² 'Bá lēkí 'yoó ĩmi ní kínĩ 'bá múké yā 'dĩni ku. 'Bá ụrŭkò anigé 'okí tā pịrị ku, kòpi ri 'yo, ívé tā rií 'oó rĩ múké, kòpi ri ĩ íngú ãní. Īmi kádō rií adrii 'bá 'dĩni 'dĩ'bée ãsámvú gé, 'bá lēkí ĩmi 'yokí kòpi ní, 'bávé tā 'ongará múké. ¹³ 'Bâ drĩ ábá dō gí, ábá tā Múngú vé rĩ sī, 'bávé yĩkí dō pịrị, 'bávé yĩkí pịrị 'dĩri ĩmi tā sī. ¹⁴ Kúrísítō vé lēngará ĩri ní 'bâ lēzú 'dĩri, ĩri 'bá ní úvá sē tā ãrēvú 'dŭzú ngazú ãní céré. 'Bá nĩkí áamá rá 'yozú kínĩ, ádarú Kúrísítō ri ãlu, drā 'bá céré pi vé ũnjíkanyā ã tā sī, 'dĩri lŭ 'yozú kínĩ 'bá ũdrákí céré gí. ¹⁵ Kúrísítō drā 'bá céré pi ã tā sī. 'Bá Kúrísítō ri ẹ'yì 'bá gí rĩ pi, kòpi ídri ú'dí rĩ ịsŭ rá, 'bá ĩri ẹ'yì 'bá gí rĩ pi

gōkí adrii sũ ótú ũkụ rĩ tịni ku. Kòpì tukí pá ì sī ó'dúkùlẹgúsí ku, kòpì gō Kúrísítō drāápi kòpì ã tã sī, gōópi íngápi ídri rú rĩ vé tã 'o.

¹⁶ Kúru í'dózú āndrũ muzú drīdrī, lē 'bā rikí 'bá rĩ pi vé tã lịi yīkị 'bá áda vé ni sī ku. Ótú 'bá rikí Kúrísítō vé tã lịi sũ 'dīri tịni, 'bo nóni 'bá lịkí ìrivé tã sũ 'dīri tịni ku. ¹⁷ Kúru 'bá rĩ ẹ'yī dō Kúrísítō ri gí, Múngú újá nóni ìri ícá 'bá ú'dí rú ni gí, ìrivé tã rii 'oó ũkụ rĩ de 'i gí, ìri nóni ri tã ú'dí ni 'o. ¹⁸ Múngú 'o tã 'dī'bée céré nī, ìpē Kúrísítō ri ímú 'bā āsámvú údé 'í be nī. Múngú sē nóni 'bá ní ẹzị rizú 'bá rĩ pi āsámvú ícízú 'í be. ¹⁹ Tã 'bá ní 'yoó rĩ, ìri 'dīni, Múngú ìpē Kúrísítō ri ímú 'bá rĩ pi āsámvú údé 'í be, trũ kòpì ìvé ũnjikānyā agásī gí. Múngú sē nóni 'bá ní ẹzị rizú 'bá rĩ pi āsámvú ícízú 'í be. ²⁰ 'Bā 'bá ri 'bá Kúrísítō vé ú'dúkọ múké rĩ ũlũ 'bá ìri ã vūrā gá ni pi, Múngú ri 'bā áyú ri ú'dúkọ rĩ ũlũ ìmi ní. 'Bā mākí ìmi drī ìrī sī Kúrísítō ã rú sī, lē ìmi ícíkí ìmivé āsámvú Múngú be rĩ. ²¹ Kúrísítō 'o ũnjikānyā kuyé! 'Bo Múngú 'du ìrivé tã 'bāá sũ 'bá ũnjikānyā 'oópi ni tịni 'bā tã sī, 'bā adrikí rí ãní pịri Múngú ẹndrẹti gé.

6

¹ 'Bā ri 'bá ẹzị nga 'bá Múngú ní ìmi be nō'bée, 'bá mākí ìmi drī ìrī sī, ẹsị múké Múngú vé ì ní tã ni ũlũú 'dīri, lē ìmi gākí ku. ² Sīkí Búkũ Múngú vé rĩ agá, Múngú kīnī,

“Sā má ní lẹzú mí ìzā kozú rĩ gé,
á yị mí rá,
ú'dú pangará vé rĩ gé,
á ko mí ìzā rá.”

Ìmi ndrekí drī ká! Sā rĩ ícá nóni gí, sã nōri ì ní ìmi pazú ìmivé ũnjikānyā agásī rĩ.

Páulũ nya ìzāngā

³ Ẹzị 'bá ní ngaá rĩ agá, 'bá lēkí ẹ ìsúkí ũnjikānyā 'a ni gé ku, ã uga rí lẹti 'bá lē 'bá Kúrísítō ri ẹ'yī 'bá rĩ pi ní ku. ⁴ 'Bā ātí 'bá Múngú vé

ni, ẹzị 'bá ní rii ngaá Múngú ní rĩ, ìri lū 'yozú kīnī, ádarú 'bā ri tã Múngú vé rĩ 'du nga. Ìzāngā 'bá ní nyaá kárakará rĩ pi agásī, tã ũkpó ũkpó 'bá ní ìsú rĩ pi agásī, 'bá rikí ẹsị úmbé ìzāngā rĩ ã nyangará gá. ⁵ Ūgbākí 'bā ũnjí ũnjí, ú'békí 'bá jó rizú āngū ũ'yízú rĩ agá, 'bá nyakí ìzāngā 'bá bītríká rĩ pi drígé ambamba, 'bá ngakí ẹzị ũkpó sī, 'bā āndēkí ambamba, 'bá rikí adrii ẹbírí sī, 'bá kokí ú'dú kuyé. ⁶ Ìzāngā 'bá ní ìsú kárakará 'dī'bée agásī, 'bá adrikí ẹsị be ule, 'bá nīkí tã ambamba, 'bá 'bākí ẹsị mādā, 'bā adrikí ẹsị be múké. Índrī Uleteré rĩ, ìri 'bá be trú, lēngará 'bá ẹsị agá rĩ, ìri lēngará áda. ⁷ Tị 'bá ní sēé rĩ, ìri tã áda. Múngú sē 'bá ní ũkpó ẹzị rĩ ngazú. 'Bá rúkí tã pịri rĩ drī ìrī sī, ẹ'dí 'dizú āní. ⁸ 'Bá rĩ pi dō ri 'bā ìnjī rá yā, dō kòpì 'bā idede yā, kòpì dō ri 'bā íngú rá yā, dō kòpì ri 'bā tritri yā, 'bā ri ẹzị nga Múngú ní. 'Bo 'bá urukọ'bée ri 'yo kīnī, 'bá ngakí ẹzị Múngú vé rĩ ku. ⁹ 'Bá urukọ'bée nīkí 'bā kuyé, 'bo ìmi nīkí 'bā rá. 'Bá ìsúkí ìzāngā ũnjí ũnjí, 'bo 'bā drī ídri rú. Ọcũkí 'bā ũnjí ũnjí, 'bo ú'díkí 'bā kuyé. ¹⁰ Ìzāngā 'bá ní nyaá kárakará rĩ agásī, āyīkō 'bávé rĩ de 'bá ẹsị agásī kuyé. 'Bā adrikí dō ngá ākó drāāāsīyā, tị 'bá ní sēé rĩ sē tã múké Múngú vé rĩ ga 'bá rĩ pi ẹ ẹsị agá trétre. 'Bā ngá ākó, 'bo tã múké Múngú vé rĩ pi ārēvú céré 'bávé ni.

¹¹ Má ẹdrípịi má ómvúpịi adri 'bá kūrú Kōrínítō vé rĩ agá 'dīlé rĩ pi, 'bá lēkí lūú ìmi ní uleteré 'yozú kīnī, 'bá lēkí ìmi ambamba. ¹² Lēngará 'bá ní ìmi lẹzú rĩ, 'bá kukí kuyé, 'bo ìmivé lēngará ìmi ní 'bā lẹzú rĩ, ìsị nóni kú mādā gí. ¹³ Átángá má ní rii átá ìmi ní nōri, ma ri átá sũ má ní átá anjì mávé rĩ pi ní rĩ tịni. Lē ìmi 'bākí ẹsị 'bā lẹzú úgúsílé be céré.

Lē ìmi úmúkí ìmi 'bá ũnjikānyā 'o'bá rĩ pi be ku

14 Lē ĩmi úmúkí ĩmi 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi be ku. 'Bá tã 'o'bá pĩrĩ rĩ pi vé tã úmú 'i 'bá ũnjĩkãnyã 'o'bá rĩ pi vé rĩ be trũ ku. Tã ũtũnjã vé rĩ pi úmúkí ĩ tã ĩnjã vé rĩ be ku. 15 Kúrísítō pi nyo tã ãlẽ 'du nga Bělĩyálã* be trũ rá? 'Bá Yēsũ ri ẽ'yĩpi gi rĩ vé tã ri nyo 'i ru 'bá Yēsũ ri ẽ'yĩpi kuyé rĩ vé rĩ be trũ rá? 16 Ngá ĩ ní údé múngú rú rĩ pi vé tã úmú 'i Jó Múngú vé rĩ be ku. 'Bá ní adrií jó Múngú ídri rú rĩ vé ni rĩ sĩ, Múngú ní 'yozú kĩnĩ,

“Ma adri 'bá 'dĩ'bée ãsãmvú gé,
ma ẽcĩ kōpi be trũ.

Ma adri Múngú kōpivé ni,
kōpi adri 'bá mávé ni.”

17 Úpí Múngú ní gōzú 'yozú kĩnĩ,
“Tã kōpivé ũnjĩ 'dĩ'bée ĩmi kukĩ ãnĩ,
ngá ãzãvũ rú rĩ pi ã úlókĩ ku.

Ma kúru ĩmi ẽ'yĩ ímú adri má be trũ.”

18 Úpí Múngú Ũkpō 'Dĩpa ní 'yozú kĩnĩ,

“Ma adri Ẹtẹpi ĩmivé ni,
ĩmi adri anji ãgō mávé ni, ãzini
ãnji ũkú mávé ni.”

7

1 ĩmi mávé ũndĩ má ní lēlẽ rĩ pi, Múngú ẹzi 'bá ní tã 'dĩ'bée nĩ. Lē 'bã ũjĩkĩ ngá ãzãvũ rú rĩ pi 'bã rú 'bá gá sĩ, ãzini 'bá ẹsĩ agásĩ rá. Lē 'bã ĩnjĩkĩ Múngú ri, 'bã adrikĩ uletere Múngú tĩnĩ.

Páulũ ẽ ẹsĩ ịsũ ăyĩkō

2 Lē ĩmi 'bãkĩ ẹsĩ 'bã lězú. 'Bá 'okĩ 'bã ãzi ũnjĩ kuyé, 'bã sėkĩ 'bã ãzi fĩ tã ũnjĩ agá kuyé, 'bã 'duki 'bã ãzi ã ngá mĩ mbamba sĩ kuyé. 3 Á 'yo tã 'dĩri 'dĩni adri 'yozú kĩnĩ, ĩmi tōzú, ã 'okĩ rĩ ĩmi ũnjĩ yã 'dĩni kuyé. Sũ má ní 'yoó drĩdrĩ rĩ tĩnĩ, 'bã lėkĩ ĩmi lėlė. 'Bã dō ri adri ídri rú, 'bã adri muzú ĩmi be trũ, dō drã ícã nĩ, 'bã ũdrã ĩmi be trũ. 4 Á 'bã ẹsĩ cėré kú ĩmi drĩgé.

Sē má íngú ma ambamba ĩmi tã sĩ. Īzãngã ri 'bã ma ịsũ 'bã kárakarã rĩ pi, sē má ní ẹsĩ mbangárã, ãzini sē má ní ăyĩkō.

5 'Bã kã caã ãngũ Mãkėdōnĩyã vé rĩ gé 'dãlé, 'bã ịsũkĩ sã uvuzú ni kuyé. Tã ũnjĩ ũnjĩ ni pi ịsũkĩ 'bã lėtĩ be ãndĩãndĩ. 'Bã rĩ pi rikĩ útrė 'bã drĩgé, sē ũrĩ fi 'bã ẹsĩ agã ambamba.

6 'Bo Múngú riipi 'bã ĩzãngã nya 'bã rĩ pi ẽ ẹsĩ ũmĩipi rĩ, ĩpė Tĩtō ri ímú, Tĩtō vé ícãngárã ũmĩ 'bã ẹsĩ rá. 7 'Bã ăyĩkō sĩ Tĩtō vé ícãngárã sĩ. Tã 'bã ní ăyĩkō sėėpi rĩ, Tĩtō ní tã ĩmi ní 'ĩ ẹsĩ ũmĩzú rĩ ịjĩ ũlũú 'bã ní rĩ sĩ. Ũlũ 'bã ní tã ĩmi ní rizú mã ĩzãngã 'bãzú rĩ, ãzini ẹsĩ ĩmi ní 'bãã rizú mã tã ũsũzú rĩ. Tã 'dĩri sē má ní ăyĩkō ambamba.

8 Kķķķbĩ má ní sĩ sėė ĩmi ní 'dĩri ã sē dō ĩmi ní ĩzãngã ambamba drããsĩyã, mã vú nōlé, adri ũnjĩ kuyé. Drĩdrĩ ni, mã ẹsĩ ñō rá, ã'diãtãsiyã á nĩ rá kķķķbĩ mã ní sĩ sėė ĩmi ní rĩ sē ĩmi ní ĩzãngã ambamba ĩmĩ ẹsĩ agã lókĩnjã be mãdã, 'bo nōni mã ẹsĩ adri ĩzãngã sĩ ku. 9 Nōni mã únjĩ ẹsĩ agã, adri 'yozú kĩnĩ, ĩmĩ ẹsĩ ní ñōó rĩ sĩ kuyé, ã'diãtãsiyã ẹsĩ ĩmivé ñōópi rĩ ã vudrĩ gé, ĩmi újãkĩ ẹsĩ rá. Īzãngã ĩmi ní nyaã 'dĩri, Múngú ã'yĩ tã ni nĩ, adri ĩmi ní ũnjĩ kuyé. 10 Múngú sē dō 'bã rĩ ĩzãngã nyaã, ĩzãngã 'bã rĩ ní nyaã 'dĩri, ĩri sē 'bã rĩ ẹsĩ újã, ĩri ídri 'dãni'dãni rĩ ịsũ rá, ícõ ẹsĩ 'bãã rizú ĩzãngã 'ĩ ní nyaã rĩ ã tã ũsũzú ku. 'Bo 'bã riipi ĩzãngã nyõõkũ nōri vé rĩ nyaãpi, ẹsĩ újãpi ku rĩ, ĩri drãngárã ịjĩ drĩ ni gé.

11 ĩmi ndrekĩ drĩ kã, ĩzãngã Múngú ní sėė ĩmi ní 'dĩri, sē ĩmi ri tã 'o 'dĩni: ĩmi úvã be tã múké 'duzú ngazú ăyĩkō sėzú Múngú ní. ĩmi lėkĩ lũú 'yozú kĩnĩ, ĩmi tã ũnjĩ ãkõ. ĩmĩ 'a ve kķķķbĩ rĩ ã tã sĩ rá, sē ĩmi ní ũrĩ, sē ĩmi 'bãkĩ ẹsĩ lězú ma ndrezú, ĩmi 'bãkĩ úvã tã pĩrĩ 'ozú, ĩmi lėkĩ 'bã

* 6:15 6:15 Bělĩyálã: Rũ Bělĩyálã 'dĩri, ĩri rũ ãzi Sãtãnã vé rĩ, ĩri ãmbũgũ índrĩ ũnjĩ rĩ pi drĩgé.
6:16 6:16 Lėvĩtĩkã 26:11-12; Yėrėmĩyã 32:38; Ẽzėkėlė 37:27 6:17 6:17 Ịsãyã 52:11; Ẽzėkėlė 20:34,
41 6:18 6:18 2 Sãmũėlė 7:8, 14

ũnjĩkãnyã 'oópi rĩ ìrĩñãá. Tã ìmi ní 'oó rĩ i'da uletere lüzú kìnĩ, ìmi ri tã pìrì 'o. ¹² Tã má ní kòkòbì 'dĩri sızú rĩ adri 'yozú kìnĩ, 'bá ãzi 'o tã ùnjí, dõku 'okí tã ùnjí 'bá ãzi rù' 'bá gá yã 'dĩni kuyé. Á sĩ kòkòbì 'dĩri sēé ìmi ní, Múngú ã i'da rí ìmi ní kìnĩ, ìmi lēkí 'bã ambamba. ¹³ Tã 'dĩri ìmbá 'bã ẹsì ambamba.

Äyĩkõ gõ kpá fií 'bã ẹsì agá ãmbúgú Títõ ní adrii äyĩkõ sĩ rĩ sĩ, ã'diätäsīyã tã pìrì ìmi ní 'oó rĩ ìmbá Títõ ã ẹsì rá. ¹⁴ Drĩdrĩ ni, má íngú ìmivé tã Títõ ní rá, tã ándúru má ní ùlũú Títõ ní rĩ, ìmi 'dúkí ngaá múké, ìmi sēkí má ní ìzãngã kuyé. 'Bá rikí ándúru ìmi ní tã áda rĩ ùlũú, íngúngará má ní ìmivé tã íngúzú ìri ní rĩ tã áda. ¹⁵ Títõ lē ìmi agaá rá, agaápi rá rĩ, ri tã ìmi ní 'i tì yìzú yìyì 'dãri ã tã ígá, ãzini tã ìmi ní 'i ẹ'yìzú ìnjĩngará be rĩ ã tã ígá. ¹⁶ Ma nóni äyĩkõ sĩ ãmbúgú, ã'diätäsīyã tã céré sĩ, á 'bã ẹsì céré kú ìmi drĩgé.

8

Ngá sēngará ẹsì be céré rĩ

¹ Má ẹdrípìi má ómvúpìi, 'bá lēkí ìmi nĩkí ẹsì múké Múngú ní sēé 'bá Yēsũ ri ẹ'yì' 'bá gí, adri' 'bá kãnisã ãngũ Mākēdōnīyã vé rĩ agá rĩ pi ní rĩ. ² Kòpi ã rikí dõ ìzãngã nyaá, ãzini kòpi ã adrikí dõ ngá ãkó drããäsīyã, kòpi rikí ngá sēé ẹsì be céré 'bá Yēsũ ri ẹ'yì' 'bá gí rĩ pi ã ìzã kozú. ³ Á lē lũú ìmi ní kìnĩ, kòpi sēkí ngá kòpi ní ícò sēé rĩ pi rá, kòpi sēkí ãndõ be. Ngá kòpi ní sēé 'dĩ' 'bée, tã ni íbí íngá kòpi ã ẹsì agá. ⁴ Kòpi mākí 'bã úvá be céré kìnĩ, ì lēkí mũfēngã soó sēé 'bá Yēsũ ri ẹ'yì' 'bá gí, adri' 'bã ngá ãkó kũrũ Yērúsālēmã vé rĩ agá rĩ pi ní ìndĩ. ⁵ Mũfēngã kòpi ní sēé rĩ, kòpi sēkí ẹsì be céré, aga 'bã ní lēé rĩ rá. Drĩdrĩ ni, kòpi sēkí ìvé rù' 'bã tã 'ozú Úpí ní, ãzini tã 'ozú 'bã ní, sũ Múngú ní lēé rĩ tìni.

⁶ Títõ í'dó ándúru mũfēngã rĩ ã songará ã tã ùlũú ìmi ní drĩdrĩ nĩ, kúru 'bá mākí ìri, ã újá 'i gõó mujú ẹzì ìmi ní mũfēngã sozú ẹsì múké sĩ rĩ deḡ. ⁷ Tã ìmi ní 'oó rĩ ndē 'bã urukõ' 'bée vé rĩ rá. Ìmivé ẹ'yìngará ãmbúgú, tã ìmi ní ríi átá rĩ pi múké, ìmi úmĩ be, ìmi úvá be tã Múngú vé rĩ 'ozú, ìmi lēkí 'bã ambamba. Nóni mũfēngã ìmi ní lēé sēé rĩ, lē ìmi sēkí ẹsì múké sĩ, ã ndē 'bã urukõ vé rĩ rá.

⁸ Tã má ní 'yoó ìmi ní 'dĩri, adri 'yozú kìnĩ ma ri mĩ ìmi ní ùkpõ sĩ yã 'dĩni ku. Á lē nĩ ádarú dõ lēngará ìmĩ ẹsì agá rĩ, sũ 'bã urukõ mũfēngã so' 'bã úvá sĩ rĩ pi vé rĩ tìni. ⁹ Ìmi nĩkí rá 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítõ vé ẹsì múké, ã adri dõ ngá be ambamba drããäsīyã, ìmi tã sĩ, gõ adrii ngá ãkó,* ã sē rí ìmi adrikí rí ngá be ambamba.

¹⁰ Tã má ní lēé lũú ìmi ìmbázú rĩ, ìri 'dĩ, lē ìmi 'dúkí tã rĩ ngaá, sũ ìmi ní ngaá ílì ájée rĩ agá rĩ tìni. Ílì ájée rĩ sĩ, ìmi kìnĩ, ìmi lēkí í'dó ngá rĩ sēé drĩdrĩ nĩ, ádarú ìmi í'dókí sēé drĩdrĩ rá. ¹¹ 'Bo nóni lē ìmi útúkí ìmi ngá sēé, sũ ìmi ní í'dó sēé drĩdrĩ rĩ tìni, lē ìmi sēkí sũ ìmĩ ẹsì ní ùsũú lēé sēé rĩ tìni. ¹² Fēfē ìmi ní lēé sēé rĩ, tã ni íbí dõ íngá ìmĩ ẹsì agá, ìri múké. Ngá índrēpi ìmi drĩgé rĩ, lē ìmi ùsũkí sēé sũ ìmĩ ẹsì ní lēé sēé rĩ tìni, dõ ìmi drĩgé 'dãayo ká.

¹³ Tã má ní 'yoó 'dĩri vé ífífí, adri 'yozú kìnĩ, ìmi sēkí 'bã urukõ ní ngá, ìmi ã adrikí ngá ãkó yã 'dĩni ku, lē ìmi adrikí ngá be, sũ 'bã urukõ' 'bée vé rĩ tìni. ¹⁴ Nóni ìmi ngá be tré, ìmi ícò 'bã ngá ãkó rĩ pi ã ìzã ko ãní rá. Vúlé 'dĩ, ngá de dõ ìmi drĩgé sĩ gí, kòpi gõ ìmi ìzã ko nĩ. Ìmi 'okí dõ sũ 'dĩri tìni, ìmi ímú ngá ãlē ìmi ãsámví gé sĩ trú, ¹⁵ sũ Búkũ Múngú vé rĩ ní 'yoó rĩ tìni, "'Bã ãnyãngã rĩ ìkũnãápi ãmbúgú rĩ, ìmbítã ni ku 'i kuyé, 'bã ãnyãngã rĩ ìkũnãápi

* **8:9** 8:9 Ì adri dõ ngá be ambamba drããäsīyã, ìmi tã sĩ, gõ adrii ngá ãkó: Yēsũ ri ngá be ambamba 'bũ gé 'dãá, ku ívé adringará múké 'bũ gé 'dãá rĩ, ímú adrii vũ drĩgé nõgõ 'bã áda rú, nya ìzãngã ìmi tã sĩ, ìmi ìsũkí rí tã múké agaápi rá ni bēnĩ. **8:15** 8:15 Wũngará 16:18

māđāŋá rī, ĩrivé ānyāngā ca ĩri ní rá.”

Pēkí Tītō ri muų Kōrínítō gá.

16 Á sē Múngú ní ōwō'dīfō, ĩri ní Tītō ní úvá sēé ẹsị 'bāzú ĩmi drīgē, sū má ní ẹsị 'bāá ĩmi drīgē rī tịni rī sī. 17 'Bá kǎ 'yoó Tītō ǎ muų ĩmi ndree, ǎ'yī kīnī, 'i muų rá. ĩrivé mungará ĩmi vúgá 'dīlé rī, 'bā tā ni kú 'í ẹsị agá ịnógósị. 18 'Bá lēkí 'bá āzi Yēsū rī ẹ'yīpị gí ni pēé muųú Tītō be ĩmi vúgá 'dīlé. 'Bá 'dīri 'bá kǎnīsā vé rī pi ǎrēvú céré ینگúkí ĩri kīnī, ĩri 'bá rīpị ú'dúkọ múké rī ūlūúpi ni. 19 'Bá kǎnīsā vé rī pi ĩpēkí ĩri nī, ǎ muų rí 'bá be trú, 'bā jikí rí mǔfēngā ĩ ní sēé rī pi muųú Yērúsālémā gá 'dǎlé. Ngá ĩ ní soó 'dīri, ĩ Úpí ǎ rú ینگú ǎnī, ĩri lū 'yozú kīnī, 'bá 'bākí ẹsị rizú 'bá ngá ǎkó rī pi ẹ ĩzā kozú. 20 Tā kōpi ní muųú trú rī, 'bá āzi ẹ ímú rí ūnjō úlī mǔfēngā ĩmi ní soó tā ni ینگápi ĩmī ẹsị agá 'dīri vé tā sī ku. 21 'Bo 'bá lēkí tā pịri 'oó Úpí Múngú ẹndrẹti gé, 'bá céré ǎ nīkí rí 'yozú kīnī, 'bā rí tā pịri 'o.

22 'Bá lēkí kpá 'bá āzi pēé Tītō pi rú' bā gá 'bá ĩ ní ĩpēé drīdrī 'dāri be, kōpi ǎ mụkí rí ĩ be trú. 'Bá 'dīri, 'bá ǎ'yīkí ĩrivé tā rá. Adarú 'bá 'dīri, 'bá nīkí ĩrivé tā ámá vú be kárakará lūzú kīnī, ĩri 'bá lēépi ĩzā kōopi ni. Nóni ngá ĩri ní lēé sēé ĩzā kozú rī aga ǎndúrú ĩri ní sēé drīdrī rī rá, ǎ'diātāsīyā 'bā ívé ẹsị céré kuú ĩmi drīgē. 23 Tītō ri má ógúpị, 'bā rí ẹzị nga ĩri be trú ĩmi ĩzā kozú. 'Bá ẹdrípị 'dī'bée, 'bá kǎnīsā vé rī pi pēkí kōpi muųú nī, kōpi ri Kúrísítō ri ینگú. 24 Kuru lē ĩmi i'dakí ĩmivé lēngará kōpi ní, 'bá kǎnīsā vé rī pi ǎ nīkí rí ámá 'yozú kīnī, tā 'bá ní rizú ĩmi ینگú rī, ĩri tā áda.

9

Sokí mǔfēngā jị Yērúsālémā gá

1 Ícọ ku má ní kōkōbị sızú sēzú ĩmi ní mǔfēngā ĩmi ní lēé soó jị muųú Yērúsālémā gá 'bá Múngú vé rī pi ẹ

ĩzā kozú rī ǎ tā sī, 2 ǎ'diātāsīyā á nī rá ĩmi úvá be lēzú ngá sēzú ĩzā kozú. ĩmi 'bá adri' bā ǎngū ǎkáyā vé rī agá rī pi, má ینگú ĩmi ǎnī rá, á lū tā ĩmi ní ĩmi útú zú caá ílī ǎlu lēzú ngá sēzú 'bá Mǎkēdōnīyā gá rī pi ní rá. Úvá ĩmi ní 'bāá ngá sēzú 'dīri, sē kōpi ní úvá ngá sēzú. 3 Tā má ní lēzú Tītō ri pēzú muųú 'bá ĩrī be ĩmi vú 'dīlé rī, á lē ĩmi sokí mǔfēngā rī kú ịnógósị rī kōpi tēé, sū má ní ẹzị ĩmi ní rī tịni. 'Dīri lū 'yozú kīnī, tā 'bá ní ĩmi ینگú rī adri ūnjō ku.

4 'Bá Yēsū ri ẹ'yī' bā gí ǎngū Mǎkēdōnīyā vé rī agá rī pi ẹ ímúkí té dō má vú sī ındī, kōpi ịsúkí té dō ĩmi sokí mǔfēngā rī ịnógósị gí kuyé, ịsú zú á lū ĩmi ní gí, ma té drīnjá ịsú rá, 'bo ĩmi tē drīnjá ịsú ambamba. 5 Kuru má ūsū, á lē Tītō ri pēé 'bá ụrụkọ'bée be muųú ĩmi vúgá 'dīlé, kōpi ǎ mụkí rí ịsú mǔfēngā ĩmi ní ǎ'yī sēé rī, ĩmi sokí kú ịnógósị gí. Mǔfēngā ĩmi ní lēé sēé rī, lē tā ni ẹ ینگá ĩmī ẹsị agá, adri 'yozú kīnī, ĩ tā ni lū ĩmi ní ūkpō sī 'dīni ku.

Úri ĩ ní rí ǎmbú gú rī

6 ĩmi ndrekí tā 'dīri múké, “'Bá ómvú 'ǎápi kíníkiniŋá rī, ĩri ǎnyāngā ni ịsú kíníkiniŋá, 'bá ómvú 'ǎápi ǎmbú gú rī, ĩri ǎnyāngā ni ịsú ǎmbú gú.” 7 'Bá lēépi ngá sēépi rī, tā ni ẹ íbí ینگá ẹsị ni gé, mi dō ri ngá sē, lē mī sē ẹsị be céré, adri 'yozú kīnī ĩ mī mí ní ūkpō sī 'dīni ku. Múngú lē 'bá ngá sēépi ẹsị be céré rī lēlé. 8 Múngú ri ẹsị be múké, ngá ĩmi lēé rī pi ǎrēvú céré, ĩri sē ĩmi ní rá, ĩmi adri ngá be ambamba, ĩmi ícọ sē 'bá ụrụkọ'bée ẹ ĩzā kozú rá, 9 sū Búkū Múngú vé rī ní 'yoó rī tịni, “Múngú ri ngá sē 'bá ngá ǎkó rī pi ní, sū ẹsị ni ní lēé rī tịni, ĩri tā 'o muųú pịri ụđđ ǎkó.”

10 Múngú ri 'bá ómvú 'ǎ' bā rī pi ní úri awa nī, ĩri 'bá rī pi ní ǎnyāngā awa nī. ĩri ĩmi ní úri saása ni sēé nī, ĩri sē ĩmivé ngá ri va va, ĩmi ngá sē ambamba 'bá ngá ǎkó rī pi ní.

11 Ádarú Múngú ri ĩmi ní ã'bú sē lėti be ãndiãndí, ĩmi sēkí rí ngá 'bá rĩ pi ní ẹsị be céré. ĩmi sēkí dō ĩmivé ngá 'bá ngá ãkó rĩ pi ní, ĩri sē kōpi òwō'dífô sē Múngú ní.

12 Ngá ĩmi ní sēé 'bá Múngú vé adri'bá ngá ãkó rĩ pi ní 'dĩ'bée, ĩmi sēkí ẹsị be céré agaá rá, ĩri sē 'bá kárakará pi ímú Múngú ní òwō'dífô sē. 13 'Bá rĩ pi ímú Múngú ri íngú ngá ĩmi ní sēé 'dĩ'bée sī. Ngá ĩmi ní sēé kōpi ní 'dĩ'bée, ĩri lū kíní, ĩmi ẹ'yíkí ụ'dúkọ múké Kúrísítō vé rĩ ã tā 'dujú ngaá rá. 14 Kōpi Múngú ri zị ĩmi ní ẹsị be céré, Múngú ní ĩmi ní ẹsị múké sēé ĩ ìzã kozú rĩ sī. 15 Òwō'dífô Múngú ní, ĩri ní ívé Mvã sēé fēfē rú tā be ãmbúgú ãmbúgú rĩ sī. Tã 'bá ní rií átá ĩrivé tā sī 'dĩri, tā ñi aga rá.

10

Páulũ átá ívé ẹzị ã tā

1 Ma Páulũ 'i, á mã ĩmi Kúrísítō ẹsị be múké ãzini tā be mãdã rĩ ã rụ sī. ĩmi ụsúkí kíní, má ní adringará gá ĩmi ãsámvú gé, ma ri 'o ụrĩ sī, má kãdō fũú ĩmĩ rụ'bá gá sī rará rú, ma íbĩ adri ụrĩ ãkó ndō. 2 'Bá uruko'bée 'yokí ụnjō sī kíní, 'bã ri tā 'o sũ 'bã Múngú ri ñ'bã kuyé rĩ pi tĩni, sē má átá kōpi drĩgé ũkpō sī. 'Bo má kãdō caá ĩmi vúgá 'dĩlé, lē ĩmi 'okí tā múké, mã átá rí ĩmi drĩgé ũkpō sī sũ má ní átá 'bã tā ụnjí 'o'bã rĩ pi drĩgé rĩ tĩni ku. 3 'Bã rikí dō adrii nyōókú drĩgé nōgó drããsiyã, 'bã 'dĩkí ẹ'dĩ sũ 'bã nyōókú drĩgé rĩ pi ní rií 'dĩ rĩ tĩni ku. 4 Ngá ẹ'dĩ vé 'bã ní rizú ẹ'dĩ 'dĩzú ari'ba Múngú vé rĩ pi ndēzú ãní nō'bée, adri ngá 'bã nyōókú nōri drĩgé rĩ pi ní rizú ẹ'dĩ 'dĩzú rĩ pi kuyé, 'bã ri ũkpō Múngú vé rĩ áyú rizú ẹ'dĩ 'dĩzú ari'ba Múngú vé rĩ pi ã ũkpō ndēzú ãní. 5 'Bã lēkí ãfú, ãzini ãgátá riipi lėti Múngú ri ñzú rĩ ugaápi rĩ izaá 'dĩisĩ rá, 'bã lēkí 'bã yíkí be 'dĩni 'dĩ'bée ã újákí ívé yíkí, kōpi ã 'dukí rí tā Kúrísítō vé rĩ ngaá. 6 Lē ĩmi 'dukí tā Kúrísítō vé rĩ ngaá

ẹsị be céré, ã'diãtãsiyã 'bã Kúrísítō vé tā 'du'bã nga'bã ku rĩ pi, 'bã kōpi ĩrĩnã rá.

7 ĩmi ri 'bã rĩ ndre rụ'bã gá kíní, ĩri 'bã Kúrísítō vé ni. ĩmi 'yokí dō kíní, ĩmi ádarú 'bã Kúrísítō vé ni, lē ĩmi ñkí 'yozú kíní, 'bã ádarú 'bã Kúrísítō vé ni, sũ ĩmi tĩni. 8 Ma dō ri ma íngú ũkpō Úpí Yēsũ ní sēé má ní rĩ sī ambamba drããsiyã, ũkpō 'dĩri, ĩri sē ĩmi pá tu ĩmivé ẹ'yĩngará agá ũkpō ũkpó, ĩmivé ẹ'yĩngará gō ísị vúlé ku. ãní sē má adri drĩnjã sī ku. 9 Kōkōbĩ má ní sī sēé ĩmi ní rĩ pi, á lē ã sē ĩmi ní ụrĩ ku. 10 ĩmi ãsámvú gé, 'bã uruko ri 'yo, "Kōkōbĩ Páulũ ní sī rĩ pi agá, sī tā 'a ñi gé 'dãã ũkpō ũkpó, ũkpō ñi ambamba. 'Bo rụ'bã gálésĩ, Páulũ ri ũkpō ãkó, ĩrivé tā átá rĩ pi ẹzị ãkó." 11 'Bã 'dĩni 'dĩ'bée ã ñkí á má múké 'yozú kíní, á ca dō ĩmi vúgá 'dĩlé gí, ma tā rĩ 'o sũ má ní sī sēé ĩmi ní kōkōbĩ agá ãngũ vřrã gálésĩ rĩ tĩni.

12 'Bã uruko'bée ri ĩ íngú 'dĩgé kíní, ĩ ndėkí tā sī céré ñi, 'bo 'bã ícókí 'bã íngú sũ kōpi ní rií ĩ íngú rĩ tĩni ku. 13 'Bo 'bã íngúkí 'bã ũkpō ĩ ní sēé 'bã ní kuyé rĩ sī ku, 'bã lēkí 'bã íngú ẹzị Múngú ní sēé 'bã ní, 'bã ní rií ngaá rĩ sī. Ẹzị 'bã ní ngaá rĩ, 'bã ãlē ĩmi be trũ ãlu. 14 'Bã lēkí 'bã íngú mužú bãdãrú ku, ã'diãtãsiyã 'bã íjĩkí ándúrú ụ'dúkọ múké Kúrísítō vé rĩ ũlũú ĩmi ní rá. 15 Lē 'bã íngúkí 'bã tā 'bã uruko'bée ní 'oó rĩ sī ku. 'Bã 'bãkí 'bã ẹsị agá 'dãlé 'yozú kíní, ĩmi dō ũkpō ũkpó ĩmivé ẹ'yĩngará agá, ĩri sē ẹzị 'bãvé ĩmi ãsámvú gé rĩ, ĩri mba mužú drĩdrĩ. 16 Kúru 'bã ícó ụ'dúkọ múké rĩ jì mụ ũlũ ãngũ ĩmi gãrã gá sī rará rú, 'bã ãzi ní drĩ mužú ẹzị ngaá 'a ñi gé kuyé rĩ agá. 17 Búkũ Múngú vé rĩ kíní, "Bã rĩ lē dō 'i íngú, lē ẹ íngú 'i tā Úpí ní 'oó 'í ní rĩ sī." 18 'Bã 'yoópi kíní 'i 'bã múké rĩ, ĩrivé tā 'yoó 'dĩri ẹzị ãkó. Ngá múké rĩ, lē Úpí Yēsũ Kúrísítō ã 'yo ĩrivé tā kíní, ĩri 'bã múké ñi.

11

Páulũ pi 'bá áyúāyũ ũnjó rú rĩ pi be

¹ Ma dō ri átángá azakaza vé ni átá, lē ĩmi 'bākí bĩ rizú tã má ní ríí átá rĩ yizú éšì be mādã. Lē ĩmi 'bākí bĩ tã rĩ yizú. ² Á 'bā ĩmivé tã má éšì agá āmbúgú, sũ Múngú ní ĩmivé tã 'bāā āmbúgú 'í éšì agá rĩ tĩnì. Á lē ĩmi ā'yīí sēé jeé Kúrísítō ní, sũ ĩ ní mvá ũkúná kácáná rú ni ā'yīí sēé jeé ágó ālu ní rĩ tĩnì. ³ 'Bo ma ũrĩ sī, ā'diātāsīyā 'bá ʊrũkõ'bée ímũ ĩmĩ mĩ ũ'bā, sē ĩmivé yĩkĩ ri 'i újá ícá ũnjí, sũ ĩnĩ ní Évā* ē mĩ ũ'bāā rĩ tĩnì, sē ĩmi Kúrísítō ri gā sī. ⁴ 'Bá ũlũkĩ ĩmi ní tã Yēsũ vé rĩ gí, Índrí Uleterē rĩ ású ĩmi rá, ĩmi ẹ'yĩkĩ ʊ'dũkõ 'bá ní ũlũú rĩ múké. 'Bo 'bá āzi ímũ tã Yēsũ vé rĩ újá ũlũú ĩmi ní ũ'dũ be túngú, ĩmi ā'yĩkĩ nóni índrí túngú ni vé tã, ĩmi gākĩ ʊ'dũkõ múké 'bá ní ándúrú ũlũú ĩmi ní drĩdrĩ 'dāri sī. ⁵ 'Bá áyúāyũ ũnjó rú 'yo'bá kínĩ, ĩ ndēkĩ 'bá rĩ pi tã sī céré nĩ 'dĩ'bée, ẹzĩ má ní ngāá rĩ ndē kòpivé rĩ rá. ⁶ Átángá má ní ríí átá rĩ índré sũ 'bá ĩ ní ímbá kuyé ni tĩnì, 'bo á nĩ tã ambamba. 'Bá ũlũkĩ ĩmi ní tã rĩ pi ārēvũ céré uleterē.

⁷ Á 'o ũnjí má ní ma 'bāzú kú mādã ĩmi ĩnjĩzú rizú ʊ'dũkõ múké Múngú vé rĩ ũlũzú ĩmi ní kána? ⁸ Má ní rizú ẹzĩ ngazú ĩmi āsámvú gé rĩ gé, má u'dũ mũfēngā 'bá kānísā ʊrũkõ'bée agá rĩ pi vúgá ẹzĩ rĩ ngazú ānĩ. ⁹ Lókĩ má ní adrízú ĩmi be trũ rĩ gé, má adri dō ngá ākó drāāāsīyā, á zĩ ngá ĩmi tĩ gé ālunáni kuyé, ā'diātāsīyā 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'bá gí ímũ'bá āngũ Mākēdōnīyā vé rĩ gélésīla rĩ pi sēkĩ má ní ngá ma ndē'bá rĩ pi nĩ, á gō ngá āzi zĩ ĩmi tĩ gé dđĩ ku. ¹⁰ Áda ádarú Kúrísítō vé tã áda rĩ ní adrií má éšì agá anigé rĩ sī, 'bá āzi āngũ Ākáyā vé rĩ† agá 'dĩgé ícõpi 'yoõpi kínĩ, má íngú ma tã 'dĩri sī ku 'dĩni

'dāáyo. ¹¹ Adri 'yozú kínĩ, á lē ĩmi ku 'dĩni kuyé, Múngú nĩ rá, á lē ĩmi lēlē. ¹² Á lē tã rĩ 'oó mʊzú sũ má ní ríí 'oó nđĩ rĩ tĩnì, ā uga rĩ 'bá rĩ'bá ĩ íngú'bá 'yo'bá kínĩ ĩ ri ẹzĩ nga sũ 'bá tĩnì 'dĩ'bée vé ẹzĩ ā ngangará rá. ¹³ 'Bá áyúāyũ ũnjó rú 'dĩ'bée, kõpi 'bá ũnjó rú ni pi, kõpi ri ẹzĩ nga ũnjõ sī, kõpi 'dũkĩ ĩ 'bāā kuú Kúrísítõ vé 'bá áyúāyũ ni pi rú. ¹⁴ 'Bo má éšì tĩ tã 'dĩri sī ālunáni kuyé! Ā'diātāsīyā Sātánā 'dũ 'i 'bāā sũ mālāyíkā ʊtũnā vé rĩ tĩnì. ¹⁵ Sātánā vé átĩ'bá rĩ pi ā 'dũkĩ dõ ĩ 'bāā 'bá tã 'o'bá pĩrĩ ni pi tĩnì drāāāsīyā, tã 'dĩri sē má éšì tĩ ānĩ ālunáni ku. ʊdđũ ni gé, ĩ ímũ kõpi ĩrĩnā tã ũnjĩ kõpi ní 'oó rĩ sī rá.

Páulũ íngú 'i ĩzāngā 'í ní nyaá rĩ sī

¹⁶ Á lē ẹndĩ ĩ 'yoó ĩmi ní dđĩ, 'bá āzi ā ʊsũ 'yozú kínĩ, ma azakaza rú 'dĩni ku. ĩmi ʊsũkĩ dõ kínĩ, ma azakaza rú, ā adri sũ ĩmi ní 'yoó ma azakaza rú rĩ tĩnì, má íngú rĩ ma íngúngũ. ¹⁷ Ádarú tã má ní átá 'dĩri adri 'yozú kínĩ, tã ʊpĩ ní lēé má átá ri kuyé, íngúngará má ní ma íngúzú 'dĩri, ĩri lũ kínĩ, ma ri átá sũ 'bá azakaza rú ni tĩnì. ¹⁸ 'Bá ʊrũkõ'bée dõ ri ĩ íngú tã ĩ ní ngāá rĩ sī, ma kpá ma íngú sũ kõpi tĩnì. ¹⁹ ĩmi ʊsũkĩ kínĩ, ĩmi nĩkĩ tã rá, 'bo ĩmi ri 'bá azakaza rú ni pi vé tã yĩ. ²⁰ ĩmi ri sē 'bá rĩ pi ri ĩmi 'bā áamá sũ túgērĩ tĩnì, kõpi ri ĩmivé ngá ali ĩmi drĩgé sī, kõpi ri ĩmivé ngá ali ĩmi drĩgé sī mĩ mbamba sī, kõpi ri ĩ íngú, 'bo kõpi ri ĩmi ide. ²¹ Má ā'yĩ rá, tã ĩ ní 'oó 'dĩ'bée tĩnì 'dĩri, ĩri drĩnjá sē! Tã 'dĩni 'dĩ'bée ndē 'bā ũkpõ rá.

Ma nóni ri átá sũ 'bá azakaza rú ni tĩnì, kõpi dõ ri ĩ íngú, ma kpá ma íngú rá. ²² Kõpi kínĩ dõ ìvé sũrũ Ēbérē, ma kpá Ēbérégú, kõpi kínĩ dõ ìvé sũrũ Īsērélē, ma kpá Īsērélégú,

* **11:3** 11:3 Évā: Évā ri ũkú Múngú ní í'dó gbii drĩdrĩ rĩ. ĩri ẹndrēpĩ 'bá vũ drĩgé rĩ pi vé ni céré. ĩnĩ ũ'bā Évā ē mĩ, nya pētĩ ā ũ'a Múngú ní 'yoó ā nyakĩ ku ri. 'Í lā í'dóngará 3:1-19. † **11:10** 11:10 Āngũ Ākáyā vé rĩ: Kũrũ Kōrínítō vé rĩ ĩri āngũ Ākáyā vé rĩ agá.

kòpi kìnì dō ì úyú Ābūrámā‡ vé ni, ma kpá úyú Ābūrámā vé ni. ²³ Kòpi kìnì 'dìri ì nyo ri ẹ̀zì nga Kúrísítō ní? Á nì rá, ma ri átá sù 'bá drì be ábápi gí ni tìni. Á nga ẹ̀zì Kúrísítō ní ùkpò sī kòpivé rī ndēé rá, ríkí ma ù'yí jò ì ní rizú àngū ù'yízú rī agá vù be káràkará, ríkí ma ùgbāá ùnjí ùnjí vù be káràkará, á nya ìzāngā drādrā ē tì ịsù vù be káràkará. ²⁴ Yāhūdì rī pi ùgbāki ma zāá lā'bu ì ní údé àngū ùgbāzú ni sī caá vù be tōwú, vù àlu àlu kòpi ríkí ma ùgbāá caá pūkú na drì ni úrōmì. ²⁵ Ūgalaku Rómā vé rī pi ùgbāki ma kẹ̀lìná sī caá vù na, mávé ari'ba rī pi úvìkí ma írā sī, kúlúmgbā àndiándi na má ní rizú ẹ̀cìzú rī pi ríkí ì ùsì írā rù'ba gá, àní sē kòpi ríkí ùtí yí ã ndúgé, sē má adri yí tafu rī agá 'dāá ìnì be rā, ùtú nìjì. ²⁶ Ẹ̀cì má ní tuú muú rará rú vù be káràkará 'dì'bée agá, má ẹ̀dípáa Yāhūdì rī pi, 'bá adri'ba Yāhūdì rú ku rī pi be, kòpi sēki má ní ìzāngā ambamba, má ịsù ìzāngā 'bá ri'ba àngū ali'ba rī pi drìgé, àzini á nya ìzāngā yí àmbúgu dīpi didi rī agá 'dālé. Kūrú rī pi agásì, àngū à'wí cínýáfā rú rī pi agásì, yí bālālā rī pi agásì, 'bá 'yo'ba kìnì, ì nìkí Úpí Yēsù ri gí 'dì'bée drìgé, á nya ìzāngā ambamba. ²⁷ Má ù'bì ẹ̀zì ngaá tã ùkpó ùkpó ni pi agásì, ìnìná káràkará á ko ú'dú kuyé. Má adri ẹ̀bìrì sī, yí úvá ndē ma, ngá má ní nyaanya ni 'dāáyo. Ìgbē fù ma ambamba, bōngó má ní suú sēepi má rù'ba ní kozú ni 'dāáyo. ²⁸ Ìzāngā má ní rií nyaá káràkará 'dì'bée agá, ú'dú àlu àlu, 'bá Yēsù ri ẹ̀'yì'ba gí vūrā àndiándi agásì rī pi vé tã ri fií má ẹ̀sì agá, sē á ri kòpi ã tã ùsù. ²⁹ 'Bá rī dō ùkpò àkó, ma ìrivé tã 'du 'bā má ẹ̀sì agá tã àmbúgu rú. 'Bá àzi úbé dō 'bá urukọ 'deé ùnjikānyā agá, ìri sē má ẹ̀sì ri veve.

³⁰ Ma dō ma íngú, ma ri ma

íngú má ní adrií ùkpò àkó rī sī. ³¹ Múngú 'bávé Úpí Yēsù Kúrísítō vé Ẹ̀tẹ̀pì nì tã má ní rií átá 'dì'bée rá, adri ùnjò ku, ē íngúkí Múngú ri mužú nyonyo. ³² Lókí má ní adrizú kūrú Dāmāsékē vé rī agá 'dālé rī gé, gávānā adriípi 'bāgu Ārétā ã pálé gá rī 'bā àngaráwá rī pi rií kẹ̀tì kánì vé rī pi ùtēé, kòpi ã rúkí rí ma. ³³ 'Bo 'bá urukọ kókí má ìzā, 'dukí ma suú wūrūgù agá, kòpi sukí ma kūrú rī vé kánì rī vé úlē gá sī mužú vūgá 'dāá, má ápá má náké.

12

Yēsù i'da tã Páulū ní ìndrìlìkì agá

¹ Ma ma íngú mužú íngúngū, á nì rá íngúngará má ní ma íngúzú 'dìri, ngá àzi má ní ícò ịsù 'a ni gé 'dāáyo, 'bo ma ma íngú mužú ìndrìlìkì, àzini tã Úpí Yēsù ní i'daá má ní rī sī mužú drìgé. ² Ma Páulū 'i, má ẹ̀'yì Kúrísítō ri gí, ìndrìlìkì agá, 'dukí ma jì muú adrií vūrā Múngú vé 'bù gé 'dālé rī agá, vùdrì ni 'du nóni caá ílì mudrì drì ni su. Ì ní ma 'duzú mužú rī gé, 'dukí dō ma mužú má rù'ba be 'bōrō yā, dō 'dukí má ìndrì mužú yā, á nì kuyé, Múngú nì ìngá nì.

³ 'Dukí dō ma mužú má rù'ba be 'bōrō yā, dō 'dukí mávé ìndrì mužú áyu yā, Múngú nì ìngá nì. ⁴ 'Dukí ma mužú vūrā Múngú ní adrizú rī gé, á ca muú tã ùnyì be ambamba ì ní ícò tã ni ùlūú bā ku ni yí. ⁵ Ma ri ma íngú tã 'dāri sī, adri 'yozú kìnì, ma ri má ngúlúpí íngú yā 'dìni ku, tã má ní ícò ma íngúzú rī, ìri 'yéná tã má ní adrií ùkpò àkó rī sī. ⁶ Má íngú dō ma íngúngū drāāsiyā, má ícò adrií azakaza rú ku. Ma tã áda rī átá mužú áyu. 'Bo á lē rií átá mužú bādāru ku, 'bá àzi ã ùsù rí 'yozú kìnì, tã má ní 'oó, àzini má ní átá rī, á ndē tã sī nì 'dìni ku.

⁷ Ma nóni ri má ẹ̀sì 'bā rizú tã àyāzú àyāyā má ní ndreé 'dāri ã tã

‡ 11:22 11:22 Ābūrámā: Múngú zì Ābūrámā ri kìnì, ã ku ívé 'bá 'bẹ̀tì àsámví gé rī pi, ã ku ívé àngū, ã 'de muú àngū àzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ̀'bìpì Yāhūdì rī pi vé rī, tìkì ìri ílì élifū àlu mùdūrùlù ārō (1,800) gé, ịsù tìkì drì Yēsù ri kuyé. 'Í lā í'dóngará 12-25.

ūsūzú. Īpēkí Sātánā vé índrí ūnjí áyúāyū ní ímú má ní ĭzāngā sēē ūnjí ūnjí, mâ íngú rí ma āní ku. ⁸ Á mā Úpí Yēsū rí caá vú be na, ā 'du ĭzāngā má ní ríí nyaá rī mâ rú'ba gá sī rá. ⁹ 'Bo ĭrī ní újázú má ní kīnī, "Ngá 'yēná mí ní lēē rī, ĭrī ēsī múké mávé rī. Mi dō ūkpō ākó, mávé ūkpō rí ēzī nga mī rú'ba gá rá." Kúru má ní adrii ūkpō ākó rī sī, ma āní āyīkō sī, ma ma íngúngū, Kúrísítō ā sē rí má ní ūkpō bēnī. ¹⁰ Mā adri dō ūkpō ākó, ā rikí dō ma u'daá, mâ nya dō ĭzāngā, ā ōcūkí dō ma ūnjí ūnjí, āzini mâ rí dō tā ēnjīēnjī 'duy drāāsiyā, á nī rá, ĭrī múké Kúrísítō vé tā sī. Ma dō ūkpō ākó, Kúrísítō rí má ní ūkpō sē rá.

Páulū 'bā ēsī 'bá Yēsū rí ē'yī'ba gi Kōrínítō agá rī pi drīgé

¹¹ Má índré sū 'bá azakaza rú ní tīnī, ĭmi sēkí ma índré azakaza rú nī. ĭmi té kōdō ícō ēzī má ní ngaá múké rī vé tā átá nī. 'Bá áyúāyū ūnjó rú 'yo'ba kīnī, ĭ ndēkí 'bá rī pi tā sī cére nī 'dī'bée, ēzī má ní ngaá rī ndē kōpivé rī rá. ¹² Má ní rizú ēzī ngazú ĭmi āsámvú gé rī gé, á 'bā ēsī mādā ēzī ngazú ūkpō sī, á 'o tā āyāzú āyāyā ní pi, āzini tā ambugu ambugu índré'ba índréndrē ní pi. Tā má ní 'oó ū'dū be túngú túngú 'dī'bée, ĭrī mávé ēzī má ní ngaá adrizú Yēsū vé 'bá áyúāyū ní rú rī vé tā lū nī. ¹³ Ngá má ní 'oó 'bá kánísā vé rī pi ā urukō ní rá, má ní 'oó ĭmi ní kuyé rī ā'dí? Ngá má ní 'oó kuyé rī, 'yēná á zī mūfēngā ĭmi vúgá kuyé. ĭmi trūkí ma tā ūnjí má ní mūfēngā zīzú ĭmi vúgá kuyé 'dīrī ā tā sī rá.

¹⁴ Nóni mávé mungará má ní lēzú mužú ĭmi ndrezú nōri, ĭrī vú na ni, 'bo á lē oḡu 'bāá ĭmi drīgé ku, ā'diātāsiyā á lē ngá ĭmi vúgá kuyé, á lē ĭmi 'duki tā Kúrísítō vé rī ngaá mužú áyu. ĭmi ndrekí drī ká, anjiná nyírínjá rī pi ícókí 'bá ĭ tī'ba rī pi ā tā mbaá nī ku, 'bá anjiná rī pi tī'ba

rī pi anjiná rī pi ā tā mba nī. ¹⁵ Ma adri āyīkō sī má ní lēē ma adrii ĭmi tā sī rī sī. Á lē ĭmi agaá rá, 'bo ĭmi lēkí ma ku āsī? ¹⁶ ĭmi ā'yīkí rá 'yozú kīnī á 'bā oḡu ĭmi drīgé kuyé, 'bo 'bá urukō'bée ūsūkí kīnī, ma rí ma nje mužú ngá upa ĭmi drīgé sī mī mbamba sī. ¹⁷ 'Bá má ní pēē mužú ĭmi vúgá 'dī'bée 'duki nyo ngá ĭmi drīgé sī mī mbamba sī rá? ¹⁸ Á pē Tītō pi 'bá Yēsū rí ē'yīpi gí ni be mužú ĭmi ndreé, 'bo Tītō 'du ngá āzi ĭmi drīgé sī mī mbamba sī kuyé. 'Bá 'duki tā rī ngaá sū Tītō ní 'duy ngaá rī tīnī.

¹⁹ ĭmi rí ūsū, tā 'bá ní ríí átá 'dīrī, 'bā nyo rí 'bā érí? 'Bā rí tā 'dīrī ūlū ĭmi ní Múngú endreṭi gé, sū ātī'ba Kúrísítō vé ní pi tīnī. ĭmi ūndī mávé rī pi, tā ārēvú cére 'bá ní ríí 'oó rī, 'bá lēkí ĭmi útú, ĭmi adrikí rí ūkpó ūkpó ĭmivé ē'yīngará agá. ²⁰ Ma rí 'o ūrī sī, sá āzi ní sī, má kādō mužú ĭmi ndreé, tā ĭmi ní ríí 'oó rī sē má ní āyīkō ku, tā má ní ríí 'oó rī sē kpá ĭmi ní āyīkō ku. Tā má ní ūrī sēēpi ĭmi tā sī rī, āgátá ĭmivé rī, ā'yā, 'a vengará, acongará, ūnjō úlīngará 'bá āzi drīgé, ā'yóngará, 'bá u'dangará, āfú, āzini íngángará tā sī mgbárāsī rī. ²¹ Ma adri ūrī sī, má kādō gōo mužú ĭmi ndreé dīi, á mužú dō ísú 'bá urukō ĭmi āsámvú gé, kōpi drī rí ūnjīkānyā 'o mužú, rí ōwū 'bā mužú bādāru, 'okí tā pīrī ku, kōpi rí ēbīrī rú'ba nōri vé rī vé tā 'du nga áyu, ma adri drīnjá sī Múngú endreṭi gé, kōpi ní ēsī újá kuyé rī sī.

13

Tā ūdūmbītā Páulū ní átá ūkpó ūkpó rī

¹ Mávé mungará ĭmi vúgá ĭmi ndrezú nōri, ĭrī vú na ni. Sīkí Búkū Múngú vé rī agá kīnī, "Tōkí dō 'bá, lēkí dō ĭrivé tā líi, lē 'bá ĭrī, dōku 'bá na tā rī ndre'ba ĭ mī sī rá ní pi ā adrikí ĭndī." ² Ándúru má ní mužú ĭmi ndrezú vú ĭrī rī gé, má átá ĭmi ní

ũkpó ũkpó, má kīnī, 'bá ũnjīkānyā kuupi ku rī, ma īri īrīñā rá. Nóni má ní drī adrizú īmi gārā gá sī rará rú rī gé, á lē tā 'dīri ɛndījī lūú īmi ní dījī. Má kādō ma újā gōó īmi vúgá 'dīlé, 'bá ándúru ũnjīkānyā 'o'bá rī pi 'bá ɔruxo ũnjīkānyā 'o'bá vulé rú rī pi be, ma kōpi īrīñā rá. ³ Īmi lēkī nījī 'yozú kīnī, Kúrísítō ri sē ma ri tā rī átá nī. Kúrísítō adri ũkpō ākó kuyé, īri ũkpō be 'bá ũnjīkānyā 'o'bá īmi āsámvú gé rī pi īrīñázú. ⁴ Ī ní īri gbāzú pɛtī alambaku sígē rī gé, īri ũkpō ākó, īri nóni ri adri ũkpō Múngú vé rī sī. 'Bá ándúru ũkpō ākó, sū Kúrísítō ní ándúru adrii ũkpō ākó rī tīnī, 'bo īmi ímú ndre 'bá ímú adri ũkpō Múngú vé rī sī, sū Kúrísítō ní adrii rī tīnī.

⁵ Lē 'bá ālu ālu ā ũ'bī 'i áamá ɛ'yī dō Yésū ri rá. Īmi nīkī áamá 'yozú kīnī, Kúrísítō Yésū ri adri īmi agá 'dīni kuyé? Īmi ɛ'yīkī dō īri kuyé, īmi í'dé ũ'bīngará 'dīri sī rá. ⁶ Má ũsū īmi ícó nī áamá rá 'yozú kīnī, 'bá agakī ũ'bīngará rī gí. ⁷ 'Bá 'okí dō tā rī fūú pīrī kuyé drāāāsīyā, 'bá ri Múngú ri zī, īmi 'okí rī ũnjīkānyā ku. 'Bá zīkī Múngú ri, adri 'yozú kīnī, 'bá índrēkī rī ānī múké yā 'dīni ku, īmi 'okí rī tā pīrī.

⁸ Lē 'bá ɔwukī tā áda rī ku, 'bá 'dukī tā áda rī ngaánga. ⁹ 'Bá adriki dō ũkpō ākó drāāāsīyā, 'bá āyīkō sī īmi ní adrii ũkpō ũkpō Kúrísítō agá rī sī, āzini īmi ní īrivé tā 'dujū ngaá rī sī. 'Bá Múngú ri zī īmi ní, īmi 'okí rī tā 'dīri mužú drīgélé. ¹⁰ Má ní drī cazú īmi vú 'dīlé kuyé rī gé, á lē tā 'dī'bée sī sēé īmi ní drīdrī, má kādō caá īmi vú 'dīlé, má átá rī īmi drīgē ũkpō sī ku. Úpí sē má ní ũkpō 'dīri īmi īzā kozú, adri 'yozú kīnī, īmi 'ozú ũnjī ku.

Páulū vé mōdó ā ũdū sēé rī

¹¹ Má ɛdrīpījī má ɔmvúpījī Kúrísítō ri ɛ'yī'bá gí rī pi, lē īmi újākī īmivé adringará ɛ ícá múké, lē īmi yīkī tā má ní sī kōkōbī 'dīri agá rī yīyī. Lē īmi adriki múké yīkī be ālu, tākīri

ā adri īmi be. Múngú 'bá lēepi lēlē, rīipi tākīri sēepi 'bá ɛsī agá rī ā adri īmi be.

¹² Lē īmi u'dekī īmi ɛzījī bēdrī sī. ¹³ 'Bá Múngú vé rī pi céré sēkī īmi ní mōdó.

¹⁴ ɛsī múké Úpí Yésū Kúrísítō vé rī, lēngará Múngú vé rī, āzini ũkpō Índrī Uletere 'bá úmúpi trū rī vé rī ā adri īmi be céré.

Kòkòbì Páulū ní sī sēē
'bá
Gālātīyā
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará

Gālātīyā ri ágágá āngū nóni ī ní zī Tákī rī agá. Páulū pi Bārúnábā be, kòpi sēkí ú'dúkò múké Yēsū vé rī kūrú Gālātīyā vé rī pi agásī, sē 'bá kárakarà újákí ésí Yēsū ri ẹ'yīzú rá (Ẹzì 13-14). Páulū kīnī, 'bá ícókí Múngú ní āyīkò sēē ẹzì 'bá ní ngaa rī sī ku. 'Bā 'yéṅá adri pīrì Múngú ẹndrẹtì gé ẹ'yīngará sī, sū Yāhúdì rī pi vé ẹ'bípì Ābūrámā tīnì. Cápītā 5-6 lū 'bá ní kīnī, 'bā Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi, lē Índrì Uleterē rī ā ūlū 'bá ní tā pīrì 'bá ní adrizú Kūrīsītīyānī rú rī nī, ā sē rí 'bā 'dúkí rí tāimbì Múngú vé rī ngaa, āzini 'bā lēkí rí 'bá uration lēlē.

*Páulū sē mōdó Kūrīsītīyānī
 Gālātīyā gá rī pi ní*

¹ Ma Páulū ī ní zī ímú ẹzì ngaa Yēsū Kūrīsítò vé 'bá áyúāyū ni rú rī 'i. Mávé zīngará nōri íbí íngá 'bá áda vúgá kuyé, íbí íngá Yēsū Kūrīsítò vúgá, āzini Ẹtépì Múngú ìri ingaápi gōópi ídri rú drāngará gálésī rī vúgá. ² 'Bā má ọgūpì Yēsū Kūrīsítò ri ẹ'yī' 'bá gí, adri' 'bá má be trú nō'bée be, 'bá sēkí ìmi ní mōdó.

Ìmi 'bá Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí kánísā āndiāndí āngū Gālātīyā vé rī agá rī pi, á sī kòkòbì 'dīri sēē ìmi ní nī.

³ Tākiri, āzini ésí múké 'bá Ẹtépì Múngú vé rī, āzini Úpí Yēsū Kūrīsítò vé rī ā adri ìmi be. ⁴ Úpí Yēsū Kūrīsítò sē 'i drāá rōbōṅṅò rú 'bávé ūnjīkānyā ā tā sī, 'bā pazú tā ūnjì nyòókú nōri vé rī agásī, sū 'bá Ẹtépì Múngú ní tā ni ẗtìjì rī tīnì. ⁵ Ẹ íngúkí Múngú ri mụzú nyonyo. Āmīnā.

Ú'dúkò múké áda rī, ìri 'yéṅá ālu

⁶ Mā ésí ísú ízāngā, ìmi ní koro Múngú ìmi zīpì ésí múké Kūrīsítò vé rī sī rī kuú rá, ìmi ní gōó ìmi újá ú'dúkò túngú ni vé tā 'duú ngaa áyu rī sī. ⁷ 'Bá uration ímúkí ìmi drī izaá, kòpi újákí ú'dúkò múké 'dīri ūlūú gōrōṅṅò rú, 'bo ú'dúkò 'dīri adri ú'dúkò múké Kūrīsítò vé ni ku. ⁸ Ú'dúkò múké 'bá ní ándúru ūlūú ìmi ní gí 'dāri, 'bá āzi ímú dō újá ūlūú túngú, dō ìri mālāyíkā íngápi 'bū gélésī ni yā, dō 'bá āzi yā, dō ma 'i yā, Múngú ā lī ìrivé tā ūnjì. ⁹ Ándúru á 'yo ìmi ní rá, á lē gōó ẹndìjì 'yoó ìmi ní dījì, 'bá āzi ímú dō ú'dúkò múké ìmi ní ándúru ẹ'yījì gí 'dāri újá ūlūú túngú, Múngú ā lī ìrivé tā ūnjì.

¹⁰ Ìmi kádō ūsūú, tā má ní rīí átá 'dī'bée, ma ri átá āyīkò sēzú 'bá áda ní? Tā má ní rīí átá 'dī'bée adri 'yozú kīnī, āyīkò sēzú 'bá áda ní kuyé, ìri āyīkò sēzú Múngú ní. Mā ri té dō tā 'dīri átá āyīkò sēzú 'bá áda ní, má ícò té adrií átí' 'bá Kūrīsítò vé ni ku.

Múngú zì Páulū ri nī

¹¹ Má ẹdrípìjì má ọmvpùjì, á lē ìmi nīkí múké 'yozú kīnī, ú'dúkò múké má ní ūlūú ìmi ní 'dīri íbí íngá 'bá áda vúgá kuyé. ¹² Ú'dúkò 'dīri 'bá āzi ímbá ma ānì nī kuyé, dōku 'bá áda ūlū má ní nī kuyé. Yēsū Kūrīsítò 'i' da 'i má ní ìndrìlìkì agá, ūlū má ní tā rī nī.

¹³ Ìmi nīkí rá, á ri mēre Yāhúdì rī pi vé rī 'duú ngaa. Á ri 'bá Múngú vé rī pi ọcùú ūnjì ūnjì, á lē kōdō kánísā rī izaá. ¹⁴ Mēre Yāhúdì rī pi vé má ní ūnjì rī, béré mávé rī gé, 'bá āzi Yāhúdì rī pi āsámvú gé 'dīgé ma ndēpì ni 'dāáyo, mēre má ẹ'bípìjì pi ní ímbá 'bá ní rī, á 'du tá ni 'bāá ūkpó ūkpó. ¹⁵ 'Bo Múngú 'bā ésí múké má ní, ìpē ma ísú tìkì drī ma kuyé. Múngú ūsū, ¹⁶ 'i' da 'i Mvòpì Yēsū ri má ní, mā mụ rí ú'dúkò múké Yēsū vé tā sī rī ūlūú 'bá adri' 'bá Yāhúdì rú ku rī pi ní. Tā 'dīri má ísú íngázú 'bá áda vúgá kuyé. ¹⁷ Á mụ Yēsū vé 'bá áyúāyū

adri'ba má sī drīdrī Yērúsālemā gá 'dālérī pi zīj tā sī āluṇāni kuyé, á 'de muṣū āngū Ārābī rī pi vé rī gé. Vúdrī ni gé, má ní gōzú ma újázú muṣú vúlé kūrú Dāmāsékē vé ándúrú má ní adrizú rī gé.

18 Ílí na ā vúdrī gé, má ní 'dezú muṣú Pétēró ri ndrezú Yērúsālemā gá 'dālérī, 'bá adrikí ĩri be caá ú'dú muṣú drī ni tōwú. 19 'Bo má ísú Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ā urukọ kuyé, 'bá má ní ísú ndree rī 'yéṇá Úpí Yēsū édrīpi Yókóbū* 'i. 20 Á 'yo ĩmi ní Múngú ẹndrẹti gé, tā má ní sī sēé ĩmi ní 'dīri adri ũnjō kuyé. 21 Vúdrī ni gé, má ní gōzú 'dezú muṣú āngū Síriyā vé rī gé, āzini āngū Kīlīkiyā vé rī gé. 22 'Bo 'bá Kúrísítō ri ẹ'yī'ba āngū Yūdáyā vé rī agá 'dālérī pi níki ma kuyé. 23 Kọpi yīkí 'yéṇá tā má ní rií 'oó rī ā kúbí, 'bá rī pi ríkí 'yoó kīnī "Ágó ándúrú riípi 'bá ọcūpi ũnjí ũnjí rī, ĩri nóni ri ú'dúkọ múké ĩri ní kōdō lēé izaá rī ũlū 'bá rī pi ní." 24 Kọpi íngúkí Múngú ri āní rá mā tā sī.

2

Yēsū vé 'bá áyúāyū rī pi ā'yīkí tā Páulū ní ímbá rī rá

1 Kúru ílí muṣú drī ni sū ā vúdrī gé, á gō muṣú Yērúsālemā gá 'dāá dīj, 'bá muṣú Bārúnábā be, á jì Títō ri muṣú ĩndī. 2 Á 'de muṣú 'dāá, ā'diātāsīyā Múngú i'da má ní ní kīnī, mā mu. Á ca muṣú drīkoma Yāhúđī rī pi vé Yēsū ri ẹ'yī'ba gí rī pi ísú Yērúsālemā gá 'dāá, má ní ú'dúkọ múké má ní rií ũlūú 'bá adri'ba Yāhúđī rú ku rī pi ní rī ũlūú kọpi ní. Á 'du tā 'dīri ngaá 'dīni lūzú kīnī, ú'dúkọ má ní ũlūú 'dīri 'bá āzi ā ọwụ rí ku, ẹzị má ní ngaá 'bá adri'ba Yāhúđī rú ku rī pi āsámvú gé rī ā drā rí kána ku. 3 Títō 'bá ní

muṣú ĩri be rī adri Yāhúđīgú kuyé, ĩri Gīrīkīgú, líkí ágélé ni ẹ tị kuyé, 'bo drīkoma rī pi míkí ĩri sēé ágélé ni ẹ tị líj ũkpō sī kuyé.* 4 Á mu Yērúsālemā gá 'dāá, ā'diātāsīyā Yāhúđī urukọ ũsū'ba kīnī, ĩ ẹ'yīkí Kúrísítō Yēsū ri gí rī pi ífíkí 'bá āsámvú gé, drīwālā Yēsū Kúrísítō ní sēé 'bá ní rī izaá 'dīisí rá, kọpi lēkí 'bá 'bāá adrií tūgērī rú rií tǎimbí Yāhúđī rī pi vé rī 'duṣú ngaá. 5 'Bo 'bá ā'yīkí kọpivé tā 'dīri āluṇāni kuyé, 'bá lēkí ú'dúkọ múké áda 'dīri ā áwí adrií ĩmí ẹsị agá.

6 'Bá ní 'bá úmúngará gá Yērúsālemā gá 'dāá, 'bá drīkoma rú rī pi 'bākí tró tā āzi tā má ní ũlūú 'dī'bée drīgé kuyé. Múngú mīlé gá, 'bá rī pi cére trótró, kúru á 'du drīkoma rī pi vé tā 'bāá tā āmbúgú rú kuyé. 7 Kọpi ā'yīkí rá kīnī, Múngú pē ma muṣú ú'dúkọ múké rī ũlūú 'bá adri'ba Yāhúđī rú ku rī pi ní, sū ĩri ní Pétēró ri pēé muṣú ú'dúkọ múké ālu ālu 'dīri ũlūú Yāhúđī rī pi ní rī tịni. 8 Múngú Pétēró ri pēépi muṣúpi ú'dúkọ múké rī ũlūúpi Yāhúđī rī pi ní 'dīri, ĩri nóni ri ma áyú ú'dúkọ múké rī ũlūú 'bá adri'ba Yāhúđī rú ku rī pi ní. 9 Yókóbū pi Pétēró be, Yūwánī sī, kọpi ágófe kánisā vé rī, kọpi yīkí ẹsị múké Múngú ní sēé má ní rī vé tā rá, kọpi ẹzíkí 'bá Bārúnábā be drī ĩrī sī. Lūzú kīnī, kọpi ā'yīkí tā Yēsū Kúrísítō vé 'bá ní ímbá rī rá, āzini kọpi ẹtíkí rá kīnī, 'bá ũlūkí ú'dúkọ múké rī muṣú 'bá adri'ba Yāhúđī rú ku rī pi ní, ĩ ívé rī ũlūú muṣú Yāhúđī rī pi ní. 10 Tā kọpi ní zīj rī, kọpi kīnī, ícọ dō rá, lē 'bá kókí Kūrísítīyānī adri'ba Yērúsālemā gá, ngá ákó rī pi ẹ ĩzā, tā 'dīri má ẹsị agá nólé anigé má ní lēé 'oó rī.

Páulū átá tā Pétēró drīgé ũkpó ũkpó

* 1:19 1:19 Yókóbū: Yókóbū cápītā 'dīri agá rī ĩri Yēsū vé édrīpi, ĩri 'bá Yēsū ri ẹ'yī'ba gí Yērúsālemā gá rī pi vé drīkoma. 'Í lā Ẹzị 15:12-21; 21:18-19. * 2:3 2:3 Ágélé ẹ tị lịngará: Múngú lū Ābūrāmā ní kīnī, anjì āgō Ābūrāmā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ā ũlúkí kọpi ā ágélé ẹ tị rá, lūzú kīnī, kọpi anjì Múngú vé ni. 'Bá rī ā'yī dō 'í ágélé ẹ tị sēé líj gí, ĩri tǎimbí Mósē vé rī 'du nga. 'Í lā Ídóngará 17:9-14; Ẹzị 15:1-5.

11 Pétēro kā ícá Ānītīyókā gá nōlē, á 'yo tā rī drī ni gé, ā'diātāsīyā tā ĩri ní 'oó rī ũnjí. 12 'Bá ímú' 'bá Yōkóbū vé āngalésī rī pi ní drī ícázú kuyé rī gé, Pétēro ri ínyá nyaá† 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi be trų. 'Bo 'bá 'dī' 'bée kâ ícá, gō 'i njeé fūú 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi āsámvú gé sī rá, ā'diātāsīyā 'o ũrī sī Yāhūdī 'yo' 'bá kínī, Kūrīsītīyānī adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi ā úlíki kōpi ā ágélé ē tī rá rī sī. 13 Yāhūdī uruḵo adri' 'bá Kūrīsītīyānī rú rī pi í'dókí tā rī 'oó sū Pétēro ní 'oó rī tīnī, kōpi gōkí ínyá nyangára 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi be rī kuú rá. Tā kōpi ní 'oó 'dīri sē Bārúnábā 'de kpá rīí tā rī 'oó sū kōpi ní 'oó rī tīnī.

14 Má kā muú ndreé kōpi 'duki ú'dúkó múké áda rī vé tā ngaá pīri kuyé, má ní 'yozú Pétēro ní kōpi ęndreṭi gé 'dīgé, "Mi Yāhūdīgú, 'bo mi ri tā rī 'du nga sū 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī tīnī. Ngá mí ní rizú Kūrīsītīyānī adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi mīzú mēre Yāhūdī rī pi vé rī 'duzú ngazú rī ā'di?

15 " 'Bá nō' 'bée, Yāhūdī rī pi tīkí 'bá nī, 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku ũnjīkányā 'o' 'bá rī pi tīnī ku. 16 'Bá nīkí áma rá 'yozú kínī, 'bá āzi ícá adri' 'bá pīri Múngú ęndreṭi gé ĩri ní tām̄bī rī 'duú ngaá rī sī ku, 'bá rī ícá adri' 'bá pīri Múngú ęndreṭi gé, ĩri ní Yēsū Kúrīsītō 'bá paápi rī ę'yī rī sī. Tā ni sī, 'bá ní kpá ęsī 'bázú Kúrīsītō Yēsū drīgé ānī, 'bá adri' 'bá rī ánī pīri Múngú ęndreṭi gé, adri 'yozú kínī 'bá ní tām̄bī rī 'duú ngaá rī sī kuyé. Ā'diātāsīyā 'bá rī ícá adri' 'bá pīri ĩri ní tām̄bī rī 'duú ngaá rī sī ku.

17 " 'Bá 'báki dō ęsī Kúrīsītō ri ę'yīzú, ĩri sē 'bá adri' 'bá pīri Múngú ęndreṭi gé, 'bo 'bá drī ri ũnjīkányā 'o, 'dīri nyo lū 'yozú kínī, Kúrīsītō sē 'bá fīí ũnjīkányā 'oó nī? Adri 'dīni ku! 18 'Bo á gō dō fīí tām̄bī Yāhūdī rī pi vé rī 'duú ngaá ĩndī, tām̄bī

rī lū 'yozú kínī, á 'o ũnjīkányā gí, ā'diātāsīyā á 'du tām̄bī rī ngaá cére kuyé. 19 Oṭú á ri adri' 'bá tām̄bī rī ā pále gá, 'bo kâ ma oyuú tām̄bī rī agásī, á gō tā Múngú vé rī 'duú ngaá rá. 20 Yēsū Kúrīsītō kā drāá peṭi alambaku sígé 'dāá, 'du mávé rú' 'bá ũnjīkányā 'ozú nōri gbāá peṭi alambaku sígé 'dāá ĩndī. Má adri nōni sū má ní adri' 'bá ũku rī tīnī ku. Nóni Kúrīsītō ri adri' 'bá má agá. Má ní rizú adrizú vū drīgé nōgó rī gé, ma ri ęsī 'bá Múngú Mvópi ma lēpi lēle rī drīgé, āzini drāápi mávé tā ũnjī sī rī drīgé. 21 Má ícá ęsī múké Múngú ní 'bá pazú ũnjīkányā agásī 'dīri gāá ku, té dō adringára pīri Múngú ęndreṭi gé rī ĩ ęsú tām̄bī Mósē vé rī ā 'dungára ā tā sī, drāngára Yēsū Kúrīsītō vé rī té adri' 'bá ęzī ákó."

3

Tām̄bī ícá sē 'bá rī ícá pīri nī ku

1 ĩmi 'bá Gālātīyā vé 'dī' 'bée, ĩmi azakaza rú! 'Bá ĩmī drī izaápi 'dīni rī ā'di 'i? Má ũlū ĩmi ní Yēsū Kúrīsītō vé gbāngára peṭi alambaku sígé rī vé ífifí uletere rá. 2 Á lē ĩmi lūki má ní, ĩmi ęsúki Múngú vé ĩndri Uletere rī ĩmi ní tām̄bī Yāhūdī rī pi vé rī 'duú ngaá rī sī yā, dōku ĩmi ní tā Yēsū Kúrīsītō vé ĩ ní ũlūú rī yī, ĩmi ní ĩri ę'yī rī sī? 3 Ngá sēpi ĩmi ní adrizú azakaza rú 'dīni rī ā'di? ĩmi 'bá Yēsū ri ę'yī' 'bá gí 'dī' 'bée, ĩmi kâ tā rī í'dó, ĩndri Uletere rī ri ĩmī drī koó nī múkényā rú. Ngá ĩmi ní gōó ĩmi 'bázú adrizú pīri ũkpō ĩmivé rī sī rī ā'di? 4 ĩmi nyakí ĩzāngā Yēsū ā rú sī ambamba, ĩzāngā ĩmi ní nyaá 'dīri ā drā rí kuú kána? 5 Múngú sē ĩmi ní ĩndri Uletere rī nī, āzini 'o tā āyázú āyāyā ĩmi āsámvú gé nī. 'O tā 'dīri 'dīni, ĩmi ní tām̄bī Yāhūdī rī pi vé rī 'duú ngaá rī sī yā, dōku ĩmi ní tā Yēsū Kúrīsītō vé ĩ ní ũlūú rī yī, ĩmi ní ĩri ę'yī rī sī?

† 2:12 2:12 Ínyá nyangára: Tām̄bī Mósē vé rī ā'yī Yāhūdī rī pi ā nyakí ānyāpá uruḵo' 'bée ku. Tā 'dīri sē Yāhūdī rī pi ní ínyá nyazú 'bá adri' 'bá Yāhūdī rú ku rī pi be ku ānī. 'Í lá Dětōrōnómē 14:1-21, ęzī 10:9-15.

⁶ Búkū Múngú vé rĩ átá Ābūrámā* vé tā 'dini, “Ābūrámā ẹ'yĩ Múngú ri rá, sē Múngú ǎ'yĩ ĩri adrii 'bá piri 'í ẹndrẹti gé.” ⁷ Lē ĩmi nĩkí áamá múké 'yozú kinni, 'bá ẹsì 'bǎápi Múngú drĩgé, sũ Ābūrámā ní 'bǎá rĩ tĩni rĩ, ĩ ĩri zì mvá Ābūrámā vé ni. ⁸ Sĩkí tā 'dĩri kú ɪnógósì Búkū Múngú vé rĩ agá kinni, 'bá adri 'bá Yǎhúdĩ rú ku ẹsì 'bǎ'bée Múngú drĩgé rĩ pi, Múngú ri kọpi 'bǎ adri piri, kọpi ní ẹ'yĩ gí rĩ sĩ. Múngú átá ụ'dúkọ múké 'dĩri Ābūrámā ní kinni, “Bá ǎngũ rĩ pi agásì rĩ pi ǎrěvú céré úmvúlésì tǎkiri ɪsú ɪngázú mí vúgá.” ⁹ 'Dĩri lū 'yozú kinni, 'bá ẹsì 'bǎápi Múngú drĩgé rĩ, ĩri tǎkiri ɪsú, sũ Ābūrámā ní ɪsú rĩ tĩni, ǎ'diātāsīyā Ābūrámā 'bǎ ẹsì Múngú drĩgé.

¹⁰ 'Bo 'bá 'yo'bá kinni Múngú ri ĩ 'bǎ adri 'bá piri ĩ ní rií Yǎhúdĩ rĩ pi vé tǎimbì 'duú ngaá rĩ sĩ rĩ pi, ĩ ɪmú kọpi tri rá, ǎ'diātāsīyā sĩkí búkū Múngú vé tǎimbì vé rĩ agá kinni, “Bá céré tǎimbì rĩ 'du'bá nga'bá piri ku rĩ pi, ĩ ɪmú kọpi tri rá.” ¹¹ Adarú 'bá rĩ ɪcọ adrii piri Múngú ẹndrẹti gé tǎimbì rĩ vé tā sĩ ku, ǎ'diātāsīyā sĩkí Búkū Múngú vé rĩ agá kinni, “Bá tā be piri Múngú ẹndrẹti gé rĩ, ɪrivé ẹ'yĩngára ri sē ĩri tā 'o piri.” ¹² Lẹti ẹ'yĩngára vé rĩ, ĩri túngú. Lẹti tǎimbì vé rĩ, ĩri kpá túngú, ǎ'diātāsīyā búkū tǎimbì vé rĩ kinni, “Bá tǎimbì rĩ 'duúpi ngaápi rá rĩ, ĩri tǎimbì rĩ ru títì.” ¹³ Kǎ Yẹsũ Kúrísitō ri gbǎá pẹti alambaku† sǐgé gí, pa 'bǎ tā tǎimbì rĩ ní 'yoó kinni ĩ 'bǎ tri rá rĩ agásì gí, 'du tā ĩ ní 'bǎ trizú rĩ 'bǎá 'i rú' 'bǎ gá gí, ǎ'diātāsīyā sĩkí Búkū Múngú vé rĩ agá kinni, “Bá ĩ ní 'yĩ drǎá pẹti sǐgé rĩ, trikí ĩri gí.” ¹⁴ Yẹsũ pa 'bǎ, 'bǎ ɪsúkí rĩ tǎkiri Múngú ní ọtú sēé Ābūrámā ní 'dǎri, 'bá adri 'bá Yǎhúdĩ rú ku rĩ pi ẹ ɪsúkí

ri kpá ɪndĩ, kúru 'bǎ Yẹsũ ri ẹ'yĩ' 'bǎ gí rĩ pi, 'bǎ ɪsúkí rĩ ɪndri Uletere ĩ ní ẹziĩ 'dǎri bēni.

Tǎimbì Mósē vé rĩ ǎzini tā Múngú ní ẹziĩ rĩ

¹⁵ Má ẹdrípìi má ọmvúpìi, á lē tā má ní átá 'dĩri ụ'bǐi ĩmi ní tā 'bá rĩ pi ní rií 'oó rĩ sĩ, 'bá ɪrĩ pi rúkí dō ụndĩ, 'bá ǎzi ɪcọ ụndĩ rĩ ńọó ku, dōku ɪcọ ǎzi ni 'bǎá drĩ ni gé ku, ĩri áwí adri sũ kọpi ni ruú gí rĩ tĩni. ¹⁶ Múngú ẹzi tā rĩ Ābūrámā ní, ǎzini mvá ɪrivé úyú agá rĩ ní. Búkū Múngú vé rĩ agá, Múngú ẹzi tā rĩ “bá kárakará pi ní” kuyé, ẹzi “mvá ɪrivé úyú agá rĩ ní” ɪfifí ni 'bǎ ǎlu, 'bá rĩ Kúrísitō 'i. ¹⁷ Tǎ má ní átá rĩ, ĩri 'dini, tǎimbì rĩ ɪmúkí sēé ɪlì mǔdǔrǔlǔ sũ pǔkú na (430) ǎ vǔdrĩ gé, ɪsúzú ǎkǔdē Múngú ru ụndĩ Ābūrámā be drĩdrĩ gí. Tǎimbì ĩ ní sēé vúlé rú rĩ ńọ ụndĩ Múngú ní ruú Ābūrámā be rĩ ku, tǎimbì rĩ újǎ tā Múngú ní ẹziĩ Ābūrámā ní rĩ ku. ¹⁸ Té dō 'bǎ tǎkiri ɪdri 'dǎni'dǎni vé rĩ ɪsú 'bǎ ní rií tǎimbì rĩ 'duú ngaá rĩ sĩ, Múngú ẹzi té Ābūrámā ní ɪdri 'dǎni'dǎni rĩ vé tā ku. 'Bo Múngú ẹzi tā rĩ Ābūrámā ní ɪvé ẹsì múké rĩ sĩ.

¹⁹ Údékí tǎimbì rĩ ǎ'di ǎ tā sĩ? Údékí tǎimbì rĩ ẹ i'da rĩ tā ụnjí 'bá rĩ pi ní rií 'oó rĩ. Tǎimbì Múngú ní údé 'dĩri adri ca lókí Yẹsũ Kúrísitō ní ɪcázú rĩ gé, ĩri mvá Múngú ní tā ni ẹziĩ Ābūrámā ní rĩ. Múngú áyú mǎlǎyíkǎ rĩ pi tǎimbì rĩ jǐi sēé Mósē drĩgé, Mósē ní kúru tǎimbì rĩ sězú 'bá rĩ pi ní. ²⁰ 'Bá 'bǎ ɪrĩ pi ǎsǎmvú ɪcǐpi rĩ, 'du 'bǎ ǎlu vé tā ngaá ọ'dúkúle ku, ĩri kọpivé tā 'du nga ɪrĩtró. 'Bo Múngú ri 'yénǎ ǎlu.

²¹ Tǎimbì Múngú ní údé rĩ pi tā ĩri ní ẹziĩ rĩ be, kọpi nyo ĩ ǎsǎmvú gé sĩ ari'ba rú? Kọpi adrikí ari'ba rú ku. Dō tǎimbì ĩ ní údé rĩ, 'bá rĩ pi ẹ

* **3:6** 3:6 Ābūrámā: ĩri kǔkǔrĩ Yǎhúdĩ rĩ pi vé ni. 'Í lǎ ɪ'dóngára 12-25. **3:6** 3:6 ɪ'dóngára 15:6
3:8 3:8 ɪ'dóngára 12:3; 18:18; 22:18 **3:10** 3:10 Dětōrōnómē 27:26 **3:11** 3:11 ǎbǎkúkǎ 2:4
3:12 3:12 Lẹvítíkǎ 18:5 † **3:13** 3:13 Pẹti alambaku: 'Bá Rómǎ vé rĩ pi ri 'bǎ tā 'o'bǎ ụnjí rĩ pi
gbǎ mǔsǔmǎrĩ sĩ pẹti alambaku sǐgé, ĩri sǎ 'du ǎcọ kọpi ɪbí drǎ ndō, kọpi ɪzǎngǎ nya ambamba
drǎngára rĩ gé. **3:13** 3:13 Dětōrōnómē 21:23 **3:16** 3:16 ɪ'dóngára 12:7; 13:15; 24:7

īśukī rī ídri 'dáni'dáni rī āní, 'bá rī pi té kōdō ícō adri pīrī Múngú ɛndrɛtī gé kōpi ní tāimbī rī 'duj ngáá rī sī. ²² 'Bo Búkū Múngú vé rī lū 'bá ní uletere kīnī, 'bá vū drīgé rī pi ārēvú céré ũnjīkānyā ású kōpi gí, kúru lē kōpi ē ɛ'yīkī Yēsū Kúrísítō rī, Múngú ā sē rī ídri 'dáni'dáni 'í ní tā ni ɛzīī rī kōpi ní.

²³ 'Bá ní drī Yēsū rī ɛ'yīzú kuyé rī gé, tāimbī rī 'yī 'bá pá tītī, cīngbá lókī Múngú ní tā 'bá ní Yēsū Kúrísítō rī ɛ'yīzú rī i'dazú rī gé. ²⁴ Tāimbī rī rī 'bá ímbá nī, īri rī 'bá drī ko mužú Yēsū Kúrísítō vúgá nī, āní 'bá adrikī rī 'bá pīrī, 'bá ní Yēsū rī ɛ'yīī gí rī sī. ²⁵ Nóni 'bá ɛ'yīkī Yēsū Kúrísítō rī gí, tāimbī Mósē vé rī ícō 'bá drī koó nī ku.

'Bá Yēsū Kúrísítō rī ɛ'yī' bá gí rī pi nóni anjī Múngú vé ni

²⁶ Īmi 'bá Kúrísítō Yēsū rī ɛ'yī' bá gí 'dī'bée, ĩmi nóni anjī Múngú vé ni. ²⁷ Īmi rúkī dō bātízīmū gí, ĩmi īkpākī nóni ĩmi tītī Yēsū Kúrísítō ā rú' bá gá gí. ²⁸ 'Bá rī dō Yāhūdīgú yā, dō Gīrīkīgú yā, dō túgērī yā, dō adri túgērī ku yā, dō 'bá ágó yā, dō 'bá ũkú yā, ĩmi céré 'bá ālu Kúrísítō Yēsū rú' bá gá. ²⁹ Īmi ní nóni adriī 'bá Kúrísítō vé ni rī sī, ĩmi nóni anjī Ābūrāmā vé ni, ĩmi tā Múngú ní ɛzīī Ābūrāmā ní rī īśú rá.

4

¹ Á lē tā rī 'yoó 'dīni, mváná rī vé ɛtépī drā dō īśú mváná rī drī mādānjá, mváná 'dīri gō ɛtépī vé ngá rī pi ē tī ru céré nī. Ngá ɛtépī vé rī pi ā adrikī dō īrivé ni drāāāsīyā, vúlé nōlé, mváná 'dīri adri sū túgērī tīnī. ² Ā'diātāsīyā mváná rī, īri adri 'bá īri úcépi rī drīgé, cīngbá lókī tā ɔtú ɛtépī ní ɛzīī, īri ímú ngá rī pi ē tī ru nī rī gé. ³ Tā 'dīri sū nyo rīpi 'i ngáapi 'bá rú' bá gá rī tīnī. Yēsū ní drī ícázú kuyé rī gé, 'bá Yāhūdī rú, 'bá adrikī sū mváná mbaápi 'bá āzi drīgé rī tīnī, 'bá adrikī tāimbī

rī drīgé sū túgērī tīnī, 'bá ríkī yīkī 'bá áda vé ni ũbīī mužú áyu. ⁴ Sā Múngú ní útú rī kā ícō, ĩpē ívé Mvā Yēsū rī, 'bá ũkú tī īri nī. Tīkī īri Yāhūdīgú rú tāimbī Mósē vé rī ā pálé gá. ⁵ Īmú nóni 'bá paá adringará tāimbī rī drīgé túgērī rú rī agásī gí, 'bá anjī rú, 'bá īśukī rī ngá Múngú ní lēé sēé 'bá ní rī pi ārēvú céré. ⁶ Nóni ĩmi ní adriī anjī Múngú vé ni rī sī, Múngú ĩpē 'ī Mvópī vé Índrī ímú fīī adriī ĩmī ɛsī agá, Índrī rī lū 'bá ní kīnī, "Múngú, mi 'bá ɛtépī." ⁷ Āní ĩmi adrikī nóni túgērī ku, ĩmi anjī Múngú vé ni. Īmi ní adriī anjī Múngú vé ni rī sī, Múngú rī ngá ārēvú 'í ní ɛzīī ĩmi ní rī sē rá.

Lē ĩmi kukī ĩmi kú tāimbī Mósē vé rī drīgé túgērī rú ku

⁸ Īmi adri' bá Yāhūdī rú ku 'dī'bée, ĩmi ní ándúrú Múngú rī nīī kuyé rī gé, ĩmi adrikī kuú túgērī rú úrí ī ní ĩnjīī múngú rú rī pi drīgé. ⁹ 'Bo nóni ĩmi nīkī Múngú rī gí, dōku ma 'yo, Múngú nī ĩmi gí. Ngá ĩmi ní lēzú ĩmi újázú gōzú túgērī rú tā 'dī'bée 'duzú ngazú, āzini úrí nyōókú nōri vé rī pi vé tā 'duzú ngazú rī ā'di? ¹⁰ Īmi rī Yāhūdī rī pi vé ú'dú urukō'bée ĩnjī, mbāá urukō'bée ĩnjī, lókī urukō'bée ĩnjī, āzini ílí urukō'bée ĩnjī. ¹¹ Mā ɛsī īśú īzāngā tā ĩmi ní rīī 'oó 'dī'bée sī, índrészú má iza má sá ɛzīī ngazú ĩmi ní.

¹² Má ɛdrīpīī má ɔmvúpīī, á mā ĩmi drī ĩrī sī, lē ĩmi ínjékī ĩmi ífūū tāimbī Mósē vé rī agásī āmvé, adriī sū má tīnī, ā'diātāsīyā má ínjé ma ífūū tāimbī rī agásī, ímú adriī sū ĩmi ní ándúrú adriī, ĩmi ní tāimbī rī nīī kuyé rī gé rī tīnī. ɔtú ĩmi 'okī ma ũnjī kuyé. ¹³ Má ní ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī jizú ũlūzú ĩmi ní drīdrī rī gé, ádarú ĩmi nīkī rá 'yozú kīnī, ma drā be. ¹⁴ Má ũsū má kīnī tānā má ní adriī drā rú rī sī, īri ĩmi ní īzāngā sē ĩmī ɛsī agá, 'bo ĩmi gākī ma kuyé, ĩmi ɛ'yīkī ma sū mālāyīkā Múngú vé ni tīnī, āzini Kúrísítō Yēsū tīnī. ¹⁵ Ándúrú āyīkō ga ĩmī ɛsī agá

tré tré, 'bo nóni ìmivé àyīkō gō adrií 'dāáyo āsī? Á nī rá ándúrú ìmi lēkí ma agaá rá, té ē ícō dō rá, ìmi té ìmí mī unje sēé má ní, má ndre rí āngū āní. ¹⁶ Má ní tā áda rī ūlūú ìmi ní rī sī, ìmi ní nóni ma 'duzú 'bāzú ārí'bá ìmivé nī rú āní?

¹⁷ 'Bá āngū ímbá'bá létī ūnjí sī, lē'bá ìmi ūbīkí Yāhūdī rī pi vé tǎimbí áyu 'dī'bée, kōpi úvá be lēzú ìmi úbészú, 'bo tā kōpi ní lēé ìmi 'okí 'dīri adri múké ku. Kōpi lēkí ìmi gūú 'bá rú'bá gá sī āmvé, kōpi lēkí ndēé nī ìmi rikí ívé tā yīí áyu. ¹⁸ Múké nī, lē ìmi 'bākí úvá rizú tā múké 'ozú sá be cére, adri 'yozú kínī, ìmi má rú'bá ndre ūgbále ká 'dīni ku. ¹⁹ Má anji rī, ma rī ízāngā nya ìmi tā sī, sū ūkú mvá tīipi rī vé 'a ní ásó, ìri ní ízāngā nyaá āní rī tīni, ma ízāngā rī nya cīngbá ìmi ní tā Kúrísítō vé rī 'duzú ngazú éšī be ālu rī gé. ²⁰ Lē té kōdō āndrū mā adri ìmi āsámvú gé 'dīí ĩndī, mā újá rí mávé ú'dúkó má ní átázú rī, tā ìmi ní 'oó rī fi má drīgé kuyé, á nī kuyé mā 'o rí ìmi íngóni?

Nāpí Āgārā pi vé Sārā be rī

²¹ Ī ndrekí drī ká, ìmi uruko áwíki éšī 'bāá kuú tǎimbí Mósē vé rī drīgé, ìmi nīkí nyo tā tǎimbí rī ní 'yoó rī rá? ²² Búkū tǎimbí vé rī agá sīkí kínī, Ābūrámā rī anji āgō be ĩrī, mvá āzi rī vé éndrēpī túgērī Āgārā 'i, āzi rī vé éndrēpī jó 'dīpa Sārā 'i, adri túgērī ku. ²³ Mvá ālu rī, ūkú túgērī rú rī tī yīkī 'bá áda vé ni sī. Mvá āzi rī, ūkú jó 'dīpa rī tī nī, ā'diātāsīyā Múngú ezi tā ni nī.

²⁴ Tā ūkú ĩrī 'dī'bée vé rī lū ūndī Múngú ní ruú ĩrī rī pi vé tā. Ūndī ālu rī, Múngú ní tā ni lūú Mósē ní írā Sínáyī vé rī drīgé 'dāá rī, ūndī rī sē tīkí anjiná rī pi túgērī rú, sū ūkú túgērī rú Āgārā ní mvá tī túgērī rú rī tīni. ²⁵ Ūkú túgērī rú Āgārā vé tā lū írā Sínáyī adriipi āngū Ārābī rī pi vé rī agá 'dāri vé tā. Írā Sínáyī índre

sū Yērúsālémā āndrū Yāhūdī rī pi ní rī adrií 'a ní gé túgērī rú tǎimbí rī drīgé rī tīni. ²⁶ 'Bo ūkú āzi rī jó 'dīpa Sārā 'i, ĩrivé tā lū Yērúsālémā ú'dí 'bū gé 'dāá rī vé tā, adri túgērī ku. Īri éndrēpī 'bá cére Yēsū rī ẽ'yī 'bá gí rī pi vé ni. ²⁷ Búkū Múngú vé rī 'yo kīnī,

“Mi ūkú adriipi úndó rú mvá tīipi kuyé 'dīri,
mí adri āyīkō sī,
mi ūkú mvá tīngará āzó 'bīipi kuyé 'dīri,
'í tre ú'dúkó be uru 'dāá āyīkō sī,
ā'diātāsīyā ūkú ĩ ní adri adri rī, ĩri anji be ndē ūkú ágó be rī rá.”

²⁸ Īmi má édrīpīi má ómvúpīi, ìmi újākí nóni ìmi ícá ú'dí rú gí tā Múngú ní ezi Ābūrámā ní rī sī, sū Sārā vé mvá Ísákā* Múngú ní tā ni ezi rī tīni. ²⁹ 'Bo 'bá lē'bá ìmi 'dukí tǎimbí rī ngaá áyu rī pi, kōpi rī nóni ìmi ȳcū, sū Ísīmāélē ĩ ní tī yīkī 'bá áda vé ni sī rī ní rī Ísákā ĩ ní tī ūkpō Índrī Uleterē rī vé rī sī rī ȳcū rī tīni. ³⁰ 'Bo Búkū Múngú vé rī kīnī, “'Í dro ūkú túgērī rú 'dīri ívé mváná rī be rá, ĩrivé mváná rī ā ru rí ā'bú mí ní ímú kuú ūkú jó 'dīpa rī vé mváná ní rī ku.” ³¹ Má édrīpīi má ómvúpīi, 'bá adriki anji ūkú túgērī rú rī vé ni ku, 'bá anji ūkú jó 'dīpa rī vé ni.

5

Kúrísítō sē 'bá ní drīwālā

¹ Kúrísítō oyu 'bá, sē 'bá ní drīwālā gí. Nóni lē ìmi tukí pá tītī, lē ìmi újākí ìmi gōó adrií túgērī rú tǎimbí rī drīgé dīi ku.

² Īmi yīkí drī ma ká, ma Páulū 'i, á lē lūú ìmi ní 'dīni, ìmi sēkí dō ĩmí ágélé ē tī úlí, Múngú ā ā'yī rí ìmi āní, Kúrísítō vé drāngará 'dīri ìmi ní ezi ākó. ³ Á lē endīi 'yoó ìmi ní dīi, 'bá 'í ágélé ē tī sēepi līpi gí rī, lē ā 'du tǎimbí Yāhūdī rī pi vé rī ārēvú ngaá

4:22 4:22 Ídóngará 16:1-16; 21:7-17   4:27 4:27 Ísáyā 54:1   * 4:28 4:28 Ísákā: Ísákā rī mvá Múngú ní ezi Ābūrámā ní rī. 'Í lā Ídóngará 17-35.   4:30 4:30 Ídóngará 21:10

céré. ⁴ Īmi 'bá ri' 'bá tāimbī Yāhūdī rī pi vé rī ũ'bī' 'bá nga' 'bá Múngú ā 'bā rī ĩmi adrii ānī 'bá piri rú 'dī'bée, gūkī ĩmi Kúrísitō ā rú' 'bá gá sī āmvé gí, nóni ĩmi apikí ésí múké Múngú vé rī sī gí. ⁵ Índrí Uleterē rī ású 'bā gí, 'bá ẹ'yīkí rá, 'bā ri ésí 'bā rizú tā Múngú ní ẹzi 'yoó kīnī, 'i ímú 'bā 'bā adri piri 'dāri ũtēzú. ⁶ 'Bá Kúrísitō Yēsū ri ẹ'yīpi gí rī, līkí dō ágélé ni ẹ tī gí yā, dō līkí kuyé yā, kōpi cére trōtrō. Tā āmbúgú agaapi rá rī, ĩri ẹ'yīngará ĩmi ní Yēsū ri ẹ'yīzú rī, ĩri sē ĩmi ĩmi lēlē.

⁷ Īmi ándúru ri Yēsū ā pámvú ũbī múkényā rú, 'bá ĩmī drī izaápi sēzú ĩmi ní ĩrivé tā áda rī ũbīzú ku rī ā'di 'i? ⁸ 'Bá ĩmī drī izaápi 'dīri íbī ímú Múngú ĩmi zīpi rī vúgálésī kuyé. ⁹ Ímbángará ũnjō vé 'dīri adri sū ākúfī mādāná ĩ ní dāá íwá agá, íwá rī íngá ānī kōfútō be rī tīni. ¹⁰ Á nī áamá rá 'yozú kīnī, Úpí Yēsū Kúrísitō ri sē tā má ní átá nōri ĩmi ícó ẹ'yī rá, 'bá ĩmī drī iza' 'bá 'dī'bée, Múngú ri ímú tā lī kōpi drīgé cére. ¹¹ Má ẹdrīpījī má ọmvúpījī, ma dō ri ĩmi ní ágélé ẹ tī língará vé tā átá, Múngú ā ā'yī rī ĩmi ānī píri, ngá 'bá ĩmī drī iza' 'bá rī pi ní ma ọcūzú 'dīni rī ā'di? Má ímbá té dō 'bá rī pi kīnī, ā úlīkí kōpi ágélé ẹ tī rá, ú'dúkó múké má ní ũlūú Yēsū vé drāngará peṭi alambaku sígé rī sē kōpi ẹ ésí ve té ku. ¹² Á lē 'bá ri' 'bá ĩmī drī iza' 'bá 'yo' 'bá kīnī, ā úlīkí ĩmī ágélé ẹ tī rá 'dī'bée, lē ā udikí kōpi ā ágélé, kōpi ẹ ícákí rī 'bá ngá rú.

¹³ Má ẹdrīpījī má ọmvúpījī, zīkí ĩmi ĩfūú tāimbī Mósē vé rī agásī ímú drīwālā ísú gí. Lē ĩmi í'dúkí drīwālā ĩmi ní ísú 'dīri rizú tā rú' 'bá nōri ní lēé rī 'duzú ngazú ānī áyu ku. Múké ni, lē ĩmi ngakí ẹzī ĩmi āsámvú gé sī lēngará sī. ¹⁴ Tāimbī Mósē vé rī pi ārēvú cére ĩ ní úmú ícá ālu 'dī. Tāimbī ālu rī kīnī, "Lē mí lē 'bá mí gārā gá rī, sū mí ní mí rú' 'bá lēé rī tīni" ¹⁵ Īmi rikí dō ĩmi úcī sí sī, sū

ūcógú pi ní rīi ĩ úcī rī tīni, ĩmi ndrekí múké, ĩmi ímú ĩmi íré ĩmi āsámvú gé sī rá.

Tā Índrí Uleterē rī vé rī, āzini tā rú' 'bá vé rī

¹⁶ Á lē lūú ĩmi ní kīnī, lē Índrí Uleterē rī ā ko ĩmī drī nī, ĩri sē ĩmi ícókí tā rú' 'bá nōri ní lēé rī 'duyú ngá ku. ¹⁷ Á 'yo 'dīni, ā'diātāsīyā tā rú' 'bá vé rī pi úmúkí ĩ tā Índrí Uleterē rī vé rī be ku. Tā Índrí Uleterē rī vé rī pi úmúkí ĩ tā rú' 'bá vé rī be ku. Ọgúpī lē ọgúpī vé tā ku, ĩri sē tā múké mí ní kōdō ũsūú lēé ngá rī pi mí ícó ngá ku. ¹⁸ 'Bo mí dō ri ẹzī ngá Índrí Uleterē rī vé ũkpō sī, mí adri tāimbī Mósē vé rī ā pálé gá ku.

¹⁹ Tā rú' 'bá nōri vé rī pi índrékí bá kōpi 'dī: Ọwū 'bāngará, mī 'bāngará 'bá āzi vé ũkú sī, dōku 'bá āzi vé ágó sī, tā 'oó drīnjá sēépi ni, ²⁰ múngú ĩ ní údé drī sī rī pi ĩnjīngará, ẹndrī ndrīngará, ésí 'bāngará 'bá āzi drīgé ũnjí, āwāngará, ā'yā, jīkó, ĩndrā, acongará, ²¹ ũlē, mérā, úmúngará vūrā ālu gé rizú tā ũnjí 'ozú rī, āzini tā urukọ ũnjí 'bá rī pi ní rīi 'oó sū 'dī'bée tīni rī pi. Á 'yo ĩmi ní tā 'dīri sū ándúru má ní 'yoó ĩmi ní drīdrī rī tīni, 'bá tā 'o' 'bá 'dīni 'dī'bée, kōpi ícókí ídri 'dāni' 'dāni rī ísú mālūngā Múngú vé rī agá 'dāá ku.

²² 'Bo ũ'a Índrí Uleterē rī vé rī, ĩri lēngará, āyīkō, tākíri, tā tangará mādā sī, ésí ídríkídri, adrīngará múké, tā 'ongará mužú piri, ²³ tā 'ongará ésí be mādā, āzini ũtēngará. Tāimbī 'yoópi tā 'dī'bée ũnjí ni 'dāáyo. ²⁴ 'Bá Kúrísitō Yēsū ri ẹ'yī' 'bá gí rī pi gbākí ívé ẹbírī rú' 'bá nōri vé rī peṭi alambaku ĩ ní Yēsū ri gbázú rī sígé gí. ²⁵ Nóni Índrí Uleterē rī ní 'bá ní ídri ú'dí sēé gí rī sī, lē 'bá 'dukí tā Índrí Uleterē rī ní ũlūú 'bá ní rī ā vūdrī ũbīi mužú áyu. ²⁶ Lē 'bá íngúkí 'bá 'yozú kīnī, 'bá ndékí 'bá urukọ' 'bée rá 'dīni ku,

āzini ē ilekí 'bá āzi tā ūnjí sī ku, lē 'bā 'bākí ẹsị ūnjí 'bá āzi vé ngá sī ku.

6

Īmi kokí ĩmi ĩzā ĩmi āsámvú gé sī

¹ Má ẹdrípìí má ọmvúpìí, 'bá āzi 'de dō tā ūnjí agá, ĩmi 'bá Índrí Uletere rī ní ású gí 'dī'bée, lē ĩmi kokí 'bá 'dīri ē ĩzā lẹtì múké ni sī, ĩri útúzá ícázú pìrì. 'Bo mì ndre múké, mì 'de rí ūnjìkányā agá ku bēnī. ² Tā ẹnjìjẹnjì í'dé dō ĩmi drìgé, lē ĩmi kokí ĩmi ĩzā ĩmi āsámvú gé sī koko. ĩmi kokí dō ĩmi ĩzā ĩmi āsámvú gé sī rá, tā ĩmi ní 'oó 'dīri, ĩri tǎimbì Kúrísítō ní lēē ā 'dukí ngaá rī. ³ 'Bá rī dō rí 'í íngú kīnī, 'í ícọ gí, ịsúzá ícọ kuyé, 'bá 'dīri rí 'í mị ũ'bā ũgōgōlé rú. ⁴ Lē 'bá ālu ālu ā amá tā 'í ní ríí 'oó rī ā pámvú amámā, ē íngú rí 'í tā múké 'í ní 'oó rī sī, ā ũ'bī ívé tā 'í ní 'oó rī 'bá āzi vé 'oó rī sī ku. ⁵ Lē 'bá ālu ālu ā adri ũkpó ũkpó ẹzì ívé rī ngangará gá.

⁶ ĩmi ĩ ní ríí ímbá tā Múngú vé rī sī 'dī'bée, lē ĩmi sẹkí ĩmivé ngá 'bá ĩmi ímbápi rī ní ĩndī.

⁷ ĩmi sẹkí 'bá āzi ā ũ'bā ĩmī mị ku, 'bá āzi ícọ tā Múngú ní lị 'bá rī pi drìgé rī ideé ku, ā'diātāsīyā 'bá rī úrì 'í ní ríí ífūúpi kaápi rī íkūnā. ⁸ 'Bá úrì ūnjìkányā 'ozú rī ríipi, 'í rụ'bá ē ịsú rí āyìkō ānī rī, ĩri úrì ĩzāngā nyazú mụzú 'dání'dání rī íkūnā, 'bo 'bá úrì múké Índrí Uletere rī ní āyìkō sẹepi rī ríipi rī, ĩri úrì ídri 'dání'dání rī vé rī íkūnā. ⁹ Lē 'bā āndẹkí tā múké 'ongará sī ku, ānī 'bā ímú úrì kaápi múké rī íkūnā sá múké rī gé, 'bá kukí dō ẹzì rī ā ngangará kuyé. ¹⁰ 'Bá ní drìlé múké ịsú gí rī tịnị, lē 'bā 'okí tā múké 'bá rī pi ní céré, agaápi rá rī, lē 'bā 'okí tā múké 'bá Yẹsụ rí ẹ'yì 'bá gí rī pi ní.

Tā Páulū ní ẹzì ụdụmbítā rī

¹¹ ĩmi ndrekí tǎfí má ní sī mị be 'wārā mǎ drì sī kọkọbì 'dīri agá 'dī'bée.

¹² 'Bá 'yo'bá kīnī ā úlìkí ĩmī ágélé ē tị rá 'dī'bée, kọpi ụsụkí kīnī, ĩ ndẹkí ĩmi tā sī céré nī. Kọpi lẹkí

ị ịsụkí ĩzāngā ĩ ní ríí tā Kúrísítō vé drāzú pẹtì alambaku sịgé rī ā tā ũlūzú rī sī ku. ¹³ Úlìkí ĩni kọpi ā ágélé ē tị rá, 'bo kọpi 'dukí tǎimbì Mósē vé rī ngaá céré kuyé, kọpi rí 'yo, ā úlìkí ĩmī ágélé ē tị rá, úlìkí dō gí, ĩri sē kọpi ĩ íngú ānī íngúngū. ¹⁴ Má ícọ ma íngú tā āzi sī ālujání ku, ma 'yẹná ma íngú 'bávé Úpí Yẹsụ Kúrísítō vé drāngará pẹtì alambaku sịgé rī sī. Yẹsụ vé drāngará pẹtì alambaku sịgé rī vé tā sī, tā nyọkú nōri vé rī pi índrẹkí má ní ẹzì ākó, āzini tā mávé rī índrẹkpá 'bá nyọkú nōri vé rī pi ní ẹzì ākó. ¹⁵ Lìkí dō 'bá rī ā ágélé ē tị gí, dō lịkí ágélé ni ē tị kuyé drāāāsīyā, adri tā āmbúgú rú ku, tā agaápi rá rī, ĩri mí ní mī ẹsị újázú ú'dí adrizú 'bá Yẹsụ vé ni. ¹⁶ ĩmi tā ĩ ní ẹzì 'dīri 'dụ'bá nga'bá rá rī pi, ĩmi adri 'bá pìrì Múngú vé ni pi, Múngú rí ẹsị ídríkídri 'bā ĩmi ní, āzini ĩri ĩmi ní tǎkírì sē.

¹⁷ Lē 'bá āzi ā sē má ní ĩzāngā 'dīni ku, ũgbākí ma, āzini úvìkí ma írā sī, āzó bílé ni mǎ rụ'bá gá anigé, má ní Yẹsụ rí ẹ'yì gí rī sī.

¹⁸ Má ẹdrípìí má ọmvúpìí, ẹsị múké 'bávé Úpí Yẹsụ Kúrísítō vé rī ā adri ĩmi be. Āmīnā.

Kōkōbī Páulū ní sī sēē
'bá
Ēfēsō
vé rī pi ní rī
Tā bŭkū rī vé rī ā
ūlŭngará

Ēfēsō ri kŭrŭ āmbúgú āngŭ ī ní zīī Tákī rī ā jēlé gá ũtŭ ní 'dengará gálé rú. Páulū adri caá āngŭ rī agá 'dālé ílī na, ri tī Múngú vé rī sēē 'bá rī pi ní (Ēzī 19). 'Bá kárakarā āngŭ rī agá rī pi, 'bá kŭrŭ rī ā gārā rī pi be, ẽ'yīkí Yēsŭ ri rá. Vŭdrī ni gé, Páulū ká rií adrií jó āngŭ ũ'yīzú rī agá Rómā gá 'dāá, sī kōkōbī 'dīri sēē 'bá kánisā vé Ēfēsō gá rī pi ní, lŭzú kōpi ní kīnī, ẽsī kōpi ní 'bāá Kúrísítō drīgé 'dīri, Múngú ũtī tā ni nī kīnī, Úpí Kúrísítō ri adri āmbúgú ngá vŭ drīgé nōgó rī pi drīgé, āzini ngá 'bŭ gé 'dāá rī pi drīgé.

Cápītā 1-3 agá, Páulū ũlŭ 'bá Múngú ní ũpēé gí rī pi vé tā, āzini ũlŭ tā Múngú ní kōpi pazú ívé ũnjīkānyā agásī, ĩri ní kōpi úmúzá ícázú Kúrísítō be ngá ālu ĩrivé drāngará sī rī vé tā, āzini ũlŭ ĩrivé íngángará ídri rú drāngará gálésī rī vé tā. Cápītā 4-6 agá, lŭ 'bá rī pi ní lētī kōpi ní ī úmúzá ícázú ngá ālu Kúrísítō rŭ' 'bá gá rī.

¹ Ma Páulū 'i, Múngú ĩpē ma adrií Kúrísítō Yēsŭ vé 'bá áyúāyŭ ni rú.

Á sī kōkōbī 'dīri sēē 'bá adri' 'bá Ēfēsō gá ẽsī 'bā' 'bée Kúrísítō Yēsŭ vé ẽzī nga' 'bá rī pi ní.

² Ẽsī múké, āzini tākiri íngápi 'bá Ẽtēpī Múngú vŭgá, āzini Úpí Yēsŭ Kúrísítō vŭgá rī ā adri ĩmi be.

Múngú sē 'bá ní tākiri Kúrísítō ā rŭ sī

³ Lē 'bā íngúkí 'bávé Úpí Yēsŭ Kúrísítō Ẽtēpī Múngú ri, ĩri ní 'bá ní tākiri sēē adrizú Kúrísítō agá rī sī, Kúrísítō íjī 'bá ní tākiri rī 'bŭ gélésīla. ⁴ Drīdrī ni, Múngú ní drī

'bŭ pi gbizú vŭ be kuyé rī gé, ĩpē 'bā adrií uletere 'bá ívé ni pi rú ũnjīkānyā ākó, Yēsŭ Kúrísítō ā rŭ sī. Múngú vé lēngará sī, ⁵ 'du 'bā 'bāá anji ívé ni pi rú Yēsŭ Kúrísítō ā rŭ sī, tā ni íbí íngá ĩri ẽ ẽsī agá. ⁶ Lē 'bā íngúkí Múngú ri ẽsī múké ĩri ní 'bāá 'bá ní āmbúgú tā ĩrivé Mvā ĩri ní lēlé rī ní 'oó 'bá ní rī sī.

⁷ Kúrísítō vé ārí dā 'bā tā sī, 'bā drī jezú, trŭkí 'bā āní 'bávé ũnjīkānyā agásī gí, Múngú vé ẽsī múké rī ā tā sī. ⁸ Múngú ẽ ẽsī ní adrií 'bá ní múké rī sī, sē 'bá ní úmī, āzini tā nīngará. ⁹ Múngú vé tā ándúrá ĩri ní úcí kuú 'í ẽsī agá rī, i'da nóni 'bá ní āmvé. Tā ni íbí íngá ẽsī ni agá, i'da tā rī Kúrísítō ā rŭ' 'bá gá. ¹⁰ Tā Múngú ní ũtī rī, ĩri 'dīni, sâ ni kādō ícó, ĩri ímŭ ngá 'bŭ gé rī pi íkŭnā ngá vŭ drīgé rī pi be céré vŭrā ālu gé, Kúrísítō ri ímŭ adri kōpi drīgé nī.

¹¹ Múngú ũpē 'bā adrií anji ívé ni pi rú Kúrísítō agá. ũpē 'bā ótŭ íngósí i'dóngará gá 'dāá, tā rī pi ī nga, sŭ Múngú ní ũtī rī tīnī. ¹² Múngú 'o tā 'dīri 'dīni, 'bā ẽsī 'bā' 'bée Kúrísítō drīgé drīdrī rī pi, 'bā íngúkí rí Múngú ri āní. ¹³ ĩmi ní Kúrísítō vé ũ'dŭkŭ múké áda rī yī rá rī sī, ũ'dŭkŭ múké ĩmi ní ẽ'yī gí 'dīri pa ĩmi nī. ĩmi ní Kúrísítō ri ẽ'yī gí rī sī, sē ĩmi ní Índrī Uletere ĩri ní tā ni ẽzī rī, lŭzú kīnī ĩmi 'bá Kúrísítō vé ni. ¹⁴ Tā Múngú ní Índrī Uletere rī sēzú 'bá ní rī, lŭ 'bá ní uletere 'yozú kīnī, ngá Múngú ní ẽzī ívé 'bá rī pi ní, 'bá ní rī ũtēé rī, ĩri ímŭ sē 'bá ní rá. Kúru Múngú ri ímŭ 'bá ní drīwālā sē, 'bā kúru ĩri ĩnjī, āzini 'bā ĩri íngú.

Páulū zī Múngú ri

¹⁵ Á yī tā ĩmi ní Úpí Yēsŭ ri ẽ'yīzú rī rá, āzini ā yī tā ĩmi ní 'bá Múngú vé rī pi lēzú céré rī rá. ¹⁶ ũ'dŭ céré má kādō rií Múngú ri zī, ma ri ĩmivé tā lŭ Múngú ní, ma ri ōwō'dīfō sē ĩri ní ĩmi tā sī. ¹⁷ Ma ri Múngú 'bávé Úpí Yēsŭ Kúrísítō vé Ẽtēpī ī ní ĩnjī

īnjī rī zī īmi ní, ā sē rī īmi ní Índri tā nīzú ni, ē i'da rī īmi ní tā Múngú vé rī, īmi nīkí rī Múngú ri āní múké múké. ¹⁸ Ma ri Múngú ri zī īmi ní, ā zī rī īmivé úmī, īmi 'bākí rī ẹsị tā áda īri ní īmi zizú rī nīzú āní, āzini īmi nīkí rī dīngára úmvúlésī īmi ní dīzú 'bá Múngú vé rī pi be trú ālu 'dāri āní. ¹⁹ 'Bá lēkí īmi nīkí Múngú vé ũkpō āmbúgú īri ní sēé 'bā īri ẹ'yī 'bá gí nō'bée ní rī. Ũkpō 'dīri īri ní áyú ²⁰ Kúrísítō ri ingazú gōzú ídri rú drāngára gálésīla rī, sē īri úrí ívé drị ẹndẹpi* gé 'bū gé 'dāá. ²¹ Kuru Kúrísítō ri āmbúgú mālāyíkā rī pi drīgέ, índrí ũnjí rī pi drīgέ, 'bá tāimbí sē'bá rī pi drīgέ, 'bá ũkpō be rī pi drīgέ, āzini 'bá āngū rụ'bá rī pi drīgέ, adri 'yéná béré āndrū nō'bée drīgέ kuyé, īri adri āmbúgú cazú lókí ímúpí drīdrī 'dīi rī gé. ²² Múngú 'bā ngá rī pi ārēvú céré īri ā pálé gá, Múngú ipē īri adrii āmbúgú ngá rī pi drīgέ céré 'bá kánísā† vé rī pi ní. ²³ 'Bá Kánísā vé rī pi rụ'bá Kúrísítō vé ni. Kúrísítō ri ẹzị nga kánísā ívé rī agá nī. Īri ívé ũkpō sē 'bá kánísā vé rī pi ní nī.

2

Kúrísítō ri sē 'bā ídri ịsụ rá

¹ Īmi ní ándúrú Múngú vé tā gāá sī, āzini īmi ní rīi ũnjīkānyā 'oó rī sī, índrí agá, īmi āsámvú rará rú Múngú be, īmi índrėkí sū 'bá ũdrā'bá gí rī pi tịnị. ² Lókí 'dāri gé, īmi rikí tā ũnjí nyōókú nōri vé rī 'duyú ngaá, īmi rikí Sātánā adriipi āmbúgú índrí ũnjí rī pi drīgέ rī vé tā 'duyú ngaá. Sātánā ālu ālu 'dīri ri 'bá Múngú ri gā'bá sī rī pi ē mị ũ'bā 'de tā ũnjí agá nī. ³ Ọtụ 'bá rikí céré tā 'oó sū 'bá ũnjīkānyā 'o'bá rī pi tịnị, 'bá rikí tā rụ'bá nōri ní lēé rī pi 'duyú ngaá, āzini tā 'bā ẹsị ní lēé rī 'duyú

ngaá. Tā rụ'bá nōri vé rī sī, Múngú ā 'a ve 'bá ní ũnjí ũnjí, sū īri ā 'a ní veé 'bá ụrụkọ ũnjīkānyā 'o'bá rī pi ní rī tịnị. ⁴ 'Bo Múngú ní 'bā lēé agaá rá rī sī, 'bā ívé ẹsị ídríkídri agaápi rá rī 'bá ní rá. ⁵ 'Bá ní ũnjīkānyā 'oó rī sī, 'bā adrikí dō sū 'bá ũdrā'bá gí rī pi tịnị drāāsiyā, Kúrísítō sī, índrí agá, 'bá gōkí ícá ídri rú. Īmi ndrėkí drī ká, īrivé ẹsị múké rī sī, pa īmi gí. ⁶ Múngú inga 'bā gōó ídri rú Kúrísítō be trú, sē 'bá ní vūrā mụzú úrízú Kúrísítō Yēsū be trú ívé mālūngā 'bū gé rī agá. ⁷ Múngú 'o tā 'dīri 'dīni lūzú kīnī, īrivé ẹsị múké agaápi rá rī sī, īri ímú 'bá ní tā múké sē, 'bá ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī. ⁸ Múngú pa īmi ẹsị múké ívé rī sī, īmi ní Yēsū ri ẹ'yī gí rī sī. Tā ni íbí íngá īmi vúgá kuyé, Múngú sē īmi ní fēfē rú ẹsị múké ívé rī sī. ⁹ Múngú pa īmi ẹzị īmi ní ngaá rī sī kuyé, 'bá āzi ē íngú rí 'i pangará 'dīri sī ku. ¹⁰ 'Bávé adringára Kúrísítō Yēsū agá nōri, Múngú sē 'bā ícá nōni nī, Múngú sē 'bá ní ídrí ú'dí tā múké 'ozú, útú tā múké 'dīri vé tā kú ịnógósí, 'bā rikí ngaá mụzú.

'Bā ngá ālu Kúrísítō agá

¹¹ Īmi 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rī pi, lē īmi ígákí tā Yāhūdī ī íngú'bá ívé ágélé ē tị úlīngará* ā tā sī, 'yo'bá kīnī īmi pāgánō, úlīkí īmī ágélé ē tị kuyé 'dāri. ¹² Lē īmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, lókí drīdrī 'dāri gé, īmi rikí adrii Kúrísítō rụ'bá gá sī rará rú, gūkí īmi Múngú vé 'bá Īsērélē vé rī pi āsámvú gé sī āmvé, īmi nīkí ũndī Múngú ní rụyú 'bá Īsērélē vé rī pi be rī kuyé. Īmi ní rizú adrizú vū drīgέ nōgó rī gé, Múngú adri īmivé ni kuyé, āzini īmi 'bākí ẹsị drī ni gé kuyé. ¹³ Ándúrú īmi āsámvú Múngú be rará rú, 'bo nōni Kúrísítō vé drāngára úmú īmi ícá ngá ālu

* **1:20** 1:20 Drị ẹndẹpi rī: Drị ẹndẹpi vé ífífí, īri vūrā Múngú vé ī ní ịnjī ịnjī rī, āzini vūrā ũkpō sēzú rī. † **1:22** 1:22 Kánísā: Kánísā ri 'bá Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī 'bá gí rī pi. * **2:11** 2:11 Ágélé ē tị úlīngará: Múngú lū Ābūrāmā ní kīnī, anjī āgō Ābūrāmā vé rī pi adrikí dō caá ú'dụ ārō gí, lē ā úlīkí kōpi ā ágélé ē tị rá, ā lū rí 'yozú kīnī, kōpi anjī Múngú vé ni. 'Bá rī ā'yī dō 'i ágélé ē tị sēé lị gí, īri tāimbí Mósē vé rī 'duyú nga. 'Í lā Í'dóngára 17:9-14; Ẹzị 15:1-5.

Kúrísitō Yēsū be gí, ĩmi ní ĩri ẽ'yĩ gí rĩ sĩ, ĩmi nóni Múngú be ĩnyinǎǎ.

¹⁴ Kúrísitō íjǐ tǎkírí 'bá āsámvú gé 'bá adri'bá Yāhúđǐ ku rĩ pi be, ícǐ 'bá āsámvú ícǎ ngá ālu, sē ngũngará ũnjǐ 'bá ní 'bá acozú rĩ gō deę rá.

¹⁵ Kúrísitō vé drāngará ímú tǎĩmbǐ Yāhúđǐ rĩ pi vé ĩ ní 'bá adri'bée Yāhúđǐ rú ku rĩ pi gũzú āmvé 'dĩri fuý drǎá rá. Tǎ ā pá ĩri ní ímúzú rĩ, ímú kōpi úmú ícǎ ngá ālu, íjǐ tǎkírí ícǎ kōpi āsámvú gé. ¹⁶ Kúrísitō

vé drāngará peṭi alambaku† sígē rĩ, úmú Yāhúđǐ rĩ pi 'bá Yāhúđǐ ku rĩ pi be ícǎ ngá ālu, sē kōpivé āsámvú Múngú be rĩ gō ícǎ múké, sē tǎ kōpi ní ĩ ngũzú ũnjǐ rĩ gō deę rá.

¹⁷ Kúrísitō ímú ú'dúkó múké tǎkírí vé rĩ ũlúú ĩmi 'bá adri'bée Yāhúđǐ rú ku Múngú ri nǐ'bá kuyé rĩ pi ní, āzini 'bá Yāhúđǐ rú Múngú ri nǐ'bá rá rĩ pi ní. ¹⁸ Nóni 'bá Yāhúđǐ rĩ pi, āzini 'bá adri'bá Yāhúđǐ rú ku rĩ pi ícǎ ca 'bá Ẹṭepǐ Múngú vúgá 'dǎá ũkpō Índrí Uleteré ālu ālu 'dĩri vé rĩ sĩ, āzini tǎ Kúrísitō ní 'oó 'bá ní rĩ sĩ.

¹⁹ Nóni ícókí ĩmi zǐjǐ jǎkǎ ku, āzini ícókí 'yoó kǐnǐ, ĩmi adrikí āngũ 'dǐpǎa kuyé 'dĩni ku, 'bo ĩmi nóni āngũ 'dǐpǎa 'bá Múngú vé rĩ pi be trú, āzini ĩmi nóni anjǐ Múngú vé ni ĩrivé 'bēṭǐ āsámvú gé. ²⁰ ĩmi adrikí sũ jó ĩ ní síjǐ rĩ tǐnǐ, nēbǐ rĩ pi, Yēsū vé 'bá áyúāyũ rĩ pi be, kōpi írǎ anjǐ ĩ ní ũṭǐjǐ í'dózú jó sǐzú ānǐ rĩ tǐnǐ, Kúrísitō Yēsū ri ívé rĩ írǎ sēepǐ jó rĩ ní pá tuzú ānǐ ũkpó ũkpó rĩ. ²¹ 'Bá Yēsū ri ẽ'yĩ 'bá gí rĩ pi úmúkí ĩ ícǎ ngá ālu Yēsū be, kōpi gōkí ícǎ Jó uleteré Úpí vé ni. ²² ĩmi 'bá adri'bá Yāhúđǐ rú ku 'dĩ'bée, Kúrísitō úmú ĩmi ícǎ Yāhúđǐ rĩ pi be ngá ālu, ĩmi adrikí rí vǔrǎ Índrí Múngú vé rĩ ní adrizú ni.

3

Páulū ũlū ú'dúkó múké Múngú vé rĩ

¹ Ma Páulū 'i, 'bekí ma jó rizú āngũ ũ'yǐzú rĩ agá, má ní ú'dúkó múké Kúrísitō Yēsū vé rĩ ũlúú ĩmi 'bá adri'bá Yāhúđǐ rú ku rĩ pi ní rĩ ā tǎ sĩ.

² Ádarú ĩmi yǐkí rá, ẹsǐ múké Múngú vé rĩ sĩ, sē má ní ẹzǐ rizú ú'dúkó múké rĩ ũlúú ĩmi ní ānǐ. ³ Múngú i'da tǎ 'í ní ũṭǐjǐ kuú mǔdǔmǔdǔ rú rĩ má ní, sũ má ní síjǐ kōkōbǐ drǐdrǐ rĩ agá ẹlǐnǎ rĩ tǐnǐ.

⁴ ĩmi kádō kōkōbǐ rĩ lǎá, ĩmi nǐ ámá uleteré 'yozú kǐnǐ, á nǐ tǎ Kúrísitō vé Múngú ní ũṭǐjǐ kuú mǔdǔmǔdǔ rú rĩ rá. ⁵ Múngú i'da tǎ 'í ní ũzǔú kuú mǔdǔmǔdǔ rú 'dĩri 'bá ọtú drǐdrǐ

'dǎ'bée ní kuyé, 'bo nóni i'da tǎ rĩ 'bá Yēsū Kúrísitō vé áyúāyũ uleteré rĩ pi ní, āzini nēbǐ rĩ pi ní Índrí Uleteré rĩ vé ũkpō sĩ. ⁶ Tǎ ĩ ní ũzǔú kuú mǔdǔmǔdǔ rú rĩ, ĩri 'dĩni, 'bá adri'bá Yāhúđǐ rú ku rĩ pi ẽ'yĩkí

ú'dúkó múké rĩ rá, kúru kōpi ímú ĩ úmú ícǎ ngá ālu Yēsū be. Tǎ 'dĩri sĩ, kōpi Yāhúđǐ rĩ pi be, kōpi céré tǎ múké Múngú ní lēé sēé ívé 'bá rĩ pi ní rĩ ǐsú rá. Kōpi drǐl é múké Múngú ní ẹzǐjǐ Kúrísitō Yēsū ā rú sĩ 'dĩri ǐsú Yāhúđǐ rĩ pi be trú ālu.

⁷ Ẹsǐ múké Múngú vé rĩ sĩ, sē má ní fēfē rizú ú'dúkó múké rĩ ũlúú, āzini sē má ní ũkpō ẹzǐ rĩ ngazú nǐ. ⁸ 'Bá Múngú vé rĩ pi āsámvú gé, mâ adri dō kōpivé ũḍḍú* drǎāāsǐyǎ, Múngú vé ẹsǐ múké rĩ sĩ, ǐpē ma ú'dúkó múké Kúrísitō vé tǎ be agaápi rá rĩ ũlúú 'bá adri'bá

Yāhúđǐ rú ku rĩ pi ní. ⁹ Múngú ngá rĩ pi ārēvú gbǐpi céré rĩ ǐpē ma nǐ, mâ ũlú rí tǎ 'í ní ọtú ũṭǐjǐ mǔdǔmǔdǔ rú rĩ. ¹⁰ Múngú lē ívé úmǐ tǎ 'ozú rĩ lúú mǎlǎyíkǎ 'bũ gé 'dǎá rĩ pi ní, āzini

Índrí ũnjǐ rĩ pi ní. Kōpi ímú tǎ 'dĩri ndre lókí Yāhúđǐ rĩ pi ní ĩ úmúzú 'bá Yāhúđǐ ku rĩ pi be trú ívé kǎnísǎ

† **2:16** 2:16 Peṭi alambaku: 'Bá Rómǎ vé rĩ pi ri 'bá tǎ 'o'bá ũnjǐ rĩ pi gbǎ mǔsǔmǎrǐ sǐ peṭi alambaku sígē, ĩri sǎ 'du āco kōpi íbǐ drǎ ndō, kōpi ízāngǎ nya ambamba drāngará rĩ gé. * **3:8** 3:8 Mǎ adri dō kōpivé ũḍḍú: Páulū átá tǎ 'dĩri 'dĩni, ā'diātāsǐyǎ ọcǔ 'bá Yēsū ā pámvú ũbǐ'bá rĩ pi. 'Í lǎ búkū Ẹzǐ vé rĩ. Ẹzǐ 8:1-3.

agá rī gé. ¹¹ Múngú ũtī tā 'dīri ọtú ịnógósí, tā 'dīri nga 'i fūú tị ni gé gí, Kúrísítō Yēsũ 'bávé Úpí 'dụ tá ni ngaá nĩ. ¹² 'Bá ní adrií Yēsũ Kúrísítō agá, āzini 'bá ní ĩri ẹ'yīí gí rī sī, ĩri 'bá ní drīwālā sē, 'bā fi mụzú Múngú ẹnđrẹtị gé 'dālé ũrī ākó. ¹³ Á mā ĩmi drị ĩrī sī, ĩzāngā má ní nyaá ĩmi tā sī rī sī, lē ĩmī ẹsị ā adri ĩzāngā sī ku, ĩzāngā má ní nyaá 'dīri sē Múngú ri ĩmi íngú ānĩ.

Páŭlũ zị Múngú ri 'bá Ēfēsō vé rī pi ní

¹⁴ Má kādō rií tā Múngú ní 'oó 'dī'bée ũsũú, ma ri kũmũcí ũtī, ma ri 'bá Ẹtẹpị ri zị. ¹⁵ Ma ri Múngú ri zị, Múngú ri Ẹtẹpị 'bá céré pi vé ni, 'bá 'bũ gé rī pi vé ni, āzini 'bá vũ drịgé rī pi vé ni. ¹⁶ Ma ri Múngú 'bá Ẹtẹpị dīpi pọwụpọwụ rī zị, ĩrivé Índrí ā sē rí ĩmi ní ũkpō ĩmivé ẹsị agá, ¹⁷ ānĩ Kúrísítō ẹ ịsụ rí vūrā fizú adrizú ĩmī ẹsị agá, ĩmi ní ĩri ẹ'yīí gí rī sī. Ma ri Múngú ri zị ĩmi ní, ĩmi lēkí rí Kúrísítō ri ẹsị be céré, ā sē rí ĩmi tukí rí pá ũkpó ũkpó. ¹⁸ Lē ĩmi ịsúkí úmĩ tā nịzú ámázú, sũ 'bá Múngú vé rī pi ní ịsụ rī tịni, ĩmi nĩkí rí lēngará Kúrísítō ní ĩmi lēzú ambamba 'dīri ámá ānĩ. ¹⁹ Á lē ĩmi nĩkí tā Kúrísítō ní ĩmi lēzú ambamba 'dīri, lēngará 'dīri ícókí ũ'bīí bā ku. ĩmi nĩkí dō lēngará 'dīri rá, ĩmi adri tā be pịri, sũ Múngú vé rī tịni.

²⁰ Lē ẹ íngúkí Múngú ũkpō be riipi ẹzị ngaápi 'bá rụ' 'bá gá rī, ĩri ícó tā ārēvú 'o aga, tā 'bá ní zịí, āzini 'bá ní rií ũsũú rī pi drịgé sī céré. ²¹ Lē 'bá kānisā vé rī pi ẹ íngúkí Múngú ri, ẹ íngúkí Kúrísítō Yēsũ ri, āzini úyú drīdrī 'dīlé rī pi ẹ íngúkí Múngú ri mụzú 'dání'dání! Āmĩnā.

4

Adringará trụ Kúrísítō agá rī

¹ 'Yíkí ma jó āngũ ũ'yīzú rī agá, má ní ẹzị Úpí vé rī ngaá rī sī, á mā ĩmi drị ĩrī sī, lē ĩmi 'okí tā múké

ni pi mụzú áyu, ā'diātāsīyā Múngú zị ĩmi adrií 'bá ívé ni pi rú. ² Lē ĩmi íngúkí ĩmi ku, ĩmi adrikí tā be mādā. ĩmi 'dukí tā rī mụzú ẹsị be mādā, ĩmi 'dukí tā rī ngaá ĩmi āsámvú gé sī lēngará sī. ³ Lē Índrí Uleteré rī ā úmú ĩmi adrií ngá ālu, ĩmi adrikí tā be kírí ĩmi āsámvú gé sī. ⁴ ĩmi úmúkí ĩmi céré ícá rụ' 'bá ālu gí, Índrí ĩmi ní ịsụ rī, ĩri ālu ālu 'dīri, Múngú zị ĩmi céré, ĩmi 'bākí rí ẹsị tā drīdrī 'dīlé rī ũtēzú. ⁵ Úpí ri 'yéná ālu, ẹ'yīngará ri ālu, bātízīmũ ri ālu, ⁶ Múngú ri 'yéná ālu, ĩri Ẹtẹpị 'bá rī pi vé ni céré, ĩri āmbúgú 'bá drịgé céré, ĩri ri 'bá áyú céré ri ẹzị nga, ĩri ri adri 'bá agásí céré.

⁷ 'Bo Kúrísítō sē 'bá ālu ālu ní fēfē ívé ẹsị múké vé rī ẹzị ngazú ānĩ 'í ní. ⁸ Tā ĩ ní sī Búkũ Múngú vé rī agá rī kīnĩ,

“Kā tųú mụzú ụrụgégé 'dāá,
jị ívé ari'ba rī pi mụzú ĩndĩ,
í'dú ngá kárakarā awaá ívé 'bá rī pi ní.”

⁹ Tā ĩ ní 'yoó kīnĩ, tų mụzú ụrụgégé 'dīri vé ífífí ā'di? ĩri lū 'yozú kīnĩ, drīdrī ni, Kúrísítō ímú adrií vũ drịgé nōgó, vudrī ni gé, ĩri ní kúru tųzú mụzú 'bũ gé 'dāá. ¹⁰ 'Bá ímúpi vũ drịgé nōgó rī, ĩri 'bá ālu ālu ngaápi mụpí ụrụgégé 'bũ gé 'dāá rī 'i, ĩri ímú adri āmbúgú ngá rī pi drịgé céré.

¹¹ Kúrísítō ũpē 'bá rī pi ā ụrụkọ adrií 'bá áyúāyũ ni pi, ụrụkọ'bée nēbī, ụrụkọ'bée 'bá Kúrísítō vé tā ũlũ' 'bá Kúrísítō ri ẹ'yī' 'bá kuyé rī pi ní ni pi, ụrụkọ'bée vé ẹzị adrizú atala* rú, ụrụkọ'bée 'bá āngũ ímbá' 'bá ni pi. ¹² 'Bá 'dī'bée vé ẹzị, kọpi ri 'bá Múngú vé rī pi ímbá, kọpi ā ngakí rí ẹzị Kúrísítō ní, kọpi ā adrikí rí ũkpó ũkpó ívé ẹ'yīngará agá, kọpi ā úmúkí rí ĩ adrií rụ' 'bá ālu Kúrísítō vé ni, ¹³ cīmgbá 'bá ní 'bá úmúzá ícázú ngá ālu, 'bá ní Múngú Mvọpị ri ẹ'yīzú, āzini 'bá ní ĩrivé úmĩ 'dųzú tā ngazú, 'bá adrikí rí

4:8 4:8 Sāwúmā 68:18 * **4:11** 4:11 Atala rī pi: Atala 'dī'bée zākí rọbọnọ ku. Kọpi ri 'bá kānisā vé rī pi ímbá.

ũkpó ũkpó 'bávé ẹ'yīngará agá, tā céré sī, 'bâ adrikí rí sũ Kúrísítō tīnī.

14 Lē 'bâ rikí tā 'oó sũ anjīná nyírīnǎ rī pi tīnī ku. Lē 'bá āngũ ímbá' 'bá ũnjō sī rī pi vé ímbángará ā rí ĩmī úmī újá sũ ũlī ní rīi kúlúmgba úvī yīi drīgé sī ngālá ngālá rī tīnī ku. 15 Ngá múké rī, lē 'bâ lēkí 'bâ lēlē, 'bâ átákí tā áda 'bâ āsámvú gé sī áyu, 'bávé ẹ'yīngará ā mba rí ícá ũkpó ũkpó Kúrísítō adriípi kánísā drīgé rī agá. 16 Kúrísítō úmú 'bâ céré 'í rú' 'bá gá, sũ ĩgélé āndiāndī rī pi ní ĩ úmú adrií rú' 'bá ālu gé rī tīnī. ĩgélé āndiāndī 'dī' 'bée ngakí dō céré ẹzī mužú múké, kōpi ĩ lēlē, ĩri sē rú' 'bá rī mba ícá ũkpó ũkpó.

Ēsī újángará

17 Úpí ā rú sī, á lē 'yo ĩmi ní 'díní, lē ĩmi rikí adrií sũ págánō tā nī' 'bá ku rī pi tīnī ku. 18 Ožŭkí kōpivé úmī tā nīzú rī gí, kōpi gŭkí ĩ rará rú ídri Múngú ní sēé rī agásī, ā'diātāsīyā kōpi gākí Múngú vé tā sī, kōpi ē drī ũkpó ũkpó. 19 Tā rī dō múké yā, dō ũnjí yā, kōpi ũsŭkí ku. Kōpi lēkí tā drīnjá sēépi ní 'oó mužú áyu, āzini kōpi rí tā āzāvŭ rú ní pi ẹnđí 'o mužú dīí dīí.

20 'Bo tā Kúrísítō vé ĩ ní ímbá ĩmi ní rī adri 'díní kuyé. 21 Ádarú ĩmi yīkí Yēsŭ vé tā rá, āzini ímbákí ĩmi ní tā áda Yēsŭ vé rī rá. 22 Ímbákí ĩmi kīnī, lē ĩmi kukí létī ũku ándúrú ĩmi úbépi fiípi ũnjīkányā 'ozú 'dāri ānī, lē ĩmi kukí tā ándúrú ĩmī mī ũ'bāápi, ĩmi iza' 'bée izaza rī pi ānī. 23 Ímbákí ĩmi kīnī, lē ĩmivé yīkí tā 'ozú rī ā újá 'í ícá ú'dí. 24 Lē ĩmi újákí ĩmivé adringará ícá ú'dí sũ Múngú ní ĩmi gbíi sũ 'í tīnī rī tīnī, ádarú ĩmi adri tā be pīrī, āzini uletere.

25 Kúru lē 'bá ālu ālu ā ku ũnjō ānī, lē ā átá tā áda rī áyu 'í oğŭpīi Yēsŭ rí ẹ'yī' 'bá gí rī pi ní, ā'diātāsīyā 'bá úmúkí 'bâ céré adrií rú' 'bá ālu Kúrísítō vé ní gí. 26 "Īmī 'a ve dō gí, ā

sē ĩmi fií ũnjīkányā 'oó ku." Īmī 'a ve dō gí, lē ĩmi kukí 'a vengará 'dīri ā ca ũtú ní 'dengará gá ku. 27 'A vengará rí sē ādróko† rí vŭrā ĩsú úrízú ĩmī ẹsī agá. 28 'Bá āzi dō ĩmi āsámvú gé 'dīgé ũgŭ rú, lē ā ku ũgŭ ā vúgú ānī. Lē ā nga ẹzī 'í drī sī, ē ĩsú rí ngá, ā ko rí 'bá ngá ākó rī pi ē ĩzā ānī.

29 Lē átángá ũnjí ē ĩfŭ ĩmi tī gé sī ku, 'bo lē ĩmi átákí tā múké 'bá rī pi ē ĩzā koópi ní áyu, ā ko rí 'bá tā rī yī' 'bá rī pi ē ĩzā. 30 Lē ĩmi sēkí Múngú vé Índrī Uletere rī ní ĩzāngā ku, Múngú sē ĩmi ní Índrī Uletere rī, ā nīkí rí ĩmi áamá ānī kīnī, ĩmi 'bá ívé ní, cazú ú'dú 'í ní úmvúlésī ĩmi oğŭzú ũnjīkányā agásī rī gé. 31 Ẹsī ũká ũká rī, ú'dŭkó āsīrā rú rī, jīkó rī, āwāngará āsámvú gé sī rī, u'dangará rī, āzini tā ārēvú céré rī 'olé ũnjí ũnjí rī pi, lē ĩmi kukí ānī. 32 Lē ĩmi adrikí múké ĩmi āsámvú gé sī, ĩmi lēkí ĩmi lēlē, ĩmi trŭkí ĩmi oğŭpīi ĩmi 'o' 'bá ũnjí rī pi, sũ Múngú ní ĩmi trŭú Kúrísítō vé tā sī rī tīnī.

5

Lē ĩmi adrikí sũ Múngú ní lēé rī tīnī

1 Lē ĩmi 'okí tā pīrī sũ Múngú ní 'oó rī tīnī, ā'diātāsīyā ĩmi anjī Múngú vé ĩri ní lēlē ní pi. 2 Lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē, sũ Kúrísítō ní 'bâ lēé rī tīnī, adi 'í sēé drāá rōbōņō rú 'bâ tā sī, sē Múngú adri ānī āyīkō sī.

3 Īmī anjī Múngú vé ní, lē ĩmi 'bākí oğŭ ũluṅáni ku, ĩmi 'okí tā āzāvŭ rú ní ku, ĩmi 'bākí ẹsī āmbúgú ngá drīgé ku, ā'diātāsīyā anjī Múngú vé uletere rī pi 'okí tā ũnjí 'dī' 'bée ku.

4 Lē ĩmi rikí átángá ũnjí ũnjí ní pi átá ĩmi āsámvú gé sī ku, dōku ĩmi rikí tā azakaza vé ní pi átá ku, dōku ĩmi rikí átángá rīi átá áví agá ũnjīkányā íjīpi ní pi átá ku. Tā 'dī' 'bée adri múké ku. Ngá múké rī, lē ĩmi rikí oğŭ'dīfō sēé Múngú ní.

5 Īmī nīkí rá, 'bá riípi oğŭ 'bāápi

4:26 4:26 Sāwŭmā 4:4 † 4:27 4:27 Ādróko: Ādróko vé rú Sātánā 'í, ĩri āmbúgú índrī ũnjí rī pi drīgé, gā tā Múngú vé rí 'dŭgá ngagá sī 'bŭ gé 'dālē. Múngú ídró ādróko rí índrī ũnjí rī pi be 'bŭ gé 'dāásī nī. 'Í lā l'dangará 12:7-9.

mų́pí bādā́rú, āzini riípi tā ũnjí 'oópi, ẹsị 'bā́api āmbúgú ngá drìgẹ rĩ, 'bá 'dĩri ri ngá ĩ ní údé múngú rú ní ìnjĩ, ícọ fíí mālũngā Kúrísítō pi vé Múngú be rĩ agá ku. 'Bá ẹsị 'bā́api ngá drìgẹ āmbúgú rĩ, ìri ri ngá vũ drìgẹ nōgọ rĩ ìnjĩ múngú rú.

⁶ Lě 'bá āzi ā ri átángá azakaza vé ni átá ìmí mị ũ'bāzú ku, ā'diātāsīyā tā 'dĩni 'dĩ'bée sē Múngú ri 'bá tā 'o'bá drī ũkpó sī 'dĩ'bée ìrĩnā rá. ⁷ Lě ìmi fíkí tā 'bá 'dĩ'bée ní rií 'oó rĩ 'oó ìndĩ ku.

⁸ Ándúrú ìmi rikí adrií ìnìnjá agá, 'bo nóni ìmi ỳtúnjá agá, ā'diātāsīyā ìmi úmúkí ìmi ícá Úpí Yẹsũ Kúrísítō be trú ngá ālu gí. Kúru lě ìmi adrikí sũ 'bá adri'bá ỳtúnjá agá rĩ pi tịni. ⁹ 'Bá adri'bée ỳtúnjá agá rĩ pi, kọpi ri tā múké 'o, tā pịrị 'o, āzini tā áda 'o.

¹⁰ Lě ìmi nìkí tā Úpí ní āyĩkō sēepi rĩ. ¹¹ Lě ìmi fíkí tā ẹzị ákọ ĩ ní rií 'oó ìnìnjá agá rĩ pi 'oó ku, lě ìmi i'dakí tā 'dĩ'bée āmvé kìnĩ, tā 'dĩ'bée ũnjí. ¹² Tā ũnjí 'bá Múngú ri nĩ 'bá kuyé rĩ pi ní rií 'oó kírí kírí 'dĩ'bée, ā rikí tā ni 'bāá tị gé ku, ìri drìnjá sē. ¹³ 'Bo ỳtúnjá agá, tā ũnjí rĩ pi cére índre ku uletere, ¹⁴ ā'diātāsīyā ỳtúnjá ri sē ĩ ngá rĩ pi ārěvú ndre cére uletere. ĩ ní 'yozú āní kìnĩ,

“Mi riípi ú'dú koópi rĩ, lě mĩ íngá uru,
mĩ 'bá drā́api gí rĩ, lě mĩ ídri gōó ídri rú ũzi,
Kúrísítō ri ímụ dī mi drìgẹ ỳtúnjá rú.”

¹⁵ ìmi kādō rií adrií, lě ìmi adrikí mị be kowu, lě ìmi ā adrikí sũ 'bá tā nĩ 'bá ku rĩ pi tịni ku, lě ìmi adrikí úmĩ be. ¹⁶ ìmi ìsúkí dō drìlé múké tā 'ozú ni gí, lě ìmi 'okí tā múké ni pi mųzú áyu, ā'diātāsīyā lókí nōri, ìri lókí ũnjí. ¹⁷ Lě ìmi adrikí azakaza rú ku, lě ìmi nìkí tā Úpí ní lěé ìmi 'okí rĩ. ¹⁸ Ā mvúkí íwá ìmērězú bādā́rú ku, ẹ iza rí ìmivé adringárá ku, ngá múké rĩ, lě Índrí Uletere rĩ ā ású ìmi nĩ. ¹⁹ ìmi kádō ìmi úmú vūrā ālu gé, lě ìmi ngokí úngó Sāwumā vé rĩ pi,

ìmi ngokí úngó Múngú ā rú sī. Lě ìmi ngokí úngó Úpí Múngú ri ìnjízú ẹsị be cére. ²⁰ Ú'dú cére, lě ìmi sēkí ōwō'difō 'bá Ẹtẹpi Múngú ní tā cére ìri ní 'oó ìmi ní rĩ sī, 'bávé Úpí Yẹsũ Kúrísítō ā rú sī.

Ūkú rĩ pi ìvé āgō rĩ pi be

²¹ Lě ìmi adrikí yingárá sī ìmi āsámvú gé sī, ā'diātāsīyā ìmi 'dĩri ri Kúrísítō ri ìnjĩ. ²² Lě ũkú rĩ pi ā yìkí ìvé āgō rĩ pi ẹ tị yiyi, sũ kọpi ní Úpí ẹ tị yiyi rĩ tịni. ²³ Ā'diātāsīyā ágó ri āmbúgú ũkú drìlé gá nĩ, sũ Kúrísítō ní adrií āmbúgú kánisā drìlé gá rĩ tịni, Kúrísítō ri 'bá rĩ pi pa ìvé ũnjĩkányā agásĩ nĩ. ²⁴ Kúru lě ũkú rĩ pi ā yìkí ìvé āgō rĩ pi ẹ tị yiyi tā cére sī, sũ kánisā ní Kúrísítō ẹ tị yiyi rĩ tịni.

²⁵ Lě āgō rĩ pi ā lěkí ìvé ũkú rĩ pi lělé, sũ Kúrísítō ní 'bá kánisā vé rĩ pi lěé, ìri ní 'i adrií sēé drāá kọpi ā tā sī rĩ tịni, ²⁶ 'bá kánisā vé rĩ pi ā adrikí rí uletere, ā ũjĩ rí 'bá kánisā vé rĩ pi adrií ũnjĩkányā ākó, ú'dúkọ múké rĩ ā ũjĩ rí 'bá kánisā vé rĩ pi ícá uletere. ²⁷ Kúrísítō vé drāngárá sī, 'dú 'bá kánisā vé rĩ pi 'bāá 'bá ívé ni, adi 'i sēé drāá, 'bá kánisā vé rĩ pi ā adrikí rí uletere, tā ākó, āzāvũ ākó, ũnjĩkányā ākó, tā āzi ākó. ²⁸ Kúru lě āgō rĩ pi ā lěkí ìvé ũkú rĩ pi lělé, sũ kọpi ní ĩ rú 'bá lěé rĩ tịni. 'Bá rĩ lě dō ívé ũkú lělé, 'bá 'dĩri lě 'ĩ rú 'bá lělé. ²⁹ 'Bá āzi ālujani 'ĩ rú 'bá gāápi sī ni 'dā́ayo, ìri sũ 'ĩ rú 'bá gá susu, ìri ĩ rú 'bá ỳtětē, sũ Kúrísítō ní 'bá kánisā vé rĩ pi ỳtēé rĩ tịni. ³⁰ 'Bá 'bá Kúrísítō vé ni, 'bá ìrivé rú 'bá ìgélé.

³¹ Síkí Búkũ Múngú vé rĩ agá kìnĩ, “Tā 'dĩri sī, 'bá ágó ri ívé ẹtẹpi ku, ìri ívé ẹndrẹpi ku, kọpi ĩ úmú ũkú ni be, 'bá ìrĩ 'dĩ'bée ĩ úmú adri rú 'bá ālu.”

³² Átángá 'dĩri mbamba, ícọ fíí 'bá āzi drìgẹ múké ku, 'bo á lě tā 'dĩri vé ífífí ũlũú uletere, átángá 'dĩri lũ kpá tā Kúrísítō pi vé 'bá kánisā vé rĩ pi be rĩ. ³³ Kúru lě 'bá ālu ālu ā

lē ívé ũkú sŭ 'í ní 'í rŭ'bá lēé rī tīnī, āzini lē ũkú rī ē ĩnĵī ívé ágó ĩnĵīnĵī.

6

Anĵiná rī pi vé tā 'bá ĩ tī' bá rī pi be rī

¹ Anĵiná rī pi, lē ĩmi 'dŭkí tā ĩmi étépī vé rī, āzini ĩmi éndrēpī vé rī ngaánga, ā'diātāsīyā ĩmi 'okí dō 'dīni, ĩri múké. ² “Lē mī ĩnĵī mí étépī pi mí éndrēpī be ĩnĵīnĵī,” Tāĩmbī ālu rī 'dīni, Múngú kīnī, 'bá rī 'dŭ dō tā rī ngaá sŭ 'dīri tīnī, ĩri tā múké ĩsú rá. ³ “Mí ĩnĵī dō mí étépī pi mí éndrēpī be ĩnĵīnĵī, mī drīlé ri adri múké, mi adri ílí be āco vŭ drīgé nōgó.”

⁴ ĩmi anĵi étépī, lē ĩmi átákí átángá anĵiná rī pi ní ú'dŭkó ũkpó ũkpó ni sī ku, ĩmi ímbákí kōpi létī múké sī, ĩmi ũlŭkí tā Úpí vé rī kōpi ní.

Túgērī rī pi 'bá ambugu ĩ drīlé gá rī pi be

⁵ ĩmi túgērī rī pi, lē ĩmi yĭkí 'bá ambugu ĩmi ní rīí ězī ngaá kōpi ní vŭ drīgé nōgó rī pi ē tī yīyī, āzini lē ĩmi rukí kōpi ruru. Lē ĩmi ngakí kōpi ní ězī rī éšī be céré, sŭ ĩmi ní ngaá Kúrísítō ní rī tīnī. ⁶ ĩmi ngakí ězī rī ũkpō sī, ā adri 'yozú kīnī, 'bá ĩmi ní rīí ězī ngaá kōpi ní rī pi ní rīí mī 'bāá ĩmivé ězī ndrezú gōgō rī sī ku, ĩmi ngakí ězī rī, sŭ túgērī Kúrísítō vé ni pi tīnī, lē ĩmi ngakí ězī rī, sŭ Múngú ní lēé rī tīnī. ⁷ ĩmi ngakí ězī rī éšī be céré, sŭ ĩmi ní rīí ngaá Úpí ní rī tīnī, adri 'yozú kīnī, sŭ ĩmi ní rīí ngaá 'bá áda ní rī tīnī ku, ⁸ ā'diātāsīyā ĩmi nĭkí rá, 'bá rī dō túgērī yā, adri dō túgērī ku yā, ězī múké ĩri ní ngaá rī sī, Úpí ri ĩri ũfē rá.

⁹ ĩmi 'bá ambugu túgērī rī pi ní rīí ězī ngaá ĩmi pálé gá rī pi, lē ĩmi rukí ĩmivé túgērī rī pi múké létī ālu ālu 'dīri sī, ā 'okí kōpi ũnĵí ku. Lē ĩmi ĩmgbēkí kōpi ē mī ku, lē ĩmi nĭkí áamá múké 'yozú kīnī, ĩmi céré

ri ězī nga Múngú 'bávé āmbúgú 'bŭ gé 'dāá rī ní, ĩri ęndrētī gé, 'bá rī pi céré trōtrō.

Ngá Múngú vé ě'dī 'dizú ādróko be rī.

¹⁰ Átángá rī ā ũdŭ kīnī, lē ĩmi adrikí ũkpō ũkpó Úpí vé ũkpō agaápi rá rī sī. ¹¹ Lē ĩmi úsúkí ĩmi ngá Múngú vé ě'dī 'dizú rī pi sī, ĩmi ndēkí rí ādróko rīipi mī ũ'bāápi rī ānī. ¹² ě'dī 'bá ní rīí 'dī rī, 'bá 'dīkí 'bá áda pi be ku, 'bá rī ě'dī rī 'dī índrī ũnĵí ũkpō be āngŭ rŭ'bá rī pi be, índrī ũkpō be adri'bá ĩnĵiná agá rī pi be, āzini índrī ũnĵí ũkpō be urŭ 'dāá rī pi be. ¹³ Kúru lē ĩmi úsúkí ngá Múngú vé ě'dī 'dizú rī pi ĩmī rŭ'bá gá, ú'dŭ ādróko ní ímúzú ě'dī 'dizú ĩmi be rī gé, ĩmi tukí rí pá ũkpó ũkpó, ě'dī rī kādō deę, ĩmi áwíkí rí pá tuú kuú ũkpó ũkpó. ¹⁴ Lē ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó, ĩmi ũ'yĭkí gō tā áda vé rī ĩmi úpīlé gá títī, ĩmi útúkí rí ĩmi kú ũrē ě'dī 'dizú ādróko be, āzini ĩmi ũ'yĭkí aya kpōlō'bŭ tā pīrī vé rī ĩmi bēdrī gé, ĩmi ũtēkí rí ĩmī rŭ'bá ānī. ¹⁵ ĩmi adrikí ũrē muų ú'dŭkó múké tākíri vé rī ũlŭú, sŭ ĩmi ní ngá pá gá úsú muųú ānī ě'dī 'dizú rī tīnī. ¹⁶ ĩmi ě'yĭkí Múngú ri, ā adri rí ĩmi ní sŭ kŭkŭrŭkŭ tīnī, ā úgbú rí í'yé ādróko vé ācí ācí rī ĩmī rŭ'bá gá sī rá. ¹⁷ Lē ĩmi rukí pangará rī vé tā títī, sŭ ĩmi ní sāpú aya rú rī úsú ĩmi drīgé rī tīnī, āzini lē ĩmi rukí ílí āco Índrī Uleteré vé rī ĩmi drīgé, ílí āco 'dīri, ĩri ú'dŭkó Múngú vé rī.

¹⁸ Lē ĩmi zĭkí Múngú ri sá be céré ũkpō Índrī Uleteré rī vé rī sī, lē ĩmi adrikí mī be kōwŭ, āzini lē ĩmi zĭkí 'bá Múngú vé rī pi ní céré létī be āndiāndí muųú ũdŭ ākó. ¹⁹ ĩmi zĭkí kpá má ní Múngú ri ĩndī, Múngú ā sē rí átángá pīrī má tī gé, mā ũlŭ rí ú'dŭkó múké Múngú vé rī 'bá rī pi ní ũrī ākó, kōpi ā nĭkí rí ĩrivé tā múké. ²⁰ Á 'bekí dō ma jó āngŭ ũ'yĭzú rī agá má ní ú'dŭkó múké rī ũlŭú rī ā tā sī drāāāsīyā, lē ĩmi zĭkí má ní Múngú

ri, mā ūlū rí ụ'dụkọ múké rĩ muzú
drīdrī ụrī ākó, sũ má ní lēé rĩ tịnị.

Páũlũ vé mōdó sēlé ụdũ gé rĩ

²¹ Má ẹdrípị Tūkíkō má ní lēélē,
ẹzị ngaápi ẹsị ālu sī Úpí ní rĩ, ĩri
mávé tã ūlū ĩmi ní nĩ, ĩmi nĩkí rí
mávé adringára, āzini ẹzị má ní ríi
ngaá rĩ. ²² Tã ā pá má ní lēzú ĩri
pēzú muzú ĩmi vúgá 'dīlé rĩ, ĩri 'dī,
ĩmi nĩkí rí tã 'bá drīgé bēnī, ā mụ
rí ĩmī ẹsị ímbá, ĩmi adrikí rí ũkpó
ũkpó.

²³ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, 'bá
Ẹtẹpị Múngú, āzini Úpí Yẹsũ
Kúrísítō ā sē ĩmi ní tākiri, lēngára,
āzini ẹ'yīngára. ²⁴ Ẹsị múké Múngú
vé rĩ ā adri 'bá céré 'bávé Úpí Yẹsũ
Kúrísítō ri lē'bá muzú ụdũ ākó rĩ pi
ē ẹsị agá.

Kòkòbì Páulū ní sī sēē
'bá
Pīlípóyī
vé rī pi ní rī
Tā bükū rī vé rī ā
ūlūngará

Kūrú Pīlípóyī vé rī āngū Mākēdōniyā vé rī agá, Mākēdōniyā ri āngū Ġiríkī vé rī agá, wọ̀ókọ́ úrúlé rú rī gé. Páulū sē tị Múngú vé rī kūrú Pīlípóyī vé rī agá (Ẹzị 16). Í'dó kánisā 'dálé. Ílì kárakarā ā vùdrị gé, gókí Páulū ri 'beé jó āngū ũ'yízú rī agá. 'Bá kánisā Pīlípóyī vé rī agá rī pi sēkí Páulū ní mǔfēngā. Páulū sī kòkòbì 'dīri sēē ōwō'dífō sēzú kòpi ní.

Kòkòbì rī agá, 'yo Kūrīsītīyānī rī pi ní kīnī, 'í ru drāngará ku. Gō kòpi ē ẹsị ímbá kīnī, 'bá rī pi dō ri kòpi ọcū ũnjí ũnjí, lē kòpi ā tukí pá títí ívé ẹ'yīngará agá. 'Yo kòpi ní kīnī, lē kòpi ē íngúkí í ku, kòpi ā adrikí ẹsị be mādā, sū Kúrīsítō vé rī tịni. Lū kòpi ní kīnī, kòpivé adringará Kúrīsítō agá 'dīri, Múngú sē kòpi ní nī. Kuru gō 'yoó kòpi ní kīnī, 'bá ũnjó rú rī pi ri āngū ímbá 'yo kīnī, mēre Yāhūdī rī pi ní rii 'duy ngaa rī, Múngú lū kòpi ní nī. 'Bo lē kòpi ā 'dukí 'bá ũnjó rú 'dī'bée vé tā ngaa ku.

¹ Ma Páulū 'i, 'bá ĩrịtrọ Tīmōtēyō be átí'bá Kúrīsítō Yēsū vé ni, á sī kòkòbì 'dīri sēē 'bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí, adri'bá kūrú Pīlípóyī vé rī agá rī pi ní, drīkoma rī pi ní, āzini dīkòni rī pi ní. ² Ẹsị múké āzini tākíri 'bá Ẹtépì Múngú vé rī, āzini 'bávé Úpí Yēsū Kúrīsítō vé rī ā adri ìmi be.

Páulū zị Múngú ri 'bá Pīlípóyī vé rī pi ní

³ Sā céré má kādō rii ìmi tā ũsūú, má ri Múngú ní ōwō'dífō sē. ⁴ Ú'dú céré má kādō rii Múngú ri zị ìmi ní, ma ri zị āyīkō be má ẹsị agá, ⁵ ā'diātāsīyā má ní rizú ú'dúkọ

múké Kúrīsítō vé rī ũlūngará gá, ìmi rikí ma ẹtị ní, í'dózú ú'dú ìmi ní ẹsị újázú rī gé 'dāá, cīngbá āndrū sī. ⁶ Á nī áamá múké 'yozú kīnī, Múngú í'dó rii tā múké 'oó ìmi ẹsị agá gí, ĩri tā múké 'dīri 'o muzú ìmi ẹsị agá dī dī, cīngbá ú'dú Kúrīsítō Yēsū ní ĩgōzú rī gé.

⁷ Á lē ìmi ambamba, ĩri pịri má ní rizú ìmi tā ũsūzú 'dini ānī. 'Yīkí ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yízú rī agá, má ní ú'dúkọ múké Kúrīsítō vé rī ũlūú 'yoó kīnī, ĩri tā áda rī ā tā sī, 'bá ālēkí ẹsị múké Múngú vé rī ìmi be trú. ⁸ Múngú nī rá 'yozú kīnī, ádarú á lē ìmi ambamba, sū Kúrīsítō Yēsū ní ìmi lēé rī tịni.

⁹ Ma ri Múngú ri zị ìmi ní, lē Múngú ā sē ìmi lēkí ìmi lēlē ìmi āsámvú gé sī, ā sē ìmi ní tā nīngará, ìmi ámakí rí tā múké pi āsámvú tā ũnjí be rī ānī, ¹⁰ ā sē rí ìmi ĩpēkí rí tā pịri rī áyu, ìmi adrikí rí ule, ũnjīkányā ākó, cīngbá ú'dú Yēsū Kúrīsítō ní ĩgōzú rī gé. ¹¹ Yēsū Kúrīsítō ā sē ìmi adrikí 'bá tā 'o'bá pịri ní pi, ē íngúkí rí Múngú ri, āzini ē ĩnjīkí rí ĩri ānī bēnī.

Páulū vé 'yīngará

¹² Má ẹdrípìi má ọmvúpìi má ní lēlē rī pi, á lē lūú ìmi ní kīnī, ā 'yīkí dō ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yízú rī agá drāāāsīyā, ẹzị ĩ ní rizú ú'dúkọ múké Kúrīsítō vé rī ũlūzú rī tu pá āluḡáni kuyé, 'bá kárakarā ịsúkí ú'dúkọ múké Kúrīsítō vé 'dīri yīi rá. ¹³ Sē 'bá Rómā gá rī pi, āzini āngaráwá ri'bá 'bāgú vé āngū ũtē'bá rī pi nīkí áamá rá 'yozú kīnī, 'yīkí ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yízú rī agá, má ní rii ú'dúkọ múké Kúrīsítō vé rī ũlūú rī sī. ¹⁴ Á 'yīkí dō ma kú jó ĩ ní rizú āngū ũ'yízú rī agá drāāāsīyā, 'bá Úpí Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi rikí ú'dúkọ múké Kúrīsítō vé rī ũlūú muzú ũrī ākó.

¹⁵ 'Bá ụrụkọ'bée rikí ú'dúkọ múké Kúrīsítō vé rī ũlūú, ā'diātāsīyā kòpi lēkí 'bá ĩ pámvú ũbī'bá rī pi ā ndē mávé rī rá, 'bo 'bá ụrụkọ'bée rikí ũlūú muzú ẹsị múké sī. ¹⁶ 'Bá

Kúrísítō vé tā ũlū'ba éśí múké sī rī pi lēkí ma lēlē, kōpi nīkí rá 'yozú kíní, 'yíkí ma jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá, má ní ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlūú rī sī. ¹⁷ 'Bá éśí 'bā'bée má drīgē ũnjí rī pi rikí Kúrísítō vé tā ũlūú, ā 'dukí rí ĩvé tā 'bāá āmbúgú mávé rī ndéé. Kōpi rikí tā rī 'oó 'díní, mā nya rí ĩzāngā jó ĩ ní rizú āngū ũ'yīzú rī agá āní. ¹⁸ 'Bá 'dī'bée dō ri Kúrísítō vé tā ũlū éśí múké sī yā, dōku éśí ũnjí sī yā, kōpi ā ũlūkí mužú ĩyí. Ma adri āyīkō sī, ā'diātāsīyā kōpi ri ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlū mužú. ¹⁹ ĩmi ní má ní Múngú ri zīj rī sī, āzini Índrí Yēsū Kúrísítō vé rī ní mā ĩzā koó rī sī, ĩri sē Múngú ri ímú ma oyu tā ũkpó ũkpó ma ĩsúpi rī agásí rá.

²⁰ Á 'bā má éśí agá nōlé, á lē tā má ní drīnjá sēepi ní 'oó ku, dō ngá rī drāngará yā, dō ídrīngará yā, á lē adrii ũrī sī ku. Ma nóni átá ũrī ākó, ē ĩnjīkí rí Kúrísítō ri āní tā má ní 'oó rī sī. ²¹ Mávé adringará ídri rú nōri, ma ri Kúrísítō ri ĩnjī, á drā dō gí, ma tā múké ĩsú rá. ²² Ma dō ri adri mužú ídri rú, ĩri sē ma ēzī Kúrísítō vé rī nga mužú āní múké. Á nī ngá má ní lēé ĩpēé rī kuyé. ²³ Tā ĩrī 'dī'bée agá, á nī kuyé, ma dō tā ngōri ĩpē. Á lē má drā rá, má mu rí adrii Kúrísítō be. ²⁴ 'Bo ĩri múké má ní adrizú ídri rú, mā ko rí ĩmi ĩzā. ²⁵ Á nī á má múké 'yozú kíní, ma ícō adri mužú ídri rú rá, mā ko rí ĩmi ĩzā, ĩmi tukí rí pá títí ĩmivé ē'yīngará agá, ĩmi adrikí rí āyīkō sī. ²⁶ Kúru má kādō gōó ma ęndīj mužú ĩmi ndreé, ĩmi adri āyīkō sī āmbúgú tā Kúrísítō Yēsū ní 'oó má ní rī sī.

²⁷ Tā āmbúgú agaápi rá rī, lē ĩmivé adringará ā adri múké, ē ĩnjīkí rí ú'dúkó múké Kúrísítō vé rī āní. Á mu dō ĩmi ndreé rá, dōku á mu dō drī ĩmi ndreé kuyé, má yī 'yozú kíní, ĩmi ri tā 'du nga trū yīkí ālu sī, 'bá rī pi ĩjízú ú'dúkó múké

Kúrísítō vé rī ē'yīzú. ²⁸ Ari'ba rī pi ĩngbēkí dō ĩmí mī, lē ĩmi 'okí ũrī sī ku. 'Dīri lū kōpi ní kíní, Múngú ri úmvúlésí ímú sē kōpi ĩzāngā nya mužú ũdū ākó, 'bo Múngú ri ĩmi pa ĩzāngā 'dīri agásí rá. ²⁹ Múngú sē ĩmi ní drīlé múké 'dīri Kúrísítō ri ē'yīzú 'yéjā áyu kuyé, drīlé múké ĩ ní sēé ĩmi ní 'dīri agá, ĩmi kpá ĩzāngā nya ĩndī Kúrísítō ā tā sī. ³⁰ ĩmi ndrekí ándúru ĩzāngā má ní nyaá ĩrivé tā sī rī rá, ĩmi yīkí rá, ma ri ĩzāngā rī nya mužú drīdrī, ĩmi kpá nóni ri ĩzāngā má ní nyaá rī nya.

2

Lē ĩmi adrikí sū Kúrísítō tīnī

¹ Kúrísítō ri ĩmí éśí ímbá nī, lēngará ĩrivé rī, ĩri ĩmí éśí ímbá nī, Índrí Múngú vé rī, ĩri ĩmi úmú nī, ĩri sē ĩmi éśí 'bā rizú ĩmi oğūpīj ē ĩzā kozú. ² Nóni lē ĩmi 'okí tā má ní āyīkō sēepi ní, ĩmi yīkí ĩmi yiyi ĩmi āsámvú gé sī, ĩmi lēkí ĩmi lēlē. Yīkí ĩmivé tā 'ozú rī ā adri ngá ālu. ³ Lē ĩmi 'dukí ĩmivé tā 'bāá āmbúgú ĩmi oğūpīj vé rī ndéé ku, lē ĩmi íngúkí ĩmi ku, lē ĩmi 'dukí ĩmi oğūpīj vé tā 'bāá āmbúgú, ā ndē ĩmivé rī rá, lē ĩmi 'bākí ĩmi adrii mādā. ⁴ Lē 'bā ālu ālu ā ri 'i tā ũsūú áyu ku, lē ā ũsū 'bā urukō'bée ā tā ĩndī.

⁵ Lē yīkí ĩmivé tā 'ozú rī, ā adri sū Kúrísítō Yēsū vé rī tīnī.

⁶ Yēsū ā ngúlúpí ā adri dō Múngú 'i drāāāsīyā,

'du ívé tā 'bāá Múngú be trōtrō kuyé,

⁷ 'bo 'du ívé íngúngará ā tā 'bāá mādāngá,

'du 'i 'bāá kuú ātí'ba rú, tīkí ĩri ĩfūú 'bá áda rú.

⁸ Kā ĩri tīj ĩfūú 'bá áda rú,

'bā 'i kú tā be mādāngá, 'du tā Múngú vé rī ngaá rá,

adi 'i sēé drāá peṭi alambaku* sígé.

⁹ Múngú sē ĩri ícá āmbúgú 'bū gé 'dāá tā 'dīri sī,

* **2:8** 2:8 Peṭi alambaku: 'Bá Rómā vé rī pi ri 'bá tā 'o'ba ũnjí rī pi gbā mūsūmārī sī peṭi alambaku sígé, ĩri sá 'du ācō kōpi íbī drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rī gé.

- sē ĩri ā rū kụ ndē 'bá rī pi vé rī céré.
 10 Yēsũ ā rū sī, 'bá 'bũ gé rī pi, vũ drīgé rī pi, āzini 'bá ĩ ní sī nyòókú agá rī pi ārēvú céré ímú kũmũcí ùtī vũgá.
 11 'Bá rī pi ārēvú céré ímú 'yo, Yēsũ Kúrísítō ri Úpí, ĩri sē ĩ ímú Ẹtẹpị Múngú ri íngúngũ.

Adringára ùtúná agá rī

12 ĩmi mávé ùndĩ má ní lēlē rī pi, lókí má ní adrizú ĩmi be trụ rī gé, ĩmi 'dúkí tā má ní ẹzị ĩmi ní rī ngaá rá, nóni ma dō 'dāáyo ĩmi āsámvú gé, lē ĩmi 'dúkí tā rī ngaá ándúrú ĩmi ní ngaá drīdrī 'dāri ndēé. Lē ĩmi ngakí ẹzị Múngú vé rī ũkpō sī, ĩmi adrikí ùrī sī Múngú sī, lē ĩmí ẹsị ā yāyā ĩrivé tā sī, Múngú ā pa rí ĩmi āní bēnī. 13 Múngú ri ẹzị nga ĩmí ẹsị agá, ĩri ri ĩmi ní úvá sē ẹzị ívé rī 'duzú ngazú nī.

14 Lē tā ārēvú céré ĩmi 'okí mužú unungará ākó, dōku āgátá ākó, 15 ā'diātāsīyā 'bá āzi ā ọwụ rí ĩmi ku. ĩmi kádō ríi adrii 'bá vũ drīgé rī pi āsámvú gé, lē ĩmi adrikí anji Múngú vé ni pi rú, ùnjíkānyā ākó. Lē ĩmi adrikí uletere 'bá ùnjí rī pi ẹndrẹtị gé, sũ línýā ní dīi rī tịni. 16 Lē ĩmi ùlúkí ù'dúkó múké ídri 'dáni'dáni rī ĩsúzá rī kọpi ní, ù'dú Kúrísítō ní ĩgōzú 'dāri kádō ícá, má íngú rí ma 'yozú kīnī, ẹzị má ní ngaá rī drā kána kuyé. 17 Ẹ'yīngára ĩmivé rī sē ĩmi ní ĩmivé ídri adizú sēzú rọbọṅọ rú ẹzị ngazú Múngú ní āní. Á drā dō ĩmivé tā sī rọbọṅọ rú gí, ma adri āní āyīkō sī. 18 ĩmi kpá adri āyīkō sī má sī.

Tīmōtéyō pi Ẹpāfūrōdítā be

19 Úpí Yēsũ Kúrísítō ā'yī dō rá, má ùsũ, á lē Tīmōtéyō ri pēé mužú ĩmi vúgá 'dīlé, kádō ímví ĩgōó má vúgá nōlé, ē ímú rí tā ĩmi ní ríi 'oó rī ùlúú má ní, má ẹsị ē ĩsú rí āyīkō

āní. 20 'Bá āzi má ní ĩsú úvá be sũúpi Tīmōtéyō tịni ĩmivé tā ùsũúpi ní 'dāáyo. 21 Ā'diātāsīyā 'bá ālu ālu lē úvá 'bāá rizú tā 'í ní lēé rī 'ozú, 'bā úvá tā Yēsũ Kúrísítō vé rī 'ozú ku. 22 'Bo ĩmi nīkí á má rá 'yozú kīnī, Tīmōtéyō ícọ gí ívé ẹ'yīngára agá, ā'diātāsīyā 'bá rikí ù'dúkó múké rī ùlúú ĩri be trụ, sũ mvá pi ní ẹzị ngaá ẹtẹpị be trụ rī tịni. 23 Má ùsũ, á lē ĩri pēé mužú mbēlēnā ĩmi vúgá 'dīlé, á nī dō tā ímúpi 'i ngaápi má rú 'bá gá rī ùgbále gí ká. 24 Á nī rá, Úpí ri ā'yī má ní rá, ma mužú ĩmi ndre mbēlēnā nōgó rá.

25 Má ùsũ, á lē Ẹpāfūrōdítā ĩmi ní ĩpēé ímú má ĩzā koó rī pēé gōó ĩmi vúgá 'dīlé ũzi. ĩri má ógúpị, āngaráwá Úpí Yēsũ Kúrísítō vé ni, 'bá rikí ẹzị ngaá ĩri be trụ, ĩmi ĩpēkí ĩri ímú má tā mbaá. 26 Ẹpāfūrōdítā 'bā 'í ẹsị céré lēzú mužú ĩmi ndrezú, 'bo adri yīkí sī, ĩri ní yīi 'yozú kīnī, ĩmi yīkí kīnī, drā rụ 'i nī rī sī. 27 Ádarú drā rụ ĩri ùnjí ùnjí, ĩri kōdō drādrā, 'Bo Múngú ndre ĩrivé ĩzāngā, Múngú ídri ĩri rá. Múngú ndre ĩrivé ĩzāngā ó'dúkúle kuyé, ndre kpá ĩzāngā má ẹsị agá rī rá, má ẹsị ā gō rí ĩzāngā āzi† nyaá ku.

28 Á 'bā má yīkí céré Ẹpāfūrōdítā ri pēzú gōzú ĩmi vúgá 'dīlé, ĩmi kádō ĩri ndreé, āyīkō ri ĩmi fụ ambamba, ĩzāngā má ẹsị agá rī gō de rá. 29 Lē ĩmi ẹ'yīkí ĩri āyīkō sī Úpí ā rū sī, ĩmi ĩnjīkí ĩri ĩnjīnī. ĩri múké ĩmi ní 'bá ẹzị nga 'bá Kúrísítō ní sũ Ẹpāfūrōdítā ní ngaá rī tịni rī pi ĩnjīzú ĩnjīnī. 30 ĩmi ĩnjīkí Ẹpāfūrōdítā ri, ā'diātāsīyā drā kōdō ẹzị Kúrísítō vé rī ā tā sī gí, adi 'i ríi ẹzị ĩmi ní kōdō lēé ímú ngaá má tā mbazú rī ngaá má be trụ. Āngũ rī ní adrii rará rú rī sī, ĩmi ícókí ímú ẹzị rī ngaá ku.

3

† 2:27 2:27 ĩzāngā āzi: ĩzāngā āzi 'dīri, té dō Ẹpāfūrōdítā drā rá, Páulū ē ẹsị ri té ĩzāngā nya rá. Páulū ri drī ri ĩzāngā nya jó ĩ ní rizú āngũ ù'yízú rī agá. 'Í lā Pīlīpóyī 1:13.

'Bá Múngú ní ícò ã'yī rá rī

1 Má édrípíi má ómvúpíi má ní lēélē rī pi, Úpí agá, lē ĩmi adrikí āyīkō sī! Má ícò āndēē tā rī ā ũlūngará ĩmi ní dīi dīi rī sī ku, ma ri tā rī ɛndi ũlū 'dini, ā ko rí ĩmi ĩzā múké.

2 ĩmi zīkí ĩmī mī 'bá tā 'o'bá sū ũcógú tīni 'dī'bée sī! Kōpi 'bá ri'bá ũnjīkānyā 'o'bá ni pi, kōpi ri si 'bá Yēsū ri ɛ'yī'bá gí rī pi vú sī kīnī, lē kōpi ā ũlīkí ĩ ágélé ē tī rá.* 3 'Bo 'bá ri'bá Múngú ri ĩnjī'bá ũkpō Índrī Uleterē rī vé rī sī nō'bée, 'bá ri Kúrísitō Yēsū ri íngú, ɛsī agá, līkí 'bá gí,† rụ'bá vé līngará, 'bá ícókí ɛsī 'bāá drīgē ni gé ku. 4 Ma té kōdō ícò ma íngú tā má ní 'oó rī pi sī rá. 'Bá rī ũsū dō kīnī, 'i 'i íngú tā 'í ní ngāá rī sī rá, ma kpá ma íngú aga rá. 5 Kā ma tīi, má adri caá ú'dú ārō, ĩ ní mā ágélé ē tī lizú. Ma ĩsērélégú, sūrú Bēnyēmīnē vé rī agá. Ma Ēbérégú, Ēbérégú tī ma nī. Má ní adrii Fārúsī‡ rī sī, ma ri tāimbī Mósē vé rī 'du nga. 6 Má ní ɛsī 'bāá Múngú drīgē rī ā tā sī, á ri 'bá Yēsū ri ɛ'yī'bá gí rī pi ɔcūú ũnjī ũnjī, á 'bā ɛsī rizú tāimbī Mósē vé rī 'duzú ngazú piri, ũnjīkānyā ākó.

7 Má ũsū tā ándúru má ní rīi 'oó rī pi múké, 'bo nóni má ní Kúrísitō ri ɛ'yī gí rī sī, á ndre tā ándúru má ní 'oó rī pi kú ɛzī ākó. 8 Má kādō tā ándúru má ní 'oó rī pi āsámvú á má, tā má ní Kúrísitō Yēsū ri ɛ'yīzú Úpí mávé ni rú rī be, tā má ní Yēsū ri ɛ'yīzú rī ndē tā ārēvú céré rá. Ádarú tā ándúru má ní 'oó rī pi céré ɛzī ākó, nóni índré má ní āzāvū rú, á ku kōpi ārēvú céré gí, mā 'bā rí ɛsī Kúrísitō drīgē, 9 mā adri rí 'bá ĩrivé ni. Má ícò ícá piri Múngú ɛndrēti

gé, má ní rīi tāimbī Mósē vé rī 'duú ngāá rī sī ku, ma ícá piri Múngú ɛndrēti gé, má ní Yēsū Kúrísitō ri ɛ'yī gí rī sī. Múngú ri 'bā ā'yī adri piri 'í ɛndrēti gé, 'bá ní Yēsū ri ɛ'yī gí rī sī. 10 Á lē Kúrísitō ri nīi, āzini ũkpō ĩri ní íngazú gōzú ídri rú drāngará gálésīla rī nīi, á lē ĩzāngā nyaá sū ĩri ní nyaá rī tīni, āzini á lē drāá sū ĩri ní drāá rī tīni, 11 má kādō drāá, Múngú ē inga rí ma gōó ídri rú.

Á lē ũ'bīi ũkpō sī ɔngú rī njuú caá ũdū gé

12 Tā má ní 'yoó 'dīri, adri 'yozú kīnī, má ísú tā 'dī'bée gí yā 'dini kuyé, dōku ā'yīkí ma 'bá tā 'oópi piri ni gí yā 'dini kuyé. 'Bo á lē ɔngú rī njuú ũkpō sī, mā adri rí sū Kúrísitō Yēsū tīni, sū ĩri ní lēé rī tīni. 13 Má édrípíi má ómvúpíi, má ícò 'yoó kīnī, á nga tā rī fūú tī ni gé gí yā 'dini ku. 'Bo má āvī tā ándúru má ní 'oó aga'bée gí 'dā'bée sī gí, ma ri ũ'bī ũkpō sī, tā rī nga mužú drīdrī. 14 Á lē ũ'bīi ũkpō sī Kúrísitō ā vudrī ũbīi cīngbá cazú ũdū gé, mā ísú rí āndēma Múngú ní ma zizú fizú 'bū gé rí, má ní Kúrísitō Yēsū ri ɛ'yī gí rī sī.

15 'Bā Yēsū ri ɛ'yī'bá gí, pá tu'bá títí nō'bée, lē 'bā ā'yīkí tā 'dī'bée. ĩmivé yīkí kú dō túngú tā urukō'bée sī, Múngú ri ĩmi ní tā rī ē mī lū uleterē. 16 Lē 'bā nīkí á má múké 'yozú kīnī, tā 'bá ní 'í'dó ngāá múké gí 'dī'bée, 'bā 'dukí ngāá mužú áyú.

17 Má édrípíi má ómvúpíi má ní lēélē rī pi, lē ĩmi ũbīkí tā má ní 'oó rī ā pámvú mužú, ĩmi ũnjīkí tā múké 'bá ní ímbá 'bá urukō ní rīi 'duú ngāá rī pi, ĩmi 'dukí rí ngāá sū kōpi ní ngāá rī tīni. 18 Má ũlū

* 3:2 3:2 Ágélé ē tī līngará: Múngú lū Ābūrāmā ní kīnī, anjī āgō Ābūrāmā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ā ũlīkí kōpi ā ágélé ē tī rá, lūzú kīnī, kōpi anjī Múngú vé ni. 'Bá rī ā'yī dō 'í ágélé ē tī sēé līi gí, ĩri tāimbī Mósē vé rī 'du nga. 'Í lā 'í'dóngará 17:9-14; ɛzī 15:1-5. † 3:3 3:3 ɛsī agá līkí 'bá gí: 'Bá rī újā dō ɛsī, ɛ'yī dō Yēsū ri gí, ɛsī újāngará 'dīri, ĩri sē 'bá rī adri 'bá Múngú vé ni, sū ágélé līngará ní sēé 'bá ĩsērélé vé rī pi ní adrii 'bá Múngú vé ni rī tīni. Páulū zī ɛsī újāngará 'dīri līngará ɛsī agá ni. ‡ 3:5 3:5 Fārúsī: Fārúsī rī pi ngúlumū Yāhūdī rī pi vé tāimbī Mósē vé rī rụ'bá títí rī pi. Kōpi 'dukí índrī rī pi vé tā, āzini mālāyīkā rī pi vé tā 'bāá tā āmbúgú rú, kōpi ɛ'yīkí rá 'yozú kīnī, 'bá ũdrā'bá gí rī pi gō íngá ídri rú rá. 'Í lā ɛzī 23:8.

ándúrú tā 'dīri ĩmi ní rá, má kīnī, 'bá kárakará pi ímú adri ari'ba Kúrísítō ĩ ní gbāá pētī alambaku sígē rī vé ni, 'bo á lē gōó ẹndījī lūú ĩmi ní dījī, tā 'dīri sē ĩzāngā ñō má ẹsī, mījndrē alá má mī céré céré. ¹⁹ 'Bá 'dīni 'dī'bée, kōpivé ũdū, ĩ kōpi 'du ú'bé vūrā ĩ ní ĩzāngā nyazú ũdū ákó rī agá. Tā kōpi ní 'bāá āmbúgú ĩvé múnjú rú rī, ĩri tā rú'bá nōri vé rī, kōpi ri ĩ íngú tā drīnjá sē'bá ni pi sī, kōpi 'bākí ẹsī céré tā nyōókú nōri vé rī drīgē. ²⁰ 'Bo āngū Úpí Kúrísítō ní adrizú 'bū gé 'dāá rī, ĩri āngū 'bávé ni. 'Bā ri ẹsī 'bā rizú 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō 'bā Paápi rī vé ĩgōngará ũtēzú. ²¹ ĩri ũkpō be ngá ārēvú drīgē céré, ĩri úmvúlésī 'bávé rú'bá űma'bée űmanma nō'bée újā ógú sū ívé rī tīnī.

4

¹ Má ẹdrípījī má ómvúpījī má ní lēlē rī pi, ma úvá be lēzú mužú ĩmi ndrezú. ĩmi sēkí āyīkō ga má ẹsī agá ambamba, āndēma mávé má ní ịsú rī, ĩri ĩmi 'i. Kúru lē ĩmi áwíkí tā 'oó pīrī Úpí ẹndrētī gé.

Páulū sē ōwō' dīfō ngá ĩ ní sēé rī sī
gí rī pi

² Ẹwōdīyā, ĩmi Sūtúkē be, ĩmi 'bá Úpí ri ẹ'yī'ba gí ni pi, á mā ĩmi drī ĩrī sī, lē ĩmi kukí āgátá ānī. ³ Má ógúpī, * 'bā ri ẹzī nga mí be trú, á mā mi, lē mí ko ũkú má ĩzā ko'bá ụ'dúkó múké rī ā ũlūngará sī 'dī'bée ẹ ĩzā koko, kōpi rikí má ĩzā koó Kélémēnī be, āzini 'bá 'bá ní rií ẹzī ngaá kōpi be trú rī pi be, 'bá 'dī'bée ārēvú céré, sīkí kōpivé rú búkū ídri vé rī agá rá.

⁴ ĩmi 'bá Úpí ri ẹ'yī'ba gí 'dī'bée, lē ĩmi adrikí āyīkō sī. Á lē kpá ẹndījī 'yoó ĩmi ní dījī, lē ĩmi adrikí āyīkō sī. ⁵ Lē tā ĩmi ní 'oó mužú ẹsī mādā sī rī ẹ índré 'bá rī pi ẹndrētī gé 'dālé múké. Ụ'dú Úpí ní ĩgōzú rī ícá ĩnyinjā gá.

⁶ Tā ũkpó ũkpó ịsú dō ĩmi, lē ĩmi rikí ĩmi ũsūú drāá ku. Lē ĩmi zíkí Múnjú ri, ĩmi 'bākí ĩmivé tā céré ẹndrētī ni gé, ĩmi sēkí ĩri ní ōwō'dīfō, ĩmi mākí ngá ĩmi ní lēé rī vú ni gé 'dālé. ⁷ Kúru ĩmi ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yījī gí rī sī, ĩmi ícó tākíri Múnjú vé rī ịsú rá, tākíri 'dīri tā be āmbúgú, 'bá áda ícó tā ni nījī á má bā ku. Tākíri 'dīri, ĩri ĩmi ĩzā ko, sē ĩmi adri ũrī ákó, ĩzāngā fi ānī ĩmi ẹsī agá ku.

⁸ Má ẹdrípījī má ómvúpījī má ní lēlē rī pi, kōkōbī nōri vé ũdū gé, á lē ĩmi ní tā āzi lūú, lē ĩmi 'bākí ĩmivé yīkī tā áda ni drīgē, tā ĩ ní ĩnjījī ĩnjī ni drīgē, tā pīrī ni drīgē, tā uletere ũnjīkānyā ákó ni drīgē, tā 'bá rī pi ní lēlē ni pi drīgē, tā 'bá rī pi ní rií ẹsī 'bāá céré kú drī ni gé rī pi drīgē. Lē ĩmi 'bākí ẹsī tā adri'bée múké múké ni pi drīgē, āzini tā ĩ ní íngúngū ni pi drīgē. ⁹ Tā ĩmi ní yījī má vúgá, ĩmi ní ũnījī má vúgá, ĩmi ní ịsú má vúgá, ĩmi ní ndrēé má ní 'oó rī, lē ĩmi 'dukí tā 'dī'bée ngaंगा. Kúru Múnjú riípi tākíri sēépi rī ā adri ĩmi be.

Páulū sē ōwō' dīfō ngá ĩ ní sēé rī sī

¹⁰ Ma āyīkō sī āmbúgú ĩmi ní gōó má tā ũsūú ngá sī dījī rī sī, sē má íngú Úpí ri ānī rá. Á nī rá drīdrī ni, ĩmi 'bākí ẹsī ĩmivé rī céré kuú má drīgē, 'bo ĩmi ịsúkí drī drīlé múké ĩmi ní ícózú má ĩzā kozú ngá sī ni kuyé.

¹¹ Tā má ní átá 'dīri adri 'yozú kīnī, á lē ngá ĩmi vúgá yā 'dīni kuyé. Tā má ní nījī á má rī, ngá má ní adrii ĩri be rī, dō ĩri mādāngā yā, dō āmbúgú yā, ca má ní gí. ¹² ĩzāngā ngá ákó vé rī, á nī rá, adringará ngá be rī, á nī rá. Tā rī dō 'i nga má rú'bá gá íngóni, á nī rá. Adringará ẹpī sī rī, á nī rá. Adringará ẹbīrī sī rī, á nī rá. Adringará ngá be tré dōku ngá ákó rī, á nī rá. ¹³ Ma ícó tā rī pi ārēvú 'o céré ũkpō Kúrísítō ní sēé má ní rī sī.

¹⁴ 'Bo ĩmi 'okí múké ĩmi ní má ĩzā koó tā ũkpó ũkpó agá rī sī. ¹⁵ ĩmi

* 4:3 4:3 Má ógúpī: Má ógúpī 'dīri vé rú sá āzi sī, ĩri ícó adri Súzūgō.

'bá Pīlipóyī vé 'dī'bée, ĩmi nīkí rá, má ní íngázú āngū Mākēdōniyā vé rī gélésī, ímúzá ĩmi ní ú'dúkó múké rī í'dózú ũlúzú rī gé, ĩmi sokí ngá má ĩzā kozú nī, kánisā† āzi túngú ni 'o sū 'dīri tịnị kuyé. ¹⁶ Má ní drī adrizú kūrú Tēsālōnikē vé rī agá 'dāá rī gé, ĩmi sokí má ní ngá sēé vú be kárakará. ¹⁷ Á 'yo tā 'dīri 'dini adri 'yozú kīnī, á lē ĩmi sokí má ní ngá sēé fēfē rú yā 'dini kuyé, tā má ní lēé rī, á lē Múngú ā sē ĩmi ní drīlé múké, ĩmi ní má ĩzā koó rī sī.

¹⁸ Nóni ngá má ní lēé rī pi ārēvú céré má ísú gí, ngá má ní ísú rī pi aga ngá má ní lēé rī pi rá. Ngá ĩmi ní ĩpēé má ní Ēpāfūrōdítā drīgé 'dī'bée ca má ní gí. Ngá ĩmi ní sēé 'dī'bée, ẹjị ni ngū ndrīndrī sū rōbōṅṅō ĩ ní zāá Múngú ní rī tịnị, Múngú ā'yī tā ni ẹsị be céré, sē ĩri ní āyīkō āmbúgú. ¹⁹ Ma Múngú ri zị ĩmi ní, ā sē rí ĩmi ní ngá ĩmi ní lēé rī pi. Ngá Múngú ní ímú sēé ĩmi ní rī, ĩri drīlé múké íngápi Kúrísítō Yēsū vúgálésī rī. ²⁰ Ē íngúkí Múngú 'bá Ẹtẹpi ri mụzú nyonyo. Āmīnā.

Páulū sē mōdó 'bá Pīlipóyī vé rī pi ní.

²¹ ĩmi sēkí mōdó 'bá Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi ní. 'Bá Yēsū ri ẹ'yī'bá gí adri'bá má be trú nō'bée, sēkí kpá ĩmi ní mōdó. ²² 'Bá céré Yēsū ri ẹ'yī'bá gí rī pi sēkí ĩmi ní mōdó, agaápi rá rī, 'bá ri'bá ẹzị nga'bá 'bāgú āmbúgú Rómā vé rī‡ vúgá rī pi sēkí céré ĩmi ní mōdó. ²³ Ẹsị múké Úpí Yēsū Kúrísítō vé rī ā adri ĩmi be. Āmīnā.

† 4:15 4:15 Kánisā: Kánisā ri 'bá Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī'bá gí rī pi. ‡ 4:22 4:22 'Bāgú āmbúgú Rómā vé rī: 'Bá Rómā vé rī pi ívé 'bāgú āmbúgú rī zị ívé tị sī Kāyísārā. ĩri 'bāgú āmbúgú 'bāgú āngū āndiāndi rī pi agá rī pi drīgé, āngū Yūdáyā vé rī drīgé, āngū Gālíláyā vé rī drīgé, āzini āngū Yāhúđi rī pi vé rī drīgé.

Kòkòbì Páulũ ní sǐ sěe
'bá
Kòlòsáyí
vé rĩ pi ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará

Kòlòsáyí ri kũrú wọ́ọkọ ńtú ní 'dezú rĩ gé, ǎngũ Ẹzịyá vé rĩ agá, zíkí nóni ǎngũ 'dĩri Tákí. Páulũ ì ní áyúáyũ rĩ ca ǎngũ 'dǎri agá kuyé. Páulũ ịsụ yị kìnĩ, 'bá ǎngũ ímbá' 'bá ùnjọ sǐ ni pi anigé, kọpi ri 'bá kǎnisá vé rĩ pi ímbá tã ùnjọ vé ni sǐ. Tã 'dĩri fi Páulũ ã ẹsị agá ambamba. 'Bá ri 'bá ǎngũ ímbá' 'bá rĩ pi ímbákí 'bá Yẹsũ ri ẹ'yị' 'bá gí rĩ pi kìnĩ, lẹ kọpi ã úlíkí ì ágélé ẹ tị rá, ǎzini lẹ kọpi ẹ ìnjíkí mǎlǎyíkǎ rĩ pi áyú, ã sě rí Múngú ní ǎyíkọ. Kúru Páulũ ní kòkòbì 'dĩri sǐzú sězú kọpi ní kìnĩ, Kúrísító vé drǎngará pa kọpi nĩ, Kúrísító ri nóni 'bũ gé, ịri mǎlǎyíkǎ rĩ pi drǐgé, índrí rĩ pi drǐgé gé, ǎzini vũ drǐgé céré. Kúru lẹ kọpi ã ã'yíkí tã mēre ǎzi vé ni ku, dọku ímbángará ùnjọ vé ni ku, lẹ kọpi ẹ ìnjíkí 'yéná Kúrísító ri áyú. Lũ kpá kọpi ní kìnĩ, lẹ kọpivé adringará ẹ índré kọpi rú' 'bá gá, ã lũ rí kìnĩ, kọpi 'bá Múngú ní ńpěe gí ni pi.

Páulũ sǐ kòkòbì sěe 'bá Kòlòsáyí vé rĩ pi ní

¹ Ma Páulũ 'i, Kúrísító Yẹsũ vé 'bá áyúáyũ Múngú ní ńpěe rĩ, á sǐ kòkòbì 'dĩri sěe ìmi ní nĩ, 'bá sǐkí kòkòbì rĩ 'bá ẹdrípì Tímótéyọ Yẹsũ ri ẹ'yịpi gí rĩ be trú. ² 'Bá sǐkí kòkòbì rĩ sěe 'bá ẹdrípì, ǎzini 'bá ọmvúpì Kúrísító ri ẹ'yị' 'bá gí, ri 'bá adri' 'bá kũrú ǎmbúgú Kòlòsáyí vé rĩ agá rĩ pi ní. Ẹsị múké, ǎzini tákiri 'bá Ẹtẹpi Múngú vé rĩ ã adri ìmi be.

Páulũ zì Múngú rì, ǎzini sěe ọwọ'dífọ

³ Lókí céré sǐ, 'bá kǎdọ rii Múngú ri zì ìmi ní, 'bá ri 'bávẹ Úpí Yẹsũ

Kúrísító vé Ẹtẹpi Múngú ní ọwọ'dífọ sě, ⁴ ã'diātāsīyā 'bá yíkí kìnĩ, ìmi 'bákí ẹsị céré kuú Kúrísító Yẹsũ drǐgé, ǎzini ìmi lẹkí 'bá Múngú vé rĩ pi céré lẹlẹ. ⁵ Ìmi ri tã 'dĩri 'o 'dini, ìmi lẹkí úmvúlẹsì ǎndẹma ì ní 'báa kuú ìmi tẹe 'bũ gé 'dǎá rĩ ịsụ, ã'diātāsīyā ìmi ẹ'yíkí ú'dúkọ múké Kúrísító vé áda rĩ gí.

⁶ Ú'dúkọ múké Kúrísító vé 'dĩri ayi mụzú vũ drǐgé sǐ céré, sě 'bá rĩ pi újákí ẹsị rá, sũ ịri ní ícá ìmi ǎsámvú gé drǐdrĩ, ú'dú ìmi ní tã áda Múngú vé ẹsị múké vé rĩ yizú, ìmi ní ẹsị újázú ǎní rá rĩ gé rĩ tịni. ⁷ Ẹpǎfúrǎ 'bá ẹdrípì 'bá ní lẹlẹ, 'bá ní rii ẹzì ngaá ịri be trú rĩ, jì ú'dúkọ múké 'dĩri mụú ùlũú ìmi ní nĩ. Ịri ǎtí' 'bá, 'bá ẹsị céré rizú ẹzì Kúrísító vé rĩ ngazú ìmi ǎsámvú gé 'bá vũrǎ gá. ⁸ Ẹpǎfúrǎ ùlũ 'bá ní lẹngará Índrí Uleterẹ rĩ ní suú ìmi ẹsị agá rĩ rá.

⁹ Ú'dú 'bá ní ìmivé tã yizú rĩ gé, 'bá rikí nyo Múngú ri zì ìmi ní, Índrí Uleterẹ Múngú vé rĩ, ã sě rí ìmi ní tã nǐngará. ¹⁰ 'Bá ri Múngú ri zì ìmi ní, ìmi 'okí rí tã pìrì Úpí ẹndrẹtì gé, ã sě rí ịri ní ǎyíkọ, ìmi kokí rí 'bá rĩ pi ẹ ìzǎ tã céré agásì, ìmi nǐkí rí tã Múngú vé rĩ múké múké. ¹¹ 'Bá ri Múngú ri zì ìmi ní, ã sě ìmi ní ívé ńkpọ agaápi rá rĩ, ìmi úmbékí rí ẹsị ìzǎngǎ rĩ ã nyangará gá, ìmi nyakí rí ìzǎngǎ rĩ mụzú ẹsị be mǎdǎ. Ìmi 'okí dọ sũ 'dĩri tịni, ìmi ǎyíkọ ịsụ rá. ¹² Ìmi sěkí Múngú ní ọwọ'dífọ, ịri ní sěe ìmi ní fíí ívé mǎlũngǎ adrizú ǎní ńtúnǎ agá rĩ ǎlẹe 'bá ívé rĩ pi be trú rĩ sǐ. ¹³ Múngú pa 'bá tã ùnjí Sǎtǎnǎ vé rĩ agásì, sě 'bá fíí mǎlũngǎ 'i Mvọpì 'i ní lẹlẹ rĩ vé rĩ agá gí. ¹⁴ Múngú sě 'i Mvọpì vé ǎrí dǎá 'bá drǐ jezú, ǎzini 'bá trũzú 'bávẹ ùnjíkǎnyǎ agásì.

Kúrísító ri ǎmbúgú tã drǐgé sǐ céré

¹⁵ Kúrísító adri sũ Múngú ì ní ndrẹe ku rĩ tịni. Ịri ǎmbúgú ngá céré ì ní gbii rĩ pi drǐgé. ¹⁶ Kúrísító gbi ngá rĩ pi ǎrẹvú céré nĩ, gbi

ngá 'bũ gé rĩ pi, ngá vũ drĩgé rĩ pi, ngá ĩ ní rú'ba ni ndree ku rĩ pi, ngá ĩ ní rú'ba ni ndree ĩndĩ rĩ pi, 'bá mālũngā rụ'ba rĩ pi, āzini 'bá ũkpō be āngũ rụ'ba rĩ pi, gbi ngá rĩ pi ārēvú céré nĩ, gbi ngá rĩ pi ārēvú céré ẹzị ngaá 'í ní. 17 ĩ ní drĩ ngá rĩ pi gbizú kuyé rĩ gé, Yēsũ ri ĩnógósị anigé, ĩri ri sē ngá rĩ pi ārēvú céré ri ẹzị nga mužú trú. 18 Kúrísítō ri āmbúgú kānísā* drĩgé céré. Kúrísítō ri 'bá Múngú ní ídó ingaá drĩdrĩ 'bá ũdrā'ba gí rĩ pi āsámvú gé sī rĩ 'i, ā adri rí āmbúgú ngá rĩ pi drĩgé céré. 19 Múngú ri āyĩkō sī, Kúrísítō ní adrií 'í tĩni tā gá sī céré rĩ sī. 20 Múngú ri āyĩkō sī Yēsũ ri sēzú tākíri ĩjízú 'bá rĩ pi āsámvú údézú Múngú be ārí Yēsũ vé dāápi pẹtị alambaku† sígé rĩ sī, ẽ ícì rí ngá 'bũ gé rĩ pi, āzini ngá vũ drĩgé rĩ pi āsámvú Múngú be trú.

21 Ándúrú ĩmi gākí Múngú ri sī, ĩmi ari'ba Múngú vé ni, ĩmi ní rií ũnjikānyā 'oó rĩ sī. 22 'Bo Múngú údé nóni ĩmivé āsámvú 'í be rĩ ícá múké gí, ĩri ní Yēsũ ri sēē drāā ĩmivé ũnjikānyā ā tā sī rĩ sī. ĩmi ícákí nóni uletere, ũnjikānyā ākó Múngú ẹndrẹtị gé gí, 'bá āzi ícò nóni ĩmi tōó ku. 23 'Bo lē ĩmi tukí pá títị ĩmivé ẹ'yĩngará agá. Ẹsị ĩmi ní 'bāá ú'dúkọ múké rĩ ĩsúzú yízú drĩdrĩ 'dāri, lē ĩmi kukí ku. Ú'dúkọ múké 'dĩri ũlũkí 'bá vũ drĩgé rĩ pi ní céré, ma Páũlũ 'i, ātí'ba Múngú ní ĩpēē rií ú'dúkọ múké rĩ ũlũú 'bá rĩ pi ní rĩ 'i.

Páũlũ nga ẹzị 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi ní

24 Ma āyĩkō sī má ní mâ rụ'ba sēē rií ĩzāngā nyaá ĩmi tā sī rĩ sī, ma ri ĩzāngā Kúrísítō ní nyaá rĩ nya, ma ri nya ĩrivé rụ'ba ā tā sī, rụ'ba 'dĩri 'bá kānísā vé rĩ pi. 25 Múngú 'bā ma ātí'ba riípi ẹzị ngaápi kānísā agá ni, ẹzị mávé rĩ rizú tị Múngú vé rĩ sēzú ĩmi ní. 26 Ú'dúkọ múké 'dĩri úcíkí

kuú mūdũmūdũ rú ílì be tré 'bá ũku drĩdrĩ 'dā'bée ní, 'bo nóni i'dakí ĩri kú āmvé 'bá Múngú vé rĩ pi ní. 27 Múngú 'o tā 'dĩri 'dĩni, ā'diātāsīyā ĩmi 'bá adri'ba Yāhúdĩ rú ku rĩ pi, ĩmi nĩkí rí tā múké ándúrú ĩ ní ũzũú 'dāri áamá ānì. Tā ĩ ní ũzũú rĩ, ĩri Kúrísítō vé adringará ĩmì ẹsị agá rĩ, ĩri sē ĩmi ẹsị 'bā dīngará Múngú vé rĩ drĩgé.

28 'Bā ri ú'dúkọ Kúrísítō vé rĩ ũlũ mužú 'bá rĩ pi ní céré. Tā nīngará 'bávé rĩ sī, 'bā ri 'bá rĩ pi ímbá mužú céré, ā sē rí 'bá Kúrísítō ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi ā adriki rí ũkpó ũkpó ĩvé ẹ'yĩngará agá. 29 Tā 'dĩri sī, ma ri ẹzị nga ũkpō sī, ũkpō Kúrísítō ní sēē má ní rĩ sī.

2

1 Á lē ĩmi nĩkí ẹzị má ní ngaá ĩmi ní ũkpō sī rĩ, āzini ẹzị má ní ngaá 'bá kūrũ Lāwōdĩkíyā vé rĩ agá rĩ pi ní rĩ, āzini má ní ngaá 'bá vūrā urụko agá mâ rụ'ba ndre'ba drĩdrĩ kuyé rĩ pi ní rĩ. 2 Tā ā pá mávé āmbúgú rĩ, ma ri 'bá rĩ pi ẽ ẹsị ímbá, āzini kōpi úmú, kōpi ā lēkí rí ĩ lēlē, kōpi ā nĩkí rí tā Múngú vé ándúrú ĩ ní ũzũú kuú mūdũmūdũ rú rĩ áamá bēnĩ. Tā Múngú vé ándúrú ĩri ní ũzũú kuú mūdũmūdũ rú rĩ, tā rĩ Kúrísítō 'i. 3 Kúrísítō ri sē 'bá rĩ adri úmĩ be tā Múngú ní ũzũú kuú mūdũmūdũ rú rĩ nīzú. 4 Ma ri tā rĩ 'yo ĩmi ní 'dĩni, ā'diātāsīyā 'bá āzi ā átá rí ĩmi ní átángá ádra múké sī ĩmì mị ũ'bāzú ku. 5 Ma dō ĩmi gārā gá sī rará rú drāāāsīyā, á 'bā ẹsị kuú ĩmi drĩgé. Ma āyĩkō sī ĩmi ní rií tā rĩ 'duđú ngaá mužú múké rĩ sī, āzini ĩmi ní Kúrísítō ri ẹ'yĩ, ĩmi ní pá tuú títị ĩmivé ẹ'yĩngará agá rĩ sī.

Kúrísítō ri idri sē nĩ

6 ĩmi ní Úpí Kúrísítō Yēsũ ri ẹ'yĩ gí rĩ sī, lē ĩmi rikí ĩrivé tā 'duđú ngaá áyu. 7 ĩmi Kúrísítō ri ẹ'yĩ'ba gí

* 1:18 1:18 Kānísā: Kānísā ri 'bá Yēsũ Kúrísítō ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi. † 1:20 1:20 Pẹtị alambaku: 'Bá Rómā vé rĩ pi ri 'bá tā 'o'ba ũnjí rĩ pi gbā mūsūmārī sī pẹtị alambaku sígé, ĩri sā 'du āco kōpi ibí drā ndō, kōpi ĩzāngā nya ambamba drāngará rĩ gé.

'dì'bée, ìmivé ẹ'yīngará agá, lē ìmì úlá ã fifi, sù ì ní ìmì ímbá drīdrī rī tīnì. Lē ìmì sēkí òwò'dīfò mụzú dī dī.

⁸ Lē ìmì sēkí 'bá āzi ã ri átángá ẹzì ākó ni ímbá rizú ìmì mị ù'bāzú ku, ímbángará 'dìni 'dīri, íbì íngá yīkì 'bá áda vé ni vúgá, āzini índrì ùnjì rī pi vúgá, íbì íngá Kúrísítò vúgá kuyé.

⁹ Kúrísítò ní adrízú vū drīgé nōgò 'bá áda rú rī, ìri ã ngúlúpí Múngú 'i. ¹⁰ Ìmì ní ìmì úmú Kúrísítò be gí rī sī, ìmì nóni 'bá Kúrísítò vé ni gí. Kúrísítò ri Úpí 'bá āngū rụ'bá rī pi drīgé, āzini índrì āngū rụ'bá rī pi drīgé. ¹¹ Sā ìmì ní Kúrísítò ri ẹ'yīzú rī gé, līkí ìmì gí,* sù ì ní ágélé ẹ tì lī rī tīnì, 'dúkì ìmivé ùnjìkányā ìmì rụ'bá gá sī gí, adri 'yozú kìnì, līkí rụ'bá ìmivé rī kuyé, Kúrísítò lị ìmivé ùnjìkányā āmvé gí. ¹² Lókì ì ní ìmì ní bātízīmū† sēzú rī gé, sīkí ìmivé ùnjìkányā Kúrísítò be trú gí. Ìmì ní ẹ'yī kìnì Múngú inga Kúrísítò ri gōó ídri rú gí rī sī, nóni inga ìmì gōó ídri ú'dí ìsú gí.

¹³ Ùnjìkányā ìmì ní 'oó rī sī, ìmì índrèkí sù 'bá ùdrā'bá gí ni pi tīnì, 'bo nóni Múngú sē ìmì ní ídri ú'dí, ìmì ní Kúrísítò ri ẹ'yī gí rī sī. Múngú trū 'bā 'bávè ùnjìkányā agásì cére gí. ¹⁴ Tā ì ní kōdò sī lēzú 'bā ìrīñāzú rī, Múngú lị āmvé gí, 'dù ùnjìkányā rī gbāá pẹtì alambaku sígè gí.† ¹⁵ Múngú ndē índrì ùnjì rī 'bá drī órụ'bá rī pi vé ùkpò, ìri ní Yēsù rī sēé drāá pẹtì alambaku sígè rī sī. Múngú sē kọpi ní drīnjá 'bá tré

āsámvú gé, ndē kọpivé ùkpò Yēsù ní drāá pẹtì alambaku sígè rī sī.

¹⁶ Lē 'bá āzi ã 'yo, ngá ìmì ní rii nyaá, dōku rii mvuú rī ã tā ùnjì ku, dōku lē 'bá āzi ã 'yo ìmì ní, ìmì rikí ú'dú ùmụ nyazú rī ìnjì ilí be cére§ 'dìni ku, dōku ìmì rikí ùmụ mbāá sị ní ígázú rī 'bāá nyaá ku, dōku ú'dú Sābātā vé rī ã tā 'dúú 'bāá tā āmbúgú rú ku.* ¹⁷ Tā ì ní ùlāá 'dì'bée índrìkindrī tā ímúpì 'i ngaápi drīdrī 'dílè rī vé rī, tā rī vé áda, ìri Kúrísítò 'i. ¹⁸ Lē ìmì sēkí ìmì mị ù'bāá 'bá ì 'bā'bée kú tā be mādā rī 'bá mālāyíkā ìnjì 'bá 'dì'bée ní ku, kọpi rī ì íngú ì ní rii índrìlìkì ndree rī sī. 'Bo tā kọpi ní 'oó 'dì'bée cére tā azakaza vé ni, ā'diātāsīyā kọpivé tā rii ùsūú rī 'yéná kọpi rī ì tā ùsū áyu. ¹⁹ 'Bá 'dìni 'dì'bée adrikí Kúrísítò adriipi drīlé rú rī vé ni ku, Kúrísítò rī ùkpò sē 'bá ì ìkūnā 'bá 'i rụ'bá gá rī pi ní nī, ìri kọpi úmú trú vūrā ālu gé, Múngú rī kọpi ní ùkpò sē, kọpi ã mbakí rí ícá ùkpó ùkpó ívé ẹ'yīngará agá.

²⁰ Ìmivé ùnjìkányā ìmì ní 'oó drīdrī 'dā'bée, Kúrísítò drā 'dù mụzú ìndì gí píri, ngá ìmì ní áwízú ẹsì 'bāzú tāimbì 'bá áda ní ùtí 'yoó kìnì, ²¹ “À 'dúkì ngaá ku, ā nyakí ngá urukọ'bée ku, dōku ā úlókì ku” 'dì'bée 'düzú ngazú rī ã'di? ²² Tāimbì 'dì'bée nyòókù nōri vé ni, kọpi ùdú be. Ìmì 'dúkì dō tā 'dì'bée ẹzì ngazú, ìmì 'dīri rī tāimbì 'bá áda ní ùtí, ìri ní ímbá rī ã vudrī ùbì mụzú. ²³ 'Bá rī pi ùsúkì kìnì, 'bá tāimbì rī ùtí 'bá 'dì'bée, kọpi úmì be,

* **2:11** 2:11 Līkí ìmì gí: Múngú lū Ābūrámā ní kìnì, anjì āgō Ābūrámā vé rī pi adrikí dō caá ú'dú ārō gí, lē ã úlìkì kọpi ã ágélé ẹ tì rá, lüzú kìnì kọpi anjì Múngú vé ni. † **2:12** 2:12 Bātízīmū: Lókì Yūwānì ní bātízīmū sēzú rī gé, ìri 'bá rī su yī agá 'dāá, ìri gō 'bá rī rụ inga āmvé nōó. Sungará yī agá rī, sù ì ní 'bá rī sī 'bú agá rī tīnì, ingangará āmvé nōó rī, sù ì ní 'bá rī ingaá gōó ídri rú drāngará gálésila rī tīnì. ‡ **2:14** 2:14 'Dù ùnjìkányā rī gbāá pẹtì alambaku sígè gí: Tā 'dīri vé ífífí, ká Yēsù rī gbāá pẹtì alambaku sígè, nya ìzāngā 'bávè ùnjìkányā ã tā sī, tā ì ní kōdò lēzú 'bá ìrīñāzú 'bávè ùnjìkányā ã tā sī rī dẹ gí. § **2:16** 2:16 'Dú ùmụ nyazú rī ìnjì ilí be cére: Yāhūdī rī pi rī tā Múngú ní 'oó ì ní rī ã tā ígá, kọpi rī ùmụ nya ú'dú urukọ'bée gé, sù ú'dú Múngú ní Ẹlìzú Jó rī pi tì gé sī, āzini 'Dú Pēnītíkósitā vé rī gé rī tīnì. * **2:16** 2:16 'Dú ùmụ mbāá vé rī, dōku ú'dú Sābātā vé rī: Yāhūdī rī pi rī Múngú rī ìnjì mbāá sị ígápi ú'dí rú rī gé, kọpi rī ānyāpá úlì kárakará zā rōbōnō rú. Sēbítì ālu ālu, kọpi rī ú'dú Sābātā vé Múngú ní uvuzú 'dāri ígá. † **1** Kōrónikōl 23:30-31; **2** Kōrónikōl 2:4; **2** Kōrónikōl 8:12-13; **2** Kōrónikōl 31:3; Nēmāyā 10:33; Ōsēyā 2:11.

táimbí rí sê 'bá rí Múngú rí ìnjí àní, àzini ìri sê 'bá rí 'i a'bi àní tã rù'bá nòri vé rí sī a'bia'bi. 'Bo táimbí ì ní ùtíí 'dī'bée ícò tã ùnjí rù'bá nòri ní lèe rí pi ē sī ífú bā ku.

3

Ídri ú'dí Kúrísítò agá rí

¹ Nóni ingakí ìmi ídri ú'dí ísú Kúrísítò be trú gí, lè ìmi 'bákí ésí vūrā Kúrísítò ní mụzú úrízú Múngú vé drí ẽndépi gé 'bũ gé 'dāá rí ã tã ùsũzú. ² Lè ìmi 'bákí ésí rizú ngá 'bũ gé 'dāá rí pi ã tã ùsũzú, ã 'bákí ésí rizú ngá nyòókú dríge nógó rí pi ã tã ùsũzú ku. ³ ã'diātāsīyā ìmi ùdrākí gí, nóni zúkí ìmivé ídri Kúrísítò rù'bá gá Múngú agá. ⁴ Kúrísítò ìmi ní ídri sēepi rí kādō ímú 'i i'daá, ì kpá ímú ìmi i'da, ìmi ímú ìrive dīngará pòwùpòwù 'dāri ãlè ìri be trú.

⁵ Lè ìmi rikí ìmí rù'bá áyú tã ùnjí 'ozú ku. Lè ã 'bákí òwũ ku, ã rikí tã àzāvũ rú ni pi 'oó ku, ã adrikí ùlè àkó, ã adrikí yìkí ùnjí àkó, ã 'bákí ésí àmbúgú ngá dríge ku, 'bá ésí be àmbúgú ngá dríge rí pi rí ésí 'bā tã 'dī'bée ìnjízú múnúgú rú. ⁶ 'Bá rí'bá tã 'o'bá 'dini 'dī'bée, kòpivé tã 'dī'bée sē Múngú ã 'a rí ve àní ambamba. ⁷ Ándúró ìmi ní adrizú 'bá 'dini 'dī'bée àsámví gé rí gé, ìmi rikí tã 'oó sū kòpi ní 'oó rí tìjì. ⁸ 'Bo nóni lè ìmi kukí tã ùnjí 'dī'bée rá, jìkó, ésí ùká, 'bá ndrengará ùnjí, 'bá àzi ã rú izangará, àzini átángá ùnjí, lè ìmi kukí tã 'dī'bée rá. ⁹ Lè ìmi rikí ùnjò ùlì ìmi ògùpìjì dríge ku, ã'diātāsīyā ìmi kukí ùnjìkányā ándúró ìmi ní 'oó rí gí.

¹⁰ Ìmi újákí nóni ìmi ícá ú'dí rú gí, Múngú rí sē ìmivé újángará ícázú ú'dí rú 'dìri, ìri adri mụzú nyonyo, ìmi Múngú ìmi gbiipi sū 'í tìjì rí nī àní múké. ¹¹ Ídri ú'dí ìmi ní ísú 'dìri agá, 'bá rí dō Yāhúdì yā, dō adri Yāhúdì ku yā, dō ágélé ni ē tì lìkí gí yā, dō lìkí kuyé yā, dō 'bá rí nī Gírìkì tì ku yā, dō 'bá ésí be draápi dradra

ni yā, dō tųgērì yā, dō adri tųgērì ku yā, Kúrísítò rí tã dríge sī cére, ìri rí adri 'bá agá.

¹² Múngú lè ìmi rá, ùpè ìmi adrií 'bá ívé ni uletere. Kúru lè ìmi kokí 'bá rí pi ē ìzā, ìmi adrikí ésí be múké, ìmivé ésí ã adri tã sī mādā, lè ìmi 'okí tã múké 'bá rí pi ní, lè ìmi 'dúkí tã rí ngaá mụzú ésí be mādā. ¹³ Ìmi dō tã be ìmi àsámví gé sī ìmi ògùpìjì be, lè ìmi úríkí kòpi be trú, ìmi trūkí ìmi ìmi àsámví gé sī rá, sū Kúrísítò ní ìmi trúú rí tìjì. ¹⁴ Tã agaápi rá rí, lè ìmi lèkí ìmi lèlè, ã'diātāsīyā lèngará rí sē ìmi ìmi úmú adri trú, ìmi tã 'dù nga ésí be álu.

¹⁵ Lè tākìri Kúrísítò vé rí ã fi ìmí ésí agá, ã'diātāsīyā ìmi ní adrií rù'bá álu rí sī, zìkí ìmi ímú adrií tã be kírì ìmi àsámví gé sī. Lè ìmi sèkí òwò'dífò Múngú ní. ¹⁶ Lè ù'dúkò múké Kúrísítò vé rí ã fi adrií ìmí ésí agá, ã sē ìmi ní úmí, ìmi ímbákí rí ìmi ìmi àsámví gé sī ìmi ògùpìjì be. Ìmi ngokí úngó Sāwúmā vé rí, àzini ìmi ngokí úngó Múngú rí íngúzú àní, ìmi sèkí Múngú ní òwò'dífò ìmí ésí agá 'dāá. ¹⁷ Tã ìmi ní ríí 'oó, àzini ìmi ní ríí átá rí, lè ìmi 'okí Úpí Yèsù ã rú sī, lè ìmi sèkí òwò'dífò 'bá Ètèpì Múngú ní Yèsù ã rú sī.

'Bá Yèsù rí ẽ'yì'bá gí rí pi vé adringará ívé 'bètì àsámví gé rí

¹⁸ Ìmi ùkú rí pi, lè ìmi yìkí ìmivé àgò rí pi ē tì yìyì, ã lū rí 'yozú kìnì, ìmi ẽ'yìkí Úpí Yèsù rí gí.

¹⁹ Ìmi àgò rí pi, lè ìmi lèkí ùkú ìmivé rí pi lèlè, ã átákí kòpi ní òjògò sī ku.

²⁰ Ìmi anjíná rí pi, lè ìmi yìkí 'bá ìmi tì'bá rí pi ē tì yìyì tã cére sī, ìri sē Úpí rí adri àní àyìkò sī.

²¹ Ìmi anjì ètèpìjì, Lè ìmi átákí átángá anjíná rí pi ní ù'dúkò ùkpó ùkpó ni sī ku, ã sē rí kòpi ní ìzàngá ku.

²² Ìmi tųgērì rí pi, lè ìmi yìkí 'bá ìmi ní ríí ẽzì ngaá kòpi vúgá rí pi ē tì yìyì, ã adri 'yozú kìnì, kòpi ní ríí mì 'bāá ìmivé ẽzì ndrezú gògò rí sī

ku, ìmi ngakí ẹ̀zì rí ẹ̀sì àlu sī, ẹ̀ ìnjìkí rí Úpí ri àní. ²³ Lē ìmi ngakí ẹ̀zì rí ẹ̀sì be céré, sū ìmi ní ríí ẹ̀zì ngaá Úpí Yésù ní rí tìnjì, adri 'yozú kìnì, ìmi ní ríí ngaá 'bá áda ní rí tìnjì ku. ²⁴ Lē ìmi nìkí áamá múké 'yozú kìnì, ẹ̀zì ìmi ní ngaá rí agá, Kúrísítò ri ìmi ùfè rá, ǎ'diātāsīyā ẹ̀zì ìmi ní ríí ngaá rí, ìmi ri nga ìmivé Úpí Kúrísítò ní. ²⁵ 'Bá tā ùnjí 'oópi rí, Múngú ri ìri ìrīñā ìrivé ùnjìkányā ìri ní 'oó rí sī. Múngú ri 'bá rí pi vé tā lì céré pìrì.

4

¹ Ìmi 'bá ambugu túgèrì rí pi vé rí, lē ìmi sùkí túgèrì ìmivé rí pi ǎ rù'bá gá sùsù, ìmi rùkí kòpi múké, ǎ'diātāsīyā ìmi nìkí rá 'yozú kìnì, 'Bá Àmbúgú ìmì drìlè gá anigé 'bù gé 'dǎá.

Lē 'bá rí pi ǎ zìkí Múngú ri

² Lē ìmi 'bákí ẹ̀sì rizú Múngú ri zìzú, ìmi adrikí mì be mgbo, ìmi sèkí ìri ní òwò'dífò. ³ Ìmi zìkí 'bá ní Múngú ri, Múngú ǎ sē rí 'bá ní drìlè múké, 'bà ùlùkí rí ù'dúkó múké Kúrísítò vé rí muzú, ǎzini 'bà ùlùkí rí tā Kúrísítò vé ì ní ándúru ùzùú kuú mūdùmūdū rú rí muzú 'bá rí pi ní. 'Yìkí ma kú jó ì ní rizú àngū ù'yìzú rí agá nōgò ù'dúkó múké má ní ùlùú rí ǎ tā sī. ⁴ Ìmi zìkí Múngú ri, ǎ sē rí mà ùlù rí ù'dúkó múké rí muzú àní múké. ⁵ Ìmi dō ri adri 'bá Múngú ri nì'bá kuyé rí pi ǎsámvú gé, tā ìmi ní ríí 'oó rí, lē ìmi 'okí muzú tā nīngára be. Lē ìmi ù'bìkí létì ndǎá 'bá 'dì'bée ẹ̀ ìzā kozú. ⁶ Lē átángá ìmi ní ríí átá kòpi ǎsámvú gé rí, ìmi átákí ẹ̀sì múké sī, ǎ sē rí kòpi ní úvá, ǎ'diātāsīyā 'bá ǎzi zì dō ìmi tā sī, ìmi újákí rí ìri ní átángá rí múké.

Páulū vé àngū ìmbángará ǎ ùdū ǎzini mōdó sēngára

⁷ Tùkíkò ri mávè tā ùlù ìmi ní nì. Ìri ẹ̀drìpì má ní lèélè rí, 'bà ẹ̀sì rizú ẹ̀zì rí ngazú ǎtì'bá rú má be trù Úpí agá. ⁸ Tǎ ǎ pá má ní lèzú ìri pèzú

muzú ìmi vùgá 'dìlè rí, ǎ mụ rí mávè tā ùlùú ìmi ní, ǎzini ẹ̀ ìmbá rí ìmì ẹ̀sì. ⁹ Tùkíkò pi mụ Ònèsìmū 'bávè ẹ̀drìpì ẹ̀sì 'bǎápi ẹ̀zì ngaápi ẹ̀sì be céré rí be, Ònèsìmū ri 'bá ìmivé ni, kòpi tā 'i ngaápi 'bà rù'bá gá nòlè rí pi ùlù ìmi ní nì.

¹⁰ ǎrìsītārúkò ì ní 'yìí kuú má be trù rí, sē ìmi ní mōdó, ǎzini Mǎrǎkò Bǎrúnábā vé mǎrítè sē kpá ìmi ní mōdó. Ándúru ùlùkí Mǎrǎkò vé tā ìmi ní rá. Kǎdò caá ìmi vùgá 'dìlè, ìmi ẹ̀'yìkí ìri drì ìrì sī. ¹¹ Yésù ì ní zì Yùsìtò rí, sē kpá ìmi ní mōdó. Yǎhùdì Yésù ri ẹ̀'yì'bá gí, 'bá ní ríí ẹ̀zì ngaá kòpi be trù mǎlūngǎ Múngú vé rí ǎ tā sī rí pi, kòpi 'yèná 'dì, kòpi kokí mà ìzā ambamba. ¹² Ẹ̀pǎfúrā ìmi ógúpì adriipi ǎtì'bá Kúrísítò Yésù vé rí, sē ìmi ní mōdó. Ìri ri Múngú ri zì ìmi ní ùkpò sī, ìmi nìkí rí tā Múngú ní lèé ìmi 'okí rí, ìmi 'dukí rí ngaánga, ìmi tukí rí pá títì ìmivé ẹ̀'yīngára agá. ¹³ Á ndre Ẹ̀pǎfúrā 'bà ẹ̀sì céré rizú ẹ̀zì ngazú ìmi ní, ǎzini 'bá Yésù ri ẹ̀'yì'bá gí kùrú Lǎwòdìkíyā vé rí agá rí pi ní, ǎzini kùrú Hìrǎpòlìsì vé rí agá rí pi ní. ¹⁴ Lúkǎ 'bávè ùndì ríipi dǎwǎ sèepi 'bá ní lèélè rí, sē ìmi ní mōdó, ǎzini Dema sē kpá ìmi ní mōdó. ¹⁵ Ìmi sèkí mōdó 'bá ẹ̀drìpì, ǎzini 'bá ómvúpì Yésù ri ẹ̀'yì'bá gí Lǎwòdìkíyā gá rí pi ní, ǎzini ìmi sèkí mōdó 'bá ómvúpì Nùfǎ ní, ǎzini 'bá kǎnìsǎ vé ì úmú'bá ìrivé 'bètì ǎsámvú gé rí pi ní.

¹⁶ Lǎkí dō kòkòbì 'dìri ìmi ní gí, ìmi pèkí mụ 'bá kǎnìsǎ Lǎwòdìkíyā vé rí agá rí pi ní, kòpi ǎ lǎkí. Kòkòbì má ní sī sèé 'bá Lǎwòdìkíyā vé rí pi ní rí, lē ìmi zìkí, kòpi ẹ̀ ìsèkí, ìmi lǎkí kpá ìndì.

¹⁷ Ìmi lùkí ǎrìkípò ní, lē ǎ nì múké 'yozú kìnì, ẹ̀zì Úpí Yésù ní sèé drì ní gé rí, ǎ 'dù ngaánga.

¹⁸ Ma Páulū 'i, mōdó ùdūmbìtā rú 'dìri, ǎ sī kòkòbì ni mà drì sī nì. Ìmi nìkí rá 'yozú kìnì, ma kú jó ì ní rizú àngū ù'yìzú rí agá nōnò, ìmi zìkí

má ní Múngú ri. Ẹsì múké Múngú
vé rĩ ã adri ãmi be.

**Kòkòbì álu ni Páulū ní
sĩ sēé 'bá
Tēsālōnikē
vé rĩ pi ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Páulū í'dó kánisã āngũ Tēsālōnikē vé rĩ agá (Ẹzị 17). Tēsālōnikē ri kūrú āmbúgu āngũ Mākēdōniyã vé rĩ agá, āngũ ì ní zị Gịrịkị rĩ vé wọkọ úrulé rú rĩ gé. Páulū nga mbēlēnã muụ 'dāásĩ rá, ã'diātāsīyã Yāhúdị urukọ ní lēé ìri ruụ rĩ sị. Vúdrị ni gé, Tīmōtéyō riipi ìri ē ìzã koopi rĩ ní lúzú ìri ní kīnĩ, kọpi ã rikí dō Kūrīsītīyānĩ rĩ pi ọcụú drāāsiyã, kọpi 'bākí ẹsị kuú Múngú drịgé. Páulū sị kòkòbì 'dĩri kọpi ē ẹsị ímbázú, āzini tã kọpi ní zị rĩ újázú.

Kòkòbì 'dĩri agá, Páulū sē Múngú ní ōwō'dífō Kūrīsītīyānĩ Tēsālōnikē agá rĩ pi vé ẹ'yīngará ã tã sị, āzini kọpivé lēngará ã tã sị. Ūlū kpá kọpi ní ívé adringará Kūrīsītīyānĩ rú kọpi āsámvú gé rĩ vé tã. Ūlū kpá kọpi ní tã úmvúlésĩ ímụpi 'i ngaápi Kūrīsītīyānĩ rĩ pi ã rụ'bá gá kọpivé drāngará ã vúdrị gé rĩ vé tã, āzini ūlū tã úmvúlésĩ ímụpi 'i ngaápi sã Yēsũ ní ímúzú ímvízú rĩ gé rĩ vé tã. Ímbá kọpi ní létị adrizú ãní múké cīngbá cazú ú'dụ Yēsũ ní ímvízú rĩ gé rĩ vé tã.

Páulū sē mōdó 'bá Tēsālōnikē vé rĩ pi ní

¹ Ma Páulū 'i, 'bã Sílã be Tīmōtéyō sị, 'bã sīkí kòkòbì 'dĩri sēé ìmi ní, ìmi 'bã kánisã vé adri'bá kūrú Tēsālōnikē vé rĩ agá, Múngú 'bá Ẹtẹpi ri ẹ'yī'bá gí, āzini Úpí Yēsũ Kúrísítō ri ẹ'yī'bá gí rĩ pi. Ẹsị múké Múngú vé rĩ, āzini tākiri ìrivé rĩ ã adri ìmi be.

Ẹ'yīngará 'bá Tēsālōnikē gá rĩ pi vé rĩ

² Ú'dụ álu álu, 'bã ri ōwō'dífō sē Múngú ní ìmi tã sị céré, 'bã kãdō rií Múngú ri zị, 'bã ri zị ìmi ní ìndĩ. ³ 'Bã kãdō rií 'bã Ẹtẹpi Múngú ri zị ìmi tã sị, 'bã ri zị ẹzị ìmi ní ngaá ẹsị be céré ẹ'yīngará be rĩ ã tã sị, āzini 'bã ri zị ẹzị ìmi ní ngaá lēngará be rĩ ã tã sị, āzini 'bã ri zị ìmi ní ẹsị 'bãá 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō drịgé rĩ ã tã sị.

⁴ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, 'bã nịkí rá 'yozú kīnĩ Múngú lē ìmi rá, ūpē ìmi adrii 'bã ívé ni pi. ⁵ ã'diātāsīyã 'bã ní ú'dúkọ múké rĩ jízú ūlúzú ìmi ní rĩ gé, 'bã ūlúkí 'yēnã átángá 'bã tị gé rĩ ọ'dúkúle kuyé, ú'dúkọ múké 'bã ní jịi ūlúú rĩ ūkpō be, Índrị Uletere rĩ i'da ìmi ní 'yozú kīnĩ, tã 'bã ní ūlúú ìmi ní rĩ, ìri tã áda. Ìmi nịkí 'bávé adringará ìmi āsámvú gé ìmi ìzã kozú rĩ rá. ⁶ Ìmi nyakí dō ìzāngã ú'dúkọ múké rĩ ã tã sị ambamba drāāsiyã, Índrị Uletere rĩ vé ūkpō sị, ìmi ẹ'yíkí ú'dúkọ rĩ āyīkō be ambamba. 'Dĩri ìmi ūbīkí tã 'bã ní 'oó rĩ ã pámvú, āzini Úpí Yēsũ ní 'oó rĩ ã pámvú.

⁷ Tã 'dĩri sị, ìmi ufukí adrii ū'bītã rú 'bã Yēsũ ri ẹ'yī'bá gí āngũ Mākēdōniyã vé rĩ agá, āzini āngũ Ākáyã vé rĩ agá rĩ pi ní. ⁸ Ìmivé tã sị, sē ú'dúkọ múké Úpí Yēsũ vé tã sị rĩ kụ muzú āngũ Mākēdōniyã vé rĩ agásĩ, Ākáyã vé rĩ agásĩ, āngũ rĩ pi agásĩ céré. Ẹ'yīngará ìmi ní Múngú ri ẹ'yīzú rĩ vé tã kụ muzú āngũ rĩ pi agásĩ céré gí, 'bã lēkí tã ni átá ìmi ní dīi ku. ⁹ ã'diātāsīyã kọpi ūlúkí tã ìmi ní 'bã ẹ'yízú ẹsị be céré rĩ vé tã rá, āzini kọpi ūlúkí tã ìmi ní gázú ngá ì ní údé múngú rú rĩ pi ìnjīgá sị rĩ vé tã rá, āzini kọpi ūlúkí tã ìmi ní ẹsị újázú Múngú áda ídri rú ìmi ní ẹzị ngaá ìri ní rĩ vé tã rá, ¹⁰ āzini kọpi ūlúkí tã ìmi ní ẹsị 'bázú Múngú vé Mvã ìri ní ingáá gōó ídri rú drāngará gálésila rĩ vé ìgōngará 'bũ gélésĩ rĩ vé tã rá. Mvã 'dĩri Yēsũ 'i, ìri úmvúlésĩ ímụ 'bã pa Múngú vé jíkó tã lizú rĩ agásĩ nĩ.

2

Ezī Páulū ní ngaá Tēsālōnikē agá rĩ

¹ Má édrípìjì má ómvúpìjì, ìmi nìkí rá 'yozú kìnì, ècì 'bá ní tuú mužú ìmi vúgá 'dílè rĩ drā kána kuyé. ² Ìmi nìkí ìzāngā 'bá ní nyaá kárakarā ì ní 'bā u'dazú kūrú Pīlípóyì vé rĩ agá 'dāá, ísúzá 'bá cakí drī ìmi vúgá 'dílè kuyé rĩ rá. 'Bo Múngú 'bávè rĩ sè 'bá ní ũkpō ívé ú'dúkó múké rĩ ũlūzú ìmi ní ũrī ākó, 'bá 'bā tā lē'bá ku rĩ pi, ā cekí dō 'bā gārā kūrū drāāsīyā, ³ 'bá ní rizú ú'dúkó múké rĩ ũlūzú ìmi ní rĩ gé, 'bá ũlūkí ũnjō kuyé, 'bá ũlūkí ú'dúkó múké rĩ ésì múké sī, 'bá ũ'bākí ìmì mị kuyé. ⁴ Ú'dúkó múké 'bá ní ũlūú rĩ, Múngú ā'yī 'bá ní tā ni nī. Ú'dúkó múké 'bá ní ũlūú rĩ, adri 'yozú kìnì, āyīkō sēzú 'bá áda ní kuyé, ìri āyīkō sēzú Múngú ní. Múngú nī tā 'bá ésì agá rĩ nī. ⁵ Ìmi nìkí rá 'yozú kìnì, 'bá átákí ìmi ní tā múké ìmi íngúzú ìmì mị ũ'bāzú ānì kuyé, dōku lēzú ngá āzi ísúzá ìmi vúgá ānì kuyé, tā 'bá ní 'oó rĩ, Múngú nī rá. ⁶ Adri 'yozú kìnì, 'bá rikí lētì ndāá, ìmi íngúkí rí 'bá ānì dōku 'bá ụrụkọ ē íngúkí rí 'bá ānì yā 'dínì kuyé.

'Bā Kúrísítō vé 'bá áyúāyū nō'bée, 'bā té kōdō ícọ ngá zì ìmi tì gé rá, ⁷ 'bo 'bá adrikí ìmi āsámvú gé ésì be mādā, sū anjì éndrèpì ní ríí ívé anjíná ā tā mbaá rĩ tìjì. ⁸ 'Bá lēkí ìmi ambamba, 'bá ní ìmi ní ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlūzú ānì, āzini 'bá ní úvá 'bāzú tā rĩ ũlūzú ìmi ní ānì. ⁹ Má édrípìjì má ómvúpìjì, ìmi nìkí èzì 'bá ní ngaá ũkpō sī ìmi āsámvú gé rĩ rá. 'Bá ní rizú ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlūzú ìmi ní rĩ gé, 'bá rikí èzì ngaá ũtúná pi ìníná be ngá ndāzú 'bā ìzā kozú, 'bā 'bākí rí oḡu 'bá āzi drīgè ku.

¹⁰ Tā 'bá ní 'oó rĩ, ìmi ndrekí ìmì mị sī rá, Múngú ndre kpá rá, ìmi 'bá Yēsū rí è'yī' 'bá gí 'dī'bée, 'bá ní rizú adrizú ìmi āsámvú gé rĩ gé, 'bá rikí adrií tā be pìrì, 'bá āzi éđì 'bā rú tā ũnjì sī kuyé. ¹¹ Ìmi nìkí rá 'bá

ní rizú adrizú ìmi be rĩ gé, 'bá rúkí ìmi múké sū anjì étèpì ní ívé anjì rụú múké rĩ tìjì, ¹² 'bá ìmbákí ìmì ésì, āzini 'bá ũmíkí ìmì ésì, ìmi adrikí rí múké Múngú éndrètì gé, ā'diātāsīyā Múngú zì ìmi ífí ívé mālūngā ũnyī be ambamba rĩ agá gí.

¹³ 'Bā rí Múngú ní ōwō'dífō sē sā céré sī, ā'diātāsīyā 'bá kā ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ũlūú ìmi ní, ìmi è'yīkí rá, ìmi è'yīkí rá 'yozú kìnì, ú'dúkó rĩ Múngú vé ni, adri 'bá áda vé ni kuyé. Ìmi 'bá Múngú rí è'yī' 'bá gí 'dī'bée, ú'dúkó rĩ ìmi agá anigé, ìri rí èzì nganga. ¹⁴ Má édrípìjì má ómvúpìjì, ìmi 'dukí tā rĩ ngaá sū 'bá Múngú vé kánisā Yūdáyā gá rĩ pi ní 'duú ngaá rĩ tìjì rá. Ìmi nyakí ìzāngā 'bá ìmivé āngū agá rĩ pi drīgè, sū 'bá Kúrísítō Yēsū rí è'yī' 'bá gí Yūdáyā gá rĩ pi ní nyaá Yāhūdì rĩ pi drīgè rĩ tìjì.

¹⁵ Yāhūdì rĩ pi 'dìkí Úpí Yēsū rí, kòpì ú'dìkí kpá nēbì rĩ pi, āzini kòpì údrókí 'bā āngū rĩ agásì rá. Tā kòpì ní 'oó rĩ sē Múngú ní āyīkō kuyé, āzini kòpì ē ésì ũká ũká 'bá rĩ pi ní céré. ¹⁶ Ìmi ndrekí drī ká, kòpì lēkí 'bā ũlūkí ú'dúkó múké rĩ 'bá adri' 'bá Yāhūdì rú ku rĩ pi ní ku, ā'diātāsīyā kòpì lēkí 'bá adri' 'bá Yāhūdì rú ku rĩ pi ē ísúkí pangará ku. Tā Yāhūdì rĩ pi ní 'oó 'dínì 'dìrì, sē kòpivé ũnjīkānyā tì mužú drīgélé, ānì jīkó rí 'de Múngú agá, ìri ímú kòpì ìrīnā rá.

Páulū rí úvá be lē mužú 'bá Tēsālōnikē vé rĩ pi ndrèé

¹⁷ Má édrípìjì má ómvúpìjì, 'bá ní 'bā acozú ìmi be, 'bá ní ìmi kuzú lókí be mādā rĩ gé, 'bávè ésì céré adri kú ìmi drīgè, 'bá rikí ũ'bījì ũkpō sī lēzú gōzú mužú ìmi ndrezú, ìmi úvá ní 'bā ndēé ambamba rĩ sī. ¹⁸ 'Bá lēkí kōdō mužú ìmi vúgá 'dílè ésì ālu sī. Sū mā úlūngu Páulū tìjì, má ũ'bījì ũkpō sī, á lē kōdō gōó mužú ìmi ndrèé dījì, 'bo Sātánā ala 'i 'bá éndrètì gé cí. ¹⁹ Agaápi rá rĩ, Yēsū kādō ímví ígōó, 'bá 'bá ní ímú ésì

'bāá kōpi drīgē, 'bá ní ímú adrii āni āyīkō sī, āzini 'bá ī ní ímú 'bá ní kŭlá sēzú āni rī, īri adri ā'di pi? Adri īmi 'i ku? ²⁰ Ádarú īmi sē 'bā ímú dī pōwŭpōwŭ, āzini 'bā ímú adri āyīkō sī.

3

Pēkí Tīmōtéyō ri muų Tēsālōnikē gá

¹ 'Bá ká ũ'dū ndāá tí muzú, 'bá ũsŭkí múké ni, lē 'bā áwíki adrii kŭrŭ Átēnésī vé rī agá nōgō. ² 'Bá pēkí 'bá édrīpi Tīmōtéyō riipi ēzī Múngú vé rī ngaápi 'bá be trŭ rī muų īmi vú 'dīi áyu, ā mu rí ũ'dúkó múké Kúrísítō vé rī ũlŭú īmi ní, ē ímbá rí īmí ésí, īmi adrikí rí ũkpó ũkpó īmivé ě'yīngará agá, ³ īmi āsámvú gé 'dīgē, 'bá āzi vé ě'yīngará ā adri rí ĩdrikídri ọcŭngará 'dī'bée sī ku. Īmi nŭkí rá 'yozú kínī, 'bá ícókí ápá ọcŭngará 'dī'bée agásī bā ku. ⁴ 'Bá ní rizú adrizú īmi be rī gé, 'bá lŭkí īmi ní rá, 'bá kīnī, ī ímú 'bā ọcŭ rá. Sŭ īmi ní nŭi rá rī tŭni, ọcŭkí 'bā rá. ⁵ Má ká ũ'dū ndāá tí muzú īmi vúgá 'dīlé, má ní Tīmōtéyō ri pēzú muzú āni, ā mu rí īmi ndree, dō īmi áwíki adrii ũkpó ũkpó īmivé ě'yīngará agá ũgōgō. Má ésí ri ũtītī, má ũsŭ ādróko ímú īmi ũ'bŭi gí, ēzī 'bá ní ngaá kárakará 'dīri īri déna ímú drā kána.

⁶ 'Bo nóni Tīmōtéyō ímví īmi vúgá 'dīisī, ícá 'bá vúgá nōó gí, íjī 'bá ní ũ'dúkó múké ni ũlŭú, ũlŭ ě'yīngará īmivé rī ā tā, āzini lēngará īmivé rī ā tā. ũlŭ 'bá ní kīnī, tā 'bá ní 'oó īmi āsámvú gé āyīkō sī 'dāri, āvī īmi agásī ālunāni kuyé, sē īmi ri 'bā úvá úyí, īmi lēkí ímú 'bā ndree, sŭ 'bá ní īmi úvá úyí, lēé muų īmi ndree rī tŭni.

⁷ Má édrīpi má ọmvŭpi, ā rikí dō 'bā ọcŭú nóni drāāāsīyā, tā Tīmōtéyō ní ímú ũlŭú 'bá ní kínī, īmi tukí pá tŭtŭ īmivé ě'yīngará agá rī sī, sē 'bā ésí úrí gí. ⁸ Īmi ní pá tuú tŭtŭ

Úpí agá rī sī, sē 'bá ní āyīkō. ⁹ Āyīkō īmi ní sēé 'bá ní nōri sī, 'bā sēkí rí Múngú ní ọwō'dīfō ni gbā ngōpi?

¹⁰ 'Bā ri Múngú ri zī īmi ní ũtŭná pi ĩnŭná be, ā zī rí 'bá ní létŭ muzú īmi ndrezú dŭi, 'bā mukí rí īmi ĩzā koó, īmi ímbá tā uration īmi ní nŭi kuyé rī pi sī, īmi adrikí rí ũkpó ũkpó īmivé ě'yīngará agá.

¹¹ Lē Múngú 'bá Ẹtēpi pi 'bávé Úpí Yēsŭ Kúrísítō be, kōpi ā zŭkí 'bá ní létŭ muzú īmi vúgá 'dīlé. ¹² Lē Úpí Yēsŭ ā sē lēngará īmivé rī ā mu drīdrī, īmi lēkí īmi lēlé īmi āsámvú gé sī, āzini īmi lēkí kpá 'bá rī pi lēlé, sŭ 'bá ní īmi lēé rī tŭni. ¹³ Lē Úpí Yēsŭ ē ímbá īmí ésí, īmi adrikí rí ũnjŭkányā ākó, īmi adrikí rí ule 'bá Ẹtēpi Múngú ẹndretŭ gé, ũ'dú 'bávé Úpí Yēsŭ ní ĩgōzú ímúzú ívé 'bá uletere rī pi be rī gé.

4

Adringará múké āyīkō sēepi Múngú ní rī

¹ Má édrīpi má ọmvŭpi, 'bá lŭkí īmi ní rá, lē īmi 'okí tā pŭri Múngú ní āyīkō sēepi ni, sŭ 'bá ní ímbá īmi ní rī tŭni. 'Bá nŭkí rá īmi ri tā rī 'o pŭri, 'bá mākí īmi ésí be céré, lē īmi 'okí tā pŭri rī muzú dŭi dŭi. ² Ā'diātāsīyā īmi nŭkí tā 'bá ní ímbá īmi ní ũkpó Úpí Yēsŭ vé rī sī rī gí.

³ Múngú lē īmi adrikí uletere 'í ẹndretŭ gé, lē īmi 'bāki ọwŭ muzú bādāru ku. ⁴ Lē 'bā ālu ālu ā ũtē 'í rŭ'bá ũtētē,* ā adri rí ũnjŭkányā ākó, ē ĩnjŭkí rí ĩri ĩnjŭnŭi, ⁵ ā ri ọwŭ 'bāá sŭ pāgánō Múngú ri nŭi 'bá kuyé rī pi tŭni ku. ⁶ 'Bá āzi ā 'o ũnjŭkányā lēzú lazú édrīpi vé ũkú sī ku. Tā ũnjŭ ĩri ní 'oó 'í édrīpi ní 'dīri sī, Úpí Yēsŭ ri ĩri ĩrŭnā rá, sŭ 'bá ní ũlŭú īmi ní rī tŭni. ⁷ Múngú zī 'bā ímú ũnjŭkányā 'oó kuyé, zī 'bā ímú adrii uletere. ⁸ 'Bá tā ī ní ímbá 'dīri gāpi sī rī, gā 'dīri 'bá áda kuyé, gā Múngú Índri Uletere rī sēepi rī.

* 4:4 4:4 Lē 'bā ālu ālu ā ũtē 'í rŭ'bá ũtētē: Tā 'dīri vé ífífi, lē 'bá rī ā adri 'yéná ũkú ívé rī be.

⁹ Múngú ímbá ìmi ní tã ìmi ní ìmi lèzú ìmi édrípìjì be rĩ ìnógòsì gí, 'bá ícókí tã ní sī sēē ìmi ní ku. ¹⁰ Adarú lèngará ìmi ní ìmi ọ̀gùpìjì Yèsù rì ẹ̀'yì' 'bá gí adri' 'bá àngū Mākēdōniyā vé rĩ agá rĩ pi lèzú rĩ aga rá. Má édrípìjì má ọ̀mvúpìjì, lē ìmi lēkí ìmi muzú lēlē.

¹¹ Lē ìmi adrikí tã be kírì 'bá rĩ pi àsámvú gé, ìmi rikí fí 'bá urukọ vé tã agá ku. 'Bá ālu ālu ā 'bā ẹ̀sì rizú ívé ẹ̀zì ngazú 'í drì sī, sū 'bá ní lūú ìmi ní rĩ tìjì, ¹² 'bá Kúrísítō rì ẹ̀'yì' 'bá kuyé rĩ pi ẹ̀ ìnjìkí rì ìmi ìnjìnjì, āzini ìmi zìkí rì ngá 'bá āzi tì gé ku.

Yèsù vé ìgōngará

¹³ Má édrípìjì má ọ̀mvúpìjì, 'bá lēkí ìmi ní 'bá ūdrā' 'bá, Yèsù rì ẹ̀'yì' 'bá gí rĩ pi vé tã ūlūú, lē ìmi rikí kọ̀pì ngoó sū 'bá ẹ̀sì 'bā' 'bēe tã drìdrì 'dīlē rĩ drìgé kuyé rĩ pi tìjì ku. ¹⁴ 'Bá ẹ̀'yìkí rá 'yozú kìnì, Yèsù drā rá, 'bo íngá gōó ídri rú drāngará gálēsīlā rá, 'bá ẹ̀'yìkí kpá rá 'yozú kìnì, 'bá ūdrā' 'bá, Yèsù rì ẹ̀'yì' 'bá gí rĩ pi, Múngú rì ímú kọ̀pì inga gōó ídri rú Yèsù be trú. ¹⁵ 'Bá lēkí tã Úpí Yèsù ní 'yoó rĩ lūú ìmi ní kìnì, 'bā drì adri' 'bēe ídri rú cìmgbá lókí 'í ní ímúzá ímvízú rĩ gé nō' 'bēe, 'bá ícókí ngaá mụú 'bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi sī drìdrì ku, 'bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi nga drìdrì nī. ¹⁶ Úpí Yèsù rì ímú ísì 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, ìri tǎimbì sē 'bá rĩ pi ní ú' dúkọ be uru 'dāá, mālāyíkā adriipi mālāyíkā rĩ pi drìgé cére rĩ nga átá ú' dúkọ be uru 'dāá, ìri dībe tã áyú be, Múngú vé gūké àngū zìzú rĩ dībe ọ̀'ú be. 'Bá ūdrā' 'bá Yèsù Kúrísítō rì ẹ̀'yì' 'bá gí rĩ pi, kọ̀pì í' dō íngá ìfū ívé 'bú agá 'dāásī drìdrì nī. ¹⁷ Tã 'dīri ā vùdrì gé, 'bā drì adri' 'bá ídri rú ì ní kuú vūgá nō' 'bēe, 'bā kuru nga mụ 'bā úmú kọ̀pì be trú ìrìbìtì agá 'dāá, 'bá 'bā úmú Úpí Yèsù be trú ūlì agá 'dāá. 'Bā áwí adri Úpí Yèsù pi be trú muzú nyonyo. ¹⁸ Kuru lē ìmi 'dúkí tã 'dī' 'bēe rizú ìmì ẹ̀sì ímbázú ìmi àsámvú gé sī.

5

Ìmi adrikí ūrē, ìmi ūtēkí Yèsù vé ìgōngará

¹ Má édrípìjì má ọ̀mvúpìjì, 'bá ícókí sā, dōku ú' dū Úpí Yèsù ní ímvízú rĩ vé tã sī sēē ìmi ní ku, ² ā' dīātāsīyā ìmi nīkí rá 'yozú kìnì, Úpí rì ímú ícá* dū, sū ọ̀gú' 'bá ní ímú ngá ọ̀gūú ìnjà sī rĩ tìjì. ³ 'Bá rĩ pi kádō 'bāá ríí átá, "Nóni tākíri anigé, àngū rĩ nóni múké," tã ūnjí rì koro í' dé kọ̀pì drìgé, sū ūkú mvá tǐpi rĩ ā 'a ní í' dō ásó mbēlēná rĩ tìjì, kọ̀pì ícókí ápá ālunáni ku.

⁴ Má édrípìjì má ọ̀mvúpìjì, ìmi adrikí ìnjà agá kuyé, ìmi nīkí tã rĩ gí, ānì ìmi ícókí āyāá Úpí vé ícángará dū sū ọ̀gú' 'bá tìjì 'dīri ā tã sī ku. ⁵ Ìmi cére anjì ūtúná vé ni, āzini ūtú āmgbáraká vé ni. 'Bá adrikí anjì ìnjà vé ni kuyé, āzini àngū bīpi nīpi cìcì rĩ vé ni kuyé. ⁶ Lē 'bā rikí ú' dū koó bādāru sū 'bá urukọ ní ríí ú' dū koó rĩ tìjì ku, lē 'bā adrikí mì be mgbọ, āzini lē 'bā ūtēkí 'bā ūtētē. ⁷ 'Bá rì' 'bá ú' dū ko' 'bá rĩ pi, kọ̀pì rì ú' dū ko ìnì sī. 'Bá rì' 'bá íwá mvu' 'bá ìmērēzú rĩ pi, kọ̀pì rì íwá rĩ mvu ìmērēzú ìnì sī. ⁸ 'Bā anjì ūtúná vé ni, lē 'bā 'bākí ẹ̀'yìngará rĩ, āzini lèngará rĩ kúkúrukú rú, 'bā ūtēzú ānì, āzini 'bā 'bākí pangará rĩ vé tã 'bá ẹ̀sì agá, sū sǎpú aya rú ì ní suú drìgé rĩ tìjì.

⁹ Múngú ūpē 'bā 'yozú kìnì 'bā ímúkí rì ìzāngā ísú 'í drìgé yā 'dīni kuyé, ūpē 'bā 'bávē Úpí Yèsù Kúrísítō ẹ̀ ímú rì 'bā paá ūnjìkányā agásī. ¹⁰ Yèsù drā 'bávē tã sī. Kádō ímví, ìri dō 'bā ísú ídri rú yā, dō ìri ísú 'bá ūdrākí gí yā, 'bā ímú adri ìri be trú muzú 'dání' dání. ¹¹ Ìmi ímbákí ìmì ẹ̀sì, āzini ìmi ímbákí ìmi adrii ūkpó ūkpó, sū ìmi ní ríí 'oó rĩ tìjì.

Tā Páulū ní ímbá rĩ vé ūdū

¹² Má édrípìjì má ọ̀mvúpìjì, 'bá mākí ìmi, lē ìmi ìnjìkí ìmivé drìkoma

* 5:2 5:2 Úpí rì ímú ícá: Gírìkì tì sī, Ú' dū Úpí ní ímúzá ìgōzú rĩ.

ri'ba ẹzị nga'ba Úpí Yēsũ ní rĩ pi ñnjĩ ñnjĩ. Kọpi ri ẹzị nga ùkpō sī ìmi àsámvú gé, àzini kọpi ri ìmi ímbá, ìmi 'okí rí tã ùnjí ku. ¹³ Lě ìmi ñnjĩkí 'bá drĩkoma rú rĩ pi ñnjĩnjĩ ẹzị kọpi ní rii ngaá rĩ sī, ìmi lěkí kọpi lělě. Lě ìmi adrikí tã be kírí ìmi àsámvú gé sī. ¹⁴ Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, 'bá mākí ìmi ẹsị àlu sī, ìmi lūkí 'bá ùvú rú ẹzị nga'ba ku rĩ pi ní, lě kọpi ã ngakí ẹzị, ìmi ímbákí 'bá ụrị rú rĩ pi vé ẹsị, kọpi ẹ ẹsị ã adri rí ùkpó ùkpó, ìmi kokí 'bá ẹ'yĩngára be mādāṅṅá rĩ pi ẹ ìzā, ìmi adrikí tã be mādā 'bá rĩ pi be céré. ¹⁵ 'Bá àzi 'o dō tã ùnjí ọgúpì ní, 'bá ì ní 'oó ùnjí 'dĩri, ã újá ọgúpì ri 'oó ùnjí ku. Ụ'dụ céré lě ìmi ụ'bĩkí tã múké 'oó ìmi àsámvú gé sī, àzini ìmi 'okí tã múké 'bá ụrụkọ'bée ní.

¹⁶ Sā céré sī, lě ìmi adrikí àyĩkō sī. ¹⁷ Ìmi rikí Múngú ri zịjì, lě ìmi ànděkí ìri zịngára sī ku. ¹⁸ Lě ìmi sėkí Múngú ní ọwō'dífō tã àrėvú sī céré. Ìmi ní Kúrísítō Yēsũ ri ẹ'yĩ gí rĩ sī, Múngú lě ìmi 'okí sũ 'dĩri tịnì.

¹⁹ Ẹzị Índrì Uleterè rĩ ní lěé ngaá rĩ, 'bá àzi ã uga ku. ²⁰ 'Bá Índrì Uleterè rĩ ní ású gí rĩ sē dō tị, ã ọwúkí tị ìri ní sēé rĩ ku. ²¹ Ìmi ámakí tã céré ìri ní átá rĩ pi múké múké ùgbále, ìmi 'dụkí múké rĩ ẹzị ngazú àní. ²² Lě ìmi fikí ùnjĩkányā agá ku.

Páulũ sē 'bá rĩ pi ní tākiri

²³ Múngú riipi tākiri sēepi rĩ, ã ùjì ìmivé ẹsị, àzini ã ùjì ìmì rụ'bá, ìmi adrikí rí uleterè ùnjĩkányā àkó, cazú ụ'dụ 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō ní ìmvízú rĩ gé. ²⁴ Múngú zị ìmi adrií 'bá ívé ni, ìri tã 'í ní 'yoó rĩ 'dụ nga rá sũ 'í ní 'yoó rĩ tịnì.

²⁵ Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, ìmi zìkí 'bá ní Múngú ri. ²⁶ Ìmi sėkí mōdó 'bá ẹdrípìjì ní, àzini 'bá ọmvúpìjì ní, ìmi u'dekí kọpi ẹzị bēdrĩ sī. ²⁷ Á mā ìmi Úpí Yēsũ ã rụ sī, lě ìmi lākí kọkọbì 'dĩri 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi ní céré.

²⁸ Ẹsị múké 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō vé rĩ ã adri ìmi be.

**Kōkōbị ịrị ni Páulū ní sī
sēé 'bá
Tēsālōnikē
vé rị pi ní rị
Tā búkū rị vé rị ã
ūlūngára**

Páulū sī kōkōbị 'dịri sēé Kūrīsītīyānī Tēsālōnikē vé rị pi ní, ịsụ ãkūdē sī kōkōbị drịdrị 1 Tēsālōnikē rị gí. Sī kōkōbị 'dịri sá mādānā agá, 'dụ caá mbáá kárakará kuyé. Sī kōpi ní kīnī, ã rikí dō Kūrīsītīyānī rị pi ọcụụ drāāāsīyā, lē kōpi ã tukí pá tịtị ívé ẹ'yīngára agá. 'Bá ụrụkọ 'bée rikí ūlūú kōpi ní kīnī, Kúrísítō ímíví ịgōó gí, dōku ịri ímíví ịgō ú 'díkírīnā nōgō, lē kōpi ã ngakí ẹzị ku. 'Bo Páulū 'yo kōpi ní kīnī, kōpi ã yịkí 'bá 'díní 'dī'bée vé tā ku. 'Yo kōpi ní kīnī, lē Kūrīsītīyānī rị pi ã adríkí ūvú rú ku, ã 'diātāsīyā Kúrísítō ní drị ícázú kuyé rị gé, tā ūnjí ri ímụ ga ambamba vū drịgē nōgō, drịkoma adrípi ūnjí rị, ịri 'bá Múngú vé rị pi ẹ drị ụcị, kōpi Múngú rị gā ãnī sī.

Páulū sē mōdó 'bá Tēsālōnikē vé rị pi ní

¹ Ma Páulū 'i, 'bá Sílā be Tīmōtáyō sī, 'bá síkí kōkōbị 'dịri sēé 'bá adrí 'bá kánísā kūrú Tēsālōnikē vé rị agá, Múngú 'bá Ẹtẹpi ri ẹ'yī 'bá gí, ãzini Úpí Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yī 'bá gí rị pi ní.

² Ẹsị múké, ãzini tákiri 'bá Ẹtẹpi Múngú vé rị, ãzini Úpí Yēsū Kúrísítō vé rị ã adrí ịmi be.

Páulū zị Múngú ri 'bá Tēsālōnikē vé rị pi ní

³ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, ụ'dụ céré 'bá ri ọwō 'dífō sē Múngú ní ịmi tā sī, ã 'diātāsīyā ịmívé ẹ'yīngára, ãzini ịmívé lēngára ịmi ãsámvú gé sī rị ní ríi muụ drịdrị rị sī. ⁴ 'Bá kánísā vé rị pi ãsámvú gé, 'bá ri ịmí rú íngú, ã 'diātāsīyā ụ'dụ ị ní ịmi ọcụzú,

ãzini ịmi ní ịzāngā nyazú kárakará rị gé, ịmi úmbékí ẹsị ịzāngā rị ã nyangára gá rá.

⁵ Ẹsị ịmi ní úmbé ịzāngā nyazú 'dịri lū 'yozú kīnī, Múngú ri tā ị pịrị, ịri ịmi ã'yī fi ívé mālūngā agá 'dāá rá. ⁶ Múngú ri tā ị pịrị, ịri ímụ 'bá ịmi 'o 'bá ūnjí rị pi ịrīnā rá, ⁷ Ịmi 'bá ịzāngā nya 'bá rị pi, Múngú ri sē ịmí rú 'bá ri ímụ ndrī rá, ịri kpá sē 'bá rú 'bá ri ímụ ndrī rá. Tā 'dịri ímụ 'i nga lókí Úpí Yēsū ní úmvúlésí ímúzú 'bū gélésí, 'i i 'dazú ãcị be ívé mālāyíkā ūkpō be rị pi be rị gé. ⁸ Múngú ri ímụ 'bá 'i nī 'bá kuyé rị pi ịrīnā rá, ãzini ịri ímụ 'bá 'bávé Úpí Yēsū vé ụ'dúkọ múké rị gā 'bá sī rị pi ịrīnā rá. ⁹ Ị ímụ 'bá 'dī'bée ịrīnā muzú ụdū ãkó. Ị kōpi dro Úpí Yēsū ã gārā gá sī rará rú, kōpi ícókí adríi ịrivé dīngára pọwụpọwū ūkpō be 'dịri ã gārā gá ku. ¹⁰ Ụ'dụ Úpí Yēsū ní ímvízú rị gé, ịrivé 'bá uletere rị pi ímụ ịri íngú rá, ãzini 'bá Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí rị pi céré ímụ ãyāyā. Ịmi kpá Yēsū ri íngú rá, ã 'diātāsīyā ịmi ní tā 'bá ní ūlūú ịmi ní rị ẹ'yī gí rị sī.

¹¹ Ịmi ní ẹ'yī gí rị sī, 'bá ri Múngú ri zị ịmi ní ụ'dụ céré, ã ko rí ịmi ịzā, ịmi adríkí rí sụ ịri ní lēé rị tịnị. Ẫzini 'bá ri Múngú ri zị, ã sē rí ịmi ní ūkpō, ã ko rí ịmi ịzā tā múké ịmi ní lēé rị pi 'ozú, ịmi ngakí rí ẹzị ịmi ní 'dó ngaá ịmívé ẹ'yīngára agá rị muzú drịdrị. ¹² 'Bá ri Múngú ri zị 'díní, ịmi 'bá Yēsū ri ẹ'yī 'bá gí rị pi ẹ íngúkí rí 'bávé Úpí Yēsū ri íngúngū, Yēsū ẹ íngú rí kpá ịmi íngúngū. Tā 'dịri 'i nga ẹsị múké Múngú vé rị ã tā sī, ãzini ẹsị múké Úpí Yēsū Kúrísítō vé rị ã tā sī.

2

Yēsū vé ịgōngára

¹ Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, 'bá lēkí ịmi nīkí tā 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ní úmvúlésí ímvízú rị, ãzini ịmi nīkí tā ịri ní úmvúlésí ímúzú 'bá úmúzú trụ rị. ² Tā 'bá rị pi ní 'yoó kīnī, ụ'dụ Úpí

ní ímvízú rĩ ícá gí 'dĩri, lē ĩmî ẹsị ă adri ăní ĩzāngă sī ku, ăzini lē ĩmî ẹsị ă yă ăní ku. Kôpi ícô 'yo kînĩ, Índrĩ Uleterē rĩ lũ tâ 'dĩri ĩ ní nĩ, dōku 'bá ăzi lũ ĩ ní nĩ, dōku ĩ lăkí kôkôbĩ 'bá ní sēē rĩ agá. ³ Lē ĩmi sēkí 'bá ăzi ă ũ'bă ĩmî mị tâ 'dĩ'bée sī ku, ă'diătăsīyă ú'dú Úpí ní ímvízú rĩ ícô drĩ ícá ku. Ú'dú 'dări tē cĩngbă ca ú'dú Sătánă ní ágó ăzi ũnjĩ ni ĩpězú ímúzú 'bá rĩ pi ă mị ũ'băzú 'dezú ũnjĩkănyă agá rĩ gé. Ágó ũnjĩ 'dĩri kădô ímú 'i i'dăá, 'bá kărăkară pi ímú Múngú ri gă sī. Ú'dú ũđđ vė rĩ gé, ĩ kuru ímú ĩri ĩrĩňă ĩzāngă nya mužú ũđđ ăkô. ⁴ Ágó riipi mị ũ'băapi 'dĩri, ĩri ímú 'i íngú, ĩri ngă céré 'bá rĩ pi ní zĩ Múngú kôpi ní riĩ ĩnjĩ rĩ pi ọwụọwụ, ĩri mu úrí Jó Múngú vé rĩ agá, ĩri 'yo 'i Múngú 'i.

⁵ ĩmi ícókí nyo tâ má ní ũlũú ĩmi ní lókí 'bá ní adrizú ĩmi be trú rĩ gé 'dări ígá ku? Ándúru má ũlũ ĩmi ní tâ ímúpi 'i ngaapi drĩdrĩ 'dĩ rĩ vé tâ rá. ⁶ ĩmi nĩkí ngă riipi ágó ũnjĩ rĩ ugaapi rĩ rá, 'bo ágó ũnjĩ rĩ ímú 'i i'dă lókí Múngú ní ă'yĩ gí rĩ gé. ⁷ ũkpô ágó ũnjĩ 'dĩri vé ĩ ní ndree ku rĩ anigé, ĩri ri ẹzĩ nga vũ drĩgé nŕgô, ĩri ẹzĩ nga ca cĩngbă ú'dú ĩ ní ágó ũnjĩ 'dĩri drozú létĩ rĩ gé sī ămvė rĩ gé. ⁸ Kuru ágó ũnjĩ rĩ ímú ĩfũ 'i i'dă, 'bo Úpí Yėsũ ri ímú ĩri 'dĩ dră ẹvĩvĩ ĩfũupi 'i tĩ gélésĩ sī rĩ sī. Úpí ri ímú ũkpô be, ĩri dĩ pŕwŕpŕwŕ, ĩri ímú ágó rĩ vé ũkpô ndė rá.

⁹ Ágó adriipi tâ be ũnjĩ 'dĩri, ĩri ímú Sătánă vé ẹzĩ 'du nga, ĩri Sătánă vé ũkpô áyú rizú tâ ăyăzú ăyăyă ni pi ngazú. ¹⁰ ĩri ímú tâ ũnjĩ ũnjô vé ni pi ũlũ 'bá Múngú rĩ ẹ'yĩ 'bá kuyé rĩ pi ă mị ũ'băzú, ă'diătăsīyă kôpi găkí tâ áda ímúpi kôpi paapi ũnjĩkănyă agásĩ rĩ ă'yĩgă sī. ¹¹ Kôpi ní găă tâ áda rĩ ẹ'yĩgă sī rĩ sī, Múngú adi kôpi, sē kôpi rikí ũnjô ă tâ yĩ. ¹² ĩ ímú tâ lĩ kôpi drĩgé rá, ă'diătăsīyă kôpi ní tâ áda rĩ ẹ'yĩ kuyé rĩ sī, ăzini kôpi ní lēē riĩ ũnjĩkănyă 'oó áyú rĩ sī.

ĩmi tukí pá tĩtĩ ĩmivé ẹ'yĩngără agá

¹³ Má ẹdrĩpĩ má ọmvúpĩ Úpí ní lēlė rĩ pi, lē să céré sī 'bă rikí ŕwŕ'dĩfô sēē Múngú ní ĩmi tâ sī, ă'diătăsīyă Múngú ũpē ĩmi ní í'dóngără gă 'dăá, pa ĩmi ní ĩmivé ũnjĩkănyă agásĩ, ă'diătăsīyă Índrĩ Uleterē rĩ újă ĩmi ícá pĩrĩ gí, ăzini ĩmi ẹ'yĩkí tâ áda rĩ gí. ¹⁴ Múngú zĩ ĩmi ímú 'i vúgă ú'dúkô múké 'bá ní ũlũú rĩ sī, ĩmi ălėkí rĩ đĩngără pŕwŕpŕwŕ 'bávė Úpí Yėsũ Kúrísítô vé rĩ. ¹⁵ Má ẹdrĩpĩ má ọmvúpĩ, ĩmi tukí pá ũkpô ũkpô, ĩmi rukí tâ 'bá ní ímbă ĩmi ní tĩ sī, dōku 'bá ní sĩĩ ĩmi ní kôkôbĩ agá rĩ pi.

¹⁶ 'Bávė Úpí Yėsũ Kúrísítô, ăzini 'bă Ẽtėpĩ Múngú 'bă lēepĩ agaapi rá, ẹsị be múké, 'bă ẹsị ũmĩpi mužú 'dăni'dăni, ẹsị 'băapi 'bă drĩgé tâ múké drĩdrĩ 'dĩlė rĩ ă tâ sī rĩ, ¹⁷ lē kôpi ă ũmĩkí ĩmî ẹsị, ăzini kôpi ă sėkĩ ĩmi ní ũkpô tâ múké 'ozú, ăzini átangă múké átázú.

3

ĩmi zĩkí 'bá ní Múngú ri

¹ Tă rĩ vé ũđđ 'dĩ, má ẹdrĩpĩ má ọmvúpĩ, lē ĩmi zĩkí 'bá ní Múngú ri, ú'dúkô múké Úpí Yėsũ vé 'bá ní ũlũú rĩ ă íré rĩ mužú mbėlėňă ăngũ rĩ pi agásĩ céré, 'bá rĩ pi ă 'dukí rĩ ĩri 'băă tâ ămbúgú rú, sŕ ăndúru ĩmi ní tâ ni 'duú 'băă ămbúgú rĩ tĩni. ² ĩmi zĩkí 'bá ní Múngú ri, 'bă pakí rĩ 'bă 'bă tâ be ũnjĩ áwĩ'bă kú ũnjĩkănyă agá rĩ pi drĩgé sī, ă'diătăsīyă 'bă rĩ pi ă uruko ẹ'yĩkí Yėsũ ri kuyé. ³ 'Bo Úpí ri tâ 'i ní 'yoó rĩ 'du nga rá, ĩri ĩmi ní ũkpô sē rá, ăzini ĩri ĩmi ũtē ădróko drĩgé sī rá. ⁴ 'Bă 'băkĩ ẹsị Úpí drĩgé 'yozú kînĩ, ĩmi ri tâ 'bá ní ímbă rĩ 'du nga rá, ăzini ĩmi ícô tâ 'bá ní ímbă rĩ 'du nga mužú drĩdrĩ rá. ⁵ Lē Úpí ă i'dă lėngără Múngú vé rĩ ĩmî ẹsị agá, ăzini ă i'dă tâ Kúrísítô ní ẹsị úmbėzú ĩzāngă nyazú rĩ ĩmî ẹsị agá.

Ă adrikí ũvú rú ku

⁶ Má édrípìjì má ómvúpìjì, 'bâ 'yo ìmi ní Úpí Yēsũ Kúrísítō ã rù sī 'dínì, lē ìmi úmúkí ìmi 'bá adri'bá ùvú rú ẹ̀zì nga'bá ku rī pi be ku, 'bá 'dínì 'dī'bée 'dúkí tã 'bá ní ímbá rī ẹ̀zì ngazú kuyé. ⁷ ã'diātāsīyā ìmi nīkí rá 'yozú kínì, lē ìmi 'dúkí tã rī ngaá sũ 'bá ní ngaá rī tìjì. Sâ 'bá ní adrízú ìmi be rī gé, 'bá adrikí ùvú rú kuyé. ⁸ 'Bá rikí ẹ̀zì ngaá ùkpō sī ùtùjá pi ìnjá be, ãní sē 'bá 'bākí tã ẹ̀njìjì ìmi drìgé kuyé. 'Bá 'dúkí kpá 'bá ãzi ã ngá nyaá pírìni kuyé. ⁹ 'Bâ té kōdō ícò ãnyāngā zì ìmi tì gé ùrī ãkó, 'bo tã 'bá ní zìzú kuyé rī, 'bá lēkí ìmi ímbá, ìmi ngakí rí ẹ̀zì rī sũ 'bá ní ngaá rī tìjì. ¹⁰ 'Bá ní rizú adrízú ìmi be rī gé, 'bá 'yokí ìmi ní 'dínì, 'bá kīnì, “Bá ẹ̀zì ngaápi ku rī, ã sēkí ìri ní ngá nyaá ku.”

¹¹ 'Bo 'bá yìkí kínì, 'bá urukọ ìmi ãsámvú gé 'dīlé ùvú rú, kòpi gākí ẹ̀zì ngagá sī, kòpi ri fi 'bá ãzi vé tã agá.

¹² 'Bá lēkí 'yoó 'bá 'dínì 'dī'bée ní Úpí Yēsũ Kúrísítō ã rù sī, lē kòpi ã kúkí tã 'dīri ã vùgú ãní. Kòpi ã újákí ìvé yìkí ẹ̀zì ngazú ì drì sī, kòpi ã nyakí rí ngá ìvé ùrúndẹ sī. ¹³ Má édrípìjì má ómvúpìjì, á lē 'yoó ìmi ní 'dínì, lē ìmi ãndēkí tã múké 'ongará sī ku.

¹⁴ 'Bo 'bá rī gã dō tã 'bá ní ímbá kòkòbì 'dīri agá rī 'dugá ngagá sī, ìmi ndrekí 'bá 'dīri vé tã múké, 'bá 'dínì 'dīri, lē ìmi úmúkí ìmi ìri be ku, ẹ̀ ísù rí drìnjá. ¹⁵ 'Bo lē ìmi 'dúkí ìri 'báá ãrí'bágú rú ku, lē ìmi 'yokí ìri ní tã rī sũ ìmi ní 'yoó ìmi édrípìjì ìmi ní lēlē rī ní rī tìjì.

Páulũ vé tã ùdũ 'yoó rī

¹⁶ Úpí tākíri sēépi rī ã sē ìmi ní tākíri mužú sâ be céré. Úpí ã adri ìmi be.

¹⁷ Ma Páulũ 'i, á sī mōdó kòkòbì agá 'dīri mà drì sī, ã'diātāsīyā mávé kòkòbì má ní sũ rī pi agásí céré, á ri sī 'dínì, ìmi nīkí rí á má 'yozú kínì, ẹ̀ndẹpi kòkòbì rī á sī ma 'i.

¹⁸ Èsì múké 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō vé rī ã adri ìmi be céré.

**Kòkòbì álu ni Páulũ ní
sĩ sě
Tímótéyô
ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Tímótéyô ri kẹrĩmvá, ílí kárakarà kòpì rìkí ẹcì Páulũ be, ri Páulũ ẹ ìzā koo ú'dúkò múké Kúrísítò vé rĩ ã ùlũngará sī. Vùdrĩ ni gé, Páulũ pẹ Tímótéyô ri muṣu adrii 'bá kánísā vé rĩ pi ní drĩkoma rú kùrú Ẹfésò vé rĩ agá.

Páulũ sẹ kòkòbì 'dĩri Tímótéyô ní ìri ímbázú àní létì 'bá kánísā vé rĩ pi ní rizú Múngú ri ìnjìzú rĩ sī, àzini 'bá àngũ ímbá' 'bá ùnjò sī rĩ pi vé tã sī. Kòkòbì rĩ ímbá létì ì ní rizú 'bá ùpèzú 'bá drĩkoma rú rĩ vé tã, àzini ímbá létì drĩkoma kánísā vé rĩ pi ní ẹzì ngazú ngúlúmũ àndiándí rĩ pi àsámvú gé, kẹrĩanji rĩ pi àsámvú gé, 'bá àrākā rú rĩ pi àsámvú gé, àzini ọwuzi rĩ pi àsámvú gé rĩ vé tã.

1 Ma Páulũ Kúrísítò Yèsù vé 'bá áyúáyũ rĩ 'i, Múngú 'bá Paápi rĩ, àzini Kúrísítò Yèsù 'bá ní ẹsì 'bá drĩ ni gé rĩ, kòpì ìpèkí ma adrii 'bá áyúáyũ ni rú nĩ. 2 Tímótéyô mǎ mvá rĩ, mi Kúrísítò Yèsù ri ẹ'yìpi gí rĩ, á sī kòkòbì 'dĩri sěé mí ní nĩ. Ẹsì múké, ẹsì ìdríkídri, àzini tákiri 'bá Ẹtẹpi Múngú vé rĩ, àzini 'bávé Úpí Kúrísítò Yèsù vé rĩ ã adri ìmi be.

Páulũ ímbá Tímótéyô ri 'bá ri' 'bá tǎimbì ímbá' 'bá ùnjò sī rĩ pi vé tã sī

3 Má ní ngazú muṣu Mǎkèdóniyā gá rĩ gé, má ẹzì mí ní, má kǎnĩ, mí adri Ẹfésò gá 'dāgá, mí uga rí 'bá ri' 'bá tã ùnjò vé ni ímbá' 'bá rĩ pi, kòpì ã kukí rí ímbángará ùnjò vé 'dĩ' 'bée àní. 4 Mí ku kòpì ã rìkí sǎ izaá rizú ú'dógú'dógú ẹzì àkó ni pi átá rizú àgátá ìjìzú ì àsámvú gé sī ku, àzini kòpì ã rìkí ìvé ẹ' 'bìpìjì ã rú ùlũú muṣu ku, tã 'dĩ' 'bée ri àgátá ìjì àsámvú

gé sī. Àgátá 'dĩri sě 'bá rĩ pi ẹ'yìkí Múngú ri àní ku.

5 Tã má ní mi ímbázú rĩ ìri 'dini, lẹ 'bá Yèsù ri ẹ'yì' 'bá gí rĩ pi ã lẹkí ì lẹlẹ. Lèngará 'dĩri íngá ẹsì adriipi uletere, yìkì adriipi múké, àzini ẹ'yìngará adriipi áda rú rĩ agá. 6 'Bo 'bá ri' 'bá àngũ ímbá' 'bá rĩ pi ã urukò kukí tã 'dĩ' 'bée gí, kòpì nóni ri átángá ẹzì àkó ni pi átá áyu. 7 Kòpì lẹkí 'bá rĩ pi ã nĩkí 'yozú kǎnĩ, ì ri tǎimbì Mósè vé rĩ ímbá, 'bo kòpì nĩkí tã ì ní rií átá rĩ kuyé, kòpì ícókí tã ì ní átá rĩ vé ífífí ùlũú ku.

8 'Bá nĩkí rá tǎimbì rĩ múké, 'bá rĩ 'dù dō tã ni ngaá pìrì. 9 'Bá nĩkí kpá rá, sẹkí tǎimbì rĩ 'bá tã 'o' 'bá pìrì rĩ pi ã tã sī kuyé, sẹkí tǎimbì rĩ 'bá tǎimbì rĩ ñò' 'bá, 'bá wa' 'bá ari' 'ba rú, 'bá Múngú ri ñi' 'bá ku, àzini 'bá ùnjìkǎnyā 'o' 'bá rĩ pi ã tã sī, àzini sẹkí 'bá ì ẹtẹpijì ú' 'dì' 'bá, dōku ì ẹndrẹpijì ú' 'dì' 'bá, àzini 'bá 'bá rĩ pi ú' 'dì' 'bá rĩ pi ã tã sī. 10 Sẹkí tǎimbì rĩ 'bá ọwú rú rĩ pi ã tã sī, àzini àgò ri' 'bá la' 'bá àgò sī rĩ pi ã tã sī, dōku ùkú ri' 'bá la' 'bá ùkú sī rĩ pi ã tã sī, dōku sẹkí 'bá ri' 'bá 'bá uru' 'bá uzì' 'bá túgèrì rú rĩ pi ã tã sī, 'bá ùnjò rú rĩ pi ã tã sī, àzini 'bá ùnjò ùlì' 'bá mǎkátá vùrā gá rĩ pi ã tã sī, àzini 'bá ri' 'bá tã ùnjì urukò 'o' 'bá ímbángará múké rĩ vé tã újǎ' 'bá túngú rĩ pi ã tã sī. 11 Ímbángará múké 'dĩri, ìri ú' 'dúkò múké má ní ùlũú rĩ, Múngú ì ní íngúngũ rĩ sě tã ni má drìgè nĩ.

Páulũ sẹ ọwò' 'dífò Múngú ní

12 Á sẹ ọwò' 'dífò 'bávé Úpí Yèsù Kúrísítò ní, sẹ má ní ùkpò ẹzì ívé rĩ ngazú nĩ, ndre á 'bá ẹsì ívé ẹzì ngazú, ìri ní ma ìpèzú ívé ẹzì ngazú àní. 13 Àndúrú á ri dō Kúrísítò ri ideé, á ri dō ìrivé 'bá ọcùú ùnjì ùnjì, àzini mǎ ẹsì ã adri dō ùká ùká drǎáàsīyā, Múngú 'bá ẹsì ìdríkídri má ní rá, ã' 'diātāsīyā á ri tã rĩ 'o' ọ' 'nìákò sī, àzini má ní Yèsù ri ẹ'yì kuyé rĩ sī. 14 'Bávé Úpí Kúrísítò Yèsù 'bá ẹsì múké má ní àmbúgú, sẹ má ẹ'yì ìri rá, àzini sẹ má ní lèngará.

15 Kúrísítô Yésũ ímú vũ drĩgê nõgô 'bá ùnjĩkãnyã be rĩ pi paá ìvé ùnjĩkãnyã agásĩ. Tã ì ní 'yoó 'dĩri tã áda, lē 'bá céré ē ẹ'yĩkí tã 'dĩri. Mávè ùnjĩkãnyã aga 'bá ụrụkọ'bee vé rĩ rá. 16 Ma ùnjĩkãnyã be agaápi rá nõri, Múngú 'bã ẹsị ìdríkídri má ní, Kúrísítô Yésũ ã 'bã rí ma adrií ụ'bĩtã rú ívé ẹsị mādã rĩ ã tã 'daá 'bá ímú' 'bá 'i ẹ'yĩ' 'bá rĩ pi ní, āzini 'bá ímú' 'bá ídri 'dání' 'dání rĩ ịsụ' 'bá rĩ pi ní. 17 'Bágú adriípi mụzú 'dání' 'dání, drãápi ku, ì ní rụ' 'bá ni ndreé ku, adriípi 'yéná Múngú 'i rĩ, lē ē ìnjĩkí ìri ìnjĩnjĩ, āzini ē íngúkí ìri mụzú 'dání' 'dání. Āmĩnã.

18 Tímôtéyô mã mvá rĩ, tã má ní ẹzií mí ní 'dĩri, ìri tã nẹbĩ rĩ pi ní ándúrú 'yoó mĩ tã sĩ rĩ, 'í 'dụ dõ tã 'dĩri ngaá rá, ìri sē mi ẹ'dí 'dị múké Úpí ã rụ sĩ, sũ āngaráwá ní ẹ'dí 'dị rĩ tịnị. 19 Lē mĩ tu pá tĩtĩ mívè ẹ'yĩngára agá, mĩ 'o tã adriípi pịrị ní áyu. 'Bá ụrụkọ gākí tã 'dĩri sĩ, sē kọpi kukí ìvé ẹ'yĩngára ì drĩgê sĩ gí. 20 'Bá 'dĩ' 'bee āsámvú gé, 'bá rĩ Āmĩnáyĩ pi Ālẹkizándã be, á sē kọpi kú Sātánã drĩgê, kọpi ã nĩkí rí tã, kọpi ē idekí rí Múngú ri ku.

2

Páũlũ ímbá létì ì ní Múngú ri zịzú rĩ

1 Tã drĩdrĩ má ní lēé ẹzií ìmi ní rĩ 'dĩ, lē ìmi zíkí Múngú ri 'bá rĩ pi ní céré. Ìmi mākí Múngú ri, ìmi zíkí ìri, ã ko rí kọpi ē ìzã, ìmi sēkí ọwõ'dífõ Múngú ní. 2 Ìmi zíkí Múngú ri 'bágú rĩ pi ní, āzini 'bá drĩkoma rú rĩ pi ní, 'bã adrikí rí 'bã āsámvú gé sĩ tã be kírí, ẹsị be mādã 'bá Múngú vé ni pi rú, 'bã 'okí rí tã pịrị, 'bã ìnjĩkí rí Múngú ri ìnjĩnjĩ. 3 'Bá zíkí dõ Múngú ri 'dĩni, ìri múké, ìri Múngú 'bã Paápi rĩ ní ãyĩkõ sē. 4 Múngú lē ã pakí 'bá rĩ

pi céré, āzini lē kọpi ã nĩkí tã áda rĩ. 5 Múngú ri 'yéná ãlu, 'bá 'bã āsámvú ícipi Múngú be rĩ Kúrísítô Yésũ 'i. 6 Yésũ sē 'i 'dị drãá 'bá rĩ pi ē drĩ jezú ãní, Múngú ùlũ tã 'dĩri sã múké ni gé. 7 Múngú ìpē ma 'bá áyúáyũ ní rú ríi ụ'dúkọ múké rĩ ùlũ 'bá rĩ pi ní. Ma ri tã áda rĩ ùlũ, má ụlĩ ùnjõ ku, ma ri tã áda ẹ'yĩngára vé rĩ ùlũ 'bá adri' 'bá Yãhũdĩ rú ku rĩ pi ní.

8 Vũrã céré 'bá rĩ pi ní rizú ì úmúzú Múngú ri zịzú rĩ gé, á lē 'bá adri' 'bá uletere rĩ pi kádõ ríi Múngú ri zịí, kọpi ē ingakí ì drĩ suú ụrụ, ọgúpí ē ẹsị ã ve ọgúpí ní ku, kọpi ã gākí āgátá ì āsámvú gé sĩ ku.

9 Á lē kpá ùkú rĩ pi ã úsúkí ì bõngó ìndrèpi múké ni sĩ, bõngó drĩnjã sēpi ku ni sĩ, āzini bõngó rú' 'bá ọzũúpí céré ni sĩ. Lē ùkú rĩ pi ã sèkí ì drĩ' 'bí tíi ku, dõku kọpi ã 'yĩkí ngá ì ní údé dábũ sĩ ni pi ì rú' 'bá gá ku, dõku kọpi ã 'yĩkí mãyākã ọgú' 'bá ọgú' ọgũ ãjē be ãmbúgú ì ní zịí pālĩ rĩ pi* ku, dõku kọpi ã sukí bõngó ì ní jeé ãjē be ãmbúgú ni ku. 10 Ùkú 'yo' 'bá kínĩ ì ìnjĩkí Múngú ri rá rĩ pi, lē kọpi ã 'okí tã ìndrèpi múké ni 'bá rĩ pi ẹndrètì gé.

11 Ì dõ ri 'bá rĩ pi ímbá, lē ùkú rĩ pi ã újíkí kírí, kọpi ē ìnjĩkí 'bá āngũ ímbá' 'bá rĩ pi ìnjĩnjĩ. 12 Má ã'yĩ ku ùkú rĩ pi ní āgõ rĩ pi ímbázú, dõku ùkú rĩ pi ní átázú ùkpõ sĩ āgõ rĩ pi drĩgê, lē kọpi ã újíkí kírí, ã 'bākí bĩ tã rĩ yịzú. 13 Ā'diātāsīyã Múngú gbi Ādámã† ri drĩdrĩ, vùdrĩ ni gé, ìri ní Évã‡ ri gbizú. 14 'Bá Sātánã ní mị ni ù'bãá rĩ adri Ādámã 'i kuyé, 'bá rĩ Évã 'i, ì ní mị ni ù'bãá rĩ sĩ, sē 'de ùnjĩkãnyã agá. 15 Ùkú rĩ pi dõ ẹ'yĩngára be, lēngára be, tã be

* 2:9 2:9 Mãyākã ọgú' 'bá ọgú' ọgũ ãjē be ãmbúgú ì ní zịí pālĩ rĩ pi: Pālĩ ìndrè sũ ìrã ọgúpí ọgú' ọgũ ãnyĩ be ãjē be ãmbúgú rĩ tịnị. Títíríkó ri kọpi údé nĩ ívé kókó' 'bõ agá. † 2:13 2:13 Ādámã: Ādámã ri 'bá Múngú ní 'dõ gbii drĩdrĩ rĩ. Ìri ẹtèpí 'bá vũ drĩgê rĩ pi vé ni céré. Ìrivé ùkú Évã ri ẹndrèpí 'bá vũ drĩgê rĩ pi vé ni céré. 'Í lã 'dõngára 1-5. ‡ 2:13 2:13 Évã: Évã ri ùkú Múngú ní 'dõ gbii drĩdrĩ rĩ. Ìri ẹndrèpí 'bá vũ drĩgê rĩ pi vé ni céré. 'Í lã 'dõngára 1-5.

uletere, āzini kōpi dō ri tā 'o múké, ĩ kōpi pa kōpi ní anji tịj rī sī. §

3

'Bá drīkoma rú kānísā vé rī pi

1 Ádarú 'bá rī 'bā dō ẹsị lẹzú adrizú drīkoma rú kānísā agá, 'bá 'dīri lẹ ẹzị múké ni ngaá. 2 'Bá lẹpi adriipi drīkoma* rú rī, lẹ ã 'o tā pịrị, ã je 'yéná ùkú ālu, 'a ni ã ve tā sī mbēlēná ku, lẹ ã ùtē 'i ùtētē, ã adri 'bá ĩ ní ñnjị ñnjị ni, lẹ ã ẹ'yị ùmụ rī pi ívé āngá ẹsị be céré, ã adri 'bá āngū ímbápi ni, 3 lẹ ã mvụ íwá ìmèrèzú ku, ã adri gbórókó rú ku, ã adri ẹsị be mādā, ã adri ùmbá rú ku, āzini ã 'bā ẹsị āmbúgú mūfēngā drīgē ku. 4 Lẹ ã mba ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ã tā múké, lẹ anjina írivé rī pi ẹ ñnjịkí ĩri ñnjịnjị, āzini ã 'dukí ĩrivé tā ngaá. 5 'Bá rī ícọ dō 'bá ívé 'bētị āsámvú gé rī pi ã tā mbaá ku, ĩri ícọ 'bá kānísā vé rī pi ã tā mba ngóni? 6 'Bá ĩ ní 'bāá drīkoma rú rī, lẹ ã adri 'bá Yēsū ri ẹ'yịpi ú'dí rú ni ku, ã'diātāsīyā ĩri 'i íngúngū, ĩ ímụ ĩrivé tā lị sū ĩ ní ādróko† vé tā lịj rī tịj. 7 Lẹ 'bá Múngú ri nī'bá ku rī pi ẹ ñnjịkí ĩri ñnjịnjị ĩrivé tā 'oó múké rī sī, 'bá rī pi ẹ ẹdíkí rí rú ni tā ùnjí sī ku, ã ã'yī rí bāákú ādróko ní pịj rī gé ku.

8 Dịkōnị rī pi, lẹ ã ñnjịkí kōpi ñnjịnjị, lẹ tā kōpi ní átá rī ã adri tā pịrị, kōpi ã ríkí íwá mvụ ìmèrèzú ku, lẹ kōpi ã 'bākí ẹsị āmbúgú mūfēngā drīgē ku. 9 Lẹ kōpi ã 'dukí tā ẹ'yīngará vé rī 'bāá ĩ ẹsị agá tịtị, lẹ kōpivé yịkí ã adri pịrị. 10 Drīdrī ni, lẹ ã ù'bịkí kōpi ũgbále, ísúkí dō tā āzi kōpi rú'bá gá ùnjí kuyé, kúru ã 'bākí kōpi ẹzị ngaá dīkōnị rú.

§ 2:15 2:15 ĩ kōpi pa kōpi ní anji tịj rī sī: Ífífí ni na, ālu ri, Múngú ri ùkú rī pi ẹ ìzā ko anji tịngará sī, ĩrī rī, Múngú ri ùkú rī pi pa Yēsū vé tịngará sī, na rī, Múngú ri ùkú adri'bá múké ẹndrēpi rú rī pi pa. * 3:2 3:2 Drīkoma: 'Bá ĩ ní zịj drīkoma 'dīri, ĩri bịsọp. † 3:6 3:6 Ádróko: Ádróko vé rú Sātānā 'i, ĩri āmbúgú índrī ùnjí rī pi drīgē, gā tā Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bū gé 'dālé. Múngú ídró ādróko ri índrī ùnjí rī pi be 'bū gé 'dāásí nī. 'Í lā l'dangará 12:7-9. * 4:1 4:1 Índrī ùnjí rī pi: Índrī ùnjí rī pi ándúrú mālāyíkā Múngú vé ni 'bū gé 'dāá, kōpi nōkí tām̄bị Múngú vé rī, Sātānā ri kōpivé āmbúgú. Múngú ídró kōpi 'bū gé 'dāásí vūgá nōó, kōpi gōkí ufuú índrī ùnjí, kōpi ri 'bá rī pi ní ìzāngā sē vū drīgē nōgó. 'Í lā l'dangará 12:7-9.

11 Lẹ ẹ ñnjịkí kōpivé ùkú ñnjịnjị, lẹ ùkú kōpivé rī ã 'yokí 'bá ku, kōpi ã mvụkí íwá ku, kōpi ã 'bākí ẹsị tā 'ozú pịrị.

12 'Bá dīkōnị rú rī, lẹ ã je ùkú ālu, ã mba ívé anjina rī pi ã tā múké, āzini ã mba ívé 'bá 'bētị āsámvú gé rī pi ã tā múké. 13 Dịkōnị ẹzị nga'bá múké rī pi, 'bá rī pi kōpi ñnjị rá, kōpi ní Kúrísítō Yēsū ri ẹ'yịjí gí rī sī.

14 Má ũsū, á lẹ kōdō mvụ mi ndrēé ú'díkírīnā nōgó, 'bo á sī kōkōbị 'dīri sēé mí ní mi ímbázú ānị, 15 ã'diātāsīyā á ca dō mbēlēná kuyé, lẹ mī nī múké 'yozú kīnī, lẹ anji Múngú vé rī pi ã adrikí tā be pịrị. Kānísā Múngú ídrī rú rī vé rī tu pá ũkpó ũkpó, ĩri tā áda rī ũlū 'bá rī pi ní.

16 Ádarú tā āmbúgú āmbúgú Múngú ní ũzụú kuú mūdūmūdū rú rī, ĩri 'dīni,

Kúrísítō ri tịkí ĩri ĩfūú 'bá áda rú, Índrī Uletere rī i'da kīnī, ĩri 'bá pịrị.

Mālāyíkā rī pi ndrēkí ĩri rá, 'bá rī pi ũlūkí ĩrivé tā mvụzú āngū rī pi agásí céré,

'bá rī pi ẹ'yịkí ĩrivé tā vū drīgē sī céré,

Múngú 'dụ ĩri mvụzú 'bū gé gí.

4

Páulū ímbá Tímôtéyō ri 'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī rī pi vé tā sī

1 Índrī Uletere rī lū uletere kīnī, úmvúlésí 'bá urụkọ ímụ ívé ẹ'yīngará ku rá, kōpi índrī ùnjí* mị ũ'bā'bée rī pi vé tā 'dụ nga áyu, āzini kōpi tā índrī ùnjí rī pi ní ímbá rī 'dụ nga áyu. 2 Tā 'bá 'dī'bée ní ímbá rī pi, kōpi ri tā ùnjō vé ní ímbá, kōpivé yịkí ábá gí. 3 Kōpi ri 'bá rī pi

uga kînî, kôpi ã jekí ùkú ku, ãzini kôpi ã nyakí ãnyângã urukò'bée ku. 'Bo Múngú gbi ãnyângã 'dĩ'bée nî, 'bá Múngú ri ẹ'yí' 'bá gí, ãzini ìrivé tã áda rî nî' 'bá rá rî pi, ã nyakí ãnyângã 'dĩ'bée, ã sèkí òwò'dífô ìri ní. ⁴ Ìdiãtãsiyã ngá Múngú ní gbií rî pi ãrêvú céré múké, lè 'bá ãzi ã gã ku, lè 'bá rî ẹ'yí' ãnyângã rî nyaá, ã sè òwò'dífô. ⁵ Ìdiãtãsiyã ú'dúkò Múngú ní átá rî, ãzini zingará ì ní zîjî rî sè ãnyângã rî ícá uletere gí.

Àtí' 'bá múké Kúrísítô Yésù vé rî

⁶ Mí ímbá dō tã 'dĩ'bée 'bá Yésù ã pámvú ùbĩ' 'bá rî pi ní rá, mi ímú adri àtí' 'bá múké Kúrísítô Yésù vé ni, mi adri ùkpó ùkpó mívé ẹ'yíngará agá, tã áda mí ní ẹ'yí, mí ní ríi 'duú ngaá 'dĩri, ìri sè mi 'bá rî pi ímbá muzú ãní múké. ⁷ Lè mí fi átángá ẹzì ãkó 'bá rî pi ní ríi átá rî átá ìndĩ ku, ãzini lè mí fi ú'dógú'dógú ùnjí ùkú ãká rî pi ní ríi átá rî átá ìndĩ ku, lè mí ímbá mi adrii 'bá Múngú vé ni. ⁸ Mí ímbá dō mí rù' 'bá adrizú ùkpó ùkpó, ìri múké, 'bo agaápi rá rî, lè mí ímbá mi tã múké ni 'oó, ã sè rí Múngú ní àyíkò, ìri í'dó mí ìzã ko mí ní adringará gá vù drìgé nògò, ãzini mi kpá úmvúlésì ídri 'dání'dání rî ìsù rá, Múngú ní ẹzìjî rî tìjî.

⁹ Tã 'dĩri tã áda, lè 'bá rî pi céré ã à'yíkí tã 'dĩri. ¹⁰ Tã 'dĩri sè 'bá ù'bíkí ẹzì ngaá ùkpò sî, sè 'bá 'bákí ẹsì Múngú adriipi ídri rú 'bá rî pi Paápi rî drìgé, agaápi rá rî, ìri 'bá 'i ẹ'yí' 'bá gí rî pi pa.

¹¹ Mí ímbá tã 'dĩ'bée 'bá rî pi ní, 'í sè tãímbí, lè kôpi ã 'dukí tã rî ngaánga. ¹² Lè mí sè 'bá ãzi ã ọwù mi ku, ãdiãtãsiyã mi drì kẹrimvá. Lè mí átá tã áda 'bá rî pi ní, mívé adringará ã adri múké, mí lè 'bá rî pi lèlè, lè mí ẹ'yí Yésù ri ẹsì be céré, lè mí adri ule, 'bá ẹ'yí' 'bá gí rî pi ã 'dukí rí tã rî ngaá sù mí ní ngaá rî tìjî. ¹³ Lè mí lã búkù Múngú vé rî 'bá rî pi ní, mí sè tì Múngú vé rî, ãzini mí ímbá 'bá rî pi cìngbá má ní cangará gá.

¹⁴ Fěfě Ìndrí Uletere rî ní sè mí ní ẹzì Múngú vé rî ngazú, nẹbì rî pi ní tã ni 'yoó sã drìkoma rî pi ní drì tìzú mí drìgé rî gé 'dãri, lè mí gã ku. ¹⁵ Lè mí 'bã ẹsì tã 'dĩri ùnizú, mí sè mí rù' 'bá céré tã 'dĩri 'duzú ngazú, 'bá rî pi ã ndrekí rí 'yozú kînî ẹzì mívé rî ri mu múké. ¹⁶ Tã mí ní ríi ngaá rî agá, ãzini tã mí ní ríi ímbá rî agá, lè mí ùtè mi ùtètè. 'Í 'du dō tã rî ngaá sù 'dĩri tìjî, mi pangará ìsù rá, ãzini 'bá mi yí' 'bá rî pi kpá pangará ìsù rá.

5

Páulù ímbá Tímôtéyô ri lẹtì 'bá rî pi ã tã mbazú rî ã tã sî

¹ Lè mí ìrĩnã 'bá àmbúgú mi agaápi ílì sî rá rî ú'dúkò ùkpó ùkpó nì sî ku, lè mí átá átángá rî ìri ní ìnjingará be, sù mí ní ríi átá mí ẹtẹpi ní rî tìjî. Lè mí átá kẹriãnjì rî pi ní átángá rî sù mí ní ríi átá mí ẹdrípìjì ní rî tìjî. ² Lè mí átá ùkú ambugu rî pi ní átángá rî ìnjingará be, sù mí ní ríi átá mí ẹndrẹpi ní rî tìjî, lè mí átá anjì ùkú rî pi ní átángá rî ẹsì ule sî, sù mí ní ríi átá mí ọmvúpìjì ní rî tìjî.

³ Lè mí mba ọwuzì ì ní kuú líkìcò rú rî pi ã tã múké. ⁴ 'Bo ọwuzì rî dō anjì be, dōku ìrivé anjiná rî pi vé anjì dō anigé, lè anjiná rî pi ã ùnìkí tã Múngú vé rî 'duú ngaá, kôpi ã mbakí ì ẹtẹpijì, ãzini ì ẹndrẹpijì ã tã múké, ãzini kôpi ã mbakí ì ẹ'bípìjì, ãzini ì ìdrẹpijì ã tã múké, kôpi 'okí dō 'dìni, ìri sè Múngú ri adri ãní àyíkò sî.

⁵ 'Bo ọwuzì adriipi líkìcò rú, 'bá ãkò rî, ìri ẹsì 'bã céré Múngú drìgé. Ìri Múngú ri zì ùtúná pi ìnjíná be, Múngú ã ko rí 'í ìzã bènì. ⁶ 'Bo ọwuzì riipi àyíkò nyòókù nòri vé rî ã tã ùsùúpì áyu rî, ã adri dō ídri rú drããsiyã, agálésì ìrivé ìndrí drã gí. ⁷ Mí ímbá tã 'dĩri 'bá kãnisã vé rî pi ní, 'bá ãzi ã 'yo rí, kôpi 'okí tã ùnjí 'dìni ku. ⁸ 'Bá rî sè dō ngá ívé máríté rî pi ní ku, agaápi rá rî, sè dō ngá ívé 'bá 'bẹtì ãsámvú gé rî pi ní ku, 'bá 'dĩri gã ẹ'yíngará vé tã sî, tã ùnjí ìri

ní 'oó rĩ ndē 'bá ẹ'yĩpi kuyé rĩ vé rĩ rá.

⁹ Ọwúzí rĩ vé ílì ca dō pūkú áziyá kuyé, ǎ sǐkí ìrivé rú búkū ì ní rizú ọwuzi rĩ pi ǎ rú sǐzú rĩ agá ku, ọwúzí ì ní sǐí rĩ, lē ǎ adri ũkú ándúrú ívé ágó ìnjĩpi ìnjĩni, ¹⁰ ǎ adri ũkú 'bá rĩ pi ní nǐí rá 'yozú kǐnǐ, ìri tā 'o múké ni, ũkú ívé anjǐná úcépi mbaápi múké ni, ũkú ũmú ẹ'yipi ni, ũkú riipi ẹzǐ ngaápi 'bá ẹ'yĩ' 'bá gí rĩ pi ní ẹsǐ be mǎdǎ ni, ũkú riipi 'bá tā ní ìsǐ rĩ pi ẹ ìzǎ koópi ni, ũkú riipi ívé ẹsǐ 'bǎápi céré tā múké 'ozú ni.

¹¹ Ọwuzi drǐ adri 'bá ízónǎ rú rĩ pi, ǎ sǐkí kòpi ǎ rú búkū ọwuzi rĩ pi ǎ rú sǐzú rĩ agá ku, ǎ 'diátǎsǐyǎ ẹbǐrǐ rú 'bá nǒri vé rĩ drǐ kòpi rú 'bá gá ũgōgō, ìri sē kòpi ẹzǐ Kúrísítō vé rĩ ǎ ngangará ku rá, kòpi ẹsǐ 'bǎ ágō jezú. ¹² Kòpi 'okí dō sǐ 'dǐri tǐni, ì kòpivé tā lǐ ũnjǐ, ǎ 'diátǎsǐyǎ kòpi ñókí ũyō* ì ní sōó drǐdrǐ 'dǎri gí. ¹³ Sǐkí dō kòpi ǎ rú gí, ìri sē kòpi adri ũvú rú, rǐ ẹcǐ ngalanjǐ jó rĩ pi tǐ gé sǐ, rǐ ǎngū 'yo be muzú, ǎzini kòpi fi 'bá rĩ pi vé tā agá, kòpi tā ì ní kòdō ícò átá ku ni pi átá muzú. ¹⁴ Á lē 'yoó ọwuzi ízónǎ rú rĩ pi ní, lē kòpi ǎ jekí ágō, kòpi ǎ tǐkí rǐ anjǐ, kòpi ǎ mbakí rǐ ívé 'bētǐ ǎ tā, ǎrǐ 'bágú rĩ ǎ ọwú rǐ ǎngū ku. ¹⁵ Ọwuzi rĩ pi ǎ urukọ kúkí gǎrǎ gá gí, kòpi nóni rǐ Sǎtánǎ vé tā 'dụ nga áyu.

¹⁶ ũkú Yésú rǐ ẹ'yĩpi gí rĩ vé 'bētǐ ǎsámvú gé 'dǎá, 'bá ọwuzi rú ni pi dō anigé, lē ũkú rĩ ǎ sē ọwuzi rĩ pi ní ngá kòpi ẹ ìzǎ kozú, ǎ ku ọgú rizú kòpi ẹ ìzǎ kozú rĩ kú kǎnísǎ drǐgé ku, kǎnísǎ ǎ ko rǐ ọwuzi lǐkǐcò rú, 'bá ǎkó rĩ pi ẹ ìzǎ.

¹⁷ Lē ǎ ũfēkí drǐkoma kǎnísǎ vé rĩ pi múké múké, agaápi rá rĩ, lē ǎ ũfēkí 'bá rǐ 'bá Múngú vé tǐ sē 'bá rĩ pi, ǎzini 'bá rǐ 'bá ǎngū ímbá 'bá rĩ pi. ¹⁸ ǎ 'diátǎsǐyǎ Búkú Múngú vé rĩ kǐnǐ, "Tǐ mēénǐgò riipi ǎnyǎngǎ ǎ fǐ coópi rĩ, lē mí úmbé tǐ ni cí ku,"

ǎzini " 'Bá ẹzǐ ngaápi rĩ, lē ǎ ũfēkí ìri ũfēfē."

¹⁹ 'Bá ǎzi tō dō 'bá drǐkoma rú kǎnísǎ vé ni, lē mí yǐ 'bá ìri tōópi rĩ vé tā ku, 'bá ìrǐ dōku 'bá na ẹtǐkí dō ìrivé tā nǐ ká. ²⁰ 'Bá ũnjǐkǎnyǎ 'o 'bá rĩ pi, lē ǎ 'yokí kòpivé tā kòpi útúzá ǎnǐ 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi ẹndrētǐ gé, ǎ sē rǐ 'bá urukọ ní ũrǐ, kòpi ǎ 'okí rǐ ũnjǐkǎnyǎ ku.

²¹ Múngú ẹndrētǐ gé, ǎzini Kúrísítō Yésú ẹndrētǐ gé, ǎzini mǎlǎyíkǎ ì ní ũpēé rĩ pi ẹndrētǐ gé, á lē mí ímbá, lē mí 'dụ tā rĩ ngaá sǐ 'dǐri tǐni, lē mí rǐ 'bá urukọ 'bée lēé 'bá urukọ 'bée ndēé ku, lē mí lē 'bá rĩ pi céré.

²² Mǐ ndre dō 'bá ǎzi kǎnísǎ agá 'dǐgé, 'í lē dō ǎ adri drǐkoma rú, ǎ tǐkí drǐ drǐ ni gé mbēlēná ku, mí fi rǐ 'bá 'dǐri vé ũnjǐkǎnyǎ agá ku, lē mí adri uletere Múngú ẹndrētǐ gé.

²³ Mǐ rǐ 'yénǎ yǐ mvu áyu ku, lē mí mvu vǐnyò kǐnǐkǐnǐná ìndǐ, ǎ 'diátǎsǐyǎ mí 'a ní rií ǎsósó rĩ sǐ, ǎzini mí ní nǐjǐ rií adrií ǎzó rú rĩ sǐ.

²⁴ 'Bá urukọ vé ũnjǐkǎnyǎ 'i 'da 'i kú ǎmvé, ìri sē ì tā lǐ ǎnǐ kòpi drǐgé rá. 'Bo 'bá urukọ vé ũnjǐkǎnyǎ ñíkí ǎmá ku, ì ímú ñǐ ǎmá vúlé vúlé rú.

²⁵ Ìri kpá adri sǐ 'dǐri tǐni, tā múké 'bá urukọ ní 'oó rĩ, ìri ìndré uletere, ǎzini tā múké 'bá urukọ ní 'oó rĩ, ícókí ñǐ ǎmá ku, ì ímú ñǐ ǎmá vúlé vúlé rú.

6

¹ Tǔgērǐ Yésú rǐ ẹ'yĩ 'bá gí rǐ 'bá ẹzǐ nga 'bá ívé ambugu rĩ pi ní rĩ pi, lē kòpi ẹ ìnjǐkǐ ívé ambugu rĩ pi ìnjǐni, ǎ ọwúkí rǐ rú Múngú vé rĩ ǎnǐ ku, ǎzini ǎ ọwúkí tā 'bá ní rií ímbá rĩ ku. ² Lē 'bá ambugu Yésú rǐ ẹ'yĩ 'bá gí tǔgērǐ rĩ pi ní rií ẹzǐ ngaá kòpi ní rĩ pi ǎ ọwúkí tǔgērǐ rĩ pi ku, ǎ 'diátǎsǐyǎ kòpi ẹ'yǐkí Yésú rǐ gí. Lē tǔgērǐ rĩ pi ǎ ngakí ẹzǐ rĩ ũkpō sǐ, ǎ 'diátǎsǐyǎ 'bá kòpi ní rií ẹzǐ ngaá kòpi ní 'dǐ 'bée, kòpi ẹ'yǐkí Yésú rǐ gí, kòpi lēkí tǔgērǐ

* **5:12** 5:12 Ūyō: Ūyō 'dǐri, kòpi kǐnǐ ì gókí ágó jeé ku, ì ẹzǐ nga Kúrísítō ní. **5:18** 5:18 Dètōrōnómē 25:4 **5:18** 5:18 Lúkǎ 10:7

rĩ pi lēlē. Lē mĩ ímbá kōpi, āzini mĩ ĩcĩcĩkĩ kōpi ā 'dúkĩ tā mĩ ní ímbá 'dĩri ngaá.

'Bá āngũ ímbá' bá ũnjō sĩ rĩ pi vé tā, āzini ā' bú vé tā

³ 'Bá āzi ímbá dō tā āzi túngú 'i ruúpi 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō vé rĩ be ku ni, āzini ímbá dō tā 'i ruúpi Múngú vé rĩ be ku ni, ⁴ 'bá 'dĩri ē drĩ ũkpō ũkpō, nĩ tā āzi kuyé. Īrivé yĩkĩ tā 'ozú rĩ céré āgátá vé ni, ĩri āgátá gā tā ĩ ní sĩi búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ sĩ, ĩri adri ā'yā rú, ũmbá rú, ĩri āngũ u'da'da, ĩrivé yĩkĩ riĩ ũsũú 'bá āzi drĩgé rĩ, ĩri sē éšĩ ni ri ũtĩtĩ, ⁵ ĩri tā ũnjĩ íjĩ 'bá rĩ pi āsámvú gé, ĩri sē kōpi adri āgátá rú. Kōpivé yĩkĩ tā 'ozú rĩ adri múké ku, kōpi kukĩ tā áda rĩ ā 'ongará gĩ, kōpi ũsũkĩ adringará Múngú agá rĩ ĩ ā' bú ísũ ānĩ.

⁶ Adringará Múngú agá rĩ, āndēma ni āmbúgú aga rá, ngá mĩ ní ísũ rĩ, mi adri ānĩ āyĩkō sĩ. ⁷ Ā'diātāsīyā sā ĩ ní 'bā tĩzú vũ drĩgé nōgó rĩ gé, tĩkĩ 'bā ngá ākó, 'bá kādō drāá, 'bá jĩkĩ ngá āzi mužú ĩndĩ ku. ⁸ Kúru 'bā dō ānyāngā be, āzini bōngó be, lē 'bā adrikĩ ānĩ āyĩkō sĩ. ⁹ 'Bá éšĩ 'bā'bée céré lēzú ā' bú ísúzá rĩ pi, kōpi fi tā ũnjĩ agá, kōpi ā'yĩ bāákú tā ũnjĩ vé rĩ agá, kōpi tā azakaza vé ni 'o, tā ũnjĩ ri kōpi ísũ, kōpi ĩzāngā nya mužú ũdũ ākó. ¹⁰ Ā'diātāsīyā 'bá rĩ lē dō mũfēngā ambamba, mũfēngā ri ulá ũnjĩkānyā vé ni. 'Bá urukō'bée lēkĩ mũfēngā ambamba, sē kōpi kukĩ ívé ě'yĩngará ĩ drĩgé sĩ gĩ, āzini sē ĩzāngā nō kōpi ē éšĩ ambamba.

Lē mĩ tu pá tĩtĩ mívé ě'yĩngará agá

¹¹ 'Bo Tímôtéyō, mi 'bá Múngú vé ni, lē mĩ ugo mi tā ũnjĩ sĩ ugogo. Mĩ ũbĩ 'yéná tā pĩrĩ, āzini tā múké rĩ áyu. Mĩ ũbĩ tā pĩrĩ Múngú ní āyĩkō sēepi rĩ, mĩ ě'yĩ Múngú ri, mĩ lē āngũ lēlē, mĩ úmbé éšĩ ĩzāngā rĩ ā nyangará gá, āzini mĩ adri éšĩ be mādā. ¹² Lē mĩ 'dĩ ě'dĩ ě'yĩngará vé rĩ mužú múké. Lókĩ mĩ ní tā Yēsũ vé

rĩ ě'yĩzú mĩ tĩ sĩ 'bá tré pi ěndrēti gé rĩ gé, Múngú sē mĩ ní ídri 'dání'dání rĩ gĩ, lē mĩ 'dũ tā ídri rĩ vé rĩ 'bāá tā āmbúgú rú. ¹³ Á 'yo mĩ ní, Múngú ídri sēepi ngá rĩ pi ní céré rĩ ěndrēti gé, āzini Kúrísítō Yēsũ 'i tĩ njeepi uletere Pónítīyō Pílátō ěndrēti gé rĩ ěndrēti gé, ¹⁴ lē mĩ 'dũ tā Yēsũ ní 'yoó 'dĩri ngaá létĩ múké sĩ, 'bá āzi ē éđĩ rĩ mĩ rũ tā ũnjĩ sĩ ku, cĩmgbá cazú ú'dú 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō ní ímvízú rĩ gé. ¹⁵ Múngú ri úmvúlésĩ ímũ Yēsũ ri i'da sā múké 'ĩ ní lēé rĩ gé. Múngú ĩ ní íngúngũ rĩ, ĩri Ũkpō 'Dĩpa, ĩri 'Bāgú 'bāgú rĩ pi drĩgé céré, ĩri Úpí úpĩ rĩ pi drĩgé céré. ¹⁶ ĩri Múngú, ĩri adri mužú 'dání'dání, drā ku, ĩri adri vũrā đĩpi ímvesírĩlĩ rĩ gé, 'bá āzi ícó ĩri ndrēé ku. Lē ē ĩnjĩkĩ ĩri, āzini ē ĩnjĩkĩ ũkpō ĩrivé rĩ mužú 'dání'dání. Āmĩnā.

¹⁷ Tímôtéyō, 'i 'yo 'bá ā' bú be nyōókũ drĩgé nōgó rĩ pi ní, kōpi ā adrikĩ āfú sĩ ku, āzini kōpi ā 'bākĩ éšĩ ívé mũfēngā ímũpi đēepi đēđē 'dĩri drĩgé ku, ngá múké rĩ, lē kōpi ā 'bākĩ éšĩ Múngú 'bá ní ngá sēepi 'bá ní āyĩkō ísúzá rĩ drĩgé. ¹⁸ 'Í lũ kōpi ní, lē kōpi ā áyúkĩ ívé mũfēngā tā múké 'ozú ānĩ. Lē kōpi ā 'okĩ tā rĩ mužú éšĩ be múké, kōpi ā rikĩ ngá ālēé sēé ĩ āsámvú gé sĩ. ¹⁹ Kōpi 'okĩ dō 'dĩni, kōpi ri ngá 'bā ku ĩ ní, sũ ĩ ní í'dó jó ā ndũ ā'bāá rĩ tĩnjĩ, ĩri kōpi tē ũ'dú ímũpi drĩdrĩ rĩ gé 'dālé, ĩri sē kōpi úmvúlésĩ ídri 'dání'dání áda rĩ ísũ ānĩ rá.

²⁰ Tímôtéyō, lē mĩ ũtē tā Múngú vé ĩ ní ězĩĩ mĩ ní 'dĩri éšĩ be céré. Lē mĩ ri átángá Múngú ní āyĩkō sēepi ku ni pi átá ku, āzini 'bá mi ọwũ' bá 'yo' bá kĩnĩ ĩ nĩkĩ tā ambamba rĩ pi, ā fĩkĩ kōpivé tā agá ku. ²¹ 'Bá rĩ pi ā urukō kukĩ ívé ě'yĩngará gĩ, ā'diātāsīyā kōpi ě'yĩkĩ 'bá 'yo' bá kĩnĩ ĩ nĩkĩ tā ambamba rĩ pi vé tā rá.

Múngú ā 'bā éšĩ múké ĩmi ní.

**Kòkòbì ìrì ni Páulū ní sī
sē
Tímótéyō
ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Páulū sī kòkòbì 'dīri ísú ākūdē ìri jó āngū ũ'yīzú rī agá, nī rá 'yozú kīnī, ẹ̀sì mādā, ī ímú 'i 'dì drā rá, kúru lē Tímótéyō ē ímú 'í vúgá nōó mbēlē. Drīdrī ni, Tímótéyō ko Páulū ē ìzā ambamba, ānī sē Páulū lē ìri sū 'í mvá tīnī.

Kòkòbì Páulū ní sī 'dīri lū ẹ̀sì ìri ní 'bāá Kūrīsītīyānī ìzāngā nya'bá rī pi drīgé rī vé tā. Ímbá Tímótéyō ri, lē Tímótéyō ē ẹ̀'yī 'ú'dúkó múké Kúrísitō vé 'dīri, lē ā ũlū 'ú'dúkó múké 'dīri sá ìzāngā vé rī agá ũrī ākó, āzini lē ē ìrīnā 'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī rī pi ìrīnā ìrīnā.

Páulū sē mōdó Tímótéyō ní

¹ Ma Páulū 'i, Múngú ìpē ma adrii Kúrísitō Yēsū vé 'bá áyúāyū ni rú, sē má ní idri 'dáni'dáni ìri ní tā ni ẹ̀zì 'bá Yēsū ri ẹ̀'yī 'bá gí rī pi ní rī gí. ² Tímótéyō, má mvá má ní lēlé rī, á sī kòkòbì 'dīri sēé mí ní nī.

Ẹ̀sì múké, ẹ̀sì ìdríkídri, tākíri 'bá Ẹ̀tẹ̀pì Múngú vé rī, āzini Kúrísitō Yēsū Úpí 'bávé rī vé rī ā adri mí be.

Páulū kīnī lē Tímótéyō ā ũlū 'ú'dúkó múké rī mužú ũrī ākó

³ Á sē Múngú ní ōwō 'dífō mí tā sī. Ma ri ẹ̀zì nga Múngú ní sū 'bá ẹ̀'bípì ní ngaá rī tīnī yīkì be uletere. Ụtúná sī, āzini ìníná sī, má kādō rií Múngú ri zì, ma ri Múngú ri zì mí ní ìndī. ⁴ Ma ri ngongará mí ní ngoó mīndrẹ be sá 'bá ní 'bā acozú mí be rī gé 'dāri ā tā ígá, ānī ma úvá be lēzú mi ndrezú. Úmvúlésī 'bá kādō ímú 'bá ísú mí be, āyīkō ri ma fū ambamba.

⁵ Á nī rá mí íkó ẹ̀'yīngará mí ìdrẹ̀pì Lóyīsī vé rī, āzini mí ẹ̀ndrẹ̀pì Yúnīsī vé rī, 'í 'bā ẹ̀sì cére kúú Yēsū drīgé.

⁶ Ánī lē mí áyú fēfē Múngú ní sēé mí ní sá má ní drī tīzú mí drīgé rī gé 'dāri ẹ̀zì ngazú, lē mí uvu ācì ní ā dīdī. ⁷ Á'diātāsīyā Múngú sē 'bá ní ìndrī ũrī vé ni kuyé, sē 'bá ní ìndrī ũkpō sēepi ni, ìndrī lēngará vé ni, āzini ẹ̀sì 'bá ní 'bā a'bizú tā sī ni.

⁸ Lē mí drī ā nja 'bávé Úpí vé tā ũlūngará sī ku. Ázini lē mí drī ā nja ī ní ma 'yī jó āngū ũ'yīzú rī agá rī sī ku. Ŭkpō Múngú ní sēé mí ní 'dīri sī, lē mí ũlū 'ú'dúkó múké rī mužú 'bá rī pi ní, āzini mí nya ìzāngā sū má ní ìzāngā nyaá 'ú'dúkó múké rī ā ũlūngará ā tā sī rī tīnī. ⁹ Múngú pa 'bā, āzini zì 'bā adrii 'bá ule ívé ni pi, adri 'yozú tā 'bá ní 'oó rī ā tā sī kuyé, pa 'bā ẹ̀sì múké ívé rī ā tā sī. 'Bávé adringará Kúrísitō Yēsū agá nōri, Múngú ụ̀tī ọ̀tú tā ni kú ìnógósì ísú údékí drī 'bū pi vū be kuyé. ¹⁰ Nóni Yēsū Kúrísitō ímú 'bá ní Múngú vé ẹ̀sì múké rī i'daá gí. Kúrísitō Yēsū 'bā Paápi rī ndē drā vé ũkpō rá, ìjì 'bá ní 'ú'dúkó múké. Ụ'dúkó múké rī dī āngū ìmgbērē ụ̀túná rú, ìri ìdri 'dáni'dáni depepi ku rī i'da 'bá ní. ¹¹ Múngú ìpē ma rií 'ú'dúkó múké rī áyú, āzini 'bá áyúāyū ni rú rií 'ú'dúkó múké rī ũlūú, āzini rií 'ú'dúkó múké rī ímbá. ¹² Tā 'dīri sē má ní rizú ìzāngā nyazú jó āngū ũ'yīzú rī agá ānī. 'Bo má drī nja ānī kuyé, ā'diātāsīyā á nī 'bá má ní ẹ̀sì 'bāá drī ni gé rī gí. Á nī á má múké 'yozú kīnī, Múngú ri ícò sē 'ú'dúkó múké 'dīri vé ũlūngará ri 'i nga mužú drīdrī, cīmgbá cazú 'ú'dú Yēsū ní ìmvízú rī gé.

¹³ Lē mí rú tā pìrì má ní ímbá mí ní 'dīri múké, mí tu pá títì mívé ẹ̀'yīngará agá, āzini lēngará Kúrísitō Yēsū vé rī agá. ¹⁴ Ìndrī Uletere riipi adriipi 'bá ẹ̀sì agá rī, ā sē mí ní ũkpō, mí mba tā má ní ẹ̀zì mí ní 'dī'bée ā tā múké.

¹⁵ 'Í nī rá 'yozú kīnī, 'bá cére Yēsū ri ẹ̀'yī 'bá gí íngá 'bá āngū Ẹ̀zīyā vé rī gélésīla rī pi adikí ma rá, Pūgélō pi Hērēmōgēnē be adikí kpá ma rá.

16 Úpí Yésũ ã 'bã ɛsɪ múké 'bá Õnēsĩfórô vé jó ǎsámvú gé rĩ pi ní, ǎ'diātāsĩyã ri ɛcɪ ma úndré, ri mã ɛsɪ ímbá nĩ, drĩ ni nja ĩ ní ma 'yĩ jó ǎngũ ù'yĩzú rĩ agá rĩ sĩ kuyé. 17 Kã ícá Rómã gá nǎlé, 'de rií ma ndǎá, cĩmgbá ĩri ní ma ɪsúzá. 18 Úpí Yésũ kǎdǎ ímví, ẽ i'da ívé ɛsɪ múké rĩ Õnēsĩfórô ní. 'Í nĩ rá, ko má ĩzã Ĕfésô gá 'dǎlé létɪ be ǎndĩǎndí.

2

Lẽ Tímôtéyô ǎ nga ɛzɪ Múngú vé rĩ ɛsɪ ǎlu sĩ

1 Tímôtéyô mã mvá rĩ, lẽ mĩ adri ũkpó ũkpó ɛsɪ múké Múngú ní sɛé mí ní Kúrísítô Yésũ agá rĩ sĩ. 2 Tã mã ní ímbá 'bá kárakarã pi andregá sĩ, mí ní yĩ rá 'dĩ'bée, lẽ mĩ ímbá 'bá ɔrũkô ícǎ 'bã rĩ ímbá 'bã 'bã ɔrũkô ní rá rĩ pi ní.

3 Mĩ ní adrií ǎngáráwá múké Kúrísítô Yésũ vé ni rĩ sĩ, lẽ mĩ úmbé ɛsɪ ĩzǎngã rĩ ǎ nyangárã gá sũ 'bã ní nyaá rĩ tɪnɪ. 4 'Bã adriípi ǎngáráwá rú rĩ ícǎ fí tã 'bã 'bɛtɪ rĩ pi ní rií 'oó rĩ 'oó ĩndĩ ku, ǎ'diātāsĩyã lẽ ǎyĩkǎ sɛé ívé ũgalaku 'í drĩlé gá rĩ ní. 5 'Bã ɔngú njuúpi rĩ, lẽ ǎ ũbĩ tǎĩmbĩ ĩ ní ɔngú njuzú rĩ, ũbĩ dǎ ku, ícǎ ǎndɛma ɪsú ku. 6 'Bã ɔmvú 'ǎápi ũkpǎ sĩ rĩ, ĩri ǎnyǎngã í'dó nya drĩdrĩ. 7 'Í 'bã dǎ tã mã ní rií 'yoó mí ní 'dĩ'bée mí ɛsɪ agá rá, Úpí Yésũ Kúrísítô ri tã 'dĩ'bée sɛ fi mí drĩgɛ rá.

8 Lẽ mĩ 'bã ɛsɪ céré kuú Yésũ Kúrísítô drĩgɛ! Yésũ íbĩ ũfũú úyú 'bǎgú Dǎwúđĩ* vé rĩ agá, Múngú inga ĩri drǎngárã gálésĩla, sũ ú'dúkǎ múké mã ní ũlũú rĩ tɪnɪ. 9 Mã ní rií ú'dúkǎ múké Yésũ vé rĩ ũlũú rĩ sĩ, 'yĩkĩ ma jó ǎngũ ù'yĩzú rĩ agá, 'okĩ ma ũnjĩ, sũ 'bã tã ũnjĩ 'oópi ni tɪnɪ. 'Bo ú'dúkǎ múké Múngú vé rĩ 'yĩkĩ ĩndĩ kuyé. 10 Á lẽ ɛsɪ úmbé ĩzǎngã

nyaá 'bã Múngú ní ũpɛé gĩ rĩ pi ǎ tã sĩ, Kúrísítô Yésũ ǎ pa rĩ kǎpi, kǎpi ǎ đĩkĩ rĩ pǎwǎpǎwǎ mǎzú 'dǎni'dǎni.

11 Tã 'dĩri tã ǎda:
'Bã drǎkĩ dǎ Yésũ be trũ ǎlu,
'bã kpá adri ídri rú ĩri be trũ,
12 'bã úmbékĩ dǎ ɛsɪ ĩzǎngã nyaá Yésũ ǎ tã sĩ rá,
'bã kpá úmvúlésĩ mǎlũngã rũ ĩri be trũ.

'Bã gǎkĩ dǎ ĩri sĩ,
ĩri kpá 'bã gǎ sĩ,
13 'Bã 'bǎkĩ dǎ ɛsɪ Kúrísítô drĩgɛ kuyé drǎǎsĩyã,
ĩri ɛsɪ 'bã 'bã drĩgɛ rá,
ǎ'diātāsĩyã ícǎ 'i gǎá ku.

'Bã Múngú ní ǎ'yĩ ɛzɪ nga'bée múké rĩ pi

14 Mĩ ímbá kǎpi ní tã mã ní ũlũú mí ní 'dĩ'bée. 'Í 'yo kǎpi ní, kǎpi ǎ rikĩ ǎgátã gǎá tã ĩ ní rií átã rĩ pi sĩ ku. ǎgátã 'dĩni 'dĩ'bée ɛzɪ ǎkǎ, ĩri 'bã tã rĩ yĩ 'bã rĩ pi iza rá. 15 Lẽ mĩ nga ɛzɪ ũkpǎ sĩ mĩ i'dazú Múngú ɛndrɛtɪ gé, Múngú ǎ ǎ'yĩ rĩ mĩ 'yozú kɪnĩ mĩ 'bã múké. Lẽ mĩ adri 'bã ɛzɪ ngaápi drĩnjã ǎkǎ ni, ǎzini ú'dúkǎ múké tã ǎda vé rĩ ũlũúpi pĩrɪ ní. 16 Lẽ mĩ ri ǎgátã ɛzɪ ǎkǎ ni pi gǎá ku, ǎ'diātāsĩyã 'bã ri 'bã ǎgátã ɛzɪ ǎkǎ rĩ gǎ'bée 'dĩni 'dĩ'bée, kǎpi ri tã ǎyĩkǎ sɛépi Múngú ní ku rĩ pi 'o mǎzú drĩgɛlé. 17 ǎgátã 'dĩni 'dĩri, ĩri tũ mǎzú drĩgɛlé sũ ǎzó ní rií atɛé rĩ tɪnɪ. 'Bã ri 'bã ǎgátã gǎ'bã rĩ pi ǎsámvú gé 'dǎá, ǎmĩnáyĩ pi Fɛlɛtásĩ be anigé. 18 Kǎpi kukĩ létɪ ǎda rĩ gĩ, kǎpi nǎni ri tã ũnjǎ vé ni ũlũ, kǎpi ri 'yo, íngángárã drǎngárã gálésĩla rĩ nga 'i gĩ, kǎpi sɛkĩ 'bã ɔrũkǎ kukĩ ívé ɛ'yĩngárã gĩ.

19 'Bo tã ǎda Múngú vé rĩ tu pã ũkpǎ ũkpǎ sũ írã ĩ ní jó ǎ ndũ ǎ'bǎzú rĩ tɪnɪ, Múngú sĩ tã írã rĩ ǎ rũ 'bã gá kɪnĩ, "Múngú nĩ 'bã ívé rĩ pi ǎrɛvú céré rá," ǎzini, "'Bã 'yo 'bã kɪnĩ ĩ 'bã

* 2:8 2:8 Dǎwúđĩ: Múngú ĩpɛ Dǎwúđĩ ri adrií 'bǎgú ĩsɛrɛlɛ rĩ pi vé ni, ɛzɪ kɪnĩ, 'bǎgú ú'dĩ ri ímũ ĩfũ ĩrívɛ úyú agá, ĩri mǎlũngã rĩ rũ mǎzú 'dǎni'dǎni, 'bǎgú rĩ Yésũ Kúrísítô 'i. 'Í lã Sǎwúmã 132:11-12. Tĩkĩ Dǎwúđĩ ri ɪsú ǎkũdɛ ĩlĩ rĩ ca ɛlĩfũ ǎlu (1,000) gĩ, ĩlĩ 'dǎri gé, ɪsú tĩkĩ drĩ Yésũ Kúrísítô ri kuyé. 'Í lã 1 Sǎmũlɛ 16-30; 2 Sǎmũlɛ 1-24; 1 'Bǎgú 1-2. 2:19 2:19 Kǎlǎfɛ 16:5

Múngú vé ni rĩ pi, ã kuki ùnjĩkãnyã rá.”

²⁰ Jó ẽ tị ãmbúgú rĩ agá, ngá rĩ pi urukọ údéki dábũ sĩ, ãzini aya ógũ'ba ógũ'ogũ ni pi sĩ, urukọ ni pi údéki parangi sĩ, dōku útrêtrê sĩ. Ngá 'dĩ'bée urukọ ĩ áyú ùmũ ãmbúgú ni gé, 'bo urukọ ni pi ĩ áyú 'bêtĩ ãsámuvú gé 'dĩgé ú'dú céré. ²¹ 'Bá rĩ ku dō ùnjĩkãnyã 'ongará gĩ, Múngú ri ĩri áyú tã pĩrĩ 'o sũ 'í ní lée rĩ tĩnĩ, tã ĩri ní 'oó rĩ ãyĩkō sē Múngú ní, Múngú ri ĩri áyú ẽzĩ múké ni pi nga.

²² Lẽ mí fi tã ùnjĩ ĩ ní riĩ 'oó kěriñã sĩ rĩ 'oó ĩndĩ ku. Lẽ mí 'o tã pĩrĩ, mí ẽ'yĩ Múngú ri, mí adri lêngará be, ãzini lẽ mí adri tã be kĩri. Lẽ ĩmi 'okĩ tã múké 'dĩ'bée 'bá Úpĩ Múngú ri zĩ'ba ẽsĩ be ule rĩ pi be trũ. ²³ Á lẽ 'yoó mí ní dĩĩ, ã fiki ágátá azakaza vé ni gáá ku, ã'diātāsīyā ágátá 'dĩ'bée ùmbã ĩjĩ. ²⁴ Lẽ Úpĩ Múngú vé ãtĩ'ba ã adri ùmbá rú ku, lẽ ã adri ẽsĩ be mādã 'bá rĩ pi be céré, ã adri 'bá ãngũ ímbápi ĩndĩ ni, ã 'bã tã 'í ẽsĩ agá ku. ²⁵ 'Bá ĩri ọwũ'ba rĩ pi, lẽ ẽ ímbá kọpi ú'dúkọ be mādã, ã 'bã ẽsĩ Múngú drĩgé, Múngú ã sē rĩ kọpi ã újákĩ rĩ ẽsĩ tã áda rĩ nĩzú ãnĩ, ²⁶ kọpivé yĩkĩ ri ímú ícá pĩrĩ, ãnĩ kọpi ímú ápá fũ bãã ãdróko vé rĩ agásĩ rá, ã'diātāsīyā ãdróko úmbé kọpi tĩtĩ riĩ ívé tã 'í ní lée rĩ ngaá.

3

Ùnjĩkãnyã 'bá rĩ pi ní ímú 'oó lóki ùdũ vé rĩ gé rĩ

¹ Tímótyô, lẽ mí nĩ 'yozú kĩnĩ lóki ùdũ vé rĩ ímú adri tã be ùkpó ùkpó. ² 'Bá ãlu ãlu ri 'yénã ĩ ngúlúpĩ lẽ áyu, kọpi ẽsĩ 'bã ãmbúgú mũfengã drĩgé, kọpi ĩ íngúngũ, kọpi adri ãfú rú, kọpi ãngũ u'da'da, yĩkĩ 'bá ĩ tĩ'ba

rĩ pi ẽ tị ku, kọpi sėki kpá ɔwɔ'dĩfô tã múké 'bá rĩ pi ní 'oó ĩ ní rĩ sĩ ku, kọpi ĩnjĩkĩ Múngú ri ku. ³ Kọpi lėki ãngũ ku, kọpi trũkĩ 'bá ùnjĩkãnyã 'o'ba rĩ pi ku, kọpi ri átángá ùnjĩ rú izazú ni pi átá 'bá rĩ pi rú'ba gá. Kọpi a'bikĩ ĩ tã sĩ ku, kọpi adri gbórokó rú, kọpi lėki tã múké ku. ⁴ Kọpi ĩ ɔgũpĩĩ ã ùli 'be, kọpi rókĩ tã ku, kọpi adri ãfú rú, kọpi lėki ãyĩkō nyɔɔkũ nɔri vé rĩ ambamba, ndē Múngú ri rá. ⁵ Kọpi tã 'o sũ 'bá Múngú rĩ nĩ'ba rá ni pi tĩnĩ, ĩsúzú kọpi gáki ùkpō Múngú vé ícọpi kọpi újapi ufuupi 'bá Múngú vé ni rú rĩ sĩ. Lẽ mí fi 'bá 'dĩni 'dĩ'bée ãsámuvú gé ku.

⁶ 'Bá 'dĩ'bée urukọ ri ẽcĩ 'bá rĩ pi vé jó tị gé sĩ, kọpi ri ẽcĩ ùkú yĩkĩ be mũnyámunya rĩ pi ndã, ĩ ù'bãkĩ rĩ kọpi ẽ mĩ. ĩ ícọ ùkú 'dĩni 'dĩ'bée ẽ mĩ ù'bã tã sĩ mbělējã, ã'diātāsīyā kọpi ri ùnjĩkãnyã 'o, kọpi gáki ùnjĩkãnyã kugá sĩ. ⁷ Lókĩ céré sĩ, ùkú 'dĩni 'dĩ'bée lėki tã ú'dĩ ùnĩĩ, 'bo tã áda rĩ ícọ fiĩ kọpi drĩgé ku. ⁸ 'Bá ri'ba mĩ ù'bã'bée 'dĩ'bée, kọpi ri létĩ ndã tã áda Múngú vé rĩ ọwuzú, sũ Yénã pi Yámbērē be,* kọpi ní Mósē† ri ọwuzú rĩ tĩnĩ. 'Bá 'dĩ'bée vé úmĩ ábá gĩ, ãnĩ kọpivé ẽ'yĩngará adri pĩrĩ kuyé. ⁹ 'Bo 'bá ri'ba mĩ ù'bã'ba 'dĩ'bée ícókĩ tã 'dĩri 'oó muzú drĩdrĩ ku. Ú'dú ãzi sĩ, 'bá rĩ pi céré ímú tã kọpi ní riĩ ímbá 'dĩri nĩ ámá 'yozú kĩnĩ, ĩri tã azakaza vé ni, ĩri adri sũ tã Yénã pi ní átá Yámbērē be rĩ tĩnĩ.

Páulũ kĩnĩ Tímótyô ã nga ẽzĩ ùkpō sĩ

¹⁰ Tímótyô, tã má ní ímbá rĩ pi 'dĩ, mávé adringará, ẽ'yĩngará mávé rĩ, lêngará mávé rĩ, ẽsĩ má ní úmbé ĩzãngã nyazú rĩ, tã má ní mâ rú'ba adizú rĩ, 'í nĩ céré gĩ. ¹¹ ĩzãngã má ní nyaá, ãzini ɔcũngará ĩ ní ma

* **3:8** 3:8 Yénã pi Yámbērē be: Kọpi újógú Ẹjẹpétó gá ni pi, kọpi ọwukĩ tã Mósē vé rĩ rá, 'bo kọpi ndėkĩ Mósē vé ùkpō kuyé. 'Í lã Wũngará 7:11-12; 8:7-19. † **3:8** 3:8 Mósē: Yósépã kã drãá gĩ, 'bãgú Ẹjẹpétó vé rĩ 'bã anjĩ ĩsērélē vé rĩ pi ẽzĩ ngaá tũgẽrĩ rú caá ílĩ mũdũrũlũ sũ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ĩpėzú ímúzú anjĩ ĩsērélē vé rĩ pi pazú adringará tũgẽrĩ rú rĩ agásĩ. Múngú sē tãĩmbĩ rĩ Mósē ní, ã lũ anjĩ ĩsērélē vé rĩ pi ní, sėzú ĩ ní tãĩmbĩ rĩ zizú tãĩmbĩ Mósē vé ni ãnĩ. Tĩkĩ Mósē ri ĩsũ ãkũdē ílĩ rĩ ca élfũ ãlu mũdũrũlũ sũ (1,400), ĩsũ ãkũdē tĩkĩ drĩ Yésũ ri kuyé. 'Í lã Wũngará 2-24.

ôcũzú ambamba má ní ẹsì úmbézú 'dĩri, 'í nĩ rá. Ọcũngára 'bá rĩ pi ní ma ôcũzú Ẽnĩtĩyókā gá, Ẫkónĩyômũ gé, Ẽzini Lèsítúrā gá rĩ pi, 'í nĩ rá. 'Bo Úpí Múngú ko má Ẫzā tā 'dĩ'bée agásĩ céré. ¹² Ádarú 'bá lēpi tā Kúrísítō Yēsũ vé rĩ 'duúpi ngaápi rĩ, Ẫ ímũ Ẫri ôcũ rá. ¹³ 'Bá tā 'o'bá ũnjĩ rĩ pi, 'bá ũnjó rú rĩ pi be, kôpi nyo ri 'bá rĩ pi ẽ mĩ ũ'bā mụzú drĩgélé, 'bá rĩ pi Ẽ ụrụkọ kpá kôpi ẽ mĩ ũ'bā Ẫndĩ.

¹⁴ 'Bo tā má ní ímbá mí ní ẹ'yĩĩ gí 'dĩri, lē mĩ rụ títĩ. Tā 'dĩ'bée tā áda, Ẽ'diātāsīyā 'í nĩ 'bá mí ní tā 'dĩri Ẫsú Ẫnĩ kôpi vúgá rĩ gí. ¹⁵ Í'dókí mí ímbá tā Búkũ Múngú vé uletere rĩ agá rĩ sī Ẽnjĩnā gá 'dāá, sē 'í nĩ tā mí ní Kúrísítō Yēsũ ri ẹ'yĩzú Ẫ ní mí pazú rĩ ambamba. ¹⁶ Tā céré Ẫ ní sī Búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ íbĩ Ẫfũ Múngú tĩ gélésĩ. Ẫri múké Ẽngũ ímbázú Ẽnĩ, Ẽngũ Ẫrĩnāzú Ẽnĩ, Ẽngũ útúzú tā 'ozú Ẽnĩ pĩrĩ, Ẽzini Ẽngũ ímbázú tā pĩrĩ 'ozú Ẽnĩ. ¹⁷ Tā Ẫfũúpi Múngú tĩ gélésĩ 'dĩri, Ẫri 'bá Múngú vé rĩ pi útú tā múké rĩ pi Ẽrēvú 'duzú ngazú céré.

4

¹ Múngú ẹndrētĩ gé, Ẽzini Kúrísítō Yēsũ úmvúlésĩ ímũpi 'bá ídri rú rĩ pi vé tā lĩpi, Ẽzini 'bá ũdrā'bá gí rĩ pi vé tā lĩpi, úmvúlésĩ 'i 'daápi ívé mālũngā rụngará gá rĩ ẹndrētĩ gé, á lē mí ní tāímbĩ sēe 'dĩni, ² lē mí útú mí tĩ Múngú vé rĩ ũlũú lókí múké rĩ agá, Ẽzini lókí ũnjĩ rĩ agá. Lē mí útú 'bá rĩ pi tā 'oó pĩrĩ, mí Ẫrĩnā kôpi, 'í 'bā ẹsì mādā kôpi ímbázú Ẽnĩ. ³ Ẽ'diātāsīyā lókí Ẽzi rĩ ímũ 'dĩ'dĩ, 'bá rĩ pi yĩkĩ tā Ẫ ní ímbá pĩrĩ rĩ ku. Kôpi tā Ẫ ẹsì ní lēe rĩ pi 'du nga áyu, kôpi Ẫ úmú 'bá Ẽngũ ímbá'bá rĩ pi Ẽ gārā gá, kôpi bí 'bā rizú tā kôpi ní ímbá rĩ yizú. ⁴ Kôpi gā tā áda rĩ yigá sī, kôpi bí 'bā rizú tā ẹzĩ Ẽkó rĩ pi yizú áyu.

⁵ 'Bo tā céré agásĩ, lē mí úmĩ Ẽ adri pĩrĩ, lē mí úmbé ẹsì Ẫzāngā nyazú

tā ũkpó ũkpó rĩ pi agásĩ, mí ũlũ tĩ Múngú vé rĩ mụzú 'bá rĩ pi ní, 'í nga ẹzĩ Múngú vé Ẫ ní sēe mí drĩgē rĩ mụzú.

⁶ Sā mávé drāzú rĩ ícó gí, sā má ní mávé ídri sēzú Múngú ní rĩ ícó gí. ⁷ Á 'dĩ ẹ'dĩ Kúrísítō vé rĩ múké, á nju ọngú rĩ caá ũdũ gé gí, má áwí kuú mávé ẹ'yĩngará agá ũgōgō. ⁸ Múngú ri má ní kũlá 'bā ma tē 'bũ gé 'dāá, tā má ní 'oó pĩrĩ rĩ sī. Úpí Yēsũ tā lĩpi pĩrĩ rĩ, Ẫri ímũ má ní kũlá sē ụ'dũ Ẫri ní ímvízú Ẫgōzú vũ drĩgē nōgó rĩ gé. Ẫri kpá ímũ kũlá sē 'bá lē'bá Ẫrivé Ẫgōngará ũtē'bá rĩ pi ní.

Átángá ũdũ Páũlũ ní ẹzĩ rĩ

⁹ Lē mí ndā létĩ ímũzú má vúgá nōlé mbēlē. ¹⁰ Dema ní tā nyōókũ nōri vé rĩ lēe ambamba rĩ sī, ápá má rụ'bá gá sī mụzú Tēsālōnīkē gá gí. Kūrīsēnīsĩ mụ Gālātīyā gá gí, Tītō mụ ívé rĩ Dālāmātīyā gá. ¹¹ 'Bá má be nōgó rĩ 'yēnā Lúkā 'i. Mí kādō ímũ, mí Ẫjĩ má ní Mārākō ri ímũzú Ẫndĩ, ẽ ímũ rí mā Ẫzā koó. ¹² Á pē Tūkíkō ri mụ Ẫfēsō gá. ¹³ Mí kādō ímũ, mí Ẫjĩ mávé bōngó akoó rũkũ má ní kuú Kāpāsĩ vé Ẽngā Tūrówā gá 'dālé rĩ ímũzú Ẫndĩ. Mí Ẫjĩ mávé búkũ traáttra rĩ pi ímũzú Ẫndĩ, agaápi rá rĩ, lē mí Ẫjĩ búkũ lā'bú rú rĩ pi.

¹⁴ Ẽlēkĩzāndā ũndógó úká dĩpi rĩ 'o tā ũnjĩ mā rụ'bá gá ambamba, 'bo Úpí Múngú ri ímũ Ẫrivé tā lĩ tā Ẫri ní 'oó má rụ'bá gá nōri sī ndō. ¹⁵ Lē mí adri mĩ be kowu Ẫrivé tā sī, Ẽ'diātāsīyā Ẫri rĩ ụ'dúkó múké 'bá ní ũlũú rĩ ọwụ ambamba.

¹⁶ Lókí Ẫ ní ma Ẫjĩzú 'bá tā lĩ'bá drĩdrĩ rĩ pi ẹndrētĩ gé rĩ gé, 'bá Ẽzi ẹtĩ ma kuyé. 'Bá rĩ pi Ẽrēvú céré ápákí má rụ'bá gá sī rá. Mávé ẹsì agá, á lē Ẽ 'bākĩ tā 'dĩri kôpi rụ'bá gá tā ũnjĩ rú ku. ¹⁷ 'Bo Úpí Yēsũ ri má be trũ, sē má ní ũkpō, mā ũlũ rí ụ'dúkó múké rĩ 'bá adri'bá Yāhúdĩ rú ku rĩ pi ní, kôpi Ẽ yĩkĩ rí céré. Múngú ípá ma drā sígē

sĩ rá. ¹⁸ Ádarú Úpí Múngú ri ma pa tā ũkpó ũkpó lē'ba ma ịsụ'ba rĩ pi agásĩ rá, tā āzi ícọpi ma ugaápi fíngará ịrivé mālũngā 'bũ vé rĩ agá ni 'dāáyo. Ẹ ینگۇكى Mۇنگۇ ri muzú 'dáni'dáni. Āmĩnā.

Páũlũ sē mōdó

¹⁹ 'Í sē Pĩrĩsílā pi ní Ákúwílā be mōdó, āzini 'í sē 'bá Ōnēsífórō vé āngá rĩ pi ní céré mōdó. ²⁰ Ẹrésītō áwí adrií kuú Kōrínítō gá 'dāá'dā. Tōrōfímũ ri drā rú, á ku ịri kú Mílétō gá 'dāá'dā.

²¹ Mí ینگá ímụ mbēlē, ịsụ ākūdē lókí kílóngóro vé rĩ* ícá drĩ kuyé. Yũbũlúsĩ pi Pũdénĩ be, Lịnọ be, Kālāwũdíyā be, āzini 'bā ọgũpịi ụrụkọ 'dĩ'bée be céré, sēkí mí ní mōdó.

²² Úpí Múngú ā adri mí be, ā 'bā ẹsị múké ịmi ní.

* **4:21** 4:21 Lókí kílóngóro vé rĩ: Āngũ Ịsèrélē vé rĩ gé 'dāá, lókí kílóngóro vé rĩ gé, ẹcị tungará ũkpó ũkpó, ā'diātāsīyā yịgọ ri 'dị ambamba, sē āngũ rĩ igbe igbe.

Kõkõbì Páulũ ní sũ sěe
Títõ
ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará

Títõ ri Gĩrĩkĩgũ, újá 'i ícá Kũrĩsĩtĩyánĩ rú. Páulũ ní ẹcĩngará gá, Títõ ko Páulũ ẹ ìzā rá, kòpì ríkí ẹcì Páulũ be trũ lókí Páulũ ní rizú ú'dúkò múké Yésũ Kúrísítõ vé rĩ ùlũzú rĩ gé. Vùdrĩ ni gé, Páulũ ní mụzú Kũrétě gá, mụ adrii drĩkoma rú ãngũ Kũrétě vé rĩ agá 'dǎá.

Kõkõbì 'dĩri agá, Páulũ lũ Títõ ní kĩnĩ, Títõ ã ùpě 'bá tã 'o'bá pìrì ni pi, kòpì ã kókí 'bá kǎnĩsǎ vé rĩ pi ẹ drĩ. Lũ kpá ìri ní létì pìrì, ẹ ìmbá rí ngúlúmũ àndiándi kǎnĩsǎ vé rĩ pi, ãgõ ãká rú rĩ pi, ùkú ãká rú rĩ pi, kẹriani rĩ pi, túgẹrĩ rĩ pi be. Ụdũ ni gé, gõ ẹndì 'yoó Títõ ní kĩnĩ, lě Kũrĩsĩtĩyánĩ rĩ pi ã adrikí tã be kírì ì ǎsámvú gé sǐ, kòpì ã lěkí ì lělě, lě kòpì ã kúkí tã kòpì ní rizú ì ndrezú ùnjí rĩ rá, kòpì ã ríkí ãgátá gǎá ì ǎsámvú gé sǐ ku, kòpì ã acokí ì ku.

Páulũ sě mōdó Títõ ní

¹ Ma Páulũ 'i, ma ri ẹzì nga Múngú ní, Yésũ Kúrísítõ vé 'bá áyúáyũ ni rú, 'bá Múngú ní ùpěé rĩ pi vé ẹ'yĩngará ã adri rí ùkpó ùkpó, kòpì ã nĩkí rí tã áda adrizú pìrì Múngú agá rĩ ǎnì. ² Ẹ'yĩngará, ǎzini tã áda rĩ sě 'bá rĩ ẹsì 'bǎ ìdri 'dání'dání, Múngú ùnjõ ǎkó rĩ ní tã ni ẹzì ọtú ìnógósì ìsúzá gbi drĩ 'bũ pi vũ be kuyé 'dǎri ã tã ùsúzá. ³ Múngú 'bá Paápi rĩ ì'da ívé ú'dúkò múké 'dĩri sǎ múké ni gé, ã'yĩ ma ívé ú'dúkò múké rĩ ùlũú 'bá rĩ pi ní nĩ, sũ ìri ní ẹzì má ní rĩ tìni. ⁴ Títõ, 'bá ní Yésũ ri ẹ'yĩ mí be gí rĩ sǐ, mí sũ mǎ mvá tìni. Ẹsì múké, ǎzini tǎkírì ìngápi Múngú 'bá Ẹtẹpi

vúgá, ǎzini Kúrísítõ Yésũ 'bá Paápi rĩ vúgá rĩ, ã adri mí be.

Ẹzì Títõ ní ngá Kũrétě gá rĩ

⁵ Títõ, tã má ní mi kuzú kú Kũrétě gá 'dílẹ rĩ, mí dẹ rí ẹzì rĩ ẹ ìmbítá, ǎzini mí ùpě rí drĩkoma ù'bǎá 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi drĩgẹ kúrú ǎlu ǎlu agásì, sũ má ní ẹzì mí ní rĩ tìni. ⁶ Lě 'bá ì ní ìpěé 'bǎá drĩkoma rú rĩ, ã adri 'bá ì ní rú ni ẹdì tã ùnjí sǐ ǎlunáni ku ni, ã adri ùkú be ǎlu, ìrivé anji ã adrikí 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ'bá gí ni pi, ã zíkí kòpì ã rú tã ùnjí sǐ ku, kòpì ã adrikí drĩ be ùkpó ùkpó ku. ⁷ Drĩkoma ì ní 'bǎá 'bá Yésũ ri ẹ'yĩ'bá gí rĩ pi drĩgẹ rĩ, ìri ri ẹzì nga Múngú ní, lě ã zíkí rú ni tã ùnjí sǐ ku, ã adri 'bá ẹzì ã tã lũúpi ọjọgõ sǐ ni ku, 'a ni ã ve tã sǐ mbělěná ku, ã adri 'bá riipi íwá mvuúpi ìmērězú ni ku, ã adri ùmbá rú ku, ã adri 'bá riipi mì ù'bǎápi 'ì ìsú rí mǔfěngǎ ǎnì ni ku. ⁸ Ngá múké rĩ, lě drĩkoma rĩ ã adri 'bá ùmú ẹ'yìpi ívé ǎngá 'dǎlé múké ni, ã adri 'bá tã múké lěepi ni, ã adri 'bá yĩkí be múké ni, ã adri 'bá tã 'oópi pìrì ni, ã adri 'bá tã be ule ni, ã adri 'bá 'i a'biipi tã ùnjí sǐ a'bia'bi ni. ⁹ Lě ã rú ú'dúkò áda ì ní ìmbá 'ì ní 'dĩri tìtì, sũ ì ní ìmbá ìri ní rĩ tìni, ẹ ìmbá rí 'bá uruko ẹ ẹsì tã áda rĩ sǐ, ìmbángará 'dĩri ã ko rí kòpì ẹ ìzǎ, ǎzini ã útú rí 'bá ú'dúkò rĩ ọwụ'ba ọwụọwụ rĩ pi.

¹⁰ ǎ'diātāsīyā 'bá uruko kárakará anigé, kòpì gũkí ì fũú kú túngú, kòpì ri tã ìfífì ǎkó ni pi átá, ǎzini kòpì ri 'bá rĩ pi ẹ mì ù'bǎ, agaápi rá rĩ, 'bá 'dĩ'bée ri'ba 'yo'bá, lě 'bá rĩ ã lị 'ì ágélé ẹ tì,* ẹ ìsú rí pangará ǎnì rĩ pi. ¹¹ Lě mí uga 'bá 'dĩ'bée, kòpì ã újíkí kírì, ã'diātāsīyā kòpì ri 'bá jó ǎsámvú gé rĩ pi iza ìmbángará gōrōṅō rú kòpì ní rií ìmbá 'dĩ'bée sǐ. 'Bá 'dĩ'bée ri 'bá rĩ pi ẹ mì ù'bǎ 'dínì, ì ìsúkí rí mǔfěngǎ ǎnì. ¹² Tã 'dĩri kòpivé nẹbì ǎlu 'yo ọtú kĩnĩ, "'Bá

* **1:10** 1:10 Ágélé ẹ tì lĩngará: Múngú lũ ǎbũrámǎ ní kĩnĩ, anji ãgõ ǎbũrámǎ vé rĩ pi adrikí dõ caá ú'dú ǎrõ gí, lě ã ùlúkí kòpì ã ágélé ẹ tì rá, lũzú kĩnĩ, kòpì anji Múngú vé ni. 'Bá rĩ ã'yĩ dõ 'ì ágélé ẹ tì sěe lị gí, ìri tǎimbì Mósě vé rĩ 'dụ nga. 'Í lǎ 'ì dǎngará 17:9-14; Ẹzì 15:1-5.

'bá Kūrētē vé rĩ pi, 'bâ ũnjó rú, 'bá ẹsì ũká ũká, 'bâ ũvú rú, 'bâ ri ngá nya ambamba." ¹³ Tã ìri ní 'yoó 'dĩri tã áda. Kúru lē mí átá kòpi ní tã rĩ ũkpó ũkpó, kòpi ã adrikí rí ũkpó ũkpó ìvé ẹ'yīngará agá, ¹⁴ āzini kòpi ã 'bākí rí ẹsì rizú Yāhūdī rĩ pi vé ú'dógú'dógú ũnjō vé 'dĩ'bée yizú ku, āzini kòpi ã 'bākí rí ẹsì rizú 'bá tã áda rĩ vé tã gā'bá sī rĩ pi vé tãimbì yizú ku.

¹⁵ 'Bá ẹsì be ule rĩ pi, kòpivé tã ri adri ule. 'Bo 'bá tã 'o'bá piri ku, āzini ẹ'yīngará ākó rĩ pi, kòpi adrikí ule ku, ã'diātāsīyā kòpivé yīkí, āzini kòpivé tã ũsūngará ábá gí. ¹⁶ 'Bá 'dini 'dĩ'bée kīnī ì nīkí Múngú ri rá, 'bo tã kòpi ní rií 'oó rĩ lū uletere 'yozú kīnī, kòpi nīkí Múngú ri kuyé. 'Bá 'dini 'dĩ'bée kòpi ẹ drī ũkpó ũkpó, ícókí tã múké ni 'oó āluṅáni ku, ānī Múngú gā kòpi sī.

2

Páulū ẹzi Títõ ní kīnī, 'bá rĩ pi ã adrikí piri

¹ Títõ, lē mí ímbá tã piri Múngú vé rĩ áyu. ² Mí ímbá āgō āká rú rĩ pi, lē kòpi ã a'bikí ì tã sī a'bia'bi, kòpi ã adrikí 'bá tã 'o'bá piri ni pi, 'bá rĩ pi ní ñnjī ñnjī ni pi. Lē kòpi ã adrikí ũkpó ũkpó ìvé ẹ'yīngará agá, lē kòpi ã lēkí 'bá rĩ pi lēlē, āzini kòpi ã adrikí 'bá ẹsì úmbé'bá ìzāngā nyangará gá ni pi.

³ Lē mí 'yo kpá ũkú āká rĩ pi ní, kòpi ã 'okí tã Múngú ní āyīkō sēepi ni. Lē kòpi ã adrikí 'bá āngū 'yo'bá 'yo'yo ni pi ku, kòpi ã adrikí 'bì'bìṅá íwá vé ni ku, lē kòpi ẹ ímbákí 'bá rĩ pi ní létì adrizú ānī múké ni. ⁴ Ìri sē kòpi ícókí ũkú āgō je'bá ú'dí rú rĩ pi ímbá, kòpi ìvé āgō rĩ pi lēlē, āzini kòpi ìvé anjina rĩ pi lēlē. ⁵ Lē kòpi ẹ ímbákí ũkú āgō je'bá ú'dí rú rĩ pi 'yozú kīnī, lē kòpi ã a'bikí ì tã sī a'bia'bi, kòpi ẹ ẹsì ã adri uletere, kòpi ã ngakí ẹzi ìvé 'bētí āsámvú gé, kòpi ã adrikí ẹsì be múké, kòpi ẹ ñnjīkí ìvé āgō rĩ pi ñnjīnī, 'bá āzi ã ọwụ rí ú'dúkó múké Múngú vé rĩ ku.

⁶ Lē kpá mí ímbá kēriani rĩ pi, kòpi ã a'bikí ì tã ārēvú sī céré a'bia'bi. ⁷ Lē mí adri 'bá rĩ pi ní ũ'bītā rú, mí 'o tã múké ni pi áyu. Mí kādō rií kòpi ímbá, lē mí 'o tã áda, āzini lē mí ímbá tã rĩ múké, 'bá rĩ pi ẹ ñnjīkí mi ānī ñnjīnī. ⁸ Mí dō ri āngū ímbá, lē mí ímbá tã áda rĩ áyu, 'bá āzi ã ọwụ rí tã mí ní ímbá rĩ ku, 'bá mi ọwụ 'bá rĩ pi ẹ ìsúkí rí drīnjá, ã'diātāsīyā tã āzi kòpi ní ícókí 'yoó 'bá rú'bá ũnjí ni 'dāáyo.

⁹ Mí ímbá tógērī rĩ pi, lē kòpi ã 'dukí tã ìvé ambugu rĩ pi ní lūú ì ní rĩ ngaánga, ã sē rí kòpi ní āyīkō. Lē kòpi ã újákí átángá ìvé ambugu rĩ pi ní drī ũkpó sī ku, ¹⁰ āzini lē kòpi ã ũgūkí ìvé ambugu rĩ pi vé ngá ku, ã lū rí 'yozú kīnī kòpi rí tã 'o piri, ìri sē Múngú 'bá paapi rĩ vé tã ì ní rií ímbá ri, 'bá rĩ pi céré nga ã'yī rá.

Múngú lē 'bá céré ẹ ìsúkí pangará

¹¹ Múngú i'da ìvé ẹsì múké āngū pazú ũnjīkānyā agásī rĩ 'bá rĩ pi ní céré. ¹² Múngú ímbá 'bā, 'bā gākí rí tã ũnjí Múngú ní lēé ku rĩ pi ānī, āzini 'bā gākí rí tã 'bá vū drīgé rĩ pi ní lēé rĩ ānī. Múngú lē 'bā a'bikí 'bā a'bia'bi, āzini lē 'bā 'okí tã múké 'í ní āyīkō sēepi ni vū drīgé nōgō. ¹³ Lē 'bā 'bākí ẹsì rizú ú'dú Yésū Kúrísitō adriipi 'bávé Múngú āmbúgú 'bā Paapi rĩ vé ìgōngará ñngará be pōwūpōwū 'dāri ütézú. ¹⁴ Yésū adi 'i sēé 'dij drāā 'bā drī jezú 'bā trüzú 'bávé ũnjīkānyā agásī, ũjī 'bā kú uletere, 'bā adrikí rí 'bá ìvé ni, 'bā 'bākí rí ẹsì céré tã múké 'ozú ānī. ¹⁵ Títõ, lē mí ímbá 'bá rĩ pi ní tã 'dĩ'bée, mí ímbá kòpi ẹ ẹsì, mí átá kòpi ní ũkpó sī, kòpi útúzá ānī. Lē mí sē 'bá āzi ã ọwụ mi ku.

3

Lē 'bá rĩ pi ã 'okí tã piri

¹ Títõ, lē mí lū 'bá Yésū ri ẹ'yī 'bá gí rĩ pi ní, kòpi ã 'dukí tã 'bá ambugu āngū rü 'bá rĩ pi ní 'yoó rĩ ngaánga, kòpi ã útúkí ì rií tã múké 'oó. ² Lē kòpi ã rikí ũnjō úlì 'bá āzi ã rú izazú ku, kòpi ã adrikí 'bá tākiri íjì 'bá 'bá

rĩ pi ãsámvú gé ni, kòpi ã adrikí tã be mǎdǎ, kòpi ã 'okí 'bá rĩ pi múké. ³ Ọtú 'bá azakaza rú, 'bá drĩ ùnjí. 'Bá urukọ'bée ù'bǎkí 'bá mì, sè 'bá ẹbírí be ǎmbúgú tã rú 'bá nòri vé rĩ 'duzú ngazú. 'Bá ri ẹsì 'bá 'bá rĩ pi 'ozú ùnjí, 'bá ã'yǎ rú, 'bá lèkí 'bá ku 'bá ãsámvú gé sǐ.

⁴ 'Bo 'bávè Múngú 'bá Paápi rĩ kǎ ívé ẹsì múké, ǎzini ívé lèngará i'daá, ⁵ Ỉri ní 'bá pazú 'dĩ, pa 'bá, tã pìrì 'bá ní 'oó rĩ sǐ kuyé, pa 'bá ẹsì ìdríkídri ívé rĩ sǐ. Múngú ùjĩ 'bá ùkpò Índrí Uleterè rĩ vé rĩ sǐ, sè tìkí 'bá ícá ú'dí gí, ǎzini sè 'bá ícákí nóni gòó múké gí. ⁶ Múngú ìpè Índrí Uleterè rĩ 'bá drìgè ẹsì be cérè Yèsù Kúrísítò 'bá Paápi rĩ vé tã sǐ. ⁷ Ẹsì múké Yèsù vé rĩ sǐ, ã'yĩ 'bá adrii 'bá pìrì Múngú vé ni, sè 'bá ní ẹsì 'bázú ídri 'dáni'dáni rĩ vé tã ùsǔzú ǎní. ⁸ Tã má ní lùú mí ní 'dĩri, Ỉri tã ẹgbì. Á lè mí ímbá tã 'dĩri 'bá Múngú ri ẹ'yĩ 'bá gí rĩ pi ní, kòpi ã 'bǎkí rí ẹsì tã múké ni pi 'ozú áyu. Tã 'dĩ'bée Ỉri múké, Ỉri 'bá cérè ẹ ìzǎ ko.

⁹ Títõ, lè mí ri fí ǎgátá azakaza vé Ỉ ní rii gǎá ẹ'bì ã tã sǐ rĩ gǎá Ỉndĩ ku, ǎzini mí ri fí ǎgátá Ỉ ní rii gǎá tǎimbì Yǎhúđĩ rĩ pi vé rĩ ã tã sǐ rĩ gǎá Ỉndĩ ku, ã'diǎtǎsìyǎ ǎgátá 'dĩ'bée ẹzì ǎkó, ko 'bá ìzǎ ku. ¹⁰ 'Bá ǎzi ri dõ tã acongára vé ni ìjì Ỉmi ãsámvú gé, mí Ỉrĩǎ Ỉri caá vù Ỉrĩ, gǎ dõ sǐ, mí adi Ỉri Ỉmi drìgè sǐ. ¹¹ Lè mí nĩ 'yozú kínĩ, 'bá 'dĩni 'dĩri adi tã áda rĩ 'í drìgè sǐ gí, ùnjìkǎnyǎ Ỉrivé rĩ lù uleterè 'yozú kínĩ, tã Ỉri ní 'oó rĩ ùnjí.

Páũlũ vé átángá ǎ ùdũ

¹² Á pè dõ ǎrítémǎ ri, dõku Tùkíkõ ri mujú mí vù 'dĩlé, 'bá 'dĩ'bée ǎlu ni ca dõ mí vúgá 'dĩlé gí, mí ù'bì ùkpò sǐ mujú ma Ỉsú kũrú Nìkòpólìsì gé 'dǎgá, ã'diǎtǎsìyǎ á lè lókí kílongóro vé rĩ* ã dẹ ma Ỉsú 'dǎgá. ¹³ Mí ù'bì ùkpò sǐ Zénásì tǎimbì nĩpi ambamba rĩ ẹ ìzǎ koó, ǎzini ǎpólõ ẹ ìzǎ koó, mí sè ngá kòpi ní lèè rĩ

pi ǎrèvú cérè, kòpi ã 'dukí rí muzú Ỉndĩ ẹcì kòpi ní lèè mujú rĩ gé 'dǎá. ¹⁴ Lè 'bávè 'bá rĩ pi ã 'bǎkí ẹsì rizú tã múké 'ozú, ù'dù ǎlu ǎlu, kòpi ã kokí 'bá ngá ǎkó rĩ pi ẹ ìzǎ ngá sǐ, lè kòpi ẹ izakí sǎ rizú tã ẹzì ǎkó ni pi 'ozú áyu ku.

¹⁵ 'Bá 'bá ní adrizú kòpi be trù rĩ pi sèkí cérè Ỉmi ní mǎdó. 'Í sè kpá 'bá Yèsù ri ẹ'yĩ 'bá gí 'bá lè 'bá lèlè rĩ pi ní cérè mǎdó. Ẹsì múké Múngú vé rĩ ã adri Ỉmi be.

* **3:12** 3:12 Lókí kílongóro vé rĩ: ǎngũ Ỉsèrèlè vé rĩ gé 'dǎá, lókí kílongóro vé rĩ gé, ẹcì tungára ùkpò ùkpò, ã'diǎtǎsìyǎ yìgò ri 'dì ambamba, sè ǎngũ rĩ igbe igbe.

Kòkòbì Páulũ ní sǐ sěe
Filimónã
ní rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará

Páulũ sǐ kòkòbì 'dĩri sěe Filimónã ní, Filimónã ri 'bá Kúrísítò vé ni, ìri ã'bú be ambamba. Filimónã vé tǔgèrĩ àzi rù ni Ònèsimũ 'i, nga ápa rá, vùdrĩ ni gé, gò 'i újá ícá 'bá Kúrísítò vé ni, ko Páulũ ẽ ìzã lókí ìri ní adrizú jó àngũ ù'yǐzú rĩ agá 'dãá nĩ. Páulũ pẽ Ònèsimũ ri muý vúlé Filimónã vú 'dãá, sǐ kòkòbì sěe Ònèsimũ drǐgé Filimónã ní ìndĩ. Kòkòbì rĩ agá, Páulũ sǐ 'dĩni, tǎimbì Rómã vé rĩ ã ã'yĩ dõ 'yozú kinĩ 'bá rĩ dõ tǔgèrĩ, ápa dõ gí ã 'dĩkí ìri drãá rá drãããsiyã, lẽ Filimónã ã trũ Ònèsimũ ri rá. Páulũ 'yo kpá Filimónã ní kinĩ, lẽ Filimónã ẽ ẹ'yí ívé tǔgèrĩ Ònèsimũ ri adrii 'í ní ẹdrìpì rú Kúrísítò agá.

Páulũ sě Filimónã ní mōdó

¹ Ma Páulũ 'i, 'yĩkí ma ú'dúkò múké Kúrísítò Yèsũ vé rĩ ã ùlũngará ã tã sǐ. 'Bá sǐkí kòkòbì nòri 'bá ẹdrìpì Tĩmòtáyò be. 'Bá ógúpì Filimónã 'bá ní lèlè rĩ, 'bá sǐkí kòkòbì 'dĩri sěe mí ní, ² àzini 'bá ómvúpì Ápíyã ní, Àrĩkípò 'bá ógúpì ẹ'dì 'dìpì 'bá be trũ Yèsũ ã rù sǐ rĩ ní, àzini 'bá kãnisã vé ì úmú'bá mívé 'bètì ãsámvú gé rĩ pi ní. ³ Ẹsì múké, àzini tãkĩri Múngú 'bá Ẹtẹpì vé rĩ, àzini Úpí Yèsũ Kúrísítò vé rĩ ã adri ìmi be.

Páulũ zì Múngú ri àzini sě òwõ'difò

⁴ Filimónã, ú'dù céré má kãdõ rií Múngú ri zì, ma ri ìri ní òwõ'difò sě mí tã sǐ, ma ri Múngú ri zì mí ní, ⁵ ã'diãtãsiyã á yì kinĩ, mí 'bã mívé ẹsì céré kuú Úpí Yèsũ Kúrísítò drǐgé, àzini mí lẽ 'bá Múngú vé rĩ pi céré lèlè. ⁶ Ma ri Múngú ri zì mí ní, mí ùlũ rí tã mí ní Yèsũ ri ẹ'yǐzú rĩ 'bá rĩ

pi ní, àzini mí nĩ rí tã múké 'bá ní ǐsú Kúrísítò agá rĩ ãní. ⁷ Lěngará mívé rĩ sě má ní ãyĩkò ambamba, ímbá má ẹsì gí, ã'diãtãsiyã má ẹdrìpì, 'í sě 'bá Múngú vé rĩ pi ẽ ẹsì ndrĩ gí.

Páulũ mã Filimónã ri Ònèsimũ vé tã sǐ

⁸ Kúrísítò agá, mã adri dõ ùkpò be tǎimbì sězú Ònèsimũ vé tã sǐ drãããsiyã, ⁹ á mã mi ẹsì lěngará vé rĩ sǐ. Ma Páulũ 'i, ma ãká rú, 'yĩkí ma kú jó àngũ ù'yǐzú rĩ agá ẹzì má ní ngaá Kúrísítò Yèsũ vé rĩ ã tã sǐ. ¹⁰ Filimónã, á mã mi drì ìrĩ sǐ mávé mvá Ònèsimũ ã tã sǐ. Ònèsimũ ufu sǐ mã mvá tĩnì sã má ní adrizú jó àngũ ù'yǐzú rĩ agá rĩ gé. ¹¹ Àndúru Ònèsimũ ìndré mí mì gé 'dãlé ẹzì ãkò, 'bo nóni újá 'i ícá 'bá ní mí be ẹzì be ambamba.

¹² Á lẽ ìri agaá rá, á lẽ ìri pèe gò vúlé mí vúgá 'dìlé ùzi. ¹³ Á lẽ kòdò ìri 'bãá adrii má be nògò, rií mã ìzã koó mí vùrã gá má ní rizú adrizú jó àngũ ù'yǐzú rĩ agá nògò ù'dúkò múké rĩ ã ùlũngará ã tã sǐ rĩ gé.

¹⁴ 'Bo á lẽ Ònèsimũ ri 'bãá adrii má be nògò mí tì ãkò ku, lẽ tã ní ẽ ìngá mí ẹsì agá. ¹⁵ Sã àzi sǐ, Múngú sě Ònèsimũ ri ápa mí rù'bá gá sǐ sãná be mãdã, mí ẹ'yí rí ìri gòó adrii mí be muzú nyonyo. ¹⁶ 'Bo lẽ mí 'bã Ònèsimũ ri adrii 'yéná kuú tǔgèrĩ rú ku, ìri 'bá ní ẹdrìpì Kúrísítò agá, ndě adringará tǔgèrĩ rú rĩ rá. Á lẽ ìri ambamba, 'bo lẽ mí lẽ ìri ma ní ìri lèe rĩ agaá rá. Ìri 'bá áda, àzini ìri 'bá Úpí Yèsũ ri ẹ'yǐpì gí ní.

¹⁷ Mí ã'yĩ dõ rá 'yozú kinĩ, ma mí ógúpì ẹzì ngaápi Kúrísítò agá ní, mí ẹ'yí ìri sǐ mí ní té kòdò lèe ma ẹ'yí rĩ tĩnì. ¹⁸ 'O dõ mi ùnjí rá, dõku 'dù dõ ngá àzi mívé ní rá, 'í ku tã ní má drǐgé, ma ùfè mí ní rá. ¹⁹ Ma Páulũ 'i, á sǐ tã 'dĩri mã drì sǐ nĩ. Ònèsimũ ùgũ dõ ngá mívé ní rá, ma ùfè gò mí ní rá, Yèsũ sě mí ní ìdri 'dání'dání rĩ gí, ã'diãtãsiyã ù'dúkò múké má ní ùlũú mí ní rĩ sǐ. ²⁰ Má ẹdrìpì, mi riúpi Úpí ã pámvú ùbĩpi rĩ, lẽ mí 'bã ẹsì

múké mâ ĩzã kozú Ōnésĩmũ vé tã sĩ,
ãzini lē mĩ ímbá mâ ẹsĩ adrizú ãní
édripi rú Kúrísítō agá.

²¹ Á nĩ rá, tã má ní sĩ sēé mí ní
rĩ, mi tã ni 'dụ nga má ní zịĩ rĩ ndē
rá. ²² Tã rĩ ãzi 'dĩ, lē mĩ údé má
ní jó má ní mụzú lazú ni, ma mụ
'dĩ, ã'diātāsīyã má ụsũ Múngú ri ícó
ĩmivé zingára yị rá, ĩri sē 'bã gō mvi
ca ĩmi vúgá 'dĩlé mbēlējá nōgó rá.

Páũlũ vé átángá ã ụdũ

²³ Ẽpáfúrã ĩ ní 'yĩ kuú má be trụ
Kúrísítō Yēsũ vé tã sĩ rĩ sē mí ní
mōdó. ²⁴ Ẽzini 'bá 'bá ní rií ẹzị ngaá
kọpi be trụ, Mārākō pi Ẽrĩsītārúkō
be, Dema be, Lúkã sĩ, kọpi sēkí mí ní
mōdó. ²⁵ Ẽsĩ múké Úpí Yēsũ Kúrísítō
vé rĩ ã adri ĩmi be.

**Kòkòbì ì ní sī sēé 'bá
Ēbérē
vé rī pi ní rī
Tā búkū rī vé rī ā
ūlūngará**

Búkū Ēbérē* vé rī, 'bá sīpi rī nīkí kuyé, 'bo nīkí áamá uletere kīnī, 'bá búkū rī sīpi rī, ìri drīkoma āzi Kūrīsītīyānī rī pi drīgé, ìri ūkpō be 'bá kānisā vé rī pi āsámvú gé, lókí Páulū ní kòkòbì rī pi sīzú sēzú 'bá kānisā vé rī pi ní rī gé. Sīkí kòkòbì 'dīri sēé Yāhūdī urukọ é sí újábá Kūrīsītīyānī rú rī pi ní. 'Bá kòkòbì sīpi rī lē kòpi ā tukí pá títí ívé ẹ'yīngará agá, ā'diātāsīyā Yāhūdī urukọ ũ'bīkí kōdō kòpi, kòpi ā kúkí ívé ẹ'yīngará ì ní Yēsū rī ẹ'yīzú rī rá.

Kòkòbì 'dīri lū āmbūgū Yēsū vé rī Kūrīsītīyānī rī pi ní céré. Lū kīnī, ìri Mvā Múngú vé ni, ìrivé ūkpō ndē mālāyíkā Yāhūdī rī pi ní ẹ'yī rī rá. Ìrivé āmbūgū ndē nēbī Búkū Múngú vé Ũndī Ūkọ rī ruzú rī agá rī pi vé rī rá, ndē Mósē tāimbì sēepi Yāhūdī rī pi ní rī vé rī rá. 'Bá tā sīpi rī lū kpá kīnī, Yēsū ndē atala Yāhūdī rī pi vé rī pi āmbūgū sī rá, ā'diātāsīyā 'o ũnjīkānyā kuyé, adi ívé rú'bá sēé drāá rōbōṅṅọ rú, 'bá céré pi vé ũnjīkānyā ā tā sī sá rī pi agásī céré.

'Bá kòkòbì sīpi rī lū Yāhūdī rī pi vé ẹ'bì ā tā, kòpivé ú'dógú'dógú rī pi Búkū Múngú vé Ũndī Ūkọ rī ruzú rī agá. Kòpi ní é sí 'bāá Múngú drīgé rī sī, sē Múngú adri kòpi sī āyīkō sī. Lū Kūrīsītīyānī rī pi ní kīnī, lē kòpi ā rikí é sí 'bāá muzú Múngú drīgé, lē kòpi ā āvīkí tā Yēsū ní 'oó āzini ímbá 'dīri sī ku.

Yēsū ri āmbúgú mālāyíkā rī pi drīgé céré

1 Ọtú ìnógósì nēbī rī pi rikí tā Múngú ní ì'daá ì ní urobí agá, āzini ìri ní ì'daá ì ní ìndrīlīkí agá rī ũlūú 'bá ẹ'bīpīi ní. 2 'Bo ụdụ ni gé, ụ'dụ nō'bée agá, Múngú ìpē 'ì Mvọpì ri ìmụ ụ'dúkọ ívé rī ũlūú 'bá ní nī. Múngú áyú 'ì Mvọpì ri 'bū pi gbizú vū be. Ụ'dụ ālu Múngú ri ìmụ ngá rī pi ārēvú sē céré drī ni gé. 3 Mvā Múngú vé 'dīri, ì ìmụ ìri íngú, sū ì ní Ẹtépì Múngú ri íngú rī tịnì. Mvā rī vé dīngará, ìri dī sū Ẹtépì vé rī tịnì. Ìri átá ūkpō be, ìri ngá rī pi sē ri ẹzì nga muzú múké nī. Mvā rī ká 'bávè ũnjīkānyā ũjī gí, nga muzú úrí Múngú ẹ drī ẹndépì gélésīla. 4 Múngú 'bā ívé Mvā adrii mālāyíkā rī pi drīgé 'bá āmbúgú rú. Rú Múngú ní 'daá ìri ní rī, ndē rú Múngú ní 'daá mālāyíkā rī pi ní rī rá.

5 Ā'diātāsīyā Múngú 'yo nyo mālāyíkā rī pi ní,

“Mi Mvā mávè ni,

āndrū sī ma adri mí Ẹtépì” 'dīni rá?

Dōku 'yo,

“Ma adri ìrivé Ẹtépì,

ìri adri mà Mvā” 'dīni rá?

6 Múngú ká ívé Mvā tā be agaápi rá 'dīri ìpēé ìmúzú vū drīgé nōó, ìri ní 'yozú kīnī,

lē ívé mālāyíkā rī pi céré ẹ ìnjīkí ìri ìnjīnjī.†

7 Múngú kādō rīí átá ívé mālāyíkā rī pi ā tā sī, ìri 'yo 'dīni,

“Ma mālāyíkā rī pi sē unga ũlú rú, ma mávè ātí'bá rī pi újā dī ācí rú.”

8 'Bo átá Mvọpì vé tā 'dīni kīnī,

“Mi Múngú 'i, mi ìmụ mālūngā rī rụ tā be pìrì.

Mi mālūngā rī rụ muzú nyonyo.

9 Mí lē tā 'oó pìrì, mí gā tā ũnjì sī,

* : Ēbérē: Rú Ēbérē 'dīri ìri rú āzi Yāhūdī rī pi vé rī, ā'diātāsīyā kòpi ri átá Ēbérē tì sī. 1:5 1:5 Sāwumā 2:7 1:5 1:5 2 Sāmūelē 7:14; 1 Kōrōnikōl 17:13 1:6 1:6 Dētōrōnómē 32:43 † 1:6 1:6 Ìnjì: Múngú kīnī mālāyíkā rī pi ẹ ìnjīkí ívé Mvā Úpí ívé ni rú, sū kòpi ní 'ì ìnjī ívé Múngú rú rī tịnì. 1:7 1:7 Sāwumā 104:4 1:9 1:9 Sāwumā 45:6-7

kúru ma mívé Múngú, má ìpè
mi 'bāā āmbúgú mívé ũndĩ rĩ
pi drĩgè, mì adri rĩ āyĩkō sī.”
10 Múngú gō kpá 'yoó Mvòpì ní kīnĩ,
“Úpí, í'dóngará gá 'dāá,
mí gbi 'bũ pì vũ be nĩ.
11 'Bũ pì vũ be, kòpì ímù dẹ rá, 'bo
mí ímù adri mužú 'dání'dání.
Kòpì ímù dẹ sũ bōngó ní dēē rĩ
tĩnì.
12 Mí ímù kòpì tra sũ ì ní bōngó
akoóko rũkũ rĩ traá rĩ tĩnì,
mí ímù kòpì újá sũ ì ní bōngó
újá rĩ tĩnì.
'Bo mí áwí adri ídri rú
āzini mí adri mužú 'dání'dání.”
13 Múngú 'yo 'ì Mvòpì ní kīnĩ,
“Mí úrí mǎ drì ẹndẹpì gé, vūrǎ
mǎ ní mǎlũngǎ ruzú rĩ gé
cĩmgbá á 'bǎ dō mívé ari'ba rĩ pì
mí pálé gá gí kǎ.”
'Bo 'yo mǎlǎyíkǎ āzi ní 'dĩnì kuyé.
14 Mǎlǎyíkǎ rĩ pì índrì, ìpèkì kòpì
ímù 'bǎ ì ní lēé paá rĩ pì ā tā mbaá,
kòpì ẹ ìsúkì rĩ ídri 'dání'dání rĩ ǎnì
bēnì.

2

Lē 'bā gǎkì tā Múngú vé rĩ ku

1 Kúru lē 'bā 'bǎkì ẹsì céré rizú tā
'bǎ ní yì rĩ 'duzú ngazú, ā'diātāsīyā
ù'dúkò tā áda vé 'bǎ ní yì 'dĩrì, ā
āvī rĩ 'bā ẹsì agásì ku. 2 Ù'dúkò
mǎlǎyíkǎ rĩ pì ní ìjì ũlũú 'bǎ ẹ'bípì
drìdrì 'dǎ'bée ní rĩ tā áda. 'Bǎ tā
'dĩrì gǎ'bǎ sī rĩ pì, Múngú rì ímù
kòpì ìrĩnǎ létì pìrì sī. 3 'Bǎ 'dúkì dō
tǎ pangará vé ì ní ũlũú 'bǎ ní 'dĩrì
ngáá kuyé, ì 'bǎ ìrĩnǎ rá. Úpí Yēsũ
ũlũ pangará 'dĩrì vé tā drìdrì nĩ. 'Bǎ
ù'dúkò 'dĩrì yì'bǎ rĩ pì ũlũkì tā ìrì ní
átá rĩ 'bǎ ní rá. 4 Múngú i'da ívé
ù'dúkò lũzú kīnĩ ù'dúkò rĩ tā áda rĩ,
tǎ āyǎzú āyǎyā nì pì sī, tā ũ'dũ be
túngú túngú nì pì sī, tā bǐlēmì rú nì
pì sī, āzini awa fēfē Índrì Uleterè rĩ
vé rĩ 'bǎ 'í ní ũpéé rĩ pì ní, kòpì ā
ngákì rĩ ẹzì rĩ ǎnì.

5 Vũ ú'dí Múngú ní ímù gbií, 'bǎ
ní rĩ tā ní átá, 'bǎ rĩ pì ní ímù
adrií 'a ní gé rĩ, úmvúlésì Múngú 'bǎ
mǎlǎyíkǎ rĩ pì adrií 'bǎ rĩ pì drĩgè
ambugu rú ku. 6 'Bǎ āzi sī Búkũ
Múngú vé rĩ agá kīnĩ,
“Múngú, ngá mí ní 'bǎ áda vé tā
'duzú 'bǎzú āmbúgú rĩ ā'di?
Dōku mí rì 'bǎ mvá vé tā mba
'dĩnì āsì?
7 Ándúrú 'í 'dụ ìrivé tā 'bǎā
mǎdǎnǎnǎ,
mǎlǎyíkǎ rĩ pì ndèkì ìrì tā sī rá,
'bo nónì mí sē íngúkì ìrì gí.
8 Mí sē ìrì ní ũkpò adrizú
āmbúgú ngá rĩ pì drĩgè céré.”
Múngú 'bǎ ngá rĩ pì ārēvú céré ìrì
ā pálé gá. 'Bo 'bǎ ndrekì drì ìrivé
āmbūgū adrizú ngá rĩ pì drĩgè céré
rĩ kuyé. 9 'Bo 'bǎ ndrekì Yēsũ vé
tǎ rá, 'bǎkì ìrì adrií lókĩnǎ be mǎdǎ
mǎlǎyíkǎ rĩ pì ā pálé gá, 'bo nónì
mí sē íngúkì ìrì gí, ìrì ní ìzāngǎ
nyaa ívé drāngará gá rĩ sī. Ẹsì
múkè Múngú vé rĩ sī, sē Yēsũ rì drǎá
'bǎ céré pì vé tā sī. 10 Múngú gbi
ngá rĩ pì ārēvú céré nĩ, ngá rĩ pì
ārēvú céré gbikì ũkpò Múngú vé rĩ
sī, Múngú 'o tā múké ìrì ní Yēsũ tā
be múké rĩ sēzú ìzāngǎ nyazú, Yēsũ
ē ìjì rĩ anjì kárakarǎ 'í vùdrì ũbì'bǎ
rĩ pì pangará ìsú, āzini íngúngará
Múngú vé rĩ ālèé. 11 Yēsũ pì 'bǎ ìrì
ní újá ícǎ pìrì gí rĩ pì be, kòpì nónì
anjì Múngú vé nì. Ìrì ní kòpì újá ícǎ
pìrì rĩ sī, ìrì ní adrizú drĩnǎ ákò kòpì
zìzú 'í ẹdrìpì āzini 'í ọmvúpì ǎnì.
12 Yēsũ ní 'yozú Múngú ní kīnĩ,
“‘Bǎ mǎ pámvú ũbì'bǎ rĩ pì úmúkì
dō ì mí ìnjĩngará gá,
ma úngó ngo mí rù íngúzú ǎnì
kòpì āsámvú gé.”
13 Yēsũ gō kpá 'yoó kīnĩ,
“Ma ẹsì 'bǎ Múngú drĩgè.”
Gō kpá ẹndì 'yoó dǐ kīnĩ,
“‘Bǎ nōgò anjì Múngú ní sēé má ní
rĩ pì be.”
14 'Bǎ ní adrií rù'bǎ be, āzini ǎrì be
rĩ sī, sē ì ní Yēsũ rì tìzú 'bǎ áda rú

ānī, Īrivé drāngará ē iza rí ādróko* adriipi ũkpō drā vé rī be rī vé ũkpō 'dīisī rá. ¹⁵ Īrivé drāngará oyu nóni 'bá adri'bá tūgērī rú rī pi gí, 'du ũrī drāngará vé rī kōpi ē ẹsị agásī gí. ¹⁶ Yẹsụ ímú mālāyíkā rī pi ē ịzā koó kuyé, ímú úyú Ābūrámā† vé rī pi ē ịzā koó. ¹⁷ Yẹsụ ní ímú 'bá rī pi ē ịzā koó rī sī, sēzú ị ní ịri tizú 'bá áda rú 'dī, ịri adri ẹsị be ịdríkídri, āzini ịri adri átálágú ǎmbúgú‡ rú ri ẹsị 'bā ẹzị ngazú Múngú ní, ịri 'i adi sē drā rōbōṅṅō rú, Múngú ǎ trū rí 'bá rī pi ịvé ũnjikānyā agásī bēnī. ¹⁸ Ādróko ní Yẹsụ ri ũ'bījī rī sī, Yẹsụ nya ịzāngā rá, Yẹsụ ri ícọ 'bá ādróko ní ũ'bījī rī pi ē ịzā ko rá.

3

Yẹsụ ndē Mósē ri ǎmbūgū sī rá

¹ Īmi mā ọgūpījī Yẹsụ ri ẹ'yī'bá gí, Múngú ní ũpéé ímú adrii 'bá ívé ni rú 'dī'bée, lē ĩmi 'bākí ẹsị Yẹsụ Múngú ní ịpéé 'bá ní tā ni áyú 'yoó kīnī, ịri 'bá áyúáyū ni, āzini átálágú ǎmbúgú rī drīgē. ² Yẹsụ nga ẹzị Múngú ní sēé 'i drīgē rī ẹsị ǎlu sī, sū Mósē* ní ẹzị ngāá 'bá Múngú vé rī pi ǎsámvú gé ẹsị ǎlu sī rī tịni. ³ Múngú 'du Yẹsụ vé tā 'bāá ǎmbúgú, ịnjī ịri Mósē ri agaá rá, sū ị ní 'bá jó sījīpi rī íngú jó ịri ní sījī rī ndēé rī tịni. ⁴ Jó rī pi ǎrēvú céré, 'bá ri sī nī, 'bo Múngú údé ngá rī pi ǎrēvú céré nī.

⁵ Mósē 'bā ẹsị rizú ẹzị ngazú Jó Múngú vé rī agá ǎtī'bá rú, ri tā ímúpī 'i ngāápi drīdrī 'dīlé rī ũlūú 'bá rī pi ní. ⁶ 'Bo Kúrísítō ri Mvá rú,

'bā ẹsị ẹzị ngazú jó Múngú vé rī agá 'bá ǎmbúgú rú. 'Bā jó Múngú vé ni, 'bá tukí dō pá tịtị, āzini 'bá 'bākí dō ẹsị tā drīdrī 'dīlé rī drīgē rá, 'bā adri 'bá Múngú vé ni.

Múngú átá átángá ũkpó ũkpó 'bá 'i gā'bá sī rī pi drīgē

⁷ Īndrī Uleterē rī ní 'yozú kīnī, "Āndrū ĩmi yīkí dō ụ'dụkọ Múngú vé rī, ⁸ lē ĩmi 'bākí ẹsị tete, sū ĩmi ẹ'bípījī ní ẹsị tete 'bāá ma gāzú ǎngū ǎ'wí cínyáfā rú rī agá 'dālé rī tịni ku. ⁹ Īmi ẹ'bípījī rikí ma ideé, āzini rikí má ẹsị ũ'bījī, kōpi ndrekí tā ǎyāzú ǎyāyā má ní 'oó kōpi ní ílī pūkú sụ agá 'dīri rá.

¹⁰ Ānī sē mā 'a ve úyú lókí 'dāri vé rī pi ní rá. Á 'yo kōpi ní, má kīnī, 'Kōpi gākí mávé tā yīgá sī, āzini kōpi nīkí tā má ní 'oó rī kuyé.'

¹¹ Mā 'a ní veé gí rī sī, má ní ũyō sōzú, má kīnī, 'Kōpi ícókí fí vūrā mávé uvuzú rī agá ku.' "

¹² Má ẹdrīpījī má ọmvúpījī, ĩmi ndrekí múké! Ā adrikí ẹsị be ũnjí ẹ'yīngará ǎkó Múngú adriipi ídri rú rī gāzú sī ku. ¹³ 'Bo ụ'dụ céré, lē ĩmi rikí ĩmí ẹsị ímbá ĩmi ǎsámvú gé sī, sá céré sī, lē ĩmi ímbákí ĩmí ẹsị, 'bá āzi ǎ fi rí ũnjikānyā mī ũ'bāápi rī agá Múngú ri gāzú ku. ¹⁴ 'Bá ütēkí dō tā rī mụzú pījī, āzini 'bá tukí dō pá tịtị ẹsị 'bāzú Múngú drīgē cīngbá cazú

* **2:14** 2:14 Ādróko: Ādróko vé rú Sātánā 'i, ịri ǎmbúgú ịndrī ũnjí rī pi drīgē, gā tā Múngú vé ri 'dugá ngagá sī 'bū gé 'dālé. Múngú ịdró ādróko ri ịndrī ũnjí rī pi be 'bū gé 'dāásī nī. 'Í lā 'dangará 12:7-9. † **2:16** 2:16 Ābūrámā: Múngú zị Ābūrámā ri kīnī, ǎ ku ívé 'bá 'bētī ǎsámvú gé rī pi, ǎ ku ívé ǎngū, ǎ 'de mụy ǎngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámā ri ẹ'bípī Yāhūdī rī pi vé rī, tīkí ịri ílī ẹlífū ǎlu mūdūrūlū ǎrō (1,800) gé, ịsụ tīkí drī Yẹsụ ri kuyé. 'Í lā 'dóngará 12-25. ‡ **2:17** 2:17 Átálágú ǎmbúgú rī: Átálágú ǎmbúgú rī ndē atala rī pi céré, ǎ'diātāsīyā ịri 'yéná fi Jó Múngú vé rī agá Vūrā Uleteretere rī agá 'dāá nī, ịri fi vú ǎlu ílī ǎlu agá. Ịri ǎrī rōbōṅṅō vé rī jī ũnjikānyā ũjizú. 'Í lā Lẹvītīkā 16; Ēberē 9. * **3:2** 3:2 Mósē: Yōsépā ká drāá gí, 'bāgú Ẹjēpētō vé rī 'bā anjī Ịsērélē vé rī pi ẹzị ngāá tūgērī rú caá ílī mūdūrūlū sụ (400). Kúru Múngú ní Mósē ri ịpēzú ímúzá anjī Ịsērélē vé rī pi pazú adringará tūgērī rú rī agásī. Múngú sē tāimbjī rī Mósē ní, ǎ lū anjī Ịsērélē vé rī pi ní, sēzú ị ní tāimbjī rī zizú tāimbjī Mósē vé ni ǎnī. Tīkí Mósē ri ịsụ ǎkūdē ílī rī ca ẹlífū ǎlu mūdūrūlū sụ (1,400), ịsụ ǎkūdē tīkí drī Yẹsụ ri kuyé. 'Í lā Wūngará 2-24. **3:11** 3:11 Sāwúmā 95:7-11

ũdũ gé, sũ 'bá ní 'bāá dr̄dr̄ r̄ t̄n̄j̄,
'bā ím̄ú adri 'bá Kúrísítō vé ni. ¹⁵ Sũ
ĩ ní 'yoó dr̄dr̄ r̄ t̄n̄j̄,
“Āndrũ, ĩmi ȳíkí dō ú'dúkó Múngú
vé r̄,
l̄ē ĩmi 'bākí ẹs̄i tete,
sũ ĩmi ẹ'bíp̄ij̄ ní ẹs̄i tete 'bāá ma ḡázú
r̄ t̄n̄j̄ ku.”

¹⁶ 'Bá t̄ā r̄ ȳi' 'bá rá, gō' 'bá t̄ā
Múngú vé r̄ ọw̄u' 'bá rá r̄ ā'di
pi? Adri 'bá Mósē ní íj̄i ĩf̄ũú āngũ
Ēj̄ep̄étō vé r̄ agás̄i r̄ pi kuyé?
¹⁷ Múngú ẹ ẹs̄i ve íl̄i p̄úkú s̄u ā'di
pi ní? Ẹs̄i ni ve nyo 'bá ũnj̄k̄ānyā
'o' 'bá, ũdr̄ā' 'bá āngũ ā'w̄i c̄ínyáf̄ā r̄
r̄ agá r̄ pi ní kuyé? ¹⁸ Múngú s̄o ũyō
ā'di pi ní 'yozú k̄in̄i, k̄opi ícókí f̄í
m̄uú uvuú ívé v̄r̄ā uvuzú r̄ gé ku?
Adri 'bá ĩrivé t̄āmb̄i n̄ō' 'bá ḡi r̄ pi
kuyé? ¹⁹ 'Bá n̄íkí áamá rá 'yozú k̄in̄i,
k̄opi ní t̄ā Múngú vé r̄ ẹ'ȳij̄i kuyé r̄
s̄i, s̄ezú Múngú ní k̄opi ā'ȳizú f̄izú
v̄r̄ā ívé rizú uvuzú r̄ gé kuyé āni.

4

*Múngú ri ívé 'bá r̄ pi ā'ȳi m̄u
uvungárá gá rá*

¹ Nóni Múngú ẹzi 'bá ní k̄in̄i, 'bá
ícó fi m̄u uvu v̄r̄ā ívé rizú uvuzú
r̄ agá rá. Kúru l̄ē 'bá ndrekí múké,
'bá āzi ĩmi āsám̄vú gé 'd̄igé, ā api
rí uvungárá 'd̄iri s̄i ku. ² 'Bá ȳíkí
ú'dúkó múké ĩ ní ũl̄úú 'bá ní r̄i rá,
sũ ọt̄ú 'bá Īs̄er̄él̄é vé r̄ pi ní ú'dúkó
múké r̄i ȳij̄i rá r̄ t̄n̄j̄. 'Bo ú'dúkó k̄opi
ní ȳij̄i 'd̄iri índr̄é k̄opi m̄il̄é gá ẹz̄i ākó,
ā'diāt̄ās̄iyā k̄opi ní ẹ'ȳij̄i kuyé r̄ s̄i,
k̄opi ḡākí t̄ā Múngú vé r̄ s̄i. ³ Nóni
'bá Ȳes̄ũ ri ẹ'ȳi' 'bá ḡi n̄ō' 'bée, 'bá fi
m̄u uvu v̄r̄ā Múngú vé rizú uvuzú
r̄ agá rá. Múngú átá 'bá 'i ḡā' 'bá s̄i
r̄ pi vé t̄ā k̄in̄i,

“Mā 'a ní veé ḡi r̄i s̄i, má ní ũyō s̄ozú,
má k̄in̄i,
'K̄opi ícókí f̄í v̄r̄ā mávé uvuzú r̄
agá ku,”

átā Múngú ā údé dō uvungárá r̄i vé
t̄ā ĩri ní 'b̄i pi gbizú v̄i be r̄i gé 'd̄āá.
⁴ Búkũ Múngú vé r̄i l̄ũ t̄ā ú'dú ẹz̄i r̄i
vé r̄i 'd̄ini k̄in̄i, “Kúru ú'dú ẹz̄i r̄i gé,
Múngú ní uvuzú.” ⁵ Múngú ẹndi t̄ā
'í ní átá dr̄dr̄i 'd̄ari d̄ij̄i k̄in̄i, “K̄opi
ícókí f̄í v̄r̄ā mávé uvuzú r̄i agá ku.”

⁶ 'Bá ọr̄uk̄o' 'bée ícó fi m̄u uvu
v̄r̄ā Múngú vé rizú uvuzú r̄i agá
rá, 'bo 'bá ú'dúkó múké r̄i ȳi' 'bá
dr̄dr̄i rá r̄i pi, k̄opi f̄íkí m̄uú uvuú
v̄r̄ā Múngú vé rizú uvuzú r̄i agá
kuyé, ā'diāt̄ās̄iyā k̄opi ḡākí ú'dúkó
múké Múngú vé ĩ ní ũl̄úú r̄i ȳigá s̄i.
⁷ Múngú gō ú'dú āzi ĩp̄ēē d̄ij̄i 'bá r̄i pi
ní f̄izú m̄uzú uvuzú ívé v̄r̄ā uvuzú
r̄i gé, ú'dú 'd̄iri āndrũ r̄i. Gō íl̄i 'duȳ
āco, Múngú gō átá 'bāgú D̄aw̄ud̄i*
ní s̄u 'í ní átá dr̄dr̄i r̄i t̄n̄j̄ k̄in̄i,

“Āndrũ s̄i, ĩmi ȳíkí dō ú'dúkó
Múngú vé r̄,
l̄ē ĩmi 'bākí ẹs̄i tete ku.”

⁸ Yósūwā† ā s̄ē té dō k̄opi ní
uvungárá rá, Múngú ícó té gōó
uvungárá dr̄dr̄i 'd̄il̄é r̄i vé t̄ā 'yoó
d̄ij̄i ku. ⁹ 'Bo ú'dú āzi dr̄i anigé v̄ulé
'd̄i' 'd̄i' 'bá Múngú vé r̄i pi ní ím̄uzú
uvuzú ni, sũ Múngú ní uvuú ú'dú
ẹz̄i r̄i‡ gé r̄i t̄n̄j̄. ¹⁰ 'Bá f̄iipi m̄uúpi
uvuúpi v̄r̄ā Múngú ní rizú uvuzú r̄i
agá r̄i, ĩri kpá m̄u uvu ẹz̄i 'í ní ngáá
r̄i ā v̄udr̄i gé, sũ Múngú ní uvuú ívé
ẹz̄i ngáá r̄i ā v̄udr̄i gé r̄i t̄n̄j̄. ¹¹ L̄ē 'bá
ũ'b̄íkí ũkp̄ō s̄i f̄ií m̄uú v̄r̄ā Múngú
ní údé uvungárá vé r̄i gé 'd̄āá. 'Bo
'bá ḡākí dō t̄ā Múngú vé r̄i s̄i sũ 'bá
Īs̄er̄él̄é vé r̄i pi ní ḡāá r̄i t̄n̄j̄, 'bá ícókí
f̄ií m̄uú v̄r̄ā uvungárá vé r̄i gé 'd̄āá
ku.

3:15 3:15 Sāwúmā 95:7-8 **4:3** 4:3 Sāwúmā 95:11 **4:4** 4:4 Í'dóngárá 2:2 **4:5** 4:5 Sāwúmā

95:11 * **4:7** 4:7 D̄aw̄ud̄i: Múngú ĩp̄ē D̄aw̄ud̄i ri adrii 'bāgú Īs̄er̄él̄é r̄i pi vé ni, ẹzi k̄in̄i, 'bāgú ú'di
ri ím̄ú ĩf̄ũ ĩrivé úyú agá, ĩri m̄āl̄ungā r̄i r̄u m̄uzú 'd̄ani'd̄ani, 'bāgú r̄i Ȳes̄ũ Kúrísítō 'i. 'Í l̄ā Sāwúmā
132:11-12. T̄íkí D̄aw̄ud̄i ri ĩs̄ú āk̄ud̄ē íl̄i r̄i ca ẹl̄if̄ũ ālu (1,000) ḡi, íl̄i 'd̄ari gé, ĩs̄ú t̄íkí dr̄i Ȳes̄ũ Kúrísítō
ri kuyé. 'Í l̄ā 1 Sām̄ūél̄ē 16-30; 2 Sām̄ūél̄ē 1-24; 1 'Bāgú 1-2. **4:7** 4:7 Sāwúmā 95:7-8 † **4:8** 4:8
Yósūwā: Mósē k̄ā dr̄āá ḡi, Múngú ĩp̄ē Yósūwā ri 'bá r̄i pi ẹ dr̄i kóó m̄uzú āngũ Kānānā vé r̄i gé. 'Í
l̄ā W̄ungárá 17-24; Yósūwā 1-24. ‡ **4:9** 4:9 Múngú uvu ú'dú ẹz̄i r̄i gé: Múngú gbi ngá r̄i pi ār̄ev̄ú
c̄eré 'du caá ú'dú áziyá, ú'dú ẹz̄i r̄i ní gé, ĩri ní kúru uvuzú. 'Í l̄ā Í'dóngárá 2:2.

12 Ā'diātāsīyā tị Múngú vé rĩ, ĩri ídri rú, ĩri ũkpō be. Ci sũ ílí cípi cici rĩ tịni, ĩri fi 'bâ ẹsị agá, āzini 'bávé índrí agá, ĩri úfí 'bâ fā agásĩ, āzini úsō 'bâ fā agá rĩ agásĩ, ĩri tā 'bá ní ríí ũsũú 'bá ẹsị agá rĩ pi i'da céré āmvé. 13 Tā āzi ĩ ní ícọ ũzũú Múngú sĩ bā ni 'dāáyo. Ngá ārěvú céré i'da 'i kú Múngú ẹndrẹtị gé āmvé. 'Bâ ímú pá tu tā 'bá ní 'oó rĩ ũlũ Múngú ẹndrẹtị gé 'bâ tị sĩ.

Yēsũ ri átálágú āmbúgú

14 Kúru Yēsũ Múngú Mvọpị ní adrii 'bávé átálágú āmbúgú, ĩri ní fí muú adrii Ẹtẹpi Múngú vúgá 'bũ gé 'dǎlé rĩ sĩ, lě 'bâ tukí pá títị 'bávé ẹ'yīngará agá. 15 Yēsũ 'bávé Átálágú āmbúgú 'dĩri nĩ 'bávé ũkpō ākō rá, ĩrivé ẹsị nō 'bávé ũnjikānyā ā tā sĩ rá. Ẹ'bíkí ĩri létị be āndiāndí, sũ ĩ ní 'bâ ẹ'bĩ rĩ tịni, 'bo 'o ũnjikānyā kuyé. 16 Lě 'bâ 'okí ũrị sĩ ku fizú muzú Úpí Múngú ẹsị be múké rĩ vé vūrā mǎlũngā ruzú rĩ gé 'dǎá, āní ā 'bá rí ẹsị Ídríkídri āzini ẹsị múké, sá 'bá ní ĩzākoma lězú rĩ gé.

5

1 Átálágú āmbúgú rĩ, ĩ ĩri ĩpě ĩvé 'bá rĩ pi āsámvú gé, ĩri ẹzị nga 'bá rĩ pi āsámvú gé, ri tā 'bá rĩ pi vé rĩ ũlũ Múngú ní. Ẹzị ĩrivé rĩ rizú rọbọṅọ zázú, āzini rizú ngá 'bá rĩ pi ní sěé rĩ 'duzú sězú Múngú ní, ũnjikānyā kọpívé rĩ ũjízú. 2 'Bá adriipi átálágú āmbúgú rú rĩ, ĩri ẹsị 'bā mǎdā rizú 'bá tā nĩ 'bá ámá 'bá ku, ĩ ní kọpi ẹ mị ũ'bāá fí ũnjikānyā 'oó rĩ pi ẹ ĩzā kozú, ā'diātāsīyā ĩri ũkpō ākó, ĩri 'bá ũnjikānyā 'oópi ĩndĩ ni. 3 Tā 'dĩri sē ĩri ní rizú rọbọṅọ zázú ívé ũnjikānyā ũjízú, āzini 'bá rĩ pi vé ũnjikānyā ũjízú āní 'dĩ.

4 'Bá āzi ícọ 'i ĩpěé adrii átálágú āmbúgú ni rú ẹ ĩnjíkí rí 'i āní 'dini ku, Múngú ri ĩri zị ẹzị rĩ gé nĩ, sũ Múngú ní Ārónā ri zị rĩ tịni.

5:5 5:5 Sāwúmā 2:7 * 5:6 5:6 Mēlěkizēdekē: Mēlěkizēdekē ri 'bāgú Sālēmú vé ni, sē tākiri Ābūrāmā ní nĩ. 'Í lā 'Ídóngará 14:18-20; Ēbéré 7:1-17. 5:6 5:6 Sāwúmā 110:4

5 Kúrísítō íngú 'i 'yozú kínĩ 'i átálágú āmbúgú 'dini kuyé. Múngú 'yo ĩri ní kĩnĩ,

"Mí Mvā má vé ni,
āndrũ sĩ ma mí Ẹtẹpi."

6 Múngú gō 'yoó dǎ kĩnĩ,

"Mí adri átálágú rú muzú nyonyo,
sũ Mēlěkizēdekē* ní adrii
átálágú rú rĩ tịni."

7 Yēsũ ní adringará gá nyọọkú drǐgẹ nōgọ rĩ gé, mǎ Múngú ri, ngo Múngú ẹndrẹtị gé ĩzāngā ĩzāngā rú, Múngú ā pa rí 'i drā agásĩ bēnĩ. Múngú yị ĩrivé zingará rá, ĩri ní 'i 'bāá vūgá Múngú ẹndrẹtị gé, ĩri ĩnjĩ rĩ sĩ. 8 Yēsũ ā adri dō Mvā Múngú vé ni drāāāsīyā, ĩzāngā ĩri ní nyaá rĩ agá, 'dụ tā Múngú vé rĩ ngaá céré rá. 9 ĩzāngā Yēsũ ní nyaá rĩ agá, Múngú mǐlé gá 'dǎá, Yēsũ ri átálágú āmbúgú múké ni, ĩri 'bá céré ĩrivé tā 'dụ 'bá nga 'bá rĩ pi pa ĩvé ũnjikānyā agásĩ muzú 'dáni 'dáni. 10 Múngú ĩpě ĩri ímú adrii átálágú āmbúgú sũ Mēlěkizēdekē tịni.

Ā 'dekí ũnjikānyā agá ku

11 Tā kárakarā anigé 'bá ní kōdō lěé ũlũú ĩmi ní, 'bo tā rĩ vé ũlũngará mbamba, ícọ fí ĩmi drǐgẹ ku. 12 ĩmivé ẹ'yīngará agá, ĩmi úlá fi drĩ kuyé, ĩmi té kōdō ĩmi ọgǔpị ímbá tā Múngú vé rĩ sĩ nĩ. 'Bo ĩmi lěkí ẹ ímbákí ĩmi ní tā Múngú vé rĩ sũ 'bá rípi Múngú vé tā 'i dọpi ũnjipi ú'dí rú rĩ tịni, ĩmi índrékí sũ ũdẹná ĩ ní tĩí ú'dí rú rípi bā ndrúpi áyu, ínyá ũkpó ũkpó ni nyaápi ku rĩ tịni. 13 'Bá rípi bā ndrúpi ndrundu rĩ índré sũ ũdẹná tịni, nĩ tā pịri rĩ ámá be ku. 14 'Bá mba 'bá ícọ 'bá gí rĩ pi ri ínyá ũkpó ũkpó rĩ nya nĩ, ā'diātāsīyā kọpi nĩkí tā múké pi āsámvú acoó tā ũnjí be gí.

6

1 Lě 'bá áwíkí adrii sũ 'bá rípi 'i dọpi tā Kúrísítō vé rĩ ũnjipi ú'dí rú

rĩ tĩnĩ ku, lē 'bâ adrikí sũ 'bá mbaápi ícópí gí rĩ tĩnĩ. Lē 'bâ rikí 'yēṅá rií ìmi ímbá ẹsì újángará ùnjĩkányã 'bá jĩpi fiípi drā agá rĩ vé tã sī, āzini tã Múngú ri ẹ'yĩzú rĩ vé tã sī dīi ku. ² Lē 'bâ rikí ìmi ímbá bātízimũ vé tã sī, drĩ tĩngará vé tã sī, 'bá ũdrã 'bá gí rĩ pi vé íngángará gōzú ídri rú rĩ vé tã sī, āzini tã Múngú ní ímụ lìj 'bá rĩ pi drĩgẹ mụzú 'dání'dání rĩ vé tã sī dīi ku. ³ Múngú ǎ'yĩ dō rá, 'bá ìmi ní tã urukọ'bée ímbá mụzú rá.

⁴ 'Bá ì ní tã Múngú vé rĩ ũlũ kọpi ní gí, āzini Índrí Uleterer rĩ ní kọpi ású gí rĩ pi, 'dékí dō ìvé ẹ'yĩngará agásí gí, 'bá āzi gō kọpi íjì ẹsì újá dīi ku. ⁵ Ụ'dúkọ múké Múngú vé rĩ, kọpi ịsúkí ũnyĩ ni rá, kọpi nĩkí ũkpō Múngú vé úmvúlésí ímụzú tã 'ozú drĩdrĩ 'dīlé rĩ áamá rá. ⁶ 'Bá 'díní 'dī'bée kúkí dō gārā gá gí, 'bá āzi gō kọpi íjì ẹsì újá dīi ku. Tã kọpi ní rií 'oó 'dīri, ìri adri sũ kọpi ní rií Múngú vé Mvā gbāá gōo pẹti alambaku sígẹ dīi rĩ tĩnĩ, kọpi ri drĩnjá sē ìri ní 'bá rĩ pi ẹndrẹti gé.

⁷ Nyọókú yĩgọ ní rií 'dīi drĩ ni gé ǎnyāngā ní kazú ǎní kaka rĩ, nyọókú 'dīri, ìri nyọókú múké 'bá ómvú 'aápi rĩ ní. Nyọókú 'díní 'dīri, Múngú 'bā tākiri drĩ ni gé gí. ⁸ Nyọókú ũcékúcé ní dujọ amuu 'a ni gé rĩ, ìri ẹzi ákó, Múngú ri ìri tri rá, ũdũ ni, ìri zã ve ǎcí sī 'dīisĩ rá.

⁹ 'Bá ẹdrípìjì 'bá ómvúpìjì 'bá ní lēlé rĩ pi, 'bá lēkí lūũ ìmi ní 'díní, 'bá nĩkí áamá múké 'yozú kínĩ, ìmi ri tã 'bá rĩ pi ní 'oó pangará ịsúzú ǎní rĩ 'o. ¹⁰ Múngú ri tã lì pìrì, tã ìmi ní rizú 'bá Múngú vé rĩ pi ẹ ìzã kozú, āzini rizú kọpi ẹ ìzã kozú mụzú dīi dīi 'dīri, ìri lū kínĩ, ìmi ri ìmivé lēngará i'da Múngú ẹndrẹti gé, tã ni ǎvĩ Múngú agásí ku. ¹¹ Tã ǎmbúgú 'bá ní lēé rĩ, lē ìmivé ẹsì lēngará vé 'dīri ǎ mụ drĩdrĩ cĩngbá

cazú ũdũ gé, ìmi ịsúkí rĩ ngá múké Múngú ní ũyō ni sōo lēé sēé ìmi ní ẹsì 'bázú rĩ bēsīnĩ. ¹² 'Bá lēkí ìmi ǎ adrikí ũvú rú ku. 'Bá lēkí ìmi 'okí tã rĩ sũ 'bá ẹ'yĩ 'bá gí adri 'bá ẹsì be mādā úmvúlésí ímụ 'bá tã Múngú ní ẹzi rĩ ịsú 'bá rĩ pi ní 'oó rĩ tĩnĩ.

Tã Múngú ní ẹzi rĩ

¹³ Múngú kã tã rĩ ẹzi Ìbūrāmā ní, 'bá āzi ǎmbúgú Múngú ní ícọ ũyō sōo ìri ǎ rú sī ni ní adrií 'dāáyo rĩ sī, Múngú ní ũyō rĩ sōzú ǎbūrāmā ní 'í rú sī ũgōgōlé rú 'dī. ¹⁴ Kĩnĩ, "Ma mí ní tākiri sē, mí ímụ tị ịzú ambamba." ¹⁵ Kuru ǎbūrāmā tē ẹsì mādā sī, ịsú ngá Múngú ní ũyō ni sōo lēé sēé 'í ní rĩ rá.

¹⁶ 'Bá rĩ pi kádō rií ũyō sōo ũndĩ ruzú, kọpi ri 'bá ǎmbúgú ì ndēepi rá ni ǎ rú ẹdì ũyō rĩ sōzú. ũyō kọpi ní sōo rĩ, kọpi ñókí ku, 'bá āzi gō ǎgátá 'bāá ǎní ku. ¹⁷ Múngú lē tã 'í ní ẹzi rĩ i'daá 'bá ímụ 'bá tã rĩ ịsú 'bá rĩ pi ní uleterer kínĩ, 'í ícọ tã 'í ní ẹzi rĩ ñoó ku. Kuru sō ũyō tã 'í ní ẹzi rĩ 'duzú ngazú. ¹⁸ Múngú sō ũyō, āzini ẹzi tã, ícókí tã ìrì 'dī'bée újá ku, ǎ'diātāsīyā Múngú ụlì ũnjō ku. Nóni 'bá ǎpá'bée 'bá zũ'bée Múngú ǎ pálé gá gí ño'bée, lē 'bá 'bākí ẹsì rizú tã Múngú ní ẹzi rĩ lēé 'oó 'bá ní rĩ ũtēzú, tã Múngú ní ẹzi rĩ pi, kọpi 'bá ẹsì ímbá ambamba. ¹⁹ Ẹsì 'bāngará Múngú drĩgẹ rĩ, ìri sē 'bá pá tu títì, sũ ì ní ǎló ipaá títì rĩ tĩnĩ. Ẹsì 'bá ní 'bāá rĩ, ìri 'bá jì fi mụzú bōngó ì ní Jó Múngú vé rĩ ǎ 'a ẹlizú rĩ* agásí Vūrā Uletererere Múngú ní rizú adrizú rĩ agá agálésí 'dāá. ²⁰ Yēsũ fi mụjọ adrií Vūrā Uletererere rĩ agá 'dāá 'bá tã sī drĩdrĩ gí. Ìri nóni átálágú ǎmbúgú mụzú nyonyo, sũ Mēlēkīzēdékē tĩnĩ.

7

Átálágú Mēlēkīzēdékē vé tã

6:14 6:14 Í'dóngará 22:17 * **6:19** 6:19 Bōngó ì ní Jó Múngú vé rĩ ǎ 'a ẹlizú rĩ: Bōngó 'dīri ẹlìkí Vūrā Uleterer rĩ pi ǎsámú Vūrā Uletererere rĩ be rĩ ǎní. Átálágú ǎmbúgú rĩ 'yēṅá aga fi bōngó rĩ agásí Vūrā Uletererere rĩ agá 'dāá nĩ, ǎ'diātāsīyā Múngú ri adri Vūrā Uletererere dīpi pōwūpōwū rĩ agá 'dāá. 'Í lā Lēvītíkā 16; Mātáyo 27:51; Mārākō 15:38; Lúkā 23:45; Ēbéré 6:19-20; Ēbéré 9:1-7.

1 Mēlēkizēdekē 'dīri, īri 'bāgú Sālēmū vé ni, āzini īri átálágú Múngú āmbúgú 'bá drīgé céré rī vé ni. Mēlēkizēdekē pi ʔsúkí ī Ābūrámā be létī gé, ʔsú ākūdē Ābūrámā íbí ímú ẹ̀'dí īri ní 'dīj 'bāgú rī pi ndézú rī gélésīla, Mēlēkizēdekē kā Ābūrámā ri ʔsú, sē īri ní tākiri. 2 Kuru ngá Ābūrámā ní ẹ̀rī ẹ̀'dí gélésī rī pi, ngá mụdrī agá, í'dú ālu ni sēé Mēlēkizēdekē ní. Rú Mēlēkizēdekē rī vé ífífí "Bāgú tā pīrī vé ni," āzini 'bāgú Sālēmū vé ni, ífífí ni "Bāgú tākiri vé ni." 3 Īri ẹ̀tépī ākó ẹ̀ndrēpī ākó, īri úyú ākó, ú'dú ī ní īri tīzú, āzini īri ní drāzú rī, 'bá āzi nī kuyé, adri sū Múngú Mvópī tījī. Īri áwí adri ku átálágú rú nyonyo.

4 Ī ndrekí drī Mēlēkizēdekē vé āmbūgū ká! 'Bá Īsērélē vé rī pi vé ẹ̀'bīpī Ābūrámā í'dú ngá 'í ní ẹ̀rī ẹ̀'dí gé 'dāá rī pi, ngá mụdrī agá, í'dú ālu ni sēé īri ní. 5 Tāimbī Mósē vé rī lē atala* úyú Léví vé rī agá rī pi ā sokí ngá ívé ẹ̀drīpījī Īsērélē vé rī pi drīgé sī. Kōpī ā adrikí dō céré úyú Ābūrámā vé ni drāāāsīyā, kōpivé ngá mụdrī agá, lē kōpī ē í'dúkí ālu ni sēé.† 6 'Bo Mēlēkizēdekē ā adri dō úyú Léví rī pi vé ni ku drāāāsīyā, Ābūrámā vé ngá mụdrī agá, í'dú ālu ni sēé Mēlēkizēdekē ní. Mēlēkizēdekē sē tākiri Ābūrámā Múngú ní tā ẹ̀zījī īri ní rī ní. 7 'Bá tākiri sēepi rī, īri āmbúgú ũkpō be, ndē 'bá tākiri ʔsúpī rī rá, 'bá rī pi ārēvú céré nīkí tā 'dīri rá. 8 Atala ri 'bá ngá mụdrī agá, ālu ni u'du' 'bá rī pi, kōpī 'bá ũdrā' 'bá ũdrādrā ni pi, 'bo Mēlēkizēdekē ndē kōpī āmbūgū sī rá, ā'diātāsīyā lūkí 'bá ní kīnī, īri

adri mụzú nyonyo. 9 Úyú Léví vé rī pi ri ngá ĩkūnā 'bá rī pi drīgé sī, ngá kōpī ní ĩkūnāá rī, ngá mụdrī agá, 'bá rī pi ālu ni í'dú sē. Ābūrámā kā ngá ālu mụdrī agá í'dú sēé Mēlēkizēdekē ní, adri sū úyú Léví vé ĩfū' 'bá úyú Ābūrámā vé rī agá rī pi ní ngá ālu mụdrī agá í'dú sēé Mēlēkizēdekē ní rī tījī, 10 ā'diātāsīyā Mēlēkizēdekē pi ní ĩ ʔsúzú Ābūrámā be rī gé, ʔsú ākūdē tīkí drī Léví ri kuyé, ímúkí īri tījī vúlé vúlé rú ĩfūú Ābūrámā vé úyú agá.

Yēsū adri sū Mēlēkizēdekē tījī

11 Tāimbī Mósē vé rī 'yo kīnī, 'bá atala rú rī pi ĩfū súrú Léví‡ vé rī agá. 'Bo atala rī pi té dō sē 'bá rī pi vé ũnjīkānyā ri dē rá, ícókí té átálágú āzi sū Mēlēkizēdekē tījī ni lēé dījī ku, átálágú Ārónā vé úyú agá rī ca té gí.

12 Tā ĩ ní rizú átálágú ĩpēzú rī újákí dō gí, lē ā újákí kpá tāimbī rī rá. 13 'Bá 'bá ní rīi tā ni átá 'dīri, īri 'bávé Úpí 'i. Súrú ĩ ní Úpí ri tīzú rī agá, 'bá āzi drī ĩfūúpi ẹ̀zī ngaápi átálágú rú vūrā rōbōņō zāzú rīš gé ni 'dāáyo. 14 'Bá ālu ālu nī áamá rá 'yozú kīnī, Úpí íbí ĩfūú súrú Yúdā vé rī agá. Mósē 'yo 'í tī sī 'yozú kīnī, átálágú āzi ri íbí ĩfū súrú 'dāri agá 'dīni kuyé.

15 Átálágú āzi ĩfū dō Mēlēkizēdekē tījī, 'bá nīkí rá 'yozú kīnī, tā Múngú ní rizú atala rī pi ũpēzú rī újā 'i gí.

16 Átálágú 'dīri ĩpēkí īri súrú ĩrivé rī ā tā sī kuyé, 'bo ĩpēkí Átálágú 'dīri, ā'diātāsīyā īri ímú adri mụzú nyonyo. 17 Búkū Múngú vé rī 'yo 'dīni kīnī,

"Mi adri átálágú rú mụzú nyonyo,

7:1 7:1 Í'dóngará 14:17-20 * 7:5 7:5 Atala rī pi: 'Bá Īsērélē vé rī pi āsámvú gé, 'yéjā átálágú ri rōbōņō zā Jó Múngú vé rī agá 'dāá nī. Atala rī pi ri ĩfū úyú Léví vé rī agá. † 7:5 7:5 Ngá mụdrī agá, ĩmi ri ālu ni í'dú sē: Tāimbī Mósē vé rī 'yo kīnī, lē 'bá Īsērélē vé rī pi ē í'dúkí ngá mụdrī agá, ālu ni sēé Múngú ní. 'Í lā Léví'tīkā 27:30-33; Kālāfe 18:21-24; Dētōrōnómē 12:5-19; 14:22-29. ‡ 7:11 7:11 Léví: Atala Īsērélē rī pi vé rī ārēvú céré íbíkí ĩfūú úyú Léví vé rī agá. § 7:13 7:13 Vūrā rōbōņō zāzú rī: Vūrā rōbōņō zāzú ni anigé Jó Múngú vé rī ā bóró gá 'dāá, átálágú rī ri rōbōņō zā ānī Múngú ní 'bá rī pi trūzú ívé ũnjīkānyā agásī. Vūrā ẹ̀jīngūrú zāzú ni anigé Vūrā Uleterē rī gé Jó Múngú vé rī agá 'dāá, átálágú rī ri ẹ̀jīngūrú zā ānī Múngú ní ũ'būtījā sī, āzini ũndrējā sī sá Múngú ri zīzú rī gé. 7:17 7:17 Sāwūmā 110:4

sū Mēlēkīzēdekē ní adrii átálágú rú rī tīnī.”

18 Tāimbī ũku rī 'dukí 'bāá jēlé gá gí, ā'diātāsīyā ícá nóni kú ũkpō ākó, āzini ẹzī ākó, 19 ā'diātāsīyā tāimbī Mósē vé rī ícá sēé 'bá rī adrii ũnjikānyā ākó nī ku. 'Bo nóni 'Bá múké rī ícá gí, 'bā ri ẹsī 'bā drī ni gé, ĩri sē 'bá 'bā útrú ānī ĩnyiná Múngú vúgá.

20 Múngú sō ũyō 'Bá múké 'dīri ĩpēzú átálágú rú nī, 'bo atala uruko ĩ ní ũpēé rī pi Múngú sō ũyō ni nī kuyé. 21 'Bo Múngú 'bā Yēsū ri adrii átálágú rú ũyō ĩri ní sōó rī sī, sō ũyō rī 'dīni kīnī,

“Úpí Múngú sō ũyō rī gí,

ícó 'í úmī újá ku,

'Mi adri átálágú rú mužú nyonyo.' ”

22 Tā Múngú ní ẹzī, ĩri ni ũyō ni sōó rī, sē nóni Yēsū ĩjī ũndī múké agaapi rá ni, sō ũyō ũkpó ũkpó kīnī, ā ũtēkī ũndī rī vé tā ũtētē.

23 Atala kárakarā ngakí ẹzī mužú drīdrī kuyé, ā'diātāsīyā kōpi ũdrākí úyé. 24 'Bo Yēsū ri áwí adri mužú nyonyo. Kúru ĩri áwí adri mužú átálá rú nyonyo. 25 Kúru 'bá ímú' 'bá Múngú vúgá Yēsū ā tā sī rī pi, Yēsū ri kōpi pa ívé ũnjikānyā agásī nyonyo, ā'diātāsīyā ĩri nījī ri Múngú ri mā kōpivé tā sī nī.

26 Yēsū ri átálágú āmbúgú riipi ngá 'bá ní lēé rī sēépi 'bá ní rī, ĩri uletere, ĩri ũnjikānyā ākó, gūkí ĩri kú túngú 'bá ũnjikānyā be rī pi āsámvú gé sī. Múngú jī ĩri mužú adrii vūrā ívé ĩnjī ĩnjī 'bū gé 'dāá rī gé. 27 Yēsū vé rōbōṅṅō adri sū rōbōṅṅō atala ambugu rī pi ní rīí zāá ú'dú ālu ālu rī tīnī ku. Kōpi ri í'dó rōbōṅṅō rī zā ívé ũnjikānyā ũjīzú drīdrī. Vúdrī ni gé, kōpi kúru rōbōṅṅō 'bá rī pi vé ũnjikānyā ũjīzú rī zā ndō. 'Bo Yēsū sē 'i drāá rōbōṅṅō rú vú ālu 'bá rī pi ní cére. 28 Tāimbī Mósē vé rī lū kīnī, 'bá rī ā 'o dō ũnjikānyā ĩndī

drāáāsīyā, ĩ ícá ĩri ĩpē 'bā átálágú āmbúgú ni rú rá. 'Bo Múngú sē tāimbī rī drīdrī, vúdrī ni gé, ĩri ní ũyō sōzú 'í Mvópī ri ĩpēzú. Múngú ĩpē ívé Mvā adrii átálágú āmbúgú rú tā be pīrī mužú nyonyo.

8

Kúrísítō ri átálágú āmbúgú ũndī ú'dí rī vé rī

1 Tā ā pá āmbúgú rī, ĩri 'dī, 'bávé átálágú āmbúgú rī mužú úrí vūrā ĩnjī ĩnjī rī gé 'bū gé 'dāá Múngú vé drī ẹndēpī gé. 2 'Bākí ĩri ẹzī ngaá átálágú āmbúgú rú Gākū Múngú vé rī agá. Gākū 'dīri, ĩri Jó áda, Úpí Múngú sī nī, adri 'yozú kīnī, 'bá áda sī nī kuyé.

3 Atala ambugu rī pi ārēvú cére, kōpivé ẹzī rizú fēfē 'duzú sēzú Múngú ní, āzini rizú rōbōṅṅō zāzú. Lē átálágú āmbúgú Yēsū ā sē kpá ngá āzi Múngú ní rōbōṅṅō rú ĩndī.

4 Yēsū ā adri té dō nyōókú drīgé nōgó anigé, ícá té adrii átálágú rú ku, ā'diātāsīyā atala uruko ọtú ĩnógósí anigé kōpi ri rōbōṅṅō zā sū tāimbī Mósē vé rī ní 'yoó rī tīnī.

5 'Bo gākū Múngú vé* kōpi ní rizú ẹzī ngazú 'a ni gé vū drīgé nōgó rī, í'da ĩndrīkīndrī Jó Múngú vé 'bū gé 'dāá rī. Mósē kā í'dó Gākū Múngú vé rī sījī, Múngú átá ĩri ní tā ni ũkpó ũkpó kīnī, “Lē mī údé ngá rī pi ārēvú cére sū má ní 'dāá mī ní ĩrā Sínáyī vé rī drīgé 'dāá rī tīnī.”

6 'Bo Múngú ĩpē Yēsū ri nī, ẹzī ĩri ní ngaá rī ndē ẹzī atala ũku 'dā' bée ní ngaá rī rá, ā'diātāsīyā ũndī ĩri ní ruṣú 'bā āsámvú ícízú Múngú be rī, ĩri múké, ndē ũndī ọtú ũku 'dāri rá.

7 ũndī Múngú ní ruṣú drīdrī 'dāri ā adri té dō múké, Múngú ícá té gōó ũndī āzi ruṣú dījī ku. 8 'Bo Múngú ndre tā 'bá rī pi ní 'oó rī adri múké ku, ĩri ní 'yozú kīnī,

7:21 7:21 Sāwúmā 110:4 * 8:5 8:5 Gākū Múngú vé rī: Múngú ẹzī Mósē ní kīnī, Mósē ā sī Gākū āngū ā'wí cinyáfā rú rī agá 'dāá, ā 'bākí rī tāimbī Múngú vé rī 'a ni gé 'dāá, 'bá rī pi ā ríkí u'dujú mužú vūrā rī pi gé sī. Sōlōmónā sī Jó Múngú vé rī Yērúsálēmā gá 'dāá, ícókí u'dujú ku. Atala rī pi ri rōbōṅṅō zā Múngú ní vūrā ĩrī 'dī' bée agásī. Í lā Ẹzī 7:44-45. 8:5 8:5 Wūngará 25:40

“Sâ āzi ri ímú 'dī'dī,
 ma ímú ũndī ú'dí ru
 'bá Īsērélē vé rī pi be,
 āzini 'bá Yúdā vé rī pi be.
 9 Ũndī má ní lēé ruú 'dīri adri sū
 ũndī
 má ní ọtú ruú kòpi é'bípìi,
 má ní kòpi ē drī ruú
 kòpi íjì ífūú āngū Ējēpētō vé rī
 agásì rī tìni ku,
 ā'diātāsīyā kòpi 'dúkì ũndī má ní
 ruú rī vé tā ngaá kuyé,
 má adi kòpi má drìgé sī gí,
 ma Úpí 'i, á 'yo tā 'dīri nī.
 10 Ma Úpí 'i, á 'yo nī,
 ũndī má ní lēé ruú 'bá Īsērélē vé
 rī pi be rī, ĩri 'dīni.
 Lókí 'dāri ā vùdrī gé,
 ma ímú mávé tǎimbì sē fi kòpi ā úmì
 gé,
 āzini ma ímú mávé tǎimbì sī
 kòpi ē ẹsì agá.
 Ma ímú adri Múngú kòpivé ni,
 kòpi ímú adri 'bá mávé ni.
 11 'Bá āzi gō 'bá 'í gārā gá rī ímbá ku,
 dōku 'bá āzi gō 'í ẹdrìpì ri ímbá
 'yozú kìnī, 'Mí nī Úpí Múngú
 rì' 'dīni ku,
 ā'diātāsīyā kòpi cére ímú ma nī rá,
 í'dózú 'bá ĩ ní ndree kuú ẹzì ákó
 rī pi vúgá cìngbá cazú 'bá
 ambugu rī pi vú.
 12 Ma kòpi trū ìvé ùnjìkányā agásì
 rá,
 á gō kòpivé ùnjìkányā ā tā 'bāá
 áwí mǎ ẹsì agá ku.”
 13 Ũndī ú'dí Múngú ní ríí tā ní
 átá 'dīri lū 'yozú kìnī, ũndī ọtú 'í ní
 ruú drīdrī 'dāri nga nóni ẹzì ku, ẹsì
 mǎdǎ, ĩri ímú adri 'dǎáyo.

9

*Gākū Múngú vé ĩ ní rizú ĩri ĩnjìzú
 vū drìgé nōgó rī*

1 Ũndī drīdrī Múngú ní ruú 'bá
 Īsērélē vé rī pi be rī gé, ụtì tǎimbì
 kòpi ní rizú 'í ĩnjìzú nī, āzini kòpi ā
 adrikí Gākū Múngú* rī ĩnjìzú nī be
 vū drìgé nōgó. 2 Sìkí Gākū Múngú
 vé rī, ẹlìkí 'a ní ĩrī. Gākū rī ā 'a tì
 gélésì rī, ĩri Vūrā Uleterere ni, 'bākí
 aya ĩ ní údé ācì ũ'yūzú sì ní gé
 sī ní kú 'a ní gé 'dǎá, āzini 'bākí
 mísá, 'bākí pánga ĩ ní sēé Múngú
 ní rī kú mísá rī drìgé 'dǎá. 3 Jó
 rī vé 'a āzi agálésìla ĩ ní 'a ní ẹlì
 bōngó sī cí rī, ĩri Vūrā Uleterere ni.
 4 Vūrā Uleterere rī agá 'dǎá, 'bākí
 ngá ĩ ní údé dábū sī rizú ẹjìngūrú
 zázú nī, āzini 'bākí kpá sōndúkù
 ũndī vé rī, njòkí rú'bá ní dábū sī.
 Sōndúkù ũndī vé rī agá 'dǎá, ũ'bākí
 ngá ā ọsūkǎ caá na, ngá ĩ ní ũ'bāá
 rī pi, ũdrì ĩ ní gbìí dábū sī ĩ ní
 rizú mánā† 'bāzú rī, Ārónā vé túré
 rú'bá be rūrúpi kú ĩbìbì rú rī, āzini
 írǎ kpọlọ'bu ĩ ní tǎimbì mụdrì ũndī
 ruú rī sī rú'bá ní gé rī. 5 Údekí
 ìndrìlìkì ĩrī mǎlāyìkǎ vé ni, kòpi
 ásúkì sōndúkù rī rǎpā ĩ ụpelé'bí ā
 ndúgé, kòpivé ụpelé'bí ē ìndrìkìndrì
 ọzù sōndúkù rizú ũndī ruú rī ē drī,
 vūrā 'dīri átálágú āmbúgú rī ní rizú
 ārí uyazú 'bá rī pi vé ùnjìkányā ùjìzú
 rī, 'bo ícókí tā rī vé ífíí ùlūú mụzú
 'dé'dé lókí nōri gé ku.

6 Atala rī pi kádō ngá ĩ ní ùlǎá
 'dī'bée ũ'bāá 'dīri tìni gí, ụ'dú cére
 kòpi ri fi Gākū Múngú vé rī ā 'a tì
 gélésì rī agá, ri ẹzì ĩ ní sēé ĩ drìgé rī
 nga. 7 'Bo 'yéngá átálágú āmbúgú‡ rī
 fi Gākū Múngú vé ĩ ní ẹlì agálésìla
 Vūrā Uleterere rī agá 'dǎá nī, ílì
 ālu agá, ĩri 'yéngá fi vú ālu. ĩri fi

8:12 8:12 Yērēmíyā 31:31-34 * **9:1** 9:1 Jó Múngú vé rī: Jó Múngú vé rī 'yéngá ālukúta Yērūsálémā gá 'dǎá. Atala rī pi 'yéngá ri rọbọngọ zǎ Jó rī agá 'dǎá nī, sū tǎimbì Mósē vé rī ní 'yoó rī tìni. Múngú rì dī Vūrā Uleterere rī gé, Jó Múngú vé rī agá 'dǎá. † **9:4** 9:4 Mánā: Mánā ri ānyāngā Múngú ní ĩsēé 'bá Īsērélē vé rī pi ní rī. Īsē sǎ kòpi ní adrìzú āngū ā'wí cínýáfǎ rú rī agá 'dǎá ílì pùkù sù rī gé. 'Í lǎ Wùngará 16:1-36. ‡ **9:7** 9:7 Átálágú āmbúgú rī: Átálágú āmbúgú rī fi Jó Múngú vé rī agá 'dǎá vú be ālu, ĩri mụ ārí uya Vūrā Uleterere rī agá 'dǎá, 'bá Īsērélē vé rī pi trüzú ānì ìvé ùnjìkányā agásì, 'bá Īsērélē vé rī pi ri ānyāngá a'bi ụ'dú 'dīri gé. 'Í lǎ Lẹvítíkǎ 16.

mụ ǎnyǎpá ǎrí uya ívé ùnjìkǎnyǎ ùjǐzú, ǎzini 'bá rǐ pi vé ùnjìkǎnyǎ ùjǐzú. Ùnjìkǎnyǎ 'bá rǐ pi ní rií 'oó 'dǐri, kòpi nǐkí áamá 'yozú kǐnǐ ĩ ri ùnjìkǎnyǎ 'o 'dǐni kuyé. ⁸ Tǎ ĩ ní ùlǎá 'dǐ'bée sǐ, Índrǐ Uleterere rǐ i'da 'bá ní kǐnǐ, Gǎkũ rǐ ní drǐ adrizú anigé rǐ gé, zǐkí kẹtẹtẹ ĩ ní fizú ǎní Vǔrǎ Uleteretere rǐ agá 'dǎá rǐ kuyé. ⁹ Tǎ ĩ ní ù'bǐjǐ 'dǐ'bée, ĩri 'bá ní tǎ lókí ǎndrũ nǒri vé rǐ ùlũ. ĩri lũ kǐnǐ, ǎnyǎngǎ, ǎzini ngá ǎrí be ĩ ní rií sée zǎá Múngú ní rǒbǒnǒ rú rǐ pi, ícó 'bá ri'bá Múngú ri ĩnjǐ 'bá rǐ pi ẽ ẽsí újá ícá uleterere ku. ¹⁰ Tǎ ùkũ rǐ, ĩri 'yéngá rizú ínyá pi ǎ tǎ 'duzú ngazú, ngá mvungará be, ǎzini rizú tǎimbǐ rǐ 'bá ùjǐzú rǐ ǎ tǎ 'duzú ngazú. Tǎ ĩ ní ùlũú 'dǐ'bée céré rizú rǐ 'bá nǒri vé tǎ 'duzú ngazú rǐ. Tǎ 'dǐ'bée ímú ĩ újá ícá múké, cǐmgbá lókí Múngú ní ímúzú ùndǐ ú'dí rǐ ruzú rǐ gé.

Kúrísítō vé ǎrí dǎ rǒbǒnǒ rú

¹¹ Kúrísítō kǎ ícá ímú adrií átálágú ǎmbúgú, íjǐ tǎ múké vũ drǐgé nǒgó. Gǒ fǐi mụú adrií Gǎkũ Uleteretere 'bũ gé rǐ agá 'dǎá, Gǎkũ 'dǐri 'bá áda sǐ nǐ kuyé, ǎzini adri Gǎkũ vũ drǐgé nǒgó ni kuyé. ¹² Kúrísítō fi mụú adrií Vǔrǎ Uleteretere 'bũ gé 'dǎri agá vú ǎlu 'bá céré ní. Sě ívé ǎrí dǎá 'bá pazú 'bávé ùnjìkǎnyǎ agásǐ nyonyo, adri ndrǐjǐ ǎrí sǐ dǒku tǐ mvǎngá ǎrí sǐ kuyé. ¹³ Tǎimbǐ Mósě vé rǐ agá, 'bá ùnjìkǎnyǎ 'o 'bá rǐ pi, ĩ ndrǐjǐ ǎrí uya, dǒku tǐ ǎrí uya kòpi ǎ rǐ 'bá gá sǐ, ǎzini ĩ tǐ kǎjónǎ rú ni zǎ ve úfúrágú rú, ĩ kòpi ǎ rǐ 'bá fu ǎní, kòpi ǎ rǐ 'bá ẽ ícá rǐ ule. ¹⁴ ĩmi ndrekí drǐ ká, ǎrí Kúrísítō vé rǐ, ĩri 'bávé ùnjìkǎnyǎ ùjǐ ndě ǎrí ǎnyǎpá vé rǐ rá. 'Bo Yésũ ri ùnjìkǎnyǎ ǎkó, Índrǐ Múngú vé adriípi 'dǎni'dǎni rǐ vé ùkpò sǐ, Yésũ sě 'i drǎá rǒbǒnǒ rú Múngú ní,

'bá pazú drǎ agásǐ, 'bá ngakí rǐ ẹzǐ Múngú ídri rú rǐ ní.

¹⁵ Kúrísítō ri 'bá rǐ pi ǎsámvú údé Múngú be nǐ ùndǐ ú'dí ĩ ní ruý rǐ sǐ, 'bá Múngú ní zǐjǐ rǐ pi, kòpi ímú tǎ ĩ ní ẹzǐ adriípi mụzú 'dǎni'dǎni rǐ ǐsú rá. 'Bá ùnjìkǎnyǎ 'o 'bá ùndǐ ĩ ní ruý drǐdrǐ gé rǐ pi, Kúrísítō vé drǎngará pa kòpi gí. ¹⁶ 'Bá ǎzi ẹzǐ dǒ ívé ǎ'bú lée sée mvǎngá ívé rǐ ní, mvǎngá rǐ ícó drǐ ǎ'bú rǐ 'duý 'í ní ku, ẹtẹpi ri drǎ ùgbále ká. ¹⁷ Mvǎngá rǐ ǎ'bú ẹtẹpi ní ẹzǐ rǐ ru ǐsúú ẹtẹpi drǎ gí. 'Bá tǎ rǐ ẹzǐpi rǐ dǒ drǐ ídri rú, tǎ ĩri ní ẹzǐ 'dǐri ícó drǐ ẹzǐ ngáa ku.

¹⁸ Sězú ĩ ní ǎnyǎpá ǎrí dǎzú rǒbǒnǒ rú ùndǐ drǐdrǐ 'dǎri ruzú ǎní. ¹⁹ Mósě kǎ tǎimbǐ rǐ ùlũú 'bá rǐ pi ní céré gí, ĩri ní peṭi 'i'dúzó, ĩri ní ǐbǐbǐ ùdrǒzó bǎákú ika ni sǐ peṭi rǐ sígé, ĩri ní suzó ǎrí tǐ mvǎngá vé ĩ ní usaá yǐjǐ sǐ rǐ agá, ĩri ní uyazú 'bá rǐ pi ǎ rǐ 'bá gá sǐ, ǎzini búkũ tǎimbǐ vé rǐ ǎ rǐ 'bá gá. ²⁰ Mósě ní 'yozú 'bá rǐ pi ní kǐnǐ, "ǎrí 'dǐri Múngú ní ùndǐ ruzú ĩmi be, ĩri ní 'yoó ĩmi 'duki tǎ ni ngaánga rǐ.Š" ²¹ Mósě ní ǎrí uyazú Gǎkũ Múngú vé rǐ ǎ rǐ 'bá gá, ǎzini ngá ǎrěvú céré ĩ ní áyú Múngú ri ĩnjǐzú rǐ pi ǎ rǐ 'bá gá sǐ. ²² Tǎimbǐ Mósě vé rǐ 'yo kǐnǐ, lě ngá rǐ pi ǎrěvú céré ǎ uyakí ǎrí kòpi ǎ rǐ 'bá gá sǐ, kòpi ẽ ícákí rǐ ule. ǎrí dǎ dǒ kuyé, trũkí 'bá rǐ pi ívé ùnjìkǎnyǎ agásǐ ǎluǎni ku.

²³ Ngá Gǎkũ Múngú vé rǐ agá 'dǐ'bée, kòpi índrǐkǐndrǐ ngá 'bũ gé 'dǎá rǐ pi vé rǐ, ĩ kòpi ùjǐ ícá ule ǎrí ǎnyǎpá vé ni sǐ. 'Bo ngá 'bũ gé 'dǎá rǐ pi, ĩ kòpi ùjǐ ícá uleterere ǎrí Yésũ vé rǐ sǐ, ǎrí Yésũ vé rǐ ndě ǎrí ǎnyǎpá vé rǐ rá. ²⁴ ĩmi nǐkí rá 'yozú kǐnǐ, Kúrísítō fi ẹzǐ ngáa Gǎkũ Múngú vé 'bá áda ní sǐjǐ vũ drǐgé nǒgó rǐ agá kuyé, Gǎkũ Múngú vé vũ drǐgé

Š 9:20 9:20 ǎrí 'dǐri Múngú ní ùndǐ ruzú ĩmi be rǐ: ǎrí 'dǐri 'bá rǐ pi vé ùnjìkǎnyǎ ùjǐ, ĩri sě kòpivé ùndǐ Múngú be rǐ adri múké. 'Bá Ísérélě vé rǐ pi rikí tǐ, ǎzini ndrǐjǐ zǎá Múngú ní rǒbǒnǒ rú, ǎ ùjǐ rǐ ívé ùnjìkǎnyǎ, ĩ adriki rǐ ule. Rǒbǒnǒ ĩ ní zǎá 'dǐri i'da Yésũ vé drǎngará peṭi alambaku sígé sǐ Kǎbǐlò Mvǎ Múngú vé rǐ tǐni rǐ. ǎrí Yésũ vé dǎapi rǒbǒnǒ rú 'dǐri, ĩri 'bá céré ĩri ẹ'yǐ 'bá gí rǐ pi trũ ívé ùnjìkǎnyǎ agásǐ. 'Í lǎ Wǔngará 24:8; Lẹvǐtǐkǎ 16:11-19; Mátayo 26:28; Mǎrǎkò 14:24.

nōgò 'dīri i'da índríkíndrī Jó Múngú vé 'bũ gé 'dǎá rī vé rī. Kúrísítò fi Vūrā Uleteretere 'dīri agá 'dǎá ọ'dúkúlegúsī, fi muú adrií Múngú be trú 'bá tǎ sī. ²⁵ Yésũ ẹnđi 'i fií 'bũ gé 'dǎá 'i sēe drǎá ǎđi ǎđi sũ átálágú ǎmbúgú riipi 'i ẹnđiipi úfípi ǎđi ǎđi Vūrā Uleteretere rī agá 'dǎá ílǐ ǎlu ǎlu, riipi ǎnyǎpá ǎrí uyaápi rī tịni kuyé. ²⁶ Tǎ rī ǎ adri té dō 'dīri tịni, Kúrísítò ri té 'i ẹnđi sē 'dị drǎ ǎđi ǎđi ídózú lókí ĩ ní vũ rī gbizú rī gé 'dǎá. 'Bo ĩri ní adrií sũ 'dīri tịni kuyé rī sī, ímú 'yéná vú ǎlu lókí ụđđú vé rī gé, ímú 'i sēe 'dị drǎá rọbọñọ rú 'bávé ụnjikǎnyǎ ǎ de rí ǎní.

²⁷ Vũ drǐgé nōgò, 'bá ri drǎ 'yéná vú ǎlu, 'bá rī drǎ dō gí, ĩ kúru ĩrivé tǎ lị. ²⁸ ĩri 'díni, Kúrísítò drǎ kpá vú ǎlu, 'bá kárakarǎ pi vé ụnjikǎnyǎ ǎ de rí ǎní. ĩri gō ímú ǎđi, ĩrivé ímúngǎrá 'dīri adri 'yozú kǐnī, ĩri ímú ụnjikǎnyǎ sē de 'díni ku, ĩri ímú 'bá ri 'bá ĩri ụtē 'bá rī pi pa ịvé ụnjikǎnyǎ agásí.

10

Kúrísítò drǎ rọbọñọ rú vú ǎlu 'bá rī pi ní cére

¹ Tǎimbị Mósē vé rī, ĩri índríkíndrī tǎ múké ímúpi drǐdrǐ 'dǐlǐ rī vé rī. Tǎimbị 'dīri adri tǎ múké ímúpi rī kuyé, ǎ'diātāsīyǎ rọbọñọ ĩ ní ríi zǎá ílǐ ǎpi 'dīri, ícò 'bá ímú 'bá Múngú ri ĩnjǐ 'bá rī pi vé ụnjikǎnyǎ ụjǐ de kọpi ǎ rú 'bá gá sī cére ku. ² Rọbọñọ ĩ ní ríi zǎá 'dīri ǎ ụjǐ té dō 'bá rí 'bá Múngú ri ĩnjǐ 'bá rī pi vé ụnjikǎnyǎ uleteré rá, gōkí té ríi rọbọñọ ǎzi zǎá ǎđi ǎđi ụnjikǎnyǎ ụjǐzú ǎní ku, ĩ té 'bá Múngú ri ĩnjǐ 'bá rī pi vé ụnjikǎnyǎ ụjǐ vú ǎlu, kọpi gōkí té ríi ụnjikǎnyǎ ǎ tǎ ụsũ ǎđi ku. ³ Rọbọñọ ĩ ní ríi zǎá ílǐ ǎpi 'dīri lū kǐnī, ụnjikǎnyǎ anigé, ⁴ ǎ'diātāsīyǎ tị ágò ǎrí dōku ndrǐ ǎrí ícò ụnjikǎnyǎ ụjǐ ku.

⁵ Kúrísítò kǎ ímú vũ drǐgé nōgò, 'yo Múngú ní kǐnī,

"Ngá mí ní lǐe má vúgá rī adri rọbọñọ zǎngǎrá, ǎzini ǎnyǎngǎ sǎngǎrá kuyé, 'bo mí lǐe má sē má rú 'bá rọbọñọ rú áyu.

⁶ Rọbọñọ ĩ ní ríi zǎá, ǎzini ngá uruko ĩ ní ríi sēe ụnjikǎnyǎ ụjǐzú rī, sē mí ní ǎyǐkò ku. ⁷ Má ní kúru 'yozú, 'Ma anigé, Múngú, ma ícò tǎ mí ní lǐe rī 'o rá, sũ ĩ ní sī Búkú Múngú vé rī agá rī tịni.' "

⁸ Yésũ ní 'yozú Múngú ní kǐnī, "Rọbọñọ ĩ ní ríi zǎá rī, ǎzini ǎnyǎngǎ ǎ fífí ĩ ní ríi sēe ụnjikǎnyǎ ụjǐzú rī mí ǎ'yī ku, dōku mí adri ǎní ǎyǐkò sī ku," 'Bo tǎimbị Mósē vé rī lǐe ǎ 'okí tǎ rī 'díni. ⁹ Yésũ ní 'yozú Múngú ní kǐnī, "Ma nō, má ímú tǎ mí ní lǐe ǎ 'okí rī 'duú ngáá." Yésũ ku lẹtị drǐdrǐ ĩ ní rizú rọbọñọ zǎzú 'dǎri rá, í'dú ú'dí rī ẹzị ngazú áyu.

¹⁰ Yésũ Kúrísítò ní tǎ Múngú ní lǐe ǎ 'okí rī 'duú ngáá, ĩri ní 'i sēe drǎá vú ǎlu 'bá tǎ sī rī sī, sē 'bá ní adrizú ǎní ule nō.

¹¹ Ụ'dú ǎlu ǎlu, atala rī pi ri pá tu uru sǐ ri rọbọñọ ẹnđi zǎ, rọbọñọ kọpi ní ríi ẹnđi zǎá 'dīri ụnjikǎnyǎ de ǎní ku. ¹² 'Bo Kúrísítò sē 'i drǎá rọbọñọ rú 'bá rī pi vé ụnjikǎnyǎ ụjǐzú ǎní vú ǎlu, nóni mu úri Múngú vé drǐ ẹnđepi* gélésíla. ¹³ ĩri adri 'dǎlé cǐmgbá Múngú ní ímúzú sǎzú ĩri ní ívé ari 'ba rī pi 'bázú 'i ǎ pálé gá rī gé. ¹⁴ ĩrivé drǎngǎrá vú ǎlu rọbọñọ rú rī sī, ọyú 'bá ụnjikǎnyǎ agá rī pi, újǎ kọpi adri 'bá Múngú vé ni muzú nyonyo.

¹⁵ Drǐdrǐ ni, Índrí Uleteré rī lū 'bá ní tǎ 'dǐ'bée nǐ kǐnī,

¹⁶ "Ma Úpí 'i, á 'yo nǐ, ụndǐ má ní lǐe ímú ruú kọpi be rī, ĩri 'díni, sǎ ni kǎdō ícò, ma mávé tǎimbị sē fi kọpi ǎ úmǐ gé, ma mávé tǎimbị sǐ kọpi ẹ ẹsǐ agá."

¹⁷ Índrí Uleteré rī gō 'yoó kǐnī,

10:7 10:7 Sǎwúmǎ 40:6-8 **10:8** 10:8 1 Sǎmũélǐ 15:22-23 * **10:12** 10:12 Drǐ ẹnđepi rī: Drǐ ẹnđepi vé ífífí, ĩri vūrǎ Múngú vé ĩ ní ĩnjǐ ĩnjǐ rī, ǎzini vūrǎ ụkpò sǎzú rī. **10:16** 10:16 Yērēmíyǎ 31:33

“Kòpivé ùnjìkányā, āzini tā ùnjì
kòpi ní 'oó rī

á gō tā ni 'bāá má ẹ̀sì agá ku.”

18 Múngú trū dō 'bá rī ùnjìkányā
agásì gí, ícò rōbōṅṅò sèé zāá
ùnjìkányā ùjìzú ku.

*Lē 'bā útrúkí 'bā mujú ìnyinà
Múngú vùgá 'dāá*

19 Má ẹ̀drípìjì má ọ̀mvúpìjì, ārí Yèsù
vé dāápi rī sī, 'bā nóni ícò fi ca
Múngú ẹ̀ndrẹ̀tì gé Vūrā Uleteretere
rī agá 'bù gé 'dāá ùrī ākó. 20 Yèsù vé
drāngárá zì 'bá ní létì ú'dí ídri vé rī
nī, sē 'bā ícò fi bōngó ì ní Jó Múngú
vé rī ā 'a ẹ̀lìzú rī agásì, mužú Vūrā
Uleteretere ì ní ìnjìjì ìnjì rī agá 'dāá
rá.

21 'Bā átálágú āmbúgú adriipi Jó
Múngú vé rī drìgè 'bá āmbúgú rú
ni be, ìri 'bá Múngú vé rī pi drìgè
'bá āmbúgú rú nī. 22 Lē 'bā útrúkí
'bā mujú ìnyinà Múngú vùgá 'dāá,
'bā 'bākí ẹ̀sì cére drì ni gé, ùjìkí
ùnjìkányā 'bá ẹ̀sì agá rī Yèsù vé ārí sī
gí, 'bā ẹ̀sì ícá nóni ule gí, āzini ùjìkí
'bá rù 'bá yìjì ule ni sī gí. 23 Lē 'bā
'bākí ẹ̀sì tā 'bá ní 'yoó 'bá ẹ̀'yìkí gí rī
drìgè, ā'diātāsīyā 'bá nìkí rá 'yozú
kínì, Múngú rì tā 'í ní ùyō ni sōó
gí rī 'du nga rá. 24 Lē 'bā 'bākí úvá
rizú 'bā ìzā kozú 'bā āsámvú gé sī,
lē 'bā lēkí 'bā lēlē, 'bā 'okí tā múké
mužú áyu. 25 'Bá ọ̀rukọ 'bée lēkí ì
úmú ríi Múngú rì ìnjìjì ku, 'bo lē 'bā
'okí sù kòpi ní ríi 'oó rī tìjì ku. Lē 'bā
rikí 'bā úmú 'bā ímbá 'bá āsámvú
gé sī, 'bávè ẹ̀'yìngárá ā adri rí ānì
ùkpó ùkpó, ā'diātāsīyā ìmi nìkí rá
ú'dú Yèsù vé ímvízú rī ícá ìnyinàjā
gí.

26 'Bá áwíkí dō ríi ùnjìkányā 'oó
mužú ākā, ísúzá 'bá nìkí tā áda
Yèsù vé rī gí, rōbōṅṅò āzi ícòpi 'bávè
ùnjìkányā ùjìjìpi dījì ni 'dāáyo. 27 Tā
ímúpi 'i ngaápi rī, ìri tā ùkpó ùkpó
ùrī sēepi ni, Múngú rì ímú tā lì ívé
ari'ba rī pi drìgè, ìri kòpi 'du ú'bé
ve ācì cípi kú nyālū rī agá. 28 'Bá rī
gā dō tāimbì Mósè vé rī 'duḡá ngagá

sī, 'bá ìrī dōku 'bá na tōkí dō ìri,
'bá 'dī'bée dō ẹ̀sì ìdríkídri ākó, ì 'bá
'dīri 'dì drā rá. 29 'Bá Múngú Mvòpi
rì ọ̀wùpì ọ̀wùowù, āzini ùndì ì ní
ùyō ni sōó rī vé ārí dāápi 'bā ùjìjìpi
ule rī ọ̀wùpì rī, ì ìri ìrīnā ùnjì ùnjì
'bá Mósè vé tāimbì gāápi sī rī vé rī
ndē. 'Bá 'dini 'dīri ọ̀wù Ìndri Uleterere
Múngú vé ẹ̀sì múké rī 'i'daápi 'bá ní
rī. 30 'Bá nìkí Múngú tā rī 'yoópi
rī rá kīnì, “Ma ímú tā 'dīri ùfè nī,”
gōkí kpá 'yoó dījì kīnì, “Úpì rì ímú tā
lì ívé 'bá rī pi drìgè nī.” 31 Kòpivé
bāá kādō ímú 'deé Múngú ídri rú rī
drìgè, kòpi ímú ìzāngā nya aga rá.

32 Lē ìmi āvìkí ìzāngā ìmi ní ọ̀tù
nyaá kárakará lókí ìmi ní Yèsù rì
ẹ̀'yìzú rī gé, ìmi ní pá tuzú títì ìmivé
ẹ̀'yìngárá agá 'dāri sī ku. 33 Sā 'dāri
gé, rikí ìmi u'daá, āzini rikí ìmi ọ̀cùjì
'bá bítiriká rī pi ẹ̀ndrẹ̀tì gé, ìmi adikí
kpá ìmi sèé ríi ìzāngā nyaá 'bá Yèsù
rì ẹ̀'yì 'bá gí, ìzāngā nya 'bá 'dā'bée
be trú. 34 Ìmi rikí ìzāngā nyaá 'bá
ì ní ù'yìjì jó agá 'dā'bée be trú. Kā
ìmivé ngá upaá ìmi drìgè sī, ìmi rikí
adrii āyìkō sī, ā'diātāsīyā ìmi nìkí
rá 'yozú kīnì, ngá múké múké ìmivé
agaápi rá ni pi anigè, adri 'bá mužú
nyonyo ni pi.

35 Ẹ̀sì ìmi ní 'bāá Múngú drìgè
'dīri, lē ìmi kukí ku, ì ímú ìmi ùfè
aga rá. 36 Ìmi dō rì ẹ̀zì Múngú ní
lèé rī nga, lē ìmi úmbékí ẹ̀sì ẹ̀zì rī ā
ngangárá gá, ìmi ícò ngá ìri ní ẹ̀zìjì
rī ísú rá. 37 Kādō adrii lókí mādā ā
vùdrì gé,

“‘Bá riipi ímúpi rī ícò áwí ku, ìri ímú
mbēlēnā.

38 Mávè 'bá tā 'oópi pìrì rī, ìri tā
'o pìrì, ìri ní ma ẹ̀'yìjì gí rī sī,

'bo 'bá rī újā dō 'i gōó vúlé,
má adri ìri sī āyìkō sī ku.”

39 'Bo 'bá adrikí sù 'bá ì újā 'bá gō 'bá
vúlé, āvì 'bá létì sī gí rī pi tìjì ku, 'bá
'bākí ẹ̀sì Múngú drìgè, 'bá nìkí rá ìri
'bā pa rá.

11

'Bá Múngú ri ẹ'yǐ' bá gí rǐ pi vé tǎ

¹ Ádarú ẹ'yǐngára ri sē 'bā ẹsǐ 'bā tǎ 'bá ní ndreé kuyé rǐ drǐgé. ² 'Bá ẹ'bǐpǐ drǐdrǐ 'dā'bée ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, sē Múngú adri kòpi sǐ ǎyǐkò sǐ.

³ 'Bá ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, sē 'bá nǐkí áamá rá 'yozú kǐnǐ, Múngú gbi 'bǐ pi vǔ be nǐ, ri átá tǐ sǐ. 'Bá nǐkí kpá áamá rá 'yozú kǐnǐ, Múngú ǐ ní rǐ 'bá ni ndreé ku rǐ gbi ngá ǎrǐvú céré 'bá ní rǐ ndreé 'dǐ'bée nǐ.

⁴ Ēbélē ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, sē Múngú ní rǐbǐnǐ múké ndē Káyǐnǎ vé rǐ rá. Ẹ'yǐngára sǐ, Múngú ǎ'yǐ kǐnǐ, Ēbélē ri 'bá pǐrǐ, ǎ'diātāsǐyǎ Múngú ǎ'yǐ Ēbélē vé ngá sēé 'í ní rǐ rá. Ēbélē ǎ drǎ dō gí drǎāsǐyǎ, ǐrivé ẹ'yǐngára sē nǐnǐ 'bá ri ẹsǐ 'bá Múngú drǐgé.

⁵ Ēnókǎ ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, drǎ kuyé, Múngú 'du ǐri mǔzú 'bǐ gé 'dǎá ǐdri rú, 'bá ǎzi gō ǐri ndreé kuyé, ǎ'diātāsǐyǎ ǐrivé ẹ'yǐngára sē Múngú ní ǎyǐkò. ⁶ 'Bá rǐ ẹ'yǐ dō Múngú ri kuyé, Múngú adri ǐri sǐ ǎyǐkò sǐ ku. 'Bá rǐ lē dō Múngú ri nǐ, lē ẹ'yǐ 'yozú kǐnǐ, Múngú ri anigé. 'Bá Múngú ri ẹ'yǐpi ẹsǐ be céré rǐ, Múngú ri ǐri ní ǎndēma sē rá.

⁷ Núwǎ* ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, yǐ tǎ Múngú ní átá 'í ní, ǐmǔpi 'ǐ ngáapi ǔnjǐ, ǐri ní drǐ ndreé 'ǐ mǐ sǐ kuyé rǐ rá. 'Du tǎ Múngú ní lǔú 'í ní rǐ ngáá rá, údé kǔlǔmgbá mǔǔngǔ ǐvé 'bá 'bǐtǐ ǎsǎmvú gé rǐ pi pazú ǎnǐ drǎ sǐgé sǐ. Núwǎ ẹ'yǐ Múngú ri rá, lǐkǐ tǎ 'bá vǔ drǐgé nǔgó rǐ pi drǐgé. Múngú 'du ǐri 'bǎá adrií 'bá pǐrǐ, ǐri ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ.

⁸ Ābūrámǎ ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, Múngú kǎ ǐri zǐjǐ, ǎ mǔ adrií ǎngǔ 'í ní lēé ǐmǔ sēé ǐri ní rǐ gé 'dǎá, ǎ'yǐ

mǔyú vǔrǎ 'í ní nǐ kuyé 'dǎri gé rá. ⁹ Ābūrámǎ ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, 'de mǔyú adrií jǎkǎ rú ǎngǔ Múngú ní ẹzǐjǐ ǐri ní 'dǎri rǐ agá rá. Sǐ gǎkǔ, ri adrií 'a ni gé, ǐsákǎ† pi Yǔkóbǔ‡ be rikǐ kpá adrií gǎkǔ agá. Múngú ẹzǐ kpá ǐsákǎ pi ní Yǔkóbǔ be kǐnǐ, 'ǐ ǐmǔ ǎngǔ ǎlu ǎlu 'dǐri sē kǔpivé 'bá rǐ pi ní. ¹⁰ Ābūrámǎ 'bá ẹsǐ rizú kǔrǔ Múngú ní tǎ ni ǔtǐjǐ, ǐri ní sǐjǐ, adriípi mǔzú nyonyo 'dǎri ǔtǐzú.

¹¹ Ābūrámǎ pi ǔkǔ ni Sárǎ be ǎ dǎkǐ dō ǐcǎ ǎrǎkǎ rú gí drǎāsǐyǎ, ǎzini Sárǎ vé ǐlǐ mvá tǐzú rǐ aga dō gí drǎāsǐyǎ, kǔpi ní Múngú ri ẹ'yǐ gí rǐ sǐ, tǎ Múngú ní ẹzǐjǐ rǐ sǐ, sē kǔpi tǐkǐ mvá rá. Ābūrámǎ 'bá ẹsǐ Múngú drǐgé kǐnǐ, Múngú ri ǐcǔ tǎ 'í ní ẹzǐjǐ rǐ 'du nga rá. ¹² Ābūrámǎ ní dēé ǐcǎ ǎrǎkǎ rú gí rǐ sǐ, ǐrivé sǎ kǔdō mvá tǐzú rǐ aga gí, 'bo 'bá ǎlu 'dǐri tǐ anji ǐzú kǎrǎkǎrǎ sǔ lǐnyǎ 'bǐ gé rǐ tǐnǐ, ǐrivé anji rǐ pi ǐzúkǐ sǔ cǐnyǎfǎ yǐ gǎrǎ gá rǐ tǐnǐ, ǐcǔkǐ lǎá bǎ ku.

¹³ 'Bá ǔdrǎ' bá gí 'dǎ'bée céré ẹ'yǐkǐ Múngú ri rá. Kǔpi ẹ ǐsǔkǐ dō ngá Múngú ní ẹzǐjǐ rǐ kuyé drǎāsǐyǎ, kǔpi nǐkǐ rá ngá ǐ ní ẹzǐjǐ rǐ pi ǐmǔ ǐ nga drǐdrǐ 'dǐlǐ rá, kǔpi ǎ'yǐkǐ tǎ rǐ ǎyǐkò sǐ. Kǔpi ǎ'yǐkǐ rá 'yozú kǐnǐ, ǐ jǎkǎ nyǔǔkǔ drǐgé nǔgó. ¹⁴ 'Bá ri 'bá átá' bá 'dǐnǐ 'dǐ'bée, kǔpi ri ǎngǔ ndǎ, ǎngǔ rǐ ǎ adri rǐ ǐvé ni. ¹⁵ Kǔpi ǎ rikǐ té dō ẹsǐ 'bǎá ǎngǔ ǐvé ǐ ní kǔú gí 'dǎri ǎ tǎ ǔsǔú, kǔpi té ǐ újǎ gō 'a ni gé 'dǎá vǔlé. ¹⁶ 'Bo kǔpi rikǐ ẹsǐ 'bǎá vǔrǎ múké agaapi rá 'bǐ gé 'dǎá rǐ ndǎzú, Múngú ǐcǔ adrií drǐnjǎ sǐ kǔpi ní 'ǐ zǐjǐ Múngú ǐvé ni rǐ sǐ ku, ǎ'diātāsǐyǎ Múngú sǐ kǔpi ní kǔrǔ rǐ gí.

¹⁷ Múngú kǎ Ābūrámǎ ri ǔ'bǐjǐ ǎ sē ǐvé mvá ǐsákǎ ri zǎá 'í ní rǐbǐnǐ rú, Ābūrámǎ ní tǎ Múngú ní ẹzǐjǐ rǐ ẹ'yǐ

* **11:7** 11:7 Núwǎ: Núwǎ adri sǎ 'bá rǐ pi ní ǔnjǐkǎnyǎ 'ozú ǔnjǐ 'dǎri gé rá, kǔru Múngú ní ǐri zǐzú ǎ údé kǔlǔmgbá, yǐjǐ rǐ kǎdō ǐmǔ tǐjǐ, ǎ pa rǐ ǐrivé 'bá rǐ pi ǐrivé ǎnyǎpǎ rǐ pi ǎ ǔrǔkǔ pi be. 'ǐ lǎ ǐ'dǔngǎrá 5-9. † **11:9** 11:9 ǐsákǎ: ǐsákǎ ri mvá Múngú ní ẹzǐjǐ Ābūrámǎ ní rǐ. 'ǐ lǎ ǐ'dǔngǎrá 17-35. ‡ **11:9** 11:9 Yǔkóbǔ: Yǔkóbǔ ri Ābūrámǎ mvǔpǐ ǐsákǎ vé mvá, ǐri anji be mǔdrǐ drǐ ni ǐrǐ, Múngú újǎ rǐ ni zǐjǐ ǐsǐrǐlǐ, úyú ǐrivé rǐ zǐkǐ anji ǐsǐrǐlǐ vé ni. Sǎ Yǐsǔ vé rǐ gé, zǐkǐ kǔpi Yǎhǔdǐ. 'ǐ lǎ ǐ'dǔngǎrá 25-50.

rá rĩ sĩ, ǎ'yĩ ívé mvá ālukúta Īsákā ri sēé zǎá rōbōṅṅó rú rá. ¹⁸ Múngú 'yo Ābūrámā ní kīnī, “Úyú mívé rĩ úmvúlésĩ ímụ ĩfũ Īsákā ǎ rụ'ba gá.” ¹⁹ Ābūrámā ũsũ 'í ẹsị agá 'dǎlé kīnī, Īsákā drǎ dō gí, Múngú riipi 'bá ingaápi gōó ídri rú drǎngará gálésĩ rĩ, ĩri ícọ Īsákā ri inga gōó ídri rú drǎngará gálésĩ rá. Sũ ĩ ní 'yoó rĩ tịṅ, Múngú inga Īsákā ri gōó ídri rú drǎngará gálésĩ rá.

²⁰ Īsákā ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, Īsákā sē tǎkiri Yōkóbũ pi ní ẹdrípì ĩsōwũ be, kōpi ǎ drīlẹ ǎ adri rí múké.

²¹ Yōkóbũ ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, sǎ ĩri ní í'dózú drǎzú rĩ gé, ẹfĩ 'i ívé túré rizú ẹcízú rĩ sĩ, sē Yōsépā Ẹnjìpì ní tǎkiri, ĩri ní Múngú ri ĩnjìzú.

²² Yōsépā ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, sǎ ĩri ní í'dózú drǎzú rĩ gé, átá tǎ Múngú ní ímúzú 'bá Īsērélẹ vé rĩ pi ẹ drī kozú fūzú Ẹjẹpétō agásĩ rĩ vé tǎ. ĩri ní 'yozú 'bá Īsērélẹ vé rĩ pi ní kīnī, 'í drǎ dō gí, kōpi ǎ 'dúkí ívé fǎ jìjì mụzú ĩndĩ.

²³ Mósē ẹtẹpi pi ẹndrẹpi be, kōpi ũzũkí ívé mvá Mósē ri caá mbǎá be na, ǎ'diātāsīyǎ kōpi ndrekí ívé mvǎǎ rĩ ũnyĩ be ambamba, kōpi rukí tǎimbí 'bǎgú rĩ ní sēé rĩ kuyé.

²⁴ Mósē ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, Mósē kǎ mbaá ícá ǎmbúgú, lẹ ǎ zíkí 'i 'bǎgú Ẹjẹpétō vé rĩ vé mvá ũkúnǎ ǎ mvá ku. ²⁵ Mósē ǎ'yĩ ĩzǎngǎ nyaá 'bá Múngú vé rĩ pi be trụ, ndẹ ǎyĩkō ĩ ní rií 'bǎá ũnjikǎnyǎ* 'ozú lókí be mǎdǎǎ 'dĩri. ²⁶ Mósē 'bǎ ẹsị rizú ĩzǎngǎ nyazú Kúrísítō ǎ rụ sĩ, 'í ịsụ rí ǎndēma 'bũ gé rĩ ǎní bēnĩ. Ẹsị ĩri ní rií 'bǎá ĩzǎngǎ nyazú 'dĩri, ndẹ ǎyĩkō ĩri ní 'bǎá ǎ'bú Ẹjẹpétō vé rĩ sĩ rĩ rá. ²⁷ ĩri ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, nga fũú Ẹjẹpétō agásĩ, ru

ōjōgō 'bǎgú rĩ vé rĩ ǎlunǎni kuyé, ǎ'diātāsīyǎ 'bǎ 'i mị rizú Múngú ĩ ní rụ'ba ní ndreé ku 'dĩri tẹzú ndrezú. ²⁸ ĩri ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, 'du tǎ Ụ'dụ Múngú ní Ẹlizú Jó rĩ pi tị gé sĩ rĩ vé tǎ 'bǎá tǎ ǎmbúgú rú. 'Bá Īsērélẹ vé rĩ pi rikí ǎri uyaá kẹtẹlẹ gá sĩ. Mǎlǎyíkǎ lẹepi anjì kǎyú rĩ pi ú'dípì rĩ ǎ ú'dị rí 'bá Īsērélẹ vé rĩ pi vé anjì ĩ ní tị kǎyú rĩ pi ku.

²⁹ 'Bá Īsērélẹ vé rĩ pi ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, kōpi zókí yĩ tafu mị be ika rĩ agásĩ fūzú ǎngũ ǎ'wí rĩ agásĩ ǎlé 'dǎá, 'bo 'bá Ẹjẹpétō vé rĩ pi kǎ lẹé kōdō kōpi ǎ vùdrĩ bĩ mụzú, yĩ rĩ ĩmũlũ kōpi, 'du kōpi mụzú úyé.

³⁰ 'Bá Īsērélẹ vé rĩ pi kǎ rií ẹcì ĩ ǎnǎ Yérĩkō ǎ gǎrǎ gá sĩ kūrũ ụ'dụ be ẹzĩrĩ, Múngú ní kǎnĩ ĩ ní sịjì ǎbi sĩ Yérĩkō vé kūrũ ǎ gǎrǎ gá sĩ rĩ ũṅōzú u'dezú céré vũgá.

³¹ Ūkú ọwú rú Rǎbǎ ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, 'díkí ĩri drǎá 'bá Múngú ri gǎ'ba sĩ rĩ pi be kuyé, ǎ'diātāsīyǎ ĩri ní 'bá ǎngũ úmí'ba rĩ pi ẹ'yí ímụ ívé jó agá rĩ sĩ.

³² Mǎ gō rí tǎ ngóni ní átá? Ma sǎ ǎkó Gịdónǎ vé ẹ'yĩngǎrǎ ǎ tǎ ũlüzú, Bǎrǎkǎ vé rĩ ǎ tǎ ũlüzú, Sǎmũsónǎ vé rĩ ǎ tǎ ũlüzú, Yẹpétǎ vé rĩ ǎ tǎ ũlüzú, Dǎwùdĩ vé rĩ ǎ tǎ ũlüzú, Sǎmũlẹ vé rĩ ǎ tǎ ũlüzú, ǎzini nẹbĩ rĩ pi vé rĩ ǎ tǎ ũlüzú. ³³ 'Bá ĩ ní ũlǎá 'dĩ'bée ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, kōpi ẹrĩkí mǎlũngǎ ruú rá, kōpi rukí mǎlũngǎ rĩ tǎ be pịrì, kōpi ịsúkí ngǎ Múngú ní ẹzìjì ĩ ní rĩ rá, kōpi ọzũkí kẹmĩrọ rĩ pi ẹ tị rá. ³⁴ Kōpi ní Múngú ri ẹ'yĩ gí rĩ sĩ, ǎcì dđìpi sị be kaápi nyanya 'dĩri gō ícá kuú ĩdríkídri. Kōpi ǎpákí drǎ ari'ba rĩ pi ní lẹzú ĩ ú'dízú ịlì ǎcọ sĩ rĩ sịgé sĩ rá. Kōpi ǎ adrikí dō ũkpō ǎkó drǎáásīyǎ, kōpi gōkí ícá ũkpō be ẹ'dị

11:18 11:18 Ídóngǎrǎ 21:12 § **11:21** 11:21 Yōsépǎ: Yōsépǎ ri Yōkóbũ vé mvá ĩri ní lẹlẹ rĩ, ẹdrípì sẹkí ĩri jeé tǔgẹrì rú ǎngũ Ẹjẹpétō vé rĩ gé. Múngú sē ĩri ícá ǎmbúgú, ko ívé 'bá rĩ pi ẹ ĩzǎ mụy adrii ǎngũ Ẹjẹpétō vé rĩ agá nĩ. Sǎ 'dǎri gé, ẹbìrì 'de caá ịlì ẹzĩrĩ. 'Í lǎ Ídóngǎrǎ 30-50.

* **11:25** 11:25 Ūnjikǎnyǎ: Mósē ǎ adri té dō 'bǎgú Ẹjẹpétō vé rĩ vé 'bẹtì ǎsǎmvú gé 'dǎá, ícọ té 'i 'bǎá adrii 'bá Múngú vé ni ku, ǎ adri té dō 'dǎá, tǎ 'dĩri ũnjikǎnyǎ.

'dizú, nděkí ari'ba rĩ pi rá, sē ari'ba rĩ pi ngakí ápá kôpi dríge rá.

³⁵ Ūkú rĩ pi ẹ'yíkí ívé 'bá kōdō ūdrā'bá gí, gō'bée ídri'bée ídri rú rĩ pi rá. 'Bá 'dĩ'bée urukọ ẹ'yíkí Múngú ri rá, ọcũkí kôpi ǎní ũnjí ũnjí, kôpi lěkí ǎ ọyukí í ku, í 'bekí rí ívé ẹ'yīngára vūgá ku. Kôpi nķí rá 'yozú kīnī, 'bá ūdrā'bá gí rĩ pi kádō ímú íngá gōó ídri rú, kôpi ímú ídri 'dání'dání rĩ ísú rá. ³⁶ 'Bá rĩ pi urukọ ríkí kôpi ẹ drĩ ínjá, ríkí kôpi ũgbáá jó í ní rizú ǎngū ũ'yízú rĩ agá 'dǎá, úmbékí kôpi céré cí. ³⁷ Ọcũkí kôpi, kôpi nyakí ízāngā ũnjí ũnjí. Úvíkí urukọ'bée ūdrāá írǎ sī, ǎsķíkí urukọ'bée ǎ 'a írĩ, ú'díkí urukọ'bée ūdrāá ílǐ ǎco sī. Urukọ'bée ngá ǎkó, kôpi ndrākí kǎbīlō lǎ'bú dōku ndrĩjǐ lǎ'bú í rụ'bá gá áyu. ³⁸ 'Bá 'dĩ'bée 'bá múké, tǎ ni sī, 'bá vū dríge rĩ pi gǎkí kôpi sī. 'Bá 'dĩ'bée ríkí ẹcǐ muzú ǎngū ǎ'wí cínýáfǎ rú rĩ agásí, írǎ dríge sī, ríkí úfí adrií ụjǐ agásí, ǎzini 'bú agásí.

³⁹ 'Bá 'dĩ'bée ní Múngú ri ẹ'yǐjǐ gí rĩ sī, sē Múngú ǎ'yǐ kôpi rá. 'Bo 'bá 'dĩ'bée ísúkí ngá Múngú ní ẹzǐjǐ rĩ kuyé. ⁴⁰ Múngú ụsǔ, ụfǐ 'bá ní tǎ múké ni gí, 'bo kôpi ícókí drĩ tǎ múké 'dĩri ísú ku. 'Bá kádō ímú 'bá úmú kôpi be trụ, 'bá tǎ múké† 'dĩri ísú kôpi be rá.

12

Múngú ri ívé anjǐ 'í ní lěélě rĩ pi írĩñǎ rá

¹ Kúru 'bá bĩtríkǎ Yēsũ ri ẹ'yǐ' 'bá gí rĩ pi ní 'bá gǎrǎ traá kúrũ rĩ sī, lě 'bá kukí tǎ riípi 'bá ní létǐ ugaápi rĩ rá, agaápi rá rĩ ũnjĩkǎnyǎ 'bá ní rií 'oó rĩ, lě 'bá kukí rá. Lě 'bá úmbékí ẹsǐ ọngú rĩ ǎ njungára gá. ² Lě 'bá 'bákí mǐ rizú ǎngū ndrezú muzú Yēsũ vúgá,* ǎ'diǎtǎsǐyǎ í'dó 'bá ní ẹ'yīngára rĩ vé tǎ nĩ, ǎzini sē 'bávé

ẹ'yīngára ícǎ ũkpó ũkpó nĩ, írivé drǎngára pẹtǐ alambaku† sǐge rĩ ǎ adri dō drĩnjǎ rú drǎǎǎsǐyǎ, úmbé ẹsǐ ízāngā rĩ ǎ nyangára gá rá, ǎyĩkō íri ní úmvúlésí mujú ísú drĩdrĩ 'dǎá rĩ ǎ tǎ sī. Nóni fi mujú úrǐ Múngú vé drĩ ẹndẹpǐ gélésíla lúpá Múngú ní mǎlūngá ruzú rĩ ǎ gǎrǎ gá. ³ Lě ími ụsǔkí ízāngā Yēsũ ní nyaá 'bá ũnjí ẹsǐ be ũká ũká rĩ pi dríge 'dǎri ǎ tǎ, ímǐ úvá ǎ fũ rí ímivé ẹ'yīngára ími ní ẹsǐ 'bázú Múngú dríge rĩ kuzú ími dríge sī ku.

⁴ Ími ní rizú ẹ'dǐ 'dizú ũnjĩkǎnyǎ be rĩ gé, ími ǎsǎmvú gé 'dǐge, 'díkí drĩ 'bá ǎzi drǎá kuyé. ⁵ 'Bo nóni ími ǎvĩkí tǎ Múngú ní ímǐ ẹsǐ ímbázú 'í anjǐ rú rĩ sī gí, Úpí Múngú kīnī,

“Mǎ mvá rĩ, Úpí ri dō mi írĩñǎ, lě mǐ 'dụ tǎ ní 'bǎá ǎví rú ku, ǎzini 'bǎ dō tǎ ũkpó ũkpó mí dríge, lě mǐ úvá ǎ fũ ku.

⁶ ǎ'diǎtǎsǐyǎ Úpí ri 'bá 'í ní lěélě rĩ pi írĩñǎ rá, ǎzini íri anjǐ 'í ní ǎ'yǐ gí ri pi írĩñǎ sǔ 'í anjǐ tǐnjǐ.”

⁷ Múngú ri dō ími írĩñǎ, lě ími úmbékí ẹsǐ, Múngú ri ími írĩñǎ sǔ anjǐ ívé ni tǐnjǐ. Mvǎ ẹtẹpǐ ívé mvǎnjǎ írĩñǎápi ku rĩ ǎ'di 'í? ⁸ Mvǎ ẹtẹpǐ ri ívé anjǐnjǎ rĩ pi írĩñǎ rá. Írĩñǎkí dō ími kuyé, ími anjǐ í ní tǐjǐ ǎlǐmvǎ rú ni pi, ími adrikí anjǐ ǎda írivé ni kuyé.

⁹ 'Bá ri 'bá ẹtẹpǐjǐ vū dríge nōgó ri 'bá 'bá írĩñǎ'bée rĩ pi ínjǐ rá pírí, 'bá ícókí nyo 'bá ẹtẹpǐ 'bú gé 'dǎá ívé Ídri sēepi 'bá ní adrízú muzú ǎní nyonyo rĩ vé tǎ 'dụ ngáá ku?

¹⁰ 'Bá ẹtẹpǐjǐ 'bá tǐ' 'bá rĩ pi 'bá írĩñǎ lókí be mǎdǎ kôpi ní ụsǔjǐ lěé 'bá írĩñǎá rĩ tǐnjǐ, 'bo Múngú ri 'bá írĩñǎ, 'bá adrikí rí ǎní pířǐ, ǎzini 'bá ǎ adrikí rí ule sǔ 'í tǐnjǐ. ¹¹ Kádō 'bá írĩñǎá, ǎzó ni ri fi 'bá rụ'bá gá 'dǎá fifi, sē 'bá ní ǎyĩkō ku. 'Bo

† **11:40** 11:40 Tǎ múké: Tǎ múké kôpi ní ímú ísú 'dĩri, Yēsũ vé drǎngára kôpi ǎ tǎ sī rĩ. * **12:2** 12:2 Lě 'bá 'bákí mǐ rizú ǎngū ndrezú muzú Yēsũ vúgá: Tǎ 'dĩri vé ífífí, lě 'bá ẹ'yíkí Yēsũ ri, 'bá 'dụkí írivé tǎ ngáá. † **12:2** 12:2 Pẹtǐ alambaku: 'Bá Rómǎ vé rĩ pi ri 'bá tǎ 'o'bá ũnjí rĩ pi gbǎ mǐsǔmǎrǐ sǐ pẹtǐ alambaku sǐge, íri sǎ 'dụ ǎco kôpi íbǐ drǎ ndō, kôpi ízāngā nya ambamba drǎngára rĩ gé. **12:6** 12:6 Nǎpí 3:11-12

ĩrĩngárá 'dĩri, ĩri 'bâ ímbá, ĩri sê 'bâ tâ 'o pĩrĩ, āzini 'bâ adri tâ be kírĩ.

¹² Kúru lē ĩmi íngakí ĩmî drĩ ũrō 'bá gí 'dĩ'bée uru, lē ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó, ĩmî kũmũcí ā adri kpõlũkpõlu ku. ¹³ “Létĩ ĩmi ní éczú rĩ, lē ĩmi údékí ā adri pĩrĩ,” 'bá pá be ábá'bée gí rĩ pi ā ũsíki rí ĩ pá ngá āzi ā rú'ba gá ku, kòpi ē ĩsúkí rí ídríngárá.

Lē ĩmi ā'yíkí tâ Úpí Múngú ní átá rĩ

¹⁴ Lē ĩmi adrikí tâ be kírĩ 'bá rĩ pi be. ĩmi adrikí uletere ũnjĩkãnyā ākó, ĩmi adrikí dō uletere kuyé, 'bá āzi ĩmi āsámvú gé 'dĩgé ĩsú Úpí Múngú ri ndree ku. ¹⁵ ĩmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ā api éşĩ múké Múngú vé rĩ sĩ ku. 'Bá apiípi Múngú vé éşĩ múké rĩ sĩ rĩ, adri sũ peṭĩ duúpi 'aapi ũ'a be ũkengeli rĩ tĩni, ĩri 'bá Múngú vé rĩ pi ā uruko sē u'de ũnjĩkãnyā agá rá. ¹⁶ ĩmi ndrekí múké, lē 'bá āzi ā adri õwũ rú ku, āzini ā adri sũ ĩşõwũ Múngú ri ĩnjĩpi ku rĩ tĩni ku. Sē ívé āmbũgũ ĩ ní 'i tizú káyú rĩ jeé édrĩpi ní ínyá sákãní ālu sĩ. ¹⁷ ĩmi nĩkí rá, vúlé vúlé rú, ĩşõwũ lē kōdō étépi ā sē 'í ní tákiri, 'bo étépi gā sēgá ĩri ní sĩ. ĩşõwũ ā mā dō étépi ri mĩndre be mĩ gé drāāsĩyā, ndā létĩ tí étépi vé úmĩ újázú 'í ní tákiri sēzú.

¹⁸ ĩmi cakí írā Sínáyĩ ĩ ní ícò úló drĩ sĩ rá, riípi dĩpi ācí rú, āngũ bĩpi niípi cici, ũlí ní vií ũkpō be rĩ gé 'dālé kuyé, ¹⁹ dōku ĩmi cakí ú'dúkó 'uúpi jēlégú rú, 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ní yií, kòpi ní mää drĩ ĩrĩ sĩ kínĩ, Múngú ā gō átá ĩ ní dīi ku rĩ gé 'dālé kuyé, ²⁰ ā 'diātāsĩyā kòpi ní tãimbĩ rĩ vé tâ 'duú ngaá kuyé rĩ sĩ, Múngú kínĩ, “Bá dōku ānyāpá írā rĩ ā rú'ba úlópi rĩ, ā úvíki ĩri írā sĩ drāá rá.” ²¹ Tā Mósē ní ndree írā Sínáyĩ drĩgé 'dãri sē Mósē ní ũrĩ ambamba, Mósē

kínĩ, “Ūrĩ ĩmvú ma ambamba, ma ri yā āní yāyā.”

²² 'Bo ĩmi ícákí nóni írā Siónā‡ gá gí, ĩmi ícákí Múngú adriípi ídri rú rĩ vé kũrú Yērúsálémā adriípi 'bũ gé rĩ gé gí. ĩmi ícákí mālāyíkā ĩ tra'ba kú bĩtríká rĩ pi āsámvú gé gí. ²³ ĩmi ífíkí nóni ícá 'bá Múngú ní ũpēé anji káyú rú rĩ pi āsámvú gé gí, sĩkí 'bá 'dĩ'bée ā rú kú 'bũ gé 'dāá'dā, ĩmi ícákí Múngú 'bá rĩ pi vé tâ liípi céré rĩ vúgá gí, ĩmi ífíkí nóni ícá índri 'bá rĩ pi vé tâ 'o'ba pĩrĩ 'bũ gé 'dāá rĩ pi vúgá gí. ²⁴ ĩmi ícákí nóni Yēsũ 'bá āsámvú ícipi Múngú be ívé ũndĩ ú'dí rĩ sĩ rĩ vúgá gí, ĩmi ícákí ĩrivé ārí dāápi 'bá trüzú ũnjĩkãnyā agásĩ rĩ gé gí. Yēsũ vé ārí dāápi 'dĩri múké múké, ndē Ēbélē vé ārí rá.Š

²⁵ ĩmi ndrekí múké, lē ĩmi gākí ú'dúkó Múngú ní átá 'dĩri ku. Mósē kã átá 'bá ĩsērélē vé rĩ pi ní írā Sínáyĩ drĩgé 'dālé, kòpi kã gāá Mósē ē tĩ yigá sĩ, ĩrĩnkĩ kòpi tâ ũkpó ũkpó ni sĩ rá, kòpi ápákí kuyé. ĩmi kádō ũşũú, ĩmi ní gāá ú'dúkó átápi 'bũ gélésĩ rĩ yigá sĩ rĩ, ĩmi ícò ápá tâ ũkpó ũkpó ímúpi ĩmi ĩsúpi 'dĩri agásĩ rá? ²⁶ Múngú kã átá írā Sínáyĩ drĩgé 'dāá, ĩrivé ú'dúkó sē āngũ rĩ aya 'i dĩngídĩngí. Múngú gō ũyō āzi sōó dīi kínĩ, “Ma gō sē vũ rĩ 'i aya dīi, āzini 'bũ rĩ kpá 'i aya ĩndĩ.” ²⁷ Tā 'dĩri lũ kínĩ, Múngú ri ngá nyõókú drĩgé rĩ pi aya, ĩri kòpi unje ú'bé vúgá, ngá ĩ ní ayaá ku rĩ pi ā adrikí rí muzú nyonyo.

²⁸ Lē 'bá sēkí õwõ'dĩfô, ĩ ní 'bá ní mālũngā 'i ayaápi ku ní sēé ruú rĩ sĩ. Mālũngā ĩ ní sēé ruú 'bá ní 'dĩri sĩ, lē 'bá ĩnjĩkí Múngú ri, 'bá íngúkí ĩri, āzini 'bá rukí ĩri ruru. ²⁹ Ádarú Múngú 'bávé rĩ adri sũ ācí āngũ zāápi veépi mgbĩlĩngbĩlí rĩ tĩni.

12:13 12:13 Nāpí 4:26 **12:20** 12:20 Wũngárá 19:12-13 **12:21** 12:21 Dětõrõnómē 9:19 ‡ **12:22**

12:22 Siónā: Siónā ri ĩ kpá zĩ Yērúsálémā. Š **12:24** 12:24 Yēsũ vé ārí dāápi 'dĩri múké múké, ndē Ēbélē vé ārí rá: Yēsũ vé ārí ri 'bá rĩ pi pa ívé ũnjĩkãnyā agásĩ, Ēbélē vé ārí ri ngo ā ũfēkí 'í ārígó. Tā 'dĩri lũ 'yozú kínĩ, Yēsũ vé ārí dāápi 'dĩri múké múké, ndē Ēbélē vé ārí rá. 'Í lā í'dóngárá 4:1-16.

12:26 12:26 Hāgáyĩ 2:6 **12:29** 12:29 Dětõrõnómē 4:24

13

Ēzì Múngú ní àyìkò sēepi rī

¹ Lē ĩmi lēkí ĩmi ĩmi ọ̀gǔpìì Yēsū rī ẹ̀'yì' 'bá gí rī pi be lēlē. ² Lē ĩmi ẹ̀'yìkí ụ̀mụ́ ímụ́ 'bá ĩmivé ǎngá vūrā āzi gélésí rī pi drì ị̀rī sī, ǎ'diātāsīyā 'bá ụ̀rụkọ́ ká 'oó 'dīri tị̀nị, kọ̀pì ẹ̀'yìkí mālāyíkā rī pi ụ̀mụ́ ị̀vé ní rú, kọ̀pì nīkí áamá 'yozú kíní, ụ̀mụ́ ị̀ ní ẹ̀'yì 'dī' 'bée mālāyíkā 'dini kuyé. ³ Lē ĩmi ụ̀sǔkí 'bá Yēsū Kúrísítō rī ẹ̀'yì' 'bá gí ị̀ ní ụ̀'yì kúú jó ǎngǔ ụ̀'yìzú rī agá rī pi ǎ tǎ ị̀ndí, ǎzini lē ĩmi 'bākí ẹ̀sì 'bá ị̀ ní ríi ọ̀cǔyì ị̀zǎngā nyaá rī pi drìgè, ị̀zǎngā ị̀ ní ríi kọ̀pì ọ̀cǔzú rī, ǎ fi ĩmí ẹ̀sì agá, sù ị̀ rī ĩmi ọ̀cǔ rī tị̀nị.

⁴ Ágọ́ pi ụ̀kú be jekí dō ị̀ gí, lē kọ̀pì ẹ̀ ị̀nīkí ǎjè rī vé tǎ ị̀nīnī, kọ̀pì ǎ rikí mị́ ú' 'bé bādābādā ku, ǎ'diātāsīyā Múngú rī ímụ́ tǎ lị́ 'bá rípi mị́ ú' 'bepi bādābādā rī drìgè, ǎzini ị̀ri tǎ lị́ 'bá ọ̀wú rú rī pi drìgè. ⁵ Lē ĩmi 'bākí ẹ̀sì ǎmbúgú mǔfèngā drìgè ku. Ngá ĩmivé anigé rī pi, ca ĩmi ní gí, lē ĩmi adrikí ǎní ǎyìkò sī, ǎ'diātāsīyā Múngú kīnī,

“Á ku ĩmi ǎlunáni ku,
má adi ĩmi ǎlunáni ku.”

⁶ Sēzú 'bá ícọ́ tǎ áda átá 'yozú kíní,
“Úpí rī má ị̀zǎ ko nī! Ngá má ní
adrizú ụ̀rī sī rī ǎ'di?

'Bá áda rī ícọ́ 'dìgè má ní ǎ'di ǎ
tǎ 'o?”

⁷ Lē ĩmi ụ̀sǔkí ĩmivé drìkoma tị́ Múngú vé rī ụ̀lǔ 'bá ĩmi ní 'dǎ' 'bée vé tǎ. Lē ĩmi ụ̀sǔkí kọ̀pivé adringará múké 'dāri vé tǎ. Lē ĩmi ẹ̀'yìkí Yēsū rī sù kọ̀pì ní ẹ̀'yì rī tị̀nị.

⁸ Í'dózú ǎjée, ícázú ǎndrū, muzú 'dáni'dáni, Yēsū Kúrísítō áwí kúú vúgú rī vú sī, ụ̀já 'i ku. ⁹ 'Bá ǎzi ị̀jì dō ĩmi ní tǎ ǎzi ú'dí ụ̀'dū be túngú ní ímbá, lē ĩmi ẹ̀'yìkí ku. Ngá múké rī, lē Múngú vé ẹ̀sì múké rī ǎ adri 'bá ẹ̀sì agá, ǎ sē rí 'bá ní ụ̀kpō. ǎnyāngā 'bá rī pi ní ríi nyaá, ị̀ ní ríi lǎ' 'bì ní sooso 'dī' 'bée ko kọ̀pì ị̀zǎ ku.

¹⁰ 'Bá vūrā rọ̀bọ̀nọ́ vé ní be* anigé 'bū gé 'dǎá, atala ẹ̀zì nga' 'bá Jó Múngú vé rī agá vū drìgè nōgọ́ rī pi ícọ́kí rọ̀bọ̀nọ́ ị̀ ní zǎá 'dāri nyaá ku.

¹¹ Átálágú ǎmbúgú rī, ị̀ri ǎnyāpá ǎrí 'du muzú Vūrā Uleteretere rī agá 'dǎá rọ̀bọ̀nọ́ rú ụ̀njìkǎnyā ụ̀jìzú. 'Bo ǎnyāpá ị̀ ní ụ̀lì rọ̀bọ̀nọ́ rú 'dī' 'bée, ị̀ ngúlú ní pi zǎ vūrā 'bá rī pi ní adrízú rī gé ǎmvelésìla. ¹² Yēsū nya kpá ị̀zǎngā kǔrú rī gé ǎmvelésìla, 'dìkí ị̀ri drǎá kǔrú rī agá 'dǎá kuyé, 'dìkí ị̀ri drǎá kǔrú rī gé ǎmvelésìla, ị̀rivé ǎrí ǎ ụ̀jì rí 'bá rī pi vé ụ̀njìkǎnyā. ¹³ Kúru lē 'bá fúkí muzú kǔrú rī agásí ǎmvé Yēsú vúgá 'dǎá, 'bá mukí rí ị̀zǎngā ị̀ri ní nyaá rī ǎlèé ị̀ri be trú. ¹⁴ Vū drìgè nōgọ́, kǔrú ǎzi 'bá ní áwí adrií 'a ní gé nyonyo ní 'dǎáyo, 'bo 'bá rí ẹ̀sì 'bá rizú kǔrú ǎzi ụ̀mvúlésí 'bá ní muzú adrízú 'bū gé 'dǎá nyonyo rī ụ̀tè.

¹⁵ Lē 'bá sēkí ngá múké 'bá ní rizú Múngú rí íngúzú muzú nyonyo ní Yēsū ǎ rú sī. ¹⁶ Lē ĩmi rikí 'bá ụ̀rụkọ́ 'bée ẹ̀ ị̀zǎ koó muzú koko, ǎzini lē ĩmi rikí ĩmivé ngá ǎlèé ĩmi ǎsámvú gé sī kọ̀pì be trú. ĩmi 'okí dō sù 'dīri tị̀nị, ị̀ri adri sù rọ̀bọ̀nọ́ ĩmi ní sēé Múngú ní, ǎyìkò sēepi ị̀ri ní rī tị̀nị.

¹⁷ Lē ĩmi yìkí ĩmivé 'bá drìkoma rú rī pi ẹ̀ tị́ yìyì, ĩmi 'dúkí tǎ kọ̀pì ní lūú ĩmi ní rī ngaánga, ǎ'diātāsīyā kọ̀pì rí ĩmivé ị̀dri ǎ tǎ mba nī, kọ̀pì tǎ ị̀ ní 'oó ĩmi ní rī ụ̀lǔ Múngú ní nī. Lē ĩmi sēkí kọ̀pì ní ị̀zǎngā ku, kọ̀pì ǎ ngakí rí ẹ̀zì ĩmi ụ̀tèzú rī ǎyìkò sī, kọ̀pì ǎ adrikí rí ị̀zǎngā sī ku. ĩmi sēkí dō kọ̀pì ní ị̀zǎngā, ị̀ri sē kọ̀pì kokí ĩmi ị̀zǎ múké ku.

¹⁸ Lē ĩmi zìkí 'bá ní Múngú rí. 'Bá nīkí rá 'yozú kíní, 'bá 'okí tǎ ụ̀njì kuyé, ụ̀'dú cére 'bá rí tǎ 'o pìrì. ¹⁹ Á lē ĩmi ẹ̀'yì, ĩmi zìkí má ní Múngú rí, má gō rí mujì ĩmi vúgá 'dīí ú'dìkírìnjá nōgọ́.

13:5 13:5 Dētōrōnómē 31:6 13:6 13:6 Sāwumā 118:6-7 * 13:10 13:10 'Bá vūrā rọ̀bọ̀nọ́ vé ní be: Vūrā rọ̀bọ̀nọ́ vé 'dīri, ị̀ri 'bū gé 'dǎá'dǎ. Ị̀ri vūrā 'bávè Yēsū átálágú ǎmbúgú rī ní ívé ǎrí sēé dǎá 'bá trüzú 'bávè ụ̀njìkǎnyā agásí rī.

20 Múngú tākíri sēépi rĩ, inga 'bávé Úpí Yēsũ Kúrísítō ri gōó ídri rú drāngará gálésila gí, ĩri Āmbúgú Kābīlō Úcépi ni, údé 'bā āsámví Múngú be ívé ārí dāápi ũndĩ ĩ ní rųú mųzú 'dáni'dáni rĩ sī. ²¹ Ma Múngú ri zị ĩmi ní, ā sē ĩmi ní tā ĩmi ní lēé rĩ pi ārēvú céré, ĩmi 'dúkí rí tā ĩri ní lēé rĩ pi ngaá āní. Lē Yēsũ ā ko ĩmi ĩzā, ĩmi 'okí rí tā Múngú ní āyĩkō sēépi ni, ē íngúkí Yēsũ Kúrísítō ri mųzú 'dáni'dáni. Āmīnā.

²² Má ẹdrípịi má ọmvúpịi, á sī kọkọbị ẹlịnà 'dĩri sēé ĩmi ní ĩmi ímbázú. Má ẹ'yị ĩmi, lē ĩmi 'bākí úvá tā má ní átá ĩmi ní 'dĩri yịzú.

²³ Á lē lūú ĩmi ní 'dini, ĩmi nĩkí rí 'yozú kínĩ, ĩtrũkí 'bá ọgúpị Tīmōtéyō rĩ jó āngũ ũ'yīzú rĩ agá 'dāásī āmvé gí. Ícá dō má vúgá nōgó mbēlējá rá, má kādō mųú ĩmi ndrengará gá 'dīlé, ma ĩri jị mųzú ĩndĩ.

²⁴ ĩmi sēkí mōdó drịkoma ĩmivé rĩ pi ní, āzini 'bá Múngú vé rĩ pi ní. 'Bá Múngú ri ẹ'yị 'bá gí Ítālīyā vé rĩ pi sēkí ĩmi ní mōdó.

²⁵ Múngú vé ẹsị múké rĩ ā adri ĩmi be céré.

**Kökõbí
Yökóbũ
ní sũ rĩ
Tã búkũ rĩ vé rĩ ã
ũlũngará**

Yökóbũ sĩ kökõbí 'dĩri nĩ. Yökóbũ ri Yēsũ édrípĩ, Yērúsälémã gá 'dãá, ãri ándúru drĩkoma rú 'bá kãnisã vé rĩ pi drĩgã. Sĩ kökõbí rĩ sã Kũrĩsĩtĩyãni Yērúsälémã vé ã ní íré mužú kũrú rĩ pi agásĩ, ãzini ãngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi ní.

Tã ã pá ãmbúgu Yökóbũ ní kökõbí rĩ sĩzú rĩ, lã lũú Kũrĩsĩtĩyãni rĩ pi ní 'yozú kĩnĩ, tã kõpi ní 'oó múké, ãzini kõpivé adringará múké rĩ, ãri lũ 'yozú kĩnĩ, kõpi ẽ'yĩkĩ Kũrĩsĩtõ ri gĩ. Kũru ímbá kõpi kĩnĩ, tã ãfú vé rĩ, tã ẽsĩ 'bãzú ãmbúgu ngá drĩgã rĩ, õwũ 'bãngará, ãzini ãwãngará, lã kõpi ã kukĩ tã ãnjĩ 'dĩ'bée rá. ãzini ímbá kõpi tã 'bá rĩ pi ní riĩ ũsũũ ãnjĩ riĩpi kõpi ũ'bĩpi fizú tã ãnjĩ 'ozú rĩ vé tã sĩ, ímbá kpá kõpi lã 'bá ngá be rĩ pi ã kokĩ 'bá ngá ãkó rĩ pi ẽ ãzã ngá sĩ.

Ímbá kpá kõpi adringará uletere rĩ vé tã sĩ, adringará tã be mãdã rĩ vé tã sĩ, Múngú ri zĩngará vé tã sĩ, tã 'dũngará ẽsĩ be mãdã rĩ vé tã sĩ, ãzini adringará úmĩ be Kũrĩsĩtõ agá rĩ vé tã sĩ.

¹ Ma Yökóbũ 'i, ãtĩ'bá Múngú vé ni, ãzini Úpĩ Yēsũ Kũrĩsĩtõ vé ni. Ìmi sũrú mužrĩ drĩ ni ãrĩ ã ní íré mužú ãngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi, á sĩ kökõbí 'dĩri sã ãmi ní.

Mõdó ãmi ní cérã.

Tã ũkpó ũkpó ri'ba 'bávã ẽ'yĩngará ũ'bĩ'ba rĩ pi

² Má édrípĩ má õmvúpĩ, tã ũkpó ũkpó ũ'bĩ dõ ãmi, ãmi adrikĩ ãni ãyĩkõ sĩ, ³ ã'diãtãsiyã ãmi nĩkĩ rá 'yozú kĩnĩ, ũ'bĩkĩ dõ ãmivã ẽ'yĩngará, ãri sã ãmi pá tu ũkpó ũkpó ãmivã ẽ'yĩngará agá. ⁴ Tã ũkpó ũkpó ãmi ísũpi 'dĩri, ãri sã ãmi adri ũkpó ũkpó

ãmivã ẽ'yĩngará agá, ãmi adri ãni Múngú agá, tã ãzi ãmi ní ícõ lãã ní 'dãáyo. ⁵ Ìmi ãsãmvú gã 'dĩgã, 'bá rĩ nĩ dõ tã kuyã, lã ã zĩ tã ãngará Múngú riĩpi ngá sããpi 'bá rĩ pi ní bãdãrú rĩ vúgã, ãri tã ãngará rĩ sã 'bá rĩ ní rá, ícõ 'yoó 'bá rĩ zĩ tã rĩ ãnjĩ 'dĩni ku. ⁶ 'Bo 'bá rĩ dõ ngá zĩ Múngú vúgã, lã ẽ ẽ'yĩ 'yozú kĩnĩ Múngú ri ngá rĩ sã 'í ní rá, lã úmĩ ni ã awã 'i ãrĩ ku, ã'diãtãsiyã úmĩ ni awã dõ 'i ãrĩ, ãri adri sũ yĩ ũlĩ ní viĩ úvãpi ngũyã ngũyã rĩ tĩni. ⁷ 'Bá yĩkĩ be 'dĩni 'dĩri, ã ũsũ 'yozú kĩnĩ Úpĩ ri 'í ní ngá sã rá 'dĩni ku, ⁸ ã'diãtãsiyã ãrivã yĩkĩ aco 'i ãrĩ, ãrivã tã 'oó rĩ pi agásĩ cérã yĩkĩ ni tu pá vũrã ãlu gã ku.

⁹ 'Bá Múngú vé adriĩpi ngá ãkó rĩ, lã ã adri ãyĩkõ sĩ, ã'diãtãsiyã Múngú 'dũ ãrivã tã 'bãã ãmbúgu. ¹⁰ 'Bo lã 'bá ã'bú be rĩ ã adri ãyĩkõ sĩ, Múngú ní ãrivã tã 'dũ 'bãã mãdãngã rĩ sĩ, ã'diãtãsiyã 'bá ã'bú be rĩ ímũ drã sũ pãtĩ ã fũ ní 'wiĩ lũú vúgã rĩ tĩni. ¹¹ Útũ koopi gbĩrĩlĩ rĩ, ãri sã pãtĩ rĩ 'wi, ãrivã fũ ũnyĩ be rĩ 'wi lũ vúgã. 'Bá ã'bú be rĩ kpá ímũ drã sã ãri ní rizú ívã ẽzĩ ngazú rĩ gã.

¹² Tã ũkpó ũkpó ri dõ 'bá rĩ ũ'bĩ, lã ã tu pá tĩtĩ, Múngú ri ãri ní tãkĩri sã rá, ã'diãtãsiyã agã dõ ũ'bĩngará 'dĩri agásĩ rá, Múngú ri ídri 'dãni'dãni 'í ní tã ni ẽzĩ 'bá 'i lã 'bá lãã rĩ pi ní rĩ sã ãri ní rá.

¹³ Tã ũkpó ũkpó ũ'bĩ dõ 'bá rĩ, lã 'bá rĩ ã 'yo, "Múngú ri mã ũ'bĩ nĩ" 'dĩni ku. ã'diãtãsiyã tã ãnjĩ ícõ Múngú ri ũ'bĩ ku, dõku Múngú ícõ 'bá ãzi ũ'bĩ tã ãnjĩ sĩ ku. ¹⁴ Tã ãnjĩ 'bá rĩ ní riĩ ũsũũ rĩ, ãri 'bá rĩ ũ'bĩ nĩ, ãri 'bá rĩ se fi tã ãnjĩ agá. ¹⁵ Tã ãnjĩ 'bá rĩ ní riĩ ũsũũ rĩ gã dõ ẽsĩ ni agá trã gĩ, ãri sã 'bá rĩ fi tã ãnjĩ 'o, tã 'bá rĩ ní 'oó ãnjĩ rĩ gã dõ ícã ambãmbã gĩ, ãri drãngará ãjĩ.

¹⁶ Má édrípĩ má õmvúpĩ má ní lããã rĩ pi, lã 'bá ãzi ã ũ'bã ãmĩ mĩ ku. ¹⁷ Fãfã múkã múkã rĩ pi íbĩkĩ íngã 'bũ gããsĩ, íngãkĩ 'bá ẽtãpi ngá dũ'bãã dũdũ 'bũ gã 'dãã rĩ pi gbĩpi rĩ vúgããsĩ, Múngú újã 'i sũ

índríkíndrĩ ní rií 'i újá rĩ tĩni ku.
 18 Múngú ùpě 'bá adrií 'bá ívé ni,
 ìpě ívé ú'dúkọ áda rĩ 'bá ní, ã tiki
 rĩ 'bá ícá ú'dí, ngá céré ìri ní gbií rĩ
 pi ãsámvú gé, 'bá adrikí rĩ anji ìrive
 ni, sù ànyāngā kaápi drĩdrĩ rĩ tĩni.

Tā yingará āzini tā 'ongará

19 Má édrípìi má ómvúpìi má ní
 lēlē rĩ pi, lē ìmi nĩkí tā 'dĩ'bée
 áamá múké, lē ìmi 'bākí bí tā yizú
 mbēlēñá, lē ìmi rōkí átángá rĩ rōrō,
 ìmi íbíkí átá ndō, lē ìmí 'a ã ve tā sī
 mbēlēñá ku. 20 Á'diātāsīyā 'bá rĩ 'a
 ve dō gí, ícọ tá pìrì Múngú ní lēé ã
 'o rĩ 'oó ku. 21 Lē ìmi kúkí tā āzāvū
 rú rĩ pi ã 'ongará rá, dōku ìmi kúkí
 tā ũnjí rĩ pi ã 'ongará rá, lē ìmi 'bākí
 ìmi vūgá, ìmi ã'yīkí ú'dúkọ múké ì
 ní ũlūú ìmi ní rĩ, ìri ícọ ìmi pa rá.

22 Lē ìmi yìkí ú'dúkọ múké rĩ kú bí
 sī ku, lē ìmi 'dukí tā ni ngaánga. Ìmi
 'dukí dō tā ni ngaá kuyé, ìmi ri ìmí
 mị ũ'bā. 23 'Bá ú'dúkọ múké rĩ yìpi
 kú bí sī, tā ni 'duúpì ngaápi kuyé
 rĩ, índre sù 'bá 'i ndreépi múnđūrā
 agá, 24 kādō 'i ndreé múnđūrā agá
 'dāá, ìri gō 'de mụ 'dīisī rá, ìri āvī
 ívé índrìlìkí 'i ní ndreé múnđūrā agá
 'dāri sī rá rĩ tĩni. 25 'Bo 'bá rĩ 'bā dō
 'i mị rizú tāimbì múké drīwālā sēépi
 rĩ lāzú, 'o dō tā rĩ mụzú 'dīri 'dīni,
 āvī dō tā 'i ní yī rĩ sī kuyé, Múngú
 ri ìri ní tākiri sē tā ìri ní 'oó rĩ sī rá.

26 'Bá rĩ ũsū dō kīnī 'i 'bá Múngú
 vé ni, rō dō 'i ádra ku, ìri 'i mị
 ũ'bā, ìnjīngará ìri ní rizú Múngú
 ri ìnjizú 'dīri ězì ákó. 27 Ìnjīngará
 Múngú 'bá Ētēpi ní ã'yī adriipi
 múké, ũnjīkānyā ákó rĩ, ìri 'dīni, lē
 'bá rĩ ã ko ìmvāanji rĩ pi ě ìzā ngá sī,
 āzini ã ko ọwụzì rĩ 'bá ìzāngā nya 'bá
 rĩ pi ě ìzā ngá sī. Lē 'bá Múngú vé
 rĩ pi ã rikí tā āzāvū rú nyōọkú nōri
 vé rĩ 'oó ìndī ku.

2

*Ā rikí tā múké 'oó 'yéñá 'bá uruko
 ní ku*

2:8 2:8 Lẹvítíkā 19:18 2:11 2:11 Wűngará 20:14; Dětōrōnómē 5:18 2:11 2:11 Wűngará 20:13;
 Dětōrōnómē 5:17

1 Má édrípìi má ómvúpìi 'bávé
 Úpí Yésū Kúrísítō ógúpì pọwụpọwụ
 rĩ ě'yī 'bá gí rĩ pi, lē ìmi rikí tā
 múké 'oó 'yéñá 'bá uruko 'bée ní, 'bá
 uruko 'bée gāzú sī 'dīni ku. 2 'Bá āzi
 ífí dō ìmi ãsámvú gé vūrā ìmi ní ìmi
 úmúzá rĩ gé, úsú dō 'i bōngó ũnyī
 be ni sī, 'yī dō kátrĩ dábū rú ni 'i drì
 mvānā gá, 'bá ngá ákó ni ífí dō kpá
 ìmi ãsámvú gé, úsú dō 'i bōngó ìrikọ
 rú ni sī, 3 'i 'du dō 'bá 'i úsúpì bōngó
 ũnyī be ni sī rĩ vé tā 'bāā āmbúgú, 'i
 'yo dō ìri ní, "Mí ímú úrí lúpá múké
 nōri drīgé," 'bo 'bá ngá ákó rĩ, 'i 'yo
 dō ìri ní, "Í mụ pá tuú 'dāgá," dōku
 "Í mụ úrí nyōọkú gé vūgá," 4 mị dō
 ri 'bá rĩ pi ùpě sù 'dīri tĩni, mí adri
 nyo 'bá tā līpi yīkí ũnjí sī ni kuyé?

5 Má édrípìi má ómvúpìi má ní
 lēlē rĩ pi, ìmi yìkí drī ma ká, Múngú
 ùpě 'bá ngá ákó 'bá vū drīgé rĩ pi ní
 ndreé ězì ákó rĩ pi adrii ě'yīngará be
 āmbúgú, kọpi ícọ fi mālūngā ìri ní
 tā ni ězì 'bá 'i lē 'bá lēlē rĩ pi ní rĩ
 agá rá. 6 'Bo ìmi ri 'bá ngá ákó rĩ pi
 idede. Ìmi nĩkí 'yozú kīnī, 'bá ā'bú
 be rĩ pi 'bākí pá ìmi drīgé, kọpi ri
 ìzāngā sē ìmi ní 'dīni kuyé? Kọpi ìmi
 jì mụ pá tu 'bá tā lī 'bá rĩ pi ẹndrētì
 gé nĩ kuyé? 7 'Bá 'dĩ'bée adrikí 'bá
 ri 'bá Úpí ìmi ní ě'yī rĩ ã rú iza 'bá rĩ
 pi kuyé?

8 Ìmi ìnjīkí dō tāimbì agaápi rá ì
 ní sī Búkū Múngú vé rĩ agá 'yoópi
 kīnī, "Lē mī lē 'bá mī gārā gá rĩ sū
 mí ní mī rú 'bá lēé rĩ tĩni" rĩ rá, ìri lū
 kīnī ìmi ri tā pìrì 'o. 9 'Bo ìmi dō ri tā
 múké 'o 'yéñá 'bá uruko 'bée ní, ìri
 lū kīnī, ìmi 'okí tā ũnjí gí, ìmi nōkí
 tāimbì rĩ gí.

10 'Bá riipi tāimbì rĩ vé tā 'duúpì
 ngaápi rĩ nō dō tāimbì ālu ni gí, ìri
 lū 'yozú kīnī nō tāimbì rĩ pi céré gí.
 11 Múngú 'yoópi, "Lē mī 'bā ọwụ ku
 rĩ," 'yo kpá kīnī, "Lē mī 'dì 'bá ku."
 'i 'o dō ọwụ kuyé, 'bo 'i 'dì dō 'bá
 drāá rá, ìri lū 'yozú kīnī, 'i nō tāimbì
 rĩ gí.

12 Tã ìmi ní átá, àzini tã ìmi ní 'oó rĩ, lě ìmi nĩkí 'yozú kínĩ, ì tãĩmbĩ rĩ áyú ìmivé tã lizú, ìmi drĩwālã ìsú àní. 13 Ụ'dú Múngú ní ìmúzú tã lizú rĩ gé, 'bá ẹsị ìdríkídri 'bãápi ọgúpì ní ku rĩ, Múngú 'bã kpá ẹsị ìdríkídri ìri ní ku. Múngú kãdō tã lịj 'bá rĩ pi drĩgé, ìri ẹsị ìdríkídri 'bã 'bá ẹsị ìdríkídri 'bã'bée ìvé ọgúpì ní rĩ pi ní rá.

E'yīngará āzini tã múké 'ongará

14 Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, 'bá rĩ kínĩ 'i dō ẹ'yīngará be, 'bo 'o dō tã āzi lūúpi kínĩ ìri ẹ'yīngará be ni kuyé, tã múké ìri ní ìsú 'a ni gé 'dīgé rĩ ã'di? Ẹ'yīngará 'dīri nyo ícọ ìri pa rá? 15 Mí ẹdrípìjì, dōku mí ọmvúpìjì ri dō bōngó àkó, āzini ānyāngā àkó, 16 'i 'yo dō ìri ní, "Í mu, lě mī mu múké, ìgbē ã fu mi ku, mī nya ānyāngā ẹpìzú àní ẹpìpìjì," 'bo 'i sē dō ìri ní ngá ìri ní lěé rĩ pi kuyé, tã múké mí ní 'oó 'bá 'dīri ní rĩ ã'di? 17 'Bá ẹ'yīpìjì gí rĩ 'o dō tã múké ẹ'yīngará rĩ 'dazú kuyé, ìrivé ẹ'yīngará 'dīri ìri ngá drãápi gí ni.

18 'Bo 'bá āzi ri ícọ 'yo, "Bá urukọ'bée ẹ'yīngará be, 'bá urukọ'bée ri ẹzì nga múké."

'Bo má ní 'yozú má kínĩ, "Í 'o dō tã múké ku, ìri ícọ lū íngóni 'yozú kínĩ mi ẹ'yīngará be? Ma ícọ mávé ẹ'yīngará 'i'da mí ní tã múké má ní 'oó rĩ sī." 19 Mí kínĩ, mí ẹ'yī rã Múngú ri ālu. Ìri múké! Índrì ùnjì rĩ pi* ẹ'yīkí kpá sū 'dīri tìjì, ùrĩ sī, kòpi ri yã àní yāyã.

20 Mí azakaza rú! Mí nĩ 'yozú kínĩ, ẹ'yīngará mí ní ẹzì ni ngá kuyé rĩ ìri ẹzì àkó 'dini kuyé? 21 Múngú ã'yī 'bá ẹ'bìpìjì Ābūrámã† ri adrií 'bá pìrì ìri ní ívé mvá Īsákã‡ ri sēé zãá rōbōṅṅò rú vūrã rōbōṅṅò zázú rĩ gé rĩ ã tã

sī. 22 'Í ndre drĩ ká, Ābūrámã ẹ'yī Múngú ri rá, āzini 'du tã Múngú ní lūú ìri ní rĩ ngá rá. Tã ìri ní 'oó rĩ lū 'yozú kínĩ, ìrivé ẹ'yīngará ìri áda.

23 Tã ì ní sī Búkū Múngú vé rĩ agá rĩ nga 'i fūú tì ni gé gí, Búkū Múngú vé rĩ kínĩ, "Ābūrámã ẹ'yī Múngú ri rá, Múngú ã'yī ìri adrií 'bá pìrì 'í ẹndrẹtì gé." Gōkí Ābūrámã ri zìj ùndĩ Múngú vé ni. 24 Ìmi ndrekí drĩ ká, 'bã adri pìrì Múngú ẹndrẹtì gé tã múké 'bá ní 'oó rĩ sī, adri 'yēṅá ẹ'yīngará 'bávé rĩ sī ku.

25 Rábã ri ùkú ọwú rú ni, ìrivé tã 'oó ri Múngú ẹndrẹtì gé pìrì, ã'diātāsīyã ìri ní 'bá āngū úmí'bá rĩ pi ẹ'yī 'bãá ívé jó agá, ìri ní kòpi pēe muú lẹtì túngú ni gé sī rĩ sī. 26 Índrì dō 'bá rĩ agá 'dãáyo, 'bá 'dīri drã gí, ẹ'yīngará ri ngakí dō ẹzì ni ku, ẹ'yīngará 'dīri drã gí.

3

Lě ìmi ùtēkí ìmí ádra ùtētē

1 Má ẹdrípìjì má ọmvúpìjì, ìmi āsámvú gé 'dīgé, lě ku 'bá kárakarã pi ní ẹsị 'bázú fizú āngū ìmbázú, ã'diātāsīyã ìmi nĩkí rá 'yozú kínĩ 'bã ri 'bá āngū ìmbá'bá nō'bée, ì ìmú 'bávé tã lị 'bá urukọ'bée vé rĩ ndě. 2 'Bã céré, 'bá 'okí tã ùnjì ni pi kárakarã. 'Bã rĩ átá dō átángá ùnjì āluṅani kuyé, 'bá 'dīri 'bá pìrì ùnjìkányã àkó ni, ìri ícọ 'i rú'bá ùtē múké.

3 'Bá ásúkí dō ngá aya rú ni pi hūsánĩ rĩ pi tìjì gé, ìri sē kòpi tã 'bá ní lěé rĩ 'du nga rá, kòpi 'bã jì muzú múké vūrã 'bá ní lězú muzú rĩ gé.

4 Ìmi ndrekí drĩ kúlúmgbã ri ká, ìri āmbúgú āmbúgú, ùlì ã ri dō ìri vīj muzú nĩ drãāāsīyã, 'bá kúlúmgbã rĩ újìpi rĩ kúlúmgbã āmbúgú āmbúgú 'dīri sō muzú pẹtì mādāṅá rizú

* 2:19 2:19 Índrì ùnjì rĩ pi: Índrì ùnjì rĩ pi ándúrú mālāyíkã Múngú vé ni 'bū gé 'dãá, kòpi nòkí tãĩmbĩ Múngú vé rĩ, Sātánã ri kòpivé āmbúgú. Múngú ídró kòpi 'bū gé 'dãásì vūgã nō, kòpi gōkí ufuú índrì ùnjì, kòpi ri 'bã rĩ pi ní ìzāngã sē vū drĩgé nōgó. 'Í lã 'dangárã 12:7-9. † 2:21 2:21 Ābūrámã: Múngú zì Ābūrámã ri kínĩ, ã ku ívé 'bá 'bẹtì āsámvú gé rĩ pi, ã ku ívé āngū, ã 'de muú āngū āzi ú'dí ni gé. Ābūrámã ri ẹ'bìpìjì Yāhūdì rĩ pi vé rĩ, tìkí ìri ìlì ẹlìfū ālu mūdūrūlū ārō (1,800) gé, ìsú tìkí drĩ Yēsū ri kuyé. 'Í lã 'dóngárã 12-25. ‡ 2:21 2:21 Īsákã: Īsákã ri mvá Múngú ní ẹzìj Ābūrámã ní rĩ. 'Í lã 'dóngárã 17-35. 2:23 2:23 'Ídóngárã 15:6

kúlúmgbá sōzú rī sī. ⁵ Īmi ndreki drī ká, ádra ri mādāṅáṅá, 'bo ĩri tā ambugu ambugu ni pi átá.

Ádra adri sū ácí kúlúlú mādāṅá rī tīni, ĩri āngū ásé be āmbúgú āmbúgú rī zā ve céré. ⁶ Ádra sū ácí tīni. Īgélé 'bā rú' 'bá gá rī pi āsámvú gé, ĩri ri ũnjīkānyā íjī nī, ĩri 'bá rī vé adringará iza rá, ĩri sē 'bá rī fi ve ácí agá, tā ũnjī ádra ní átá rī íbí ĩfūú ácí vezú āní ũdū ākó rī* agásī. ⁷ Ānyāpá rī pi ārēvú céré, āriṅá rī pi, ngá écí' 'bá bēdrī sī rī pi, āzini ngá adri' 'bá yīi agá rī pi, ĩ ícú kōpi íwí adri mālímáli, ĩ ícú kōpi ũtē rá, 'bá ri kōpi íwí nī, ĩri kōpi ũtē nī. ⁸ 'Bo 'bá āzi ícú ádra ri ũtēē bā ku. Ádra āndē tā ũnjī 'ongará sī ku, tā ũnjī ádra ní rií átá rī adri sū kícú ĩ ní rizú 'bá ú'dízú rī tīni.

⁹ Ádra ri, 'bā ri 'bávé Úpí 'bá Ẹtēpi ri íngú āní, ádra ri, 'bā kpá ri 'bá Múngú ní gbií sū 'í tīni rī pi tri āní. ¹⁰ Tī ālu ālu 'dīri sī, 'bā ri Múngú ri íngú āní, 'bā kpá ri 'bá rī pi tri āní. Má édrípíi má ómvúpíi, lē 'bā 'okí tā 'dīri tīni ku. ¹¹ Yīi ule rī pi yīi ẹ'yí rú rī be, kōpi nyo ícú ĩ úmú ídī ĩfū vūrā ālu gé sī rá? ¹² Má édrípíi má ómvúpíi, peṭi ĩ ní zīi figī rī, ĩri nyo ícú 'i újá 'a ōlívē rú rá? Dōku peṭi vīnyō vé rī, ĩri nyo ícú 'i újá 'a figī rú rá? Yīi ẹ'yí rú rī, ĩri nyo ícú 'i újá ícá yīi ule rú rá?

Úmī tā nīzú rī íbí íngá Múngú vúgá

¹³ 'Bá ĩmi āsámvú gé 'dīgé úmī be, āzini tā nīngará be rī ā'di 'i? Lē 'bá 'dīri ā 'o tā pīri, ā lū rí 'yozú kīnī, ĩri úmī be, āzini nī tā rá, lē ā 'o tā mužú ésí be mādā, úmī tā nīngará vé ni sī. ¹⁴ 'Bo mī ésí dra dō dra dra, 'í lē dō 'bá ku, āzini mī dō ĩndrá rú, lē mī ri mī íngú āní ku, dōku mī ri ũnjō ũlī 'yozú kīnī, mī ri tā áda 'o 'dīni ku. ¹⁵ Úmī tā 'ozú 'dīni 'dīri, íbí íngá 'bū gélésī kuyé, ĩri ũmī nyōókú nōri vé

ni, Īndrí Múngú vé rī sē úmī 'dīri nī kuyé, ĩri úmī ādróko vé ni. ¹⁶ 'Bá rī dō ri ésí 'bā 'bá āzi vé ngá drīgé, ĩri dō ri 'i íngú 'bá āmbúgú rú, ĩri tā ĩzāngā sēepi ni íjī, ĩri tā 'o mužú bādā rú, ésí ũká ũká sī.

¹⁷ 'Bo tā nīngará íngápi 'bū gélésīla rī, ĩri sē 'bá rī adri uletere, 'bá rī tākíri lēlē, 'bá rī ésí 'bā 'bá rī pi ē ĩzā kozú, 'bá rī 'bá ambugu rī pi ĩnjīnjī, 'bá rī adri ésí be múké, 'bá rī tā múké 'o, 'bá rī 'bá rī pi ē ĩzā ko trōtrō, āzini ĩri sē 'bá rī tā áda 'o. ¹⁸ 'Bá ri' 'bá tākíri íjī' 'bá 'bá rī pi āsámvú gé rī pi, kōpi ri tā pīri íjī 'bá rī pi āsámvú gé.

4

Lē ĩmi ĩnjīkí Múngú ri ĩnjīnjī

¹ Ngá sēepi ĩmi ní rizú āgátá gāzú, āzini ĩmi ní rizú ũmbā fuzú ĩmi āsámvú gé sī rī ā'di? Tā ũnjī ĩmi ní rií ũsūú ĩmī ésí agá rī, ĩri ri ũmbā fū ĩmī ésí agá nī. ² ĩmi lēkí kōdō ngá, 'bo ĩmi ísúkí ngá rī kuyé. ĩmi ri 'bá ú'dí, ĩmi ísúkí rí ngá āní, 'bo ĩmi ísúkí ngá ĩmi ní lēé rī kuyé. ĩmi ri āwā, āzini ĩmi ri ũmbā fū, 'bo ĩmi ísúkí ngá ĩmi ní lēé rī kuyé, ā'diātāsīyā ĩmi zīkí ngá ĩmi lēé rī Múngú vúgá kuyé. ³ ĩmi kádō rií ngá zīi Múngú vúgá, Múngú sē ĩmi ní ngá rī ku, ā'diātāsīyā ĩmi zīkí ngá rī létī be pīri kuyé, ĩmi lēkí ngá rī pi ísú rizú āyīkō 'bāzú.

⁴ ĩmi 'bá Múngú ri gā' 'bá sī 'dī' 'bée, ĩmi nīkí áamá kuyé 'yozú kīnī, ĩmi lēkí dō tā nyōókú nōri vé rī áyu, ĩmi ari' 'ba Múngú vé ni? 'Bá tā nyōókú nōri vé rī lēepi rī, ĩri āri' 'bá Múngú vé ni. ⁵ Tā Búkū Múngú vé rī ní 'yoó, "Múngú ri índrí 'í ní sēé fií 'bá ésí agá rī ā tā mba ni 'dīri" fi drī ĩmi drīgé kuyé? ⁶ 'Bo Múngú ri ívé ésí múké rī sē mužú ĩmi ní dīi dīi. Sēzú Búkū Múngú vé rī ní 'yozú kīnī, "Múngú gā 'bá ĩ íngú' 'bá íngúngū rī pi sī,

* **3:6** 3:6 Ácí vezú āní ũdū ākó rī: Múngú ri úmvlésī 'bá 'i ẹ'yí' 'bá ku rī pi 'du ú' 'bé ácí 'dīri agá. 'Í lā l' dangará 20:7-15. **4:6** 4:6 Nāpi 3:34

'bo ĩri ẹsị múké 'bā 'bá tā bē mādā rĩ pi ní."

⁷ Lē ĩmi ĩnjĩkí Múngú ri ĩnjĩnjĩ. Lē ĩmi gākí tā ādróko vé rĩ sī, ĩri sē ādróko ri nga ápá ĩmî rụ'bá gá sī rá. ⁸ Lē ĩmi ítrúkí ĩmi ĩnyiná Múngú vúgá, ĩri kpá 'i ítrú ĩnyiná ĩmi vúgá. ĩmi 'bá ũnjĩkányā be 'dĩ'bée, lē ĩmi ũjĩkí ĩmivé ũnjĩkányā rá. ĩmi 'bá yĩkí be ĩrĩ 'dĩ'bée, lē ĩmi ũjĩkí ĩmî ẹsị. ⁹ Lē ĩmi adrikí ĩzāngā sī, ĩmi ngokí ngongo, ĩzāngā ā ọ̀ ọ̀ ĩmî ẹsị. ĩmi kukí āgúngará ānı́, ĩmi í'dókı́ āā ngoó, lē ĩmivé āyĩkō ā újá 'i ĩzāngā rú. ¹⁰ Lē ĩmi 'bākı́ ĩmi adriı́ tā be mādā Úpı́ ẹndrẹtị gé, ĩri ímụ ĩmi íngú rá.

Ā 'yokı́ 'bá āzi vé tā ũnjı́ ku

¹¹ Má ẹdrı́pı́ı́ má ọ̀mvúpı́ı́, lē ĩmi rikı́ ĩmi ọ̀gúpı́ı́ ā rụ izaá ku. 'Bá riı́pi átápi ọ̀gúpı́ ní ũnjı́, dōku ọ̀gúpı́ vé tā 'yoópi ũnjı́ rĩ, ĩri ri tǎımbı́ Múngú vé rĩ ide. ĩmi idekí dō tǎımbı́ Múngú vé rĩ, ĩmi 'dukı́ tǎımbı́ rĩ vé tā ngaá kuyé, ĩmi ri tā lı́, ĩmi kını́, tǎımbı́ rĩ ũnjı́. ¹² Múngú ri 'yéná ri tǎımbı́ sē nı́, āzini ĩri kpá ri tā lı́ nı́. ĩri ũkpō be 'bá rĩ pazú, āzini 'bá rĩ 'dızú drāzú. 'Bo mı́ ā'di 'i mı́ ọ̀gúpı́ vé tā lı́pi?

Lē mı́ íngú mı́ ụ'dú drü rĩ vé tā sı́ ku

¹³ ĩmi yı́kí drı́ ká, ĩmi ri'ba 'yo'ba, "Āndrū, dōku drü 'bā mı́ adri ílı́ ālu kūrú 'dāri agá, 'bā ngá ụzı́, 'bā mǔfēngā ı́sú ānı́ ambamba 'dĩ'bée!" ¹⁴ ĩmi ícó tā 'i ngaápi ĩmî rụ'ba gá ụ'dú drü rĩ gé rĩ nı́ amá íngónı́? ĩmi adrikı́ sǔ sāsālı́ 'deépi sá be mādā, ĩri gō áfı́ 'dı́sı́ rá rĩ tı́nı́. ¹⁵ Lē ĩmi 'yokı́ 'dını́, "Múngú lē dō rá, 'bā ícó adri ídri rú rá, 'bā ícó tā nōri 'o rá, dōku 'bā ícó tā 'dāri 'o rá." ¹⁶ 'Bo ĩmi ri ĩmi íngú tā ĩmi ní lēé 'oó rĩ sı́. Tā ĩmi ní rizú ĩmi íngúzú 'dĩri ũnjı́. ¹⁷ 'Bá rĩ nı́ dō tā múké 'ı́ ní kōdō lēé 'oó rĩ rá, 'bo 'o dō tā rĩ kuyé, ĩri ũnjĩkányā.

5

Lē 'bá ā'bú be rĩ pi ā ndrekı́ múké

¹ ĩmi 'bá ā'bú be rĩ pi, lē ĩmi ngokı́, āzini ĩmi gakı́ lǔlǔlú tā ũkpó ũkpó úmvúlésı́ ímụ'ba ĩmi ı́sú'ba drı́drı́ 'dĩ rĩ pi sı́. ² ĩmivé ā'bú pi ímụ ábá ĩmi drı́gé sı́ rá, āzini íjı́rıkó ri ímụ ĩmivé bōngó ũnyı́ be 'dĩ'bée mbe ícá ku ı́rıkó rú. ³ ĩmivé dábū, āzini aya ọ̀gú'ba ọ̀gúọ̀gú rĩ pi ụdrı́kı́ ícá ũnjı́ gı́. ĩmivé ā'bú 'dĩ'bée ímụ ĩmi zā ve sǔ ācı́ ní ngá zāá veé rĩ tı́nı́. Ā'bú ĩmi ní traá kuú kárakará 'dĩ'bée, ĩmivé ā'bú 'dĩ'bée ímụ tā lı́ ĩmi drı́gé ụ'dú ũdǔ vé rĩ gé. ⁴ ĩmi ndrekı́ drı́ ká! 'Bá ĩmi ní 'bāá ẹzı́ ngaá ĩmivé ọ̀mvú agá rĩ pi, ĩmi gākı́ kōpivé āndēma ẹzı́ ngazú rĩ ũfégá sı́, kōpivé āndēma ĩmi ní gāá ũfégá sı́ 'dĩ'bée ri ngo ĩmî rụ'ba gá. Úpı́ ũkpō 'Dı́pa yı́ 'bá ānyāngā íkūnā'ba rĩ pi vé ngongará gı́. ⁵ ĩmi ní adringará gá vū drı́gé nōgó, ĩmi rikı́ āyĩkō 'bāá, āzini ĩmi rikı́ ĩmî 'a ā tā ı́sǔ ọ̀yú. Nónı́ ĩmî rụ'ba usekı́ kuú mgbúmgbú sǔ tı́ ĩ ní lēé mı́ ụlǔlǔ rĩ pi tı́nı́. ⁶ ĩmi lı́kı́ 'bá tā ākó rĩ pi vé tā ũnjı́, āzini ĩmi ụ'dı́kı́ kōpi ũdrāá rá, kōpi újákı́ ĩmi ní tā āzi ũnjı́ ni kuyé.

Īzāngā agá lē ĩmi adrikı́ ẹsı́ be mādā

⁷ Má ẹdrı́pı́ı́ má ọ̀mvúpı́ı́, lē ĩmi adrikı́ ẹsı́ be mādā cı́mgbá Úpı́ ní ícángará gá. ĩmi ndrekı́ drı́ ká, 'bá ọ̀mvú 'āápi rĩ, ĩri ẹsı́ 'bā mādā rizú yı́gó 'dı́pi ẹézǔ sı́ ānyāngā ní kazú rĩ ũtēzú. ⁸ Lē kpá ĩmi adrikı́ ẹsı́ be mādā, ĩmi tukı́ pá ũkpó ũkpó, ā'diātāsı́yā lókı́ Úpı́ ní ı́gōzú rĩ ícá ĩnyiná gı́. ⁹ Má ẹdrı́pı́ı́ má ọ̀mvúpı́ı́, lē ĩmi unukı́ ĩmi ọ̀gúpı́ı́ rụ'ba gá ku, ā lı́kı́ rı́ tā ĩmi drı́gé ku. 'Bá tā lı́pi rĩ tu pá kuú kēétılé gá 'dĩ!

¹⁰ Má ẹdrı́pı́ı́ má ọ̀mvúpı́ı́, lē ĩmi ũbı́kı́ nēbı́ átá'ba Úpı́ ā rụ sı́ rĩ pi ā pámvú, kōpi ká riı́ ĩzāngā nyaá, kōpi nyakı́ ĩzāngā rĩ mı́zú ẹsı́ be mādā. ¹¹ Sǔ ĩmi ní nı́ı́ rá rĩ tı́nı́, 'bá ĩzāngā nya'ba ẹsı́ be mādā rĩ pi, 'bā kōpi ā

rụ íngú kòpì ní ìzāngā rī nyaá ẹ̀sì be mādā rī sī. Ìmi yìkí ìzāngā Ẹ̀yóbũ ní nyaá rī rá. Ụdũ ni gé, Ụpí ko ìri ẹ̀ ìzā rá. Ụpí 'o tā 'dīri 'dīni, ā'diātāsīyā ìri Múngú rípi 'bá rī pi ẹ̀ ìzā koópi ìzāngā agá ni, ẹ̀sì ni múké.

¹² Má ẹ̀drípìì má ọ̀mvúpìì, tā agaápi rá rī, lē ìmi ẹ̀ ẹ̀díkí 'bũ ā rụ, dōku vū ā rụ, dōku ngá āzi ā rụ ũyō sōzú āní ku. Tā rī dō ẹ̀, ìmi 'yokí ẹ̀, tā rī dō kuyé, ìmi 'yokí kuyé, ā líkí rí tā āní ìmi drìgè ku.

Múngú vé zìngará ẹ̀'yìngará sī rī

¹³ Tā ũkpó ũkpó ịsú dō mi nī, lē mī zì Múngú rì. Ẽyìkō fi dō mí ẹ̀sì agá, lē mī ngo úngó Múngú rì íngúzú. ¹⁴ Drā rụ dō mi nī, lē mī zì 'bá ambugu kānísā* vé rī pi ímú mí ní Múngú rì zì. 'Í zì kòpì, kòpì ẹ̀ ímúkí rí ũdu bēé mī rụ'bá gá Ụpí ā rụ sī. ¹⁵ 'Bá ẹ̀'yìngará be rī pi zìkí dō Múngú rì 'bá drā be rī ní, drā rī ícò dẹ rụ'bá ni gé sī rá, Ụpí rì ìri inga uru rá. 'O dō tā ũnjí, Múngú rì ìri trū ìrivé ũnjìkānyā agásì rá. ¹⁶ Lē ìmi ũlúkí ìmivé ũnjìkānyā, ọ̀gúpì ā ũlū ívé rī ọ̀gúpì ní, ọ̀gúpì ā zì Múngú rì ọ̀gúpì ní, ìmi ā adríkí rí ule. 'Bá tā be pìrì rī zì dō Múngú rì, ìrivé zìngará ũkpō be, ìri 'bá rī ẹ̀ ìzā ko rá.

¹⁷ Ẽlìyā† rì 'bá sū 'bá tìni, zì Múngú rì ẹ̀sì be céré kīnī, yììgò ā 'dì ku, ílì na ẹ̀lì sī, yììgò 'dì kuyé.

¹⁸ Ẽlìyā gō Múngú rī zì dī, yììgò gō 'dì rá, ānyāngā ka nyọ̀okù drìgè nōgò rá. ¹⁹ Má ẹ̀drípìì má ọ̀mvúpìì, 'bá rī ku dō tā áda rī ā 'ongará gí, lē 'bá āzi ā lū ìri ní, ā gō tā áda rī 'oó áyu. ²⁰ 'Bá rī újā dō 'bá ũnjìkānyā 'oópi rī ìfūú ívé ũnjìkānyā agásì āmvé gí, pa 'bá 'dīri drā agásì gí, trūkí ìri ívé ũnjìkānyā kárakarā 'dī'bée agásì gí.

* **5:14** 5:14 Kānísā: Kānísā rì 'bá Yēsù Kúrísitō rì ẹ̀'yì'bá gí rī pi. † **5:17** 5:17 Ẽlìyā: Ẽlìyā rì nẹ̀bì, Múngú 'dụ ìri mụzú 'bũ gé ídri rú, drā kuyé. Tìkí ìri ākūdē ílì rī ca mūdūrūlū úrōmī (900), ịsú ākūdē tìkí drī Yēsù rì kuyé. 'Í lā 1 'Bāgú 17-21; 2 'Bāgú 1-3.

Kòkòbì àlu ni
Pétëró
ní sù rí
Tã búkù rí vé rí ã
ùlùngará

Pétëró sī kòkòbì 'dīri sēē Kūrīsītīyānī adri'ba āngū Tákī agá rī pi ní. Sī kòkòbì 'dīri sēē kòpi ímbázú ì ní ríi kòpi òcùú kòpivé ẹ'yīngará ã tã sī rī sī. Lũ kòpi ní kīnī, Yēsù Kūrīsítō nya ìzāngā, 'okí kpá ìri ùnjí, kúru lē Kūrīsītīyānī rī pi ã 'bākí ẹsì nīzú kīnī, kòpi ímú ìzāngā nya rá. Ímbá kòpi kīnī, ìzāngā kòpi ní nyaá 'dīri agá, kòpi tukí dō pá títí ìvé ẹ'yīngará agá, Múngú ri kòpi ã'yí adri anji ívé ni, úmvúlésí ìri kòpi ùfē rá. Pétëró kīnī, lē Kūrīsītīyānī rī pi ã áwíkí adrií 'bá Múngú vé ni.

1 Ma Pétëró 'i, Yēsù Kūrīsítō vé 'bá áyúáyū rī.

Á sī kòkòbì nōri sēē 'bá Múngú vé ì ní íré kpélékpélé adri'ba jākā rú āngū Pónītō vé rī agá, Gālātīyā agá, Kāpādōkiyā agá, Ẹzīyā agá, āzini Bītūniyā agá rī pi ní. 2 Múngú 'bá Ẹtépì ǔsù ìmivé tã 'í ẹsì agá ìnógósì, ùpè ìmi nī. Ìrivé Índrì Uleterè rī újá ìmi ícá uleterè. Ìmi ní ìrivé tã 'duú ngaá rá rī sī, àrì Yēsù Kūrīsítō vé rī ùjī ìmi gí.

Ẹsì múké Múngú vé rī, āzini tākíri ìrivé rī ã adri ìmi be mụzú nyonyo.

Ōwō'difō sēngará

3 'Bá íngúkí 'bávè Úpí Yēsù Kūrīsítō vé Ẹtépì Múngú ri. Ìrivé ẹsì ní adrií ìdríkídri 'bá ní rī sī, lē 'bā 'bākí ẹsì ídri ú'dí ìri ní sēé 'bá ní rī drīgé, ã'diātāsīyā Múngú ní Yēsù Kūrīsítō ri ingáá gōó ídri rú drāngará gálésíla rī vé tã sī. 4 Múngú 'bā ìmi ní ngá múké kuú 'bù gé 'dāá'dā, ngá rī ícó ábá ku, ícó ú'bì ku. 5 Ngá múké 'dīri 'bākí kuú ìmi tēé, ã'diātāsīyā ìmi ní Yēsù Kūrīsítō ri ẹ'yījí gí rī sī. 'Bá Yēsù

ri ẹ'yī'ba gí rī pi, ùkpō Múngú vé rī kòpi ùtē ca cīmgbá ì ní ímúzá pangará rī vé tã i'dazú ú'dú ùdú vé rī gé rī gé. 6 Nóni tã kárakará ni pi ã ríkí dō ìmi ù'bījí ríi ìzāngā nyaá 'dīni drāáāsīyā, ìmi ímú āyīkō ísú drīdrī 'dīlé rá pangará rī ã tã sī. 7 Ìzāngā ìmi ní ríi nyaá 'dī'bée, ì ri ìmivé ẹ'yīngará ù'bì, nīzú ámázú ìmi dō pá tu títí ìmivé ẹ'yīngará agá rá. Ì ri ìmi ù'bì sù ì ní dábù ù'bījí zāá ácí sī rī tīnì. Ìmivé ẹ'yīngará ndē dábù ábápi ìndī 'dīri rá. Ẹ'yīngará ri sē ìmi adri ùkpó ùkpó ìzāngā ìmi ní ríi nyaá rī agá, Múngú ri sē ì ímú ìmi íngúngū, āzini ìmi ímú dī pòwùpòwù ú'dú Yēsù Kūrīsítō ní ícázú rī gé. 8 Ìmi ndrekí dō ìri kuyé drāáāsīyā, ìmi lēkí ìri rá, āzini ìmi ẹ'yīkí ìri rá, ìmi ri ìri íngú āyīkō be àmbúgú, āyīkō 'dīri ícókí tã ní 'yoó bā ku. 9 Ìmi ní ìri ẹ'yījí gí rī sī, ìmi pangará ísú rá.

10 Pangará 'dīri, nēbì rī pi ùlúkí ótú tã ní kīnī, Múngú ri ímú ẹsì múké 'bā ìmi pazú, kòpi 'bākí ẹsì rizú pangará 'dīri vé tã nīzú ámázú.

11 Índrì Kūrīsítō vé rī ùlū nēbì rī pi ní kīnī, Kūrīsítō ri úmvúlésí ímú ìzāngā nya, vùdrī ni gé, ìri dī ógú pòwùpòwù, sē kòpi ní rizú sà, āzini létí tã 'dīri ní ímúzá 'i ngázú rī ndāzú ānì. 12 I'dakí tã 'dīri nēbì rī pi ní kīnī, kòpi ri ẹzì rī nga ì ní ùgōgōlé rú kuyé, kòpi ri nga ìmi ní. Tã kòpi ní ùlūú ìmi ní rī, kòpi ùlúkí Índrì Uleterè ì ní ìpéé 'bù gélésí rī vé ùkpó sī, mālāyíkā rī pi 'bākí kpá ẹsì rizú tã 'dīri nīzú ámázú.

Lē ìmi adrikí uleterè

13 Lē ìmi útúkí ìmivé yīkí tã 'ozú rī ã adri pìrì. Lē ìmi 'bākí ẹsì rizú ẹsì múké Múngú ní ímú 'bāá ìmi ní lókí ìri ní ímúzá Yēsù Kūrīsítō ri i'dazú rī gé 'dāri ùtēzú. 14 Lē ìmi adrikí sù anji Múngú vé tì yì'ba yìyì rī pi tīnì, lē ìmi újákí ìmi gōó ùnjīkányā ótú ìmi ní 'oó ẹnīākō sī 'dā'bée agá dījí ku. 15 'Bo Múngú ìmi zìpì rī, ìri uleterè, lē ìmi adrikí

kpá uletere tā cére ĩmi ní ríí 'oó rĩ agá, ¹⁶ ã'diātāsīyā sīkí kīnī, “Lē ĩmi adrikí uletere, ã'diātāsīyā ma uletere.”

¹⁷ ĩmi ri Múngú 'bá rĩ pi vé tā lĩpi pĩri rĩ zĩ ĩmi Ètèpi, lē ĩmi ĩnjĩkí ĩri ĩnjĩnjĩ ĩmi ní drĩ adrizú jākā rú vũ drĩgé nōgó rĩ gé. ¹⁸ ĩmi nĩkí rá 'yozú kīnī, Múngú je ĩmĩ drĩ ĩfūzú létĩ ũnjĩ ĩmi è'bĩpĩjĩ ní 'oó rĩ agásĩ ngá ábá'bá ábábā sũ dábũ tĩnjĩ ni sĩ kuyé, dōku aya ógúpĩ ógúōgũ ni sĩ kuyé, ¹⁹ je ĩmĩ drĩ ári tā be agaápi rá Kúrísitō adriipi kábĩlō mvá* uletere ũnjĩkányā ákó rĩ vé rĩ sĩ. ²⁰ Múngú ĩpē Kúrísitō ri kú ĩnógósĩ ĩsũ ákūdē gbikí drĩ vũ ri kuyé, 'bo i'dakí ĩri ú'dú ũdú vé nō'bée gé ĩmivé tā sĩ. ²¹ Kúrísitō ã tā sĩ, ĩmi è'yĩkí Múngú Kúrísitō ri ingaápi drāngará gálésĩ, Kúrísitō ri íngúpĩ rĩ gĩ. Kúru ĩmi è'yĩkí Múngú ri rá, āzini ĩmi 'bākĩ ésĩ Múngú drĩgé rá.

²² ĩmi ní ú'dúkó áda rĩ è'yĩjĩ gĩ rĩ sĩ, ũjĩkí ĩmi uletere gĩ. Kúru lē ĩmi lēkí ĩmi lēlē ĩmi āsāmvú gé sĩ ĩmi èdrĩpĩjĩ be, ĩmi ómvúpĩjĩ be ésĩ be cére. ²³ ã'diātāsīyā tĩkí nóni ĩmi ú'dí rú gĩ, ĩmivé tĩngará 'dĩri adri 'yozú kīnī rú'bá űmaápi űma űma nōri vé ni kuyé, ĩri rú'bá drāápi ku ni, ú'dúkó Múngú ní átá adriipi mužú nyonyo 'dĩri sē kōpi tĩjĩ ícá ú'dí rú nĩ. ²⁴ Sũ nēbĩ rĩ ní 'yoó rĩ tĩnjĩ kīnī,

“Bá rĩ pi adrikí sũ ásé tĩnjĩ, kōpi drā mbēlēṅá,

kōpivé ũnyĩ ri ábá mbēlēṅá sũ peṅĩ ásé agá rĩ pi vé fũ ní ábá rĩ tĩnjĩ,

ásé ē bĩ ri ũnyú rá, fũ ni ri kpá lũ 'dĩisĩ rá.

²⁵ 'Bo ú'dúkó Úpĩ vé rĩ áwĩ adri mužú nyonyo.”

Ú'dúkó 'dĩri, ĩri ú'dúkó múké Múngú vé ĩ ní ũlũú ĩmi ní rĩ.

2

¹ Kúru lē ĩmi kukí tā 'dĩ'bée rá, ésĩ ũnjĩ 'bāngará 'bá āzi drĩgé, ũnjō, mĩ ũ'bāngará, ésĩ ũnjĩ 'bāngará 'bá āzi vé ngá sĩ, āzini átángá átá 'bá āzi ã rú izazú rĩ, lē ĩmi kukí rá. ² Lē ĩmi adrikí sũ anjĩ ũdēṅá ri'bée bā ndru'bá rĩ pi tĩnjĩ. Lē ĩmi mvukí lé Índrí Uletere rĩ ní sēé ĩmi ní rĩ, ĩmi mbakí rĩ ānĩ ũkpō be, ĩmi ĩsúkĩ rĩ pangará ānĩ. ³ Nóni ĩmi nĩkí áamá gĩ 'yozú kīnī, Úpĩ ri múké.

Írā adriipi ídri rú rĩ, āzini 'bá Múngú ní ũpēé rĩ pi

⁴ ĩmi ímúkĩ Írā adriipi ídri rú* 'bá rĩ pi ní gāá sĩ, Múngú ní ĩpēé, ĩri ní tā ni 'dujú 'bāá āmbúgú rĩ vúgá.

⁵ ĩmi adrikí kpá sũ írā adri'bá ídri rú Índrí Uletere rĩ ní rizú jó Múngú vé rĩ sızú ānĩ rĩ tĩnjĩ, ĩmi atala uletere ri'bá rōbōṅō Múngú ní ā'yĩjĩ rá rĩ sē'bá Múngú ní Yēsũ Kúrísitō ã rú sĩ ni pi. ⁶ Tā ĩ ní sĩ búkũ Múngú vé rĩ agá rĩ kīnī,

“ĩmi ndrekí drĩ ká, á 'bā írā kú Siónā† agá,

má ĩpē írā rĩ 'bāá tā be āmbúgú.

'Bá ĩri è'yĩjĩpi rá rĩ, ícó drĩnjá ĩsũ ku.”

⁷ ĩmi írā rĩ è'yĩ'bée rá rĩ pi, ĩmi vúgá 'dālē írā rĩ vé tā āmbúgú. 'Bo 'bá írā rĩ gā'bá sĩ rĩ pi vúgá 'dāá,

“Írā ándúró 'bá jó sĩ'bá rĩ pi ní gāá sĩ rĩ,

újá nóni 'i ícá írā sēepi jó rĩ ní pá tuzú ānĩ ũkpó ũkpó ni.”

⁸ “Á 'bā írā, 'bá rĩ pi ri ĩ ũsĩ rú'bá ni gé,

írā rĩ sē kōpi ri u'de vúgá.”

1:16 1:16 Lēvĩtĩkā 11:44-45; 19:2; 20:7 * **1:19** 1:19 Kábĩlō mvá: Múngú sē tājmbĩ Mósē ní kīnī, 'bá rĩ pi ã zākĩ kábĩlō Múngú ní rōbōṅō rú, ã trúkĩ rĩ kōpi ívé ũnjĩkányā agásĩ rá. Sē ĩ ní Yēsũ ri zizú Kábĩlō Mvā Múngú vé ni ānĩ, ã'diātāsīyā Múngú ĩpē ĩri ímú drāá 'bávē ũnjĩkányā ũjĩ. 'Í lā Wũngará 12:17-28; Mārākō 14:12; Lúkā 22:7; Yūwānĩ 1:29-35; 1 Kōrínitō 5:7. **1:25** 1:25 Ísáyā 40:6-8 * **2:4** 2:4 Írā adriipi ídri rú: Írā adriipi ídri rú rĩ Yēsũ 'i. † **2:6** 2:6 Siónā: Siónā ri ĩ kpá zĩ Yērūsālēmā. **2:6** 2:6 Ísáyā 28:16 **2:7** 2:7 Sāwumā 118:22 **2:8** 2:8 Ísáyā 8:14

Kôpi ri i ũsĩ rú'ba ni gé, a'diātāsīyā kôpi lēkí tã Múngú vé rĩ yī ku, tã i ní ũtĩ rĩ nga 'i kôpi a rú'ba gá rá.

⁹ 'Bo ĩmi adrikí 'dĩni kuyé, Múngú ũpē ĩmi nĩ. ĩmi atala 'bāgú rĩ pi vé ni, súrú uletere ni, 'bá Múngú vé ni pi. Múngú zĩ ĩmi ĩfũú ĩnĩná agá 'dāāsĩ ímú adrií ũtũná dīpi uletere rĩ agá, ĩmi ũlũkí rĩ tã múké Múngú ní 'oó ĩmi ní rĩ pi 'bá rĩ pi ní. ¹⁰ Ándúru ĩmi adrikí 'bá Múngú vé ni kuyé, 'bo nóni ĩmi 'bá Múngú vé ni. Ándúru Múngú 'bā éśĩ ĩdríkĩdri ĩmi drĩgé kuyé, 'bo nóni 'bā éśĩ ĩdríkĩdri ĩmi drĩgé gí.

¹¹ ĩmi mávé Ũndĩ má ní lēlé rĩ pi, ĩmi jākā, āzini ĩmi rámbá rú nyōókú drĩgé nōgó, á mã ĩmi drĩ ĩrĩ sĩ, tã ũnjĩ riipi ũmbā fũupi ĩmĩ éśĩ agá 'dĩri, lē ĩmi kukí ānĩ. ¹² Lē ĩmivé tã ā adri múké 'bá pāgānō rú rĩ pi āsámví gé, kôpi kádō ũnjō ũlĩ ĩmi drĩgé 'yozú kĩnĩ ĩmi ri tã ũnjĩ 'o, kôpi ā ndrekĩ rĩ tã múké ĩmi ní 'oó rĩ, kôpi ē íngúkĩ rĩ Múngú ri ú'dú ĩri ní ímúzú 'bá vúgá nōlé rĩ gé.

Lē ē ĩnjĩkĩ 'bá drĩkoma rú rĩ pi ĩnjĩnjĩ

¹³ Úpĩ lē ĩmi ĩnjĩkĩ 'bá ĩ ní ũ'bāā ĩmĩ drĩlé gá rĩ pi ārēvú céré ĩnjĩnjĩ. Lē ĩmi ĩnjĩkĩ 'bāgú rĩ pi ĩnjĩnjĩ, a'diātāsīyā kôpi 'bá ambugu 'bá rĩ pi drĩgé céré. ¹⁴ Āzini lē ĩmi ĩnjĩkĩ gávānā rĩ pi ĩnjĩnjĩ, a'diātāsīyā ũpēkĩ kôpi rií 'bá tã 'o'bá ũnjĩ rĩ pi ĩrĩnāā, āzini rií 'bá tã 'o'bá múké rĩ pi íngú. ¹⁵ Múngú lē ĩmi 'okĩ tã pĩrĩ, 'bá adri'ba azakaza rú tã nĩ'ba ku rĩ pi ā 'yokĩ rĩ tã āzi ĩmi ní ku. ¹⁶ ĩmi ísúkĩ drĩwālā gí, 'bo drĩwālā ĩmi ní ísú 'dĩri, lē ĩmi 'okĩ tã ũnjĩ ānĩ ku. Lē ĩmi adrikĩ ātĩ'ba Múngú vé ni. ¹⁷ Lē ĩmi ĩnjĩkĩ 'bá rĩ pi céré ĩnjĩnjĩ, ĩmi lēkĩ ĩmi ōgũpĩ Yēsũ ri ẹ'yĩ'ba gí rĩ pi lēlé. ĩmi rukĩ Múngú ri, āzini ĩmi ĩnjĩkĩ 'bāgú rĩ pi ĩnjĩnjĩ.

¹⁸ ĩmi 'bá adri'ba túgērĩ rú 'dĩ'bée, lē ĩmi ĩnjĩkĩ ĩmivé 'bá ĩmi ní rií ẹzĩ

ngaa kôpi ā pálé gá rĩ pi ĩnjĩnjĩ. Adri 'yozú kĩnĩ, ĩmi 'yēnā 'bá tã be múké rĩ pi ĩnjĩ áyu 'dĩni ku, lē ĩmi ĩnjĩkĩ 'bá éśĩ be ũká ũká rĩ pi ĩndĩ. ¹⁹ 'Bá rĩ 'o dō mi ũnjĩ drāāāsīyā, Múngú ri mí ní tākĩrĩ sē rá, a'diātāsīyā mi 'bá Múngú vé ni. ²⁰ Ūgbākĩ dō ĩmi tã ũnjĩ ĩmi ní 'oó rĩ sĩ, ĩmi takĩ dō tã ni mādā, ngá múké ĩmi ní ísú ānĩ gé 'dĩgé rĩ ā'dĩ? 'Bo ĩmi nyakĩ dō ĩzāngā tã múké ĩmi ní 'oó rĩ sĩ, ĩmi takĩ dō ta ni mādā, Múngú ri adri ĩmi sĩ āyĩkō sĩ. ²¹ Múngú ní ĩmi zĩ ímú Kúrísítō ā pámvú ũbĩ rĩ sĩ, ĩmi ímú ĩzāngā nya sũ Kúrísítō ní nyaā ĩmi tã sĩ rĩ tĩnĩ, ĩri ĩmi ní ũ'bĩtā rú, ĩmi ũbĩkĩ rĩ ĩri ā pámvú ānĩ.

²² "O ũnjĩkānyā āluṅāni kuyé, ũ'bā 'bá āzi ē mĩ kuyé."

²³ 'Bá rĩ pi kã ĩri u'daá, u'da kôpi kuyé. Kã rií ĩzāngā rĩ nyaā, ẹrĩ 'i ōjōgō sĩ āluṅāni kuyé. ĩzāngā ĩri ní nyaā rĩ agá, 'bā ívé éśĩ céré Múngú tã liipi pĩrĩ rĩ drĩgé. ²⁴ Kúrísítō 'dú 'bávé ũnjĩkānyā mužú 'i rú'ba gá pētĩ alambaku sígé gí, 'bā kukĩ rĩ ũnjĩkānyā, 'bā adrikĩ rĩ ídri rú, 'bā 'okĩ rĩ tã pĩrĩ áyu. ĩzāngā ĩri ní nyaā rĩ sē ídrikĩ ĩmi gí. ²⁵ Ándúru ĩmi adrikĩ sũ kãbĩlō āvĩ'ba gí, ri'ba ányā'ba mụ'ba bādāru rĩ pi tĩnĩ, 'bo nóni ĩmi ímvíkĩ ĩgōō 'bá riipi ĩmi úcépi, āzini ĩmivé ídri ā tã mbaápi rĩ vúgá gí.

3

Ūkú rĩ pi vé adringará ĩvé āgō rĩ pi be rĩ

¹ Ūkú rĩ pi, lē ĩmi ĩnjĩkĩ ĩmivé āgō rĩ pi ĩnjĩnjĩ, ĩmi 'dukĩ tã kôpi ní lūú ĩmi ní rĩ ngaānga. Āgō rĩ pi ẹ'yĩkĩ dō ú'dúkó múké rĩ kuyé, ũkú rĩ pi vé tã 'oó múké rĩ sĩ, ũkú rĩ pi ā ũlũkĩ dō ú'dúkó múké rĩ ĩvé āgō rĩ pi ní kuyé drāāāsīyā, āgō rĩ pi ú'dúkó múké rĩ ẹ'yĩ rá. ² Āgō rĩ pi ndrekĩ dō ũkú rĩ pi ri tã 'o múké, kôpi kúru 'de Kúrísítō ā pámvú ũbĩ. ³ Lē ku ĩmi ní rizú éśĩ 'bázú céré ũnyĩ rú'ba nōri vé rĩ ā

tā ũsũzú áyu, āzini rizú drĩ'bí tizú ũ'dũ be túngú túngú, dōku gālágála dábũ rú ni pi ũ'yĩzú ĩmi bí gé sī, āzini bōngó ājē be āmbúgú ni pi úsúzú. ⁴ Múké ni, lē ĩmivé ũnyĩ ā adri ĩmĩ éšĩ agalésila. Ũnyĩ 'dĩri ā adri rí mužú nyonyo, ĩmivé éšĩ ā adri rí kírĩ, āzini tā be mādā. Ũnyĩ 'dĩri tā be āmbúgú Múngú ɛndrɛtĩ gé 'dāá. ⁵ Ũkú ɔtú Múngú ri ĩnjĩ'ba rĩ pi 'okĩ tā rĩ sũ 'dĩri tĩni. Kòpi 'bákĩ éšĩ céré Múngú drĩgé, kòpi ri ĩ údé ũnyĩ be. Kòpi ri ĩvé āgō rĩ pi vé tā 'du nga rá. ⁶ Sárā ní ágó ni Ābūrāmā* ri ĩnjĩ ĩnjĩ rĩ sī, zĩ ágó ni ri ívé āmbúgú. ĩmi 'okĩ dō tā pĩrĩ ũrĩ ākó, ĩmi anjĩ ũkú Sárā vé ni.

⁷ ĩmi āgō ũkú be rĩ pi, lē ĩmi ĩnjĩkĩ ĩmivé ũkú rĩ pi ĩnjĩnjĩ, ĩmi rukĩ kòpi múké, ĩmi ũsũkĩ létĩ múké kòpi ē ĩzā kozú ānĩ, kòpi dō ũkpō ākó drāāāsīyā, Múngú vé éšĩ múké rĩ sī, sē ĩmi ní fēfē ídri ú'dĩ rĩ vé rĩ céré trōtrō, ānĩ ā uga rĩ ĩmi ní létĩ Múngú ri zizú rĩ ku.

Īzāngā nyangará tā múké 'ongará sī rĩ

⁸ Í'yó éšĩzú rĩ 'dĩ, lē ĩmivé yĩkĩ ā adri céré ālu. ĩmi kukĩ ĩmi ɔgũpĩ rĩ ĩzāngā nyaá ɔ'dúkũle ku. Lē ĩmi lēkĩ ĩmi lēlē adrízú ɛdrĩpĩ rú āzini ɔmvúpĩ rú. ĩmi adrikĩ éšĩ be múké, āzini ĩmi adrikĩ tā be mādā. ⁹ 'Bá āzi 'o dō ĩmi ũnjĩ, lē ĩmi 'okĩ ĩri ũnjĩ ku, 'bá āzi 'da dō ĩmi, lē ĩmi 'dakĩ ĩri ku, múké ni, lē ĩmi zĩkĩ ĩri ní Múngú ri, ā sē ĩri ní tākĩri, ā'diātāsīyā ĩmi 'okĩ dō 'dĩni, Múngú ri ĩmi ní tākĩri sē rá. ¹⁰ Ā'diātāsīyā sĩkĩ búkũ Múngú vé rĩ agá kĩnĩ,

“Bá rĩ lē dō adrii āyĩkō sī,
āzini lē dō adrii mužú múké,
lē ā ũtē ívé ádra, ā ri átángá ũnjĩ átá
ku,

āzini ā ri ũnjō ũlĩ ku.

¹¹ Lē ē ĩfũ ũnjĩkányā agásĩ rá, ā 'o tā múké,
lē ā ndā létĩ tākĩri ĩjĩzú, ā 'du tākĩri rĩ vé tā ngaंगा.

¹² Ā'diātāsīyā Úpĩ Múngú ri mĩ 'bā 'bá tā 'o'bá pĩrĩ rĩ pi ndrezú
āzini ĩri bí 'bā kòpivé zĩngará yizú,

'bo ĩri úgóró újā 'bá tā 'o'bá ũnjĩ rĩ pi ní.”

¹³ ĩmi dō ri úvá 'bā tā múké 'ozú, ā'dĩ ri ícō ĩmi 'o ũnjĩ nĩ? ¹⁴ 'Bo ĩmi dō ri ĩzāngā nya tā ĩmi ní 'oó pĩrĩ rĩ sī drāāāsīyā, Múngú ri ĩmi ní tākĩri sē rá. “Lē ĩmi rukĩ ngá kòpi ní ruú rĩ ku, lē ĩmi ā adrikĩ ũrĩ sī ku.”

¹⁵ Lē ĩmi ĩnjĩkĩ Kúrísitō ri ĩmĩ éšĩ agá 'dālé 'yozú kĩnĩ, ĩri ĩmivé Úpĩ. 'Bá āzi zĩ dō ĩmi tā ĩmi ní rizú éšĩ 'bāzú Kúrísitō drĩgé rĩ ā tā sī, lē ĩmi útúkĩ ĩmi kú ĩnógósĩ, ĩmi újākĩ rĩ tā ĩri ní zĩ 'dĩri ānĩ múké. 'Bo lē ĩmi újākĩ tā rĩ ũ'dúkō adriipi mādā ni sī, ĩnjĩngará be. ¹⁶ Lē tā ĩmi ní újā rĩ ā adri pĩrĩ, ā'diātāsīyā 'bá ri'ba átángá ũnjĩ 'yo'bá ĩmĩ rú'ba ĩmi ní rĩ ézĩ Kúrísitō vé rĩ ngaá múké rĩ ā tā sī rĩ pi ē ĩsúkĩ rĩ drĩnjā bēsĩnĩ.

¹⁷ 'Bá rĩ dō ri ĩzāngā nya tā múké ĩri ní 'oó rĩ sī, Múngú lē dō tā rĩ ā 'o 'i 'dĩni, ĩri múké. 'Bá rĩ dō ri ĩzāngā nya tā ũnjĩ ĩri ní 'oó rĩ sī, adri múké ku. ¹⁸ Kúrísitō drā vú ālu 'bávē ũnjĩkányā ā tā sī, ĩri tā be pĩrĩ ũnjĩkányā ākó, drā 'bá ũnjĩkányā be rĩ pi vé tā sī, ā újā rĩ ĩmi ícā anjĩ Múngú vé ni. 'Dĩkĩ ĩri drāá rá, 'bo Índrĩ Múngú vé rĩ sē ídrĩ gōó rá.

¹⁹ Kúrísitō mužú tĩ sēé índrĩ ĩ ní 'bāá kuú jó āngũ ũ'yĩzú rĩ agá rĩ pi ní.

²⁰ Índrĩ 'dĩ'bée gākĩ ɔtú Múngú vé tā sī, sā Núwā† ní rizú ívé kúlúmgbā mōngú rĩ sizú rĩ gé, 'bo Múngú ri tēé éšĩ be mādā. Yĩ tĩpi rĩ agá 'dāá,

* **3:6** 3:6 Ābūrāmā: Múngú zĩ Ābūrāmā ri kĩnĩ, ā ku ívé 'bá 'bɛtĩ āsámvú gé rĩ pi, ā ku ívé āngũ, ā 'de mužú āngũ āzi ú'dĩ ni gé. Ābūrāmā ri é'bĩpĩ Yāhũdĩ rĩ pi vé rĩ, tĩkĩ ĩri ílĩ élfũ ālu mũdũrũlũ ārō (1,800) gé, ĩsũ tĩkĩ drĩ Yēsũ ri kuyé. Í lā Í'dóngará 12-25. **3:12** 3:12 Sāwũmā 34:12-16 **3:14** 3:14 Ísáyā 8:12 † **3:20** 3:20 Núwā: Núwā adri sā 'bá rĩ pi ní ũnjĩkányā 'ozú ũnjĩ 'dāri gé rá, kúru Múngú ní ĩri zizú ā údé kúlúmgbā, yĩ rĩ kādō ĩmũ tĩ, ā pa rĩ ĩrivé 'bá rĩ pi ĩrivé ānyāpā rĩ pi ā urukō pi be. Í lā Í'dóngará 5-9.

'yéṅá 'bá ārō ídríkí nĩ. ²¹ Yìí típí 'dĩri i'da ífífí bātízímũ vé rĩ, nóni ìmi paápi 'dĩ. 'Bo bātízímũ vé ífífí adri 'yéṅá ùndĩ rù'bá gá rĩ ã ùjǐngará kuyé, ìrivé ífífí, ìmi ní ẹsì újázú ule Múngú ri ẹ'yìzú, ã'diātāsīyā Yēsū Kúrísítō íngá gōó ídri rú drāngará gálésīla gí. ²² Nóni Yēsū Kúrísítō mu 'bù gé 'dāá gí, úrí kuú Múngú vé drī ẹndẹpì gé, Múngú 'bā mālāyíkā rĩ pi 'bá āngū rù'bá rĩ pi be adrii ìri ã pále gá.

4

Adringára piri Múngú agá rĩ

¹ Kúrísítō ní 'i rù'bá adii sēē ìzāngā nyaá rĩ sī, lē kpá ìmi adiki ìmì rù'bá ìzāngā nyaá sū ìrivé rĩ tĩni, ã'diātāsīyā 'bá rĩ adi dō 'i ìzāngā nyaá Kúrísítō ã tā sī rá, ìri lū 'yozú kìnĩ, 'bá rĩ ku ùnjíkānyā 'ongará gí. ² Ìri lū 'yozú kìnĩ, ìmi ícókí lókí ìmi ní adrízú nyòókú drìgé nōgó rĩ izaá rizú tā ùnjí rù'bá nōri vé rĩ ngazú āní ku, ìmi ẹsì 'bā rizú tā Múngú vé rĩ 'duzú ngazú. ³ Ọtú ìmi izakí sà ambamba, ìmi rikí tā pāgānō rĩ pi ní rií 'oó rĩ pi 'dujú ngaá: Ìmi rikí tā drīnjá sēēpi ni 'oó, ìmi rikí ọwũ 'bāá, ìmi rikí ìmērēē ùnjí ùnjí, ìmi rikí ùmũ 'bāá rizú íwá mvuzú ìmērēzú tā drīnjá sēēpi ni pi 'ozú, āzini ìmi rikí múngú ùnjí ì ní údé drī sī rĩ pi ìnjí. ⁴ Nóni ìmivé ùndĩ ándúrú rĩ pi ẹ drī ábá céré céré, ìmi ní ìmi úmú adrii ì be trú ku rĩ sī, sē kọpi nóni ri ìmi u'da'da. ⁵ 'Bo kọpi ímú pá tu Múngú úmvúlésí 'bá ídri rú, āzini ùdrā'bá gí rĩ pi vé tā lǐpi rĩ ẹndrẹtì gé. ⁶ Tā 'dĩri sē ì ní rizú ọ'dúkọ múké rĩ ùlúzú 'bá ùdrā'bá gí rĩ pi ní ìndĩ āní. Kúru ì tā lị kọpi drìgé tā kọpi ní 'oó nyòókú drìgé nōgó rĩ sī, kọpivé ìndrì ri kúru mu adri Múngú be trú. ⁷ Ẹsì mādā, ngá rĩ pi ārēvú céré ímú adri 'dāáyo. Kúru lē ìmi adrikí mī be kọwu, ìmi a'bikí ìmi tā sī a'bia'bi, ìmi zìkí Múngú ri. ⁸ Agaápi

rá rĩ, lē ìmi lēkí ìmi ẹsì ālu sī, ã'diātāsīyā 'bá āzi 'o dō ìmi ùnjí, lēngará ri sē ìmi 'bākí ìrivé tā ìmì ẹsì agá ùnjí ku. ⁹ Lē ìmi ẹ'yìkí 'bá rĩ pi ìmivé 'bẹtì āsámvú gé lēngará sī, unungará ākó. ¹⁰ Múngú ri ẹsì be múké, sē ìmi ní fēfē céré āndiāndí. Ìmi áyúkí fēfē āndiāndí ìri ní sēē ìmi ní 'dĩ'bée 'bá ọrụkọ ẹ ìzā kozú āní. ¹¹ Mívé ẹzì dō rizú tì sēzú, lē mī ri tì Múngú vé rĩ sēē 'bá rĩ pi ní. Mívé ẹzì dō rizú 'bá rĩ pi ẹ ìzā kozú ngá sī, lē mī ri kọpi ẹ ìzā koó mužú ùkpō Múngú ní sēē mí ní rĩ sī, ẹ íngúkí rí Múngú dǐpi pọwụpọwụ, āzini ùkpō be rĩ āní Yēsū Kúrísítō ã rú sī mužú nyonyo. Āmīnā.

Ìzāngā nyangará adringára Kūrīsītīyānī rú rĩ vé tā sī rĩ

¹² Ìmi mávé ùndĩ má ní lēlẹ rĩ pi, tā ùkpó ùkpó riipi ìmi ọ'bǐpi ìmi ní rizú ìzāngā nyazú āní 'dĩ'bée, lē ìmì ẹsì ã ùtĩ āní ku, tā ìmi ọ'bǐpi 'dĩri ẹ ìndrē ìmi ní tā ú'dí rú ní ku. ¹³ 'Bo lē ìmi adrikí āyíkō sī ìzāngā ìmi ní rií nyaá 'dĩ'bée sī, ã'diātāsīyā ìzāngā Kúrísítō ní nyaá rĩ ìmi ní nóni rií nyaá 'dĩ. Kádō ímú ìri i'daá dǐngará be pọwụpọwụ, ìmi kúru ímú āyíkō ịsú aga rá. ¹⁴ U'dakí dō ìmi, ìmi ní Kúrísítō ri ẹ'yì gí rĩ sī, ìmi tākiri ịsú rá, ã'diātāsīyā Múngú vé Ìndrì Uletere dǐpi pọwụpọwụ rĩ adri ìmi be trú. ¹⁵ Ìmi dō ri ìzāngā nya, lē ìzāngā ìmi ní rií nyaá rĩ ã adri 'bá 'dizú ni ku, dōku ngá ọgǔzú ni ku, dōku tā ùnjí 'ozú ni ku, dōku 'dezú tā agá yāyā ni ku. ¹⁶ Mī dō ri ìzāngā nya mí ní adrii Kūrīsītīyānī* rú rĩ sī, lē mī drī ã nja ku, lē mī íngú Múngú ri mí ní rií Kúrísítō ã pámvú ùbǐ rĩ sī. ¹⁷ Ì'diātāsīyā lókí tā lizú rĩ ícá gí, ì 'dó anjì Múngú vé rĩ pi vé tā lị. Dō ì 'dó 'bávé tā lị drīdrī píri, kúru 'bá ọ'dúkọ múké Múngú vé rĩ yì'bá, gā'bá tā nì 'du'bá ngagá sī rĩ pi vé tā ã adri rí íngóni? ¹⁸ Búkú Múngú vé rĩ kìnĩ,

* **4:16** 4:16 Kūrīsītīyānī: 'Bá 'dĩ'bée ẹ'yìkí rá 'yozú kìnĩ, Yēsū ri Kúrísítō, pa ì nĩ. Zìkí kọpi Kūrīsītīyānī, ã'diātāsīyā kọpi ri Yēsū Kúrísítō ã pámvú ùbǐ.

“Īri dō ũkpó ũkpó 'bá tā be piri rī pi ní ídríngará ísúzá,
'bá ũnjĩkányā 'o'bá, āzini Múngú ri ĩnjĩ'bá ku rī pi ā 'okí rí kōpi íngóni?”

¹⁹ Kúru 'bá ri'bá ĩzāngā nya'bée ẹzị Múngú vé rī ā tā sī rī pi, lē kōpi ā tukí pá títị, kōpi ē ẹ'yíkí Múngú ũyō sōopi, tā ni 'duúpi ngaápi rá, ĩ gbiípi rī, āzini kōpi ā rikí tā múké 'oó muzú.

5

'Bá Múngú vé rī pi vé ímbángará

¹ Īmi má ọgụpịi dríkoma rú kánisā vé rī pi, á ndre ĩzāngā Kúrísítō ní nyaá rī rá, āzini á ndre ĩrivé dīngará pọwụpọwụ ĩ ní ímụ i'daá, 'bá ní úmvúlésí ímụ ālée trụ rī rá. Á lē átá ĩmi ní 'díní. ² Īmi dríkoma kánisā vé 'dī'bée, lē ĩmi úcékí kābílō Múngú vé adri'bá ĩmi āsámvú gé 'dī'bée. Lē ĩmi ā adrikí dríkoma rú, ĩmi útēkí kōpi. 'Bo ā adri ũkpō sī ku, ā adri sū ĩmí ẹsị ní lée rī tịni, Múngú lē ĩmi 'okí 'díní. 'Bo lē ĩmi 'bākí ẹsị āmbúgú mǔfēngā dríge ku, lē ĩmi 'bākí úvá ẹzị rī ngazú. ³ 'Bá ĩmi ní ríi útēe rī pi, lē ĩmi 'bākí tā ẹnjịenjị kōpi dríge ku, lē ĩmi adrikí kōpi āsámvú gé ụ'bítá rú. ⁴ Kúrísítō adriípi 'bá kābílō úcé'bá rī pi dríge rī kádō 'i i'daá, ĩmi ímụ kílá dīngará adriípi pọwụpọwụ depi ku rī vé rī úsú ĩmi dríge.

⁵ Īmi kẹrijanji rī pi, lē ĩmi yíkí 'bá ambugu rī pi ē tị yiyi. Īmi ārēvú céré, lē ĩmi adrikí ĩmi āsámvú gé sī ẹsị be mādā, ā'diātāsīyā

“Múngú gā 'bá ĩ íngú'bá íngúngū rī pi sī,

'bo ĩri ẹsị múké 'bā 'bá tā be mādā rī pi ní.”

⁶ Lē ĩmi adrikí tā be mādā Múngú adriípi ũkpō be rī ẹnreṭi gé, ĩri ímụ sē ĩ ĩmi ĩnjịnjị lókí ĩri ní íngá ípēe rī gé. ⁷ Tā ĩmi ní ríi ĩmi ụsúzá drāzú ání 'dīri, lē ĩmi kukí céré kuú Múngú

dríge, ā'diātāsīyā Múngú ri ĩmi tā mba rá.

⁸ Īmi adrikí úmí be, āzini ĩmi adrikí mị be kọwụ, ā'diātāsīyā ĩmivé ārí'bá ādróko ri ẹcị āngū mbā sū kẹmịrọ rípi lípi léepe 'bá ndáapi nyaápi rī tịni. ⁹ Īmi tukí pá títị ĩmivé ẹ'yīngará agá, ĩmi sēkí ādróko ā ũ'bā ĩmí mị ku. Ā'diātāsīyā ĩmi nīkí rá ĩmi ọgụpịi Yēsū ri ẹ'yī'bá gí vū dríge nōgó rī pi nyo ri ĩzāngā nya sū ĩmi ní ríi nyaá 'dīri tịni.

¹⁰ 'Bo ĩmi kádō ĩzāngā rī nyaá lókíná be mādā, vudrị ni gé, Múngú ẹsị be múké ĩmi zịpi ímụpi dīngará 'dání'dání rī ālēepi Kúrísítō agá rī, ĩri sē ĩmi gō adri múké rá, ĩri ĩmi ní ũkpō sē rá, ĩri sē ĩmi pá tu títị ĩmivé ẹ'yīngará agá. ¹¹ ũkpō Múngú vé rī ā adri muzú nyonyo. Āmīnā.

Pétëro vé átángá ụdụ

¹² Kọkọbị má ní sī ẹlịná nōri, Sílā má ní ẹsị 'bāá drị ni gé ẹdrịpi rú Yēsū Kúrísítō agá rī ko mā ĩzā sīngará ni gé nī. Tā má ní kọkọbị rī sızú rī, á lē ĩmí ẹsị ímbá, āzini á lē lūú ĩmi ní 'yozú kíní, ádarú Múngú vé ẹsị múké. Lē ĩmi tukí pá títị ẹsị múké Múngú vé rī agá. ¹³ Ngúlúmū Yēsū ri ẹ'yī'bée gí Bābēlónā gá Múngú ní ụpēe sū ĩri ní ĩmi ụpēe rī tịni rī pi sēkí ĩmi ní mōdó, āzini mā mvọpi Mārākō sē kpá ĩmi ní mōdó. ¹⁴ Īmi adri'bá Kúrísítō agá rī pi, ĩmi u'dekí ĩmi ẹzị bēdrị sī, lēngará be céré, Múngú ā 'bā tākiri ĩmi dríge.

Kòkòbì ìrì ní
Pétëró
ní sù rì
Tã búkù rì vé rì ã
ùlùngára

Pétëró sī kòkòbì 'dìri sēé Kúrísítìyánì urukò ní, lókí ìri ní nìzú ámázú 'yozú kìnì, 'bá urukò lèkí 'i 'dìjì 'dì rì gé. Lè lùú Kúrísítìyánì rì pi ní 'yozú kìnì, lè adringára kòpivé rì ã sē àyìkò Múngú ní. Kòkòbì 'dìri agá, sī kìnì, tã nìngára Múngú ní sēé kòpi ní, àzini Yèsù Kúrísítò ní sēé kòpi ní, àzini kòpi ní ìsù 'bá urukò 'bée vùgá rì, lè kòpi ã kukí ku. 'Yo kòpi ní kìnì, lè kòpi ã adrikí mì be kòwù 'bá ìmù 'bá àngù ìmbá 'bá ùnjò sī 'bá kànísà vé rì pi àsámvú gé rì pi vé tã sī. 'Bá àngù ìmbá 'bá ùnjò sī rì pi, kòpi rì 'bá rì pi ìmbá tã ùnjì sī, àzini kòpi rì 'yo, Kúrísítò ìgò ku. 'Bo Pétëró 'yo kìnì, Kúrísítò rì ìgò rá, Múngú rì ngá 'í ní gbií lókí nòri vé rì pi ú 'dì rá. Ìri gò ngá ú 'dí gbi ùkù rì ã vùrà gá, kòpi adri ùnjìkányà àkò.

1 Ma Sìmónà Pétëró 'i, àtì 'bágú, àzini Yèsù Kúrísítò vé 'bá áyúáyù ní.

Á sī kòkòbì 'dìri sēé 'bá Yèsù rì è 'yì 'bá gí sù 'bá ní è 'yì rì tìjì rì pi ní. È 'yìngára 'dìri tã be àmbúgú, sèkí ìmi ní tã pìrì Yèsù Kúrísítò 'bávè Múngú 'bá Paápi rì vé tã sī.

2 Èsì múké, àzini tákìri Múngú vé rì ã ga ìmì èsì agá tré tré. Lè ìmi 'bàkí èsì rizú tã Múngú vé rì ùnìzú, àzini Úpí Yèsù vé rì ùnìzú mụzú dđì.

Adringára Múngú agá rì

3 Múngú vé ùkpò sī, sē 'bá ní ngá àrèvú cérè 'bá ní tã 'ozú àní múké àyìkò sèépi ìri ní rì pi gí. Sē 'bá ní ngá 'dì 'bée, 'bá ní ìri nìjì gí rì sī. Múngú zì 'bá, 'bá ìmùkí rì ívé dđngára pòwùpòwù rì àlèé, àzini ívé adringára múké 'dìri àlèé 'í be trù.

4 Múngú èzì 'bá ní tã àmbúgú, 'bá

ìkókí rì ívé adringára múké rì àní, àzini 'bá kukí rì èsì 'bá ní rìi 'báá tã ùnjì 'ozú rì rá, àzini 'bá kukí rì èsì àmbúgú 'bá ní rìi 'báá ngá drìgè nyòòkù drìgè nògò rì àní.

5 Lè ìmi rùkí ìmivé è 'yìngára rì tìtì. È 'yìngára rì ã vùdrì gé, lè ìmi 'okí tã múké, tã múké rì ã vùdrì gé, lè ìmi adrikí tã nìngára be, 6 tã nìngára rì ã vùdrì gé, lè ìmi ùtèkí ìmi ùtètè tã ùnjì sī, ùtèngára rì ã vùdrì gé, tã ènjìjènjì agá, lè ìmi ùmbékí èsì, èsì ùmbéngára rì ã vùdrì gé, lè ìmi 'okí tã Múngú ní àyìkò sèépi ní, 7 tã 'ongára Múngú ní àyìkò sèépi rì ã vùdrì gé, ìmi édrìpìjì rú, lè ìmi lèkí ìmi lèlè ìmi àsámvú gé sī, lèngára rì ã vùdrì gé, lè ìmi lèkí 'bá rì pi àrèvú cérè. 8 Ìmi 'dùkí dō tã 'dì 'bée àrèvú ngaá cérè rá, ìri lù 'yozú kìnì, èsì ìmi ní 'báá 'bávè Úpí Yèsù Kúrísítò rì nìzú rì, ù 'a ní rì ìndrè ìmì rù 'bá gá bá, pámvú ní rì ìndrèndrè. 9 'Bo 'bá tã 'dì 'bée 'dùpì ngaápi ku rì, ìndrè sù 'bá mì be èsìjìpi gí, àngù ndrèépi ku rì tìjì. 'Bá tã 'oópi 'dìni 'dìri, tã ì ní ìri trùzú ìrivé ùnjìkányà agásì rì àvì èsì ní agásì gí.

10 Kúru má édrìpìjì má ómvùpìjì, lè ìmi 'okí tã lùúpi 'yozú kìnì, ádarú Múngú ùpè ìmi nì, àzini zì ìmi ìmù adrii 'bá ívé ní. Ìmi 'dùkí dō tã 'dì 'bée ngaá sù 'dìri tìjì, ìmi ícókí 'í dé ìmivé è 'yìngára agásì ku.

11 'Bávè Úpí Yèsù Kúrísítò 'bá Paápi rì ìmù ìmi è 'yì drì ìrì sī fi málùngá adrizú àní 'dàni 'dàni rì agá rá.

Tã Búkù Múngú vé rì ní átá rì

12 Ìmi nìkí dō tã rì gí, àzini ìmi tukí dō pá tã áda rì agá tìtì drááàsìyà, á lè tã 'dì 'bée èndìjì ùlùú ìmi ní dđì dđì.

13 Má ní drì adrizú ìdri rú rì gé, má ùsù ìri múké má ní tã 'dì 'bée ùlùzú ìmi ní, tã ní ã àvì rì ìmì èsì agásì ku. 14 Á 'diátàsìyà á nì rá 'bávè Úpí Yèsù Kúrísítò lù má ní uletere kìnì, ma ìlókò drádrá. 15 Kúru á lè ù 'bùjì ùkpò sī tã 'dì 'bée ìmbá ìmi ní, lókí má ní adrizú 'dàáyo rì gé, ìmi 'bàkí rì tã 'dì 'bée áwí kuú ìmì èsì agá.

16 Ú'dógú'dógú 'bá ní ùlúú ìmi ní 'bávè Úpí Yésù Kúrísítò vé ìgōngará ùkpò be rī ã tā sī 'dīri, adri 'yozú kīnī, 'bá āzi ígá tā ni 'í drīgè yā 'dīni kuyé, 'bá ri āmbūgū Yésù vé 'bá ní ndrèé 'bá mī sī rá rī ã tā ùlú. 17 Ètèpì Múngú sē ìri ní āmbūgū, āzini íngú ìri rá. Múngú Ùkpò 'Dípa kīnī, "Mvá 'dīri mávé má ní lèélè rī, ma adri ìri sī āyīkò sī." 18 'Bá yīkí ú'dúkò rī íbì íkú 'bù gélésīla, ísú 'bá Yésù pi be trú írà uletere rī drīgè 'dāá.

19 Tā nēbī rī pi ní ùlúú 'bá ní 'dī'bée tā áda. Kúru lè ìmi 'bākí èsì rizú ú'dúkò kòpi ní ùlúú 'dī'bée yìzú múké múké, ã adri rí sū ìmi ní lāmbā 'yūú dī ìnì sī rī tīnì. Lè ìmi 'bākí tā ni adrii kuú ìmì èsì agá, cīngbá ùtú rī ní ìfūngará gá, āzini mārābā ù'bútījā vé rī* ní dīzú ìmì èsì agá. 20 'Bo lè ìmi nīkí áamá múké 'yozú kīnī, tā nēbī rī pi ní ùlúú, ì ní sī Búkú Múngú vé rī agá 'dī'bée, adri 'yozú kīnī, 'bá āzi ígá 'í drīgè yā 'dīni kuyé. 21 Ā'diātāsīyā tā nēbī rī pi ní ùlúú rī, 'bá āzi ígá tā ni 'í drīgè kuyé, 'bá Múngú ní ùpèé nēbī rú rī pi ríkí Múngú vé ú'dúkò ùlúú ùkpò Índrì Uletere rī vé rī sī.

2

'Bá tā ímbá'bá ùnjò sī rī pi

1 Otú nēbī ùnjò rú ni pi anigé Ìsèrélè rī pi āsámví gé. 'Bá ri'bá tā ímbá'bá ùnjò sī ni pi kpá ímú ì ínjé ífí ìmi āsámví gé, tā kòpi ní ímú ímbá rī, ìri 'bá izaza, kòpi Úpí ì paápi tā ùnjí agásí rī gā sī, kòpi drā ìjì ì drīgè ùgōgōlé rú. 2 'Bá tré pi ímú kòpivé ímbángará ùnjí, āzini tā kòpi ní ríí 'oó drīnjá sēepi rī 'du nga áyu, ìri sē 'bá rī pi tā áda Múngú vé rī idede. 3 Kòpivé èsì 'bāā āmbúgú ngá drīgè rī sī, ìri sē kòpi ìmi úbé ú'dúkò múké sī lèzú ìmivé mūfēngā u'duzú ìmi drīgè sī rá. 'Bá 'dīni 'dī'bée,

Múngú lì tā kòpi drīgè ìnògòsì gí, kòpivé drāngará 'du sá ku.

4 Mālāyíkā ùnjīkānyā 'o'bá rī pi, Múngú ku kòpi kána kuyé, úmbé kòpi ú'bé ìzāngā nyaá 'bù 'a be nīpi cìcì rī agá, cīngbá lókí ì ní ímúzá tā lìzú kòpi drīgè rī gé. 5 Lókí Núwā* vé rī gé, 'bá ùnjīkānyā 'o'bá rī pi, Múngú è èsì ícá kòpi ní ùká ùká, Múngú sē yī tī kòpi ìmùlúú, kòpi ùdrākí céré. Múngú pa Núwā tā pīrì rī ùlúúpi rī ívé 'bá èzīrī rī pi be drā agásí rá. 6 'Bá ùnjīkānyā 'o'bá kūrú Sòdómò vé rī agá, āzini Gòmórā vé rī agá rī pi, Múngú zā kòpi veé ácí sī, kòpi cìkí kuú úfúrágú rú. Múngú 'o tā 'dīri 'dīni, 'bá 'i nī'bá ku rī pi ã nīkí rí áamá 'yozú kīnī, 'i kpá ímú kòpi zā ve ácí sī sū 'dīri tīnì.

7 Múngú ípá Lótò ri ácí agásí ìri ní tā 'oó pīrì rī sī. Ùnjīkānyā 'bá Sòdómò gá rī pi ní 'oó drīnjá sēepi 'dīri, sē Lótò ní āyīkò ālunāni kuyé. 8 Lótò ri 'bá tā 'oópi pīrì ni, ri adrii 'bá ri'bá ùnjīkānyā 'o'bá 'dī'bée āsámví gé, ú'dú ālu ālu, ìri ri ùnjīkānyā kòpi ní ríí 'oó rī ndre, āzini átángá ùnjí ùnjí kòpi ní ríí átá rī pi yì 'í bí gé, tā 'dī'bée sē ìri ní āyīkò ālunāni kuyé.

9 Tā rī dō 'dīri tīnì, Úpí Múngú ri 'bá tā 'o'bá pīrì rī pi pa tā kòpi ísú'bá rī pi agásí rá, 'bo ìri tā ùkpó ùkpó ni 'bā 'bá ùnjīkānyā 'o'bá rī pi drīgè, cīngbá cazú lókí ì ní ímúzá tā lìzú kòpi drīgè rī gé. 10 'Bá ri'bá èbīrì rú'bá nōri vé rī ã tā 'du'bá nga'bá, ùnjīkānyā 'o'bá, ùkpò Múngú vé rī gā'bá sī rī pi, Múngú ri ímú kòpi ìrīnjā rá.

'Bá 'dīni 'dī'bée ri tā rī 'o muzú drī ùkpó sī, kòpi áfú rú, āzini ìlèkèlènjá rú, kòpi ri mālāyíkā 'bù gé rī pi u'da ùrī ākó. 11 Mālāyíkā rī pi vé ùkpò ã ndè dō 'bá āngū ímbá'bá ùnjò sī 'dī'bée vé rī rá drāāāsīyā, kòpi tókí 'bá ùnjò rú 'dī'bée kuyé, āzini u'dakí kòpi Úpí Múngú èndrètì gé kuyé.

1:17 1:17 Mātáyo 17:5; Mārākò 9:7; Lúkà 9:35

* 1:19 1:19 Mārābā ù'bútījā vé rī: Mārābā

ù'bútījā vé rī Yésù 'i. * 2:5 2:5 Núwā: Núwā adri sá 'bá rī pi ní ùnjīkānyā 'ozú ùnjí 'dāri gé rá, kúru Múngú ní ìri zìzú ã údé kúlúmgba, yī rī kādō ímú tīj, ã pa rí ìrivé 'bá rī pi ìrivé ānyápá rī pi ã urukò pi be. 'Í lā 'dóngará 5-9.

12 'Bá āngū ímbá ũnjō sī 'dī'bée, kôpi ri tā kôpi ní nīi kuyé rī pi ide, kôpi ri tā ī ní lēé rī 'du nga ɛ̃nīākō sī. Kôpivé úmī sū ānyāpá rī pi vé rī tīnī, ī ímū kôpi ú'dī ũdrā sū ī ní ānyāpá rī pi ú'dī ũdrāá rī tīnī.

13 'Bá 'dīni 'dī'bée ri ũnjikānyā rú'bá nōri ní āyīkō sēēpi ni 'o andrekelemgbe ũtūná sī, kôpi ri tā ũnjī ũnjī aga'bée rá ni pi 'o mužú, vūrā 'bá rī pi ní ī úmúzá ngá nyazú rī gé, kôpi ri ũnjikānyā drīnjá sēēpi ni 'o 'bá rī pi āsámví gé. Tā kôpi ní 'oó ũnjī 'dī'bée sī, Múngú ri ímū kôpi 'o ānī ũnjī. 14 Tā kôpivé rīi 'oó mužú rī, rizú ɔ̃wū 'bázú mužú bādāru, kôpi kukí ũnjikānyā 'ongará ku. Kôpi 'bá úmī ākō rī pi ē mī ũ'bā 'de tā ũnjī agá mbēlēná, kôpi 'bāki ɛ̃sī āmbúgú ngá drīgé. 'Bá 'dīni 'dī'bée, trikí kôpi gí. 15 Kôpi kukí tā pīrī rī ā 'ongará ānī, kôpi gōkí rīi tā gōrōŋō rú ni 'oó mužú, sū Bālámū Bēórā mvōpi ní lēé mūfēngā ndāá ísú létī ũnjī sī rī tīnī. 16 'Bo nēbī Bālámū vé dōngí átá ũnjikānyā Bālámū ní 'oó rī ā tā drī ni gé. Dōngí rī átá sū 'bá áda ní átá rī tīnī, sē Bālámū ku ívé tā rīi 'oó ɛ̃nīākō vé 'dīri rá.

17 'Bá āngū ímbá 'bá ũnjō sī 'dī'bée adrikí sū kídí njuúpi gí rī tīnī, āzini kôpi adrikí sū írībīti yīgō vé ũlí ní vīi 'dīisī rá rī tīnī. Múngú údé kôpi ní vūrā ízāngā nyazú ambamba ni kú ínógósí gí, īri ri kôpi tē. 18 Kôpi āfú rú, kôpi ri átángá 'bá ízā kōopi ku ni pi átá, kôpi ri tā rú'bá nōri vé rī pi 'o 'bá rī pi āsámví gé andrekelemgbe, kôpi ri tā 'dī'bée 'o 'dīni, 'bá ɛ̃sī újábée ú'dí rú ũnjikānyā agásī rī pi úbézú, kôpi ā fikí rī tā ũnjī 'oó bēsīnī. 19 Kôpi ri 'yo 'bá rī pi ní, 'bá rī pi ɛ̃'yīkí dō tā ī ní ímbá rī rá, kôpi ímū drīwālā ísú rá. 'Bo ísúzá 'bá āngū ímbá 'bá ũnjō sī 'dī'bée, kôpi tūgērī rī 'bá ũnjikānyā 'o 'bá ni pi, ā'diātāsīyā 'bá rīpi ũnjikānyā 'oópi rī, īri tūgērī ũnjikānyā rī drīgé. 20 'Bá āngū ímbá 'bá ũnjō sī 'dī'bée ɛ̃'yīkí kōdō

'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō 'bá Paápi rī gí, kôpi ífūkí ũnjikānyā nyōókú nōri vé rī agásī gí, 'bo ũnjikānyā rī gō kpá kôpi ímūlūú dīi, sē nóni kôpivé tā rīi 'oó rī gō ícá ũnjī drīdrī 'dāri ndēé. 21 'Bá 'dī'bée ā nīkí té dō létī Múngú vé tā 'ozú pīrī rī kuyé, īri té adri múké, ísúzá kôpi nīkí rá, 'bo kôpi gākí tām̄bī Múngú vé uletere ī ní ímbá rī 'duzá ngagá sī. 22 Tā ī ní átá 'dī'bée tā áda, "Ūcógú ri úgbé, īri gō újā ívé úgbé mbe. Ígá ri 'i ũjī múkényā rú, īri kpá gō fi 'i ũnjō ũtrērē sī dīi."

3

Úpí Yēsū vé ígōngará

1 Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, á sī ĩmi ní kōkōbī rī sēé drīdrī ni rá, āzini má ní sīi sēé ĩmi ní 'dī. Kōkōbī má ní sīi sēé írī 'dī'bée, á sī sēé ĩmi ímbázú ānī, ĩmi kádō lāá, tā ni ā āvī rī ĩmī ɛ̃sī agásī ku. 2 Á lē ĩmi 'bāki tā nēbī Múngú ri nī 'bá rá rī pi ní ɔ̃tú átá 'dāri kú ĩmī ɛ̃sī agá, āzini lē ĩmi 'bāki tā Úpí 'bá Paápi rī ní ɛ̃zīi ívé 'bá áyúāyū rī pi tī gé rī kú ĩmī ɛ̃sī agá.

3 Drīdrī ni, tā má ní lēé ĩmi nīkí ámá múké rī, īri 'dī, ú'dú ũdú vé rī gé, 'bá ɔ̃rūkō pi ímū tā áda ĩmi ní rīi 'oó rī gūgū, kôpi tā ũnjī ī ní lēé rī pi 'du nga áyu. 4 Kôpi 'yo, "Yēsū kīnī, 'i ímvī ígō rá pīrī, ímvī dí kuyé āsī? Ídózú 'bá ɛ̃'bīpīi ní ũdrázú rī gé 'dāá, āzini Múngú ní 'bū pi gbizú vū be rī gé 'dāá, cīmgbá āndrū sī, tā rī pi áwíkí adrii kuú ũkū rī tīnī."

5 'Bá 'dī'bée nīkí ámá rá 'yozú kīnī, Múngú gbi 'bū pi vū be nī, ri átá tī sī, gbi nyōókú rī yīi sī, aco yīi rī mužú āndiāndí, nyōókú rī ní índrēzú, 'bo kôpi āvīkí tā 'dīri sī ākā. 6 Múngú gō yīi 'i ní nyōókú rī gbizú ānī 'dāri sēé tīi, yīi rī ú'dí 'bá rī pi, ngá ídri be rī pi be ũdrāá céré 'dīisī rá. 7 'Bo Múngú átá ínógósí kīnī, 'bū 'bá ní ndrēé āndrū nōri, āzini vū 'bá ní adrii drī ni gé nōri, 'i ímū kôpi zā ve

âcí sī, kôpi tē ku 'dīni, cīngbá lókí 'í ní ímúzú tā lizú 'bá rī pi drīgē rī gé, 'bá 'i nī' 'bá ku rī pi, 'i ímú kôpi zā ve âcí sī.

⁸ Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, lē ĩmi 'bākí ĩmi drīgē 'yozú kīnī, ú'dú ālu índré Úpí Múngú vúgá 'dāá ílí élīfū ālu tīnī, ú'dú élīfū ālu índré ú'dú ālu tīnī. ⁹ Tā Úpí ní ẹzī 'yoó kīnī, 'i ĩgō rá rī, 'bá ụrụkọ' bée ụsūkí kīnī, ícọ ĩgōó mbēlēnà ku. 'Bo adri 'dīni kuyé, Úpí rī tā rī 'o mụzú mādā ĩmi tā sī, ā'diātāsīyā Úpí lē 'bá ālu ālu ā ku ũnjīkānyā 'ongará ānī, ā drā rí ku.

¹⁰ Ụ'dú Úpí ní ímvízú rī, 'bá āzi ícọ nī nī ku, ĩri ícá āngū ịsú dū, sū ụgụ' 'bá ní ímú ngá ụgụ rī tīnī. Āngū rī ímú lī 'bū gé 'dāá kúbí be mgbīrī, 'bū rī kúru áfí 'dīisī rá, ĩ ngá 'bū gé 'dāá rī pi zā ve âcí sī mgbīlīmgbīlī, ĩ kpá vū rī zā ve ngá 'a nī gé rī pi be mgbīlīmgbīlī. ¹¹ Ngá vū drīgē nōgó rī pi, ĩ dō ímú zā ve âcí sī 'dīri tīnī, ngá múké rī, lē ĩmi ngakí ẹzī Múngú ní, āzini ĩmi ịnjīkí Múngú rī. ¹² Lē ĩmi 'bākí mī rizú ú'dú Múngú ní ímúzú tā lizú 'bá rī pi drīgē 'dāri ũtēzú. Lē ĩmi ụsūkí 'yozú kīnī, ú'dú 'dāri vé ícángará vūvū yā 'dīni ku, ĩri ícá ú'díkírīnà nōgó. Ụ'dú 'dāri gé, 'bá 'bū gé 'dāá rī pi, ngá 'bū gé 'dāá rī pi be, āzini 'bá vū drīgē nōgó rī pi, ngá vū drīgē nōgó rī pi be, ĩ kôpi zā ve âcí sī mgbīlīmgbīlī. ¹³ 'Bo 'bá rī ẹsị 'bā 'bū ú'dí, āzini vū ú'dí Múngú ní ẹzī 'bá ní 'dāri ũtēzú, vūrā rī údékí ángírí 'bá tā 'o' 'bá pīrī rī pi ní.

¹⁴ Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, ĩmi ní rizú ẹsị 'bāzú tā 'dīri ũtēzú rī gé, lē Úpí Yēsū ē ịsú ĩmi uletere, ũnjīkānyā ākó, tā be kírí Múngú ẹndrẹtị gé. ¹⁵ Lē ĩmi 'bākí ĩmi drīgē 'yozú kīnī, tā Úpí ní ẹsị 'bāzú mādā ícázú mbēlēnà kuyé rī, ku 'bá rī pi ní sá, 'bá rī pi ā újákí rí ẹsị ānī. Tā 'dīri sū nyo Múngú ní úmī sēé 'bá ọgúpí Páulū 'bá ní lēélē rī ní, ĩri ní tā rī sī sēé ĩmi ní rī tīnī. ¹⁶ Kọkọbị Páulū vé

ĩri ní sī 'dī' bée agásī, átá tā 'dī' bée cére rá, 'bo tā ĩri ní sī 'dī' bée ụrụkọ mbamba, ífífí nī ícókí nī bā ku. 'Bá ụrụkọ tā nī' 'bá ku rī pi újákí ĩrivé kọkọbị sī 'dīri ũlūú ũ'dū be túngú, sū kôpi ní tā Búkū Múngú vé rī agá rī újá ũlūú ũ'dū be túngú rī tīnī.

¹⁷ Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, sū ĩmi ní tā 'dī' bée nī rá rī tīnī, lē ĩmi adríkí mī be kowu, 'bá rī' 'bá ũnjīkānyā 'o' 'bá rī pi ā úbékí rí ĩmi fí ũnjīkānyā 'oó ku. ¹⁸ Ẹsị múké, āzini tā nīngará íngápí 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō 'bā Paápí rī vúgá rī, ā sē ĩmi tukí pá ũkpó ũkpó. Lē ē íngúkí Yēsū rī mụzú nyonyo! Āmīnā.

**Kòkòbì álu ni
Yüwání
ní sī rī
Tā búkū rī vé rī ā
ülüngará**

Yüwání Yésū vé 'bá áyúáyū rī sī kòkòbì 'dīri 'bá ưưkọ adri'bá Kūrīsītīyánī rú rī pi ní, lē kọpi sū anji ívé ni tịni. Kīnī, lē kọpivé āsámvú Múngú be rī, āzini Kúrísítō be rī ā adri múké. 'Yo kọpi ní 'bá āngū ímbá' 'bá kánisā agá ũnjō sī rī pi vé tā. Yüwání kīnī, ọtụ ĩ rikí adrii Yésū be trú, 'í nī rá, Yésū ri 'bá áda, ĩri Mvá Múngú vé ni. Kīnī, kọpi 'bákí dō ẹsị Yésū drịgẹ rá, kọpi ídri 'dáni'dáni rī ịsụ rá. Kīnī, kọpi Kūrīsītīyánī rú, lē kọpi ā lēkí Múngú ri lēlē, āzini kọpi ā lēkí ĩ lēlē ĩ āsámvú gẹ sī.

'Bá ídri sēepi rī

1 Í'dóngará gá 'dāá, Ụ'dúkọ ídri sēepi rī, ĩri anigé, 'bá yịkí ĩrivé ú'dúkọ rá, 'bá ndrekí ĩri 'bá mị sī rá, 'bá úlókí rú' 'bá ni 'bá drị sī rá, 'bá ní ríi tā ni ũlūú ĩmi ní 'dī. 2 'Bá ídri sēepi rī 'i' 'bá ní rá! 'Bá ndrekí ĩri 'bá mị sī rá. 'Bá nóni ri ídri 'dáni'dáni ọtụ adriiپی Ẹtẹpi Múngú be trú ĩ ní 'i' 'bá ní rí vé tā ũlū ĩmi ní. 3 'Bá rī ĩmi ní tā 'bá ní ndreé 'bá mị sī, āzini 'bá ní yị 'bá bí sī rī ũlū, 'bá úmúkí rí 'bá adrii ĩmi be trú, āzini 'bá úmúkí rí 'bá adrii Ẹtẹpi be trú, āzini Mvọpi Yésū Kúrísítō be trú. 4 'Bá sīkí tā 'dī' 'bée sēé ĩmi ní, 'bá úmúkí rí 'bá adrii ĩmi be trú, 'bá adrikí rí ĩmi be āyīkō sī.

Múngú ri dī sū ụtúná tịni

5 Ụ'dúkọ 'dīri 'bá yịkí íngázú Yésū vúgá, 'bá ní ríi ũlūú ĩmi ní 'dī kīnī, Múngú ri dī āngū íngbērē sū ụtúná tịni, tā āzi índrẹpi sū ịnịná tịni rú' 'bá ni gẹ 'dāáyo. 6 'Bá 'yokí dō kīnī, 'bá ícíkí 'bá āsámvú Múngú be rī ícá ngá álu gí, 'bo 'bá áwíkí dō adrii ịnịná agá ríi ũnjikānyā 'oó, 'dīri lū

'yozú kīnī, 'bá ũnjó rú, tā 'bá ní 'oó rī adri tā áda ku. 7 'Bo 'bá dō ri adri ụtúná agá, sū Múngú ní dī ụtúná rú rī tịni, 'bá 'bá úmú adri 'bá Múngú vé rī pi be trú. Múngú Mvọpi Yésū vé ári, ĩri 'bávé ũnjikānyā ũjī 'bá rú' 'bá gá sī céré.

8 'Bá 'yokí dō kīnī, 'bá ũnjikānyā ākó, 'bá ri 'bá mị ũ'bā, tā áda 'bá ẹsị agá 'dāáyo. 9 'Bá ũlúkí dō 'bávé ũnjikānyā Múngú ẹndrẹti gẹ rá, Múngú ri ẹsị 'bá tā piri 'ozú, ĩri 'bá trū 'bávé ũnjikānyā agásí rá, āzini ĩri 'bávé ũnjikānyā ũjī rá. 10 'Bá 'yokí dō kīnī, 'bá ũnjikānyā ākó, 'dīri lū 'yozú kīnī, 'bá ri 'yo, Múngú ri ũnjó rú, ĩrivé ú'dúkọ múké 'dīri 'bá ẹsị agá 'dāáyo.

2

1 Má anji rī, á sī kòkòbì 'dīri sēé ĩmi ní, ĩmi 'okí rí ũnjikānyā ku. 'Bo 'bá rī 'o dō ũnjikānyā, 'bá āzi pá tuúpi 'bávé tā tị gẹ átapi Ẹtẹpi be ni anigé, 'bá rī Yésū Kúrísítō adriipi piri rī 'i. 2 Yésū Kúrísítō adi 'i sēé drāá 'bávé ũnjikānyā ũjízú 'bá rú' 'bá gá sī, ũjī 'yéná 'bávé ũnjikānyā ọ'dúkọlẹ ku, ĩri 'bá vū drịgẹ rī pi vé ũnjikānyā ũjī céré.

3 'Bá 'dúkí dō tāimbì Múngú vé rī ngaá rá, 'bá ícọ nị áamá 'yozú kīnī, ádarú 'bá nīkí Múngú ri rá. 4 'Bá rī 'yo dō kīnī, 'í nī Múngú ri rá, 'bo 'dụ dō tāimbì Múngú ní ẹzi rī ngaá kuyé, 'bá 'dīri ũnjó rú, nị tā áda Múngú ní ẹzi rī kuyé. 5 'Bo 'bá 'dúkí dō tā Múngú ní ẹzi rī ngaá rá, tā 'dīri lū 'yozú kīnī, ádarú 'bákí lēngará Múngú vé rī adrii 'bá ẹsị agá gí. Kúru 'bá ícọ nị áamá 'yozú kīnī, 'bávé āsámvú Múngú be rī ícá múké gí. 6 'Bá rī 'yo dō kīnī, 'i 'bá Múngú vé ni, lē ā 'o tā rī, sū Yésū ní 'oó rī tịni.

Tāimbì ú'dí rī

7 ĩmi mávé ũndī má ní lēlē rī pi, tā má ní sī sēé ĩmi ní 'dīri adri tāimbì ú'dí ni kuyé, ĩri tāimbì ụkụ ĩ ní ọtụ sēé ĩmi ní, ĩmi ní Yésū ri ẹ'yízú

rĩ gé 'dãri. Tãĩmbĩ ĩ ní 'yoó kɪnĩ, lē ã lēkĩ 'bá lēlē 'dĩri, ĩri tãĩmbĩ ĩmi ní ọtú yìi drĩdrĩ 'dãri. ⁸ 'Bo tã má ní sĩ sēe ĩmi ní rĩ, ĩri ádarú tãĩmbĩ ú'dí ni, Yēsũ vé tã 'oó rĩ lū 'yozú kɪnĩ, lē kpá ã ndrekĩ tã áda tãĩmbĩ rĩ vé rĩ ĩmĩ rú' 'bá gá, ã'diātāsīyā tã 'oó ĩnĩná agá rĩ ã vùgú dẹ 'i gí, ụtúná ri nóni ri ka nĩ.

⁹ 'Bá rĩ 'yo dō kɪnĩ, 'i ụtúná agá, 'bo 'bá dō ẹsĩ ũnjĩ ọgúpĩ ní, áwí 'dĩri adrii kuú ĩnĩná agá. ¹⁰ 'Bá 'í ẹdrípĩ ri lēepi lēlē rĩ, ĩri 'bá adriipi ụtúná agá ni, ngá ázi ĩri ẹsĩ agá sēepi ĩri ní tã ũnjĩ 'ozú ni 'dãáyo. ¹¹ 'Bo 'bá ẹsĩ ũnjĩ 'bãápi 'í ẹdrípĩ ní rĩ, ĩri drĩ kú ĩnĩná agá ũgōgō, ĩri ri ẹcĩ tu ĩnĩná agá, nĩ kuyé 'i dō ri mu ngōlé, ã'diātāsīyā ĩnĩná ọzũ mĩ ni gí.

¹² ĩmi mávé anji má ní lēlē rĩ pi, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā Múngú trũ ĩmi ũnjĩkányā agásĩ gí Yēsũ ã rú sĩ.

¹³ ĩmi má ẹtépĩ, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ Kúrísítō adriipi 'dóngará gá 'dālẹ anigé rĩ gí.

Ĩmi kẹrĩanji rĩ pi, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā ĩmi nděkĩ ádróko ri gí.

Ĩmi mávé anji má ní lēlē rĩ pi, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ 'bá Ẹtẹpi Múngú ri gí.

¹⁴ ĩmi anji Múngú vé rĩ pi, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ 'bá Ẹtẹpi Múngú ri gí.

Ĩmi má ẹtépĩ, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā ĩmi nĩkĩ Kúrísítō adriipi 'dóngará gá 'dālẹ anigé rĩ gí.

Ĩmi kẹrĩanji rĩ pi, á sĩ tã 'dĩri sēe ĩmi ní, ã'diātāsīyā ú'dúkó Múngú vé fiipi ĩmĩ ẹsĩ agá rĩ sē ĩmi tukĩ pá ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yĩngará agá,

sē ĩmi nděkĩ ádróko ri gí.

Ā 'bākí ẹsĩ tã nyōọkú nōri vé rĩ drĩgé ku

¹⁵ Lē ĩmi 'bākí ẹsĩ tã nyōọkú nōri vé rĩ drĩgé ku, dōku lē ĩmi fikĩ ũnjĩkányā nyōọkú nōri vé rĩ 'oó ku. 'Bá rĩ 'bá dō ẹsĩ tã nyōọkú nōri vé rĩ drĩgé, ícọ ẹsĩ 'bãá 'bá Ẹtẹpi ri lēzú ku. ¹⁶ Tã nyōọkú nōri vé rĩ, ĩri sē 'bá rĩ tã rú' 'bá nōri vé rĩ 'du nga áyu, sē ĩri ẹsĩ 'bá ãmbúgú ngá drĩgé, ĩri adrii áfú rú. Tã 'dĩ'bée adrikĩ tã 'bá Ẹtẹpi ní lēe ã 'okĩ rĩ kuyé, tã 'dĩ'bée tã nyōọkú nōri vé ni. ¹⁷ Tã nyōọkú nōri vé rĩ, ázini ẹsĩ 'bá rĩ pi ní rií 'bãá ngá nyōọkú nōri vé rĩ pi drĩgé rĩ, ĩri ímú dẹ rá. 'Bo 'bá Múngú vé tã 'duúpi ngaápi rĩ, ĩri ídri 'dáni' 'dáni rĩ ísú rá.

Ari'ba Yēsũ Kúrísítō vé rĩ pi

¹⁸ Mā anji rĩ, ú'dú ụdũ vé rĩ ícá gí. ĩmi yìkĩ ĩmĩ bí sĩ rá kɪnĩ, ãrí'bagú Kúrísítō vé rĩ ri ímú 'dĩ'dĩ, nóni ari'ba Kúrísítō vé rĩ pi ícákĩ kárakará gí. Sē 'bá nĩkĩ ámá ãní 'yozú kɪnĩ, ú'dú ụdũ vé rĩ ícá gí. ¹⁹ Ari'ba 'dĩ'bée, kọpi fũkĩ 'bá ãsámví gé nōósĩ, kọpi ẹ'yĩkĩ Yēsũ ri sũ 'bá ní ẹ'yĩ rĩ tĩni kuyé. Kọpi ẹ ẹ'yĩkĩ té dō Yēsũ ri sũ 'bá ní ẹ'yĩ rĩ tĩni rá, kọpi té áwí adri 'bá be trũ. Kọpivé fũngará 'bá ãsámví gé sĩ 'dĩri lū 'yozú kɪnĩ, kọpi ẹ'yĩkĩ Yēsũ ri sũ 'bá ní ẹ'yĩ rĩ tĩni kuyé.

²⁰ 'Bo Yēsũ ri Uleteré, sē ívé Índrĩ Uleteré rĩ ású ĩmi gí, sē nóni ĩmi nĩkĩ tã áda Múngú vé rĩ gí. ²¹ Á sĩ ĩmi ní kọkọbĩ 'dĩri sēe 'yozú kɪnĩ ĩmi nĩkĩ tã áda rĩ kuyé yā 'dĩni ku, ĩmi nĩkĩ tã áda rĩ rá, ã'diātāsīyā tã áda Múngú ní 'daá rĩ agá, ũnjō 'dãáyo. ²² 'Bá ũnjó rú rĩ ã'di 'i? 'Bá ũnjó rú rĩ, ĩri 'bá 'yoópi Yēsũ adri Kúrísítō ku rĩ 'i. 'Bá 'dĩni 'dĩri, ĩri ãrí' 'bá Kúrísítō vé ni, 'bá 'dĩri gá Ẹtẹpi Múngú rĩ sĩ, ázini gá Mvópi Yēsũ rĩ sĩ. ²³ 'Bá Mvópi Yēsũ ri gãápi sĩ rĩ, gá kpá Ẹtẹpi Múngú ri sĩ, 'bá Mvópi Yēsũ

ri ā'yīpi rá rī, ā'yī kpá Ẹtẹpi Múngú ri rá.

²⁴ Kúru ú'dúkọ múké ĩ ní ímbá ĩmi ní í'dóngará gá 'dǎá, ĩmi ní yī ĩmî bí sī 'dīri, lē ĩmi 'bǎkí kuú ĩmî ẹsì agá. ĩmi 'bǎkí dō tā ni ĩmî ẹsì agá rá, ĩmi áwí adri ĩmi Ẹtẹpi Múngú agá, āzini Mvọpi Yésù agá. ²⁵ 'Bá áwíkí dō adrií Múngú agá, 'bá ícọ ídri 'dáni'dáni Kúrísítò ní ẹzị rī ísú rá.

²⁶ Á sī tā 'dīri sēé ĩmi ní, ĩmi ā adrikí rí mī be kọwụ 'bá lē 'bá ĩmî mī ũ'bǎ'bá 'dī'bée vé tā sī. ²⁷ 'Bo nóni Kúrísítò sē Índrí Uleterere rī ású ĩmi gí, ĩri nóni ri adri ĩmi agá, ĩmi gókí nóni ímbángará lēé dī ku, Índrí Uleterere rī ĩmi ímbá nī. Tā ĩri ní ímbá rī adri ũnjō ku, ĩri tā áda. Nóni lē Índrí Uleterere rī ā ású ĩmi, lē ĩmi áwíkí ĩmi íkpǎá adrií Kúrísítò ā rú'bá gá, sū Índrí Uleterere rī ní ĩmi ímbá rī tịni.

Anji Múngú vé rī pi

²⁸ Má anji rī, lē ĩmi áwíkí ĩmi íkpǎá adrií Kúrísítò ā rú'bá gá, Kúrísítò kǎdō ímvi ígōó, 'bá ícókí adrií ũrī sī ku, āzini 'bá ícókí adrií drīnjá sī ku ĩri ẹndrẹti gé.

²⁹ ĩmi nīkí rá 'yozú kíní, Kúrísítò ri tā be piri, ĩmi nīkí kpá rá 'yozú kíní, 'bá tā 'oópi piri rī, ĩri adri Mvá Múngú vé ni.

3

¹ 'Bá Ẹtẹpi Múngú lē 'bá ambamba, ĩ ní 'bá zizú āní Múngú vé anji 'dī. Ádarú 'bá anji Múngú vé ni. Tā 'bá nyọkú nōri drīgé rī pi ní 'bá nīzú ámázú kuyé 'yozú kíní, 'bá anji Múngú vé ni rī, kọpi nīkí Múngú ri kuyé. ² ĩmi mávé ũndī má ní lēlē rī pi, 'bá nóni anji Múngú vé ni, Múngú ri dō úmvúlésí ímú 'bá újá adri íngóni yā, i'da drī 'bá ní tā ni kuyé. 'Bo 'bá nīkí rá 'yozú kíní, Kúrísítò kǎdō ímvi ígōó, 'bá ĩri ndre rá, 'bá ímú adri sū ĩri tịni. ³ 'Bá ẹsì 'bǎápi Kúrísítò drīgé rī, ĩri adri ule, fi ũnjikányā 'oó ku, sū Kúrísítò ní adrií ule ũnjikányā ákó rī tịni.

⁴ 'Bá ũnjikányā 'oópi rī, nō tǎimbí Múngú vé rī gí. ũnjikányā ri, ĩri Múngú vé tǎimbí nōngará. ⁵ ĩmi nīkí rá 'yozú kíní, Yésù ímú 'bávé ũnjikányā ũjī 'bá rú'bá gá sī gí. Yésù 'o ũnjikányā ālunani kuyé. ⁶ 'Bá rī íkpǎ dō 'i kú rú'bá ni gé, ícọ ũnjikányā 'oó dī dī ku. 'Bá rī dō ri ũnjikányā 'o mụzú, 'bá 'dīri nī ĩri kuyé, áamá ĩri kuyé.

⁷ Mā anji rī, lē ĩmi sēkí 'bá āzi ā ũ'bá ĩmî mī ku. 'Bá tā 'oópi piri rī, Múngú ẹndrẹti gé, ĩri 'bá piri, sū Kúrísítò ní adrií piri rī tịni. ⁸ 'Bá riipi ũnjikányā 'oópi rī, ĩri 'bá ādróko vé ni, ā'diātāsīyā ādróko í'dó ũnjikányā 'oó ĩ ní drī 'bū pi gbizú vū be kuyé rī gé 'dǎá, 'bo Mvá Múngú vé rī ímú ẹzì ādróko vé rī izaá drī ni gé sī rá. ⁹ Anji Múngú vé rī pi ícókí rií ũnjikányā 'oó ku, ā'diātāsīyā úri Múngú vé rī adri kọpi ẹsì agá. Sē kọpi 'okí ũnjikányā ku, ā'diātāsīyā Múngú 'dụ kọpi 'bǎá anji ívé ni pi rú gí. ¹⁰ 'Bá anji Múngú vé rī pi nī áamá rá, 'bá kpá anji ādróko vé tā 'dụ'bá nga'bá rī pi nī áamá rá, ā'diātāsīyā 'bá tā 'oópi piri ku, 'í ógúpí ri lēpi ku rī, adri mvá Múngú vé ni ku.

Lē 'bá lēkí 'bá lēlē

¹¹ Ú'dúkọ múké Múngú vé ĩmi ní yī í'dóngará gá 'dǎá rī lū kíní, lē 'bá lēkí 'bá lēlē. ¹² Lē 'bá adrikí sū Káyīnā ándúrú riipi ādróko vé tā 'oópi ẹdrípí ri 'dīpi drǎápi rī tịni ku. Káyīnā 'dī ẹdrípí ri āsī? Káyīnā 'dī ẹdrípí ri, ẹdrípí ní tā 'oó Múngú ẹndrẹti gé piri rī sī, 'bo tā Káyīnā ní 'oó rī Múngú ẹndrẹti gé ũnjí. ¹³ Má ẹdrípí má ómvúpí, 'bá nyọkú drīgé nōgó rī pi ndrekí dō ĩmi ũnjí, ĩmî ẹsì ā tī āní ku. ¹⁴ 'Bá lēkí dō 'bá lēlē, ĩri lū 'yozú kíní, 'bá ífúkí drǎ agásí gí, 'bá ísúkí ídri 'dáni'dáni rī gí. 'Bá ẹdrípí ri lēpi ku, āzini ómvúpí ri lēpi ku rī, ĩrivé índrí áwí drǎá kuú ávū rú. ¹⁵ 'Bá ẹsì ũnjí 'bǎápi ógúpí Yésù ri ẹ'yīpi gí rī ní rī, ĩri 'bá riipi āngū ú'dípí ni.

Īmi nĭkí rá 'bá āngū ú'dĭpi rĭ, ĩsú ídri 'dání'dání rĭ ku.

16 Lēngará vé tā, ĩri 'dĭni, Yēsū Kúrísitō adi 'i sēē drāá 'bā tā sĭ. Lē 'bā adikí 'bā sēē drāá 'bā ōgūpĭi Yēsū ri ẹ'yĭ 'bá gí rĭ pi vé tā sĭ, sŭ Yēsū ní 'i adii sēē drāá rĭ tĭni. 17 'Bá rĭ dō ngá be, ndre dō ōgūpĭ ri ngá ākó, ko dō ōgūpĭ ē ĩzā ngá sĭ ku, lēngará Múngú ní 'bá rĭ pi lēzú rĭ ẹsĭ ni agá 'dāáyo. 18 Má anji rĭ, ā lēkí āngū tĭ sĭ kána ku, ádarú lē ĩmi lēkí ĩmi ōgūpĭi lēlē, ĩmi kokí kōpi ē ĩzā ngá sĭ koko. 19 'Bá lēkí dō 'bá ōgūpĭi lēlē, 'bā ícó nĭ áamá 'yozú kĭnĭ, 'bā ri tā áda 'o, ĩri sē 'bā ẹsĭ ri adri āyĭkō sĭ, 'bá kādō rií Múngú vé tā ũsŭ. 20 'Bā ẹsĭ ā ri dō ŋó ũnjĭkānyā 'bá ní 'oó rĭ sĭ drāáāsĭyā, Múngú ri āmbúgú, nĭ tā 'bá ẹsĭ agá rĭ cére rá, tā āzi Múngú ní nĭ kuyé ni ālujání 'dāáyo.

21 Īmi mávé ũndĭ má ní lēlē rĭ pi, 'bá ámakí dō 'yozú kĭnĭ, 'bá 'okí ũnjĭkānyā kuyé, 'bā adri Múngú ẹndrẹtĭ gé ũrĭ ākó. 22 'Bá zĭkí dō ngá Múngú tĭ gé, ĩri sē 'bá ní rá, ā'diātāsĭyā 'bā ri tā ĩri ní ẹzĭ 'bá ní rĭ 'du nga rá, āzini tā 'bá ní 'oó rĭ, ĩri Múngú ní āyĭkō sē. 23 Múngú ẹzĭ 'bá ní 'dĭni kĭnĭ, 'bā ẹ'yĭkí 'i Mvópĭ Yēsū Kúrísitō ri, āzini 'bā lēkí 'bā lēlē 'bā āsámvú gé sĭ, sŭ Yēsū ní ẹzĭ rĭ tĭni. 24 'Bá tāimbĭ Múngú vé rĭ 'du 'bá nga 'bá rá rĭ pi, kōpi úmúkí ĩ adrií Múngú be trŭ gí, Múngú ri adri kōpi be trŭ. Tā 'bá ní nĭzú ámázú 'yozú kĭnĭ, Múngú ri adri 'bá be trŭ rĭ, ĩri ní Índrĭ Uletere rĭ ĩpēē 'bá ású rĭ sĭ.

4

Lē ĩmi ámakí índrĭ rĭ pi ámámā

1 Īmi mávé ũndĭ má ní lēlē rĭ pi, lē ĩmi ẹ'yĭkí índrĭ rĭ pi vé tā mužú bādárú ku. Lē ĩmi ámakí índrĭ rĭ pi ámámā, índrĭ rĭ pi dō Múngú vé ni, dō kōpi índrĭ āzi túngú ni pi. Ā'diātāsĭyā nēbĭ ũnjó rú rĭ pi kárákará, kōpi ayíkí mužú vŭ drĭgé sĭ, kōpi ri tā ũnjō vé ni pi ũlŭ mužú 'bá rĭ pi ní. 2 Tā ĩmi ní ícózú Índrĭ

Uletere Múngú vé rĭ nĭzú ámázú rĭ, ĩri 'dĭni, nēbĭ 'yoópi kĭnĭ, tĭkí Yēsū Kúrísitō ri ĩfŭú 'bá áda rú rĭ, nēbĭ 'dĭri índrĭ Múngú vé rĭ rŭ 'bá ni gé anigé. 3 'Bo nēbĭ 'yoópi kĭnĭ, tĭkí Yēsū ri 'bá áda rú kuyé rĭ, nēbĭ 'dĭri índrĭ Múngú vé rĭ rŭ 'bá ni gé 'dāáyo, ĩri ārí 'bá Kúrísitō vé ni. Īmi yĭkí rá 'yozú kĭnĭ, ārí 'bagú Kúrísitō vé rĭ ri ímŭ 'dĭí 'dĭ, nóni ícá gí, ĩri vŭ drĭgé nōgónō.

4 Má anji rĭ, ĩmi anji Múngú vé ni, ĩmi ndēkí nēbĭ ũnjó rú 'dĭ'béé gí, ā'diātāsĭyā Índrĭ ẹzĭ ngaápi ĩmĭ rŭ 'bá gá rĭ, ũkpō ni aga índrĭ ẹzĭ ngaápi nyōókŭ drĭgé nōgó rĭ vé rĭ rá. 5 'Bá ũnjó rú 'dĭ'béé, kōpi 'bá Múngú ri nĭ 'bá kuyé ni pi, kōpi ri tā nyōókŭ nōri vé rĭ átá, 'bá Múngú ri nĭ 'bá ku rĭ pi ri kōpivé tā 'du ẹzĭ ngazú. 6 'Bā 'bá Múngú vé ni. Tā 'bá ní ícózú Índrĭ tā áda átápi rĭ nĭzú, āzini índrĭ ũnjó rú rĭ nĭzú ámázú rĭ, ĩri 'dĭni, 'bá Múngú ri nĭ 'bá rá rĭ pi, kōpi 'bávé tā 'du ẹzĭ ngazú rá, 'bo 'bá Múngú ri nĭ 'bá ku rĭ pi, ícókí 'bávé tā 'du ẹzĭ ngazú ku.

Lēngará Múngú vé rĭ

7 Īmi mávé ũndĭ má ní lēlē rĭ pi, lē 'bá lēkí 'bá lēlē, ā'diātāsĭyā lēngará íbĭ íngá Múngú vŭgá. 'Bá lēkí dō 'bá lēlē, ĩri lŭ 'yozú kĭnĭ, 'bā anji Múngú vé ni, 'bá nĭkí Múngú ri rá. 8 'Bá āngū lēépi ku rĭ nĭ Múngú ri kuyé, ā'diātāsĭyā Múngú ri 'bá āngū lēépi lēlē ni. 9 Múngú i'da ívé lēngará 'bá ní lētĭ be 'dĭni, ĩpē ívé Mvā ālukútaŋá rĭ nyōókŭ drĭgé nōgó, 'bā ĩsŭkí rĭ ídri 'dání'dání rĭ āní bēnĭ. 10 Lēngará agaápi rá rĭ, ĩri 'dĭni, Múngú lē 'bá lēlē, ĩpē ívé Mvā ímŭ drāá rōbōŋō rú 'bā trŭzú 'bávé ũnjĭkānyā agásĭ, adri 'yozú kĭnĭ, 'bá lēkí Múngú ri nĭ 'dĭni kuyé. 11 Īmi mávé ũndĭ má ní lēlē rĭ pi, sŭ Múngú ní 'bá lēlē rĭ tĭni, lē 'bá lēkí 'bá lēlē. 12 'Bá āzi ndre Múngú ri ālujání kuyé. 'Bo 'bá lēkí dō 'bá lēlē, Múngú ri adri 'bá agá, ádarú

lëngará Múngú ní 'bâ lëzú rī, 'bâ 'bā ku 'bá éšì agá.

¹³ Múngú sē 'bá ní ívé Índrí Uleterē rī gí, sēzú 'bá ní nīzú á mázú āní, 'bâ adri ĩri agá, ĩri adri 'bá agá. ¹⁴ Ètèpì ìpē ívé Mvá ímú 'bá rī pi paá ívé ùnjìkányā agásī. 'Bá ndrekí Mvá rī 'bâ mī sī rá, 'bá ní nóni rīí ĩrivé tā ũlúú 'bá vū drīgē rī pi ní 'dī. ¹⁵ 'Bá rī è'yī dō kīnī, Yēsū ri Mvá Múngú vé ni, Múngú ri adri ĩri agá, ĩri kpá adri Múngú agá. ¹⁶ Ádarú 'bá nīkí rá 'yozú kīnī, Múngú lē 'bâ lēlē. 'Bâ ri éšì 'bâ Múngú drīgē, ĩri ní 'bâ lēē agaá rá rī sī.

Múngú lē 'bá rī pi lēlē. 'Bá rī lē dō 'í ógúpì ri lēlē, ĩri adri Múngú agá, Múngú ri adri ĩri agá. ¹⁷ Ádarú 'bá lēkí dō 'bâ lēlē, sū Kúrísítō ní āngū lēē vū drīgē nōgó rī tīnī, 'bá ícókí adrií 'ú'dú Múngú ní ímúzú tā līzú 'bá rī pi drīgē 'dāri sī ũrī sī ku. ¹⁸ 'Bá āngū lēēpì lēlē rī, ícó adrií Múngú sī ũrī sī ku. 'Bá ní ũsūú 'yoó kīnī, Múngú ri 'bâ ĩrīñā rá rī sī, ĩri sē 'bâ adri āní ũrī sī. 'Dīri lū kīnī, 'bá ũrī ní fīí éšì ni agá rī, lëngará Múngú vé rī éšì ni agá 'dāáyo. ¹⁹ Múngú ní 'í'dó 'bâ lēē drīdrī rī sī, sē 'bâ ri 'bâ lēlē 'bâ āsámvú gé sī āní. ²⁰ 'Bá rī 'yo dō 'í lē Múngú ri rá, 'bo ĩri dō ri éšì ũnjí 'bâ édrīpì ní, ĩri ũnjó rú. 'Bá 'í édrīpì 'í ní ndreé rá rī lēēpì ku rī, ícó Múngú ĩ ní rú 'bá ni ndreé ku 'dāri lēē ku. ²¹ Tāimbí Múngú ní èzīí 'bá ní rī ĩri 'dīni, lē 'bâ lēkí 'i lēlē, āzini 'bâ lēkí 'bâ ógúpì lēlē.

5

Lē 'bâ è'yīkí Múngú Mvópì ri

¹ 'Bá Yēsū ri è'yī 'bá 'yo 'bá kīnī, Yēsū ri Kúrísítō 'i rī pi, 'bá 'dī'bée anjì Múngú vé ni, 'bá Múngú ri lē 'bâ lēlē rī pi, lēkí kpá anjì Múngú vé rī pi lēlē. ² 'Bá lēkí dō Múngú ri lēlē, āzini 'bá 'dúkí dō tāimbí ĩrivé rī pi ngaá rá, 'bá nīkí rá, 'bâ anjì Múngú vé rī pi lēlē. ³ 'Bá 'dúkí dō tāimbí Múngú vé rī ngaá rá, ĩri lū 'yozú kīnī, 'bá lēkí Múngú ri lēlē. Tāimbí

ĩrivé rī ā ngangará adri ũkpó ũkpó ku, ⁴ ā 'diātāsīyā anjì Múngú vé rī pi ũkpó be, kōpì tā ũnjí 'bá nyōókú drīgē nōgó rī pi ní 'oó rī gā sī. 'Bá ní Yēsū ri è'yī gí rī sī, 'bâ ícó tā ũnjí nyōókú nōri vé rī gā sī. ⁵ 'Bá Yēsū ri è'yī 'bá gí, 'yo 'bá kīnī, Yēsū ri Mvá Múngú vé ni rī, kōpì 'bá tā ũnjí nyōókú nōri vé rī pi gā 'bá sī rī.

⁶ Tā lūúpi kīnī, Yēsū Kúrísítō ri Mvá Múngú vé ni rī, ĩri tā ĩ ní Yēsū ní bātízīmū sēzú yīí agá rī, āzini ārí raápì rú 'bá ni gé sī pētì alambaku sígē rī. Adri 'yéná yīí kuyé, ĩri yīí, āzini ārí raápì rú 'bá ni gé sī rī. Índrí Uleterē rī lū tā 'dīri nī, ā 'diātāsīyā tā Índrí Uleterē rī ní lūú rī, ĩri tā áda. ⁷ Ngá tā rī ē mī lūúpi rī pi ngá na. ⁸ Ngá rī pi 'dī, Índrí Uleterē, yīí, āzini ārí. Ngá na 'dī'bée, kōpivé tā rú 'i ngá ālu. ⁹ 'Bá rī pi kádō rīí 'bá ní tā átá, 'bâ ri è'yī rá, 'bo tā Múngú ní átá rī ndē 'bá rī pi ní átá rī rá, ā 'diātāsīyā Múngú átá tā rī nī, átá tā 'i Mvópì vé rī. ¹⁰ 'Bá Mvá Múngú vé rī è'yīpì rá rī, è'yī tā Múngú ní átá rī rá. 'Bo 'bá tā Múngú ní átá 'i Mvópì ā tā sī rī è'yīpì ku rī, 'bá 'dīri kīnī, Múngú ri ũnjó rú, ā 'diātāsīyā è'yī tā Múngú ní átá 'i Mvópì vé tā sī rī kuyé. ¹¹ Múngú 'yo 'dīni kīnī, 'í sē 'bá ní ídri 'dāni 'dāni rī gí, ídri 'dīri íbì íngá 'i Mvópì vúgá. ¹² 'Bá rī è'yī dō Múngú Mvópì ri rá, ĩri ídri 'dāni 'dāni rī ísú rá. 'Bo 'bá rī è'yī dō Mvópì ri kuyé, ísú ídri 'dāni 'dāni rī ku.

Ídri 'dāni 'dāni rī vé ísúngará

¹³ ĩmi 'bá Múngú Mvópì ri è'yī 'bá gí 'dī'bée, á sī kōkōbì 'dīri sēē ĩmi ní, ĩmi nīkí rí 'yozú kīnī, ĩmi ídri 'dāni 'dāni rī ísú rá. ¹⁴ 'Bá nīkí á má múké múké, 'bá zīkí dō ngá Múngú vúgá, tā ni 'de dō éšì ni gé 'dāá múké, ĩri ícó ngá 'bá ní zī rī sē 'bá ní rá. ¹⁵ 'Bá nīkí dō 'yozú kīnī, 'bá kádō ngá zīí Múngú vúgá, ĩri sē 'bá ní rá, ádarú ngá 'bá ní zī rī, Múngú ri sē 'bá ní rá.

16 'Bá rĩ ndre dõ ọ́gúpì Yẹ̀sũ ri ẹ̀'yíìpi gí ni 'o ùnjìkǎnyǎ, ùnjìkǎnyǎ ìri ní 'oó rĩ ícọ́ dõ ìri jìí fí ìzǎngǎ deẹ̀pi ku 'dǎri agá ku, mí ícọ́ Múngú ri zì ìri ní rá, 'bá mí ní Múngú ri zì ìri ní 'dĩri, ìri ícọ́ ídri 'dání'dání rĩ ísú rá. Ùnjìkǎnyǎ ọ̀rukọ̀'béé ǎngũ jì fí ìzǎngǎ deẹ̀pi ku 'dǎri agá, á 'yo 'yozú kìnì, mí zì Múngú ri 'bá ùnjìkǎnyǎ 'oópi 'dĩri tìni rĩ ní kuyé. 17 Tǎ 'bá ní rií 'oó ùnjì ùnjì rĩ pi cére ùnjìkǎnyǎ, 'bo ùnjìkǎnyǎ ọ̀rukọ̀'béé anigé, 'bá rĩ ícọ́ fí ǎní ìzǎngǎ deẹ̀pi ku 'dǎri agá ku.

18 'Bá nìkí á má rá 'yozú kìnì, anji Múngú vé rĩ pi 'okí ùnjìkǎnyǎ mụzú dǐjì dǐjì ku, ǎ'diǎtǎsìyǎ Mvǎ Múngú vé rĩ ri kọ̀pi ùtē nĩ, ǎdróko ícọ́ kọ̀pi 'oó ùnjì ku. 19 'Bá nìkí rá 'bá anji Múngú vé ni, 'bo 'bá Múngú ri ẹ̀'yì'ba ku rĩ pi ǎrēvú cére, ǎdróko ọ̀rú kọ̀pi ẹ̀ drì gí. 20 'Bá nìkí rá 'yozú kìnì, Mvǎ Múngú vé rĩ ícá vũ drìgè nǒgó gí, sē 'bá nìkí Múngú áda rĩ á má ǎní gí, sē nóni 'bá adrikí kuú Múngú áda rĩ agá, ǎzini ìrivé Mvǎ Yẹ̀sũ Kúrísítò agá. Múngú 'dĩri Múngú áda rĩ, ǎzini ìri Múngú ídri 'dání'dání rĩ sēepi rĩ. 21 Má anji rĩ, ìmi ndrekí múké, ẹ̀ ìnjìkí ngá ì ní údé múngú rú rĩ pi ku.

Kòkòbì ìrì ní
Yūwánī
ní sǐ rǐ
Tǎ búkǔ rǐ vé rǐ ǎ
ùlǔngará

Yūwánī Yésù vé 'bá áyúāyū rǐ sǐ kòkòbì 'dǐri sǐ 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi ní, kǎnísǎ 'dǐri Yūwánī zì rú ní "ùkú Múngú ní ìpǐé rǐ". Yūwánī rì ẹ̀zì ngáá kǎnísǎ 'dǐri agá nǐ. Ùlǔ 'bá rǐ pi ní tǎ Yésù ní 'yoó, kòpi ǎ lǐkí ì lǐlǐ rǐ vé tǎ. 'Yo kòpi ní kǐnǐ, lǐ tǎ áda Kúrísítò vé 'bá ọ̀rúkò 'bée ní rǐí ìmbá, ǎzini tǎ 'bá ọ̀rúkò 'bée ní rǐí ìmbá ùnjò rú rǐ, lǐ kòpi ǎ ámákí ǎsámvú ní múké múké.

¹ Ma Yūwánī 'i, 'bá ǎmbúgú 'bá Yésù rì ẹ̀'yǐ 'bá gí rǐ pi drǐlé gá rǐ. Mí ùkú Múngú ní ìpǐé 'dǐri, á sǐ kòkòbì 'dǐri sǐé mí ní, mívé anjì Múngú rì nǐ 'bá rá rǐ pi be. Ádarú á lǐ ìmi ǎrǐvú céré lǐlǐ, 'bo adri 'yozú kǐnǐ, á lǐ 'yǐnǎ ìmi ọ̀'dúkúlégúsǐ ní kuyé, 'bá céré Múngú vé tǎ áda rǐ nǐ 'bá rá rǐ pi lǐkí ìmi lǐlǐ. ² 'Bá lǐkí ìmi, ǎ'diǎtǎsǐyǎ tǎ áda rǐ nóni 'bá ẹ̀sǐ agá anigé, ìri adri 'bá ẹ̀sǐ agá mǔzú nyonyo.

³ Ẹ̀sǐ múké, ẹ̀sǐ ìdríkídri, ǎzini tǎkírì Ẹ̀tẹ̀pì Múngú vé rǐ, ǎzini Mvópì Yésù Kúrísítò vé rǐ, ǎ adri 'bá be, ǎ sǐ rǐ 'bá 'okí rǐ tǎ áda Múngú vé rǐ, ǎzini 'bá lǐkí rǐ ǎngú lǐlǐ.

⁴ Má kǎ yǐ kǐnǐ, anjì mívé rǐ pi ǎ ọ̀rúkò 'bée rì tǎ áda 'bá Ẹ̀tẹ̀pì ní ẹ̀zì rǐ 'dù ngá rá, ǎyǐkò fù ma ǎnǐ ambamba. ⁵ Mí ùkú Múngú ní ìpǐé má ní lǐlǐ rǐ, tǎ má ní sǐ sǐé ìmi ní mívé anjǐnǎ rǐ pi be 'dǐri, adri tǎ ǎzi ú'dí ní kuyé, ìri tǎ 'bá ní nǐ rǐ á 'dóngará gá 'dǎá ní. Á lǐ lǔú ìmi ní 'dǐni, lǐ 'bá lǐkí 'bá lǐlǐ. ⁶ 'Bá rǐ 'dù dō tǎimbì Múngú vé rǐ ngáá rá, 'dǐri lǔ 'yozú kǐnǐ, 'bá 'dǐri lǐngará be. Sǎ ìmi ní 'dózú Yésù Kúrísítò rì ẹ̀'yǐzú rǐ gé 'dǎá, ìmi yǐkí rá Múngú kǐnǐ, lǐ ìmi lǐkí ìmi lǐlǐ ìmi ọ̀gǔpì be.

⁷ 'Bá kárakarǎ mǐ ù'bǎ'bée ní pi ayíkí mǔzú nyòókú rǐ drǐgé sǐ 'dǐ'dǐ, kòpi rì 'bá rǐ pi ìmbá mǔzú ùnjò sǐ, kòpi kǐnǐ, tǐkí Yésù Kúrísítò rì nyòókú drǐgé nǔgò 'bá áda rú kuyé. 'Bá 'dǐni 'dǐ'bée, kòpi ùnjò rú, kòpi arǐ 'ba Kúrísítò vé ní. ⁸ Ìmi adrikí mǐ be kowu tǎ 'dǐri sǐ, ẹ̀zì Múngú vé ìmi ní ngáá 'dǐri, ǎ drǎ rǐ kǎna ku, Múngú ǎ ùfǐ rǐ ǎndǐma ìmi ní ẹ̀zì rǐ ngázú rǐ pi ǎrǐvú céré. ⁹ Lǐ 'bá ǎzi ǎ újǎ tǎ Kúrísítò ní ìmbá rǐ ùlǔú ù'dù be túngú ku, ìri sǐ Múngú rì 'bá rǐ adi ǎnǐ 'í drǐgé sǐ rá. 'Bo 'bá rǐ áwí dō tǎ Mvópì ní ìmbá rǐ rǔyǐ tǐtǐ, Ẹ̀tẹ̀pì pi Mvópì be, kòpi adri ìri be trǔ. ¹⁰ 'Bá ǎzi ìfí dō ìmi ǎsámvú gé, ìmbá dō tǎ áda Kúrísítò vé rǐ kuyé, lǐ ìmi ẹ̀'yǐkí ìri ìmivé ǎngá ku, dōku ẹ̀ ẹ̀zìkí ìri ku. ¹¹ 'Bá rǐ ẹ̀'yǐ dō 'bá 'dǐni 'dǐri ǎkǎ, ìri fì ùnjǐkǎnyǎ 'bá 'dǐri ní 'oó rǐ 'o ìndǐ.

¹² Ma tǎ be tré, á lǐ lǔú ìmi ní, 'bo á lǐ tǎ rǐ sǐ sǐé kòkòbì agá ku. Má ǔsǐ, á lǐ mǔyú ìmi vúgá 'dǐlé ú'díkírǐnǎ nǔgò, 'bá úmúkí rǐ 'bá ìmi be, 'bá átákí rǐ trǔ, 'bá 'bákí rǐ ǎyǐkò ìmi be trǔ.

¹³ Mí ọ̀mvúpì Múngú ní ìpǐé rǐ vé anjì Múngú rì nǐ 'bá rá rǐ pi, sǐkí mí ní mǔdó.

**Kòkòbì na ni
Yūwánī
ní sǐ rǐ
Tǎ búkǔ rǐ vé rǐ ǎ
ũlũngará**

Yūwánī Yēsū vé 'bá áyúāyū rǐ sǐ kòkòbì 'dǐri sēé Gáyō ní, Gáyō ri āmbúgú 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi drǐgé. Yūwánī íngú Gáyō ri ĩri ní 'bá uration 'í ní pēé rǐ pi ẹ'yǐ múké rǐ sǐ. 'Yo Gáyō ní kǐnǐ, lē ǎ adri ụ'bǐtǎ rú Kūrīsītīyǎnǐ rǐ pi ní. Lū ĩri ní kǐnǐ, lē ǎ fi ũnjǐkǎnyǎ 'bá uration 'bée ní 'oó rǐ pi agá ĩndǐ ku, āzini lē ǎ ũbǐ 'bá 'yo' 'bá kǐnǐ, ĩ ndékǐ tǎ sǐ céré nǐ rǐ pi vé tǎ ku.

Mòdó sēngará

¹ Ma Yūwánī 'i, 'bá āmbúgú 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi drǐgé rǐ. Gáyō mǎvé ũndǐ má ní lēélē rǐ, á sǐ mí ní kòkòbì 'dǐri sēé nǐ. ² Mǐ mǎvé ũndǐ má ní lēélē rǐ, ma ri Múngú ri zǐ mí ní, mǐ rú 'bá ǎ adri rǐ múké, mǐ nga rǐ ẹzǐ rǐ mụzú múké, āzini ẹsǐ mǐvé rǐ ǎ adri rǐ múké. ³ 'Bá Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi kǎ ímú ũlúú má ní kǐnǐ, mǐ ri ẹsǐ 'bǎ tǎ áda Múngú ní lēé ǎ 'okǐ rǐ 'du nga rá, āzini mǐ ri tǎ áda Múngú ní i'daá mí ní rǐ 'du nga rá, sē má ní āyǐkò ambamba. ⁴ Á yǐ dō mǎvé anjǐ Yēsū Kúrísítō ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ri tǎ áda rǐ 'du nga, ma adri ǎnǐ āyǐkò sǐ, tǎ āzi má ní āyǐkò sēépi 'dǐri agaápi rá ni 'dǎáyo.

Ẹzǐ ngangará trú rǐ

⁵ Mǐ mǎvé ũndǐ má ní lēélē rǐ, mǐ ri tǎ 'o pǐrǐ 'bá ẹdrǐpǐ Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ní, mǐ nǐ dō kòpi kuyé drǎáāsīyǎ, 'í ko kòpi ẹ ĩzǎ rá. ⁶ Kòpi ũlúkǐ mǐvé lēngará ǎ tǎ 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi ní rá. Lē mǐ ko kòpi ẹ ĩzǎ, kòpi ǎ 'dekǐ rǐ mụzú ẹcǐ ĩvé rǐ gé, ǎ sē rǐ Múngú ní āyǐkò. ⁷ Kòpi ri mụ ú'dúkó múké Yēsū Kúrísítō vé rǐ ũlú 'bá rǐ pi ní, 'bo kòpi zǐkǐ ngá pǎgánō

rǐ pi vúgá kuyé. ⁸ Kúru 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi, lē 'bá sēkǐ 'bá 'dǐ' bée ní ngá kòpi ẹ ĩzǎ kozú, ẹzǐ kòpi ní rizú tǎ áda Múngú ní i'daá rǐ ũlúú mụzú 'bá rǐ pi ní rǐ, 'bá 'dukǐ rǐ ngá kòpi be trú.

⁹ Á sǐ ándúrú kòkòbì sēé 'bá kǎnísǎ vé rǐ pi ní, 'bo Dǐyōtēréfē* lēépi 'i 'bǎápi tǎ sǐ céré drǐdrǐ rǐ, gǎ 'bávé tǎ ǎ'yǐgá sǐ. ¹⁰ Kúru má kǎdō mụzú ĩmi vúgá 'dǐlé, ma tǎ Dǐyōtēréfē ní 'oó rizú 'bá rú 'yozú ũnjǐ 'dǐri ũlú uletere 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ní. Tǎ ĩri ní 'oó rǐ, adri 'yēgá rizú 'bá rú 'yozú ũnjǐ 'dǐri kuyé, gǎ 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi ẹ'yǐgá sǐ. 'Bá Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ rǐ pi kǎdō lēé kòdō 'bá rǐ 'bá ụ'dúkó múké Yēsū vé rǐ ũlú 'bá rǐ pi ẹ'yǐ, ĩri kòpi údró fū kǎnísǎ rǐ agásǐ ǎmvé.

¹¹ Mǐ mǎvé ũndǐ má ní lēélē rǐ, lē mǐ fi ũnjǐkǎnyǎ 'oó sǐ 'bá rǐ pi ní rǐ 'oó rǐ tǐnǐ ku, mǐ 'o tǎ múké áyu. 'Bá riǐpi tǎ múké 'oópi rǐ, 'bá 'dǐri nǐ Múngú ri rá. 'Bá riǐpi tǎ ũnjǐ 'oópi rǐ, 'bá 'dǐri nǐ Múngú ri kuyé. ¹² 'Bá rǐ pi céré ri 'yo kǐnǐ, Dēmētīrīyō ri 'bá múké, ĩri ri tǎ áda Múngú ní i'daá rǐ ímbá. Ma kpá 'yo, ĩri 'bá múké, mí nǐ rá, tǎ má ní átá rǐ, ĩri tǎ áda.

Kòkòbì rǐ vé dēngará

¹³ Ma tǎ be tré, á lē lūú mí ní, 'bo á lē tǎ rǐ sǐ sēé kòkòbì agá ku. ¹⁴ Má ụsǐ, á lē mụzú mí vúgá 'dǐlé ú'díkǐrǐngá nōgó, 'bá úmúkǐ rǐ 'bá mí be, 'bá átákǐ rǐ trú. ¹⁵ Tǎkǐri Múngú vé rǐ ǎ adri mí be. Mǐ ọgǐpǐ Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ adri 'bá nōgó rǐ pi sēkǐ mí ní mǐdó. Mǐ ẹzǐ 'bá Yēsū ri ẹ'yǐ 'bá gǐ, adri 'bá 'dǐlé rǐ pi mụzú ǎlu ǎlu céré.

* 1:9 1:9 Dǐyōtēréfē: Dǐyōtēréfē pi Gáyō be, kòpi ĩrǐtró ri Múngú ri zǐ kǎnísǎ ǎlu gé.

Kõkõbí
Yúdã
ní sǐ rǐ
Tã búkũ rǐ vé rǐ ã
ũlũngará

Kõkõbí 'dĩri Yúdã sǐ nǐ, ãri Yèsũ édrípì vé ãzi. Sǐ kõkõbí 'dĩri sée Kũrĩsĩtĩyãní urukọ'bée ní, ã'diãtãsiyã 'bá ãngũ ímbá'bá ãnjõ sǐ rǐ pi rikí kọpi ē drĩ izaá. 'Bá ãngũ ímbá'bá ãnjõ sǐ 'dĩ'bée rikí ẹsǐ múké Múngú vé rǐ újá ímbá létì ãnjǐ sǐ, kọpi rikí 'bá rǐ pi ē mǐ ã'báá kǐnǐ, lē kọpi ã 'okí tã ãnjǐ, Múngú ícọ kọpi ãrĩñãá ãní ku.

Yúdã áyú tã búkũ Múngú vé Òndĩ Ụkú rǐ ruzú rǐ ágá rǐ pi ã'bĩtã rú, 'yo Kũrĩsĩtĩyãní rǐ pi ní kǐnǐ, Múngú ri ímú 'bá tã ãnjǐ 'o'bá rǐ pi ãrĩñã rá. Lē kọpi ã rúkí ụ'dúkọ áda Múngú vé rǐ títì, ãzini kọpi ã rúkí ụ'dúkọ 'bá áyúãyũ Yèsũ vé rǐ pi ní ãlũú, kọpi ní yǐ rǐ títì.

Yúdã sē mōdó

¹ Ma Yúdã 'i, ãtĩ'bá Yèsũ Kũrĩsítõ vé ni, ma Yókóbũ édrípì.

Ìmi 'bá Múngú 'bá Ẹtépì ní zǐ adrií 'bá ívé ni pi rú, ãri ní lēlē rǐ pi, ãmi 'bá Yèsũ Kũrĩsítõ ní rií ãmi tã mbaá rǐ pi, á sǐ kõkõbí 'dĩri sée ãmi ní nǐ.

² Ẹsǐ ãdríkídri, tãkírì, ãzini lēngará Múngú vé rǐ, ã adri ãmi be mužú nyonyo.

'Bá tã ímbá'bá ãnjõ sǐ rǐ pi

³ Ìmi mávé ãndĩ má ní lēlē rǐ pi, ma kōdõ úvá be ãmbúgú lēzú ãkpõ Múngú ní 'bá pazú ãmi be ãnjĩkãnyã ágásǐ rǐ vé tã sǐ sée ãmi ní. 'Bo á lē nóni sǐ sée ãmi ímbázú, ãmi rúkí rǐ tã áda ã ní ãsée vú ãlu 'bá Yèsũ rǐ ẹ'yǐ'bá gǐ rǐ pi ní 'dĩri títì.

⁴ ã'diãtãsiyã 'bá urukọ'bée Múngú ri nǐ'bá ku ni pi ụgũkí ã fií kuú ãmi ãsámví gé 'dĩ'dĩ. 'Bá 'dĩ'bée 'bãkí ã kú 'bá Múngú vé ni rú, Kọpi ri

'yo, ẹsǐ múké Múngú vé rǐ ã'yǐ 'bá rǐ ícọ ọwũ 'bá rá, ãrĩñãkí ãri ku, kọpi gãkí 'bávè Úpí Yèsũ Kũrĩsítõ ãkpõ be ãmbúgú 'dĩri sǐ. 'Bo sǐkí Búkũ Múngú vé rǐ ágá ãnógósí kǐnǐ, 'bá ãnjĩkãnyã 'o'bá 'dĩni 'dĩ'bée, lĩkí kọpivé tã kú ãnjǐ gǐ.

⁵ Lē ãmi ãvĩkí tã ándúrú Úpí Múngú ní 'oó Ẹjépétõ gá 'dãri sǐ ku. Úpí Múngú pa ándúrú anji ãsērélē vé rǐ pi Ẹjépétõ gá 'dãlé rá, 'bo 'bá urukọ gã 'bá Múngú ri ẹ'yǐgá sǐ rǐ pi, Múngú ú'dĩ kọpi ãdrãá rá. ⁶ Lē ãmi nĩkí 'yozú kǐnǐ, ẹzǐ ã ní sée mǎlãyĩkã rǐ pi drĩgé rǐ, mǎlãyĩkã urukọ'bée 'dukí ẹzǐ rǐ ngáá kuyé. Kọpi kukí ãvé vũrã ẹzǐ ngazú Múngú ã palé gá rǐ rá. Múngú úmbé kọpi ãmvè adriípi mužú 'dãni'dãni rǐ sǐ, 'du kọpi ú'bé 'bú 'a be nĩpi cìcì rǐ ágá, kọpi adri 'bú rǐ ágá 'dãá, cĩmgbá ụ'dú ã ní ãmúzú tã lizú rǐ gé. ⁷ Ìmi ụsũkí drĩ tã ándúrú 'i 'oópi kũrũ Sõdómõ ágá, Gõmórã ágá, ãzini 'i 'oópi kũrũ rǐ jǐlè gá sǐ rǐ pi ágá rǐ ká. 'Bá kũrũ 'dĩ'bée ágá rǐ pi ufukí cérè ọwũ rú, kọpi rikí ọwũ 'bãá mužú bãdãrú, kũru Múngú ní 'bá kũrũ ágá rǐ pi zãzú vezú ãcì sǐ. 'Dĩri lũ 'bá ní 'yozú kǐnǐ, Múngú ri ímú 'bá ãnjĩkãnyã 'o'bá rǐ pi zã ve ãcì dǐpi mužúpi nyo ãdũ ãkó ni sǐ, sũ ãri ní 'bá Sõdómõ ágá rǐ pi zãá veé Gõmórã ágá rǐ pi be ãcì sǐ rǐ tĩni.

⁸ 'Bá ri'bá ãngũ ímbá'bá ãnjõ sǐ, ri'bá urobí ãbĩ'bá rǐ pi, kọpi kpá ri ã rú'bá áyú rizú ọwũ 'bãzú, kọpi gãkí ãmbũgũ Múngú vé rǐ sǐ, kọpi ri mǎlãyĩkã rǐ pi u'da'da. ⁹ Mĩkãyéle ãmbúgú mǎlãyĩkã rǐ pi drĩgé cérè rǐ, kọpi kã rií ágátá gãá ãdrõko be

āvū Mósē* vé rī ā sīngará ā tā sī,† Mīkāyélē 'yo átángá ũnjí ādróko rī ā rú izazú kuyé, kīnī, “Úpí Múngú ri ímú mi írīñā rá!” 10 'Bo 'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī 'dī'bée, kōpi ri tā ī ní nī kuyé rī pi u'da'da, Kōpi ri tā urukō'bée 'o ẹñīākō sī, sū ānyāpá tā nī'bá ku rī pi vé rī tīnī. Tā kōpi ní 'oó ẹñīākō sī 'dī'bée, írī sē Múngú ri ímú kōpi írīñā ānī rá.

11 Ízāngā rī ímú adri kōpivé ni. Kōpi 'dukí tā Múngú vé rī ngāá kuyé, sū Káyīnā ní tā Múngú vé rī 'duú ngāá kuyé rī tīnī. Kōpi ri ũnjō ímbá, ī ísúkí rí mūfēngā ānī, sū Bálámū ní ẹsī 'bāá mūfēngā drīgē rī tīnī. Kōpi gākí ũkpō Múngú vé rī sī, sū Kórā ní ũkpō Múngú vé rī gāá sī rī tīnī. Tā 'dīri sē, ī ímú kōpi írīñā ũnjí ũnjí.

12 Īmi úmúkí dō ĩmi ũmū ī ní rizú Múngú ri ĩnjízú rī ā nyangará gá, 'bá 'dīnī 'dī'bée ífíkí dō ĩmi āsámuvú gé, kōpi ũmū rī iza rá. Kōpi kádō úrí ngá nyaá ĩmi be trú, kōpi drīnjá ākó, kōpi kpá átángá átá ũrī ākó, kōpi adrikí sū írībítī ũlī ní vī 'dīísī rá, yīgō ní 'dīī ānī ku rī tīnī. Kōpi adrikí sū pētī ī ní ínjé 'beé vūgá, 'wiipi gí, 'aapi ku rī tīnī. 13 'Bá ri'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī 'dī'bée, kōpivé tā kōpi ní 'oó ũnjí drīnjá sēepi 'dīri, sū kúrūnyá wōvá ní vī kūú yī gārā gá rī tīnī. Kōpi sūkí línā āvī'bá ívé létī ī ní rizú ẹcízú rī sī gí rī pi tīnī. Múngú údé 'bá 'dī'bée ní vūrā ĩnicicī rizú ízāngā nyazú mūzú ũdū ākó ní gí.

14 Í'dózú Ādámā‡ vúgá, cazú Ēnókā vúgá, Ēnókā ri úyú ẹzīrī ni. Ēnókā átá ándúrú 'bá 'dī'bée vé tā

rá, kīnī, Úpí ri ímú mālāyíkā uletere bītríkā ī ní ícó lāá bā ku rī pi be, 15 írī ímú tā lī 'bá ālu ālu drīgē, írī ímú 'bá Múngú ri nī'bá ku rī pi írīñā rá, ũnjīkānyā kōpi ní 'oó rī sī, āzini írī 'bá Múngú ri nī'bá ku, ri'bá ũnjīkānyā 'o'bá, āzini ri'bá átángá ũnjí átá'bá 'ī tā sī rī pi írīñā rá. 16 'Bá ri'bá āngū ímbá'bá ũnjō sī 'dī'bée ri nījī unu mūzú ununu, kōpi ri átá 'bá urukō'bée ní ũnjí. Kōpi ri ẹsī 'bá céré rizú ũnjīkānyā 'ozú. Kōpi ri ī íngú, āzini kōpi ri 'bá rī pi ẹ drī úcī, ī ísúkí rí tā ī ní lēé rī pi ānī.

Ímbángará adrizú ānī ũkpó ũkpó ẹ'yīngará agá rī

17 Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, lē ĩmi ũsúkí tā 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō vé 'bá áyúāyū rī pi ní ọtú ũlūú ĩmi ní kīnī, írī ímú 'ī nga rá 'dāri. 18 Kōpi 'yokí ĩmi ní kīnī, “Ū'dú ũdū vé rī gé, 'bá āngū gu'bá gugu rī pi ímú gu ĩmi sī, kōpi ímú āyīkō rú'bá nōri vé rī ā tā 'du nga áyu.” 19 'Bá 'dī'bée nóni ĩmi āsámuvú gé anigé, kōpi nóni ri sē ĩmi ri ĩmi aco ĩmi āsámuvú gé sī. Kōpi ndēé ni ri tā rú'bá nōri vé rī ā tā 'du nga áyu, Índrī Múngú vé rī kōpi ā rú'bá gá 'dāyo.

20 Īmi mávé ũndī má ní lēélē rī pi, lē ĩmi 'bákí ẹsī tā áda uletere ĩmi ní ẹ'yī rī drīgē, ĩmivé ẹ'yīngará ā adri rí ũkpó ũkpó. Lē ĩmi zíkí Múngú ri ũkpó Índrī Uletere rī vé rī sī. 21 Īmi kádō rí ẹsī Ídríkídri 'bávé Úpí Yēsū Kúrísítō ní ímúzá ĩmi jízú mūzú ídri 'dání'dání rī ísúzá rī ũtēé, lē ĩmi áwíkí adrií lēngará Múngú vé rī agá.

* 1:9 1:9 Mósē: Yōsēpā kā drāá gí, 'bāgú Ẹjēpētō vé rī 'bā anjī Ísērélē vé rī pi ẹzī ngāá túgērī rú caá ílī mūdūrūlū sū (400). Kuru Múngú ní Mósē ri ípēzú ímúzá anjī Ísērélē vé rī pi pazú adringará túgērī rú rī agásí. Múngú sē tāimbī rī Mósē ní, ā lū anjī Ísērélē vé rī pi ní, sēzú ī ní tāimbī rī zizú tāimbī Mósē vé ni ānī. Tíkí Mósē ri ísú ākūdē ílī rī ca ẹlífū ālu mūdūrūlū sū (1,400), ísú ākūdē tíkí drī Yēsū ri kuyé. † Í lā Wūngará 2-24. † 1:9 1:9 Āvū Mósē vé rī ā sīngará: Mīkāyélē lē āvū Mósē vé rī jījī sījī vūrā Múngú ní lēé rī gé, 'bo ādróko lē āvū rī jījī sījī vūrā 'ī ní lēé rī gé. 1:11 1:11 Í'dóngará 4:1-17 1:11 1:11 Kālāfe 22-24 1:11 1:11 Kālāfe 16:1-35 ‡ 1:14 1:14 Ādámā: Ādámā ri 'bá Múngú ní í'dó gbí drīdrī rī. Íri ẹtēpī 'bá vū drīgē rī pi vé ni céré. Írivé ũkú Ẹvā ri ẹndrēpī 'bá vū drīgē rī pi vé ni céré. † Í lā Í'dóngará 1-5. 1:14 1:14 Í'dóngará 5:19-24 1:18 1:18 2 Pētērō 3:3

²² Lē ĩmî ẹsị ă adri ĩdríkídri 'bá ẹ'yīngárá be mādā rĩ pi ní. ²³ Lē ĩmi ípákí 'bá ụrụkọ'bée ăcí ĩ ní ĩzāngā nyazú ăní ụdũ ăkó 'dāri agásĩ. Lē ĩmi 'bākí ẹsị ĩdríkídri 'bá ụrụkọ'bée ní. 'Bo ĩmi ndrekí múké, lē ĩmi fíkí rii ũnjikānyā kọpi ní 'oó rĩ 'oó ĩndĩ ku.

Zīngárá Múngú ri íngúzú rĩ

²⁴ Múngú 'bā paápi tā ũnjí agásĩ rĩ, ĩri ícọ ĩmi ũtē rá, ĩmi fíkí rĩ ũnjikānyā 'oó ku, ĩri ĩmi íjị 'bā ívé dīngárá pọwụpọwụ rĩ ẹndrẹti gé ũnjikānyā ăkó, ăyīkō be ămbūgú. ²⁵ Lē ẹ íngúkí 'bávé Múngú 'bā Paápi 'bávé Úpí Yésū Kúrísítō ă tā sī dīngárá be pọwụpọwụ rĩ, ămbūgū be rĩ, ũkpō be rĩ, ăzini ũkpō ămbūgū ruzú rĩ be rĩ, í'dózú ĩri ní 'bũ pi gbizú vũ be rĩ gé 'dăá, ícázú ăndrũ sī, mụzú 'dáni'dáni! Ămīnă.

Tã Yēsũ ní I'daá Yūwánĩ ní sǐ rĩ Tã búkũ rĩ vé rĩ ǎ ũlũngará

Búkũ 'dĩri Yūwánĩ Yēsũ vé 'bá áyúáyũ rĩ sǐ nĩ, sǐ sēé kǎnísǎ ézĩrĩ rĩ pi ní, ìri ri kǎnísǎ 'dĩ'bée ndre nĩ. Cápítǎ 2-3 agá, sǐ kǒkǒbĩ ǎndiǎndĩ sēé kǎnísǎ ézĩrĩ 'dĩ'bée ní céré, 'yo kǒpi ní kǐnĩ, kǒpi ǎ újǎkí éšĩ ìvé ũnjikǎnyǎ agásĩ. Ímbá kǒpi kǐnĩ, ǎ rikí dǒ kǒpi ọcǔjú 'dĩni drǎǎǎsĩyǎ, lē kǒpi ǎ áwíkí adrií ǎtĩ'bá Múngú vé nĩ, kǒpi ǎ adrikí ũkpó ũkpó ìvé ẹ'yĩngará agá. Cápítǎ 4-22 agá, Yūwánĩ ũlũ tǎ 'í ní ndreé ìndrĩlĩkĩ agá rĩ pi. Ìndrĩlĩkĩ rĩ pi i'dakí ũkpó Múngú vé rĩ, ǎzini dǐngará Múngú vé rĩ. Ìndrĩlĩkĩ rĩ agá 'daá, Múngú i'da ìvé jĩkó 'bá vũ drĩgé nǒgó rĩ pi ní ũnjikǎnyǎ 'ozú rĩ vé tǎ. I'da lẹtĩ Kúrísitǒ ní ìmúzá ũkpó ũnjikǎnyǎ vé rĩ ndězú rĩ vé tǎ, ǎzini ìri ní ìmúzá tǎ lizú 'bá tǎ áda rĩ gǎ'bá sǐ rĩ pi drĩgé rĩ vé tǎ. Kúru Múngú ri ìmú vũ nǒri iza rá, ìri gǒ vũ ú'dí ni gbi. 'Bá éšĩ 'bǎ'bée Kúrísitǒ drĩgé rĩ pi, kǒpi ìmú adri ìri be trẹ vũ ú'dí rĩ agá mụzú nyonyo.

1 Tǎ ì ní sǐ búkũ nǒri agá rĩ pi, Múngú sē kú Yēsũ Kúrísitǒ drĩgé, Yēsũ Kúrísitǒ ẹ i'da rĩ tǎ ìmúpi 'i ngaápi mbělēnǎ 'dĩri ìvé ǎtĩ'bá rĩ pi ní. Yēsũ Kúrísitǒ ní mǎlǎyíkǎ ìpězú ìmúzá tǎ rĩ i'dazú ìvé ǎtĩ'bá Yūwánĩ ní. 2 Yūwánĩ ũlũ tǎ ì ní i'daá 'í ní ndreé 'dĩ'bée ǎrẹvú céré. ũlũ ú'dúkó Múngú vé rĩ, ǎzini tǎ Yēsũ Kúrísitǒ ní ǎtǎ rĩ. 3 'Bá riipi tǎ ì ní ũlũ ìmú'bá 'i nga'bá drĩdrĩ 'dĩlé, ì ní sǐ 'dĩri lǎápi rá, yĩpi rá, ǎzini tǎ ni 'duúpi ngaápi rá rĩ, ìri tǎkĩri ìsú rá. Lókĩ tǎ 'dĩri ní ìmúzá 'i ngazú rĩ ícǎ ìnyinǎ gĩ.

* **1:4** 1:4 Ìndrĩ adri'bá ézĩrĩ rĩ pi: 'Dĩri lẹtĩ ǎzi ì ní Ìndrĩ Uletere rĩ zizú rĩ. † **1:8** 1:8 Ma Álifǎ 'i, ǎzini Ōmégǎ 'i: Gĩrĩkĩ tĩ sǐ, Álifǎ ri tǎfĩ vé i'dóngará, Ōmégǎ ri tǎfĩ ũdũ gé rĩ. Yēsũ kǐnĩ, i'dóngará gǎ 'dǎǎ 'i anigé, ú'dú ũdũ vé rĩ gé, 'i kpá adri anigé.

Yūwánĩ sē mǒdó kǎnísǎ ézĩrĩ rĩ pi ní

4 Ma Yūwánĩ 'i, ǎ sǐ kǒkǒbĩ 'dĩri sēé 'bá Yēsũ ri ẹ'yĩ 'bá gĩ kǎnísǎ ézĩrĩ ǎngũ Ẹzĩyǎ vé rĩ agá rĩ pi ní.

Ẹšĩ múké ǎzini tǎkĩri ìngápi Múngú adriipi ìnógósĩ anigé, ǎndrũ anigé, úmvúlésĩ ìmúpi rĩ vúgá, ǎzini ìngápi ìndrĩ ézĩrĩ adri'bá ìrivé lúpá ẹndrẹtĩ gé rĩ pi* vúgá, 5 ǎzini ìngápi Yēsũ Kúrísitǒ ú'dú céré riipi tǎ áda Múngú ní ezĩ rĩ 'duúpi ngaápi, tǎ ni ũlũupi 'bá rĩ pi ní, i'dópi ìngápi gǒo ìdri rú drĩdrĩ 'bá ũdrǎ'bá gĩ rĩ pi ǎsǎmvú gé sǐ, úripi 'bǎgú rú 'bǎgú vũ drĩgé nǒgó rĩ pi drĩgé rĩ vúgá rĩ, ǎ adri ìmi be.

Yēsũ Kúrísitǒ lē 'bǎ rá, ọyũ 'bǎ 'bávé ũnjikǎnyǎ agásĩ ìvé ǎrĩ dǎápi rĩ sǐ. 6 Yēsũ ku nǒni mǎlũngǎ rĩ 'bá drĩgé, 'bá ní nǒni adrizú ǎnĩ atala rú, 'bá ní rizú ẹzĩ Ẹtẹpi Múngú vé rĩ ngazú nǒ. Dǐngará pǒwǔpǒwǔ Yēsũ Kúrísitǒ vé rĩ, ǎzini ũkpó ìrivé rĩ ǎ adri mụzú nyonyo! ǎmĩnǎ.

7 Ìmi ndrekĩ drĩ kǎ! Ìri ìmú ìgǒ ìrĩbĩtĩ agásĩ,

'bá rĩ pi ǎrẹvú céré nga ìmú ìri ndre ì mĩ sǐ.

'Bá ǎndúrú ìri ũsǒ'bá ọjú sǐ rĩ pi, kǒpi kpá céré ìmú ìri ndre rá.

'Bá vũ drĩgé rĩ pi céré ìmú ìri ẹ ìzǎngǎ 'bǎ rá.

Ádarú tǎ rĩ ìmú 'i nga sũ 'dĩri tĩni! ǎmĩnǎ.

8 Úpĩ Múngú kǐnĩ, “Ma Álifǎ 'i, ǎzini Ōmégǎ 'i.† Ma Múngú ũkpó 'Dĩpa 'i, adriipi ìnógósĩ anigé, ǎndrũ anigé, úmvúlésĩ ìmúpi rĩ 'i.”

Yūwánĩ ndre Yēsũ vé tǎ ìndrĩlĩkĩ agá

9 Ma Yūwánĩ 'i, ìmi ọgúpi, 'bá rikĩ ìzǎngǎ nyaá, ǎzini éšĩ úmbé ìzǎngǎ rĩ ǎ nyangará gǎ ìmi be trẹ, 'bá ní mǎlũngǎ Yēsũ vé rĩ ẹ'yĩ rĩ ǎ tǎ sǐ. Pěkĩ ma mụzú ǎngũ 'i lĩpi kú ngu yĩ agá, ì ní zĩ Pátĩmǒsĩ rĩ gé, má ní

tị Múngú vé rĩ ùlùú, āzini má ní tã Yēsũ vé rĩ ùlùú rĩ sī. ¹⁰ Ụ'dụ ì ní rizú Ụpí Múngú ri ìnjízú 'dāri gé, Índrí Uleteré rĩ ású ma, má ní ụ'dúkọ yizú má vùdrĩ gé 'dāá, átá ụ'dúkọ be uru 'dāá sũ jēlēgú ní ọ'ụ rĩ tịni. ¹¹ Ụ'dúkọ rĩ ní 'yozú má ní kīnī, “Í sī tã mí ní ndreé 'dī'bée ārēvú céré búkũ traátra rĩ agá, 'í pē mužú 'bá Yēsũ ri ẹ'yī' 'bá gí kānīsā kūrú Ēfēsō vé rĩ agá rĩ pi ní, kūrú Sēmērínā vé rĩ agá rĩ pi ní, kūrú Pārāgāmū vé rĩ agá rĩ pi ní, kūrú Tāyītírā vé rĩ agá rĩ pi, kūrú Sārādīsī vé rĩ agá rĩ pi ní, kūrú Fīlādēlīfiyā vé rĩ agá rĩ pi ní, āzini kūrú Lāwōdīkiyā vé rĩ agá rĩ pi ní.”

¹² Má kã ma újā 'bá átápi má be rĩ ndreé, á ndre aya ẹzĩrĩ ì ní údé dábũ sī ni pi, ù'bākí tādú'bā ẹzĩrĩ kōpi sígē. ¹³ Aya ẹzĩrĩ 'dī'bée āsámvú gé 'dāá, á ndre 'bá āzi índré sũ 'Bá Mvā‡ tịni, su bōngó akooko rũkũ cīngbá caá pá gá vūgá 'dāá, 'yī 'í ágátì bōngó bāá dábũ rú ni sī. ¹⁴ Drĩ ni, āzini drĩ'bí ni mve kú imvesírílí, mị ni dī sũ ācì ní dī rĩ tịni. ¹⁵ Pá ni pi dīkí sũ aya ì ní vuú kaá úká sī rĩ tịni, ụ'dúkọ ni 'ụ sũ kúlé ní 'ụú rĩ tịni. ¹⁶ 'Bá rĩ ru línýā ẹzĩrĩ kú 'í drĩ ẹndépi gé, ìlì āco sí be ciípi ílébe ílébe ni ní ífuzú tị ni gé sī. Ẹndrẹtị ni dī pōwūpōwū sũ ụtú ní dī rĩ tịni.

¹⁷ Má kã ìri ndreé, má 'í'dé ìri ā pálé gá vūgá sũ 'bá drāápi gí ni tịni. 'Bo ìri ní 'í drĩ ẹndépi rĩ 'bāzú má rụ' 'bá gá, ìri ní 'yozú má ní kīnī, “Mí 'o ụrĩ sī ku! Í'dóngará gá 'dāá ma anigé, ụ'dụ ụdụ vé rĩ gé, ma kpá adri anigé. ¹⁸ Ma 'Bá adriípi ídri rú rĩ. Ándúru á drā rá, 'bo nóni ma adri ídri rú mužú 'dāni'dāni! Á ru mǎfūtá ídrízú drā agásī rĩ, āzini vūrā 'bá ūdrā' 'bá gí rĩ pi vé índri ní mužú adrizú rĩ kú má drígé nō.

¹⁹ “Í sī tã mí ní ndreé 'dī'bée céré

vūgá, 'í sī tã nóni ri' 'bá ì nga' 'bá rĩ pi, āzini tã ímú' 'bá ì nga' 'bá drĩdrĩ 'dīlé rĩ pi. ²⁰ Línýā ẹzĩrĩ mí ní ndreé má drĩ ẹndépi gé, āzini aya dábũ rú ẹzĩrĩ ì ní tādú'bā ū'yūú ū'bāá sí ni gé 'dī'bée vé ífífí, ìri 'dīni. Línýā ẹzĩrĩ 'dī'bée, kōpi mǎlāyíkā kānīsā ẹzĩrĩ rĩ pi vé rĩ, aya dábũ rú ẹzĩrĩ ì ní tādú'bā ū'yūú ū'bāá sí ni gé 'dī'bée, kōpi kānīsā ẹzĩrĩ rĩ pi.”

2

Ụ'dúkọ ì ní sī sē kānīsā kūrú Ēfēsō vé rĩ agá rĩ ní rĩ

¹ “Í sī kōkōbì sē mǎlāyíkā* kānīsā kūrú Ēfēsō vé rĩ agá rĩ ní.

Ụ'dúkọ 'dīri mǎvé ni. Ma 'bá línýā ẹzĩrĩ ruúpi má drĩ ẹndépi gé, riípi ẹcìpi aya ẹzĩrĩ ì ní údé dábũ sī ì ní tādú'bā ẹzĩrĩ ū'bāá kōpi sígē rĩ pi āsámvú gé sī rĩ 'i. ² Á nī tã ìmi ní rií 'oó rĩ pi rá, ìmi rĩ ẹzì nga ūkpō sī, ìmi úmbékí ẹsì ìzāngā rĩ ā nyangará gá rá, ìmi ā'yíkí 'bá ūnjí rĩ pi vé tã kuyé. 'Bá 'yo' 'bá kīnī, ì Yēsũ vé 'bá áyúāyū ni pi 'dī'bée, ìmi ụ'bíkí kōpivé tã nū á má, ìmi ísúkí kōpi ūnjō rú, kōpi adrikí Yēsũ vé 'bá áyúāyū ni pi ku. ³ Ìmi nyakí ìzāngā má tã sī, ìmi úmbékí ẹsì ìzāngā rĩ ā nyangará gá rá, ìmi kukí ẹzì rĩ ā ngangará kuyé.

⁴ 'Bo ma tã be ìmi be anigé, ìmi kukí ìmivé lēngará ọtú drĩdrĩ rĩ gí.

⁵ Ìmi ndrekí drĩ ká, tã ándúru ìmi ní 'oó múké rĩ, ìmi kukí nóni ìmi drígé sī gí. Ìmi újákí ẹsì, lē ìmi gōkí tã 'oó sũ ándúru ìmi ní rií 'oó drĩdrĩ rĩ tịni. Ìmi gākí dō ẹsì újágá sī, ma ímú ìmivé aya ì ní údé ācì ū'yūzú sí ni gé sī rĩ 'dụ ìmi āsámvú gé sī rá.† ⁶ 'Bo tã ìmi ní 'oó múké rĩ, ìri 'dī, ìmi gākí tã 'bá Nīkōlāwū

‡ **1:13** 1:13 'Bá Mvā: Yēsũ zì 'i 'Bá Mvā lüzú kīnī, 'i Kúrísítō 'i, 'i mǎlūngā rĩ ru mužú nyonyo. 'Í lā Dānyélē 7:13-14. * **2:1** 2:1 Mǎlāyíkā: Véréšì 1, 8, 12, 18 'dī'bée agá, kōkōbì ì ní 'yoó síkí sē mǎlāyíkā rĩ pi ní 'dīri, síkí sē drīkoma kānīsā vé rĩ pi ní. † **2:5** 2:5 Aya ì ní údé dábũ sī ì ní tādú'bā ū'bāá sí ni gé sī rĩ 'dụ ìmi āsámvú gé sī rá: Aya ì ní tādú'bā ū'bāá sí ni gé sī rĩ vé 'dūngará kōpi āsámvú gé sī rĩ vé ífífí, Yēsũ ri kōpi ku adri ọ'dúkúlé, kōpivé kānīsā ri gō 'í'dé rá.

vé rĩ pi ní rií 'oó rĩ sǐ sũ má ní gǎá sǐ rĩ tǐnǐ.

⁷ 'Bá bǐ be rĩ, ǎ yǐ 'í ní tǎ Índri Uletere rĩ ní 'yoó 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi ní 'dĩri. 'Bá tǎ ũnjǐ ǎ ũkpō ndēepi rá rĩ, ma pɛtǐ riipi ídri sēepi, adriipi Múngú vé ómvú múké múké rĩ agá rĩ vé ũ'a sè nya ĩri ní rá."

Ū'dúkó ĩ ní sǐ sē kǎnísǎ kǔrú Sēmérinǎ vé rĩ agá rĩ ní rĩ

⁸ "Í sǐ kǒkǒbǐ sēé mǎlǎyíkǎ kǎnísǎ kǔrú Sēmérinǎ vé rĩ agá rĩ ní.

Í'dóngará gá 'dǎá ma anigé, ǔ'dú ǔdú vé rĩ gé ma kpá adri anigé, ma drǎapi rá, gǒopi íngapi ídri rú rĩ 'i.

⁹ Á nǐ rá 'yozú kǐnǐ, ĩmi nyakí ĩzǎngǎ rá, vǔ drǐgé nǒgó, ĩmi ngá ǎkó, 'bo 'bǔ gé 'dǎá, ĩmi ngá be! Á nǐ 'bá 'yo'bée kǐnǐ, ĩ Yǎhúdǐ, ri'bá tǎ ũnjǐ 'yo'bée ĩmǐ rú izazú 'dǐ'bée rá. 'Bo kǒpi adrikí Yǎhúdǐ ku, kǒpi 'bá Sǎtánǎ vé ni. ¹⁰ ĩmi ímú ĩzǎngǎ nya rá, lē ĩmi 'okí ũrǐ sǐ ku. Á lē lǔú ĩmi ní 'yozú kǐnǐ, ǎdróko ri ímú ĩmi ʊrukǒ 'du ú'bé jó ĩ ní rizú ǎngǔ ũ'yǐzú rĩ agá, ĩmi ǔ'bǐzú ámázú ǎnǐ. ĩmi ímú ĩzǎngǎ nya ũnjǐ ũnjǐ ca ǔ'dú be mʊdrǐ. ĩmi nyakí dǒ ĩzǎngǎ rĩ drǎdrǎ ē tǐ ísú drǎáásǐyǎ, lē ĩmi tukí pá tǐtǐ ĩmivé ẹ'yǐngará agá, ma ímú kǔlǎ ídri 'dǎnǐ'dǎnǐ rĩ vé rĩ sē ĩmi ní rá.

¹¹ 'Bá bǐ be rĩ, ǎ yǐ 'í ní tǎ Índri Uletere rĩ ní 'yoó 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi ní 'dĩri. 'Bá tǎ ũnjǐ ǎ ũkpō ndēepi rá rĩ, ícǒ fǐ drǎngará vú ĩrǐ rĩ# agá ku."

Ū'dúkó ĩ ní sǐ sē kǎnísǎ kǔrú Pǎrǎgámũ vé rĩ agá rĩ ní rĩ

¹² "Í sǐ kǒkǒbǐ sēé mǎlǎyíkǎ kǎnísǎ kǔrú Pǎrǎgámũ vé rĩ agá rĩ ní.

Ū'dúkó 'dĩri, ĩri 'bá adriipi ĩlǐ ǎcǒ sǐ be ciipi ílébe ílébe rĩ be rĩ vé ni.

¹³ Á nǐ vǔrǎ ĩmi ní rizú adrizú rĩ rá, ĩmi ri adri vǔrǎ Sǎtánǎ vé mǎlǎngǎ ruzú rĩ gé. Ádarú ĩmi áwíkí rú mávé rĩ rʊú kuú tǐtǐ. Ū'dú ĩ ní ǎnǐtǐpǎ pá tuúpi tǐtǐ mávé tǎ ũlǎngará gá rĩ 'dizú drǎzú kǔrú agá vǔrǎ Sǎtánǎ vé mǎlǎngǎ ruzú 'dǎri gé rĩ gé, ĩmi tukí pá tǐtǐ ĩmivé ẹ'yǐngará agá.

¹⁴ 'Bo ma tǎ be mǎdǎngǎ ĩmi be anigé, 'bá ʊrukǒ ĩmi ǎsǎmvú gé 'dǐlé anigé áwíkí ímbǎngará Bǎlámũ vé rĩ rʊú kuú tǐtǐ. Bǎlámũ ímbá Bǎlákǎ ri, Bǎlákǎ ʊcǐ 'bá ĩsǎrélē vé rĩ pi ē drǐ fǐ ũnjǐkǎnyǎ 'oó, kǒpi rikí ínyǎ ĩ ní 'bǎá kuú ngá ĩ ní údé drǐ sǐ múngú rú rĩ pi ní rĩ nyaá, kǒpi fikí rií ǒwǔ 'bǎá mʊzú. ¹⁵ 'Bá ʊrukǒ kpá ĩmi ǎsǎmvú gé 'dǐgé anigé áwíkí ǒnjú kuú ímbǎngará Nǐkǒlǎwũ vé ũnjǒ vé 'dĩri agá tǐtǐ. ¹⁶ Lē ĩmi újǎkí ẹsǐ, ĩmi gǎkí dǒ ẹsǐ újǎgá sǐ, ma ca ĩmi vúgá 'dǐlé ú'díkírǐnǎ nǒgó, ma ẹ'dǐ 'dǐ 'bá ẹsǐ újǎ'bá kuyé rĩ pi be ĩlǐ ǎcǒ má tǐ gé nǒri sǐ.

¹⁷ 'Bá bǐ be rĩ, ǎ yǐ 'í ní tǎ Índri Uletere rĩ ní 'yoó 'bá kǎnísǎ vé rĩ pi ní 'dĩri. 'Bá tǎ ũnjǐ ǎ ũkpō ndēepi rá rĩ, ma ímú mǎnǎ§ ĩ ní zǔǔ rĩ pi ǎ ʊrukǒ í'dú sē ĩri ní. Ma kpá írǎ mvá imve ĩ ní rú ú'dǐ sǐ rú'bá ni gé 'bá ǎzi ní nǐ kuyé 'dǎri í'dú sē ĩri ní, 'bá ẹ'yǐpi rĩ 'yɛngǎ nǐ ǒ'dúkúlegúsǐ."

Ū'dúkó ĩ ní sǐ sē kǎnísǎ kǔrú Tǎyǐtǐrǎ vé rĩ agá rĩ ní rĩ

¹⁸ "Í sǐ kǒkǒbǐ sēé mǎlǎyíkǎ kǎnísǎ kǔrú Tǎyǐtǐrǎ vé rĩ agá rĩ ní:

Ū'dúkó 'dĩri, ĩri Mvǎ Múngú vé mǐ be dǐipi sǐ ǎcǐ tǐnǐ, ǎzini pá be dǐipi sǐ aya ĩ ní vuú kaá úká sǐ rĩ tǐnǐ rĩ vé ni.

‡ 2:11 2:11 Drǎngará vú ĩrǐ rĩ: Drǎngará vú ĩrǐ rĩ, ĩri ĩzǎngǎ nyangará ǎcǐ agá mʊzú 'dǎnǐ'dǎnǐ rĩ. 'Í lǎ I'dangará 20:6-14; 21:8. 2:14 2:14 Kǎlǎfe 22-24 § 2:17 2:17 Mǎnǎ: Mǎnǎ ri ǎnyǎngǎ Múngú ní ísēé 'bá ĩsǎrélē vé rĩ pi ní rĩ. Ísē sǎ kǒpi ní adrizú ǎngǔ ǎ'wǐ cinyáfǎ rú rĩ agá 'dǎá ĩlǐ pǔkú sʊ rĩ gé. 'Í lǎ Wǔngará 16:1-36.

19 Á nĩ tã ārēvú céré ĩmi ní rií 'oó rĩ pi rá. ĩmivé lēngará, ĩmivé ẹ'yīngará, ĩmivé ẹzị ngangará, āzini ẹsị ĩmi ní úmbé ĩzāngā nyangará gá rĩ, á nĩ rá. Tã ĩmi ní 'oó āndrũ rĩ ndē ándúrú ĩmi ní 'oó drĩdrĩ rĩ rá.

20 'Bo ma tã be ĩmi be anigé. ĩmi ā'yīkí ũkú Yēzēbēlī* 'yoópi 'i nēbī, mávé ātí'bá ẽ drī koópi mužú tã ũnjí agá rĩ vé tã, ĩcīcīkī 'bá rĩ pi rií ngá ĩ ní údé drī sī múnjú rú rĩ pi ĩnjí, sē kọpi rikí ínyá ĩ ní rií sēé ngá ĩ ní údé múnjú rú rĩ pi ní rĩ nyaá, íwí kọpi ícá kuú ọwụ rú.

21 Á ku kōdō ĩri ní sá ẹsị újázú, ā ku rí ọwụ 'í ní rií 'bāá rĩ rá, 'bo gá ẹsị újágá sī. 22 Kúru ma ímú ĩri 'be ĩzāngā nya gbóló drīgé 'bá ọwụ 'bā'bée ĩri sī rĩ pi be, kọpi újákí dō ẹsị ku, kọpi ímú ĩzāngā nya ũnjí ũnjí. 23 Ma ĩrivé anjíná rĩ pi ú'dí ũdrā rá. 'Bá kánísá vé rĩ pi céré ímú nĩ áamá 'yozú kíní, á nĩ tã 'bá rĩ pi ẽ ẹsị agá 'dāá rĩ rá, āzini á nĩ tã 'bá rĩ pi vé úmĩ agá 'dāá rĩ rá. Ma ímú 'bá ālu ālu ũfē tã ĩri ní 'oó rĩ vú sī. 24 'Bo á lē 'yoó ĩmi ụrukọ adri'bá Tāyītírā gá 'dīlē ĩrivé ímbángará ũnjí 'dīri gā'bá sī, āzini Sātánā vé tã ĩ ní ũzūyú kuú mūdūmūdū rú rĩ nĩ'bá kuyé rĩ pi ní 'díní, má ícó tã ẹnjīnī āzi 'bāá ĩmi drīgé dīi ku. 25 Múké ni, lē ĩmi ũbīkí má pámvú mužú, cīmgbá lókí má ní ígōzú rĩ gé.

26 'Bá tã ũnjí ā ũkpō ndēepi rá, má pámvú ũbīpi cīmgbá ũdū gé rĩ, ma ũkpō sē ĩri ní, ĩri 'bá rĩ pi ẽ drī ọrú āngū rĩ pi drīgé sī céré, 27 sū má ní ũkpō drī ọrú rĩ ísú má Ẹtẹpi vúgá rĩ tịni,

“ ĩri kọpi ẽ drī ọrú túré aya rú ni sī, ĩri kọpi ũndī kpélékpélé sū ũdrí ní ọfú rĩ tịni.”

28 Ma kpá ĩri ní mārābā ũ'bútịná

vé rĩ sē.†

29 'Bá bī be rĩ, ā yì 'í ní tã Índrí Uleteré rĩ ní 'yoó 'bá kánísá vé rĩ pi ní 'dīri.”

3

Ụ'dúkọ ĩ ní sū sēé kánísá kūrú Sārādīsī vé rĩ agá rĩ ní rĩ

1 “Í sī kọkọbī sēé mālāyíkā* kánísá kūrú Sārādīsī vé rĩ agá rĩ ní.

Ụ'dúkọ 'dīri mávé ni. Ma āmbúgú índrí ẹzịrī Múnjú vé rĩ pi drīgé nĩ, āzini á rú línýā ẹzịrī rĩ pi má drīgé.

Á nĩ tã ĩmi ní 'oó rĩ pi rá. 'Bá rĩ pi ụsūkí kíní, ĩmi ídri rú, 'bo ĩmi 'bá ũdrā'bá gí ni pi. 2 ĩmi arukí! ĩmi útúkí ĩmi gōzú ũkpó ũkpó ĩmivé ẹ'yīngará agá, ĩmivé ẹ'yīngará lē drāádrā. Á'diātāsīyā á ndre tã ĩmi ní rií 'oó rĩ ícó Múnjú mị gé 'dāá kuyé. 3 Lē ĩmi ígákí tã ĩ ní ímbá ĩmi ní yīi 'dāri, lē ĩmi rúkí ĩri títí, ĩmi újákí ẹsị. 'Bo ĩmi arukí dō ku, ma ícá ĩmi vúgá dū sū ụgụ'bá ní ícá rĩ tịni, ĩmi ícókí sá má ní ícázú ĩmi vúgá rĩ nīi áamá ku.

4 'Bá ụrukọ ĩmi āsámvú gé Sārādīsī gé 'dīgé anigé, 'bo kọpi adrikí tré kuyé, kọpivé adringará pịri, kọpi gākí tã ũnjí sī, kọpi adrikí sū 'bá ívé bōngó ũtēepi uleteré āzāvū ākó rĩ tịni. 'Bá 'dī'bée, 'bá ímú ẹcị kọpi be trú, kọpi bōngó imve ni úsú, ā'diātāsīyā kọpivé adringará pịri.

5 'Bá tã ũnjí ā ũkpō ndēepi rá rĩ, ma úmvúlésī ĩri úsú bōngó imve ni sī, sū kọpivé rĩ tịni. Á lị ĩrivé rú búkū ídri 'dání'dání rĩ vé rĩ agásī ku, Ma lū má Ẹtẹpi ní, āzini ĩrivé mālāyíkā rĩ pi ní, ĩri 'bá mávé ni.

6 'Bá bī be rĩ, ā yì 'í ní tã Índrí Uleteré rĩ ní 'yoó 'bá kánísá vé rĩ pi ní 'dīri.”

* 2:20 2:20 Yēzēbēlī: ũkú Yēzēbēlī ko 'bá Ísērélē vé rĩ pi ẽ drī múnjú ĩ ní údé drī sī rĩ pi ĩnjí nĩ. 'Í lā 1 'Bāgú 16:29-31; 18:4-19; 2 'Bāgú 9:22. 2:27 2:27 Sāwumā 2:9 † 2:28 2:28 Mārābā ũ'bútịná vé rĩ: Yēsū kíní 'i mārābā ũ'bútịná vé rĩ. 'Í lā I'dangará 22:16. * 3:1 3:1 Mālāyíkā: Véréşī 1, 7, 14 'dī'bée agá, kọkọbī ĩ ní 'yoó sīkí sēé mālāyíkā rĩ pi ní 'dīri, sīkí sēé drīkoma kánísá vé rĩ pi ní.

*U'dúkó ĩ ní sũ sêe kânísã kũrũ
Fĩlãdêlĩfiyã vé rĩ agá rĩ ní rĩ*

7 “Í sĩ kòkòbì sêe mālāyíkā kânísã kũrũ Fĩlãdêlĩfiyã vé rĩ agá rĩ ní.

U'dúkó 'dĩri mávé ni. Ma 'bá uletere, tâ áda 'oópi ni, Dāwúđĩ† vé mǎfūtá ruṣpi rĩ 'i. Á zĩ dō kẹ̀ẹ̀tì rĩ gí, 'bá āzi ícò ụp̄i ku, má ụp̄i dō gí, 'bá āzi ícò z̄i bā ku.

8 Á n̄i tâ ĩmi ní rií 'oó rĩ rá. ĩmi ndrekí dr̄i ká, á z̄i ĩmi ní kẹ̀ẹ̀tì rĩ gí, 'bá āzi ícò ụp̄i ku. Á n̄i rá ũkp̄o ĩmivé rĩ mǎdā, 'bo ĩmi 'dúkí tâ má ní ímbá rĩ ngaá rá, ĩmi gǎkí ma kuyé. 9 'Bá Sātánā vé 'yo 'bá k̄inĩ, ĩ Yāhúđĩ 'dĩ'béé, k̄opi ũnjó rú, k̄opi adrikí Yāhúđĩ ku. Ma sē k̄opi ímú k̄um̄ucí ũt̄i ĩmi ẹ̀ndrẹ̀tì gé, l̄uzú k̄inĩ, á lē ĩmi rá. 10 ĩmi ní mávé t̄aimb̄i ruṣ t̄it̄i, ĩmi ní ẹ̀s̄i úmbé ĩzāngā nyaá ẹ̀s̄i be mǎdā rĩ s̄i, lókí ĩ ní úmvúlés̄i 'bá céré v̄u dr̄igé n̄ogó rĩ pi ụ'b̄izú rĩ gé, ma ícò ĩmi tâ mba rá.

11 Ma ímú mb̄el̄en̄á. Lē ĩmi 'okí tâ múké rĩ muṣú dr̄i dr̄i, 'bá āzi ā pa rí ĩmivé k̄ulá ĩmi dr̄igé s̄i ku. 12 'Bá tâ ũnjí ā ũkp̄o ndēepi rá rĩ, ma ĩri 'bā adri ālém̄bé rú Jó Múngú vé rĩ agá, ícò Jó Múngú vé rĩ kuú ku, má ímú Múngú vé rú s̄i ĩri ā rú' 'bá gá, ‡ āzini má ímú Múngú vé kũrũ ú'dí Ȳer̄úsālém̄a riipi ím̄upi Múngú v̄ugá 'b̄u gé 'dāás̄i v̄ugá n̄oó rĩ vé rú s̄i ĩri ā rú' 'bá gá, ma kpá mávé rú ú'dí rĩ s̄i ĩri ā rú' 'bá gá.

13 'Bá b̄i be rĩ, ā ȳi 'í ní tâ ĩndr̄i Uletere rĩ ní 'yoó 'bá kânísã vé rĩ pi ní 'dĩri.”

*U'dúkó ĩ ní sũ sêe kânísã kũrũ
Lāwōd̄ikiyã vé rĩ agá rĩ ní rĩ*

† 3:7 3:7 Dāwúđĩ: V̄er̄ēs̄i 'dĩri agá, Ȳes̄u ru Dāwúđĩ vé mǎfūtá 'bāgú rú n̄i. Múngú ĩp̄e Dāwúđĩ ri adrii 'bāgú ĩs̄er̄el̄e rĩ pi vé ni, ẹ̀z̄i k̄inĩ, 'bāgú ú'dí ri ímú ĩf̄u ĩrivé úyú agá, ĩri māl̄ungā rĩ ru muṣú 'dāni'dāni, 'bāgú rĩ Ȳes̄u Kúr̄is̄it̄o 'i. 'Í lā Sāw̄um̄ā 132:11-12; Ẹ̀z̄i 2:30 T̄ikí Dāwúđĩ ri ĩs̄u āk̄ud̄e íl̄i rĩ ca élf̄u ālu (1,000) gí, íl̄i 'dāri gé, ĩs̄u t̄ikí dr̄i Ȳes̄u Kúr̄is̄it̄o ri kuyé. 'Í lā 1 Sām̄ul̄e 16-30; 2 Sām̄ul̄e 1-24; 1 'Bāgú 1-2. ‡ 3:12 3:12 Rú s̄i ĩri ā rú' 'bá gá rĩ: Rú s̄i ĩri ā rú' 'bá gá rĩ l̄u 'yozú k̄inĩ, 'bá 'dĩri 'bá Múngú vé ni, ĩri adri Ȳer̄úsālém̄a ú'dí rĩ vé ni, āzini ĩri adri 'bá Ȳes̄u vé ni. § 3:14 3:14 Ām̄inā: Tā Ȳes̄u ní 'i z̄iz̄u Ām̄inā 'i rĩ vé íf̄if̄i 'd̄ini, Ȳes̄u l̄u 'bá ní k̄inĩ, Múngú ri tâ 'í ní ẹ̀z̄i rĩ pi 'du nga rá.

14 “Í sĩ kòkòbì sêe mālāyíkā kânísã kũrũ Lāwōd̄ikiyã vé rĩ agá rĩ ní.

U'dúkó 'dĩri mávé ni, ma Ām̄inā§ 'i! Ma tâ ĩ ní ẹ̀z̄i rĩ 'du nga rá, āzini ma ri tâ áda ũl̄u, ma āmbúgú ngá Múngú ní gbií rĩ pi dr̄igé n̄i. 15 Á n̄i tâ ĩmi ní 'oó rĩ pi ār̄evú céré, ĩmivé tâ adri ĩdr̄ikídri kuyé d̄oku āc̄i āc̄i kuyé, ĩmi kú ágágá 'd̄igé. Á lē ĩmi adrikí āc̄i āc̄i d̄oku ĩdr̄ikídri! 16 ĩmi ní adrii ágágá 'd̄igé, ĩdr̄ikídri kuyé d̄oku āc̄i āc̄i kuyé rĩ s̄i, ma ímú ĩmi we má t̄i gé s̄i v̄ugá. 17 ĩmi ri 'yo, 'Ma ngá 'd̄ipa, ma ngá be ambamba, á lē ngá āzi ku.' 'Bo ĩmi n̄ikí ámá kuyé 'yozú k̄inĩ, ĩmi ri dr̄i c̄i ngá āk̄o s̄i, 'bá rĩ pi ri ĩmi ĩzāngā 'bā, ĩmi ngá āk̄o, ĩmi m̄i āk̄o, ĩmi rú' 'bá be ule. 18 Ma ĩmi ímbá 'd̄ini, lē ĩmi jekí ĩmi ní dábū ĩ ní ụ'b̄i z̄ā āc̄i s̄i íc̄api uletere ni má v̄ugá, ĩmi ufukí rí íc̄a ān̄i ngá 'd̄ipa. Lē ĩmi jekí kpá ĩmi ní b̄ongó imve ni úsú ĩm̄i rú' 'bá ule dr̄injá s̄eepi 'dĩri ọ̀z̄uzú ān̄i. Lē ĩmi jekí kpá ĩmi ní dāwā ĩ ní rií ũt̄i m̄i gé rĩ ũt̄i ĩmi m̄i gé, ĩm̄i m̄i ā ndre rí āngū ān̄i b̄en̄i.

19 'Bá má ní l̄él̄e rĩ, ma ĩri ĩr̄in̄ā, ma 'yo tâ ĩri ní 'oó rĩ ũnjí. Lē ĩmi 'bākí úvá tâ p̄ir̄i 'ozú, ĩmi újákí ẹ̀s̄i ũnj̄ik̄anyā agás̄i rá. 20 ĩmi ndrekí dr̄i ká, á tu pá kuú kẹ̀ẹ̀t̄il̄é gá, ma ri kẹ̀ẹ̀t̄i rĩ ga, 'bá rĩ ȳi dō má ụ'dúkó, z̄i dō kẹ̀ẹ̀t̄i rĩ rá, ma fi ĩrivé jó gá 'd̄alé rá, 'bā ngá nya ĩri be tr̄u ālu.

21 'Bá tâ ũnjí ā ũkp̄o ndēepi rá rĩ, ma ĩri 'bā úr̄i má j̄el̄é gá mávé lúpá māl̄ungā vé rĩ dr̄igé, s̄i má ní tâ ũnjí ā ũkp̄o ndēé gí, má ní nóni úr̄i má Ẹ̀t̄ep̄i be tr̄u ĩrivé lúpá māl̄ungā vé rĩ dr̄igé rĩ t̄inj̄i.

22 'Bá bí be rĩ, ã yì 'í ní tã Índrí Uletere rĩ ní 'yoó 'bá kãní sã vé rĩ pi ní 'dĩri."

4

I'dakí Yūwánĩ ní tã ã ní Múngú ri ãnjĩzú 'bũ gé 'dãá rĩ

1 Tã 'dĩri ã vùdrĩ gé, ã ní má ní ìndrĩlĩkĩ ãzi i'dazú. Ìndrĩlĩkĩ rĩ agá 'dãá, á ndre kẹ̀ẹ̀tì 'bũ vé rĩ zĩkĩ kú mgbo. Á yì ú'dúkọ ọ'ú sũ jẹ̀lẹ̀gú vé rĩ tĩnì, ú'dúkọ rĩ 'yo má ní kĩnì, "Mí ímù má vùgá 'bũ gé nòó, á lẹ mí ní tã ãzi ímùpi 'i ngaápi ni ùlùú." 2 Mbèlẹ̀nà Índrí Uletere rĩ ní ma ásúzá, má ní 'bá ãzi ndrezú úrí kuú lúpá drĩgé mālūngā 'bũ vé rĩ gé 'dãá. 3 'Bá úrípi lúpá rĩ drĩgé rĩ, rù'bá ni ìndré sũ irā mālāmālā rú ùnyĩ be ã ní zì jāsìpā rĩ tĩnì, ãzini irā ika ã ní zì kārīnēlīyā rĩ tĩnì. Gẹ̀rì ìndrēpi sũ irā ãrìbìlì rú ã ní zì èmēridā rĩ tĩnì rĩ tra lúpá rĩ ã gārā kúrũ. 4 Û'bākì lúpá pũkú ãrì drì ni sù lúpá mālūngā vé rĩ ã gārā gá sĩ kúrũ, 'bá ambugu pũkú ãrì drì ni sù úríkì kuú lúpá rĩ pi drĩgé sĩ. Kòpi úsúkì ã bōngó imve imve ni pi sĩ, kùlā kòpi ní úsú ã drĩgé rĩ pi údékì ngá dábũ rú ni sĩ. 5 Ûvi ní gazú ãcì be lókùlókù lúpá mālūngā vé rĩ gé 'dãá. Û'yúkì tādú'bā èzìrì ù'bāá rì dī lúpá mālūngā vé rĩ èndrètì gé, tādú'bā èzìrì 'dĩ'bée i'da ìndrì èzìrì Múngú vé rĩ. 6 Lúpá Múngú vé rĩ èndrètì gé 'dãá, ãngũ rĩ ọgù sũ múndũrā tĩnì.

Á ndre ngá sù ídri rú ni pi ãnyinà lúpá rĩ ã gārā gá sĩ kúrũ, ù'bākì mị ngá sù ídri rú 'dĩ'bée ã rù'bá gá sĩ, èndrètì gélésì, ãzini úgóró galésì. 7 Ngá ãlu rĩ ìndré sũ kẹ̀mĩrọ tĩnì, ãrì rĩ ìndré sũ tì ágó tĩnì, na rĩ vé èndrètì ìndré sũ 'bá áda vé rĩ tĩnì, sù rĩ ìndré sũ bĩbì rìpi ngaápi ngangá rĩ tĩnì. 8 Ngá sù ídri rú 'dĩ'bée ãrèvù céré ãlu ãlu ùpẹ̀lẹ̀'bí be ázìyá ázìyá. Û'bākì mị kòpi ã rù'bá gá sĩ kúrũ cĩmgbá cazú kòpi ã ùpẹ̀lẹ̀'bí ã ndúgé sĩ céré. Ù'dù céré ùtúná sĩ, ãzini

ìnyinà sĩ, kòpi újìkì ku, kòpi ri átá mužú 'dini,

"Úpì Múngú Ûkpò 'Dìpa ri uletere, uletere, uletere, ãndrũ anigé, ãrì ãnógósì anigé, ãndrũ anigé, ãrì ùmvùlésì ímù rá."

9 Ngá sù ídri rú 'dĩ'bée rìkì 'Bá úrípi lúpá drĩgé adriípi ídri rú mužú nyonyo rĩ íngú, rìkì ãrì ãnjĩ, ãzini rìkì ãrì ní ọwò'dífò sée. 10 Sã ãlu ãlu 'dĩri gé, 'bá ambugu pũkú ãrì drì ni sù rĩ pi céré ùtìkì kũmũcì 'Bá úrípi lúpá drĩgé adriípi ídri rú mužú nyonyo rĩ èndrètì gé, kòpi rìkì ãrì ãnjĩ. Kòpi unjekì ãvé kùlā ã drĩgé sĩ ù'bāá lúpá rĩ èndrètì gé 'dĩgé, kòpi rìkì 'yo kìnì,

11 "Múngú, mi múké agaápi rá rĩ, mi 'bávè Úpì, mi 'bávè Múngú.

'Bá mi íngú, 'bá mi ãnjì, ùkpò mívé rĩ ã mụ drìdrì,

ã'diātāsīyā ngá rĩ pi ãrèvù céré 'í gbi mị 'i,

ngá mí ní gbií rĩ pi nóni anigé,

ã'diātāsīyā mí lẹ kòpi ã adrikì sũ 'dĩri tĩnì."

5

Kābīlō Mvā rĩ zī bükū traátra rĩ

1 Kúru á ndre Múngú úrípi lúpá drĩgé rĩ rù bükú ã ní traátra tã sĩ 'a ni gé ílébe ílébe, tì ni ùmbĩ ísé sĩ caá èzìrì rĩ kú 'í drì èndèpì gé.

2 Má ní mālāyíkā ùkpò be ni ndrezú, mālāyíkā rĩ ní trezú ú'dúkọ be uru 'dãá kìnì, "'Bá múké agaápi rá ícòpi 'bá ní ísé ã ní bükú traátra rĩ ã tì ùmbĩzú 'dĩri ãnjìpi bükú rĩ tì gé sĩ bükú rĩ zìzú rĩ ã'di 'i? 3 'Bá ãzi 'bũ gé 'dãá, dōku vũ drĩgé nōgó, dōku nyòókù ã ndúgé 'dílé ícòpi bükú ã ní traátra tì ni ùmbĩ ísé sĩ cí 'dĩri ã tì ãnjìpi tã bükú rĩ agá rĩ ndrezú ni 'dãáyo."

4 Kúru má ní 'dezú ãá gá, á ngo ãzāngā ãzāngā rú, ã'diātāsīyā 'bá ãzi ã ní ãsú múké agaápi rá ícòpi bükú ã ní traá tì ni ùmbĩ ísé sĩ cí 'dĩri ã tì ãnjìpi tã bükú rĩ agá 'dálé rĩ ndrezú ni 'dãáyo. 5 Kúru 'bá ambugu rĩ pi vé ãlu ni ní 'yozú má ní kìnì,

“Í ngo ku! 'Í ndre drĩ ká, Kēmĩró íbipi ífũúpi sùrú Yúdã vé rĩ agá, úyú Dãwúđĩ vé rĩ agá rĩ ndě ãdróko ã ùkpõ gí. Īri ícò ísé ĩ ní ùmbĩí ézĩrĩ búkũ traátra rĩ tị gé 'dĩri ùnjĩ búkũ rĩ tị gé sĩ búkũ rĩ zĩzú nĩ.”

⁶ Kúru má ní Kābĩlõ Mvã* ndrezú tu pá kuú lúpá rĩ gé ágágá 'dãá, ngá sù ídri rú rĩ pi 'bá ambugu rĩ pi be, kòpi trakí ĩri ã gārã kúrũ. Kābĩlõ Mvã rĩ índre sũ ĩ ní lị drãá gí ni tịni, ĩri ú'yú be ézĩrĩ, mị be ézĩrĩ. Mị ézĩrĩ 'dĩ'bée i'da índri adri'bá ézĩrĩ Múngú vé ĩri ní ĩpěé ímú ayíi vũ drĩgé sĩ cére rĩ pi. ⁷ Kābĩlõ Mvã rĩ ní mụzú búkũ ĩ ní traátra 'dĩri é'yízú 'bá úrĩpi lúpá mālũngã vé rĩ drĩgé rĩ drĩgé sĩ. ⁸ Kã búkũ rĩ é'yí drị ni gé sĩ, ngá sù ídri rú 'dĩ'bée, 'bá ambugu pũkú ĩrĩ drị ni sù 'dĩ'bée be, kòpi ní kũmũcí ùtĩzú Kābĩlõ Mvã rĩ ẹnđređi gé, 'bá ãlu ãlu rụ kũ'dị, ãzini sákãní ĩ ní údé dábũ sĩ ni kú 'í drĩgé, ùdākí ẹjĩngũrú kú sákãní rĩ pi 'a gá sĩ tré tré. Ẹjĩngũrú 'dĩri, ĩri zĩngará 'bá Múngú vé rĩ pi ní rizú Múngú ri zizú rĩ. ⁹ Kòpi ní í'dózú rizú úngó ú'dí ngozú kìnĩ,

“Mi múké agaápi rá rĩ, mi ícò búkũ traátra rĩ é'yí nĩ, ãzini mi ícò ísé rĩ pi ùnjĩ búkũ ĩ ní traátra 'dĩri tị gé sĩ nĩ,
ã'diātāsīyã lịkí mi drãá gí,
mívé ãrĩ dãápi rĩ, je 'bá rĩ pi sěé Múngú ní,
tị ãlu ãlu vú sĩ, sùrú rĩ pi gé sĩ,
ãngũ rĩ pi gé sĩ, vũ drĩgé sĩ cére.
¹⁰ Mí sě kòpi rụkí mālũngã adrízú atala rú, rii ẹzị ngaa Múngú ní,
kòpi ã rụkí rí mālũngã nyọkú drĩgé nógó rĩ.”

¹¹ Á 'bã nyo mã mị rizú ndrezú, má ní ú'dúkó mālāyikã kárakarã pi vé ni yizú, kòpivé kālãfe élifũ mụdrị vú be élifũ mụdrị. Kòpi trakí ĩ lúpá mālũngã vé rĩ ã gārã gá sĩ, ngá

sù ídri rú rĩ pi ã gārã gá sĩ, ãzini 'bá ambugu rĩ pi ã gārã gá sĩ kúrũ.

¹² Kòpi riki úngó ngoó ú'dúkó be uru 'dãá kìnĩ,

“Mi Kābĩlõ Mvã ĩ ní lị 'dĩri, mi múké,

ádarú mi adri ùkpõ be, mi ã'bú ísú rá,

mi tã nĩngará ísú rá, mi adri ẹvĩvĩ be.

Ī mi ĩnjĩ rá, mi dị pọwũpọwũ, ãzini ĩ mi íngú rá.”

¹³ Á yì ngá ídri be ĩ ní gbii 'bũ gé 'dãlé rĩ pi vũ drĩgé nógó rĩ pi be, adri'bá nyọkú agá rĩ pi be, yĩi ã ndúgé rĩ pi be, kòpi riki úngó ngoó kìnĩ,

“Íngúngará, ĩnjĩngará, dĩngará, ãzini ùkpõ

ã adri 'Bá úrĩpi lúpá drĩgé rĩ ní, ãzini Kābĩlõ Mvã rĩ ní

mụzú nyonyo.”

¹⁴ Ngá sù ídri rú 'dĩ'bée ní ã'yízú kìnĩ, “Āmĩnã.” 'Bá ambugu 'dĩ'bée ní u'dezú kũmũcí ùtĩzú Múngú rĩ ĩnjizú, ãzini Kābĩlõ Mvã rĩ ĩnjizú.

6

Kābĩlõ Mvã rĩ ùnjĩ ísé ĩ ní búkũ traátra rĩ ẹ tị ùmbizú rĩ

¹ Á ndre Kābĩlõ Mvã rĩ njĩ ísé ĩ ní búkũ traátra rĩ ẹ tị ùmbizú ézĩrĩ rĩ vé ãlu búkũ rĩ tị gé sĩ. Kúru á yì ngá sù ídri rú rĩ pi vé ãlu ri átá ú'dúkó be líi sũ ùvi ní líi rĩ tịni, kìnĩ, “Mí ímú!”

² Á ndre hūsánĩ imve tu pá kuú 'dãá, 'bá riipi njuúpi hūsánĩ rĩ sĩ rĩ rụ úsú kú 'í drĩgé, sěkí ĩri ní kũlã, 'de mụú ẹ'dị 'dị, 'í ndě rí ívé arĩ'ba rĩ pi rá.

³ Kābĩlõ Mvã rĩ kã ísé ĩ ní ùmbĩí rĩ njĩ vú ĩrĩ ni gé, ngá ídri rú 'dĩ'bée vé ãzi 'deépi drĩdrĩ 'dãri vú sĩ rĩ ní 'yozú kìnĩ, “Mí ímú!” ⁴ Kúru hūsánĩ rĩ ãzi ní ĩfũzú, rú'bá ni ika. 'Bá riipi njuúpi hūsánĩ rĩ sĩ rĩ, sěkí ĩri ní ùkpõ ẹ'dị íjizú 'bá rĩ pi ãsámvú gé vũ drĩgé nógó, 'bá rĩ pi ã ú'díkí rĩ

* **5:6** 5:6 Kābĩlõ Mvã: Búkũ I'dangará vé rĩ agá, Yēsũ ri zikí Kābĩlõ Mvã. Múngú sě tãimbị Mósé ní kìnĩ, 'bá rĩ pi ã zākí kābĩlõ Múngú ní rọbọñọ rú, ã trũkí rí kòpi ívé ùnjikānyã agāsĩ rá. Sě ĩ ní Yēsũ ri zizú Kābĩlõ Mvã Múngú vé ni ãní, ã'diātāsīyã Múngú ĩpě ĩri ímú drãá 'bávě ùnjikānyã ùjĩ. 'Í lã Wũngará 12:13-15; Yũwání 1:29-36.

ĩ ání ĩ drĩkã sĩ bēnĩ. Āzini sēkĩ drĩ ni gé ĩlĩ áco āmbúgú ni.

⁵ Kābīlō Mvã rĩ kã ísέ ĩ ní ũmbĩ rĩ njĩ vú na ni gé, ngá ídri rú 'deépi ĩrĩ 'dãri vú sĩ rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Mĩ ímú!” Á 'bã nyo mâ mĩ tēzú rizú ndrezú, má ní hūsánĩ ĩnĩ ni ndrezú má ęndreṭi gé 'dãá, 'bã riipi njuúpi hūsánĩ rĩ sĩ rĩ ru kúmá ānyāngã ũ'bĩzú ni kú 'í drĩgé. ⁶ Ngá sụ ídri rú 'dĩ'bée āsámuvú gé, ālu ni ní 'yozú kĩnĩ, ānyáfĩ kúmá ā 'a ālu rĩ, ājē ni ri adri āmbúgú, ĩri adri mũfēngã fífĩ ęnjĩpi ęnjĩnĩ ni ālu, ęzĩ 'bã rĩ ní ngaá ú'dú ālu rĩ, ĩ ĩri ũfē ání, āzini ũndúfĩ kúmá ā 'a na rĩ, ājē ni ri adri āmbúgú, ĩri adri mũfēngã fífĩ ęnjĩpi ęnjĩnĩ ni ālu, ęzĩ 'bã rĩ ní ngaá ú'dú ālu rĩ, ĩ ĩri ũfē ání.* Ĕ izakĩ ũdu rĩ pi vinyo rĩ be bādãrú ku.

⁷ Kābīlō Mvã rĩ kã ísέ ĩ ní ũmbĩ rĩ njĩ vú sụ ni gé, á yĩ ngá ídri rú 'deépi na rĩ vú sĩ rĩ ní 'yozú kĩnĩ, “Mĩ ímú!” ⁸ Á 'bã nyo mâ mĩ rizú ndrezú, má ní hūsánĩ rú'bã be fōrō ni ndrezú, 'bã njuúpi hūsánĩ rĩ sĩ rĩ vé rú Drã 'i, āzini 'Bú Āvũ rĩ pi vé rĩ ri ímú ĩri ā vudrĩ gé sĩ. Sēkĩ kōpi ní ũkpō 'bã rĩ pi ú'dízú ũdrãzú nyōókú drĩgé nōgó ĩlĩ áco sĩ, ębĩrĩ sĩ, wōnyókĩ āndĩāndĩ sĩ, āzini nyālāgã nyōókú drĩgé nōgó rĩ pi ā ú'dĩ kōpi ũdrãá, kōpi ā ú'dĩkĩ ālu sụ agá ni pi ũdrãá.

⁹ Kābīlō Mvã rĩ kã ísέ ĩ ní ũmbĩ rĩ njĩ vú tōwú ni gé, á ndre 'bã ĩ ní ú'dĩ ũdrãá ĩvé ę'yĩngará ā tã sĩ, āzini Múngú vé ú'dúkó ũlūngará ā tã sĩ rĩ pi vé ĩndrĩ vūrã rōbōṅō zázú rĩ ā ndúgé 'dãá. ¹⁰ Kōpi ní trezú ú'dúkó be ụru 'dãá kĩnĩ, “Úpĩ Ũkpō 'Dĩpa, mi uletere, mi ri tã áda 'o, 'í lē 'bã 'bã ú'dĩ'bã ũdrã'bã 'dĩ'bée kuú adrii caá lókĩ be gbã ngōpĩ ká mĩ ĩbĩ kōpivé tã lĩ ndō?” ¹¹ Awakĩ 'bã 'dĩ'bée drĩgé sĩ bōngó akoóko rũkũ imve imve ni pi, lũkĩ kōpi ní kĩnĩ, kōpi ā tēkĩ drĩ mādã, tã lĩngará ri ímú adri ú'dĩkĩ dō kōpivé ọgũpĩ ę'yĩ'bã gĩ rĩ pi ũdrãá céré gĩ ká.

¹² Kābīlō Mvã rĩ kã ísέ ĩ ní ũmbĩ rĩ njĩ vú áziyá ni gé, á ndre dīngídīngĩ aya āngũ rĩ ũkpō sĩ. Ũtú rĩ ę mĩ újã 'i nĩ kuú cĩcĩ sũ ĩnĩjã tĩnĩ, mbãã rĩ újã 'i kaá ikamgbiri sũ ārĩ tĩnĩ, ¹³ lĩnyã rĩ pi ngakĩ céré lũú 'bũ gé 'dãásĩ vũgã, sũ peṭi figĩ ũlĩ vĩpi ũkpō be rĩ ní ayaá, ũ'a ni ní lũú sĩgé ni gé sĩ vũgã rĩ tĩnĩ. ¹⁴ 'Bũ rĩ tra 'i sũ búkũ traatra rĩ tĩnĩ, āngũ ánga rú, āzini āngũ 'i lĩpi kú ngu yĩ agá rĩ pi u'dukĩ kōpi muzú ĩvé vūrã gã sĩ rá.

¹⁵ Kúru 'bãgú nyōókú drĩgé nōgó rĩ pi 'bã āngũ ru'bã rĩ pi be, āngaráwã rĩ pi drĩkoma rĩ pi be, 'bã ā'bú be rĩ pi, 'bã túgērĩ rú rĩ pi, āzini 'bã drĩwālã ĩsú'bã gĩ rĩ pi ũzũkĩ ĩ kú ũjĩ rĩ pi agásĩ, āzini ĩjĩgó rĩ pi āsámuvú gé sĩ. ¹⁶ Kōpi rikĩ ĩrã rĩ pi zĩjĩ, āzini ĩjĩgó rĩ pi zĩjĩ kĩnĩ, “Ĭmi ĩngakĩ ímú u'deé 'bã drĩgé, ĩmi ọzũkĩ rĩ 'bã, 'Bã úrĩpi lúpã mālūngã vé rĩ drĩgé rĩ ā ndre rĩ 'bã ku, āzini jĩkó Kābīlō Mvã rĩ vé rĩ ę í'dé rĩ 'bã drĩgé ku. ¹⁷ Jĩkó Múngú vé rĩ, āzini Kābīlō Mvã rĩ vé rĩ í'dé 'bã drĩgé gĩ, 'bã āzi ícó adrii ídri rú ku, 'bã ũdrã céré.”

7

*Ũ'bākĩ bĩlēmĩ 'bã élfũ mũdũrũlũ
ālu pũkũ sụ drĩ sụ pi ęndreṭi gé
(144,000)*

¹ Tã 'dĩri ā vudrĩ gé, á ndre mālāyĩkã sụ tukĩ pá kuú wōókō sụ vũ nōri vé rĩ gé sĩ céré, kōpi ugakĩ ũlĩ riipi vĩpi nyōókú drĩgé sĩ kālāmbã rú kālāmbã rú rĩ cí, ā vĩ rĩ āngũ rĩ drĩgé sĩ ku, yĩ tafu rĩ drĩgé sĩ ku, āzini peṭi rĩ pi drĩgé sĩ ku. ² Má ní kúru gōzú mālāyĩkã āzi ndrezú, ĩri ri ísĩ ímúzú ũtú ní ĩfūngará gálésĩla, ru Múngú ídri rú rĩ vé ngá rizú bĩlēmĩ ũ'bãzú rĩ kú 'í drĩgé. ĩri ní trezú mālāyĩkã sụ Múngú ní ĩpēé ímú āngũ rĩ izaá yĩ tafu rĩ be rĩ pi drĩgé kĩnĩ, ³ “Ĭmi izakĩ drĩ āngũ rĩ ku, dōku yĩ tafu rĩ ku, dōku peṭi rĩ pi ku, cĩmgbã 'bã ũ'bākĩ dō bĩlēmĩ

* 6:6 6:6 Ānyāngã ājē tuúpi 'dĩri lū 'yozú kĩnĩ, ębĩrĩ anigé.

átí'ba Múngú vé rĩ pi ɛndrɛtɪ gé gí ká.”

⁴ Á yì kìnĩ 'bá mālāyíkā rĩ pi ní Múngú vé bílémí ũ'bāá kòpi ɛndrɛtɪ gé sī rĩ pi vé kālāfe élifū mūdūrũlũ ālu pũkú sụ drĩ ni sụ (144,000). 'Bá 'dĩ'bée súrú Īsērélē vé mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ 'dĩ'bée agásĩ céré:

⁵ Yúdā vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Rúbénā vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Gádĩ vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

⁶ Āsérā vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Nāfātālĩ vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Mānāsē vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

⁷ Sīmīyónā vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Lévĩ vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Īsākārā vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

⁸ Jēbūlúnā vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Yōsépā* vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000),

Bēnyēmīnē vé súrú agá, 'bá élifū mụdrɪ drĩ ni ĩrĩ (12,000).

'Bá bĩtríká úsúkí ĩ céré bōngó imve sī

⁹ Tā 'dĩri ā vúdřĩ gé, á ndre 'bá bĩtríká ĩ ní ícá lāā bā ku ni pi, 'bá 'dĩ'bée íngákí āngũ rĩ pi agásĩ āndiāndí, súrú rĩ pi agásĩ céré, ĩvé tị vú sī āndiāndí, kòpi úsúkí ĩ céré bōngó imve sī, kòpi rúkí mbírā bí kuú ĩ drĩgé sī, kòpi tukí pá Múngú ɛndrɛtɪ gé Kābīlō Mvā rĩ be. ¹⁰ Kòpi ní rizú ọ'úzú ụ'dúkọ be ụrụ 'dāá kìnĩ,

“Bávé Múngú úrípí lúpá mālūngā vé rĩ drĩgé rĩ, āzini Kābīlō Mvā rĩ,

kòpi ũkpō be 'bá rĩ pi pazú.”

¹¹ Mālāyíkā rĩ pi trakí ĩ Múngú vé lúpá mālūngā ruzú rĩ ā gārā gá sī, 'bá ambugu rĩ pi ā gārā gá sī, āzini ngá ídri rú sụ 'dĩ'bée ā gārā gá sī kúrũ. Kòpi ní kūmūcí ũtĩzú lúpá rĩ ɛndrɛtɪ gé, rizú Múngú ri ĩnjĩzú.

¹² Kòpi rikí 'yoó kìnĩ,

“Āmīnā!

Íngúngará, ĩnjĩngará, dĩngará, tã nĩngará, ũkpō, āzini ọwō'difō ā adri 'bávé Úpí Múngú ní mụzú nyonyo ụdũ ākó.

Āmīnā.”

¹³ 'Bá ambugu 'dĩ'bée vé ālu ní ma zizú kìnĩ, “'Bá ĩ úsú'ba bōngó imve sī 'dĩ'bée ā'di pi? Kòpi íngákí ngōósíla?”

¹⁴ Má ní újázú ĩri ní, “Āmbúgú mávé rĩ, 'í nĩ tã rĩ nĩ.”

Īri ní 'yozú má ní kìnĩ, “'Bá 'dĩ'bée ĩfū'ba ọcũngará ũnjí ũnjí rĩ agásĩ rĩ pi. Kòpi ũjĩkí ĩvé bōngó Kābīlō Mvā rĩ vé ārí sī ícá kuú imve.†

¹⁵ “Kúru, kòpi nóni lúpá Múngú vé rĩ ɛndrɛtɪ gé,

kòpi ri ẹzĩ nga Múngú ní Jó ĩrivé rĩ agá ụtụjá pi ĩnịná be.

'Bá úrípí lúpá mālūngā vé rĩ drĩgé rĩ,

ĩri ápālā 'be kòpi drĩgé rá.

¹⁶ Ẹbírĩ gō kòpi fụú dđĩ ku,

yĩi úvá gō kòpi ndēē dđĩ ku,

ūtú vé sị koópi gbírílí rĩ gō kòpi zāá ku.

¹⁷ Kābīlō Mvā úrípí kú lúpá mālūngā vé rĩ gé ágágá 'dĩri, ĩri kòpi úcé nĩ, ĩri kòpi jì mụ yĩi ídri sēepi rĩ mvụ nĩ,

Múngú ri kòpivé mđĩndrẹ údé kòpi mị gé sī nĩ.”

8

Ísé búkū traátra rĩ ẽ tị mbìzú vú ẹzĩrĩ rĩ

* **7:8** 7:8 Yōsépā: Yōsépā ri Yōkóbū vé mvā ĩri ní lēlélé rĩ, ẹdrípĩ sēkí ĩri jeé tųgērĩ rú āngũ Ẹjēpétō vé rĩ gé. Múngú sē ĩri ícá āmbúgú, ko ívé 'bá rĩ pi ẽ ĩzā mụú adrii āngũ Ẹjēpétō vé rĩ agá nĩ. Sā 'dāri gé, ẹbírĩ 'de caá ílĩ ẹzĩrĩ. † **7:14** 7:14 Kòpi ũjĩkí ĩvé bōngó Kābīlō Mvā rĩ vé ārí sī: Bōngó ũjĩngará ārí sī rĩ vé ififí, trúkí kòpi ívé ũnjikānyā agásĩ gí.

1 Kābīlō Myá rī kā ísé ĩ ní ũmbĩ rī nǐĩ vú ézĩrĩ ní gé, āngũ rī újĩ kuú kírĩ 'bũ gé 'dāá caá sá ālu vé ẽlĩ agá.

2 Má ní mālāyíkā ézĩrĩ ndrezú tukĩ pá kuú Múngú ẽndrẹtĩ gé, awakĩ jëlēgú ézĩrĩ kōpi drĩgé sĩ.

3 Kúru má ní mālāyíkā āzi ndrezú tu pá kuú vūrā rōbōṅṅō zāzú rī ā gārā gá 'dāá, rụ ngá ógúpĩ dábũ rú ĩ ní rizú ẽjĩngũrú zāzú ní kú 'í drĩgé. ĩ ní ẽjĩngũrú í'dúzú āmbúgú sēzú drĩ ní gé, ĩrĩ ní ācĩ í'dúzú ẽjĩngũrú rī zāzú ngá ógúpĩ dábũ rú rī drĩgé 'dāá, ācīgā rī ā úmú rĩ 'i zĩngárā 'bá Múngú vé adri' 'bá vūrā rōbōṅṅō zāzú ógúpĩ dábũ rú rī gé rī pi ní rĩ zĩ rī be, ā ngá rĩ mužú lúpá mālũngā vé rī gé 'dāá. 4 Ācīgā ẽjĩngũrú rī vé rī, āzini zĩngárā 'bá Múngú vé rī pi ní zĩ rī ngá mužú Múngú ẽndrẹtĩ gé 'dāá mālāyíkā rī ẽ drĩ ágélé gá sĩ.

5 Mālāyíkā rī ní ngá ógúpĩ dábũ rú ĩ ní rizú ẽjĩngũrú zāzú 'a ní gé rī í'dúzú vūrā rōbōṅṅō zāzú rī gé 'dāásĩ, ĩrĩ ní ācĩ kúlúlú úmvúzú dāzú 'a ní gé, ĩrĩ ní í'bézú vū drĩgé nōó, āngũ ní lĩzú mgbĩrĩ ũvi tĩnĩ, ógúzú lókúlókú, dĩngídĩngĩ ní āngũ rī ayazú.

Mālāyíkā ézĩrĩ vukĩ jëlēgú

6 Mālāyíkā ézĩrĩ ĩ ní jëlēgú awaá kōpi drĩgé sĩ rī pi ní ĩ útúzú lēzú ĩvé jëlēgú rī pi vuzú.

7 Mālāyíkā drĩdrĩ rī ní í'dózú ívé jëlēgú vuzú, fĩ ní 'dezú, āzini ācĩ usa 'i ārĩ be, ĩ ní ídāzú ímúzú vū drĩgé nōó. Ācĩ rī zā nyōókú rī vé wōókō ālu na agá rī veé rá, pẹtĩ ālu na agá rī pi vekĩ rá, ásé ĩrĩbĩlĩ rú rī pi vekĩ céré.

8 Mālāyíkā ĩrĩ rī ní ívé jëlēgú vuzú, mālāyíkā rī ní ngá sũúpĩ írā āmbúgú kaápi kú ācĩ rú nyālũ ní í'bézú yĩ tafu rī agá nōó, yĩ tafu rī vé wōókō ālu na agá rī, újā 'i kú ārĩ rú. 9 Ngá ídri be yĩ tafu rī agá rī pi, ālu na agá rī pi ũdrākĩ rá. Kúlúmgbā yĩ tafu rī agá rī pi, ālu na agá rī pi, ĩñānyākĩ kōpi kpélékpélé.

10 Mālāyíkā na rī ní ívé jëlēgú vuzú, línýā āmbúgú dĩpi sũ ācĩ tĩnĩ rī ní í'dézú 'bũ gé 'dāásĩ yĩ ambugu dī' 'bá dīdī rī pi vé wōókō ālu na agá rī pi drĩgé, āzini yĩ kídĩ vé rī pi vé wōókō ālu na agá rī pi drĩgé.

11 Línýā rī vé rú "Ūkẹngẹlĩ" 'i. Újā yĩ rī vé wōókō ālu na agá rī draá kuú ũkẹngẹlĩ. 'Bá kárakarā yĩ rī mvu' 'bá rá rī pi ũdrākĩ rá, yĩ rī ní draá ũkẹngẹlĩ rī sĩ.

12 Mālāyíkā sũ rī ní ívé jëlēgú vuzú, ũtú rī vé wōókō ālu na agá rī bĩ nĩ kuú cĩcĩ, mbāā rī vé wōókō ālu na agá rī bĩ nĩ kuú cĩcĩ, āzini línýā rī pi vé wōókō ālu na agá rī bĩ nĩ kuú cĩcĩ. Ūtú āmgbárakā rī vé wōókō ālu na agá rī bĩ nĩ kuú cĩcĩ, ĩnĩnā rī vé wōókō ālu na agá rī bĩ nĩ kuú cĩcĩ.

13 Má kā āngũ ndreé mužú 'bũ gé 'dāá, á ndre bĩbĩ āmbúgú rĩ ngoó mužú āngũ uringégé mgbọ rī agásĩ ú'dúkó be uringé 'dāá, ĩrĩ rĩ ngo mužú, "Īzāngā! Īzāngā! Tā ambugu ambugu ĩzāngā sē' 'bá ni pi ímú ĩ ngá 'bá vū drĩgé rī pi ní rá, tā 'dĩ'bée ímú ĩ ngá sá mālāyíkā ace'bée na rī pi ní ímúzú ívé jëlēgú vuzú rī gé!"

9

1 Mālāyíkā tōwú rī ní ívé jëlēgú vuzú, kúru má ní línýā ndrezú, í'dé 'bũ gé 'dāásĩ vū drĩgé nōó. Sėkĩ mǎfútá 'bũ kuúpi ũdũ ākó rī ẽ tĩ zĩzú rī drĩ ní gé. 2 Línýā rī ní 'bũ kuúpi ũdũ ākó rī ẽ tĩ zĩzú. Ācīgā ní íkpúzú 'bũ rī agásĩ, sũ ācĩ ĩ ní ú'bé kuú 'bũ agá rī vé ācīgā ní rĩ íkpú rī tĩnĩ. Ācīgā rī ọzũ ũtú rī ẽ mĩ, āzini ọzũ āngũ 'bũ gé rī, āngũ rī bĩ nĩ kuú ānĩ cĩcĩ. 3 Ūmbĩ bĩtríkā ní ĩfüzú ācīgā rī agásĩ, kōpi íngákĩ ímú vū rī ẽ drĩ ĩmũlũú céré. Sėkĩ kōpi ní ũkpō āngũ zāzú sũ dīrĩ vé rī tĩnĩ.

4 'Yokĩ kōpi ní kĩnĩ, kōpi ā sėkĩ ĩzāngā ásé rī pi ní ku, ngá dũ' 'bá rī pi ní ku, pẹtĩ rī pi ní ku, kōpi ā sėkĩ ĩzāngā rī 'yénā 'bá adri' 'bá Múngú vé bĩlẹmĩ ākó ĩ ẽndrẹtĩ gé rī pi ní.

5 Sēkí kòpí ní ùkpò àngū ú'dízú ní kuyé, 'bo sēkí kòpí ní ùkpò ìzāngā sēzú 'bá rī pi ní ùnjí ùnjí cazú mbāá tòwú. Ìzāngā kòpí ní sēé 'bá rī pi ní 'dīri, āzó ní rī ásó sū ìwá dīri ní àngū zāá ásó rī tīnì. 6 Ù'dú 'dī'bée gé, 'bá ālu ālu rī 'yo, 'ì drā 'ì 'dīisī rá, 'bo drā rī kòpí gā sī. 'Bá ālu ālu rī drāngará ndā ùkpò sī, 'bo kòpí drāki ku.

7 Úmbí 'dī'bée índrékí sū hūsání ì ní údé lēzú ẹ'dí 'dízú rī pi tīnì. Kòpí úsúki kúlá ì ní údé dábū sī ni pi ì drīgé, kòpivé ẹndrẹti adri sū 'bá áda vé rī tīnì. 8 Kòpivé drī'bí dụ sū ùkú rī pi vé rī tīnì, kòpivé sī índré sū kēmīrọ vé rī tīnì. 9 Kòpí úsúki ngá ì ní údé aya sī ni ì bēdrī gé cí. Kòpí nga mužú kpōrō be sū ārābīyā hūsání rī pi ní rīi seé mužú ẹ'dí gé kpōrō be rī pi tīnì. 10 Kòpivé só ìrì be sū dīri vé rī tīnì, ìri àngū zā ásó ca mbāá be tòwú. 11 Kòpivé 'bāgú, ìri mālāyíkā āmbúgú 'bú kuúpi ùdū ākó rī ùtēepi rī 'i. Mālāyíkā rī vé rú Èbéré tì sī Ābādónī, Gīrīkī tì sī Āpōlónī, íffí ní 'bá rīpi àngū ú'dīpi ní.

12 Tā āmbúgú ìzāngā sēepi drīdrī rī nga 'i gí. Ẹsī nóni tā ambugu ambugu ìzāngā sē 'bá ndē 'bá rá ni pi ìrī ìmú vúlé 'dī'dī.

13 Mālāyíkā áziyá rī ní ívé jēlēgú vuzú, má ní ù'dúkọ yizú, ù'dúkọ rī íbí íkú ú'yú sū adri 'bá vūrā rōbōṅṅọ zázú dábū rú rī drīgé Múngú ẹndrẹti gé rī pi agásī. 14 Ù'dúkọ rī ní 'yozú mālāyíkā áziyá jēlēgú be rī pi ní kīnī, "Mí oyú mālāyíkā sū ì ní úmbé kuú yī āmbúgú dīpi dīdī Yūfērētā vé rī gé 'dī'bée rá." 15 Kuru ì ní mālāyíkā sū ì ní údé kuú ùrē mužú 'bá rī pi ú'dí 'bá rī pi oyuzú sāṅá 'dāri agá, ù'dú 'dāri agá, ílì 'dāri agá. Pēkí kòpí mužú 'bá rī pi ú'dí, kòpí ú'díkí 'bá rī pi ùdrāá rá, ālu na agá rī pi ùdrāki rá. 16 Á yì

āngaráwá nju 'bá hūsání sī ẹ'dí gé rī pi vé kālāfe ca mīllyōnī mūdūrūlū ìrī (200,000,000).

17 I'dakí má ní kòpivé hūsání āzini āngaráwá rī 'bá ùnjú 'bá hūsání sī rī pi ìndrīlīkí agá 'dāá rá. Āngaráwá rī pi úsúki ngá ì ní údé aya sī ikaka ni pi, kūnīkūnī rú ni pi, āzini mālāmālā rú ni pi ì bēdrī gé sī. Hūsání rī pi vé drī índré sū kēmīrọ vé rī tīnì. Ācí rī dī ùkpú kòpí tì gé sī ācīgā be, ngá ciipi ācí rú nyālū ni pi úkpúkí kòpí tì gé sī. 18 Ngá ìfū 'bá hūsání rī pi tì gé sī rī pi ācí rú, ācīgā rú, ngá mālāmālā rú ẹjì be ngūúpi ùnjí ni. Ngá ìfū 'bá hūsání rī pi tì gé sī 'dī'bée ú'dí 'bá rī pi ā uruko ùdrāá rá, ú'dí ālu na agá rī pi ùdrāá. 19 Hūsání 'dī'bée vé ùkpò kòpí tì gé, āzini kòpivé só gá. Kòpivé só adri sū ìnī tīnì, drī be, kòpivé só rī 'bá ga āzó be.

20 'Bá ùdrā 'bá wōnyókí 'dī'bée sī kuyé rī pi, kòpí gākí ẹsì újágá sī ùnjīkānyā ì ní 'oó rī agásī. Kòpí kukí ngá ì ní údé drī sī múngú rú rī pi vé ìnjīngará kuyé. Kòpí kukí índrī ùnjí rī pi* vé ìnjīngará kuyé. Ngá ì ní údé múngú rú dábū sī, aya ógú 'bá ógúògū ni pi sī, aya mālāmālā ni pi sī, ìrā sī, āzini párángi sī rī pi, kòpí ícókí àngū ndrēé ku, ícókí tā yī ku, ícókí ẹcì ku. 21 Kòpí újákí ìvé ẹsì rizú àngū ú'dízú rī ālunāni kuyé. Kòpivé tā ùjōgū vé rī, ọwū 'bāngará, āzini ùgū, kòpí kukí ālunāni kuyé.

10

Mālāyíkā bókū traátra mādāṅáṅá rī ruúpi 'i drīgé rī vé tã

1 Má ní gōzú mālāyíkā āzi ùkpò be ni ndrezú, ìri rī ísì ìmúzá 'bū gé 'dāásī vūgá nōlé, ìrībítì ọzū rú 'bá ni kúrū, gérì āsō kú drī ni gé, ẹndrẹti ni ógú pōwūpōwū sū ùtú tīnì, pá ni pi índrékí sū ācí sī dīpi lēlē rī tīnì. 2 Mālāyíkā rī rú bókū traátra

* 9:20 9:20 Índrī ùnjí rī pi: Índrī ùnjí rī pi ándúrú mālāyíkā Múngú vé ni 'bū gé 'dāá, kòpí nōkí tãmbì Múngú vé rī, Sātánā rī kòpivé āmbúgú. Múngú ídró kòpí 'bū gé 'dāásī vūgá nōó, kòpí gōkí ufuú índrī ùnjí, kòpí rī 'bá rī pi ní ìzāngā sē vū drīgé nōgó. 'Í lā I'dangará 12:7-9.

mādāṅáṅá ĩ ní ọyúú gí rĩ kú 'í drìgé, 'bā 'í pá ẹ̀ndẹ̀pì rĩ yìí tafu rĩ drìgé, pá ìjì rĩ nyòókú drìgé. ³ Īri ní trezú ú'dúkó be uru 'dāá sù kēmīró ní líí rĩ tìjì, kã treeé 'dìni, ùvi ní lízú mgbīrī, mgbīrī, vú be ẹ̀zīrī.

⁴ Ùvi rĩ kã líí caá vú be ẹ̀zīrī, á lē kōdō ùvi rĩ vé līngará ẹ̀zīrī 'dīri ā tā sī vūgá, koro má ní ú'dúkó yizú íngá 'bū gélésīla kīnī, "Mí sī tā mí ní yìí 'dīri ku, āzini mí lū kpá 'bá āzi ní ku."

⁵ Kúru mālāyíkā má ní ndree pá 'bāápi yìí tafu rĩ drìgé āzini nyòókú drìgé rĩ ní 'í drì ẹ̀ndẹ̀pì rĩ íngazú suzú 'bū gé 'dāá. ⁶ Īri ní ùyō sōzú Múngú adriipi lēmgberē rú 'bū pi gbípi vū be, yìí tafu rĩ be, ngá ārēvú cére ídri rú rĩ pi be rĩ ā rú sī kīnī, "Tā Múngú ní ùtīí gí rĩ pi, ícò tēé ku, kōpi koro ĩ nganga. ⁷ Mālāyíkā ẹ̀zīrī rĩ kādō ívé jēlégú vuú, tā Múngú vé ùtīí kuú ínogósí mūdūmūdū rú rĩ, ĩri koro 'i nga sù ĩri ní ọtú lūú ívé átí'bá nēbī rĩ pi ní rĩ tìjì."

⁸ Kúru ú'dúkó té má ní yìí íngápi 'bū gélésīla rĩ ní gōzú átázú má be dīí kīnī, "Í mu búkū traátra mādāṅáṅá ĩ ní ọyúú gí mālāyíkā pá tuúpi yìí tafu rĩ drìgé, āzini nyòókú drìgé rĩ ní ruú kuú 'í drìgé rĩ 'í'dú."

⁹ Má ní mužú mālāyíkā rĩ vūgá 'dāá, má ní ĩri zizú, ā sē má ní búkū traátra mādāṅáṅá ĩ ní ọyúú gí 'dīri, ĩri ní 'yozú má ní kīnī, "Í 'dú búkū rĩ, 'í nya. Mí kādō ĩri nyaá, ĩri íní mí tì gé 'dāá sù ọnyú tìjì, 'bo mí agá 'dāá, ĩri dra ũkēngelì." ¹⁰ Kúru má ní búkū traátra mādāṅáṅá ĩ ní ọyúú gí 'dīri ẹ̀yízú mālāyíkā rĩ drìgé sī, má ní nyazú. Tā ni 'a ní gé rĩ pi íníkí má tì gé 'dāá íníní, 'bo tā ni 'a ní gé rĩ pi gōkí ĩ újá adrií ũkēngelì má 'a gá 'dāá.

¹¹ Kúru ú'dúkó rĩ gō kpá átá má ní dīí kīnī, "Mí áyú tā ímúpi 'i ngaápi drīdrī 'dīlè rĩ pi mužú 'bá rĩ pi ní,

āngū rĩ pi agásī, tì rĩ pi vú sī, āzini 'bāgú rĩ pi ní."

11

Ādú'bá ĩrī rĩ pi vé tā

¹ Mālāyíkā rĩ ní má ní peṭi ngá 'bezú ni sēzú. Īri ní 'yozú má ní kīnī, "Í mu Jó Múngú vé rĩ 'beé, āzini vūrā rōbōṅṅō zāzú rĩ 'beé, āzini 'í lā 'bá ímú'bá Múngú ri zì'bá rĩ pi. ² 'Bo ā 'bekí Jó Múngú vé rĩ ā bóró ĩndī ku, ā'diātāsīyā sēkí ĩri 'bá adri'bá Yāhūdī rú ku rĩ pi ní. 'Bá adri'bá Yāhūdī rú ku 'dī'bée ímú kūrú uletere Yērūsālémā vé rĩ 'dú ũkpō sī. Kōpi ímú ĩzāngā sē 'bá Yērūsālémā vé rĩ pi ní, ca mbāá pūkú sù drī ni ĩrī. ³ Ma kúru ímú mávé ũkpō sē ādú'bá ĩrī bōngó ĩzāngā vé rĩ su'bá rĩ pi ní, kōpi adri nēbī rú, kōpi ímú tì Múngú vé rĩ sē ca ú'dú élifū ālu mūdūrūlū ĩrī pūkú áziyá (1,260)."*

⁴ Ādú'bá ĩrī 'dī'bée kōpi peṭi olívē vé ĩrī rĩ pi†, āzini kōpi aya ĩ ní tādú'bā ũ'yūú ũ'bāá sī ni gé sī ĩrī Úpí adriipi vū nōri drìgé cére rĩ ẹ̀ndrẹ̀tì gé rĩ pi. ⁵ 'Bá lēepi ícápi ārí'bá rú, kōpi 'oópi ũnjí rĩ, ācì ri ímú ĩfū ādú'bá ĩrī 'dī'bée tì gé sī ímú kōpivé ari'ba rĩ pi zā ve ũdrā mgbilímgbilí. 'Bá lēepi ādú'bá 'dī'bée 'oópi ũnjí rĩ, ĩ ímú ĩri 'dì drā sù 'dīri tìjì. ⁶ Ādú'bá ĩrī 'dī'bée ũkpō be ícózú yìigó ugazú sēzú 'dizú ku lókí kōpi ní rizú Múngú vé tì sēzú rĩ gé. Kōpi ũkpō be yìí újázú ícázú ārí rú, āzini kōpi ũkpō be 'bá rĩ pi ĩwōnyōzú létì be āndíandí vū drìgé nōgó sù ĩ ní lēé rĩ tìjì.

⁷ Lókí ādú'bá 'dī'bée ní Múngú vé tì ũlūzú dezú rĩ gé, ĩbīgó ri kúru ĩfū 'bú kuúpi ũdú ákó 'dāri agásī kōpivé ũkpō ndē, ĩri kōpi ú'dì ũdrā rá. ⁸ Kōpivé āvū ri ímú ula ku kūrú āmbúgú Yērūsālémā vé rĩ agá, vūrā

* **11:3** 11:3 Ù'dú élifū ālu mūdūrūlū ĩrī pūkú áziyá: Ù'dú élifū ālu mūdūrūlū ĩrī pūkú áziyá rĩ, mbāá pūkú sù drī ní ĩrī rĩ, āzini ílì na ẹ̀lì sī rĩ, kōpi cére trōtrō. † **11:4** 11:4 Peṭi olívē vé ĩrī rĩ pi: Búkú Zākāriyā vé rĩ agá, peṭi olívē vé ĩrī rĩ pi ādú'bá ĩrī. 'Í lā Zākāriyā 4:11-14.

'dĩri ĩ ní Úpí ri gbāzú pɛtɪ alambaku sɪgɛ rĩ, 'bá kũrú rĩ agá rĩ pi adrikí sũ 'bá kũrú Södómō† vé rĩ agá rĩ pi tɪnɪ, āzini 'bá āngũ Ējɛpétō§ vé rĩ agá rĩ pi tɪnɪ. ⁹ Ú'dú na ɛlɪ sɪ, 'bá āndiāndí, sũrú āndiāndí ĩvé tɪ átázú rĩ vú sɪ, āzini 'bá āngũ rĩ pi agásɪ rĩ pi ārɛvú céré ímú kòpivé āvũ úndré mɪ sɪ, 'bá āzi ásí ānɪ ku, kòpi ā'yíkí āvũ rĩ pi sɛé sɪj ku. ¹⁰ 'Bá adri'bée nyòókú nòri drɪgɛ rĩ pi ímú gu ādú'bá nɛbɪ rú ũdrā'bá ĩrɪ 'dĩ'bée sɪ guḡu, āzini kòpi únjɪnɪ ĩ ɛsɪ agá, ri ngá ālɛ ĩ āsámvú gé sɪ, ā'diātāsɪyā nɛbɪ ĩrɪ 'dĩ'bée sɛkí 'bá adri'bée nyòókú nòri drɪgɛ rĩ pi ní ĩzāngā ambamba.

¹¹ 'Bo ú'dú na ɛlɪ sɪ ā vudrɪ gé, ɛvɪvɪ Múngú vé ídri sɛépi rĩ fi ādú'bá ũdrā'bá ĩrɪ 'dĩ'bée agá, sɛ kòpi ídríkí gōó 'bōrō ũzi, ũrɪ ímvú 'bá tā 'dĩri ndre'bá rĩ pi ambamba. ¹² Kúru ú'dúkó ní íkúzú kpōrō be 'bũ gé 'dāásɪ, 'yozú ādú'bá ĩrɪ 'dĩ'bée ní kɪnɪ, “Īmi ímúkí nōó.” Kòpi ní ngazú mužú 'bũ gé 'dāá, ari'ba rĩ pi rikí kòpi ndréé mužú.

¹³ Sā 'dāri gé, dɪngídɪngí ní āngũ ayazú ũkpō be, sɛ jó ālu mɔdrɪ agá ũñókí ári vūgá, ú'dí 'bá ũdrāá élifū ɛzɪrɪ (7,000). Sɛ ũrɪ ímvú 'bá ũdrā'bá kuyé rĩ pi ambamba, kòpi rikí Múngú 'bũ gé 'dāá rĩ íngú.

¹⁴ Tā āmbúgú ĩzāngā sɛépi 'i ngaápi vú ĩrɪ rĩ nga 'i gí, tā āmbúgú ĩzāngā sɛépi na rĩ ri ímú 'dĩ'dĩ.

Jɛlɛgú ɛzɪrɪ rĩ vé tā

¹⁵ Kúru mālāyikā ɛzɪrɪ rĩ ní ívé jɛlɛgú vuzú, ú'dúkó ní íkúzú 'bũ gé 'dāásɪ kpōrō be āmbúgú kɪnɪ, “Mālūngā nyòókú drɪgɛ nōgó rĩ nóni Úpí Múngú 'bávɛ rĩ vé ni, āzini Kúrísítō ĩrivé rĩ vé ni, Múngú ri ímú mālūngā rĩ ru mužú 'dání'dáni.”

¹⁶ 'Bá ambugu pũkú ĩrɪ drɪ ni su úrí'bá ĩvé lúpá drɪgɛ Múngú ɛndrɛtɪ gé rĩ pi ní kúru kũmúci ũtɪzú rizú

Múngú ri ĩnjɪzú. ¹⁷ Kòpi ní 'yozú kɪnɪ,

“Úpí Múngú ũkpō 'Dípa, 'bá sɛkí mí ní ōwō'dífō, mi adriipi ĩnògósɪ anigé, āndrũ anigé rĩ,

ā'diātāsɪyā mí í'dó mívɛ ũkpō áyú mālūngā ruzú gí.

¹⁸ 'Bá āngũ drɪgɛ sɪ rĩ pi ā 'a vekí rá, sɛ nóni sá mívɛ jíkó ní í'dézú 'bá 'dĩ'bée drɪgɛ rĩ ícá gí.

Sā mí ní 'bá ũdrā'bá gí rĩ pi vé tā lizú rĩ ícá gí.

Sā mí ní ngá múké sɛzú mívɛ ātí'bá nɛbɪ rú rĩ pi ní,

āzini mí ní ngá múké sɛzú mívɛ 'bá mɪ rú íngú'bá rĩ pi ní,

í'dózú ɛzɪ be mādā rĩ pi vúgá, cɪngbá cazú ɛzɪ be ambugu rĩ pi vúgá rĩ ícá gí,

sā 'dĩri gé, mi 'bá ũnjikānyā 'o'bá nyòókú drɪgɛ nōgó rĩ pi ú'dí ũdrā rá.”

¹⁹ Kúru ĩ ní Jó Múngú vé 'bũ gé 'dāá rĩ zɪzú, á ndre sòndúkú Múngú vé ũndɪ ruzú rĩ Jó Múngú

vé rĩ agá 'dāá. Á ndre āngũ rĩ ga lókúlókú, ũvi ní lizú, dɪngídɪngí ní āngũ ayazú, fí ní í'dózú dāzú ũnjɪ ũnjɪ.

12

Ūkú rĩ pi vé tā ngá ātra rĩ be rĩ

¹ Tā āyāzú āyāyā ni ní 'i i'dazú 'bũ gé 'dāá. Á ndre ũkú āzi su ũtú kuú 'i rú'bá gá, su kũlā línýā be mɔdrɪ drɪ ni ĩrɪ kuú 'í drɪgɛ, 'bā 'i pá kuú mbāá rĩ drɪgɛ. ² Ūkú rĩ ā 'a mba kílíkílí, lɛ títí, mvá rĩ kā í'dó ĩfūú, tɪngará rĩ vé āzó sɪ, ũkú rĩ ní trezú ú'dúkó be uru 'dāá.

³ Tā āyāzú āyāyā ni āzi ní kpá 'i i'dazú 'bũ gé 'dāá dɪj. Á ndre ngá ātra āmbúgú āmbúgú rú'bá be ika, drɪ ni pi ɛzɪrɪ, ú'yú ni pi mɔdrɪ, úsu kũlā ɛzɪrɪ kú 'í drɪgɛ sɪ. ⁴ Ngá ātra 'dĩri vé só gbā línýā rĩ pi lɪj 'bũ

† 11:8 11:8 Södómō: Múngú iza Södómō ri ũnjikānyā ĩri ní 'oó ambamba rĩ sɪ. 'Í lā Í'dóngará 19:1-29. § 11:8 11:8 Ējɛpétō: Múngú pa ívé 'bá Īsɛrɛlɛ vé adri'bá tɪgɛrɪ rú rĩ pi, ĩj kòpi ĩfūú āngũ Ējɛpétō vé rĩ agásɪ āmvé rá. 'Í lā Wũngará 12. 11:19 11:19 Ēbɛrɛ 9:4-5

gé 'dāásī vū drīgé nōó, gbā ālu na agá rī pi lūú. Ngá ātra rī tu pá kuú ũkú lēepi mvá tīpi rī endrēti gé, ri tēé, ũkú rī kādō mvá rī tīi, koro 'í te rí ũkú rī vé mvá ũdéná rī rōlú 'dīisī rá. ⁵ Ũkú rī ní mváná rī tīzú ágóná, mvá 'dīri ímú adri 'bāgú rú 'bá rī pi drīgé, ĩri ímú 'bá āngū rī pi agásī rī pi ē drī ọrú túré aya rú* āmbūgū ruzú rī sī. 'Dukí mváná rī muú Múngú vúgá 'bū gé 'dāá ídri rú, muú 'bāá Múngú vé lúpá mālūngā ruzú rī gé. ⁶ Ũkú rī nga ápá muú adrii āngū ā'wí cínyáfā rú, Múngú ní údé ĩri ní rī gé 'dāá. Múngú rī ĩri ā tā mbaá 'dālé ú'dú élífū ālu mūdūrūlū ĩrī pūkú áziyá (1,260).

E'di 'deépi 'bū gé 'dāá rī vé tā

⁷ Kúru ē'di ní 'dezú 'bū gé 'dāá, Mīkáyélē pi ívé mālāyíkā rī pi be, kōpi ní fizú ē'di 'dizú ngá ātra rī be, āzini ĩrivé mālāyíkā ũnjí rī pi be. ⁸ 'Bo ngá ātra rī pi ívé mālāyíkā ũnjí rī pi be, kōpivé ũkpō ícọ ku, sē kōpi gókí vūrā ísú adrizú 'bū gé 'dālé kuyé. ⁹ Ídrókí ngá ātra rī ívé mālāyíkā ũnjí rī pi be 'bū gé 'dāásī rá. Ngá ātra 'dīri ọtú ĩnī ĩ ní zī ādróko dōku Sātánā rī 'i, ĩri 'bá riipi 'bá rī pi ē mī ũ'bāápi ni, ĩri sē 'bá rī pi ri fi ũnjīkānyā 'o. Ngá ātra rī pi ívé mālāyíkā ũnjí rī pi be, ídrókí kōpi 'bū gé 'dāásī ímú vū drīgé nōó.

¹⁰ Kúru má ní ú'dúkọ yizú íbí íkú 'bū gé 'dāásí kpōrō be kīnī,

“Nóni pangará íngápi 'bávé Múngú vúgá rī, ũkpō ĩrivé rī, mālūngā ĩrivé rī, āzini ũkpō Kúrísítō Múngú ní ĩpēé rī vé rī ícá gí.

Ādróko ándúrú riipi 'bá rī pi tōopi Múngú endrēti gé útúná pi ĩníná be rī, í'békí nóni ĩri ímúzú vū drīgé nōó gí.

¹¹ 'Bá Yēsū ri ē'yī' 'bá gí rī pi ndēkí ādróko rī

Kābīlō Mvā rī vé ārí dāápi rī sī, āzini ú'dúkọ Múngú vé kōpi ní ũlūú rī sī.

Sē kōpi rúkí ānī drāngará ālunáni kuyé.

¹² Īmi 'bá céré adri' 'bá 'bū gé rī pi, lē ĩmi adrikí āyīkō sī.

Īzāngā rī adri 'bá adri' 'bá vū drīgé rī pi ní, āzini yīi tafu agá rī pi ní, ā'diātāsiyā ādróko ca ĩmi vúgá vū drīgé 'dīlé gí.

Īri jīkó be ambamba, nī rá sá 'í ní tā ũnjí 'ozú rī mādānā.”

¹³ Ngá ātra rī kā ndréé í'békí 'i vū drīgé nōó gí, í'dó rií ũkú mvá ágó tīpi 'dāri droó muzú. ¹⁴ 'Bo sēkí bībī āmbúgú āmbúgú rī vé ũpēlé' bī ĩrī

'dī'bée ũkú rī ní, ā nga rí ānī ĩnī rī ā gārā gá 'dīisī rá, ā mu rí adrii āngū ā'wí cínyáfā rú, Múngú ní údé kuú

ĩri ní, ĩri ā tā mbazú ānī ílī na ēlī sī rī gé 'dāá, ĩnī† rī ā 'o rí ĩri ũnjí ku. ¹⁵ ĩnī rī ní yīi wezú 'í tī gé sī

tī kuú yīi āmbúgú dīpi dīdī rī tīnī, yīi rī ā 'dú rí ũkú rī muzú 'dīisī rá. ¹⁶ 'Bo nyōókú rī ko ũkú rī ē ízā, zī

'í tī kú mgbọ, yīi āmbúgú dīpi dīdī ngá ātra rī ní weé ífūú 'í tī gé sī 'dīri

dī fií muzú 'a ní gé 'dāá. ¹⁷ Ngá ātra rī ā 'a ve ũnjí ũnjí ũkú rī ní, 'de muú ē'di 'dī anjī ĩmbítā ũkú rī vé rī pi be,

anjī 'dī'bée Múngú vé tāimbī ru' 'bá títí, rī' 'bá tā Yēsū ní ímbá rī ũlū' 'bá rī pi. ¹⁸ Ngá ātra rī áwí pá tuú kuú

cínyáfā drīgé yīi tafu rī tī gé 'dāá.

13

Ībīgó ĩfūúpi yīi tafu rī agásī rī

¹ Má ní gōzú ĩbīgó ndrezú, ĩri ri ífū yīi tafu rī agásī, ĩri drī be ézīrī, ú'yú be mūdri, ũ'yīkí kúlá mūdri kuú ú'yú ní pi gé sī, sīkí rú Múngú ri idezú ní drī 'dī'bée rú' 'bá gá sī.

² Ībīgó má ní ndréé rī índré sū lígí tīnī, ĩrivé pá vúgá 'dāá rī pi 'bí be, únyófi ní pi zókí kuú ācoco, tī ní

* **12:5** 12:5 Túré aya rú rī: Túré aya rú 'dīri, ĩ ímú 'bá ũnjīkānyā 'o' 'bá rī pi ĩrīnā ānī. Ú'dú ũdū vé rī gé, Yēsū ri ímú 'bá ũnjīkānyā 'o' 'bá rī pi ĩrīnā rá. † **12:14** 12:14 ĩnī: ĩnī 'dīri ngá ātra ũkú rī droopi rī, ĩri ādróko. 'Í lā I'dangará 12:9.

kēmīró vé rī tīnī. Ngá ātra rī sē ívé lúpá ìbǐgò rī ní, sē ìri ní ùkpò, āzini ùkpò āngū ruzú ni. ³ Á ndre ìbǐgò rī vé drī ālu ní āzó be lē kōdō ìri 'dì drāadrā, 'bo āzó rī gō jaá rá. 'Bá vū drīgē rī pi ārēvú céré ngakí āyāá tā 'dīri sī, 'dekí mujú vú ní gé sī. ⁴ 'Bá rī pi céré ngakí rīí ngá ātra 'dīri ìnjī áyu, ā'diātāsīyā ìri ní ívé ùkpò sēé ìbǐgò rī ní rī sī. Kòpi 'dekí rīí ìbǐgò rī ìnjī kīnī, “'Bá ícòpi 'i ù'bǐpi ìbǐgò be rī ā'di 'i? 'Á'di rī ícò ẹ'dì 'dì ìri be bā nī?”

⁵ 'Á'yīkí ìbǐgò rī rīí átángá āfú vé ní átá, rīí Múngú rī ideé, āzini rīí tā ìri ní lēé drī ọrúzá rī 'oó caá mbāá be pūkú sù drī ní ìrī. ⁶ Átángá rī ìfūú ìbǐgò tì gé sī, rī Múngú rī ideé, rī rú ìrivé rī u'daá, rī vūrā Múngú ní adrizú rī u'daá, āzini rī ìrivé 'bá adri'bá ìri be trú 'bū gé 'dāá rī pi u'daá. ⁷ Múngú ku ìbǐgò rī ẹ'dí 'dì ívé 'bá rī pi be, ā ndē rī kòpivé ùkpò. Sēkí ìri ní ùkpò 'bá rī pi ē drī ọrúzá, āngū rī pi agásī, súrú rī pi gé sī, tì āndiāndí rī pi vú sī céré. ⁸ 'Bá céré adri'bá vū drīgē nōgò rī pi ímú rī ìbǐgò rī ìnjī áyu, 'bá 'dī'bée ì ní 'bū pi gbizú vū be rī gé 'dālé, sīkí kòpi ā rú Kābīlō Mvā ì ní 'dì drāá rī vé búkú ídri vé rī agá kuyé.

⁹ 'Bá bí be rī, ā yì 'í ní tā 'dīri.

¹⁰ Dō ngá rī 'yīngará,
ā 'yīkí mi,
dō 'dīngará,
ā 'dīkí mi.

Ìmi 'bá Múngú vé rī pi, lē ìmi úmbékí ẹsì ìzāngā rī ā nyangará gá, lē ìmi adrikí ùkpó ùkpó ìmivé ẹ'yīngará agá.

Ìbǐgò ìfūúpi nyòókú agálésī rī

¹¹ Má ní kpá gōzú ìbǐgò āzi ndrezú, ìri rī ìfū nyòókú agálésīla. Ìri ú'yú be ìrī sù kābīlō mvá vé rī tīnī, 'bo ú'dúkò ní sù ngá ātra vé rī tīnī.

¹² Ìbǐgò ú'yú be ìrī 'dīri 'du ìbǐgò drīdrī ú'yú be mudrī 'dāri vé ùkpò ẹzì ngazú. Ìbǐgò ú'yú be ìrī 'dīri lē 'bá vū drīgē rī pi céré ē ìnjīkí ìbǐgò

drīdrī āzó be jaápi gí 'dāri sù ì ní Múngú rī ìnjī rī tīnī. ¹³ Ìbǐgò ú'yú be ìrī 'dīri 'o tā āyāzú āyāyā ambugu ambugu ní pi rá, sē ácí dī 'bū gé 'dāásī ímú vū drīgē nōó, 'bá rī pi ndrekí rá.

¹⁴ Ìbǐgò ú'yú be ìrī 'dīri 'o tā āyāzú āyāyā ambugu ambugu ní pi ìbǐgò drīdrī rī ā vūrā gá, 'bá vū drīgē nōgò rī pi ē mī ù'bāzú āní. Lē kòpi ā údékí ìndrīlīkí ìbǐgò drīdrī āzó be adriipi ídri rú 'dāri vé rī, kòpi ā rikí ìnjī sù Múngú tīnī. ¹⁵ Sēkí ìri ní ùkpò, ā vū rí ẹvīvī ìndrīlīkí ìbǐgò drīdrī rī vé ì ní údé 'dāri agá, ā adri rí ídri rú, ā átá rí átátā. 'Bá gā'bá ìndrīlīkí rī ìnjīgá sī rī pi, ā ú'díkí rí kòpi ùdrāá céré 'dīsī rá. ¹⁶ Ìbǐgò ú'yú be ìrī 'dāri mī 'bá rī pi ùkpò sī, sē ù'bākí bílémì 'bá rī pi ē drī ẹndẹpì gé sī, dōku kòpi ē ẹndrẹtì gé sī. 'Bá ì ní bílémì ù'bāzú rī pi, 'bá ẹzì be mādāṅá rī pi, 'bá ẹzì be ambugu rī pi, 'bá ā'bú be rī pi, 'bá ngá ākó rī pi, 'bá adri'bá túgẹrī rú ku rī pi, āzini 'bá túgẹrī rú rī pi. ¹⁷ Ù'bākí bílémì 'dīri kòpi ẹndrẹtì gé sī, ā'diātāsīyā 'bá rī dō bílémì ìbǐgò drīdrī 'dīri vé rī ākó, ọzì ngá ku, dōku je ngá ku. Bílémì 'dīri 'da ìbǐgò rī vé rú, dōku ìrivé kālāfe.

¹⁸ Tā 'dīri lē 'bá úmī be ní, ìri ícò nī áamá rá. 'Bá úmī be rī ā 'bī drī kālāfe mūdūrūlū ázìyá pūkú ázìyá drī ní ázìyá (666) 'dīri ndāá ísú ká, kālāfe 'dīri ìri rú ìbǐgò drīdrī 'dāri vé rī.

14

Kābīlō Mvā rī pi ívé 'bá élfū mūdūrūlū ālu pūkú sù drī ni sù rī pi be (144,000)

¹ Kúru má ní Kābīlō Mvā rī ndrezú tu pá kuú írā Sīónā* drīgē 'dāá, 'bá élfū mūdūrūlū ālu pūkú sù drī ni sù tukí pá kuú ìri ā gārā gá, 'bá 'dī'bée ì ní ìrivé rú, āzini Ẹtẹpì vé rú sī kòpi ẹndrẹtì gé rī pi. ² Má ní ú'dúkò yìzú íbì íkú 'bū gé 'dāásī, ú'dúkò rī lí sù kúlé ní rīí líí rī tīnī, dōku ùvì ní rīí líí rī tīnī. Ụ'dúkò má ní yìí rī lí sù ì ní rīí

* 14:1 14:1 Sīónā: Sīónā rī ì kpá zì Yẹrúsālémā.

kũ'di coó líi rĩ tĩni. ³ Kòpi rikí úngó ú'dí ni ngoó lúpá mǎlũngǎ vé rĩ ẹnḍeṛeṛi gé 'dǎá, ǎzini kòpi rikí ngoó ngá sũ ídri rú rĩ pi ẹnḍeṛeṛi gé, ǎzini 'bá ambugu rĩ pi ẹnḍeṛeṛi gé. 'Bá ǎzi ícò úngó 'dǎri ǎnǎi ngoó ku, 'yéná 'bá élifũ mǔḍḍurũlũ ǎlu pũkũ sũ drĩ ni sũ (144,000) ĩ ní paá ǎnjĩkǎnyǎ agásĩ vũ drĩgé nòosĩ rĩ pi ícò úngó rĩ ngo nĩ. ⁴ 'Bá 'dĩ'bée 'bá ĩ ní paá ǎnjĩkǎnyǎ agásĩ gĩ, ọwũ 'bǎ'ba úkú sĩ ku, ĩ a'bi'ba kú ule, ri'ba Kǎbĩlò Mvǎ rĩ ǎ vǔdrĩ ũbĩ'ba mužú rĩ pi. 'Bá 'dĩ'bée ímũ adri Múngú vé ni, ǎzini Kǎbĩlò Mvǎ rĩ vé ni, kòpi adri sũ ǎnyǎngǎ ě drĩ ĩ ní í'dũ sée Múngú ní rĩ tĩni. ⁵ Kòpi ǎnjò ǎkó, 'bá ǎzi ícò tǎ ǎnjĩ 'yoó kòpi rú'ba gá ku.

Mǎlǎyĩkǎ na rĩ pi vé tǎ

⁶ Má ní gòzú mǎlǎyĩkǎ ǎzi ndrezú, ĩri ri nga mužú ọrũ 'bũ gé 'dǎásĩ, ĩri ri ú'dúkò múké adriipi úḍũ ǎkó rĩ ũlũ mužú 'bá vũ drĩgé rĩ pi ní, 'bá ǎngũ ǎndĩǎndĩ rĩ pi agásĩ rĩ pi ní, súrũ ǎndĩǎndĩ rĩ pi ní, 'bá átá'bée tĩ ǎndĩǎndĩ sĩ rĩ pi ní. ⁷ ĩri ní átázú ú'dúkò be ọrũ 'dǎá kĩnĩ. "Ĭmi ĩnjĩkĩ Múngú ri, ǎzini ĩmi íngúkĩ ĩrivé ǎmbũgũ, ǎ'diǎtǎsĩyǎ sǎ ĩri ní tǎ lĩzú rĩ ícò gĩ. Ĭmi ĩnjĩkĩ Múngú 'bũ pi gbiĩpi vũ be, yĩ tafu rĩ be, ǎzini kídĩ rĩ be rĩ."

⁸ Vǔdrĩ ni gé, mǎlǎyĩkǎ ĩrĩ ni ní ímũzú drĩdrĩ 'dǎri ǎ úgóró gá, ĩri ní áyúzó kĩnĩ, "Kũrũ ǎmbũgũ Bǎbélónǎ† adriipi sũ ũkú ọwũ rú rĩ tĩni rĩ í'dé gĩ, Múngú ě ẹsĩ ve ǎní rá, ǎ'diǎtǎsĩyǎ sē 'bá ǎngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi céré mvukĩ vinyọ ũkú ọwũ rú rĩ vé rĩ ĩmèrèzú ǎní."‡

⁹ Vǔdrĩ ni gé, mǎlǎyĩkǎ na ni ní ímũzú 'dǎri ǎ úgóró gá, ĩri ní átázú ú'dúkò be ọrũ 'dǎá kĩnĩ, "'Bá rĩ ĩnjĩ

dò ĩbĩgò drĩdrĩ 'dǎri, ǎzini ĩnjĩ dò ĩndrĩlĩkĩ ĩ ní údé sũ ĩbĩgò drĩdrĩ 'dǎri tĩni rĩ, ǎzini ǎ'yĩ dò ĩrivé bĩlẹmĩ 'bǎá 'í ẹnḍeṛeṛi gé dōku 'í drĩgé, ¹⁰ ĩri sē Múngú vé jĩkó agaápi rá rĩ ímũ í'dé drĩ ni gé. Ĭ ímũ ĩri zǎ ve ǎcí cípi kú nyǎlũ rĩ sĩ mǎlǎyĩkǎ uletere rĩ ẹnḍeṛeṛi gé, ǎzini Kǎbĩlò Mvǎ rĩ ẹnḍeṛeṛi gé. ¹¹ ǎcí kòpi ní rizú vezú rĩ vé ǎcígǎ ri nga mužú úḍũ ǎkó. 'Bá ĩbĩgò rĩ ĩnjĩ'ba, ǎzini ĩrivé ĩndrĩlĩkĩ ĩnjĩ'ba, dōku bĩlẹmĩ ĩbĩgò rĩ vé rú 'daápi rĩ ǎ'yĩ'ba rá rĩ pi, kòpi ĩzǎngǎ nya mužú ńtúná pi ĩnĩná be." ¹² Tǎ 'dĩri sĩ, lē 'bá Múngú vé rĩ pi ǎ úmbékĩ ẹsĩ ĩzǎngǎ rĩ ǎ nyangará gá, kòpi ǎ 'ḍukĩ tǎimbĩ Múngú vé rĩ ngaá, ǎzini kòpi ǎ 'bǎkĩ ẹsĩ Yèsũ drĩgé.

¹³ Kúru má ní ú'dúkò yizú íbĩ íkú 'bũ gé 'dǎásĩ kĩnĩ, "'Í sĩ tǎ 'dĩri vũgá. Tǎkĩri ri adri 'bá ũdrǎ'ba Úpĩ ri ẹ'yĩ'bée gĩ rĩ pi ní í'dózó ǎndrũ mužú drĩdrĩ."

Ĭndrĩ Uletere rĩ ní ǎ'yĩzó kĩnĩ, "Kòpi ímũ uvu ĩvé ẹzĩ ĩ ní ngaá rĩ ǎ vǔdrĩ gé rá, ĩ 'bá ǎlu ǎlu ũfē ẹzĩ ĩri ní ngaá rĩ vú sĩ."

Ĭ 'bá rĩ pi úmũ ĩ tǎ lĩ kòpi drĩgé

¹⁴ Má ní ĩrĩbĩtĩ imvesĩrĩlĩlĩ ni ndrezú má ẹnḍeṛeṛi gé 'dǎá, 'bá ǎzi úrí kuú ĩrĩbĩtĩ rĩ drĩgé sũ 'Bá MvǎŠ tĩni, su kũlǎ dǎbũ rú ni kú 'í drĩgé, rú méngèlèsĩ kú 'í drĩgé. ¹⁵ Kúru mǎlǎyĩkǎ ǎzi ní ĩfũzó Jó Múngú vé rĩ agá 'dǎásĩ, ĩri ní 'bá úrípi kú ĩrĩbĩtĩ drĩgé rĩ zizú ú'dúkò be ọrũ 'dǎá kĩnĩ, "Mĩ í'dú mívé méngèlèsĩ mí drĩgé 'dĩri ǎnyǎngǎ rĩ lĩzú ǎní, ǎ'diǎtǎsĩyǎ lókĩ ǎnyǎngǎ ĩkũnǎzú nyọkú drĩgé nógó rĩ ícá gĩ." ¹⁶ Kúru 'bá úrípi kú ĩrĩbĩtĩ drĩgé 'dǎri ní ívé méngèlèsĩ

† 14:8 14:8 Bǎbélónǎ: Lókĩ Núwǎ vé rĩ ǎ vǔdrĩ gé, 'bá rĩ pi sĩkĩ lágárǎka Bǎbélǎ gá, vǔdrĩ ni gé, 'bá rĩ pi gókĩ vũrǎ rĩ zĩ Bǎbélónǎ. Ĭlĩ kǎrǎkǎrǎ ǎ vǔdrĩ gé, 'bǎgú Nēbǎkǎnēzǎ jĩ 'bá ĩsèrèlè vé rĩ pi ǎ ọrũkọ mužú ǎngũ Bǎbélónǎ vé rĩ gé, iza Yẹrũsǎlémǎ ri ĩlĩ mǔḍḍurũlũ tọwũ pũkũ ẹzĩrĩ (570) gé, ĩsũ ǎkũdē tĩkĩ drĩ Yèsũ ri kuyé. 'Í lǎ Ĭdóngǎrá 11; 2 'Bǎgú 24-25; Dǎnyèlè 1:1-7. ‡ 14:8 14:8 Sē 'bá ǎngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi céré mvukĩ vinyọ ũkú ọwũ rú rĩ vé rĩ ĩmèrèzú ǎní: Tǎ 'dĩri vé ífifi, 'bá Bǎbélónǎ vé rĩ pi rikĩ 'bá ǎngũ rĩ pi agásĩ rĩ pi úbē ǎnjĩkǎnyǎ ǎnjĩ ni pi 'oó sũ ĩ ní 'oó rĩ tĩni. § 14:14 14:14 'Bá Mvǎ: Yèsũ zĩ 'i 'Bá Mvǎ lĩzú kĩnĩ, 'i Kúrisitò 'i, 'i mǎlũngǎ rĩ rú mužú nyonyo. 'Í lǎ Dǎnyèlè 7:13-14.

í'dúzó ànyāngā rī lizú ānī nyōḡkú drīgē nōgō.

¹⁷ Mālāyíkā āzi ní kpá ifūzú Jó Múngú vé rī agá 'bū gé 'dāásī, ĩri kpá méngēlēsī ciipi cici ni be. ¹⁸ Mālāyíkā āzi ũkpō be āngū zāápi ācí sī ni ní ímúzó vūrā rōbōḡō zāzú rī gé 'dāásī, ĩri ní trezú gbírílí mālāyíkā méngēlēsī be drīgē 'dāri drīgē kīnī, "Mí í'dú mívé méngēlēsī, mí úlí vinyō rī vé ũ'a vū drīgē nōgō rī pi ānī,* ā'diātāsīyā vinyō rī pi vé ũ'a ka gí, ĩ tā lī kōpi drīgē." ¹⁹ Mālāyíkā rī í'dú ívé méngēlēsī, úlí ũ'a vinyō vé rī pi céré, 'du kōpi jī muḡú dāá 'bú Múngú vé jīkó be rī agá. ²⁰ 'Bú rī kūrú rī gé āmvélésīla. Kúru ĩ ní ũ'a vinyō vé rī pi utuzú ínīyízá pá sī 'bú rī agá 'dāá, ārí ní eḡízú ifūzú ũ'a vinyō vé rī agásī. Ārí rī dī muḡú sū yīi āmbúgú dīipi dīdī rī tīnī, kú mītā ĩrī vūgá 'dāá, dī caá máyīlī† mūdūrūlū ālu pūkú ārō (180).

15

Mālāyíkā ézīrī ĩwōnyōkí āngū

¹ Tā 'dīri ā vūdrī gé, má kā āngū ndreé 'bū gé 'dāá, á ndre ngá āyāzú āyāyā ni. Á ndre mālāyíkā ézīrī kōpi rī wōnyōkí ũdū ézīrī ũnjí ũnjí ni pi íjī ímúzó. Wōnyōkí 'dī'bée nga dō 'i deḡ gí, Múngú ē eḡi gō veé dīi ku.

² Á ndre ngá āzi ógú sū mūdūrā tīnī, ĩri dī ācí rú, 'bá urukō tukí pá kuú gārā ni gé. 'Bá pá tu'bá 'dī'bée, kōpi 'bá ĩbīgō drīdrī rī gā'bá ĩnjīgá sī, ĩrivé ĩndrīlīkí ĩ ní údé rī gā'bá ĩnjīgá sī, āzini kālāfe ĩ ní sīi bílēmī rú rī ā'yī'bá kuyé rī pi. Kōpi rukí kū'dī Múngú ní sēé rī kú ĩ drīgē

* **14:18** 14:18 Peḡi vinyō vé rī: Yāhūdī rī pi 'dukí peḡi vinyō vé rī ā tā 'bāá tā āmbúgú rú, kōpi rī ũ'a ni zo vinyō sū rú. Múngú ĩpē 'bá ĩsērélé vé rī pi adrii 'bá ívé ni, kōpi ā adriki rī sū peḡi vinyō vé Múngú ní saá 'aápi ũ'a be rī tīnī. Nāpí peḡi vinyō vé 'dīri, sē 'bá tāimbī ĩmbá'bá rī pi atala atala rī pi drīgē rī pi be nīkí áamá rá 'yozú kīnī Yésū rī ívé tā átá. 'Í lā Sāwúmā 80:8-16; ĩsáyá 5:1-7; Yērēmíyā 2:21; Mātāyo 21:33-46; Mārākō 12:1-12; Lúkā 20:9-19. † **14:20** 14:20 Máyīlī: 'Bá rī ícō eḡi tu ca máyīlī na sá ālu agá. * **15:3** 15:3 Úngó Mósē vé rī: Múngú kā yīi tafu ika rī sēé āngáráwá Ējēpētō vé rī pi ĩmūlúú, Mósē ngo úngó Múngú rī íngúzú, ā'diātāsīyā Múngú ní ĩ paá āngáráwá rī pi drīgē sī rī sī. 'Í lā Wūngárá 14-15. **15:3** 15:3 Sāwúmā 111:2 **15:3** 15:3 Sāwúmā 145:17 **15:4** 15:4 Yērēmíyā 10:7 **15:4** 15:4 Sāwúmā 86:9-10 **15:4** 15:4 Dētōrōnómē 32:4

sī. ³ Kōpi rikí Mósē* adriipi átí'bá Múngú vé rī vé úngó ngoó, āzini Kābīlō Mvá rī vé úngó ngoó.

"Úpí Múngú Ũkpō 'Dīpa,

'í 'o tā ambugu ambugu ni pi, āzini tā āyāzú āyāyā ni pi.

'Bāgú adriipi āngū rī pi drīgē rī, tā mí ní 'oó rī, ĩri pīrī, āzini ĩri tā áda!

⁴ Úpí, 'bá rī mi ĩnjī, āzini 'bá rī mí rú íngú.

Mi uletere ó'dúkúlegúsī.

'Bá āngū rī pi agá rī pi céré ímú mi ĩnjī, ā'diātāsīyā tā pīrī mívé rī i'da 'i kú āmvé."

⁵ Tā 'dīri ā vūdrī gé, á ndre gākū ĩ ní tāimbī Múngú vé rī 'bāzú 'a ni gé rī 'bū gé 'dāá, gākū 'dīri Jó Múngú vé rī, tī ni zī 'i kú mgbo.

⁶ Mālāyíkā ézīrī ĩfúkí Jó Múngú vé 'dīri agásī wōnyōkí be ézīrī. Kōpi úsúkí ĩ bōngó imve uletere ni pi sī, kōpi ũ'yíkí gō dábū rú ni pi ĩ cīcī gé. ⁷ Ngá sū ídri rú 'dī'bée āsámvú gé, ālu ni í'dú ĩgāḡá ézīrī dábū rú ni pi awaá mālāyíkā ézīrī 'dī'bée drīgē sī, Múngú adriipi 'dāni'dāni rī dā ívé jīkó ĩgāḡá ézīrī 'dī'bée agásī. ⁸ Jó Múngú vé rī ā 'a ózū céré kú ācīgā rú, Múngú vé dīngárá, āzini ũkpō ĩrivé rī ní 'i i'dazú, 'bá āzi ícō fīí ānī Jó Múngú vé rī agá 'dāá ku, cīmgbá mālāyíkā ézīrī 'dī'bée ũdākí dō Múngú vé jīkó ĩgāḡá ézīrī 'dī'bée agásī rī deḡ gí ká.

16

Múngú vé jīkó

¹ Á yī ú'dúkó íbí íkú Jó Múngú vé rī agá 'dāásī, ú'dúkó rī 'u uru 'dāá, ĩri rī átá mālāyíkā ézīrī rī pi ní kīnī,

“Ìmi mụkí, ìmi ùdākí Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá ẹ̀zìrị 'dī'bée agá 'dīri vù drịgé 'dāá.”

² Kúru mālāyíkā drịdrị rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri ìdāzú vù drịgé nōó, ǎzó ní í'dózá 'bá ìbìgọ vé b́lẹmị be kú ì rụ'bá gá, rì'bá ìri ìnjì'bá rī pi ǎ rụ'bá nyazú, ǎsóngará ní aga rá.

³ Mālāyíkā ìrị rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri ìdāzú yị tafu rī agá nōó, yị rī ẹ mị újá 'i kaá kuú ǎrì rú sù 'bá drāpi gí rī vé ǎrì ní raá rụ'bá ní gé sī rī tịni. Ngá ǎrẹvú céré ídri be ẹcì'bá yị agásì rī pi ùdrākí rá.

⁴ Mālāyíkā na rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri ìdāzú yị ambugu dì'bá dìdì rī pi drịgé, ǎzini kídì rī pi drịgé nōó, yị rī pi ẹ mị újákí ì céré kuú ǎrì rú. ⁵ Á yì mālāyíkā ì ní 'bāá ǎmbúgu yị rī pi drịgé rī ní 'yozú kīnì,

“Tā mí ní lị 'dīri ìri pịrị,
mì ọtú anigé, mì ǎndrū anigé,
mì 'Bá Uleteré ni,
ǎ'diātāsīyā 'í lị tā rī gí.

⁶ 'Bá ùnjí vù drịgé rī pi ú'díkí 'bá Múngú vé uleteré rī pi nẹbì rī pi be,

tā kọpi ní 'oó 'dīri sī,
mí ní kọpi ní ǎrì sẹzú mvuzú ǎnì.”

⁷ Kúru má ní ụ'dúkọ yizú íbì íkú vūrā rọbọṅọ zázú rī gé 'dāásì kīnì,

“Úpí Múngú Ùkpō 'Dịpa,
tā mí ní lị rī, ìri pịrị, ǎzini ìri tā áda.”

⁸ Mālāyíkā sụ rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri dāzú ụtú mị gé 'dāá, sẹ ụtú rī ní ùkpō kozú gbírílílí kọpi ǎ rụ'bá zázú. ⁹ Ụtú rī zā kọpi ǎ rụ'bá mārīmārī, kọpi trikí Múngú wọnyókí ìpẹepi rī vé rụ ǎnì rá. Kọpi gākí ẹsì újágá sī, ǎzini kọpi gākí Múngú rì íngúgá sī.

¹⁰ Mālāyíkā tọwụ rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri ìdāzú lúpá ìbìgọ

drịdrị rī vé rī drịgé nōó, ìnjí ọzụ ìrivé mālūngā céré, 'bá nyọókú drịgé rī pi rikí ì ǎdra nyaá ǎnì ìzāngā ìzāngā rú, ¹¹ kọpi trikí Múngú adriipi 'bù gé rī ǎnì rá, ǎ'diātāsīyā ǎzó ì rụ'bá gá rī pi ní rii ǎsọ am-bamba rī sī, 'bo kọpi gākí ẹsì újágá sī, kọpi kukí ùnjikānyā ì ní 'oó rī kuyé.

¹² Mālāyíkā ǎzīyá rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri ìdāzú yị ǎmbúgu dīpi dīdì Yūfērētā agá nōó, yị rī njū ǎnì céré, 'bāgú íngá'bée ụtú ní ìfūngará gálésì rī pi ǎ zokí rí mụzú ívé ǎngaráwá rī pi be wọókọ ụtú ní 'dezú rī gé 'dālé. ¹³ Kúru má ní ìndrì ùnjí ndrezú na, kọpi ìndrékí sù ụdrúkúdrú tịni. Kọpi rikí ìfūú ngá ǎtra 'dīri tị gé sī, ìbìgọ drịdrị rī tị gé sī, ǎzini nẹbì ùnjó rú rī tị gé sī. ¹⁴ Kọpi ìndrì ùnjí rì'bá tā ǎyāzú ǎyāyā ní 'o'bá ni pi, kọpi 'de mụ 'bāgú vù drịgé rī pi vúgá, kọpi 'bāgú rī pi tra ẹ'dì 'dì ụ'dú ǎmbúgu Múngú Ùkpō 'Dịpa vé rī gé.

¹⁵ Yẹsụ kīnì, “Ìmi adrikí ùrẹ, ma ímú ícá dū sù ụgú'bá tịni. ǎyīkō rì adri 'bá adriipi mị be mgbo, bōngó suupi 'ì rụ'bá ọzụzú cí, 'ì adri rí rụ'bá be ule ku, ǎzini 'ì drị ǎ nja rí ku rī ní.”

¹⁶ Kúru ìndrì ùnjí rī pi ní 'bāgú rī pi trazú vūrā ǎlu gé, vūrā ì ní zị Ẹbéré tị sī ǎrāmāgédōnì rī gé.

¹⁷ Kúru mālāyíkā ẹ̀zìrị rī ní ívé ìgāṅá í'dúzá, ìri ní Múngú vé jìkó tịpi kú ìgāṅá agá 'dīri dāzú ùlì agá 'dāá. Ụ'dúkọ ní íkúzá Jó Múngú vé rī agá 'dāásì kpōrō be kīnì, “Tā rī 'i ngaápi 'dī.” ¹⁸ ǎngū rī ní gazú má'dámá'dá, ǎngū ní lizú mgbịrị, ùvi ní ùfízú tāārì, tāārì, ǎzini dīngídīngí ní ǎngū rī ayazú ùnjí ùnjí. Í'dózá ì ní 'bá gbizú rī gé 'dāá, dīngídīngí aya drì ǎngū sù 'dīri tịni kuyé. ¹⁹ Dīngídīngí rī kǎ ǎngū rī ayaá ùkpō sī, kūrú Bābélónā vé ùnjikānyā ní gaá 'a ní gé tré tré 'dīri ùndì 'i caá na, Múngú ígá kūrú

Bābēlōnā vé āmbúgú 'dīri ā tā, í'dú ívé kópō jíkó be agá rī sēe mvuú ĩri ní. ²⁰ Āngū ĩ úlí'ba kú ngu yī agá rī pi áfíkí céré rá, āzini írā rī pi gōkí adrii 'dāáyo. ²¹ Fí ambugu ambugu ni pi ímúkí 'bū gé 'dāásī u'deé 'bá rī pi drīgé, ẹnjīngará ni kílō pūkú tōwú. 'Bá rī pi trikí Múngú ri ānī rá, ā'diātāsīyā fí ri 'de ũnjí ũnjí.

17

Ūnjīkānyā kūrú Bābēlōnā vé rī agá rī

¹ Mālāyíkā ẹzīrī ĩgāṅá be drīgé sī 'dī'bée vé ālu ni ní ímú'zú 'yozú má ní kīnī, “Mí ímú, mā i'da rí mí ní tā ĩ ní lēe lī ũkú ọwú* rú úrípi kú yī kárakarā rī pi drīgé rī. ² 'Bāgú vū drīgé rī pi 'bākí ọwú ũkú ọwú rú 'dīri sī, 'bá la'bée ũkú 'dīri sī rī pi ĩmērēkí ũnjīkānyā rī sī sū ĩ ní ĩmērēe vinyo sī rī tīnī.”

³ Mālāyíkā rī 'du ma ũkpō Índri Uleterē rī vé rī sī muzu āngū ā'wí cínýáfā rú rī gé 'dāá, má ní ũkú rī ndrezú úrí kuú ĩbīgō ika† ni drīgé, ĩbīgō rī drī be ẹzīrī, ú'yú be mụdrī, sīkí rú ĩ ní Múngú ri idezú rī kú rú'ba ni gé sī kūrū. ⁴ Ūkú rī su bōngó ndrōlūndrōlū rú ni, āzini bōngó ika ni. Ū'yī māyākā dābū rú ọgú'ba līlī ni pi 'í bí gé, ũ'yī írā ọgú'ba ọgúogū ni pi 'í umbe gá, ũ'yī ngá dīpi līlī ĩ ní zī pālī rī pi 'í drīgé, rú kópō dābū rú ũnjīkānyā be agá tré ni kú 'í drīgé. Ūnjīkānyā 'dīri ĩrivé ọwú 'bāzú agaápi rá rī. ⁵ Sīkí rú ĩ ní ífífí ni nī kuyé ni ẹndrēti ni gé:

MA KURU ĀMBÚGÚ BĀBĒLŌNĀ VÉ
RĪ,
MA ẸNDRĒPI 'BÁ ỌWỤ RÚ RĪ PI VÉ
RĪ,
ĀZINI MA ẸNDRĒPI ŪNJĪKĀNYĀ
BĒ
AGAÁPI VŪ DRĪGÉ NŌGÓ CÉRÉ RĪ.

* **17:1** 17:1 Ūkú ọwú rú rī: Kūrú Bābēlōnā vé rī, ĩ zī ũkú ọwú rú rī. † **17:3** 17:3 ĩbīgō ika: ĩbīgō ika drī be ẹzīrī, ú'yú be mụdrī 'dīri íbī ífúú yī tafu rī agásī. 'Í lā I'dangará 13:1.

⁶ Á ndre ũkú rī mvuú ārí 'bá Yēsū vé tā ũlū'ba ĩ ní ú'dí ũdrāá rī pi vé rī ĩmērēzú.

Má ká ĩri ndreé, sē má ní āyāngará. ⁷ Mālāyíkā rī ní 'yozú má ní kīnī, “Ngá mí ní āyāzú rī ā'di? Ma mí ní tā ũkú rī vé ĩ ní nī kuyé, āzini ĩbīgō drī be ẹzīrī ú'yú be mụdrī riipi ĩri 'duúpi 'dāri vé rī ũlū rá. ⁸ Ọtú ĩbīgō rī anigé, 'bo nóni ĩri 'dāáyo. ĩri ímú ífú 'bú kuúpi ũdū ākó rī agá 'dāásī, ĩ ímú ĩri 'dī drā rá. 'Bá vū drīgé nōgó ĩ ní kōpi ā rú sī búkú ídri vé rī agá kuyé í'dózú ĩ ní vū rī gbingará gá 'dāá rī pi, kōpi kádō ĩbīgō drāápi gí rī ndreé ífú gí, kōpi ímú āyā ānī ambamba.

⁹ “'Bá adriipi tā nīngará be rī, ĩri tā 'dīri vé ífífí nī áamá nī. ĩbīgō vé drī ẹzīrī 'dī'bée vé ífífí, ĩri ánga ẹzīrī ũkú rī ní úrí drī ni gé rī, drī ẹzīrī 'dī'bée i'da 'bāgú ẹzīrī rī pi. ¹⁰ 'Bāgú tōwú rī pi ũdrākí gí, ālu ni rú drī mālūngā rī nī, āzi rī ímú drī kuyé, 'bo kádō ímú, ĩri ímú mālūngā rī rú lókí be mādāṅá. ¹¹ ĩbīgō ọtú adriipi ídri rú, drāápi gí, gōopi ífúúpi ídri rú 'dīri, ĩri 'bāgú ārō ni, ĩri ẹzīrī 'dā'bée vé ọgúpi, ĩ ímú ĩri 'dī drā rá.

¹² “'Ú'yú mụdrī 'dī'bée, ĩri 'bāgú mụdrī rī pi, kōpi í'dókí drī mālūngā rú kuyé, ĩ ímú kōpi ní ũkpō sē adrizú 'bāgú rú mālūngā rú ĩbīgō be trū lókí be mādāṅá. ¹³ 'Bāgú mụdrī 'dī'bée vé tā rī ífúú rī, ĩri céré ālu rī, kōpi ímú ũkpō mālūngā ruzú rī ẹzī ĩbīgō ní. ¹⁴ 'Bāgú rī pi ímú ẹ'dí 'dī Kābīlō Mvā rī be, 'bo Kābīlō Mvā rī kōpi ndē rá, ā'diātāsīyā ĩri Úpí úpí rī pi drīgé, ĩri kpá 'Bāgú 'bāgú rī pi drīgé. ĩri adri 'bá 'í ní zī, 'í ní ũpēé, ẹsī 'bā'bée 'í drīgé rī pi be trū.”

¹⁵ Kuru mālāyíkā rī ní 'yozú má ní kīnī, “Yī mí ní ndreé ũkú ọwú rú ũnjīkānyā be rī ní úrí drī ni gé 'dīri, i'da 'bá bītríká āngū drīgé sī céré rī pi, sūrú rī pi, āzini tī āndíandí rī pi. ¹⁶ ĩbīgō āzi mí ní ndreé, āzini ú'yú

mudrj mí ní ndree 'dĩ'bée, kôpi ímú ũkú ɔwú rú ũnjikanya be 'dĩri ngũ ũnjí. Kôpi ĩri ũtrũ ku rú'ba be ule, kôpi ímú ĩri nya zaa rú, kôpi ĩmbítã ni zã ve áci sĩ. ¹⁷ Múngú 'bã tâ 'dĩri kôpi ẽ ẽsĩ agá, tâ 'í ní lée rĩ ã nga rĩ 'í ãní bẽsĩnĩ, kôpi ẽ ẽzikĩ rĩ ĩvé ũkpõ málungã ruzú rĩ ĩbĩgõ rĩ ní, tâ Múngú ní átã rĩ ã 'du rĩ 'í ngaã ãní. ¹⁸ Ũkú ɔwú rú mí ní ndree ĩndrĩlíkĩ agá 'dĩri, ĩri kũrũ ãmbúgú Bãbêlõnã vé 'bãgú vũ drĩgẽ rĩ pi ruupi cérẽ nĩ rĩ 'i."

18

Bãbêlõnã vé izangará

¹ Tã má ní ndree 'dĩri ã vudrĩ gé, á gõ málâyíkã ãzi ndree, ĩri rĩ ĩfũ ímúzú 'bũ gé 'dãásĩ. Málâyíkã 'dĩri ĩpẽkĩ ĩri ímúzú ũkpõ be, ĩrivé dĩngará ĩmgbẽrẽ vũ rĩ ẽ drĩ ĩndré kuú uletere. ² Málâyíkã rĩ ní trezú ú'dúkõ be uru 'dãá kĩnĩ, "Kũrũ ãmbúgú Bãbêlõnã vé rĩ iza 'i gĩ káyã!

Kũrũ rĩ újá nóni 'i ícã vũrã ĩndrĩ ũnjĩ rĩ pi ní rizú adrízú ni, ãrĩnã ĩ ní gãã sĩ rĩ pi ní adrízú ni, ãzini ã'wã ũnjĩ rĩ pi ní adrízú ni.

³ 'Bã ãngũ rĩ pi agá rĩ pi ãrẽvú cérẽ mvukĩ

vĩnyõ ũkú ɔwú rú* rĩ vé rĩ ĩmẽrẽzú ãní.

'Bãgú vũ drĩgẽ rĩ pi cérẽ lakĩ ĩri sĩ rá,

ãzini 'bã ngá ɔzĩ'ba vũ drĩgẽ rĩ pi ícákĩ

ã'bú be ambamba ĩrivé tâ ũnjĩ rĩ sĩ."

⁴ Má ní kpá ú'dúkõ ãzi yizú íngázú 'bũ gélésĩla kĩnĩ,

"Īmi 'bã ma ẽ'yĩ'ba gĩ rĩ pi, ĩmi ĩfũkĩ Bãbêlõnã agásĩ ãmvé,

lẽ ĩmi fikĩ ĩrivé ũnjikanya 'dĩ'bée agá ku,

ẽ ĩrĩnãkĩ rĩ ĩmi ĩrivé ũnjikanya sĩ ku.

⁵ Ũkú ɔwú rú rĩ vé ũnjikanya úmú 'i gaã ambamba.

Ũnjikanya ĩri ní 'oó rĩ pi vé tâ 'de Múngú ẽsĩ agá 'dãlé ũnjĩ.

⁶ Mĩ ĩrĩnã ĩri sũ ĩri ní tâ ũnjĩ 'oó 'í ɔgũpĩ rú'ba gá rĩ tĩnĩ,

mĩ ẽndĩ ĩri ĩrĩnãã vú ĩrĩ ũnjikanya ĩri ní 'oó 'dĩri sĩ,

'í sũ ĩri ní jĩkó Múngú vé ĩgãnjã agá 'dĩri mvuú vú ĩrĩ.

⁷ Ũkú 'dĩri rĩ 'i íngú

ã'bú ívé 'í ní ĩsú kárakarã 'dĩ'bée sĩ,

lẽ mĩ ɔcũ ĩri ĩzãngã nyaã ũnjĩ ũnjĩ.

Īri rĩ 'i íngú 'í ẽsĩ agá 'dãã,

'Má urĩ kuú 'bã ãmbúgú rú,

mã adri ɔwúzĩ kuyé,

á ngo ãã ãlunãni ku.'

⁸ Kúru ú'dú ãlu, ĩ ímú ĩri ĩwõnyõ,

ĩri ímú drã rá, ĩri ímú rĩ ãã ngo, ẽbĩrĩ rĩ ímú ĩri fũ ũnjĩ ũnjĩ,

ãzini ĩri ímú ve áci sĩ mgbĩlĩmgbĩlĩ.

Úpĩ Múngú Ũkpõ 'Dĩpa rĩ ímú tâ lĩ drĩ ni gé nĩ."

⁹ 'Bãgú vũ drĩgẽ nõgõ rĩ'ba la'bée ũkú rĩ sĩ, ãzini ãyĩkõ ĩsũ'ba ã'bú

ĩrivé rĩ sĩ rĩ pi, kôpi ímú kũrũ Bãbêlõnã vé rĩ vé zãngará ndre ĩ mĩ sĩ, kôpi ímú ngo ĩri sĩ mĩndrẽ be.

¹⁰ Īzãngã 'bã Bãbêlõnã vé rĩ pi ní ímú ĩsũ 'dĩri sĩ, ũrĩ sĩ, 'bãgú rĩ pi ímú

pá tu ku rará rú, kôpi 'yo, "Īzãngã! Īzãngã rĩ ímú adri kũrũ

Bãbêlõnã vé adriipi ãmbúgú ũkpõ be rĩ ní.

Sãnjã ãlunã agá,

líkĩ tâ Bãbêlõnã drĩgẽ gĩ."

¹¹ 'Bã rĩ'ba ngá ɔzĩ'ba vũ drĩgẽ nõgõ rĩ pi ímú ãã ngo ĩzãngã ĩzãngã

rú kũrũ Bãbêlõnã vé rĩ ã tâ sĩ, ã'diãtãsiyã 'bã ãzi gõopi kôpivé ngá

jeepi ni 'dãáyo. ¹² Kôpivé dábũ, aya ɔgũ'ba ɔgũɔgũ rĩ pi, írã ãjẽ be

uru rĩ pi, mãyãkã ɔgũ'ba ɔgũɔgũ ãjẽ be uru rĩ pi, bõngó ũnyĩ be rĩ

pi, bõngó ndrõlũndrõlũ rĩ pi, bõngó ɔgũ'ba nyilĩnyilĩ rĩ pi, bõngó ikaka

rĩ pi, pẽtĩ ĩ ní ũsĩ sũ marígõ pi tĩnĩ ikaka rĩ pi, ngá ãrẽvú ĩ ní údé

ĩwã sũ sĩ rĩ pi, párangĩ ãjẽ be rĩ pi,

* **18:3** 18:3 Ũkú ɔwú rú rĩ: Cápĩtã 'dĩri agá, kũrũ Bãbêlõnã vé rĩ ĩ zĩ ũkú ɔwú rú ni, 'bã rĩ pi ní ũnjikanya 'oó rĩ sĩ. 'Í lã I'dangará 14:8.

aya málámálá rú rĩ pi, aya rĩ pi, írã imve imve ãjẽ be rĩ pi, ¹³ ngá ẽjĩ be ngũ'ba sũ tãngãwúzĩ tĩni rĩ pi, ãzini ẽjĩ be ngũ'ba sũ ãngĩrĩñá tĩni rĩ pi, ngá ã ní riĩ zãá ngũ'ba sũ ágómvá tĩni rĩ pi, mĩrẽ rĩ pi, ngá urũkọ ngũ'ba ndrĩndrĩ rĩ pi, vĩnyõ rĩ pi, ũdu rĩ pi, fúndru mínímĩni rĩ pi, ãnyá rĩ pi, tĩ rĩ pi, kãbĩlõ rĩ pi, hũsání rĩ pi, ãrãbĩyã ã ní riĩ useése rĩ pi, túgẽrĩ rĩ pi, 'ba ã ní uruú ãjĩ ẽ'dĩ gélésĩla rĩ pi, kòpivé ngá 'dĩ'bée, 'ba ãzi jeépi ni 'dãáyo.

¹⁴ 'Bá ri'ba ngá ụzĩ'ba rĩ pi ní 'yozú 'ba Bãbêlónã vé rĩ pi ní kĩnĩ, "Ngá ãmi ní riĩ ẽsĩ 'bãá drĩ ni gé 'dĩ'bée ãvĩ nóni ãmi drĩgé sĩ gĩ, ã'bú ãmivé rĩ pi, ãzini ngá ãnyĩ be rĩ pi ãvĩ céré gĩ, ãmi gõkĩ ãsũ ãluñani ku." ¹⁵ 'Bá ri'ba ngá ụzĩ'ba kũrũ Bãbêlónã vé rĩ agá ã'bú ãsũ'ba ambamba rĩ pi, ũrĩ sĩ, kòpi fũ mu pá tu ku rará rú, ã'diãtãsiyã ã fikĩ rĩ ãzãngã rĩ agá ãndĩ ku. Kòpi ãmũ ãã ngo ãzãngã ãzãngã rú. ¹⁶ Kòpi ngo ụ'dũkọ be urũ 'dãá, "Ëzãngã! Ëzãngã kũrũ ãmbúgu Bãbêlónã vé rĩ ní! 'Bá kũrũ rĩ agá rĩ pi úsúkĩ ã bõngó ãnyĩ be ni pi sĩ, bõngó ndrõlũndrõlũ rú ni pi sĩ, bõngó ikaka ni pi sĩ, kòpi ũ'yĩkĩ mãyãkã dábũ rú ógũ'ba ãlĩ ni pi ã bĩ gé, ũ'yĩkĩ írã ógũ'ba ógũ'gũ ni pi ã umbe gá, ũ'yĩkĩ ngá ãjĩpi ãlĩ ã ní zĩĩ pãlĩ rĩ pi ã drĩgé.

¹⁷ Mívé ã'bú kárakarã 'dĩ'bée ã ãmũ iza sã ãlu agá."

Ûgalaku kũlũmgbã ẽ drĩ ko'ba rĩ pi ãrẽvũ céré, 'ba kũlũmgbã újĩ'ba rĩ pi be, ãzini 'ba ẽcĩ'ba kũlũmgbã sĩ ngá ụzĩ'ba rĩ pi be céré, kòpi fũ kũrũ Bãbêlónã vé rĩ agã sĩ ũrĩ sĩ, kòpi mu pá tu rará rú. ¹⁸ Kòpi kãdõ ãmũ ãcĩgã kũrũ Bãbêlónã vé rĩ ní vezú rĩ ndrẽé, kòpi útré ụ'dũkọ be urũ 'dãá, kòpi 'yo, "Kũrũ ãzi nyo kũrũ ãmbúgu 'dĩri ndẽépi ni anigé?" ¹⁹ Kòpi nyõkũ úmvũ ã drĩgé, kòpi ngo ãzãngã ãzãngã rú ụ'dũkọ be urũ 'dãá, kòpi 'yo,

"Ëzãngã! Ëzãngã kũrũ ãmbúgu Bãbêlónã vé rĩ ní!

'Bá ẽcĩ'bée kũlũmgbã sĩ yĩ tafu rĩ agã sĩ rĩ pi

ãsũkĩ ã'bú 'a ni gé ambamba.

Izakĩ kũrũ rĩ sãñã ãlu agá!"

²⁰ 'Bo ãmi mãlãyĩkã adri'ba 'bũ gé 'dĩ'bée, ã ãmi adrikĩ ãyĩkõ sĩ. ãmi 'ba Mũngú vé adri'ba ule rĩ pi Yésũ vé 'ba áyũyũ rĩ pi be, ãzini nẽbĩ rĩ pi be, ã ãmi adrikĩ ãyĩkõ sĩ, ã'diãtãsiyã Mũngú ãrĩñã 'ba kũrũ Bãbêlónã vé rĩ agã rĩ pi tã kòpi ní 'oó ãmi ní ũnjĩ rĩ sĩ.

²¹ Mãlãyĩkã ãzi ũkpõ be ni í'dũ írã ãmbúgu, ãri ní 'bezú yĩ tafu rĩ agã 'dãá. ãri ní 'yozú kĩnĩ,

"Mi kũrũ ãmbúgu Bãbêlónã vé rĩ, Mũngú ri ãmũ mi iza ũkpõ sĩ rá, gõkĩ mi ãsũ ndrẽé ãjĩ ku.

²² Ụ'dũkọ kũdĩ vé ni, ụ'dũkọ 'ba ãngó ngo'ba ni pi vé ni, ụ'dũkọ jẽlẽgũ vé ni, ãzini ụ'dũkọ gũké vé ni gõkĩ yĩ mí agã ãjĩ ku.

'Bá ãmĩ be ẽzĩ ngãapi mí agã ni gõkĩ ãsũ ãjĩ ku.

Írã ngá 'yizú ni vé ụ'dũkọ gõkĩ yĩ mí agã ãjĩ ku.

²³ Lãmbã vé ãcĩ gõ ãjĩ mí agã ãjĩ ku.

'Bá ã je'ba ú'dĩ rú rĩ pi gõkĩ mu adri mí agã ãjĩ ku.

Mívé 'ba ãndũrũ ngá je'ba, ãzini ngá ụzĩ'ba rĩ pi

ã rú kũkũ vũ drĩgé nõgõ.

Mívé ũjõgũ sĩ, 'ĩ rĩ 'ba ãngũ rĩ pi agã sĩ rĩ pi

ẽ mi ũ'bãá fiĩ ũnjĩkãnyã agã.

²⁴ Mũngú ãrĩñã Bãbêlónã ri, ã'diãtãsiyã

nẽbĩ rĩ pi, 'ba Mũngú vé rĩ pi, ãzini 'ba Mũngú vé ã ní ú'dĩ vũ drĩgé nõgõ rĩ pi,

kòpivé ãrĩ ã kũrũ 'dãri agã."

19

'Bá 'bũ gé 'dãlé rĩ pi ãngúkĩ Mũngú ri

¹ Tã 'dĩ'bée ã vũdrĩ gé, á yĩ ụ'dũkọ ãbĩ ãkũ 'bũ gélésĩla sũ 'ba bĩtrĩkã pi

vé ni tɪnɪ. Kòpì rìkí átá ỳ'dùkò be
urɔ 'dǎá kɪnɪ,
"Hǎlélúyǎ!

Lě 'bá íngúkí Múngú rì, ùkpò 'bá rì
pì pazú rì, ìrì vùgá.

² Múngú vé tǎ lìjì rì, ìrì tǎ áda àzini
pìrì.

Ìrìñǎ ùkú ọwù rú rì,
ǎ'diātāsīyǎ ìrì ní 'bá vù drìgè rì
pì ẹ drì izaá ívé ọwù sǐ rì sǐ.

Múngú rì tǎ lì drì nì gé,
ìrì ní àtí'bá Múngú vé rì pì ú'dì
rì sǐ,"

³ Kòpì ní ọ'ùzú kɪnɪ,
"Hǎlélúyǎ!

Àcígǎ ngaápi kùrú àmbúgú rì agásì
rì,
ìrì nga mɔzú urɔ 'dǎá ỳdù ãkó."

⁴ 'Bá ambugu pùkú ìrì drì nì sù,
àzini ngá ídri be sù rì pì ní kùmùcì
ùtǐzú vùgá Múngú úrìpì ívé lúpá
mǎlǔngǎ vé rì drìgè rì ìnjìzú, kòpì
rìkí ọ'ù kɪnɪ,
"Àmǐnǎ, Hǎlélúyǎ!"

⁵ Kúru ỳ'dùkò ní íkúzá vùrǎ lúpá
Múngú vé rì gé 'dǎásì kɪnɪ,

"Ìmì ìrìvé àtí'bá ẹzì be mǎdǎ, àzini
ẹzì be àmbúgú ìrì ìnjì'bá rì pì,
lě ìmì íngúkí Úpí Múngú rì
íngúngù!"

⁶ Kúru má ní gòzú ỳ'dùkò àzì yìzú
ọ'ù sù 'bá bítríká pì vé ni tɪnɪ, kùlé
ní líí rì tɪnɪ, dòku ùvì ní gaá líí rì tɪnɪ,
kòpì rìkí ọ'ù kɪnɪ,

"È íngúkí Múngú rì,
ǎ'diātāsīyǎ 'bávè Úpí Múngú
Ùkpò 'Dìpa rì àngù rù nì.

⁷ Lě 'bá únjìkí, àzini 'bá adríkí àyìkò
sǐ,

àzini 'bá íngúkí Múngú rì,
ǎ'diātāsīyǎ sǎ Kǎbìlò Mvǎ rì ní lězú
ùkú jezú rì ícá gí,

ùkú ọmùrùgò* rì útú 'ì kú ùrè
gí.

⁸ Sèkí ùkú ọmùrùgò rì ní bǒngó ule
ùnyǐ be ni suú."

(Bǒngó ule ùnyǐ be rì vé ífífí, ìrì tǎ
pìrì 'bá Yèsù rì ẹ'yì'bá gí rì pì ní 'oó
rì.)

⁹ Kúru mǎlǎyíkǎ rì ní 'yozú kɪnɪ,
"Í sǐ tǎ 'dìrì, àyìkò rì adrí 'bá ì ní zìjì
ímù Kǎbìlò Mvǎ rì vé ùmù ùkú jezú
rì ǎ nyangará gá rì pì ní." Mǎlǎyíkǎ
rì ní kpá gòzú 'yozú kɪnɪ, "Tǎ 'dì'bée
tǎ áda, Múngú átá nì."

¹⁰ Má ní kúru kùmùcì ùtǐzú vùgá
mǎlǎyíkǎ rì ìnjìzú, 'bo ìrì ní 'yozú
má ní kɪnɪ, "È ìnjìkí ma ku! Mí ìnjì
'yèṅǎ Múngú rì áyu! Ma àtí'bá sù mí
tɪnɪ, àzini 'bá cérè Yèsù rì ẹ'yì'bá gí
ìrìvé tǎ ùlù'bá rì pì tɪnɪ. Ùkpò Índrì
Uleterè rì vé rì ású dò 'bá rì gí ká, ìrì
íbì Yèsù vé tǎ ùlù ndò."

'Bá njuúpi hùsánì imve sǐ rì

¹¹ Á ndre 'bù rì zǐ 'ì tì kú mgbò,
hùsánì imve tu pá kuú 'dǎlé. 'Bá
njuúpi hùsánì rì sǐ rì† rù ní "Bá ẹsì
'bǎápi tǎ drìgè ǎco nì," àzini "Bá
rípì tǎ áda 'oópi nì." Ìrì tǎ lì pìrì,
àzini ìrì 'bá ẹ'dì 'dìpì nì. ¹² Mì nì
rì dǐ sù ǎcì tɪnɪ, úsú kùlǎ kú 'ì drìgè
kárakará, sǐkí rù rù'bá nì gé, 'bo 'bá
àzì nì rù rì vé ífífí kuyé, 'yèṅǎ nì
ìngá nì. ¹³ Su bǒngó akoóko rùkù
ì ní suú ǎrì agá nì, ìrìvé rù ỳ'dùkò
Múngú vé rì 'ì. ¹⁴ Mǎlǎyíkǎ 'bù gé
rì'bá únjú'bá hùsánì sǐ mɔzú ẹ'dì
gé 'dì'bée 'dekí ìrì ǎ vùdrì gé, kòpì
úsúkí ì bǒngó ule imve imve nì pì sǐ.

¹⁵ Ìlì ǎco cípì cìcì nì íkpú 'bá njuúpi
hùsánì rì sǐ rì tì gé sǐ, ùlì 'bá àngù
rì pì drìgè rì pì u'deé vùgá, "Ìrì ímù
kòpì ẹ drì ọrù túré aya rù nì sǐ." Ìrì
jìkó Múngú Ùkpò 'Dìpa vé rì 'ìda ù'a
vɪnyò vé rì pì utuzú ínyízú 'bù agá
'dǎá. ¹⁶ Sǐkí rù ìrìvé bǒngó akoóko
rùkù rì ǎ rù'bá gá, àzini ỳ'dù nì gé
'dínì,

"Bǎgú adrípì 'bǎgú rì pì drìgè rì,
Úpí adrípì úpì rì pì drìgè rì."

¹⁷ Á ndre mǎlǎyíkǎ tu pá kuú
ùtù drìgè, rì áyú ỳ'dùkò be urɔ
'dǎá ǎrìṅǎ unga'bá urugégé ùlì agá

* **19:7** 19:7 Ùkú ọmùrùgò: Ùkú ọmùrùgò 'dìrì vé ífífí, ìrì 'bá Yèsù rì ẹ'yì'bá gí rì pì. † **19:11** 19:11
'Bá njuúpi hùsánì imve sǐ rì: 'Bá njuúpi hùsánì imve sǐ rì Yèsù 'ì. **19:15** 19:15 Sǎwùmǎ 2:9

rĩ pi ní kīnī, “Īmi trakí ĩmi ímú ũmũ āmbúgú Múngú ní 'bāá rĩ ā nyangará gá. ¹⁸ Īmi nyakí 'bāgú rĩ pi, ũgalaku rĩ pi, āngaráwá rĩ pi, hūsánĩ rĩ pi, 'bá únjú'bá hūsánĩ sī rĩ pi, 'bá adri'bée túgērĩ rú ku, āzini túgērĩ rú rĩ pi, 'bá adri'bá ẹzĩ be mādāná, āzini ẹzĩ be ambugu rĩ pi.”

¹⁹ Kúru má ní ìbǐgǒ drīdrī ìfūúpi yǐ tafu rĩ agásĩ rĩ ndrezú, 'bāgú vū drīgē rĩ pi be, ìvé āngaráwá rĩ pi be, kǒpi trakí ĩ, kǒpi lēkí ẹ'dí 'dǐ 'bá njuúpi hūsánĩ imve sī rĩ be, āzini ìrivé āngaráwá rĩ pi be. ²⁰ Rukí ìbǐgǒ rĩ ìvé nẹbĩ ũnjó rú rĩ be, ú'békí kǒpi ìrītró ìdri rú ācí ciípi kú nyālũ rĩ agá. Nẹbĩ 'dīri ándúrú tā āyāzú āyāyā ni 'oópi ìbǐgǒ ā vūrā gá rĩ, ũ'bā 'bá rĩ pi ẹ mǐ sēzú ĩ ní bǐlēmǐ ìbǐgǒ vé rĩ ũ'bāzú kǒpi ā rú'bá gá sī nĩ, āzini sē 'bá rĩ pi rikí ìbǐgǒ vé ìndrīlǐkí ĩ ní údé rĩ ìnjĩ. ²¹ Ú'díkí ìbǐgǒ rĩ vé āngaráwá rĩ pi ẹ ìmbítā ũdrāá céré ìlǐ āco ìfūúpi 'bá úrípi hūsánĩ drīgē 'dāri tǐ gélésĩ rĩ sī. Āríná rĩ pi ārēvú céré 'dekí rií kǒpivé āvũ teé.

20

'Yíkí ādróko ri ílǐ élifū ālu

¹ Á ndre mālāyíkā āzi ālu ni ri ísǐ ímúzú 'bũ gé 'dāásĩ vūgá nōó, rú mǎfútá 'bũ kuúpi ũdũ ākó rĩ ẹ tǐ zǐzú rĩ kú 'í drīgē, āzini rú ímvē kú 'í drīgē. ² Īri ní ngá ātra 'dīri ruzú úmbézú ímvē rĩ sī ílǐ élifū ālu. Ngá ātra 'dīri, ĩri ìnjĩ ótú ũku 'dāri, ĩri ādróko 'i, dōku Sātánā 'i. ³ Mālāyíkā rĩ ní ngá ātra 'dīri 'duzú 'bezú 'bũ kuúpi ũdũ ākó rĩ agá, ĩri ní 'bũ rĩ ẹ tǐ mbízú ngá āzi sī mgbé, ādróko ā ũ'bā rí 'bá vū drīgē nōgó rĩ pi ẹ mǐ ku cǐmgbá cazú ílǐ élifū ālu rĩ vé ũdũ gé. Tā 'dī'bée ā vūdrī gé, ĩ kúru ĩri oyú ìfū āmvé lókíná be mādā.

⁴ Kúru má ní lúpá urukọ ndrezú, 'bá úrí'bá lúpá rĩ pi drīgē rĩ pi, sēkí kǒpi ní ũkpō tā lizú rĩ. Á ndre 'bá ĩ ní kǒpi ẹ drī úlǐ Yēsũ vé tā ũlūngará

ā tā sī rĩ pi, āzini ú'dúkọ Múngú vé rĩ ā ũlūngará ā tā sī rĩ pi, ìbǐgǒ rĩ ìnjĩ'bá kuyé rĩ pi, āzini ìrivé ìndrīlǐkí ìnjĩ'bá kuyé rĩ pi, ìrivé bǐlēmǐ ā'yĩ'bá ũ'bā'bá ĩ ẹndrētǐ gé kuyé, dōku ĩ drī ágélé gá kuyé rĩ pi, kǒpi íngákí gōó ìdri rú mālūngā rú Kúrísítō be ca ílǐ élifū ālu. ⁵ 'Dīri íngángará ìdri rú drīdrī rĩ. 'Bá rĩ pi ẹ ìmbítā íngákí gōó ìdri rú kuyé cǐmgbá ílǐ élifū ālu vé ũdũ gé. ⁶ Tākiri ri adri 'bá uletere adri'bá íngángará drīdrī 'dāri agá ìndĩ rĩ pi ní. Drāngará ímúpi vulé 'dī rĩ, ĩri drāngará ìrĩ ĩ ní vezú āní ācí sī rĩ, kǒpi gōkí fií 'a ni gé ku. Kǒpi ímú mālūngā rú adrízú atala rú Múngú be, āzini Kúrísítō be, ca ílǐ élifū ālu.

Īrīñākí Sātánā ri

⁷ Ílǐ élifū ālu 'dīri kādō deé, ĩ kúru Sātánā ri oyú ìfū 'bũ kuúpi ũdũ ākó rĩ agásĩ āmvé. ⁸ Īri kúru mǐ 'bá rĩ pi ẹ mǐ ũ'bā mǐzú āngũ rĩ pi agásĩ vū drīgē sī céré, āngũ ĩri ní mǐ 'bá rĩ pi ẹ mǐ ũ'bāzú 'dī'bée ĩ zǐ Gógĩ, āzini Māgógĩ. Īri ímú kǒpi tra mǐ ẹ'dí 'dǐngará gá, kǒpivé kālāfe ambamba ícókí lāá bā ku. ⁹ Á ndre kǒpi 'dekí mǐzú āngũ āmbúgú rĩ agásĩ, mǐkí 'bá Múngú vé rĩ pi ceé kǐrú Múngú vé lēlé rĩ agá 'dāá. 'Bo ācí ní íngázú 'bũ gé 'dāásĩ, lǐzú kǒpi drīgē, kǒpi zāzú vezú mgbǐlǐmgbǐlǐ. ¹⁰ Ādróko kǒpi ẹ mǐ ũ'bāápi 'dīri, 'dukí ĩri 'beé ācí ciípi kú nyālũ 'dīri agá, ācí 'dīri ĩ ní ìbǐgǒ pi ú'bézú nẹbĩ ũnjó rĩ be 'a ni gé rĩ. Kǒpi ìzāngā nya 'dālé ũtúná pi ìnjíná be ũdũ ākó.

Líkí tā 'bá ũdrā'bá gí rĩ pi drīgē

¹¹ Kúru má ní lúpá āmbúgú imvesírǐlǐ ni ndrezú, 'bá āzi úrí kuú drī ni gé. 'Bũ pi vū be ngakí ápá ẹndrētǐ ni gé sī rá, kǒpi gōkí ìndré kuyé. ¹² Á ndre 'bá ũdrā'bá gí ẹzĩ be āmbúgú, āzini ẹzĩ be mādāná rĩ pi tukí pá kuú lúpá Múngú vé rĩ ẹndrētǐ gé. Ī ní búkũ rĩ pi ũzǐzú, ĩ ní

‡ 19:20 19:20 Nẹbĩ ũnjó rú rĩ: Nẹbĩ ũnjó rú 'dīri, ĩ kpá ĩri zǐ ìbǐgǒ ìfūúpi nyōókú agalésĩla ni. 'Í lā I'dangará 13:11-15. 20:6 20:6 I'dangará 2:11; 20:14

kpá gōzú búkū ídri vé rī zīzú. Lìkí tã 'bá ũdrã' 'bá gí rī pi drīgé tã kōpi ní 'oó rī vú sī sū í ní sīi búkū rī pi agá 'dãá rī tīnī. ¹³ Āvū yī tafu agá rī pi ní ĩfūzú āmvé, āvū rī pi ĩfūkí vūrã 'bá ũdrã' 'bá gí rī pi vé índrí ní adrizú rī agásī āmvé, lìkí 'bá ālu ālu vé tã, tã ĩri ní 'oó rī vú sī. ¹⁴ Drã, āzini vūrã 'bá ũdrã' 'bá gí rī pi vé índrí ní adrizú rī, ĩ ímú kōpi 'dụ ú' 'bé céré ācí cípi kú nyālū 'dīri agá. Ācí cípi kú nyālū 'dīri, ĩri drāngará ĩrī rī. ¹⁵ 'Bá ĩ ní rú ní sīi búkū ídri vé rī agá kuyé rī, 'bekí ĩri ācí cípi kú nyālū 'dīri agá gí.

21

'Bū ú'dí, āzini vū ú'dí rī

¹ Kuru má ní 'bū ú'dí ndrezú āzini vū ú'dí ndrezú. 'Bū drīdrī rī pi vū drīdrī rī be, kōpi áfíkí 'dīisī rá. Yī tafu rī áfí kpá rá. ² Má ní kūrú uletere Yērúsālémā ú'dí rī ndrezú, ĩri ri ísì ímúzá 'bū gé Múngú vúgá 'dãásī vūgá nōó, sū òmúrúgò 'i úsúpi kónjúkónjú ícòpi ágó vé ni gí rī tīnī. ³ Á yī ú'dúkò íbì íkú lúpá mālūngā vé rī gé 'dãásī kpōrō be kīnī, "Í ndre drī ká, Múngú ísì nóni ívé 'bá rī pi āsámvú gé gí, ĩri ímú adri kōpi be trú ālu, kōpi ímú adri 'bá ĩrivé ni, ĩri kpá adri Múngú kōpivé ni. ⁴ ĩri ímú kōpivé mīndre údé kōpi mī gé sī rá, drāngará ri gō adri 'dãáyo. Īzāngā nyangará, āā ngongará, āzini rú' 'bá ásongará ri gō adri 'dãáyo, tã ũkú rī ā vúgú 'i depi 'dī."

⁵ 'Bá úrīpi lúpá mālūngā vé rī drīgé rī ní 'yozú kīnī, "Ma ngá ārēvú újá céré ícá ú'dí!" Kuru ĩri ní 'yozú má ní kīnī, "Í sī tã 'dīri vūgá, ú'dúkò 'dīri, ĩri tã áda ĩ ícò ési 'bā drī ní gé rá."

⁶ ĩri ní 'yozú má ní kīnī, "Tã rī nga 'i gí. Ma Álífā 'i, āzini Ōmégā 'i, má ídó tã rī pi ārēvú céré nī, ma kpá de nī. 'Bá yī úvā ní ndēé rī, ma ĩri ní yī ídri sēpi rī sē mvu pírinī.

⁷ 'Bá ādróko ri ndēepi rá rī, ĩri drīlē

múké ísú rá, ma adri Múngú ĩrivé ni, ĩri adri mvá mávé ni. ⁸ 'Bo 'bá adri' 'bá ũrī rú rī pi, 'bá Yēsū ri ĩ' 'yī' 'bá kuyé rī pi, 'bá yīkí be ũnjí rī pi, 'bá āngū ú'dí' 'bá rī pi, 'bá òwú rú rī pi, 'bá újógú rú rī pi, 'bá ngá ĩ ní údé múngú rú rī ĩnjī' 'bá rī pi, 'bá ũnjó rú rī pi be céré, ĩ kōpi 'be ācí cípi kú nyālū rī agá. 'Dīri drāngará vú ĩrī rī."

⁹ Mālāyíkā ézīrī Múngú vé ĩgānā wōnyókí be agá rī ru' 'bée ĩ drīgé rī pi vé ālu ní ímúzá má vúgá nōó, ĩri ní 'yozú kīnī, "Mí ímú, ma mí ní Kābīlō Mvā rī vé òmúrúgò 'i' da rá."

¹⁰ ĩri ní ma 'düzú jizú Índrí Uletere rī vé ũkpō sī írā zōópi urugégé 'dãá ni drīgé, ĩri ní má ní kūrú uletere Yērúsālémā ú'dí rī 'i' dazú, ĩri ri ísì ímúzá 'bū gé Múngú vúgá 'dãásī vūgá nōó. ¹¹ Dī ógú sū Múngú ní dī ógú pōwūpōwū rī tīnī, ĩrivé dīngará sū írā ũnyī be ógúpi nyilínyilí ĩ ní zī jásīpā rī tīnī, ĩri uletere ógú sū mūdūrā tīnī. ¹² Sīkí gārā ni kání ābi rú ni sī kūrú urugégé 'dãá, ĩri kēti be mūdri drī ni ĩrī, ũ'bākí mālāyíkā ālu ālu kēti mūdri drī ni ĩrī 'dī' 'bée gé sī céré, sīkí rú sūrú mūdri drī ni ĩrī Īsērélē vé 'dī' 'bée vé rī kú kēti 'dī' 'bée rú' 'bá gá sī. ¹³ Kēti na ni pi ũtú ní ĩfūngará gálésīla, na ni pi úrúlésīla, na ni pi ándrélésīla, na ni pi ũtú ni 'dengará gálésīla. ¹⁴ Kání ābi rú ĩ ní sī kūrú rī ā gārā gá sī kūrú rī, sīkí írā mūdri drī ni ĩrī, ĩ ní rizú jó ā ndú ā'bāzú ũkpó ũkpó ni pi drīgé. Sīkí Kābīlō Mvā rī vé 'bá áyúāyū mūdri drī ni ĩrī rī pi vé rú ālu ālu írā 'dī' 'bée rú' 'bá gá sī.

¹⁵ Mālāyíkā átapi má be rī, ĩri aya dábū rú ngá ũ'bīzú ni be 'í drīgé kūrú rī ũ'bīzú āní, kēti rī pi be, āzini kání ābi rú rī be. ¹⁶ Kūrú rī cūngā be sū, zōngará ni pi pīngará ni be céré trōtrō. Mālāyíkā rī ní kūrú rī ũ'bīzú aya dábū rú 'í drīgé 'dīri sī, ũ'bī ĩri caá máyīlī élífū ālu mūdūrūlū sū (1,400). Zōngará ni pi pīngará ni be, tūngará ni urulé rú rī

be kôpi zôkí céré trôtrô. ¹⁷ Mālāyíkā rī ní kpá aya dábũ rú ngá ù'bīzú rī í'dúzú kání ābi rú rī ù'bīzú āni, kání ābi rú 'dīri vé tengará pá ágélé mūdūrũlũ ìrī mūdri drī ni áziyá (216).

¹⁸ Kání ābi rú 'dīri ù'bākí ìri írā ógúpi ógúogũ í ní zī jásipā rī sī. Sīkí kūrú rī dábũ áda ógúpi sū mūdūrā tīni rī sī. ¹⁹ Ù'bākí írā mūdri drī ni ìrī ógú'bá ógúogũ ni pi írā í ní kūrú rī vé kání ābi rú rī ā ndú ā'bāzú rī pi ā rú'bá gá sī. Ālu ri í zī jásipā, ìrī rī sāpírā, na rī kālēsédónī, sū rī ēmērālídō, ²⁰ tōwú rī ónikīsī, áziyá rī kārīnēliyā, ézīrī rī kīrisōlītē, ārō rī bērilō, úrōmī rī tōpázī, mūdri rī kīrisōpūrásī, mūdri drī ni ālu rī jāsīnītī, mūdri drī ni ìrī rī āmētāsītī. ²¹ Kēḗtī mūdri drī ni ìrī 'dī'bée, údékí ngá imve ógú'bá ógúogũ í ní zī pālī ni pi sī. Pālī ālu rī údé kēḗtī ālu. Lētī āmbúgú kūrú rī vé rī, údékí dábũ áda ógúpi mūdūrā rú ni sī.

²² Á ndre jó Múngú vé ni kūrú rī agá 'dāá kuyé, ā'diātāsīyā Úpí Múngú Ūkpō 'Dīpa ri Kābīlō Mvā rī be, kôpi Jó Múngú vé rī.* ²³ Kūrú rī agá 'dāá, lē ũtú ku, lē mbāá ku, ā'diātāsīyā Múngú ri dī āngũ ìmgbērē kūrú rī agá 'dāá nī, āzini Kābīlō Mvā rī dī āngũ ìmgbērē uletere kūrú rī agá 'dāá nī. ²⁴ 'Bá vū drīgē rī pi ímú ẹcī kôpi ní dī āngũ ìmgbērē ku uletere rī sī, 'bāgú vū drīgē rī pi ímú ívé ā'bú íjī Múngú ri ìnjīzú, āzini Kābīlō Mvā rī ìnjīzú. ²⁵ Sā céré, kūrú rī vé kání ābi rú rī vé kēḗtī rī pi adri mgbo, ũpīkí ku, ā'diātāsīyā ìnjā gō adrií 'a ni gé 'dāá ku. ²⁶ 'Bá vū drīgē rī pi céré ímú ívé ā'bú íjī Múngú ri ìnjīzú Kābīlō Mvā rī be kūrú rī agá 'dāá. ²⁷ 'Bá ri'bá ũnjīkányā 'o'bá, tā drīnjā sēepi ni 'o'bá, āzini 'bá ũnjó rú rī pi, ícókí fí kūrú rī agá 'dāá ālujāni ku, 'yējā 'bá í ní kôpi ā rú sī Kābīlō Mvā rī vé

búkũ ídri vé í ní 'bá tā 'o'bá pīrī rī pi ā rú sīzú rī pi ícókí fi nī.

22

Yī āmbúgú dīpi dīdī ídri sēepi rī

¹ Mālāyíkā rī ní má ní yī āmbúgú dīpi dīdī ídri sēepi, adripi uletere ógúpi mūdūrā tīni rī i'dazú, yī rī íbī ídī ímúzú Múngú vé lúpá Kābīlō Mvā rī be rī gé 'dāásī, ² dī múzú kūrú rī vé lētī āmbúgú rī ā ágáná gá sī. Pētī ídri sēepi rī dū yī āmbúgú dīpi dīdī rī ā gārā gá sī ílébe ílébe. Ílī ālu agá, ìri 'a vú be mūdri drī ni ìrī, mbāā ālu agá, ìri 'a vú sī ālu. 'Bá āngũ rī pi agāsī rī pi ri 'bá drā be rī pi ídri bí ni sī.

³ Múngú gō 'bá kūrú rī agá rī pi trií ku. Múngú ri Kābīlō Mvā rī be, kôpi úri ívé lúpá drīgē kūrú rī agá 'dāá, kuru Múngú vé átí'bá rī pi 'de ri Múngú ri ìnjī. ⁴ Átí'bá rī pi Múngú ri ndre í mī sī, í Múngú vé rú sī kôpi ẹndrētī gé. ⁵ Ìnjā gō adrií ku, 'bá adri'bée kūrú rī agá 'dālé rī pi ícókí lámā lēé ku, dōku ũtú lēé ku, ā'diātāsīyā Úpí Múngú ri dī āngũ ìmgbērē kôpi ní nī. Múngú ri mālūngā rú múzú kôpi be ũdū ākó. ⁶ Mālāyíkā rī ní 'yozú má ní kīnī, “Ū'dúkó 'dī'bée tā áda, tā ni 'i 'dú nga rá. Úpí Múngú átá ọtú nēbī rī pi ní, ìpē ívé mālāyíkā ímú tā lēepi 'i ngaápi mbēlējā rī i'dāá ívé átí'bá rī pi ní.”

Yēsū vé ìgōngará

⁷ Yēsū ní 'yozú má ní kīnī, “Í ndre drī ká, Ma ìgō mbēlējā rá! Tā ímúpi 'i ngaápi drīdrī 'dīlé í ní tā ni ũlúú búkũ nōri agá rī, 'bá tā ni 'dūpi ngaápi rá rī, ìri tākíri ísú rá.”

⁸ Ma Yūwánī 'i, á yī tā 'dī'bée ma 'i, āzini á ndre ma 'i. Má kā tā 'dī'bée yī, āzini ndreé, má ní 'dezú kūmūcí ũtīzú mālāyíkā tā 'dī'bée i'daápi má ní rī ìnjīzú. ⁹ 'Bo mālāyíkā rī ní 'yozú má ní kīnī, “Lē mī ìnjī ma ku. Ma

* **21:22** 21:22 Kôpi Jó Múngú vé rī: Tā 'dīri vé ífífi, Múngú pi Yēsū be, kôpi ri adri kūrú rī agá 'dāá. 'Bá rī pi ícókí ìnjī vūrā céré gá sī. **22:3** 22:3 Í'dóngará 3:17

ãtí'ba mí tɪnɪ, mí ɛdrɪpɪ nɛbɪ rɪ pi tɪnɪ, ɛzini 'bá céré Múngú vé ú'dúkó ï ní sɪ́ búkũ nōri agá rɪ ɛ'yɪ'ba rɪ pi tɪnɪ, mí ñɲɪ Múngú ri áyu.”

¹⁰ Ìri ní gōzú 'yozú má ní kɪnɪ, “Lɛ mí úcí tã ímúpɪ 'i ngaápi drɪdrɪ 'dɪlé ï ní ùlũú, ï ní sɪ́ búkũ nōri agá 'dɪri 'bá ɛzi ní ku, ɛ'diātāsɪyã sã tã 'dɪri ní ímúzú 'i ngazú rɪ ñnyɪná. ¹¹ 'Bá bí ɛkó riípi ùñjɪkãnyã 'oópi rɪ, ɛ 'o ñngá mužú ñyí, 'bá drɪ be ùñjɪ rɪ, ɛ 'o ñngá ívé drɪ ùñjɪ rɪ mužú ñyí, 'bá riípi tã pɪrɪ 'oópi rɪ, ɛ 'o tã pɪrɪ rɪ mužú drɪdrɪ, 'bá uletere rɪ ɛ adri mužú uletere.”

¹² Yɛsũ kɪnɪ, “Ìmi ndrekí drɪ ká, ma ñgō mbɛlɛnjá, ma ímú 'bá ɛlu ɛlu ùfɛ tã ñri ní 'oó rɪ vú sɪ. ¹³ Ma Álfã 'i, ɛzini Òmégã 'i, í'dóngará gá 'dãá, ma anigé, ú'dú ùdũ vé rɪ gé, ma kpá adri anigé, má í'dó tã rɪ pi ɛrɛvú céré nɪ, ma kpá dɛ nɪ.

¹⁴ “'Bá ñvé bōngó ɛco akoóko rɪ ùjɪ'ba gí rɪ pi* tãkíri ñsú rá, kōpi ícú fi mužú kɛtɪlɛ rɪ gé sɪ kũrú rɪ agá 'dãá rá, kōpi ícú pɛtɪ ídri sɛɛpi rɪ vé ù'a nya rá. ¹⁵ 'Bá ùñjɪkãnyã 'o'ba má ní ɛ'yɪ́ fí kũrú rɪ agá 'dãá ku rɪ pi, 'bá ɔwú rú rɪ pi, 'bá ɛngũ ú'dí'ba rɪ pi, 'bá újógú rú rɪ pi, 'bá ri'ba ngá ï ní údé múngú rú rɪ ñɲɪ'ba rɪ pi, 'bá ùñjō ɛ tã lɛ'ba ambamba rɪ pi.

¹⁶ “Ma Yɛsũ 'i, á pɛ mávé mālãyɪkã rɪ mužú tã 'dɪ'bée ùlũ ñmi ní, ñmi 'bá kãnisã vé ma ɛ'yɪ'ba gí rɪ pi. Ma Mvã ñfũúpi 'bãgú Dãwúdɪ vé úyú agá nɪ, ma ri dɪ sũ mārãbã ù'bútɪnjá vé rɪ tɪnɪ.”

¹⁷ Índrí Uletere rɪ pi ɔmúrúgú rɪ be, kōpi ní 'yozú Yɛsũ ní kɪnɪ, “Mí ímú.” 'Bá tã 'dɪri yɪ́pi rá rɪ ɛ 'yo, “Yɛsũ, mí ímú.” 'Bá yɪ́ úvá ní ndɛé gí rɪ, ɛ ímú, 'bá lɛɛpi yɪ́ 'dɪri mvũúpi rá rɪ, ɛ ímú yɪ́ ídri vé ï ní rí sɛé kána 'dɪri ɛ'yɪ mvũú.

¹⁸ Ma Yũwánɪ 'i, á lɛ 'yoó 'bá rɪ pi ní céré 'dini, 'bá tã ímúpɪ 'i ngaápi drɪdrɪ 'dɪlé ï ní ùlũú ï ní sɪ́ búkũ nōri agá rɪ yɪ́pi rɪ, 'bã dō tã ɛzi túngú ni 'a ni gé, Múngú ri ñri ñrɪnjã wõnyókɪ ï ní sɪ́ búkũ nōri agá rɪ pi sɪ. ¹⁹ 'Bo 'bá rɪ 'du dō tã ï ní sɪ́ búkũ nōri agá rɪ pi ɛmvé, Múngú ri 'bá 'dɪri gũ ɛmvé, ícú fí kũrú adriípi uletere ï ní tã ni ùlũú búkũ nōri agá rɪ agá ku, ɛzini ícú kpá pɛtɪ ídri sɛɛpi ï ní tã ni ùlũú búkũ nōri agá rɪ vé ù'a nyaá ku.

²⁰ Yɛsũ tã 'dɪ'bée átápi rɪ kɪnɪ, “Ádarú, ma ímú mbɛlɛnjá.”

Ămɪnã. Úpi Yɛsũ, mí ímú.

²¹ Ìmi 'bá Múngú vé rɪ pi, Úpi Yɛsũ vé ɛsɪ múké rɪ ɛ adri ñmi be. Ămɪnã.

* **22:14** 22:14 'Bá ñvé bōngó ùjɪ'ba gí rɪ pi: 'Bá 'dɪ'bée ri ñvé bōngó ùjɪ ɛri Yɛsũ vé rɪ sɪ, kōpivé bōngó ri adri ule imvesírɪlɪlɪ, Yɛsũ ri kōpi trũ ñvé ùñjɪkãnyã agásɪ rá. 'Í lã I'dangará 7:14.